D. THOMAE AQVINATIS,

ORDINIS PRAEDICATORVM,

In omnes D. Pauli Apoſtoli Epiſtolas,

Doctiſſima Cōmentaria, poſt omnes impreſſiones, ſeu vetuſtiores, ſeu recentiores, à mendis quibus ſcatebant innumeris expurgata, ac ad lectionē antiquorum codicum, præſertim eorum, qui Venetijs in ædibus D. Io. & Pauli, & D. Dominici extant, fideliter reſtituta. Quod quilibet facile depræhendet, cum in cæteris, tum in ea maxime, quæ eſt ad Hebræos, in qua, vſque ad ſeptimum caput, plurima notatu digniſſima, ac nunquam alibi impreſſa comperiet.

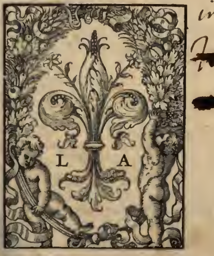
Imprimendam etiam curauimus, in omnes Epiſtolas Canonicas eidem D. Thomæ aſcriptam pulcherrimam expoſitionem, in ſtudioſorum gratiam, huic libro annexam. Iam iam in lucem daturi nouum, eidem S. Doctori aſcriptum in Apocalypſim commentarium, nuper è tenebris erutum, ac ab eo Florentiæ impreſſo, longe diuerſum.

Duplici adiecto indice, quorum primus Quæſtiones, alter vero, Res ſcitu dignas, plurimis locis auctus, complectitur.

Quæ omnia ad ſuum candorem reſtituit

F. Remigius Florentinus, eiuſdem ordinis, Theologorum minimus.

[redacted]

[redacted]

VENETIIS APVD IVNTAS.

M. D. LXII.

REVERENDISS. P. F. VINCENTIO IVSTINIANO, totius ordinis Prędicatorum Generali Magiſtro.

F. Remigius Florentinus, eiuſdem ordinis

P. O. S.

EST hominum genus, Reuerendiſs. P. qui ita rerum antiquarum afficiuntur amore, vt ſi numiſmata, ſiue ſigna, ſiue ſignorum fragmenta, vel cætera huiuſmodi fuerint caſu aliquo nacti, miro affectu expoliunt, contemplanturq́;, auro, ac ebore ornant, ac demũ tanquàm ſacra quædã cuſtodiunt, & cõſeruant. Præterea ſi hæc vetuſtioris memoriæ monumenta, quæ amant, vel carie corroſa, vel vetuſtate confecta, vel iam interitui proxima cernunt, ſeu reparare ſtudent, ſeu excellentioris cuiuſpiam artificis ope, alia quędam ad eorum exemplar nitũtur effingere. Hos ego imitatus quandoq;, cum forte Diui Aquinatis in D. Pauli Epiſtolas explanationẽ, codice impreſſam perlegerem, vſq; adeo mendoſam, deformẽ, ac vitiatam inueni, vt eius miſeratus infelicẽ caſum, Bibliotecas luſtrare cæperim, pręſertim eam, quæ in D. Io. & Pauli Cęnobio Venetijs extat, exemplaria manu ſcripta inde colligere, ope quorundam virorum, literis ac iudicio pollentium conferre, & eam pro virili mea, tanquàm noſtri ordinis antiquiſſimum ſignum exornare, atq; ad primum nitorem ſim conatus referre. In exemplariorum vero collatione, plurima notatu digna ſum nactus, quæ vel lineis, vel aſteriſco ſignanda, ac etiam imprimenda curaui, ne temporis iniuria, aut vetuſtate conſumpta perirent. Et licet ſummo labore, multiſq́; vigilijs hoc opus perfecerim, non tamen ita ſum deterritus à labore, quin in reliqua D. Thomę opera, cum naturalia, tum diuina calamum quàm diligentiſſime exercuerim, immo infracto animo, ac toto niſu hanc mihi aſſumpſi prouinciam, vt quicquid eſt D. T. vel ipſi aſcriptum, fideliter, integrè, ac purè demum legatur. Nõ eſt meum hoc loco, eiuſdem Diui recenſere laudes, ſanctitatem extollere, vel eius doctrinam proſequi verbis, nam qui ſua ſe ſe virtute extollit, nõ eget hominis virium adiumento, & qui conatur huiuſmodi virum laudare, & lumen Soli nititur, & ſtellas addere cœlo. Non eſt etiam cur mireris, quod liber proditurus in lucem, nomen tuum ipſa ſua in fronte demonſtret, nam æquum eſt, D. Thomæ doctrinam te defenſorem habere, qui etiam totius ordinis ponderi, lacertos, ac humeros, non es dedignatus ſubmittere. Reuerentiæ item, ac amoris erga te mei pignus hæc erit impreſſio, qui innumeris abs te affectus officijs, non habeo vnde gratias agam, ac vices rependam. Quiſpiam forſan, in altum virtutum tuarum vela dediſſet, ac Iuſtinianæ familiæ proruptus in laudes, plurimos iam extinctos in lucem reuocaſſet Heroas. Ego vero, qui & tui modeſtiam animi, & quá ſis longe ab hac mortalium aura optime noui, ab his nebulonum, vt plurimum verbis, tanquàm à Scyronis ſcopulis curſum orationis deflexi, ſatis eſſe ducens, totius Prædicatorum familiæ moderatorem, & omnium perfugium te nuncupaſſe virtutum. Vale mei memor. Venetijs Septimo Idus Iulij MDLXI.

INDEX QVAESTIONVM, QVAS D. THOMAS inter exponendum Epiſtolas D. Pauli diſſoluit.

AGERE contra conſcientiam, num ſit peccare mortaliter. fol. 50. D.2
An hoc ſit verum. Homo eſt aſſumptus à verbo. ibidem.
An hæc ſit vera. Iſte homo ſemper fuit. 3.E.2
Angeli, num didicerint aliquid ab Apoſtolis. 161.E.2
Angeli, vtrum cognouerint myſterium incarnationis à principio mundi. ibidem. H.2
Blaſphemia ſubitò, num ſit peccatum mortale. 186.G.2
Chriſtus, vtrum ſit melior Angelis. 226.F.1
Chriſtus an ſecundum quòd homo ſit filius Dei. 3.G.1
Chriſtus, vt homo an ſit perſona. ibidem. H.1
Corpus Chriſti vtrum ſit in ſacramẽto realiter. 86.A.1
Corpora vtrum reſurgent eadem numero. 103.D.2
Corporalis exercitatio, vtrum habeat ſpem. 204.F.2
Deus, an poſſit odio haberi. 27.A.1
Deus, an induret homines. 35.B.2
Deus, an huius miſereatur, & hunc induret. 35.F.1
Deus, an tradat homines in peccata. 7.C.2
Dæmones, qui ceciderunt, an de ſupremis, an de inferioribus fuerint. 157.C.1
Dæmones, & maiores Iudæorum, num cognouerint Chriſtum eſſe filium Dei. 60.A.2
Dilectio inimicorum, num ſit præceptum, vel conſilium. 44.H.2
Dona Dei, num ſint ſine pœnitentia. 41.F.2
Egyptiorum percuſſio, vtrum facta fuerit per bonos Angelos, vel per malos. 257.F.1
Eleemoſina peccatoris, vtrum ſit immunda. 219.B.1
Eſſentia Dei, num videri poſſit. 93.E.1
Fideles num ad tribunal iudicum infidelium ire debeãt ſi vocentur. 68.H.1
Gloriari ſecundum carnem, an liceat. 125.F.1
Gratia, num detur ex meritis. 34.G.1. & 261.A
Hæreticus, eo ipſo quo eſt hæreticus, num ſit excommunicatus. 133.H.2
Inobedientia, num ſit peccatum generale. 229.E.2
Ioſef, ſponſus beatæ Virginis, an fuerit virgo. 135.B.1
Iuramentum, an ſit ſemper illicitum. 4.G.2
Lepra vtrum diſſoluat matrimonium. 72.F.2
Lex num fuerit data, vt abundaret delictum. 20.H.2
Lex, an ſit peccatum. 24.F.1
Literas commendatitias accipere, an ſit malũ. 109.B.1
Mulier num ſit imago Dei. 83.C.2
Nuptiæ ſecundæ, an ſint licitæ. 24.D.1
Opera legis num iuſtificent. 10.F.1
Opera infidelium, an ſint peccata. 51.G.1
Operari manibus, vtrum ſit præceptum, vel conſilium. 197.E.1
Ornatus mulierum, vtrum ſit peccatum. 201.C.2
Paternitas, num ſit in Angelis. 162.B.2
Paſſio Chriſti, num fuerit ſufficiens cauſa noſtræ ſalutis. 57.A.2
Peccatum in ſpiritum ſanctum an ſit finalis impœnitentia. 9.C.2
Peccatum originis, an traducatur ad poſteros. 18.F.2
Peccatum infidelitatis, num aliquam habeat excuſationem. 38.E.2
Peccandi poteſtas, an ſit a Deo. 46.D.1
Peccatori, vtrum ſit benefaciendum. 151.B.2
Petrus in legaliũ obſeruantia, vtrũ peccauerit. 137.D.1
Prædicare vtrum liceat aliquid, quod non ſit in Epiſtolis, & in Euangelio. 133.G.2
Pueri, an ſint futuri in iudicio. 114.A.2
Reſurrectio corporis Chriſti, vtrum ſit cauſa ſufficiens noſtræ reſurrectionis. 98.F.2
Reſurrectio corporum, num erit eadẽ numero. 103.D.2
Retributio num ſit futura ſecundum opera. 9.H.1
Retributio num ſit ſecundum gratiam, vel ſecundum debitum. 14.E.1
Scandalum, an ſit ſemper peccatum. 50.E.1
Scandalum, vt vitetur, num ſit abſtinendum à licitis. 51.B.2
Scientia acquiſita, an maneat poſt mortem. 92.G.2
Scientia, num ex charitate proueniat. 173.E.1
Solicitudo an ſemper ſit peccatum. G.2
Spiritus ſanctus vtrum ab homine dari poſſit. 139.D.2
Traditiones humanæ, an ſint licitæ vltra diuinas. 134.D.2
Tribulationes, num ſint amandæ. 253.C.1
Vinum conſecratum, vtrum poſſit inebriare. 85.D.2
Viri ſpirituales, num obligentur præceptis diuinæ legis. 110.F.1

INDEX EORVM, QVAE IN HAC D. THOMAE ſuper Epiſtolas S. Pauli expoſitione, notatu digna duximus, plurimis nuper locis auctus, ac diligentiſſime caſtigatus.

Quem duplici ſignauimus numero, & eorum primus folium, ſecundus vero columnam ſub litera tibi inſinuat.

Aaron ſeipſum non promouit, ſed ad Deo vocatus in pontificẽ. folio.237.lite.H.col.1
Abba Hebraicè, & Græcè, idẽ eſt quod pater Latinè. 143.G.1
Abbatiſſæ nimis iuuenculę eligi non debent, ne de incontinentia ſuſpitio oriatur. 206.C.1
Abbatiſſæ iuniores fieri poſſunt in clauſtris. ibidem.
Abel plurimam hoſtiam obtulit fide, non quantitate, ſed prætioſitate quam Cayn. 254.C.2
Abortiuus dicitur aliquis fœtus, qui naſcitur extra tempus debitum. 98.B.2
Abrahæ dictę repromiſsiones in plurali, ſed in ſemine in ſingulari. 141.C.1
Abrahæ promiſsio facta fuit quaſi teſtamentum Dei. ibidem.
Abrahæ ſemen duplex, carnale. ſ. & ſpirituale. 16.G.2
Abrahæ facta promiſsio in ſemine, non iuſtificabat ante legem gratiæ, ſed in Chriſto, ideo dicit: In ſemine, non in ſeminibus, & per fidem. 15.D.2
Abrahæ filios eſſe gloriabantur pſeudo & nobiles. Et Corinthijs ignobilitatẽ improperabant. 125.H.2
Abrahæ in lumbis Chriſtus non fuit ſecundum ſeminalem rationem, ſed ſolùm ſecundum corpulentam ſubſtantiam. 243.D.1
Abrahã promiſsiones habuit, ſed nunquã paſſum pedis terræ poſſedit. 241.B.2
Abraham fuit primum exemplum fidei, quia prius receſsit à conſortio infidelium. 241.D.1
Abraham duos habuiſſe filios Apoſtolus dicit, & Rebeca ſimiliter. 33.G.2
Abraham fuit iuſtificatus per fidem & non per circuncifionem. 15.C.1
Abraham dicitur pater omnium hominum credentium ex quocunq; ſemine ſiue Gentili, ſiue Iudæo. 16.G.2
Abraham fuit ſeptuaginta quinque annorum qñ exiuit de terra ſua. 141.C.2
Abraham nullam habitationem fecit in terra Chanaam, ſed vſque ad mortem aduena fuit. 255.F.1
Abraham, etſi cum patre ſuo Thare terram ſuam exiuerit, tamẽ poſtea reuerſus fuit. ibidem.
Abraham, etſi riſerit de promiſsione non tamen dubitauit ſed admiratus fuit. 255.G.2
Abraham, quia Deus licitẽ ſibi, vt filiũ occideret pręcepit, obtẽperare voluit, quem reſuſcitandũ credidit. 256.H.1
Abraham vacauit operi carnali non propter concupiſcentiam, ſed propter prolem habẽdam. 146.B.2
Abraham quatuor reges occidit, qui quatuor vitia contra cardinales virtutes deſignant. 241.G.2
Abrahã dicitur Patriarcha, idest Princeps patrum. Quia etiam ſibi promiſſio facta fuit gentium. 242.G.1
Abſtinere Apoſtolus docet à carnalibus deſiderijs. Et quantum ad corpus & quantũ ad bona fortunæ. 191.H.1
Abundantia delictorum quibus per gratiam tollatur. 21.D.2
Acerba obiurgatio, qñ ẽ licita. 280.H.1
Accedere dicitur Chriſtus ad Deũ non de ſtatu culpæ ad gratiam, ſed per contemplationem intellectus & affectus. 244.D.2
Acceptio perſonarum nõ debet eſſe ſecundũ conditionem ſtatus: ſed ſecundũ congruitatem officij. 196.A.2
Acceptio perſonarum cur prohibetur in operibus iuſtitiæ, & non miſericordiæ. 270.D.1
Acceptio perſonarum, eſt in multis cauenda. 169.H.1
Acceptio perſonarum, num ſit peccatum. 269.E.1
Acceptæ fuerunt ſingulariter ante diluuiũ tres perſonæ, ſcilicet Abel, Enoc, & Noe. 254.C.2
Acrimoniam loqui eſt quando quis cum confidentia impugnat veritatem. 212.C.2
Actus virtutum ad tria reducuntur, ſcilicet ad Deum, ad ſe, & ad proximum. 168.B.1
Actus proprius fidei, eſt in intellectu, ſicut in ſubiecto. 254.B.1
Act⁹ fidei, eſt certa adheſio intellectus, quæ vocatur argumẽtum. 254.C.1
Actus omnes infideliũ, num ſint peccata. 51.H.1
Actus, & paſsiones noſtrę quomodo ſint meritoriæ, & quõ non. 29.D.2
Adam dicitur factus de terra, ideo terrenus, Chriſtus verò de cœlo, ideo cęleſtis. 101.C.2
Adam fuit mortalis, quia de terra factus, primæ Corinthiorum. ibidem.
Adam fui cauſa peccati originalis quo concipimur, & non Eua. 99.F.1
Adam fuit principium vitæ naturalis, Chriſtus autẽ vitę ſpiritualis. 102.D.2
Adæ pænitentia cur non deleuit peccatum poſterorum. 19.B.1
Adam ſi non fuiſſet corruptus per inobedientiam, renouatione non indiguiſſet, nec etiam nos. 166.E.1
Adam poſtquam peccauit ex tunc ſemper ſunt inſidię impellentes ad peccandum. 160.D.1
Adam cum dixit, et caro de carne mea quomodo intelligatur. 170.E.1
Adam non fuiſſe ſeductum primò, ſed mulierem qñ intelligatur. 201.H.1
Adam non dicitur filius hominis, ſed Chriſtus. 230.F.1
Ad ambulandum in via Dei oportet regulari tria. ſ. rationem, intellectum, & voluntatem ad Deum. 162.G.2
Adoram⁹ carnẽ, et humanitatẽ Chri vt vnitã perſonæ diuinæ in verbo quod eſt ſuppoſitum, diuinum. 144.B.1
Aduenas, et peregrinos ſe tres vocauerunt, Abraã, Iſaac, & Iacob. 256.A.2
Aduenæ & peregrini qui dñr. 279.F.2
Aduentus dñi eſt duplex. Vnus generalis, alius ſpecialis. 151.C.2
Aduerſa ſunt patiẽter tolerãda. 187.A.2
Adulterãtes dñr q verbũ Dei non ſanè exponunt, vt pſeudo pphetæ. 110.H.2
Affectus hominis dicit rectus qñ ſeruit rationi et vtitur licitis delectationibus ſecundum rationem. 221.A.2
Affectus hoīs dicitur qñ ſeruit rationi, & vtitur licitis delectationibus ſecundum rationem. 221.A.2
Agnus paſchalis figura fuit Ieſu Chriſti in omnibus. 67.F.G.H.1
Agnus paſchalis poſt immolationem epulabatur cum azimis panibus, ſic ſacramentum ſine fermento peccati ſumi debet. 67.G.1
Agnus paſchalis inter cætera ſacramentalia & legalia erat celeberrimũ. ibidẽ.
Allegoria eſt tropus ſeu modus loquendi. Et dicitur ab allos quod eſt alienũ, & goge ductio. 145.F.1
Alexander erat ærarius, & erat de illis, qui docebant legalia eſſe obſeruanda de neceſsitate ſalutis. 216.G.1
Altitudinem ſapiẽtiæ, & ſciẽtię Dei cõmendat Paulus multipliciter. 42.D.1
Altitudo Dei profunditas, & latitudo ſit. 162.F.2
Amarũ cũ dulci cõmixtione, cur efficiatur totũ amarũ, & non dulce. 272.B.2
Ambroſius ſcribendo ſuper illum pſalmum, Magnus dñs, & laudabilis nimis mortuus eſt. 216.F.1
Admonere qui vult aliquem id faciat ex charitate, & non ira, ſed ex ſcientia veritas. 52.G.2
Amor eſt vis vnitiua amantis cum amato. 251.F.2
Amor eſt duplex. ſ. quo diligitur Deus, & quo diligitur mundus. 118.C.1
Amor quo nos Deus diligit, cauſat in nobis bonitatem. 157.G.1
Amor poteſt dici maior, vel minor dupliciter, vno modo ex obiecto, alio modo ex intentione actus. 151.D.2
Anathema nomen gręcũ, & dr ab Ana quod eſt ſurſum & teſis poſitio. 33.B.1

Anchora ſicut in mari nauem immobiliter tenet, & naui alligatur, ſic ſpes animam firmat. 241.E.2
Angeli boni, & mali puniunt iuſſu dei, & qui percuſſerunt primogenita Aegypti. 257.G.1
Angeli, quomodo deſiderare dicuntur. 277.H.2
Angelis ſubſumus in hac vita, vt ſub tutoribus. 99.E.2
Angelus, nec dæmon poſſunt cognoſcere cogitationes hominum, ſed ſolus Deus. 60.E.2
Angelos loqui, ſeu habere linguas, & quo angelus angelo loquitur. 91.E.1
Angeli manebunt diſtincti poſt extremum iudicium quantum ad æminentiam gloriæ, non autem quantum ad executionem. 99.F.2
Angeli mali non redimentur à Chriſto prout Origenes finxit. 154.E.1
Angelorũ nouẽ ſunt ordines, & diſtinguuntur in tres Hierarchias. 156.C.1
Angelorũ malorũ cruciatus. 239.D.2
Angeli, vel beati à viatoribus non docẽtur licet dæmones informari de non ſcitis poſsint. 161.E.2
Angeli nõ cognoſcunt omnia in cauſis, ſed in effectibus. 161.G.2
Angeli maiores à principio mundi cognouerunt myſterium incarnationis, non autem minores. ibidem.
Angeli omnes miniſtrant ſub vno archangelo eccleſiæ. 192.E.1
Angeli dicuntur dij participatiue propter abundantiſsimam refulgentiam diuinæ claritatis. 223.F.2
Angelis Chriſtus minor fuit quantum ad carnis infirmitatẽ: ſed maior quãtũ ad gratiæ plenitudinem. 226.E.1
Angeli inquantum illuminant dicuntur nuntij, quia annũtiant, quæ ſunt in corde domini ſui. ibidem.
Angeli quidam exequuntur, quidam quaſi præceptores præcipiunt, quæ agantur. 229.B.1
Angeli ſuperiores, ſcilicet, Seraphim, Cherubim, Throni, & Dominationes, nunquam ſecundum aliquos mittuntur. 229.B.2
Angeli ſortiuntur nomina aliquando angelorum à quibus mittuntur. ibidẽ.
Ab angelis dicitur Chriſtus minoratus non quantum ad diuinitatem, nec quãtum ad animã, ſed quantum ad corpulentam ſubſtantiam. 230.G.1
In angelis eſt duplex cognitio. 246.D.1
Anima poteſt adhærere Deo dupliciter hic. ſ. & in patria. 178.D.1
Anima Chriſti non fuit verbum: ſed anima rationalis contra Arrium, & Apollinarem. 2.E.2
Anima inquantum intendit curę corporis. ſ. vegetare, et nutrire dicit̃ anima, inquantum autem intendit cognitioni dicitur ſpiritus. 102.C.2
Anima quãdiu eſt ſeparata à corpore, dicitur imperfecta ſecundum Auguſtinum. 103.C.2
Anima rationalis figuram corpoream non habet, nec mẽbra corporea, prout Tertulianus hæreticus dicebat. 112.F.1
Animas ponere pro fratribus, qui tenentur. 297.G.2
Animæ proueniunt quatuor ex corpore. ſ. eſſe, conſeruari, decorem habere, & moueri. 102.C.1
Animæ in homine non differunt ſecundum eſſentiam, ſed ſecundum potentiam, & in homine idem eſt ſpiritus, et anima. 104.B.1
Animæ beatorum non retardantur, neque in atrijs tenentur vſque ad diem iudicij, ſed diuino conſpectui præſentantur. 113.F.2
Animæ naturale deſideriũ eſt, eſſe vnitam cum corpore, alioqui mors pœnalis non eſſet. 113.B.2
Animæ in principio nõ ſunt ſimul creatæ ſicut Origenes dixit in periarchon. 227.G.1
Animales homines dicuntur quantum ad vim apprehenſiuam, aut quantum ad vim appetitiuam, & iſti non percipiunt, quæ ſpiritus ſunt. 61.C.1
Ante annos quatuordecim dicit ſe Paulus raptum, quomodo aliqui diuerſimode exponant. 127.D.2
Antichriſtus quomodo dicatur filius perditionis, & quomodo poſſet eſſe peior quam erit. 195.H.1
Antichriſtus erit de Tribu Dan, & ſecundum quoſdam ſub eo Iudæi reedificabunt templum. 195.F.2
Antichriſtus occidet̃ à Michaele Arcangelo in monte Oliueti. 196.D.1
Antichriſtus erit homo, & habebit liberum arbitrium, ſed diabolus intrabit in illum ſicut in Iudam. ibidem.
Antichriſtus decipiet homines per potentiam ſecularem, et per virtutem miraculorum, & auri, & argenti collationem. ibidem.
Apparuit Chriſtus aliquibus, qui non nominantur in euangelio. 98.C.1
Apparitiones mulieribus factæ tacentur ab Apoſtolo. ibidem.
Apoſtolatus dicit duo, ſcilicet altitudinem poteſtatis, & caritatem ſapientiæ. 198.A.2
Apoſtolatus commendatur ex tribus, vtilitate, amplitudine, & plenitudine. 4.C.1
Apoſtolatus eſt prima dignitas, quæ fuit in primitiua eccleſia. 56.A.1
Apoſtoli ſunt pręferendi cęteris ſanctis omnibus quacunque pręrogatiua pręfulgeant, propter ſpiritum ſanctũ, qui datus fuit eis abunde. 30.C.1
Apoſtoli habuerunt primitias ſpiritus. ibidem.
Apoſtoli ſuam doctrinam habuerunt à ſpirituſſancto, hinc eorum mandatis ſubduntur fideles. 97.C.2
Apoſtoli dicuntur maiores miniſtri in Eccleſia. Eorũ autẽ authoritas erat gubernar̃, docere, miracula facere. 91.A.1
Apoſtoli dicuntur miniſtri Chriſti quãtum ad ſacramentorum miniſtrationem. 105.B.1
Apoſtolis ſuccedũt Epiſcopi, & ſeptuaginta duobus diſcipulis, ſuccedunt alij ſacerdotes. ibidem. A.2
Apoſtoli cõſolant̃, tribulant̃, & exhortantur accipiendo paſsiue. 106.A.1
Apoſtoli ſunt medij inter Deum, & populum. 114.C.2
Apoſtoli maledicebantur, & blaſphemabantur. 66.D.1
Apoſtoli poſt miſsionem ſpirituſſancti peccare poterant venialiter, non autẽ mortaliter. 136.H.1
Apoſtoli ſtulti reputati ſunt à pſeudo prophetis, & malis Corinthijs. 66.D.1
Apoſtoli ſi prædicaſſent crucem cũ legalibus, nullam perſecutionẽ habuiſſent. 151.G.1
Apoſtoli ſunt vſi ſortibus in electione ſpirituali. 154.G.H.1
Apoſtoli dñr fundamẽta in quantũ eorũ doctrina annuntiat Chriſtũ, qui eſt firma petra huius ędificij. 159.H.2
Apoſtoli ſuã doctrinã ĩmediate habuerunt à Chriſto nõ in figuris, & ipſi huius fuerunt exteriores. 161.E.2
Apoſtoli priuilegiati erant in omnibus donis Chriſti. 164.H.1
Apoſtoli ſunt pſeudo, Satan, qui ſæpe ad dicipiendum transformat ſe in Angelum lucis. 125.C.2
Apoſtoli fuerunt nuntij miſsi ad pmulgationẽ reuocatę damnationis. 105.B.1
Apl̃is nullus ſanctus cõparari põt, excepto ſancto ſanctorũ, & virgine gl̃oſa, qui excellũt. Et temerariũ eſt quẽtumcunq; ſanctum eis comparari. 154.D.1
Apoſtolis myſterium fidei clarius ſunt demonſtratum quàm prophetis, & patriarchis. 160.G.1
Apoſtolo imponebat̃ ꝙ præſens humilis foret, abſens aũt auſterus. 122.A.2
Apoſtolo imponebat̃ à pſeudo, ꝙ ideo non acciperet ſumptus à Corinthijs, quia non diligeret eos. 124.H.2
Apl̃um ſe dixit Paulus, q. à Chr̃o miſſus, & fructum miſsionis. 96.E.1
Apoſtolorum prædicationem non deueniſſe ad omnes dupliciter intelligi poteſt. 38.H.1
Apl̃orum tria ſunt officia. ſ. gubernare, docere, miracula facere. 91.A.1
Apoſtolorum doctrina commendatur in quatuor. ſ. antiquitate, communitate, virtute, & vtilitate. 97.E.F.2
Apoſtolorum ſapientia non fuit, vt ſcirent naturas rerum, & ſyderum curſus, ſed notũ facere ſacramẽta. 154.B.2
Apoſtolus ſcribens Romanis dixit ſe ſeruum. Scribens Corinthijs ſe dicit Apoſtolum. 105.A.2
Apoſtolus prima ſua epiſtola quam miſit Corinthijs, quã nos non habemus promiſit venire ad eos, quod tamen non fecit. 107.A.2
Apoſtolus nõ potuit mẽtiri, quia Chriſtus erat in eo, & cum eo. 108.G.2
Apoſtolus ſeruit artem ſcenofactoriam & laborabat nocte in domo Aquilæ, & Priſcillæ. 114.F.2
Apoſtolus dicebat ſe miſſum ad prædicandum à tota Trinitate. 132.G.2
Apoſtolus Paulus par erat Petro in authoritate prædicationis, non autem authoritate regiminis. 136.E.2
Apoſtolus qñ ſcripſit ad Epheſios erat in vinculis Romę tentus. 160.C.2

Apo-

Apoſtol⁹ gratis prædicauit Corinthijs, qui erant auari, vt expelleret pſeudo, qui quæſtum quæſierunt. 125.C.1
Apoſtolus, & ſi infirmos multos ſanauerat, & mortuos ſuſcitauerat, Timotheum tamen conſilio ſanare curauit. 207.A.2
Apoſtolus ſe nominauit prędicatorem, Apoſtolum, & magiſtrum. 21?.H.2
Apollo quidam fuit Iudęus, & doctor, prædicauitq; in Achaia. 104.F.G.1
Arca teſtamēti in ſe habuit tria, ſcilicet vrnam auream, virgam Aaron, tabulas teſtimonij. 246.E.1
Arca Noe eccleſiam ſignificat. 282.H.1
Arcana, quæ non licent homini loqui de quibus teſtatur Apoſtolus, quō cōſtruatur ly homini. 128.D.1
Argumenta 13. ſoluuntur á beato Thoma. 76.B.1
Argumentum eſt ratio rei dubiæ faciens fidem, vel quaſi arguens mentem. 254.C.1
Aries hærens cornibus inter vepres, Chriſti humanitas cruci affixa fuit, tamen diuinitas mortem euaſit, quæ tamen eum neque mortuum neque ſepultum dereliquit. 256.H.1
Armorum ſpiritualium eſt triplex effectus, deſtruunt rebelles, conuertunt in fideles, corrigunt peccantes. 122.E.1
Armorum ſpiritualium eſt triplex genus quibus nunc iubet Apoſtolus pugnare. 172.A.1
Armorum Dei neceſsitas, tum ad protegendum, dum ad impugnandum deſcribitur. 171.F.2
Articulus fidei incipit, vbi ratio deficit in credendis. 98.A.1
Arrij errores, circa imaginē dei. 181.B.1
Artifices ſunt in duplici genere. ſ. manu exequentes, & ſreniſactiuæ præcipientes. 229.B.1
Artiſex commendatur ab arte, & non poteſt conqueri opus de opifice. 35.E.F.G.H.1.2
Aſcenſio Chriſti, & deſcenſio quomodo intelligatur. 37.D.2
Aſcenſio in cælum octo gradibus virtutum fit. 286.G.1
Aſcendendo Chriſtus captiuā duxiſſe dicitur captiuitatem. 164 B.2
Aſpiciens á longe, hoc reſponſorium quod cantatur in prima dominica Aduentus ſumptum videtur ex Eſa. 30. & quare. 256.D.1
Auaritia notatur in duobus. ſ. in tenacitate, & cupiditate. 263.C.1
Auaritiam comparat Apoſtolus idolatriæ: quia quando honor ſoli Deo debitus impenditur creaturę, dicitur idolatria, & tamen vera idolatria tantum non eſt. 168.D.1
Auaritia eſt peccatum partim carnale, partim ſpirituale. ibidem. B.1
Auaritia excæcat. 289.E.2
Audit⁹ eſt duplex. ſ. interior, et ille eſt á deo. Exterior, et ille eſt á docēte. 38.B.1
Auxilium diuinū non eſt implorandū vbi ſupplet humanum. 126.F.2
BAlaā auaritia duct⁹ pplo á Deo benedicto maledicere voluit. 289.E.2
Barbari dr̄, qui deficiunt in ratione, et ſunt rigoroſi in corpore. 95.A.1
Barnabas commendatur ab Apoſtolo, quód pro eccleſia multum laborauerit. 120.A.2
Baptizabāt Apoſtoli ī primitiua eccleſia in nomine Chriſti, quia nomen illud odioſum erat, vt ſic in conſuetudinē, & reuerentiam veniret. 57.B.C.2
Baptizabāt Græci iſto modo: baptizetſeruus Chiſti. N. in nomine, &c. ibidem.
Baptizati gloriabantur vnus de Petro, alius de Apollo, alius de Paulo ibidē.
Baptizatos omnes in nube fuiſſe, & in Moyſe Apoſtolus dicit. 79.D.2
Baptizauit Apoſtolus domum, id eſt familiam Stephanæ cuiuſdam matronę. 57.E.1
Paulus non multos baptizauit, & agit gratias Deo quód Corinthios non baptizauit. ibidem. H.1
Baptizatus, ordinatus, & confirmatus ſi fuerit reſuſcitatus, poſtea non eſt rebaptizandus, ordinandus, & confirmandus. 258.F.1
Baptizatus immergitur ter, quia Chriſtus tribus diebus, & tribus noctibus fuit ſub terra in ſepulchro. 185.C.1
Baptiſmatum nouem ſunt genera, accipiendo largè baptiſmum. 79.H.2
Baptiſmata calicum, & vrceorum ſeruabant Iudæi. 247.B.1
Baptiſmi forma eſt. Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti. 57.B.C.2
Baptiſmum Chriſtus inſtituit, & in nomine ſuo, patris, & ſpiritusſancti baptizari fecit. 21.F.G.H.2
Baptiſmus eſt triplex. ſ. fluminis, flaminis, & ſanguinis, & non ſunt tria ſacramenta, ſed vnum. 239.E.2
Baptiſmus non reiteratur, quia eſt quędam configuratio mortis Chr̄i. ibidē.
Baptiſmus Chriſti habet virtutē duplicem, vnam diuinā, aliam humanā, & conſiſtit in quatuor. 57.B.C.2
Baptiſmus non valet receptus pro alio, ſed ſolum pro ſeipſo, & ſi ſit opus bonum. 100.E.1
Baptiſmus habet efficaciam ex paſſione Chriſti, & ex virtute nominis eius. 57.C.2
Baptiſmus á quocunque cōferatur vniformem habet virtutem. 164.A.1
Baptiſtæ virtus in baptizatis nihil operatur, ſed Chriſti. 57.C.2
Beati quō dicuntur iſti, quorum Deus tegit peccatū originale, actuale, mortale, & veniale. 15.E.2
Beati dicuntur, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. 91.H.2
Beati vellent non ſpoliari corporibus, vt & ipſam gloriam perciperent. 113.G.2
Beati á viatoribus non docentur, quia immediate verbum cōſpiciunt, quod eſt ſpeculum ſine macula. 161.F.2
Beatitudo eſt operatio perfecta, quæ eſt ſupremæ virtutis operatiuæ, optime diſpoſitæ, & hæc eſt nr̄a. 208.H.2
Benedicendo ſacerdos Eucharistiam, non benedicit corpus Chriſti, ſed materiam ſacramenti. 243.A.2
Benedicere eſt bonum dicere, enunciando, imperando, & optando. 44.F.2
Benedicere Deum, & Deum benedicere nobis, quomodo intelligatur. 125.G.1
Benedictio eſt factio bonitatis in nobis, & eſt in præſenti vita imperfecta, & in futura vita perficitur. 240.G.1
Benedictio domini diuites facit, & multitudinem filiorum, & bonorum, & malorum procurat. 241.A.1
Benedictionem pauperes de Lugduno mali ſacerdotis iuſto laico nihil prodeſſe autumabant, ſed potius e conuerſo ſimiliter, et bicardi. 242.H.2
Benedictionem Abrahām quando á Melchiſedech recepit non mox habuit, ſed per fidem firmiter expectauit. 242.G.2
Benedictionem præſtans Iacob duobus filijs Ioſeph, Effraym, ſcilicet, & Manaſſe cancellatis manibus benedixit. Quia reges præferendi ſunt alijs hominibus. 256.G.2
Benedictiones in miſſa, & orationes quare non fiant in vulgari. 95.F.1
Beneficium Chriſti eſt triplex, ſcilicet iuſtificationis, reſurrectionis, & aſcenſionis. 157.E.2
Beneficium ſpūs ſancti triplex. 148.B.2
Benignitas eſt amor interior profundens bona ad exteriora. 221.C.2
Benignitas idem eſt quod bona igneitas. ibidem.
Beſtiæ malę dicebantur Cretenſes propter eorum crudelitatem, & guloſitatem. 21?.F.G.1
Bigamiam contra naturam Lamech ſeptimus, ab Adam, qui peſsimus fuit primus introduxit. 255.A.1
Bicardi, & pauperes de Lugduno dicunt quód omnis iuſtus eſt ſacerdos. 242.H.2
Blaſphemia quantuncunque fiat ſubito, ſi percipitur eſt peccatum mortale. 186.G.2
Blaſphemi reprehenduntur. 279.E.1
Bona duo accepimus a Chriſto. ſ. ſpem vitæ æternæ, & facultatem accedendi ad patrem. 161.F.1
Bona facta in charitate, mortificata per peccatum, per pœnitentiam reuiuiſcunt. 191.D.2
Boni in repromiſsione ſignificantur per ſtellas, mali vero per arenam maris. 256.A.B.1
Boni operis principium non eſt ex nobis, ſed ex Deo. 173.D.1
Boni operis de principio error Pelagij. ibidem.
Boni ſibi communicare debent bona ſpiritualia. 175.A.1
Bonitas miniſtri non requiritur ad collationem ſacramenti, quia nullus eſſet certus de ſalute, nec ſciret ſe eſſe baptizatum, vel abſolutum. 243.A.B.1
Bonitas offerentis facit, vt acceptetur oblatio non ſacramentalis. 254.E.2

Bonum non poteſt totaliter deſtrui, vel corrumpi à malo. 195.H.1
Bonum tam perfectum nullus ſe exiſtimare debet, quàm ſi nullũ defectum habeat, nec ita malum, vt nihil ſit in eo boni. 175.D.1
Bonum noſtrum conſiſtit principaliter in fide, & ſpe, & charitate. 81.B.1
CAdere nos multa faciunt atque in precipitium ponunt. 80.B.2
Calix quot modis ſumatur, & quid ſignificet. 80.F.1
Calix in conſecratione (Hic eſt) cum dicitur, figura Metonimica committitur. 86.G.2
Calix noui teſtamenti, directe quid repreſentet. ibidem. F.2
Cãtare debemus vt Deũ mẽte, & voce ad miſericordiã ꝓuocem⁹. 169.F.G.1
Canonicarum epiſtolarum materia, in præfatione. 266.G.2
Canonicarũ ordo, in ꝑfatione. ibidem.
Canonicæ ſeptem quid indicant, in pręfatione. 266.F.G.1
Capiti ineſt perfectio, ſublimitas, influentia, & conformitas. 82.F.1
Capitulum dicitur breuis complexio continens multa. Alio modo dicitur capitulum à capite. 244.F.2
Caput noſtrum eſt Chriſtus, & nos ſumus eius membra: ſimiliter, & alter alterius. 44.E.1
Caput omnium dicitur Chriſtus tã angelorum quam hominum, & eccleſiæ tantum. 156.G.1
Caput gentiũ dicitur Chriſtus, & q̃uo certę prophetię de vocatione gentium intelligantur. 52.B.2
Carnalia peccata quidã dicebãt nõ eſſe pctã, vt facil⁹ decipe poſſent. 168.C.2
Carnem concupiſcere aduerſus ſpiritũ, et econuerſo q̃uo intelligat̃. 148.E.1
Carnem ſequi eſt ſequi mortem: ſequi ſpiritum, eſt ſequi vitã et pacẽ. 26.G.2
Carnem non manducare, & vinum nõ bibere dicit Apoſtolus, ad vitandũ ſcãdalũ, & ad abigendã luxuriã. 51.B.2.
Carnis vſus tantum poſt diluuium conceſſus eſt. 48.G.2
Caro poteſt dupliciter conſiderari, ſcilicet in ſe & ſic non eſt odiendo, vel prout eſt impeditiua ſalutis. 170.D.1.
Caſtitatem volẽs habere neceſſe habet laborare, vigilijs inſiſtere, & macerare corpus per ieiunium. 116.B.2
Caſtigationis verbum communiter accipitur in pueris, & in concupiſcentia. 260.C.1
Cautela diaboli in tentando. 255.E.1
Cauterium eſt corruptio in carne per ignẽ ex qua egredit̃ putredo. 204.B.1
Cecilia conuertit virum ſuum ad fidem. 72.A.2
Cælum tertium tripliciter poteſt accipi, ſcilicet ſecũdum ea, quæ ſunt infra animam, aut ſm ea, quæ ſunt in anima aut ſm ea, quę ſunt ſupra animam. Et poteſt accipi cęlum Aereũ, Sydereũ, & Empyreum. 127.E.1
Cęlum empireum, igne non purgabitur. 291.H.2
Cerimonialia in veteri lege erant quatuor, ſcilicet ſacrificia, ſacra ſacramenta, & obſeruantiæ. 185.C.1
Charitas Dei duplex eſt. 18.A.1
Charitas efficit vt bona, q̃ homo hẽt, nõ ſibi ſoli retineat, & q̃uo facit abſtinere à malo, & facere bonum. 92.B.C.D.2
Charitas in patria non ceſſabit, ſed perficietur cum apparuerit gloria. ibidẽ.
Charitas patiens eſt, benigna eſt, non æmulatur, non inflatur, non cogitat malum. ibidem. E.F.1
Charitas à fide non ſeparatur. 298.D.2
Charitas pręceptum nouum. ibidem.
Charitatem habens poteſt peccare cũ non vtitur ea. Si autem vtatùr peccare non poteſt. 92.H.1
Charitatem non habens etiam ſi loquatur lingua angelorum & diſtribuerit oẽm ſubſtãñã ſuã nihil prodeſt. 91.B 2
Charitatẽ maiorẽ Chr̃s oſtẽdit in eoq̃d pro inimicis mortuus eſt. 16.D.2
Charitatẽ Chr̃i ſcire eſt ſcire oĩa myſteria icarnatiõis et redẽptionis. 162.G.2
Charitatis vnitas cõſiſtit in duobus, ſcilicet interius in affectu, & exterius in effectu. 163.H.1
Charitatem fraternitatis habere debemus, ſi ad cęleſte regnũ peruenire volumus. 262.G.2
Chamæleonis conditio 278.D.1
Chriſtus eſt vna perſona & hypoſtaſis in vtraq; natura cõſiſtẽs, & nõ eſt niſi vna hypoſtaſis vtriuſq;. 62.A.2
Chriſtus prędicauit Iudæis principaliter, gẽtibus aũt per functoriè. 143.H.1.
Chriſtiani ſtatus dignitas. 280.G.1
Chriſtianorum peccata grauiora paganorum. 288.H.1
Chriſti paſsio fuit puriſsima. 266.F.1
Chriſtum ſequi q̃uo liceat. 280.G.1.
Chriſtus agnus dicitur. 287.A.2
Chriſtus alios reges in quatuor excellit, in præfatione. 266.B.2
Chriſtus armatus in cruce. 283.A.2
Chriſtus autor canonicarum, in præfatione. 266.C.2
Chriſtus lapis. 279.C.2
Chriſtus per Aſſuerum regem aptè figuratur. 266.D.2
Chriſtus timorem habuit naturalem, non initialem. 302.D.1
Chr̃s multa habuit teſtimonia. 301.C.2
Chriſtus q̃uo intelligatur ſecundum q̃d homo eſt filius Dei. 3.C.1
Chriſtus vtrum ſm quod eſt, ſit perſona, & quomodo intelligatur, quæ ſuſcepit, & quòd ſuſcepit eſſe vnam perſonam. ibidem. H.1
Chriſtus factus dicitur ſub lege cerimoniali, & morali, nos autem ſolum morali. 22.G.2
Chriſtus dicitur vnus ſine pari multipliciter. 76.A.2
Chriſtus ſignificat perſonam prædicatiue ratione humanæ naturæ. 82.D.1
Chriſti inimici dicuntur eſſe ſub poteſtate eius inquantum per ipſum conuertuntur. 99.H.2
Chriſtus non ſtatim ſubijcit ſibi inimicos ſuos, ſed faciet cum ſecundo apparuerit. ibidem.
Chriſtus dicitur nouiſsimus, quia Adã induxit primũ ſtatũ, qui dicitur culpę, Chriſtus autem gloriæ. 102.D.2
Chriſtus dr̃ cęleſtis, quia diuina natura fuit vnita humanæ naturæ. ibidẽ. E.1
Chriſto debemus nos conformare quãtum ad gratiam, & quantũ ad gloriã certo modo. ibidem. F.1
Chriſtum veniſſe ſm carnem q̃uo Apoſtolus primo intellexerit, poſtea autẽ ſe correxerit. 114.G.2
Chriſtus nõ habuit corpus fantaſticũ, vt Manicheus dicebat. 33.D.2
Chriſtus non attulit corpus ſuum de cęlo, vt Valentinus dicebat. ibidem.
Chriſtus fuit idẽ filius Dei, qui & filius hominis contra Neſtorium. ibidem.
Chriſtus fuit minor patre quantum ad humanitatem. ibidem.
Chriſtus maximã charitatẽ oſtendit in eo q̃ pro inimicis mortu⁹ fuit. 34.H.1
Chriſtus eſt caput noſtrum, & nos ſumus eius membra. 43.F.2
Chriſtus dicitur caput gentium, et q̃uo certæ prophetiæ de vocatione Gentilium intelligantur. 52.C.2
Chr̃s eſt vna perſona, & hypoſtaſis in vtraq; natura conſiſtens. 60.A.2
Chriſtus dicitur vir vnus, quia ſingularis quantũ ad modũ cõceptionis: natiuitatis et gr̃ę plenitudinis fuit. 123.H.2
in Chriſto eſſe contingit dupliciter, aut per fidei ſacramentum, aut per charitatem. 127.D.1
Chriſto quanto quis plus tribulatur, tanto proximior ſibi, vt vincat exiſtimatur. 12. F.2
Chriſtus eſt Deus, & homo, & eſt compoſitus ex anima, & corpore ſm autẽ q̃d Deus eſt, patrem habet. 155.F.1
Chriſtus tripliciter fuit exaltatus ſuper omnia. 156.D.2
Chriſtus Deus oĩa ſubiecit pedib⁹ eius, & dedit eũ caput eccleſiæ. ibidem. E.1
Chriſtus dicitur verbum, dicitur filius, & dicitur imago. 175.C.2
Chriſtus humanatus non euacuauit ſe diuinitate, ſed nouo modo incœpit eſſe in humanitate. ibidem. D.2
In Chriſto eſt duplex natura, & vnum ſuppoſitum, & eſt verus Deus, & non eſt ſibi data eminentia creaturæ, & ſimilitudo diuinitatis. ibidem. E.2
Chriſto ſubijcimur duobus modis in executione operis, & in confeſsione oris. 176.A.1
Chriſtus ſemper habuit notitiã de oĩb⁹ non autem alij ſancti. 176.F.2
Chriſtus dicitur primogenitus, quia eſt principium creaturæ. 181.H.2
Chriſtus, et eccleſia eſt vna perſona myſtica cuius caput eſt Chriſtus. 183.C.2
Chriſtus nõ venit in mundũ, vt tolleret ſeruitutem temporalem. 220.D.1
Ante Chriſtum, quantumcunque eſſent iuſti, omnes erant ſub damnatione. 221.E.2
Chriſtus docuit nos abijcere impietatẽ & ſecularia deſideria. ibidem. F.2
Chriſtus dicitur Deus magnus ſuper omnes deos, quia ſplendor, quia verbum, & dominus. 223.H.2
Chriſtus commendatur à conſubſtantialitate

tialitate

tialitate coæternitate, & æqualitate. 228.D.2
Chriſtus quod habuit ex natura, qua Deus eſt meruit per paſsionem in natura aſſumptam. ibidem. E.1
Chriſtus fuit minor angelis quantũ ad carnis infirmitatem: maior aũt quãtũ ad gratiæ plenitudinem. 226.F.2
Chriſtum eſſe Deũ excedit oẽ meritũ, ſed per paſsionẽ meruit, & quod manifeſtaretur vbique eſſe Deum. 127.F.2
Chriſtus eſt cauſa ſalutis, et pater eſt cõſumator ipſius, & per paſsionem nos adducit ad æternã hæreditatẽ. 231.B.2
Chriſtus fuit dignior Moyſe, & Aaron, quia fuit pontifex, et ſacerdos. 235.A.2
Chriſtus ab inſtanti conceptionis ſuæ fuit perfectus, & conſumatus quantũ ad animam. 259.C.1
Chriſtus dicitur ſacerdos in æternum, quia nunquam finietur, neq; ſucceſſorem patietur. 241.H.2
Chriſtus dicĩ miniſter, quia miniſtrat ſacramenta gratię in præſenti, & gloriæ in futuro. 244.H.1
Chr̃s ſeipſum pro nobis obtulit, qui eſt agnꝰ ſine macula, nõ aliena. ibidẽ. A.2
Chriſtus dicitur pontifex, & quomodo ſemel intrauit per ſanguinem in ſancta ſanctorum. 247.F.2
Chriſtum adire ab Apoſtolo iubemur extra caſtra, & ei offerre oblationem quo ad Deum, miſerationem, quo ad proximũ. 263.D.2
Chriſtiana gens, cur regale ſacerdotiũ dicitur. 279.G.1
Cibi aliqui in veteri lege erant prohibiti, quia figurabãt Chriſtum. 204.A.2
Ciborum quorundam legalium immũditia. 216.F.2
Cibus animæ dr̃ ſacra doctrina, quia cibat intellectũ & potat affectũ. 219.A.1
Circunciſio poſt legẽ gratiæ nihil prodeſt. Ante legẽ autem gratiæ erat ordinata contra originale. 11.G.1
Circunciſio fuit ſignaculũ iuſtitiæ per fidem in ſignum fœderis vſque ad Chriſtum. 15.A.1
Circũciſio quarẽ fuerit iſtituta, quã vim habuerit, et quare fuerit mutata. ibidẽ
Circunciſio ſpiritualis qũo fiat à Chr̃o in corpore & in anima, & quare per cultellum fiebat. 15.C.2
Circunciſio erat ſignum iuſtitię, & non conferebat gratiam, ſed auxilium gratiæ ad rectè agendum. 15.E.1
Circunciſio habet expreſſam ſimilitudinẽ cũ fide Abrahę, quo ad duo. 15.B.1
Circũciſio, & aliæ legis cerimoniæ propter duo ſunt inſtitutę. 15.C.1
Circunciſio, quomodo remittebat peccatum. 15.C.2
Circunciſio eſt duplex. Vna carnalis, & illa fit manu, alia ſpiritualis. 157.E.1
Circunciſus fuit Timotheus ab Apoſtolo. Et vtrum Paulus fecerit ad obſeruandum legalia, vel ſolùm ne ſcandalizaret conuerſos, eſt differentia inter Auguſti. & Hieronymum. 146.G.2
Chirographus eſt ſcriptura manualis, & propriè fit in cautione contractuum. 285.B.2
Ciuitas eſt ciuiũ vnitas. Et eſt duplex vna terrena, alia cæleſtis. 145.F.2
Clamat Eſaias propheta pro conuerſione Iudæorum, Oſee autem Gentilium. 36.C.2
Cloes eſt nomẽ vnius villæ Corinthiorum iuriſditioni ſubiecta, vel eſt nomẽ vnius matronæ. 56.H.2
Claritas Chriſti in trãsfiguratione ſua non fuit ſimilis illi, quę futura eſt in iudicio. 287.E.1
Cognitio Dei eſt nobis neceſſaria hic et in patria. 162.G.1
Cognitio qua homo intelligit fit duobus modis. Per vim mentalem, quæ eſt intellectus, & corporalem, quæ eſt ſenſus. 127.D.2
Cognitio noſtra in patria non ęquiparatur cognitioni Dei, ſed (ly ſicut) importat ſimilitudinem, & non æqualitatem. 93.G.1
Cognitio noſtra omnis ortũ habet aut à ſupernaturali principio, aut naturali lumine. 94.E.2
Collectio pecuniarum quam Paulus Corinthĳs, et Galathis impoſuit pro neceſsitatibus fratrum. 104.A.B.1
Collegium fidelium in ſcripturis quandoque, vocatur domus, quandoque ciuitas. 119.H.1
Colere debemus Deum, & non idola, vt Hermes, Varro, poetæ, & ſequaces. 7.G.1
Comedere, q̃ idolis oblata ſunt pp ſcandalum prohibet Apoſto. 80.G.H.2
Comeſſationes dicuntur ſuperfluæ, & nimis accuratæ comeſtiones, & potationes. 48.A.2
Communicantes debent eſſe ieiuni. Et quid ſi biberint aquã ſolã, aut aliquid quod ſero dẽtibus inhæreat. 84.F.G.2
Comparatio abuſiua, & propria, quæ ſit. 290.C.2.
Complementum ſanctorum eſt communis ſocietas multorum milium angelorum aſsiduitas. 261.G.2
Comprehendere idem eſt quod concludere, vel attingere. 178.D.1
Comprehendere homo non poteſt rationem diuinorum iudiciorũ. 42.C.2
Comprehendere Deum nemo poteſt, quia tranſcendit quicquid in creaturis eſt comprehenſibile. 209.A.1
Cõpunctio eſt duplex, ſcilicet pro peccatis, & qua aliquis dolet de bono alterius. 38.E.2
Conceptus miraculoſi in veteri teſtamento conceptũ Chriſti ineffabilẽ, nõ tñ ex ęquo figurabant. 255.G.2
Concordia conſiſtit in hoc, vt homo doleat de malo alterius, & gaudeat de proſperitate eius. 44.F.2
Concordiam deſtruit ſuperbia & præſumptio. ibidem.
Concupiſcentia praua ſe habet communiter ad omnia peccata. 24.H.1
Concupiſcentia manet in baptizatis, vnde dicit Paulus. Accipiat vnuſquiſque vxorem ſuam. 71.A.1
Confeſsio eſt triplex. ſ. iniquitatis, miſericordiæ Dei beneficia præſtantis, & diuinæ veritatis. 97.G.2
Confeſsio in veteri lege cur tãtum Deo fiebat. 276.B.2
Confeſsionis conditiones. ibidem.
Confeſsionis expreſſa inſtitutio. ibidẽ.
Confidere in alium aliquis poteſt dupliciter, vel quia ad eum pertinet ſua defenſio, aut quia paratus eſt quomodocunque eum defendere. 171.E.1
Conſcientia bona conſiſtit in duobus. ſ. vt quæ facit ſint bona, & vt recta intentione fiant. 106.E.1
Conſcientia erronea obligat ad obſeruantiam eorum de quibus eſt cõſcientia erronea, in his quibus homo nõ eſt perplexus. 147.B.1
Conſcientia erronea quomodo oriatur ab actu voluntatis, quia voluntas fertur in id quod ei vis apprehenſiua repreſentat, ſiue bonum, ſiue malum. Et quomodo conſcientia erronea liget. Nota pulcherrima. 50.C.2
Contentio in his, quæ ſunt fidei quãdo eſt neceſſaria. 212.D.2
Contendere eſt cũ vnuſquiſque partiale bonum quærit. 57.A.1
Contentio eſt impugnatio veritatis cũ cõfidentia clamorum. 48.D.2
Contemnunt peccatores Deũ, eo quod non immediate punit eos, ſed ſuffert patienter. 9.B.2
Conuenire aliquid alicui, poteſt intelligi tripliciter. ſ. eſſentialiter, participatiue, & cauſaliter. 182.A.1
Conuerſio Gentilium ſpecialiter attribuitur ſpiritui ſancto. 143.H.1
Corinthum erat ciuitas Metropolis maritima, vbi multi erãt mercatores, qui auari eſſe ſolẽt, ꝓpterea Apoſtolus ab eis ſumptus non accipiebat. 124.E.1
Corona eſt duplex, quędam eſt principalis, quædã ſecundaria. 216.C.1
Corpora noſtra ſunt mẽbra Chriſti, & templũ ſpirituſſancti. 70.B.1
Corpora duo ſimul eſſe in eodem loco non contingit ex dote, ſed ex virtute diuina, & miraculoſe. 101.H.1
Corporalẽ exercitationẽ ad modicũ eſſe vtilem qũo intelligatur. 2?4.H.1
Corporalis materia non magis obedit ſubſtantiæ intellectuali quàm qualitatibus actiuis, & paſsiuis in natura, contra Auicennam. 138.A.2
Corpus noſtrũ magnificatur per Chriſtum miniſteria eius corporaliter exequendo, vel corpus noſtrum exponendo pro ipſo. 174.A.1
Corpus naturale tria habet adinuicem connexa, id eſt compactionem membrorum, &c. 165.E.1
Corpus Chriſti ſumitur indigne dupliciter. ſ. in alio pane quàm triticeo, aut in alio liquore quã vino, vt non confeſſus non contritus. 87.E.1
Corpus Chriſti miſticum eſt tota eccleſia, & hoc probatur per corpus naturale. 90.A.1
Corpus eſt factum propter animam & non econuerſo. 156.F.2
Corpus macerare docet Apoſtolus, nõ occidere, ſuum & non alienũ. 79.B.1
Corpus noſtrũ exhibere debemus iuſtitię ſicut exhibuimus iniquitati. 23.B.2.

Corpus naturale hominis nõ eſt vnum membrum: ſed multa. Sic de corpore myſtico. 89.H.2
Correctio diuina & humana ſic differunt, quia humana eſt tranſitoria, & pro tranſitorijs & falli poteſt, diuina autem non. 260.C.1
Creatio eſt motus ex nihilo ad eſſe. Et ē duplex. ſ. naturę & gratiæ. 115.F.1
Creaturę dicuntur aliquando homines iuſti, aliquando humana natura, aliquãdo elementa huius mundi. 29.D.2
Credere homo debet, quæ pertinent ad incarnationem, trinitatem, mortem, ſepulturam, reſurrectionẽ, & apparitionem Chriſti. 93.A.1
Credere nolentes peiores dicuntur dæmonibus ex ſpecie operis, nõ aũt quo ad effectum. 247.D.2
Credere triplex. 277.F.2
Credenti in Deum ſi nõ habuit tempus bonũ operandi, quia fides eſt primus actus iuſtitię quã Deus in eo operatur, illi ſufficit ad ſalutem. 15.G.1
In fide duo ſunt. ſ. in quod creditur, & ille cui creditur. 211.E.1
Crucis ſcandalum euacuare per circumciſionem qũo intelligatur. 147.H.2
Crux Chriſti quomodo dicitur ſtultitia apud Iudæos, qui ſemper ſigna videre volebant, et Gentiles, qui in eloquentia gloriabantur. 53.A.1
Crux Chriſti habuit latitudinem, longitudinem, ſublimitatem, & profunditatem. 163.B.1
Crucifigi Chriſto dupliciter. 279.F.1
Cupiditas ſumitur tripliciter. ſ. pro auaritia, pro inordinato appetitu, et prout eſt quædã inordinatio animi. 208.C.2
Currere quomodo debemus, vt præmium accipiamus. 78.E.2
Damnatorũ pœna nõ finieţ, contra Origenẽ in periarchon. 100.C.1
Damnati magis dolent de priuatione diuinæ eſſentiæ, quàm de quacunque alia pœna. 235.B.2
Daniel, à quibuſdam non dicitur propheta, & quare. 224.E.2
Decimæ ſacerdotibus debẽtur propriè, Leuitis autem ex miniſterio, quia eis miniſtrare debent. 242.E.2
Decimas recipere nullus cogitur, ſi dãs ſcandalizetur. ibidem.
Decimas recepit Melchiſedech nõ alligat⁹ legi, ſed ꝓpria authoritate. ibidẽ.
Decimas dedit Abrahã Melchiſedech pro ſe & Leuitis qui erant adhuc in lũbis eius, tamen Melchiſedech erat minor eis. ibidem.
Non Docere proximum ſuũ, ſed cogno ſcere deum minimũ & maximũ quomodo intelligatur. 246.C.2
Delictum Iudæorum, qũo dicitur ſalus gentium. 40.B.1
Dæmones quare non comparẽtur Cherubim & Seraphim ſicut principatibus & poteſtatibus. 171.H.1
Dæmones non decipiunt in ſpecie angeli ſi cognoſcantur. 125.D.1
Dæmones propterea non ſaluabuntur ꝙ in nomine Ieſu, genua curuare dñr contra Origenem. 176.D.1
Dæmones à nobis non ſunt diligendi, quia non ſunt amici, ſed hoſtes non diligibiles. 47.E.1
Dæmonem vincimus adiuti. 273.F.2
Dæmones vbique torqueri. 232.H.1
De dæmonibus, qui ſunt in aere eſt duplex opinio. 157.C.D.1
Dei dulcedo duplr deprehẽdiť. 279.B.1
Detractio multis modis committitur. 278.G.2
Deum benedicere, quid eſt. 273.A.2
Deum negare contingit duplr. 238.A.2
Deus ad ſe accedentibus quatuor bona largitur. 271.E.2
De⁹ eſt miſericors multiſmodis. 275.F.1
Deus intentator malorum eſt. 262.C.1
De⁹ charitas dr̃ antonamaticè. 299.F.2
Deſcendiſſe Chriſtum primum ad inferiores partes terræ quomodo intelligatur. 164.D.2
Deus dr̃ Deus Abrahã, Deus Iſaac, & Deus Iacob, & quare. 256.D.2
Deus qũo cognitus ſit à ſapientibus Gẽtilium, & qũo ſcriptũ erat Athenis in quadam ara, ignoto Deo. 6.A.2
Deus duobus modis manifeſtat ſe homini. ſ. in infundẽdo lumen, & per ſenſibiles creaturas. ibidem.
Deus cognoſcitur tribus modis. ſ. per cauſalitatem, per excellentiam, & per negationem. 6.F.1
Deus non ſolum eſt Deus Iudæorum, ſed etiam Gentilium, quia diues eſt in omnes. 28.A.1
Deus dr̃ principaliter eorũ, qui habent fidem, & deuotionem. 56.D.1
Deus dicitur Deus totius conſolationis, & qũo conſolatur ſuos. 105.E.1
Deus dicitur inuiſibilis, quia nullus intellectus creatus poteſt attingere ad eius eſſentiam. 182.A.1
Deum non eſſe acceptorem perſonarũ declaratur. 10.A.2
Deus dicitur eſſe in omnibus rebus dupliciter. ſ. per participationem, vel per amorem. 184.F.2
Deus eſt tribus m[illegible]n rebus. ſ. comuni, per grãam, et per ſingularitatẽ. ibidẽ.
Deus diciť tripliciter. ſ. naturaliter opinatiue, & participatiue. 105.F.2
Deus aliqñ apparuit in viſione corporali, aliquando in imaginaria, aliquando in intellectuali. 224.B.2
De⁹ eſt oĩs ſubſtãtiæ, quia oĩa efficit, gubernat, & conſeruat. 225.E.2
Deus dr̃ eſſe in mundo per eſſentiã, præſentiam, & potentiam. 250.E.1
De deo poteſt haberi notitia multiplex ſcilicet per Chriſtum, Iudæos, & antiquos philoſophos. 254.E.1
Dextera pars dicitur potiſſima in aĩali, et ſignificat bona ſpũalia. 244.F.2
Dextera Dei non dr̃ aliqua pars corporalis, ſed ſimilitudinaria. 136.B.2
Diaboli ardẽs in tẽtãdo cautela. 285.E.1
Diabolus continue peccat. 287.E.2
Diacones non debent eſſe litigioſi, nec vinolenti, nec bilingues. 202.E.1
Diaconiſſa dicitur non quia ordine ſacro fungatur, ſed quia certo miniſterio deputatur. ibidem.
Dicere aliquid in ſpiritu ſancto eſt dicere ex inſtinctu eius. 85.H.2
Dictio excluſiua, addita termino eſſentiali, non excludit perſonam. 301.H.1
Dies comparatur futuræ gloriæ: & qũo nox eam præceſſerit. 47.H.2
Dies dñi dicitur venire in nocte, & quare dicatur dies domini. 192.F.2
Differentia olei in vnctione extrema, & baptiſmo. 276.C.1
Dĳ multi dicũtur participatiue in cęlo, & in terra, in prologo. 223.F.2
Dignitas Apoſtolatus eſt præcipua in Eccleſia catholica. 1.B.2
Dilectio debet eſſe ad ſe, ad proximum & ad Deum. 44.F.2
Dilectio qua homo ſe diligit debet eſſe vera, pura, & honeſta. ibidem.
Dilectionẽ parentũ quare aliqñ non ſequatur longeuitas vitæ. 234.F.2
Dilectio Dei eſt duplex. ſ. concupiſcentiæ, & amicitiæ. 173.E.1
Dilectio inimicorum qũo requiratur à nobis, & qũo debet eſſe. 44.H.2
Diligẽtes ſe ſolẽt quatuor cõſolari de q̃bus gloriabatur Apoſtolus. 138.C.1
Diligere ſe dicebat Apoſtolus plus Corinthios quàm Corinthĳ ipſum, & q̃ pſeudo prophetæ ipſos. 130.C.1
Diligentes ſe inuicem tria conſueuerũt habere. ſ. mutuũ ſocietatis auxiliũ, mutuũ amorẽ, et bñficiũ oñdere. 144.H.2
Diligiť aliqñ aliquis propter alium aliquando propter ſeipſum. 157.G.1
Dimittere non debet fidelis infidelẽ ſi ſine periculo aĩæ cohabitare poſsit cõſiliũ eſt, non præceptum. 72.A.1
Diſpenſari contingit in diuerſis, temporibus diuerſis. 243.G.1
Diſtinctio perſonarum in diuinis, & quare Paulus non fecit ibi mentionẽ de ſpiritu ſancto. 153.A.1
Diuiſiones gratiarum diuerſę ſunt, & quomodo differant, & coordinatio earundem. 89.B.1
Diues diciť Deus, quia miſeretur oĩum & dat largiter omnia. 157.F.1
Diuitiæ ſunt non habentibus tentatio, habentibus autem laqueus. 208.A.2
Diuites tria mala pauperibus inferunt. 260.H.2
Diuitiæ hominem deordinant. 271.H.1
Dilectio Chriſti in quatuor manifeſtatur. 282.G.2
Diligere proximum ſicut ſeipſum multipliciariam exponitur. 270.C.1
Diuiſio epiſtolarũ, in ꝑfatione. 266.B.2
Doctrina ꝓphetica lucerna dr̃. 267.E.2
Docens aliũ non debet eſſe fur, nec adulter, nec blaſphemus. 21.C.1
Doctores dñr à docendo, quia propriũ eorum officium eſt docere. 164.F.2
Doctori duo ſunt neceſſaria. ſ. lectio in quã acquiritur ſcientia, & exercitium in quo efficitur promptus. 205.C.2
Doctor ſacræ ſcripturæ poteſt vti authoritatibus quorumcunque pro elucidanda veritate. 218.E.1
Docuit ſcriptis, aliquando oraculo vocis, ſed non omnia, quæ docuit ſcripta fuerunt. 296.C.2
Doctor non debet reſpondere ad oẽs quæſtiones, ſed ad vtiles. 221.G.2

Doctrina

Doctrina in veteri teſtō eſt duplex, vna aperta, alia ſub velamine. 213.G.2

Doctrina eſt triplex. ſ. angelorū, philoſophorū, & euangeliſtarum. 133.E.2

Doctrina eadē eſt ꝓponenda paruulis, & ꝓuectis, ſed aliter, & aliter. 238.H.2

Doctrina eſt duplex. ſ. terrena, qua homo inhæret terrenis, alia cęleſtis, quæ docet cęleſtia. 240.E.1

Dominicā diē in memoriā reſurrectionis ſeruamus, ſicut Hebræi ſabbatum requietionis. 255.C.1

Dominus dupliciter dicitur grauare ſeruos ſuos. 188.C.1

Dominus noſcit bonos notitia practica. 288.H.2

Domus noſtræ habitationis dicitur corruptibilis quantum ad corpus, non quantum ad animam. 113.E.1

Domus ſpiritualis homo. 279.A.2

Dona gratuita reducit Paulus ad tria. ſ. linguarum, prophetiam, & largitionē rerum temporalium. 93.F.2

Dona gratiarum non dantur pro meritis, ſed ſecundum volūtatē Dei. 181.H.1

Dona in hoīes non veniunt mediantibꝰ ſubſtātijs ſeparatis īmediate. 1:8.C.1

Dona Dei, & vocatio, quomodo ſunt, ſine pęnitentia. 41.E.2

à Donis Gentiles denominabant Deos, vnde Apl̄us dicit Deus pacis. 132.D.1

Donis magis vtilibus, & fructuoſis debemus vti, & non curare multa dona inutilia. 95.A.2

Donec intrauerit plenitudo, quomodo intelligatur. 41.D.2

Donec, hæc dictio poteſt intelligi duobus modis. ſ. pro tēpore finito, & pro tempore infinito. 99.H.2

Dotes corporum reſurgentium ſunt impaſsibilitas, claritas, agilitas, & ſubtilitas. 101.H.1

Dubitauit ſanctus Paulus, vtrum fuiſſet raptus cum corpore ſolum, vel anima, & corpore. 127.D.1

EBrietas eſt cauſa multorū malorum quā Apoſtolus vitare iubet tanquā ſingulare nocumentum. 169.C.2

Ebrietas eſt peccatum mortale cū intēditur, vel formaliter, vel interpretatiue. 48.B.2

Ebrietas multos ſpiritus generat, & ideo tumultuoſa eſt. 169.D.2

Ebrietas eſt peccatum mortale quādo quis frequenter inebriatur. 68.A.2

Eccleſia habet prælatos, habet & ſubditos, qui ſe debent habere coadunari ſicuti membra in corpore. 91.B.1

Eccleſia comparatur caſtro, quæ tripliciter impugnatur, in Prologo, ad Coloſſenſes. 180.F.1

in Eccleſia eſt triplex diuerſitas. ſ. bonorum & malorum, bonorum & meliorum, malorum & peiorum. 213.A.1

in Eccleſia primitiua poſt verbum Dei ex diuina diſpenſatione, vt fides confirmaretur, fiebant ſigna manifeſta ab apoſtolis per ſpiritum ſanctū. 139.D.2

Eccleſiaſticę vnitati duo ſunt neceſſaria ſcilicet, vt idem omnes ſapiant per fidem, & quòd habeant pacem per dilectionem. 124.F.2

Eccleſiam perſecutus eſt diabolus aliquando manifeſte per Tyrannos, & poteſtates, aliquando occulte per hæreticos. 124.B.1

Edificio cuilibet quatuor requiruntur, ſcilicet fundatio, conſtructio, augmentatio, & conſummatio. 159.G.2

Efficacia euangelij conſiſtit in duobus. Quia perficit, & abbreuiat. Et quomodo dicatur abbreuiare veteris legis cerimonialia. 36.D.2

Elatio eſt ſpecies ſuperbiæ, & ſunt quatuor. 113.F.2

Elationis, & ſuperbię differentia. ibidē.

Electio reſpicit tria, ſcilicet ordinem electorum, finem electionis, & modum conſequendi finem. 196.G.1

Electio, et probatio conſiſtit in duobus & quare Deus quoſdam indurat, & quorundam miſeretur. 35.B.2

Electio Dei libera, æterna, gratuita. 153.C.1

Elegit Chriſtus non ſapientes, neq; potentes, ſed ſtulta, & ignobilia, & de vocatione ad fidem. 58.F.2

Elementa dicuntur principia grammaticalia. Sic principia fidei elementa decalogi. 238.H.2

Elementa quomodo dicuntur egena, et infirma. 143.A.1

Elemēta incōſumpta manebūt. 191.H.1

Eleemoſyna facta ab infidelibus dr̄ immunda, & ſimiliter alia bona opera, quia carent debito fine. 219.B.1

Eleemoſyna debet dari cum hylaritate, vt retributio fiat in dilectione. 121.E.1

Eleemoſyna valet ex duobus, ſcilicet ex intentione bona, & ex quantitate dati. 119.G.1

ad Eleemoſynā quatuor requirunt̄ ſm̄ poſsibilitatem, vt. ſ. det pauperibus, vt ſubueniat neceſsitati, &c. 121.F.2

Eleemoſynam ſabbatinis diebus Paulꝰ Corinthijs, et Galatis iniūxit hia, q̄ in neceſsitate erant conſtituti. 104.H.2

Eleemoſynam libenter dare debemus exemplo Chriſti, qui omnia ſua dedit propter nos. 120.B.C.1

Eleemoſynā dans indigentiā nō egebit, ſed lucrum inde habebit. 121.G.2

Emphatica locutio eſt qn̄to cū quod eſt in effectu dependet à cauſa. 158.G.2

Emptio, & redēptio hominis. 272.C.2

Empyreū cęlū igne n̄ purgabit̄. 291.G.1

Emulatio, prout dicit zelū, eſt quidam motus cauſa boni, vel mali. 144.H.2

Enoch fides, quid meruit. 254.G.2

Epiſcopalis dignitas excedit omnes alias dignitates. 237.G.2

Epiſcopi non conſecrant papā, nec ſuffraganei archiep̄m. Sed (hūc hoīem) vt ſit papa, vel archiepiſcopꝰ. 243.B.1

Epiſcopo non ſufficit, q̄ in ſacra ſcriptura ſtudeat, ſed oportet, q̄ etiam inſtruat. 218.A.2

Ep̄os canonici eligūt, ſed ſeniores conſtituūt. Et multa de epiſcopis. 217.F.2

Epiſcoporum nomina, & præsbyterorum ſunt promiſcua. 202.A.1

in cōſecratione Epiſcoporū, et ſi plures conueniant vnus tamē eſt principalis, & alij dicuntur coaſsiſtentes. 205.G.2

in primitiua Eccleſia nullus aſſumebat̄ in ep̄m, niſi eſſet electus à Deo. ibidē.

Epiſcopus debet eſſe irreprehenſibilis, & de perfectione, & quomodo debēt eſſe ſoliciti circa gregem. 202.A.1

Epiſcopus debet habere honeſtam familiam, & filios quos habuit ante prelaturam corrigere. 202.H.1

Epiſcopus debet eſſe benignus, & pius, ſeipſum conſiderans. 257.H.2

Ep̄s poteſt dimittere eccleſiam ſibi cōmiſſam, quādo omnes ſui ſubditi ſunt mali, & incorrigibiles. 124.G.1

Epiſtola ad Philip. eſt ſcripta primo anno incarcerationis Apoſtoli. 172.H.2

Epiſtolā ad Heb. ſcripſit Paulus, & non alius ſm̄ Dionyſium, & Hieronymū in prologo, ad Hebręos. 214.A.1

Ep̄lārū oīum cōmemoratio, & earundem ſubordinatio atq; inſtitutio. 1.G.1

Epiſtolam quam ſcripſit Paulus Romanis, partim ſcripſit Athenis, & partim de Corintho. 1.G.2

Equalitas eſt duplex. ſ. abſolutæ quantitatis, & proportionis. 194.F.2

Errare aliquos permittit Deus, & quare. 212.H.2

Error Manicheorum, qui dicebant viſibilia à malo Deo creata, inuiſibilia vero à bono. 112.B.2

Error Manicheorū per Paulum confutatur, qui negabant Deum veteris teſtamenti fuiſſe patrem Chriſti. 3.A.1

Error Manicheorū aſſerentiū Chriſtum habuiſſe corpus fantaſticū, Valentini, qui dicebat de cęlo Chriſtū detuliſſe corpus ſuū, Neſtorij, qui aliū poſuit eſſe filiū Dei, & filiū hoīs, Arrij, qui poſuit Chriſtū eſſe minorē patre. 33.D.2

Error Manicheorum, qui diuerſitatem eorum: quæ hominibus accidunt aſcribunt horæ natiuitatis. 33.H.2

Error Arrij; qui dicebat patrē proprie eſſe inuiſibilem, filium autem viſibilem. 182.B.1

Error Petri Lōbardi reprobat̄. 299.F.2

Error Arrij, qui dicebat Chriſtum eſſe puram creaturam. ibidem.

Error Arrij, qui dixit Chriſtū non fuiſſe Dei filium per naturam. 243.G.2

Error Origenis, qui dicebat aīas oēs eſſe cum angelis creatas. 33.H.2

Error Origenis, qui dicebat à principio Deum feciſſe omnes creaturas ſpirituales, & omnes æquales. Poſtea vero meruiſſe, vel demeruiſſe. 34.A.1

Error Pelagij, de principio boni operis. 173.D.1

Error Origenis, & Pelagianorū, q̄ gratia datur ex meritis. 34.G.1

Error Neſtorij, qui dicebat verbū ſolū habitaſſe ī Chr̄o, et nō vnitū. 124.G.2

Error Origenis, qui dixit damnatos tandem eſſe etiam ſaluandos. 100.C.1

Error Neſtorij, qui dicebat beatam virginem non fuiſſe matrem Dei, ſed filij hominis. 143.D.2

Error Ebionis, qui dicebat Chriſtum ex ſemine Ioſeph natum. 143.C.2

Error Valentini, qui dixit Chriſtum nō ſumpſiſſe corpus de Virgine, ſed attuliſſe illud de cælo. ibidem.

Error Platonicorum, qui dicebant in rebus diuerſas eſſe perfectiones, & quomodoquodlibet attribuebant vni primo principio. 182.A.2
Error quorundã dicentiũ Deũ non habere curam rerum humanarũ, aut ſufficere fidem ſolam, &c. 69.D.2
Error oritur ex duobus.ſ.ex ſuperbia, & intellectu proprio. 208.A.2
Eſca non eſt regnum Dei, ſed iuſtitia, et pax, & ſpirituale gaudium. 50.C.1
Eternitas eſt menſura rei immobilis. Tempus autem rei mobilis. 226.F.2
Eternitas notatur per aduerbiũ hodie, quod ſemper pręſens deſignat. ibidē.
Eternitas cũ generatione in diuinis quomodo ſtare poſsit. ibidem.
Eua ſeducta fuit per ſerpentem non violenter, ſed aſtute. 124.B.1
Eua ſeducta fuit non Adam. 201.C.2
Euangelicæ veritatis cognitio neceſſaria eſt omni homini, quia ſine ea ſalus non eſt. 5.H.1
Euãgeliſta dr̄, qui ſcripſit euangeliũ, vel qui docet, ſeu annuntiat illud. 215.B.2
Euangeliſtæ dicti ſunt ab euangelio, qui ſcripſerunt, & docuerunt euangelium. 164.E.2
Euangelium illuminat, clarificat, et ſeruum Chriſti declarat. 111.B.2
Euangelium dicitur quicquid de Chriſto dicitur, ſiue ſit in nouo, ſeu in veteri teſtamento. 133.E.1
Euangeliũ cõmẽdatur quadrupliciter, antiquitate, firmitate, dignitate, & modo tradendi certitudinem. 2.D.2
Euangelium adhuc viuentibus Apoſtolis dicitur diuulgatum per totum mũdum, ſaltem fama. 181.D.1
Euangelium non auditum ab in filuis ſeducati, mũ eos à pctõ excuſet. 38.E.2
Euãgelizandi authoritatē dicit ſe Apoſtolus non habere ab homine. 134.B.1
Euangeliũ lex regalis dicitur. 266.A.2
Euchariſtia debet ſumi ſine conſcientia peccati mortalis. 67.G.1
Euchariſtia vnit nos cum Chriſto. Similiter, & ſanguis Chriſti. 80.F.1
Euchariſtia inſtituta eſt ſub duplici ſpecie, quia panis confortat, & vinum lętificat. 85.H.1
Euchariſtia verum nutrire poſsit, & ſanguis inebriare pulcherrima declaratio. 85.D.1
Euchariſtiæ ſacramentum Chriſtus inſtituit in aliena ſpecie, ne homines abhorrerent, ne infideles deriderent, & vt fides inanis non eſſet. 85.H.1
Euchariſtię ſacramentũ vocatur cœna, & quando fuerit inſtitutum. ibidem.
Nota differentiã inter ſacramentalia, & ſacramentum euchariſtiæ, & qũo iſta verba. Accipite, et manducate, nõ ſunt de forma conſecrationis. ibidem.
Hoc eſt corpus meũ, qũo diuerſimode expoſuerũt. Nota pulcherrima. ibidē.
Tranſubſtantiatio panis, & vini in corpus Chriſti, & ſanguinem differt ab omnibus conuerſionibus, quæ ſunt in natura. 86.B.C.D.2
Fractio hui⁹ ſacramenti, qũo fiat, et qd frangaẗ, et quid ſignificetur. ibidem.
Corpus Chr̄i, & ſi cõſecreẗ ante ſanguinē, tñ ſine ſanguine nõ eſt. ibidē. E.F.1
Corpus Chr̄i ſumitur duobus modis.ſ. ſpiritualiter, & ſacramentaliter. ibidē.
Probare ſe homo debet antequã ad ſacram communionē accedat. 87.G.1
Forma conſecrationis calicis, & expoſitio notabilis oſum verborũ. 87.B.C.1
Ponitur aqua ante cõſecrationē calicis, ſi autem poſt cõſecrationem ſacerdos aduertat, non ponat. ibidem.
Euchodia, et Sintice fuerunt duæ mulieres, quę miniſtrabant ſanctis in ciuitate Philippenſi. 179.D.1
Ex acceſſu ad Deum, quatuor ſequuntur bona. 273.E.1
Ex Apocriphis, licet teſtimonium trahere. 306.B.1
Excitare Deum peccatores ad peccandum, & bonos ad bonum operandũ, quomodo intelligatur. 35.B.1
Excommunicari ab Apoſtolo, mox vexabantur a diabolo. 200.C.1
Excommunicatio qua vtitur eccleſia, ſpiritualiter vexat. ibidem.
Excõicatio quã tulit Apl's cõtra Angelos, et Aplos, qũo intelligaẗ. 133.G.H.2
Excuſationē nullã habuerunt Iudæi, q͏ non crediderunt euangelio. 3:.F.2
Excuſat ſe Apoſtolus, ad Hebræos, & nuntium quem miſit, & ſalutationes omm end aute. 164.F.G.2
Exēplar primordiale oſum rerum, & proceſsionis eſt filius fieri. 82.F.1
Ex ipſo, p ipſum, & in ipſo, & quid per ex, & per, per, & p, in, intelligaẗ. 42.F.1
Exire, ſeparari, & mundum non tãgere tripliciter exponitur. 117.F.1
Expectare oportet hoīem iuſtũ, humanã naturam, & ſenſibilem creaturam, innouationem elementorum. 29.D.2
Extaſis eſt quando diuinus amor non ſinit amatorē eſſe ſuiipſius, ſed rerum amatarum. 127.D.2
Extaſis fit in homine per virtutem appetitiuam, & cognitiuam. ibidem.
Extra ſeipſum efficitur homo per appetitiuam virtutē, & cognitiuã. ibidem.
Exultatio ſanctorũ in multis. 264.H.2
FAbula eſt quædam compoſitio ex miris ad inducendum homines ad diligendum virtutes. 2:4.E.1
Fabula, cur ab antiquis innēta. 204.E.1
Factus hoc participium quomodo intelligatur contra Fotinum, Sabellium, & Arrium. 2.E.F.G.H.2
Factus dicitur Chriſtus ab Apoſtolo ex muliere, & non natus, quia ex voluntate patris. ibidem.
Factus dicitur Chriſtus ex ſemine Dauid ſecundum carnem. ibidem. H.1
Falſi teſtes ſunt non ſolum, qui aliqua vana, vel falſa contra aliquem hominem fingunt, ſed etiam, qui falſa cum Deo teſtantur. 99.A.1
Faſcinatio dicitur ludificatio ſenſus per artem magicam. 138.H.2
Fatuus ex vi nominis non eſt malum, ſed ex parte ſignificationis eſt prohibitum. 2:4.B.2
Fabula quid. 293.A.2
Fœminę non mutabuntur in ſexum virilem in reſurrectione vltima, ſed vtrique permanebunt. 165.A.1
Fermentum habet in ſe duo.ſ. ſaporem, & corruptionem. 67.D.2
Fementum quandoq͏ ſapientiam diuinam, quandoq͏ peccatum, aliquando uero peccatorem ſignificat. ibidem.
Fides Romanorum commendatur ex certis ſignis. 4.H.1
Fides importat quandam certitudinem ad id quod non videtur. 5.H.2
Propter incredulitatem vnius, vel plurium, prærogatiua Iudæorum non auferebatur, ſic nec fides noſtra. 12.D.1
Ex fide remanet firma promiſsio propter virtutem diuinæ gratiæ iuſtificantis 16.F.2
Fides ſicut reputabatur Abrahę ad iuſtitiam, ita & nobis, ſi firmam habuerimus. 17.D.2
Fides ſi recipiaẗ pro eo, quod creditur non eſt virtus, ſi autem pro habitu ſic quandoq͏ eſt virtus, qñ q͏ non. 5.H.2
Fides importat aſſenſum quendã cũ certitudine ad id quod nõ videtur. ibidē.
Fides viuificans, ſeu iuſtificans, quæ ſit. 6.B.1
Fides ad ſalutē requiritur, non ſimplex de Deo notitia. 108.F.1
Fides recipitur aliqñ, prout eſt virtus, aliqñ, prout dr̄ conſcientia: & differũt, vt particulare, & vniuerſale. 51.D.2
Fides grano ſinapis cõparatur, & qũo ſancti cũ maximi in fide fuerint, nullũ tñ legimus montes tranſtuliſſe. 91.H.1
Fides non eſt ex nobis quanquam credere ſit in in noſtro arbitrio. 158.D.2
Fides non datur nobis ex merito operũ præcedentium. ibidem.
Fides primo annuntiata eſt in Iudæa, ſimiliter fidelium perſecutio ibi primũ eſt orta. 190.D.2
Fides eſt ſperandarum ſubſtantia rerum argumentum non apparentium notabilis expoſitio. 253.G.1
Fides accipitur dupliciter, vno modo proprie, alio modo communiter. Prima eſt non viſorum, alia excludit oēm certam concluſionem. 254.C.1
Fides diſtinguitus ab opinione dubitatione, & ſuſpitione. ibidem.
per Fidem ſaluatur homo ſine meritis præcedentibus. 155.D.1
Fidem habens in vniuerſali, poteſt errare in particulari. 219.D.1
poſt peccatum primi parentis nemo potuit ſaluari à reatu culpæ originalis niſi per Fidem. 254.E.2
Fidem annunciatam contemnēs in eodē genere peccati plus peccat, quàm ignorans. 252.B.1
Fide Enoch, & ſi tranſlatus à conuerſatione huius vitæ, tamen aliquãdo morietur cum Elia. 254.G.2
Fide Moyſes magnus factus eſt, q͏a filiũ filiæ Pharaonis ſe negauit. 157.C.1
Fidei actus eſt credere, & eſt actus Fidei determinatio ad vnum ex imperio voluntatis. 253.H.1
Fidelium, & infidelium peccata diſtinguuntur, quia fidelis grauius peccat quam infidelis. 206.A.1

Fidei centimdo debet eſſe in corde, & in effectu. 37.F.2
Fidem habentium intellectus non determinatur ad aſſentiendum veritati ex neceſſitate. 37.D.2
ad Fidem duo requirunt.ſ.cordis inclinatio, & credibilis determinatio. ibidē
ad fidem pertinentia in primitiua eccleſia non erant oīa determinata. 51.D.2
difficile eſt ad Fidem conuertere ignaros.ſ.propter doctrinā hereticā, vel nō plenam cognitionem. 53.A.B.C.D.2
Fidei fundamentum quid ſit, & per aurum, argentum, lignum, & ſtipulam, quid intelligatur. 62.G.H.2
per Fidem firmam etiam ſine charitate miracula fiunt. 91.E.2
Fides non hæſitantis innititur oīpotentiæ per quem miracula fiunt. ibidem.
Fidei non ſubeſt falſum. 296.B.1
Fides dæmonum qualis ſit. 272.G.2
Fides, quæ dicitur mortua. 270.F.2
Fides quibus eſt neceſſaria cum operibus. ibidem.
Fides multiplex. 271.A.2
Figura, & res figuratæ qūo diuerſimode intelliguntur de Chriſto. 226.G.2
Filiationem Chriſti quomodo heretici expugnauerunt, videlicet Fotinus, Sabellius, & Arrius. 2.G.1
Filios non debere theſaurizare parentibus, ſed econuerſo quomodo intelligatur. 132.B.1
Filij Dei adoptiui fuerūt nō ſolū Iudæi, ſed Gentiles conuerſi. 143.G.H.1
Filios vocauit apl̄us Galatas, quia puer in parturitione vocaē filiolus. 145.B.1
Filium eſſe filium patris ſi genitiuus deſignet habitudinem cauſæ efficientis eſt falſa, ſi autem formam.i.habens eſſentiam eſt vera. 1?1.F.2
Filius Dei dr̄ aſſumpſiſſe naturā humanam, non aūt hominem. 175.C.D.2
Filius dr̄ imago patris, & nō econuerſo, ſimiliter, & verbum. 1?2.A.1
Filius meus cum dicitur, es tu, hodie genui te, exponitur. 226.E.F.2
Finis domini duplex, vnus in mundo, alius extra mundum. 275.F.1
Finis legis, & miniſtrorū, qui. 280.A.1
Flagella quibus Deus flagellauit filios Iſrael ꝓpter adorationē vituli. 79.F.2
Flagella reliqua ponuntur. ibidem.
Flectere genua ante tribunal Chriſti eſt rationem quęque reddere etiam de verbo otioſo. 49.F.G.2
Forma humana dicitur anima, & etiā ſpiritus. 102.D.2
Fornicatio dr̄ à fornice arcu triūphali iuxta quē erant lupanaria. 167.H.2
Fornicationē fugere docet Apoſtolus Corinthios multis rationibus. 70.D.2
Fornicatio vincitur ſolum fugiendo, reliqua vitia reſiſtendo. ibidem.
Fructus eſt duplex.ſ.acquiſitus per laborē, & product⁹ naturaliter. 149.B.2
Fructus animę, et corporis qui. 275.B.2
Fruit urum ſe dixit Apoſtolus Romanis in aduentu eius. 53.F.1
Fruitio in duob⁹ cōſiſtit.ſ.in viſione intellectus, et dilectione, affect⁹. 261.F.2
Fraternitas amanda. 312.E.1
Fundamentum eccleſiæ ſunt Apoſtoli inquantum Chriſtum annuntiauerūt, principale vero fundamentum eſt tantum Chriſtus Ieſus. 159.H.2
Furari, & rapere inter ſe differunt, quia primū latenter, ſm hoſtiliter. 127.B.2
GAlatæ ſeducti à pſeudo Apoſtolis dicebant Apoſtolum non habere tantam authoritatem, quantā Petrus, & cæteri Apoſtoli. 132.G.H.2
Galatæ vnde præſumpſerint originem, & q̄ ſtulti fuerint, & inſtabiles. ibidē.
Galatæ dimiſerunt ſpirium ſanctum, et adheſerunt legalibus. 139.D.1
Galatia tranſlatio dr̄, vnde Apoſtolus dicebat alludendo ad vocabulum, miror, ꝙ tam cito traſferimini. 133.D.2
Gaudij veri conditiones quatuor tanguntur. 179.B.2
Gaudium mundi per voluptates effluit. 179.C.2
Gaudium quandoq; prouenit ex bona cauſa, quandoq; ex mala. 173.A.2
Gaudium perfectū quod eſt. 267.D.1
Genealogia Chriſti, Virginis glorioſæ, & aliquorū Apoſtolorū. 135.A.B.C.1
Genealogia Chriſti non ponitur duplici ratione, quia generatio eius eſt ineffabilis, & quia non pertinet ad genus Leuiticum. 242.B.C.2
Gentiles, & ſi non fuerunt Chriſto coniuncti ſm carnē, fuerūt tn̄ ſibi coniuncti ſm ſpiritum. 143.H.1
Gentiles peruenerunt in notitiam eorū, quæ ſunt fidei, modo nobiliori quàm Iudæi. 53.D.2
Gentilium triplex Theologia.ſ.ciuilis, Poetica, & Naturalis. 7.H.1
Gloria Dei mutaē cū cultus latriæ, non Deo, ſed creaturę exhibetur ibidem.
Gloria mūdanorum amittitur ſeptempliciter ſecundū ſingula peccata mortalia. 77.G.2
Gloria Dei eſt duplex.ſ.inquantum in ſe glorioſus eſt, & inquantum gloria ab eo deriuatur ad alios. 83.B.2
Gloriari ſe dicebat Apoſtolus non in diuitijs, non in honoribus, ſed in cruce domini. 151.F.2
Gloria per Chriſtum, qualis, & quæ. ibidem. G.2
Gloriari Apoſtolus Gentiles prohibuit de eo, quòd fuiſſent vocati, ſed humiliari. 40.H.1
Gloriari pōt homo de gloria Dei, nō autē tanquā pro merito habito. 128.B.2
Gloriari nemo debet, quòd ſit miniſter Chr̄i, ſed potius humiliari. 59.D.2
Gloriari in dn̄o contingit tripliciter.ſ. amando, cognoſcendo, & bona non à ſe, ſed à Deo habendo. 123.A.2
Gloriabaē Apl̄s de fructu, quē dicit nō ſe feciſſe, ſed Chriſtum. 53.C.1
Gloriabantur ſe aliqui eſſe conuerſos per Petrum, alij per Apollo, alij per Paulum. 56.H.1
Gl̄ia interior ī nouē reperiē. 267.E.F.2
Gloria quadruplex. ibidem.
Gratiæ origo eſt Dei dilectio, vocatio, & interior inſpiratio. 4.A.2
Gratia eſt primū inter Dei dona, quia per eā iuſtificatur impius, ibidem. B.2
Gratia Dei per Ieſum Chriſtum nos liberat à corpore mortis. 26.C.2
ſine Gratia Dei, homo non poteſt diu ſtare ſine peccato, neq; à peccato ſine eo liberari. 89.A.B.1
Gratia facit hominem abſtinere à peccato, & facit operari bonum. ibidem.
Gratia præueniens liberat nos à peccato, gratia ſubſequens adminiſtrat virtutes. 115.E.2
Gratia, propter duo datur.ſ.ad vitandū malum, & operandum bonum. ibidē.
Gratia, & pax ſunt principia omnium bonorum. 133.B.1
Gratia eſt duplex, gratis data, et eſt illa, quæ datur ſine meritis, & quæ gratos facit Deo. 153.E.2
Gr̄a, quę eſt in hoīe, nō eſt ex hoīe, neq; ab homine, ſed à dono Dei. 158.A.B.1
Gratia non eſt data omnibus vniformiter, ſed ſecundum formam donationis Chriſti. 164.D.1
Gratia gratis data, & gratia gratum faciens differunt, quia prima facit inhabitare ſpiritum ſanctum, ſecunda manifeſtat. 89.B.2
Gratiam Dei, non in uanum accipere docet Apoſtolus. 115.E.2
Gr̄am nobis facer̄ deū fit duob⁹ modis, vel exaudiēdo, vel adiuuando. ibidē.
Gratiā ſuā dixit dn̄s ſufficere Paulo, neque eum cū rogaret exaudiuit. 128.F.1
ad Gratiam duo requiruntur, ſcilicet facultas exequendi, & actualitas operandi. 161.B.1
Gratiarū actio neceſſaria eſt oībus, qui ad vlteriora beneficia tendunt. 4.F.1
Gratiarum actio reddenda eſt Deo mediatori, & homini victori. ibidem.
Gratiarum diuerſitas conſurgit ex diuerſitate donorum. 44.G.1
Gratiarum diuiſiones ſunt prophetia, operatio miraculorum, &c. 89.A.2
Gradus octo, quibus in cęlum aſcenditur. 297.G.1
HAbere ſpiritum ſanctum poteſt intelligi dupliciter, ſcilicet receptiue, vel diſpoſitiue. 169.D.2
Habit⁹ eſt quadruplex, prim⁹ mutat habentē, & ipſe non mutatur. 175.G.H.1
Habitus cognoſcitur per actū, & actus per obiectum. 253.G.1
Habitu inēt⁹ eſt Chr̄s, vt homo. 175.F.1
Hæreditas debeē nō ſolū filio naturali, ſed ēt adoptiuo. Et quid ſit hæreditas, & quare differtur gloria. 29.A.B.C.1
Hæreditas noſtra conſiſtit in fruitione Dei. 168.B.2
Hęreditas Dei qualis ſit. 277.D.1
Hęres Chriſtus non fuit, inquantū fuit filius Dei ab æterno, ſed ſolum inquantum homo ex tempore. 225.A.1
Hæres Dei qūo aliquis eſſe poſsit, cum nunquam Deus moriatur. 29.B.1
Hebræi dn̄r ſm quoſdā ab Abrahā, qa ante eū hoc nomē inuenit, ſed tn̄ melius ſm alios ab Heber. 125.H.2
Hęreſes eſſe neceſſarias in eccleſia, quomodo intelligatur. 84.E.2
Hæreſis incœpit tēpore Apoſtoli apud Iudæos, ꝙ ſerui Dei in eccleſia miniſtrare non deberent. 22?.D.1

Hæreticus

Hæreticus eſt, qui errat circa fidem cũ pertinacia, non autem omnis errans eſt hæreticus. 222.B.1
Hæreticus dicitur, qui priuatam doctrinam ſequitur ex elatione 84.E.1
Hæreticus, ſeu ſeductor, qui errat ex ignorantia nõ eſt excõicatus. 133.H.2
Hæretici in principio dicunt quędam vera, & vtilia, in fine autem effundũt mortifera. 212.H.1
Hæretici per vanas doctrinas non poſſunt totaliter fidem ſubuertere. ibidẽ.
Hęretici dicuntur ſimulacra. 302.D.1
Hæretici fontes ſine aqua 289.H.2
Hæretici irrationales. ibidem.
Hæretici pellicentes. ibidem.
Hæretici dicũtur aſtra erratica. 305.H.1
Hæreticorũ doctrinæ cauẽdæ. ibidem.
Hæreticornm prauitas. 289.B.2
Hæreticus in tribus vitandus. 303.B.1
Homo dicitur dupliciter inimicus Deo. 18.E.1
Homo adimplebitur lætitia in tribus. 302.H.2
Homo eſt aſſumptus à verbo.i. humana natura eſt aſſumpta à verbo. 3.E.2
Homo iſte ſemper fuit, eſt vera, quia homo ſupponit æternum ſuppoſitum. 3.H.1
Homo tenet medium locum inter Deũ & bruta animalia, & cum vtroque cõmunicat. 7.A.2
Homo dicitur carnalis, quia eius ratio carnalis eſt, aut quia ratio à carne impugnatur 25.F.1
Homo non poteſt compręhendere rationem diuinorum iudiciorũ. 42.A.2
Homo primus fuit productus ſine viro, & fœmina. Eua verò de coſta Adę, Abel ex Adã, & Eua, Chriſtus ſolũ ex Maria. 83.H.2
Homo debet aliquid Deo, aliquid ſibi, & aliquid proximo. 139.H.1
Homo miſeretur alterius triplici ratione. 157.G.1
Homo malus propter malitiam dicitur dæmon, non natura, ſed imitatione. 204.F.G.2
Homo ſi non peccaſſet, Chriſtus (secũdum mentem beati Thomæ) incarnatus non fuiſſet 199.H.1
Homo ex ſui creatione dicitur ſeruus Dei, & natura humana eſt forma ſerui. 175.D.2
Homines ſeinuicem diligentes tria conſueuerunt obſeruare. 144.A.2
Homo eſt optimum animalium quando operatur ſecundum rationem, ſed quando declinat ad malitiam, eſt decies millies peior quàm mala beſtia. 215.F.1
Homo poſt lapſum indigebat duobus, ſcilicet participatione cum diuina natura, et depoſitione vetuſtatis. 221.H.1
Homo, qui nunquam peccauit poteſt eſſe ſine gratia, & culpa. ibidem.
Hominum tria ſunt genera, quidam ſunt virtuoſi, & duo vitioſi. ibidem.
Honorare debent filij parentes per reuerentiam, obedientiam, & neceſſariorũ miniſtrationem. 170.E.F.2
Honorare parentes pertinet ad pietatem 204.F.1
Homo triplex bonum habet, quod Deo exhibet. 43.C.1
Hoſtia, quæ in veteri lege offerebať, debebat habere quatuor, integritatem, ſanctitatem à Deo, odoris ſuauitatem, & ſalis condimentum. 43.D.1
Hoſtis ſtultus, aut debilis non multum eſt timendus, ſed potens nequam, & callidus. 171.E.F.G.1
De humanitate Chriſti fuerunt quatuor errores falſi, Fotini, Arrij, Neſtoris, & Euticetis. 175.E.2
Humilitati contraria ſunt, quæ oriuntur ex ſuperbia, ſcilicet contentio, & inanis gloria. 175.D.1
Humilis eſt, qui ſe ſubijcit, alicui ſecundum ſuam menſuram. ibidem.
IAcob dilexi Eſau autem odio habui, & pulcherrima differentia de prædeſtinatione, & præſcientia. 34.E.2
Iacobus fuit epũs hieroſolymitanus, & dicebatur minor, frater dñi. 135.A.1
Iacobus confeſsionem à Chriſto inſtitutam promulgauit. 276.A.2
Idolum nihil eſſe demonſtratur, & quomodo ea, quæ idolis immolantur non inquinant 75.F.1
Idolotita Apoſtolus docet fugere propter dæmonis ſocietatem, & de immolatitijs idolorum. 80.G.2
Ieiuniũ, & ſi ſit exercitatio corporalis mereť tñ vitam ęternam ſi pro obiecto habeat charitatem 204.H.1
Ignis in extremo iudicio diciť conſumere omnia, intelligi poteſt ex parte operantis, vel ex parte operis. 63.C.D.1
Ignis inter omnia elementa eſt maximè actiuus, & efficax ad agendum, & ſemper mouetur. 227.A.2
Ignorãtiæ peccatum, quomodo excuſetur. 199.H.2
Ignorantia quid ſit, & qñ excuſatur à peccato, & qñ ſit peccatum. 6.F.2
Ignorare Deum contingit dupliciter, voluntariè, vt quis liberius peccet, & malitioſe. 8.C.1
Ignorantia legis aliquando contingit ex defectu naturalis ingenij, aliquando ex defectu diſciplinę, aliqñ verò ex defectu, alicuius neceſſarij. 11.E.1
Illuſtratio mentis ad cognoſcẽdum eſt de quatuor. ſ. diuinis, terrenis, euentibus, vel de agendis. 94.H.1
Impedimentum Pauli, quòd non potuit venire ad Romanos, quomodo ſe excuſat. 4.E.1
Impedimẽta cõcordię, quę ſint. 45.B.2
Impietas dicitur quando aliquis directè peccat contra Deum. 221.E.1
Inanis gloria Iudæorum, qua gloriabanť ſe eſſe pferẽdos gentibus. 14.H.1
Incarnationẽ ſacra ſcriptura nõ ſemel, ſed iterũ atq; iterũ repetit. 226.H.2
Indurare dř Deus nõ immittẽdo malitiã, ſed nõ apponẽdo gratiam. 35.B.2
Indurare eſt op⁹ diuinæ iuſtitiæ. 35.C.2
Infidelium mentes dicitur Deus excæcare non inducendo malitiam, ſed merito præcedenti ſubtrahendo gratiam. 111.A.2
Infideles damnabuntur ſine iudicio diſcuſsionis, & examinationis 68.D.2
In fidelibus primi motus non ſunt peccata mortalia. 27.A.1
Infirmi in fide cum Iudęis, & hęreticis conuerſari non debent, ne ſeducantur. 66.A.2
Inimicis non debemus reddere malum pro malo, vindex. n. Deus eſt. 41.C.2
Iniuriæ ſunt remittendę exemplo Chriſti, & Apoſtoli. 108.C.2
Inſenſatus fit aliquis multis modis, vel quia veritatem acceptã derelinquit, vel nunquam eam acceptat. 132.G.1
Intellectus noſter dicitur in potentia ad aliquid cognoſcendum, intellectus autem angeli impletus eſt ſcientia intelligibilium. 184.B.1
Intellectus poteſt dupliciter accedere ad cognitionem, alicuius naturæ ſcilicet per cognitionem, & compræhenſionem. 209.A.B.1
Intellectus perfectus iudicatur quando rectè iudicat de his, quæ ſibi proponuntur. 239.A.2
Intellectus mouetur ad aſſentiendum ex euidentia obiecti, quod eſt per ſe cognoſcibile 254.B.1
Intellectum noſtrum duo impediunt. ſ. debilitas, & obſcuritas. 184.B.2
Inter duos iudices. ſ. inter fidelem, & infidelem, fidelis eligendus eſt, etiam ſi non ſit tantę prudentiæ, vt infidelis. 68.G.1
Inter indulgentiam, quæ eſt pro peccatis, & eam quam dicebat Paulus contrahere matrimonium differentia eſt. 71.D.2
Inuiſibilia Dei, quomodo à viatoribus, & quomodo ab electis cognoſcuntur, & quare dñr in plurali. 6.D.2
Inuocare debemus Deum fide præcedente. 38.B.1
Inobedientiæ vitium magnum. 285.B.2
Ioannes, cur ſalutationem non præmittit Epiſtolis. 292.G.2
Iram ante Solis Occaſum Apoſtolus iubet deponere. 166.G.1
Ira eſt triplex, in corde, in prolatione vaga, in contumelia. ibidem. H.1
Ira eſt duplex, ſcilicet, quæ tẽdit ad vindictam contra iuſtitiam, & quæ exequitur, quando oportet, & in quibus oportet. ibidem.
Ira viri iuſtitiã Dei nõ operať. 265.B.2
Ad iram tardus. ibidem.
Iræ remedium optimum, eſt cognitio propriæ fragilitatis. 221.D.2
Irregularitatem incurrit aliquando aliquis ſine peccato 202.B.2
Iudæi non dicuntur à Iuda Machabeo, ſed à Iuda, & Beniamin, & alijs qui ſe adiunxerunt. 11.A.2
Iudæi nullam prærogatiuam habent nunc in lege gratiæ, ſed pacificantur Gentilibus. 13.G.1
Iudæi non poſſunt iuſtificari ſine lege Chriſti, ſicut & Gentiles. 14.B.1
Iudæi dicuntur mortui cum ſint in peccatis, & non credunt, Deus autem viuificat per gratiam. 17.A.1
Iudæi gloriabantur de duobus, ſcilicet de Abraham, & de Iacob. 33.G.2

Iudæi

Iudæi ſunt noſtri capſarŋ ſeruantes libros legis. 34.G.1
Iudæi non omnes fuerunt reprobati, ſed aliqui erant inter eos electi. 39.C.2
Iudęi non omnes ſaluabuntur, neque maior pars, ſed aliqui. 36.D.1
Iudæis Chriſtus in carne exiſtens prædicauit principaliter, gentibus autem perfunctorie. 143.H.
Iudæorum ſtatus ſi conſideretur ante legem, tunc propter beneficium legis erant digniores, non autem in lege gratiæ. 142.G.1
Iudæorum caſus fuit vtilis, & fuit reparabilis per Chriſtum. 40.A.1
Iudęos commēdauit Paulus ex tribus, ex gente, ex beneficŋs, & ex cultu. Et quomodo Chriſtus promiſſus eſt eis. 36.D.1
Iudex eccleſiaſticus gerit perſonā Dei, Chriſti, & angelorum, ideo debet iuſte iudicare. 207.B.1
Iudex iudicare nullum debet, niſi ſit præſens, quanquam Paulus iudicauerit in abſentia eum, qui vxorem patris duxerat. 67.B.1
Iudices infideles, à fidelibus eligi nō debent. 68.E.1
ante Iudicē citatus primò debet ſe examinare de factis ſuis, & in iudicio non confundatur. 131.C.1
Iudicare alium eſt cōdemnare ſeipſum, & fit tripliciter iuſte, iniuſte, & temerarie. 9.A.1
Iudicans alium, in quo reus ipſe reperitur, à Deo ſeuerè punitur. ibidem.
Iudicŋ diuini veritas conſiſtit in hoc, ꝙ non punit in præſenti ſecundum meritum, & ęqualitatem, ſecundum proportionem, quanquam æternā pœnā pro temporali dicatur illatura. ibidē.
Iudicŋ futuri quinqꝫ cōditiones. 113.H.2
Iudicŋ dies, cur dies vocetur. 291.G.1
Iudicare extra caſum non conceſſum alterum nullus præſumat, quia Deus iudex. ibidem.
Iudicare dies, & annos, & menſes Apoſtolus prohibet. 49.B.C.D.1
Iudicare de occultis nemini licet, hoc Chriſto commiſſum eſt in diſtricto iudicio, qui iudicabit abſcōdita. 50.C.2
Iudicare de actibus exterioribus, quomodo poteſt fieri bene, & male, iudicare autem de occultis ſoli committitur Deo. 49.C.1
Iudicare debet quilibet ſeipſum iudicio diſcuſsionis, & ſimiliter iudicio cōdēnationis, & reprehenſionis. 65.C.1
Iudicati ſancti ab hominibus pro maximo habere debent ſi iudicantur, vnde puſilli ſcandalizari poſſunt, quantum autem ad ſeipſos curare non debent. ibidem. D.1
Iudicandus, vel excommunicandus ter eſt ammonendus. 131.B.1
Iudicium Dei duplex. 291.D.1
Iuramenti vſus, & appetitus iurandi, quando mali ſunt. 275.E.2
Iuramentum de ſe non eſt illicitum. 241.A.2. & 4.G.2
Iurare per creaturas contingit quadrupliciter. ibidem.
Iurare Deum per ſemetipſum, quomodo intelligatur. 241. B.C.D.1
Iuramentum, quādo malū eſt. 275.H.1
Iurando ſanctus Paulus oſtendit verbum domini, & Apoſtoli Iacobi non eſſe intelligēdum pro ſemper, ſed pro tempore & loco. 4.G.2
Iurandi duplex eſt modus, ſcilicet per ſimplicem atteſtationem, vel execrationem. 241.A.2
Iurauit Deus per ſemetipſum, & ideo iurare iuſte, non eſt peccatum. ibidē.
Iuris rigorem ſeruare eſt, quando aliquis ſeruat ea, quæ iuſta ſunt ſecundū ſe, & tunc dicitur æquitas. 227.E.1
Iurat aliquando Deus, iurat, & Angelus, & communiter immobiliter iurata permanent. 234.F.1
Iugum dicitur omne illud, quod ligat plures ad aliquid faciendum, & eſt iugum Dei, & iugum Diaboli. 117.C.1
Iuſti deprecatio, quo pacto multum valeat. 276.G.1
Iuſtus, & iniuſtus diſsimiliter peccant. 274.A.1
Iuſtus vix ſaluabitur multis rationibus. 284.H.1
Iuſtitia cōſiſtit in redditione debiti, homo autem aliquid debet Deo, aliquid ſibi, & aliquid proximo. 139.H.1
Iuſtificatio non eſt ex lege, ſed per gratiam, quæ datur à Ieſu Chriſto. 14.A.1
Iuſtificari poteſt dupliciter accipi. ſ. pro iuſtitiā exequi, & iuſtū fieri. 140.B.2
Iuſti iudicabunt Angelos bonos in eo, ꝙ eos excellunt, & malos in eo, ꝙ eos condemnant 68.H.1
Iuſtitia dei tempore gratiæ, manifeſtata eſt per doctrinam Chriſti per euidentia ſigna. 14.A.1
Iuſtitia Dei reuelatur in homine credente euangelio per fidē Ieſu Chrī. 5.F.2
Iuſtificatio non eſt ex lege, ſed per gratiā, quæ datur à Ieſu Chriſto. 14.B.1
In iuſtificatione impŋ ſunt duo termini . ſ. à quo, & ad quem. 221.G.H.1
Iuſtitia aliquando eſt virtus ſpiritualis, aliquando generalis. 177.G.2
Iuſtitiæ modus eſt duplex. ſ. legalis, & moralis. ibidem. F.2
Iuſtis non eſſe poſitam legem, ſed iniuſtis declaratio. 199.B.C.D.1
Iuſtitia eſt duplex ſcilicet humana, et diuina. 253.D.2
Iuuare Deum dupliciter intelligi poteſt ſcilicet, vires ei dando, vel eius mandata exequendo. 115.E.2
Iuuenes ſequuntur voluptates, quia nō ſunt alia experti, & reputatur eas, vt pro medicina labores 213.A.2
Ymago tria in ſe ſcludit, & ſic homo dicitur eſſe imago dei propter memoriā intellectū, & voluntatem. 26.C.2
Ymago perfecta dicit̄ Chriſtus ex parte ſimilitudinis, originis, & æqualitatis. 111.C.2

LAbor per quem, quis meretur prę miū ęternum, potior eſt tripliciter. 62.E.1
Laborans ex maiori charitate, plus prę mŋ eſſentialis accipiet etiam ſi minus laboret. 62.F.2
Laborātium in vinea domini ſabaoth, quæ ſit merces. 62.C.D.2
Lac concupiſcendum 279.B.1
Latriæ cultus, ſoli Deo debetur, qui in oblatione ſacrificiorum ſitus eſt. 7.H.2
Laudare ſe poteſt aliquis, vt oſtendat ſe nō deficere in tribulationibus. 109.B.1
Laudare debemus Deum non ſolum mentaliter, ſed etiā vocaliter. 169.D.2
Lædere poteſt aliquis aliquem tripliciter, ſcilicet in perſona, in fama, & in rebus. 117.G.2
Legalia ante Chriſti paſsionem, erant viua. 137.B.2
Legalia an vero fuerint ſeruata ab Apoſtolis poſt mortem Chriſti. ibidē. C.2
Legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex, inquantum, ſcilicet, funguntur officio legis. 10.C.2
Legem obſeruare, quō nos debemus, & obligamur ad certa legis. 21.G.2
ſub Lege factum ſi ly, ſub, deuote ſolū obſeruantiā legis, ſic Chriſtus fuit factus ſub lege, ſi aūt ſuppreſsionem, tūc non eſt ſub illa lege. 143.E.1
Legem ſtatuens debet eam regulare ſecundum Deum, vt fiat vtilis in inſtitutis. 193.B.1
Legem non eſſe poſitam iuſtis, ſed tranſgreſſoribus, quō intelligatur. 199.B.1
Legalia ceſſare debebant ceſſante euangelio, & quomodo Apoſtolus permittebat, ad tempus. 48.H.2
Legalia vlterius non eſſe ſeruanda poſt euangelicam inſtitutionem Apoſtoli concluſerunt. 137.C.1
Legalia non ſeruabat Petrus, ſed cum Gentilibus edebat quæcunque apponebantur. 137.D.1
Legalia vtrum debebāt ſeruari lege gratiæ data, magna concertatio Auguſtini, & Hieronymi. 137.A.1
Legis opera quædam erant legalia, quędam moralia. 137.E.1
Aliud eſt eſſe ſub lege, & aliud ſeruare legem. 148.F.2
à Lege diuina nemo liber eſt, neqꝫ homo, neqꝫ Angelus. 109.A.1
Legem iuſtitiæ, quomodo quidam non habuerunt, iuſtitia enim eſt per fidem Chriſti. 36.H.1
Legiſlatoris intentio debet eſſe, vt faciat homines iuſtos. 37.A.2
Lex non iuſtificat ex auditu, ſed ex opere operante. 10.F.1
Lex Moyſi fuit media inter legem naturæ, & gratię. 21.A.B.2
Lex humana reſpicit actus exteriores, diuina autem prohibet actus interiores, & exteriores nociuos. ibidem.
Lex aliquando recipitur pro tota ſcriptura veteris teſtamenti, quandoque pro quinque libris Moyſi, aliquando pro decalogo. ibidem.
Lex fuit data peccatoribus in flagellū, proficientibus in pedagogum, perfectis in ſolatium. ibidem.
Lex naturalis moritur in homine, quando ratio naturalis paſsionibus ſuccumbit. 23.H.2
Lex durat quandiu homo viuit, poſtea abſoluitur homo à lege. 24.A.1

Lex

Lex nec docet peccare, neque legiſlator in hoc, quod iuſtam legem condit. 24.E.F.1

Lex vetus dicitur ſpiritualis, ſed non ſpiritus, noua vero, & ſpiritus, & ſpiritalis eſt. 25.D.2

Lex eſſe peccatum, dupliciter poteſt intelligi. 24.E.1

Lex omitis, vbi ſit origlnaliter, & diffuſiue. 26.E.1

Lex carnis, lex membrorum, lex peccati, & lex fomitis, quomodo ſint idem, & quomodo differant. 26.G.1

Lex ſpiritus vitæ quid ſit, & quot modis dicatur. 27.C.1

Legem prohibentem peccatum operari omnem concupiſcentiam, eſt locutio emphatica. 24.G.1

Lex eſt bona, et facit cognoſcere peccatum, & prohibet 24.G.2

Lex ſpiritus liberat hominem à peccato, & morte, & eſt cauſa ſpiritualis vitæ. 27.C.1

Lex, quomodo dicatur ſubintraſſe ante legem gratiæ, & ſub lege naturæ. 21.A.1

Lex licet demonſtret peccatum, tamen concupiſcentiā non auffert. 21.B.2

Lex antiqua fecit cognoſcere peccatū, ſed non præbebat auxilium cōtra peccatum. 14.A.2

Lex vetus comparatur ad nouam ſicut opera naturæ ad opera intellectus. 141.C.1

Lex antiqua fuit data propter quatuor ſcilicet malitiam, infirmitatem, concupiſcentiam, et ignorantiam. 141.G.1

Lex vetus propoſita erat Iudæis, per quam manducerentur ad fidem, & iuſtitiam. 142.F.2

Lex vetus dicitur lex peccati, & mortis, & mutata fuit per Chriſtum, & erat imperfecta. 243.F.G.H.2

Lex vetus dicitur carnalis, quia promittebat carnalia præmia, & temporalia ſupplicia. ibidem.

Lex noua dicitur lex amoris, & ideo dicit imago, vetus verò vmbra. 250.A.2

Lex datur, vt inducat homines ad virtutem, et faciat abſtinere à vitijs. ibidē.

Liber vitæ, & prædeſtinatio ſunt idem ſecundum rem, differunt autem ratione. 179.A.2

Liber vitæ eſt firma notitia de prædeſtinatis. ibidem.

in Libro vitę aliqui ſunt ſcripti ſimpliciter, & illi nunquam delentur, alij ſecūdum quid. ibidem.

Liber vitæ dicitur Chriſtus, in quo ſcripta ſunt omnia neceſſaria ad ſalutem. 25.E.2

Liberum eſſe peccato, & ſeruum iuſtitiæ, quid. 23.D.2

Liberum arbitrium habet multiplicem ſtatum, quia ante lapſum eſt in poteſtate noſtra peccare mortaliter, vel nō peccare. 252.A.B.1

Liberum arbitrium habet homo, quo ad coactionem, non autem, quo ad inclinationem. 23.E.1

per Liberum arbitrium homo non pōt ſaluari abſq; diuino auxilio, 176.C.2

Liberalitas Chriſti oſtenditur ex muneribus, quæ fidelibus contulit. 4.C.2

Liberalitas ortum habet à duobus, ſcilicet abundantia temporalium, & contemptu earum. 119.G.1

Licitum aliquando eſt aliquid ſm ſe, quod efficitur illicitum, propter erroneam conſcientiam. 52.C.2

Licere ſibi omnia cum dicit Apoſtolus, eſt diſtributio accommoda. i. quę diuina lege non prohibentur. 69.G.H.1

Lingua mala multiplex. 272.C.2

Lingua Angelorum ſunt homines officia Angelica habentes, vt ſunt prædicatores. 91.E.1

Linguæ ceſſabunt poſt reſurrectionem vltimam, quo ad diuerſitatem, qua aliqui in primitiua eccleſia loquebantur varijs linguis. 92.F.2

Literas commendatitias accipere à perſonis famoſis quouſque aliquis per facta ſua in notitiam perueniat non eſt malum. 109.C.1

Litera legis dat ſolum cognitionem peccati, & occaſionaliter auget. 129.G.1

Literas veteres Aman nouis epiſtolis corrumpi quid ſignat. 266.D.1

Lucis, & luminis differentia. 293.D.1

Lumen gloriæ dupliciter menti infunditur. ſ. per modum formæ connaturalis factæ, & permanentis, aut per modum formæ tranſeuntis. 107.H.1

Luxuria eſt filia deſperationis, quia multi ex deſperatione ſpiritualium, dāt ſe totaliter carnalibus. 186.G.H.1

Lugendū quatuor de cauſis. 274.A.1

MAla, quæ hic ſuſtinemus poſſunt conſiderari, vt ſunt in patiente, aut vt ſunt in agente. 32.D.1

Mala propter duo conſueuerunt commemorari, ſcilicet ad commendationem, & correctionem. 118.C.1

Maledicere contingit tripliciter, ſcilicet annuntiando, imperando, & optando. 45.A.1

Maledicere non eſt aliud niſi de re aliqua ex malitia malum dicere. 140.D.1

Maledicēdo Apoſtolus pſeudo benedixit, quia de carnali abſciſione, et caſtratione, ac ſterelitate intellexit. 147.H.1

Maledictum eſt duplex, ſcilicet maledictum culpæ, & maledictum pœnæ. 140.H.1

Maledictus tam in noſtris quàm in Hæbræorum codicibus, ſeu libris habebatur, ſcilicet, qui pependerit in cruce, tamen prauitate Iudæorum falſificatum eſt. ibidem. E.1

Mali non priuantur donis Dei propter malitiam, ſed in eis reprobatur, quod ex eorum malitia procedit. 94.G.1

Mandata diuina continentur in duabus tabulis, prima ordinatur ad Deū, alia ad proximum. 170.F.G.2

Manducare ſe non velle carnes Apoſtolus dicit in æternum, ſi ſcandalizetur aliquis. 75.G.2

Manducare corpus Chr̄i indigne dupl̄r contingit. ſ. recipiēdo aliū panē quàm triticeū, aut aliū liquorē, quàm vinū, vel qui in peccato mortali accedit incontritus, & non confeſſus. 87.E.1

Manducans non manducantem non iudicet, & contra. 49.B.1

Manicheos Apoſtolus dæmones vocat, quia inter omnes hæreſes plus dant diabolo de honore. 204.B.1

Māna dr̄ eſca ſpūalis, quia miraculoſe fuit filijs Iſrael præparata. 79.E.1

Māſuetudo eſt virtus cōpeſcēs irā, quæ perturbat iudiciū rationis. 213.D.2

Manus Chriſtus extendit in cruce, & in miraculorū operatione. 39.B.C.1

Mandata Dei leuia. 300.F.1

Malorū Angelorū cruciatus. 289.D.1

Maria ſalutis imploratrix, in præfatione. 266.C.1

Maria, & ſi fuerit cognata Elizabeth ipſa tñ fuit de ſtirpe Dauid. 243.E.2

Martyr nō baptizatus baptiſmo aquę, ſi reſurgeret, eſſet baptizādus. 139.F.2

Martyrē ſi facit pęna, ſed cā, vt videlicet ſuſcipiat pp Chriſtū tormenta. 32.B.2

Matrimonij diſſolutio vnde. 72.F.2

Matrimoniū eſt inſtitutū pp tria. ſ. in officiū naturæ, in remediū concupiſcentiæ, in effectum ſacramenti. 71.C.1

Matrimonium ſeparari non debet propter infidelitatem, niſi eſſet periculum in cohabitatione. 72.A.1

Matrimoniū nō eſt diſſoluendū pp conſenſum præteritū, & propter carnalē copulam conſumatam. 73.E.1

Matrimoniū ſpūale inter Corinthios, et Chr̄m apl̄s gloriat̄ ſe feciſſe. 124.A.B.1

Apoſtolus dicit beatius eſſe non nubere, quàm nubere tanquam doctus à ſpiritu ſancto. 74.F.1

Mediator, quia non eſt vnius, ideo opus fuit, vt Chr̄us eſſet Deꝰ, et hō. 141.F.2

Mediator debet eſſe duorū, & ſic Chriſtus fuit mediator inter Deum, & hominem. 141.F.2

Meditari debemus de recta operatione, de diuina laudatione, de cœleſti iocundatione. 169.G.1

Melchiſedech dicunt Hębrei qñ Abrahę occurrit fuiſſe annorū 390. Et erat Dei ſummi ſacerdos. 242.A.1

Melchiſedech idem eſt, quod rex iuſtitiæ, & ſine patre, & matre, & genealogia. ibidem. B.1

Mēbra Chr̄i in Chr̄o manentia poſſunt facere fructum bonum. 26.E.F.1

Mēbra Chriſti dn̄r, qui participant corpore, & ſanguine domini. 80.F.1

Mēbra corporis myſtici ſunt fideles. ſ. prælati, & ſubditi, & q̄uo officia in eccleſia ſint diuerſa. 90.A.B.C.D.1.2

Mēdax, q nō diligit pximum. 300.A.2

de Mēdacio ſe excuſat Apoſtolus, quia promiſerat Corinthijs venire, & non venit. 107.C.1

Menſa peccatorū dicitur laqueus, & dicitur ſcandalum. 39.F.2

Mēſura mercedis ex labore, quę. 62.G.2

Meritum cōſiſtit in hoc, quod Deus habet patientiam, & homo vtatur patiētia Dei. 9.D.2

Miles Chriſti, dr̄ aliquis tripliciter, inquantū. ſ. pugnat contra peccata, contra errores, & cōtra tyrānos. 211.F.1

Militia hominis contra peccata, contra errores, & contra tyrannos. 211.F.1

Militiæ ſpiritualis finis qui. 211.G.1
Miniſtrare ſacramenta debent epiſcopi, ſacerdotes docere ignorantes,& paſcere famelicos. 44.H.1
Miniſtri infideles Chriſti dicuntur hi, qui in diſpenſationibus diuinis non intendũt vtilitatẽ populi, ſed ſuã,ſed miniſtri Chr̃i fideles econuerſo. 64.H.2
Ad dignitatem miniſterij tria requiruntur.ſ.ſapientia ne erret,proſapia,ne cõtẽnatur,& virtutis potentia. 225.D.2
Mirabatur Apl̃us,q̃ Galatæ tã cito fuerunt pſeudo ſeducti. 133.B.2
Miracula,& prodigia non ſufficiunt inducere hominẽ ad fidem, ſine ſpiritu ſancto mouente. 53.A.2
Miracula dicuntur de pręſenti, quæ fiũt virtute diuina,ſignum autem, & prodigium de futuro,& virtutes, qũo inter ſe differant. 129.G.1
Miraculũ falſum dr̃,qñ deficit à vera ratione facti,vel à debito fine. 196.B.2
Miſſam,vt audiret,& cõmunicaret dęmon quendã induxit, & eũ poſtea vicit,q̃ damnatus fuit. 117.B.1
Miſerebor,cui voluero,& clemẽs ero in quem mihi placuero. 34.G.2
Miſeretur homo tripliciter, & ponit terminum, & limitationem in miſeratione. 157.G.H.1
Miſericordia,clementia, & venia differunt. 251.B.2
Deus eſt miſericors,vſq; ad extremum iudicium, ſed poſt iudicium,horrẽdũ eſt incidere in manus eius. ibidẽ.C.1
Miſsio eſt duplex. Vna quæ motũ localem importat,alia applicationem nouam demonſtrat. 229.B.2
Miſit Deus filium ſuum in prædiffinito tempore factum ſub lege. 143.C.1
Myſteria non omnia reuelata ſunt Angelis,neque ſanctis: ſed quædam ſunt in Deo occultata. 161.H.2
Miſeria multiplex. 274.B.1
Miſericordia duplex,liberans, & relaxans. 270.D.2
Miſsio ſolennis tria requirit in mittente in præfatione. 266.F.2
Modeſtia eſt virtus, per quam aliquis in omnibus exterioribus modum tenet,vt nulliꝰ offendat aſpectũ. 221.C.1
Modeſtia, & manſuetudo docent modum ſeruandum ad agẽdum. 122.A.2
Modeſtiæ finis, timor domini. 211.C.1
Moniales quando velantur tondentur, quia promouentur in dignitatem virilem liberatæ à viris. 83.D.1
Mons Sina quomodo ſignificat duo teſtamenta. Nota pulchra. 145.G.1
Mors Chriſti fuit ſufficiens cauſa noſtrę ſalutis,ſimiliter,& ſacramenta,quæ efficaciam hñt ex paſsione. 133.C.D.2
Mors depoſitio tabernaculi dr̃. 187.A.2
Mortẽ timere non debemus, quia quãdiu ſumus in corpore peregrinamur à Deo. 113.G.1
Mortui dicuntur tripliciter,ſcilicet morte peccati in Adam, veteri vitę, & ſibi ipſis. 114.F.1
Mortui eſſe debemus peccato,tũc enim dicimur viuere Chriſto. 49.G.1
Mortuũ eſſe Chriſtũ pc̃tõ ſemel. 22.D.2
Mortuus eſt Chriſtus pro inimicis, & quomodo mors Chriſti poteſt conſiderari tribus modis. 18.E.1
Mulier non eſt formata de pedibus viri, tanquam ancilla,nec de capite, ſed de latere. 71.C.1
Mulier in ſacra ſcriptura aliquando deſignat ſexum naturalem, & ſic dixit Adam, Mulier quã dediſti mihi, quæ tamen virgo erat. 1.3.C.2
Mulier propter peccatum, ſalutẽ, neq; corporalem,neque æternam totaliter amiſit. 203.A.2
Mulieris cõrpus, vaſculum dr̃. 2:1.F.1
Mulierum ornatus. 28.C.1
Mulier data eſt viro ad adiutorium generationis,& ſm hoc differt vis generatiua à nutritiua. 71.D.1
Mulier non debet contrahere niſi mortuo marito,ſi autem mortuus fuerit, libera eſt à vinculo viri. 74.F.2
Mulier non debet orare, neque prophetizare,niſi velato capite, & quid velũ ſignificet. 83.H.1
Mulier dicitur etiam ad imaginem Dei facta,quia magis attẽditur imago ſm ſpiritũ,quam ſm carnem. ibidem.E.1
Mulierem ſanctam virum malum bonum facere contingit. 72.A.2
Mulieres Apoſtolus noluit loqui in eccleſia,ſed in priuato. 97.B.1
Mulieres ſequebantur Apoſtolos,& miniſtrabant neceſſaria. 76.C.2
Mundum dicebat Origenes in infinitũ renouari,& recuperari,ſed Apoſtolus dicit ſemel. 262.D.2
Muſicalia inſtrumenta comparat Apoſtolus linguę humanę,et voci. 94.D.2
NAtura diuina dicitur plena, humana autem eſt in potentia ad plenitudinem. 175.F.1
Natura diuina cõſideratur duobus modis,prout.ſ.eſt ratio cognoſcendi, vel eſt principium eſſendi. 3.E.1
Naturale deſiderium dedit nobis Deus conueniens naturæ, ſpirituale autem animæ. 113.E.1
Naturale deſideriũ aĩæ eſt eſſe cũ corpore alias mors nõ eſſet pœnalis. 113.H.1
Naturalium rerum differentia, eſt corruptibile,& incorruptibile. 129.G.1
Natus eſt Chriſtus tẽporaliter ſine patre,æternaliter ſine matre. 141.B.2
Nocere poſſumus ꝓximo tripliciter.ſ. facto,verbo, et deſiderio. 47.H.2
Nocere non poſſunt plus, neque homines,neque dæmones, quàm Deus eis permittit. 214.D.2
Nocti cõparatur vita præſens propter ignorantiam, diei autem futura propter claritatem. 47.H.2
Noe de quinque commendatur.ſ.q̃ dictis Dei credidit, q̃ ex fide timuit, q̃ mandatum Dei impleuit, q̃ à Deo ſalutem ſperauit, & q̃ deſtructionem prædicauit. 55.A.2
Nomen Ieſu Chriſti in primitiua eccleſia erat odioſum, ideo Apoſtoli, vt veneraretur baptizabant in nomine Chriſti, ex ordinatione ſpiritus ſancti. 57.C.2
Nomen eſt Chriſto datum ſuper omne nomen. 175.F.2
Nomen ſuum Apoſtolus cum ſcripſit Hebræis non præpoſuit propter tres cauſas,in prologo. 214.A.1
Notitia, quæ habetur per ſcientias humanas illuminat intellectum ſolum, ſed quæ habetur per fidem, intellectũ & affectum. 1 6.F.2
Notitia de Deo multipliciter haberi poteſt.ſ.per Chriſtum,per Iudæos,& antiquos Philoſophos. 254.E.1
Nouum teſtamentum non ordinatur, ad vetus,ſed econuerſo,ſicut figura ad veritatem. 133 E.1
Nouus homo dicitur Chriſtus propter nouum modum ſuæ conceptionis. 159.B.2
Nouus homo eſt animus interius renouatus. 187.A.1
Nouiſsimum tempus dicitur vltima ætas mundi. 2:3.H.2
Nouiſsimi dies dicuntur,qui ſunt propinqui nouiſsimis diebus. 213.H.1
Nuptię ſecundæ, & tertiæ,licitæ, cõtra Chriſoſtomum. 24.D.1
OBedientia includit omnes virtutes, & reddit eas meliores. 1-5.G.2
Obedientia dat meritum paſsionibus Sanctorum. ibidem. F.2
Obedientia dicitur magna quando ſequitur imperium alterius contra, motum proprium. ibidem.
Inobedientia quando fit propter aliud quàm contemptum, tunc non eſt ſpirituale peccatum. 219 E.2
Inobedientia fuit inter peccata alia magis punita,& fuit tẽtatio Dei. 234.A.2
Obiectum vnius virtutis, finis eſt alterius. 192.G.1
Obliquitas eſt triplex.ſ.in affectu, in operatione,& in intellectu. 26 .E.2
Obſeruare idem eſt quod diligenter cõſiderare,vel cauere, & poteſt ſumi in bono,& in malo. 55.B.1
Obſeruare dicebat Apoſtolus Galatas dies, menſes, & annos, quos corrigebat. 144.C.D.2
Obſecrat Apoſtolus Romanos ad oſtẽdendam humilitatem, amorem, & reuerentiam. 44.E.1
Obſtaculum non ponere procedit ex gratiam Dei libere dantis. 261.A.1
Obiurgatio acerba,qñ licita. 180.H.1
Occulta ſcire contingit tripliciter.ſ.Per gratia,per prædicationem,per ſcripturarum lectionem. 96.D.2
Otioſæ mulieres eſſe non debent,ne incurrant incontinentiam. 106.B.1
Offendiculum quid, & eſt minus ſcandalo. 50.D.2
Offert ſe homo Deo tripliciter per ſufferentiam mortis, per macerationem carnis,per opera iuſtitiæ. 43.C.1
Officia in eccleſia ſunt diuerſa propter multas rationes. 57.D.2
Olus comedere debet, qui luxuriam fugare cupit. 48.G.1
Omiſsionis peccatũ duplex. 260.H.1
Omnia ſibi licere dicebat Apoſtolus, et eſt diſtributio accõmoda.i.quæ diuina lege non prohibentur. 69.B.1
Onera quomodo alter alterius portare

debemus,& à ſuperbia, quæ hoc impedit caueamus. 150.B.2
Opera bona facta pro mortuis proſunt eis propter intentionem, & charitatē facientis. 100.D.2
Opera tenebrarū dñr opera peccatorū, quia comparantur peccatis. 48.C.1
Opera ſex dierum, quomodo diuerſimode exponuntur. 253.F.1
Opera noſtra ſunt ad beatitudinem ordinata, quæ eſt finis vltimus, & dicuntur viua, vel mortua ſm fidē. 329.H.1
Operari dicitur Deus aliquando illum iuuando intellectum, aliquando mouendo ad opus. 226.F.1
Operibus humanis non debetur vita ęterna ex condigno, niſi ex impulſu Dei fiant, ſed de congruo. 14.E.1
Opus manuale propter tria impoſitum eſt, ſcilicet propter neceſsitatem victus ad vitandum otium, & ad carnis macerationem. 167.C.1
Operari non prohibet Apoſtolus ſeruos Dei. 197.E.1
Opiniones de prædeſtinatione Chriſti refelluntur. 3.C.2
Opinio Auicennæ, de faſcinatione vetularum mulierum. 198.E.2
Orō dēt fieri in ſecreto, & ſine intermiſſione coram Deo, & in ſpiritu. 5.A.1
Oratio redditur exaudibilis ex humilitate orantis. 169.G.1
Oratio, vt exaudiatur debet habere cōditiones ſeptem. 172.C.2
Oratio eſt aſcenſus mentis in Deum, poſtulatio eſt rerum petitio. 181.D.2
Oratio in quatuor diſtinguitur. ſ. in orationem, obſecrationē, poſtulationem, & gratiarum actionem. 200.B.2
Orare ſemper, & non deficere, quomodo intelligatur. 193.D.1
Orando pro aliquo non ceſſare intelligitur, vt debito tempori, vel in affectu habitualiter. 155.E.1
Orationes multorum non exaudiri dicit Apoſtolus impoſsibile. 264.D.2
Orationis fructus duplex eſt, vnus homini prouenit, alius eū reficit. 95.B.2
Orationis attentio, alia eſt ad verba, alia ad ſenſum, alia ad finē. ibidē. 2.C.2
Orans, aut prophetans, hæc facere iubetur diſcooperto capite. 82.E.2
Oratio vocalis an omnis mente fieri debeat. 283.F.2
Orationis conditiones. 276.D.2
Orationis virtus in quatuor elementis oſtenſa. 276.C.2
Ordines in eccleſia ſunt tres, ſcilicet epiſcoporum, presbyterorum, & diaconorum 202.A.1
Originale peccatum per circunciſionē delebatur. 15.B.2
Originale peccatum quomodo traducatur ad poſteros. 18.F.2
Originale peccatum, & actuale, quomodo intelligantur ſubintraſſe ante legem, & poſt. 21.A.1
Originale peccatum nō imputatur paruulis apud homines, ſed bene à Deo, ſic etiam poſt legalia reputantur, quæ antea non reputabantur. 19.G.1
Originale peccatum non intrauit per Euam; ſed per Adam. 99.F.1
Ornatus mulierum vitiatur ex tribus, ex praua intentione præter conſuetudinem, &c. 201.C.2
Ornatus mulierū nū ſit peccatū. ibidē.
Os latum dicebat ſe habere Apoſtolus, quia latitudo oris, latitudinem cordis demonſtrat. 116.H.2
Oſculum pacis, datur in ſignum pacis, & vnitatis ſpirituum. 132.A.2
PAci peccata contraria Apoſtolus pulchre docet (quia multum nocēt) vitare. 260.H.1
Patientia habet opus perfectū. 267.B.2
Patiētia ſctorū, auro cōparaſ. 277.D.2
Patiētiā habere debemus cū proximo, ſicut Deus habet cum oībus. 52.C.1
Patientiæ conditiones ſunt, conſtantia in aduerſis, & gaudium in tribulationibus. 119.F.1
Paries dicitur lex mandatorum, & quare. 158.H.2
Participatio Chriſti eſt duplex, vna eſt imperfecta, quæ eſt per fidem, alia perfecta, quæ fit per pręſentiam. 234.H.2
Participare carnem, & ſanguinem, quomodo Chriſtus potuit. 232.D.1
Participare idem eſt quod partem capere. 240.B.1
Paruulū nihil differre à ſeruo quamdiu paruulus eſt, qūo intelligatur. 142.E.2
Paſsio Chriſti nobis profuit ex duob⁹, quia nos liberauit ex poteſtate diaboli, & debitum noſtrū ſoluit. 260.F.1
Paſsio Chriſti debet frequenter cogitari. 259.F.1
Paſsio Chriſti fuit nobis ſalutifera non ſolum per modum exempli, ſed etiā per modum meriti. 57.A.2
in Paſsione Chriſti tria conſideranda ſunt. ſ. quid contempſerit, quid ſuſtinuerit, & quid promeruerit. 259.G.1
Per paſsionem Chriſti ablata fuit poteſtas diaboli. 232.B.2
Paſtorem eccleſiæ proprium officium eſt docere. 164.F.2
Pater in diuinis, non dicitur ſapiens per Ieſum Chriſtum, ſed Chriſtus eſt gloria, & reuelatio ſapientię patris. 55.G.1
Pater noſter dicitur tota Trinitas. ſ. creatione, & gubernatione. 105.C.2
Patres debent inſtruere filios in moribus. 171.A.1
in Patria manere fidem, ſpem, & charitatem, & non alia dona, quomodo intelligatur. 93.H.1
Dei patris, & carnalis hæc eſt differentia. Homo enim generat hominem quantum ad corpus, ſed Deus quantum ad vtrunque. 260.A.2
Paternitas eſt ſolum in viuentibus, & cognoſcentibus. 162.B.2
Paulo quando fuerit impoſitum hoc nomen Paulus. Similiter hoc nomen, Saulus. 2.B.1
Paulus quare primo præcipiat ſeruare præcepta negatiua prius quàm affirmatiua, cū tamē affirmatiua reſpiciāt Deum, alia vero proximū. 47.F.2
Paulus ſe plantaſſe, apollo rigaſſe, Deū aūt incremētū dediſſe dicebat. 61.G.1
Pauli imago, cur in bullis Pontificijs ad dexteram, Petri vero ad ſiniſtram ponitur. 132.H.2
Pax noſtra dicitur Chriſtus, & quomodo fecit vtraque vnum. 158.F.2
Pax eſt tranquillitas ordinis ſibi à Deo inſtituta. 187.D.2
Pax cōſiſtit in duob⁹, vt. ſ. homo cōcordet ad ſeipſum, & ad alios. 197.G.2
Paſtor eſt forma gregis. 285.B.1
Paſtorem qualē deceat eſſe. ibidem. C.1
Patientium tria genera. 582.E.1
Paupertas Chriſto perplacet. 269.G.2
Peccamus modo grauius in nouo teſtamento peccabant, quibus non tot beneficia collata erant. 252.D.2
Peccans ſi in malo pſeuerer, tūc De⁹ nēs iuſtitias eius obliuiſcitur. 240.F.G.1
Peccās nō immediate puniſ à Deo, ſed expectaſ ad pœnitentiam. 204.H.2
Peccās publice debet eijci, ne ſuis prauis moribus alios corumpat. 67.D.2
Peccantium quidam ſunt, qui peccant ex malitia, quidam ex conſuetudine, quidam ex omiſsione. 150.D.2
Peccandum nō eſt, vt ſuperbundet gratia. 21.F.1
Ad peccandum duo inducunt efficaciſſime. ſ. præſentium bonorum amor male inflammans, & timor male humilians. 232.D.2
Peccare cum dicit Paulus in corpus ſuū qui fornicaſ, qūo intelligatur. 70.D.2
Peccaſſe Chriſtum pro nobis quomodo intelligatur. 115.E.1
Peccata contra naturam, qūo ſanctus Paulus in maſculis, & qūo in fœminis reprehendit. 7.G.H.2
Peccata carnalia dñr, quæ conſumunſ in delectatione carnis, vel quantū ad radicem concupiſcentię. 152.B.2
Peccati vetuſtas, a qua vetus homo dicitur, quid ſit. 22.D.1
Peccati fructus mors eſt, iuſtitiæ autē vita ęterna. 23.D.1
Peccati contra naturam pœna nominatur merces, & qūo æquiparatur peccato idolatriæ. 8.A.1
Peccator maximus dicitur Paulus fuiſſe inter ſaluatos. 199.E.F.2
Peccatori num ſit benefaciendū. ibidē.
Peccator omnis dicitur præuaricator legis, lege data. 16.G.1
Peccatores reputant Deum eſſe vltorē malorum, cū tñ digni ſint morte, quæ eſt ſtipendium peccati. 8.A.1
Peccatores, & excōicati ſunt conſolādi, ne in deſperationem cadant. 108.A.1
Peccatorum carnalium ſufficientia, & quomodo differunt. 168.A.1
Peccatorū grauitas attendiſ penes duo . ſ. ex ſubctō, et ex pte peccātis. 87.E.2
Peccatum qūo poteſt dici pęna alterius peccati. 7.E.1
Peccatum operari concupiſcentiā, qūo intelligitur. 24.G.2.
Peccatum adueniente lege, quomodo reuixit. 25.C.1
Peccatū dicitur iniquitas duobus modis, intenſiue, & extenſiue. ibidem.
Peccatum eſt voluntarium, pœna autē contra voluntatem, & coniunctā peccato, qūo intelligatur. 6.F.G.H.2

Peccatum per Adam intrauit non ſolũ per imitationem, ſed etiam per propagationem, contra Pelagium. 18.E.2
Peccatum ſicut intrauit per Adam in omnes, ſic & per gratiam Chriſti liberamur, & iuſtificamur. 20.E.F.2
Peccatum ſiue corpus peccati, quomodo deſtrui debet. 22.C.D.1
Peccatum regnat in homine per interiorem conſenſum mentis, & per actũ exteriorem corporis. 22.H.1
Peccatũ potuit cognoſci ſine lege quãtum ad inhoneſtum, non autem quantum ad offenſam diuinam. 24.G.1
Peccatum aliquis operatur quando nõ vult, victus ſuggeſtione, vel paſſione, vel inclinatione, aut habitu malo. 25.G.2
Peccatum malum operatur in homine, quando non liberatur a Chriſto contra Manichæum. ibidem.
Peccatum in ſpiritum ſanctum quomodo dicitur irremiſſibile hic, & in futuro. 9.C.2
Peccatum notorium publicè eſt puniẽdum, vt alij reſipiſcant. 67.A.2
Peccatum omne, quod conſumitur in delectatione carnis dicitur carnale, quod autem in delectatione ſpiritus dicitur ſpirituale. 117.E.2
Peccatum eſt triplex. ſ. carnis, operis, & originis. 157.C.2
Peccatum omiſſionis committitur in parentes, in ſe, & in æqualem. 8.A.2
Peccatum, quod per pœnitentiam non diluitur mox ſuo pondere ad aliud trahit, & quomodo peccatum dicatur pondus. 259.E.1
Peccatum omiſſionis eſt duplex. ſ. qñ quis omittit bona facere, & mala aduerſa non vult tolerare. 260.H.1
Peccatum ad mortem, quid. 301.G.1
Peccatum conſuetudinis generat mortem. 268.B.2
Peccatum nõ ad mortẽ, quid. 278.G.2
Peccatum originale cur vetus dicitur. 286.G.2
Peccatũ pondus grauiſſimũ. 228.G.2
Peccata quatuor vocẽ habẽtia. 275.A.1
Peccatorẽ quemlibet an vitare ſit præceptum. 309.
Perſonarum acceptio, an ſit peccatum. 269.H.1
Petri Lombardi error. 299.F.2
Petrus quibus ſcribit. 292.D.1
Petrus an peccauerit in obſeruantia legalium. 137.D.1
Pœna reproborum erit acerba, diuturna, & iuſta. 194.G.2
Pœnitentia eſt duplex, ſcilicet interior, & exterior, & quæ ſit differentia inter baptiſmum, pœnitentiam, & alia ſacramenta. 41.H.2
Pœnitentia facit Deum mutare propoſitum punitionis. 241.F.G.1
Pœnitentiam duo cauſant, ſcilicet meritum paſſionis Chriſti, & actus Chriſti. 240.C.2
Pẽnula dicitur codex legis ſcriptus per modum rotulæ, vel veſtis. 216.E.2
Pœnitere in alia vita eſt impoſſibile. 240.G.2
Pœnitere eſt poſſibile cuicũque de quibuſcunque, & maximis criminibus. 240.B.1
Pœnitere poteſt, quis quandiu in hac vita eſt. 260.F.2
Perfectus in doctrina dicitur aliquis dupliciter, ſcilicet ſecundum intellectum, & ſm voluntatem. 59.E.2
Pericula, quæ ſuſtinuit Paulus multa nominantur. 125.E.F.2
Perſequebatur Iſmael, Iſaac, & quomodo Iudæi perſecuti ſunt Apoſtolos in primitiua eccleſia. 146.E.1
Perſonis diuinis appropriatur aliquid dupliciter, ſcilicet eſſentialiter, & cauſaliter. 132.B.2
Petra dicitur Chriſtus, non per naturã, ſed per interpretationem. 79.E.1
Petrus prædicauit Iudæis ſolũ, & Paulus Gentibus, poſtea Paulus Iudæis, & Petrus Gentibus. 136.G.2
Philoſophi dupliciter Deum cognouerunt, ſcilicet, vt ſicut omnibus ſupereminentem, & ſicut omnium bonorum cauſam. 6.F.2
Piè ſumitur dupliciter, vno modo pro virtute pietatis, quandoque pro miſericordia. 214.A.2
Pietas eſt per quam parentibus patriæque beniuolentiæ officium impendimus. 204.F.1
Pignus differt in hoc à re propria, quia illa poſſidetur, altera autem, vt aliena cuſtoditur. 113.F.1
Placere nobis non debemus: ſed Chriſto in ædificationem. 51.G.2
Placere, quæ faciunt hominibus multa ſunt. 81.H.2
Pontifex eſt princeps ſacerdotum, & diſpenſator alicuius teſtamenti, & mediator inter Deum, & populum. 248.A.1
Pontificalis dignitas excedit omnes alias dignitates. 237.G.2
Portare nomen Chriſti in corpore ſuo Paulus gloriabatur. 1.B.2
Portentum dicitur quaſi longè protenſum, & eſt contra naturam, ſignum vero eſt præter naturam. 230.B.1
Poſſeſſiones vendebant conuerſi ex Iudæis, non autem ex Gentibus. 136.F.1
Poſtulare dicitur ſpiritusſanctus gemitibus pro nobis innenarrabilibus contra Arrium, & Macedonium. 3.G.1
Poteſtas regia, & cuiuſcunque alterius eſt à Deo, & conſideratur quantum ad poteſtatem, quantum ad modum adipiſcendi, & quantum ad vſum. 46.B.1
in Poteſtate alicuius aliquid eſſe poteſt dupliciter, ſcilicet quantum ad authoritatem, & quantum ad executionem. 229.B.2
Poteſtati non eſt reſiſtendum, quia eſſet reſiſtere Dei ordinationi. 45.F.2
Prædicatores tantum verbo, ſunt ſimiles Vriæ, in præfatione. 266.B.2
Præcepta moralia Chriſtus non ſoluit, cerimonialia autem ſoluit quantum ad ſubſtantiam. 199.B.1
Præceptum charitatis, vetus, & nouũ dicitur. 294.D.1
Præcipere aliquid intelligi poteſt dupliciter, ſcilicet abſolute, vel conditionaliter. 197.F.1
Prædeſtinatio, & præſcientia differunt in hoc, quia prędeſtinatio eſt de bonis ſalutaribus, præſcientia autem de peccatis. 31.D.1
Prædeſtinatio idem eſt, quod præeſtimatio, & quomodo Chriſtus dicatur prædeſtinatus, vide pulcherrima. 3.D.2
Prædeſtinatio filij Dei, quomodo à pluribus doctoribus exponatur. 161.A.2
Prædeſtinationis cauſa ex parte creaturæ aſſignari nullo modo poteſt, ſed ſolum ex parte Dei. 153.D.2
Prædeſtinationis cauſa non eſt neceſſitas ex parte Dei, nec debitum ex parte prædeſtinatorum, ſed magis eſt ſecundum propoſitum ſuę voluntatis. ibidem
Prędicatio principaliter fuit a Chriſto, figuraliter à prophetis executiue ab Apoſtolis. 197.E.1
Prædicationem ſuam Apoſtolus dicebat curſum, quia modico in tempore multis in regionibus prædicauit. 135.H.1
Prædicare maius eſt, quàm baptizare. vnde Apoſtolus multis prædicauit, & paucos baptizauit. 57.F.1
Prædicare non debent plures, ſed meliores. 95.H.1
Prædicator, qui eſt peccator notorius, non debet publicè prędicare, alias peccat. 116.A.1
Prædicator poteſt dupliciter gloriari de prædicatione ſua. 123.C.2
Prædicator non debet curare eloquentiam, ne fides videatur rationibus humanis probari. 57.F.2
Prædicator debet prædicare ędificatoria, fructuoſa, & non vana. 59.H.2
Prædicator, qui ardentius prædicat maiorem mercedem habebit. 66.E.1
Prædicator neminem debet contemnere, exemplo Apoſtoli, qui dicebat ſe factum Iudæis Iudæum, Samaritanis Samaritanum, Gentibus Gentilem. 78.C.2
Prædicator debet potius pauca prædicare, & vtilia q̃ multa inutilia. 95.H.1
Prædicator veritatis ſemper bonis eſt opportunus, malis vero importunus. 215.E.1
Prędicator in prædicãdo nõ debet oſtẽdere paſſiones, neq; iram. ibidem.
Prædicatores duo debent facere. ſ. exhortari in doctrina ſana, & contradicentem vincere. 108.F.1
Prędicatores ſiplices elegit De9. 53.H.2
Prędicatores ſũt Dei adiutores. 62.A.2
Prædicatores poſſe recipere victũ a quibus prædicant, Apoſtolus multis rationibus oſtendit. 77.E.1
Prædicatores ſi prædicant propter quęſtũ principaliter peccant. 79.C.1
Prædicatores aſſimilantur angelis in eo quod diuina annuntiãt, & q̃uo linguis angelorum loquuntur. 91.D.2

Prædicatores in primitiua ecclesia erãt pauci, ideo donum linguarum erat eis neceſſarium. 94.D.1

Prædicatori tria ſunt neceſſaria.ſ. vt os aperiat, ad prędicandum ſe præparet, & gratia ei detur. 172.D.2

officium Prædicatorum, & doctorum eſt officium militum, inquantum con ſurgunt contra hoſtes fidei, & vitia mundi. 211.F.1

Prælati non habent poteſtatem niſi in eos, qui eorum iuriſditioni ſubſunt, & illos coercere debent, ne cum infidelibus communicent. 68.A.2

Prælati ſubditis dare debent ſpiritualia prædicando, et exempla monſtrãdo, & temporalia exponendo. 91.B.1

in Prælato debet eſſe integritas ſenſus per prudentiam, &c. 220.B.2

Prælatus debet ſibi cauere ab omnibus defectibus, & maxime ab impatientia. 193.H.1

Pręmium ſanctorum eſt admirabile, et deſiderabile, & quomodo animæ deſiderant indui corporibus. 113.E.F.2

Præmia, quæ Deus diligentibus ſe præparauit, non aſcendunt ad cor, neque ad alios ſenſus. 60.A.1

Iſta præpoſitio, per, denotat cauſam actus, & quomodo intelligatur, per quem fecit, & ſecula. 225.A.2

Præsbyteri duplici honore digni ſunt.ſ. & miniſtratione neceſſariorum, & exhibitione reuerentiæ. 206.B.1

Præuaricatoris, & tranſgreſſoris differentia. 260.B.2

Præsbyteri accuſati, faciliter condemnari non debent. ibidem.

Principes, & poteſtates ſunt duo ordines, & præeminentiam operando deſignant. 161.G.H.1

Principes huius ſeculi poſſunt intelligi reges, & principes, & ab iſtis velut ſapientia humanarum legum. Vel dæmones, vel philoſophi. 59.F.2

Principes huius ſeculi Dei ſapientiam non cognouerũt, quia ſi cognouiſſent, dominum gloriæ non crucifixiſſent. ibidem. G.2

Principes Iudæorum.ſ. Pylatus, & Hærodes interfecerunt Chriſtum, ſimiliter, & dęmones. ibidem.

Principes Iudæorum ſciuerunt Chriſtum eſſe, qui promiſſus erat in lege, non tamen q filius Dei erat, ſimiliter, & dæmones. ibidem.

in his, quæ à Deo procedunt duo ſunt conſideranda.ſ. ipſe proceſſus rerum, & conſilium Dei, à quo talis proceſſus cauſatu. 246.H.1

Prius quadruplex. 298.H.1

Prophetiæ triplex genus. 837.F.2

Productæ ſunt res viſibiles ex inuiſibilibus rationibus, idealibus, in verbo Dei. 254.F.1

Proficere ſe dicebat Paulus vltra multos coętaneos. 134.C.1

Proficere volenti neceſſarium eſt ſpirituale gaudium. 179.B.2

Proficere hominem faciunt duo, ſcilicet facere bonum, & ſuſtinere patienter malum. 197.C.2

Prohibitio eſt duplex, ſcilicet actionis, & præcepti. 69.H.1

Prohibitio facit ardentius concupiſcere quod prohibetur tripliciter. 21.A.B.1

Promiſsio Dei facta Dauid complenda erat in Chriſto, & quõ Deus iuſtificabatur in ſuis ſermonibus. 12.D.2

Prope eſſe dominum dicitur propter præſentiam maieſtatis, propter inhabitantem gratiam, propter exauditionis clementiam. 179.C.2

Prophetia dicitur quędam apparitio ex reuelatione diuina eorum, quæ ſunt procul. 44.G.1

Prophetia in patria ceſſabit, quia nihil erit futurum, enigmata ceſſabunt ſimiliter. 92.E.2

Prophetia, quid ſit, quot modis dicatr, & quid ſit loqui lingua. 94.A.1

Prophetia dicitur, quæ alijs annunciat, quæ diuinitus ſunt ſibi reuelata, & inquantum profert ea, quæ ſunt alijs manifeſtata. 82.G.1

Prophetæ aliquando locuti ſunt ſolũ ex inſtinctu ſpiritusſancti ſine gratia, aliquando ex gratia, & iſti fuerunt veri prophetæ. 91.G.1

Prophetæ falſi habent triplicem defectũ.ſ. ſcientiæ, iuſtitiæ, & fidei. 185.F.2

Prophetis non ſemper adeſt ſpiritus prophetiæ, quia nõ eſt habit⁹. 96.H.2

Proprium nullus habuit in primitiua eccleſia, ſed omnia habebant in communi. 104.A.1

Proſeliti dicebantur, qui venerunt ex gentibus ad Iudæos, quos nos cathecumenos dicimus. 158.G.1

Proximũ diligere ſicut ſeipſum tripliciter intelligitur. 47.B.1

Proximus dicitur non ſolum homo, immo, & angelus ac ſanctus dicũtur proximi. ibidem. C.1

Prurire dicitur, qui ſemper nouis delectatur. 215.D.2

Pſalmus ad laudem Dei depromitur. 275.H.2

Pſeudo prophetæ, ideo crucem principaliter prædicauerũt propter quęſtũ, & ne perſecutionem paterentur, & de Galatis gloriarentur. 151.H.1

Pſeudo prophetæ componebant vnam ſectam ex Iudaiſmo, & Euangelio. 184.C.1

Pſeudo non fuit miſſus, neque meliorem Chriſto prædicauit, neque ſpiritum meliorem Apoſtolo habuit. 124.B.2

Pſeudo vt attraherent, & deciperent populum, prædicabant ſubtilia, ornata, & exquiſita, & quia Apoſtolus erat balbus, ideo deridebant eum. ibidem. D.2

QVatuor reges, quos Abraham interfecit ſunt, quatuor vitia principalia oppoſita quatuor virtutibus cardinalibus. 248.B.1

Quæcunque ſcripta ſunt, ſiue in nouo, ſiue in veteri teſtamento, ad noſtram doctrinam eſſe ſcripta, dicit Apoſtolus. 51.E.2

Quæſtiones ſtultæ, mouendæ non ſunt. 213.C.1

Quæſtiones ſunt amandæ, inquantum inducunt veritatem. ibidem

Quæſtus cauſa pſeudo crucem prædicant. 151.H.2

Quieti, & modeſti ſpiritus. 181.C.2

Quis eorum beatior, an videns, & credens, an nõ videns, & credẽs. 292.H.2

RAab meretrix dicitur, quia anima per idolatriã meretrix efficitur, vel quia ad proſtitutam publicã omni hora homines ingrediũtur. 257.F.2

Rapi, vſque ad primum, ſecundum, & tertium cęlum eſt alienari à ſenſibus corporalibus. 127.B.2

Rapiuntur aliquando homines, aliquando animæ, aliquando à ſeipſis. ibidem. C.2

Raptus eſt in eo, quod eſt ſecundum naturam, in id, quod eſt ſupra naturam, in vi ſuperioris naturæ eleuatio. ibidem. D.2

Raptus vſque ad tertium cęlum, & in paradiſum eſt vnus raptus, quia per primum intelligitur ſumma claritas, per paradiſum ſumma iocunditas, in vno tamen. ibidem. E.1

Reconciliati ſumus Deo patri, per Ieſum Chriſtum, vt nos ipſos reconciliemus Deo. 115.A.2

Reddere ſtatim, cui quis obligatur debet, quia peccatum eſt in mora. 47.B.1

Reddere ęquiualẽs nõ poſſumus Deo, & parentibus. ibidem

Reddere rationem oportet prælatos pro ſubditis, non in omnibus, ſed in his, in quibus ſubditos ex officio neglexerunt. 264.C.1

Reddere debet vir debitum mulieri, & mulier viro. 71.D.1

Reddere debet vir debitum vxori, niſi fiat ex conſenſu vtriuſque, vel ad certum tempus, vel cauſa orationis. ibidem. E.1

Redempti ſumus à Chriſto à culpa, & à pœna, per mortem. 153.G.2

Redimi ſolent aliqui, aliquando ab extraneis, aliquando pecunijs, aliquando alijs. 169.D.1

Referre omnia actualiter in Deum non eſt neceſſariũ, ſed habitualiter. 187.H.1

Regnum Dei in homine conſideratur ſecundum actum interiorem, prout iuſtitiam parit, & gaudium. 50.E.2

Regimen tyrannicum differt à regimine regis, quia tyrannus, pro vtilitate ſui, rex cã ſubditorũ laborat. 46.C.2

Renouari debemus fugiẽdo mundum, recolligendo animum, habendo affectum ſanum. 43.E.1

Remiſsio peccatorum eſt à Deo, & expoſitio pulcherrima. Beati quorum remiſſæ. 15.G.1

Requies eſt duplex, vna eſt in temporalibus, alia in ſpiritualibus. 235.E.1

Requieuiſſe dicitur Deus in ſeptimo die ab omni opere quod patrarat. ibidem. F.2

Requiem nos ingredi iubet Apoſtolus propter multa. 236.A.1

Reſurrectionem mortuorum probat Apoſtolus à ſimili de reſurrectione Chriſti. 93.G.2

Reſurrectio eſt duplex, vna ad miſeriã, alia ad gloriam, & ſic Chriſtus dicitur reſurrexiſſe prior. 99.E.1
in Reſurrectione non erit ordo temporis, ſed excellentia dignitatis. ibidẽ. F.1
Reſurrectio nõ erit, vt fruamur bonis tẽporalib⁹: ſed delectemur eternis. ibidẽ
Reſurrectio noſtra, cur differat. 100.D.1
Reſurrectio corporum, num erit eadem numero. 103.D.1
Reſurrectionem mortuorum comparat Apoſtolus baptizatis. 100.C.2
Errores dicentium reſurrectionem mortuorum, non eſſe, vel ad priora officia hominem redire. 101.D.1
Reſurrectionem mortuorum Apoſtolus comparat ſemini in pullulatione. ibidem. E.1
Reſurgentis hominis caro eſt eadem ſecundum ſpeciem cum carne morientis, ſed tamen erit alia ſecundum qualitatem. ibidem. F.1
Reſurgentium corpora non vertentur in ſpiritum, neque aerem, neque ventum. 101.G.1
Reſurrectione peracta ceſſabunt operationes animales à corpore. ibidẽ. H.1
de hoc, quod dicit Apoſtolus, omnes quidem reſurgemus, non autẽ omnes immutabimur, nota diuerſitatem in ſcripturis Grecis, et Latinis. 182.E.2
error Lactantij, qui dixit, ꝙ Martyres mille annis ante Reſurrectionem generalem reſurgent. ibidem. F.2
Reſurrectionem fieri in inſtanti, vel in momento, qũo intelligatur. ibidẽ. G.2
Reſurrectio erit in membris aequalis, quo ad bonos, & quo ad malos quantum ad ea, quæ pertinent ad naturam, non autem ad ea, quę pertinent ad gloriam. ibidem.
Reſurrectione facta, incorruptio non erit ex virtute corporis, ſed ex gloria animæ, à qua deriuabitur. 103.E.1
Reſtitit Paulus in faciem Petro, quia reprehenſibilis erat. 136.G.1
Reſurrectio Lazari, & aliorum mortuorum, non erat ad immortalitatem, ſed ad mortalitatem. 182.G.2
Reſurrectio noſtra erit in perfecta ętate Chriſti. 164.H.2
ad Reſurrectionem tria concurrunt. ſ. virtus diuinitatis, virtus Chriſti, et myſterium Angelorum. 192.G.1
Reſurrectio erit ſimul omnium tã viuorum, quàm mortuorum. ibidem. H.1
Reſurrectionem iam factam dicebant, quidam hæretici. 212.F1
Religio, quæ eſt. 269.B.1
Remiſsio peccatorum qñ fit. 278.H.1
Roma Babylon à Petro nuncupata eſt. 255.G.2
Romanis quis Apoſtolorum prius prædicauerit, in prologo. 1.C.1
Paulus orauit, & memoriam habuit ſine intermiſsione pro Romanis, vt De⁹ eos conuerteret. 4.D.2
Rogauit Paul⁹, vt ſtimulus ſibi auferretur, & non exauditur, quia medicus emplaſtrum mordax infirmo apponit, rogatus nequaquam, vt infirmus ſanetur deponit. 128.F.2
Romani imperij deſtructio erit ante extremum iudicium, & qũo temporale cõmutatum ſit in ſpirituale. 195.G.1
SAcerdos eſt medius inter Deum, & populum, & de translatione ſacerdotij. 242.A.1
Sacerdos debet habere quatuor. ſ. ſanctitatem, innocentiam, pulchritudinẽ, & bonorum ſocietatem. 244.A.2
Sacerdotes veteris teſtamenti quolibet die mane, & veſpere intrabant in ſancta. Sũmus vero ſacerdos ſemel in anno in ſancta ſanctorum. 247.A2
Sacerdotes in veteri lege, quæ pro peccatis obtulerunt, non comederunt, ſed extra caſtra combuſſerunt. 263.C.2
Sacramenta magna dicunť baptiſmus, extrema vnctio, euchariſtia, & matrimonium. 170.F.1
Sacramenta ſunt inſtituta propter neceſsitatem vitæ ſpiritualis. 59.C.2
Sacramenta veteris legis, & nouæ, in hoc differunt, quia ſacramenta veteris teſtamenti figurabant, noſtra autem continent gratiam. 137.D.2
Sacramenta nouæ legis licet ſint elemẽta materialia, non tamen ſunt elementa egena. ibidem. E.1
Sacramentum intantum ad fidem fit ꝑ manuũ impoſitionem, & eſt duplex, quædam eſt miraculorum operatio, quædam ſacramenti ordinis collatio. 239.E.2
Sacræ ſcripturæ effectus eſt, quadruplex. ſ. docere veritatẽ, arguere falſitatem, &c. 215.B.1
Sacrificium, & holocauſta, quomodo in veteri lege fiebant, & in noua, quid ſignificent. 250.C.2
Sacrificium viſibile offertur in ſignum inuiſibilis ſacrificij, quo ſe homo, & ſua Deo offert. 43.D.1
Salus hominis conſiſtit in duobus. ſ. vt confiteatur fidem, & quód recedat à peccato. 222.A.2
Saluandorum numerus multipliciter fuit figuratus. 232.F.2
Salutando Apoſtolus prius ſalutat minores, quàm maiores. 173.H.1
Salutis propinquitas duobus modis intelligitur, vna temporis, & alia diſpoſitionis. 47.F.2
Samuel non fuit ſacerdos, ſacerdotali tamen officio vſus fuit, quia reges vnxit & ſacrificium obtulit. 243.H.1
Sanctificatio duo requirit 3.E.2
Sanctificare hominem eſt propriũ Dei. per collationem ſpirituſſancti. 3.F.2
Sanctis non eſt neceſſaria continua tribulatio exterior, cum interius affligantur ex mala conuerſatione peruerſorum. 260.C.1
Sanctis neceſſaria eſt triplex vnitas ſcilicet amoris, concordiæ, & cooperationis. 175.B.2
inter Sanctos, qui connumerentur ab Apoſtolo. 257.G.2
Sanguinis Chriſti effuſio figurata fuit in effuſione ſanguinis omniũ iuſtorũ, qui ab origine mundi fuerunt. 259.F.2
Sanguis Chriſti, quomodo differat à Sanguine hircorum, & animalium cæterorum. 250.B.1
Sapientiæ octo conditiones. 272.H.2
Sapientia huius mundi dicit, quæ principaliter mundo innititur, & quomodo Deus comprehendit eos. 64.D.2
Sapientia eſt diuinarum rerum cognitio. Prudentia vero rei particularis eſt prouidentia. 169.A.2
Sapientia inutilis eſt, ſi intellectu caret. 181.E.1
Sapientia, in quo differat a ſcientia. 184.C.1
Sapientiæ Chriſti eſt triplex vſus, ſcilicet inſtructionis, deuotionis, & directionis. 187.F.1
Sapiens dicitur, qui cognoſcit cauſam altiſsimam, ſapientia carnis, & prudẽtia eſt mors. 27.F.2
Sapientem perfectum demõſtrat hoc, quod ſciat ſe ordinare in omni ſtatu. 150.D.1
Sarra, & ſi ſterilis fúerit, & propter vetuſtatem concipere non potuerit, tamen, quia Deo credidit ex repromiſſione Iſaac concepit. 255.C.2
Sarra exemplum mulierum. 281.C.2
Satan transformat ſe aliquando viſibiliter, ſicut legitur de ſancto Martino, ideo neceſſaria eſt diſcretio ſpirituum. 125.D.1
Scãdalũ ĩ habẽte gratiã nullũ. 294.D.2
Scandalum actiuum, et paſsiuum quid ſit. 91.B.2
Scandalum eſt dictum, vel factum minus rectum alicui prębens cauſam ruinæ. ibidem.
Scandalum, vt vitetur, num ſit abſtinẽdum à licitis, & neceſſarijs. ibidem.
Scientia humana conſiſtit in duobus, ſcilicet in locutione ornata, & in diſtinctione rerum. 184.A.2
Scientia eſt duplex. ſ. ſimplicis nótitiæ, & experientiæ. 238.F.2
Sciſma quantum malum ſit in communitate Apoſtolus oſtendit. 64.C.2
Scithia eſt verſus Septentrionem, barbaria autem dř extra metas. 187.B.1
Scrutari dicitur Deus corda non quia ignoret. 30.E.2
Segregatum ſe dicit Apoſtolus in euangelium Dei per conuerſionem ab infidelibus. 2.A.1
Semen Abrahæ ſe eſſe gloriabatur Apoſtolus: & de multis alijs vbi tamen nõ peccauit iactantia. 125.E.2
Seminare in carne eſt operari pro corpore. In ſpiritu autem eſt viuificare. 151.C.1
Senes quando non habent ſpirituales delectationes, quærunt corporales, quia ſunt inuerecundi. 219.C.2
Senex propter excedentem malitiam perdit honorem ſenectutis, & tunc dicitur puer. 205.F.1
Senectus habet in ſe duo, ſcilicet contemptum delectationum, & perfectionem ſapientiæ. 206.F.2
Senſibile poteſt videri tripliciter, aut per ſui præſentiam ſuæ ſimilitudinis, &c. 93.B.2
Senſus exterior ſenſibilia ſentit, interior uero iudicat. 93.C.1

Sententia eſt duplex, vna pertinet ad iudiciũ intellectus circa ſpeculabilia, alia circa agenda. 45.B.2
Separari petijt Paulus a corpore mortis non aũt a corpore naturali. 25.H.1
Separare à Chr̃o electos nemo p̃t nec terribilia, nec appetibilia, &c. 31.F.2
Sepultus eſt Chriſtus, vt oſtenderet ſe vere mortuum, verè reſurrexiſſe, & ex hoc fidem inducere. 98.A.1
Sepultura Chriſti num ſit articulus fidei. ibidem.
Sermonum apoſtolorum, & prophetarum, quis firmior. 287.H.1
Sermo viuus dicitur verbũ Dei quod eſt Chriſtus. 236.A.1
Seruire maiorẽ minori, q̃uo dixit Apoſtolus de Iacob, & Eſau. 34.F.1
Seruitus eſt duplex, vna timoris, & illa nun competit ſanctis, alia amoris, quę eis conuenit. 8.D.1
Seruus eſt nomen hypoſtaſis, vel ſuppoſiti, quod non eſt aſſumptũ a Chriſto. 175.F.1
Sodomitarum pœna temporalis, initium fuit æternæ. 305.b.1
Solicitudo triplex. 285.C.2
Solicitudinem contrahendi in tribus Apoſtolus diſſuadet. 73.H.2
Solicitudo aliquando importat diligentiam quærendi, quod deeſt: quandoq; anxietatem animi. 179.D.2
Sors eſt exquiſitio prouidentiæ diuinæ de aliquo cõtingẽti humano. 154.G.1
Sortibus ineſſe poteſt peccatũ triplex, ſcilicet ſuperſtitio, Dei tentatio, & vanitas. ibidem.
Species intelligibiles ſunt in intellectu poſſibili, quando nõ intelligit actum, ideo ſcientia acquiſita hic, non deſtruetur totaliter in patria. 92.G.2
Spectaculum fuerunt apoſtoli mundo, angelis, & hominibus. 65.C.2
Sperans maxima, libenter ſuffert difficilia, & omnia mala libenter patitur. 18.G.2
Sperare, vel deſperare de aliquo poteſt contingere dupliciter, vel ex parte hominis, vel ex parte diuinę gr̃ę. 157.A.2
Spes viua, quæ ſit. 277.C.1
Spes importat certam expectationem, & quandoq; oritur ex cauſa humana, quandoq; diuina. 17.C.1
Spes conſideratur ex magnitudine rei ſperatæ, cum futura gloria expectatur. 17.A.1
Spes habet duplicem certitudinem, vnam, ex ſpiritu ſancto, aliam ex morte Chriſti. ibidem. B.1
Spes eſt motus appetitus in bonum arduum. 173.G.1
Spes animam firmat in Deo in hoc mũdo, qui ẽ quaſi quoddã mare. 241.E.1
Spiritum ſanctum habere poteſt intelligi dupliciter. ſcilicet, receptiue, vel diſpoſitiue. 169.D.2
Spiritusſanctus, ſeu ſpiritus Chriſti nos iuuat contra infirmitatem pręſentem, & liberat à morte corporali. 87.C.8
Spiritusſanctus inquantum dicitur ſpiritus patris, reſuſcitauit Chriſtum à mortuis, ibidem.
Spiritusſanctus docet nos, & cor noſtrũ quid agere in terris debeamus, vt filij Dei ſimus. ibidem.
Spiritusſanctus facit nobis omnia cooperari in bonum, & quomodo etiam malum cedat in bonum. 30.G.2
Spiritusſanctus eſt nexus patris, & filij, & intellectus ex ambobus. 56.D.1
Spiritusſanctus reuelauit Apoſtolis ſapientiam, & dicitur ſcrutator. 61.C.1
Spiritusſanctus eſt Chriſti. 284.D.2
Spiritusſanctus totus in Chriſto; in nobis per partes. 299.G.1
in Spiritusſancti datione tria concurrunt, ſcilicet ſpiritusſanctus inhabitãs, donum gratiæ, et charitatis, ſacramentum nouæ legis. 139.D.2
Spiritusſancti fructus enumerat duodecim contra opera carnalia. 149.B.1
Spiritusſanctus dicitur ſignum, & ſpiritus promiſsionis, & pignus hæreditatis. 155.D.1
Spiritusſanctus dicitur contriſtari, quãdo contriſtatur ille, in quo eſt ſpiritus ſanctus. 167.D.2
Spiritusſanctus poteſt mouere ad tria, ſcilicet ad cognoſcendum, loquendũ, & faciendum. 258.B.1
Spiritus quieti, & modeſti. 281.C.2
Spiritus mundi dicuntur tres. ſ. inanis gloria, iracundia, & inuidia. 150.C.1
Stadium dicitur à ſtando, quia Hercules currebat centum vigintiquinque paſſus, & poſtea reſpirabat. 78.E.2
Status Chriſtiani dignitas. 879.F.1
Stare multi vidẽtur, qui cadunt. Et qui cadere videntur ſtant. 49.D.1
Stellarum curſus, quando liceat attendere, & obſeruare. 144.B.1
Stupor, & admiratio, quid ſint. 283.E.2
Stimulus carnis, qui datus fuit Apoſtolo intelligitur de infirmitate, quæ dr̃ iliaca, vel concupiſcentia. 128.F.2
Subditi ſequuntur pręlatum ſuum in duobus, in dictis, & in factis. 82.E.2
Subditus poteſt prælatum ſuum ammonere charitatiue. 188.E.1
Subiectio eſt duplex, vna eſt voluntaria, alia inuoluntaria. 176.D.1
Superbia notatur in quatuor, quando aliquis, quod habet, à ſe, & non à Deo gloriatur ſe habere, &c. 65.G.1
Superbia eſt appetitus inordinatus, & eſt radix omnium malorum. 128.G.1
Superborum eſt proprium ſequi propriam voluntatem, quia ſemper quærunt altitudinem. 175.C.1
Surgere à dormitione, & à morte Apoſtolus admonet. 168.G.2
Surgere debemus à peccatis ſicut Chriſtus à mortuis, vt vlterius non peccemus. 22.D.2
Surgere admonet nos Apoſtolus à ſomno, quomodo intelligatur de ſomno culpæ. 47.E.2
Suſcepit Chriſtus Iudæos, & Gentiles quanquam non fuiſſet gentibus promiſſus, tamen à prophetis fuit vaticinatũ in quatuor locis. 52.B.2
Superfluum habere, quando ſit peccatum. 875.C.1
Superfluum naturæ, & perſonæ, quid ſit. ibidem. D.2
TAbernaculum ponere in medio, quatuor modis exponitur. 117.B.2
Tabernaculi diſpoſitio, quod præcepit Deus ædificari in deſerto. 846.F.1
Talmuth, non quæ Moyſes tradidit, ſed ſtultas fabulas finxit, ſcilicet, quòd Adam ex alia muliere, quàm Eua dæmones procreauerit. 198.F.1
Temporalia prædicantibus euan. debentur. 303.E.2
Tempus redimere propter multa pericula docet Apoſtolus. 169.B.1
Tempus differt ab æternitate, quia tempus variatur ſicut motus. Aeternitas autem eſt menſura rei immobilis. 826.E.2
Templum Dei violatur per malam doctrinam, vel per peccatum mortale. 64.C.1
Templum Dei ſunt fideles, & illos inhabitat ſpirituali modo. ibidem. D.1
Tenebræ duplices. 290.A.1
Tentatio probans, & decipiẽs. 263.D.1
Tentatio omnis an ſit a carne. ibidem.
Tentatio eſt triplex. ſ. carnis, dæmonis, & vitæ præſentis. 237.D.2
Tentare eſt experimentum de aliqua re, de qua dubitatur ſumere. 191.C.1
Tentare Deum, quomodo. 154.H.1
Tentatio humana dicitur dupliciter. ſ. interior, & iſta eſt mala, & exterior, quæ eſt bona. 80.D.1
Tentari ſupra vires dupliciter contingit. ſ. naturaliter, vel ſupra virtutem gratiæ. 106.D.1
Terra poteſt dupliciter diſtingui, ſcilicet in elementum, & in naturam corporalem. 228.B.1
Terram fundaſſe in principio Deum, quomodo intelligatur. ibidem.
Terram ſtare in æternum, & cælos moueri, quomodo intelligatur. ibidem.
Terror eſt quædam trepidatio cum formidine contrarij, & differt à moueri. 195.D.2
Teſtamentum ſumitur aliquando pro quolibet pacto, aliquando pro diſpoſitione hæreditatis. 86.G.2
Teſtamentum vetus legimus ad teſtimonium, non ad vſum. 186.C.1
Timor habet obiecta. ſ. malum, quod quis timens fugit, & illud a quo quis ſibi malum imminere videt. 87.H.1
Timotheum commendat Apoſtolus in multis, vbi etiam eum inſtruit de cæteris. 198.C.2
Tradere dicitur Deus aliquos ad reprobum ſenſum inquantũ ſubtrahit gratiam. 8.C.1
Tradit Apoſtolus publicum fornicarium Satanæ, vt eum vexaret in corpore. 66.E.2
Tribulatio poteſt conſiderari dupliciter, vel ſm̃ ſe, & ſic eſt tedioſa, vel comparatione ad finem. 106.A.1
Tribulationes Apoſtoli, & ſi propter Deum ſuſtinuerunt, non minus tamẽ ad excitandum fideles ad patientiam, pro eis ſe paſſos dicebant. ibidem. B.1
Tribulari conſueuerũt homines in quatuor. 111.G.2

Tribunal Chriſti dicitur eius iudiciaria poteſtas, & quomodo ante eum ſiſtentur omnes gentes. 49.F.2
Tributa damus in ſignum ſubiectionis, & quare ſacerdotes non debeant dare. 46.F.2
Triſtitiam habuit Apoſtolus propter ruinam Iudæorum, & quomodo triſtitia eſt in ſapientibus. 33.A.1
Triſtitia eſt duplex, ſcilicet qua aliquis totaliter abſorbetur, & in certo modo triſtatur. 118.D.1
Triſtari pro mortuis, quis poteſt moderate tamen. 192.C.1
Thronus eſt ſedes regalis, ſed cathedra magiſtralis tribunal iudicis. 227.C.1
Thronus eſt duplex. ſ. iuſtitię in futuro, & gratiæ in præſenti. 237.G.1
Tuba dicitur Chriſtus, quia omnibus erit manifeſtus ad iudicium, & clangitur ad ſolennitatem, ad pugnam, & ad mouendum caſtra. 102.H.2
Turpitudo conſiſtit in tactibus turpibus, & amplexibus, & oſculis libidinoſis. 162.B.1.
VAnum dicitur, quod non habet firmitatem, & quomodo aliqui euanuerunt in cogitationibus ſuis. 6.H.2
Vaſis homines comparantur propter quatuor cauſas. 1.B.1
Vectigal dicitur à vehendo, quia hęc de quibus datur vehuntur. 46.H.2
Velamen debet habere mulier quando orat, propter angelos. 83.E.1
Velamen ſcripturarum dicitur obſcuritas figurarum, quę per Chriſtũ euacuata eſt. 110.A.2
Velamen dicitur dupliciter apponi. ſ. rei viſæ, vt non poſsit videri, aut apponitur videnti, ne videat. ibidem.
Velle Deum omnia propter bonitatem ſuam, non intelligitur bonitatem ſibi communicandam. 153.D.2
Velle aliquid Deum dupliciter poteſt intelligi, videlicet de voluntate beneplaciti, aut de voluntate ſigni. 200.H.2
Velle habet aliquid de tuo, quia de poteſtate tua eſt velle, vel nolle, ideo dicitur meritorium, vel demeritorium. 158.B.1
Venialia q̃nq; confitenda. 276.A.2
Verbum Dei, octo modis eſt attendendum. 268.G.2
Verbo portare virtutis ſuæ omnia, quomodo dicatur Deus. 225.E.2
Verbum exterius loquẽtis non eſt cauſa ſufficiens fidei, niſi hominis cor attrahatur virtute Dei loquentis. 3?.C.2
Verbum Dei eſt ſemen ad generandũ homines Chriſto. 66.D.3
Verbum crucis pereũtibus ſtultitia eſt, credentibus Dei ſapientia, & virtus. 58.B.1
Verbum dicitur, quod procedit, vt conceptus ab intellectu, & ſic ſpiritusſanctus non dicitur verbum, quia non procedit, vt conceptus ab intellectu. 225.F.2
Verbum carnem factum cognoſcere ꝑ ſimplicem fidẽ eſt ſatis facile, ſed verbum apud Deum excedit omnem ſenſum. 239.B.2
Verbum Dei eſt ipſe cõceptus Dei quo ſeipſum, & alia intelligit. 225.G.2
Veritatem dicẽtes, ab hominibus odio habentur, quia veritas odium parit. 144.F.2
Veritas importat adæquationem rei ad intellectum, & diuerſimode ad intellectum noſtrum, & intellectum diuinum. 12.B.2
Veritas rei prædicatæ, & operatio miraculi, non ſemper probant ſufficienter miſſionem eſſe a Deo. 38.A.2
Verum in rebus diuinis dupliciter aliqui percipiunt, ſcilicet, aut per fidem, aut per lumen ſapientiæ. 2?2.D.1
Vetuſtas dicitur macula, ſeu reatus peccatorum actualium, ſeu conſuetudo peccandi. 22.D.1
Vetus homo dicitur interior, & exterior, qui ſubijcitur vetuſtati quantum ad animam, & quantum ad corpus. 166.B.2
Videbunt in extremo iudicio ſancti diuinitatem: mali ſolum gloriam carnis. 209.D.1
Videre hic, vt Apoſtolus dicit in ſpeculo, & in ænigmate, quomodo intelligatur, vide pulchra. 93.C.2
Vir animo duplex, quis ſit. 267.G.1
Vir debet diligere vxorem, quia ſi diligis eam, ipſa plus amat eum. 169.f.2
Vir tripliciter coniungitur vxori: ſcilicet per dilectionem, conuerſationem, carnalem coniunctionem. 170.E.1
Vir eſt perfectior muliere, non ſolum quantum ad corpus, ſed etiam quantum ad animæ vigorem. 82.E.1
Vir non debet dimittere vxorem niſi cauſa fornicationis, quomodo excipiantur ſeptem cauſæ. 71.G.2
Vir non debet velare caput ſuum, ſed mulier. 82.E.2
Vir non debet nutrire comam, ſed mulier. ibidem. G.2
Viri debent docere mulieres, & non econuerſo. 201.E.1
Virga vtitur paſtor non gladio, vtitur etiam ea infirmus. 227.E.1
Virginitas non cadit ſub præcepto, ſed commendatur, & dignificatur ex authore, & dignitate 73.A.2
virginitas commendatur, & magnis rebus comparatur, & angelis parificatur. ibidem.
Virtutes Theologicæ, quæ ſint, & quomodo ſubordinentur, & de alijs virtutibus. 198.G.2
Virtutes quatuor ſunt, quę neceſſariæ ſunt ad bene viuendum, & ad æternam vitam promerendam. 116.B.1
Virtutis diuinæ proprium eſt per collationem ſpiritusſancti ſanctificare homines. 3.B.2
Viſio eſt multiplex, ſcilicet corporalis, ſpiritualis, æternalis, momentanea. 77.A.1
Viſio eſt eorum quorum effectus aliquando ſunt occulti, ſed quando cum viſione habetur ſignificatio, tunc eſt reuelatio. 127.A.2
Viſio eſt triplex, ſcilicet, corporalis, ſpiritualis, & intellectualis. ibidem.
Viſio Dei per eſſentiam fit per lumen aliquod, ſcilicet, per lumen gloriæ. ibidem.
Viſio in fruitione. ibidem.
Viſus eſt dignior alijs ſenſibus, & nobilior, ſpiritualior, & plura demonſtrat. 9?.C.2
Via veritatis in duob9 cõſiſtit. 288.C.2
Vita præſens, & futura, vt ſtateræ duæ. 274.A.1
Vita in homine eſt duplex, ſcilicet vita naturę, & vita iuſtitiæ, prima eſt ab anima, ſecunda vero per Deum. 140.D.2
Vitare aliquando aliquos iubet eccleſia ne infirmi ſeducantur, vel vt peccantes corrigantur. 19?.A.1
Viuere neminem noſſe ſecundum carnem ait Apoſtolus, & quomodo Chriſtum ſecundum carnem nouerit, pulcherrima valde. 114.H.1
Viuere proprie dicuntur illa, quæ mouentur à principio intrinſeco. 138.D.1
Vitia contra naturam ex derelictione Dei ſequuntur, & ex illis omnia. 8.
Vitia contra naturam ſunt pæne Idolatriæ ibidem.
Viuere quomodo dicebantur, qui ſpiritualiter viuebant in lege. 140.C.2
Viui non prius ſortientur conſolationem ex aduentu Chriſti quàm mortui. 191.G.1
Vnctio extrema à meliori præſtita ſacerdote efficacior dicitur. 275.H.2
Vnctionis ſacramentum iterabile. 276.B.1
Vnctionis ſacrę, & baptiſmi cur ſit aliud, & aliud oleum ibidem.
Vnctionis ſacræ ortus. ibidem
Vnctus eſt Chriſtus vnctione ſpirituali, qua vnctione repletus eſt ſpiritu ſancto. 227.G.1
Vnitas eſt duplex, ſcilicet ad faciendum malum, & illa eſt carnis, alia eſt ſpiritus. 161.H.2
Vnum eſſe dominum, vnam fidem, vnum baptiſma, et vnum Deum, quomodo intelligatur. ibidem.
Vnus Deus dicitur propter naturam diuinitatis, vnus creator propter infinitatem poteſtatis, & multa pulchra de vnitate notantur. 76.A.2
Vnxit te Deus, Deus tuus, quare repetatur Deus. 227.H.1
Vocat Deus hominem exterius per prędicatorem, interius per mentis reuocationem. 31.E.1
Vocat Deus gratis homines, & ſine pęnitentia ſaluat. 41.H.2
Voluit Paulus omnes homines eſſe ſicut ipſe erat voluntate antecedente, & non conſequente. 70.F.2
Voluntas Dei duplex. 291.E.1
Voluntas Dei conſequens, quid eſt. 291.E.1
Voluntas Dei non habet cauſam, ſed eſt prima cauſa omnium. 153.D.2
Voluntas, & intellectus diſtinguuntur penes diſtinctionem veri, & boni. 254.B.1
Voluntatis humanæ motus ad duo tendit. ſ. ad vitam, & honorem. 175.D.2

Volupras

Voluptas in rebus cur humanum appetitum non ſatiat. 277.A.2
Vtraque vnum Chriſtum feciſſe. ſ. populum Iudaicum, & Gentilem, nota pulcherrima. 158.G.H.2
Vxor diligenda eſt ſicut propria caro, & qui eam odit facit contra naturam. 175.D.1
Vxori ſuæ adhærere, & patrem, & matrem relinquere, quomodo intelligatur. ibidem. D.2
ZElari, & æmulari ſignificant amorem, alicuius rei, & quomodo charitas non æmulatur 93.H.2
Zelus, nõ eſt in amore ſpirituali. 93.H.2
Zelus ex quocunque amore proueniẽs, non patiens conſortium in amato, æmulatio dicitur. 144.H.2
Zelus, quid ſit. 123.G.2

F I N I S.

S. THOMAE AQVINATIS DOCTORIS ANGELICI IN OMNES EPISTOLAS D. PAVLI EXPOSITIO.

PROLOGVS.

VAS ELECTIONIS, &c. Act. 9. Homines in ſacra ſcriptura inueniuntur vaſis cōparari propter quatuor, ſcilicet, propter conſtitutionem, repletiõem, vſum, & fructum.

Vaſis comparatur homines propter quatuor.

Primo enim quantum ad conſtitutionem: vas enim artificis arbitrio ſubiacet. Hieremiæ 18. Fecit illud vas alterũ ſicut placuerat ei, &c. Sic & conſtitutio hominum ſubiacet Dei arbitrio de quo in Pſal. Ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Vnde Eſa. 45. dicit: Nunquid dicit lutum figulo ſuo quid facis? Et infra 9. capite ad Rom. Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? Et inde eſt quòd ſecundum voluntatem Dei artificis diuerſa inuenitur vaſorum conſtitutio. 2. Thimo. 2. In magna autem domo non ſolum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed etiam lignea, & fictilia. Beatus autem Paulus quia vas electionis nominatur in verbis propoſitis, quale vas fuerit patet, per id quod dicit, Eccleſiaſtici. 50. Quaſi vas auri ſolidum, ornatum omni lapide pretioſo. Aureum quidem vas fuit propter fulgorem ſapientiæ: de qua poteſt intelligi quod dicitur Gen. 2. & aurum terræ illius optimum eſt, quia vt dicitur Prouer. 3. Pretioſior eſt cunctis opibus. Vnde & beatus Petrus teſtimoniũ perhibet ei, dicens. 2. Petr. 3. Sicut & chariſsimus frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis. Solidum quidem fuit virtute charitatis: de qua dicitur Canti. vlt. Fortis eſt vt mors, dilectio. Vnde & ipſe dicit Rom. 8. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita: &c. poterunt nos ſeparare à charitate Dei. Ornatum autem fuit omni lapide pretioſo, ſcilicet, omnibus virtutibus de quibus dicitur primæ Corinth. 3. Si quis ſuperedificat ſupra fundamentũ hoc aurum, argentum, lapides pretioſos, &c. Vnde & ipſe dicit 2. Corinth. 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate cordis & ſinceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei conuerſati ſumus in hoc mundo. Quale autem fuerit iſtud vas, patet ex hoc, quod talia propinauit: docuit enim excellentiſsimę diuinitatis myſteria, quæ ad ſapientiam pertinent, vt patet, 1. Corin. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Commendauit etiam excellentiſsime charitatẽ, 1. Cor. 13. Inſtruxit homines de diuerſis virtutibus, vt patet Col. 3. Induite vos ſicut electi Dei ſancti, & dilecti viſcera miſericordiæ, &c. Secundo etiam ad vaſa pertinere videtur, vt liquore aliquo impleantur ſecundum illud. 4. Reg. 4. Illi offerebant vaſa & illa infundebat. Inuenitur ẽt inter vaſa diuerſitas quantum ad huiuſmodi plenitudinẽ, Nam quædam inueniuntur vaſa vini, quædam olei, & diuerſa diuerſi generis, ſic etiam & homines diuerſis gratijs quaſi diuerſis liquoribus replentur diuinitus. 1. Corint. 12. Alij datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij, &c. Hoc autẽ vas de quo nunc agitur plenum fuit pretioſo liquore, ſcilicet, nomine Chriſti, de quo dicitur. Canti. 1. Oleum effuſum nomen tuum. Vnde dicitur. Vt portet nomen meum. Totus enim videtur fuiſſe hoc nomine plenus: ſecundum illud Apoca. 3. Scribam ſuper eum nomen meum. Habuit enim hoc nomen in cognitione intellectus ſecundum illud 1. Corin. 2. Non enim iudicaui me ſcire aliquid iter vos niſi Chriſtum. Habuit etiam hoc nomen in dilectione affectus ſecundum illud Roma. 8. Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti. 1. Corin. vlti. Si quis non amat dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſit anathema: habuit etiam ipſum in tota

B vitæ ſuæ conuerſatione. Vnde dicebat Gal. 2. Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chriſtus. Tertio quãtum ad vſum, conſiderandum eſt quod omnia vaſa alicui vſui deputantur, ſed quædam ad honorabiliorem, quædam ad viliorem ſecundum illud Roma. 9. An nõ habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Sic etiam homines ſecundum diuinam ordinationem diuerſis vſibus deputantur: ſecundum illud Eccl. 33. Omnes homines de ſolo & ex terra: vnde & creatus eſt Adam. In multitudine diſciplinę domini ſeparauit eos, & immutauit vias eorum, ex ipſis benedixit & exaltauit, maledixit & humiliauit. Hoc autem vas ad nobilem vſum eſt deputatũ, eſt enim vas portatorium diuini nominis. Dicitur enim, vt portet nomen meum, quod quidem nomen neceſſarium erat portari, quia longe erat ab hominibus ſecũdum illud Eſa. 30. Ecce nomen domini venit de longinquo. Eſt autem nobis longinquum propter peccatum ſecundum illud Pſal. 118. Lon

Deus nobis a longe erat tum propter peccatum, tum ob intellectus obſcuritatem.

C ge a peccatoribus ſalus. Eſt etiam longinquum nobis propter intellectus obſcuritatem. Vnde & quibuſdam dicitur, Heb. 11. quòd erãt á longe aſpicientes. Et Nume. 24. dicitur. Videbo eum, ſed non modo, intuebor illum, ſed non prope. Et ideo ſicut angeli diuinas illuminationes ad nos deferunt tanquam a Deo diſtantes, ita apoſtoli euangelicam doctrinam a Chriſto ad nos detulerunt, & ſicut a veteri teſtamento poſt legem Moyſi leguntur prophetæ. qui legis doctrinam populo tradebant ſecundum illud. Mat. vlti. Mementote legis Moyſi ſerui mei, ita etiam in nouo teſtamento poſt euangelium legitur apoſtolorum doctrina, qui ea quæ a domino audierunt tradiderunt fidelibus ſecundum illud. 1. Corin. 11. Accepi a domino quod & tradidi vobis. Portauit autem beatus Paulus nomen Chriſti. Primo quidem in corpore, conuerſationem & paſsionem eius imitando, ſecundum illud Gal. vlti. Ego enim ſtigmata Chriſti Ieſu in corpore meo porto. Secundo in ore, quod patet in hoc quod in epiſtolis ſuis frequentiſsime

D Chriſtum nominat. Ex abundantia enim cordis os loquitur, vt dicitur Mat. 12. Vnde poteſt ſignificari per columbam, de qua dicitur Gene. 8. Quod venit ad arcam portãs ramum oliuæ in ore ſuo. Quia enim oliua miſericordiam ſignificat, cõgrue per ramum oliuæ accipitur nomen Ieſu Chriſti, quod etiam miſericordiam ſignificat, ſecundum illud Matt. 1. Vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum. Hunc autem ramum virentibus folijs detulit ad arcam, ſ. eccleſiam: quando eius virtutem & ſignificationem multipliciter expreſſit, Chriſti gratiam & miſericordiam oſtendendo. Vnde iſte dicit. 1. Timo. 1. Ideo miſericordiam conſecutus ſum, vt in me primum oſtenderet Ieſus Chriſtus omnem patientiam. Et inde eſt quod ſicut inter ſcripturas veteris teſtamenti, maxime frequentant in eccleſia pſalmi Dauid, qui poſt peccatum veniam obtinuit: ita in nouo teſtamento frequẽtantur epiſtolæ Pauli, qui miſericordiam conſecutus eſt, vt ex hoc peccatores ad ſpem erigantur, quãuis poſsit &

alia ratio eſſe, quia in vtraq; ſcriptura ferè tota theologiæ continetur doctrina. Tertio portauit non ſolum ad præſentes, ſed etiam ad abſentes & futuros ſenſum ſcripturæ tradendo: ſecundum illud Eſa.8. Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtilo hominis. In hoc autem officio portandi nomen Dei, oſtenditur eius excellentia quantum ad tria. Primo quidem quantum ad electionis gratiam: vnde dicitur vas electionis, Epheſ.1. Elegit nos in Chriſto ante mundi conſtitutionem. Secundo quantum ad fidelitatem, quia nihil ſui quæſiuit, ſed Chriſti: ſecundum illud 2.Corinth.4. Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Chriſtum Ieſum. Vnde dicit, vas electionis eſt mihi. Tertio quantum ad ſingularem excellentiam: Vnde ipſe dicit 1. Cor.15. Abundantius illis omnibus laboraui. Vnde ſignanter dicit. Vas electionis eſt mihi, quaſi præ alijs ſingulariter. Quantum ad fructum conſiderandum eſt, ꝙ quidam ſunt quaſi vaſa inutilia, vel propter peccatum vel propter errorem, ſecundũ illud Hier.51. Reddidit me quaſi vas inane. Sed beatus Paulus fuit purus à peccato & errore: vnde fuit vas electionis vtile ſecundum illud 2.Tim.2. Si quis emundauerit ſe ab iſtis: ſcilicet erroribus & peccatis: erit vas in honorem ſanctificatum, vtile domino. Vnde vtilitas ſiue fructus huius vaſis exprimitur cum dicitur, Coram Gentibus, quarum doctor fuit ſecundum illud 1. Tim.2. Doctor gentium in fide & veritate. Et regibus quibus fidem Chriſti annuntiauit, ſicut Agrippæ, vt habetur. Act.16. Et etiam Neroni & eius principibus. Vnde dicit Phili.1. Quæ circa me ſunt magis ad profectum venerunt euangelij: ita, vt vincula mea manifeſta fierent in Chriſto in omni prætorio Eſa.49. Reges videbunt & conſurgent principes. Et filijs Iſrael: contra quos de Chriſto diſputabat Act.9. Saulus autem magis conualeſcebat & confundebat Iudæos qui habitabant Damaſci, affirmans quoniam hic eſt Chriſtus. Sic igitur ex verbis præmiſſis poſſumus accipere quatuor cauſas huius operis, ſcilicet, epiſtolarum Pauli, quas præ manibus habemus. Primò quidem auctorem in vaſe. Secundò materiam in nomine Chriſti quę eſt plenitudo vaſis: quia tota doctrina hæc, eſt de doctrina Chriſti. Tertiò modum in vſu portationis. Traditur enim hæc doctrina per modũ epiſtolarum, quæ per nuntios portari conſueuerunt ſecundum illud 2. Para.30. Perrexerunt curſores cum epiſtolis ex regis imperio, &c. Quartò diſtinctionem operis in vtilitate prædicta. Scripſit enim.14. epiſtolas quarum nouem inſtruunt eccleſiam Gentium: quatuor prælatos & principes eccleſiæ, id eſt reges: vna populum Iſrael, ſcilicet, quæ eſt ad Heb.1. Eſt enim hæc doctrina tota de gratia Chriſti, quę quidem poteſt tripliciter conſiderari. Vno modo ſecundum ꝙ eſt in ipſo capite, ſcilicet Chriſto, & ſic commendatur in epiſt. ad Heb. Alio modo

Quatuor cauſæ epiſtolarum Pauli.

Diuiſio omnium epiſtolarum Pauli ex diuerſo modo ſe habēdi gratia Chriſti.

E ſecundum ꝙ eſt in membris principalibus corporis myſtici, & ſic commendatur in epiſtolis quæ ſunt ad prælatos, Tertio modo ſecundum ꝙ in ipſo corpore myſtico quod eſt ęccleſia: & ſic cõmendatur in epiſtolis quæ mittuntur ad gentiles: quarum hæc eſt diſtinctio. Nam ipſa gratia Chriſti tripliciter poteſt cõſiderari. Vno modo ſecundum ſe, & ſic commendatur in epiſtola ad Rom. Alio modo ſecundum quòd eſt in ſacramentis gratiæ: & ſic commendatur in duabus epiſtolis ad Cor. In quarum prima agitur de ipſis ſacramentis. In ſecunda de dignitate miniſtrorum. Et in epiſt. ad Galat. in qua excluduntur ſuperflua ſacramenta cõtra illos, qui volebant vetera ſacramẽta nouis adiungere. Tertiò conſideratur gratia Chriſti ſecundum effectum vnitatis quem in eccleſia fecit. Agit ergo Apoſtolus primò quidem de inſtitutione Eccleſiaſticæ vnitatis in epiſtola ad Ephe. Secundò de eius confirmatione & profectu in epiſt. ad Phili. Tertiò de eius defenſione, contra errores quidem in epiſt. ad Col. contra perſecutiones vero pręſentes in 1. ad Theſ. contra futuras vero, & præcipuè tempore antichriſti, in ſecunda, Prælatos vero eccleſiarum inſtruit & ſpirituales & temporales. Spirituales quidem de inſtitutione, inſtructione & gubernatione eccleſiaſticę vnitatis in prima ad Tim. de firmitate contra perſecutores in ſecunda. Tertiò de defenſione contra hæreticos in epiſt. ad Tit. Dominos verò temporales inſtruit in epiſtola ad Philemonem. Et ſic patet ratio diſtinctionis & ordinis omnium epiſtolarum. Sed videtur quòd epiſtola ad Roma. non ſit prima: prius enim videtur ſcripſiſſe ad Cor. ſecundum illud Rom. vlt. Commendo autem vobis Pheben ſororẽ noſtram, quę eſt in miniſterio eccleſiæ, quæ eſt Chencris, vbi eſt portus Corinthiorum. Sed dicendum ꝙ epiſtola ad Cor. prior eſt tempore ſcripturæ, ſed epiſtola ad Rom. præmittitur tum propter dignitatem Romanorum qui alijs gentibus dominabantur, quia hic confutabatur ſuperbia, quæ eſt initiũ omnis peccati, vt dicitur Eccle.10. tum quia etiam hoc exigit ordo doctrinæ, vt prius gratia G conſideretur in ſe quàm, vt eſt in ſacramentis. Item quęritur vnde Apoſtolus hanc epiſtolam ſcripſit Aug. dicit ꝙ de Athenis. Hieronymus quòd de Corintho. Nec eſt contradictio, quia fortè Athenis incepit eam ſcribere, ſed Corinth. conſummauit. Item obiicitur contra id quod in gloſa dicitur, quòd aliqui fideles antequam Petrus, Romanis prædicauerunt. In eccleſiaſtica verò hiſtoria dicitur quòd Petrus primus prædicauit eis. Sed intelligendum eſt primus inter apoſtolos, & cum ſequela magnifructus: ante verò prædicauerat Romæ Barnabas: vt habetur in itinerario Clementis.

Gratia chriſti tripliciter conſideratur.

S. THOMAE AQVINATIS IN EPISTOLAM AD ROMANOS EXPOSITIO

PRIMI CAPITIS LECTIO PRIMA.

Sui ipſius vocationem Apoſtolus ponens, in euangelium Dei ſegregatum ſe dicit.

Paulus ſeruus IESV CHRISTI, *vocatus Apoſtolus ſegregatus in euangelium Dei.*

Hæc epiſtola in duas partes diuiditur ſcilicet, in ſalutationē, & epiſtolarē tractatū, qui incipit ibi. *Primum quidem gratias, &c.* Circa primū tria facit. Primò deſcribitur perſona ſalutans. Secūdò perſonæ ſalutatę, ibi *Omnibus qui ſunt Romæ.* Tertio ſalus optata, ibi *Gratia vobis &c.* Circa primū duo facit. Primò.n. deſcribitur perſona authoris. Secūdò cōmendatur eius officium, ibi *Quod ante promiſerat &c.* Perſona aūt ſcribentis deſcribitur à quatuor. Primò quidē ex nomine cùm dicit, Paulus. Circa quod tria cōſiderāda ſunt. Primò quidē proprietas eius. Hoc enim nomen (ſm quod his litoris deſcribitur) nō pōt Hebraicū eſſe: qa apud Hebraicos non inuenitur hoc elementū P. Sed poteſt eſſe Græcum & Latinū, ſi tamen aliquod elementū ei propinquū ſumatur id quod eſt P, poteſt eſſe Hebræum. Secundò cōſideranda eſt eius ſignificatio: ſm enim ꝙ pōt Hebræum eſſe, idē eſt qđ mirabilis vel electus: ſm aūt quod eſt Græcū, idem eſt quod quietus: ſm vero quod eſt Latinū, idē eſt qđ modicus. Et hæc quidē ei cōueniūt. Electus quidē fuit quantū ad gratiā. Vnde Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte. Mirabilis fuit in ope, Eccl. 43. Vas admirabile opus excelſi. Quietus in cōtēplatione. Sap. 8. Intrans in domū meā cōquieſcā cum illa. Modicus per humilitatem 1. Cor. 15. Ego aūt ſum minimus apoſtolorū. Tertiò conſiderandū eſt qn̄ ſit hoc nomen apoſtolo impoſitū cum tn̄ ante Saulus vocaretur, vt habet Act. 9. Circa hoc triplex eſt opinio. Hier. dicit ꝙ cum prius vocaretur Saulus, poſtmodū voluit vocari Paulus propter quoddā inſigne factū quod fecit. ſ. quia cōuertit Sergiū Paulū procōſulē: vt habet Act. 13. Sicut & Scipio dictus eſt Africanus quia deuicit Africā. Alij vero dicūt ꝙ hoc nomen impoſitū eſt ſibi pp profectum virtutū, qui ex hoc noīe ſignat: vt dictū eſt. Imponuntur.n. diuinitus quibuſdā noīa à principio natiuitatis ad deſignandū gratiam quā à principio cōſequunt, ſicut patet de Ioanne Baptiſta. Luc. 1. Quibuſdā vero mutant nomina ad deſignandū profectū virtutis eorū, vt Chryſ. dicit. Sicut patet de Abrahā. Gen. 17. Et de Petro Matt. 16. Alij vero dicūt & melius ꝙ Paulus fuit à principio binomius. Conſuetum.n. erat apud Iudæos, vt ſimul cū nominibus hebraicis aſſumerent ſibi noīa illarū Gentiū quibus ſeruiebāt, ſicut Græcis ſeruiētes nominabantur nominibus Grecorū: vt patet de Iaſone & Menelao 2. Mac. 4. Hoc autē nomen Paulus ab antiquo celebre fuit apud Romanos: & ideo cū diceretur Saulus ſm Hebręos vocatus eſt etiā Paulus ſm Romanos quo nomine nō videtur vſus, niſi poſtq̄ cœpit Gentibus prædicare. Vnde Act. 13. dicit Saulus, qui & Paulus. Et hoc magis approbat Augu. Secūdo deſcribitur perſona ſcribentis ex cōditione cùm dicit, *Seruus Chriſti,* videtur aūt eſſe abiecta cōditio ſeruitutis ſi abſolutè cōſideretur. Vnde & ſub maledicto pro peccato infligitur. Gen. 9. Maledictus Canaam puer, ſeruus ſeruorū erit fratrū ſuorū. Sed redditur cōmendabilis, ex eo ꝙ additur Ieſu Chriſti. Ieſus.n. interpretatur ſaluator, Matt. 1. Ipſe enim ſaluū faciet, &c. Chriſtus interpretatur vnctus, ſm illud Pſal. 44. Vnxit te deus, deus tuus &c. Per quod deſignatur dignitas Chriſti, & quātū ad ſanctitatē: quia ſacerdotes vngebantur, vt patet Exod. 29. Et quantū ad poteſtatē: quia etiā reges vngebātur, vt patet de Dauid 1. Reg. 16. & de Salomone 3. Reg. 1. Et quantū ad cognitionē, quia etiā prophetæ vngebantur, vt patet de Heliſæo 3. Reg. 19. vnctioni gratię laudabile eſt, quia tāto aliqd eſt perfectius: quanto magis ſuæ pfectioni ſubijcitur: ſicut corpus animæ, & aer luci. Pſal. 115. O dn̄e quia ego ſeruus tuus ſum. Sed contra eſt quod dr̄ Io. 15. Iam nō dicā vos ſeruos: ſed amicos. Sed dicendum ꝙ duplex eſt ſeruitus. Vna timoris, q̄ non cōpetit ſanctis, Rom. 8. Non accepiſtis ſpm̄ ſeruitutis iterū in timore &c. Alia humilitatis & amoris, quæ ſanctis cōuenit ſm illud, Luc. 17. Dicite ſerui inutiles ſumus. Cùm.n. liber ſit qui eſt cauſa ſui, ſeruus autē qui eſt cauſa alterius: ſicut ab alio mouēte motus, ſi qs ſic agat cauſa alterius ſicut ab alio motus, ſic eſt ſeruitus timoris, q cogit hominē operari contra ſuā voluntatē. Si vero aliquis agat cauſa alterius, ſicut ꝓpter finē, ſic eſt ſeruitus amoris, qa amicorū eſt benefacere, et obſeqⁱ amico ꝓpter ipſum, vt Philoſophus dicit in nono ethicorū. Tertio cōmendat à dignitate cum dr̄ vocatus apl̄s. Dignitas apoſtolatus eſt præcipua in eccleſia: ſm illud 1. Cor. 12. Quoſdā quidē poſuit Deus in eccleſia, primū apoſtolos. Apoſtolus.n. idē eſt ꝙ miſſus, ſm illud Ioā. 20. Sicut miſit me pater, & ego mitto vos. i. ex eadē dilectione & cum eadē auctoritate. Dicit aūt: vocatus apl̄s ad deſignādū gratiā. i. vocatus ad hoc qđ ſit apl̄s, Heb. 5. Nemo aſſumit ſibi honorē &c. Vel ad deſignandū excellentiā, vt ſicut vrbs anthonomaticè vocatur ipſa Roma, ita Apl̄s vocat Paulus ſm illud 1. Cor. 15. Abundantiꝰ illis oībus laboraui. Vel ad deſignādū humilitatē, vt ſit ſenſus, nō audeo me dicere apl̄m, ſed hoīes me ita vocant: ſic 1. Cor. 15. Nō ſum dignus vocari apl̄s. Quarto deſcribitur pſona ſcribentis ex officio cùm dicit, *Segregatus in euangelium Dei.* Segregatus inquā vel per cōuerſionē ab infidelibus: ſm illud Gal. 1. Cùm aūt placuit ei qui me ſegregauit ex vtero matris meæ. ſ. ſynagogæ, vel ſegregatus p electionem ab alijs diſcipulis: ſm illud Act. 13. Segregate mihi Saulum, &c. Euangeliū aūt idem eſt ꝙ bona annuntiatio. Annuntiatur.n. in ipſo cōiunctio hoīs ad Deū, quæ eſt bonum hominis, ſm illud Pſal. 72. Mihi aūt Deo adhęrere bonum eſt. Triplex aūt coniunctio hoīs ad Deū annuntiatur in euāgelio. Prima quidē per gratiā vnionis, ſm illud Io. 1. Verbū caro factū eſt. Secunda per gratiā adoptionis prout inducit in Pſal. Ego dixi dij eſtis & filij excelſi oēs. Tertia per gloriam fruitionis Ioan. 17. Hęc eſt vita æterna Eſa. 52. Quam pulchri ſuper montes pedes annuntiantis: hæc autem annuntiatio nō humanitus, ſed à Deo facta eſt. Eſa. 21. Quæ audiui à domino exercituum Deo Iſrael, annuntiaui vobis. Vnde dicit, *In euangelium Dei.*

Pauli nomē quādo fuerit Apoſtolo impoſitum.

Dignitas Apoſtolatꝰ eſt pcipua.

Euangeliū bona nunciatio.

Coniūctio hominis ad Deum triplex, nūciatur in euangelio.

LECTIO SECVNDA.

Cōmendatur euangeliū, tum ex parte authoris ipſius qui Deus eſt, tum etiam ex parte materiæ quæ Chriſtus eſſe dicitur, cuius euangelij dignitas, ex vetuſtate, ex promiſſione, ex teſtium magnitudine, ac modi promulgandi maieſtate conſpicitur.

Quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem.

Deſcripta pſona ſcribentis. Hic cōmendat negotiū ſibi cōmiſſum. ſ. euāgeliū, cuius in pmiſſis duplex cōmēdatio poſita eſt, quarū vna ptinet ad vtilitatē quā habet ex materia, q̄ ſignificat ex ipſo euāgelij noīe, ex quo datur intelligi ꝙ in eo bona annuntient. Alia vero ex authoritate quā habet ex parte authoris, q̄ eſt expreſſa in eo qđ dictū eſt, *Dei.* Vtranq; ergo cōmendationē proſequit Apl̄s. Primo quidē illā quę eſt ex parte authoris. Secūdo illā quæ eſt ex parte materiæ, ibi *De filio ſuo* Circa primū cōmendat euangeliū quadrupliciter. Primo qdē ex antiquitate qđ fuit neceſſarium cōtra Paganos, qui euāgelio detrahebant, quaſi poſt longa tpa ſubito eius pdicatio eſſet exorta, & ad hoc excludendū dicit. *Quod ante,* quia licet ex tpe certo pdicari incœperit: antè tn̄ ꝓnūtiatū fuit diuinitus. Eſa. 10. Anteq̄ veniret indicaui tibi. Secūdo ex eiꝰ firmitate q̄ deſignat in hoc qđ dicit, *Promiſerat,* qa ipſe ante ꝓmiſit q nō mētit Act. 13. Nos vobis annūtiamꝰ eā q̄ ad pr̄es nr̄os re ꝓmiſſio facta eſt. Tertio ex dignitate miniſtrorū ſiue teſtiū cū dicit. *Per prophetas:* qbꝰ añ fuerāt reuelata q̄ ſunt cōpleta circa verbū īcarnatū.

Amos.3. Non faciet dominus Deus verbum, ſcilicet, incar-
nari niſi reuelauerit ſecretum ad ſeruos ſuos prophetas.
Act.10. Huic omnes prophetæ, &c. Signāter aūt dicit *ſuos*:
Sunt enim aliqui prophetæ ſpiritu humano loquentes: ſe-
cundū illud Hier.23. Viſionem cordis ſui loquuntur nō de
ore domini. Vnde dicit Titum.1. Dixit quidā ex illis pro-
prius illorū propheta. Sunt etiam quidā prophetæ demo-
num, qui immūdo ſpiritu inſpirantur, ſicut prophetę quos
interfecit Helias, vt dicitur 3.Reg.18. Sed prophetæ Dei di
cuntur, qui diuino ſpiritu inſpirantur Ioel.2. Effundam de
ſpiritu meo, &c. Quartò ex modo tradendi, quia nō ſolùm
ſunt huiuſmodi promiſſa verbo edicta, ſed literis ſcripta.
Vnde dicit. *In ſcripturis* Abac.2. Scribe viſum & explana
illud. Non aūt conſueuerunt ſcribi niſi magna quæ ſunt di
gna memoria & quę oportet ad poſteros deuenire. Et ideo
vt Aug. dicit 18. de ciuitate Dei, tunc incœperūt ſcribi pro-
phetiæ de Chriſto per Eſa. & Oſeam, qū Roma eſt ædita,
Scripturæ, ſanctę dicū tur, quia à ſpiritu ſancto traditæ ſunt, quia ſancta cōti nēt, & quia ſanctificāt.
ſub cuius imperio Chriſtus erat naſciturus & fides ei⁹ gen-
tibus prædicanda. Ioā.5. Scrutamini ſcripturas, &c. Addit
autem *ſanctis* ad differentiā ſcripturarū gentilium. Dicun
tur aūt ſanctæ: primò quidē, quia vt dicitur. 2.Pet.1. Spiri-
tu ſancto inſpirati. 2.Tim.3. Omnis ſcriptura diuinitus in-
ſpirata. Secundò quia ſancta cōtinent. Pſalmus. Cōfitemi-
ni memoriæ ſanctificationis eius. Tertiò quia ſanctificant.
Vnde Ioan.17. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veri-
tas eſt. Vnde dicitur. 1.Mac.12. Habentes ſolatio ſanctos li-
bros qui in manibus, &c. Secundò proſequitur cōmen-
dationem, quę ſumitur ex bonis in euangelio denuntiatis,
quæ pertinēt ad materiā euangelij quæ eſt Chriſtus, quem
quidem cōmendat tripliciter. Primò quidem ex origine.
Secūdò ex dignitate ſiue virtute, ibi *Qui prædeſtinatus.* Tertiò
ex liberalitate, ibi *Per quem accepimus* Originem aūt Chriſti
deſcribit duplicem. Primò quidē æternā cum dicit *De filio*
ſuo In quo excellentiā euāgelij deſignauit. Nam myſteriū
generationis ęternę ante erat valde abſcōditū. Vnde Salo-
mon dicit. Quod nomen eius & nomen filij eius ſi noſti?
Materia omniū ſacrarū literarum eſt Chriſtus.
Sed in euangelio patris teſtimonio eſt declaratum. Matt.3.
& 17. Hic eſt filius meus dilectus. Conuenienter autē filius
Dei materia ſanctarum ſcripturarum eſſe dicitur, quę diui
nam ſapientiam exponunt, ſecundum illud Deut.4. Hæc
eſt ſapientia veſtra & intellectus coram populis. Filius au-
tem dicitur eſſe verbum & ſapientia genita. Primę Corint.
primo, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam.

Errores circa filiationē Chriſti.
Sed circa hanc filiationem tripliciter aliqui errauerunt.
quidā enim dixerūt eum filiationē habere adoptiuā: ſicut
Fotinus qui poſuit Chriſtū initium ſumpſiſſe ex Maria vir
gine, quaſi hominē purum, qui per vitæ meritum ad hanc
celſitudinem peruenit, vt prę cęteris ſanctis filius Dei dice-
retur. Sed ſm hoc Chriſto non competeret deſcenſus ad hu
manitatem, ſed magis aſcenſus ad diuinitatē cōtra id quod
dicitur Ioan.6. Deſcendi de cœlo. Quidam verò poſuerunt
huiuſmodi filiationem ſolummodo nuncupatiuam, ſicut
Sabellius qui dixit ipſum patrem incarnatū, & ex hoc filiū
nominari, ita q̄ eadem ſit perſona & ſolùm nomina ſint di
uiſa, ſed ſm hoc nō competeret filio mitti à patre, quod fal-
ſum eſt, cum ipſe dicat Ioan.6. ſe deſcēdiſſe vt faciat volun-
tatem eius qui miſit eum. Alij verò poſuerunt ſicut Arrius
huiuſmodi filiationē eſſe creatam, ita q̄ filius Dei ſit excel-
lentiſsima creatura, ex nihilo tamen producta poſtq̄ prius
Filius Dei eſt à patre ſicut verbū ab intellectu.
nō fuerat, ſed ſm hoc omnia nō eſſent per ipſum facta, con
tra id quod dicitur Ioan.1. Oportet enim eſſe nō factū per
quē facta ſunt omnia: & hęc tria excludūtur per hoc quod
ſignanter addit *ſuo*, id eſt, proprio & naturali. Dicit enim
Hilarius, hic verus & proprius eſt filius origine & nō ado-
ptione, veritate nō nuncupatione, natiuitate nō creatione:
procedit enim à patre ſicut verbū à corde, quod pertinet ad
eandem naturā, pręſertim in Deo, in quo nō poteſt aliquid
accidentaliter aduenire. Vnde ipſe dicit Ioan.10. Ego & pa
ter vnum ſumus. Quòd dicit vnum, liberat te ab Arrio: q̄
dicit ſumus, liberat à Sabellio, vt Aug. dicit. Secūdò tangit
temporalē originem cùm dicit, *Qui factus eſt*, vbi ſtatim vi-
dentur patrociniū ſui erroris aſſumere tres prędicti erro-
res: per hoc quod dicit, Qui factus eſt ei, non enim confiten

E tur ęternū, ſed factū: ſed per ea quę adduntur tollitur eorū
intentio: quia enim dicit, *Qui factus eſt ei*: excludit dictum
Sabellij: nō enim poteſt eſſe filius factus patri, ſi ſit eadē per
ſona cū ipſo, ſed per incarnationē erit filius virginis. Quòd
verò ſubdit, *Ex ſemine Dauid*: tollit intentionē Fotini. Si enim
per adoptionē eſſet factus Dei filius: nō diceretur factus ex
ſemine Dauid: ſed magis ex ſpiritu, ſcilicet, qui eſt ſpiritus
adoptionis filiorum: vt dicitur Rom.8. Et ex ſemine Dei: vt
dicitur. 1.Ioan.3. Quod vero ſequitur *Secundum carnem* tollit
intentionē Arrij: qui ponit eum factū non ſolùm ſm carnē,
ſed etiam ſm diuinam naturā. Eſt etiā cōſiderandū vlte
rius q̄ circa ipſum incarnationis myſterium multipliciter
aliqui errauerunt. Neſtorius.n. poſuit vnionē verbi ad ho-
Error Neſtorij.
minē eſſe factā ſolū ſm inhabitationē, ſcilicet, prout filius
Dei hominem illum inhabitauit excellentius cęteris. Mani
feſtum eſt enim q̄ alia eſt ſubſtantia inhabitantis, & inha-
bitati: ſicut hominis & domus: ſm hoc ponebat aliam eſſe
perſonā vel hypoſtaſim verbi & hominis, ita q̄ alius eſſet
F ſm perſonā filius Dei & alius filius hominis. Sed hoc ma-
nifeſtè apparet falſum eſſe per hoc quòd Apoſtolus Phil.2.
vnionē hmōi vocat exinanitionē: pater aūt & ſpiritus ſan-
ctus inhabitat hoīes ſm illud Ioan.14. Ad eum veniemus,
& apud eum manſionē faciemus. Sequeretur igitur q̄ pa-
ter & ſpūs ſanctus eſſent exinaniti: quod eſt abſurdū. Hoc
ergo excluditur per hoc quod Apoſtolus dicit *De filio ſuo*.
Qui ſcilicet filius Dei eſt factus ſm carnem, id eſt habens
carnem ex ſemine Dauid: qui modus loquendi locū non
haberet, ſi hęc vnio facta eſſet ſolum ſm inhabitationē. De
alijs enim quos verbū inhabitat, nō dicitur q̄ verbū factū
eſt hic vel ille: ſed q̄ factum eſt ad Hieremiam vel Eſaiam.
In hoc ergo q̄ Apoſtolus cum dixit, De filio ſuo, addidit,
qui factus eſt ei ex ſemine Dauid: manifeſtè excludit erro-
rem prædictū. Rurſus aliqui alij, licet duas perſonas non
cōcedant in Chriſto: cōcedunt tñ duas hypoſtaſes vel duo
ſuppoſita, quod in idem redit, quia nihil aliud eſt pſona q̄
hypoſtaſis, et ſuppoſitū rationalis naturę: cùm ergo ſit vna
G ſolùm hypoſtaſis, & vnum ſuppoſitū in Chriſto: quod eſt
ſuppoſitū vel hypoſtaſis verbi ęterni: nō poteſt dici q̄ illa
hypoſtaſis ſit facta filius Dei, qa nō incœpit eſſe filius Dei.
Et ideo nō propriè dicit̄ q̄ homo ſit factus Deus, vel filius
Dei. Sed tñ ſi inueniatur ab aliquo doctore dictū: exponen
dum eſt, ſic factū eſt vt homo eſſet Deus. Secundū hoc pro-
priè dicitur, Dei filius factus eſt homo: quia ſemper nō fuit
homo. Et ideo legendū eſt quod hic dicitur: vt ly, *Qui* acci-
piatur ex parte ſubiecti, vt ſit ſenſus, qui filius Dei factus
eſt ex ſemine Dauid, nō aūt ex parte prędicati: quia ſenſus
eſſet q̄ aliquis exiſtens ex ſemine Dauid, factus eſt filius
Dei, non dicitur verè & propriè ſicut dictū eſt. Fuerunt
autē alij qui poſuerunt vnionē eſſe factam ſm conuerſionē
verbi in carnem: ſicut dicitur aer fieri ignis. Vnde Eutices
Error Euticetis refellitur.
dixit q̄ etiam ante incarnationē fuerunt duæ naturæ, poſt
incarnationem vero, vna. Sed hoc eſt expreſsè falſum, quia
cum Deus ſit immutabilis, ſm illud Malac.3. Ego Deus &
non mutor: nō poteſt in aliquid aliud conuerti. Vnde cum
H dicitur *Factus eſt*, nō intelligitur ſm conuerſionem, ſed ſm
vnionē abſq; diuina mutatione. Poteſt enim aliquid de no
uo dici relatiuè de aliquo: abſq; eius mutatione, puta aliq̄s
nō immobiliter ſedens fit dexter per mutationem eius qui
transfertur. Et ſic Deus dicitur ex tempore dn̄s vel creator
per mutationē creaturę. Et eadē ratione dicitur de nouo fa
ctus ſm illud Pſal. Dn̄e refugium factus es nobis. Quia igi
tur vnio, relatio quędā eſt, per mutationē creaturæ deus di
citur de nouo factus homo. i. vnitus in perſona humanę na
turæ. Fuerunt.n. & alij qui dixerunt, animā Chriſtū non
habuiſſe: ſed ibi fuiſſe verbū loco animæ, ſcilicet Arrius &
Arrius & apollinari⁹ refellūtur.
Apollinarius: Cōtra quos eſt illud Ioā.10. Nemo tollit ani
mam meā. Quòd ergo dicitur ſm carnem, nō excluditur à
Chriſto anima, ſed caro ponitur pro toto homine, ſm illud
Eſa.40. Videbit omnis caro, &c. Quæritur aūt cum nos
cōfitemur Chriſtū natum ex virgine, quare Apoſtolus di-
cat eum eſſe factū ex muliere. Et dicendū q̄ illud naſcitur
quod naturali ordine producit̄, ſicut fructus ex arbore, vel
proles à parente: quod aūt ex volūtate agētis producitur,

non

non ſm naturæ ordinē,(ſicut domus ab artifice)nõ poteſt dici naſci,ſed factũ. Quia igitͬ Chriſtus ex virgine proceſsit naturali ordine quantũ ad aliquid, ſcilicet ꝙ conceptus eſt ex fœmina ſpatio nouem menſiũ dicitur natus. Quia verò quãtũ ad aliquid nõ naturali ordine, ſed ſola virtute diuina proceſsit abſq; virili ſemine, dicitur factus. Eua aũt dicitur ex Adam facta, non nata. Iſaac aũt ex Abraham natus, nõ factus. Item quare ſpecialiter dicitͬ ex ſemine Dauid, & nõ ex ſemine Abrahæ, cui promiſsio facta fuit de Chriſto, ſm illud Galat. 3. Abrahę dictę ſunt promiſsiones. Et dicendũ eſt ꝙ factum eſt ad dandã ſpem veniæ peccatoribus: quia Dauid peccator fuit: ex cuius ſemine naſcitͬ Chriſtus. Abraham verò iuſtus, ad cõmendandã etiam dignitatē regiam Chriſti, Romanis, regnũ gentiũ tenētibus. Excluditur etiã per verba iſta triplex error Manicheorũ. Primò quidem ꝙ dicunt nõ eundē eſſe Deũ veteris teſtamēti: & qui eſt pater dñi noſtri Ieſu Chriſti, quod excluditur per hoc quod dicit Apoſtolus, Quòd deus antè promiſerat ꝑ prophetas ſuos de filio ſuo in ſcripturis ſanctis. ſ. veteris teſtamēti. Secũdò verò ꝙ dãnat ſcripturas veteris teſtamēti: quas Apoſtolus hic dicit ſanctas. Non. n. aliæ ſcripturæ fuerũt ſanctæ ante euangeliũ. Tertiò ꝙ dicũt Chriſtũ habuiſſe carnē fantaſticam: quod excludit per hoc ꝙ dicit Chriſtũ factũ ex ſemine Dauid ſm carnē ei, id eſt ad gloriã patris, ſm illud Io. 8. Ego gloriã meã non quæro, ſed gloriam eius qui miſit me.

Chriſt⁹ cur dicitur ſpecialiter ex ſemine Dauid, & non Abrahę.

Triplex Manicheorum error refellitur.

LECTIO TERTIA.

Prædeſtinatio quid nam ſit, & cuius ſit, aperitur. Errores de ipſa prædeſtinatione Chriſti reiiciũtur: declaraturq; quomodo proprie dicatur Chriſtus prędeſtinatus, in virtute, ac demum quæ ſigna ſint ꝙ Chriſtus ſit prædeſtinatus filius Dei in virtute, quæ ſunt, ſpiritus ſanctificatio, & mortuorum ſurrectio.

QVi prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute ſecundum ſpiritũ ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri.

Commendata origine Chriſti, hic cõmendat virtutē ipſius, & ponit tria. Primò ꝑdeſtinationē cum dicit *Qui prædeſtinatus eſt.* Secundò dignitatē ſeu virtutē cùm dicit, *Filius Dei in virtute.* Tertiò ſignũ ſiue effectũ cùm dicit, *ſecundum ſpiritum ſanctificationis.* Circa primũ cõſiderandũ eſt, ꝙ nomen prædeſtinationis à deſtinatione ſumitur. Dicitur. n. prædeſtinatus quaſi antè deſtinatus. Deſtinatio aũt dupliciter ſumitur: quãdoq; promiſsione. Dicuntur enim deſtinati, qui ad aliquid mittũtur, ſm illud 1. Mac. 1. Deſtinauerũt aliqui ex populo, & abierunt ad regem. Quãdoq; verò deſtinare idē eſt ꝙ proponere, ſm illud 2. Mac. 6. Deſtinauit Eleazarus nõ admittere illicita. Hæc aũt ſecũda ſignificatio à prima deriuari videtͬ. Sicut enim nuntius qui mittitur, ad aliquid dirigitur, ita quod proponimus ad finē aliquē ordinamus. Secundũ hoc igitͬ prædeſtinare nihil aliud eſt ꝗ̃ antè in corde diſponere quid ſit de re aliqua faciendum. Poteſt tñ aliquis de futura re ſeu operatiõe diſponere. Vno modo quãtũ ad ipſam rei cõſtitutionē, ſicut artifex diſponit qualiter debeat facere domũ. Secundo modo quantũ ad ipſum vſum, vel gubernationē rei: ſicut aliquis diſponit qualiter debeat vti ſuo equo, & ad hanc ſecundã prædiſpoſitionem pertinet prædeſtinatio, non ad primã. Id enim quo aliquis vtitur refert in finē: quia vt Auguſtinus dicit in libro de doctrina Chriſtiana, vti, eſt referre aliquid in finē, quo fruendum eſt. Sed cùm res in ſeipſa cõſtituitur, non dirigitur ex hoc ipſo in aliud. Vnde prędiſpoſitio cõſtitutionis rei, propriè ꝑdeſtinatio dici nõ poteſt. Ergo idē eſt negare prædeſtinationē, ꝙ negare præordinationē diuinã ab æterno de his, q̃ ſunt fienda in tēpore, ſed quia omnia naturalia pertinent ad cõſtitutionem rei ipſius, quia vel ſunt principia ex quibus res cõſtituitur, vel ex hmõi principiis conſequuntͬ: cõſequens eſt ꝙ naturalia propriè ſub prædeſtinatione nõ cadũt, ſicut nõ dicimus propriè, ꝙ homo eſt ꝑdeſtinatus habere manus. Relinquitur ergo ꝙ prædeſtinatio dicatur propriè eorũ ſolùm q̃ ſunt ſupra naturã, in quæ rationalis creatura ordinatur vel terminãdo. Supra aũt naturã rationalis creaturę eſt Deus ſolus, cui vnitur rationalis creatura per gratiã. Vno modo quãtũ ad actũ ipſius Dei, puta cum per gratiã prophetię, cõmunicatur homini præcognitio futurorũ, quæ eſt propria Deo. Et huiuſmodi dicitur gratia, gratis data. Alio modo quantũ ad ipſum Deũ, cui vnitur rationalis creatura, cõmuniter quidē ſm effectũ dilectionis, ſm illud 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. Quod quidē fit per gratiã gratũ facientē, quæ eſt gratia adoptionis. Alio mõ quę eſt ſingularis Chriſto per vnionē in eſſe ꝑſonali. Et hæc dicitͬ gratia vnionis. Sicut ergo hominē eſſe vnitum Deo per gratiã adoptionis cadit ſub prędeſtinatione, ita etiã eſſe vnitũ Deo per gratiã vnionis in ꝑſona, ſub prædeſtinatione cadit: & quantũ ad hoc dicit, *Qui prædeſtinatus eſt, filius Dei.* Et ne hoc referatur ad filiationē adoptionis additur, *In virtute:* quaſi diceret, prędeſtinatus eſt, vt ſit talis filius, vt habeat æqualē imò eandē virtutē cum Deo patre: quia vt dicitur Apoc. 5. Dignus eſt agn⁹ qui occiſus eſt accipere virtutē & diuinitatē, quinimo ipſe Chriſtus eſt Dei virtus, ſm illud 1. Cor. 1. Chriſtũ Dei virtutē & Dei ſapientiã. Vnde Ioan. 5. Quæcũq; pater facit, hæc & filius ſimiliter facit. Reſpectu verò gratię gratis datæ nõ dicitur aliquis prædeſtinari ſimpliciter, quia gratia gratis data nõ ordinatͬ directè ad hoc, ꝙ ille qui eã recipit, ad finē vltimũ dirigatur, ſed vt per eam alii dirigantur, ſm illud 1. Cor. 12. Vnicuiq; datur manifeſtatio ſpũs ad vtilitatem. Manifeſtũ eſt aũt ꝙ id quod eſt per ſe, eſt menſura & regula eorũ quæ dicuntur per aliud, & per participationē: Vnde prædeſtinatio Chriſti, qui eſt ꝑdeſtinatus vt ſit filius Dei per naturã, eſt menſura vitę, & ita prædeſtinationis noſtrę, qui ꝑdeſtinamur in filiationē adoptiuã, quę eſt quędã participatio & imago naturalis filiationis, ſm illud Ro. 8. Quos præſciuit & ꝑdeſtinauit cõformes fieri imaginis filii ſui. Sicut igitͬ homo Chriſtus prędeſtinatus nõ eſt propter merita pręcedentia, ſed ex ſola gratia, vt ſit filius Dei naturalis, ita et nos ex ſola gratia, nõ ex meritis prędeſtinamur, vt ſimus filii Dei adoptiui, ſecundũ illud Deut. 9. Ne dicas in corde tuo cũ deleuerit eos dominus Deus tuus in cõſpectu tuo, propter iuſtitiam meã introduxit me Deus, vt terram hanc poſsiderem. Eſt igitur manifeſtũ ad quid ſit iſta prædeſtinatio. ſ. ad hoc ꝙ aliquis ſit Dei filius in virtute. Sed reſtat inquirendum, quis eſt iſte qui eſt ad hoc prædeſtinatus. Cùm autem prędeſtinatio anteceſsionē importet, videtur ꝙ ille qui eſt prædeſtinatus vt ſit filius Dei in virtute, nõ ſemper fuerit filius Dei in virtute. Non enim videtur eſſe prædeſtinatio de eo quod ſemper fuit, quia hoc nõ poteſt anteceſsionem habere. Si igitur poneremus ſecundum Neſtorium ꝙ perſona filii hominis, eſſet alia à perſona filii Dei, nulla eſſet dubitatio: quia poſſemus dicere, ꝙ perſona creata filii hominis, quæ non fuit ab æterno, ex tempore incœpit eſſe filius Dei in virtute. Et ſimile eſt ſiquis dicat ꝙ eſt alia hypoſtaſis vel ſuppoſitum filii dei & filii hominis. Sed hæc aliena ſunt à fide vt ſuprà dictum eſt. Cùm igitur non ſolùm ſit eadē perſona filii Dei & filii hominis, ſed etiã hypoſtaſis & idem ſuppoſitũ, ratione cuius nõ poteſt dici verè & propriè ꝙ filius hominis eſt factus filius Dei, ne aliquod ſuppoſitum creatũ intelligatur eſſe de quo de nouo prædicatur filius Dei: pari ratione videtur ꝙ nõ poſsit dici filius hominis eſſe prædeſtinatus filius Dei, quia filius hominis ſupponit ſuppoſitũ æternũ, quod fuit ſemper filius Dei. Vnde anteceſsio quam importat prędeſtinatio locum non habet. Propter hoc igitur Origenes dicit ꝙ litera nõ debet eſſe *Qui prædeſtinatus eſt:* ſed *Qui deſtinatus eſt filius Dei in virtute* vt nulla anteceſsio deſignetur: & ſecundũ hoc planus eſt ſenſus, quia Chriſtus deſtinatus, id eſt miſſus eſt à Deo patre in mundum tanq̃ verus filius Dei in virtute diuina. Sed quia cõmuniter omnes libri latini habēt, qui prædeſtinatus, aliter alii hoc exponere voluerunt ſecundũ conſuetudinem ſcripturæ, in qua dicitur aliquid fieri qñ innoteſcit: ſicut dominus poſt reſurrectionem dicit Mat. vlt. Data eſt mihi omnis poteſtas, quia poſt reſurrectionē innotuit talē poteſtatē ſibi eſſe datam ab æterno. Sed ſecundũ hoc ꝙ dicit prædeſtinatus, nõ proprię accipitur, quia prędeſtinatio

Prędeſtinatio qd ſit, cuius ſit, & quis ꝓprie prædeſtinari dicatur.

Opiniones de prędeſtinatiõe chriſti quæ refelluntur.

eſt de eo, quod pertinet ad gratiam, nõ autem in hoc gratia Chriſto facta eſt, ꝙ eius virtus diuina innotuit, ſed potius nobis. Et ideo etiã in Gloſa dicitur, ꝙ ſecundum hunc ſenſum prędeſtinatus large ponitur pro præſcito, vt ſit ſenſus. Chriſtus prædeſtinatus eſt, i. ab æterno pręſcitus. vt innoteſceret ex tẽpore eſſe filius Dei in virtute. Vnde quidã alij prædeſtinationem ad ipſam vnionem referentes, non attribuerunt eam perſonæ, ſed naturę, vt ſit ſenſus, *Qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute*, id eſt cuius natura prædeſtinata eſt, vt ſit ei vnita, qui eſt filius Dei in virtute. Sed hæc etiam expoſitio impropria eſt & extorta. Cum enim prædeſtinatio importet ordinem in finem, eius eſt prędeſtinari, cuius eſt per ſuam operationẽ ordinari in finem. Agere autem ꝓpter finem, non eſt naturæ, ſed perſonę. Ideo ſi ꝓprie accipiatur, oportet ꝙ prædeſtinatio attribuatur ipſi perſonę Chriſti. Sed quia perſona Chriſti ſubſiſtit in duabus naturis, humana ſcilicet & diuina, ſecundum vtranq; poteſt aliquid dici de eo: ſicut enim de homine poteſt aliquid dici ſecundum corpus, vt tangi & vulnerari, aliquid autem ſecundum animam, vt intelligere & velle; ita & de Chriſto poteſt aliquid dici, & ſecundum diuinam naturã, ſicut ipſe de ſe dicit Ioan. 10. Ego & pater, vnum ſumus: aliquid ſecundum humanã, naturam, ſicut cum dicimus eũ crucifixum & mortuũ, & hoc modo dicitur eſſe prædeſtinatus ſecundum humanam naturam. Quãuis. n. ipſa perſona Chriſti ſemper fuerit filius Dei, tñ non ſemper fuit vt exiſtẽs in humana natura eſſe filius Dei, ſed hoc fuit ineffabilis gratiæ. Eſt autem alia ratio de hoc participio Factus, quod deſignat actum realem, & de hoc participio Prædeſtinatus, ꝙ deſignat actum animæ. Anima enim ſecũdum ſuum intellectum & rationem poteſt diſtinguere ea, quæ ſunt ſecundum rem coniuncta: poteſt enim aliquid de pariete albo cogitare, & loqui: ſeorſum quidem quantum ad hoc ꝙ eſt paries, ſeorſum autem ex hoc ꝙ eſt albus. Ita ẽt in prędeſtinatione. Nam ꝑdeſtinatio poteſt attribui perſonæ Chriſti ſecũdum ꝙ ſubſiſtit in humana natura, licet nõ attribuatur ei ſecundũ ꝙ ſubſiſtit in diuina. Vnde & Apoſtolus, prius filiũ Dei incarnatũ eſſe præmiſerat, & poſtea ei prædeſtinationem attribuit, vt intelligatur prædeſtinatus eſſe ſecundum ꝙ factus eſt ex ſemine Dauid ſecũdum carnem, & ſic à filio Dei explicando incarnationis myſterium deſcendit ad carnem, & à carne ſecundum prædeſtinationẽ, aſcendit ad filium Dei, vt oſtendatur ꝙ neq; gloria diuinitatis impediuit infirmitatem carnis, neq; infirmitas carnis diminuit maieſtatem Dei.

Chriſtus ſecundom ꝙ homo, nũ ſit fili⁹ dei.

Quæritur autẽ in Gloſa primo quidem, vtrum Chriſtus ſecũdum ꝙ homo, ſit filius Dei: & videtur ꝙ ſic: quia hic eſt Chriſtus qui prędeſtinatus eſt vt ſit, ſed ſecundum ꝙ homo, eſt prædeſtinatus, vt ſit, ergo ſecundum ꝙ homo, eſt filius Dei. Et dicendum ꝙ ſi ly ſecũdum ꝙ, denotat vnitatem ſuppoſiti, verũ eſt, ꝙ ſecundum ꝙ homo, eſt filius Dei, quia vnũ eſt ſuppoſitum Dei & hominis. Si autem deſignat conditionẽ naturæ vel cauſam, falſum eſt: non enim ex natura humana habet vt ſit filius Dei. In argumento autem eſt fallacia cõpoſitionis & diuiſionis, ex eo ꝙ ly ſecundũ ꝙ, poteſt determinare participium Prædeſtinatus, & ſic [verum] eſt ꝙ ſecundum ꝙ homo eſt prædeſtinatus, vel poteſt determinare ipſum eſſe filium Dei, ad quod ordinatur prędeſtinatio: & ſic falſum eſt. Non enim prędeſtinatus eſt, vt ſecũdum ꝙ homo ſit filius Dei, & in hoc ſenſu procedit ratio,

Chriſt⁹ ſecundum ꝙ homo, an ſit pſona.

Secundo quęritur vtrum Chriſtus ſecundum ꝙ homo, ſit perſona. Et dicendum ꝙ ſi ly ſecundum ꝙ, referatur ad ipſum ſuppoſitum hominis concedendum eſt quòd ipſum ſuppoſitum hominis eſt perſona diuina. Si vero deſignet naturæ conditionẽ vel cauſam, ſic Chriſtus ſecundum ꝙ homo non eſt perſona, quia humana natura, non cauſat nouam perſonalitatem in Chriſto. Adiũgitur enim digniori in cuius perſonalitatem tranſit. Item obijcitur de hoc ꝙ Gloſa dicit, ꝙ qui ſuſcepit, & quod ſuſcepit eſt vna perſona. Id autem quod ſuſcepit filius Dei, eſt humana natura, ergo humana natura eſt perſona. Et dicendum eſt ꝙ huiuſmodi locutiones ſunt exponendæ, vt ſit ſenſus,

E ꝙ ille qui ſuſcepit, & natura quam ſuſcepit, vniũtur in vna perſona.

An hæc ſit vera, hõ eſt aſſumpt⁹ à verbo.

Quarto quęritur vtrum hoc ſit verum, homo eſt aſſumptus à verbo: & videtur ꝙ ſic, ſecundum illud Pſal. 64. Beatus quem elegiſti & aſſumpſiſti. Et dicẽdum eſt, ꝙ cum homo ſupponat ſuppoſitum æternum, non poteſt propriè dici ꝙ homo ſit aſſumptus à verbo, non enim aſſumitur idem à ſeipſo: ſed exponendum eſt ſicubi inueniatur homo aſſumptus, id eſt humana natura. Quinto quęritur, vtrum hæc ſit vera, Iſte homo ſemper fuit. Et dicendum eſt hanc eſſe veram, propter hoc ꝙ homo ſupponit æternũ ſuppoſitum. Vnde Heb. vlti. dicitur, Ieſus Chriſtus heri, & hodie, ipſe & in ſecula: non tamen cum reduplicatione eſt vera huiuſmodi propoſitio. Nõ enim ille homo ſecundũ ꝙ homo eſt, ſemper fuit, ſed ſecundum ꝙ eſt filius dei. Sic igitur patet & de præordinatione & de virtute filii dei.

Signum ꝙ Chriſt⁹ ſit prædeſtinatus fili⁹ dei in virtute.

Reſtat tertium ſcilicet de ſigno quod tangitur in eo quod ſubditur, *Secundum ſpiritum, &c.* Eſt enim proprium virtutis diuinæ per collationem ſpiritus ſancti ſan-

F ctificare homines. Leuit. 20. Ego dominus qui ſanctifico vos. Ipſe etiam ſpiritum ſanctum ſolus dare poteſt, ſecundum illud Eſa. 42. Hæc dicit dominus deus creans cœlos; Et infra, Dans flatum populo qui eſt ſuper terram, & ſpiritum calcantibus eam. Ex hoc igitur apparet Chriſtum habere virtutem diuinam, quia ipſe dat ſpiritum ſanctum ſecundum illud. Ioan. 15. Cum venerit paracletus quem ego mittam. Eius etiam virtute ſanctificamur ſecundũ illud. 1. Cor. 6. Sed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti & ſpiritu dei noſtri. Dicit ergo ꝙ Chriſtus ſit filius dei in virtute, apparet *ſecundum ſpiritum ſanctificationis*, id eſt ſecundum quod dat ſpiritũ ſanctificantem, quæ quidẽ ſanctificatio incœpit ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri, id eſt ex mortuis, ſecundum illud Ioan. 7. Nondum erat ſpiritus datus, quia nondũ Ieſus fuerat glorificatus, quod non eſt ſic intelligendum, ꝙ nullus ante Chriſti reſurrectionẽ ſpiritum ſanctificantem acceperit: ſed quia ex illo tempore quo Chriſtus reſurre-

G xit, incœpit copioſius & cõmunius ſpiritus ſanctificationis dari. Poteſt etiã intelligi, ꝙ hic deſignentur duo ſigna virtutis diuinæ in Chriſto. Primum quidem ex hoc ꝙ dicit ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ſiue intelligatur ſecundum ſanctificantem ſpiritum, ſicut dictum eſt: ſiue intelligatur ſecundum hoc ꝙ ipſe per ſpiritum ſanctum eſt in vtero virginali conceptus, quod eſt ſignum diuinæ virtutis in ipſo, ſecundum illud Luc. 1. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. Et poſtea ſequitur, Ideoq; & quod ex te naſcetur ſanctum: vocabitur filius dei. Secundum autẽ ſignum virtutis diuinæ eſt reſuſcitatio mortuorũ, ſecundum illud Ioan. 5. Sicut pater ſuſcitat mortuos et viuificat, ſic et filius. Eſt ergo ſenſus, ꝙ apparet Chriſtum eſſe filium dei in virtute *Ex reſurrectione mortuorum*, id eſt ex hoc ꝙ mortuos fecit ſecum reſurgere, ſecundum illud Matt. 27. Multa corpora ſanctorum qui dormierant ſurrexerunt, & tandem faciet omnes reſurgere, ſecundum illud Ioan. 5. Omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filii dei, & qui audierint vi-

H uent. Vel poteſt intelligi de ſpirituali reſurrectione mortuorum, quæ eſt à peccatis, ſecundum illud Epheſ. 5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Dicuntur autem mortui *Ieſu Chriſti*, qui ab ipſo reſuſcitãtur, ſicut & infirmi alicuius medici à quo ſanantur. Poſſunt autem hæc duo ſigna ad duas pręcedentes clauſulas referri hoc modo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnẽ: & hoc ſecundũ ſpiritũ ſanctificationis, ex quo ſcilicet caro eius concepta eſt, qui prędeſtinatus eſt filius dei in virtute, & hæc apparẽt in reſurrectione mortuorũ, &c. Sed prima expoſitio eſt melior.

LECTIO QVARTA.

Liberalitatem Dei ex duplici munere prædicat, gratiæ videlicet & Apoſtolatus, quorum alterum cõmune, reliquum vero peculiare Dei beneficium eſt.

PEr quem accepimus gratiam et apoſtolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius, in quibus eſtis & vos vocati Ieſu Chriſti, omnibus qui

ſunt

ſunt Romæ dilectis dei vocatis ſanctis, Gratia vobis & pax à deo patre & domino noſtro Ieſu Chriſto.

Poſtquam commendauit Chriſtum ab origine & virtute, hic commendat ipſum ex liberalitate, quæ oſtenditur ex muneribus quæ fidelibus contulit. Ponitur autem duplex munus. Vnum quidem cõmune omnibus fidelibus, ſcilicet gratia per quam reparamur, quam quidem à deo per Chriſtum accepimus. Vnde dicit. Per quem accepimus omnes fideles gratiam. Ioann. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Et hic infra Rom. 5. Per quem acceſſum habemus in gratiam iſtam in qua ſtamus. Conueniens eſt enim, vt ſicut per verbum dei omnia iſta facta ſunt, vt habetur Ioan. 1. Ita per ipſum, ſicut per artẽ omnipotentis dei omnia inſtaurentur, ſicut & artifex eadem arte reparat domum qua cõdidit. Coloſ. 1. Per eum placuit Deo reconciliare omnia, ſiue quæ in cœlo, ſiue quę in terra ſunt. Aliud autem eſt munus ſpirituale collatum apoſtolis quod tangit ſubdens. *Et apoſtolatum* quod eſt præcipuum inter ęccleſiaſticos gradus. 1. Corinth. 12. Et quoſdam quidem poſuit deus in eccleſia, primum quidem apoſtolos. Apoſtolus autem idem eſt ꝙ miſſus. Sunt enim a Chriſto miſsi, quaſi eius authoritatem & vicem gerentes. Ioan. 20. ſicut miſit me pater, & ego mitto vos. i. cum plenitudine authoritatis. Vnde ipſe Chriſtus apoſtolus noĩatur Heb. 3. Conſiderate apoſtolum & pontificem Ieſum Chriſtum. Vnde & per ipſum tanquam principalem apoſtolum ſiue miſſum, alij ſunt ſecundariò apoſtolatum conſecuti. Luc. 6. Elegit duodecim quos & apoſtolos nominauit. Præmittit autem gratiam apoſtolatui, tum quia non ex meritis, ſed ex gratia apoſtolatũ ſunt conſecuti. 1. Cor. 15. Ego ſum minimus apoſtolorum, qui nõ ſum dignus vocari apoſtolus, gratia autem dei ſum id quod ſum, tum etiam quia apoſtolatus digne haberi non poteſt, niſi præhabita gratia ſanctificante. Ephe. 4. Vnicuiq; noſtrum data eſt gratia, &c. Deſcribit autem hunc apoſtolatum. Primo quidem ex vtilitate cum ſubdit. *Ad obediendum fidei:* quaſi diceret, ad hoc ſumus miſsi, vt faciamus homines fidei obedire. In his obedientia locum habet, quę voluntarie facere poſſumus, his autem quę ſunt fidei, voluntate conſentimus non ex rationis neceſsitate, cum ſint ſupra rationem. Nullus enim credit niſi volens, vt dicit Aug. Et ideo circa fidem locum habet. Infra 6. Obediſtis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi eſtis. De hoc fructu dicitur Ioan. 15. Poſui vos vt eatis, &c. Secundo deſcribitur ex amplitudine cum ſubditur. *In omnibus gentibus,* quia non tantum in vna gente Iudæorum, ſed ad inſtructionem omnium gentium ſunt directi. Mat. vlt. Euntes docete oẽs gentes. Specialiter Paulus in omnes gentes apoſtolatum acceperat, vt ei competere poſsit quod dicitur Eſa. 49. Parum eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandum tribus Iacob & fęces Iſrael cõuertendas, dedi te in lucem gentium. Tamen ab eius apoſtolatu excluſi non erant Iudæi, præſertim qui inter gentes habitabant. Infra 11. Quãdiu quidem ego ſum Gentiũ apoſtolus, miniſteriũ meum honorabo, ſi quo modo ad ęmulandum prouocem carnem meam, & ſaluos faciã aliquos ex ipſis. Tertiò ex plenitudine poteſtatis cum ſubdit. *Pro nomine eius.* i. vice & authoritate ipſius. Sicut enim Chriſtus in nomine patris veniſſe dicitur Io. 20. Quaſi plenam patris authoritatẽ habens, ita & apoſtoli in nomine Chriſti veniſſe dicuntur quaſi in perſona Chriſti 2. Cor. 2. Nam & ego quod donaui (ſiquid donaui) propter vos in pſona Chriſti. Vel per hoc deſcribitur ex fine, vt ſit ſenſus, pro nomine eius dilatando, nõ pro aliquo terreno fructu ſibi quęrendo. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte vt portet nomen meum &c. Vnde ad hoc fideles hortabatur. Coloſ. 3. dicẽs. Omnia in nomine Ieſu Chriſti agite. Quartò ex poteſtate ſuper illos quibus ſcribebat qui prędicto apoſtolatui erãt ſubiecti. Vnde ſubdit. *In quibus,* id eſt inter quas Gẽtes noſtro apoſtolatui ſubiectas, *Eſtis & vos,* ſcilicet Romani quãuis ſublimes. Eſa. 26. Ciuitatem ſublimem humiliabit, conculcabit eam pes pauperis, ſcilicet Chriſti, greſſus egenorum. i. apoſtolorum [illegible] ſpecialiter Petri & Pauli. 2. Cor. 10. Vſque ad vos perue[illegible]us in euangelio Chriſti. Subdit, *vocati Ieſu Chriſti*, id eſt a Ieſu Chriſto, ſecundum illud Oſeæ 1. Vocabo non populum meũ, vel vocati vt ſitis Ieſu Chriſti. Infra 8. Quos prędeſtinauit, hos & vocauit. Vel vocati Ieſu Chriſti, id eſt dicti a Ieſu Chriſto Chriſtiani. Act. 11. Ita vt cognominarentur primum Antiochiæ diſcipuli, Chriſtiani. Conſequenter deſcribuntur perſonæ ſalutatę, & primo ex loco cum dicit *Omnibus qui ſunt Romæ* ſignanter autem omnibus ſcribit, quia omnium ſalutem cupiebat. 1. Corint. 7. Volo oẽs homines eſſe ſicut meipſum. Act. 23. dictũ eſt ei. Oportet te & Romę teſtificari. Secũdò deſcribũtur perſonę ſalutatę ex gratię dono ibi *Dilectis Dei.* Circa quod primo ponit prima gratiæ origo, quod eſt dei dilectio. Deu. 33. Dilexit populos oẽs, ſancti in manu illius ſunt. 1. Io. 4. Nõ quaſi uos dilexerimus deum, ſcilicet prius, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Dei enim dilectio non prouocatur ex bono creaturæ ſicut dilectio humana, ſed magis ipſum bonum creaturæ cauſat, quia diligere eſt bonum velle dilecto: voluntas autem dei eſt cauſa rerum, ſecundum illud Pſal. Omnia quęcunq; voluit, fecit. Secundò ponitur vocatio cum ſubdit *Vocatis* Quæ quidem eſt duplex. Vna exterior, ſecundum quam vocauit Petrum & Andream, Matt. 4. Alia autem eſt vocatio interior, quæ eſt ſecundum interiorem inſpirationem. Pro. 1. Vocaui & renuiſtis. Tertiò ponit gratiam iuſtificationis, cum dicit *ſanctis* id eſt, per gratiam, & ſacramenta gratiæ ſanctificatis. 1. Corint. 6. Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, vt ſitis dilecti a deo, vocati ad hoc quod ſitis ſancti.

Gratia eſt munus cõmune omnibus fidelibus.

Apoſtolatus præcipuus gradus eccleſiæ.

Gratiæ origo eſt Dei dilectio.

Deinde ponuntur bona quæ eis optat. Quę ſunt, *Gratia & Pax.* Quorum vnum. ſ. gratia, eſt primum inter dei bona, quia per eam iuſtificatur impius. Infra 3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Aliud autem, ſcilicet pax, eſt vltimũ quod in beatitudine perficitur. Pſal. Qui poſuit fines tuos pacem. Tunc enim erit perfecta pax, quando voluntas requieſcet in plenitudine omnis boni, conſequens immunitatẽ ab omni malo. Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Et ſic per hæc duo bona alia media intelligũtur. Oſtendit etiam conſequenter vnde ſint huiuſmodi bona expectanda, cum ſubdit. *A Deo patre noſtro.* Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens a patre luminum. Pſal. 83. Gratiam & gloriam dabit dominus. Addit autem, *Et domino Ieſu Chriſto:* quia vt dicitur Ioan. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Ipſe etiam dicit Ioan. 14. Pacem meam do vobis. Quod autem dicit Deo patre noſtro, poteſt teneri eſſentialiter pro tota trinitate, quæ dicitur, pater, quia nomina importantia relationẽ ad creaturam, cõmunia ſunt toti trinitati: ſicut creator, & dominus. Addit autẽ, Domino Ieſu Chriſto. Non ꝙ ſit alia perſona a tribus, ſed propter humanam naturã, per cuius myſterium ad nos dona gratiarum perueniunt. 2. Pet. 1. Per quem maxima & precioſa nobis promiſſa donauit. Vel poteſt dici, ꝙ hoc ꝙ dicit, deo patre noſtro, tenetur pro perſona patris, quæ ſecundum ꝓprietatem dicitur, pater Chriſti, ſed ſecundum appropriationem, pater noſter. Ioan. 20. Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum. Tangitur autem perſona filij, cum dicitur. Et domino Ieſu Chriſto. Perſona autem ſpiritus ſancti expreſſa non ponitur, quia intelligitur in donis eius, quæ ſunt gratia & pax. Vel etiam quia intelligitur in duabus perſonis, patris & filij, quarum eſt vnio & nexus.

Gratia eſt primũ donorũ dei, pax vltimũ

LECTIO QVINTA.

Pauli affectus erga Romanos oſtenditur, ac qui ſit ſeruandus ordo in gratiarum actione monſtratur, de iuramento ac oratione plura dicuntur, deſideriumq; Pauli quale ad ipſos fuerit, aperitur.

PRimum quidem gratias ago deo meo per Ieſum Chriſtum pro omnibus vobis, quia fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mundo. Teſtis enim eſt mihi deus, cui ſeruio in ſpiritu meo in Euangelio filij eius, quòd ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationi-

bus meis, obſecrans, ſi quo modo tandem aliquando proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. Deſidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ ſpiritualis, ad confirmandus vos, id eſt, ſimul conſolari in vobis per eam, quæ inuicem eſt, fidem veſtram atq; meā. Nolo autem vos ignorare fratres, quia ſæpe propoſui venire ad vos, et prohibitus ſum vſq; adhuc, vt aliquem fructum habeam in vobis, ſicut & in cæteris Gentibus. Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum, ita quòd in me promptum eſt, & vobis, qui Romæ eſtis, euangelizare. Non enim erubeſco euangelium.

Pręmiſſa ſalutatione, hic Apoſtolus epiſtolarem tractatum incipit. In quo primò oſtendit affectum ſuum ad eos quibus ſcribebat, vt reddat auditores beneuolos. Secundò inſtruit eos de veritate, quæ pertinet ad virtutem gratiæ Chriſti, ibi (*virtus enim dei eſt*) Oſtendit autem affectum ad eos tripliciter. Primo quidem ex gratiarū actione, qua de eorum bonis gratias agit. Secundo ex oratione, quam pro eis ad Deum fundit, ibi (*Teſtis enim eſt mihi deus*) Tertio ex deſiderio viſitationis eorum, ibi (*Obſecrans ſi quo modo.*) Circa primū tria oportet conſiderare. Primo quidem gratiarum actionis ordinē, cum dicit, *Primum quidem gratias ago deo meo.* Neceſſe eſt enim vt in omnibus gratiarum actionem præmittamus ſecundum illud 2. Theſ. vlti. In omnibus gratias agite. Non enim eſt dignus beneficium conſequi, qui de acceptis beneficiĳs gratias non agit. Sapien. 16. Ingrati ſpes, tanq̄ hybernalis glacies tabeſcet. Et Eccle. 1. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, quia ad principium vnde proueniunt beneficia, reuertuntur ſcilicet, per gratiarum actiones, vt iterum fluāt, ſcilicet per iteratam beneficiorum exhibitionem. In omnibus autem quę petimus vel agimus, diuino beneficio indigemus, & ideo ante omnia debet gratiarū actio p̄mitti. Secundò, deſignat perſonas tres, quarum vna eſt perſona cui fit gratiarum actio, quam deſignat, dicens, *Deo meo.* ſcilicet cui debetur gratiarum actio de omnibus bonis, quia ab eo fluunt. Iaco. 1. Omne datum optimū & omne donum perfectum deſurſum eſt &c. Et quamuis ſit Deus omnium per creationem & gubernationē, ſecundum illud infra. 4. Dominus omniū, ſpecialiter tamen dicitur eſſe Deus iuſtorū tripliciter. Primò quidē ſecundū ſpecialem curam quam de eis gerit. Pſal. 33. Oculi Domini ſuper iuſtos. Et alibi, dicit, Dominus illuminatio mea. Secundò, per ſpecialem cultum. Exod. 15. Iſte Deus meus & glorificabo eum. Tertiò, quia eorum præmium. Gen. 15. Ego Dominus merces tua magna nimis. Secunda perſona eſt mediatoris, quam tangit, dicens, *Per Ieſum Chriſtum.* Eodem enim ordine debet gratiarum actio in Deum recurrere, quo gratiæ a Deo in nos deueniunt, quod quidem eſt per Ieſum Chriſtum. Infra. 5. Per quem acceſſum habemus per fidem in gratiā iſtam in qua ſtamus. Tertia eſt perſona illorum, pro quibus gratias agit, quam deſignat ſubdens, *Pro omnibus vobis*: quia ſcilicet eorum gratias quaſi ſuas reputat propter vinculum charitatis, quaſi diceret. Maiorem horum nō habeo gratiam q̄ vt audiam &c. Signanter autem dicit, Pro omnibus vobis: quia ſcilicet omnibus placere deſiderat. 1. Corin. 10. Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Et omnium ſalutem cupit: ſecundum illud. 1. Corin. 7. Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum. Tertiò, ponit materiam gratiarum actionis, cūm ſubdit. *Quia fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo,* agit quidem gratias de fide, eoquòd eſt bonorum omnium ſpiritualium fundamentum. Hebr. 11. Eſt autem fides ſperandarum ſubſtantia rerum. Cōmendantur autē Romani de fide: quia fidem de facili ſuſceperāt & in eadē firmiter permanebant. Vnde & vſq; hodie apud eos plurima fidei ſigna oſtenduntur in viſitatione ſanctorū locorum: vt Hieronymus dicit ſuper epiſtolam ad Gala. Nondum tñ perfectam fidem habebant: quia aliqui eorū præuenti erāt à pſeudoapoſtolis, vt crederent legis cerimo-

Dei beneficio oēs in omnibus I digemus.

Deus dicit ſpecialr dominus iuſtorum tri pliciter.

Fides ē fundamentum omniū bonorū ſpiritualium.

E nias euangelio iungendas. Gaudet autem & gratias agit de eorum fide, non ſolòm propter eos, ſed propter vtilitatem inde conſequētem: quia ſcilicet eorum exemplo qui erant domini Gentium, aliæ Gentes prouocabantur ad fidem: quia vt dicit Gloſſa, promptè facit inferior, quod videt fieri à ſuperiori, propter quod admonentur prælati, vt fiant forma gregis ex animo, 1. Pet. vltim. Conſequenter cūm dicit (*Teſtis enim* &c.) oſtendit affectum ſuum ad eos ex oratione quam pro eis fundit. Et quia orationis negotium in ſecreto agitur coram deo, ſecundum illud Matth. 6. Tu autem cūm oraueris, intra in cubiculum tuum & clauſo oſtio ora patrem tuū, Dei teſtimonio probat ſe pro eis orare. Primò ergo inducit teſtem. Secundò, manifeſtat ſupra quod teſtimonium inducat, q̄ ſine intermiſſione. Teſtem autem inducit, cum dicit. *Teſtis eſt mihi Deus* ſub cuius teſtimonio omnia agunt. Hiere. 29. Ego ſum iudex & teſtis. Et vt iuſtum teſtem non fruſtra ſe inuocare oſtendat, ponit conſequenter quomodo ſit ei coniunctus. Primo quidem

F quantum ad ſeruitium, cum dicit. *Cui ſeruio*, ſcilicet per latrię cultum. Deu. 6. Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſerutes. Secundò, quantum ad modum ſeruiendi, cū dicit. *In ſpiritu meo* Quaſi dicat, non ſolum in exteriori ſeruitio corporali, ſed præcipue interius ſecundum ſpiritum. Io. 4. Spiritus eſt deus, & eos qui adorant eum in ſpiritu & veritate adorare oportet. Vel in ſpiritu. i. in ſpiritualib9 obſeruantĳs, non in carnalibus, ſicut Iudæi. Philip. 3. Nos ſumus circunciſio, q ſpiritu dei ſeruimus deo. Tertio, quantum ad officium in quo ſeruit, ſcilicet *In euangelio filii eius*, ſecundum illud ſupra eodem. Segregatus in euangelium. Quod quidē eſt filĳ dei tripliciter. Vno modo, quia eſt de ipſo. Luc. 2. Euangelizo vobis gaudium magnū. Alio modo, quia eſt ab ipſo prædicatum ex proprio officio. Luc. 4. Quia & aliĳs ciuitatibus oportet me euangelizare regnum dei, quia ideo miſſus ſum. Tertio, quia eſt ab eo iniūctum. Marc. vlt. Prædicate euangelium omni creaturæ. Sed ſecūdum Aug. cum idem ſit, teſtis eſt mihi deus, quòd iuro per

G deum, videtur Apoſtolus facere contra id quod dominus dicit Matt. 5. Ego dico vobis non iurare omnino. Iac. vlt. Ante omnia autem fratres mei nolite iurare. Sed ſicut dicit Aug. lib. contra Manicheos. intellectus ſacræ ſcripturæ ex actibus ſanctorum intelligitur. Idem enim ſpiritus quo ſacræ ſcripturæ ſunt æditæ, ſecundum illud 2. Pet. 1. Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti dei, ſanctos viros ad operandum inducit. infra 8. Qui ſpiritu dei aguntur, hi ſunt filĳ Dei. Ex hoc ergo q̄ Paulus iuraſſe inuenitur, oſtendiē verbum domini & apoſtoli Iacobi non ſic eſſe intelligendum quaſi iuramētum ſit omnino illicitum, ſed quia ad hoc homo niti debeat, vt quantum ex ipſo eſt, iuramento nō vtatur, tanquam quodam bono & per ſe appetibili, tum propter periculum quod imminet ex frequenti iuratione, ne homo labatur in periurium propter labilitatem humanæ linguæ, ſecundum illud Eccle. 23. Iurationi nō aſſueſcat os tuum. nam multi &c. Tum etiam quia contra reuerentiā dei facere videtur, qui ipſum abſq; neceſſaria cauſa teſtem

H inducit. Vnde Eccle. 23. Nominatio dei nō ſit aſsidua in ore tuo. Vnde nec Apoſtolus iuraſſe inuenitur niſi ſcribendo: quando homo cum maiori deliberatione & cautela loquitur. Eſt autem quandoq; neceſſarium iuramētum, vt fides verbo dicētis adhibeatur, quod q̄nq; vtile eſt etiam ei qui audit. Et ſic Apoſtolus iurat propter vtilitatem auditorū quibus erat vtile vt ei crederent, quaſi non quærens quod ſibi vtile eſt, ſed multis, vt ſalui fierēt. Vnde quod dominus dicit Mat. 5. Quod amplius eſt, ſcilicet q̄ ſimplex verbum, a malo eſt, non eſt intelligendum a malo eius qui iurat, ſed eius qui exigit iuramentum: non quidem a malo culpæ, niſi in caſu quando exiſtimat quis eum, a quo exigit iuramentum eſſe falſum iuraturum: tunc enim eſt graue peccatum, vt dicit Augu. ſed intelligit eſſe a malo pœnæ, ſcilicet ignorantia qua neſcimus an ſit verum quod dicitur nobis. Eſt autem duplex modus iurandi. Vnus quidem per ſimplicem atteſtationem, ſicut cum dicitur, per Deum, vel, teſtis eſt mihi deus, & hoc modo Apoſtolus iurat hic. Alius

Euangeliū dicitur eſſe filĳ dei tri pliciter.

Iuramentū nō eſt oīno illicitū.

Duplex iuramentū.

autem

autem per execrationem, quando ſcilicet aliquis implorat diuinum teſtimonium ſecundum aliquam pœnam ſibi infligendam ſi mentitur, ſecundum illud Pſal. Si reddidi retribuentibus mihi mala, &c. Et hoc etiam modo Apoſtolus iurat 2. Corinthio. 1, Teſtem Deum inuoco in animã meã.

Conſequenter hic ponit id, ſupra quod eum teſtem inuocat, dicens, quòd *Memoriam veſtri facio, ſemper in orationibus meis* quæ ſunt ſine intermiſsiõe, ſcilicet, quia ſemper in orationibꝰ ſuis pro eis orabat propter vtilitatem communem quæ ex eorũ conuerſione proueniebat. 1. Reg. 12. Abſit hoc peccatũ á me in domino, vt ceſſem orare pro vobis. Quod autem dicit, Memoriam veſtri facio, dupliciter poteſt intelligi. Vno modo ſic, Memoriam ueſtri habeo, ſecũdum illud Pſal. 136. Adhæreat lingua mea faucibus meis ſi non meminero tui. Alio modo, *Memoriam veſtri facio*, ſcilicet orationem Deo, qui reſpicit orationes humilium. Et ſic dum ſancti pro aliquibus orãt, quodammodo diuino aſpectui proponuntur, ſicut & cætera ſanctorum facta Vnde. 3. Reg. 17. dixit mulier ad Heliã, Ingreſſus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ. Quaſi illud ſit in memoria et in oculis Dei, quod contra iuſtos agitur. Quod autem dicit oratiões ſine intermiſsione ſe habere, congruit ei quod dicit 2. Theſ. vlt. Sine intermiſsiõe orate. Et Luc. 18. Oportet ſemper orare, & nunquam deficere. Quæ quidem poſſunt intelligi tribus modis. Vno modo, quantum ad ipſum actum orandi, & ſic ſemper vel ſine itermiſsione orat, qui ſtatutis temporibus & horis orat. Act. 3, Petrus & Iohannes aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. Alio modo, quãtum ad finem orationis qui eſt, vt intellectus noſter aſcendat in Deum. Et ſic tandiu homo orat, quandiu totam vitã ſuam in Deum ordinat. 1. Corinth. 10. Siue manducatis ſiue bibitis &c. Tertio, quantum ad cauſam, dum enim aliquis agit vnde alij pro eo orẽt, ipſe orare videtur, vt patet in his q̃ dant eleemoſynas pauperibus qui pro eis orãt. Eccle. 29. Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis &c. Sic ergo continuãda eſt litera, Gratias ago pro vobis, quia bona veſtra reputo quaſi mea, quod patet ex hoc q̃ pro vobis oro, ſicut pro meipſo. Deinde cum dicit *Obſecrans &c.* probat affectum ſuum ex deſiderio viſitationis. Et primo ponit deſiderium. Secundò propoſitum exequendi, ibi *Nolo autem vos ignorare &c.* Circa primum duo facit. Primo ponit deſiderij ſignum. Secundo deſiderij cauſam, ibi *Deſidero enim.* Signum autem deſiderij eſt oratio quam pro hoc faciebat: ex hoc autem ſignum oſtenditur deſiderij huiuſmodi. primo quidem intenſum per hoc quod dicit, Obſecrans, quaſi ob ſacra conteſtans, ſicut pro aliquo magno, quod mea merita excedit. Prou. 18. Cum obſecrationibus loquitur pauper, et diues effabitur rigidè. Quod autem intenſe deſideratur, magnum deſideranti videtur. Secundo oſtenditur eſſe anxium, cum dicit, *Si quo modo.* quæ enim anxie aliquis deſiderat, quærit adipiſci quocunq; modo, ſiue facili, ſiue laborioſo. Phil. 1, Quid enim dum omni modo prædicetur, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatẽ Chriſtus annunctietur. Et in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. Tertio oſtenditur eſſe diuturnum in hoc q̃ dicit, *Tandem aliquando* ſcilicet poſt longa deſideria. Iuſti enim non ad horam, ſed perſeueranter afficiuntur. Prou. 17. Omni tempore diligit qui amicus eſt. Quarto oſtẽditur eſſe rectum ex hoc quod eſt diuinæ voluntati conforme. Vnde ſubdit, *Proſperum iter habeam*, et hoc in voluntate dei, ideſt ſecundum volũtatem eius, ſecundum quam ſolum aliquid reputo proſperum, ſicut & dominus dicit Matt. 26. Nõ mea volũtas, ſed tua fiat

Deinde cum dicit *Deſidero enim &c.* Oſtendit deſiderij cauſam, quæ quidem eſt duplex. Vna, vtilitas eorum qui erant viſitãdi. Vnde dicit, Deſidero enim videre vos: Phi. 1, Cupio omnes vos eſſe in viſceribus Chriſti. Et hoc non in vanum, ſicut eſt in amicitia ſeculari, ſed vt impartiar, id eſt tradam vobis aliquid gratiæ ſpiritualis non tãquam actor gratiæ, ſed ſicut miniſter. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & hoc ad cõfirmandos vos, ſcilicet in fide quam ſuſcepiſtis. Luc. 22. Et tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos. Impartitur autem gratiam miniſter multipliciter. Tum per adminiſtrationem ſacramẽtorum gratiæ. 1. Petr. 4. Vnuſquiſq; ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes &c. Tum per exhortationẽ ſermonũ. Ephe. 4, Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus eſt ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus. Secunda cauſa eſt mutua conſolatio, quæ conſideratur in conuictu amicorum, Vnde ſubdit, Id ſcilicet me videre vos & impartiri gratiam, & me ſimul conſolari cum vobis, *Per eam quæ inuicem eſt fidem veſtram atque meam.* Ad mutuam enim conſolationem redit, ſi vnanimes in fide reddamur. 2. Cor. 7. Qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos, Deus, in aduentu Titi. Non ſolum &c.

Deinde cum dicit *Nolo autem vos ignorare* ne videatur eſſe vanum deſiderium, ſubdit propoſitum proſequendi. Et primo proponit propoſitum. Secundo oſtendit cauſam propoſiti, ibi (*Vt aliquem fructum*). Tertio concludit propoſiti promptitudinem, ibi *Ita quod in me* circa primum, duo facit. Primo ponit propoſitum. Secundo impedimentum, ibi *Et prohibitus ſum &c.* Dicit ergo primo, Non ſolum deſidero vos videre, ſed etiam propoſui ad hoc operam dare: & hoc (Fratres) nolo uos ignorare, quia ſæpe ꝓpoſui uenire ad vos, vt dilectionem meam oſtenderem non ſolum verbo & lingua, ſed etiã opere & veritate, vt dicitᷣ 1. Ioan. 3. Secundo tangit obſtaculum impediens eum ab iſto propoſito exequendo, dicens, Prohibitus ſum vſq; adhuc. & hoc vel á diabolo qui nititur impedire prædicationem ex qua prouenit ſalus hominum. Prou. 25. Ventus Aquilo diſsipat pluuiam. i. doctrinas prędicatorum. Vel etiam ab ipſo deo, ſecundum cuius nutum diſpenſantur prædicatorum itinera & verba. Iob. 37. Nubes. i. prædicatores ſpargunt lumen ſuum quæ luſtrant cuncta per circuitum quocunque eas voluntas gubernantis duxerit. Vnde & Act. 16. dicitᷣ, Tranſeuntes autem Phrigiam & Galatiæ regionem vetati ſunt á ſpiritu ſancto loqui. Et iterum, tẽtabant ire in Bithiniam, & non permiſit eos ſpiritus Ieſu. Vtrunque autem horum vult Apoſtolus eos non ignorare propter eorum vtilitatẽ, vt ſcilicet cognoſcentes affectum Apoſtoli, deuotius eius verba ſuſcipiant, & impedimentum viſitationis eius imputent ſuæ culpæ, & ſic corrigantur. Nam in pœnam culpæ dicitur, Eſa. 5. Mandabo nubibus meis ne pluãt ſuper eam imbrem. Deinde ponit cauſam duplicẽ propoſiti. Quarum prima eſt vtilitas. Vnde dicit, *Vt aliquem fructum habeam in vobis, ſicut in cæteris Gentibus*, quibus ſcilicet prædicaui, quòd poteſt dupliciter intelligi. Vno modo quaſi dicat, Vt faciam aliquem fructum in vobis per meam prædicationem. Ioan. 15, Vt eatis & fructum afferatis. Alio modo quaſi ex eorum conuerſione ei fructus accreſcat, ſecundum illud Ioan. 4, Qui metit, mercedem accipit, & fructũ congregat in vitam æternam. Alia autem cauſa eſt debitũ, quod ſibi imminebat ex ſuſcepto officio, 1. Corint. 9. Si nõ euangelizauero, væ mihi eſt, &c. Et quia vniuerſalem Gẽtium apoſtolatum ſuſceperat, omnibus ſe aſſerit debitorẽ ſecundum illud 1. Cor. 9. Cum eſſem liber ex omnibus, omnium me ſeruum feci. Et ideo duplicem diuerſitatẽ ponit. Vnam quidem ſecũdum diuerſitatem gentium, cum dicit, *Græcis ac Barbaris.* Dicitur autem aliquis Barbarus dupliciter. Vno modo ſecundum quid, qui ſcilicet eſt extraneus quo ad aliquem, ſecundum illud 1. Corinth. 14. Si ergo neſciero virtutem vocis, ero ei cui loquar Barbarus. Alio modo ſimpliciter, qui ſcilicet eſt quaſi extraneus a communitate hominum, inquantum ratione non regitur. Vnde propriè Barbari dicuntur, qui ratione non reguntur, ſecũdum quod dictum eſt 2. Macha. 15. Ne ita ferociter ac Barbare ſeceris. i. inhumane. & quia Græci fuerunt primi legum inuentores, omnes Gentiles, qui humanis legibus reguntur, nominat Græcos. De Iudæis autem, qui diuinis legibus regebantur, mentionẽ non facit: quia non erat inſtitutus apoſtolus Iudæorum, ſed Gentilium. Gal. 2. Ita vt illi in circumciſis, nos autem in gentibus. Ex vtraq; autem cauſa concludit promptitudinem voluntatis, cum ſubdit, *Ita quod in me* ideſt quantum ad me pertinet, dummodo aliunde non impediar, *Promptum eſt, etiam vobis qui Romæ eſtis euangeli-*

euan-

Triplicitur dicitur q̃s ſemp̃ orare.

Barbarus quis dicitꝰ dupliciter.

geliZare. Exod. 35, Egreſſaque omnis multitudo filiorum Iſrael de conſpectu Moyſi, obtulit mente promptiſſima atque deuota. Et excludit impedimentum promptitudinis ſcilicet erubeſcentiam, propter quam multi ea prętermittunt, quæ alias facerent prompte, & hoc eſt quod ſubdit, *Non enim erubeſco euangelium*, quod quidem infidelibus apud quoſdam erubeſcibile videbatur, propter id quod dicit 1. Corinthi. 1, Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam. Non eſt autem ſecundum rei veritatem erubeſcendum propter id quod ſequitur, Ipſis autem vocatis Iudæis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam. Vnde dicitur Luc. 9, Qui erubuerit me & meos ſermones, hũc filius hominis erubeſcet. Et inde eſt ꝙ baptizati liniũtur chriſmate in frõte ſigno crucis, vbi eſt ſedes verecũdiæ, ne ſcilicet euangelium erubeſcant.

LECTIO SEXTA.

Fidem fuiſſe neceſſariam Gentibus ac Iudeis oſtenditur, ac primo Gentibus, quia humana ac tumens illa ſapientia, in qua plurimum fidebant, eos ſaluare non poterat.

VIrtus enim Dei eſt, in ſalutem omni credẽti, Iudæo primum & Græco. Iuſtitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt: Iuſtus autem ex fide viuit. Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatẽ Dei in iniuſtitia detinent, quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius, à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas.

Poſtquā Apoſtolus Romanos fideles quibus ſcribebat, ſibi beneuolos reddidĩt, oſtendẽdo affectum ſuum ad eos, hic incipit inſtruere eos de his quæ pertinent ad euangelicam doctrinam, in quam ſe ſegregatum prædixerat. Et primo oſtendit virtutem euangelicæ gratiæ. Secundo exhortatur ad executionem operum huius gratiæ, 12. cap. ibi *Obſecro itaque* Circa primum, duo facit, Primo proponit quod intendit. Secundo manifeſtat propoſitum, ibi *Reuelatur enim*. Circa primum, tria facit, Primo proponit virtutem euãgelicæ gratiæ. Secundo exponit, ibi *Iuſtitia enim*. Tertio expoſitionem confirmat, ibi *ſicut ſcriptum eſt*. Dicit ergo primo, Ideo euangelium non erubeſco, quia ꝗuis vt dicitur 1. Cor. 1, Verbum crucis pereuntibus quidem ſtultitia ſit, nobis tamen virtus Dei eſt. Virt⁹ enim Dei eſt. quod poteſt intelligi dupliciter. vno modo, quia virt⁹ Dei in euãgelio manifeſtatur, ſecundum illud Pſa. 110. Virtutem operum ſuorum annuntiabit populo ſuo. Alio modo, quia ipſum euangelium in ſe Dei virtutem continet, ſecundum illud Pſal. 67, Dabit voci ſuæ vocem virtutis. Circa quā virtutem tria ſunt cõſideranda. Primo quidem ad quid ſe iſta virtus extendat, & hoc deſignatur, cum ſubditur, In ſalutẽ. Ia. 1, In manſuetudine ſuſcipite inſitũ verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras. Quod quidẽ fit tripliciter. Vno modo inquantum per verbum euangelĳ remittuntur peccata. Io. 15. Iam mundi eſtis propter ſermonem quẽ locutus ſum vobis. Secundo inquantum per euangelium homo conſequitur gratiam ſanctificantem. Io. 17, Sanctifica eos in veritate, ſermo tuus veritas eſt. Tertio inquantum perducit ad vitam æternam. Io. 6. Verba vitæ æternæ habes. Secundo per quem modum euangelium ſalutem conferat, quia per fidem quod deſignatur cum dicitur omni credẽti, quod fit tripliciter. primo per prædicationem Mar. vlt. Prædicate euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Secundo per confeſſionem, infra 10, Oris confeſſio fit ad ſalutem. Tertio per ſcripturam. Vnde etiam verba euangelĳ ſcripta virtutem ſalutiferam habent, ſicut

E beatus Barnabas infirmos curabat, euangelium ſuperponendo. Cauendæ ſunt tamen ſuperſtitiones characterum, quia hoc eſt ſuperſtitioſum. Vnde Eze. 9. Illi ſaluati ſunt, in quorum frõtibus eſt ſcriptũ, THAV, quod eſt ſignum crucis. Tertio quibus euangelium fit in ſalutem, quia tam Iudæis quam Gentibus. Non enim Iudæorum tantum Deus eſt, ſed & Gentium. infra. 3. Et ideo ſubdit, *Iudæo primum & Græco*. Per Græcum, omnem Gentilem intelligens, eo ꝙ à Græcis Gentilium ſapientia eſt exorta. Sed cum infra 10, dicat. Non eſt diſtinctio Iudæi & Græci, quomodo hic Iudęo primum? Dicendum eſt ergo ꝙ quantum ad ſalutis finem conſequendum non eſt diſtinctio inter eos. Aequalẽ enim conſequuntur mercedẽ vtrique, ſicut pro labore etiã in vinea priores & poſteriores eundem denarium acceperunt, vt dicitur Matt. 20. Sed quantum ad ordinem ſalutis, Iudæi ſunt primi, quia eis promiſsiones ſunt factæ, vt infra 15. Et in eorum gratiam ſunt Gentiles aſſumpti, ac ſi ram⁹ oleaſtri inſeratur in bonam oliuam, vt infra 11. Ex his etiã

F ſaluator noſter natus eſt Ioa. 4, Salus ex iudæis eſt.

Exponit autem conſequenter quomodo euangelium ſit in ſalutem, cum dicit, *Iuſtitia enim dei reuelatur in eo ex fide in fidem*, quod quidem dupliciter poteſt intelligi. Vno modo de iuſtitia qua deus iuſtus eſt, ſecundũ illud Pſal. 10, Iuſtus dominus & iuſtitias dilexit. Et ſecũdum hoc, ſenſus eſt, ꝙ iuſtitia dei qua ſcilicet iuſtus eſt ſeruando promiſſa, in eo reuelatur ſcilicet in homine credente euangelio: quia credit deum impleſſe quod promiſit de Chriſto mittendo: & hoc ex fide ſcilicet Dei promittentis. Pſal. 144, Fidelis dominus in omnib⁹ verbis ſuis. In fide ſcilicet hominis credentis. Vel alio modo, vt intelligatur de iuſtitia dei qua de⁹ homines iuſtificat. Nam iuſtitia hominum dicitur, quia ſe homines proprĳs viribus iuſtificare præſumunt. infra 10, Ignorantes Dei iuſtitiam & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Quæ quidem iuſtitia reuelatur in euangelio, inquantum per fidem euangelĳ homines iuſtificantur, ſecũdum quodcunq; tempus. Vnde ſubdit, *Ex fide*

G *in fidem* ideſt ex fide veteris teſtamenti procedendo in fidẽ noui teſtamenti, quia ab vtroq; homines iuſtificãtur & ſaluantur per fidem Chriſti, quia eadem fide crediderunt venturum, qua nos veniſſe credimus. Et ideo dicitur 1. Cor. 3, Habentes eandem ſpeciẽ fidei, credimus, propter quod loquimur. Vel poteſt intelligi ex fide prædicatorum, in fidẽ auditorum. infra 11, Quomodo credent ei quem non audierunt. Vel ex fide vnius articuli in fidem alterius, quia ad iuſtificationem requiritur omniũ articulorum fides. Apo. 1, Beatus qui legit & audit verba prophetiæ hui⁹ ſcilicet omnia non vnum tantum. Alio modo poteſt intelligi ex fide preſenti in fidem futuram: quæ quidem dicitur fides rationе certæ & firmę cognitionis. Homo autem ratione euangelicæ cognitionis, 1. Cor. 13, Videmus nunc per ſpeculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Probat autẽ hanc expoſitionem, cum ſubdit, Sicut ſcriptum eſt: *Iuſtus autem meus ex fide viuit*. Quod quidem accipitur ſecundum literam 70. Nam in litera noſtra quę eſt ſecundum hebraicam

H veritatem dicitur, Iuſtus ex fide ſua viuit. Dicitur autẽ iuſtus meus ſcilicet a me iuſtificatus, & apud me iuſtus reputatus. infra. 4. Si autem Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum. Quid enim ſcriptura dicit? Credidit Abraham Deo & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Vnde ex hoc ſubditur, Ex fide viuit ſcilicet vita gratiæ. Gal. 2, Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filĳ dei. Quatuor autem hic conſiderare oportet circa fidem. Primum quidẽ quid ſit fides. Importat enim aſſenſum quendam cum certitudine ad id quod non videtur ex voluntate, quia nullus credit niſi volens, vt Aug. dicit. Et ſecundum hoc differt credens a dubitante, qui in neutrã partem aſſentit. Differt etiam ab opinante, qui aſſentit in vnã partem non cum certitudine, ſed cum formidine alterius. Differt etiam a ſciente, qui per certitudinem aſſentit ex neceſsitate rationis. Et ſecundum hoc fides eſt media inter ſcientiam & opinionem. Secundo cõſiderandum eſt an fides ſit virtus, & manifeſtũ eſt ꝙ non eſt virtus, ſi accipitur

Fides quã-do ſit virt⁹, & quando non.

pro

pro eo quod creditur,ſecundum illud, Fides catholica hæc
eſt, vt vnum Deum in trinitate. Si autem accipiatur pro ha
bitu, quo credimus, ſic quandoq; eſt virtus, quandoq; nõ.
Eſt enim virtus, principium actus perfecti. Actus autem
ex duobus principijs dependẽs, non poteſt eſſe perfectus,
ſi alteri principiorum deſit ſua perfectio, ſicut equitario nõ
poteſt eſſe perfecta, ſi vel equus bene non vadat, vel ſeſſor
equum ducere neſciat. Actus autem fidei, qui eſt credere,
dependet ex intellectu, & voluntate mouente intellectum
ad aſſenſum. Vnde actus fidei erit perfectus, ſi volũtas per-
ficiatur per habitum charitatis, & intellectus per habitum
fidei, non autem ſi habitus charitatis deſit, & ideo fides for
mata charitate eſt virtus, non autem fides informis.

Tertiò conſiderãdum eſt q idem numero habitus fidei
qui ſine charitate erat informis, aduenĩẽte charitate fit vir-
tus, quia cum charitas ſit extra eſſentiam fidei, per eius
aduentum vel receſſum non mutatur ſubſtantia eius.

Quartò conſiderandum eſt q ſicut corpus viuit per ani
mam naturali vita, ita anima viuit per Deum vita gratiæ.
Primò autem Deus animam inhabitat per fidem. Ephe.3,
Habitare Chriſtum per fidẽ in cordibus ueſtris, nec tamen
eſt perfecta habitatio niſi fides per charitatem ſit formata,
quæ per vinculum perfectionis nos vnit Deo: vt dicitur
Coloſ.3, Et ideo q hic dicit, Ex fide viuit, intelligẽdum eſt
fide formata. Deinde cum dicit *Reuelatur enim ira dei* pro-
bat quod dixerat, ſcilicet virtutem euangelicæ gratiæ eſ-
ſe omnibus hominibus in ſalutem. Et primò oſtẽdit quòd
eſt neceſſaria ad ſalutem. Secundò q eſt efficax ſiue ſuffi-
ciens. 5. cap. ibi *Iuſtificati igitur ex fide* Circa primum duo fa-
cit. Primò oſtendit virtutem euangelicæ gratiæ fuiſſe ne-
ceſſariam ad ſalutẽ Gentibus: quia ſcilicet ſapientia de qua
confidebant, ſaluare eos non potuit. Secundò oſtẽdit q fuit
neceſſaria Iudæis, quia ſcilicet circuncisio & lex & alia in
quibus confidebant, eis ſalutem non attulerunt. Secundò
cap. ibi *Propter quod inexcuſabilis es* Circa primum duo facit.
Primò proponit quod intendit. Secũdò manifeſtat propo-
ſitum, ibi Quia quod notum eſt Dei. Proponit autẽ tria.
Primò quidem pœnam dicens, rectè dico q in eo iuſtitia
Dei reuelatur. *Reuelatur enim in eo ira dei* ideſt vindicta ip-
ſius, quæ dicitur ira Dei ſecundum ſimilitudinem hominũ
iraſcentium, qui vindictam quęrunt, extra tamẽ Deus vin
dictam infert ex animi tranquillitate. Sapien. 12, Tu autem
dominator noſter cum tranquillitate iudicas. Et de hac
ira Dei dicitur Ioan. 3. Qui incredulus eſt filio, non videbit
vitam: ſed ira Dei manet ſuper eum. Hoc autem dicit quia
quidam philoſophi dicebant, à Deo non eſſe pœnas pecca
torum: contra id quod dicitur in Pſal. 93, Quit corripit gen
tes non arguet, Vnde additur, *De cœlo.* quia credebãt cir-
ca cœleſtia eius prouidentiam occupari, ita q ad res terre-
nas non ſe extenderet. Iob. 22, Circa cardines cœli peram-
bulat, nec noſtra conſiderat. Sed ſicut etiam in Pſal. 101. di-
citur, dominus de cęlo in terram proſpexit. Vel dicitur
De cœlo eorum iniquitatem demonſtrare, quia maximè ex
magnitudine cœli, creatoris virtutẽ intelligere debuerunt.
Iob. 20, Reuelabunt cœli iniquitatem eius. Vel de cœlo vẽ-
turi ad iudicium. Act. 1. Quemadmodum vidiſtis eũ aſcen
dentem in cœlum, ita ueniet. Secundò ponit culpã, pro qua
pœna infligitur. Et primò quidem culpam, quę cõtra deũ
committitur cùm ſubdit, Super omnem impietatẽ. Sicut
enim pietas dicitur cultus qui Deo exhibetur, tanquã ſum
mo parenti, ſic impietas dicitur peccatum quod eſt contra
cultum diuinum. Ezech. 18, Impietas impij ſuper eum erit.
Secundò ponit culpam quæ committitur in homine, cùm
dicit *Et iniuſtitiam* Nam iuſtitia eſt per quam homines ſibi
inuicem ratione conueniunt et communicant. Iob. 35, Filiũ
hominis adiuuabit iuſtitia tua. Tertiò ponit cognitionem
quã de eo habuerũt, cũ ſubdit *Hominum eorum qui veritatem dei*
id eſt, veram de Deo cognitionẽ detinent in iniuſtitia quaſi
captiuatam. Nam vera Dei cognitio quantum eſt de ſe, in-
ducit homines ad bonum, ſed ligatur quaſi captiuitate de-
tenta per iniuſtitiæ affectum, per quam, vt Pſal. 11. dicitur,
Diminutæ ſunt veritates à filijs hominum. Deinde cùm

Fides viuificãs ſeu iuſtificans, quæ nõ ſit.

Pietas & Impietas quæ dicantur.

A dicit *Quia quod notum eſt* manifeſtat propoſitum, ordine ta-
men retrogrado. Primò enim conſentit q ſapientes Genti-
lium de Deo cognouerunt veritatem. Secundò oſtendit q
in eis impietas & iniuſtitia fuerit, ibi *Ita vt ſint inexcuſabiles.*
Tertiò quòd iram Dei incurrerunt, ibi *Qui cum iuſtitiam dei.*
Circa primũ tria facit. Primò oſtendit quid de Deo cogno
uerunt. Secundò oſtendit à quo huiuſmodi cognitionem
acceperunt, ibi *Deus enim illis.* Tertiò oſtendit per quem
modum, ibi *Inuiſibilia enim* Dicit ergo primò, rectè dico q
veritatem Dei detinuerunt. Fuit enim in eis quãtum ad ali
quid vera Dei cognitio, quia quod notum eſt Dei, id eſt,
quod cognoſcibile eſt de Deo ab homine per rationẽ, ma-
nifeſtum eſt in illis, id eſt, manifeſtum eſt eis ex eo, quod in
illis eſt, id eſt, ex lumine intrinſeco. Sciendum eſt ergo q
aliquid circa Deum eſt omnino ignotum homini in hac vi
ta, ſcilicet quid eſt Deus. Vnde & Paulus inuenit Athenis,
aram inſcriptam, IGNOTO DEO, & hoc ideo, quia co-
gnitio hominis incipit ab his quæ ſunt ei connaturalia, ſcili
B cet a ſenſibilibus creaturis, quæ non ſunt proportionatę ad
repræſentandam diuinam eſſentiam. Poteſt tamen homo
ex huiuſmodi creaturis Deũ tripliciter cognoſcere, vt Dio
nyſius dicit in libro de diuinis nominib9. Vno quidem mo
do per cauſalitatem, quia enim huiuſmodi creaturæ ſunt
defectibiles & mutabiles, neceſſe eſt eas reducere ad aliqđ
principium immobile & perfectum, & ſecundum hoc co-
gnoſcitur de Deo an eſt. Secundò per viam excellentię. Nõ
enim reducuntur omnia in primum principiũ, ſicut in pro
priam cauſam & vniuocam, prout homo hominem gene-
rat, ſed ſicut in cauſam communem & excedentem, & ex
hoc cognoſcitur q eſt ſuper omnia. Tertiò per viam nega-
tionis, quia ſi eſt cauſa excedens, nihil eorum quæ ſunt in
creaturis poteſt ei competere, ſicut etiam neque corpus cœ
leſte propriè dicitur graue vel leue, aut calidũ aut frigidũ.
Et ſecundum hoc dicimus Deum immobilem & infinitũ,
& ſi quid aliud huiuſmodi dicitur: huiuſmodi autem co-
gnitionem habuerunt per lumen rationis inditum. Pſal. 4.
C Multi dicũt, quis oſtendit nobis bona? Signatum eſt ſuper
nos lumẽ vultus tui domine. Deinde cùm dicit *Deus illis*
manifeſtauit oſtendit a quo authore huiuſmodi cognitio eis
fuerit manifeſtata, & dicit, q Deus illis manifeſtauit, ſecun
dum illud Iob 35, Docet nos ſuper iumenta terræ. Vbi con-
ſiderandum eſt, q vnus homo alteri manifeſtat, explicãdo
conceptum ſuum per aliqua ſigna exteriora, puta per vo-
cem vel ſcripturam. Deus autem dupliciter aliquid homi-
ni manifeſtat. Vno modo infundendo lumen interius, per
quod homo cognoſcit, Pſalm. 42, Emitte lucem tuam &
veritatem tuam. Alio modo proponendo ſuæ ſapientiæ ſi-
gna exteriora, ſcilicet ſenſibiles creaturas. Eccleſia. primo,
Effudit illam, ſcilicet, ſapiẽtiam ſuper omnia opera ſua. Sic
ergo Deus illis manifeſtauit, uel interius infundẽdo lumẽ,
vel exterius proponendo viſibiles creaturas, in quibus, ſi-
cut in quodam libro Dei cognitio legeretur. Deinde cũ
dicit *Inuiſibilia enim ipſius a creatura mundi, & cæt.* oſtendit per
quem modum huiuſmodi cognitionem acceperunt. Vbi
D primò cõſiderandum eſt, quæ ſunt iſta quæ de Deo cogno
uerunt. Et ponit tria. Primò quidem inuiſibilia ipſius per
quæ intelligitur Dei eſſentia, quæ, ſicut dictum eſt, à nobis
videri non poteſt. Ioan. 1, Deum nemo vidit vnquam, ſcili
cet per eſſentiam vita mortali viuens. 1, Tim. 1, Regi ſeculo
rum immortali inuiſibili. Dicit autẽ pluraliter inuiſibilia,
quia Dei eſſentia non eſt nobis cognita, ſecundum illud qđ
eſt, ſcilicet prout in ſe eſt vna. Sic erit nobis in patria cogni-
ta, & tunc erit dominus vnus, & nomen eius vnum, vt di-
citur Zacha. vlt. Eſt autem manifeſta nobis per quaſdam
ſimilitudines in creaturis repertas, quæ id quod in Deo
vnum eſt, multipliciter participant, & ſecundum hoc in-
tellectus noſter conſiderat vnitatem diuinæ eſſentiæ ſub ra
tione bonitatis, ſapiẽtiæ, virtutis, & huiuſmodi quæ in deo
non ſunt. Hæc ergo inuiſibilia Dei dixit, quia illud vnum
quod his nominibus ſeu rationibus in Deo reſpondet, non
videtur à nobis Heb. 11, Vt ex inuiſibilibus viſibilia fierẽt.
Aliud autem quod de Deo cognoſcitur, eſt virtus ipſius:
ſecun-

Deus tripliciter cognoſcit' ab homine ex creaturis. licet quid ſit De', ſit omnino homini ignotũ in hac vita.

Deuſ mãifeſtat homini aliquid dupliciter.

Eſſẽtia dei ꝑ hoc ſtatu eſt nobis nota ꝑ ſimilitudines in creaturis repertas.

ſecundũ quam res ab eo procedunt, ſicut à principio. Pſal. 146, Magnus dominus, & magna virtus eius. Hãc ergo virtutem philoſophi perpetuam eſſe cognouerunt. Vnde dicitur, *ſempiterna quoque virtus eius.* Tertium cognitum eſt quod dicit, *Et diuinitas.* ad quod pertinet ꝙ cognouerunt Deum ſicut vltimum finem, in quem omnia tendunt. Diuinum enim bonum dicitur bonum commune quod ab omnib⁹ participatur: propter hoc potius dixit diuinitatẽ, quæ participationem ſignificat, ꝗ̃ deitatem, quæ ſignificat eſſentiã Dei. Col. 1, Et in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis. Hæc autem tria referuntur ad tres modos cognoſcendi ſupradictos. Nam inuiſibilia Dei cognoſcuntur per viam negationis: ſempiterna virtus per viam cauſalitatis: diuinitas per viam excellentiæ. Secundò conſiderandum eſt per quod mediũ illa cognouerunt, quod deſignatur, cùm dicit, *Per ea quæ facta ſunt.* ſicut enim ars manifeſtatur per artificiũ opera, ita & Dei ſapientia manifeſtatur per creaturas. Sapien. 13, A magnitudine enim ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit creator harum videri. Tertiò oſtẽdit quomodo per iſta cognoſcatur Deus, cùm dicit, *Intellecta conſpiciuntur.* Intellectu enim cognoſci poteſt Deus nõ ſenſu vel imaginatione, quæ corporalia non tranſcendunt, Deus autem ſpirit⁹ eſt, vt Io. 4. dicitur. Eſa. 52. Ecce intelliget ſeruus meus. Quartò poteſt deſignari à quo per hunc modum Deus cognoſcatur, cùm dicitur, *A creatura mundi* per quod vno modo poteſt intelligi homo. Mar. vlti. Prædicate euangelium omni creaturæ, vel propter excellentiam hominis, qui ordine naturæ minor eſt angelis: ſed excellit inter inferiores creaturas, ſecundum illud Pſal. 8, Minuiſti eũ paulominus ab angelis: omnia ſubieciſti ſub pedib⁹ eius, oues & boues, &c. Vel quia communicat cum omni creatura: habet enim eſſe cum lapidibus, viuere cum arboribus, ſentire cum animalibus, intelligere cum angelis, vt Gre. dicit. Alio modo poteſt intelligi de vniuerſali creatura. Nulla enim creatura ex proprijs naturalib⁹ poteſt Dei eſſentiam in ſeipſa videre. Vnde & de Seraphin dicitur Eſa. 6, ꝙ duabus alis velabãt caput: ſed ſicut homo intelligit Deum per creaturas viſibiles, ita angelus per hoc ꝙ intelligit propriã eſſentiam. Poteſt autem aliter intelligi per creaturam mundi nõ ipſa res creata, ſed rerum creatio: ac ſi diceretur, à creatione mundi, & tunc poteſt dupliciter ordinari. Vno modo, ꝙ intelligatur ꝙ inuiſibilia Dei intelliguntur per ea quę facta ſunt à creatione mundi, non ſolũ per ea quę facta ſunt tempore gratiæ. Alio modo ꝙ intelligatur ꝙ à creatione mundi homines incœperunt Deum cognoſcere per ea quæ facta ſunt. Iob. 36. Omnes homines vident eum. Gloſſa autem dicit ꝙ per inuiſibilia Dei, intelligitur perſona patris, 1. Tim. vlti. Quem nullus hominum vidit, &c. Per ſempiternam virtutem, perſona filij, ſecundum illud 1. Cor. 1, Chriſtum Dei virtutem. Per diuinitatem, perſona ſpiritus ſancti, cui appropriatur bonitas, non ꝙ philoſophi ductu rationis potuerint peruenire per ea quæ facta ſunt in cognitionem perſonarum, quantum ad propria quæ non ſignificant habitudinem cauſæ ad creaturas, ſed ſecũdum appropriata. Dicuntur tamen defeciſſe in tertio ſigno, id eſt, ſpiritu ſancto: quia non poſuerunt aliquid reſpondere ſpiritui ſancto, ſicut poſuerunt aliquid reſpondere patri, ſcilicet ipſum primum principium, & aliquid reſpondere filio, ſcilicet primam mentem creatam, quam vocabant paternum intellectum, vt Macrobius dicit in libro ſuper ſomnium Scipionis.

Deus per creaturas quomodo cognoſcit.

LECTIO SEPTIMA.

Culpa Gentium non fuit propter ignorantiam excuſabilis, cùm ex ignorantia non proceſſerit, ac oſtenditur quando ignorantia culpam excuſet, quomodo euanuerint Gentiles in cogitationibus ſuis, & mutauerint gloriam Dei, propter quod fuerunt in immunditiam tradıti.

ITa vt ſint inexcuſabiles, quia cùm cognouiſſent Deũ, non ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis: & obſcuratum eſt E *inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt: & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ & quadrupedum & ſerpentium, propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum in immunditiam, ut cõtumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis. Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium; & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Amen.*

Poſtquam apoſtolus oſtendit veritatem dei fuiſſe à Gẽtibus cognitam: hic oſtendit eos fuiſſe obnoxios culpæ impietatis & iniuſtitiæ. Et primò oſtendit hoc quantum ad culpam impietatis. Secundò quantum ad culpam iniuſtitiæ, ibi *Et ſicut non probauerunt, &c.* Poſſet autem aliquis credere eos à culpa impietatis excuſari propter ignorantiam, ſicut Apoſtolus de ſe dicit infrà 1. Tim. 1, Miſericordiã conF ſecutus ſum, quia ignorans feci. Primò ergo oſtendit Gentiles non eſſe excuſabiles. Secũdò ponit eorum culpam, ibi *Et mutauerunt gloriam.* Circa primum conſiderandum eſt, ꝙ tunc ignorantia culpã excuſat: quando ſic procedit & cauſat culpam ꝙ non cauſatur à culpa, ſicut cum aliquis adhibita diligentia debita, dum credit percutere hoſtem percutit patrem. Si verò ignorantia cauſetur ex culpa, nõ poteſt ſubſequentem culpam ignorantia excuſare. Vnde ſi quis per ebrietatẽ homicidium committit, nõ excuſatur à culpa, quia peccauit ſe inebriando. Vnde ſecundum philoſophum, meretur duplices mulctationes. Primò igitur proponit quod intendit dicens, Ita quod eſt Dei, notum eſt eis, vt ſint inexcuſabiles, ideſt vt per ignorantiam excuſari non poſſint. Ia. 4. Scienti bonum & nõ operanti peccatum eſt illi: infrà. 2. Propter quod inexcuſabilis es. Secundo ibi. *Quia cum cognouiſſent, &c.* Probat quod dixerat, & primò oſtendit ꝙ prima eorum culpa ex ignorantia nõ proceſſit: ſecundò quòd ex hac culpa eſt ignorantia ſubſecuta, ibi G *Sed euanuerunt.* Quòd autem prima eorum culpa non fuerit ex ignorantia oſtenditur, per hoc ꝙ Dei cognitionem habentes, ea non ſunt vſi ad bonum. Dupliciter autem Deum cognouerunt, vno modo ſicut omnibus ſupereminentem, & ſic ei debebant gloriam & honorem, quæ ſuperexcellentibus debetur: iſti ideo dicuntur inexcuſabiles, *Quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt:* vel quia ei debitũ cultum non impenderunt, vel quia virtuti eius & ſcientiæ terminum impoſuerunt, aliqua eius potentiæ & ſcientiæ ſubtrahentes, contra id quod dicitur Eccle. 43, Glorificãtes dominum quantuncunq; poteritis. Secundò cognouerunt eum ſicut omnium bonorum cauſam, vnde ei in omnibus gratiarum actio debebatur, quam tamen ipſi non impendebant, ſed potius ſuo ingenio, & virtuti ſuę bona ſua aſcribebãt. Vnde ſubdit, Gratias non egerunt, ſcilicet domino, 1. Theſſal. vlti. In omnib⁹ gratias agite. Deinde cũ dicit, *Sed euanuerunt.* oſtendit ꝙ in eis ex culpa eſt ignorantia ſubſecuta. Et primò ponit intentum: ſecundò manifeſtat proH poſitum, ibi *Dicentes.* Primo ergo proponit culpam quæ eſt ignorantiæ cauſa cùm dicit, Euanuerunt, vanum enim dicitur quod non habet ſtabilitatem ſeu firmitatem: ſolus autem Deus de ſe eſt immutabilis. Malachiæ. 3. Ego Deus & non mutor. Et ideo tunc ſolum mens humana eſt à vanitate libera quando Deo innititur, cum autem prætermiſſo Deo innititur cuicunque creaturæ: incurrit vanitatem. Sap. 13, Vani ſunt omnes homines in quibus nõ ſubeſt ſcientia Dei, &c. Pſal. 93. Dominus ſcit cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt. In cogitationibus ſuis euanuerunt, inquantum in ſeipſis, & non in Deo: fiduciam habebant ſibi, & non Deo bona ſua aſcribentes, ſecundum illud Pſal. 11, Labia noſtra, &c. Secundò ponit ignorantiam ſubſecutam dicens, *Et obſcuratum eſt* ideſt per hoc quod obſcuratum eſt, factum eſt cor eorum inſipiens, ideſt lumine ſapientiæ priuatum, per quam homo verè Deũ cognoſcit. Sicut enim qui oculos corporales à ſole materiali auertit, obſcuritatem corporalẽ incurrit, ita ille qui à Deo auertit

Ignorãtia quando dicitur culpa vacare.

Philoſophi dupliciter Deum cognouerũt.

de

de ſeipſo præſumens, & non de Deo: ſpiritualiter obſcuraſ. Prou. 11, Vbi humilitas, per quam ſcilicet homo ſe Deo ſubijcit, ibi ſapientia: vbi ſuperbia, ibi contumelia. Matt. 11, Abſcondiſti hæc á ſapientibus, ſecundum ꝙ ſcilicet eis videbatur, & reuelaſti ea paruulis, ideſt humilibus. et de his habetur Epheſ. 4, Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectũ. Deinde cùm dicit, *Dicentes* exponit quod dixerat, & primò qualiter in cogitationibus ſuis euanuerunt, cùm dicit, *Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Dicentes, ideſt ſapientiam ſibi á ſeipſis aſcribentes. Eſa. 5, Væ qui ſapiẽtes eſtis in oculis veſtris. Eſa. 19, Quomodo dicetis Pharaoni, filius ſapientium ego filius regum antiquorum, &c. Secundò exponit quod dixerat, *Et obſcuratum eſt inſipiens cor,* cùm dicit, ſtulti facti ſunt quaſi contra diuinam ſapientiam agentes. Hiere. 10, Stultus factꝰ eſt omnis homo ſcientia ſua de qua ſcilicet præſumebat.

Deinde cùm dicit, *Et mutauerunt gloriam* ponit peccatum impietatis Gentilium. Et primò quantum ad hoc ꝙ peccauerunt contra Dei gloriam. Secundo quo modo contra veritatem naturæ ipſiꝰ, ibi *Quia commutauerunt veritatem.* Circa

B

primum duo facit. Primò ponit impietatis culpam, ſecundò pœnam, ibi *Propter quod tradidit.* Culpa quidem eorum fuit, ꝙ quãtum in ipſis erat, honorem diuinũ in alium trãſtulerunt, ſecundnm illud Hiere. 2, Populus meus mutauit gloriam ſuam in idolum. Primò ergo ponit id quod mutauerunt: ſecundò id, in quod mutauerunt, ibi *In ſimilitudinem.* Circa primum tria ſunt attendenda ex parte Dei. Primò quidem ipſius gloria quam tangit dicens, *Et mutauerunt gloriam.* quod poteſt intelligi dupliciter. Vno modo de gloria qua homo Deum glorificat, ei cultum latriæ exhibendo. 1. Tim. 1, Soli Deo honor. Hanc igitur mutauerũt cum cultũ Deo debitum exhibuerunt alijs. Alio modo poteſt intelligi de gloria qua Deus in ſe glorioſus eſt, quæ eſt incomprehenſibilis & infinita. Pro. 25, Perſcrutator maieſtatis opprimetur à gloria. Quæ quidẽ gloria nihil eſt aliud ꝙ̃ ipſa claritas diuinæ naturę. Lucem enim habitat inacceſſibilem. 1. Tim. vlt. Hanc autem mutauerunt, dum eam alijs attribue-

C

runt. Incommunicabile enim nomẽ lignis & lapidibus impoſuerunt, vt dicitur Sap. 14. Secundò notatur incorruptibilitas cùm dicit. *Incorruptibilis.* ipſe enim ſolus perfectè incorruptibilis eſt, q eſt omnino immutabilis. Omnis enim mutatio quædam corruptio eſt. Vnde dicitur 1. Tim. vlti. Solus habet immortalitatem. Tertiò notatur naturæ ſublimitas cùm dicitur, Dei. vt enim in Pſa. 47. dicitur, Deꝰ magnus dominus. Ex parte verò eius in quod mutauerũt, tria correſpondentia ponuntur. Nam contra gloriam dicit, in ſimilitudinem imaginis, ideſt in ſimilitudinem alicuius rei per modum imaginis ab aliquo expreſſæ. Manifeſtũ enim eſt, ꝙ ſimilitudo imaginis eſt poſterior illa re cuius eſt imago. Gloria autem ſiue claritas Dei eſt principium omnis ſpeciei & formæ. Et ſic dum Dei gloriam in ſimilitudinem imaginis mutauerunt, conuertunt primum in vltimum. Sap. 14, Acerbo luctu dolens pater, cito ſibi rapti filij fecit imaginem. Contra id quod dixerat incorruptibilis, dicit corruptibilis. Pſal. 29, Quæ vtilitas in ſanguine meo dum

D

deſcendo in corruptionem? ſcilicet quod eſt amplius iam corruptum ſiue mortuum Sap. 15, Cum ſit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Cõtra id quod dixit Dei, ponit hominis. Iob 32, Nõ accipiam perſonam viri, et Deum homini nõ æquabo. Et quod eſt abominabilius, homo gloriam Dei tranſtulit non ſolùm in hominem qui eſt ad imaginem Dei: ſed etiam ad ea quæ ſunt infra hominem. Vnde ſubdit, *Et volucrum* quantum ad volatilia. *Et quadrupedum* quantum ad greſſibilia. *Et ſerpentum* quantum ad reptilia. Prætermittit autem piſces tanquam magis ab humana cõuerſatione ſeiunctos. Hæc autem omnia ſunt à Deo homini ſuppoſita. Pſal. 8, Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. Ezech. 8, Ingredere & vide abhominatiões peſſimas quas iſti faciunt hic. Et ingreſſus vidi: & ecce omnis ſimilitudo reptilium & animalium, &c. Eſt autem notãdum quòd ſicut dicit gloſ. ab aduentu Æneę cõſueuerunt in Italia imagines hominum coli, puta Iouis, Herculis & ſimilium. Sed

Aeneas inceptor idolatriç I Italia.

A

tempore Cęſaris Auguſti deuicta Aegypto, eorum cultum Romani aſſumpſerunt: qui imagines animalium colebant propter figuras animalium quæ notantur in cælo, quibus Egiptij tanquã aſtrologię dediti, cultũ diuinitatis impẽdebant. Vnde & dñs filios Iſrael in Aegypto nutritos, ab huiuſmodi cultu remouet dicens, Deut. 4, Ne fortè oculis eleuatis in cælũ videas ſolem & lunã & omnia aſtra cęli, &c.

Deinde cùm dicit, *Propter quod tradidit,* ponit pœnam huiuſmodi culpæ reſpondentem. Circa quod cõſiderandum eſt ꝙ homo medium locum obtinet inter Deum & animalia bruta, & cum vtroꝗ extremorum communicat: cum deo quidem ſecundum intellectualitatem, cum animalibꝰ vero brutis ſecundum ſenſualitatem. Sicut igitur homo id quod eſt dei mutauit vſque ad beſtias: ita Deus id quod eſt diuinum in homine ſecũdum rationem, ſubdit ei quod eſt brutale in ipſo, ſcilicet deſiderio ſenſualitatis: ſecundum illud Pſal. 48, Homo cum in honore eſſet non intellexit, ſimilitudines ſcilicet diuinæ imaginis propter rationem, com-

Homo medius eſt inter Deũ & bruta.

B

paratus eſt iumentis inſipientibus. Hoc eſt ergo ꝙ dicit, *Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis.* vt eorum ratio ſubderetur deſiderijs cordis ſcilicet ſenſualis affectus, de quibꝰ dicitur infrá 13, Carnis curam ne feceritis in deſiderijs, &c. Quod quidem eſt contra naturalem ordinem hominis ſecundum quem ratio appetitui ſenſibili dominatur. Ge. 4, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Inducit ergo homines in deſideria cordis eorum, ſicut in manum dominorum crudelium. Eſa. 19, Tradã Aegyptum in manu dominorum crudelium. Præcipuè tamen circa appetitum ſenſitiuum beſtialis quædam deordinatio pertinet ad peccata carnalia. Nam delectationes tactꝰ, circa quas ſunt gula & luxuria, manifeſtè ſunt cõmunes nobis & brutis. Et ideo ſunt magis exprobrabiles, quaſi magis brutales, ut dicit Philoſophus in tertio Ethico. Et hoc deſignatur cum ſubdit, In immunditiam quæ ad peccata carnalia pertinet: ſecundum illud Epheſ. 5, Omnis fornicator aut immũdus: quia ſcilicet homo per huiuſmodi peccata maximè cõuer-

Delectationes tactus & guſtus magis exprobrabiles alijs.

C

titur & trahitur ad id quod eſt infra ipſum: vnumquodꝙ enim dicitur eſſe impurum ſiue immundum ex commixtione vilioris, ſicut argentum ex commixtione plumbi. Vnde exponens ſubdit, *Vt contumelijs* ideſt turpibus & immundis actibus, *Afficiant,* ideſt inficiant. *Corpora ſua in ſemetipſis* ideſt non quaſi ab alijs coacti, puta á Barbaris, ſed á ſemetipſis hoc agunt propria ſponte. infrá 9. Aut non habet poteſtatem figulus luti ex eodẽ luto facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? ſcilicet in turpem vſum. Sed cum huiuſmodi immunditia ſit peccatum, videtur ꝙ Deꝰ in eam homines non tradat: quia vt dicitur Iaco. 1, Deus intentator malorum eſt. Dicendum eſt ꝙ deus nõ dicitur tradere homines in immunditiam directè inclinando affectũ hominis ad malum, quia Deus omnia ordinat in ſeipſum. Pro. 16, Vniuerſa propter ſe operatus eſt dominus. peccatũ autem eſt aliquid per auerſionem ab eo. Sed indirectè tradit homines in peccatum, inquãtum ſubtrahit gratiam per quam homines continebantur ne peccarent, ſicut ſi aliquis alicuius ſubſtẽtaculum tolleret, diceretur facere caſum eiꝰ.

Deus quomodo dicatur tradere hominem in peccatũ, & eſſe cauſa peccati.

D

Et per hunc modum, primum peccatum eſt cauſa ſequentis peccati, ſequẽs verò eſt pęna prioris. Ad cuius euidẽtiam ſciendum eſt, ꝙ vnum peccatum poteſt eſſe cauſa alterius indirectè & directè. Directè quidem, inquantum ex vno peccato inclinatur ad aliud, quod ſit tripliciter. Vno modo ſecundum rationem cauſæ finalis, ſicut cum quis ex auaritia vel inuidia incitatur ad homicidium committendum. Secundò, ſecundum rationem cauſæ materialis, ſicut gula inducit ad luxuriam miniſtrando materiam. Tertiò, ſecundum rationem cauſæ mouentis, ſicut cum ex multis actibus alicuius peccati, generatur habitus ad ſimile peccatum inducens. Indirectè autem, ſicut primum peccatũ meretur excluſionẽ gratiæ, qua ſubtracta homo ruit in aliud peccatum. Et ſic primum peccatum eſt cauſa ſecundi indirectè ſiue per accidens, ſicut remouens prohibens.

Sed notandum eſt, ꝙ peccatum inquantum huiuſmodi non poteſt eſſe pęna, quia pęnam contra voluntatem patimur,

mur, peccatum autem eſt voluntarium, vt Aug. dicit: ſed quia peccatum habet quædam adiuncta, quæ ſunt contra voluntatem peccantis, ratione eorum peccatum dicitur pęna præcedentis peccati. Hoc autem eſt vno modo aliquid præcedens peccatum, ſicut ſubtractio gratiæ ex qua ſequitur vt homo peccet. Alio modo eſt aliquid adiunctum ipſi peccato uel interius, ſicut eſt inordinatio animi, vnde Aug. dicit in primo Cõfeſ. Iuſsiſti domine, & ſic eſt vt pęna ſibi ſit omnis inordinatus animus, ſiue quantum ad exteriores actus quibus difficultates ac labores adiungũtur, ſecundũ illud quod dicunt impij, Sap. 5, Ambulauimus vias difficiles, &c. Tertio, quantum ad id quod ſequitur peccatum, ſicut eſt remorſus conſcientiæ, infamia & ſimilia.

Peccatum: quomódo poteſt dici pœna alterius peccati.

Deinde cùm dicit, *Commutauerunt, &c.* Ponit culpam impietatis, quam commiſerunt contra veritatem diuinæ naturæ. Et primò ponit culpam, ſecundò pęnam, ibi, Propterea tradidit. Diuina autem natura poteſt conſiderari dupliciter. Vno modo ſecundum quod eſt ratio cognoſcendi, vt veritas prima, & quantum ad hoc dicit, *Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium,* quod quidem poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, quia ueram cognitionem quam à Deo acceperunt peruerſa ratione ad falſa dogmata conuerterunt, ſicut cum dixerunt idola eſſe deos, vel Deum non eſſe omnipotentem, vel omniſcientem. Hiere. 9, Docuerũt linguas ſuas loqui mendacium, Alio modo veritatem dei in mendacium mutauerunt, quia diuinitatis naturam, quæ eſt ipſa veritas attribuerunt idolo, quod eſt mendacium inquantum non eſt deus, vt dicitur Hiere. 19. Verè mẽdacium poſſederunt patres noſtri, vanitatem quæ eis nõ profuit. Nunquid faciet homo ſibi deos, & ipſi non ſunt dij? Alio modo poteſt conſiderari diuina natura, ſecũdum quod eſt principiũ eſſendi omnibus per creationem, & ſic debetur ei ab homine interius quidem cultus ſecundum pium affectũ. Ioan. 9, Siquis cultor eſt Dei, &c. exterius verò debetur ei ſeruitus latriæ, ſecũdum illud Deut. 6, Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Vnde & ſubdit contra eos ſcilicet. *Coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius, &c.* colebãt enim cæleſtia corpora, & aerem, et aquam, & alia huiuſmodi, ſecundum illud Sap. 13, Aut ignem, aut ſpiritũ, aut citatum aerẽ, &c. Et in hoc improbat ſapientes gentilium, qui quamuis nunquam in imaginibus aliquid numinis eſſe crederent, ſicut ſectatores Hermetis credebant, neque ea quę à Poetis fabuloſè dicebantur de dijs crederent eſſe vera, creaturis tamen aliquibus cultum diuinitatis impendebant, ex quibus rationem fabularum aſsignabant, ſicut Varro poſuit totum mundum eſſe deum propter animam eius, dicens quod toti mũdo, & omnibus partibus eius, diuinitatis cultus impendi poteſt, ſcilicet aeri, quem vocabant Iunonem, & aquæ quam vocabant Lieum, & ſic de alijs. Platonici etiam poſuerunt quod omnibus ſubſtãtijs rationalibus quæ ſunt ſupra nos cultus diuinitatis debetur: puta dęmonibus animabus cæleſtium corporum intelligentijs, ideſt ſubſtantijs ſeparatis. Quamuis autem his quæ ſupra nos ſunt aliquam reuerentiam exhibere debeamus, non tamen cultu latriæ, quæ potiſsime in ſacrificijs & oblatione conſiſtit, per quam homo profitetur omnium bonorum deum eſſe authorem, ſicut & in quolibet regno aliquis honor ſupremo domino exhibetur, quem non licet trãſferre in aliũ. Et ideo ſubdit, *Qui eſt benedictus* ideſt, cuius bonitas eſt manifeſta. Sicut enim dicimur benedicere Deum, inquãtum eius bonitatem corde recognoſcimus et ore confitemur. Eccle. 43, Benedicẽtes Deum exaltate illum quantum poteſtis. Addit autem, *In ſecula,* quia eius bonitas eſt ſempiterna ab alio nõ dependẽs, ſed eſt omnis boni principium. Et ex hoc ſibi debetur omnis latriæ cultus. Addit autem Amen, ad omnimodam certitudinem aſſerẽdam. Eſa. 65, Qui benedictus eſt ſuper terram, benedicetur in Deo amen, quod idem eſt quòd verum, vel fiat. Videtur autem Apoſtolus triplicem theologiam tangere gentilium. Primò quidem ciuilem quæ obſeruabatur à pontificibus in adoratione idolorum in templo, & quantum ad hoc dicit, Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei. Secundò theologiam, quam poetæ tradebant in theatris, & quantum ad hoc dicit, *Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium.* Tertiò theologiam naturalem quam obſeruauerunt philoſophi in mundo, partes mundi colentes, & quantum ad hoc dicit, Et coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori.

Latrię cultus ſoli Deo debetur, qui in oblatiõe ſacrificiorũ ſitus eſt.

Gẽtiliũ triplex Theologia ciuilis, Poetica, & naturalis.

LECTIO OCTAVA.

Manifeſtatur impietatis eorum, quæ fuerit iuſtiſsima pęna, vbi peccatum pęna fuiſſe peccati narratur, at præſertim peccatum contra naturam, ex quo cætera flagitia oriri videntur.

PRopterea tradidit illos Deus in paſsiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerũt naturalẽ vſum in eum vſum, qui eſt contra naturam. Similiter autem et maſculi, relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſiderijs ſuis in inuicẽ: maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes. Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidijs, contẽtione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia. Qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſent, nõ intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte, nõ ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

Poſita culpa impietatis ſecundum quam contra naturã diuinam peccauerũt, hic ponit pænam, qua ſcilicet ad hoc reducti ſunt, vt contra ſuam naturam peccarent. Et primò ponit pęnam, ſecundò exponit, ibi *Nam fœminæ,* tertiò eius conuenientiam oſtendit, ibi *Et mercedem.* Dicit ergo primò, G *Propterea* ſcilicet quia dei veritatem in mendacium mutauerunt *Tradidit illos Deus* non quidem impellendo in malum, ſed deſerendo *In paſsiones ignominiæ* ideſt peccatum cõtra naturam, quæ dicuntur paſsiones ſecũdum quod propriè paſsio dicitur, ex eo quod aliud trahitur extra ordinem ſuæ naturæ, puta cũ aqua calefit, aut cũ homo infirmatur. Vnde quia per huiuſmodi peccata homo recedit ab ordine naturali, conuenienter dicuntur paſsiones, infrà 7. Paſsiones peccatorum. Dicuntur autem paſsiones ignominię, quia nõ ſunt nomine digna, ſecundum illud Epheſ. 5, Quæ agũtur in occulto ab eis turpe eſt dicere. Si enim peccata carnis cõmuniter exprobrabilia ſunt, quia per ea homo deducitur ad id, quod eſt beſtiale in homine, multo magis peccatum cõtra naturam, per quod etiam homo à natura beſtiali decidit. Oſeæ 4, Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Deinde cùm dicit, *Nam fœminæ eorum, &c.* exponit quod dixerat. Et primò quantum ad fœminas, ſecundò quantum ad maſculos, ibi *Similiter autem & maſculi.* Dicit ergo primò, H Ideo illos dico in paſsiones ignominiæ traditos. *Nam fœminæ eorum mutauerunt naturalem vſum, in eum vſum qui eſt contra naturam.* 1. Corint. 11, Nec ipſa natura docet vos. Eſa. 24, Mutauerunt ius, diſsipauerũt fœdus ſempiternum, ideſt ius naturale. Eſt autem conſiderandum quod dupliciter eſt aliquid contra naturam hominis. Vno modo contra naturam differentiæ conſtitutiuæ hominis, quæ eſt rationale, & ſic omne peccatum dicitur eſſe contra naturam hominis, inquantum eſt contra rationem rectam. Vnde & Dam. dicit in 2. lib. quod angelus peccans verſus eſt ex eo quod eſt ſecundũ naturã in id, quod eſt præter naturam. Alio modo dicitur eſſe aliquid contra naturam hominis ratione generis quod eſt animal. Manifeſtum eſt autem quod ſecundum naturæ intẽtionem commixtio ſexuum in animalibus, ordinatur ad actum generationis. Vnde omnis commixtionis modus ex quo generatio ſequi non poteſt, eſt contra naturam hominis inquantum eſt animal. Et ſecũdum hoc dicitur in Gloſſa, naturalis vſus eſt vt vir et mulier in vno cõcubitu coeãt,

contra

contra naturam verò, vt maſculus maſculum polluat, & mulier mulierē: & eadem ratio eſt de omni actu coitus ex quo generatio ſequi non poteſt. Deinde cùm dicit *Similiter autem* exponit quantum ad mares qui ſcilicet relicto naturali vſu fœminæ exarſerunt, ideſt extra terminos naturę arſerunt, ſecundum illud Pſal. 1.5, Exarſerunt ſicut ignis in ſpinis. Et hoc *In deſideriis ſuis* ſcilicet carnalibus *inuicem maſculi in maſculos turpitudinem operantes.* Ezech. 15 Nudabo ignominiam tuam coram eis, etc. Deinde cùm dicit, *Et mercedem* oſtendit hanc pœnam conuenientem eſſe culpæ, dicens, *Recipientes in ſemetipſis* ideſt in deformatione ſuæ naturæ *Mercedem erroris ſui* ſcilicet, quo Dei veritatem in mendacium cō mutauerunt, *Mercedem*, ideſt retributionem quam oportuit ſcilicet eos recipere, ſecūdum iuſtitiæ ordinem ex qua debitum erat, vt qui in Dei naturam iniurioſi fuerant, id quod eſt proprium ſibi creaturis attribuendo, in ſui natura contumelioſi exiſterent. Et quamuis merces propriè videatur in bonum ſonare, tamen hic ſumitur communiter pro quacunque retributione etiam in malis ſecundum mo-

B dum quo dicitur infra 9. Stipendia peccati mors. Mich. 1, Mercedes eorum igni comburentur. Et eſt notādum ꝙ

Vitia cōtra naturā ſūt pœnæ idolatriæ.

ſatis rationabiliter Apoſtolus vitia contra naturā quę ſunt grauiſsima inter peccata carnalia ponit idolatriæ pœnam, quia ſimul cum idolatria incepiſſe videntur ſcilicet tempore Abrahæ, quādo creditur idolatria incepiſſe. Vnde et tūc primò leguntur in Sodomitis punita eſſe, vt Gen. 19, ſimul etiam idolatria creſcente huiuſmodi vitia creuerunt. Vnde dicitū 2. Machab. 4. ꝙ Iaſon auſus eſt ſub ipſa arce optimos quoſque epheborum in lupanaribus ponere. Erat autem hoc non initium, ſed incrementum quoddam & profectus gentilis, & alienigenæ conuerſationis. Deinde cū dicit, *Et ſicut non probauerunt* oſtendit eos iuſtitiæ fuiſſe ſubiectos. Et primò oſtendit ex qua priori culpa in hæc deuenerunt. Secundò enumerat hōrum peccatorum differentias, ibi. *Repletos omni iniquitate.* Culpam autem præcedentem ponit cum dicit, *Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia,*

C quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quia quamuis lumine rationis, & per creaturas viſibiles verā Dei cognitionem habere potuerunt, tamē vt liberius poſſent peccare non probauerunt, ideſt non approbauerunt, vt ipſi haberent Deum in ſui notitia. Iob 21, Dixerunt Deo, Recede à nobis, ſciētiam viarum tuarum nolumus. Alio modo poteſt intelligi quod ipſi non probauerunt ꝙ Deus in ſua notitia haberet facta humana, ſecundum illud Pſal. 93, Dixerunt, non videbit dominus, nec intelliget Deus. Et ſecundū hunc ſenſum conuenienter huic culpæ reſpondet pœna cū ſubditur, Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum: dicitur autem hic ſenſus hominis nō exterior quo ſenſibilia cognoſcuntur, ſed interior ſecundum quem iudicat de agendis, ſecundum illud Sap. 6, Cogitare de illa ſenſus eſt conſummatus. Dicitur autem ſenſus reprobus, quo aliquis reprobandum iudicium habet de agendis, ſecundum illud 2. Tim. 3, Homines mente corrupti, reprobi circa fidem. Hiere. 9, Argentum reprobum vocate eos. Et ideo ſubdit, *Vt faciant*

Senſus exterior ſentit, interior vero iudicat.

D *ea quæ non conueniunt*, ideſt ea quæ à recta ratione diſcordant. Sap. Inutilia opera eorum ſunt. Eſt autem conueniēs, vt qui contra Dei notitiam peccauerunt vel eum cognoſcere nolentes, vel eum cognoſcere non arbitrantes in peruerſitatem ſenſus traderentur. Vnde & Sap. 14. dicitur, Peccantium pœna perambulat ſemper in iuſtorum præuaricationem. Deinde cùm dicit, *Repletos, etc.* enumerat huiuſmodi inconuenientia opera: & primò ponit id quod eſt generale, dicens, *Repletos omni iniquitate*, quia vt dicitur 1. Ioan. 3. Omne peccatū eſt iniquitas. Sicut enim omnis virtus inquātum exequitur præceptum legis habet rationem iuſtitiæ, ita etiam omne peccatum inquantum à regula legis diuinæ diſcordat, habet rationē iniquitatis. Et ſic in ſacra ſcriptura præcipuè peccata arguuntur. Dupliciter autem eorum culpam exaggerat. Primò quidem intenſiuè, per hoc ꝙ dicit, *Repletos.* Ille enim videtur repleti iniquitate, cuius affectus eſt totaliter ad peccandum diſpoſitus, ſecundum illud Pſal. 13. Quorum os maledictione & amaritudi-

Vitia cōtra naturā ex derelictiōe Dei ſequūtur, & ex illis omnia.

A ne plenum eſt. Secundò extēſiuè, quia ſcilicet non tantū in vno peccauerunt, ſed in omnibus. Sap. 14. Infandorum idolorum cultura omnis mali cauſa eſt. Conſequenter cùm dicit, *Malitia* enumerat peccata in ſpeciali. Et primò quantum ad tranſgreſsionem quæ opponitur præceptis negatiuis. Secundò quantum ad omiſsionem quæ opponitur pręceptis affirmatiuis, ibi *ſuperbos.* Circa primum duo facit. Primò ponit peccata quibus aliquis deterioratur in ſeipſo. Secundò peccata quibus aliquis fit nociuus proximo, ibi *Nequitia.* Circa primum ponit quidem id primo, quod eſt generale cùm dicit, *Malitia* quæ eſt habitus vitioſus virtuti oppoſitus. Vnde ex malitia peccare dicuntur qui ex habitu peccant. Pſal. 51, Quid gloriaris in malitia? In ſpeciali ponit peccatum, quo quis deordinatur circa appetitū corporalium delectationum cùm dicit, *Fornicatione.* Quamuis enim fornicatio propriè ſit cū meretricibus, quæ iuxta fornices, ideſt arcus triumphales ſe plublicè proſtituebant, tamen hic ſumitur pro omni illicito concubitu. Thob. 4, At-

Vitia qbus quis in ſeipſo deordinatur.

B tende tibi fili mi ab omni fornicatione. Secundò ponit vitium per quod quis deordinatur circa appetitū rerum exteriorum, cùm dicit. *Auaritia* quæ eſt immoderatus appetitus habendi. Heb. vlt. Sint mores ſine auaritia, contenti præſentibus. Deinde ponuntur peccata, quę tendunt ad nocumentum proximi. Et primò ponit id quod eſt generale, cùm dicit *Nequitia* dum ſcilicet attentat aliquis quod nequit implere, quod maximè cōtingit circa nocumēta proximorum, quibus non poteſt aliquis aliquando pro voto nocere. Pſal. Conſumetur nequitia peccatorum. Conſequenter ponit radicem horum peccatorum, dicens *Plenos inuidia* quæ eſt dolor de alieno bono: ex quo aliquis incitat ad nocendum alteri. Sap. 2, Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. Poſtea ponuntur nocumenta, & primò manifeſta, & quantum ad facta, cùm dicit *Homicidiis* quæ ſunt præcipua nocumenta. Oſeæ 4, Maledictum, mendacium, & homicidium, furtum, & adulterium inundauerūt. Dicit autem pluraliter, *Homicidiis* quia homicidium,

Vitia tēdētia in nocumentū proximi quæ ſint.

C non ſolùm conſiſtit in opere, ſed etiam in voluntate. 1. Io. 3, Qui odit fratrem, homicidia eſt, qui ſcilicet odit ad occidēdum. Et quantum ad verba, cùm dicit *Contentione.* Eſt autem contentio, impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Prou. 20, Honor eſt homini qui ſe ſeparat à contentionibus. Deinde ponit nocumenta occulta, & primò illud quod eſt generale, cùm dicit *Dolo* quādo, ſcilicet, aliud ſimulatur, & aliud agitur. Hie. 9. Sagitta vulnerans, lingua eorum, dolum locuta eſt in ore ſuo, pacem cum amico ſuo loquitur, & occultè ei ponit inſidias. Poſt hæc ponit radicem interiorem horum nocumentorum, cùm dicit *Malignitate* quæ importat malum ignem, ideſt malum affectū in corde, ſecundum illud Pſal. 27, Loquuntur pacem cùm proximo ſuo, mala autem in cordibus. Pſal. 5, Non habitabit iuxta te malignus. Conſequenter ponit nocumenta occulta quæ præcipuè fiunt verbis, cùm dicit. *Suſurrones.* Qui ſcilicet occultè ſuſurrāt in auribus hominum ad ſeminadum inter eos diſcordias. Eccle. 18, Suſurro & bilinguis

Contentio eſt, Ipugnatio veritatis cū confidentia clamoris.

D maledictus in populo: multos enim turbauit, pacem habētes *Detractores* qui ſcilicet detrahunt famæ alicuius occultè ideſt eo ignorante, mala dicētes de eo. Eccle. 10, Si mordeat ſerpens in ſilētio nihil eo minus habet qui occultè detrahit. Et ne putentur iſta peccata eſſe leuia, quia ſolo ore committunt, ſubdit *Deo odibiles* Impugnant enim id maximè quod Deus in hominibus amat ſcilicet mutuum amorem. Io. 15, Hoc eſt præceptum meum vt diligatis inuicem. Vnde dicitur Prouer. 6. Sex ſunt quæ odit Deus, & ſeptimū deteſtatur anima eius, ſcilicet qui ſeminat inter fratres diſcordias. Addit autem *Contumelioſos* qui ſcilicet mala in faciem inferunt. 1. Tim. 1, Qui prius fui blaſphemus & perſecutor & contumelioſus. Sic ergo tria vitia in materia conueniunt, quia omnes mala dicunt de proximo. Dicit autem in fine, nam ſuſurro intendit diſcordiam, detractor infamiam, contumelioſus iniuriam. Conſequenter ponit peccata quæ pertinent ad omiſsionem: & primò ponit radicem horum peccatorum, cùm dicit *ſuperbos.* Dicuntur enim ſuperbi

differunt

Suſurronis, detractoris, & contumelioſi differentia.

quaſi

quaſi ſuper ſe euntes per inordinatum appetitum excellentiæ: volunt enim præeſſe, non ſubeſſe alienæ regulæ, et ideo præcepta omittunt. Eccle. 10, Initium omnis peccati, ſuperbia. Quod verum eſt quantum ad auerſionem à Deo, non quantum ad cōuerſionem ad bonum commutabile. Dicit enim 1. Tim. vi. ꝙ radix omnium malorum eſt, cupiditas. Secundò ponit proceſſum ſuperbiæ, ex quo primò in corde naſcit̄ elatio, vt ſcilicet homo ſe ſuper alios efferat. Luc. 18, Non ſum ſicut cæteri hominum. Vnde dicitur cōtra elatos illud Pſal. Neq; elati ſunt oculi mei. Secūdò ex ſuperbia in ore naſcitur nouitatum præſumptio. Et quātum ad hoc ſubdit, *Inuentores malorum*, quia enim bona iam à deo & ab hominibus ſunt inſtituta, cōſequens eſt vt ipſi de nouo adinueniant mala. Eſa. 3, Adinuentiones eorum contra dominum. Conſequenter ponuntur ipſe omiſsiones. Et primò reſpectu ſuperiorum. Vnde quantum ad parentes dicit *Parentibus non obedientes.* Contra id quod dicitur Ephe. 6, Filii obedite parentibus veſtris in domino. Quātum autem ad Deum, dicit, *Inſipientes*, ideſt contra diuinam reuerentiam agentes. Iob 28, Ecce timor domini, ipſa eſt ſapientia: & recedere à malo, intelligentia. Secundò ponit omiſsionem, quantum ad ſeipſum, cùm dicit *Incompoſitos* in habitu et in inceſſu. Eccle. 19, Amictus corporis & riſus dentium & ingreſſus hominis enunciant de illo. Quidā tamen inculpantur Eſa. 3, de hoc ꝙ compoſito gradu incedebant, quia illa compoſitio excedebat modum communem hominum inter quos conuerſabantur. Tertiò ponit omiſsionem quantum ad pares, ad quos debemus habere primò affectum in corde, contra quod dicit *Sine affectione* Prou. 12, Viſcera impiorum crudelia. 2. Tim. 3, Erunt homines ſeipſos amantes ſcilicet & non alios. Secundò debet homo eis exhibere ſocialem conuerſationē, cōtra quod ſubdit *Abſque fœdere* quo ſcilicet aliis ſocialiter non conuiuunt. Iudic. 18, Percuſſerūt eos in ore gladii, eo ꝙ cum nullo hominum haberēt quicq̄ ſocietatis ac negocii. Eccl. 4, Væ ſoli, quoniam cùm ceciderit &c. Quartò quantum ad inferiores, ſubdit *Sine miſericordia* quam debemus miſeris exhibere. Iac. 2, Iudicium ſine miſericordia fiet illi qui non facit miſericordiam, &c.

Philoſophi non cognouerunt Deum punitorē malorum eſſe.

Deinde cum dicit *Qui cum iuſtitiam* oſtendit eos eſſe obnoxios iræ ſiue vindictę diuinæ. Circa quod tria ſunt conſideranda. Primò naturalis eorum affectus: quia cum cognoſcerēt Deum iuſtum & omnes alias perfectiones habentē, non crediderunt ꝙ pro peccatis pœnā inferret. Sopho. 1, Dicunt in cordibus ſuis, nō faciet dn̄s malè. Et hoc eſt ꝙ dicit *Qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſent, non intellexerunt* Secundò pœna peccatis eorum debita, cū dicit, Digni ſunt morte. infra 6, Stipēdia peccati, mors eſt. Dignum eſt enim ꝙ anima quę deſerit Deum, à corpore ſuo deſeratur per mortem corporalem & finaliter deſeratur à Deo per mortem æternam, de qua dicitur in Pſal. 33. Mors peccatorum peſsima. Et Apoca. 2, In his mors ſecunda non habebit poteſtatem. Tertiò conſiderandum eſt quibus talis pœna debetur. Et primò his qui talia agunt ſcilicet prædicta peccata, ſecundum illud Pſal. 5, Odiſti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium, & non ſolùm illis qui faciunt, ſed etiam his qui conſentiunt facientibus. Et hoc dupliciter. Vno modo directè vel laudando peccatum, ſecundum illud Pſal. 9, Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ. Vel etiam præbendo conſilium & fauorem, ſecundum illud 2. Paral. 19, Impio præbes auxiliū. Alio modo indirectè, quando non reprehendit aut impedit quocunque modo ſi poteſt, & præcipuè ſi ex officio incumbat, ſicut peccata filiorum imputantur Hely: ſicut patet 1. Reg. 4, Hæc etiam ſpecialiter Apoſtolus dicit propter quoſdam ſapientes Gentilium; qui & ſi idola non colebant, tamen colentibus non reſiſtebant.

E

CAPVT SECVNDVM.

Arguuntur tum Iudæi tum Gentiles ex eo ꝙ inuicem ſeſe iudicarent, quum eadem peccata committerent, vbi obiter quæritur, num iudex iudicans aliquem de peccato, ab ipſo etiam iudice commiſſo: peccet mortaliter.

PRopter quod inexcuſabilis es ò homo omnis qui iudicas. In quo enim alterū iudicas, te ipſum cōdemnas. Eadē enim agis quæ iudicas, Scimus enim quoniā iudicium Dei eſt ſecundum veritatē, in eos qui talia agūt. Exiſtimas autem ò homo qui iudicas eos qui talia agunt & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis eius contēnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit. Secūdum autem duritiam tuam & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicii Dei.

F

Poſtquam Apoſtolus oſtendit ꝙ Gentiles iuſtificati nō ſunt ex veritatis cognitione quā habuerunt, hic oſtendit ꝙ neq; etiam Iudęi iuſtificati ſunt ex his in quibus gloriabantur. Et ſic vtriſq; eſt neceſſaria ad ſalutē virtus euangelicæ gratię. Primò ergo dicit ꝙ Iudæi nō ſunt iuſtificati ex lege. Secundò ꝙ nō ſunt iuſtificati ex genere, de quo gloriabantur. 3. cap. *Quid ergo eſt amplius?* Tertiò ꝙ non ſunt iuſtificati ex circuncisione. 4. cap. *Quid ergo dicemus?* Circa primū conſiderandum eſt ꝙ Iudæi & Gentiles ad fidem cōuerſi ſe inuicem iudicabant de priori vita. Iudęi enim Gentibus obiiciebant, ꝙ ſine Dei lege viuentes, idolis immolabāt. Gētes autē obiiciebāt Iudęis, ꝙ lege dei accepta, eā non ſeruabāt. Primò ergo vtroſq; arguit de inordinato iudicio. Secundò ſpecialiter oſtēdit ꝙ Iudęi non erant digni præmio: quia ea in quibus gloriabantur non ſufficiebāt ad ſalutem, ibi *Non enim auditores legis* Circa primū duo facit. Primò conſotat humanum iudicium. Secundò aſtruit & cōmendat diuinum, ibi *Scimus enim*

G

Circa primum duo facit. Primò proponit mutuò ſe iudicantes inexcuſabiles eſſe. Secūdò aſsignat rationem, ibi *In quo autem* Primò ergo concludit ex præmiſſis, dicens, Propter quod Gentiles veritatem de Deo cognitam in iniuſtitia detinuerunt. O homo qui iudicas alium hominem inexcuſabilis es, ſicut ſuprà 1. dixit, ita vt ſint inexcuſabiles. Addit autem *Omnis.* Quaſi dicat, quicunq; ſis, ſiue Gentilis, ſiue Iudæus, quia etiā Gentilis de quo magis videbatur, non poteſt excuſari per ignorātiam, ſicut ſuprà oſtēſum eſt. 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare. Deinde cùm dicit *In quo enim* aſsignat rationem, excludēdo cauſam excuſationis. Primò quidem ignorāntiam. Secundò innocentiam, ibi *Eadem enim* Ignorantia quidem excluditur per iudicium: quicunq; enim iudicat aliquem quaſi malè agentē, demōſtrat ſe agnoſcere illud eſſe malum, & ex hoc oſtēdit eſſe condemnabilē: & hoc eſt ꝙ dicit, Ideo inquam es inexcuſabilis. In quo enim iudicas alterum quaſi malè agentē, teipſum condemnas. i. oſtendis te eſſe condemnabilem. Mat. 7. Nolite iudicare, & nō iudicabimini. Non tamē credendum eſt ꝙ omne iudiciū ſit condemnationis cauſa.

H

Eſt enim triplex iudiciū. Vnum quidem iuſtum, quod ſcilicet fit ſm regulam iuſtitię. Sap. 1, Diligite iuſtitiā qui iudicatis terrā. Aliud eſt iudicium non iuſtum, quod ſcilicet fit contra regulā iuſtitię. Sap. 6. Cùm eſſetis miniſtri regni ei9, non rectè iudicaſtis. Eſt autē tertium iudicium temerariū; contra quod dicit̄. Eccle. 5. Ne temerè quid loquaris. Quod quidē dupliciter committitur. Vno modo quando aliquis procedit circa id quod eſt ſibi cōmiſſum iudiciū abſq; debita veritatis cognitione: contra id quod dicit̄ Iob. 29. Cauſam quā ignorabam diligentiſsimè inueſtigabā. Alio modo quando aliquis vſurpat ſibi iudiciū de occultis, de quibus ſolus Deus iudicare habet. Cōtra id quod dicit̄ 1. Cor. 4. Nolite ante tēpus iudicare quoadusq; veniat domin9 qui illuminabit &c. Eſt autem aliquid occultum, non ſolùm quô ad nos, ſed ſm ſui naturam, ad ſolam dei cognitionem perti-

Iudiciū te- merariū duplicit' cōmittitur

A pertinens. Primò quidem cogitatio cordis, ſecundum illud Hier. 17. Prauũ eſt cor hominis & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Ego dominus ſcrutans corda, & probans renes.

Secundò cõtingens futurum, ſm illud Eſa. 41. Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & dicemus quia dij eſtis vos. Et ideo ſicut dicit Aug. de ſermone domini in monte. Duo ſunt in quibus temerarium iudiciũ cauere debemus: vel cùm incertũ eſt, qualis quiſq; futurus eſt, qui nunc vel bonus vel malus apparet. Primũ ergo iudiciũ non eſt condemnationis cauſa, ſed ſcdm & tertiũ. Deinde cùm dicit *Eadem enim* excludit aliã excuſationis cauſam. ſ. innocentiã, quaſi dicat, Ideo tu qui iudicas alios, teipſum condemnas, quia tu eadem agis quæ iudicas id eſt de quibus alios condemnas: & ita videtur ꝙ contra conſcientiam agis. Matt. 7. Quid aũt vides feſtucam in oculo &c. Eſt tamẽ ſciendũ ꝙ nõ ſemper cùm aliquis aliquẽ iudicat de peccato quod ipſe cõmittit, per hoc ipſum ſemper ſibi condemnationem acquirit, quia non ſemper mortaliter peccat ſic iudicando: ſemper tamen ſuã damnationẽ manifeſtat. Si enim publicè B ſit in peccato de quo aliũ iudicat, videtur ſcandalizare iudicando, niſi fortè humiliter ſe ſimul cùm illo reprehendat pro ſuo peccato ingemiſcens. Si verò ſit in eodem peccato occultè, nõ peccat iudicando alium de peccato eodẽ, maximè cum humilitate & conatu ad reſurgendũ: vt Augu. dicit in libro de ſermone dñi in monte. Primum cogitemus cùm aliquẽ reprehendere neceſsitas nos cogit, vtrum tale ſit vitium, quod nunquã habuimus: & tũc cogitemus nos etiam habere potuiſſe, vel tale quod habuimus, & iam nõ habemus: & tunc tangat memoriã fragilitas cõmunis, vt illam correctionẽ non odium, ſed miſericordia præcedat. Si aũt inuenimus nos in eodẽ vitio eſſe, nõ obiurgemus, ſed congemiſcamus, & ad pariter condolendum inuitemus.

An iudicãs aliũ de peccato ſ. quo eſt ipſe iudex ſemp peccet mortaliter.

Deinde cum dicit *Scimus enim* aſtruit & cõmendat diuinum iudicium, & circa hoc tria facit. Primò ponit diuini iudicij veritatẽ. Secundò excludit cõtrariã opinionem, ibi *Exiſtimas.* Tertiò manifeſtat veritatẽ, ibi *Qui reddet vnicuique.* C Dicit ergo primò, Ideo dico ꝙ teipſum condemnas, cùm eadẽ agis, quæ iudicas. Scimus enim id eſt pro certo tenemus qm̃ iudicium Dei eſt in eos qui talia agunt, id eſt imminet eis diuinũ iudicium. Iob. 19. Vltor iniquitatis eſt gladius, & ſcitote eſſe iudicium. Eccle. vlti. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicio. Item ſcimus ꝙ hoc iudicium eſt ſm veritatem. Pſal. 95. Iudicabit orbem terræ in æquitate. Hominis aũt iudicium, etiam ſi iuſtè iudicet, nõ ſemper eſt ſm veritatem negotij, ſed ſecundũ dicta teſtium, quę quandoq; diſſonant à veritate. Sed hoc nõ eſt in diuino iudicio: quia vt ipſe dicit Hier. 29. Ego ſum iudex & teſtis. Nõ etiã fallitur falſis allegationibus, ſm illud Iob. 41. Non parcam ei quaſi verbis potentibus, & ad deprecandũ compoſitis.

Iudiciũ dei ſemper eſt cum veritate negotij.

Humanũ iudiciũ, & iuſtum, nõ ſemper eſt ſecundũ veritatem negotij.

Deinde cùm dicit *Exiſtimas autem* excludit opinionẽ contrariã. Et primò ponit eam. Secundò aſsignat cauſam, ibi *An diuitias.* Tertiò improbat, ibi *Ignoras* Dicit ergo primò. Ita dixi ꝙ iudicium Dei eſt ſm veritatem in eos qui talia agunt. Sed nunquid ò homo, quicunq; es, qui iudicas eos D qui talia agunt, & tamen facis ea, ſuperioris iudicium non times? exiſtimas quia tu effugies iudiciũ Dei? Quaſi dicat, Si hoc exiſtimas, falſa eſt ęſtimatio tua. Pſal. 138. Quò ibo à ſpiritu tuo: & quò à facie tua fugiam? Iob. 11. Effugiũ peribit ab eis. Deinde cùm dicit *An diuitias* oſtendit cauſam huius falſæ æſtimationis. Quia enim homo non ſtatim punitur à Deo pro peccato, ęſtimat ſe nõ eſſe puniendũ. Contra id quod dicitur Eccle. 5. Ne dixeris in corde tuo, Peccaui, & quid accidit triſte? Altiſsimus enim eſt patiens redditor. Et Eccle. 8. Etenim quia nõ profertur citò cõtra malos ſententia, abſq; vllo timore filij hominũ perpetrant mala. Attamen peccator ex eo ꝙ centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur, non debet contemnere ſed auertere ꝙ eſt bonũ timentibus eum. Et ideo hic dicit, An contemnis. ſm illud Prou. 18. Impius cùm in profundũ peccatorũ venerit, cõtemnit diuitias, id eſt abundantiã. Ephe. 2. Deus qui diues eſt in miſericordia bonitatis eius, ꝑ quã ſcilicet in nos diffundit bona; ſm illud Pſal. Aperis tu manũ tuam,

A & omnia imples bonitate. Nam bonum diffuſionis rationem importat ſm Dionyſium. Treñ. 3. Bonus eſt dñs ſperantibus in eũ. Et patientię per quam, ſcilicet, ſuſtinet grauiter, & ex malitia peccãtes. Pſal. Deus iudex iuſtus & patiens, nunquid iraſcitur per ſingulos dies? Et longanimitatis, per quã ſcilicet diu ſuſtinet homines ex infirmitate peccantes, diu tamen in peccato permanentes 2. Pet. vlti. Longanimitatem dñi noſtri Ieſu Chriſti, ſalutem arbitramini.

Deinde cùm dicit *Ignoras* improbat prędictam cauſam ſcilicet contemptũ diuinæ patientiæ, & primò fructũ diuinæ patientię, demonſtrat: ſecundò periculum cõtemptus, ibi *Secundum duritiam autem.* Dicit ergo primò, mirum eſt ꝙ cõtemnis. Nunquid igitur ignoras quoniã benignitas Dei differentis pœnam 2. Pet. 3. Non tardat dñs promiſsis, ſed patienter agit propter vos nolens aliquos perire, ſed ad pœnitentiam reuerti. Eſa. 3. Expectat vos Deus vt miſereatur veſtri. Videtur autẽ Apoſtolus, vt in Glo. dicitur, tres gradus peccatorũ tetigiſſe. Primò quidẽ impunitatẽ ſibi proB mittentiũ. Secundò contemnentiũ Dei bonitatem. Tertiò verò ignorantiũ. Vnde dicit Glo. Peccas ò homo dum tibi impunitatẽ promittis, grauius peccas, quia contemnis, & grauiſsimè peccas, quia ignoras. Sed videtur hoc eſſe falſum, nam ignorãtia alleuiat peccatũ magis q̃ aggrauet. Eſt igitur ſm quoſdam intelligendũ grauiſsimè, id eſt periculoſiſsime, quia qui ignorat peccatũ, non quęrit remedium. Vel grauiſsimè propter ignorantiæ ſpeciẽ, quæ ad infidelitatem pertinet, quæ eſt grauiſsimũ peccatũ. Vnde dicitur 1. Cor. 14. Si quis ignorat, ignorabitur. Vel grauiſsimè in genere ingratitudinis Auguſtinus: Magis enim eſt ingratus qui beneficium nõ cognoſcit, q̃ qui diminuit, quod eſt contemnere. Deinde cùm dicit *Secundum duritiam* oſtendit periculum cõtemptus, dicens, ſm autẽ duritiam, quia ſcilicet ob beneficia diuinæ bonitatis nõ emollitur. Eccl. 3. Cor durum malè habebit in nouiſsimo, & cor impœnitens, quod ſcilicet ad pœnitentiã non flectitur ex Dei patientia & longanimitate. Hier. 8. Nullus eſt qui agit pœnitẽtiã ſuper pecC cato ſuo. *Theſaurizas tibi iram,* id eſt multiplicas tibi reatum pœnę. Iac. 5. Theſaurizaſtis vobis irã in nouiſsimis diebus. Vnde & hîc ſequitur, *In die iræ,* id eſt in die iudicij: de qua dicitur Sopho. 1. Dies illa, dies iræ, quia ſcilicet nunc Deus vindictã non infert, quam tunc inferet, ſm illud Pſal. Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. *Et reuelationis iuſti iudicii Dei,* quia tũc reuelabitur iuſtitia diuini iudicij, quod nunc non creditur eſſe, aut non videtur eſſe iuſtum. Eſa. 56. Iuxta eſt ſalus mea vt veniat, & iuſtitia mea vt reueletur. Et quia Gloſſa hîc dicit, ꝙ per duritiã & cor impœnitens ſignificatur peccatũ in ſpiritũ ſanctũ quod eſt irremiſsibile: ideo oportet videre quid eſt peccatũ in ſpiritũ ſanctum, & quomodo ſit irremiſsibile. Eſt igitur ſciendũ ꝙ ſm antiquos doctores eccleſiæ q fuerunt ante Auguſtinũ. ſ. Athanaſiũ, Hylariũ, Ambroſiũ, Hieronymũ, & Chryſoſtomũ, peccatũ in ſpm̃ ſanctũ dicit̃ blaſphemia qua opera ſpiritus ſancti ſpiritui immũdo attribuunt̃, vt patet Matt. 12. quod quidẽ dicit̃ irremiſsibile & in hoc ſeculo & in futuro, quia D pro hoc pctõ puniti ſunt Iudæi, etiã in hoc ſeculo ꝑ Romanos, & in futuro per dęmones. Vel quia nõ habet aliquã rationẽ excuſationis, ſicut habebat blaſphemia quã dicebãt in Chriſtũ inquantũ erat filius hominis: ſm illud Matt. 11. Ecce homo vorax & potator vini. Ad quod poterãt induci per infirmitatẽ carnis, ſicut & in veteri teſtamento, quia filij Iſrael murmurauerũt pro defectu panis & aquæ: vt legitur Exod. 16. Quaſi humanũ ſuit & facile remiſsibile, ſed quod poſtea dixerũt corã idolo: vt Exo. 32. Iſti ſunt dij tui Iſrael qui te eduxerũt de terra Ęgypti: peccauerunt in ſpm̃ ſanctũ. ſ. opus Dei dęmonibus attribuentes. Vnde & eorũ pctm̃ dicitur irremiſsibile, cùm dñs ſubdit, Ego aũt in die vltionis viſitabo pctm̃ eorũ. Augu. aũt dicit, pctm̃ in ſpm̃ ſanctũ eſſe verbũ vel blaſphemiã, quã quis dicit cõtra ſpm̃ ſanctũ, per quẽ fit remiſsio pctõrũ, ſm illud Ioan. 20. Accipite ſpm̃ ſanctũ, quorũ remiſeritis pctã, &c. Et hoc quidẽ corde. ſ. ore & opere, dum aliquis ꝑſeuerat in pctõ vſq; in finẽ vltimũ. Et ſic finalis impœnitẽtia, eſt peccatũ in ſpiritum,

Peccatũ in ſpiritũ ſanctum quid ſit: & quomodo ſit irremiſſibile.

tum, de qua manifeſtum eſt eſſe irremiſsibile. Magiſtri verò ſequentes dicunt peccatū in ſpiritū ſanctum. ſ. quod cōmittitur ex certa malitia quæ cōtrariatur appropriato ſpiritui ſancto. ſ. bonitati, ſicut & peccatum in filiū Dei, quod eſt ex ignorantia, quę opponitur ſapientię, quæ appropriatur filio. Et ſimiliter peccatū in patrem poteſt dici quod ſit ex infirmitate, quæ contrariatur potentiæ, quæ eſt appropriata patri. Sic ergo peccatū quod eſt in patrē, vel in filiū, dicit̄ remiſsibile, quia ex hoc ipſo peccatū videtur aliquā excuſationē habere, quia ex ignorantia, vel ex infirmitate cōmittitur. Quod aūt ex certa malitia cōmittitur, nullā in ſe habet excuſationis cauſam: & ideo dicitur irremiſsibile, quia nō habet in ſe, vnde remittatur, licet quādoꝗ Deus illud ex ſua bonitate remittat, ſicut quandoꝗ ex ſua virtute curat morbū qui eſt de ſe incurabilis. Et ſm hoc aſsignantur ſex ſpecies peccati in ſpiritū ſanctū, excludentes ea per quæ peccatū remittitur, quorū prima duo accipiuntur per reſpectū ad eam quæ ſe tenēt ex parte Dei. ſ. ſpes diuinę miſericordiæ, cui opponitur deſperatio: & timor diuinæ iuſti- F tiæ, cui opponitur pręſumptio. Alia verò duo accipiuntur ex parte hominis. ſ. cōtemptus boni cōmutabilis, cui opponitur obſtinatio, quæ hic duritia dicitur, per quā. ſ. aliquis firmat animum ſuum ad peccatū: & deſtinatio auerſionis à Deo, cui opponitur cor impœnitēs, quod ſcilicet nunquā proponit per pœnitentiā reuerti ad Deum. Alia verò accipiuntur ex parte donorū Dei, quorum vnum eſt fides, ſm illud Prou. 15. Per fidē purgantur peccata. & huic opponitur impugnatio veritatis agnitę. Aliud autem eſt charitas, ſecundum illud Prou. 10. Vniuerſa delicta operit charitas. & huic opponitur inuidentia fraternæ gratiæ.

LECTIO SECVNDA.

Oſtenditur Deus verus iudex, & operum ęquiſsimus remu-
1. nerator, quamuis in hac mortali vita non videatur
vnicuiꝗ; ſecundum opera reddere.

QVi reddet vnicuiq; ſecundū opera eius, ijs quidem qui ſecundū patientiā boni operis, gloriā & hono- G rem & incorruptionē quærūt, vitam æternā. His aūt qui ſunt ex cōtentione & qui nō acquieſcunt veritati, credunt aūt iniquitati, ira & indignatio. Tribulatio & anguſtia in omnē animam hominis operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Gloria autē & honor & pax omni operanti bonū, Iudæo primùm & Græco. Non enim eſt acceptio perſonarū apud Deum. Quicunq; enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt. Et quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

Poſtquā Apoſtolus propoſuit veritatē diuini iudicij, excluſa cōtraria opinione, hic manifeſtat diuini iudicij veritatem, & primò proponit quod intendit, ſecundò manifeſtat propoſitū, ibi *His quidem qui ſecundum patientiam.* Proponit aūt primò veritatē diuini iudicij quantū ad duo. ſ. quantum ad opera, & quantū ad perſonas. Quantū ad opera quidem, quia in præſenti non reddit ſm opera, ſed quandoꝗ malè H agentibus gratiā largit̄, ſicut ipſi Paulo apoſtolo, qui prius blaſphemus & ꝑſecutor miſericordiā cōſecutus eſt: vt dicitur 1. Tim. 1. Sed hoc non erit in die iudicij, qn̄ erit tempus, ſm iuſtitiā iudicandi. Pſal. 74. Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. Et ideo alibi dicitur in Pſal. Secundum opera manuum eorū tribue illis. quantū ad perſonas attenditur veritas diuini iudicij, quia retributionis æqualitas ſeruabitur quantū ad omnes 2. Cor. 5. Omnes nos manifeſtari oportet. Videtur autem, ꝙ nō ſit ſm opera retributio futura, quia peccato temporali pœna ęterna retribuetur. Sed dicendum eſt ꝙ ſicut Augu. dicit 21. de ciuitate Dei, In retributione iuſtitiæ, non cōſideratur æqualitas tēporis inter culpam & pœnā, quia etiam ſm humanū iudiciū pro culpa adulterij, quę breui hora cōmittitur, infligit̄ pœna mortis in qua nō attendit legiſlator morā occiſionis, ſed potius ꝙ per mortem perpetuò excluditur à ſocietate viuentium. Et ſic etiam ſuo modo homo pro culpa temporali punitur

De[us] in præſenti non reddit ſemper ſecundū opera.

E pœna æterna. Et ideo nō eſt mirū ſi peccata cōmiſſa cōtra charitatē, per quam. ſ. eſt ſocietas inter Deum & homines, ęternaliter diuino iudicio puniuntur. Et hoc quidē eſſe iuſtum ex tribus apparet. Ex infinita dignitate Dei in quem peccatur, in tantò enim quis grauius peccat, quantò maior eſt dignitas perſonæ in quā peccatur: ſicut plus peccat qui percutit principem, q̃ qui percutit priuatā perſonā. Et ſic cùm culpa peccati mortalis ſit quodāmodo infinita, oportet ꝙ ei infinita pœna reſpondeat. Et ſic cùm nō poſsit eſſe infinita ſm intenſionē, relinquitur ꝙ ſit infinita ſm durationem. Secundò apparet ex voluntate per quā peccatur. Quicūꝗ enim mortaliter peccat auerſus ab incōmutabili bono: finem cōſtituit in bono cōmutabili, ſicut fornicator in delectatione carnis, auarus in pecunia. Et quia finis per ſe appetitur, quicunꝗ appetit finem, fertur in illud, volens illud ſemꝑ obtinere, ſi aliquid aliud non obſiſtat. Vnde ille qui peccat mortaliter: voluntatē habet perpetuò in peccato manendi, niſi fortè per accidens, ſicut qn̄ timet pœnam, F vel aliquid aliud impedimentū. Vnde cōueniens eſt, vt ex quo homo ſm ſuam voluntatē peccatū perpetuò obtinendum appetit, ꝙ æternaliter pro illo puniat̄. Deus enim qui eſt inſpector cordis, ꝓcipuè ad volūtatē peccātis attendit.

Tertiò ex parte effectus peccati quæ eſt ſubtractio gratiæ, ex qua ſequitur ꝙ homo quantū eſt de ſe perpetuò maneat in peccato à quo exire non poteſt, niſi per auxilium gratiæ. Non eſt autem conueniens vt durante culpa, ceſſet pœna, & ideo in perpetuū durat pœna. Quòd autē dicitur reddere vnicuiꝗ ſm opera ſua, non eſt intelligendum ſm ęqualitatē operū, quia præmiū excedit meritū ſcilicet ſm proportionē, quia bonis retribuet bona, & melioribus meliora. Et eadem ratio eſt de malis. Deinde cùm dicit *His quidem qui ſecundum patientiam.* manifeſtat propoſitum, & primò quantum ad opera, ſecundò quantum ad perſonas, ibi *In omnem animam.* Quantum aūt ad opera oſtendit veritatē diuini iudicij, primò quidē in bonis: ſecundò in malis, ibi *His autem qui ex contentione.* Circa primum duo conſideranda G ſunt. ſ. meritū & præmium. Ad meritum tria concurrunt. Primò quidē patiētia, quod pōt intelligi vno modo de patientia Dei, de qua ſupra dictū eſt. An diuitias bonitatis & patientiæ, vt intelligantur illi eſſe ſm patientiā boni operis ſcilicet diſpoſiti qui bene patientia Dei vtuntur bene operando. Alio modo pōt intelligi de patientia hominis, quod etiā intelligi pōt dupliciter. Vno modo ſm ꝙ patientia importat tolerantiā aduerſorum cum æquanimitate cordis. Hoc aūt neceſſariū eſt, ꝙ aliquis à bono opere non deſiſtat propter mala quæ patitur, & hoc eſt ꝙ dicit, *ſecundū patientiam boni operis.* Iac. 1. Patiētia opus perfectū habeat. Luc. 21. In patiētia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Secundò poteſt intelligi patientia pro longanimitate, ſiue pro perſeuerantia, vt. ſ. aliquis à bono opere propter tediū nō recedat: Iac. vlti. Patientes eſtote fratres vſꝗ ad aduentum dn̄i. Ad Hęb. 10. Patientia vobis neceſſaria eſt. Secundū eſt bonitas operis, quod quidē dicitur bonū ſm ordinem ad debitum finem, & ſm quod cōuenit regulæ debitæ quæ eſt lex Dei, H & ratio humana. Gal. vlti. Bonū facientes non deficiamus. Secundò tangitur rectitudo intētionis quærentibus vitam æternam, vt ſcilicet in malis quæ homo patitur, vel in bonis quæ agit non quærat temporale ſed æternum. Matt. 6. Primùm quærite regnum Dei. Ex parte etiam præmij tangit tria, quorum primum eſt gloria, quæ ſignificat claritatem ſanctorū & intrinſecam qua replebūtur in mente; ſm illud Eſa. 56. Implebit ſplendoribus animā tuam. & exteriorē, qua ſplendebūt in corpore. Matt. 13. Fulgebūt iuſti ſicut ſol in regno patris eorū, Pſal. 149. Exultabūt ſancti in gloria. Secūdò tangitur honor, per quē ſignificat̄ ſanctorū dignitas, & reuerentia, quę eis exhibet̄ ab omni creatura. Erūt. n. reges & ſacerdotes. Apoc. 5. Feciſti nos Deo noſtro regnū & ſacerdotes. Et vlterius cōputabuntur inter filios Dei, ſm illud Sap. 5. Ecce quō cōputati ſunt inter filios Dei Pſal. 138. Nimis honorati ſunt amici tui Deus. Tertiò tangitur incorruptio, quia. ſ. illa gloria & honor, nō erunt tranſitoria, ſicut ea quæ ſunt in hoc mūdo 1. Cor. 9. Illi quidem

Deus quomodo dicatur reddere ſecundum opera.

vt

A vt corruptibilem coronã accipiant, nos aũt incorruptam.

Deinde cum dicit *His autem* oſtendit veritatẽ diuini iudicij in malis, in quibus etiam tangitur culpa & pœna. Et quantũ ad culpã tanguntur tria, quorum primũ eſt, cõtentionis pertinacia, quę quidem primò põt intelligi hominis ad Deũ beneficijs ad ſe vocantẽ, contra quem homo cõtendere videtur diuinis beneficijs reſiſtendo. Deut. 31. Adhuc viuente me & ingrediente vobiſcũ, ſemp cõtentioſe egiſtis contra dñm. Secundò poteſt intelligi de cõtentione hominis contra fidem 2. Tim. 2. Noli verbis contendere. Tertiò poteſt intelligi de cõtentione hominũ adinuicẽ, quæ cõtrariatur charitati, q̃ eſt mater virtutũ. Iac. 3. Vbi zelus & cõtentio, ibi, incõſtantia & oẽ opus prauum. Tertiò ponitur duritia eorum. ſ. qui nõ acquieſcunt veritati. Quod poteſt vno modo intelligi de veritate fidei. Ioã. 8. Si veritatẽ dico, quare nõ creditis mihi? Alio mõ de veritate diuinæ iuſtitiæ, cui nõ acquieſcunt, veritatẽ diuini iudicij nõ credẽtes. Ezec. 18. Dixiſtis, non eſt ęqua via dñi. Tertiò põt intelligi de veritate vitæ, cui non acquieſcunt, qui peruerſe viuunt. Ioan. 3. Qui facit veritatẽ, venit ad lucem. Tertiò aũt tangitur malitia in hoc ꝙ dicit, *Credunt autẽ iniquitati*, vel quia cõſentiunt perſuadentibus iniquitatẽ. Prou. 17. Malus obedit linguę iniquę, vel quia credunt impunitatẽ peccatorũ, quę in diuinã iniquitatẽ redundaret. Eccl. 5. Ne dixeris peccaui, & quid mihi accidit triſte? Vel credunt iniquitati. i. infidelitati. ſ. doctrinæ quæ eſt cõtra fidem 2. Theſ. 2. Induentur oẽs qui nõ crediderunt veritati, ſed cõſenſerunt iniquitati.

Ex parte aũt pœnę quatuor ponuntur, q̃ quidẽ dupliciter diſtingui poſſunt. Vno modo vt ira. i. pœna & vindicta corporalis intelligatur eſſe poſt iudiciũ. Sopho. 1. Dies illa, dies iræ. Indignatio aũt in iudicio qñ impij ſibiipſis indignabũtur fit ex peccatis quæ cõmiſerũt. Sap. 5. Errauimus à via veritatis. Tribulatio aũt & anguſtia pertinent ad animam ſeparatã à corpore ante reſurrectionẽ. Prou. 1. Quando venerit ſuper vos tribulatio & anguſtia. Vel alio modo poſſunt diſtingui vt prima duo accipiantur ex parte Dei, C cuius ira dicit̃ diſpoſitio ad puniẽdũ quæ malis horribilis. Apoc. 6. Dicent montibus & petris cadite ſuper nos, &c. Indignatio eius refertur ad hoc ꝙ peccatores indignos reputabit vita ęterna. Pſal. Quibus iuraui in ira mea ſi introibunt. Alia verò accipiunt̃ ex parte hoĩs. Et tribulatio quidem dicit̃ à tribulo qui pungit, vnde ad tribulationem põt ptinere oẽ quod dolorẽ infert. Sopho. 1. Vox diei dñi amara, tribulabitur ibi fortis. Anguſtia aũt dicit̃ ex hoc ꝙ animus hoĩs anguſtiatur non valens inuenire remediũ contra mala q̃ timet, vel iam patitur. Dañ. 13. Anguſtię mihi ſunt vndiq;, & quid eligam ignoro. Iob. 27. Nunquid clamorẽ illius audiet Deus cum venerit ſup illũ anguſtia? Deinde cum dicit *In omnem animam*. oſtendit veritatẽ diuini iudicij quantũ ad perſonas. Et primò proponit huius æquitatem. Secundò rationẽ aſsignat, ibi *Non eſt enim perſonarum*. Tertiò rationẽ manifeſtat, ibi *Quicunque enim*. Veritatẽ quidẽ diuini iudicij quantũ ad pſonas oſtẽdit primò in malis cũ dicit *In omnem animã hominis operantis*. id eſt cõtra oẽm animã, quia D ſicut gloria ſanctorũ ab anima ad corpus deuenit, ita reproborũ pœna primò & principaliter eſt in anima, & ſecundò in corpore, quod propter defectũ vel culpã animę reſurget paſsibile. Ezec. 18. Anima quæ peccauerit ipſa morietur. Dicit autẽ *Iudæi primum & Græci*. quia Iudæis maior pœna debebatur tanq̃ cognoſcentibus Dei voluntatẽ per legem. Luc. 12. Seruus ſciens voluntatẽ dñi ſui, dignè plagis vapulabit multis. Et ſimiliter chriſtiani quantũ ad idẽ peccatũ; puta adulteriũ vel furtũ, grauiori pœna puniuntur q̃ infideles. Heb. 10. Quanto magis putatis maiora mereri ſupplicia qui filiũ Dei, &c. Sed quantũ ad totã pœnã grauior eſt pœna infideliũ propter peccatũ infidelitatis, quod eſt grauiſsimũ. Vnde dicitur 1. Pet. 3. ꝙ ſup incredulos ira Dei manet. Secundò manifeſtat in bonis, & ponit primò duo, quæ ſuprà dixit gloriã & honorẽ. Tertiũ verò. ſ. pacẽ ponit loco incorruptionis quã includit pax & multa alia cõprehẽdit. Non enim põt eſſe pax hoĩs perfecta quãdiu aliquis timet ſe amiſſurũ bona q̃ habet, ſed tunc aliquis habet verã pacẽ

Ira Dei eſt diſpoſitio ad puniendum.

Iudæi punientur grauius gentilib⁹, & chriſtiani grauius Iudęis & gentilibus, cęteris paribus.

A cordis qñ habet omnia quæ cõcupiſcit, & ea perdere nõ timet. Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Et in his etiã primatũ Iudęis attribuit, quia eis ſunt primò promiſſa, & in eorũ promiſsiones gentes introierunt, Ioan. 4. Alij laborauerunt, & vos in labores eorũ introiſtis.

Deinde cum dicit, *Non enim eſt*. aſsignat rationẽ dictorũ; quia ſcilicet non eſt perſonarũ acceptio apud Deũ. Act. 10. Nõ eſt pſonarũ acceptor Deus. Opponitur aũt perſonarũ acceptio iuſtitiæ diſtributiuę, per quam aliquis diſtribuit vnicuiq; ſm dignitatẽ perſonarũ, ergo acceptio eſt quãdo præter dignitatẽ datur alicui plus vel minus. Tunc aũt hoc fit præter dignitatem, qñ hoc fit nõ propter conditionẽ ſed propter pſonã quæ facit ad cauſam. Hoc eſt enim cauſam accipere. ſ. quaſi regulã operandi, ſed propter pſonã, quaſi ipſa pſona accipiat vt cauſa aliquid faciẽdi, puta ſi aliquis det alicui ꝓpter cõſanguinitatẽ plus de bonis patrimonialibus, nõ eſt acceptio pſonarũ, quia cõſanguinitas eſt cõueniens cauſa propter quã de talibus bonis debeat habere. Si B aũt propter cõſanguinitatẽ aliquis prælatus det alicui plus de bonis eccleſiaſticis, poteſt hoc ad acceptionẽ perſonarũ pertinere, ſi alia idoneitas nõ concurrat. Non. n. conſanguinitas eſt ratio cõueniẽs diſtributionis bonorũ ſpiritualiũ, quia igit̃ Deus omnia cõuenientiſsima ratione facit: nõ cadit in ipſum pſonarũ acceptio. Dicitur enim Sap. 8. Quòd diſponit oĩa ſuauiter. Sed videt̃ acceptor pſonarũ, quia peccatorum quoſdã in ſuis peccatis relinquit, quoſdã ad ſe vocat. Sed dicendum ꝙ pſonarum acceptio opponit̃ iuſtitię. Vnde locũ habet in his q̃ dantur ex debito, quod attẽdit iuſtitia: Deus aũt nõ ex debito, ſed gratis pctõres ad pœnitentiam vocat. Si enim ex operibus, iam nõ ex gratia, vt dicit̃ infrà. 11. Et Tit. 3. Non ex operibus iuſtitiæ q̃ fecimus nos, ſed ſm ſuã miſericordiã ſaluos nos fecit. In talibus aũt beneficijs gratis datis, nõ ſolũ Deo, ſed etiã homini liberũ eſt dare cui voluerit. Mat. 20. An nõ licet mihi qđ volo? facere

Perſonarum acceptio qd ſit.

Deinde cum dicit *Quicunque enim*. exponit prædictã rationẽ, ꝙ enim nõ ſit pſonarũ acceptio apud Deũ patet per C hoc ꝙ oẽs qui peccãt puniunt̃. Vnde primò loquit̃ quantũ ad illos qui legẽ nõ ſuſceperunt dicẽs, ꝙ quicunq; peccauerit ſine lege. ſ. Moyſi accepta à Deo, ſine lege peribit, id eſt cõdemnabitur nõ propter legis trãſgreſsionẽ Iob. 4. Quia nullus intelligit in æternũ peribũt. Secundò loquit̃ quantũ ad illos qui legẽ ſcriptã acceperũt, & dicit ꝙ quicunq; peccauerunt in lege. i. poſt legẽ ſcriptã iudicabuntur per legẽ, id eſt ꝓpter hoc ꝙ tranſgreſsi ſunt præceptũ legis. Ioan. 12. Sermo quẽ locutus ſum vobis, ille iudicabit eum in nouiſsimo die. Quidã aũt ex hoc modo loquendi occaſionẽ erroris ſumpſerunt. Quia enim Apoſtolus nõ dicit, quicunq; in lege peccauerit p legẽ peribit ſicut dixerat de his, qui ſunt ſine lege, ꝙ ſine lege peribũt, crediderũt ꝙ illi qui poſt legẽ ſuſceptã peccant, iudicentur aliqualiter. ſ. in præſenti, nõ tamen pereãt. Sed ſicut dicit Glo. quis Chriſtianus dicat nõ perire Iudęum ſi nõ credat in Chriſtũ, cum dñs dicat, ꝙ tolerabilius erit Sodomę in die iudicij q̃ eis? vt habet̃ Mat. 12. Vnde Ezec. 18. Nolo mortẽ peccatoris. Vtitur autẽ tali di-D uerſitate in loquẽdo, quia vt Greg. dicit in moralibus ſuper illud Iob. 36. Iudiciũ pauperibus tribuit. Quidã in futuro iudicio peribũt, ſed nõ iudicabunt̃, id eſt impij, qui ſunt ſine fide & lege Dei. Pſal. 1. Nõ reſurgẽt impij in iudicio, q. ſcilicet nõ eſt locus diſceptãdi cõtra eum, qui totaliter alienus eſt à Deo. Ioan. 3. Qui non credit iam iudicatus eſt. Alij verò qui lege Dei & fide ſuſcepta peccant ita peribunt, ꝙ etiã iudicabuntur, quaſi quadã diſceptatione cũ eis facta. Vnde Ezec. 34. dicit̃, Ecce ego iudico inter pecus, & pecus arietũ & hyrcorũ. Sicut & rex (vt Gregorius dicit) hoſtes cõdẽnat abſq; audientia, ciues aũt cum diligẽti audientia.

LECTIO TERTIA.

Gloria Iudæorum, qui in lege gloriabantur, inanis eſſe oſtenditur, cum lex nec audita tantum, nec tantum ſuſcepta iuſtificet.

NOn enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum: ſed factores legis iuſtificabuntur. Cùm enim Gentes

quæ legē nō habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Deus occulta hominum, ſecundum euangelium meum per Ieſum Chriſtum.

Poſtq̃ Apoſtolus cōfutauit humanū iudicū quo ſe Gentiles & Iudæi mutuo iudicabant, & diuinū iudi.iū cōmendauit, hîc procedit ad oſtendendū ea quibus Iudæi gloriabant eis nō ſufficere ad ſalutē: & primò oſtēdit propoſitū, ſecundò ſoluit ea, q̃ in cōtrariū dici poſſent.3.cap.ibi *Quid ergo amplius, &c.* De duobus Iudæi gloriabātur.ſ.de lege & circūciſione, quę nō erat ex lege Moyſi, ſed ex patribus, vt dicit Ioan.7. Primò ergo oſtēdit ꝙ lex audita ſiue recepta: nō ſufficiebat ad ſalutē. Secūdò oſtendit idē de circunciſione, ibi *Circumciſio quidem, &c.* Circa primū duo facit. Primò **F** proponit quod intēdit. Secundò manifeſtat propoſitū, ibi *Cum enim Gentes.* Circa primū proponit duo. Vnū excludendo, alterū aſſerendo. Excludit.n.quod Iudæi opinabantur ſe per ſolùm legis auditū iuſtificari. Vnde dicit, ita dictum eſt: peccantes in lege, iudicent per legē. Non.n.auditores legis ex hoc ipſo ꝙ legem audiunt, iuſti ſunt apud Deū, & ſi apud hoīes iuſti reputantur. Matt.7. Qui audit verba mea & nō facit ea, ſimilis eſt viro ſtulto. Ia.1. Si quis auditor eſt verbi & nō factor, &c. Secūdò aſtruit ꝙ factores legis ſunt iuſti, cū dicit, ſed factores legis iuſtificabunt. Matt.7. Omnis qui audit verba mea & facit ea, aſsimilabitur viro, &c. Ia.1. Eſtote factores verbi & non auditores tm̄, & Pſal.110. Intellectus bonus oībus facientibus eū. Sed circa ſecundum videtur eſſe quod infrà.3.dicitur, Ex operibus legis nō iuſtificabitur omnis caro coram eo. Non ergo aliqui ex hoc ꝙ opera legis faciunt, iuſtificantur. Sed dicendū eſt ꝙ iuſtificari tripliciter accipi poteſt. Vno modo poteſt accipi quantū ad reputationē, vt tunc aliquis iuſtificari dicatur, **G** quādo iuſtus reputatur. Ezec.16. Iuſtificaſti ſorores tuas.ſ. per reputationē. Et ſm̄ hoc poteſt intelligi, Factores legis iuſtificabuntur.i.iuſti apud Deū & hoīes reputabuntur. Secundò per executionē iuſtitię inquantū.ſ.opera iuſtitiæ exequuntur. Luc.18. Deſcēdit hic iuſtificatus in domū ſuā, quia.ſ. publicanus opus iuſtitię fecerat cōfitendo peccatū. Et hoc modo verificatur quod hîc dicit, Factores legis iuſtificabuntur.ſ.legis iuſtitiā exequēdo. Tertio modo poteſt accipi iuſtificatio quantum ad cauſam iuſtitiæ, vt.ſ.ille dicatur iuſtificari qui iuſtitiā de nouo accipit, ſicut infrà.5. Iuſtificati igitur ex fide, &c. ſic aūt nō intelligitur hîc ꝙ factores legis iuſtificent quaſi per opera legis iuſtitiā acquirant. Hoc quidē eſſe nō poteſt, neq; quantū ad opera cerimonialia quæ gratiā iuſtificantē non conferebāt, neq; etiā quantū ad moralia ex q̄bus habitus iuſtitię nō acquiritur, ſed potius per habitū iuſtitię infuſum huiuſmodi opera facimus. Deinde cū dicit *Cum enim Gentes,* manifeſtat propoſitum. Et primò oſtendit ꝙ factores legis etiā ſi nō ſint au- **H** ditores, iuſtificantur. Secundò ꝙ auditores legis ſine legis obſeruantia nō iuſtificant, ibi *Si autem Iudæus.* Circa primū tria facit. Primò proponit dignitatē eorū qui legē abſq; auditu obſeruāt. Secūdò manifeſtat q̄d dixerat, ibi *Qui oſtendunt opus legis.* Tertiò probat, ibi *Teſtimonium reddente illis.* Circa primū tria tangit quantū ad Gentiles. Primo carentiā legis dicēs, Cùm enim Gentes quę legē nō habent.ſ.diuinā, quā non acceperunt: nō enim Gentibus data eſt lex, ſed Iudæis, ſm̄ illud Eccl.24. legē mandauit Moyſes in pręceptis iuſtitiarū, & hæreditatē domui Iacob & Iſrael promiſsiones. Et in Pſal.147. Non fecit taliter omni nationi. Deut.33. Legē p̄cepit nobis Moyſes hæreditatē multitudinis Iacob. Ex quo patet ꝙ Gentiles nō peccabant: nō obſeruādo cerimonialia legis. Secundo cōmendat in eis legis obſeruantiā cùm dicit, Naturaliter faciunt q̃ ſunt legis.i.quæ lex mandat.ſ.quantū ad pręcepta moralia q̃ ſunt de dictamine rationis naturalis, ſicut & de Iob dicit ꝙ erat iuſtus & rectus **E** ac timens Deū & recedens à malo. Vnde ipſe dicit.23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus, vias eius cuſtodiui. Sed ꝙ dicit, naturaliter, dubitationē habet: videtur enim patrocinari Pelagianis, qui dicebant ꝙ homo per ſua naturalia poterat omnia pręcepta legis ſeruare. Vnde exponēdū eſt naturaliter.i.per naturā gratia reformatā. Loquit enim de Gentibus ad fidē cōuerſis, qui auxilio gratię Chriſti ceperant moralia legis ſeruare. Vel pōt dici naturaliter.i.per legem naturalem oſtendentē eis quid ſit agendum, ſm̄ illud Pſal.4. Multi dicūt quis oſtendit nobis bona, ſignatū, &c. Quod eſt lumē rationis naturalis, in qua eſt imago Dei, & tm̄ non excludit quin neceſſaria ſit gratia ad mouendū affectū, ſicut etiā per legē eſt cognitio peccati, vt dicit infrà.3. & tamen vlterius requiritur gratia ad mouendū affectū.

Tertio oſtēdit eorū dignitatē in hoc.ſ.ꝙ huiuſmodi legē nō habentes ipſi ſibi ſunt lex, inquantum.ſ.funguntur officio legis ad ſeipſos, inſtruēdo ſe & inducēdo ad bonū: quia vt Philoſophus dicit.10.Ethic. Lex eſt ſermo coactionē ha- **F** bens ab aliqua prudentia & intellectu procedens. Et ideo dicitur 1.Tim.1. Quòd iuſto lex nō eſt poſita.i.exteriori lege non cogitur, ſed poſita eſt iniuſtis, qui indigent exterius cogi. Et iſte eſt ſupremus gradus dignitatis in hominibus, vt.ſ.nō ab alijs, ſed à ſeipſis inducantur ad bonū. Secundus verò gradus eſt eorū qui inducunt ab alio, ſed ſine coactione. Tertius aūt eſt eorum qui coactione indigent ad hoc ꝙ fiant boni. Quartus eſt eorū qui nec coactione ad bonū dirigi poſſunt. Hier.2. Fruſtrà percuſsi filios veſtros, diſciplinam nō receperūt. Deinde cùm dicit, *Qui oſtendunt.* oſtendit quomodo ipſi ſunt ſibi lex, quod quidē accipere poſſumus ad ſimilitudinē legis quæ ab exteriori homine proponitur, quæ.ſ.conſueuit ad infirmitatē & memoriā ſcripto tradi, & ſimiliter illi qui legē obſeruant abſq; exterioris auditu legis, oſtendūt opus legis ſcriptum, nō quidē atramento, ſed primò quidē & principaliter ſpiritu Dei viui, vt dicitur 2.Cor.3. Secundò etiā humano ſtudio. Prou.3. Deſcribe ea in tabulis cordis tui.ſ.præcepta ſapiētiæ. Vnde & hîc **G** ſequitur, In cordibus ſuis: nō pergameno, aut tabulis lapideis, ſiue æreis. Hier.31. Dabo legē meam in viſceribus eorum, & in corde eorū ſuperſcribā eam. Deinde cùm dicit *Teſtimonium reddente,* probat quod dixerat.ſ.ꝙ opus legis ſit in cordibus eorū inſcriptū per quędā opera quæ huiuſmodi ſcriptū annuntiāt. Et primò ponit illa opera, quorū vnū eſt teſtimoniū conſcientię, quod tangit dicens, teſtimoniū reddente illis cōſcientia, quæ quidē nihil aliud eſt q̃ applicatio cognitionis habitę ad iudicādū de aliquo opere vtrū ſit bene vel malè factū. Vnde huiuſmodi cōſciētia quādoq; teſtimoniū perhibet de bono, ſm̄ illud 2.Cor.1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimoniū cōſcientiæ noſtrę. Quādoq; aūt de malo. Eccl.7.cā. Scit cōſcientia tua, quia & tu crebro male dixiſti alijs. Non autē pōt aliquis perhibere teſtimoniū de aliquo opere ꝙ ſit bonū vel malū, niſi per hoc ꝙ habet legis notitiā. Vnde hoc ipſum ꝙ cōſciētia teſtimoniū reddit de bono vel malo, eſt euidens ſignū ꝙ in corde hominis ſit opus legis deſcriptū. Aliud aūt opus eſt accuſatio & defen- **H** ſio, quæ ſine notitia legis eſſe nō poſſunt. Et quantū ad hoc dicit, *Et cogitationū,* id eſt cogitationibus, *Accuſantiū aut etiā defendentium,* id eſt accuſantibus vel defendentibꝰ more Grę corum, qui genitiuis loco ablatiuorū vtuntur, & hoc inter ſeinuicē. Inſurgit enim homini circa aliquod factū aliqua cognitio accuſans, dū ꝓpter rationē aliquā cogitat ſe malè feciſſe. Pſal. Arguā te & ſtatuā cōtra faciē tuā. Eſa.3. Agnitio vultꝰ eorū reſpondebit eis. Quādoq; etiā inſurgit aliqua cognitio defendēs dum per aliquā rationē cogitat ſe feciſſe bene, ſm̄ illud Iob.27. Nō repræhēdet me cor in omni vita mea. Et inter hāc accuſationē & defenſionē locū habet teſtimoniū cōſciētiæ cui ſtatur. Poteſt & aliter legi, vt dicat *Teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum,* quę ſcilicet cōſcientia nō ſolùm eſt operū, ſed etiā cogitationū, de quibus ſcilicet homo conſcientiā habet, ſed primū melius eſt. Sed quia teſtimoniū accuſatio & defenſio in iudicio locū habent, agit ſecundò de huiuſmodi iudicio, oſtendens tempus, cùm dicit in die, quod dicit nō ad deſignandū temporis qualitatē,

ſed

ſed abſconditorũ manifeſtationẽ 1.Cor. 4. Illuminabit abſcondita tenebrarũ. Quandoq; tamen dicitur nox propter incertitudinẽ horæ illius. Matt. 25. Media nocte clamor factus eſt. Dicũtur aũt cogitationes accuſantes vel defendentes in die iudicij nõ illę quæ tunc erunt, quia tunc vniuſcuiuſq; manifeſta erit ſalus vel damnatio, ſed defenſio vel accuſatio cogitationũ quæ nunc ſunt, & teſtimoniũ conſcientiæ quod nunc eſt, repreſentabitur homini in illa die virtute diuina faciente, vt dicit Aug. 2. de ciuitate Dei, Notitia aũt illarum cogitationũ quæ remanent in anima, nihil eſſe aliud videtur, vt dicit Glo. q̃ reatus pœnę vel meritum ex eis cõſequens. Oſtendit etiã authorem iudicij, dicens, *Cum iudicabit Deus.* Pſal. 95. Iudicabit orbẽ terrarũ in æquitate. Determinat etiã de quibus erit iudiciũ, cũm dicit, Occulta hominum. de quibus nunc hoĩes iudicare non poſſunt 1.Cor. 4. Illuminabit abſcondita tenebrarũ. Oſtendit etiã doctrinã, ex qua habetur fides de hoc iudicio, cũm dicit, ſm euangelium meum. i. á me prædicatũ. Matt. 12. Omne verbũ otioſum &c. Dicit aũt, euangeliũ meũ, quãuis nõ poſſit dicere baptiſmũ ſuum, & ſit vtriuſq; miniſter, quia in baptiſmo nihil operatur induſtria hominis, ſed in euãgelio prędicando, induſtria prędicatoris operatur. Ephe. 3. Prout poteſtis legentes intelligere prudentiã meam in miniſterio. Poſtea ponit cui datũ eſt iudicium, cũm ſubdit, *Per Ieſum Chriſtum,* qui ſcilicet eſt conſtitutus á Deo iudex viuorum & mortuorum, vt dicitur Act. 10. & Ioan. 5. Pater omne iudicium dedit filio, qui ſcilicet in iudicio apparebit bonis & malis: ſed bonis ſecundum gloriam diuinitatis. Eſa. 33. Regem in decore ſuo videbunt. Malis autem ſecundum naturam humanitatis. Apoc. 1. Videbit eum omnis caro.

Cogitationes quę defendent vel accuſabũt, quæ ſint

LECTIO QVARTA.

Auditor legis & nõ factor, minime apud Deũm iuſtificatus oſtenditur, ac vnde ſint dicti Iudæi ſit manifeſtum.

SI autem tu Iudæus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo, & noſti voluntatem eius, & probas vtiliora inſtructus per legem, confidis teipſum eſſe ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, habentẽ formã ſcientiæ & veritatis in lege. Qui ergo aliũ doces, teipſum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola, ſacrilegium facis? Qui in lege gloriaris, per præuaricationẽ legis Deũ inhonoras? Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter Gentes, ſicut ſcriptum eſt. Circunciſio quidẽ prodeſt ſi legem obſerues. Si autem præuaricator legis ſis, circunciſio tua præputium facta eſt. Si igitur præputium iuſtitias legis cuſtodiat, nonne præputiũ illius in circunciſionẽ reputabitur? Et iudicabit id quod ex natura eſt præputium, legẽ conſumans, te qui per literã & circunciſionẽ præuaricator legis es? Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, neq; quæ in manifeſto in carne eſt circũciſio: ſed qui in abſcondito Iudæus eſt, & circunciſio cordis in ſpiritu, nõ in litera: cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.

Iudæorum defectus in trãſgreſsione legis.

Oſtenſo q̃ factores legis iuſtificantur etiam ſine hoc q̃ ſint auditores, quod pertinebat ad Gentiles, hic oſtendit q̃ auditores nõ iuſtificant̃ niſi ſint factores, quod pertinet ad Iudęos. Primò ergo oſtendit pręrogatiuã Iudęorũ quantũ ad legis ſuſceptionẽ. Secundò ponit eorũ delectũ quantum ad legis tranſgreſsionem, ibi *Qui ergo alium.* Ponit aũt eorũ pręrogatiuã tripliciter. Primò quantũ ad gentem cui data eſt lex. Secũdò quantũ ad legẽ, ibi *Et requieſcis in lege.* Tertiò quantũ ad legis effectũ ſiue factum, ibi *Et noſti voluntatem eius.* Quantum aũt ad gentem dicit, *Si autem tu Iudæus cognominaris,* quod eſt nomen honorabile, ſm illud Pſal. 113. Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius. Ioan. 4. Salus ex Iudæis eſt. Dicuntur aũt Iudæi, nõ à Iuda Machabęo, vt quidã dicunt, fortè

A propter hoc q̃ Iudas Machabęus gentẽ illam in diſperſione exiſtentem congregauit & protexit, ſm illud 1. Mach. 3. Pręliabatur pręlia Iſrael cum lætitia, & dilatauit gloriã populo ſuo. Inuenitur. n. nomen Iudęorum ante Iudam Machabęum, ſm illud Heſter. 8. Iudæis noua lux oriri viſa eſt. Et ideo dicendũ eſt q̃ Iudæi denominantur à Iuda patriarcha. Gen. 49. Iuda te laudabunt fratres tui. Cũm enim tẽpore Roboam decẽ tribus ab eius regno ſe ſegregantes, vitulum aureũ adorarent, in tranſmigrationem ſunt ductæ ab Aſsyrijs, vt habetur 4. Reg. 17. Nec de eorũ reuerſione facit mentionẽ ſcriptura, ſed potius terra remanſit occupata ab alienigenis, qui poſtmodũ Samaritani ſunt dicti. Duæ aũt tribus. ſ. Iudę & Beniamin adhęrẽtes regno Roboam: perſeuerauerunt in cultu Dei. Et quãuis in captiuitatẽ Babylonis fuerũt ductę, poſtmodũ tñ per Cyrum regẽ Perſarũ ſunt reducti in terrã ſuã, vt dicitur 1. Eſdr. 1. Et quia tribus Iudę maior erat, ab ea gens tota illa denominabatur. Et nõ ſolũm illi qui erant ex tribu Beniamin, ſed etiã de alijs tri-

B bubus reuertentibus qui ſe illis adiunxerũt. Conſequenter cũm dicit *Et requieſcis in lege* ponit eorum pręrogatiuam quantũ ad legẽ. Et primò quidẽ quantũ ad ipſam legem, cum dicit, *Et requieſcis in lege,* quaſi per eam certificatus in credendis & in agendis. Dubitans. n. intellectu nõ quieſcit, ſed vtrinq; ſollicitatur: qui aũt ſapiẽtię certitudinẽ accipit, mente quieſcit. Sap. 8. intrans in domũ meã cõquieſcã cum illa. Secũdò quantũ ad legislatorẽ, cũm ſubdit, *Et gloriaris in Deo,* id eſt in cultu & notitia vnius Dei. Hier. 9. In hoc glorietur qui gloriatur ſcire & noſſe me. 1. Cor. 1. & 2. Cor. 10. Qui gloriatur in dño glorietur. Deinde cũ ſubdit *Et noſti* ponit pręrogatiuam eorum quantũ ad fructũ legis: primò quantũ ad hominẽ reſpectu ſuipſius: ſecũdò reſpectu aliorum, ibi *Confidis.* Ponit aũt duplicẽ fructũ. Primũ quidẽ reſpondentẽ gloriæ quã de Deo habebant, cũm dicit, *Noſti voluntatem eius,* qui. ſ. Deus velit vos facere. Infrà 12. Vt probetis quæ ſit voluntas Dei. Secundũ fructũ ponit, qui reſpondet quieſcenti in lege Dei, cũm dicit, *Et probas vtiliora,*

C id eſt ſcis approbare eligendo non ſolũm mala à bonis, ſed etiã meliora à minus bonis. Vnde quęrebat quidã Mat. 22. Quod eſt mandatũ magnum. & hoc inſtructus per legem. Pſal. 93. Beatus homo quem tu erudieris dñe, & de lege tua docueris eum. Conſequenter ponit fructus per reſpectũ ad alios, qui quidẽ tripliciter ſe habent ad notitiam legis. Quidã enim ſunt omnino in legis ignorãtia cõſtituti, Vno quidẽ modo per defectum naturalis ingenij, ſicut & homo corporaliter dicitur cæcus per defectũ interioris potentiæ viſiuæ. Eſa. 59. Palpauimus cæci parietem. Huiuſmodi aũt hominibus nõ poteſt homo lumen ſcientię prębere, vt ipſi per ſe videre poſsint quid ſit agendũ, ſed præbet eis homo ducatũ vt cæcis mandãdo eis quid facere debeant: quãuis mandatorũ rationẽ non cognoſcant. Iob. 29. Oculus fui cæco: de quibus tamẽ dicitur Matt. 15. Cæci ſunt, & duces cæcorum. Alio modo ſunt in ignorãtia per defectũ diſciplinę, qui ſunt quaſi in tenebris exterioribus non illuminati per doctrinã quibus ſapiens præbere poteſt lumen diſciplinæ

D vt intelligant quę mandantur, & hoc eſt q̃ dicit, *Lumen eorum qui in tenebris ſunt.* Luc. 1. illuminare his qui in tenebris. Secundò autem tangit illos qui ſunt in via perueniendi ad ſciẽtiã, quã nondũ attigerunt, & hoc vno modo p̱ defectũ plenę inſtructionis. Et hoc eſt q̃ dicit, *Eruditorem inſipientium,* id eſt eorũ qui nondũ ſapientiã acceperũt, qui dicunt̃ erudiri, quaſi erui à ruditate q̃ à principio ineſt oĩbus cũm primò inſtruũtur. Eccl. 7. Filij tibi ſunt, erudi eos. Alio modo per defectũ ætatis ſicut ſunt pueri. Et quantũ ad hoc dicit *Magiſtrum infantium.* Eſa. 33. Vbi eſt doctor paruulorum. Tertij verò ſunt qui iam ſunt in ſciẽtia prouecti. Et iſti indigent à ſapientibus informari vt habeant ſapientum dicta in authoritate quaſi quandã regulam ſeu formã. Et quantũ ad hoc dicit *Habentem formam ſcientiæ.* 2. Tim. 1. Formã habe bonorum verborũ quæ á me audiſti. Et Phil. 3. Obſeruate eos qui ita ambulant ſicut habetis formã noſtrã. Oportet aũt eos qui ſic informantur, authoritate maiorũ inſtrui, vt ſciant quid ſit in legę traditũ. Et ideo dicit, ſcientię. Sap. 10.

Dedit illi ſcientiam ſanctorũ. Et etiã vt ſciatis quid ſit verus intellectus eorũ quę traduntur in lege. Et quantũ ad hoc dicit, veritatis, Pſal. 42. Emitte lucem tuam & veritatẽ tuam.

Defectus Iudæorum quo ad legis tranſgreſsionẽ.

Deinde cum dicit *Qui ergo alium doces*, oſtendit defectum eorum ſm tranſgreſsionẽ legis. Et primò hominis ad ſeipſum cum dicit, *Qui ergo alium doces*, dirigendo ipſum ad bonum, teipſum non doces dirigendo. Et poteſt legi vel interrogatiuè, quaſi cum quadam indignatione, vel remiſſe quaſi aſſerendo eorum malitiã, et ſimile eſt in ſequentibus Iob. 4. Ecce docuiſti plurimos. Et mirã, Nunc tetigit plaga & defeciſti. Secundò tangit defectũ quantũ ad proximũ. Primò quidẽ quantũ ad res quæ furto ſubtrahuntur, cum dicit, *Qui prædicas non furandum furaris?* Eſa. 1. Principes tui infideles, ſocij furum. Secundò quantum ad perſonã coniunctam, quæ per adulterium polluitur. Et quantum ad hoc dicit, *Qui dicis non mœchandum mœcharis?* Oſeæ. 7. Omnes adulterantes quaſi clibanus. Hiere. 5. Vnuſquiſq; ad vxorẽ proximi ſui. Tertiò aũt oſtendit eorum defectũ per cõparationem eorũ ad Deum, & primò quidẽ quantum ad hoc F ꝙ peccabant cõtra ipſius cultum. Et quantũ ad hoc dicit, *Qui abominaris idola*, cognoſcens ſcilicet ex præcepto legis ea nõ eſſe colenda. Sacrilegiũ facis, abutendo ſcilicet his, quæ pertinent ad diuinum cultum. Quod quidẽ primò fecerũt in ſtatu legis. Malac. 1. Dicitis menſa dñi contaminata eſt. Et poſtmodũ blaſphemando Chriſtũ. Matt. 12. In Beelzebub principe, &c. Secũdò quantũ ad ipſam gloriam cum dicit, *Qui in lege gloriaris per præuaricationem legis Deum inhonoras*, ſicut enim legis obſeruantia in bonis operibus eſt occaſio videntibus vt honorent Deũ, ita etiã tranſgreſsio legis per mala opera, occaſio eſt videntibus blaſphemãdi 1. Petr. 2. Ex bonis operibus vos conſiderantes glorificent Deum. Econtra aũt dicitur 1. Tim. 6. Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui tutis, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen dñi & doctrina fidei blaſphemeẽ. Et ideo in Pſal. 118. dicitur, Vidi præuaricantes & tabeſcebam. Et ad hoc inducit authoritatẽ ſubdens, Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter Gentes, quia ſcilicet Gentes videntes Iudæorũ G malam conuerſationẽ, reputabant hoc prouenire ex mala inſtructione legis à Deo traditæ. Dicit aũt, ſicut ſcriptũ eſt ſcilicet. Eſa. 52. Dominatores eius iniquè agunt, & iugiter tota die nomen meũ blaſphematur. & Ezec. 36. ſecundum aliam literã, vbi noſtra ſic habet, Non propter vos faciã domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctũ meum quod polluiſtis in Gentibus.

Circuncisio ſine lege nõ iuſtificat, cũ legis tamen obſeruãtia prodeſt.

Deinde cum dicit *Circumciſio*, oſtẽdit ꝙ nec circuncifio ſufficit ad ſalutẽ eadẽ ratione qua nec lex, quia ſcilicet obſeruantia legis ſine circunciſione valet, ſine qua tamen circunciſio nõ prodeſt, ſicut ſuperius dictũ eſt. Et circa hoc tria facit. Primò comparat circunciſionem ad Iudæos circuncifos. Secundò ad Gentes incircuncifas, ibi *Si igitur præputium*. Tertiò manifeſtat quod dixerat, ibi *Non enim qui in manifeſto*. Circa primũ duo facit. Primò oſtendit qualiter circunciſio profit. Secundò qualiter nõ profit, ibi *Si autem præuaricator, &c.* Dicit ergo primò, Circunciſio quidem prodeſt quantum ad remiſsionem peccati originalis. H Vnde dicitur Gen. 17. Maſculus cuius præputij caro circunciſa, &c. Sed tibi adulto tunc finaliter prodeſt, ſi legẽ obſeruęs: ſicut religioſis prodeſt profeſsio ſi regulam obſeruent. Circunciſio enim erat quaſi quędã profeſsio, obligans homines ad obſeruantiã legis. Gal. 5. Teſtificor omni circumcidẽti ſe, quũ debitor, &c. Quòd aũt Apoſtolus dixit, ſi circuncidimini, Chriſtus nihil vobis proderit: loquitur quantum ad tempus poſt gratiã euangelij diuulgatã: hic autem loquitur quantũ ad tempus ante paſsionem Chriſti in quo circunciſio ſtatũ habebat: ſecundò, ibi *Si autem præuaricator*, oſtendit quomodo circunciſio nõ profit dicens, Si tu Iudęe adulte præuaricator es legis, circunciſio tua præputiũ facta eſt, id eſt nõ plus valet tibi ꝙ̃ præputiũ, quia nõ ſeruas quod per circunciſionẽ profiteris. Hier. 9. Omnes Gentes præputium habent, domus aũt Iſrael incircuncifi ſunt corde, quinimmo ex hoc ſunt magis rei, quia nõ ſeruant quod promiſerunt. Diſplicet enim ſtulta & infidelis promiſsio, vt dicitur Eccle. 5. Deinde cùm dicit *Si ergo præputium*, cõ-

Circũciſio erat quaſi quędã profeſsio obſeruandę legis.

E parat circunciſionẽ ad Gentiles, & hoc dupliciter. Primò quidẽ quantũ ad hoc ꝙ eius fructũ habent Gentiles obſeruando legẽ, vnde dicit, Si circunciſio prodeſt cum obſeruatione legis, non aũt ſine ea igitur ſi præputium, id eſt Gentilis incircunciſus cuſtodiat iuſtitias legis, id eſt iuſta pręcepta legis. Pſal. 118. Omnia mandata tua veritas. Nonne pręputium illius in circunciſionem reputabitur? quaſi dicat, Fructum veræ circunciſionis habebit. Ad hoc enim homo exterius circũciditur in carne, vt ſcilicet ſe circũcidat in corde. Hier. 4. Circuncidimini dño & auferte pręputia cordiũ veſtrorũ. Secundò ibi *Et iudicabit, &c.* cõparat circunciſionem Gentili eũ oſtendens propter obſeruantiã legis Iudęo præferri: vnde dicit, Et præputiũ, id eſt Gentilis incircuncifus, cõſummans, id eſt implens mãdata legis, ex natura; id eſt per naturalẽ rationẽ vt ſupra dictũ eſt ꝙ naturaliter quæ ſunt legis faciunt. *Iudicabit* per cõparationẽ te ſcilicet Iudæũ circuncifum qui es præuaricator legis tranſgrediendo præcepta eius per literã, id eſt, habentẽ legem literis deF ſcriptam & circunciſionẽ ſcilicet carnis. Vnde de hoc cõparationis iudicio dicitur Matt. 12. Viri Niniuitę, &c. Deinde cum dicit *Non enim qui in manifeſto, &c.* Aſsignat rationem dictorũ. Et primò ponit rationẽ. Secundò probat eam, ibi *Cuius laus*. Circa primum duo facit. Primò aſsignat rationẽ quare circunciſio vel Iudaiſmus ſine legis obſeruatione nõ proſit. Secundò, aſsignat rationẽ, quare obſeruantia legis proſit ſine iudaiſmo & circunciſione, ibi *Sed qui in abſcon.* Dicit ergo ꝙ ideo circunciſio pręuaricantis legem ſit præputium, & iudicatur à præputio cuſtodiente legem. Non enim eſt verus Iudæus ille qui in manifeſto eſt Iudæus, ſm carnalem generationẽ. Infrà. 9. Non enim omnes qui ex circunciſione ſunt Iſrael, hi ſunt Iſraelitę, ſed qui filij ſunt promiſsionis. & ſimiliter etiã non eſt vera circunciſio illa, quæ eſt manifeſta in carne. Illa enim eſt ſignũ, vt dicitẽ Gen. 17. Circuncidetis carnẽ præputij veſtri, vt ſit in ſignũ fœderis. Non autẽ eſt ſignum verum, niſi ei reſpondeat ſignatum. Vnde ſiquis Iudæus eſſet tranſgreſſor fœderis, nõ eſſet eius G vera circunciſio. Et ideo reputatur in præputiũ. Deinde cùm dicit, *Sed qui in abſcondito*, aſsignat rationẽ quare pręputium cuſtodientis legem reputetur in circunciſionẽ, & iudicet circunciſionẽ carnalẽ, quia ſcilicet ille verẽ eſt Iudæus qui eſt in abſcõdito, id eſt qui habet in affectu cordis mandata legis quã Iudæi profitentur. Matt. 6. Pater tuus qui videt in abſcondito, &c. & ſimiliter circunciſio vera eſt, quæ eſt cordis in ſpiritu. i. per ſpiritũ facta, per quã ſuperfluę cogitationes à corde præciduntur. Vel in ſpiritu, id eſt per ſpiritualem intellectũ legis nõ literalem. Philip. 3. Nos ſumus circunciſio qui ſpiritu Deo ſeruimus. Deinde cùm dicit, *Cuius laus, &c.* probat præmiſſam rationem, manifeſtũ eſt enim ꝙ in omnibus iudiciũ diuinũ præferendũ eſt humano. Ea verò quæ exterius apparent, ſiue ſit iudaiſmus, ſiue circunciſio, laudantur ab hominibus, ſed ea quæ ſunt in abſcondito laudantur ſecundum iudicium diuinum, quia vt dicitur 1. Reg. 16. Homines vident quæ apparent, Deus aũt intuetur cor, &c. Vnde relinquiẽ ꝙ interior iudaiſmus & H circunciſio pręualet exteriori: & hoc eſt ꝙ dicit, cuius. ſ. interioris circunciſionis, laus non eſt ex hominibus, ſed ex Deo. 2. Cor. 10. Non enim qui ſeipſum commendat.

Circunciſio ſine legis obſeruantia cur non profit.

Preputium cur reputabatur in circunciſionẽ obſeruanti legem.

CAPVT TERTIVM.

Quid amplius Iudæo ſit ꝙ̃ Gentili declaratur, ac oſtenditur ꝙ paucorum infidelitas, fidem Dei minime deſtruit.

QVid ergo amplius Iudæo eſt, aut quæ vtilitas circunciſionis? Multum per omnẽ modum. Primum quidem, quia credita ſunt illis eloquia Dei. Quid enim ſi quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorũ fidem Dei euacuauit? Abſit. Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax, ſicut ſcriptum eſt, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid

iniquus

iniquus eſt Deus qui infert iram? Abſit. Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, & non ſicut blaſphemamur, et ſicut aiunt quidã nos dicere, faciamus mala vt veniant bona? Quorum damnatio iuſta eſt.

Poſtquã Apoſtolus oſtendit ꝙ iudaiſmus ad quẽ pertinet legis ſuſceptio & circuncilio non ſufficiunt ad ſalutem ſine legis cuſtodia, per quã Gẽtilis, ſine exteriori iudaiſmo & circunciſione, fructum vtriuſq; conſequitur: hic obiicit contra præmiſſa, & primò quidem proponit obiectionẽ, ſecundò ſoluit, ibi *Multum quidem.* Obiicit ergo primò ſic, Si ita eſſet, ſicut dictũ eſt, ꝙ non eſt verus Iudæus, nec vera circunciſio in manifeſto, ſed in occulto cordis, *Quid ergo amplius eſt Iudæo,* id eſt quid amplius datum eſt quàm cæteris? videtur ꝙ nihil. Et hoc eſt incõueniens, cùm dominus dixerit Deut. 7. Te elegit dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris. *Aut quæ vtilitas circunciſionis* ſcilicet exterioris? Videtur ex præmiſſis quòd nulla, quod eſt inconueniens, cum ſit à Deo tradita, qui dicit Eſa. 48. Ego dominus docens te vtilia. Deinde cùm dicit, *Multum quidem,* ſoluit præmiſſam obiectionẽ: & primò quantũ ad prærogatiuã iudaiſmi, ſecundò quantũ ad vtilitatẽ circũciſionis. 4. cap. ibi *Quid ergo dicemus.* Circa primũ duo facit. Primò oſtendit Iudæorum prærogatiuam. Secundò excludit eorũ gloriã, qua ſe Gẽtibus ſuperbè præferebãt, ibi *Quid ergo præcellimus.* Circa primum tria facit. Primò proponit quod intendit. Secũdò manifeſtat, ibi *Primum quidem.* Tertiò excludit obiectionem, ibi *Quid enim ſi quidam.* Dicit ergo primò, Quæſitũ eſt quid amplius ſit Iudæo. Eſt autẽ ei amplius, & quantũ ad quãtitatẽ, quę ſignificatur cùm dicit, *Multum.* Et quantum ad numerũ, qui ſignificatur cùm dicit, *Per omnem modum.* Habent enim amplius aliquid, & in cõtemplatione diuinorum, ſm illud Pſal. 75. Notus in Iudæa. Et ſm diſpoſitionem temporaliũ. Pſal. 147. Non fecit taliter omni nationi. Habent etiam amplius quantum ad patres, quantũ ad promiſſiones, & quantum ad prolem. Infrà. 9. Quorũ eſt adoptio filiorum Dei, & gloria, & teſtamentum: & in quolibet eorũ nõ eſt parua excellentia, ſed magna & præcipua, quod pertinet ad id quod dicit, *Multum.* Maximũ.n. bonum hominis eſt in Dei cognitione, in hoc ꝙ Deo adhæreat, & à Deo inſtruatur. Pſal. 93. Beatus homo quẽ tu erudieris domine. Deinde cum dicit, *Primum quidem, &c.* manifeſtat quod dixerat dicens, *Primum quidem* id eſt præcipuè amplius eſt Iudæis, *Quia eloquia Dei ſunt tradita illis* quaſi amicis. Ioan. 15. Vos dixi amicos. Et hoc eſt multum, quia eloquia Dei ſunt honeſta. Pſal. 18. Eloquia domini vera, iuſtificata in ſemetipſa. Sunt delectabilia. Pſal. 118. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Sunt etiam vtilia ad non peccandũ. Pſal. eodẽ. In corde meo abſcõdi eloquia tua vt non peccem ubi. Deinde cùm dicit, *Quid enim ſi quidam,* excludit obiectionẽ. Et primò ponit eam. Secundò excludit ipſam ducendo ad inconueniens, ibi *Nunquid incredulitas.* Tertiò oſtendit eſſe inconueniens id ad quod inducitur, ibi *Eſt autem Deus verax.* Poſſet aliquis prærogatiuę Iudæorum derogare, opponendo ingratitudinem eorum, per quã viderentur dignitatem eloquiorum Dei amiſiſſe. Vnde dicit, *Quid autem ſi quidam illorum non crediderunt:* nunquid per hoc excluditur ꝙ nihil amplius ſit Iudæo? ſecundum illud 2. Pet. 2. Melius erat eis nõ cognoſcere viam iuſtitię, q̃ poſt cognitã retrorſum conuerti. Non crediderunt autem primo quidẽ legislatori. Pſal. 105. Non crediderunt in verbo eius. Secundò nõ crediderũt prophetis. Ezech. 2. Increduli & ſubuerſores ſunt tecum. Tertiò nõ crediderunt ipſi filio. Ioan. 8. Si veritatẽ dico vobis, quare nõ creditis mihi?

Deinde cùm dicit, *Nunquid incredulitas* excludit dictã obiectionem ducendo ad inconueniens, quia ſi propter incredulitatem aliquorũ prærogatiua Iudæorũ tolleretur, ſequeretur ꝙ incredulitas hominis: fidẽ Dei euacuaret, quod eſt inconueniens. Et hoc eſt quod dicit, *Nunquid incredulitas eorum,* A ſcilicet qui non crediderunt *Euacuauit fidem Dei,* quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo de fide qua creditur in Deum. Non enim per hoc ꝙ quidam non crediderunt, euacuatur fides illorũ qui crediderunt. Mal[illegible] enim quorundam in ſocietate exiſtentium, nõ euac[illegible] bonũ aliorũ. Eccl. 33. Ex ipſis benedixit & exaltauit, ſa[illegible]cificauit & ad ſe applicauit. &c. quod eſt contra illos, contra quos Auguſtinus dicit in epiſtola ad plebem Hypponenſem. Ad quid aliud ſedent iſti, & quid aliud tractant, niſi vt cùm epiſcopus vel clericus, vel monachus, vel ſanctimonialis ceciderit, omnes tales eſſe credant, ſed nõ omnes poſſe manifeſtari? Alio modo poteſt intelligi de fide qua Deus fidelis eſt implens promiſſa. Heb. 10. Fidelis enim eſt qui repromiſit. Hæc aũt fidelitas euacuaretur, ſi propter quorundã incredulitatem accideret ꝙ nihil amplius eſſet Iudæo. Promiſit enim Deus populũ illum multiplicare & magnificare, vt patet Geneſ. 22. Multiplicabo ſemen tuum. Deinde cùm dicit, *Eſt autem* oſtendit hoc eſſe inconueniens, ꝙ fides Dei B euacuaretur propter hominũ incredulitatẽ. Et primò quidem ad hoc inducit rationem. Secundò authoritatem, ibi *Sicut ſcriptum eſt.* Tertiò excludit falſum ſenſum authoris, ibi *Si autem iniquitas.* Ratio autẽ ſumitur ex hoc ꝙ Deus ſecundum ſe verax eſt. Hiere. 10. Dominus aũt Deus verax eſt. 1. Ioan. vlt. Hic eſt verus Deus, & vita æterna: & tamen omnis homo eſt mẽdax. Pſal. 115. Ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax. Vnde patet ꝙ mendaciũ hominis ſiue infidelitas veritati nõ adhærens, Dei veritatem ſiue fidem nõ euacuat. Ad horum euidentiam ſciendum eſt, ꝙ veritas importat adæquationẽ rei ad intellectũ. Aliter aũt adæquatur res ad intellectũ noſtrum, aliter ad intellectũ diuinum. Noſter enim intellectus cognitionẽ accipit à rebus: & ideo cauſa & menſura veritatis ipſius eſt eſſe rei: ex eo enim ꝙ res eſt, vel non eſt, oratio dicitur, vel vera vel falſa ſm philoſophum. Vnde intellectus noſter poteſt eſſe verus vel falſus: inquantũ poteſt adæquari vel nõ adæquari. Quod aũt poteſt eſſe & non eſſe, indiget alio agente ad hoc ꝙ ſit, ſine C quo remanet nõ ens, ſicut enim aer ſine illuminante remanet tenebroſus, ita & intellectus noſter, niſi à prima veritate illuminetur de ſe in mendacio remanet. Vnde quantum eſt de ſe, omnis homo eſt mendax ſm intellectũ, ſed ſolùm eſt verus inquantũ veritatem diuinam participat. Pſal. 42. Emitte lucem tuam & veritatẽ tuã. Intellectus aũt diuinus eſt cauſa & menſura rerum, & propter hoc ſm ſeipſum eſt indeficienter verax, & vnaqueq; res eſt vera inquantum ei cõformatur. Similiter ſm ꝙ accipitur veritas ex parte rei, homo de ſe nõ habet veritatẽ, quia natura ſua vertibilis eſt in nihilum. Sed ſolùm natura diuina, quę nec eſt ex nihilo, nec vertibilis in nihilũ, de ſe veritatẽ habet. Deinde cùm dicit, *Sicut ſcriptum eſt,* probat idem per authoritatẽ Pſal. 50. in quo ſic legitur, *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Quod qualiter ad propoſitum faciat videri poteſt, ſi præcedentia Pſalmi conſiderentur. Præmittitur enim, tibi ſoli peccaui: & tunc ſequitur, *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Promiſerat enim Deus per D Nathan prophetam Dauid, ꝙ eius regnum in æternum ſtabiliret in ſemine ſuo, vt habetur 2. Reg. 7. Poſteà verò cum in graue peccatũ incideret, adulterĳ ſcilicet & homicidĳ, vt ſequitur 2. Reg. 11. propter huiuſmodi peccatũ dicebat à quibuſdã, ꝙ Deus nõ eſſet ei promiſſionẽ obſeruaturus. Intentio ergo Pſalmiſtæ, eſt duo dicere. Primò quidem ꝙ propter peccatũ eius nõ mutatur iuſtitia Dei, ad quã pertinet vt ſuos ſermones impleret. Et quantum ad hoc dicit, *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis,* id eſt vt ex hoc appareas in ſermonibus tuis iuſtus, quia propter mea peccata eos nõ prætereris. Prou. 8. Recti ſunt oẽs ſermones mei. Pſal. 144. Fidelis dominus in omnibus verbis ſuis. Secundò ꝙ diuina promiſſio imitetur humanum iudicium: & hoc eſt ꝙ dicit, *Vincas* ſcilicet promiſſionem tuam ſeruando, *Cum iudicaris* ſcilicet ab hominibus: quòd eam propter mea peccata non ſis impleturus. Infrà 12. Noli vinci à malo, ſed vince in bono malũ. Hoc dicitur homini, quod multo magis competit Deo. Eſt autem conſiderandum quòd promiſſio

Homo de ſe eſt mendax, Deꝰ ex ſe verax.

ſacta Dauid à Deo, erat implenda de Chriſti incarnatione. Vnde pertinebat ad prophetiam prædeſtinationis, ſecundum quam aliquid promittitur quaſi omnibus modis implendum: quod verò promittitur vel pronuntiatur ſecundum prophetiam cõminationis, non prædicitur, quaſi omnibus modis implendũ, ſed ſm quod exigunt humana merita quę poſſunt mutari. Et ideo ſi non factum fuiſſet quod promiſſum eſt Dauid, præiudicaret diuinæ iuſtitiæ. Si verò non fiat quod promittitur per prophetiam cõminationis, non præiudicat diuinæ iuſtitię, ſed deſignat mutationẽ meritorũ humanorũ. Vnde dicit Hier.18. Repentè loquar aduerſus gentem & aduerſus regnum, vt eradicem, & deſtruam, & diſperdam, & diſſipem. Si egerit pœnitentiam gens illa &c. pœnitentiã agam & ego ſuper malo, &c. Sic ergo patet ſm hunc ſenſum, ꝙ peccatũ hominis diuinam fidelitatem nõ excludit. Ponuntur autem & alij ſenſus authoritatis huius in Gloſa, qui non ita pertinent ad intentionem Apoſtoli, quorum primus eſt, vt hæc verba quæ hic ponuntur, continuentur cum his quæ antè Pſalmiſta præmiſerat, Amplius laua me ab iniquitate mea, ad hoc ſcilicet, *Vt iuſtificeris*, id eſt iuſtus appareas in ſermonibus tuis, in quibus veniã peccatoribus promiſiſti non ſolũ Ezec.18. Quia hęc verba Pſal. prius fuerunt dicta, ſed etiã Leuit.26. Orabũt pro impietatibus ſuis, & recordabor fœderis mei. & Deut.30. Si ductus pœnitudine cordis reuerſus fueris ad Deum, reducet te dñs Deus tuus, & miſerebitur tibi. Et ſic *Vincas cum iudicaris* ab hominibus, quòd mihi veniam dare non debeas. Secundò continuantur hæc verba cum eo ꝙ dictum eſt, tibi ſoli peccaui, id eſt per comparationẽ ad te qui ſolus es iuſtus: & hoc eſt ꝙ dicit, *Vt iuſtificeris*, id eſt ex comparatione mei & aliorum peccatorũ iuſtus appareas. Pſal.10. Iuſtus dñs, & iuſtitias dilexit; & hoc non ſolùm in factis, ſed etiam in ſermonibus, quod eſt maximum, ſm illud Iaco.3. Si quis in verbo non offendit. *Et vincas cum iudicaris*, id eſt dum cuicunq; alij in iudicio compararis. Eſa.5. Iudicate inter me & vineam meam, &c. Quartò referuntur hæc verba ad Chriſtum, qui ſolus eſt ſine peccato, ſm illud 1.Pet.2. Qui peccatũ non fecit, nec inuentus eſt in ore eius dolus, & ſic iuſtificatur in ſermonibus in comparatione ad omnes homines. *Et vincas* ſcilicet peccatũ, mortem & diabolum. Apoc.5. Ecce vicit leo. Et hoc *Dum iudicaris* ſcilicet iniuſtè à Pilato. Iob.36. Cauſa tua quaſi impij iudicata eſt. Deinde cùm dicit, *Si autem iniquitas mea* excludit falſum intellectũ authoritatis inductæ. Poſſet enim aliquis intelligere præmiſſa verba ſm hunc ſenſum, vt hæc dictio, *vt*, poneretur cauſaliter, & nõ ſolum conſecutiuè. Et ſic ſequeretur ꝙ peccatũ hominis directè ordinaretur ad commendandum Dei iuſtitiã. Sed Apoſtolus oſtendit hoc eſſe falſum. vt ſic det intelligere ꝙ ly *vt*, ponit cõſecutiuè, quia ſcilicet Dauid peccante, conſecutũ eſt ꝙ diuina iuſtitia manifeſtetur, non autem cauſaliter, quaſi peccatum hominis cõmendet Dei iuſtitiã. Quod quidem probat ducendo ad inconueniens. Et hoc dupliciter. Primò quidem ex parte iudicij diuini. Secundò ex parte iudicij humani. Circa primum tria facit. Primò ponit ſenſum falſum. Secũdò oſtendit incõueniens, quod ex hoc ſequitur ibi, *Quid dicemus? nunquid iniquus*. Tertiò oſtendit hoc eſſe incõueniens ibi, *Abſit*.

Quid prophetia prædeſtinationis, & quid prophetia comminationis.

Eſt conſiderandum ꝙ ſuprà Apoſtolus duas comparationes fecerat. vnam quidẽ veritatis diuinæ ad humanum mendacium, cùm dixerat, *Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax*. Alia iuſtitiæ Dei ad peccatum humanum, ſm verba Pſal. quibus dicit, Tibi ſoli peccaui, vt iuſtificeris. Et quantum ad comparationem primam, dicit, Si hæc verba ſunt intelligẽda ꝙ iniquitas mea directè cõmendat Dei iuſtitiam, *Quid dicemus*, id eſt, nõ poterimus ſuſtinere inconuenientia quę ſequuntur. Non enim peccatum eſt Deo neceſſarium, ad eius iuſtitiam cõmendandam. Eccle.15. Non concupiſcit multitudinẽ infidelium filiorum & inutilium. Exprimit aũt incõueniens quod ſequitur, dicens, *Nunquid Deus qui infert iram*, id eſt vindictam pro peccato *Eſt iniquus?* hoc enim ſequitur ex eo quod dictũ eſt. Si enim peccatum directè ordinaretur ad cõmendandam iuſtitiam, non eſſet

E dignum pœna, ſed præmio. Et ſic Deus puniens hominem pro peccato eſſet iniquus, contra illud Deut.32. Deus autẽ fidelis eſt abſq; vlla iniquitate. Excludit aũt conſequenter hoc incõueniens, cùm ſubdit, *Abſit*, ſcilicet, quòd Deus ſit iniquus. *Secundum hominem dico*, id eſt, ꝙ hęc verba protuli, nõ ex meo ſenſu, ſed ex hominis errãtis ſenſu protuli, ſicut dicitur 1.Cor.3. Cùm ſint inter vos zelus & cõtentio, nõnè carnales eſtis? Hoc aũt non eſſe dicendũ oſtendit, ſubdens, *Alioquin*, ſcilicet ſi Deus eſt iniquus, quomodo iudicabit hunc mundum, id eſt quomodo cõueniet ꝙ ipſe ſit vniuerſalis & ſupremus mũdi iudex? Oportet enim quod eſt primum & ſupremũ in quolibet genere eſſe infallibile, ſicut primũ mouens eſt immutabile. Vnde in Pſal.95. dicitur, Iudicabit orbem terræ in æquitate. Et ſimile argumentũ ponitur Iob.34. vbi dicitur, Verè Deus non condẽnat fruſtrà: nec omnipotens ſubuertit iudicium, quem cõſtituit alium ſuper terrã, &c. ſcilicet quia ſi ipſe nõ iuſtè iudicaret, oporteret dicere alium eſſe iudicem mundi. Deinde cùm dicit

F *Si enim veritas* oſtendit idem per humanum iudicium. Et circa hoc etiam tria facit. Primò proponit falſum intellectum prædictorũ verborum. Secundò ponit inconueniens quod ſequitur, ibi *Quid adhuc* Tertiò oſtendit illud eſſe inconueniens. ibi *Quorum damnatio* Exprimit autem falſum ſenſum ſm illam comparationem quæ eſt diuinæ veritatis ad humanum mendacium, cùm dicit, *Si enim in meo mendacio*, id eſt, propter meũ mendacium, *Veritas Dei* manifeſta ſcilicet abundauit in gloria ipſius, ita ꝙ mendacium hominis directè pertineat ad augmentum gloriæ, cõtra id quod dicitur Iob.13. Nunquid Deus indiget veſtro mẽdacio? Subdit autẽ conſequenter duo inconuenientia, quæ ſequuntur, quorum vnum eſt, ꝙ homo nõ deberet reputari peccator propter mendaciũ, ex quo in Dei gloriam directè ordinatur. Et hoc eſt ꝙ dicit, *Quid adhuc*, id eſt cur etiam nũc & *Ego iudicor* ſcilicet ab hominibus tanq̃ peccator pro mendacio. Sap.17. Cùm ſit timida nequitia, data eſt in omniũ condemnationem, quia ſcilicet peccatores ab omnibus iu-

G dicio condemnantur. Aliud autem inconueniens eſt, ꝙ locum habeat verbũ falſum quod apoſtolis imponebatur, quia enim prædicabant ꝙ per abundantiam gratiæ Chriſti, ſoluebatur abundantia peccatorũ, ſm illud infrà.5. Vbi abundauit delictum ſuperabundauit & gratia: blaſphemabant apoſtolos quaſi dicerent ꝙ homines deberent facere mala vt conſequerentur bona, quod ſequeretur ſi mendacium hominis directè cõmendaret Dei gratiam & veritatem, hoc eſt quod dicit *Nos faciamus mala* peccando ſcilicet & mendacium docendo *Vt veniant bona* ſcilicet, vt Dei veritas & iuſtitia commendetur, ſicut blaſphemamur, id eſt ſicut quidã blaſphemãdo nobis imponunt: infrà 1.Cor.4. Blaſphemamur & obſecramus: & ſicut quidam aiunt nos dicere verba noſtra deprauando 2.Petr.vlti. Quæ indocti & inſtabiles deprauant: hæc aũt excludit ſubdens, *Quorum condemnatio iuſta eſt*, id eſt eorum qui faciunt mala vt veniant bona: ſicut enim non eſt verum ſyllogizandum ex falſis, ita nõ eſt perueniendum ad bonum finem per mala.

H Hiere.12. Bene eſt omnibus qui præuaricantur & iniquè agunt: quod dicitur ex perſona impiorũ. Vel quorũ ſcilicet hæc nobis falſè imponentiũ damnatio iuſta eſt. Iuſtè enim cõdemnantur peruerſores ſacrę doctrinę. Apoc. vlt. Si quis appoſuerit ad hęc, apponet deus plagas ſcriptas in libro iſto.

Mala non ſunt facienda vt bona veniant, ſicut nec ex falſis eſt ſyllogizanda veritas.

LECTIO SECVNDA.

Oſtenduntur Iudæi ac Gentes æquales eſſe in ſtatu præcedentis culpæ, ac mira habetur expoſitio ſuper Dauidis verſiculis, ac demum quomodo lex, ijs qui in lege ſunt loquatur.

QVid igitur? præcellimus eos? Nequaquã. Cauſati enim ſumus Iudæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe: ſicut ſcriptum eſt, Quia non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Sepulchrum patẽs

eſt

eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, venenũ aſpidum ſub labijs eorum. Quorum os, maledictione & amaritudine plenum eſt, Veloces pedes eorum ad effundẽdum ſanguinem. Contritio & infœlicitas in vijs eorum, & viã pacis non cognouerunt, non eſt timor Dei ante oculos eorum. Scimus autem quoniam quæcunq; lex loquitur: his qui in lege ſunt loquitur. Vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non iuſtificatur omnis caro coram illo: per legem enim cognitio peccati.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit prærogatiuam Iudæorũ ſupra Gentiles quantum ad diuina beneficia, hic excludit eorum inanem gloriam, qua ſe Gentibus ad fidem conuerſis præferebant. Et primò proponit quod intendit: ſecũdò probat propoſitum, ibi *Cauſati enim ſumus.* Dicit ergo primò, ita dictum eſt, quid amplius eſt Iudæo? Primum quidẽ, quia tradita ſunt illis eloquia Dei. Quid igitur dicemus nos Iudæi ad fidem conuerſi? nunquid præcellimus eos ſcilicet Gentiles ad fidem conuerſos? de quo erat inter eos cõtentio. Luc. 22, Facta eſt cõtentio inter diſcipulos Ieſu quis eſſet maior. Et reſpondens ſubdit, *Nequaquam.*

B Sed hoc videtur contra præmiſſa in quibus dictum eſt, multum per omnem modũ amplius eſt Iudæo. Sed ad hoc reſpondetur in Gloſſa ꝙ illud fuit dictum quantum ad eſſe quod habebant Iudæi tempore legis: hoc autem nunc dicit Apoſtolus ſm ſtatum gratiæ, quia vt dicitur Col. 3. In Chriſto non eſt Gentilis & Iudæus, circuncisio & præputium, quia ſcilicet non faciunt differẽtiam quantum ad ſtatum gratiæ. Sed hæc reſponſio non videtur eſſe omnino ſecundum intentionem Apoſtoli, quia infrà oſtẽdet ꝙ etiam dum ſub lege erant peccatis ſubiacebant, ſicut & Gentiles, uel amplius. Et Ezech. 5. Iſta eſt Hieruſalem, in medio Gentiũ poſui eam, & in circuitu eius terras, cõtempſit iudicia mea vt magis eſſet impia quàm Gentes. Sic igitur dicendum eſt ꝙ

C ſuprà oſtendit prærogatiuam diuinorum beneficiorum: vnde nõ dixit ꝙ Iudæus eſſet excellẽtior: ſed quod aliquid eſſet Iudæo amplius *Donorum* hic autẽm excludit excellentiam perſonarum, quia illi qui diuina beneficia acceperunt non ſunt illis debitè vſi. Deinde cum dicit, *Cauſati enim ſumus.* Oſtendit propoſitum & primò ꝙ Iudæi non excedunt Gentiles quantum ad ſtatum peccati, ſecundô ꝙ non excedunt quãtum ad ſtatum iuſtitiæ, ibi *Nunc autem ſine lege.* Primum oſtendit dupliciter. Primò quidem ex his quæ ſupradicta ſunt. Secundò per authoritatẽ, ibi *Sicut ſcriptum eſt.*

Dicit ergo, *Cauſati enim ſumus*, ideſt cauſando rationibus oſtendimus Iudæos atque Grecos, ideſt Gentiles *Omnes ſub peccato eſſe.* Eſa. 1, A planta pedis vſque ad verticem non eſt, &c. Oſtendit enim primò ꝙ Gentiles veritatem Dei cognitam in impietate & in iniuſtitia detinebant: ſecundò ꝙ Iudæi lege ſuſcepta per præuaricationem legis Deum inhonorabant. Deinde cùm dicit *Sicut ſcriptum eſt.*

D Oſtendit propoſitum per authoritatem Pſalmiſtæ, & primò inducit authoritatem, ſecundò manifeſtat eam, ibi *Scimus autem.* Circa primum duo facit. Primò ponit peccata omiſsionis, ſecũdò peccata commiſsionis, ibi *ſepulchrum patens.* Peccata autem omiſsionis tangit dupliciter. Primò quidem remouendo principia bonorum operum. Secũdô remouẽdo ipſa bona opera, ibi *Omnes declinauerunt.* Sunt autem tria bonorum operum principia quorum vnum pertinet ad ipſam operis rectitudinem, & hoc eſt iuſtitia quam excludit dicens, ſicut ſcriptum eſt, ſcilicet in Pſal. 13. Quia non eſt iuſtus quiſquam. Mich. 7. Et perijt ſanctus de terra, & rectus in hominibus nõ eſt, quod quidem dupliciter poteſt intelligi. Vnu modo ꝙ intelligatur, nullus eſt iuſtus in ſe ex ſeipſo, ſed ex ſe quilibet eſt peccator, ex ſolo autẽ Deo habet iuſtitiam. Exod. 34. Dominator domine Deus miſericors & clemens, qui auſers iniquitatem, atque peccata, nulluſq; apud te, per ſe innocẽs eſt. Alio modo ꝙ nullus eſt quantum ad omnia iuſtus, quin aliquod peccatum habeat

Bonorum operũ principia, tria ſunt, iuſtitia ſcilicet rationis diſcretio, ac intẽtionis rectitudo.

A ſm illud Prou. 20, Quis poteſt dicere, Mundũ eſt cor meũ? Eccle. 7, Non eſt homo iuſtus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Tertiò etiam poteſt intelligi, vt referatur ad populum malorum, inter quos nullus eſt iuſtus. Eſt enim cõſuetudo ſcripturæ, vt quãdoq; loquatur de toto populo ratione malorum, quandoq; ratione bonorum, vt patet Hiere. 26. Vbi dicitur ꝙ cum compleſſet Hieremias loqui omnia quæ præceperat ei dominus vt loquèret ad vniuerſum populum, apprehenderunt eum ſacerdotes & prophetæ, & omnis populus dicentes, morte moriatur. Et poſtea ſubditur, Dixerunt principes & omnis populus, non eſt viro huic iudicium mortis. Sed primi duo ſenſus magis ſunt ſm intentionem Apoſtoli. Et hoc idem dicendum eſt in ſequẽtibus. Secundum autem principium boni operis eſt diſcretio rationis. Et hoc excludit ſubdens, *Non eſt intelligens.* Pſal. Neſcierunt neque intellexerunt. Et alibi, Noluit intelligere. Tertium principium eſt rectitudo intẽtionis quam excludit ſubdens, *Non eſt requirens Deum*, intẽtionem ſuam,

B ſcilicet dirigendo ad ipſum Oſeæ 10. Tempus inquirendi dominum qui cùm venerit docebit iuſtitiã. Conſequenter excludit ipſa bona opera. Et primò quidem quãtum ad offenſionem diuinæ legis cùm dicit, *Omnes declinauerunt*, ſcilicet à regula diuinæ legis. Eſa. 56, Omnes in viam ſuam declinauerunt. Secundô quantum ad oſtenſionem finis, vnde ſubdit, *Simul inutiles facti ſunt.* Hoc enim inutile dicim⁹, quod non conſequitur finem ſuum. Et ideo cùm homines à Deo declinant propter quẽ facti ſunt, redduntur inutiles. Sap. 4, Impiorum multitudo non eſt vtilis. Tertiò excludit ipſa bona opera, cùm ſubdit, *Non eſt qui faciat bonum.* Hiere. 4. Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autẽ facere neſcierunt. Subdit autem, *Vſque ad vnum*, quod poteſt vno modo intelligi excluſiuè, quaſi diceret, præter vnum, qui ſcilicet ſolus fecit bonum redimendo humanum genus. Eccleſ. 7, Virum de mille vnum reperi, mulierem nõ inueni. Vel poteſt intelligi incluſiuè quaſi dicat, nec etiam vnus eſt purus homo qui faciat bonum, ſcilicet perfectum. Hiere. 5. Quærite

C in plateis eius an inueniatis virum facientem iudicium & quærentem fidem. Deinde cùm dicit, *Sepulchrum patens* ponit peccata commiſsionis, & primò peccata oris. Secundò peccata operis, ibi *Veloces pedes eorum.* Peccata verò cordis ex his peccatis deprehenduntur. Circa peccatũ oris quatuor ponit. Primò promptitudinem, ſeu turpitudinem cùm dicit, *Sepulchrum patens eſt guttur eorum.* Sepulchrũ enim patens duo habet. Eſt enim paratum ad recipiendum mortuum, & ſm hoc, guttur hominis dicitur eſſe ſepulchrum patens, quando eſt paratum ad dicendum mortifera, per quem modum dicitur Hiere. 5, Pharetra eius quaſi ſepulchrum patẽs. Secundò: exhalat fœtorẽ. Mat. 23, Similes ſunt ſepulchris dealbatis quæ à foris patent hominibus ſpecioſa, intus ſunt plena oſsibus mortuorum & omni ſpurcitia. Eorum ergo guttur eſt ſepulchrum patens, ex quorum ore procedit turpiloquij fœtor. Apoca. 9, Et de ore ipſorũ procedit ignis & fumus & ſulphur. Secundò tangit circa peccatum oris fraudem, cùm dicit, *Linguis ſuis doloſe agebant.*

D Aliud ſcilicet habendo in corde, aliud in ore. Hierem. 9, Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta eſt. Tertiò ponit verborum noxietatem cum dicit, *Venenũ aſpidum ſub labijs eorum*: quia ſcilicet talia verba euenunt, quæ inſanabiliter proximos occidunt, vel ſpiritualiter vel corporaliter. Deut. 32, Fel draconum vinum eorum & venenum, &c. Quartò deſignat abundantiam horum peccatorum, cùm dicit, *Quorum os maledictione plenum eſt & amaritudine*, quia ſcilicet in talibus ſemper abundat maledictio, quia ſcilicet maledicunt de alijs detrahẽdo, contra id quod dicitur infra 12, Benedicite & nolite maledicere. *Et amaritudine*, in quantum ſcilicet non verentur in faciem proximi dicere iniurioſa verba, quibus ad amaritudinem prouocantur, contra id quod dicitur Epheſ. 4, Omnis amaritudo tollatur à vobis.

Deinde cùm dicit, *Veloces pedes eorum* tangit peccata operis, circa quæ tria tangit. Primò quidem promptitudinem ad malè agẽdum. Vnde dicit, Veloces pedes eorum. Prompti ſunt pedes, ideſt affectus eorum *Ad effundendum ſanguinem*

ideſt

ideſt ad faciendum quæcunque grauia peccata, quia inter cætera quæ committimus in proximum: homicidium eſt grauius. Prou. 1, Pedes eorum in malum currunt, & feſtinant vt effundant ſanguinem. Secundò tangit multitudinẽ nocumentorum, quæ alijs inferũt, cùm ſubdit, *In vijs eorum* ideſt in operibus eorum *Eſt contritio*, quia ſcilicet alios conterunt opprimendo eos. Eſa. 10. Ad conterendum cor eius, *Et infœlicitas*, inquantum ſcilicet priuãt homines bonis ſuis ad miſeriam eos deducendo. Iob. 23, Nudos dimittunt homines indumenta tollentes, &c. Poſſunt tamen hic duo intelligi eſſe poſita ad deſignandum pœnam potius ꝗ̃ culpã, vt ſit ſenſus, in vijs eorum eſt contritio & infœlicitas, ideſt opera eorum quæ per vias deſignantur, ducunt eos ad contritionem & infœlicitatem, ita ꝙ contritio referatur ad oppreſſionem pœnæ qua pro peccatis punientur. Eſa. 30. Cõminuentur ſicut conteritur lagena figuli. Infœlicitas autem referenda eſt ad pęnam damni, quia fœlicitate æterna priuabuntur. Sap. 12, Infœlices autem ſunt, & inter mortuos ſpes eorum. Tertiò oſtẽdit eorum culpæ obſtinationem ad malum, à qua quidem aliqui reuocantur dupliciter. Vno modo per hoc, ꝙ volunt ab hominibus pacem habere, ſed contra hoc dicitur, *Et viam pacis non cognouerunt*, ideſt non acceptauerunt. Pſal. 119. Cum his qui oderunt pacem. Alio modo intuitu diuini timoris, ſed iſti nec Deum timent, nec hominem reuerentur, vt dicitur Luc. 18. Vnde ſubditur, *Non eſt timor Dei ante oculos eorum*, ideſt ante ipſorum conſiderationem. Eccle. 1, Timor domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt non poterit iuſtificari. Poteſt autem & hoc ſpecialiter dici contra Iudæos Chriſto non credentes ꝙ non cognouerũt viam pacis. i. Chriſtum de quo dicitur Epheſ. 2. Ipſe eſt pax noſtra. Deinde cùm dicit, *Scimus autem quia quæcunque* manifeſtat authoritatem inductam tripliciter. Primò quidem exponendo ſenſum eius. Secundò exponendo intentionem ipſius, ibi *Vt omne os*. Tertiò aſſignãdo rationem dictorum in ipſa, ibi *Quoniam ex operibus*.

Circa primum conſiderandum eſt ꝙ Iudęi, contra quos Apoſtolus hic loquebatur poterant ad ſui excuſationẽ per

G uertere ſenſum authoritatis inductæ, dicendo, ꝙ prædicta pręmiſſa verba ſunt intelligenda de Gẽtibus, nõ de Iudęis. Sed hoc excludit Apoſtolus dicens, Scimus ꝙ quæcunque lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur, ideſt ad quos lex datur, & qui legem profitentur. Deuteronomij. 33. Legem præcepit nobis Moyſes. Gentiles autem nõ erant ſub lege, et ſecundum hoc, prædicta verba pertinent ad Iudæos. Eſt hic autem duplex obiectio. Prima quidem, quia verba ſuprà inducta non ſunt aſſumpta de lege, ſed de Pſal. Sed ad hoc dicendum eſt ꝙ quandoq; nomen legis ſumitur pro toto veteri teſtamento, non pro quinque libris Moyſi tantùm, ſecundum illud Ioan. 15. Vt impleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt, quia odio habuerũt me gratis. quod ſcriptũ eſt in veteri teſtamẽto, non in quinq; libris Moyſi, qui propriè lex dicuntur. Et ſic etiam lex accipitur hic. Quandoq; autem totum vetus teſtamentum diuiditur in tria ſcilicet in legem, pſalmos, & prophetas, ſecundũ illud

H Luc. vlt. Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, pſalmis & prophetis de me. Aliquãdo verò totum vetus teſtamentum diuiditur in duo, ſcilicet in legẽ & prophetas, ſm illud Matth. 22. In his duobus mandatis pendet omnis lex & prophetæ. Et ſm hunc modum Pſalteriũ ſub prophetis continetur. Secunda obiectio eſt quia in lege, id eſt in veteri teſtamento multa dicuntur pertinẽtia ad alias gentes, ſicut patet in pluribus locis Eſa. & Hierem. Vbi dicuntur multa contra Babylones, & ſimiliter cõtra alias nationes. Non ergo quæcunq; loquitur lex, loquitur his et de his qui in lege ſunt. Sed dicendum ꝙ quæcunq; indeterminatè loquitur ad eos pertinere videntur, quibus lex datur, quando verò ſcriptura de alijs loquitur, ſpeciali titulo deſignat alios, ſicut cum dicitur onus Babylonis, & onus Tyri, &c. Quæ contra alias gentes in veteri teſtamento dicuntur, aliquo modo ad Iudæos pertinebant [illegible] antum eorum infortunia ad eorum conſolationem ve[illegible] parem prænuntiabantur, ſicut etiam prædicator ea debe[t] dicere

E quæ pertinent ad eos quibus prædicat, nõ autem quæ pertinẽt ad alios. Eſa. 58, Annuntia populo meo peccata eorũ, quaſi diceret, non quæ ſunt aliorum. Deinde cùm dicit, *Vt omne os, &c.* aſſignat intentionem prędictæ authoritatis: propter duo enim ſacra ſcriptura oẽs de iniuſtitia arguit. Primò quidem ad reprimendum eorum iactãtiam quã ſe iuſtos arbitrabãtur, ſm illud Luc. 18, Ieiuno bis in ſabbato. Et quantum ad hoc dicit *Vt omne os obſtruatur*, quòd ſcilicet ſibi iuſtitiam præſumptuoſe, aſcribebat. Pſal. 62. Obſtructum eſt os loquentium iniqua. 1. Reg. 2, Nolite multiplicare loqui ſublimia glorianteſ. Secundò vt ſuam culpam recognoſcentes ſe Deo ſubijciant, ſicut infirmus medico. Vnde ſubdit, *Et ſubditus fiat omnis mundus Deo*, ideſt non ſolũ Gentilis, ſed etiam Iudæus culpam ſuam recognoſcentes. Pſal. 61. Nõne Deo ſubiecta erit anima mea. Deinde cũ dicit, *Quoniam ex operibus legis* aſſignat rationem præmiſſorum verborum. Et primò ponit rationem. Secũdò manifeſtat eam, ibi *Per legem, &c.* Dicit ergo primò, ideo nõ eſt iuſtus quiſ-

F quam, quoniam omnis caro, ideſt omnis homo non iuſtificatur coram illo, ideſt ſecundum eius iudicium ex operibꝰ legis, quia vt dicitur Gal. 2, Si ex lege eſt iuſtitia, Chriſtus gratis mortuus eſt. Et ad Tit. 3. Nõ ex operibus iuſtitię, quę fecimus nos, ſed ſm miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit. Eſt autem duplex opꝰ legis, quoddam quidem eſt propriũ legis Moſaicę, ſicut obſeruatio cerimonialium pręceptorũ, quoddam eſt opus legis naturæ quia pertinet ad legem naturalem, ſicut, non occidas, non furtum facias. Quidam ergo hoc intelligunt dictum eſſe de primis legis operibus ſcilicet ꝙ cerimonialia gratiam non cõferebant per quam homines iuſtificantũ non tamen iſta videtur eſſe intentio Apoſtoli, quod patet ex hoc ꝙ ſtatim ſubdit *Per legem enim cognitio peccati*. Manifeſtum eſt autem ꝙ peccata cognoſcuntur per prohibitionem moralium præceptorum, & ita Apoſtolus intẽdit, ꝙ ex omnibus operibus legis, etiam quę per præcepta moralia mandantur nõ iuſtificatur homo, ita ꝙ ex operibus in eo cauſetur iuſtitia, quia vt dicitur infrà 11.

Homo in ordine ad Deum, nullis operibꝰ legis iuſtificatur, ſiue Moſaicæ, ſiue naturæ.

G Si enim gratia, iam non ex operibus. Deinde cùm dicit, *Per legem* probat quod dixerat ſcilicet ꝙ opera legis non ſufficient. Lex enim datur vt homo cognoſcat quid debeat agere, quid vitare. Pſal. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Prou. 6. Mandatum lucerna eſt, & lex lux & via vitæ. Ex hoc autem ꝙ homo cognoſcit peccatum, quod vitare debet tanquam prohibitũ, non ſtatim ſequitur ꝙ illud vitet quod pertinet ad rationẽ iuſtitiæ, quia concupiſcentia ſubuertit iudicium rationis in particulari operabili. Et ideò lex non ſufficit ad iuſtificandum, ſed eſt neceſſarium aliud remedium per quod concupiſcentia reprimatur.

LECTIO TERTIA.

Gentiles paritérq; Iudæos ęquales eſſe in ſtatu ſuſcipiendæ gratiæ oſtendit, ſimulque probat iuſtificationem fieri per fidem in Ieſum Chriſtum quæ, quo nam pacto iuſtificet, hic ſimul aperitur.

H *NVnc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata à lege & prophetis. Iuſtitia autem Dei per fidẽ Ieſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes qui credunt in eum. Non enim eſt diſtinctio. Omnes enim peccauerũt & egent gloria Dei. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ propter remiſſionem præcedentium delictorum, in ſuſtẽtatione Dei, ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore, vt ſit ipſe iuſtus et iuſtificans eum, qui eſt ex fide Ieſu Chriſti.*

Poſtquam oſtendit Apoſtolus Iudæos & Gẽtiles ęquales eſſe quantum ad ſtatum culpæ præcedentis, hic oſtendit eos æquales quantum ad ſtatum gratiæ ſubſequentis. Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit propoſitum, Secundò oſtendit quoddam quod ſuppoſuerat ibi *An Iudæorum*

Deus

municatem. Tertiò reſpondet obiectioni, ibi *Legem ergo deſtruimus.* Circa primum tria facit. Primò proponit quod intendit. Secundò manifeſtat propoſitum, ibi *Non eſt diſtinctio.* Tertiò infert concluſionem intentam, ibi *Vbi eſt ergo gloriatio tua?* Circa primum tria facit. Primò proponit habitudinē iuſtitiæ ad legem. Secundò aſsignat cauſam iuſtitiæ, ibi *Iuſtitia autem Dei.* Tertiò aſsignat huiuſmodi iuſtitiæ communitatem, ibi *In omnes, &c.* Ponit autem primò duplicē comparationē ſeu habitudinem iuſtitiæ ad legem. Primò quidem quia non eſt ex lege cauſata. Et hoc eſt quod dicit, dictū eſt quod olim per opera legis non poterat eſſe iuſtitia Dei, vel quia ipſe iuſtus eſt adimplens promiſſa de iuſtificatione hominum. Infrà. 15. Dico enim Chriſtum miniſtrū fuiſſe circuncisionis propter veritatem Dei. Vel potius iuſtitia Dei, qua aliquis iuſtificatur à Deo, de qua dicitur infrà. 10. Ignorantes Dei iuſtitiam. Hæc inquam Dei iuſtitia nunc, id eſt tempore gratiæ manifeſtata eſt, tum per Chriſti doctrinam, tum per eius miracula, tum etiā per facti euidentiam inquantum euidens eſt multos eſſe diuinitus iuſtificatos. Et hoc ſine lege, ſcilicet cauſante iuſtitiam. Galat. 5. Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Eſa. 56. Propè eſt ſalus mea vt veniat, & iuſtitia mea vt reueletur. Et ne aliquis credat hanc iuſtitiam legi eſſe cōtrariam. Secundò ponit aliam habitudinem iuſtitiæ ad legem, cūm dicit, *Teſtificata a lege & prophetis.* Lex quidē Chriſti iuſtitiam teſtificata eſt pronuntiando, & præfigurādo. Io. 5. Si crederetis Moyſi, forſitan & mihi crederetis, de me enim ille ſcripſit, & etiam per effectum, quia cum ipſa iuſtificare non poſſet, teſtimonium perhibebat aliunde quærendam eſſe iuſtitiam. Prophetę autem teſtificati ſunt eam prænuntiando. Act. 10. Huic omnes prophetæ teſtimoniū perhibent. Conſequenter autem aſsignat cauſam huius iuſtitiæ, & dicit. *Iuſtitia autem Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti.* id eſt quam ipſe tradidit. Heb. 12. Aſpicientes in authorem fidei, &c. Vel etiam quæ de ipſo habetur infrà. 10. Quia ſi confitearis in ore tuo dominum Ieſum, & in corde tuo credideris quod Deus illū ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Dicitur autem iuſtitiā Dei eſſe per fidem Ieſu Chriſti, nō vt quaſi per fidem mereamur iuſtificari, quaſi ipſa fides ex nobis exiſtat, et per eam mereamur Dei iuſtitiam, ſicut Pelagiani dixerunt, ſed quia in ipſa iuſtificatione qua iuſtificamur à Deo, primus motus mentis in Deum eſt per fidē. Accedentem enim ad Deum oportet credere, vt dicitur Heb. 11. Vnde & ipſa fides quaſi prima pars iuſtitiæ eſt nobis à Deo. Epheſ. 2. Gratia eſtis ſaluati per fidem, &c. Hæc autem fides ex qua eſt iuſtitia, non eſt fides informis de qua dicitur Iac. 2. Fides ſine operibus mortua eſt, ſed eſt fides per charitatem formata, de qua dicitur Gal. 5. Nam in Chriſto Ieſu neque circūciſio aliquid valet ſine fide, per quam in nobis habitat Chriſtus. Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris, quod ſine charitate non fit. 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Hæc eſt ētiam fides de qua dicitur Actu. 15. Fide purificās corda eorum, quæ quidem purificatio non fit ſine charitate. Prouerb. 10. Vniuerſa delicta operit charitas. Et ne aliquis diceret per hanc fidem ſolos Iudæos iuſtificari. Tertiò oſtendit communitatem huius iuſtitiæ, cūm ſubdit, in omnes, ſcilicet iſta iuſtitia eſt in corde, non carnalibus obſeruantijs, de quibus dicitur Heb. 9. Quòd carnales obſeruantiæ erant ad iuſtificationem carnis, vſque ad tempus correctionis impoſitæ. Et ſuper omnes, quia videlicet facultatem humanam ac merita excedit. 2. Cor. 3. Non quod ſufficientes ſimus cogitare. Addit autem qui credunt in eum, quod pertinet ad fidem formatam, per quam homo iuſtificatur, vt dictum eſt.

Deinde cū dicit, *Non eſt enim diſtinctio* manifeſtat quod dixerat, & primò quantum ad communitatem iuſtitiæ. Secundò quantum ad cauſam eius: ibi *Iuſtificati gratis.* Tertiò quantum ad manifeſtationem ipſius ibi, *Ad oſtenſionem.* Dicit ergo primò, dictum eſt, iuſtificatio Dei eſt in omnes & ſuper omnes qui credunt in Chriſtum. Non enim eſt quantum ad hoc diſtinctio inter Iudæum & Gentilem. Col. 3. In Chriſto Ieſu non eſt Gētilis & Iudæus ſcilicet diſtinctionem aliquam habens, quaſi Iudæus non indigeat iuſtificari à Deo ſicut Gentilis: omnes enim peccauerunt, ſicut ſuprà oſtēſum eſt. Eſa. 53. Omnes nos quaſi oues errauimus, & per hoc egent gloria Dei, id eſt iuſtificatione quæ in gloriam Dei cedit, non autem ſibi debet homo hanc gloriam aſcribere. Pſal. 113. Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Pſal. 65. Date gloriā Deo. Sic igitur quia omnes peccauerunt, & ex ſe iuſtificari non poſſunt, reſtat vt per aliam cauſam iuſtificentur, quā conſequenter oſtendit ſubdens *Iuſtificati.* Vbi primò oſtendit quod huiuſmodi iuſtificatio eſt ſine lege, id eſt quod nō eſt ex operibus legis cū dicit *Iuſtificati gratis* id eſt abſque merito præcedentium operum. Eſa. 52. Gratis venundati eſtis, & ſine argento redimemini. Et hoc per gratiam ipſius ſcilicet Dei, cui ex hoc debetur gloria. 1. Cor. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum. Secūdò oſtendit quæ ſit cauſa iuſtificationis. Et primò ponit ipſam cauſam cū dicit. *Per redemptionem,* vt enim dicitur Io. 8. Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Ex qua quidem ſeruitute homo redimitur ſi pro peccato ſatisfaciat. Sicut ſi aliquis ob culpam commiſſam obnoxius eſſet regi ad ſoluendam pecuniam, ille eū redimere diceretur à noxa, qui pro eo pecuniam ſolueret. Hæc autem noxa ad totum humanum genus pertinebat, quod erat infectum per peccatum primi parētis. Vnde nullus alius pro peccato totius humani generis ſatisfacere poterat, niſi ſolus Chriſtus qui ab omni peccato erat immunis. Vnde ſubdit *Quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Quaſi dicat: in alio nō poterat nobis eſſe redēptio. 1. Petr. 1. Non corruptibilibus auro vel argento. Secundò oſtendit vnde iſta redemptio efficaciam habuit, cūm dicit *Quem propoſuit Deus propitiatorem.* Ex hoc enim Chriſti ſatisfactio efficaciam ad iuſtificandum habuit, et ad redimendum, quia eū Deus ad hoc ordinauerat ſecundum ſuum propoſitum, quod deſignat, cūm dicit *Quem propoſuit Deus propitiatorem.* Epheſ. 1. Qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Vel propoſuit, id eſt pro omnibus poſuit, vt quia humanum genus nō habebat, vnde ſatisfacere poſſet, niſi ipſe Deus eis redemptorem & ſatisfactorem daret. Pſal. 110. Redemptionē miſit dominus populo ſuo. Et ſic dum ſatisfaciendo nos redimit à noxa peccati Deum peccatis noſtris propitiū facit, quod petebat Pſal. dicens, Propitius eſto peccatis noſtris, & ideo dicit eum propitiatorem. 1. Io. 2. Propitiatio. In cuius figura Exod. 25. mandatur quod fiat propitiatorium id eſt quod Chriſtus ponatur ſuper archam, id eſt, eccleſiam. Tertiò oſtendit per quos redemptionis effectus ad nos perueniat, cūm dicit, *Per fidem in ſanguine eius* id eſt, quæ eſt de ſanguine eius pro nobis effuſo. Vt enim pro nobis ſatisfaceret congruebat vt pœnam mortis pro nobis ſubiret, quam homo per peccatum incurrerat, ſecundum illud Gene. 2. Quacunque die &c. Vnde dicitur. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Hæc autem mors Chriſti nobis applicatur per fidem, qua credimus per ſuam mortem mundum redemiſſe. Gala. 2. In fide viuo filij Dei, qui dilexit me, &c. Nā & apud homines ſatisfactio vnius alteri non valeret: niſi cā ratam haberet. Et ſic patet quomodo ſit iuſtitia per fidem Ieſu Chriſti, vt ſuprà dictum eſt. Sed quia etiam ſuprà dixit iuſtitiam Dei eſſe nunc manifeſtatam: agit conſequenter de hac manifeſtatione, & primò tangit modum manifeſtationis dicens, *Ad oſtenſionem,* quaſi dicat, hoc inquam factum eſt, vt iuſtificaremur per redemptionem Chriſti, et per fidem ſanguinis eius ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuę, id eſt ad hoc quod ſuam iuſtitiam Deus oſtenderet, & hoc propter remiſsionem precedētium delictorum. In hoc enim quod pręcedentia delicta Deus remiſit, quę lex remittere non poterat, nec homines propria virtute ab eis ſe pręcauere poterant, oſtendit quod neceſſaria eſt hominibus iuſtitia, qua iuſtificentur à Deo, ſolùm autem per ſanguinem Chriſti potuerunt remitti peccata non ſolū pręſentia, ſed præterita, quia virtus ſanguinis Chriſti operatur per fidem hominis, quā quidem fidem habuerunt illi qui præceſſerunt Chriſti paſſionem ſicut & nos habemus. 2. Cor. 4. Habentes eundem ſpiritum fidei credimus. Vnde & legitur aliter, vt dicatur propter remiſsionem delictorum quę ſunt hominum pręcedentium.

Iuſtitia dei quomodo ſit nūc manifeſtata.

Fides quomodo dicatur iuſtificare.

Virtus ſanguinis chriſti operat' in nobis p fidem.

cedentium Chriſti paſsionem. Vnde dicitur Mich. vlt. Deponet iniquitates noſtras & proijciet, &c. Secundò oſtendit tempus manifeſtationis eius cùm ſubdit, In ſuſtentatione Dei ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore: quaſi diceret, præcedentia delicta erant ante Chriſti paſsionem in ſuſtentatione Dei quaſi in quadam diuina Dei ſuſtinentia: quia nec pro eis credentes & pœnitentes damnat, nec ab eis totaliter reddit abſolutos, vt ſcilicet eis non obſtantibus poſsint introire in gloriam. Vel ſecundum aliam literã poteſt intelligi q ipſi ſancti patres erant in ſuſtentatione Dei, quia detinebantur in limbo, non quidem patientes pęnam ſenſibilem, ſed expectantes introire in gloriã per Chriſti paſsionem. Eccl. 2. Suſtine ſuſtentationes Dei. Ad hoc in quam præcedentia delicta vel præcedentes patres erant in ſuſtentatione Dei ad oſtenſionẽ ſcilicet iuſtitiæ eius in hoc tempore, ideſt vt in hoc tempore gratiæ ſuã iuſtitiam perfectè oſtenderet, plenam remiſsionem peccatorum tribuẽdo. Pſal. Venit tempus, &c. Et. 2. Cor. 6. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. Et hoc eſt q ſuprà dixerat nunc eſſe iuſtitiam Dei manifeſtatam. Oportuit autem vt præcedentia peccata vſq; ad hoc tempus eſſent in Dei ſuſtentatione: vt primò conuinceretur homo de defectu ſcientiæ, quia tempore legis naturæ in errores & turpia peccata incidit, & ẽt defectu potentiæ, quia poſt legem ſcriptam quæ fecit cognitionem peccati, adhuc homo per infirmitatem peccauit. Tertiò oſtendit q per remiſsionem peccatorum Dei iuſtitia oſtendatur, ſiue accipiatur Dei iuſtitia qua ipſe eſt iuſtus, ſiue qua alios iuſtificat. Vnde ſubdit, *Vt ſit ipſe iuſtus*, id eſt vt per remiſsionem peccatorum Deus appareat eſſe iuſt⁹ in ſeipſo, tum quia remittit peccata ſicut promiſerat, tum quia ad iuſtitiam Dei pertinet q peccata deſtruat, homines ad iuſtitiam Dei reducendo. Pſal. x. Iuſtus dominus & iuſtitias dilexit. Et etiam vt *ſit iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu Chriſti*, id eſt, qui per fidem Ieſu Chriſti accedit ad Deũ. Accedẽtem enim ad Deum oportet credere. Hæb. ſecũdo.

LECTIO QVARTA.

Gloria Iudæorum quam habebant in lege, qua ſe gentibus pręferebant, radicitus extirpatur, diciturq; fidei iuſtitiam omnes cõmuniter intueri, quum Deus qui iuſtificat, Gentium ſit ac Iudæorum Deus, ac ſimul oſtenditur quomodo lex non deſtruatur per fidem, ſed potius fide ipſa firmetur.

VBi eſt gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? Factorum? Non, ſed per legem fidei. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? Immo & Gentium. Quoniam quidem vnus eſt Deus qui iuſtificat circuncíſionem ex fide, & præputium per fidem. Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit. Sed legem ſtatuimus.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit q Iudæi non præcedunt Gentiles: neq; quantum ad ſtatum culpæ: neque quantum ad ſtatum iuſtitiæ: hic concludit concluſionem intẽtam excludendo ſcilicet eorum gloriam qua Gentibus ſe præferebant, & circa hoc tria facit. Primò proponit huius gloriæ excluſionem. Secundo excluſionis cauſam ibi *Per quam legem* Tertio oſtendit modum quo excludit, ibi *Arbitramur enim, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit quæſtionem dicens, ex quo communiter es ſub peccato tu Iudæus ſicut & Gentilis, et ex quo Gentilis iuſtificatur per fidem: ſicut & tu, *Vbi eſt gloriatio tua*, qua ſcilicet in lege gloriaris vt ſuprà ſecundò dictum eſt. Et per hoc te Gentilis vis præferre. 1. Cor. 6. Non eſt bona gloriatio veſtra. Gal. 6. Nõ efficiamur inanis gloriæ cupidi, &c. Secundò huic quęſtioni reſpondet dicens, *Excluſa* eſt, ideſt ſublata eſt. 1. Reg. 4. Et ablata eſt gloria de Iſrael. Oſeę. 4. Gloriam eorũ in ignominiam commutabo. Vel *Excluſa*, ideſt expreſſè manifeſtata eſt: gloriabantur enim Iudæi in gloria & cultu vnius Dei, & hanc eorum gloriã dicit excluſam, ideſt expreſſam

E per Chriſtum, ſicut artifices qui aliquam imaginem in argento exprimunt, excluſores vocantur, ſm illud Pſal. 67. Vt excludant eos qui probati ſunt argento. Sed primus ſenſus eſt magis literalis. Cùm autem dicit, *Per quam legem*, oſtẽdit cauſam huius excluſionis. Quia autem Iudæorum gloriatio erat in lege, vt ſuprà dictum eſt. Ideo oportere videbatur q per aliquid eiuſdem generis, ideſt per aliquam legem eorum gloriatio excluderetur. Et ideo interrogãdo quęrẽs ſubdit, Per quam ſcilicet eſt eorũ gloriatio excluſa. Poſſet autẽ aliquis credere, q eorum gloriationem excluſam Apoſtolus diceret per aliqua pręcepta legalia, quibus quædam maiora opera mandarentur. Et ideo interrogãdo ſubdit, *Factorum?* quaſi dicat. Nũquid per aliquam legem factorum, eorum gloriationem excluſam dico? Et reſpondet q non, *ſed per legem fidei*: & ſic patet q duplicem legem hic inducit Apoſtolus ſcilicet factorum et fidei. Et in promptu eſſe videtur q per legem factorum intelligitur lex vetus, & per legem fidei, lex noua, per quam Gentilis æquiparatur Iudęo. Sed dubitatur de hac diſtinctione. Nam et in veteri lege neceſſaria erat fides, ſicut & in noua. Eccle. 2. Qui timetis dominum, credite illi. Et Pſal. 115. Credidi propter quod locutus ſum. immo etiam in noua lege facta quędam requiruntur & quorũdam ſacramentorum ſm illud Luc. 26. Hoc facite in meam commemorationem. Et etiã moralium obſeruationum. Iac. 1. Eſtote factores verbi, & non auditores tantùm. Dicendum eſt igitur q legem factorum dicit legem exteri⁹ propoſitam & deſcriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur, dum pręcipitur quid fieri debeat, et per prohibitionem oſtẽditur à quo debeat abſtineri. legem autem fidei vocat legem interius deſcriptam, per quam nõ ſolùm exteriora facta, ſed etiam ipſi motus cordium diſponũtur, inter quos primus eſt motus fidei. Corde enim creditur ad iuſtitiam, vt dicitur hic cap. 10. Et de hac lege loquitur infrà. 8. Lex ſpirit⁹ vitæ quæ eſt in Chriſto Ieſu. Deinde cùm dicit, *Arbitramur enim*. oſtendit modum quo per legem fidei gloria Iudæorum excluditur, dicens, Arbitramur enim nos Apoſtoli veritatem à Chriſto edocti, hominem quemcunq;, ſiue Iudæum, ſiue Gentilem, iuſtificari per fidem. Act. 15. Fide purificans corda eorum, & hoc *ſine operibus legis*, non autem ſolum ſine operibus cerimonialibus, quę gratiam nõ conferebant: ſed ſolùm ſignificabant, ſed etiam ſine operib⁹ moralium pręceptorum, ſm illud ad Tit. 3. Non ex operibus iuſtitię quæ fecimus nos, &c. ita tamẽ q hoc intelligat ſine operib⁹ pręcedentibus iuſtitiam. Non autem ſine operibus conſequentibus, quia vt dicitur Iaco. 2. Fides ſine operib⁹ ſcilicet ſubſequentibus mortua eſt. Et ideo iuſtificare non poteſt.

G Deinde cùm dicit, *An Iudæorum*. oſtendit quoddam quod pręſuppoſuerat ſcilicet q iuſtitia fidei communiter ſe haberet ad omnes. Et prius quidem hoc manifeſtauerat ratione accepta ex parte cauſę materialis cũ ſuprà dixerat, omnes peccauerunt & egẽt gratia Dei, ideſt peccatores ſunt quos oportet per gratiã fidei iuſtificari, ſed probatio quę eſt ex ſola cauſa materiali non ſufficit, quia materia nõ mouetur

H per ſe ad formam ſine cauſa agẽte. Et ideo hic ſubiungit rationem acceptam ex parte cauſæ agentis, ideſt iuſtificãtis: qui eſt Deus. infrà. 8. Deus qui iuſtificat. Manifeſtum eſt autem q Deus noſter illos iuſtificãdo ſaluat, quorũ eſt Deus, ſm illud Pſal. 67. Deus noſter, Deus ſaluos faciendi. Nõ eſt autem Iudæorum tãtum Deus, ſed & Gentiũ, ergo vtroſq; iuſtificat. Circa hoc ergo tria facit. Primò proponit quæſtionem de Iudæis cùm dicit, *An Iudæorum tantum eſt Deus?* Quod quidẽ videri poſſet alicui per hoc quod dicit Exo. 5. Deus Hebræorum vocauit nos. Dicendum eſt ergo, q Iudæorum Deus tantum erat per ſpecialem cultum ab eis Deo exhibitum. Vnde in Pſal. 75. dicitur, Notus in Iudæa Deus. erat tamen Deus omnium per commune regimen vniuerſorũ, ſecũdum illud Pſal. 46. Rex omnis terrę Deus.

Secundò proponit quęſtionem ex parte Gentium dicens, *Nonne & Gentium* ſcilicet eſt Deus? & reſpondet, Immo & Gentium, quas ſcilicet gubernat & regit, ſecundũ illud Hiere. 10. Quis non timebit te ò rex Gentium?

Lex duplex factorum. s. & fidei.

Tertiò,

Tertiò, ibi *Quoniam quidem,* manifeſtat per ſignũ quod dixerat. quaſi dicat, ex hoc manifeſtum eſt ꝙ Deus eſt non ſolùm Iudæorum, ſed & Gentilium, quoniã quidem vnus eſt Deus qui iuſtificat circũciſionem, ideſt Iudæos ex fide, vt enim dicitur Gal.5. In Chriſto Ieſu neq; circunciſio neq; præputium. Quòd autẽ dicit ex fide & per fidem, ſm Gloſſam eſt omnino idem: poteſt tamen aliqua differentia attẽdi. Nam hæc præpoſitio, ex deſignat aliquando cauſam remotam, hæc præpoſitio, per, propinquam. Iudæi ergo iuſtificari dicũtur ex fide, quia fides fuit prima cauſa ex qua proceſſit circunciſio & cætera ſacramenta legalia: & ita Iudæos iuſtificat fides, ſicut quædã cauſa primaria per quaſdam medias cauſas, ſed Gẽtiles per ipſam fidem immediatè iuſtificantur. Deinde cùm dicit, *Legem ergo* excludit quandam obiectionem, poſſet enim aliquis dicere ꝙ prædictam legem deſtrueret, & ideo quærit dicens, *Legem ergo deſtruimus per fidem* ex hoc ſcilicet ꝙ dicimus homines iuſtificari ſine operibus legis. Et reſpondet *Abſit* ſecundum illud Mat.5. Non præteribit iota vnum, aut vnus apex, &c. Subdit autem, *ſed legem ſtatuimus,* ideſt per fidem legem perficimus, & adimplemus, ſm illud Mat.5. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. & hoc quantum ad præcepta cerimonialia, quæ cùm eſſent figuralia per hoc ſtatuũtur & adimplẽtur ꝙ veritas ſignificata per ea, in fide Chriſti exhibet, & etiam quantum ad moralia quia fides Chriſti auxilium gratiæ confert ad implenda moralia præcepta legis. Addit etiam quædam conſilia per ea quæ præcepta moralia tutius & firmius conſeruantur.

CAPVT QVARTVM.

Circunciſionis gloria, qua Iudei Gentes præcedere ſe credebant, euellitur, ac quomodo merces imputetur alicui & ſecundum gratiam & ſecundum debitum, declaratur.

*Q*Vid ergo dicemus, Inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem? Si enim Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt habet gloriam, ſed non apud Deum. Quid enim dicit ſcriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam: ſed ſecũdum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam ſecundũ propoſitum gratiæ Dei: ſicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc, in circunciſione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata eſt fides Abrahæ ad iuſtitiam. Quomodo ergo reputata eſt? In circunciſione an in præputio? Non in circunciſione, ſed in præputio.*

Poſtquam Apoſtolꝰ excluſit Iudæorum gloriam quam habebant in lege per eam ſe Gentibus præferentes, hic excludit eorum gloriam quantum ad circunciſionem. Et circa hoc duo facit. Primò reſumit quæſtionem quam ſuprà poſuerat dicẽs, *Quæ eſt vtilitas circunciſionis?* Et quia Abrahã primus mandatum de circunciſione accepit. vt dicitur Gene.17. Ideò quæſtionem iterat in perſona ipſius Abrahæ dicens, Si ita eſt ꝙ Deus iuſtificat præputium ſicut & circunciſionem. *Quid ergo dicemus inueniſſe vtilitatis Abraham patrem noſtrũ ſecundum carnem?* ideſt ſecundum circunciſionem carnalem & ſm alias obſeruantias carnales? videtur eſſe inconueniẽs ſi dicatur ꝙ nihil vtilitatis inuenerit, cùm dicatur Eſa.48. Ego dominus docens te vtilia. Secundò, ibi *Si enim Abraham, &c.* reſpondet propoſitæ quæſtioni. Et duo facit. Primò oſtendit ꝙ Abraham non hoc inuenerit per circunciſionem & cætera legis opera ꝙ per eam iuſtificaretur, ſed

A magis per fidem. Secundò commendat fidem ipſius, ibi *Qui contra ſpem, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit propoſitum ratione accepta ex parte diuinæ acceptationis. Secũdò ratione diuinæ promiſſionis, ibi *Non enim per legem, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit quandam conditionalem. Secundò probat deſtructionem conſequẽtis, ibi *Quid enim dicit ſcriptura, &c.* Tertiò probat ipſam conditionalem, ibi *Sicut & Dauid, &c.* Circa primum intendit Apoſtolus ſic argumẽtari. Si Abraham iuſtificatus eſſet ex operibus legis, non haberet gloriam apud Deum, ergo nõ ex operibus iuſtificatus eſt. Proponit ergo cõditionalem dicẽs, Quæſitum eſt, quid Abraham inuenit ſm carnalem circunciſionem. Et manifeſtum eſt ꝙ hoc non inuenit vt iuſtificatus ſit ex operibus legis, ita ſcilicet ꝙ eius iuſtitia in operibus legis conſiſtat, habet quidem gloriam, ſcilicet apud homines qui exteriora facta vident, ſed nõ apud Deum qui videt in occulto, ſm illud.1. Reg.16. Deꝰ autem intuetur cor.1. Cor.3. Nemo veſtrum glorietur in homini-
B bus, &c. Vnde contra quoſdam dicitur Ioan.12. Dilexerũt magis gloriam hominum ꝗ̃ Dei. Sed contra hoc poteſt obijci, quia ex cõſuetudine operum exteriorum generatur interior habitꝰ, ſm quem etiam cor hominis bene diſponitur, vt ſit promptum ab bene operandum, & in bonis operibus delectetur, ſicut Philoſophus docet in.2. Ethi.

Sed dicendum eſt, ꝙ hoc habet locum in iuſtitia humana, per quam ſcilicet homo ordinatur ad bonum humanũ. Huius enim iuſtitiæ habitus per opera humana poteſt acquiri, ſed iuſtitia quæ habet gloriam apud Deum ordinat ad bonum diuinũ ſcilicet futuræ gloriæ, quæ facultatem humanam excedit, ſm illud.1. Cor.2. In cor hominis non aſcẽdit quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Et ideo opera hominis non ſunt proportionata ad huius iuſtitiæ habitũ cauſandum, ſed oportet prius iuſtificari interius cor hominis à Deo vt opera faciat proportionata diuinæ gloriæ.

Deinde cùm dicit, *Quid enim, &c.* deſtruit conſequens quod fuit negatiuum, probãdo affirmationem oppoſitam
C ſcilicet ꝙ Abraham habebat gloriam apud Deum. Et hoc probat per authoritatem ſcripturæ, quam primò Apoſtolꝰ ponit, ſecundò exponit, ibi *Ei autem, &c.* Dicit ergo primò. Dico Abraham ſic iuſtificatum eſſe ꝙ habet gloriam apud Deum. Quid enim ſcriptura dicit? Gene.15. *Credidit Abraham* Deo, promittẽti ſibi ſeminis multiplicationẽ. Eccle.2. Crede Deo; & recuperabit te. *Et reputatum eſt illi* ſcilicet à Deo ad iuſtitiam.1. Mach.2. Abraham in tentatione inuẽtus eſt fidelis. Et ſic patet ꝙ apud Deum, à quo eſt ei reputatum ad iuſtitiam ꝙ credidit, gloriam habet. Eſt autẽ conſiderandum ꝙ iuſtitia quam Deus reputat, ſcriptã expreſſit non in aliquo exteriori opere, ſed in interiori fide cordis quam ſolus Deus intuetur. Cùm autem dicatur triplex eſſe actus fidei, ſcilicet, credere Deum, Deo, & in Deum, poſuit hunc actum qui eſt credere Deo, qui eſt proprius actꝰ fidei, eius ſpeciem demonſtrans. Nam credere in Deum, demõſtrat ordinem fidei ad finem, qui eſt per charitatem: nã credere in Deum, eſt credendo in Deum ire, quod charitas facit. Et ſic ſequitur ſpeciem fidei. Credere autẽ Deum, de-

Actus fidei triplex eſt credere ſcilicet Deo, Deum, & in Deum.

D monſtrat fidei materiam, ſm ꝙ eſt virtꝰ theologica, habẽs Deum pro obiecto. Et ideo hic actus nondum attingit ad ſpeciem fidei, quia ſi aliquis credat Deum eſſe per aliquas rationes humanas & naturalia ſigna, nondum dicitur fidẽ habere, de qua loquimur, ſed ſolùm quãdo ex hac ratione credit quod eſt à Deo dictum, quod deſignatur per hoc ꝙ dicit credere Deo: & ex hoc fides ſpecificatur, ſicut & quilibet cognoſcitiuus habitus ſpeciem habet ex ratione, per quam aſſentit in aliquid. Alia enim ratione inclinatur ad aſſentiendum habens habitum ſcientiæ, ſcilicet per demõſtrationem, & alia ratione habens habitum opinionis, ſcilicet per ſylogiſmum dialecticum. Deinde cùm dicit, *Ei autem qui operatur, &c.* exponit prædictam authoritatem quantum ad hoc quòd dicit, *Reputatum eſt illi ad iuſtitiam,* & tangitur in Gloſſa duplex horum verborum expoſitio. Prima eſt ſm ꝙ referuntur ad finalem mercedem de qua primò oſtenditur qualiter ſe habeat ad opera, ſecundò qualiter ad

fidem,

fidē,ibi, *Si vero qui non,&c.* Dicit ergo primò,ꝙ ei,qui operatur,ſcilicet opera iuſtitię, merces ęternæ retributionis de qua dicitur Eſa. 40. Ecce merces eius cum eo, non reputatur ſm gratiā tantum,ſed ſecundū debitum.ſecūdum illud Matth. 20. Nónne ex denario conueniſti mecum? E

Sed contra eſt ꝙ dicitur infrà.6. Gratia Dei vita ęterna. Et infrà.8. Non ſunt condignæ paſsiones huius temporis ad futuram gloriam. Sic igitur illa retributio non fit ſm debitum, ſed ſm gratiam. Sed dicendum eſt ꝙ opera humana poſſunt conſiderari dupliciter. Vno modo ſm ſubſtātiam operum,& ſic non habent aliquid condignum,vt eis merces æternæ gloriæ reddatur. Alio modo poſſunt conſiderari ſm ſuum principium, prout ſcilicet ex impulſu Dei aguntur ſm propoſitum Dei prædeſtinantis,& ſm hoc eis debetur merces prędicta ſecundū debitum,quia ut infrà.8, dicitur, Qui ſpiritu Dei agūtur,hi ſunt filij Dei: ſi autē filij, & hæredes. Deinde cùm dicit, *Si vero,&c.* oſtēdit qualiter ſe habeat merces æterna ad fidem dicens, *Si vero qui non operatur,* ſcilicet exteriora opera, puta quia non habet F tempus operandi, ſicut patet in baptizato ſtatim mortuo, *Credenti in eum qui iuſtificat impium* ſcilicet in Deum, de quo dicitur infrà.8. Deus qui iuſtificat, reputabitur fides eius ſcilicet ſola ſine operibus exterioribus ad iuſtitiam, id eſt vt per eam iuſtus dicatur & iuſtitiæ præmium accipiat,ſicut ſi opera iuſtitiæ feciſſet.ſm illud infrà,10. Corde creditur ad iuſtitiam, & hoc ſm propoſitum gratiæ Dei, id eſt ſm ꝙ Deꝰ proponit ex gratia ſua homines ſaluare. infrà.8. His qui ſm propoſitū vocati ſunt ſancti. Ephe.1. Qui operatur omnia ſm conſiliū voluntatis ſuæ. Alia expoſitio eſt, vt hoc referatur ad hominis iuſtificationem. Dicit ergo, *Si autem qui operatur,* id eſt ſi aliquis per opera iuſtificetur, ipſa iuſtitia imputaretur quaſi merces non ſm gratiam,ſed ſm debitum.infrà.11.Si autem gratia, iam non ex operibꝰ, alioquin gratia iam non eſt gratia. *Si vero qui non operatur,* vt ſcilicet per ſua opera iuſtificetur, *Credenti autem in eum qui iuſtificat impium,* computabitur hæc eius fides ad iuſtitiam ſm propoſitum gratiæ dei, non quidem ita ꝙ per fidem iuſti- G tiam mereatur, ſed quia ipſum credere eſt primus actus iuſtitiæ,quā deus in eo operatur. Ex eo enim ꝙ credit in deū iuſtificantem,iuſtificationi eius ſubijcit ſe,et ſic recipit eius effectum. Et hæc expoſitio eſt literalis, & ſm intentionem Apoſtoli, qui facit vim in hoc, quod in Gene. 15. dictū eſt, Reputatum eſt illi ad iuſtitiam, quod conſueuit dici,quando id, quod minus eſt ex parte alicuius reputatur ei gratis, ac ſi totum feciſſet. Et ideo Apoſtolus dicit ꝙ hæc reputatio locum non haberet ſi iuſtitia eſſet ex operibus, ſed ſolū habet locum ſecundum ꝙ eſt ex fide. Deinde cùm dicit, *Sicut & Dauid,&c.* probat condiționalem præmiſſam ex authoritate Pſalmi. Cuius primò præmittit ſenſum. Secundò ponit verba eius,ibi, *Beati quorum.* Tertiò excludit falſum intellectum,ibi, *Beatitudo,&c.* Dicit ergo, Sicut et dauid dicit,id eſt aſſerit beatitudinem hominis eſſe illiꝰ, ſcilicet cui deus fert,id eſt dat iuſtitiam. *Accepto,* id eſt gratis ſine operibus præcedentibus. Ad Titum.3. Non enim ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos. Beatitudo autem hominis eſt à H deo,ſecundum illud Pſal. Beatus vir cuius eſt dominus deꝰ ſpes eius. Sic igitur manifeſtum eſt illum habere gloriam apud Deum, qui nō ex operibus legis iuſtificatur, vt dictū eſt. Deinde cùm dicit, *Beati quorum,&c.* ponit verba Dauid prædictam ſententiam continentia,et dicit eos eſſe beatos quorum remittuntur peccata. Et ſic patet ꝙ nō habuerunt prius bona opera ex quibus iuſtitiam ſeu beatitudinē conſequerentur. Eſt autem triplex peccatum, ſcilicet originale,actuale mortale,& actuale veniale. Primò ergo quantum ad originale dicit, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Vbi conſiderandum eſt ꝙ peccatum originale iniquitas dicitur,quia eſt carentia originalis iuſtitiæ, per quā ſm æquitatē ratio hominis ſubijciebatur deo, inferiores vires rationi,& corpus animæ, ſed per peccatum originale hæc æquitas tollitur:quia poſtquā ratio deſiit eſſe ſubiecta deo, inferiores vires rationi rebellant, & corpus ab obedientia animæ ſubducitur per corruptionem & mortem. Vnde in

Opera humana dupliciter cōſiderantur.

Peccatum originale dicitur iniquitas.

E pſ.50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum. Vtrobiq; autem peccatum originale pluraliter ſignificatur. Vel propter plures homines in quibus multiplicatur originale peccatum, vel potius quia virtute continet in ſe quodammodo omnia peccata. Huiuſmodi autem peccatum originale remitti dicitur, quia tranſit reatus ſuperueniente gratia:ſed remanet actu remanente fomite ſiue concupiſcentia, quæ non tollitur totaliter in hac vita,ſed remittitur ſiue mitigatur. Secundò quantum ad actuale mortale, dicit, *Et quorum tecta ſunt peccata.* Dicuntur autem peccata tegi diuino conſpectui inquantum non inſpicit ad ea punienda. Pſal. Operuiſti omnia peccata eorum. Tertiò quātum ad veniale dicit. *Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.* vt ſcilicet per peccatū intelligantur peccata venialia: quæ licet leuia ſint, tamen per multa homo ſeparatur & elongatur à deo. 2. Paralipo. 3. Dominus bonus propitiabitur cūctis, qui in toto corde requirunt illum, & non imputabitur illis ꝙ minus ſancti ſunt. Poſſunt autem & hæc tria aliter diſtingui. F Sunt enim in peccato tria. Quorum vnum eſt offenſa Dei. Et quantum ad hoc dicit, *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates,* ſecundum ꝙ homo dicitur remittere offenſam ſibi factam Eſa. 4. Dimiſſa eſt iniquitas illius. Aliud autē eſt ipſe actus inordinatus culpæ, qui non poteſt non fuiſſe factus ex quo ſemel perpetratus eſt, ſed tegitur manu miſericordiæ diuinæ:vt quaſi pro non facto habeatur. Tertium vero eſt reatus pœnæ,& quantum ad hoc dicit, *Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum* ſcilicet ad pœnam. Deinde cùm dicit, *Beatitudo ergo hominis,&c.* excludit falſum intellectum authoritatis prædictæ. Poſſet enim Iudæus ſic intelligere ꝙ prædicta gratia remiſsionis peccatorū non fieret niſi circūciſis.

Ad hoc ergo excludendum primò Apoſtolus quæſtionem mouet dicens, Beatitudo hæc qua ſcilicet deus, dat iuſtitiam ſine operibus,manet tātum in circunciſione,id eſt, habet locum ſolùm in circunciſis. An etiam & in prępuțio id eſt in Gentibus? Manifeſtum eſt ꝙ in vtriſq; ſecundum illud quod dicit infrà.10. Idē dominus diues in omnes,&c.

G Secundò, ibi, *Dominus enim.* ad hoc oſtēdendum aſſumit authoritatem ſcripturæ,quaſi dicat,hoc ideo quæro. *Dicimus enim,&c.* Quód reputatur fides Abrahæ ad iuſtitiam. Gene.15. Tertiò ex hac authoritate cōcludit ſolutionem præmiſſæ quæſtionis ſub interrogatione tamen, dicens, Quomodo ergo reputata eſt ſcilicet fides Abrahæ ad iuſtitiam, in circunciſione,id eſt,quando erat circunciſus, an in præputio,id eſt, quando erat incircunciſus? Et reſpondet, *Non in circunciſione, ſed in præputio.* Et hoc manifeſtum eſt ex ſerie narrationis ſcripturę. Nam Gene.15. legitur ꝙ fides reputata eſt Abrahę ad iuſtitiam : circunciſionem autem accepiſſe legitur Gene.17. Si igitur Abraham adhuc incircunciſus exiſtens iuſtificatus eſt per fidem, manifeſtum eſt quôd iuſtitia fidei per quam gratis remittuntur peccata, non eſt ſolùm in circunciſione, ſed etiam in prępuțio, id eſt in gentilitate.

LECTIO SECVNDA.

H Circunciſionem eſſe tantum iuſtificationis ſignum non effectiuam cauſam hic docet Apoſtolus,cui in præputio fit facta, & quomodo lex non tantum naturæ, ſed etiam Moyſi,iram operetur, oſtenditur.

ET ſignum accepit circunciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei quæ eſt in præputio, Vt ſit pater omnium credentium per præputium, Vt reputetur et illis ad iuſtitiam. Et ſit pater circunciſionis,non his tantum qui ſunt ex circunciſione,ſed & his qui ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ. Non enim per legem promiſsio Abrahæ,aut ſemini eius Vt hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei. Si enim qui ex lege hæredes ſunt, exinanita eſt fides,abolita eſt promiſsio. Lex enim irā operatur. Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio.

Oſtenſo ꝙ beatitudo remiſsionis peccatorum nō ſolum eſt in circūciſione, ſed etiam in prępuțio, exemplo Abrahę

qui

qui tempore præputij eſt iuſtificatus, hic reſpõdet cuidam obiectioni. Poſſet enim aliquis dicere, ſi Abraham iuſtificatus eſt ante circuncisionem: ergo ſine cauſa & fruſtrá circunciſus eſt. Ad hanc ergo obiectionem excludendam primò proponit, ꝙ circunciſio nõ erat cauſa iuſtitiæ ſed ſignũ. Secundò oſtendit quid ex hoc ſigno cõſequatur, ibi, *Vt ſit pater, &c.* Tertiò oſtendit modum quo hoc conſequatur, *Non his tantum, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit circuncisionem eſſe ſignum. Gene. 17. Circuncidetis carnem preputij veſtri vt ſit in ſignũ fœderis inter me & vos. Secundò oſtendit cuius rei ſit ſignum dicens, quod ſit *signaculum iuſtitiæ fidei*, ideſt quæ eſt per fidem, quæ quidem fides eſt in præputio, ideſt quam Abraham habuit adhuc incircuncisus exiſtens. Dicitur autem ſignaculum dupliciter. Vno modo quaſi expreſſum ſignum habens ſimilitudinem rei ſignatæ, ſm illud Ezec. 28. Tu ſignaculum ſimilitudinis, &c. Habet autem circũciſio expreſſam ſimilitudinem cum fide Abrahę. Primò quidem quantum ad rem creditam. Credidit enim multiplicationem ſui ſeminis, & ideo congruẽter accepit ſignum in membro generationis. Secũdò quantum ad effectum huius fidei, quæ eſt remotio culpæ, quæ ſignatur per remotionem ſuperfluæ pelliculæ. Alio modo ſignaculum dicitur ſignum aliquid occultans, quod reuelandum eſt amicis ſicut patet de ſigillo: & ſecundum hoc dicitur Apo. 5. Dignus eſt agn⁹ qui occiſus eſt accipere librum & aperire ſignacula eius. Claudebatur ergo ſub ſignaculo circunciſionis ſecretum incarnationis Chriſti ex ſemine Abrahæ. Conſequenter oſtendit quid conſequatur ex dictis. Conſequitur enim ex hoc ꝙ Abraham in præputio iuſtificatus per fidem, poſtea circuncisionem accepit vt ſit pater non ſolum circunciſorum: ſed etiam credẽtiũ in præputio: & hoc eſt ꝙ dicit, Vt ſit pater, ideſt ex prædictis conſequitur ꝙ Abraham ſit pater omnium credentium per præputium, ideſt qui ſunt in ſtatu præputij. Vel Abraham ſit pater per præputiũ, ideſt per id quod habuit in præputio vt reputetur & illis ad iuſtitiam, hoc ſcilicet ꝙ credunt ſicut reputatum eſt Abrahæ. Et de hac paternitate dicitur Matth. 3. Potens eſt Deus de lapidibus iſtis, &c. Et ſit pater circunciſionis, ideſt circũciſorum, qui ex eo originem ducunt. Vnde Io. 8. Pater noſter Abraham eſt.

Deinde oſtendit per quem modum ſit pater etiam incircunciſorum, quia per imitationem. Et hoc eſt ꝙ dicit, *Vt ſit* inquã *pater non his tantum qui ſunt in circunciſione*, id eſt qui ſunt circunciſi, *ſed etiam his qui ſectantur veſtigia fidei patris noſtri Abrahæ quæ eſt in præputio*, id eſt quam Abrahã habuit adhuc incircunciſus. Ioan. 8. Si filij Abrahę eſtis, opera eius facite.

Et quia hic de circunciſione fit mentio, oportet circa ipſam tria conſiderare ſcilicet quare ſit inſtituta, quam vim habuit, & quare ſit mutata. Circa primum conſiderandum ꝙ circũciſio ſicut & aliæ legis cerimoniæ, eſt propter duo inſtituta. Primò quidem propter cultum diuinum ad quẽ homines ſm huiuſmodi cerimonialia diſponebantur. Et ſecundum hoc circunciſio habet triplicem inſtitutionis cauſam, quarum prima eſt ad ſignificandum fidem & obedientiam quam Abraham ſe deo ſubiecit: vt ſcilicet illi qui circunciſionem acciperẽt Abrahæ, traditam fidem & obedientiam ipſius obſeruarent. Dicitur enim Hæb. 11. Fide Abrahã circunciſus eſt, & ideo facta eſt circunciſio in mẽbro generationis, ad ſignificandum fidem ipſius circa prolem futuram, vt dictum eſt. Secunda eſt ad exprimendum in ſigno corporali id quod ſpiritualiter erat faciendum: vt ſcilicet ſicut á membro generationis, quod principaliter cõcupiſcentiæ deſeruit, abſcindebatur ſuperflua pellicula: ita etiam á corde hominis omnis ſuperflua concupiſcentia tolleretur, ſm illud Hie. 4. Circuncidimini domino & auferte præputium cordium veſtrorum, &c. Tertia eſt, vt per hoc ſignum populus ille Deum colens ab omnibus alijs populis diſtingueretur. Et inde eſt ꝙ Ioſue. 5. Mãdauit dominus circuncidi filios Iſrael, qui inter alias nationes erant habitaturi, qui prius in deſerto ſolitarij manentes circunciſi non erant. Alia autem ratio circunciſionis & omnium cerimonialium accipitur per comparationẽ ad Chriſtum, ad quẽ

A comparatur, ſicut figura ad veritatem & membra ad corpus, ſecundum illud Col. 2. Quæ ſunt vmbra futurorũ, corpus autem Chriſti. Sic igitur per circunciſionem corporalẽ ſignificatur circũciſio ſpiritualis fienda per Chriſtum. Primò quidem in animam, quantum per ipſum peccatorum reatus & concupiſcentiæ præſcinduntur. Colloſ. 2. In quo ſcilicet Chriſto, circunciſi eſtis circunciſione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, ſed in circunciſione domini noſtri Ieſu Chriſti. Secundò verò quãtum ad corpus, quando ſcilicet etiam in reſurrectione ab electorum corporibus omnis paſſibilitas & mortalitas auferetur: & ideo circunciſio fiebat octauo die, quia ſignificat octauam ætatem reſurgentium: nam ſeptima eſt quieſcentium in Chriſto. Sex autem ætates ſunt quibus ſeculum currit. Vnde & circunciſio facta legitur cultellis petrinis. Ioſue. 5. Et exodi. 4. ad ſignificandum ꝙ ſpiritualis circunciſio, fienda erat per petrã *qui eſt* Chriſtus, vt dicitur. 1. Cor. 10. Non tamẽ hoc generaliter obſeruabatur ꝙ neceſſe eſſet circunciſionẽ fieri

B cum petra. Circa ſecundum verò eſt ſciẽdum ꝙ ſicut hic Gloſſa dicit & eſt Bedę. Idem ſalutare curatiõis auxilium circunciſio in lege contra originalis peccati vulnus præbebat, quod baptiſmus agere tempore reuelatę gratię conſueuit. Ex quo patet, ꝙ virtus circunciſionis ſe extendebat ad deletionem originalis peccati. Quidam tamẽ dicunt ꝙ gratia in circunciſione non conferebatur: non enim poteſt eſſe Dei gratia ſine iuſtitia. Argumentatur autem Aug. Gal. 2. Si iuſtitia eſt per legem, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, ideſt ſine cauſa. Et eodem modo argumentari poſſumus. Si ex circunciſione eſt gratia iuſtificans, Chriſt⁹ gratis mortuus eſt, ſed hoc non poteſt eſſe: nam remiſſio peccati nunquã fit ſine gratia, infrà. 5. Iuſtificati igitur gratia ipſi⁹, &c. Et ideo alij dicunt ꝙ in circunciſione dabatur gratia quantum ad effectus priuatiuos ſcilicet remotionis culpæ, non autem quantum ad effectus poſitiuos, puta operationem iuſtitię. Sed hoc etiã conueniens non videtur: effectus enim poſitiui alicuius formæ, ordine naturæ præcedunt effectus

Originale peccatũ p circunciſionẽ delebat.

C priuatos. Non enim lumen pellit tenebras, niſi per hoc ꝙ illuminat. Et ita gratia per hoc culpam pellit ꝙ iuſtificat. Remoto autem priori: remouetur poſterius. Et ideo melius dicendum eſt ꝙ circũciſio ex ipſo opere operato nõ habebat virtutem effectiuam, neq; quãtum ad remotionem culpę, neq; quantum ad operationem iuſtitię: ſed erat ſolùm iuſtitię ſignum, vt hic Apoſtolus dicit, ſed per fidem Chriſti cuius circunciſio ſignum erat, auferebatur peccatum originale & conferebatur auxilium gratiæ ad rectè agendum.

Circũciſio non remittebat peccatum ex opere operato effectiuè, ſed erat ſignũ remiſſiõis.

Circa tertium verò manifeſtum eſt iam ex dictis, quare oportuit circunciſionem mutari. Nam circũciſio erat ſignũ futuri. Non autem idem ſignum conuenit pręſenti ſiue pręterito & futuro, & ideo baptiſm⁹ eſt ſignum præſentis gratię, qui copioſiorem & vberiorem effectũ habet gratię, quia quanto agens eſt propinquius & præſentius, tanto efficacius operatur. Deinde cũm dicit, *Non enim per legem, &c.* oſtendit propoſitum ſcilicet ꝙ circunciſio ſiue quodcunq; opus legis nõ iuſtificet ex diuina promiſſione. Et circa hoc

D duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò probat propoſitum, ibi, *Si enim qui ex lege, &c.* Supponit ergo Apoſtolus primò ex authoritate Gene. promiſſionem factam Abrahę & ſemini eius, vt hęres eſſet mũdi, id eſt, vt omnes gentes mundi in ipſo benedicerentur, ſecundum illud Gene. 12. In te benedicentur, &c. Dicit autem, *Ac ſemini eius*: quia huiuſmodi promiſſio & ſi in ipſo nõ eſt completa, cõplenda tamen erat in ſemine eius. Dicitur enim Gene. 22. Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terrę. hoc autem ſemen principaliter intelligitur Chriſtus, ſm illud Gala. 3. Abrahę dictę ſunt promiſſiones & ſemini eius. Non dicit, in ſeminib⁹ quaſi in multis: ſed in ſemine quaſi in vno, &c. Quia ſcilicet in vno in quo completur, oſtenditur vt ſit hęres mundi, ſm illud Pſal. 2. Poſtula à me & dabo tibi gentes hęreditatem tuam. Secũdariò autem completur in illis, qui per gratiam Chriſti ſunt ſpiritualiter ſemen Abrahæ. infrà. 9. Qui filij ſunt promiſſionis æſtimantur in ſemine. Qui etiam per Chriſtum ſunt hęredes mundi, in quantum

omnia

prouidentia ſunt præſentia, ſecundum illud Eccl. 23. Domino Deo noſtro anteꝗ crearent omnia ſunt agnita, ſicut & poſt perfectum reſpicit oīa. Et ideo Apoſtolus dicit, ꝙ hoc quod dictum eſt, *Poſui te*, intelligendū eſt *Ante Deum*. i. in eius præſentia cui credidiſti. Crediderat enim Abraham Deo futura ꝓnuncianti ac ſi videret p̄ſentia. quia vt dicitur Heb. 11. Fides eſt ſperandarū ſubſtantia rerum, argumentū nō apparētiū. Deinde cūm dicit. *Qui viuificat mortuos, &c.* oſtēdit à quo ſit implēda huiuſmodi ꝓmiſsio, dicēs, Qui, ſ. Deus *viuificat mortuos*, id eſt, Iudæos, qui erāt mortui in peccatis cōtra legem agentes, viuificat ꝑ fidem & gratiam, vt ꝓmiſsionem Abrahæ conſequanť. Ioā. 5. Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, &c. *Et ea quæ non ſunt*, id eſt, gentiles vocat. ſ. ad gratiam *Tanquam ea quæ ſunt*. i. tanꝗ Iudæos, infrà. 9. Vocabo non plebē meam, &c. Significat aūt gentiles per ea quæ non ſunt, quia erant oīno alienati à Deo. ſicut. 1. Cor. 13. dicitur. Si charitatē non habuero nihil ſum. Et ſic per huiuſmodi vocationē implebiť promiſsio Abrahæ etiam in gentilibus. Vel ꝙ dicit, *Vocat ea quæ non ſunt*, nō intelligitur de vocatione tēporali, ſed de vocatione prædeſtinationis æternę, qua vocanť & eligūtur & qui non ſunt ac ſi eſſent. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mūdi cōſtitutionē. Et de hac vocatione diciť infrà. 9, Non ex operibus: ſed ex vocante dictum eſt, quia maior ſeruiet minori. Vel vocationē hîc dicit ſimplicē Dei notitiam vel cognitionem, qua cognoſcit futura, ꝗ nō ſunt in actu ſicut p̄ſentia, Et hoc modo vocatio ī Pſal. 146. accipiť cūm diciť, Qui numerat multitudinē ſtellarū, &c. Et ſecundū hunc ſenſum ꝙ hîc diciť; inducitur ꝑp id quod ſuprà dictum eſt ante Deum cui credidiſti, duo enim videbanť obſtare ei quod dictū eſt, patrē multarū gentium poſui te, quorū vnum erat quia ipſe idē Abraham erat quaſi emortuus præ ſenectute, vt infrà dicetur. Et contra hoc dicit, *Qui viuificat mortuos.* Aliud aūt eſt, quia illę multę gentes nondū erant, Et cōtra hoc ſubdit, Et *Vocat ea quæ non ſunt tanquam ea quæ ſunt*. Deinde cūm dicit. *Qui contra ſpem.* cōmendat fidem Abrahæ. Et primò oſtēdit magnitudinē fidei eius. Secūdò efficaciam vel fructū eius, ibi, *Ideo & reputatum eſt, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtēdit magnitudinē fidei Abrahæ quantū ad ꝓmiſsionē ſeminis multiplicandi. Secundò quantū ad repromiſsionē ſeminis exaltandi, ibi, *In repromiſſione, &c.* Circa primū duo facit. Primò oſtēdit fidem eius fuiſſe magnā. Secundò oſtēdit eā fuiſſe firmam, ibi, *Et non infirmatus eſt in fide, &c.* Circa primum duo facit. Primò ꝓponit magnitudinē fidei Abrahę, dicens, qui. ſ. Abraham. in hanc ſpem credidit, vt fieret pater multarū gentium, ſed cōtra aliam ſpem. Circa quod conſiderandū eſt, ꝙ ſpes importat certā expectationē boni futuri, quę quidē certitudo eſt qñq; ex cauſa humana ſiue naturali, ſecundū illud, 1. Corinth. 9. Debet in ſpe qui arat, arare. qñq; verò certitudo expectātis eſt ex cauſa diuina, ſecūdū illud Pſal. 30. In te dn̄e ſperaui, &c. Hoc ergo bonū ꝙ Abraham fieret pater multarū gentium, certitudinem habebat ex parte Dei ꝓmittētis. Sed contrariū apparebat ex cauſa naturali ſiue humana. Ideo dicit. Qui cōtra ſpem cauſæ naturalis vel humanæ, credidit in ſpem. ſ. diuinę ꝓmiſsionis. Quam quidē ſecundò ponit dicēs, *Secundum quod dictum eſt ei, ſcilicet* Gene. 22. Sic erit ſemen tuū ſicut ſtellæ cœli, & ſicut arena maris. Vtrūq; aūt horum inducitur ꝓpter ſimilitudinem innumerabilis multitudinis. Nam quātum ad ſtellas dicitur Deute. 1. Dominus Deus veſter multiplicauit vos & eſtis hodie ſicut ſtellæ cœli. Quantum ad arenam dicitur. 1. Regum. 4. Iuda & Iſrael innumerabiles ſicut arena maris ſunt. Poteſt tñ aliqua differentia inter vtrunq; attendi, vt ſtellis comparentur iuſti, qui fuerunt ex ſemine Abrahæ. Danie. 12. Qui ad iuſtitiam erudiunt plurimos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Arenæ aūt comparātur peccatores, quia fluctibus mundi quaſi cuiuſdam maris opprimuntur. Hiere. 5. Poſui arenam terminum maris.

Deinde cūm dicit, *Et non infirmatus eſt.* Oſtendit firmitatem Abrahæ quā primò ꝓponit dicens, & non infirmatus eſt. ſicut enim tēperantia oſtenditur non eſſe infirma, quæ magnis cōcupiſcibilibus non vincitur, ita fides oſtenditur

A non eſſe infirma, ſed fortis quæ à magnis difficultatibus nō ſuperatur. 1. Pet. 5. Cui reſiſtite fortes in fide. Secundo, ibi, *Nec conſiderauit, &c.* Ponit difficultates, ex quibus oſtēditur fides eius non fuiſſe infirma. Et primò quidē ex parte ipſi⁹ Abrahæ cum dicit, *Non conſiderauit*, ſcilicet ad diſcernendū promiſsionē *Corpus ſuum emortuum*, ſcilicet, quia iam mortificata erat in eo vis generatiua ꝓpter ſenectutem. Vnde dicit, *Cum iam fere centum annorum eſſet*, Abrahę. n. centenario, exiſtenti natus eſt Iſaac, vt habetur Gen. 21. Per annū autē antè fuerat ſibi filius promiſſus, ſecundū illud Gene. 18. Reuertens veniam ad te tēpore illo, & erit Saræ filius.

Sed videtur ꝙ non fuit corpus eius emortuum quātum ad vim generatiuam, quia etiam poſt mortem Saræ duxit Cethuram vxorem, quæ genuit ei filios, vt dicitur Geñ. 25.

Dicūnt ergo quidam ꝙ mortua erat in eo vis generatiua quantum ad hoc, ꝙ ex muliere antiqua generaret, non quantum ad hoc ꝙ generaret filium ex iuuencula. Solent enim ſenes ex iuuenculis mulieribus prolem gignere, non

B autem ex antiquis; quæ ſunt minus aptæ ad concipiēdum. Sed melius dicendum videtur quòd Abrahæ miraculoſe reſtituta erat vis generandi, & quantum ad Saram, & quātum ad omnes mulieres. Secundò ponit difficultatem ex parte vxoris cum diciť, *Et emortuam vuluam Saræ*, ſcilicet nō conſiderauit vt diſcrederet. Dicit autem emortuam quantum ad actum generandi, tum propter ſterilitatem, tum ꝓpter ſenectutem. Iam enim deſierant ei fieri muliebria, vt dicitur Geneſis. 8. Et ideo Eſaiæ 51. vbi dicitur, Attendite ad Abraham patrem veſtrum & ad Saram quæ vos peperit, vt oſtenderet vtriuſque mortificationem & frigiditatem præmiſit, dicens, Attendite ad petram vnde exciſi eſtis, & ad cauernam laci de qua præciſi eſtis.

Deinde cūm dicit. *In repromiſſione etiam Dei, &c.* commendat fidem Abrahæ quantum ad iteratam promiſſionem de ſeminis exaltatione. Et primò ponit fidei firmitatem. Secundò firmitatis cauſam, ibi, *Dans gloriam Deo.* Dicit ergo primò, In repromiſſiōe etiam Dei. i. in iterata eius

C promiſſione vel de ſeminis multitudinē quam promiſit. Primò quidem Gene. 15. dicens, Suſpice cœlum & numera ſtellas ſi potes, & infrà. 17. Eris pater multarum gentiū. & iterum infrà. 22. Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli. Vel intelligendum eſt in repromiſſione Dei. i. in iterata promiſſione de exaltatione ſeminis eius: quia cūm dixiſſet, multiplicabo ſemen tuum, ſtatim ſubdit, Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum tuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ. In hac quidem Dei repromiſſione *Non hæſitauit*, i. non dubitauit diffidentia, ſcilicet quòd diffideret de veritate diuinæ promiſſionis. Iaco. 1. Qui heſitat ſimilis eſt fluctui maris, &c. *Sed confortatus eſt fide*, id eſt fortiter fidei adhæſit. 1. Pet. vlt. Cui reſiſtite fortes in fide. Conſequenter cūm diciť, *Dans gloriam Deo.* aſſignat rationem firmitatis fidei eius, dicens, Confortatus eſt inquam fide, dans gloriam Deo, inquantum. ſ. conſiderauit omnipotentiam eius. p̄s. 146. Magna virtus eius, &c. Vnde & hîc ſubdiť *Plenißime ſciens quia quecunque promiſit Deus: potens*

D *eſt & facere.* Sap. 12. Subeſt tibi enim cum volueris poſſe. Ex quo patet quòd quicunque non eſt firmus in fide Dei quantum eſt in ſe, diuinæ gloriæ derogat, vel quantum ad eius veritatem, vel quantum ad eius potentiam.

Deinde cūm dicit, *Et reputatum eſt ei*, commendat fidem Abrahæ quantum ad eius effectum. Et primò ponit effectum quem in ipſo habuit, dicens, Ideo. ſ. quia Abraham tam perfectè hoc ipſum credidit, *Reputatum eſt illi ad iuſtitiam.* 1. Mach. 2. Et reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Secundò oſtendit effectum, quem fides eius habet etiam in alijs. Et circa hoc tria facit. Primò ponit ſimilitudinem effectus, dicens, *Non autem ſcriptum eſt tantum propter ipſum quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam*, vt. ſ. reputemus ꝙ ſoli Abrahæ fides ad iuſtitiam reputata ſit: ſed ſcriptum eſt *Propter nos*, quibus reputabitur. ſ. fides ad iuſtitiā. infra. 15. Quæcūq; ſcripta ſunt, ad nr̄am doctrinam ſcripta ſunt. Sic ergo ſcriptum eſt ꝓpter eum, vt ſit nobis in exemplum, & propter nos vt ſit nobis in iuſtificationis ſpem, Secundò ibi, *Credentibus in eum*, oſtendit ſimilitudi-

litudinem fidei. Reputata eſt enim ad iuſtitiã fides Abrahę credẽti ꝙ corpus ſuũ emortuum, & emortua vulua Saræ poſſet viuificari ad filiorũ ꝓcreationẽ. Reputabiť & nobis credentibus in eũ, qui ſuſcitauit dominum noſtrum Ieſum Chriſtum à mortuis: & in Deum patrem cui ipſe dicit in Pſal. 40. Tu aũt dñe miſerere mei & reſuſcita me. Et quia eadem eſt virtus patris & filĳ, ipſe ẽt in ꝓpria virtute ſurrexit. Quòd aũt hæc fides iuſtificet, habetur infrà. 10. Si confiteâris in ore tuo dñm Ieſum, & in corde tuo credideris ꝙ Deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Tertiò, ibi, *Qui traditus eſt, &c.* aſsignat cauſam quare fides reſurrectionis Chriſti iuſtificet, dicens, qui ſcilicet Chriſtus.

Chriſtus quatuor traditus eſt. ſ. a patre, a ſeipſo, a iuda & a iudęis.

Traditus eſt. ſcilicet in mortem à Deo patre. infrà, 8. Proprio filio ſuo non pepercit Deus, ſed pro nobis omnibus tradidit illũ. Et à ſeipſo Ephe. 5. Tradidit ſemetipſum ꝓ nobis. Et à Iuda. Io. 19. Qui me tradidit tibi, maius peccatũ habet. Et à Iudæis Matth. 20. Tradent eũ gentibus ad illudendum. *Et reſurrexit propter iuſtitiam noſtram.* i. vt nos reſurgendo iuſtificaret. infrà. 6. Q̃uo Chriſtus reſurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Et ꝙ ꝑ delicta noſtra ſit traditus in mortẽ, manifeſtũ videť ex hoc ꝙ ſua morte meruit nobis deletionẽ peccatorũ, ſed reſurgendo nõ meruit, quia in ſtatu reſurrectionis non fuit viator ſed cõprehenſor. Et ideo dicendũ eſt ꝙ mors Chriſti fuit nobis ſalutaris, non ſolũ per modum meriti, ſed etiã per modum cuiuſdam efficientiæ. Cum enim humanitas Chriſti eſſet quodãmodo inſtrumentũ diuinitatis eius, vt Damaſce. dicit, oẽs paſsiones & actiões humanitatis Chriſti fuerunt nobis ſalutiferæ, vtpote ex virtute diuinitatis ꝓuenientes. Sed quia effectus habet aliqualiter ſimilitudinẽ cauſæ, mortem Chriſti, qua extincta eſt in eo mortalis vita, dicit eſſe cauſam extinctionis peccatorum noſtrorum: reſurrectionem autem eius qua redĳt ad nouam vitã gloriæ, dicit eſſe cauſam iuſtificationis noſtræ, per quam redimus ad nouitatem iuſtitiæ.

Mors Chriſti nobis ſalutaris fuit nõ ſolũ per modũ meriti, ſed etiã ꝑ modum efficientię.

CAPIT. V. LECTIO PRIMA.

Virtus gratiæ cõmendatur & fidei, oſtenduntur bona quæ nobis, per gratiam contigerunt, quomodo tribulatio patiẽtiam operetur, ac demum quomodo charitas Dei in cordibus noſtris eſſe diffuſa dicať.

IVſtificati igitur ex fide pacẽ habeamus ad Deũ per dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ. per quẽ habemus acceſſũ per fidẽ in gratiã iſtã in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Non ſolùm autẽ, ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quòd tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio verò ſpem. Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit neceſsitatẽ gratiæ Chriſti, quia ſine ea, nec cognitio veritatis Gentibus, nec circũciſio & lex Iudæis ꝓfuerũt ad ſalutẽ, hic incipit cõmendare virtutem gratiæ. Et circa hoc duo facit. Primò oſtẽdit q̃ bona per gratiam conſequamur. Secundò à quibus malis per eam liberemur, ibi, *Propterea ſicut per vnum hominem, &c.* Circa primum duo facit. Primò ꝓponit modũ perueniẽdi, ſeu viam qua venimus ad gratiam. Secundò oſtẽdit bona quæ per gratiam conſequimur, ibi, *Et gloriamur in ſpe gloriæ, &c.* Circa primum duo facit. Primò exhortatur ad debitũ gratiæ vſum. Secundò oſtendit nobis gratiæ aditũ, ibi, *Per quẽ acceſſum, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt ꝙ fides reputabitur oĩbus ad iuſtitiam credẽtibus reſurrectionẽ Chriſti, quæ ẽ cauſa noſtrę iuſtificationis. *Iuſtificati igitur ex fide,* in quantum. ſ. per fidem reſurrectionis effectum eius participamus, *habeamus pacem ad Deum.* ſ. ſubĳciẽdo nos & obediẽdo ei Iob. 22. Acquieſce igiť ei & habeto pacẽ. Iob. 9. Quis reſtitit ei, & pacẽ habuit. Et hoc *Per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum,* qui nos ad iſtã pacem perduxit, Ephe. 2. Ipſe eſt

E pax noſtra. Vnde ſubdit. *Per quem Chriſtum acceſſum habemus,* ſ. tanq̃ ꝑ mediatorẽ. 1. Thi, 2. Mediator Dei & hoium, &c. Ephe. 2. Per ipſum acceſſum habemus ambo in vno ſpiritu ad patrẽ. Acceſſum inq̃ *In gratiam iſtam.* i. in ſtatũ gratię. Io. 1. Gratia et veritas ꝑ Ieſum Chriſtũ facta eſt. *In qua.* i. per quã grãm nõ ſolũ reſurreximus à peccatis, ſed ẽt *ſtamus* fixi & erecti ꝑ affectũ in cœleſtib⁹. p̃s. 121. Stantes erãt pedes nři. Et iterũ. p̃s. 19. Nos aũt ſurreximus & erecti ſum⁹, & hoc ꝑ fidẽ ꝑ q̃. ſ. grãm cõſequamur, nõ qa fides p̃cedat grãm, cum potius per grãm ſit fides. Ephe. 2. Grã eſtis ſaluati per fidem. ſ. quia primus effectus grãe in nos eſt fides.

Deinde cũ dicit, *Gloriamur in ſpe gloriæ, &c.* oſtẽdit q̃ bona nobis per grãm ꝓuenerũt. Primò dicit ꝙ per grãm habemus gloriã ſpei. Secũdò ꝙ per grãm habemus gloriam Dei, ibi, *Non ſolum autem, &c.* Circa primũ tria facit. Primò oſtẽdit magnitudinem ſpei, in qua gloriamur. Secũdò eius vehemẽtiã, ibi, *Nõ ſolum autem, &c.* Tertiò eius firmitatẽ, ibi, *Spes autem non confundit, &c.* Magnitudo aũt ſpei cõſiderať ex

F magnitudine rei ſperatæ quã ponit, dicẽs, *Et gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.* i. ex hoc ꝙ ſperam⁹ nos adepturos gloriã filiorũ Dei. Per grãm enim Chriſti adepti ſumus ſpm̃ adoptionis filiorum Dei, vt dicitur infrà. 8. & Sap̃. 5. Ecce q̃uo cõputati ſunt inter filios Dei. Filĳs aũt debetur hæreditas pr̃is, infrà. 8. Si aũt filĳ & hęredes. Hęc aũt hęreditas eſt gloria quã Deus habet in ſeipſo. Iob. 4. Si habes brachium vt Deus, &c. & h mõi ſpes indita eſt nobis per Chriſtũ. 1. Pet. 1. Regenerauit nos ĩ ſpem viuã per reſurrectionẽ Ieſu Chr̃i ex mortuis, in hr̃ditatem incorruptibilẽ, &c. Et hæc gloria q̃ in futuro in nobis cõplebitur, interim nũc in nobis ĩchoatur per ſpem, infrà. 8. Spe ſalui facti ſum⁹. p̃s. 5. Gloriabuntur in te oẽs q̃ diligunt nomen tuum. Deinde cùm dicit, *Non ſolum autem, &c.* oſtẽdit vehemẽtiã huius ſpei. Qui enim vehemẽter aliquid ſperat, libenter ſuſtinet ꝓpter illud, etiã difficilia & amara, ſicut infirmus ſi vehemẽter ſperat ſanitatẽ, libẽter bibit potionẽ amarã vt ſaneť per ipſam. Signũ ergo vehemẽtis ſpei quã habemus ꝓpter Chriſtum eſt, ꝙ

G *Non ſolum gloriamur* ex ſpe futuræ gloriæ, ſed ẽt de malis quę ꝓ ipſa patimur, vnde dicit, *Non ſolum autem gloriamur.* ſ. in ſpe gloriæ, ſed *Etiam gloriamur in tribulationibus* per quas ad gloriam peruenimus. Act. 14. Per multas tribulatiões oportet nos introire in regnũ cœlorũ. Iac. 1. Omne gaudiũ exiſtimate fratres mei cùm in tẽtationes varias incideritis. Et cauſam oſtẽdit cõſequenter, dicens, *Scientes, &c.* Vbi quatuor per ordinem ponit, quorũ primum eſt tribulatio, de qua dicit ꝙ *Tribulatiõ patientiam operatur.* Non quidẽ ſic ꝙ tribulatio ſit eius cauſa effectiua, ſed quia tribulatio eſt materia & occaſio exercẽdi patiẽtiæ actum, infrà. 12. In tribulatione patiẽtes. Secũdò ponit patiẽtiæ effectum cùm dicit. *Patientia probationem.* Eccle. 2. In igne ꝓbatur aurũ & argentum: hoĩes verò receptibiles ĩ camino humiliationis. Manifeſtũ eſt enim ꝙ detrimentũ alicuius rei de facili ſuſtinemus, ꝓpter rẽ quam magis amamus. Vnde ſi aliquis in rebus corporalibus & tẽporalibus patiẽter ſuſtinet ꝓpter bona conſequenda æterna, ſufficienter ex hoc probatur ꝙ talis plus

H amet bona æterna q̃ tẽporalia. Sed cõtra id qđ hic dr̃ eſt illud Iac. 1. Probatio fidei veſtræ patientiã operať. Dicendũ eſt aũt ꝙ probatio dupliciter poteſt intelligi. Vno modo ſecundum ꝙ eſt in probato, & ſic ꝓbatio eſt ipſa tribulatio per quã homo probatur. vnde idem eſt dictu ꝙ tribulatio patientiam operatur, & ꝙ tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur ꝓbatio pro ꝓbatum eſſe. Et ita accipitur hîc ꝙ patientia ꝓbationem operatur, quia ex hoc ꝙ homo patienter tribulationem ſuſtinet, redditur iam probatus. Tertiò ſubdit tertium, dicens, *Probatio vero ſpem* ſcilicet operatur: quia. ſ. per hoc ꝙ aliquis iam probat⁹ eſt, põt de eo ſpes haberi & ab ipſo & ab alĳs, ꝙ ad hr̃ditatẽ Dei admittať. Sa. 3. De⁹ probauit illos & ĩuenit illos dignos ſe. Sic igitur de primo ad vltimum patet, ꝙ tribulatio viam parat ad ſpem. Vnde ſi aliquis vehemẽter gloriatur de ſpe, conſequens eſt, vt de ipſis tribulationibus glorietur.

Probatio dupliciter intelligitur.

Deinde cùm dicit, *Spes autem non confundit.* oſtendit huiuſmodi ſpei firmitatem. Et primò ponit eam, dicens, Spes autem

Charitas Dei dupliciter accipit.

tem, ſcilicet hæc qua ſperamus gloriam filiorum Dei, non confundit, i. non deficit, niſi homo ei deficiat. Ille enim dicitur à ſpe ſua confundi, qui deficit ab eo quod ſperat. Pſ. 30. In te domine ſperaui non confundar in æternum. Eccle. 2. Nullus ſperauit in domino & confuſus eſt. Secundò ibi, *Quia charitas Dei, &c.* Ponit certitudinis ſpei duplex argumentum, quorũ primum eſt ex dono ſpiritus ſancti, ſecundum ex morte Chriſti, ibi, *Vt quid enim Chriſtus, &c.* Dicit ergo primò, ex hoc poſſumus ſcire ꝙ ſpes non confundit, *Quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis.* Charitas Dei autem dupliciter accipi poteſt. Vno modo ꝓ charitate qua diligit nos Deus. Hieremię 31. Charitate perpetua dilexi te. Alio modo poteſt dici charitas Dei qua nos Deum diligimus, infrà 8. Certus ſum ꝙ neq; mors neq; vita ſeparabit nos à charitate Dei. Vtraq; aũt charitas Dei cordibus noſtris diffunditur per ſpiritũ ſanctum qui datus eſt nobis. Spiritum enim ſanctũ qui eſt amor patris & filij dari nobis, eſt nos adduci ad participationem amoris, qui eſt ſpiritus ſanctus. A qua quidẽ participatione efficimur Dei amatores. Et hoc ꝙ ipſum amamus, ſignũ eſt, ꝙ ipſe nos amet. Prouerb. 8. Ego diligẽtes me diligo. Non quaſi nos primò dilexerimus Deũ, ſed quõ ipſe prior dilexit nos, vt dicit. 1. Io. 4. Dicitur aũt charitas, qua nos diligit in cordibus noſtris diffuſa eſſe, quia eſt in cordibus noſtris pateter oſtẽſa per donum ſancti ſpiritꝰ nobis impreſſum. 1. Io. 3. In hoc ſcimus, quõ manet in nobis Deus, &c. Charitas aũt quã nos Deum diligimus dicit in cordibus noſtris diffuſa. i. q ad oẽs mores & actus animæ pficiendos ſe extẽdit: nã vt dicit. 1. Co. 13. Charitas patiens eſt, benigna eſt, &c. Ex vtroq; aũt intellectu horum verborum concludit, ꝙ ſpes nõ confundit. Si enim accipiat charitas Dei qua nos diligit Deus, manifeſtum eſt ꝙ his quos diligit ſeipſum non negabit. Deut. 33. Dilexit populos, oẽs ſancti in manu illius ſunt. Similiter etiam ſi charitas Dei accipiatur qua nos deum diligimus, manifeſtum eſt, ꝙ ſe diligentibus bona æterna præparauit. Ioan. 14. Si quis diligit me, diligetur à patre meo, &c.

LECTIO SECVNDA.

Ex morte Chriſti ſpei firmitas oſtenditur, quam per donum ſpũ ſctĩ firmatam demonſtrarat Apoſtolus, ac ſimul quæſtione mota de Chriſti morte pro impijs, docet quõ ſalui ſimus ab ira Dei per Chriſtum.

VT quid enim Chriſtus cum adhuc infirmi eſſemus ſecundum tẽpus pro impijs mortuus eſt? Vix enim pro iuſto quis moritur. Nam pro bono forſitã quis audeat mori. Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis, quoniam ſi cum adhuc peccatores eſſemus ſecundum tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multo ergò magis nũc iuſtificati in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Si enim cùm inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius, multomagis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius. Non ſolùm autem, ſed & gloriamur in Deo per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem recepimus.

Poſtq̃ Apoſtolus oſtendit firmitatem ſpei per donum ſpiritus ſancti, hîc oſtendit idem per mortem Chriſti. Et primò proponit quæſtionem. Secundò oſtendit difficultatem, ibi, *Vix enim pro iuſto, &c.* Tertiò determinat quæſtionis veritatem, ibi. *Commendat autem ſuam charitatem, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt, ꝙ ſpes non confundit, quod quidẽ apparet hoc conſideranti. *Vt quid enim Chriſtus cum adhuc infirmi eſſemus,* ſ. infirmitate peccati. Pſal. 6. Miſerere mei domine quõ infirmus ſum. Nam ſicut per corporalem infirmitatem diſſoluitur humorum debita harmonia, ita etiam per peccatum debitus ordo affectionũ excluditur. *Cum ergo adhuc infirmi eſſemus Chriſtus mortuus eſt* ꝓ impijs. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro pctĩs noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Et

A hoc *ſecundum tempus.* i. vt certo tpe in morte moraret, die. 3. certi a reſurrecturus. Matth. 12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus; ſic erit filius hoĩs in corde terræ. Hoc ergo magnũ eſt, ſi cõſideremus quis mortuus ſit. Magnum & eſt ſi cõſideremus pro quibus eſt mortuus. Non poteſt aũt eſſe tam magnũ quid, niſi fiat ꝓpter aliquẽ certum fructum, ſecundũ illud Pſal. Quę vtilitas in ſanguine meo dum deſcẽdo in corruptionẽ? Quaſi dicat, Nulla, ſi non ſequatur humani generis ſalus. Deinde cùm dicit, *Vix enim pro iuſto, &c.* oſtendit ꝑdictę queſtionis difficultatẽ ex parte eorũ, pro quibus Chriſtus mortuus eſt. ſ. pro impijs, dicens, *Vix enim quis.* i. aliquis morit pro hoĩe iuſto liberãdo, quinimo, vt dicit Eſa. 57. Iuſtus perit & non eſt q recogitet ĩ corde ſuo, &c. ideo dico, *Vix moritur. Nam forſitan quis,* id eſt aliquis rarus ex zelo virtutis *Audeat mori pro bono* homine. Rarum enim eſt ꝑꝑ hoc quod eſt maximum: vt enim dicit Io. 15. Maiorem hac dilectionẽ nemo habet, &c. Illud autẽ ꝙ Chriſtus fecit vt quis moriat pro impijs & iniuſtis, nũq̃ B inuenitur. Et ideo merito admirandum eſt, quare Chriſtus hoc fecerit. Poteſt aũt & aliter legi, vt pro iuſto intelligamus aliquem in virtute exercitatũ, per bonum aũt hoĩem innocentem. Et quãuis ſecundũ hoc iuſtus ſit pręſtantior bono, tñ pro iuſto vix aliquis morit. Cuius ratio eſt, quia innocens qui per bonũ intelligitur, magis miſerãdus videtur ꝑꝑ defectum ætatis vel alicuius huiuſmodi. Iuſtus aũt quia perfectus eſt & abſq; defectu, non habet in ſe miſericordię materiam. Quòd ergo aliquis moriatur pro innocẽte, poteſt ex cõpaſſione miſericordię prouenire. Sed ꝙ aliquis moriatur ꝓ iuſto, prouenit ex zelo virtutis, qui in paucioribus inuenitur, q̃ miſericordię paſſio. Deinde cùm dicit, *Commendat autem, &c.* reſpondet ꝑmiſſæ quæſtioni. Et primò ponit rñſionem. Secundò ex hoc arguit ad ꝓpoſitum, ibi. *Multo ergo magis, &c.* Tertiò oſtẽdit neceſſitatem conſequẽtiæ, ibi, *Si enim cum inimici, &c.* Dicit ergo primò. Quæſitũ eſt, quare Chriſtus pro impijs mortuus eſt. Et ad hoc eſt rñſio, quia per hoc Deus ſuã charitatem cõmendat C in nobis. i. per hoc oſtendit ſe nos maxime diligere, quõ ſi *Cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus mortuus eſt pro nobis,* & hoc ſecundũ tpũs, ſicut ſuprà expoſitum eſt. Ipſa aũt mors Chriſti pro nobis charitatẽ oſtendit Dei, qua dedit filium ſuũ, vt pro nobis ſatisfaciens moreretur. Io. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filiũ ſuum vnigenitum daret, &c. Et ita ſicut charitas Dei patris ad nos oſtẽditur ꝑ hoc, ꝙ ſpiritum ſuũ dedit nobis, vt ſuprà dictũ eſt, ita & per hoc ꝙ dedit filiũ ſuũ, vt hic dicitur. Sed in hoc ꝙ dicit, *commendat,* immenſitatem quandã diuinę charitatis aſſignat, quæ quidẽ oſtenditur, tum ex ipſo facto, quia. ſ. dedit filium ſuũ, vt moreretur pro nobis, tum ex parte noſtræ cõditionis, quia hoc nõ fecit, ꝓuocatus noſtris meritis cùm adhuc peccatores eſſemus. Ephe. 2. Deus qui diues eſt in miſericordia ꝑꝑ nimiã charitatem qua dilexit nos, cùm eſſemus mortui peccatis cõuiuificauit nos Chriſto, &c. Conſequenter cũ dixit, *Multo ergo magis, &c.* concludit ꝓpoſitũ ex ꝑmiſſis dicẽs, Si Chriſtus ꝓ nobis mortuus eſt, cùm adhuc peccatores eſſe- D mus, multomagis viuificati nunc in ſanguinę ipſius, ſicut ſuprà tertio habitũ eſt: quem ꝓpoſuit Deus ꝓpitiatorem per fidẽ per ſanguinẽ ipſius *Salui erimus ab ira,* id eſt à vindicta damnationis æternę, quã ꝓpter peccata hoĩes incurrunt. Matt. 3. Genimina viperarũ quis demonſtrabit, &c.

Deinde cùm dicit, *Si enim cum inimici, &c.* oſtẽdit neceſſitatem ꝑdictę conſequentię, quæ ꝓcedit à minori ad maius affirmando. Et eſt ibi obſeruanda duplex cõparatio minoris ad maius. Vna quidẽ ex parte nr̃a. Alia ex parte Chriſti. Ex parte quidem noſtra comparat inimicos reconciliatis. Minus enim videtur ꝙ aliquis benefaciat inimicis, q̃ iã reconciliatis. Ex parte Chriſti comparat mortem vitæ. Potentior enim vita eius videtur quàm mors, quia vt dicitur. 2. Corinth. vlt. Mortuus eſt ex infirmitate ſcilicet carnis noſtræ, ſed viuit ex virtute Dei. Et ideo dicit, ratione concluſum eſt *Quod multo magis* viuificati, *Salui erimus per ipſum.* Si enim cùm inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo, & hoc per mortem filij eius: multomagis iam nos reconcilia-

conciliati *ſalui erimus* & hoc in vita ipſius. Eſt autem cōſiderandum, ꝙ homo dicit̃ inimicus Deo dupliciter. Vno modo, quia contra Deum inimicitiam exercet dum eius mandatis renititur. Iob. 15. Cucurrit aduerſus Deum erecto collo. Alio modo ꝑ hoc ꝙ Deus hoīes odio habet, non quidē ſecundum ipſum quod fecit, quia quantũ ad hoc dicit̃ Sap̃. 11. Dilexiſti oīa & nihil odiſti eorũ quę feciſti, &c. ſed quãtum ad hoc ꝙ in homine inimicus homo, id eſt diabolus fecit. i. quantum ad peccatum. Sap̃. 14. Similiter odio ſunt Deo impius, &c. Et Eccle. 13. Altiſſimus odio habet peccatores. Subtracta inimicitię cauſa. ſ. peccato per Chriſtum, ſequitur reconciliatio per ipſum. 2. Cor. 5. Deus erat in ipſo mundum reconcilians ſibi. Peccatum aũt noſtrum ſublatũ eſt ꝑ mortē filij eius. Circa quod conſiderandũ eſt ꝙ mors Chriſti tripliciter conſiderari poteſt. Vno modo ſecundum ipſam rōnem mortis, Et ſic dicitur Sap̃. 1. Deus mortē non fecit in humana natura, ſed eſt per peccatũ inducta. Et ideo mors Chriſti ex cōi mortis ratione, non fuit ſic Deo accepta, vt per ipſam reconciliaret̃, quia Deus non lætatur in perditione viuorũ, vt dicit̃ Sap̃. 1. Alio modo poteſt mors Chriſti conſiderari ſecũdum ꝙ eſt in actione occidentium, quę maximè Deo diſplicuit. Vnde contra eos Petrus dicit Act. 3. Vos ſanctum & iuſtum negaſtis & petiſtis homicidam, &c, Vnde mors Chriſti ſic conſiderata, nō potuit eſſe reconciliationis cauſa, ſed magis indignationis. Tertiò modo poteſt conſiderari ſecundum ꝙ proceſſit ex volũtate Chriſti patientis quę quidem voluntas, informata fuit ad mortem ſuſtinendam cum ex obedientia ad patrem. Phil. 2. Factus eſt obediēs patri vſq; ad mortem. tum etiam ex charitate ad hoīes. Ephe. 5. Dilexit nos & tradidit ſe pro nobis. Et ex hoc mors Chriſti fuit meritoria & ſatiſfactoria pro peccatis noſtris, & intantum Deo accepta, ꝙ ſuffecit ad reconciliationem omniũ hominum, ēt occidentium Chriſtum, ex quibus aliqui ſunt ſaluati ipſo orante qñ dixit Lucæ. 23. Ignoſce illis quia neſciunt quid faciunt.

Homo dr̃ dupl'r inimicus deo.

Mors Chr̃i tripliciter cōſideratur

Deinde cũm dicit *Non ſolum autem, &c.* oſtendit quę bona iam in re conſequimur per gratiam, dicens, *Non ſolum autem glóriamur* in ſpe glorię quam in futuro expectamus, *ſed in Deo,* id eſt in hoc ꝙ ſumus etiam nunc Deo coniuncti ꝑ fidem & charitatem. 1. Corin. 1. & 2. Corinth. 10. Qui gloriatur in dño, &c. Et hoc quidem *Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem* etiam nunc in pręſenti tempore *Reconciliationem accepimus,* vt de inimicis facti ſimus amici. Coloſſen. 1. Per eum placuit reconciliari omnia, &c. Poſſet autem & continuari cum eo quod dictum eſt, ſalui erimus in vita ipſius à peccato & à pœna, & nō ſolũm ſalui erimus a malis, ſed etiam gloriemur in Deo, id eſt per hoc quòd erimus idem in futuro cum ipſo, Io. 17. Vt ſint vnum in nobis, ſicut & nos vnum ſumus.

LECTIO TERTIA.

Peccati in hunc mundum progreſſus, & mortis origo deſcribitur, pariterq; declaratur, quomodo poſſibile ſit, originale peccatum traduci ad poſteros.

PRoptérea ſicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ita & in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit quæ bona per gratiam Chriſti conſecuti ſumus, hic conſequenter oſtendit à quibus malis per eã liberemur. Et circa hoc tria facit, Primò enim oſtendit ꝙ per gratiam Chriſti liberati ſumus à ſeruitute peccati. Secundò oſtendit ꝙ per gratiam eius ſumus liberati à ſeruitute legis. 7. cap̃, ibi, *An ignoratis fratres, &c.* Tertiò oſtendit ꝙ per gratiam Chriſti liberamur à damnatione. 8. cap̃. ibi, *Nihil nunc damnationis, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtēdit ꝙ per gratiam Chriſti liberamur ab originali peccato præterito. Secundo oſtendit ꝙ ea tuti, regimur contra peccata futura, ibi, *Quid ergo dicemus, &c.* Circa primum duo facit. Primò agit de proceſſu peccati. Secundò de proceſſu gratiæ deſtruētis peccatum, ibi, *Sed non ſicut delictum, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit ꝓceſſum peccati. Secũdò manifeſtat, ibi, *Vſque ad legem enim.* Circa primum duo facit. Primò proponit proceſſum peccati. Secundò oſtendit eius vniuerſalitatem, ibi, *Et ita in omnes, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit peccati originem. Secundò originem mortis, ibi, *Et per peccatum mors, &c.* Dicit ergo primò ꝙ per Chriſtum reconciliationem accepimus. Ita enim à Chriſto reconciliatio procedit in mundum *ſicut per vnum hominem,* ſ. per Adam *Peccatum intrauit in hunc mundum.* 1. Corinth. 15, Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Eſt autem hic conſiderandum ꝙ hæretici Pelagiani, peccatum originale in paruulis eſſe negantes, hæc verba Apoſtoli dicebant eſſe intelligenda de peccato actuali. Quod quidem ſecundum eos in hunc mundum intrauit per Adam, inquãtum oēs peccantes, peccatum Adæ imitantur, ſecundum illud Oſeę. 6. Ipſi aũt ſicut Adam tranſgreſſi ſunt pactũ, &c. Sed ſicut dicit Aug. contra eos, ſi de introitu peccati actualis, qui eſt per imitationem hic Apoſtolus loqueretur, non diceret peccatum per hominem in hunc mũdum intraſſe, ſed magis per diabolũ quem peccantes imitant̃, ſecundum illud Sap̃. 2. Inuidia diaboli mors eſt, &c. Eſt ergo intelligēdum ꝙ per Adam peccatum in hunc mundum intrauit, non ſolũm imitatione, ſed ēt propagatione. i. per carnis originem vitiatam, ſecundũ illud Ephe. 2. Eramus natura filij iræ. & in Pſal. 50. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, &c. Sed videtur hoc eſſe impoſſibile ꝙ per originem carnis, peccatum ab vno in alium traducatur. Peccatum enim eſt in anima rationali, quæ non traducitur per originem carnis, tum quia intellectus non eſt alicuius corporis actus, & ita non poteſt per virtutē corporalis ſeminis cauſari, vt Philoſophus dicit in libro de generatione animaliũ. tum etiam quia cũm anima rationalis ſit quędam res ſubſiſtens, vt puta per ſe operationē habens, & corpore corrupto non corrũpatur, conſequens eſt, ꝙ non generetur corpore generato ſicut aliæ formæ, quę non poſſunt per ſe ſubſiſtere, ſed potius cauſatur à Deo, Conſequens igitur videt̃ ꝙ nec peccatum quod eſt accidens animę, poſſit per carnis originem traduci. Ad hoc autem rationabiliter reſpondetur, ꝙ licet in ſemine nō ſit anima: eſt tñ in ſemine virtus diſpoſitiuà corporis ad animæ receptionem, quę cũm corpori infunditur, etiam ei ſuo modo conformatur, eo quòd omne receptum eſt in recipiente per modũ recipientis. Et exinde videmus ꝙ filij ſimilantur parentibus, non ſolũm in defectib' corporalibus, ſicut leproſus generat leproſum, & podagricus podagricũ, ſed ēt in defectibus animæ, ſicut iracundus iracundum, & amentes ex amentibus naſcunt̃. Quãuis enim pes qui eſt ſubiectũ podagrę non ſit in ſemine, nec anima quę eſt ſubiectũ irę vel amentię, eſt tñ in ſemine virtus formatiua corporalium mēbrorum & diſpoſitiua ad animam. Sed adhuc remanet dubitatio, quia defectus qui ex vitiata origine trahunt̃ non habēt rationem culpę. Non enim merent̃ pœnam, ſed magis miſericordiã, ſicut Philoſophus dicit de eo qui naſcitur cæcus, vel quocunq; alio modo aliter orbatus. Et hoc ideo, quia de ratione culpæ eſt, ꝙ ſit voluntaria & in poteſtate hominis cui culpa imputatur. Sic igit̃ ſi aliquis defectus in nos peruenit per originem primi parentis, non videt̃ in nobis habere rationem culpæ, ſed pœnę. Et ideo dicendũ eſt, ꝙ ſicut peccatum actuale eſt peccatũ perſonę, quia per volũtatem perſonæ peccãtis cōmittit̃: ita peccatum originale eſt peccatũ naturæ, quod per voluntatem principij humanæ naturæ cōmiſſum eſt. Eſt enim conſiderandũ ꝙ ſicut diuerſa corporis mēbra partes ſunt perſonę vnius hoīs, ita oēs hoīes ſunt partes & quaſi quędam mēbra humanę naturę. Vnde & Porphyrius dicit, ꝙ ꝑticipatione ſpēi plures hoīes ſunt vnus homo. Videmus aũt ꝙ actus peccati exercitus per aliquod mēbrum, puta ꝑ manũ vel pedem, nō habet rōnem culpę ex voluntate manus vel pedis, ſed ex volũtate totius hoīs, à qua, ſicut à quodã principio deriuatur motus peccati ad ſingula membra. Et ſiĉ à voluntate Adæ, qui fuit principium humanę naturę tota inordinatio naturę habet culpę rationem in oībus, ad quos peruenit quãtum ad hoc

Error Pelagianorũ negatiuũ originale in pueris.

Originale peccatum quõ traducatur ad poſteros.

quòd

ꝙ ſuſceptiui ſunt culpæ. Et ſicut peccatū actuale, quod eſt peccatum perſonę, trahitur ad ſingula membra per aliquē actum perſonalem, ita peccatum originale trahitur ad ſingulos hoīes per actum naturę, qui eſt generatio. Et ita ſicut per generationem humana natura trahitur, ita ēt per generationem traducit defectus humanæ naturę, qui eſt conſecutus ex peccato primi parentis. Eſt aūt hic defectus carentia originalis iuſtitię, quę erat primò homini diuinitus collata: non ſolū vt erat perſona quædam ſingularis, ſed etiam vt erat principium humanę naturę, vt. ſ. eam ſimul cū natura in poſteros traduceret. Et ideo ſimili modo amiſsionem huius originalis iuſtitię per peccatū ad poſteros tranſmittit, habentē in eis rationem culpę ratione iam dicta. Et ideo dicitur ꝙ in ꝓceſſu originalis peccati ꝑſona ſſecit naturā. ſ. Adam peccans, vitiauit humanā naturam: ſed poſt modū in alijs natura vitiata inficit perſonā, dum. ſ. genito imputatur ad culpam naturę vitium ꝓpter voluntatē primi parētis, vt dictum eſt. Ex hoc aūt patet ꝙ licet primum peccatum primi parētis per originem traducat̄ in poſteros, alia tñ eius peccata, vel ēt aliorum hoīum in filios non traducūtur, quia per ſolum primum peccatū ſublatum eſt bonum naturę, quod erat per originē naturę traducendū. Per alia verò peccata ſubtrahitur bonū gratię perſonalis, quod nō tranſit ad alios poſteros: & inde ēt eſt ꝙ quāuis peccatum Adæ deletū fuerit per ſuā pœnitentiam, iuxta illud Sap. 10. Eduxit illum à delicto ſuo, non tñ eius pœnitentia delere potuit peccatum poſterorum, quia eius pœnitentia fuit ꝑ actum ꝑſonalem, quia vltra eius perſonam non ſe extendebat. Et ꝓpter hoc eſt vnum tm̄ originale peccatum, quia ſolus defectus conſequens primum peccatum originaliter deriuat̄ ad poſteros. Et ideo Apoſtolus ſingulariter dicit,

Penitentia Adę cur nō deleuit peccatū poſterorum,

Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit: non autem dixit pluraliter peccata: quod fuiſſet dicendū ſi de actualibus loqueretur. Dicitur aūt qñq; pluraliter peccata originalia, ſicut in Pſal. 50. In peccatis concepit me mater mea: quia continet virtualiter multa peccata, inquātum ex corruptione fomitis inclinamur ad multa peccata. Sed videt̄ ꝙ peccatū originale non intrauerit in hunc mundum per vnum hominem. ſ. Adam, ſed magis per vnā mulierem. ſ. Euā, quæ primò peccauit, ſecundum illud Eccle. 25. A muliere factum eſt initium peccati, & per illam oēs morimur. Ad hoc reſpondet̄ in Gloſ. dupliciter. Vno modo, quia conſuetudo ſcripturę eſt vt genealogię, non per mulieres, ſed ꝑ viros texant̄, ſicut patet Matth. 1. & Luc. 3. Et ideo Apoſtolus hic volens quaſi genealogiam quandā peccati oſtendere, non fecit mentionem de muliere, ſed ſolùm de viro: Alio modo, qa ēt mulier de viro ſumpta eſt: & ideo quod eſt mulieris attribuit̄ viro. Pōt ēt alio mō dici, & melius, ꝙ cùm peccatū originale traducat̄ ſimul cum natura, ſicut dictū eſt, ſicut per virtutem actiuā viri mulieri materiā miniſtrante natura traducitur, ita & peccatū originale. Vnde ſi Adam non peccaſſet Eua peccante, nō per hoc fuiſſet peccatū traductū ad poſteros. Illa enim eſt cauſa quare Chriſtus peccatū originale non traxit, quia ex ſola fœmina ſine virili ſemine carnē accepit. Per hoc verbū Apoſtoli Augu. reſpondet Iuliano hæretico in hunc modū quærenti. Non peccat iſte qui naſcitur, non peccat iſte qui genuit, nō peccat ille qui cōdidit: per quas igitur rimas inter tot prę ſidia innocentię peccatum fingis ingreſſum? Sed Augu. reſpondet. Quid quęris latentem rimā, cùm habeat apertiſsimā ianuam? Nam ſecundum Apoſtolum *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.* Conſequenter tāgit ingreſſum mortis in mundum, cùm dicit. *Et per peccatum mors*, ſ. in hūc mundum intrauit, ſecundum illud Sap. 1. Iniuſtitia mortis eſt acquiſitio. Videt̄ aūt ꝙ mors nō ſit ex peccato, ſed magis ex natura, vtpote ꝓueniens ex neceſsitate materiæ. Eſt enim corpus humanū ex cōtrarijs cōpoſitum. Vnde eſt naturaliter corruptibile. Dicēdum eſt aūt ꝙ natura humana dupliciter poteſt conſiderari. Vno modo ſecundum principia intrinſeca, & ſic mors eſt ei naturalis. Vnde Seneca dicit in libro de remedijs fortuitorum, ꝙ mors natura eſt hominis, non pœna. Alio modo poteſt conſiderari natura ho

A minis ſecundum ꝙ per diuinā ꝓuidentiam fuit ei per iuſtitiam originalem ꝓuiſum. Quę quidem iuſtitia erat quædā rectitudo, vt mens hoīs eſſet ſub Deo: & inferiores vires eſſent ſub mente, & corpus ſub anima, & oīa exteriora ſub hoīe: ita. ſ. ꝙ quandiu mens hoīs Deo ſubderetur, vires inferiores ſubderentur rationi, & corpus animæ indeficienter ab ea vitam recipiēs, & exteriora homini, vt. ſ. oīa ſeruirēt & nullum ex eis nocumentū ſentiret. Hoc aūt prouidentia diuina diſpoſuit ꝓpter dignitatem animę rationalis, quæ cùm naturaliter ſit incorruptibilis, debebatur ſibi incorruptibile corpus: ſed quia corpus quod eſt ex contrarijs compoſitum, oportebat eſſe organum ſenſus, & tale corpus ſecūdum naturam ſuā īcorruptibile eſſe nō poteſt, ſuppleuit potentia diuina quod deerat naturę humanę, dans animæ virtutem cōtinendi corpus incorruptibiliter, ſicut faber ſi poſſet, daret ferro ex quo cultellū fabricat virtutē vt rubiginem nullam contraheret. Sic ergo poſtq; mens hominis per peccatū eſt à Deo auerſa, amiſit virtutem continendi

B inferiores vires, & etiam corpus & exteriora: & ſic incurrit mortem naturalem à cauſis intrinſecis, & violentā ab exterioribus nocumētis. Deinde cū dicit, *Et ita in omnes, &c.* oſtendit vniuerſalitatē huius ꝓceſſus, & quātum ad mortem & quātum ad peccatum, ordine tñ retrogrado. Nam ſuprà prius egit de ingreſſu peccati, qui eſt cauſa ingreſſus mortis, nūc aūt prius agit de vniuerſalitate mortis, tanq̄ de manifeſtiori: & hoc eſt ꝙ dicit. Et ita *Mors.* ſ. vel peccatū primi parentis *Pertranſiit in omnes*, quia. ſ. per originem vitiatam contrahunt homines neceſsitatem moriendi. 2. Reg. 14. Omnes morimur. Pſal. Quis eſt homo qui viuit, &c.

Deinde tangit vniuerſalitatem proceſſus peccati, cùm dicit, *In quo omnes peccauerunt*, quod ſicut Aug. dicit in Gloſ. poteſt dupliciter intelligi. Vno modo in quo. ſ. primo hoīe, vel in quo. ſ. peccato, quia. ſ. eo peccante quodāmodo oēs peccauerunt, inquantum in eo erant ſicut in prima ſua origine. Sed cùm Chriſtus etiam originē ex Adam traxerit, vt patet Luc. 3. videt̄ ꝙ etiam ipſo eo peccante peccauerit.

C Ad hoc reſpondet Aug. ſuper Gen. ad literam, ꝙ Chriſtus non omnimodo fuit in Adam, quo nos fuimus: nos enim fuimus & ſecundum corpulentam ſubſtantiā, & ſecūdum ſeminalem rationē. Chriſtus aūt fuit in eo ſolùm ſecūdum corpulentam ſubſtantiam. Quod quidam malè intelligentes, putauerunt ꝙ tota ſubſtantia corporum humanorum quę pertinet ad veritatem humanæ naturę, fuerit actu in Adam, & per quandam multiplicationem diuina virtute factam. i. quod ſumptū eſt ab Adam, eſt in tanta corporū quantitate ampliatum. Sed hoc eſt inconueniens, opera naturę miraculo attribuere, prę ſertim quia videmus ꝙ corpus humanum quātūcunq; ſit de veritate humanę naturę, corrūpitur & accipit aliam formā. Vnde quia omne generabile eſt corruptibile, & econuerſo, oportet dicere ꝙ materia quæ ante generationē hominis ſub alia forma q̄ humana fuit, formam humanę carnis aſſumpſerit: & ſic non totum quod eſt in corporibus noſtris ad veritatem naturæ pertinens, fuit actu in eodem, ſed ſolùm ſecundum originē,

Chriſtus, q̄uo fuit in Adam.

D prout. ſ. effectus eſt in principio actiuo. Secūdum hoc ergo intelligendum eſt, ꝙ cum in noſtra generatione ſit & materia corporalis quam fœmina miniſtrat, & vis actiua quę eſt in ſemine maris, vtrūq; ꝑ originē ducit̄ ab Adam, ſicut à primo principio. Et ideo dicitur in eo fuiſſe & ſecundum rationē ſeminalem, & ſecundū corpulentam ſubſtantiam: quia. ſ. vtrunq; ab eo proceſsit. In generatione autē Chriſti fuit corpulenta ſubſtantia quam traxit de virgine: loco autem rationis ſeminalis fuit virtus actiua ſpiritus ſancti, quę non deriuatur ab Adam, & ideo non fuit in Adam ſecundum ſeminalem rationem, ſed tantùm ſecundum ſubſtantiam corpulentam. Sic igitur nos accipimus peccatum ab Adam & trahimus: atq; naturam humanam ab eo accipimus, ſicut à principio actiuo, quod eſt eſſe in eo ſecundum ſeminalem rationē, quod quidē non competit Chr̄o, vt dictum eſt. Videtur vlterius ꝙ peccatum originale non tranſeat in oēs: quia baptizati à peccato originali purgant̄ per baptiſmum: & ita videt̄ ꝙ non poſsint in poſteros pec-

catum tranſmittere, quod non habent. Dicendũ eſt autem ꝙ per baptiſmum homo liberaẽ à peccato originali quantum ad mentem, ſed remanet peccati infectio quantum ad carnem, vnde infrà.7.dicit Apoſtolus, Ego ipſe mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Homo autem non generat mente carnales filios, ſed carne: & ideo non tranſmittit nouitatem Chriſti, ſed vetuſtatem Adæ.

LECTIO QVARTA.

Etiam ſub lege fuiſſe peccatum, licet ante legem à Deo non imputaretur oſtendit ac manifeſtat quid faciat lex circa peccatũ, & quomodo Adam fuerit forma futuri.

VSque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur cùm lex non eſſet, ſed regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſen, etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.

F Poſtquam Apoſtolus oſtendit originẽ peccati & mortis ſiue ingreſſum vtriuſq; in mũdum, hic manifeſtat quod dixerat. Et primò manifeſtat ipſum dictũ. Secundò manifeſtat ſimilitudinẽ quã innuebat dicens, ibi *Propterea ſicut, &c.* Tertiò exponit ſimilitudinẽ, ibi *Qui eſt forma futuri, &c.* Dixerat autem ꝙ peccatũ & mors in oẽs tranſierunt, & hoc quidem ſecundũ expoſitionem Aug. manifeſtare intendit per hoc ꝙ etiam ſub lege peccatum remanſit, quaſi lege illud excludere nõ valente. Circa quod duo facit. Primò manifeſtat ꝓpoſitum quantum ad peccatũ. Secundò quantũ ad mortem, ibi *Sed regnauit, &c.* Circa primũ duo facit. Primò oſtendit peccatum fuiſſe ẽt ſub lege. Secundò quid circa peccatũ lex facit, ibi *Peccatum autem, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt ꝙ oẽs peccauerunt in Adam, quia nec etiã lex peccatum abſtulit. *Vſque ad legem.* i.etiam ſub lege, vt ly *vſque* teneatur incluſiuè. *Peccatum erat in mundo*, quod quidem poteſt intelligi de lege naturæ & de lege Moyſi: ſimiliter & de peccato actuali & de peccato originali. **G** Peccatũ enim originale erat in paruulo vſq; ad legem naturæ. i. vſq; ad vſum rationis per quẽ homo huiuſmodi leges aduertit. Pſal.50. In peccatis concepit me mater mea. Nec tñ ceſſat hoc peccatum lege naturali adueniente in hoĩe, ſed magis excreſcit per additionem peccati actualis, quia vt dicitur Eccleſ.7. Non eſt homo iuſtus in terra qui faciat bonũ, &c. Sed ſi intelligamus de lege Moyſi, tunc quod dicitur peccatum fuiſſe in mũdo vſq; ad legem, poteſt intelligi nõ ſolùm de originali, ſed ẽt de actuali: quia & ante legẽ & ſub lege peccatum vtrunq; permanſit. Prou.20. Quis poteſt dicere mundum eſt cor meum? Quãuis autem lex peccatum non auferret, peccati tñ cognitionẽ fecit, quod antea non cognoſcebatur. Vnde ſubdit, *Peccatum autem non imputabatur.* Quod quidem planum eſt, ſi intelligatur de lege naturali. Quãuis enim peccatum originale ſit in paruulo ante legem naturalem, & reputetur ei à Deo, non tñ imputatur ei apud homines. Si autem intelligatur de lege Moyſi, planum eſt quantum ad aliqua peccata actualia, ꝙ non imputabantur ante **H** legem, ſicut illa quę ſpecialiter ſunt per legẽ prohibita, quę homines peccata nõ reputabant, ſicut quod dicit̃ Exo.20. Non concupiſces, &c. Imputabantur tñ quędam peccata prout erant cõtra legem naturę. Vnde & Geneſ.39. Ioſeph legitur in carcerẽ miſſus ꝓpter adulterium ſibi impoſitũ.

Lege naturæ adueniẽte ꝑ uſum liberi arbitrii, nõ ob hoc ceſſat peccatum originale.

Conſequẽter agit de morte, dicens. Quãuis peccata ante legem non imputarentur, tñ *Mors.* ſ. ſpiritualis. i. peccatũ vel æterna damnatio, de qua dicitur in Pſal. Mors peccatorum peſsima, *Regnauit.* i. poteſtatem ſuam exercuit in homines, ducendo eos in damnationẽ *Ab Adam*, per quẽ peccatum intrauit in mundum, *Vſque ad Moyſen*, ſub quo data eſt lex. Ioan.1. Lex per Moyſen data eſt, non ſolùm in eos q peccauerunt actualiter, ſed *Etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ*, q actualiter peccauit. Oſeę 6. Ipſi autem ſicut Adam tranſgreſsi ſunt peccatum, &c. vſq; ibi, Pręuaricati ſunt in me: quia etiam pueri damnationem incurrebant. Poteſt etiam & ſub hoc ſenſu intelligi dę

E morte corporali per quam manifeſtat peccatum fuiſſe ẽt cùm non imputabatur, quaſi dicat, *Peccatum autem non imputabatur* ante legem, ſed ex hoc deprehenditur fuiſſe: quia *regnauit mors*, ſ. corporalis. Primò quidẽ aliquas paſsiones inducendo, puta famem & ſitim & ęgritudinem, & tandẽ totaliter diſſoluendo, *Etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ.* i. in pueros, qui nõ peccauerũt actualiter: qm̃ etiam Chriſti mortem corporalẽ antea & poſtea patiuntur, ſecundũ illud Pſal. Quis eſt homo qui, &c. Ambroſius autẽ aliter iſta verba expoſuit, ſ. de peccato actuali tm̃ & de lege Moyſi. Et ſecundum eũ inducuntur hęc verba ad manifeſtãdum, quod per primũ parentem peccatũ in hunc mundum intrauit & in oẽs tranſiuit, *Vſque enim ad legem.* i. ante legem Moyſi *Peccatum erat in mundo.* ſ. peccatum actuale. Homines enim multipliciter peccabant cõtra legem naturę. Vnde dicitur Geneſ.13. Homines ſodomitę peſsimi erant. *Peccatum autem non imputabatur cũ lex non eſſet*, q̃d eſt intelligendum, non quin imputaret̃ quaſi puniendum **F** apud homines: cùm quidem legant̃ ante legem puniri ab hoĩbus pro peccatis, vt patet Gen.39. & 40. Sed non imputabatur quaſi à Deo puniendũ. Tunc enim non credebant hoĩes ꝙ Deus humana facta vel puniret vel præmiaret, ſecundum illud Iob 22. Circa cardines cœli perambulat nec noſtra conſiderat. Sed poſtea lege diuinitus data innotuit ꝙ peccata imputant̃ à Deo ad pœnam, & nõ ſolùm ab hominibus. Et ideo quia hoĩes non credebant ſe puniendos à Deo pro peccatis, liberè & abſq; fręno peccabant vbi humanum iudicium nõ timebant. Et ideo ſubdit. *Sed mors.* i. peccatum *regnauit.* i. omnimodam ſuam poteſtatem exercuit *ab Adam vſque ad Moyſen* excluſiuè. Nam per Moyſen data eſt lex, quæ incœpit regnum peccati diminuere incutiens timorẽ diuini iudicij, ſecundum illud Deuter.5. Quis det eos talem habere mentẽ, vt timeant me, & cuſtodiant vniuerſa mandata mea? Regnauit inquã peccatum vſq; ad Moyſen, non tñ in omnes, *Sed in eos qui peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ* Dicit enim Ambroſius in libris antiquis non inueniri hanc negationẽ Non. Vnde credit à cor**G**ruptoribus appoſitum. Adam quippe magis credidit promiſsioni diaboli q̃ cõmonitioni diuinę, vt patet Gen.3. & ita quodãmodo diabolum prętulit Deo. Sic igitur in ſimilitudinem pręuaricationis Adæ, pręuaricantur idololatræ qui relicto Dei cultu, diabolum colũt. In tales ergo mors. i. peccatum totaliter regnauit: quia eos oĩno poſſedit. Fuerũt aũt ante legem Moyſi viri Dei cultores, qui & ſi peccarẽt, non tñ peccatũ in eis regnabat, quia nõ totaliter eos à Deo ſeparabat: ſed peccabãt ſub Deo. i. ſub fide vnius Dei, etiã ſi peccarent mortaliter: vel ſub charitate Dei cùm peccabãt venialiter. Ex vtraq; harũ expoſitionum poteſt cõflari tertia: quę magis videtur ad intentionẽ Apoſtoli pertinere. Dixerat enim ꝙ per vnum hoĩem peccatũ in hunc mundum intrauit, & quia peccatũ eſt tranſgreſsio legis diuinę, poſſet alicui videri, ꝙ hoc non eſſet verũ quantum ad tempus ante legem: pręſertim cùm ſupra quarto dixerit, Vbi non eſt lex nec pręuaricatio. Et ideo poſſet aliquis credere ꝙ **H** nõ per vnũ hoĩem peccatum in mundũ intrauit, ſed magis per legẽ. Et ideo ad hoc excludendũ dicit, ꝙ vſq; ad legẽ. i. tempus ante legẽ peccatum erat in mũdo, & originale & actuale, non tñ erat peccatum cognitum, pręſertim quaſi à Deo puniendũ. Et hoc eſt ꝙ ſubdit, Peccatum aũt non imputabatur. ſ. quaſi contra Deum exiſtens, cùm lex. ſ. diuinitus data nõ eſſet. Fuerunt enim aliqui, vt dicit Philoſophus in 5. Ethic. qui crediderunt ꝙ nihil eſt iuſtum naturaliter, & per conſequens nec iniuſtũ, ſed per ſolam poſitionem legis humanę. Et ſecundũ hoc non imputabat̃ aliquod peccatum, quaſi contra Deum exiſtens, & præcipuè peccatum originale. i. non cognoſcebatur. Sed ꝙ iſta reputatio hominũ eſſet falſa oſtenditur per effectum, quia mors corporalis regnauit ab Adam, per quẽ intrauit originale peccatum in mundum. vſq; ad Moyſen, ſub quo data fuit lex; & ita cùm mors ſit effectus peccati præcipuè originalis, manifeſtum eſt ꝙ ante legem fuit peccatum originale in mundo. Et ne aliquis dicat ꝙ moriebantur ꝓꝓ. pctã actualia,

lia, ad hoc excludendum dicit ꝙ regnauit etiam in eos qui
non peccauerunt proprio actu. ſ. pueros, & etiam in iuſtos
qui non peccauerunt mortaliter, qui tamen peccauerunt
in primo homine, vt ſuprà dictum eſt. Et ideo ſubdit, In ſi-
militudine præuaricationis Adæ, inquantum ſimilitudinẽ
illius peccati traxerunt per originem ſimul cũ ſimilitudine
naturæ, q. d. quod moriebantur abſq; proprio peccato, de-
monſtrat ꝙ in eis erat diffuſa ſimilitudo peccati Adæ per
originem. Et hoc eſt quod Apoſtolus, manifeſtare inten-
dit. ſ. ꝙ per Adam peccatũ originale in mundum intrauit.

Adam quo fit forma futuri.

Deinde cum dicit. *Qui eſt forma futuri, &c.* exponit ſimili
tudinem, quę intelligebatur in aduerbio Sicut. Vnde dicit,
qui. ſ. Adam eſt forma. i. figura quædam futuri. i. Chriſti,
tamen per contrarium. Nam ſicut per Adam peccatum &
mors in mundum intrauit, ita per Chriſtum intrauit iuſti-
tia & vita. 1. Corinth. 15. Primus homo de terra terrenus:
ſecundus de cœlo cœleſtis. Sunt autem & aliæ ſimilitudi-
nes inter Chriſtum & Adam, quòd. ſ. ſicut corpus Adæ for
matũ fuit ſine coitu, ita & corpus Chriſti de virgine. Et ſicut
de latere Adæ dormientis ſumpta eſt mulier, ita ex latere
Chriſti dormiẽtis in cruce fluxit ſanguis & aqua, vt dicit
Ioã. 19. q̃ ſignificant ſacramẽta quibus eſt formata eccleſia.

LECTIO QVINTA.

Oſtenditur gratiam Chriſti Adæ peccatum excedere, cum
gratia Chriſti plus poſſit in bono: q̃ Adæ peccatum
in malo, ac quomodo verum ſit ꝙ omnes per
Chriſtum iuſtificentur, cum non omnes
ita per Chriſtum ſaluentur, ſicut oẽs
per Adam moriuntur.

*SEd non ſicut delictum, ita & donum. Si enim vnius
delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei et
donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abũ
dauit. Et non ſicut per vnum peccatum ita & donum.
Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem, gra-
tia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Si enim
vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abũ
dantiam gratiæ & donationis & iuſtitiæ accipientes in
vita, regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum. Igitur ſicut
per vnius delictum in omnes homines in condemnatio-
nem, ſic & per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſti
ficationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius ho
minis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnius
obeditionem iuſti conſtituentur multi.*

Poſtquam Apoſtolus poſuit ingreſſum peccati in hunc
mundum, hic agit de progreſſu gratiæ abolentis peccatũ.
Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit quomodo per Chri
ſti gratiam remotum eſt peccatum quod per vnum homi-
nem in mundum intrauit. Secundò oſtendit quomodo per
gratiam Chriſti peccatum eſt remotum, quod lege adue-
niente ſuperabundauerat, ibi *Lex autem ſubintrauit, &c.* Oſtẽ
dit autem ꝙ per gratiam Chriſti remouetur peccatum per
Adam introductum in mundum, comparando gratiam
Chriſti peccato Adæ, quia ſ. plus poteſt gratia Chriſti in
bono, q̃ peccatum Adæ in malo. Et circa hoc duo facit.
Primò comparat ipſas cauſas. ſ. gratiam Chriſti peccato
Adæ. Secundò ponit comparationem earum quantum ad
effectus, ibi *Et non ſicut per vnum, &c.* Circa primũ duo facit.
Primò proponit comparationem. Secundò manifeſtat eã,
ibi *Si enim vnius, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt ꝙ Adam
eſt forma futuri, ſed non ſicut delictum: &c. quaſi dicat, nõ
eſt æſtimandum ꝙ tantæ efficaciæ ſit delictum Adæ, quã-
tæ eſt efficaciæ donum Chriſti. Cuius ratio eſt iſta: quia
peccatum procedit ex infirmitate voluntatis humanæ, gra
tia autem procedit ex immenſitate bonitatis diuinæ, quã
manifeſtum eſt voluntati humanæ, præſertim infirmæ, præ
ferri. Et ideo virtus gratiæ excedit omne peccatum. Et id-
circo dicebat Dauid, Miſerere mei deus ſecundum magnã

A miſericordiam tuam. Et propter hoc iuſtè reprobatur ver
bum Cain Gene. 4. dicentis, Maior eſt iniquitas mea q̃, vt
veniam merear &c. Deinde cùm dicit, *Si enim vnius, &c.*
manifeſtat quod dixerat. ſ. quòd donum gratiæ excedit de
lictum Adæ, dicens, *Si enim delicto vnius.* ſ. Adæ *Multi mortui
ſunt.* i. ſi ex delicto Adæ peccatum & mors trãſijt in mul-
tos alios, quia in omnes qui in eo peccauerunt, *Multo magis
gratia Dei & donum.* i. gratuitum Dei donum. vt ly &, expo-
ſitiuè teneatur, vel gratia Dei refertur ad remiſſionem pec-
cati. Suprà eodem, Iuſtificati gratis per gratiã ipſius, &c.
Donum autem refertur ad bona ſupradicta vltra remiſſio-
nem peccatorum, vt dicit Pſal. ſecundum aliam literam,
Dedit dominus dona hominibus. multo inquam huiuſmo
di gratia & donum *Abundauit in plures.* i. in multos. Quanto
enim aliquid eſt potentius, multo magis ſe poteſt ad multa
extendere. Peccatum autem Adæ ad multos ſe extendit,
quod probatur per mortem. Vnde ſignanter dicit, ꝙ vnius
delicto multi mortui ſunt. Mors enim argumentum eſt pec
B cati originalis, vt ſuprà dictum eſt, Adæ dixit Deus. Qua-
cunq; die comederis, &c. Gratia Dei quæ eſt fortior, mul-
to amplius ad multos extẽditur. Heb. 2. Qui multos filios
in gloriam adduxit: Notandum eſt autem ꝙ dicit, *Abun-
dauit,* quia non ſolùm gratia Dei proceſſit in multos ad de
letionem peccati per Adam inducti, ſed etiam ad peccata
actualia delenda, & multa alia bona conſequenda. 2. Co-
rinth. 9. Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare
facere in vobis. Sicut enim peccatum ex vno homine abũ-
dauit in multos ex prima ſuggeſtione diaboli, ita & gratia
Dei per vnũ hominem ꝓceſſit ad multos. Vnde ſignanter
addit, *In gratia.* i. per gratiam vnius hoĩs Ieſu Chriſti. Sic
enim à Deo gratia in multos effundit̃ vt eam per Chriſtũ
accipiãt, in quo oĩs plenitudo gratiarum inuenit̃, ſecũdum
illud Ioan. 1. De plenitudine eius oẽs accepimus, gratiam
pro gratia. Sic aũt legenda eſt litera ſecundum expoſitionẽ
Augu. vt hoc ꝙ dicit̃ *Plures,* non accipiat̃ cõparatiuè, ſed
abſolutè: & ita vult ꝙ attẽdatur cõparatio quantũ ad hoc
C ꝙ ſi delictum vnius Adæ ꝓceſſit in multos, multo magis
gratia vnius Chriſti in multos. Sed ſecundum Ambroſiũ
ly *Plures,* accipit̃ cõparatiuè, vt ſit ſenſus, ꝙ *Delicto.* i. pec
cato actuali *Vnius.* ſ. Adæ *Multi,* non omnes *Mortui ſunt.*
ſ. morte peccati, imitando. ſ. peccatum ipſius Adæ ꝑ idolo
latriam, vt ſuprà expoſitum eſt Sapien. 13. dicit̃ de idolola-
tris, Infœlices autem ſunt, & inter mortuos ſpes eorum. Et
multo magis *Gratia Dei abundauit in plures.* ſ. q̃ in idololatris
qui peccauerunt in ſimilitudinẽ Adæ, quia non ſolùm eo-
rum peccata tollunt̃ per gratiam Chriſti, ſed ẽt peccata eo-
rum qui in fide vnius Dei permanſerunt. Mich. vlt. Depo-
net iniquitates noſtras, & proijciet omnia peccata noſtra.

Deinde cùm dicit, *Et non ſicut, &c.* cõparat Chriſti gra-
tiam peccato Adæ, quantum ad effectum, quia non ſolùm
vtrunq; in multos redundat, ſed ẽt maiorem effectũ habet
gratia Chriſti q̃ peccatum Adæ. Et circa hoc tria facit.
Primò ꝓponit quod intendit. Secundò manifeſtat ꝓpoſi-
tum, ibi *Nam iudicium, &c.* Tertiò ꝓbat, ibi *Si enim vnius, &c.*
D Dicit ergo primò, non ſolùm dictum eſt. ſ. ꝙ Chriſti gratia
magis abundat in multos, q̃ peccatum Adæ, ſed ẽt in eis
maiorẽ effectũ faciet. Et hoc eſt ꝙ dicit. *Et non ſicut per vnum
peccatum, ita & donum,* quaſi dicat. Non tantus effectus ſequi
tur per vnũ peccatum Adæ in multis, quantus conſequit̃
in multis per donũ gratię Chriſti. Potentioris enim cauſæ
potẽtior eſt effectus. Vnde cùm dictũ ſit gratiam eſſe potẽ
tiorem q̃ peccatum Adę, cõſequens eſt ꝙ maiorẽ effectum
efficiat. Deinde cùm dicit, *Nam iudicium, &c.* manifeſtat
quod dixerat, dicens, *Nam iudicium.* i. diuina punitio proce
dit *Quidem ex vno.* ſ. peccato primi parẽtis *In condemnationẽ.*
ſ. omnium hoĩum, quia in illo peccante peccauerunt ſm il-
lud quod ſuprà dictum eſt, ꝙ mors in omnes pertranſijt,
in quo oẽs peccauerunt *Gratia autem Dei,* quæ datur per
Chriſtum, ꝓcedit *Ex multis delictis.* i. non ſolùm ex illo vno
originali, ſed ẽt ex multis actualibus. *In iuſtificationem.* i. per
fectam emundationem. 1. Corint. 6. Et hoc quidem fuiſtis
aliqñ, ſed abluti eſtis, ſed ſctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis.

Gr̃a chr̃i quo abũdauit ſuper peccatũ Adæ.

Deinde cùm dicit, *Si enim vnius, &c.* probat quod dixerat, ſcilicet q̃ gratia Chriſti procedit ex multis delictis in iuſtificationẽ. Et primò quidem hoc probat ex poſteriori. Secundò ex priori, ibi *Si enim, &c.* Circa primũ cõſiderandum eſt q̃ Apoſtolus in præmiſſa comparatione, nõ ponit ſibi reſpondentia. ſ. res eiuſdem generis. Nam ex parte peccati ponit cõdemnationẽ, quę pertinet ad pœnam: ex parte autẽ gratiæ ponit iuſtificationẽ quæ nõ pertinet ad præmium, ſed magis ad ſtatum meriti. Sic igitur Apoſtolus intendit per hoc quod dicit q̃ peccatũ inducit cõdemnationem oſtendere, q̃ gratia inducat iuſtificationem. Et vtitur tali ratione, Sicut cõdemnatio mortis procedit ex peccato primi parentis, ita regnum vitę procedit ex gratia Chriſti. Hæc enim duo vniformiter ſibi correſpondẽt, ſed ad regnũ vitæ nullus poteſt peruenire, niſi per iuſtitiã, ergo per gratiam Chriſti homines iuſtificãtur. Primò ergo ponit præmiſſas. Secundò infert concluſionẽ intentam, ibi *Igitur ſicut per vnum, &c.* Primam autẽ propoſitionẽ proponit, dicens, *Si enim ex delicto vnius hominis mors regnauit per vnum hominem,* quia F ſicut ſuprà eodem dictũ eſt, per vnum hominẽ peccatum intrauit, & per peccatũ mors, *Multo magis* homines regnabunt *In vita* ſcilicet æterna *Per vnum Ieſum Chriſtum,* qui dicit Ioan. 10. Ego veni vt vitam habeãt, & abundantius habeant, participando ſcilicet æternitatem vitæ, quę quidem abundãtia hîc per regnũ deſignatur. Vnde dicitẽ Apoc. 20. Quòd regnabũt cum Chriſto annis mille, id eſt ęterno tẽpore. Minorem autẽ deſignat interponendo abundantiam gratiæ Chriſti & donationis, & iuſtitiæ accipientes, quaſi diceret, ad regnũ vitæ homines peruenire non poſſunt, niſi hoc accipiẽdo, ita q̃ gratia Chriſti referatur ad dimiſsionẽ peccati, quam nulla merita præcedere poſſunt: & ideo omnino gratiæ deputatur, ſi enim ex operibus, iam nõ ex gratia, vt dicitur infrà 11. Quòd autem dicitur *Donationis,* referendum eſt ad dona gratuita, quibus homines promouentur in bona. Heſter. 2. Largitus eſt dona iuxta magnificentiam principalem, &c. Quòd autẽ dicitur iuſtitiæ, referendum eſt ad rectitudinẽ operum 1. Cor. 1. Qui factus eſt nobis à Deo iuſtitia. G Deinde cùm dicit, *Igitur ſicut, &c.* infert concluſionẽ intentam, quæ idem cõtinet cum eo quod ſuprà præmiſſum eſt, videlicet q̃ ſicut per vnius delictum Adę, diuinum iudiciũ proceſsit in omnes homines qui carnaliter naſcuntur in condemnationẽ mortis, *Sic & per vnius* ſcilicet iuſtitiam Chriſti, diuina gratia proceſsit in omnes homines *In iuſtificationem vitæ,* id eſt quę ducit ad vitã. Sed videtur hoc eſſe falſum, Non enim omnes homines iuſtificantur per Chriſtum, ſicut omnes homines moriuntur per Adam, Sed dicendum q̃ intelligendum eſt, q̃ ſicut omnes homines qui naſcuntur carnaliter ex Adam, incurrunt cõdemnationem per eius peccatum, ita omnes qui renaſcuntur ſpiritualiter per Chriſtum: adipiſcuntur iuſtificationẽ vitæ, quia vt dicitur Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit denuò ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnũ Dei &c. Quamuis poſsit dici q̃ iuſtificatio Chriſti tranſit in iuſtificationem omnium hominũ, quantum ad ſufficientiã, licet quantum ad efficientiã procedat in ſolos fideles. Vnde H dicitur 1. Tim. 4. Qui eſt ſaluator omnium hominum, maximè autem fidelium. Ex hoc autem q̃ hîc dicitur accipere debemus, quod ſicut nullus moritur, niſi per peccatum Adæ, ita nullus iuſtificatur, niſi per iuſtitiam Chriſti, quæ quidem eſt per fidem ipſius, ſecundum illud quod ſuprà 3. dictũ eſt, Iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, qui credunt in eum. In eum aũt crediderũt homines, nõ ſolùm qui ſunt poſt eius incarnationem, ſed etiã qui eius incarnationem pręceſſerũt. Sicut enim nos credimus eum natum & paſſum, ita ipſi crediderunt naſciturum & paſſurum. Vnde eadem eſt fides noſtra & eorum 2. Cor. 4. Habentes eundem fidei ſpiritum, &c. Sic igitur probatũ eſt q̃ gratia Chriſti procedit ad multorũ iuſtificationẽ ex poſteriori, ſcilicet ex regno vitę. Cõſequẽter cũ dicit, *Sicut enim, &c.* probat idẽ ex priori. Cauſæ enim ſimiles ſunt ſuis effectibus. Inobedientia aũt primi parentis q̃ habet rationẽ iniuſtitiæ: conſtituit peccatores & iniuſtos. Igitur obedientia E Chriſti, quæ habet rationẽ Iuſtitiæ cõſtituit iuſtos. Et hoc eſt q̃ ſuprà dictũ eſt, q̃ gratia procedit in omnes homines *In iuſtificationem.* Sed videtur eſſe dubium quod dicitur, q̃ *Per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi,* id eſt omnes qui ab eo naſcuntur ſm rationẽ ſeminalem. Primũ enim eius peccatũ videtur fuiſſe ſuperbia, magis q̃ inobedientia, ſm illud Eccle. 10. Initium omnis peccati ſuperbia.

Sed dicendum eſt q̃ ſicut ibidem dicitur, initium ſuperbiæ facit homines apoſtatare à Deo, quia ſcilicet prima pars ſuperbiæ conſiſtit in hoc q̃ homo nõ vult ſubiici pręceptis diuinis, quod ad inobedientiam pertinet. Vnde primum hominis peccatum fuiſſe videtur inobedientia, non ſecundum actum exteriorẽ, ſed ſm interiorem motum ſuperbiæ, quo voluit diuino præcepto contraire. Vnde eius inobedientiam dñs arguit. Gen. 3. Quia audiſti vocẽ vxoris tuæ, & comediſti de ligno de quo præceperam tibi ne comederes, &c. Obedientia autem Chriſti hîc dicitur, ſm quam præcepto patris obediens, mortem ſuſtinuit pro ſa- F lute noſtra, ſm illud Phili. Factus eſt obediens vſq; ad mortem, &c. Nec eſt contrariũ quod alibi dicitur, Chriſtus ex charitate mortuus eſt, vt patet Ephe. 5. Quia hoc ipſum q̃ obediuit, proceſsit ex dilectione quam habuit ad patrẽ & ad nos. Et eſt attendendum q̃ per obedientiam & inobedientiã probat nos per vnum, peccatores effici, & per vnũ iuſtificari: quia iuſtitia legalis, quæ eſt omnis virtus, attenditur in obſeruatione pręceptorum legis, quod pertinet ad rationẽ obedientiæ. Iniuſtitia autẽ illegalis, quæ eſt omnis malitia, vt dicitur 5. Ethi. attenditur in tranſgreſsione mandatorum legis, quæ pertinet ad rationem inobedientię. Sic ergo conuenienter dicitur q̃ per obedientiã conſtituuntur homines iuſti, & per inobedientiam peccatores.

Primũ peccatum Adæ fuit inobedientia.

Iuſtitia legalis ē omnis virtus. Iniuſtitia legalis omnis malitia.

LECTIO SEXTA.

Declaratur quo nam pacto delicti abundantia, quæ lege aduenient facta eſt, per gratiam auferatur Chriſti, vbi plura de lege, & abundantia peccati dicuntur.

G *Lex autem ſubintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Vt ſicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternam, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.*

Poſtquã Apoſtolus oſtendit q̃ per donũ gratiæ ſubtrahitur peccatum quod per Adam in hunc mundũ intrauerat, hîc oſtendit q̃ per gratiã Chriſti tollitur peccatũ, quod lege ſuperueniente abundauerat. Circa hoc duo facit. Primò ponit abundantiã peccati, quę fuit per legem. Secundò abſolutionem peccati, quæ eſt per gratiam Chriſti, ibi *Vbi abundauit, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt q̃ per obedientiam vnius hominis, iuſti conſtituuntur multi, non aũt lex hoc facere potuit, ſed potius *Lex ſubintrauit, vt ſuperabundaret delictum.* Circa quod Apoſtoli dictũ, duplex occurrit dubi- H tatio. Primò quidem de hoc q̃ dicit legẽ ſubintraſſe, id eſt latenter intraſſe poſt culpam originalem & actualem, vel poſt naturalem legem, vt Glo. dicit. Non enim lex occultè intrauit, ſed manifeſtè data fuit, ſm illud Ioan. 8. Non in abſcondito locutus ſum. Dicendum eſt ergo q̃ licet ipſa legiſlatio fuerit data in manifeſto, tamen myſteria legis erãt in occulto, & præcipuè quo ad intentionẽ Dei circa legem ferendam, quæ peccatum oſtenderet non ſanaret, ſm illud infrà 11. Quis cognouit ſenſum dñi, &c. Poteſt etiã dici q̃ lex ſubintrauit. i. quaſi media intrauit inter peccatũ hominis & donũ gratiæ Chriſti, quorum vtrunq; ſuprà dixerat per vnũ ad plures tranſiſſe. Secunda aũt dubitatio eſt de hoc q̃ dicit legẽ ſubintraſſe *Vt abundaret delictum.* Sic enim videtur q̃ abundãtia delicti ſit finis legis, & ita ſequitur q̃ lex ſit mala, quia cuius finis malus eſt, ipſum quoq; malũ eſt, & hoc eſt contra illud 1. Tim. 1. Scimus q̃dẽ q̃ lex bona eſt, &c. Ad hoc aũt reſpondetᷓ in Glo. tripliciter. Primò q̃dẽ vt dicamꝰ q̃ ly, Vt, nõ ponitᷓ cauſaliter, ſed cõſecutiuè.

Non

Non enim ad hoc fuit data lex vt peccatũ abundaret, quin potius lex quantum in ſe fuit, peccatum prohibuit, ſecundum illud Pſal. In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Sed lege data conſecuta eſt abundantia delictorum dupliciter. Vno quidem modo, quantum ad peccatorum multitudinem. Lex enim licet peccatum demõſtraret, peccati tamen concupiſcentiam non auferebat. Cùm autem alicui prohibetur id quod concupiſcit, vehemẽtius in concupiſcentiam illius exardeſcit, & ſicut fluuius appoſito obice fortius fluit et obicem frangit. Cuius ratio poteſt eſſe triplex. Vna quidem illud quod ſubiacet hominis poteſtati, nõ reputat aliquis pro magno, ſed illud quod eſt extra hominis poteſtatem, apprehenditur ab homine quaſi magnum. Prohibitio autem eius quod cõcupiſcitur ponit illud quod prohibetur quaſi extra hominis poteſtatem: & ideo concupiſcentia magis exardeſcit in rem concupitam dum prohibetur. Secunda ratio eſt, quia interiores affectiones quando interius retinentur, ita ꝙ exterius non deriuentur, ex hoc ipſo magis interius incẽduntur, ſicut patet in dolore & ira, quæ dum interius clauſa tenentur, magis augentur, ſi autem exterius quoquo modo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorem pœnæ cogit hominem vt concupiſcentiam ſuam ad exteriora nõ producat, & ideo ipſa concupiſcentia interius retenta, magis inflammatur. Tertia ratio eſt, quia illud quod nõ eſt nobis prohibitum, apprehendimus quaſi poſsibile fieri quandocunque nobis placuerit: & ideo multotiens oportunitate exiſtente illud vitamus: ſed quando aliquid eſt prohibitum, apprehenditur à nobis, vt non ſemper à nobis haberi poſsit: & ideo quando oportunitas datur ſine timore pęnę, illud cõſequendi promptiores ad hoc ſumus. Et inde eſt ꝙ data lege, quæ concupiſcentiæ vſum prohibebat, et tamen ipſam concupiſcentiam non mitigabat, concupiſcentia ipſa magis feruenter homines ad peccata ducebat. Vnde dicitur Ezech. 5. Iſta eſt Ieruſalem, in medio gentium poſui eã, & in circuitu eius terras, & cõtempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia, q̃ Gentes. Sed ſecundum hoc videtur ꝙ omnis lex humana, quæ gratiam non confert diminuentẽ concupiſcentiam, faciat abundare peccata, quod eſt contra intentiones legiſlatorum, quia ad hoc tendunt, vt ciues faciãt bonos, vt patet per Philoſophum 2. Ethic. Sed dicẽdum ꝙ alia eſt intentio legis humanæ, & alia legis diuinæ. Lex enim humana refertur ad humanũ iudicium, quod eſt de exterioribus actibus: ſed lex diuina refertur ad diuinum iudicium, quod eſt de interioribus motibus cordis, ſecũdum illud 1. Reg. 16. Homo videt ea quæ patent, ſed Deus intuetur cor. Sic igitur lex humana ſuam intentionem conſequitur, dum per prohibitionem & pęnæ comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati, licet concupiſcentia interior magis augeatur: ſed quãtum ad legem diuinam etiam interiores concupiſcentię malæ imputãtur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente, & non auferente concupiſcentiam. Sciendum tamen, ꝙ ſicut Philoſophus dicit in. 4. Ethic. Prohibitio legis, licet illos qui ſunt malè diſpoſiti cohibeat ab exterioribus peccatis ſolo pęnę timore: quoſdam tamen bene diſpoſitos inducit per amorem virtutis, ſed iſta bona diſpoſitio quantum ad aliquid poteſt eſſe à natura, ſed eius perfectio nõ eſt niſi per gratiã, ex qua contingit, ꝙ etiam lege veteri data: non in omnibus peccatum abundat, ſed in pluribus. Quidam vero lege prohibente & gratia vlterius adiuuante ad perfectionem virtutum tandem peruenerunt, ſecundum illud Eccle. 44. Laudemus viros glorioſos, &c. Et infrà, Homines magnos virtute. Secundo ſuperabũdauit delictum lege ſuperueniente quantum ad grauitatem reatus. Grauius enim fuit peccatum vbi acceſsit præuaricatio, non tantum legis naturę, ſed etiam legis ſcriptæ. Vnde ſuprà. 4. dictum eſt, ꝙ vbi nõ eſt lex nec præuaricatio. Secundò autem poteſt reſponderi vt dicitur ꝙ ly vt, teneatur cauſaliter: ita tamẽ ꝙ loquatur Apoſtolus de abundantia delicti, ſecundũ quod eſt in noſtra cognitione, vt ſit ſenſus, *Lex ſubintrauit vt abundaret delictum*, i. vt abundantius delictũ cognoſcereť ſm modũ loquendi, quo diciť aliquid fieri cũ innoteſcit. Vnde ſuprà dictũ eſt, ꝙ per legẽ eſt cognitio peccati. Tertio modo poteſt exponi ita, ꝙ ly vt, teneať cauſaliter: ita tamẽ, ꝙ abũdantia delicti nõ intelligatur finis legis ſubintrantis, ſed id, quod ex abundantia delicti ſequitur ſcilicet humiliatio hominis. Lege enim ſubintrante abũdauit delictum, vt dictũ eſt in prima expoſitione. Ex qua quidem delicti abundantia conſecutum eſt, ꝙ homo infirmitatẽ ſuam recognoſcẽs humilietur. Dicebat enim homo ſuperbus, de viribus ſuis præſumens, Non deeſt qui impleat, ſed deeſt qui iubeat, ſecundum illud Exod. 24. Omnia quæ locutus eſt dominus, faciemus, & ei obediemus. Sed quando lege data conſecuta eſt multitudo delictorum, homo ſuam infirmitatem cognouit ad obſeruantiam legis, ſm illud Sap. 9. Infirmus homo & exigui temporis, &c. Intentio ergo Dei legem dãtis non terminatur ad abundantiam peccatorum, ſed ad humilitatem hominis, propter quam permiſit abundare delicta. Sic ergo quia hoc erat occultum, ſignanter, quãtum ad hoc dicit, ꝙ *Lex ſubintrauit*. Quia verò hic agitur de lege & fine legis, duo conſideranda occurrunt. Primò quidẽ quot modis lex dicatur. Secundò quis ſit finis legis. Circa primũ ſciẽdum eſt, ꝙ lex vno modo dicitur tota ſcriptura veteris teſtamenti, ſecundum illud Ioannis. 15. Vt impleatur ſermo eorum, qui in lege eorum ſcriptus eſt, quia odio habuerunt me gratis, cùm tamen hoc ſcriptum ſit in Pſal. Quandoque verò dicitur lex ſcriptura quinque librorum Moyſi, ſecundum illud Deut. 33. Legem præcepit nobis Moyſes. Tertiô dicitur decalogus præceptorum, ſm illud Exod. 24. Dabo tibi duas tabulas lapideas, et legem ac mandata quę ſcripſi vt doceas. Quartò dicitur lex tota continentia cerimonialium, ſecundum illud Heb. 10. Vmbram habens lex futurorum bonorum. Quintò dicitur aliquod ſpeciale præceptum cerimoniale, ſecundum illud Leuit. 7. Hæc eſt lex hoſtiæ pacificorum. Sumitur autem hic lex communiter ab Apoſtolo, quantum ad totam doctrinam legis Moyſi, ideſt quantum ad moralia & cerimonialia præcepta, quia ſcilicet per cerimonias legis non dabatur gratia, per quam homo adiuuaretur ad implenda præcepta moralia concupiſcentia diminuta. Circa finem autem legis ſciendum eſt ꝙ in populo Iudæorum tria fuerũt hominum genera, ſicut & in quolibet alio populo ſcilicet duri, ideſt peccatores & rebelles, proficientes & perfecti. Quantum igitur ad duros lex fuit data in flagellum, & quantum ad præcepta moralia, ad quorum obſeruantiam cogebantur per pęnę comminationẽ, vt patet Leuit. 26. et quantũ ad cerimonialia quę ideo ſunt multiplicata, ne liceret eis dijs alienis aliũ cultum ſuperaddere. Ezech. 20. In manu valida & brachio extẽto, & in furore effuſo regnabo ſuper vos. Sed proficiẽtibꝰ qui dicuntur mediocres, lex fuit in pedagogum, ſm illud Gala. 3. Lex pedagogꝰ noſter fuit in Chriſto. Et hoc quantũ ad cerimonialia, quibus continebanť in diuino cultu: & quantum ad moralia, quibus ad iuſtitiam promouebantur. Perfectis autem fuit quantum ad cerimonialia quidem in ſignum, ſm illud Ezec. 20. Sabbata mea dedi eis, vt eſſent ſignum inter me, &c. Quantum ad moralia verò in ſolatiũ, ſm illud infrà. 7. Condelector legi Dei ſm interiorem hominem. Deinde cũ dicit, *Vbi abundauit, &c.* oſtendit quomodo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primò ponit gratiæ abundantiam. Secundô oſtẽdit abundantis gratiæ effectum, ibi *Vt ſicut regnauit, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt ꝙ lege ſubintrante *Abundauit delictum*: nec tamen propter hoc impeditur diuinum propoſitum de ſalute Iudæorum & totius humani generis: quia vbi *Abundauit delictum* ſcilicet in humano genere, & ſpecialiter in Iudæis, *ſuperabundauit & gratia* ſcilicet Chriſti condonãtis peccata. 2. Corinth. 9. Potens eſt Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Eius autem quod hic dicitur duplex ratio aſſignari poteſt. Vna quidem ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non ſanat niſi fortis & efficax medicina, ita requirebatur abundans gratia ad hoc vt ſanaret abundantiam delictorum. Luc. 7. Dimiſſa ſunt ei peccata multa: quoniam dilexit multum etc. Alia ratio ſumi poteſt

Lege data, ſecuta eſt abundãtia peccatorũ dupliciter.

Abundãtia delictorũ, quomodo per gratiã tollatur.

ex diſpoſitione peccantis, qui dum magnitudinem peccatorum ſuorum recognoſcit, quandoque quidem deſperat & contemnit, ſm illud Prou.18. Impius cum in profundũ venerit peccatorum, contemnit: &c. Quandoque verò per auxilium diuinum ex conſideratione ſuorum peccatorum magis humiliatur, & maiorem conſequitur gratiam, ſecundum illud Pſal. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorũ, poſtea accelerauerunt. Deinde cùm dicit, *Vt ſicut regnauit peccatum in mortem, &c.* oſtendit effectum gratiæ abũdantis, qui quidem eſt per oppoſitum reſpondens effectui peccati: vt ſcilicet ſicut peccatum introductum per primum hominem, et abundans per legem regnauit, ideſt plenum dominium in homines obtinuit, & hoc quouſq; duceret eos in mortem temporalem & æternam. Infrà.6. Stipendia peccati mors. *Ita & gratia Dei regnet,* ideſt plenè dominetur in nobis *Per iuſtitiam* quam ſcilicet in nobis facit. Suprà eodem, Iuſtificati gratis per gratiam ipſius: & hoc quouſque nos ducat *In vitam æternam,* ſecũdum illud infrà.6. Gratia Dei vita æterna. Et hoc totum eſt *Per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum,* qui eſt dator gratiæ, ſecundum illud Iohan.1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Et etiã iuſtitiæ. 1. Corinth.1. Qui factus eſt nobis iuſtitia à Deo: & dator vitæ æternæ. Ioan.10. Ego vitam æternam do eis.

CAPVT SEXTVM.

Queſtionem ponit, num ſit permanendum in peccato vt gratia abundet. ac ſoluens minime in peccatis eſſe manendum: docet quomodo ſimus peccato mortui, & quomodo repreſentemus Chriſtum per baptiſmum in nobis.

QVid ergo dicemus? Manebimus in peccato vt gratia abundet? Abſit. Si enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo? An ignoratis fratres, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul et reſurrectionis erimus.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit q; per gratiam Chriſti liberamur à peccato preterito, tam introducto per primum hominem, quàm etiam abundanti per legẽ, hic oſtendit q; per gratiam Chriſti datur nobis facultas ad reſiſtendum peccatis futuris. Et circa hoc duo facit. Primò ponit quæſtionem ex præmiſsis ortam. Secũdò ſoluit eam, ibi *Abſit. ſi enim, &c.* Dixerat autem ſuprà, q; vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia, quod quidem aliquis poſſet malè intelligere, quaſi abundantia delicti eſſet cauſa ſuperabundãtiæ gratiarum: & ideo inducit quæſtionem dicens, Quid ergo dicemus? Nunquid permanebimus in peccato, vt gratia abundet? Quod quidem oporteret dicere, ſi abũdantia delicti eſſet cauſa gratiæ abundantis, & non ſola occaſio, vt ſuprà dictum eſt. Vnde & ſuprà.3. Apoſtolus dicit, Sicut blaſphemamur, et ſicut aiunt quidam nos dicere, faciamus mala vt eueniant bona. Hierem.12. Bene eſt omnibus qui præuaricãtur & iniquè agunt. Deiode cũ dicit *Abſit, &c.* ſoluit inductam queſtionem. Et primò aſsignat rationem, quare non eſt nobis permanendum ſub peccato. Secundò concludit exhortationem intentam, ibi *Non ergo regnet, &c.* Circa primum duo facit. Primò aſsignat rationem, quare non ſit in peccato permanendum. Secundò oſtendit nobis ineſſe facultatem, ad hoc q; nõ ſub peccato maneamus, ibi *Hoc ſcientes, &c.* Circa primum ponit talem rationem, Si ſumus mortui peccato, non debemus viuere in illo, ſed mortui ſumus peccato, ergo non debemus viuere in peccato. Circa hoc ergo quatuor facit. Primò ponit conditionalem. Secundò probat antecedens, ibi *An ignoratis, &c.* Tertiò concludit conſequens, ibi *Vt quomodo Chriſtus, &c.* Quartò pro-

E bat neceſsitatem conſequentiæ, ibi *Si enim complantati, &c.* Dicit ergo primò, *Abſit* ſcilicet q; hac intentione permanendum ſit in peccato *Vt gratia abundet,* quia vt dicitur Eccle.15. Nemini mandauit Deus impiè agere: & huius ratio eſt, *Si enim mortui ſumus peccato,* per hoc ſcilicet q; peccatum eſt mortificatum in nobis, *Quomodo adhuc in illo viuemus?* Nõ enim naturalis ordo rerum habet, vt à morte redeatur ad vitam. Eſa.26. Morientes non viuant, &c. Cant.5. Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? &c. Deinde cùm dicit, *An ignoratis, &c.* probat antecedens ſcilicet q; fideles ſunt mortui peccato. Et primò proponit medium ad propoſitum oſtendendum. Secundò manifeſtat medium inductũ, ibi *Conſepulti enim ſumus, &c.* Dicit ergo primò, *An ignoratis,* quaſi dicat, quod vobis proponendũ eſt, eſt adeò manifeſtum, q; illud vobis ignorare non licet. 1. Corinth.14. Si quis ignorat, ignorabitur, quia *Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu:* quod intelligitur tripliciter. Vno modo ſecundum inſtitutionem Ieſu Chriſti. Matth. vlti. Docete omnes gẽtes
F baptizantes eos, &c. Secundò per inuocationem Ieſu Chriſti. Act.8. In nomine Ieſu Chriſti baptizantur viri ac mulieres. Tertiò in Chriſto Ieſu, ideſt in quadam conformitate ad Chriſtum Ieſum. Galat.3. Quicunque in Chriſto Ieſu baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. *In morte ipſius baptizati ſumus,* ideſt in ſimilitudinem mortis eius, quaſi ipſam mortem Chriſti in nobis repræſentantes. 2. Corint.4. Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circunferẽtes. Gal. vlt. Stigmata Ieſu in corpore meo porto. *Vel in morte ipſius,* ideſt per virtutem mortis eius. Apoc.1. Lauit nos à peccatis noſtris. Vnde de latere Chriſti pendentis in cruce poſt mortem fluxit ſanguis & aqua, vt dicitur Ioan.19. Sicut igitur eius morti configuramur inquãtum peccato morimur, ſic ipſe mortuus eſt vita mortali, in qua erat ſimilitudo peccati, licet non eſſet ibi peccatum. Ergo omnes qui baptizati ſumus, mortui ſumus peccato. Deinde cùm dicit, *Conſepulti enim, &c.* probat propoſitum medium ſcilicet q; omnes baptizemur in conformitate ad mortem Chriſti
G dicens, *Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem,* quaſi dicat, Sepultura nõ niſi mortuis debetur. Mat.8. Sinite mortuos ſepelire mortuos ſuos. Per baptiſmum autẽ homines ſepeliuntur Chriſto, ideſt conformantur ſepulturæ ipſius. Sicut enim ille qui ſepelitur ponitur ſub terra, ita ille qui baptizatur, immergitur ſub aqua. Vnde & in baptiſmo fit trina immerſio, non ſolùm propter fidem trinitatis, ſed etiam ad repreſentandum triduum ſepulturæ Chriſti. Et ſicut triduum ſepulturæ non facit niſi vnam ſepulturam, ita trina immerſio non facit niſi vnum baptiſma. Et inde etiam eſt, q; in ſabbato ſancto ſolemnis baptiſmus in Eccleſia celebratur quãdo commemoratur ſepultura Chriſti, ſicut & in vigilia pẽtecoſtes quando ſolemnizatur de ſpiritu ſancto: ex cuius virtute aqua baptiſmi accipit vim purgandi, vt dicitur Ioan.3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, &c. Eſt tamen cõſiderandum q; corporaliter aliquis prius moritur & poſtea ſepelitur: ſed ſpiritualiter ſepultura baptiſmi cauſat mortem peccati, quia ſacramẽtum nouæ legis
H efficit quod ſignat. Vnde cùm ſepultura, quæ fit per baptiſmum, ſit ſignum mortis peccati, mortem efficit in baptizato. Et hoc eſt, q; dicit, q; ſumus ſepulti in mortem: vt per hoc ipſum q; ſignum ſepulturæ Chriſti in nobis accipimus, cõſequimur mortem peccati. Deinde cùm dicit, *Vt quomodo Chriſtus* infert conſequens ſcilicet q; non debeamus viuere in peccato, ad hoc quidem inducit ſimilitudinem ex reſurrectione Chriſti, dicens, *Vt quomodo Chriſtus reſurrexit a mortuis per gloriam patris,* ideſt per virtutem patris, ex qua ipſe pater glorificatur, ſecundum illud Pſal. Exurge gloria mea: *Ita & nos in nouitate vitæ ambulemus,* id eſt per bona opera vitæ procedamus. Vita enim peccati vetuſtatem habet, quia in corruptionem nos ducit. Heb.8. Quod antiquatur & ſeneſcit prope interitum eſt. vnde & dicitur Bar.3, Quid eſt q; in terra inimicorũ es, inueteraſti in terra aliena, etc. Vnde & nouitas vitæ dicitur per quam aliquis redit ad integritatẽ: vt ſcilicet ſit ſine peccato. Pſal.102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Ephe.4. Renouamini ſpiritu mẽtis veſtræ.

Deinde

Mors Chriſti quomodo à nobis repreſentatur in baptiſmo.

Deinde cùm dicit, *Si enim* probat neceſsitatē conſequētiæ, Chriſtus enim poſtquam fuit mortuus reſurrexit, vnde cōueniens eſt, vt illi qui conformantur Chriſto, quantū ad mortem in baptiſmo, cōformentur etiam reſurrectioni eius per innocētiam vitę. Et hoc eſt q̄d dicit, *Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius*, ideſt ſi in nobis aſſumam⁹ ſimilitudinem mortis eius, vt ei incorporemur ſicut ramus, qui inſeritur plantæ: vt quaſi nos in ipſa paſsione Chriſti inſeramur, *ſimul & reſurrectionis erimus* ſcilicet ſimilitudini eius complantati, vt ſcilicet in præſenti innocenter viuamus, & in futuro ad ſimilem gloriam perueniamus. Philip. 3. reformabit corpus humilitatis noſtræ cōfiguratum corpori claritatis ſuæ. 2. Tim. 2. Si commortui ſumus & conuiuemus. Sic igitur ſicut Apoſtolus per ſimilitudinem mortis Chriſti probauit, ꝙ ſumus mortui peccato, quod præmiſerat quaſi antecedens: ſic per ſimilitudinem reſurrectionis eius, probauit quòd non debemus viuere in peccato: quod quaſi conſequens ſuperius introduxit.

LECTIO SECVNDA.

Quia vetus homo noſter crucifixus eſt, ideo oſtendit in nobis facultatem eſſe non permanendi in peccato, & viuendi Deo in Chriſto.

HOc ſcientes quòd vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato. Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam viuemus cum illo, ſcientes, quòd Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur: quòd enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quòd autem viuit, viuit Deo. Ita & vos, exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato, viuentes autem Deo in Chriſto Ieſu.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit ꝙ non eſt nobis in peccato permanendum, ex eo ꝙ per baptiſmum mortui ſumus peccato, hic vlterius oſtendit adeſſe nobis facultatē ad hoc obſeruādum. Et circa hoc duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò manifeſtat propoſitum, ibi *Qui enim mortuus, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit beneficium quod conſecuti ſumus. Secundò huius beneficij effectum, ibi *Vt deſtruatur, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt ꝙ debemus in nouitate ambulare, ſcilicet deſiſtendo à peccato. Et ne hoc aliquis forte impoſsibile diceret, dicit ꝙ ſum⁹ hoc ſcientes, quia *vetus homo noſter*, ideſt vetuſtas hominis per peccatum inducta ſimul ſcilicet cum Chriſto *crucifixus eſt*, ideſt per crucem Chriſti eſt mortificatus: ſicut enim ſupra dictum eſt, vetuſtas hominis per peccatū inducta eſt inquantum per peccatum bonum naturæ corrumpitur. Quæ quidem vetuſtas in homine principatur quandiu homo peccato ſubiacet. Et quia id quod eſt principale in homine, dicitur eſſe ipſe homo. Inde eſt ꝙ in eo qui peccato ſubijcitur, ipſa vetuſtas peccati dicitur eſſe vetus homo. Vetuſtas autem peccati poteſt intelligi, vel ipſe reatus, ſeu macula actualium peccatorum, vel etiam conſuetudo peccandi: quæ quandam neceſsitatem ingerit ad peccandum, vel etiam ipſe fomes peccati proueniens ex peccato primi parētis. Sic igitur vetus homo noſter dicitur eſſe ſimul crucifixus cum Chriſto inquantum prædicta vetuſtas virtute Chriſti ſublata eſt. Vel quia totaliter eſt amota, ſicut totaliter amouetur in baptiſmo reatus & macula peccati. Vel quia diminuitur virtus eius ſicut virtus fomitis, vel ēt conſuetudinis peccandi. Col. 2. Delēs quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & ipſum tulit de medio, affigēs illud cruci. Deinde cùm dicit, *Vt deſtruatur, &c.* ponit effectum prædicti beneficij duplicem, quorum primus eſt remotio præcedentium delictorū. Et hoc eſt q̄d dicit, *vt deſtruatur corpus peccati.* Dicitur enim corpus peccati ipſa congeries malorum operum, ſicut ipſa congeries membrorum facit vnum corpus naturale. Iob. 41. Corpus eius quaſi ſcuta fuſilia, &c. Secūdus autem effectus eſt, vt caueamus à peccatis in futurum: & hoc eſt quod ſubdit dicens, vt vltra nō ſeruiamus peccato. Tūc enim homo peccato ſeruit, quando concupiſcentię peccati obedit per cōſenſum & corporis executionem. Ioan. 8. Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati.

Peccati vetuſtas a qua vetus homo dicitur, q̄d ſit.

A

Deinde cùm dicit, *Qui enim mortuus eſt, &c.* manifeſtat quod dixerat. Et primò quantum ad primum effectum. Secundò quantum ad ſm, ibi *Si autem mortui, &c.* Circa primum cōſiderandum eſt ꝙ congeries peccatorum deſtruitur quando peccata homini remittuntur. Sic igitur deſtructionem corporis peccati manifeſtat dicens, *Qui enim mortuus eſt peccato* ſcilicet per baptiſmum, quo Chriſto commorimur, *iuſtificatus eſt à peccato*, id eſt remiſsis peccatis translatus eſt in ſtatum iuſtitiæ. 1. Corint. 6. Et hæc quidem fuiſtis aliquādo, ſed abluti eſtis, &c. Quia igitur per crucem Chriſti homo peccato moritur, cōſequens eſt, ꝙ à peccato iuſtificetur, & ita ꝙ corpus peccati deſtruatur. Deinde cùm dicit, *Si autem mortui, &c.* manifeſtat ſecundum effectum per conformitatem ad vitam Chriſti tali ratione. Ille qui Chriſto morienti commoritur, ſimul conuiuit & reſurgenti. Chriſtus autem ſic reſurrexit, à mortuis tanquam nunquam de cætero moriturus: ergo ille qui mortificatus eſt peccato, ſic Chriſto reſurgenti conuiuit: ꝙ habet facultatem nunquam de cætero ad peccatū redeundi.

B

Circa hoc ergo tria facit. Primò oſtendit conformitatem hominis fidelis ad vitam Chriſti reſurgentis. Secundò ponit conditionem vitæ reſurgentis, ibi *Scientes quod Chriſtus, &c.* Tertiò infert concluſionem intentam, ibi *Ita & vos, &c.* Dicit ergo primò, Si enim mortui ſumus cū Chriſto, ideſt ſi virtute mortis Chriſti ſumus mortui peccato, *credimus* quia & iam ſimul *viuemus cum illo*, ideſt ad ſimilitudinem vitæ eius. viuemus inquam hic vita gratiæ, & in futuro vita gloriæ. Epheſ. 2. Cùm eſſemus mortui peccatis conuiuificauit nos, &c. Deinde cùm dicit, *Scientes* ponit conditionem vitæ Chriſti reſurgētis. Et primò ponit eam. Secūdò probat, ibi *Quod enim mortuus eſt, &c.*

C

Dicit ergo primò, Hoc inquam quod dictum eſt credimus, ſciētes quod *Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur*, ſed viuit vita perpetua. Apoc. 1. Fui mortuus, & ſum viuens in ſecula ſeculorū. Et quod pl⁹ eſt, *Mors illi vltra non dominabitur*, quæ ſcilicet in homine dominatur, non ſolùm dum moritur per ſeparationem animę à corpore, ſed etiam ante mortem dum patitur ægritudinem, famem & ſitim, & alia huiuſmodi, per quæ peruenitur ad mortem: ſed ab his libera eſt vita Chriſti reſurgentis. Et ideo nō ſubijcitur dominio mortis, ſed potius ipſe habet dominium ſuper mortem. Apoc. 1. Habet clauē mortis & inferni. Deinde cùm dicit, *Quod enim mortuus eſt &c.* probat propoſitum ſcilicet ꝙ Chriſtus reſurgens vlterius non moriatur. & hoc dupliciter. Primò quidem ratione accepta ex parte mortis, quam ſuſtinuit, dicens. *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel.* Non autem intelligitur ꝙ ipſe mortuus eſt peccato quod ipſe cōmiſit vel contraxit, quia in eo nullo modo peccatum locum habuit. 1. Pet. 2. Qui peccatum non fecit, &c. Sed dicitur mortuus eſſe peccato dupliciter.

D

Vno modo, quia mortuus eſt pro peccato tollendo. 2. Corint. 5. Eum qui non nouit peccatū pro nobis De⁹, fecit peccatum, ideſt hoſtiam pro peccato. Alio modo, quia mortu⁹ eſt ſimilitudini carnis peccati, ideſt vitæ paſsibili & mortali. Infrà. 8. Deus miſit filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. Vtroque autem modo concludi poteſt ꝙ Chriſtus mortuus ſit ſemel, ex hoc ꝙ mortuus eſt peccato. Quantum enim ad primum manifeſtum eſt ꝙ per vnam mortem omnia peccata deleuit, ſecundum illud Hebr. 10. Vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos. Ideo nō reſtat vt adhuc pro peccato moreretur, 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortu⁹ eſt, etc. Quantū ad ſm autem, idem poteſt concludi. Si enim Chriſtus mortem ſuſtinuit, vt deficeret in eo ſimilitudo carnis peccati, debuit eius mors conformari alijs gerentibus carnem peccati, qui ſemel moriuntur. Vnde dicitur Hebr. 9. Quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori, ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt, &c. Secundò oſtendit idem,

Chriſt⁹ dicitur mortu⁹ peccato dupliciter.

ex

ex conditione vitæ, quam reſurgendo adeptus eſt, dicens, *Quod autem viuit, viuit Deo*, ideſt ad conformitatem Dei. Dicit enim. 2. Corint. vlti. Quòd ſi crucifixus eſt ex infirmitate, viuit ex virtute Dei. Effectus autem conformatur cauſæ. Vnde & vita quam Chriſtus reſurgens acquiſiuit eſt deiformis: ſicut ergo vita Dei eſt ſempiterna & abſq; corruptione, ſecundum illud. 1. Tim. vlti. Qui ſolus habet immortalitatem, ita et vita Chriſti eſt immortalis. Deinde cũ dicit, *Ita & vos, &c.* infert concluſionem intentam ut conformemur vitæ Chriſti reſurgentis, & quantum ad hoc ꝙ mortuus eſt peccato, ideſt mortali vitæ, quæ habet ſimilitudinem peccati, nunquam ad eam rediturus, & quantum ad hoc quòd viuit ad conformitatem Dei. Et quantum ad primum dicit, *Ita & vos exiſtimate quidem mortuos eſſe peccato* ſcilicet tanquam ad peccatum nunquam ſitis redituri. Eſa. 26. Morientes non uiuant. Et quantum ad ſecundum, dicit, *Viuentes Deo*, ideſt ad honorem vel ſimilitudinem Dei, vt ſcilicet nunquam per peccatum moriamur. Galat. 2. Quòd autẽ nũc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. Et ideo ſubdit, F *In Chriſto Ieſu domino noſtro*, ideſt per Ieſum Chriſtũ, per quẽ & peccatis morimur, & Deo viuimus: vel in Chriſto Ieſu, ideſt tãquam incorporati Chriſto Ieſu, vt per eius mortem moriamur peccato, & per eius reſurrectionem viuamus Deo, Eph. 2. Conuiuificauit nos in Chriſto, cuius gratia ſaluati eſtis per Chriſtum.

LECTIO TERTIA.

Hortatur Romanos ne maneant in peccato, ſimulq; mouet quæſtionem, num peccandum ſit, cùm ſimus ſub gratia.

NOn ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentijs eius. Sed neque exhibeatis membra veſtra, arma iniquitatis peccato: ſed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra, arma iuſtitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur. Nõ enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia. G *Quid ergo? Peccabimus quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit. An neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius cui obediſtis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam? Gratias autem Deo, quòd fuiſtis ſerui peccati: obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis.*

Poſtquam Apoſtolus oſtendit ꝙ non eſt nobis permanendum in peccato, & ꝙ huius rei facultatem habemus; hic concludit moralem exhortationem. Et circa hoc tria facit. Primò proponit admonitionem. Secundò rationem aſſignat, ibi *Peccatum enim &c.* Tertiò mouet quæſtionem & ſoluit, ibi *Quid ergo?* Peccabimus &c. Circa primum duo facit. Primò proponit admonitionem. Secũdò exponit eam, ibi *Vt obediatis &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt ꝙ vetus homo noſter ſimul crucifixꝰ eſt, vt deſtruatur corpus peccati, per quod datur intelligi ꝙ virtus peccati intantum diminuta eſt, vt nobis dominari non poſsit. Ergo peccatum H de cętero *Non regnet in veſtro mortali corpore.* Non autem dicit, Non ſit peccatum in veſtro mortali corpore, quia quãdiu corpus noſtrum eſt mortale, ideſt neceſsitati mortis addictum, non poteſt eſſe, quin in corpore noſtro ſit peccatum, ideſt fomes peccati. Sed ex quo à Deo liberati ſumus à regno peccati, debemus conari, ꝙ peccatum in corpore noſtro dominium iam amiſſum in nobis nõ recuperet: & hoc eſt ꝙ dicit, Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore. Et hoc quidem neceſſarium eſt cauere, dum corpꝰ mortale gerimus, quia dicitur Sap. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animã &c. Deinde cũ dicit *Vt obediatis &c.* exponit admonitionem præmiſſam. Circa quod conſiderãdum eſt, ꝙ dupliciter peccatum regnat in homine. Vno modo per interiorem conſenſum mentis. Et hoc remouendo, dicit, *Vt obediatis concupiſcentijs eius*. Obedire enim per conſenſum mentis concupiſcentijs peccati, eſt peccatum

Peccatũ dupliciter regnat in homine.

E regnare in nobis Eccle. 18. Poſt concupiſcentias tuas non eas. Secundo modo regnat in nobis peccatum per operis executionem. Et ad hoc excludendum, ſubdit *Sed neque exhibeatis membra veſtra peccato*, ideſt fomiti peccati, *arma iniquitatis*, ideſt inſtrumenta ad iniquitatem exequendam. Homo enim cùm per membra ſua peccatum exequitur, ad iniquitatem exequitur: & hoc ipſo pugnare videtur ad reſtituendum dominium peccati, quod per conſuetudinem peccati in nobis conualeſcit. Ezech. 32. Cum armis ſuis ad inferos deſcenderunt. Deinde cùm dicit *Sed exhibete vos Deo &c.* exhortatur ad contrarium, vt ſcilicet exhibeamꝰ nos Deo. Et primò quantum ad interiorem affectum, cùm dicit, Sed exhibeatis vos Deo, vt ſcilicet mens ueſtra ei ſubdatur. Deut. 10. Et nunc Iſrael, quid dominus Deus tuꝰ requirit à te, niſi vt timeas dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius? Et hoc facere debetis tanquam ex mortuis viuentes, ideſt tanquam reducti ad vitam gratiæ, de morte culpę. Nam et ideo iuſtum eſt, vt qui viuit, iam non ſibi viuat; ſed ei qui pro omnibus mortuus eſt. 2. Corint. 5. Secundò quãtum ad exteriorem actum: vnde dicit, *Exhibete membra veſtra Deo*, id eſt ad eius obſequium arma iuſtitiæ, id eſt inſtrumẽta quædam ad iuſtitiam exequendã, quibus ſcilicet pugnetis contra inimicos Dei. Epheſ. vlti. Induite vos armaturam Dei, vt poſsitis ſtare aduerſus inſidias diaboli. Deinde cũ dicit *Peccatum enim &c.* aſsignat rationem admonitionis prędictę. Poſſet enim aliquis ſeipſum excuſare, allegans peccati dominium per quod aſſereret ſe ab obſeruatione admonitionis prædictæ impediri. Hoc ergo Apoſto. primò excludit, dicens, *Peccatum enim vobis non dominabitur* ſcilicet ſi ceperitis peccato reſiſtere & vos deo exhibere, ſm illud Ia. 4. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. Quaſi dicat, Ideo poteſtis prædicta obſeruare, quia nõ inuenietis peccatum in vos dominari, per quod retrahi poſsitis: ſumus enim liberati à Chriſto, ſm illud Io. 8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Secundò manifeſtat quod dixerat, dicens, *Non enim eſtis ſub* G *lege, ſed ſub gratia.* Vbi conſiderandum eſt, ꝙ nõ loquitur hic de lege ſolum, quantum ad cerimonialia, ſed etiam quantũ ad moralia, ſub qua quidem aliquis dicitur eſſe dupliciter. Vno modo quaſi legis obſeruantiæ voluntariè ſubiectus. Et hoc modo etiam Chriſtus fuit ſub lege, ſm illud Gal. 4. Factum ſub lege: quia ſcilicet legem obſeruauit, non ſolùm quantum ad moralia, ſed etiam quantum ad cerimonialia. Fideles autem Chriſti ſunt quidẽ hoc modo ſub lege, quantum ad moralia, non autem quãtum ad cerimonialia. Alio modo dicitur aliquis eſſe ſub lege, quaſi à lege coactus, & ſic dicitur eſſe ſub lege, qui non voluntariè ex amore, ſed timore cogitur legem obſeruare. Talis autẽ caret gratia, quę ſi adeſſet, inclinaret uoluntatem ad obſeruantiam legis, vt ex amore moralia eius præcepta impleret. Sic igitur quandiu aliquis ſic eſt ſub lege, vt nõ impleat voluntariè legem, peccatum in eo dominatur, ex quo voluntas hominis inclinatur, vt velit id quod eſt contrarium legi, ſed per gratiam tale dominium tollitur: vt ſcilicet homo ſeruet legem, non H quaſi ſub lege exiſtens, ſed ſicut liber. Gala. 4. Non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ: qua libertate Chriſtꝰ nos liberauit. Hanc autem gratiam faciens homines liberè legem implere, non conferebant legalia ſacramenta, ſed conferunt eam ſacramenta Chriſti. Et ideo illi, qui ſe cerimonijs legis ſubijciebant, quantum pertinet ad virtutem ipſorum ſacramentorum legalium, non erant ſub gratia, ſed ſub lege, niſi fortè per fidem Chriſti gratiam adipiſcerentur. Illi verò qui ſe ſacramentis Chriſti ſubijciũt, ex eorum virtute gratiam conſequuntur, vt non ſint ſub lege, ſed ſub gratia, niſi fortè per ſuam culpam ſe ſubijciant ſeruituti peccati.

Deinde cùm dicit *Quid ergo &c.* mouet quæſtionem contra id quod dictum eſt. Et circa hoc tria facit. Primò proponit quæſtionem. Secundò ſoluit eam ducendo ad inconueniens, ibi *Abſit. An neſcitis &c.* Tertiò oſtendit eſſe inconueniens id ad quod duxerat, ibi *Gratias ago Deo &c.* Circa primum conſiderandum eſt, ꝙ verbum præmiſſum poterat malè intelligi ab aliquibus, vt ſcilicet, fideles Chriſti non

ſint ſub lege, quantum ad debitum obſeruandi præcepta moralia, ex quo ſequeretur ꝙ fidelibus Chriſti licitum eſſet peccare, ſcilicet contra præcepta moralia faciendo. Et ideo ſub hoc ſenſu quæſtionem mouet, dicens, *Quid ergo dicemus?* Nunquid peccabimus ſcilicet contra præcepta moralia legis faciendo, quoniam dictum eſt ꝙ non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Et hūc ſenſum Apoſtolus improbat ad Gal. 5. dicens. Vos in libertatem vocati eſtis fratres mei, tantum ne libertatem in occaſionem detis carnis. Et ideo hic etiam reſpondens, ſubdit, *Abſit* ſcilicet vt peccemus, quia ſumus à lege liberati; quia ſi peccaremus, ſequeretur hoc inconueniēs, ꝙ iterum redigeremur in ſeruitutem peccati, Et hoc eſt, qđ dicit, *An neſcitis, quoniam cui vos exhibetis propria voluntate ſeruos ad obediendum,* ſpontaneè ſerui eſtis, cui obeditis. Obedire enim debitum eſt, quod ſerui dominis debent, Epheſ. 6. Serui, obedite dominis carnalibus. Vnde cùm aliquis obedit alicui, ſe ſeruum profitetur eius, obediendo. Diuerſo tamen ſtipēdio, diuerſis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato, per ſeruitutem peccati ducitur in mortem. Et hoc eſt qđ dicit, *ſiue peccati* ſcilicet ſerui eſtis ei obediēdo Et hoc in mortem, ideſt æternam damnationem præcipitandi: de qua dicitur Apoc. 2. In his mors ſecūda non habet locum. Qui verò obedit Deo, efficitur huius obediētiæ ſeruus: quia per aſſuetudinem obediendi, mens eius magis ac magis ad obediendum inclinatur, & ex hoc iuſtitiam perficit. Et hoc eſt qđ dicit, *ſiue obeditionis* ſcilicet diuinorū præceptorum, ſerui eſtis ad iuſtitiam implendam, ſm illud ſuprà. 2. Factores legis iuſtificabuntur. Et ſatis conuenienter obeditionem peccato opponit, eo ꝙ ſicut Ambr. dicit, Peccatum eſt trāſgreſſio legis diuinæ, & cæleſtium inobedientia mandatorum. Deinde cùm dicit *Gratias autem Deo.* oſtēdit hoc eſſe inconueniens ſcilicet ꝙ obediendo peccato, iterum reducamur in ſeruitutem peccati. Primò quidem ratione accepta ex beneficio, quod conſecuti ſumus. Si enim aliquis per gratiam alicuius à ſeruitute liberatur, inconueniens eſt ꝙ ſe ſpōtaneum ſubijciat ſeruituti: vnde cum nos per gratiam Dei ſimus liberati à peccato, inconueniēs eſt, ꝙ iterum nos ſponte retrudamus in ſeruitutem peccati. Secundò ex conditione in quam ducti ſumus poſt libertatem peccati, vt ſcilicet ſimus ſerui iuſtitiæ. Non licet autem ſeruo alicuius, ſe contrarij domini ſeruituti ſubijcere: vnde nobis non licet ex quo ſumus facti ſerui iuſtitiæ, iterum redire ad ſeruitutem peccati. Vtranq; rationem Apoſtolus ſimul tangit, dicens, *Gratias ago Deo:* ſic & vos gratias agere debetis, ꝙ *Cum eſſetis ſerui peccati:* quia qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Io. 8. Obediſtis ſcilicet credēdo ſuprà. 1. Ad obediendum fidei in omnibus Gentibus. Et hoc non coacti, ſed ex corde. infrà. 10. Corde creditur ad iuſtitiam. *In eam formam doctrinæ,* ideſt in doctrinam catholicæ fidei. 2. Tim. 1. Formam habens ſanorum verborum quæ à me audiſtis. *In quam traditi eſtis,* ideſt cui vos totaliter ſubdidiſtis. 2. Cor. 8. Semetipſos dederunt primùm Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. Et per hoc liberati eſtis à peccato, & ita non conuenit ꝙ in ſeruitutem peccati redeatis. Et ſerui facti eſtis iuſtitiæ, & ita non conuenit ꝙ iuſtitiā deſeratis. 1. Corint. 7. Pretio empti eſtis, & non eſtis veſtri.

LECTIO QVARTA.

Oſtenſa pœna peccati ac turpitudine eius detecta, quippe quæ hominem erubeſcere cogit: hortatur ad vitæ encænia facienda.

HVmanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ. Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra ueſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationē. Cùm enim ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ. Quem ergo fructū habuiſtis tūc in illis, in quibus nūc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc uerò liberati à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructum ueſtrum in ſanctificationem, finem uerò vitam æternam. Stipendia enim A *peccati, mors. Gratia autem Dei, uita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro.*

Poſtquam Apoſtolus oſtendit ratione accepta ex beneficio diuino, ꝙ non eſt nobis in peccato permanēdum, ſed Deo ſeruiendum, hic oſtēdit idem ratione accepta ex prioris vitæ conſuetudine. Et circa hoc tria facit. Primò proponit ſuppoſiti documenti conditionem, quod ſubdit. Secundò ponit documenti expreſſionē, ibi *Sicut enim exhibuiſtis &c.* Tertiò documenti rationem aſſignat, ibi *Cum enim ſerui &c.* Dicit ergo primò, Monui, ꝙ exhibeatis vos Deo. Adhuc dico vobis quoddam humanum, ideſt congruens imbecillitati humanæ. Sic enim quandoq; homo accipitur in ſcriptura, prout ſcilicet ſignificat conditionem infirmitatis humanæ, Sap. 9. Homo infirmus & exigui temporis & minor ad intellectum iudicij & legum. 1. Cor. 3. Cum ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Cauſam autē aſſignat, ſubdēs, Propter B infirmitatem, Perfectis enim, ſunt perfectiora præcepta tradenda. 1. Cor. 2. Sapientiā loquimur inter perfectos. Heb. 5. Perfectorum eſt ſolidus cibus. Infirmioribus ſunt danda leuiora præcepta. 1. Cor. 3. Tanquam paruulis in Chriſto, lac potum dedi vobis, nō eſcam. Hebr. 5. Facti eſtis quibus lac opus eſt. Hæc autem infirmitas non ex ſpiritu, ſed ex carne venit, quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, vt dicitur Sapien. 9. Et ideo ſubdit *Carnis veſtræ.* Matth. 26. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.

Deinde cùm dicit *Sicut enim exhibuiſtis &c.* ponit documētum quod dicit eſſe humanū, in quo docet corpus eſſe æqualiter exhibendum ad ſeruiendum iuſtitiæ, ſecundum ꝙ nos exhibuimus ipſum ad ſeruiendum peccato. Et hoc eſt ꝙ dicit, Sicut enim exhibuiſtis mēbra veſtra ſeruire ſcilicet per executionem mali operis, immunditiæ & iniquitati corde conceptæ, vt immunditia referatur ad peccata carnalia. Epheſ. 5. Omnis fornicatio aut immunditia nec nominetur in vobis &c. Iniquitas autem refertur ad peccata ſpiritua- C lia, & præcipuè quibus læditur proximus. Pſalm. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo. Quibus in corde cōceptis, membra ſeruiunt ad iniquitatem, ſcilicet opere exequendam. Et ponit iniquitatem hic pro immunditia & iniquitate, ſecundum, ꝙ omne peccatum eſt iniquitas, infrà. 13. Et hoc inquantum diſcordat ab æquitate legis diuinæ. *Ita nunc* ſcilicet liberati à peccato, *Exhibete membra veſtra* ſcilicet per executionem bonorum operum *ſeruire iuſtitiæ,* in lege diuina nobis propoſitæ: & hoc *In ſanctificationem,* ideſt in executionem & augmentum ſanctitatis. Apoc. vlt. Sanctus ſanctificetur adhuc. Dicit autem hoc eſſe humanum, quia ſm rectum iudicium exigeretur: vt homo multò plus ſeruiret iuſtitiæ, quàm antè ſeruierit peccato. Bar. 4. Sicut fuit ſenſus veſter, vt erraretis à Deo decies tantum, iterum conuertentes requiretis eum. Huius documenti rationem conſequenter aſſignat, dicens, *Cum enim ſerui &c.* Et circa hoc duo facit. Primò proponit rationem prædictorum. Secundò probat quod ſuppoſuerat, ibi *Stipendia peccati mors &c.* Oſtendit au- D tem rationem præmiſſorum, præferendo ſtatum gratiæ ſtatui culpæ. Si enim plura nobis bona ex iuſtitia prouenirunt quàm ex culpa, magis debemus inſiſtere ad ſeruiendum iuſtitiæ, quàm ſtuduerimus ad ſeruiēdum peccato. Primò ergo ponit conditionem ſtatus peccati. Secundò conditionem ſtatus iuſtitiæ, ibi *Nunc vero liberati &c.* Circa primū tria facit. Primò ponit conditionem peccati. Secundò effectum peccati, ibi *Quem ergo fructum &c.* Tertiò finem, ibi *Nam finis illorum &c.* Circa primum conſiderandum eſt ꝙ homo naturaliter eſt liberi arbitrij, propter rationem & voluntatem, quæ cogi non poteſt, inclinari tamen ab aliquibus poteſt. Semper ergo homo, quantum ad arbitrium rationis, remanet liber à coactione, non tamen eſt liber ab inclinatione. Quandoq; enim liberum arbitrium inclinatur ad bonum per habitum gratiæ vel iuſtitiæ: & tunc habet ſeruitutem iuſtitiæ, & eſt liber à peccato. Quandoq; autem arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati: & tūc habet ſeruitutem peccati, & libertatem iuſtitiæ. Seruitutem quidem

Liberū eſſe à peccato & ſeruū iuſtitiæ quid ſit.

peccati

peccati qui trahitur ad conſentiendum peccato, contra iudicium rationis. Io. 8. Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Et quãtum ad hoc, dicit, *Cum enim ſerui eſſetis peccati.* Liberi tamen verò a iuſtitia, quãtum ad hoc, quod homo abſq; freno iuſtitiæ præcipitat ſe in peccatum. Et quãtum ad hoc, dicit *Liberi fuiſtis iuſtitiæ.* quod præcipuè contingit his qui ex certo propoſito peccãt. Nam illi qui ex infirmitate vel paſſione peccant, aliquo freno iuſtitiæ retinentur, vt non videantur á iuſtitia omnino liberi. Hie. 2. A ſeculo fregiſti iugum, rupiſti vincula, dixiſti non ſeruiam. Iob. 11. Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquam pullum onagri, liberum ſe putat. Sciendum eſt tamen, quod iſte ſtatus habet veram ſeruitutem, libertatem autem non veram, ſed apparentem. Cùm enim homo ſit id quod eſt ſm rationem, tunc homo verè eſt ſeruus, quando ab aliquo extraneo abducitur ab eo quod eſt rationis. Sed quod aliquis freno rationis non cohibeatur á ſequela concupiſcentiæ, eſt libertas quantum ad opinionē illius, qui ſummum bonũ putat concupita ſequi.

Liber á iuſtitia ſimpliciter eſt ſeruus.

F Deinde cùm dicit *Quem ergo fructum &c.* oſtendit effectũ peccati. Et vnum quidem effectum excludit ſcilicet effectum fructuoſum, cùm dicit, *Quem ergo fructum* ſcilicet cũ peccabatis in illis, ſcilicet peccatis. Sunt enim infructuoſa peccati opera, quia non adiuuant hominem ad beatitudinem conſequendam. Eſa. 59. Operã eorum, opera inutilia. Mich. 2. Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris. Aſſtruit autem effectum confuſibilem, dicens, *In quibus* ſcilicet peccatis, ideſt de quibus *Nunc* ſcilicet in ſtatu pœnitentiæ *Erubeſcitis,* propter eorum turpitudinem. Hie. 31. Poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi ſemur meum confuſione, & erubui. Eſa. 1. Erubeſcitis ſuper ortis, ſcilicet voluptatis, quos elegeratis. Deinde cùm dicit *Nam finis &c.* ponit finem peccati, dicẽs, Nam finis illorum ſcilicet peccatorum, mors eſt. Quæ quidẽ & ſi non ſit finis operantis peccatum, quia peccando non intendit mortem incurrere; eſt tamen finis ipſorum peccatorum, quia de ſe nata ſunt mortem inducere temporalem: quia cùm anima á ſe Deum ſeparat, dignum eſt, vt ab ea corpus ſuum ſeparetur: & æternam, quia cùm aliquis ad tempus vult ſeparari à Deo, propter concupiſcentiam peccati, dignum eſt vt ab eo æternaliter ſeparetur, quod eſt mors æterna: ſuprà. 1. Qui talia agũt, digni ſunt morte.

Finis peccati, mors, tã temporalis, quam æterna.

G Deinde cum dicit *Nunc vero &c.* oſtẽdit qualitatem ſtatus iuſtitiæ. Et primò ponit conditionem ſtatus iuſtitiæ. Secundò effectum, ibi *Habetis fructum veſtrum &c.* Tertiò ponit finem, ibi *Finem vero &c.* Circa primum conſiderandum eſt, quod ſicut quando aliquis à peccato inclinatur ad malum, eſt liber à iuſtitia: ita cũ aliquis ex habitu iuſtitiæ & gratiæ inclinatur ad bonum, eſt liber à peccato, vt ſcilicet ab eo non ſuperetur vſq; ad conſenſum. Vnde dicit, Nunc verò ſcilicet in ſtatu iuſtitiæ, liberati à peccato. Io. 8. Si filius vos liberauerit, tunc verè liberi eritis. Similiter econtra, ſicut in ſtatu peccati eſt aliquis ſeruus peccati, cui obedit: ita in ſtatu iuſtitiæ eſt aliquis ſeruus Dei voluntariè obediens, ſecundum il[illegible] Pſal. Seruite domino in lætitia. Et hoc eſt, quod ſubdit *[illegible] autem facti Deo.* Pſal. O domine, quia ego ſeruus tuus, &[illegible] hæc autem vera

H eſt libertas & optima ſeruitus: quia per iuſtitiam homo inclinatur ad id, quod conuenit ipſi, quod eſt proprium hominis: & auertitur ab eo quod conuenit concupiſcentiæ, quod eſt maximè beſtiale. Deinde cùm dicit *Habetis fructum &c.* ponit effectum iuſtitiæ, dicens, Habetis fructum veſtrum in ſanctificatione, ideſt ipſa ſanctificatio, hoc eſt, executio ſanctitatis per bona opera, eſt fructus veſter, inquantum ſcilicet hoc ſpiritualiter et ſanctè vos delectat. Eccle. 9. Flores mei fructus honoris & honeſtatis &c. Gala. 5. Fructus ſpiritus eſt gaudium, pax &c. Conſequẽter ponit finem, dicens *Finem vero habetis, vitam æternam.* Quæ quidẽ eſt finis & ipſorum iuſtorum, qui propter vitam æternam habendam, omnia operantur. Matth. 6. Primum quærite regnum Dei &c. Et etiam ipſorum opera quæ cùm ex obedientia Dei fiant, & ad Dei imitationem; vitam æternam merentur. Ioan. 10. Oues meæ vocem meam audiunt, & ſequuntur me, & vitam æternam do eis. Deinde cùm dicit

E *Stipendia enim peccati &c.* manifeſtat quod dixerat de finibus malorum & bonorum. Et primò quantum ad mala, dicit, Dictum eſt quod finis peccatorũ eſt mors: Stipendia enim peccati mors. Dicuntur autem ſtipendia, mercedes militum á ſtipe pendenda, ideſt ponderanda: quia pecunia diſtribuenda militibus ponderabatur. Quia ergo peccatores peccato militant, membra ſua exhibentes arma peccato, vt ſuprà dictum eſt, mors dicitur eſſe ſtipendium peccati, ideſt retributio quam retribuit ſibi ſeruientibus. Et ex hoc manifeſtum eſt, quod mors ſit finis peccatorum, non quem peccãtes quærũt, ſed qui eis retribuitur. Pſal. Ignis, ſulphur, ſpiritus procellarum, pars calicis eorum. Quantum verò ad bona, dicit *Gratia Dei vita æterna.* Quia enim dixerat iuſtos homines habere vitam æternam, quam certum eſt non poſſe haberi, niſi per gratiam: ideo hoc ipſum quod bona operamur, et quod opus noſtrum eſt dignum vita æterna, eſt à gratia Dei. Vnde & in Pſal. dicitur, Gratiam & gloriam dabit dominus. Sic igitu[r] opera noſtra ſi conſiderentur in ſui natura, et

F ſecundum quod procedunt ex libero arbitrio hominis, nõ merentur ex condigno vitam æternam, ſed ſolùm ſecundum, quod procedunt ex gratia ſpirituſſancti. Vnde dicitur Ioan. 4. Quod fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Et hoc fit in Chriſto Ieſu domino noſtro, ideſt per Chriſtum, vel inquantum in ipſo ſumus per fidem & charitatem. Ioan. 6. Omnis qui videt filium & credit in eum: habet vitam æternam.

CAPVT SEPTIMVM.

Aperit iam nos a legis Moſaicæ ſeruitute liberos per gratiam Chriſti, ac non nulla tractantur de nuptiarum lege.

AN ignoratis fratres, ſcientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Nam quæ ſub viro eſt mulier, viuente viro, alligata eſt legi. Si autem

G *mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt à lege viri. Igitur viuente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri, vt non ſit adultera ſi fuerit cum alio viro. Itaque fratres mei & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificetis Deo. Cũ enim eſſemus in carne, paſſiones peccatorum, quæ per legẽ erant, operabantur in membris noſtris, vt fructificarent morti. Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ.*

Poſtquam Apoſtolus oſtendit, quod per gratiam Chriſti liberamur à peccato, hic oſtendit, quod per eandem gratiam Chriſti liberamur à ſeruitute legis. Et circa hoc duo facit. Primò proponit propoſitum. Secũdò excludit obiectionem,

H ibi *Quid ergo dicimus, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtẽdit, quod per gratiam Chriſti liberamur à ſeruitute legis. Secundò oſtendit vtilitatem huius liberationis, ibi *Vt fructificemus Deo, &c.* Circa primum tria facit. Primò proponit documentum, ex quo arguitur ad propoſitum oſtendendum. Secundò manifeſtat ipſum, ibi *Nam quæ ſub viro eſt &c.* Tertiò concludit, ibi *Itaque fratres mei &c.* Documentum autem proponit eis quaſi notum. Vnde dicit, An ignoratis fratres, quaſi diceret, Hoc ignorare non debetis. 1. Corin. 14. Si quis ignorat, ignorabitur. Et cauſam quare non debẽt ignorare, oſtendit, ſubdens *Scientibus enim legem loquor.* Sed cũ Romani, Gentiles eſſent, & legem Moyſi ignorarent, videtur eis non competere quod hic dicitur. Et ideo quidam expoſuerunt hoc de lege naturali, quæ Gentibus non erat incognita, ſecundum illud ſuprà. 2. Cùm Gentes, quæ legem nõ habent, naturaliter eã quæ legis ſunt, faciunt, &c. Vnde & ſubditur, *Quia lex in homine dominatur* ſcilicet naturalis, *Quanto tempore* ſcilicet viuit lex in homine. Quæ quidem

Lex naturalis in homine qu[illegible] do mu[illegible]

viuit

viuit quandiu ratio naturalis efficaciter in homine viget. Moritur autem lex naturalis in homine, quandiu ratio naturalis paſsionibus ſuccumbit. Eſa. 24. Diſsipauerunt foedus ſempiternum, ſcilicet legis naturalis. Sed hoc non videtur eſſe ſecundum intentionem Apoſtoli, qui abſolutè et in determinatè de lege loquens, ſemper loquitur de lege Moyſi. Et ideo dicendum eſt, quod Romani fideles non erant ſolùm Gẽtes, ſed inter eos erãt multi Iudæi. Vnde habetur Act. 18. Paulus Corinthi inuenit quẽdam Iudæum, nomine Aquilam, qui nuper venerat ab Italia, & Priſcillam, vxorẽ eius, eo quod præcepiſſet Claudius diſcedere omnes Iudæos à Roma. Lex ergo hoc modo dominatur in homine, quãto tempore viuit ſcilicet homo. Data eſt enim lex ad dirigendum homines in via huius vitæ, ſecũdum Pſal. Legem ſtatuit ei in via quam elegit. Ideo legis obligatio morte ſoluitur.

Vbicũque [P]aulus log[uitur] abſolu[te] & indeter[m]inate de [le]ge, loqui[tur] de lege [M]oyſi.

Deinde cùm dicit *Nam quæ ſub viro &c.* manifeſtat quod dixerat per exemplũ in lege matrimonij. Et primò ponit exemplum. Secundò manifeſtat per ſignum, ibi *Ergo viuente, &c.* Circa primum duo facit. Primò in exemplo ponit quomodo obligatio legis durat, vita durante, dicens, *Nam mulier, quæ ſub viro,* ideſt ſub viri poteſtate, eſt ex lege diuina, qua dictum eſt Gen. 3. Sub viri poteſtate eris. *Alligata eſt legi* ſcilicet qua tenetur cõuiuere viro, ſecundum illud Mat. 19. Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet. Et hæc quidem inſeparabilitas matrimonij, præcipuè cauſatur inquantũ eſt ſacramentum coniunctionis indiſſolubilis Chriſti & eccleſiæ, vel verbi & humanæ naturæ in perſona Chriſti. Ephe. 5. Sacramentum hoc magnum eſt in Chriſto & Eccleſia &c. Secundò ibi *Si autem mortuus &c.* manifeſtat in exemplo, quomodo obligatio legis ſoluitur poſt mortem, dicens, *Si autem vir* ſcilicet mulieris *Fuerit mortuus,* mulier poſt mortem viri, *Soluta eſt a lege* mariti, ideſt à lege matrimonij, qua obligatur viro. Cùm enim vt Aug. ait lib. de nuptijs & concupiſcentia, nuptiæ ſint bona mortalium, non ſe extendit obligatio nuptiarum poſt vitam mortalem. Et propter hoc in reſurrectione, quando erit vita immortalis, neque nubent neque nubentur, vt dicitur Matt. 22. Ex quo patet, ſi aliquis moriatur, & reſurgat, ſicut in Lazaro accidit, non erit vxor, quę fuerat, niſi de nouo cum ipſo contrahat.

Sed contra hoc inducitur quod habetur Heb. 11. Acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos. Sed ſciẽdum eſt, quod mulieres non receperunt maritos ſuos, ſed filios ſuos: ſicut mulier quædam per Heliam, vt habetur. 3. Reg. 17. Et alia per Heliſæum, vt habetur. 4. Reg. 4. Aliter autem ſe habet in ſacramentis quæ imprimũt caracterem, quæ eſt quędam conſecratio animæ immortalis. Omnis autem conſecratio manet, quandiu manet res conſecrata: ſicut patet in conſecratione eccleſiæ vel altaris. Et ideo ſi baptizatus, uel confirmatus, vel ordinatus moriatur et reſurgat, non debet iterum eadem ſacramenta accipere. Deinde cùm dicit *Ergo viuente &c.* manifeſtat quod dixerat per ſignum. Et primò quantum ad obligationem matrimonij, quæ durat in muliere, viuente viro, cuius ſignum eſt, quod vocatur adultera ſi fuerit cum alio viro ſcilicet ei carnaliter commixta, viuẽte viro. Hie. 3. Si dimiſerit uir vxorem ſuam, & recedẽs ab eo, duxerit virum alterum, nunquid non polluta & contaminata eſt mulier illa? Secundò, ibi *Si autem mortuus &c.* Inducit ſignum quantum ad hoc quod obligatio legis matrimonij ſoluitur per mortem, dicens, quod ſi vir eius ſcilicet mulieris mortuus fuerit, liberata eſt mulier à lege viri, qua obligatur viro, vt non ſit adultera ſi fuerit cum alio viro carnaliter ei commixta, præſertim ſi ei matrimonialiter coniungatur. 1. Corint. 7. Si dormierit vir eius ſcilicet mulieris libe rata eſt: cui vult, nubat. Ex quo patet quod ſecũdæ nuptiæ, vel tertiæ, vel quartæ, ſunt ſecundum ſe licitæ, & nõ ſolum per diſpẽſationem, vt videtur dicere Chryſoſt. qui ſuper Mat. dicit, quod ſicut Moyſes permiſit libellum repudij, ita Apoſtolus permiſit ſecundas nuptias. Nulla eſt enim ratio, ſi lex matrimonialis ſoluitur per mortem, quare non liceat coniugi remanenti ad ſecunda vota tranſire. Quod autẽ Apoſtolus dicit. 1. Tim. 3. Quòd oportet ępiſcopum eſſe vnius vxoris virum, non hoc dicitur, quia ſecundæ nuptiæ ſint il

[N]uptiæ ſe[cun]dæ & ter[tiæ] licitę cõ[tra] Chriſo[ſto]mum.

A licitæ: ſed propter defectum ſacramenti, quia nõ eſſet vnus vnius, ſicut Chriſtus eſt ſponſus vnius eccleſiæ. Deinde cùm dicit *Itaque fratres mei &c.* concludit principale propoſitum, dicens, *Itaque &c.* ideſt per hoc, quod eſtis facti membra corporis Chriſti, ſimul cum eo mortui & ſepulti, vt ſuprà eſt habitum, mortificati eſtis legi, ideſt quantũ ad hoc quod ceſſat in vobis obligatio legis, ita ſcilicet *Vt iam ſitis alterius* ſcilicet Chriſti, eius legi ſubiecti *Qui ex mortuis reſurrexit,* in quo & vos reſurgentes nouam vitam aſſumpſiſtis. Et ita non lege prioris vitę, ſed lege nouæ vitæ tenemini obligati. Videtur autem eſſe diſsimilitudo, quantum ad hoc, quod in præcedenti exemplo vir moriebatur, et remanebat mulier abſque obligatione legis. Hic autem ille qui ſoluitur ab obligatione, dicitur mori, ſed ſi rectè cõſideremus vtrunque, eſt eiuſdem rationis, quia cùm matrimonium ſit inter duos, ſicut quædam relatio, nõ refert quicunque eorum moriatur ad hoc, quod tollatur lex matrimonij: vtrumlibet enim contingat, manifeſtum eſt, quod per mortem, qua cõmorimur Chri-
B ſto, ceſſat obligatio veteris legis. Deinde cũ dicit *Vt fructificemus* oſtendit vtilitatem prædictę liberationis. Et circa hoc tria facit. Primò ponit vtilitatem, dicens, Vt fructificemus Deo, Per hoc enim, quod ſumus facti membra Chriſti, in Chriſto manẽtes, poſſumus fructum boni operis facere ad honorem Dei. Ioan. 15. Sicut palmes non poteſt ferre fructum &c. Secundò ibi *Cum enim eſſemus* oſtendit, quod iſte fructus impediebatur, quando eramus ſub ſeruitute legis, dicens, Cùm eſſemus in carne, ideſt ſubditi concupiſcentijs carnis. infrà. 8. Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu. Paſsiones autem & affectiones peccatorum, quæ quidem erant per legem vel notificatæ vel augmentatæ occaſionaliter, vt ſuprà patuit, *Operabantur in membris noſtris,* ideſt mouebant membra noſtra. Iaco. 4. Vnde bella & lites, nónne ex concupiſcentijs? Et hoc *Vt fructificarent morti,* ideſt vt fructum facerent mortis. Iaco. 1. Peccatum cùm conſummatũ fuerit, generat mortem. Tertiò ibi *Nunc autem ſoluti* oſtendit, quod prædicta vtilitas acquiritur ab his qui ſunt liberati à
C ſeruitute legis, dicens, Nunc autem ſoluti ſumus per gratiã Chriſti à lege mortis, ideſt à ſeruitute legis Moyſi, quæ dicitur lex mortis. Vel quia corporaliter occidebat abſque miſericordia. Heb. 10. Irritam quis faciens legem Moyſi &c. Vel potius dicitur lex mortis, quia ſpiritualiter occidebat per occaſionem, ſecũdum illud. 2. Cor. 3. Litera occidit, &c. In qua lege nos tenebamur, quaſi ſerui ſub lege. Gal. 3. Prius autem quàm veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur. Ita ſcilicet ſumus ſoluti, *Vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus,* in ſpiritu renouati per gratiam Chriſti. Eze. 36. Dabo vobis cor nouũ, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri, *Non in vetuſtate literæ,* id eſt non ſecundum veterem legem. Vel non in vetuſtate peccati, quam litera legis auferre non potuit. Pſal. Inueteraui inter omnes inimicos meos.

LECTIO SECVNDA.

Soluit quæſtionem de bonitate legis, aſſeritq́; legem oſtendere peccatum, quod per mandatum operatum eſt in homine concupiſcentiam.

D

QVid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcentiã neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem viuebam ſine lege aliquando. Sed cum veniſſet mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus ſum, & inuentum eſt mihi mãdatum quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Nam peccatum occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me, et per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum, vt appareat peccatum,

catum, per bonum operatum eſt mihi mortem, Vt fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit, ꝙ per gratiam Chriſti liberamur à ſeruitute legis, et ꝙ iſta liberatio eſt vtilis, hic reſpondet cuidam obiectioni, quæ ex præmiſsis occaſionem habet, per quam videtur, ꝙ lex vetus, non ſit bona. Et circa hoc duo facit. Primò ſoluit obiectionem per quam videtur legem non eſſe bonam. Secundò oſtendit legem eſſe bonam, ibi *Scimus enim &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit obiectionem quantum ad ipſam legem. Secundò ſoluit, ibi *Itaque lex quidem ſancta &c.* Dicit ergo primò, Dictũ eſt, ꝙ paſsiones peccatorum erant per legem, & ꝙ eſt lex mortis, quid ergo dicemus ex his ſequi? Nũquid dicemus, ꝙ lex eſt peccatum? Quod quidem poteſt intelligi dupliciter. Vno modo ꝙ lex peccatum doceat, ſiue dicitur Hie.10. Leges populorum vanæ ſunt quia ſcilicet vanitatẽ docent. Alio modo, vt lex dicatur peccatum, quia ille qui legẽ dedit, peccauerit, talem legem ferendo: & hęc duo inuicem ſe conſequuntur: quia ſi lex peccatum docet, legiſlator legem ferendo peccat. Eſa.10. Væ qui condunt leges iniquas. Videtur autem, ꝙ lex peccatum doceat, ſi paſsiões peccatorum ſunt per legem, & ſi lex ducit ad mortem. Deinde cũm dicit *Abſit.* ſoluit prædictam obiectionẽ. Circa quod ſciendum eſt, ꝙ ſi lex per ſe & directè cauſaret paſsiones peccatorum vel mortem, ſequeretur, ꝙ lex eſſet peccatum altero modorum dictorum, non autem ſi lex eſt occaſio paſsionũ peccati & mortis. Circa hoc ergo tria facit. Primò oſtendit quid lex per ſe facit. Secũdò oſtendit quid ex ea occaſionaliter ſequatur, ibi *Occaſione autem accepta &c.* Circa primum tria facit. Primò reſpondet ad quæſtionem, dicẽs, *Abſit* ſcilicet, ꝙ lex ſit peccatum. Neq; enim ipſa docet peccatum, ſecundum illud Pſal. Lex domini immaculata. Neq; legiſlator peccauit, quaſi iniuſtam legem ferens, ſecũdum illud Prou.8. Per me reges regnant, &c. Secundò, ibi *Sed peccatum &c.* ponit id quod per ſe pertinet ad legem, ſcilicet notificare peccatum, & non auferre. Et hoc eſt, ꝙ dicit *Sed peccatum non cognoui niſi per legem* ſuprà.3. Per legem enim Dei cognitio peccati. Et ſiquidẽ hoc intelligitur de lege naturali, manifeſtum eſt quod dicitur, quia per legem naturalẽ homo dijudicat inter bonum & malum. Eccle.17. Senſu impleuit cor illorum & bona & mala oſtendit. Sed Apoſtol. hic videtur loqui de lege veteri, quam ſignificauit ſuprà, dicẽs *Non in vetuſtate literæ.* Dicendum eſt ergo, ꝙ ſine lege poterat quidem peccatum cognoſci, ſecundum ꝙ habet rationem inhoneſti, ideſt contra rationem exiſtens: non autem ſm, ꝙ importat offenſam diuinam, quia per legem diuinitꝰ datam manifeſtatur homini, ꝙ Deo diſplicent peccata humana, in hoc, ꝙ ea prohibet & mandat puniri. Tertiò ibi *Nam concupiſcentiam &c.* probat quod dixerat, dicens, Nam concupiſcentiam neſciebam, *Niſi lex diceret, non concupiſces.* Circa quod conſiderandum eſt, ꝙ hoc quod dixerat, Peccatum nõ cognoſci, niſi per legem. poſſet aliquis referre ad ipſum actum peccati, quem lex in notitiam hominis ducit dum prohibet: & hoc quidem verum eſt quantum ad aliqua peccata. Dicitur enim Leuit.18. Mulier non ſuccumbet iumento. Sed ꝙ hic non ſit intellectus Apoſtoli, patet ex his quæ hic dicuntur. Nullus enim eſt qui ipſum actum cõcupiſcentiæ ignoret, cũm omnes ipſum experiantur. Eſt ergo intelligendum, ſicut ſuprà diximus, ꝙ peccatum nõ cognoſcitur, niſi per legem, quantum ad reatum pœne & offenſam Dei. Ideo autem hoc probat per concupiſcentiam. quia concupiſcentia praua communiter ſe habet ad omnia peccata. Vnde gloſſa dicit & Aug. Hic elegit Apoſto. quod eſt generale peccatum ſcilicet cõcupiſcentiam. Bona eſt ergo lex quæ dum concupiſcẽtias prohibet, omnia mala prohibet. Poteſt autem intelligi, ꝙ concupiſcentia ſit generale peccatum, ſecundum ꝙ ſumitur pro concupiſcentia rei illicitæ quæ eſt de eſſentia cuiuſlibet peccati. Non autẽ ſic appellauit Aug. concupiſcẽtiam, generale peccatum: ſed quia eſt radix & cauſa omnis peccati aliqua concupiſcentia ſpecialis. Vnde & gloſſa dicit, ꝙ concupiſcẽtia eſt generale pec-

Lex eſſe peccatum poteſt dupliciter intelligi.

E catum, vnde omnia mala veniũt. Inducit enim Apoſtolus præceptum legis, quod habetur Exod. 20. vbi ſpecialiter prohibetur, Non concupiſces rem proximi tui. quæ eſt cõcupiſcentia auaritiæ: de qua loquitur.1. Tim.6. Radix omnium malorũ eſt cupiditas. Et hoc ideo, quia pecunię obediunt omnia: vt dicitur Eccle.10. Et ideo cõcupiſcentia, de qua hic loquitur, eſt generale malum, nõ communitate generis vel ſpeciei, ſed communitate cauſalitatis. Nec eſt contrarium quod habetur Eccle.10. Initium omnis peccati, ſuperbia. Nam ſuperbia eſt initium peccati ex parte auerſionis. Cupiditas autem eſt principium peccatorum ex parte conuerſionis ad bonum commutabile. Poteſt autem dici, ꝙ Apoſtol. ſpecialiter aſſumit concupiſcentiam ad propoſiti manifeſtationem, quia vult oſtendere, ꝙ ſine lege peccatum non cognoſcebatur, inquantum ſcilicet pertinet ad offenſam Dei: & hoc maximè patet in hoc, ꝙ lex Dei prohibet concupiſcentiam, quæ ab homine non prohibetur. Nam ſolus Deus hominem reum reputat propter concupi-

F ſcentiam cordis: ſm illud.1. Reg.16. Homines vident quæ parent, Deus autem intuetur cor. Ideo autem lex Dei potius prohibuit concupiſcentiam rei alienæ, quæ furto auffertur, & vxoris alienæ, quæ per adulterium violatur, q̃; concupiſcẽtiam aliorum peccatorum: quia iſta peccata etiam in ipſa concupiſcentia habent quãdam delectationẽ, quod non contingit de alijs peccatis. Deinde cũm dicit *Occaſione autem &c.* Oſtendit quid ex lege occaſionaliter conſequatur. Et primò proponit quod intendit Secundò manifeſtat propoſitum, ibi *Sine lege &c.* Dicit ergo primò, ꝙ peccatũ occaſione accepta per mandatum ſcilicet legis prohibẽtis peccatum, operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Per peccatum autem poteſt hic intelligi diabolus ſecundũ emphaticam locutionem, quia ipſe eſt peccati initium. Et ſecũdum hoc in homine operatur omnem cõcupiſcentiam peccati.1. Io.3. Qui facit peccatum, ex diabolo eſt, quia ab initio diabolus peccat. Sed quia Apoſt. hic de diabolo mentionem non fecerat, poteſt dici, ꝙ peccatum actuale quod-

G cunq;, pro vt eſt cogitatione apprehenſum, operatur in homine, ſui concupiſcentiam: ſecũdum illud Ia.1. Vnuſquiſq; tentatur a concupiſcentia ſua: deinde concupiſcentia parit peccatum. Sed melius eſt, ꝙ hoc referamus ad peccatum, quod ſuprà dixerat, cap. quinto per vnũ hominem in hũc mundum ingreſſum ſcilicet ad peccatũ originale, quod ſcilicet ante Gratiam Chriſti eſt in homine ſecundum culpã & pœnã: ſed veniente gratia tranſit reatu et permanet actu quantum ad fomitem peccati, vel concupiſcentiam habitualem, quę operatur in homine omnem concupiſcentiam actualem, ſiue hoc referatur ad concupiſcẽtias diuerſorum peccatorum. Alia enim eſt concupiſcentia furti, alia adulterij, & ſic de alijs. Siue referatur ad diuerſos concupiſcentiæ gradus prout conſiſtit in cogitatione, delectatione, conſenſu & opere. Sed ad hunc effectum in homine operandum peccatũ accipit occaſionem ex lege. Et hoc eſt qđ dicit Occaſione accepta. Vel quia adueniente mandato additur ratio præuaricationis: quia vbi non eſt lex, nec præuaricatio:

H vt ſuprà.4. dictum eſt: vel quia creſcit deſiderium peccati prohibiti, ir̃ationibus ſupra poſitis. Et eſt notandum, ꝙ non dicit, ꝙ lex dederit occaſionẽ peccandi, ſed quia ipſum peccatum occaſionem acceperit ex lege. Ille enim qui dat occaſionem ſcandalizat, & per conſequẽs peccat: quod quidem fit, quando aliquis facit aliquod opus minus rectum, vnde proximus offenditur aut ſcãdalizatur, purà ſi quis loca inhoneſta frequentaret, licet non mala intentione. Vnde dicit infrà.14. Hoc iudicate magis ne ponatis offendiculum fratribus vel ſcandalum. Sed ſi quis rectum opus faciat, purà ſi det eleemoſynam, et alius inde ſcandalizatur, ipſe nõ dat occaſionem ſcandalizandi, vnde nec ſcãdalizat, nec peccat, ſed alius accipit occaſionẽ qui ſcandalizatur, & ille peccat. Sic igitur lex rectum aliquid fecit, quia peccatũ prohibuit, vnde occaſionem nõ dedit peccandi: ſed homo occaſionem ex lege accipit, & propter hoc ſequitur, ꝙ lex non ſit peccatum, ſed magis, ꝙ peccatum ſit ex parte hominis. Sic igitur intelligendum eſt, ꝙ paſsiones peccatorum quæ pertinent

ad

Cõcupiſcẽtia eſt m… lũ gene… le gene… litate c… ſalitatis… generis … ſpeciei.

Peccatũ operari … cupiſcẽ… quomod… itelligi…

ad concupiſcentiam peccati, non ſunt per legem, quaſi lex illas operetur, ſed peccatũ illas operatur accepta occaſione ex lege. Et eadẽ rõne dicitur lex mortis: non quia lex mortem operetur, ſed quia peccatũ mortem operatur occaſiõe accepta ex lege. Poteſt aũt eodẽ ſenſu litera aliter ordinari, vt dicatur ꝙ peccatũ operatũ eſt ꝑ mandatũ legis, omnẽ concupiſcentiã, & hoc occaſione accepta ab ipſo mãdato, ſed prima expoſitio ſimplicior & melior eſt. Deinde cũ dicit, *Sine lege enim*, manifeſtat quod dixerat, & hoc ꝑ experientiã effectus. Et primò ꝓponit effectum, Secundo reſumit cauſam, ibi, *Nam peccatum &c.* Circa primum tria facit. Primò deſcribit ſtatũ ante legẽ. Secundò ſtatũ ſub lege, ibi, *Sed cum veniſſet, &c.* Tertiò ex cõparatione vtriuſq; ſtatus, cõcludit euentũ legis, ibi, *Et inuentum eſt mihi &c.* Dicit ergo primò ꝙ *Peccatum occaſione accepta per mandatum, operatum eſt in me omnem concupiſcentiam*, quod ex hoc apparet. Sine lege enim peccatũ erat mortuũ, non quidẽ ſic ꝙ peccatũ non eſſet, quia ꝑ vnũ hoĩem peccatũ in hunc mundũ intrauit ante legẽ: vt ſuprà 5. dictũ eſt. Sed intelligitur ꝙ erat mortuũ vel q̃tum ad cognitionẽ hoĩs, qui quędam lege ꝓhibita neſciebat eſſe peccata, putà cõcupiſcẽtiam: vel quia erat mortuum q̃tum ad efficaciã moriẽdi, per cõparationẽ ad id, quod poſtea fuit: nõ enim habebat tantã virtutẽ inducẽdi hoĩem ad mortẽ, quantã poſtea habuit occaſiõe accepta ſub lege. Habetur enim quaſi mortuũ, quod eſt debilitatũ virtute. Col. 3. Mortificate mẽbra veſtra q̃ ſunt ſuper terrã. Talis ergo erat ſtatus ante legem q̃tum ad peccatũ. Sed qualis eſſet q̃tum ad hoĩem oſtendit, ſubdens. *Ego autem viuebam ſine lege aliquando.* Quod ẽt dupliciter poteſt intelligi. Vno modo q̃tum ad id quod homini videbatur ex ſeipſo ꝙ viueret, dũ ignorabat peccatũ eſſe id per quod mortuus erat. Apoc. 3. Nomen habes ꝙ viuas, ſed mortuus es. Vel hoc dr̃ per cõparationẽ ad mortẽ, q̃ conſecuta eſt occaſiõe legis. Dicũtur enim minus peccãtes viuere, in cõparatione ad eos qui magis peccant.

Deinde cum dicit. *Sed cum veniſſet &c.* deſcribit ſtatum ſub lege. Et primò q̃tum ad peccatũ, cũ dicit. *Sed cum veniſſet mandatum.* Data. ſ. lege, reuixit peccatũ. Quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo q̃tum ad cognitionẽ hoĩs q̃ incepit cognoſcere peccatũ in ſe eſſe, quod prius nõ cognouerat. Hie. 31. Poſtq̃ oſtẽdiſti mihi, percuſsi femur meũ, cõfuſus ſum & erubui. Et ſignãter dixit. Reuixit, qa in paradiſo plenã notitiã homo habuerat de peccato, licet nõ habuerit per experientiã. Vel, Reuixit, q̃tum ad virtutẽ, quia data lege occaſionalr̃ augmẽtata eſt virtus peccati, 1. Cor. 15. Virtus peccati, lex. Secũdò q̃tum ad ipſum hoĩem, cum dicit, *Ego autem mortuus ſum.* Quod ẽt dupliciter poteſt ĩtelligi. Vno modo ſm cognitionẽ, vt ſit ſenſus. Mortuus ſum. i. cognoui me mortuũ. Alio modo per cõparationẽ ad ſtatũ priorem, vt ſit ſenſus. Mortuus ſum. i. magis morti obligatus ſum, q̃ antè. Vñ aliqualr̃ verũ eſt quod dictũ eſt Moyſi & Aaron. Nu. 16. Vos interfeciſtis populũ dñi. Deinde cùm dicit. *Et inuentum &c.* concludit ex cõparatiõe vtriuſq; ſtatus euẽtum legis, dicens, Et inuentũ eſt, ſm ꝑdicta, mandatũ quod erat ad vitã. Primò quidem ſm intentionẽ dãtis legẽ. Secũdò q̃tum ad ipſam mãdati honeſtatẽ & deuotionẽ obediẽtis. Eze, 20. Dedi eis ꝓcepta bona & iudicia, quæ faciẽs homo, viuet in eis. hoc ẽ mihi ad mortẽ occaſionalr̃. ſ. per peccatum quod ĩ hoĩe erat Iob. 20. Panis eius in vtero eius vertetur in ſel aſpidũ intrinſecus &c. Deinde cũ dicit, *Nam peccatum &c.* reſumit cauſam quaſi manifeſtat per euentum ꝓmiſſum, dicens, hoc ideo cõtingit ſ. ꝙ mãdatũ pręmiſſum quod erat ad vitam, inueniretur ad mortẽ eſſe. Nam peccatum *occaſione accepta per mandatum ſeduxit me*, ſcilicet per concupiſcentiam quã in me operatũ eſt, vt dictum eſt Daniel. 13. Species decepit te, & cõcupiſcẽtia ſubuertit cor tuũ: & per illud. ſ. mãdatũ occaſionaliter peccatũ me occidit. 2. Cor. 3. Litera occidit. Deinde cùm dicit, *Itaque lex &c.* concludit concluſionem intentã. ſ. ꝙ lex nõ ſolum nõ ſit peccatũ, ſed vlterius ꝙ ſit bona, tanq̃ faciens cognoſcere peccatũ & ꝓhibens ipſum. Et primò concludit q̃tum ad totam legẽ, dicens. Sicut ex pręmiſsis patet, lex quidẽ eſt ſancta. Pſal. Lex dñi immaculata. 1. Tim. 1. Scimus quia bona eſt lex. Secundò q̃tum ad particulare legis mandatum, dicens, Et

ccatum ueniẽte ge qũo uixit.

A mandatum legis eſt ſanctum q̃tum ad ꝓcepta cerimonialia, quibus hoĩes ordinantur ad Dei cultum. Leuit. 20. Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Et iuſtũ q̃tum ad ꝓcepta iudicialia, quibus homo debito modo ordinatur ad proximum. Pſal. Iudicia dñi vera iuſtificata, &c. Et bonum, i. honeſtum q̃tum ad ꝓcepta moralia. Pſal. Bonũ mihi lex oris tui ſuper milia, &c. Quia tñ omnia pręcepta ordinant nos in Deum, ideo totam legẽ ſanctã nominauit. Deinde cũ dicit, *Quod ergo bonum eſt &c.* mouet quęſtionẽ q̃tum ad legis effectũ. Et primò quęſtionem, dicẽs, *Quod ergo bonum eſt.* ſ. in ſe, *Factum eſt mihi mors.* i. per ſe cauſa mortis. Quod quidem aliquis poterat falſò intelligere ex eo, quod ſuprà dictum eſt. inuentum eſt mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortẽ. Secundò ſoluit per interemptionem, dicens, *Abſit.* Non poteſt id quod eſt ſm ſe bonũ & viuificum, eſſe cauſa mali & mortis, ſm illud Matt. 7. Nõ poteſt arbor bona fructus malos facere. Tertiò, ibi, *Sed peccatum &c.* cõcordat id quod nũc dicitur, cũ eo quod ſuprà dictũ eſt. Non. n. B mandatũ ſic inuenitur eſſe ad mortẽ ꝙ ipſum mortẽ operetur, ſed quia occaſiõe accepta ab ipſo peccato mortẽ operatur. Et hoc eſt ꝙ dicit. Sed peccatũ, vt appareat peccatũ. i. ex hoc apparet eſſe peccatũ per legis bonũ. i. per mandatũ legis: quia ex hoc, ipſum bonũ eſt quod facit cognitionem peccati. Et hoc occaſionaliter, inquantũ manifeſtat peccatũ. Non aũt ſic intelligitur peccatũ per legẽ operatum eſſe mortẽ, quaſi ſine lege mors nõ fuiſſet, dictũ eſt enim ſuprà, ꝙ regnauit mors ab Adam vſq; ad Moyſen, ſ. cum lex non eſſet: ſed intelligitur ꝙ peccatũ per legẽ operatur mortem, quia dãnatio mortis eſt augmẽtata lege adueniẽte. Et hoc eſt ꝙ ſubditur, Ita dico ꝙ peccatũ operatũ eſt mortem per bonum *Vt peccatum fiat peccans.* i. peccare faciens per mandatum legis occaſionaliter. Et hoc ſupra modum quo antea peccabat, vel quia acceſsit reatus pręuaricationis, vel quia creuit cõcupiſcentia peccati, vt ſuprà dictũ eſt. Veniente ꝓhibitione legis. Peccatum aũt hic intelligitur, ſicut ſuprà diximus, vel diabolus, vel potius fomes peccati.

C

LECTIO TERTIA.

Manifeſtat legem bonam eſſe ex repugnantia hominis ad bonum, quam lex tollere minime poteſt, pariterq; oſtenditur quomodo lex vetus dicatur eſſe ſpiritualis, homo vero carnalis, queriturq; ſimul an initium boni operis ſit ex nobis.

SCimus enim quòd lex ſpiritualis eſt. Ego autẽ carnalis ſum, venundatus ſub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod uolo bonum, hoc ago, ſed quod odi malum, illud facio. Si aũt quod nolo, illud facio, conſentio legi quoniam bona eſt. Nunc autem iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonũ. Nam uelle adiacet mihi, perficere aũt bonũ non inuenio. Non. n. quod uolo bonum, hoc facio: ſed quod nolo malũ, hoc ago. Si aũt quod D *nolo, illud facio, iam non ego operor illud: ſed quod habitat in me peccatum.*

Poſtq̃ Apoſtolus excluſit illa ex q̃bus lex videbatur eẽ mala & mali effectus, hic ꝓbat legẽ eſſe bonã. Et circa hoc duo facit. Primò ꝓbat bonitatẽ legis ex ipſa repugnantia, q̃ in hoĩe inuenitur ad bonũ, quã lex tollere nõ põt. Secundò oſtẽdit per q̃d hm̃õi legis repugnantia tolli põt, ibi, *Infelix &c.* Circa primũ tria facit. Primò ꝓponit quod intẽdit. Secũdo ꝓbat ꝓpoſitũ, ibi, *Quod enim operor &c.* Tertio infert cõcl̃one intentã, ibi, *Inuenio igitur &c.* Circa primũ duo facit, Primò ꝓponit legis bonitatẽ. Secũdò hoĩs cõditionẽ, ibi, *Ego aũt &c.* Dicit ergo primò. Dictũ eſt ꝙ lex ẽ ſctã. Et hoc dixi. *Scimus enim* nos q̃ ſumus in diuinis ſapientes. *Q̃d lex* ſ. vetus, *ſpũalis eſt.* ſ. ſpũi hoĩes concordãs. Pſal. Lex dñi ĩmaculata. Vel ſpũalis ẽ. i. à ſpũ ſctõ data, q̃ digitꝰ Dei dr̃ in ſcripturis. Luce. 11. Si ĩ digito Dei eijcio dęmonia. vñ dr̃ Exo. 31. Dedit dñs Moyſi duas tabula lapideas ſcriptas digito dei. Lex tñ noua, non ſolũ dr̃ lex ſpũalis, ſed lex

Lex vetus dicitur ſpiritalis, ſed non dicitur lex ſpũs: noua autẽ & ſpiritalis & ſpiritus,

ſpiritus, vt patet infrà 8. Quia nõ ſolùm à ſpiritu ſancto eſt, ſed ſpiritus ſanctus eam imprimit cordi quod inhabitat.

Deinde cùm dicit *Ego autem carnalis ſum, &c.* oſtendit conditionem hoīs, & poteſt hoc verbū dupliciter exponi. Vno quidē modo, vt Apoſtol. loquať in perſona hoīs in peccato exiſtentis. Et ita hoc Auguſt. exponit in lib. 83. quæſtionum. Poſtea verò in lib. contra Iulianum, exponit hoc, vt Apoſtol. intelligať loqui in pſona ſua. i. hoīs ſub gratia conſtituti. Proſequamur ergo declarando qualiter hęc verba & ſequentia diuerſimodè poſſunt vtroq; mō exponi, q̃uis ſecunda expoſitio melior ſit. Quod ergo diciť primò. *Ego autē &c.* ſic intelligẽdū eſt, vt ly ego, pro ratione hoīs intelligatur, quę eſt principale in hoīe: vnde videť vnuſquiſq; homo eſſe ſua ratio vel ſuus intellectus, ſicut ciuitas videť eſſe rector ciuitatis, ita vt quod ille facit, ciuitas facere videatur. Dicitur aūt homo carnalis, quia eius ratio carnalis eſt, quę diciť carnalis dupliciter. Vno modo ex eo ꝙ ſubditur carni cõſentiens his, ad quę caro inſtigat, ſecundū illud 1. Cor. 3. Cùm ſit inter vos zelus & contentio nonnè carnales eſtis? &c. Et hoc modo intelligiť de homine nondū per grām reparato. F Alio modo diciť ratio eſſe carnalis, ex eo ꝙ à carne impugnať, ſecundū illud Gal. 5. Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritū. Et hoc modo intelligiť eſſe carnalis ratio ēt hominis ſub grā conſtituti, vtraq; enim carnalitas ꝓuenit ex peccato: vnde ſubdit. *Venundatus ſub peccato.*

Hõ quo dicitur carnalis.

Sed tñ notandum ꝙ carnalitas quæ importat rebellionem carnis ad ſpm̄ prouenit ex peccato primi parẽtis, q̃a hoc pertinet ad fomitẽ cuius corruptio ex illo peccato deriuatur. Carnalitas aūt quę importat ſubiectionẽ ad carnẽ, ꝓuenit non ſolū ex peccato originali, ſed ēt actuali, ꝑ quod homo obediẽdo concupiſcẽtijs carnis, ſeruū ſe carnis cõſtituit: vnde ſubdit. Venūdatus ſub peccato. ſ. vel primi parẽtis, vel ꝓprio. Et dicit. Venūdatus, quia peccator ſeipſum vẽdit in ſeruum peccati, pretio ꝓprię volūtatis implendæ. Eſa. 50. Ecce in iniquitatib⁹ veſtris venditi eſtis. Deinde cùm dicit. *Quod enim operor, &c.* oſtendit quod ꝓpoſuerat. Et primò ꝙ lex ſit ſpiritualis. Secūdò ꝙ homo ſit carnalis, G venūdatus ſub peccato, ibi, *Nunc autem iam non ego, &c.* Circa primum duo facit. Primò ꝓponit probationẽ. Secundò inducit concluſionẽ, ibi, *Si autem quod nolo &c.* Sumiť autẽ ꝓbatio ex hoīs infirmitate, quā primò proponit. Secundò adducit ꝓbationẽ, ibi, *Non autem &c.* Infirmitas aūt hoīs eſt manifeſta, & ex hoc ꝙ operať id quod intelligit nõ eſſe operandū: vnde diciť. *Quod enim operor, non intelligo.* ſ. eſſe operandū. Quod quidem poteſt intelligi dupliciter. Vno modo de eo qui eſt ſubiectus peccato, qui quidẽ in vniuerſali intelligit nõ eſſe operandū peccatum: tñ victus ſuggeſtiõe dæmonis, vel paſſione, vel inclinatione ꝑuerſi habitus operať illud. Et ideo diciť operari quod intelligit nõ eſſe operandū contra conſcientiā faciẽs: ſicut Luc. 12. Seruus ſciens voluntatẽ dñi ſui & nõ faciẽs, dignè plagis vapulabit multis, Alio modo poteſt intelligi de eo qui eſt in grā conſtitutus, qui quidẽ operať malū, non quidẽ exequẽdo in opere vel conſentiẽte mente, ſed ſolū concupiſcẽdo ſm paſſionẽ ſenſibilis appetitus, & illa concupiſcẽtia eſt ṗter rationem & intellectum, quia ꝓuenit eius iudiciū, quo adueniente talis operatio impeditur. H Et ideo ſignanter nõ dicit. Intelligo nõ eſſe faciendū, ſed nõ intelligo: quia. ſ. intellectu nõdum deliberato, aut percipiente, talis operatio concupiſcentiæ inſurgit. Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpm̄, & ſpiritus aduerſus carnẽ. Deinde cùm dicit, *Non enim quod volo &c.* Probat quod dixerat, & per diuiſionẽ, & per effectū. Per diuiſionẽ quidẽ eius, ꝙ dixit, *Quod enim operor &c.* ſub quo duo continenť. ſ. non agere bonū & agere malū: quia etiā ille qui nõ agit bonū, dicitur operari pctm̄, peccato omiſſionis. Ex parte aūt eius ꝙ dixit, *Non intelligo,* probat per effectum, quia enim intellectus mouet voluntatẽ, velle eſt effectus eius quod eſt intelligere. Dicit ergo primò quantū ad omiſſionẽ boni, *Non enim ago hoc bonum,* quod volo agere. Quod quidẽ vno modo poteſt intelligi de hoīe ſub peccato cõſtituto: & ſic hoc ꝙ dicit, *Ago,* eſt accipiendū ſm actionem cõpletam, quę exterius opere exercetur per rationis conſenſum. Quod aūt dicit. *Volo,* eſt intelligendū

E nõ quidem de voluntate cõpleta, q̃ eſt operis pręceptiua; ſed de voluntate quadam incõpleta, qua hoīes in vniuerſali bonum volūt, ſicut & in vniuerſali habent rectū iudiciū de bono, tñ per habitū vel paſſionem peruerſam peruertiť hoc iudicium, & deprauatur talis voluntas in particulari, vt nõ agat quod in vniuerſali intelligit agendum, & agere vellet. Secundum aūt ꝙ intelligitur de hoīe per grām reparato, econuerſo oportet intelligere per hoc ꝙ dicit, *Volo,* voluntatem cõpletā perdurantẽ in electione particularis operationis, vt per hoc ꝙ dicit, *Ago,* intelligatur actio incõpleta, q̃ conſiſtit tm̄ in appetitu ſenſitiuo nõ perueniens vſq; ad rõnis conſenſum. Homo enim ſub grā cõſtitutus, vult quidẽ mẽtem ſuā à prauis cõcupiſcẽtijs cõſeruare, ſed hoc bonū nõ agit ꝓꝑ motus inordinatos cõcupiſcẽtię inſurgẽtes in appetitu ſenſitiuo. Et ſimile ē quod dicit Gal. 5. Vt nõ quęcūq; vultis, illa faciatis. Secūdò q̃tum ad perpetrationẽ mali, ſubdit, *Sed quod odi malum, illud facio:* quod quidem ſi intelligatur de hoīe peccatore, ꝑ hoc ꝙ dicit, Odi, F intelligatur quoddā odium imperfectum, ſm ꝙ oīs homo naturalr̄ odit malū. Per hoc aūt ꝙ dicit, *Facio,* intelligatur actio ꝑfecta per operis executionẽ ſm rõnis cõſenſum. Nam illud odium mali in vniuerſali, tollitur in particulari eligibili per inclinationẽ habitus vel paſſiõis. Si verò intelligitur de hoīe ſub grā cõſtituto, per hoc ꝙ dicit, *Facio,* intelligitur ecõuerſo actio imperfecta, q̃ cõſiſtit in ſola cõcupiſcẽtia appetitus ſenſitiui. Per hoc ꝙ dicit, Odio, intelligitur odiū ꝑfectū quo q̃s ꝑſeuerat in deteſtationẽ mali vſq; ad finalẽ reprobationem ipſius de quo dicitur in Pſal. 138. Perfecto odio oderā illos. ſ. malos inquātum ſunt peccatores. 2. Mac. 3. Cum leges adhuc optimę cuſtodirẽtur ꝓpter Onię pontificis pietatem, & alios odio habentes malum.

Deinde cū dicit *Si autem quod nolo &c.* cõcludit ex ṗmiſſa diſpoſitione hoīs, ꝙ lex ſit bona, dicens, *Si autē q̃d nolo, illud facio:* quocūq; dictorum modorū intelligatur hoc ipſū, ꝙ nolo malum, *Conſentio legi, quoniam bona eſt,* in hoc ꝙ ꝓhibet malū, quod ego naturalr̄ nolo. Manifeſtū eſt enim ꝙ inclinatio hoīs ſm rationem ad volendū bonū & fugiendū malum, G eſt ſm naturam vel grām, & vtraq; eſt bona. Vnde & lex, q̃ huic inclinationi conſentit ṗcipiendo bonū & ꝓhibendo malū, eadem rõne eſt bona. Prou. 4. Donum bonū tribuā vobis, legẽ meā ne derelinquatis &c. Deinde cū dicit, *Nunc autem ego &c.* ꝓbat quod dixerat de conditione hoīs. ſ. ꝙ ſit carnalis venundatus ſub peccato. Et circa hoc tria facit. Primò ꝓponit quod intẽdit. Secūdò ꝓbat ꝓpoſitum, ibi, *Scio enim &c.* Tertiò cõcludit intentū, ibi, *Si autem quod nolo &c.* Quòd aūt homo carnalis venūdatus ſub peccato, quaſi aliqualiter ſit ſeruus peccati, ex hoc apparet ꝙ ipſe nõ agit, ſed agitur à peccato. Ille enim q̇ eſt liber, ipſe per ſeipſum agit, & nõ ab alio agitur. Et ideo dicit. Dictū eſt ꝙ per intellectū & voluntatẽ *Conſentio legi:* nunc autem dum cõtra legem facio, *Ego iam non operor* illud quod facio cõtra legẽ, ſed peccatū *Quod in me habitat* & ſic patet me eſſe ſeruum peccati, inquantū peccatū in me, quaſi dñium habens, operatur. Et hoc quidẽ rectè ac faciliter poteſt intelligi de homine ſub gratia conſtituto, ꝙ enim concupiſcit H malum ſecundū appetitum ſenſitiuum ad carnẽ pertinentem, non ꝓcedit ex opere rationis, ſed ex inclinatione fomitis. Illud aūt homo dicitur operari q̃d ratio operatur, quia homo eſt id quod eſt ſm rationẽ: vnde motus concupiſcẽtię qui nõ ſunt à rõne, ſed à fomite nõ operatur homo: ſed fomes peccati qui hic peccatum nominatur. Iac. 4. Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiſcentijs veſtris q̃ militant in mẽbris veſtris. Sed de homine ſub peccato conſtituto, hoc ꝓpriè intelligi nõ poteſt, quia eius ratio peccato conſentit. Et ideo ipſemet operatur: vnde dicit Augu. & habetur in gloſ. Multum fallitur homo, qui conſentiens eſt concupiſcentiæ carnis ſuæ: & quod illa deſiderat decernens facere, & ſtatuens putat ſibi adhuc eſſe dicendum, non ego operor illud. Poteſt tamen, licet extortè, exponi etiam de homine peccatore. Actio enim maximè attribuitur principali agenti, quod ſecundum proprietatem ſuam mouet: nõ autem agẽti quod mouet vel agit ſecundū proprietatem alterius à quo mouetur. Manifeſtum eſt autem

Illud di
operari h
q̃d ope
per rõne

autem ꝙ ratio hominis, ſecundum illud quod eſt ꝓprium ſibi, non inclinatur ad malum, ſed ſecundum ꝙ mouetur à concupiſcentia. Et ideo operatio mali quam ratio facit, prout eſt à concupiſcentia victa, non attribuitur principaliter rationi, quæ hic per hominẽ intelligiť, ſed potius ipſi concupiſcentię vel habitui, ex quo ratio inclinať ad malũ. Dicitur aũt peccatum habitare in hoĩe, non quaſi peccatũ ſit res aliqua, cùm ſit priuatio boni, ſed deſignatur permanentia huiuſmodi defectus in hoĩe. Deinde cùm dicit, *Scio enim* probat ꝙ peccatum habitans in hoĩe, opereť malum quod homo facit. Et primò ponit medium ad probandum propoſitum. Secundò illud medium manifeſtat, ibi, *Nam velle &c.* Probat ergo primò ꝙ peccatũ habitãs in homine operetur malum quod homo facit, quę quidẽ ꝓbatio manifeſta eſt ſecundũ ꝙ verba referunť ad hoĩem ſub gratia conſtitutum, qui eſt liberatus à peccato per gratiã Chriſti, vt ſuprà 6. habitum eſt. Quãtum ergo ad eum in quo Chriſti gratia non habitat, nõdum eſt liberatus à peccato. In carne autem gratia Chriſti nõ habitat, ſed habitat in mente: vnde infrà 8. diciť, ꝙ ſi Chriſtus in nobis eſt, corpus quidẽ mortuum eſt ꝑꝑ peccatum, ſpiritus aũt viuit ꝓpter iuſtificationẽ. Igitur adhuc in carne dominatur peccatum, quod operať concupiſcẽtia carnis. Carnẽ enim hic accipit ſimul cum viribus ſenſitiuis. Sic enim caro diſtinguiť contra ſpm̃, & ei repugnat inquãtum appetitus ſenſitiuus tendit in contrariũ eius quod ratio appetit, ſm illud Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ. Dicit ergo. Dictum eſt *Quod in me,* etiam per gr̃am reparato, *Peccatum operatur:* ſed intelligendũ eſt ĩ me ſm carnẽ ſimul cũ appetitu ſenſitiuo. Scio enim ꝑ rõnem & experimentũ, ꝙ *Bonum,* ſ. gratiæ quo reformatus ſum, *Non habitat in me.* Sed ne intelligatur ſm rõnem, ſecundum modum ſuperius poſitum exponit. *Hoc eſt in carne mea.* Nam in me. i. in corde meo, hoc bonum habitat, ſm illud Ephe. 3. Habitare Chriſtum ꝑ fidẽ in cordibus veſtris. Et ꝑ hoc patet ꝙ hoc verbũ non patrocinať Manicheis, q volunt carnẽ non eſſe bonam ſm naturam, & ita nõ eſſe creaturã Dei bonam, cũ ſcriptũ ſit 1. Tim. 4. Omnis creatura Dei bona eſt. Non enim hic Apoſt. agit de bono naturę, ſed de bono gratię, quo à peccato liberamur. Si verò hoc referať ad hoĩem ſub peccato exiſtẽtẽ, ſuꝑfluè additur quod dicit, *Hoc eſt in carne mea:* quia in hoĩe peccatore bonum gr̃æ non habitat, nec quãtum ad carnem, nec quãtum ad mentem, niſi fortè quis extortè velit exponere hoc eſſe dictũ, quia peccatũ quod eſt priuatio gr̃æ, quodãmodo à carne deriuať ad mẽtẽ. Deinde cùm dicit, *Nam velle &c.* manifeſtat quod dixerat. Et primò ex hoĩs facultate. Secũdò ex hoĩs actione quę facultatẽ demonſtrat, ibi, *Non enim quod volo, &c.* Facultas aũt hominis primò deſcribitur q̃tum ad volũtatem, quę videtur in hoĩs eſſe poteſtate: vnde dicit. Nam velle adiacet mihi. i. ꝓpinquum eſt mihi, quaſi ſub mea poteſtate exiſtẽs. Nihil enim eſt tam in hominis voluntate conſtitutum, q̃ hoĩs voluntas, vt Aug. dicit. Secundò ponit facultatẽ hominis, vel potius difficultatem, q̃tum ad cõſummationẽ effectus cùm ſubdit, *Perficere autem bonum non inuenio* ſ. in mea poteſtate exiſtens, ſm illud Prouer. 16. Hominis eſt pręparare animum. Et iterũ, Cor hominis diſponit viã ſuam, ſed domini eſt dirigere greſſus eius. Hoc aũt verbum patrocinari videtur Pelagianis, qui dicebant, ꝙ initium boni operis eſt ex nobis inquãtum bonum volumus. Et hoc eſt ꝙ videtur Apoſtolus dicere. Perficere aũt bonũ non inuenio. Sed hoc hunc ſenſum excludit Apoſtolus Phil. 2. dicens, Deus eſt qui operať in nobis velle & perficere. Quòd ergo dicit, *Velle adiacet mihi* ſcilicet, per gr̃am iam reparato, eſt ex operatione diuinæ gr̃æ, per quã quidem gr̃am non ſolùm volo bonũ, ſed ẽt aliquid bonu facio, quia repugno concupiſcẽtiæ, & cõtra eam ago ductus ſpiritu, ſed non inuenio in mea poteſtate quõ iſtud bonum perficiam, vt. ſ. totaliter concupiſcentiã excludã. Et ꝑ hoc manifeſtať ꝙ bonum gr̃æ non habitat in carne, quia ſi in carne habitaret, ſicut habeo facultatẽ volendi bonum ꝑ gr̃am habitantem in mente, ita haberem facultatẽ perficiendi bonum per gr̃am habitantẽ in carne. Si verò referať ad

Fundamẽtũ Manichei nullũ.

A hominem ſub peccato conſtitutum, ſic exponi poterit, vt velle accipiať pro voluntate incõpleta, quæ ex inſtinctu naturę in quibuſcũq; peccãtibus eſt ad bonum, ſed illud velle adiacet homini. i. iuxta hoĩem iacet, quaſi infirmum, niſi gratia voluntati tribuat efficaciam ad perficiendum.

Bonũ gratiæ nõ habitat ĩ carne.

Deinde cùm dicit, *Non enim quod volo, &c.* manifeſtat qđ dixerat ex actione hoĩs, quę eſt ſignum & effectus facultatis humanę. Ex hoc enim apparet ꝙ homo nõ inuenit perficere bonum, quia nõ agit bonum quod vult, ſed facit malum quod non vult, & hoc quidem ſuprà expoſitum eſt.

Deinde cùm dicit, *Si autem quod nolo, &c.* concludit illud quod ſuprà ꝓpoſuerat, dicens, Si aũt quod nolo illud facio, non ego operor illud. Sed quod inhabitat in me peccatum, & hoc etiã ſuprà expoſitum eſt. Sed notandum eſt ꝙ ex vno & eodẽ medio. ſ. quod nolo illud facio, Apoſtolus duo concludit quę ſuprà poſuerat. ſ. legis bonitatem cùm dicit, *Si autem quod nolo illud facio, conſentio legi Dei quoniam bona eſt.* Et iterum dominiũ peccati in hoĩe cùm dicit hic. B *Si autem quod nolo illud facio, non ego operor illud ſed quod habitat in me peccatum,* quarum duarum concluſionum, prima pertinet ad hoc ꝙ dixerat, Lex ſpiritualis eſt. ſecũda ad hoc ꝙ dixerat. Ego aũt carnalis ſum venundatus ſub peccato. Sed primam cõcluſionẽ quę eſt de bonitate legis, elicit ex illo medio ratiõem eius ꝙ dicit, Nolo, quia eius ratio non vult illud quod lex prohibet, & ex hoc patet legem eſſe bonam, ſed ex parte eius ꝙ dicit, illud facio, concludit in homine dominari peccatum, quod contra voluntatem rationis operatur.

LECTIO QVARTA.

De lege fomitis hic agit Apoſtolus, quę originaliter in appetitu ſenſus eſſe videtur ſecundum diffuſionem vero in omnibus membris, quæ ad peccandum concupiſcentię ſeruiunt.

INuenio igitur aliam legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autem C *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ eſt in membris meis. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati.*

Poſtquam Apoſtolus oſtendit legem eſſe bonam ex eo ꝙ rationi concordat, hic infert duas concluſiones ſecundũ duo q̃ poſuerat: ſecũda poniť, ibi, *Video autem aliam legem, &c.* Circa primũ duo facit. Primò infert concluſionẽ ex dictis. Secũdò ponit ſignũ ad maiorem manifeſtatiõnẽ, ibi, *Condelector, &c.* Duo aũt ſuprà poſuerat. Primum quidem ꝙ lex ſpiritualis eſt, quo iam ꝓbato cõcludit ſic, *Inuenio igitur.* ſ. per experimentũ, legem Moyſi conſonã eſſe *mihi volenti facere bonum.* i. rõni meę, ꝑ quã bonũ approbo & malũ deteſtor, dum & ipſa lex bonum mandat & malũ ꝓhibet. Deut. 30. D Iuxta te eſt verbũ valde ĩ ore tuo & ĩ corde tuo vt facias illud. Et hoc mõ neceſſariũ fuit q. i. *quia malum.* i. peccatũ vel fomes mihi adiacet. i. iuxta rõnem meã iacet, quaſi carnẽ meã inhabitans. Mich. 7. Ab ea q̃ dormit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui. i. à carne. Deinde cùm dicit, *Condelector enim, &c.* ponit ſignũ ꝑ quod oſtendiť ꝙ lex rationi cõſentiat. Nullus enim delectať niſi in eo quod eſt ſibi conueniens. Homo autem ſecundum rõnem delectatur in lege Dei, ergo lex Dei eſt conueniens rõni. Et hoc eſt ꝙ dicit, *Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem.* i. ſecundum rõnẽ & mentem, quę interior homo diciť, non ꝙ anima ſit effigiatã ſecundum formã hominis, vt Tertulianus poſuit, vel ꝙ ipſa ſola ſit homo, vt Plato poſuit ꝙ homo eſt anima vtens corpore: ſed quia id quod eſt principalius in homine dicitur homo, vt ſupra dictum eſt. Eſt autem in homine principalius ſecundum apparentiam quidem id quod eſt exterius, ſcilicet corpus ſic effigiatũ, quod dicitur homo exterior: ſm veritatem autem id, quod eſt intrinſecum, ſcilicet

mens vel ratio, quæ hic dicitur homo interior. Pſal. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. 1. Mach. 12. Habẽtes ſolatio libros ſanctos qui in manibus noſtris ſunt. Deinde cũ dicit, *Video autem, &c.* ponit aliam concluſionẽ quæ reſpondet ei quod ſuprà ſecundò poſuerat, dicẽs, *Ego autem carnalis ſum, &c.* dicẽs, *Video aliam legem in membris meis,* quę eſt fomes peccati, quæ quidẽ poteſt dici lex duplici ratione. Vno modo propter ſimiles effectus, quia ſicut lex inducit ad bonũ faciendũ, ita fomes inducit ad peccandũ. Alio modo per cõparationem ad cauſam. Cũ autẽ fomes ſit quædam pœna peccati, duplicẽ cauſam habet. Vnam quidẽ ipſum peccatum, quod in peccante dominiũ accepit, & ei legem impoſuit, quæ eſt fomes, ſicut dñs ſeruo victo legẽ impoſuit. Alia cauſa fomitis eſt Deus qui hanc pœnã homini peccãti indidit, vt rationi eius inferiores vires nõ obedirent. Et ſm hoc ipſa inobedientia inferiorũ virium quæ dicitur fomes, lex dicitur inquantũ eſt per legem diuinæ iuſtitiæ introducta, ſicut iuſti iudicis ſententia quæ legẽ habet, ſm illud 1. Reg. 30. Et factũ eſt hoc ex die illa, et deinceps conſtitutũ et præfinitum, & quaſi lex in Iſrael vſq; ad diẽ hanc. Hæc autem lex, originaliter quidẽ cõſiſtit in appetitu ſenſitiuo, ſed diffuſiuè inuenitur in omnibus mẽbris, quæ deſeruiunt cõcupiſcentiæ ad peccandũ. ſuprà. 6. Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, &c. Et ideo dicit, In mẽbris meis. Hæc autẽ lex duos effectus in homine habet. Primò nanq; reſiſtit rationi, & quantũ ad hoc dicit, *Repugnantem legi mentis meæ,* ideſt legi Moyſi, quę dicit̃ lex mentis inquantũ cõſonat menti, vel legi naturali, quę dicitur lex mẽtis, quia naturaliter menti indita eſt. ſuprà. 2. Qui oſtendũt opus legis ſcriptũ in cordibus ſuis. Et de hac repugnantia dicitur Gala. 5. Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ. Secũdus effectus eſt, ꝙ hominẽ in ſeruitutẽ redigit. Et quantũ ad hoc ſubdit, *Et captiuantem me,* vel captiuum me ducentem, ſm aliam literã, *In lege peccati quæ eſt in membris meis,* id eſt, in meipſo more hebraicę locutionis, ſm quã ponuntur nomina loco pronominum. Lex autem peccati captiuat hominẽ dupliciter. Vno modo hominem peccatorem per conſenſum & operationem. Alio modo hominẽ ſub grãtia conſtitutũ quantũ ad concupiſcẽtiæ motum. De hac captiuitate dicit̃ in Pſal. In conuertendo dñs captiuitatem Sion. Deinde cũ dicit, *Infelix ego homo, &c.* agit de liberatione à lege peccati, et tria circa hoc facit. Primò quidẽ ponit quæſtionem. Secundò ponit reſponſionem, ibi, Gratia Dei, &c. Tertiò infert concluſionẽ, ibi, *Igitur ego ipſe, &c.* Circa primũ duo facit. Vnũ quidẽ cõfitetur ſcilicet ſuam miſeriã, cum dicit, *Infelix ego homo* quod quidẽ eſt per peccatũ quod in homine habitat, ſiue quantũ ad carnem tantũ, ſicut in iuſto, ſiue etiã quantum ad mentẽ, ſicut in peccatore. Prou. 14. Miſeros facit populos peccatũ. Pſal. Miſer factus ſum & curuatus ſum vſq; in finẽ. Aliud autem quærit dicens, *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Quę quidẽ videtur quęſtio eſſe deſiderãtis, ſm illud Pſal. Educ de carcere animã meam. Sciẽdum eſt tamẽ, ꝙ in corpore hominis cõſiderari poteſt natura ipſa corporis quę eſt cõueniẽs animę vnde ab ea nõ vult ſeparari. 2. Cor. 5. Nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri. Et iterũ corruptio corporis, quę aggrauat animã, ſm illud Sap. 9. Corpus, quod corrũpitur aggrauat animã, &c. Et ideo ſignãter dicit, *De corpore mortis huius.* Deinde cũ dicit, *Gratia Dei, &c.* reſpondet quęſtioni. Nõ enim homo proprijs virib⁹ poteſt liberari à corporis corruptione, nec etiã animę, quamuis cõſentiat rationi contra peccatũ, ſed ſolum per gratiã Chriſti ſm illud Io. 8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Et ideo ſequit̃, *Gratia Dei.* ſcilicet me liberabit, quę dat̃ *Per Ieſum Chriſtum.* Io. 1. Gratia et veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Hęc autẽ liberat à corpore mortis huius dupliciter. Vno modo vt corruptio corporis mẽti non dominetur, trahens eam ad peccandũ. Alio modo vt corruptio corporis totaliter tollatur. Quãtum ergo ad primũ conuenit dicere peccatori, gratia liberauit me *De corpore mortis huius.* i. liberauit me à peccato, in quo eſt anima inducta ex corporis corruptione: ſed ad hoc iã iuſtus liberatus eſt, vnde ei cõpetit dicere quantũ ad ſm, gratia dei liberauit me de corpore mor-

Lex fomitis vbi ſit originaliter, & diffuſiue.

Lex carnis, lex mẽbrorũ, lex peccati, & lex fomitis, quo modo ſint idẽ, & quomodo differant.

E tis huius, vt. ſ. in corpore meo non ſit corruptio peccati, aut mortis, quod erit in reſurrectiõe. Deinde cũ dicit, *Igitur ego ipſe, &c.* infert concluſionẽ quę ſm duas pręmiſſas expoſitiones diuerſimode ex pręmiſsis infertur: ſm enim, ꝙ præmiſſa verba exponunt̃ in perſona peccatoris ſic inferenda eſt cõcluſio. Dictũ eſt, ꝙ gratia Dei liberauit me à corpore mortis huius, vt. ſ. ab ea non deducar in peccatũ: ergo quãdo ero iam liberatus, *Mente ſeruio legi Dei:* ſm carnem autem *Legi peccati,* quę quidẽ in carne remanet quantũ ad fomitẽ, per quẽ caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ. Si autem pręmiſſa verba intelligant̃ ex perſona iuſti, ſic eſt inferendũ, *Gratia Dei per Ieſum Chriſtum* liberauit me *De corpore mortis huius:* ita ſcilicet vt in me non ſit corruptio peccati & mortis. Igit̃ *Ego ipſe* vnus & idem antequã liberer, *Mente ſeruio legi Dei,* ei conſentiens: *Carne autem ſeruio legi peccati,* inquantũ caro mea ſecundum legem carnis mouetur ad concupiſcendum.

CAPVT OCTAVVM.

F Per gratiam Chriſti liberamur à damnatione culpæ, & pœnę, ſed primò culpæ.

Nihil ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Nam quod impoſsibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinẽ carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Qui enim ſecundum carnẽ ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt: qui verò ſecundum ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. Nam prudentia carnis mors eſt: prudentia autem ſpiritus, vita & pax.

G Poſtq; Apoſtol⁹ oſtẽdit, ꝙ per gratiã Chriſti liberamur à peccato & lege, hic oſtẽdit, ꝙ per eandẽ gratiã liberamur à dãnatione. Et primò oſtẽdit, ꝙ per gratiã Chriſti liberamur à dãnatione culpę. Secũdo, ꝙ per eandem gratiã liberamur à dãnatione pœnæ, ibi *Si autem Chriſtus &c.* Circa primũ duo facit. Primò proponit quod intẽdit. Secundò probat propoſitũ. ibi *Lex enim vitæ &c.* Circa primũ duo facit. Primò proponit beneficiũ quod gratia confert concludẽs ex pręmiſsis, Gratia dei per Ieſum Chriſtũ liberauit me de corpore mortis huius, in qua exiſtit noſtra redẽptio: ergo nũc ex quo ſum⁹ per gratiã liberati, nihil dãnationis eſt reſiduũ: quia & tollitur dãnatio quantũ ad culpã, & quantũ ad pœnã. Iob. 34. Ipſo cõcedente pacẽ, quis eſt qui condemnet? Secũdo oſtendit quibus hoc beneficiũ concedatur, & ponit duas cõditiones, quę ad hoc requiruntur: quarũ primam ponit, dicẽs, His qui ſunt in Chriſto Ieſu. i. qui ſunt ei incorporati per fidẽ & dilectionẽ, et fidei ſacramentũ. Gal. 3. Omnes quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtũ in-H duiſtis. Ioan. 15. Sicut palmes nõ poteſt ferre fructũ niſi manſerit in vite, ſic nec vos niſi in me mãſeritis. Illis verò qui nõ ſunt in Chriſto Ieſu, dãnatio debetur. Vnde ibidẽ ſubdit̃, Si quis in me nõ mãſerit, mittet̃ foras, ſicut palmes, & areſcet, & colligent eũ, & in ignẽ mittent, et ardet. Secundã cõditionẽ ponit, dicẽs *Qui non ſecundum carnem ambulant.* i. cõcupiſcentiã carnis non ſequunt̃. 2. Cor. 10. In carne ambulantes, non ſm carnẽ militam⁹. Ex his autẽ verbis aliqui voluẽt accipere, ꝙ in infidelib⁹ qui nõ ſunt in Chriſto Ieſu, etiã primi motus ſint peccata mortalia, quãuis eis nõ cõſentiant, quod eſt ſm carnẽ ambulare. Si enim illi qui non ſm carnẽ ambulãt ex hoc non eis dãnabile eſt, ꝙ carne ſeruiũt legi peccati ſm primos cõcupiſcẽtię mot⁹, quia ſunt in Chriſto Ieſu: ſequit̃ à contrario ſenſu, ꝙ illis qui nõ ſunt in Chriſto Ieſu, hoc ſit dãnabile. Ad hoc etiã rationem inducunt. Dicunt enim, ꝙ neceſſe eſt actum damnabilem eſſe, qui procedit ex habitu damnabilis peccati. Peccatũ autem originale eſt damnabile, quia priuat hominem æterna vita, cuius habitus manet

in

in infideli, cui non eſt originalis culpa dimiſſa. Quilibet ergo motus cõcupiſcentię ex originali peccato proueniẽs, eſt in eis peccatum damnabile. Primò autem oſtendendũ eſt hanc poſitionem eſſe falſam. Primus enim motus habet, ꝙ non ſit peccatũ mortale, ex eo, ꝙ rationẽ nõ attingit, in qua completur ratio peccati. Iſta autem cauſa etiã in infidelib⁹ manet: vnde in infidelib⁹ primi motus nõ poſſunt eſſe peccata mortalia. Prẹterea in eadẽ ſpecie peccati, grauius peccat fidelis, ꝙ̃ infidelis: ſm illud Heb. 10. Quãtomagis putatis deteriora mereri, etc. Si ergo primi motus in infidelibus eſſent peccata mortalia, multomagis in fidelibus. Secundò reſpondendũ eſt ad eorũ rationes. Nam primò quidẽ ex litera Apoſtoli hoc habere nõ poſſunt. Non enim dicit Apoſtolus, ꝙ hoc ſolũ non ſit dãnabile his qui ſunt in Chriſto Ieſu, ꝙ carne ſeruiũt legi peccati ſm concupiſcẽtię motus, ſed ꝙ omnino nihil eſt eis dãnationis. Illis autẽ qui nõ ſunt in Chriſto Ieſu, eſt hoc ipſum dãnabile. Prẹterea ſi hoc ad primos motus referatˀ his qui non ſunt in Chriſto Ieſu, ſunt dãnabiles huiuſmodi mot⁹ ſm damnationẽ originalis peccati quę adhuc in eis manet, à qua ſunt liberati hi qui ſunt in Chriſto Ieſu. Non autẽ ſic, ꝙ per huiuſmodi mot⁹ noua addatur eis dãnatio. Quòd etiã ſecundò obijciunt nõ ex neceſsitate concludit quod intẽdunt. Non enim verum eſt, ꝙ actus quilibet procedẽs ex habitu peccati dãnabilis, ſit etiã & ipſe dãnabilis, ſed ſolum quando eſt actus perfectus per conſenſum rationis. Si enim in aliquo ſit habitus adulterij, motus cõcupiſcentię adulterij, qui eſt act⁹ imperfectus, nõ eſt in eo peccatũ mortale, ſed ſolũ motus perfectus qui eſt per cõſenſum rationis. Et prẹterea actus ex tali habitu procedẽs, nõ habet aliã rationem dãnationis ab ea, quæ eſt ſm rationem habitus. Et ſm hoc primi motus in infidelib⁹ ex eo, ꝙ procedunt à peccato originali, nõ afferunt dãnationẽ peccati mortalis, ſed ſolũ originalis. Deinde cùm dicit, *Lex, &c.* probat quod dixerat. Et primò quantũ ad primã conditionẽ qua dixerat, nihil eſſe dãnationis his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Secundò quantũ ad ſecũdam conditionẽ qua dixerat, *Qui non ſecundum carnem ambulant*, ibi, *Qui non ſecundum carnem ambulamus, &c.* Circa primũ duo facit. Primò ponit probationẽ. Secundò manifeſtat quod ſuppoſuerat per cauſam, ibi, *Nam quod impoſſibile erat legi, &c.* Circa primũ ponit talẽ rationẽ. Lex ſpiritus liberat hominẽ à peccato & morte, ſed lex ſpirit⁹ eſt in Ieſu Chriſto: ergo per hoc ꝙ aliquis eſt in Chriſto Ieſu, liberatur à peccato & morte. ꝙ autẽ lex ſpiritus liberet à peccato & morte ſic probat. Lex ſpiritus eſt cauſa vitæ, ſed per vitam excluditur peccatum, et mors quæ eſt effectus peccati. Nam & ipſum peccatum eſt ſpiritualis mors animæ, ergo lex ſpiritus liberat hominẽ à peccato & morte. Damnatio autẽ non eſt niſi per peccatum et mortem, ergo his qui ſunt in Chriſto Ieſu nihil damnatiõis exiſtit: hoc eſt ergo quod dicit, *Lex enim ſpiritus, &c.* quę quidẽ lex poteſt dici vno modo ſpiritus ſanctus, vt ſit ſenſus, Lex ſpiritus, ideſt lex quæ eſt ſpiritus: lex enim ad hoc datˀ, vt per eam homines inducantur ad bonũ, vnde & Philoſophus in. 2. Ethico. dicit, ꝙ intentio legislatoris eſt ciues facere bonos, quod quidẽ lex humana facit, ſolũ notificãdo qđ fieri debeat: ſed ſpirit⁹ ſanctus mentẽ inhabitãs non ſolũ docet quid oporteat fieri intellectũ illuminãdo de agẽdis, ſed etiã affectum inclinat ad rectè agendũ. Io. 14. Paraclet⁹ autẽ ſpiritus ſanctus quẽ mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, quantũ ad primum: & ſuggeret vobis omnia, quantũ ad ſm, quęcunq; dixero vobis. Alio modo lex ſpiritus poteſt dici proprius effectus ſpiritus ſancti ſcilicet fides per dilectionẽ operans, quę quidẽ et docet interius de agendis, ſm illud infrà. 1. Io. 2. Vnctio docebit vos de omnibus, et inclinat affectũ ad agendum, ſm illud. 2. Cor. 5. Charitas Chriſti vrget nos. Et hęc quidẽ lex ſpiritus dicitur lex noua, quæ vel eſt ipſe ſpiritus ſanct⁹, vel eã in cordibus noſtris ſpiritus ſanctus facit. Hie. 31. Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſuperſcribam eam. De lege autem veteri ſuprà dixit ſolũ, ꝙ erat ſpiritualis, ideſt à ſpiritu ſancto data. Et ſic prędicta cõſiderantes, inueniem⁹ quatuor leges ab Apoſtolo eſſe inductas. Primò legẽ Moyſi, de qua dicit, Condelector legi Dei ſm interiorẽ hominẽ. Secundo legem fomitis, de qua dicit, Video aliam legem in mẽbris meis. Tertio legẽ naturalem ſm vnum ſenſum de qua ſubdit, Repugnantẽ legi mentis meæ. Quarto tradit legem nouã, cùm dicit, *Lex ſpiritus*: et addit *Vitæ*: quia ſicut ſpiritus naturalis facit vitã naturę, ſic ſpiritus diuinus facit vitã gratię. Io. 6. Spiritus eſt qui viuificat. Ezec. 1. Spiritus vitę erat in rotis. Addit autem, *In Chriſto Ieſu*, quia ſcilicet iſte ſpiritus nõ datur niſi his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Sicut enim ſpiritus naturalis non peruenit ad membrũ quod nõ habet connexionẽ ad caput, ita ſpiritus ſanctus non peruenit ad hominẽ qui non eſt capiti Chriſto iunctus. 1. Io. 3. In hoc ſcimus, ꝙ ipſe manet in nobis, quia de ſpiritu ſuo ipſe dedit nobis. Act. 5. Spiritus ſanctus quẽ dedit Deus omnib⁹ obedientibus ſibi. Hęc inquã lex ex eo quod eſt in Chriſto Ieſu *Liberauit me*. Ioan. 8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Et hoc *A lege peccati*. i. à lege fomitis quæ inclinat ad peccatũ, vel à *Lege peccati*. i. à conſenſu & operatione peccati quod hominẽ tenet ligatum per modũ legis. Per ſpiritũ enim ſanctũ remittitur peccatum. Io. 20. Accipite ſpiritum ſanctũ, quorũ remiſeritis peccata, remittunˀ eis. Et mortis nõ ſolũ ſpiritualis, ſed etiã corporalis, vt infrà probabitur. Et hoc ideo quia eſt ſpiritus vitæ. Eze. 37. A quatuor vẽtis veni ſpiritus & inſuffla ſuper interfectos iſtos et reuiuiſcãt.

Deinde cũ dicit, *Nam quod impoſſibile, &c.* manifeſtat qđ dixerat. ſ. ꝙ lex vitę quę eſt in Chriſto Ieſu liberat à peccato. Nã, ꝙ liberet à morte, infrà probabit. Et hoc probat per cauſam quę ſumiˀ ex incarnatiõe Chriſti. Circa quam tria ponit. Primo neceſsitatẽ incarnatiõis. Secũdo modũ incarnationis, ibi, *Deus filium ſuum, &c.* Tertio incarnationis fructũ, ibi, *Et de peccato, &c.* et vt planior fiat expoſitio, accipiemus primo ſm, ſecundo tertiũ: tertio: primũ hoc modo. Rectè dico ꝙ *Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberat a peccato.* Nã de⁹ pater *Filium ſuum*. i. proprium conſubſtantialẽ ſibi & coæternũ. Pſal. 2. Dñs dixit ad me filius meus es tu, &c. *Mittens* non de nouo creans vel faciẽs, ſed quaſi prẹexiſtentẽ miſit. Mat. 21. Nouiſſimè miſit ad eos filium ſuũ, non quidem vt eſſet vbi non erat, quia vt diciˀ Ioan. 1. In mũdo erat, ſed vt eſſet modo quo nõ erat in mundo. i. viſibiliter per carnẽ aſſumptã, vnde ibidem ſequitur, Verbũ caro factũ eſt, & vidimus gloriã eius. Bar. 3. Poſt hoc in terris viſus eſt. Et ideo hic ſubditur, *In ſimilitudinem carnis peccati*: quod non eſt ſic intelligendũ quaſi verã carnem non habuerit, ſed ſolũ carnis ſimilitudinẽ quaſi phantaſticã, ſicut Manichei dicunt, cum ipſe dñs dicat Luc. vlt. Spiritus carnẽ & oſſa nõ habet, ſicut me videtis habere. Vnde non ſubdit ſolũ, *In ſimilitudinem carnis*, ſed *In ſimilitudinem carnis peccati*. Non enim habuit carnẽ peccati. i. cum peccato conceptã, quia caro ei⁹ fuit cõcepta per ſpiritum ſanctum qui tollit peccatũ, Mat. 1. Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Vnde Pſa. dicit, Ego in innocentia mea ingreſſus ſum ſcilicet in mundũ, ſed habuit ſimilitudinem carnis peccati, ideſt ſimilẽ carni peccatrici in hoc, ꝙ erat paſsibilis: nã caro hominis ante peccatũ paſſioni ſubiecta nõ erat. Hebre. 2. Debuit per omnia fratrib⁹ aſsimilari vt miſericors fieret. Subdit autem duplicem effectum incarnationis, quorum primus eſt remotio peccati, quam ponit, dicẽs, De peccato damnauit peccatum in carne. Quod quidem poteſt legi de peccato, ideſt pro peccato commiſſo in carne Chriſti, diabolo inſtigante ab occiſoribus eius. Damnauit, ideſt deſtruxit peccatum, quia cũ diabolus innocentem in quo nihil iuris habebat attẽtauit morti tradere, iuſtum fuit vt poteſtatem amitteret. Et ideo per ſuam paſsionem & mortem dicitur peccatum deſtruxiſſe. Col. 2. Expolians ſcilicet in cruce principat⁹ & poteſtates. Sed melius eſt vt dicatur, Damnauit peccatum in carne, id eſt debilitauit fomitem peccati in carne noſtra, *De peccato*, ideſt ex virtute paſsionis ſuæ & mortis, quæ dicitur peccatũ propter ſimilitudinẽ peccati, vt dictum eſt: vel quia per hoc factus eſt hoſtia pro peccato, quæ in ſacra ſcriptura dicitur peccatum, Oſeæ. 4. Peccata populi mei comedent. vnde dicit. 2. Cor. 5. Eum qui non nouerat peccatum pro nobis Deus fecit peccatum, ideſt hoſtiam pro peccato. Et ita

Quatuor leges ex Paulo. ſ. naturę Moyſi, fomitis, et noua ſeu ſpiritus.

Lex ſpirit⁹ vitæ quid ſit & quot modis dicatur.

Lex ſpirit⁹ eſt fides p dilectionẽ operãs quę etiã ſpẽ includit, & dicitˀ lex noua, lex gratiæ, lex fidei, lex ſpei

Incarnationis duplex eſt effect⁹. ſ. peccati remotio, & legis impletio.

ſatisfaciẽdo pro noſtro peccato abſtulit peccata mũdi. Ioã. 1. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Secũdum effectum ponit conſequenter, dicẽs, *Vt iuſtificatio legis*, ideſt iuſtitia quam lex promittebat, & quam ex lege aliqui ſperabant, *Impleretur*, ideſt perficeretur *In nobis* exiſtentibus ſcilicet in Chriſto Ieſu. infrà. 9. Gentes quæ non ſectabãtur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam quę eſt ex fide. Et. 2. Cor. 5. cùm dixiſſet, Eum qui non nouerat peccatum Deus pro nobis fecit peccatum: ſubdit, *Vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.* hoc aliter fieri non poterat ꝙ per Chriſtum, & ideo præmiſit, ꝙ ſcilicet damnare poteſt peccatum in carne, & implere iuſtificationem, quod erat impoſsibile legi Moyſi. Heb. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Et hoc quidẽ erat legi impoſsibile, non propter defectũ legis, *Sed in quo*, ideſt inquãtum *Infirmabatur per carnem*, ideſt propter infirmitatẽ carnis, quæ erat in homine ex corruptione fomitis, ex qua proueniebat, ꝙ etiam lege data homo à cõcupiſcentia vincebatur. Mat. 26. Spiritus quidem promptus eſt, caro autẽ infirma. **F** Et ſuprà. 6. Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ. Et ex hoc patet, ꝙ neceſſe eſt Chriſtum incarnari, vnde & Gal. 2. dicitur, Si per legẽ eſt iuſtitia, Chriſtus gratis mortuus eſt, ideſt ſine cauſa. Ideo ergo neceſſarium fuit Chriſtum incarnari, quia lex iuſtificare non poterat. Deinde cũ dicit, *Qui non ſecundum carnem, &c.* probat propoſitum quantum ad ſecundam conditionẽ, oſtendens ꝙ ad hoc, ꝙ aliqui damnationem euadát, requiritur, ꝙ nõ ſecundum carnem ambulent. Et circa hoc tria facit. Primò proponit quod intendit. Secundò probat propoſitum, ibi, *Qui enim ſecundum carnem, &c.* Tertiò manifeſtat quoddã quod in probatione ſuppoſuerat, ibi *Quoniam ſapientia, &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt, ꝙ iuſtificatio legis impletur in nobis, qui ſcilicet non ſolùm ſumus in Chriſto Ieſu, ſed etiam non ambulamus ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritũ; ideſt qui non ſequimur concupiſcẽtias carnis, ſed inſtinctũ ſpiritus ſancti. Gala. 5. Spiritu ambulate. Deinde cum dicit, *Qui enim ſecundum carnem, &c.* probat quod dixerat, & inducit duos ſyllogyſmos, **G** vnũ quidem ex parte carnis qui eſt talis, Quicunque ſequuntur prudentiam carnis, ducuntur ad mortem: ſed quicunque ſunt ſecundum carnem, ſequuntur prudentiam carnis: ergo quicunque ſunt ſecundũ carnem, ducuntur ad mortem. Alium ſyllogiſmum ponit ex parte ſpiritus qui eſt talis, Quicunq; ſequuntur prudentiam ſpiritus, conſequuntur vitam & pacem: ſed quicunq; ſunt ſecundum ſpiritum, ſequuntur prudentiam ſpiritus: ergo quicunq; ſunt ſecundum ſpiritum, ſequuntur vitam & pacem. Et ſic patet, ꝙ illi qui non ambulant ſecundum carnem, ſed ſm ſpiritum, liberantur à lege peccati & mortis. Primò ergo ponit minorem primi ſyllogiſmi, dicens: *Qui enim ſecundum carnem*, ideſt qui carni ſubduntur quaſi ei ſubiecti. Rom. 16. Huiuſmodi domino nõ ſeruiunt, ſed ſuo ventri. *Sapiunt ea quæ ſunt carnis*, ac ſi dicat, habẽt ſapientiam carnis. Sapere enim quæ ſunt carnis, eſt approbare & iudicare bona eſſe quæ ſunt ſm carnem. Mat. 16, Non ſapis quę Dei ſunt, ſed quæ hominis. Hier. 4. Sapientes ſunt vt facerẽt mala, **H** Secundò, ponit minorem ſecundi ſyllogiſmi, dicens *Qui vero ſunt ſecundum ſpiritum*, ideſt qui ſpiritum ſanctum ſequuntur, & ſm eum ducuntur (ſecũdum illud Gal. 5: Si ſpiritu ducimini non eſtis ſub lege.) *Sentiunt ea quæ ſunt ſpiritus*, ideſt qui habent rectum ſenſum in rebus ſpiritualibus, ſm illud Sap. 1. Sentite de domino in bonitate. Et horum ratio eſt, quia ſicut Philoſophus dicit in. 3. Ethi. Qualis eſt vnuſquiſq;, talis finis videtur ei. Vnde ille cuius eſt animus informatus per habitum bonum vel malum, exiſtimat de fine ſm exigentiam illius habit⁹. Tertiò, ponit maiorem primi ſyllogyſmi, dicens *Nam prudentia carnis, &c.* Ad cuius intellectum oportet ſcire, ꝙ prudentia eſt recta ratio agibilium, vt dicit Philoſophus. 6. Ethi. Recta autẽ ratio agendorum vnum præſupponit & tria facit. Pręſuponit enim finẽ qui eſt ſicut principiũ in agendis, ſicut & ratio ſpeculatiua præſupponit principia ex quibus demõſtrat. Facit autẽ recta ratio agibiliũ tria. Nã primò rectè conſiliat. Secũdò, rectè iudicat de cõſiliatis. Tertiò, rectè & cõſtanter præcipit

E qđ cõſiliatũ eſt. Sic ergo ad prudentiã carnis requiritꝰ ꝙ aliq̃s pręſupponat pro fine delectabile carnis, & ꝙ cõſiliet & iudicet & præcipiat ea, quæ cõueniunt ad hunc finẽ. Vnde talis prudentia *Eſt mors*, ideſt cauſa mortis ęternæ. Gal. vlt. Qui ſeminat in carne, de carne & metet corruptionẽ. Quartò, ponit maiorem ſecundi ſyllogyſmi, dicens, *Prudentia autem ſpiritus vita & pax.* Dicitur autem ſm prędicta prudentia ſpiritus, quando aliquis pręſuppoſito fine ſpiritualis boni, conſiliatur & iudicat & præcipit quæ ordinãtur conuenienter ad hunc finem. Vnde talis prudẽtia eſt *Vita*, ideſt cauſa vitę, gratiæ & glorię. Gal. vlt. Qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu & metet vitã ęternam. Et eſt *Pax*: i. cauſa pacis. Nã pax cauſatur à ſpiritu ſancto. Pſal. Pax multa diligẽtibus legem tuã dñe. Gal. 5. Fruct⁹ ſpirit⁹ charitas, gaudiũ, & pax.

LECTIO SECVNDA.

Probatur ꝙ prudentia carnis ſit mors, a qua prudẽtia, vere Chriſti fideles alieni ſunt, ac oſtenditur, eos per gratiam Chriſti ſiue per ſpiritum ſanctum a pœna liberari & morte.

QVoniam ſapiẽtia carnis inimica eſt Deo. Legi enim Dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt. Qui autẽ in carne ſunt, Deo placere nõ poſſunt. Vos autẽ in carne non eſtis, ſed in ſpiritu, ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis. Si quis autẽ ſpiritum Chriſti non habet, hic nõ eſt eius. Si autẽ Chriſtus in vobis eſt, corpus quidẽ mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus verò viuit propter iuſtificationem: quòd ſi ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis: viuificabit & mortalia corpora veſtra propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Ergo fratres debitores ſumus, non carni vt ſecundum carnem viuamus. Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.

Suppoſuerat Apoſtolus in pręcedentibus, ꝙ prudentia carnis mors eſt, & hoc quidẽ nunc probare intendit. Et primò probat propoſitũ. Secundò, oſtendit fideles quibus ſcribit à tali prudẽtia eſſe alienos, ibi, *Vos autem &c.* Circa primum duo facit. Primò propoſitũ probat de prudentia carnis in abſtracto. Secũdò id quod de prudentia carnis dixerat, adaptat eis qui prudentiã carnis ſequuntur, ibi, *Qui autem in carne, &c.* Circa primũ ponit tria media quorũ poſterius probat prius. Per primũ autem probat id quod ſupra poſitũ eſt, ſcilicet, ꝙ prudentia carnis ſit mors, hoc modo; qui inimicatur Deo incurrit mortẽ. Lu. 19. Veruntñ inimicos illos qui noluerũt me regnare ſuprà ſe, adducite huc & interficite ante me. Et hoc quia De⁹ vita noſtra eſt. Deut. 3. Ipſe eſt enim vita tua. Et ideo ille qui inimicatur Deo incurrit mortem, ſed *Prudentia carnis inimica eſt Deo*: ergo prudentia carnis eſt cauſa mortis. Vbi notandum eſt, ꝙ id quod ſuprà dixerat prudentiam carnis nũc nominat carnis ſapientiam, non ꝙ idem ſit ſapientia ſimpliciter & prudentia, ſed quia in reb⁹ humanis, eſt prudẽtia. Prouer. 10. Sapiẽtia eſt viro prudentia. Ad cuius intellectũ ſciendum, ꝙ ſapiens ſimpliciter dicitur qui cognoſcit cauſam altiſsimã ex qua omnia dependent. Cauſa autẽ ſuprema ſimpliciter omniũ Deus eſt. Vnde ſapiẽtia ſimpliciter eſt cognitio diuinarum rerum, vt Aug. dicit in lib. de trinitate. 1. Cor. 2. Sapientiã loquimur inter perfectos. Dicitur autẽ ſapiens in vnoquoq; genere qui cognoſcit altiſsimã cauſam illius generis: ſicut in arte ædificatoria dicitur ſapiens, nõ ille qui ſcit dolare ligna & lapides, ſed ille qui concipit & diſponit conuenientẽ formam domus: ex hoc enim totum artificiũ dependet, vnde & Apoſtolus dicit. 1. Cor. 3. Vt ſapiens achitectus fundamentum poſui. Sic igitur ſapiens in rebus humanis dicitur qui bonam æſtimationem habens de fine humanæ uitæ, ſecundum hoc ordinat totam humanam vitam, quod pertinet ad prudentiã. Et ita ſapiẽtia carnis eſt idẽ, ꝙ carnis prudentia. De hac ſapientia dicitur Iac. 3. Non eſt de ſurſum

Sapiẽtum diuerſa genera.

deſcen-

deſcendens, ſed terrena, animaliſ, diabolica. Dicitur autem hæc ſapientia Deo inimica, quia contra legem Dei hominem inclinat. Iob. 15. Currit aduerſus Deum collo erecto et pingui ceruice. Et ideo ad hoc probandũ inducit aliud medium ſubdẽs, *Legi enim Dei non eſt ſubiecta.* Non enim poteſt aliquis Deum odire ſecũdum quod in ſe eſt, cùm Deus ſit ipſa eſſentia bonitatis, ſed ſecundum hoc aliquis peccator Deum odit, quod præceptum diuinæ legis, eſt contrarium ſuæ voluntati: ſicut adulter odit Deum inquãtum odit hoc præceptum, Non mœchaberis. Et ſic omnes peccatores in quãtum nolunt ſubijci legi Dei, ſunt inimici Dei. 2. Par. 19. His qui oderunt Deum amicitia iungeris. Vnde conuenienter probat, ꝙ prudentia vel ſapiẽtia carnis ſit inimica Deo, quia non eſt ſubiecta legi Dei. Probat autem hoc per tertiũ medium, dicens, *Nec enim poteſt.* Prudentia enim carnis vitium eſt quoddam: vt ex prædictis patet, quãquam autem ille qui ſubiectus eſt vitio poſsit liberari à vitio & ſubijci Deo, ſecundum illud ſuprà. 6. Liberati à peccato ſerui facti Deo: tamen ipſum vitium Deo ſubijci non poteſt, cùm ipſum vitium ſit auerſio á Deo vel à lege dei, ſicut ille qui eſt niger poteſt fieri albus, ſed ipſa nigredo nunquam poteſt fieri alba. Et ſecũdum hoc dicitur Mat. 7. Non poteſt arbor mala fructus bonos facere. Ex quo patet, ꝙ non rectè Manichei ad confirmationem ſui erroris hęc verba aſſumunt, volentes per hæc verba oſtendere naturam carnis non eſſe à Deo, cùm ſit inimica Deo, nec poſsint Deo ſubijci. Non enim agit Apoſtolꝰ hic de carne iſta quæ eſt creatura Dei, ſed de prudentia carnis, quę eſt vitiũ hominis, vt dictũ eſt.

Deus quomodo poſſit odio haberi & quomodo nõ.

Deinde cùm dicit, *Qui autem in carne, &c.* adaptat quod dixerat de prudentia carnis ad homines, quibus prudentia carnis dominatꝰ, dicens, *Qui autem in carne ſunt,* ideſt qui concupiſcentias carnis ſequuntur per prudẽtiam carnis quandiu tales ſunt, *Deo placere non poſſunt,* quia vt in Pſal. dicitur, Bene placitum eſt Deo ſuper timẽtes eum. Vnde illi qui ei non ſubijciuntur, non poſſunt ei placere quãdiu tales ſunt. Poſſunt autem deſinere eſſe in carne ſecundũ modum prędictum & tunc Deo placebunt. Deinde cùm dicit, *Vos autem, &c.* oſtẽdit eos, quibus loquitur eſſe immunes à prudentia carnis. Et circa hoc tria facit. Primò ponit fidelium ſtatum, dicens, *Vos autem non eſtis in carne,* & ſic patet nõ eſſe intelligendũ de carnis natura. Romani enim, quibus loquebatur, mortales erant carne induti. Sed carnem accipit prò vitijs carnis, ſecundũ illud. 1. Cor. 6. Caro & ſanguis regnũ Dei non poſsidebunt. Vnde dicit, *Vos non eſtis in carne,* ideſt non eſtis in vitijs carnis, quaſi ſecundũ carnem viuentes. 2. Cor. 10. In carne viuẽtes, non ſecundũ carnem militamus, *ſed in ſpiritu,* ideſt ſpiritũ ſequimini. Apoca. 1. Fui in ſpiritu dominica die. Secundò apponit conditionem, dicens, *Si tamen ſpiritus Dei habitat in vobis.* ſcilicet per charitatem. 1. Cor. 3. Templum Dei eſtis, et ſpiritus Dei habitat in vobis. Apponit autem hanc conditionem, quia quãuis in baptiſmo ſpiritum ſanctum receperint, potuiſſet tamen contingere, ꝙ per peccatum ſuperueniens ſpiritum ſanctum amiſiſſent. de quo dicitur Sap. 1. Quod corripitur à ſuperueniente iniquitate. Tertiò oſtendit conditionem hanc oportere in eis extare, dicẽs, *Si quis ſpiritum Chriſti non habet hic non eſt eius* ſicut non eſt membrum corporis quod per ſpiritũ corporis non viuificatur, ita non eſt membrum Chriſti, qui ſpiritũ Chriſti non habet. 1. Ioan. 4. In hoc ſcimus quoniã manet in nobis, quoniam de ſpiritu ſuo dedit nobis. Eſt autem notandum, quòd idem eſt ſpiritus Chriſti, & dei patris, ſed dicitur Dei patris inquantum à patre procedit, dicitur ſpiritus Chriſti, inquantum procedit à filio. Vnde etiam dominus vbiq; attribuit eum ſimul ſibi & patri, ſicut Ioan. 14. Paracletus ſpiritus ſanctus, quem pater mittet in nomine meo. Item cum venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre, &c. Deinde cùm dicit, *Si autem Chriſtus, &c.* oſtendit, ꝙ per gratiam Chriſti ſiue per ſpiritum ſanctum liberamur à pœna. Et primò oſtendit, quòd liberamur per ſpiritum ſanctum in futuro à morte corporali. Secundò, ꝙ interim in hac vita adiuuamur à ſpiritu ſancto, contra infirmitates præſentes vitæ, ibi *Similiter autem, &c.* Circa primum

A tria facit. Primò proponit quod intendit. Secundò ex hoc infert quoddam correlarium, ibi, *Ergo fratres, &c.* Tertiò probat propoſitum, ibi, *Quicunque enim, &c.* Circa primum conſiderandum eſt, quòd ſuprà, mentionem fecerat de ſpiritu Dei, & de ſpiritu Chriſti, quãuis ſit vnus & idem ſpiritus. Primò ergo oſtendit quid conſequamur ex ſpiritu, ex hoc, quòd eſt Chriſti. Secundò oſtendit quid conſequamur ex eo inquantum eſt ſpiritus Dei patris, ibi, *Quod ſi ſpiritus eius, &c.* Dicit ergo, dictum eſt, quòd ſi quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius, vnde cum vos ſitis Chriſti, ſpiritum Chriſti habetis: & ipſum Chriſtum in vobis habitantem per fidem, ſecundum illud Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Si autem Chriſtus ſic in vobis eſt, oportet vos Chriſto eſſe conformes. Chriſtus autem ſic venit in mundum vt quantum ad ſpiritum eſſet plenus gratia & veritate, & tamen quantum ad corpus habet ſimilitudinem carnis peccati, vt ſuprà dictum eſt. Vnde & hoc oportet eſſe in vobis quòd

B *Corpus quidem* veſtrum *Propter peccatum* quod adhuc manet in carne veſtra *Mortuum eſt,* ideſt neceſsitati mortis addictum, ſicut Gen. 2. dicitur, Quacunque die comederitis, morte moriemini, ideſt neceſsitati mortis addicti eritis. *Spiritus vero viuit,* qui iam reuocatus eſt à peccato, ſecũdum illud Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ: viuit vita gratiæ *Propter iuſtificationem* per quam iuſtificatur à Deo. Gala. 2. Quòd autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. ſuprà. 1. Iuſtus ex fide viuit. Deinde cùm dicit, *Quod ſi ſpiritus, &c.* oſtendit quid conſequamur in ſpiritu ſancto inquantum eſt ſpiritus patris, dicens. *Quod ſi habitat in vobis ſpiritus eius.* ſcilicet Dei patris qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis. Pſalmi. Tu autem domine miſerere mei & reſuſcita me. Act. 3. Hunc Deus ſuſcitauit, &c. Et tamen ipſe Chriſtus propria virtute reſurrexit, quia eadem eſt virtus patris & filij: conſequens eſt, ꝙ id quod Deus pater fecit in Chriſto, faciat etiam in nobis. Et hoc eſt quod ſubdit, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtũ à mortuis viuificabit & mor-

C talia corpora veſtra. Non dicit, mortua, ſed mortalia: quia in reſurrectione non ſolùm à corporibus veſtris auferetur, quòd ſint mortua, ideſt neceſsitatem mortis habentia, ſed etiam, ꝙ ſint mortalia, ideſt potentia mori, quale fuit corpus Adam ante peccatum. Nam poſt reſurrectionem corpora noſtra erunt penitus immortalia. Eſa. 26. Viuẽt mortui tui, interfecti mei reſurgent &c. Oſee. 6. Viuificabit nos poſt duos dies. Et hoc *Propter inhabitantem ſpiritum* eius in nobis, ideſt in virtute ſpiritus ſancti in nobis habitantis. Eze. 37. Hęc dicit dominus Deus oſsibus his. Ecce ego intromittam in vobis ſpiritum, & viuetis. Et hoc propter *Inhabitantem ſpiritum,* ideſt propter dignitatem quã corpora noſtra habent, eo ꝙ fuerunt receptacula ſpiritus ſancti. 1. Cor. 6. Neſcitis, quòd membra veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti. Illi verò, quorum membra non fuerunt templum ſpiritus, reſurgent, ſed habebunt corpora paſsibilia. Deinde cùm dicit, *Ergo debitores, &c.* concludit correlarium ex dictis. Et primò ponit concluſionem. Secundò rationem aſsi-

D gnat, ibi, *Si enim, &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt, quòd per ſpiritum ſanctum multa bona nobis proueniunt, & ꝙ ex prudentia carnis ſequitꝰ mors: ergo debitores ſumus ſpiritui ſancto propter beneficia ab eo recepta, vt viuamus ſecundum ſpiritum, & non ſecundum carnem. Gala. 5. Si ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus. Deinde cùm dicit, *Si enim ſecundum carnem:* aſsignat rationem concluſionis præmiſſæ. Et primò quantum ad carnem, dicens, *Si enim ſecundum carnem vixeritis,* ſcilicet ſequendo concupiſcentias carnis, *Moriemini,* ſcilicet morte culpæ in præſenti, & morte damnationis in futuro. 1. Timo. 5. Quæ in delitijs viuens mortua eſt. Secundò aſsignat rationem quantum ad ſpiritum, dicens, *Si autem ſpiritu,* ideſt per ſpiritum, ſcilicet *Mortificaueritis facta carnis,* ideſt opera quæ ex concupiſcentia carnis proueniunt, *Viuetis* vita gratiæ in præſenti, & vita gloriæ in futuro. Colo. 3. Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram. Gala. 5. Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs.

aliquis dicat, ꝙ in noſtra cōfeſsione decipimur, vnde dicit, Ideo dico, quòd in ſpiritu ſancto *Clamamus abba pater*. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ꝙ ſumus filij Dei, hic autem teſtimoniū reddit nō quidem exteriori voce ad aures hominum, ſicut pater, pteſtatus eſt de filio ſuo Matth. 3 ſed reddit teſtimonium per effectum amoris filialis, quem in nobis facit. Et ideo dicit ꝙ *teſtimonium reddit* non auribus, *ſed ſpiritui noſtro, &c.* Act. 3. Nos teſtes ſumus horū verborū.

Deinde cùm dicit, *Si autem filij, &c.* ponit maiorem & primò oſtendit ꝙ filijs debetur hæreditas, dicens. Si autem aliqui filij per ſpiritum. i. ſequitur etiā ꝙ ſint hęredes, quia non ſolùm filio naturali, ſed etiam adoptiuo debetur hęreditas. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam in hęreditatem, &c. Pſal. Hæreditas mea pręclara eſt mihi. Secundò oſtendit quæ ſit iſta hæreditas. Et primò deſcribit eā quantum ad Deum patrem, dicens. *Hæredes quidem Dei.* Dicitur autem aliquis hęres alicuius exiſtere, qui principalia eius bona percipit ſeu adipiſcitur, non autem qui aliqua munuſcula recipit, ſicut legitur. Gene. 25. Quòd Abraham dedit B cuncta quę poſſedit Iſaac, filijs autem concubinarum largitus eſt munera. Bonum autem principale quo Deus diues eſt, eſt ipſemet. Eſt enim diues per ſeipſum, & non per aliquid aliud, quia extrinſecorum bonorū non indiget, vt dicitur in Pſal. Vnde ipſum Deum adipiſcuntur filij Dei pro hæreditate, vnde Pſal. Dominus pars hęreditatis meæ. Thren. 3. Pars mea dominus dicit anima mea. Sed cùm filius hæreditatem non adipiſcatur niſi patre defuncto, videtur ꝙ homo non poſsit eſſe hęres Dei, qui nunquā decedit.

Hæres Dei quomodo aliquis eſſe poſſit, cum nunq̄ Deus moriatur.

Dicendum eſt autem, ꝙ illud habet locum in bonis temporalibus quæ ſimul à multis poſsideri nō poſſunt, & ideo neceſſe eſt vnum decedere vt alius ſuccedat: ſed bona ſpiritualia ſimul à multis haberi poſſunt, & ideo, non oportet patrem decedere vt filij ſint hęredes. Poteſt tamen dici ꝙ Deus decedit nobis inquantum eſt in nobis per fidem: erit autem noſtra hęreditas inquantum videmus eum per ſpeciem. Tertiò deſcribit hanc hæreditatem ex parte Chriſti, dicens, *Cohæredes autem Chriſti*, quia ipſe cùm ſit principa- C lis filius à quo nos filiationē participam⁹, ita ē principalis hęres cui in hęreditate cōiūgimur Mat. 22, Hic ē hęres. &c. Mich. 1. Adhuc hęredem adducam tibi Deinde cùm dicit, *Si tamen compatimur, &c.* oſtendit cauſam dilationis huius vitæ glorioſæ. Et primò ponit cauſam ex parte paſsionum. Secundò ponit præeminentiam gloriæ ad paſsiones, ibi, *Exiſtimo enim, &c.* Circa primum conſiderandum eſt ꝙ Chriſtus qui eſt principalis hæres ad hæreditatem glorię peruenit per paſsiones. Luc. vlti, Nonne oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam? Non autem nos faciliori modo debemus hæreditatem adipiſci. Et ideo nos etiam oportet per paſsiones ad illam hæreditatem peruenire. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Non enim ſtatim immortale & impaſsibile corpus accipimus, vt ſimul cū Chriſto pati poſsimus. Vnde dicit. *Si tamen compatimur*, id eſt, ſimul cū Chr̄o patienter ſuſtinemus tribulationes huius mundi, vt & cum Chriſto *glorificemur.* 2. Timo. 2. Si cōmortui ſumus & con D regnabimus.

LECTIO QVARTA.

Oſtenditur gloriæ futurę excellentia ſuper huius ſeculi paſsiones, quam omnis creatura ingemiſcens expectat.

EXiſtimo enim quòd non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe, quia, & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quòd omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque adhuc.

A Poſtquam Apoſtolus demonſtrauit & dixit, ꝙ per gratiam Chriſti liberamur, nunc aſsignat cauſam dilationis immortalis vitæ, quæ eſt hæreditas filiorum Dei, ex eo ꝙ oportet nos Chriſto compati, vt ad eius gloriæ ſocietatem perueniamus. Et quia poſſet aliquis dicere oneroſam eſſe hæreditatem huiuſmodi, ad quam non poteſt, niſi per tolerantiam paſsionum perueniri, ideo hic oſtendit excellentiam futuræ gloriæ ad paſsiones pręſentis temporis. Et primò ponit quod intendit. Secundò probat propoſitum, ibi, *Nam expectatio, &c.* Dicit ergo primò. Dictū eſt ꝙ oportet nos pati, vt & glorificemur, nec debemus refugere paſsiones, vt gloriam habeamus. Exiſtimo enim ego qui vtrūq; expertus ſum. Eccle. 34. Vir in multis expertus, cogitabit multa. Ipſe abundanter paſsiones ſuſtinuit: ſecūdum illud 2, Corint. 11. In laboribus & carceribus abundantius. Ipſe etiam futuræ gloriæ contemplator fuit, ſecundum illud 2. Corint. 12. Raptus in paradiſum, & audiuit arcana verba &c. Hoc inquam exiſtimo ꝙ *Paſsiones huius temporis*, non B ſunt paſsiones *Condignæ ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.* Vbi quatuor ponit ad oſtendendum excellentiā illius gloriæ. Primò quidem deſignat eius æternitatem, cùm dicit *Ad futuram*, ſcilicet poſt hoc tēpus, nihil autem eſt poſt hoc tempus niſi æternitas. Vnde illa gloria excedit paſsiones huius temporis, ſicut ęternum temporale. 2. Corinht. 4. Id enim quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtrę, ſupra modum in ſublimitate æternum glorię pondus operatur in nobis. Secundò deſignat eius dignitatem, cùm dicit *Gloriam* quæ claritatem quandam dignitatis inſinuat. Pſal. Exultabūt ſancti ī gloria. Tertiò deſignat manifeſtationem, cùm dicit *Quæ reuelabitur* Nunc enim gloriam quidem habent ſancti, ſed occultatam in conſcientia. 2, Corint. 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſciētiæ noſtrę. Tunc autem gloria illa in conſpectu omnium reuelabitur, & bonorum & malorum, de quibus dicitur Sap̄. 5. Mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis. Quartò deſignat eius veritatē, cùm dicit, *In nobis*, Gloria enim huius mundi vana eſt quia eſt in his quæ ſunt extra hominem, C putà in apparatu diuitiarum & in opinione hominū. Pſal. In multitudine diuitiarum ſuarum gloriātur. Sed illa gloria erit de eo quod eſt intra holēm: ſecundum illud Luc. 17, Regnum Dei intra vos eſt. Sic igitur paſsiones huius temporis, ſi ſecundū ſe conſiderentur, multùm deficiunt à quātitate huius gloriæ. Eſa. 54. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis còngregabo te. Sed ſi conſiderentur huiuſmodi paſsiones inquātum eas aliquis voluntariè ſuſtinet propter Deum ex charitate, quā in nobis ſpiritus facit, ſic ex condigno per huiuſmodi paſsiones homo meretur vitam æternam. Nam ſpiritus ſanctus eſt fons, cuius aquæ, id eſt effectus, ſaliunt in vitam æternam, vt dicitur Ioan. 4. Deinde cùm dicit, *Nam expectatio creaturæ &c.* oſtendit propoſitum per excellentiam illius gloriæ. Et primò ex expectatione creaturæ. Secundò ex expectatione apoſtolorum, ibi, *Non ſolum autem &c,* Circa primum duo facit. Primò ponit expectationem creaturæ. Secundò manifeſtat eam, ibi, *Vanitati enim &c.* Dicit ergo pri- D mò. Dictum eſt ꝙ etiam futura gloria excedit paſsiones p̄ſentes. Et tamen hoc manifeſtum eſt. Nam expectatio creaturæ, id eſt ipſa creatura, expectans *Expectat reuelationem filiorum Dei:* quia vt dicitur. 1. Ioan. 3. Nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Occultatur enim dignitas diuinę filiatiōis in ſanctis propter exteriores paſsiones, ſed poſtmodum reuelabitur illa dignitas, quando immortalē & glorioſam vitam ſuſcipient, ita ꝙ ex perſona impiorum dicitur Sap̄. 5, Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei. Dicit autem expectatio expectat, vt talis geminatio intenſionem expectationis deſignet, ſecundum illud Pſal. Expectans expectaui dominum. Sciēdum eſt autem ꝙ creatura hic tripliciter accipi poteſt. Vno modo homines iuſti, qui ſpecialiter creatura Dei dicuntur. Vel quia permanent in bono, in quo creati ſunt. Vel propter excellentiam, quia omnis creatura quodammodo eis deſeruit. Iaco. 1. Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium aliqđ

Actus et paſſiones nſæ q̄ſo ſint meritoriæ, & q̄ſo non.

creaturę

creaturæ eius. Hæc autem creatura, id eſt homo iuſtus, expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei, tãquam prẽmiũ ſibi repromiſſum. Tit. 2. Expectantes beatam ſpem & aduentum glorię magni Dei. Secũdò poteſt dici creatura ipſa humana natura, quę ſubijcitur bonis gratię, quę quidem in hominibus iniuſtis nondum iuſtificata eſt, ſed eſt ſicut informis. In hominibus autem iam iuſtificatis eſt quidem partim formata per gratiam, ſed tñ eſt adhuc informis reſpectu illius formæ, quam eſt acceptura per gloriam. Sic igitur ipſa creatura. i. nos ipſi, ſecundum ꝙ conſideramur in bonis naturę, *Expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei.* Quod etiam nobis competit per gratiam, ſicut ſi dicamus ꝙ materia expectat formam, vel colores expectant completionem imaginis, ſicut dicit glo. Iob 14. Cunctis diebus q̃bus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea. Tertio modo poteſt intelligi de ipſa creatura ſenſibili, ſicut ſunt elementa huius mundi: ſecundum illud Sap. 13, A magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit eorũ creator videri. Huiuſmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat: nam expectatio creaturę ſenſibilis, ſecundum ꝙ eſt à Deo, ordinatur ad aliquem finem, quod quidem contingit dupliciter. Vno modo ſecundum ꝙ Deus imprimit aliquam formam & virtutem naturalem huiuſmodi creaturæ, ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem, putà ſi dicamus, ꝙ arbor expectat fructificationem, & ignis expectat locũ ſurſum. Alio modo creatura ſenſibilis ordinatur à Deo ad aliquem finem, qui ſuperexcedit formam naturalem ipſius. Sicut enim humanum corpus induetur quadam forma gloriæ ſupernaturali, ita tota creatura ſenſibilis in illa gloria filiorum Dei, quandam nouitatem gloriæ conſequetur: ſecundum illud Apo. 21. Vidi cœlum nouum & terram nouam. Et per hunc modum creatura ſenſibilis expectat reuelationem gloriæ filiorũ Dei. Deinde cùm dicit, *Vanitati enim &c.* manifeſtat prædictam expectationem. Et primò ponit neceſſitatem expectandi. Secundò expectationis terminum, ibi, *Quia & ipſa creatura &c.* Tertiò expectatiõis ſignũ, ibi, *Scimus enim quod omnis creatura &c.* Neceſſitas autem expectandi eſt ex defectu, cui ſubiacet creatura. Cui enim nihil deficit, non habet neceſſe aliquid expectare. Defectum autem creaturæ oſtendit, dicens. *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt.* Et ſiquidem per creaturam intelligatur homo iuſtus, ſic intelligĩ ſubijci vanitati. i. iſtis rebus corporalibus, quæ ſunt mutabilia & caduca. Vnde dicitur vana, ſecundum illud Eccl. 1. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Subijcitur autem eis propter neceſſitatem præſentis vitæ, circa ea occupationem habens, non tamen volens, quia huiuſmodi temporalia non amat, ſicut illi cõtra quos dicitur Pſal. 4. Vt quid diligitis vanitatẽ & quęritis mendacium? Sed tamen huiuſmodi vanitati ſubijcitur talis creatura propter eum, id eſt propter ordinationẽ Dei qui ſubiecit eam. i. hominem iuſtum huiuſmodi ſenſibilibus creaturis, & tamen *In ſpe,* vt. ſ. quandoq; à tali occupatione homo liberetur *in reſurrectione.* ſ. quando neq; nubent, neq; nubentur, ſed erunt ſicut angeli in cœlo. Mat. 22. Si vero intelligaĩ creatura ipſa humana natura, ſic *Eſt ſubiecta vanitati.* i. paſſibilitati, ſecundum illud Pſal. Verũtamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Non tñ *Volens,* quia talis vanitas eſt humanæ naturæ in pœnam inflicta. Pœna autem eſt inuoluntaria, ſicut & culpa voluntaria, ſed tamen huiuſmodi paſſionibus humana natura ſubijcĩ *Propter eum.* i. propter ſentẽtiam Dei, *Qui ſubiecit eam.* ſ. humanam naturam defectibus: ſed tamen *In ſpe.* quandoq; euadendi huiuſmodi paſſiones. Eſa. 28. Non in perpetuum triturans triturabit. Si autem intelligatur de creatura ſenſibili, ſic talis creatura *Subiecta eſt vanitati.* i. mutabilitati *Non volens.* Huiuſmodi enim defectus, qui conſequuntur mutabilitatẽ, ſicut corruptio & ſenium & alia huiuſmodi, ſunt contra naturam particularem huius vel illius rei, cuius appetitus eſt ad conſeruationem, licet ſint ſecundum naturã vniuerſalem. Sed nihilominus huiuſmodi vanitati creatura ſenſibilis ſubijcitur *Propter eum.* i. propter ordinationem Dei *Qui ſubiecit eam in ſpe,* id eſt in expectatione glorioſæ no-

E uitatis, vt ſupra dictũ eſt. Deinde cum dicit, *Quia & ipſa creatura, &c.* oſtendit terminum prædictę expectationis. Non enim eſt vana eius expectatio vel ſpes, *Quia ipſa creatura liberabitur a ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Et ſiquidem per creaturam intelligatur homo iuſtus, per ſeruitutem corruptionis intelligitur cura quęrendi victum & veſtitum, & alia, quibus ſeruitur noſtrę mortalitati, quæ eſt quædam ſeruitus, à qua liberabuntur ſancti tendentes in libertatem gloriæ filiorũ Dei. Qui, quãuis nunc habeant libertatem iuſtitiæ, quę eſt à ſeruitute peccati, nondum tñ habent libertatẽ glorię, quę eſt à ſeruitute miſerię. Iob 39. Quis dimiſit onagrũ liberum? Si verò per creaturam intelligaĩ humana natura, ipſa *Liberabitur a ſeruitute corruptionis.* i. (ad literam) à paſſibilitate & corruptione, & hoc tendens in libertatem glorię filiorum Dei, quæ eſt non ſolum à culpa, ſed etiam à morte, ſecundum illud 1. Corint. 15. Abſorpta eſt mors in victoria. Si verò intelligatur de creatura ſenſibili, ſic ipſa creatura *Liberabitur a ſeruitute corruptionis.* i. mu-

F tabilitatis: quia in qualibet mutatiõe eſt aliqua corruptio, vt Aug. dicit, & etiam Philoſophus in 8. Phiſi. & hoc in libertatem glorię filiorum Dei, quia hoc etiam libertati glorię filiorum Dei congruit, vt ſicut ipſi ſunt innouati, ita & eorum habitatio innouetur. Eſa. 65. Ego creo cœlos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora, id eſt prior mutabilitas creaturæ. Dicit autem, quia & ipſa, &c. ſecundum primum ſenſum. Acſi dicat: Nõ ſolùm nos apoſtoli, ſed etiam alij iuſti. In ſenſu autem ſecundo, non ſolũm iuſti, ſed etiam ipſa humana natura, quæ in quibuſdam nõdum eſt renouata per gratiam. In tertio autem ſenſu, intelligendum eſt, acſi dicatur. Non ſolùm homines, ſed alia creatura. Deinde cùm dicit. *Scimus enim, &c.* ponit ſignũ expectationis, dicens, Scimus enim nos apoſtoli per ſpiritum ſanctum inſtructi, & etiam per experimentum *Quod omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque adhuc.* Quod quidem ſi intelligatur de creatura ſenſibili, habet difficultatem. Primò quidem quantũ ad hoc ꝙ dicit. *Ingemiſcit & parturit,* hoc enim

G conuenire videtur non niſi creaturę rationali, ſed poteſt ſic exponi vt hoc ꝙ dicit, *Ingemiſcit,* idem ſit ei ꝙ dixit, *Non volens.* In illis enim ingemiſcimus, quę noſtræ voluntati repugnat. Sic ergo inquantũ defectus creaturę ſenſibilis ſunt contra naturalem appetitum particularis naturę, dicĩ ipſa creatura ſenſibilis ingemiſcere. Quòd autẽ dicit, *Parturit,* idẽ eſt ei ꝙ ſuprà dixerat. *Expectat.* Nam parturitio eſt via ad prolem producendam. Secundum autem dubium eſt in hoc ꝙ dicit. *Omnis creatura.* quia ſic etiam includerentur corpora cœleſtia. Vnde & gloſa dicit, ꝙ ſol & luna nõ ſine labore ſtatuta ſibi implent ſpatia, ſed exponendum eſt vt labor accipiatur pro motu, ſicut & requies quandoq; accipitur pro ceſſatione ab opere, ſicut Deus die ſeptima requieuiſſe dicitur Gen. 1. Et ſecundum hoc, per gemitum intelligitur corruptio, quę ammiſcetur motui locali, prout. ſ. deſinit eſſe in hoc, vbi & incipit eſſe in alio. Per parturitionem autem intelligitur ordinatio cœleſtium corporum ad eorum innouationem. Si verò exponatur de hominibus,

H ſic dicitur humana natura, *Omnis creatura,* quia participat cum omni creatura, cum ſpirituali quidem quantum ad intellectum, cum animali quantum ad corporis animationem, cum corporali quãtum ad corpus. Hæc ergo creatura, id eſt homo, *Ingemiſcit* partim propter mala quæ patitur, partim ꝓpter bona ſperata q̃ differuntur. Threno. 1. Multi gemitus mei. *Parturit* autem, quia cum quadam afflictiõe animi ſuſtinet dilationẽ glorię expectatę. Prou. 13. Spes quæ differtur affligit animam. Io. 16. Mulier cum parit, triſtitiam habet. Pſal. Ibi dolores vt parturientis. Dicit autem *Vſque adhuc,* quia iſte gemitus non eſt ablatus per noſtram iuſtificationem, ſed manet *Vſque adhuc.* i. vſq; ad mortem, vel *Vſque adhuc.* quia & ſi aliqui iam ſint liberati qui ſunt in gloria, adhuc tñ nos ſumus reſidui. Vel *Vſque adhuc,* quia non ſolùm antiqui patres, qui fuerunt ante Chriſtum, ſed etiam adhuc tempore gratiæ eadem patimur. 2. Pet. 3. dicitur ex perſona impiorum. Vbi eſt nunc promiſſio aut aduentus eius, Ex quo patres dormierunt, omnia

ſic perſeuerant ab initio creaturæ. Eſt autem ſciendum quòd creatura Dei poteſt dici omne illud, quod ſub Deo eſt. aliqui voluerunt prædicta verba exponere de qualibet creatura, etiam de angelis ſanctis: ſed valde inconueniens eſt, vt ipſi dicant vanitati ſubiecti, aut ingemiſcere & parturire: cum ipſi iam habeant gloriam eius cuius ſimilitudinem expectamus, ſecundum illud Matth. 22. Erunt ſicut angeli Dei in cœlis: & ideo conuenientius ſecundum prædicta exponitur.

LECTIO QVINTA.

Gloriæ futuræ magnitudo oſtenditur, ex expectatione apoſtolorum, qui per patientiam expectantes, non vident, & ſperant.

NOn ſolum autem illa, ſed & noſ ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis noſtri. Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Nam quod videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patiẽtiam expectamus. Similiter autem & ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtrã. Nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus: ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſiderat ſpiritus, quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis.

Suprà oſtendit Apoſtolus excellẽtiam futuræ gloriæ & expectationem creaturæ, nunc oſtendit idem ex expectatione apoſtolorum. Non autem poteſt eſſe paruum quod à magnis viris expectatur tam anxiè. Et circa hoc duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò probat propoſitum, ibi, *Spe enim, &c.* Circa primum tria facit. Primò proponit dignitatem expectantium, cùm dicit, *Non ſolum autem illa*, ſcilicet creatura, expectat gloriam filiorũ Dei, *ſed & noſ ipſi*, ſcilicet apoſtoli, *Habentes primitias ſpiritus ſancti*, quia ſ. ſpiritum ſanctum & tempore prius, & cæteris abũdantius apoſtoli habuerunt, ſicut & in fructibus terræ illud quod primò ad maturitatem peruenit, eſt pinguius & magis acceptum. Hier. 2. Sanctus Iſrael domino primitiæ frugum eius. Heb. 12. Acceſſiſtis ad eccleſiam primitiuorum qui conſcripti ſunt in cœleſtibus. Ex quo patet ꝙ apoſtoli ſunt omnibus alijs ſanctis, quacunq; prærogatiua præfulgeant, ſiue virginitatis, ſiue doctrinæ, ſiue martyrij, præferendi, tanquam abundantius ſpiritum ſanctum habentes. Sed poteſt aliquis dicere, ꝙ quidam alij ſancti maiora tormenta ſuſtinuerunt, & maiores auſteritates propter Chriſtum, quàm apoſtoli. Sed ſciendum eſt, ꝙ magnitudo meriti principaliter & reſpectu eſſentialis præmij, attenditur ſecundum charitatem. Conſiſtit enim præmium eſſentiale in gaudio quod habetur de Deo. Manifeſtum eſt autem, ꝙ de Deo plus gaudebunt qui plus amant. Vnde & illam viſionem beatam, dñs ſuo dilecto promittit, dicens Ioan. 14. Si quis diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eũ, & manifeſtabo ei meipſum. Sed ſecundũ quantitatem operum, meretur homo præmium accidentale, quod eſt gaudium de talibus operibus. Apoſtoli ergo, illa opera quæ fecerunt, ex maiori charitate fecerunt, ex qua habebant cor ad multa maiora facienda ſi fuiſſet opportunum. Si autem dicat aliquis, poteſt tantum quis con[illegible] ꝙ habebit æqualẽ charitatem cum apoſtolis. Dicendu[illegible] ꝙ charitas hominis non eſt à ſeipſo, sed ex gratia De[illegible] [illegible] datur vnicuiq; ſecundum mẽſuram donationis Chr[illegible], vt dicitur Ephe. 4. Vnicuiq; autem dat gratiam proportionatam ei ad quod eligitur, ſicut homini Chriſto data eſt excellentiſſima gratia, quia ad hoc eſt electus, vt eius natura in vnitatem perſonæ diuinæ aſſumeretur, & poſt eum habuit maximam plenitudinem gratiæ beata Maria, quæ ad hoc eſt electa vt eſſet mater Chriſti. Inter cæteros autem ad maiorem dignitatẽ ſunt electi apoſtoli, vt. ſ. immediatè ab ipſo Chriſto accipientes, alijs traderent ea, quæ pertinent ad ſalutem, et ſic in

Apoſtoli habuerunt primitias ſpũs

De⁹ dat gratiã vnicuiq; proportionatã & ad quod eligit

A eis eccleſia quodãmodo fundaretur, ſecundum illud Apoc. 21. Murus habebat fundamenta duodecim, & nomina apoſtolorum erant in eis ſcripta: & ideo dicitur 1. Corinth. 12. Deus poſuit in eccleſia primum quidem apoſtolos. Et ideo Deus eis abundantiorem gratiã præ cæteris tribuit. Secundò ponit anxietatem expectationis, cùm dicit, *Et ipſi intra nos gemimus.* Qui quidem gemitus deſignat afflictionem ex dilatione rei cum magno deſiderio expectatæ, ſecundum illud Prou. 13. Spes quæ differtur, affligit animam. Pſal. Laboraui in gemitu meo. Iſte autem gemitus, non eſt tam exterius, q̃ interius, tum quia ex interiori cordis affectu procedit, tum quia eſt propter interiora bona: vnde ſignanter dicit, Intra nos. Thre. 1. Multi gemitus mei. Tertiò ponit rẽ expectatam, dicens, *Adoptionem filiorum Dei expectantes.* i. cõpletionem huius adoptionis. Inchoa[illegible] enim eſt huiuſmodi adoptio per ſpiritum ſanctum i[illegible]cantẽ animam. Supra eodem, Accepiſtis ſpiritum ado[illegible]tionis filiorum. Conſummabitur autem per ipſius corporis glorificationem: vnde

B ſuprà 5. Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Et hoc eſt ꝙ ſubdit, *Redemptionem corporis noſtri*, vt. ſ. ſicut ſpiritus noſter redemptus eſt à peccato, ita corpus noſtrũ redimat̃ à corruptiõe & morte. Oſeæ 13. De morte redimã eos, Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtræ. Deinde cùm dicit, *Spe enim, &c.* probat quod dixerat tali ratione, Spes eſt de his quæ non præſentialiter videntur, ſed in futuro expectantur. Sed nos ſumus ſalui facti per ſpem, ergo expectamus in futurum complementum ſalutis. Primò ergo ponit minorem dicens, *Nos enim Apoſtoli & cæteri fideles ſpe ſalui facti ſumus* quia. ſ. ſpem noſtræ ſalutis habemus. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam. Pſal. Sperate in eum omnis cõgregatio populi. Secundò ponit maiorem, dicens, *Spes autem.* i. res ſperata, quæ videtur quaſi præſentialiter habita, nõ eſt ſpes, i. non eſt res ſperata, ſed habita. Spes enim eſt expectatio futuri. Soph. 3. Expecta me in die reſurrectionis meæ in futurum. Tertiò ponit probationem maioris, dicens. *Nam quod videt quis quid.* i. cur ſperat, quaſi dicat, Spes importat

C motum animæ in aliquid non habitum tendentem. Cùm autem aliquid iam habetur, non eſt neceſſarium vt in id aliquis moueatur. Et eſt notandum, ꝙ quia ſpes ex fide quodammodo oritur, attribuit ſpei opus illud quod eſt fidei. ſ. eſſe de non viſis, ſecundum illud Heb. 11. Fides eſt argumentum non apparentium. Quartò ponit concluſionẽ, dicens, *Si autem quod non videmus ſperamus*, ſequitur quòd *per patientiam expectamus.* Vnde notãdum eſt, ꝙ propriè patientia importat tolerantiam tribulationum cum quadam æquanimitate. Infrà 12. In tribulatione patientes, quia verò dilatio boni habet quandam rationem mali. Inde eſt ꝙ ẽt diutina expectatio bonorum abſentium, cum tranquillitate animi attribuitur patientiæ, ſed hæc maximè ad longanimitatem pertinent, ſecundum illud Iac. 5. Patientes eſtote fratres vſq; ad aduentum domini. Vtroq; autem modo patientia hic accipitur: quia apoſtoli expectabant æquanimiter gloriam, & cum dilatione & tribulatione. Deinde cùm dicit, *Similiter autem, &c.* oſtendit quomodo per ſpiritũ

Patiẽtia q̃d importat.

D ſanctum adiuuamur in defectibus vitæ præſentis. Et primò quantum ad completionem deſideriorum. Secundò quantum ad directionem exteriorum euentuum, ibi *Scimus autem, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò manifeſtat propoſitum, ibi, *Nam quid oremus, &c.* Dicit ergo primò. Dictum eſt ꝙ per ſpiritum ſanctum viuificabuntur noſtra mortalia corpora, quando auferetur à nobis noſtra infirmitas. Similiter autem, & in ſtatu huius vitæ, in quo adhuc infirmitati ſubijcimur, *ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtram*, & ſi non totaliter eã tollat. Eze. 3. Spiritus quoq; eleuauit me, & aſſumpſit me: & abij amarus in indignatione ſpiritus mei, quaſi infirmitate nondum totaliter ceſſante. Manus enim domini erat mecum confortans me. Et in hoc ſpiritus me aſſumpſit. Matt. 26. Spiritus quidem promptus, caro autem infirma. Deinde cùm dicit, *Nam quid oremus, &c.* manifeſtat q̃d dixerat. Et primò oſtendit neceſſitatem auxilij ſpiritus, quod pertinet ad infirmitatem præſentis vitæ. Secundò oſtendit modum auxilij,

xilij,ibi, *Sed ipſe ſpiritus,&c.* Tertiò oſtendit efficaciam auxilij,ibi, *Qui autem ſcrutatur,&c.* Dicit ergo primò, Rectè dico ꝙ *ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtram.* Nam in hoc patimur infirmitatem ꝙ neſcimus quid oremus, ſicut oportet. Iob.3. Viro cuius abſcondita eſt via,& circundedit eum Deus tenebris. Et eſt conſiderandum ꝙ duo dicit nos Apoſtolus neſcire.ſ.quid orando petamus, & modum quo petere oporteat:ſed vtrunq; videtur eſſe falſum. Nam primum ſcimus quid oremus:quia hoc nos dominus docuit Matth.6. Sanctificetur nomen tuum,&c. Sed dicendum, ꝙ in generali quidē poſſumus ſcire quid conuenienter oremus, ſed in ſpeciali hoc nō poſſumus ſcire. Primò quidem,quia ſi deſideramus aliquod opus virtutis facere,quod eſt implere voluntatem Dei,ſicut in cœlo & in terra, poteſt contingere ꝙ illud opus virtutis non eſt huic vel illi congruum: ſicut alicui qui vtiliter poſſet in actione proficere, non expedit contemplationis quies ,& econuerſo, vt Gregorius dicit in moralibus ſuper illud Iob 5. Ingredieris in abundantia ſepulchrum. vnde dicitur Prou.14. Eſt via quæ videtur homini iuſta,nouiſſima autem illius ducunt ad mortem.Secundò aliquis deſiderat aliquod temporale bonum ad ſuſtentationem vitæ, quod eſt petere panem quotidianum,quod tamen ſibi vertitur in periculum mortis. Multi enim propter diuitias perierunt.Eccle.5. Diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſui. Tertiò aliquis deſiderat liberari ab aliqua moleſtia tentationis,quæ tamen eſt ſibi ad cuſtodiam humilitatis:ſicut Paulus petijt amoueri à ſe ſtimulū, qui tamen erat ei datus,ne eum magnitudo reuelationum extolleret,vt dicitur 2. Corint.12. Similiter etiam videtur ꝙ ſciamus ſicut nos oportet orare: ſecundum illud Iaco.1. Poſtulet in fide nihil hæſitans. Et ad hoc dicendum, ꝙ in generali hoc ſcire poſſumus, ſed ſpeciali motu cordis noſtri vſquequaq; diſcernere non poſſumus, vt puta vtrum petamus aliquid ex ira,vel ex zelo iuſtitiæ. Vnde & Matt.20. Reprobata eſt petitio filiorum Zebedei, quia licet viderentur participationem diuinæ glorię poſtulare, tamen ex quadam gloria ſeu elatione procedebat eorum petitio,

Error Arrij & Macedonii.

Deinde cùm dicit. *Sed ipſe &c.* Ponit modum auxilij ſpiritus ſancti dicens, ꝙ *ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Quod quidem videtur ſuffragari errori Arrij & Macedonij,qui poſuerunt ſpiritum ſanctum eſſe creaturam et minorem patre & filio, poſtulare enim eſt minoris, ſed ſi ex eo ꝙ dicit eum poſtulare,intelligamus eum eſſe paſſibilem creaturam & patre minorem,conſequens eſt etiam ꝙ ex eo ꝙ dicit gemitibus poſtulare, intelligamus eum eſſe paſſibilem creaturam beatitudine carentem, quod nullus vnquam hæreticus dixit. Nam gemitus ex dolore eſt qui ad miſeriam pertinet. Et ideo exponendum eſt, *Poſtulat.* i. poſtulantes nos facit,ſicut & Gen.22. Nunc cognoui ꝙ timeas dominum.i.cognoſcere feci. Facit autem ſpiritus ſanctus nos poſtulare,inquātum in nobis recta deſideria cauſat. Nam poſtulatio,eſt quædam deſideriorum explicatio. Deſideria autē recta ex amore charitatis proueniunt, quam in nobis.ſ.facit. Suprà 5.Charitas Dei diffuſa ē in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum : qui datus eſt nobis. Spiritu autem ſancto dirigente & inſtigante cor noſtrum, & noſtra deſideria nō poſſunt eſſe niſi nobis vtilia. Eſaiæ.4. Ego dominus docens te vtilia. & ideo ſubdit, *Pro nobis.* Eius autem quod multum deſideramus & deſideranter petimus, dilationem cum dolore & gemitibus patimur. & ideo ſubdit, *Gemitibus,* quos.ſ.in corde noſtro cauſat,inquantum.ſ. nos facit cœleſtia deſiderare,quę differūtur animę. Iſte eſt gemitus columbæ, quem ſpiritus ſanctus, in nobis facit. Nahum 2. Minabantur gementes vt columbę. Dicit autē, *Inenarrabilibus:* aut quia ſunt propter rem inenarrabilem, ſcilicet cœleſtem gloriam. 2. Corint.12. Audiuit arcana verba quæ non licet hoī loqui. Aut quia ipſi motus cordis ſufficienter enarrari nō poſſunt, ſm ꝙ á ſpū ſancto procedūt. Iob.38. Quis enarrabit cœlorum rationem? Deinde cùm dicit, *Qui autem ſcrutatur &c.* oſtendit efficaciam auxilij, quo ſpiritus ſanctus nos adiuuat dicens. Qui autem ſcrutatur corda.i.Deus cui ꝓprium eſt corda ſcrutari.Pſal.Scrutans corda & renes Deus. E Dicitur autem Deus ſcrutari corda, non ꝙ inquirendo occulta cordis cognoſcat, ſed quia manifeſtè ſcit ea quæ in corde latent. Sophon.1. Scrutabor Ieruſalem in lucernis. Deus inquam ſcrutās corda, ſcit.i. approbat,ſecundum illud 2.Tim.2. Nouit dominus q̄ ſunt eius. *Quid deſideret ſpiritus,* i.quid deſiderare nos faciat. Pſal. Domine ante te omne deſiderium meum. Ideo autem deſideria ſpiritus quæ in ſanctis facit ſpiritus ſanctus,ſunt Deo accepta:quia *Poſtulat pro ſanctis.* i.poſtulare eos facit *ſecundum deum,* id eſt quod conuenit diuino beneplacito. Prou.10. Deſiderium iuſtorū omne bonū, in cuius exemplū dn̄s patri dicebat,Nō ſicut ego volo,ſed ſicut tu vis. Matt.26.

LECTIO SEXTA.

Oſtendit Spiritum Sanctum adiuuare nos ac dirigere in exterioribus bonis,vt ea nobis cooperentur in bonum.

Scimus autem quoniam diligentibus Deum, omnia F *cooperantur in bonum,his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Nam quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit:& quos vocauit,hos & iuſtificauit. Quos autē iuſtificauit,illos & magnificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis,quis contra nos? Qui etiam proprio filio ſuo non pepercit : ſed pro nobis omnibus tradidit illum, Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?*

Oſtēdit ſuprà Apoſtolus ꝙ ſpiritus ſanctus adiuuat nos in infirmitatibus præſentis vitæ quantum ad impletionē noſtrorum deſideriorum, hîc oſtendit qualiter nos iuuat quantum ad exteriores euentus, dirigendo in bonum noſtrum. Et primò proponit quod intendit. Secundò probat propoſitum,ibi, *Nam quos præſciuit,&c.* Tertiò infert quandam concluſionem,ibi, *Quis ergo ſeparabit nos,&c.* Circa primum G duo conſideranda occurrunt. Primò quidem magnitudo beneficij quod nobis a ſpiritu ſancto confertur, vt,ſ. omnia nobis cooperentur in bonum. Ad cuius euidētiam conſiderandum eſt, ꝙ quicquid fit in mundo,etiam ſi malum ſit,cedit in bonum vniuerſi: quia vt Auguſtinus dicit in Enchi. Deus eſt adeò bonus, ꝙ nihil mali eſſe permitteret,niſi eſſet adeò potens ꝙ ex quolibet malo poſſet elicere aliquod bonum. Non autem ſemper cedit malum in bonū eius in quo eſt, ꝙ ſicut corruptio vnius animalis, cedit quidem in bonū vniuerſi inquātum per corruptionem vnius generatur aliud, non tamen in bonum eius quod corrumpitur: quia bonum vniuerſi eſt á Deo volitum ſecundum ſe,& ad ipſum ordinantur omnes partes vniuerſi. Et eadē ratio eſſe videtur circa ordinem nobiliſſimarum partium ad alias partes,quia malum aliarum partium ordinatur in bonum nobiliſſimarum. Sed quicquid fit circa nobiliſſimas partes,non ordinatur niſi in bonum ipſarum : quia de eis propter ſe cura habetur,de alijs autem propter ipſas: ſi- H cut medicus infirmitatem pedis ſuſtinet vt curet caput. Inter omnes autem partes vniuerſi excellunt ſancti Dei, ad quorum quemlibet pertinet quod dicitur Matt.25. Super omnia bona ſua conſtituet eum. Et ideo quicquid accidit, vel circa ipſos vel alias res, totum in bonum eorum cedit: ita ꝙ verificatur quod dicitur Prou.11. Qui ſtultus eſt,ſeruiet ſapienti,quia.ſ.etiam mala peccatorum in bonum iuſtorum cedūt, vnde & Deus ſpecialem curam de iuſtis habere dicitur,ſecundum illud Pſal. Oculi domini ſuper iuſtos,inquātum.ſ. ſic de eis curat, ꝙ nihil mali circa eos eſſe permittit, quod non in eorum bonum conuertat. Et hoc quidem manifeſtum eſt quantum ad mala pœnalia quæ patiuntur: vnde in gloſa dicitur, ꝙ ipſorum infirmitate exercetur humilitas afflictione,patientia,contradictione, ſapiētia,odio,beneuolentia, vnde 1. Pet.3. Si quid patimini propter iuſtitiam,beati. Sed nunquid etiam eis peccata cooperantur in bonum? Quidam dicunt ꝙ peccata non continentur ſub hoc ꝙ dicit omnia: quia ſecundum Auguſti-

cant.

num, peccatum nihil eſt, & nihil fiunt homines cùm peccant. Sed contra hoc eſt, quod in gloſa ſequitur. Vſq; adeo talibus Deus omnia cooperatur in bonum, vt ſi qui horũ deuiant & exorbitant, etiam hoc ipſum eis faciat proficere in bonum, vnde & in Pſal. dicitur, Cùm ceciderit iuſtus nõ collidetur, quia dominus ſupponit manum ſuam. Sed ſecũdum hoc videtur ꝙ ſemper tales in maiori charitate reſurgant, quia bonum hominis in charitate conſiſtit, quam ſi non habeat Apoſtolus ſe nihil eſſe recognoſcit. primę Corinthiorum 13. Sed dicendum eſt, ꝙ bonum hominis non ſolùm conſiſtit in quãtitate charitatis, ſed ꝓcipuè in ipſius perſeuerantia vſq; ad mortem, ſecũdum illud Matthęi. 24. Qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Ex hoc autem ꝙ iuſtus cadit, reſurgit cautior & humilior. vnde in glo. ſubditur, poſtquam dixerat ꝙ hoc ipſum faciat eis in bonum proficere quia ſibi humiliores redeunt atq; doctiores. Diſcunt enim cũ tremore ſe exultare debere: non quaſi arrogando ſibi tanq̃ de ſua virtute fiduciam permanendi.

Bonũ hoĩs non in ſola charitate, ſed maxime in perſeuerãtia charitatis vſq; ad mortẽ.

B Secundò oportet conſiderare quibus hoc beneficium competat. Circa quod primò attenditur aliquid ex parte hominis. cùm dicit, *Diligentibus Deum* Dei enim dilectio eſt in nobis per inhabitantem ſpiritum, vt habitum eſt ſuprà ſecundo. Ipſe autem ſpiritus ſanctus eſt qui nos dirigit in viam rectam, vt dicit in Pſal. Vnde dicitur 1. Petri 3. Quis eſt qui vobis noceat ſi boni æmulatores fueritis? Et Pſalmiſta, Pax multa diligentibus legẽ tuam, & non eſt illis ſcandalum, Et hoc rationabiliter: quia vt dicit Prouerbiorũ 8. Ego diligẽtes me diligo. Diligere eſt bonum velle dilecto: Dei autem velle eſt operari. Omnia enim quæcũq; voluit, fecit, vt in Pſalm. dicitur. Et ideo Deus omnia conuertit in bonum his qui eum diligunt. Secundò attenditur id quod eſt ex parte Dei, qui primò fideles ab æterno prædeſtinauit. Secundò ex tempore vocat. Tertiò ſanctificat, & hæc tria tãgit cum dicit, *His qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti.* prædeſtinatis, vocatis & ſanctificatis: vt propoſitum referatur ad prædeſtinationem quę ſecundum Auguſtinum, eſt propoſitum miſerendi. Ephe. 1. Prædeſtinati ſecundum

C propoſitum eius. Quòd dicit, *vocati,* ad vocationem pertinet. Eſaiæ 41. Vocauit eum vt ſequeretur ſe. Quòd dicit, *ſancti,* ad ſanctificationem: ſecundũ illud Leuitic. 21. Ego dominus qui ſanctifico. Hoc autẽ Apoſtolus ſe ſcire dicit ex perſona ſanctorum, dicens. *ſcimus* Sapien. 10. Dedit illi ſcientiam ſanctorum. Procedit autem hæc ſcientia, tum ex experimẽto, tum & ex conſideratione efficaciæ charitatis. Canticorum 8. Fortis eſt vt mors dilectio. Et etiam prædeſtinationis æternæ. Eſaię 46. Omnis voluntas mea implebitur, & omne conſilium meum fiet. Deinde cùm dicit, *Nam quos præſciuit &c.* probat quod dixerat tali ratione. Nullus poteſt nocere his quos Deus promouet, ſed prædeſtinatos diligẽtes Deum Deus promouet: ergo nihil poteſt eis nocere, ſed omnia cedunt eis in bonum. Primò ergo ꝓbat minorem. ſ. ꝙ eos Deus promoueat. Secundò maiorẽ, ſcilicet, promotis à Deo nihil poteſt eſſe nociuum, ibi, *Quid ergo dicemus &c.* Circa primum duo facit. Primò pro-

D ponit ea quæ ſunt ad promotionem ſanctorum ab ęterno, Secundò ea quæ ſunt ex tpe, ibi, *Quos autem prædeſtinauit &c.* Ponit autem duo, circa primum. ſ. præſcientiam & prædeſtinationem cùm dicit, *Nam quos præſciuit & prædeſtinauit.* Dicunt autem quidam ꝙ prædeſtinatio hic accipitur pro pręparatione quæ eſt in tempore, qua. ſ. Deus præparat ſanctos ad gratiam. & hoc dicunt ad diſtinguendum præſciẽtiam à prædeſtinatione. Sed ſi rectè conſideretur vtrunq; eſt æternum, & differunt ratione. Nam ſicut dictum eſt ſuprà primo ſuper illud. Qui prædeſtinatus eſt, prædeſtinatio importat præordinationem quandam in animo eorũ, quæ quis eſt facturus. Ab æterno autem Deus prædeſtinauit beneficia quæ ſanctis ſuis erat daturus. Vnde prædeſtinatio eſt æterna. Diſ[…]atem à præſcientia ſecundum rationem, quia præſcie[…]a importat ſolam notitiam futurorum: ſed prædeſtinatio importat cauſalitatem quandam reſpectu eorum. Et ideo Deus habet præſcientiam etiam de peccatis: ſed ꝓdeſtinatio eſt de bonis ſalutaribus. Vnde

Differentia inter præſciẽtiam & prædeſtinationem.

A Apoſtolus ad Ephe. 1. dicit, Prædeſtinati ſecundum propoſitum eius vt ſimus in laudem &c. Circa ordinem autem præſcientię & prędeſtinationis dicunt quidam, ꝙ præſcientia meritorum bonorum & malorum eſt ratio prædeſtinationis & reprobationis, vt. ſ. intelligatur ꝙ Deus prædeſtinet aliquos: quia præſcit eos bene operaturos, & in Chriſtum credituros. Et ſecundum hoc litera ſic legitur. *Quos præſciuit conformes fieri imaginis filii eius, hos prædeſtinauit.* Et hoc quidem rationabiliter diceretur, ſi prędeſtinatio reſpiceret tantùm vitam æternam quæ datur meritis: ſed ſub prædeſtinatione cadit omne beneficium ſalutare, quod eſt homini ab æterno diuinitus præparatum: vnde eadem ratione omnia beneficia quæ nobis confert ex tempore, præparauit nobis ab æterno. Vnde ponere ꝙ aliquod meritum ex parte noſtra pręſupponatur, cuius præſcientia ſit ratio prędeſtinationis, nihil eſt aliud q̃ gratiam ponere dari ex meritis noſtris, & quo principium bonorum operum eſt ex nobis, & conſummatio eſt ex Deo. vnde conuenientius ſic

B ordinatur litera. Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit fieri conformes imaginis filij ſui. Vt iſta conformitas non ſit ratio prædeſtinationis ſed terminꝰ vel effectus. Dicit enim Apoſtolus Ephe. 1. Prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum Dei. Nihil enim aliud eſt adoptio filiorum q̃ illa conformitas. Ille enim qui adoptatur in filium dei, conformatur vero filio eius. Primò quidem in iure participandæ hæreditatis, ſicut ſuprà eodem dictum eſt, Si filij & hæredes, hæredes quidem dei, cohæredes autem Chriſti. Secundò in participatione ſplendoris ipſius. Ipſe enim eſt genitus a patre tanquam ſplendor gloriæ eius. Heb. 1. Vnde per hoc ꝙ ſanctos illuminat de lumine ſapientiæ & gratiæ facit eos fieri conformes ſibi. vnde in Pſal. 109. dicitur, In ſplendoribus ſanctorum ex vtero ante luciferum genui te. i. Profunditatem omnem ſplendorem ſanctorum. Quòd autem dicit, *Imaginis filii eius:* poteſt intelligi dupliciter. Vno modo vt ſit conſtructio appoſitiua, vt ſit ſenſus, conformes imaginis filij eius qui eſt imago. Col. 1. Eſt imago inuiſibilis Dei.

C Alio modo poteſt intelligi vt ſit cõſtructio tranſitiua, vt ſit ſenſus, prædeſtinauit nos fieri conformes filio ſuo, in hoc ꝙ portemus eius imaginem. 1. Cor. 15. Sicut portauimus imaginem terreni, ſic portemus imaginem cœleſtis. Dicit aũt. *Quos præſciuit & prædeſtinauit:* non quia omnes præſcitos prędeſtinet, ſed quia eos prædeſtinare non poterat niſi præſciret. Hieremię primo, Priuſquam te formarem in vtero noui te. Quid autem ex hac prædeſtinatione ſequatur, ſubiungit. *Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.* Sicut enim Deus ſuam naturalem bonitatem voluit alijs communicare, participando eis ſimilitudinem ſuæ bonitatis vt non ſolũ ſit bonus, ſed etiam actor bonorum, ita filius Dei voluit conformitatem ſuę filiationis alijs communicare, vt non ſolũ ſit ipſe filius, ſed etiam primogenitus filiorum. Et ſic, qui per generationem æternam eſt vnigenitus, ſecundum illud Ioannis 1. Vnigenitus qui eſt in ſinu patris ſecundum collationem gratiæ, *ſit primogenitus in multis fratribus.* Apoc. 1, Qui eſt primogenitus mortuorum & princeps regum terræ.

D Habet igitur Chriſtus nos fratres, tum quia nobis ſimilitudinem filiationis communicauit, ſicut hic dicitur, tum quia ſimilitudinem noſtræ naturæ aſſumpſit. ſecundum illud Hebr. 2. Debuit per omnia fratribus aſſimilari.

Deinde cùm dicit, *Quos autem prædeſtinauit &c.* ponit ea quæ ex parte ſancti diuinitus conſequuntur. Et primò ponit vocationem cùm dicit, *Quos prædeſtinauit hos & vocauit. Prædeſtinatio* autem eius irrita eſſe non poteſt ſecundum illud Eſa. 14. Iurauit dominus exercituum, dicens, Si non vt putaui ita erit, & quomodo mẽte tractaui, ſic eueniet. Primũ autem in quo incipit prædeſtinatio impleri, eſt vocatio hominis, quę quidẽ eſt duplex, vna exterior, quę fit ore prędicatoris. Prouer. 9. *Miſit ancillas* ſuas vt vocarent ad arcẽ. Hoc modo Deus vocauit Petrum & Andream, vt dicitur Matthęi quarto. Alia verò vocatio eſt interior, quę nihil aliud eſt q̃ quidam mẽtis inſtinctus, quo cor hominis mouetur à Deo ad aſſentiendum his quę ſunt fidei vel virtutis. Eſaiæ 41. Quis ſuſcitauit ab oriente iuſtum & vocauit

eum

eum vt ſequeretur ſe? Et hæc vocatio neceſſaria eſt, quia cor noſtrũ non ſe ad Deum conuerteret, niſi ipſe Deus nos ad ſe traheret. Ioannis 6. Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum. Thręnorum quinto. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Et etiam hæc vocatio eſt efficax in prædeſtinatis, quia huiuſmodi vocationi aſſentiunt. Ioannis 6. Omnis qui audiuit à patre meo & didicit, venit ad me. Vnde ſecundo ponit iuſtificationẽ, cùm dicit, *Quos vocauit hos & iuſtificauit*. ſ. gratiam infundendo. Suprà tertio. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Hæc aũt iuſtificatio & ſi in aliquibus fruſtretur, quia non perſeuerant vſq; ad finem, in prædeſtinatis tamen nunq̃ fruſtrat̃, vnde tertio ponit magnificationem cum ſubdit, *Hos & magnificauit*. Et hoc dupliciter. ſ. vno quidem modo per profectum virtutis & gratiæ. Alio autem modo per exaltationẽ glorię. Sapient. vlt. In omnibus domine magnificaſti populum tuum & honoraſti. Ponit autem præteritum pro futuro ſi intelligatur de magnificatione glorię, vel propter certitudinem futuri: vel quia quod in quibuſdam eſt futurũ, F in alijs eſt completum. Deinde cùm dicit, *Quid ergo dicemus &c.* manifeſtat maiorem, ſ. ꝙ promotis à Deo nullus poteſt nocere. Et primò oſtendit ꝙ non poſsit pati detrimentum per malum pœnę, ſecundò ꝙ nec per malum culpę, ibi, *Quis accuſabit &c.* Malum pœnæ eſt duplex. Vnum quidem conſiſtit in illatione malorum, aliud in ſubtractione bonorũ. Primò oſtendit ꝙ illi, qui promouentur à Deo, non patiuntur detrimentum per conatum alicuius perſequentis, dicens, *Quid ergo dicemus?* quaſi dicat. Cùm tot bona Deus ſuis electis præſtet, quid poteſt dici contra hæc, vt ſcilicet prędicta Dei beneficia annulentur? quaſi diceret, nihil. Prouer. 21. Non eſt ſapientia, & non eſt prudentia, & non eſt conſilium cõtra dominum. Vel quid dicemus? Ad hæc. ſ. aſpicientes, & oportet nos obſtupeſcere. Abac. 3. Secundum aliam literam. Conſideraui opera tua & expaui. *Vel quid dicemus ad hæc*. i. quid poterimus Deo retribuere tot beneficijs dignum? Pſalmiſta. Quid retribuam domino pro oĩbus quæ retribuit mihi? Et ſubiungit. *Si Deus pro nobis eſt*, G ſcilicet prędeſtinando, vocando, iuſtificando, & magnificãdo, *Quis contra nos*. ſ. eſſe poterit efficaciter? Eſa. 5. Stemus ſimul, quis eſt aduerſarius meus? Iob 17. Pone me iuxta te & cuiuſuis manus pugnet contra me. Secundò oſtendit quod ſancti Dei non poſſunt pati detrimentum ex ſubtractione bonorum, dicẽs. *Qui etiam proprio filio non pepercit* Cùm autem ſuprà de multis filijs mentionem feciſſet, dicens, Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, ab omnibus illis hunc filium ſeparat, dicens, *Proprio filio ſuo*, i. non adoptato vt hæretici mentiuntur, ſed naturali & coæterno 1. Io. vlti. Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto, de quo pater dicit Matthæi 3. Hic eſt filius meus dilectus. Quòd autem dicit, *Non pepercit*, intelligendum eſt ꝙ eum à pœna non exemit. Nam culpa in eo non fuit, cui parci potuiſſet. Prouerb. 13. Qui parcit virgæ, odit filium ſuum, Non tamen Deus pater filio ſuo non pepercit vt ei aliquid accreſceret, qui eſt per omnia Deus perfectus, ſed propter noſtram vtilitatem eũ paſsioni ſubiecit. Et hoc eſt ꝙ ſubdit. *Sed pro nobis omnibus tradidit illum*. H i. expoſuit eum paſsioni pro expiatione peccatorum noſtrorum. ſuprà. 4. Traditus eſt propter delicta noſtra. Eſaiæ 53. Dominus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrorum. Tradidit eum Deus pater in mortem, eum incarnari & pati ſtatuendo, & humanæ eius voluntati inſpirando charitatis affectum, qua paſsionem ſpontaneus ſubiret. Vnde ipſe ſeipſum tradidiſſe dicitur. Ephe. 5. Tradidit ſemetipſ m pro nobis. tradidit etiam eum Iudas, & Iudæi exterius aliquid operando, vt ſuprà. 5. habitum eſt.

Malũ pœnę duplex.

Eſt autem notãdum ꝙ dicit, *Qui etiam proprio &c.* Quaſi dicat. Non ſolùm alios ſanctos pro ſalute hominum tribulationi expoſuit, ſecundum illud Oſęę 6. Propter hoc dolaui in prophetis. 2. Corint. 1. Cùm tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute. Sed etiam proprium filium ſuum. In ipſo autem filio Dei omnia exiſtunt, ſicut in primordiali & præoperatiua cauſa. Colloſſ. 1. Ipſe eſt ante omnia &c. Vnde eo tradito nobis, omnia ſunt data nobis. vnde ſub-

E dit. *Quomodo non etiam cum illo*. ſcilicet dato nobis, *Omnia donauit* nobis: vt ſcilicet omnia cedant in bonum noſtrum, ſuperiora quidem ſcilicet diuinæ perſonæ ad fruendum, rationales ſpiritus ad conuiuendum, omnia inferiora ad vtendum, non ſolùm proſpera, ſed etiam aduerſa. 1. Corinth. 3. Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei: vnde patet quòd ſicut in Pſalm. dicitur, Nihil deeſt timentibus eum.

LECTIO SEPTIMA.

Nullum detrimentum ſanctos pati à malo culpæ oſtenditur, nec eos ſeparari poſſe à charitate Chriſti.

QVis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat. Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt, immo qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quis F *ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas, an periculum, an perſecutio, an gladius? Sicut ſcriptum eſt. Quia propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperamus, propter eum, qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neq; principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro.*

Poſtquam Apoſtolus oſtendit, ꝙ ſancti, quos Deus promouet, nullum detrimentum pati poſſunt, quaſi à malo pœnæ, hic oſtendit ꝙ nullum detrimentum pati poſſunt quaſi à malo culpę. Et primò oſtendit propoſitum. Secundò excludit quandam obuiationem, ibi, *Chriſtus Ieſus &c.* Circa primum conſiderandum eſt, quòd aliquis propter G culpam læditur à duobus. Primò quidem ab accuſatione, Secundò à iudice condẽnante. Primò ergo oſtendit ꝙ nulla accuſatio poſsit eſſe ſanctis Dei nociua: & hoc ratione diuinæ electionis. Qui enim aliquem eligit ex hoc ipſo eum approbare videtur. Sancti aũt ſunt electi à Deo. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti. Qui aũt accuſat, improbat eum quem accuſat. Non aũt valet alicuius accuſatio contra Dei approbationem. Et ideo dicit, *Quis accuſabit*. ſcilicet efficaciter aduerſus electos, id eſt, aduerſus quos Deus elegit, vt ſint ſancti. vnde dicitur Apoca. 12. Proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum Secundò oſtendit ꝙ nullius accuſatio poteſt eſſe ſanctis nociua. Et hoc etiam oſtendit ex alio Dei beneficio, quo ſcilicet Deus nos iuſtificat: quod quidem beneficium præmittit, dicens, *Deus* ſcilicet *eſt qui iuſtificat*, ſecundum illud quod ſuprà dictum eſt, Quos vocauit, hos & iuſtificauit. 1. Corinth. 6. Sed iuſtificati eſtis. Condemnatio autem contra iniuſtos locum habet. *Quis eſt ergo qui condemnet* iuſti- H ficatos à Deo? Iob. 34. Ipſo concedente pacem, quis eſt qui cõdemnet? Deinde cùm dicit, *Chriſtus Ieſus* excludit obuiationem. Poſſet aliquis timere ne à Chriſto Ieſu aliquis accuſaretur & condemnaretur tanquam tranſgreſſor mandati ipſius Chriſti, ſicut & de Moyſe dominus dicit Ioannis. 5. Eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo ſperatis. Et ꝙ etiã ab ipſo condemnaretur, eo ꝙ ipſe eſt conſtitutus à Deo iudex viuorum & mortuorum: vt dicitur Act. 10. Ipſe etiam eſt immunis à peccato. 1. Corinth. 2. Qui peccatum nõ fecit, & ideo idoneus videtur ad accuſandum & condemnãdum, ſecũdum illud Ioan. 8. Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat. Et ideo dicit *Chriſtus Ieſus*, quaſi diceret. Nunquid Chriſtus Ieſus accuſabit aduerſus electos Dei, vel etiam eos condemnabit? Et oſtendit quòd non, quia etiam ipſe ſecũdum humanitatem ſuam magna beneficia ſctis confert, ſicut & ſecundum ſuam diuinitatẽ. Et ponit quatuor humanitatis ipſius beneficia. Primò quidem mortem cùm dicit. *Qui mortuus eſt*. ſcilicet pro noſtra ſalute.

ſalute.1. Petri.3. Chrs ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Secundò reſurrectionem per quam.ſ.nos viuificat, & nunc vita ſpirituali, & tandem vita corporali. Vnde ſubdit, *Qui & reſurrexit.* vt ſuprà.4. Reſurrexit propter iuſtificationē noſtram. Addit autem, *Immo,* quia potius eſt nūc cōmemorandus ex virtute reſurrectionis ꝗ ex infirmitate paſsionis.2.Corint.vlti, Nam ſi crucifixus eſt ex infirmitate noſtra, viuit ex virtute Dei. Tertiò ipſam patris conſeſſionem cùm dicit, *Qui eſt a dextris Dei,* id eſt, in æqualitate Dei patris ſecundum naturam diuinam, & in potioribus bonis eius ſecūdum naturam humanam. Et hoc etiam eſt ad gloriam noſtram, quia vt dicitur Ephe.2. Cōſedere nos fecit in cœleſtibus in Chriſto Ieſu. Inquantū enim nos mēbra eius ſumus, nos in ipſo Deo patri conſedemus. Apoc.3. Qui vicerit dabo ei ſedere mecū in throno meo, ſicut ego vici & ſedi cum patre meo in throno eius. Quartò interpellatione eius cùm dicit, *Qui etiam interpellat pro nobis* quaſi aduocatus noſter exiſtēs.1.Ioannis.2. Aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum. Ad officium aduocati pertinet, non ꝙ accuſet vel condemnet, ſed magis accuſatorē repellat, & cōdemnationem impediat. Dicitur autem pro nobis interpellare dupliciter. Vno modo pro nobis orando, ſecundum illud Ioānis.17, Non pro his rogo tantùm.ſ. apoſtolis, ſed pro his qui credituri ſunt per verbum eorū in me. Nunc autem eius interpellatio pro nobis eſt voluntas ipſius de noſtra ſalute. Ioannis.17. Volo vt vbi ſum ego & illi ſint mecum. Alio modo interpellat pro nobis, humanitatem pro nobis aſſumptam, & myſteria in ea celebrata conſpectui paterno repreſentando. Hebr.6. Introiuit in ipſum cœlum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis

[margin: Chriſt° d… in nobis interpella… duplici… r.]

Deinde cùm dicit. *Quis ergo nos ſeparabit, &c.* infert concluſionem ex dictis. Et quia hæc concluſio quaſi incredibilis videtur inexpertis, proponit eam per modum quæſtionis, vnde tria facit. Primô proponit quæſtionem. Secundò oſtēdit neceſsitatem quæſtionis propoſitæ, ibi, *ſicut ſcriptum eſt &c.* Tertiò ponit ſolutionem, ibi, *In his omnibus &c.* Poteſt autem hæc quæſtio ex præmiſsis duplici ratione concludi. Primò quidem ſic. Tot beneficia ſunt nobis diuinitus collata, & tam efficacia, vt nullus contra ea poſsit. Oīa autem prædicta beneficia ad hoc tendunt: vt nos ſimus in charitate radicati & fundati. vt dicitur Ephe.3. Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti? qua ſcilicet Chriſtum diligimus & proximum, ſecundum quod ipſe præcepit. Ioānis.13. Mandatum nouum do vobis &c. Alio modo ſic. Dictum eſt ꝙ magna beneficia Deus ſanctis ſuis confert, ex quorum conſideratione adeò charitas Chriſti in cordibus noſtris feruet, quod nihil eam extinguere poteſt. Cantico. vlti. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Prpoponit autem mala, per quorum paſsionem aliquis cogi poſſet vt charitatem Chriſti dereſeret. Et primò potuit ea quæ pertinent ad vitam. Secundò id qđ pertinet ad mortem. Circa verò ea quæ in vita imminēt ſuſtinenda, primò ponit mala pręſentia, ſecundò futura, Circa præſentia verò primò ponit ea quæ pertinent ad tolerantiam malorum. Secundò ea quæ pertinēt ad defectum bonorum. Mala autem perpeſſa conſiderari poſſunt dupliciter. Vno modo ſecundum ꝙ ſunt in patiente, qui dupliciter ab eis affligitur; ſcilicet exterius ſecundum corpus, Et ad hoc pertinet tribulatio. Dicitur enim à tribulis, quæ ſunt herbæ pungitiuæ Geneſ.3. Spinas & tribulos germinabit tibi. Vnde aliquis tribulari dicitur, cùm exterius pungitur. Nec tamen ꝓpter hoc iuſti vincuntur. Pſal. Multæ tribulationes iuſtorum, & de his omnibus liberabit eos dominus. Affligitur etiā homo ab eis per interiorem anxietatē cordis, dum.ſ.aliquis non videt quo diuertat, vel quomodo euadat. Et quantum ad hoc ſubdit, *An anguſtia?* Danie.13. Anguſtiæ mihi ſunt vndiq; & quid eligam ignoro. Alio modo huiuſmodi mala conſiderari poſſunt ſecundum ꝙ ſunt in agente. Et quantum ad hoc ſubdit, *An perſecutio?* Quāuis enim perſecutio ad hoc propriè pertinere videatur ꝙ aliquis alium perſequitur effugando, ſecundum illud Matthęi.10. Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. tñ cōmuniter

A perſecutio accipi poteſt pro inflictione cuiuslibet nocumēti. Pſal. Multi perſequuntur me qui tribulant me. Deinde ponit mala quæ pertinēt ad ſubtractionem bonorum, quæ ſunt neceſſaria vitæ.ſ. cibus & veſtimenta, ſecundū illud.1. Tim.6. Habentes alimenta & quibus tegamur his contēti ſimus. Ad ſubtractionem autem cibi pertinet fames. vnde ſubdit, *An fames?* Ad ſubtractionem autem veſtitus pertinet nuditas. vnde ſubdit, *An nuditas?* 1.Cor.4. Vſq; in hanc horam eſurimus & ſitimus, & nudi ſumus, Quantum ad mala futura ſubdit, *An periculum.* ſ. imminens in futurū.2. Cor.12. Periculis fluminum, periculis latronum. Quātum autem ad mortē ſubdit *An gladius?* Hebræorū vndecimo, In occiſione gladij mortui ſunt. Deinde cùm dicit, *Sicut ſcriptum eſt, &c.* oſtendit huius quæſtionis neceſsitatem per hoc ꝙ dicit ꝙ ſanctus omnia iſta imminebant patienda, ꝓpter Chriſti charitatem. Et inducit verba Pſalmiſtæ quaſi in perſona marty[…]m propoſita. In quibus primò ponit cauſam paſsionis. [Mar]tyrem enim non facit pœna, ſed cau-
B ſa, vt dicit Aug, V[nde] dicit propter te Mat.10. Qui perdiderit animam ſuam.i. vitam propter me, inueniet eā, 1. Pet.4. Nemo veſtrum patiatur vt fur aut homicida. Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat. Patitur ēt propter Chriſtum, non ſolùm qui patitur propter fidem Chriſti, ſed etiam ꝗ patitur pro quocunq; iuſtitiæ opere pro amore Chriſti. Mat.5. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiā. Secundò ponit grauitatem paſsionis cùm dicit, *Mortificamur.* i. morti tradimur. Heſter.7. Traditi ſumus ego & populus meus vt conteramur & iugulemur, & pereamus. Tertiò cōtinuitatem perſecutionis, cū dicit, *Tota die.* i. per totum tempus vitæ.2.Cor.4. Semper nos qui viuimus in mortem tradimur propter Ieſum. Quartò promptitudinē perſequentium ad occidendum cum dicit, *Eſtimati ſumus vt oues occiſionis.* i. deputatę vt occidantur in macello, quę cum ſtudio occidūtur. Ita & ſancti ex propoſito & cum ſtudio occidebātur. Io.16, Venit hora vt omnis qui interficit vos arbitretur obſequium ſe præſtare Deo. Zach.11. Paſce pe-
C cora occiſionis quæ qui poſſederāt, occidebant. Deinde cū dicit, *Sed in his omnibus.* ſoluit quęſtionem. Et primò proponit ſolutionē, dicens, *Sed in his omnibus.* ſ. malis quę ſuprà poſui, *Superamus,* dum.ſ. circa omnia illibatam charitatē ſeruamus. Sapien.10. Certamen fortè dedit illi vt vinceret. Et hoc non noſtra virtute, ſed per auxilium Chriſti, vnde ſubdit, *Propter eum qui dilexit nos.* i. propter eius auxilium, vel propter affectum quem ad eum habemus, non quaſi nos primò dilexerimus eum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos, vt dicitur.1.Io.4.&.1. Cor.15. Gratias Deo qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum. Secundò ibi, *Certus ſum.* manifeſtat ſolutionem oſtendens inſeparabilē eſſe ſanctorum charitatem. Et primò oſtendit ꝙ nō poteſt ſeparari á creaturis quæ ſunt. Secundò ꝙ nec etiam a creaturis quę non ſunt, ſed eſſe poſſent, ibi, *Neque creatura alia.* Circa primum duo facit. Primò ponit ea quæ ſunt in homine, dicens, *Certus ſum enim quia neque mors* quę eſt pręcipuū inter terribilia, *Neque vita* quę eſt pręcipuum inter appeti-
D bilia.ſ. *Poterit nos ſeparare a charitate Dei.* Infrà.14. Siue viuimus, domino viuimus: ſiue morimur, domino morimur. In his autem duobus includūtur omnia quæ ſuprà poſuit. Nam ſex præcedentia pertinent ad vitam. Vnum autem.ſ. gladius pertinet ad mortē, vt ſupra dictum eſt. Deinde ponit ea quæ ſunt exterius, inter quæ primò ponit ſpirituales creaturas, dicens, *Neque angeli.* qui.ſ. ſunt minores deputati ad cuſtodiam hominum ſingulorū. Pſal. Angelis ſuis mandauit de te. *Neque principatus.* ſ. qui ſunt deputati ad cuſtodiam *Gentium.* Danie.10. Nunc reuertar vt prælier aduerſus principem Perſarum. Cum enim egrederer apparuit princeps Gręcorum veniens, & nemo eſt adiutor meus niſi Michael noſter princeps. Addit autem, *Neque virtutes* qui eſt ſupremus ordo miniſtrantium. Luc.21. Virtutes cœlorum mouebuntur. Poteſt autem hoc intelligi dupliciter. Vno modo de malis angelis qui contra ſanctos decertant. Ephe.6. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates. Alio

modo

modo poteſt intelligi de bonis. Et ſecundum hoc, vt Chri-
ſoſtomus dicit in libro de compunctione cordis, hoc di-
cebat: non φ angeli affectare poſſent aliquãdo eum à Chri
ſto ſeparare, ſed etiam ea quæ ſunt impoſsibilia: verbi gra-
tia fieri poſſe dixit magis q̃ ſe ab amore Chriſti ſeiungi: t
vt per hoc quanta in eo vis eſſet diuinæ charitatis oſtende-
ret, atq; omnibus ante oculos poneret. hic enim amantium
mos eſt, vt amorem ſuum ſilentio tegere nequeant: ſed ne-
ceſſarius ſuis & charis aſſerunt & produnt, & flãmas ſuas
infra pectus cohibere nõ poſſunt. Enarrant ea frequentius
vt ipſa aſsiduitate narrandi amoris ſui ſolatium capiant, &
refrigeria immenſi ardoris aſſumant. Sic ergo facit beatus
hic eximius amator Chriſti omnia quæ ſunt & quę erunt,
quæq; accidere poſſunt, & quæ omnino nõ poſſunt, ſimul
vno ſermone cõplectitur. Et ſimile eſt quod dicitur Galat.
1. Licet nos, aut angelus de cœlo euangelizet vobis pręter-
quam quod euangelizaui vobis, anathema ſit. Deinde
poſuit etiam creaturas ſenſibiles, quarum duplicem diuer
ſitatem ponit. Primò quidem ſecundũ tempus quod diuer
ſificant ſecundum præſens & futurum. Vnde dicit. *Neque inſtantia.* i. præſentia ſiue dolorem, ſiue delectationem infe-
rant. 2. Cor. 4. Non contemplantibus nobis ea quę viden-
tur. Addit autem, *Neque futura:* quorum nec timor, nec de-
ſiderium poteſt nos ſeparare à Chriſto. Vnde dicebat Act.
21. Ego non ſolum alligari, ſed & mori in Ieruſalem para-
tus ſum propter nomen domini Ieſu. Deinde ponit di-
uerſitatem ſenſibilium creaturarum ex parte magnitudi-
nis: & primò tangit magnitudinem virtutis cùm dicit.
Neque fortitudo. id eſt neq; quæcunq; creatura fortis poteſt
me ſeparare à Chriſto, puta fortis ignis, aut fortis aqua,
quia vt Cantic. 8. dicitur, Fortis eſt vt mors dilectio.

Deinde ponit magnitudinem dilectionis deſcribens eã
ſecundum ea quæ propriè conueniunt corporibus. ſ. altũ
& profundum. Vnde dicit, *Neque altitudo.* ex qua. ſ. aliquis mi
hi minaretur præcipitium: ſicut dicitur Luc. 4. Quod duxe
runt Ieſum vſq; ad ſupercilium montis vt præcipitarent
eum. *Neque profundum* in quo aliquis ſubmerſionem mina-
retur. Pſal. Infixus ſum in limo profundi. Poſſunt etiã hæc
tria ad res humanas referri. Tripliciter enim aliquis homo
poſſet à Deo aliquem auertere. Vno quidem modo cogen
do per fortitudinem. Sed ſicut dicitur. 1. Regum. 2. Non eſt
fortis ſicut Deus noſter. Secundò ſtupefaciendo per altitu
dinem authoritatis: ſed de eo dicitur in Pſal. Tu ſolus altiſ-
ſimus ſuper omnem terram. Tertiò ſeducendo per profun-
dum ſapientiæ. ſed de eo dicitur Iob 11. Profundior infer-
no: & vnde cognoſces? Poſſunt etiam hæc duo, altitudo &
profundum, ad proſpera & aduerſa referri, ſecundum il-
lud. 2. Corin. 6. Per arma iuſtitię à dextris & à ſiniſtris, vel
ſecundum Chryſo. in libro de compunctione cordis, quòd
ait, Altitudo & profundum non mihi aliud indicare vidẽ-
tur, q̃ regnum cœlorum & gehennam. Quaſi dicat. Nec ſi
à regno decidere me neceſſe ſit, aut etiam in gehennam tra
hi pro Chriſto, nec hoc mihi quidem metuendũ eſt. Quan
tum autem ad ea quæ non ſunt, ſed poſſunt eſſe, ſubdit.
Neque creatura alia: quod vtiq; ſecundum Chryſoſto. de his
dicit, quę non ſunt, quaſi illi non ſufficiant omnia quę ſunt,
ſed illa quæ non ſunt, prouocat quodãmmodo ad certa-
men, Nihil, inquit, iſtorum *Poterit nos ſeparare a charitate Dei.*
1. Corinth. 13. Charitas nunquam excidit. *Quæ* quidẽ cha-
ritas Dei *eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro,* quia. ſ. per eum data
eſt nobis inquantum ſpiritum ſanctum in nobis dedit. Lu-
cæ 12. Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt
accendatur? Sed cùm ſcriptum ſit Eccle. 9. Neſcit homo
vtrum amore vel odio dignus ſit, ſed omnia in futurum ſer
uantur incerta: quid eſt hoc φ dicit ſe eſſe certum φ nihil
poſsit eũ à charitate ſeparare? Ad qđ dici põt, φ Apoſto-
lus non loquit̃ ſingulariter de ſeipſo: ſed loquit̃ in perſona
oĩm p̃deſtinatorũ, de quibus propter certitudinem p̃deſti-
nationis annunciat φ nihil eos à charitate poſsit ſeparare.
Poteſt etiam iſta certitudo cauſari ex virtute charitatis, q̃
quantum in ſe eſt ab aliquibus non poteſt ſeparari, cùm
Deum ſuper omnia diligant. Quòd autem aliquis interdũ

E. à charitate recedat nõ eſt propter defectum charitatis, ſed
propter defectum liberi arbitrĳ. Si autem Paulus hoc dicit
de ſeipſo, de hoc certus eſſe non poterat, niſi fortè per reue-
lationem: quia dictũ eſt ei. Sufficit tibi gratia mea. 2. Cor.
12. Nam quantum ad poſsibilitatem liberi arbitrĳ, ipſe alie
bi dicit. 1. Corinth. nono. Ne fortè cum alĳs prædicauerim
ipſe reprobus efficiar.

CAPIT. IX.

Cum plurima dixerit & ſit dicturus Apoſtolus contra Iudæos, ne
videatur ex odio ea dixiſſe, oſtendit quo ſit Iudæos pro
ſequutus affectu, iuramento confirmans ſe optaſ-
ſe anathema eſſe a Chriſto pro eis, quibus
tot fuerunt a Deo promiſſa & data.

*VEritatem dico in Chriſto non mentior, teſti-
monium perhibente conſciẽtia mea in ſpiritu*
F *ſancto: quoniam triſtitia mihi magna eſt, &
continuus dolor cordi meo. Optabam enim
ego ipſo anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis qui
ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quo
rum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, &
legislatio, & obſequium & promiſſa, quorum patres, ex
quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia
Deus benedictus in ſecula. Amen.*

Apoſtolus ſupra neceſsitatem & virtutẽ gratiæ demon-
ſtrauit, hic incipit agere de origine gratiæ, vtrum ex ſola
Dei electione detur, aut detur ex meritis præcedentium ope
rum, occaſione accepta ex eo φ Iudæi, qui videbantur di-
uinis obſequĳs mancipari, exciderant à gratia. Gentiles
autem ad eam erant admiſsi, qui prius fuerant à Deo alie-
ni. Primò igitur agit de electione Gentium. Secundò de ca
ſu Iudæorũ, cap. 10. *Fratres voluntas quidem cordis mei, &c.* Cir-
G ca primum duo facit. Primò cõmemorat dignitatem Iu-
dæorum. Secundò oſtendit quomodo Gentiles ad illam
dignitatem ſunt aſſumpti, ibi, *Non autem quod exciderit.* Circa
primum duo facit. Primò Apoſtolus oſtẽdit effectum ſuũ
ad gentem Iudæorum, ne ea, quæ contra eos dixit vel di-
cturus eſt, ex odio dicere videatur. Secundò eorum digni-
tatem oſtẽdit, ibi, *Qui ſunt Iſraelitæ, &c.* Circa primum duo
facit. Primò confirmat ea quæ dicturus eſt, ſecundò demõ
ſtrat ſuum affectum, ibi, *Quoniam mihi triſtitia.* Circa primũ
duo facit. Primo confirmat dicenda per ſimplicem aſſer-
tionem, dicens, *Veritatem dico,* quod maximè conuenit præ
dicatori, qui eſt teſtis veritatis. Prou. 8. Veritatem medita-
bitur guttur meum. Zach. 8. Pacem & veritatem diligite.
Et quia quandoq; aliquis veritati quam loquitur aliquod
mendacium interſerit, ad hoc excludendum ſubdit. *Non
mentior.* Ephe. 4. Deponentes mendacium loquimini veri-
tatem. Secundò confirmat quæ dicenda ſunt per iuramen-
tum, quæ eſt quædam confirmatio per teſtimonium infal
H libilis veritatis. Tales autem ſunt teſtes ſanctorum. Primò
quidem Deus, ſecundum Iob. 16. Ecce in cœlo teſtis meus.
Et ideo dicit, *In Chriſto Ieſu,* id eſt, per Chriſtum Ieſum, qui
eſt veritas abſq; mendacio, 2. Corint. 1. Dei enim filius qui
prædicatus eſt in vobis non fuit in illo, eſt, & non. Secũdò
teſtis infallibilis ſanctorum eſt eorum conſcientia, vnde
ſubdit, *Teſtimonium perhibente mihi conſcientia mea.* 2. Cor. 1. Glo
ria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientię noſtrę. Et quia
interdum conſcientia errat, niſi per ſpiritum ſanctum re-
ctificetur, ſubdit, *In ſpiritu ſancto,* ſuprà octauo. Ipſe ſpiritus
teſtimonium reddit ſpiritui noſtro. Deinde cùm dicit,
Quoniam triſtitia, &c. oſtendit ſuum affectum ad Iudæos per
dolorem, quem de eorum caſu patiebatur, quem quidem
primo exponit. Secundo eius ſignum ponit cũ dicit, *Opta-
bam &c.* Exaggerat autem ſuum dolorem tripliciter. Pri-
mo quidem ex eius magnitudine. Quoniam mihi triſtitia
eſt magna, quia. ſ. eſt de magno malo. i. de excidio tantæ
gentis. Treno. 2. Magna eſt velut mare contritio tua.

Sed contra hoc videtur eſſe quod dicitur Eccl.30. Triſtitiam non des animæ tuæ, quod videtur ſententiæ Stoicorum conſonare, qui triſtitiam omnino ab animo ſapientis propellebant. Cùm enim triſtitia ſit de malo præſenti: non poteſt ſapienti competere, cui nullum malum eſt præſens. Non enim æſtimabant aliquid eſſe bonum niſi honeſtum, & malum niſi peccatum. Sed hæc opinio refellitur dupliciter. Primò quidem quia corporales defectus, licet nō ſint ſimpliciter mala, quibus ſcilicet homines fiant mali, ſunt tamen quædam mala, quæ natura abhorret. Vnde & dominus pro his triſtatus legitur, Mat.26. Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem. Secundò cùm ex charitate homo debet ſuum diligere proximum ſicut ſeipſum, imminet ſapienti triſtitia laudabilis de peccato proximi, ſicut de peccato ſui ipſius, vnde Apoſtolus dicit. 2.Cor.12. Et lugeam multos ex eis qui peccauerunt. Sic igitur reprobatur ſæculi triſtitia quæ mortem operatur, procedens ex amore ſæculi: ſed triſtitia quæ eſt ſecundum Deum vtpote ex diuina charitate procedens ſalutem operatur, vt dicitur. 2.Cor.7. Et talis fuit iſta triſtitia. Secundò exaggerat eam ex continuitate, vnde ſubdit, *Et continuus dolor.* Non quòd continuo actu doleret, ſed ſecundum habitum. Hiere.9. vt plorem die ac nocte interfectos populi mei. Tertiò exaggerat eam ex ſui veritate, & dicit *cordi meo.* non enim erat ſuperficialis ſed in corde radicata Thren.1. Multi gemitus mei & cor meum mœrens. Deinde cùm dicit. *Optabam enim, &c.* ponit ſignū doloris, dicens, *Optabam enim ego ipſe*, qui tam feruens ſum in charitate Chriſti, vt ſupra oſtenſum eſt, *Anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.* Vbi primò ſciendum eſt quod anathema eſt Græcum, & componitur ab ana quod eſt ſurſum, & theſis quod eſt poſitio, vt dicatur anathema quaſi ſurſum poſitū: quia ſcilicet cùm capiebatur aliquid in præda quod nolebant eſſe in vſu hominum ſuſpendebant illud in templo. Et inoleuit vſq; adhuc vt ea quæ ſunt ſeparata ab hominum communi vſu, anathemata vocarentur. vnde Ioſue.6. dicitur, Sit ciuitas hæc anathema, & omnia quę in ea ſunt domino. Dicit ergo optabā ego ipſe anathema eſſe à Chriſto, id eſt ſeparatus ab eo, quod quidē fit dupliciter. Vno modo per culpam, per quam aliquis à charitate Chriſti ſeparatur, eius præceptum non ſeruans. Io.14. Si diligitis me, mandata mea ſeruate. Sic autem Apoſtolus non poterat optare eſſe anathema à Chriſto pro quacunq; cauſa vt ex ſupradictis in; 8. cap. patet: Eſt enim hoc contra ordinem charitatis quo quis tenetur Deum ſuper omnia diligere, & ſalutem ſuam pluſquàm ſalutem aliorum. Et ideo nō dicit, Opto, ſed: *Optabam*, ſcilicet, tempore infidelitatis, ſed ſecundum hoc nihil magnum dicit Apoſtolus: quia tunc etiam propter ſe volebat eſſe ſeparatus à Chriſto. Vnde & quædam gloſſa exponit q; dicit, Triſtitia magna eſt mihi: de triſtitia qua dolebat de præterito ſtatu peccati, in quo à Chriſto voluerat eſſe ſeparatus. Alio modo poteſt aliquis eſſe ſeparatus à Chriſto, id eſt à fruitione Chriſti quæ habetur in gloria. Sic autem ſeparari à Chriſto volebat Apoſtolus pro ſalute gentium, nedum pro conuerſione Iudęorum, ſecundum illud Phil.1. Deſiderium habens diſſolui & cum Chriſto eſſe, multo melius permanere in carne neceſſariū propter vos. Et hoc modo dicebat, *Optabam.* ſcilicet ſi fieri poſſet, *Anathema eſſe.* id eſt ſeparatus à gloria, vel ſimpliciter vel ad tempus propter honorem Chriſti, qui eſt ex conuerſione Iudæorum, ſecūdum illud Prou.14. In multitudine populi dignitas regis. Vnde Chryſoſto. in libro de compunctione cordis, Ita totam eius mentem deuicit amor, vt etiam eo quòd præ cæteris omnibus amabilius erat eſſe cum Chriſto rurſum idipſum, quia ita placeret Chriſto contemneret, ſed & cælorum regna quod videbatur laborum eſſe remuneratio pro Chriſto, nihilominus cedere pateretur. Et cauſam tanti effectus oſtēdit, ſubdens, *Pro fratribus meis.* Vnde Eccle.25. dicitur quòd tria ſunt probata coram Deo & hominibus, concordia fratrum. Et ne hoc intelligeretur de his qui erant ſpiritualiter in Chriſto fratres, ſecundum illud Matth.23. Omnes vos fratres eſtis,

...nathema
...e quid ſit
...quot mo
... dicatur
...quis ana
...ma eē à
...riſto.

A ſubiungit, *Qui ſunt cognati mei ſecundum carnem.* 2.Cor.11. Semē Abrahæ ſunt & ego. Deinde cùm dicit, *Qui ſunt Iſraelitæ.* oſtendit dignitatem Iudęorum vt eius triſtitia videretur eſſe rationabilis propter priſtinam dignitatem populi pereuntis. Propenſius enim eſt malum, dignitatem perdidiſſe quàm nunquam habuiſſe, vt dicit gloſa, Et non ſolùm ex affectu carnali procedens. Oſtendit autem eorum dignitatem tripliciter. Primò quidem quantum ad ſuam gentem cùm dicit, *Qui ſunt Iſraelitæ.* id eſt à genere Iacob deſcendentes, qui eſt dictus Iſrael. Gene.32. & 2.Corinth.11. Iſraelitæ ſunt & ego. Et hoc ad dignitatē pertinet. Dicitur enim Deut.4. Non eſt alia natio tam grandis, &c. Secundò oſtendit dignitatem illius gentis ex Dei beneficijs, inter quæ primò ponit ſpiritualia beneficia, quorum vnum reſpicit pręſens. Et quantum ad hoc dicit, *Quorum eſt adoptio filiorum Dei.* vnde dicitur Exo.4. primògenitus meus Iſrael. Et hoc quidem dicitur quantum ad ſpirituales viros qui fuerunt in illo populo. Quantum ad carnales verò ſuprà.8. innuit q; B acceperunt ſpiritū ſeruitutis in timore. Aliud verò beneficium ponit quod reſpicit futurum cùm dicit, Et gloria ſcilicet filiorum Dei eis repromiſſa. In cuius ſignum legitur Exod.vlti. Quòd gloria domini impleuit tabernaculum.

Deinde ponit alia beneficia figuralia, quorum tria ſunt figura præſentia ſpiritualis beneficij. Et horum primum eſt teſtamentum, id eſt pactum circuncifionis Abrahæ datum, vt dicitur Gene.17. Quamuis hoc poſſit referri ad teſtamentum nouum quod primò Iudæia eſt prædicatum. Vnde & dominus dicebat Matth.15. Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Et Hiere.31. dicitur, Feriam domui Iſrael fœdus nouum. Secundum eſt lex data Moyſi. Vnde & ſubdit, Legiſlatio. Eccle.24. Legem mandauit nobis Moyſes. Tertium eſt cultus diuinus, cùm dicit, *Et obſequium* quo ſcilicet Deo ſeruiebant, omnibus alijs gētibus ſeruientibus idolis. Eſa.44. Et nunc ſerue meus Iacob rectiſſime quem elegi. Deinde ponit id quod pertinet ad futuram gloriam, cùm dicit, *Et promiſſa.* Promiſſio C nes enim factæ in veteri teſtamento impletæ per Chriſtū, Iudæia præcipuè factæ videntur. Vnde dicitur infrà.15. Dico Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunciſionis ad confirmandas promiſſiones patrum, &c. Fuerunt autem eis multæ promiſſiones factæ de bonis terrenis, vt patet Leui.26. & Deut.18. Sed per illa temporalia bona, ſpiritualia figurantur. Tertiò autem deſcribit dignitatem Iudęorum ex origine, cùm dicit; *Quorum patres.* quia ſcilicet ſecundum carnem ſunt progeniti ab illis patribus qui fuerunt maximè Deo accepti. Deut.4. Dilexi patres tuos & elegi ſemen eorum. Oſeæ.9. Quaſi prima poma ficulneæ eius vidi patres eorum. Quartò oſtendit dignitatē eorum ex prole, cùm dicit, *Ex quibus & Chriſtus eſt genitus ſecundum carnem.* ſicut ipſe dicit Ioan.4. Salus ex Iudæis eſt. Et ne hoc parū videatur, oſtendit Chriſti dignitatem, dicens, *Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula, Amen.* 1. Ioan.vlti. Hic eſt verus Deus & vita æterna. In quibus verbis quatuor hæreſes deſtruuntur. Primò quidem Manichei qui dicebat Chriſtum D habuiſſe corpus phantaſticum & non verum, quod remouet per hoc quòd dicit, ſecundum carnem. Habet enim veram carnem, ſecundum illud Luc.vlti. Spiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Secundò hæreſis Valentini, qui dicit Chriſtum non de maſſa humani generis, ſed de cælo corpus attuliſſe. Quod quidem excludit in hoc quòd dicit Chriſtum ex Iudæis ſecundum carnem eſſe, ſecundum illud Matth.1. Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid. Tertiò hæreſis Neſtorij qui poſuit alium eſſe filium hominis, alium Dei: contra quem Apoſtolus hic dicit, quòd ille eſt *Ex patribus ſecundum carnem qui eſt Deus ſuper omnia.* Quartò excluditur hæreſis Arrij qui dicebat Chriſtum eſſe minorem patre, & quòd eſt creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit quòd eſt ſuper omnia. Contra ſecundum quòd *Eſt benedictus per omnia ſæcula.* Hoc enim de ſolo Deo dicendum eſt, quòd eius bonitas duret in ſæcula.

Quatuor hęreſes deſtruit.

LECTIO SECVNDA.

Gentes aſſumptas ad Iudaicam dignitatem oſtendit, & eos eſſe filios, qui fidem Abrahę imitantur, taleſq; eſſe filios Dei, quia filiatio, ex ſola Dei electione exiſtit.

NOn autem quòd exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex circumciſione ſunt Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ, neque qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filij. Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen, ideſt non qui filij carnis hi filij Dei: ſed qui filij ſunt promiſsionis, æſtimantur in ſemine, Promiſsionis enim verbum hoc eſt. Secundũ hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Non ſolùm autem illa, ſed & Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac patris noſtri. Cùm enim nondum nati fuiſſent, aut aliquid boni egiſſent, aut mali (vt ſecundum electionem propoſitum dei maneret,) non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt ei, quia maior ſeruiet minori, ſicut ſcriptum eſt, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.

Poſtquã Apoſtolus poſuit dignitatem Iudæorum, nunc oſtendit ꝙ iſta dignitas non pertineat ad eos qui carnaliter proceſſerunt ab antiquis patribus, ſed ad ſpirituale ſemen quod eſt à Deo electum. Et primò oſtendit ꝙ huiuſmodi dignitas proueniat ex electione diuina. Secundò oſtendit ꝙ hæc electio cõmuniter pertinet ad Iudæos & ad gentiles, ibi, *Quos etiam vocauit non ſolum, &c.* Circa primum duo facit, Primò oſtẽdit quomodo ex electiõe diuina homines ſpiritualem dignitatẽ conſequuntur. Secundò mouet quęſtionem de iuſtitia diuinæ electionis, ibi, *Quid ergo dicemus?* Circa primum duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò oſtendit ꝓpoſitum, ibi, *Sed in Iſaac, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit firmitatem diuinę electionis. Secundò oſtendit in quibus impleatur, ibi, *Non enim omnes, &c.* Dicit ergo primò, ita dictum eſt ꝙ eorum ſunt promiſſa & adoptio filiorum, & gloria, pro quorum caſu eſt mihi magna triſtitia & continuus dolor. Non autem eſt hoc ſic intelligendum ꝙ *Verbum Dei exciderit.* id eſt fruſtratũ ſit, quia & ſi non habet locũ in quibuſdam qui exciderũt, habet locum in alijs. Eſa. 55. Verbũ quod egreditur ex ore meo non reuertetur ad me vacuum, &c. Pſal. In æternum domine permanet verbum tuũ. Deinde cùm dicit. *Non enim, &c.* oſtendit quomodo & in quibus verbum Dei exciderit. Circa ꝙ conſiderandũ eſt ꝙ Iudæi de duobus præcipuè gloriabantur, uidelicet de Abraham qui primò accepit pactum circũciſionis à domino, vt dicitur Gene. 17. Et de Iacob ſiue Iſrael cuius tota poſteritas in populo Dei cõnumerabatur, Nõ autem ita fuit de Iſaac. Nam poſteritas filij eius Eſau ad populum Dei non pertinebat. Vnde Apoſtolus oſtendit ꝓpoſitum. Primò quidem per comparationem ad Iacob, dicens, *Non enim omnes qui ſunt ex Iſrael.* i. ex Iacob ſecundum carnem progeniti, *Hi ſunt veri Iſraelitæ.* ad quos pertinent Dei promiſſa, ſed illi qui ſunt recti & vidẽtes Deum per fidem. Eſa. 44. Rectiſsime quem elegi. Vnde & dominus dicit Nathanaeli. Io. 1. Ecce verè Iſraelita in quo dolus non eſt. Hoc autem nomẽ Iſrael impoſitum fuit Iacob ab angelo. vt patet Gene. 32. Secundò oſtẽdit idem; propter comparationem ad Abraham dicens, *Neque omnes qui ſunt carnale ſemen Abrahæ,* ſunt ſpirituales Abrahæ filij, quibus Deus benedictionem repromiſit, ſed ſolũ illi qui eius fidem & opera imitantur. Io. 8. Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Deinde cùm dicit, *Sed in Iſaac, &c.* manifeſtat propoſitum. Et primò quantum ad Abraham. Secũdò quantum ad Iacob, ibi, *Non ſolum autem illa, &c.* Circa primum tria facit. Primò proponit authoritatem ſcripturæ, dicens, Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemẽ. Hoc dominus dixit Abrahæ, vt habetur Gene. 21. Vbi agebatur de expulſione Hyſmaelis. Quaſi dicat. Non omnes qui nati ſunt car-

E naliter ab Abraham, pertinent ad illud ſemen, cui facta eſt repromiſsio, ſecundum illud Galat. 3. Abrahæ dictæ ſunt repromiſsiones & ſemini eius. Sed illi ꝗ ſimiles ſunt Iſaac. Deinde cùm dicit, *id eſt non qui filii, &c.* exponit authoritatem inductam ſecundum ꝙ facit ad propoſitum. Ad cuius euidentiam accipiendum eſt quod Apoſtolus dicit Galat. 4. Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera: ſed qui de ancilla. ſ. Hyſmael, ſecundũ carnem natus eſt, quia. ſ. ſecundũ legem & conſuetudinẽ carnis ex iuuencula natus eſt: qui aũt ex libera. ſ. Iſaac per repromiſsionem & non ſm carnem. i. non ſecundum carnis legem & conſuetudinem, quia natus eſt ex ſterili & vetula, vt habetur Gene. 18, Quãuis ſit natus ſm carnem, id eſt ſecundum ſubſtantiam carnis quam accepit à parẽtibus. Ex quo Apoſtolus hic accipit ꝙ illi non adoptant̃ in filios Dei *Qui ſunt filii carnis.* i. ex hoc ipſo ꝙ ſecundũ carnem ꝓgeniti ſunt ab Abraham, *ſed illi æſtimantur in ſemine* quibus facta eſt repromiſsio qui ſunt filij ꝓmiſsionis. i. illi qui ex gra-

F tia ꝓmiſsionis diuinę facti ſunt filij Abrahæ ſm imitationem fidei, ſm illud Matth. 3. Potens eſt Deus de lapidibus his ſuſcitare filios Abrahæ, Sicut & Hyſmael ſm carnem natus eſt, non cõputatus in ſemine, ſed Iſaac per repromiſſionem natus. Tertiò, ibi, *Promiſsionis enim, &c.* probat cõuenientem fuiſſe ſuam expoſitionẽ qua per Iſaac ſignificari dixit eos qui ſunt filij repromiſsionis, quia. ſ. Iſaac per ꝓmiſsionem natus eſt. Vnde dicit, *Promiſsionis enim.* Hoc verbum eſt quod angelus immo dñs in angelo dixit ad Abraham Gene. 18. Secundum hoc tp̃s veniam, quo ſignificat̃ tempus gratię. Gal. 4. Cum venit plenitudo tẽporis, miſit Deus filium ſuum. *Et erit Saræ filius.* ſ. per gratiam repromiſsionis. Vnde & Gala. 4. dicitur. Vt adoptionẽ filiorum reciperemus. Deinde cùm dicit, *Non ſolum autem illa, &c.* manifeſtat ꝓpoſitũ ꝗtum ad Iacob. Et primò ponit quod intendit. Secundò manifeſtat propoſitum, ibi, *Cum enim nondum nati, &c.* Dicit ergo primò. Non ſolum illa. ſ. Sara habuit filium de quo facta eſt promiſsio, ſed & Rebecca ha-

G bens in vtero duos filios, quorũ vnus pertinebat ad ꝓmiſſionem, alius ad carnem ſolum, & hoc ex vno concubitu Iſaac patris noſtri. Dicitur enim Gene. 25, Quòd Iſaac rogauit pro vxore ſua eo ꝙ ſterilis eſſet, & dedit dñs conceptũ Rebeccæ & collidebantur in ventre eius paruuli. Et eſt notandum ꝙ hoc Apoſtolus inducit contra Iudæos, qui reputabant ſe dei iuſtitiam adepturos ꝓpter merita patrũ, contra quos dicit de viris iuſtis Ezechielis. 14. Quòd filiũ & filiam non liberabunt, ſed ipſi in iuſtitia ſua liberabuntur. Vnde & Ioannes Iudæis dicebat Matthæi 3. Ne cęperitis dicere, Patrem habemus Abraham, &c. Contra horum opinionem ergo Primò induxerat quòd de filijs Abrahæ vnus erat electus, & alius reprobatus. Poſſent autem hoc aſcribere vel diuerſitati matrũ, quia Hyſmael natus eſt de ancilla, & Iſaac de libera, vel diuerſitati meritorum patris, quia Hyſmaelem genuit incircunciſum, Iſaac autem circunciſus. Vt igitur omne ſubterfugium excludatur, inducit exempla vbi vnus eligitur & alius re-

H probatur eorum, qui non ſolum ab vno patre, ſed etiam ab vna matre ſunt geniti & eodem tempore, immo ex vno concubitu. Deinde cùm dicit, *Cum nondum, &c.* oſtendit propoſitum & primò per authoritatem Gene. 25. Per authoritatem prophetæ, ibi, *Sicut ſcriptum eſt, &c.* Circa primum tria facit. Primò deſignat tempus promiſsionis & dicit quòd per repromiſsionem eſt vnus filiorum Rebeccæ alis prælatus, cùm *Nondum nati fuiſſent.* Et ſicut per ſuperiora excluſit opinionem Iudæorum de meritis patris confidentium, ita etiam per hoc excludit errorem Manichæorum, qui diuerſitatem eorum quæ hominibus accidunt, natiuitati aſcribunt, vt ſcilicet vniuſcuiuſque vita & mors diſponatur ſecundum conſtellationem ſub qua natus eſt, contrà quod dicitur Hiere. 10. A ſignis cœli nolite metuere quæ gentes timent. Subdit autem. *Aut aliquid egiſſent boni aut mali.* Vbi excluditur error Pelagianorum, qui dicunt ſecundum merita præcedentia gratiam dari,

Error Manichei & aſtrologorum.

cum

cùm tamē ſcriptum ſit Tit.3. Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecūdum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Vtrunq; autem horum oſtenditur falſum, per hoc q ante natiuitatem & ante opera, vnus filiorum Rebeccæ alteri eſt pręlatus. Excluditur per hoc etiam error Origenis qui poſuit animas hominum ſimul cum angelis eſſe creatas, & q pro meritis eorum, quę ibi egerunt bene vel male, diuerſitatem vitę ſortiuntur, ſecundum quem non poſſet eſſe verum quod hic dicitur. *Cum nondum aliquid mali vel boni egiſſent.* Cōtra hoc autem eſt quod dicitur Iob.38. Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei? Poſſent enim ſecundum Origenis errorem reſpondere. Eram inter ipſos Dei filios iubilantes. Secundò oſtendit quid accipi poſſet ex ipſa promiſſione, quia vnus geminorum in vtero exiſtentium alteri eſt prælatus, dicens, *Vt propoſitum Dei.* ſ. volentis vnum præ alio magnificare, *Maneret.* i. firmum eſſet: & hoc non ſecundum merita, ſed ſecundum electionem. id eſt inquantum ipſe Deus ſpontanea voluntate vnum alteri pręelegit, non quia ſanctus erat, **F** ſed vt ſanctus eſſet ſecundum illud Ephe.1. Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem vt eſſemus ſancti. Hoc autem eſt propoſitum prędeſtinationis, de quo ibidem dicitur. Prędeſtinati ſecundum propoſitum voluntatis eius. Tertiò ponit pmiſsionem, dicens, *Non ex operibus* quę nulla prgceſſerūt, vt dictum eſt. *Sed ex vocante.* i. ex ipſa gratia eſt vocantis, de quo ſuprà dictū eſt. Quos pdeſtinauit hos & vocauit, *Dictum eſt ei.* ſ. Rebeccę, *Quia maior.* ſ. Eſau *ſeruiet minori.* ſ. Iacob. Quod quidem tripliciter poteſt intelligi. Vno modo ſecundum eorum perſonas, & ſic intelligit Eſau ſeruiſſe Iacob, non directè ſed occaſionaliter, inquantum perſecutio quam ei intulit, in eius bonum ceſsit, ſecūdum illud Prouer.11. Qui ſtultus eſt ſeruiet ſapienti. Secundò poteſt referri ad populos ex vtroque progenitos: quia Idumęi aliqn̄ fuerunt ſubiecti Iſraelitis, ſecundū illud Pſal. In Idumęam extendam calciamentum meū. Et hoc videtur cōpetere his quæ præmittunt in Gene.25. Præmittuntur enim, Duo populi ex ventre tuo diuident: populus **G** populum ſuperabit, & maior minori ſeruiet. Tertiò poteſt intelligi figuraliter dictū, vt per maiorem intelligatur populus Iudęorum, qui primò adoptionem filiationis accepit, ſecundum illud Exo.4. Primogenitus meus Iſrael. Per minorem autem figuratur populus gentium, qui poſterius eſt ad fidem vocatus, qui etiam figuratur per filiū prodigum. Luc.15. Maior ergo populus ſeruiet minori, inquantum Iudæi ſunt noſtri capſarij cuſtodientes libros ex qbus nr̄æ fidei teſtimoniū perhibet. Io.5. Scrutamini ſcripturas.

Deinde cùm dicit. *Sicut ſcriptum eſt, &c.* pbat ppoſitum ex authoritate pphetę, dicens, *Sicut ſcriptum eſt.* ſ. 1. Malach. prophetę ex perſona Dei, dicentis, *Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.* Dicit autem hic quædam glo. Quòd id quod ſuprà dictum eſt, maior ſeruiet minori, dictum eſt ſecundū præſcientiam. Quod autem hic dicit eſt intelligendum ſecundum iudicium, quia. ſ. Deus propter bona opera dilexit Iacob, ſicut & omnes ſanctos diligit. Prouer.8. Ego diligētes me diligo. Eſau verò odio habui, propter peccata. ſicut **H** ſcriptū eſt Eccl.12. Altiſsimus odio peccatores habet. Sed quia dilectio hominis pręuenit á dilectione Dei, ſecundū illud primę Io.4. Non quaſi nos dilexerimus Deū, ſed qm̄ ipſe prior dilexit nos, oportet dicere q antè Iacob dilectus ſit á Deo q̄ ipſe Deum dilexerit. Nec poteſt dici q Deus ex tempore eum diligere inceperit, Alioquin eius affectus eſſet mutabilis. Et ideo oportet dicere q Deus ab æterno Iacob dilexit, vt dicitur Hiere.31. In charitate perpetua dilexi te. Eſt autem in his verbis Apoſtoli conſiderandum, q tria ponit in Deo partinētia ad ſanctos, videlicet electionem, per quam intelligitur prædeſtinatio & electio Dei, q quidem realiter ſunt idem in Deo, ſed differūt ratione. Nā ipſa Dei dilectio dicitur ſecundum q vult bonum alicui abſolutè. Electio autem dicitur ſecundum q per bonum quod alicui vult eum alteri præfert. Prædeſtinatio autem eſt ſecundum q hominem dirigit in id bonū quod ei vult, diligendo & eligendo: & ideo ſecundum rōnem prædeſti- **E** natio ſequitur dilectionē, ſicut & voluntas de fine naturaliter præcedit directionem aliquorum in finem. Electio aūt & dilectio aliter ordinantur in Deo & in hoīe. In homine enim electio pręcedit dilectionem. voluntas enim hominis mouetur ad amandū ex bono quod in re amata cōſiderat, ratione cuius ipſam prælegit alteri & prælectę ſuū amorem impendit. Sed volūtas Dei eſt cauſa oīs boni, quod eſt in creatura, & ideo bonū per quod vna creatura præfertur alteri per modū electionis, conſequit voluntatem Dei, quę eſt de bono illius q̄ pertinent ad rōnem dilectionis. Vnde non ppter aliquod bonum quod in homine eligat Deus eum diligit, ſed potius eo quòd ipſum diligit, præfert eum alijs eligendo. Sicut autem dilectio de qua hic loquitur, pertinet ad ęternam Dei prędeſtinationem, ita etiam odium de quo hîc loquit, pertinet ad reprobationem qua Deus reprobat peccatores. Nec eſt dicendū q iſta reprobatio ſit tēporalis, quia nihil tēporale eſt in voluntate diuina, ſed eſt ab ęterno: quę quidem q̄tum ad aliquid cōuenit cū **F** dilectione vel pdeſtinatione, q̄tum aūt ad aliquid differt. Conuenit qdem q̄tum ad hoc q ſicut pdeſtinatio eſt præparatiō glorię, ita reprobatio eſt pparatio pœnæ. Eſa.30. Pręparata eſt ab Herithophet á rege pparata. Differt autē q̄tum ad hoc q prædeſtinatio importat præparationem meritorum quibus peruenitur ad gloriam, ſed reprobatio importat pparationem peccatorum quibus peruenit ad pœnam. Et ideo pſcientia meritorum nō poteſt eſſe aliqua ratio pdeſtinationis, quia merita præſcita cadūt ſub prædeſtinatione: ſed pſcientia peccatorū poteſt eſſe aliqua rō reprobationis ex parte pœnæ, quę pręparat reprobatis: inquantum. ſ. Deus pponit ſe puniturū malos ppter peccata quę á ſeipſis habent, non á Deo. Iuſtos aūt proponit ſe præmiaturum propter merita quæ á ſeipſis non habent, Oſeę.13. Perditio tua ex te Iſrael, tm̄ in me auxiliū tuum.

LECTIO TERTIA.

De iuſtitia prædeſtinationis, ac reprobationis eſt quæſtio, pariterq; vtriuſque iuſtitia oſtenditur.

G *QVid ergo dicemus? Nūquid iniquitas apud Deum? Abſit. Moyſi enim dicit, Miſerebor cui miſertus ſum; & miſericordiam præſtabo cui miſerebor. Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Dicit enim ſcriptura Pharaoni. Quia in hoc ipſum excitaui te, Vt oſtendam in te virtutem meam, & vt annuntietur nomen meum in vniuerſa terra. Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult indurat.*

Poſtquam pręmiſit Apoſtolus q ſecūdum Dei electionem vnus alteri præfertur non ex operibus, ſed ex gratia vocantis, hîc inquirit de iuſtitia huius electionis. Et primò proponit dubitationem. Secundò ſoluit, ibi, *Abſit. Moyſi, &c.* Tertiò obijcit contra ſolutionem, ibi, *Dicis itaque mihi, quid adhuc, &c.* Dicit ergo primò. Dictum eſt quòd Deus ſine merito præcedente vnum eligit, & alterum reprobat, Quid **H** ergo dicemus? *Nunquid* per hoc probari poteſt quòd ſit *iniquitas apud Deum?* videtur quòd ſic. Pertinet enim ad iuſtitiam in diſtributionibus vt ęqualiter æqualibus diſtribuatur. homines autem remota differentia meritorum ſunt æquales. Si ergo abſq; conſideratione meritorum Deus inæqualiter diſtribuit vnum eligens & alium reprobans, videtur quòd ſit in eo iniquitas, quod eſt contra illud quod dicitur Deutero.32. Deus fidelis, & abſque vlla iniquitate. Pſalm. Iuſtus es domine & rectum iudicium tuum. Eſt autem ſciendum quòd Origenes hanc obiectionē ſoluere volens incidit in errorem. Ponit enim in ſuo Periarchon, Deum ab initio ſolum creaturas ſpirituales feciſſe, & omnes æquales, ne ex eorum inęqualitate poſſet ſecundum rationem prædictā iniquitas Deo aſcribi: ſed poſtea creaturarum diuerſitas ſubſecuta eſt ex diuerſitate meritorum. Nam illarum creaturarū ſpiritualium, quædā per amorem conuerſæ ſunt ad Deum plus vel minus, & ſecundum hoc diſtincti ſunt diuerſi ordines angelorum: quę

Error Origenis.

...dęi ſunt ...ſtri capſarij ſeruá... libros ...

Error Origenis de pdeſtinatione & de animarum pductiōe.

dam vero aduerſæ ſunt à Deo plus vel minus & ſecundum hoc alligatę ſunt corporibus vel nobilibus, vel ignobilib⁹, quędam quidem cœleſtibus corporibus, quædam autem corporibus dæmonum, quędam aũt corporibus hominũ: & ſecundum hoc ratio condẽdi & diſtinguendi creaturas corporeas, eſt peccatum ſpiritualis creaturę: quod eſt contra id quod Gene. 1. dicitur. Vidit Deus cuncta quę fecerat & erant valde bona. per quod datur intelligi ꝙ cauſa producendi creaturas corporales, eſt bonitas, vt dicit Aug. 11. de ciuitate Dei. Et ideo hac opinione reiecta, vidẽdum eſt, qualiter Apoſtolus dubitationem ſoluat, cùm dicit, *Abſit. Moyſi enim dicit, &c.* Et circa hoc duo facit. Primò ſoluit obiectionem p̄dictam quantum ad dilectionẽ ſanctorum. Secundò quãtum ad odium ſeu reprobationẽ malorũ, ibi, *Dicit enim ſcriptura, &c.* Circa primum duo facit. Primò ꝓponit authoritatem ſcripturę ex qua ꝓcedit ſolutio. Secundò ex ea concluſionem inducit, ibi, *Igitur non volentis, &c.* Inducit aũt authoritatem quę habetur Exod. 33. vbi dixit dominus Moyſi ſecundũ literam noſtram, Miſerebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuero. ſed Apoſtolus inducit eam ſecundum literam. 70. dicens, *Moyſi enim dicit dominus, Miſerebor cui miſereor & miſericordiam præſtabo cui miſerebor.* vbi ſecundum ſuperficiem literę oĩa bona noſtra Dei miſericordię aſcribuntur, ſecundũ illud Eſa. 63. Miſerationum dñi recordabor, laudem domini ſuper oĩbus quę reddidit nobis. Et Tren. 3. Miſericordię domini ꝙ non ſumus conſumpti, multæ enim ſunt miſerationes eius. Exponitur aũt hæc authoritas in glo. dupliciter. & ſecundum hoc ex authoritate hac dupliciter ſoluit quęſtio & obiectio. Vno modo ſic, *Miſerebor cui miſereor.* i. illi qui eſt dignus miſericordia, & ad maiorem expreſsionem iterat, dicens, *Miſericordiam præſtabo cui miſereor.* i. cui dignũ iudico miſereri: ſicut & in Pſal. 102. dicitur, Miſertus eſt dñs timentibus ſe. Et ſecundum hoc licet miſericorditer ſua impendat, tñ ab iniuſtitia excuſatur, quia dat ꝗbus dandum eſt, & quia nõ dat cui dandum non eſt, ſecũdum rectitudinem ſui iudicij. Sed miſereri cui dignũ eſt, poteſt intelligi dupliciter. Vno modo vt intelligatur aliquis dignus miſericordia propter opera præexiſtentia in hac vita, licet non in alia, vt poſuit Origenes, quod pertinet ad hęreſim Pelagianorum, qui poſuerunt gratiam Dei hominibus ſecundum merita dari. Sed hoc ſtare non poteſt, quia ſicut dictum eſt: ipſa etiam bona merita ſunt homini à Deo & ſunt prædeſtinationis effectus. Alio modo poteſt intelligi vt aliquis dicatur dignus miſericordia, non propter aliqua merita p̄cedentia grãm, ſed ꝓꝓ merita ſubſequentia, puta vt dicamus ꝙ Deus dat alicui grãm, & propoſuit eam ab æterno illi ſe daturũ, quẽ p̄ſciuit ea bene ſore vſurũ. Et ſm hoc intelligit glo. ꝙ miſeretur cui miſerendum eſt. Vnde dicit, Miſerebor cui miſertus ero. i. illi miſerebor vocando, & gratiam apponẽdo cui præſcius ero ꝙ miſericordiam daturus eſſem, ſciens illum conuertendum & apud me permanſurum. Sed videtur ꝙ nec hoc conuenienter dici poſsit. Manifeſtum eſt enim ꝙ nihil poteſt poni vt ratio prædeſtinationis quod eſt prędeſtinationis effectus, etiam ſi accipiatur prout eſt in Dei pręſcientia, quia ratio prædeſtinationis præintelligitur prædeſtinationi, effectus autem in ipſa includitur. Manifeſtum eſt autem ꝙ omne Dei beneficium, quod homini cõfert ad ſalutem, eſt diuinæ prædeſtinationis effectus. Diuinum autem beneficium non ſolum extendit ſe ad infuſionem gratię qua homo iuſtificatur, ſed etiã ad gratię vſum: ſicut etiam in rebus naturalibus non ſolum cauſat ipſas formas in rebus, ſed etiam ipſos motus & operationes formarum, eo ꝙ Deus eſt principium omnis motus, cuius operatione ceſſante à mouendo ex formis nullus motus vel operatio ſequitur. Sicut autem ſe habet habitus gratię vel virtutis in anima ad vſum ipſius, ſic ſe habet forma naturalis ad ſuam operationem. Et ideo dicitur Eſa. 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis domine. Probat autem hoc ſpeciali ratione Ariſtoteles de operibus voluntatis humanæ. Cùm enim homo habeat potentiam ad oppoſita, putà ad ſedendum vel non ſedendum, oportet ꝙ reducatur in

Error Origenis & Pelagianorũ ꝙ grã datur ex meritis p̄cedẽtib⁹.

E actum per aliquid aliud. Reducitur autem in actum alterius horum per conſilium, ex quo vnum oppoſitorum p̄elegit alteri. Sed cùm iterum homo habet potentiam conſiliandi vel non conſiliandi, oportebit eſſe aliquid per quod reducatur in actum conſilij. Et cùm in hoc non ſit procedere in infinitum, oportet eſſe aliquod principium extrinſecum ſuperius homine, quod ipſum moueat ad cõſiliandũ, & hoc non eſt aliud ꝗ̃ Deus. Sic igitur ipſe vſus gratiæ eſt à Deo. nec propter hoc ſuperfluit habitus gratiæ, ſicut nec ſuperfluunt formę naturales, quãuis Deus in omnibus operetur, quia ſicut dicitur Sap. 8. Ipſe diſponit omnia ſuauiter, quia. ſ. per ſuas formas omnia inclinantur quaſi ſponte in id ad quod ordinantur à Deo. Sic igitur non poteſt eſſe ꝙ merita conſequentia gratiam ſint ratio miſerendi aut p̄deſtinandi, ſed ſola Dei voluntas, ſecundum quam miſericorditer aliquos liberat. Manifeſtum eſt enim ꝙ iuſtitia diſtributiua locum habet in his quæ dantur ex debito, puta ſi aliqui meruerunt mercedem vt plus laborantibus maior merces donetur, non autem habet locum in his, quæ ſponte & miſericorditer aliquis dat, puta ſi aliquis duos pauperes in via inueniens det vni quod poteſt, vel diſponit in eleemoſinam dare, non eſt iniquus ſed miſericors. Similiter ſi aliquis duobus æquè ipſum offendentibus vni dimittat offenſam & non alteri, eſt miſericors vni, & iuſtus ad alterum, neutri vero iniquus. Cùm enim omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi naſcantur obnoxij, quos Deus per ſuam gratiam liberat, ſola miſericordia liberat: & ſic quibuſdam eſt miſericors quos liberat, quibuſdam autem iuſtus quos non liberat, neutris autem iniquus. Et ideo Apoſtolus quęſtionẽ ſoluit per authoritatem quæ omnia diuinæ miſericordiæ aſcribit. Sciẽdum eſt tamen quòd Dei miſericordia ſecundum tria attẽditur. Primò quidem ſecundum prędeſtinationem qua ab æterno propoſuit aliquos liberare. Pſalmus. Miſericordia eius ab æterno & vſq; in æternum. Secundò ſecundum vocationem & iuſtificationem quibus homines ſaluat ex tẽpore. Tit. 3. Secundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Tertiò magnificando per gloriam, quando liberat ab omni miſeria. Pſal. 102. Qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. Et ideo dicit *Miſerebor.* ſ. vocando & iuſtificando, cui miſereor prædeſtinando & miſericordiam p̄ſtando, finaliter glorificando eum cui miſereor vocando & iuſtificando. Et hic ſenſus magis concordat cum noſtra quæ dicit. Miſereor cui voluero, & clemens ero cui mihi placet. Vbi manifeſtè non meritis, ſed ſoli diuinæ voluntati aſcribitur diuina miſericordia. Deinde cùm dicit, *Igitur non volentis, &c.* concludit propoſitum ex pręmiſſa authoritate. Et poteſt hæc concluſio multipliciter intelligi. Vno modo ſic. Igitur ipſa ſalus hoĩs *Non eſt volentis neque currentis.* i. non debetur alicui per aliquam eius voluntatem, vel exteriorem operationem, quæ dicitur curſus, ſecundum illud. 1. Corinth. 9. Sic currite vt comprehendatis. *Sed eſt miſerentis Dei,* id eſt procedit ex ſola Dei miſericordia, vt maximè ſequitur ex authoritate inducta Deut. 9. Nec dicas in corde tuo, propter iuſtitiam meam introduxit me dominus vt terram hanc poſsiderem. Poteſt autem & aliter intelligi, vt ſit ſenſus. Omnia procedunt ex Dei miſericordia, igitur *Non eſt volentis,* ſ. velle. *Neque currentis,* ſ. currere, ſed vtrunq; *Eſt miſerentis Dei,* ſecundum illud 1. Corinth. 15. Non autem ego, ſed gratia Dei mecũ. Et Io. 15. Sine me nihil poteſtis facere. Sed ſi hoc ſolũ in hoc verbo intellexiſſet Apoſtolus cũ etiam gratia ſine libero arbitrio hoĩs non velit neq; currat, potuiſſet econuerſo dicere, non eſt miſerentis Dei, ſed volentis & currentis, quod aures piè non ferunt. Vnde plus aliquid eſt ex his verbis intelligendum, vt ſcilicet principalitas gratiæ Dei attribuatur. Sẽper enim actio magis attribuitur principali agenti, quàm ſecundario, puta ſi dicamus quòd ſecuris non facit arcam, ſed artifex per ſecurim, voluntas autem hominis mouetur à Deo ad bonum. Vnde ſuprà 8. dictum eſt. Qui ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Et ideo hominis operatio interior non eſt homini principaliter, ſed Deo attribuenda.

F

G

H

Bon⁹ v[...] gratiæ [...] a Deo [...] i. ſeo eſt [...] fectus [...] deſtina[...] nis & [...] cauſa.

da. Phil. 2. Deus eſt qui operatur in nobis velle & perficere pro bona volũtate. Sed ſi non eſt volentis velle, neq; currentis currere, ſed Dei mouentis ad hoc hominem, videtur q̃ homo non ſit dominus ſui actus, quod pertinet ad libertatem arbitrij. Et ideo dicẽdum eſt — Deus oīa mouet, ſed diuerſimodè, inquantum. ſ. vnu[...] q̃ mouetur ab eo ſecundum modũ naturę ſuę. Et ſi[...]no mouetur à Deo ad volendum & currendum per mo[...]um liberę voluntatis. Sic ergo velle & currere eſt hominis, vt liberè agentis: non aũt eſt hominis vt principaliter mouentis, ſed Dei.

Deinde cùm dicit, *Dicit enim ſcriptura, &c.* ſoluit quæſtionem pręmiſſam quantum ad reprobationem malorum. Et primò inducit authoritatem. Secundò infert concluſionem, ibi, *Ergo cui vult miſeretur, &c.* Dicit ergo. Ita oſtenſum eſt q̃ nõ eſt iniquitas apud Deum, quantum ad hoc q̃ ab æterno diligit iuſtos. Sed etiam nec quantum ad hoc q̃ ab æterno reprobat malos. Dicit enim ſcriptura ex ore Dei. Exo. 9. *Quia in hoc ipſum excitaui te*, vel ſeruaui te ſm aliam literam, *Vt oſtendam in te virtutem meam*, Vt annuntieť nomẽ meum in vniuerſa terra. Noſtra autem litera ſic habet. Et idcirco poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam, vt enarretur nomen meum in omni terra. Vbi primò conſiderandum eſt quid Deus circa reprobos faciat, quod oſtẽdit, dicens, In hoc ipſum ſeruaui te. i. dignus eras mori propter mala quę feceras. ſuprà primo. Qui talia agunt, digni ſunt morte. Sed tñ non ſtatim tibi mortem induxi ſed ſeruaui te in vita eo fine quo ſequiť, vt, ſ. oſtendam, &c. Et in hoc etiam ſenſu poteſt legi qđ dr̃, *Excitaui te.* i. cùm apud me pro tuis meritis mortuus eſſes, conceſsi tibi vitam quaſi te excitarem. In quo apparet q̃ Deus iniquitatem reprobis non facit, cùm ipſi ex ſuis meritis eſſent digni ſtatim conſumi, ſed hoc ipſum quod eos ſeruat in vita, ꝓcedit ex nimia ſua bonitate. Hier. 10. Corripe me domine, veruntamen in iudicio & non in furore tuo, ne fortè ad nihilum redigas me. Alio modo poteſt intelligi. *Excitaui te.* in peccatum, vt deterior fias. Quod quidem non eſt intelligendum hoc mõ q̃ Deus in hoīe cauſet malitiã, ſed eſt intelligendum ꝑmiſſiuè, quia. ſ. ex iuſto ſuo iudicio permittit aliquos ruere in peccatum propter pręcedentes iniquitates, ſicut ſuprà primo dictum eſt. Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum. Sed aliquid amplius videtur mihi in hoc eſſe intelligendũ: quia videlicet inſtinctu quodam interiori mouẽtur homines à Deo ad bonum & ad malum. Vnde Aug. dicit in lib. de gratia & libero arbitrio q̃ Deus operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunq; voluerit, ſiue ad bona pro ſua miſericordia, ſiue ad mala pro meritis eorum. Vnde & Deus dicitur ſæpius ſuſcitare aliquos ad bonum, ſecundũ illud Danie. 13. Suſcitauit Deus ſpiritum pueri iunioris. Dicitur ẽt ſuſcitare aliquos ad malum faciendum, ſecundũ illud Eſa. 13. Suſcitabo Medos qui ſagittis paruulos interficiãt, aliter tñ ad bona, aliter ad mala. Nam ad bona inclinat hoīum voluntates directè & per ſe. tanq̃ actor bonorũ: ad malum aũt dicitur inclinare vel ſuſcitare hoīes occaſionaliter, inquantũ. ſ. Deus hoī aliquid proponit vel interius, vel exteriꝰ quod quãtum eſt de ſe, eſt inductiuum ad bonum: ſed homo ꝓpter ſuam malitiam ꝑuerſè vtitur ad malum. ſuprà ſecundo, ignoras q̃m benignitas Dei ad penitẽtiam te adducit: ſecundũ aũt duritiam tuam & cor impoenitens theſaurizas tibi iram in die iræ. Et Iob, 24. Dedit ei Deus locum poenitentiæ & ille abutiť eo in ſuperbia. Et ſimiliter Deus quãtum eſt de ſe interius inſtigat hominem ad bonum, puta regem ad defendendũ iura regni ſui, vł ad puniẽdũ rebelles. Sed hoc inſtinctu bono, malus homo abutitur ſecundum malitiam cordis ſui. Et hoc patet Eſa. 10. Vbi dicitur de Aſſur, Ad gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris mei mandabo illi vt auferat ſpolia. &c. Et poſt. Ipſe aũt non ſic arbitrabitur, & cor eius non ita æſtimabit, ſed ad conterendum erit cor eius. Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cùm à Deo excitaretur ad regni ſui tutelã, abuſus eſt hac excitatione in crudelitatẽ. Secundò oportet conſiderare quo fine Deus iſta partim faciat & partim permittat. Eſt enim con-

eus circa
:probos
aid faciat.

ō a Deo I
nus mo-
turad bo
I&ad ma
iſed indif
renter.

A ſiderandum, q̃ Deus operatur in creaturis ad ſuam manifeſtationem, ſecundum illud ſuprà 1. Inuiſibilia Dei per ea quę facta ſunt intellecta conſpiciunť. Vnde & huiuſmodi excitatio in hoc ipſum ordinaī & quantum ad pręſentes *Vt oſtendam in te virtutẽ meã.* Exo. 14. Viderunt filij Iſrael manũ magnã, quã exercuerat dñs contrà Aegyptios. Et q̃tum ad abſentes *Vt annuntietur nomen meum in vniuerſa terra.* Pſal. Annuntiate inter gẽtes gloriam eius. Sic igitur patet quòd quantum ad hoc, non eſt iniquitas apud Deum, quia vtiť creatura ſua ſecundum eius merita ad gloriam ſuam. Et in hoc eodem ſenſu poteſt exponi ſi dicatur. *Poſui te.* i. ordinaui malitiam tuam ad gloriam meã, D[...]s enim malitiã ordinat, ſed non cauſat. Deinde cùm dicit, *Ergo cui vult miſeretur, &c.* infert concluſionem quandã ex vtraq; authoritate ſuprà inducta. Nam ex eo q̃ dictum eſt, miſerebor cui miſereor, concludit, *Ergo cui vult miſeretur*, Pſal. 102. Miſertus eſt dominus timentibus ſe. Ex eo verò q̃ dictum eſt, In hoc ipſum excitaui te, cõcludit, *Et quem vult indurat.* Eſa.
B 63. Indurasti cor noſtrũ ne timeremus te. Eccl. 33. Ex ipſis bñdixit & exaltauit, & ex ipſis maledixit & humiliauit. Et quidem quod dicitur de Dei miſericordia, dubitationẽ non habet, ſuppoſitis his quę pręmiſſa ſunt. Sed circa indurationem videť eſſe duplex dubitatio. Primò quidem quia duritia cordis ad culpam pertinere videtur, ſm illud Eccl. 3. Cor durum malè habebit in nouiſsimo. Si ergo Deus indurat, ſequitur q̃ ſit actor culpę. Contra quod diciť Iac. 1. Deus intentator malorum eſt. Ad quod dicẽdum q̃ Deus non diciť indurare aliquos directè, quaſi in eis cauſet malitiam, ſed indirectè, inquantum. ſ. ex his quæ facit in hoīe intus vel extra, homo ſumit occaſionẽ peccati, & hoc ipſe Deus permittit. Vnde non dicitur indurare quaſi immittẽdo malitiam, ſed non apponendo gratiam. Secunda dubitatio eſt, quia ipſa obduratio non videť diuinæ voluntati poſſe aſcribi, cùm ſcriptum ſit, Teſſa. 1. Hæc eſt volũtas Dei ſanctificatio veſtra. Et. 1. Timo. 2, Qui vult oẽs homines ſaluos fieri. Ad quod dicendũ eſt, q̃ tam miſericor-
C dia q̃ iuſtitia diſpoſitionẽ volũtatis important. Vnde ſicut miſeratio attribuitur diuinæ voluntati, ita & id quod eſt iuſtitiæ. Sic ergo intelligendum eſt, *Cui vult miſeretur*, ſ. per ſuam miſericordiam, & *Quem vult indurat* per ſuam iuſtitiã: quia illi quos indurat hoc merentur vt indurentur ab ipſo, vt ſuprà. 1. cap. dictum eſt.

Deus q̃õo
quempiam
īdurare di-
catur.

LECTIO QVARTA.

Soluitur quæſtio de cauſa bonorum & malorum, cum omnia ſubdantur voluntati diuinæ, pariterq; dilucidatur cur Deus aliquos prædeſtinet & aliquos reprobet, & cur hunc ſaluet, hunc vero damnatum dimittat.

DIcis itaque mihi. Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit? O homo tu quis es, qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit,
D *quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa, facere aliud quidem vas in honorẽ, aliud verò in contumeliam? quòd ſi Deus uolens oſtendere iram & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ, apta in interitum, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriã.*

Poſita ſolutione præmiſſæ quæſtionis, hic Apoſtolus contra ipſam ſolutionem obijcit, & præcipuè contra vltimam cõcluſionẽ qua dictum eſt. Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. Primò ergo ponit obiectionem. Secundò ſolutionem, ibi, *O homo tu quis es, &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt quòd deus cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. *Dicis itaque mihi. Quid adhuc queritur.* id eſt, quid oportet vlterius quærere de cauſa bonorum & malorum quæ hic aguntur, cùm omnia voluntati diuinæ attribuantur, quæ eſt cauſa ſufficiens, eo q̃ nullus poteſt ei reſiſtere.

Vnde ſequitur. *Voluntati eius quis reſiſtit?* Eccl.1. Propoſui in animo meo quærere & inueſtigare ſapienter de oĩbus quę fiunt ſub ſole. Vel aliter. *Quid adhuc quæritur.* i. conqueritur Deus de hominibus qñ peccant, ſicut Eſa.1. Filios enutriui & exaltaui ipſi aũt ſpreuerunt me. &c. Ideo aũt videtur iuſtam querimoniam non habere, quia ex voluntate eius totum ꝓcedit, cui nullus poteſt reſiſtere. Vnde ſubdit. *Voluntati eius quis reſiſtit?* Vel aliter. *Quid adhuc quæritur.* ſ. ab homine vt faciat bonũ vel vitet malum. Mic.6. Indicabo tibi ò homo quid ſit bonũ, & quid Deus requirat à te, &c. Fruſtrà aũt re quiritur ab aliquo quod non eſt in eius poteſtate. Nihil aũt in hominis poteſtate eſſe videtur ſecundũ prædicta, quibus oĩa diuinæ voluntati videntur aſcribi, cui reſiſti non poteſt. Sequitur. *Voluntati enim eius quis reſiſtit?* Quaſi diceret. Nullus. Heſter.13. Non eſt qui tuę poſsit reſiſtere voluntati. Et hęc videtur eſſe intentio Apoſtoli. Deinde cùm dicit. *O homo tu quis es, &c.* reſpondet pmiſſæ quęſtioni, Ad cuius reſponſionis intellectum conſiderandum eſt, ꝙ circa electionem bonorum & reprobationem malorũ duplex quęſtio poteſt moueri. Vna qdẽ in generali, quare Deus velit quoſdam indurare, & quorundã miſereri. Alia verò in ſpeciali, quare velit huius miſereri & hunc vel illũ indurare. Et poteſt qdem ratio huius quęſtionis aſsignari, ſecundę aũt quæſtionis non poteſt aſsignari ratio, niſi ſimplex Dei volũtas, cuius exẽplum patet in rebus humanis. Si enim aliquis ædificare volens haberet multos lapides ſimiles & æquales congregatos, poſſet ratio aſsignari quare quoſdam ponat in ſummo & quoſdã in imo ex parte finis, quia ad pfectionem domus quã facere intendit, requiritur & fundamentũ quod habet lapides in imo, & cacumẽ parietis quod habet lapides in ſummo. Sed quare ponat hos lapides in ſummo & hos in imo, non habet aliquam rationem, niſi quia artifex voluit. Primò igitur Apoſtolus reſpondet dubitatiõi q̃tum ad quęſtionem ſecundã, quare. ſ. huius hoĩs miſereatur & illum induret. Secundò q̃tum ad quęſtionem primam, quare. ſ. quibuſdam miſereatur, & quoſdam induret, ibi, *Quod ſi volens Deus, &c.* Circa primũ tria facit. Primò arguit pſumptionem quærentis. Secundò inducit authoritatem quæ quæſtionem ſoluit, ibi, *Nunquid dicit figmentum, &c.* Tertiò exponit authoritatẽ, ibi, *An non habet poteſtatem, &c.* Dicit ergo primò. *O homo* qui es fragilis & ignorans *Tu quis es qui reſpondes Deo* vnde ſufficis ad reſpõdendum ei ſi voluerit tecum iudicio contendere. Iob.9. Si voluerit contendere iudicio cum illo non poterit ei reſpondere vnum pro mille. Et ſicut dicitur Iob.39. Qui arguit Deum, debet ei reſpondere. In quo datur intelligi ꝙ homo non debet ſcrutari rõnem diuinorum iudiciorum cum intentione cõprehendendi, eo ꝙ excedant rõnem humanã. Eccle.3. Altiora te ne quæſieris. Prou.25. Perſcrutator maieſtatis opprimetur a gloria. Deinde cũ dicit, *Nunquid dicit figmentum, &c.* inducit authoritatem, quæ habetur Eſa.45. Nunquid dicit lutum figulo ſuo, Quid facis & opus tuum ſine manibus eſt. Vbi conſiderandũ eſt ꝙ ſi aliquis artifex ex materia vili faciat vas pulchrum & nobilibus actibus accõmodatum, totum aſcribitur bonitati artificis, puta ſi ex luto faciat ſcutellas & vrceos ad nobilẽ menſam decentes. Si vero ex vili materia puta ex luto faciat vas accõmodatũ vilibus vſibus, puta coquinę vel huiuſmodi officijs, non poſſet vas conqueri ſi rõnem haberet. Poſſet enim cõqueri ſi ex materia pretioſa quæ pręiacet artificis operationi, puta ex auro & lapidibus pretioſis faceret vas ad vilia officia deputatum. Humana aũt natura vilitatẽ habet ex ſua materia, quia vt dicitur Gene.2. Fecit Deus hoĩem de limo terrę, ſed maiorem vilitatem habet ex corruptione peccati, quæ per vnum hoĩem in hunc mundũ intrauit. Et ideo homo luto meritò cõparatur. Iob.30. Comparatus ſum luto, & aſsimilatus ſum fauillę & cineri. Vnde quicq̃d boni habet homo, debet bonitati diuinæ quaſi principali agenti aſcribere. Eſa.64. Nunc dñe pater es tu, nos vero lutum, & fictor noſter tu, & opus manuum tuarum oẽs nos. Si vero Deus hominem ad meliora non promoueat, ſed in ſua infirmitate eum dimittens, deputat eum ad infimum

E vſum, nullã ei facit iniuriã: vt poſsit iuſtè de Deo cõqueri.

Deinde cùm dicit. *An non habet poteſtatem, &c.* exponit Apoſtolus verba Prophetæ. Quaſi dicat. Hoc eſt dictum, *Figmentum.* i. vas fictile non poſſet dicere fictori, *Quid me feciſti ſic*, quia figulus liberam poteſtatem habet ex materia luti opus facere quodcunq; ſibi placuerit. Vnde dicit. *An non habet poteſtatem.* ſ. liberam *Figulus luti.* qui. ſ. operaẽ in vili materia. *Ex eadem maſſa.* ſ. vilis materiæ *Facere* abſq; alicuius iniuria. *Aliud quidem vas in honorem.* i. in honorabiles vſus, *Aliud vero in contumeliam.* i. in vſus viliores. 2. Tim. 2. In magna enim domo non ſolum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed ẽt lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædã autem in contumeliã. Et ſimiliter Deus liberam poteſtatẽ habet facere ex eadem corrupta materia humani generis: ſicut ex quodam luto nulli faciendo iniuriam quoſdam homines pparatos in gloriam, quoſdam autem in miſeria derelictos. Hiere.18. Sicut lutum in manu figuli, ita in manu mea vos domus Iſrael. Deinde cùm dicit. *Quod ſi volens*
F *Deus, &c.* ſoluit primam quæſtionem. ſ. quare Deus velit quibuſdam miſereri, & quoſdam in miſeria derelinquere, ſiue quoſdã eligere & quoſdã reprobare. Circa quod conſiderandũ eſt, ꝙ finis omnium diuinorum operum, eſt manifeſtatio diuinæ bonitatis. Prouer.16. Vniuerſa pp ſemetipſum operatus eſt dominus. Vnde ſuprà 1. dictum eſt, ꝙ inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta cõſpiciũtur. Tanta eſt aũt diuinę bonitatis excellentia: ꝙ nõ poteſt vno modo nec in vna creatura ſufficienter manifeſtari. Et ideo diuerſas creaturas condidit, in q̃bus diuerſimode manifeſtaẽ. Præcipuè aũt in creaturis rõnalibus, in q̃bus eius iuſtitia manifeſtaẽ q̃tum ad illos quos pro eorum meritis punit, miſericordia vero in illis quos ex ſua gratia liberat. Et ideo vt vtrunq; in hominibus manifeſtareẽ, quoſdã miſericorditer liberauit, ſed non oẽs. Primò ergo ponit rationem reprobationis malorum. Secundò ponit rationẽ electionis bonorum, ibi, *Vt oſtenderet diuitias, &c.* Eſt autem in vtriſq; triplex differentia attendenda, Prima quidem ſecundum
G finem. Secunda, ſecundum vſum. Tertia ſecundum diuinũ actum. Finis aũt reprobationis vel obdurationis malorũ eſt manifeſtatio diuinæ iuſtitiæ & virtutis. Et quãtum ad hoc dicit, ꝙ idem *Eſt vt ſi Deus volens oſtendere iram ſuam,* id eſt iuſtitiam vindicatiuam. Non enim diciẽ ira in Deo ſecundum affectus cõmotionem, ſed ſecundũ effectus vindictæ. ſuprà.1. Reuelatur ira Dei, &c. Addit aũt. *Et notam facere potentiam ſuam,* quia Deus contra malos non ſolũ vtitur ira. i. vindicta puniendo eos ſibi ſubiectos, ſed etiã ſua potentia ſubijciendo ſibi. Phil.3. Secundum operationẽ qua poteſt etiam ſibi ſubijcere oĩa. Exod.14. Viderãt Aegyptios mortuos ſuper litus maris, & manũ magnã quam exercuerat dominus contra eos. Vſus aũt malorum ad quem vtiẽ eis Deus eſt ira. i. pœna. Et ideo vocat eos vaſa iræ. i. iuſtitiæ inſtrumẽta, quibus Deus vtiẽ ad oſtendendam iram. i. iuſtitiam vindicatiuã. Ephe.2. Eramus natura filij iræ. Actum vero quem Deus erga eos exercet, non eſt ꝙ diſponat eos ad malum, quia ipſi de ſe habent diſpoſitionem ad malum
H ex corruptione primi peccati. Vnde dicit, *Vaſa apta in interitum,* i. in ſe habentia aptitudinem ad æternam dãnationẽ. Gen.6. Videns Deus q̃d multa malitia hoĩum eſſet in terra, & cuncta cogitatio humani cordis intenta eſſet ad malum omni tempore. Hoc autem ſolum Deus circa eos agit ꝙ eos permittit agere quæ concupiſcunt. Vnde ſignanter dicit. *Suſtinuit.* Et hoc eius patientiam demonſtrat, ꝙ non ſtatim vindictã infert. Vnde addit. *In multa patientia.* Eccle.5. Altiſsimus eſt patiens redditor. Deinde ex parte bonorum ſimiliter tria ponit. Primò quidem finem, cùm dicit, *Vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ.* Finis enim electionis & miſerationis bonorum eſt, vt manifeſtaret in eis abundantiam bonitatis ſuæ, reuocando eos à malo & ad iuſtitiam eos trahendo & finaliter eos perducendo in gloriam. Et hoc eſt quòd dicit, *Vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ,* de quibus diuitijs ſuprà. 2. An diuitias bonitatis eius contemnis? Ephe. 2. Deus autem qui diues eſt in miſericordia. Signanter autem dicit, *Vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ,* quia ipſa

ſa

ſa condemnatio & reprobatio malorum, quę eſt ſecundum Dei iuſtitiam: manifeſtat & cõmendat ſanctorũ gloriam, qui ab ipſa tali miſeria liberantur. Secundò deſcribit vſum eorum cum dicit, *In vaſa miſericordię.* Nominat autẽ bonos vaſa miſericordię, quia vtitur eis Deus quaſi inſtrumentis ad ſuam miſericordiam manifeſtandam. Eccle. 44. Iſti ſunt viri miſericordię. Tertiò ponit actum quẽ circa eos Deus exercet. Non enim Deus eos ſolũ ſuſtinet quaſi de ſe aptos exiſtentes ad bonum, ſed eos pręparat & diſponit vocãdo ad gloriam. Vnde dicit. *Quę pręparauit in gloriam.* Pſal. 64. Pręparans montes in virtute tua. Eſt autem conſtructio defectiua & ſuſpenſiua vſq; huc, vt ſit ſenſus. Si Deus volens hoc facere, quibuſdã miſeretur & quoſdam indurat, quid contra hoc iuſtè poterit dici? Quaſi dicat. Nihil. Non enim ſic quos vult indurat, vt eos peccare cõpellat, ſed ſuſtinet eos vt ſm ſuam inclinationẽ tendant in malum.

LECTIO QVINTA.

Gratia vocationis, non ſolum pertinet ad Iudæos, ſed etiam ad gentes.

B

QVos & vocauit nõ ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex Gentibus ſicut in Oſeæ dicit Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam, & non miſericordiam conſecutam; miſericordiam conſecutam. Et erit in loco vbi dictum eſt eis, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui. Eſaias autem clamat pro Iſrael. Si fuerit numerus filiorum Iſrael tanquã arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Verbum enim conſummans & abbreuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dominus ſuper terram. Et ſicut prædixit Eſaias, niſi dominus ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus. Quid ergo dicemus? quòd Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehẽderunt iuſtitiam, iuſtitiam autem quæ ex fide eſt. Iſrael verò ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offenſionis, ſicut ſcriptum eſt, Ecce pono in Sion lapidem offenſionis & petram ſcandali, & omnis qui credit in eũ non confundetur.

C

Poſtquam Apoſtolus oſtendit q Dei gratia datur hominibus ex diuina electione, per quam homines ad gratiã vocantur, hic oſtendit q prædicta electio ſiue vocatio non ſolum pertinet ad Iudęos (vt ipſi poterãt gloriari, propter hoc quod dicitur Deut. 4. Dilexi patres tuos) ſed etiam ad Gentes. Et primo proponit quod intẽdit. Secundò probat propoſitũ, ibi, *Sicut in Oſeæ dicit, &c.* Tertiò ex dictis infert concluſionem, ibi, *Quid ergo dicemus, &c.* Dicit ergo primò. Dictum eſt q ſanctos pręparauit in gloriam, quos & vocauit. ſ. per grãm ſuã nõ ſolum ex Iudæis, ſed ẽt ex Gentibus. ſuprà. 3. An Iudęorũ Deus tñ? Nonne & gentium? Soph. 2. Adorabunt eum viri de loco ſuo omnes inſulæ gentium.

D

Deinde cùm dicit. *Sicut in Oſeæ dicit, &c.* probat propoſitum. Et primò quantum ad gentiles. Secundò quantum ad Iudęos, ibi, *Eſaias autem clamat, &c.* Circa primum ponit duas authoritates Oſeæ loquentis pro gentibus, quarum prima promittit eis dona Dei. Secunda ipſam diuinam filiationem, ibi, *Et erit in loco vbi dictum, &c.* Dicit ergo primò. Sicut dominus dicit in Oſeæ, quia ipſe erat qui loquebatur in prophetis. 2. Regum. 23. Spiritus domini locutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam. Vnde & Oſeę 1. dicitur. Principium loquendi domino in Oſeę. Eſt autem conſiderandum q a tribus bonis quę in Iudęis eminebant gentiles erant alieni, quorum primum erat diuinus cultus, ratione cuius dicebantur populus Dei, quaſi ei ſeruientes & eius præceptis obedientes. Vnde in Pſal. dicitur. Nos autẽ populus eius & oues paſcue eius. Sed ab huius populi ſocietate gentiles erant alieni ſm illud Ephe. 2. Alienati à conuerſatione Iſrael & hoſpites teſtamentorum. Sed per Chri-

Gẽtes alie
æ erant a
ib⁹ bonis
æ in Iu-
ęis emine
ant. ſ. Dei
ltu, dile-
iõe, & li-
ertate ab
iginali.

A

ſtum facti ſunt populus Dei. Tit. 2. Dedit ſemetipſum pro nobis vt emũdaret ſibi populum acceptabilem. Et hoc eſt q dicit, *Vocabo non plebem meam,* i. gentilitatem quę non erat plebs mea, *Plebem meam.* i. ad hoc vt ſit plebs mea. Secundũ eſt priuilegiũ dilectionis. Oſeę 3. Diligit dñs filios Iſrael in eo. ſ. q eis multa beneficia inducẽtia ad ſpecialem grãm pſtabat, à qua quidem dilectione gẽtiles olim erant excluſi. Ephe. 4. Alienati à veritate Dei pp ignorantiã quę eſt in illis. Et ideo dicit. *Et non dilectam* meam. ſ. gentilitatẽ, vocabo *Dilectam* meam. Ephe. 2. Vos qui aliqñ eratis longè, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. ſuprà. 5. Cùm inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo per mortẽ filij eius. Tertiũ eſt libertas à peccato originali q̃ Iudęis in circũciſione conferebatur. Eſa. 14. Miſerebit̃ dñs Iacob. Sed huius miſerationis gẽtiles nõ erant participes. Eze. 16. Qñ nata es, in die ortus tui nõ eſt præciſus vmbilicus tuus. Et infrà, Nõ pepercit ſuper te oculus vt faceret tibi vnũ de his miſertus tui. Sed poſtea per Chriſtum ſunt miſericordiam cõnſecuti. Ideo ſequitur. *Et*

B

non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam. Tit. 3. Secundum ſuã miſericordiã ſaluos nos fecit, &c. Hęc aũt authoritas habet̃, Oſeę 2. ſecundũ. 70. loco huius litera noſtra habet. Miſerebor eius q̃ fuit abſq; miſericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu. Deinde cùm dicit. *Et erit in loco, &c.* inducit aliã authoritatem quę habet̃ Oſeę 1. In qua eis repromittitur dignitas filiorũ Dei, de qua Iudæi gloriabant̃ pp id quod dicit̃ Eſa. 1. Filios enutriui & exaltaui, ipſi aũt ſpreuerunt me. Et Deut. 32. Nonne ipſe eſt pater tuus? Gẽtiles ẽt non ſolũ nõ dicebant̃ filij, qd ptinet ad eos qui ex amore Deo ſeruiũt & ſpiritu Dei agunt̃ vt ſuprà 8. Dictum eſt. ſed nec ẽt digni erant vt populi Dei dicerent̃ quod ptinere poterat ẽt ad eos qui ſpm̃ ſeruitutis acceperant in timore. Vnde dicit. *Et erit in loco.* i. in Iudæa, *Vbi dictum eſt eis.* ſ. Gentilibus à Iudęis quaſi ex pſona Dei loquẽtibus. *Non plebs mea vos,* quia nõ reputabant eos populum Dei, ibi. i. etiam apud Iudęos credentes vocabunt̃ filij Dei. *Vel in loco,* i. toto mundo in quo conuertent̃ ad fidem, vt

C

detur intelligi q non hoc modo conuertent̃, ſicut proſelitię quos Iudæi faciebãt qui ſuis locis derelictis in Iudæam pergebant, hoc aũt non ita futurum eſſe in his qui ad Chriſtũ conuertendi erant oſtendit̃ Sopho. 2. Adorabunt eum viri de loco ſuo. Vnicuiq; ergo in loco ſuo habitanti *Vbi dictum eſt eis* olim ex diuina ſententia *Non plebs mea vos,* ibi vocabũtur filij Dei per diuinam adoptionẽ. Ioan. 1. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri his qui credũt in noĩe eius. Deindè cùm dicit. *Eſa. autem clamat, &c.* probat ppoſitum quãtum ad Iudæos per authoritatem Eſa. Et ponit duas authoritates, quarũ prima videtur pertinere ad oẽs credentes ex Iudæis. ſecũda ſpecialr̃ ad Apoſtolos, ibi, *Et ſicut prædixit, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt per Oſee pro Gentibus, *Eſaias autem clamat.* i. apertè loquitur pro conuerſione Iſrael. 58. Clama ne ceſſes quaſi tuba exalta vocem tuam. In hac aũt prima authoritate primò ponit paucitatem conuerſorum Iſrael dicens. *Si fuerit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris.* i. innumerabiles prę multitudine Gentium. Gene. 22. Multipli-

D

cabo ſemen tuum velut arenam maris, &c. 3. Regum. 4. Iuda & Iſrael innumerabiles quaſi arena maris. *Reliquiæ ſaluæ fient.* i. non oẽs nec maior pars, ſed aliqui pauci qui relinquentur ex excidio aliorum. Mich. 7. Factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemię. Ioſrã. 11. Reliquiæ ſecundum electionem gratię ſaluę factę ſunt. ſecundo, ibi; *Verbum enim conſummans, &c.* Aſsignat cauſam ſalutis, & primò ponit efficaciam euangelici verbi, dicens, *Verbum enim conſummans & abbreuians in æquitate.* Vbi notatur duplex efficacia euangelici verbi, prima eſt, quia *Conſummans.* i. pficiẽs, vt enim dicit̃ Heb. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Dñs aũt dicit Mat. 5. Non veni ſoluere legẽ, ſed adimplere: tum quia figuris legis veritatẽ adhibuit, tum quia pręcepta legis moralia debito modo expoſuit, & occaſiones tranſgrediendi abſtulit, & etiam eis conſilia perfectionis adiunxit. Vnde & iuueni diuiti Matt. 19. Quia omnia mandata legis ſeruauerat, dixit. Vnum tibi deeſt, ſi vis pfectus eſſe, vade & vende omnia quę habes, &c. Et propter hoc diſcipulis

Verbi diuini euangelici efficacia.

E ſuis dicebat, Matth.5. Eſtote perfecti ſicut & pater veſter
cœleſtis perfeſtus eſt. Secunda efficacia eſt abbreuiandi &
hæc conuenienter primę adiungitur, quia quanto aliquod
verbum eſt magis perfectum, tanto eſt altius, & per conſe
quens magis ſimplex & breue. Eſt autē verbum Euange-
lij abbreuians verba legis, quia oīa ſacrificia figuralia legis
in vno vero ſacrificio cōprehendit quo Chriſtus obtulit ſe
ipſum pro nobis hoſtiam vt dicitur Ephe.5. Omnia verò
pręcepta legis moralia in duobus pręceptis charitatis con-
cludit. Matth.22. In his duobus mandatis vniuerſa lex pen
det & ꝓphetę. Vnde dicit, *Abbreuians in æquitate.* Vel quia
nihil eſt prætermiſſum de multitudine figurarum & præ-
ceptorum legis, quin ſub breuitate Euangelij cōprehende-
retur. Vel quia nihil ipſorum remanet obſeruandum quod
eſt æquum ſm dictamen rationis naturalis Pſal. Omnia
mandata tua æquitas. ſubaudiendum eſt aūt erit, vt ſit ſen-
ſus, verbum euangelij erit abbreuians & conſummans in
æquitate. Secundò cùm dicit *Quod verbum, &c.* aſsignat ra-
F tionem pdictę efficacię, dicens, *Quia dominus ſuper terram* exi
ſtens. i. in terris tanquā homo inhabitans, ſecundum illud
Bar.3. Poſt hęc in terris viſus eſt, & cū hoībus cōuerſatus
eſt. Faciet verbum breuiatum, Perfectiua enim debet eſſe
verbum & maioris virtutis quod ipſe dn̄s Deus carnem
indutus locutus eſt per ſemetipſum, q̄ verba quę locutus
eſt per ꝓphetas, ſecundū illud Heb.1. Multipliarie multiſq;
modis olim Deus loquens patribus in ꝓphetis, &c. Vel ali
ter quia dominus. ſ. Deus pater *Faciet ſuper terram verbum bre-
uiatum.* i. incarnatum, qa filius Dei exinaniuit ſemetipſum
formam ſerui accipiēs. Dicitur autem exinanitum vel bre-
uiatum, non quia aliquid ſubtractum ſit plenitudini vel
magnitudini diuinitatis ipſius, ſed quia noſtram exilitatē
& paruitatem ſuſcepit. Habetur aūt hęc authoritas Eſa.10.
vbi ſecundum literam noſtram ſic dicitur. Si fuerit popu-
lus tuus Iſrael quaſi arena maris, reliquiæ conuertentur ex
eo. Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam Cōſum
mationem enim & abbreuiationem dominus Deus exer-
G cituum faciet in medio omnis terrę. Deinde cùm dicit,
Et ſicut prædixit Eſa. &c. inducit authoritatem pertinentē ſpe-
cialiter ad Apoſtolos, Dicens, *Et ſicut prædixit Eſa.1. Niſi domi-
nus ſabaoth.* i. exercituum vel virtutum *Reliquiſſet nobis* . ſ. ex
ſua miſericordia *Semen.* i. verbum euangelij Matt.13. Semē
eſt verbum Dei. Vel *ſemen,* id eſt Chriſtum. Gala.3. Et ſe
mini tuo qui eſt Chriſtus, vel *Semen.* i. Apoſtolos. Eſa.6,
Semen ſanctum erit id quod ſteterit in ea. *Sicut Sodoma facti
eſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus.* Grauius enim fuit pec-
catum Iudæorū q̄ Sodomorum. Trēn.4. Maior effecta eſt
iniquitas populi mei peccato Sodomorū, Et Eze.16. Non
fecit Sodoma ipſa & filiæ eius ſicut feciſti tu & filię tuę. Et
ideo q̄ Iudæi non ſunt totaliter exterminati ſicut Sodomi-
tę, eſt diuinę miſericordię imputandum. Trēn.3. Miſericor-
dię domini quia nō ſumus cōſumpti. Deinde cùm dicit,
Quid ergo dicemus. infert concluſionē ex dictis. Et primò q̄tū
ad Gentes. Secundò, quātum ad Iudęos, ibi, *Iſrael vero, &c.*
Circa primum duo facit. Primò concludit quod intendit,
H dicens, *Quid ergo dicemus* ex conſideratione prędictorū? Hoc
inquam, q̄ *Gentes apprehenderunt.* i. conſecutę ſunt iuſtitiā. ſ.
qua vocantur filij. 1. Cor.6, Et hoc quidem fuiſtis, ſed iuſti-
ficati eſtis. Et hoc quidem ex vocatione diuinę electionis
non ex meritis, quod patet per hoc q̄ dicit, *Quæ non ſectabā-
tur iuſtitiam,* ſecundum illud Ephe.2. Eratis in illo tempore
ſine Chriſto, alienati á conuerſatione Iſrael. Secundò expo
nit quod dixerat, *Iuſtitiam autem quæ* ex fide eſt, non eā quæ
in operibus conſiſtit. Non enim ad hoc Gentes conuerſæ
ſunt, vt iuſtitiam legalem obſeruent, ſed vt iuſtificētur per
Chriſti fidē. ſuprà 3. Iuſtitia aūt Dei per fidē Ieſu Chriſti.
Deinde cùm dicit, *Iſrael vero, &c.* inducit concluſionem
q̄tum ad Iudęos. Et primò concludit quod intendit, dicēs,
Iſrael vero. id eſt, populus Iudęorum *ſectando legem iuſtitiæ, in
legem iuſtitiæ non peruenit.* Dicitur lex iuſtitiæ lex ſpiritus vitæ,
per quam homines iuſtificantur, ad quam Iudæorum po-
pulus non peruenit: quam tñ ſectabať obſeruando vmbrā
huiꝰ ſpūalis legis, q̄ cōſiſtit i obſeruatiōibus legalibꝰ, Heb.
10. Vmbrā hñs lex futurorū bonorū. Vel ſectando legē iuſti
tiæ. i. legem Moyſi, quæ eſt lex iuſtitiæ ſi ſit bene intellecta:
quia docet iuſtitiam. Vel dicitur lex iuſtitiæ, quia facit ho-
mines iuſtos non verè, ſed exterius dum peccata vitantur,
non ex amore, ſed timore pœnæ quā lex infligebat. Eſa.51.
Audite me qui ſequimini quod iuſtum eſt, & quæritis do-
minum. Et in eodem. Audite me qui ſcitis iuſtū, populus
meus lex mea in cordibus eorū. Secundò aſsignat cauſam,
dicens, *Quare.* ſ. dum ſectarentur legem, ad legem iuſtitiæ
non peruenerunt, quia. ſ. non per debitam viam ſectaban-
tur. Et hoc eſt q̄ ſubdit, *Quia non ex fide,* ſ. Chriſti quęrebāt
iuſtificari, ſed quaſi ex operibus legis. Sequebantur enim
figuram & repudiauerunt veritatem. ſuprà 3. Ex operibus
legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo. Tertiò ma-
nifeſtat cauſam propoſitam, & primò proponit manifeſta
tionem, dicens, *Offenderunt enim in lapidem offenſionis,* id eſt, ad
Chriſtum qui aſsimilatur lapidi offenſionis, in hoc q̄ ſicut
lapis in quem homo offendit non cauetur propter ſuā par-
F uitatem: ita Iudæi videntes Chriſtum infirmitate noſtra
contentum, non cauerunt in eum offendere. Eſa.53. Quaſi
abſconditus vultus eius, & deſpectus, vnde non reputaui-
mus eum. Hiere.13. Antequam offendant pedes veſtri ad
montes caliginoſos, id eſt, ad Chriſtum & eius apoſtolos
qui dicuntur montes caliginoſi propter hoc quod eorum
dignitas & magnitudo latebat. Secundò ad hoc inducit au
thoritatem, dicens, *Sicut ſcriptum eſt in Eſa.* ſ. Componit autem
Apoſtolus verba Eſa. in diuerſis locis ſcripta. Nam Eſa.28.
dr̄. Ecce ego mittam in fundamētis Sion lapidē. Lapidē an
gularem, probatum, pretioſum in fundamento fundatum,
Qui crediderit non feſtinet. Et hinc ſumitur principium au
thoritatis, *Ecce ponam in Sion, lapidem,* ſ. quaſi fundamentum,
in quo deſignatur q̄ Chriſtus diuina ordinatione conſtitu
tus erat eccleſię fundamentum. 1. Corinth.3. Fundamētum
aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt,
quod eſt Chriſtus Ieſus. Legitur etiam Eſa.8. In lapidem
autem offenſionis & petram ſcandali duabus domibus
G Iſrael. Et hinc ſumitur medium authoritatis quo dicit, *La-
pidem offenſionis & petram ſcandali,* vt offenſio referatur ad igno
rantiā, quia vt dicitur 1. Corint.2. Si cognouiſſent nunquā
dominum glorię crucifixiſſent. Scandalum autem referen
dum eſt ad impactionem & caſum, quo per infidelitatem
ceciderunt, Chriſtum & eius apoſtolos perſequentes 1. Co
rinth.1. Nos prędicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis
quidem ſcādalum, Luc.2. Ecce hic poſitꝰ eſt in ruinā, &c.
Finis autem authoritatis ſumitur Exod.28. Qui crediderit
non feſtinet, loco cuius hic dicitur. Omnis qui credit in eū
non confundetur, quia. ſ. conſequetur mercedem ab eo.
Eccle.2. Qui timetis Deum credite illi, & non euacuabitur
merces veſtra. Ponit autem Apoſtolus hæc verba ſecundū
literam 70. Et ad hunc ſenſum pertinet quod in litera no-
ſtra dicitur. Qui crediderit non feſtinet. Ille enim feſtinare
videtur, qui deluſum ſe reputat, quia cito non adipiſcitur
quod ſperabat.

Chřs la[…] di offen[…] nis comp[…] ratur p[…] pter eius […] firmitat[…]

CAPIT. X. LECTIO I.

H Tangitur Iudæorum caſus, oratq; pro eis, quia nec vniuerſalis,
nec irreparabilis eſt, & licet miſeratione dignus, nō
tamen penitus excuſabilis.

*FRatres voluntas quidem cordis mei & obſe-
cratio ad Deum fit pro illis in ſalutem. Teſti-
monium enim perhibeo illis, quòd æmulatio-
nem quidem Dei habent, ſed non ſecundum
ſcientiam. Ignorantes enim iuſtitiam Dei, & ſuam quæ-
rentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti. Finis enim
legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti, Moyſes enim
ſcripſit, quoniam iuſtitiam quæ ex lege eſt, qui fecerit ho-
mo, viuet in ea. Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit:
Ne dixeris in corde tuo, quis aſcendet in cœlum? id eſt,
Chriſtum deducere: aut quis deſcendet in abyſſum? hoc eſt
Chriſtum à mortuis reuocare. Sed quid dicit ſcriptura?*

Prope

Propè eſt verbum in ore tuo, Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus: quia ſi cõfitearis in ore tuo dominum Ieſum, & in corde tuo credideris quòd Deus illũ ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit quomodo per electionẽ gratiæ Dei Gentiles ſunt ad fidem vocati, & etiam aliqui ex Iudæis de maiori parte populi Iudaici offendentibus & ſcandalizatis, hic agit ſpecialiter de caſu Iudæorum. Et circa hoc tria facit. Primò manifeſtat cauſam caſus eorũ, quẽ ſuprà tetigerat: ex qua oſtenditur caſus eorum eſſe miſerãdus. Secundò, oſtendit caſum eorũ non eſſe vniuerſalẽ. 11. cap. ibi, *Dico ergo. nunquid, &c.* Tertiò oſtendit caſum eorum non eſſe inutilẽ neq; irreparabilẽ, ibi, *Dico ergo nunquid, &c.*

Circa primum duo facit. Primò oſtendit caſum eorum eſſe miſerandum ex ſua cauſa. Secundò oſtendit ꝙ non eſt totaliter excuſabilis, ibi, *Sed dico, nunquid non audierunt? &c.* Circa primũ duo facit. Primò oſtendit ſe ad Iudæos habere miſerationis affectum. Secundò oſtendit cauſam miſerationis, ibi, *Teſtimonium enim illis perhibeo, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt ꝙ Iudæi in legem iuſtitiæ non peruenerunt, propter hoc ꝙ offenderunt in lapidem offenſionis: nec tamen contra eos indignor, ſed eorũ miſereor. Et ideò dico vobis ò *Fratres* qui conuerſi eſtis tam ex Gentibus q̃ ex Iudæis. Mat. 23, Omnes vos fratres eſtis. *Voluntas quidem cordis mei.* i. ex intimo cordis affectu procedens eſt ad ſalutem eorum, vt. ſ. ipſi ſaluentur, ſicut & ego ſaluatus ſum. 1, Cor. 7. Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum, Act. 26. Opto apud Deum omnes qui audiũt tales fieri, qualis & ego ſum. Et in hoc Deo conformabantur, qui vt dicitur 1. Tim. 2. vult omnes homines ſaluos fieri, Nec ſola voluntas eſt in ſalutẽ eorum, ſed etiam voluntatis effectus, vnde ſubdit, *Et obſecratio.* ſ. mea *Fit ad Deum pro illis in ſalutem.* 1. Reg. 12. Abſit à me hoc peccatum in domino, vt ceſſem orare pro vobis. Iaco. vlti. Orate pro inuicem vt ſaluemini. Et ex hoc patet, ꝙ orandum eſt pro infidelibus vt ſaluentur, quia & ipſa fides eſt donum Dei. Ephe. 2. Gratia ſaluati eſtis per fidem & non ex vobis, Dei enim donum eſt. Deinde cùm dicit, *Teſtimonium enim, &c.* aſsignat cauſam ſuę miſerationis, quia. ſ. non ex certa malitia, ſed ex ignorantia peccabant, Et circa hoc tria facit. Primò enim proponit eorum ignorantiam. Secundo oſtendit quid ignorabant, ibi, *Ignorantes enim Dei, &c.* Tertio oſtendit veritatẽ eorum quę ignorabant, ibi, *Moyſes enim dicit, &c.* Dicit ergo primò. Ideo ſalutem eorum volo & propter hoc oro, miſertus eorũ, quia teſtimonium perhibeo de illis ꝙ *Aemulationem quidem Dei habent.* ſ. quia zelo Dei Chriſtum & eius membra perſequuntur, Io. 16. Venit hora in qua omnis qui interficit vos: arbitretur obſequium ſe præſtare Deo. Et huius rei teſtis eſſe poterat, quia & ipſe aliquando fuerat in ſimili cauſa. Phil. 3: Secundum æmulationem perſecutus ſum eccleſiam Dei, *ſed non ſecundum ſcientiam:* quia ſcilicet eorum zelus per rectam ſcientiam non ordinatur dum ignorant veritatem. Eſa. 5. Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam 1. Cor. 14. Si quis autem ignorat, ignorabitur.

Deinde cùm dicit, *Ignorantes enim, &c.* oſtendit cuius rei ſcientiam non haberent. Et primo proponit, quod intẽdit. Secundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Finis enim legis Chriſtus, &c.* Dicit ergo primo. Rectè dico ꝙ non ſecundũ ſcientiam: *Ignorantes enim Dei iuſtitiam.* ſ. qua Deus per fidẽ iuſtificat. ſuprà 3. Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti. *Et quærentes ſtatuere* i. firmare ſuam. ſ. iuſtitiam quæ conſiſtit in operibus legis, quæ ſecundum eorum opinionem non expectabat aliquid à Deo, ſed ſolũ ex arbitrio operantium erat, Et ideo dicit eorum eſſe iuſtitiam quaſi humanam & non diuinam, ſecundum illud ſuprà 4. Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriam. ſ. apud homines, ſed non apud Deum. *Iuſtitiæ enim Dei non ſunt ſubiecti.* i. nolunt ſubijci Chriſto, per cuius fidem iuſtificantur hoĩes à Deo. Pſal. Nonne Deo ſubiecta erit anima mea? ſuprà 3. Vt ſubditus fiat omnis mundus Deo. Exo. 10. Vſquequo non vis ſubijci mihi? Deinde cùm dicit, *Finis legis Chriſtus, &c.* ma-

A nifeſtat quod dixerat. ſ. eos Dei iuſtitiam ignorare, & ꝙ ei ſubijci nolunt, cùm tamen iuſtitiã legalem ſtatuere velint. Circa quod conſiderandum eſt, ꝙ ſicut etiam Philoſophi dicunt, intentio cuiuslibet legislatoris eſt facere homines iuſtos: vnde multomagis lex vetus hoĩbus diuinitus data ordinabatur ad faciendum homines iuſtos. Hanc tamẽ iuſtitiam, lex per ſemetipſam facere non poterat, quia neminem ad perfectum adduxit lex, vt dicitur Heb. 7. Sed ordinat homines in Chriſtum quem promittebat & præfigurabat. Gal. 3. Lex pedagogus noſter fuit in Chriſto, vt ex fide iuſtificemur, & hoc eſt ꝙ dicit, Chriſtus enim eſt finis legis, ad quem. ſ. tota lex ordinatur. Pſal. Omnis conſummationis vidi finem. *Finis inquam, ad iuſtitiam, &c.* ſ. homines per Chriſtum iuſtitiam conſequantur, quam lex intendebat. ſuprà 8. Quod impoſsibile erat legi, mittens Deus filiũ ſuum, damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Et hoc dico omni credenti, quia per fidẽ ſuos iuſtificat. Ioan. 1. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri

B his qui credunt in nomine eius. Deinde cùm dicit. *Moyſes enim. &c.* probat veritatẽ eorum quæ Iudæi ignorabãt. ſ. ꝙ iuſtitia Dei ſit perfectior q̃ iuſtitia legalis. Et hoc authoritate ipſius Moyſi veteris legislatoris. Primò ergo per eius verba oſtendit conditionem iuſtitiæ legalis. Secundò conditionẽ iuſtitiæ fidei, ibi, *Quæ autem ex fide eſt. &c.* Dicit ergo primò, Rectè diſtinxi iuſtitiam humanam à iuſtitia Dei. *Moyſes enim ſcripſit,* Leuit. 18. *Quoniam homo qui fecerit iuſtitiam quæ ex lege eſt,* viuet in ea. vbi ſic litera noſtra habet, Cuſtodite leges meas atq; iudicia quæ faciens homo, viuet in eis. Et Ezec. 20. Iudicia mea proiecerunt quę faciens homo, viuet in eis, quia. ſ. hoc commoditatis conſequebatur homo per legis obſeruantiam, ne occideretur tanquam legis tranſgreſſor. Heb. 10. Irritam quis faciens legem Moyſi, abſque vlla miſericordia moritur. Leuit. 20. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur, & ſic de alijs. Poſſumus vlterius dicere ꝙ per legis obſeruationem homo ordinatur in vita præſenti: promittebat enim lex temporalia bona, & quæ-

C dam mandabat, quæ ad ordinationem carnalis vitæ pertinebant. Heb. 9. Iuſtitijs carnis vſq; ad tempus correctionis impoſitis. Sed cõtra videtur eſſe quod dominus dicit Mat. 19. quærenti quid boni faciam vt habeam vitam æternã? Reſpondit. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Vnde & ſuprà 5. ſuper illud. Lex autem ſubintrauit. dicit quędã gloſſ. Iuſtitia legis ſuo tempore cuſtodita, non ſolùm bona temporalia, ſed & vitam conferebat æternam: ſed hæc intelligenda ſunt ſecundum ſpiritualem ſenſum legis, qui pertinet ad fidem Chriſti. Sed quod hìc dicitur, refertur ad interiorem legis ſenſum, ſecundum quem lex de vita æterna mentionem non faciebat. Deinde cùm dicit, *Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, &c.* inducit authoritatem Moyſi de iuſtitia fidei. Et primò Moyſes oſtendit certitudinem fidei, quæ debet eſſe in corde hominis, Secundò fidei effectum, ibi, *Sed quid dicit ſcriptura, &c.* Dicit ergo primo, non ſolùm loquitur Moyſes de iuſtitia legis, ſed etiam ipſe ſic dicit de iuſtitia quæ eſt ex fide. *Quæ autem eſt ex fide iuſtitia,* ſic dicit. i. ſic lo-

D quitur in corde hominis, *Ne dixeris in corde tuo.* ſ. dubitando. *Quis aſcendit in cœlum?* quaſi hoc impoſsibile reputans, ſicut & Prouer. 30. quęritur. Quis aſcendit in cœlum atq; deſcẽdit, quia. ſ. hoc tenere quaſi impoſsibile, eſt deducere Chriſtum à cœlo. i. aſſerere ꝙ Chriſtus non ſit in cœlo, contra id quod dicitur. Io. 3. Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo. Epheſ. 4. Qui deſcendit ipſe eſt, & qui aſcendit ſuper omnes cœlos. Aut etiam ne dixeris. *Quis deſcendit in abyſſum.* id eſt in infernum, quaſi reputans hoc eſſe impoſsibile. hoc enim negare. *Eſt reuocare Chriſtum ex mortuis.* ſ. negare eum non eſſe mortuum. Ipſe enim moriens in abyſſum deſcendit. Eccle. 24. Penetrabo inferiores partes terræ. Et ſecundum hoc prohibet dubitari de duobus articulis fidei Chriſti. ſ. de eius aſcenſione & de eius morte & deſcenſu ad inferos, quorum primum pertinet ad maximam Chriſti exaltationem: ſecundum ad maximam eius humiliationem. Poteſt autem & aliter exponi, vt dicatur nobis certitudo

duorum

duorum articulorum. Primò quidem incarnationis, quâ de cœlis ad terram deſcendit: vt ſit ſenſus. *Ne dixeris in corde tuo, quis aſcendit in cœlum,* & exponitur ſupplendo .i. *Chriſtum deducere:* quaſi dicat. Quis aſcendit in cœlum ad deducendum Chriſtum ad nos? quod quidem non fuit neceſſariũ; quia ipſe propria virtute deſcendit. Secundò autem reſurrectionis, cùm ſubdit. *Aut etiam* ne dixeris, *quis deſcendit in abyſſum,* & ſupplendo additur. Hoc eſt *Chriſtum ex mortuis reuocare:* quaſi dicat. Illuc deſcendit vt inde poſſet Chriſtum reuocare ſicut ex perſona inſipientium dicitur. Sap. 2. Non eſt qui agnitus ſit reuerſus ab inferis. Et hic ſenſus cõgruit verbis Moyſi. dicitur enim Deut. 30. ſm literã nr̃am. Mandatum quod ego præcipio tibi hodie; non ſupra te eſt, neq; procul poſitum, neq; in cœlo ſitum, vt poſsitis dicere. Quis noſtrum valet ad cœlum conſcendere, vt deferat illud ad nos? Nec eſt inconueniens ſi quod Moyſes dixit de mandato legis, hoc Apoſtolus attribuit Chriſto: quia Chriſtus eſt verbum Dei, in quo ſunt omnia Dei mandata. Sic ergo in-

F telligendum eſt quod dixit. Quis aſcendit in cœlum .i. Chriſtum deducere. Ac ſi dicat. Quis poteſt in cœlum conſcendere, vt verbum Dei inde deferat ad nos? Et idem eſt dicẽdum in alio quod ſequitur. Deinde cùm dicit, *Sed quid dicit ſcriptura, &c.* oſtendit fructum fidei per eiuſdem authoritatem. Et primò proponit authoritatem. Secundò exponit eam, ibi, *Hoc eſt verbum fidei, &c.* Tertiò probat expoſitionem eſſe conuenientem, ibi, *Corde enim creditur, &c.* Dicit ergo primò, *Sed quid dicit ſcriptura?* Hoc inquam. *Prope eſt verbum in ore & in corde tuo.* Sic enim poſt p̃miſſa verba Deut. ſequit̃, Iuxta te eſt ſermo valde in ore tuo & in corde tuo. Quaſi dicat, non ſoliciteris q̃ tibi deſit verbum fidei iuſtificantis, propter hoc q̃ Chriſtus eſt in cœlo ſecundum naturam diuinam, aut q̃ deſcendit in infernum propter mortẽ humanitatis, quia ipſe deſcẽdens de cœlo, & reſurgens ab inferis, impreſsit verbum fidei in ore tuo & in corde tuo. Vnde q̃ dicit, *Prope eſt:* poteſt referri ad hoc q̃ verbũ Dei ſumus adepti per Chriſtum incarnatum & reſurgentem.

G Heb. 2. Quę cũ initium accepiſſet enarrari per dñm. Hie. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Vel ſecundũ glo. q̃ dicit, *Prope,* referendum eſt ad vtilitatem ſecundum q̃ dicimus, propè apud nos eſſe quod nobis eſt commodum & vtile. Verbo enim Dei cor noſtrum mundat̃. Io. 15. Iam vos mũdi eſtis propter ſermonem quẽ locutus ſum vobis. Vel poteſt referri ad hoc q̃ verba fidei & ſi ſint ſupra rationem; Eccl. 3. Plurima ſupra ſenſum hominis mõſtrata ſunt tibi; non tñ ſunt contra rationem, quia veritas non poteſt eſſe veritati cõtraria. Pſal. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. Deinde cùm dicit. *Hoc eſt verbum, &c.* exponit authoritatem prędictam. Et primò oſtendit q̃ ſit illud verbũ de quo Moyſes loquitur, dicens. *Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus.* 2. Timo. 4. Prædica verbum. Hier. 23. Qui habet ſermonem meum loquatur ſermonem verè. Secundò exponit quomodo hoc verbum eſt in ore per confeſsionem, & in corde per fidem. Et hoc eſt q̃ ſubdit, q̃ *Si confitearis in ore tuo dominum Ieſum Chriſtum.* ſ. recognoſcens eum dominum ſubijciendo ſibi tuum affectum, ſecundum quod dicitur 1.

H Cor. 12. Nemo poteſt dicere, dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Et iterum, *Si credideris in corde tuo.* ſ. fide formata quæ per dilectionem operatur, vt dicitur Galat. 5. *Quod Deus excitauit illum a mortuis.* Pſal. Tu autem domine miſerere mei & reſuſcita me (quia vt dicitur 2. Cor. vlt. Reſurrexit ex virtute Dei, quæ eſt cõmunis ſibi & patri) *ſaluus eris,* ſ. ſalutẽ æterna: de qua dicitur Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in domino ſalute ęterna. Quòd autem dicit, *Dominum Ieſum:* ad myſtẽrium incarnationis refertur. Quòd autẽ ſequitur *Chriſtum,* manifeſtè ad reſurrectionem refertur. De quibus duobus articulis ſuprà fecerat mentionem.

LECTIO SECVNDA.

Per fidem, & fidei confeſsionem, homo ſalutem conſequitur, quæ fides, eſt ex auditu verbi Chriſti.

CORde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Dicit enim ſcriptura. Omnis

E *qui credit in illum, non confundetur. Non enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomõ credent ei quem non audierũt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo verò prædicabunt niſi mittantur? Sicut ſcriptum eſt. Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. Sed non omnes obediunt euãgelio. Eſaias enim dicit. Domine quis credidit auditui noſtro? Ergo fides ex auditu, auditus aũt per verbũ Chriſti.*

Poſtq̃ pręmiſerat Apoſtolus exponendo verbũ Moyſi, q̃ confeſsio oris & fides cordis operantur ſalutem, proponẽs hoc cauſa exẽpli in duobus articulis, de qb⁹ videbat̃ Moyſes feciſſe mẽtionẽ: hîc ꝓbat qđ dixerat in vñ. Et circa hoc

F tria facit. Primò oñdit q̃ per fidẽ & confeſsionẽ hõ cõſequitur ſalutem. Secundò ponit ſalutis ordinem, ibi, *Quomodo ergo inuocabunt, &c.* Tertio infert quandam concluſionem ex dictis, ibi, *Ergo fides ex auditu, &c.* Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, dicens, Rectè dico q̃ ſi confitearis ore & credas corde, ſaluus eris. *Corde enim creditur* ab homine *ad iuſtitiam.* i. ad hoc vt iuſtitiam per fidem conſequãtur. ſuprà 5. Iuſtificati igitur ex fide. Signanter autem dicit, *Corde creditur,* i. voluntate. Nam cætera quę ad exteriorem Dei cultum pertinent, poteſt homo nolens, ſed credere non poteſt niſi volens. Intellectus enim credentis non determinatur ad aſſentiendum veritati ex neceſsitate rationis ſicut intellectus ſcientis, ſed ex voluntate: & ideo ſcire nõ pertinet ad iuſtitiam hominis quæ eſt in voluntate, ſed crẽdere. Geñ. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Poſtquam autem homo eſt iuſtificatus per fidem, oportet q̃ eius fides per dilectionem operetur ad conſequendam ſalutem. Vnde ſubdit, *Ore autem confeſſio fit*

G *ad ſalutem.* ſ. æternam conſequendam. Eſa. 51. Salus autem mea in ſempiternum erit. Eſt autem triplex confeſsio neceſſaria ad ſalutem. Primò quidem confeſsio propriæ iniquitatis, ſecundum illud Pſal. Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino, quæ eſt confeſsio pœnitentis. Secunda confeſsio eſt per quam homo confitetur Dei bonitatem miſericorditer beneficia præſtantis. Pſal. Confitemini domino quoniam bonus, & hęc eſt confeſsio gratias agentis. Tertia eſt confeſsio diuinę veritatis. Mat. 10. Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo & hæc confeſsio eſt credentis, de qua nunc Apoſtolus loquitur. Hæc autem eſt neceſſaria ad ſalutem pro loco & tempore, quando. ſ. expoſcit fides alicuius. ſ. à perſecutore fidei, vt quãdo periclitatur fides alienæ ſicut pręcipuè prælati debent prædicare fidem ſubditis ſuis. Et ideo baptizati liniuntur chriſmate in fronte ſigno crucis, vt ipſum crucifixũ confiteri non erubeſcãt. ſuprà 1. Non enim erubeſco euangelium. Ita eſt autem & de omni-

Cõfeſsio triplex neceſſaria ad ſalutem.

H bus virtutum actibus, qui pro loco & tempore ſunt neceſſarij ad ſalutem. Nam præcepta affirmatiua quæ de his dantur, obligant ſemper, ſed non ad ſemper. Secundo, ibi, *Dicit enim ſcriptura, &c.* probat per authoritatem, dicens. Dicit enim ſcriptura ſcilicet Eſa. 28. *Omnis qui credit in illum,* fide. ſ. formata. *Non confundetur.* ſ. quaſi deficiens à ſalute. Eccl. 2. Qui timetis dominum credite illi. & non euacuabitur merces veſtra. Litera verò noſtra habet. Qui crediderit non feſtinet. vt ſuprà dictum eſt. Tertio, ibi, *Non enim eſt diſtinctio, &c.* probat hoc eſſe vniuerſaliter intelligendum cũ Eſaias ĩdefinitè hoc proponat. Et primò proponit quod intendit, dicens, Ideo dictum eſt. *Omnis qui credit, &c. Non enim eſt diſtinctio* quantum ad hoc *Iudæi & Græci.* Coll. 3. Vbi nõ eſt Gentilis & Iudæus, circuncifio & præputium, &c. Secundo probat per rationem quæ duplici modo innititur, quorum primum tangit, dicens. *Nam idem dominus omnium.* ſuprà 3. An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? Pſal. Rex omnis terræ Deus? Et ideo ad ipſum pertinet prouidere

uidere omnium ſaluti. Secundum medium tangit, dicens,
Diues eſt in omnes qui inuocant illum. Si enim non eſſet tantę boni-
tatis q ſufficeret ad ſatiſfactionem vtriuſq, poſſet putari
q non omnibus credentibus prouideret: ſed diuinę bonita
tis eius & miſericordię indeficientes ſunt. ſuprà 2. An diui-
tias bonitatis eius contemnis? Ephe. 2. Deus autem qui di-
ues eſt in miſericordia, &c. Tertiò probat idem per autho-
ritatem quę habetur Ioel. 2. *Omnis quicunque inuocauerit nomen
domini, ſaluus erit.* Eſt autem inuocare, in ſe vocare per affe-
ctum & deuotum cultum. Pſal. Inuocabit me & ego exau
diam eum. Deinde cùm dicit. *Quomodo ergo inuocabunt, &c.*
Ponit ordinem, quo quis vocatur in ſalutem, quę eſt ex fi-
de. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit q ea quæ ſunt po
ſteriora in hoc ordine, ſine prioribus eſſe non poſſunt. Secũ
dò oſtendit q poſitis prioribus, non eſt neceſſarium poſte-
riora poni, ibi, *ſed non omnes obediunt euangelio.* Circa primum
duo facit. Primò ponit ordinem eorum quæ requiruntur
ad ſalutem. Secundò confirmat quod ſuppoſuerat per au-
B
thoritatem, ibi, *ſicut ſcriptum eſt.* Ponit autẽ primò quinq
per ordinem, incipiens ab inuocatione ad quam ſecũdum
authoritatem prophetæ, ſequitur ſalus. Dicit ergo. *Quomo-
do ergo inuocabunt in quem non crediderunt?* quaſi dicat. Sine dubio
inuocatio ſalutem facere non poteſt, niſi fide præcedente.
Pertinet autem inuocatio ad cõfeſsionem oris quæ ex fide
cordis procedit. Pſal. Credidi, propter quod locutus ſum.
2. Cor. 4. Nos credimus propter quod & loquimur. Secun
dò à fide aſcendit vel procedit ad auditum, dicens, *Aut quo
modo credent ei quem non audierunt?* Ille enim homo credere dici-
tur quæ ſibi ab alijs dicuntur quæ ipſe nõ videt. Io. 4. Iam
non propter tuam loquelam credimus: ipſi enim audiui-
mus & ſcimus quia hic eſt vere ſaluator mundi &c. Eſt au
tem duplex auditus. Vnus quidem interior, quo quis au-
dit à Deo reuelante. Pſal. Audiam quid loquatur in me do
minus Deus. Alius autem auditus eſt, quo aliquis audit ab
homine exterius loquente. Act. 10. Adhuc loquente Petro
verba hæc, cecidit ſpiritus ſanctus ſuper omnes qui audie
C
bant verbum. Primus autem auditus non cõmuniter per-
tinet ad omnes, ſed propriè pertinet ad gratiam ꝓphetiæ,
quæ eſt gratia gratis data diſtinctè aliquibus, ſed nõ omni
bus, ſecundum illud 1. Cor. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt.
Sed quia nunc loquitur de eo quod indiſtinctè, ad omnes
pertinere poteſt, ſecundum illud quod ſuprà dixit. Non
enim eſt diſtinctio, ideo relinquitur q hoc ſit intelligẽdum
de ſecundo auditu. Et ideo ſubdit. *Quomodo ergo audient ſine
prædicante?* Auditus enim exterior eſt paſsio quædam au-
dientis, quę abſq actione loquentis eſſe non poteſt. Vnde
& dominus mandauit diſcipulis, Matt. vlt. Euntes in mun-
dum vniuerſum prædicate euangelium omni creaturę. Ea
vero quæ fidei ſunt, prædicatores à ſemetipſis non habent,
ſed à Deo. Eſaiæ 21. Quæ audiui à domino Deo exercituũ
annunciaui vobis. 1. Co. 11. Ego enim accepi à domino qđ
& tradidi vobis. Et ideo ꝓpheta quartò ſubdit. *Quomodo ve
ro prædicabunt niſi mittantur?* quaſi dicat. Non dignè. Hier. 23.
Non mittebam & ipſi currebant. Mittuntur autem aliqui
D
à domino dupliciter. Vno modo immediatè ab ipſo Deo
per inſpirationẽ internam, Eſa. 48. Et nunc dominus Deus
miſit me, & ſpiritus eius. Huius autem miſsionis ſignum
quandoq quidem eſt ſacræ ſcripturę authoritas, vnde Ioã
nes baptiſta cum quæreretur ab eo quis eſſet, authoritatẽ
prophetę induxit, dicẽs, Ego vox clamantis in deſerto, di-
rigite viam domini, ſicut dixit Eſaias propheta, vt legitur
Io. 1. Quandoq autem ſignum huius miſsionis eſt veritas
eorum quæ annuntiantur. Vnde per contrarium dicitur
Deut. 18. Quod hoc habebit ſignum q in nomine domini
Propheta prædixerit & non euenerit, hoc dominus non
eſt loquutus. Quandoq vero ſignũ huius miſsionis eſt ope-
ratio miraculi. Vnde dicitur Exod. 4. Quòd cum dixiſſet
Moyſes domino, non credent mihi nec audient vocem. ſ.
illi ad quos mittor, dominus dedit ei poteſtatem ſigna fa-
ciendi. Nec tamen iſta duo vltima ſufficienter demonſtrãt
Dei miſsionem, pręſertim cum aliquis annuntiat aliquid
contra fidem. Dicitur enim Deut. 13. Si ſurrexerit in medio

uplex eſt
iditus &
l fidem re
iritus in-
nos.

A
tui propheta & prædixerit ſignum atq portẽtum & eue-
nerit quod locutus eſt & dixerit tibi, eamus & ſequamur
Deos alienos, non audies verba illius. Alio modo mittun-
tur aliqui à Deo mediante authoritate prælatorum qui
gerunt vicem Dei. 2. Cor. 8. Miſimus cum illo fratrem no
ſtrum cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias.
Deinde cum dicit. *Sicut ſcriptum eſt,* inducit authoritatẽ
ad probandum hoc vltimum quod dixerat de miſsione p̃
dicatorum, dicens, Sicut ſcriptum eſt, &c. Eſa. 52. *Quam
ſpecioſi pedes euangelizantium pacem euangelizantium bona.* vbi litera
noſtra ſic habet. Quàm pulchri ſupra montes pedes præ-
dicantis & annuntiantis pacem annũtiantis bonum. Et ſi-
militer habetur Naum 1. Ecce ſuper montes pedes euange
lizantis & annuntiantis pacem. In his autem verbis primò
cõmendatur proceſſus prædicatorum cùm dicit. *Quam ſpe-
cioſi pedes,* quod dupliciter poteſt intelligi. Vno modo vt p
pedes intelligantur eorum proceſſus, quia. ſ. ordinatè prò-
cedunt, nõ vſurpantes ſibi p̃dicationis officium. Cantic. 7.
B
Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia princi-
pis. Alio modo poſſunt intelligi per pedes, affectus, qui re
ctitudinem habent dum non intentione laudis aut lucri
verbum Dei annuntiant, ſed propter hominum ſalutem
& Dei gloriam. Eze. 1. Pedes eorum pedes recti. Secundò
tangit prædicationis materiam, quę quidem eſt duplex.
Prædicant enim ea quæ ſunt vtilia ad vitam præſentem,
quod deſignat cùm dicit, *Euangelizantium pacem.* ſ. triplicem.
Primò quidem annunciant pacem quam Chriſtus fecit in
ter homines & Deum, 2. Cor. 5. Deus erat in Chriſto mun
dum reconcilians ſibi. Et poſuit in nobis verbum reconci-
liationis. ſuprà 5. Pacem habeamus per Ieſum Chriſtum
ad dominum, Secundò annunciant pacem habendam cũ
omnibus hominibus. infrà 12. Si fieri poteſt quod ex vo-
bis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Tertiò
annuntiant ea per quæ homo poteſt habere pacem in ſe-
metipſo. Pſal. Pax multa diligentibus legem tuam domi-
ne. Et ſub his tribus continentur omnia quæ in hac vita ſunt
C
vtilia ad ſalutem, vel quantum ad Deum, vel quantum ad
proximum, vel quãtum ad ſemetipſum. Prædicant etiã ea
quæ ſperamus habere in alia vita. Et quantum ad hoc di-
cit, *Euangelizantium bona.* Lucæ 12. Super omnia bona ſua
conſtituet eum. Deinde cùm dicit. *Sed non omnes obediunt
euangelio, &c.* oſtendit ex prioribus non ſemper ſequi poſte
riora, licet enim non poſsit eſſe q quis credat niſi audiat à
prædicante, non tamen quicunque audit à prædicante
credit, & hoc eſt quòd ſubdit, Sed non omnes obediunt
euangelio. 2. Theſ. 3. Non enim omnium eſt fides. Hoc
autem dicit ideo, vt oſtendatur q verbum exterius loquẽ
tis, non eſt cauſa ſufficiens fidei, niſi cor hominis attraha-
tur interius virtute Dei loquentis. Io. 6. Omnis qui audiuit
a patre meo, & didicit, venit ad me. & ſic q homines cre-
dunt, non eſt attribuendum prædicatoris induſtriæ. Per
hoc etiam oſtenditur q omnes increduli non excuſantur
à peccato, ſed illi qui non audiunt & non credunt. Io. 15. Si
non veniſſem & locutus eis non fuiſſem, peccatum nõ ha-
D
berent. Nunc autem excuſationem non habent de peccato
ſuo. Et hoc etiam magis conſonat his quæ Apoſtolus po-
ſterius dicet. Secundò ad hoc inducit authoritatem cùm
ſubdit, *Eſaias enim dicit. Domine quis credidit auditui noſtro?* quaſi
diceret, Rarus Ezec. 1. Increduli & ſubuerſores ſunt rerũ.
Miche. 7. Factus ſum ſicut qui colligit in autũno racemos
vindemiæ. Quod quidem Eſaias dixit præuidens Iudæo-
rum infidelitatem futuram Eccl. 48. Spiritu magno vidit
vltima, &c. Dicit autem, auditui noſtro, vel ꝓpter id quod
à Deo audierunt, ſicut dicitur in Abdia, Auditum audiui-
mus à domino, & legatos ad Gentes miſit. Vel propter id
q homines ab apoſtolis audiebant. Ezec. 33. Audiunt ver-
ba tua & non faciunt ea. Deinde cùm dicit. *Ergo fides ex
auditu, &c.* infert concluſionem ex dictis, dicens, Ergo ex
quo aliqui non credunt niſi audierint, fides eſt ex auditu.
Pſal. In auditu auris obediuit mihi. Sed contra videtur
eſſe q fides eſt virtus infuſa diuinitus. Phil. 1. Vobis datũ
eſt ut in ipſum credatis, Dicendum eſt ergo q ad fidem
duo

Veritas rei
prædicatę,
& operatio
miraculi nõ
ſemper pro
bãt ſufficiẽ
ter miſſio-
nem eſſe a
deo.

duo requiruntur. Quorum vnum eſt cordis inclinatio ad credendum, & hoc non eſt ex auditu, ſed ex dono gratiæ. Aliud autem eſt determinatio de credibili, & iſtud eſt ex auditu. Et ideo Cornelius qui habebat cor inclinatum ad credendum, neceſſe habuit, vt ad eum mitteretur Petrus q̃ ſibi determinaret quid eſſet credendum. Ex eo verò ꝙ dixerat. *Quomodo audient ſine prædicante? & quomodo prædicabunt niſi mittantur?* concludit, *Auditus autem.* ſ. credentium eſt per verbum prædicatorum, quod eſt *verbum chriſti.* Vel quia eſt de Chriſto. 1. Co. 1. Nos prædicamus Chriſtum Ieſum, vel quia a Chriſto habent ꝙ mittãtur. 1. Cor. 11. Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis.

LECTIO TERTIA.

Iudęorum caſus inexcuſabilis eſſe oſtenditur, quia ignorantia eorum voluntaria fuit, & per legem, per Prophetas ac poſtremo per ipſos Apoſtolos quicquid audiendum erat, audierunt de Chriſto.

SEd dico. Nunquid non audierunt? Et quidem, In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed dico, Nunquid Iſrael non cognouit? Primus Moyſes dicit. Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem: in gentem inſipientem, in iram vos mittã. Eſaias autem audet & dicit. Inuentus ſum à non quærentibus me, palàm apparui his qui me non interrogabant. Ad Iſrael autem dicit. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, ſed contradicentem mihi.

F Poſtquam Apoſtolus oſtendit caſum Iudęorũ eſſe miſerandum, quia ex ignorantia peccauerunt, hic oſtendit ꝙ eorum talis caſus non eſt excuſabilis ex toto: quia eorum ignorantia non fuit inuincibilis, vel ex neceſſitate exiſtẽs, ſed quodammodo voluntaria. Et hoc quidem oſtẽdit dupliciter. Primo quidẽ ꝑ hoc qđ audierũt ex doctrina apoſtolorum. Secundo per hoc quod cognouerunt ex doctrina legis & prophetarum, ibi, *Sed dico, nunquid Iſrael non cognouit, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit quęſtionem, dicens, Dictum eſt ꝙ fides eſt ex auditu, & non poſſunt homines credere ei quem non audierunt. Dico ergo. *Nunquid non audierunt?* vt. ſ. per hoc poſsint excuſari totaliter ab incredulitatẽ, ſecundum illud Ioã. 15. Si non veniſſem & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent. Secundò ad quęſtionem reſpondet interueniendo per authoritatem Pſal. dicentis, *In omnem terram exiuit ſonus eorum.* ſ. apoſtolorum. i. fama eorum exiuit in omnem terram, non ſolum Iudæorum, ſed etiam omnium Gentium. Iob. 28. Perditio & mors dixerunt, auribus noſtris audiuimus famam eius ſcilicet ſapientiam per apoſtolos prędicatam. Et dominus eis præceperat Mat. Vlt. Euntes in vniuerſum mũdũ, prædicate euangelium oĩ creaturę. *Et verba eorum.* ſ. diſtincta eorum doctrina exierunt *in fines orbis terræ.* Ad literam vſque ad fines mundi. Eſa. 24. A finibus terræ laudes audiuimus gloriã iuſti. Et 49. Dedi te in lucem Gentium, vt ſis

H ſalus mea vſque ad extremum terræ. Et eſt notandum ꝙ ſecundum Aug. hæc verba nondum erant completa quãdo Apoſtolus talia loquebatur, ſed præuidebat ea eſſe cõplenda. Et ideo vtitur præterito pro futuro propter certitudinem diuinæ præordinationis: ſicut etiam Dauid cuius verba aſſumit Apoſtolus, manifeſtè vtebatur præterito pro futuro. Et ideo hoc dicit Aug. quia adhuc tempore ſuo dicit fuiſſe quaſdam gentes in Aphricæ partibus, q̃bus non erat fides Chriſti prædicata. Chryſo. aũt ſuper Mat. econtrario dicit hoc, quod hîc dicitur completum fuiſſe tẽpore apoſtolorum, exponens quôd ſic habetur Mat. 24. Et oportet hoc euangelium prædicari in vniuerſo orbe, & tunc veniet conſummatio. i. deſtructio Ieruſalem. vtrunq; autem eſt aliqualiter verum. Tempore enim apoſtolorũ ad omnes gentes etiã vſq; ad fines mundi peruenit aliqua fama de prædicatione apoſtolorũ per ipſos apoſtolos vel diſcipulos eorũ. Matthæus enim prædicauit in Aethiopia,

B Thomas in India, Petrus & Paulus in Occidente. Et hoc eſt quod Chriſoſtomus dicere intendit. Non tamen ſic fuit impletum tempore apoſtolorum ꝙ in omnibus gentibus eccleſia ædificaretur, quod tamen eſt implendum ante finem mundi, vt dicit Auguſtinus in epiſtola ad Heſitium. Magis tamen præſenti intentioni Apoſtoli congruit expoſitio Chryſoſtomi q̃ Auguſtini. Nulla enim ratio eſt auferendi excuſationem infidelibus per hoc, ꝙ in futurum erant audituri. per hoc tamen non habetur ꝙ ad ſingulos homines fama prædicationis apoſtolicæ peruenerit, licet peruenerit ad omnes gentes. Nunquid ergo illi ad quos non peruenit, vtpote ſi fuerunt nutriti in ſyluis, excuſationem habent de peccato infidelitatis? Ad hoc dicendum eſt ꝙ ſecundum ſententiam domini, quæ habetur Io. 15. Illi qui loquentem dominum per ſe vel per eius diſcipulos nõ audierunt, excuſationem habent de peccato infidelitatis, nõ tamen beneficium Dei conſequentur, vt. ſ. iuſtificentur ab alijs peccatis, vel quæ naſcendo contraxerunt, vel malè vi-

F uendo addiderunt, & pro his meritò damnantur. Si qui tamen eorum feciſſent quod in ſe eſt, dominus eis ſecũdum ſuam miſericordiam prouidiſſet, mittendo eis prædicatorem fidei, ſicut Petrum Cornelio. Act. 10. Et Paulum Macedonibus, vt habetur Act. 16. Sed tamen hoc ipſum ꝙ aliqui faciunt quod in ſe eſt, conuertendo ſe. ſ. ad Deum, ex Deo eſt mouente corda ipſorum ad bonum. Treno. 5. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Deinde cũ dicit, *Sed dico, Nunquid Iſrael, &c.* oſtendit eos eſſe inexcuſabiles propter notitiam, quam habuerunt ex lege & ꝓphetis. Et primò mouet quæſtionem, dicens. Sed dico adhuc inquirendo. *Nunquid Iſrael,* i. populus Iudæorum, non cognouit ea quæ pertinent ad myſterium Chriſti, & ad vocationem Gentium, & caſum Iudæorum? Planè cognouit. infrà. 2. Inſtructus per legem. Pſal. Non fecit taliter omni nationi. Bar. 4. Beati ſumus ò Iſrael, quoniam quæ placita ſunt Deo, manifeſta ſunt nobis. Secundò cũ dicit, ibi, *Primus Moyſes* ſoluit quæſtionem, & oſtendit eos cognouiſſe,

G primo quidem per doctrinam legis, dicens, *Primus Moyſes* qui eſt legiſlator, ꝙ non eſt ſic intelligendum per hoc ꝙ inducit primus, quaſi fuerint *Duo Moyſes.* Quorum primus hoc dixit, ſed quia Moyſes ſuit primus. i. præcipuus inter doctores Iudæorum. Deut. vlt. Non ſurrexit vltrà propheta in Iſrael ſicut Moyſes. Vel primus fuit in ordine talia dicendi, quia ipſe primus inter alios hoc dixit. Deut. 32. *Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem inſipientem in iram vos mittam.* Vbi litera noſtra ſic habet, Ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo eos. Vbi duplex eſt diſtinctio attendenda. Prima quidem ex parte gentilitatis, quam vocat non gentem, quaſi non dignam vocari gentem, eo ꝙ non erat adunata in cultu vnius Dei. Eccl. 50. Secunda non eſt gens quam oderim. Eandem autem gentem vocat gentem inſipientem, & ſi aliqualiter gens dici poſſet ſecundum ꝙ adunatur & gubernatur lege humana, dicitur tamen inſipiens, quaſi priuata vera ſapientia quæ in cognitione & cultu Dei conſiſtit. Ephe. 4.

H Sicut & gentes ambulãt in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à via Dei. Et ſic refertur ad Gentilitatem ſecundum ſtatum antè conuerſionem. Poſſunt hæc etiam duo attribui gentilitati poſt cõuerſionem, quæ dicitur non Gens. i. non Gentiliter viuẽs, ſicut Apoſtolus dicit ibidem. Iam non amplius ambuletis ſicut & Gentes. Dicitur etiam gentilitas conuerſa Gens inſipiens ſecundum opinionem infidelium. 1. Cor. 3. Si q̃s inter vos ſapiens videtur eſſe in hoc ſeculo: ſtultus fiat vt ſit ſapiens. Secunda differentia attenditur quantum ad hoc, ꝙ primò ponit æmulationem. ſ. Inuidię, qua Iudæi inuidebant Gentilibus conuerſis. Gala. 4. Aemulantur vos non bene. Secundò ponit iram qua contra eos iraſcũtur. ꝑs. Obſeruabit peccator iuſtum & ſtridebit, &c. Et hæc duo congruè coniunguntur, quia ex inuidia cauſatur ira. Vnde Iob 5. dicitur. Virum ſtultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia. Dicitur autem Deus in æmulationem inducere & in iram mittere, non quidem in eis cau-

ſando

ſando malitiam, ſed ſubtrahendo gratiã, vel potius faciendo conuerſionem gentium, vnde Iudæi occaſionem iræ & inuidiæ ſumunt. Secundò oſtendit eos cognouiſſe per doctrinam prophetarum & inducit Eſaiam, primò quidem prænuntiantem conuerſionem Gentium, dicens, *Eſaias autem audet & dicit.* id eſt, audacter Iudæis annuntiat veritatẽ, quamuis ei periculum mortis immineret. Iob. 39. Audacter in occurſum pergit armatis & dicit. Eſa. 64. Inuẽtus ſum à Gentibus non quærentibus me, *Palam apparui his qui me non interrogabant.* vbi litera noſtra ſic habet, Quæſierunt me qui antè non interrogabant, inuenerunt qui non inquiſierunt me. In his autem verbis primò deſignat cõuerſionem gentium, dicens, *Inuentus ſum à gentibus non quærentibus me.* Et ideo præter merita & intentionem gentilium oſtenditur fuiſſe eorum conuerſio. infrà. 15. Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum. De hac autẽ inuẽtione dicitur Matth. 13. Simile eſt regnum cælorũ theſauro abſcondito in agro, quem qui inuenit homo abſcondit, &c. Secundò oſtendit cauſam et modum conuerſionis eorum. Cauſam quidem, quia non caſu factũ eſt vt inuenirent quod non quærebãt, ſed ex gratia eius qui eis voluit apparere, quod deſignatur in hoc, ꝙ dicit. Apparui. Tit. 2. Apparuit gratia ſaluatoris noſtri Dei omnibus hominibus. Modum autem, quia non apparuit Christus gentilibus in enigmatibus & figuris legis, ſed in manifeſta ueritate. Vnde dicit, *Palam.* Io. 16. Ecce palam loqueris, & prouerbium nullum dicis. *Palam*, inquit, *Apparui eis* ſcilicet gentilibus *Qui me non interrogabant,* ideſt qui meam doctrinã non quærebant. Eſaiæ. 45. Rogãt Deum non ſaluantem. Secundò oſtendit, ꝙ Eſaias prænuntiauit incredulitatem Iudæorum, dicens, *Ad Iſrael autem,* ideſt contra Iſrael dicit Eſa. 65. *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem,* ſed contradicentem mihi. Vbi noſtra litera ſic habet, Expãdi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via nõ bona poſt cogitationes ſuas, populus qui ad iracundiam prouocat me. Quòd autẽ dicit, *Expandi manus meas*, poteſt vno modo intelligi de expanſione manuũ Chriſti in cruce, quæ quidem dicitur fuiſſe in cruce tota die, ideſt principali parte totius diei, ſcilicet ab hora ſexta vſque ad veſperas. Matth. 27. Et quamuis eo expandente manus in cruce ſol ſit obſcuratus, petræ ſciſſæ, monumenta aperta: Iudæi tamen in ſua incredulitate permanſerunt, eum blaſphemãtes, vt dicitur. Matth. 27. Vnde ſubdit, *Ad populum non credentem, ſed contradicentem mihi.* Heb. 12. Recogitate eum qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum cõtradictionem. Alio modo poteſt referri ad extenſionem manus Dei in miraculis faciendis. Act. 4. In eo, ꝙ manum tuam extẽdis ad ſanitates & ſigna & prodigia fieri per nomen ſanctum filij tui Ieſu. vt ſit ſenſus, *Tota die*, id eſt, toto tempore prædicationis meæ *Expandi manus meas* miracula faciendo *Ad populum non credentem*, etiã miraculis viſis. Ioan. 15. Si opera non feciſſem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. *Sed contradicentem mihi*, id eſt, meis miraculis detrahentem. ſecundum illud Matth. 12. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Oſee. 4. Populus tuus ſicut hi qui contradicũt ſacerdoti. Tertiò poteſt intelligi de extenſione manus Dei ad beneficia illi populo exhibita, ſecundum illud Prouerb. 1. Extẽdi manum meam & nõ fuit qui aſpiceret. vt ſit ſenſus, *Tota die*, id eſt, toto tempore legis & prophetarum *Expandi manus meas* ad dandũ beneficia *Ad populum non credentem, ſed contradicentem mihi.* Deut. 31. Semper contentioſè egiſtis contra dominum.

[Margin: eum ex- ... diſſe ma... as, tripliter intelligi poteſt.]

CAPVT. XI. LEC. I.

Manifeſtat non omnes Iudeos a gratia fuiſſe ſecluſos Euangelij, quod in ſe ipſo demonſtrat.

DIco ergo, nunquid repulit dominus Deus populum ſuum? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abrahã de tribu Beniamin: Non repulit Deus plebem ſuam quam praeſciuit. An neſcitis in Elia quid dicit ſcriptura, quemadmodum interpellat Deum aduerſum Iſrael? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua ſuffoderunt, & ego relictus ſum ſolus & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi diuinum reſponſum? Reliqui mihi ſeptem milia virorũ qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ Dei ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia, iam nõ ex operibus. Alioquin gratia iã non eſt gratia. Quid ergo? Quod quærebat Iſrael hoc non eſt conſecutus. Electio autem conſecuta eſt, cæteri vero excæcati ſunt, ſicut ſcriptum eſt. Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant vſque in hodiernum diem. Et Dauid dicit, Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis. Obſcurentur oculi eorum ne videant: & dorſum eorum ſemper incurua.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit Iudæorum caſum eſſe miſerandum, non tamen totaliter excuſabilem, hic oſtendit caſum Iudæorum nõ eſſe vniuerſalem. Et primò mouet quæſtionem. Secundò ſoluit, ibi, *Abſit, &c.* Tertiò infert cõcluſionẽ, ibi, *Quid ergo, &c.* Dicit ergo primò, Dico ad hæc inquirendo, *Nunquid Deus repulit* totaliter *Populum ſuum?* ſcilicet Iudæorum, quia vocat eum non credentem, ſed cõtradicentem. Et hoc Pſalmiſta etiam inquirit, dicens, Vt quid Deus repuliſti in finem? Treno. 2. Repulit dominus altare ſuum. Deinde cùm dicit, *Abſit, &c.* ſoluit quæſtionem, oſtendens ꝙ Deus nõ totaliter repulit populum Iudæorũ. Et hoc eſt, ꝙ dicit, *Abſit.* vt ſcilicet populus Iudæorum ſit totaliter repulſus. Et hoc quidem primò probat quantum ad perſonam ſuam, dicens, *Nam & ego* ſcilicet in fide Chriſti exiſtens *Iſraelita ſum* ſcilicet gente. 2. Corint. 11. Iſraelitæ ſunt & ego. Et quia in populo Iſrael erant aliqui Proſelyti, qui non deſcenderunt ſecũdum carnem ex patriarchis. Secundò hoc de ſe excludit, ſubdẽs, *Ex ſemine Abrahæ.* 2. Cor. 11. Semen Abrahæ ſunt & ego. Erant autem in populo Iudæorum Tribus diſtinctæ ſecundum filios Iacob, quorum quidem fuerunt filij ancillarum, quidam vxorum. Ioſeph autem & Beniamin filij Rachel prædilectæ vxoris. Vnde tertio ſuam excellentiam in populo Iudæorum oſtendens dicit, *Ex tribu Beniamin.* Philip. 3. Ex genere Iſrael de tribu Beniamin. Vnde & de eo exponitur à quibuſdam quod legitur Geñ. penult. Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & veſpere diuidet ſpolia. Secundò, ibi, *Non repulit, &c.* oſtendit populum illum non eſſe repulſum à Deo etiam quãtum ad multos electos ſuos. Et primò proponit quod intendit. Secundò inducit ſimilitudinem, dicens. An neſcitis: tertio adaptat eam ibi, *Sic ergo & in hoc tempore, &c.* Dicit ergo primò, Non ſolũ ego nõ ſum repulſus, ſed Deus *Non repulit plebem ſuam* totam quam præſciuit, ideſt, prædeſtinauit. Suprà. 8. Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit. p̃s. Non repellet dominus plebem ſuam. Quod Apoſtolus hic exponit quantum ad prædeſtinatos. Deinde cùm dicit, *An neſcitis, &c.* inducit ſimilitudinẽ de his quæ contigerunt tempore Eliæ, quando etiam totus populus videbatur à cultu vnius Dei aberraſſe. Vbi primò ponit interpellationẽ Eliæ. Secundò reſponſionem domini, ibi, *Sed quid dicit ſcriptura diuina, &c.* Dicit ergo primò, *An neſcitis quid ſcriptura* ſacra *Dicat in Helia,* id eſt, de Helia. 3. Reg. 19. Vel in Helia, id eſt, in libro de Elia ſcripto. Totus enim liber Regum eſt principaliter ſcriptus ad notificandum dicta & facta prophetarum. Vnde & inter libros propheticos computatur, vt Hiero. dicit in prolo. libri Regum, quemadmodum ſcilicet ipſe Elias interpellat Deum aduerſus Iſrael. Contra quod videtur eſſe verbum Samuelis dicentis. 1. Regum. 12. Abſit hoc peccatum à me in domino, vt ceſſem orare pro vobis? Multo ergo minus eſt contra populum interpellãdum. Sed intelligendum eſt, ꝙ prophetæ contra populum aliquem inter-

[Margin: Prophetæ interpellãt tripliciter contra aliquos.]

Prophetæ interpellāt tripliciter contra aliquos.

interpellant tripliciter. Vno modo conformando voluntatem ſuam voluntati diuinę eis reuelatæ, ſicut & in Pſal. dicitur. Lętabitur iuſtus cùm viderit vindictam. Alio modo interpellando contra regnum peccati, vt ſcilicet non homines, ſed peccata hominum deſtruātur. Tertiò modo vt interpellatio. Vel oratio eſt interpretanda per modum denuntiationis, ſecundum illud Hier. 17. Confundantur q̄ me perſequuntur. i. confundentur. Duo aūt in hac ſua interpellatione contra eos allegat. Primò quidem impietatem quam cōmiſerant contra cultum Dei. Vno quidem modo perſequendo miniſtros eius, quod tangit dicens, *Domine prophetas tuos occiderunt.* 3. Reg. 18. Nunquid non indicatum eſt tibi dño meo quid fecerim cùm interficeret Iezabel ꝓphetas dñi? Act. 7. Quē prophetarū non ſunt perſecuti patres veſtri. Alio modo quantum ad loca Deo ſanctificata, ſecundum illud Pſal. Incenderunt igni ſanctuarium tuum, Et quantum ad hoc dicit, *Altaria tua ſuffoderunt.* Vnde notandum eſt ꝙ Deut. 12. dominus mandauit, dicens. Ad locum quem elegerit dñs Deus veſter de cunctis tribubus veſtris, vt ponat nomen ſuum ibi & habitet in eo venietis & offeretis in illo loco holocauſta & victimas veſtras. Tñ añ ædificationem tēpli permittebatur populo, vt in diuerſis locis altaria conſtrueret ad cultum diuinum: quod quia erat contra legem, ædificato iam tēplo, Ezechias rex piiſſimus omnia huiuſmodi altaria deſtrui fecit, Et hoc eſt ꝙ dicitur 4. Regum, 18. Nōne iſte eſt Ezechias, qui abſtulit excelſa & altaria & præcepit Iudæ & Ieruſalem ante altare, hoc adorabitis in Ieruſalem. Quod ergo Ezechias fecit ex pietate, hoc fecit Achab & Iezabel ex impietate, volentes cultum Dei totaliter extirpare. Tertiò allegat contra eos impietatem quam facere intendebat, dicens, *Et relictus ſum ego ſolus,* ſ. in cultu vnius Dei. Quod quidem dixit Elias, eo ꝙ alij non ita apertè manifeſtabant ſe eſſe Dei cultores. Dicitur enim de eo Eccle. 48. Surrexit Elias ꝓpheta quaſi ignis, & verbum illius quaſi facula ardebat. Et quęrunt animam meam ſcilicet, vt auferant eam. Miſerat enim Iezabel ad Heliam. 3. Regum. 19. dicens. Hæc mihi faciant Dij & hæc addant, niſi hac hora cras poſuero animam tuam ſicut animam vnius ex illis. ſ. prophetis Baal quos occiderat Helias. Deinde cū dicit. *Sed quid dicit, &c.* ponit diuinum reſponſum, dicēs, *Sed quid dicit* ſcriptura ibidem. ſ. dixiſſe illi. ſ. Helię reſponſum diuinum. Hoc inquā ꝙ ſequitur *Reliqui mihi.* i. in cultu meo non permittendo eos cadere in peccatum, *Septem millia virorum.* Ponitur certum pro incerto, propter perfectionem ſeptenarij & miliarij, *Qui non curuauerunt genua ante Baal.* i. qui cultum Dei non deſeruerunt. Eſa. 43. Omnem qui inuocat nomen meum in gloriā meā creaui, &c. Deinde cùm dicit, *Sic ergo, &c.* adaptat quod dixerat ad propoſitum. Et primò ponit adoptionem, dicens, *Sic ergo & hoc tempore* in quo videtur multitudo populi deuiaſſe. *Reliquiæ,* id eſt, multi qui ſunt relicti ab illo excidio *Saluæ fient,* vel ſaluæ factæ ſunt ſecundum electionem gratię Dei, id eſt ſecundum gratuitam electionem Dei. Ioannis. 14. Non me elegiſtis, ſed ego elegi vos. Secundò ex hoc infert conclusionem, dicens, *Si autem gratia* ſalui facti ſunt, *Iam non ex operibus* eorum. Tit. 3. Non ex operibus iuſtitię quę fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Tertiò oſtendit ſequi concluſionē ex præmiſſis, dicens, Alioquin. ſ. ſi gratia eſt ex operibus iam non eſt gratia, quæ dicit ex eo ꝙ gratis datur. Suprà. 3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Deinde cùm dicit. *Quid ergo, &c.* infert concluſionem intentam. Et primò ponit eam, dicens. *Quid ergo ſecundum præmiſſa dicemus?* Hoc. ſ. ꝙ Iſrael quantum ad maiorem multitudinem populi non eſt conſecutus quod quærebat. ſ. iuſtitiam. Et hoc modo intelligendum eſt quod ſuprà nono dictum eſt, Iſrael ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitię non peruenit. Io. 7. Quæretis me & non inuenietis. ita tamen ꝙ electio. i. electi ex Iudæis *Conſecuta eſt iuſtitiam.* Ephe. 1. Elegit nos in ipſo vt eſſemus ſancti. *Cæteri vero,* id eſt alia pars populi *Excæcati ſunt* propter ſuam malitiam. Sapien. 2. Excæcauit eos malitia eorum. Secundò, ibi, *Sicut ſcriptum eſt, &c.* manifeſtat concluſionem quantùm ad vltimam partem, Et primò per authoritatem Eſa. 2. Per authoritatem Dauid, ibi, *Et Dauid dicit.* Circa primum notandum ꝙ Apoſtolus componit authoritatem ex duabus. Legitur enim Eſaię 29. Miſcui vobis ſpiritum ſoporis, Et quantum ad hoc dicit, *Dedit Deus illis ſpiritum compunctionis,* quod pertinet ad peruerſitatem affectus. Compunctio enim importat quandam cordis punctionem, ſiue dolorem. [illegible] ergo quædam bona: compunctio qua quis dolet de proprijs peccatis. ſecundum illud Pſal. Potaſti nos vino compunctionis. Eſt autem & mala compunctio. ſ. inuidię, qua quis dolet de bonis aliorum: Hunc ergo compunctionis. i. inuidiæ ſpiritum eis dedit Deus, non quidem immittendo malitiam, ſed ſubtrahēdo grãm, ſicut ſuprà dictū eſt 10. Ego ad æmulationē adducā vos in non gentem. Item legit Eſaiæ. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, et oculos eius claude ne fortè videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, Et quantū ad hoc deſignans defectum cognitiuę virtutis ſubdit, *Oculos vt non videant.* ſ. per ſeipſos quantum ad miracula quę Chriſtus eis videntib⁹ fecit. *Et aures vt non audiant,* ſ. fructuosè doctrinam Chriſti & Apoſtolorum. Eſaiæ 42. Qui vides multa nōne cuſtodies? Qui apertas aures habes nonne audies? Addit autem Apoſtolus de ſuo, *Vſque in hodiernum diem,* quia in fine mundi videbunt & audient, quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum, vt dicitur Malach. vltimo.

Cōpūctio doplex … bona. ſ. … de peccat… & mala … uidiæ &…

Deinde cùm dicit, *Et Dauid dicit, &c.* ponit ad idem, authoritatem Dauid. In qua primò tangit occaſionem defectus Iudæorum, dicens, *Fiat menſa e[illegible].* i. malitia qua peccatores reficiuntur. Iob. 20. Cùm [illegible] ce fuerit in ore eius malum, abſcondet illud ſub lingua [illegible]. Quę quidem menſa eſt coram ipſis, quādo ex certà malitia peccant. Hoc quidem fit in laqueum quando ex ea paratur tentatio ad peccandum. Eſa. 24. Qui explicauerat ſe de fouea tenebitur laqueo. *Et in captionem* quando delectationi ſuccumbit per ſenſum. Eſa. 8. Capient & irretientur. *Et in ſcandalum,* id eſt, impactionem caſus, quando ruunt de peccato in peccatū. Pſal. Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum, *Et in retributionem illis,* quando ſcilicet punientur pro ſuis peccatis. Vel quia hoc ipſum eſt retributio delictorum, quia Deus eos permittit ſic cadere. Pſal. Redde retributionem ſuperbis. Vel menſa, eſt ſacra ſcriptura Iudęis appoſita. Prouer. 9. Propoſuit menſam ſuam. Quæ quidē fit in laqueum, quando occurrit aliquod ambiguum. In captionem, quando malè intelligitur. In ſcandalum, quando ruit in pertinaciam erroris. Et retributionem, vt ſuprà. Secundò ponit ipſum defectum quantum ad cognitiuam virtutem cùm dicit, *Obſcurentur oculi eorum ne videant,* quod magis prænuntiando q̄ optando dicitur. Ephe. 4. Tenebris obſcuratū habentes intellectum, Et quantū ad effectum cùm dicit, *Et dorſum eorum,* id eſt liberum arbitrium, quod potes ad bona & ad mala, *Semper incurua:* i. incuruari permitte ab æternis ad temporalia, à rectitudine iuſtitię ad iniquitatem. Eſaiæ 51. Incuruare vt tranſeamus.

LECTIO SECVNDA.

Non eſt inutilis, neque irreparabilis Iudęorum caſus, quod probat ex vtilitate, ex intentione, & ex conditione illius populi.

DIco ergo, nunquid ſic offenderūt vt caderent? Abſit. Sed illorum delicto ſalus eſt Gentibus vt illos æmulentur, quòd ſi delictum illorum diuitię ſunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ Gentium, quantò magis plenitudo eorum? Vobis enim dico Gentibus. Quandiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo, ſi quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & ſaluos faciam aliquos ex illis. Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt mundi, quæ aſſumptio niſi vita ex mortuis? Quòd ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa. Et ſi radix ſancta, & rami.

Poſtquam

Poſtquam Apoſtolus oſtendit ꝙ caſus Iudæorum non eſt vniuerſalis, hic incipit oſtendere ꝙ caſus eorum non eſt inutilis neq; irreparabilis. Et circa hoc duo facit. Primo oſtendit caſum Iudęorum eſſe vtilem & reparabilem. Secundò excludit gloriam Gentiliū Iudæis inſultantium, ibi, *Quod ſi aliqui ex ramis, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit quæſtionem, Secūdò ſoluit, ibi, *Abſit, &c.* Dicit ergo primò. Dictum eſt & probatum ꝙ cæteri Iudæi præter electos ſunt excæcati. Dicit ergo quæſtionem mouens. *Nunquid ſic offenderunt vt caderent?* Quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo ſic. Nunquid Deus permiſit eos offendere ſolū *vt caderent,* id eſt propter nullam aliam vtilitatem inde conſequentem, ſed ſolūm volens eos cadere? Quod quidē eſſet contra bonitatem diuinam quę tanta eſt, vt Auguſtinus dicit in Enchi. ꝙ nunquam permitteret aliquid mali fieri niſi propter bonum, quod ex malo elicit. Vnde & Iob. 34. dicitur. Conteret multos & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. Et Apoc. 3. dr̄ [...]ene quod habes ne alter accipiat coronam tuam, quia. ſ. [...]us aliquos ſic permittit cadere, vt quorundam caſus ſit [...]iorum ſalutis occaſio. Alio modo poteſt intelligi ſic. *Nunquid ſic offenderunt vt caderent?* id eſt perpetuò in caſu remanerēt? Pſal. Nunquid qui dormit non adijciet vt reſurgat? Deinde cū dicit, *Abſit, &c.* ſoluit quæſtionem. Et primò ſecundum intellectū oſtendens caſum Iudæorum fuiſſe vtilem. Secundò ſoluit quæſtionē quantum ad ſecundum intellectum oſtendens caſum Iudæorum eſſe reparabilem, ibi, *Quod ſi delictum illorum, &c.*

...lictū Iu ...orū dici triplici ...ē ſalus ...tium.

Dicit ergo primò, *Abſit.* vt. ſ. inutiliter caderent: *ſed magis illorum.* ſ. Iudæorum *Delicto,* ſalus Gentibus facta eſt occaſionaliter. Vnde & dominus dicit Ioan. 4. Salus ex Iudæis eſt. Quod quidem poteſt intelligi tripliciter. Primò modo quia delictum quod occaſione Chriſti cōmiſerunt, eſt ſubſecuta ſalus Gentium per redemptionem ſanguinis Chriſti. 1. Petr. 1. Non enim corruptibilibus auro vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine agni īmaculati. Secūdo modo poteſt intelligi de delicto quo doctrinam apoſtolorum repulerunt ex quo conſecutum eſt vt Apoſtoli gentibus prædicarent ſecūdum illud Act. 13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed qm̄ repuliſtis illud ecce cōuertimur ad Gentes, &c. Tertiò modo poteſt intelligi de hoc ꝙ propter ſuam impœnitentiam ſunt in omnes Gentes diſperſi. Et ſic Chriſtus & eccleſia vbiq; a libris Iudæorū teſtimonium habuit fidei Chriſtianæ, ad conuertendos Gentiles qui ſuſpicari potuiſſent prophetias de Chriſto quas prædicatores fidei inducebant eſſe confictas, niſi probarentur teſtimonio Iudęorum, vnde in Pſal. dicitur, Oſtendiſti mihi ſuper inimicos meos. ſ. Iudęos ne occidas eos, nequando obliuiſcantur populi mei. diſperge illos in virtute tua. Sequitur, Vt illos æmulentur, Et quia non dicit qui vel quos, cùm etiam ſit duplex æmulatio. ſ. indignationis & imitationis. Poteſt hoc quatuor modis exponi. Primo modo vt intelligatur ſic. *Vt gentiles illos.* ſ. Iudæos *Aemulentur.* i. imitentur in cultu vnius Dei. Ephe. 2. Eratis in illo tempore ſine Chriſto alienati á conuerſatiōe Iſrael, & poſtea ſubdit, Nunc autem vos qui aliquando eratis longè, facti eſtis ꝓpè in ſanguine Chriſti. 1. Thim. 2. Vos imitatores facti eſtis eccleſiarum Dei, quę ſunt in Iudæa, *Vel vt gentiles æmulentur Iudæos.* i. indignentur contra eos propter incredulitatem eorum. Pſal. Vidi præuaricantes & tabeſcebam, quia eloquia tua non cuſtodierunt. Tertio modo poteſt intelligi ſic, Vt Iudæi æmulentur, id eſt imitentur Gentiles quādo vbiq; & nunc aliqui eorum particulariter conuertuntur ad fidē, imitantes fidem Gentium, & finaliter omnis Iſrael ſaluus fiet cum plenitudo Gentium intrauerit, & ſic impleatur quod dicitur Deut. 28. Ille erit in caput, & tu eris in caudā. Quarto modo poteſt exponi ſic, Vt Iudæi æmulentur Gentiles. i. cōtra eos ex inuidia turbentur dum vident ad eos eorum gloriam tranſlatam. Deut. 32. Ego prouocabo eos in eo qui nō eſt populus, Deinde cùm dicit, *Quod ſi delictum eorum, &c.* ſoluit quæſtionem quantum ad ſecundum intellectum, oſtendens caſum Iudæorum eſſe reparabilem,

...plex æmulatio.

A quod quidem oſtendit tripliciter. Primò ex vtilitate. Secūdò ex Apoſtoli intentione, ibi, *Vobis enim dico, &c.* Tertiò ex conditione illius populi, ibi, *Quod ſi delibatio ſancta, &c.* Circa primum ponit talem rationem, Bonum eſt potentius ad vtilitatem inferendam q̄ malum, ſed malum Iudæorū magnam vtilitatem gentibus contulit: ergo multo maiorē confert mundo eorum bonum: hoc eſt ergo ꝙ dicit. Dictum eſt ꝙ eorum delicto ſalus gentibus facta eſt: *quod pro* ſed illorum. ſ. Iudæorum *Delictum diuitiæ ſunt mundi.* i. Gentilium, quia. ſ. delictum Iudæorum redundauit in ſpirituales diuitias Gentilium, de quibus dicitur Eſa. 33. Diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia, quod quidem refert ad eorum culpam. *Et diminutio eorum,* qua. ſ. decreuerunt ab illa celſitudine gloriæ quam habebāt, quod pertinet ad pœnam. Danie. 3. Imminuti ſumus pluſquam omnes Gentes, ſumuſq; humiles in vniuerſa terra hodie propter peccata noſtra. Sunt autem diuitiæ Gentium per occaſionem vt dictū eſt, vel *Diminutio eorum.* i. aliqui minimi & abiecti ex Iudęis, Gē-

B tes ſpiritualiter ditauerunt. ſ. apoſtoli de quibus dicitur 1. Corin. 1. Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. *Quanto magis plenitudo eorum.* i. abundantia eorum ſpiritualis, vel multitudo eorum ad Deum conuerſa in diuitias Gētiū redūdabit. Eccl. 24. In plenitudine ſanctorum detētio mea. Et ſic, ſi Deus propter vtilitatem totius mundi permiſit Iudæos delinquere & diminui, multo magis implebit ruinas eorum propter totius mundi vtilitatem. Deinde cū dicit. *Vobis enim dico Gentibus, &c.* oſtendit idem ex ſua intentione quam primò proponit. Secūdò eius rationem aſſignat, ibi *Si enim amiſſio, &c.* Circa primum conſiderandum eſt ꝙ cùm in ſuperioribus huius epiſtolæ partibus locutus fuerit omnibus fidelibus exiſtentibus Romæ, ſiue fuerint ex Gentibus, ſiue ex Iudæis, nunc ſpecialiter ſermonem ſuum dirigit ad Gentiles conuerſos. Dicit ergo. Dixi ꝙ plenitudo eorum diuitię mundi eſſent. In huius enim ſignum dico *Vobis Gentibus.* i. Gentibus ad fidem conuerſis, Eſa. 65. Dixi, ecce ego ad Gentes, &c. Hoc inquam vobis dico, *Quandiu*

C *ego ſum Gentium apoſtolus,* quarum cura ſpecialiter mihi incūbit ex iniuncto officio. Galat. 2. Dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis, vt nos in Gentes, ipſi autem in circūciſionem. 1. Tim. 2. *In quo poſitus ſum ego prædicator & apoſtolus,* veritatem enim dico in Chriſto Ieſu, non mentior doctor Gētium in fide & veritate. *Miniſterium meum honorificabo,* nō quidem his quæ ad ſecularem honorem pertinent, ſed primò quidem ornando ipſum bonis moribus. 2. Corin. 6. In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros ī multa patientia. Secundò per ſupererogationem operum, ad quę non tenebatur. 1. Corin. 9. Quę eſt ergo merces mea vt euangelium Chriſti prędicans ſine ſumptu, &c. Tertiò amplianda ſolicitudinem ad omnium ſalutem. 2. Corinth. 11. Prętcr illa quę extrinſecus ſunt inſtantia mea quotidiana ſolicitudo omnium eccleſiarum. Vnde & hîc ſubdit. *Si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam.* i, Iudęos, qui ſunt mihi cognati ſecūdum carnem, vt ſuprà 9. dictum eſt Eſa. 58. Carnem tuam ne deſpexeris. Et hoc ad ęmulandum bonà

Triplicitet honorificauit Paulus ſuum miniſterium.

D ęmulatione, ſecundum illud 1. Corint. 12. Aemulamini charíſmata meliora. Et per hunc modum *Vt ſaluos faciam aliquos ex illis,* ſ. ex Iudęis. 1. Corin. 10. Non quęrens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant. Sed contrà eſt quod ipſe dicit 2. Corint. 10. Nos autem non in immenſum gloriamur, ſed ſecūdum menſuram regulę qua menſus eſt nobis Deus menſuram pertingendi vſq; ad vos. Non autem acceperat menſuram ſui miniſterij, niſi ſuper Gentes. Non ergo debebat ſe intromittere de Iudęis. Dicunt autem quidam ꝙ Iudęi in Iudæa habitantes non pertinebant ad eius apoſtolatum, ſed Petri, Iacobi & Ioannis, vt dicitur Gal. 2. Sed Iudæi inter Gentes habitantes, ad eius apoſtolatum pertinebāt, & eorum ſaluti inſiſtebat. Sed hoc videtur contra intentionem literæ, Si enim illi Iudæi ad eius apoſtolatum pertinebant in hoc, ꝙ eorum conuerſioni intendebat, non honorificaſſet ſuum miniſterium. Et ideo dicendum eſt ꝙ ſic erat ſibi commiſſa prædicatio Gentilium, vt ad eam ex neceſsitate teneretur, ſicut ipſe dicit 1. Corin. 9. Si non

euan-

euangelizauero, væ mihi. Neceſſitas enim incumbit. Nec tamen erat ei prohibitũ Iudæis prædicare, quamuis ad hoc non teneretur. Et ſecũdum hoc eorum ſaluti inſiſtendo: miniſterium ſuum honorificabat. Quod quidem non faceret, ſi caſum eorũ irreparabilem reputaret. Vnde ipſum Apoſtoli ſtudium quod adhibebat ad conuerſionem Iudęorũ, inducit pro ſigno ꝙ caſus Iudæorũ ſit reparabilis. Deinde cùm dicit, *Si enim, &c.* aſſignat rationẽ ſuæ intentionis, quia.ſ. videbat ꝙ conuerſio Iudæorum proueniebat in ſalutem Gentium, vnde dicit, *Si enim amiſſio eorum* .i. incredulitas & inobedientia eorum, ſicut dicitur ſeruus amiſſus, qñ ſub cura & obedientia dñi refugit eſſe. Hier. 50. Grex perditus factus eſt populus meus. Si inquam iſta Iudæorũ amiſſio eſt occaſionaliter *Reconciliatio mundi*, inquantũ per mortem Chriſti ſumus reconciliati Deo: *Quæ aſſumptio niſi vita ex mortuis?* i. ꝙ Iudæi reaſſumantur à Deo, ſm illud Zachar. 11. Sumpſi mihi duas virgas. Quid inquam faciet talis aſſumptio, niſi ꝙ Gentiles reſurgere faciat ad vitã? Gentiles enim ſunt fideles qui tepeſcunt. Matt. 24. Quoniã abundauit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. Vel etiam qui totaliter cadent decepti ab antichriſto, Iudæis conuerſis in priſtinum feruorem reſtituentur. Et etiam ſicut Iudęis cadentibus Gentiles poſt inimicitias ſunt reconciliati, ita poſt cõuerſionem Iudęorum, imminente iam fine mũdi erit reſurrectio generalis, per quam homines ex mortuis ad vitã immortalem redibunt. Deinde cùm dicit, *Quod ſi delibatio, &c.* oſtendit idem ex conditione ipſius gentis Iudæorũ. Et hoc quidem dupliciter, Primò ex parte apoſtolorum, cũ dicit, *Quod ſi delibatio ſancta eſt & maſſa.* Dicitur autem delibatio, id quod ex maſſa paſtæ ſumitur, quaſi ad probandum. Sunt autem apoſtoli ex gente Iudæorum aſſumpti à Deo, ſicut delibatio ex maſſa. Et ideo ſi apoſtoli ſunt ſancti, cõſequẽs eſt ꝙ gens Iudæorum ſit ſancta. 1. Pet. 2. Gens ſancta, populus acquiſitionis, &c. Secundò probat idẽ ex parte patriarcharum, qui cõparantur ad Iudæos, ſicut radix ad ramos, vnde & Eſa. 11. dicitur, Egredietur virga de radice Ieſſe. Si ergo patriarchæ, qui ſunt radix ſunt ſancti, & Iudæi qui ex eis proceſſerũt ſicut rami, ſunt ſancti. Oſeę. 14. Erumpet radix eius, vt libani ibunt rami, &c. Sed cõtra eſt quod dicitur Ezech. 18. Vir ſi fuerit iuſtus, vita viuet. Sic ergo non ſequitur ꝙ ſi radix eſt ſancta, & rami. Ibidem etiam ſubdit ꝙ ſi filius videns peccata patris ſui timuerit & non fecerit ſimile, non morietur, ſed vita viuet, vnde etiam videtur nõ ſequi ꝙ ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa. Sed dicẽdum ꝙ Apoſtolus hic nõ loquitur de actuali ſanctitate. Non enim intendit oſtẽdere Iudęos incredulos eſſe ſanctos, ſed de ſanctitate potentiali. Nihil enim prohibet eos reparari in ſanctitate, quorum patres & quorum filij ſunt ſancti. Vel poteſt dici, ꝙ illi ſunt ſpecialiter rami patriarcharum, qui eos imitantur, ſecundum illud Ioan. 8. Si filij eſtis Abrahæ, opera Abrahæ facite.

Quid delibatio.

Radix ſancta, et rami quõ verum eſt.

LECTIO TERTIA.

Gloriatio gentium aduerſus Iudæos reprimitur, ac diuinorum iudiciorum conſideratio inducitur.

QVòd ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu autem cùm oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis et pinguedinis oliuæ factus es: noli gloriari aduerſus ramos, quòd ſi gloriaris, non tu radicẽ portas, ſed radix te. Dicis ergo, fracti ſunt rami vt & ego inſerar. Bene, propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem fide ſtas: noli altum ſapere, ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem & ſeueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatẽ, in te autem, bonitatẽ Dei ſi permanſeris in bonitate. Alioquin & tu excideris. Sed & illi ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur. Potens eſt enim Deus iterum inſerere illos. Nam & ſi tu ex naturali excisus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam, quanto magis hi, qui ſecundum naturam inſerentur ſuæ oliuæ?

Poſtquam apoſtolus oſtendit caſum Iudęorũ fuiſſe vtilem & reparabilem, hic excludit gloriationem gentilium contra Iudęos. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit Gentibus conuerſis, non eſſe gloriandum cõtra Iudæos. Secundò reſpondet obiectioni Gentiliũ, ibi *Dicis ergo, fracti ſunt, &c.* Circa primum duo facit. Primò prohibet Gentiles contra Iudęos gloriari. Secũdò rationẽ prohibitionis aſſignat, ibi, *Quod ſi gloriaris, &c.* Videbatur autem ex duabus partibus imminere Gentilibus gloriandi occaſio contra Iudęos. Primò quidem ex defectu Iudæorum, dicens, Dictum eſt ꝙ ſi radix eſt ſancta, & rami. *Sed ſi aliqui ex ramis* .i. ex Iudęis, non omnes tamen *ſunt fracti* .i. diuiſi à fide patrum qui comparan̄t radici, noli.ſ. gloriari. Iob. 18. Ramos eius areſecit flamma. Sap. 4. Confringentur rami inconſummati. Secundò videtur eis imminere materia gloriandi ex parte promotionis eorum. Promotio autem alicuius tanto magis cõſueuit eum extollere in vanam gloriã, quanto ex viliori ſtatu eleuatur, ſecũdum illud Prou. 30. Propter tria mouetur terra, & quartum non poterit ſuſtinere. Per ſeruum cùm regnauerit, &c. Et ideo præmittit abiectum ſtatũ, de quo aſſumpti erant, dicens, *Tu autem gentilis* cũ in ſtatu gentilitatis oleaſter eſſes. i. arbor infructuoſa. Hier. 17. Erũt quaſi myrice in deſerto. Matth. 3. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, &c. Deinde ponit eorum promotionẽ. Et primò quidem quantum ad hoc ꝙ ſunt aſſumpti in dignitatem illius gentis, vnde dicit, *Inſertus es illis* .i. loco illorum. Iob 34. Conteret multos & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. Secundo per hoc ꝙ ſunt cõſociati patriarchis, quos ſuprà radici comparauerat, vnde dicit, *Et ſocius radicis factus es* ideſt conſociatus es patriarchis & prophetis. Mat. 8. Multi venient ab oriente & Occidente, & recũbent cum Abraham, Iſaac & Iacob in regno cœlorum. Tertiò ꝑ comparationem ad gloriam apoſtolorum, cùm dicit, *Et ſocius pinguedinis oliuæ factus es.* Oliua quidẽ dicitur ipſa gens Iudæorum ꝓp vbéres fructus ſpirituales, quos attulit. Hier. 11. Oliuam vberem, pulchram, fructiferã, ſpecioſam vocauit Deus nomẽ tuum. Pſal. Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei. Sicut autem huius oliuæ radix ſunt patriarchæ & prophetæ, ita etiam pinguedo huius oliuæ, eſt abundantia gratiæ ſpiritus ſancti, quam præ omnibus apoſtoli habuerũt, vt glo. dicit. Vnde Iudi. 9. Oliua dixiſſe inducitur, Nunquid poſſum deſerere pinguedinẽ meam? Pſal. Sicut adipe & pinguedine repleat̃ anima mea. Sic ergo promoti ſunt Gentiles ad ſocietatem illius populi ſcilicet patriarcharum & apoſtolorum & prophetarum. Ephe. 2. Eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei ſuperædificati ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum, & licet has occaſiones gloriandi habere videaris Gentilis, noli tamen gloriari aduerſus ramos. i. aduerſus Iudæos. 1. Corin. 5. Nõ eſt bona gloriatio veſtra. Deinde cũ dicit, *Quod ſi gloriaris, &c.* aſſignat rationẽ ſuæ admonitionis, dicens, ꝙ ſi non obſtante hac admonitione gloriaris inſultando Iudæis ſtantibus vel exciſis, hoc cõſideres ad repreſſionem gloriæ tuæ, ꝙ tu *Radicem non portas, ſed radix te* .i. Iudęa non accepit à Gentilitate ſalutem, ſed potius econuerſo. Ioan. 4. Salus ex Iudæis eſt. Vnde & Abrahæ promiſſum eſt Gen. 22. ꝙ in ipſo benedicentur omnes cognationes terræ. Deinde cùm dicit, *Dicis ergo, &c.* excludit obiectionem Gentilium. Et primò proponit obiectionem. Secundò excludit eam ex conſideratione diuini iudicij, ibi *Bene, &c.* Tertiò inducit eos in diligentem conſiderationẽ diuinorum iudiciorum, ibi *Vide ergo bonitatem, &c.* Dicit ergo primò, Ergo tu Gẽtilis qui gloriaris contra Iudæos forte dicis, *Fracti ſunt rami, vt ego inſerar.* ideſt ad hoc Deus permiſit Iudæos à fide excidere, vt ego ad fidem intrarem. Nullus aũt ſuſtinet detrimẽtum vnius rei, niſi propter rem pretioſiorem & magis dilectam, ſicut medicus permittit infirmitatẽ eſſe in pede, vt ſanet oculũ. Sic igitur ex hoc ipſo videt̃ Gentilitas eſſe pretioſior & magis Deo accepta, ꝗ̃ Iudęa. Vnde Mala. 1. dicit̃, Non eſt mihi

Cur hi... rum g... oliua ...

voluntas

voluntas in vobis dicit dñs Deus, & munus non accipiam de manu veſtra. Ab ortu aũt ſolis vſq; ad occaſum, magnũ eſt nomen meum in Gentibus. Et Eſa. 49. Parum eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob. Dedi te in lucem Gentium. Deinde cùm dicit, *Bene, &c.* excludit obiectionem. Et primò aſſignat cauſam defectus Iudęorum, & promotionis Gentiliũ, dicens, *Bene* in hoc dicis ꝙ Deus permiſit frangi ramos vt tu inſeraris, ſed conſidera cauſam fractionis ramorum ꝑꝑ incredulitatem in quam fracti ſunt, quia. ſ. in Chriſtum credere noluerunt. Ezech. 2. Increduli & ſubuerſores ſunt tecum. Ioan. 8. Si veritatem dico vobis, quare nõ creditis mihi? *Tu autem.* ſ. Gentilis *Stas in fide.* i. credendo in Chriſtum, in quo gratiam conſecutus es. 2. Cor. 1. Nam fide ſtatis. 1. Cor. 15. Notũ facio vobis euangelium, in quo ſtatis, per quod & ſaluamini. Secundò inducit admonitionem, dicens. *Noli altum ſapere.* i. noli de te vltra teipſum præſumere. Infra. 12. Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes. Pſal. Dñe non eſt exaltatum cor meũ, neq; elati ſunt oculi mei. *Sed time,* ne. ſ. etiam tu frangaris per incredulitatem, quod pertinet ad timorem caſtum. Prouer. 28. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus, qui verò mẽtis eſt durę, corruet in malum. Eccle. 1. Timor dñi expellit peccatũ. Secundò aſſignat rationem ſuæ admonitionis, dicens, *Si enim naturalibus ramis.* i. Iudęis, qui ex naturali origine ex patriarchis deſcenderunt, *Non pepercit Deus,* quin eos frãgi permitteret: time *Ne forte nec tibi parcat,* quin. ſ. te permittat per incredulitatem excidere. Prouer. 6. Zelus & furor viri nõ parcet in die vindictæ. Hie. 13. Non parcam neq; miſerebor, vt nõ diſpergã eos. In hoc ergo conſiſtit ſolutio Apoſtoli ꝙ cùm aliquis videt ſe gratiam adeptum, alio cadente, non debet extolli cõtra cadentem, ſed magis timere ſibiipſi, quia ipſa ſuperbia eſt cauſa præcipitĳ, & timor eſt cauſa cuſtodiæ et cautelæ. Deinde cũ dicit, *Vide ergo bonitatem & ſeueritatem, &c.* inducit eos in diligentem cõſiderationem diuinorum iudiciorum. Et primò inducit eos ad conſiderandum. Secundò inſtruit eos quaſi per ſe conſiderare non valentes, ibi *Nolo enim vos ignorare fratres, &c.* Tertiò quaſi nec ipſe perfectè ſufficeret ad iſtorum inueſtigationem, exclamat admirando diuinam ſapientiam, ibi *O altitudo diuitiarum, &c.* Circa primum tria facit. Primò oſtendit quid conſiderari oporteat, dicens, *Vide ergo.* i. diligenter conſidera *Bonitatem Dei* miſerentis. Pſal. Quàm bonus Iſrael Deus his qui recto ſunt corde. Suprà 2. An diuitias bonitatis eius contemnis, & ſeueritatem ipſius punientis? Pſal. Deus vltionum dñs. Naum. 1. Deus æmulator, & vlciſcens dñs. Prima enim cõſideratio tribuit ſpem. Secunda timorẽ vt vitetur deſperatio & præſumptio. Secundò oſtendit in quibus vtrunq; dictorum ſit conſiderandum quantũ ad prædicta, dicens, *In eos quidem.* ſcilicet Iudęos qui ceciderunt, ſeueritatem Thren. 2. Præcipitauit dñs nec pepercit, omnia ſpecioſa Iacob deſtruxit. *In te autem.* ſ. Gentilem qui inſertus es, *Bonitatem.* Pſal. Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo dñe. Tertiò oſtendit quo tenore poſſint in prædictis hæc conſiderari, quia non immobiliter ſicut quod poteſt mutari in futurum. Et primò oſtendit quãtum ad Gentiles, dicens, *In te* dico, vide *Bonitatem Dei* operantem, eo tamẽ tenore ſi permanſeris in bonitate. Ioan. 15. Manete in dilectione mea. *Alioquin* ſi tu non dederis operã ad permanendum per timorem & humilitatem, *Et tu excideris.* Matth. 3. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur. Secundò oſtendit idem quantum ad Iudæos, & primo proponit quod intẽdit, dicens, *Sed & illi.* ſ. Iudæi, ſi non permanſerint in incredulitate, *Inſerentur.* i. in ſuum ſtatum reſtituentur. Hier. 3. Fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit dñs. Secũdò probat quod dixerat. & primò ex diuina potentia, dicens, *Potens eſt enim dominus Deus iterum inſerere illos.* & ideo non eſt de eorum ſalute deſperandum. Eſa. 59. Ecce nõ eſt abbreuiata manus dñi, vt ſaluare non poſſit. Secundò probat idem per locũ à minori, dicens, *Nam ſi tu Gentilis exciſus es ex naturali oleaſtro.* i. ex gẽtilitate quæ naturaliter erat infructuoſa, nõ quidem prout dñs fecit naturam, ſed ſecũdum ꝙ corrupta eſt per peccatum. Sap. 12. Iniqua eſt natio eorum, & naturalis

A malitia ipſorum. Ephe. 2. Eramus natura filĳ iræ. *Et inſertus in bonam oliuam.* i. in fide Iudæorum. *Contra naturam,* ideſt contra cõem curſum naturæ. Non enim conſueuit ramus arboris malæ inſeri in bonam arborem, ſed potius econuerſo. Id autem quod Deus facit non eſt contra naturam, ſed ſimpliciter eſt naturale. Dicimus enim eſſe naturale, quod fit ab agente cui naturaliter ſubditur patiens, quamuis etiam non ſit ſm propriam naturam patientis, ſicut enim fluxus & refluxus maris eſt naturalis ꝑꝑ hoc ꝙ cauſatur ex motu lunæ, cui naturaliter ſubditur aqua, quamuis non ſit naturalis ſm formam aquæ: ita etiam cùm omnis creatura ſit naturaliter Deo ſubiecta: quicquid Deus facit in creatura, eſt ſimpliciter naturale, licet fortè non ſit naturale ſm propriam & particularem naturam rei in qua fit, puta cùm cæcus illuminatur & mortuus reſuſcitatur, ſi inquam hoc factũ eſt contra naturam, *Quanto magis hi qui ſunt ſecundum naturam,* ideſt qui naturali origine pertinent ad gentẽ Iudæorum *Inſerentur ſuæ oliuæ,* ideſt reducentur ad dignitatem gentis ſuæ. B Malach. vlti. Conuertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres eorum.

LECTIO QVARTA.

Diuini iudicij factum proponitur, conuerſio videlicet Iudæorum in fine ſeculi, quando plenitudo gentium intrauerit, ſimulq; oſtenditur quomodo ſine pœnitentia Dei, dona & vocatio ſint.

NOlo enim vos ignorare fratres myſterium hoc, vt non ſitis vobiſipſis ſapientes, quia cæcitas ex parte contingit in Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret, ſicut ſcriptum eſt, Veniet ex Sion, qui eripiat & auertat impietatẽ à Iacob. Et hoc illis à me teſtamentum, cùm abſtulero peccata eorum. Secundum euangelium quidem, inimici propter vos, ſecundum electionem autem, chariſſimi propter patres. C Sine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei. Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis Deo, nunc autem miſericordiã conſecuti eſtis propter incredulitatem illorum, ita & iſti nunc non crediderunt in veſtram miſericordiam, vt & ipſi miſericordiam conſequantur. Concluſit enim Deus omnia in incredulitate, vt omnium miſereatur.

Poſtquam Apoſtolus induxit Gentiles in cognitionem diuinorum iudiciorum, in quibus diuina bonitas & ſeueritas manifeſtatur, hic quaſi eis adhuc nõ ſufficientibus conſiderare prædicta, exponit quid ſibi circa hæc videatur. Et primò proponit factum. Secundò probat, ibi *Sicut ſcriptum eſt, &c.* Tertiò rationem aſſignat, ibi *Si enim, &c.* Circa primum tria facit. Primò proponit ſuam intentionem, dicens, Ideo induxi vos ad conſiderandum bonitatem & ſęueritatem Dei. *Nolo enim o fratres ignorare vos myſterium hoc,* non enim omnia myſteria capere poteſtis. hoc eſt enim perfectorũ D quibus dominus dicit Luc. 8. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei. Sap. 6. Non abſcondam à vobis ſacramenta Dei. Sed ignorantia huius myſterĳ eſſet nobis damnoſa. 1. Cor. 14. Siquis ignorat, ignorabitur. Secundò aſſignat ſuę intentionis rationem, *Vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes,* ideſt nõ de ſenſu veſtro præſumatis: & ex veſtro ſenſu alios cõtemnentes, vos eis præferatis. Infrà. 12. Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos. Eſa. 5. Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes. Tertiò proponit quod intendit. Primò quidem quantum ad caſum particularium Iudæorum, cùm dit, *Quia cæcitas contingit in Iſrael* non vniuerſaliter, ſed ex aliqua parte, vt ſuprà oſtenſum eſt. Eſa. 6. Excæca cor populi huius. Secundo ponit terminum huius cæcitatis, dicens, *Donec intraret* ad finem *Plenitudo gentium,* ideſt non ſolùm aliqui particulariter ex Gentibus. ſicut tunc conuertebantur, ſed vel pro toto vel pro maiori parte in omnibus Gentibus eccleſia fundaretur. Pſal. Domini eſt terra, & plenitudo eius.

Dicuntur autem Gentiles ad fidem conuerſi intrare, quaſi ex exterioribus & viſibilibus rebus quæ venerabantur in ſpiritali, & voluntate diuina. Pſal. Introite in cõſpectu eius in exultatione. Et eſt notandum ꝙ hoc aduerbium *Donec*, poteſt deſignare cauſam excæcationis Iudæorũ. Propter hoc enim permiſit Deus eos excęcari, vt plenitudo Gentiũ intraret, ſicut patet ex ſupradictis. Poteſt & deſignare terminum, quia videlicet vſq; tunc cęcitas Iudæorum durabit quouſq; plenitudo Gentiũ ad fidem intrabit. Et huic cõcordat quod infrà ſubdit de futuro remedio Iudęorũ, cùm dicit, *Et tunc*. ſ. cùm plenitudo Gentium intrauerit, *Omnis Iſrael ſaluus fiet*, nõ particulariter ſicut modò, ſed vñr omnes. Oſęe.1. Saluabo eos in dño Deo ſuo. Mich. vlti. Reuertetur & miſerebit̃ noſtri. Deinde cùm dicit. *Sicut ſcriptum eſt, &c.* probat quod dixerat de futura ſalute Iudęorum. Et primò probat hoc per authoritatem. Secundò per rationem, ibi *Secundum euangelium meum, &c.* Dicit ergo primò, Dico ꝙ omnis Iſrael ſaluus fiet, ſicut ſcriptum eſt Eſa.59. vbi noſtra litera ſic habet, Veniet ex Sion redemptor & eis qui redeũt
F ad Iacob, hoc fœdus meum cum eis dicit dñs. Sed Apoſtolus hoc inducit, ſecundum literam.70. & tangit tria verba hic poſita. Primò ſaluatoris aduentũ, cùm dicit, *Veniet Deus*, ſcilicet humanatus ad ſaluandum nos *Ex Sion*. i. ex populo Iudæorum, qui ſignificatur per Sion, quæ erat arx Ieruſalem, quæ eſt metropolis Iudææ. Vnde dicitur Zac.9. Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ecce rex tuus venit tibi, &c. Ioan.4. Salus ex Iudæis eſt. Vel dicit *Ex Sion* eum venire, nõ quia ſit ibi natus, ſed quia inde doctrina eius exiuit in vniuerſum mundum, per hoc ꝙ apoſtoli in cęnaculo Sion ſpiritum ſanctum receperunt. Eſa.2. De Sion exibit lex. Secundò ponit ſalutem per Chriſtum Iudęis oblatam, dicẽs, *Qui eripiat & auertat impietatem a Iacob.* Et poteſt ereptio referri ad liberationem à pœna. Pſal. Eripiet animam meã de morte. Quòd verò dicit, *Auertet impietatem a Iacob*, poteſt referri ad liberationem à culpa. Pſal. Auertet dñs captiuitatem plebis ſuæ. Vel vtrunq; refertur ad liberationem à cul-
G pa, ſed dicit, qui eripiat, propter paucos, qui nunc difficulter quaſi cũ quadam violentia cõuertuntur. Amos.3. Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremũ auriculæ, ſic eruentur filij Iſrael. Dicit autem, *Auertet impietatem a Iacob*, ad oſtendendum facilitatẽ conuerſionis Iudęorum in fine mundi. Mich. vlt. Quis Deus ſimilis tui qui auferis iniquitatem, & transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? Tertio oſtendit modũ ſalutis cùm dicit. Et hoc teſtamentum. ſ. nouum erit illis à me cùm abſtulero peccata eorum. Vetus enim teſtamentum peccata nõ auferebat, quia vt dicitur Hebr.10. Impoſſibile eſt ſanguine taurorũ & hircorum auferri peccata. Et ideo propter imperfectionem veteris teſtamẽti promittitur eis nouum teſtamentũ. Hier.31. Feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum. Quod quidem habebit efficaciam ad remiſſionem peccati per ſanguinem Chriſti. Mat.26. Hic ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Mich. vlt. Deponet iniquitates noſtras, & proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra. Deinde cũ di-
H cit, *Secundum euangelium meum, &c.* probat propoſitum per rationem. Et primò inducit probationem. Secundò remouet obiectionem, ibi *Sine pœnitentia enim.* Dicit ergo primò ꝙ eorum peccata auferantur, & ꝙ poſtquam peccata habent, manifeſtum eſt ꝙ ſunt inimici Chriſti. *Secundum euangelium* quidem *Inimici*, ideſt quantum ad doctrinã euangelij pertinet, quam impugnant propter vos. i. ad vtilitatem veſtri cedit, vt ſuprà dictũ eſt. Vnde dicitur Luc.19. Veruntamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, & interficite ante me. Ioan.15. Nũc autem & viderunt & oderunt me, & patrem meum. Vel ſecundũ euangelium dicit, quod eorum inimicitia ad vtilitatem euãgelij pertinet, cuius prædicatio occaſione talis inimicitiæ vbiq; diffunditur. Col.1. In verbo veritatis euangelij, quod peruenit ad vos, ſicut & in vniuerſo mundo eſt, fructificat & creſcit. Sed ſunt chariſſimi Deo propter patres, & hoc ſm electionem, quia. ſ. ob gratiam patrum, eorum ſemen elegit.

E Deut.4. Dilexit patres tuos, & elegit ſemen eorũ poſt eos. Quod non eſt ſic intelligendum quaſi merita præſtita patribus fuerint cauſa æternæ electionis filiorũ, ſed quia Deus ab æterno elegit gratis & patres & filios, hoc tamẽ ordine, vt filij propter patres cõſequerentur ſalutem, nõ quaſi merita patrum ſufficerent ad filiorum ſalutem, ſed per quandam abundantiam diuinæ gratiæ & miſericordiæ hoc dicit, quæ intantum patribus eſt exhibita, vt propter promiſſiones eis factas: etiã filij ſaluarentur. Vel intelligendum eſt ſm electionem. i. quantum ad electos ex illo populo, ſicut ſuprà dictum eſt, electio conſecuta eſt. Si autem ſunt dño chariſſimi rationabile eſt ꝙ à Deo ſaluentur, ſecundũ illud Eſa.64. Oculus nõ vidit Deus abſq; te quę pręparaſti, &c.

Deinde cùm dicit, *Sine pœnitentia enim ſunt, &c.* excludit obuiationem. Poſſet enim aliquis obuiando dicere, ꝙ Iudæi & ſi olim fuerint chariſſimi propter patres, tamen inimicitia quam contra euangelium exercent, prohibet ne in futurum ſaluentur, ſed hoc Apoſtolus falſum eſſe aſſerit, dicẽs,
F *Sine pœnitentia enim ſunt*, ſcilicet *dona & vocatio Dei*, quaſi dicat, ꝙ Deus aliquid aliquibus donet, vel aliquos vocet, hoc eſt *Sine pœnitentia* quia de hoc Deum non pœnitet, ſm illud 1. Reg.15. Triumphator in Iſrael non parcet, nec pœnitudine flectetur. Pſal. Iurauit dñs, & non pœnitebit eum. Sed videtur falſum. Dicit enim dñs Gene.6. Pœnitet me feciſſe hominem. Et Hier.18. Loquar de gente & de regno, vt ædificem & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, pœnitentiam agam ſuper bonũ quod locutus ſum vt facerẽ ei.

Dona ... & voc... qũo ſi... ne pœn... tia.

Sed dicendum eſt, ꝙ ſicut dominus iraſci dicitur, nõ propter hoc ꝙ in eo ſit commotio irę, ſed quia admodum irati ſe habet quantum ad punitionis effectum, ita quãdoq; pœnitere dicitur, non quaſi in eo ſit pœnitentiæ commutatio, ſed quia ad modum pœnitentis ſe habet dum mutat quod fecerat. Sed adhuc videtur ſm hoc, ꝙ dona & vocatio nõ ſint ſine pœnitentia, quia dona diuinitus conceſſa, frequenter amittuntur, ſecundum illud Matth.25. Tollite itaq; ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. Vocatio
G enim Dei etiam quandoq; mutari videtur, cùm ſcriptum ſit Matth.22. Multi ſunt vocati, pauci verò electi. Sed dicendum eſt ꝙ donum hic accipitur pro promiſſione quæ fit ſecundum Dei præſcientiam vel prædeſtinationem. Vocatio autem hic accipitur pro electione, quia propter certitudinem vtriuſq; quod Deus promittit iam, quodammodo dat: & quos elegit iam, quodammodo vocat. Et tamen ipſum temporale Dei donũ & temporalis vocatio non irritatur per mutationem Dei quaſi pœnitentis, ſed per mutationem hominis qui gratiam Dei abijcit, ſm illud Heb.12. Contemplantes nequis deſit gratiæ Dei. Poteſt etiã quod hic dicitur aliter intelligi, vt dicamus ꝙ dona Dei quæ dantur in baptiſmo, & vocatio qua baptizatus vocatur ad gratiam, ſunt ſine pœnitentia hominis baptizati, quod quidẽ hic inducitur ne aliquis deſperet de futura Iudæorũ ſalute, propter hoc quod non videntur de peccato ſuo pœnitere.

Sed contra hoc quod dicit̃, eſt quod Petrus dicit Act.2. Pœnitẽtiam agite, & baptizetur vnuſquiſq; veſtrum. Sed
H dicendum eſt ꝙ duplex eſt pœnitẽtia; interior & exterior. Interior quidem conſiſtit in cõtritione cordis, qua quis dolet de peccatis præteritis, & talis pœnitẽtia requiritur à baptizato, quia vt Augu. dicit in libro de Pœnitentia, Nemo ſuæ voluntatis arbiter conſtitutus, poteſt nouam vitam inchoare, niſi pœniteat eum veteris vitæ, alioquin fictus ad baptiſmum accedit. Exterior verò pœnitentia conſiſtit in exteriori ſatisfactione quæ à baptizato non requiritur, quia per gratiã baptiſmalem liberatur homo, non ſolùm à culpa, ſed etiam à tota pœna per virtutẽ paſſionis Chriſti, qui pro peccatis omniũ ſatisfecit, ſicut ſuprà.6. dictum eſt, Quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Vnde dicitur Tit.3. Per lauacrum regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos abundè. Sed cùm claues eccleſiæ, & omnia alia ſacramenta in virtute paſſionis Chriſti operentur, videtur quòd pari ratione omnia alia ſacramenta liberent hominem à culpa & à tota pœna. Sed dicendum eſt quòd paſſio

Pœni... duplex... teri or... exte... in q... libet ... conſiſt...

Chriſti

Chriſti operatur in baptiſmo per modum cuiuſdam generationis, quæ requirit vt homo totaliter priori vitæ moriatur, ad hoc vt nouam vitam accipiat. Et ideo tollitur in baptiſmo totus reatus pœnę, qui pertinet ad vetuſtatem prioris vitæ. Sed in alijs ſacramentis operatur virtus paſſionis Chriſti per modū ſanationis vt in pœnitentia. Sanatio autē nō requirit vt ſtatim omnis infirmitatis reliquiæ auferant. Et eadem ratio eſt in alijs ſacramentis. Sed etiam cōfeſſio peccatorū pertineat ad exteriorem pœnitentiā, quæri poteſt, verū à baptizato confeſſio peccatorū requiratur, & videtur ꝙ ſic. Dicitur enim Matth. 1. ꝙ baptizabantur homines à Ioanne, confitentes peccata ſua. Sed dicendum eſt ꝙ baptiſmus Ioannis erat baptiſmus pœnitentię, quia. ſ. accipiendo illum baptiſmum quodammodo ſe profitebantur pœnitentiā accepturos de peccato ſuo: & ideo conueniens erat vt confiterētur, vt ſm modum peccati, eis pœnitentia statueretur: ſed baptiſmus Chriſti, eſt baptiſmus remiſſionis omniū peccatorum, ita ꝙ non reſtat baptizato aliqua ſatiſfactio pro peccatis præteritis, pp quod nulla eſt confeſſionis vocalis neceſſitas. Ad hoc enim neceſſaria eſt confeſſio in ſacramento pœnitentiæ, vt ſacerdos per poteſtatē clauium conuenienter pœnitentem ſoluat vel liget. Deinde cùm dicit, *Sicut enim aliquando, &c.* aſſignat rationē futurę ſalutis Iudęorum poſt eorū incredulitatem. Et primò ponit ſimilitudinē inter vtriuſq; populi ſalutem. Secundò huius ſimilitudinis cauſam oſtendit, ibi *Conclusit enim Deus, &c.* Dicit ergo primò, Ita dico ꝙ omnis Iſrael ſaluus fiet, quamuis nunc ſint inimici. Sicut enim & vos Gentiles aliqñ non credidiſtis Deo. Ephe. 2. Eratis illo tpe ſine Deo in hoc mūdo: nunc autem miſericordiam cōſecuti eſtis. Infrà. 15. Gentes autē ſuper miſericordia honorare Deū. Oſęe. 2. Miſerebor eius qui fuit abſq; miſericordia. Et hoc propter eorū incredulitatem, quæ. ſ. fuit occaſio veſtræ ſalutis, vt ſuprà dictū eſt. Ita & iſti. ſ. Iudæi. nunc. ſ. tempore gratiæ *Non crediderunt.* ſ. Chriſto. Ioan. 8. Quare non creditis mihi? Et hoc eſt ꝙ ſubdit, *In veſtram miſericordiam,* ideſt in gratiam Chriſti, per quā miſericordiam cōſecuti eſtis. Tit. 3. Secundum ſuā miſericordiam ſaluos nos fecit. Vel *Non crediderunt,* vt per hoc peruenirent in veſtram miſericordiam. Vel non crediderūt ꝙ in veſtram miſericordiam occaſionaliter ceſſit, vt & ipſi qñq; miſericordiam conſequerentur. Eſa. 14. Miſerebitur dñs Iacob. Deinde cùm dicit. *Conclusit enim, &c.* aſſignat rationem huius ſimilitudinis: qui. ſ. Deus voluit vt ſua miſericordia in omnibus locū haberet. Et hoc eſt ꝙ ſubdit, *Conclusit enim Deus.* i. concludi permiſit, *Omnia,* ideſt oē hominum genus, tam Iudæos q̃ Gentiles *In incredulitate,* ſicut in quadam catena erroris. Sap. 17. Vna catena tenebrarum oēs erant colligati. *Vt omnium miſereatur.* i. vt in omni genere hominum ſua miſericordia locū habeat. Sap. 11. Miſereris omnium dñe. quod quidem non eſt extendendum ad Dęmones ſm errorem Origenis, nec etiā quantum ad omnes homines ſigilatim, ſed ad omnia genera hominū. Fit enim hìc diſtributio pro generibus ſingulorum, & nō pro ſingulis generum. Ideo autem Deus vult oēs per ſuam miſericordiam ſaluari, vt ex hoc humilientur, & ſuā ſalutē non ſibi, ſed Deo aſcribant. Oſęe. 13. Perditio tua in te Iſrael, tantummodo ex me auxilium tuum. Suprà. 3. Vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo.

LECTIO QVINTA.

Admiratur exclamans iudiciorum Dei ac ſapientiæ vaſtam abyſſum, prædeſtinationiſq; materiam abſoluit.

O Altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis cōſiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniā ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Suprà Apoſtolus conatus fuit aſſignare rationem diuinorum iudiciorū, quibus tam Gentes, q̃ Iudæi poſt incre-

A dulitatem miſericordiam conſequuntur, nunc quaſi ad hęc inueſtiganda ſe inſufficientem recognoſcens, exclamando diuinam excellentiam admiratur. Et primò admiratur diuinam excellentiam. Secundò probat quod dixerat, ibi *Quis enim cognouit, &c.* Circa primum duo facit. Primò admiratur excellentiam diuinæ ſapientiæ ſm ſe conſideratæ. Secundò p comparationē ad nos, ibi *Quam incomprehenſibilia, &c.* Excellentiam diuinæ cognitionis admiratur. Primò quantum ad altitudinem, dicens, *O altitudo.* Eccle. 7. Alta profunditas, quis inueniet eam? Hier. 17. Solium gloriæ altitudinis à principio. Hæc autem altitudo attenditur quantum ad tria. Vno quidem modo quantum ad rem cognitam, in quātum. ſ. Deus ſeipſum perfectè cognoſcit. Eccle. 24. Ego in altiſſimis habito. Alio modo quātum ad modum cognoſcendi, in quātum. ſ. per ſeipſum omnia cognoſcit. Pſal. Proſpexit de excelſo ſancto ſuo, dñs de cælo in terram aſpexit. Tertiò quantum ad certitudinem cognitionis. Eccleſia. 23. Oculi dñi multò plus lucidiores ſunt ſuper ſolem. Secūdò B admiratur excellētiam diuinæ cognitionis quantū ad eius plenitudinem, cùm dicit, *Diuitiarum.* Eſa. 33. Diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia. Quæ quidem plenitudo attenditur in tribus. Vno modo in multitudine cognitorū, quia. ſ. omnia nouit. Ioan. vlti. Dñe tu omnia ſcis. Col. 2. In ipſo ſunt oēs theſauri ſapientiæ Dei abſconditi. Alio modo quātum ad facilitatem cognoſcēdi, quia ſtatim omnia intuetur ſine inquiſitione & difficultate. Heb. 4. Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Tertiò quantū ad copiā cognitionis, quia eam omnibus communicat affluēter. Iaco. 1. Siquis veſtrū indiget ſapientia, poſtulet à Deo qui dat oībus affluenter.

Tertiò admiratur diuinam excellentiā quantum ad perfectionem, cùm dicit, *Sapientiæ & ſcientiæ Dei.* Habet enim ſapientiam de diuinis. Iob. 12. Apud ipſum eſt fortitudo & ſapientia. Et ſciētiam de rebus creatis. Baruch. 4. Qui ſcit vniuerſa, nouit eā. Deinde cū dicit, *Quam incomprehenſibilia, &c.* oſtendit excellentiam diuinæ ſapientiæ per comparationē ad noſtrum intellectum. Et primò quantū ad ſapientiam, C ad quā pertinet iudicare & ordinare. Vnde dicit, *Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius,* quia. ſ. homo non poteſt cōprehendere rationem diuinorū iudiciorum; quia in ſapientia Dei latent. Pſal. Iudicia tua abyſſus multa. Iob. 11. Forſitan veſtigia Dei comprehendes & omnipotentē vſq; ad perfectum reperies? Secundò quantū ad ſcientiam; per quam in rebus operatur. Vnde ſubdit, *Et inueſtigabiles.* i. non perfectè ab homine veſtigabiles *Viæ eius.* i. proceſſus eius, quibus in creaturis operatur. Et ſi ipſæ creaturæ ſint homini notæ; tū modi quibus Deus in creaturis operatur, ab homine cōprehendi nō poſſunt. Pſal. In mari via tua & ſemitæ tuę in aquis multis, & veſtigia tua non cognoſcentur. Iob. 36. Per quā viā ſpargitur lux, &c. Deinde cū dicit, *Quis enim, &c.* probat quod dixerat, ad quod inducit duas authoritates; quarū vna habetur Eſa. 40. vbi ſm literam noſtrā ſic legit, Quis adiuuit ſpiritum dñi, aut quis conſiliarius eius fuit? Loco cuius hic dicitur, *Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit?* Alia authoritas habetur Iob. 41. Quis aūt D dedit mihi vt reddam ei? ex loco cuius hìc dicitur, *Aut quis prior dedit ei, & retribuetur ei?* In his autē verbis & ſequentibus Apoſtolus tria facit. Primò oſtēdit excellentiam diuinæ ſapientię per comparationem ad intellectum noſtrū, dicens, Dictum eſt ꝙ incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles vię eius. *Quis enim cognouit ſenſum domini,* per quē ſcilicet iudicat & operādo procedit? quaſi dicat, nullus, niſi eo reuelante. Sap. 9. Senſum tuum quis ſcire poterit, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritum ſanctum tuum de altiſſimis? Et 1. Cor. 2. Quæ ſunt Dei nemo nouit, niſi ſpiritus Dei, nobis autem reuelauit Deus ſpiritum ſuum. Secundo oſtendit excellentiam diuinæ ſapientiæ ſm ꝙ in ſe habet altitudinem, quæ quidem eſt altitudo quæ eſt ſupremi principiū, ad quod duo pertinent. Primò ꝙ non ſit ab alio. Secundò quòd alia ſint ab eo. Et hæc oſtendit ibi, *Quoniam ex ipſo.* Quòd autem ſapientia Dei non dependeat ab altiori principio, oſtendit dupliciter, Primò quidem per hoc quòd neq; eſt inſtructa alieno conſilio. Vnde dicit,

Aut quis cõſiliarius eius fuit? quaſi diceret, Nullus. Ille enĩ conſilio indiget, qui nõ plenè cognoſcit qualiter ſit agendũ quod Deo non competit. Iob. 26. Cui dediſti conſiliũ? Forſitan illi qui non habet ſapientiam? Hiere. 23. Quis affuit in conſilio dñi? Secundò per hoc ꝙ nõ eſt adiuta alieno dono. Vnde ſubdit, *Aut quis prior dedit illi*, & per hoc retribuetur ei quaſi prius danti? Quaſi dicat, nullus. Non enim poteſt homo dare Deo, niſi quæ à Deo accepit. 1. Paral. vlt. Tua ſunt omnia, & q̃ de manu tua accepimus dedimus tibi. Iob. 35. Porrò ſi iuſtè egeris, quid donabis ei, aut q̃d de manu tua accipiet? Deinde cùm dicit, *Quoniam ex ipſo, &c.* oſtendit altitudinem Dei, quantum ad hoc ꝙ in ipſo ſunt omnia. Et primò oſtendit eius cauſalitatem. Secundò eius dignitatẽ, ibi *Ipſi honor & gloria*. Tertiò eius perpetuitatem, ibi *In ſecula ſeculorum, amen*. Dicit ergo primò, Rectè dixi quod nullus prior dedit illi, *Quia ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*, Et ita nihil poteſt eſſe niſi à Deo acceptum. Ad deſignandum autem Dei cauſalitatem vtitur tribus præpoſitionibus, quę ſunt, ex, per, & in. Hæc autem præpoſitio *Ex*, denotat **F** principium motus. Et hoc tripliciter. Primò quidẽ ipſum principium agens vel mouens. Alio modo ipſam materiã. Tertio modo ipſum cõtrarium oppoſitum quod eſt terminus à quo incipit motus. Dicimus enim cultellũ fieri ex fabro & ferro & ex infigurato. Vniuerſitas aũt creaturarum nõ eſt facta ex præexiſtenti materia, quia & ipſa materia eſt effectus Dei. Et ſm hoc omnia creata non dicuntur ex aliquo eſſe, ſed ſicut ex oppoſito dicuntur eſſe ex nullo, quia nihil erant antequam crearentur vt eſſent. Sap. 2. Ex nihilo nati ſumus. Ex Deo autẽ ſunt omnia, ſicut ex primo agẽte. 1. Cor. 11. Omnia autem ex Deo. Notandum tamen ꝙ hæc præpoſitio De, eaſdem habitudines deſignare videtur, hoc tñ ſuperaddit, quia ſemper deſignat conſubſtantialitatem. Dicimus enim cultellum eſſe de ferro, non autẽ de artifice, quia igitur filius procedit à patre, vt ei conſubſtantialis, dicimus filium eſſe de patre. Creaturæ verò non procedunt à Deo tanquã ei conſubſtantiales. Vnde non dicunt eſſe de ipſo, ſed ſolũ ex ipſo. Hæc aũt præpoſitio *Per*, deſignat cau**G**ſam operationis, ſed quia operatio eſt medium inter faciẽs & factũ, dupliciter hæc præpoſitio *Per*, poteſt operationis cauſam deſignare. Vno modo ſm ꝙ operatio exit ab operãte, ſic aliquid dicitur per ſe operari, quod eſt ſibi cauſa vt operetur. Hoc autem eſt vno quidem modo forma, ſicut dicimus, ꝙ ignis calefacit per calorem. Alio modo aliquid ſuperius agens, puta ſi dicamus ꝙ homo generat per virtutem ſolis, vel potius Dei, ſic igitur omnia dicuntur dupliciter eſſe per ipſum. Vno modo, ſicut per primum agẽs, cuius virtute oĩa alia agunt. Prou. 8. Per me reges regnant. Alio modo, inquãtum eius ſapientia, quæ eſt eius eſſentia, eſt forma per quam Deus omnia fecit, ſm illud Prouerb. 3. Dñs ſapientia fundauit terram. Alio verò modo hæc præpoſitio *Per*, deſignat cauſam operationis, non quidem ſm ꝙ exit ab operante, ſed ſm ꝙ terminatur ad opera, ſicut dicimus ꝙ faber facit cultellum per martellum, quod nõ eſt ſic intelligẽdum, ꝙ martellus ſic cum fabro operetur, ſicut in prioribus intelligebatur, ſed quia cultellus fit ex opera**H**tione fabri per martellũ. Et ideo dicitur ꝙ hæc præpoſitio Per, qñq; deſignat authoritatẽ in recto, ſicut cùm dicimus, Rex operatur per balliuum, quod pertinet ad hoc ꝙ nunc dicitur. Quandoq; autem in cauſali, ſicut cùm dicitur, Balliuus per regem operatur, quod pertinet ad præcedentem modum. Hoc autem modo de quo nunc loquimur, dicunt omnia eſſe facta à patre per filium, ſm illud Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt, nõ ita ꝙ pater habeat à filio hoc quod facit res, ſed potius, quia virtutem faciendi filius accipit à patre, non tñ inſtrumentalem aut diminutã, aut aliam, ſed principalem & æqualem & eandem. Ioan. 5. Quæcũq; pater facit, hæc & filius ſimiliter facit. Vnde licet omnia ſint facta à patre per filium, non tñ filius eſt inſtrumentum vel miniſter patris. Hæc autem præpoſitio *In*, deſignat etiam triplicem habitudinem cauſę: vno quidem modo deſignat materiam: ſicut dicimus animam eſſe in corpore, & formã in materia, hoc autem modo non dicitur ꝙ omnia ſint in

E Deo, quia ipſe non eſt cauſa materialis rerum. Alio modo deſignat habitudinem cauſæ efficientis, in cuius poteſtate eſt effectus ſuos diſponere, & ſm hoc dicuntur omnia eſſe in ipſo, ſm ꝙ omnia in eius poteſtate & diſpoſitione conſiſtunt, ſm illud Pſal. In manu eius ſunt omnes fines terræ. Et Act. 17. In ipſo viuimus, mouemur & ſumus. Tertiò modo deſignat habitudinem cauſæ finalis, ſm ꝙ totum bonũ rei & conſeruatio ipſius conſiſtit in ſuo optimo, & ſm hoc dicuntur omnia eſſe in Deo, ſicut in bonitate conſeruata. Col. 1. Et omnia in ipſo conſtant. Quod autem dicit *Omnia*, eſt abſolutè accipiendum pro omnibus, quæ habent verũ eſſe, peccata autem non habent verum eſſe, ſed inquantum ſunt peccata, dicuntur per defectũ alicuius en[illegible], eo ꝙ malum nihil eſt, niſi priuatio boni. Et ideo cùm [illegible]itur, ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, non eſt [illegible]telligendũ de peccatis, quia ſm Aug. peccatum nihil eſt & nihil fiunt homines cùm peccant. Quicquid tamen entitatis eſt in peccato, totum eſt à Deo. Sic igitur ſm præmiſſa, omnia ſunt **F** ex ipſo. ſ. Deo, ſicut ex prima operatrice potentia. Omnia autem ſunt per ipſum inquantum omnia facit per ſuam ſapientiam. Omnia ſunt in ipſo, ſicut in bonitate conſeruãte. Hæc autem tria. ſ. potentia, ſapientia, & bonitas, cõmunia ſunt tribus perſonis. Vnde hoc ꝙ dicitur, Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo, poteſt attribui cuilibet trium perſonarum, ſed t[illegible]men potentia quæ habet rationem principij, appropriat[illegible] patri, qui eſt principium totius diuinitatis. Sapientia filio, qui procedit vt verbum, quod nihil aliud eſt q̃ ſapientia genita. Bonitas appropriatur ſpiritui ſancto, qui procedit vt amor, cuius obiectũ eſt bonitas. Et ideo appropriando dicere poſſumus ex ipſo. ſ. ex patre, per ipſum. ſ. per filium, in ipſo. ſ. in ſpiritu ſancto omnia ſunt. Deinde cùm dicit, *Ipſi honor & gloria* oſtendit Dei dignitatem, quæ conſiſtit in duobus quæ præmiſſa ſunt. Nam ex eo ꝙ ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, debetur ei honor & reuerentia & ſubiectio à tota creatura. Mal. 1. Si ego pater, vbi eſt honor meus. Ex eo verò ꝙ ab alio non accepit nec **G** conſilium nec donum, debetur ei gloria, ſicut econtrario dicitur homini. 1. Cor. 4. Si accepiſti, quid gloriaris, quaſi nõ acceperis? Et quia hoc eſt proprium Dei dicitur Eſa. 42. Gloriam meam alteri non dabo. Vltimò ponit eius æternitatem cùm dicit, *In ſecula ſeculorum*, quia eius gloria non eſt tranſitoria ſicut gloria hominis de qua dicitur Eſa. 40. Omnis gloria eius quaſi flos agri, ſed durat in ſecula ſeculorũ, id eſt per omnia ſecula ſuccedentia ſeculis, prout ſeculũ dicitur duratio vniuſcuiuſq; rei. Vel ſecula ſeculorum dicuntur ſecula. 1. durationes rerum incorruptibilium, quæ continent ſecula corruptibilium rerũ, & præcipuè ipſa Dei ęternitas, quæ tamen pluraliter dici poteſt, licet in ſe ſit vna & ſimplex propter multitudinem & diuerſitatem contentorum, vt ſit ſenſus, in ſecula contentiua ſeculorum. Pſal. Regnum tuum, regnum omnium ſeculorum. Addit autẽ ad confirmationẽ, *Amen*, Quaſi dicat, verè ita eſt. Et ſic accipitur in euangelijs, vbi dicitur, Amen dico vobis. Qñq; tñ accipitur pro Fiat. Vnde in Pſalterio Hieronymi dicitur, **H** Dicet oĩs populus, Amen amẽ. Vbi nos habemus, fiat fiat.

CAPIT. XII. LEC. I.

Monet Romanos exhibere ſe ſanctos, & ſobriè ſapere, prout Deus ſcientiam & fidem diuiſit.

OBſecro itaq; uos fratres per miſericordiã Dei, Vt exhibeatis corpora Veſtra hoſtiam Viuentem, ſanctam, Deo placentẽ, rationabile obſequium Veſtrum. Et nolite conformari huic ſeculo, ſed renouamini in nouitate ſenſus Veſtri, Vt probetis quæ ſit uoluntas Dei bona & beneplacens & perfecta. Dico enim per gratiã quæ data eſt mihi omnibus qui ſunt inter uos, non plus ſapere q̃; oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & unicuiq; ſicut Deus diuiſit menſuram fidei.

Poſtquam Apoſtolus oſtẽdit neceſſitatem virtutum & originem gratiæ, hic docet gratiæ vſum quod pertinet

ad inſtructionem moralem. Et circa hoc duo facit. Primò ponit doctrinam moralem in generali. Secundò ſpecialiter deſcendit ad quædam particularia pertinentia ad eos quibus ſcribit circa medium. 15. cap. ibi, *Certus ſum autem, &c.* Circa primũ duo facit. Primò docet vſum gratiæ, quantũ ad hoc ꝙ ſit homo perfectus. Secundò quantum ad hoc ꝙ ꝑfectus imperfectũ ſuſtineat. 14. cap. ibi, *Infirmum autem, &c.* Circa primum tria facit, Primò inducit ad perfectionẽ vitæ quantum ad ſanctitatem quã homo ſeruat Deo. Secundò quantum ad iuſtitiam quam quis exhibet proximo. 13. cap. ibi, *Omnis anima, &c.* Tertiò quantum ad puritatẽ quã homo conſeruat in ſeipſo, circa finem. 13. cap. ibi, *Et hoc ſcientes, &c.* Circa primum duo facit. Primò monet vt homo ſe exhibeat Deo ſanctum. Secundò docet qualiter aliquis vti debeat donis gratiæ Dei quibus ſanctificatur, ibi *Dico enim per gratiam, &c.* Circa primũ duo facit. Primò docet qualiter aliquis ſe debeat exhibere Deo quantũ ad corpus. Secũdò quantũ ad animam, ibi *Et nolite conformari, &c.* Circa primũ duo facit. Primò inducit obſeruantiã eorum quæ docẽtur

B & hoc dupliciter. Vno quidẽ modo ex parte ſuiipſius, cũ dicit, *Obſecro itaque vos fratres.* Quaſi dicat, dictũ eſt incõprehenſibilia eſſe iudicia Dei, & inueſtigabiles vias eius. Itaq; *Obſecro vos fratres,* vt. ſ. obſeruetis ea quæ dicentur. Vtitur aũt obſecratione pp tria. Primò quidem ad demonſtrandum ſuam humilitatem. Prou. 18. Cum obſecrationibus loquitur pauper, qui. ſ. de ſua abundantia nõ confidit, & ideo nõ ex eo quod ſuum eſt, ſed ex eo quod Dei eſt, homines conatur inducere ad bonũ. Nam obſecrari eſt ob ſacra conteſtari. Secundò vt magis ex amore moueat rogando, q̃ ex timore authoritate imperando. Vnde dicitur ad Philem. Multam fiduciã habens in Chriſto Ieſu imperãdo tibi quod ad rem pertinet propter charitatem magis obſecro. Gal. vlti. Vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. Tertiò propter reuerentiã Romanorum quibus ſcribebat 1. Tim. 5. Seniorẽ ne increpaueris, ſed obſecra vt patrẽ. Alio modo inducit eos ex parte Dei, cùm dicit, *Per miſericordiam Dei;* per quam. ſ. ſaluati eſtis. Tit. 2. Secũdum miſericordiã

C ſuam ſaluos nos fecit. Et ideo ex conſideratione diuinæ miſericordiæ debemus facere quod monemur. Matt. 18. Nõne oportuit & te miſereri cõſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Vel poteſt dici *Per miſericordiam Dei,* ideſt authoritate Apoſtolatus mihi miſericorditer cõmiſſi. 1. Cor. 7. Miſericordiam conſecutus ſum à dño, vt ſim fidelis. Secundò ponit ammonitionem cùm dicit, *Vt exhibeatis corpora veſtra, &c.* Circa quod ſciẽdum eſt, ꝙ ſicut Aug. dicit 10. de Ciui. Dei, Viſibile ſacrificium, quod exterius Deo offertur, ſignũ eſt inuiſibilis ſacrificii, quo quis ſe & ſua in Dei obſequiũ exhibet. Habet autem homo triplex bonum. Primò quidẽ bonũ animæ, quod exhibet Deo per deuotionis & contritionis humilitatem, ſm illud Pſal. 50. Sacrificium Deo ſpiritus cõtribulatus. Secundò habet homo exteriora bona quæ exhibet Deo per eleemoſynarũ largitionem. Vnde dr̃ Heb. vlt. Beneficentiæ & cõmunionis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtiis promeretur Deus. Tertiò habet homo bonum pro-

...ō triplex
...onũ hẽt
...od Deo
...hibet.

D prii corporis: & quantũ ad hoc dicit ibi, *Vt exhibeatis,* ſcilicet *Deo corpora veſtra,* ſicut quandam ſpiritualem hoſtiã. Dicebatur aũt animal Deo immolatum hoſtia, vel quia pro victoria hoſtiũ offerebatur, ſeu pro ſecuritate ab hoſtibus. Vel quia ad hoſtium tabernaculi immolabatur. Exhibet autẽ homo Deo corpus ſuum vt hoſtiã tripliciter. Vno quidem modo qñ aliquis corpus ſuum exponit paſſioni & morti propter Deum, ſicut dicitur de Chriſto Epheſ. 5. Tradidit ſemetipſum oblationẽ & hoſtiam Deo. Et Apoſtolus dicit de ſe Phil. 2. Si immolor ſupra ſacrificium & obſequium fidei veſtrę, gaudeo. Secundò per hoc ꝙ homo corpus ſuum ieiuniis & vigiliis macerat ad ſeruiendum Deo, ſm illud 1. Cor. 9. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutẽ redigo. Tertiò per hoc ꝙ homo corpus ſuum exhibet ad opera iuſtitię & diuini cultus exequẽda. Suprà. 6. Exhibere membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Eſt autem conſiderandum ꝙ hoſtia quę Deo immolabatur quatuor habebat. Primò nanq; ipſa oblatio debebat eſſe integra & incor-

...oſtia quę
...eo ĩmola
...r hẽbat
...atuor.

A rupta. Vnde dicitur Malac. 1. Maledictus doloſus qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile domino. Et propter hoc dicit, *Viuentem,* vt. ſ. hoſtia noſtri corporis quam Deo offerimus, ſit viuens per fidem formatam charitate. Gal. 2. Quòd nũc viuo in carne, in fide viuo filii Dei. Eſt autem attendendum ꝙ naturalis hoſtia quę prius viua erat occidebatur vt immolaretur, ad oſtendendum ꝙ adhuc mors regnabat in homine regnãte peccato, vt ſuprà. 5. dictum eſt. Sed hæc hoſtia ſpiritualis ſemper viuit & in vita proficit, ſm illud Ioan. 10. Ego veni vt vitam habeant & abundantius habeãt, quia iam peccatum ablatum eſt per Chriſtum, niſi dicamus ꝙ hoſtia corporis noſtri viuit quidem Deo per iuſtitiam fidei, ſed mortificatur concupiſcentiis carnis. Col. 3. Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram. Secundò verò hoſtia Deo oblata in ipſa immolatione ſanctificabatur. Vnde dicitur Leuit. 22. Omnis homo qui acceſſerit de ſtirpe veſtra ad ea, quæ conſecrata ſunt, & quæ obtulerũt filii Iſrael dño, in quo eſt im-

B munditia, peribit coram domino. Et ideo ſubdit, *Sanctam,* ſcilicet per deuotionem, qua corpus noſtrum Dei ſeruitio mancipatur. Leuit. 20. Sanctificamini & eſtote ſancti, quia ego ſanctus dñs Deus veſter. Propriè autem ſanctitas dicitur per reſpectum ad Deum, inquantum, ſcilicet homo, ſeruat ea quę ſunt iuſta quo ad Deum. Tertiò quantum ad ipſam ſacrificii conſumptionem dicebatur ſacrificiũ ſuaue & acceptum domino, ſm illud Leuit. 1. Oblata omnia adolebit ſacerdos ſuper altare in holocauſtum & in odorem ſuauiſſimum dño. Vnde hìc dicit, *Deo placentem,* ſcilicet per rectitudinem intentionis. Pſal. Vt placeam coram Deo in lumine viuentium. Quartò in ipſa ſacrificii præparatione apponebatur ſal. Vnde Leui. 2. Quicquid obtuleris ſacrificii, ſale condies. Et Mar. 9. dicitur, Omnis victima ſale ſalietur. Sal autem diſcretionẽ ſapiẽtiæ ſignificat. Vnde dicitur Col. vlt. In ſapientia ambulate ad eos q foris ſunt, ſermo veſter ſemper in gratia ſit ſale conditus. Vnde & hic ſequitur, *Rationabile obſequium veſtrum.* ſ. cum diſcretione corpora veſtra Deo

C exhibeatis hoſtiã, vel per martyrium, vel per abſtinentiã, vel per quodcunq; opus iuſtitiæ. 1. Cor. 14. Omnia honeſtẽ & ſm ordinem fiant in vobis. Et in Pſal. Honor regis iudiciũ diligit. Aliter ſe habet homo iuſtus ad interiores actus, quibus Deo obſequitur, & ad exteriores. Nam bonũ hominis & iuſtitia eius principaliter in interioribus actibus conſiſtit, quibus. ſ. homo credit, ſperat & diligit. Vnde dicitur Luc. 17. Regnũ Dei intra vos eſt. Non autem principaliter conſiſtit in exterioribus actibus. Infrà. 14. Non eſt regnum Dei eſca & potus. Vnde interiores actus ſe habẽt per modũ finis qui ſm ſe quæritur; exteriores verò act⁹ ad quos Deo corpora exhibentur, ſe habent ſicut ea quæ ſunt ad finẽ, in eo autem ꝙ quæritur tanquã finis nulla menſura adhibetur, ſed quanto maius fuerit tanto melius ſe habet. In eo autem ꝙ quæritur propter finem, adhibetur menſura ſm proportionem ad finem, ſicut Medicus ſanitatẽ facit tantum, quantum poteſt, medicinam autem non tantum dat quantum poteſt, ſed quantũ videt expedire ad ſanitatem conſequendã.

D Et ſimiliter homo in fide & ſpe & in charitate nullam menſurã debet adhibere, ſed quãto plus credit, ſperat & diligit, tanto melius eſt, pp quod dicitur Deut. 6. Diliges dominũ Deum tuum, &c. Sed in exterioribus actibus eſt adhibẽda diſcretionis menſura per comparationem ad charitatem. Vnde dicit Hieron. Nõnne rationalis homo dignitatẽ amittit, qui ieiunium vel vigilias præfert ſenſus integritati, vt pp Pſalmorum atq; officiorum decantationẽ amentiæ vel triſtitiæ, quis notam incurrat? Deinde cùm dicit, *Et nolite conformari, &c.* oſtendit qualiter ſe debeat homo exhibere Deo quantũ ad animã. Et primò prohibet ſeculi conformitatẽ, cùm dicit, *Et nolite conformari huic ſeculo.* i. rebus quæ temporaliter tranſeunt. Nam ſeculum præſens, eſt quædã menſura eorũ quæ temporaliter labuntur. Rebus aũt temporalibus homo conformatur per affectũ eis amore inhærẽdo. Oſee. 19. Facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ dilexerunt. Iac. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc eſt, immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.

Conformatur etiam huic ſeculo qui vitã ſeculariter viuentium imitatur. Epheſ. 4. Teſtificor in dño, vt iam non amplius ambuletis, ſicut & gentes ambulant. Secundò mãdat interiorem mentis reformationem, cùm dicit, *Sed reformamini in nouitate ſenſus veſtri.* Senſus autem hominis hic dicitur ratio, ſecundum ꝙ per eam homo iudicat de agendis, hunc autem ſenſum homo in ſua creatione habuit integrũ & vigentem. Vnde dicitur Eccl. 17. Senſu impleuit corda illorũ, & bona & mala oſtendit illis. Sed per peccatum hic ſenſus eſt corruptus & quaſi inueteratus. Baruch. 3. Inueteraſti in terra aliena. Et per cõſequens pulchritudinem & decorem ſuum amiſit. Threno. 1. Egreſſus eſt à filia Syon omnis decor eius. Mouet ergo Apoſtolus vt reformemur. i. iterato formam & decorem mentis aſſumamus, quẽ noſtra mens habuit, quod quidem fit per gratiam ſpiritusſancti, ad quã participando homo ſtudium habere debet, ita. ſ. vt qui eã nondum perceperunt, eam percipiant: & qui illam perceperunt, in eam proficiãt. Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Pſal. Renouabitur vt aquilæ iuuẽtus tua. Vel aliter, Renouamini. ſ. in exterioribus actibus in nouitate ſenſus veſtri. i. ſecundum nouitatem gratiæ quam mente percepiſtis. Tertiò aſſignat rationem ammonitionis prędictę, cùm dicit, *Vt probetis quæ ſit voluntas.* Circa quod conſiderandum eſt ꝙ ſicut homo qui habe[t] guſtum infectum non habet rectum iudicium de ſaporibus, ſed ea quæ ſunt ſuauia interdum abominatur, ea verò quæ ſunt abominabilia appetit: qui aũt habet guſtum ſanum, rectum iudicium de ſaporibus habet, ita homo qui habet corruptũ affectũ quaſi conformatum rebus ſecularibus, nõ habet rectum iudiciũ de bono, ſed ille qui habet rectum & ſanum affectum ſenſu eius innouato per gratiam, rectũ iudicium habet de bono. Ideo ergo dixit, Nolite conformari huic ſeculo, ſed renouamini in nouitate ſenſus veſtri, vt probetis. i. experimẽto cognoſcatis. Pſal. Guſtate & videte q̃m ſuauis eſt dominus *Quæ ſit voluntas Dei,* qua. ſ. vult vos eſſe ſaluos. 1. Theſſ. 4. Hęc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra *Bona* ideſt vult bonũ honeſtum nos velle, & ad hoc ſuis præceptis nos inducit. Mich. 6. Indicabo tibi ò homo quid ſit bonũ, & quid Deus requirat à te. *Et beneplacens,* inquantum, ſcilicet bene diſpoſito eſt delectabile ad quod Deus vult nos velle. Pſal. Iuſtitiæ domini rectæ lętificantes corda. Et nõ tantum vtilis ad finem conſequendum; ſed etiam *Perfecta,* quaſi coniungẽs nos fini. Mat. 5. Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Gene. 17. Ambula corã me, & eſto perfectus. Talem ergo experiuntur Dei voluntatem illi qui non conformantur huic ſeculo, ſed reformantur in nouitate ſenſus ſui. Illi autẽ qui in vetuſtate permanent ſeculo conformati, iudicant Dei voluntatem non eſſe bonã, ſed grauem & inutilem. Eccle. 6. Quàm àſpera eſt ſapientia indoctis hominibus. Deinde cùm dicit, *Dico enim per gratiam, &c.* docet qualiter donis Dei homo debeat vti. Et primò docet hoc quantum ad dona quæ nõ ſunt omnibus communia, ſicut ſunt gratiæ gratis datæ. Secundò quãtum ad donum charitatis quod eſt omnibus cõe, ibi *Dilectio ſine ſimulatione, &c.*

H Circa primum duo facit. Primò docet in generali quomodo debeat homo vti gratijs gratis datis. Secũdò exequitur hoc per partes, ibi, *Habentes autem dona.* Circa primum duo facit, primo proponit documentum, ſecundo rationem aſſignat, ibi *Sicut enim in vno corpore, &c.* Circa primũ tria facit. Primò excludit ſuperfluum, dicens, Monui quòd reformemini in nouitate ſenſus veſtri, quod quidem moderatè facere debetis. Dico enim, id eſt mando per gratiam apoſtolatus & authoritate apoſtolica quæ data eſt mihi. Galat. 2. Cùm cognouiſſent gratiam quæ data eſt mihi inter Gẽtes. Ephe. 3. Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc, &c. Omnibus qui ſunt inter vos, quia omnib⁹ eſt hoc vtile. 1. Corin. 7. Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum. Hoc inquam mando. *Non plus ſapere, quam oportet ſapere;* id eſt nullus præſumat de ſenſu aut ſapientia ſua confidens ſupra ſuam mẽſuram. Eccle. 7. Non plus ſapias quàm neceſſe eſt, Pſal. Neq; ambulaui in magnis, neq; in mirabilibus ſuper me. Secundò hortatur ad id quod eſt medium dicens, *Sed*

E *ſapere ad ſobrietatem,* ſcilicet mando vobis vt menſuratè ſapiatis ſecundum gratiam vobis datam. Sobrietas enim menſuram importat. Et quamuis propriè dicatur circa potũ vini, poteſt tamen accipi circa quamlibet materiam, in qua homo debitam menſuram obſeruat. Titum. 2. Sobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo. Tertiò docet ſecundum quid accipienda ſit menſura medij, dicens, *Et hoc* inquam *ſicut Deus vnicuique diuiſit,* id eſt diſtribuit *Menſuram fidei,* ideſt menſuram donorum ſuorum quæ ordinatur ad fidei ædificationem. 1. Corinth. 12. Vnicuiq; datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Dat enim Deus huiuſmodi dona, nõ eadem omnibus, ſed diuerſa diuerſis diſtribuit, ſecundum illud 1. Corin. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt. Nec omnibus ęqualiter dat, ſed vnicuiq; ſecundum certam mẽſuram. Eph. 4. Vnicuiq; noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Et ideo Apoſtolus ſobriè ſapiens ſecundũ hanc menſuram dicebat. 2. Cor. 12. Non autem in immenſum gloriamur, ſed ſecundum menſuram regulæ, qua menſus eſt nobis Deus.

F Soli autem Chriſto datus eſt ſpiritus nõ ad menſuram, vt dicitur Ioan. 3. Non ſolum autẽ alias gratias gratis datas dat Deus menſuratè, ſed etiam ipſam fidẽ quę per dilectionem operatur. Vnde Luc. 17. diſcipuli Chriſto dixerunt, Domine adauge nobis fidem.

LECTIO SECVNDA.

Per comparationem corporis naturalis ad corpus miſticum, docet gratiæ vſum, & mores.

Sicut enim in vno corpore multa membra habemus; non omnia autem membra eundem actum habent, ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra, habentes donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis differentes. Siue prophetiam ſecundum rationem fidei. Siue miniſterium in miniſtrando. Siue qui docet in doctrina. Qui exhortatur in exhortando. Qui

G *tribuit in ſimplicitate. Qui præeſt in ſolicitudine. Qui miſeretur in hilaritate. Dilectio ſine ſimulatione. Odientes malum, adherentes bono. Charitate fraternitatis inuicem diligentes, honore inuicem præuenientes. Solicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, domino ſeruientes. Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi inſtantes, neceſſitatibus ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſectantes.*

Præmiſſa admonitione hic Apoſtolus rationẽ aſſignat ſumptam ex ſimilitudine corporis myſtici ad corpus naturale. Et primò in corpore naturali tangit tria. Primò quidem corporis vnitatem cùm dicit, *Sicut enim in vno corpore.* Secundò membrorum pluralitatem cùm dicit, *Multa membra habemus.* Eſt enim corpus humanum organicum ex diuerſitate membrorum conſtitutum. Tertiò officiorum diuerſitatẽ cùm dicit, *Omnia autem membra non eundem actum habent.* Fruſtrà enim eſſet membrorum diuerſitas, niſi ad diuerſos

H actus ordinarentur. Deinde adaptat hæc tria ad corpus Chriſti myſticum, quod eſt eccleſia. Ephe. 1. Ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam quæ eſt corpus eius. Circa quod etiam tria tangit. Primò quidẽ fidelium quaſi membrorum multitudinem cùm dicit, *Ita multi.* Luc. 14. Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Eſa. 54. Multi filij deſertæ. Quamuis enim ſint pauci per comparationem ad infructuoſam multitudinem damnatorum, ſecundum illud Matth. 7. Arcta eſt via quæ ducit ad vitam & pauci inueniunt eam, tamen abſolutè loquendo ſunt multi. Apo. 7. Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat. Secundò tangit corporis myſtici vnitatem cùm dicit, *Vnum corpus ſumus.* Ephe. 2. Vt reconciliet ambos in vno corpore, &c. Huius autem corporis myſtici eſt vnitas ſpiritualis per quam fide & affectu charitatis inuicem vnimur Deo; ſecundum illud Epheſ. 4. Vnum corpus & vnus ſpiritus. Et quia ſpiritus vnitatis à Chriſto in nos deriuatur, ſuprà 8. Si quis ſpiritum

Chriſti

Chriſti non habet, hic nõ eſt eius. Ideo ſubdit *In Chriſto* qui ſpiritum ſuum quem dat nobis, nos inuicem vnit & Deo. Ioan. 17. Vt ſint vnum in nobis ſicut & nos vnum ſumus. Tertiò tangit officiorum diuerſitatem ad vtilitatem cõem reductam, dicẽs, *Singuli autem ſumus membra alterius.* Membrũ enim quodlibet proprium actum habet & virtutẽ, inquantum ergo vnum membrum ſua virtute & actu alteri prodeſt, dicitur membrum alterius, ſicut pes dicitur membrũ oculi, inquãtum oculum defert, & oculus dicitur membrũ pedis, inquantum dirigit pedem. 1. Cor. 12. Non poteſt dicere oculus manui, opera tua non indigeo. Ita etiam in corpore myſtico ille qui accepit gratiam prophetiæ, indiget illo qui accepit gratiam ſanitatum, & ita eſt in omnibus alijs. Vnde dum vnuſquiſq; fidelis ſm gratiam ſibi datam alteri ſeruit, efficitur alterius membrum. Gal. vlti. Alter alterius onera portate. 1. Petri. 4. Vnuſquiſq; ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes. Deinde cùm dicit, *Habentes autem donationes* exequitur per partes monitionem, quam ſuprà poſuerat de ſobrio & moderato gratiæ vſu. Et primò ponit gratiarum diuerſitatem, dicẽs, *Sumus* inquã, *Alter alterius membra,* non ſm eandem gratiam, ſed habentes diuerſas donationes differentes non ex diuerſitate meritorum, ſed ſm gratiam quæ data eſt nobis. 1. Corin. 7. Vnuſquiſq; proprium donum habet ex Deo, vnus quidem ſic, alius verò ſic. Matth. 25. Vocauit ſeruos ſuos & tradidit illis bona ſua, & vni dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij verò vnum. Secundò docet diuerſarum gratiarum vſum, & primò in rebus diuinis quantum ad cognitionem quidem, dicens. *Siue prophetia* quam habentes, vtamur ea ſecũdum rationem fidei. Dicitur autem prophetia quædam apparitio ex reuelatione diuina eorum, quæ ſunt procul. Vnde 1. Reg. 9. dicitur, Qui propheta hodie dicitur, vocabatᷣ olim videns. Sunt autem procul à cognitione noſtra, ſm ſe quidem futura contingentia quæ propter defectum ſui eſſe cognoſcibilia non ſunt, ſed res diuinæ ſunt procul à noſtra cognitione, non ſm ſe cùm ſint maximè cognoſcibiles, quia vt dicitur 1. Ioan. 1. Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ, ſed propter defectũ intellectus noſtri, qui ſe habet ad ea quæ ſunt in ſeipſis manifeſtiſſima, ſicut oculus noctuæ ad lucem Solis. Et quia vnumquodq; magis proprie dicitᷣ tale, quod eſt ſm ſe tale, ꝙ quod eſt tale ſecundum aliud. Inde eſt ꝙ magis propriæ dicũtur eſſe procul à cognitione noſtra futura contingentia. Et propter hoc horum proprie eſt prophetia Amos. 4. Non faciet dñs Deus verbũ niſi reuelauerit ſecretum ſuum. Dicitur tamen prophetia cõmuniter etiam reuelatio quorũcunq; occultorum. Hoc autem donum prophetiæ, non ſolùm fuit in veteri teſtamento, ſed etiam in nouo. Ioel. 2. Effundam de ſpiritu meo ſuper oẽm carnem, & prophetabunt filij veſtri. Dicuntur etiam prophetæ in nouo teſtamento qui prophetica dicta exponũt, quia ſacra ſcriptura eodem ſpiritu interpretatur quo eſt cõdita. Eccle. 24. Adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam. Ordinatur autem prophetiæ donum, ſicut & aliæ gratiæ gratis datæ ad fidei ædificationem. 1. Cor. 12. Vnicuiq; datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Heb. 2. Cõfirmata eſt. ſ. doctrina fidei cõteſtante Deo ſignis & prodigijs & varijs virtutibus & ſpiritusſancti diſtributionibus. Et ideo prophetia eſt vtendum *ſecundum rationem fidei,* ideſt non in vanum, ſed vt per hoc fides confirmetur, non autem cõtra fidem. Vnde dicitur Deut. 13. Si ſurrexerit in medio tui propheta, & dixerit tibi, eamus & ſequamur Deos alienos: nõ audies verba prophetiæ illius, quia. ſ. prophetizat cõtra rationẽ fidei. Quantũ ad ſacramenta miniſtranda ſubdit. *Siue miniſterium in miniſtrando,* ideſt ſi quis accepit gratiam vel officium miniſterij, putà vt ſit epiſcopus vel ſacerdos, qui dicuntur miniſtri Dei. Eſa. 6. Vos ſacerdotes dñi vocabimini miniſtri Dei noſtri: dicetur vobis, exequatur illud diligenter exequendo in miniſtrando. 2. Tim. 4. Miniſterium tuum imple. Secundò tangit ea quæ pertinent ad res humanas in quibus poteſt aliquis alteri ſubuenire. Primò quidẽ quantum ad cognitionem, vel ſpeculatiuam vel practicã. Quantum ergo ad ſpeculatiuam primò dicit, *Siue qui docet,*

Donũ prophetiæ eſt in nouo teſtamẽto. Dicũtᷣ nũc prophetę nõ ſolũ q hñt donũ prophetiæ ſed q interpretantᷣ dicta prophetarũ.

E ideſt qui habet officium vel gratiam docẽdi vtatur doctrina. i. vt ſtudioſe et fideliter doceat. Iob. 4. Ecce docuiſti plurimos. Mat. vlt. Euntes docete oẽs gentes. Quantum autem ad cognitionem practicam ſubdit. *Qui exhortatur,* ideſt qui habet officium vel gratiam exhortandi homines ad bonũ, vtatur illo *in exhortando* 1. Theſſ. 2. Exhortatio noſtra non fuit de errore neq; de immunditia neq; in dolo. Tit. 2. Hæc loquere & exhortare. Deinde ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera, in quibus qñq; aliquis ſubuenit alicui aliquod donum dando, & quantum ad hoc dicit, *Qui tribuit,* ideſt qui habet facultatem tribuẽdi & gratiam, exequatur hoc *in ſimplicitate,* vt. ſ. nihil mali ex illo intendat, quaſi donis homines ad malum alliciens. Vel etiam cùm aliquis ex modico dato intendit multo maiora acquirere. Eccle. 20. Datum inſipientis nõ erit tibi vtile, oculi enim illius ſeptẽplices ſunt. Exigua dabit et multa improperabit. Et ꝓu. 11. Simplicitas iuſtorum dirigit eos. Quandoq; autem aliquis ſubuenit alteri eius curã habendo: & quãtum ad hoc dicit, F *Qui præeſt,* ideſt qui eſt in prælationis officio cõſtitutus, vtatur illo officio *In ſolicitudine.* Heb. vlt. Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilant quaſi rationẽ reddituri pro animabꝰ veſtris. 2. Cor. 11. Solicitudo omniũ eccleſiarum. Quandoq; autem ſubuenit aliquis alicui reuelando eius miſeriam, & quãtum ad hoc dicit, *Qui miſeretur,* ideſt qui habet facultatem & affectum miſerendi, exequatᷣ hoc *in hilaritate* quaſi libenter hoc faciens. 2. Cor. 9. Non ex triſtitia aut ex neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Eccleſia. 7. In omni dato hilarem fac vultum tuum.

Deinde cùm dicit, *Dilectio ſine ſimulatione, &c.* Docet vſum doni gratuiti quod eſt omnibus commune, ſ. charitatis. Et primò ponit ea quæ pertinent ad charitatẽ in generali. Secundò ponit quædam ſpecialiter pertinentia ad dilectionẽ quorundam, ibi *Neceſſitatibus ſanctorum, &c.* Circa primum tria facit. Primò oſtendit qualis debeat eſſe dilectio charitatis ex parte diligentis. Secũdò qualiter ſe debeat habere ad proximum, ibi *Charitatem fraternitatis, &c.* Tertiò qualiter ſe G debeat habere ad Deum, ibi *Solicitudine non pigri.* Circa qualitatem autem charitatis tria docet. Primò quidem ꝙ dilectio debet eſſe vera. Vnde dicit, *Dilectio ſine ſimulatione,* vt, ſcilicet, non tantùm in verbo aut in exteriori apparentia, ſed ſit in vero cordis affectu & efficacia operis. 1. Ioan. 3. Non diligamus verbo neq; lingũa, ſed opere & veritate. Eccl. 6. Amico fideli nulla eſt comparatio. Secundò docet quòd dilectio debet eſſe pura, cùm dicit, *Odientes malum.* Tunc enim eſt pura dilectio, quando homo non cõſentit amico ſuo in malum, ſed ita diligit hominẽ, vt eius vitium odiat. Vnde dicitur 1. Cor. 13. Non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autẽ veritati. Pſal. Iniquos odio habui. Tertiò docet quòd dilectio debet eſſe honeſta, cùm dicit, *Adhærentes bono.* vt ſcilicet aliquis adhęreat alteri propter bonum uirtutis. Gal. 4. Bonum autem ęmulamini in bono ſemper. Hæc eſt pulchra dilectio de qua dicitur Eccle. 24. Ego mater pulchræ dilectionis. Deinde cũ dicit, *Charitatem fraternitatis.* Oſtendit qualiter charitas ſe debet habere ad proximum. Et priH mò quantum ad interiorem affectum cùm dicit. *Charitatem fraternitatis inuicem diligentes.* Vt ſcilicet non ſolùm fratres diligamus per charitatem, ſed etiam diligamus ipſam charitatem qua eos diligimus & ab eis diligimur. Sic enim ſi charam habemus charitatem, non de facili eam diſſolui faciemus. Hebreo. vlt. Charitas fraternitatis maneat in vobis. Cantic. vlti. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, tanquam nihil deſpiciet illam. Secundò quantum ad exteriorem effectum cùm dicit. *Honore inuicem præuenientes.* In quo tria deſignantur. Primò quidem quòd homo proximum in reuerentia debet habere, quod pertinet ad rationem honoris. Nullus enim poteſt verè diligere eum quem deſpicit. Phil. 2. In humilitate, ſuperiores inuicem arbitrantes. Quod quidem fit dũ aliquis ſuum defectum conſiderat & bonum proximi. In honore autem non ſolùm reuerentia intelligitur, ſed etiam neceſſariorum ſubuentio, ſicut cùm dicitur Exod. 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, præcipitur neceſſariorũ

riorum ſubuentio, ſicut patet per hoc ꝙ dominus Matth.5. **E** arguit Phariſeos contra hoc præceptum impediẽtes filios à ſubuentione parentum. Secundò deſignatur ꝙ effectus dilectionis debet mutuò exhiberi, vt.ſ. homo non ſolùm velit beneficia recipere, ſed etiã exhibere. Eccl.4. Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum & ad dandum collecta. Et 14. In diuiſione ſortis da & accipe. Et hoc deſignat cùm dicit *Inuicem*. Tertiò deſignatur ꝙ effectus dilectionis debet eſſe promptus & velox, quod deſignatur cùm dicit, *Præuenientes* vt.ſ. aliquis præueniat amicum in beneficijs. Eccl.37. Omnis amicus dicit, & ego amicitiam copulaui.

Deinde cùm dicit. *Solicitudine, &c.* oſtẽdit qualiter ſe debeat habere dilectio charitatis ad Deum. Et primò incipit ab ipſa rationis attentione cum dicit, *Solicitudine* ſitis *Non pigri*, ſcilicet ad ſeruiendum Deo. Mich.6. Indicabo tibi ô homo quid ſit bonum, & quid Deus requirat à te. Poſtea ſubdit, Solicitè ambulare cum Deo tuo. 2. Timo. 2. Solicitè cura teipſum probabilem exhibere Deo. Secundò quantum ad effectum cùm dicit, *Spiritu* ſitis *feruentes* ſcilicet in **F** Dei dilectione. Procedit autem feruor ex abundantia caloris. Vnde feruor ſpiritus dicitur, quia propter abũdantiam diuinæ dilectionis totus homo feruet in Deum. Act.18. dicitur ꝙ Apollo feruens ſpiritu loquebatur. 1. Theſſa. vlti. Spiritum nolite extinguere. Tertiò quantũ ad exterius obſequium cùm dicit, *Domino ſeruientes* ſcilicet, ſeruitute latriæ quæ ſoli Deo debetur. Deu.6. Dominum Deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies. Pſal. Seruite dño in timore. Vel ſecundum aliam literam. Tempori ſeruientes, vt ſcilicet Dei ſeruitium congruo tempore faciamus. Eccl.8. Omni negocio tempus eſt & opportunitas. Quartò quãtum ad mercedem ſeruitij cùm dicit. *Spe gaudentes* ſcilicet, mercedis, quæ eſt Dei fruitio. Gene.15. Ego dñs merces tua magna nimis. ſuprà.5. Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Facit autem ſpes hominem gaudentem ratione certitudinis, ſed tamen affligit ratione dilationis. Prouer.13. Spes quæ differtur affligit animam. Quintò quantum ad difficultatem quã homo patitur in Dei ſeruitio. Vnde ſubdit. *In tribulatione* ſcili- **G** cet: quam propter Deum ſuſtinetis, ſitis *Patientes*, ſupra 5. Tribulatio patientiam operatur, Sextò quãtum ad omnia prædicta dicit, *Orationi inſtantes* in quo orationis aſſiduitas deſignatur. Luc.18. Oportet ſemper orare & nunquam deficere. 2. Timo.5. Sine intermiſſiõe orate. Per orationẽ enim in nobis ſolicitudo excitatur, feruor accenditur, ad Dei ſeruitium incitamur, gaudium ſpei in nobis augetur, & auxilium in tribulatione promeremur. Pſal. Ad dominũ, cùm tribolarer clamaui, & exaudiuit me. Deinde cùm dicit, *Neceſſitatibus ſanctorum, &c.* Determinat de charitate quantũ ad ſpeciales quaſdam perſonas. Et primò quidem quãtum ad indigentes. Secundò quantum ad inimicos, ibi *Benedicite perſequentibus vos*. Circa primum duo facit. Primò inducit ad exhibenda beneficia charitatis indigentibus in vniuerſali cùm dicit, *Neceſſitatibus ſanctorum communicantes*. Vbi tria ſunt notanda. Primò quidẽ ꝙ eleemoſynæ ex charitate ſunt impendendæ indigentibus ſiue neceſſitatẽ patiẽtibus. Eph.4. **H** Laboret operando manibus ſuis quod bonũ eſt, vt habeat vnde tribuat neceſſitatẽ patienti. Secũdò ꝙ potius eſt ſubueniendum iuſtis & ſanctis ꝗ alijs. Vnde dicit, *Neceſſitatibus ſanctorum*. Eccle.12. Da iuſto & non recipias peccatorem. Quod quidem non ſic intelligendum quin etiam in neceſſitatibus ſit peccatoribus ſubueniendum, ſed quia nõ eſt eis ſubueniendum ad fomẽtum peccati, vtilius tamen eſt ſubuenire iuſtis, quia talis eleemoſyna fructuoſa eſt, non ſolũ ex opere dantis, ſed etiam ex ſuffragio recipientis. Luc.16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. ſ. ſuis ſuffragijs. Secundo in ſpeciali admonet ad hoſpitalitatem, dicẽs *Hoſpitalitatem ſectantes* quia ſcilicet in hoc miſericordiæ opere alia miſericordiæ opera includuntur. Nam hoſpes non ſolùm domum exhibet ad manendum, ſed etiam alia neceſſaria ſubminiſtrat. Hebre. vltim. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci Primæ Petri. 4. Hoſpitales inuicem ſine murmuratione.

LECTIO TERTIA.

Quomodo ſit ergà inimicos ſeruanda charitas docet.

BEnedicite perſequentibus vos. Benedicite & nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cũ flentibus. Idipſum inuicem ſentientes. Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes. Nolite eſſe prudẽtes apud uoſmet ipſos. Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, non tantum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus. Si fieri poteſt quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Non voſmetipſos defendentes chariſsimi, ſed date locum iræ. Scriptum eſt enim. Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius. Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.

Suprà Apoſtolus oſtendit qualiter charitas ſit exhibenda indigentibus, nunc oſtendit qualiter ſit exhibenda, etiã inimicis. Et primò ponit admonitionem. Secundò probat quod dixit, ibi *Scriptum eſt enim, &c.* Circa primum conſiderandum eſt, ꝙ ad charitatem tria pertinẽt. Primò quidem beneuolentia quæ conſiſtit in hoc quod aliquis velit bonũ alteri & malum eius nolit. Secundò concordia quæ conſiſtit in hoc ꝙ amicorum ſit idem nolle & velle. Tertiò beneficentia quæ conſiſtit in hoc ꝙ aliquis benefaciat ei quem amat & eum non lędat. Primò ergo ponit ea quæ pertinẽt ad beneuolentiam. Secundò ea quæ pertinẽt ad concordiã, ibi *Gaudere cum gaudentibus*. Tertiò ea quæ pertinent ad beneficentiam, ibi *Nulli malum &c.* Circa primum duo facit. Primò monet vt beneuolentia ſit ampla, quæ ſe extendat etiã ad inimicos, cũ dicit *Benedicite perſequentibus vos*. Circa quod notandum eſt ꝙ, Benedicere, eſt bonum dicere. Contingit autem bonum dicere tripliciter. Vno modo enunciãdo, puta cùm quis bonum alterius laudat. Eccl.31. Splẽdidum in panibus benedicent labia multorum, & teſtimonium veritatis illius fidele. Alio modo imperando, & ſic benedicere per authoritatem, eſt proprium Dei, cuius imperio bonũ ad creaturas deriuatur: miniſterium autem pertinet ad miniſtros Dei, qui nomen domini ſuper populum inuocant. Nume.6. Sic benedicetis filijs Iſrael, & dicetis eis. Benedicat tibi dñs et cuſtodiat te, Oſtendat dñs faciem ſuam tibi, & miſereatur tui. Conuertat dñs vultum ſuum ad te & det tibi pacem. Et poſt, Inuocabunt nomen meum ſuper filios Iſrael & ego benedicam eis. Tertiò benedicit aliquis optando. Pſal. Et non dixerunt qui præteribant, benedictio dñi ſuper vos. Et ſecundũ hoc benedicere eſt bonõ alicui velle & quaſi bonum pro aliquo precari. Et hoc modo accipitũ hic. Vnde in hoc quod dicitur *Benedicite perſequentibus vos*. Datur intelligi ꝙ etiam ad inimicos & perſecutores debemus eſſe beneuoli eis bona optando & pro eis orando. Matth.5. Diligite inimicos veſtros & orate pro perſequẽtibus & calumniantibus vos. Quod autem hìc dicitur, quodam quidem modo eſt in præcepto, quodam autẽ modo eſt in cõſilio: ꝙ enim aliquis in generali dilectionis affectum impẽdat inimicis non excludendo eos à cõmuni dilectione proximorum, & à communi oratione quã quis pro fidelibus facit, pertinet ad neceſſitatem præcepti. Similiter etiam ꝙ aliquis in articulo neceſſitatis inimico dilectionis effectum particulariter impẽdat, pertinet ad neceſſitatem præcepti. Vnde dicitur Exo.23. Si occurreris boui inimici tui aut aſino erranti, reducas eum. Sed ꝙ aliquis in ſpeciali dilectionis affectum & orationis ſuffragium aut qualecunque ſubuentionis beneficium exhibeat inimico, interdum & extra articulum manifeſtę neceſſitatis, pertinet ad perfectionem conſiliorum: quia per hoc oſtenditur tam perfecta charitas hominis ad Deum, ꝙ omne humanum odium ſuperet. Ille autem qui pœnitet & miſericordiam petit, iam non eſt inter inimicos aut perſecutores computandus. Vnde ei abſque omni difficultate ſunt charitatis indicia oſtẽdenda. Eccl.28

Relinque

Bñdicere.

Qũo bo… dicere … diliger… de … & quę … de cõſilio

De bñone, & maledictione.

A Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc depræcanti tibi peccata ſoluentur. Secundò docet ꝙ beneuolentia ſiue benedictio ſit pura.i.abſq; permixtione contrarij. Vnde dicit. *Benedicite & nolite maledicere*, ideſt ita benedicatis ꝙ nullo modo maledicatis. Quod eſt contra quoſdam qui ore benedicunt, & corde maledicunt, ſecũdum illud Pſal. Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autẽ in cordibus eorũ. Et etiam contra illos qui qñq; benedicunt, quandoq; maledicunt, vel quibuſdam benedicũt, quibuſdam maledicũt. Iac.3. Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hæc ita fieri 1.Petri.3. Non reddẽtes maledictum pro maledicto. Sed cõtra hoc videtur eſſe ꝙ in ſacra ſcriptura plures maledictiones inueniunt. Dicit enim Deut.27. Maledictus qui non permãſerit in ſermonibus legis huius, nec eos opere perficit. Ad quod dicendum eſt ꝙ maledicere eſt malum dicere, quod quidẽ tripliciter contingit, ſicut & benedicere.ſ.enunciãdo, imperãdo, & optando, & ſecundum quodlibet horum modorum poteſt bene & malè fieri. Si enim id quod eſt materialiter malum, dica B tur malum quolibet prædictorum modorum, ſub ratione boni nõ eſt illicitum, quia hoc eſt magis benedicere, q̃ maledicere: vnumquodq; enim magis iudicatur ſm ſuam formam, q̃ ſecundum ſuam materiã. Si verò aliquis dicat malum ſub ratione mali, formaliter maledicit: vnde eſt omnino illicitum. Vtrunq; autem horum contingit in hoc ꝙ aliquis enuntiando malum profert. Quandoq; enim aliquis enuntiat malum alicuius ad notificandum neceſſariam veritatem, & ſic dicit malum ſub ratione veri neceſſarij quod eſt bonum, vnde eſt licitum. Et hoc modo Iob tertio dicit, ꝙ Iob maledixit diei ſuæ, enuntians malitiam præſentis vitę, ſicut Apoſtolus dicit Ephe.5. Redimẽtes tempus qm̃ dies mali ſunt. Quandoq; autem aliquis enuntiat malũ alterius ſub ratione mali.ſ. intentione detrahendi. Et hoc eſt illicitum. Dicitur enim.1.Cor.6. Neq; maledici. neq; rapaces regnum Dei poſſidebunt. Similiter etiam in eo ꝙ quis dicit malum imperando, contingit autem qñq; ꝙ aliquis dicit id quod eſt materialiter malum ſub ratione boni, pu C tà cùm ex imperio alicuius prouenit alicui malum pœnæ propter iuſtitiam, quod quidem eſt licitum. Et hoc modo tranſgreſſores legis maledicuntur.i.pœnæ ſecundũ iuſtitiã deputantur. Quandoq; verò aliquis imperando dicit malum alterius iniuſtè, putà propter odium & vindictam. Et talis maledictio eſt illicita. Exo.21. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Et id eſt etiam circà id quod aliquis dicit malũ optando. Si enim hoc optet ſub ratione boni, putà vt per aduerſitatem alicuius perueniat ad ſpiritualem profectum, hoc licitum eſt. Iob.5. Vidi ſtultum firma radice & maledixi pulchritudini eius ſtatim. Si verò hoc homo faciat propter odium vel vindictam eſt omnino illicitum. 1.Reg.17. Maledixit Philyſteus Dauid in dijs ſuis.

Deinde cũ dicit, *Gaudere cum gaudentibus, &c.* Ponit ea quæ pertinent ad concordiam. Et primò ponit concordiæ documenta. Secundò remouet impedimenta, ibi. *Non alta ſapientes, &c.* Concordia autem poteſt dupliciter attẽdi. Vno mo D do quantum ad effectum in bonis & in malis. In bonis quidem, vt aliquis, bonis aliorũ congaudeat. Vnde dicit. *Gaudere*, ſcilicet debetis *Cum gaudentibus*. Philippenſes ſecundo, Gaudeo & congratulor omnibus vobis. Sed hoc eſt intelligendum: qñ quis gaudet de bono. Sunt autem quidam qui gaudent de malo, ſecundum illud Prou.2. Lętantur cũ malefecerint & exultant in rebus peſſimis. Et iſtis non eſt congaudendum. 1.Cor.13. dicitur de charitate ꝙ non gaudet ſuper iniquitate, cõgaudet autem veritati, In malis autem vt aliquis triſtetur de malis alterius. Vnde ſubdit. *Flere*, ſcilicet debetis *Cum flentibus*. Iob.30. Flebam quondam ſup̱ eo qui afflictus erat. Eccle.7. Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula. Ipſa enim compaſſio amici cõdolentis conſolationẽ in triſtitijs affert dupliciter. Primò quidem quia ex hoc colligitur efficax amicitiæ argumentum. Eccle.12. In malitia illius, ideſt, in infortunio amicus cognitus eſt, Et hoc ipſum eſt delectabile cognoſcere aliquem ſibi eſſe verum amicũ. Alio modo quia ex hoc

A ipſo ꝙ amicus condolet, videtur ſe offerre ad ſimul portandum onus aduerſitatis, quod triſtitiam cauſat. Et quidem leuius portatur quod portatur à pluribus q̃ ab vno ſolo, Secundò concordia conſiſtit in vnitate ſententiæ & quantum ad hoc dicit, *Idipſum*, ideſt idem ſitis *ſentientes*, vt.ſ.in eadem ſententia cõueniatis.1.Cor.1. Sitis perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſententia. Phil.2. Eandem charitatem habentes vnanimes, idipſum ſentientes. Sciendũ eſt tamen ꝙ duplex eſt ſentẽtia. Vna quidem quæ pertinet ad iudicium intellectus circa ſpeculabilia, puta circa conſiderationes geometricas vel naturales, diſſentire autem in talibus non repugnat amicitiæ vel charitati, quia charitas in voluntate eſt. Huiuſmodi autem iudicia nõ proueniunt ex voluntate, ſed ex neceſſitate rõnis. Alia verò ſententia pertinet ad iudicium rationis circa agenda, & in talibus diſſenſio amicitiæ contrariatur: quia talis diſſenſio habet cõtrarietatẽ voluntatis, & quia fides non ſolùm eſt ſpeculatiua, ſed etiam practica, inquãtum per dilectionem operatur, vt B dicitur Gala.5. Ideo etiam diſſentire à recta fide eſt contrarium charitati. Deinde cùm dicit, *Non alta ſapientes, &c.* excludit impedimenta concordiæ quæ quidem ſunt duo. Primum eſt ſuperbia ex qua contingit ꝙ dum aliquis inordinatè ſuam excellentiam quærit & ſubiectionẽ refugit, vult alium ſubijci. Et eius excellentiam impedire. Et ex hoc ſequitur diſcordia. Prou.13. Inter ſuperbos ſemp̱ iurgia ſunt. Et ideo ad hoc remouendum dicit, *Non* ſitis *Alta ſapientes*, vt.ſ.inordinatè veſtram excellentiam appetatis, ſuprà.11. Noli altum ſapere, ſed time. Eccl.3. Altiora te ne quæſieris. *Sed* ſitis *Conſentientes humilibus*, ideſt his quæ ſunt humilia.i. quæ abiecta videntur non recuſetis cum oportuerit. Pſal. Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei.1.Pet.vlt. Humiliamini ſub potenti manu Dei, &c. Secundum impedimentum concordiæ eſt præſumptio ſapientię: vel etiam prudentiæ ex qua contingit ꝙ aliquis aliorum ſententiæ non credit. Ad quod remouendũ dicit, *Nolite eſſe prudentes apud vóſmetipſos*. vt.ſ.iudicetis ſolùm id eſſe prudentiæ quod vobis videtur. C Eſa.5. Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris & coram vobiſmetipſis prudentes, ſuprà.11. Vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes. Deinde cùm dicit, *Nulli malum pro malo, &c.* Docet illa quæ pertinent ad beneficentiam excludendo contrarium. Et primò docet ꝙ non ſit alicui malefaciẽdum ratione vindictæ. Secundò docet ꝙ non ſit alicui malefaciendum ratione defenſionis, ibi *Non voſmetipſos defendentes*. Circa primum tria facit. Primò prohibet vindictã dicens, *Nulli malum pro malo reddentes*, ſcilicet ſitis. Pſal. Si reddidi retribuentibus mihi mala.1.Pet.3. Non reddentes malum pro malo. Sed hoc eſt intelligendum formaliter, ſicut ſuprà dictũ eſt de maledicto: p̱hibemur enim affectu odij vel inuidię reddere malum pro malo ita ꝙ in malo alterius delectemur. Sed ſi pro malo culpæ quod quis facit, reddat iudex malũ pœnę ſecundum iuſtitiam ad compenſandam malitiã, materialiter quidem infert malum, ſed formaliter & per ſe infert bonum. Vnde cùm iudex ſuſpendit latronẽ pro homicidio, non reddit malum pro malo, ſed magis bonum pro D malo. Et hoc modo Apoſtolus quendam pro peccato inceſtus, tradidit ſathanæ in interitum carnis vt ſpiritus ſaluus fiat. Vt habetur 1.Cor.5. Secundo docet ꝙ etiam bona ſint proximis exhibenda, dicens, *Prouidentes*, ſcilicet ſitis *Bona non tantum coram Deo*, vt.ſ.curetis ſatisfacere conſcientiæ veſtræ coram Deo, *Sed etiam coram omnibus hominibus*, vt.ſ.ea faciatis quæ hominibus placeant, 1.Cor.10. Sine offenſione eſtote Iudęis & Gentibus & eccleſiæ Dei ſicut & ego per omnia omnibus placeo.1.Cor.13. Prouidentes bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam corã omnibus hominibus. Hoc tamen contingit & bene & malè fieri: ſi enim hoc fiat propter fauorem humanum, non bene agitur Mat.6. Attẽdite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. Si autem hoc fiat ad gloriam Dei, bene agitur, ſecundum illud Mat.5, Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt, Tertiò aſſignat rationem vtriuſq; dictorum, Ad hoc enim debemus abſtinere à retributione

Impedimẽta concordiæ.

malorũ,

malorum, & coram hominibus bona prouidere, vt cũ hominibus pacem habeamus, & ideo ſubdit, *Cum omnibus hominibus pacem habentes.* Heb. vlti. Pacem ſequimini cum omnibus. Sed hic addit duo, quorum primum eſt quód dicit, *Si fieri poteſt.* Quandoq; enim malitia aliorum impedit ne cũ eis pacem habere poſſimus, quia.ſ. cum eis pax haberi nõ poteſt, niſi eorum malitiæ conſentiatur, quam quidem pacem conſtat eſſe illicitam. Vnde dñs dicit Matt. 10. Non veni pacem mittere, ſed gladium. Aliud autem addit, dicens, *Quod ex vobis eſt,* ſcilicet & ſi ipſi contra pacem agant, tamen quod in nobis eſt facere nos debemus, vt eorum pacẽ quęramus. Pſal. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus. Et alibi. Inquire pacem & perſequere eam. Deinde cùm dicit, *Non voſmetipſos defendentes, &c.* oſtendit q; non ſunt mala proximis inferenda per modum defenſionis. Et primò ponit documentum, dicens, Non ſitis voſmetipſos defendẽtes ò chariſſimi, ſicut & de Chriſto dicitur Eſa. 50. Dedi corp⁹ meum percutiẽtibus & genas meas vellentibus. Et Eſa. 53. Quaſi agnus coram tondẽte ſe obmutuit, &c. Vnde & ipſe **F** dñs mandauit Matt. 5. Si quis te percuſſerit in vna maxilla præbe ei etiam alteram. Sed ſicut Aug. dicit in lib. contra mendaciũ. Ea quæ in nouo teſtamento à ſanctis facta ſunt, valent ad exempla intelligendarum ſcripturarum, quæ in præceptis data ſunt. Ipſe autem dñs cùm alapa percuſſus eſſet, non ait, ecce altera maxilla, ſed ſi malè locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: ſi autẽ bene, quid me cędis? Vbi oſtendit præparationem alterius maxillę in corde eſſe faciendam. Paratus enim fuit dñs, non ſolùm in altera cędi pro ſalute hoĩs, ſed in toto corpore crucifigi. Et ſicut Aug. dicit ad Marcellinum, tunc quidem hoc mãdatum rectè fit cùm ei creditur profecturum eſſe propter quem fit ad adaptandam in eo correctionem atq; concordiam, & ſi alius exitus conſequatur. Sunt igitur iſta præcepta patiẽtiæ ſemper in cordis prętaratione retinenda & ipſa beneuolentia, ne reddatur malum pro malo, ſemper in voluntate cõplenda eſt. Agenda ſunt autem & multa etiam cùm inuitis benigna quadam aſperitate plectendis. **G** Secũdò aſſignat rationem, cùm dicit *Sed date locum iræ,* ideſt, diuino iudicio. Quaſi diceret, committatis vos Deo, qui ſuo iudicio poteſt vos defendere & vindicare, ſecundum illud 1. Pet. vlt. Omnem ſolicitudinem veſtrã proiicientes in eum, qm̃ ipſi cura eſt de vobis. Sed hæc intelligenda ſunt in caſu in quo nobis non adeſt facultas aliter faciẽdi ſm iuſtitiam: ſed quia, vt dicitur Deut. 1. Domini eſt iudicium, cùm aliquis authoritate iudicis, vel vindictam quærit ad comprimendã maliciam, & non propter odium, vel etiã cùm authoritate alicuius ſuperioris ſuam defenſionem procurat, intelligitur locum dare iræ.i. diuino iudicio, cuius miniſtri ſunt principes: vt dicitur infrà. 13. Vnde etiã Paulus procurauit ſe per armatos defendi contra inſidias Iudæorũ, vt patet Act. 23.

Facta ſctõrũ noui teſtamẽti valẽt ad intelligẽda exẽpla ſcẽ ſcripturæ q̃ data ſunt in præceptis.

Deinde cùm dicit, *Sicut ſcriptum eſt, &c.* probat quod dixerat. Et primò per authoritatem. Secundò per rationẽ, ibi *Noli vinci a malo, &c.* Circa primum duo facit. Primò probat quod dictum eſt de prohibitione vindictæ, dicẽs, Dictum eſt, *Date locum iræ* .i. diuino iudicio. *Scriptum eſt enim* Deu. 32. **H** *Mihi vindictam,* ſcilicet ſeruate, *Et ego retribuam,* dicit domin⁹. Noſtra litera ſic habet, Mea eſt vltio, & ego retribuam eis in tempore. Pſal. Deus vltionum dñs. Naum. 1. Deus ęmulator & vlciſcens dñs. Secundò probat per authoritatem, quod dictum eſt de beneuolentia exhibenda inimicis. In qua quidem authoritate, primò ponit documentũ, vt ſubueniamus inimicis in articulo neceſſitatis, quia hoc eſt de neceſſitate præcepti, vt ſuprà dictũ eſt. Et hoc eſt q; dicit, *Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi.* Matt. 5. Benefacite his qui oderunt vos. Secũdò rationem aſſignat, dicens, *Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius.* Quod quidem vno modo poteſt intelligi in malum, vt ſit ſenſus, Si tu ei benefacias, bonũ tuum vertetur ei in malum, quia ex hoc incurret combuſtionẽ ignis æterni per ſuam ingratitudinem: ſed iſte ſenſus repugnat charitati, contra quam ageret, qui alicui ſubueniret, vt ei proueniret in malum. Et ideo eſt exponendum in bonũ, vt ſit ſenſus, *Hoc enim faciens,* **E** ideſt in neceſſitate ei ſubueniens, *Carbones ignis,* ideſt amorem charitatis: de qua dicitur Can. 8. Lampades ei⁹, vt lampades ignis atq; flammarum, *Congeres,* ideſt congregabis *Super caput,* ideſt ſuper mentẽ eius: quia vt Aug. dicit in lib. de cathechizandis rudibus, nulla eſt maior prouocatio ad amandum, q̃ præuenire amando. Nimis enim durus animus qui dilectionem, & ſi nolebat impendere, nolit rependere. Deinde cùm dicit, *Noli vinci a malo, &c.* probat quod dixit per rationem. Naturale eſt enim homini, vt velit aduerſarium vincere, & non vinci ab eo. Illud autem ab aliquo vincitur, quod ad illud trahitur, ſicut aqua vincitur ab igne, quando trahitur ad calorem ignis. Si ergo bonus aliquis homo propter malũ quod ſibi ab aliquo infertur, trahatur ad hoc quod ei malefaciat, bonus à malo vincitur. Si autem econtrario propter beneficium quod bonus perſecutori exhibet, eum ad ſuum amorem trahat, bonus malũ vincit. Dicit ergo *Noli vinci a malo,* ſcilicet eius qui te perſequitur, vt tu eũ perſequaris, *Sed in bono tuo vince malum* illius, vt ſcilicet ei benefaciendo, eum a malo trahas. 1. Ioan. vlt. Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra. Hie. 15 Ipſi conuertentur ad te, & tu non conuerteris ad eos.

CAPIT. XIII. LEC. I.

Inſtruuntur inferiores quomodo in vſu charitatis obedire debent ſuperioribus, cùm per ſubuentionem tùm per delectationem; & excluditur quorundam chriſtianorum opinio, quam de libertate tenebãt, à recentioribus hæreticis iterũ e tenebris reuocata in lucem.

OMnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non enim eſt poteſtas niſi à Deo. Quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. Itaq; qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. **G** *Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum fecęris, time. Non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malum agit. Ideóq; neceſſitati ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Ideo enim & tributa præſtatis. Miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita. Cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

Poſtquam Apoſtolus oſtendit qualiter ſe debeat homo exhibere Deo, vtendo donis gratiæ eius, hic oſtendit quomodo debeat ſe exhibere proximo, & primò quantum ad ſuperiores. Secundò quãtum ad omnes, ibi *Nemini quicquam debeatis, &c.* Circa primum duo facit. Primò inducit homines ad ſubiectionem quam debent ſuperioribus. Secundò ad exhibendum ſubiectionis ſignum, ibi *Ideo & tributa præſtatis, &c.* **H** Circa primum tria facit. Primò proponit documentum. Secũdò rationẽ aſſignat, ibi *Non enim eſt poteſtas &c.* Tertiò infert concluſionẽ intentam, ibi, *Ideoque &c.* Circa primum conſiderãdum eſt q; quidam fideles in primitiua eccleſia dicebant, terrenis poteſtatibus ſe ſubiici non debere propter libertatem quam conſecuti erant à Chriſto, ſm illud Io. 8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Sed libertas per Chriſtum conceſſa, eſt libertas ſpiritus qua liberamur à peccato et morte, ſicut ſuprà. 8. dictum eſt, Lex ſpiritus in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Caro autẽ adhuc remanet ſeruituti obnoxia, ſicut ſuprà. 7. dictum eſt. Et ideo tunc nulli ſubiectioni homo per Chriſtum liberatus, erit obnoxius, nec ſpirituali, ſcilicet nec carnali. Vnde dicitur. 1. Cor. 15. Cùm tradiderit Chriſtus regnũ Deo patri, & euacuauerit omnem principatum & poteſtatem. Interim autem dum corruptibilem carnem gerimus, oportet nos dominis carnalibus ſubiacere. Vnde dicitur Ephe. 6. Serui obedite dominis carnalibus. Et hoc eſt etiã quod

Error l mis Ch nis q re uoca Luther nos à P exclud

quod hic Apoſt.dicit, *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Poteſtates autem ſublimiores hic dicuntur, homines in poteſtatibus conſtituti, quibus ſm iuſtitię ordinē ſubijci debemus. 1.Pet.2. Subditi eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue regi quaſi præcellēti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis &c. Dicit autem indefinitè, *Poteſtatibus ſublimioribus,* vt ratione ſublimitatis officij eis ſubijciamur, etiā ſi ſint mali. Vnde.1.Pet.2.ſubditur, Subiecti eſtote non tantùm bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Quod autem dicitur, *Omnis anima,* per ſinedochē intelligitur, omnis homo, ſicut & Gene.17. Delebitur anima illa de populo ſuo. Vtitur autem hoc modo loquendi quia ſubiectionem ſuperioribus debemus ex animo.i.ex pura voluntate, ſm illud Ephe.6. Non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed ex animo cū bona voluntate. Deinde cū dicit, *Non eſt enim poteſtas &c.* ponit rationē admonitionis præmiſſę. Primò quidem ex parte honeſti. Secundò ex parte neceſſarij, ibi *Qui autem reſiſtunt &c.* Circa primū duo facit. Primò præmittit duo principia. Secundò ex eis concludit, ibi *Itaque qui reſiſtit, &c.* Primò enim præmittit originem poteſtatis, dicens, *Non eſt enim poteſtas niſi a Deo.* Quicquid enim cōmuniter de Deo & creaturis dicitur, à Deo in creaturas deriuatur, ſicut patet de ſapientia. Eccle.1. Omnis ſapientia à dño Deo eſt. Poteſtas autem de Deo & de hominibus dicitur Iob.39. Deus poteſtates nō abijcit, cùm ipſe ſit potēs. Vnde conſequens eſt ꝙ omnis humana poteſtas ſit à Deo. Dan.4. Dominabitur excelſus in regno hominum, & cuicunq; voluerit, dabit illud. Io.19. Non haberes poteſtatem aduerſum me vllam, niſi tibi datum eſſet deſuper. Sed contra hoc eſſe videtur, quod dicitur Oſee.8. Ipſi regnauerunt, & nō ex me: principes extiterunt, & nō cognoui. Ad quod dicendum eſt ꝙ regia poteſtas vel cuiuſcūq; alterius dignitatis poteſt conſiderari quantum ad tria. Vno quidem modo quantum ad ipſam poteſtatem, & ſic eſt à Deo, per quē reges regnant, vt dicitur Prouer.8. Alio modo poteſt conſiderari quantum ad modum adipiſcendi poteſtatem, & ſic quãq; poteſtas eſt à Deo: quando.ſ.aliquis ordinatè poteſtatem adipiſcitur, ſm illud Heb.5. Nemo ſibi honorem aſſumit, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Quandoq; verò non eſt à Deo, ſed ex peruerſo hominis appetitu, qui per ambitionem, vel quocunq; alio illicito modo poteſtatem adipiſcitur. Amos.6. Nunquid non in fortitudine noſtra aſſumpſimus nobis cornua? Tertio modo poteſt conſiderari quantum ad vſum ipſius, & ſic quãq; eſt à Deo, putà cū aliquis ſm præcepta diuinæ iuſtitiæ vtitur conceſſa ſibi poteſtate, ſm illud Prouer.8. Per me reges regnant, &c. Quandoq; autem nō eſt à Deo, putà cum aliqui poteſtate ſibi data vtuntur contra diuinam iuſtitiam, ſm illud Pſal.2. Aſtiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnū aduerſus dominum, &c. Dubitatur etiam de poteſtate peccandi, vtrum ſit à Deo. Ad quod dicendum eſt ꝙ ipſa potentia qua peccatur, à Deo eſt. Eadem enim potentia eſt qua peccatur & qua rectè agitur: ſed ꝙ in bonum ordinetur à Deo eſt, ꝙ autem ordinetur ad peccandum, eſt ex defectu creaturæ, inquantum eſt ex nihilo. Secūdò ponit, ꝙ *Ea quæ ſunt, a Deo ordinata ſunt.* cuius ratio eſt, quia Deus omnia per ſuā ſapientiam fecit, ſecūdum illud Pſal. Omnia in ſapientia feciſti. Eſt autem proprium ſapientiæ ordinatè omnia diſponere. Sap.8. Attingit à fine vſq; ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Et ideo oportet effectus diuinos ordinatos eſſe. Iob.38. Nunquid noſti ordinem cæli, & pones rationem eius in terra? Duplicem autē ordinem Deus in ſuis effectibus inſtituit. Vnum quidem quo omnia ordinantur in ipſum. Pro.16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatꝰ eſt Deus. Alium verò quo effectus diuini ordinantur ad inuicem, ſicut dicitur Deut.4. De ſole & luna & ſtellis, ꝙ fecit ea in miniſterium cunctis Gentibus. Deinde cùm dicit, *Itaque qui reſiſtit, &c.* ex duabus præmiſſis concludit propoſitum. Si enim poteſtas principum inquantum talis eſt, à Deo eſt, & nihil eſt à Deo ſine ordine, cōſequens eſt ꝙ etiā ordo, quo inferiores poteſtatibꝰ ſuperioribus ſubijciūtur, ſit à Deo. Itaq; qui contra hunc ordinem *reſiſtit poteſtati, Dei*

Poteſtas
quo ad
a pōt cō
erari: vi
qūo ſit à
o & qūo
n.

ſcīdi po
as qūo
Deo, et
non.

A *ordinationi reſiſtit.* 1.Reg.8. Non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos. Luc.10. Qui vos ſpernit, me ſpernit. Reſiſtere autem diuinæ ordinationi contrariatur honeſtati virtutis. Vnde contra virtutem agit, quicunq; poteſtati reſiſtit, eo ꝙ pertinet ad ordinē ſuæ poteſtatis. Deinde cùm dicit, *Qui autem reſiſtunt, &c.* oſtendit huiuſmodi ſubiectionē non ſolùm eſſe honeſtam, ſed neceſſariam. Et primò proponit quod intendit. Secundò probat propoſitum, ibi *Nam principes &c.* Dicit ergo primò, Dictū eſt, ꝙ *Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit,* quod quidem ſm ſe eſt vitandum, tanquā contrarium virtuti. Multi tamen ſunt qui amorem virtutis non habentes, ea quæ ſunt contraria virtuti non deteſtant. Vnde tales cogendi ſunt ad vitationem malorum per pœnas, & quātum ad hoc, ſubdit, *Qui autem reſiſtunt,* ſcilicet diuinæ ordinationi, *ſibi damnationem acquirunt* contra poteſtatis ordinem agēdo. Quod quidem poteſt intelligi vno modo de damnatione æterna, quā merentur qui poteſtatibus ſubijci nolunt in eo quod debent. In cuius exemplum Dathan & Abyron, qui Moyſi & Aaron reſtiterunt, ſunt à terra abſorpti, vt habetur Nume.16. Alio modo poteſt intelligi de damnatione pœnæ, quæ per ipſos principes infertur. Prouer.20. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui prouocant eum, peccant in animam ſuam. Sed contra hoc videtur eſſe quod apoſtoli & martyres principibus & poteſtatibus reſtiterunt: & ex hoc nō damnationem à Deo, ſed præmium acquiſierunt. Sed dicendū eſt, ꝙ Apoſtolus hic loquitur de eo qui reſiſtit poteſtati inferiori, ſecundum ꝙ eſt à Deo ordinata. Habet autē hoc diuina ordinatio, vt poteſtati inferiori non obediatur cōtra ſuperiorem, ſicut etiā in rebus humanis, vt Proconſuli non obediatur contra Imperatorem, nec Balliuo contra Regem. Et omnis poteſtas humana ſub poteſtate Dei ordinatur, & nulli poteſtati humanæ eſt contra Deū obediendum, ſm illud Act.4. Oportet obedire magis Deo q̃ hominibus. Deinde cùm dicit, *Nam principes &c.* aſſignat rationē eius ꝙ dixerat. Et primò ponit rationem. Secūdò ex ratione poſita quoddam vtile C documentū trahit, ibi *Vis autem non timere poteſtatem, &c.* Tertiò huius documenti neceſſitatem aſſignat, ibi *Si autem malefeceris, &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt ꝙ *Qui reſiſtunt poteſtati, ſibi damnationem acquirunt. Nam principes,* qui hic poteſtates dicuntur, *Non ſunt timori,* id eſt in timorem *Boni operis,* id eſt propter bonū opus, *ſed mali,* id eſt propter malum. Quod quidem videtur eſſe intelligendum ſm cauſam inſtituendi principes. Ad hoc enim ſunt inſtituēdi principes, vt illi qui amore virtutis non prouocantur ad vitandum malum, & faciendum bonum, cogantur ad hoc timore pœnæ. Pro.20. Rex qui ſedet in ſolio iudicij diſſipat omne malum intuitu ſuo. Et ſecundum hoc dicitur, & principes non ſunt timori boni operis, ſed mali, quantum ad id quod principi ex officio competit, ſicut & Eſa.32. dicitur, Princeps ea quæ ſunt digna principe cogitabit. Poteſt autem hoc referri etiā ad malos principes, qui non ſunt timori boni operis, ſed mali: quia & ſi interdum iniuſtè perſequuntur bene operantes, non tamen illi qui bene operantur, cauſam habent timēdi, D quia hoc ipſum, ſi patienter ſuſtinent, in eorum bonum cedit, ſm illud.1.Pet.3. Si quid patimini propter iuſtitiā, beati: timorem autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini. Ex hoc autē ꝙ hic dicitur aſſignari poteſt ratio quare qui poteſtati reſiſtunt, ſibi damnationem acquirant: ſiue intelligatur de damnatione punitiōis, qua principes rebelles puniunt, ſiue de dānatione qua homines puniuntur à Deo. Si enim principes ſunt timori mali operis, cōſequens eſt ꝙ ſi aliquis poteſtati reſiſtat, malè operetur: & ita ipſe homo malè agendo, eſt ſibi cauſa punitionis tēporalis & æternæ. Deinde cùm dicit, *Vis autem non timere &c.* ex eo ꝙ dixerat quoddam vtile documentum tradit.ſ.vitandi timorē principum. Et primò inſinuat ſua interrogatione hoc eſſe deſiderabile, dicens, *Vis non timere poteſtatem.* Quaſi dicat, hoc debet homini eſſe placitum. Prou.27. Sicut rugitus leonis, ita & terror regis. Secundò docet medium ad hoc perueniēdi, dicens, *Bonum fac:* quia vt dicitur Prou.16. Voluntas regū, labia iuſta. Et ſ Pſal. Ambulās in via immaculata, hic mihi miniſtrabat,

miniſtrabat. Tertiò oſtendit huius effectum dicens, & ſi be E neſeceris non ſolùm timorem vitabis, ſed etiam *Habebis laudem ex illa*, ſcilicet poteſtate, quod planum eſt, ſi accipiatur ſecūdum finem, ad quem inſtitutæ ſunt poteſtates. Ad hoc enim inſtitutæ ſunt vt nō ſolùm à malis timore pœnarum retrahant, ſed etiam vt ad bonum per præmia alliciant, ſecundum illud 1. Pet. 2. Siue ducibus tanquam ab eo miſſis ad vindictam malorum, laudem verò bonorum. Verificatur hoc etiam de malis principibus, quorum iniuſtam perſecutionem, dum boni patienter ſuſtinēt, laudantur. Iac. 5. Ecce beatificamus eos qui ſuſtinuerunt. Quartò rationem aſſignat, dicens, *Dei enim miniſter eſt tibi in bonum.* Quod quidem manifeſtè patet, quantum ad debitum ordinem principum. Sunt enim ſub regimine Dei, quaſi ſupremi principis, tanquam miniſtri ordinati. Sap. 6. Cùm eſſetis miniſtri regis illius &c. Ad idem autem tendit miniſter & dominus. Eccle. 10. Secundum iudicem populi, ſic & miniſter eius. Et ideo ſicut Deus operatur in bonum his qui bonum agunt, ita & principes ſi rectè miniſterium ſuum im- F pleant. Sed & ſi mali principes, miniſtri Dei ſunt, ſecundū ordinationem Dei ad inferendas pœnas, licet hoc ſit præter intentum eorum: ſecundum illud Eſa. 10. Aſſur virga furoris mei & baculus ipſe in manu mea eſt. Ipſe autem non ſic arbitrabitur. Et Hie. 25. Aſſumam vniuerſam cogitationem Aquilonis & Nabuchodonoſor regem Babylonis ſeruum meum, & adducam eos ſuper terram iſtam, & ſuper habitatores eius &c. Et quia tales mali principes, interdū Deo permittente, bonos affligunt, quod in bonum eorum cedit. Secundum illud ſuprà. 8. Diligentibus Deum &c.

Deinde cùm dicit. *Si autem male &c.* oſtendit neceſſitatem præmiſſi documenti. Dictum eſt enim ꝙ benefaciendo nō timebis poteſtatem, *ſi autem malefeceris, time:* quia cauſam timoris habes. Prouer. 10. Pauor his qui operantur malum. Sap. 17. Cùm ſit timida nequitia, data eſt in omnium condemnationem. Secundò aſſignat rationem, dicens *Non enim ſine cauſa gladium portat.* Loquitur autem ſecundum conſuetu- G dinem principum, qui quaſi in ſigna ſuæ poteſtatis deferebant inſtrumenta puniendi, putà faſces virgarum ad verberandum, & ſecures vel gladios ad occidendum. Iob. 19. Fugite à facie gladij, quoniam vltor iniquitatū eſt gladius. Tertiò rationem exponit, dicens { Portat inquam gladiū, quia eſt miniſter Dei vindex } ideſt, vindictam exercens *In iram* ideſt, ad exequendam iram Dei, ideſt iuſtum iudiciū eius *Ei qui malum agit* ideſt contra malefactorē. Eze. 16. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, & iudicabo te in iudicijs adulterorum, & dabo te in manꝰ eorum, &c. Prouer. 16. Abominabiles regi qui impiè agunt, quoniam iuſtitia firmatur ſolium. Ex quo patet ꝙ non ſolùm eſt licitum, ſed etiam meritoriū principibus, qui zelo iuſtitiæ vindictam exercent in malos. Vnde dicitur Ezec. 29. Erit merces exercitui illius, & operi quo ſeruiunt mihi aduerſus eā.

Deinde cùm dicit. *Ideoque neceſſitate &c.* Infert concluſionem principaliter intentam, dicens, *Ideoque*: propter prædictas rationes ſubditi eſtote. Principibus ex neceſſitate, quia ſcilicet hoc eſt ex neceſſitate ſalutis, vel ſubditi eſtote H voluntariè neceſſitati, quæ vobis imminet potentia principum, vt faciatis de neceſſitate virtutem, non ſolùm *Propter iram*, ideſt vindictam vitandam quod pertinet ad ſecundam rationem, *Sed etiam propter conſcientiam* bonam conſiderandam, quod pertinet ad primam rationem, quia qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Tit. 3. Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe. Deinde cùm dicit *Ideo enim & tributa præſtatis &c.* inducit homines ad exhibendum ſuis ſuperioribus ſignum ſubiectionis. Et primò ponit ſignum ſubiectionis. Secundò inducit ad eius exhibitionem, ibi *Reddite ergo &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit ſubiectionis ſignum, dicens, Ideo enim, ſcilicet quia debetis eſſe ſubiecti *Et tributa præſtatis.* ideſt, præſtare debetis in ſignum, ſcilicet ſubiectionis. Et ideo conquerendo, dicitur Thre. 1. Princeps prouinciarum facta eſt ſub tributo. Dicuntur autem tributa, eo ꝙ ſubditi dominis ea tribuūt. Secundò aſſignat rationem, dicens *Miniſtri enim ſunt Dei*; &

E hoc ipſum, ideſt, pro ipſo. ſ. tributa recipiendo *Seruientes.* ſ. Deo & populo. Quaſi dicat, Vnuſquiſq; de ſuo miniſterio viuere debet, ſm illud 1. Cor. 9. Quis paſcit gregem, & de lacte eius non edit? Et ideo cùm principes noſtri ſuo regimine Deo miniſtrent, à populo debēt tributa ſuſcipere, quaſi ſtipendia ſui miniſterij, non autem ita ꝙ hoc debeant ſibi computare pro præmio. Proprium enim præmium principis eſt laus & honor, vt Philoſophus dicit in 5. Ethico. Et cùm hoc non ſufficit, tyrannus fit. Sed hoc non eſt intelligendū de laude humana ſolùm vel honore, quia tale præmium eſſet vanum, ſed de laude & honore diuino, qui principibus bene gubernantibus exhibetur. Sap. 6. O reges populi diligite ſapientiā vt in perpetuum regnetis. Huiuſmodi aūt tributa recipiunt ad ſuſtentationem, laborant autem principes ad omniū pacē. Vnde dicitur. 2. Tim. 2. Obſecro primū omniū fieri obſecrationes pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt conſtituti, vt quietam ac tranquillā vitam agamus. Baruc. 1. Orate pro vita Nabuchodonoſor F regis Babylonis, vt viuamus ſub vmbra eius. Ab hoc tñ debito liberi ſunt clerici ex priuilegio principū, quod quidem æquitatē naturalem habet. Vnde & apud Gentiles liberi erant à tributis illi qui vacabāt rebus diuinis. Legitur enim Gen. 47. ꝙ Ioſeph ſubiecit Pharaoni totā terrā Aegypti præter terram ſacerdotū, quæ à rege tradita fuerat eis, quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebātur. Et infrà dicitur ꝙ in vniuerſa terra Aegypti, quinta pars ſoluitur abſq; terra ſacerdotali, quæ libera erat ab hac conditione. Hoc aūt ideo æquum eſt, quia ſicut reges ſolicitudinem habēt de bono publico in bonis temporalibus, ita miniſtri Dei in ſpiritualibus, & ſic per hoc ꝙ Deo in ſpiritualibus miniſtrant, recompenſant regi quod pro eorum pace laborat. Sed attēdendum eſt, cùm tributa dicat regibus eſſe debita quaſi laboris ſtipēdium, dupliciter peccare poſſunt principes accipiendo tributa. Primò quidē ſi vtilitatē populi non procurent, ſed ſolùm ad diripiendum eorū bona intendant. Vnde dicitur Ezec. 34. Lac comedebatis & la- G nis operiebamini, & quod craſſum erat, occidebatis, gregē autem meum non paſcebatis. Alio modo ex eo ꝙ violenter diripiunt ſupra ſtatutā legem, quæ eſt quaſi quoddam pactū inter regem & populū, & ſupra populi facultatē. Vnde dicitur Mich. 3. Audite principes Iacob & duces domus Iſrael. Et poſtea ſubdit, Qui violenter tollitis pelles eorū deſuper eis, & carnes eorū deſuper oſſibus eorū. Deinde cū dicit, *Reddite ergo &c.* monet ad reddēdum prædictū ſubiectionis ſignum. Et primò quidem in generali, dicēs, Ex quo tributum debetur principibus, tanꝗ Dei miniſtris, *Reddite ergo omnibus debita*. Ex quo patet ꝙ ex neceſſitate iuſtitiæ tenentur ſubditi ſua iura principibus exhibere. Matt. 18. Oblatus eſt regi vnus qui debebat decem milia talenta. & Mat. 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, &c. Secūdò ſpecificat: & primò ea quæ ſunt exteriora dicens, *Cui tributum*, ſcilicet debetis, reddite *Tributum*, quia, ſcilicet principi tribuitur pro generali regimine, quo patriā in pace & quiete gubernat. Gene. 49. Vidit requiem ꝙ eſſet bona, factuſq; eſt tributis H ſeruiens. *Cui vectigal*, ſcilicet debetis, reddite *Vectigal*, quod ſcilicet redditur principi in aliquibus certis locis de mercimonijs, quæ deferuntur, pro reparatione viarum & cuſtodia. Vel vectigal dicitur quod datur principi, quando per patriam deuehitur, ſicut ſunt procurationes & alia huiuſmodi. Secundò ponit ea quæ ſunt interius exhibenda. Eſt autem conſiderandum ꝙ principi debetur & timor & honor: timor quidem, inquantum eſt dominus ſua poteſtate malos coercens à malis. Malac. 1. Si ego dominus, vbi eſt timor meus? Et ideo dicit, *Cui timorem*, ſcilicet debetis, reddite *Timorem*. Prouer. 24. Deum time fili mi. Inquantū autem quaſi pater prouidet bonis quæ ſunt in laudem eorū, debetur illi honor. Malach. 1. Si ego pater, vbi honor meus? Et ideo ſubdit, *Cui honorem* debetis, reddite *Honorem*. 1. Pe. 2. Regem honorificate. Sed cōtrà eſt quod dicitur Leu. 19. Non honores vultum potentis. Sed hoc eſt intelligendum, quantū ad hoc, vt pro eo à iuſtitia non declines. Vnde ſubditur, Iuſtè iudica proximo tuo.

Lectio

Clerici ... à debito ... bus ex... priuileg... princip...

Prīcipes ... cipiētes ... buta ... ſemp ... agunt, ... dupli... peccan...

Tribu... iuſtitiæ ... nent ... ti ſolu...

LECTIO SECVNDA.

Dilectio erga proximum quomodo ordinanda, quæ omnia Decalogi præcepta complectitur, plenitudoq; legis eſſe dicitur.

NEmini quicquã debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit proximũ, legem impleuit. Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, non cõcupiſces: & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur, diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio.

Suprà Apoſtolus oſtendit qualiter debeant fideles ad ſu
periores iuſtitiam obſeruare: hic oſtẽdit quid debeant om-
nibus communiter exhibere. Et circa hoc duo facit. primò
proponit quod intendit. Secundò reddit rationem, ibi *Qui
enim diligit &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt, Reddite om-
nibus debita. nõ quidem particulariter, ſed integraliter. Et
hoc eſt, quod ſubdit *Nemini quicquam debeatis.* Quaſi dicat, Ita
plenè omnibus oĩa debita perſoluaris, vt nihil remaneat,
quod ſoluere debeatis. Et hoc quidem propter duo. Primò
quia in ipſa mora reddendi, peccatum committitur, dum
homo iniuſtè detinet rem alienam. Vnde dicitur Leuit. 19.
Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſq; mane. Et
eadem eſt ratio de alijs debitis. Secundò quia quandiu ali-
quis debet, eſt quodam modo ſeruus, & cui debet, obligaẽ.
Prouer. 22. Qui accipit mutuum, ſeruus eſt fœnerãtis. Sunt
tamẽ quædam debita à quibus homo nunquam poteſt ſe
abſoluere. Et hoc contingit dupliciter. Vno quidem modo
propter excellentiam beneficij, cui æquiualens recompen-
ſari non poteſt: ſicut Philoſophus dicit de honore qui exhi
betur Deo, vel parentibus ſecundum illud Pſal. Quid retri
buam dño, pro omnibus q̃ retribuit mihi? Alio modo pro
pter cauſam debendi, quæ ſemper manet. Vel etiam pro-
pter hoc ꝙ illud quod redditur, nunquam exhauritur, ſed
ſemper in reddendo creſcit. Et propter has cauſas debitum
dilectionis fraternæ ita ſoluitur, quod ſemper debetur. Pri-
mò quidem quia dilectionem proximo debemus propter
Deum, cui ſufficienter recõpenſare non poſſumus. Dicitur
enim. 1. Ioan. 3. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui dili
git Deum, diligat & fratrem ſuum. Secundò quia cauſa di-
lectionis ſemꝑ manet, quæ eſt ſimilitudo naturæ & gratię.
Eccle. 13. Omne animal diligit ſibi ſimile, ſic & omnis ho-
mo proximum ſibi. Tertiò quia charitas in diligendo non
deficit, ſed proficit. Phili. 1. Hoc oro, vt charitas veſtra ma-
gis ac magis abũdet. Ideo dicit, *Niſi vt inuicem diligatis*, quia. ſ.
dilectionis debitũ ita ſemel redditur, vt tamen ſemper ma-
neat ſub debito pręcepti. Ioan. 15. Hoc eſt præceptum meũ,
vt diligatis inuicem. Deinde cùm dicit, *Qui enim diligit &c.*
aſſignat cauſam eius ꝙ dixerat, debito dilectionis nos nun-
quam abſolui, quia. ſ. in dilectione, tota legis impletio con-
ſiſtit. Vnde circa hoc tria facit. Primò proponit quod inten
dit. Secũdò manifeſtat propoſitũ, ibi *Nam non adulterabis, &c.*
Tertiò infert cõcluſionem intentã, ibi, *Plenitudo ergo legis, &c.*
Dicit ergo primò, Ideo dictum eſt, ꝙ non intendamus nos
expedire à debito dilectionis, ſicut ab alijs debitis. *Qui enim
diligit proximum, legem impleuit,* ideſt, tota impletio legis ex pro
ximi dilectione dependet. Sed hoc non videtur verum.
Dicitur enim primæ. Timo. 1. ꝙ finis pręcepti charitas eſt.
Vnumquodq; enim perficitur cùm ad finem peruenit, &
ideo tota legis perfectio in charitate conſiſtit. Sed charitas
duos habet actus. ſ. dilectionem Dei & dilectionem proxi-
mi. Vnde & dñs dixit Matt. 22. ꝙ tota lex & prophetæ pen
det in duobus mãdatis charitatis: quorum vnum eſt de di-
lectione Dei, aliud de dilectione proximi. Non ergo videẽ
ꝙ qui proximum diligit, impleat totam legem. Sed dicen-
dum eſt ꝙ illa dilectio proximi, ad charitatem pertinet, &
legem implet, qua proximus diligitur propter Deum, &
ita in dilectione proximi includitur dilectio Dei, ſicut cau-
ſa includitur in effectu. Dicitur enim. 1. Ioan. Et hoc mãda-
tum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrẽ

E ſuum. Et econuerſo, dilectio proximi includitur in dilectio
ne Dei, ſicut effectus in cauſa. vnde ibidem dicitur, Si quis
dixerit qm̃ diligo Deum, & fratrẽ ſuum odit, mendax eſt.
Et inde eſt ꝙ in ſacra ſcriptura qñq; fit mentio ſolùm de di
lectione Dei, quaſi ſufficiat ad ſalutem, ſm̃ illud Deu. 10. Et
nunc Iſrael audi: Quid dominus Deus tuus petit à te, niſi vt
timeas dñm Deum tuum, & ambules in vijs eiꝰ, & diligas
eum? Quandoq; autem fit mentio ſolùm de dilectione pro
ximi. Ioan. 15. Hęc vobis mando, vt diligatis inuicẽ. Dein
de cùm dicit, *Nam non adulterabis, &c.* probat propoſitum.
Primò quidem per inductionem. Secũdò verò per mediũ
ſyllogiſmi, ibi *Dilectio proximi &c.* Circa primum more in-
ducentium enumerat quędam præcepta, quæ dilectionem
proximi implent, & quia præcepta tria primæ tabulæ im-
mediatius ordinantur ad dilectionem Dei, non facit men-
tionem hic de eis: quamuis & ipſa impleãtur in dilectione
proximi, prout dilectio Dei includitur in dilectione proxi-
mi. Enumerat autẽ mandata ſecundæ tabulæ. prætermittit
F tamen præceptum affirmatiuum tantum quod eſt de ho-
nore parentum, in quo etiam intelligitur, vt omnibus red-
damus quæ debemus. Enumerat autẽ præcepta negatiua,
per quæ aliquis prohibetur malũ proximis inferre. Et hoc
duplici ratione. Primò quidẽ quia præcepta negatiua ſunt
magis vniuerſalia, & quantum ad tempora & quãtum ad
perſonas. Quantũ ad tempora quidem, quia præcepta ne-
gatiua obligant ſemper & ad ſemper. Nullo enim tempore
eſt furandum & adulterandum. Præcepta autem affirma-
tiua obligant quidem ſemper, ſed nõ ad ſemper, ſed pro lo-
co & tempore, non enim tenetur homo, vt omni tempore
honoret parentes, ſed pro loco & tempore. Quantũ ad per
ſonas autem, quia nulli hominum eſt nocendum. non autẽ
ſufficientes ſumus, vt vnus homo poſſit omnibus homini-
bus ſeruire. Secundò quia magis manifeſtum eſt ꝙ per di-
lectionem proximi implentur præcepta negatiua q̃; affir-
matiua. Qui enim diligit aliquem, magis abſtinet à nocu-
mento illius, q̃ ei beneficia impendat à quo qñq; homo im
G peditur per impotentiam. Tripliciter autem aliquis nocu-
mentũ proximo inferre poteſt. Vno modo, facto. Alio mo
do, verbo. Tertio, deſiderio. Facto quidem tripliciter. Vnò
modo quantum ad perſonam ipſius proximi. Et hoc pro-
hibetur, cùm dicitur, *Non occides.* In quo etiam intelligitur
prohiberi omnis iniuria in perſonam proximi illata. 1. Io. 3.
Omnis homicida non habet vitam æternã in ſeipſo. Secun
dò quantum ad perſonam coniunctam. ſ. vxorem: & hoc
prohibetur, cùm dicitur, *Non adulterabis.* In quo etiam intel
ligitur prohiberi fornicatio, & omnis illicitus vſus genita-
lium membrorum. Heb. vlti. Fornicatores & adulteros iu
dicabit Deus. Tertiò quantum ad res exteriores, quod pro
hibetur, cùm dicitur, *Non furaberis.* In quo etiam prohibeẽ
omnis iniuſta ſubtractio rei alienæ, ſiue ꝑ vim ſiue per do-
lum. Zach. 5. Omnis fur, ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur.
Nocumentum autẽ quod quis proximo infert, verbo pro-
hibetur, cùm dicitur, *Non falſum teſtimonium dices.* Quod non
ſolùm prohibetur in iudicio, ſed etiam extra iudicium, ſiue
H per modũ detractionis, ſiue ꝑ modũ contumeliæ. Prou. 19.
Teſtis falſus nõ erit impunitus, & qui mendacia loquitur,
non effugiet. Nocumentum autem quod quis infert proxi-
mo, ſolo deſiderio prohibetur, cùm dicitur, Non concupi-
ſces rem proximi tui. Vbi etiam intelligitur prohiberi con
cupiſcentia vxoris: ſuprà. 7. Nam concupiſcentiam neſcie-
bam. ſ. eſſe peccatum, niſi lex diceret, Non concupiſces. Po
nuntur autem hæc mandata Exod. 20. Enumeratis autem
pluribus præceptis, colligit omnia alia in communi, dicẽs,
Et ſi quod eſt aliud mandatum affirmatiuum vel negatiuũ vel ad
Deum, vel ad proximum pertinens, per modum ſuprà di-
ctum, *inſtauratur*, ideſt perficitur & impletur *In hoc verbo.*
Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Quod quidẽ ponit Leui. 19.
vbi nos habemus, Diliges amicũ tuũ ſicut teipſum. Quod
autem dicit, proximum tuum, referendum eſt ad omnem
hominem, & etiam ad ſanctos angelos, vt Augu. probat in
1. de doctrina Chriſtiana. Nomine enim proximi intelligiẽ
quicunq; facit alicui miſericordiã, ſecundum illud Luc. 10.

Præcepta qũo obligent.

Proximus ẽ oĩs hõ & ſctĩ angeli.

Quis

Quis tibi videt̃ illi proximus fuiſſe, qui incidit in latrones? Et ille dixit, qui fecit miſericordiam, &c. Et quia proxim⁹ eſt proximo proximus, conſequens eſt ꝙ etiam ille qui ab aliquo miſericordiam recipit, proximus ei dicatur. Sancti autem angeli nobis miſericordiam impendunt, & nos omnibus hominibus miſericordiam debemus impendere, & ab eis, cum neceſſe fuerit, recipere. Vnde patet ꝙ & ſancti angeli, & oẽs homines proximi nobis dicuntur, quia beatitudinem ad quam nos tendimus, vel iam habent, vel ad eã nobiſcum tendunt. Ex quo patet ꝙ dæmones non ſunt ſm hanc rationem proximi nobis, nec ſub hoc præcepto, eorũ dilectio nobis iniungit̃, quia ſunt totaliter à dilectione Dei excluſi, & non ſunt computandi in numero proximorum, ſed in numero hoſtium. Quòd autem dicit, *Sicut teipſum*, nõ eſt referendum ad æqualitatem dilectionis, vt. ſ. aliquis teneatur diligere proximũ æqualiter ſibi, hoc enim eſſet contra ordinem charitatis, quo quilibet plus tenetur ſuam, ꝙ̃ aliorum ſalutem curare. Can. 2. Ordinauit in me charitatẽ. Sed eſt referendum ad ſimilitudinem dilectionis, vt. ſ. ſimiliter diligamus proximũ ſicut noſipſos. Et hoc tripliciter. Primò quidem quantum ad finem dilectionis, vt. ſ. nos & proximum diligamus propter Deum. Secundò quantum ad formã dilectiõis, vt. ſ. ſicut aliquis ſeipſum diligit, quaſi ſibi volens bonum, ita vt aliquis proximum diligat quaſi ei bona volens. Qui autem diligit proximũ, ad hoc ſolùm vt eius vtilitate vel dilectione potiatur, non vult bonũ proximo, ſed ex proximo vult ſibi bonum. Quo quidem modo homo amare dicitur res irrationales, putà vinum vel aquam, vt. ſ. eis vtatur. Tertiò quantum ad effectum dilectionis, vt. ſ. aliquis neceſſitati ꝓximi ſubueniat, ſicut ſibi: & quod nihil illicitum propter amorem proximi committat, ſicut nec propter ſuum amorem. Deinde cùm dicit, *Dilectio proximi &c.* manifeſtat propoſitum medio ſyllogiſmi per hunc modum, Qui diligit proximum, nullum malum operatur ad ipſum. Sed ad hoc tendit omne legis præceptum, vt abſtineatur à malo. Qui ergo diligit proximũ, legem impleuit. Quod autem dilectio proximi malum nõ operetur, habetur. 1. Cor. 13. Charitas non agit perperã &c. Quocunq; autem modo accipiatur hic malũ, vel pro malo tranſgreſſionis, vel etiam omiſſionis, poterit hoc referri nõ ſolùm ad præcepta negatiua, ſed etiam ad affirmatiua. Inquantum verò dilectio proximi includit dilectionem Dei, intelligitur ꝙ dilectio proximi excludit malum, nõ ſolùm quod eſt contra proximũ, ſed etiam quod eſt contra Deũ. Et ſic includentur etiam præcepta tabulæ primæ. Vltimò autem infert concluſionem principaliter intentam, dicens, *Plenitudo ergo legis eſt dilectio*, ideſt per dilectionem lex impletur & perficitur. Eccl. 24. In plenitudine ſanctorũ detẽtio mea. Col. 3. Charitatem habete, quod eſt vinculũ perfectionis.

Dęmones, & hoĩes dãnati, nõ ſũt noſtri proximi.

LECTIO TERTIA.

Vſus gratiæ in ordine ad ſeipſum manifeſtatur: quomodo, ſcilicet quis qnis ſe habere debet ad honeſtatem operum conſeruandam.

ET hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nũc enim propior eſt noſtra ſalus, quàm cum credidimus. Nox præceſſit, dies autẽ appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſic ut in die honeſtè ambulemus. Non in comeſſationibus, & ebrietatibus. Non in cubilibus & impudicitijs. Non in contentione & æmulatione, ſed induimini dominũ Ieſum Chriſtum, & carnis curã ne feceritis in deſiderijs.

Poſtquam Apoſtolus oſtẽdit quomodo homo debet ſe Deo exhibere pium, cõuenienter eius donis vtendo, & proximo iuſtè ei debita reddendo, hic oſtendit quomodo in ſe ipſo debeat honeſtatem conſeruare. Et circa hoc duo facit. Primò proponit temporis congruitatem. Secundò exhortatur ad honeſtatem operum, ibi *Abiiciamus ergo &c.* Circa primum tria facit. Primò ponit temporis congruitatem. Secundò aſſignat rationẽ, ibi *Nunc enim propior &c.* Tertiò adhibet ſimilitudinẽ, ibi *Nox præceſſit, &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt quæ debetis obſeruare, & hoc non ſolùm propter ea quæ dicta ſunt, ſed etiam ſcientes hoc tempus, ideſt, per hoc quod debetis conſiderare huius temporis conditionem, quia dicitur Eccle. 8. Omni negotio tempus eſt & opportunitas. Hier. 8. Miluus in cælo cognouit tempus ſuum, turtur & hyrundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui, populus autem meus &c. Ad quid autẽ congruum ſit hoc tempus oſtendit, ſubdens, *Quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere.* Quod quidem intelligendum eſt non de ſomno naturę, qui qñq; dicitur mors, ſm illud 1. Theſſa. 4. Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quandoq; autem eſt quies animaliũ virtutum, ſm illud Ioan. 11. Si dormit ſaluus erit. Nec etiam intelligendum eſt de ſomno gratiæ, qui qñq; dicitur quies æternæ gloriæ, ſm illud Pſal. In pace in idipſum &c. Quandoq; autem eſt quies contemplationis etiã in hac vita. Can. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat. ſed intelligitur de ſomno culpę, ſm illud Ephe. 5. Exurge qui dormis, & exurge à mortuis &c. Vel etiam negligentiæ, ſm illud Prouer. 6. Vſquequo piger dormies? Tempus ergo eſt ſurgendi à ſomno culpę per pœnitentiã. Pſal. Surgite poſtquam ſederitis &c. A ſomno verò negligentiæ per ſolicitudinem bene operandi. Eſa. 21. Surgite principes, accipite clipeum. Eccle. 32. Hora ſurgendi non te triſtet. Deinde cùm dicit *Nunc enim &c.* aſſignat rationem eius quod dixerat, dicens, *Nunc enim propior eſt ſalus noſtra, quam cum credidimus.* Quod quidem ſm intentionem Apoſtoli intelligitur de ſalute vitæ æternę, de qua dicitur Eſa. 51. Salus autem mea in ſempiternum erit. Ad hanc autem ſalutem homo ordinatur. Primò quidem per fidem. Mar. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Sed ſemper magis ac magis homo accedit ad eã per bona opera & charitatis augmẽtum. Vnde dicitur Iac. 4. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Hoc eſt ergo quod Apoſtolus dicit, Ideo *Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nunc enim* quãdo. ſ. per opera bona, & per charitatis augmẽtum profecimus, *Propior*, ideſt propinquior eſt. ſ. nobis *Noſtra ſalus*, ſcilicet vitæ æternæ: de qua dicitur Eſa. 51. ſalus autem mea in ſempiternum erit, *Quam cum credidimus*, ideſt ꝙ̃ cùm à principio fidem accepimus. Et poteſt hic intelligi duplex propinquitas. Vna quidem ſm tẽpus, quia viri ſancti in operibus iuſtitiæ proficientes, magis appropinquant ad terminum vitę huius, in quo mercedem accipiũt. Alia verò eſt propinquitas diſpoſitionis vel præparationis, quia per augmentum charitatis & operationem iuſtitiæ, homo præparatur ad illam ſalutẽ. Mat. 25. Quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias. Sed ſm ꝙ eccleſia hæc verba aduentus tempore legit, videntur hęc verba eſſe referenda ad ſalutem, quam Chriſtus fecit in ſuo primo aduẽtu, vt intelligamus Apoſtolum loquentẽ quaſi ex perſona omnium fidelium qui fuerunt ab initio mundi. Appropinquante enim iam tempore incarnationis Chriſti, quo vaticinia prophetarum crebreſcebant, quod tẽpus repræſentat eccleſia, poterit dici, Nũc propior eſt noſtra ſalus, ſcilicet Chriſtus, ꝙ̃ cùm credidimus. i. cùm homines à principio credere cœperunt Chriſti aduentũ futurũ. Eſa. 56. Iuxtà eſt ſalus mea, vt veniat, & iuſtitia mea, vt reueletur. Poſſet etiam aſſumi ad tempus miſericordiæ, quo quis incipit velle à præteritis peccatis diſcedere. Tunc enim magis appropinquat ſuæ ſaluti, ꝙ̃ à principio, dum haberet fidem informem. Iac. 4. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis; appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. &c. Deinde cùm dicit *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit, &c.* ponit ad propoſitum ſimilitudinem. Quod quidem ſecũdum intentionem Apoſtoli ſic videtur eſſe intelligendum, vt totum tempus vitæ præſentis nocti comparetur propter ignorantiæ tenebras, quibus pręſens vita grauatur Iob. 36. Omnes quippe inuoluimur tenebris &c. Et de hac nocte dicitur. Eſa. 26. Anima mea deſiderauit te in nocte. Diei autem cõparatur ſtatus futuræ beatitudinis propter claritatem Dei qua ſancti illuſtrantur. Eſa. 60. Non erit tibi amplius ſol ad lucendum per diem, nec ſplendor lunæ illuminabit te, ſed erit tibi dñs in lucem ſempiternam. Ad quẽ diem referetur quod

Somnu… cris in l… ris ſec n… dus acq…

quod dicitur in Pſal. Hæc dies quam fecit Dñs, exultemus, & lętemur in ea. Alio modo poteſt intelligi ꝙ ſtatus culpæ nocti comparetur propter tenebras culpæ, de quibus dicit in Pſal. Neſcierunt neq; intellexerunt, in tenebris ambulāt. Et de hac nocte dicitur Sap. 17. Solis autem illis ſuperpoſita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ ſuperuentura erant illis. Dies autem dicitur ſtatus gratiæ propter lumen ſpiritualis intelligentiæ, quod iuſti habēt, ſed impijs deeſt. Pſal. Lux orta eſt iuſto. Sap. 5. Sol intelligentiæ nō eſt ortus nobis. Tertio modo poteſt intelligi ꝙ comparetur nocti tēpus præcedens Chriſti incarnationem, quia nondum erat manifeſtata, ſed ſub quadam caligine. 2. Pet. 1. Habetis propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes quaſi lucernę lucēti in caliginoſo loco. Et de hac nocte dicit Eſa. 21. Cuſtos qui de nocte. Vnde ſicut in nocte apparent vmbrę, ita etiam illo tempore eminebant legalia, quæ ſunt vmbra futurorum: vt dicitur Coloſ. 2. Tempus autem ab incarnatione Chriſti comparatur diei propter pręſentiam ſpiritualis ſolis in mundo: de quo dicitur Malac. vlti. Vobis timentibus nomen meum, orietur ſol iuſtitiæ. Vnde & ipſe dñs dicit Ioan. 9. Me oportet operari opera, eius qui miſit me, donec dies eſt. Et poſtea ſubdit, Quādiu in mūdo ſum, lux ſum mundi. Quod ergo dicitur, *Nox præceſſit*, indifferenter accipi poteſt pro qualibet prædictarū trium noctium. Iam enim præceſſerat eos quibus ſcribebat & magna pars temporis huius vitæ, & quod verius eſt, pręceſſerat nox culpę: præceſſerat etiam tempus legis quod fuit ante Chriſtum. Quod autem ſubdit, *Dies autem appropinquauit*, videtur ſecundum intentionem Apoſtoli referēdum eſſe ad diem futuræ gloriæ, qui licet nondum aduenißet fidelibus Chriſti quibus ſcribebat, tamen in propinquo erat eis. Secundum prędicta, poſſet etiam intelligi tempus gratię Chriſti, quod & ſi iam aduenerit ſm temporum curſum, appropinquare tamen nobis dicitur per fidē & deuotionē, ſicut & Philip. 4. dicitur, Dominus propè eſt. Et in Pſal. Propè eſt dñs omnibus inuocantibus eum. Poteſt etiā hoc congruere his qui de peccatis pœnitere incipiunt, quibus dies gratiæ appropinquat. Deinde cùm dicit, *Abiiciamus &c.* concludit exhortationem de honeſtate vitæ. Et primò ponit exhortationem. Secundò exponit eam, ibi *Non in comeſſationibus &c.* Circa honeſtatem vitæ tria tangit. Primò quidem remotionem vitiorum concludens ex pręmiſſis, ſi nox præceſſit, vt dictū eſt, *Abiiciamus opera tenebrarum*, quia vt dicitur Eccl. 8. Omni negotio tempus eſt & oportunitas. Vnde recedente nocte, ceſſare debent opera noctis. Dicuntur autē opera tenebrarum, opera peccatorum. Primò quidem quia in ſeipſis priuata ſunt lumine rationis, quo illuſtrari debēt humana opera. Eccl. 2. Sapientis oculi in capite eius, ſtultus in tenebris ambulat. Secundò in tenebris aguntur. Iob. 24. Oculus adulteri obſeruat caliginem. Tertiò quia per ea homo ad tenebras ducitur, ſm illud Matt. 22. Mittite eum in tenebras exteriores. Secundò inducit ad aſſumendas virtutes. Quaſi dicat, Ex quo dies appropinquauit, aſſumentes ea quæ congruunt diei, *Induamur arma lucis*, ideſt virtutes, quę & arma dicuntur, inquantum nos muniunt, Ephe. vlti. Induite vos armaturā Dei, vt poßitis ſtare aduerſus inſidias diaboli. Et dicuntur lucis arma, tum quia lumine rationis decorantur & perficiuntur. Vnde dicitur Prouer. 4. Iuſtorū ſemita quaſi lux ſplendēs procedit, tum quia lucis examen requirunt. Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem, tum quia per opera virtutū alij illuminantur. Matt. 5. Sic luceat lux veſtra corā hominibus &c. Tertiô exhortatur ad uſum virtutum & profectū, cùm dicit, *Sicut in die honeſte ambulemus.* Hæc enim duo videntur diei congruere. Primò quidē honeſtas. Nam in die vnuſquiſq; ſe ipſum ſtudet componere, vt coram alijs honeſtus appareat. In nocte autem non ſic. Vnde dicitur 1. Theſſa. 5. Qui dormiunt, nocte dormiunt: et qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt: nos autem qui diei ſumus, ſobrij ſumus. Vnde 1. Cor. 14. dicitur, Omnia honeſtè, & ſm ordinem fiant in vobis. Secundò homo in die ambulat, nō in nocte. Vnde dicitur Ioan. 11. Qui ambulat in nocte, offendit. Et ideo quia dies eſt, oportet ꝙ ambulemus. i. de bono

A in melius procedamus. Vnde dicitur Ioā. 12. Ambulate dū lucem habetis. Deinde cùm dicit, *Non in comeſſationibus &c.* exponit quod dixerat. Et primò exponit quomodo ſunt abijcienda opera tenebrarum, quæ ſunt opera peccatorū, de quibus quædam enumerat. Primò ponens ea quæ pertinent ad corruptionem concupiſcibilis, cuius corruptio eſt intēperantia, quæ eſt circa delectationis tactus, & circa cibos, Vnde primo excludit intemperantiā ciborū cū dicit, *Non in comeſſationibus.* Dicuntur comeſſationes ſuperfluæ & nimis accuratæ comeſtiones. Prouer. 23. Noli eſſe in conuiuijs peccatorum, nec in comeſſationibus eorum qui carnes ad veſcendum conferunt. Quod quidem poteſt eſſe peccatum mortale, ex hoc ꝙ ſm legē pro hac culpa aliquis damnatur ad mortem. Dicitur enim de filio proteruo. Deut. 21. Comeſſationibus vacat & luxuriæ atq; conuiuijs, lapidibus eum obruet populus &c. Dicitur autem aliquis vacare comeſſationibus atq; conuiuijs, non quidem ſi comedat magnificè ſecundū ſtatū ſuæ dignitatis, ſicut dicitur Heſter. 2.

B Quòd Aſſuerus iuſſit præparari conuiuium magnificum propter coniunctionem Heſter, iuxta magnificētiam principalem, ſed qñ aliquis hoc facit præter decentiam ſui ſtatus, & præcipuè ſi ad hoc principalis eius cura exiſtat, ſicut illi de quibus dicitur infrà vlti. huiuſmodi Chriſto dño non ſeruiunt, ſed ſuo ventri. Et Phil. 3. Quorum Deus venter eſt. Secundò excludit intemperantiam circà potum; cùm ſubdit, *Et ebrietatibus.* Quæ pertinent ad ſuperfluitatē potus extra menſuram rationis hominē ponentis. Eccl. 31.

Ebrietas peccatū eſt mortale cū intēdit vel formaliter, vel Iterpretatiuè.

Vinum in iocunditate creatū & non in ebrietate. Et eſt conſiderandum ꝙ ebrietas ex ſuo genere eſt peccatū mortale, cùm. ſ. homo ex propoſito inebriatur, quia videtur præferre delectationē vini, integritati rationis. Vnde dicit Eſa. 5. Væ qui potentes eſtis ad bibēdum vinum, & viri fortes ad miſcēdam ebrietatem. Si verò aliquis inebrietur præter intentionem, non ex propoſito, putà quia ignorat virtutē vini, vel quia non æſtimat ſe tanto potu inebriandum, nō eſt peccatum mortale, quia non per ſe inebriatur, ſed per accidens. i. præter intentionem, quod quidem nō poteſt

C contingere in his, qui frequenter inebriantur. Et ideo dicit Augu. in ſermone de Purgatorio, ꝙ ebrietas eſt peccatū mortale ſi aſſidua fuerit. Vnde ſignāter hic Apoſtolus in plurali numero, dicit, *Non in comeſſationibus & ebrietatibus.* Tertiò excludit intemperantiam circa corporalem quietem, cùm dicit, *Non in cubilibus*, ideſt non in ſuperflua dormitione, quā conuenienter poſt comeſſationem & ebrietatem prohibet, quia ſequitur ex illis, et poteſt eſſe in hoc peccatum mortale, qñ propter quietem corporalem & ſomnum omittit quę facere debet, & inclinatur ad aliqua mala facienda. Mich. 2. Vę qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris. Poteſt etiam quod dicit, Non in cubilibus veſtris, referri ad apparatum luxuriæ. Vnde dicitur in perſona meretricis Prouer. 7. Aſperſi cubile meū myrrha, &c. Gene. 49. Aſcendiſti cubile patris tui. Et ideo conuenienter quartò excludit intemperantiam circa venerea, cùm ſubdit, *Et impudicitiis*, ideſt quibuſcunq; venereis actibus, qui dicuntur

D impudici, quia non cauēt id quod eſt maximè pudore vel confuſione dignum: tum quia omnes delectationes tactus, gulæ & luxurię ſunt communes nobis & brutis. Vnde qui eis inordinatè inſiſtit, brutalis efficitur. Pſal. Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus nō eſt intellectus, &c. Tum ēt quia ſpecialiter in actibus venereis ratio hominis totaliter abſorbetur à delectatione, vt nō poſſit homo tunc aliquid intelligere, ſicut Ariſtoteles dicit in lib. Ethicorū. Vnde & Oſęe. 4. dicitur Fornicatio & ebrietas & vinum auferunt cor. Apoc. 9. Non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & fornicatione & impudicitia quam geſſerunt. Deinde excludit ea quæ pertinēt ad corruptionem iraſcibilis, cùm dicit *Non in contentione.* Quæ quidē, vt Ambroſius dicit, eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Poteſt autem intelligi ꝙ per hoc prohibetur omnis rixa, non ſolùm verborum, ſed & factorum, quæ vt plurimum à verbis incipit. Prouer. 20. Honor eſt homini qui ſeparat ſe à contentionibus. Solet autem cōtentio ex inuidia generari. Et ideo

ſubdit,

ſubdit, *Et æmulatione.* Vnde Iac.3. dicitur, Vbi zelus & contentio, ibi inconſtantia & omne opus prauum. Secundò exponit quomodo debeamus induere arma lucis, dicens, *Sed induimini dominum Ieſum Chriſtum,* In quo ſcilicet abundantiſſimè fuerunt omnes virtutes, ſm illud Eſa. 4. Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum. Induimus autẽ Ieſum Chriſtum. Primò quidem per ſacramenti ſuſceptionem, Gal.3. Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtũ induiſtis. Secũdò per imitationem. Ephe.4. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, induentes nouum &c. Et Ephe.4. Induite nouum hominem, qui ſecũdum Deum creatus eſt in iuſtitia, &c. Dicitur autem induere Chriſtũ, qui Chriſtum imitatur, quia ſicut homo continetur veſtimento, & ſub eius colore videtur, ita in eo qui Chriſtũ imitatur, opera Chriſti apparẽt. Per hoc ergo induimur arma lucis, quando induimur Chriſtum. Tertiò exponit quod dixerat, *Sicut in die honeſte ambulemus,* per hoc ꝙ ſubdit, *Et carnis curam ne feceritis in deſideriis.* In hoc enim pulchritudo honeſtatis conſiſtit, vt homo non carnem ſpiritui, ſed ſpiritum **F** præferat carni, ſuprà 8. Debitores ſumus non carni, vt ſm carnem viuamus. Sed notandum ꝙ non dicit ſimpliciter, *Carnis curam ne feceritis,* quia quilibet tenetur, vt carnis curam gerat ad ſuſtentandam naturam, ſm illud Ephe.5. Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet &c. Sed addit, *In deſideriis,* vt.ſ. inordinata carnis deſideria, ideſt concupiſcentias non ſequamur. Vnde dicitur Gal.5. Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis.

CAPIT. XIIII. LEC. I.

Infirmi in fide ac imperfecti, non ſunt à firmis ac perfectis contemnendi, nam Deus iudex omnium eſt. Ideo prohibet inordinata iudicia, ac infirmorum ſcandala.

INfirmum autem in fide, aſſumite: Non in diſceptationibus cogitationum. Alius enim credit ſe manducare omnia. Qui autẽ infirmus eſt, olus manducet. Is qui manducat, nõ manducantem non ſpernat: & qui non manducat, manducantem nõ iudicet. Deus enim illum aſſumpſit. Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum? Domino ſuo ſtat aut cadit. Stabit autem, potẽs eſt enim Deus ſtatuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem: alius autem iudicat omnem diem. Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet. Qui ſapit diem, domino ſapit: & qui manducat, domino manducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, domino non mãducat, & gratias agit Deo. Nemo enim noſtrum ſibi viuit, & nemo ſibi moritur. Siue enim viuimus, domino uiuimus: ſiue morimur, domino morimur. Siue ergo viuimus, ſiue morimur, domini ſumus. In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, vt viuorum & mortuorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? Aut tu, quare ſpernis **H** *fratrẽ tuum? Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Viuo ego, dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Itaq; vnuſquiſq; noſtrum pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus.*

Poſtquam Apoſtolus oſtẽdit quomodo aliquis debeat perfectus fieri, hic oſtẽdit quomodo perfecti debeant ſe habere ad imperfectos. Et primò oſtendit ꝙ non debent eos ſcandalizare vel iudicare. Secundò oſtendit quod debent eos ſuſtẽtare. 15. cap. ibi *Debemus autem nos firmiores &c.* Circa primum duo facit. Primò prohibet inordinata iudicia. Secundò prohibet infirmorum ſcandala, ibi *Sed hoc iudicate magis &c.* Circa primum tria facit. Primò proponit admonitionem. Secundò exponit eam, ibi *Alius enim &c.* Tertiò rationem aſſignat, ibi *Deus enim illum &c.* Circa primum conſiderandum eſt ꝙ in primitiua eccleſia aliqui ex Iudæis cõ-

Infirm⁹ in fide, & firmus, qui dicantur.

B uerſi ad Chriſtum, credebant legalia cum euãgelio eſſe ſeruanda, vt patet Actu.15. Et hos Apoſtolus vocat infirmos in fide Chriſti, quaſi nondum perfectè credentes ꝙ fides Chriſti ſufficiat ad ſalutem: perfectos autem vel firmos in fide vocat eos qui fidẽ Chriſti ſine legalibus credebant eſſe ſeruandam. De vtriſq; tamen erant aliqui Romæ inter fideles Chriſti. Alloquitur ergo Apoſtolus perfectos in fide, dicens, Dictũ eſt quod ſic debetis induere dñm Ieſum Chriſtum. *Aſſumite autem,* ideſt, affectu charitatis vobis coniungite ad ſupportandum *Infirmum in fide,* ſicut expoſitum eſt, de quo poteſt intelligi illud Sap.9. Infirmus homo & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legum. Infrà 15. Suſcipite inuicẽ, ſicut & Chriſt⁹ ſuſcepit vos. Eccl.29 Propter mandatum aſſume pauperem. Et hoc non in diſceptationibus cogitationum. i. non diſceptando propter hoc ꝙ vnus contra alium cogitat. dum.ſ. illi qui legalia ſeruabant, iudicabant tanquam tranſgreſſores eos qui nõ ſeruabant. Et illi qui non ſeruabãt, contemnebant tanquã erran**F**tes & ignorantes qui ſeruabant; ſupra. 2. Cogitationum inuicem accuſantium aut defendentium, &c. Deinde cùm dicit, *Alius enim, &c.* Exponit quod dixerat. Et primò oſtẽdit qui ſunt infirmi in fide, Secundò oſtẽdit qualiter ſint diſceptationes cogitationum vitandæ, ibi, *Is qui manducat, &c.* Circa primum conſiderandum eſt ꝙ inter cęteras legales obſeruãtias vna erat diſcretio ciborum propter aliquos cibos in lege prohibitos, vt patet Leui.11. & hac quidem obſeruantia quotidie erat vtendum vel nõ vtendum. Et ideò de hoc mentionem fecit ſpecialiter Apoſtolus, dicens, *Alius enim* inter vos qui.ſ. eſt perfectus in fide credit ſe poſſe licitè manducare omnia, eo ꝙ non reputat ſe aſtrictum ad legales obſeruantias. Matth.15. Quod intrat in os nõ coinquinat hominem. 1. Tim.4. Omnis creatura Dei bona & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione accipitur, &c. In veteri autem lege prohibentur aliqui cibi, non quia naturaliter eſſent immundi. Sicut enim in verbis hoc nomen ſtultus ſignificat aliquod malum, quãuis hoc nomen ſit bo**G**num. Ita in rebus quoddam animal bonum eſt ſm naturã, ſed ſignificatione eſt malum, ſicut porcus qui ſignificat immunditiam. Et ideò prohibitus eſt antiquis eſus illarũ carnium, vt ſignificaretur in eorum vitatione vitatio immunditiæ. Tota enim illius populi vita figuralis erat, vt Augu. dicit in libro contra Fauſtum. Veniente autem Chriſto qui eſt veritas ceſſauerunt figuræ. Subdit autem quantũ ad infirmũ *Qui autem infirmus eſt, olus manducet* quaſi dicat, Illis cibis vtatur quibus non occurrit aliquod immũdum in lege prohibitum. In ſingulis enim generibus animalium, putà terreſtribus volatilibus & aquaticis quædã genera erãt conceſſa, & quædam prohibita, ſed in herbis & arboribus nihil erat prohibitum, vt patet Leui.11. Et huius poteſt eſſe ratio duplex. Vna eſt quia terræ naſcentia fuerunt à principio cõceſſa homini ad ædendum, ſm illud Gene.1. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentẽ ſemen ſuper terram, & vniuerſa ligna quæ habent in ſemetipſis ſementem generis ſui, vt ſint vobis in eſcam. Sed poſt diluuium primò legitur **H** homini cõceſſus carnium eſus. Vnde dicitur Gen.9. Quaſi olera virentia tradidi vobis omnia.ſ. animaliũ genera. Alia ratio eſt, quia primam prohibitionem de abſtinendo à quibuſdam terræ naſcẽtibus homo in paradiſo trãſgreſſus fuerat, vt patet Gen.3. & propter hoc non erat ei ſimilis prohibitio iteranda. Sed cùm legalia ceſſauerunt in Chriſti paſſione, videtur ꝙ inconuenienter Apoſtolus infirmis in fide permittat ꝙ à cibis prohibitis in lege abſtineant, quod nũc in Chriſtianis non ſuſtinetur ab eccleſia. Sed diſtinguendũ eſt triplex tempus, ſm Aug. quantum ad legalia. Quorum primum eſt tempus ante paſſionem Chriſti, in quo legalia ſuum robur obtinebant quaſi adhuc viuentia. Secundũ autem tempus eſt, poſt paſſionem Chriſti ante diuulgationẽ euangelij. In quo quidẽ tempore legalia mortua erãt: quia nullus ad ea tenebatur, nec obſeruata aliquid conferebant alicui, nondum tamen erãt mortifera, quia ſine peccato poterant Iudęi ad Chriſtum cõuerſi legalia obſeruare, & pro illo tempore loquitur hic Apoſtolus. Tertium aũt tempus eſt

Carniſ tũ po louan ceſſan

eſt poſt diuulgationem euangelij, in quo legalia non ſolùm ſunt mortua, ſed mortifera, vt quiſquis ea obſeruet, peccet mortaliter. Exponitur autem & aliter in gloſa, vt dicatur *Infirmus* qui eſt ad lapſum vitiorum carnalium pronus, & huic conſulendum eſt ꝙ comedat *Olus*. i. tenues & aridos cibos qui non ſunt fomentum vitiorũ, & abſtineat ab illis quibus excitatur libido. Sed alius qui eſt fortior credit ſe abſq; periculo poſſe omnia manducare. Et hæc differentia apparet. Mat. 9. Inter diſcipulos Chriſti qui non ieiunabãt tanquã confortati præſentia Chriſti, & diſcipulos Ioannis baptiſtæ qui ieiunabant. Vnde & pœnitentiam agentes à quibuſdam cibis abſtinent non propter eorum immunditiam, ſed ad libidinem refrenandam. Deinde cùm dicit, *Is qui manducat, &c.* exponit quõ ſunt vitãdæ diſceptationes cogitationum. Et primò quantum ad perfectos, dicens, *Is qui manducat*. ſ. cum ſecura conſcientia omnia, vel etiã ſine periculo libidinis, *Non ſpernat non manducantem*. ſ. indifferenter omnia tanquam infirmum in fide, vel quaſi pronum ad vitia. Eſa. 33. Væ qui ſpernis, nonne & ipſe ſperneris? Lucæ. 10 Qui vos ſpernit me ſpernit. Secundò loquitur quantum ad infirmos, dicens, *Et qui non manducat*. ſ. indifferenter omnia, vel quia eſt infirm⁹ in fide de quo loquitur Apoſtolus, vel etiam quia pronus eſt ad libidinem, *Non iudicet manducantem*. ſcilicet indifferenter omnia, quaſi tranſgreſſorem legis vel quaſi in libidinem præcipitem. Matt. 7. Nolite iudicare & non iudicabimini. ſuprà. 2. Inexcuſabilis es ò homo omnis qui iudic. Deinde cùm dicit, *Deus enim illum aſſumpſit, &c.* aſſignat tres rationes propter quas debemus à falſo iudicio abſtinere. Secunda ponitur, ibi, *Suo domino, &c.* Tertia, ibi *Tu autem qui iudicas, &c.* Prima ratio ſumitur ex authoritate iudicantis. Vnde primò oſtendit hanc authoritatẽ Deo cõpetere. Secundò concludit ꝙ iudicium ad homines nõ pertinet, ibi *Tu quis es, &c.* Dicit ergo primò, Rectè dictum eſt, ꝙ qui non mãducat, manducantẽ non iudicet. Deus enim aſſumpſit illum, ſcilicet in ſeruum à ſe iudicandum. Zac. 11. Aſſumpſi mihi duas virgas. i. duos populos. Pſal. Aſſumpſit me de aquis multis. Ille autem qui aſſumitur ad ſuperioris iudicium, non debet ab inferiori iudicari. Et ideo cõcludit, *Tu quis es*, ideſt cuius authoritatis vel virtutis es, *Qui iudicas alienum ſeruum*, ideſt proximũ tuũ, qui eſt ſeruus Dei. Requiritur enim in iudicante authoritas ſm illud Exod. 2. Quis conſtituit te principem & iudicẽ ſuper nos. Et Lu. 12. Quis me cõſtituit iudicem aut diuiſorem ſuper vos. Sed ex hac ratione ſequi videtur hominis iudiciũ de alio homine eſſe illicitum. Sed dicendum eſt ꝙ intantum hominis iudicium licitum eſt, inquãtum agitur authoritate conceſſa diuinitus. Vnde dicitur Deu. 1. Audite illos & quod iuſtũ eſt iudicate. Et poſtea ſequitur. Quia Dei eſt iudiciũ, ideſt authoritate diuina agitur. Si quis verò velit ſibi vſurpare iudicium ſuper ea quæ non ſunt ei diuinitus cõceſſa ad iudicandum, eſt iudicium temerarium, ſicut ſi quis iudex delegatus à Papa vellet in iudicando tranſgredi mandati fines. Deus autem ſoli ſibi reſeruauit iudicare occulta quæ præcipuè ſunt cogitationes cordium, & futura. Et ideò ſi quis de his iudicare præſumpſerit eſt temerarium iudicium. Vnde Augu. dicit in lib. de ſermone dñi in monte. In his duobus temerarium eſt iudicium, cùm incertũ ſit quo animo quid factum ſit: vel incertum qualis futurus ſit qui nunc ſit bonus vel malus manifeſtè apparet. Deinde cùm dicit, *Suo domino ſtat, aut cadit, &c.* ponit ſecundam rationem quæ quidem ſumitur ex fine meriti vel demeriti. Poſſet aliquis dicere ꝙ licet homo non habeat iudiciariam authoritatẽ, tamen intromittere ſe debet iudicio alterius propter damnũ vel fructum qui inde peruenit, ſed Apoſtolus oſtendit hoc ad Deum magis ꝗ̃ ad homines pertinere. Et ſic etiam propter hoc debemus Deo proximorũ iudicia relinquere, niſi inquantum vice ipſius fungimur in iudicando per authoritatem nobis commiſſam. Circa hoc tria facit, Primò proponit quod intendit. Secũdò exemplificat, ibi, *Nam alius iudicat, &c.* Tertiò probat propoſitum, ibi, *Qui ſapit diem, &c.* Circa primum duo proponit. Primò ꝙ quicquid circa hominem accidit ad Deum pertinet cùm dicit, *Suo domino ſtat*.

A ſcilicet rectè agendo. Pſal. Stantes erãt pedes noſtri in atrijs tuis Ieruſalem. *Aut cadit*, ſcilicet peccãdo. Amos. 5. Domus Iſrael cecidit & non adijciet vt reſurgat. Ponit autẽ ſub disiunctione, ſtat aut cadit, propter incertitudinẽ, quia multi videntur cadere qui ſtant, & econuerſo, ſm illud Eccle. 8. Vidi impios ſepultos, qui cum adhuc viuerent in loco ſancto erãt & laudabantur in ciuitate, quaſi iuſtorum operũ. Loquitur autem hic Apoſtolus per ſimilitudinem hominis ſerui, ad cuius dñm pertinet omne quod circa ſeruum agit. Nec intelligendum eſt ꝙ Deo aliquid proficiat, vel noceat ſi homo ſtet aut cadat. Dicitur enim Iob. 35. Si peccaueris quid ei nocebis, porrò ſi iuſtè egeris quid ei donabis? Sed quantum ad homines, id quod iuſtè agimus ad gloriã Dei ſpectat. Mat. 5. Vt videant opera veſtra bona & glorificent patrem veſtrum qui in cęlis eſt. Quod autem cadimus peccando, eſt hominibus occaſio blaſphemandi Deũ, ſuprà. 2. Nomen Dei propter vos blaſphematur inter gentes. Vel ꝙ dicit, Suo domino ſtat, aut cadit, exponẽdum eſt in iudicio
B domini ſui. 1. Cor. 4. Qui iudicat me dñs eſt. Secundò oſtendit ꝙ hominis ſtatum iudicare ad Deum pertinet, dicens, *Stabit autem* quaſi dicat, Etſi aliquis nunc cadat per peccatum, tamen poteſt eſſe quod iterum ſtabit. Et hoc omnino implebitur ſi eſt prædeſtinatus. Pſal. Nunquid qui dormit nõ adijciet vt reſurgat? Mich. 7. Ne læteris inimica mea quia cecidi, reſurgam. Et propter hoc ſi videmus aliquem manifeſte cadentem, non debemus eum deſpicere temerariè iudicando de eo, ꝙ nunquam reſurget, ſed magis debemus præſumere ꝙ iterum ſtabit, non ex conſideratione conditionis humanæ, ſed conſiderando virtutem diuinam. Vnde cùm dicit, *Potens eſt Deus ſtatuere illum* propter eius bonitatem, præſumere debemus, ꝙ iterum ſtatuet eum. Ezec. 3. Ingreſſus eſt in me ſpirit⁹, & ſtatuit me ſupra pedes meos, ſicut & ſuprà dictum eſt. Si non permãſerint in incredulitate inſerentur, potens enim eſt Deus iterum inſerere illos. Deinde cũ dicit, *Nam alius iudicat, &c.* exemplificat quod dictum eſt. Et primò proponit diuerſitatem humanæ ſententiæ, dicẽs,
C Ideò dico ꝙ *Suo domino ſtat, aut cadit. Nam alius iudicat inter diem & diem*, ideſt iudicat inter vnum diem & alium, vt. ſ. vno die abſtineat, & non alio. Quod quidem videtur pertinere ad infirmũ in fide, qui reputat adhuc legalia eſſe obſeruanda. Dicitur enim Leui. 24. Decimo die menſis ſeptimi dies expiationũ erit, affligetiſq; animas veſtras in eo. Et Iudith. 8. dicitur ꝙ Iudith ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ præter ſabbata, & neomenias, & feſta domus Iſrael. Alius autẽ iudicat omnem diem indifferenter eſſe obſeruãdum quantum ad ceremonialia legis, quæ iã ceſſauerũt. Vnde hoc videtur pertinere ad eum qui eſt imperfect⁹ in fide. Pſal. Per ſingulos dies benedicã tibi. Poteſt hoc etiam referri ad abſtinẽtias quæ fiunt cauſa cohibendæ libidinis, quibus omni die aliqui vacant, putà qui perpetuò à carnibus vel vino abſtinent vel ieiunant. quidam autem interpoſitis diebus abſtinent, & ab abſtinentia ceſſant, ſecundum illud Eccl. 3. Omnia tempus habent. Secundò oſtendit hæc oĩa poſſe ad Dei gloriã pertinere, dicens, *Vnuſquiſque in ſenſu ſuo abundet*,
D ideſt ſuo ſenſui dimittatur. Abundare enim in ſenſu ſuo eſt ſenſum ſuum ſequi. Eccle. 15. Deus ab initio cõſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Vel *In ſenſu ſuo*, ideſt ſm ſenſum ſuum ſtudeat abundare ad gloriam Dei, ſm illud 1. Cor. 14. Ad ædificationem eccleſiæ quærite vt abundetis. Sed hoc videtur locum habere in his quæ non ſunt ſm ſe mala. In his autem quæ ſunt ſecundum ſe mala, non eſt homo ſuo ſenſui relinquẽdus. Quòd autem aliquis iudicet diem inter diem, videtur eſſe ſecundum ſe malum ſecundum primam expoſitionẽ. Dicitur enim Gal. 4. Dies obſeruatis & menſes & tẽpora & annos, timeo ne ſine cauſa laborauerim in vobis. Et loquitur ibi ad literam de his qui dixerunt dies obſeruandos ſecundum ceremonias legis. Sed dicendum, quòd Apoſtolus hic loquitur ſecũdum tempus illud in quo Iudæis ad fidem conuerſis, licitum erat legalia obſeruare, vt dictum eſt: ſed quantum ad ſecundam expoſitionem videtur eſſe illicitum, quòd dicit, *Alius iudicat omnem diem*. Sunt enim quidã dies in quibus non

eſt licitum ieiunare. Dicit enim Aug. in epiſtola ad Caſula-
num, Quiſquis diem dominicum ieiunio decernẽdum eſſe
putarit, non paruo ſcandalo eſſet eccleſiæ: Nec immeritò.
Illis enim diebus quibus nihil certi ſtatuit eccleſia vel ſcri-
ptura diuina, mos populi Dei & inſtituta maiorum, pro le
ge tenẽda ſunt. Et in Decretis dicitur di. 30. Si quis propter
publicã pœnitẽtiam à ſacerdote acceptam abſq; alia neceſ-
ſitate die dñica pro quadam religione ieiunauerit ſicut Ma
nichei, anathema ſit. Sed intelligendũ eſt ꝙ hic Apoſtolus
loquitur quantũ ad illas abſtinentias, quæ quolibet die lici
tè fieri poſſunt abſq; diſſonantia cõis conſuetudinis, vel eo
rum quæ ſunt a maioribus inſtituta. Deinde cùm dicit,
Qui ſapit diem, &c. Probat propoſitum, ꝙ ſcilicet vnuſquiſq;
ſuo dño ſtet, aut cadat: & hoc tripliciter. Primò per actum
fidelium. Secundò per intentionẽ eorum, ibi. *Nemo enim ve-
ſtrum, &c.* Tertiò per eorũ conditionem, ibi *Siue ergo viuimus
ſiue morimur, &c.* Probat ergo primò quõ vnuſquiſq; fideliũ
ſuo dño ſtat, aut cadit, per hoc ꝙ de omnibus quæ fecit ſm
ſuam conſcientiã gratias agit Deo. Vnde dicit. *Qui ſapit diem,*
vt. ſ. vno die abſtineat & alio die ab abſtinẽtia ceſſet, *Domi
no ſapit,* ideſt ad reuerentiam Dei cibos diſcernit, ſicut etiã
nos diſcernimus vigilias feſtorum in quibus ieiunamus, à
diebꝰ feſtis quibus ieiunium ſoluimus pp reuerentiã Dei.
Eccle. 33. Quare dies diẽ ſuperat, & iterum lux lucem. Dein
de loquitur quantũ ad illos qui iudicant omnẽ diem, quo-
rum quidã omni die à ieiunio, ceſſabant, ſicut dicitᷣ Mat. 9.
ꝙ diſcipuli Chriſti nõ ieiunabãt. Vnde dicit. *Et qui manducat*
ſcilicet omni die *Domino manducat,* i. ad gloriam dñi, quod
per hoc patet, *Gratias enim agit Deo.* ſ. de cibo aſſumpto. 1. Ti
mo. 4. Abſtinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendũ
cum gratiarũ actione fidelibus. Pſal. Edent pauperes & ſa-
turabuntur, &c. Vlterius quantũ ad eũ qui ſic iudicat om-
nem diem, vt. ſ. omni die abſtineat, ſubdit. Et qui non man
ducat. i. abſtinet omni die, domino. i. ad honorem dñi non
manducat. Et hoc patet per hoc ꝙ gratias agit Deo qui ſibi
dedit voluntatem & virtutẽ abſtinendi. 1. Theſſ. vlti. In om
nibꝰ gratias agite. Sed quod hic dicit Apoſtolus de his qui
omni die, vel abſtinebant, vel ab abſtinentia ceſſabant, de-
bet intelligi quantum ad illud tempus in quo hoc non erat
cõtrarium ſtatutis maiorum, nec cõi conſuetudini populi
Dei. Deinde cùm dicit, *Nemo enim veſtrum ſibi viuit, &c.* pro-
bat idem ex intentione fidelium, Et primò excludit inordi
natam intentionẽ, dicens, Rectè dico ꝙ vnuſquiſq; dño ſuo
ſtat aut cadit. Nemo noſtrũ ſibi viuit vel naturali vita vel
ſpirituali, de qua dicitur Abac. 2. Iuſtus aũt meus ex fide vi
uit, ſibi. i. propter ſeipſum, qa hoc eſſet frui ſeipſo. 1. Cor. 10.
Non quærens quod mihi vtile eſt. Pſal. Non nobis dñe non
nobis, &c. vel ſibi ideſt ſm ſuam regulam, ſicut qui dicunt
Sap. 2. Sit fortitudo noſtra lex iuſtiæ, vel ſibi. i. ſuo iudicio
1. Cor. 4. Sed neq; meipſum iudico. *Et nemo moritur.* ſ. morte
corporali vel morte ſpirituali peccando, vel etiã morte ſpi-
rituali qua quis moritur vitijs, putà in baptiſmo, ſm illud
ſuprà. 6. Qui mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Vel ſibi
ideſt ſuo iudicio vel pp ſeipſum aut ſuo exẽplo, ſed exem-
plo Chriſti moritur aliquis à vitijs. Ro. 6. Quod enim mor
tuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel, & infrà, Ita & vos exi-
ſtimate vos mortuos eſſe peccato. Secundò oſtendit qua
lis ſit recta intentio fideliũ, dicens, *Siue enim viuimus* vita cor
porali, *Domino viuimus,* i. ad gloriam dñi. *Siue morimur* mor
te corporali, *Domino morimur,* ideſt ad honorem dñi. Phil. 1.
Magnificabitur Chriſtus in corpore meo ſiue per mortem
ſiue per vitam. Vel ſic exponatur ꝙ dicit viuimus & mori-
mur de vita & morte ſpirituali exponẽdum eſt, ꝙ dicit do
mino. i. iudicio dñi qui conſtitutus eſt à Deo iudex viuorũ
& mortuorum, vt dicitur Act. 10. Deinde cùm dicit, *Siue
ergo viuimus, &c.* oſtendit propoſitum ex conditione fideliũ.
Et primò concludit ex præmiſſis conditionem fidelium. ſ.
ꝙ non ſunt ſui, ſed alterius. Illi enim qui ſui ſunt, ſicut liberi
homines ſibi viuunt & ſibi moriuntur. Quia ergo dictũ eſt
ꝙ fideles non ſibi viuunt aut moriuntur ſed dño, concludit
ſic. *Siue ergo viuimus ſiue morimur, domini ſumus,* quaſi ſerui eius
qui habet poteſtatem vitæ, & mortis. 1. Cor. 7. Precio em-

B pti eſtis, & nolite fieri ſerui. Empti enim eſtis præcio ma-
gno. 1. Para. 12. Tui ſumus ò Dauid, & tecũ filij Yſai. Secun
dò aſſignat cauſam huius conditionis, dicẽs, *In hoc enim Chri
ſtus mortuus eſt, & reſurrexit.* i. hoc adeptus eſt ſua morte, & re-
ſurrectione, vt viuorum dominaretur, quia reſurrexit vitã
nouam, & perpetuam inchoando. Et mortuorũ, quia mor
tem noſtram moriẽdo deſtruxit. 2. Cor. 5. Pro quibus mor-
tuus eſt Chriſtus, vt qui viuunt iam non ſibi viuant, ſed ei
qui pro eis mortuus eſt, & reſurrexit. Sic igitur per omnia
prædicta Apoſtolus probauit, ꝙ vnuſquiſq; dño ſuo ſtat,
aut cadit, per hoc, ſcilicet ꝙ fideles gratias agunt Deo, & ꝙ
domino viuunt, & moriuntur, & ꝙ domini ſunt, & in mor
te, & in vita. Deinde cùm dicit, *Tu autem quid iudicas? &c.*
ponit tertiam rationem quæ ſumitur ex futuro iudicio. Et
circa hoc tria facit. Primò proponit ſuperfluitatem pręſen-
tis iudicij, dicẽs, *Tu autem quid iudicas?* ideſt qua vtilitate vel
neceſſitate iudicas *Fratrem tuum* temerè de occultis, quę tuo
iudicio non ſunt commiſſa? Aut tu alius qui iudicaris, qua-
F re ſpernis fratrem tuum pro nullo reputans ab eo iudicari?
Malac. 2. Quare deſpicit vnuſquiſq; fratrem ſuum. Secũdò
prænunciat futurum Chriſti iudicium. q. d. Rectè dico cur
iudicas, quia non debeas timere ꝙ abſq; iudicio remaneat.
Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti. Dicitur enim tribunal
Chriſti eius iudiciaria poteſtas, ſicut & Matth. 25. dicitur,
Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua, tũc ſedebit ſu
per ſedem maieſtatis ſuæ. Dicit autẽ, *Omnes ſtabimus* quaſi
iudicandi, tam boni, ꝙ̃ mali, quantũ ad remunerationem,
vel punitionem. 2. Cor. 5. Omnes nos manifeſtari oportet
ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſq; propria corpo-
ris prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Sed quantũ ad di-
ſcuſſionem, non oẽs ſtabunt, vt iudicandi, ſed quidã conſe-
debunt, vt iudices. Matth. 19. Sedebitis ſuper ſedes iudican-
tes duodecim tribus Iſrael. Tertiò, ibi *Scriptum eſt enim, &c.*
probat quod dixerat. Et primò inducit authoritatẽ. Secun-
dò infert concluſionẽ, ibi *Itaq; vnuſquiſq;, &c.* Dicit ergo pri
mò, dictũ eſt ꝙ oẽs ſtabimus ante tribunal Chriſti, & hoc
G patet per authoritatem ſacræ ſcripturæ. Scriptũ eſt enim,
Eſa. 45. Viuo ego dicit dñs: quoniam mihi flectetur omne
genu, & omnis lingua cõfitebitur Deo. Litera noſtra ſic ha
bet. In memetipſo iuraui, quia mihi curuabitur omne ge-
nu & iurauit omnis lingua. Tria aũt in his verbis ponunẽ.
Primò quidem iuramentum quod interdum in verbis Dei
ponitur ad oſtendendum id, quod dicitur firmum, eſſe im-
mutabilitatem diuini conſilij, nõ autem eſſe mutabile ſicut
ea quæ prænunciantur ſm cauſas inferiores, vt prophetia
comminationis. Vnde dicitur in Pſal. Iurauit dñs & non
pœnitebit eum. Homines autẽ vt Apoſtolus dicit Hebr. 6.
per maiorem ſui iurant. Quia verò Deus non habet maio-
rem in quo maior firmitas conſiſtat veritatis, per ſeipſum
iurat. Ipſe autem eſt ipſa vita & fons vitæ: ſm illud Deu. 30.
Ipſa eſt enim vita tua, & longitudo dierum tuorum & ca
Pſal. Apud te eſt fons vitæ &c. & ideo forma iuramenti do
mini eſt. Viuo ego. q. d. Iuro per vitã qua egò ſingulariter
viuo. Secũdò prænũtiatur ſubiectio cõis creaturæ ad Chri
H ſtum cùm dicitᷣ. *Quoniam mihi.* ſ. Chriſto, *Flectetur omne genu.*
In quo deſignatur perfecta ſubiectio rationalis creaturę ad
Chriſtum. Solent enim homines in ſignũ ſubiectionis ma-
ioribus flectere genua. Vnde Phil. 2. dicitur. In nomine Ieſu
oẽ genu flectatur cęleſtium terreſtriũ & infernorũ. Tertiò
prænunciat fidei confeſſionẽ qua oẽs gloriam Chriſti cõfi-
tebuntur. Vnde ſequitur, *Et omnis lingua confitebitur Deo.* i. con-
fitebitur Chriſtũ eſſe dñm, ſm illud Phil. 2. Omnis lingua
cõfiteatur, quia dñs noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei
patris. Omnis enim lingua intelligi poteſt expreſſio cogni-
tionis ſiue hominũ, ſiue angelorũ: ſm illud. 1. Cor. 13. Si lin-
guis hominũ loquar & angelorũ &c. hoc aũt implet nunc
in hac vita, non quantũ ad ſingulos homines, ſed quãtum
ad genera ſingulorũ. De quolibet enim genere hominum
nunc aliqui Chriſto ſubijciuntur & ei cõfitentur per fidẽ,
ſed in futuro iudicio oẽs & ſinguli ei ſubijcientᷣ, boni quidẽ
voluntariè, mali aũt inuiti. Vnde dicitᷣ Heb. 2. in eo ꝙ ei oĩa
ſubiecit, nihil dimiſit nõ ſubiectũ ei nũc aũt nec dũ videmꝰ
omnia

omnia ſubiecta ei. Deinde cũ dicit, *Itaque vnuſquiſque, &c.* infert concluſionem ex dictis. Et primò concluſionẽ intentam ex eo ꝙ immediatè dixerat, dicẽs, *Itaque* ex quo Chriſto *flectitur omne genu,* vnuſquiſq; noſtrum per ſe reddet rationem Deo. ſ. ante tribunal Chriſti. Mat. 12. De omni verbo ocioſo quod locuti fuerint homines reddent Deo rationem in die iudicij. Et 18. Aſſimilatum eſt regnum cælorum homini regi qui voluit rationẽ ponere cum ſeruis ſuis. Sed videtur ꝙ nõ quilibet per ſe rationem reddet, ſed vnus pro alio. Heb. vlti. Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. Sed dicendum ꝙ in hoc ipſo ꝙ prælati pro alijs rationem reddent, reddent rationem pro ſuis actibus quos circa ſubditos agere debuerunt. [illegible] tum fecerũt quod competebat eorũ officio, non eis impu[illegible]tur ſi ſubditi pereãt. Imputaretur autem eis ſi negligerent facere quod eorũ officium requirebat. Vnde dicitur Ezec. 3. Si dicente me ad impium, morte morieris, non annuntiaueris ei, ipſe in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaueris impio, & ille non fuerit conuerſus, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, tu autẽ animam tuam liberaſti. Secundò infert concluſionem principaliter intentam in tota præcedenti parte, dicens, Non ergo ampliùs inuicem iudicemus, ſcilicet temerario iudicio, quod includitur rationibus ſupradictis. 1. Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare, &c.

LECTIO SECVNDA.

Scandala eſſe vitanda docet, tum in cibo, tum in reliquis, quia non licet deſtruere opus Dei, vt ventri indulgeamus.

SEd hoc iudicate magis ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum. Scio & confido in domino Ieſu, quia nihil commune per ipſum niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt. Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur, iam non ſecundum charitatẽ ambulas. Noli cibo tuo illum perdere pro quo Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum. Non eſt enim regnũ Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Qui enim in hoc ſeruit Chriſto, placet Deo & probatus eſt hominibus. Itaq; quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt inuicem cuſtodiamus. Noli propter eſcam deſtruere opus Dei.

Poſtquã Apoſtolus prohibuit humana iudicia, hic prohibet ſcandalum proximorum, & circa hoc duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò manifeſtat propoſitum, ibi *Si enim propter cibum, &c.* Circa primũ proponit tria. Primò enim docet ſcandala eſſe vitanda, dicens, Dixi ꝙ nõ iudicetis inuicẽ, ſed vnuſquiſq; de ſuis actibus iudicare debet, ne ſint in ſcandalum aliorum, & hoc eſt quod dicit. *Sed hoc iudicate magis ne ponatis fratribus offendiculum* vel ſcãdalum. Scandalum aũt ſicut dicit Hier. ſuper Mat. nos offendiculũ vel ruinã, quam impactionẽ pedis poſſumus dicere. Vnde ſcandalum eſt factum vel dictum minus rectum, præbens alicui occaſionem ruinæ, ad ſimilitudinẽ lapidis ad quẽ in via poſitum homo impingit, & cadit. Maius aũt aliquid videtur eſſe ſcandalum ꝗ offendiculum. Nam offendiculum poteſt eſſe quicquid retinet ſeu retardat motũ procedẽtis, ſcandalum autem. i. impactio videtur eſſe cùm aliquis diſponitur ad caſum. Non ergo debemus fratri ponere offendiculum vt aliquid faciamus, vnde impediatur proximus à via iuſtitiæ. Eſa. 57. Auferte offendiculum de via populi mei. Neq; etiam debemus fratri ponere ſcandalum aliquid faciendo, vnde ipſe inclinetur ad peccatum. Mat. 18. Væ homini illi per quẽ ſcandalum venit. Secũdò docet id ex quo ſcandalum putabatur eſſe, ſm ſuam naturam, ſiue ſm ſe licitum. Circa quod ſciendũ eſt ꝙ ſicut ſuprà dictũ eſt apud Romanos, erant quidã ex Iudæis ad fidem Chriſti cõuerſi qui cibos ſm legem diſcernebant: alij vero habentes fidem

[...]dali, &
[...]ndiculi
[...]rẽtia.

A perfectã indifferenter omnibus cibis vtebantur, quod quidem ſm ſe licitũ erat. Vnde dicit, *Scio & confido in domino Ieſu, quia nihil eſt commune per ipſum.* Circa quod notandũ eſt ꝙ ſicut dicit Hier. ſuper Mat. ꝙ populus Iudæorum partem Dei ſe eſſe iactans cões cibos vocat quibus oẽs vtuntur homines, verbi gratia ſuillam carnẽ, lepores & huiuſmodi: & cæteræ gentes quæ talibus vtebantur cibis nõ erant de parte Dei, ideo talis cibus immundus appellatur. Quod ergo dicit, *Nihil commune eſt,* idẽ ac ſi diceret nihil immundũ eſt. Et hoc quidem Apoſtolus primũ dicit ſe ſcire, quia ita eſt ſm rerũ naturam, ſm illud. 1. Tim. 4. Omnis creatura Dei bona, & nihil reijciendum quod cũ gratiarum actione percipitur. Secundò dicit ſe cõfidere in Chriſto Ieſu, quia per ſeipſum nihil eſt cõe, quia. ſ. cibi ſm ſuam naturam nunquam fuerunt immundi, vitabantur tamen aliquo tpe vt immundi. ſecundum legis præceptum propter figuram, ſed hoc Chriſtus remouit implendo oẽs figuras. Et ideo Apoſtolus per fiduciam quam habet in dño Ieſu aſſerit nihil eſſe cõe vel
B immundum per ipſum. i. ipſo hoc faciente. Act. 10. Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. Tertiò oſtendit quõ hoc poſſet eſſe per accidens illicitum, inquantum. ſ. eſt contra conſcientiam manducantis. Vnde dicit. Dictum eſt quod nihil eſt cõe. Sed hoc intelligẽdum eſt niſi ei qui erronea conſcientia eſtimat quid. i. aliquid ciborum commune eſſe. i. immundum, illi commune eſt. i. ita eſt illicitum ſibi ac ſi eſſet ſm ſe immundum. Tit. 1. Omnia munda mundis, coinquinatis aũt & infidelibus nihil mũdum eſt, ſed inquinata eſt eorũ mens, & conſcientia, & ſic apparet [illegible] aliquid quod eſt ſm ſe licitum, efficitur illicitum ei qui [illegible]tra ſuam conſcientiã agit, licet cõſcientia ſua ſit erronea, quod rationabiliter accidit. Nam actus iudicantur ſm voluntatẽ agentium. voluntas aũt mouetur à re apprehenſa. Vnde in id voluntas tendit ꝙ ei vis apprehenſa repreſentat, & ſm hoc qualificatur, vel ſpecificatur actio. Si igitur ratio alicuius iudicet aliquid eſſe peccatum, & voluntas feratur in id faciendum, manifeſtum eſt ꝙ homo habet voluntatem fa-
C ciendi peccatum, & ita actio eius exterior quæ informatur ex voluntate, eſt peccatum. Et eadem ratione ſi aliquis eſtimet id quod eſt veniale peccatũ, eſſe mortale peccatum, ſi hæc conſcientia durante illud faciat, manifeſtũ eſt ꝙ elegit peccare mortaliter, & ita actio eius propter ſuã electionem eſt peccatum mortale. Si tamen aliquis poſt factũ habeat conſcientiam erroneam pe[illegible]ã credat id quod eſt licitum à ſe factum fuiſſe peccatũ, vel quod eſt veniale fuiſſe mortale non ꝓp hoc efficitur id quod eſt prius, vel peccatũ, vel mortale, quia voluntas, & actio nõ informantur ex apprehenſione ſequenti, ſed ex præcedenti. Hæc autẽ quæ dicta ſunt dubitationẽ non habent, ſed dubium poteſt eſſe, vtrũ ſi aliquis habeat erroneam conſcientiam vt credat eſſe neceſſariũ ad ſalutem ꝙ eſt peccatum mortale, putà ſi aliquis æſtimet ſe peccare mortaliter niſi furetur vel fornicetur, vtrũ talis cõſcientia eum liget, ita. ſ. ꝙ ſi contra conſcientiã agat mortaliter peccet. Et videtur ꝙ non. Primò quidẽ quia lex Dei quæ prohibet fornicationem & furtum fortius ligat, Conſciẽtia erronea, q.
D ꝗ conſcientia. Secũdò quia hoc poſito eſſet perplexus: peccaret enim & fornicando & non fornicãdo. Sed dicendum eſt ꝙ etiam in per ſe malis conſcientia erronea ligat. In tantum enim conſcientia ligat, vt dictum eſt inquãtum ex hoc ꝙ aliquis contra conſcientiam agit, ſequitur ꝙ habeat voluntatem peccandi, & ita ſi aliquis credat nõ fornicari eſſe peccatum mortale dum eligit non fornicari, eligit peccare mortaliter, & ita mortaliter peccat. Et ad hoc etiam facit quod hic dicit Apoſtolus. Manifeſtum eſt enim quòd diſcernere cibos quaſi neceſſarium ad ſalutẽ erat illicitum, quia nec Iudæis conuerſis etiam ante diuulgationem euangelij licebat ſeruare legalia ſpem ponẽdo in eis quaſi eſſent neceſſaria ad ſalutem, vt Augu. dicit. Et tamen Apoſtolus hic dicit ꝙ ſi quis habens conſcientiam cogentem diſcernere cibos, quod eſt æſtimare aliquid eſſe commune, & *Non diſcernit eos,* ſcilicet abſtinendo ab eis, peccat ac ſi manducaret immundum. Et ita etiam in per ſe illicitis conſcientia erronea ligat. Nec obſtat quod primò obijcit de lege Dei,

quia idem eſt ligamen cõſcientiæ etiã erroneæ & legi Dei.
Non enim conſcientia dictat aliquid eſſe faciendum vel vi
tandum, niſi quia credit hoc eſſe cõtra legẽ Dei. Non enim
lex noſtris actibus applicatur, niſi mediante conſcientia no
ſtra. Similiter etiam nec obſtat quod ſecundò obijcitur. Ni-
hil enim prohibet aliquem eſſe perplexum aliquo ſuppoſi
to, licet nullus ſit perplexus ſimpliciter: ſicut ſacerdos forni
carius, ſiue celebret miſſam, ſiue non celebret qñ debet ex
officio, peccat mortaliter, non tamen eſt perplexus ſimpli
citer, quia poteſt peccatum dimittere & celebrare. Et ſim-
pliciter poteſt aliquis cõſcientiam erroneam dimittere, &
à peccato abſtinere. Eſt autem adhuc alia dubitatio. Nõ
enim dicitur ſcandalizare qui facit opus rectum, licet etiã
ex eo aliquis ſumat materiã ſcandali. Legitur enim Mat. 15.
ꝙ phariſei audito verbo Chriſti, ſcandalizati ſunt, ſed non
diſcernere cibos eſt opus rectum: ergo non eſt dimittendũ
propter ſcandalum eius qui peruerſam cõſcientiam habet
errans in fide. Nam ſecundum hoc, catholici deberent abſti
nere à carnibus & matrimonio, ne inde hęretici ſcandaliza
rentur ſm erroneam conſcientiam. Sed dicendum eſt ꝙ
aliquis ſcandalizare alium poteſt, non ſolùm faciendo ali-
quod malum, ſed etiam aliquid faciendo quod habet ſpe-
ciem mali, ſm illud 1. Theſſ. vlti. Ab omni ſpecie mali abſti
nete vos. Dicitur autem aliquid habere ſpeciem mali du-
pliciter. Primò videlicet ſm opinionem eorum qui ſunt ab
eccleſia præciſi. Secundò ſecundum opinionem eorum qui
adhuc ab eccleſia tolerantur. Infirmi autẽ in fide æſtiman
tes legalia eſſe obſeruanda adhuc tolerabantur ab eccleſia
ante euangelij diuulgationem. Et ideo non erat comeden-
dum cum eorum ſcandalo de cibis in lege prohibitis. Hęre
tici autem non tolerantur ab eccleſia, & ideo de eis non eſt
ſimilis ratio. Deinde cùm dicit. *Si enim propter cibum, &c.* ma
nifeſtat quod dixerat. Et primò primum, ſcilicet quod non
ſit ponendum ſcandalum fratribus. Secundò ſecundum &
tertium, quomodo ſcilicet ſit aliquid commune, ibi *Omnia
quidem munda ſunt, &c.* Circa primũ ponit quatuor rationes,
quarum prima ſumitur ex parte charitatis, dicens, Si enim
frater tuus cõtriſtatur de hoc ꝙ reputat te peccare propter
cibum quem tu comedis, quem ipſe reputat immundum,
iam non ſm charitatem ambulas, ſecundum quam aliquis
proximum ſuum diligit ſicut ſeipſum. Et ita vitat eius con
triſtationem & non pręfert cibum quieti fratris, quia vt di
citur 1. Cor. 13. Charitas non quærit quæ ſua ſunt. Secundã
rationem ponit, ibi *Noli cibo tuo, &c.* Quæ ſumitur ex parte
mortis Chriſti, videtur enim parum appreciare mortem
Chriſti qui pro cibo fructum eius euacuare non recuſat.
Vnde dicit. *Noli cibo tuo* quem tu ſcilicet indifferẽter come-
dis non diſcernendo cibos *illum perdere,* ideſt ſcandalizare,
pro quo, ideſt, pro cuius ſalute Chriſt⁹ mortuus eſt. 1. Pe. 3.
Chriſtus ſemel mortuus eſt pro peccatis noſtris, iuſtus pro
iniuſtis. Dicit aũt illum perdi qui ſcandalizatur, quia ſcan-
dalum paſſiuum ſine peccato ſcandalizati eſſe non poteſt.
Ille enim ſcãdalizatur qui occaſionẽ ſumit ruinæ. 1. Cor. 8.
Peribit infirmus in tua cõſcientia frater, pro quo Chriſtus
mortuus eſt. Tertiam rationem ponit, ibi *Non ergo blaſpheme-
tur, &c.* Quæ ſumitur ex donis ſpiritualis gratiæ. Et primò
oſtendit inconueniens quod ſequitur contra huiuſmodi do
na ex eo ꝙ alios ſcandalizamus. Secundò manifeſtat quod
dixerat, ibi *Non enim, &c.* Tertiò infert concluſionem inten
tam, ibi *Itaque quæ pacis ſunt ſectemur, &c.* Circa primum con-
ſiderandum eſt, ꝙ ex hoc ꝙ aliqui indifferenter cibis vte-
bantur in primitiua eccleſia cum ſcãdalo infirmorum, hoc
inconueniens ſequebatur, ꝙ infirmi fidem Chriſti blaſphe
mabant, dicentes eam voracitatem ciborum inducere con
tra legis mãdatum. Et ideo Apoſtolus dicit ex quo per do-
minum Ieſum factum eſt ꝙ nihil eſt cõmune, non ergo bo
num noſtrum, ideſt fides vel gratia Chriſti per quam liber
tatẽ à cerimonijs cõſecuti eſtis, blaſphemetur ab infirmis
dicentibus eam gulæ hominum indulgere. Iaco. 2. Ipſi blaſ
phemãt nomen bonum quod inuocatum eſt ſuper vos, de
hoc bono dicitur in Pſal. Mihi adherere Deo, bonum eſt.
Deinde cùm dicit, *Non enim, &c.* manifeſtat quod dixe-
E rat, ſcilicet in quo bonum noſtrum conſiſtat. Et primò
oſtendit in quo non conſiſtat, dicens, *Non enim eſt regnum Dei
eſca & potus.* Regnum autem Dei dicitur hic, id per quod
Deus regnat in nobis, & per quod ad regnum ipſius perue
nimus, de quo dicitur Matt. 6. Adueniat regnum tuum, &
Mich. 4. Regnabit dominus ſuper omnes in monte Sion.
Deo autem coniungimur & ſubdimur per interiorem in-
tellectum, & affectum, vt dicitur Ioã. 4. Spiritus eſt Deus,
& eos qui adorant eum in ſpiritu, & veritate adorare opor
tet. Et inde eſt quòd regnum Dei principaliter cõſideratur
ſecundum interiora hominis, non ſecundum exteriora. Vn
de dicitur Luc. 17. Regnum Dei intrà vos eſt. Ea verò quæ
ſunt exteriora ad corpus pertinentia intantum ad regnum
Dei pertinent, inquantum per ea ordinatur, vel deordina-
tur interior affectus, ſecundum ea in quibus principaliter
conſiſtit regnum Dei. Et ideo cum eſca, & potus ad corpus
pertineant, ipſa ſecundum ſe non pertinẽt ad regnum Dei,
niſi ſecundum quod eis vtimur, vel ab eis abſtinemus. Vn-
F de dicitur. 1. Cor. 8. Eſca autem nos non commendat Deo.
Neq; enim ſi non manducauerimus, deficiemus: neque ſi
manducauerimus, abundabimus. Pertinet tamen vſus, vel
abſtinentia eſcæ, & potus ad regnum Dei, inquantum affe
ctus hominis circa hoc ordinatur, vel deordinatur. Vnde
Augu. dicit in lib. de quæſtionibus euãgelij, & habetur hic
in Glo. Iuſtificatur ſapientia à filijs ſuis qui intelligunt non
in abſtinendo, nec in manducando eſſe iuſtitiam, ſed in
æquanimitate tolerandi inopiam, & intemperantia non
ſe corrumpendi per abundantiam atq; importunitatem ſu
mendi. Non enim intereſt quomodo (vt in Glo. dicitur) qd
alimentorum, vel quantum quis accipiat, dummodo id fa
ciat pro congruentia hominum cum quibus viuit, & per-
ſonæ ſuæ, & pro valetudinis ſuæ neceſſitate, ſed quanta fa-
cultate & ſeueritate animi careat his, vel cùm oportet vel
cùm neceſſe eſt his carere. Secundò oſtendit in quo conſi-
ſtat bonum noſtrum quod regnum Dei vocat, dicens,
Sed regnum Dei eſt iuſtitia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Vt iu-
G ſtitia referatur ad exteriora opera, quibus homo vnicuiq;
reddit quod ſuum eſt ad voluntatem huiuſmodi opera fa-
ciendi, vt dicitur Matth. 6. Primum quærite regnum Dei et
iuſtitiam eius. Pax autem refertur ad effectum iuſtitię. Per
hoc enim pax maximè perturbatur ꝙ vnus homo nõ ex-
hibet alteri quod ei debet. Vnde dicitur Eſa. 32. Opus iuſti-
tiæ pax. Gaudium autem referendum eſt ad modum quo
ſunt iuſtitiæ opera facienda, vt enim dicit Philoſophus in
1. Ethi. Non eſt iuſtus qui non gaudet iuſta operatione. Vn-
de & in Pſa. dicitur, Seruite domino in lætitia. Cauſam au
tem huius gaudij exprimit dicens, In ſpiritu ſancto. Eſt enĩ
ſpiritus ſanctus quo charitas Dei diffunditur in nobis, vt di
citur ſuprà. 5. Illud enim eſt *Gaudium in ſpiritu ſancto* quod
charitas parit, puta cũ aliquis gaudet de bonis Dei & pro-
ximorum. Vnde 1. Corinth. 13. dicitur, quòd charitas non
gaudet ſuper iniquitate, congaudet autẽ veritati. Et Gal. 5.
dicitur, Fructus autem ſpiritus, eſt charitas, gaudium, pax.
Hæc autem tria quæ hic tanguntur imperfectè quidem in
H hac vita habentur, perfectè autem qñ ſancti poſſidebunt
regnum Dei ſibi paratum, vt dicitur Matth. 25. Ibi erit perfe
cta iuſtitia abſq; omni peccato. Eſa. 60. Populus tuus omnes
iuſti. Ibi erit pax abſq; omni perturbatione timoris. Eſa. 32.
Sedebit populus meus in pulchritudine pacis in tabernacu
lis fiduciæ. Ibi erit gaudium. Eſa. 35. Gaudium & lætitiam
obtinebũt, & fugiet dolor & gemitus. Tertiò probat quod
dixerat ſcilicet ꝙ in his regnum Dei conſiſtit. Ille enim ho-
mo videtur ad regnum Dei pertinere, qui placet Deo, & à
ſanctis hominibus approbatur, ſed hoc illi cõtingit in quo
inuenitur iuſtitia, pax & gaudiũ: ergo in his eſt regnũ Dei.
Dicit ergo, dictum eſt ꝙ *Regnum Dei eſt iuſtitia, pax & gaudium in
ſpiritu ſancto.* Qui ergo in hoc ſeruit Chriſto, qui eſt rex hui⁹
regni, ſecundum illud Coloſſ. 1. tranſtulit nos in regnum fi-
lij dilectionis ſuæ, vt ſcilicet viuat in iuſtitia, pace & ſpiri-
tuali gaudio, placet Deo, qui eſt huius regni actor. Sap. 4.
Placens Deo factus dilectus. Et probatus eſt hominibus
i. ab eis approbaẽ, qui ſunt huius regni participes. Eccl. 31.

Speciẽ mali dicit aliquid habere dupliciter.

Qui

A Qui probatus eſt in illo, & perfectus inuentus eſt. Deinde cùm dicit; *Itaque, &c.* infert admonitionem intentam, dicens; Ex quo regnum Dei conſiſtit in iuſtitia, pace & ſpirituali gaudio, itaq; vt ad regnum Dei peruenire poſſimus, ſectemur ea quæ pacis ſunt, ideſt ea ſtudeamus adimplere, per quæ Chriſtianorum pacem conſeruemus. Heb. 12. Pacem ſequimini & ſanctimoniam, &c. Cuſtodiamus inuicē ea quæ ſunt ædificationis, ideſt ea per quę inuicem nos ędificemus, ideſt bonum conſeruemus & in melius prouocemur. 1. Cor. 14. Ad ædificationem eccleſiæ quærite vt abundetis. Quod quidem fiet ſi in iuſtitia & ſpirituali gaudio vixerimus. Quartam rationē ponit ibi *Noli propter eſcam, &c.* Quæ ſumitur ex reuerentia diuinorū operum, quibus hoc reuerentiæ debemus, vt ea quæ Deus operatur non debeamus deſtruere propter aliquod commodum corporale. Et hoc eſt ꝙ dicit, *Noli propter eſcam,* quæ ad corporis vtilitatē pertinet deſtruere opus Dei. Quod quidem nō intelligitur de quocunq; Dei opere. Nam omnia quæ in cibum hominis veniunt, Dei opera ſunt, ſicut terræ naſcentia & animalium carnes, quæ ſunt hominibus in cibum à Deo cōceſſa, vt patet Gene. 1. & 9. Sed intelligitur de opere gratiæ quod in nobis ipſis ſpecialiter operatē. Philip. 2. Deus enim eſt qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Hoc igitur opus Dei non debemus in proximo deſtruere propter eſcam noſtram, ſicut facere videbantur illi qui turbatione & ſcandalo proximorū indifferentibus vtebātur.

LECTIO TERTIA.

Omnia ſecundum ſui naturam munda ſunt, licet reſpectu ſcandali immunda fieri poſſint, ac reſpectu conſcientiæ manducantis.

OMnia quidem munda ſunt, ſed malum eſt homini qui per offendiculum manducat. Bonum eſt non manducare carnem & non bibere vinum, neq; in quo frater tuus offenditur aut ſcandalizatur aut infirmatur. Tu fidem quam habes penes temetipſum, habe coram Deo. Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat, qui autem diſcernit, ſi manducauerit, damnatus eſt, quia non ex fide: omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt.

Poſtquam Apoſtolus poſuit rationem ad oſtēdendum, quòd nō debemus cum ſcandalo proximorum indifferenter ſumere omnia, hîc oſtendit qualiter aliqui ſibi poſſunt eſſe mundi & immundi. Et circa hoc duo facit. Primò proponit quæ ſunt munda ex ſua natura, dicens, *Omnia quidem,* quæ ſcilicet ad eſcā hominis pertinere poſſunt, *Munda ſunt,* ſcilicet ex ſui natura, quia ex ſui natura non habent quod animam hominis inquinent, ſecundum illud Matt. 15. Non enim omne quod intrat in os inquinat hominem. 1. Ti. 4. Omnis creatura Dei bona. Dicebantur autem in lege quędam immūda nō natura, ſed ſignificatione, vt patet Leui. 11. Sed & hanc immunditiam Chriſtus remouit implendo veteris legis figuras. Vnde dictū eſt Petro Act. 10. quod Deus purificauit tu ne commune dixeris, ideſt immundum. Secundò, ibi *Sed malum eſt homini, &c.* oſtendit qualiter aliquis cibus hominis poſſit fieri immundus, vt ſcilicet ex eius eſu ſecundum animam inquinetur, quod quidem oſtēdit fieri dupliciter. Primò ex eo ꝙ aliquis cibum quemcunq; cum ſcandalo proximorum manducat. Secundò, ex eo ꝙ cōtra conſcientiam manducat, ibi *Beatus qui non iudicat, &c.* Circa primum tria facit. Primò oſtendit quid circa eſum ciborū ſit malum, dicens, Licet omnia ex ſui natura ſint mūda, ſed tamen *Malum eſt homini qui* manducat quemcunque cibum *Per offendiculum,* ideſt cū confuſione & ſcādalo proximorū. Matth. 18. Væ homini illi per quē ſcandalum venit. Secundò oſtendit quid circa huiuſmodi vſum ciborum ſit bonū, dicens, *Bonum eſt non manducare carnem & non bibere vinum:* quorum primum præcipuum eſſe videtur inter cibos, ſecundū inter potus. Et ab his quidem abſtinere per ſe bonum eſſe, vel propter carnis concupiſcentiam edomandam, ſecundū illud Ephe. 5. Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria. Vel etiam vt homo reddatur habilior ad ſpiritualia contēplanda, ſecūdum illud Eccle. 2. Cogitaui à vino abſtrahere carnem meam, vt animum meum transferrem ad ſapiētiam. Sed hoc non intendit hîc Apoſtolus dicere, ſed ꝙ bonum eſt his non vti cum ſcandalo proximorum, quod quidem apparet ex hoc q̃d ſubdit, *Neque in quo frater tuus offenditur, &c.* q. d. Non ſolùm dico de vino & carnibus ꝙ bonum eſt eis non vti, ſed quocūq; alio cibo *Frater tuus offenditur,* ideſt turbatur contra te, quaſi illicitè agentem, per quod pax eius perturbatur, *Aut ſcandalizatur,* ideſt ad caſum peccati prouocatur, propter quod læditur eius iuſtitia, *Aut infirmatur,* ideſt ſaltem in dubitationem venit, verū hoc quod agitur ſit licitum per quod eius ſpirituale gaudium diminuitur. Vnde & ipſe Apoſtolus dicit. 1. Cor. 8. Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnē in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem. Sed cùm licitum ſit his cibis vti, ſi eſt ab his abſtinendum propter hoc ꝙ vitetur ſcanda-

B lum proximorum, videtur pari ratione ꝙ ab omnibus licitis quæ non ſunt neceſſaria ad ſalutem, ſicut ſunt neceſſaria iuſtitia, pax & ſpirituale gaudium, ſit propter proximorū ſcandalum abſtinendū. Et ita videtur ꝙ homini non liceat ſua repetere cum ſcandalo proximi. Sed dicendum eſt ꝙ ſi ſcandalum ex infirmitate vel ex ignorantia proueniat eorum qui propter hoc ſcandalizantur, ad vitandū hoc ſcandalum, debet homo à licitis abſtinere, ſi nō ſunt neceſſaria ad ſalutem. Hoc enim eſt ſcandalum puſillorum quod dominus vitari iubet. Matth. 18. Videte ne contemnatis vnum ex his puſillis. Si verò huiuſmodi ſcandalū ex malitia proueniat eorum qui ſcandalizantur, tale ſcandalum eſt quaſi phariſæorum, quod dominus Matth. 15. docuit eſſe cōtemnendum. Vnde ad vitandū huiuſmodi ſcandalum nō oportet à licitis abſtinere. Sed tamen circa ſcandalum puſillorū attendendum eſt, ꝙ propter illud vitandum tenetur homo vſum licitorum differre quouſq; reddita ratione hoc ſcandalum amoueri poſſit. Si verò ratione reddita adhuc ſcan-

Scādalum vt vitetur, num abſtinendū ſit a licitis, & neceſſarijs.

C dalum maneat, iam non videtur ex ignorantia vel ex infirmitate procedere, ſed ex malitia, & ſic iā pertinebit ad ſcandalum phariſæorum. Tertiò excludit quandam excuſationem. Poſſet enim aliquis dicere, Licet proximus ſcandalizetur de hoc ꝙ indifferenter ego cibis vtor, tamen ad oſtenſionem meæ fidei, per quam certum eſt hoc mihi licet evolo indifferenter cibis vti. Sed hanc rationē excludens Apoſtolus dicit, *Tu* qui ſcilicet indifferēter cibis vteris, *Fidem habes* rectam apud temetipſum, per quam conſtat licitum eſſe his cibis vti. Bona quidem & laudabilis eſt fides iſta, ſed habe eam in occulto *Coram Deo,* cui talis fides placet. Eccle. 1. Beneplacitum eſt Deo fides & manſuetudo, quaſi dicat, Non oportet quòd fidem iſtam manifeſtes per operis executionem, vbi hoc fit cum ſcandalo proximorum.

Sed contrà videtur eſſe quod dicitur ſuprà. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Non ergo videtur ꝙ ſufficiat corde ſolùm coram Deo fidem habere, ſed oportet huiuſmodi fidem proximo manifeſtare,

D confitendo. Dicendum eſt autem ꝙ eorum quæ ſunt fidei, quædam ſunt quæ non ſunt perfectè per eccleſiam manifeſtata, ſicut in primitiua eccleſia nondum erat perfectè declaratum apud homines ꝙ illi qui erant ex Iudæis cōuerſi non tenerentur legalia obſeruare, & ſicut tempore Augu. nondum erat per eccleſiam declaratum ꝙ omnia nō eſſent ex traduce. Vnde in huiuſmodi ſufficit homini ꝙ fidem habeat coram Deo, nec oportet ꝙ fidem ſuam propalet cum ſcandalo proximorum, niſi fortè apud eos qui habent de fide determinare. Quædam verò ſunt ad fidem pertinentia per iam eccleſiam determinata, & in talibus non ſufficit fidem habere coram Deo, ſed oportet ꝙ coram proximo fidem quis confiteatur, quantūcunq; ex hoc aliquis ſcandalizetur, quia veritas doctrinæ, non eſt dimittenda propter ſcandalum, ſicut nec Chriſtus veritatem ſuæ doctrinæ propter ſcandalum phariſæorum dimiſit, vt habetur Matt. 15. Sciendum etiam, ꝙ licet circa talia oporteat quòd homo fidem ſuam manifeſter confeſſione verborū, non tñ oportet

quòd eam manifeſtat executione operis, ſicut ſi aliquis tenet fide vti matrimonio eſſe licitum, non requiritur ab eo ꝙ matrimonio vtatur ad fidei ſuæ manifeſtationem. Et ſic etiam non requirebatur ab eis, qui rectam fidem habebãt, ꝙ fidem ſuam vſu ciborum manifeſtarent. Poterant enim manifeſtare verbo tenus confitendo. Deinde cùm dicit, *Beatus qui non iudicat, &c.* oſtendit quomodo ciborum vſus efficitur aliquibus immũdus, ex eo ꝙ eſt contra conſcientiã. Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit quid circa hoc ſit bonum, vt ſcilicet de eo ꝙ homo facit non habeat conſcientiã remordentẽ. Vnde dicit, *Beatus qui non iudicat ſemetipſum,* ideſt cuius conſcientia eum non reprehendit vel condemnat *in eo quod probat,* ideſt approbat eſſe faciendũ. Sed hoc eſt intelligendum, ſi recta fide approbet eſſe aliquid faciendum. Si autem falſa opinione approbat aliquid eſſe faciendum, puta ſi arbitratur obſequium ſe præſtare Deo, de eo ꝙ diſcipulos Chriſti interficit, vt dicitur Ioan. 16. Non excuſatur ex eo ꝙ circa hoc nõ iudicat ſemetipſum, imò beatior eſſet ſi circa hoc eum conſcientia reprehenderet, inquãtum per hoc à peccato magis prohiberetur. Sed in his quæ ſunt licita, eſt intelligendum ꝙ hic Apoſtolus dicit, Hoc enim ad gloriam hominis pertinet ꝙ eum ſua cõſcientia non reprehendat. 2. Corin. 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Iob. 27. Neq; enim reprehẽdit me cor meũ in omni vita mea. Secundò oſtẽdit quid circa hoc ſit malum, vt ſcilicet cõtra conſcientiam agat. Vnde dicit, *Qui autem diſcernit,* ideſt qui habet opinionẽ falſam ꝙ oportuit cibos diſcernere, *ſi manducauerit,* ſcilicet cibos quos reputat eſſe illicitos, *Damnatus eſt* ex hoc ꝙ quantum in ipſo eſt, habet voluntatem faciendi quod eſt illicitum, & ſic delinquit proprio iudicio cõdemnatus, vt dicitur Titum. 3. Tertiò aſſignat cauſam eius quod dixerat dicens, *Quia non ex fide.* Ideo ſcilicet condemnatus eſt. Poteſt autem hic fides dupliciter accipi. Vno modo de fide quæ eſt virtus. Alio modo ſecundum ꝙ fides dicitur conſcientia. Et hæ duæ acceptiones non differunt niſi ſecundum differentiã particularis & vniuerſalis. Id enim quod vniuerſaliter fide tenemus, puta vſum ciborum eſſe licitum vel illicitum, conſcientia applicat ad opus quod eſt factum vel faciendum. Dicitur ergo, ideo enim eum qui manducat & diſcernit eſſe condemnatum, quia hæc non eſt ex fide, imò eſt contra fidẽ, ideſt contra veritatem fidei & contra conſcientiã facientis. Heb. 11. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Et quòd hæc ſit ſufficiens cauſa condemnationis, oſtendit ſubdens, *Omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Ex quo videtur quòd ſicut dicitur in Glo. omnis vita infidelium peccatum ſit, ſicut omnis vita fidelium eſt meritoria, inquantum ad Dei gloriam ordinatur, ſecundum illud 1. Corin. 10. Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliquid aliud facitis, omnia in gloriã Dei facite.

Actus infidelium num omnes ſint peccata.

Sed dicendum eſt ꝙ aliter ſe habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidem formatam nihil eſt damnationis, vt ſuprà. 8. dictum eſt. Sed in homine infideli cum infidelitate eſt bonũ naturæ. Et ideo cùm aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit, non referendo ad malum finem, non peccat. Non tamẽ opus eius eſt meritorium, quia non eſt gratia informatum. Et hoc eſt quòd in Glo. dicitur, Nihil bonũ eſt ſine ſummo bono, ideſt nullum bonum meritorium eſt ſine gratia Dei, & vbi deeſt agnitio vitæ æternæ & incommutabilis veritatis, quæ ſcilicet eſt per fidẽ, falſa virtus eſt in optimis moribus, inquantum ſcilicet non refertur ad finem beatitudinis æternæ. Cùm verò homo infidelis aliquid agit ex eo ꝙ infidelis eſt, manifeſtum eſt ꝙ peccat. Vnde in glo. dicitur, Opus omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt: ſic eſt intelligendum, Omne quod eſt contra fidem vel cõtra conſcientiam, peccatum eſt, & ſi ex genere ſuo bonũ eſſe videatur, puta ſi paganus ad honorem ſuorum deorum virginitatem ſeruet, vel eleemoſynam det, hoc ipſo peccat. Titum. 1. Coinquinatis & infidelibus nihil mundum eſt, ſed inquinatæ ſunt eorum & mens & conſcientia.

E

CAPIT. XV. LEC. I.

Minorum infirmitates, ſunt à maioribus ſuſtinendæ exemplo Chriſti. Qui licet à nobis imitari non poſſit, orandum tamen, vt veſtigia eius amplecti poſſimus.

DEbemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Vnuſquiſq; veſtrum proximo ſuo placeat in bonum, ad ædificationẽ. Etenim Chriſtus non ſibi placuit, ſed ſicut ſcriptum eſt, Improperia improperantiũ tibi ceciderunt ſuper me. Quæcunq; enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus. Deus autem patientiæ & ſolatij det vobis idipſum ſapere in alterutrũ ſecundum Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & patrẽ domini noſtri Ieſu Chriſti. Propter

F *quod ſuſcipite inuicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorẽ Dei. Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circunciſionis propter veritatẽ Dei ad confirmandas promiſſiones patrum: Gentes autem ſuper omnia honorare Deum, ſicut ſcriptum eſt. Propterea confitebor tibi in Gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Lætamini Gentes cum plebe eius. Et iterum, Laudate omnes Gentes dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rurſus Eſaias ait, Erit radix Ieſſe, & qui exurget regere Gentes, & in eum Gentes ſperabunt. Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, vt abundetis in ſpe & virtute ſpiritus ſancti.*

Suprà Apoſtolus docuit ꝙ maiores debent ſcandala infirmorum vitare, hîc docet ꝙ maiores debent etiam infirmitates minorum ſuſtinere. Et circa hoc duo facit. Primò

G proponit admonitionem. Secundò manifeſtat eam, ibi, *Vnuſquiſque veſtrum, &c.* Iſta admonitio duo continet, quorũ primum pertinet ad exteriorem exhibitionẽ. Vnde dicit, Non ſolũ debemus ſcandala infirmorum vitare, ſed etiã nos qui ſumus *firmiores* in fide debemus ſuſtinere *imbecillitates infirmorum.* Sicut enim in materiali ædificio eliguntur aliqua firmiora ad ſuſtinẽdum totũ ædificij pondus, quod ex fragiliori materia ſuperponitur, ſicut ſunt fundamenta & columnæ, ita etiam in ſpirituali eccleſiæ ædificio, non ſolũ eliguntur, ſed efficiuntur aliqui firmiores, vt ſuſtineãt pondus aliorum. Vnde in Pſal. dicitur, Ego confirmaui columnas eius. Et Gal. 6. Alter alterius onera portate. Suſtinent autem firmiores imbecillitates infirmorum, dum eorum defectus patiẽter ferunt, & pro poſſe ſubleuare nituntur. Secundum autem pertinet ad interiorẽ intentionem. Vnde dicitur. Et *non* debemus *nobis placere,* ita ſ. vt ſemper illud velimus impleri quod nobis placet, ſed debemus cõdeſcendere voluntatibus aliorum vt faciamus ea quæ alijs placẽt

H & quæ eis ſunt vtilia. 1. Cor. 10. Sicut & ego per oĩa omnibus placeo. Deinde cùm dicit, *Vnuſquiſque veſtrum, &c.* manifeſtat propoſitam admonitionẽ, & primò quantũ ad ſecundam partẽ. Secundò quantũ ad primã, ibi *Propter quod ſuſcipite inuicem, &c.* Circa primũ duo facit. Primò exponit quod dixerat. Secũdò rationẽ inducit ibi *Etenim Chriſtus non ſibi, &c.* Dicit ergo primò, Ita dictũ eſt ꝙ nos nõ debemus nobis placere, & hoc quidem eſt, quia vnuſquiſq; noſtrum qui ſumus firmiores debet placere proximo ſuo infirmo. ſ. cõdeſcendere ei in his quæ ei placent, non tñ in his quę mala ſunt, ſicut Eſa. 30. quidã requirunt, Loquimini nobis placentia, &c. Et ideo ſubdit, *In bonum.* Similiter & non debemus intendere vt hominibus placeamus propter humanum fauorẽ vel gloriam, cùm in Pſal. dicatur, Deus diſſipauit oſſa eorũ qui hominibus placent. Sed ad honorẽ Dei & vtilitatem proximorũ. Vnde ſubdit, *ad ædificationem,* ideſt propter hoc ꝙ aliorum voluntati condeſcendentes ipſi ædificentur in fide & dilectione Chriſti. Suprà 14. Quæ ædificationis ſunt inuicem,

inuicem, cuſtodiamus. Deinde cũ dicit, *Etenim Chriſtus, &c.* aſſignat rationẽ eius ꝙ dixerat ex exemplo Chriſti. Et primò proponit exemplũ Chriſti. Secundò oſtendit eius exẽplum eſſe à nobis imitandum, ibi *Quæcunque ſcripta ſunt, &c.* Tertiò ſubiungit orationẽ vt id implere poſſimus, ibi *Deus autem pacis*, &c. Circa primũ duo facit. Primò proponit exẽplum, dicens, Dictum eſt ꝙ non debemus nobis placere. ſ. ſecundum noſtram priuatam voluntatem. *Etenim Chriſtus*, qui eſt caput noſtrum, *Non ſibi placuit* dum elegit pati pro noſtra ſalute, & ea quæ ſuæ propriæ voluntati erant cõtraria. ſ. naturali voluntati humanæ vt impleret diuinã quę ſibi & patri erat communis, ſm illud Matt. 26. Non mea voluntas, ſed tua fiat. Secũdò ad hoc authoritatem inducit, dicens, *Sed ſicut ſcriptum eſt in Pſal.* ex perſona Chriſti, dicentis ad patrem. O pater *Improperia* Iudæorũ *Improperantium tibi*, ideſt te blaſphemantium per ſua mala opera, & per hoc ꝙ veritati tuæ doctrinæ cõtradicunt, *Ceciderunt ſuper me*, quia videlicet opprimere me voluerunt, quia voluntatem tuam eis proponebam, & eorũ mala opera redarguebam. Io. 15. Sed oderunt me & patrem meum. Poteſt & hoc referri ad peccata totius humani generis, quia omnia peccata quodammodo ſunt improperia Dei, inquãtum per ea lex Dei contemnitur. Eſa. 1. Dereliquerunt dñm, blaſphemauerũt ſanctum Iſrael. Sic ergo improperia imperantium Deo, ceciderunt ſuper Chriſtum, inquantũ ipſe pro peccatis omnium mortuus eſt. Eſa. 53. Deus poſuit in eo iniquitates omnium noſtrum. 1. Pet. 2. Peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum. Deinde cùm dicit, *Quæcunque enim ſcripta ſunt, &c.* oſtẽdit ꝙ hoc exemplum Chriſti ſit nobis imitandum, dicens, *Quæcunque enim ſcripta ſunt* in ſacra ſcriptura, vel de Chriſto, vel de mẽbris eius, *Scripta ſunt ad noſtram doctrinam.* Nulla enim neceſſitas fuit hæc ſcribere, niſi propter nos, vt ex his inſtruamur. 2. Tim. 3. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum & erudiendum, &c. Quid autem in ſcripturis ad noſtrã doctrinam contineatur, oſtẽdit ſubdens, *Vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum*, ideſt quas ſcripturæ continent. Continetur enim in ſacra ſcriptura patientia ſanctorũ in malis ſuſtinendis. Iaco. vlti. Patientiam Iob audiſtis. Continetur etiam in eis cõſolatio, quam Deus eis exhibuit, ſm illud Pſal. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, cõſolationes tuæ lętificauerunt animam meam. Vnde et. 1. Pet. 1. dicitur, Prænuntians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiões, quod pertinet ad patientiam: & poſteriores glorias, quod pertinet ad conſolationem. Quem autem fructũ ex hac doctrina ſuſcipiamus, oſtendit ſubdens. *Spem habeamus.* Per hoc enim ꝙ ex ſacra ſcriptura inſtruimur, eos qui patienter propter Deum tribulationes ſuſtinuerunt diuinitus cõſolatos fuiſſe, ſpem accepimus, vt & ipſi cõſolemur ſi in ipſis fuerimus patiẽtes. Iob. 13. Etſi occiderit me in ipſo ſperabo. Deinde cũ dicit, *Deus autem patientiæ, &c.* Quia videbat nimis arduum vt purus homo poſſit exemplum Chriſti imitari, ſecundũ illud Eccle. 2. Quid eſt homo vt ſequi poſſit regẽ factorẽ ſuum? ideo adhibet orationis ſuffragium dicens, *Deus autem patientiæ, &c.* ſcilicet dator. Pſal. Tu es patientia mea. *Et ſolatii* ideſt qui ſpiritualem cõſolationem largitur. 2. Cor. 1. Pater miſericordiarũ & Deus totius cõſolationis *Det vobis*, à quo eſt omne datum optimum, vt dicitur Iaco. 1. *Id ipſum ſapere in alterutrum*, ideſt vt inuicem idem ſapiatis, &c. 2. Cor. vlti. Idem ſapite, pacem habete. Non quidem ſecundum conſenſum in peccatum, ſed *ſecundum Ieſum Chriſtum*, de quo dicitur Ephe. 2. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum. Vt per hoc quòd idem ſapitis vnanimes exiſtẽtes per fidei & charitatis conſenſum, ſecundum illud Pſal. ſecundum aliam literam; Qui habitare facit vnanimes in domo. Vno ore, ideſt vna oris confeſſione, quæ ex vnitate fidei procedit. 1. Corinth. 1. Idipſum dicatis omnes vt pro conformitate cordis & oris honorificetis Deum omnium creatorem, idipſum etiam exiſtentem patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem nos ſibi in filios adoptauit. 1. Reg. 2. Qui honorificauerit me, honorificabo eum. Malach. 1. Si ego pater, vbi eſt honor meus? Deinde cùm dicit,

A *Propter quod ſuſcipite inuicem*, manifeſtat primam partem admonitionis. In qua dixerat quòd firmiores debent imbecillitatem infirmorũ ſuſtinere. Et circa hoc duo facit. Primò reſumit admonitionem. Secundò inducit rationem exemplo Chriſti, ibi *Sicut & Chriſtus, &c.* Tertiò ſubiungit orationẽ, ibi *Deus autem ſpei, &c.* Dicit ergo primò, *Propter quod*, ideſt quia ea quæ ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam ordinantur, ſcilicet exempla Chriſti & aliorũ ſanctorum. Conſequenter *Suſcipite inuicem* ſecundum charitatis affectum, vt ſcilicet vnus ſuſtineat ea quę ſunt alterius, ſicut & vult ſe ſuſtineri quantum charitas permittit, & vnus alium etiam ſuſcipiat adiuuandum & promouendum. Suprà. 14. Infirmum in fide ſuſcipite. Deinde cùm dicit, *Sicut & Chriſtus ſuſcepit vos, &c.* aſſignat rationem exemplo Chriſti. Et primò ponit eius exemplum, dicens, *Sicut & Chriſtus ſuſcepit vos*, ſcilicet in ſua protectione & cura. Eſa. 42. Ecce ſeruus meus ſuſcipiam eum. Luc. 1. Suſcepit Iſrael puerum ſuum, recordatus miſericordiæ ſuæ. Et hoc *In honorem Dei*, in quẽ omnia

B referebat. Ioan. 8. Honorifico patrem meum, & vos inhonoraſtis me. Ex quo datur intelligi quòd nos inuicem debemus ſuſcipere in his quæ pertinent ad honorem Dei. Secundò, ibi *Dico enim Chriſtum, &c.* manifeſtat quod dixerat. Et primò quantum quidem ad Iudæos. Secundò quantum ad Gentiles, ibi *Gentes autem, &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt quòd Chriſtus vos ſuſcepit qui eſtis congregati in vnitate fidei ex Iudæis & Gentibus. Et hoc patet quantum ad vtroſque. Dico ergo *Chriſtum miniſtrum fuiſſe circunciſionis.* Eſt enim ipſe actor fidei quantum ad omnes, ſecundum illud Heb. 12. Aſpicientes in autorem fidei, &c. Sed in propria perſona non exhibuit ſeipſum niſi Iudæis, ſecundum illud Matth. 15. Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Eſa. 65. Non audietur vox eius foris. Et hoc quidem propter veritatem Dei, vt ſcilicet veritas Dei promittentis comprobaretur. Suprà. 3. Eſt autẽ Deus verax. Vnde ſubdit, *Ad confirmandas promiſſiones patrum*, ideſt vt per hoc implerẽtur promiſſiones patribus factæ. Luc. 1.

Chrs ideo dicit miniſter circunciſionis, q a in propria prædicauit Iudæis circunciſus.

C Erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui. Sicut locutus eſt per os ſanctorum. 2. Corinth. 1. Quotquot ſunt promiſſiones Dei in illo eſt. Deinde cùm dicit, *Gentes autem, &c.* oſtendit etiam Gentes ſuſceptas à Chriſto. Et primò proponit quod intendit. Secundò confirmat per authoritatem, ibi *Sicut ſcriptum eſt, &c.* Dicit ergo, ita dictum eſt, quòd Chriſtus ſuſcepit Iudæos propter veritatem Dei, vt promiſſiones patrum implerentur, Gentibus autem non erant promiſſiones factæ. Vnde hoc non habet locum, quantum ad Gentiles, ſed ſunt propter miſericordiam ſuſcepti. Et hoc eſt quòd dicit, *Gentes autem* debent *Honorare Deum* ſuper miſericordia eis exhibita per Chriſtum, quia licet eis perſonaliter non prædicauerit, ad eos tamen diſcipulos ſuos miſit, qui in Gentibus miniſterium exercuerſit, ſicut ipſe exercuerat in Iudæis, ſecundum illud Matth. vlti. Euntes docete omnes Gentes. Et de hac miſericordia dicitur in Pſal. Miſericordia domini plena eſt terra. Luc. 1. Miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum, &c.

D Sic ergo Apoſtolus conuerſionem Iudæorum attribuit veritati diuinæ, conuerſionẽ Gentilium diuinæ miſericordię.

Contra quod videtur eſſe quod dicitur in Pſal. Vniuerſę viæ domini miſericordia & veritas. Sed dicendum eſt, ꝙ per hoc quod aſcribit vocationem Iudæorum diuinæ veritati non excludit miſericordiam, quia & Apoſtolus ex Iudæis natus, dicit. 1. Tim. 1. Miſericordiam cõſecutus ſum. Et hoc ipſum miſericordiæ fuit quòd Deus patribus promiſſiones fecit de apoſtolorum ſalute. Similiter etiam per hoc quòd vocationem Gentium aſcribit diuinæ miſericordiæ, non excludit totaliter diuinam veritatem, quia hoc ipſum ad diuinam veritatem pertinebat, ꝙ propoſitum ſuũ de ſaluatione Gentium impleuit, quod ad Epheſ. 3. dicit Apoſtolus eſſe ſacramẽtum abſconditum à ſeculis in Deo. Sed aliquis modus veritatis, ſcilicet pro impletione promiſſorum, conſideratur in vocatione Iudæorum, qui non conſideratur in vocatione Gentium, quibus promiſſiones non ſunt factæ. Deinde cùm dicit, *Sicut ſcriptum eſt, &c.* confir-

confirmat quod dixerat de conuerſione Gentium, per authoritatem. Licet enim Gentibus non fuerit repromiſſa vocatio ad fidem Chriſti, nõ tamen ex improuiſo accidit, ſed fuit prænuntiata vaticinijs prophetarum. Inducit aũt quatuor authoritates, quarum prima cõtinet gratiarum actiones Chriſti ad patrem, pro cõuerſione Gentium per ipſum facta. Vnde dicit, *Sicut ſcriptum eſt* in Pſal. ex perſona Chriſti 17. Conſtitues me in caput Gentiũ, & ab inſurgentibus in me, Iudæis exaltabis me. O Deus pater ego Chriſtus, *Confitebor tibi* confeſſione gratiarũ actionis *In Gentibus*, ideſt pro Gentium conuerſione per me facta, & *Cantabo* noua quadam mẽtis exultatione *Nomini tuo* quod eis manifeſtũ eſt, ſm illud Ioan. 17. Manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi. Vel aliter, *Confitebor tibi in Gentibus*, id eſt faciam ꝙ tibi Gentes confiteantur confeſſione fidei. Pſal. Confiteantur tibi populi Deus, confiteanť tibi populi oẽs. *Et nomini tuo cantabo*, ideſt faciam ꝙ Gentes cantent tibi canticum, quod conſiſtit in exultatione ſpiritus renouati. Pſal. Cantate dño canticum nouum, cantate dño omnis terra. Secunda authoritas continet adunationem Gentium & Iudæorũ. Vnde ſubdit, *Et iterum dicit* ſcriptura. Iſa. vlt. O gentes quę eratis alienæ, á cõuerſatione Iſrael vt dicitur Eph. 2. *Lætamini Gentes cum plebe eius*, ideſt ſimul communem exultationẽ aſſumatis cũ Iudeis, qui olim erant plebs eius. Eſa. 9. Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe. Ioan. 10. Fiet vnum ouile & vnus paſtor. Noſtra autẽ litera habet, Lætamini cum Ieruſalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam. Tertia autem authoritas cõtinet deuotionẽ Gentium ad Deum. Vnde ſubdit, Et iterum ſcriptũ eſt in Pſal. *Laudate omnes Gentes dominum*, ſcilicet eius bonitatem confitentes. Pſal. A ſolis ortu vſq; ad occaſum laudabile nomẽ dñi. Et omnes populi, non ſolùm populus Iudæorum magnificate eum. i. credite eſſe magnũ, ideſt ꝙ ſua magnitudine omnem laudem excedat. Eccle. 43. Benedicentes dñm exaltate illum quantum poteſtis: maior enim eſt omni laude. Mala. 1. Ab ortu ſolis vſq; ad occaſum magnum eſt nomen meũ in Gentibus. Quarta authoritas continet reuerentiã Gentium ad Chriſtũ. Vnde ſubditur, *Et rurſus Eſaias ait* 11, *Erit radix Ieſſe*. In quo prænuntiat Chriſti originem ex Dauid ſemine naſciturum. Ieſſe nanq; fuit pater Dauid. Dicit ergo, *Erit radix Ieſſe* ex cuius ſemine Chriſtus naſceť. Eſa. 11 Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos, &c. Vel Chriſtus erit radix Ieſſe, quia licet ex Ieſſe proceſſerit ſm carnis originem, tamen ſua virtute Ieſſe ſuſtentauit & gratiam ei influxit. Suprà. 11. Non tu radicẽ portas, ſed radix te. Deinde tangit Chriſti officium, ſubdens, *Et qui exurget* in tantã gratiæ excellentiam, vt poſſit *Regere Gentes* eos diuino cultui ſubiugando, quod nullus antè eum facere potuit. Pſal. Dabo tibi Gẽtes hæreditatem tuam. Reges eos in virga ferrea. Vltimò ponit deuotionem Gentium ad Chriſtum, dicens, *In eum Gentes ſperabunt*, vt ſcilicet per eum hęreditatem cæleſtis gloriæ conſequantur. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis. Deinde cùm dicit, *Deus autem ſpei, &c.* ſubiungit orationẽ, dicens, Dictum eſt ꝙ in Chriſtum Gentes ſperabũt. Deus autem ſpei, ideſt qui nobis hanc ſpem infundit, ſm illud Pſal. Spes mea domine. Vel Deus ſpei, ideſt in quo ſperandum eſt, *Repleat vos omni gaudio*, ſcilicet ſpirituali, quod eſt de Deo. Nehem. 8. Gaudium enim domini eſt fortitudo veſtra, per quam homo in ſeipſo & ad Deum & ad proximũ eſt pacatus. Pſal. Pax multa diligentibus legem tuam dñe, *In credendo*, quaſi dicat, Vt cùm hoc ꝙ creditis, etiam pacem & gaudium habeatis, quæ quidem ſunt charitatis effect⁹, ſecũdum illud Gal. 5. Fructus autem ſpiritus ſunt, charitas, gaudiũ, pax. Vnde patet ꝙ à Deo qui eſt dator ſpei, optat eis vt cum fide habeant charitatem, per quam fides operatur, vt habetur Gal. 5. Ne fides eorum ſit informis & mortua, quia fides ſine operibus mortua eſt, vt dicitur Iaco. 2. Et vt ſic per plenitudinem harum virtutum *Abundetis* proficiendo de bono in melius, non ſolùm *In ſpe*, ſed etiam in *Virtute ſpiritus ſancti*, ideſt in charitate quæ in cordibus noſtris diffunditur per ſpiritum ſanctum, vt ſuprà. 5. dictum

E eſt. 2. Corinth. 9. Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.

LECTIO SECVNDA.

Præſumptionem tollit eorum, in quibus Romanos inſtruxerat, ac reprehenderat, ſimul oſtendens, qua fuerit autoritate vſus.

Certus ſum autem fratres mei & ego ipſe de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione, repleti omni ſcientia, ita vt poſſitis alterutrum monere. Audacius autem ſcripſi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data eſt mihi à Deo ut ſim miniſter Chriſti Ieſu, in Gentibus ſanctificans euangelium Dei, vt fiat oblatio Gentium accepta & ſanctificata in ſpiritu ſancto. Habeo igitur gloriam in Chriſto Ieſu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me
F *non efficit Chriſtus in obedientiam Gentium in verbo & factis in virtute ſignorum & prodigiorum, in virtute ſpiritus ſancti, ita vt ab Ieruſalem per circuitum vſque ad Illiricum repleuerim euangelium Chriſti. Sic autem prædicaui euangelium hoc, non vbi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem, ſed ſicut ſcriptum eſt, Quoniam quibus non eſt annuntiatum, de eo videbunt: & qui non audierunt, de eo intelligent.*

Poſtquam Apoſtolus generalibus admonitionibus Romanos inſtruxerat, hic incipit eis quædam familiaria ſcribere. Et primò quædam pertinentia ad ſeipſum. Secundò quædam pertinentia ad alios. 16. cap. ibi *Commendo autem vobis Phœben, &c.* Circa primum tria facit. Primò excuſat præſumptionem de hoc ꝙ eos inſtruxerat & reprehenderat. Secũdò excuſat ſuam tarditatem circa viſitationem eorũ, ibi *Propter quod plurimum impediebar.* Tertiò petit ſuffragio ora-
G tionum ipſorum, ibi *Obſecro autem vos fratres &c.* Et circa primum duo facit. Primò excludit oppoſitã cauſam inſtruendi & arguendi eos. Secundò aſſignat veram cauſam, ibi *Audacius enim ſcripſi vobis fratres ex parte, &c.* Circa primum conſiderandum eſt ꝙ aliquis poſſet credere Apoſtolum ideo ſcripſiſſe Romanis, quia æſtimaret illum eſſe apud Romanos qui poſſet inſtruere & corrigere. Sed hoc ipſe excludit, dicens, *Certus ſum enim fratres mei* per ea quæ de vobis audiui qm̃ idonei eſtis ad admonendum eos, qui inter vos admonitione indigent. Ad hoc autem vt aliquis rectè admoneat, duo requiruntur, quorum primum eſt, vt non ex odio vel ira, ſed ex dilectione moneat, ſm illud Pſal. Corripiet me iuſtus in miſericordia. Et Gal. 6. Vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis. Et quantũ ad hoc dicit, *Quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione.* Ezech. 2?. Imple manũ tuã prunis ignis quæ ſunt inter cherubim, qui eſt ignis charitatis. Secundò requiritur ſcientia veritatis, eo ꝙ quidam habent zelum Dei in corrigendo, ſed non ſm ſcientiam, vt
H ſupra. 10. dictum eſt. Et ideo ſubdit, *Repleti omni ſcientia*, ſcilicet humana & diuina, & veteris & nouæ legis. 1. Corin. 1. In oĩbus diuites facti eſtis in illo in omni verbo & in omni ſcientia. Et ex hoc concludit ſic, *Ita vt poſſitis* conuenienter propter dilectionem & ſcientiam *Alterutrum monere.* Quia enim in multis offendimus omnes, vt dicitur Iaco. 3. Oportet vt inuicẽ moneamus, quia vt dicitur Eccle. 17. Vnicuiq; mandauit Deus de proximo ſuo. Deinde cùm dicit. *Audacius, &c.* aſſignat veram cauſam quare eos admonuerat & correxerat. Et circa hoc duo facit. Primò oſtẽdit ꝙ hoc pertinebat ad authoritatem apoſtolatus ſibi cõmiſſam. Secundò oſtendit qualiter hac poteſtate vſus fuerit, ibi *Habeo igitur gloriam, &c.* Dicit ergo, *Audacius autem*, ideſt ſecurius, *Scripſi vobis* errores & defectus veſtros arguendo, quod quidem ad audaciæ præſumptionẽ poſſet aſcribi, propter hoc ꝙ offenſionem veſtram non timui. Iob. 39. Audacter in occurſum pergit armatis. Sed hæc præſumptio excuſatur ex tribus. Primò quidem ex conditione eorum, quibus ſcribebat,

bat, quia & ſi inter Romanos eſſent aliqui reſpectu quorũ talis reprehenſio audax & præſumptuoſa videretur, erant tamen aliqui, qui indigebant dura reprehenſione propter contentionum inſolentiam. Tit. 1. Increpa illos durè. Et hoc eſt ꝙ dicit, *Ex parte*, quaſi dicat, Non videtur mea ſcriptura eſſe audax quantum ad omnes vos, ſed quantum ad partem aliquam veſtrum. Vel poteſt intelligi *Ex parte* epiſtolę in qua eos reprehẽdit. Poteſt intelligi etiam ex parte eccleſiæ, quæ ſcilicet mecum eſt. Secũdò excuſatur prædicta audacia ex intentione Apoſtoli. Non enim ſcripſit eis tanquã reputans eos ignorantes, ſed in memoriam eos reducẽs cognitorũ. Et hoc eſt ꝙ ſubdit, *Tanquam in memoriam vos reducens* quaſi oblitos eorum quæ ſciebatis, ſicut & Philip. 4. dicit, Occupati autem eratis. Heb. 10. Rememoramini priſtinos dies in quibus illuminati, magnũ certamen ſuſtinuiſtis paſſionum. Tertiò excuſatur ex authoritate Apoſtoli quæ hoc requirebat. Vnde ſubdit, *Per gratiam*, ſcilicet Apoſtolatus mihi commiſſi. 1. Corint. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum. Huius autẽ gratiæ, primò deſcribit authoritatẽ, cùm dicit, *Quæ data eſt mihi a Deo*, quaſi diceret, Non ab hominibus. Galatas primò, Paulus apoſtolus non ab hominibus, neqꝫ per hominem. Secundò ſpecificat iſtam gratiam, cùm dicit, *Vt ſim miniſter Chriſti Ieſu in Gentibus*, ideſt vt ſeruiam Chriſto in Gentium conuerſione. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti. Suprà. 1. Quandiu ſum Gentium Apoſtolus, miniſteriũ meũ honorificabo. Tertiò oſtendit huius gratiæ actum, cùm dicit, *Sanctificans euangelium Dei*, ideſt ſanctum eſſe oſtendens, & verbo veritatis & opere bonæ conuerſationis & miraculorum. Col. 1. In verbo veritatis euangelĳ quod peruenit ad vos, ſicut & in vniuerſo mũdo eſt & fructificat & creſcit. Prouerb. 8. Recti ſunt ſermones mei. Quartò ponit finem huius gratiæ, cùm dicit, *Vt fiat oblatio Gentium*, ideſt Gentes per meum miniſterium conuerſæ. In quo quaſi quoddam ſacrificium & oblationẽ Deo obtuli, ſm illud Philip. 2. Et ſi immolor ſuper ſacrificium & obſequium fidei veſtræ, gaudeo & cõgratulor omnibus vobis. Fiat accepta. ſ. Deo per rectitudinem intẽtionis. Pſal. Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ, oblationes & holocauſta. Et ſanctificata in ſpiritu ſancto. i. per charitatẽ & alia ſpiritus ſancti dona. 1. Cor. 6. Sanctificati eſtis in nomine dñi noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Deinde cũ dicit, *Habeo igitur gloriam, &c.* oſtendit quomodo authoritate apoſtolica fuerat vſus. Et primò ponit fructum quem fecit. Secundò oſtendit huius fructus magnitudinem, ibi *Ita vt, &c.* Tertiò oſtendit difficultatẽ, ibi *Sic autem prædicaui, &c.* Circa primum tria facit. Primò dat gloriam Deo de fructu quã fecit, dicens, Igitur quia talem gratiam accepi, & diligẽter executus ſum id, ad quod mihi hæc gratia data eſt, *Habeo gloriam*, ideſt meritum dignũ gloriæ, ſicut fidelis miniſter. 1. Cor. 9. Melius eſt mihi mori ꝗ vt gloriam meã quis euacuet. Sed hanc gloriam non mihi principaliter attribuo, ſed eam habeo *In Chriſto Ieſu*, ideſt per Ieſum Chriſtum, cuius virtute fructificare potui. Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere. Et quia ipſi oĩa tradita ſunt à patre, vt dicitur Matt. 11. Et pater in eo manens, ipſe facit opera. Ioan. 14. Ideo vlterius hanc gloriam refert ad patrem, dicens, *Ad Deum*, ſcilicet patrem. Pſal. Non nobis dñe non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Aſſignat autem rationẽ eius quod dixerat ſubdens, *Non enim audeo loqui aliquid eorum quæ per me non efficit Chriſtus*, quaſi dicat, Nihil referã de fructu per me facto, ꝙ per me factum non ſit. Alioquin gloriam nõ haberem apud Deũ, & ſi apud homines. Quæ quidem refero non tanquam per me principaliter facta, ſed ſicut quæ per me Chriſtus fecit. Et ideo hanc gloriã dixi me habere in Chriſto Ieſu. Eſa. 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis. Secũdò ponit ipſum fructum, dicens, *In obedientiam Gentium*, quaſi dicat, Gloria mea hæc eſt, pro eo quod feci Gentes fidei obedire. Suprà. 1. Ad obediendum fidei in omnibus Gentibus. Pſal. In auditu auris obediuit mihi. Tertiò oſtendit quomodo Gentes ad hanc obedientiam adduxerit. Quia autem ſuprà 10. dictum eſt, fides ex auditu, auditus aũt per verbum Chr̃i. Ideo dicit *In verbo*, ideſt per verbum prædicationis fidei,

A Argumenta autem fidei prædicatæ, ſunt bona conuerſatio prædicantis, & quantum ad hoc ſubdit, *Et factis*, quaſi ſcilicet per recta opera vos ad fidem allexi. Matth. 5. Videant opera veſtra, &c. Et opera miraculorum, quibus Deus dat teſtimonium doctrinæ prædicatæ, ſm illud Marci vlti. Domino cooperante & ſermonẽ confirmante ſequentibus ſignis. Vnde ſubdit, *In virtute ſignorum*, ideſt miraculorũ minorum, puta ſanationes egritudinum. *Et prodigiorum*, ideſt maiorum miraculorum quæ ex ſua magnitudine aliquid magni portendunt. i. oſtendunt. Sed hoc totum non ſufficeret, niſi ſpiritus ſanctus intus corda audientiũ ad fidem cõmoueret. Vnde dicitur Act. 10. ꝙ loquente Petro verba fidei, cecidit ſpiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum. Et ideo ſubdit, *In virtute ſpiritus ſancti*. Heb. 2. Conteſtante Deo ſignis & prodigĳs & varĳs ſpiritus ſancti diſtributionibus. Deinde cùm dicit, *Ita vt ab Ieruſalem* oſtendit magnitudinem fructus ex multitudine locorum, in quib⁹ prædicauit, dicens, *Ita vt incipiens ab Ieruſalem*, vbi in principio

B ſuæ conuerſionis prædicauit in ſynagogis Iudæorum, vt dicitur Act. 9. Vt ſic impleret quod dicit Eſa. 2. De Sion exibit lex & verbum dñi de Ieruſalem, *Vſque ad Illyricum*, quod eſt mare Adriaticum ex parte oppoſita Italiæ. *Repleuerim euangelium Chriſti*, ideſt omnia illa loca repleui prædicatione euangelĳ. Et ne aliquis intelligat ꝙ ſolum vadens per rectam viam à Ieruſalem in Illyricum prædicauerit euãgelium, addit, *Per circuitum*, quia. ſ. Gentibus circũquaqꝫ prædicauit & eas ad fidem conuertit. Vnde ſibi poteſt competere quod dicitur Iob. 38. Quis dedit vehemẽtiſſimo imbri curſum? Deinde cùm dicit, *Sic autem prædicaui, &c.* oſtẽdit difficultatem hunc fructum faciendi. Difficile enim eſt omnino ignaros ad fidem conuertere. Primò igitur difficultatem ſe paſſum oſtendit, dicens, *Sic autem prædicaui euangelium* non autem *Vbi nominatus eſt Chriſtus*, ideſt non apud illos qui nomen Chriſti audiuerant. Pſal. Populus quẽ non cognoui ſeruiuit mihi. Eſa. 15. Ecce gẽtes quas neſciebas vocabis, & gentes quæ te non cognouerunt ad te current. Subdit autẽ

C rationẽ, dicens, *Ne ſuper alienum fundamentum ædificarem*. Poteſt autem alienum fundamẽtum dupliciter intelligi. Vno modo doctrina hæretica, ꝗ eſt aliena à veræ fidei fundamẽto. Et ſic hoc ꝙ dicit *Ne*, poniẽ cauſaliter. Ea enim intentione Apoſtolus voluit prædicare illis, qui nomen Chriſti nõ audierant, ne ſi præuẽti eſſent à doctrina pſeudo apoſtolorũ, difficilius eſſet eos ad veritatem reducere. Vnde Matth. 7. dicitur, Stultus eſt qui ædificat domum ſuam ſuper arenã, cui comparatur falſa doctrina. Alio modo per alienum fundamentum poteſt intelligi doctrina veræ fidei ab alĳs prędicata: & ſic poteſt ſumi ly, *Ne*, conſecutiuè. Non enim vitauit Apoſtolus prædicare illis quibus antè fuerat ab alĳs prędicatũ, ſicut ipſis Romanis ſpecialiter prędicauit, quos prius Petrus inſtruxerat, ſed eo prędicante illis qui nihil de Chriſto audierant, conſecutum eſt, vt non ædificaret ſuper alienum fundamentum: ſed ipſe iaceret prima fidei fundamenta, ſm illud 1. Cor. 3. Vt ſapiens architectus fundamentum poſui. Secundò ad hoc ꝙ dixerat, authoritatem in-

D ducit, dicens, *Sicut ſcriptum eſt*. Eſa. 2. *Quoniam quibus non eſt annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, contemplati ſunt*. In quibus verbis propheta videtur prędicere, qm̃ Gentiles excellentiori modo ad cognitionem Dei eſſent peruenturi, ꝗ Iudæi qui ante cognouerant. Oſtendit ergo primò excellentiam quantum ad cauſam cognitionis, quæ ſcilicet duplex eſt, ſcilicet verba audita, & res viſæ. Hi enim duo ſenſus ſũt diſciplinabiles. Iudæi ergo in notitiam myſteriorũ Chriſti peruenerunt per verba annunciata eis à prophetis. 1. Pet. 1. Prophetæ quæ de futura in vobis gratia prophetauerunt, ſcrutãtes in quod, vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti, prænuntians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones & poſteriores glorias. Sed Gentiles huiuſmodi Chriſti myſteria iam realiter impleta vident, ideo dicitur, *Quoniam Gentes, quibus non eſt annunciatum* per ꝓphetas *De eo*, ideſt de Chriſto ſicut fuit annunciatum Iudæis, *Videbunt* res iam impletas. Luc. 10. Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Secundò oſtẽdit excellentiam

quantum

Miracula & prodigia nõ ſufficiũt inducere ad fidẽ ſine ſpiritu ſancto mouente.

Gẽtes peruenerũt i notitiã eorũ quæ ſunt ſidei modo nobiliori ꝗ Iudæi.

quantum ad modum cognoſcendi, quia Iudæi ex annun-
tiatione prophetarum ſolum auditum habebãt. Abdiæ.1.
Auditum audiuimus à domino, & legatos ad Gẽtes miſit.
Sed Gentiles ex viſione intellectum perceperunt. Vnde di
citur, *Et Gentiles*, ſcilicet qui antè non audierunt prænun-
tiari Chriſtum per prophetas, intelligent, ſcilicet fidei veri
tatem. Pſal. Et nunc reges intelligite, &c.

LECTIO TERTIA.

Ponit ſui excuſationem de non viſendis Romanis, pollicetur'q;
ſe viſurum, obſecrat tamen eos, vt pro eo orent, quò
liceat ei, eos in gaudio viſere.

*PRopter quod & impediebar plurimũ venire ad vos,
& prohibitus ſum vſq; adhuc. Nunc verò vlterius
locum non habens in his regionibus, cupiditatẽ autem ha-
bens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis:
cùm in Hiſpaniam proficiſci cepero, ſpero quòd præteriens
F videam vos & à vobis deducar illuc, ſi vobis primum ex
parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiſcar in Ieruſalem
miniſtrare ſanctis. Probauerunt enim Macedonia &
Achaia collationem aliquam facere in pauperes ſanctorũ
qui ſunt in Ieruſalem. Placuit enim eis & debitores ſunt
eorum. Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt
Gentiles, debent & in carnalibus miniſtrare eis. Hoc igi-
tur cùm conſummauero et aſſignauero eis fructum hunc
per vos, proficiſcar in Hiſpaniam. Scio autem quoniam
veniens ad vos in abũdantia benedictionis Chriſti veniã.
Obſecro ergo vos fratres per dominũ noſtrum Ieſum Chri
ſtum & charitatem ſancti ſpiritus, vt adiuuetis me in ora
tionibus veſtris pro me ad Deum, vt liberer ab infidelibus
qui ſunt in Iudæa, & obſequij mei oblatio accepta fiat in
G Ieruſalem ſanctis, vt veniam ad vos in gaudio per volun
tatem Dei vt refrigerer vobiſcum, Deus autem pacis ſit
cum omnibus vobis, Amen.*

Poſtquã Apoſtolus ſe excuſauit de præſumptione quæ
ei potuiſſet aſcribi, ex hoc ꝙ Romanos inſtruxerat & cor-
rexerat, hic ſe excuſat de eo, ꝙ eos viſitare diſtulerat. Et cir
ca hoc tria facit. Primò ponit impedimentum viſitationis
præteritum. Secundò ponit viſitandi propoſitum, ibi *Nunc
vero vlterius, &c.* Tertiò promittit viſitationis fructum, ibi
Scio autem, &c. Dicit ergo primò, Dictũ eſt, prædicaui euan
gelium per multa loca, in quibus Chriſtus nõ fuerat nomi
natus, propter quod hactenus *impediebar plurimum* ex huiuſ
modi occupatione *Venire ad vos.* Et iſtud impedimentum
vſq; nunc durauit. Vnde ſubdit, *Et prohibitus ſum vſque adhuc.*
Quod quidem poteſt referri ad multitudinem occupatio-
num quas in alijs locis habuerat. Vel etiam ad diuinã pro-
uidentiam per quam apoſtoli impediebantur ne perueni-
H rent ad quoſdam, & dirigebantur in ſalutem aliorum, ſm
illud Act.16. Tranſeuntes Frigiam & Galatiæ regionẽ, ve-
tati ſumus à ſpiritu ſancto loqui verbum in Aſia. Vnde &
ſuprà.1. dictum eſt, Sæpe propoſui venire ad vos, & prohi-
bitus ſum vſq; adhuc. Et hoc eſt quod dicit Iob.37. De nu-
bibus per quas prædicatores intelliguntur. Luſtrant cũcta
per circuitum quocunq; eos voluntas gubernãtis duxerit.
Deinde cũ dicit, *Nunc vero vlterius, &c.* manifeſtat propoſi
tum ſuum de eorum viſitatione. Et primò promittit eis ſuã
viſitationem. Secũdò aſſignat cauſam quare oporteat eam
differre, ibi *Nunc igitur proficiſcar, &c.* Tertiò aſſignat eis viſi-
tationis terminum, ibi *Hoc igitur cum conſummauero, &c.* Dicit
ergo primò ita, Vſq; modò ſum prohibitus, *Nunc vero* iam
peragratis omnibus his locis *Vlterius non habens locum*, ideſt
neceſſitatem permanẽdi *In his regionibus*, in quibus iam per
me fundata eſt fides, *Cupiditatẽ habens veniendi ad vos ex multis iam
præcedentibus annis*, ſecundum illud ſuprà.1. Deſidero enim vi
dere vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ ſpiritalis *Cum*
E *in Hiſpaniã proficiſci cepero*, quò, ſcilicet ire intẽdebat, vt etiam
extremis terræ fundamenta fidei collocaret, ſecundũ illud
Eſa.49. Dedi te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſq; ad
extremum terræ. *Spero quod præteriens videbo vos.* Per quod dat
intelligere ꝙ non intẽdebat ad eos principaliter ire: quia re
putabat eis ſufficere doctrinã Petri, qui primus inter apo-
ſtolos Romanis fidem prædicauit. Et quia tũc Romani do
minabantur in toto Occidente, eorum auxilio & ducatu ſe
ſperabat in Hiſpaniam proficiſci. Vnde ſubdit, *Et a vobis de-
ducar illuc.* Intendebat tamen aliquam moram apud eos cõ
trahere. Vnde ſubdit, *Si vobis fruitus fuero*, ideſt, conſolatus,
ſm illud quod ſuprà.1. dictum eſt, Simul cõſolari in vobis:
& hoc *Ex parte*, ſcilicet temporis, quia per aliquod tẽpus
intendebat cum eis conſolari. Sed contra eſt quod Aug. di-
cit in lib. de doctrina Chriſtiana, ꝙ illis ſolis rebus fruendũ
eſt, quæ nos beatos faciunt. ſ. patre, filio & ſpiritu ſancto.
Inconuenienter ergo dicit, ſe fruiturum eſſe Romanis. Sed
dicendum eſt ꝙ ſicut Augu. dicit ibidem, homine in ſe non
F eſſe fruendum, ſed in Deo, ſm illud ad Phil. Ita frater ego te
fruar in dño, quod eſt delectari in homine propter Deum.
Et ſic intelligendum eſt quod dicit, Si fuero fruitus vobis,
ſcilicet ĩ Deo. Vel ꝙ dicit ex parte, poteſt referri ad bonos,
quibus poterat frui in Deo. Nam alia parte. ſ. malis nõ po-
terat frui, ſed magis de eis dolere, ſicut dicitur. 2.Cor.8. Ne
cum venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam mul-
tos ex his qui antè peccauerunt. Deinde cũ dicit, *Nunc igi
tur proficiſcar* aſſignat rationem quare differebat viſitationẽ.
Et circa hoc tria facit. Primò ponit cauſam, dicens, *Nunc igi
tur proficiſcar*, ideſt ideo non ſtatim venio ad vos, quia profi
ciſcor *Ieruſalem miniſtrare ſanctis.* Circa quod ſciendum eſt ꝙ
legitur Act.4. Illi qui ex Iudæis à principio conuertebãtur
ad fidem, venditis poſſeſſionibus ſuis, de pretio cõmuniter
viuebãt, quod cùm defeciſſet, maximè quadam magna fa
me imminẽte, vt legitur Act.11. diſcipuli, ſcilicet Chriſtiani De colle
ex diuerſis partibus mundi prout quiſq; habebat, propo- cus.
ſuerunt ſinguli in miniſterium mittere habitantibus in Iu-
G dæa fratribus, quod & fecerunt, mittentes ad ſeniores per
manus Barnabæ & Sauli. Miniſterium igitur ſanctorũ hic
dicit eleemoſynam quam fidelibus Chriſti attulit in Ieru-
ſalem, ſm illud.2.Cor.vlti. Quos probaueratis, hos mittam
perferre gratiam veſtram in Ieruſalem, ꝙ ſi dignum fuerit
vt & ego eam, mecum ibunt. Secundò exponit quod dixe
rat de miniſterio ſanctorum, dicens, *Probauerunt enim*, ideſt
approbauerunt *Macedonia & Achaia*, ideſt fideles vtriuſque
regionis per eum cõuerſi, *Collectionem aliquam facere*, ideſt ali
quam collectam *In pauperes* Chriſti. i. ad vſum pauperum
qui ſunt de numero ſanctorum, ſm illud Eccl.12. Da iuſto;
& non recipias peccatorem. *Qui ſunt in Ieruſalem* in pauper-
tate viuentes. 2.Cor.9. De miniſterio quod fit in ſanctos ex
abundanti, eſt mihi ſcribere vobis. Scio enim promptum
animum veſtrum, pro quo de vobis glorior apud Macedo
nes. Tertiò aſſignat rationes dictorum, quorum prima eſt
beneplacitum. Vnde dicit, *Placuit enim illis.* 2.Cor.9. Vnuſ-
quiſq; prout deſtinauit in corde ſuo, non ex triſtitia aut ne
H ceſſitate. Secunda cauſa eſt debitum. Vnde ſubdit, *Et debito-
res ſunt eorum.* Suprà.13. Reddite omnibus debita. Rationem
autem debiti aſſignat, dicens, *Nam ſi Gentiles facti ſunt participes
bonorum ſpiritualium* quæ erãt ſpecialiter *Eorum*, ideſt Iudæo-
rum. ſ. notitiæ diuinæ & promiſſionum & gratiæ, ſecundũ
illud ſuprà.9. Quorũ eſt adoptio filiorũ Dei & gloria, &c.
Et ſuprà.11. Socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es.
Sunt etiam facti participes ſpiritualium eorum per hoc ꝙ
illi ꝓdicatores eis miſerunt, *Debent & in carnalibus miniſtrare eis*,
ſm illud Eccle.14. In diuiſione ſortis da & accipe. Et Pſal.
Sumite pſalmum. i. ſpiritualia, & date tympanum. i. tem-
poralia. Et ex hoc ſumitur argumentum ꝙ debentur ſum-
ptus, non ſolùm illis qui prædicant, ſed etiam qui prædica
tores mittunt. Deinde cùm dicit, *Hoc igitur cum, &c.* præfi-
git terminum quò ad eos ſit venturus, dicens, *Hoc igitur cum
conſummauero*, ſcilicet miniſterium ſanctorum *Et aſſignauero
eis fructum hunc*, ideſt eleemoſynam Gentilium, quæ eſt qui-
dam fructus conuerſionis eorum. Oſeę.10. Vitis frondoſa

Iſrael

Iſrael fructus eſt ei adæquatus. *Proficiſcar per vos in Hiſpaniam,* ſed videtur hic Apoſtolus falſum dicere, Nunquā enim in Hiſpania fuiſſe legitur. In Ieruſalem enim captus fuit, & exinde Romā perlatus eſt in vinculis, vt habetur Act. vlti. Vbi eſt occiſus ſimul cum Petro. Dicūt ergo quidam ꝙ ſicut dicitur Act. vlti. Cùm veniſſet Romam Paulus, permiſſum eſt ei manere ſibimet cum cuſtodiente ſe milite: & poſtea dicitur, ꝙ manſit biennio toto in ſuo cōductu, & in illo ſpatio dicūt eum in Hiſpaniam iuiſſe. Sed quia hoc certum non eſt, poteſt melius dici, ꝙ Apoſtolus falſum non dixit, quia proponebat ſe facturū quod dicebat: & ſic verba eius erant intelligenda quaſi inſinuantia eius propoſitum, non autem futurum euentum qui ei erat incertus, vnde non poterat hoc prædicere, niſi fortè ſub conditione quā Iacobus dicit apponendam Iac. 4. Pro eo vt dicatis, ſi dñs voluerit, & ſi vixerimus, faciemus hoc aut illud. Et ſic etiā Apoſtolus ſe excuſat. 2. Cor. 1. de hoc, ꝙ ad eos nō iuerat ſicut promiſerat, dicēs, Cùm ergo volui, nūquid leuitate vſus ſum, aut quæ cogito, ſm carnē cogito, vt ſit apud me eſt, & non. Et ſic ex hoc ꝙ ex iuſta cauſa prætermiſit facere quod promiſerat, ſe immunē dicit à leuitate, carnalitate & falſitate. Et ſic etiam ſoluit hoc Gelaſius papa, & habetur in decretis. 22. q. 2. Beatus, inquit, Paulus apoſtolus, nō ideo, quod abſit, fefelliſſe credendum eſt, aut ſibi extitiſſe contrarius, qm̄ cum ad Hiſpaniam ſe promiſiſſet iturum diſpoſitione diuina maioribꝰ occupatus cauſis, implere nō potuit quod promiſit. Quantū enim ipſius voluntatis interfuit, hoc pronuntiauit quod re vera voluiſſet efficere. Quātum verò ad diuini ſecreta conſilij, quæ vt homo non potuit, licet ſpiritu Dei plenus agnoſceret, ſuperna prætermiſit diſpōne præuentus. Licet enim propheticum ſpiritum habuerit, tamen prophetis nō omnia reuelantur, vt patet 4. Reg. 4. vbi Heliſæus dixit, Anima eius in amaritudine eſt, & dñs celauit à me, & non indicauit mihi. Deinde cū dicit, *Scio autem, &c.* prænuntiat eis fructum ſuæ viſitationis, dicens, *Scio autem,* ſcilicet ex fiducia diuinæ gratiæ, *Quoniam veniens ad vos in abundantia benedictionis* Chriſti veniā, ideſt Chriſtus abundantius ſuam benedictionē dabit vobis in meo aduētu, de qua dicitur in Pſal. Etenim benedictionem dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutem. Et ſic Laban dixit ad Iacob Gene. 30. Experimento didici ꝙ benedixerit mihi Deus propter te.

...ritū pro ...eticū ha ...t Paulꝰ ...n bū cer ...ſciuit ſe ...rū in Hiſpaniam.

Deinde cū dicit, *Obſecro ergo, &c.* petit ab eis orationis ſuffragia, & primò petit eorum orationes. ſecūdò ipſe pro eis rogat, ibi *Deus pacis, &c.* Circa primum tria facit. Primò inducit eos ad orandum pro ſe ex tribus. Primò quidem ex ſuperna charitate, cùm dicit, *Obſecro vos ergo fratres.* Ad Philem. Propter charitatem autem magis obſecro. Secūdò ex reuerentia Chriſti, cuius ipſe erat miniſter dicens, *Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* In quo omnes vnum ſumus, vt ſuprà. 12. dictum eſt. Tertiò ex dono ſpiritus ſancti, quod eiꝰ miniſterio tradebat. Vnde ſubdit, *Per charitatem ſpiritus ſancti,* quam ſpiritus ſanctus in cordibus noſtris diffundit, vt ſuprà. 5. dictum eſt. Secūdò petit auxilium orationis eorum, dicens, *Vt adiuuetis me in orationibus veſtris ad Deum,* ſcilicet pro me fuſis. Proue. 18. Frater qui iuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma. Hoc aūt vt Glo. dicit, non ideo dicit Apoſtolus, quia ipſe minus mereatur ꝙ alij minores, ſed ordinem ſequitur. Primò quidē vt ab eccleſia pro rectore ſuo fiat oratio, ſm illud 1. Timo. 2. Obſecro igitur primò omniū fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarū actiones, pro omnibus hominibꝰ, pro regibus & omnibus qui ſunt in ſublimitate conſtituti, &c. Secundò quia multi minimi dum cōgregantur vnanimes, magis merentur. Et ideo impoſſibile eſt, vt multorū preces non impetrent. Matth. 18. Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni re quancunq; petierint, fiet illis à patre meo qui eſt in cælis. Tertiò vt dū multi orant, multi etiam gratias agant exauditi, ſecundum illud 2. Cor. 1. Adiuuātibus vobis in oratione pro nobis vt per multos gratiæ agantur Deo. Tertiò ponit ea quæ vult ſibi impetrari, quorum primū pertinet ad hoſtes quos habebat in Iudæa. Vnde dicit, *Vt liberer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa,* qui præcipuè Paulum impugnabant & odiebant, quia

A fiducialiter prædicabat ceſſationem legalium. Act. 21. Audierunt de te ꝙ diſceſſionem doces à Moyſe, &c. Secūdum pertinebat ad eos in quorum miniſterium ibat. Et hoc eſt ꝙ ſubdit, *Et oblatio obſequij mei,* ideſt eccleſia in qua eis miniſtro, *Fiat accepta ſanctis qui ſunt in Ieruſalem,* ſcilicet vt ex hac prouocentur ad gratias agendum Deo, & ad orandum pro ipſis gentibus à quibus recipiūt. Eccle. 31. Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Tertium pertinet ad ipſos quibus ſcribebat. Vnde ſubdit, *Vt veniam ad vos in gaudio,* & hoc *Per voluntatem Dei,* contra quam nihil agere volebat. Suprà. 1. Obſecrās ſi quomodo proſperum iter habeam in voluntate Dei veniēdi ad vos, *Et refrigerer vobiſcum,* ideſt vt ex veſtra præſentia refrigerium tribulationum mearū accipiam. Deinde cùm dicit, *Deus autem pacis, &c.* oſtendit ꝙ pro eis orat, dicēs, *Deus autem* dator *Pacis ſit cum omnibus vobis,* per hoc, ſcilicet ꝙ vos ad inuicem pacem habeatis. 2. Corinth. vlti. Idipſum ſapite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum. Subdit, *Amen,* ideſt fiat. Pſalmiſta, Et dicet omB nis populus, Fiat, fiat.

CAPIT. XVI. LEC. I.

Præmiſſis ſalutationibus, docet, quomodo in oſculo ſancto debeant ſeſe inuicem priuatim ſalutare.

Commendo autem vobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt in miniſterio eccleſiæ, quæ eſt Chencris, vt eam ſuſcipiatis in domino dignè ſanctis, & aſſiſtatis ei in quocunq; negotio veſtri indiguerit. Etenim ipſa quoq; aſtitit multis & mihi ipſi. Salutate Priſcā & Aquilam adiutores meos in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea ſuas ceruices ſuppoſuerunt, quibus non ſolùm gratias ago, ſed & cunctæ eccleſiæ Gentium & domeſticam eccleſiam eorum. Salutate Ephenetū dilectum mihi, qui eſt primitiuus eccleſiæ Aſiæ in Chriſto C *Ieſu. Salutate Mariam, quæ multum laborauit in uobis. Salutate Andronicum & Iuliam, cognatos & concaptiuos, meos qui ſunt nobiles in apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto Ieſu. Salutate Ampliatum dilectiſſimum mihi in domino. Salutate Vrbanum adiutorem noſtrum in Chriſto Ieſu, & Stachin dilectum meum. Salutate Appellen probum in Chriſto. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtoboli domo. Salutate Hierodionem cognatum meum. Salutate eos qui ſunt ex Narciſci domo, qui ſunt in domino. Salutate Triphenam & Triphoſam, quæ laborant in domino. Salutate Perſidem chariſſimam quæ multum laborauit in domino. Salutate Rufum electum in domino & matrē eius & meam. Salutate Aſineretū & Phlegontem. Hermen, Patrobam, Herman, & qui cùm eis ſunt fratres. Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & ſororē eius, & Olym*D *piadem, & omnes qui cùm eis ſunt ſanctos. Salutate inuicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes eccleſiæ Chriſti.*

Poſtquam Apoſtolus propoſuit fidelibus Romanis quibus ſcribebat quædam familiaria pertinentia ad ſuam perſonam, hic ponit quædam familiaria pertinentia ad alios. Et circa hoc tria facit. Primò monet quid ad alios debeant facere. Secundò oſtendit quid alij ad eos agant, ibi, *Salutant vos, &c.* Tertiò epiſtolam finit in gratiarum actione, ibi, *Ei autem qui poteſt, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit quos debeant ſalutare. Secundo oſtendit quos debeant vitare, ibi, *Rogo autem vos fratres.* Circa primū mandat quaſdam perſonas ſalutari in ſpeciali. Secūdò ponit in generali modū ſalutationis, ibi, *Salutate inuicem, &c.* Tertiò ſalutat eos in communi ex parte fidelium. ibi, *Salutant vos, &c.* Circa primum loquitur de quadam muliere Corinthia quæ Romam ibat, quam eis recommendat, deſcribens eam primò ex nomine dicēs, *Commendo autem vobis Phœben* quæ licet eſſet

Deo deuota, non tamen erat tantę authoritatis vt commendatitijs literis non egeret, ſicut ipſe de ſe dicit 2. Cor. 3. Aut nunquid egemus ſicut quidam commendatitijs literis. Secundò deſcribit eã ex fidei religione, dicens, *ſororem noſtram.* Omnes enim mulieres fideles, ſorores vocãtur, ſicut & oẽs viri fratres. Mat. 23. Omnes vos fratres eſtis. Tertiò ex officio pietatis cùm dicit. *Quæ eſt in miniſterio eccleſiæ, quæ eſt Cëchris* portu Corinthiorũ vbi aliqui Chriſtiani erant congregati, quibus dicta mulier ſeruiebat, ſicut & de ipſo Chr̃o Luc. 8. dicitur ꝙ quædam mulieres miniſtrabant ei de facultatibꝰ ſuis. Et de vidua eligenda dicitur. 1. Timo. 5. Si hoſpitio recepit, ſi pedes ſanctorum lauit. Deinde dicit duo in quibus vult eam commendatam haberi, quorum primum eſt vt honeſtè recipiantur. Et hoc eſt ꝙ dicit, *Vt ſuſcipiatis eam in domino,* ideſt, propter amorem Dei. *Digne ſanctis,* ideſt ſm ꝙ dignum eſt recipi ſanctos, ſm illud Mat. 10. Qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti recipiet. Quidam libri habent dignè ſatis. i. conuenienter, tamen litera nõ concordat cum Gręco. Secundum eſt, vt eam ſolicitè adiuuẽt. **F** Vnde ſubdit. *Vt aſſiſtatis ei,* ſcilicet conſilium & auxiliũ ferendo in quocũq; negotio veſtri indiguerit. Habebat enim fortè aliquid expedire in curia Cæſaris. Sed contrà hoc videtur eſſe quod dicitur 1. Theſ. 4. Veſtrum negotium agatis. quaſi dicat, Non intromittatis vos de negotijs alienis.

Sed dicendum eſt ꝙ aſſiſtere negotijs alienis cõtingit dupliciter. Vno modo ſeculariter. i. propter fauorem hominũ vel lucra, & hoc non conuenit ſeruis Dei. 2. Timo. 2. Nemo militãs Deo implicat ſe negotijs ſecularibus. Alio modo aſſiſtit aliquis negotijs alienis ex pietate, putà in auxiliũ indigentium & miſerorũ, & hoc eſt religioſum, ſm illud Iac. 1. Religio mũda & immaculata apud Deum & patrem hæc eſt: viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorũ. Et hoc modo Apoſtolus hic loquitur. Vltimò autem oſtẽdit Apoſtolus meritum eius quare hoc ſibi debeatur, dicẽs, *Etenim ipſa quoque multis aſtitit & mihi ipſi.* Eſa. 3. Dicite iuſto qm̃ bene retributio enim manuum eius fiet ei. Mat. 5. Beati miſericordes: qm̃ ipſi miſericordiam conſequentur. **G** Deinde mandat ſalutari quaſdam alias perſonas ſibi coniunctas, dicẽs, *Salutate Priſcam & Aquilam* qui erat vir Priſcę, ſed mulierẽ pręponit fortè propter maiorẽ fidei deuotionem. *Adiutores meos in Chriſto Ieſu,* ideſt in fide Chriſti prædicanda. Apud enim eos Corinthi hoſpitabãtur, vt habetur Act. 18. Qui pro anima mea ſuas ceruices ſuppoſuerunt. i. ſeipſos mortis periculo expoſuerunt pro vita mea conſeruanda, quod eſt indicium maximæ charitatis. Io. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Hoc autem videtur factum fuiſſe Corinthi, vbi Paulus perſecutionem eſt paſſus ſicut habetur Act. 18. Vel fortè melius dicendum eſt ꝙ alij ſe periculo pro Apoſtolo expoſuerunt. Nam illud quod legitur Act. 18. Factum fuit qñ Priſca & Aquila de Roma recedentes Corinthum venerũt, vt ibidem dicitur. Sed hoc ſcribebat Apoſtolus quãdo adhuc eſtimabat eos eſſe Romæ: vita autem Apoſtoli nõ tam ſibi ꝙ̃ alijs neceſſaria erat, ſm illud Phil. 1. Permanere autem in carne neceſſarium propter vos. Et ideò ſubdit, Quibus nõ **H** ſolùm ego gratias ago, ſed & cunctæ eccleſiæ Gentiũ: quarum ſum Apoſtolus & doctor. 1. Tim. 2. Doctor Gentiũ in fide & veritate. Et etiam ſalutate domeſticam eorum eccleſiam. Habebant enim in domo ſua multos fideles congregatos. Deinde vult alium ſalutari ſibi dilectione coniunctum, dicẽs, *Salutate Ephenetum dilectum mihi qui eſt primitiuus Aſiæ in Chriſto.* Primus enim in tota Aſia fuit ad fidẽ Chriſti conuerſus quod erat ei ad magnam dignitatem. Heb. 12. Acceſſiſtis ad eccleſiam primitiuorũ, qui conſcripti ſunt in cęlis. Tunc autẽ erat Romæ. Deinde dicit, *Salutate Mariam quæ multum laborauit in vobis* ad hoc vt eos ad concordiam reuocaret, quæ cùm hoc facere non poſſet, ſignificauit Apoſtolo. Sap. 3. Bonorũ laborũ glorioſus eſt fructus. Deinde dicit, *Salutate Andronicum & Iuliam* quos primò deſcribit ex genere, cùm dicit, *Cognatos meos* In quo oſtendit eos fuiſſe Iudæos, de quibus ſuprà. 9. Qui ſunt cognati mei ſm carnẽ. Secundò ex paſſione pro Chr̃o ſuſcepta, dicens, *Et concaptiuos meos*

E Fuerant enim aliquando cũ Apoſtolo Chriſti incarcerati. 2. Cor. 11. In carceribus abundantius: tertiò ex authoritate cùm dicit, *Qui ſunt nobiles in apoſtolis,* ideſt nobilis inter prędicatores, ſm illud Prouerb. vlti. Nobiles in portis vir eius. Quartò ex tempore cùm dicit, *Et ante me fuerunt in Chriſto Ieſu.* Prius enim fuerũt conuerſi ꝙ̃ ipſe Apoſtolus: & ex hoc eis maior reuerentia debebatur. 1. Tim. 5. Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrẽ. Deinde dicit, *Salutate Ampliatum dilectum meum in domino,* ſcilicet dilectione charitatis quæ eſt in Chriſto. Phil. 1. Teſtis mihi eſt Deus quomodo cupiam oẽs vos eſſe in viſceribus Chriſti. Deinde dicit, *Salutate Vrbanum adiutorem noſtrum in Chriſto.* ſcilicet in prædicatione fidei. Prouer. 18. Frater qui adiuuatur à fratre, &c. *Et Stachin dilectum meum* quos coniungit: quia fortè ſimul habitabant vel aliqua alia neceſſitudine erant coniuncti. Deinde dicit, *Salutate Appellen probum in Chriſto.* i. approbatum in Chriſto fortè per aliquas tribulationes. Iob. 23. Probauit me quaſi aurum ꝙ per ignem tranſit. Deinde cùm dicit, *Salutate omnes* **F** *qui ſunt ex domo.* i. ex familia Ariſtoboli, in cuius domo multi fideles erant congregati quem non ſalutat: quia fortè ex aliqua cauſa erat abſens. Deinde dicit, *Salutate Herodionem cognatum meum,* qui ex hoc ipſo dicitur fuiſſe Iudæus. Deinde dicit, *Salutate omnes qui ſunt ex domo Narciſſi* qui dicitur fuiſſe presbyter & peregrinabatur ꝑ deſerta loca vt fideles Chriſti confortaret. Vnde quia tunc eum abſentem nouerat eſſe Apoſtolus non mandat eũ ſalutari, ſed familiam eius. Erãt tamen in eius familia aliqui infideles, et ideò ad diſcretionẽ ſubdit. Qui ſunt in domino, quia ſolos fideles ſalutari mandat. 2. Io. 1. Si quis venit ad vos & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Aue dixeritis ei.

Deinde dicit, *Salutate Tryphenam & Tryphoſam quæ laborauerunt in domino.* i. in miniſterio ſanctorum, quod dñs ſibi reputat fieri, ſm illud Matt. 25. Quòd vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Deinde dicit, *Salutate Perſidam chariſſimam meam* quam. ſ. Apoſtolus propter eius deuotionem ſpecialiter diligebat. Vnde ſubdit *Quæ multum laborauit in domino.* ſ. exhor**G**tando alios & miniſtrando ſanctis, & etiam in paupertate & alijs ſpiritualibus laboribus. 2. Cor. 11. In laboribus, in ieiunijs, in vigilijs, &c. Deinde dicit *Salutate Rufum electum in domino,* ideſt in gratia Chriſti Ephe. 1. Elegit nos in ipſo antè mundi conſtitutionem. Et matrem eius. ſ. carne, & meam quia fuit eius mater beneficio. Aliquando enim ſeruierat Apoſtolo, licet tunc Romæ non eſſet. 1. Tim. 5. Anus vt matres, iuuenculas vt ſorores in omni caſtitate. Deinde dicit *Salutate Aſyncritum, Hermã, Patrobam, Hermen, & qui cum eis ſunt fratres* quos ſimul ſalutat: quia ſimul cõcorditer habitabant. Pſal. Qui habitare facit vnius moris in domo. Deinde dicit *Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & ſororem eius Olimpiadem & omnes qui cum eis ſunt ſanctos* ideſt, in fide Chriſti ſanctificatos. 1. Cor. 1. Abluti eſtis & ſanctificati eſtis. Deinde oſtendit modum quo ſe generaliter ſalutẽt, dicens, *Salutate inuicem in oſculo ſancto,* quod dicitur ad differentiam oſculi libidinoſi, de quo dicitur Prouer. 7. Apprehẽſum deoſculatur iuuenẽ. Et etiam doloſi de quo dicitur Prouer. 27. Meliora ſunt vul**H**nera diligentis, ꝙ̃ fraudulenta oſcula inimici. Oſculum aũt ſanctum eſt quod in ſignum ſanctæ trinitatis datur. Can. 1. Oſculetur me oſculo oris ſui. Exinde autem mos in eccleſia inoleuit vt fideles inter miſſarũ ſolemnia inuicẽ dent oſcula pacis. Deinde ſalutat eos ex parte aliarum eccleſiarũ, dicẽs, *Salutant vos omnes eccleſiæ Chriſti,* ideſt in nomine & fide Chriſti congregatæ, quia oẽs veſtram ſalutẽ optant & pro vobis orant. Iaco. vlt. Orate pro inuicem, vt ſaluemini.

LECTIO SECVNDA.

Concionatores falſos eſſe vitandos docet, eorũ pariter affectiones, ac qualitates aperiens, laudatq; bonos ac ſanctiores, pro quibus orat, gratias Deo agens.

Rogo autem vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones, & offendicula præter doctrinam quam vos didiciſtis faciunt, & declinate ab illis. Huiuſmodi enim Chriſto domino noſtro non ſeruiunt, ſed ſuo ventri, & per

dulces

dulces ſermones, & benedictiones ſeducũt corda innocentium. Veſtra enim obedientia in omni loco diuulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis, ſed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo. Deus autem pacis cõterat Satanam ſub pedibus veſtris velociter. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iaſon, & Soſipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius qui ſcripſi epiſtolam in domino. Salutat vos Caius hoſpes meus, & vniuerſa eccleſia. Salutat vos Eraſtus Archarius ciuitatis, & Quartus frater. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis, Amen. Ei autem qui potens eſt vos confirmare iuxta euangelium meum & prædicationem Ieſu Chriſti ſecundum reuelationem myſterij temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum ſecundum præceptũ æterni Dei ad obeditionem fidei, in cunctis gentibus cogniti ſoli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Poſtquã Apoſtolus mandauit quos ſalutarent, hic oſtendit eis quos debeant vitare. Et circa hoc tria facit. Primò docet quos debeant vitare. Secundò rationem aſſignat, ibi, *Huiuſmodi enim, &c.* Tertiò promittit eis diuinum auxilium ad hoc implendũ, ibi, *Deus autem pacis, &c.* Et quia illi quos vitari volebat fraudulenter incedebant decipientes ſub ſpecie pietatis, ſecundum illud Matth.7. Veniunt ad vos in veſtimentis ouium: intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Ideò primò inducit eos ad cautelam habendam, dicens, *Rogo autem vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam quam vos didiciſtis, faciunt.* Vbi primò conſiderãdum eſt ꝙ obſeruare, nihil aliud eſt ꝙ̃ diligenter cõſiderare, quod quidem quandoq; in bono ſumitur, quandoq; in malo. In malo quidẽ ſumitur, quando aliquis diligenter conſiderat conditionem & proceſſum alicuius ad nocendum, ſecundum illud Pſal. Obſeruabit peccator iuſtum, & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis. Et Luc.14. dicitur, Et ipſi obſeruabant eum. in bono autem accipitur. Vno modo quando quis cõſiderat præcepta Dei ad faciẽdum. Exo.23. Obſerua igitur & audi vocem eius. Alio modo quando diligenter conſiderat bonos ad imitandum, ſecundum illud Phil.3. Imitatores mei eſtote fratres, & obſeruate eos qui ita ambulant, ſicut habetis formam noſtram. Tertiò obſeruantur mali ad cauendum, & ita accipitur hîc. Erant enim quidam ad fidem conuerſi ex Iudęis qui prædicabant legalia eſſe obſeruanda, & ex hoc primò quidem in eccleſia ſequebãtur diſſenſiones & ſectæ, dum quidam eorum errori adhærerent, alij verò in vera fide perſiſterent. Gala.5. Diſſenſiones, ſectæ, &c. Secundò ſequebantur offendicula & ſcandala, de quibus ſuprà.4. actum eſt, dum quidam alios iudicarẽt, & alij alios ſpernerent quid diſſenſiones et offendicula faciũt. Eſa.57. Auferte offendicula de medio populi mei. Dicit autem præter doctrinam quam vos didiciſtis à veris Chriſti apoſtolis, vt oſtẽdat ꝙ huiuſmodi diſſenſiones & ſcandala ex falſitate doctrinæ proueniebant. Gala.1. Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Secundò monet vt cogniti vitẽtur, dicens, *Et declinate ab illis,* ideſt eorum doctrinam & cõſortia fugiatis. Pſal. Declinate à me maligni & ſcrutabor mandata Dei mei. Deinde cũ dicit, *Huiuſmodi enim, &c.* aſsignat eius ꝙ dixerat duas rationes, quarum prima ſumitur ex parte eorum quos vult vitari. Et primò deſcribit eorũ intentionẽ, dicens, *Huiuſmodi enim homines Non ſeruiunt Chriſto domino,* ſed ſuo vẽtri. Non enim prædicabant propter gloriã Chriſti, ſed propter quęſtum vt ſuum ventrem implerent. Phil.3. Multi ambulant quos ſępe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Chriſti, quorum Deus venter eſt. Secũdò deſcribit eorum deceptionem, dicens, *Et per dulces ſermones ſeducunt corda innocentium,* ideſt ſimplicium & imperitorũ. Prou.14.

A Innocens credit omni verbo. Per dulces ſermones, in quibus ſanctitatem prætendunt, ſecundum illud Pſal. Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorũ. *Et benedictiones* quibus ſcilicet benedicunt & adulantur illis qui eos ſequuntur. Eſa.3. Popule meus qui beatum te dicunt, ipſi te decipiunt. Malac.2. Maledicam benedictionibus veſtris. Secundam rationem aſsignat ex conditione Romanorum qui faciles ſe exhibebant ad ſequendũ bonum & malum. Vnde primò commendat eos de facilitate ad bonum, dicens, *Veſtra enim obedientia* qua de facili fidei obediſtis, *In omni loco diuulgata eſt* propter dominiũ quod tunc Romani obtinebant ſuper alias nationes. Vnde quod à Romanis fiebat de facili diuulgabatur ad alios. ſuprà.1. Fides veſtra in vniuerſo mundo annuntiatur. *Gaudeo igitur in vobis,* quia ſcilicet fidei obediſtis, & hoc in charitate, de qua dicitur 1.Corin,13. Quod non gaudet ſuper iniquitate; congaudet autem veritati. Secundò reddit eos cautos contrà malum, dicẽs. *Sed volo vos eſſe ſapientes in bono,* vt ſcilicet ei
B quod bonum eſt inhæreatis. 1.Theſſ. vlti. Quod bonum eſt tenete. *Et ſimplices in malo,* ne ſcilicet per aliquam ſimplicitatem declinetis ad malum. Vt talis ſit vobis ſimplicitas, ꝙ nullum decipiatis in malum. Matt.10. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. E conuerſo, de quibuſdam dicitur Hier.4. Sapientes ſunt vt faciãt mala, bene aũt facere neſciunt. Deinde cùm dicit, *Deus autem pacis, &c.* promittit eis diuinum auxiliũ contrà huiuſmodi deceptores. Et primò ponitur promiſſio cùm dicit, *Deus autem pacis,* ſcilicet actor qui diſſenſiones odit quas iſti faciunt. *Conterat Sathanam,* ideſt diabolũ qui per iſtos pſeudo apoſtolos vos decipere conatur *Sub pedibus veſtris,* quia ſcilicet per veſtram ſapientiã eum vincetis. Et hoc fiet *Velociter,* ſcilicet in aduentu meo. Luc.10. Ecce dedi vobis poteſtatem calcãdi ſupra ſerpentes & ſcorpiones & omnem virtutem inimici. Mala. vlti. Calcabitis impios cũ fuerint ſicut cinis ſub planta pedum veſtrorum. Secundò ponitur oratio ad hoc obtinendum cùm dicit, *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcum,*
C quæ ſcilicet ſufficit ad vos tuendos. 2.Corin.12. Sufficit tibi gratia mea. Deinde cùm dicit, *Salutat vos, &c.* Salutat eos ex parte aliorum, dicens, *Salutat vos Timotheus adiutor meus,* ſcilicet in prædicatione euangelij. 1.Cor.4. Miſit ad vos Timotheum, qui eſt filius meus chariſsimus & fidelis, &c. Addit autem *Et Lucius Iaſon & Soſipater & cognati mei* qui Iudæi erant, ſcilicet vos ſalutãt. Erat autem quidam notarius Pauli nomine Tertius, cui Paulus conceſsit vt ex ſua perſona Romanos ſalutaret. Vnde ſubditur. *Ego Tertius qui ſcripſi hanc epiſtolam, ſaluto vos in domino.* Deinde dicit, *Salutat vos Caius hoſpes* cui ſcribitur Ioannis tertia canonica, in qua commendatur de charitate, quã exhibebat ſanctis. *Et vniuerſa eccleſia,* ſcilicet quæ erat in domo eius congregata, vel quæ erat in illa prouincia. Deinde dicit, *Salutat vos Eraſtus archarius ciuitatis,* qui ſcilicet cuſtodiebat arcam communem, ideſt communes redditus ciuitatis, & quidã frater, ideſt fidelis, nomine *Quartus.* Deinde ſalutat eos ex parte ſua, dicens, *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti. ſit cum omnibus vobis, Amen.* Et finit epiſtolam
D cum gratiarum actione, dicens, *Ei, autem,* ſcilicet Deo qui eſt trinitas *Qui potens eſt vos confirmare.* 1.Pet. vlt. Modicũ paſſos ipſe perficiet, cõfirmabit ſolidabitq;. Et hoc in fide quæ eſt *Iuxta euangelium,* ideſt ſecundum euangelium quod ego prædico. 1.Cor.15. Siue ego, ſiue illi ſic prædicamꝰ & ſic credidiſtis. Et etiã ſecundum *Prædicationem Ieſu Chriſti,* qui primo euangelium prædicauit, ſecundum illud Hebr.2. Quæ cum initium accepiſſet enarrari per dominũ. Vnde Mat.4. dicitur, ꝙ circuibat Ieſus prædicans euangeliũ regni, Subdit autem *In reuelationem myſterii,* ideſt ſecreti, quod quidẽ põteſt referri ad id quod dixerat iuxta euãgelium meum. Vel quia in ipſo euangelio reuelatur ſecretum incarnationis diuinæ, ſecundum illud ſuprà.1. Iuſtitia Dei reuelatur in eo. Vel quia ipſi Apoſtolo eſt euãgelium reuelatum. 1.Cor.2. Nobis autem reuelauit Deus per ſpiritũ ſuum. De hoc autem ſecretò dicitur Eſa.24. Secretum meum mihi. Vel poteſt melius hoc referri ad hoc quod dixerat. Confirmare, quaſi dicat, Deus poteſt vos confirmare in euangelio meo & præ-

& prædicatione, & hoc ſecundum reuelationem myſterij, ideſt ſecreti ſcilicet de conuerſione Gentium, ſicut habetur Ephe.3. Mihi autem omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc in Gentibus, illuminare omnes quæ ſit diſpenſatio ſacramenti, &c. Vnde & ipſe ſubdit, *Temporibus æternis*, quia videlicet occultum erat apud homines quòd Gentes eſſent conuertendæ ad fidem. Vocat autem hæc tempora æterna quaſi diu durantia, quia à principio mundi hoc fuit occultum, ſicut & in Pſal. dicitur, Illuminãs tu mirabiliter à montibus æternis. Et poteſt dici quòd tempora æterna dicuntur ipſa æternitas de qua dicitur Eſa.57. Excelſus & ſublimis habitans æternitatem, vt ſicut ſimplex Dei eſſentia per quandam ſimilitudinem dimenſionibus corporalibus deſcribitur, ſecundum illud Iob.11. Longior terra menſura eius & latior mari, ita & ſimplex eius æternitas per tempora deſignatur inquantum omnia tempora cõtinet. Subdit autem quòd ſcilicet myſterium nunc *Patefactum eſt* de conuerſione Gentium *Per ſcripturas prophetarum*, ideſt ſecundum quod prophetæ prædixerunt, vt patuit ſuprà.1. Vnde ad Ephe.3. dicitur, Alijs generationibus nõ eſt agnitum filijs hominum, ſicut nũc manifeſtum eſt ſanctis apoſtolis eius & prophetis in ſpiritu eſſe gentes cohæredes, &c. Eſt autem patefactũ per operis impletionẽ ex præcepto Dei. Vnde *ſecundum præceptum æterni Dei*, qui ſcilicet æterno propoſito ea quæ vult temporaliter facit, quod quidem præceptum Dei *Ad obeditionem fidei eſt in cunctis gentibus*, ideſt vt omnes gentes obediant fidei. ſuprà.1. Ad obediendum fidei in omnibus gentibus. Si autem loquamur de myſterio incarnationis, ſic conſtruenda eſt litera. Myſterij inquam temporibus æternis taciti, quia antea non erat ita manifeſtum. Quòd inquam myſterium nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum qui hoc prædixerunt ſecundum præceptum æterni Dei qui voluit myſterium incarnationis patefieri, & hoc ad obedientiam fidei in cunctis gẽtibus. Myſterij inquam licet taciti apud homines, tamen cogniti *ſoli Deo ſapienti*, quia ipſe ſolus hoc cognouit & quibus hoc voluit reuelare, quia vt dicitur 1.Cor.2. Quæ ſunt Dei, nemo nouit niſi ſpiritꝰ Dei. Vel poteſt intelligi de eo qui ſolus eſt ſapiens ſcilicet per eſſentiam, ſicut dicitur Matth.19. & Mar.10. Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Nec excluditur per hoc filius, quia eadẽ eſt perfectio totius trinitatis ſicut econuerſo dicitur, nemo nouit patrem niſi filius. Matth.11. Non excluditur pater à notitia ſuipſius. Subdit autem. *Per Ieſum Chriſtum*. Quod non ſic eſt intelligendum, quòd Deus pater ſit ſapiens per Ieſum Chriſtum: quia cum Deo ſit idẽ ſapere quod eſt eſſe, ſequeretur quòd pater eſſet per filium, quod eſt inconueniens, ſed hoc referẽdum eſt ad hoc quod ſuprà dixerat, Nunc patefactũ eſt ſcilicet per Ieſum Chriſtum, cui Ieſu Chriſto *Eſt honor & gloria* per reuerentiam totius creaturæ, ſecundum illud Philip.2. In nomine Ieſu omne genu flectatur. Et gloria ſcilicet quantum ad plenam diuinitatem, ſicut ibi ſubditur, Et omnis lingua confiteatur quia dominꝰ Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Et hoc non ad tempus, ſed in ſecula ſeculorũ. Heb. vlt. Ieſus Chriſtus heri & hodie ipſe in ſecula. Addit autem ad confirmationem veritatis. *Amen*. Vel poteſt ſic conſtrui. Cogniti ſoli ſapienti Deo, cui per Ieſum Chriſtũ eſt gloria qui Deũ glorificauit, ſecundum illud. Ioan.17. Ego clarificaui te ſuper terram. Eſt autem aduertendum quòd hęc conſtructio eſt defectiua & eſt ſic ſupplenda. Ei qui po. &c. Sit honor & gloria per Ieſum Chriſtum cui eſt honor & gloria. Si autem non ſit ibi ly, cui, erit conſtructio plana.

Explicit epiſtola ad Romanos ſecundum expoſitionem angelici doctoris ſancti Thomæ de Aquino ordinis Prædicatorum.

A EXPOSITIO EIVSDEM SVPER PRIMAM EPISTOLAM S. PAVLI APOSTOLI ad Corinthios.

NOn abſcondã à vobis ſacramenta Dei, &c. Sap.6. Sacramẽti nomen dupliciter accipi cõſueuit. Nam quandoq; ſacramẽtum dicitur quodcunq; ſecretũ & pręcipuè de rebus ſacris. quandoq; ſacramẽtum dicitur ſacræ rei ſignum, ita ꝙ & eius imaginem gerat & cauſa exiſtat, ſecũdum quod nos dicimus ſeptem ſacramenta eccleſiæ, ſcilicet, baptiſmus, cõfirmatio, euchariſtia,
F pœnitẽtia, extrema vnctio, ordo, & matrimonium. In quã quidem ſignificatione ſacramenti etiam prima ſignificatio continetur. Nam in his eccleſiæ ſacramentis, diuina virtus ſecretius operatur ſalutem. vt Augu. dicit, Hæc igitur ſacramenta Dei prælatus ſeu doctor eccleſiæ fidelibus Chriſti non debet abſcondere, ſed manifeſtare propter tria. Primò quidem quia hoc pertinet ad honorem Dei, ſecundũ illud Thob.12. Sacramentum regis abſcondere bonum eſt, opera autem Dei reuelare & cõfiteri honorificum eſt. Secundò quia hoc pertinet ad ſalutem hominum qui per horum ignorãtiam in deſperationem labi poſſent, ſicut de quibuſdam dicitur Sap.2. ꝙ neſcierunt ſacramenta Dei nec ſperauerunt mercedem iuſtitiæ, quia per ſacramenta homines purificantur, vt ſint præparati ad recipiendum mercedem iuſtitiæ. Tertiò quia hoc pertinet ad debitum officium prælati vel doctoris, ſecũdum illud Ephe.3. Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc illuminare omnes quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſęculis in Deo.
G Sic ergo prædicta verba demonſtrant nobis materiam huius epiſtolæ in qua Apoſtolus agit de ſacramentis eccleſię. Cùm enim in epiſtola ad Romanos gratiam Dei commendaſſet quæ in ſacramentis eccleſiæ operatur: hic, ſcilicet, in prima epiſtola ad Corinthios, de ipſis eccleſiæ ſacramentis agit. In ſecunda verò de miniſtris ſacramentorum. Videamus ergo primò textum.

CAPIT. I. LEC. I.

Salutem dicens Corinthijs, bona optat eis, gratiam, ſcilicet & pacem, quibus quietè tota vita tranſigitur, gratias agens Deo, pro gratijs ipſis a Chriſto collatis.

PAulus vocatus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei & Soſthenes frater, eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi: Sanctificatis in Chriſto Ieſu, vocatis ſanctis, cũ omnibus qui inuocant nomen domini no-
H *ſtri Ieſu Chriſti, in omni loco ipſorum & noſtro: Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto. Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quia in omnibus diuites facti eſtis in illo in omni verbo & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis, ita vt nihil vobis deſit in ulla gratia, expectantibus reuelationem domini noſtri Ieſu Chriſti, qui & confirmabit vos vſq; in finem ſine crimine in die aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti. Fidelis Deus per quem vocati eſtis in ſocietatem filij eius domini noſtri Ieſu Chriſti.*

Diuiditur ergo hęc epiſtola in partes duas. In prima parte ponit epiſtolarem ſalutationem. In ſecunda proſequitur ſuam intentionem, ibi, *Gratias ago Deo meo*. Circa primum tria facit. Primò ponit perſonas ſalutantes. Secundò perſonas

nas ſalutatas. *Eccleſiæ Dei, &c.* Tertiò bona ſalutifera optat, ibi, *Gratia vobis & pax.* Circa primum duo facit. Primò ponit perſonam principalem, quam deſcribit ex nomine, dicens, *Paulus,* de quo quidem nomine ſatis dictũ eſt in epiſtola ad Roma. Hic autem ſufficit dicere ꝙ hoc nomen pręmittit in ſignum humilitatis. Nam Paulus idem eſt ꝙ modicus, ꝙ ad humilitatem pertinet. 1. Reg. 15. Cùm eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribub⁹ Iſrael factus es. Mat. 11. Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus & reuelaſti ea paruulis. Conſequenter deſcribit eam à dignitate. Et primò ponit modum adipiſcendæ dignitatis, cùm dicit, *Vocatus,* ſecũdum illud Heb. 5. Nemo ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Secundò ponit ipſam dignitatem, dicẽs, *Apoſtolus Ieſu Chriſti,* quæ quidem eſt prima dignitas in eccleſia, & interpretatur miſſus, quia fuerunt miſſi à Deo, vt vice eius fungerẽtur in terris. Vnde dicit Mat. 12. Quòd elegit duodecim quos & apoſtolos nominauit, & infrà. 12. Deus poſuit in eccleſia quoſdam primũ quidem apoſtolos, &c. Tertiò ponit originem ſiue cauſam huius dignitatis, cùm dicit. *Per voluntatem Dei.* Quod eſt intelligendum de voluntate beneplaciti, ex qua perficiuntur illi qui multipliciter præſunt eccleſiis. Eccl. 10. In manibus Dei poteſtas terræ & vtilem rectorem in tempore ſuſcitabit ſuper illam. Et de prædicta voluntate ſub figura nobis dicitur Iob. 37. Quæ luſtrant cũcta per circuitum, quocũq; vol untas gubernãtis perduxerit. Dimittit autem Deus aliquos præfici propter ſubditorum peccata, ſecundum illud Iob. 34. Regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Talis autem rector non dicitur eſſe ſm voluntatem Dei, ſed ſecũdum eius indignationem, ſecundũ illud Oſeę. 13. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. Secundò ponit perſonam adiunctam, cum dicit, *Et Soſthenes frater.* Quem ſibi ſalutando adiungit, quia ad Apoſtolum detulerat cõtentiones & alios Corinthiorũ defectus, ne hoc videretur ex odio feciſſe, & ideo nominat eum fratrẽ, vt credat quòd ex zelo charitatis hoc fecerat. Prouer. 9. Argue ſapientẽ & diliget te. Deinde ponit perſonas ſalutatas, cùm dicit, *Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi.* Et primo ponit principales perſonas, quas deſcribit tripliciter. Primò quidẽ ex loco, cùm dicit, Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi. i. fidelibus Chriſti Corinthi congregatis. Pſal. Confitebor tibi in Eccleſiis magna. Secundò ex munere gratiæ, cùm dicit, *Sanctificatis in Chriſto Ieſu,* ideſt in fide, paſſione & ſacramento Chriſti Ieſu infra. 6. ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis. Heb. vlt. Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinẽ populum extra portam paſſus eſt. Tertiò ponit originem gratiæ, cùm dicit, *Vocatis ſanctis.* Quia ſcilicet ad ſanctitatẽ per gratiam vocationis peruenerunt. Rom. 8. Quos prædeſtinauit hos & vocauit. 1. Pet. 2. De tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. Secundò ponit perſonas ſecundarias, fideles, ſcilicet quæ non erant in ipſa ciuitate, ſed habitabant in dioceſi ciuitatis vel diſtrictu. Vnde ſubdit, *Vobis* (inquã) qui eſtis Corinthi ſcribo, *Cum omnibus qui inuocant nomen domini noſtri Ieſu Chriſti,* ſcilicet per veram fidei confeſſionem. Ioel. 2. Omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit. Et hoc *In omni loco ipſorum,* ideſt eorũ iuriſdictioni ſubiecto. *Et noſtro,* quia per hoc ꝙ ſubijciebantur epiſcopo ciuitatis, non eximebantur à poteſtate Apoſtoli, quinimmo magis erant ipſi Apoſtolo ſubiecti, q̃ his quibus ipſe eos ſubiecerat. Pſal. In omni loco dominationis eius: benedic anima mea dño. Vltimò autẽ in ſalutatione ponit bona ſalutifera quę eis optat, quorum primum eſt *Gratia* per quã iuſtificamur à peccatis. Rom. 3. Iuſtificati gratis per gratiã ipſius. Vltimum autem eſt *Pax* quæ perficitur in felicitate æterna. Pſal. Qui poſuit fines tuos pacẽ. Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Per hæc autẽ duo, omnia alia includit. Vnde dicit *Gratia & pax.* Cauſam eorum oſtendit, ſubdens, *A Deo patre noſtro,* ſecundum illud Iaco. 1. Omne datum optimum & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Addit autem *Et domino Ieſu Chriſto* per quem, vt dicitur 2. Pet. 1. Maxima & præcioſa promiſſa donauit nobis Deus. Ioan. 1. Gratia & veri-

A tas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Quod autem dicit, *A Deo patre noſtro,* poteſt intelligi de tota trinitate à qua creati ſumus & in filios adoptati. Additur autẽ *Et domino Ieſu Chriſto,* non quia ſit perſona alia vel hypoſtaſis præter tres perſonas, ſed propter aliam naturã. Vel ꝙ dicitur. *Deo patre noſtro,* per quandam appropriationem accipitur pro perſona patris, ſicut Ioan. 20. Aſcendo ad patrem meum, Deum meũ, & Deum veſtrũ, In hoc autẽ ꝙ ſubdit. *Et domino Ieſu Chriſto,* manifeſtatur perſona filij, tacetur autem de ſpiritu ſancto, quia eſt nexus patris & filij & intellectus ex ambobus, vel quia eſt donũ vtriuſq;, intelligitur in donis, de quib⁹ dicit. Gratia & pax quæ per ſpiritum ſanctum dantur. infra. 12. Hæc omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus. Deinde cũ dicit, *Gratias ago Deo meo.* Incipit epiſtolarem tractatum. Et primò gratias agit de bonis eorum, vt correctionem ſuorũ defectuum tolerabilius ferant. Secundo ponit eorũ inſtructionem, ibi *Obſecro vos autem fratres.* Circa primũ duo facit. Primò gratias agit de bonis quæ iam acceperunt. Secundò B de bonis quæ in futurum expectabant, ibi *Expectantibus reuelationem.* Circa primum duo facit. Primò ponit gratiarum actionem, cùm dicit, *Gratias ago Deo meo,* qui ſcilicet, & ſi ſit Deus omnium per creationem, & gubernationẽ, tamen eſt eius & cuiuslibet iuſti per fidem, & deuotionem Pſal. Deus meus es tu & confitebor tibi. Oſtendit etiam quãdo gratias agit, cùm dicit, *Semper,* quia hæc gratiarum actio ex charitatis affectu ꝓcedit, qui in eius corde aſſiduus erat. Prouer. 17. Omni tempore diligit qui amicus eſt, & quamuis omni tempore eos diligeret, & pro eorũ bonis gratias ageret actualiter: tamen etiam pro eis gratias agebat omnibus horis, quas habebat orationi deputatas. Oſtendit etiã pro quibus gratias agit cùm dicit. *Pro vobis,* de quorum. ſ. bonis propter charitatis vnionem gaudebat, ſicut de ſuis. 3. Ioan. 1. Maiorem horum non habeo gratiam, quam vt audiam filios meos in veritate ambulare. Secũdò oſtẽdit materiam gratiarum actionis, & primò in generali cùm dicit. *In gratia Dei,* ideſt per gratiã Dei, *Quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu,* C ideſt per Chriſtum Ieſum. Ioan. 1. De plenitudine eius, oẽs nos accepimus gratiam pro gratia. Secundò in ſpeciali vbi primò oſtẽdit gratiæ abundantiã cùm dicit. *Quia in omnibus,* ſcilicet quæ pertinent ad ſalutem. *Diuites,* ideſt abundãtes *Facti eſtis in illo,* ideſt p Chriſtum, ſm illud 2. Cor. 8. Propter vos egenus factus eſt, vt illius inopia diuites eſſetis. Et exponit in quib⁹ ſint diuites facti, cùm dicit, *In omni verbo,* vel quia omnibus generibus linguarum loquebãtur, Vel quia in verbo doctrinæ abundabant. Verbum autem non proferretur ordinatẽ niſi ex ſcientia procederet, & ideo ſubdit. *In omni ſcientia,* ideſt intelligentia omnium ſcripturarum, & vniuerſaliter omnium quæ pertinent ad ſalutem. Sap. 10. Dedit illi ſcientiam ſanctorũ. Hoc autem quod dicit Apoſtolus referendum eſt ad eos qui erant in eccleſia perfectiores in quibus etiam alij minores has diuitias poſſidebant, ſicut Augu. dicit ſuper Io. Si amas vnitatem habes quicquid in illa alter habet: tolle inuidiam, & tuum eſt quod alius habet: quos cupiditas, & inuidia ſeparat, charitas iungit. Secundò D oſtendit rectitudinem, dicens, *Sicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis* non eſſet rectum verbũ doctrinæ, neq; recta ſcientia, ſi à teſtimonio Chriſti diſcordaret, vel ſi etiã Chriſti teſtimonium non firmiter per fidem cordibus inhæreret, quia vt dicitur Iac. 1. Qui heſitat ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur, & circunfertur. Teſtimonium autem Chriſti dicit, vel quia de ipſo prophetæ prænunciauerunt, ſm illud Act. 10. Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent, vel quia ipſe Chriſtus teſtimonium perhibuit, ſm illud Ioan. 8. Si ego teſtimoniũ perhibeo de meipſo, verum eſt teſtimonium meum. Vel etiam quia Apoſtolus in ſua prædicatione Chriſto teſtimonium dedit. Act. 22. Non recipient teſtimoniũ tuum de me. Tertiò tangit gratiæ perfectionem cùm dicit. *Ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia,* quia ſcilicet in diuerſis perſonis omnes gratias gratis datas, habebant. Ad diuinam enim prouidentiam pertinet, vt abſq; defectu neceſſaria largiatur. Pſal. Nihil deeſt timẽtibus eum, & iterũ, Inquirentes autẽ dñm non minuentur omni bono.

Nil deeſt ecclesię Dei in gratijs gratis datis.

Deindè

Deindè ponit bona in futurū expectanda. Et circa hoc tria facit. Primò ponit futuri boni expectationem, dicens, Vobis (inquā) nō ſolùm habentibus gratiā in præſenti, ſed etiam *Expectantibus* in futurum *Reuelationem domini noſtri Ieſu Chriſti,* quia ſcilicet ſanctis ſuis reuelabitur, non ſolùm per gloriā humanitatis, ſm illud Eſa.33. Regem in decore ſuo videbunt, ſed etiam per gloriā diuinitatis, ſm illud Eſa.4. Reuelabitur gloria domini, quæ quidem reuelatio homines beatos facit.1.Io.3. Cùm autē apparuerit ſimiles ei erimus: & videbimus eum ſicuti eſt. Et in hoc vita æterna cōſiſtit, ſecundū illud Ioan.17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Sicut aūt illi quibus Chriſtus reuelatur ſunt beati in re, ita illi qui hoc expectāt ſunt beati in ſpe. Eſa.3. Beati omnes qui expectant eum. Et ideo de ipſa expectatione gratias agit. Secundò oſtendit q̄ hæc expectatio non eſt vana ex auxilio diuinæ gratiæ. Vnde ſubdit. Qui.ſ. Chriſtus qui ſpē dedit vobis huiuſmodi reuelationis, etiam *Confirmabit vos* in gratia accepta.1.Pet.vlt. Modicum paſſos ipſe
F perficiet, confirmabit, ſolidabitq́; & hoc *Vſque in finem* ſcilicet vitæ noſtræ. Matt.10. Qui perſeuerauerit vſq; in finē, hic ſaluus erit. Non autē vt ſitis ſine peccato, quia ſi dixerimus q̄m peccatum non habemus, ipſi noſmetipſos ſeducimus & veritas in nobis non eſt, vt dicitur.1.Io.1. Sed vt ſitis *Sine crimine* id eſt ſine peccato mortali.1.Timot.3. Miniſtrent nullum crimen habentes, & hoc inquā erit *In die aduentus domini noſtri Ieſu Chriſti,* quia.ſ. qui ſine crimine inuenitur in die mortis, ſine crimine, perueniet ad diē iudicij, ſm illud Eccl.11. Si ceciderit lignū ad auſtrū ſiue ad aquilonem, in quocunq; loco ceciderit, ibi erit. Niſi autem ſine crimine nunc inueniatur, fruſtrà illam reuelationem expectaret. Tertiò rationem ſuæ promiſſionis aſsignat, dicens, q̄ deus vos confirmabit, quod debetis ſperare quia deus eſt fidelis. Deut.32. Deus fidelis & abſq; vlla iniquitate. Per quem vocati eſtis in ſocietatē filij eius Ieſu Chriſti domini noſtri, vt ſcilicet habeatis ſocietatē ad Chriſtum, &
G in præſenti per ſimilitudinem gratiæ, ſm illud.1.Ioan.1. Si in luce ambulamus, ſicut & ipſe in luce eſt, ſocietatem habemus cum eo ad inuicem. Et in futuro per participationem gloriæ. Roma.8. Si compatimur vt & ſimul glorificemur. Non autem videretur eſſe fidelis Deus, ſi nos vocaret ad ſocietatem filij, & nobis denegaret quantum in ipſo eſt ea, per quæ peruenire ad eum poſſemus. Vnde Ioſue.1. dicit, Non te deſeram neq; derelinquam.

LECTIO SECVNDA.

Diuerſitas miniſtrorum baptiſmi, in lites, ac contentiones Corinthios adegerat, quas componere nititur Apoſtolus, ad concordiam exhortando.

OBſecro autem vos fratres per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti: Vt idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata. Sitis autem perfecti in eodē ſenſu, & in eadem ſcientia. Significatum eſt enim de vobis fratres mei ab his qui ſunt Cloes, quia cōtentiones ſunt inter vos.
H *Hoc autē dico quòd vnuſquiſq; veſtrum dicit, Ego quidem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, Ego autē Chriſti. Diuiſus eſt Chriſtus. Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Gratias ago Deo meo quòd neminem veſtrum baptizaui niſi Criſpum & Caium, ne quis dicat quòd in nomine meo baptizati eſtis, Baptizaui autē & Stephanæ domum, cæterum neſcio ſi quem alium veſtrum baptizauerim, Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare.*

Præmiſſa ſalutatione, & gratiarum actione, hìc incipit eos inſtruere. Et primò ponitur inſtructio de his quæ ad omnes cōmuniter pertinent.ſ. de his quæ pertinent ad eccleſiaſtica ſacramenta. Secundo inſtruit eos de his quæ ad quoſdam pertinebāt.16.cap. *De collectis autem quæ fiunt in ſanctos, &c.*
E In ſacramentis aūt tria ſunt conſideranda. Primò quidem ipſum ſacramentum ſicut baptiſmus, Secundò id quod eſt res ſignificata, & cōtenta.ſ. gratia. Tertiò id quod eſt res ſignificata & non contenta.ſ. gloria reſurrectionis. Primò ergo agit de ipſis ſacramentis. Secundò de ipſis gratijs.12.cap. *De ſpiritualibus autem nolo vos, &c.* Tertiò de gloria reſurrectionis, infrà.15. Notum autē vobis facio. Circa primum tria facit. Primò determinat ea quæ pertinent ad ſacramentum baptiſmi. Secundò ea quæ pertinent ad ſacramentum matrimonij.5.cap. ibi *Omnino auditur inter vos, &c.* Tertiò ea quæ pertinent ad ſacramentū euchariſtię.8.cap. ibi, *De his autem quæ idolis ſacrificantur.* Dominus aūt Mat.vlt. diſcipulis præceptū dedit de doctrina ſimul, & baptiſmo, dicens, Euntes docete omnes gentes baptizantes. &c. Et ideo Apoſtolus in prima parte ſimul cum baptiſmo agit de doctrina. Eſt autē ſciendum q̄ inter Corinthios fideles erat quædam diſſenſio propter baptiſtas, & doctores. Illi enim qui erant inſtructi, cōtemnebant alios quaſi qui me-
F liorem doctrinam acceperint, & meliorem baptiſmum. Vnde circa primū duo facit. Primò remouet contentionē. Secundò cōtentionis cauſam quę erat in hoc, q̄ glorificabantur de quibuſdā & alios Chriſti miniſtros contemnebant, infrà.3.cap. *Et ego fratres non potui vobis loqui.* Circa primum tria facit. Primò proponit admonitionem. Secundò admonitionis neceſsitatem oſtendit, ibi, *Significatum eſt enim mihi, &c.* Tertiò rationē admonitionis aſsignat, ibi, *Diuiſus eſt Chriſtus, &c.* Circa primū duo conſideranda ſunt. Primū quidem eos inducit ad admonitionē ſeruandam. Vno modo per propriā humilitatē, cùm dicit. *Obſecro autem vos, &c.* Prou.18. Cum obſecrationibus loquitur pauper. Alio modo per fraternā charitatē, cùm dicit, *Fratres,* quia ſcilicet ex affectu fraternæ charitatis hoc dicebat. Eccl.12. Frater qui iuuatur à fratre quaſi ciuitas firma. Tertiò per reuerentiā Chriſti, cùm dicit, *Per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti,* quod eſt ab omnibus honorandum & cui oportet omnes eſſe ſubiectos. Phil.2. In nomine Ieſu omne genu flectatur. Secun-
G do conſiderandum eſt q̄ inducit eos ad tria. Primo quidē ad concordiam, cùm dicit, *Vt idipſum dicatis omnes.* id eſt omnes eandem fidem cōfiteamini, & eandem ſententiā proferatis de his quæ ſunt cōmuniter agenda. Rom.15. Vt vnanimes vno ore honorificetis Deum. Secundo prohibet vitium cōtrariū virtuti cùm dicit. *Et non ſint in vobis ſchiſmata.* quia vnitas eccleſiaſtica diuidi non debet, in cuius ſignum milites de tunica inconſutili. Ioan.19. dixerunt, Non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de ea cuius ſit. Sunt autē propriè ſchiſmata quādo vel propter diuerſam fidei cōfeſsionem, Schiſma
vel propter diuerſas ſententias de agendis, homines vnius quid.
collegij in diuerſas ſeparantur partes. Eſa.22. Sciſſuras ciuitatis Dauid videbitis, quia multiplicatæ ſunt. Tertio inducit eos ad id per quod poſſunt ſciſmata vitare.ſ. ad perfectionem. Eſt enim diuiſionis cauſa dum vnuſquiſq; partiale bonum quærit prætermiſſo perfecto bono quod eſt bonum totius. Et ideo dicit, *Sitis autem perfecti in eodem ſenſu* ſcilicet quo iudicatur de agendis, *Et in eadem ſcientia* qua iu-
H dicatur de cognoſcendis, quaſi dicat, per hæc perfecti eſſe poteritis ſi in vnitate perſiſtatis. Col.3. Super omnia charitatem habete quod eſt vinculū perfectionis. Matt.5. Eſtote perfecti ſicut pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Deinde cùm dicit, *Significatum eſt mihi,* oſtendit neceſsitatem prædictæ admonitionis, quia ſcilicet contentionis vitio laborabāt, quaſi dicat, ideo neceſſe eſt vos ad hoc inducere, quia ſignificatum eſt mihi fratres mei *Ab his qui ſunt Cloes,* id eſt in quadam villa Corinthiorum iuriſdictioni ſubiecta: vel
Cloes poteſt eſſe nomen matronæ in cuius domo erāt multi fideles congregati, *Quia contentiones ſunt inter vos,* contra id Cloes
quod dicitur Prou.20. Honor eſt homini qui ſeparat ſe à contentionibus: & modū contentionis exponit, ſubdens, *Hoc autem dico,* id eſt contentionem nomino *Quod vnuſquiſque veſtrum* nominat ſe ab eo à quo eſt baptizatus & inſtructus, & dicit. *Ego quidem ſum Pauli,* quia erat à Paulo baptizatus & inſtructus. Alius, *Ego autem Apollo* qui.ſ. Corinthijs prædicauerat, vt habetur Act.19. Alius, *Ego verò Cephæ,*

1.Petri

1.Petri cui dictum eſt Ioan.1.Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Quod quidem ideò dicebant, quòd putabant à meliori baptiſta meliorem baptiſmum dari, quaſi virtus baptiſtæ in baptizatis operaretur. Et de hoc pſeudo apoſtoli gloriabantur, ſecundum illud Pſal. Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis. Alius autē dicit, *Ego autem ſum Chriſti* qui ſolus benedixit, quia ſolius Chriſti virt⁹ operatur in baptiſmo Chriſti. Ioan.1. Super quem videris ſpiritum deſcendere & manere, ipſe eſt qui baptizat. Et ideò baptizati à ſolo Chriſto denominantur Chriſtiani, non autem à Paulo Paulini. Eſa.4. Tantummodo inuocetur nomen tuum ſuper nos. Ad huius autem erroris vitationem dicuntur Græci hac forma in baptizando vti, baptizetur ſeruus Chriſti Nicolaus in nomine patris & filij & ſpiritusſancti, vt detur intelligi quòd homo non baptizat interius, ſed baptizatur à Chriſto. Quia tamen etiam homo baptizat miniſterio, vt membrum & miniſter Chriſti, ideò eccleſia vtitur hac forma in baptizando. Ego te baptizo, in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti, quod quidē eſt expreſſius ſecundum formam à Chriſto traditā, qui dicit diſcipulis, Docete omnes gentes baptizantes eos In nomine patris, & filij & ſpiritusſancti, &c. Vbi ipſos apoſtolos dicit baptizantes ſecundum quem modum ſacramenti miniſter dicit, ego te baptizo. Deinde cū dicit, *Diuiſus eſt Chriſtus, &c.* ponit rationem prædictæ admonitionis, quare inter eos ſciſſuræ & contentiones eſſe non debebant, & primò ex parte baptiſmi. Secundò ex parte doctrinę, ibi, *Non in ſapientia verbi, &c.* Circa primum tria facit. Primò ponit inconueniens quod ex prædicta contentione ſequitur. Secundò manifeſtat quare illud inconueniens ſequatur, ibi, *Nunquid Paulus crucifixus eſt, &c.* Tertiò excludit quandam falſam ſuſpitionē, ibi, *Gratias ago Deo meo, &c.* Dicit ergo primò, dixi ꝙ vnuſquiſq; veſtrum dicit, ego ſum Pauli, ego Apollo. Et ex hoc ſequitur ꝙ Chriſtus eſt diuiſus. Nec refert vtrum interrogatiuè vel remiſſiuè legatur. Hoc autem poteſt intelligi vno modo quaſi diceret per hoc ꝙ inter vos contenditur, Chriſtus eſt diuiſus à vobis, qui non niſi in pace habitat, ſecundum illud Pſal. In pace factus eſt locus ei⁹. Eſa. 59. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum. Sed melius aliter hoc poteſt intelligi, vt ſit ſenſus ꝑ hoc, quòd creditis baptiſmum eſſe meliorem, qui à meliori baptiſta datur, ſequitur quòd Chriſtus qui principaliter & interius baptizat, ſit diuiſus, ideſt differens in ſua virtute & effectu, ſecundum differentiam miniſtrorum: quod patet eſſe falſum per id quod dicitur Ephe.4. Vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma. Sed adhuc melius hoc intelligitur ꝙ Apoſtolus dicit ex hoc quòd ea quæ ſunt propria Chriſti alijs attribuitis, quodammodo Chriſtum diuiditis plures Chriſtos facientes, contra id quod dicitur Matt.23. Magiſter veſter vnus eſt Chriſtus. Eſa.45. Cōuertimini ad me, & ſalui eritis omnes fines terræ, quia ego dominus & non eſt alius. Eſt autem ſciendum, ꝙ Chriſtus in ſacramento baptiſmi, duplicem habet virtutem ſibi propriam. Vnam quidem diuinam qua ſimul cū patre & ſpiritu ſancto, interius mundat à peccato & hoc nulli creaturę potuit communicari. Alia autem eſt propria virtus ſecundum humanam naturam, quæ eſt poteſtas excellētiæ in ſacramentis & conſiſtit in quatuor. Quorum vnum eſt, ꝙ ipſe ſacramenta inſtituit. Secūdum eſt ꝙ potuit effectum ſacramentorum ſine ſacramento conferre. Tertium eſt ꝙ meritum paſſionis eius operatur in baptiſmo & alijs ſacramentis. Quartum eſt ꝙ ad inuocationem nominis eius ſacramenta conferuntur. Hanc autem poteſtatem excellentię, & maximè quantum ad vltimum conferre potuit miniſtris baptiſmi, vt ſcilicet eorum nominibus conſecraretur baptiſmus, ſed noluit, ne ſchiſma ex hoc in eccleſia fieret, dū tot reputarentur baptiſmi quot eſſent baptiſtæ. Et hoc eſt ꝙ ſecundum expoſitionem Aug. Io. bap. de Chriſto neceſſe fatetur. Ioan.3. Vtrum ſcilicet hanc poteſtatem ſibi retineret. Deinde cùm dicit, *Nunquid Paulus, &c.* Oſtendit prædictū incōueniens ſequi ex eorum errore, ꝙ diuerſum baptiſma eſſe ęſtimabant ſecundum differentiam baptiſtarum, hoc

A enim eſſet ſi à baptiſtis baptiſmus efficaciā haberet, quod quidem ſolius eſt Chriſti. Hoc autem oſtendit dupliciter. Primò quidem ex parte paſſionis Chriſti in cuius virtute baptiſmus operatur, ſecundum illud Rom.6. Quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Et ideo dicit, *Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis?* quaſi dicat, Nunquid paſſio Pauli cauſa eſt noſtræ ſalutis, vt ſecundum ipſum baptiſmus habeat virtutem ſaluandi, quaſi dicat, non. Hoc enim proprium eſt Chriſto vt ſua paſſione & morte noſtram ſalutem operatus fuerit. Ioan.11. Expedit vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. 2.Cor.5. Vnus pro omnibus mortuus eſt. Sed contrà videtur eſſe quod Apoſtolus dicit. Coloſ.1. Gaudeo in paſſionib⁹ meis pro vobis, & adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea pro corpore eius, quod eſt eccleſia. Sed dicendum ꝙ paſſio Chriſti fuit nobis ſalutifera non ſolùm per modum exempli, ſecūdum illud.1.Petri.2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquēs exemplum, B vt ſequamini veſtigia eius, ſed etiam per modum meriti, & per modum efficaciæ, inquantum eius ſanguine redempti & iuſtificati ſumus, ſecundum illud Heb. vlti. vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum extra portam paſſus eſt, ſed paſſio aliorum nobis eſt ſalutifera ſolùm per modum exempli, ſecundum illud. 2.Corin.1. Siue tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute. Secundò oſtendit idem ex virtute nominis Chriſti, qui in baptiſmo inuocatur. Vnde ſubdit. *Aut in nomine Pauli baptizati eſtis.* q.d.non. Vt enim dicitur Act.4. Non eſt aliud nomen datum hominibus, per quod oporteat nos ſaluos fieri. Vnde & Eſa.26. dicitur, Nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ, ſed videtur quòd in nomine Chriſti homines non baptizentur. Dicit enim Matth. vlti. Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, & ſpiritusſancti. Dicendum eſt autem quòd in primitiua eccleſia, quia nomen Chriſti multum erat odioſum, vt venerabile redderetur: apoſtoli in nomine Chriſti baptizabant ex ſpeciali ordinatione ſpiritusſancti. C Vnde dicitur Act.8. quòd in nomine Chriſti baptizati ſunt viri & mulieres. Et tamen vt Ambroſius dicit. In nomine Chriſti tota trinitas intelligitur. Chriſtus enim interpretatur vnctus, in quo intelligitur non ſolùm ille, qui vngitur, qui eſt filius Dei, ſed etiam ipſa vnctio, quæ eſt ſpiritusſanctus, & ipſe vngens qui eſt pater, ſecūdum Pſal. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ cōſortibus tuis. Nunc autem quia nomen Chriſti iam eſt magnum in gentibus ab ortu ſolis vſque ad o caſum, vt dicitur Malach.1. eccleſia vtitur forma prius inſtituta à Chriſto baptizans in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti. Et tamen quicunque in hac forma baptizantur, in nomine eius, qui eſt verè filius Dei baptizantur, ſecundum illud.1.Ioan.vltim. Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto. Baptizantur etiam omnes fideles in nomine Chriſti.1. fide & confeſſione nominis Chriſti, ſecundum illud Iohe. 2. Omnis quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Vnde baptizati à Chriſto Chriſtiani nominantur, quia vt dicitur Galatas.1. D Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Sic ergo, ſi ſolius Chriſti paſſio, ſi ſolius Chriſti nomen virtutem confert baptiſmo ad ſaluandum, verum eſt propriū eſſe Chriſto, vt ex eo baptiſmus habeat ſanctificandi virtutem. Vnde qui hoc alijs attribuit, diuidit Chriſtum in plures. Deinde cùm dicit, *Gratias ago Deo meo.* excludit quandam ſuſpitionem, quia ibi dixerat, nunquid enim Paulus crucifixus eſt pro vobis: poſſet aliqs credere quòd & ſi non authoritate, miniſterio tamen plures baptizauerit, Et circa hoc tria facit. Primò gratias agit de hoc quòd paucos baptizauit. Secundò quibuſdam paucis nominatis, quoſdam alios addit, ibi, *Baptizaui autem.* Tertiò aſſignat rationem quare non multos baptizauerit, ibi, *Non enim miſit me Deus.* Dicit ergo primò. *Gratias ago Deo meo quod neminem veſtrum baptizaui niſi Criſpum.* De quo Act.18. Criſpus Archiſynagogus credidit domino, cum omni domo ſua. *Et Caium* ad quem ſcribitur tertia Canonica. Ioannis. Et quia gratiarum actio locum non habet, niſi

Baptizandi ritus in nomine Chriſti vnde.

in beneficijs perceptis: cōſequenter Apoſtolus oſtēdit qualiter de hoc gratias agat, cùm ſubdit. Ne quis dicat ꝙ in nomine meo baptizati eſtis. Eſt enim optabile ſanctis viris, ne ex bonis quæ ipſi faciunt, alij ſumāt occaſionem erroris ſui, ſiue peccati. Et quia Corinthij in eum errorem deuenerant, vt ſe à ſuis baptiſtis nominarent, dicentes. Ego ſum Pauli & Appollo, ac ſi in eorum nominibus eſſent baptizati, ideo gratias agit de hoc ꝙ de ſuo miniſterio talis error conſequutus non fuerit. Et ideo ſignāter dicit ſe baptizaſſe illos qui ab hoc errore immunes erant. Deinde cùm dicit. *Baptizaui autem, &c.* Ponit quoſdam alios à ſe baptizatos, ne in eius verbis aliquid veritatis minus appareret. Vnde dicit, *Baptizaui & domum*, ideſt familiam *Stephanæ*, ſcilicet cuiuſdam matronę. Et quia circa particularia facta, memoria hominum labilis eſt, ſubdit, Cæterum *Neſcio*, ideſt, in memoria non habeo, *ſi quem alium baptizauerim* in propria perſona. Deinde cùm dicit, *Non enim miſit &c.* Aſſignat rationem quare paucos baptizauerit, dicens. *Non enim miſit me Deus baptizare, ſed euangelizare.* F Cōtra quod videtur eſſe quod dicitur Mat. vlti. Euntes docete omnes gētes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti. Sed dicendū eſt ꝙ Chriſtus apoſtolos miſit ad vtrunq;, ita tamen ꝙ ipſi per ſeipſos prædicarent, ſecundū quod ipſi dicebāt Act. 6. Non eſt ęquum relinquere nos verbum Dei, & miniſtrare menſis. Baptizarēt autem per inferiores miniſtros, & hoc ideo quia in baptiſmo nihil operat̃ induſtria vel virtus baptizantis: nam indifferens eſt vtrum per maiorem vel minorem miniſtrū detur baptiſmus, ſed in prędicatione euangelij multum operatur ſapientia & virtus prædicantis, & ideo prædicationis officium per ſeipſos apoſtoli tanquam maiores miniſtri exercebant, ſicut & de ipſo Chriſto dicit̃ Ioan. 4. ꝙ ipſe non baptizabat, ſed diſcipuli eius, qui tñ de ſeipſo dicit Luc. 4. Quia & alijs ciuitatibꝰ oportet me euangelizare regnum Dei, quia ideo miſſus ſum Eſa. 61. Ad annunciandum manſuetis miſit me.

LECTIO TERTIA.

G Eloquentiam ſecularem ac ornatam excludit, vt lites ac deceptiones de medio tollat, quâ Pſeudo maxime gloriabantur, ac ſimul phiſicas rationes, ab euangelij prædicatione ſecludit.

NOn in ſapiētia verbi, ut nō euacuetur crux Chriſti. Verbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt, his autem qui ſalui fiunt, ideſt nobis, Dei virtus eſt. Scriptum eſt enim, Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo: vbi ſapiēs, vbi ſcriba, vbi inquiſitor huius ſeculi? Nònne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Nam quia in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Quoniam & Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt. Nos H *prædicamus Chriſtum crucifixum. Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam, ipſis autem vocatis Iudæis atq; Græcis, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam, quia quod ſtultum eſt Dei ſapientius eſt hominibus, & quod infirmum eſt Dei fortius eſt hominibus.*

Poſtquàm Apoſtolus improbauit Corinthiorum contentionem, ratione ſumpta ex parte baptiſmi, hic excludit eorum contentionem ratione ſumpta ex parte doctrinæ. Quidam enim eorum gloriabātur de doctrina Pſeudo apoſtolorum, qui ornatis verbis & humanæ ſapientiæ rationibus veritatem fidei corrumpebant. Et ideo Apoſtolus primò oſtendit hunc modum conuenientem nō eſſe doctrinæ fidei. Secūdò oſtendit hoc modo docēdi ſe vſum apud eos non fuiſſe. 2. cap. ibi, *Et ego cum veniſſem ad &c.* Circa primū duo facit, primò proponit quod intendit: ſecundò manifeſtat propoſitum, ibi, {Vt non euacuetur.} Dicit ergo pri- E mò, dixi ꝙ miſit me Chriſtus euangelizare, non tamen ita quòd ego *in ſapientia verbi* euangelizem, ideſt in ſapientia mundana, quæ verboſos facit inquantum per eam multis vanis rationibus homines vtuntur Eccle. 6. Verba ſunt plurima, multam in diſputando habētia vanitatem. Prou. 14. Vbi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas. Vel ſapientiam verbi nominat rhetoricam, quæ docet ornatè loqui, ex quo alliciuntur interdum homines ad aſſentiendum erroribus & falſitatibus. Vnde Rom. 16. Per dulces ſermones ſeducunt corda innocentium. Et de meretrice dicitur Prouerb. 2. In figura hæreticæ doctrinæ. Vt eruaris à muliere aliena & extranea quę mollit ſermones ſuos. Sed contra dicitur Eſa. 33. Populum imprudentem non videbis, ſcilicet in catholica eccleſia, & populum alti ſermonis, ita vt non poſſis intelligere diſertitudinem linguæ eius, in quo nulla eſt ſapientia, ſed quia in Græco ponitur logos, quod rationem & ſermonem ſignificat, poſſet conuenientius intelligi ſapientia verbi, ideſt humanæ rationis, quia illa quæ ſunt F fidei humanam rationem excedunt, ſecundū illud Eccle. 3. Plurima ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. Sed contra hoc videtur eſſe quòd multi doctores eccleſiæ in doctrina fidei ſapientia & rationibus humanis & ornatu verborum ſunt vſi. Dicit enim Hierony. in epiſtola ad magnum oratorem vrbis Romæ, quòd omnes doctores fidei in ornatu philoſophiæ doctrinis atq; ſcientijs ſuos reflexerunt libros, vt neſcias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem ſeculi an ſcientiam ſcripturarum. Et Auguſtinus dicit in. 4. de doctrina Chriſtiana. Sunt viri eccleſiaſtici qui diuina eloquia non ſolùm ſapienter, ſed etiam ſuauiter tractauerunt. Dicendum eſt ergo quòd aliud eſt docere in ſapientia verbi quocunq; modo intelligatur, & aliud vti ſapientia verbi in docendo. Ille in ſapientia verbi docet qui ſapientiam verbi accipit pro principali radice ſuæ doctrinæ, ita ſcilicet quòd ea ſolum approbet, quæ verbi ſapientiam continent: reprobet autem ea quæ ſapientiam verbi non habent, & hoc fidei eſt corruptiuum, vtitur autem ſa- G pientia verbi, qui ſuppoſitis verè fidei fundamentis ſi qua vera in doctrinis philoſophorum inueniat, in obſequium fidei aſſumit. Vnde Auguſtinus dicit in ſecundo de doctrina Chriſtiana, quòd ſi qua philoſophi dixerunt fidei noſtræ accommoda non ſolùm formidanda non ſunt, ſed ab eis tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus in vſum noſtrū vendicanda. Et in quarto de doctrina Chriſtiana dicit, Cùm poſita ſit in medio facultas eloquij, quæ ad perſuadendum ſeu praua ſeu recta valent pluribus, cur non bonorum ſtudio comparetur vt militet veritati, ſi eam mali in vſum iniquitatis & erroris vſurpant? Deinde cùm dicet, *Vt non euacuetur crux Chriſti* Probat quod dixerat, & primò quidem ex parte materiæ, ſecundò ex parte ipſorum docentium, ibi, *Videte enim vocationem veſtram &c.* Circa primum tria facit, primò oſtendit modum docendi qui eſt in ſapientia verbi non eſſe congruum fidei Chriſtianæ. Secundò probat quod ſuppoſuerat, ibi, *Verbum enim crucis.* Tertiò probationē manifeſtat, ibi, *Quoniam Iudæi ſigna petunt.* H Circa primum conſiderandum eſt, ꝙ etiam in philoſophicis doctrinis non eſt idem modus conueniens cuilibet doctrinæ. Vnde ſermones ſecundum materiam ſunt accipiendi, vt dicitur in primo Ethicorum. Tunc autē maximè modus aliquis docendi eſt materiæ incongruus: quādo per talem modum deſtruitur, id quod eſt principale in materia illa, puta ſi quis in rebus intellectualibus velit metaphoricis demonſtrationibus vti, quæ non tranſcendunt res imaginatas, ad quas non oportet intelligentem adduci, vt Boetius oſtendit in libro de Trinitate. Principale autem in doctrina fidei Chriſtianæ eſt ſalus per crucem Chriſti facta. Vnde in ſecundo dicit, *Non iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum & hunc crucifixum.* Qui autem principaliter innititur in docendo ſapientiam verbi quantum in ſe eſt, euacuat crucem Chriſti. Ergo docere in ſapientia verbi non eſt modus conueniens fidei Chriſtianæ, hoc eſt ergo quod dicit. *Vt non euacuetur crux Chriſti*, ideſt ne ſi in ſapientia verbi prædicare voluero: tollatur fides de

virtute

virtute crucis Chriſti, Gal. 5. Ergo euacuatum eſt ſcandalũ crucis, Pſal. Qui dicũt exinanite vſq; ad fundamentũ in ea.

Deinde cùm dicit, *Verbum crucis &c.* probat ꝙ per doctrinam, quæ eſt in ſapientia verbi, crux Chriſti euacuetur. Et circa hoc duo facit, primò inducit probationem, ſecundò aſſignat cauſam dictorum, ibi, *Scriptum eſt enim, &c.* Dicit ergo primò, Ideo dixi ꝙ ſi per ſapientiam verbi doctrina fidei proponeretur, euacuaret crux Chriſti. *Verbum enim crucis,* ideſt annũtiatio crucis Chriſti, *ſtultitia eſt,* ideſt ſtultum aliqd videtur, *Pereuntibus quidem,* ideſt infidelibus qui ſe ſecundum mundum exiſtimant ſapientes, eo ꝙ prædicatio crucis Chriſti aliquid continet, quod ſecũdum humanam ſapientiam impoſſibile videtur, putà ꝙ Deus moriatur, ꝙ omnipotens violentorum manibus ſubijciatur. Continet etiam quædam quæ prudentiæ huius mundi contraria videntur, putà ꝙ aliquis non refugiat confuſiones cum poſſit & aliqua huiuſmodi. Et ideo Paulo huiuſmodi annũtianti dixit Feſtus, vt legitur Act. 26. Inſanis Paule, multæ literæ ad inſaniam te adducunt. Et ipſe Paul. dicit infrà. 4. Nos ſtulti propter Chriſtum, & ne credatur re vera verbũ crucis ſtultitiam continere, ſubdit, *Hìs autem qui ſalui fiunt, ideſt nobis,* ſcilicet Chriſti fidelibus qui ab eo ſaluamur, ſecundũ illud Mat. 1. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. *Virtus Dei eſt,* quia ipſi in cruce Chriſti mortẽ Dei cognoſcunt, qua diabolum vicit & mundum. Apoc. 5. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Item virtutem quam in ſeipſis experiuntur, dum ſimul cum Chriſto vitijs & concupiſcentijs moriuntur, ſm illud Gal. 5. Qui Chriſti ſunt, carnem ſuã crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs. Vnde in Pſal. dicitur. Virgã virtutis tuæ emittet dominus ex Sion. Lu. 6. Virtus de illo exibat & ſanabat omnes. Deinde cũ dicit, *Scriptum eſt enim,* oſtendit prædictorum cauſam, & ponit primò quare verbum crucis ſit hominibus ſtultitia. Secundò oſtẽdit quare iſta ſtultitia ſit virt⁹ Dei his, qui ſaluanẽ, ibi, *Nam quia in Dei ſapientia &c.* Circa primum duo facit. Primò inducit authoritatem prænuntiantem quod quæritur. Secundò oſtendit hoc eſſe impletũ, ibi, *Vbi ſapiens.* Circa primum conſiderandum ꝙ id quod eſt in ſe bonũ, non poteſt alicui ſtultum videri, niſi ꝑꝑ defectum ſapientiæ. Hæc eſt ergo cauſa quare verbũ crucis quod eſt ſalutiferum credentibus, quibuſdam videtur ſtultitia, quia ſunt ipſi ſapientia priuati, & hoc eſt quod dicit, *Scriptum eſt enim, Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.* Poteſt autem hoc ſumi ex duobus locis. Nam in Abdia dicitur, Perdã ſapientiam de Idumea, & prudentiam de mõte Eſau. Expreſſius aũt habetur Eſa. 29. Peribit ſapientia à ſapientibus, & intellectus prudentium eius abſcondetur. Differunt aũt ſapientia & prudentia. Nam ſapiẽtia eſt cognitio diuinarũ rerũ. Vnde pertinet ad contemplationẽ Iob. 28. Timor Dei ipſa eſt ſapientia. Prudentia verò propriè eſt cognitio rerũ humanarum. Vnde dicitur Prou. 10. Sapiẽtia eſt viro prudentia, quia. ſ. ſcientia humanarum rerum prudentia dicitur. Vnde & Philoſophus. 6. Ethic. dicit ꝙ prudentia eſt recta ratio agibilium, & ſic prudentia ad rationẽ pertinet. Eſt autem conſiderandum, ꝙ homines quantũcunq; mali non totaliter donis Dei priuantur, nec in eis dona Dei reprobanẽ, ſed in eis reprobatur & perditur quod ex eorũ malitia procedit. Et ideo non dicit ſimpliciter *Perdam ſapientiam:* quia, Omnis ſapientia à domino Deo eſt, vt dicitur Eſa. 29. Sed *Perdam ſapientiam ſapientium,* ideſt quam ſapientes huius mundi adinuenerunt ſibi cõtra verã ſapientiam Dei, quia vt dicitur Iob. 3. Non eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. Similiter non dicit reprobabo prudentiam. Nam veram prudentiã ſapiẽtia Dei docet, ſed dicit, *Prudentiam prudentium,* ideſt quam illi qui ſe prudẽtes æſtimant in rebus mũdanis prudentiam reputant, vt. ſ. bonis huius mundi inhæreãt. Vel quia vt dicitur Rom. 8. Prudentia carnis mors eſt. Et ſic propter defectum ſapientię reputant impoſſibile Deum hominem fieri, mortem pati ſm humanam naturam: propter defectum aũt prudentiæ reputant inconueniens fuiſſe ꝙ homo ſuſtineret crucem confuſione contempta, vt dicitur Hebr. 12. Deinde cùm dicit, *Vbi ſapiens &c.* oſtendit eſſe impletũ quod de reprobatione humanæ ſapientiæ & prudentiæ fuerat probatũ. Et primò ponit medium ſub interrogatione. Secundò concluſionem infert, ibi, *Nonne ſtultam Deus fecit ſapientiam huius mundi? &c.* Dicit ergo primò, *Vbi ſapiens,* q. d. non inuenitur in congregatione fidelium qui ſaluatur. Per ſapientiam intelligit illum qui ſecretas naturæ cauſas ſcrutatur. Eſa. 19. Quomodo dicetis Pharaoni filius ſapiẽtium ego. Et hoc refertur ad Gentiles, qui huius mundi ſapientiæ ſtudebant. *Vbi ſcriba.* i. peritus in lege, & hoc refertur ad Iudæos, quaſi diceret, non eſt in cœtu fidelium. Io. 7. Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum. *Vbi inquiſitor huius ſeculi,* qui. ſ. per prudentiam exquirit quæ ſit cõuenientia vitæ humanæ in rebus huius ſeculi. q. d. non inuenitur inter fideles, & hoc refertur ad vtroſq; ſ. Iudæos & Gentiles. Baruch. 3. Filij Agar, qui exquiſierunt prudentiã quæ de terra eſt. Videtur aũt Apoſt. hanc interrogationem ſumere ab eo, quod dicitur Eſa. 33. Vbi eſt literatus, pro quo ponit ſapientem. Vbi eſt verba legis ponderans, pro quo ponit, ſcribam. Vbi eſt doctor paruulorum, pro quo ponit, inquiſitorẽ huius ſeculi, quia paruuli maximè ſolent inſtrui de his, quæ pertinent ad diſciplinam moralis vitæ. Deinde cùm dicit, *Nonne ſtultam fecit &c.* infert concluſionem ſub interrogatione. q. d. cum illi qui ſapientes mundi reputanẽ à via ſalutis defecerint, *Nonne Deus ſapientiam huius mundi fecit ſtultam?* ideſt demonſtrauit eſſe ſtultam, dum illi qui in hac ſapientia pollebãt tam ſtulti inuẽti ſunt, vt viã ſalutis non acciperent? Hier. 10. & 51. Stultus factus eſt omnis homo à ſcientia ſua. Eſa. 47. Sapientia tua & ſciẽtia tua hęc, decepit te. Poteſt aũt & aliter intelligi quod dictum eſt, ac ſi diceret, Perdam ſapientiam ſapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. i. eligam eam in primis meis prædicatoribus, ſm illud Prouer. 30. Viſio quam locutus eſt vir cũ quo eſt Deus, & infrà, Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominũ non eſt mecum. *Vbi ſapiens?* q. d. inter prædicatores fidei non inuenitur. Mat. 11. Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. *Nonne Deus ſtultam fecit,* ideſt demonſtrauit ſapientiã huius mundi, faciẽdo quod ipſis impoſſibile reputabatur, ſcilicet dictum eſſe hominem mortuum reſurgere, & alia huiuſmodi. Deinde cùm dicit, *Nam quia in Dei ſapientia &c.* Aſſignat rationem quare per prædicationis ſtultitiam ſaluentur fideles, & hoc eſt quod dictum eſt, ꝙ verbum crucis pereũtibus quidem, ſtultitia eſt, virtus verò ſaluationis, credẽtibus. *Nam placuit Deo per ſtultitiam prædicationis,* ideſt per prædicationem, quam humana ſapientia ſtultam reputat, *ſaluos facere credentes.* & hoc ideo, quia mũdus. i. mundani nõ cognouerunt Deum per ſapientiam ex rebus mundi acceptam, & hoc in Dei ſapientia. Diuina enim ſapientia faciẽs mundũ ſua iudicia in rebus mundi inſtruit, ſm illud Eccl. 1 Effudit illam ſuper omnia opera ſua, ita ꝙ ipſæ creaturæ ꝑ ſapientiam Dei factæ ſe habent ad Dei ſapientiam, cuius iudicia gerunt, ſicut verba hominis ad ſapientiam eius quam ſignificant. Et ſicut diſcipulus peruenit ad cognoſcendum magiſtri ſapiẽtiam per verba quæ ab ipſo audit, ita homo poterat ad cognoſcendum Dei ſapiẽtiam per creaturas ab ipſo factas inſpiciendo peruenire, ſecundum illud Rom. 1. Inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt, intellecta cõſpiciunẽ. Sed homo propter ſui cordis vanitatem à rectitudine diuinæ cognitionis deuiauit. Vnde dicitur Io. 1. In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eũ non cognouit. Et ideo Deus per quædã alia ad ſui cognitionẽ ſalutiferam fideles adduxit, quæ in ipſis rationibus creaturarũ nõ inueniũtur, ꝑꝑ quod à mũdanis hominib⁹, qui ſolas humanarum rerum conſiderant rationes, reputantur ſtulta. Et huiuſmodi ſunt fidei documenta. Et eſt ſimile, ſicut ſi aliqs magiſter conſiderans ſenſum ſuum ab auditoribus non accipi per verba quæ protulit, ſtudet alijs verbis vti, per quæ poſſit manifeſtare quæ habet in corde. Deinde cùm dicit, *Quoniam & Iudæi &c.* Manifeſtat probationem promiſſorum, & primò quantum ad id, quod dixerat, verbum crucis pereuntibus ſtultitia eſt. Secundò quantum ad id, quod dixerat, *Hìs qui ſalui fiunt, virtus Dei, Ipſis autem vocatis &c.*

[Margin notes, partly cut off: "...ucis ver / ...cur dica / ſtultitia / ...ceſtub⁹." — "...bũ cru- / ...tur ſi ſa / qui ſal- / uant." — "...tia & / ...entia / ...runt." — Section letters A, B, C, D in the margin.]

Circa primum duo facit, primò ponit pereuntium differens ſtudium & intentionem. Secundò ex hoc rationem aſſignat eius quod dixerat, ibi, *Nos autem prædicamus Chriſtum.* Pereuntium autem ideſt infidelium, quidam erant Iudæi, quidam Gentiles. Dicit ergo dictum eſt, quòd *Verbum crucis pereuntibus eſt ſtultitia,* & hoc ideo, quoniam *Iudæi ſigna petunt.* Erant enim Iudęi conſueti diuinitus inſtrui, ſecũdum illud Deut. 32. Erudiuit eum & docuit. Quæ quidem doctrina cùm eſſet à Deo per multa mirabilia manifeſtata, ſecundũ illud Pſal. Fecit mirabilia in terra Aegypti. Et ideo ab afferentibus quamcunq; doctrinam ſigna quærebant, ſecundum illud Matth. 12. Magiſter, volumus à te ſignũ aliquod videre. Et in Pſal. dicitur, Signa noſtra non vidimus. Sed *Græci ſapientiam quærunt,* vtpote in ſtudio ſapiẽtiæ exercitati, ſapientiam dico quæ per rationes rerum mũdanarum accipitur, de qua dicitur Hiere. 9. Non glorietur ſapiens in ſapientia. Per Gręcos autem omnes Gentiles dat intelligere, qui à Græcis mundanam ſapientiam acceperunt. Quærebant igitur ſapientiam volentes omnem doctrinam eis propoſitam ſecundum regulam humanæ ſapientiæ iudicare. E F

Deinde concludit quare verbum crucis ſit eis ſtultitia, dicens, *Nos autem prædicamus Chriſtum Crucifixum* ſecundum illud infrà capitulo. 11. Mortem domini annuntiabitis donec veniat. *Iudæis ſcandalum,* quia ſcilicet deſiderabãt virtutem miracula facientem, & videbant infirmitatem crucem patientem: nam cùm dicitur 2. Cor. vlti. Crucifixus eſt ex infirmitate. *Gentibus autem ſtultitiam,* quia contra rationem humanæ ſapientiæ videtur quòd Deus moriatur, & quòd homo iuſtus & ſapiens ſe voluntarié turpiſsimæ morti exponat. Deinde cùm dicit, *Ipſis autem vocatis,* manifeſtat quod dixerat, His autem qui ſalui fiunt, virtus Dei eſt. Et primò manifeſtat hoc. Secundò rationem aſſignat, ibi, *Quia quod ſtultum &c.* Dicit ergo primò dictum eſt, quòd *Prædicamus Chriſtum Crucifixum, Iudæis ſcandalum & Gentibus ſtultitiam,* ſed prędicamus Chriſtum Dei virtutẽ & Dei ſapientiam ipſis vocatis Iudæis & Græcis, ideſt his qui ex Iudæis & Gẽtibus ad fidem Chriſti vocati ſunt, qui in cruce Chriſti recognoſcunt Dei virtutem per quam & dæmones ſuperantur & peccata remittuntur & homines ſaluantur. Pſal. Exaltare domine in virtute tua. Et hoc dicit contra ſcandalum Iudæorum, qui de infirmitate Chriſti ſcandalizabantur, & recognoſcunt in cruce Dei ſapientiam, inquantum per crucem conuenientiſſimo modo humanũ genus liberat. Sa. 9. Per ſapientiam ſanati ſunt quicunq; placuerunt tibi à principio. Dicitur autem Dei virtus & Dei ſapientia per quandam appropriationem, virtus quidem inquantum per eũ pater omnia operatur. Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt. Sapientia verò inquantum ipſum verbum quod eſt filius, nihil eſt aliud quàm ſapientia genita vel concepta. Eccl. 24 Ego ex ore altiſſimi prodĳ primogenita ante omnem creaturam. Non autem ſic eſt intelligendum, quòd Deus pater ſit fortis & ſapiens virtute, aut ſapientia genita, quia vt Auguſti. probat. 6. de Trinit. ſequeretur, quòd pater haberet eſſe à filio, quia hoc eſt Deo eſſe, quòd fortem & ſapiẽtem eſſe. Deinde cùm dicit, *Quia quod ſtultum eſt Dei,* aſſignat rationem eius quod dixerat, dicens, quomodo id, quod eſt infirmum & ſtultum poſſit eſſe virtus vel ſapiẽtia Dei, quia *Quod ſtultum eſt Dei ſapientius eſt hominibus.* q.d. Iam aliquod diuinum videtur eſſe ſtultum, non quia deficiat à ſapientia, ſed quia ſuperexcedit ſapientiam humanam. Homines enim quidam conſueuerunt ſtultum reputare quod eorum ſenſum excedit. Eccle. 3. Plurima ſuper ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. Et quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus, quia ſcilicet non dicitur aliquid infirmum in Deo per defectum virtutis, ſed per exceſſum humanæ virtutis, ſicut etiam dicitur inuiſibilis inquantum excedit ſenſum humanum Sap. 12. Virtutem oſtendis tu qui non crederis eſſe in virtute conſummatus, quamuis hoc poſſit referri ad incarnationis myſterium: quia id quod reputatur ſtultum & infirmum in Deo ex parte naturæ aſſumptæ, tranſcendit omnem ſapientiam & virtutem. Exo. 15. Quis ſimilis tui in fortibus domine?

LECTIO QVARTA.

Per ſapientiam ſeculi non eſt euangelium prædicandum, non enim eam ſunt primi prædicatores adepti, ſed tantum vſi ſunt ſapientia Dei per Chriſtum accepta.

Videte enim vocationem veſtram fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, nõ multi nobiles, ſed quæ ſtulta ſunt mũdi elegit Deus vt confundat fortia & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt deſtrueret, vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia & iuſtitia & ſanctificatio, & redemptio, vt quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in domino glorietur.

Suprà oſtendit Apoſtolus q; modus docendi, qui eſt in ſapientia verbi, non conuenit doctrinæ Chriſtianæ, ratione materiæ quæ eſt ipſa crux Chriſti, hîc oſtẽdit q; prædictus docendi modus non cõuenit doctrinæ Chriſtianæ, ratione doctorum, ſecũdum illud Prouer. 26. In deriſum eſt in ore ſtulti parabola. Et Eccle. 21. Ex ore fatui reprobabitur parabola. Quia igitur primi doctores fidei nõ fuerunt ſapientes ſapientia carnali, non erat eis conueniens vt in ſapientia verbi docerent. Circa hoc ergo duo facit. Primò oſtendit quomodo primi doctores fidei nõ fuerunt ſapientes ſapientia carnali, & in rebus humanis defectum patiebantur. Secundò oſtendit quomodo talis defectus eſt in eis per Chriſtum ſuppletus, ibi, *Ex ipſo autem vos eſtis* Circa primum tria facit. Primò excludit à fidei primis doctoribus excellentiã ſecularem. Secundò aſtruit eorum ſubiectionem quantum ad ſeculum, ibi, *Sed quæ ſtulta ſunt mundi* Tertiò rationem aſſignat, ibi, *Vt non glorietur.* Dicit ergo primò, dictum eſt q; ſtultum Dei ſapientius eſt hominibus, & hoc conſiderare poteſtis in ipſa veſtra conuerſatione. *Videte enim,* ideſt diligenter conſiderate *Vocationem veſtram,* quõ ſcilicet vocati eſtis: nõ enim per voſipſos acceſſiſtis, ſed ab eo vocati eſtis. Rom. 8. Quos prædeſtinauit, hos & vocauit. 1. Pet. 2. De tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. Inducit aũt eos vt conſiderent modum ſuę vocationis quantũ ad eos p quos vocati ſunt, ſicut Eſa. 51. dicitur, Attendite ad Abrahã patrẽ veſtrum, & ad Saram quæ genuit vos, à quibus vocationis miniſtris primò excludit ſapientiam, cùm dicit, *Quia non multi eorum* per quos vocati eſtis *Sapientes ſecundum carnem.* i. in carnali ſapiẽtia & terrena. Iac. 3. Non eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. Baruc. 3. Filĳ Agar exquiſierũt ſapientiã, quæ de terra eſt. Dicit nõ multi quia aliqui pauci erant ẽt in ſapientia mundana inſtructi, ſicut et ipſe Barnabas, vel ut Moyſes in veteri teſtamẽto, de quo dicitur Act. 7. q; eruditus erat Moyſes in omni ſapiẽtia Aegyptiorũ. Secundò excludit ſecularẽ potentiã cùm dicit, *Non multi potentes,* ſcilicet ſm ſeculum: Vnde & Io. 7. dicit, Nunquid aliquis ex principibus credidit in eum. Et Baruch. 3. dicitur, Vbi ſunt principes gentiũ? exterminati ſunt, & ad inferos deſcẽderũt. Tertiò excludit excellentiam generis, cùm dicit, *Non multi nobiles.* Et aliqui inter eos nobiles fuerunt, ſicut ipſe Paulus, qui in ciuitate Romana ſe natum dicit, Act. 22. & Rom. vlti. de quibuſdã dicit. Qui ſunt nobiles in apoſtolis. Deinde quum dicit, *Sed quæ ſtulta ſunt, &c.* Ponit econuerſo eorum abiectionem quantum ad mundum, & primò defectum contrarium ſapientiæ, cum dicit; *Quæ ſtulta ſunt mundi,* ideſt eos qui ſecundum mundũ ſtulti videbantur, *Elegit Deus* ad prædicationis officium. ſ. piſcatores illiteratos, ſecundum illud Act. 4. Comperto q; homines eſſent ſine literis & idiotæ, admirabantur. Eſa. 33. Vbi eſt literatus, vbi verba legis ponderãs. Et hoc vt confundat ſapientes. i. eos qui in ſapientia mundi confidunt, dum ipſi nõ cognouerunt quæ ſunt ſimplicibus reuelata. Mat. 11. Abſcondiſti hęc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Eſaiæ. 19. Vbi ſunt nunc ſapientes tui, annuntient tibi. Secundò ponit defectum contrariũ potentiæ, dicens, *Et infirma mundi,* ideſt homines impotentes

potentes

potentes ſecundum mundum, putà ruſticos & plebeios, *Elegit Deus* ad prædicationis officiũ. In cuius figura dicitur 3.Reg.2 :. Ego tradens eos in manu tua ꝑ pediſſequos principum prouinciarum. Et Prouer.9. dicitur ꝙ ſapientia miſit ancillas vt vocarent ad arcem. In vtriſq; autem primorum prædicatorũ infirmitas deſignatur. Et hoc ideo vt confundat fortia.i. potentes huius mundi. Eſa.2. Incuruabitur omnis ſublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum. Tertiò ponit defectũ contrarium nobilitati, in quo poſſunt tria conſiderari. Primò quidẽ claritas generis, quã ipſum nomen nobilitatis deſignat. Et contra hoc dicit. *Et ignobilia mundi,* ideſt qui ſm mundum ſunt ignobiles. infrà.4. Vos nobiles, nos autem ignobiles. Secũdò circa nobilitatẽ conſiderantur honor & reuerentia quæ talibus exhibentur, & cõtra hoc dicit, *Et contemptibilia,* ideſt homines contemptibiles in hoc mũdo elegit Deus ad prædicationis officium, ſm illud Pſal. Facti ſumus opprobriũ vicinis noſtris, & his qui in circuitu noſtro ſunt. Tertiò in nobilitate conſideratur magna opinio quam homines de eis habent. Et contra hoc dicit. *Et ea quæ non ſunt,* ideſt quæ non videntur eſſe in ſeculo, elegit Deus ad prædicationis officiũ. Iob.30. Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo, & vita ipſa putabantur indigni. Et hoc ideo *vt deſtrueret ea quæ ſunt,* ideſt eos qui in hoc mundo aliquid eſſe videntur. Eſa.23. Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret ſuperbiã omnis gloriæ, & ad ignominiam deduceret vniuerſos inclytos terræ. Deinde aſſignat cauſam dictorum, dicẽs, *Ideo non elegit in ſeculo excellentes, ſed abiectos, vt non glorietur omnis caro &c.* ideſt vt nullus pro quacunq; carnis excellentia glorietur per cõparationem ad dominum. Hiere.9. Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur fortis in fortitudine ſua, & non glorietur diues in diuitijs ſuis. Ex hoc enim ꝙ Deus mundum ſuæ fidei ſubiecit non per ſublimes in mũdo ſiue in ſeculo, ſed per abiectos, non poteſt gloriari homo ꝙ per aliquam carnalem excellentiam ſaluatus ſit mundus. Videretur autem non eſſe à Deo excellentia mundana, ſi Deus non vteretur ad ſuum obſequium. Et ideo in principio quidem paucos, poſtremò verò plures ſeculariter excellentes Deus elegit ad prædicatinnis officium. Vnde in Gloſa dicitur ꝙ niſi fideliter præcederet piſcator, nõ humiliter ſequeretur orator, & etiam ad gloriã Dei pertinet, dum per abiectos ſublimes in ſeculo ad ſe trahit. Deinde cùm dicit, *Ex ipſo autem vos eſtis* ne prædicatores fidei tanquam non excellentes, ſed abiecti in ſeculo cõtemnerentur, oſtendit quomodo Deus prædictum defectum in eis ſupplet. Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit cui ſit attribuenda ſalus mundi, quæ prædicatorum miniſterio facta eſt, dicẽs, Dictum eſt quòd vocati eſtis non per excellentes, ſed per abiectos in ſeculo. Ex quo patet ꝙ veſtra conuerſio non eſt homini attribuenda, ſed Deo. Et hoc eſt quòd dicit. *Ex ipſo autem,* ideſt ex virtute Dei. *Vocati eſtis in Chriſto Ieſu,* ideſt ei iuncti & incorporati per gratiam. Ephe.2. Ipſius enim factura ſumus creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis. Deinde oſtẽdit quomodo Deus prædictos defectus in prædicatoribꝰ ſuis ſupplet per Chriſtum, Et primò quantum ad defectum ſapientiæ cùm dicit, *Qui* ſcilicet Chriſtus *Factus eſt nobis* prędicantibus fidem, & per nos omnibus fidelibus ſapientia, quia ei inhærendo qui eſt Dei ſapientia, & participando ipſum per gratiam ſapientes facti ſumus, & hoc à Deo qui nobis Chriſtũ dedit, & nos ad ipſum traxit, ſecundũ illud Ioan.6. Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui me miſit, traxerit eum. Deut.4. Hæc eſt veſtra ſapiẽtia & intellectus coram populis. Secundò quantum ad defectum potentiæ dicit. *Et iuſtitia* quæ propter ſui fortitudinem thoraci comparatur. Sapientiæ.5. Induet pro thorace iuſtitiam. Dicitur autem Chriſtus nobis factus eſt iuſtitia inquantum per eius fidem iuſtificamur, ſecundum illud Rom.3. Iuſtitia autem Dei per fidem Chriſti Ieſu. Tertiò quãtum ad defectum nobilitatis ſubdit, *Et ſanctificatio & redemptio.* Sanctificamur enim per Chriſtum, inquantum per eum Deo coniungimur, in quo conſiſtit vera nobilitas, ſecundũ illud 1.Regum.2. Quicunq; honorificauerit me, glorificabo eũ,

A qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Vnde dicitur Hebre.vlti. Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Factus eſt autem nobis redemptio, inquantum per ipſum redempti ſumus de ſeruitute peccati, in quo verè ignobilitas conſiſtit. Vnde in Pſalmiſta dicitur, Redemiſti me Deus veritatis. Tertiò aſſignat dictorũ cauſam, cùm dicit, *Vt quemadmodum ſcriptum eſt.* Hier.9. *Qui autem gloriatur, in domino glorietur,* vbi noſtra litera habet, In hoc glorietur qui gloriatur ſcire & noſſe me. Dicit enim ſi ſalus hominis non prouenit ex aliqua excellẽtia humana, ſed ex ſola virtute diuina, nõ debetur homini gloria, ſed Deo, ſecundum illud Pſal. Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Eccle.vlti. Danti mihi ſapientiam, dabo gloriam.

CAPIT. II. LEC. I.

Non eſt miſſus Paulus euangelium prædicare in excellentia ac ſapientia verbi, quam loquitur inter perfectos, ſed nihil arbitratus eſt ſcire præter Chriſtum.

B *ET ego cùm veniſſem ad vos fratres, non veni in ſublimitate ſermonis aut ſapientiæ annuntians vobis teſtimoniũ Chriſti. Non enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud vos, & ſermo meus & prædicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis, vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam verò non huius ſeculi, neq; principum huius ſeculi, qui deſtruuntur, ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinauit Deus ante ſecula in gloriam noſtram.*

C Poſtquam Apoſtolus oſtendit quis ſit conueniens modus doctrinæ Chriſtianæ, hìc oſtendit ſe illum modum obſeruaſſe. Et circa hoc tria facit, primò oſtendit ſe non fuiſſe vſum apud eos aliqua excellentia ſeculari: ſecundò oſtendit apud quos excellentia ſpirituali vtatur, ibi, *Sapientiam autem loquimur inter perfectos &c.* Tertiò rationem aſſignat, ibi, *Quæ etiam loquimur &c.* Circa primum tria facit. Primò dicit quòd non oſtendit apud eos excellentiam ſecularis ſapientiæ. Secundò quòd non prætendit excellentiam potentiæ ſecularis, ibi, *Et ego in infirmitate.* Tertiò non prętendit excellentiam eloquentiæ, ibi, *Et ſermo meus.* Circa primum duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò rationem aſſignat, ibi *Non enim iudicaui,* Dicit ergo primò, quia dictum eſt quòd Chriſtus miſit me euangelizare, non in ſapientia verbi, & quòd non ſunt multi ſapientes. *Et ego fratres,* quãuis ſapientiam ſecularem habeam, ſecundum illud 2.Corinth.11. Et ſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia. *Cùm ve-*
D *niſſem ad vos* conuertendos ad Chriſtum, vt habetur Act.18. Veni annuntians vobis teſtimonium Chriſti, ſecundum illud Act.4. Virtute magna reddebant apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Domini noſtri Ieſu Chriſti, & hoc *Non in ſublimitate ſermonis aut ſapientiæ.* Attenditur autem ſublimitas ſapientiæ in conſideratione aliquorum ſublimium & eleuatorum ſupra rationem & ſenſum hominũ. Eccl.24 Ego in altiſſimis habitaui. Sublimitas autem ſermonis poteſt referri, vel ad verba ſignificantia ſapientiæ conceptiones, ſecundum illud Eccle.vlti. Verba ſapientum quaſi ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi. Vel ad modum ratiocinandi per aliquas ſubtiles vias. Nam in Græco habetur logos, quod & verbum & rationem ſignificat, vt Hiero. dicit, Hoc autem dicit Apoſtolus quia fidẽ Chriſti per huiuſmodi ſublimitates ſermonis aut ſapientiæ confirmare nolebat. 1. Reg.2. Nolite multiplicare ſublimia.

Deinde huius rationem aſſignat, dicens, *Non enim iudicaui me ſcire aliquid niſi Chriſtum Ieſum:* non enim ad hoc opus

erat vt ſapientiam oſtentaret, ſed vt demonſtraret virtutẽ, ſm illud. 2.Cor.4. Non enim prædicamus noſmetipſos, ſed Ieſum Chriſtũ. Et ideo ſolum vtebatur his quæ ad demonſtrandam virtutem Chriſti pertinebant, exiſtimans ſe ac ſi nihil ſciret q̃ Ieſum Chriſtum. Hier.9. In hoc glorietur qui gloriatur ſcire & noſſe me. In Chriſto autẽ Ieſu, vt dicitur Coloſ.2. Sunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei abſconditi. Et quantum ad plenitudinem deitatis, & quantũ ad plenitudinem ſapientiæ & gratiæ, & etiam quãtum ad profundas incarnationis rationes, quæ tamẽ Apoſtolus eis non annuntiauit, ſed ſolum ea quæ erãt manifeſtiora & inferiora in Chr̃o Ieſu. Et ideo ſubdit, *Et hunc crucifixum*. q.d. ſic vobis me exhibui ac ſi nihil aliud ſcirem q̃ crucẽ Chr̃i. Vnde Gal. vlt. dicit, Mihi abſit gloriari niſi in cruce dñi noſtri Ieſu Chriſti. Quia igitur per ſapientiã verbi euacuatur crux Chriſti vt dictum eſt, ideo ipſe Apoſtolus nõ venerat in ſublimitate ſermonis aut ſapientiæ. Deinde cùm dicit, *Et ego in infirmitate &c.* Oſtendit ꝙ non prætenderit apud eos potentiam, ſed potius contrarium & foris & intus. Vnde quantum ad id quod foris eſt, dicit, *Et ego fui apud vos in infirmitate*, ideſt tribulationes apud vos patiens. Gal.4. Scitis quia per infirmitatem carnis euangelizaui vobis iampridem. Pſal. Multiplicatæ ſunt infirmitates meæ. Quantũ verò ad id quod intus eſt, dicit, *Et timore*, ſcilicet de malis imminentibus. *Et tremore*, inquantũ ſcilicet timor interior redundat ad corpus. 2.Corint.7. Foris pugnæ, intus timores.

Deinde cùm dicit, *Et ſermo meus.* Oſtendit ꝙ non prætenderit apud eos excellentiam eloquẽtiæ. Et circa hoc tria facit. Primò excludit indebitum modum prædicandi, dicẽs, *Et ſermo meus*, quo ſcilicet priuatim & ſingulariter aliquos inſtruebam. Ephe.4. Omnis ſermo malus ex ore veſtro nõ procedat, ſed ſi quis bonus eſt ad ædificationẽ fidei. *Et prædicatio mea.* qua ſcilicet publicè docebam, *Non fuit in verbis perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ*, ideſt per rhetoricam quæ componit ad perſuadendum, vt ſcilicet ſuprà dixi ꝙ non fuit intentionis ꝙ ſua prędicatio niteretur philoſophicis rationibus, ita nunc dicit non fuiſſe ſuæ intentionis niti rhetoricis perſuaſionibus. Eſa.33. Populum imprudentem nõ videbis populum alti ſermonis, ita vt non poſſit intelligere diſertitudinem linguæ eius, in quo nulla eſt ſapientia. Secundò oſtendit debitum modum quo vſus fuit in prædicando, dicens, Sermo meus fuit *In oſtenſione ſpiritus & virtutis*, quod quidem poteſt intelligi dupliciter. Vno modo quantum ad hoc ꝙ credentibus prædicationi eius dabatur ſpiritusſanctus, ſm illud Act.10. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit ſpiritusſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum. Similiter etiam ſuam prædicationem cõfirmabat faciendo virtutes, ideſt miracula, ſm illud Mar. vlt. Sermonem cõfirmante ſequentibus ſignis. Vnde Gal.3. Qui tribuit vobis ſpiritũ & operatur in vobis. Alio modo poteſt intelligi quantum ad hoc ꝙ ipſe per ſpiritum loquebatur, quod ſublimitas & affluentia doctrinæ oſtendit 2.Reg.23. Spiritus domini locutus eſt per me. Et 2.Cor.4. Habẽtes eundem ſpiritum fidei credimus, propter quod & loquimur. Cõfirmat etiã ſuam prædicationem oſtendendo in ſua cõuerſatione multa opera virtuoſa. 1.Theſ.2. Vos enim teſtes eſtis & Deus q̃ ſanctè & iuſtè ſine querela vobis qui credidiſtis, affuimus.

Tertiò aſſignat rationem dictorum, dicens, *Vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum*, ideſt non innitatur ſapiẽtiæ humanę, quæ plerunq; decipit homines, ſm illud Eſa.47. Sapientia tua & ſcientia tua hæc decepit te. *Sed in virtute Dei*, vt ſcilicet virtuti diuinæ fides innitatur, & ſic nõ poſſit deficere. Rom.1. Non erubeſco euãgelium, virtus enim Dei eſt in ſalutẽ omni credẽti. Deinde cùm dicit *Sapientiam loquimur &c.* Oſtendit apud quos excellentia ſpiritualis ſapiẽtiæ vtatur. Et primò proponit quod intendit. Secundò manifeſtat propoſitum, ibi, *Sapientiam vero.* Dicit ergo apud vos ſolũ Chriſtum crucifixum prædicaui. Sapientiam autem, ideſt, profundam doctrinam *Loquimur inter perfectos.* Dicuntur autem aliqui perfecti dupliciter. Vno modo, ſecundum intellectũ. Alio modo ſecundum voluntatem, hęc enim inter potẽtias animæ ſunt propriè hominis, & ideo ſecũdum eas oportet

E hominis perfectionem conſiderari. Dicuntur autem perfecti intellectu illi, quorum mens eleuata eſt ſuper omnia carnalia & ſenſibilia qa ſpiritualia & intelligibilia capere poſſunt, de quibus dicitur Heb 5. Perfectorũ eſt ſolidus cibus, eorum qui per conſuetudinem exercitatos habẽt ſenſus ad diſcretionem mali & boni. Perfecti autem ſecũdum voluntatem ſunt, quorum voluntas ſuper omnia temporalia eleuata ſoli Deo inhæret & eius præceptis. Vnde Mat.5. præpoſitis dilectionis mandatis ſubditur, Eſtote perfecti ſicut & pater veſter cęleſtis perfectus eſt, quia igitur doctrina fidei ad hoc ordinatur, vt fides per dilectionem operetur, vt habetur Gal.5. Neceſſe eſt eum qui in doctrina fidei inſtruitur non ſolùm ſecundum intellectũ bene diſponi ad capiendum & credendum, ſed etiam ſecundum voluntatem & affectum bene diſponi ad diligendum & operandum. Deinde cùm dicit, *Sapientia vero, &c.* exponit qualis ſit ſapientia de qua mentionem fecit. Et primò ponit expoſitionem. Secundò ratione expoſitionis confirmat, ibi, *Quam nemo princi-*
F *pum &c.* Circa primum duo facit. Primò exponit qualis ſit iſta ſapientia per comparationem ad infideles. Secũdò per comparationem ad fideles, ibi, *Sed loquimur Dei ſapientiam &c.* Dicit ergo primò dictum eſt ꝙ ſapientiam loquimur inter perfectos. Sapientiam verò dico *Non huius ſeculi*, ideſt de rebus ſecularibus, vel quæ eſt per rationes humanas. Neque etiam principum huius ſeculi, & ſic ſeparat eam à ſapiẽtia mundana, & quantum ad modum & materiã inquirendi, & quantũ ad actores, qui ſunt principes huius ſeculi, quod poteſt intelligi de triplici genere principum, ſecundum triplicem ſapientiam humanam. Primò poſſunt dici principes huius ſeculi reges & potẽtes ſeculares, ſm illud Pſal. Principes cõuenerunt in vnum aduerſus dñm & aduerſus Chriſtum eius. A quibus principibus venit ſapiẽtia humanarum legum, per quas res huius mũdi in vita humana diſpenſantur. Secũdò poſſunt dici principes, dęmones. Io.12. Venit princeps mũdi huius, & in me nõ habet quicquã &c. Et ab his principibus venit ſapientia culturæ dęmonum. ſ.
G nigromãtia & magicæ artes & huiuſmodi. Tertiò poſſunt intelligi principes huius ſeculi, philoſophi, qui quaſi principes ſe exhibuerũt hominibus in docẽdo, de quibus dicitur Eſa.19. Stulti principes thaneos ſapiẽtes conſiliarij Pharaonis. Et ab his principibus proceſſit tota humana philoſophia. Horum aũt principũ homines deſtruuntur per mortem & per amiſſionem poteſtatis et authoritatis: dęmones verò non per mortẽ, ſed per amiſſionẽ poteſtatis & authoritatis, ſm illud Io.12. Nunc princeps huius mũdi ejcietur foras: de hominibus aũt dicit Bar.3. Vbi ſunt principes gentiũ. Et poſtea ſubdit. Exterminati ſunt & ad inferos deſcenderunt, ſicut ipſi non ſunt ſtabiles ita & eorũ ſapientia non poteſt eſſe firma, & ideo non ei innitendum eſt. Deinde cùm dicit, *Sed loquimur &c.* Exponit qualis ſit ſapiẽtia per comparationem ad fideles. Et primò deſcribit eam quantum ad materiam vel authoritatem, cùm dicit, *Sed loquimur Dei ſapientiam*, ideſt quæ eſt Deus & à Deo, quãuis enim omnis ſapientia à Deo ſit, vt dicit Eccl.1. Tamen ſpeciali quo-
H dam modo hæc ſapientia quæ eſt de Deo eſt etiam à Deo per reuelationem, ſecũdum illud Sap.9. Senſum aũt tuum quis ſciet niſi tu dederis ſapientiam & miſeris ſpiritũ tuum de altiſſimis? Secundo oſtendit qualitatem eius dicens, *In myſterio quæ abſcondita eſt.* hæc enim ſapientia abſcondita eſt ab hominibus inquantum hominis intellectum excedit, ſecundum illud Eccle.3. Plurima ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. Vnde dicitur Iob.28. Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium. Et quia modus docendi & doctrinæ debet eſſe cõueniens, ideo dicitur quòd loquitur eam in myſterio, ideſt in aliquo occulto, vel verbo vel ſigno, infrà.17. Spiritus loquitur myſteria. Tertiò oſtendit fructum huius ſapientiæ, dicens, *Quam Deus prædeſtinauit*, ideſt præparauit *In gloriam noſtram*, ideſt prædicatorum fidei, quibus ex prædicatione tam altæ ſapientiæ gloria magna debetur & apud Deum & apud homines. Prouer.3. Gloriã ſapiẽtes poſſidebũt, & quod dicit, *In gloriam noſtram*, exponẽdum eſt omnium fidelium quorum gloria hęc eſt,

vt in

Perfecti [du]plices, Intellect[u] & volun[ta]tem.

Sapientia humana triplex.

vt in plena luce cognoſcant ea quæ nunc in myſterio prædicantur, ſm illud Io.17. Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te ſolum Deum verum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.

LECTIO SECVNDA.

Sapientia Dei abſcondita fuit principibus huius ſeculi, quam Apoſtolis reuelauit Deus, per ſui ipſius ſpiritum.

QVam nemo principũ huius ſeculi cognouit. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Sicut ſcriptum eſt, quòd oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum. Nobis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur etiam profunda Dei. Quis enim hominum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? Ita & quæ Dei ſunt nemo cognouit niſi ſpiritus Dei. Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis.

Poſita expoſitione de ſapientia quam Apoſtolus loquitur inter perfectos, hìc rationẽ aſsignat expoſitionis prædictę, & primò quantum ad hoc ꝙ eam deſcripſerat per comparationem ad infideles. Secundò quantum ad hoc ꝙ eam deſcripſerat per comparationem ad fideles, ibi, *Nobis autem reuelauit Deus.* Circa primũ duo facit. Primò proponit quod intendit. Secũdò probat propoſitum, ibi, *Si enim cognouiſſent.* Dicit ergo primò, dictum eſt ꝙ ſapientia quam loquimur non eſt *Principum huius ſeculi,* hæc enim ſapientia eſt *Quam nemo principum huius ſeculi cognouit,* quod verũ eſt de quibuſcũq; principibus intelligatur: ſeculares enim principes hanc ſapientiam non cognouerũt, quia excedit rationem humani regiminis. Iob.12. Qui immutat cor principũ populi terrę, & decipit eos vt fruſtrà incedant per inuium. Philoſophi etiam eam non cognouerũt, quia excedit rationẽ humanã. Vnde dicitur Bar.3. Exquiſitores prudentiæ & ſcientiæ viã ſapientiæ neſcierunt. Dęmones etiam eam non cognoſcũt, quia excedit oẽm creatam ſapientiã. Vnde dicitur Iob.28. Volucres cæli quoq; latent. Perditio & mors dixerunt, Auribus noſtris audiuimus famam eius. Deinde cùm dicit, *Si enim cognouiſſent &c.* Probat quod dixerat, & primò quidẽ probat per ſignũ ꝙ non cognouerunt principes Dei ſapientiam, ſm quod eſt in ſe abſcondita. Secundò probat per authoritatem ꝙ non cognouerũt eam ſm ꝙ præparata eſt in gloriam noſtram, ibi, *Sicut ſcriptum eſt.* Dicit ergo primò, rectè dico ꝙ principes huius ſeculi Dei ſapientiam nõ cognouerunt: *Si enim cognouiſſent* Dei ſapientiã, cognouiſſent vtiq; Chriſtum eſſe Deum, qui in hac ſapientia continetur, quo cognito *Nunquam crucifixiſſent Deum gloriæ,* id eſt ipſum Chriſtum dñm dantem gloriam ſuis, ſm illud Pſal. Dñs virtutũ ipſe eſt rex gloriæ. Et Heb.12. Qui multos filios in gloriam adduxerat. Cum enim creaturæ rationali ſit naturaliter appetibilis gloria, nõ poteſt in voluntatem humanam caderę ꝙ actorem gloriæ interimat. Quòd autem principes crucifixerunt Ieſum Chriſtum, certum eſt ſi intelligatur de principibus qui poteſtatem habẽt inter homines. Dicitur enim in Pſal. Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnũ aduerſus dñm & aduerſus Chriſtũ eius, quod Act.4. exponitur de Herode & Pilato, & principibus Iudęorum qui conſenſerunt in mortem Chriſti. Sed etiã dęmones operati ſunt in mortem Chriſti perſuadendo ſecundum illud Io.13. Cùm diabolus iã miſiſſet in cor vt eum traderet, &c. Sed & phariſæi & ſcribæ in lege periti qui ſtudium ſapientiæ dabant, operati ſunt ad mortem Chriſti inſtigando & approbando. Sed circa hoc duplex oritur dubitatio, quarum prima eſt de hoc ꝙ dicit Deum gloriæ crucifixum. Non enim diuinitas Chriſti aliquid pati potuit ſm quam dicitur Chriſtus dominus gloriæ. Sed dicendum ꝙ Chriſtus eſt vna perſona & hypoſtaſis in vtraq; natura conſiſtens, diuina ſcilicet & humana. Vnde poteſt vtriuſq; naturæ nomine deſignari, & quocunq; nomine ſignificetur, po-

A teſt prædicari de eo id, quod eſt vtriuſq; naturæ, qa vtriq; non ſupponitur niſi vna hypoſtaſis. Et per hunc modũ poſſumus dicere ꝙ homo creauit ſtellas, & ꝙ dñs gloriæ eſt crucifixus, & tamen nõ creauit ſtellas ſecundum ꝙ homo, ſed ſm ꝙ Deus, nec eſt crucifixus ſm ꝙ eſt Deꝰ, ſed inquantum homo. Vnde ex hoc verbo deſtruitur error Neſtorij, qui dixerat vnam naturã eſſe in Chriſto Dei & hominis, quia ſm hoc nullo modo poſſet verificari ꝙ dominus gloriæ ſit crucifixus. Secunda dubitatio eſt de hoc ꝙ videtur ſupponere ꝙ principes Iudæorum vel dæmones non cognouerunt Chriſtum eſſe Deum. Et quidem quantum ad principes Iudæorum, videtur hoc aſtrui per hoc ꝙ dicit Petrus Act.3. Scio quia per ignorantiam hoc feceritis ſicut & principes veſtri: videtur autem eſſe contrarium quod dicitur Mat.21. Agricolæ videntes filium dixerunt intra ſe, hic eſt hæres, venite occidamus eum, quod exponens Chryſoſt. dicit, Manifeſtè dñs probat his verbis Iudęorũ principes non per ignorantiam, ſed per inuidiam Dei filium crucifi-

Error Neſtorij.

Dæmones, & maiores Iudęorum, nuꝫ cognouerint chriſtũ eẽ Deũ.

B xiſſe. Soluitur in Glo. ꝙ ſciebant principes Iudęorum eum eſſe qui promiſſus erat in lege, non tamen myſterium eius ꝙ filius Dei erat, neq; ſciebant ſacramentum incarnationis & redemptionis. Sed contra hoc eſſe videtur quod Chryſ. dicit, Quòd cognouerunt eum eſſe filium Dei. Dicendũ eſt ergo ꝙ principes Iudęorũ pro certo ſciebant eum eſſe Chriſtum promiſſum in lege, quod populus ignorabat: ipſum aũt eſſe verũ filiũ Dei non pro certo ſciebãt, ſed aliqualiter coniecturabant, ſed hęc coniecturalis cognitio obſcurabatur in eis ex inuidia & ex cupiditate propriæ glorię, quam per excellentiã Chriſti minui videbant. Similiter ẽt videtur eſſe de dæmonibus dubitatio. Dicitur enim Mar.1. & Lu.4. Quòd dæmonium clamauit, dicẽs, Scio ꝙ ſis ſanctus Dei. Et ne hoc præſumptioni dæmonũ aſcribatur, qui ſe iactabant ſcire quod neſciebant, eorũ notitia quã habebant de Chriſto per ipſos euangeliſtas aſſeritur. In Mat. quidem ſic ſcribitur, Non ſinebat ea loqui. ſ. dęmonia, qm̃ ſciebant eũ Chriſtum eſſe. Et Luc. dicit, Increpans nõ ſinebat ea loqui,

C quia ſciebant eum eſſe Chriſtũ. Et ad hoc reſpondetur in libro de quæſtionibꝰ noui & veteris teſtamẽti, ꝙ dęmonia ſciebant ipſum eſſe, qui per legẽ ſunt repromiſſus, quia oĩa ſigna videbãt in eo quæ dixerint prophetæ, myſteriũ autem diuinitatis eius ignorabãt. Sed contra hoc videtur eſſe quod Athanaſius dicit, ꝙ dæmonia dicebant Chriſtũ eſſe ſanctũ Dei, quaſi ſingulariter ſanctũ: ipſe enim naturaliter eſt ſanctus cuius participatione oẽs alij ſancti vocantur. Dicendum eſt aũt ꝙ ſicut Chryſoſt. dicit, nõ habebant aduentus Dei firmã et certam notitiam, ſed quaſdam cõiecturas. Vnde Aug. dicit in nono de ciuitate Dei, ꝙ innotuit dæmonibus, non per id quod eſt vita æterna, ſed per quædã temporalia ſua virtute effecta. Deinde cùm dicit, *Sed ſicut ſcriptum eſt.* Probat per authoritatem ꝙ principes huius ſeculi Dei ſapientiam non cognouerunt, quantum ad hoc, quòd prædeſtinata eſt in gloriam fidelium, dicens, *Sed ſicut ſcriptum eſt* Eſa.64. Vbi litera noſtra habet. Oculus non vidit, Deus, abſque te, quæ præparaſti his qui diligunt te. Oſten-

D ditur autem illa gloria viſionis apertè ab hominibus ignorari dupliciter. Primò quidem ꝙ non ſubiacet humanis ſenſibus à quibus omnis humana cognitio, initium ſumit. Et ponit duos ſenſus. Primò viſionis quæ deſeruit inuentioni cùm dicit *Quod oculus non vidit.* Iob.28. Semitam eius ignorauit auis, nec intuitꝰ eſt eam oculus vulturis. Et hoc ideo, quia non eſt aliquid coloratum & viſibile. Secundò ponit ſenſum auditus qui deſeruit diſciplinæ dicens, *Nec auris audiuit,* ſcilicet ipſam gloriam, quia non eſt ſonus aut vox ſenſibilis. Ioan.5. Neq; ſpeciem eius vidiſtis, neq; vocẽ eius audiſtis. Deinde excludit notitiam eius intellectualem, cùm dicit, *Neq; in cor hominis aſcendit.* Quod quidem poteſt intelligi, vno modo vt aſcendere in cor hominis dicatur quicquid quocunque modo cognoſcitur ab homine, ſecundum illud Hierem. 51. Ieruſalem aſcendat ſuper cor veſtrum: & ſic oporteat, quòd cor hominis accipiatur pro corde hominis carnalis, ſecundum illud quod dicitur infrà tertiò. Cùm ſint inter vos zelus & contentio nonne car-

Duplex expoſitio illiꝰ in cor hoĩs nõ aſcẽdit quæ præparauit Deꝰ diligẽtibꝰ ſe.

nales eſtis, & ſm hominem ambulatis? Eſt ergo ſenſus ꝙ illa gloria non ſolùm ſenſu non percipitur, ſed nec corde hominis carnalis, ſm illud Ioan.14. Quem mũdus non poteſt accipere, quia non videt eum, nec ſcit eum. Alio modo poteſt exponi ſm quod propriè dicitur in cor hominis aſcendere, id quod ab inferiori peruenit ad hominis intellectũ, puta à ſenſibilibus de quib⁹ prius fecerat mentionem. Res enim ſunt in intellectu ſm modum eius, res igitur inferiores ſunt in intellectu altiori modo q̃ in ſeipſis. Et ideo quando ab intellectu capiuntur, quodammodo in cor aſcẽdunt. Vnde dicitur Eſa.5. Non erũt in memoria priora nec aſcendunt ſuper cor. Illa verò quæ ſunt in intellectu ſuperiora, altiori modo ſunt in ſeipſis q̃ in intellectu. Et ideo quãdo ab intellectu capiuntur, quodammodo deſcendunt. Iacobi.1. Omne donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à patre luminum: quia igitur illius gloriæ notitia non accipitur à ſenſibilibus, ſed ex reuelatione diuina, ideo ſignanter dicit, *Nec in cor hominis aſcendit*, ſed deſcendit, id ſcilicet *Quod præparauit Deus*, ideſt prædeſtinauit *Diligentibus ſe*, quia eſſentiale
F præmium æternæ gloriæ charitati debetur, ſecũdum illud Ioan.14. Si quis diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum, in quo perfectio æternæ gloriæ conſiſtit. Et Iob.36. Annũtiat de ea, ideſt de luce gloriæ amico ſuo ꝙ poſſeſsio eius ſit. Cæteræ autẽ virtutes accipiunt efficaciam merendi vitam æternã inquantum informant charitate. Deinde cũ dicit, *Nobis autem &c.* Probat prædictam expoſitionem de ſapientia diuina per comparationem ad fideles. Et primò proponit quod intendit. Secundò probat propoſitum, ibi, *Spiritus enim*. Dicit ergo primò, dictum eſt ꝙ ſapientiam Dei nemo principium hui⁹ ſeculi cognouit, *Nobis autem Deus reuelauit per ſpiritum ſuum*, quem ſcilicet nobis miſit, ſecundum illud Ioan.14. Paracletus autem ſpiritusſanctus quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Iob.32. Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam. Quia enim ſpiritusſanctus eſt ſpiritus veritatis, vtpote à filio procedẽs, qui eſt veritas patris, his quibus mittitur inſpirat veritatem, ſicut & filius à
G patre miſſus notificat patrem, ſecundum illud Matth.11. Nemo nouit patrẽ niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.

Deinde cùm dicit, *Spiritus enim*, probat quod dixerat, ſcilicet ꝙ per ſpiritum ſanctum ſit ſapiẽtia fidelibus reuelata. Et primò oſtendit ꝙ ſpiritusſanctus ad hoc ſit efficax. Secundò probat quòd hoc in diſcipulis Chriſti fecerat, ibi, *Nos autem*. Circa primum duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò manifeſtat propoſitum, ibi, *Quis enim ſcit hominum &c.* Dicit primò dictum eſt per ſpiritum ſanctum reuelauit nobis Deus ſuam ſapientiam, & hoc fieri potuit. Spiritus enim ſanctus omnia ſcrutatur: quod non eſt ſic intelligendum quaſi inquirendo quomodo fiant, ſed quia perfectè & etiam intima quarumlibet rerum nouit, ſicut homo quod aliquando diligenter ſcrutatur. Vnde dicitur Sap.7. Quòd ſpiritus intelligentiæ ſanctus eſt omnia proſpiciens, & qui capiat omnes ſpiritus intelligibiles mundos ſubtiles, & non ſolùm res creatas, ſed etiam profunda
H Dei perfectè cognoſcit. Dicuntur autem profunda ea quæ in ipſo latent, & non ea quæ de ipſo per creaturas cognoſcuntur, quæ quaſi ſuperficie tenus videntur eſſe ſecũdum illud Sap.13. A magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterat creator eorum videri. Deinde cùm dicit,

Quis enim ſcit hominum. probat quod dixerat de ſpiritu Dei per ſimilitudinem humani ſpiritus, dicens, *Quis enim ſcit hominum ea quæ ſunt hominis*, ideſt ea quæ latent in corde *Niſi ſpiritus hominis qui in eo eſt*, ideſt intellectus. Et ideo quæ interius latent videri non poſſunt. Signanter autem dicit.

Quis hominum ne ab horum cognitione etiam Deus videatur excludi, dicitur enim Hiere.17. Prauum eſt cor hominis, & quis cognoſcet illud? Ego Deus probans corda & ſcrutãs renes, quia ſcilicet ſecretorum cordis ſolus Deus eſt cognitor. Manifeſta autem eſt ratio quare homo ea quæ in corde alterius latent ſcire non poteſt, quia cognitio hominis à ſenſu accipitur, & ideo ea quæ ſunt in corde alterius, homo cognoſcere non poteſt, niſi quatenus per ſigna
E ſenſibilia manifeſtantur, ſm illud 1. Reg.16. Homo videt quę foris patent, Deus autem intuetur cor. Sed nec angelus bonus nec malus ea quæ in corde hominis latent ſcire poteſt, niſi inquantum per aliquos effectus manifeſtantur, cuius ratio accipi poteſt ex ipſo verbo Apoſtoli, qui dicit ea ratione ſpiritum hominis cognoſcere quæ in corde hominis latent, quia in ipſo homine eſt: angelus autem neq; bonus neq; malus illabitur mẽti humanæ vt in ipſo corde hominis ſit ei intrinſecus operetur, ſed hoc ſolius Dei propriũ eſt. Vnde ſolus Deus eſt conſcius ſecretorum cordis hominis, ſm illud Iob.16. Ecce in cęlo teſtis meus, & in excelſis conſcius meus. Secundò ſimilitudinem adaptat ad ſpiritũ Dei, dicens, *Itaq; & quæ Dei ſunt*. ideſt quæ in ipſo Deo latẽt, *Nemo cognoſcit niſi ſpiritus Dei*, ſm illud Iob.36. Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram. Sed ſicut ea quæ ſunt in corde vnius hominis alteri manifeſtantur per ſenſibilia ſigna, ita ea quæ ſunt Dei poſſunt eſſe nota homini per ſenſibiles effectus, ſecũdum illud Sap.13. A magnitudine ſpeciei
F & creaturæ &c. Sed ſpiritusſanctus qui eſt in ipſo Deo, vtpote patri & filio conſubſtantialis ſecreta diuinitatis per ſe ipſum videt, ſecundum illud Sap.7. Eſt enim in illa, ſcilicet Dei ſapientia & ſpiritus intelligentiæ ſanctus omnem habens virtutem, omnia proſpiciens. Deinde cùm dicit, *Nos autem &c.* Oſtẽdit quomodo cognitio ſpiritusſancti percipiatur dicens, licet nullus hominũ per ſe poſſit ſcire quæ ſunt Dei. *Nos autem ſpiritu ſancto*, ſcilicet repleti, *Non accepimus ſpiritum huius mundi, ſed ſpiritum qui a Deo eſt*. Nomine autem ſpiritus vis quædam vitalis & cognitiua & motiua intelligit. Spiritus ergo huius mundi poteſt dici ſapientia huius mundi, & amor mundi quo impellitur homo ad agendum ea, quæ mundi ſunt, hunc autem ſpiritum ſancti apoſtoli non receperunt mundum abijcientes & contemnentes, ſed receperũt ſpiritum ſanctum quo corda eorum illuminata ſunt & inflammata ad amorem Dei, ſm illud Ioan.14. Paracletus aũt ſpiritusſanctus quem mittet pater in noſe meo &c. Et Nu.14. Seruum meũ Caleph, qui plenus eſt alio ſpiritu,
G & ſecutus eſt me, introducam in terram hanc. Spiritus autem huius mundi errare facit, ſm illud Eſa.19. Dirumpetur ſpiritus Aegypti in viſceribus eius, & conſilium eius præcipitabo. Ex diuino autem ſpiritu eius conſequuti ſumus, *Vt ſciamus quæ a Deo data ſunt nobis*, vt ſciamus de rebus diuinis quantum vnicuiq; Deus donauit, quia ſicut dicitur Eph.4. Vnicuiq; data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Vel poteſt intelligi ſpiritum Dei donatum ſanctis, vt dona ſpiritualia cognoſcant, quæ non habentes eundem ſpiritum ignorant ſecundum illud Apoc.2. Vincenti dabo manna abſconditũ quod nemo ſcit, niſi qui accipit. Ex hoc autem accipi poteſt ꝙ ſicut nemo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare vt dicitur Matth.11. Ità nemo nouit quæ ſunt Dei patris & filij niſi ſpiritusſanctus, & qui ipſum acceperunt: & hoc ideo, quia ſicut filius conſubſtantialis eſt patri, ita ſpiritusſanctus patri & filio.

Excl... error ... dicenti... gelos ... gnoſce... gitatio... cordis.

LECTIO TERTIA.

H Sapientiam Dei loquitur Paulus inter perfectos, quia homo animalis, non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei.

QVæ & loquimur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina ſpiritus, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei. Stultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere, quia ſpiritualiter examinatur. Spiritualis aũt iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur, ſicut ſcriptum eſt. Quis enim cognouit ſenſum domini? aut quis inſtruxit eum? Nos aũt ſenſum Chriſti habemus.

Dixerat ſuprà Apoſtolus, ſapientiã loquimur inter perfectos. Poſtquam ergo manifeſtauit qualis ſit hæc ſapientia, quia mundanis hominibus incognita, cognita autẽ ſanctis, hîc manifeſtat qua ratione hanc ſapientiam ſancti inter perfectos loquuntur. Et primò proponit quod intẽdit. Secundò aſſignat rationem, ibi, *Animalis autem homo &c.*

Circa

Circa primum, Primò proponit reuelatorum manifeſtationem, dicens, Dictum eſt ꝙ ſpiritum Dei accepimus vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis, *Quæ* ſcilicet nobis per ſpiritum reuelata ſunt, *Loquimur.* Sunt enim eis reuelata ad vtilitatem. Vnde & Act. 2. Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto & cœperunt loqui. Secundò tangit modũ enarrandi, excludens modum inconuenientem, dicens, *Non in doctis humanæ ſapientiæ verbis.* Id eſt non nitimur ad probandã noſtram doctrinam per verba compoſita ex humana ſapientia, ſiue quantũ ad ornatum verborum, ſiue quantum ad ſubtilitatẽ rationum. Eſa. 33. Populum alti ſermonis nõ videbis. Aſtruit enim modum conuenientem, cum dicit, *Sed in doctrina ſpiritus.* Id eſt prout ſpiritus ſanctus nos loquẽtes interius docet, & auditorum corda ad capiendum illuſtrat. Io. 16. Cum venerit ille ſpiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. Tertiò determinat auditores, dicens; *Spiritualibus ſpiritualia comparantes.* q. d. recta comparatione ſpiritualia documenta tradimus ſpiritualibus viris quibus ſunt conuenientia. 2. Timot. 2. Hæc cõmenda fidelibus viris qui idonei erunt & alios docere. Eoſdem autem hic nominat ſpirituales quos ſupra perfectos, quia per ſpiritum ſanctum homines perficiuntur in virtute, ſm illud Pſalmiſtæ, Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Deinde cùm dicit, *Animalis &c.* Aſsignat rationem dictorũ, & primò oſtendit quare ſpiritualia non ſunt tradenda animalibus hominibus. Secundò quare ſunt tradenda ſpiritualibus, ibi, *Spiritualis &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit rationem. Secundò manifeſtat eam, ibi, *Stultitia enim &c.* Ratio ergo talis eſt. Nulli ſunt tradenda documenta quæ capere non poteſt, ſed homines animales nõ poſſunt capere ſpiritualia documenta, ergo non ſunt eis tradenda, hoc eſt ergo quod dicit, *Animalis homo, &c.* Et ideo recta ratione non poſſunt tradi eis. Vbi primò conſiderandũ eſt quis homo dicatur animalis. Eſt ergo cõſiderandum ꝙ anima eſt forma corporis. Vnde propriæ animæ intelliguntur illæ vires quæ ſunt actus corporaliũ organorum ſcilicet vires ſenſitiuæ. Dicuntur ergo homines animales qui huiuſmodi vires ſequuntur, inter quas eſt vis apprehenſiua & appetitiua, & ideo poteſt dici homo dupliciter animalis. Vno modo quantũ ad vim apprehenſiuam & hic dicitur animalis ſenſu, qui vt dicitur in gloſa, de Deo iuxta corporum phantaſiam vel legis literam, vel rationem philoſophicam iudicat, quæ ſecundũ vires ſenſitiuas accipiuntur. Alio modo dicitur quis animalis quantum ad vim appetitiuam, qui ſcilicet afficitur ſolũm ad ea quæ ſunt ſecundũ appetitum ſenſitiuum: & talis dicitur animalis vita, qui ſicut dicitur in gloſa, ſequitur diſſolutam laſciuiam animæ ſuæ, quam inter naturalis ordinis metas ſpiritus rector nõ continet. Vnde dicitur in canonica Iudæ, Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos, animales ſpiritũ non habentes. Secundò autem videndum quare tales *Non poſſunt percipere ea quæ ſunt ſpiritus dei,* quod quidem manifeſtũ eſt, & quantum ad animalem ſenſum, & quantũ ad animalẽ vitam. Ea enim de quibus ſpiritus ſanctus illuſtrat mentem, ſunt ſupra ſenſum & rationem humanam, ſecundum illud Eccle. 3. Plura ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi, & ideo ab eo capi non poſſunt, qui ſoli cognitioni ſenſitiuæ innititur. Spiritus etiam ſanctus accendit affectum ad diligendum ſpiritualia bona, ſenſibilibus bonis cõtemptis, & ideo ille qui eſt animalis vitæ nõ poteſt capere huiuſmodi ſpiritualia bona, quia Philoſophus dicit in quarto Ethicorum, ꝙ qualis vnuſquiſq; eſt, talis finis videtur ei. Prouer. 18. Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ei dixeris quæ verſantur in corde eius. Eccl. 22. Cum dormiente loquitur, qui narrat ſapientiã ſtulto. Deinde cùm dicit, *Stultitia enim &c.* Manifeſtat quod dixerat per ſignum, cùm enim aliquis aliqua ſapienter dicta reprobat quaſi ſtulta, ſignum eſt ꝙ ea non capiat. Quia igitur animalis homo ea quæ ſunt ſpiritus Dei reputat ſtulta, & hoc manifeſtatur ꝙ ea non capit. Et hoc eſt quod dicit, *Stultitia enim eſt illi* ſcilicet animali. Iudicat enim eſſe ſtulta quæ ſecundũ ſpiritum Dei aguntur. Eccl. 10. In via ſtultus ambulans cùm ipſe ſit inſipiens,

A omnes ſtultos æſtimat. Quòd aũt homini animali quæ ſm ſpiritum ſunt videantur ſtulta, non procedit ex rectitudine ſenſus: ſicut ſapientes aliqua iudicãt eſſe ſtulta quæ ſtultis videntur ſapientia propter defectum intellectus, quia homo ſenſui deditus non poteſt intelligere ea quæ ſupra ſenſum ſunt, & homo carnalibus affectus nõ intelligit eſſe bonum, niſi quod eſt delectabile ſecundũ carnem. Et hoc eſt quod ſequitur, *Et non poteſt intelligere.* Pſal. Neſcierũt neq; intellexerunt, in tenebris ambulant. Quare aũt non poſſit intelligere, oſtẽdit ſubdens, *Quia ſpiritualiter examinatur,* id eſt ſpiritualium examinatio fit ſpiritualiter, nunquã enim inferior poteſt examinare & iudicare ea, quæ ſunt ſuperioris, ſicut ſenſus non poteſt examinare ea quæ ſunt intellectus: & ſimiliter neq; ſenſus neq; ratio humana poteſt iudicare ea quę ſunt ſpiritus Dei, & ita relinquitur ꝙ huiuſmodi ſolo ſpiritu ſancto examinantur, ſm illud Pſal. Eloquia domini igne examinata, probata, ſcilicet, à ſpiritu ſancto. Quia ergo animalis homo caret ſpiritu ſancto, non poteſt

B ſpiritualia examinare, & per cõſequens nec ea intelligere. Deinde cùm dicit, *Spiritualis autem iudicat omnia, &c.* aſsignat rationem quare ſpiritualibus ſpiritualia tradãtur, & primò ponit rationem. Secundò manifeſtat cauſam, ibi *Quis enim nouit.* Aſsignat autẽ talem rationem. Illi tradenda ſunt ſpiritualia qui poteſt iudicare, ſm illud Iob. 10. ſecundò, Auris verba diiudicat, ſed ſpiritualis eſt huiuſmodi, ergo ei ſpiritualia ſunt tradenda, & hoc eſt, ꝙ dicit, Spiritualis enim diiudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur. Vbi primò videndum eſt quis homo dicatur ſpiritualis. Eſt autem notandum ꝙ ſpiritus nominare conſueuimus ſubſtantias incorporeas, quia igitur aliqua pars animæ eſt quę nõ eſt alicuius organi corporei actus. ſ. pars intellectiua comprehendens intellectum & voluntatẽ, huiuſmodi pars animæ ſpiritus hominis dicitur, quæ tamen à ſpiritu Dei, & illuminatur ſm intellectum, & inflammatur ſm affectum & voluntatem. Dupliciter ergo dicitur homo ſpiritualis. Vno modo ex parte intellectus ſpiritu Dei illuſtrante. Et

C ſm hoc in gloſa dicitur ꝙ homo ſpiritualis eſt, qui ſpiritu Dei ſubiectus certiſsimè ac fideliter ſpiritualia cognoſcit. Alio modo ex parte voluntatis ſpiritu Dei inflammante, & hoc modo dicitur in Glo. ꝙ ſpiritualis vita eſt, qua ſpiritum Dei habens rectorem animam regit, id eſt animales vires. Gal. vlt. Vos qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi, &c. Secundò conſiderandũ eſt, quare ſpiritualis diiudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur. Vbi notandũ eſt, ꝙ in omnibus ille qui rectè ſe habet, rectum iudicium habet circa ſingula. Ille autẽ qui in ſe rectitudinis defectum patitur, deficit etiã in iudicando: vigilans enim rectè iudicat, & ſe vigilare & alium dormire, ſed dormiens non habet rectum iudicium de ſe nec de vigilante. Vnde nõ ſunt res tales quales videntur dormienti, ſed quales vidẽtur vigilanti. Et eadem ratio eſt de ſano & infirmo circa iudiciũ ſaporum, & de debili, & forti, circa iudiciũ ponderum: & virtuoſo, & vitioſo, circa agibilia. Vnde & Philoſophus dicit in. 5. Ethic. Quòd virtuoſus eſt regula & menſura om-

D nium humanorũ, quia ſcilicet in rebus humanis talia ſunt ſingularia, qualia virtuoſus iudicat ea eſſe, & ſm hunc modum Apoſtolus hic dicit, ꝙ *ſpiritualis iudicat omnia,* quia ſcilicet homo habens intellectum illuſtratũ & affectum ordinatum per ſpiritum ſanctum de ſingulis, quę pertinent ad ſalutem, rectum iudicium habet. Ille autem qui nõ eſt ſpiritualis habet etiam intellectum obſcuratum & affectum inordinatum circa ſpiritualia bona, & ideo ab homine nõ ſpirituali, ſpiritualis homo iudicari nõ poteſt, ſicut nec vigilans à dormiẽte. Quantũ ergo ad primũ horum dicitur Sap. 3. Quòd iudicabunt iuſti nationes. Quantum ad ſm dicitur infrà. 4. Mihi pro minimo eſt, vt à vobis iudicer, aut ab humano die. Deinde cùm dicit, *Quis enim nouit &c.* manifeſtat rationem inductam. Et primo inducit authoritatẽ. Secundo adaptat ad propoſitum, ibi, *Vos autem &c.* Eſt autem conſiderandũ ꝙ ad hoc ꝙ aliquis poſsit de aliquo homine iudicare, duo requiruntur. Primo vt iudicãs cognoſcat ea quæ ſunt iudicari, quia vt dicitur. 1. Ethico.

Animalis homo qs.

Intellectus & volũtas ſpiritus hominis dicitur.

Homo dicitur ſpiritualis dupliciter.

Vnuſquiſq;

Vnuſquiſq; bene iudicat quæ cognoſcit & horum eſt optimus iudex. Ex quo patet ꝙ ſenſum, id eſt ſapientiam Dei omnia iudicantē nullus poſsit diiudicare, ideo dicit, *Quis enim nouit ſenſum domini.* q.d. nullus, quia ſapientia Dei excedit omnem cupiditatē hominis. Eccl.1. Sapientiā Dei præcedentem omnia quis inueſtigauit? Sap.14. Senſum autē tuum quis ſcire poterit, niſi tu dederis ſapientiā? Secundò requiritur ꝙ iudicās ſit ſuperior iudicato. Vnde dominus habet iudiciū de ſeruo, magiſter de diſcipulo. Ex quo etiā patet ꝙ nullus poteſt ſenſum Dei iudicare, propter quod ſequitur, *Aut quis inſtruxit eum?* q.d. nullus. Non enim habet ſcientiā ab aliquo acceptam, ſed potius fontē omnis ſcientiæ. Iob.26. Cui dediſti conſilium? forſitan ei qui non habet ſapientiam? Videtur aūt verba hæc aſſumpta ex eo ꝙ dicitur Eſa.4. Quis adiuuit ſpiritum dñi, aut quis conſiliarius eius fuit? & oſtendit illi cum quo iniit cōſilium & inſtruxit eum. Deinde adaptat quod dixerat ad propoſitum, dicens, *Nos autem* ſcilicet ſpirituales viri *ſenſum Chriſti habemus,* id eſt recipimus in nobis ſapientiā Chriſti ad iudi- **F** candum. Eccle.17. Creauit illis ſcientiā ſpiritus, ſenſu adimpleuit corda illorum. Luc.vlt. dicitur, ꝙ aperuit illis ſenſum vt intelligerēt ſcripturas, & ita quia ſicut ſenſus Chriſti diiudicari non poteſt, conueniens eſt ꝙ ſpiritualis qui ſenſum Chriſti habet, à nemine iudicetur.

CAPIT. III. LEC. I.

Iudicium Corinthiorum quod de miniſtris habebant impugnat, paruulos appellans, & carnales, ex quo iudicio, eorum contentiones ortum habebant

ET ego fratres nō potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, nō eſcam. Nondum enim poteratis, ſed nec nūc quidem poteſtis. Adhuc enim carnales eſtis. Cùm enim ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Cùm enim quis dicat, **G** *Ego quidem ſum Pauli, alius autem, ego Apollo, nonne homines eſtis? Quid igitur eſt Apollo? Quid verò Paulus? Miniſtri eius cui crediſtis. Et vnicuiq; ſicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus nunc incrementum dedit. Itaq; neque qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat & qui rigat vnum ſunt.*

Suprà Apoſtolus oſtenderat contentionem, & diuiſionem Corinthiorū, qui propter miniſtros Chriſti, à quibus baptizati & docti erant adinuicem diſceptabant: hic incipit eorum iudicium quod habebāt de miniſtris improbare, ex quo iudicio cōtentiones in eis procedebant. Et circa hoc duo facit. Primò improbat eorum iudicium, quantū ad hoc ꝙ quibuſdam miniſtrorum, de quibus gloriabantur, plus attribuebant ꝙ̄ deberent. Secundò, quantum ad **H** hoc quod alios Chriſti miniſtros contemnebant. 4. ca. ibi *Sic nos exiſtimet homo.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit detrimentum quod patiebantur propter contentiones ex peruerſo iudicio prouenientes. Secundò improbat eorum peruerſum iudiciū, ibi *Quid igitur eſt Apollo?* Circa primum duo facit. Primò ponit detrimentū quod hactenus paſsi erant propter eorum defectum. Secundò oſtendit ꝙ adhuc idem patiuntur, ibi *Sed nec nunc quidem.* Circa primū tria facit. Primò ponit detrimentum quod hactenus paſsi erant propter eorum defectū. Dixerat enim ſuprà, ꝙ apoſtoli quidē ſpiritualia documenta ſpiritualibus tradebant quæ animales homines percipere non poterant, quod eis adaptat dicens, *Et ego fratres,* qui. ſ. inter alios apoſtolos ſpiritualibus ſpiritualia loquor *Non potui* ſcilicet conuenienter *vobis loqui quaſi ſpiritualibus,* vt ſcilicet traderē vobis ſpiritualia documenta. *Sed quaſi carnalibus* ſcilicet locutus ſum vobis: eoſdem enim carnales dicit quos ſuprà animales,

E quibus oportet tradi ea quæ ſunt infirmitati eorū accommoda. Eſa.28. Quem docebit ſcientiam, & quem intelligere fecit auditum. Ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus, id eſt carnali cōuerſatione & ſenſu. Secundò adhibet ſimilitudinem, dicens, *Tanquam paruulis in Chriſto* id eſt parum adhuc introductis in perfectam doctrinā fidei, quæ ſpiritualibus debetur. Hebr.5. Omnis qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonū iuſtitiæ, paruulus enim eſt: perfectorum aūt eſt ſolidus cibus. Tertiò rationem aſsignat ne credatur ex inuidia eis ſpiritualem doctrinā ſubtraxiſſe, contra quod dicitur Sap.7. Quam ſine fictione didici & ſine inuidia communico. Vnde ſubditur, *Nondum enim poteratis,* q.d. Non ſubtraxi vobis eſcam propter meam inuidiā, ſed propter veſtrā impotentiā, quia verba ſpiritualia *Nondum potteratis* capere, ſm illud Ioan.16. Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed nō poteſtis portare modo. Deinde cùm dicit, *Sed nec nunc quidem poteſtis* oſtendit ꝙ adhuc quidē detrimentum patiuntur. Et primo quidē ponit impotentiā **F** cui adhuc ſubiacebāt, dicens, *Sed nec nunc quidem poteſtis.* q.d. ꝙ à principio perfectam doctrinam capere non poteratis, non mirum fuit: quia hoc neſcire veſtræ nouitati competebat, ſm illud 1. Pet.2. Sicut modo geniti infantes lac concupiſcite. Sed hoc videtur eſſe culpabile, quod poſt tantū tempus in quo proficere debuiſtis, eandem impotentiam retinetis, ſm illud Heb.5. Cùm deberetis magiſtri eſſe propter tempus: rurſus indigetis doceri, quæ ſunt elemēta ſermonum Dei. Secundo aſsignat prædictæ impotentiæ rationem, dicens, *Adhuc enim carnales eſtis.* ſcilicet vita & ſenſu. Et ideo ea quæ ſunt ſpiritus capere non poteſtis, ſed ſapitis ea quæ ſunt carnis, ſecundū illud Rom.8. Qui ſm carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt. Tertio ponit rationem probationis inductę, dicens, *Cum enim inter vos ſit zelus & contentio; nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?* Vbi cōſiderandum eſt ꝙ rectè coniungit zelum & contentionem: quia zelus, id eſt inuidia eſt cōtentionis materia. Inuidus enim triſtatur de bono alterius, quod ille nititur promouere, & **G** ex hoc ſequitur contentio. Vnde Iaco.3. Vbi zelus & contentio, ibi inconſtantia & omne opus prauum. Et ſimiliter econuerſo, charitas per quam quis diligit bonum alterius, eſt materia pacis. Secundo conſiderandum eſt ꝙ zelus & contentio non habet locum, niſi in carnalibus hominibus, quia ipſi circa bona corporalia afficiūtur, quæ ſimul à pluribus integrè poſsideri non poſſunt: & ideo propter hoc ꝙ aliquis aliquod bonum corporale poſsidet, alius impeditur à plena poſſeſsione illius, & ex hoc ſequitur inuidia, & per conſequens contentio: ſed ſpiritualia bona quibus ſpirituales afficiuntur, ſimul à pluribus poſsideri poſſunt, & ideo bonum vnius non eſt alterius impedimentū, & propter hoc in talibus, nec inuidia, nec cōtentio locum habet. Vnde Sap.7. Sine inuidia cōmunico. Tertio conſiderandū eſt quare homines carnales dicit ſm hominem ambulare, cùm tamen homo ex ſpiritu & carne cōponatur, quia naturæ humanæ conſonum eſt, vt ſpiritus cognitionē à ſenſibus carnis accipiat. Vnde conſequenter affectus rationis **H** humanæ ſm ea quæ ſunt carnis mouetur, niſi ſpiritus hominis per ſpiritum Dei ſupra hominē eleuetur. Vnde dicitur Eccle.34. Sicut parturientis cor tuum phantaſias patitur, niſi ab altiſsimo fuerit emiſſa viſitatio. Eſt ergo ſenſus. *Secundum hominem,* id eſt ſecundū naturam humanam ſibi à Dei ſpiritu derelictam, ſicut & in Pſal. dicitur, Filij hominum vſquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quæritis mendaciū. Quartò manifeſtat probationē inductam, dicens, *Cum enim quis,* id eſt aliquis veſtrum dicit, *Ego quidem ſum Pauli,* quia à Paulo baptizatus & doctus. *Alius autem, ego Apollo* (genitiui caſus,) per quod denotatur in vobis eſſe zelus & contentio. *Nonne homines eſtis* ſcilicet carnales & non ſpirituales, vt pote zelum & contentionē habentes pro rebus hūmanis? Qualis enim homo eſt, talibus rebus afficitur, & pèr affectum inhæret, ſm illud Oſee.9. Facti ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexerūt. Deinde cùm dicit, *Quid igitur eſt Apollo?* improbat eorū iudicium, quantū ad hoc ꝙ plus miniſtris attribuebant ꝙ̄ deberent.

Et

Et primò oſtendit veritatem. Secundò excludit errorem, ibi, *Nemo vos ſeducat.* Tertiò infert concluſionem intentam, ibi, *Itaque nemo glorietur in hominibus.* Circa primũ duo facit. Primò oſtendit conditionem miniſtrorum. Secundò agit de eorum mercede, ibi *Vnuſquiſque propriam mercedem.* Circa primum tria facit. Primò ponit miniſtrorum conditionẽ. Secundò ponit ſimilitudinem, ibi *Ego plantaui, Apollo rigauit.* Tertiò oſtendit intentum, ibi *Itaque neque qui plantat.* Circa conditionem autẽ miniſtrorum duo tangit. Primò ꝙ non ſunt domini, ſed miniſtri, dicens, Vos de Paulo & Apollo gloriamini. Igitũ quęro à vobis, *Quid eſt Apollo, & quid Paulus,* id eſt cuius dignitatis vel poteſtatis, vt dignè de eis gloriari poſſitis: & rñdet, *Miniſtri eius* ſcilicet Dei ſunt, q.d. quod agunt in baptiſmo & in doctrina, non principaliter agunt ſicut domini, ſed ſicut miniſtri eius, ſecundũ illud Eſa. 61. Miniſtri Dei dicetur vobis. Poſſet autem alicui videri magnum eſſe, miniſtrum Dei eſſe & gloriandũ eſſe in hominibus de miniſterijs Dei. Et verè eſſet ſi ſine hominibus nõ pateret acceſſus ad Deũ, ſicut illi qui ſolent gloriari de miniſtris regis, ſine quibus nõ patet aditus ad regem. Sed hoc hic locum nõ habet, quia fideles Chriſti per fidem habent acceſſum ad Deum, ſm illud Rom. 5. Per quem acceſſum habemus ad Deum per fidem & gratiã in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorũ Dei: ideo ſignanter addit, *Cui credidiſtis.* q.d. per fidem, iam eſtis coniuncti Deo nõ hominibus. Vnde ſuprà 2. dictum eſt, Vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominũ, ſed in virtute Dei: & ideo primò de Deo eſt vobis gaudendũ, ꝗ de hominibus. Contingit autem ꝙ miniſtri hominum vel dominorum, vel artificum primò habeant à ſeipſis aliquam dignitatem, vel virtutẽ, ex qua idonei ad miniſterium fiunt, ſed hoc non eſt de miniſtris Dei, & ideo ſecundò oſtendit ꝙ tota dignitas & virtus miniſtrorum eſt à Deo, dicens, Et vnicuiq; ſicut Deus diuiſit. q.d. in tantũ aliquis, & vnuſquiſq; noſtrũ habet de virtute miniſtrandi, inquantũ ei Deus dedit, vnde nec ſic nobis eſt gloriandum. 2. Corin. 3. Sufficientia noſtra à Deo qui idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti. Deinde cùm dicit, *Ego plantaui* ponit ſimilitudinem miniſtrorum ex ſimilitudine agricolarum, vbi duplex differentia operationum intelligitur. Vna operationis vnius miniſtri ad operationẽ alterius. Et quantum ad hoc dicit, *Ego plantaui,* id eſt in prædicatione ad modũ plantantis me habui, quia ſcilicet primo vobis prædicaui fidem. Eſa. 51. Poſui verba mea in ore tuo, vt plantes coelos. *Apollo rigauit,* id eſt ad modum rigantis ſe habuit, qui aquam plantis exhibet ad hoc vt nutriantur & creſcãt. Et ſimiliter legitur Act. 18. Quod cùm Paulus multos Corinthiorum cõuertiſſet, ſuperuenit Apollo, qui multum contulit his qui crediderunt, publicè oſtendens per ſcripturã eſſe Ieſum Chriſtum. Eccle. 24. dicitur, Rigabo ortum meum plantationum. Secunda differentia eſt operationis miniſtrorũ, qui exterius operantur plantando & rigando ad operationẽ Dei, qui interius operatur. Vnde ſubdit, *Sed Deus incrementum dedit* interius ſcilicet operando. 2. Corin. 9. Augebit incrementa frugum iuſtitię veſtræ. Sic etiã in rebus corporalibus plantantes & rigantes exterius operantur, ſed Deus operatur interius per operationem naturæ ad incrementa plantarũ. Deinde cùm dicit, *Itaque neque qui plantat, neque qui rigat, &c.* infert ex præmiſſis duas concluſiones, quarum prima infertur ſecundũ comparationem miniſtrorum ad Deum, dicens, Ex quo Paulus plantauit, & Apollo rigauit, non ſunt niſi miniſtri Dei, & non habent aliquid niſi à Deo, & nõ operantur niſi exterius, Deo interius operante. *Itaque neque qui plantat eſt aliquid* ſcilicet principaliter & magnum de quo ſit gloriandum. *Neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus.* Ipſe enim per ſe eſt aliquid principale & magnũ, de quo eſt gloriandũ. Actio enim non attribuitur inſtrumento cui comparatur miniſter, ſed principali agenti. Vnde Eſa. 40. dicitur, Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo. Secundã concluſionem infert pertinentem ad comparationẽ miniſtrorum adinuicẽ, dicens, *Qui plantat autem & qui rigat,* cùm ſint miniſtri Dei, & nihil niſi à Deo habentes, & ſolũ exterius

A operantes *vnum ſunt* ex cõditione naturæ & miniſterij ratione: quare. ſ. non poteſt vnus alteri præferri, niſi ſecundũ donum Dei, & ita quantum in ſeipſis eſt, vnum ſunt. Et quia conſequenter in intentione miniſtrandi Deo, vnum ſunt per concordiam voluntatis, ideo ſtultum eſt de his qui vnum ſunt, diſſentire. Pſal. Ecce ꝗ bonum & quàm iocundũ habitare fratres in vnum. Rom. 12. Multi vnum corpus ſumus in Chriſto.

LECTIO SECVNDA.

Mercedem propriam miniſtris paratam affirmat, tum bonis, cùm malis, quaſi Dei adiutoribus, cuius mercedis diuerſitas, ex ſimilitudine ab ædificatore accepta oſtenditur.

VNuſquiſq; propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborẽ. Dei enim ſumus adiutores. Dei agricultura eſtis. Dei ædificatio eſtis. Secundum gratiã Dei B *quæ data eſt mihi, vt ſapiens architectus fundamentum poſui, alius autem ſuperædificat. Vnuſquiſq; autem videat quomodo ſuperædificet. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Siquis autem ſuperædificat ſupra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, vniuſcuiuſq; opus manifeſtũ erit. Dies enim domini declarabit: quia in igne reuelabitur et vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur, ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.*

Suprà Apoſtolus oſtendit qualis ſit conditio miniſtrorum, hic agit de remuneratione eorum. Et primo ponit de mercede bonorum miniſtrorũ. Secundo agit de punitio- C ne malorum, ibi *Neſcitis quia templum Dei eſtis, &c.* Circa primum tria facit. Primo promittit miniſtris mercedẽ propriam. Secundo aſſignat rationẽ, ibi *Dei enim ſumus.* Tertio agit de diuerſitate mercedis, ibi *Secundum gratiam Dei.* Dicit ergo primo, Dictum eſt, ꝙ neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, non tamen inutiliter plantat vel rigat, ſed *Vnuſquiſque ſuam propriam mercedem accipiet, ſecundum ſuum laborem.* Quanuis enim qui incrementum dat, ſit Deus, & ipſe ſolus interius operetur, exterius tamen laborantibus mercedem tribuit, ſm illud Hier. 31. Quieſcat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia merces eſt operi tuo. Quæ quidem merces eſt ipſe Deus, ſm illud Gene. 15. Ego protector tuus ſum, & merces tua multa nimis. Pro qua mercede laborantes mercenarij laudantẽ, ſecundũ illud Luc. 15. Quanti mercenarij in domo patris mei abundãt panibus. Alioquin ſi pro alia mercede in opere Dei aliquis laboret, laudandus nõ eſt, ſm illud Ioan. 10. Mercenarius autem, & cuius nõ ſunt oues proprię, videt lupum venientẽ & fugit. D Hæc aũt merces & cõmunis eſt omnibus, & propria ſingulorum: cõmunis quidem, quia idem eſt quod oẽs videbunt, & quo omnes fruentur. ſ. Deus, ſm illud Iob. 22. Super omnipotentẽ delicijs afflues & leuabis ad Deũ faciem tuam. Eſa. 28. In illa die erit dominus exercituũ corona gloriæ & ſertum exultationis populo ſuo. Et ideo Matth. 20. Omnibus laborantibus in vinea datur vnus denarius, propria verò merces erit ſingulorũ: quia vnus alio clarius videbit, & plenius fruetur ſm determinatam ſibi menſurã. Vnde & Danie. 12. Illi qui docti ſunt, comparantur ſplendori firmamẽti, qui ad iuſtitiam erudiunt plurimos quaſi ſtellæ. Hinc eſt quod Ioan. 14. dicitur, In domo patris mei manſiones multæ ſunt. propter quod etiam hic dicitur, Vnuſquiſq; propriam mercedẽ accipiet. Oſtendit autem ſecundũ quid attendatur menſura proprię mercedis, cùm ſubdit, *Secundum ſuum laborem.* Vnde & in Pſal. dicitur, Labores manuũ tuarum, quia manducabis, beatus es & bene tibi erit. Non tamen propter hoc deſignatur æqualitas [Menſura mercedis ex labore.]

ſecundũ

Labor per quem quis meretꝛ pręmium ęter nũ, põt intelligi potior tripliciter.

Laborans ex maiori charitate, plus pmij eſſentialis accipiet, ét ſi minus laboret.

ſecundum quantitatem laboris ad mercedem, quia vt dicitur.2.Cor.4. Quod in præſenti eſt momentaneũ & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternũ gloriæ pondus operabitur in nobis. Sed æqualitatem deſignat proportionis, vt ſcilicet vbi eſt potior labor, ibi ſit potior merces. Poteſt autẽ intelligi labor eſſe potior tripliciter. Primò quidem ſm formam charitatis, cui reſpondet merces eſſentialis præmij.ſ.fruitionis, & viſionis diuinæ. Vnde dicitur Ioã.14. Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligã eum, & manifeſtabo ei meipſum. Vnde qui ex maiori charitate laborat, licet minorem laborem patiatur, plus de præmio eſſentiali accipiet. Secundò ex ſpecie operis: ſicut enim in rebus humanis ille magis præmiatur qui in digniori opere laborat, ſicut architector ꝙ artifex manualis, licet minus laboret corporaliter: ita etiã in rebus diuinis ille qui in nobiliori opere occupatur, maius præmium accipiet quantũ ad aliquam prærogatiuam pręmij accidentalis, licet fortè minus corporaliter laboret. Vnde aureola datur doctoribus, virginibus & martyribus. Tertiò ex quantitate laboris, quod quidẽ contingit dupliciter. Nam quandoq; maior labor maiorem mercedẽ meretur, præcipuè quantũ ad remiſsionẽ pœnæ, puta quod diutius ieiunat vel longius peregrinatur, & etiam quantũ ad gaudium quod percipiet de maiori labore. Vnde Sap.10. dicitur, Reddidit Deus ſcilicet iuſtis, mercedem laborũ ſuorũ. quandoq; verò eſt maior labor ex defectu voluntatis. In his enim quæ propria voluntate facimus, minorem laborem ſentimus. Et talis magnitudo laboris nõ augebit, ſed minuet mercedem. Vnde dicitur Eſa.40. Aſſumẽt pennas vt aquilæ, current & non laborabunt, volabunt & nõ deficient: & ibi præmittitur, deficient pueri & laborabunt.

Deinde cùm dicit, *Dei enim ſumus* aſsignat rationem eius quod dixerat. Et primò ponit rationem. Secundò adhibet ſimilitudinem, ibi *Dei agricultura eſtis.* Dicit ergo primò, Rectè quilibet noſtrũ mercedẽ accipiet. *Dei enim ſumus adiutores* ſcilicet ſecundũ noſtros labores. Contra quod videtur eſſe quod dicitur Iob.26. Cuius adiutores, nũquid imbecillis? & Eſa.40. Quis adiuuit ſpiritum domini? Dicendum eſt autem, ꝙ dupliciter aliquis alium adiuuat. Vno modo augendo eius virtutem, & ſic nullus poteſt eſſe Dei adiutor. Vnde & poſt præmiſſa verba Iob ſubditur, Et ſuſtentas brachium eius qui non eſt fortis. Alio modo obſequendo operationi alterius, ſicut ſi miniſter dicatur dñi adiutor, in quantum exequitur opus eius aut miniſteriũ artificis, & hoc modo miniſtri Dei ſunt eius adiutores, ſecundum illud.2.Cor.6. Adiuuantes aũt exhortamur; ſicut ergo miniſtri hominũ exequentes eorum opera, mercedem ab eis accipiunt ſm ſuum laborem, ita & miniſter Dei. Secundò adhibet ſimilitudinem ſimplicis operis ſcilicet agriculturę & ædificationis. Populus quidem fidelis ager eſt à Deo cultus, inquantũ per operationem diuinam fructum boni operis Deo acceptum producit, ſm illud Rom.7. Sitis alterius qui ex mortuis reſurrexit vt fructificetis Deo. Et Ioan.15. dicitur, Pater meus agricola eſt: & hoc eſt quod primò dicitur, *Dei agricultura eſtis,* id eſt quaſi ager à Deo cultus, & fructũ ferens eius opere, & populus fidelis eſt quaſi domus à Deo ædificata, inquantũ ſcilicet Deus in eis habitat, ſm illud Epheſ.2. Et vos coædificamini in habitaculum Dei. Et ideo ſecundò dicitur, *Dei ædificatio eſtis,* id eſt ædificium à Deo cõſtructum, ſm illud Pſal. Niſi dominus ædificauerit domum, &c. Sic igitur miniſtri Dei ſunt adiutores inquantũ laborãt in agricultura & ædificatione fidelis populi. Deinde cùm dicit, *Secundum gratiam Dei, &c.* agit de diuerſitate mercedis, & quia merces diſtinguitur, ſecundũ diſtinctionem laboris, vt dictum eſt. Ideo primò agit de diuerſitate laboris. Secundò de diuerſitate mercedis, ibi *Si quis ſuperædificat.* Circa primum duo facit. Primò ponit diſtinctionẽ laborum. Secundò ſubiungit admonitionem, ibi *Vnuſquiſque autem videat, &c.* Circa primum duo facit. Primò relicta ſimilitudine agriculturæ quam ſuprà proſecutus fuerat, ſub ſimilitudine ædificationis, ſuũ proprium laborem deſcribit, dicens, Secundũ gratiã Dei quæ

E data eſt mihi, vt ſapiens architectus fundamentum poſui.

Vbi conſiderandũ eſt ꝙ architectus dicitur principalis artifex, & maximè ædificij ad quem pertinet comprehendere ſummam diſpoſitionem totius operis, quæ perficitur per operationẽ manualium artificum. Et ideo dicitur ſapiens in ædificio: quia ſimpliciter ſapiẽs eſt qui ſummam cauſam cognoſcit ſcilicet Deum, & alios ſm Deũ ordinat. Ita ſapiens in ædificio dicitur qui principalẽ cauſam ædificij ſcilicet finem conſiderat, & ordinat inferioribus artificibus quid ſit propter finem agendum. Manifeſtũ eſt autẽ ꝙ tota ſtructura ædificij ex fundamento dependet, & ideo ad ſapientẽ architectum pertinet idoneum fundamentum collocare. Ipſe aũt Paulus fundamentũ ſpiritualis ædificij collocauit Corinthijs. Vnde ſuprà dixit, Ego plãtaui: ſicut enim ſe habet fundamentũ in ędificio, ſic plantatio in plantis. Per vtrunq; enim ſignificatur ſpiritualiter prima prædicatio fidei. Vnde & ipſe dicit Rom.15. Sic aũt prædicaui euangelium, nõ vbi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum

F fundamentũ ædificarem, & ideo ſe comparat ſapienti architecto. Hoc aũt non ſuæ virtuti attribuit, ſed gratiæ Dei. Et hoc eſt qđ dicit, *ſecundum gratiam Dei quæ data eſt mihi,* qui ſcilicet me aptum & idoneum ad hoc miniſteriũ fecit, infrà.4. Abundantius omnibus laboraui; nõn aũt ego, ſed gratia Dei mecum. Secundò deſcribit laborẽ aliorum, dicens, *Alius autem,* id eſt quicũq; inter vos laborat, *ſuperædificat* fundamento à me poſito. Quod quidem poteſt ad duo referri. Vno quidẽ modo inquantũ aliquis ſuperædificat fidei in ſeipſo fundatæ profectũ charitatis & bonorũ operum.1.Pet.2. Et ipſi tanquã lapides viui ſuperædificamini. Alio modo ad doctrinã, quam quis fundatam fidem in alijs perfectius manifeſtat. Vnde Hier.1. dicitur; Vt ædifices & plantes. Et ſecundum hoc idem ſignificat hæc ſuperædificatio, quod ſuprà rigatio. Deinde cùm dicit, *Vnuſquiſque autem, &c.* ſubiungit monitionẽ, dicens, Dictum eſt ꝙ ad alios ptinet ſuperædificare. *Vnuſquiſque autem videat,* id eſt diligẽter attendat *Quomodo ſuperædificet,* id eſt qualem

G doctrinã fidei fundans in alijs ſuperaddat, vel qualia opera fidei in ſe fundatæ habeat. Prouer.4. Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedãt greſſus tuos. Secundò reſpondet tacitè quæſtioni, quare ſcilicet admoneat alios de ſuperædificatione & nõ de fundatione, vel potius aſsignat rationem quare dixerit ꝙ ad alios pertinet ſuperædificare, dicens, *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt* ſcilicet à me, *Quod eſt Ieſus Chriſtus* qui habitat in cordibus veſtris per fidem, vt dicitur Epheſ.3. Et de fundamento dicitur Eſa.28. Ecce ego mittã in fundamẽtis Sion lapidem angularem, probatum, pretioſum.i. in fundamento fundatũ. Sed contrà videtur eſſe quod dicitur Apoc.21. Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis duodecim nomina apoſtolorum. Non ergo ſolus Chriſtus eſt fundamentũ. Dicendum eſt autem, ꝙ duplex eſt fundamentum. Vnum quidem quod per ſe habet ſoliditatem ſicut rupes aliqua ſupra quam ædificiũ cõſtruitur, & huic fundamento Chriſtus comparatur. Ipſe enim eſt petra de

H qua dicitur Matt.7. Fundata enim erat ſupra firmã petrã. Aliud eſt fundamentum, quod habet ſoliditatẽ non ex ſe, ſed ex alio ſolido ſubiecto, ſicut lapides qui primo ſupponuntur petræ ſolidæ. Et hoc modo dicuntur apoſtoli eſſe fundamentũ eccleſiæ, quia ipſi primo ſuperædificati ſunt Chriſto per fidem & charitatem. Vnde dicitur Ephe.2. Superædificati ſupra fundamentũ apoſtolorũ. Deinde cùm dicit, *Si quis ſuperædificat, &c.* agit de mercedis differentia quantũ ad hoc, ꝙ quidam eam accipiunt ſine detrimento, quidam cum detrimẽto. Et circa hoc tria facit. Primò docet ꝙ diuerſitas operationũ manifeſtatur ex retributione. Secundò oſtendit quando manifeſtatur, ibi *Dies enim domini.* Tertiò oſtendit quõ manifeſtatur, ibi *Si cuius opus, &c.* Circa primum conſiderandum eſt ꝙ Apoſtolus intendit oſtendere diuerſitatem ſuperædificationis, ſex ponit, videlicet tria contra tria. Ex qua vna parte aurum, argentũ, & lapides pretioſos. Ex alia parte lignũ, fœnum, & ſtipulam, quorũ tria ſcilicet aurum, argentũ, & lapides pretioſi

habent

habent quandam inclitam claritatem ſimul & inconſumptibilitatem & pretioſitatem. Alia verò tria obſcura ſunt, & facilè ab igne conſumuntur, & vilia ſunt. Vnde per aurum, argentũ & lapides pretioſos intelligitur aliquid præclarum & ſtabile: per lignum verò, fœnũ & ſtipulam aliquid materiale & tranſitoriũ. Dictum eſt autem ſuprà, ꝙ ſuperædificatio poteſt intelligi & quantum ad opera quæ vnuſquiſq; ſuperædificat fidei fuodamento. Et quantũ ad doctrinam quam aliquis doctor vel prædicator ſuperædificat in fundamento fidei ab Apoſtolo fundatæ. Vnde iſta diuerſitas quã hic Apoſtolus tangit, ad vtranq; ſuperædificationem referri poteſt. Quidã ergo referentes hæc ad ſuperædificationẽ operum, dixerunt ꝙ per aurum & argentum, & lapides pretioſos intelligũtur bona, quæ quis fidei ſuperaddit. Sed per lignum, fœnum & ſtipulã debent intelligi peccata mortalia quæ quis facit poſt fidem ſuſceptam: ſed iſta expoſitio penitus ſtare non poteſt. Primò quidem quia peccata mortalia ſunt opera mortua, ſecundum illud Heb. 9. Mundabit cõſcientias noſtras ab operibus mortuis. In hoc aũt ędificio nihil ædificatur niſi viuũ, ſecundũ illud. 1. Pet. 2. Et ipſi tanq̃ lapides viui ſuperædificamini. Vnde qui cum fide habet peccata mortalia, ooo ſuperædificat, ſed magis deſtruit vel violat, contra quem dicitur infrà eodem, Si quis templũ Dei violauerit, diſperdet illũ Deus. Secundò quia peccata mortalia magis comparantur ferro, vel plumbo, vel lapidi, tum propter grauitatem, tum quia etiã nõ renouantur per ignem, ſed ſemper in eo manent in quo ſunt: peccata verò venialia cõparantur ligno, fœno, & ſtipulæ, tum propter leuitatẽ, tum etiã quia ab eis aliquis de facili expurgatur per ignem. Tertiò quia ſecundũ hanc expoſitionem videtur ſequi, ꝙ ille qui moritur in peccato mortali dum modo fidẽ retineat, finaliter ſalutem conſequatur, licet primò aliquas pœnas ſuſtineat. Sic enim ſequitur, *Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur, ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.* Quod quidem contrariatur manifeſtè ſententię Apoſtoli qua dicitur infrà. 6. Neq; fornicarij neq; idolis ſeruientes, &c. regnũ Dei poſsidebunt. Et Galat. 5. Qui talia agunt, regnum Dei nõ poſsidebunt. Nõ eſt aũt alicui ſalus niſi in regno Dei. Nam qui ab eo excluduntur, mittuntur in ignem æternũ, vt dicitur Matt. 25. Quartò quia fides non poteſt dici fundamentum, niſi quia per eam Chriſtus habitat in nobis, cum ſuprà dictum ſit ꝙ fundamentũ eſt ipſe Chriſtus Ieſus. Non enim habitat Chriſtus in nobis per fidem informem. Alioquin habitaret in dæmonibus, de quibus ſcriptum eſt Iac. 2. Et dæmones credunt & contremiſcunt. Vnde quod dicitur Ephe. 3. habitare Chriſtum per fidem in cordibus noſtris, oportet intelligi de fide per charitatẽ formata, cùm ſcriptũ ſit. 1. Ioã. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Hæc eſt fides quæ per dilectionem operatur, vt dicitur infrà. 13. Charitas non agit perperam. Vnde manifeſtũ eſt ꝙ illi qui operantur peccata mortalia, nõ habent fidem formatam, & ita non habent fundamentum: oportet ergo intelligere ꝙ tam ille qui ſuperædificat fundamento aurum, argentum, lapides pretioſos, q̃ etiã ille qui ſuperædificat lignum, fœnum, ſtipulam vitet peccata mortalia. Ad horum ergo diſtinctionem intelligendum eſt, ꝙ actus humani ex obiectis ſpeciem habent. Duplex eſt aũt obiectũ humani actus. ſ. res ſpiritualis & res corporalis, quæ quidẽ obiecta differunt tripliciter. Primò quidem quantum ad hoc ꝙ res ſpirituales ſunt perpetuę, res aũt corporales ſunt tranſitoriæ. Vnde. 2. Corint. 4. Quæ videntur, temporalia ſunt: quæ aũt non videntur, æterna. Secundò quantũ ad hoc ꝙ res ſpirituales in ſeipſis claritatem habent, ſm illud Sap. 6. Clara eſt & quæ nunquam marceſcit ſapientia. Res corporales obſcuritatem habent ex materia. Vnde dicitur Sap. 2. Vmbræ tranſitus eſt tempus noſtrũ. Tertiò quantũ ad hoc, ꝙ res ſpirituales ſunt pretioſiores & nobiliores rebus corporalibus, vnde Prouer. 3. dicitur de ſapientia, Pretioſior eſt cunctis opibus. Et Sap. 7. Omne aurum in comparatione illius, arena eſt exigua, & tanquã lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius. Et ideo opera quibus

plex ob :ũ actus nani: il- am tri- x diffe- tia.

A homo innititur rebus ſpiritualibus & diuinis comparantur auro, argento, & lapidi pretioſo, quæ ſunt ſolida, clara & pretioſa: ita tamen ꝙ per aurum deſignentur ea quibus homo tendit in ipſum Deum per contemplationẽ & amorem, vnde dicitur Cant. 5. Caput eius aurũ optimũ: caput enim Chriſti eſt Deus, vt dicitur infra. 11. de quo auro dicitur Apoc. 3. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, id eſt ſapientiam cum charitate: Per argentũ ſignificãtur actus, quibus homo adhęret ſpiritualibus credendis & amandis & contemplandis: vnde in Glo. refertur argentũ ad dilectionem proximi, propter quod & in Pſal. pennæ columbæ deſcribuntur deargẽtatæ, cuius ſuperior pars, id eſt poſteriora deſcribuntur eſſe in pallore auri. Sed per lapidẽs pretioſos deſignantur opera diuerſarum virtutũ, quibus anima humana ornatur, vnde dicitur Eccle. 50. Quaſi vas auri ſolidum ornatum omni lapide pretioſo. Vel etiã mandata legis Dei, ſm illud Pſal. Dilexi mandata tua ſuper aurum & topazion. Opera verò humana quibus homo in-

B tendit rebus corporalibus procurandis, comparantur ſtipulæ, quæ vilia ſunt, nanq; fulgent & facilè comburuntur: habent tamen quoſdam gradus prout quædam ſunt alijs ſtabiliora, quædam verò facilius cõſumptibilia: nam ipſi homines inter creaturas carnales digniores ſunt, & per ſucceſsionem conſeruantur. Vnde comparantur lignis, ſm illud Iudic. 9. Ierunt ligna ſyluarum vt eligerent ſuper ſe regem. Caro aũt hominis facilius corrumpitur per infirmitatem & mortem. Vnde comparatur fœno, ſecundũ illud Eſa. 40. Omnis caro fœnũ. Ea vero quæ pertinent ad gloriam huius mundi facillimè tranſeunt, vnde ſtipulæ comparantur: vnde in Pſal. ſequitur, Pone illos vt rotam & ſtipulam ante faciẽ venti. Sic ergo ſuperædificare *Aurum, & argentum & lapides pretioſos,* eſt ſuperędificare fidei fundamento ea quæ pertinent ad contemplationẽ ſapientiæ diuinorum, & amorẽ Dei, & deuotionẽ ſanctorum, & obſequiũ proximorum, & ad exercitium virtutũ. Superædificare verò *Lignum, fœnum & ſtipulam,* eſt ſuperaddere fidei funda-

Fidei fundamẽto aurum ſeu ſtipulã ſuperædificare quid ſit.

C mento ea quæ pertinent ad diſpoſitionẽ humanarũ rerum & ad curam carnis & ad exteriorẽ gloriam. Sciendũ tamen, ꝙ contingit aliquem hominẽ id intendere tripliciter. Vno modo ita ꝙ in his finem cõſtituat, & cùm hoc ſit peccatum mortale, per hoc homo non ſuperædificat, ſed econuerſo fundamento aliud fundamentũ collocat. Nam finis eſt fundamentum in rebus appetibilibus quæ quæruntur propter finem. Alio modo aliquis intendit vti prædictis rebus, totaliter ordinans eas in Dei gloriam: & quia opera ſpecificantur ex fine intento, hoc iam non erit ædificare lignum, fœnum & ſtipulam, ſed aurum, argentũ & lapides pretioſos. Tertiò modo aliquis licet in his finem non conſtituat, nec vellet propter iſta cõtra Deum facere: afficitur tamen iſtis magis q̃ deberet, ita ꝙ per hæc retardatur ab his quæ Dei ſunt, quod eſt peccare venialiter: & hoc propriè eſt ſuperædificare lignum, fœnum, ſtipulam, nõ quia ipſa ſuperædificentur propriè loquẽdo, ſed quia opera ad temporalium curam pertinentia habẽt venialia adiuncta

D propter vehementiorem affectum ad ipſa, quæ quidẽ affectio ſecundum ꝙ magis & minus inhæret, ligno, fœno & ſtipulæ, comparatur. Et dupliciter poteſt diſtingui. Vno modo ſm permanentiam rerum ſpiritualium, vt prius dictum eſt. Alio modo ſecundum vehementiã adhæſionis.

Sciendum tamen ꝙ & illi qui ſpiritualibus rebus intendunt, non omnino poſſunt abſolui à cura rerum temporalium, nec etiã qui in charitate rebus temporalibus intendunt, ſunt omnino à rebus ſpiritualibus vacui, ſed ſtudio diuerſificantur. Nam quidam ſtudium vitæ ſuæ ordinant ad ſpiritualia, temporalibus verò nõ intendũt, niſi inquantum requirit neceſsitas corporalis vitæ. Quidam verò ſtudium vitæ ſuæ applicant ad temporalia procuranda, vtuntur tamen ſpiritualibus rebus ad directionẽ vitæ ſuæ. Primi igitur ſuperædificant *Aurum, argentum & lapides pretioſos.* Secundi verò ſuperædificant *Fœnum, lignum & ſtipulam.* Ex quo patet, ꝙ illi qui ſuperædificant aurum, argentũ & lapides pretioſos, habent aliquid de peccatis venialibus, ſed

non

non in quantitate notabili, propter hoc ꝙ modicum attingunt de cura temporaliū rerum. Illi etiam qui ſuperædificant lignum, fœnum, ſtipulam, habent aliquid ſtabile pretioſum & præclarum, ſed in minori quantitate, ſcilicet inquantū diriguntur per bona ſpiritualia. Poteſt aũt & hæc diuerſitas referri ad ſuperædificationẽ doctrinæ. Nam illi qui fidei ab apoſtolis fundatæ per ſuā doctrinā ſuperædificant ſolidam veritatẽ & claram ſiue manifeſtā, & ad ornamentum eccleſiæ pertinentẽ, ſuperædificant aurum, argentum, lapides pretioſos. Vnde Prouer. 10. Argentū electum labia iuſti. Illi verò qui fidei ab apoſtolis fundatæ ſuperaddunt in doctrina ſua aliqua inutilia, & quæ nō ſunt manifeſta, nec veritatis ratiõe firmanẽ, ſed ſunt vana & inania, ſuperædificant lignum, fœnum, ſtipulam. Vnde dicitur Hier. 23. Qui habet ſomniū narret ſomnium, & qui habet ſermonẽ meum, loquatur ſermonẽ meū verẽ. Quid paleis ad triticum? Qui verò falſitatem doceret non ſuperædificaret, ſed magis ſubuerteret fundamentum. Dicit ergo,

F *Si quis ſuperædificat* vel operando vel docendo *ſuper fundamentum hoc*, id eſt ſuper fidem formatā in corde, vel ſuper fidẽ fundatam ab apoſtolis & prædicatā, *Aurum, argentum aut lapides pretioſos*, id eſt ſpiritualia opera vel pręclaram doctrinam. *Vel lignum, fœnum, ſtipulam*, id eſt corporalia opera, vel friuolam doctrinā *Vniuſcuiuſque opus manifeſtum erit* ſcilicet in diuino iudicio *Quale ſit*. Non enim latet per humanā ignorantiam. Nam quidā videntur ſuperędificare aurum, argentum, lapidem pretioſum: qui tamen ſuperędificant lignum, fœnum, ſtipulam, in rebus ſpiritualibus corporalia meditantes: puta lucrum vel fauorem humanū: quidam verò videntur ſuperędificare lignum, fœnū, ſtipulam, qui tamen ędificant aurum, argentum, & lapidem pretioſum, quia in adminiſtratione temporalium nihil niſi ſpiritualia cogitant. Vnde & Sophon. 1. dicitur, Scrutabor Ieruſalem in lucernis. & Luc. 12. Nihil opertum quod non reueletur.

Deinde cùm dicit, *Dies enim domini* oſtendit quando hęc manifeſtantur. Et primò ponit tempus manifeſtationis, cùm dicit, *Dies enim domini declarabit*. Circa quod ſciendū eſt

G ꝙ tūc dicitur eſſe tempus & dies alicuius rei, quādo eſt in optimo ſtatu & maximo ſui poſſe: Vnde & Eccle. 3. dicitur, Omnia tempus habent. Quando ergo homo ſuam voluntatem implet, etiam contra Deū, tunc eſt dies hominis. Vnde dicit Hier. 17. Diem hominis non deſideraui tu ſcis. Dies verò domini dicitur quando voluntas domini completur de hominibus, qui per eius iuſtitiā vel pręmiabuntur vel damnabuntur, ſm̃ illud Pſal. Cùm accepero tēpus ego iuſtitias iudicabo. Vnde ſm̃ triplex Dei iudicium tripliciter poteſt intelligi dies domini. Erit enim quoddam iudicium generale omnium, ſm̃ illud Matt. 12. Viri Niniuitæ ſurgēt in iudicio. Et ſm̃ hoc dies domini dicitur nouiſſimus dies iudicij. de quo. 2. Theſſa. 2. Non terreamini quaſi inſtet dies dn̄i. Et ſm̃ hoc intelligitur *Dies domini declarabit*, quia in die iudicij manifeſtabitur differentia humanorum meritorū. Rom. 2. In die quando iudicabit dominus occulta hominum. Aliud aũt eſt particulare iudicium quod fit

Dies hominis, & dies domini q̄d ſit.

H de vnoquoq; in morte ipſius, de quo habetur Luc. 16. Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in inferno, mortuus eſt autẽ mendicus, & portatus eſt ab angelis in ſinum Abrahæ. Et ſecundum hoc dies domini poteſt intelligi dies mortis, ſm̃ illud. 1. Theſ. 5. Dies domini ſicut fur in nocte veniet. Sic ergo dies domini declarabit, quia in morte vniuſcuiuſq; eius merita patent. Vnde dicitur Proue. 11. Mortuo homine impio nulla erit vltra ſpes: & eiuſdem. 14. Sperat aũt iuſtus in morte ſua. Tertium aũt eſt iudicium in hac vita, inquantū Deus per tribulationes huius vitæ interdū homines probat. Vnde dicitur infrà. 11. Cùm iudicamur à domino corripimur ve nō cum hoc mundo damnemur. Et ſm̃ hoc dicitur dies domini, dies temporalis tribulationis. de quo dicitur Sophon. 1. Vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies ergo domini declarabit, quia in tempore tribulationis affectus hominis probatur. Eccle. 27. Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tentatio tribulationis. Secundò oſtendit per quod fiet iſta declaratio, quia per

E ignem, vnde ſequitur, *Quia in igne reuelabitur* ſcilicet dies domini: nam dies iudicij reuelabitur in igne, qui pręcedet faciem iudicis, exurens faciẽ mundi, & inuoluens reprobos, & iuſtos purgans: de quo dicitur in Pſal. Ignis ante ipſum præcedet & inflammabit in circuitu inimicos eius. Dies autem domini, qui eſt dies mortis, reuelabitur in igne purgatorij, per quem purgabitur ſi quid in elementis inuenietur purgandum: de quo pōt intelligi quod dicitur Iob. 23. Probabit me quaſi aurū quod per ignem tranſit. Dies verò qui eſt dies tribulationis diuino iudicio permiſſæ, reuelabitur in igne tribulationis, de quo dicitur Eccl. 2. In igne probatur aurum & argentū: homines verò acceptabiles in camino tribulationis. Tertiò ponit effectum manifeſtationis, cùm ſubdit, *Et vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit*, quia ſcilicet per quemlibet ignium pręadictorū probantur merita hominis vel demerita: vnde in Pſal. dicitur, Ignẽ me examinaſti, & nō eſt inuenta in me iniquitas. In his tribus quæ hic Apoſtolus ponit, primū eſt cōcluſio duorum

F ſequentiū. Si enim dies domini reuelatur in igne, & ignis probat quale ſit vniuſcuiuſq; opus, conſequens eſt ꝙ dies domini declaret differentiā operum humanorū. Deinde cùm dicit, *Si cuius opus* oſtendit modum pręadictę manifeſtationis. Et primò quantum ad bona opera, cùm dicit, *Si enim*, id eſt alicuius *Opus* quod ipſe ſuperædificauit, *Manſerit* ſcilicet in igne, *Ille* ſcilicet, qui ſuperędificauit, *Mercedem accipiet*. Hiere. 31. Eſt merces operi tuo. Et Eſa. 40. Ecce merces eius cum eo. Dicitur aũt aliquod opus in igne permanere illęſum dupliciter. Vno modo ex parte ipſius operantis: quia. ſ. ille qui hoc facit opus ſcilicet bonæ doctrinæ, vel quodcunq; bonorū operum, propter huiuſmodi opus nō punitur, inquantū ſcilicet nec torquebitur igne purgatorij, nec igne qui pręcedit faciem iudicis, nec etiam ęſtuat igne tribulationis. Qui enim nō immoderatè temporalia dilexit, conſequens eſt ꝙ non nimis doleat de eorū amiſſione. Dolor enim cauſatur ex amore rei quę amittitur. Vnde ſuperfluus amor, ſuperfluum generat dolorem.

G Alio modo poteſt intelligi ex parte ipſius operis: quolibet enim pręadictorū iudiciorū ſuperueniente homini, pmanet & opus bonę doctrinę, vel quodcunq; aliud bonū opus. Nam igne tribulationis ſuperueniēte, nō ceſſat homo neq; à vera doctrina, neq; à bono opere virtutis: vtrunq; autem horum permanet homini quantū ad meritū & in igne purgatorij & in igne, qui pręcedit faciẽ iudicis. Secundò oſtendit diem quantū ad mala opera, dicens, *Si cuius*, id eſt alicuius *Opus arſerit* ſcilicet per aliquem ignium pręadictorū, *Detrimentum patietur* ſcilicet, qui hoc operatus eſt, non tamen vſq; ad damnationẽ. Vnde ſubdit, *Ipſe autem ſaluus erit* ſcilicet ſalute ęterna, ſm̃ illud Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in dn̄o ſalute ęterna: *Sic tamen quaſi per ignem*, quem ſcilicet prius ſuſtinuit, vel in hac vita, vel in fine huius vitę, vel in fine mūdi. Vnde dicitur in Pſal. Tranſiuimus per ignẽ & aquam, & eduxiſti nos in refrigeriū. Et Eſa. 43. Cùm tranſieris per ignem non combureris, & flamma non comburet te, quia ego dominus Deus ſaluator tuus. Dicitur autem opus ali-

H cuius ardere dupliciter. Vno modo ex parte operantis, inquantum ſcilicet aliquis affligitur igne tribulationis propter immoderatū affectum quo ſuperfluè terrena diligit, & punitur igne purgatorij, vel igne qui pręcedet faciẽ iudicis propter peccata venialia, quæ circa curam temporaliū commiſit, ſiue etiam per friuola & vana quę docuit. Alio modo ardet opus in igne ex parte ipſius operis, quia ſcilicet tribulatione ſuperueniēte, homo nō poteſt vacare nec doctrinę vanę, nec terrenis operibus, ſecundum illud Pſal. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Nec etiam igne purgatorij vel pręcedente faciem iudicis remanebit ei aliquid pręadictorum vel ad remedium vel ad meritum. Et ſimiliter dupliciter patitur detrimentum, vel inquantū ipſe punitur inquantum perdit id quod fecit: & quantum ad hoc dicitur Eccl. 14. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui operatur illud ibit cum illo, & omne opus electum in fine iuſtificabitur, & qui operatur illud honorificabitur in illo. Quorum primum pertinet ad eum qui ſuperędificat

perædificat lignum, fœnum & ſtipulam, quod eſt opus di gnè ardens. Secundum autem pertinet ad eum qui ſuperædificat aurum, argentum & lapides pretioſos, quod eſt opus manens in igne abſq; detrimento.

LECTIO TERTIA.

Malorum miniſtrorum, & male laborantium merces oſtenditur, in quibus non eſſe gloriandum affirmat, cum omnes fideles, Chriſti ſint aſſecuti dignitatem.

NEſcitis quia templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Siquis autem templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Nemo ſe ſeducat. Siquis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens. Sapientia enim huius mundi, ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim, Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum. Et iterum, Dominus nouit cogitationes ſapientium quoniam vanæ ſunt. Nemo itaq; glorietur in hominibus. Omnia enim veſtra ſunt, ſiue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas, ſiue mundus, ſiue vita, ſiue mors, ſiue præſentia, ſiue futura. Omnia enim veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei.

Suprà oſtendit Apoſtolus, quæ ſit merces bene laborantium, hìc agit de pœna malè laborantium ſiue deſtruentium. Et circa hoc duo facit. Primò demonſtrat pœnam. Secundò excludit errorem contrarium, ibi *Nemo vos ſeducat.* Oſtendit aūt pœnam operantium ad deſtructionē, proſequens ſimilitudinem ædificij ſpiritualis. Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit dignitatē ſpiritualis ædificij. Secundò determinat pœnam deſtruentiū, ibi *Siquis.* Tertiò aſsignat rationem pœnę, ibi *Templum enim Dei, &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt ꝙ ille qui superędificat, mercedem ſalutis accipiet, vel ſine detrimēto vel cum detrimento, ſed vt poſsitis agnoſcere, quę ſit pœna malè in vobis laborantiū, oportet vos veſtram dignitatē agnoſcere, quam primò ponit, dicens, An vos *Neſcitis quia* vos fideles Chriſti, *Eſtis templum Dei.* Epheſ. 2. In quo omnis ędificatio conſtructa creſcit in templum ſanctū in dño, in quo & vos coędificamini in habitaculum Dei. Secundò probat ꝙ fideles ſint templum Dei. Eſt enim de ratione templi ꝙ ſit habitaculum Dei, ſm illud Pſal. Deus in templo ſancto ſuo. Vnde omne illud in quo Deus habitat, poteſt dici templū. Habitat autem Deus principaliter in ſeipſo, quia ipſe ſolus ſe comprehendit. Vnde & ipſe Deus templum Dei dicitur Apoc. 21. Dñs Deus omnipotens templum illius eſt. Habitat etiam Deus in domo ſacrata per ſpiritualē cultum, qui in ea ſibi exhibetur: & ideo domus ſacrata dicitur templum, ſecundum illud Pſal. Adorabo in templum ſanctum tuum, &c. Habitat etiā Deus in hominibus per fidem, quæ per dilectionem operatur, ſm illud Epheſ. 3. Habitare Chriſtū per fidem in cordibus veſtris. Vnde & ad probandū ꝙ fideles ſint templū Dei, ſubiungit ꝙ inhabitantur à Deo, cùm dicit, *Et ſpiritus Dei habitat in vobis.* Et Rom. 8. dictum eſt, Spiritus, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum habitabit in vobis. Ezec. 36. Spiritum meum ponam in medio veſtri. Ex quo patet, ꝙ ſpiritus ſanctus eſt Deus, per cuius inhabitationē fideles dicuntur templum Dei. Sola enim inhabitatio Dei templū Dei facit, vt dictū eſt. Eſt autem conſiderandū ꝙ Deus eſt in omnibus creaturis, in quibus eſt per eſſentiā, potentiam & pręſentiā, implens omnia bonitatibus ſuis, ſm illud Hier. 23. Cœlum & terram ego impleo. Sed ſpiritualiter dicitur Deus inhabitare tanquā in familiari domo in ſanctis, quorū mens capax eſt Dei per cognitionem & amorē, etiā ſi ipſi in actu non cognoſcant & diligant, dummodo habeant per gratiā habitum fidei & charitatis, ſicut patet de pueris baptizatis. Et cognitio ſine dilectione nō ſufficit ad inhabitationē Dei, ſm illud 1. Ioā. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo. Inde eſt ꝙ multi

A cognoſcūt Deum, vel per naturalem cognitionem, vel per fidem informem, quos tamen non inhabitat ſpiritus Dei.

Deinde cùm dicit *Siquis autem templum, &c.* ſubiungit pœnam malę operantiū ſm conuenientiā prędicatorū dicens ſiquis autē, &c. Violatur aūt templū Dei dupliciter. Vno modo per falſam doctrinā, quę non ſuperędificatur fundamento, ſed magis ſubruit fundamentū & deſtruit ędificiū. Vnde dicitur Ezec. 13. de falſis prophetis, Violabant me ad populum meū propter pugillum ordei & fragmentū panis. Alio modo violat aliquis templum Dei per peccatum mortale, per quod aliquis vel ſeipſum corrumpit, vel aliū opere vel exemplo. Vnde dicitur Malac. 2. Contaminauit Iudas ſanctificationē domini quam dilexit. Sic autem dignum eſt, vt diſperdatur ille à Deo per damnationē æternam qui violat ſpirituale templum Dei, vel qualitercunq; polluit. Vnde dicitur Malac. 2. Diſperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magiſtrū & diſcipulum. Et in Pſal. Diſperdet dñs vniuerſa labia doloſa, &c. Deinde cùm dicit,

B *Templum Dei, &c.* aſsignat rationē eius quod dixerat de ſanctitate templi, Qui enim aliquā rem ſacram violat, ſacrilegium cōmittit, vnde dignum eſt, vt diſperdatur. *Templum enim Dei eſt ſanctum, quod eſtis vos,* ſicut ſuprà dictum eſt: & in Pſal. dicitur, Sanctum eſt templum tuum, mirabile in ęquitate: & alibi, Domum tuam dñe decet ſanctitudo. Et quidem in materiali templo eſt quędam ſacramētalis ſanctitas, prout templū diuino cultui dedicatur, ſed in fidelibus Chriſti eſt ſanctitas gratię quā cōſecuti ſunt per baptiſmū, ſecundum illud infrà. 6. Abluti eſtis, ſanctificati eſtis.

Deinde cùm dicit, *Nemo vos ſeducat* excludit errorē contrarium. Et primò monet fideles vt ſibi caueant à ſeductione errorum. Secundò docet modū cauendi, ibi *Siquis inter vos.* Tertiò rationem aſsignat, ibi *Sapientia enim huius mundi, &c.* Circa primum ſciendum ꝙ quidam dixerūt ꝙ Deus neq; punit, neq; remunerat hominū facta, ex quorum perſona dicitur Sophon. 1. Qui dicunt in cordibus ſuis, nō faciet bene dñs, & non faciet malè. Et Thren. 3. Quis eſt iſte qui di-

Error docētiū Deū nō punire peccata refellitur.

C xit, vt fieret dño non iubente? Ex ore altiſsimi non egredietur bonum neq; malum. Ad hunc ergo errorem excludendum dicit, *Nemo vos ſeducat,* aſſerens ſcilicet, ꝙ ille qui templum Dei violat non diſperdatur à deo, ſicut Epheſ. 5. dicitur, Nemo vos ſeducat inanibus verbis, propter hoc enim venit ira dei in filios diffidentiæ. Deinde cùm dicit *Siquis inter vos, &c.* docet modum cauendi huiuſmodi ſeductionem. Vbi ſciendum eſt ꝙ quidam dixerunt deum nō punire peccata hominū, innitentes rationibus humanę ſapientię, puta ꝙ Deus non cognoſcat ſingularia, quę fiunt hic, ex quorū perſona dicitur Iob. 22. Circa cardines cœli perambulat, nec noſtra conſiderat. Ad hoc ergo vitandū dicit *Siquis inter vos videtur eſſe ſapiens in hoc ſeculo,* id eſt ſapientia ſeculari, quæ in eo, quod contrariatur veritati fidei, non eſt ſapientia, licet videatur eſſe, *Stultus fiat,* abijciendo iſtam ſapientiam apparentem, vt ſit ſapiens ſcilicet, ſm ſapientiā diuinam, quę eſt vera ſapientia. Et hoc etiam obſeruandū eſt non ſolùm in his in quibus ſecularis ſapientia cōtraria-

D tur veritati fidei, ſed etiā in omnibus, in quibus contrariatur honeſtati morum. Vnde Prouer. 3. dicitur, Deo ſecum morante cōfortatus eſt, &c. Deinde cùm dicit, *Sapientia huius mundi, &c.* aſsignat rationē eius, quod dixerat. Et primò ponit rationē: videbatur enim ineptam monitionem feciſſe, vt aliquis fieret ſtultus, & verè inepta eſſet ſi ſtultitia illa de qua loquebatur eſſet per abnegationem verę ſapientię, ſed non eſt ita. *Sapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud Deum.* Dicitur autē ſapientia huius mundi, quę principaliter mundo innititur. Nam illa, quæ per res huius mundi ad Deum attingit, nō eſt ſapientia mundi, ſed ſapiētia Dei, ſecundū illud Rom. 1. Deus enim illis reuelauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Sapientia ergo mundi, quæ ſic rebus intendit, vt ad diuinam veritatem nō pertingat, *Stultitia eſt apud Deum,* id eſt ſtultitia reputatur ſecundū diuinum iudicium. Eſa. 19. Stulti principes Thaneos, ſapientes conſiliarij Pharaonis dederunt conſiliū inſipiens. Secundò probat

quod

quod dixerat per duas authoritates, quarum prima ſcribitur Iob.5. Vnde dicit, Scriptum eſt, *Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum.* Comprehendit autem ſapiētes dominus in aſtutia eorū, quia per hoc ipſum, quod aſtutè cogitant cōtra Deum, impedit Deus eorum conatum, & implet ſuum propoſitum, ſicut per malitiā fratrum Ioſeph volentiū impedire eius principatum, impletum eſt per diuinā ordinationē, q̄ Ioſeph in Aegypto venditus principaretur. Vnde & ante præmiſſa verba dicit Iob. Qui diſsipat cogitationes eorū, ſcilicet malignorum, ne poſsint implere manus eorum, quod cœperant, quia vt dicitur Prouer.21. Non eſt ſapientia, non eſt ſcientia, non eſt conſiliū contra dominū. Secunda authoritas ſumitur ex Pſal. vnde dicit, *Et iterum ſcriptum eſt, Dominus nouit cogitationes ſapientium,* id eſt ſecundum ſapientiā mundi, *Quoniam vanæ ſunt:* quia ſcilicet nō pertingunt ad finem cognitionis humanę, quę eſt cognitio veritatis diuinæ. Vnde dicitur Sap.13. Vani ſunt omnes homines, in quibus nō ſubeſt ſapiētia Dei. Deinde cùm dicit, *Itaque nemo glorietur in hominibus* infert concluſionē principaliter intentā ſcilicet, q̄ nō debeant gloriari de miniſtris Dei. Et primò concludit propoſitū ex prædictis, dicens, *Itaque* ex quo miniſtri nihil ſunt, ſed laborāt pro mercede, *Nemo glorietur in hominibus,* ſicut & in Pſal. dicitur, Nolite confidere in principibus, neq; in filijs hominum in quibus non eſt ſalus. Et Hiere.17. Maledictus vir qui confidit in homine, &c. Secundò rationē aſsignat ex dignitate fideliū Chriſti, aſsignans ordinem fideliū in rebus. & primò ponit ordinem rerū ad fideles Chriſti, dicēs, *Omnia veſtra ſunt.* q.d. Sicut homo nō gloriatur de rebus ſibi ſubiectis, ita & vos gloriari nō debetis de rebus huius mundi, quę omnia ſunt vobis data à Deo, ſm illud Pſal. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Exponit autē, quæ omnia, inter quæ primò ponit miniſtros Chriſti, qui ſunt diuinitus ordinati ad miniſterium fidelium, ſm illud.2.Cor.4. Nos autem ſeruos veſtros per Ieſum: & hoc eſt, quod dicit, Siue Paulus, qui plātauit, ſiue Apollo qui rigauit, ſiue Cephas, id eſt Petrus qui eſt vniuerſalis paſtor ouiū Chriſti, vt dicitur Ioan.vlt. Poſt hæc ponit res exteriores, cùm dicit, *Siue mundus,* qui eſt continentia omniū creaturarū, qui quidem eſt fideliū Chriſti, eo q̄ homo per res huius mundi iuuatur, vel quantum ad neceſsitatē corporalem, vel quantū ad cognitionē Dei, ſm illud Sap.13. A magnitudine ſpēi & creaturæ, &c. Conſequēter ponit ea, quæ pertinent ad ipſam hominis diſpoſitionē, dicēs, *Siue vita, ſiue mors,* quia ſcilicet fidelibus Chriſti & vita eſt vtilis in qua merentur, & mors per quā ad pręmia perueniūt, ſm illud Rom.14. Siue viuimus, ſiue morimur, &c. Et Philip.1. Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrū. Ad hæc aūt duo reducuntur omnia bona vel mala huius mundi, quia per bona conſeruatur vita, per mala peruenitur ad mortē. Vltimò ponit, quæ pertinent ad ſtatum hominis præſentem vel futurum, dicens, *Siue præſentia,* id eſt res huius vitæ quibus iuuamur ad merēdū *ſiue futura* quæ nobis reſeruantur ad præmium. Non enim habemus hic ciuitatē permanentē, ſed futurā inquirimus: vt dicitur Heb.vlt. *Omnia,* inquit, *veſtra ſunt,* id eſt veſtræ vtilitati deſeruientia, ſm illud Rom.8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonū. Sic ergo primus ordo eſt rerū Chriſti ad fideles, ſecundus verò fidelium Chriſti ad Chriſtū, quos ponit ſubdens, *Vos autem Chriſti* eſtis, quia ſcilicet ſua morte redemit. Rom.14. Siue viuimus, ſiue morimur dñi ſumus. Tertius ordo eſt Chriſti, ſecundū q̄ homo ad Deū, ideo addit, *Chriſtus autem* ſecundum, quod homo *Dei eſt.* Vnde eum Deum & dominum in Pſal. nominat, dicens, Domine Deus meus in te ſperaui, vt nomine Dei tota trinitas intelligat̄. Quia ergo nullus debet gloriari de eo, quod infra ipſum eſt, ſed de eo, quod eſt ſupra ipſum, ideo nō debēt fideles Chriſti gloriari de miniſtris, ſed magis miniſtri de ipſis. 2.Cor.7. Multa mihi fiducia eſt apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis. Sed fideles Chriſti debēt gloriari de Chriſto, ſm illud Galat. vlt. Mihi abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, ſicut Chriſtus de patre, ſecundum illud Sap.2. Gloriatur ſe patrem habere Deum.

Vide modū quo deꝰ cōprehēdit aſtutos in eorū aſtutia & ambula ſimpliciter.

E

CAPIT. IIII. LEC. I.

Corinthiorum temeritas, temere de miniſtris iudicantium reprehenditur, quia Dominus iudex eſt, qui ſcrutatur corda, ac illuminat tenebras.

SIc nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorū Dei. Hic iam quæritur inter diſpenſatores vt fidelis quis inueniatur. Mihi autem pro minimo eſt vt à vobis iudicer, aut ab humano die. Sed neq; meipſum iudico. Nihil enim mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Qui autem iudicat me, Dominus eſt. Itaq; nolite ante tempus iudicare quoadusq; veniat Dominus qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit vnicuiq; à Deo.

F Superius redarguit Apoſtolus Corinthios de hoc, q̄ de quibuſdam miniſtris gloriabantur, hic autem arguit eos q̄ alios miniſtros contemnebant. Et circa hoc duo facit, primò arguit eorum culpam. Secundò inſtat ad eorū correctionem, ibi *Non vt confundam vos.* Circa primū duo facit. Primò arguit eorum temeritatem, qua malè de miniſtris iudicabant. Secundò arguit eorum elationem, qua Chriſti miniſtros cōtemnebant, ibi *Hæc autem fratres.* Circa primū duo facit. Primò oſtendit, quid ſit de miniſtris Chriſti firmiter ſentiendū. Secundò q̄ non ſit de eis temerè iudicandum, ibi *Hic iam quæritur inter diſpenſatores.* Dicit ergo primò, Dixi q̄ nullus veſtrū debet gloriari de hominibus, tamen quilibet veſtrum debet cognoſcere authoritatē officij noſtri, ad quod pertinet, q̄ ſumus mediatores inter Chriſtū cui ſeruimus, ad quod pertinet, quod dicit, *Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti.* Eſa.61. Sacerdotes Dei vocabimini miniſtri Dei noſtri dicetur vobis, & inter mēbra eius, quæ ſunt fideles eccleſiæ, quibus dona Chriſti diſpenſant, ad

G quod pertinet, quod ſubditur. *Et diſpenſatores miniſteriorum Dei,* id eſt ſecretorū eius, quę quidem ſunt ſpiritualia eius documenta, ſm illud infrà.14. Spiritus eſt, qui loquitur myſteria. Vel etiā eccleſiaſtica ſacramenta, in quibus diuina virtus ſecretius operatur ſalutē. Vnde & in forma cōſecrationis euchariſtię dicit̄, Myſteriū fidei. Pertinet ergo ad officium prælatorū eccleſiæ, q̄ in gubernatione ſubditorū ſoli Chriſto ſeruire deſiderent, cuius amore oues eius paſcunt, ſm illud Ioan.vlt. Si diligis me, paſce oues meas. Pertinet etiā ad eos, vt diuina populo diſpenſent, ſm illud infrà.6. Diſpenſatio mihi credita eſt, & ſm hoc ſunt mediatores inter Chriſtum & populum, ſm illud Deut.5. Ego ſequeſter fui & medius illo tempore inter Deum & vos. Hæc autē æſtimatio de prælatis eccleſiæ neceſſaria eſt ad ſalutē fidelium: niſi enim eos recognoſcerent miniſtros Chriſti, non eis obedirent tanquā Chriſto, ſm illud Galat.4. Sicut angelum Dei excepiſtis me ſicut Ieſum Chriſtum. Rurſum, ſi eos nō cognoſcerent diſpenſatores, recuſarent ab eis dona

H recipere, cōtra illud quod idem Apoſtolus dicit. 2.Cor.2. Quod donaui (quid donaui) ꝑpter vos in ꝑſonā Chriſti.

Deinde cùm dicit, *Hic iam quæritur inter diſpenſatores* oſtendit circa miniſtros Chriſti temerè iudicari non debere. Et circa hoc tria facit. Primò ponit quoddā per quod iudicare ſatagunt de fidelitate miniſtrorū. Secundò oſtendit de hoc iudicio ſe non curare, ſed Deo reſeruare, ibi *Mihi autem pro minimo eſt.* Tertiò cōcludit prohibitionem temerarij iudicij, ibi *Itaque nolite.* Circa primum conſiderandum eſt, q̄ miniſtrorū & diſpenſatorū Chriſti, quidam ſunt fideles, quidā infideles. Infideles diſpenſatores ſunt, qui in diſpenſandis diuinis miniſterijs nō intendunt vtilitatē populi & honorem Chriſti & vtilitatem membrorū eius, ſm illud Luc.16. In iniquo mammona fideles nō fuiſtis. Fideles aūt qui in omnibus intendunt honorem Dei & vtilitatē membrorum eius, ſecundum illud Luc.12. Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens, quem cōſtituit dominus ſuper familiā ſuam. Qui autē ſunt fideles diuino iudicio manifeſtabuntur in

Infide ſpēſa minif rū D ſint, fidele

put in futuro. Sed Corinthij temerè volebāt diſcutere, qui diſpenſatores eſſent fideles, vel infideles: & hoc eſt, quod dicit, *Hic* hoc eſt inter vos. *Iam,* id eſt præſenti tempore *quæritur,* id eſt diſcutitur. *Vt quis,* id eſt aliquis *Inter diſpenſatores fidelis inueniatur.* Iudicabant enim plures eſſe infideles, vix aliquē virū putantes eſſe fidelem, ſm illud Prouer. 20. Multi viri miſericordes vocantur, virum aūt fidelem, quis inueniet? Deinde cū dicit *Mihi autem pro minimo eſt* Oſtendit ſe hoc iudiciū reputare nihil: & circa hoc tria facit, primò ponit, ꝙ non curat circa hoc ab alijs iudicari, dicens *Mihi autem,* qui ſum minimus inter diſpenſatores *Pro minimo eſt,* id eſt minima bona reputo. *Vt a vobis iudicer* ſcilicet eſſe fidelis, vel infidelis. Et ne putarent ab Apoſtolo hæc dici in eorū contemptū, ac ſi eorū iudiciū deſpiceret, quaſi vilium perſonarū ſubiungit. *Aut ab humano* intellectu, qui eſt dies hominis, ſm illud Ioan. 11. Qui ambulat in die non offendit, quia lucem huius mundi videt. Vel ad literam, *Aut ab humano die,* id eſt ab intellectu in hoc tēpore iudicantibus. q.d. veſtrum, vel quorumcunq; hominū iudiciū parum curo Hier. 17. Diem hominis non deſideraui tu ſcis.

Eſt autē ſciendum, ꝙ de iudicio hominū dupliciter debet curari. Vno modo quantū ad alios, qui ex eorū bono, vel ædificantur, vel ſcandalizantur: & ſic ſancti nō pro minimo, ſed pro magno habēt ab hominibus iudicari, cùm dominus dicat Matt. 5. Videant opera veſtra bona, & glorificent patrē veſtrum, qui in cœlis eſt. Alio modo quantū ad ſeipſos & ſic non curant multū, quia nec gloriam humanā cōcupiſcunt, ſm illud. 1. Theſ. 2. Neq; gloriā ab hominibus quærentes, neq; aliquid à vobis, neq; ab alijs. Neq; opprobrium hominis timent, ſm illud Eſa. 51. Nolite timere opprobrium hominū & blaſphemias eorū ne timeatis. Vnde Apoſtolus ſignanter dicit *Mihi autem, &c.* id eſt, quantū ad me pertinet, non aūt id pro nullo eſt, ſed pro minimo, quia bona temporalia inter, quæ bona fama cōputatur, nō ſunt nulla bona, ſed minima, vt Aug. dicit in lib. de libero arbitrio. Vnde & Sap. 7. Omne aurum in comparatione illius arena eſt exigua. Secundò oſtendit, ꝙ neq; ſeipſum iudicare præſumit, dicens *Sed neque meipſum iudico.* Videtur autē hoc eſſe cōtra, id quod infrà. 11. dicitur, Si noſmetipſos diiudicaremus, nō vtiq; iudicaremur. Debet ergo quilibet iudicare ſeipſum. Sed ſciendum eſt, ꝙ iudicio diſcuſſionis de quo Apoſtolus hic loquitur, quilibet debet iudicare ſeipſum, ſm illud Pſal. Exercitabar & ſcopebā ſpiritū meū. Et ſimiliter iudicio condemnationis & reprehenſionis in manifeſtis malis, ſm illud Iob. 13. Arguam coram eo vias meas: ſed iudicio abſolutionis nō debet aliquis præſumere ſe iudicare, vt innocentē: vnde dicitur Iob. 9. Si iuſtificare me voluero, os meū condemnabit me, ſi innocentē conſidero prauū me cōprobabit, cuius rationē aſſignat, dicens, *Nihil enim mihi conſcius ſum,* id eſt nō habeo alicuius peccati mortalis conſcientiam, ſm illud Iob. 27. Neq; reprehendit me cor meū in omni vita mea. *Sed non in hoc iuſtificatus ſum,* id eſt nō ſufficit ad hoc, ꝙ me iuſtum pronunciem, quia poſſunt aliqua peccata in me latere, quę ignoro, ſm illud Pſal. Delicta quis intelligit? Et Iob. 9. dicit, Et ſi ſimplex fuero hoc ipſum ignorabit anima mea. Tertiò cōcludit cui hoc iudicium reſeruetur, dicens *Qui autem iudicat me dominus eſt,* id eſt ad ſolum Deū pertinet iudicare vtrum ſim fidelis miniſter an nō, hoc enim pertinet ad intentionē cordis, quam ſolus Deus ponderare poteſt: ſm illud Prouer. 16. Spirituū ponderator eſt dn̄s. Et Hier. 7. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Ego dn̄s probās renes & ſcrutans corda. Deinde cùm dicit *Itaque nolite, &c.* Concludit prohibitionē temerarij iudicij. Et circa hoc tria facit, primò prohibet præuenire diuinū iudiciū, dicens, Itaq; exemplo meo neq; meipſum iudico, neq; ab alijs iudicari curo, ſed iudiciū meū Deo reſeruo. *Nolite ante tempus iudicare,* quia, vt dicitur Eccle. 6. Omni negocio tēpus eſt & opportunitas. *Quoadusque veniat dominus* ſcilicet, ad iudicandū, ſm illud Eſa. 3. Dominus ad iudicium veniet cum ſenatoribus populi ſui, Vnde & dn̄s dixit Matt. 7. Nolite iudicare. Sed hoc intelligendū eſt de occultis; de manifeſtis aūt iudicare

dicium, quis ſe m iudi e debet ruplex

A cōmiſſum eſt à Deo hominibus ſecundū illud Deut. 1. Audite illos & quod iuſtū eſt iudicate. Sunt enim aliqua manifeſta non ſolum per euidentiā facti ſicut notoria, ſed etiā propter cōfeſſionē, aut teſtium probationē. Occulta verò Deus ſuo reſeruat iudicio. Sunt aūt occulta nobis, quæ latent in corde, vel etiā in abſcōdito fiunt, & de his dicitur in Pſal. Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini. Vnde homo quidē de his eſt temerarius iudex, ſicut iudex delegatus, qui excedit formā in au dati iudicij de cauſa nō ſibi cōmiſſa. Eſt ergo temerarium iudicium, quādo aliquis de dubijs iudicat. Peruerſum aūt quando falſum iudiciū profert, & quāuis nō ſit iudicandū circa perſonas, puta vt aliquis iudicet malum hominē, qui bonus eſt, tamen multo grauius eſt, vt iudiciū peruertatur de rebus ipſis, puta ſi quis diceret virginitatē eſſe malā, & fornicationē bonā. Contra quod dicitur Eſa. 5. Væ qui dicitis bonū malū, & malum bonū. Secundò deſcribit perfectionem futuri diuini iudicij, dicens, Qui ſcilicet dn̄s ad iudicandum

Iudiciū temerarium. vnde.

B veniens *Illuminabit abſcondita tenebrarum,* id eſt, faciet eſſe lucida & manifeſta ea, quæ occultè in tenebris facta ſunt, *Et manifeſtabit conſilia cordium,* id eſt omnia cordis occulta, ſm illud Iob. 12. Qui reuelat occulta de tenebris, & producit in lucē vmbram mortis. Et Sophon. 1. Scrutabor Hieruſalē in lucernis. Quod quidem eſt intelligendū tam de bonis, quā de malis, quæ nō ſunt per pœnitentiā tecta, ſm illud Pſal. Beati quorū remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Tertiò ponit fructū, quem boni reportabunt de diuino iudicio, dicens *Et tunc laus erit vnicuique* ſcilicet bonorū à Deo. Quę quidē laus vera erit, quia Deus nec decipi, nec decipere poteſt Rom. 2. Cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. 2. Cor. 10. Non enim, qui ſeipſum cōmendat ille probatus eſt, ſed quē Deus cōmendat.

LECTIO SECVNDA.

Ironia vtens erga Corinthios Paulus, reprehendit eorum elationem, qua. Chriſti miniſtros ſpernebant.

C *HAec autem fratres transfiguraui in me, & Apollo propter vos: vt in vobis diſcatis, ne ſupra quàm ſcriptum eſt vnus aduerſus alterū infletur pro alio. Quis enim te diſcernit? Quid autem habes, quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi nō acceperis? Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis. Sine nobis regnatis. Et vtinā regnetis, vt nos vobiſcū regnemus. Puto enim, quòd Deus nos Apoſtolos nouiſſimos oſtendit tanquā morti deſtinatos, quia ſpectaculum facti ſumus mundo, & angelis, & hominibus. Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto. Nos infirmi, vos autem fortes. Vos nobiles, nos autem ignobiles. Vſq; in hanc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris. Maledicimur, & benedicimus, Perſecutio-*
D *nem patimur & ſuſtinemus. Blaſphemamur & obſecramus. Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema vſque adhuc.*

Poſtꝗ̄ Apoſtolus reprehendit in Corinthijs temeritatē qua miniſtros Chriſti iudicabant, hic arguit eorū elationē qua miniſtros Chriſti cōtemnebāt. Et circa hoc tria facit, Primò proponit, quod intendit. Secundo rationē aſſignat, ibi *Quis enim te diſcernit.* Tertiò eorū cōtēptū ironice loquēs irridet, ibi *Iam ſaturati eſtis* Circa primū cōſiderandū eſt, ꝙ Apoſtolus ſupra volēs reprimere cōtētiones Corinthiorū quas habebant ratione miniſtrorū, vſus fuerat nominibus bonorū miniſtrorū Chriſti, ſicut ſuprà. 1. dixit, Vnuſquiſq; veſtrū dicit, Ego quidē ſum Pauli, ego aūt Apollo, ego verò Cephæ. & ſuprà. 3. vbi dixit, Siue Paulus, ſiue Apollo, ſiue Cephas, & tamen nō gloriabantur de bonis miniſtris Chriſti, nec propter eos diſſidebant, ſed propter pſeudo Apoſtolos, quos nominare noluit, ne videretur ex odio,

vel inuidia contra eos loqui, ſed loco eorum poſuerat nomen ſuum & aliorũ bonorum prædicatorum, & hoc eſt, quod dicit. *Hæc autem fratres* ſcilicet, quæ dixi de miniſtris de quibus gloriamini, & pro quibus cõtenditis, transfiguraui, id eſt, figuraliter loquens *Transtuli in me & Apollo.* Dicit enim Prouer. 1. Animaduertet parabolã & interpretationem verba ſapientum & ænigmata eorum. *Et hoc propter vos* id eſt, veſtram vtilitatem. 2. Cor. 4. Omnia propter vos. *Vt in nobis diſcatis, ne vnus veſtrum infletur* id eſt, ſuperbia aduerſus alium proximum ſuum *Pro alio* ſcilicet, pro quocunq; miniſtro Chriſti. *Supra quam ſcriptum eſt,* id eſt vltra formã vobis in præmiſsis deſcriptam. Dicitur enim Sapien. 4. Dirumpens illos inflatos ſine voce. Deinde cùm dicit *Quis enim te diſcernit.* Aſsignat rationem quare vnus non debeat contra alium inflari. Et primò ponit rationẽ, dicens *Quis enim te diſcernit?* Quod poteſt intelligi dupliciter, vno modo ſic. Quis enim te diſcernit à maſſa perditorũ? tu teipſum diſcernere nõ potes: vnde non habes in te vnde contra aliũ ſuperbias. Et de hac diſcretione dicitur in Pſal. Iudica me Deus & diſcerne cauſam meam de gente non ſancta. Alio modo poteſt intelligi. *Quis te diſcernit,* ſcilicet, ſuperiorẽ faciens proximo tuo? hoc quod tu facere non potes. Vnde contra eum ſuperbire non debes. Et de hac diſcretione dicitur Eccle. 33. In multitudine diſciplinæ domini ſeparauit eos. & immutauit vias illorũ. Sed inter homines in quantum ſunt fideles Chriſti non eſt diſcretio, quia vt dicitur Rom. 12. Multi vnum corpus ſumus in Chriſto. Et Act. 15. dicit Petrus, Nihil diſcreuit inter nos, & illos fide purificãs corda eorum. Secundò excludit quandã rationem. Poſſet enim aliquis diſcerni à bonis vel à malis melior eis exiſtẽs propter bona, quæ habet, puta fidẽ, ſapientiã & huiuſmodi. Sed hoc excludit Apoſtolus, dicens *Quid autem habes, quod non accepiſti* quaſi dicat, nihil. Omnia enim bona ſunt à Deo, ſm illud Pſal. Aperiente te manũ tuam omnia implebuntur bonitate. Et ſecundæ Paralipo. 29. Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: & ex hoc concludit propoſitũ, dicens *Si autem accepiſti quid gloriaris quaſi non acceperis.* Ille igitur gloriatur quaſi nõ accipiens, qui de ſeipſo gloriatur & non de Deo, ſicut de quibuſdam dicitur in Pſal. Qui confidunt in virtute ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarũ gloriantur. Et ad hoc pertinet prima ſpecies ſuperbiæ, qua, ſcilicet, aliquis ſuperbiendo, quod habet dicit à ſeipſo habere, iuxta illud Pſal. Labia noſtra à nobis ſunt, quis noſter dominus eſt? Ille aũt gloriatur quaſi accipiens, qui omnia Deo aſcribens gloriatur de ipſo, ſicut ſuprà dictum eſt. Qui gloriatur, in domino glorietur. Sic autem gloriari nõ eſt ſuperbire, ſed humiliari ſub Deo cui homo dat gloriam, ſm illud Eccle. vlti. Danti mihi ſapientiã, dabo gloriam. Deinde cùm dicit *Iam ſaturati eſtis.* Irridet eorum ſuperbiam, qui Apoſtolos Chriſti contemnebant. Et primò in generali, ſecundò in ſpeciali, ibi *Nos ſtulti ſumus, &c.* Circa primũ duo facit. Primò irridet in eis, ꝙ de ſe nimis præſumebant, ſecundò deridet in eis, ꝙ Apoſtolos contemnebant, ibi *Puto enim, quod Deus, &c.* Circa primum duo facit. Primò irridet eos de præſumptione qua ſibi attribuebant, quod nõ habebãt. Secundò irridet eos de hoc, ꝙ ſibi ſingulariter attribuebant, quod ſingulariter nõ habebant, ibi *Sine nobis regnatis* Attribuebant autem ſibi abundantiam bonorũ, quorum quædã ſunt interiora: & quantum ad hoc dicit *Iam ſaturati eſtis* id eſt, vobis videtur, ꝙ ſaturati eſtis, id eſt, abundanter refecti ſpirituali dulcedine, de qua dicitur in Pſal. Satiabor dum manifeſtabitur gloria tua. Poterat autẽ eis ſecundũ veritatem dici, ꝙ iam ſaturati eſtis, non plenitudine, ſed faſtidio, ſecundum illud Prouer. 27. Anima ſaturata calcabit fauum. Quædam verò ſunt bona exteriora, & quantum ad hoc dicit. *Iam diuites facti eſtis* ſicut vobis videtur, ſcilicet, diuitijs ſpiritualibus, de quibus dicitur Eſa. 33. Diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia. Simile eſt, quod dicitur Apoc. 3. Dicis, quia diues ſum & locuples valde & nullius egeo. Sed contra hoc videtur illud quod ſuprà dixi in principio, dicẽs, Quia in omnibus diuites facti eſtis in illo in omni ſcientia, &c. Sed dicendũ

E eſt, quod ſupra dixit quantũ ab bonos, qui inter eos erant, hic autem dicit quantũ ad præſumptuoſos, qui ſuperbiebant de eo, quod non habebant. Poteſt & aliter diſtingui ſatietas & diuitiæ, vt ſaturitas referatur ad vſum gratiæ quo quis ſpiritualibus fruitur. Diuitiæ aũt ad ipſos habitus gratiarum. Secundò cùm dicit *Sine nobis regnatis* irridet eos, ꝙ ſibi ſingulariter attribuebant, quod non habebant. Vnde dicit, ſine nobis regnatis, id eſt ita vobis videtur, ꝙ regnum ad vos pertineat, nõ ad nos. Sic enim erãt decepti à pſeudo Apoſtolis, vt crederent ſe ſolos habere fidei veritatem, quæ in regno Dei cõſiſtit, Apoſtolum aũt & ſequaces eius errare. Contra quos dicitur Eſa. 5. Nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ? Et ne videatur Apoſtolus ex inuidia hoc dicere, ſubiũgit *Vtinam regnetis.* Optat enim vt verã fidem habeant, ſm illud Act. 26. Opto omnes, qui audiunt tales fieri qualis & ego ſum, exceptis vinculis his. Et vt eis exempla humilitatis præbeat, ſubiungit, *Vt & nos regnemus vobiſcum.* q.d. Si aliquam excellentiam habetis non

F dedignamur vos ſequi, ſicut vos dedignamini ſequi nos, contra illud quod dicitur Galat. 4. Quod bonũ eſt æmulamini in bono ſemper. Et eſt aduertendũ, ꝙ Apoſtolus hic quatuor ſpecies ſuperbiæ tangit, quarũ prima eſt, quando aliquis reputat ſe nõ habere à Deo, quod habet, quam tangit, dicens *Quid gloriaris quaſi non acceperis?* Et hoc etiã poteſt reduci ad ſecũdam ſpeciem qua aliquis exiſtimat proprijs meritis accepiſſe. Tertia ſpecies eſt, qua quis iactat ſe habere, quod non habet, & quantũ ad hoc dicit *Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis.* Quarta ſpecies, quãdo aliquis deſpectis cæteris ſingulariter vult videri, & ad hoc pertinet, quod dicit *Sine nobis regnatis.* Deinde cùm dicit *Puto quod Deus, &c.* Irridet eos de hoc, ꝙ Apoſtolos Chriſti contemnebant, & primò irriſoriè ponit contemptũ, ſecundò cauſam cõtemptus, ibi *Quia ſpectaculum facti ſumus.* Dicit ergo primo. Prius dixi, ꝙ ſine nobis regnatis, puto enim, id eſt, vos putare videmini, ꝙ Deus nos Apoſtolos oſtendit nouiſsimos, cùm tamen infrà. 12. dicatur, ꝙ Deus in eccleſia poſuit primum

G Apoſtolos. Sic enim impletur, quod dicit Matt. 20. Erunt primi nouiſsimi, & nouiſsimi primi. Et ponit exemplum. *Tanquam morti deſtinatos.* Illi enim, qui ſunt condemnati ad mortem, nouiſsimi habentur inter homines, vtpote quos indignũ ſit viuere, & tales Apoſtoli reputantur à mundanis hominibus, ſm illud Pſal. Aeſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Deinde cùm dicit *Quia ſpectaculum* aſsignat cauſam contemptus. Circa quod conſiderandum eſt, ꝙ quando aliqui ſunt condemnati ad mortem, conuocantur homines ad eorum occiſionem quaſi ad ſpectaculum, & hoc maximè fiebat circa eos, qui damnabãtur ad beſtias, quia Apoſtoli erant quaſi morti deſtinati, ſubiungit. *Quia ſpectaculum facti ſumus mundo,* quaſi totus mundus concurrat ad ſpectandum noſtram occiſionem, ſecundum illud Pſal. Poſuiſti nos opprobrium vicinis noſtris: exponit autem, quid nomine mundi, intelligat, cùm ſubdit *Et angelis & hominibus* ſcilicet bonis & malis. Concurrebãt enim ad eorũ ſpectaculũ boni angeli ad cõfortandũ: mali aũt ad

H impugnandum: boni homines ad cõpatiendum & exemplũ patientiæ ſumendũ, mali homines ad perſequendũ & irridendum. Deinde cùm dicit *Nos ſtulti, &c.* Irridet eos in ſpeciali, ꝙ Apoſtolos contemnebant. Et circa hoc duo facit. Primo ponit cõtemptum, ſecundo cauſam cõtemptus, ibi *Vſque in hanc horam, &c.* Circa primũ irridet eorũ cõtemptũ quantum ad hoc, ꝙ ſibi excelleotiam, apoſtolis defectum attribuebant: & primo quantum ad perfectionem intellectus, & quantum ad hoc dicit *Nos ſtulti ſumus propter Chriſtum,* id eſt ſtulti reputamur, quia crucem Chriſti prædicamus, ſuprà. 1. Verbum crucis percuntibus ſtultitia eſt, & etiam, quia propter Chriſtum opprobria & cõtentiones ſuſtinemus, ſecundũ illud Sap. 5. Nos inſenſati vitã illorũ æſtimabamus inſaniã. Item vt legitur Act. 26. Feſtus dixit Paulo. Inſanis Paule, multæ te literæ ad inſaniam adducunt. Vos ſecundum veſtram reputationẽ eſtis *Prudentes in Chriſto, quia* ſcilicet, nec crucẽ eius publicè confiteri audetis, nec perſecutionẽ pro eo ſuſtinetis Prouer. 26. Sapiẽtior ſibi videtur

piger

piger ſeptem viris loquentibus ſententias. Secundò quantum ad poteſtatem actionis cùm dicit *Nos infirmi reputamur* ſcilicet in exterioribus, propter afflictiones quas ſuſtinemus. 2. Cor. 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. *Vos autem* ſcilicet, ſm veſtram reputationē eſtis *Fortes* ſcilicet in rebus corporalibus, quia ſecurè viuitis ſine tribulatione Eſa. 5. Væ qui potentes eſtis ad bibendū vinū, & viri fortes ad miſcendā ebrietatem. *Vos nobiles* ſcilicet eſtis, ſm veſtram æſtimationē, id eſt honore digni, qui exterius cōtumelias non patimini Eſa. 19. Filius ſapientū ego filius regum antiquorū. *Nos autem ignobiles* ſumus, ſm veſtram & aliorū reputationē, quia cōtemptibiles habemur, ſuprà. 1. Quæ contemptibilia ſunt mundi & ignobilia elegit Deus. Et tamen ſm rei veritatē eſt econuerſo. Soli enim contemptibiles illi ſunt, qui Deum contemnunt, ſm illud. 1. Reg. 2. Qui aūt contemnunt me, erunt ignobiles. Deinde cùm dicit *Vſque in hanc horam, &c.* Aſsignat cauſam cōtemptus. Et primò ponit pro cauſa defectū bonorum temporaliū. Secundò mala, quę in eis intelligebantur, ibi *Maledicimur & benedicimus.* Tertiò concludit intentū, ibi *Tanquā purgamenta.* Circa primū duo facit. Primò ponit defectū quem patiebantur in rebus neceſſarijs. Vnde ad ea, quæ pertinent ad victum, dicit *Vſque in hanc horam,* id eſt cōtinuè à cōuerſione noſtra vſque in præſens tempus eſurimus & ſitimus. 2. Cor. 11. In fame & ſiti. Quantum verò ad veſtitum ſubdit *Et nudi ſumus,* id eſt propter veſtimētorū inopiam, quia etiā interdum expoliabantur Iob. 24. Nudos dimittunt homines veſtimenta tollentes, quibus nō eſt operimentū in frigore. Sed contra eſt, quod dicitur in Pſal. Non vidi iuſtū derelictū, nec ſemen eius quærens panem. Sed dicendum eſt, ꝙ ita patiebantur Apoſtoli, ꝙ non derelinquebantur, quia diuina prouidētia moderabatur in eis & abundantiā & inopiam quantum eis expediebat ad virtutis exercitiū. Vnde & Apoſtolus Philip. 3. Vbiq; & in omnibus inſtitutus ſum & ſaturari & eſurire & abundare & penuriā pati, omnia poſſum in eo, qui me cōfortat. Secundò ponit defectum eorū, quæ pertinēt ad bene eſſe humanę vitę, quorū, primū eſt reuerentia ab hominibus exhibita, contra quod dicit *Et colaphis cædimur* quod quidē fit magis ad opprobriū ꝗ ad pœnā. Vnde de Chriſto, legimus Matt. 26. Quòd expuerunt in faciē ſuā & colaphis eum ceciderunt. Secundò requiritē quies in loco, cōtra quod dicitur *Et inſtabiles ſumus.* Tum quia expellebātur à perſecutoribus de loco in locū, ſecundū illud Matt. 10. Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Tum etiā, quia pro executione ſui officij diſcurrebant vbiq;, ſm illud Ioan. 15. Poſui vos vt eatis. Tertiò requiritur miniſtrantiū auxiliū, cōtra quod dicitur *Et laboramus operantes manibus noſtris.* Tum quia aliquando nullus dabat eis vnde poſſent ſuſtentari, Tum etiā, quia labore manuū ſuarū victum acquirebant, vel ad vitandū fidelium grauamen, vel ad repellendū pſeudo Apoſtolos, qui propter quæſtū prædicabant, vt habetur. 2. Cor. 12. Tum etiam, vt darent ocioſis laborandi exemplū, vt habetur. 2. Theſſa. 3. Vnde dicit Paulus Act. 20. Ad ea, quę mihi opus erant & his qui mecum ſunt miniſtrauerunt manus iſtæ.

Deinde cùm dicit *Maledicimur, &c.* Ponit mala, quę Apoſtoli patiebantur. Et primò in verbis cùm dicit *Maledicimur* id eſt, mala de nobis dicunt homines, vel ad detrahendum vel ad cōtumelias inferendum, vel etiā mala imprecando Hier. 15. Omnes maledicunt mihi. *Et benedicimus* id eſt, reddimus bonum pro malo, ſm illud. 1. Pet. 3. Non reddentes maledictum pro maledicto, ſed econuerſo benedicentes. Secūdò in factis, & quantū ad hoc dicit *Perſecutionem patimur* Non ſolùm quantū ad hoc, ꝙ fugamur de loco ad locum, quod propriè perſecutio dicitur, ſed quātū ad hoc, ꝙ multipliciter tribulamur, ſm illud Pſal. Multi qui perſequuntur & tribulāt me, *Et ſuſtinemus in Chriſto* ſcilicet, omnia patienter Eccle. 1. Vſq; ad tempus ſuſtinebit patiens. Tertiò tangit cauſam vtriuſq; cùm dicit *Blaſphemamur* id eſt, blaſphemiæ imponuntur nobis, dum dicimur Magi, vel malefici & reputamur Dei inimici, ſm illud Ioā. 16. Venit hora, vt omnis, qui interficit vos arbitretur obſequiū ſe præſtare Deo. Et Rom. 3. Sicut blaſphemamur, vt aiunt quidā dicere, faciamus mala, vt veniant bona, tamen *Obſecramus* Deum pro his, qui nos perſequuntur & blaſphemant, ſm illud Matt. 5. Orate pro perſequentibus & calumniantibus vos. Deinde cùm dicit *Tanquā purgamenta, &c.* Concludit ex omnibus præmiſsis eorū contemptū, dicens, Et propter omnia prędicta facti ſumus *Tanquā purgamenta huius mundi,* id eſt reputati ſumus & à Iudæis & à Gētilibus, vt per nos mundus inquinetur: & propter noſtrā occiſionē mundus purgetur, & tanquā ſimus peripſema omniū. Dicitur peripſema, quodcunq; purgamentum, putà vel pomi vel ferri vel cuiuſcunq; alterius rei. Et hoc *Vſque adhuc,* quia ſcilicet cōtinuè hoc patimur. Sed quandoq; deficiet ſecundum illud Sapien. 5. Vbi ex ore impiorum dicitur, Hi ſunt quos aliquādo habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Et poſtea ſubdit, Quomodo ergo computati ſunt inter filios Dei.

LECTIO TERTIA.

Monitione corripit, ac humili verbo, ad ſui exemplum hortatur, demumq; minatur flagella.

Non vt confundā vos hæc ſcribo, ſed vt filios meos chariſsimos moneo. Nam ſi decem milia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres. Nam in Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti. Ideo miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus chariſsimus & fidelis in domino, qui vos cōmonefaciet vias meas, quæ ſunt in Chriſto Ieſu, ſicut vbiq; in omni eccleſia doceo. Tanquā non venturus ſim ad vos, ſic inflati ſunt quidā. Veniam ad vos citò, ſi dominus voluerit, & cognoſcā nō ſermonē eorū, qui inflati ſunt, ſed virtutem. Non enim in ſermone eſt regnū Dei, ſed in virtute. Quid vultis? In virga veniā ad vos, an in charitate & in ſpiritu manſuetudinis?

Poſtquā Apoſtolus reprehendit Corinthios de hoc, ꝙ Apoſtolos temerè iudicabant & præſumptuoſè contemnebant, hîc inſtat ad eorum correctionē, & primò admonitionis verbo. Secundo exēplo, ibi *Rogo ergo vos fratres, &c.* Tertio correctionis flagello, ibi *Tanquā non venturus ſim, &c.* Circa primum tria facit. Primo ponit admonitionis modum, dicens, *Hæc* ſcilicet, quæ in ſerie epiſtolæ hucuſq; vobis dixi, *Scribo, non vt confundam vos* ſcilicet mala confuſione, quæ in deſperationem mittit, quamuis velim vos confundi confuſione, quæ peccatū vitat, ſecundū illud Eccl. 4. Eſt confuſio adducens peccatum, & eſt cōfuſio adducens gratiam & gloriam. *Sed* prædicta moneo vos *vt filios.* Eccle. 7. Filij tibi ſunt, erudi illos & cura illos à pueritia eorum. Secundo oſtendit debitum admonendi modum, dicens, *Nam ſi decem milia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres.* Vbi conſiderandum eſt, ꝙ pater eſt, qui primo generat: pædagogus autem eſt, qui iam natum nutrit & erudit Galat. 3. Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto. Dicit ergo Apoſtolus ſe patrem eorum in Chriſto, quia eis primo euangelium prædicauit. Vnde aſsignans rationem eius, quod dixerat, ſubdit, *Nam in Chriſto Ieſu per euangelium vos genui.* Eſt autem generatio proceſſus ad vitam, homo autem viuit in Chriſto per fidem Galat. 2. Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. Fides autem, vt dicitur Roma. 1. eſt ex auditu, auditus autem per verbum. Vnde verbum Dei eſt ſemen, quo Apoſtolus eos genuit in Chriſto. Vnde Iacob. 1. Voluntariè nos genuit verbo veritatis. Alios autē dicit pædagogos, quia poſtquā fidem receperant, eos adiuuarunt: vt intelligatur eſſe eadem cōparatio quantū ad prędicationē euangelij pædagogi ad patrē, quę ſuprà. 3. poſita eſt, rigatoris ad plantatorē, & ſuperędificatoris ad fundatorē. Deinde cùm dicit *Rogo ergo vos fratres* inſtat ad corrigendum eos ſuo exemplo. Et primò hortatur eos ad imitandū ſuum exemplū, dicens, Ergo ex quo

Verbū Dei eſt ſemē ad generandū Chriſto homines.

eſtis filij, cùm bonorũ filiorũ ſit imitari patres, *Rogo vos imitatores mei eſtote* ſcilicet, vt nõ temerè iudicetis, ſicut nec ego, quia neq; meipſum iudicare præſumo, & de vobis humilia ſentiatis, & de alijs maiora. Vnde nõ ſine cauſa tali modo loquendi vſus eſt. Nos infirmi. Vos fortes. 2. Theſ. 3. Vt formam noſmetipſos daremus vobis ad imitandũ. Aduertendum eſt aũt, q eoſdẽ quos ſuprà filios nominauit, nunc nominat fratres. Dixerat autẽ ſuos filios in Chriſto, quia eos nõ ſibi, ſed Chriſto genuerat, & quia ipſe genitus erat à Chriſto, ex conſequenti eos habebat, vt fratres & filios. Intantum ergo debebãt eum imitari, [tanquam p]atrem inquantũ & ipſe Chriſtum imitabatur, qui eſt om[nium] principalis pater. Et per hoc ſubtrahitur ſubditis occaſio de adhærendo malis exemplis prælatorũ. Vnde in hoc ſubditi ſolũ prælatos imitari debent, in quo ipſi Chriſtũ imitantur: qui eſt infallibilis regula veritatis. Vnde ſeipſum Apoſtolis in exẽplum poſuit Ioan. 13. Exemplũ [dedi] vobis, vt quemadmodum ego feci, &c. Quod quidem [e]xemplũ Paulus ſequebatur, ſm illud Iob. 23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus, viam eius cuſtodiui & nõ declinaui ab ea. Secundò remouet excuſationẽ ignorantię, dicens *Ideo miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus chariſſimus & fidelis in domino* ſm illud Philip. 2. de Timotheo loquens, Neminem habeo, ita vnanimẽ, qui ſincera affectione pro vobis ſolicitus ſit. *Qui vos commonefaciat vias meas*, id eſt qui vos doceat meos proceſſus, id eſt omnia opera & moneat vos ad ea ſequendũ, ſm illud Hier. 6. Interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona & ambulate in ea. *Quæ* quidem viæ *ſunt in Chriſto*, & ideo nõ debetis dedignari eas ſequi, ſm illud Pſal. Vias tuas domine demõſtra mihi. Et nõ videatur vobis hoc oneroſum, quia hoc cõmuniter omnibus impono. Vnde ſubdit, *Sicut vbique in eccleſia doceo.* Coll. 1. Audiſtis veritatis euangelium, quod peruenit ad vos, ſicut & in vniuerſo mũdo. Vel hoc, quod dicit, *Vias meas*, referendum eſt ad opera. Quòd verò dicit, Sicut & vbiq;, ad documenta. Ad hoc enim miſſus erat Timotheus, vt induceret eos ad imitanda opera & tenenda Apoſtoli documenta. Deinde cùm dicit *Tanquã non venturus ſim ad vos* cõminatur eis correctionis flagellum. Et primò oſtẽdit eos eſſe dignos correctionis flagello, dicens *Tanquã non venturus ſim ad vos inflati ſunt quidam* ſcilicet veſtrum, qua[ſi] non timentes per me de ſua ſuperbia conuinci, & tamen digni ſunt flagellis: nã [h]umiles ſolis verbis corriguntur, ſuperbi flagellis indige[nt] ſm illud Iob. 4[0]. Reſpice cunctos ſuperbos & cõfunde eos. Secundò prænunciat eis ſuũ aduentum, quo veniet ad iudicandũ, vbi primò prænunciat aduentũ, dicens *Veniam autem cito ad vos.* Et quia dicitur Prouer. 16. Cor hominis diſponit viam ſuã, ſed domini eſt dirigere greſſus eius. Ideo ſubdit *Si dominus voluerit* Iaco. 4. Si dominus voluerit & ſi vixerimus, faciemus hoc aut illud. Secundò prænunciat eis ſuã iudiciariam cognitionẽ, cùm dicit *Et cognoſcam*, ſcilicet ordine iudiciario, ſecundũ illud Iob. 29. Cauſa[m], quam neſciebam, diligentiſſimè inueſtigabam *Non ſe[rm]onem eorum, qui inflati ſunt*, ſed virtutem, quaſi dicat, Nõ p[r]opter hæc ex mea examinatione approbabuntur, qui abundant in verbis, ſed ſi abundarent in virtute: quia vt dicitur Prouer. 14. Vbi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas. Tertiò rationem aſſignat, dicens *Non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute*, id eſt nõ ideo aliqui pertinent ad regnum Dei, qui abundant in ſermone, ſecundum illud Matt. 7. Non omnis, qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem patris mei. Vltimo cõminatur eis correctionem, reſeruans tamen correctionẽ arbitrio eorum, dicens *Quid vultis, in virga* ſcilicet diſciplinæ *Veniam ad vos* ſcilicet caſtigandos: *An in charitate*, id eſt oſtenſione amoris? *Et in ſpiritu manſuetudinis*, vt ſcilicet nihil durius vobiſcum agam, hoc enim pendet ex vobis. Nam ſi vos in via ſtultitiæ permanetis, oportet me ad vos cum virga venire, ſm illud Prouer. 22. Stultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam. Si verò vos correxeritis, oſtendam vobis charitatem & manſuetudinem Galat. vlt. Vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis: hoc autẽ non

E dicit, quin ſi in virga veniens, non cum charitate venirem, cùm ſcriptum ſit Prouer. 13. Qui parcit virgæ, odit filium ſuum: qui autem diligit illum, inſtanter erudit: ſed quia ille qui caſtigatur virga, non ſentit interdum dulcedinem charitatis, ſicut illi quos blandè conſolatur.

CAPIT. V. LEC. I.

Fornicationem accuſat, fornicarium excõmunicat in interitum carnis, animæ tamen ſalutis non obliuiſcitur.

OMnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris ſui aliquis habeat. Et vos inflati eſtis & non magis luctum habuiſtis, vt tollatur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit. Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, iam iudicaui, vt præſens eum, qui ſic operatus eſt, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti congregatis vobis & meo ſpiritu cum
F *virtute domini Ieſu, tradere huiuſmodi hominem ſathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini noſtri Ieſu Chriſti.*

Poſtquã Apoſtolus proſequutus eſt ea, quæ pertinent ad baptiſmi ſacramentũ, hic incipit proſequi ea, quæ pertinent ad matrimoniũ. Et primò arguit peccatum contrarium matrimonio, ſcilicet fornicationem. Secundò agit de ipſo matrimonio, ca. 8. ibi, *De quibus autem ſcripſiſtis, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit culpam. Secundò redarguit eam, ibi *Non eſt bona glo. &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit culpã cuiuſdã fornicarij. Secundò culpã aliorum, qui peccatũ fornicarij tolerabant, ibi *Et vos inflati eſtis, &c.* Circa primũ, primo ponit tria, quæ pertinent ad culpæ grauitatem. Primo nanq; oſtendit peccatũ eſſe notorium, dicens, Nõ ſine cauſa quæſiui, an velitis, q in virga veniã ad vos. Eſt n. in vobis aliquid dignũ virga diſciplinæ. *Quia fornicatio auditur inter vos omnino* ſecundũ publicã for-
G mam, cõtra quod dicitur Eph. 5. Fornicatio aũt nec nominetur in vobis Eſa. 3. Peccatũ ſuũ quaſi Sodoma prædicauerunt, nec abſcõderunt. Secundo aggrauat peccatum ex comparatione, cùm dicit, *Et talis fornicatio qualis inter gentes nec licita reputatur vel inuenitur.* Apud gentiles enim ſimplex fornicatio nõ reputabatur peccatũ. Vnde Apoſtoli Act. 15. Ad hunc errorẽ excludendũ gentibus ad fidem cõuerſis impoſuerant, q abſtineãt ſe à fornicatione. Erat tñ quædam fornicationis ſpecies, quę & apud gentiles illicita habebatur. Et ideo dicit, *Ita vt vxorem patris aliquis habeat* ſicut dicitur Gen. 9. Effuſus es ſicut aqua, nõ creſcas, quia aſcẽdiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratũ eius. Hoc aũt erat horribile, etiã apud gẽtiles, vtpote cõtrariũ naturali rationi exiſtens. Per naturalem enim reuerentiã filij ad parentes ſm omnẽ ſtatum & legẽ, pater & mater à matrimonio excluditur, vt ſic etiã poſſit intelligi, quod habetur Gen. 2. Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ ſcilicet in contractu matrimonij, & adhærebit vxori ſuæ. Sicut aũt ibi ſub-
H ditur, Vir & mulier erunt duo in carne vna. Et ideo vxor patris repellit à matrimonio: ſicut perſona patris vel matris, ſm illud Leuit. 18. Turpitudinẽ vxoris patris tui ne diſcooperias, turpitudo enim patris tui eſt. Deinde cùm dicit *Vos inflati eſtis.* Ponit culpã eorum, qui hoc peccatũ tolerabant. Et primo reprehendit eorũ tolerantiã. Secundo ſupplet, quod illi negligebãt, ibi *Ego quidem, &c.* Circa primum notat in eis tria vitia. Primo ſuperbiam cùm dicit, *Et vos inflati eſtis* ſcilicet vento ſuperbiæ reputantes vos innocentes ex cõparatione peccatoris, ſicut Luc. 18. Phariſæus dicebat, Non ſum ſicut cæteri hominũ, velut etiam hic publicanus Sap. 4. Dirumpam illos inflatos ſine voce. Secundo tangit eorum iniuſtitiã, cum dicit, *Et non magis luctum habuiſtis* ſcilicet patiendo cauſam peccatoris, ſicut Hier. 9. dicitur, Quis dabit capiti meo aquã & oculis meis fontẽ lachrymarũ, vt plorem die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Vera[m en]im iuſtitia, vt dicit Gregor. cõpaſſionẽ habet nõ dedignationem. Tertiò tangit eorum iudicij negligentiam,

tiam, *vt tollatur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit.* Talis enim compaſsio viri iuſti ad peccatorem vulnerat & liberat, ſecundum illud Prouer. 23. Tu virga percutis eum & animā eius de inferno liberabis. Per hoc etiam alij corriguntur, ſecundum illud Prouer. 19. Peſtilente flagellato, ſtultus ſapientior erit. Vnde Eccle. 8. Quia nō profertur cito contra malos ſententia, abſq; vllo timore filij hominū perpetrant mala. Debet aūt ad correctionem aliorum interdum peccator ſeparari, vbi de contagione timetur: ſecundum illud Prouer. 22. Eijce deriſorē & exibit cum eo iurgium, ceſſabuntq; cauſæ & cōtumeliæ. Deinde cùm dicit, *Ego quidem abſens corpore, &c.* Supplet eorum negligentiam, ſententiam proferens contra peccatorem. Et circa hoc tria facit. Primò ponit authoritatē iudicantis. Secundò modum iudicandi, ibi *Congregatis vobis, &c.* Tertiò ſententiam iudicis, ibi *Tradere huiuſmodi, &c.* Circa primū duo facit. Primò ponit authoritatem miniſtri ſcilicet ſuiipſius: videbatur autem contra iudiciarium ordinem, vt condemnaret abſentem, ſm illud Act. 25. Non eſt conſuetudo Romanis condemnare aliquem priuſquā is, qui accuſatur, præſentes habeat accuſatores, ſed hoc Apoſtolus excuſat, dicens, *Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu,* id eſt affectu & ſollicitudine mentis, ſm illud Col. 2. Et ſi corpore abſens ſum, ſed ſpiritu vobiſcum ſum, gaudens & videns ordinem veſtrum. Vel *Præſens ſpiritu,* quia per ſpiritum cognoſcebat ea, quæ apud ipſos agebantur ac ſi præſens eſſet, ſicut & Eliſæus dixit. 4. Reg. 5. Nonne cor meum in præſenti erat, quando reuerſus eſt homo de curru ſuo. Et quia ſum ſpiritu præſens, iam iudicaui, id eſt ſententiam cōdemnationis ordinaui in eum, qui ſic operatus eſt. Secūdò ponit authoritatem principalis domini dicens. *In nomine domini noſtri Ieſu Chriſti,* id eſt vice & authoritate ſeu cum virtute & inuocatione nominis eius, ſm illud Col. 3. Omne quodcunq; facitis in verbo aut opere, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, facite. Deinde cùm dicit *Congregatis vobis in vnum.* Oſtendit modum iudicandi, vbi tria tangit. Primo fidelium congregationē cum dicit congregatis vobis. Ea enim, quę grauia ſunt multorū cōcordi deliberatione puniēda ſunt. Vnde & antiquitus iudices ſedebant in portis vbi populus congregabatur, ſm illud Deut. 16. Iudices cōſtitues in omnibus portis tuis. Vnde dicitur in Pſal. In conſilio iuſtorū & congregatione magna opera domini. & Matt. 18. Vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio. Secundò adhibet ſuū aſſenſum, cùm dicit *Et meo ſpiritu,* id eſt mea voluntate & authoritate, ſm illud quod dixerat, præſens autem ſpiritu. Tertiò adhibet authoritatē principalis domini ſcilicet Chriſti, dicens *Cum virtute domini noſtri Ieſu Chriſti.* Ex qua iudicium eccleſiæ habet robur firmitatis, ſecundum illud Matt. 18. Quodcunq; ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis. Deinde cùm dicit *Tradere huiuſmodi, &c.* ponit condemnationis ſententiā, circa quam tria ponit. Primò pœnā, cùm dicit *Tradere huiuſmodi ſathanæ* ſupple iudicaui. Quod poteſt dupliciter intelligi. Primò φ ſicut dicitur Matt. 10. Dominus dicit Apoſtolis poteſtatem ſpirituum immundorū, vt eijcerent eos, & per eandē poteſtatem poterant imperare ſpiritibus immundis, vt vexarent corporaliter, quos hac pœna iudicabant dignos. Mandauit ergo Apoſtolus Corinthijs in eius authoritate tradere prædictum fornicarium ſathanæ corporaliter vexandum. Vnde ponit ſecundò huius ſentētiæ effectū cùm dicit, *in interitum carnis,* id eſt ad vexationē carnis & afflictionem, in qua peccauit, ſecundum illud Sap. 11. Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. Tertiò ponit fructum cùm dicit, *Vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini noſtri Ieſu Chriſti,* id eſt vt ſalutem cōſequatur in die mortis, vel in die iudicij, ſicut ſuprà tertio expoſitum eſt & ſic impletur, quod ibi ſubditur. Ipſe aūt ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem, pœnæ ſcilicet temporalis. Non enim Apoſtolus ſathanæ tradidit peccatorē, vt eius poteſtati perpetuò ſubiaceret, ſed vt carnis vexatione ad pœnitentiā conuertatur, ſm illud Eſa. 28. Sola vexatio intellectū dat auditui. Eſt autē hæc ſententia Apoſtoli, quam dominus ſeruauit Iob. 2. vbi ſathanæ di-

A xit, Ecce in manu tua eſt ſcilicet caro eius. Veruntamē animā illius ſerua ſcilicet illęſam. Alio modo intelligi poteſt, quod dicitur tradere huiuſmodi ſathanæ ſcilicet per excōmunicationis ſententiā, per quam aliquis ſeparatur à communione fidelū, & à participatione ſacramentorū, & priuatur eccleſiæ ſuffragijs quibus homo munitur contra impugnationem ſathanæ, propter quod de eccleſia dicitur Cant. 6. Terribilis vt caſtrorū acies ordinata ſcilicet dæmonibus. Quod aūt ſubditur, *in interitu carnis,* intelligitur, vt ſcilicet ab eccleſia ſeparatus & tentationibus ſathanæ expoſitus liberius ruat in peccatum, ſm illud Apoc. vlt. Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. Vocat autē peccata mortalia carnis interitum, quia vt dicitur Galat. vlt. Qui ſeminat in carne, de carne & metet corruptionē. Subdit autem. *Vt ſpiritus ſaluus ſit,* vt ſcilicet peccatorū turpitudinē cognoſcens cōfundatur & pœniteat, & ſic ſanetur, ſecundū illud Hier. 31. Cōfuſus ſum & erubui, qm̄ ſuſtinui opprobrium adoleſcētię meę. Poteſt etiā intelligi, vt ſpiritus eius ſcilicet
B eccleſię, id eſt ſpiritus ſanctus eccleſię ſaluus ſit fidelibus in diē iudicij, ne. ſ. perdant eum per cōtagiū peccatoris: quia vt dicit̃ Sap. 1. Spiritus ſctūs diſciplinæ effugiet fictū, &c.

LECTIO SECVNDA.

Eorum, qui fornicatoris culpam diſsimulabant peccatum, redarguit, eumq; ab ſeſe abijciendum dicit.

NOn eſt bona gloriatio veſtra. Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azimi. Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azimis ſinceritatis & veritatis.

Suprà Apoſtolus memorauit duplicem culpam ſcilicet Corinthij fornicatoris, & aliorum qui eius peccatum tole-
C rabant, hic vtranq; culpam redarguit. Primò culpam tolerantium eius peccatū. Secundò culpam fornicatoris, ibi *Corpus autem non fornicationi, &c.* Circa primū duo facit. Primò redarguit in Corinthijs negligentiā iudicij. Secundò redarguit in eis quædā alia vitia circa iudiciū. 6. ca. *Audet aliquis, &c.* Circa primū duo facit. Primò redarguit eos, qui fornicatorē à ſe nō ſeparauerūt. Secundò reprobat falſum intellectū quem ex verbis ſuis cōceperant, ibi *Scripſi vobis in epiſtola, &c.* Circa primum duo facit. Primò reprehendit, quod fecerāt. Secundo oſtēdit quid faciendū ſit, ibi *Expurgate vetus fermentum, &c.* Circa primū duo facit. Primo reprehendit culpā præteritam quantū ad ſuā radicem: dixerat enim ſuprà, φ ex inflatione ſequit̃ in eis incompaſsio & ex incōpaſsione correctionis negligentia. Arguit ergo primo Corinthiorū elationē, dicens, *Non eſt bona gloriatio veſtra* qua ſcilicet defectibus aliorū gloriamini quaſi vos ſitis innocētes. Debet. n. vnuſquiſq; in dño gloriari de bonis ſibi diuinitus datis, non de alijs, ſm illud Gal. 6. Opus autem ſuum
D vnuſquiſq; probet, & ſic in ſemetipſo gloriā habebit & nō in alio. Præcipuè autem malū eſt de malis aliorū gloriari. Dicitur. n. in Pſal. Quid gloriaris in malitia? Secundo aſſignat rationē eius, quod dixerat, dicēs *An neſcitis, quod modicum fermentum totam maſſam corrumpit?* quaſi dicat, hoc ignorare nō poteſtis. Eſt aūt ſciendū, φ In fermento duo poſſunt conſiderari. Primo ſapor quē tribuit pani, & ſm hoc per fermētum ſignificatur ſapientia Dei, per quā omnia, quę ſunt hominis ſapida redduntur, & ſm hoc dicitur Matt. 13. Simile eſt regnum cœlorū fermento, quod acceptū mulier abſcōdit in farinæ ſatis tribus donec fermentatū eſt totū. Secundo in fermēto poteſt cōſiderari corruptio, & ſecundū hoc per fermentū poteſt intelligi vno modo peccatū, quia ſcilicet per vnū hominis peccatū omnia opera eius corrupta reddūtur, puta per peccatū ſimulationis, quod cōparatur fermēto Luc. 12. Attendite à fermēto Phariſeorū, quod eſt hypocriſis. Alio modo per fermentū poteſt intelligi homo peccator, & ad hoc inducitur hæc ſimilitudo. Sicut enim

Fermētum quādoq; ſignificat ſapientiā diuinā; quandoq; peccatum aliquā do peccatorem.

per modicum fermentum tota maſſa paſtæ corrumpitur, ita per vnum peccatorem tota ſocietas inquinatur. Vnde Eccl.11. Ab vna ſcintulla augeť ignis, & ab vno doloſo augetur ſanguis. Et hoc quidē contingit dum per peccatum vnius, alij prouocātur aliqualiter ad peccandū. Vel etiam dum peccanti cōſentiunt, ſaltem nō corrigendo dum poſſunt corrigere, ſm illud Rom.1. Digni ſunt morte non ſolū, qui faciunt ea, ſed etiā, qui cōſentiunt facientibus. Et ideo Corinthijs non erat glorіandum de peccato vnius, ſed magis cauendum ne peccato vnius omnes inquinarentur ex eius cōſortio, ſm illud Cant.2. Sicut lilium in ter ſpinas, ſic amica mea inter filias, vbi dicit Gloſa, Non fuit bonus, qui malos tolerare non potuit. Deinde cùm dicit, *Expurgate vetus fermentum.* Oſtendit, quid de cætero ſit faciendum. Et primò ponit documentū. Secundò rationem aſſignat, ibi *Paſcha noſtrum, &c.* Dicit ergo primò, quia *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit,* ideo *Expurgate vetus fermentum,* id eſt expurgate vos abijciendo à vobis vetus fermentum, id eſt fornicarium, qui peccando redijt in vetuſtatē corruptionis antiquæ, ſm illud Baruch.3. inueteraſti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis. Quod quidē dicit, quia per ſeparationem vnius peccatoris tota ſocietas expurgatur. Vnde & egreſſo Iuda Dominus dixit Ioan.13. Nunc clarificatus eſt filius hominis. Poteſt etiā per vetus fermentum intelligi antiquus error, ſm illud Eſa.26. Vetus error abijt. Vel etiam corruptio originalis peccati, ſm illud Roma.6. Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt. Vel etiā quodcūq; peccatum actuale, ſecundum illud Col.3. Expoliantes vos veterem hominē cum actibus ſuis: horum enim admonitione homo expurgatur. Ponit autē conſequenter purgationis effectum, dicens, *Vt ſitis noua conſperſio.* Dicitur autē conſperſio cōmixtio aquæ & farinæ nouæ antequā admiſceatur fermentū. Remoto ergo fermēto à fidelibus, id eſt peccatore, vel peccato, remanēt ſicut noua cōſperſio, id eſt in puritate ſuæ nouitatis, ſm illud Pſal. Renouabitur, vt aquilæ iuuentus tua. Epheſ.4. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Deinde ponit modum debitum expurgationis cùm dicit, *ſicut eſtis azimi,* id eſt ſine fermento peccati. Dicitur enim ab a, quod eſt ſine & zima, quod eſt fermentū. Vnde dominus Matt.16. dixit diſcipulis. Cauete à fermento Phariſæorum & Saduceorum. Deinde cùm dicit, *Etenim paſcha noſtrum.* Aſſignat rationem eius, quod dixerat, ſcilicet, quare fideles debent eſſe azimi, quæ quidem ratio ſumitur ex myſterio paſſionis Chriſti. Vnde primò proponit ipſum myſterium, ſecundò concludit propoſitū, ibi *Itaque epulemur, &c.* Circa primum cōſiderandū eſt, q inter cætera ſacramenta legalia celeberrimū erat agnus paſchalis, qui vt præcipitur Exod.12. Immolabatur ab vniuerſa multitudine filiorū Iſrael, in memoriā illius beneficij, quo angelus percutiens primogenita Aegypti pertranſiuit domos Iudæorum, quorum fores linitę eſſent ſanguine agni. Vnde nomen paſchæ, ſumitur ſecundū, quod ibi dicitur. Eſt enim phaſe, id eſt tranſitus domini, & vltimo virtute huius beneficij tranſiuit populus mare rubrum, vt dicitur Exod.14. Ille enim agnus figura fuit Chriſti innocentis, de quo dicitur Ioan.1. Ecce agnus Dei. Sicut ergo ille agnus figuralis immolabatur à filijs Iſrael, vt populus Dei liberaretur an angelo percutiēte, & vt tranſirēt mare rubrum liberati de ſeruitute Aegypti: ita Chriſtus eſt occiſus à filijs Iſrael, per cuius ſanguinē populus Dei liberatur à diaboli impugnatione & ſeruitute peccati per baptiſmū quaſi per mare rubrum. Ille autem agnus figuralis paſcha Iudæorum dicebatur, quia in ſignū tranſitus immolabatur. Vnde dicitur Mat. Vbi vis paremus tibi comedere paſcha, id eſt agnum paſchalem. Dicit ergo Apoſtolus. Ideo debetis eſſe azimi, etenim, id eſt quia, ſicut figurale paſcha veteris populi eſt agnus immolatus, ita paſcha noſtrum, id eſt noui populi, eſt Chriſtus immolatus, cuius etiam immolationi conuenit nomen paſchæ, tum ſignificatione linguæ Hebrȩæ, quod ſignificat tranſitū. Exod.12. Eſt enim phaſe, id eſt tranſitus, tum ſignificatione linguæ Græcæ prout nomē paſchæ ſignificat paſſionē. Chriſtus. n. per paſſionē

B qua fuit immolatus tranſiuit ex hoc mundo ad patrem, vt dicitur Ioan.13. Deinde cùm dicit, *Itaque epulemur.* Concludit propoſitū. Ad cuius euidentiam conſiderandū eſt, q ſicut legitur Exod.12. Agnus paſchalis poſt immolationem manducabatur cū azimis panibus. Sicut ergo agnus figuralis fuit figura noſtri paſchæ immolati, ita figuralis obſeruantia paſchalis debet conformari obſeruantiæ noui paſchæ, ergo quia Chriſtus immolatus eſt paſcha noſtrū. Itaq; epulemur. ſ. manducantes Chriſtum, non ſolū ſacramentaliter, ſm illud Ioan.6. Niſi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius ſanguinē, non habebitis vitā in vobis. Sed ſpiritualiter fruendo ſapientia eius, ſm illud Eccle.24. Qui edunt me adhuc eſurient, & qui bibunt me adhuc ſitient: & ſic cum gaudio ſpirituali, ſm illud Pſal. In voce exultationis & cōfeſsionis, ſonus epulātis. Deinde determinat modum epulandi ſm cōformitatem veritatis ad figurā, dicens, *Non in fermento veteri, nec in fermento malitiæ & nequitiæ* mandabatur enim Exod.12. Quòd omne fermen-
F tum nō inueniretur in domibus manducantiū agnum paſchalem. Fermentū aūt habet & vetuſtatē & corruptionē. Vnde per remotionē fermenti. Primò quidē poteſt intelligi amotio obſeruantiæ præceptorū veteris legis, quæ per paſsionem Chriſti eſt mortificata, ſecundū illud Leuit.26. Vetera, nouis ſuperuenientibus, proijcietis. Secundò per remotionem fermenti poteſt intelligi remotio corruptionis peccati, ſicut ſuprà dictum eſt, q modicū fermentum totā corrumpit maſſam, & quantū ad hoc ſubdit. Neq; in fermento malitiæ & nequitiæ, vt malitia referatur ad peruerſitatem operis, ſm illud Iac.1. Abijcientes omnem immunditiam & abundantiā malitiæ. Per nequitiā verò intelligitur fraudulenta machinatio. Prouer.26. Quādo ſumpſerit vocem ſuam, nō credideris ei, qm̄ ſeptem nequitiæ ſunt in corde eius. Vel ſecundum Gloſam, cùm dicit, *Non in fermento veteri* remouet vetuſtatē peccati in cōmuni. Quod autem ſubdit, *Neque in fermento malitiæ & nequitiæ* explicat peccatum per partes: vt malitia dicatur peccatum, quod cō-
G mittitur in ſeipſum, nequitia peccatū, quod cōmittitur in alium. Excluſo ergo modo indebito epulandi determinat modū cōuenientē, ſubdens, *ſed in azimis ſinceritatis & veritatis,* id eſt ſinceritate & veritate, quæ ſignificantur per azima. Ponitur aūt ſinceritas cōtra corruptionē peccati, quod ſignificauit cùm dicit. Non in fermēto malitiæ & nequitię. Nam ſincerum dicitur, quod eſt ſine corruptione. Vnde. 2. Cor.2. dicitur, Non ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei, ſed ex ſinceritate in Chriſto loquimur. Veritas vero ponitur contra figuras veteris legis, ſicut Ioan.1. dicitur, Veritas & gratia per Ieſum Chriſtū facta eſt, quia ſcilicet, verū paſcha cum veritate & nō cum figuris celebrare debemus. Vnde ſm Gloſam, per ſinceritatem intelligitur innocentia à vitijs ſeu nouitas vitæ: per veritatem aūt iuſtitia bonorū operum vel rectitudo, quæ fraudem excludit.

LECTIO TERTIA.

Declarat cuiuſdam epiſtolæ verbum, à Corinthijs non ſane acceptum, docetq; eos, quibus non liceat cōmiſceri.

H *Scripſi vobis in epiſtola, ne cōmiſceamini fornicarijs. Non vtiq; fornicarijs huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis ſeruientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiſſe. Nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri. Si is, qui frater nominatur inter vos, eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum huiuſmodi: nec cibum ſumere. Quid enim mihi de his, qui foris ſunt iudicare? Nonne de his, qui intus ſunt vos iudicatis? Nam eos, qui foris ſunt Deus iudicabit. Auferte malum ex vobiſipſis.*

Induxerat ſuprà Apoſtolus Corinthios ad hoc, q à ſeipſis peccatorem ſepararent, quod quidem prætermiſerat propter falſum intellectum cuiuſdam verbi, quod continebatur in epiſtola quadam, quam eis prius miſerat. Et ideo

prauum

prauum ſenſum, quem ex verbis conceperant, nunc excludit. Vnde circa hoc tria facit. Primò reſumit verbũ prioris epiſtolæ. Secundò excludit falſum intellectum, ibi *Non vtique fornicarijs.* Tertiò exponit verum intellectũ, ibi *Nunc autem ſcripſi vobis.* Dicit ergo primò, dixi *Vobis in epiſtola* quadam alia, quæ in canone nõ habetur, *Ne commiſceamini fornicarijs,* id eſt, nõ habeatis cum eis ſocietatem, vel cõmunionem, ſm illud Prouer.1. Fili mi, ne ambules cum eis, prohibe pedem tuum à ſemitis eorum. Eccle.9. Non des fornicarijs animã tuam in vllo. Deinde cùm dicit, *Non vtique fornicarijs.* Excludit falſum intellectum prædicti verbi. Et primò proponit, quod intendit. Secundò concludit propoſitum, ibi *Alioquin debueratis, &c.* Circa primum conſiderandum eſt, q̀ in prædicto verbo Apoſtoli, dupliciter falſum intellectum cõceperant Corinthij. Primò quantũ ad hoc, quod intelligebant illud eſſe dictum de fornicarijs infidelibus, ſed illud excludit Apoſtolus, dicẽs, *Non vtique* intendo dicere, q̀ non cõmiſceamini *Fornicarijs huius mundi,* vocat autem infideles nomine mundi, ſm quod dicitur Ioã.1. **B** Mundus eum non cognouit, ſuprà.1. Non cognouit mundus per ſapientiam Deum. Secundò conceperant falſum intellectum quantũ ad hoc, q̀ putabant prohibuiſſe Apoſtolum ſolùm de fornicarijs, non aũt de alijs peccatoribus. Et ideo ad hoc excludendum ſubdit. *Aut auaris,* qui ſcilicet iniuſtè detinent aliena. Epheſ.5. Auaritia, quæ eſt idolorum ſeruitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. *Aut rapacibus,* qui ſcilicet violenter diripiunt aliena, infrà eodem. Neq; rapaces regnũ Dei poſſidebunt. *Aut idolis ſeruientibus,* contra quos dicitur Sap.14. Nefandorum enim idolorum cultura omnis mali eſt cauſa eſt, initium & finis. Et eſt ſenſus, nõ ſolùm vobis prohibui ſocietatem fornicatorum, ſed etiam omniũ aliorum peccatorũ. Et eſt aduertendum, q̀ per fornicationem quis peccat contra ſeipſum: per auaritiam autẽ & rapacitatem contra proximum: per idolorum autẽ culturam contra Deum: & in his, quæ ponit, omne peccati genus intelligitur. Deinde cùm dicit, *Alioquin, &c.* Aſsignat rationem propoſiti, dicens, *Alioquin* **C** ſi ſcilicet ſit intelligendum verbũ prędictum de fornicarijs huius mundi, *Debueratis de hoc mundo exiſſe,* quia ſcilicet totus mundus talibus plenus eſt. Vnde nõ poſſetis tales fornicarios vitare, niſi de hoc mũdo exeundo. Dicitur.n.1.Ioã.5. Totus mundus in maligno poſitus eſt. Vel aliter *Debueratis de hoc mundo exiſſe,* quaſi dicat, à tempore cõuerſionis veſtræ debueratis ab infidelibus mundi ſeparari. Vnde nõ oportet, vos ſuper hoc moneri, dicitur enim Ioan.15. Ego elegi vos de mundo. Vel aliter, debueratis de hoc mundo exiſſe ſcilicet per mortẽ. Melius eſt enim hominibus mori q̃ peccatoribus in peccatis conſentire. Vnde dicitur infrà.9. Melius eſt enim mihi mori, q̃ vt gloriam meã quis euacuet.

Deinde cùm dicit, *Nunc autem ſcripſi vobis.* Exponit eis verum intellectũ. Et primò proponit, quod intẽdit. Secundò rationẽ aſsignat, ibi *Quid enim mihi eſt.* Tertiò infert concluſionem intentam, ibi *Auferte malum, &c.* Dicit ergo primò; nunc autẽ ſic expono, quod olim ſcripſi vobis, *Non commiſceamini* ſcilicet fornicarijs & alijs peccatoribus, *Si is qui inter* **D** *vos frater nominatur* eo modo quo dñs dicit Matt.23. Omnes vos fratres eſtis: Non tamen dicit ſi is, qui frater eſt: ſed ſi is, qui frater nominatur, quia per peccatũ mortale aliquis à charitate recedit, quæ eſt ſpiritualis fraternitatis cauſa, Vnde Heb. vlt. dicitur, Charitas fraternitatis maneat in vobis. Nominatur ergo frater propter fidei veritatẽ, non autem eſt verè frater, propter charitatis defectum, qui eſt ex peccato. Vnde ſubditur, *Aut fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut rapax, aut ebrioſus, cum huiuſmodi nec cibum ſumere* ſcilicet debetis, ſm illud Ioã.2. cano. Si quis venit ad vos & hanc doctrinã nõ affert, nolite eum recipere in domo veſtra, nec aue dixeritis ei, quaſi dicat, Per hoc, quod dixi nõ debere vos miſceri peccatoribus, intellexi de fidelibus, qui nominantur fratres, & ſunt inter vos: non aũt per hoc intelligendum eſt, ſicut dicit Aug. in lib. contra Parmenianũ, & habetur in Glo. hic, q̀ aliquis extraordinario iudicio debeat à cõmunione aliorum ſeparari: quia frequẽter poſſet

A errare, ſed potius hoc debet fieri ſecundũ ordinẽ eccleſiæ; quando aliquis à cõmunione repellitur, vt conuictus, vel ſponte confeſſus, & ideo ſignanter dicit, *Si is, qui nominatur,* vt eam nominationem intelligamus, quæ fit per ſententiam eccleſiæ ordine iudiciario contra aliquem prolatam. Illi aũt, qui ſic à cõmunione pelluntur, ſunt vitandi, quantum ad menſam, ſicut hic dicitur, & quãtũ ad ſalutationẽ, vt dicitur in prædicta authoritate Ioan. & vlterius quantũ ad ſacram cõmunionem. Vnde in verſu dicitur, Os, orare, vale, cõmunio, menſa negatur, ſcilicet, excõmunicato. Sed notandum, q̀ Apoſtolus ſum̃a nõ numerauit, niſi peccata mortalia, in ſignum, q̀ p̄ ſolo peccato mortali debet aliquis excõmunicari, & d alijs quidem, quæ ponit manifeſtum eſt. Sed de ebrietate poteſt eſſe dubium, quæ nõ ſemper videtur eſſe peccatũ mortale. Dicit enim Auguſtinus in ſermone de purgatorio, q̀ ebrietas niſi ſit frequens, non eſt peccatum mortale. Quod credo ideo eſſe, quia ebrietas ex ſuo genere eſt peccatũ mortale. Quòd enim aliquis pro **B** pter delectationem vini velit perdere vſum rationis exponens ſe periculo, multa alia peccata perpetrandi videt eſſe contrarius charitati. Contingit tamen per accidens ebrietatem non eſſe peccatum mortale propter ignorantiã vini fortitudinis, vel debilitatis proprij capitis, quæ tamen excuſatio tollitur per frequentẽ experientiã: & ideo Apoſtolus ſignanter non dicit ebrius, ſed *Ebrioſus.* Addit aũt duo peccata his, quę ſuprà poſuerat, ſcilicet ebrioſum & maledicum. Refertur aũt ebrietas ad genus peccati, quod committitur cõtra ſeipſum, ſub quo continetur nõ ſolòm luxuria, ſed etiã gula: maledicus aũt refertur ad genus peccati, quod cõmittit cõtra proximũ, cui nocet aliquis nõ ſolòm facto, ſed etiã verbo mala imprecando, vel malè diffamando, quod pertinet ad detractionẽ. Vel mala in faciẽ dicendo, quod pertinet ad contumeliã, & hoc totum pertinet ad rationẽ maledici, vt ſuprà dictũ eſt. Deinde cùm dicit, *Quid enim mihi eſt, &c.* Aſsignat rationẽ eius, quod dixerat. Et circa hoc tria facit. Primò aſsignat rationem, dicens, **C** Dixi hoc eſſe intelligẽdũ de fratribus & nõ de infidelibus. *Quid enim mihi eſt,* id eſt quid ad me pertinet *Iudicare,* id eſt ſententiã condemnationis ferre *De his qui foris ſunt,* id eſt de infidelibus, qui ſunt omnino extra eccleſiã. Prælati enim eccleſiarũ accipiunt ſpiritualẽ poteſtatem ſuper eos tantũ, qui ſe fidei ſubdiderunt, ſm illud.2.Cor.10. In promptu habentes vlciſci omnẽ inobedientiã, cùm impleta fuerit veſtra obedientia. Indirectè tamen prælati eccleſiarũ habent poteſtatẽ ſuper eos, qui foris ſunt, inquantũ propter eorũ culpã prohibent fideles ne illis cõmunicent. Secundo adhibet ſimilitudinẽ, dicens. *Nonne de his qui intus ſunt vos iudicatis?* quaſi dicat, eadem authoritate vos iudicatis qua & ego. Vnde nec vos nõ iudicatis niſi de veſtris, ita ſicut ego. Dicitur Eccle.10. Iudex ſapiens iudicabit populũ ſuum. Tertio reſpondet tacitè dubitationi. Poſſet enim videri, q̀ infideles eſſent meliores, qui propter peccata prædicta non condemnantur, ſed hoc excludit, dicens, *Ideo nihil mihi de his, qui foris ſunt iudicare.* Nam eos, qui foris ſunt, id eſt infideles iudi **D** cabit Deus. ſ. iudicio condemnationis non examinationis, quia vt Gregorius dicit in moralibus. Infideles dãnabunt ſine iudicio diſcuſsionis & examinationis, & quantum ad hoc dicit Ioan.3. Qui nõ credit, iã iudicatus eſt. i. manifeſtã in ſe habet cauſam condẽnationis, & hoc grauius reſeruat Dei iudicio, ſm illud Heb.10. Horrendũ eſt incidere in manus Dei viuentis. Deinde cùm dicit, *Auferte malum, &c.* Infert cõcluſionẽ principaliter intentã, dicẽs, Ex quo hoc, quod dixi, nõ cõmiſceamini fornicarijs, intelligendum eſt de fidelibus nõ de his, qui foris ſunt. *Ergo auferte malum* ſcilicet hominẽ *Ex vobiſipſis,* id eſt de veſtra ſocietate ejicite, ſm illud Deut.13. Auferes malũ de medio tui. Eſt ergo cõſiderandũ ex prę miſsis Apoſtoli verbis, q̀ nõ prohibemur cõmunicare infidelibus, qui nunq̃ fidẽ receperunt pp eorum pœnã. Eſt tamẽ hoc cauendũ aliquibus. ſ. infirmis propter eorũ cautelã, ne ſeducantur. Illi vero, qui ſunt firmi in fide poſſunt eis licitè cõmunicare, & dare operã cõuerſioni eorũ, vt dicit infrà.10. Si quis infideliũ vocat vos ad cœnã &

Tũc vitãdi ſunt peccatis mortali b' dediti cũ iuridicè de eorũ mala vita cõſtat.

vultis ire, omne quod appoſitum fuerit manducate. Infidelibus autem, qui aliquando fideles fuerunt, vel ſacramentum fidei receperũt: ſicut hæreticis & apoſtatantibus à fide ſubtrahitur omnino communio fidelium, & hoc in eorum pœnam, ſicut & cæteris peccatoribus, qui adhuc ſubduntur poteſtati eccleſiæ.

CAPIT. VI. LEC. I.

Redarguit infidelium iudicium, cui ſeſe Corinthij ſubiecerant, fidelium tribunalia relinquentes, qui fideles, etiam angelos ſunt iudicaturi.

AVdet aliquis veſtrum habens negocium aduerſus alterum iudicari apud iniquos & non apud ſanctos? An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt? Et ſi in vobis iudicabitur mundus, indigni eſtis, qui de minimis iudicetis? Neſcitis quoniam angelos iudicabimus, quanto magis ſecularia? Secularia igitur iudicia ſi habueritis, contemptibiles, qui ſunt in eccleſia illos conſtituite ad iudicandum. Ad verecundiam veſtram dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquã, qui poſſit iudicare inter fratrem ſuum, ſed frater cum fratre iudicio cõtendit, & hoc apud infideles.

Suprà Apoſtolus reprehenderat Corinthios de negligentia iudicij, hic reprehendit in eis quædam alia peccata circa iudicia. Et primò quantum ad iudices eorum coram quibus litigabant. Secundò quantum ad ipſa iudicia, ibi *Iam quidem omnino.* Circa primum tria facit. Primò arguit eos de inordinatione. Secundò rationẽ reprehenſionis aſsignat, ibi *An neſcitis.* Tertiò remedium adhibet, ibi *Secularia igitur iudicia.* Dicit ergo primò, ita negligitis in iudicando veſtros, ſed tamen præſumptuoſi eſtis ſubire infideliũ iudicia, & hoc eſt, quod dicit, *Audet,* id eſt præſumit *Aliquis veſtrum habens negocium* ſcilicet ſeculare aduerſus alium *iudicari apud iniquos,* id eſt ſubire iudiciũ infideliũ *Et non apud ſanctos,* id eſt apud fideles, qui ſunt ſacramentis fidei ſanctificati. Hoc enim eſt inordinatũ multipliciter. Primò quidẽ, quia per hoc derogatur authoritati fideliũ. Secundò quia derogatur dignitati fidelium quantum ad hoc, ꝙ infideliũ iudicia ſubeunt. Tertiò quia per hoc datur occaſio infidelibus iudicibus cõtemnendi fideles quos diſſentire vident. Quartò, quia per hoc datur occaſio infidelibus iudicibus calumniandi & opprimẽdi fideles, quos odio habẽt propter fidẽ & ritus diuerſitatẽ. Et ideo dicitur Deut. 1. Tuli de tribubus veſtris viros ſapientes & nobiles, præcepiq; eis, dicẽs, audite illos & quod iuſtum eſt iudicate. Et eod. 17. Nõ poteris alterius gentis facere regem, qui non ſit frater tuus.

Sed videtur eſſe contra, id quod dicitur. 1. Pet. 1. Subditi eſtote omni humanę creaturæ propter Deũ, ſiue regi tanꝗ præcellẽti, ſiue ducibus tanquã ab eo miſsis: pertinet enim ad authoritatẽ principis iudicare de ſubditis. Eſt ergo cõtra ius diuinũ prohibere, ꝙ eius iudicio nõ ſtetur ſi ſit infidelis. Sed dicendum, ꝙ Apoſtolus non prohibet quin fideles ſub infidelibus principibus & conſtitutis eorum iudicio compareant ſi vocentur, hoc enim eſſet contra ſubiectionem, quæ debetur principibus: ſed prohibet, ꝙ fideles non eligant voluntariè infidelium iudicium. Deinde cùm dicit, *An neſcitis, &c.* Aſsignat rationẽ contra id, quod illi faciebant, ſumptam de hoc, quod derogabant authoritati ſanctorum. Et primò quantũ ad authoritatem, quam habent ſuper res mundanas. Secundò quantũ ad authoritatem, quam habẽt ad res ſupermundanas, id eſt ſuper angelos, ibi *An neſcitis quoniam angelos iudicabimus.* Dicit ergo primò. Inordinatum eſt iudicium apud infideles, qui fideles habent authoritatẽ iudicandi. *An neſcitis, quia ſancti de hoc mundo iudicabunt,* id eſt de hominibus mundanis huius mundi. Quod quidem impletur tripliciter. Primò quidem ſecundum comparationẽ ſcilicet ſecundum, ꝙ non ſolùm boni iudicabunt malos, & ſancti mundanos: ſed etiam ſecundum, ꝙ boni iudicabuntur à melioribus, & mali iudica-

Sancti tripliciter mũdum iudicabunt.

E bunt peiores, ſecundum illud Matt. 12. Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione iſta & cõdemnabũt eam. Secundò iudicabunt approbando ſententiã iudicis ſcilicet Chriſti, & hoc erit propriè iuſtorum, ſecundũ illud Pſal. Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam. Vnde Sap. 3. dicitur, Iudicabunt ſancti nationes. Tertio modo per ſententiæ prolationem. Et hoc erit apoſtolorũ & ſimilium, qui contemptis rebus mundi, ſolis ſpiritualibus inhæſerunt. Spiritualis enim iudicat omnia, vt dictũ eſt ſuprà. 2. Vnde & Matt. 19. dicitur, Vos qui ſecuti eſtis me, ſedebitis ſuper ſedes iudicantes duodecim tribus Iſrael. Et in Pſal. dicitur, Gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus. Intelligitur autẽ iſta prolatio ſententiæ nõ vocalis, ſed ſpiritualis, inquantũ per ſuperiores ſanctos inferiores vel etiam peccatores ſpirituali quadam illuminatione illuminabuntur, quales pœnæ & qualia præmia eis debeantur: ſicut etiã nunc homines illuminantur ab angelis vel etiã inferiores angeli à ſuperioribus. Secun-

F dò ex hoc, ꝙ dictum eſt argumentatur ad propoſitum, dicens, *Et ſi in vobis,* id eſt per vos *iudicabitur mundus,* id eſt mundani homines, *Nunquid indigni eſtis, qui iudicetis de minimis* ſcilicet de negocijs ſecularibus. Luc. 16. Qui in modico iniquus eſt, & in maiori iniquus erit. Deinde cùm dicit, *Neſcitis, &c.* Argumentatur ad idem ex authoritate ſanctorum ſuper angelos. Et primò ponit eam, dicens, *An neſcitis* quoniã nos ſcilicet fideles Chriſti, *Iudicabimus angelos.* Quod quidem poteſt intelligi de malis angelis, qui cõdemnabuntur à ſanctis, quorum virtute ſunt victi. Vnde Luc. 10. dominus dicit, Ecce dedi vobis poteſtatẽ calcandi ſuper ſerpentes, & ſuper omnem virtutẽ inimici. Et in Pſal. Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis. Poteſt etiã intelligi de bonis angelis, quorum plurimi in comparatione quadam inueniẽtur Paulo & ſimilibus ſibi inferiores. Vnde ſignanter non dicit iudicabitis, ſed iudicabimus. Quanuis enim dici poſsit, quod ex conſequenti, ſi ſancti iudicabunt homines bonos & malos erit iudiciũ de bonis angelis, quorum

G accidentale præmium augetur ex præmio ſanctorum per angelos illuminatorum, & etiã de malis angelis quorum pœna augetur ex pœna hominum per eos ſeductorum. Secundò argumentatur ad propoſitũ, dicens, *Quanto magis ſecularia* ſcilicet iudicia idonei erimus iudicare: qui enim eſt idoneus ad maiora, multo magis eſt idoneus ad minora. Vnde & dominus cui commiſerat quinq; talenta, poſtmodum cõmiſit vnũ, vt habetur Matt. 25. Deinde cùm dicit, *Secularia igitur iudicia.* Adhibet remedium contra culpam eorum. Et primò ponit remedium. Secundò exponit, ibi *Ad verecundiam veſtram dico.* Dicit ergo primò. Ergo ex quo ſancti de hoc mundo iudicabũt, ſi habueritis inter vos ſecularia iudicia, quæ tamen habere non debetis, illos qui ſunt contemptibiles in eccleſia cõſtituite ad iudicandũ potius ſcilicet, ꝙ iudicemini apud infideles. Vnde & in Pſal. dicitur, Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me, oleum aũt peccatoris nõ impinguet caput meũ. Et Eccle. 9. dicitur, Melius eſt canis viuus, leone mortuo.

H Deinde cùm dicit, *Ad verecundiam veſtram dico.* Exponit quo ſenſu prædicta dixit. Poſſet enim aliquis credere, ꝙ ad literã eſſent eligendi cõtemptibiliores ad iudicandum, ſed hoc excludit, dicens, *Ad verecundiam veſtram dico.* q. d. nõ hoc dixi, vt ita fiat, ſed vt vos faciã verecundari, illa ſcilicet confuſione, quę adducit gratiam & gloriam, vt dicitur Eccl. 4. Contemptibiles enim in eccleſia eſſent eligendi ad iudicandum, ſi non inuenirentur inter vos ſapientes, quod eſſet vobis verecundũ. Vnde ſubdit, *Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam qui poſſit iudicare inter fratrem & fratrem, ſed frater cum fratre in iudicio contendit, & hoc apud infideles.* Potius autẽ, ꝙ hoc faceretis, deberetis cõſtituere cõtemptibiles, qui ſunt in eccleſia ad iudicandum & ſupplendũ defectum ſapientum, qui tamen non eſt apud vos, ſecundum illud quod ſupra primo dixerat, Diuites facti eſtis in illo, in omni verbo & in omni ſcientia. Vel aliter ab illo loco. *Secularia, &c.* Dixerat enim, ꝙ ſancti idonei ſunt ad iudicandum ſecularia, & ideo vult oſtendere per quos iudicia ſecularia debeant

exerceri

exerceri,ſcilicet per contemptibiles qui ſunt in eccleſia: vocat autem contemptibiles illos qui ſunt ſapientes in rebus mundanis, per comparationem ad illos,qui ſunt ſapientes io rebus diuinis,quibus eſt reuerentia exhibenda, qui in rebus temporalibus non occupãtur vt ſolis ſpiritualibus vacent,& hoc eſt quod ſubditur. *Ad verecundiam veſtram dico.* ſm aliam literam ad reuerẽtiam veſtram. Vnde & apoſtoli dixerunt. Act.6.Non eſt ęquum relinquere nos verbum Dei & miniſtrare menſis. Poſtmodum autẽ redit ad id quod ſuprà reprehenderat,ſcilicet ꝙ Corinthij ſub infidelibus iudicibus litigabant, dicens, *Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam,* ſcilicet in rebus temporalibus,quem ſuprà cõtemptibilem dixit. Vnde alia non mutantur à prima expoſitione,quæ tamen videtur eſſe magis literalis.

LECTIO SECVNDA.

Reprehendit Corinthios,eò quod inter ſe litigabant,hortaturq; vt magis iniuriam patiantur, demum concludens non omnia expedire, & ſi omnia liceant.

IAm quidem omnino delictum eſt in vobis, quòd iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis, & hoc fratribus. An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſsidebunt? Nolite errare, neque fornicarij,neq; idolis ſeruientes, neq; adulteri,neque molles,neq; maſculorum concubitores, neque fures, neque auari,neq; ebrioſi,neq; maledici,neq; rapaces regnum Dei poſsidebunt. Et hæc aliquando quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis,ſed ſanctificati eſtis,ſed iuſtificati eſtis, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti & in ſpiritu Dei noſtri. Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate: eſca ventri & venter eſcis,Deus autem & hunc & hanc deſtruet.

Poſtquam Apoſtolus reprehendit Corinthios de hoc ꝙ coram infidelibus iudicibus litigabãt, hic reprehendit eos quantum ad ipſa iudicia. Et circa hoc duo facit. Primò ponit in quo peccabãt circa iudicia. Secũdò manifeſtat quod dixerat,ibi *An neſcitis,&c.* Circa primum duo facit. Primò reprehendit in eis circa iudicia,id quod eſt licitum,ſed non expediens. Secũdo id quod eſt penitus illicitum, ibi *Sed & vos,&c.* Circa primum duo facit. Primò ponit reprehenſionem. Secundò remouet excuſationẽ, ibi *Quare non magis,&c.* Dicit ergo primò. Dictum eſt ꝙ frater cũ fratre in iudicio contendit:quod non ſolùm malũ eſt, ꝙ apud infideles contenditis,ſed iam quidem poſt conuerſionẽ veſtram *Omnino delictum eſt in vobis,* ideſt ad delictum vobis reputatur quòd *Iudicia habetis inter vos,* inter quos.ſ.debet eſſe pax,quia vt dicitur 2.Timo.2.Seruum dñi non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes. Apparet autẽ ex hoc, vt dicit hic Glo. Augu. ꝙ peccatum eſt iudicium habere cõtra aliquẽ, ſed hoc videtur eſſe falſum: quia ſi peccatum eſt iudicium habere, videtur ſequi ꝙ etiam peccatum ſit iudices conſtituere, cùm hoc ſit occaſionem dare iudicium habentibus, cùm tamẽ dicatur Deut.1. Audite illos,& quod iuſtum eſt iudicate. Et poſtea ſubditur, quia Dei iudiciũ eſt. Soluitur enim in Gloſa,quod infirmis permittitur in iudicio ſua repetere,nõ autem perfectis:quibus licet ſua repetere, ſed nõ in iudicio. Eſt autem ſciendum hic ꝙ aliquid eſt perfectis illicitum,aliquid aũt omnibus. Perfecti quidem proprium non habent, ſm illud Matt.19. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus & veni ſequere mẽ, & ideo non licet eis in iudicio repetere quaſi propria, cum eis non liceat habere proprium,licet tamen eis in iudicio repetere ea quæ ſunt communia. Non enim hoc faciendo peccant,ſed magis merentur. Eſt enim opus charitatis, defendere vel recuperare rẽs pauperum, ſm illud Pſal. Eripite pauperem, & egenũ de manu peccatoris liberate. Sed iudicium aduerſus aliquem eſt illicitum omnibus quãtum

A ad tria. Primò quidem quãtum ad cauſam ex qua aliquis iudiciũ habet, putá ex cupiditate & auaricia. Vnde Luc.12. Cùm quidam de turba dño dixiſſet, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem: dominus dixit, quis me cõſtituit iudicem ad diuidẽdum inter vos? Poſtea ſubdit, Videte & cauete ab omni auaricia. Secundò quantum ad modum iudicij, quia.ſ. cùm contentione & detrimẽto pacis iudicium proſequuntur, vt enim dicitur Iac.3. Vbi zelus & contẽtio, ibi incõſtantia et omne opus prauum. Et hoc videtur Apoſtolus in eis reprehẽdere, vt patet ex hoc quod ſuprá dixit. Frater cum fratre in iudicio contendit. Tertiò ex peruerſitate iudicij, putà cùm aliquis iniuſtè & fraudulenter in iudicio procedit, ſm illud Eſa.10. Vt opprimerẽt pauperem, et vim facerent cauſæ humilium populi mei. Et hoc etiã Apoſtolus in eis reprehendit, vt patet per id quod ſubdit. Sed vos iniuriam facitis. Quartò propter ſcandalum quod ſequitur. Vnde & dñs mandat, Mat.5. Qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pal-

B lium. Ex charitate verò, ſua in iudicio repetere licitum eſt. Vnde Grego. dicit in moralibus. Cùm curam rerum nobis neceſsitas imponit, quidam dum ea repetunt ſolummodo ſunt tolerãdi: quidam verò ſeruata charitate ſunt prohibendi.ſ. ne rapientes nõ ſua, ſemetipſos perdant. Deinde cùm dicit, *Quare non magis,&c.* Tollit excuſationẽ. Poſſent enim dicere, neceſſitas nos inducit ad iudicia habenda, vt.ſ. reſiſtamus iniurijs & fraudibus aliorum, ſed hoc excludit ſubdens quantum ad primum. *Quare non magis iniuriam,* ſcilicet manifeſtam *Accipitis,* ſcilicet patienter ſuſtinendo, ſecundũ illud quod dñs dicit Mat.5. Si quis te percuſſerit in maxillã præbe ei & alteram. Quantum verò ad ſecundum ſubdit. *Quare non magis fraudem patimini,* ideſt doloſam ſeductionem, ſm illud Mat.5. Si qs te angariauerit mille paſſus, vade cũ illo & alia duo. Sed ſicut Augu. dicit in lib. de Sermone dñi in monte. Hæc præcepta domini nõ ſunt ſemper obſeruanda in executione operis, ſed ſemper ſunt habenda in præparatione animi, vt ſcilicet ſimus parati hoc facere vel ſuſtine-

C re potius ꝙ aliquid agere contra charitatem fraternam. Deinde cùm dicit, *Sed vos,&c.* Reprehendit in eis id, quod eſt omnino illicitum, Et primò arguit in eis manifeſtam iniuſtitiam cùm dicit, *Sed vos iniuriam facitis,* ſcilicet manifeſtè loquendo cõtra iuſtitiam aliorum, vel in iudicio vel extra iudicium. Eccle.9. Non placeat tibi iniuria iniuſtorum. Secundò doloſam deceptionẽ cũ ſubdit. *Et fraudatis.* Prou.12. Conſilia impiorum fraudulenta. Tertiò aggrauat vtrunq; cùm ſubdit, *Et hoc fratribus,* ideſt fidelibus, ad quos debem^9^ bonum maximè operari, ſm illud Gal.vlti. Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: maximè autem ad domeſticos fidei. Et ideo contra quoſdam dicitur Hier.9. Omnis frater ſupplantans, ſupplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedet. Deinde cùm dicit, *An neſcitis,&c.* Manifeſtat quod dixerat. Et primò quãtum ad id quod eſt omnino illicitum. Secundò quantum ad id quod eſt licitũ, ſed non expediens, ibi *Omnia mihi licent.* Circa primum duo facit. Primò mouet quæſtionem. Secũdò determinat eam,

D ibi *Nolite errare,&c.* Dicit ergo, primò dixi ꝙ vos iniuriam facitis & defraudatis, quod eſt iniquitatem committere. *Sed an neſcitis quod iniqui regnum Dei non poſſidebunt?* quaſi dicat, videmini hæc neſcire dum ab iniquitate nõ receditis, cùm tñ in Pſal. & Mat.7. dicatur, Diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Deinde cùm dicit, *Nolite errare, &c.* Determinat veritatem. Et primò oſtẽdit periculum quod imminet iniquis. Secundò oſtendit quomodo ipſi hoc periculum euaſerunt, vt timeant iterũ in ipſum incidere, ibi *Et hoc quidem aliquando fuiſtis,&c.* Dicit ergo primò. *Nolite errare,* quod ſignanter dicit, quia circa impunitatem peccatorum aliqui multipliciter errabant, ſm illud Sap.2. Et cogitauerunt & errauerunt. Quidã enim Philoſophi errauerunt credentes Deum non habere curam rerum humanarum, ſm illud Soph.1. Non faciet dominus bene, & non faciet dominus malè. Quidam verò credentes ſolam fidem ſufficientẽ eſſe ad ſalutem, ſm illud Ioan.11. Qui credit in me, non morietur in æternum. Quidam verò credentes per ſola Chriſti

Error multiplex de impunitate malorũ.

ſacramenta

ſacramenta ſaluari, propter id quod dicitur Matt.vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Et Ioan.6. Qui mãducat meam carnem & bibit meum ſanguinem habet vitam æternam. Quidam verò pp ſola opera miſericordiæ ſe impunè peccare arbitrantur, propter illud quod dicitur Luc.11. Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Nec intelligũt ꝙ hæc omnia, ſine charitate nõ proſunt, ſm illud quod dicitur infrà.13. Si habuero omnẽ fidem, & diſtribuero in cibos pauperum oẽs facultates meas, charitatem autẽ non habuero nihil mihi prodeſt: & ideo ſubdit ꝙ peccata contraria charitati à regno Dei excludunt, in qđ ſola charitas introducit, dicens, *Neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri,* de quibus dicitur Heb.vlti. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. *Neque molles,* ideſt mares muliebria facientes, *Neque maſculorum concubitores,* quantum ad agentes in iſto vitio, de quibus dicitur Gen.13. Homines Sodomitæ peſſimi erant & peccatores coram dño nimis. Neq; auari, neq; fures, de quibus dicitur Iac.5. Omnis fur, ſicut ſcriptum eſt, iudicabitur. *Neq; ebrioſi, neq; maledici, neq; rapaces regnum Dei poſſidebunt,* dicitur enim Eſa.35. Via ſancta vocabitur, non tranſibit per eam pollutus. Et Apoc.21. Non intrabit in illam aliquid coinquinatũ, faciens abominationẽ. Et eſt aduertendum ꝙ hic enumerat eadẽ vitia quæ in præcedenti capitulo poſuerat. Addit aũt quædam in genere luxuriæ. ſ. adulterium, & vitium contra naturam. In genere aũt iniuſtitiæ furtum. Deinde cùm dicit, *Et hæc quidem, &c.* Oſtendit qũo prædictum periculum euaſerunt. Et primò commemorat ſtatum præteritum, dicens, *Et quidem aliquando fuiſtis.* ſ. fornicarij & idolis ſeruientes, &c. & ideo ſpecialiter hæc vitia commemorat, quia in eis abundauerunt, ſm illud Ephe.5. Eratis enim aliqñ tenebræ, nunc autem lux in domino. Secundò oſtendit qũo ab his intus fuerũt liberati, dicens, *Sed abluti eſtis,* ſcilicet virtute ſanguinis Chriſti in baptiſmo, ſm illud Apoc.1. Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. *Sed ſanctificati eſtis* virtute ſanguinis Chriſti ꝑ gratiam conſecrati, ſm illud Heb.vlt. Ieſus vt ſanctificaret ſuũ populum extra portã paſſus eſt. Sed iuſtificati eſtis ad ſtatum iuſtitiæ & virtutis, ſm illud Ro.8. Quos vocauit, hos & iuſtificauit. Subditur aũt horum beneficiorum cauſa. Et primò ex parte humanitatis Chriſti cùm dicit, *In nomine domini noſtri Ieſu Chriſti,* ideſt in fide & inuocatione noĩs Chriſti, ſm illud Act.4. Non eſt aliud nomẽ datum ſub cęlo hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Secundò ex parte diuinitatis, cum ſubdit, *Et in ſpiritu Dei noſtri.* ſecundũ illud Ezec.37. Ecce ego mittam in vos ſpiritum & viuetis. quia igitur tam potenti virtute liberati eſtis, ad eadem redire nõ debetis. Deinde cùm dicit, *Omnia mihi licent, &c.* Manifeſtat id quod dixerat de prohibitione iudicij, oſtendens quo ſenſu id reprehenderit: quia. ſ. non reprehendit illud quaſi omnino illicitũ, ſed quaſi non expediens & nociuum. Et circa hoc duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò rationem aſsignat, ibi *Eſca ventri, &c.* Circa primũ duo facit. Primò proponit quod reprehenderat eſſe licitum, ſed non expediens, dicens, *Omnia mihi licent.* Dicuntur aũt illa licita quæ homo facere non prohibetur: eſt autem duplex prohibitio, Vna coactionis, alia præcepti, & ſm hoc quidam intellexerunt illa licere, à quibus nõ prohibetur aliqua neceſſitate cogente: & ideo quia arbitrium hominis naturalis liberum eſt à coactione, intellexerũt Apoſtolum eo ſenſu dicere, omnia mihi licent, quia. ſ. libero arbitrio hominis ſubiacent, ſiue ſint bona, ſiue ſint mala, ſm illud Eccle.15. Ante hominem bonum & malum, vita & mors, quodcunq; voluerit dabitur ei. Sed hic modus loquendi alienus eſt à ſcriptura ſacra, in qua dicit, non licere ea quæ diuina lege prohibentur, ſm illud Mat.14. Non licet tibi habere vxorẽ fratris tui, & ideo quod hic Apoſtolus dicit, *Omnia mihi licent,* non poteſt abſolutè intelligi, ſed vt ſit accõmoda diſtributio ſub hoc ſenſu omnia mihi licent, quæ. ſ. diuina lege non prohibentur. Et poteſt hoc ad tria referri, primò quidẽ ad id quod dixerat de iudicijs, quia. ſ. vnicuiq; licet omnia ſua iudicio repetere, cum non ſit lege diuina prohibitum. Alio modo poteſt referri ad id quod infrà.8. dicturus eſt de

E differenti vſu ciborum, vt ſit ſenſus, licitum eſt mihi omnes cibos comedere, ſm illud Tit.1. Omnia mũda mundis. Tertiò poteſt referri ad id quod dictur⁹ eſt infrà.14. de ſumptibus accipiẽdis, vt ſit ſenſus, *Omnia mihi licent,* ſcilicet accipere ad neceſſitatem vitæ, ſicut coapoſtolis meis. Subdit aũt, *Sed non omnia expediunt.* Dicitur autẽ illud expedire quod eſt ſine impedimento finem conſequendi. Contingit autem ꝙ aliquid non totaliter excludit finem, ſed impedimentũ aliquod affert, ſicut matrimonium non excludit hominem à regno Dei: impedimentum tamen affert, quia. ſ. vt infra.7. dicit, quæ ſub viro eſt mulier, cogitat qũo placeat viro. Vnde Mat.19. diſcipuli dicunt, Si ita eſt cauſa hominis cũ vxore ſua, non expedit nubere. Sic ergo fornicari nec licet, nec expedit, quia totaliter excludit finem, qui eſt vita æterna: matrimonium autem licitum, ſed non expediens. Secundũ igitur hunc modũ ſua in iudicio repetere, indifferenter omnibus cibis vti, ſumpt⁹ accipere ab his quibus prędicatur, eſt quidem licitum, quia non eſt contra iuſtitiã, nec aliqua

F prohibetur lege: non tamẽ eſt expediens, vel quia impedit pax ad proximum, vel infirmis ſcandalum aliquod generatur, vel aliqua maledicendi occaſio præbet: vnde Eccl.37 Non omnia omnibus expediũt. Alio modo poteſt intelligi non abſolutè, ſed ſub conditione, vt ſit ſenſus. Dixi, ꝙ neq; fornicarij, &c. regnum Dei poſſidebunt, & ideo non licent, quia finem excludunt: ſed ſi omnia licerent mihi *Non omnia expediunt,* quia per ea præſtatur impedimẽtum vitæ humanæ. Vnde in perſona impiorum dicitur Sap.5. Laſſati ſum⁹ in via iniquitatis & perditionis & ambulauimus vias difficiles. Secundò oſtendit eſſe nociuum id quod ſuprà reprehendit, dicens, omnia mihi licent, vt ſuprà expoſitũ eſt, ſed tamẽ ego ſub nullius redigar poteſtate. ſ. hominis. Ille enim qui vtitur eo quod non expedit, ſiue licitum ſiue illicitum, quodammodo redigitur ſub poteſtate rei alicuius, vel hominis. Rei quidem, quia qui nimis rem aliquã amat, quodammodo ſeruus illius rei efficitur, ſm illud Ro.vlt. Huiuſmodi non Chriſto dño ſeruiunt, ſed ſuo ventri. Hominis au-

G tem, quia dum aliquis facit quod nõ expedit, quodammodo ſubijcitur iudicio aliorum, & ſpecialiter ille qui ſua in iudicio repetit, ſubijcitur poteſtati iudicis infrà.10. vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena cõſcientia? Deinde cùm dicit, *Eſca ventri, &c.* Aſſignat rationem eius quod dixerat. Et primò quare omnia licent, dicens, *Eſca ventri.* ſ. debetur, vt. ſ. in ventre decocta in nutrimentum totius corporis cedat. Et venter eſcis. ſ. recipiendis & decoquendis deſeruit. Quia igitur ex Dei ordinatione venter eſt ſolicitus ad eſcas recipiendas, & eſcæ ad hoc deputatæ ſunt ꝙ in vẽtre ponantur, ſm illud Gen.1. Ecce dedi vobis omnẽ eſcam & cunctis animantibus, vt habeant ad veſcẽdum: non eſt illicitum ꝙ homo res ſuas repetat, vel prædicator ſtipendia accipiat propter neceſſitatem eſcarum, vel vt etiam homo omnibus eſcis vtatur. Secũdò, ibi *Deus autem, &c.* Aſsignat rationem quare omnia non expediunt. Non enim expedit ꝙ homo patiatur aliquod detrimẽtum in eo ꝙ nunquam corrumpitur. ſ. in regno cæleſti, propter id quod corrumpi-

H tur, & hoc accidit de eſca & de ventre. Ceſſabit enim poſt hanc vitam eſcarum vſus & vẽtris, quia corpora reſurgentium conſeruabuntur abſq; cibo, Deo id faciẽte, & hoc eſt ꝙ dicit. *Deus autem deſtruet,* ideſt ceſſare faciet, *Hunc,* ſcilicet ventrem, non quidem quantum ad eſſentiam, ſed quantũ ad effectum quem nũc habet: & *Has,* ſcilicet eſcas quantũ pertinent ad vſum hominis: quia in reſurrectione homines erunt ſicut angeli in cælo, vt dicitur Matth.22.

LECTIO TERTIA.

Ad fornicatorem arguendum reuertitur, excellentiam corporis oſtẽdens, quod templum ſpiritus ſancti nuncupatur & contra peccatum fornicationis linguam acuit.

Corpus autem non fornicationi, ſed domino, & dominus corpori. Deus verò & dominum ſuſcitauit, & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam. Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti faciam

ſti faciam membra meretricis? Abſit. An neſcitis quoniã qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur? Erunt enim, (inquit) duo in carne vna. Qui aũt adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus eſt, qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt ſpiritusſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri? Empti enim eſtis pretio magno: glorificate et portate Deũ in corpore ueſtro.

Suprà Apoſtolus tripliciter reprehendit Corinthios circa iudicia, nunc autem redit ad reprehendendum peccatũ fornicarij cuius ſuprà.5. mentionem fecerat, & in cuius iudicio Corinthij negligentes erant: improbat autem fornicationem quatuor rationibus, quarum prima ſumitur ex diuina ordinatione: ſecũda ex vnione ad Chriſtum, ibi *An neſcitis quoniam corpora, &c.* Tertia ex corporis inquinatione, ibi *Fugite fornicationem.* Quarta ex gratiæ dignitate, ibi *An neſcitis, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit diuinam ordinationem. Secundò ordinationis finem, ibi *Deus enim, &c.* Circa primum conſiderandum eſt, ꝙ aliqui argumentum ſuæ laſciuiæ ſumũt ex ordinatione Dei. Qui enim fornicantur vtũtur ſuo corpore ad vſum à Deo inſtitutum. Sed hoc excludit, dicens, ꝙ eſca eſt ordinata ad ventrem & venter ad eſcas. *Corpus autem* hominis *Non fornicationi,* ideſt non eſt ordinatum ad fornicandũ, *Sed domino,* ideſt ad hoc eſt ordinatum, vt ſit domini noſtri Ieſu Chriſti, *Et dominus corpori,* ideſt dñs Ieſus Chriſtus ad hoc datus eſt hominibus vt humana corpora ſuæ gloriæ cõformet, ſm illud Phil.3. Reformabit corpus humilitatis noſtræ, cõfiguratum corpori claritatis ſuæ. Sed contra hoc videtur eſſe ꝙ ſicut venter ordinatus eſt à Deo ad vſum ciborũ: ita quædam membra humani corporis ſunt ordinata à Deo ad vſum generationis quibus fornicatio exercetur. Sed attendenda eſt differentia quantum ad duo. Primò quidem ꝙ Apoſtolus ſuprà locutus eſt de vno corporis membro. ſ. de ventre, hic autem loquitur de toto corpore, quod ſicut nõ eſt ordinatum ad fornicandum: ita nec ad eſcas ſumendũ, ſed potius vſus eſcarũ eſt propter corpus: corpus aũt propter animam à qua percipit vitam ſm eius conditionem: & quia omnia ordinant̃ in Deum ſi.ut in finem, ideo corpus debet eſſe ſubiectum dño & ei dedicatum. Et quia ſuprà locutus eſt de vſu eſcarum in communi abſq; inordinatione, fornicatio autẽ eſt vſus inordinatus ex membro fornicatoris. Vnde nec ipſa membra ſunt propter fornicationem, ſed propter vſum generationis ordinata ratione: cui omnia mẽbra corporis deſeruire debent, ſicut & venter non propter crapulã & ebrietatem, ſed propter conuenientem vſum ciborum. Deinde cùm dicit, *Deus vero, &c.* Ponit finẽ ordinationis prædictę. Et primò ponit quid Deus circa dñm fecerit, dicens *Deus vero & dominum,* ſcilicet dñm Ieſum Chriſtum ſuſcitauit à mortuis à quo ipſe Chriſtus petit in Pſal. Tu autẽ domine miſerere mei & reſuſcita me. Deus autem eſt & pater & filius & ſpiritusſanctus. Vnde & ipſe Chriſtus qui eſt filius Dei ſe reſuſcitauit, & ſua virtute reſurrexit, ſm illud Pſal. Ego dormiui & ſoporatus ſum & exurrexi quia dñs ſuſcepit me. & 2. Cor. vlti. Sed crucifixus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei. Secũdò ponit quid circa nos facturus ſit, dicens, ꝙ *Nos ſuſcitabit* Deus *Per virtutem ſuam* per quam, ſcilicet Chriſtum ſuſcitauit, ſm illud Rom.8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra. Et eſt aduertendum ꝙ ſuprà de eſcis & ventre loquens, quę pertinẽt ad vſum animalis vitę, dixit eas à Deo deſtruendas, nunc autem loquens de corpore & dño, facit mentionẽ de reſurrectione, quia. ſ. animali vita ceſſante natura corporis in melius reformabitur. Vnde patet ꝙ nõ eſt vtendum corpore ad fornicationem, quę impedit futuram incorruptionem: ſm illud Gal. vlti. qui ſeminat in carne, de carne & metet corruptionẽ. Deinde cùm dicit *Neſcitis, &c.* Ponit ſecundam rationẽ quę ſumitur ex affinitate humani

pus no
nõ ad
ebras
cẽdas
dinatũ,
vt ſit
ſti.

A corporis ad Chriſtum, quæ talis eſt: membra hominis fornicãtis ſunt membra meretricis, ſed membra hominis ſunt mẽbra Chriſti, ergo per fornicationẽ, fiunt membra Chriſti, membra meretricis, quod eſt incõueniens. Circa quod quatuor facit. Primò ponit maiorẽ, dicens *An neſcitis quoniam corpora veſtra ſunt membra Chriſti,* q.d. hoc non debetis neſcire, quia quicunq; eſtis regenerati in Chriſto, membra Chriſti eſtis effecti, ſm illud infrà.12. Vos eſtis corpus Chriſti & membra de membro. Et hoc nõ ſolùm quantũ ad animas, quæ ab eo iuſtificantur, ſed etiam quãtum ad corpora quæ ab eo reſuſcitabuntur, vt dictum eſt. Secundò ponit concluſionem, dicens *Tollens ergo membra Chriſti,* ideſt iuſtè ſubtrahens ſeruitio Chriſti cui debent deputari, ſm illud Rom.6. Exhibeatis membra veſtra, arma iuſtitiæ Deo. *Faciam,* ſcilicet eadem *Membra meretricis* eſſe, fornicando? *Abſit,* hoc enim eſt horrendum ſacrilegium. Vnde dicitur Malach.2. Contaminauit Iudas ſanctificationem domini quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Tertiò ponit minorẽ, dicẽs, B *An neſcitis quia qui adhæret meretrici,* ſcilicet fornicãdo, *Vnum corpus efficitur,* ſcilicet per immundam commixtionem. Et ad hoc probandum, inducit authoritatem Gen. dicens *Inquit enim ſcriptura,* ſcilicet Gen.2. *Erunt duo,* ſcilicet vir & mulier *In carne vna,* ideſt per mixtionẽ carnalem vna caro efficiuntur, & ſic membra vnius fiunt alterius. Sunt enim hæc verba Adæ de viro & vxore loquentis, quę Apoſtolus hìc etiã ad fornicationem refert, quia ſm ſpeciem naturæ non differunt vtriuſq; actus. Eſt autem intelligendum, ꝙ ſicut dicit Philoſophus in lib. de Generatione animalium, In maſculo eſt principiũ actiuum generationis, in fœmina eſt paſsiuũ, Et ſicut planta, cuius vita principaliter ordinatur ad generationem, ſemper eſt vnum corpus, in quo vtrunq; principium vnitur: ita in animalibus quæ ordinantur ad altiores actus vitæ, non ſemper eſt vnum corpus habens hæc duo principia, ſed ex duob⁹ fit vnũ in actu generationis. Quod quidem non eſt tantum viri, quia ſicut infrà cap.7. dicitur, Vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier. Secũdò C probat minorem, dicens *Qui autem adhæret domino, &c.* ſcilicet per fidem & charitatem, *Eſt vnus ſpiritus cum illo,* quia ſcilicet vnitur ei vnitate ſpirituali non corporali. Vnde & Rom.8. dicitur, Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic nõ eſt eius, & Ioan.17. Vt ſint vnum in nobis, ſicut nos vnum ſumus. ſ. per connexionem ſpiritus: & quia corpus deſeruit ſpiritui, conſequens eſt vt etiam corpora noſtra, membra eius ſint cui per ſpiritum vnimur: nõ quidem carnali coniunctione, ſed ſpirituali. Poteſt autem ex præmiſsis duabus rationib⁹ vna ratio conflari, vt. ſ. quia corpus noſtrum non eſt deputatum fornicationi, ſed dño, hoc. ſ. modo ꝙ membra noſtra ſunt membra Chriſti, vt poſtmodũ exponit, non faciamus ea, membra meretricis fornicando. Deinde cùm dicit, *Fugite fornicationem, &c.* Ponit tertiam rationẽ, quæ ſumitur ex corporis inquinatione. Primò ponit cõcluſionem intentam, dicens *Fugite fornicationem.* Vbi notandum ꝙ cætera vitia vincuntur reſiſtendo, quia quantò magis homo particularia conſiderat & tractat: tanto minus in eis inuenit vnde D delectetur, ſed magis anxietur: ſed vitium fornicationis nõ vincit̃ reſiſtendo, quia quantò magis ibi homo cogitat particulare, magis incenditur, ſed vincitur fugiendo. i. totaliter vitando cogitationes immundas, & quaslibet occaſiones, vt dicitur Zach.2. Fugite de terra Aquilonis dicit domin⁹. Secundò aſſignat rationẽ, dicẽs *Omne peccatum aliud quodcunque fecerit homo, &c.* Ad cuius euidentiam ſciendum ꝙ quędam peccata nõ conſummant̃ in carnali delectatione, ſed in ſola ſpirituali, ideo ſpiritualia vitia dicuntur, ſicut ſuperbia, auaritia, accidia: fornicatio aũt completur maximè in carnali delectatione, & ſm hoc poſſet intelligi quod hìc dicitur, Omne peccatũ quodcunq; fecerit homo, extra corpus eſt, quia. ſ. completur præter ſui corporis delectationem, Qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat, quia. ſ. eius peccatum in carne conſummatur. Sed huic expoſitioni cõtrarium videtur eſſe ꝙ etiam peccatum gulæ cõſummatur in delectatione corporis. Ad quod poſſet dici, ꝙ peccatũ gulę ſub luxuria continetur inquãtum ad ipſam ordinatur, ſm illud

Fornicatio vincit ſolũ fugiẽdo, reliqua vitia reſiſtendo.

illud Ephe. 5. Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria. Sed melius poteſt dici ꝙ Apoſtolus nõ dicit, *Qui fornicatur*, corpore ſuo peccat, quod congruet primæ expoſitioni: ſed *Peccat in corpus ſuum*, ideſt contra corpus ſuum corrumpẽdo, & inquinando illud præter vſum rationis. Vnde & Apoc. 3. Habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt veſtimenta ſua. i. corpus. & Apoc. 14. Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati. Vel aliter ſm Augu. hîc in Glo. Qui fornicatur, in corpus ſuum peccat, quia anima eius totaliter carni in illo actu ſubijcitur, ita ꝙ non poſſit aliud ibi cogitare. Vnde in Pſal. dicit, Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus nõ eſt intellectus. Vel aliter, *In corpus ſuum peccat*, ideſt contra vxorem ſuam, quæ dicitur corpus viri, contra quam nõ ita directè ſunt alia peccata, ſicut viri fornicatio. Vnde & 1. Theſ. 4. dicitur, Vt ſciat vnuſquiſq; veſtrũ poſſidere vas ſuũ in ſanctificatione. i. vxorem ſuã. Vel ſm Aug. poteſt intelligi de fornicatione ſpirituali per quam animá adhæret per amorem mundo, & recedit á Deo, ſm illud Pſal. Perdes omnes qui fornicantur abs te. Eſt ergo ſenſus, *Qui fornicatur* recedens á Deo propter amorẽ mundi *In corpus ſuum peccat*, ideſt per corporalem concupiſcentiã. Omne autem aliud peccatum, puta quod homo cõmittit ex obliuione, vel ex ignorãtia, ſeu negligẽtia, *Eſt extra corpus*, ideſt corporalem concupiſcentiam. Deinde cùm dicit, *An neſcitis, &c.* Ponit quartam rationem quę ſumitur ex dignitate gratiæ, quæ quidem ex duobus conſurgit. ſ. ex gratia ſpiritusſancti & ex redemptione ſanguinis Chriſti. Circa hoc igitur tria facit. Primò proponit dignitatẽ corporis noſtri quam habet ex gratia ſpiritusſancti, dicens *An neſcitis* quaſi dicat, ignorare nõ debetis, *Quoniam membra veſtra*, ſcilicet corporalia *Templum ſunt ſpiritusſancti*, ſicut ſuprà. 3. dictum eſt, Neſcitis quia templum Dei eſtis. Et huius rationẽ aſſignat, ſubdens, *Qui in vobis eſt*: dicitur autẽ templum, domus Dei: quia igit̃ ſpiritusſanctus Deus eſt, cõueniens eſt ꝙ in quocunq; eſt ſpiritusſanctus templum Dei dicatur. Eſt autem ſpiritusſanctus principaliter quidem in cordibus hominũ in quibus charitas Dei diffunditur per ſpiritum ſanctum, vt dicitur Roma. 5. Sed ſecũdario etiam eſt in membris corporalibus, inquantum exequuntur opera charitatis. Vnde in Pſal. dicitur, Cor meũ & caro mea exultauerunt in Deũ viuum: & ne hanc dignitatem ſibi aſcriberẽt, ſubdit, *Quem habetis a Deo non ex vobis*. Vnde Ioel. 2. Effundã de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Et Act. 5. Spiritum ſuum dedit obedientibus ſibi. Secundò ponit dignitatem quam habẽt corpora noſtra ex redemptione ſanguinis Chriſti, dicẽs *Et non eſtis veſtri* ſed Ieſuchriſti, ſm illud Rom. 14. Siue viuimꝰ, ſiue morimur, dñi ſumus. 2. Cor. 5. Qui viuit, iam nõ ſibi viuat: rationem huius aſſignat, dicẽs *Empti eſtis pretio magno* & ideò ſerui eſtis eiꝰ qui vos redemit de ſeruitute peccati. Vnde infrà. 7. dicitur, Qui liber vocatꝰ eſt, ſeruus eſt Chriſti. Pretio enim empti eſtis. & in Pſal. Redemiſti me dñe Deus veritatis. Dicitur autem pretium redemptionis magnũ, quia non eſt corruptibile, ſed æternam habens virtutem, cùm ſit ſanguis ipſius Dei ęterni. Vnde 1. Petri. 1. Redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione, non corruptibilibus auro vel argẽto, ſed ſanguine agni immaculati & incontaminati, Ieſu Chriſti. Tertiò infert concluſionem intentam, dicens *Glorificate ergo & portate Deum in corpore veſtro*. Quia enim mẽbra veſtra ſunt templum Dei, in corpore veſtro nihil debet apparere, niſi quod ad gloriã Dei pertinet, & hoc eſt glorificare Deũ in corpore veſtro, quia in Pſal. dicitur, In templo eius omnes dicent gloriam. Exo. vlti. dicitur, Operuit nubes tabernaculũ teſtimonij, & gloria domini impleuit illud: q̃a verò non eſtis veſtri, ſed eſtis ſerui Dei, debet corpus veſtrum portare Deum, ſicut equus, vel aliud animal portat dominum ſuum. Vnde in Pſal. dicitur, Vt iumẽtum factus ſum apud te. Portat autem corpus noſtrum dominum, inquantum diuino miniſterio deputatur, ſic ergo homo debet vitare ne in corpus ſuum peccet fornicando, quod eſt contra gloriam Dei & contra miniſterium quod corpus noſtrum debet Deo.

E CAPIT. VII. LEC. I.

De matrimonio ſermo eſt, quod propter fornicationem permittitur, moneťq; nubere eos, qui dum minime ſe ſe continere poſſunt, in fornicationem cadunt.

DE quibus autem ſcripſiſtis mihi, bonum eſt homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vna quæq; virum ſuum habeat. Vxori vir debitum reddat: ſimiliter autem & vxor uiro. Mulier poteſtatem ſui corporis nõ habet, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatẽ non habet, ſed mulier. Nolite fraudare inuicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipſum, ne tentet vos Sathanas propter incõtinentiam veſtram. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, & non ſecundum im- **F** *perium. Volo autẽ omnes vos homines eſſe ſicut meipſum. Sed vnuſquiſq; proprium donum habet ex Deo: alius quidem ſic, alius verò ſic. Dico autem non nuptis & viduis, bonum eſt illis ſi ſic permanſerint ſicut & ego, quòd ſi non ſe continent, nubant. Melius eſt enim nubere quàm vri.*

Poſtquam Apoſtolus reprehendit fornicarium & ſuſtinentes eum. Hîc accedit ad tractandum de matrimonio. Et circa hoc tria facit. Primò determinat de coniugatis & matrimonio iunctis. Secundò de virginibus, ibi *De virginibus autem, &c.* Tertiò de viduis, ibi *Mulier alligata eſt, &c.* Circa primum duo facit. Primò inſtruit eos qui non ſunt matrimonio iuncti, vtrum. ſ. debeant matrimonium contrahere. Secundò manifeſtat quod dixerat, ibi *Hoc autem dico, &c.* Circa primum duo facit. Primò manifeſtat quid circa hoc ſit per ſe bonum. Secũdò quid neceſſarium, ibi *Propter fornicationem autem, &c.* Circa primum conſiderandum ꝙ in deteſtationem fornicationis contra quam locutus iam fuerat, aliqui **G** non habentes zelum Dei ſm ſcientiam, intantum procedebant ꝙ etiam matrimonium cõdemnabant, ſecundũ illud 1. Timo. 4. In hipocriſi loquentium mendacium prohibentium nubere. Et quia hoc durum Corinthijs videbatur fidelibus, ſuper hoc Apoſtolo ſcripſerunt, eius ſententiam requirentes, & ideo Apoſtolus eis reſpondet, Ita reprehendi ea quæ facitis *De quibus autem ſcripſiſtis mihi*: reſpondeo quantum ad matrimonium, bonum eſt homini mulierem non tangere. Circa quod notãdum ꝙ mulier data eſt viro ad adiutorium generationis: & in hoc differt vis generatiua à nutritiua, quia vis nutritiua deſeruit homini ad conſeruationem indiuidui. Vnde bonum eſt homini nutrimento vti, quia per hoc eius vita cõſeruatur: generatiua autem non deſeruit homini ad cõſeruationem indiuidui, ſed ad cõſeruationem ſpeciei. Vnde nõ poteſt dici, ꝙ *Bonum eſt homini* ad ſuum indiuiduum *Mulierem tangere*: primò quidẽ quantum ad animam, quia vt Aug. dicit in ſecundo Soliloquiorum, Nihil ſic deijcit animam ab arce virtutis ſuæ, ſicut cõ- **H** tactus ille corporum, ſine quo vxor haberi non poteſt, & ideo. Exo. 19. dicitur populo accepturo legẽ Dei, Eſtote parati in diem tertiũ, & ne appropinquetis vxoribus veſtris. 1. Reg. 21. dixit Achimelech ad Dauid, Si mũdi ſunt pueri, maximè à mulieribus, manducent panem ſanctum. Secundò quantum ad corpus quod vir ſubijcit per matrimoniũ poteſtati vxoris, ſe ex libero ſeruum conſtituens. Seruitus autem hæc præ omnibus alijs eſt amara. Vnde & Eccle. 7. dicitur, Inueni amariorem morte mulierem. Tertiò quantum ad res exteriores, quarum occupatione neceſſe eſt hominem implicari, qui habet vxorem & filios nutriendos, cùm tamen dicatur 2. Tim. 2. Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibꝰ vt ei placeat cui ſe probauit. Deinde cùm dicit, *Propter fornicationem, &c.* Oſtendit quid circa hoc ſit neceſſarium. Primò quãtum ad contractũ matrimonij. Secundò quantum ad actum matrimonij iam cõtracti, ibi *Vxori vir debitum, &c.* Circa primum conſiderandum eſt ꝙ actus generatiuę virtutis ordinatur ad cõſeruationẽ ſpeciei

per

per generationem filiorum, & quia mulier data eſt viro in adiutorium generationis. Prima neceſsitas tangendi mulierem, eſt propter procreationem filiorũ. Vnde Gen. 1. dicit̃, Maſculum & fœminam creauit eos, & benedixit eis Deus & ait, Creſcite & multiplicamini & replete terram, ſed hęc neceſsitas fuit circa inſtitutionem humani generis quãdiu oportuit multiplicari populum Dei per ſucceſsionem carnis. Sed Apoſtolus conſiderans humanum genus iam multiplicatum, & populum Dei iam eſſe augmentatũ, nõ propagatione carnis ſed generatiõe quæ eſt ex aqua & ſpiritu ſancto, vt dicitur Ioan. 3. prætermiſit hanc neceſsitatẽ, qua ſcilicet primitus inſtitutum fuerat matrimonium in officiũ naturæ, & proponit ſecundam neceſsitatem ſm quam inſtitutum eſt in remedium culpæ. Quia enim carnalis concupiſcentia adhuc poſt baptiſmum in fidelibus remanet, licet non dominetur, inſtigat homines maximè ad actus venereos propter vehementiam delectationis. Et quia maioris virtutis eſt totaliter hanc concupiſcentiam ſuperare, ꝙ̃ poſsit hominibus conuenire, ſm illud Mat. 19. Non omnes capiunt verbum hoc. Neceſſarium eſt ꝙ in parte concupiſcentiæ cedatur, & in parte ſuperetur, quod quidem fit dũ actus generationis ratione ordinatur, & nõ totaliter homo concupiſcentia ducitur, ſed magis concupiſcentia ſubditur rationi. Habet autẽ hoc ratio naturalis, ꝙ homo vtatur generationis actu, ſm ꝙ conuenit generationi & educationi filiorum: hoc aũt in brutis animalibus inuenitur ꝙ in quibuſcunq; ſpeciebus animalium ſola fęmina non ſufficit ad educationem prolis, maſculus ſimul nutrit prolem cum fęmina, & ad hoc exigitur ꝙ maſculus cognoſcat propriam prolem: & ideo in omnibus talibus animalibus, vt patet in columbis, turturib⁹ & huiuſmodi, naturaliter indita eſt ſolicitudo de educatione prolis, & propter hoc in huiuſmodi non ſunt vagi & indifferentes concubitus, ex quibus ſequeretur incertitudo prolis, ſed maſculus determinatus determinatæ fœminæ coniungitur, non indifferenter quælibet cuilibet: ſicut accidit in canibus et alijs huiuſmodi animalibus, in quibus ſola fœmina nutrit prolem. Maximè autẽ in ſpecie humana maſculus requiritur ad prolis educationem, quæ non ſolũm attenditur ſm corporis nutrimentũ, ſed magis ſm nutrimentũ animæ, ſm illud Heb. 12. Patres quidẽ carnis noſtræ habuimus eruditores & reuerebamur eos, & ideo ratio naturalis dictat ꝙ in ſpecie humana non ſint vagi & incerti concubitus quales ſunt concubitus fornicarij, ſed ſint determinati viri ad determinatam fœminã, quæ quidem determinatio fit per legẽ matrimonij. Sic igit̃ triplex bonum habet matrimonium, primũ quidem quod eſt in officium naturæ, prout. ſ. ordinatur ad generationem & educationem prolis, & hoc bonum, eſt bonum prolis. Secundum bonum habet prout eſt in remedium concupiſcẽtiæ, quæ ſcilicet coarctatur ad determinatam perſonam & hoc bonũ dicitur fides, quam. ſ. vir ſeruat vxori ſuæ non accedens ad aliam, & ſimiliter vxor viro. Tertium bonum. habet prout in fide contrahitur Chriſti, quod quidem bonum dicitur ſacramentum inquantũ ſignificat coniunctionem Chriſti & eccleſiæ, ſm illud Ephe. 5. Sacramẽtum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto, & eccleſia: hoc eſt ergo quod dicit, Dictum eſt quod *Bonum eſt homini mulierem non tangere*, ſed quia ad hoc bonum non ſunt omnes homines idonei, vnuſquiſq; vir *Propter fornicationem*, ſcilicet vitandam, *Suam vxorem habeat*, ideſt ſibi determinatam, vt tollantur vagi & incerti cõcubitus, quod pertinet ad fornicationem. Vnde & Prouer. 5. Lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ. Et poſtea ſubditur, Quare ſeduceris fili mi ab aliena?

rimo- onum ex.

Deinde cùm dicit, *Vxori vir debitum reddat, &c.* Agit de vſu matrimonij contracti. Et primò agit de debito reddendo. Secũdò de debiti intermiſsione, ibi *Nolite fraudare, &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit, dicens, Dictum eſt ꝙ *Vir habeat vxorem*, & vxor virum, habẽdi autem hæc eſt ratio, vt vir *Reddat debitum vxori*, ſcilicet de ſuo corpore per carnalem commixtionem, ſimiliter autem *Et vxor viro*, quia quantum ad hoc ad paria iudicantur. Vnde mulier non eſt formata de pedibus viri tanquã ancilla, nec

, & vxor t pares ad a- marri- nii, & icũ red dum.

A de capite tanquam domina, ſed de latere tãquam ſocia, vt legitur Gene. 2. Vnde & mutuò, debent ſibi debitum reddere, ſm illud Rom. 14. Reddite omnibus debita. Secundò aſsignat debiti rationem, dicens *Mulier non habet poteſtatem ſui corporis*, ſcilicet ad actum generationis, vt. ſ. poſsit proprio arbitrio vel continere. ſ. vel alteri ſe tradere: *Sed vir*, ſcilicet habet poteſtatem ſui corporis, quantum ad vſum carnalis copulæ, & ideo vxor debet viro proprij corporis officium offerre. *ſimiliter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier, &c.* Vnde & ipſe debet ſui corporis officiũ offerre vxori, legitimo impedimento ceſſante. Vnde & Gen. 2. dicitur, Adhęrebit vxori ſuæ & erunt duo in carne vna. Deinde cùm dicit, *Nolite fraudare inuicem, &c.* Agit de intermiſſione debiti reddẽdi. Et primò oſtẽdit qualiter intermitti debeat actus coniugalis. Circa quod docet vnum eſſe cauendum, ne. ſ. hoc per fraudem fiat, dicens *Nolite fraudare inuicem* vt. ſ. velit vir continere inuita vxore, aut etiam ecõuerſo. Quòd Apoſtolus fraudem nominat, quia vnus ſubtrahit alteri,

B quod ei debetur, quod ad fraudem pertinet, non minus in actu matrimonij ꝙ̃ in alijs rebus. Vnde & Prouer. 12. dicit̃, Non inueniet fraudulentus lucrum, quia. ſ. ille qui tali fraude continentiam Deo offert, non lucratur meritũ vitæ ętternæ. Sicut enim dicit Aug. nõ vult Deus tale lucrũ tali damno compenſari, vt dum vnus coniugum continet altero inuito, ille incidat in damnabiles corruptelas. Tria autem docet obſeruãda in tali intermiſſione: quorum primum eſt vt fiat ex communi conſenſu. Vnde dicit, *Niſi forte ex conſenſu.* Vnde dicitur Eccle. 25. In tribus beneplacitum eſt ſpiritui meo quæ ſunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorum, vir & mulier bene ſibi cõſentientes. Secundum eſt vt fit ad certũ tempus. Vnde ſubdit, *Niſi forte ad tempus*, ſm illud Eccle. 3. Tempus amplexandi & tempus longè fieri ab amplexib⁹. Tertium eſt vt hoc fiat propter debitum finem. ſ. cauſam ſpiritualium actuũ ad quos cõtinentia reddit magis aptos. Vnde ſubdit, *Vt vacetis orationi*, ſm illud Ioel. 2. Sacrificiũ & libamen domino

C Deo noſtro. Et poſtea ſubdit. Egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo. Secundò agit de reiteratione coniugalis actus: & primò ponit documentum, dicens, *Iterum reuertimini in idipſum*, vt. ſ. vobis inuicem debitum reddatis finito tẽpore orationis. Vnde & 3. Reg. 8. dicit̃, Quòd celebratis dedicatiiõs ſolẽnijs, profecti ſunt in tabernacula ſua lætantes. Secundò aſsignat rationem documenti. Non enim hoc dicit quaſi ſit neceſſarium ad ſalutem, ſed ad periculum vitandum. Vnde ſubdit, *Ne tentet vos Sathanas*, ideſt ne ſua tentatione vos proſternat, ſicut etiam dicitur 1. Theſ. 3. Ne forté vos tentauerit is, qui tentat & inanis ſit labor noſter. Tentatio autem Sathanæ non eſt fortibus timenda, de quibus dicitur 1. Ioan. 2. Scribo vobis iuuenes qm̃ fortes eſtis, & verbum Dei manet in vobis & viciſtis malignum. Eſt autem timẽda debilibus. Vnde ſubdit. *Propter incontinentiam veſtram*, ideſt propter pronitatem ad incõtinentiam, ex quo contingit ꝙ diabolus hominem tentãdo proſternit & prouocatur ad tentandum, ſm illud 1. Pet. vlt. Circuit quę

D rens quem deuoret. Deinde cùm dicit, *Hoc autem dico, &c.* Manifeſtat quo ſenſu prædicta ſunt accipiẽda. Et primò facit quod dictum eſt. Secundò rationem aſsignat, ibi *Volo autem, &c.* Tertiò exponit quod dixerat, ibi *Dico autem, &c.* dicit ergo primò, Dixi ꝙ vnuſquiſq; ſuam vxorem habeat & vnaquæq; mulier virum ſuum, & iterum ꝙ poſt continentiam determinati temporis, iterum reuertamini in idipſum, *Hoc autem dico ſecundum indulgentiam*, ideſt parcẽs infirmitati veſtræ, *Non ſecundum imperium*, quaſi. ſ. vobis neceſſariũ ad ſalutem. Subditis enim ſunt quædam eorum infirmitati indulgenda, & non ad bona imperio cogendi. Vnde cõtra quoſdam prælatos dicitur Ezech. 34. Cum auſteritate imperabatis eis & cum potentia, & diſperſi ſunt greges mei.

Sed videtur Apoſtolus inconuenienter loqui. Indulgentia enim non eſt niſi de peccato. Per hoc ergo ꝙ Apoſtolus ſm indulgentiam ſe dicit matrimonium conceſsiſſe, videt̃ exprimere ꝙ matrimonium ſit peccatum. Sed ad hoc poteſt reſponderi dupliciter. Vno modo vt indulgẽtia ſumat̃

hic

Repudium illicitũ apđ chřanos.

hic pro permiſsione. Eſt autem duplex permiſsio. Vna quidem de minus malo, ſicut dicit Mat. 19. Quòd Moyſes permiſit Iudæis dare libellum repudij propter durinã cordis eorum. ſ. ad vitandum vxoricidium, ad quod erant proni. Talis enim permiſſio non fit in nouo teſtamẽto propter ſui perfectionem, ſm illud Hebr. 6. Ad perfectũ feramur. Alia autẽ eſt permiſſio de minus bono, cùm, ſcilicet, homo pręcepto non cogitur ad maius bonum, & hoc modo Apoſtolus hic indulget, id eſt, permittit matrimoniũ quod eſt minus bonum ꝗ̃ virginitas, quæ non præcipitur quæ eſt maius bonum. Alio modo poteſt accipi indulgentia prout reſpicit culpam, ſm illud Eſa. 26. Indulſiſti domine, indulſiſti genti. Et ſm hoc indulgẽtia refertur ad actum coniugalem ſm ꝙ habet annexam culpã venialem, tamen propter bona matrimonij ſine quibus eſſet mortalis. Vnde conſiderandum eſt ꝙ actus coniugalis qñq; quidem eſt meritorius & abſq; omni culpa mortali vel veniali, puta cùm ordinatur ad bonum prolis procreandæ & educãdæ ad cultum Dei. Sic enim eſt actus religionis. Vel cùm fit cauſa reddendi debitum, ſic enim eſt actus iuſtitię. Omnis autem actus virtutis eſt meritorius ſi ſit cum charitate. Quandoq; verò eſt cũ culpa veniali. ſ. cùm quis ad actum matrimonialem ex cõcupiſcentia excitatur, quæ tamen infra limites matrimonij ſiſtit, vt. ſ. cum ſola vxore ſit contentus. Quandoq; verò eſt culpa mortalis, putà cùm concupiſcentia fertur, extra limites matrimonij. ſ. cùm aliquis accedit ad vxorẽ ęquè libenter vel libẽtius ad aliã acceſſurus. Primo ergo modo actus matrimonij non requirit indulgentiam. Secundo modo habet indulgentiam inquantum aliquis conſentiens concupiſcentiæ in vxorem non fit reus peccati mortalis. Tertio modo omnino indulgentiam non habet. Deinde cùm dicit, *Volo autem, &c.* Aſsignat rationem eius quod dixerat, & primò quare non loquatur ſm imperium. Secundò quare loquatur ſm indulgentiam, ibi *Sed vnuſquiſque, &c.* Circa primum conſiderandum eſt ꝙ nullus ſapiens pręcipit illud cuius contrarium magis vult fieri. Ideo Apoſtolus non præcipit ꝙ homines matrimonium contrahant vel matrimonio contracto vtantur, quia magis vult ꝙ homines cõtineant, & hoc eſt quod dicit, *Volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum.* vt. ſ. contineant, ſicut ego cõtineo. Et ſimiliter dicit Act. 26. Opto apud Deũ oẽs, qui audiunt fieri tales qualis ego ſum.

Sed contra hoc videtur eſſe, quia ſi omnes homines continerent, ſicut Apoſtolus continebat, ceſſaſſet generatio, & ſic non fuiſſet impletus numerus electorum, quod erat contra diſpoſitionem diuinam. Dicunt quidam ꝙ Apoſtolo reuelatum erat, ꝙ ſi omnes homines ſaluarentur in continentia viuẽtes ſicut ipſe viuebat, ſufficiebat ad implendum numerum electorũ. Sed hoc nulla authoritate fulcitur, & ideo poteſt dici, ꝙ Apoſtolus volebat omnes homines eſſe continentes, quia, ſcilicet, volebat hoc de ſingulis, non tamẽ volebat ꝙ omnes ſimul continerent. Vel poteſt dici & melius ꝙ volebat omnes homines eſſe continentes voluntate antecedente, ſicut ipſe dicit 1. Timo. 2. Quòd Deus vult oẽs homines ſaluos fieri, non autem voluntate conſequente, qua Deus vult quoſdam ſaluare. ſ. prædeſtinatos, & quoſdam damnare. ſ. reprobatos, ſm illud Mala. 1. Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Eſt autem voluntas antecedens de eo, quod abſolutè conſiderandũ eſt melius, ſicut omnes homines eſſe ſaluos, vel continentes: voluntas autem conſequens eſt de eo, quod eſt melius, conſideratis circunſtantijs perſonarum, & negotiorum, & ſm hoc Deus vult quoſdã damnari, & Apoſtolus quoſdam matrimonio iungi. Deinde cùm dicit, *Sed vnuſquiſque.* Aſsignat rationem quare ſm indulgentiam matrimoniũ permiſerit, quia, ſcilicet, non quilibet tantæ virtutis donum accepit à Deo, vt, ſcilicet, poſsit totaliter cõtinere, ſicut & dñs dixit Mat. 19. Nun omnes capiunt verbum hoc, ſed qui capere poteſt, capiat: & hoc eſt quod dicit, vellem quidem omnes eſſe continentes: *Sed vnuſquiſque proprium,* id eſt, ſm certam menſuram *Habet donum ex Deo: alius quidem ſic,* putà vt in virginitate Deo ſeruiat: *Alius vero ſic,* id eſt, vt Deo ſeruiat in matrimonio, ſecũdum illud Matth. 25. Vni dedit quinq; talenta, alij vero duo, alij verò

E vnum, vnicuiq; ſm propriam virtutem. Et Sap. 8. Sciui qñ aliter non poſſum eſſe cõtinens, niſi Deus det, et hoc ipſum erat ſapiẽtiæ ſcire cuius eſſet hoc donũ. Deinde cùm dicit, *Dico autem, &c.* Exponit quod obſcurè dixerat, & primò quantũ ad hoc qđ dixerat, *Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum,* quia, ſcilicet, hoc eſt abſolutè melius. Vnde dicit *Dico autem.* ſcilicet, exponendo: *Non nuptis,* id eſt, virginibus *Et viduis, bonum eſt illis ſi ſic permanſerint,* ſcilicet, continentes *Sicut ego,* ſm illud Sap. 4. Quàm pulchra eſt caſta generatio cũ claritate. Secundò quantum ad hoc quod dixerat *Sed vnuſquiſq;, &c.* quaſi dicat, quia non quilibet hoc donum concepit à Deo vt contineat. Vnde dicit *Quod ſi non continent,* id eſt, ſi donum continendi non acceperũt, *Nubant,* id eſt, matrimonio iungantur, ſm illud 1. Tim. 5. Volo iuuenes nubere: & aſſignat rationem ſubdens. *Melius eſt enim nubere, quam vri,* id eſt concupiſcentia ſuperari. Concupiſcentia enim eſt calor quidã noxius: qui ergo concupiſcentia impugnatur, caleſcit quidẽ, ſed non vritur niſi humorem gratię perdat à concupiſcẽtia

F ſuperatus. Vnde Iob. 31. dicitur, Ignis eſt vſq; ad cõſummationem deuorans & vniuerſa eradicans germina. Eſt autẽ hic attẽdendum ꝙ Apoſtolus vtitur abuſiua cõparatione. Nam nubere bonum eſt, licet minus, vri autẽ eſt malum. Melius eſt ergo, id eſt, magis tolerandũ, ꝙ homo minus bonum habeat, ꝗ̃ quòd incurrat incõtinentiæ malum, & hoc eſt quod ſuprà dixit, propter fornicationem. ſ. vitandam vnuſquiſq; ſuam vxorem habeat, &c. Et poſtmodum, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam veſtram.

LECTIO SECVNDA.

Nou eſſe diſſoluendum matrimonium, neque reſpectu eiuſdem cultus, nec ratione diuerſi.

His autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego, ſed dominus, vxorem à viro non diſcedere. Quod ſi diſceſſerit manere innuptam: aut viro ſuo reconciliari: & vir vxoeem nõ dimittat. Nam cæteris dico ego

G *non dominus, Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et ſi qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hæc conſentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierẽ fidelem, & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt.*

Suprà Apoſtolus poſuit documenta de contractu matrimonij: hic inſtituit eos qui iam matrimonium contraxerũt de matrimonio non diſſoluendo: & primò docet eos q̃ ſunt in matrimonio iuncti, vt in matrimonio maneant: ſecundò ponit vtilem doctrinam quantum ad omnes ſtatus vel cõditiones hominum. ibi *Vnumquemq; ſicut vocauit Deus, &c.* Circa primum duo facit, primò agit de indiſſolubilitate matrimonij quantum ad eos, qui ſunt vnius cultus, ſecũdo quantum ad eos q̃ ſunt in diſpari cultu, ibi *Nam cæteris ego dico, &c.*

H Circa primum duo facit, primò ponit præceptum de indiſſolubilitate matrimonij: ſecundò docet quid ſit ſeruandum qñ matrimonium quodammodo ſeparatur, ibi *Quod ſi diſceſſerit, &c.* Dicit ergo primò, dixiſſe non nuptis. ſ. virginibus & viduis ꝙ melius eſt eis ſi ſic permanſerint: *His autem qui matrimonio ſunt coniuncti* non patet eadem conditio: his enim *Præcipio non ego,* ſcilicet indicta mihi authoritate, *Sed dominus* hoc præcepit, dicens, Mat. 15. Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet, pręcipio inquã *Vxorem a viro non diſcedere,* & ſubintelligendum eſt, excepta cauſa fornicationis, quam Chriſtus excepit: & hîc tacetur, quia nouiſſima eſt. Hanc ſolam excepit dñs, cæteras omnes moleſtias iubet pro fide coniugij fortiter ſuſtineri. Mat. 19. Quicũq; dimiſerit vxorem ſuã & aliã duxerit excepta cauſa fornicationis, mechatur. Hoc autem quod dicitur hîc ſm Glo. Aug. intelligitur de cõiunctis matrimonialiter, quorũ vterq; fidelis eſt *Quod ſi diſceſſerit,* ſcilicet propter cauſam fornicationis, *Præcipio,* inquam, *Manere innuptam* viuente marito, quia ſi ſoluitur matrimoniũ

quo

quo ad thorum, nō tamen quo ad vinculum, *Aut viro ſuo reconciliari*, ſcilicet ſi vir non continet, & ſimiliter *Vir vxorem non dimittat*, niſi ob cauſam fornicationis. Similis forma in viro & in muliere ſeruatur. Vnde ſupplendum eſt quod de vxore præmiſit. ſ. ꝙ ſi omnino dimiſit, non ducat aliam, vel reconcilietur vxori. Sed contrariū videtur dicere. Ambro. vnde dicit, Ideo non ſubdit de viro ſicut de muliere: quia licet viro aliam ducere, quia inferior non omnino hac lege vtitur qua & ſuperior. Sed magiſter dicit à falſarijs eſſe appoſitum, & ideo nullatenus eſt tenendum. Notandū eſt hîc ꝙ ſeptem ſunt caſus in quibus vir nō poteſt ob cauſam fornicationis vxorem dimittere. Primus caſus quando ipſemet eam proſtituit. Secūdus qñ ipſe cum alia fornicatus fuerit. Tertius qñ ipſe ei occaſionem fornicandi dedit, vt quia non vult reddere debitum. Quartus quando ipſa credens probabiliter virum mortuum, alteri nupſit. Quintus quando violenter ab aliquo oppreſſa fuit. Sextus quando ſub ſpecie viri ſui ab altero cognita fuit. Septimus quando fuit à viro poſt adulterium manifeſtè deprehenſum, nihilo minus retenta. Dindecùm dicit, *Nam cæteris dico, &c.* Agit de inſeparabilitate matrimonij perſonarum diſparis cult⁹, cùm alter eſt fidelis, alter non. Vbi primò dicit ꝙ fidelis nō dimittat infidelem volentem ſine contumelia creatoris cohabitare, ſecundò ꝙ ſi nō vult fidelis non tenetur eū ſequi, ſed poteſt alteri nubere, ibi *Quod ſi infidelis diſcedit, &c.* Tertiò ꝙ niſi infidelis prior recedat, fidelis debet patienter cōmanere, ibi *Vnde enim mulier, &c.* In prima primò ponit admonitionem. Secundò admonitionis rationem, ibi *Sanctificatus eſt enim, &c.* In prima primò loquitur generaliter tam viris ꝙ fœminis. ſecundò ſpecialiter viris, ibi *Siquis frater, &c.* tertiò ſpecialiter fœminis, ibi *Et ſiqua mulier, &c.* Dicit ergo, Nam cæteris. i. vbi non vterꝗ fidelis eſt, ſed alter fidelis, alter infidelis, dico ego conſulendo non præcipiendo, nō dominꝰ dixit hoc proprio ore, ac ſi dicat, & hoc dico ex Deo, licet ipſe non dicat hoc ore proprio. dico inquā hoc, *Siquis frater fidelis* conuerſus. ſ. ad fidem in coniugio. Intelligit enim hoc de his qui in infidelitate contraxerunt, nō de his qui in diſpari cultu. Tunc enim nullum eſſet matrimonium, ſed eſſent ſeparandi, ſicut fecit Eſdras. 1. Eſdræ. 10. Siquis inquā, habet talem vxorem infidelem *Et hæc conſentit habitare cum illo* ſine contumelia. ſ. creatoris, *Non dimittat illam:* cōſilium eſt, non præceptum, vt qui contrarium agit, non ſit tranſgreſſor ſecundum Glo. Deinde cùm dicit, *Et ſiqua mulier* hîc loquitur ſpecialiter fœminis, vbi primò ſupponit fidē in aliquo cùm dixit, *Et ſiqua mulier.* Secundò infidelitatem in altero, cùm addit, *Virum infidelem.* Tertiò infideli volūtatem cohabitandi, ibi *Et hæc conſentit.* Quartò conſulit fideli commanere illi, ibi *Non dimittat.* Dicit ergo, & ſimiliter ſiqua mulier fidelis habet virum infidelem, & conſentit habitare cū illa ſine contumelia creatoris: nam ſi nollet cohabitare ſine contumelia nominis Chriſti, debet fidelis eum dimittere, quia contumelia creatoris ſoluit matrimonium ſecundum Glo. & poteſt fidelis contrahere, ſi inquā ita eſt, non dimittat virum: conſilium eſt, non præceptum: licet enim infidelem fideli dimittere, ſed tunc nō expediebat. Deinde cùm dicit, *Sanctificatus eſt vir* poſita admonitione hîc ponit admonitionis rationem, vbi allegat exemplum. Secundò periculum, ibi *Alioquin, &c.* Tertiò fructū, ibi *Nunc autem ſancti, &c.* In prima primò exēplificat de viro infideli, ſecundò de muliere, ibi *Et ſanctificata eſt mulier, &c.* Dicit ergo, ſanctificatus eſt, quaſi dicat, fidelis infidelem volentem cohabitare, non dimittat. hoc ideo dico, *Sanctificatus eſt enim, &c.* Hoc dupliciter legitur. Primo modo ſic, ſanctificatus eſt enim vir infidelis, aliquando per mulierem fidelem, ideſt aliqñ contingit ꝙ vnus per alium conuertitur ad fidem, & ſic ſanctificatur, & hoc iam fortè contigerat, ſicut Siſinnius per Theodoram Romæ tēpore Clementis conuerſus eſt, & ſimiliter ſanctificata eſt mulier infidelis per virū fidelem, ſcilicet per ipſius admonitionem et doctrinam. Alio modo legitur ſic, Ita fidelis infidelem non dimittat. *Sanctificatus eſt enim vir, &c.* ideſt nullam immunditiam contrahit fidelis ex cohabitatione vel ex commixtione cum infideli, ſed ſeruat verā pu-

A dicitiam ſecundum Auguſtinum. Deinde cùm dicit, *Alioquin filij, &c.* Hoc legitur dupliciter: vno modo de filijs naſcituris. Alio modo de iam natis. Primò modo ſic, Alioquin, ſcilicet ſi diſcedetis, & vos alijs copulatis: filij veſtri qui de hac copula naſcerentur immundi eſſent, ſcilicet ſpurij, quia non de legitimo matrimonio. Nunc autē ſi permanetis, ſancti ſunt, ideſt mūdi, quia de legitimis coniugijs nati. Secundo modo legitur ſic, *Alioquin,* ſcilicet ſi diſceditis *Filij veſtri* iam nati *immundi eſſent,* ideſt in infidelitate remanerent ſequentes. ſ. maiorem partem quæ tūc erat infidelium, *Nunc autem ſi permanetis, ſancti ſunt,* ideſt Chriſtiani fiūt. Deinde cū dicit, *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem,* Thema in feſto beatæ Ceciliæ, quæ cōuertit virum ſuum ad fidem. Inter omnia quæ regunt hominem in via ſalutis præcipuum eſt ſequi ſocietatem ſanctorum. Hoc oſtēdit Pſalmiſta verbo etim dicit, Cum ſancto ſanctus eris, &c. Hoc oſtēdit Cecilia facto ſecūdum quod hic dicitur, *Sanctificatus eſt vir, &c.* In quibus verbis tria commendant ipſam. ſ. natura, gratia
B & doctrina. Natura humana quæ notatur in muliere: gratia quæ notatur in viri ſanctificatione, vt ſibi ſit nobilis per naturam, Deo humilis per fidē, proximo vtilis per doctrinam: doctrina enim redditur commendabilior conſiderāti actum, obiectum, & oppoſitū. Actus eſt ſanctificare, obiectum eſt vir, oppoſitum eſt infidelitas. Infidelitas eſt culpa tenacior: virilitas ſexus robuſtior: ſanctificare actus difficilior. Et tamen etim eſſet mulier per doctrinā ſuam cōuertit incredulum, emolliuit robuſtum, mūdauit immūdum, & ſic ſanctificauit infidelem virum. Multæ verò ſunt proprietates mulieris commendabiles, quæ huic cōueniunt, vt ſint tres proprietates quo ad actum cordis, tres quo ad actum oris, & tres quo ad actum operis. Tres primæ ſunt ſapiētia ex parte rationalis. Prouer. 9. Sapiens mulier ædificat ſibi domū. Munditia ex parte concupiſcibilis. Eccle. 40. Aedificatio ciuitatis confirmabit nomen, & ſuper eam mulier immaculata computabitur. Conſtantia ex parte iraſcibilis. Ruth. 3. Scit omnis populus te eſſe mulierem virtutis, &c.
C tres ſecundæ ſunt modeſtia cōtra multiloquium. Eccl. 26. Mulier ſenſata & tacita non eſt immutatio animæ eruditę. Veritas cōtra mendacium. Iudith. 8. Omnia quæ locuta es vera ſunt. Diſcretio contra Stultiloquiū. 1. Reg. 25. Erat mulier prudentiſſima & ſpecioſiſſima. Iudith. 11. Non eſt talis mulier ſuper terrā in aſpectu, & in pulchritudine & in ſenſu verborū. Tres vltimæ ſunt ſanctimonia in facto, Iudit. 8. Ora pro populo, quia mulier ſancta es. Verecūdia in ſigno. Eccle. 26. Gratia ſuper gratiam mulier ſancta & pudorata. Gratia in conuerſando. Prouer. 11. Mulier gratioſa inueniet gloriam. Propter eminentiam horum dicitur de beata virgine Maria, Benedicta tu in mulieribus.

Aduertas ſtudioſe Lector, quod ī quodā manu ſcripto exēplari, qd Venetijs ī Diui Dominici (a Caſtello vt aiunt) bibliotheca extat habebantur hæc verba.

Nota quod hinc vſq; ad XI. cap. excluſiue, nō eſt expoſitum ſecundū beatū Thomā, ſed ſumpte eſt de verbo ad verbū de expōne cuiuſdā Frīs Nicolai Gallici, ordinis Prædicatorū, qui tamen ſatis doctè et luculentè oēs epiſtolas explanauit. Quod verum eſſe, ex Phraſi, et mō exponendi patet. Et ego nec labori, nec impenſi parcam, vt fragmentū ipſum reperiam.

LECTIO TERTIA.

Non teneri fidelem, infidelem ſequi, ſi infidelis velit diſcedere docet, at ſi manere vult, cohabitare non dedignetur, quoniam ſe inuicem ſaluare poſſunt.

D *QVòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat: nō enim ſeruituti ſubiectus eſt frater vel ſoror in eiuſmodi. In pace autem vocauit vos Deus. Vnde enim ſcis mulier ſi virum ſaluum facies? Aut vnde ſcis vir ſi mulierem ſaluam facies? niſi vnicuique ſicut diuiſit dominus. Vnumquenq; ſicut vocauit Deus, ita ambulet, & ſicut in omnibus eccleſijs doceo. Circuncīſus aliquis vocatus eſt, non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus eſt, non circuncidatur. Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mādatorum Dei. Vnuſquiſq; in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat.*

Superius oſtendit ꝙ fidelis non debet dimittere infidelē cohabitare volentem, hîc autem dicit ꝙ ſi non vult cohabitare, non tenetur fidelis eum ſequi: ſed poteſt alteri nubere: vbi primò ponitur ipſa conceſſio, ſecundò conceſſionis ratio duplex, prima eſt libertas, ibi *Non eſt enim ſeruituti, &c.*

Secunda

Secunda eſt pacis tranquillitas, ibi *In pace autem, &c.* Dicit **E** ergo *Quod ſi infidelis* vel mulier *Diſcedit* à fideli, odio fidei, *Diſcedat*: & poteſt fidelis qui dimittitur contrahere. primũ enim matrimonium diſſolubile erat, quia nunquam fuerat ratum. *Non enim ſeruituti,* ſ. coniugali *ſubiectus eſt frater aut ſoror* fidelis, id eſt nõ cogitur ſequi infidelem odio fidei diſcedentem, ſicut dicit Glo. Ioan. 8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis, *In pace autem.* q.d. Ideo diſcedat fidelis, q̃a *In pace vocauit nos Deus,* id eſt non debemus litigare cũ eo qui odio fidei diſcedit. Vel ſic, Quanuis ita ſit ꝙ fidelis non eſt ſubiectus ſeruituti, nihilominus tamen nõ debet occaſionem diſcordiæ & diſsidĳ præbere, ſed pacem ſeruare. *In pace autem vocauit nos Deus.* Non eſt enim Deus diſſenſionis, ſed pacis, infrà. 11. Deinde cùm dicit, *Vnde enim ſcis mulier, &c.* hic dicit ꝙ ſi infidelis non diſcedat, fidelis debet patiẽter cõmanere. Ad quod allegat primò ſpeciẽ alienę cõuerſionis. Secundò permanẽtiam in ſtatu propriæ vocationis, ibi *Vnumquemque ſicut vocauit Deus, &c.* Tertiò exemplum in ritu conuerſationis, ibi *Circumciſus aliquis, &c.* Quartò exemplum in ſtatu cõ **F** ditionis, ibi *Seruus vocatus es, &c.* In prima primò innuit ꝙ mulier fidelis commanendo, virum ad fidem poteſt cõuertere. Secundò ꝙ ſimiliter vir fidelis mulierem infidelem poteſt ſaluare, ibi *Aut vnde ſcis homo vir, &c.* Tertiò ꝙ ideo debent patienter cõmanere, ibi *Niſi vnicuique, &c.* Dicit ergo, *Vnde enim ſcis.* q.d. verè debet manere fidelis cũ infideli, quia vnde ſcis. i. ſcire potes ò tu mulier fidelis, *ſi virum infidelem ſaluum facies,* eum. ſ. commonendo & conuertendo ad fidem. q.d. hoc poteſt contingere. Ambroſius hoc ideo dicit, quia forſan poteſt credere qui horret nomen Chriſti. *Aut vnde ſcis,* id eſt ſcire potes ò tu vir fidelis, *Si mulierem infidelem ſaluam facies,* eam ad fidem conuertẽdo, quia hoc ſperare debes. *Niſi vnicuique,* hoc dupliciter legitur. vno modo ſic, Vnde ſcis hoc, niſi ita habeas te, ſupple ad tuum comparem, ſicut dñs diuiſit vnicuiq;. ſ. viro præeſſe, & mulieri ſubeſſe. Secũdo modo ſic, Vnde ſcis hoc niſi, ſupple, patienter expectes fieri, ſicut diuiſit dñs vnicuiq;. i. ordinauit de vnoquoq; quando credat & qñ ſaluetur. Ergo tu debes expectare & comma- **G** nere. Rom. 12. Vnicuiq; ſicut diuiſit dominus. Deinde cũ dicit, *Vnumquemque ſicut vocauit, &c.* hic oſtendit ꝙ fidelis debet manere cum infideli coniuge, allegans permanentiam in ſtatu propriæ vocationis. Primò ergo allegat diuinã vocationem. Secundò ſuam authoritatem, ibi *Sicut in omnibus ecclesĳs, &c.* Dicit ergo, *Vnumquemque.* q.d. & qũo ſcis hoc ò vir & mulier, niſi quilibet ambulet perſeueranter: ita ſicut Deus vocauit vnumquenq;, id eſt, in eo ſtatu in quo Deus vocauit vnumquenq;, non autẽ quomodo ſint: quaſi dicat, & hoc ita prædico in eccleſia veſtra, ſicut in omnibus eccleſĳs. Turpis enim eſt pars quæ ſuo toto non cõuenit. Eſt ergo ſua ratio talis, Vnuſquiſq; debet manere in eo ſtatu in quẽ Deus vocauit, ergo ſi vocauit aliquos in coniugium, debẽt manere in ipſo. Haymo, Si habeas vxorem maneas cũ ea, & ſi nõ habeas, ducere nõ cõcupiſcas. Deinde cùm dicit, *Circumciſus aliquis, &c.* hic ponit exemplum: vbi primò ponit ipſum exemplum. Secundò exempli rationem, ibi *Circumciſio enim nihil eſt.* Tertiò regulam generalẽ, ibi *Vnuſquiſq; in qua* **H** *vocatione.* Ponit autem exemplum in ritu viuẽdi: primò Iudæorum: ſecũdò Gentiliũ, ibi *In præputio aliquis vocatus eſt, &c.* Dicit ergo, *Circumciſus es, &c.* quaſi dicat, vnuſquiſq; ambulet in eo ſtatu in quo vocatus eſt: verbi gratia, *Circumciſus quis vocatus eſt,* id eſt in ritu Iudaico, *Non adducat,* id eſt, non cogatur adducere *præputium,* id eſt ritus Gentilium. *In præputio,* id eſt in ritu Gentili *Quis vocatus eſt, non circumcidatur,* id eſt non cogatur ad ritus Iudaicos. Auguſtinus, Seruat vbiq; Apoſtolus cõſtruere eccleſias, ſiue Iudæorum, ſiue Gentilium: nunquam enim auſert conſuetudinem quæ ſeruata nõ impedit ſalutem, ergo ſi coniugium non impediat, debent vocari in cõiugio, commanere. Deinde cùm dicit, *Circumciſio enim nihil eſt* hic ſubdit rationẽ exempli, quæ talis eſt, Ritus non impediens ſalutem, nõ debet mutari propter vocationem ad fidem, ſed ritus tam Iudaicus q̃ Gentilis eſt huiuſmodi, ergo, &c. A ſimili ergo arguit in matrimonio. Primò ergo tangit quod eſt ad ſalutem indifferens: ſecundò quod

E eſt neceſſarium & expediẽs, ibi *Sed obſeruatio mandatorum, &c.* Dicit igitur, *Circumciſio nihil eſt,* id eſt nihil prodeſt, *Et præputium nihil eſt,* id eſt nihil ꝓdeſt vel obeſt: quaſi dicat talis vel talis ritus viuendi, nihil proficit ad ſalutẽ. Gal. vlti. In Chriſto Ieſu nec circũciſio aliquid valet, nec præputium, ſed noua creatura. Ambro. Ad ſalutem nec prodeſt nec obeſt Iudaicus aut Gẽtilis ritus, *ſed obſeruatio mandatorum Dei* aliquid prodeſt. Sap. 6. Cuſtoditio legum, conſummatio eſt incorruptionis. Deinde cùm dicit, *Vnuſquiſque in qua vocatione, &c.* hic concludit regulam generalem, dicens, *Vnuſquiſque, &c.* quaſi dicat, Ita Gentilis non inducatur ad circumciſionem, nec econuerſo: ſed potius vnuſquiſq; in qua conditione vocatus eſt in ea, ſcilicet conditione vocationi nõ repugnãte, *In ea permaneat,* & in qua, non à qua in Glo. Augu. hoc enim ad eas conſuetudines vitæ retulit, quę nihil obſunt fidei boniſq; moribus: ſicut enim coniunx, ſic & latro ad fidem vocatur. Sed ille in coniugio manet, nõ à coniugio reuocatur. Iſte verò à latrocinio reuocatur, & in latrocinio nõ manet. **F** Non enim neceſſe eſt vt coniuges deſinãt eſſe coniuges propter Chriſti fidem, ſicut neceſſe eſt vt latrones deſinant eſſe latrones. Hic quæritur ſuper illud, vxorem à viro non diſcedere, quare ſolam cauſam fornicationis dominus excipit, cæteras verò omnes moleſtias iubet fortiter ſuſtineri.

Contrà, Leui. 13. Præcipit lex leproſum extra caſtra eĳcere, ergo pro lepra debet vxor à viro diſcedere. Reſpondeo, licet poſsit ob lepram diſcedere à cohabitatione, nõ tamen à thoro quin aliqñ teneatur reddere debitum, prope eum manendo. Itẽ viro ſuo reconciliari. Contrà, Deu. 24 dicitur, Quòd ſemel repudiata, non poteſt amplius reconciliari. Reſpondeo, Illud habebat locũ in repudio legali, iſtud verò in diuortio euangelico. Lex enim erat ſeueritatis, ſed euangelium pietatis. Item ſuper illud, vir vxorem non dimittat. Glo. notabilis nõ ſubdit de viro ſicut de muliere, q̃a licet viro aliam ducere. Contrà Augu. dicit ꝙ ſimilis forma debet ſeruari in viro & muliere. Reſpondeo, Illud primum in libris Ambroſii à falſarĳs creditur additũ. Vel di- **G** cendum ꝙ illud Ambroſii intelligitur in repudio, hoc autẽ in diuortio. Nam in repudio legali licebat viro contrahere, non vxori, quia licebat antiquitus vni viro habere plures vxores, non ecõuerſo, quia per repudium illud ſoluebatur matrimonium, non autem per diuortium. Item. nam cæteris ego dico, non dominus. Contrà, Mat. 9. Qui vos audit, me audit. Reſpondeo, non dñs dicit ore proprio, ſed inſpirando. Item ſuper illud, ſiquis frater habet vxorẽ. Glo. cõiunx fidelis licitè poteſt dimittere infidelem. Contrà, catholica non poteſt dimittere hęreticum. Glo. loquitur de infideli qui caret ſacramento fidei, non ſolùm habitu. Item ibidem Glo. Non eſt reputãdum matrimoniũ quod extra decretum Dei factum eſt. Contrà, ergo matrimoniũ cõtractum cauſa voluptatis, non eſt matrimonium. Reſpondeo extra decretum Dei matrimonium cõtrahi dicitur, qñ contrahitur inter perſonas lege prohibitas. Itẽ ſiqua mulier habet virum infidelem, &c. Contrà ergo Iudæa cõuerſa nõ debet dimittere virum Iudæum, cohabitare volentẽ. **H** Reſpondeo, ſecus eſt hodie q̃ tempore primitiuæ eccleſiæ, quia tunc erat ſpes cõuerſionis, nunc autem potius eſt ſpes ſubuerſionis propter obſtinationem infidelium. Item ſuper illud, ꝙ ſi infidelis diſcedat. Glo. rectè dimittit mulier ſi dicat viro, non ero mulier tua, niſi de latrocinio diuitias mihi augeas. Contrà: Mat. 19. Excipitur ſola cauſa fornicationis. Reſpondeo, tunc debet dimitti, ne ſcãdalum ad tempus exortum, ſit in perpetuum. Item ſuper illud, Non eſt enim ſeruituti ſubiectus. Glo. cõtumelia creatoris ſoluit ius matrimonĳ in eo qui relinquitur. Contrà, matrimonium ſemper eſt inter duos, ergo in vtroq; ſoluitur vel in nullo. Reſpondeo, matrimonium ſoluitur in vtroq;, ſed impedimentũ ex matrimonio reſultans, manet in diſcedente ſolũ.

Item circuncifio nihil eſt. Contrà, circuncifio prodeſt ſi legem obſerues. Reſpondeo, ante Chriſtum proderat, ſed poſt nõ prodeſt. Item ſuper illud, Vnuſquiſq; in qua vocatione. Glo. Ad ſalutem nihil prodeſt vel obeſt Iudaicus vel Gentilis ritus. Contrà, Gal. 5. Si circũcidimini, Chriſtus vobis

vobis nihil prodeſt. Reſponſio, Glo. loquitur de ritu cõuerſandi inter homines, non de ritu Deum colendi. A

LECTIO QVARTA.

Permanere in ſtatu ſuæ conditionis in qua vocatus eſt, hortatur, licet ſeruitus ſit, qua nihil homini contingere durius poteſt.

SEruus vocatus es, non ſit tibi curæ. Sed & ſi potes fieri liber, magis vtere. Qui enim in domino vocatus eſt ſeruus, libertus eſt domini. Similiter qui liber vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Pretio empti eſtis: nolite fieri ſerui hominum. Vnuſquiſq; ergo in quo vocatus eſt frater, in hoc permaneat apud Deum.

Superius oſtendit quòd ſi infidelis coniunx non diſcedat, fidelis debet patienter commanere. Primò ad hoc allegando ſpem conuerſionis infidelis. Secũdò permanentiam in ſtatu propriæ vocationis. Tertiò exemplum in ritu conuerſationis, hic. Quartò allegat exemplum in ſtatu conditionis. B Vbi primò ipſum exemplum ponit. Secundò rationem exempli ſubdit, ibi *Qui enim in domino*, &c. Tertiò ex hoc regulam generalem concludit, ibi *Vnuſquiſque ergo, &c.* In prima primò proponit in aliquo ſtatũ ſeruilem. Secundò ſupponit libertatis poſsibilitatem, ibi *Sed et ſi potes, &c.* Tertiò horum præeminentiam ad ſalutem, ibi *Magis vtere.* Dicit ergo, *Seruus*, &c. quaſi dicat vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat. Verbi gratia, *Seruus vocatus es* ad fidem ſcilicet Chriſti, *Non ſit tibi curæ*, vt ſcilicet velis ſeruitutem effugere. Vnde Oneſymum ſeruum Phylemonis, qui ad eum confugerat, cum precibus remittit ad dominum, vt patet in epiſtola ad Phylemonem: ſed potius ſi potes fieri liber, maneas in ſeruitute, quia cauſa eſt humilitatis. Et ſicut ait Ambroſius quantò quis deſpectior eſt in hoc ſeculo propter dominum, tantò magis exaltabitur in futuro. Gregorius, quantò quis Deo pretioſior eſt: tantò propter eum vilior. Boetius, Cùm omnis fortuna timenda C ſit, magis tamen proſpera quàm aduerſa. Deinde cũ dicit, *Qui enim in domino vocatus eſt*, &c. hîc ſubdit rationẽ exempli. Et primò ponit rationem exempli ex parte ſeruorum. Secundò ex parte liberorum, ibi *Similiter qui liber eſt*, &c. Et eſt ratio talis in generali. Seruitus & libertas ſunt in domino ad ſalutem, ſed ſolùm debemus eſſe ſoliciti de pertinẽtibus ad ſalutem, ergo pro indifferenti debet eſſe nobis ſeruitus & libertas. Dicit ergo, *Qui enim in domino*, quaſi dicat & verè non debes curare, etenim, pro quia, *Qui in domino*, ideſt in fide domini *Vocatus eſt ſeruus* ſeruitute corporali, *Libertus eſt domini:* quia ſcilicet à domino manumiſſus, liber eſt libertate ſpirituali. Eſt autem libertus à ſeruitute liberatus, & talis à ſeruitute peccati à domino eſt liberatus: ideo domini libertus. Ioan. 8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis.

Deinde cùm dicit, *Similiter qui liber vocatus eſt*, &c. hîc ponit rationem ex parte liberorum. Vbi primò tangit in liberis cum ſeruis pro Chriſto debitam ſeruitutem. Secundò ſeruitutis rationem, ibi *Pretio empti.* Tertiò ſeruitutis obligatio- D nem, ibi *Nolite*, &c. Dicit ergo, ſimiliter & *Qui liber vocatus eſt* libertate corpali, *Seruus eſt Chriſti*, ſeruitute ſpirituali. Ro. 1. Paulus ſeruus Chriſti Ieſu, &c. quia ſiue ſeruus, ſiue liber, omnes tamẽ ſerui, & hoc iuſtũ eſt, quia pretio empti eſtis. Hoc dicitur, quia pretio inæſtimabili ſanguine Chriſti. 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro vel argento redẽpti eſtis de veſtra vana conuerſatione, &c. Et quia tanto *Pretio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominum* poſtponẽdo ſeruitium Dei & vos humanis ſuperſtitionibus occupando, hoc enim faciebant iſti, Suprà. 1. Ego ſum Pauli, ego autem Apollo: *Vnuſquiſque ergo* & circunciſus & præputiatus, ſeruus & liber *In quo ſtatu Vocatus eſt frater*, ideſt fidelis, *In hoc permaneat apud Deum*, ſcilicet obſeruando diuina mandata. Qui enim perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit, Mat. 24.

Ergo ſi coniugatus vocatus eſt ad fidem, maneat coniugatus ſeruando fidem.

LECTIO QVINTA.

De virginitate diſſerens, eam conſulit ac laudat, non tamen ex præcepto ſeruandam affirmat, ſicut ex præcepto ſeruandum matrimonium eſt.

DE virginibus autem præceptum domini nõ habeo, conſilium autem do, tanquam miſericordiam conſecutus à Deo vt ſim fidelis. Exiſtimo enim hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſsitatem, quoniã bonum eſt homini ſic eſſe. Alligatus es vxori, noli quærere ſolutionem. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccaſti: & ſi nupſerit virgo, non peccauit. Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi. Ego autem vobis parco.

A principio huius cap. egit de matrimonio, hîc incipit pars ſecunda, in qua agit de virginitate. Vbi primò agit de virginibus. Secundò de virginũ cuſtodibus, ibi *Siquis autem turpem ſe videri exiſtimat, &c.* In prima, primò ponit virginibus permanendi in virginitate conſilium. Secundò nubentibus dat bene viuendi modum, ibi *Hoc itaq; dico fratres, &c.* Tertiò oſtendit ꝙ magis expedit ſeruare cõtinentiæ propoſitum, ibi *Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe, &c.* In prima parte virginitatem conſulit & laudat. Secundò matrimoniũ iam contractum concedit & approbat, ibi *Alligatus es vxori, &c.* Tertiò matrimonium contrahendum defendit, & à peccato excuſat, ibi *Si autem acceperis vxorem, &c.* In prima dicit duo de virginitate. Primò ꝙ non eſt ſeruanda ex præcepto. Secundò ꝙ eſt ſeruanda ex conſilio, ibi *Conſilium autem do.* Vbi ponit duplicem rationem quare iſtud conſilium eſt ſeruandum. Prima eſt conſiliarij authoritas. Secunda rei conſultæ dignitas, ibi *Exiſtimo enim hoc bonum.* Dicit ergo, *De virginibus, &c.* q.d. de coniugatis non ſeparandis præceptum Dei eſt: *De virginibus autem præceptum Dei non habeo*, vt ſcilicet cõtineant, vel vt nubant. Quod enim de hoc dixit dominus Matth. 19. dixit conſulendo, Qui poteſt, inquit, capere capiat. Virginitas autem, ſecundum Auguſt. [illegible] eſt non præcepti: ſuaderi poteſt, imperari non poteſt. *Conſilium autem do*, ſcilicet de continendo, conſilium mihi à ſpiritu ſancto inſpiratum. Thob. 4. Conſilium ſemper à ſapiente perquire. Cõſilium inquam, do, & hoc *Tanquam conſecutus a domino miſericordiam*, ideſt apoſtolatum mihi miſericorditer conceſſum. Conſecutus inquam, ad hoc *Vt ſim fidelis* in diſpenſatione mihi credita. Vnde credendum eſt mihi in cõſilijs. Luc. 12. Quis putas eſt fidelis ſeruus. Haymo, Quia ei mandatum fuit vt eſſet fidelis con[illegible]liator, non debuit cõſilium indigentibus abſcondere, & [illegible] argumentum quod eſt acquieſcendum conſilio prælati. Deinde cùm dicit, *Æxiſtimo ergo, &c.* hîc tangitur dignitas eius quod conſulitur: & hæc duplex. Vna quia expediens bonum, ſecunda quia honeſtum, ibi *Quoniam bonum eſt, &c.* Dicit ergo, *Æxiſtimo, &c.* q.d. quia fidelis cõſiliarius ſum, *Æxiſtimo ergo hoc bonum eſſe*, ſ. manere in virginitate, & hoc *Propter inſtantem neceſſitatem* cõiugium. ſ. vitandum, quia multæ neceſsitates inſtant. Vnde dicunt eſſe in mola. Luc. 17. Vnde vulgariter dicitur ꝙ matrimoniũ habet magnũ os: *Æxiſtimo*, inquã, & verè, quia *Bonum eſt homini ſic eſſe.* ſ. in virginitate. Bonum. ſ. honeſtum ꝓꝑ puritatem, delectabile ꝓꝑ libertatem, vtile ꝓꝑ mercedem, quia ei debetur aureola & fructus centeſimus. Luc. 8. Aug. in Glo. Supergreditur virginitas cõditionẽ humanæ naturæ, per quã homines angelis aſsimilãtur. Maior tñ victoria virginũ ꝗ̃ angelorũ. Angeli enim ſine carne viuũt, virgines aũt in carne triũphant. Deinde cùm dicit, *Alligatus es vxori, &c.* hîc matrimoniũ contractum cõcedit & approbat. Vbi primò dicit ꝙ coniugatus nõ debet quærere diuortiũ. Secundò cõſulit ꝙ ſolutus nõ quęrat coniugiũ, ibi *Solutus es ab vxore, &c.* Dicit ergo, *Alligatus, &c.* q.d. licet continere ſit bonum, tñ *Alligatus es vxori, noli quærere ſolutionem*, maximè ſi bona eſt. Eccle. 7. Noli diſcedere à muliere ſenſata. Et dicit alligatus, quaſi duplici vinculo ligatus. ſ. cõſenſu per matrimonium initiatũ, & copula carnali per matrimoniũ conſummatũ.

Si enim tantum vno vinculo.ſ. ſolo conſenſu ligatus eſſet, poſſet quærere ſolutionem.ſ. intrãdo religionẽ. *Solutus es ab vxore,* noli quærere vxorem. ſi potes continere, quia ſicut dicunt apoſtoli Mat.19. Si ita eſt cauſa hominis cum vxore nõ expedit nubere. Deinde cùm dicit. *Si autem acceperis,* &c. hic excuſat matrimonium contrahendum, à peccato. Vbi primò oſtendit ꝙ matrimonium poteſt contrahi ſine peccato. Secundò ꝙ leuius eſt eſſe ſine coniugio, ibi *Tribulationem tamen,* &c. In prima primò proponit veritatem de non virgine. Secũdò de virgine, ibi *Et ſi nupſerit,* &c. Dicit ergo, ſi autẽ ſolutus eſt, *Noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem,* ſcilicet bono fine non ad expletionem libidinis, *Non peccaſti:* hic eſt argumentũ euidens contra hæreticos qui contẽnunt matrimoniũ, de quibus. 1. Timo. 4. Prohibentes nubere, & ſiſt ſi nupſerit virgo, non virgo Deo dicata: quia ſm Hiern. vouentibus virginitatẽ non ſolùm nubere, ſed &̃ velle nubere peccatum eſt, *Non peccauit.* ſ. nubendo: alioquin peccaſſet beata virgo, cùm deſpõſata eſſet Ioſeph. *Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi.* ſ. coniugati.i. afflictionem pro rebus neceſſarijs procurandis & ſibi & filijs ſuis & alijs. Vnde leuius eſt eſſ: ſine coniugio. *Ego autem vobis parco.* q.d. conſulo euitare coniugium, quod tñ concedo parcendo infirmitati veſtræ. Vel ſic, *Ego autem vobis parco* in hoc ꝙ conſulo cauere tribulationes carnis. Notandum eſt hic ꝙ ſancta virginitas magnum bonum eſt propter multa, primò quia carnis mundiuã conſeruat. Apo. 14. Hi ſunt qui cũ mulieribus nõ ſunt coinquinati, virgines enim ſunt, &c. Sicut bonum eſt ſal, quia conſeruat carnẽ à corruptione. Secundò quia animam decorat & ornat. Vnde frequẽter in ſcriptura iungitẽ virgo pulchra. Sap. 4. O quã pulchra eſt caſta generatio cum claritate. Cant. 4. Tota pulchra es amica mea. Tertiò quia angelis cęli aſsimilatur, ſicut dicit hic Glo. Et Matth. 22. In reſurrectione neq; nubent neq; nubentur, ſed erunt ſicut angeli Dei. Hieron. In carne præter carnẽ viuere, &c. Quartò quia Chriſto deſponſat. 2. Cor. 11. Deſpondi enim vos vni viro virginẽ caſtam exhibere Chriſto. Quintò quia iungit & approximat Deo. Pſal. Adducenẽ regi virgines poſt eã. Sap. 6. Incorruptio facit proximũ Deo. Hiere. 3. Dux virginitatis meæ tu es. Sextò quia cæteris ſtatibus præpõderat. Eccle. 26. Non eſt digna ponderatio animæ continentis. Infrà eodem, Qui matrimonio iungit virginem bene facit, & qui nõ iungit, melius facit. Septimò quia odorẽ bonæ famę ſpirat. Luc. 1. dicitur, Et nomẽ virginis Maria. Cant. 2. Sicut liliũ inter ſpinas, ſic amica mea inter filias Ieruſalẽ. Octauò quia ad nuptias æternas inuitat. Mat. 25. Quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias, ſed heu quia ad conſeruandum difficiles. Ideo Eccl. 42. Filia patris abſcõdita eſt, &c. Et hoc, quia diabolus ſuggerit cõtrarium. Corruptio inclinat ad actum, pulchritudo allicit ad conſenſum.

Error dicentium matrimoniũ eſſe peccatũ, ſecluditur.

Virginitatis cõmendatio.

LECTIO SEXTA.

Docet qualiter vxoribus ſit vtendum, ac quomodo in aduerſis & ſecundis euentibus, ſit animus ipſe parandus.

Hoc itaq; dico fratres, tempus breue eſt. Reliquum eſt, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes ſint: & qui flent, tanquã non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes. & qui emunt, tanquam non poſſidentes: & qui vtuntur hoc mũdo, tanquã non vtantur. Præterit enim figura huius mundi.

Hæc eſt ſecunda pars, vbi nubentibus ſiue nuptis oſtendit bene viuendi modum, docens primò qualiter vtantur vxoribus. Secundò qualiter fortunæ caſibus ſiue euẽtibus, ibi *Et qui flent,* &c. Tertiò qualiter mundi rebus ſiue poſſeſſionibus, ibi *Et qui emunt,* &c. Quartò ſubdit rationẽ in his ammonitionibus, ibi *Præterit enim figura.* In prima implicat tria.ſ. authoritatem conſiliarij, *Hoc itaq; dico,* &c. Neceſſitatem conſulendi, *Tempus breue eſt,* &c. Formam conſilij, *Reliquum eſt,* &c. Dixit ergo, *Hoc itaq;* q.d. quia nõ eſt peccatũ nubere, *Hoc itaq; dico fratres* ſi coniugij *Tempus breue eſt,* quo, ſcilicet non generatione carnali propagandus eſt populus

E Dei, ſed regeneratione ſpirituali colligendus, ſecundũ Glo. & quia tempus breue eſt, *Reliquum eſt,* ideſt hoc ſolùm reſtat agendum, *Vt qui habent vxores, ſint tanquam non habentes,* ſtudendo ſeruitio Dei, non autem operi carnali, debitũ, ſcilicet exigendo. Vnde dicitur, *Sint tanquam non habentes,* non dicit, tanquam non habenti, ſicut erant antiqui patres, propter quod dicit Augu. ꝙ celibatus Ioannis non præfertur coniugio Abrahæ: ſed hodie faciunt econuerſo, quia qui non habent ſunt tanquam habentes. Eſt autem notãdum ꝙ tanquam non habens vxorem, eſt qui vel vxori debitum reddit nec exigit, vel propter infirmitatem vxorem ducit dolens, ꝙ ſine ea eſſe nequit. Vel pari affectu continentiam cuſtodit. Vel cauſa generandæ prolis ad cultum Dei vxorem propriã cognoſcit. *Et qui flent* pro caſibus coniugij vel pro aliqua triſtitia ſeculi *Sint non flentes,* conſolari, ſcilicet ſpe appropinquantis boni futuri. Prouer. 12. Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit. *Et qui gaudent* pro aliqua proſperitate ſeculi, *Tanquam non gaudentes,* ſed tanquam in timo

F re exiſtentes imminentis mali periculi. Eccle. 11. In die bonorum ne immemor ſis malorum. Deinde cùm dicit, *Et qui emunt,* hic oſtendit qualiter vtantur mundi rebus ſiue poſſeſſionibus. Et primò qualiter vti debeant acquirẽdis. Secundò qualiter acqſitis, ibi *Et qui vtuntur,* &c. Dicit ergo, *Qui emunt tanquam non poſſidentes,* ideſt poſt hæc terrena non ſedentes, ſcilicet ſupple non apponendo cor rebus periturIs. Pſal. Diuitiæ ſi affluant, nolite cor aponere. Ezech. 7. Qui emit, non lætetur: & qui vendit, non lugeat. Et vt vniuerſaliter colligam, *Qui vtuntur hoc mundo,* ideſt rebus mundanis, non dico fruuntur, vt mali qui de eis malum faciũt finem, qui dicunt Sap. 2. Fruamur bonis quæ ſunt, ideſt præſentibus. Sed qui vtuntur eis ad finem debitum referendo, ſint *Tanquam non vtantur,* ideſt non adhæreant eis nimia delectatione. 1. Tim. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur his contenti ſimus. Præter actũ ergo coniugalem ponit quatuor differentias actuum circa ſolicitudinem mundanorũ, ſcilicet flere, gaudere, emere, vti. Duo primi pertinẽt ad affe

G ctum, duo alij ad effectũ. Ex humana verò ſolicitudine generatur duplex effectus.ſ. emendi reſpectu habẽdorum, & vtendi reſpectu habitorum, & ſm hoc ponit Apoſtolus cõſilium tẽperantiæ in his quatuor actibus. Deinde cũ dicit, *Præterit enim figura,* &c. hic ſubdit rationẽ prædictarum ammonitionũ quæ talis eſt, Tranſitoria ſunt reputanda quaſi non ſint, ſed talia ſunt mũdana paritura, ergo quaſi nõ ſint, ſunt reputanda: & hoc eſt quod dicit, quòd ideo mundana quaſi non ſint æſtimãda ſunt, quia præterit figura, ideſt exterior pulchritudo, vel quod eſt ibi fragile conueniens ſtatui fragilitatis. Tranſibunt enim qualitates mortales, & remanebunt immortales. Ideo tranſibit mundus & concupiſcentia eius. Omnia innouanda, quia figura non ſubſtantia mundi, non paradiſi, præterit non ſiſtit. Hic quæritur ſuper illo, ſi poteſt fieri liber. Glo. Quantò quis propter Deũ deſpectior eſt in hoc ſeculo, tantò magis exaltabitur in futuro. Contrà, ergo magis exaltabitur bonus ſubditus, quã bonus prælatus. Reſpondeo, Glo. intelligenda eſt cæteris pa-

H ribus. Item ſuper illud, vnuſquiſque, in quo vocatus eſt, Glo. ſtatu. Contrà, ergo qui vocatus eſt in ſtatu ſeculari, nõ debet intrare religionem. Reſpondeo, Apoſtolus loquitur de ſtatibus promouentibus ad ſalutem, non de impedientibus. Item ſuper illud, Aexiſtimo hoc bonum eſſe. Glo. Maior eſt victoria virginum, quã angelorum. Cõtrà ergo maior corona, ergo homines erunt maiores angelis, non ſolùm æquales. Reſpondeo, maior extenſiuè, ideſt multiplicatiuè, quia habent aureolam non ſolùm auream. Item ſuper illud, Bonum eſt homini ſic eſſe. Glo. in virginitate.

Contrà, Gen. 1. Creſcite & multiplicamini: virginitas autem contraria eſt huic præcepto. Reſpondeo, Illud præceptum non eſt perpetuum, ſed datum vſq; ad tempus ſufficientis multiplicationis humani generis. Item ſuper illud, Qui habent vxores, Glo. beatiora coniugia iudicãda ſunt, quæ prole concepta, pari conſenſu cõtinentiam ſeruare potuerunt. Contrà, vnumquodq; tantô beatius eſt, quãtò magis conuenit fini ſuo: finis aũt coniugij eſt generatio prolis.

Rñdeo,

Reſpondeo, expone coniugia.i.coniuges. Vel dicẽdum eſt ꝙ ille non eſt vltimus finis coniugĳ, ſed adimpletio numeri electorum qui citius impleretur, ſi oẽs continerent. Item ſuper illud, Præterit figura huius, mũdi. Glo. In iudicio mundanorum ignium flagratione huius mũdi peribit, non ſubſtantia, ſed figura. Contrà, 2.Pet.3. Per quem cęli magno impetu tranſient. Reſpondeo ille tranſitus & illa ſolutio accidentalis eſt, non ſubſtantialis, ideſt ſecundum qualitatẽ, non ſecundum ſubſtantiam.

LECTIO SEPTIMA.

Continentiæ ſtatum, meliorem cęteris eſſe demonſtrat, quia tranquillior, quia ſanctior, & quia vtilior eſt.

Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ domini ſunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. Porrò hoc ad vtilitatem veſtram dico, non vt laqueum vobis iniiciam: ſed id quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat ſine impedimento dominum obſecrandi.

Superius dedit primò virginibus conſilium continendi. Secundò nubentibus documentũ bene viuendi. Hic tertiò oſtendit ꝙ magis expedit tempus continendi. Et hoc oſtendit, primò ratione maioris tranquillitatis. Secundò ratione maioris ſanctitatis, ibi *Et mulier innupta, &c.* Tertiò rõne maioris vtilitatis, ibi *Porro hoc ad vtilitatem veſtram, &c.* Prima ratio talis eſt, Tranquillitas in amore ſolius Dei, præferenda eſt ſolicitudini mundanorũ, ſed continentes habẽt tranquillitatem, coniugati ſolicitudinem mundi: ergo ſtatus continentium præferẽdus eſt ſtatui coniugatorum. Primò ergo dehortatur ſolicitudinẽ mundi. Secundò ſubdit ꝙ continentes non ſunt ſoliciti niſi in his quæ ſunt Dei, ibi *Quoniam qui ſine vxore, &c.* Tertiò oſtendit ꝙ coniugatos oportet eſſe ſolicitos in his quæ ſunt mundi, ibi *Qui autem cum vxore, &c.* Dicit ergo, *Volo autem.* q.d. Si nubitis, prædicta facere cõſulo, ſed magis *Volo vos eſſe ſine ſolicitudine* rei vxoriæ. Phil. 4. Nihil ſoliciti ſitis. Nota ꝙ dehortatur nos ſcriptura à ſolicitudine triplici.ſ.circa mulierem, vt hic, *Volo vos ſine ſolicitudine eſſe* circa ventrem. Matth. 6. Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ, &c. Circa burſam, Prou. 11. Expectatio ſolicitorũ peribit. Et rectè hoc volo, quia *Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ domini ſunt,* vt complaceat ei. Non enim habet excuſationẽ illorum qui dicunt Luc. 14. Vxorem duxi, & nõ poſſum venire. Solicitus inquam.ſ.quomodo placeat Deo, interiori.ſ. pulchritudine ſua. Fœlix cuius votum eſt vxorẽ fugere, cuius ſolicitudo eſt dño ſeruire, cuius intentio eſt Deo placere. Deinde cùm dicit, *Qui autem cum vxore eſt, &c.* hîc oſtendit qũo coniugatos oportet eſſe ſolicitos in his quæ ſunt mundi, vbi implicantur quatuor grauia. Primò vinculum cõiugale, ibi *Qui cum vxore.* Studium mundiale, ibi *Solicitus eſt.* Subiectio vxoris, ibi *Quomodo placeat.* Operis diuiſio, ibi *Et diuiſus eſt.* Dicit ergo, *Qui autem cum vxore eſt.* ſ.in matrimonio, *Solicitus eſt quæ ſunt mundi.* i. de regimine familiæ & huiuſmodi. Vnde Iacob acceptis vxoribus, ait Gen. 30. Iuſtum eſt vt aliqñ prouideam domui meæ.i.ſolicitus ſim qũo placeam vxori. Et hoc fine poteſt ſe licitè ornare. Nam ſm Glo. Magna amaritudo in domo eſt vxor triſtis, & talis diuiſus eſt nõ natura, ſed actu.ſ.diuiſione officĳ, non intẽtionis principalis. vnde Glo. partim ſeruit Deo, partim mũdo. Deinde cùm dicit, *Et mulier innupta, &c.* hîc ponitur ſecunda ratio probãs ꝙ magis expedit ſeruare propoſitũ continentiæ, ꝗ̃ nubere rõne maioris ſanctitatis, & eſt ratio ſua talis, Continẽs ſtudet ſanctitati & diuinitati & amori Dei, nupta vero mundo, ergo illa præferenda eſt iſti. Primò ergo tangit ſtudiũ innuptæ, quia cogitat totaliter placere Deo. Secundò ſtudiũ nuptæ, quia cogitat partim placere mundo, ibi *Quæ autem nupta eſt.*

A In prima implicat tria.ſ.continentium ſtatum, cogitatum, & fructum. Statum honeſtum, quia innupta: & virgo cogitatum rectum, quia cogitat quæ dñi ſunt, multiplicatum fructũ, quia vt ſit ſancta, &c. Dicit ergo, Et ſimiliter *Mulier innupta,* ideſt vidua, *Et virgo cogitat,* ideſt maiorem habet facultatem cogitandi *Quæ domini ſunt,* ideſt ſpiritualia & ęterna. Cogitat, inquam, *vt ſit ſancta* magis ꝗ̃ nupta. Multæ enim nuptæ ſunt ſanctæ. Augu. Ampliorem non nuptarũ & in corpore & in ſpiritu ſanctificationem intelligi voluit, non tñ nuptas omnino ſanctificatione priuauit. Sancta, inquam, *Corpore,* ideſt corporalibus actionibus: & *Spiritu,* ideſt ſpiritualibus actionibus. Vel *Sancta corpore,* contra vitia carnalia: *Et ſpiritu,* contra ſpiritualia. Deinde cũ dicit, *Quæ autem nupta eſt* hîc tangit ſolicitudinem nuptarũ, vbi implicant tria. Primò, coniugium. Secundò ſolicitudinem, ibi *Cogitat quæ, &c.* Tertiò cõiugĳ ſtudiũ, ibi *Quomodo placeat, &c.* Dicit ergo, *Quæ autem nu[pta] eſt, cogitat quæ mundi ſunt,* ſcilicet de cura filiorum, de regimine domus, & huiuſmodi. Vnde pa- B rentes monuerunt Saram honorare ſocrum, diligere maritum, gubernare domum, &c. Thob. 10. Cogitat inquã, *Quomodo placeat viro.* vnde hoc fine ornantes ſe non peccant: veruntamen magis debent ſtudere ei placere ornatu mo[rum] ꝗ̃ veſtimentorũ. 1. Tim. 2. Mulieres in habitu ornato ornantes ſe, non in tortis crinibus, auro, &c. Deinde cùm dicit, *Porro hoc ad vtilitatem, &c.* hîc allegat tertiam rationem ſ. maiorem vtilitatẽ. Et eſt ratio talis, Illud quod eſt vtilius magis expedit, ſed continere eſt vtilius ꝗ̃ nubere, ergo magis expedit eligere continentiam ꝗ̃ nuptias. Primò ergo oſtendit ꝙ vtile eſt continere. Secundò ꝙ honeſtum eſt, ibi *Sed id quod eſt honeſtum, &c.* Tertiò ꝙ facile, ibi *Et quod facultatem, &c.* Dicit ergo, porrò, &c. q.d. conſulo non nubere, *Porro hoc ad vtilitatem veſtram* maiorem: ſed dico vt expeditius Deo ſeruiatis, qui[a ſi]c mortificatur caro quæ eſt inimica ſpũs. Augu. Sicut in[imi]cus occiſus non facit tibi iniuriam, ſic caro mortificata non turbat animam. Dico inquam, *Non vt laqueum* fornicationis.ſ.incontinentibus, *Vobis iniiciam* aliquid diffi- C cile ſuper hoc faciendo, imò potius laqueus poneretur ſi cõſuleret nubere, quia de muliere dicitur Eccle. 7. ꝙ laqueus venatorum eſt, ſed potius intendens inducere omnes ad id quod honeſtum eſt.ſ. ad ſanctitatem corporis & animę: nõ quia coniugalis ſtatus non ſit honeſtus, ſed quia minus honeſtus. Aug. Non matrimonium turpe eſſe monſtrauit, ſed ꝙ honeſtius erat generalis honeſti nomine commendauit, & monens ad illud quod facultatem præbeat aliciti obſeruandi ſe in dño, ideſt ad ſeruitium dñi, & hoc ſine impedimento, quod eſt in coniugio. 2. Cor. 11. Deſpõdi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Verè eligendus eſt ſtatus continentiæ vbi maius cõmodum, quia hoc ad vtilitatem vbi minus periculum: quia non vt laqueũ, maior honeſtas, q̃a id quod honeſtũ, liberior facultas ſeruiẽdi Deo; quia facultatẽ præbet, &c. Notandum eſt hîc ꝙ multiplex ſolicitudo eſt bona. Prima prælationis, ſicut nauta ſolicitus eſt de regimine nauis, pater de filĳs. Ro. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. Secunda prædicationis, ſicut pedagogus ſolicit⁹ D de puero, doctor de diſcipulis. 1. The. 2. Fiduciã habuimus loqui ad vos verbum Dei in multa ſolicitudine. Tertia dilectionis, ſicut amicus verus ſolicit⁹ eſt de cõſeruatione amoris. Ephe. 4. Soliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, &c. Quartò compaſſionis, ſicut vir miſericors ſolicitus eſt de egenis & afflictis. 1. Tim. 1. Cum veniſſet Romam ſolicitè me quæſiuit & inuenit. Quinta deuotionis, ſicut ſeruus ſolicitus eſt de placendo dño, religioſus Deo. Mich. 6. Indicabo tibi ò homo, quid ſit bonum, Et poſt ſolicitè ambulare cum Deo tuo. Sexta circunſpectionis, ſicut ſpeculator eſt de caſtro cuſtodiendo. Deu. 4. Cuſtodite animas veſtras ſolicitè. Corpus enim cum organis, anima cum potentĳs quoddam caſtrum eſt. Septima actionis, ſicut agricola ſolicitus eſt opere perficiendo. Luc. 10. Martha Martha ſolicita es. 2. Timo. 2. Solicitè cura teipſum probabilem exhibere Deo. Octaua prouiſionis, ſicut diſpenſator de domo, mercator de computo, pauper de pane quærendo. Ro. 12. Solicitudine non pigri.

Solicitudines bonæ multę ſunt.

vſu rei per ſe, ſcilicet ad quem ordinata eſt, non per accidẽs ſcilicet ad quem ex prudentia vtẽtis ordinatur. Itẽ Glo. ibidem, Melius eſt bene vti bono, ꝗ̃ bene vti malo. Contrà, hoc difficilius illo. Rñſio. loquitur hîc de malo vitij nõ ſupplicij. Item ſuper illo verbo in Glo. duæ permiſſæ. Contrà, ergo duæ nuptię non ſunt à Deo. Rñſio, Non ex eo ꝙ duæ, niſi ex cõſequenti. Item ſi dormierit vir, quid dicendũ eſt ſi reſuſcitatur? Reſponſio, requiritur conſenſus nouus ad hoc ꝙ ſit matrimonium. Item ſuper illud, puto ꝙ ſpiritum Dei habeam. Contrà, Rom. 8. Certus ſum ꝙ neq; mors neq; vita, &c. Reſponſio, ſecundum Glo. non dicit hoc dubitando, ſed quaſi increpando.

CAPIT. VIII. LEC. I.

De idolotitis veritatem determinans dicit, multos habere de eis ſcientiam abſq; veritate, affirmatq; minime nos eſcam commendare Deo.

DE his autem quæ idolis ſacrificantur, ſcimus quia omnes ſcientiam habemus. Scientia inflat, charitas verò ædificat. Siquis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognouit quẽadmodum oporteat eum ſcire. Siquis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo. De eſcis autem quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo, & quòd nullus Deus niſi vnus. Nam etſi ſunt qui dicantur Dij, ſiue in cælo ſiue in terra, (ſiquidẽ ſunt dij multi, & domini multi:) nobis tamẽ vnus Deus pater, ex quo omnia & nos in illo: & unus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia: & nos per ipſum. Sed non in omnibus eſt ſcientia. Quidam autem cum conſcientia vſq; nunc idoli quaſi idolotitum manducant, & cõſcientia ipſorum cùm ſit infirma, polluitur. Eſca aũt nos nõ cõmendat Deo. Neq; enim ſi mãducauerimus, abundabimus: neq; ſi non mãducauerimus, deficiemus.

Excluſo errore circa correctionẽ criminum. cap. 5. & 6. Item circa virginitatem & matrimonium. c. 7. hîc excludit errorem circa eſum & abſtinentiam ciborum ca. iſto & 9. & 10. loquens de his quæ idolis immolabantur, à quibus, quamuis in ſe licitis, abſtinere monet. Primò allegando eis ſcandalum infirmorum. ca. iſto. Secũdò exemplum ſui qui propter alios abſtinet à receptione ſumptuum licitorũ c. 9. Tertiò exemplum pœnæ Iudæorum poſt tanta beneficia Dei in deſerto proſtratorum, ca. 10. Ergo propter ſcandalũ proximi exemplo Apoſtoli propter timorem ſupplicij debemus abſtinere à cibis aliquando licitis. In primo oſtẽdit ꝙ in ſe licita eſt comeſtio idolotitorum. Secundò monet nihilominus abſtinere propter ſcandalum fratrum infirmorum, ibi *Videte ne forte, &c.* In prima, primò proponit ꝙ maiores eorum habent ſcientiam de idolotitis. Secundò oſtendit qualem ſciẽtiam habent de eis, ibi, *De eſcis autem quæ idolis immolantur, &c.* Tertiò ꝙ quidam infirmi hac ſcientia carẽt, ibi *Sed non in omnibus eſt ſcientia, &c.* Quartò ꝙ alij corã eis idolotita edere non debent, ibi *Eſca autem nos non commendat Deo.* In prima, primò dicit ꝙ de idolotitis ſcientiam habent. Secundò ꝙ eam ſine charitate inutiliter habent, ibi *Scientia autem inflat, &c.* Tertiò oſtendit à quibus habeatur hæc ſciẽtia inſufficienter, ibi *Siquis autem exiſtimat.* Quartò à quibus ſufficiẽter, ibi, *Siquis autem diligit, &c.* Dicit ergo, *De his autem, &c.* q. d. de prædictis quæſiuiſtis à me, ſcilicet de pertinentibus ad matrimonium: de alijs autem vt de immolatis idolo nõ fuit neceſſe quærere: quia omnes ſcitis ſuper hoc veritatẽ: & hoc eſt qđ dicit, *De his autem quæ idolis ſacrificantur* an liceat edere vel non, ſcimus ego & vos, ꝙ liceat ea comedere, ſm illud Titum. 1. Omnia munda mundis. Scimus quia omnẽ ſcientiam habemus, ego, ſcilicet & vos perfecti inter alios, ſcilicet ſciẽtiam de creatore & creaturis: & ideo minus excuſabiles ſi malè fecimus. Deinde cùm dicit, *Scientia autem inflat, &c.* hic oſtẽdit quomodo ſine charitate ſcientiam inutiliter habent quaſi dicat, Habetis quidem ſcientiam, ſed

A non valet vobis, quia inde ſuperbitis contra ignaros: ſcientia autem ſi ſola eſt, inflat. Eccl. 1. In multa ſapientia, multa eſt indignatio. Act. 26. Multæ literæ te faciũt inſanire. Hæc enim fuit plaga Aegyptiorum, ideſt ſapiẽtium huius mundi veſicæ turgẽtes. Exo. 9. Charitas verò ędificat infirmos, quæ quod eis obeſſe poteſt, dimittit, quia non quærit quæ ſua ſunt. Vnde addenda eſt ſcientiæ charitas. Augu. Addite ergo ſcientiæ charitatem, & vtilis erit ſcientia. Per ſe quidẽ eſt inutilis, ex charitate vtilis. Philoſophus, Scire autem nihil, aut parum prodeſt ad virtutem. Deinde cùm dicit, *Siquis autem exiſtimat, &c.* hic oſtẽdit à quibus hæc ſcientia habetur inſufficienter, quia ab illis, qui ea vtũtur in nocumentum proximi: & eſt ſua ratio talis. Quicunq; habet ſcientiã & non modum vtendi ea, habet ſcientiam inſufficienter: ſed qui habet ſcientiam ſine charitate, eſt huiuſmodi: ergo qui habet ſcientiam ſine charitate habet inſufficienter ſcientiam. Primò ergo ſupponit ſcientiam ſine charitate. Secundò oſtendit inſufficientiam talis ſcientiæ, ibi *Nondum cognouit, &c.*

Sciẽtia nõ ꝓdeſt ſine vſu & modo ſtudẽdi.

B Tertiò rationẽ inſufficientiæ, ibi *Quemadmodum oporteat, &c.* Dicit ergo, *Siquis autem, &c.* quaſi dicat. Habetis ſcientiam, ſed non ſufficientem: quia ſiquis veſtrum exiſtimat ſe ſcire, habens ſcientiam ſine charitate, aliquid ſcit, ſcilicet ꝙ liceat comedere idolotita. Nondum tamen cognouit, quia non ſe cognoſcere facto oſtendit *Quemodo oporteat eum ſcire,* ideſt qualiter debeat vti ſcientia, quia in ædificationem, non in nocumentum aliorum. Scire autem contingit dupliciter, ſcilicet habere ſcientiam & vti ſcientia: ſicut videre habere viſum, & vti viſu: Glo. Bernardi. Hic non approbat Apoſtolus multa ſciẽtem, ſi modum ſciendi neſcierit. Modus enim ſciẽdi, eſt vt ſcias quo ordine, quo ſtudio, quo fine ſcire quæq; oporteat: quo ordine, vt id prius quod maturius ad ſalutem: quo ſtudio, vt id ardentius quod efficacius eſt ad amorem: quo fine, vt non ad inanem gloriam vel curioſitatem velle aliquid, ſed ad ædificationem tui & proximi. Sunt nanque qui ſcire volunt eo fine tantùm vt ſciant, & curioſitas eſt: quidam vt ſciantur, & vanitas eſt:

C quidam vt ſcientiam vendant, & turpis quæſtus eſt: quidam vt ædificentur, & prudentia eſt: quidam vt ædificent, & charitas eſt. Deinde cùm dicit, *Si quis autem diligit, &c.* hic oſtendit à quibus hæc ſcientia habetur ſufficiẽter, quia ab illis qui vtuntur ea ex charitate. Primò ergo ſupponit ſcientiam cum charitate. Secundò oſtendit ſufficientiam talis ſcientiæ. ibi *Hic cognitus eſt.* Dicit ergo, *Siquis, &c.* quaſi dicat. Ille perfectè nõ ſcit qui neſcit quemadmodum oporteat eum ſcire, *Siquis autem diligit Deum,* & ita cum ſcientia habet charitatem, *Hic cognitus,* ideſt approbatus eſt *Ab eo.* Nouit enim dominus qui ſunt eius. 2. Tim. 2. Vnde talis verè ſcit Deo approbante, quia bene vtitur ſcientia propter charitatem annexam. Notandũ eſt hîc, quòd ad hoc quòd aliquis ſciat quemadmodum oporteat ſcire, nouem ſunt neceſſaria. Primò humiliter ſine inflatione, Philippen. 4. Scio humiliari. Pſal. Si non humiliter ſentiebam. Secundò ſobriè ſine præſumptione. Suprà primo. Non iudicaui me ſcire. Rom. 12. Non plus ſapere quàm oportet. Tertiò cer-

D titudinaliter ſine hæſitatione. 2. Timo. 1. Scio cui credidi, & certus ſum. Quartò veraciter & ſine errore. 2. Timo. 3. Semper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes. Quintò ſimpliciter ſine deceptione. 1. Timo. 6. Oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ. Sextò ſalubriter cum charitate & dilectione. Infrà. 13. Si habuero omnem ſcientiam, charitatem autem nõ habuero. Septimò vtiliter cum proximorum ædificatione. Infrà. 12. Alij datur ſermo ſcientiæ in eodem ſpiritu. Octauò liberaliter cum gratuita communicatione. Sapien. 6. Ponam in lucem ſapientiam eius. Nonò efficaciter cum bona operatione. Scienti enim bonum, & non facienti, peccatum eſt illi. Iacobi. 4. Primùm, ſcilicet humilitas ſcientiæ arguit ſapientes ſuperbos, ſobrietas curioſos, certitudo dubioſos, veritas hæreticos, ſimplicitas aduocatos, ſalubritas magos, vtilitas iniquos, liberalitas auaros, efficacia otioſos. Deinde cùm dicit, *De eſcis autem quæ idolis, &c.* hic oſtendit qualem ſcientiam habent de idolotitis, oſtendens primò ꝙ ſciunt idolum nihil eſſe.

ſecundò quod ſciunt omnia à Deo eſſe, ibi *Nam etſi ſunt qui dicantur dii.* In prima primò dicit idolum nihil eſſe. Secūdò iuxta hoc ad declarationem oſtendit Deum nō niſi vnum eſſe, ibi, *Et quod nullus Deus, &c.* Dicit ergo, *De eſcis autem, &c.* quaſi dicat, prædictis modis non valet ſcientia, ſed tamen *De eſcis quæ immolantur idolis* ſcimus ſciētia vera, ſcilicet quòd in ſe ſunt licitæ, nec propter idolum ſunt immundę: & hoc quia *Idolum nihil eſt in mundo.* Hoc tripliciter exponitur. Primo modo ſic. Idolum nihil eſt in mūdo, ideſt inter creaturas mundi quātum ad formam idoli: licet enim materia idoli ſit aliquid, ſcilicet aurum vel argētum vel huiuſmodi, tamen nil eſt forma, ſcilicet quæ creditur ibi eſſe ab idolatris, qui credunt idolum eſſe Deum. Eſa. 41. Ecce vos eſtis ex nihilo & opus veſtrum ex eo quod non eſt. Secundo modo ſic, idolum nihil eſt, ſcilicet perſona ſubſiſtēs ex ſimulachro & ſpiritu præſidente. Ex iſtis enim duobus nihil fit ſicut ab idolatris putatur. Hier. 10. Confuſus eſt omnis artifex in ſculptili: quia falſum eſt quod cōflauit & non eſt ſpiritus in eo.

F Tertio modo ſic, idolum nihil eſt in mūdo, ideſt nullius rei quæ ſit in mundo habens ſimilitudinem. Eſt enim differentia inter idolum & ſimulachrū, quia ſimulachrum dicitur quod ſit ad ſimilitudinem rei alicuius naturalis: idolum ad nullius rei ſit ſimilitudinem, vt ſi corpori humano addatur caput equinum. Eſa. 40. Cui ſimilem feciſtis Deum, &c. Et ſcimus etiā quòd nullus Deus niſi vnus. Deu. 6. Audi Iſrael, dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Deinde cùm dicit, *Nam etſi ſunt qui, &c.* hic oſtendit quòd ſciunt omnia à Deo eſſe non à dijs nuncupatiuis vel adoptiuis, vt ſunt idola vel ſancti, ſed ab vno ſummo. Primò ergo dicit quomodo poteſt intelligi Deorum pluralitas, ſcilicet per adoptionē vel nuncupationem. Secundò quomodo eſt diuinitatis vnitas, ſcilicet per eſſentiam, ibi *Nobis tantum vnus Deus, &c.* Vbi primò tāgit vnitatē in patre. Secūdò in filio, ibi *Et vnus dominus, &c.* In prima tangit tria, ſcilicet eſſentiam, quia vnus Deus: perſonam, quia pater: potentiam, ex quo omnia: clementiam, quia & nos in illo, ſimiliter iſta tangit in filio. Dicit ergo, *Nam etſi ſunt, &c.* q.d. & verè non eſt niſi vnus Deus.

G *Nam etſi ſunt qui dicuntur dii* verè participatiōe diuinitatis vt ſancti. Pſal. Ego dixi dij eſtis, ſiue in cęlo vt ſancti cōprehenſores, ſiue in terra, vt ſancti viatores. Siquidem ſunt dij multi verè participatione diuinitatis vt ſancti & iuſti domini, apoſtoli & prælati, nobis tamen &c. Alio modo legitur ſic, *Nam & ſi ſunt qui dicuntur dii* à gentibus, ſcilicet falſa nuncupatione: ſiue in cęlo vt ſol & luna: ſiue in terra, vt Mercurius et Dyana, *Siquidem ſunt dii multi,* ſola ſcilicet nuncupatione ſecundum gentiles, Pſal. Dij gentiū dęmonia, *Et domini multi,* qui alijs præſunt: *Nobis tamen tantum vnus eſt Deus* eſſentialiter, ſcilicet pater, ex quo omnia ſecundum naturam & per paternam authoritatem. Rom. 11. Ex quo omnia & nos in illo per gratiam. Act. 17. In ipſo viuimus, mouemur & ſumus. Et vnus cum patre Deus dominus Ieſus Chriſtus. Ioan. 10. Ego & pater vnū ſumus. *Per quem omnia,* ſcilicet facta ſunt ſecundum naturam. Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt, *Et nos per illum,* ſcilicet ſumus in Deo per gratiam. Roma. 1.

H Per quem accepi gratiā, &c. ergo vnus eſt altiſſimus creator omnium omnipotens. Ex his elicitur talis ratio, Nō eſt niſi vnus Deus qui fecit omnia, ſed multa ſunt idola, ergo non ſunt Deus qui fecit omnia, nec creduntur aliquid, ergo nihil *Sed non in omnibus eſt ſcientia.* Habito quòd maiores illorū habent ſcientiam de idolotitis, hìc oſtendit quòd minores hac ſcientia carent. Vbi primò oſtendit quòd in quibuſdam defuit prædicta de idolotitis ſciētia. Secūdò quòd propter hoc, eſu. ſ. idolotitorum polluitur eorum conſcientia. Vbi primò tangit pollutæ conſcientię rationem. Secundò ipſam pollutionem, ibi, *Et conſcientia ipſorum, &c.* Dicit ergo, *Sed non in omnibus &c.* q.d. hoc ſcimus nos, ſcilicet quòd *Idolum nihil eſt,* ſed nō in omnibus vt in infirmis eſt ſcientia hæc, & verè, nō eſt in omnibus: quidam tamen &c. Vel ſic, nos ſcimus quòd *Idolum nihil eſt* in mundo. Quidam enim cū conſcientia idoli, quia, ſcilicet putant idolum aliquid diuinum eſſe vſque nunc, ideſt poſt conuerſionem ſicut antè manducant idolotitum, ideſt de ſanctificatis idolis, & hoc non quaſi cibum ſimpliciter,

Idolum. & ſimulacrū differūt, & quę horum differētia.

E ſed quaſi idolotitūm, ſcilicet ad reuerentiam idoli, & *Conſcientia illorum* cùm ſit infirma *Polluitur per illos,* ſcilicet qui habent rectam ſcientiam, ſed non cum charitate, per quos in hunc errorem infirmi inducuntur. Deu. 27. Maledictus qui errare facit cęcum in itinere. Hic innuit quòd non cibus, ſed cōſciētia polluitur per peccatum, comedendo ad exemplum malorum. Deinde cùm dicit, *Eſca autem non commendat, &c.* hic quarto oſtendit quòd coram eis idolotita comedere nō debent. Vbi primò oſtendit quòd huiuſmōi comeſtio nihil prodeſt apud Deum. Secundò probat quòd non præſtat aliquod bonum augmentū, ibi *Neque enim ſi non manducauerimus.* Dicit ergo, *Eſca autem &c.* q.d. Illis nocet veſtra comeſtio, vobis autem nō prodeſt. *Eſca enim nos non commendat Deo,* ſed recta fides in edendo. Nam nec Eſau eſu lenticulæ iuſtificatus eſt, nec Helias eſu carnium pollutus eſt. Rom. 14. Non eſt regnum Dei eſca & potus. Hebr. vlt. Bonum eſt gratia ſtabilire cor, non eſcis. Deinde cùm dicit, *Neque enim ſi non manducauerimus &c.* hic probat quod propoſuit, & eſt ſua ratio talis. Non comedere idolotitum non diminuit bonum: comedere non auget, ergo talis eſca ſumpta vel non ſumpta nihil prodeſt apud Deum: & hoc eſt quod dicit, *Neque enim ſi non manducauerimus, deficiemus,* ideſt minus ab eo habebimus: *Neque ſi manducauerimus abundabimus in* virtutibus, quia eſca ventri, nō menti proficit, & ita cùm non ſit de veritate vitæ iuſtitiæ & doctrinæ, dimittenda eſt propter ſcandalum.

LECTIO SECVNDA.

Hortatur nè offendiculum ponant infirmis eorum licentia, aſſerēs ſe malle perpetuo a carnibus abſtinere, quàm eſu carnium fratrem offendere.

Videte autem ne fortè hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis. Siquis enim viderit eum qui habet ſcientiam in idolio recumbentem, nōne conſcientia eius cùm ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolotita? Et peribit infirmus in tua conſcientia frater, propter quem

G *Chriſtus mortuus eſt, ſic autem peccātes in fratres, & percutientes conſcientiam eorū infirmam in Chriſto, peccatis. Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrē meum ſcandalizem.*

Hæc eſt ſecunda pars huius capituli: ſuperius enim oſtēdit quòd in ſe licita eſt comeſtio idolotitorum, hìc monet abſtinere ab ea propter ſcandalum infirmorū. Vbi primò monet ne offendant fratres ſua comeſtione. Secundò quòd poteſt offendere, ibi, *Si enim quis viderit &c.* Tertiò oſtendit malum quod inde poteſt accidere, ibi, *Et peribit infirmus &c.* Quartò præbet ſe in exemplum abſtinentium, ibi, *Quapropter ſi eſca ſcandalizat &c.* Dicit ergo, videte, quia quantum ad nos nihil prodeſt vel obeſt eſca ipſa, ſed tamen *Videte ne forte hæc licentia veſtra* qua ſcitis licere vobis comedere de idolotitis, *Offendiculum fiat infirmis* in fide, qui nondum ſciūt idolum nihil eſſe. Leui. 19. Coram cęco non pones offendiculum.

H Deinde cùm dicit, *Si quis viderit &c.* hìc oſtēdit quomodo poſſunt offendere, quia comedendo idolotitum coram infirmis: vbi implicantur quatuor concurrentia ad ſcandalum. Primò maiorum ſcientia. Secundò comeſtio idolotiti publica, ibi, *In idolio recumbentem.* Tertiò occaſio ſcandali accepti, ibi, *Nonne conſcientia eius.* Dicit ergo, *Si enim quis, &c.* quaſi dicat. Et verè poteſt eſſe offendiculum. *Si enim quis infirmus viderit eum qui habet ſcientiam recumbentem in idolio,* ideſt in præſentia idoli, *Nonne conſcientia eius cum ſit infirma,* per te *Aedificabitur,* ideſt per factū tuum *Ad manducandum idolotita,* ideſt ſacrificata in reuerentiam idoli. quaſi dicat, ſic videns enim quis fratrē peritum in idolio ſacrificata comedere, incipit ipſe edere non illa conſcientia qua ille, ſcilicet peritiæ cauſa, ſed id putat eſſe numen in cuius reuerentia hoc fiat.

Deinde cùm dicit, *Et peribit infirmus.* Hic oſtendit malum quod inde poteſt accidere. & hoc duplex. Primò ſcandalum proximi. Secundò offenſam proximi, ibi, *Si autem peccantes &c.* In prima implicantur tria, peccantis conditio,

quia

quia infirmus: peccandi occaſio, quia in tua cõſcientia: peccati exaggeratio, quia propter quẽ Chriſtus mortuus eſt. Dicit ergo, & ita *Peribit infirmus in fide*; ideſt, in tua ſcientia; *Frater*, ideſt, occaſione accepta à tua ſcientia: quia te ſapientem videt comedere, putans ꝙ ſub idoli veneratione comedas, *Propter quem* ſaluandum *Chriſtus mortuus eſt*, & ita grauiter peccas. Ro. 14. Noli cibo perdere illum pro quo mortuus eſt Chriſtus. *Sic autem peccantes in fratres* peccato ſcãdali; & *Percutientes conſcientiam eorum infirmam* gladio mali exempli. Amos. 9. Percute cardinem, ideſt conſcientiam & commouebuntur ſuperliminaria, ideſt intellectus & affectus. *In Chriſto peccatis*, cuius membra ſunt. nõ ait in Chriſtum ſecundum Glo. quia in Chriſtum peccare, eſt Chriſtum negare, ideſt peccare in fide. In Chriſto peccare eſt in his quæ Chriſti ſunt peccare, ſcilicet in moribus: ſicut ille qui in lege eſt, dicitur in lege peccare: qui autem in lege nõ eſt, dicitur peccare in legem. Deinde cũm dicit, *Quapropter ſi eſca &c.* Hic vltimò proponit ſe in exemplũ abſtinentiæ, vbi primò implicat ſcandalum. Secundò ex hoc explicat abſtinẽtiæ propoſitum, ibi, *Non manducabo &c.* Tertiò præuenit dubium, ibi, *Ne fratrem meum &c.* Dicit ergo, *Quapropter* ne ſcilicet peccem in Chriſtum *Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem* aliquam, nõ ſolum idolotita *In æternum*: ſi ergo propter ſcandalum fratrum abſtinendum eſt quaſi à neceſſarijs vitæ, multo magis à ſuperfluis: & hoc nõ ideo ꝙ eſca in ſe mala ſit, ſed *Ne ſcandalizem fratrem meum.* Nam qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, expedit ei vt ſuſpẽdatur in collo eius mola aſinaria &c. Mat. 18. Ro. 14. Omnia munda mundis, ſed malum eſt homini qui per offendiculum manducat. Hic quæritur ſuper illud, Scientia inflat. Glo. ſcientia per ſe inutilis eſt. Contrà, ſcientia per ſe bona eſt, ergo & vtilis. Reſponſio, Inutilis eſt ad ſalutem, vtilis tamen ad multa alia. Item charitas ædificat. Contrà, ſicut ſcientia inflat, non per cauſam, ſed per occaſionem, ſic & charitas. Reſponſio, Non eſt ſimile, quia ſcientia habenti ſe manifeſtat, ſed non ſic charitas: quia nemo certus eſt de charitate. Item ſuper illud, Idolum nihil eſt, Glo. Naturã Deus formauit, ſed ſtultitia hominum formam dedit. Contrà, Omne eſſe eſt à Deo, ergo omnis forma. Reſponſio, Gloſ. loquitur de forma putatiua in natura, non de vera. Item ibidem Glo. Forma hominis in idolo non eſt facta per verbum. Contrà, Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt. Reſponſio, quamuis forma hominis in illo ſit facta per verbum, non tamen in idolo, ideſt ad colendum. Item ibidem Glo. idolum nihil eſt, quia nullius rei quæ ſit in mundo ſimilitudinem habet. Contrà, non poteſt artifex cogitare vel formare niſi qualia vidit. Reſponſio, Non habet ſimilitudinem in toto, ſed in partibus. Item ſuper illud, Nullus Deus niſi vnus, Glo. hoc dicit ne putetur eſſe Deus in idolo. Contrà, Deus, licet ſit vnus, tamen eſt vbique. Reſponſio, in idolo eſt per potentiam, non per præſidentiam vel vnionem, vt putabãt Gentiles. Item ibidem, Glo. pars trinitatis, non poteſt eſſe quicunque vnus in tribus.

Contrà, cuiuslibet numeri pars eſt vnitas. Reſpõſio, Trinitas non eſt numerus ſimpliciter, ſed numerus perſonarũ.

Item ſuper illud, Et ſi ſunt qui dicuntur dij. Glo. participatione diuinitatis. Contrà, diuinitas eſt imparticipabilis. Reſponſio, Participatio hæc per cauſam eſt, non per eſſentiam. Item ibidem Glo. quæritur vtrum angeli vocandi ſint dij. Reſponſio, quamuis participent diuinitatem, tamen ſecundum Glo. non ſunt dicendi dij propter periculum adorationis. Item ſuper illud, Nobis tamen vnus pater, Glo. trinitas eſt nobis vnus pater, non tamen ille qui tertia in trinitate perſona alius. Contrà, Idem & diuerſum diuidunt ens, Reſpondeo, quòd quamuis idem & diuerſum diuidant ens creatum, non tamen increatum, quia ibi eſt identitas in eſſentia cum diuerſitate in perſonis. Item non in omnibus eſt ſcientia. Contrà, ſuprà eodem, omnes ſcientiam habemus. Reſponſio, Illud non intelligitur vniuerſaliter, ſed de maioribus. Item ſuper illud, Eſca non commendat nos Deo, dicit Glo. ſumpta vel non ſumpta. Contrà, ergo abſtinentia nihil meretur. Re-

A ſponſio, non virtus eſcæ, ſed virtus abſtinentiæ prodeſt.

Item ſi eſca ſcandalizat &c. Contrà, ergo pro ſcãdalo fratris à pane & vino abſtinendum eſt in perpetuum. Reſponſio, Non eſt ſimile de neceſſarijs & ſuperfluis, vel loquitur hic de ſcandalo actiuo non paſſiuo. Vel perfectionis eſt hoc, nõ neceſſitatis. Notandum eſt hic ſuper illud, Vnus Deus, ꝙ Deus poteſt accipi multipliciter, ſcilicet falſa nuncupatione, ſic idola dicuntur Dij. Pſal. Omnes dij gentium dæmonia. Hiere. 10. Dij qui cęlum & terram non fecerunt, pereant de terra. Vera adoptione ſic ſancti dicunt̃ Dij. Pſal. Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes, vos autẽ ſicut &c. Mundana prælatione ſic prælati dicuntur dij. Exo. 22. Diis non detrahes. Ioan. 10. Si illos dixit deos ad quos &c. Eſſentiæ proprietate, ſic trinitas dicit̃ Deus. Deu. 6. Audi Iſrael, dominus Deus tuus vnus eſt. Item notandum ꝙ Chriſtꝰ vnus ſine pari multipliciter dicitur. Primò vnus Deus propter naturã diuinitatis. Vnde ſic nullus eſt Deus niſi vnus. Secundò vnus creator propter infinitatẽ poteſtatis. Eccl. 1. *Chriſtꝰ dicitur vnꝰ ſine pari multipliciter.*

B Vnus eſt altiſſimus creator omniũ. Tertiò vnus homo propter ſingularem eminentiam ſanctitatis. Pſal. Non eſt qui faciat bonũ &c. Ioan. 11. Expedit vt vnus moriatur homo. Quartò vnus dominus propter gubernationẽ prælationis. Ephe. 4. Vnus dominus, vna fides &c. & hoc modo vnus dominus Ieſus Chriſtus. Quintò vnus magiſter propter infuſionẽ cognitionis. Mat. 23. Non vocemini magiſtri, quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtꝰ. Sextò vnus pater propter productionem vniuerſitatis. Mat. 23. Vnus eſt enim pater veſter qui in cęlis eſt. Septimò vnus paſtor propter generalem refectionem populi fidelis. Ioan. 10. Fiet vnum ouile et vnus paſtor. Octauò vna oſtia propter ſingulare pretium noſtræ redemptionis. Heb. 10. Vna enim oblatione cõſummauit in æternum ſanctificatos.

CAPIT. IX. LEC. I.

Probat ſibi licere ſumptus accipere, tamen nunquam ſumpſiſſe, & ſi Apoſtolus ſit, liber, & poteſtatem habens.

C *NOn ſum liber, non ſum apoſtolus? Nonne Chriſtum dominum noſtrum vidi, nonne opus meum vos eſtis in domino? Et ſi alijs nõ ſum apoſtolus, ſed tamen vobis ſum. Nam ſignaculum apoſtolatus mei vos eſtis in domino. Mea defenſio apud eos qui me interrogant, hæc eſt. Nunquid non habemus poteſtatem manducãdi & bibendi? Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierculam circunducendi, ſicut & cæteri apoſtoli & fratres domini & Cephas? Aut ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi? Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt*

D *enim in lege Moyſi, Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura ẽ Deo? An propter nos utiq; hæc dicit: Nam propter nos vtiq; ſcripta ſunt: quoniam debet in ſpe qui arat, arare, & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi.*

Superius monuit cauere ab edendo idolotita coram infirmis propter ſcandalum fratrum infirmorum, hîc proponit ſe in exemplum, quia propter alios abſtinet ſe à ſibi licitis, ſcilicet ab acceptione ſumptuum, vbi primò proponit multipliciter, quia licitum eſt ſumptus accipere. Secũdò ꝙ nihilominus non vult accipere, ibi, *Ego autem nullo horum vſus ſum &c.* In prima parte, ꝙ licitũ ſit ſumptus accipere, probat tripliciter. Primò per authoritatem. Secundò per rationem, ibi. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus &c. Tertiò per exemplorum ſimilitudinem, ibi, *Neſcitis quod hi qui &c.* In prima primò probat per authoritatem apoſtolicæ dignitatis. Secundò per authoritatem humanæ conſuetudinis, ibi, *Quis militat ſuis ſtipendiis &c.* Tertiò per authoritatem

diuinæ legis, ibi, *Nunquid ſecundum hominem &c.* In prima pri[mò] probat ꝙ ſit apoſtolus generaliter. Secundò ꝙ ſit apo[ſtolus eo]rum ſpecialiter, ibi, *Et ſi alijs non ſum apoſtolus.* Tertiò ꝙ pōt accipere ſumptus licitè, ibi, *Nunquid non habemus, &c.* In prima primò quærit an habeat libertatē accipiendi ſumptus. Secūdò an ſit apoſtolus, ibi, *Non ſum apoſtolus &c.* Tertiò probat duplici ratione quòd ſit liber, & apoſtolus, ibi, *Nonne dominum Ieſum Chriſtum &c.* Dicit ergo, *Non ſum liber &c.* q.d. Abſtinete ab hoc licito. ſ. ab eſu idolotitorum, quia ego etiam abſtineo à ſtipēdijs, cùm tamen habeam libertatem accipiendi. Nunquid enim, *Non ſum apoſtolus,* immo verè ſum apoſtolus. Gal. 2. Qui operatus eſt Petro in apoſtolatū circūciſionis, operatus eſt & mihi inter Gentes. Eſt ergo ratio ſua talis. Omnis apoſtolus ratione ſui apoſtolat⁹ habet libertatē accipiēdi ſumptus, ſed ego ſum apoſtolus: vtrūꝗ probat poſtea, ergo &c. Deinde cùm dicit, *Nonne dominum Ieſum Chriſtum, &c.* Hic probat duplici ratione ꝙ ſit apoſtolus, primò per cauſam. Secūdò per effectum, ibi *Nonne opus meum &c.* Prima ratio ſumitur ex parte Chriſti mittentis. Secunda ex parte Corinthiorū quibus mittitur. Prima ratio talis eſt. Ego vidi dñm qui me miſit ad prædicandum, ergo ſum apoſtolus. Et hoc eſt quod dicit, *Nonne &c.* q.d. Verè ſum apoſtolus: *Nonne dominum Ieſum Chriſtum vidi,* hoc dicit propter pſeudo apoſtolos, qui dicebant ipſum nō eſſe apoſtolum, quia non fuerat in ſocietate domini ſicut cęteri apoſtoli. Ipſe autem vidit eum iam immortalem, ſm Glo. Vel in via. Act. 9. Vel in templo. Act. 22. Vnde Act. 9. Barnabas apprehenſum illum duxit ad apoſtolos, & narrauit quomodo in via vidiſſet dñm, infrà. 15. Nouiſsimè omniū tanquam abortiuo viſus eſt & mihi. *Nonne opus meum &c.* Ecce ſecunda ratio talis. Vos eſtis cōuerſi ad fidem per me miſſum ad hoc, ergo ſum apoſtolus. *Nonne opus meum vos eſtis* ò Corinthij, ſicut templum architecti, ſuprà. 3. Vt ſapiēs architectus fundamentum poſui. Item vt filius opus genitoris, ſuprà. 4. In Chriſto Ieſu per euāgeliū vos genui, opus inquam meum *Et hoc in domino,* ideſt dño cooperante. Vel in dño, ideſt ad gloriam domini. q.d. ſic eſtis. Deinde cū dicit *Et ſi alijs apoſtolus &c.* Hic probat ꝙ eſt apoſtolus eorū ſpecialiter. Vbi primò proponit ꝙ eſt apoſtolus eorum ſpecialiter. Secundò probat hoc per effectum, ibi, *Nam ſigillum apoſtolatus &c.* Tertiò oſtēdit ꝙ per effectum illum defendit ſe eſſe apoſtolum, ibi *Mea defenſio ad eos &c.* Dicit ergo, *Et ſi &c.* q.d. Verè opus meum eſtis, quia *Et ſi alijs,* ſcilicet Iudæis quorū legem euacuo *Non ſum,* ideſt nō videor eſſe *Apoſtolus: ſed tamen vobis ſum,* qui per me conuerſi eſtis ſpecialr. Ro. 11. Quādiu Gentium ſum apoſtolus miniſterium meū honorificabo. Et verè vobis ſum apoſtolus, nam *Vos eſtis ſigillum apoſtolatus mei,* ideſt forma & ſigillum, quia apoſtolat⁹ me⁹ impreſſus eſt in vobis, ſicut forma ſigilli in cera. Gloſ. in vobis apparet ꝙ ſum apoſtolus dum habetis per me qđ etiam per alios apoſtolos. 1. Cor. 9. Signa apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos. Vos eſtis inquam, *In domino,* ideſt domino principali actore, & verè ita eſt, qa mea defenſio ad eos qui me interrogant, vtrum. ſ. ſim apoſtolus. ſ. hoc eſtis vos, per vos enim oſtendo me eſſe apoſtolum. Deinde cū dicit *Nunquid non habemus &c.* Hic oſtēdit ꝙ poteſt accipere ſumptus licēter. Vbi primò quærit an habeat hanc poteſtatem generaliter. Secundò quantum ad perſonas determinatas ſpecialiter, ibi *Nunquid non habemus poteſtatem &c.* Tertiò an ipſe & Barnabas ſint hac poteſtate priuati ſingulariter, ibi *An ego ſolus &c.* Dicit ergo, nunquid, &c. q.d. nam cùm ſim apoſtolus, *Nunquid non habemus* ego & mei poteſtatem manducandi & bibendi noſtra, ideſt viuendi ſtipendijs noſtris. Augu. Permiſit dñs, nō iuſsit apoſtolis accipere neceſſaria à ſubditis. Nunquid non habemus poteſtatem mulierē ſororem. ſ. fide, *Circumducendi nobiſcum* propter ſumptus miniſtrandos? Ambroſius in Glo. Mulieres deſiderio doctrinæ dominicæ & virtutum cupidæ, apoſtolos ſequebantur, & miniſtrabāt eis ſumptus, & ſeruitia. Et ſimiliter Chriſtum ſecutæ ſunt. Luc. 8. & 23. Sicut cæteri apoſtoli, vt habetur Act. 6. Et ſicut fratres, ideſt cognati dñi qui maiores ſunt. Gal. 2. Iacobus & Ioannes qui videbantur columnæ eſſe &c.

E & Cephas qui maximus eſt inter apoſtolos, vnde Cephas interpretatur caput. Ambroſius, Non hos reprehēdit Apoſtolus, ſed eorum more ſibi probat licere, ideo autem (vt ait Auguſtinus) dñs mulieres miniſtraturas ſequi voluit, oſtendens quid debetur à plebibus euangeliſtis. Vel ideo etiam ne viderentur alienæ à ſalute. Aut *Nunquid ego ſolus & Barnabas?* Iſti enim fuerunt coniuncti ad prædicandū Gentibus. Act. 13. Segregate mihi Barnabā & Paulum in opus ad quod aſſumpſi eos. *Non habemus* ſm opinionem veſtrā *Poteſtatem* hoc operandi, ſcilicet *Mulieres circumducendi;* & ſumptus accipiendi. q.d. imò habemus ſicut alij, ſed omnes alij licitè accipiunt, ergo & nobis licet. Deinde cùm dicit, *Quis militat ſuis ſtipendijs, &c.* Hic ſecundò probat ꝙ licet accipere ſumptus per authoritatem humanæ conſuetudinis & primò in ſtatu militis, ſecundò agricolæ, ibi *Quis plantat vineam &c.* Tertiò paſtoris, ibi *Quis paſcit gregem &c.* Militi cō paratur prælatus propter ſubſidium, agricolæ propter verbum, paſtori propter exemplum. Debet enim ſubditos de-

F fendere ſuffragio, plantare verbo, paſcere exemplo. Primū reſpicit extra eccleſiam exiſtentes, ſm eccleſiam intrantes, tertium in eccleſia commorantes. Dicit ergo, *Quis militat.* q.d. vtiꝗ habemus poteſtatem accipiendi ſumptus, & meritò. *Quis militat ſuis ſtipendijs.* q.d. vnquam nullus. Dabātur enim militibus ſtipendia de republica. Vnde Io. dicit Lu. 3. Contenti eſtote ſtipendijs veſtris. Sic prædicatores & prælati accipere poſſunt ſumpt⁹ à ſubditis. 1. Tim. 1. Vt milites in illis militiam bonam. *Quis enim plantat vineam, & de fructu eius non edit?* Vinea dñi eſt eccleſia. Eſa. 5. Vinea domini ſabaoth, domus Iſrael eſt. Apoſtoli enim fuerunt plantatores huius vineæ, ſuprà. 3. Ego plantaui, Apollo rigauit. *Quis etiam paſcit gregem, & de lacte eius non manducat?* Quaſi dicat, nullus. Grex domini ſunt fideles eccleſiæ. Eze. 34. Vos greges paſcuæ meę. Huius gregis paſtores ſunt prælati & prædicatores. Vnde primò prælato dictum eſt, Paſce oues meas. Ioan. 21. Tales poſſunt paſci de lacte gregis, quia poſſunt accipere ſumpt⁹ à ſubditis. Si ergo defendimus, plantamus & paſcimus mo-

G re boni militis, boni agricolæ, boni paſtoris, licet nobis ſumptus accipere. Sed quia hodie multi ſunt qui ſtipendia accipiunt & non militāt, edunt fructum vineæ, & nō plantant, lac comedunt, & gregem nō paſcunt. Ezec. 34. Lac comedebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Notandum ſuper illud, Nonne dominum Ieſum vidi, ꝙ multiplicem domini legimus viſionem. Vnā corporalem quæ prēterijt, de qua Baruch. 3. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Secundā ſpiritualem quæ præſens eſt. Pſal. Vacate & videte, quoniā ego ſum Deus, &c. Tertiam æternalem, quæ futura eſt, de qua Ioan. 17. Volo vt vbi ego ſum & illi ſint mecum vt videant claritatem meam. Iob. 19. In carne mea videbo Deum. Quartam momentaneam quæ etiam futura eſt, de qua Lucæ. 21. Tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna. prima fuit in mundo, ſecunda in animo, tertia in cælo erit, quarta erit in iudicio: prima viſio dat exemplum viuendi: ſecunda adiutorium proficiendi: tertia de-

H ſiderium perueniendi: quarta odium peccandi. Prima dat exemplum viuendi tripliciter, quia viſus eſt pauper & pannoſus, vt refrenetur cupiditas diuitiarum. Pſalm. Ego ſum pauper & dolens &c. Et Pſal. Videant pauperes & lætentur. Sic viderunt paſtores. Luc. 2. Vilis & abiectus. vt refrenetur ambitio honorum. Eſa. 53. Vidimus eū, & non erat aſpectus, & deſiderauimus eum virum deſpectum. Ideo dicitur Matth. 11. Diſcite à me, quia mitis & humilis ſum. Afflictus & paſſus, vt refrenetur concupiſcentia voluptatum. Trenorum. 1. O vos omnes qui tranſitis per viam, videte &c. Secunda viſio dat adiutorium proficiendi tripliciter, quia dat robur pœnitentibus culpas & pœnas oſtendendo ſicut ſol atomos. Dan. 5. Vidit Baltaſar manum ſcribentis, Iob. 42. Nunc oculus meus videt te &c. Spem certantibus mercedem manifeſtando, ſicut dominus operandi. Act. 7. Ecce video cælos &c. Lætitiam contemplantibus prægustationes offerendo, ſicut tabernarius modicum vini. Pſal. Guſtate & videte, quoniā ſuauis

eſt

Prędic[atores...]
ri licere [ac-]
cipere ſ[um-]
pt⁹ ...
ex ſi[mili-]
dine ...
lites, a[gri-]
colæ, a[c pa-]
ſtores.

eſt dominus Gen.32. Vidi dominum facie ad faciem, ſicut Paulus hic. Tertia viſio æternalis dat deſideriũ perueniendi propter tria, videlicet propter verã iocunditatẽ Eſa. vlt. Videbitis & gaudebit cor veſtrum, quia dulce lumen & delectabile &c. Hoc ſignificatum eſt Ioan. 20. Gauiſi ſunt diſcipuli viſo dño, propter iocunditatis multiplicitatẽ ſiue pluralitatem Eſa. 60. Tunc videbis & afflues &c. quippe, quia videbimus eum ſicuti eſt, & ipſe erit omnia in omnibus. Erit enim rationi plenitudo lucis, voluntati multitudo pacis, memoriæ continuatio æternitatis, Propter puritatis æternitatem Apoc. vlt. Serui eius ſeruient illi, & videbunt faciem eius, & regnabunt in ſecula ſeculorum Pſal. Adimplebit me lætitia &c. Quarta viſio dat odiũ ſiue terrorem peccandi propter tria, videlicet propter furtũ propalandum coram iudice vidente Malac. 3. Ecce veniet, & quis ſtabit ad videndum eum. Ipſe enim quaſi ignis conflans &c. Propter malefactorũ ſæueram vltionem. Latro enim vidẽs locum ſuũ ſuſpendi, plus timet furari Hiere. 7. Ite ad locum meũ in Sylo, & videte, quid fecerim ibi. Sylo interpretatur auulſa Apoc. 1. Vidi ſimilẽ filio hominis. Et infrà, Ex ore eius, quaſi gladius ex vtraq; parte acutus exibat &c. Propter viſam bonorũ præmiationẽ, videns enim clericus alium præbendari, quia bonus cauet à malo Pſal. Videbũt iuſti & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os ſuum.

io Chri
in indi-
terre-

Deinde cùm dicit *Nunquid ſecundum hominem &c.* Hic probat tertiò, ꝙ licet ſumptus accipere per authoritatem diuinæ legis. Et primò proponit, ꝙ lex hæc dicit. Secundò verbum legis ponit, ibi *Scriptum eſt enim &c.* Tertiò qualiter intelligendum ſit, oſtendit, ibi *Nunquid de bobus cura eſt, &c.* Dicit ergo *Nunquid &c.* q.d. probaui ratione humanæ conſuetudinis, quòd licet nobis ſumptus accipere. Sed *Nunquid ſecundum hominem,* id eſt ſm humanam cõſuetudinẽ vel ſimilitudinẽ tantum dico hoc? an non lex Moyſi diuinitus promulgata hoc dicit? quaſi dicat, immo dicit, Scriptum eſt enim in lege Moyſi Deut. 25. Et habetur idẽ primæ Timo. 5. *Non alligabis os boui trituranti,* vt poſſit viuere de labore ſuo, id eſt non prohibebis prædicatorem viuere de euangelio. Triturare enim eſt ſeparare granum à paleis, quod facit prædicator abſtrahendo animas à terrenis, diſcernendo virtutes à vitijs, ſeparãdo vtilia à vanis Hier. 15. Si ſeparaueris precioſum à vili, quaſi os meũ eris.

Deinde cùm dicit *Nunquid de bobus &c.* Hic oſtendit qualiter dicta authoritas intelligenda ſit. Et primò, ꝙ intelligenda ſit literaliter de bobus. Secundò, ꝙ non tantum literaliter de bobus, ſed ſpiritualiter de prædicatoribus, ibi *An propter nos &c.* Tertiò replicat, ꝙ licet tempore ſumptus, ibi *Nam propter vos ſque ſcripta, &c.* Dicit ergo *Nunquid &c.* q.d. Hæc authoritas de bobus ſpiritualibus, id eſt prædicatoribus intelligitur. *Nunquid enim de bobus* materialibus *Cura eſt Deo,* vt de eis lege præcipiat? An propter nos hoc vtique dicit. q.d. Hoc vtiq; propter nos dicit. Nam propter nos ſcripta ſunt hæc & ſimilia Rom. 15. Quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. *Propter nos,* inquã, idcirco, quoniam prædicator, qui corda aperit ad fidem *Debet arare in ſpe* ſtipendiorum temporaliũ, non tamẽ propter ſpem hanc. Debet enim primũ quærere regnum Dei. *Et qui triturat,* id eſt bonos à malis, quaſi grana à paleis diſcernit prædicando ſcilicet ad mores debet hoc facere in ſpe fructus percipiendi. 2. Timo. 2. Laborantem agricolã oportet primũ de fructibus percipere, Eccl. 6. Is qui arat & qui ſeminat accedit ad illam, & ſuſtinet bonos fructus illius.

LECTIO SECVNDA.

Similitudine eorum, qui templo, & altari deſeruiunt, oſtendit ſibi licere ſumptus accipere, cum liceat euangelium prædicantibus, de euangelio viuere.

SI nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus? Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potius nos? Sed non vſi ſumus hac poteſtate. Sed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Chriſti, Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? Et qui altario deſeruiunt, cum altario participant? Ita & dominus ordinauit his, qui euangelium annunciant, de euangelio viuere.

Superius probauit per authoritatẽ, ꝙ licet accipere ſumptus, hic probat idem per rationem. Et primò probat hoc ex eorum obligatione. Secundò ex pſeudo Apoſtolorum accipientium ab eis cõparatione, ibi *Si alij poteſtatis veſtræ &c.* Tertiò dicit, ꝙ nihilominus noluit vti hac poteſtate, ibi *Sed non vſi ſumus, &c.* Prima ratio talis eſt. Maius eſt dare ſpiritualia, ꝙ accipere temporalia: ergo ſi Apoſtolus dat ſpiritualia, licet ei accipere temporalia. Primò ergo explicat beneficium impenſum. Secundò explicat ſtipendiũ exhibendũ, ibi *Magnum eſt ſi nos &c.* Dicit ergo *Si nos &c.* q.d. verè habemus poteſtatem accipiendi ſumptus à vobis: *Si enim nos ſeminauimus vobis ſpiritualia,* fidẽ ſcilicet, & ſacramenta ſpiritum alentia à ſpiritu ſancto miniſtrata, *Magnum eſt ſi nos metamus* ad ſuſtentationem noſtram *Carnalia,* id eſt ad carnis ſuſtentationẽ conceſſa. Quaſi dicat, Non eſt magnũ Rom. 15. Si ſpiritualium eorum participes facti ſunt gentiles, debent in carnalibus miniſtrare.

Deinde cùm dicit *Si autem alij &c.* Ecce ſecunda ratio ad idem talis. Veri Apoſtoli licentius participant bona ſubditorum, ꝙ pſeudo, ſed pſeudo Apoſtoli participãt, ergo multo plus veri Apoſtoli participare debent. Primò ergo ponit antecedẽs. Secundò conſequens, ibi *Quare non potius nos &c.* Dicit ergo *Si autem alij* ſcilicet, pſeudo quos nõ exprimit ex nomine, ne cõfundantur vocat eos alios quaſi à cõſortio alienos eccleſię. Omnes enim catholici vnum ſunt Io. 17. Vt ſint vnum &c. Si inquã *Alij poteſtatis veſtræ participes ſunt,* id eſt tam potenter vtuntur bonis veſtris, *Quare non potius nos?* Apoſtoli, qui cauſa ſalutis veſtræ laboramus? Eccle. 12. Da bono, & ne receperis peccatorẽ.

Deinde cùm dicit *Sed non vſi ſumus.* Hic oſtẽdit, ꝙ noluit vti hac poteſtate. Vbi dicit primò ſe ſumptus nõ accepiſſe. Secundò dicit ſe nihilominus indiguiſſe, ibi *Sed omnia ſuſtinemus &c.* Tertiò rationẽ vtriuſq; aſſignat, ibi *Ne quod offendiculum &c.* Dicit ergo *Sed non &c.* Quaſi dicat, Ecce patet, ꝙ licet nobis ſumptus accipere, *Sed* tamẽ *vſi non ſumus hac poteſtate,* ſuprà. 6. Omnia mihi licent, ſed nõ omnia expediunt, *Non ſumus,* inquam, *vſi,* non quia nõ indigeamus, ſed omnia ſuſtinemus, quia & ſi penuriã patiamur, tamen patienter ſuſtinemus. 2. Cor. 13. Cùm eſſem apud vos & egerem, nulli oneroſus fui. Et hoc feci ideo *Ne quod offendiculum demus euangelio Chriſti.* Hoc aũt poſſet accidere, vel quia pſeudo apoſtolis daret exemplũ accipiendi. Vel quia Corinthij auari erãt & ſcandalizarentur ſi ab eis acciperent. Vel fortè putarent ſe emiſſe licentiã peccandi & diminueretur in Apoſtolo authoritas arguendi, & his modis daret offendiculũ euangelio Chriſti Prouer. 15. Via iuſtorũ abſq; offendiculo.

Deinde cùm dicit, *Neſcitis quoniam qui in ſacrario, &c.* probauit, ꝙ licet ſumptus accipere, primò per authoritatẽ, ſecundò per rationem: tertiò idem probat hic per exemplorũ multitudinẽ. Vbi primò inducit ſimilitudinẽ eorum, qui templa reparant. Secundò eorum, qui templo miniſtrant, ibi *Et qui altari deſeruiunt, &c.* Tertiò adaptat ſimilitudinẽ his, qui prędicant, ibi *Et dominus ordinauit his, qui euangelium annunciant, de euangelio viuere.* q.d. Et verè licet mihi ſumptus accipere: *Neſcitis quoniam qui in ſacrario,* id eſt in templo Iudæorum vel Gentiliũ operantur, vt artifices, quę de ſacrario ſunt, edunt. Suſtentabantur enim artifices de denarijs, qui in gazophilacio templi offerebantur, vt patet tempore Ioas. 4. Reg. 12. *Et qui altario* templi Hieroſolymitani, vel etiã ipſi templo, vt ſacerdotes *Deſeruiunt,* id eſt deuotè ſeruiunt, vna enim de duodecim abuſionibus eſt irreuerentia coram altari. *Cum altari participant,* quia partem habent de his, quæ offeruntur in altari, vt patet per totum Leuiticum, & maximè. 6. & 7. cap. Et ſicut fit hic, ita & dominus ordinauit, id eſt rationabiliter diſpoſuit his, *Qui euangelium annunciant, de euangelio viuere.* Hoc ordinauit, dicẽs Matt. 10. & Luc. 10. Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Notandũ eſt hic, ꝙ Apoſtolus nominibus

multorũ

Prędicator eſt miles, vinitor, paſtor, bos, arator, triturator, ſator, tẽpli architector, altaris miniſter.

multorum officiorum prædicationem hic deſignat, quia vocat eum primò militem propter officiũ, eccleſiam contra aduerſarios defendendo. 2. Cor. 10. Arma militiæ noſtræ, &c. 2. Timo. 2. Labora ſicut bonus miles Chriſti. Secundò vinitorẽ, propter officiũ palmites ſuperfluos, id eſt malos reſecandi Oſeæ. 2. Dabo ei vinitores eius ex eodem loco, Sed heu Can. dicitur. 1. Vineam meam nõ cuſtodiui. Tertiò paſtorẽ propter officiũ, ſubditos bono exemplo paſcendi. 1. Petr. 5. Paſcite, qui in vobis eſt gregem. Sed heu, quia hodie impletur illud Zach. 11. O paſtor & idolũ derelinquens gregem, &c. Quartò bouem, propter officiũ maturitatis in omnibus procedendi Prouer. 14. Vbi non ſunt boues, præſepe vacuum eſt, Iob. 1. Boues arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta eos, &c. Quintò aratorem propter officium corda ad fidem & pœnitentiam aperiendi Oſeæ. 10. Arabit Iudas, confringet ſibi ſulcos Iacob, &c. Sextò trituratorem propter officiũ malos à bonis diſcernendi Eſa. 41. Ego poſui te quaſi plauſtrum triturans nouum, habẽs roſtra ſerrantia, & triturabis montes, &c. Septimò ſeminatorem propter officiũ frequẽter & vtiliter prædicãdi Luc. 8. Exijt, qui ſeminat ſeminare ſemẽ ſuũ Pſal. Eũtes ibãt, &c. Octauo templi architectum propter officiũ eccleſiam cõſtruendi & reparandi, ſuprà. 3. Vt ſapiens architectus fundamentum poſui, &c. Nono altaris miniſtrũ propter officium Deo deuotũ impendendi, ſuprà. 4. Sic nos exiſtimet homo, &c. Quæritur hic ſuper illud, *Non ſum liber*, Glo. Ipſe enim apoſtolica dignitate poteſtatẽ habens non operari manibus, ſed de euangelio viuere. Contrà, ergo qui prædicant, nõ habentes apoſtolicã dignitatem, nõ poſſunt ſine opere manuũ de euangelio viuere. Reſponſio, Glo. loquitur de poteſtate qua poteſt inuitos ad hoc cogere, nõ de ſpontanea, qua poteſt à voluntariè dantibus petere & accipere. Item ex dicta Glo. videtur, ꝙ prælati non teneantur manibus operari. Contrà, Gen. 3. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Ipſi nõ ſuat exempti ab hac maledictione, ergo, &c. Reſponſio, Tenentur ad laborẽ ſpiritualem, nõ corporalẽ, tamen benefacerent ſi occuparent ſe in honeſtis antequã vacarent. Item ſuper illud, *Nonne opus meum*, Glo. perfectũ. Contrà, Ipſi erant imperfecti.

G Reſponſio, Opus perfectũ dicebantur, quia eis Apoſtolus prędicauerat, vel quia eos perfectè docuerat quantum in ſe erat. Item ſuper illud, Nunquid nõ habemus poteſtatem manducandi. Contrà, Matt. 10. Gratis accepiſtis, gratis date. Reſponſio, Gratis id eſt ſine pretio, ſed non ſine ſtipendio. Item ſuper illud, Quis paſcit gregem, glo. Ex euangelio viuentes panem gratuitum manducabant.

Contrà, ſubditi tenebantur dare. Reſponſio, Gratuitus erat ex parte recipientiũ, quia humiliter, nõ poteſtatiuè recipiebant, licet debitus ex parte dantium. Item nunquid de bobus cura eſt Deo. Quaſi dicat, non. Contrà, Sap. 6. Cura eſt illi de omnibus. Reſpondeo, Ibi loquitur de cura generali ſcilicet prouidentiæ. hic de ſpeciali ſcilicet diſciplinæ. Item debet in ſpe qui arat arare. Contrà, ſpes nõ eſt de viſibilibus, ſed ęternis. Reſponſio, ſpes accipitur æquiuocè. Itẽ in ſpe fructus percipiendi. Con-

H trà, non debet poni lucerna prædicationis ſub modio rei temporalis. Reſpondeo. Prędicare in ſpe rei temporalis, nõ eſt ponere lucernam ſub modio, ſed prædicare propter ſpem. Item ſi nos vobis ſeminauerimus ſpiritualia, &c.

Contrà, Galat. 6. Quæ ſeminauerit homo, hęc & metet: ergo qui ſeminat ſpiritualia debet metere ſpiritualia non carnalia, &c. Reſpondeo, ibi loquitur de meſſione mercedis, hic de meſſione ſtipendij.

LECTIO TERTIA.

Oſtendit ſe nolle ſumptus accipere, ne gloria eius euacuetur, quæ dum non accipit, conſeruatur.

EGo autem nullo horum vſus ſum. Non autem ſcripſi hæc, vt ita fiant in me. Bonum eſt enim mihi magis mori, quàm vt gloriã meã quis euacuet. Nam & ſi euangelizauero, non eſt mihi gloria, neceſſitas enim mihi

E *incumbit. Væ enim mihi eſt ſi non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo; ſi autem inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo merces mea, vt euangelium prædicans ſine ſumptu, ponam euangelium, vt non abutar poteſtate mea in euangelio?*

Superius multipliciter probauit, ꝙ ſibi licet accipere ſumptus, hic oſtendit, ꝙ nihilominus nõ vult accipere, ſed abſtinere tribus rationibus. Primò propter intentionem præmij. Secundò propter dilectionẽ euãgelij, ibi *Nam cum liber eſſem ex omnibus, &c.* Tertiò propter expeditionẽ curſus ſui, ibi *Neſcitis, quòd hi, qui in ſtadio currunt.* In prima, primò dicit, quare nõ vult accipere ſcilicet, ne gloria ſua euacuetur. Secundo oſtendit, ꝙ accipiẽdo euacuaretur, ibi *Nam ſi euangelizauero, non eſt mihi gloria, &c.* Tertio, ꝙ non accipiendo conſeruabitur, ibi *Quæ eſt ergo merces mea, &c.* In prima, primo oſtendit, ꝙ poteſtate accipiẽdi vti noluit. Secundo, ꝙ vti

F nõ intendit, ibi *Non autem ſcripſi hoc, vt &c.* Dicit ergo, *Ego autem, &c.* quaſi dicat, tot modis conſtat, ꝙ licet mihi ſumptus accipere, ſed tamen ego nulla horum authoritate, ratione, exemplo, ad accipiendum *vſus ſum.* Ipſe enim vel ab alijs eccleſijs accipiebat vt. 2. Cor. 11. Alias eccleſias ſpoliaui, &c. vel manibus operabatur Act. 2. Non autem, &c. Quaſi dicat, *Non ſum vſus*, ſed nec vti volo. Nõ enim ſcripſi hæc ſcilicet, ꝙ licet mihi accipere, vt ita fiant in me ſicut ſcripſi, id eſt, vt ego accipiam, quia non quæro datum, ſed fructum. Deinde cùm dicit *Bonum eſt enim mihi, &c.* Hic oſtendit quare hoc fecit, ſcilicet, ne gloria ſua euacuetur. Vbi primo, multiplicat afflictionẽ corporalem. Secundo ſupponit ei gloriæ diminutionem, ibi *Quam vt gloriam, &c.* Dicit ergo, *Bonum eſt, &c.* quaſi diceret nõ accipiam, nam ſi acciperem, gloriã meam euacuarem, quod nullatenus facerem. Bonum eſt enim mihi mori, non ſolũ ſumptuũ egeſtate affligi, magis ꝙ vt gloriam meã, quam habeo de gratuita ſynceritate prædicationis de præmio ſupererogatio-

G nis. abſtinẽdo à licitis, quis euacuet ab aliquo importunè accipiendo, vel propter ſumptus euãgelicos. Multi tamen moderni doctores gloriã ſuã euacuant, vel propter intentionem ſumptuum, vel propter fauorem humanũ, dicente Iob. 12. Ducit ſacerdotes inglorios & optimates ſupplantat. Notandũ eſt hic, ꝙ gloria amittitur ſeptempliciter propter ſeptem vitia. Nam gloria guloſorum euacuatur. Vnde hic dicitur, Bonum eſt enim mihi magis, &c. Gloria luxurioſorũ maculatur Eccle. 7. Inclinaſti fœmora tua mulieribus, dediſti maculã in gloria tua. Gloria ſuperborum captiuatur. 1. Mach. 2. Vaſa gloriæ eius captiua ducta ſunt. Gloria iracundorũ intermittitur, Pſal. Si reddidi retribuentibus mihi mala, &c. Et poſt, Perſequatur inimicus animã meam, &c. Et poſt, Et gloriã meam in puluerem deducat. Gloria inuidorũ excluditur Rom. 3. Vbi eſt gloriatio tua? Gloria auarorũ annichilatur Pſal. Ne timueris dum diues factus erit homo, &c. Gloria accidioſorũ culpatũ. 1. Mac. 9. Moriamur in virtute propter fratres noſtros, & nõ inferamus crimen gloriæ noſtræ, Eccle. 13. Præcellens eſto operi-

H bus tuis, & ne dederis maculam in gloria tua. Ergo per gulam, euacuatur gloria ſobrietatis, per luxuriã: maculatur gloria caſtitatis: per ſuperbiam, captiuatur gloria humilitatis: per iracundiam, intermittitur gloria manſuetudinis: per inuidiam, excluditur gloria charitatis: per auaritiam, annichilatur gloria liberalitatis: per accidiã, culpatur gloria ſtrennuitatis. De iſtis dicitur Oſeę. 4. Gloriam eorũ in ignominiã cõmutabo. De primo exẽplũ in Eſau. Gen. 25. In Holoferne. Iudith. 13. De ſecũdo in Salomone. 3. Reg. 11. De tertio in Luciſero Eſa. 14. De quarto in Achitoſel. 2. Reg. 16. De quinto in Cain Gene. 4. De ſexto in Giezi. 4. Reg. 5. De ſeptimo in exploratoribus Num. 13. & 14. Nã & ſi euangelizauero, &c. Hic oſtendit, ꝙ accipiendo ſumptus euacuaretur gloria eius, quia nõ ſupererogaret. Et eſt ſua ratio talis, Gloria quæ eſt pręmium ſupererogationis, nõ debetur operibus neceſſitatis. ad quæ tenemur ex præcepto, ſed euangelizare tenebatur ex præcepto: ergo ex

Gloria ductor pręp[illegible] ... cui ex pto care, ſi ne.

hoc

hoc non habebat gloriam ſupererogationis, ſed potius ex hoc, ꝙ non accipiebat ſumptus. Primò ergo tangit gloriæ euacuationem. Secundò euacuationis rationē, ibi *Neceſſitas enim mihi eſt, &c.* Tertiò rationis declarationem, ibi *Væ enim mihi eſt, &c.* Quartò rectè euangelizantium mercedem, ibi *Si volens hoc ago, &c.* Dicit ergo, *Nam ſi euangelizauero, &c.* quaſi diceret, verè euacuaretur gloria mea: *Nam ſi euangelizauero* ita ꝙ ſumptus accipiam, *Non eſt mihi gloria,* id eſt ſupererogationis præmiū, *Neceſſitas enim mihi incumbit.* Act. 13. Vade, quoniā ad nationes longè mittā te. Et verè neceſſitas. Væ enim mihi eſt, id eſt, pœna tranſgreſsionis in me manet, ſi non euangelizauero Eſa. 6. Væ mihi, quia tacui. Aliter legitur ſecundū Glo. Et hoc dupliciter, Primo modo ſic *Nam ſi, &c.* quaſi dicat, vtiq; euacuaretur gloria mea cœleſtis, ſcilicet, ſi ideo prædicarē, vt ſumptus acciperem. *Nam ſi euangelizauero* tantum, ita ꝙ non ex dilectione Dei & proximi hoc faciam, nec libera voluntate *Non eſt mihi gloria apud Deum. Neceſſitas enim* præcepti, quod non audeo omittere, *Mihi incumbit,* vnde ſi ſolo timore ſeruili prædico, væ enim, id eſt, æterna damnatio mihi eſt ſi nō euangelizauero ſicut mihi iniunctū eſt. *Si autem volens, &c.* Quaſi dicat, ſi neceſſitate hoc facio, non eſt mihi gloria; ſi autē volens hoc ago, id eſt, ſi voluntatē adiungo neceſſitati, mercedem æternam habeo, ideo Pſal. dicit, Voluntariè ſacrificabo tibi & confitebor, &c. Si autem inuitus, id eſt, ſolo præcepto coactus euāgelizo, diſpenſatio mihi credita eſt ſicut ſeruo, vt ſcilicet diſpenſem ad aliorū vtilitatem, non meam. q. d. alijs proficio, nō mihi. Intelligit enim hoc de diſpenſatione ſeruili, non filiali, ſm Glo. Aug. Nemo inuitus benefacit & ſi bonum eſt, quod facit infrà. 13. Si charitatē non habuero, factus ſum velut æs ſonans, &c. Secundo modo legitur ſic, *Nam ſi euangelizauero* pro ſumptibus accipiendis, *Non eſt mihi gloria* de ſupererogatione in prædicando. Peto enim contra me Matt. 10. Gratis accepiſtis, gratis date: neceſſitas enim vitæ ſuſtentandę mihi incumbit, quia pro neceſſitate vitæ prædico. Væ enim mihi eſt, id eſt famis cruciatio, ſi nō euangelizauero. Si aūt volens, id eſt, ſi nō pro victus neceſſitate, ſed pro charitate hoc ago, mercedē ęternā habeo: ſi aūt inuitus, id eſt, pro neceſſitate coactus, diſpenſatio mihi credita eſt ſicut ſeruo, &c. Deinde cùm dicit, *Quæ eſt ergo merces mea, &c.* Hic oſtendit, ꝙ nō capiendo ſumptus gloria eius conſeruatur. Vbi primò quærit, ſecundò ſoluit, ibi *Vt euangelium prædicans, &c.* Dicit ergo. *Quæ eſt merces mea,* id eſt, quid faciendo mercedē accipiā, quia hoc eſt meritū mercedis, vt ſcilicet ego prædicans euangeliū ſine ſumptu, ponam, id eſt, ſtabiliam euangeliū Eſa. 28. Ponet triticum per ordinē, &c. Hoc aūt faciebat, ſm Glo. ne euangelium venale putaretur ſine ſumptu, inquā, & hoc vt non abutar poteſtate mea, id eſt, mihi cōmiſſa in euāgelio prędicando, quod eſſet ſi acciperē indiſtinctè, quia perderem authoritatē liberè arguendi: quia Eccle. 20. Exenia & dona excęcant oculos iudicum, & quaſi mutus in ore auertet correptionē. Eccleſiaſtica ergo vtilitas implicatur in hac ſolutione, ſcilicet, confirmatio boni, quia vt euangelium prædicans: & declinatio mali, quia ne abutar poteſtate.

Et notandū, ꝙ quatuor tetigit differentias eorū, qui tenentur prædicare. Quidam enim tenentur, ſed nō euangelizant, hi merentur pœnam. Quidā tenentur & euangelizant, ſed coacti, hi nō merentur mercedē, ſed vitant pœnā. Quidā tenentur & euangelizant voluntariè, ſed accipiunt ſumptus, & hi merentur mercedem, & vitant pœnam, ſed non habent ſupererogationis gloriam. Quidā tenentur & euangelizant voluntariè, nec accipiūt ſumptus, & hi mercedem merentur & vitant pœnam, & habent ſupererogationis gloriam. Primū ſtatum tangit, ibi, *Væ mihi eſt, &c.* ſecundū ibi, *Nam ſi inuitus, &c.* tertiū, ibi *Si autem volens, &c.* quartum, ibi *Quæ eſt ergo merces, &c.*

LECTIO QVARTA.

Tanti ſeſeciſſe euangelium dicit, vt neq; ſumptus accipere voluerit, & omnibus obtemperaſſe confirmet.

N*Am cum liber eſſem ex omnibus, omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerē. Et factus ſum*
A *Iudæis tanquā Iudæus, vt Iudæos lucrarer. His qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cum ipſe non eſſem ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, lucrifacerem. His qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſem, cum ſine lege Dei non eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti, vt lucrifacerem eos, qui ſine lege erant. Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum, vt omnes facerem ſaluos. Omnia autem facio propter euangelium, vt particeps eius efficiar.*

Superius oſtendit, ꝙ non vult ſumptus accipere, & hoc propter intentionē præmij, hic oſtendit, ꝙ idem fecit propter amorē euangelij. Vbi primò dicit, ꝙ omniū ſe ſeruū fecit. Secundò quòd omnibus ſe contemperare ſtuduit, ibi *Et factus ſum Iudæis, &c.* Tertiò ſubdit cauſam quare hoc fecit, ibi *Omnia autē facio propter euangeliū, &c.* In prima implicat
B triplicem conditionem cōmendabilem in ſeruitio: quę ſunt generalitas, liberalitas, vtilitas. Seruit ergo gratis ſiue liberaliter, ibi *Cum eſſem liber, etc.* Generaliter, ibi *Omnium me, etc.* Vtiliter, ibi *vt plures lucrifacerem, etc.* Dicit ergo, *Nam cum eſſem, etc.* Quaſi dicat, ſine ſumptu ponam euangelium, nam & maius feci ſcilicet, ꝙ *Cum liber eſſem ex omnibus, etc.* id eſt nullius meritis obnoxius, *Omnium me ſeruum feci,* omnibus me contemperando per vtilitatem, & quaſi debitorem conſtituendo. 2. Cor. 4. Nos autem ſeruos veſtros per Ieſum, & hoc vt plures lucrifacerē, id eſt lucrum meæ prędicationis & ſeruitutis facerem. Quærebat enim non res, ſed animas. 2. Cor. 12. Non quæro veſtra, ſed vos. Si enim cōmendabile eſt ſeruire in temporalibus propter lucrum temporale, quanto plus in ſpiritualibus propter lucrū ſpirituale? Deinde cū dicit, *Et factus ſum Iudæis, etc.* Hic oſtendit, ꝙ omnibus ſe cōtemperare ſtuduit. Et primò dicit, ꝙ contemperauit ſe nondum cōuerſis, ſecundò ꝙ etiam iam cōuerſis, ibi *Factus ſum infirmis, etc.* Tertiò ꝙ generaliter vni
C uerſis, ibi *Omnibus omnia factus ſum, etc.* In prima, primò dicit, ꝙ cōtemperauit ſe Iudæis. Secundò ꝙ Samaritanis, ibi *Et his, qui ſub lege, etc.* Tertio ꝙ Gentilibus, ibi *His qui ſine lege erant, etc.* In prima, primo tangit contemperationē. Secundo contemperationis rationē, ibi *Vt Iudæos, etc.* Dicit ergo, *Et factus ſum Iudæis, tanquā Iudæus* ſcilicet aliqua legalia ſeruando, ſicut in diſcretione ciborū, in circuncisione Timothæi Act. 16. in purificatione legali Act. 21. Poteſt aūt hoc intelligi dupliciter. Vno modo ſecundū Hieronymū, *Factus ſum Iudæis tanquā Iudæus* per ſimulationis diſpenſationē. Simulabat enim ſe ſeruare legalia aliqua, quæ tamen nō ſeruabat. Alio modo ſecundū Augu. *Factus ſum Iudæis, etc.* Verè enim condeſcendebat eis in obſeruatione aliquorum legalium propter piam compaſsionem, & hoc fecit, vt Iudæos lucraretur Chriſto, id eſt eos ad fidem Chriſti conuerteret.

Deinde cùm dicit, *Et his, qui ſub lege ſunt, etc.* Hic dicit, ꝙ contemperabat ſe Samaritanis. Vbi notantur tria de ipſo. Primo eius ſagacitas in hoc, ꝙ ſe contemperabat, ſecundo
D eius libertas in hoc, ꝙ ſub lege non erat. Tertio eius vtilitas in hoc, ꝙ lucrifaciebat. Dicit ergo etiam his, qui ſub lege Moyſi ſunt, id eſt Samaritanis, qui nō ſunt Iudæi, ſed Aſſyrij, qui fuerunt adducti ad inhabitandum terram Iſrael. 4. Reg. 17. Iſti etiam erant ſub lege Moyſi, quia tantū quinq; libros Moyſi recipiebāt, his ergo *Factus ſum quaſi ſub lege eſſem,* approbando ſcilicet legem, & ex ea docendo Chriſtum: *Cum tamen ipſe ſub lege non eſſem* ſecundū literalem obſeruantiā, vel ſeruiliter, quia iuſto nō eſt lex poſita. 1. Timo. 1. Et hoc ideo feci, *Vt eos, qui ſub lege erant* ſcilicet ipſos Samaritanos *Lucrifacerem,* eos ad fidem Chriſti conuertendo. Deinde cùm dicit, *His qui ſine lege erant, etc.* Hic dicit, ꝙ contemperauit ſe Gentilibus. Vbi primo tangit ſuam cōformitatem. Secundo ſuæ fidei veritatē, ibi *Cum tamen ſine lege, etc.* Tertio ſuæ intentionis rectitudinem, ibi *Vt lucrifacerem, etc.* Et hoc eſt, Et factus ſum his, qui ſine lege erant, id eſt Gentibus Rom. 2. Cum enim Gentes, quæ legem nō habent, tanquā ſine lege eſſem, id eſt aſſentiendo rationibus eorū, & bonis

poſitio-

poſitionibus philoſophorum vt patet Act.17. Cum tamen ſine lege non eſſem Rom.7. Mente ſeruio legi Dei. *Sed in lege eſſem* non Iudaica, ſed *Christi*, qui eſt Deus, non autẽ Moyſes. De qua Gal.6. Alter alterius onera portate, & ſic adim plebitis, &c. Et hoc ideo feci, *Vt lucrifacerem eos, qui ſine lege erant*, Gentiles ad fidem conuertendo. O fœlix zelator. Gregorius, Nullum tale ſacrificiũ quale zelus animarum.

Deinde cùm dicit, *Factus ſum infirmus, &c.* Hic oſtẽdit, ꝙ ſe contemperauit iam cõuerſis. Vbi primò ponit modum bonum. Secundò finem debitum, ibi *Vt infirmos.* Dicit ergo, *Factus ſum etiam infirmus* in fide infirmus, à licitis abſtinendo. 2.Cor.11. Quis infirmatur, & ego non infirmor. Sic facit bonus medicus, qui comedit cibũ infirmi, vt eum prouocet ad comedendũ, & ſic ſanet. Et hoc feci, *Vt infirmos lucrifacerẽ* eos in fide roborando. Et breuiter *Omnibus omnia factus ſum*, quaſi eſſem omniũ ſectarũ. Ideo dicitur infrà.10. Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Et hoc *Vt omnes facerẽ ſaluos* Sapien.18. In veſtimẽto Poderis, quod habebat Aaron, totus orbis terrarũ erat deſcriptus. Et.4.Regum.4. Eliſæus contraxit ſe ad modũ pueri, & ſic ſuſcitauit illum. Et quia ſecundũ Boetium, omnis alteritas diſcors, ſimilitudo verò appetenda eſt: ideo viri ſpirituales ſalua vitæ & religionis ſuæ obſeruantia, omnibus ſe debent cõformare.

F Deinde cùm dicit, *Omnia facio propter euangeliũ.* Superius oſtendit, ꝙ omnibus ſe cõtemperare ſtuduit, hic ſubdit rationẽ quare hoc facit, & hãc duplicem. *Vnã ex parte euangelij*, ſcilicet, vt curſum liberũ habeat, Aliam ex parte ſui, ſcilicet vt promiſſum præmiũ obtineat, ibi *Vt particeps, &c.* Et hoc eſt, quod dicit, *Omnia autẽ facio propter euangeliũ* ſine impedimento prædicandũ, *Vt particeps eius*, id eſt promiſsionũ, quæ in eo continentur, *Efficiar* Matt.5. Qui fecerit & docuerit ſic, magnus vocabitur in regno cœlorum.

LECTIO QVINTA.

Quia oportet in ſtadio expeditè currere, & expeditius in agone certare, ideo à ſumptibus abſtinuit, corpus pariter in ſeruitutem redigens.

G *NEſcitis quoniam hi, qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehendatis. Omnis enim, qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum, ſic pugno non quaſi aerem verberans. Sed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne fortè cum alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.*

Superius oſtendit, ꝙ propoſuit à ſumptibus abſtinere. Primò propter intentionẽ præmij. Secundò propter amorem euangelij. Hic tertiò propter expeditionem curſus & agonis ſui. Primò quidẽ oſtendit, ꝙ oportet in ſtadio expeditè currere. Secundò ꝙ ſimiliter oportet in agone expeditè certare, ibi *Omnis enim, qui in agone, &c.* Tertiò ꝙ ipſe facit vtrunq;, ibi *Ego igitur ſic curro, &c.* In prima, primò ponit exemplũ expeditè currentium. Secundò monet eos ad H ſimiliter currendũ, ibi *Sic currite &c.* In prima, primo tangit currendi exercitium. Secundo conuenientiã currentiũ, ibi *Omnes quidẽ currunt, &c.* Tertio differentiã peruenientiũ, ibi *Sed vnus accipit brauiũ, &c.* In primo notatur cõditio viatorum. In ſecundo multitudo vocatorum. In tertio paucitas electorũ Matt.20. Multi ſunt vocati, pauci vero electi. Conditionẽ vero viatorũ deſcribit à tribus. A certitudine cum quærit. *Neſcitis.* A breuitate cum addit *In ſtadio* A labore cum ſubdit *Currunt* Dicit ergo *Neſcitis* Quod tripliciter cõtinuatur. Primo modo ſic. Quaſi dicat. Rectè abſtineo à ſumptibus ſumendis vt particeps efficiar. Nam ſi non abſtinerem à contrarijs euangelio non eſſem eius participeps. *Neſcitis* enim *Quod hi, &c.* Vel ſic, Neſcitis ꝙ hoc facio vt particeps euangelij efficiar, & vtiq; poſſum eſſe particeps. Nam non ſic eſt de euangelij præmio, vel de curſus brauio, quia hic vnus accipit brauium, ibi vero omnes acE cipere poſſunt. Tertio modo ſic. *Neſcitis.* Quaſi diceret, Ideo autẽ ſic curro, quia licet multi currentes ſint, pauci tamen ſunt peruenientes. Neſcitis enim *Quod hi, qui in ſtadio currunt, omnes quidẽ currunt.* In labore pares ſunt, *Sed vnus tantũ accipit brauiũ*, id eſt, præmiũ curſus. Stadium enim eſt ſpatium in quo pedites currũt, quod Hercules dicit ſtatuiſſe. Perficiunt autẽ ſtadium.125. paſſus. Et dicitur ſtadium à ſtando, quia Hercules tot paſſus currebat, & poſtea ſtabat & reſpirabat, in fine huius ſpacij ponebatur aliquid quod erat præmiũ curſus, vt equus & pannus purpureus, & hoc dicitur brauium. Et licet in hoc ſtadio omnes currerent, vnus tamen ſolus accipiebat brauiũ ſcilicet, qui citius perueniebat. Sic in curſu ſpirituali vnus tantũ ſcilicet perſeuerans accipit brauiũ. Quia qui perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit. Deinde cùm dicit, *Sic currite, &c.* Monet eos ad currendũ, Vbi implicat tria. Actũ ſtrenuuũ. *Currite.* Modũ debitũ. *Sic.* Finem optimũ. *Vt comprehendatis.* Dicit ergo, *Sic, &c.* quaſi diceret, quia vnus accipit brauium *Sic currite* per viam veritatis perſeuerantes *Vt comprehendatis* brauium vitæ æternæ Hebr.12. Per patientiã curramus ad propoſitũ nobis certamen. Deinde cùm dicit, *Omnis autẽ, qui in agone, &c.* Oſtendit, ꝙ in agone oportet expeditè certare. Vbi primo tangit agonizantium pugnam: ſecundo pugnandi formã firmã, ibi *Ab omnibus ſe abſtinet, &c.* Tertio ſic pugnantium mercedem debitam, ibi *Et illi quidẽ vt corruptibilẽ, &c.* Primum eſt neceſsitatis, ſcilicet, pugnare: ſecundum virtutis, ſcilicet, abſtinere. Tertium fœlicitatis, ſcilicet, coronã accipere. Dicit ergo, *Omnis qui in agone, &c.* quaſi diceret, verè ſic agendum eſt, quod patet exemplis quia *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus* impedientibus *ſe abſtinet.* Vnde & nudi agonizabant in paleſtra. Attende, vt Auguſtinus ait, ꝙ de rebus nõ laudandis multæ ſumuntur ſimilitudines. Deinde cùm dicit, *Et illi quidẽ vt corruptibilẽ, &c.* tangit pugnantiũ mercedem. Et primo pugnantium materialiter. Secundo pugnantium ſpiritualiter, ibi *Nos autẽ incorruptã, &c.* Dicit ergo, *Et illi quidẽ* abſtinent, *Vt corruptibilẽ coronã accipiant*, quod modicũ eſt. *Nos autẽ* abſtinere debemus vt accipiamus *Incorruptã* ſcilicet coronam vitæ, de qua Iac.1. Beatus vir qui ſuffert tentationẽ, quoniã cum probatus fuerit, &c. Deinde cùm dicit, *Ego igitur ſic curro, &c.* ponit exemplũ vtriuſq; ſcilicet currendi & pugnandi. Vbi primo tangit curſum ſuum in profectu boni. Secundo pugnam ſuam in victoria mali, ibi *Sic pugno, &c.* Tertio rationem vtriuſq; facti, ibi *Sed caſtigo, &c.* Dicit ergo, *Ego igitur, &c.* quaſi dicat, talis corona ſeruatur: igitur *Ego ſic curro* bonum operando, *Non quaſi in incertũ*, id eſt, vt ſim incertus de præmio. In incertum enim currit, qui talia facit, vt de quibuſdã ſperare, ex alijs poſsit deſperare. Omnia inſtruunt ad bonum, vt perſona apoſtolica, quæ notatur, ibi *Ego* Et forma implicita, quæ notatur, ibi *Sic* Et actio ſtrenuua, quæ notatur, ibi *Curro* Et merces ſperata, quæ notatur, ibi *Non quaſi in incertũ.* Phil.2. Nõ in vacuum cucurri, nec in vacuum laboraui. *Sic pugno* contra hoſtes decertando contra malum. *Non quaſi aerem verberans*, id eſt, non verbis tantum, ſed factis. Non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute: ſuprà ca.4. Vel non quaſi aerem verberans, id eſt, nõ inaniter me fatigando, aduerſariũ nõ lædendo. Sic erit perfectus homo ſi ſic ſe habeat, vt ſit intentus in confeſsione Eſa.38. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Deuotus in oratione Matt.6. Sic ergo orabitis, Pater noſter qui es in cœlis, &c. Efficax in prædicatione Iac.2. Sic loquimini & ſic facite. Hæc tria pertinent ad actum oris recti, ita tamen ꝙ confeſsio dirigitur Deo & proximo, oratio ſoli Deo, prædicatio ſoli proximo. Fortis in pugnãdo. Vnde ſic pugno, &c. Apocal. Qui vicerit ſic veſtietur veſte alba. Patiens in ſuſtinendo Iudith.8. Sic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moyſes, & omnes, qui placuerunt Deo per multas tribulationes tranſierunt fideles. Cautus in ſeruando Ioſue.2. Ad montana cõſcendite, ne fortè occurrãt vobis reuertentes, &c. Et ſic ibitis viam veſtram. Primũ propter malum culpæ, ſcilicet, pugna. Secundum cõtra malum pœnæ, ſcilicet, patientia.

Stadium

Tertium

Tertium contra malum tentationis, ſcilicet, cautela. Benignus in condonando Matt.18. Sic non eſt voluntas ante patrem, &c. Inutilem ſe reputando Luc.17. Sic & vos cum ſeceritis omnia, quæ præcepta, &c. Solicitus, ſe diſcutiendo infrà.11. Probet autē ſe homo, & ſic de pane illo edat, &c. Primum reſpicit malitiam proximi. Secundũ probat bonitatem Dei. Tertium dubietatē ſtatus proprij. Humilis, in obſequendo Matt.4. Sic decet nos implere omnem iuſtitiã. Agilis in proficiendo. Vnde hic, Sic currite, id eſt, proficite in bono, vt comprehendatis. Conſtans, in perſeuerando. Vnde hic, Sic currite Phil.4. Sic ſtate in dño chariſsimi. Famoſus, in cõuerſando ſuprà.4. Sic nos exiſtimet homo, &c. Primum reſpicit incipientes. Secundũ proficientes. Tertium perſeuerantes. Quartũ perfectos. Deinde cùm dicit, *Sed caſtigo corpus meum, &c.* tangit rationē prædictorum vtriuſq;. Vbi primò tangit auſteritatē vitæ. Secundò cõmendatioōē doctrinæ, ibi *Ne forte, &c.* Tertiò rationem concordiæ vtriuſq;, ibi *Ipſe reprobus, &c.* Ergo impleat facto, quod docet verbo, ne ſe damnet ore proprio. Et hoc eſt, quod dicit, *Sed caſtigo corpus meum* pe declinationē mali, motus carnis illicitos reprimendo. Caſtigo ergo, nõ occido, corpus meum, non tantũ alienum Rom.2. Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. *Et in ſeruitutem redigo* per operationē boni, corpus ſcilicet, ſpiritui ſeruire cogendo, & ſenſualitatē rationi ſubijciendo. ſicut de beato Martino legitur. Carnem ſpiritui ſeruire cogebat, & hoc facio *Ne forte cum alijs prædicauerim, &c.* Auguſt. ſuo timore nos terruit Apoſtolus: quid enim faciet agnus vbi aries timet & tremit? *Ipſe reprobus,* id eſt, à Deo reprobatus efficiar, quod turpe eſſet Rom.2. Qui prædicas non furandum, furaris. De huiuſmodi poſſet verè dici illud Iob.4. Ecce docuiſti plurimos, &c. Nunc autē venit ſuper te plaga & defeciſti. Hic quæritur, ibi *Melius eſt mihi mori, &c.* Contra, gloria nõ euacuatur niſi per peccatũ, ergo accipere eſſet ei peccatũ, non ergo licitum. Reſpondeo, gloria eſſentialis per hoc nõ euacuaretur, ſed gloria accidētalis eſt de hoc opere ſupererogationis. Item ſi euangelizauero nõ eſt mihi gloria. Contrà, euangelizanti & ſumptus accipienti debetur & aurea & aureola. Sed Glo. exponit quãdo euangelizatur ex neceſsitate timoris, vel ex cupiditate mercedis temporalis. Item ſuper illud, Diſpenſatio mihi credita eſt Glo. Non debemus euangelizare, vt manducemus.

Contrà, Ergo prædicatores quæſtuarij peccant mortaliter, quia faciunt, quod non debent? Reſpondeo, ſi propter quæſtum principaliter faciunt, peccant: ſed ſi propter fructum ſpiritualem inde prouenientem, bene faciunt. Item ibidem Glo. propter regnum Dei debemus operari omnia, non ſolũ ſed cum regno Dei, mercedē temporalem meditari. Contrà, ergo qui vadunt ad eccleſiam pro diſtributionibus, peccant? Reſpondeo, Verum eſt ſi ſolum vel principaliter propter hoc vadãt. Item ſuper hoc. Vt nõ abutar poteſtate Glo. quod eſſet ſi acciperet, quod probauit ſuprà eodem, ꝙ ei licet accipere. Reſpondeo, intelligendum eſt ſi acciperetur indiſcretè & inordinatè & immoderatè. Item omniũ ſeruũ me feci. Cõtrà, ſuprà.6. Nolite ſerui effici hominũ. Reſpondeo, hic loquitur de ſeruitute charitatis ſcilicet in bono, ibi de ſeruitute iniquitatis, ſcilicet, in malo. Item, factus ſum Iudæis Iudæus Glo. in cibis accipiendis, vel non accipiendis. Contrà, Glo. Iniuſtè ergo reprehendit Petrum de diſcretione ciborum Gal.2. Immo bene, quia Petrus diſcernebat cum ſcandalo Gentium ſcilicet, in locis Gentilium, Paulus autem non.

Item ibidem Glo. propter ſcandalum Iudæorũ circumcidit Timothæum Act.16. Contrà, veritas doctrinę vitę & iuſtitiæ non debet dimitti propter ſcandalũ. Reſpondeo, vſq; ad diuulgationem euangelij non erat de veritate doctrinæ ſiue vitæ, ne homines circunciderentur, ſed ne ſpem ponerent in circunciſione. Item vt omnes facerem ſaluos. Contrà, ſciebat non omnes ſaluandos. Reſpondeo, volebat omnes in particulari, id eſt, quemlibet per ſe, non omnes ſimul. Item ſuper illud oēs quidem currunt

A Glo. in ſpirituali agone: quotquot quidem currunt, ſi ſpiritualiter currunt, accipiũt: & qui prior venerit expectat, vt coronetur cum poſteriori. Contrà, vnuſquiſq; in morte coronatur. Reſpondeo. Hoc intelligitur de gloria corporis nõ animæ. Item ſuper illud, Ne forte cùm prædicauerim Glo. Suo timore nos terret Apoſtolus. Contrà. 1. Ioan.4. Perfecta charitas foras mittit timorē. Verum eſt timorem pœnæ, ſed non timorē ſeparationis ſiue offenſę.

CAPIT. X. LEC. I.

Exemplo Iudæorum, qui idola in deſerto venerati ſunt, ab idolis abſtinere docet, quia quicquid patribus contigit, noſtri figura fuit.

NOlo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari, & omnes eandem
B *eſcam ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra: Petra autem erat Chriſtus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo. Nam proſtrati ſunt in deſerto.*

Superius monuit abſtinere ab idolotitis. Primò propter vitandum ſcandalũ fratrum infirmorũ: cap.8. Secundò propter exemplũ ſuum, qui abſtinet propter alios ab acceptione ſumptuũ ca.9. Hic tertiò monet ad idē ex cõſideratione penæ Iudæorum in deſerto idola venerantium, vbi exemplo pœnæ iſtorũ. Primò monet abſtinere à perpetratione peccatorum ſimilium. Secundò ſpecialiter à comeſtione idolis immolatorũ, ibi *Propter quod chariſsimi, fugite ab idolorum cultura, &c.* In prima, primò oſtendit, ꝙ antiquitus Iudæis contigit. Secundò propter quod, quia nõ propter ſe tantũ, ſed propter nos corrigendos ita euenit. Hæc
C autē in figura facta ſunt noſtri, &c. Tertiò vt exemplo eorum caueant, cõcludit, ibi, Itaq; qui ſe exiſtimat ſtare, &c. Ergo pœna timenda, cauſa memorãda, cautela adhibēda. In prima, primò ponit beneficia grauiæ eis impenſa exiſtentibus in Aegypto. Secundò præſtita in deſerto, ibi *Et omnes eandem eſcam, &c.* Tertiò flagella, propter ingratitudinem inflictam, ibi *Sed non in pluribus, &c.* In prima tangit tria beneficia. Primum, in protectione nubis. Secundum, in tranſitu maris rubri, ibi *Et omnes mare tranſierunt, &c.* Tertium, in purgatione baptiſmatis, ibi *Et omnes in Moyſe, &c.* Dicit ergo *Nolo vos, &c.* quaſi dicat, ſic agendum eſt ſicut monui. Non enim ſufficiunt ſacramenta eccleſiæ ſuſcepta vobis poſtea peccantibus, ſicut nec Iudæis Dei beneficia, quin poſtea punirentur. *Nolo enim vos ignorare, &c.* Hoc dupliciter legitur. Vno modo de bonis & malis cõmuniter. Alio modo de malis ſpecialiter. Primo modo ſic, *Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres noſtri* inſtitutores fidei noſtræ, oēs tam boni, ꝙ̃ mali *ſub nube* protegēte *Fuerunt.* Exod.13.
D Dominus præcedebat eos ad oſtendendũ viam per diem in colũna nubis, &c. Vel *ſub nube,* id eſt ſub figura & vmbra Heb.10. Vmbram habens lex futurorũ, &c. Et omnes mare rubrum ſubmerſis hoſtibus tranſierunt, non de vna ripa ad ripam oppoſitam, ſed ad eandem vnde tranſierunt quendam ſinum maris. *Et omnes in Moyſe,* id eſt, in ducatu Moyſi, *Baptizati ſunt in nube & in mari,* id eſt, per viſa ſigna illa purgati ab ignorantia. Vel à vitijs per fidem, ſcilicet ſubmerſis Aegyptijs Exod.14. Timuit populus dominũ, & crediderunt dño & ſeruo ſuo Moyſi. Vel *Baptizati ſunt,* id eſt, ſignum baptiſmi receperunt. Nam baptiſmus conſtat ex aqua & ſpiritu Ioan.3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu. Nubes autē ſymbolum erat ſpiritus, mare verò aquæ, vt dicit Damaſcenus. Deinde cùm dicit *Et omnes eandem eſcam ſpiritualem, &c.* poſt beneficia exhibita Iſrael de Aegypto exeunti: hic tangit beneficia exhibita in deſerto. Et primò beneficium mannæ. Secundò beneficium aquæ, ibi *Et omnes eundem potum, &c.* Tertiò potus originem

Iudæi, Texi ru ab Aegypto nõ trãſierunt filij

Iſrael mare rubrum à ripa in ripam oppoſitã, ſed ad eandē diuiſo man per modū circuli, vide gloſam ordinariam.

ginem mirabilem, ibi *Bibebant autem, &c.* Quartò, originis **E** ſignificationē, ibi *Petra autem, &c.* Dicit ergo, *Et omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt* manna, ſcilicet, de cœlo: Vocat autē eam ſpiritualem cùm eſſet corporalis, ſed quia miraculoſè fuit data: de hoc habetur Sap. 16. Panem de cœlo præſtitiſti eis. Et omnes eundē potum ſpirituale, id eſt, aquā de petra Num. 20. Loquimini ad petram, & ipſa dabit vobis aquam, Percuſsit petram, & fluxerunt aquæ. *Bibebant autem de petra ſpirituali,* quę dicitur ſpiritualis propter effectuoſ miraculoſum, propter futuri ſignum. Petra conſequente eos. Dupliciter intelligitur, *Conſequente,* id eſt, ſatisfaciente voluntati eorum Pſal. Deſideriū eorum attulit eis. Aquæ enim vbiq; ſequebantur eos Eſa. 48. Aquam de petra produxit eis, &c. Vel *Conſequente eos,* id eſt, veritatem ſequentem ſignificante. *Petra autem erat Chriſtus,* nō per ſubſtantiam, ſed per ſignificationē. Hic eſt lapis quē reprobauerunt, &c. Alio modo legitur de bonis breuiter ſic, *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri* inſtitutores fidei noſtræ omnes boni ſpiritualiter. Vnde dicit patres noſtri non illo- **F** rum, *Sub nube fuerunt,* ſicut prius, *Et omnes eandem eſcam manducauerunt* ſpiritalem, id eſt, corpus Chriſti in ſigno ſpiritualiter intellecto. Vnde eandem eſcam ſpiritalem manducauerunt, idem ſcilicet, quod nos: ſed aliam eſcam corporalē q̃ nos: & hoc quantū ad maiores in Chriſtum credentes. Manducabant Chriſtum ſpiritualiter, ſm illud. Crede & mãducaſti. *Et omnes eundem potum biberunt* ſcilicet Chriſti ſanguinē in ſigno. Sic loquitur de ſigno & potu ſpirituali per fidem, non de corporali. *Bibebant autem de ſpiritali, &c.* ſicut prius. Appetendus cibus & potus, quia ſufficiens. Vnde dicit *Omnes manducauerunt.* Indeficiens, quia eundem. Vtilis, quia potus & cibus ſpiritualis: quod notatur in ipſo nomine ſpiritualis, &c. Deinde cùm dicit *Sed non in pluribus, &c.* Poſt beneficia tangit flagella. Et primò offenſam. Secundò pœnam, ibi *Nam proſtrati ſunt.* Dicit ergo *Sed non in pluribus, &c.* q. d. his omnibus beneficijs vſi ſunt Iudæi: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo:* in illis ſcilicet, qui Deum offenderunt, ſed tantū in duobus ſcilicet Caleph & Ioſue, **G** quibus ſolis conceſſum eſt terram promiſsionis obtinere Nume. 14. Malac. 1. Non eſt mihi voluntas in vobis.

LECTIO SECVNDA.

Oſtendit omnia ad correptionem noſtram ſcripta eſſe, idcirco eaſdem culpas nunquam perpetrandas hortatur, ne eadem pœna plectamur.

HAec autē in figura facta ſunt noſtri, vt non ſimus concupiſcentes malorū, ſicut & illi concupierunt. Neq; idolatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis: quemadmodum ſcriptum eſt. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Neq; autem fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia. Neq; tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorū tentauerunt, & à ſerpentibus perierunt. Neq; murmurateritis, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & **H** *perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis: ſcripta ſunt ad correptionem noſtram in quos fines ſeculorum deuenerunt.*

Superius oſtēdit quid antiquis Iudæis cōtigit. hic oſtendit, q̊ nō propter ſe tantū, ſed propter nos corrigendos ita euenit. Vbi primò oſtendit, q̊ propter nos corrigendos à peccato prædicta facta ſunt. Secundò q̊ propter hoc etiā ſcripta ſunt, ibi *Hæc autem omnia in figura, &c.* In prima oſtendit, q̊ ideo facta ſunt, vt cohibeamur à peccato: & primò à peccato cordis. Secundò à peccato operis, ibi, neq; idolatræ efficiamini, &c. Tertiò à peccato oris, ibi *Neque murmurateritis ſicut quidam, &c.* In prima, primò deterret per pœnam. Secundò ex hoc dehortatur culpam, ibi *Vt non ſimus concupiſcentes, &c.* Tertiò malos reducit ad memoriam, ibi *Sicut illi concupierunt, &c.* Dicit ergo, *Hæc autem in figura facta ſunt noſtri,* non ficta, ſed verè facta. In figura, inquam, ideo ſci-

E licet, vt nos cōſiderantes illorum ſupplicia, *Non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt,* de quibus Pſal. Concupierunt concupiſcentiã in deſerto Num. 11. dicitur, q̊ vulgus promiſcuum flagrauit deſiderio carnium. Et notandum, q̊ ſicut in bonis longè melius eſt, quod figuratur, q̃ ipſa figura, vt regnum cœlorum, q̃ terra promiſsionis: ita in malis longè peius eſt, quod figuratur, q̃ figura ſignificans, ſm autem Aug. illa ſupplicia, quæ ſuſtinuerunt, figura gehennæ fuerunt, quæ omni pœna maior eſt. Hæc autē pertinent ad ſapientes inter Corinthios, qui deſiderio carnes cōmedebãt in idolio, & ſcandalizabãt infirmos. Vnde ſimiles erant Iudæis carnes deſiderantibus in deſerto, vnde digni erant etiã ſimili pœna. Deinde cùm dicit *Neque idolatræ, &c.* Dehortatur peccatū operis, vbi tangit tria peccata. Primò idolatriæ, Secundò fornicationis, ibi *Neque fornicemur, &c.* Tertiò diuinę tentationis, ibi *Neque tentemus, &c.* In prima, primò diſſuadet idolatriæ vitiū. Secundò deterret per exemplū, ibi *Sicut quidam ex ipſis, &c.* Tertiò explicat **F** exemplū implicitū, ibi *Quemadmodum ſcriptum eſt, &c.* Dicit ergo, *Neque idolatræ efficiamini* idolotitis veſcendo in venerationem idoli, vel ſcandalū infirmorum. *Sicut quidam illorum,* ſupple idolatræ fuerunt Exod. 32. & Pſal. Et fecerunt vitulum in Oreb, & adorauerunt ſculptile. Quemadmodum ſcriptū eſt Exod. 32. *Sedit populus,* id eſt, quidã de populo. *Manducare & bibere* coram idolo quibus ſimiles ſunt, qui comedūt idolotita, idola venerãdo. *Et ſurrexerunt ludere,* id eſt, ludos facere, ſicut choreas & huiuſmodi in venerationem idoli. Vel ſurrexerunt ludere, id eſt idolum adorare, quod eſt ſimile ludo puerorum, qui faciunt imagines luteas. Deinde cùm dicit *Neque fornicemur, &c.* tangit peccatū fornicationis, vbi primo diſſuadet tale peccatū, ſecundo deterret per exemplū culpæ, ibi *Sicut quidam, &c.* Tertio pœnę, ibi *Et ceciderunt vna die.* Dicit ergo, *Neque fornicemur,* vt quidã ex vobis ſuprà. 5. Omnino auditur fornicatio inter vos. *Sicut quidam ex ipſis fornicati ſunt,* cum Madianitis. ſ. Nume. 25. Et ideo *Ceciderunt vna die.* 23. immo. 24. milia. ſed maior nu- **G** merus nō excludit minorē, vnde non dicitur hic cum præciſione, vel fortè vitium ſcriptorū eſt. Deinde cum dicit *Neque tentemus Chriſtum, &c.* tangit peccatū diuinæ tentationis, quod diſſuadet primo, verbo, ſecundo, exemplo, ibi, *Sicut quidam, &c.* tertio, ſupplicio, ibi *Et a ſerpentibus, &c.* Dicit ergo *Neque tentemus Chriſtum.* diſſidendo de eius potentia, ſicut illi qui in vobis deſperant de reſurrectione, *Sicut quidam eorum tentauerunt* Deum vel Chriſtum in Moyſe dicentes, Nunquid poterit parare menſam in deſerto? & ideo *A ſerpentibus perierunt,* donec ſcilicet ſerpens ęneus erectus eſt, ad cuius aſpectū ſanabantur. De hoc habetur Num. 21. & Deut. 6. Non tentabis dominū Deum tuum. Deinde cùm dicit *Neque murmurateritis, &c.* Poſt peccatū cordis & operis, dehortatur peccatū oris. Vbi primo diſſuadet murmurationis vitium. Secundo adducit quoſdam in exemplum, & primo, culpæ, ibi *Sicut quidam, &c.* Secundo pœnæ, ibi *Et perierunt a ſerpentibus.* Dicit ergo *Neque murmurateritis* contra me vel minores cōtra maiores Sapien. 1. Cuſtodite **H** vos à murmuratione. *Sicut quidam eorum murmurauerunt* contra Moyſen Num. 16. Murmurauit omnis cōgregatio filiorum Iſrael contra Moyſen, & ideo *Perierunt ab exterminatore,* ab angelo ſcilicet, qui extra terminos terræ eos percuſsit Baruch. 3. Exterminati ſunt, & ad inferos deſcenderunt. Notandum ſuper illud, In Moyſe baptizati ſunt, quod Dam. lib. 4. cap. de baptiſmo diſtinguit nouem genera baptiſmatum accipiendo baptiſma largè. Primum eſt aqua diluuij, de quo habetur Gen. 6. Secundum mare rubrum, de quo Exod. 14. Tertiū aqua expiationis, de qua Nu. 19. Quartum, baptiſmus Ioannis, de quo Matt. 3. Quintū, baptiſmus de quo Chriſtus baptizatus fuit Luc. 3. Sextū, baptiſmus ſpiritus ſancti ſuper diſcipulos Act. 1. Vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto. Septimū, baptiſmus pœnitentiæ & contritionis, de quo Eccle. 34. Qui baptizatur à mortuo, &c. Octauū, baptiſmus ſanguinis, de quo Luc. 12. Baptiſma habeo baptizari, & quomodo coartor vſq; dū perficiatur. Nonum, baptiſmus aquæ & ſpiritus, de quo Ioan. 3.

Bapt genera uem.

Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto
Matt. vlt. Baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiri-
tus ſancti. Deinde cùm dicit *Hæc autem omnia in figura, &c.*
Habito ꝙ propter nos prædicta facta ſunt, hic oſtendit, ꝙ
propter nos etiã ſcripta ſunt. Et primò ꝙ in ſignificatione.
Secundò ꝙ in correctione, ibi *Scripta ſunt autem, &c.* Dicit er
go, *Hæc autem, &c.* quaſi dicat, Iſta contigerunt illis, & hoc
non tantũ propter ſua peccata, non autẽ pro ſe, ſed omnia
in figura noſtri, ſcilicet, contingebant illis: erat enim tunc
tempus figuratum. Deinde cùm dicit *Scripta ſunt ad corre-
ctionem.* Tangit ꝙ ſcripta ſunt ad correctionem noſtram.
Vbi implicantur tria incitantia ad correctionem noſtram.
Primò antiquorum exempla, quæ notantur in ſcripturis.
Secũdò exemplorũ cauſa, quæ eſt correctio noſtra. Tertio,
ætas nouiſsima, quæ eſt finis ſeculorũ. Dicit ergo, *Scripta
ſunt autem ad correctionem noſtram,* quia quecunq; ſcripta ſunt,
ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt Roma. 15. Nos dico,
In quos fines ſeculorum deuenerunt, id eſt, ſexta ætas, quæ eſt vlti-
ma ætas laborantium. 1. Ioan. 2. Filioli mei, nouiſsima ho-
ra eſt. Quia ergo in vltima ſeculi ætate ſumus, tot exẽplis
priorum corrigi debemus. Vel in quos fines ſeculorũ deue
nerunt, id eſt, in quibus per fidem & amorẽ Chriſti finita
eſt ſecularitas: quia Phil. 3. dicitur, Conuerſatio noſtra in
cœlis eſt. Vnde temporalia nõ promittuntur tempore gra
tiæ ſicut tempore legis. Vnde nec in pactum deducuntur,
ſed adijciuntur Matt. 6. Primum quærite regnum Dei, &c.
Sed antiquitus erant in pactum Eſa. 1. Si volueritis, & au-
dieritis, &c. Ecce ergo exempla certa, quia ſcripta ſunt:
vtilia, quia ad correctionem noſtram: durabilia, quia in
quos fines, & cætera.

LECTIO TERTIA.

A caſu cauere docet, cuius modus eſt, à tentatione non ap-
prehendi, pollicetur q; auxilium firmum à Deo.

*ITaque qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. Tenta-
tio vos non apprehendat, niſi humana. Fidelis autem
Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id quod po-
teſtis: ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt
poſsitis ſuſtinere.*

Habita primò Iudæorum punitione. Secundò punitio-
nis ratione. Hic tertiò concludit, ꝙ exemplo eorũ debent
à malo cauere, vbi primò monet, vt caueant caſum. Secun
dò cauendi docet modũ, ibi *Vos non apprehendat, &c.* Tertiò
promittit firmum adiutorium, ibi *Fidelis autem Deus eſt, &c.*
In primo implicat quatuor ſolicitantia ſapientem, ſcilicet,
multitudinẽ cadentium, cùm dicit *Itaque* incertitudinem
ſtantiũ cùm ſubdit *Qui ſe exiſtimat ſtare.* Neceſsitatẽ cautelę,
cùm addit *Videat* facilitatem ruinæ, cùm dicit *Ne cadat.*
Dicit ergo *Itaque, &c.* Quaſi dicat, Illi & ſi beneficijs Dei
vſi ſunt, nihilominus propter peccata perierunt. *Itaque* ex
eorum cõſideratione *Qui exiſtimat* aliqua coniecturatione
ſe ſtare, id eſt, ꝙ ſit in gratia & charitate, *Videat* diligenti
attentione *Ne cadat* peccando, vel alios faciendo peccare
Eſa. 14. Quomodo cecidiſti Lucifer Pſal. Cadent à latere
tuo mille, &c. Ideo Ephe. 5. Videte quomodo cautè ambu
letis. Deinde cũ dicit *Tentatio vos non apprehendat, &c.* Do-
cet modum cauendi cauſam, ſcilicet, cauendo tentationẽ.
Vbi primò docet aliquã tentationẽ fugiendam. Secundo
aliquam ſuſtinendã, ibi *Niſi humana.* Primo notificat, quia
pulſat vt introeat. Vnde dicitur, Tentatio. Secundo quia
impugnat, vt præualeat. Vnde ſubditur *Non vos apprehendat.*
Dicit ergo, *Tentatio, &c.* Quaſi diceret, ne cadatis. *Tentatio,*
ſcilicet, peccati, *Non vos apprehendat* trahendo in conſenſum
peccati, *Niſi humana,* hoc dupliciter exponitur. Vno mo-
do de tentatione interiori mala, & tũc eſt permiſsio, quaſi
dicat, nulla peccati dilectio vos apprehendat, niſi fortè hu
mana, ſine qua vita de malis non ducitur. Non enim eſt ho
mo, qui ſemper faciat bonum & non peccet. 3. Reg. 8. & 2.
Paralip. 6. Alio modo exponitur de tentatione exterioris
boni. Et tunc eſt exhortatio, ſic, Tentatio vos non appre-
A hendat, niſi humana ſcilicet tribulationum præſentiũ pro-
pter Chriſtum tolerantia. Auguſt. Propter Chriſtum pati
humana tentatio eſt. Tho. 12. Quia acceptus eras Deo, ne-
ceſſe fuit, vt tentatiò probaret te. Deinde cùm dicit *Fide-
lis Deus.* Oſtendit paratum adiutorium in tentatione. Vbi
cõmendat Deum adiutorem, quia dat nobis reſiſtendi po-
tentiam. quod notatur ibi *Sed faciet cum tentatione, &c.* Perſe-
uerantiam, quod notatur ibi *Vt poſsitis ſuſtinere,* Verè fidelis
Deus, qui dat potentiã, ne vincamur, gratiã vt mereamur,
conſtantiã vt vincamus. Dicit ergo, *Fidelis, &c.* Quaſi di-
ceret, vos ad hoc hortor & moneo, quod poteſtis: fidelis
dominus in omnibus verbis ſuis, qui non patietur vos ten-
tari ſupra id, quod poteſtis: quod vtiq; poſſet diabolus, ſi
permitteretur, quia non eſt poteſtas ſuper terram, quæ ei
comparetur Eſa. 40. Dat laſſo virtutem. Ideo Iac. 1. Omne
gaudium exiſtimate fratres cùm in varias tentationes inci
deritis. Auguſt. Qui dat diabolo tentandi licentiã, ipſe dat
tentatis miſericordiã, prouentum, inquã, ita vt poſsitis ſu-
B ſtinere, ne deficiatis in lucta, ſed vincatis: quod fit per hu-
militatem, vt dicit Augu. Illi enim non crepant in fornace,
qui non habent ventum ſuperbiæ. Notandum eſt ſuper
illud, Qui ſe exiſtimat ſtare, &c. quod ad caſum impellunt
nos, primo debilitas virium, ſicut cadunt pueri, decrepiti,
infirmi Eſa. 40. In infirmitate cadent, quod cõtingit per te-
piditatẽ bene operandi & inſtabilitatẽ. Secundo onus pec
catorum, ſicut cadũt aſini ſub onere nimio Pſal. Ceciderũt
qui operantur iniquitatẽ, quod cõtingit per negligentiam
pœnitendi: quia peccatũ, quod per pœnitentiã, &c. Tertio
multitudo trahentiũ, ſicut arbor vel domus multis trahen
tibus deorſum cadit. ſuprà eodem, Neq; fornicemur, &c.
quod cõtingit per impulſum hoſtium. Quarto lubricitas
viarũ ſicut incauti cadunt in lubrico Eccle. 28. Attende ne
fortè labaris in lingua & cadas, & in cõſpectu, &c. Quod
cõtingit per incautam cuſtodiã ſenſuum. Quinto varietas
offendiculorũ, ſicut auis capta in medio laqueorum Pſal.
Hi in curribus, &c. Prouer. 21. Septies in die cadit iuſtus.
C quod contingit per corruptionẽ creaturarum. Sexto igno
rantia agendorũ, ſicut cęci cadũt de facili Matt. 15. Si cæcus
cæco ducatum præſtet, &c. quod contingit per negligen-
tiam addiſcendi neceſſaria. Septimo exempla cadentium,
ſicut angeli ad exemplũ Luciferi Pſal. Cadent à latere tuo
mille, &c. Prouer. 25. Fons turbatus pede & vena corru-
pta, iuſtus cadens coram impio, quia contingit per imita-
tionem malorum. Octauo ponderoſitas corporum, cor-
pus enim, quod corrumpitur aggrauat animam, ſicut la-
pis in collo natantis Iob. 14. Mons cadens defluit, quod cõ-
tingit per carnis fomentum ſuperfluum.

LECTIO QVARTA.

Ex ſancta altaris communione, ab idolotitorum eſu, & ex
pœna patrum, ab idolorum cultu abſtinere monet.

*PRopter quod, chariſsimi mei, fugite ab idolorum cul
tura. Vt prudentibus loquor, voſipſi iudicate, quod
dico, Calix benedictionis cui benedicimus, nonne cõmuni-
D catio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis quem frangimus,
nonne participatio corporis domini eſt? Quoniam vnus
panis & vnum corpus multi ſumus, omnes qui de vno
pane & de vno calice participamus.*

Superius ex conſideratione Iudæorum pœnæ monuit
abſtinere à perpetratione peccatorũ ſimilium, hic ſpecia-
liter monet cauere à comeſtione idolis immolatorũ. Vbi
primò ponit cõmonitionẽ cauendi ab idolotitis. Secundo
ſubdit cauſam cõmonitionis, ibi *Quod ergo dico, &c.* Tertio
docet modum cauendi à dictis, ibi *Omne quod in macello venit,
manducate, &c.* In prima cauere ab idolotitorũ comeſtione
monet. Primo ex timore pœnæ cõſimilis. Secundo ex cõ
munione ſancti altaris, ibi *Vt prudentibus loquor, &c.* Tertio
ex ſimilitudine ſacrificij legalis, ibi *Videte Iſrael ſecundum car-
nem, &c.* In prima, vt eius obediant dictis. Primo arguit
inferendo, cũ dicit, *Propter quod.* Secũdo allicit blandiendo,

cum

cum ſubdit, *Chariſſimi mei.* Tertiò inſtruit exhortādo, cùm addit, *Fugite, &c.* Dicit ergo, *Propter quod, &c.* Quaſi diceret, quia ſacramenta ſola non ſaluant, & qui cadit punitur, & auxilium Dei non deeſt, propter quod chariſsimi mei, *Fugite ab idolorum cultura*, id eſt ab omni idoli veneratione Glo. Ideo hos Apoſto. hortatur fugere ab idolatriæ ſuperſtitione, vel ne ſapientes comedant idolotita cum offendiculo infirmorum quibus idolatrare viderentur. Vel ne ipſi infirmi idolatræ ſint, edendo in idoli veneratione. Fugite ergo ab idolorū cultura. Vel putatiua, quo ad eſum ſapientium: vel vera quo ad eſum infirmorū. Deinde cū dicit, *Vt prudentibus loquor, &c.* Monet cauere ab idolotitorum comeſtione ex communione ſacramenti altaris. Vbi primò quod dicturus eſt ſupponit eorū iudicio. Secundò oſtēdit quid eſt illud ſcilicet, ꝙ per cōmunionē euchariſtiæ efficimur vnū cum Chriſto, ibi *Calix benedictionis, &c.* Tertiò probat, ꝙ ita eſt, ꝙ omnes ſumus vnum in corpore eius myſtico, ibi *Quoniam vnus panis, &c.* Dicit ergo, *Vt prudentibus, &c.* q.d. Vt fugiatis loquor vobis vt prudētibus. Vel ſic loquor vobis altum quid ſcilicet, quod ſequitur vt prudentibus. Vel ſic loquor infirmis, ſcilicet, qui ſunt inter vos, vt ſuprà locutus ſum prudentibus. Et ideo, vos ipſi maiores iudicate, quod dico Iob. 31. Si cōtempſi ſubire iudicium cum ſeruo meo. Iudicate, inquam, hoc quod ſequitur, *Calix benedictionis*, id eſt, potus calicis, per quem participantes benedicuntur Luc. 22. Similiter & calicem poſtꝗ cœnauit, dicēs, Hic calix, &c. *Cui benedicimus*, id eſt, quod nos fideles exaltamus credendo & gratias agendo. Vel cui benedicimus, id eſt quē nos ſacerdotes conſecramus. *Nonne cōmunicatio ſanguinis Chriſti eſt?* faciens nos vnum cum ipſo, ſm illud Aug. Nec tu me mutabis in te, ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me. Eſt ergo ſua ratio talis. Sicut participans calicem domini fit vnum cum eo, ſic participās calicem dæmoniorum fit vnum cum eis, ſed dæmonū vnitas eſt maximè fugienda, ergo & participatio idolotitorū in eorum veneratione. Et ideo fugite ab idolorum cultura. *Et panis quem frangimus*, id eſt ſumptio panis fracti in altari, *Nonne participatio corporis domini eſt?* faciens nos vnum cum Chriſto: quia ſub ſpecie panis ſumitur corpus Chriſti. Deinde cùm dicit, *Quoniam vnus panis, &c.* Oſtēdit, ꝙ omnes ſumus vnum in corpore eius myſtico. Vbi proponit primò vnitatem. Secundò ſubdit vnitatis rationem, ibi *Omnes qui de vno, &c.* In prima tangit duplicē vnitatē. Primā incorporationis, qua in Chriſtū transformamur, cùm dicit, *Vnus panis, &c.* Aliam vitę & ſenſus quam à Chriſto capite accipimus, cùm addit, Et vnū corpus, &c. Dicit ergo, *Quoniam vnus, &c.* q.d. per hoc patet, ꝙ vnum ſumus cum Chriſto, quoniā vnus panis vnione fidei, ſpei & charitatis, & vnū corpus multi ſumus per ſubminiſtrationē operum charitatis. Corpus ſcilicet illius capitis, qui eſt Chriſtus. *Multi* dico ſcilicet omnes *Qui de vno pane*, id eſt corporis Chriſti *Et vno calice*, id eſt ſanguine *Participamus* digna participatione ſcilicet ſpirituali, non tantū ſacramentali Aug. Accipite, quia vnus panis & vnum corpus eccleſia Chriſti dicitur, pro eo ꝙ ſicut vnus panis ex multis granis, & vnū corpus ex multis membris cōponitur, ſic eccleſia Chriſti ex multis fidelibus charitate copulatis, connectitur. De iſta vnitate infrà. 12. dicitur. Hic quæritur ſuper illo, Omnes in Moyſe baptizati Glo. per viſa illa legalia purgati. Contrà, legalia nō iuſtificabant. Reſpondeo, iuſtificabant diſpoſitiuè à remotis, non cauſatiuè, quia per modum ſigni, non cauſæ. Item ſuper illud. Petra aūt erat Chriſtus Glo. Non petra dedit aquas, ſed Chriſtus. Contrà Num. 20. Loquimini ad petrā, & ipſa dabit vobis aquas. Reſpondeo, petra dabat originaliter, non effectiuè. Item ſuper illud, Omnes eandē eſcam Glo. Si quis manducauerit ex hoc pane non morietur in æternum ſcilicet, qui manducat corde, non qui præmit ore. Contrà, ergo nō oportet ſacramentaliter manducare. Reſpondeo, non qui præmit ore ſolū ſcilicet. Item ſuper illud, Eundem potum ſpiritalem Glo. Idem eſt effectus in illis ſacramentis, ſed nō tantum quantū in noſtris. Contrà, ſacramenta vetera non

E efficiebant, quod figurabāt. Reſpondeo, idem eſt effectus, ſed aliter: nam illorū per modū ſigni: noſtrorū per modū cauſæ. Item ſuper illud, Hæc autem in figura facta ſunt Glo. Omnes pœnæ minores ſunt gehenna. Cōtrà, carentia viſionis Dei maior eſt, ꝗ gehenna, ſecundum Chryſoſt.

Reſpondeo, loquitur de pœnis temporalibus. Item ſuper illud, Qui ſtat, videat ne cadat Glo. Non ꝙ ſit aliquis ſine caſu. Contrà, multi ſunt ſine mortali. Reſpōdeo, duplex eſt caſus, vnus à domino per mortale, alter in domino per veniale. Item ſuper illud, Fidelis Deus. Qui dat tentandi diabolo licentiam, dat tentantis miſericordiam.

Contrà, ꝙ ſit de licentia, licitè ſit. Ergo licet diabolo tentare. Reſpondeo, licentia accipitur hic pro permiſſione, non pro conceſſione. Item voſipſi iudicate. Contrà, nō eſt inferiorū iudicare de factis ſuperiorū. Reſpondeo, nō debēt iudicare iudicio ſuperordinationis, ſed licet iudicio diſcretionis. Item ſuper illud, Benedicimus Glo. Nos ſacerdotes. Contrà, Quod minus eſt à maiori benedicitur.

F Reſpondeo, in ſacramento altaris benedictio ſacerdotis fertur ſuper terminū à quo, id eſt, ſuper panem, non ſuper terminum, ad quem, id eſt, corpus Chriſti. Item panis, quem frangimus, &c. Contrà, iam tunc nō eſt ibi panis.

Reſpondeo, ponitur ſignificatum pro ſigno, id eſt, panis pro ſpecie panis. Itē ſuper illud, Nōne participatio, &c. Glo. per partes manducatur in ſacramento, & manet integer in cœlo. Contrà, Chriſtus ſub ſacramento eſt impartibilis. Reſpondeo, manducatur per partes ſacramenti, non ſui. Item ibidem Glo. in illo ſacramento corpus ſuū & ſanguinē cōmendauit, quod eſt, fecit nos ipſos. Cōtrà, Non fecit nos corpus Chriſti verum. Reſpondeo, ꝙ id eſt cuius ſignificatum: vnde relatio eſt ſimplex.

LECTIO QVINTA.

Ex ſacrificij legalis ſimilitudine, idolotitorum comeſtionem diſſuadet, cuius admonitionis cauſam ponit, ne ſcilicet fiant ſocij dæmonum, & excludantur à conſortio Dei.

G *VIdete Iſrael ſecundum carnem. Nonne qui edunt hoſtias participes ſunt altaris? Quid ergo? Dico quòd idolis immolatum ſit aliquid, aut quòd idolum ſit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmonijs immolant, & non Deo. Nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum. Non poteſtis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non poteſtis menſæ domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum. An æmulamur dominum? Nunquid fortiores illo ſumus? Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt: omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius.*

Superius monuit abſtinere à comeſtione idolotitorum. Primò ex timore pœnæ cōſimilis. Secundò ex cōmunione altaris: hic tertiò monet ad idem ex ſimilitudine ſacrificij legalis. H Vbi primò excitat attentionē. Secundò oſtendit propoſitū, ibi *Nonne qui edunt hoſtias.* Dicit ergo, videte. Hoc dupliciter legitur. Vno modo de ſacrificijs Iudæorū. Alio modo de ritu gentiliū. Primo modo hoc, quod dico, Iſrael eſt accuſatiui caſus, Alio modo vocatiui. Primo modo ſic, Quaſi dicat, Multi vnum corpus ſumus, qui de vno pane, & de vno calice participamus. Et hoc patet per hanc ſimilitudinem. *Videte Iſrael ſecundum carnem*, ſupple ambulantē, id eſt carnalibus ſacrificijs deſeruientē. Hoc dicit ad differentiam Iſrael ſecundū ſpiritum. De vtroq; Rom. 2. Non enim, qui in manifeſto Iudæus, &c. *Nonne qui edunt hoſtias* legales, *Participes ſunt altaris* legalis? Sicut qui edunt carnem Chriſti & ſanguinē participes ſunt corporis. Secundo modo legitur ſic, *Videte, o Iſrael*, ò vos qui eſtis Iſrael, ſpiritualis videntis ſcilicet Deum videte, inquā, ea quæ ſunt *ſecundum carnem*, id eſt in idololatriæ ritu carnali. *Nonne qui edunt hoſtias* idolis, ſcilicet, immolatas, *Participes ſunt altaris* dæmonum & idolorum? Quaſi dicat ſic. Eſt ergo ſua ratio talis,

Qui

Qui edunt hoſtias oblatas altari, participes ſunt altaris. A ſimili, qui edunt hoſtias immolatas idolis, participes ſunt idolorum ſiue dæmoniorum. Deinde cùm dicit, *Quid ergo dico, &c.* Superius poſuit mouitionem cauendi ab idolotiturũ comeſtione, hic ponit cauſam admonitionis. Ponit autem quatuor cauſas quare debent ab idolotitis abſtinere. Primò propter vitandam dæmonis ſocietatem. Secundò propter vitandam ſacræ communionis excluſionem, ibi *Quia non poteſtis calicem domini bibere, &c.* Tertiò propter vitandam Dei indignationem, ibi *An æmulamur dominum, &c.* Quartò propter fratrum læſionem, ibi *Omnia mihi licent, &c.* In prima, primò oſtendit per hoc, ꝙ non dicit hoc, eo ꝙ alicuius virtutis reputet idolum, vel idolotitum. Secundò, ꝙ potius ideo, quia dæmonibus eſt immolatum, ibi *Sed quæ immolant, &c.* Tertiò, ꝙ non vult eos eſſe ſocios dæmonum, ibi *Nolo autem vos ſocios, &c,* Dicit ergo, *Quid ergo?* Quaſi dicat, Moneo cauere ab idolotitis. Quid ergo dico, id eſt, quid dicere videor hoc monendo? Nunquid hoc, ſupple quòd illud quod idolis eſt immolatum ſit aliquid vel alicuius virtutis, vt noceat, aut ꝙ idolum ſit aliquid veneratione dignum? Quaſi dicat, Non. Pſal. Neq; enim eſt ſpiritus more ipſorum. Sed hoc potius dico, ꝙ quæ immolant gentes idolo, dæmoni immolant, & non Deo. Pſal. Omnes dij gentium dæmonia. Deut. 32. Immolauerunt dæmonijs, & non Deo. Deinde cùm dicit, *Nolo autem vos fieri, &c.* Oſtendit, quòd non vult eos fieri ſocios dæmonum, quod fieret ſi cõmunicarent menſæ idolorũ. Et hoc eſt, quod dicit. *Nolo autem vos* qui fideles eſtis, *Socios fieri dæmonum,* edendo, ſcilicet, de his, quæ idolis immolantur, ſecundæ Corinthiorum ſexto. Quæ ſocietas lucis ad tenebras, aut quæ conuentio Chriſti ad Belial? Deinde cùm dicit, *Non poteſtis calicem, &c.* Ecce ſecunda ratio, quare abſtinendum eſt ab idolotitis, quæ eſt talis, Omne quod excludit à communione corporis & ſanguinis Chriſti, vitandum eſt: Comeſtiò idolotitorum eſt huiuſmodi, ergo vitanda eſt. Primò ergo oſtendit, ꝙ huiuſmodi comeſtio excludit à communione ſanguinis Chriſti. Secundo, quòd & à communione corporis Chriſti, ibi *Non poteſtis menſæ domini participes eſſe, &c.* Dicit ergo, *Non poteſtis, &c.* Quaſi dicat, Nolo vos fieri ſocios dæmoniorum. Hoc autem ideo dicit, quia *Non poteſtis calicem domini bibere* potu ſpirituali, non ſacramentali tantum. Pſal. Calicem ſalutaris accipiam. *Et calicem dæmoniorum* ſimul, & hoc quoad ſacramentum ſanguinis. *Non poteſtis menſæ domini participes eſſe* quo ad ſacramentũ corporis *Et menſæ dæmoniorum* Matt. 6. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Ecce ergo calix fructuoſus, quia ad bibendum ſpiritualiter pretioſus, quia domini ſpecialiter purus & mundus, quia non datur immundis vtiliter. Similiter poteſt dici de menſa, Deinde cùm dicit, *An æmulamur dominum, &c.* Ecce tertia ratio talis, Omne illud quod prouocat iram Dei, vitandum eſt: Comeſtio idolotitorum eſt huiuſmodi, ergo vitanda eſt. Primo ergo oſtendit, quòd Deus prouocatur ex tali comeſtione. Secundo, quòd ſtultum eſt eum prouocare, ibi *Nunquid fortiores illo, &c.* Dicit ergo, *An æmulamur,* id eſt, ad iram prouocare volumus *Dominum* comedendo idolotita. Vel ſic, An æmulamur dominũ, id eſt, inuidemus ei, vt quaſi in contemptum eius hoc faciamus. Deute. 32. Prouocauerunt eum in dijs. Nunquid, quaſi dicat, Nõ debemus eum prouocare. *Nunquid illo fortiores ſumus?* quaſi dicat, Non. Iob nono. Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt. Fatuum eſt enim prouocare fortiorem ſe. Notandum ſuper illud, Nolo autem vos ſocios fieri, quod eſt ſocietas bona & mala, & vtraque quadruplex. Eſt ergo ſocietas bona. prima perſonarum diuinarum, de qua primæ Ioannis primo, Vt ſocietatem habeamus cum Deo, & ſocietas noſtra ſit cum patre & cum filio eius Ieſu Chriſto. Et hoc exigit ſumma iocunditas, quia nullius rei ſine ſocio iocunda eſt poſſeſſio. Secunda angelorum ſanctorum, de qua Thobiæ. 5. Credo enim, quod angelus Dei bonus comitetur ei. Et hoc exigit hominis dignitas. Hieronymus, Magna eſt di-

[margin: ...ocietas ...a, & ...a quadruplex.]

A gnitas animarum, &c. Tertia virorum iuſtorum, de qua Galat. 2. Iacobus & Ioannes dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis. Et hoc exigit noſtra vtilitas Eccleſ. 4. Melius eſt duos, &c. Quarta beatorum, de qua Apocalypſis primo, Ego Ioannes ſocius veſter & frater in tribulatione & regno, & hoc exigit communis fœlicitas, quia ſi ſocij ſumus paſſionis, erimus & conſolationis, ſuprà primo. Societas mala ſim[il]iter quadruplex. Prima à parte malorum, de qua Eſa. p[ri]mo, Principes tui infideles ſocij furum. Hæc eſt ſocieta[s] Herodis & Pilati in crucifixione Chriſti. Secunda hypoc[r]itarum, de qua Iob. 30. Frater fui draconum & ſocius ſtrutionum, quæ alas habere videtur & volare non poteſt. Hæc eſt ſocietas vulpis & lupi. Tertia dæmonum, de qua Iob. 18. Habitent in tabernaculo eius ſocij eius, qui non eſt, hæc ſocietas catti & muris, carnificis & bouis. Quarta damnatorum, de qua ſecundæ Corinthiorum ſexto, quæ ſocietas lucis ad tenebras, hæc eſt ſocietas incarceratorum in igne. Deinde cùm dicit,

B *Omnia mihi licent, &c.* Ponitur quarta ratio talis. Omne illud quod lædit proximorum ſalutem vitandum eſt, ſed comeſtio idolotitorũ eſt huiuſmodi, ergo vitanda. Primò oſtendit, ꝙ talis comeſtio comedenti non proficit. Secundo, ꝙ alterum lædit, ibi *Omnia mihi licent, &c.* Dicit ergo, *Omnia mihi, &c.* quaſi dicat. Si illos peccare dicam, qui comedunt idolotita. Non tamen dico cibos in ſe illicitos, quia omnia quæ ad eſcam pertinent, mihi licent. Vel & ſi omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt, id eſt, adiuuant me in curſu meo. Simile ſuprà ſexto, *Omnia mihi licent,* id eſt, & ſi omnia mihi licerent, *Sed non omnia ædificant* proximos, ſed ea, quæ charitatis ſunt: ſuprà octauo, Scientia inflat, charitas ædificat, & quia non omnia ædificant, nemo quod ſuum eſt quærat tantũ. Charitas enim non quæ ſua ſunt quærit. Infrà. 13. Sed quod alterius, id eſt, quod alteri proficit. Sed heu Philip. 2. dicitur, Omnes quæ ſunt ſua quærunt. Audiendus eſt ergo Apoſtolus, qui & docet verum, & monet bonum. Docet verum duplex ſcilicet expedientię ſibi,

C quia omnia licent, ſed nõ expediunt, & ædificationis alijs, quia *Omnia licent, ſed non omnia ædificant.* Monet bonum duplex ſcilicet expedientiæ ſibi. Nemo quod ſuum eſt quærat: & ædificationis alijs, ſed quod alterius.

LECTIO SEXTA.

Oſtendit quando liceat immolatum edere, & quando non.

OMne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam. Domini eſt terra & plenitudo eius. Siquis vocat vos infidelium ad cœnam & vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam. Siquis autem dixerit, hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare propter illum, qui indicauit, & propter conſcientiam: conſcientiam autem dico, non tuam, ſed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conſcientia?

D *Si ego cum gratia participo, quid blaſphemor pro eo, quòd gratias ago?*

Superius monuit cauere ab idolotitis, & poſuit rationem quadruplicem ſuæ monitionis: hic tertiò docet modum cauendi à prædictis, oſtendendo quomodo liceat edere; & quomodo non. Primo ergo oſtendit an liceat edere. Secundo quando nõ licet. *Siquis autem dixerit, &c.* Tertiò quid in vtriſq; debent attendere, ibi *Siue ergo manducatis, &c.* In prima, primo ponit duos caſus in quibus licet idolotita comedere. Primus, quãdo comedit per ſe, ſecũdus, quãdo cũ alijs, ibi *Siquis autem infidelium, &c.* Vel primus quãdo neſcit idolis immolatũ: ſecundus quãdo nõ in proximi ſcandalũ. In primo caſu primo tangit comedẽdi licẽtiã, ſecũdo comedẽdi pſtat cautelã, ibi *Nihil interrogãtes, &c.* Dicit ergo, *Omne quod in macello venit,* id eſt, venditur, &c. quaſi dicat, quia licet edere, ſed non expedit aliquando, ideo ſic edite,

Omne quod in macello venit, id eſt, venditur, *Manducate ſi vultis*. Omnis enim creatura Dei bona, & nihil reijciendum, &c. 1. Timo. 4. Vos dico *Nihil interrogantes*, ſcilicet, an ſit idolis immolatũ, vel nõ, & hoc *Propter conſcientiam* aſtantis infirmi. *Domini eſt terra, &c.* Quaſi dicat, Hoc ſecurè poteſtis facere, quia domini eſt terra *Et plenitudo eius*, id eſt omnia quibus terra impletur Pſal. Quoniam meę ſunt omnes feræ, &c. Ambro. Non poteſt eſſe immundum, quod domini eſt, ſed omnes carnes ſunt domini, ergo de ſe mundæ ſunt & licitæ. Dinde cùm dicit, *Siquis autem vocat, &c.* Oſtendit quando licet comedere idolotita cum alijs, quando, ſcilicet, dantur in conuiuio, & ignoratur ab infirmis, ꝙ ſint idolis immolata. Vbi implicantur quatuor expedientia cuilibet conuiuæ, ſcilicet, ne ſit impudens ſe ingerendo, quod notatur ibi, *Siquis vocat vos* ꝙ non ſit offendens in reſpuendo, quod notatur ibi, *Et vultis ire* ꝙ non ſit oneroſus in petendo, quod notatur ibi, *Omne quod vobis apponitur* quòd non ſit indiſcretus in loquendo, ibi *Nihil interrogantes*. Dicit ergo, *Siquis infidelium*, id eſt, gentilium. Nam cum Iudæis comedere prohibitum eſt. 28. q. 1. c. omnes. vbi ſic dicitur, Omnes deinceps, ſiue clerici ſiue laici, Iudęorum conuiuia vitent, nec eos ad conuiuium quiſquã recipiat, quia cum Iudæi apud Chriſtianos cibis communibus non vtantur, indignum atq; ſacrilegum eſt, eorum cibos à Chriſtianis ſumi. Siquis ergo infidelium, id eſt, gentilium vocat vos ad cœnam *Et vultis ire*, id eſt, placet vobis inuitatio, *Omne* comeſtibile *Quod vobis apponitur, manducate*. Conceſſio eſt, nõ iuſſio Luc. 10. Manducate, quæ vobis apponuntur. Vos dico *Nihil interrogantes* an ſit immolatũ idolis, vel non. Et hoc *Propter conſcientiam* infirmorum. Deinde cum dicit, *Siquis autem dixerit, &c.* Oſtendit quando non licet comedere. vbi aſsignat triplicem cauſam quare non licet comedere. Primò propter alterius conſcientiam. Secundò propter damnationem propriam, ibi *Vt quid enim libertas mea, &c.* Tertiò propter imperitorum blaſphemiam, ibi *Si cum gratia participo, &c.* Prima ratio talis eſt. Nihil faciendum eſt ſcienter, quod lædat conſcientiam eius, qui facit, ſed comeſtio idolotiti eſt huiuſmodi: ergo nihil tale eſt faciendum. Primò ergo proponit idolotiti cognitionem. Secundò diſſuadet eius comeſtionẽ, ibi *Nolite manducare, &c.* Tertio ſubdit huius rationem, ibi *Propter illum, qui indicauit*. Dicit ergo, *Siquis autem dixerit*, etiam non interrogatus, *Hoc eſt immolatum idolis, nolite manducare*: & hoc *Propter illum, qui indicauit* hoc eſſe immolatum idolis, ne ſcilicet credat te manducare ſub veneratione idoli, non ꝙ cibus de ſe ſit immundus Rom. 14. Scio & confido in domino, ꝙ nihil cõmune eſt per ipſum, niſi illi, qui exiſtimat aliquid cõmune eſſe, ſed etiam *Propter conſcientiam* aliorum infirmorum. *Conſcientiam autem non tuam*, quæ firma eſt, ſed alterius, ſcilicet infirmi. 2. Cor. 6. Nemini dantes vllam offenſionem. Deinde cùm dicit, *Vt quid enim libertas mea, &c.* Ecce iam ſecunda ratio, quæ eſt talis, Quod facit ad iudicium damnationis propriæ vitandum eſt, ſed comeſtio idolotiti cum ſcandalo proximi eſt huiuſmodi, ergo talis comeſtio vitãda eſt, & hoc eſt, quod dicit, Vt quid, &c. quaſi dicat, Nolite manducare propter conſcientiam infirmi. *Vt quid enim libertas mea*, id eſt, quod liberum mihi eſt, iudicatur ab aliena cõſcientia, id eſt, mihi fit damnabile propter conſcientiã alienata ratione ſcandali, quaſi dicat, ſi comedo cum alterius ſcandalo, ſic ago vt reddam me damnabilem Matt. 18. Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, expedit ei, vt ſuſpendatur mola aſinaria, &c. Vt quid ergo ſic ago. q. d. malè ago. Deinde cùm dicit, *Si cum gratia participo, &c.* Ecce ratio tertia talis, Cauendus eſt caſus in blaſphemiam & vituperium aliorum, ſed comedendo idolotitum cum ſcandalo comedo ſic, ergo, &c. Vbi primò tangit modum edendi debitum. Secundò nihilominus blaſphemiam inſipiẽtium, ibi *Quid blaſphemor*. Dicit ergo, *Si ego cum gratia*, id eſt, cum gratiarum actione *Participo*, id eſt, comedo, ſic enim ſemper ſumendus eſt cibus Ioan. 6. Gratias agens benedixit & fregit. *Quid blaſphemor* ab imperitis dicentibus idolatrare. Bla-

Cũ Iudæis comedere non licet.

E ſphemor, inquam, *Pro eo, quod gratias ago*, id eſt, quòd gratias agendo participo Roma. 14. Non ergo blaſphemetur bonum nomen veſtrum.

LECTIO SEPTIMA.

In gloriam Dei omnia ab eis fieri monet, & in ædificationem hominum, qui ex Iudæis, & Gentibus, in eccleſia ſunt.

Siue ergo manducatis ſiue bibitis, vel aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite. Sine offenſione eſtote Iudæis & Gentibus & eccleſiæ Dei: ſicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant.

Habito quando licet de idolotitis comedere & quando non: hic oſtendit, quid in vtroq; debent intendere. Primò reſpectu Dei, quia debent quærere eius gloriam. Secundò quid reſpectu proximi, quia debent cauere eius offenſam,
F ibi *Sine offenſione eſtote, &c.* In prima, primò inducit actum multiplicem. Secundò perſuadet actuum intentionem debitam, ibi *Omnia in gloriam Dei, &c.* Dicit ergo, *Siue ergo, &c.* q. d. Quia hæc mala cõtingunt, *Ergo ſiue manducatis ſiue bibitis*, quæ ſunt opera neceſsitatis *Vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*, & cum inuocatione creatoris, ea intentione, vt Deus laudetur & glorificetur Matt. 5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, &c. Coloſ. 3. Omne quodcunq; facitis in verbo aut opere, omnia in gloriam Dei facite. Auguſt. Hæc ſi rectè fiunt, laudes Dei ſunt. Non ergo ſolum vox tua ſonet laudes Dei, ſed etiam opera tua concordent cum voce tua. Cum enim Deus laudatur de bono opere, Deum laudas, & cum blaſphematur Deus de malo opere tuo, Deum blaſphemas. Deinde cùm dicit, *Sine offenſione eſtote, &c.* Monet vt caueant ab offenſa aliorum, & perſuadet hoc primo, verbo, ſecundo, exemplo, ibi *Sicut & ego per omnia, &c.* Vbi ponit ſe in exemplum, primo pacificę conuerſationis. Secundo fructuoſæ operationis, ibi *Non quærens,*
G *quod mihi vtile, &c.* Tertio rectæ intentionis, ibi *Vt ſalui fiant*. Fœlix cuius conuerſatio amabilis, operatio vtilis, intentio ſalubris. Dicit ergo, *Sine offenſione, &c.* q. d. Vt omnia in gloriam Dei fiant, *Sine offenſione eſtote Iudæis*, qui non adorant idola: & ideo in tali comeſtione ſcandalizantur, *Et Gentibus*, qui adorant idola, & ideo per huiuſmodi comeſtionẽ in errore confirmantur, *Et eccleſiæ Dei* quantũ ad infirmos in fide, qui inde offenduntur. Iudæi ſunt ſub lege, ſed non ſunt ſub fide, Gentes nec ſub lege nec in fide: eccleſia Dei & ſub lege & in fide Roma. 12. Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habẽtes. *Sicut & ego per omnia omnibus placeo* tanq̃ conuerſus ſine ſcandalo. Ego, inquam, *Non quærens quod mihi vtile eſt* tantum, *Sed quod multis*. Ecce optimus modus placendi omnibus, ſi omnium vtilitas non priuatum cõmodum procuretur. Charitas, inquã, non quærit quæ ſua ſunt. Quod eſt vtile, inquam, multis, & non hoc ad aliquod commodum temporale, ſed ad hoc *Vt ſalui fiant* Phil. vlti. Non quæro datum, ſed fructum.
H Notandum, ꝙ multa ſunt, quæ merito placere faciunt hominibus. Primum prudentia in conſilijs, ſicut aduocatus clienti. Diſpenſator principi placet Gen. 41. Placuit Pharaoni conſilium, & omnibus ſeruis eius Eccle. 20. Vir prudens placebit magnatis. Secundum, munditia in factis, ſicut coniunx coniugi, inſtrumentũ vtenti placet. 1. Reg. 2. Puer autem Samuel creſcebat & proficiebat, placens tam Deo, quàm hominibus. Non ſic filij Heli. Tertium, pietas in ſuffragijs ſicut medicus infirmanti, baculus ſeni placet. Vnde de ſepultura Abner dicitur. 2. Regum. 3. Placuerunt eis omnia, quæ fecit Dauid, &c. Quartum, ſapientia in verbis, ſicut lumẽ viatori, viror viſui placet Ioſuę. 22. Placuit ſermo cunctis audientibus Eccleſia. 20. Sapiens in verbis producet ſeipſum, & homo prudens placebit magnatis. Quintum, clementia in reſponſis, ſicut ſapor guſtui, melodia auri, placet. 2. Paralipome. 10. Si placueris populo huic, & linieris eos verbis clementibus, ſeruient

Quę h[...] nibus p[...] cere fa[...]

ſibi omni tempore. Sextum, fortitudo in bellis ſicut pugil conductori, miles principi, placet. 1. Reg. 18. Dixerunt ſerui Saul ad Dauid, Ecce places regi, & omnes ſerui eius diligunt te. Septimum, largitas in beneficijs, ſicut pluuia terræ arenti, ſicut fons ſitienti, placet. 1. Mach. 14. de Simone. Quæ ſunt bona gentis ſuæ, & placuit illis poteſtas eius.

Hic quæritur ſuper illud, Nolo vos eſſe ſocios dæmoniorũ Glo. ad hoc genus pertinent, quæ fiunt in quibuſdã rebus ſuſpendendis, vel allegandis. Contrà, ergo ſuſpenſio herbarum ad collum, vel cartularum, quæ fieri ſolet, ad idolatriam pertinet. Reſponſio, Aut herbæ habent à natura vim naturalem ad effectum illum, aut non. In primo caſu non pertinet ad idolatriam, ſed in ſecundo. Similiter cedulæ, aut cõtinent ſolum verba ſacra, & ex hoc creduntur habere vim, aut non. In primo caſu nõ pertinet ad idolatriã, ſed in ſecundo. Item ſuper illud, Omnia mihi licent Glo. poteſtate liberi arbitrij, & doctrina legis naturalis. Contrà, ſecundũ legem naturalem multa ſunt illicita. Reſpondeo, hic loquitur de cibis ſpecialiter. Item ibidem Glo. Præcepto domini illa prohibentur. Reſpondeo, illa præcepta ad tempus fuerunt, & reuocata ſunt. Item nihil interrogantes, Contrà, Tho. 2. Videte ne fortè furtiuus ſit, Reſpondeo, non eſt ſimile, quia cibum furtiuũ non eſt licitum in ſe comedere, ſed idolo immolatum licet edere, niſi propter ſcandalum alterius. Item, Omnia in gloriã Dei facite. Contrà, Ergo nullus actus eſt indifferens. Reſpondeo, Relatio hęc in gloriam Dei intelligitur, vel in actu, vel in aptitudine referendi, quæ nõ eſt ſolũ in bonis, ſed etiam in indifferentibus. Item, domini eſt terra & plenitudo.

Contrà, eadẽ ratio fuit ſub lege: Ergo ſi omnia ſunt modo munda, quia domini ſunt, & tunc fuerunt. Reſpondeo, Reputatione legis immunda dicta ſunt, ſed non ſui natura.

Item ſicut ego per omnia omnibus placeo. Contrà, Galat. 1. Si hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem.

Item quomodo placebat perſecutoribus ſuis: Reſpondeo ad primũ, Placere volebat hominibus propter Deũ, non propter ſe. Ad argumentum ſecundum, intelligitur hoc, non de omnibus generaliter, ſed de eccleſiaſticis viris ſecundum gloſam.

CAPIT. XI. LEC. I.

Ad ſui imitationem hortatur in genere, ac per quaſdam ſimilitudines, ad euchariſtiam præparat.

IMitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Laudo autem vos, fratres, quòd per omnia mei memores eſtis, et ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autẽ vos ſcire, quòd omnis viri caput Chriſtus eſt: caput autem mulieris, vir: caput verò Chriſti, Deus.

Suprà Apoſt. remouit à fidelibus, id quod eſt contrariũ euchariſtię ſacramento, ſcilicet participationẽ menſæ idolorum. Nunc autẽ inſtruit fideles de ipſo euchariſtiæ ſacramento. Et primò præmittit quandã ammonitionẽ generalem. Secundò accedit ad propoſitum, ibi *Volo autem vos ſcire, &c.* Circa primũ duo facit. Primò proponit ammonitionem. Secundò ſignificat quomodo Corinthij ad prædictã ammonitionẽ ſe habebant, ibi *Laudo autem vos fratres, &c.* Circa primũ conſiderandũ eſt, quòd ita ſe habet naturalis ordo rerum, quòd ea, quæ ſunt inferiora in omnibus imitantur ea, quæ ſunt ſuperiora ſecundum ſuum poſſe. Vnde etiam naturale agens tanquã ſuperius aſſimilat ſibi patiens. Primordiale autem principiũ totius proceſſionis rerum eſt filius Dei, ſecundum illud Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt. Et ipſe ideo eſt primordiale exemplar, quod omnes creaturæ imitantur tanquã veram & perfectam imaginẽ patris. Vnde dicitur Coloſ. 1. Qui eſt imago Dei inuiſibilis primogenitus omnis creaturæ, quia in ipſo cõdita ſunt vniuerſa. Speciali tamen quodam modo, exemplar eſt ſpiritualiũ gratiarũ, quibus ſpirituales creaturæ illuſtrantur, ſecundum illud quod in Pſal. dicitur ad filium, In ſplendoribus ſanctorũ ex vtero ante luciferum genui te: quia ſcilicet genitus eſt ante omnem creaturam per gratiã lucentem, habens exemplariter in ſe ſplendores omnium ſanctorũ: hoc autẽ exemplar Dei prius erat à nobis valde remotum, ſecundum illud eccle. 2. Quid eſt homo, vt ſequi poſſit regem factorẽ ſuum. Et ideo homo fieri voluit, vt hominibus humanũ exẽplar præberet. Vnde Auguſtinus dicit in libro de agone Chriſtiano. Qua peruerſitate non caueat, quæ dicta & facta illius hominis intueri diligit & ſectatur, in quo ſe nobis ad exemplũ vitæ præbuit filius Dei. Et ſicut diuinitatis eius exemplar primò quidẽ imitantur angeli, ſecundariò verò reliquæ creaturæ, vt Dionyſius dicit, 10. ca. angelicæ Hierarchiæ, ita humanitatis exemplar principaliter quidẽ imitandũ proponitur prælatis eccleſiæ tanquam ſuperioribus. Vnde & dominus Apoſtolis dicit Io. 13. Exemplũ dedi vobis, vt quemadmodũ ego feci, ita & vos faciatis. Secundariò verò ipſi prælati informati exemplo Chriſti: proponuntur exẽplar vitæ ſubditis, ſecundum illud. 1. Pet. vlt. Forma facti gregis ex animo. Et 2. Theſ. 3. Vt noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandũ nos. Et ideo Apoſtolus ſignanter dicit, Dixi vt ſine offenſione omnibus ſitis, & hoc quidẽ facere poteritis, ſi hoc quod dico ſerueris. *Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti* ſcilicet ſum imitator. Imitabatur enim eum primo quidẽ in mentis deuotione Galat. 2. Viuo ego, iam nõ ego, viuit verò in me Chriſtus. Secundò in ſubditorũ ſolicitudine. Vnde dicebat Phil. 2. Si immolor ſupra ſacrificiũ & obſequium fidei veſtræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis. Sicut & Chriſtus obtulit ſemetipſum pro nobis, vt dicitur Epheſ. 5. Tertiò quantum ad paſſionis tolerantiam 2. Cor. 4. Semper mortificationẽ Ieſu in corpore circunferentes. Et Galat. vlt. Ego ſtigmata domini Ieſu, in corpore meo porto. Eſt autẽ notandũ, quòd non ſimpliciter dicit, imitatores mei eſtote, ſed addit, ſicut & ego Chriſti, quia, ſcilicet, ſubditi prælatos ſuos imitari nõ debẽt in omnibus, ſed in quibus illi Chriſtum imitantur, qui eſt indeficiens ſanctitatis exẽplar. Deinde cùm dicit, *Laudo autem vos fratres.* Oſtendit qualiter Corinthij ſe habebant ad ammonitionẽ prædictam. Circa quod conſiderandũ eſt, quòd ſubditi ſuos prælatos ſequuntur dupliciter ſcilicet, quantũ ad facta, & dicta: quantũ quidem ad facta, dum ſubditi prælatorum exempla imitantur. Vnde dicitur Iacob. 5. Exemplũ accipite, fratres mei, prophetarum, qui loquuti ſunt in nomine domini. Quantũ verò ad dicta, dum eorum præceptis obediunt Prouer. 3. Cuſtodi præcepta mea, & viues. In his autem Corinthij deficiebant, & maximè quantũ ad maiorẽ multitudinem, & ideo Apoſtolus alloquens eos, dicit, *Laudo autem vos fratres*, quaſi dicat, Super hoc laudandos vos præbere debetis, ſed non facitis, *Quod per omnia memores eſtis*, quaſi ad imitandum mea exempla. Non enim poſſumus illorum exempla imitari, quorum memoriam non habemus. Vnde dicitur Heb. 13. Mementote præpoſitorum veſtrorum, quorum intuentes exitum: conuerſationis imitamini fidem. Quantum verò ad dicta, ſubdit, *Et ſicut tradidi vobis præcepta mea tenetis.* q. d. eodem tenore obſeruatis quæ ego tradidi, hoc enim dicit, quia ab obſeruantia præceptorum eius receſſerant Ioan. 15. Si ſermonem meum ſeruauerunt, & veſtrũ ſeruabunt. Sed videtur hic modus loquendi non eſſe conueniens veritati ſacræ ſcripturæ, quæ nihil patitur falſitatis, ſecundum illud Prouer. 8. Iuſti ſunt omnes ſermones mei; & non eſt in eis prauum quid, neque peruerſum. Sed dicendum, quòd ironica loquutio eſt vna de locutionibus figuratiuis, in quibus veritas non attenditur, ſecundum ſenſum, quem verba faciunt, ſed ſecundum id, quod loquens exprimere intendit per ſimile, vel contrarium, vel quocunque alio modo. Et ideo in ironica locutione veritas attenditur ſecundum cõtrarium eius, quod verba ſonant, ſicut in metaphorica ſecundum ſimile. Deinde cùm dicit, *Volo autem vos ſcire fratres, &c.* Accedit ad propoſitum, inſtruens ſcilicet fideles de euchariſtiæ ſacramento. Et circa hoc tria facit. Primo redarguit eorum errores circa ritum huius ſacramenti. Secundo oſtendit huius ſacramenti dignitatem, ibi. *Ego enim accepi à domino, &c.*

Paul' Chriſti in multis imitabatur.

Prælati ſubditi quætum duplicitur.

Tertiò docet conuenientem ritum, ibi *Itaque fratres mei.* Circa primum tria facit. Primò redarguit eorũ errorem, quo ſcilicet errabant in habitu, quia ſcilicet mulieres ad ſacra myſteria conueniebant capite nõ velato. Secundò arguit errorem in conuentu, quia ſcilicet, dum conuenirent ad ſacra myſteria contentionibus vacabant, ibi *Hoc autem præcipio non laudans, &c.* Tertiò quantum ad certũ cibum, quia ſcilicet pranſi ad ſacra myſteria ſumenda accedebant, ibi *Conuenientibus autem vobis, &c.* Circa primum duo facit. Primò præmittit quoddam documentum, ex quo ſumitur ratio ſubſequentis monitionis. Secundò ponit monitionem, ibi *Omnis autem vir orans, &c.* Circa primum ponit triplicem comparationem, quarum prima eſt Dei ad hominem, dicens, Dixi, ꝙ præcepta mea tenetis per contrarium. Sed vt appareat vos irrationabiliter agere. *Volo vos ſcire* tanquam rem neceſſariam, ſecundum illud Eſa. 5. Captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam. *Quod omnis viri caput, Chriſtus eſt,* quod quidem dicitur ſecundum ſimilitudinem capitis naturalis, in quo quatuor cõſiderantur. Primò quidẽ perfectio, quia cum cætera membra vnum ſolum ſenſum habeant ſcilicet tactum: in capite vigent omnes ſenſus, & ſimiliter in alijs viris inueniuntur ſingulę gratiæ, ſecundũ illud quod dicitur infrà. 12. Alij datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, &c. Sed in homine Chriſto eſt plenitudo omniũ gratiarum. Non enim ad menſuram dat ei Deus ſpiritũ, vt dicitur Ioan. 3. Secundò in capite inuenitur ſublimitas, quia vt ſcilicet, in homine, eſt ſuperius omnibus membris, ita etiam Chriſtus ſupereminet, non ſolum omnibus hominibus, ſed etiam omnibus angelis, ſecundum illud Epheſ. 1. Conſtituens illum ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſuper omnem principatum & poteſtatem. Et infrà, Et ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam. Tertiò in capite inuenitur influentia, quia ſcilicet quodã modo influit cæteris membris ſenſum & motum, ita à capite Chriſto in cætera membra eccleſiæ motus & ſenſus ſpiritualis deriuatur, ſecundũ illud Col. 2. Non tenens caput ex quo totum corpus per nexum & cõiunctiones ſubminiſtratum & conſtructum creſcit in augmentum Dei. Quartò in capite inuenitur conformitas naturæ ad cętera membra, & ſimiliter in Chriſto ad alios homines, ſecundum illud Phil. 2. In ſimilitudinem hominum factus & habitu inuentus, vt homo. Secundam comparationem ponit hominis ad hominem, cùm dicit, *Caput autem mulieris vir.* Quod etiam ſecundũ prædicta quatuor verificatur. Nam primo quidem vir eſt perfectior muliere, non ſolum quantum ad corpus, quia vt Philoſophus dicit in lib. de Generatione animalium, Fœmina eſt maſculus occaſionatus: ſed etiam quantum ad animæ vigorem, ſecundum illud Eccle. 7. Virum ex mille reperi vnum, mulierem ex omnibus non inueni. Secundò, quia vir naturaliter ſupereminet fœminæ, ſecundum illud Ephe. 5. Mulieres viris ſuis ſubiectæ ſint ſicut domino, quoniã vir caput eſt mulieris. Tertiò quia vir influit gubernãdo mulierem, ſecundum illud Gen. 3. Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Quartò vir & fœmina cõformes ſunt in natura, ſecundum illud Gen. 2. Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. Tertiam comparationem ponit Dei ad dominũ, cùm dicit, *Caput vero Chriſti Deus.* Eſt autẽ conſiderandum, ꝙ hoc nomen, Chriſtus, ſignificat perſonam prædicatam ratione humanæ naturæ: & ſic hoc nomen, Deus, non ſupponit ſolum perſonam patris, ſed totam trinitatem à qua in humanitate Chriſti, ſicut à perfectiori, omnia bona deriuantur, & cui humanitas Chriſti ſubijcitur. Alio modo poteſt intelligi, ſecundum quod hoc nomen Chriſtus, ſupponit dictam perſonam ratione diuinæ naturæ, & ſic hoc nomen, Deus, ſupponit ſolum perſonam patris: quæ dicitur caput filij, non quidem ſecundum maiorem perfectionem, vel ſecundum aliquam ſuppoſitionem, ſed ſolum originem & ſecundum conformitatem naturæ, ſicut in Pſal. dicitur, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſſunt tamen hæc myſticè accipi prout in anima eſt quoddam ſpirituale coniugium. Nam ſenſualitas

Chriſt᷑ caput dicitur metaphoricè ad caput naturale, ꝓpter quæ reperta in capite naturali quæ in Chriſto reperiuntur.

E fœminæ comparatur; ratio vero viro, per quem ſenſualitas regi debet. Vnde & caput eius dicitur. Vel potius ratio inferior, quæ inhæret temporalibus diſponendis, mulieri comparatur: viro autem ratio ſuperior, quę vacat cõtemplationi æternorum, quæ caput inferioris dicitur: quia ſecundum rationes æternas ſunt temporalia diſponenda, ſecundum illud Exod. 25. Inſpice & fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt. Dicitur autem caput viri Chriſtus: quia ſola ratio ſecundum ſuperiorem ſui partem Deo inhæret.

LECTIO SECVNDA.

Oſtendit quomodo vir, & mulier ſe habere debent in publicis orationibus, & propheti js.

OMnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum. Omnis autem mulier orans, aut prophetans non velato capite, deturpat caput ſuum. Vnum eſt enim acſi decaluetur. Nam etſi non velatur F *mulier, tondeatur. Si vero turpe eſt mulieri tonderi, aut decaluari, velet caput ſuum. Vir quidem non debet velare caput ſuum, quoniam imago & gloria Dei eſt. mulier autem gloria viri eſt,*

Præmiſſo documento ſubiungit ammonitionem, cuius ratio ſumitur ex documento prædicto. Et circa hoc duo facit. Primò ponit ammonitionem ex parte viri. Secundò ex parte mulieris, ibi *Omnis autem mulier, &c.* Dicit ergo primò, Dictum eſt, ꝙ caput mulieris eſt vir. *Omnis autem vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum.* Circa quod cõſiderandum eſt, ꝙ quilibet homo iudici aſsiſtens, ſuam conditionem, vel dignitatem debet profiteri, & præcipuè aſsiſtens Deo, qui eſt omnium iudex: & ideo qui Deo aſsiſtunt, ordinatiſsimè & conuenientiſsimè ſe gerere debent, ſecundum illud Eccle. 4. Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei. Dupliciter autem homo Deo aſsiſtit. Vno G modo, humana in Deum referens, quod quidem fit orando, ſecundum illud Eccle. 39. In conſpectu altiſsimi deprecabitur, aperiet os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis deprecabitur. Alio modo diuina ad homines deferens, quod quidem fit prophetãdo, ſecundum illud Ioel. 2. Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri. Vnde ſignanter Apoſtolus dicit, *Vir orans & prophetans.* His enim duobus modis vir Deo tanquam iudici, vel domino aſsiſtit. Dicitur autẽ prophetans dupliciter. Vno modo inquantum homo alijs annunciat, quæ ei diuinitus reuelantur, ſecundum illud Luc. 1. Zacharias pater eius impletus eſt ſpiritu ſancto, & prophetauit, dicens, Benedictus dominus Deus Iſrael, &c. Alio modo dicitur homo prophetans, inquantum profert ea, quæ ſunt alijs reuelata, vnde illi, qui in eccleſia dicunt prophetias, vel alias ſacras ſcripturas legunt, dicuntur prophetantes. Et ſic accipitur infrà. 14. Qui prophetat & eccleſiam ædificat: & ita etiam hic accipitur. Pertinet autem ad dignitatem viri H (vt infrà patebit) carere velamine capitis, & ideo dicit, ꝙ omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum, id eſt rem inconuenientẽ ſibi agit. Sicut enim in corpore pulchritudo dicitur ex debita proportione mẽbrorum in conuenienti claritate, vel colore: ita in actibus humanis dicitur pulchritudo ex debita proportione verborum, vel factorum, in quibus lumen rationis reſplendet. Vnde & per oppoſitum, turpitudo intelligitur, quando contra rationem aliquid agitur & non obſeruatur debita proportio in verbis & factis. Vnde ſuprà ſeptimo dictum eſt, Siquis turpem ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua, quòd ſit ſuperadulta. Sed contra hoc obijcitur, Nam multi velato capite, in eccleſia orant abſq; omni turpitudine ſecretius orare volentes. Dicendum eſt autem, quòd duplex eſt oratio. Vna priuata, quam ſcilicet, quis Deo offert in propria perſona. Alia publica, quam quis offert Deo in perſona totius eccleſiæ, vt patet in orationibus, quæ in eccleſia per ſacerdotes dicuntur: & de talibus

Hõ dero ſibi dupliciter.

orationibus

orationibus Apoſtolus hic intelligit. Item obijcitur de hoc, quod dicit Glo. quòd prophetans dicitur, ſcripturas referans, & ſecundum hoc ille, qui prædicat, prophetat. Epiſcopi autem prædicant capite tecto mitra. Sed dicendum eſt, ꝙ ille, qui prædicat, vel docet in ſcholis ex propria perſona loquitur. Vnde & Apoſtolus Roma. 2. nominat euangelium ſuum, ſcilicet propter induſtriã qua vtebatur in prędicatione euangelij, ſed ille, qui ſacram ſcripturam in eccleſia recitat, puta legendo lectionem, vel epiſtolam, vel euangelium, ex perſona totius eccleſiæ loquitur. Et de tali prophetante intelligitur, quod hic Apoſtolus dicit. Sed tunc remanet obiectio de his, qui cantant pſalmos in choro capite tecto. Sed dicendum, ꝙ pſalmi non cantantur, quaſi ab vno ſingulariter ſe Deo pręſentante, ſed quaſi à tota multitudine. Deinde cùm dicit, *Omnis autem mulier, &c.* ponit ammonitionẽ quantum ad mulieres, dicẽs, *Omnis autem mulier orans, aut prophetans,* vt ſupra, *Non velato capite,* quod repugnat propter conditionẽ eius, *Deturpat caput ſuum,* id eſt rem inconuenientem facit circa ſui capitis detectionem. Sed contra hoc obijcitur, quia Apoſtolus dicit 1. Timo. 2. Docere in eccleſia mulieri nõ permitto. Quomodo ergo competit mulieri, vt oret, aut prophetet publica oratione, aut doctrina? Sed dicendum eſt, hoc intelligendum eſſe de orationibus ac lectionibus quas mulieres in ſuis collegijs proferũt. Deinde cũ dicit, *Vnum eſt enim, &c.* probat ammonitionẽ prædictam. Et primò inducit probationem. Secundò probationis iudiciũ auditoribus committit, ibi *Vos ipſi iudicate, &c.* Circa primum duo facit. Primò inducit probationem. Secundò excludit obiectionem, ibi *Verumtamen neque vir, &c.* Circa primum ponit triplicem probationem, quarum prima ſumitur per comparationẽ ad humanam naturam. Secunda per comparationem ad Deum, ibi *Vir quidem non debet, &c.* Tertia per comparationem ad angelos, cùm dicit, *Et propter angelos.* Circa primum conſiderandum eſt, ꝙ natura, quæ cæteris animalibus prouidit auxilia ſufficientia vitæ, hominibus præbuit ea imperfecta, vt per rationem, arte, vſu, manu ſibi ea perficerent, ſicut tauris dedit cornua ad defenſionem: homines autem arma defenſionis ſibi præparant manuali artificio rationis, & inde eſt, ꝙ ars imitatur naturam, & perficit ea, quæ natura facere non poteſt. Sic igitur ad tegumentum capitis natura homini dedit capillos: ſed quia hoc tegumentũ inſufficiens eſt, per artem pręparat homo ſibi aliud velamen. Eadem igitur ratio eſt de velamine naturali capillorum, & de velamine artificiali. Naturale autẽ eſt mulieri, ꝙ comam nutriat. Habet enim ad hoc diſpoſitionem naturalem, & vlterius inclinatio quædam ineſt mulieribus ad comam nutriendam. In pluribus enim hoc accidit, ꝙ mulieres magis ſtudent ad nutriendam comam, quàm viri. Videtur ergo conditioni mulierum conueniens eſſe, ꝙ magis vtantur artificiali velamine capitis, quàm viri. Circa hoc ergo tria facit. Primò ponit conuenientiam velaminis naturalis & artificialis, dicens, Dictum eſt, Mulier non velans caput, deturpat caput ſuum, *Vnum eſt enim* ſcilicet, vnius rationis priuari ſcilicet velamine artificiali, *Acſi decaluetur,* id eſt, acſi priuetur naturali velamine capillorum, quod in poenam quibuſdam prædicitur Eſa. 3. Decaluabit dominus verticem filiarum Sion, & crinem earum nudabit. Secundò ducit ad inconueniens, dicens, Nam ſi nõ velatur mulier, tondeatur. q. d. ſi abijcit velamen artificiale, abijciat pari ratione etiam naturale, quod eſt incõueniens.

...ctimo- ...ium ex ...entia.

Secundò contra hoc videtur eſſe, quòd ſanctimoniales tondentur. Ad quod dupliciter poteſt reſponderi: primò quidem quia ex hoc ipſo, ꝙ votum viduitatis, vel virginitatis aſſumunt Chriſto deſponſante, promouentur in dignitatem virilem, vtpote liberatæ à ſubiectione virorum, & immediatè Chriſto cõiunctæ. Secundò quia aſſumunt poenitentiæ lamentum religionem intrantes. Eſt autẽ conſuetudo viris, quòd tempore luctus comam nutriãt, quaſi hoc ſit ſuæ conditioni conueniens: mulieres autem econtrario tempore luctus comam deponunt. Vnde dicitur Hiere. 7. Capillum tuum tonde & proijce, ſume indirectũ

A planctum. Tertiò concludit propoſitum, dicens, Si vero turpe, id eſt indecẽs eſt mulieri tonderi aut decaluari, id eſt priuari naturali velamine arte, vel natura, velet caput ſuũ, vtens ſcilicet velamine artificiali. Deinde cùm dicit, *Vir quidem, &c.* ponit ſecundam probationem, quæ accipitur per comparationem ad Deum. Et primò inducit probationem. Secundò probat, quod ſuppoſuerat, ibi *Non enim eſt vir, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit rationẽ, quod eſt ex parte viri. Secundò illud quod eſt ex parte mulieris, ibi *Mulier autem, &c.* Dicit ergo primo, Dictum eſt, ꝙ turpe eſt mulieri tonderi, ſicut & non velari: viro autem non eſt turpe, cuius ratio eſt hæc, *Vir quidem non debet velare caput ſuum, quia eſt imago & gloria Dei.* Per hoc autem, ꝙ dicit, eſt imago Dei, excluditur quorundam error, dicentium ꝙ homo ſolum eſt ad imaginem Dei, non autem eſt imago, cuius contrarium hic Apoſtolus dicit. Dicebant autem, ꝙ ſolus filius eſt imago, ſecundũ illud Coloſ. 1. Qui eſt imago inuiſibilis Dei. Eſt ergo dicendum, ꝙ homo imago Dei

Homo dicitur verè imago dei, & non ſolũ ad imaginem & error contrarius tollitur hic.

B dicitur & ad imaginem. Eſt enim imago imperfecta: filius autem dicitur imago, non ad imaginem, quia eſt imago perfecta. Ad cuius euidentiam conſiderandum eſt, ꝙ de ratione imaginis in cõmuni duo ſunt. Primo quidem ſimilitudo, non in quibuſcunque, ſed vel ipſa ſpecie rei, ſicut homo filius aſsimilatur patri ſuo. Vel in aliquo quod ſit ſignũ ſpeciei, ſicut figura in rebus corporalibus. Vnde qui figuram equi deſcribunt, dicuntur imaginem eius depingere. Et hoc eſt, quod dicit Hilarius in lib. de ſynodis, ꝙ imago eſt ſpecies indifferens. Secundo requiritur origo. Nõ enim duorum hominum, qui ſunt ſimiles ſpecie, vnus imago alterius dicitur, niſi ex eo oriatur, ſicut filius à patre. Nam imago dicitur ab exemplari. Tertio ad rationem perfectæ imaginis requiritur æqualitas. Quia igitur homo ſimilatur Deo ſecundum memoriam, intelligentiam & voluntatem mentis, quod pertinet ad ſpeciem intellectualis naturæ, & hoc habet à Deo, dicitur eſſe Dei imago: quia tamen deeſt æqualitas, eſt Dei imago imperfecta. Et ideo dicitur ad

C imaginem, ſecundum illud Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Sed filius, qui eſt æqualis patri, eſt imago perfecta, non autem ad imaginẽ.

Conſiderandum eſt etiam, ꝙ gloria Dei dupliciter dicitur. Vno modo qua Deus in ſe glorioſus eſt; & ſic homo non eſt gloria Dei, ſed potius Deus eſt gloria hominis, ſecundum illud Pſal. Tu domine ſuſceptor meus es gloria mea. Alio modo dicitur gloria Dei claritas eius ab eo deriuata, ſecundum illud Exod. vltι. Gloria domini impleuit illud. Et hoc modo hic dicitur, ꝙ vir eſt gloria Dei, inquantum claritas Dei immediatè ſuper virum refulget. Secundum illud Pſal. Signatũ eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Deinde cùm dicit, *Mulier autem, &c.* ponit, id quod eſt ex parte mulieris, dicens, *Mulier autem eſt gloria viri, &c.* quia claritas mulieris deriuatur à viro: ſecundum illud Geneſ. 2. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro ſumpta eſt. Sed contra hoc obijcitur, quia imago Dei attenditur in homine ſecundum ſpiritum, in quo non eſt

D differentia maris & foeminæ, vt dicitur Coloſ. 3. Non ergo magis debet dici, ꝙ vir dicitur imago Dei, quàm mulier. Dicendum eſt autem, ꝙ vir dicitur hic ſpecialiter imago Dei ſecundum quædam exteriora ſcilicet, quia vir eſt principium totius ſui generis, ſicut Deus eſt principium totius vniuerſi, & quia de latere Chriſti dormientis in cruce fluxerunt ſacramenta ſanguinis & aquæ, à quibus fabricata eſt eccleſia. Poteſt etiam quantum ad interiora dici, ꝙ vir ſpecialius dicitur imago Dei ſecundum mentem, inquantum in eo ratio magis viget. Sed melius dicendum ꝙ Apoſtolus ſignanter loquitur. Nam de viro dixit, ꝙ vir imago & gloria Dei eſt: de muliere autem nõ dixit, ꝙ eſſet imago & gloria viri, ſed ſolum, ꝙ eſt gloria viri, vt detur intelligi, ꝙ eſſe imaginẽ Dei, cõmune eſt viro & mulieri: eſſe aũt gloria Dei immediatè propriũ eſt viri. Reſtat autẽ cõſiderandum, propter quid vir non debeat velare caput, ſed mulier. Quod quidem dupliciter accipi poteſt. Primo quidẽ quia velamen, quod capiti ſuperponit, deſignat po-

teſtatem alterius ſuper caput exiſtentis ordine naturæ: & ideo vir ſub Deo exiſtens, nō debet velamen habere ſuper caput, vt oſtendat ſe immediatè Deo ſubeſſe, mulier autem debet velamen habere, vt oſtendat ſe præter Deum alteri naturaliter ſubeſſe. Vnde ceſſat obiectio de ſeruo & ſubdito: quia hæc ſubiectio non eſt naturalis. Secundò ad oſtendendum, ꝙ gloria Dei non eſt occultanda, ſed reuelanda: gloria autem hominis eſt occultanda: vnde in Pſal. dicitur, Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.

LECTIO TERTIA.

Cum mulier ſit gloria viri, ideo velari debet.

NOn enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro. Etenim non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamen habere ſuper caput ſuum, & propter angelos. Veruntamen neque vir ſine muliere, neque mulier ſine viro in domino. F *Nam ſicut mulier de viro, ita & vir per mulierem: omnia autem ex Deo. Vos ipſi iudicate: decet mulierem non velatam orare Deum? Nec ipſa natura docet vos, quòd vir quidem ſi comam nutriat, ignominia eſt illi: mulier vero ſi comam nutriat, gloria eſt illi, quoniam capilli pro velamine ei dati ſunt. Siquis autem videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neque eccleſia Dei.*

Præmiſerat Apoſtolus, ꝙ mulier eſt gloria viri, quod hic probare intendit. Et circa hoc tria facit. Primò ponit probationem. Secundò aſsignat rationem eius, quod dixerat, ibi *Etenim non eſt creatus, &c.* Tertiò infert concluſionem intentam, ibi *Ideo debet, &c.* Circa primum conſiderandum, ꝙ ſicut ſupra dictum eſt, mulier dicitur gloria viri per quandam deriuationem: & ideo ad hoc probandū, ſubdit, *Non enim* prima ſcilicet rerum conditione *vir eſt ex muliere* ſcilicet formatus, *ſed mulier ex viro.* G Dicitur enim Gen. 2. Quòd ædificauit dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam in mulierē. De viro autē dicitur, Formauit dominus Deus hominem de limo terræ. Deinde cùm dicit, *Etenim, &c.* aſsignat rationem eius, quod dixerat. Ad cuius euidentiam conſiderandus eſt talis ordo perfecti & imperfecti, quòd imperfectum in vno & eodem ſubiecto prius eſt tempore, quàm perfectum. Prius enim aliquis homo eſt puer, quàm vir, ſimpliciter tamen perfectum eſt prius imperfecto, tempore & natura. Nam puer producitur ex viro. Hæc igitur eſt ratio quare mulier producta eſt ex viro, quia perfectior eſt muliere, quod ex hoc probat Apoſtolus, quia finis eſt perfectior eo, quod eſt ad finem: vir autem eſt finis mulieris. Et hoc eſt, quod dicit, *Etenim non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum:* in adiutorium ſcilicet generationis: ſicut patiens eſt propter agens, & materia propter formam. Vnde dicitur Gen. 2. Non eſt bonū hominem eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. H

Deinde cum dicit, *Ideo debet, &c.* infert concluſionē intentam, dicens, *Ideo* ſcilicet, quia eſt imago & gloria Dei: mulier autem eſt gloria viri, *Mulier debet habere velamen ſuper caput ſuum,* quando ſcilicet Deo aſsiſtit orando, vel prophetando, vt per hoc oſtendatur, quòd non immediatè ſubeſt Deo, ſed ſubijcitur etiam viro ſub Deo. hoc enim ſignificat velamen, quod capiti ſuperponitur. Vnde alia litera habet, ꝙ mulier debet habere poteſtatem ſuper caput ſuum, & idem eſt ſenſus, Nam velamen eſt ſignum poteſtatis, ſecundum quod in Pſal. dicitur, Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra. Dinde cùm dicit, *Et propter angelos, &c.* aſsignat tertiam rationem, quæ ſumitur ex parte angelorum, dicens, Etiam mulier debet habere velamen ſuper caput ſuum propter angelos. Quod quidem dupliciter intelligi poteſt. Vno modo de ipſis angelis cœleſtibus, qui conuentus fidelium viſitare creduntur, præcipuè quando ſacra myſteria celebrantur. Et ideo tunc tam mulieres, quàm

E viri ad reuerentiam eorum honeſtè & ordinatè ſe debent habere, ſecundū illud Pſal. In conſpectu angelorū pſallam tibi. Alio modo poteſt intelligi, ſecundum quòd angeli dicuntur ſacerdotes, inquantum diuina populo annuntiant, ſecundum illud Malac. 2. Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus domini exercituum eſt. Debet ergo mulier velamen habere ſemper in eccleſia propter angelos, id eſt propter ſacerdotes duplici ratione. Primò quidē propter eorum reuerentiam ad quā pertinet, ꝙ mulieres coram eis honeſtè ſe habeant. Vnde dicitur Eccleſia. 7. Honora Deum ex tota anima tua & ſacerdotes illius. Secundò propter eorum cautelam, ne ſcilicet, ex conſpectu mulierum non velatarū ad concupiſcentiam prouocentur. Vnde dicitur Eccle. 9. Virginem ne aſpicias, ne fortè ſcandalizeris in decore illius. Auguſtinus autem aliter exponit prædicta. Oſtendit enim, ꝙ tam mulier, quàm vir eſt ad imaginem Dei, per hoc, quod dicitur Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mētis veſtræ, & induite nouū
F hominem, qui renouatur in agnitione Dei ſm imaginem eius, qui creauit, vbi nō eſt maſculus & fœmina. Et ſic patet, ꝙ imago Dei attenditur in homine ſecundū ſpiritum, in quo non eſt differentia maſculi & fœminæ, & ideo mulier eſt imago Dei ſicut & vir. Expreſſe enim dicit Gen. 1. ꝙ creauit Deus hominem ad imaginem ſuam, maſculū & fœminam creauit eos: & ideo Auguſt. dicit hoc eſſe intelligendum in ſpirituali cōiugio, quod eſt in anima noſtra, in qua (ſicut ſupra dictum eſt) ſenſualitas, vel etiam inferior ratio ſe habet per modum mulieris, ratio autem ſuperior per modum viri, in qua attenditur imago Dei: & ſecundū hoc mulier eſt ex viro, & propter virum: quia adminiſtratio rerum temporaliū, vel ſenſibilium, cui intendit inferior ratio, vel etiā ſenſualitas, debet deduci ex contemplatione æternorū, quæ pertinent ad ſuperiorem rationē, & ad eam ordinari: & ideo mulier dicitur habere velamen, vel poteſtatem ſuper caput ſuum, ad ſignificandum, ꝙ circa temporalia diſpenſanda debet homo cohibitionem quandam
G & refrenationem habere, ne vltra modū homo progrediatur in eis diligendis: quę quidem cohibitio circa amorem Dei adhiberi non debet, cum præceptū ſit Deut. 6. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde. Nam circa deſiderium finis non apponitur menſura, quā neceſſe eſt apponi circa ea, quæ ſunt ad finem. Medicus enim ſanitatem inducit quanto perfectiorem poteſt, nō tamen dat medicinam quanto maiorem poteſt, ſed ſecundum determinatā menſuram: ſic vir non debet habere velamen ſuper caput. Et hoc debet propter angelos ſanctos: quia ſicut in Gloſa dicitur, gratuita eſt ſanctus angelis ſacrata & pia ſignificatio. Vnde & Augu. dicit. 19. de Ciuitate Dei, ꝙ dæmones alliciuntur quibuſdam ſenſibilibus rebus, non ſicut animalia cibis, ſed ſicut ſpiritus ſignis. Deinde cùm dicit, *Veruntamen neque vir, &c.* excludit dubitationē, quæ poſſet ex dictis oriri. Quia enim dixerat, ꝙ vir eſt gloria Dei, mulier autem eſt gloria viri. Poſſet aliquis credere, vel quòd mulier non eſſet ex Deo, vel ꝙ non haberet poteſtatem in gratia.
H Vnde primò hoc excludit, dicens, Licet mulier ſit gloria viri, quia eſt gloria Dei: *Veruntamen neque vir eſt in domino,* id eſt à domino productus *ſine muliere, neque mulier ſine viro,* vtrūq; enim Deus fecit, ſecundū illud Gen. 1. Maſculum & fœminam creauit eos. Vel aliter, neq; vir eſt ſine muliere in domino ſcilicet, in gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, neq; mulier ſine viro, quia vterq; per gratiam Dei ſaluatur, ſecundum illud Galat. 3. Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Et poſtea ſubdit, Non eſt maſculus neque fœmina, ſcilicet differens in gratia Chriſti. Secundò aſsignat rationem, dicens, Nam ſicut in prima rerum inſtitutione, mulier eſt de viro formata, ita & in ſubſequentibus generationibus vir per mulierem productus eſt, ſecundum illud Iob. 14. Homo natus de muliere. Nam prima productio hominis fuit ſine viro & muliere, quando Deus formauit hominem de limo terræ, vt dicitur Geneſ. 2. Secunda autem fuit de viro ſine mulierre, quando formauit Euam de coſta viri, vt ibidem legitur. Tertia

autem

Spiritu[…] cōiugii […] cundū […] ralē […] tionem […] guſtin.

A autē eſt ex viro & muliere, ſicut Abel natus eſt ex Adam & Eua, vt legitur Geneſ.4. Quarta autem eſt ex muliere ſine viro, vt Chriſtus ex virgine, ſecundum illud Galat.4. Miſit Deus filium ſuum factũ ex muliere. Tertio oſtendit rationem eſſe conuenientem, dicens, *Omnia autem ex Deo*, quia ſcilicet, & hoc ipſum, ꝙ mulier primò fuit ex viro, & hoc ꝙ poſtmodũ vir eſt ex muliere, eſt ex operatione diuina. Vnde ad Deum pertinent tam vir ꝗ̃ mulier. Vnde dicitur Rom.11. Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Deinde cùm dicit, *Vos ipſi iudicate, &c.* cõmittit iudicium eius, quod dixerat auditoribus. Et circa hoc duo facit. Primò committit iudicium rationalibus auditoribus. Secundò comprimit proteruos auditores, ibi *Si quis autem videtur, &c.* Circa primum quatuor facit. Primò committit auditoribus iudicium eius, quod dixerat, more eius, qui confidit ſe ſufficienter probaſſe, dicens, *Vos ipſi iudicate, &c.* Pertinet enim ad bonum auditorem iudicare de auditis. Vnde dicitur Iob.5. Loquentes, id quod iuſtum eſt iudicate. B Et.12. Nonne auris verba diiudicat? Secundò proponit ſub quæſtione id de quo debet eſſe iudicium, dicens, *Decet mulierem non velatam orare Deum.* Hoc prohibetur.1.Petr.3. vbi dicitur, quarum ſit non exterius capillatura. Tertiò oſtendit vnde debeant ſumere ſuum iudicium, quia ab ipſa natura, & hoc eſt quod dicit, *Nec ipſa natura docet vos.* Et vocat hic naturam, ipſam inclinationē naturalem, quę ineſt mulieribus ad nutriendũ comam, quæ eſt naturale velamen, non aũt viris. Quæ quidem inclinatio naturalis eſſe oſtenditur, quia in pluribus inuenitur. Oportet autem ab ipſa natura doceri, quia eſt Dei opus: ſicut in pictura inſtruitur aliquis artificio pictoris: & ideo contra quoſdam dicitur Eſa.24. Tranſgreſſi ſunt leges, mutauerunt ius, diſſipauerunt fœdus ſempiternum, id eſt ius naturale. Quartò autem natura ſumit rationem: & primò ponit, id quod eſt ex parte viri, dicens, ꝙ vir quidem *Si comam nutriat* more mulieris, *Ignominia eſt illi,* id eſt ad ignominiam ei reputatur apud plures homines, quia per hoc videtur muliebris eſſe. C Et ideo Ezech.44. dicitur, Sacerdotes comã non nutriant. Nec eſt inſtantia de quibuſdam, qui in veteri lege comam nutriebant, quia hoc erat ſignum, quod tunc erat poſitum in lectione veteris teſtamenti, vt dicitur.2.Corin.3. Secundò ponit, id quod eſt ex parte mulieris, dicens, *Mulier & ſi comam nutriat gloria eſt illi,* quia videtur ad ornatum eius pertinere. Vnde dicitur Cant.7. Comæ capitis eius ſicut purpura regis. Et aſſignat conſequenter rationem, cùm dicit, *Quoniam capilli dati ſunt ei* ſcilicet mulieri pro velamine: & ideo eadē ratio eſt de capillis nutriendis & de velamine artificiali apponendo Cant.4. Capilli tui ſicut grex caprarum, &c. Deinde cùm dicit, *Si quis autem videtur, &c.* Comprimit proteruos auditores, dicens, *Si quis autem videtur contentioſus eſſe,* vt ſcilicet rationibus prædictis non acquieſcat, ſed cõfidentia clamoris veritatem impugnet, quod pertinet ad contentionem, vt Amb. dicit cõtra, id quod dicitur Iob.6. Reſpondete obſecro abſq; cõtentione. Et Proue.20. Honor eſt ei, qui ſeparat ſe à contentionibus. Hoc ſufficiat D ad comprimendum talem, ꝙ nos Iudæi in Chriſtum credentes *Talem conſuetudinem non habemus* ſcilicet, ꝙ mulieres orent non velato capite, *Neque etiam tota eccleſia Dei* per gentes diffuſa. Vnde ſi nulla eſſet ratio hoc ſolum deberet ſufficere, ne aliquis ageret contra cõmunē eccleſiæ conſuetudinem. Dicitur enim in Pſal. Qui habitare facit vnius moris in domo. Vnde Aug. dicit in epiſtola ad Caſulanum, ꝙ omnibus in quibus nihil certi diffinit ſacra ſcriptura, mos populi Dei, atq; inſtituta maiorum pro lege habenda ſunt.

LECTIO QVARTA.

Conuentum eorum non probat, cum minime concors ſit, redarguitq; modum cœnæ dominicæ ſumendæ.

HOc autem præcipio, non laudans quòd non in melius, ſed in deterius conuenitis. Primum quidem conuenientibus vobis in eccleſiam, audio ſciſſuras eſſe inter vos, & ex parte credo. Nam oportet & hæreſes eſſe, vt A *qui probati ſunt manifeſti fiant in vobis. Conuenientibus ergo vobis in vnum, iam non eſt dominicam cœnam manducare. Vnuſquiſq; enim ſuam cœnam præſumit ad manducandum. Et alius quidem eſurit, alius autem ebrius eſt. Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum? An eccleſiam Dei contemnitis, & confunditis eos, qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo.*

Poſtquam Apoſtolus redarguit Corinthios de eorum errore in habitu, quia ſcilicet mulieres ad ſacra myſteria conueniebant capite non velato, conſequenter arguit eorum errorē de ſciſſuris in conuentu, quia ſcilicet dum conuenirent ad ſacra myſteria, contentionibus vacabant. Et primò tangit eorum defectum in generali. Secundò in ſpeciali, ibi *Primum quidem, &c.* Dicit ergo primo, *Hoc autem,* B quod dictum eſt ſuprà, ꝙ mulieres velatæ ſint in eccleſiis, *Præcipio,* vt ſic tripliciter eos induceret ad huiuſmodi obſeruantiam. Primo quidem ratione, Secundo conſuetudine. Tertio præcepto: quod ſolum ſine aliis neceſſitatem induceret Prouer.3. Cuſtodi præcepta mea, & viues. Et Eccl.4. dicitur, Funiculus triplex difficilè rumpitur. *Non laudans,* ſed magis vituperans, ꝙ conuenitis in eccleſiam, *Non in melius,* ſicut deberet eſſe, *Sed in deterius* ex culpa veſtra. Omnia enim animalia gregalia, puta, columbæ, grues, oues, naturali inſtinctu in vnum conueniunt, vt ſit eis corporaliter melius. Vnde & homo cum ſit animal gregale vel ſociale, vt Philoſophus probat, ſecundũ rationem agere debet, vt multi in vnum cõueniant propter aliquod melius, ſicut in rebus ſecularibus multi in vnitatem ciuitatis conueniunt, vt ſit eis melius ſeculariter ſcilicet, propter ſecuritatem & ſufficientiam vitæ. Et ideo fideles in vnum conuenire debent propter aliquod melius ſpirituale, ſecundũ illud Pſal. In conueniendo populos in vnum & reges, vt C ſeruiant domino. Et alibi, In conſilio iuſtorum & congregatione: magna opera domini. Sed iſti in deterius conueniebant propter culpas quas cõmittebant dum conuenirent Eſa.1. Iniqui ſunt cœtus veſtri Eccle.21. Supra collecta ſynagoga peccantium. Deinde cùm dicit, *Primum quidem, &c.* ponit in ſpeciali, quomodo in deterius conuenirent. Et primo ponit iudiciũ culpæ, dicens, *Primum quidem* inter cætera ſcilicet, ꝙ in deterius conuenitis: *Conuenientibus vobis in eccleſia audio ſciſſuras eſſe inter vos* ſcilicet per contentiones quas exercebant. Quod quidē eccleſiæ non conuenit, quæ in vnitate conſtituitur, ſecundum illud Epheſ.4. Vnum corpus & vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ. Hoc tamen prædicitur Eſa.22. Sciſſuras ciuitatis Dauid videbitis, quia multiplicatæ ſunt. Dicit autem Gloſa, ꝙ dicendo, *Primum,* oſtendi[t] ꝙ primum malum eſt diſſenſio, vnde cætera oriuntur [v]i enim eſt diſſenſio nihil rectum eſt. Sed contrà videtur eſſe, quod dicitur Eccle.10. Initium omnis peccati ſuperbia. Et.1.Timo.vlti. D Radix omnium malorum cupiditas. Dicendũ eſt autem, ꝙ hæ authoritates loquuntur quantum ad peccata perſonalia ſingularium hominum, quorum primum eſt ſuperbia ex parte auerſionis, & cupiditas ex parte cõuerſionis. Sed Glo. hic loquitur de peccatis multitudinis: inter quæ primum eſt diſſenſio, per quam ſoluitur rigor diſciplinæ. Vnde dicitur Iaco.3. Vbi eſt zelus & contentio, ibi eſt inconſtantia & omne opus prauum. Secundo ponit credulitatem auditorum, cùm dicit, *Et credo ex parte,* id eſt quantum ad aliquos veſtrum, qui erant ad contentionem proni, ſecundum illud quod dixerat ſuprà.1.cap. Contentiones ſunt inter vos. Hoc autem dico, ꝙ vnuſquiſque veſtrum dicit, Ego quidem ſum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephæ. Alij vero non erant contentioſi, ex quorum perſona ibi ſubditur, Ego autem Chriſti. Vnde & Cant.2. dicitur, Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias, id eſt boni inter malos. Tertio aſſignat rationem ſuæ credulitatis, dicens, *Nam oportet.* non ſolum quaſcunque

Hęreſis qd ſit, & quomodo verũ ſit quod oporteat hæreſes eſſe.

ſciſſuras, ſed etiam *hæreſes eſſe*. Vbi duo conſideranda ſunt. Primò quid ſit hæreſis. Secundò quomodo oportet hæreſes eſſe. Circa primum ſciendum, ꝙ ſicut Hieron. dicit ſuper epiſtolã ad Galat. hæreſis Græcè ab electione dicitur, quia ſcilicet eam ſibi vnuſquiſq; eligat diſciplinam, quam putat eſſe meliorẽ: ex quo duo accipi poſſunt. Primò quidem ꝙ de ratione hæreſis eſt, ꝙ aliquis priuatam diſciplinam ſequatur, quaſi per electionẽ propriam: non aũt diſciplinam publicã, quæ diuinitus traditur. Secundò ꝙ huic diſciplinæ aliquis pertinaciter inhæreat. Nam electio firmam importat inhæſionẽ: & ideo hæreticus dicitur, qui ſpernens diſciplinã fidei, quę diuinitus traditur, pertinaciter propriũ errorem ſectatur. Pertinet aũt aliquid ad diſciplinam fidei dupliciter. Vno modo directè, ſicut articuli fidei, qui per ſe credendi proponunť. Vnde error circa hos ſecundũ ſe facit hæreticum ſi pertinacia adſit. Nõ poſſunt autẽ à tali errore propter ſimplicitatẽ aliquã excuſari, prę cipuè quantũ ad ea de quibus eccleſia ſolennizat, & quæ cõmuniter verſantur in ore fidelium, ſicut myſteriũ trinitatis, natiuitatis Chriſti, & alia huiuſmodi. Quædam verò indirectè pertinent ad fidei diſciplinam, inquantũ ſcilicet ipſa non proponuntur, vt propter ſe credenda, ſed ex negatione eorum ſequitur aliquid contrariũ fidei: ſicut ſi negetur Iſaac fuiſſe filium Abrahæ, ſequitur aliquid contrariũ fidei, ſcilicet ſacram ſcripturã continere aliquid falſi. Ex talibus aũt non iudicatur aliquis hæreticus, niſi adeo pertinaciter perſeueret, ꝙ ab errore nõ recedat, etiam viſo quid ex hoc ſequatur: ſic igitur pertinacia qua aliquis contemnit in his, quæ ſunt fidei directè vel indirectè ſubire iudicium eccleſiæ, facit hominẽ hęreticum, talis autẽ pertinacia procedit ex radice ſuperbiæ, qua aliquis præfert ſenſum ſuum toti eccleſiæ. Vnde Apoſtolus dicit. 1. ad Timo. 6. Siquis aliter docet, & nõ acquieſcit ſanis ſermonibus domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei quæ ſecundũ pietatem eſt doctrinæ, ſuperbus eſt nihil ſciens, ſed languens circa quæſtiones & pugnas verborum. Secundò conſiderandũ eſt, quomodo oporteat hæreſes eſſe. Si enim opportunũ eſt hæreticos eſſe, videtur ꝙ ſint cõmendabiles, & non ſint extirpandi. Sed dicendum eſt, ꝙ dupliciter de aliquo dicitur, ꝙ oportet illud eſſe. Vno modo ex intentione illius, qui hoc agit, puta ſi dicamus, ꝙ oportet iudicia eſſe: quia ſcilicet iudices iudicia exercentes intendunt iuſtitiam & pacem in rebus humanis conſtituere. Alio modo ex intentione Dei, qui etiã mala ordinat in bonũ, ſicut perſecutionẽ tyrannorum ordinauit in gloriã martyrum. Vnde Auguſt. dicit in Enchyridion, ꝙ Deus eſt adeo bonus, ꝙ nullo modo permitteret fieri aliquod malum, niſi eſſet adeo potens, ꝙ de quolibet malo poſſet elicere bonum, & ſecundũ hoc dicitur Matt. 18. Neceſſe eſt, vt veniant ſcandala, veruntamen væ homini illi per quem ſcandalũ venit. Et ſecundũ hoc hic dicit Apoſtolus, ꝙ oportet hæreſes eſſe, ex eo ꝙ Deus malitiam hæreticorũ ordinauit in bonum fideliũ. Et hoc dicit primò, quidẽ ad maiorẽ declarationẽ veritatis. Vnde dicit Auguſt. in Glo. Ab aduerſario mota quęſtio, diſcendi exiſtit occaſio: multa quippe ad fidem catholicã pertinentia, dum hæreticorũ callida inquietudine exagitantur, vt aduerſus eos defendi poſsint, & conſiderantur diligentius, & intelliguntur clarius, & prædicãtur inſtantius. Vnde & Prouer. 27. Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici ſui. Secundò ad manifeſtandam infirmitatẽ fidei in his, qui rectè credunt. Et hoc eſt, ꝙ hic ſubdit Apoſtolus, *Vt qui probati*, id eſt approbati ſunt à Deo, *Manifeſti fiant in vobis*, id eſt inter vos Sapien. 3. Tanquam aurum in fornace probauit illos. Deinde cùm dicit, *Conuenientibus ergo vobis, &c.* redarguit eos de tertio delicto, quia ſcilicet peccabant in modo & ordine ſumendi corpus Chriſti. Et poteſt torum, quod ſequitur dupliciter exponi. Secundũ autem primam expoſitionẽ redarguuntur de hoc, quod corpus Chriſti pranſi accipiebant. Circa hoc ergo quatuor facit. Primò ponit detrimentũ, quod incurrebãt. Secundò ponit culpã, ibi *Vnuſquiſque enim, &c.* Tertiò inquirit de cauſa culpæ, ibi *Nunquid domos, &c.* Quartò concludit eorũ vitupe-

E rationem, ibi *Quid dicam vobis, &c.* Dicit ergo primò ita, *Conuenientibus vobis*, ſciſſuræ ſunt inter vos. Ergo *Conuenientibus vobis in vnum*, corpore non animo, *Iam* ad hoc adueniſtis, quod *Non eſt*, id eſt non licet, vel non competit vobis *Dominicam cœnam manducare*, id eſt ſumere euchariſtiæ ſacramentũ, quod dominus in cœna diſcipulis dedit. Hoc enim ſacramentum, vt Auguſtinus dicit ſuper Ioannẽ, eſt ſacramentum vnitatis & charitatis. Et ideo non cõpetit diſſentientibus Cant. 5. Comedite amici & bibite & inebriamini chariſsimi. Vel melius poteſt referri ad ea, quæ ſequuntur, vt ſit ſenſus, Non ſolùm conuenientibus vobis ſciſſuræ ſunt inter vos, ſed cõuenit vobis cõuenientibus iam, id eſt in pręſenti hoc determinatum habetis, quod non eſt, id eſt non licet vobis dominicam cœnam manducare, ad quam pranſi acceditis. Quia enim dominus diſcipulis ſuis poſt cœnam hoc ſacramentũ tradidit, vt legitur Matt. 26. volebant etiam Corinthij poſt cõmunem cœnam ſumere corpus Chriſti. Sed dominus hoc rationabiliter fecit propter
F tria. Primò quidem, quia ordine congruo figura præcedit veritatem. Agnus autem paſchalis erat figura, ſiue vmbra huius ſacramenti. Et ideo poſt cœnã agni paſchalis, Chriſtus hoc ſacramentũ dedit. Dicitur enim Coloſ. 2. de omnibus legalibus, ꝙ ſunt vmbra futurorum, corpus autem Chriſtus. Secundò vt ex hoc ſacramento ſtatim ad paſsionem tranſiret, cuius hoc ſacramentum eſt memoriale. Et ideo dixit diſcipulis, Surgite, eamus hinc, ſcilicet, ad paſsionem. Tertiò vt artius imprimeretur hoc ſacramentũ cordibus diſcipulorum, quibus ipſum tradidit in vltimo ſuo receſſu. Sed in reuerentiam tanti ſacramenti poſtmodum eccleſia inſtituit, quod nõ niſi à ieiunis ſumatur, à quo excipiuntur infirmi, qui in neceſsitate, quæ legem nõ habet, poſſunt nõ ieiuni ſumere corpus Chriſti. Quia verò aqua non ſoluit ieiunium, ęſtimauerunt quidam, ꝙ poſt potum aquæ poſſet aliquis ſumere hoc ſacramentum, præſertim quia vt dicunt, aqua nõ nutrit, ſicut nec aliquod aliud ſimplex elementũ. Quamuis aũt aqua ſecundũ ſe non nutriat,
G & ob hoc non ſoluat ieiunium eccleſię, ſecundum ꝙ dicuntur aliqui ieiunantes, nutrit tamen alijs admixta, & ideo ſoluit ieiunium naturæ: & ſecundum hoc dicuntur aliqui ieiuni, qui ſcilicet eadem die nihil ſumpſerunt, nec cibi nec potus. Et quia reliquiæ cibi, quæ in ore remanent, ſumuntur per modum ſaliuæ, hoc non impedit aliquos eſſe ieiunos: ſimiliter & nõ impedit aliquos eſſe ieiunos, ſi tota nocte nihil dormierint, vel ſi etiã non ſint plenè digeſti, dummodo eadem die omnino cibi, vel potus nihil ſumpſerint. Vnde quia principium diei eſt ſumendum ſecundũ vſum eccleſiæ à media nocte, ideo quicunq; poſt mediã noctem aliquid ſumpſerit quantumcunq; modicum cibi, vel potus, non poteſt eadem die ſumere hoc ſacramentum. Deinde cùm dicit, *Vnuſquiſque enim, &c.* ponit culpam: & primò ſecundum, ꝙ peccabant in Deum. Secundò prout peccabant in proximum, ibi *Et alius quidem, &c.* Dicit ergo primo, Ideo dico, ꝙ non licet vobis dominicam cœnam manducare, quia *Vnuſquiſque* veſtrum *Præſumit*, id eſt an-
H tè ſumit *Suam cœnam* ſcilicet ciborum cõmunium *Ad manducandum*. Quilibet enim eorum portabat ad eccleſiam fercula præparata, & comedebat quilibet ſeorſum antequã ſumeret ſacra myſteria Oſeę. 4. Separatum eſt conuiuium eorum, nunc interibunt Eccle. 11. dicitur in perſona parci, Inueni requiem mihi, & comedebam de bonis meis ſolus.

Deinde cùm dicit *Et alius quidem, &c.* arguit culpam eorum inquantum erat contra proximũ. Diuites enim lautè comedebant in eccleſia, & bibebant vſq; ad ebrietatem, pauperibus autem nihil dabant, ita ꝙ remanebant eſurientes. Et hoc eſt, quod dicitur *Et alius quidem eſurit* ſcilicet pauper, qui nõ habebat, vnde ſibi præpararet: *Alter autem ebrius eſt* ſcilicet diues, qui ſuperfluè comedebat & bibebat contra id quod dicitur Nehem. 8. Comedite pinguia & bibite mulſum & mittite partes eis, qui non præparauerunt ſibi Iob. 31. Si comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea. Deinde cùm dicit *Nunquid domos, &c.* inquirit dẽ cauſa huius culpę. Et primò excludit cauſam per

quam

quàm poterant excuſari. Non enim eſt licitum domũ Dei A quæ eſt deputata ſacris vſibus, communibus vſibus applicare. Vnde & dñs Ioan. 2. Eijciens emẽtes & vendentes de templo, dixit, Domus mea dom⁹ orationis vocabitur, vos autem fecistis eam domum negotiationis. Et Auguſtinus dicit in Regula, In oratorio nemo aliqd faciat, niſi ad quod factum eſt, vnde & nomen accepit, tamen propter neceſſitatem, quando. ſ. aliquis aliam domum nõ inueniret, licitè poſſet eccleſia vti ad manducandũ vel ad alios huiuſmodi licitos vſus. Hanc ergo excuſationem excludit Apoſtolus, dicens *Nunquid non habetis domos*, ſcilicet proprias *Ad manducandum & bibendum*, vt propter hoc excuſemini ſi in eccleſia cõuiuia celebretis, quę debetis in proprijs domibus facere. Vnde & Luc. 5. dicitur, ꝙ Leui fecit Chriſto cõuiuium magnum in domo ſua. Secundò, cùm dicit *Aut eccleſiam Dei, &c.* aſſerit cauſam quæ eos inexcuſabiles reddit, quarũ prima eſt contemptus eccleſiæ Dei. Et hanc ponit dicens *Aut eccleſiam Dei contemnitis.* Et ideo in eccleſia præſumitis cœnam veſtram ad manducandum. Et poteſt hîc ſumi eccleſia, tam B pro congregatione fidelium, ꝗ̃ pro domo ſacra, quæ nõ eſt cõtemnenda, ſm illud Pſal. Domum tuã decet ſanctitudo. Et Hier. 7. Nunquid ſpelunca latronũ facta eſt domus iſta, in qua inuocatum eſt nomen meũ in oculis veſtris. Iſti autem vtrunq; contemnebant dum præſente conuentu fidelium in loco ſacro conuiuia celebrabant. Secundò ponit contemptum proximorum in hoc ꝙ ſubditur *Et confunditis eos qui non habent.* In hoc enim pauperes erubeſcebant, ꝙ ipſi eſuriebant in cõſpectu totius multitudinis, alijs lautè comedentibus & bibentibus. Dicitur autem Prouer. 17. Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius. Et Eccl. 4. Animã eſuriẽtem ne deſpexeris. Deinde cùm dicit *Quid dicam, &c.* Concludit eorum vituperationem, dicens *Quid dicam vobis* ex conſideratione prædictorum. Nunquid *Laudo vos?* Et reſpondet, Et ſi malijs factis laudo vos, *In hoc* tamen facto *Non laudo.* Et eſt aduertendum ꝙ ſuprà dum de habitu mulierum loqueretur, ſaltem ironicè laudauit eos, dicẽs *Laudo vos quod per omnia mei, &c.* Hîc verò nec ironicè vult eos lau- C dare, quia in grauioribus delictis nullo modo ſunt peccatores palpandi. Vnde & in Pſal. dicitur, Quoniã laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicitur. Exacerbauit dñm peccator. Et Eſa. 3. Popule meus qui beatũ te dicunt, ipſi te decipiunt. Secũdum aliam verò expoſitionem arguuntur de alia culpa. In primitiua enim eccleſia fideles panem & vinum offerebant, quæ conſecrabantur in ſanguinem & corpus Chriſti, quibus iam conſecratis, diuites qui multa obtulerant, eadem ſibi repetebant, & ſic ipſi abundanter ſumebant, pauperibus nihil ſumẽtibus, qui nihil obtulerant. De hac ergo culpa, Apoſtolus eos hîc reprehendit, dicens, *Conuenientibus enim vobis in vnum iam non eſt*, ideſt non contingit inter vos *Dominicam cœnam manducare.* Cœna enim domini eſt cõis toti familię, vnuſquiſq; autem veſtrũ ſumit eam, non quaſi cõmunem, ſed quaſi propriam dum ſibi vult vendicare quod Deo obtulit: & hoc eſt quod ſubdit, *Vnuſquiſque præſumit*, ideſt præſumptuoſè attentat ad manducandum cœnam. ſ. domini, ideſt panem & vinum D conſecratum, quaſi ſuam. i. quaſi propriam vendicans. ſ. ea quæ conſecrata ſunt domino in ſuos vſus. Et ita ſequitur ꝙ *Alius*, ſcilicet pauper qui nihil obtulit, *Eſurit*, nihil ſcilicet ſumens de conſecratis. *Alius autem*, ſcilicet diues qui multa obtulit, *Ebrius eſt*, ad literam propter hoc ꝙ nimium ſumpſit de vino conſecrato, quod ſcilicet quaſi proprium repoſcit. Sed videtur hoc eſſe impoſſibile, ꝙ de vino conſecrato aliquis inebrietur, vel etiam nutriatur de pane, qm̃ poſt cõſecrationem ſub ſpeciebus panis & vini nihil remanet niſi ſubſtantia corporis Chriſti & ſanguinis, quæ non poſſunt conuerti in corpus hominis, ad hoc ꝙ ex eis nutriatur aut inebriatur. Dicunt ergo quidam ꝙ hoc non fit per aliquam conuerſionem, ſed per ſolam immutationem ſenſuum hominis ab accidentibus panis & vini, quæ remanẽt poſt conſecrationem. Conſueuerunt enim homines ex ſolo ciborũ odore confortari, & ex multo odore vini ſtupefieri, & quaſi inebriari. Sed confortatio vel ſtupefactio quæ pro-

gra- aperte argu-

A uenit ex ſola immutatione ſenſuum paruo tempore durat, cùm tamen poſt conſecrationem panis aut vini, ſi vinũ in magna quantitate ſumeretur aut panis, diu ſuſtentaretur homo propter panem, aut ſtupefieret propter vinũ. Et prę terea manifeſtum eſt ꝙ panis cõſecratus, in aliam ſubſtantiam conuerti poteſt, ex hoc ꝙ per putrefactionem reſoluiẽ in pulueres, aut per combuſtionem in cineres. Vnde nulla ratio eſt quare negetur poſſe nutrire, cùm ad nutriendum nihil aliud requiratur ꝗ̃ ꝙ cibus conuertatur in ſubſtantiã nutriti. Quidam ergo poſuerunt ꝙ panis aut vinum conſecratum poſſunt conuerti in aliud, & ſic nutrire, quia remanet ibi ſubſtantia panis aut vini cum ſubſtantia corporis Chriſti & ſanguinis. Sed hoc repugnat verbis ſcripturæ. Non enim verũ eſſet quod dñs dicit Matt. 26. Hoc eſt enim corpus meum: quia hoc demonſtratũ, eſt panis, ſed potius eſſet dicendum, hic. i. in hoc loco eſt corpus meum. Et pręterea corpus Chriſti non incipit eſſe in hoc ſacramento per loci mutationem: quia iam deſineret eſſe in cęlo. Vnde relin- B quitur ꝙ ibi incipiat eſſe per conuerſionem alterius. ſ. panis in ipſum: vnde non poteſt eſſe ꝙ remaneat ſubſtãtia panis. Et ideo alij dixerunt, ꝙ remanet ibi forma ſubſtãtialis panis, ad quam pertinet operatio rei: & ideo nutrit ſicut & panis nutriret. Sed hoc non poteſt eſſe, quia nutrire eſt conuerti in ſubſtantiam nutriti, quod non competit nutrimẽto ratione formæ, cuius eſt agere, ſed magis ratione materiæ, cuius eſt pati. Vnde ſi eſſet ibi forma ſubſtantialis, panis nutrire non poſſet. Alij verò dixerũt, quod aer circunſtans cõuertitur vel in ſubſtantiam nutriti, vel in quodcunq; aliud huiuſmodi, ſed hoc non poſſet fieri abſq; multa condenſatione aeris quæ ſenſus latere non poſſet. Et ideo alij dixerũt ꝙ diuina virtute ad hoc ꝙ ſacramentum non deprehendaẽ in huiuſmodi cõuerſionibus, redit ſubſtantia panis & vini: ſed hoc videtur eſſe impoſſibile, quia cùm ſubſtantia panis conuerſa ſit in Corpus Chriſti, nõ videtur ꝙ poſſit ſubſtantia panis redire, niſi econuerſo corpus Chriſti cõuerteretur in panem. Et præterea ſi ſubſtantia panis redit, aut hoc eſt C manẽtibus accidentibus panis: & ſic ſimul erit ibi ſubſtantia panis & ſubſtantia corporis Chriſti, quod ſuprà improbatum eſt. Nam tandiu eſt ibi ſubſtantia corporis Chriſti, quandiu ſpecies remanent. Aut redit ſpeciebus non manentibus, quod etiam eſt impoſſibile, quia ſic eſſet ſubſtãtia panis abſq; proprijs accidentibus: niſi fortè intelligaẽ ꝙ Deus in termino conuerſionis cauſaret ibi quandam materiam, quæ ſit ſubiectum huius conuerſionis, ſed melius eſt, vt dicatur ꝙ ſicut virtute conſecrationis miraculoſè, confertur ſpeciebus panis & vini, vt ſubſiſtant ſine ſubiecto ad modũ ſubſtantiæ, ita etiam eis miraculoſè cõfertur ex conſequẽti ꝙ agant & patiãtur quicquid agere aut pati poſſet ſubſtantia panis aut vini ſi adeſſet. Et hac ratione ſpecies illę panis & vini poſſunt nutrire & inebriare, ſicut ſi eſſet ibi ſubſtantia panis & vini. Cætera non mutantur à prima expõne.

Spẽs ſacramẽtales miraculoſe agunt & patiuntur qcqd agerent panis & vinum ſi ibi eſſent.

LECTIO QVINTA

Dignitas ſacramenti Euchariſtiæ tangitur, eiuſq; inſtitutio ponitur quo ad corporis Chriſti conſecrationem.

D *EGo enim accepi à domino quod & tradidi vobis, quoniam dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem & gratias agens fregit & dixit, Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum quod pro uobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem.*

Poſtquam Apoſtolus redarguit Corinthiorum inordinationes, quas committebant conueniendo ad euchariſtiæ ſacramentũ ſumendum: hîc agit de ipſo ſacramento. Et primò agit de dignitate huius ſacramenti. Secundò inducit fideles ad reuerenter ſumendum, ibi *Itaq; quicunque manducauerit, &c.* Circa primum duo facit. Primò commẽdat authoritatem doctrinæ quã daturus eſt. Secundò ponit doctrinã de dignitate huius ſacramenti, ibi *Quoniam dominus noſter, &c.* Circa primum duo facit. Primò commẽdat authoritatem doctrinæ ex parte actoris, qui eſt Chriſtus, dicens, Dixi ꝙ iam non eſt vobis dominicam cœnam manducare, ſacramentum

mentum euchariſtiæ dominicam cœnam vocans. *Ego enim accepi a domino,* ſcilicet Chriſto, qui eſt actor huius doctrinę, non ab aliquo puro homine. Gala.1. Paulus apoſtolus non ab hominibus neqꝫ per hominem, ſed per Ieſum Chriſtũ. Heb.2. Qui cùm initium accepiſſet enarrari per dñm, &c. Secundò commendat authoritatem doctrinæ ex parte miniſtri, qui eſt ipſe Paulus, cùm ſubdit, *Quod & tradidi vobis.* Eſa.21. Quæ audiui à dño exercituum Deo Iſrael, annuntiaui vobis. Sap.7. Quam ſine fictione didici, & ſine inuidia communico. Deinde cùm dicit, *Quoniam dominus Ieſus* commendat dignitatem huius ſacramenti, tradens inſtitutionẽ ipſius. Et primò ponit inſtitutionem. Secũdò tempus inſtitutionis, cùm dicit *In qua nocte tradebatur, &c.* Tertiò modũ inſtituẽdi, ibi *Accepit panem, &c.* Inſtitutor autem ſacramẽti eſt ipſe Chriſtus. Vnde dicit *Quoniam dominus noſter Ieſus Chriſtus, &c.* Dictum eſt enim ſuprà cùm de baptiſmo ageretur, ꝙ Chriſtus in ſacramẽtis habet excellentiæ poteſtatem, ad quam quatuor pertinent. Primò quidem ꝙ virtus & meritum eius operetur in ſacramẽtis. Secundò ꝙ in nomine eiꝰ ſanctificetur ſacramentum. Tertiò ꝙ effectum ſacramenti ſine ſacramento præbere poteſt. Quartò inſtitutio noui ſacramenti. Specialiter tamen congruebat vt hoc ſacramentum ipſe in ſua perſona inſtitueret, in quo corpꝰ & ſanguis eius communicatur. Vnde & ipſe dicit Ioan.6. Panis quẽ ego dabo vobis, caro mea eſt pro mũdi vita. Deinde cùm dicit, *Qua nocte tradebatur* deſcribit tẽpus inſtitutionis huius ſacramenti, quod quidem congruum fuit. Primò quidem quantum ad qualitatem temporis. Fuit enim in nocte. Per virtutem enim huius ſacramenti anima illuminatur. Vnde 1.Reg.14. dicitur ꝙ Ionathas intinxit virgã in fauum mellis, & cõuertit manum ſuam ad os ſuum, & illuminati ſunt oculi eiꝰ, propter quod & in Pſal. dicitur, Nox illuminatio mea in delicijs meis. Secundò quantũm ad negotium quod in illo tẽpore gerebatur, quia, ſcilicet qñ tradebatur ad paſſionem, per quam tranſiuit ad patrem, hoc ſacramentum, quod eſt memoriale paſſionis inſtituit. Vnde dicitur Eccl.29 Tranſi hoſpes, & orna menſam, & quæ in manu habes, ciba cæteros. Deinde cùm dicit, *Accepit panem, &c.* oſtendit modum inſtitutionis. Et primò ponit ea quæ fecit & dixit Chriſtus inſtituendo hoc ſacramentũ. Secũdò exponit, ibi *Quotieſcunque enim, &c.* Circa primũ duo facit. Primò agit de inſtitutione ſacramenti huius, quantum ad corpus Chriſti. Secundò quantũ ad eius ſanguinẽ, ibi *Similiter & calicem, &c.* Circa primum ante expoſitionem literę, oportet primò cõſiderare neceſſitatem inſtitutionis huius ſacramenti. Eſt autem ſciendum ꝙ ſacramenta inſtituta ſunt propter neceſſitatem vitæ ſpiritualis. Et quia corporalia ſunt quædã ſimilitudines ſpiritualium, oportet ſacramenta proportionari eis, quæ ſunt neceſſaria ad vitã corporalem. In qua primò inuenitur generatio cui proportionatur baptiſmꝰ, per quẽ regeneratur aliquis in vitam ſpiritualem. Secundò ad vitã corporalem requiritur augmentum, per quod aliquis perducitur ad quantitatem & virtutẽ perfectam: & huic proportionatur ſacramentum confirmationis, in quo ſpiritus ſanctus datur ad robur. Tertiò ad vitam corporalem requiritur alimentum, per quod corpus hominis ſuſtentatur. Et ſimiliter vita ſpiritualis per ſacramentum euchariſtiæ reficitur, ſm illud, In loco paſcuę ibi me collocauit: ſuper aquã refectionis educauit me. Eſt autẽ notandum ꝙ generans non coniungitur genito ſm ſubſtantiam, ſed ſolùm ſm virtutem: ſed cibus coniungitur nutrito ſm ſubſtãtiam. Vnde in ſacramento baptiſmi, quo Chriſtus regenerat ad ſalutẽ, non eſt ipſe Chriſtus ſm ſuam ſubſtantiam, ſed ſolùm ſm ſuam virtutem. Sed in ſacramento euchariſtię, quod eſt ſpirituale alimentum, Chriſtus eſt ſm ſuam ſubſtãtiam. Continetur autẽ ſub alia ſpecie propter tria. Primò quidem ne eſſet horribile fidelibus ſumentibus hoc ſacramẽtum, ſi in propria ſpecie carnem hominis ederẽt, & ſanguinem biberent. Secundò ne hoc ipſum eſſet deriſibile infidelibus. Tertiò vt creſceret meritum fidei, quæ conſiſtit in hoc ꝙ creduntur ea quæ nõ videntur. Traditur autem hoc ſacramentum ſub duplici ſpecie propter tria. Primò quidẽ propter

Euchariſtia ſub duplici ſpecie ꝓpter tria traditur.

E eius perfectionẽ, quia cùm ſit ſpiritualis refectio, debet habere ſpiritualem cibũ, & ſpiritualem potum. Nam & corporalis refectio non perficitur ſine potu & cibo. Vnde & ſuprà.10. dictum eſt, ꝙ omnes eandem eſcã ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potũ ſpiritualem biberunt. Nam & corporalis refectio nõ perficitur ſine cibo & potu. Secũdò propter eius ſignificationem. Eſt enim memoriale dominicæ paſſionis, per quam ſanguis Chriſti fuit ſeparatus à corpore, & ideo in hoc ſacramento ſeorſum offertũ ſanguis à corpore. Tertiò propter huius ſacramenti effectũ ſalutarem. Valet enim ad ſalutẽ corporis, & ideo offertur corpus: & valet ad ſalutem animæ, & ideo offertur ſanguis. Nam anima in ſanguine eſt, vt dicitur Gene.9. Offertur aũt ſpecialiter hoc ſacramẽtum ſub ſpecie panis & vini. primò quidem, quia pane & vino communius vtuntur homines ad ſuam refectionẽ. Et ideo aſſumuntur in ſacramento hęc, ſicut aqua ad ablutionem in baptiſmo, & oleum ad vnctionem. Secundò propter virtutem huius ſacramẽti. Nam **F** panis confirmat cor hominis, vinũ verò lætificat. Tertiò, quia panis qui ex multis granis fit, & vinũ ex multis vuis, ſignificant eccleſiæ vnitatẽ, quæ conſtituitur ex multis fidelibꝰ. Eſt autem hæc euchariſtia ſpecialiter ſacramentum vnitatis & charitatis, vt dicit Augu. ſuper Ioan. His autem viſis circa literæ expoſitionem. Primò conſiderandum eſt, quid Chriſtus fecerit. Secũdò quid dixerit, ibi *Et dixit, &c.* Tria autem facit. Primum quidem deſignatur, cùm dicit *Accepit panem:* Per quod duo ſignificari poſſunt. Primò quidem ꝙ ipſe voluntariè paſſionem accepit, cuius hoc ſacramẽtum eſt memoriale, ſm illud Eſa.53. Oblatꝰ eſt, quia ipſe voluit. Secundò poteſt ſignificari ꝙ ipſe accepit à patre poteſtatẽ perficiendi hoc ſacramentum, ſm illud Mat.11. Omnia tradita ſunt mihi à patre meo. Secundum tangit, cùm dicit *Et gratias agens.* In quo datur nobis exemplum gratias agendi de omnibus, quæ nobis diuinitus dantur, ſecũdum illud 1.Theſſ.vlt. In omnibus gratias agite. Tertium tangit, cùm dicit *Fregit.* Eſa.58. Frange eſurienti panẽ tuum. Sed vi**G** detur hoc eſſe contrarium vſui eccleſiæ, ſm quam prius cõſecratur corpus Chriſti, & poſtea frangitur: hic aũt dicitur ꝙ prius fregit, poſtea protulit verba cõſecrationis. Et ideo quidam dixerunt ꝙ Chriſtus cõſecrauit prius verbis alijs, & poſtea protulit verba, quibus nos conſecramus: ſed hoc non poteſt eſſe, quia ſacerdos dũ conſecrat, non profert iſta verba quaſi ex perſona ſua, ſed quaſi ex perſona Chriſti cõſecrantis. Vnde manifeſtũ eſt ꝙ eiſdem verbis quibus nos conſecramus & Chriſtus conſecrauit. Et ideo dicendũ eſt, ꝙ hoc quod dicitur, Et dixit, non eſt ſumendum cõſequenter quaſi Chriſtꝰ acceperit panẽ & gratias agẽs fregerit, & poſtea dixerit verba quæ ſequuntur, ſed concomitanter ꝙ dum accepit per ſe panem, gratias agens fregit & dixit. Et ideo cùm Mat.26. dicatur ꝙ Ieſus accepit panem & benedixit ac fregit, Apoſtolus non curauit hîc de benedictione facere mentionem, intelligens nihil aliud eſſe illam benedictionem, ꝗ̃ hoc quod dominus dixit, Hoc eſt corpus meũ.

Deinde cùm dicit, *Et dixit* oſtẽdit quid Chriſtus dixerit **H** inſtituendo hoc ſacramentum. In verbis autem, primò quidem iniunxit ſacramẽti vſum. Secũdò expreſſit ſacramẽti veritatem. Tertio docuit myſterium. Vſum quidem ſacramenti iniunxit, dicens *Accipite.* Quaſi diceret, non ex poteſtate vel merito humano competit vobis vſus huius ſacramenti, ſed ex eminenti Dei beneficio. Sap.16. Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum dñe. Suprà.14. Quid habes, quod non accepiſti? Et determinat ſpeciem vſus cùm dicit *Et manducate.* Ioan.6. Niſi manducaueritis carnẽ filij hominis. Iob.31. Si non dixerint viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius vt ſaturemur. Sciendum eſt tamen, ꝙ hęc verba non ſunt de forma cõſecrationis. Eſt enim hæc differentia inter hæc & alia ſacramenta, quia alia ſacramenta perficiuntur, non quidẽ in conſecratione materiæ, ſed in vſu materiæ conſecratæ, ſicut in ablutione aquæ, aut in vnctione olei, ſeu chriſmatis: & hoc ideo, quia in materijs aliorum ſacramentorum non eſt aliqua natura rationalis, quæ ſit gratiæ ſanctificãtis ſuſceptiua: & ideo in forma aliorum ſacramentorũ

mentorum fit mentio de vſu ſacramenti, ſicut cùm dicitur; Ego te baptizo, vel confirmo te chriſmate ſalutis, &c. Sed hoc ſacramentum perficitur in ipſa conſecratione materię, in qua continetur ipſe Chriſtus, qui eſt finis totius gratiæ ſanctificantis. Et ideo verba quæ pertinent ad vſum ſacramenti, non ſunt de ſubſtantia formæ, ſed ſolùm illa quæ cõtinent veritatem & continentiam ſacramenti, quæ conſequenter ponit, ſubdens, *Hoc eſt corpus meum.* Circa quæ verba tria oportet cõſiderare. Primò quidem de re ſignificata per hæc verba, ꝙ. ſ. ſit ibi corpus Chriſti. Secundò de veritate huius locutionis. Tertiò vtrum hæc ſit conueniens forma huius ſacramenti. Circa primum conſiderãdum eſt ꝙ quidã dixerunt corpus Chriſti non eſſe in hoc ſacramento ſm veritatem, ſed ſolùm ſicut in ſigno, ſic exponẽtes quod hic dicitur, Hoc eſt corpus meum. i. hoc eſt ſignum & figura corporis mei; ſicut & ſuprà. 10. dictum eſt, Petra autem erat Chriſtus. i. figura Chriſti. Sed hoc eſt hæreticum, cùm expreſſè dominus dicat Ioan. 6. Caro mea verè eſt cibꝰ, & ſanguis meus verè eſt potus. Vnde alij dixerunt ꝙ eſt ibi verè corpus Chriſti, ſed ſimul cum ſubſtantia panis, quod eſt impoſsibile, vt ſuprà oſtenſum eſt. Vnde alij dixerunt ꝙ eſt ibi ſolum corpus Chriſti, ſubſtantia panis non remanente, quæ annihilatur vel in præiacentem materiam reſoluitur. Sed hoc nõ poteſt eſſe, quia ſicut Aug. dicit in lib. 83. quæſt. Deus non eſt author tendendi in non eſſe. Secundò, quia & per hanc poſitionem tollitur hoc ꝙ ſubſtantia panis cõuertatur in corpus Chriſti, & ſic cùm corpus Chriſti non incipiat eſſe in hoc ſacramento per conuerſionem alterius in ipſum, relinquitur ꝙ incipiat ibi eſſe per motum localem, qđ eſt impoſsibile, vt ſuprà dictum eſt. Oportet igitur dicere ꝙ corpus Chriſti verè ſit in hoc ſacramento per conuerſionem panis in ipſum. Conſiderandum tamen ꝙ hæc cõuerſio differt ab omnibus conuerſionibus quæ ſunt in natura. Actio enim naturæ præſupponit materiã, & ideo eius actio non ſe extendit niſi ad immutandum aliquid ſm formam vel ſubſtantialem vel accidentalem. Vnde omnis cõuerſio naturalis dicitur eſſe formalis. Sed Deus qui facit hanc conuerſionem eſt actor materiæ & formę, & ideo tota ſubſtantia panis, materia non remanente, poteſt conuerti in totam ſubſtantiã corporis Chriſti. Et quia materia eſt indiuiduationis principium, totũ hoc indiuiduum ſignatum, quod eſt ſubſtantia particularis, conuertitur in aliam ſubſtantiã particularem, propter quod dicitur iſta conuerſio ſubſtantialis ſeu tranſſubſtantiatio. Contingit igitur in hac cõuerſione contrarium eius quod accidit in cõuerſionibus naturalibus, in quibus manente ſubiecto fit tranſmutatio interdum circa accidentia: hîc autem tranſmutata ſubſtãtia manent accidẽtia ſine ſubiecto virtute diuina, quæ ſicut cauſa prima ſuſtentat ea ſine cauſa materiali, quæ eſt ſubſtantia cauſata ad hoc ꝙ corpus Chriſti, & ſanguis ſumatur in ſpecie aliena rationibus ſupradictis: & quia ordine quodã accidentia referuntur ad ſubſtantiam, ideo dimenſiones ſine ſubiecto remanent, & alia accidentia remanent in ipſis dimenſionibus, ſicut in ſubiecto. Si autem ſub illis dimenſionibus nulla ſubſtantia remaneat niſi corpus Chriſti, dubiũ poteſt eſſe de fractionibus hoſtiæ conſecratæ, cùm corpus Chriſti glorificatum ſit, & per cõſequens infrangibile. Vnde non poteſt huic fractioni ſubſtare, ſed nec etiã aliud poteſt fingi quod ſubſiſtat, quia ſacramentũ veritatis non decet aliqua fictio. Vnde nihil ſenſu percipiẽ in hoc ſacramento, quod nõ ſit ibi ſm veritatem. Senſibilia enim per ſe ſunt qualitates, quæ quidem remanent ſicut prius fuerãt in hoc ſacramento, vt dictum eſt. Et ideo alij dixerunt ꝙ eſt quædam ibi verè fractio ſine ſubiecto, vnde nihil ibi frangitur. Sed nec hoc dici poteſt, quia cùm fractio ſit in genere paſſionis, quę habet debilius eſſe ꝙ̃ qualitas, non poteſt eſſe in hoc ſacramẽto ſine ſubiecto, ſicut nec qualitas. Vnde reſtat dicẽdum ꝙ fractio illa fundatur ſicut in ſubiecto in dimenſionibus panis & vini remanentibus: corpus autẽ Chriſti non attingitur ab huiuſmodi fractione, quia totũ remanet ſub qualibet parte dimenſionum diuiſarum. Quod quidẽ hoc modo cõſiderari poteſt. Nam corpus Chriſti eſt in hoc

pꝰ Chri... it in ſa... mento ... iter.

A ſacramento ex conuerſione ſubſtãtiæ panis in ipſum. Non autem fit conuerſio ratione dimenſionum. Nam dimenſiones panis remanent, ſed ſolùm ratione ſubſtantiæ. Vnde & corpus Chriſti eſt ibi ratione ſuæ ſubſtantiæ, non autem ratione ſuarum dimenſionum, licet dimenſiones eius ſint ibi ex conſequenti, inquantum non ſeparantur à ſubſtantia ipſius. Quantum autem ad naturam ſubſtantię pertinet, tota eſt ſub qualibet parte dimenſionum. Vnde ſicut ante conſecrationem tota veritas ſubſtantiæ & natura panis erat ſub qualibet parte dimenſionum, ita poſt cõſecrationem totũ corpꝰ Chriſti eſt ſub qualibet parte panis diuiſi. Significat autem hoſtiæ conſecratæ diuiſio: primò quidem paſſionẽ Chriſti, per quam corpus eius fuit vulneribus fractum, ſm illud Pſal. Foderunt manus meas & pedes meos. Secundò diſtributionem donorum Chriſti ex ipſo progredictium: ſm illud infrà. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt. Tertiò diuerſas partes eccleſiæ. Nam eorum quæ ſunt membra Chriſti quidam adhuc in hoc mundo peregrinantur, quidã viuunt B in gloria cum Chriſto, & quantum ad animam & quantũ ad corpus, quidam autem expectãt finalem reſurrectionẽ in fine mundi, & hoc ſignificat diuiſio hoſtię in tres partes.

Secundò conſiderandũ eſt de veritate huius locutionis, videtur enim hęc locutio eſſe falſa, *Hoc eſt corpus meum.* Conuerſio enim panis in corpus Chriſti fit in termino prolationis horum verborũ. Tunc completur ſignificatio huius locutionis. Formæ enim ſacramentorũ ſignificando efficiũt, & ideo ſequitur ꝙ in principio locutionis qñ dicitur ꝙ nõ ſit ibi corpus Chriſti, ſed ſola ſubſtantia panis quæ demonſtratur per hoc pronomen, *Hoc*, qñ eſt demonſtratiuũ ſubſtantiæ. Idem eſt ergo, hoc, cùm dicitur, *Hoc eſt corpus meum*, ac ſi diceret, ſubſtantia panis eſt corpus meum, quod maniſeſtè falſum eſt. Dixerũt ergo quidam ꝙ ſacerdos hæc verba materialiter & recitatiuè profert ex perſona Chriſti, & ideo demonſtratio huius pronominis non refertur ad præſentem materiã, vt ex hoc locutio falſa reddatur ſm ꝙ obiectio procedebat. Sed hoc non poteſt ſtare. Primò quidem C quia ſi hæc locutio nõ applicetur ad præſentem materiam nihil faciet circa eam, quod eſt falſum. Dicit enim Auguſt. ſuper Io. Accedit verbum ad elemẽtum & fit ſacramentũ. Vnde neceſſe eſt dicere ꝙ verba iſta formaliter accipiãtur referendo ea ad præſentem materiam. Profert autem ea ſacerdos ex perſona Chriſti, à quo virtutem ſumpſerunt ad oſtendendum ꝙ eandem efficaciam nunc habent, ſicut qñ Chriſtus ea protulit. Nõ enim virtus his verbis collata eua neſcit, neq; temporis diuerſitate, neq; miniſtrorũ varietate. Secundò, quia eadem difficultas remanet de prima prolatione qua Chriſtus ea protulit. Ideo alij dicũt ꝙ ſenſus huius eſt, *Hoc eſt corpus meum*, id eſt hic panis deſignat corpus meum, vt ly *Hoc*, deſignet id quod eſt in principio locutionis. Sed hoc etiam eſſe non poteſt, quia cùm ſacramẽta efficiant quod figurant, hæc verba nihil efficiunt, niſi quod ſignificant. Secundò quia ex hoc ſequeretur ꝙ per hæc verba nihil efficeretur ꝙ̃ ꝙ corpus Chriſti eſſet ibi, ſicut ſub ſigno, quod ſuprà improbatum eſt. Et ideo alij dicunt ꝙ ly D hoc, facit demonſtrationem ad intellectum, & demõſtrat id quod erit in fine locutionis. ſ. corpus Chriſti. Sed nec hoc videtur cõuenienter dici, quia ſm hoc ſenſus eſſet, Corpus meum eſt corpus meum, quod non fit per hæc verba, cùm hoc ante verba cõſecrationis fuerit verum. Et ideo aliter dicendum eſt, ꝙ formæ ſacramentorum nõ ſolùm ſunt ſignificatiuæ, ſed etiam factiuæ, ſignificando enim efficiunt. In omni autem factione oportet ſubiici aliquid cõmune tanquam principium. Commune autem in hac cõuerſione nõ eſt aliqua ſubſtantia, ſed accidentia quæ & prius fuerunt, & poſtea manẽt, & ideo ex parte ſubiecti in hac locutione non ponitur nomen quod ſignificat certã ſpeciem ſubſtantiæ, ſed ponitur pronomen quod ſignificat ſubſtãtiam ſine determinata ſpecie. Eſt ergo ſenſus, *Hoc*, id eſt contentum ſub his accidẽtibus, *Eſt corpus meum*, & hoc eſt quod fit per verba conſecrationis. Nam ante conſecrationem id quod erat contẽtum ſub his accidentibus non erat corpus Chriſti, quod tamen fit corpus Chriſti per conſecrationem.

Qũo verificet hæc oratio, hoc eſt corpꝰ meũ.

Coueniens forma huiꝰ ſacramenti eſt iſta, hoc eſt corpus meum.

Tertiò

Tertiò autem oportet conſiderare quomodo eſt hæc cõueniens forma huius ſacramenti. Nam hoc ſacramentum, vt dictum eſt, non conſiſtit in vſu materiæ, ſed in conſecratione ipſius. Conſecratio autem non fit per hoc, ꝙ materia conſecrata ſolùm ſuſcipiat aliquam virtutem ſpiritualem, ſed per hoc ꝙ tranſubſtantiatur ſm eſſe in corpus Chriſti, & ideo nullo alio verbo vtendum fuit, niſi verbo ſubſtantiuo, vt dicatur, hoc eſt corpus meum. Per hoc enim ſignificatur id quod eſt finis, quod ſignificando efficitur. Deinde cùm dicit, *Quod pro vobis traditur* tangit myſterium huius ſacramenti. Eſt enim ſacramentum repræſentatiuum diuinæ paſſionis, per quam corpus ſuum tradidit in mortẽ pro nobis: ſm illud Eſa. 50. Corpus meum dedi percutientibus. Et Ephe. 5. Tradidit ſemetipſum pro nobis. Et vt oſtendat rationem frequentandi hoc myſterium, ſubiungitur, *Hoc facite in meam commemorationem*, hoc recolendo, ſcilicet tam magnum beneficium quo pro vobis me tradidi in mortem. Vnde & Treno. 3. dicitur, Recordare paupertatis meæ abſinthij & fellis. Et in Pſal. Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator dñs, eſcam dedit timẽtibus ſe.

LECTIO SEXTA.

Calicis conſecratio, in ipſa eadem cœna inſtituta declaratur.

Similiter & calicem poſtquam cœnauit, dicens, Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Hoc facite quotieſcunq; bibetis in meam commemorationem. Quotieſcunq; enim manducabitis panem hunc, & calicẽ bibetis, mortem domini annuntiabitis donec veniat.

Poſtquam Apoſtolus poſuit inſtitutionem huius ſacramenti quantum ad conſecrationem corporis, hic ponit inſtitutionem eius quantum ad ſanguinis cõſecrationem. Et primò ponit ordinem inſtitutionis. Secundò verba cũ dicit *Hic calix &c.* Ordo autem attenditur quantum ad duo. Primò ad concomitantiam vtriuſq; ſpeciei, cùm dicit *Similiter & calicem.* Vtrunq; enim eſt de perfectione huius ſacramenti, tum propter perfectionẽ refectionis, tum propter repræſentationem paſſionis, tum propter efficientiam ſalutis animæ & corporis, vt ſuprà dictum eſt, ſed ſi prius cõſecratur in hoc ſacramento corpus Chriſti, & poſtea ſanguis, videtur ſequi ꝙ ante conſecrationẽ ſanguinis, corpus Chriſti in hoc ſacramento ſit exangue: quod quidam inconueniens reputantes dixerunt, ꝙ duæ formæ ſe expectant in efficiendo, ita ſcilicet ꝙ prima forma conſecrationis corporis non conſequitur ſuum effectum, antequam perficiatur forma conſecrationis ſanguinis, ſicut etiam dictum eſt ꝙ verba quæ proferuntur in conſecratione corporis, non conſequuntur ſuum effectum vſq; ad finem prolationis verborũ. Sed hoc non eſt ſimile. Nam ſignificatio verborũ quibus conſecratur corpus Chriſti, non completur niſi in termino prolationis eorum. Et quia verba ſacramentalia ſignificando efficiunt, ideo nõ poſſunt habere effectum ante terminum prolationis. Tunc autem habent plenam ſignificationem etiam antequam proferantur verba cõſecrationis ſanguinis, & ideo neceſſe eſt ꝙ etiam tunc habeant ſuum effectum. Alioquin ſacerdos peccaret ſtatim poſt verba conſecrationis, proponens hoſtiam non conſecratam populo adorandam, niſi iã eſſet corpus Chriſti, quia induceret populũ ad idololatriã.

Eſt ergo dicendum, quòd ante conſecrationem ſanguinis eſt in hoc ſacramẽto corpus Chriſti, non ſine ſanguine.

Sciendum eſt enim ꝙ in hoc ſacramento dupliciter aliquid eſt. Vno modo ex vi cõſecrationis, illud. ſ. in quod terminatur conuerſio panis & vini, ſicut per formam cõſecrationis ſignificatur, & ſic ſub ſpecie panis, eſt corpꝰ Chriſti. Alio modo eſt aliquid in hoc ſacramento ex reali concomitantia, ſicut diuinitas verbi eſt in hoc ſacramẽto propter indiſſolubilem vnionem ipſius ad corpus Chriſti, licet nullo modo ſubſtantia panis in diuinitatẽ conuertatur. Et ſimile eſt ibi anima, quæ cõiuncta eſt realiter ipſi corpori. Si verò in triduo mortis Chriſti, fuiſſet corpus Chri ab aliquo apoſtolorum conſecratum, non fuiſſet ibi anima quæ tunc rea-

B liter erat à corpore ſeparata. Et idem dicendum eſt de ſanguine. Nam ſub ſpeciebus panis ex vi cõſecrationis eſt corpus Chriſti in quod ſubſtantia panis conuertitur. Sanguis autem eſt ibi ex reali cõcomitantia, quia tunc, realiter ſanguis Chriſti non eſt ab eius corpore ſeparatus, & eadem ratione ſub ſpecie vini eſt ſanguis Chriſti ex vi cõſecrationis: corpus autem ex reali concomitantia, ita ꝙ ſub vtraq; ſpecie eſt totus Chriſtus. Si verò tempore paſſionis quũ ſanguis Chriſti erat ex corpore effuſus, fuiſſet hoc ſacramẽtum ab aliquo apoſtolorum perfectum, ſub panis ſpecie fuiſſet ſolùm corpus Chriſti exangue, ſub ſpeciebus autem vini fuiſſet ſolus ſanguis Chriſti. Secundò attenditur ordo per cõparationẽ ad cibos materiales, qui præceſſerãt, vbi ſubdit, *Poſtquam cœnauit*, quod videtur ſignanter addidiſſe. Nã Chriſtus corpus ſuum tradidit inter cœnam. Vnde Mat. 26. dicitur, ꝙ cœnantibus illis accepit Ieſus panem &c. Sed ſanguinem dedit expreſſẽ poſt cœnam. Vnde & Luc. 22. dicitur, Similiter & calicem poſtquam cœnauit, dicens &c. Cuius

F ratio eſt, quia corpus Chriſti repræſentat myſterium incarnationis, quæ facta eſt adhuc legalibus obſeruãtijs ſtatum habentibus, inter quas præcipua erat cœna agni paſchalis. Sed ſanguis Chriſti in ſacramento directẽ repræſentat paſſionem per quam eſt effuſus, & per quã ſunt terminata omnia legalia. Vnde Heb. 9. dicitur, ꝙ per proprium ſanguinẽ introiuit ſemel in ſancta æterna redemptione inuenta.

Deinde ponit verba, dicẽs *Hic calix &c.* Et primò demonſtrat veritatẽ huius ſacramenti. Secundò iniungit vſum, ibi *Hoc facite &c.* Quantum ergo ad primũ, dicit, *Hic calix, &c.* Quod quidẽ dupliciter ſumi poteſt. Vno modo methonimicè, vt. ſ. ponatur continens pro contento. q. d. Contentũ in hoc calice quod conuenientius ponitur in conſecratione vini quod ratione ſuæ humiditatis indiget alijs terminis cõtineri, ꝙ in conſecratione panis, q ratione ſuæ ſiccitatis proprijs terminis cõtinetur. Alio modo poteſt accipi metaphoricè, vt ſit ſenſus, Sicut calix inebriat et perturbat, ita & paſſio. Vnde Mat. 22. dicit, Poteſtis bibere calicẽ quẽ ego bibiturus ſum? Et Mat. 26. Tranſeat à me calix iſte. Eſt ergo ſenſus,

G *Hic calix*, ideſt contentum in hoc calice, vel hæc mea paſſio, eſt *Nouum teſtamentum in meo ſanguine.* Vnde cõſiderandum eſt ꝙ teſtamentum dupliciter ſumitur in ſcripturis. Teſta... in ſacr... plicite... cipitur Vno modo cõiter pro quolibet pacto, quod quidem teſtibus cõfirmatur, & ſic conſiderandũ eſt ꝙ Deus dupliciter pactum inijt cum humano genere. Vno modo promittẽdo bona temporalia, & à malis tẽporalibus liberando, & hoc vocatur, vetus teſtamentum vel pactũ. Alio modo promittendo bona ſpiritualia & à malis oppoſitis liberãdo, et hoc vocatur, teſtamẽtum nouum. Vnde dicitur Hie. 31. Feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum, non ſm pactũ quod pepigi cum patribus veſtris, vt educerem eos de terra Aegypti, ſed hoc erit pactum. Dabo legem meam in viſceribus eorum & ero eis in Deum. Eſt autem conſiderandum, ꝙ apud antiquos erat cõſuetudo, vt alicuius victimæ ſanguinem funderent ad confirmationẽ pacti. Vnde Ge. 31. legitur, ꝙ poſtquam inierũt fœdus Laban & Iacob, immo-

H latis victimis in monte, vocauit frẽs ſuos. Vnde & Exo. 24 legitur, ꝙ Moyſes ſumptum ſanguinem reſperſit in populum, & ait, Hic eſt ſanguis fœderis quod pepigit dominus vobiſcum. Sicut ergo vetus teſtamentum ſeu pactum confirmatum eſt ſanguine figurali taurorum, ita nouum teſtamentum ſeu pactum confirmatum eſt in ſanguine Chriſti, qui per paſſionem eſt effuſus. Et in hoc calice ſacramentaliter continetur. Alio modo teſtamentũ accipitur magis ſtrictè pro diſpoſitione hæreditatis percipiendæ, quam neceſſe eſt ſm leges certo numero teſtium cõfirmare. Non autem teſtamentum ſic acceptum confirmatur niſi per mortem, quia vt Apoſtolus dicit Heb. 9. Teſtamentum in mortuis confirmatum eſt, alioquin nondũ valet, dum viuit qui teſtatus eſt. Deus autem primò quidem diſpoſitionẽ fecerat de æterna hæreditate percipienda, ſed ſub figura temporalium bonorum, quod pertinet ad vetus teſtamentum: ſed poſtmodum fecit nouum teſtamẽtum expreſſe promittẽs hæreditatem æternam, quod quidem confirmatum eſt per

ſanguinẽ

ſanguinem mortis Chriſti. Et ideo dñs de hoc dicit, Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. q.d. Per id quod in hoc calice continetur, cōmemoratur nouum teſtamentum per Chriſti ſanguinem confirmatum. Eſt autem aduertēdum ꝙ eadem verba quæ hic Apoſtolus ponit, habentur Lu. 22. niſi ꝙ ibi additur, qui pro vobis effundetur. Lucas enim diſcipulus fuit Pauli, & eum in conſcriptione euangelij eſt ſecutus. Sed Mat. 26. dicitur, Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſsionem peccatorū. Eadem verba ponuntur in Mar. 14. Dicunt ergo quidam ꝙ quæcunq; formæ horum verborū proferantur quæ ſunt ſcripta in canone ſufficere ad cōſecrationem. Probabilius autem dici videtur ꝙ illis ſolis verbis perficitur conſecratio, quibus eccleſia vtitur ex traditione apoſtolorum ſtructa. Euangeliſtæ enim verba dñi recitare intenderunt quantum pertinet ad rationem hiſtoriæ, non autem ſm ꝙ ordinantur ad conſecrationem ſacramentorū quas in occulto habebant in primitiua eccleſia propter infideles. Vnde Diony. dicit in vlt. cap. eccleſiaſticę hierarchię. Perfectiuas inuocationes nō eſt fas in ſcripturis exponere, neq; myſticum ipſarū antè factas in ipſis ex Deo virtutes ex occulto in cōmuni adducere. Sed circa iſta verba quibus eccleſia vtitur in conſecratione ſanguinis, quidam opinantur ꝙ non omnia ſint de neceſſitate formæ, ſed ſolùm, quod dicitur, Hic eſt calix ſanguinis mei, non autē reſiduū quod ſequitur, noui & æterni teſtamenti myſterium fidei qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Sed hoc non videtur conuenienter dici. Nam totum illud quod ſequitur eſt quædam determinatio prædicati. Vnde & ad eiuſdem locutionis ſentētiam ſeu ſignificationem pertinet. Et quia vt ſæpe dictum eſt, formæ ſacramentorum ſignificando efficiunt, totū pertinet ad vim effectiuam formæ. Nec obſtat ratio quā inducunt, quia in conſecratione corpis, ſufficit quod dicit̃, Hoc eſt corpus meū, quia ſanguis ſeorſum cōſecratus, ſpecialiter repręſentat paſſionem Chriſti, per quam eius ſanguis ſeparatus eſt à corpore, & ideo in cōſecratione ſanguinis oportuit exprimere Chriſti paſſionis virtutem quæ attenditur. Primò ꝙ reſpectu noſtræ culpæ quā Chriſti paſſio abolet, ſecūdum illud Apoc. 1. Lauit nos à peccatis noſtris ĩ ſanguine ſuo. Et quantum ad hoc, dicit, Qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorū. Effuſus eſt ſiquidem ſanguis in remiſſionem peccatorum, non ſolùm pro multis, ſed etiam pro omnibus, ſm illud 1. Ioā. 2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi. Sed quia quidam ſe reddunt indignos ad recipiendum talem effectum, quantum ad efficaciam dicitur eſſe effuſus pro multis in quibus habet effectū paſſio Chr̄i. Dicit autem ſignanter pro vobis & pro multis, quia hoc ſacramentum valet in remiſſionem peccatorum ſumentibus per modum ſacramēti: quod notatur ſignanter, cùm dicit̃, pro vobis, quibus dixerat, accipite. Valet etiam per modū ſacrificij multis non ſumentibus pro quibus offertur: quod ſignificatur, cùm dicitur, Et pro multis. Secūdò virtus eius conſideratur per comparationem ad vitam iuſtitiæ, quam facit per fidem, ſm illud Rom. 3. Iuſtificati gratis per gratiā ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quē propoſuit propitiatorē per fidem in ſanguinē ipſius. Et quantum ad hoc, dicit, Myſterium. i. occultum fidei, quia. ſ. fides paſſionis Chriſti erat occulta in omnibus ſacrificijs veteris teſtamenti, ſicut veritas in ſigno. Hoc autem eccleſia habet ex traditione apoſtolorum, cùm in canone ſcripturę nō inueniatur. Tertiò virtus eius attenditur quantum ad vitam gloriæ, in quam per paſſionem Chriſti introducitur, ſm illud Heb. 10. Habentes fiduciam in introitum ſanctorum in ſanguine Chriſti. Et quantum ad hoc dicit *Noui & æterni teſtamenti.* Aeterni ſiquidem, quia eſt diſpoſitio de hæreditate æterna. Noui autem, ad differētiam veteris, quia temporalia promittebat. Vnde Heb. 9. dicit̃, Ideo noui teſtamenti mediator eſt, vt morte intercedente repromiſſionem accipiant qui vocati ſunt æternæ hæreditatis. Deinde cū dicit *Hoc facite &c.* iniungit vſum huius ſacramenti, dicens,

(margin: ...ultas / ...na cō / ...ionis / ...inis.)

A *Hoc facite quotieſcunq; ſumitis in meam commemorationem,* ſcilicet in memoriā meæ paſſionis. Vnde & Treno. 3. dicit Propheta, Memoria memor ero, & tabeſcet in me aīa mea. Et Eſa. 43. Miſerationum dñi recordabor. Eſt autem notandum ꝙ in calice principaliter quidem debet poni vinum rationibus ſupradictis. Debet autem apponi & aqua. Probabile enim eſt ꝙ Chriſtus in cœna vinum mixtum diſcipulis dederit propter conſuetudinem terræ illius in qua, vt temperetur fortitudo vini, ab omnibus vinum bibitur aqua mixtum. Vnde & Prouer. 9. Sapientia dicit, Bibite vinum quod miſcui vobis. Nihilominus tamen aqua vino mixta ſignificat populum Chriſtianum Chriſto per paſſionem coniunctū, ſm illud Apo. 17. Aquę, populi ſunt & gentes. Et participatio ſanguinis Chriſti à fidelib⁹ pertinet ad vſum ſacramēti, qui non eſt de neceſſitate huius ſacramēti. Sed poteſt vinū conſecrari abſq; aqua, licet peccet qui ſic conſecrat non ſeruans ritum eccleſiæ. Et ideo ſi ſacerdos ante conſecrationē vini aduertat ꝙ aqua nō fuerit appoſita calici, debet apponere. Nota B Si verò poſt conſecrationem aduertat, nō debet apponere, ſed debet perficere ſacramentum. Nihil enim poſt cōſecrationem eſt ſanguini Chriſti miſcēdum, quia talis permixtio non poſſet eſſe ſine qualicunq; corruptione vini cōſecrati, quod pertinet ad crimen ſacrilegij. Dicunt aūt quidam ꝙ cùm de latere Chriſti pēdentis in cruce fluxerit ſanguis & aqua, vt legitur Ioan. 19. Sicut vinum cōuertitur in ſanguinem, ita aqua in aquam. Sed hoc nō competit, quia in illa aqua figuratur ablutio quę eſt per baptiſmū. Et ideo alij dicunt ꝙ facta conuerſione vini in ſanguinem, aqua remanet in ſua ſubſtantia, & circūtegitur accidentibus vini. Sed hoc non competit, quia aqua admiſcetur vino ante cōſecrationem, quū non differt ab alio vino. Vnde nō ſeorſum manet, ſed permiſcetur. Et ideo dicendum eſt ꝙ aqua conuertitur in vinum, & ſic totum conuertitur in ſanguinem Chriſti. Propter quod mos eſt modicum de aqua apponere & præcipuè ſi ſit vinum debile, quod non poteſt niſi modicum aquæ in ſeipſum conuertere. Deinde cùm dicit,

C *Quotieſcunque, &c.* Exponit verba domini quæ dixerat, Hoc facite in meam commemorationem, dicens, *Quotieſcunque enim manducabitis panem hunc &c.* Et dicit *Panem,* propter ſpēs remanentes. Dicit autem *Hunc,* propter idem numero corpus ſignificatum & contentum. Et calicem, ſcilicet hunc bibetis, *Mortem domini annunciabitis* repræſentando, ſcilicet eam per hoc ſacramētum. Et hoc *Donec veniat,* id eſt vſq; ad vltimum eius aduentum, in quo datur intelligi ꝙ hic ritus eccleſiæ non ceſſabit vſq; ad finem mundi, ſecundum illud Matth. vlt. Ecce ego vobiſcum ſum vſq; ad conſummationem ſeculi. Et Luc. 21. Non præteribit generatio hæc, ſcilicet eccleſiæ, donec omnia fiant.

LECTIO SEPTIMA.

Quæ pœna eos ſequatur qui indigne corpori, & ſanguini communicant docet, vnde ad reuerenter ſumendum Euchariſtiam fideles hortantur.

D *Itaq; quicunq; manducauerit panem & biberit calicē domini indignè, reus erit corporis et ſanguinis domini. Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit, nō diiudicās corpus domini. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quòd ſi noſmetipſos diiudicaremus, non vtiq; iudicaremur. Dum iudicamur autem, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Itaq; fratres mei, cùm conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis eſurit, domi manducet, vt non in iudicium conueniatis. Cætera autem cùm venero, diſponam.*

Poſtquam Apoſtolus oſtendit dignitatem huius ſacramenti, hic excitat fideles ad ſumendum illud reuerenter: & primò ponit periculū quod imminet indignè ſumentibus: ſecundò adhibet ſalutare remedium, ibi *Probet autem &c.*

Dicit ergo primò, *tanq;* ex quo hoc quod ſacramentaliter mãducatur, eſt corpus Chriſti, & quod bibitur, eſt ſanguis Chriſti. *Quicunq; manducauerit hunc panem, vel biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis domini.* In quibus verbis primò conſiderandum eſt, qualiter aliquis indignè manducat & bibit: quod quidem ſm Glo. contingit tripliciter. Primò

Quis manducat & bibit idignè.

quidem quantum ad celebrationẽ huius ſacramenti, quia, ſcilicet aliquis aliter celebrat ſacramentum euchariſtiæ, q̃ à Chriſto traditum eſt: putà ſi offerat in hoc ſacramẽto aliũ panem, q̃ triticeum, vel alium liquorem, q̃ de vite. Vnde Leui. 10. dicitur, q̨ Nadab & Abiu, filij Aaron, obtulerunt coram dño ignem alienum, quod eis præceptum non erat egreſſuſq; ignis à dño, deuorauit eos. Secũdò ex hoc q̨ aliquis non deuota mente accedit ad euchariſtiam: quę quidẽ indeuotio qñq; eſt veniale: putà cùm aliquis diſtracta mente ad ſecularia negocia, accedit ad hoc ſacramentũ habitualiter retinens debitam reuerentiam ad ipſum: & talis indeuotio licet impediat fructum huius ſacramenti, qui eſt ſpiritualis refectio: non tamen facit reum corporis & ſanguinis dñi, ſicut hic Apoſtolus loquitur. Quædam verò indeuotio eſt peccatum mortale, quæ. ſ. eſt cum contẽptu huius ſacramenti, prout dicit Malac. 1. Vos polluiſtis nomen meũ in eo q̨ dicitis, Menſa dñi contaminata eſt, & quod ſupponitur, contemptibile. Et de tali indeuotione loquitur Glo.

Tertio modo dicitur aliquis indignus, ex eo q̨ cũ voluntate peccandi mortaliter, accedit ad euchariſtiam. Dicitur enim Leui. 21. Non accedat ad altare qui maculam habet. Intelligitur aliquis maculam peccati habere quãdiu eſt in voluntate peccandi, quæ tamen tollitur per pœnitentiam. Per contritionem quidem, quæ tollit voluntatem peccãdi cum propoſito confitendi & ſatisfaciendi, quantum ad remiſſionem culpæ & pœnæ æternæ: per confeſſionem autẽ & ſatisfactionem quantum ad totalem remiſſionem pœnę & reconciliationem ad membra eccleſiæ. Et ideo in neceſſitate quidem, putà qñ aliquis copiam confeſsionis habere non poteſt, ſufficit cõtritio ad ſumptionẽ huius ſacramẽti. Regulariter autem debet confeſſio præcedere cum aliqua ſatisfactione. Vnde in li. 5. de eccleſiaſt. dogmatib' dicitur,

Nota de accipiente euchariſtiã.

Communicaturus ſatisfaciat lachrymis & orationibus, & confidens de dño mundus accedat ad euchariſtiam intrepidus & ſecurus. Sed hoc de illo dico quem capitalia peccata & mortalia nõ grauant. Nanq;, quẽ mortalia crimina poſt baptiſmum commiſſa premunt, hortor prius publica pœnitentia ſatisfacere, & ita ſacerdotis iudicio reconciliatum communioni ſociari, ſi non vult ad condemnationẽ euchariſtiã percipere. Sed videtur q̨ peccatores non indignè accedant ad hoc ſacramẽtum. Nam in hoc ſacramento ſumitur Chriſtus, qui eſt ſpiritualis medicus, qui de ſe dicit Mat. 9. Non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habẽtibus. Sed dicendum q̨ hoc ſacramentum eſt ſpirituale nutrimentũ, ſicut baptiſmus eſt ſpiritualis natiuitas. Naſcitur autem aliquis ad hoc vt viuat, ſed non nutritur niſi iã viuum, & ideo hoc ſacramentum non competit peccatoribus, qui nõdum viuunt per gratiam: competit eis tamen baptiſmus. Et pręterea euchariſtia eſt ſacramẽtum charitatis & eccleſiaſticæ vnitatis, vt dicit Aug. ſuper Io. Cùm igitur peccator careat charitate, & ſit ſeparatus meritò ab eccleſiæ vnitate, ſi accedat ad hoc ſacramentum, falſitatem committit, dum ſignificat ſe habere charitatem, quã non habet. Quia tamen peccator qñq; habet fidem huius ſacramẽti, licitum eſt ei hoc ſacramentum inſpicere, quod omnino infidelibus denegatur, vt Diony. dicit. 3. ca. eccleſiaſticæ hierarchiæ. Secundò conſiderandum eſt, qñ ille qui indignè ſumit hoc ſacramentum ſit reus corporis & ſanguinis domini. Quod quidem in Glo. tripliciter exponitur. Vno modo materialiter. Incurrit enim reatum ex peccato commiſſo circa corp' & ſanguinem dñi, prout in hoc ſacramento continetur, quod indignè ſumit, & ex hoc eius culpa aggrauatur. Tantò eſt enim eius culpa grauior, quantò magis eſt contra quẽ peccatur. Heb. 10. Quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia eum, qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit. Secundò exponitur per ſimili-

E tudinẽ, vt ſit ſenſus, *Reus erit corporis & ſanguinis domini* & mortis domini pœnas dabit, hoc eſt ac ſi Chriſtũ occiderit, punietur: ſm illud Heb. 6. Rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium Dei & oſtentui habentes. Sed ſecũdum hoc videtur grauiſſimum eſſe peccatum eorum, qui indignè ſumũt corpus Chriſti. Sed dicendum q̨ peccatum aliquod habet grauitatẽ dupliciter. Vno modo ex ipſa ſpecie peccati, quæ ſumitur ex obiecto, & ſm hoc grauius eſt peccatum quod contra diuinitatem committitur, putà infidelitas, blaſphemia vel aliquid huiuſmodi; q̃ quod cõmittitur contra humanitatem Chriſti. Vnde & ipſe dñs Mat. 12. Quòd qui dixerit verbum contra filium hominis remittetur ei: qui aũt dixerit contra ſpiritum ſanctum, nõ remittetur ei. Et iterũ, grauius eſt peccatum quod committitur contra humanitatem in propria ſpecie, q̃ ſub ſpecie ſacramenti. Alio modo grauitas peccati attenditur ex parte peccantis. Magis autẽ peccat qui ex odio aut inuidia vel ex quacunq; malitia peccat, ſicut peccauerũt illi, qui Chriſtum crucifixerũt, q̃ qui F peccat ex infirmitate, ſicut interdum peccant illi qui indignè ſumunt hoc ſacramentum. Non ergo per hoc intelligit q̨ peccatum indignè ſumentium hoc ſacramentum, cõparetur peccatò occidentium Chriſtum ſm æqualitatem, ſed ſm ſimilitudinem ſpeciei: quia vtrunq; eſt circa eundem Chriſtum. Tertio modo exponitur, *Reus erit corporis & ſanguinis Domini*, ideſt corpus & ſanguis domini faciẽt eum reum. Ita enim bonum malè ſumptum nocet, ſicut prodeſt malũ quo quis bene vtitur, ſicut ſtimulus ſathanę Paulo. Per hęc autem verba excluditur error quorundam dicentium q̨ q̃ ſtatim hoc ſacramentum tangitur à labijs peccatoris, deſinit ſub eo eſſe corpus Chriſti. Cõtra quod, eſt quod Apoſtolus dicit, *Quicunq; manducauerit panem hunc, vel biberit calicem domini indignè.* Secundum enim prędictam opinionem nullus indignus manducaret vel biberet. Contrariatur autem prędicta opinio veritati huiuſmodi ſacramenti, ſm quam tandiu corpus & ſanguis Chriſti manent in ſacramento, quandiu remanẽt ſpecies in quocunq; loco exiſtant. Deinde cũ G dicit, *Probet autem, &c.* Adhibet remedium cõtra prædictũ periculum. Et primò ponit remedium. Secũdò aſsignat rationem, ibi *Qui enim manducat, &c.* Tertiò rationem manifeſtat per ſignũ, ibi *Ideo inter vos, &c.* Dicit ergo primò. Quia tantum reatum incurrit qui indignè ſumit hoc ſacramentum, ideo neceſſe eſt vt primò homo ſeipſum probet. i. diligenter examinet ſuã conſcientiam, ne ſit in eo voluntas peccandi mortaliter, vel aliquod peccatũ præteritum de quo non ſufficienter pœnituerit, *Et ſic* poſt diligentem examinationem ſecurus *De pane illo edat & de calice bibat,* quia dignè ſumentibus non eſt venenum, ſed medicina. Gal. vlt. Opus autem ſuũ probet vnuſquiſq;. 2. Cor. 13. Si eſtis in fide Chrĩ vos probate. Deinde cũ dicit, *Qui enim manducauerit, &c.* Aſſignat rationem prædicti remedij, dicens, Ideo probatio præexigitur. *Qui enim indignè manducat & bibit, iudicium,* ideſt cõdemnationem *ſibi manducat & bibit,* ſicut dicitur Ioan. 5. Reſurgent qui malè egerunt in reſurrectionem iudicij. *Non diiudicans corpus domini,* ideſt, ex eo q̨ non diſcernit corpus Dñi H ab alijs indifferẽter ipſũ aſſumẽs, ſicut alios cibos. Leu. 22. Omnis homo qui acceſſerit ad ea, quæ conſecrata ſunt in quo eſt immunditia, peribit coram dño. Sed contrà videtur eſſe quod dicit Io. 6. Qui manducat me, viuit pp me.

Sed dicendum eſt, q̨ duplex eſt modus mãducandi hoc ſacramentum. ſ. ſpiritualis & ſacramentalis. Quidam ergo manducant ſacramentaliter & ſpiritualiter, qui, ſcilicet, ita ſumunt hoc ſacramentum q̨ etiam rem ſacramenti participant. ſ. charitatem per quam eſt eccleſiaſtica vnitas. Et de talibus intelligitur verbum domini inductum, qui manducat me, viuit propter me. Quidam verò manducant ſacramentaliter tantùm, qui, ſcilicet, ita hoc ſacramentum percipiunt q̨ rem ſacramenti, ideſt, charitatem nõ habent, & de talibus intelligitur, quod hic dicitur. Qui mãducat & bibit indignè, iudicium ſibi mãducat & bibit. Eſt autem præter duos modos quibus ſumitur ſacramẽtum hoc, tertius modus ſumendi, quo manducatur per accidens, dum, ſcilicet, ſumitur non vt ſacramentũ, quod quidem contingit tripłr.

Vno

Vno modo ſicut quando aliquis fidelis ſumit hoſtiam conſecratam, quam nō credit eſſe conſecratam. Talis enim habet habitum vtendi hoc ſacramento, ſed nō vtitur eo, actu, vt ſacramento. Alio modo ſicut qn̄ hoſtiam conſecratā ſumit aliquis infidelis qui nullā fidē habet huius ſacramenti. Talis enim non habet habitum vtendi hoc ſacramento, ſed ſolùm potentiam. Tertiò modo ſicut qn̄ hoſtiam ſacratam comedit mus vel quodlibet animal brutum, quod etiā non habet potentiam vtendi hoc ſacramēto. Et hoc igitur ꝙ ſpiritualiter ſumentes hoc ſacramentum acquirunt vitam: alliciuntur quidam ad hoc ꝙ frequenter hoc ſacramentū aſſumant. Ex hoc autem ꝙ indignè ſumentes acquirunt ſibi iudicium plures deterrentur, vt rarius ſumant, & vtrunqꝫ cōmendandū videtur. Legimus enim Luc. 19. Quòd Zacheus recepit Chriſtum gaudens in domum ſuā, in quo eius charitas commēdatur. Legitur etiam eodem. 7. ꝙ Centurio dixit Chriſto, Non ſum dignus vt intres ſub tectum meum. In quo commendatur honor, & reuerentia eius ad Chr̄m. B Quia tamen amor præfertur timori per ſe loquendo, commendabilius eſſe videtur ꝙ aliquis frequentius ſumat quā ꝙ rarius. Quia tamen quod eſt in ſe eligibilius, poteſt eſſe minus eligibile quantū ad hunc vel illum: conſiderare quilibet in ſeipſo debet, quem effectum in ſe habeat frequēs ſuſceptio huius ſacramēti. Nam ſi aliquis ſentiat ſe proficere in feruore dilectionis ad Chriſtū, & in fortitudine reſiſtēdi peccatis, quæ plurimum conſequuntur homines, debet frequenter ſumere. Si verò ex frequenti ſumptione ſentiat aliquis in ſe minus reuerentiam huius ſacramenti, monendus eſt vt rarius ſumat. Vnde & in libro de eccleſiaſticis dogmatib⁹ dicitur, Quotidie euchariſtiam ſumere, nec laudo, nec vitupero. Deinde cùm dicit, *Ideo inter vos, &c.* Manifeſtat prædictam rationem per ſignū. Et primò ponit ſignū. Secūdò aſſignat cauſam illius, ſigni ibi. *Quod ſi nosmetipſos, &c.* Circa primum conſiderandum eſt, ꝙ ſicut Augu. dicit in Primo de ciui. Dei, Si omne peccatū nunc manifeſtè Deus plecteret pœna, nihil vltimo iudicio reſeruari putaret. Rurſus ſi nullum peccatum nunc puniret, nulla eſſe diuina prouidentia crederetur. In ſignum ergo futuri iudicij Deus ēt in hoc mundo pro peccato quoſdam temporaliter punit, quod maximè obſeruatum videtur in principio legislationis, tam nouæ q̄ veteris. Legim⁹ enim Exo. 32. Propter peccatū vituli aurei adorati, multa milia hominū perempta. Rurſum legitur Act. 5. Propter peccatum mendacij & furti Ananiam & Saphiram interijſſe. Vnde & propter peccatū huius ſacramenti indignè ſumpti, aliqui in primitiua eccleſia puniebantur à Deo infirmitate corporali vel ēt morte. Vnde dicit, Ideo. ſ. in ſignum futuri iudicij. Inter vos multi indignè ſumētes corpus Chriſti ſunt infirmi corporaliter. Pſal. Multiplicatæ ſunt infirmitates. *Et imbecilles,* ideſt longa inualetudine laborantes. *Et dormiunt multi,* ſcilicet morte corporali ſm̄ ꝙ ſumitur dormitio. 1. ad Theſſa. 4. Nolumus vos ignorare de dormientibus. Deinde cùm dicit, *Quod ſi nosmetipſos, &c.* Aſſignat duplicem rationem prædicti ſigni, quarum prima ſumitur ex parte noſtri. Secundā ex parte Dei, ibi *Cum iudicamur autem, &c.* Ex parte autem noſtra cauſa diuinæ punitionis eſt à negligētia, quia in nobiſipſis peccata commiſſa punire negligimus. Vnde dicit, *Quod ſi nosmet ipſos diiudicaremus* redarguendo & puniendo peccata noſtra, *Non vtique iudicaremur,* ideſt non puniremur à dn̄o, neqꝫ poſtmodum in futuro, neqꝫ etiam in præſenti. Sed contrà eſt qđ ſuprà. 4. dictū eſt, Sed neqꝫ meipſum iudico. Et Ro. 14. dicitur, Beatus qui nō iudicat ſemetipſum. Sed dicēdum eſt ꝙ aliquis poteſt ſeipſum iudicare tripliciter. Vno modo diſcutiendo, & ſic aliquis debet iudicare ſeipſum, & quantum ad opera præterita, & quantum ad futura, ſm̄ illud Gal. vlti. Opus ſuum probet vnuſquiſqꝫ. Alio modo ſententialiter ſeipſum abſoluendo quaſi iudicādo ſe innocentem quantum ad præterita, & ſm̄ hoc nullus debet iudicare ſeipſum, vt. ſ. ſe innocentem iudicet, ſm̄ illud Iob. 9. Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentē me oſtendero, prauum me comprobabit. Tertio modo reprehēdendo, vt ſcilicet faciat aliquid quod ipſe iudicat eſſe A malum. Et hoc modo intelligitur quod inductum eſt, Beatus eſt qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat. Sed quantum ad ea quæ iam fecit, debet quilibet ſeipſum iudicare, reprehendendo & puniendo pro maleficijs. Vnde dicitur Iob. 13. Vias meas in conſpectu eius arguam & 23. Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus. Et de hoc iudicio Augu. dicit in lib. de Pœnitētia, & inducit hic in Glo. Verſetur ante oculos noſtros imago futuri iudicij, & aſcendat homo aduerſum ſe ante faciem ſuā: atqꝫ conſtituto in corde iudicio aſſit accuſans cogitatio & teſtis conſcientia & carnifex cor. Inde quidē ſanguis animi confitentis per lachrymas profluat, poſtremò ab ipſa mēte talis ſentētia proferatur, vt ſe indignum homo iudicet participem corporis & ſanguinis domini. Deinde cùm dicit, *Cum iudicamur autem, &c.* Ponit cauſam quę eſt ex parte Dei, dicens, *Cum iudicamur autem à domino,* ideſt in hoc mundo punimur. *Corripimur,* ideſt hoc fit ad correctionem noſtram, dum. ſ. quilibet propter pœnam quam ſuſtinuit à peccato B recedat. Vnde & Iob. 5. dicitur, Beatus vir qui corripitur à domino. Et Prouer. 3. Quem diligit dn̄s, corripit. Vel etiam dum per pœnam vnius, alius peccare deſiſtit. Prouerb. 19. Peſtilēte flagellato ſtultus ſapiētior erit, & hoc ideo *Vt non damnemur* æterna damnatione in futuro *Cum hoc mundo,* ideſt cum hominibus mūdanis. Deinde cùm dicit *Itaque fratres mei, &c.* reducit eos ad debitam obſeruātiam: & primò ponitur id quod nunc ordinat. Secundò ponitur promiſſio de ordinatione futura, ibi *Cætera autem.* Circa primū tria facit. Primò ponit ordinationē ſuam, dicens *Itaque fratres mei, &c.* Ne vnuſquiſqꝫ cœnam ſuam præſumat ad manducādum, *Cum conuenitis,* ſcilicet in eccleſia *Ad manducandum,* ſcilicet corpus Chriſti, *Inuicem expectate,* vt ſcilicet ſimul oēs ſumatis. Vnde & Exo. 12. dicitur, Immolabit hedum multitudo filiorum Iſrael: Secūdò excludit excuſationem, dicens *Si quis autem eſurit, &c.* Et non poteſt tm̄ expectare, *Domi manducet,* ſcilicet cōes cibos, poſtmodum euchariſtiam non ſumpturus. Eccle 36. Omnem eſcam māducabit venter. Tertiò ra- C tionem aſſignat, dicens *Vt non conueniatis,* ſcilicet, ad ſumendum corpus Chriſti, *In iudicium,* ideſt, in veſtram cōdemnationem. Deinde ponitur promiſſio, cùm dicit *Cætera,* ſcilicet quæ non ſunt tanti periculi, *Cum venero* præſentialr̄ *Diſponam,* qualiter, ſcilicet ea conſeruare debeatis. Ex quo patet ꝙ eccleſia multa habet ex diſpoſitione apoſtolorum, quæ in ſacra ſcriptura non continentur. Eccle. 10. Ciuitates inhabitabuntur, ideſt eccleſiæ diſponentur per ſenſum prudentium, ſcilicet, apoſtolorum.

Multa ſunt in eccleſia ex traditione apoſtolorū q̄ non ſunt i ſacris ſcripturis.

CAPIT. XII. LEC. I.

De gratiis agens dicit, quod licet ſint diuerſæ, ab vno eodemqꝫ ſpiritu ſancto eas proficiſci affirmat.

DE ſpiritualibus autem nolo vos ignorare fratres. Scitis autem quoniam cùm gentes eſſetis, ad ſimulachra muta prout ducebamini, euntes. Ideo notum uobis facio, quòd nemo in D *ſpiritu Dei loquens, dicit Anathema Ieſu. Et nemo poteſt dicere, dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Diuiſiones verò gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. Et diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem aūt dominus. Et diuiſiones operationum ſunt, idē verò Deus, qui operatur omnia in omnibus.*

Poſtquam Apoſtolus proſecutus eſt de trib⁹ ſacramentis, ſcilicet, baptiſmo, matrimonio, & euchariſtia: hîc incipit determinare de his quæ pertinēt ad rem ſacramentorū. Eſt autem duplex res ſacramenti. Vna ſignificata & cōtenta. ſ. gratia, quæ ſtatim cū ſacramento confertur, Alia ſignificata, & non contenta ſcilicet gloria reſurrectionis quæ in fine expectatur. Primò ergo agit de donis gratiarū. Secundò de gloria reſurrectiōis. 15. ca. ibi *Notum autem vobis facio, &c.* Circa primum agit de gratiis gratis datis. Secundò præfert omnibus his charitatem, quæ pertinet ad gratiam gratum facientem, 13. ca. ibi *Si linguis hominum, &c.* Tertiò comparat

gratias

gratias datas adinuicem.14.cap.ibi *Sectamini charitatem*, &c. Circa primũ duo facit. Primò principaliter exponit quid intendat, dicens, Dixi ꝙ cætera quæ pertinent ad vſum ſacramentorum, cùm venero diſponam. Sed quędam ſtatim vobis tradere oportet, & hoc eſt quod dicit *De ſpiritualibus autem*, ideſt de donis gratiarũ quę ſunt à ſpiritu ſancto, ò frẽs, *Nolo vos ignorare*. Eſt enim maximum genus ingratitudinis ignorare beneficia accepta: vt Seneca dicit in lib. de beneficijs: & ideo vt homo non ſit Deo ingratus, non debet ſpirituales gratias ignorare. Suprà.2. Spiritũ accepimus qui ex Deo eſt, vt ſciamus quę à Deo donata ſunt nobis. Eſa.5. Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam, ſcilicet, ſpiritualium. Secundò ibi *Scitis quoniam cum gentes*, &c. Proſequitur ſuam intentionem: &, primò oſtendit ſpiritualium gratiarum neceſsitatem. Secundò ponit gratiarum diſtributionem, ibi *Diuiſiones vero*, &c. Neceſſitas autem alicuius rei maximè cognoſcitur ex defectu ipſius. Vnde circa primum duo facit. Primò ponit defectum quem patiebantur ante ſuſceptam gratiam. Secundò cõcludit gratiæ neceſſitatem, ibi *Ideo notum vobis*, &c. Dicit ergo primò. *Scitis* quaſi experti, *Quoniam cum gentes eſſetis*, ideſt, gentiliter viuentes, nondum ſuſcepta gratia per baptiſmũ. Gal.2. Nos enim natura Iudæi non ex gẽtibus peccatores. Ephe.4. Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui. Eratis euntes quaſi prompta mente & aſſiduè, ſm illud Hiere.8. Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum quaſi æquus impetu vadens in prælium. Prouer.1. Pedes eorũ ad malum currunt. *Ad ſimulachra muta*, ſcilicet, adorãda & colenda, ſecundũ illud Pſal. Os habent & non loquẽtur. Et ponit ſpecialiter in eis defectum locutionis, quia locutio eſt proprius effectus cognitionis: vnde oſtenditur nõ intelligere ſimulachra, & per conſequens nihil diuinitatis habere ſi ſunt muta. Et hoc *Prout ducebamini*, ideſt ſine aliqua reſiſtentia. Ducebantur autem vel allecti ex pulchritudine ſimulachrorum. Vnde dicitur in epiſtola Hier. Videbitis in Babylonia deos aureos & argẽteos, videte ne metus vos capiat in ipſis. Aut etiam ex imperio alicuius principis, ſicut legiẽ Dan.3. Quòd Nabuchodonoſor cogebat homines adorare ſtatuã auream, & ſecundi Macha.6. dicitur de quibuſdam ꝙ ducebantur cum amara neceſſitate in die natalis regis ad ſacrificia. Vel etiam inſtinctu dæmonum qui ad hoc præcipuè anhelant vt diuinus cultus eis exhibeatur, ſm illud Mat.4. Hæc omnia tibi dabo ſi cadens adoraueris me. Ibant ergo ad idola colenda prout ducebantur, ideſt, ſine aliqua reſiſtẽtia, ſicut de iuuene etiam vecorde dicitur Prouer.7. Statim eam ſequitur, quaſi bos ductus ad victimã. Per hoc ergo apparet ꝙ homo ante ſuſceptam gratiam promptè currit in peccatum ſine reſiſtentia. Specialiter autem facit mentionem de peccato idololatrię propter tria. Primò quidẽ, quia hoc eſt peccatum grauiſſimum introducere alium Deũ, ſicut grauiſſimè peccaret cõtra regem, qui alium regem in regnum eius introduceret. Vnde dicitur Iob.31. Si vidi ſolẽ cùm fulgeret, & lunam incedentem clarè, & oſculatus ſum manũ meam, ſcilicet, quaſi cultor ſolis & lunæ, quæ eſt iniquitas maxima & negatio contra Deum altiſſimũ. Secundò quia à peccato idolatriæ omnia alia peccata oriebãtur, ſm illud Sap.14. Nephandorum idolorum cultura omnis mali cauſa eſt. Tertiò quia hoc peccatum apud gentiles cõe erat, & non reputabatur. Vnde in Pſal. dicitur, Omnes dij gentium dæmonia. Eſt autem conſiderandum ꝙ quidam dixerunt hominem in peccato mortali exiſtẽtem ſine gratia quadã non poſſe à peccato cui ſubiacet, liberari: quia remiſſio peccatorum non fit niſi per gratiam, ſm illud Ro.3. Iuſtificati per gratiam eius: poſſe autem ſe præſeruare à peccato mortali ſine gratia per liberum arbitrium. Sed hæc poſitio non videtur vera. Primò quidẽ, quia non poteſt aliquis ſe à peccato mortali præſeruare, niſi omnia legis præcepta ſeruando: cùm nullus mortaliter peccet niſi tranſgrediendo aliqđ legis præceptũ: & ita poſſet aliquis obſeruare omnia legis præcepta ſine gratia, quod eſt hæreſis Pelagiana. Secũdò, quia charitatem per quam Deus diligitur ſuper omnia, nullus poteſt habere ſine gratia, ſm illud Rom.5. Charitas Dei

E diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Non poteſt autem eſſe ꝙ homo omnia peccata declinet niſi Deũ ſuper omnia diligat, ut illud magis cõtemnitur, quod minus diligitur. Poterit ergo eſſe per aliquod tempus ꝙ ille qui caret gratia, à peccato abſtinebit quouſq; occurrat illud propter quod Dei præceptum contemnet à quo ducitur ad peccandum: ſignãter autem Apoſtolus dicit, prout ducebamini. Deinde cùm dicit, *Ideo notum vobis facio*, &c. Concludit duos effectus gratiæ, quorum primus eſt ꝙ facit abſtinere à peccato. Secundus eſt ꝙ facit operari bonum & hoc ponit, ibi *Et nemo poteſt*, &c. Dicit ergo primò, ex quo qñ ſine gratia eratis, promptè ad peccandum currebatis. *Ideo notum vobis facio* ꝙ ſi gratiam habuiſſetis, hoc vobis nõ contigiſſet. *Nemo enim in ſpiritu Dei*, &c. ideſt per ſpiritũ Dei *Loquens dicit, Anathema Ieſu*, &c. ideſt blaſphemia contra Ieſum, ſm illud Ioan.4. Omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum, ex Deo non eſt. Notãdum ꝙ ſuprà poſuit grauiſsimum peccatũ quod eſt blaſphemia, quod per gratiã F declinatur, vt de alijs minoribus peccatis intelligatur. Poteſt autem per hoc quod dicitur, Anathema Ieſu intelligi quodlibet peccatum mortale. Anathema enim ſeparationem ſignificat. Dicitur ab Ana quod eſt ſurſum, & theſis, quod eſt poſitio, quaſi ſurſum poſitum, quia olim res quæ ab vſu hominum ſeparabantur, ſuſpendebantur in templis vel in locis publicis. Omne autem peccatum mortale ſeparat à Ieſu, ſm illud Eſa.59. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos, & Deum veſtrum. Quicunq; ergo mortaliter peccat, dicit corde vel ore, Anathema.i. ſeparationem à Ieſu. Nemo ergo in ſpiritu Dei loquẽs, dicit Anathema Ieſu, quia nullus per ſpiritum Dei peccat mortaliter, quia vt dicitur Sap.1. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictũ, ſed ſm hoc videtur ꝙ quicunq; habet ſpiritum ſanctum, nõ poſsit peccare mortaliter: quia etiam dicitur 1.Ioan.3. Omnis qui natus eſt ex Deo peccatum non facit, qm̃ ſemen ipſius in eo manet. Sed dicendum eſt ꝙ quantum eſt ex ſpiritu Dei, homo non facit peccatum, ſed magis à peccato retrahitur, G poteſt tamen peccatum facere ex defectu voluntatis humanæ, quæ ſpiritui ſancto reſiſtit, ſm illud Act.7. Vos aũt ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. Non enim per ſpiritum ſanctũ inhabitantem tollitur facultas peccãdi à libero arbitrio totaliter in vita præſenti, & ideo ſignanter Apoſtolus non dixit, Nemo ſpiritum Dei habens, ſed nemo in ſpiritu Dei loquens. Deinde cùm dicit *Et nemo poteſt*, &c. Ponit ſecundũ effectum gratiæ.ſ. ꝙ ſine ea homo nõ poteſt bonũ operari. Dicit ergo. *Et nemo poteſt dicere* ꝙ Ieſus eſt dñs *Niſi in ſpiritu ſcõ*.

Contra quod videtur eſſe, quia per ſpiritũ ſanctũ homo introducitur in regnũ cęlorum: ſm illud Pſal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Dominꝰ autem dicit Mat.7. Non omnis qui dicit, domine dñe, intrabit in regnũ cęlorum. Nõ omnis ergo qui dicit, dñm Ieſum, dicit hoc in ſpiritu ſancto. Dicendum eſt aũt ꝙ dicere aliquid in ſpiritu ſancto poteſt intelligi dupliciter. Vno modo in ſpiritu ſancto mouente, ſed non habito. Mouet enim ſpiritus ſanctus corda aliquorum ad loquendum quos non inhabitat, H ſicut legitur Ioan.11. Quòd Caiphas hoc quod de vtilitate mortis Chriſti prædixerat, à ſemetipſo non dixit, ſed ꝑ ſpiritum prophetiæ. Balaam etiam multa vera prædixit motus à ſpiritu ſancto, vt legitur Nume.23. & 24. Licet eũ non haberet. Secundum hoc ergo intelligẽdum eſt, ꝙ nullus poteſt dicere quodcunq; verũ, niſi à ſpiritu ſancto motus, qui eſt ſpiritus veritatis, de quo dicitur Io.16. Cùm autem venerit ille ſpiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. Vnde & in Glo. Ambr. dicit, Omne verum à quocunq; dicatẽ, à ſpiritu ſancto eſt. Et ſpecialiter in illis quę ſunt fidei, quę per ſpecialem reuelationem ſpiritus ſancti ſunt habita, inter quæ eſt ꝙ Ieſus ſit omnium dñs. Vnde Act.4. dicitur, Certiſsimè ſciat omnis domus Iſrael, quia Deus fecit hunc dñm Ieſum quẽ vos crucifixiſtis. Alio modo loquitur aliquis in ſpiritu ſancto mouente & habito. Et ſm hoc etiam poteſt verificari quod hic dicitur, ita tamen ꝙ dicere accipiatur non ſolùm ore, ſed etiam corde & opere. Diciẽ enim aliquid corde, ſm illud Pſal. Dixit inſipiẽs in corde ſuo, nõ

eſt

A eſt Deus. Dicitur etiam aliquid opere, inquantum exteriori opere aliquis ſuum conceptum manifeſtat. Nemo ergo niſi habendo ſpiritum ſanctum poteſt dicere, Ieſum dominum, ita, ſcilicet quòd non ſolùm hoc ore confiteatur, ſed etiam corde reuereatur ipſum vt dominum, & opere obediat ipſi quaſi domino. Sic igitur ex verbis præmiſsis tria circa gratiam conſiderare poſſumus. Primò quòd ſine ea peccatum homo vitare non poteſt, ſecundum illud Pſal. Niſi quia dominus adiuuit me, paulominus in inferno habitaſſet anima mea. Secundò quòd per eam vitatur peccatum, ſecundum illud 1. Ioan. 3. Qui natus eſt ex Deo, non peccat. Tertiò quòd ſine ea non poteſt homo bonum facere, ſecundum illud Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere.

Deinde cùm dicit *Diuiſiones vero, &c.* Incipit diſtinguere gratias gratis datas, & primò diſtinguit eas in generali. Secundò manifeſtat in ſpeciali, ibi *Vnicuiq; autem datur, &c.* In his autem quæ per gratiam ſpiritusſancti conferuntur, tria oportet cõſiderare. Primò quidem facultatem hominum ad operandum, ſecundò authoritatem, tertio executionem B vtriuſq;. Facultas quidem habetur per donum gratiæ, puta, per prophetiam, vel poteſtatem faciendi miracula, aut per aliquid huiuſmodi: authoritas autem habetur per aliquod miniſterium, puta, per apoſtolatũ vel aliquid huiuſmodi. Executio autem pertinet ad operationem. Primò ergo diſtinguit gratias. Secundò miniſteria. Tertiò operationes. Quantum ergo ad primum, dicit, Oſtendi neceſsitatem gratiæ quæ tamen nõ totaliter aduenit omnibus niſi Chriſto cui datus eſt ſpiritus non ad menſuram, vt dicitur Ioan. 3. ſed quantum ad alios ſunt diuiſiones gratiarũ, quia quidam abũdant in vna, quidam in alia. Sicut enim in corpore naturali caput habet omnes ſenſus, non aũt alia membra, ita in eccleſia ſolus Chriſtus habet omnes gratias, quæ in alĳs membris diuiduntur, quod ſignificatur Gene. 2. Vbi dicitur quòd fluuius, ſcilicet gratiarum egrediebatur ad irrigandum paradiſum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Et Mat. 25. dicitur, Et ꝙ vni dedit quinq; talenta, alĳ duo, alĳ vnum. Et quamuis dona gratiarum ſint diuerſa, C quæ à diuerſis habentur, non tamen procedunt à diuerſis actoribus, ſicut ponebant gentiles qui ſapientiam attribuebant Mineruæ, locutionẽ Mercurio, & ſic de alĳs. Ad quod excludendum ſubdit, Idem autem ſpiritus, ſcilicet ſanctus qui eſt actor omnium gratiarum. Ephe. 4. Vnum corpus & vnus ſpiritus. Et Sap. 7. Eſt ſpiritus vnus & multiplex. Vnus in ſubſtantia, multiplex in gratĳs. Deinde ponit diſtinctiones miniſtrationum, dicens *Et diuiſiones miniſtrationum ſunt*, ideſt diuerſa miniſteria & officia requiruntur ad gubernationẽ eccleſiæ. Prælati enim eccleſiæ miniſtri dicuntur. Suprà. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti: pertinet autem ad decorem & perfectionem eccleſiæ, vt in ea diuerſa miniſteria ſint quæ ſignificantur per ordines miniſtrantium, quod mirabatur regina Sabba in domo Salomonis, vt legitur. 3. Regum. 10. Omnes tamen vni domino ſeruiunt. Vnde ſubditur, *Idem autem dominus*, ſupra. 8. Nobis vnus dominus Ieſus Chriſtus per quem omnia. Deinde D ponit diſtinctionem operationum, dicens *Et diuiſiones operationum ſunt* quibus aliquis in ſeipſo bonum operatur, ſicut per miniſtrationes ad proximum. Pſal. Exibit homo ad opus ſuum, ſcilicet ſibi propriũ. Eccle. 33. Immutauit, ideſt diſtinxit vias, ideſt operationes eorum, quæ tamen omnes procedunt ab vno principio. Vnde ſubdit, *Idem vero Deus qui operatur omnia*, ſicut prima cauſa creans omnes operationes. Ne tamen aliæ cauſæ videantur eſſe ſuperfluæ, ſubdit, *In omnibus*, quia in cauſis ſecundarĳs prima cauſa operatur. Eſa. 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis. Et notandum quòd Apoſtolus valde congruè gratias attribuit ſpiritui qui eſt amor: quia ex amore procedit quòd aliquid gratis detur miniſterĳ à domino cui miniſtratur, operationes Deo ſicut primæ cauſæ mouenti. Et quòd dicit, ſpiritus, poteſt referri ad perſonam ſpiritus ſancti. Quòd dicit, *Dominus*, ad perſonam filĳ: quòd dicit, *Deus*, ad perſonam patris. Vel hæc tria poſſunt attribui ſpiritui ſancto, qui eſt dominus Deus.

LECTIO SECVNDA.

Gratias ipſas enumerans in ſpecie, affirmat omnia vnum, eundemq; ſpiritum operari.

VNicuiq; autem datur manifeſtatio ſpiritus, ad vtilitatem: Alĳ quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ: alĳ aũt ſermo ſcientiæ, ſecundum eundem ſpiritũ: alteri vero fides in eodem ſpiritu: alĳ gratia ſanitatum in vno ſpiritu: alĳ operatio virtutum: alĳ prophetia: alĳ diſcretio ſpirituum: alĳ genera linguarum: alĳ interpretatio ſermonum. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult.

Poſita in generali diſtinctione gratiarum & miniſtrationum, & operationum, hic manifeſtat ea quæ dixerat in ſpeciali. & primò quantum ad diuiſionem gratiarum. Secundò quantum ad diuiſionem miniſtrationum, ibi *Et quoſdam* B *quidem poſuit Deus, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit diſtinctionem gratiarum in ſpeciali. Secundò adhibet ſimilitudinem, ibi *Sicut enim corpus, &c.* Circa primum tria facit. Primò ponit conditionem gratiarum gratis datarum. Secundò ponit earum diſtinctionem, ibi *Alĳ quidem datur, &c.* Tertiò deſcribit earum actionem, ibi *Hæc autem omnia, &c.* Dicit ergo primò, dictum eſt ꝙ ſunt diuiſiones gratiarum. *Vnicuiq; autem datur* in quo deſignatur earũ ſubiectum. Sicut enim nullum membrum eſt in corpore quod nõ participet aliquo modo ſenſum vel motum à capite: ita nullus eſt in eccleſia qui non aliquid de gratĳs ſpiritusſancti participet, ſm illud Matth. 25. Dedit vnicuiq; ſm propriam virtutem. Et Ephe. 4. Vnicuiq; noſtrum data eſt gratia. *Manifeſtatio ſpiritus*, in quo deſignatur officium gratiæ gratis datæ. Pertinet autem ad gratiam gratum facientem ꝙ per eam ſpiritus ſanctus inhabitet, quod quidem non pertinet ad gratiã gratis datam, ſed ſolùm vt per eam ſpiritus ſanctus manifeſtetur: ſicut interior motus cordis per vocem. Vnde Ioan. 3. C dicitur, Vocem eius audis. Et in Pſal. dicitur, Notum fecit dñs ſalutare ſuum. Manifeſtatur autem per huiuſmodi gratias ſpiritus ſancti dupliciter. Vno modo vt inhabitans eccleſiam & docens & ſanctificãs eam, putà cùm aliquis peccator quẽ non inhabitat ſpiritus ſanctus faciat miracula ad oſtendendum ꝙ fides eccleſiæ quã ipſe prædicat, ſit vera. Vnde dicitur Heb. 2. Cõteſtante Deo ſignis & prodigĳs & varĳs ſpiritusſancti diſtributionibus. Alio modo manifeſtatur per huiuſmodi gratia ſpiritusſancti, vt inhabitãs cũ cui tales gratiæ cõceduntur. Vnde dicitur Act. 6. ꝙ Stephanus plenus gratia faciebat prodigia & ſigna multa, quẽ ſpiritu ſancto plenum elegerunt, ſic aũt non conceduntur huiuſmodi gratiæ niſi ſanctis. Et ne huiuſmodi manifeſtatio vana videatur, ſubdit, Ad vtilitatem. ſ. communem. In quo deſignatur finis harum, & hoc vel dum probatur vera doctrina eccleſiæ, & ſic fideles confirmantur & infideles conuertuntur. Vel dũ ſanctitas alicuius proponitur alĳs in exẽplum. Vnde & infrà. 14. Ad ædificationẽ eccleſiæ quærite D vt abundetis. Et ſuprà. 10. Non quærẽs quod mihi vtile eſt, ſed quod multis vt ſalui fiant. Deinde cùm dicit *Alĳ quidem, &c.* Ponit diſtinctionẽ gratiarum, quæ quidem, vt dictum eſt, dantur ad vtilitatem cõem. Et ideo oportet earũ diſtinctionem accipere ſm ꝙ per vnum, poteſt aliorum ſalus procurari. Quod quidẽ homo nõ poteſt facere interius operando, hoc enim ſolius Dei eſt, ſed ſolũ exterius perſuadendo. Ad quod quidẽ tria requiruntur. Primò quidẽ facultas perſuadendi: ſecũdò facultas perſuaſionẽ confirmandi: tertiò perſuaſionẽ intelligibiliter proponendi. Ad facultatem aũt perſuadendi, requiritur ꝙ homo habeat peritiã concluſionũ & certitudinem principiorũ, circa ea in quib9 debemus perſuadere. Concluſiones aũt in his quæ pertinẽt ad ſalutẽ, quædam ſunt principales. ſ. res diuinæ & ad hoc pertinet ſapientia, quæ eſt cognitio diuinarum rerum, vt Auguſtinus dicit. 13. de Trinitate: & quantum ad hoc dicit, *Alĳ quidem datur per ſpiritum*, ſcilicet ſanctum, *ſermo ſapientiæ* vt poſsit ꝑſuadere ea quæ ad cognitionẽ diuinorũ pertinẽt.

Luc.21.Ego dabo vobis os & ſapientiam cui non poterunt reſiſtere & contradicere oẽs aduerſarĳ veſtri. ſuprà.2. Sapientiam loquimur inter perfectos.Secundariæ concluſiones ſunt quæ pertinent ad notitiam creaturarum.quarũ cognitio dicitur ſcientia,ſm Aug.ibidem. Et quãtum ad hoc ſubdit, *Alii autem,* ſcilicet *Datur ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum,* vt.ſ.per creaturas ea quæ ſunt Dei, manifeſtare poſſit.Huic enim ſcientiæ attribuitur illud quo pia fides defenditur & roboratur:non autẽ quicquid curioſitatis in humanis ſcientĳs inuenitur, vt Augu.ibidem dicit Sap.10. Dedit illi ſcientiam ſanctorum.Eſa.33.Diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia.Eſt tñ notandum q̃ ſapientia & ſcientia inter ſeptẽ dona ſpiritus ſancti cõputantur,ſicut habetur Eſa.11. Vnde Apoſtolus ſignanter inter gratias gratis datas non ponit ſapientiam & ſcientiam,ſed ſermonem ſapientiæ & ſcientię, quæ pertinent ad hoc , vt homo alĳs perſuadere valeat per ſermonem ea quæ ſunt ſapientiæ & ſcientiæ. Principia aũt doctrinæ ſalutis , ſunt articuli fidei : & ideo quantũ ad hoc ſubditur, *Alteri,* ſcilicet datur *Fides in eodem ſpiritu:* non autẽ F hîc accipitur pro fidei virtute , quia hoc cõe eſt omnibus membris Chriſti,ſm illud Heb.11.Sine fide impoſsibile eſt placere Deo.Sed accipiť pro ſermone fidei , prout.ſ.homo poteſt rectè proponere ea quæ fidei ſunt, vel pro certitudine fidei quam aliquis habet excellenter,ſm illud Matth.15. Mulier,magna eſt fides tua. Ea verò quæ pertinent ad ſalutarem doctrinam non poſſunt cõfirmari ſeu probari rõne, quia rationem humanam excedunt,ſm illud Eccle.3.Plurima ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi . Confirmantur ſeu probantur ſigno diuino, vnde & Moyſes mittendus ad populum Iſrael,ſignum accepit à Deo,per quod confirmaret ea, quæ ex parte Dei dicebat,vt patet Exo.4.Sicut & ſigno regio confirmatur,q̃ aliquid ſit de mandato regis. Signum aũt Dei ſumitur vno quidem modo ab eo quod ſolus Deus facere poteſt.Sicut ſunt miracula quæ Apoſtolus hic in duo diſtinguit. Nam primò dicit , alĳ.ſ.datur gratia ſanitatum.i. per quam alicuius poſsit ſanare infirmitatẽ in vno.ſ.& eodem ſpiritu.Hiere.17. Sana me dñe & ſanabor. G Ex his enim perſuadetur aliquis,non ſolùm ꝑꝑ magnitudinem facti,ſed ẽt propter beneficium.Secundò aũt dicit,alĳ datur operatio virtutum, ex quibus aliquis perſuadetur ſolùm ꝑꝑ magnitudinem facti, puta cùm mare diuiditur, vt legitur Exo.14.Vel q̃ ſol & luna ſtetit in cęlo , ſicut legitur Ioſue.10.Gal.3.Quis tribuit nobis ſpiritũ & operatur virtutes in nobis? Alio aũt modo accipitur ſignum diuinum ab eo quod ſolus Deus cognoſcere poteſt. Hoc aũt eſt vel futurum contingens,ſm illud Eſa.41.Annuntiate quæ ventura ſunt & ſciemus quia Dĳ eſtis vos.Et quãtum ad hoc dicit, *Alii;* ſcilicet *Datur prophetia,* quæ eſt diuina reuelatio inter euentus immobili veritate denuntians. Ioel.2. Effundã de ſpiritu meo ſuper omnẽ carnem , & prophetabunt filĳ veſtri.Aliud aũt eſt cognitio humani cordis,ſm illud Hier.17 Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile quis cognoſcet illud? Ego dñs ſcrutans corda & probans renes. Et quãtum ad hoc , ſubdit, *Alii diſcretio ſpirituum,* vt.ſ.homo diſcernere H poſsit,quo ſpiritu aliquis moueatur ad loquẽdum vel operandum , puta verum ſpiritu charitatis vel ſpiritu inuidiæ. 1.Ioan.4.Nolite credere omni ſpiritui , ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt.Facultas aũt perſuaſionem pronuntiandi cõſiſtit in hoc,q̃ homo poſsit loqui intelligibiliter alĳs.Quod quidem impeditur dupliciter.Vno modo per diuerſitatem idiomatum. Contra quod remedium adhibetur per hoc, quod dicit, *Alii,* ſcilicet *Datur gratia linguarum,* vt.ſ. poſsit loqui diuerſis linguis vt intelligatur ab oĩbus,ſicut de apoſtolis legitur Act.2.Quòd loquebantur varĳs linguis. Alio modo per obſcuritatẽ ſcripturæ inducendæ. Contra quod remediũ datur ꝑ id quod ſubditur. *Alii interpretatio ſermonum,* ideſt difficilium ſcripturarũ. Dañ.5. Audiui de te q̃ poſsis obſcura interpretari.Gene.40.Nunquid non Dei eſt interpretatio? Deinde cùm dicit, *Hæc autem omnia,&c.* Determinat authorem prædictarum gratiarum.Circa quod tres errores excludit. Primò quidem gentilium attribuentiũ diuerſa dona diuerſis diis.Contra quod dicit. *Hæc autem om-* E *nia operatur vnus atq; idem ſpiritus.* Ephe.4. Vnũ corpus & vnus ſpiritus. Secundò errorem eorum qui Deo attribuebãt ſolùm vniuerſalem prouidentiam rerum,ponentes q̃ diſtinctiones particularium fiunt ſolùm per cauſas ſecũdas.Contra quod ſubditur, *Diuidens ſingulis prout vult.* Eccl.33. In multitudine diſciplinæ domini ſeparauit eos. Tertiò excludit errorem eorum qui diuerſitatem gratiarum attribuebant vel fato:vel humano merito,& nõ ſolùm voluntati diuinę, ſicut Macedonĳ qui dicebant ſpiritum ſanctum eſſe miniſterium patris & filĳ,& hoc excludit per hoc quod ſubdit, Prout vult.Ioan.3.Spiritus vbi vult ſpirat.

LECTIO TERTIA.

Per ſimilitudinem officij membrorum in corpore, oſtenditur diuiſio donorum in eccleſia.

SIcut enim corpus unum eſt,& membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm ſint multa , vnũ tamen corpus ſunt:ita & Chriſtus. Etenim in vno ſpiritu F *omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus , ſiue Iudæi, ſiue Gentiles,ſiue ſerui,ſiue liberi,& omnes in vno ſpiritu potati ſumus . Nam & corpus non eſt vnum membrum, ſed multa.Si dixerit pes,quoniam non ſum manus, nõ ſum de corpore:non ideò non eſt de corpore? Et ſi dixerit auris, quoniã non ſum oculus non ſum de corpore:non ideo nõ eſt de corpore? Si totum corpus oculus, vbi auditus? Si totum auditus,ubi odoratus? Nunc autem poſuit Deus membra, vnumquodq; eorum in corpore ſicut voluit: quod ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra: vnum autem corpus . Non poteſt autem oculus dicere manui,opera tua non indigeo:aut iterum caput,pedibus:nõ eſtis mihi neceſſarĳ. Sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe,neceſſaria ſunt:* G *& quæ putamus ignobiliora membra eſſe corporis, his honorem abundantiorẽ circundamus. Et quæ inhoneſta ſunt noſtra,abundantiorem honeſtatem habent , Honeſta autẽ noſtra nullius egent:Sed Deus temperauit corpus ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem , Vt non ſit ſchiſma in corpore,ſed in idipſum pro inuicem ſolicita ſint membra.Et ſi quid patitur vnum membrũ : compatiuntur omnia membra.Siue gloriatur vnum membrum, congaudẽt omnia membra . Vos autem eſtis corpus Chriſti,& membra de membro. Et quoſdam quidem poſuit Deus in eccleſia,primò apoſtolos,ſecundò prophetas,tertiò doctores,deinde virtutes,exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes,genera linguarum,interpretationes ſermonũ. Nunquid omnes apoſtoli? Nũquid omnes prophetæ? Nun-* H *quid omnes doctores? Nunquid omnes uirtutes? Nunquid omnes gratiam habent curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aemulamini autem chariſmata meliora : & adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro.*

Poſita diſtinctione gratiarum , hîc manifeſtat eam per ſimilitudinem corporis naturalis.Et primò ponit ſimilitudinem in generali. Secũdò exemplificat eam in ſpeciali,ibi *Nam & corpus,&c.* Circa primum duo facit. Primò ponitur ſimilitudo.Secundò ſimilitudinis adaptatio, ibi *Ita & Chriſtus,&c.* Circa primum conſiderandum eſt q̃ ſicut dicitur in Quinto Metaphy. tripliciter dicitur aliquid vnũ per ſe. Vno modo indiuiſibilitate , vt vnitas & punctum , ſecundum quem modum vnitas excludit totaliter multitudinẽ, non ſolùm actualem,ſed etiam potentialem. Alio modo dicitur vnum continuitate,vt linea & ſuperficies,quæ quidẽ vnitas excludit multitudinem actualẽ, ſed non potentialẽ.

Tertiò

Tertiò modo integritate quæ non excludit multitudinem neq; potentialem, neq; actualem: ſicut domus eſt vna quæ conſtituitur ex diuerſis lapidibus & lignis. Et eodem modo corpus hominis aut cuiuslibet animalis eſt vnum, quia eius perfectio integratur ex diuerſis mēbris, ſicut ex diuerſis animæ inſtrumentis. Vnde & anima dicit̄ eſſe actus corporis organici.i.ex diuerſis organis conſtituti. Proponit ergo primò Apoſtolus ꝙ vnitas corporis membrorum multitudinem non excludit, dicens ꝙ *Sicut corpus vnum eſt, & multa membra habet.* Vnde & Ro.12.dicitur, In vno corpore multa mēbra habemus. Item proponit quod multitudo membrorum non tollit corporis vnitatem. Vnde ſubdit, *Omnia autem membra corporis cum ſint multa,* nihilominꝰ *vnum corpus ſunt,* quod ex omnibus perficitur. Vnde & Iob.10.dicitur, Pelle & carne veſtiſti me, oſsibus & neruis compegiſti me.

Deinde cùm dicit, *Ita & Chriſtus, &c.* Ponitur adaptatio ſimilitudinis. Et primò adaptat ſimilitudinem, dicens, Ita & Chriſtus, ſcilicet eſt vnus, ſm illud ſuprà.8. Vnus dominus noſter Ieſus per quē omnia. Et tamen multa & diuerſa habet membra.ſ.omnes fideles, ſm illud Rom.12. Multi enim corpus ſumus in Chriſto. Secundò ponitur ratio adaptationis. Vbi ponitur duplex ratio diſtinctionis. Vna quidem ratio vnitatis eſt ſpiritus ſanctus, ſm iſtud Eph.4. Vnum corpus & vnus ſpiritus. Sed per virtutē ſpiritusſancti duplex beneficium conſequimur. Primò quidem, quia per ipſum regeneramur, ſm illud Ioan.3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſcō. Vnde dicit, *Et enim in vno ſpiritu,* ſcilicet. Per virtutem vnius ſpiritusſancti. Omnes nos qui ſumus membra Chriſti, ſumus baptizati *In vnum corpus,* ideſt in vnitatem eccleſiæ, quæ eſt corpus Chriſti, ſm illud Eph.1. Ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam, quæ eſt corpꝰ eius. Et Gal.3. Omnes qui in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Secūdò per ſpiritum ſanctum reficimur ad ſalutem. Vnde ſubdit, *Et omnes potati ſumus in vno ſpiritu,* ideſt per virtutem vnius ſpiritus ſancti. Poteſt autem hic potus intelligi dupliciter. Vno modo de interno refrigerio quod ſpiritus ſanctus cordi humano prebet extinguendo ſitim carnalium deſideriorū, & concupiſcentiarū. Vnde Eccl.15. Aqua ſalutaris ſapientiæ potauit eum. Et Io.7. Flumina de ventre eius fluēt aquæ viuæ. Alio modo poteſt intelligi de potu ſacramentali, qui per ſpiritum ſacratur, ſuprà.10. Omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Interponitur autem duplex ratio diuerſitatis. Vna ex parte ritus cùm dicit, Siue Iudæi, ſiue Gentiles, &c. Alia ex parte cōditionis cùm dicit. Siue ſerui, ſiue liberi. Nulla enim huiuſmodi diuerſitas impedit vnitatem corporis Chriſti. Vnde Gala.3.dicit̄, Non eſt Iudæus, neq; Græcus: non eſt ſeruus, neque liber: vnum enim eſtis in Chriſto Ieſu. Deinde cùm dicit, *Nam & corpus* explicat ſimilitudinem in ſpeciali. Et primò deſcribit conditionem corporis naturalis & membrorum ipſius. Secundò adaptat ad corpus myſticum Chriſti, ibi *Vos autem eſtis, &c.* Circa primum duo facit. Primò deſcribit integritatem corporis naturalis. Secundò habitudinē membrorum adinuicem, ibi *Non poteſt autem oculus dicere, &c.* Circa primum tria facit. Primò proponit quod intendit. Secūdò manifeſtat explicando, ibi *Si dixerit pes, &c.* Tertiò probat ducendo ad inconueniens, ibi *Si totum corpus oculus, &c.* Dicit ergo primò. Dictum eſt ꝙ omnes nos in vnum corpus myſticum baptizati ſumus, quod repreſentat ſimilitudo corporis naturalis. Nam corpus naturale hominis non eſt vnū membrum, ſed multa: quia ſcilicet eius perfectio non ſaluatur in vno membro, ſed integratur ex multis quæ neceſſe habent deſeruire diuerſis potētijs, & actibus animæ. Vnde & Roma.12. dicitur, Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autē membra corporis non eundem actū habent, ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto. Deinde cùm dicit *Si dixerit pes, &c.* Manifeſtat quod dixerat exemplificando in membris quibuſdam. Et primò in membris deſeruientibus motui: & ponit duo membra, pedem tanquam ignobilius membrum, eo ꝙ calcat terram & portat totius corporis pondus: manum autem tanquam membrū nobilius, eo ꝙ ipſa eſt organum organorū. Et hoc eſt quod

A dicit, *Si dixerit pes non ſum de corpore, quoniam non ſum manus, non ideo non eſt de corpore:* quaſi dicat, perfectio corporis non tota conſiſtit in vno membro, quamuis nobiliori, ſed ad eius perfectionem requiruntur etiam ignobiliora. Per membra autē deſeruientia motui, deſignantur in eccleſia homines dediti vitæ actiuæ, ita quòd pedes ſunt ſubditi, de quibus dicitur Eze.1. Pedes eorum pedes recti: per manus autem figurantur prælati per quos alij diſponuntur. Vnde & Canti.5. dicitur, Manꝰ illius tornatiles aureæ plenæ hiacinthis. Sūt autem in eccleſia neceſſariæ non ſolùm manus.i. prælati: ſed etiam pedes.i.ſubditi. Vnde Prouer.14.dicitur, In multitudine populi dignitas regis. Secundò exemplificat de membris ſeruientibus virtuti apprehēſiuæ: & ponit oculum qui deſeruit viſui: & aurem quæ deſeruit auditui. Nam iſti duo ſenſus præcipuè deſeruiunt humanę ſapientiæ: viſus quidē quantum ad inuentionem, eo ꝙ plures rerum differentias oſtendit: auditus autem quantum ad diſciplinam quæ fit per ſermonem. Horū tamen ſenſuum dignior eſt viſus quā B auditus, quia & ſpiritualior eſt & plura demonſtrat, ac per hoc oculus eſt dignior aure. Dicit ergo, *Et ſi dixerit auris* quę eſt ignobilius membrum, *Non ſum de corpore, quia non ſum oculus* qui eſt membrum nobilius, *Non ideo non eſt de corpore, &c.* Per membra ergo deſeruientia virtuti apprehenſiuæ, deſignantur in eccleſia illi qui ſtudent vitæ contēplatiuę. Inter quos ſunt ſicut oculi, doctores qui per ſeipſos veritatē inſpiciūt. Vnde dicitur Cant.5. Oculi eius ſicut columbæ ſuper riuos aquarum quæ reſident iuxta fluenta pleniſsima. Per aures autem ſignificantur diſcipuli qui à magiſtris veritatem audiendo recipiunt. Vnde & Mat.13. dicit, qui habet aures audiendi, audiat. Sunt enim in eccleſia neceſſarij nō ſolùm doctores, ſed etiā diſcipuli. Vnde & Iob.29. dicitur, Auris audiens beatificauit me. Deinde cùm dicit *Si totum corpus, &c.* Probat ducendo ad inconueniens duplex, quorum primū eſt ſubtractio neceſſariorum à corpore, ſm eſt remotio integritatis corporis, ibi *Quod ſi eſſent omnia, &c.* Circa primū duo facit. Primò ponit inconueniens, quod ſequitur, dicēs, C *Si totum corpus eſſet oculus* quod eſt membrū nobilius, *Vbi eſſet auditus,* ideſt inſtrumentum audiendi, quaſi dicat, ſi in eccleſia eſſent omnes magiſtri. Vnde dicit Iac.13. Nolite plures magiſtri fieri, fratres mei. Et iterum, *Si totum corpus eſſet auditus,* ideſt inſtrumentum audiendi, *Vbi eſſet odoratus, &c.* Per quem poſſunt in eccleſia intelligi illi qui, & ſi non ſint capaces verborum ſapientiæ, percipiunt tamen quædam eius indicia à remotis quaſi odorem. Vnde & Cant.1. dicit̄, In odorem vnguentorum tuorum currimus. Secundò aſſerit contrariam veritatem, ſcilicet ꝙ nec viſus, nec auditus corporis debet deeſſe, dicens, Nunc autē Deus poſuit, ideſt ordinatè diſpoſuit membra diuerſa. Nam ſi membrorum diſtinctio ſit opus naturæ, hoc tamen agit natura vt inſtrumentum diuinæ prouidentiæ. Et ideo primam cauſam diſpoſitionis membrorum aſsignans, ſubdit *Vnumquodq; eorum in corpore,* quaſi dicat, Non ſic poſuit membra diuerſa, vt vnumquodq; eorum ſecundum ſe ſeparatim exiſteret, ſed vt omnia conuenirent in vno corpore. Et ſicut voluit. Nam D prima cauſa inſtitutionis rerum, eſt voluntas diuina, ſecundum illud Pſal. Omnia quæcunq; voluit fecit. ſic autem & in eccleſia diſpoſuit diuerſa officia, diuerſos ſtatus ſecundum ſuam voluntatem. Vnde & Ephe.1. dicitur, Prædeſtinati ſecundum propoſitum eius qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Denide cùm dicit *Quod ſi eſſet, &c.* Ducit ad aliud inconueniens quod eſt defectus integritatis corporis. Vnde primò ponit hoc inconueniens: dicens ꝙ ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi eſſet corpus, ideſt vbi eſſet integritas corporalis, quaſi dicat, non eſſet. Ita ſi omnes in eccleſia vnius conditionis & gradus eſſent, tolleretur perfectio & decor eccleſiæ quæ in Pſalm. deſcribitur. Circumamicta varietate. Secundò aſſerit veritatem contrariam, dicens, Nunc autem multa quidem ſunt membra, ſed vnum corpus quod ex omnibus integratur. Sic eccleſia ex diuerſis ordinibus conſtituitur. Vnde & Cantica ſexta deſcribitur, Terribilis vt caſtrorum acies ordinata. Deinde cùm dicit, *Non poteſt autem oculus, &c.*

Ponit comparationem membrorum adinuicem. Et primò quantum ad neceſsitatem. Secundò quantũ ad cultũ membris adhibitum, ibi *Et quæ putamus, &c.* Tertiò quantum ad mutuam ſolicitudinem, ibi *Sed in ipſum, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit omnia membra corporis eſſe neceſſaria, quamuis quædam ſint ignobilia. Secundò ponit neceſsitatis comparationem, ibi *Sed multo magis, &c.* Oſtendit autem primò rationem neceſsitatis membrorum ſm duplicem differentiam. Primò quidem ſecundum differentiam membrorum deſeruientium motui. Vnde dicit, *Non poteſt autem oculus* qui deſeruit cognitioni, & ſignificat contemplatiuos, *Dicere manui* quę deſeruit motui, & ſignificat actiuos, *Opera tua non indigeo.* Indigent enim contemplatiui per opera actiuorum ſuſtentari. Vnde & Luc. 10. dicitur, Quòd cùm Maria ſecus pedes domini ſederet audiens verba eius, Martha ſatagebat circa frequens miniſterium. Secundò oſtendit idem ſm differentiam prælatorum, qui ſignificãtur per caput, & ſubditorum, qui ſignificãtur per pedes. Et hoc eſt ꝙ ſubdit, *Aut* iterum *Caput,* ideſt prælatus, ſecundũ illud
F 1. Reg. 15. Caput in tribus Iſrael factus es, *Non poteſt dicere pedibus,* ideſt ſubditis, *Non eſtis mihi neceſſarij,* quia vt dicitur Prouer. 14. In multitudine populi dignitas regis. Deinde cùm dicit, *Sed multo magis, &c.* Comparat diuerſa membra adinuicem quo ad neceſsitatem eorum, dicens, ꝙ membra corporis, quæ videntur eſſe infirmiora ſunt magis neceſſaria, ſicut inteſtina: ita etiã in eccleſia ſine officio aliquarũ abiectarum perſonarum, puta, agricultorum & aliorum huiuſmodi, præſens vita tranſiri non poſſet: quæ tamen poſſet duci ſine aliquibus excellentioribus perſonis contemplationi & ſapientiæ deputatis, quæ eccleſiæ deſeruiũt, ad hoc ꝙ ſit ornatior & melius ſe habens. Ex hoc enim aliquid dicitur neceſſariũ, quod eſt vtile ad finem. Illa verò quæ ſunt nobiliſsima non ſe habent in ratione vtilium: ſed ſunt per ſe ipſa appetẽda vt fines. Et ideo dicitur Iob. 31. Si fructus terræ comedi abſq; pecunia, & animam agricolarum eius afflixi. Deinde cùm dicit *Et quæ putamus, &c.* Cõparat membra
G quantum ad exteriorem cultum. Et primò ponit diuerſitatem quæ diuerſis membris adhibetur. Secundò cauſam diuerſitatis aſsignat, ibi *Deus temperauit, &c.* Cultus autem exterior membris adhibitus ad duo pertinet, ſcilicet ad honorem, ſicut ea quæ apponuntur ad ornatum, vt monilia; & inaures: & ad honeſtatem, ſicut quæ apponũtur ad tegumentum, vt brachę & alia huiuſmodi. Quantũ ergo ad primum cultum dicit primò, *Et quæ putamus eſſe ignobiliora membra corporis, his circumdamus abundantiorem honorem,* ideſt maiorem ornatum: ſicut auribus alicubi ſuſpenduntur inaures, oculis autem nihil apponitur, & pedibus apponuntur calceamenta depicta & gemmata: ſecundum illud Cant. 7. Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis. Manus autem nudæ habentur. Et ſimiliter in eccleſia imperfectioribus ſunt magis conſolationes adhibendæ, quibus perfectiores non egent. Vnde dicitur Eſa. 40. In brachio ſuo congregabit agnos, & ĩ ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit. Et 1. Petri. 3. dicitur, Viri quaſi infirmiori vaſculo muliebri im-
H partientes honorem. Secundò proſequitur quãtum ad cultum honeſtatis, dicens. *Et quæ inhoneſta ſunt, abundantiorem honeſtatem habent,* ſcilicet per ſtudium humanum. Dicuntur autem membra aliqua inhoneſta in ſanctis, non propter aliquam peccati turpitudinẽ, ſed propter inobedientiã membrorum genitalium ſubſecutam ex peccato originali. Vel etiam ſunt ignobili vſui deputata, ſicut omnia mẽbra quæ deſeruiunt emiſsioni ſuperfluitatum, quibus abundantior honeſtas adhibetur dum ſtudioſius teguntur, quo non indigent membra nobilibus vſibus deputata. Vnde ſubdit, *Honeſta autem noſtra nullius egent,* ſcilicet exterioris honeſtatis: vnde nec faciei velamen apponitur. Et ſimiliter in eccleſia illi qui ſunt in aliquo culpabiles, ſunt admonendi & cuſtodiendi, ſecundum illud Eccle. 42. Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam. Et Gala. 6. dicitur, Si præoccupatus quis fuerit in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. illi autem qui ſunt abſq; culpa his non egent. Et eſt notãdum ꝙ triplicem de-

E fectum circa membra notauit, ſcilicet, inhoneſtatis, ignobilitatis, & infirmitatis. Quorum primum in membris eccleſiæ pertinet ad culpam. Secundum ad conditionem ſeruilem. Tertium ad ſtatũ imperfectionis. Deinde cùm dicit *Et Deus temperauit, &c.* Ponit cauſam prædicti cultus, & primò aſsignat cauſam efficientem primam: licet enim homines taliter ſe habeant ad cultum membrorum, hoc tamen procedit ex ordinatione diuina. Vnde dicit, *Sed Deus temperauit corpus,* abundantiorem honorem tribuendo ei membro cui deerat. Nam homines hoc faciunt ex quodam diuino inſtinctu, ſm illud Iob. 33. Aperit aures virorum & erudiẽs eos inſtruit diſciplina. Secundò ponit cauſam finalem, dicens, *Vt non ſit ſchiſma in corpore.* Quod quidẽ ſequeretur ſi defectui membrorum non ſubueniretur. hoc autem ſchiſma quantum ad membra corporis myſtici manifeſtè vitatur, dum pax eccleſiæ cuſtoditur ꝑ hoc, ꝙ ſingulis ea quæ ſunt neceſſaria attribuuntur. Vnde & ſuprà dictum eſt. cap. 1. Idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata. Sed
F quãtum ad membra corporis naturalis, ſchiſma eẽt in corpore ſi debita proportio membrorum tolleretur. Deinde cùm dicit *Sed in idipſum, &c.* Ponit comparationẽ membrorum adinuicem quantum ad mutuam ſolicitudinẽ. Et primò proponit eam, dicens, Non ſolùm prædicta mẽbra operantur adinuicem, ſed etiam per ſe inuicem ſunt ſolicita in idipſum, ideſt, in vnitatẽ corporis conſeruandi. Et hoc quidem manifeſtè in corpore naturali apparet. Nam quodlibet membrum, naturalem quandam inclinationem habet ad iuuamẽtum aliorum membrorum. Vnde & naturaliter homo opponit manum ad protegendum alia membra ab ictibus. Et ſimiliter alij fideles qui ſunt membra corporis myſtici pro ſe inuicem ſolicitudinem gerunt, ſecundũ illud Eccle. 17. Vnicuiq; mãdauit Deus de ꝓximo ſuo. Et Ga. 6. Alter alterius onera portate. Secundò ſpecificat hanc ſolicitudinem: et primò in malis in quibus magis eſt manifeſtũ. Vnde dicit, *Et ſi quid,* ſcilicet *Malè patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra.* Quod quidem manifeſtum eſt in cor-
G pore naturali. Nam vno membro languẽte, totum corpus quaſi langueſcit, & ad locum languoris confluunt ſpiritus & humores quaſi ad ſubueniendum. Et ſimiliter debet eſſe in fidelibus Chriſti, vt vnus, malum alterius compatiatur, ſecundum illud Iob. 30. Flebam quondam ſuper eo qui afflictus erat, & anima mea compatiebatur. Secundò in bonis, Vnde ſubdit, *Siue gloriatur,* ideſt, quocunq; modo vigoratur *Vnum membrum, congaudent omnia membra.* Quod etiã manifeſtum eſt in corpore naturali, in quo vigor vnius membri in iuuamẽtum cedit alijs membris. Sic debet etiam eſſe in membris eccleſiæ, vt vnuſquiſq; bonis alterius congaudeat. Phil. 2. Gaudeo & cõgratulor omnibus vobis. Ro. 12. Gaudete cum gaudẽtibus, & flete cum flentibus. Deinde cùm dicit *Vos autem eſtis.* Adaptat ſimilitudinem ad propoſitum. Et primò quantum ad corporis vnitatem, dicens, *Vos autem,* ſcilicet, qui eſtis in vnitate fidei congregati, *Eſtis corpus Chriſti,* ſm illud Ephe. 1. Ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam quæ eſt corpus eius. Secundò quantum ad
H membrorum diſtinctionem, cùm ſubdit, Et eſtis membra de mẽbro. Quod poteſt intelligi tripliciter. Vno modo ſic, Eſtis membra dependentia de Chriſto membro, quod quidem dicitur membrum ſecundum humanitatem, ſm quã præcipuè dicitur eccleſiæ caput. Nam ſecundum diuinitatem non habet rationem membri aut partis, cùm ſit commune bonum totius vniuerſi. Alio modo ſic, *Vos eſtis membra* dependentia *De membro,* inquãtum per me Chriſto acquiſiti eſtis: ſm illud ſuprà. 4. In Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. Tertio modo poſſet exponi vt deſignaretur diſtinctio & ſeries membrorum, vt ſit ſenſus, *Vos eſtis membra de membro,* ideſt ita diſtinguimini & ordinamini adinuicem, ſicut vnum membrum ad aliud. Deinde cùm dicit. *Et quoſdam quidem, &c.*: proſequitur de diſtinctione miniſtrationum. Circa quod tria facit. Primò aſsignat ordinem miniſtrationum: ſecundò manifeſtat earum diſtinctionem, ibi *Nunquid apoſtoli omnes, &c.* Tertiò ordinat eorũ affectionẽ circa diuerſas adminiſtrationes & gratias, ibi

Aemulamini

Æmulamini autem, &c. Circa primum duo facit. Primò ponit maiores ſeu principales amminiſtrationes. Secundò miniſtrationes ſecundarias, ibi *Opitulationes, &c.* Maiores autem miniſtri in eccleſia ſunt apoſtoli, ad quorum officium tria pertinent, quorum primum eſt, authoritas gubernãdi fidelem populum, quæ propriè pertinent ad officium apoſtolatus: ſecundò facultas docendi: tertiò poteſtas miracula faciendi ad confirmationẽ doctrinæ: & de his trib⁹ habetur. Lucæ.9. vbi dicitur, Conuocatis Ieſus duodecim apoſtolis dedit illis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, vt languores curarent & miſit illos prædicare regnũ Dei. In omnibus autem poteſtatibus ſeu virtutib⁹ ordinatis, illud quod eſt principale reſeruatur ſupremæ poteſtati. Alia verò etiam inferioribus communicantur. Poteſtas autẽ faciẽdi miraeula, ordinatur ad doctrinam ſicut ad fidem: ſm illud Mar. vlti. Sermonem confirmante ſequentibus ſignis. Doctrina aũt ordinatur ad gubernationem populi ſicut ad finem, ſm illud Hiere.3. Dabo vobis paſtores ſm cor meũ, & paſcent vos in ſcientia & doctrina. Et ideo primus gradus inter eccleſiaſtica miniſteria eſt apoſtolorũ, quib⁹ ſpecialiter competit eccleſię regimen. Et propter hoc dicit, *Et Deus poſuit,* ideſt ordinatè collocauit in eccleſia *Quoſdam,* ſcilicet in determinatis miniſterijs, ſm illud Ioan.15. Poſui vos vt eatis. Primum *Quidem apoſtolos,* quorum regimini cõmiſit eccleſiam, ſm illud Lucę.22. Ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum. Vnde & Apoc.21. Sup duodecim fundamenta ciuitatis deſcribuntur.12. apoſtolorum nomina. Propter quod & ipſi inter cæteros fideles primatum in ſpiritualibus gratijs obtinuerunt, ſm illud Ro.8. Nos ipſi primitias ſpiritus habentes. Et quãuis ad apoſtolos præcipuè pertineat doctrinæ officium, quibus dictum eſt Mat. vlti. Euntes docete oẽs gẽtes tamen alij in communionem huius officij aſſumuntur, quorum quidam per ſeipſos reuelationes à Deo accipiunt, qui dicuntur prophetæ: quidã verò de his quæ ſunt alijs reuelata populũ inſtruunt, qui dicuntur doctores. Vnde ſubdit ſecundò, *Prophetas,* qui etiam in nouo teſtamento fuerunt. Quod enim dr̃ Mat.11. Lex & prophetæ vſq; ad Ioannem: intelligitur de prophetis qui futurum Chriſti aduentum prænuntiauerũt. Tertiò *Doctores.* vnde & Act.13. dicitur, Erant in eccleſia quæ erat Antiochiæ, prophetæ & doctores. Similiter etiã & gratia miraculorum fuit alijs cõmunicata quæ primitus à Chriſto data fuit apoſtolis. Vnde ſubdit, *Deinde virtutes,* qui. ſ. miracula faciunt circa ipſa elementa mundi. Gal.3. Operatur virtutes in nobis. Quãtum aũt ad miracula quæ fiũt in corporibus humanis, ſubdit. Exinde gratias curationum, ſm illud Lucæ.9. Vt languores curarent. Deinde cùm dicit *Opitulationes, &c.* Ponit minores ſiue ſecundarias adminiſtrationes, quarum quædam ordinantur ad regimen eccleſiæ, quod ad apoſtolatus dignitatem pertinere diximus. Quædam verò ad doctrinam. Ad regimen eccleſiæ pertinent in generali quædam opitulationes. i. illi qui opem ferunt maioribus prælatis in vniuerſali regimine, ſicut archidiaconi epiſcopis, ſm illud Phil.4. Adiuua illas quę mecum laborauerunt in euangelio cum Clemente & cæteris adiutoribus meis. In ſpeciali autẽ ponit gubernationes, ſicut ſunt parochiales ſacerdotes, quibus cõmittitur gubernatio aliquarũ particularium plebium. Prouer.11. Vbi nõ eſt gubernator, corruet populus. Ad doctrinam autem pertinet ſecũdariò, quod ſubdit, *Linguarum genera,* quantum ad illos qui varijs linguis loquuntur magnalia, vt dicit Act.2. Ne ſcilicet propter varietatem idiomatũ euangelica doctrina impediret. Quantum verò ad ammouendum impedimentum doctrinæ, quod poſſet prouenire ex obſcuritate ſermonũ, ſubdit, *Interpretationes ſermonum,* infrà.14. Qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Deinde cùm dicit, *Nunquid omnes apoſtoli, &c.* Manifeſtat diſtinctionem prædictarum miniſtrationũ, dicens, Nunquid omnes in eccleſia ſunt apoſtoli? quaſi dicat, Non. *Nunquid omnes prophetæ, &c.* Ex quo patet diuerſitas harum adminiſtrationum. Eccle.33. In multitudine diſciplinæ domini ſeparauit eos. Et 37. Non omnia omnibus expediunt. Deinde cùm dicit *Æmulamini autem, &c.* Ordinat eo-

A rum affectum circa prædicta ſpiritualia dona, dicẽs, Cum multa ſint dona ſpiritusſancti, vt dictum eſt. *Æmulamini,* ideſt deſiderate *Chariſmata meliora,* ideſt gratias potiores, vt ſcilicet magis deſideretis ea quę ſunt meliora, puta, prophetiam quam donum linguarum, vt infrà.13. dicetur. 2. ad Theſſ. vlti. Omnia probate, quod bonum eſt tenete. Et ne in præmiſſis donis eorum affectus quieſceret, ſubdit, *Et adhuc excellentiorem viam demonſtro,* ſcilicet charitatem qua directius in Deum itur. Pſal. Viam mãdatorum tuorũ cucurri. Eſa.30. Hæc eſt via, ambulate in ea.

CAPIT. XIII. LEC. I.

Charitatem omnibus gratuitis præfert, ſine qua etiam gratuita, infirma, imò vana eſſe affirmat.

SI linguis hominũ loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cimbalum tinniens. Et ſi habuero prophetiam, & nouerim myſteria
B *omnia, & omnem ſcientiam: & ſi habuero omnem fidem ita vt montes transferam, charitatem autẽ non habuero, nihil ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.*

Apoſtolus gratiarum gratis datarum diſtinctionem aſſignauit, & miniſtrationum in quibus membra eccleſiæ diſtinguuntur: hic agit de charitate quæ inſeparabiliter concomitatur gratiam gratum facientem. Et quia promiſerat eis ſe demonſtraturum viam excellentiorem, oſtendit pręeminentiã charitatis ad cætera gratuita dona. Et primò quantum ad neceſſitatem, quia. ſ. ſine charitate alia dona gratuita non ſufficiunt. Secundò quantum ad vtilitatẽ, quia. ſ. per charitatẽ omnia mala vitantur & omnia bona agũtur, ibi *Charitas patiens eſt, &c.* Tertiò quantum ad permanentiã, ibi *Charitas nunquam excidit, &c.* Omnia aũt dona gratuita redu-
C cere videtur Apoſtolus ad tria. Nam primò oſtendit ꝙ donum linguarũ quod pertinet ad locutionem, ſine charitate non valet. Secundò ꝙ etiam non valent ea quæ pertinẽt ad cognitionem, ibi *Et ſi habuero prophetiam, &c.* Tertiò oſtendit idem de his quæ pertinent ad operationem, ibi *Et ſi diſtribuero in cibos pauperum, &c.* Erat aũt apud Corin. multum deſiderabile donum linguarũ, vt infrà.14. patebit: & ideo ab eo incipiens, dicit, Promiſi me demonſtraturum excellentiorem viam: & hoc primò patet in dono linguarum, quia *Si linguis hominum,* ſcilicet omnium *Loquar,* ideſt ſi habuero donũ gratiæ, per quod loqui poſſim linguis omniũ hominum, & ad maiorẽ abundantiam, ſubdit, *Et angelorum, charitatem autem non habeam factus ſum velut æs ſonans aut cimbalum tinniens,* recta cõparatione vtitur. Anima enim per charitatẽ viuit quæ viuit Deo, qui eſt animæ vita, ſm illud Deut.30. Ipſe eſt vita tua. Vnde & 1. Io.3. dicitur, Tranſlati ſumus de morte ad vitam, qm̃ diligimus fratres, qui non diligit manet in morte. Rectè ergo cõparat loquelam charitate carentẽ, ſo-
D no rei mortuæ. ſ. æris aut cimbali, quia licet clarum ſonum reddat, non tñ eſt viuus ſed mortuus: ita ẽt locutio hominis charitate carentis, quantũcunq; ſit diſerta, tamen habetur pro mortua, quia non proficit ad meritũ vitæ æternæ. Eſt aũt differentia inter æs ſonans & cimbalum tinniens, quia æs cùm ſit planum ex percuſſione ſimplicẽ ſonum emittit. Cimbalum autem cùm ſit concauum ex vna percuſſione ſonũ multiplicat, quod pertinet ad tinnitum. Aeri ergo cõparantur qui veritatẽ ſimpliciter pronuntiant, cimbalo verò qui veritatẽ multiplicant & pronuntiant multas rõnes & ſimilitudines apponendo, & concluſiones plurimas eliciendo, quæ tñ omnia ſine charitate habentur, vt mortua. Conſiderandum eſt aũt quæ linguæ angelorum dicantur. Nam cùm lingua ſit membrũ corporeum & ad eius vſum pertineat donum linguarum, quod interdum lingua dicitur, vt patebit infrà.14. Neutrum videtur angelis competere qui membra non habent. Poteſt ergo dici ꝙ per angelos intelliguntur homines angelorum officium habentes, qui,

E ſcilicet, alĳs hominibus diuina annuntiant, ſecundum illud Mala. 2. Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum eſt. Sub hoc ergo ſenſu dicitur. Si linguis hominum loquar & angelorum. i. nõ ſolùm minorum, ſed etiam maiorum qui alios docent. Poteſt etiam intelligi de ipſis incorporeis angelis, prout in Pſal. dicitur, Qui facit angelos ſuos ſpiritus. Et quãuis non habeant linguam corpoream, per ſimilitudinem tamẽ lingua in eis dici poteſt vis, qua manifeſtãt alĳs quod habent in mente. Eſt autem ſciẽdum ꝙ in cognitione mentis angelicæ aliquid eſt, de quo ſuperiores angeli nõ loquuntur inferioribus, neq; econuerſo. ſ. ipſa diuina eſſentia quam omnes immediatè vidẽt Deo ſe omnibus monſtrante: ſm illud Hiere. 31. Non docebit vltra vir proximum ſuũ & vir fratrem ſuum, dicens Cognoſce dñm. Omnes enim cognoſcent me à minimo vſq; ad maximũ eorum. Aliquid autem eſt in cognitione mentis angelicę, de quo ſuperiores loquuntur inferioribus, ſed non econuerſo. Et huiuſmodi F ſunt diuinæ prouidentiæ myſteria, quorum plura cognoſcunt in ipſo Deo ſuperiores, qui clarius eum vident quam inferiores. Vnde ſupiores de huiuſmodi inferiores inſtruũt vel illuminãt, quod locutio poteſt dici. Aliquid verò eſt in cognitione mentis angelicæ, de quo ſuperiores loquuntur inferioribus, & econuerſo: & huiuſmodi ſunt occulta cordium: quæ ex libero arbitrio dependent, quæ ſoli Deo patent: & his quorum ſunt ſm illud ſuprà. 2. Quæ ſunt hominis, nemo nouit niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt. Quę in notitiam alterius deueniunt, eo cuius ſunt manifeſtãte, ſiue ſit inferior, ſiue ſuperior. Fit autem huiuſmodi manifeſtatio dum inferior angelus ſuperiori loquitur, non per illuminationem, ſed per quẽdam ſignificationis modũ. Eſt enim in quolibet angelo aliquid quod naturaliter ab altero angelo cognoſcitur. Dum ergo id quod eſt naturaliter notum, proponitur vt ſignum eius quod eſt ignotũ, manifeſtatur occultum: & talis manifeſtatio dicitur locutio ad ſimilitudinem hominum, qui occulta cordium manifeſtãt alĳs per G voces ſenſibiles, aut per quodcunq; aliud corporale exterius apparens. Vnde & ea quæ ſunt in angelis naturaliter nota, inquantum aſſumuntur ad manifeſtationem occultorum, dicuntur ſigna vel nutus. Poteſtas autem manifeſtãdi conceptum ſuum hoc modo metaphoricè lingua nominatur. Deinde cùm dicit *Et ſi habuero &c.* oſtendit idem de his quæ pertinent ad cognitionem. Eſt autem attendendũ ꝙ ſuprà propoſuit quatuor dona gratuita ad cognitionem pertinentia. ſ. ſapientiam, ſcientiam, fidem & prophetiam. Incipit ergo hîc à prophetia, dicens *Et ſi habuero prophetiam* per quam diuinitus occulta reuelantur: ſm illud 2. Petri. 1. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines. Secundò quantum ad ſapientiam, ſubdit *Et nouerim omnia myſteria,* id eſt occulta diuinitatis, quod ꝑtinet ad ſapientiam: ſm illud ſuprà. 2. Loquimur Dei ſapientiam in myſterio abſconditam. Tertiò quantum ad ſcientiam, dicit *Et omnem ſcientiam* ſiue humanitus acquiſitã, ſicut habuerunt philoſophi: ſiue diuinitus infuſam, ſicut habuerunt eam apo- H ſtoli. Sap. 7. Dedit mihi eorum quæ ſunt veram ſcientiam. Quartò quantum ad fidem, ſubdit *Et ſi habuero omnem fidem ita vt montes transferam.* Poteſt aũt exponi id quod dicit, *Omnem fidem,* id eſt omnium articulorum: ſed melius eſt vt exponaẽ *Omnem,* id eſt perfectam fidem, propter illud quod ſubdiť, *Ita vt montes transferam.* Dicitur enim Mat. 17. Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic, trãſi hinc, & tranſibit. Et quãuis granum ſinapis ſit minimum quantitate, non tñ intelligitur parua, ſed perfecta fides grano ſinapis comparari. Dicitur enim Matt. 21. Si habueritis fidem, & non hæſitaueritis, non ſolùm de ficulnea facietis, ſed etiã ſi monti huic dixeritis, tolle & iacta te in mari, fiet. Fides ergo quæ nõ hæſitat, grano ſinapis comparatur, quod quantò magis atteritur, tantò magis eius fortitudo ſentitur. Obĳciunt aũt aliqui ꝙ cum multi ſancti perfectã fidem habuerunt, nullus legitur montes trãſtuliſſe, quod quidem ſoluiť per id quod ſuprà. 12. dictũ eſt, Vnicuiq; datur manifeſta-

Angelorũ lingua, quę

E tio ſpiritus ad vtilitatem. Illo enim modo, loco & tp̄e miracula per gratiam ſpiritus ſancti fiunt, quo eccleſiæ requiriť vtilitas. Fecerunt autem ſancti multa maiora, q̃ translationem montium, prout erat fidelibus vtile, putà ſuſcitando mortuos, diuidẽdo mare & alia huiuſmodi opera faciẽdo. Et hoc etiam feciſſent, ſi neceſsitas affuiſſet. Poteſt etiã hoc transferri ad expulſionem dæmonum de humanis corporibus, qui montes dicuntur propter ſuperbiam. Hie. 13. Antequam offendant pedes veſtri ad montes caliginoſos, ecce ego ad te mons peſtifer, qui corrumpis vniuerſam terram. Attribuitur aũt operatio miraculorum fidei non hæſitanti: quia fides innititur omnipotentiæ, per quã miracula fiunt, Si, inquam, habuero omnia prædicta ad perfectionẽ intellectus pertinentia, *Charitatem autem non habuero,* per quã perficitur voluntas, *Nihil ſum,* ſcilicet ſm eſſe gratię, de quo dicitur Ephe. 2. Ipſius ſumus factura creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis. Vnde & contra quendam dicitur Eze. 28. Nihil factus es & non eris in perpetuum. Quod quidem fit F propter defectum charitatis, per quam homo bene vtitur intellectu perfecto. Sine charitate aũt eius vſus bonus non eſt. Vnde & ſuprà. 8. dicitur, ꝙ ſcientia inflat, charitas ædificat. Eſt autem notandum ꝙ Apoſtolus hîc loquitur de ſapientia & ſcientia, ſm ꝙ pertinent ad dona gratię gratia datæ, quæ ſine charitate eſſe poſſunt. Nam ſecundum ꝙ computantur inter ſeptem dona ſpiritusſancti, nunquam ſine charitate habentur. Vnde & Sap. 1. dicitur, In maliuolã animam non intrabit ſapientia. Et Sap. 10. dicitur, Dedit illi ſcientiam ſanctorum. De prophetia autem & fide, manifeſtum eſt, ꝙ ſine charitate haberi poſſunt. Sed notãdum eſt hîc ꝙ fides firma, etiam ſine charitate miracula facit. Vnde Mat. 7. Nõne in nomine tuo prophetauimus, & multas virtutes fecimus? dicitur, Nunquam noui vos. Spiritus enim ſanctus operatur virtutes etiam per malos, ſicut & per eos loquitur veritatem. Deinde cùm dicit *Et ſi diſtribuero &c.* oſtendit idem in his quæ pertinent ad opera quæ conſiſtũt in hoc ꝙ homo faciat bona, ſecundum illud Gala. 6. Bonũ G facientes, non deficiamus in hoc ꝙ patienter ſuſtineat mala, ſecundum illud Pſal. Bene patientes erunt, vt annuntiẽt. Inter cætera verò bona opera magis commendantur opera pietatis, ſecundum illud 1. ad Timo. 4. Pietas ad omnia vtilis eſt. Circa quod opus quatuor conditiones deſignat. Quarum prima eſt, ꝙ opus pietatis non tantùm congregetur in vnum, ſed diuidatur in plures, ſecundum illud Pſal. Diſperſit, dedit pauperib⁹. Et hoc deſignatur, cùm dicitur *Si diſtribuero.* Secundò vt opus pietatis fiat ad ſubueniendũ neceſsitati, non ad ſeruiendum ſuperfluitati: ſecundum illud Eſa. 58. Frange eſurienti panem tuum, & hoc deſignatur, cùm dicitur *In cibos pauperum.* Tertiò vt opus pietatis exhibeatur indigentibus: ſecundum illud Luc. 14. Cùm facis conuiuium, voca pauperes: & hoc deſignatur, cùm dicitur *Pauperum.* Quartò ad perfectionẽ pertinet, vt homo omnia bona ſua in opera pietatis expendat: ſecũdum illud Matth. 19. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus: & hoc deſignatur, cùm dicitur H *Omnes facultates meas.* Inter mala verò quæ quis ſuſtinet patienter, potiſsimum eſt martyrium. Vnde dicitur Matth. 5. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiã. Quod etiam quadrupliciter commendat. Primò quidem, quia laudabilius eſt quòd neceſsitate imminente, putà propter defenſionem fidei, ſeipſum offerat paſsioni, quam ſi deprehenſus patiatur. Et ideo dicit *Si tradidero.* Sicut & de Chriſto dicitur Epheſios. 5. Tradidit ſemetipſum pro nobis. Secundò quia grauior eſt corporis humani iactura, quàm rerum, de quo tamen quidam commendantur. Hebreo. 4. Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſtinuiſtis. Et ideo dicit *Corpus.* Eſa. 5. Dedi corpus meum percutientibus. Tertiò laudabilius eſt quòd aliquis exponat corpus ſuum ſupplicio, quàm corpus filĳ vel cuiuſcunq; propinqui, de quo tamen commendatur quædam mulier. 2. Macha. 7. Supra modum videtur mirabilis & bonorum memoria digna quæ pereuntes ſeptem filios ſub vnius diei tẽpore conſpiciens, bono animo ferebat. Et ideo dicit *Meum.*

Iudith. 5.

Iudith.5. Qui propria voluntate obtuliſtis vos diſcrimini pro dño. Quartò redditur martyrium laudabilius ex acerbitate pœnæ, de quo ſubditur *vt ardeam*, ſicut Laurẽtius. Eccle.48. Quaſi ignis effulgẽs & thus ardens in igne. Si, inquam, prædicta opera tam excellentia fecero, *Charitatem autem non habuero*, vel quia ſimul cũ prædictis operibus adeſt voluntas peccandi mortaliter: vel quia fiunt propter inanẽ gloriam, *Nihil mihi prodeſt*, ſcilicet quantum ad meritum vitæ æternæ, quæ ſolis diligentibus Deum repromittitur: ſm illud Iob.37. Annunciat de ea amico ſuo ꝙ poſſeſſio eius ſit. Et notandum ꝙ locutionẽ, quæ eſt vox animalis, ſi ſit ſine charitate, comparat non exiſtenti, opera autem quæ fiunt propter finem, ſi ſint ſine charitate, dicit eſſe infructuoſa. Sap.3. Vacua eſt ſpes eorum & labores ſine fructu.

LECTIO SECVNDA.

Oſtenditur per charitatem omnia opera virtutis impleri.

CHaritas patiens eſt, benigna eſt. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, nõ gaudet ſuper iniquitate, cõgaudet aũt veritati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit charitatem eſſe adeò neceſſariam ꝙ ſine ea nullum ſpirituale donum ſufficiat ad ſalutem: hic oſtendit eam adeò eſſe vtilẽ & efficacis virtutis, ꝙ per eam cuncta opera virtutis implentur. Et primò præmittit duo quaſi generalia. Secũdò ſubiungit in ſpeciali virtutum opera quæ per charitatem complentur, ibi *Charitas non æmulatur, &c.* Circa primum duo facit. Nam omnis virtus conſiſtit in hoc, ꝙ aliquis in operando bene ſe habeat in ſuſtinendo mala, vel in operando bona. Quantum ergo ad tolerantiam malorũ, dicit *Charitas patiens eſt*, id eſt facit patienter tolerari mala. Cùm enim homo diligit aliquẽ propter eius amorem, de facili tolerat quæcũq; difficilia. Et ſimiliter qui diligit Deum, propter eius amorem patiẽter tolerat quæcũq; aduerſa. Vnde & Cant.8. dicitur, Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent eam. Iaco.1. Patientia opus perfectum habet. Quantum autem ad operationem bonorum, ſubdit *Benigna eſt*. Benignitas autẽ dicitur quaſi bona igneitas, vt. ſ. ſicut ignis liquefaciendo effluere facit, ita charitas hoc efficit, vt bona quæ homo habet, nõ ſibi ſoli retineat, ſed ad alios deriuet, ſm illud Prouer.5. Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. Quod quidẽ charitas facit. Vnde.1. Io.3. dicitur, Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Vnde et Ephe.4. dicit, Eſtote inuicem benigni & miſericordes. Et Sap.1. dicitur, Benignus eſt ſpiritus ſapiẽtiæ. Deinde cùm dicit, *Charitas non æmulatur, &c.* Proponit in ſpeciali virtutum opera, quæ charitas efficit, & quia ad virtutẽ duo pertinent, ſcilicet abſtinere à malo & facere bonũ, ſm illud Pſal. Declina à malo & fac bonum, & Eſa.1. Quieſcite agere peruerſè, diſcite benefacere. Primò oſtẽdit quomodo charitas facit omnia mala vitare. Secundò quomodo facit omnia bona efficere, ibi *Congaudet autem veritati, &c.* Malum autem efficaciter non poteſt homo Deo facere, ſed ſolùm ſibi & proximo, ſecundum illud Iob.35. Si peccaueris quid ei nocebis? Et poſtea ſubditur, Homini qui ſimilis tui eſt, nocebit impietas tua. Primò ergo oſtendit quomodo per charitatem vitãtur mala, quę ſunt contra proximum. Secundò quomodo vitãtur mala quibus aliquis deordinaẽ in ſeipſo, ibi *Non inflatur, &c.* Malum autem quod eſt contra proximum poteſt eſſe in affectu & in effectu. In affectu autem præcipuè eſt cùm per inuidiam quis dolet de bonis proximi, quod directè contrariatur charitati, ad quam pertinet ꝙ homo diligat proximum ſicut ſeipſum, vt habetur Leui.19. Et ideo ad charitatem pertinet, vt ſicut homo gaudet de bonis proprijs, ita gaudeat de bonis proximi. Ex quo ſequitur ꝙ charitas excludat inuidiam. Et hoc eſt quòd dicit *Charitas non æmulatur*,

A idest non inuidet, quia ſcilicet facit cauere inuidiam. Vnde & in Pſal. dicitur, Noli æmulari in malignantibus. Et Prouerb.24. Non ęmuletur cor tuum peccatores. Quantum ad effectum, ſubdit, *Non agit perperam*, id eſt peruerſè contra aliquem. Nullus enim iniuſtè agit contra illum quem diligit ſicut ſeipſum. Eſa.1. Quieſcite agere peruerſè. Deinde cùm dicit, *Non inflatur, &c.* Oſtendit quomodo charitas facit vitare mala quibus aliquis deordinatur in ſeipſo. Et primò quantum ad paſsiones. Secũdò quantum ad electionẽ, ibi *Non cogitat malum*. Oſtendit ergo primò ꝙ charitas repellit inordinatam paſsionem quantum ad tria. Primò quidẽ quantum ad ſuperbiã, quæ eſt inordinatus appetitus propriæ excellentiæ. Tunc autem inordinatè ſuam excellentiã quis appetit, quando nõ ſufficit ei cõtineri in eo gradu, qui ſibi eſt à Deo præſtitus. Et ideo dicitur Eccle.10. Initium ſuperbiæ hominis, apoſtatare à Deo. Quod quidem fit, dum homo non vult contineri ſub regula ordinationis diuinæ. Et hoc repugnat charitati, qua quis ſuper omnia Deum diligit.

B Col.2. Inflatus ſenſu carnis ſuæ, & nõ tenẽs caput &c. Rectè autẽ ſuperbia inflationi comparatur. Nam id, quod inflatur, non habet ſolidam magnitudinem, ſed apparentẽ: ita ſuperbi videntur quidem eſſe ſibi magni, cùm tamẽ vera magnitudine careant, quæ non poteſt eſſe abſq; ordine diuino. Sap.4. Dirumpet illos inflatos ſine voce. Eſt autem principalis ſuperbiæ filia, ambitio, per quam aliquis quærit præeſſe: quam etiã charitas excludit, quæ potius proximis eligit miniſtrare: ſm illud Gal.5. Per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem. Et ideo ſubdit, *Non eſt ambitioſa*, id eſt facit hominẽ ambitionem vitare. Eccle.7. Noli quærere ab homine ducatũ, neq; à rege cathedram honoris. Secũdò oſtendit quõ charitas excludit inordinationem cupiditatis, cũ dicit *Non quærit quæ ſua ſunt* vt intelligatur cũ præciſione. i. neglectis bonis aliorũ: nam qui diligit alios ſicut ſeipſum, bona aliorũ quærit, ſicut & ſuiipſius. Vnde & ſuprà.10. Apoſtolus dixit, Non quęrẽs quod mihi vtile eſt, ſed quod multis vt ſalui fiant. Cõtra quod de quibuſdam dicit Phil.2.

C Omnes quæ ſua ſunt quærũt, non quæ Ieſu Chriſti. Poteſt & aliter intelligi, non quærit quæ ſua ſunt. i. non repetit ea quæ ſunt ſibi ablata. ſ. in iudicio cum ſcandalo: quia magis amat ſalutem proximi, ꝗ̃ pecuniã: ſecundũ illud Phil. vlti. Non quæro datum, ſed requiro fructum abundantem in iuſtitia veſtra. Quod tamen qualiter intelligendũ ſit, ſuprà.6. dictum eſt. Tertiò oſtendit quomodo charitas excludit inordinationem iræ, dicens *Non irritatur*, id eſt non prouocatẽ ad iram. Eſt enim ira inordinatus appetitus vindictæ. Ad charitatem aũt pertinet magis remittere offenſas ꝗ̃ ſupra modum aut inordinatè vindicare: ſm illud Col.3. Donãtes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet quærelam. Iaco.1. Ira viri iuſtitiã Dei non operaẽ. Deinde cùm dicit, *Non cogitat &c.* oſtendit quomodo per charitatem excludiẽ inordinatio electionis. Eſt autem electio, vt dicitur in tertio Ethico. appetitus præcõſiliati. Tunc ergo homo peccat ex electione, & non ex paſsione, quando ex cõſilio rationis affectus eius prouocatur ad malũ. Charitas ergo primò qui-

D dem excludit peruerſitatem conſilij. Et ideo dicit, *Non cogitat malum*. i. non permittit excogitare quomodo aliquis perficiat malum. Mic.2. Væ qui cogitatis inutile & operamini malum in cubilibus veſtris. Eſa.1. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Vel charitas non cogitat malum, quia nõ permittit hominem per varias ſuſpitiones, & temeraria iudicia cogitare malum de proximo. Mat.9. Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Secũdò charitas excludit inordinatum affectũ malorum, cũ dicit *Non gaudet ſuper iniquitate*. Ille enim qui ex paſsione peccat, cum quodam remorſu & dolore peccatum committit, ſed ille, qui peccat ex electione, gaudet ex hoc ipſo quòd peccatum committit, ſecundum illud Prouerb.2. Qui lętantur cum malè fecerint & exultant in rebus peſsimis. Hoc autẽ charitas impedit in quantum eſt amor ſummi boni, cui repugnat omne peccatum. Vel dicit ꝙ charitas nõ gaudet ſuper iniquitate, ſcilicet à proximo commiſſa, quinimo de ea luget inquantũ cõtrariatur proximorũ ſaluti quã cupit.

1. Cor. 12. Ne iterum cùm venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex his, qui ante peccauerunt. Deinde cùm dicit *Congaudet autem, &c.* Oſtendit quomodo charitas facit operari bonum. Et primò quantum ad proximũ. Secundò quantum ad Deum, ibi *Omnia credit, &c.* Quantũ ad proximum autem, homo operatur bonum dupliciter. Primò quidem gaudendo de bonis eius. Et quantũ ad hoc dicit *Congaudet autem veritati*, ſcilicet proximi, vel vitæ, vel doctrinæ, vel iuſtitiæ, ex eo ꝙ proximũ diligit ſicut ſeipſum: in ſecunda Ioan. Gauiſus ſum valde venientibus fratribus & teſtimonium perhibentibus veritati tuæ, ſicut in charitate ambulas. Secũdò in hoc ꝙ homo mala proximi ſuſtinet prout decet. Et quantum ad hoc dicit *Omnia ſuffert*, i. abſq; turbatione ſuſtinet omnes defectus proximorum, vel quæcunq; aduerſa. Rom. 15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere. Gal. 6. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti, ſcilicet charitatem.

Deinde cùm dicit, *Omnia credit.* Oſtendit quõ charitas faciat operari bonum in comparatione ad Deum. Quod quidem fit præcipuè per virtutes theologicas, quæ habẽt Deũ pro obiecto. Sunt autem præter charitatem duæ virtutes theologicæ, vt infrà dicitur, ſcilicet fides & ſpes. Quantum ergo ad fidem dicit *Omnia credit*, ſcilicet quæ diuinitus traduntur. Gene. 15. Credidit Abraham Deo & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Credere verò omnia quæ ab homine dicuntur, eſt leuitatis, ſm illud Eccle. 11. Qui cito credit, leuis eſt corde. Quantum autem ad ſpem dicit, *Omnia ſperat*, quæ. ſ. promittuntur à Deo. Eccle. 2. Qui timetis Deum ſperate in eum. Et ne ſpes frãgatur per dilationẽ, ſubdit *Omnia ſuſtinet*, ideſt patienter expectat quæ promittuntur à Deo quamuis dilata, ſm illud Abac. 2. Si moram fecerit expecta eũ. Pſal. Confortetur cor tuum & ſuſtine dominum.

LECTIO TERTIA.

Permanentia charitatis ſuper gratuita declaratur, & hoc quaſi per quandam ſimilitudinem paruuli ad perfectum virum, probatur.

CHaritas nunquam excidit: ſiue prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabũt, ſiue ſciẽtia deſtruetur. Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Cùm autem venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Cùm eſſem paruulus, loquebar vt paruulus, ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quãdo autem factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli.

Poſtquam Apoſtolus oſtẽdit ꝙ charitas excellit alia dona ſpiritusſancti neceſsitate & fructuoſitate: hic oſtẽdit excellentiam charitatis ad alia dona quantũ ad permanentiã. Et circa hoc tria facit. Primò proponit differentiam charitatis ad alia dona ſpiritusſancti, quantum ad permanentiã. Secũdò probat quod dixerat, ibi *Ex parte enim cognoſcimus &c.* Tertiò infert concluſionẽ intentam, ibi *Nunc autem manẽt &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit permanentiam charitatis. Secundò ceſſationem aliorum donorum, ibi *ſiue prophetiæ, &c.* Dicit ergo primò, *Charitas nunquã excidit.* Quod quidam malè intelligentes, in errorem ceciderunt, dicẽtes, ꝙ charitas ſemel habita, nunquam poteſt amitti, cui videtur conſonare quod dicitur. 1. Ioan. 3. Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet: ſed huius dicti primò quidem ſententia falſa eſt. Poteſt tamen aliquis charitatem habens, à charitate excidere per peccatum: ſm illud Apoc. 2. Charitatem tuam primam reliquiſti. Memor eſto itaq; vnde excideris, & age pœnitentiam. Et hoc ideo eſt, quia charitas recipit̃ in anima hominis ſm modum ipſius, vt. ſ. poſsit ea vti, vel nõ vti. Dum verò ea vtitur homo peccare non poteſt: quia vſus charitatis eſt dilectio Dei ſuper oĩa: & ideo nihil reſtat propter quod homo Deum offendat: & per hunc modũ intelligitur verbum Io. inductum. Secundò, prædicta ſententia non eſt ſm intentionem Apoſtoli, quia non loquitur hic de ceſſatione donorum ſpiritualium per peccatũ mortale, ſed potius de

Error dicẽtiũ charitatem habitã nunquam amitti.

E ceſſatione donorum ſpiritualium, quæ pertinent ad hãc vitam per gloriam ſuperuenientem. Vnde ſenſus Apoſtoli eſt, Charitas nunquam excidit, quia. ſ. ſicut eſt in ſtatu viæ, ita permanebit in ſtatu patriæ, & etiam augmento: ſm illud Eſa. 31. Dixit dñs cuius ignis eſt in Sion, ſ. in eccleſia militante, et caminus eius in Ieruſalem. i. in pace cœleſtis patriæ.

Deinde cùm dicit *Siue prophetiæ &c.* proponit ceſſationem aliorum donorum ſpiritualium, & ſpecialiter eorum quæ præcipua videntur. Primò quantum ad prophetiam; dicit *Siue prophetiæ euacuabuntur*, ideſt ceſſabunt, quia. ſ. in futura gloria prophetia locum non habebit propter duo. Primò quidem quia prophetia reſpicit futurum, ſtatus autem ille non expectabit aliquid in futurum, ſed erit finalẽ complementum omnium eorum quæ antè fuerant prophetata. Vnde in Pſal. dicitur, Sicut audiuimus, ſcilicet per prophetas, ita & vidimus præſentialiter in ciuitate dñi virtutum. Secũdò quia prophetia eſt cum cognitione figurali & ænigmatica, quæ ceſſabit in patria. Vnde dicitur Nume. 12. Si quis

F fuerit inter vos propheta domini per ſomnium aut in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. Et Oſeę. 12. In manibus prophetarum aſsimilatus ſum. Secundo quantum ad donum linguarum, dicit *Siue linguæ ceſſabunt.* Quod quidem non eſt intelligendum quantum ad ipſa membra corporea, quæ linguæ dicuntur, vt dicitur infrà. 15. Mortui reſurgent incorrupti, abſque diminutione membrorum. Neq; autem intelligendum eſt quantũ ad vſum linguæ corporeæ. Eſt enim futura in patria laus vocalis, ſecundũ illud Pſal. Exultationes Dei in gutture eorum, vt gloſa ibidem exponit. Eſt ergo intelligendum quantum ad donum linguarum, quo. ſ. aliqui in primitiua eccleſia linguis variis loquebãtur, vt dicitur Act. 2. In futura enim gloria, quilibet, quamlibet linguam intelliget. Vnde non erit neceſſariũ variis linguis loqui. Nam etiã à primordio generis humani, vt dicitur Gen. 11. Vnus erat ſermo, & vnum labium omnibus, quod multò magis erit in vltimo ſtatu, in quo erit vnitas conſummata. Tertiò quantum ad ſcientiam, ſubdit *Siue*

G *ſcientia deſtruetur.* Ex quo quidam accipere voluerũt ꝙ ſcientia acquiſita totaliter perditur cum corpore. Ad cuius veritatis inquiſitionem cõſiderare oportet, ꝙ duplex eſt vis cognitiua, ſ. vis ſenſitiua & vis intellectiua. Inter quas eſt differentia, quia vis ſenſitiua eſt actus organi corporalis: et ideo neceſſe eſt ꝙ deſinat corpore corrupto: vis aũt intellectiua nõ eſt actus alicuius organi corporei, vt probatur in tertio de anima, & ideo neceſſe eſt ꝙ maneat corpore corrupto. Si ergo aliquid ſcientiæ acquiſitæ conſeruatur in parte animæ intellectiuæ, neceſſe eſt ꝙ id permaneat poſt mortem. Quidam ergo poſuerunt ꝙ ſpecies intelligibiles non cõſeruantur in intellectu poſsibili, niſi quãdiu intelligit. Conſeruantur autem ſpecies fantaſmatum in potentiis animæ ſenſitiuæ, putà in memoratiua & imaginatiua. Ita ſcilicet ꝙ ſemper intellectus poſsibilis qñ de nouo vult intelligere, ẽt quæ prius intellexit, indiget abſtrahere à fantaſmatibus per lumen intellectus agentis, & ſm hoc conſequẽs eſt ꝙ ſcientia hic acquiſita non remaneat poſt mortem. Sed hæc poſi

H tio, eſt primò quidẽ contra rationem. Manifeſtum eſt enim ꝙ ſpecies intelligibiles in intellectu poſsibili recipiũtur ad minus dum actu intelligit. Quod autem recipitur in aliquo, eſt in eo per modum recipientis. Cùm ergo ſubſtantia intellectus poſsibilis ſit immutabilis & fixa, conſequens eſt ꝙ ſpecies intelligibiles remaneãt in eo immobiliter. Secundò eſt contra authoritatem Ariſtotelis in tertio de Anima, qui dicit ꝙ cùm intellectus poſsibilis eſt ſciẽs vnũquodq;, tunc etiam eſt intelligens in potentia. Et ſic patet ꝙ habet ſpecies intelligibiles per quas dicitur ſciens, & tamẽ adhuc eſt in potentia ad intelligendum in actu, & ita ſpecies intelligibiles ſunt in intellectu poſsibili, etiam quando non intelligit actu. Vnde etiam ibidem Philoſophus dicit ꝙ anima intellectiua eſt locus ſpecierum, quia. ſ. in ea conſeruantur ſpecies intelligibiles. Indiget tamen in hac vita conuertere ſe ad fantaſmata, ad hoc ꝙ actu intelligat, non ſolum vt abſtrahat ſpecies à fantaſmatibus, ſed etiam vt ſpecies habitas fantaſmatibus applicet: cuius ſignum eſt ꝙ læſo organo virtutis

Scie[…] ſita, […] neat […] mort[…]

tiuis imaginatiuæ, vel etiam memoratiuæ, non ſolum impeditur homo ab acquiſitione nouæ ſcientiæ, ſed etiam ab vſu ſcientiæ prius habitæ. Sic ergo remanet ſcientia in anima poſt corporis mortẽ, quantũ ad ſpecies intelligibiles, non autẽ quantum ad inſpectionẽ fantaſmatũ, qua anima ſeparata non indigebit, habens eſſe & operationem abſq; corporis communione. Et ſm hoc Apoſtolus hic dicit, ꝙ ſcientia deſtruetur, ſcilicet, ſm conuerſionẽ ad fantaſmata. Vnde & Eſa. 29. dicitur, Peribit ſapientia à ſapientibus, & intellectus prudentiũ eius abſcõdetur. Deinde cùm dicit *Ex parte enim cognoſcimus* probat, quod dixerat. Et primò inducit probationem. Secundò manifeſtat ea, quæ in probatione cõtinentur, ibi *Cum eſſem paruulus, &c.* Inducit ergo primò ad probandũ propoſitum talem rationẽ, Adueniente perfecto ceſſat imperfectũ, ſed dona alia præter charitatẽ habent imperfectionẽ, ergo ceſſabunt superueniente perfectione gloriæ. Primò ergo proponit minorem propoſitionem quo ad imperfectionem ſcientiæ; cum dicit, *Ex parte enim cognoſcimus,* id eſt imperfectè. Nam pars habet rationẽ imperfecti. Et hoc præcipuè verificatur quantũ ad cognitionem Dei, ſm illud Iob. 36. Ecce Deus magnus vincens ſcientiã noſtram. Et 26. Ecce hæc ex parte dicta ſunt viarum eius. Proponit etiam imperfectionẽ prophetiæ, cum ſubdit *Et ex parte,* id eſt imperfectè *prophetamus.* Eſt enim prophetia cognitio cum imperfectione, vt dictũ eſt. Tacet autẽ de dono linguarũ, quod eſt imperfectius his duobus, vt infrà. 14. patebit. Secundò ponit maiorẽ, dicens: *Cum autem venerit, quod perfectum eſt,* id eſt perfectio gloriæ, *Euacuabitur, quod ex parte eſt,* id eſt, omnis imperfectio tolletur. De qua perfectione dicitur, 1. Pet. vlt. Modicũ paſſos ipſe perficiet. Sed ſecundũ hoc videtur, ꝙ etiam charitas euacuetur per futurã gloriã, quia ipſa eſt imperfecta in ſtatu viæ per comparationẽ ad ſtatum patriæ. Dicendũ ergo, ꝙ imperfectio dupliciter ſe habet ad id, quod dicitur imperfectũ. Quandoq; enim eſt de ratione eius, quandoq; vero nõ: ſed accidit ei, ſicut imperfectio eſt de ratione pueri, non autem de ratione hominis. Et ideo adueniẽte perfecta ætate ceſſat quidem pueritia; ſed humanitas fit perfecta. Imperfectio eſt ergo de ratione ſcientiæ, prout hic de Deo habetur, inquantũ ſcilicet cognoſcitur ex ſenſibilibus; & ſimiliter de ratione prophetiæ, inquantum eſt cognitio figuralis & in futurum tendens: non eſt autẽ de ratione charitatis ad quã cognitum bonum diligere pertinet, & ideo superueniente perfectione gloriæ, ceſſat prophetia & ſcientia: charitas autem non ceſſat, ſed magis perficitur: quia quanto perfectius cognoſcetur Deus, tanto etiam perfectius amabitur.

Deinde cùm dicit *Cum eſſem paruulus, &c.* manifeſtat eã, quæ præmiſſa ſunt. Et primo manifeſtat maiorẽ ſcilicet, ꝙ veniente perfecto, ceſſat imperfectũ. Secundò manifeſtat minorem, ſcilicet, ꝙ ſcientia & prophetia ſint imperfecta, ibi *Videmus nunc, &c.* oſtendit autẽ primum per ſimilitudinem perfecti & imperfecti, quod inuenitur in ætate corporali. Vnde & primo deſcribit imperfectũ ætatis corporalis, dicẽs *Cum eſſem paruulus* ſcilicet ætate, *Loquebar, vt paruulus,* id eſt prout congruit paruulo ſcilicet balbutiendo. Vnde propter naturalem defectũ locutionis, qui eſt in paruulis, cõmendatur ſapientia. Sapien. 10. Quòd linguas infantiũ fecit diſertas, & vt paruulus loquitur, qui vana loquitur Pſal. Vana locuti ſunt vnuſquiſq; ad proximũ ſuũ. Quantum vero ad iudicium ſubdit *Sapiebam, vt paruulus,* id eſt approbabam vel reprobabã aliqua ſtultè, vt faciũt paruuli, qui quãdoq; pretioſa cõtemnunt, & vilia appetunt, vt dicitur Prouer. 1. Vſquequo paruuli diligitis infantiã, & ſtulti ea, quæ ſunt ſibi noxia cupient? Sapiunt ergo, vt paruuli, qui ſpiritualibus cõtemptis, terrenis inhærẽt: de quibus dicitur Phil. 3. Gloria in cõfuſione eorũ, qui terrena ſapiunt. Quantũ aũt ad rationis diſcurſum, dicit *Cogitabã, vt paruulus,* id eſt aliqua vana. Vnde & in Pſal. dicitur, Dñs ſcit cogitationes hominũ quõ vanæ ſunt. Et videtur Apoſtolus ordine præpoſtero hæc tria ponere. Nã locutio præexigit iudiciũ ſapiẽtiæ: iudiciũ vero præſupponit cogitationes rationis. Et hoc ſatis congruit imperfectioni puerili, in qua eſt locutio ſine iudicio: & iudicium ſine deliberatione. Poteſt autẽ referri, quod dicit, Loquebar vt paruulus, ad donum linguarum, cum dicit, Sapiebam vt paruulus, ad donum prophetiæ: quod autẽ ſubdit, Cogitabam vt paruulus, ad donum ſcientiæ. Secundò ponit id quod pertinet ad perfectionẽ ætatis, dicens *Quando autem factus ſum vir;* id eſt, quando perueni ad perfectã & virilem ætatem, *Euacuaui,* id eſt abieci ea, *Quæ erant paruuli,* quia vt dicitur Eſa. 65. Puer centum annorũ morietur, & peccator centũ annorũ maledictus erit. Et eſt attendendũ, ꝙ Apoſtolus hic cõparat ſtatum præſentem pueritiæ propter imperfectionem: ſtatum autem futuræ gloriæ propter perfectionem, virili ætati.

Scientia [..]ſt hæc vi[..] deſtrue[..] [..] nõ ſm [..]ſed ſecũ[..] [..]m cõuer[..] [..]nem ad [..]taſma[..]

[..]phetia [..]d.

[..]pfectio [..]lex.

LECTIO QVARTA.

Oſtendit quomodo euacuabitur; quod ex parte eſt, maxime in cognitione Dei; concludens tandem, quod charitas nunquam euacuabitur.

Videmus nunc per ſpeculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem, Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum, Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, tria hæc; Maior autem horum eſt charitas.

Hic loquitur de viſione, quæ eſt cognitio Dei. Vnde omnia præcedentia dona euacuanda, ſunt intelligenda ſecundum ꝙ ordinantur ad cognitionẽ Dei. Circa hoc duo facit. Primò enim probat id quod intẽdit in generali. Secundò in ſpeciali de ſeipſo, ibi *Nunc cognoſco, &c.* Dicit ergo, dixi ꝙ ex parte cognoſcimus, quia nunc *Videmus per ſpeculum in enigmate,* ſed *Tunc* ſcilicet in patria videbimus *Facie ad faciem.* Vbi primo conſiderandũ eſt, quid ſit videre per ſpeculum in enigmate. Secundò quid ſit videre facie ad faciẽ. Sciendum eſt ergo, ꝙ ſenſibile aliquid poteſt tripliciter videri ſcilicet, aut per ſui præſentiam in re vidente: ſicut ipſa lux, quæ præſens eſt oculo, aut per præſentiã ſuæ ſimilitudinis in ſenſu immediatè deriuatã ab ipſa re, ſicut albedo quæ eſt in pariete videtur, nõ exiſtente ipſa albedine præſentialiter in oculo, ſed eius ſimilitudine: licet ipſa ſimilitudo non videatur ab eo, aut per præſentiã ſimilitudinis non immediatè deriuatæ ab ipſa re: ſed deriuatæ à ſimilitudine rei in aliquid aliud: ſicut cum videtur aliquis homo per ſpeculum. Nõ enim ſimilitudo hominis immediatè eſt in oculo, ſed ſimilitudo hominis reſultantis in ſpeculo. Per hunc ergo modũ loquendo de viſione Dei, dico ꝙ naturali cognitione ſolus Deus videt ſeipſum: quia in Deo idem eſt ſua eſſentia & ſuus intellectus. Et ideo ſua eſſentia eſt præſens ſuo intellectui. Sed ſecundo modo fortè angeli naturali cognitione Deum vident, inquantũ ſimilitudo diuinæ eſſentiæ relucet immediatè in eos. Tertio vero modo cognoſcimus nos Deum in vita iſta, inquantũ inuiſibilia Dei per creaturas cognoſcimus: vt dicitur Roma. 1. Et ita tota creatura eſt nobis ſicut ſpeculum quoddã: quia ex ordine & bonitate & magnitudine, quæ in rebus à Deo cauſata ſunt, venimus in cognitionem ſapientiæ, bonitatis & eminentiæ diuinæ. Et hæc cognitio dicitur viſio in ſpeculo. Vlterius autẽ ſciendum eſt, ꝙ huiuſmodi ſimilitudo, quæ eſt ſimilitudinis in alio relucentis, eſt duplex: quia aliquando eſt clara & aperta, ſicut illa quæ eſt in ſpeculo: aliquando obſcura & occulta, & tunc illa viſio dicitur enigmatica: ſicut cum dico, me mater genuit, & eadem gignitur ex me. Iſtud eſt per ſimile occultum. Et dicitur de glacie, quæ gignitur ex aqua congelata, & aqua gignitur ex glacie reſoluta. Sic ergo patet, ꝙ viſio per ſimilitudinẽ ſimilitudinis eſt in ſpeculo per ſimile occultum in enigmate: ſed per ſimile clarũ & apertum facit aliam ſpeciẽ allegoricæ viſionis. Inquantũ ergo inuiſibilia Dei per creaturas cognoſcimus, dicimur videre per ſpeculũ. Inquantũ vero illa inuiſibilia ſunt nobis occulta, videmus in enigmate. Vel aliter, videmus nunc per ſpeculũ, id eſt per rationẽ noſtram, & tunc ly *per,* deſignat virtutẽ tantum. Quaſi dicat videmus per ſpeculum, id eſt, virtute animæ noſtræ. Circa ſecundum vero ſciendum eſt, ꝙ Deus, ſecundum ꝙ Deus, non

Quid videre p ſpeculum ĩ enigmate.

habet

Quid videre facie ad faciem.

habet faciem: & ideo hoc, quod dicit, Facie ad faciẽ, metaphoricè dicitur. Cum enim videmus aliquid in ſpeculo, non videmus ipſam rem, ſed ſimilitudinẽ eius: ſed quando videmus aliquid ſm faciem, tũc videmus ipſam rem ſicut eſt. Ideo nihil aliud vult dicere Apoſtolus, cum dicit, videbimus in patria facie ad faciem, quàm ꝙ videbimus ipſam Dei eſſentiam. 1. Ioã. 3. Videbimus eum ſicuti eſt, &c.

Sed contrà eſt, quia Gen. 32. dicitur, Vidi Dominũ facie ad faciem, &c. Sed conſtat, ꝙ tunc non vidit eſſentiã Dei, ergo videre facie ad faciem, non eſt videre eſſentiam Dei.

Reſponſio, dicendũ eſt, ꝙ illa viſio fuit imaginaria: viſio autem imaginaria eſt quidam gradus altior ſcilicet, videre illud quod apparet: in ipſa imagine, in qua apparet eſt alius gradus infimus ſcilicet audire tantũ verba. Vnde Iacob vt inſinuaret excellẽtiã viſionis imaginariæ ſibi oſtenſæ, dicit, Vidi Dominũ facie ad faciem, id eſt, vidi Dominũ imaginarie apparentem in ſua imagine, & nõ per eſſentiã ſuã. Sic enim nõ fuiſſet viſio imaginaria. Sed tamen qui-

Error dicẽtiũ, rei eſſentia videbitur in patria per ſpeciẽ ſeu ſimilitudinem creatam.

F

dam dicunt, ꝙ in patria ipſa, diuina eſſentia videbitur per ſimilitudinem creatam: ſed hoc eſt omnino falſum & impoſsibile, quia nunquã poteſt aliquid per eſſentiã cognoſci per ſimilitudinẽ, quæ nõ conueniat cum re illa in ſpeciẽ. Lapis enim non poteſt cognoſci ſm illud, quod eſt, niſi per ſpeciem lapidis, quæ eſt in anima. Nulla enim ſimilitudo ducit in cognitionẽ eſſentiæ alicuius rei, ſi differat à re illa ſm ſpeciem, & multo minus ſi differt ſm genus. Non enim per ſpeciem equi, vel albedinis poteſt cognoſci eſſentia hominis, & multo minus eſſentia angeli. Multo ergo minus per aliquã ſpeciem creatam, quæcunq; ſit illa, poteſt videri diuina eſſentia, cum ab eſſentia diuina plus diſtet, quæcũq; ſpecies creata in anima, q̃ ſpecies equi, vel albedinis ab eſſentia angeli. Vnde ponere, ꝙ Deus videatur ſolũ per ſimilitudinem ſeu per quandã refulgentiã claritatis ſuæ, eſt ponere diuinã eſſentiã non videri. Et præterea cum anima ſit quædã ſimilitudo Dei, viſio illa non magis eſſet ſpecularis & enigmatica, quæ eſt in via, q̃ viſio clara & aperta, quæ repromittitur ſanctis in gloria, & in qua erit beatitudo no-

G

ſtra. Vnde Augu. dicit hic in Glo. ꝙ viſio Dei, quæ eſt per ſimilitudinem, pertinet ad viſionem ſpeculi & enigmatis. Sequeretur etiã, ꝙ beatitudo hominis vltima eſſet in alio, q̃ in ipſo Deo, quod eſt alienum à fide. Naturale etiã hominis deſiderium, quod eſt perueniẽdi ad primam rerum cauſam, & cognoſcendi ipſam per ſeipſam, eſſet inane. Sequitur *Nunc cognoſco ex, &c.* Hic illud, quod probauit in generali, probat in ſpeciali de cognitione ſuiipſius, dicens, *Nunc,* id eſt in præſenti vita, ego Paulus *Cognoſco ex parte,* id eſt obſcurè & imperfectè: *Tunc autem* ſcilicet in patria, *Cognoſcam ſicut & cognitus ſum,* id eſt ſicut Deus cognouit eſſentiam meam, ita Deũ cognoſcam per eſſentiã: ita ꝙ ly ſicut, non importat hic æqualitatẽ cognitionis, ſed ſimilitudinẽ tantum. Conſequenter infert principalẽ concluſionem, cum dicit *Nunc autem manent, &c.* Cauſa autem quare nõ facit mentionẽ de omnibus donis, ſed iſtis tribus tantum, eſt quia hæc tria coniungunt Deo: alia autem nõ coniungunt

H

Deo, niſi mediantibus iſtis. Alia etiã dona ſunt quædã diſponentia ad gignendum iſta tria in cordibus hominum. Vnde & ſolũ iſta tria ſcilicet fides, ſpes, & charitas dicuntur virtutes theologicæ, quia habẽt immediatè Deum pro obiecto. Sed cum dona ſint ad perficiendũ, vel affectũ, vel intellectũ: & charitas perficiat affectum, fides intellectũ, non videt, ꝙ ſpes ſit neceſſaria, ſed ſuperflua. Ad hoc ſciendum, ꝙ amor eſt quædam vis vnitiua, & omnis amor in vnione quadã conſiſtit. Vnde & ſm diuerſas vniones, diuerſæ ſpecies amicitiæ à Philoſopho diſtinguuntur. Nos autem habemus duplicem cõiunctionem cum Deo. Vna eſt quantum ad bona naturæ, quæ hic participamus ab ipſo. Alia quantũ ad beatitudinẽ, inquantũ nos hic ſumus participes per gratiã ſupernæ fœlicitatis, ſm ꝙ hic eſt poſsibile: ſperamus etiam ad perfectã conſecutionẽ illius æternæ beatitudinis peruenire: & fieri ciues cœleſtis Hieruſalem. Et ſm primam cõmunicationẽ ad Deum, eſt amicitia naturalis, ſm quam vnũquodq; ſm ꝙ eſt, Deum vt cauſam

Homo duplicẽ cum Deo habet cõiunctionem.

E

primam & ſummũ bonum appetit & deſiderat, vt finem ſuum. Secundũ vero cõmunicationẽ, ſecundũ, ꝙ eſt amor charitatis, quæ ſolum creatura intellectualis Deum diligit. Quia vero nihil poteſt amari niſi ſit cognitũ, ideo ad amorem charitatis exigitur primo cognitio Dei. Et quia hoc eſt ſupra naturam, primo exigitur fides, quæ eſt non apparentium. Secundò ne homo deficiat, vel aberret exigitur ſpes, per quã tendat in illũ finem, ſicut ad ſe pertinentẽ: & de his tribus dicitur Eccle. 2. Qui timetis Deum, credite in illum, quantũ ad fidem: qui timetis Deũ ſperate in illum, quantum ad ſpem: qui timetis Deũ, diligite eum, quantũ ad charitatẽ. Iſta ergo tria manent nũc, ſed charitas maior eſt omnibus, propter ea, quæ dicta ſunt ſupra.

CAPIT. XIIII. LEC. I.

Præfertur donum prophetiæ, dono linguarum.

SEctamini charitatem, æmulamini ſpiritalia, magis autem, vt prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed Deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur myſteria, Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem. Qui loquitur lingua, ſemetipſum ædificat: qui autem prophetat, eccleſiam Dei ædificat.

Poſita excellentia charitatis ad alia dona, hic cõſequenter Apoſtolus comparat alia dona adinuicem, oſtendens excellentiã prophetiæ ad donum linguarum. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit excellentiã prophetiæ ad donum linguarum. Secundò quomodo ſit vtendum dono linguarum, & prophetiæ, ibi *Quid ergo eſt fratres, &c.* Circa primũ duo facit. Primò oſtendit, ꝙ donum prophetiæ eſt excellentius, q̃ donum linguarũ rationibus ſumptis ex parte infidelũ. Secundò ex parte fidelũ, ibi *Fratres nolite, &c.* Prima pars diuiditur in duas. Primò oſtendit, ꝙ donum prophe-

G

tiæ eſt excellentius dono linguarũ quantum ad vſum eorũ in exhortationibus ſeu prædicationibus. Secundò quantũ ad vſum linguarum, qui eſt in orando. Ad hæc enim duo, eſt vſus linguæ, ibi *Et ideo loquitur, &c.* Circa primũ duo facit. Primò enim præmittit vnum per quod continuat ſe ad ſequentia: & hoc eſt, quod dicit, Dictũ eſt, ꝙ charitas omnia dona excellit. Si ergo ita eſt, *Sectamini* ſcilicet viribus *Charitatem,* quæ eſt dulce & ſalubre vinculũ mẽtiũ. 1. Pet. 4. Ante omnia charitatẽ, &c. Col. 3. Super omnia aũt charitatem habete, &c. Secundò ſubdit illud per quod continuat ſe ad ſequẽtia. Et hoc eſt, quod dicit *Æmulamini, &c.* Quaſi dicat. Licet charitas ſit maior omnibus donis, tamen alia nõ ſunt contẽnenda. Sed *Æmulamini,* id eſt feruenter ametis *ſpiritualia* dona ſpiritus ſancti. 1. Petr. 3. Quid eſt, quod vobis noceat, &c. Licet aũt æmulatio quandoq; ſumatur pro feruenti dilectione: quandoq; pro inuidia, tamen non eſt æquiuocatio: immo vnũ procedit ab alio, zelari enim & æmulari deſignat feruentẽ amorem alicuius rei. Contin-

H

git autem, ꝙ res amata, ita diligitur feruenter ab aliquo, ꝙ nõ patitur ſibi conſortẽ, ſed ipſe vult eam ſolus & ſingulariter. Et iſte eſt zelus, qui ſm quoſdam eſt amor intenſus nõ patiens conſortiũ in amato. Hoc tamen nõ contingit in ſpiritualibus, quæ poſſunt perfectiſsimè à multis participari: ſed ſolum in illis, quæ nõ poſſunt à multis participari. Vnde in charitate non eſt huiuſmodi zelus nõ patiens cõſortiũ in amato, ſed tamen in corporalibus, in quibus prouenit, ꝙ ſi aliquis habet illud quod ipſe zelat, doleat: & ex hoc conſurgit æmulatio, quæ eſt inuidia, ſicut ſi ego amo dignitatem ſeu diuitias, doleo ꝙ aliquis habet eas, vnde & ei inuideo. Et ſic patet, ꝙ ex zelo ſurgit inuidia. Cum ergo dicitur, æmulamini ſpiritualia, non intelligitur de inuidia, quia ſpiritualia poſſunt à multis haberi, ſed dicit, æmulamini, vt inducat ad feruenter amandũ Deũ. Et quia inter ſpiritualia eſt gradus quidam, quia prophetia excedit donum linguarum, ideo dicit *Magis autem, vt prophetetis* quaſi dicat, Inter ſpiritualia magis æmulamini donum prophe-

Zelus … eſt … re ſp… li.

tiæ

tiæ.1.Theſ.5.Spiritum nolite extinguere,prophetias nolite ſpernere. Ad explanationē autem totius cap.prænotanda ſunt tria, ſcilicet, quid ſit prophetia, quot modis dicatur in ſcriptura ſancta prophetia, & quid ſit loqui linguis. Circa primū ſciendū eſt, ꝙ propheta dicitur, quaſi procul videns,& ſm quoſdam dicitur à for faris, ſed melius dicitur à phanos, quod eſt videre. Vnde.1.Reg.9.dicitur, ꝙ qui nunc dicitur propheta,olim videns dicebatur. Vnde viſio eorum,quæ ſunt procul, ſiue ſint futura contingentia, ſiue ſupra rationē noſtrā, dicitur prophetia. Eſt igitur prophetia viſio ſeu manifeſtatio futurorū contingentiū ſeu intellectum humanum excedentiū. Ad huiuſmodi aūt viſionem quatuor requiruntur. Cū enim cognitio noſtra ſit per corporalia & per fantaſmata à ſenſibilibus accepta, primò exigitur, ꝙ in imaginatione formentur ſimilitudines corporales eorū, quæ oſtenduntur: vt Dionyſius dicit, ꝙ impoſsibile eſt aliter lucere nobis diuinū radium, niſi varietate ſacrorū velaminum circunuelatū. Secundū, ꝙ exigitur, eſt lumen intellectuale illuminans intellectum ad ea, quæ ſupra naturalem cognitionē noſtram oſtenduntur cognoſcenda. Niſi enim ad ſimilitudines ſenſibiles in imaginatione formatas intelligēdas aſsit lumen intellectuale, ille cui ſimilitudines huiuſmodi oſtenduntur non dicitur propheta, ſed potius ſomniator, ſicut Pharao, qui licet viderit ſpicas & vaccas, quę erant indicatiua futurorum quorundam: quia tamen nō intellexit, quod vidit, nō dicitur propheta, ſed potius ille ſcilicet Ioſeph, qui interpretatus eſt. Et ſimiliter eſt de Nabuchodonoſor, qui vidit ſtatuam & non intellexit. Vnde nec propheta dicitur, ſed Daniel. Et propter hoc dicitur Dan.10.Intelligentia opus eſt in viſione. Tertiū, quod exigitur, eſt audacia ad annuntiandum ea, quæ reuelantur. Ad hoc enim Deus reuelat, vt alijs denuntient. Hier.1.Ecce dedi verba mea in ore. Quartū eſt operatio miraculorū, quæ ſunt ad certitudinē prophetiæ. Niſi enim facerent aliqua, quæ excedunt operationē naturæ, non crederetur eis in his, quæ naturalem cognitionem tranſcendunt. Secundū ergo hos modos prophetiæ, dicuntur aliqui diuerſis modis prophetæ. Aliquando enim aliquis dicitur propheta, qui habet omnia iſta quatuor ſcilicet, ꝙ videt imaginarias viſiones, & habet intelligentiā de eis, & audacter annuntiat alijs, & operatur miracula: & de hoc dicitur Num.12. Siquis fuerit inter vos propheta, &c. Aliquando aūt dicitur propheta ille, qui habet ſolas imaginarias viſiones, ſed tamen impropriè, & valde remotè. Aliquando enim dicitur propheta, qui habet intellectuale lumen ad explanandū etiā viſiones imaginarias, ſiue ſibi, ſiue alteri factas. Vel ad exponendū dicta prophetarum, vel ſcripturas Apoſtolorū. Et ſic dicitur propheta omnis, qui diſcernit doctorū ſcripturas, quia eodem ſpiritu interpretatæ ſunt quo editæ ſunt. Et ſic Salomon & Dauid poſſunt dici prophetæ, inquantum habuerunt lumen intellectuale ad clarè & ſubtiliter intuendū. Nam & viſio Dauid intellectualis tantum fuit. Dicitur etiam propheta aliquis ſolum ex hoc, ꝙ prophetarū dicta denuntiat ſeu exponit, ſeu cantat in eccleſia: & hoc modo dicitur.1.Reg.19.quòd Saul erat inter prophetas, id eſt inter cantātes dicta prophetarum. Dicitur etiā aliquis propheta ex miraculorum operatione, ſm illud Eccle.48.ꝙ corpus Heliſei mortuum prophetauit, id eſt miraculum fecit. Quòd ergo dicit hic Apoſtolus per totum cap.de prophetis, intelligendū eſt de ſecundo modo ſcilicet, ꝙ ille dicitur prophetare, qui per lumen intellectuale diuinū, viſiones ſibi, & alijs factas, exponit. Et ſm hoc planum erit, quod hic dicitur de prophetis.

Circa ſecūdū ſciendū eſt, ꝙ qa in eccleſia primitiua pauci erāt quibus imminebat fidē Chriſti prædicare per mundum, ideo Dominus, vt cōmodius & pluribus verbū Dei annuntiarent, dedit eis donum linguarū, quibus omnibus prædicarent, non ꝙ vna lingua loquentes ab omnibus intelligerentur, vt quidam dicunt, ſed ad literam, ꝙ linguis diuerſarum gentium, imo omniū loquerentur. Vnde dicit Apoſtolus, Gratias ago Deo, ꝙ omnium veſtrum lingua loquor. Et Act.2.dicitur, Loquebantur varijs linguis, &c.

A Et hoc donum multi adepti ſunt à Deo in eccleſia primitiua. Corinthij autem, quia curioſi erant, ideo libentius volebant illud donum, q̃ donum prophetiæ. Quòd ergo dicitur hic loqui lingua, vult Apoſtolus intelligi lingua ignota, & non explanata, ſicut ſi lingua Theutonica loquatur, quis alicui Gallico, & nō exponat, hic loquitur lingua. Vel etiam ſi loquatur viſiones tantū & non exponat, loquitur lingua. Vnde omnis locutio non intellecta nec explanata, quecunq; ſit illa, eſt propriè loqui lingua. His ergo viſis ad expoſitionē literæ accedamus, quę plana eſt. Circa hoc ergo duo facit. Primò probat, ꝙ donum prophetię excellentius eſt dono linguarū. Secundò excludit quandā obiectionem, ibi *Volo autem vos, &c.* Quòd aūt donum prophetiæ excedat donum linguarū, probat duabus rationibus, quarum prima ſumitur ex cōparatione Dei ad eccleſiam. Secūda ratio ſumitur ex cōparatione hominū ad eccleſiā. Prima autē ratio talis eſt. Illud ꝑ quod facit homo ea nō ſolum, quæ ſunt ad honorem Dei, ſed etiā ad vtilitatē pro-

B ximorum eſt melius, q̃ illud quod fit tantū ad honorem Dei: ſed prophetia eſt non tantum ad honorē Dei, ſed etiā ad proximi vtilitatē: per donum vero linguarū ſolū illud fit quod eſt ad honorem Dei, ergo, &c. Huius aūt rationis ponit medium: & primo quantum ad hoc, quod dicit, ꝙ *Qui loquitur lingua,* honorat tantum Deum. Et hoc eſt, quod dicit *Qui loquitur lingua* ſcilicet ignota, *Non loquitur hominibus,* id eſt ad intellectū hominum, *ſed Deo,* id eſt ad honorem Dei tantū. Vel Deo, quia ipſe Deus ſolus intelligit. Sap.5. Auris zeli Dei audit omnia, &c. Et ꝙ non loquatur homini, ſubdit, *Nemo enim audit,* id eſt intelligit. Sic enim frequenter accipitur, nō audire, pro nō intelligere. Matt.13. Qui habet aures audiendi audiat. Quare autē ſoli Deo loquatur, ſubdit ꝙ ipſe Deus loquitur. Vnde dicit, *Spiritus autem Dei loquitur myſteria,* id eſt occulta. Matt.10. Non enim vos eſtis, qui loquimini, &c. Suprà.2. Nemo nouit, quę ſunt ſpiritus Dei, &c. Secūdò probat id, quod dicit, ꝙ prophetia eſt ad honorē Dei & vtilitatem proximorū. Vnde dicit *Nam qui*

C *prophetat, &c.* id eſt explanat viſiones ſeu ſcripturas, *Loquitur hominibus,* id eſt ad intellectū hominum, & hoc ad ædificationem incipientium, & ad exhortationem proficientium.1.Timo.5. Conſolamini puſillanimes. Titum.2. Loquere & exhortare ad conſolationē deſolatorū. Vel ædificatio pertinet ad ſpiritualem affectionē, quia ibi primò incipit ad ædificiū ſpirituale. Ephe.2. In quo & vos ædificamini, &c. Exhortatio vero ad inductionē ad bonos actus, quia ſi affectus eſt bonus, tunc actus eſt bonus. Tit.2. Hæc loquere & exhortare. Conſolatio vero inducit ad tolerantiam malorum. Roma.15. Quecunq; ſcripta ſunt, ad noſtrā doctrinam ſcripta ſunt. Ad hæc enim tria inducunt prædicantes diuinā ſcripturā. Secūda ratio talis eſt, Illud quod eſt vtile ſoli facienti, eſt minus, q̃ illud quod prodeſt etiam alijs: loqui autem linguis eſt vtile ſoli ei, qui loquitur, prophetare vero alijs prodeſt. Igitur, &c. Huius autem rationis ponit medium, & primo quantum ad primam partē mediū, & hoc eſt, quod dicit *Qui loquitur lingua, ſemetipſum, &c.*

D Pſal. Concaluit cor meū intra me, &c. Secundò quantū ad ſecundam partem, & hoc eſt, quod dicit *Qui autem prophetat, eccleſiam,* id eſt fideles *Ædificat* inſtruendo. Epheſ.2. Superædificati ſupra fundamentū apoſtolorū & prophetarum.

LECTIO SECVNDA.

Per exempla, tum tibiarum, tum hominum, dicit prophetiam excellere donum linguarum.

Volo autem vos omnes loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior eſt, qui prophetat, quàm qui loquitur linguis, niſi fortè interpretetur, vt eccleſia ædificationem accipiat. Nunc autem fratres, ſi venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, niſi vobis loquar, aut in reuelatione, aut in ſcientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ ſine anima ſunt, vocem dantia, ſiue tibia, ſiue cithara, niſi diſtinctionem ſonituum dederint,

ogle16

derint, quomodo ſcietur id, quod canitur, aut cithariza-tur? Etenim ſi incertam vocem det tuba, quis parabit ſe ad bellum? Ita & vos per linguam, niſi manifeſtum ſermonem dederitis, quomodo ſcietur, quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa, vt puta, genera linguarum ſunt in hoc mundo, & nihil ſine voce eſt. Si ergo neſciero virtutem vocis, ero cui loquor barbarus, & qui loquitur mihi barbarus. Sic & vos quoniam æmulatores eſtis ſpirituum ad ædificationem eccleſiæ, quærite vt abundetis.

Hic Apoſtolus excludit obiectionem ſeu falſum intellectum, qui poſſet eſſe circa præmiſſa: poſſent enim aliqui credere, ꝙ ex quo Apoſtolus præfert prophetiā dono linguarum, ꝙ donum linguarū eſſet contemnendū. Vnde vt hoc excludat, dicit *Volo autem vos, &c.* Vbi primò oſtendit, quid intenderit inſinuare. Secundò rationem horum aſsi-
F gnat, ibi *Nam maior, &c.* Dicit ergo, Licet hæc, quæ dicta ſunt ſuprà dixerim, non tamen volo vos donum linguarū ſpernere, ſed volo vos omnes loqui linguis, tamen magis volo vt propheretis. Num. 11. Quis tribuat, vt omnis populus, &c. Cuius rationem aſsignat, cùm dicit *Nam maior, &c.* Quaſi dicat, Ideo volo vt magis propheretis, quia maior eſt, &c. Et huius ratio eſt, quia aliquādo aliqui mouentur à ſpiritu ſancto loqui aliquid myſticum, quod ipſi non intelligunt. Vnde iſti habent donum linguarum. Aliquādo autem non ſolum loquuntur linguis, ſed etiam ea, quæ dicunt, interpretantur. Et ideo dicit *Niſi vt interpretetur.* Nam donū linguarū cum interpretatione eſt melius, ꝙ̃ prophetia: quia ſicut dictum eſt, interpretatio cuiuſcunq; ardui pertinet ad prophetiā. Vnde qui loquitur & qui interpretatur, propheta eſt, & donum linguarū habet, & interpretatur vt eccleſiam Dei ædificet, ideo dicit *Vt eccleſia, &c.* id eſt non ſolum intelligat ſe, ſed etiam vt eccleſia ædificetur.
G Rom. 14. Quæ ædificationis ſunt inuicem, cuſtodiamus. & Rom. 15. Vnuſquiſq; proximo ſuo placeat in bonū ad ædificationem. *Nunc autem fratres, &c.* Hic probat donum prophetiæ eſſe excellentius, ꝙ̃ donum linguarū per exempla, & hoc tripliciter. Primò per exemplū à ſeipſo ſumptum. Secundò per exemplum ſumptum à rebus inanimatis, ibi *Tamen quæ ſine anima, &c.* Tertiò per exemplū ſumptum ab hominibus diuerſimodè loquentibus, ibi *Tam multa, &c.* Ex ſeipſo autē argumentatur ſic, Conſtat ergo, ꝙ ego non minus habeo donū linguarū, ꝙ̃ vos, ſed ſi loquerer vobis ſolum linguis, & nō interpretarer, nihil vobis prodeſſem. Ergo nec vos ab inuicē. Et hoc eſt, quod dicit *Nunc autem fratres ſi venero ad vos linguis loquens.* Hoc dupliciter poteſt intelligi: ſcilicet vel linguis ignotis, vel ad literam quibuſcunq; ſignis nō intellectis, quid vobis prodero, niſi loquar vobis aut in reuelatione, &c. Vbi notandum, ꝙ iſta quatuor, ſcilicet *Aut in reuelatione, &c.* poſſunt dupliciter diſtingui. Vno modo penes ea de quibus ſunt. Et ſic ſciendum eſt, ꝙ
H illuſtratio mentis ad cognoſcendū eſt de quatuor, vel quia eſt de diuinis, & hæc illuſtratio pertinet ad donū ſapiētiæ. Diuinorum enim, vt ſuprà dictum eſt. 2. eſt reuelatio, quia quæ ſunt Dei, nemo nouit, &c. Et ideo dicit in reuelatione, qua ſcilicet illuminatur mens ad cognoſcendū diuina, vel eſt de terrenis, & non de quibuſcunq;, ſed de illis tantum, quæ ſunt ad ædificationē fidei: & hoc pertinet ad donum ſcientiæ: & ideo dicit *In ſcientia* non geometriæ nec aſtrologiæ, quia hæc nō pertinent ad ædificationem fidei, ſed in ſcientia, quæ eſt ſanctorum. Sap. 10. Dedit illi ſcientiam ſanctorum, &c. vel eſt de euentibus futurorū, & hoc pertinet ad donum prophetiæ. Et ideo dicit *Aut in prophetia.* Sap. 8. Signa & monſtra ſcit antè ꝙ̃ fiant, & euentus temporū & ſeculorum. Notandum autem, ꝙ prophetia nō accipitur hic cōmuniter ſcilicet, ſm q; ſuprà dictū eſt, ſed accipitur hic particulariter prout eſt manifeſtatio futurorū tantum. Et ſm hoc diffinitur à Caſsiodoro, Prophetia eſt diuina inſpiratio rerum futurarum immobili veritate denuntians.

E Eccleſia. 24. Adhuc doctrinam, quaſi prophetiam effundam, &c. vel eſt de agendis moralibus, & hoc pertinet ad doctrinam. Et ideo dicit *Aut in doctrina.* Roma. 12. Qui docet in doctrina. Prouer. 13. Doctrina bona dabit gratiam. Alio modo poſſunt hæc diſtingui penes diuerſos modos acquirendi cognitionē. Et ſic ſciendum eſt, ꝙ omnis cognitio, aut eſt à ſupernaturali principio, ſcilicet Deo, aut naturali, ſcilicet lumine naturali intellectus noſtri. Si autē à ſupernaturali principio, ſcilicet lumine diuino infuſo, hoc poteſt eſſe dupliciter, quia aut infunditur ſubito cognitio, & ſic eſt reuelatio, aut infunditur ſucceſsiuè, & ſic eſt prophetia, quam nō ſubito habuerunt prophetę, ſed ſucceſsiuè & per partes, vt eorum prophetiæ oſtendunt. Si vero cognitio acquiratur à naturali principio, hoc eſt, aut per ſtudiū proprium, & ſic pertinet ad ſcientiā, aut traditur ab alio, & ſic pertinet ad doctrinam. *Tamen quæ ſine anima, &c.* Hic oſtendit idem per exempla, ſumpta ex rebus inanimatis, ſcilicet per inſtrumenta, quæ videntur vocem habere. Et
F primò per inſtrumenta gaudij. Secundò per inſtrumenta pugnæ, ibi *Etenim ſi incertam, &c.* Dicit ergo, Hoc nō ſolum patet per ea, quæ ſuprà dicta ſunt, ſed etiam quantū ad ea, quæ ſine anima vocem dant, ꝙ loqui linguis non ſolū non prodeſt alijs. Et quæ ſine anima ſunt vocē dantia. Cōtrà vox eſt ſonus ab ore animalis prolatus naturalibus inſtrumentis formatus. Non ergo ea, quæ ſunt ſine anima dant vocem. Dicendū eſt, ꝙ licet vox nō ſit niſi animalium, tamen poteſt dici per quandā ſimilitudinem, ſcilicet ſecundum, ꝙ quædam, ſicuti inſtrumenta, habent quandā conſonantiam & melodiam, & ideo de illis facit mentionē ſcilicet de cithara, quæ dat vocem tactu, & tibia, quæ flatu. Si ergo hæc dant vocem ſine diſtinctione, quomodo ſcietur, &c. Cum enim homo per inſtrumēta aliquid intendat exprimere ſcilicet aliquos cantus, qui ordinantur, vel ad fletum, vel ad gaudiū. Eſa. 30. Canticū erit vobis ſicut vox ſanctificatæ ſolennitatis & lætitia cordis, ſicut qui pergit cum tibia, vt intret in montē Domini. Vel etiā ad laſciuiā
G nō poterit diiudicari ad quid canitur tibia, aut ad quid cithara ſi ſonus ſit cōfuſus & indiſtinctus. Ita ſi homo loquitur linguis, & nō interpretatur, non poterit ſciri, quid velit dicere. *Etenim ſi incertam vocem dederit, &c.* Hic oſtendit idem per exempla inanimatorū ſcilicet, per inſtrumenta ad pugnā ordinata. Et ſumitur hæc ſimilitudo ex lib. Nume. 10. Ibi enim legitur, ꝙ dominus præcepit Moyſi, vt faceret duas tubas argenteas, quæ eſſent ad conuocandū populū ad mouendum caſtra & ad pugnandum. Et pro quolibet iſtorū habebant certum modū tubandi, quia aliter dabāt vocem quādo debebant cōuenire ad conciliū, aliter quando mouebant caſtra, & aliter quando pugnabant: & ideo arguit Apoſtolus, ꝙ ſicut *Si tuba det incertam vocem,* id eſt indiſtinctam, neſcitur vtrum ſe debeāt parare ad bellum, & ita vos ſi loquimini tantū linguis, niſi diſtinctū ſermonem dicatis interpretando, vel exponendo, nō poterit quis ſcire quid loquimini. Per tubam poteſt intelligi prædicator. Eſaiæ 58. Quaſi tuba exalta vocē tuam, &c. Ratio aūt quare
H non poteſt ſciri, quid loquamini, eſt quia eritis in aera loquentes, id eſt inutiliter. Suprà, 9. Sic pugno nō quaſi aera verberans, &c. *Tam multa, &c.* Hic ſumit exemplum à diuerſis linguis loquētiū. Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit diuerſitatē linguarum. Secundò inutilitatē loquentium ſibi adinuicem in linguis extraneis, ibi *Si ergo neſciero, &c.* Tertiò concludit, quod intendit, ibi *Sic & vos quoniam æmulatores, &c.* Dicit ergo primò, Multę & diuerſę linguę in mundo ſunt, & quilibet poteſt loqui quacunq; vult, ſi tamē nō loquatur determinatè non intelligitur. Et hoc eſt, quod dicit *Tam multa, &c.* hoc poteſt dupliciter exponi, quia poteſt continuari cū præcedentibus, vt dicatur, Eritis in aera loquentes, *Et tam multa vt puta, &c.* quaſi dicat, Ideo in aera, id eſt, inutiliter loquimini omnibus linguis, quia loquimini ſine intellectu, quę tamen proprias ſignificationes vocū ad hoc habent, vt intelligantur. Nihil enim ſine voce eſt. Vel poteſt ſic punctuari, Eritis in aera loquētes. Tam multa, vt puta, ſunt genera linguarum, id eſt ſingulis linguis.

Si ergo

A *Si ergo neſciero, &c.* Hic oſtendit horum inutilitatem. Et hoc eſt, quod dicit *Si loquar omnibus linguis.* Sed ſi neſciero virtutem vocis, id eſt ſignificationẽ vocis, *Ero cui loquar barbarus.* Hier. 5. Adducam ſuper te gentẽ de longinquo, gentẽ cuius ignoras linguam. Nota ꝙ barbari ſecundũ quoſdam dicuntur illi, quorũ idioma diſcordat omnino à Latino. Alij vero dicunt, ꝙ quilibet extraneus eſt barbarus omni alij extraneo, quando ſcilicet nõ intelligitur ab eo. Sed hoc nõ eſt verum, quia ſecundum Iſidorum Barbaria eſt ſpecialis natio. Col. 3. In chriſto Ieſu nõ eſt Barbarus & Scitha, &c. Sed ſecundũ quod verius dicitur. Barbari propriè dicuntur illi, qui in virtute corporis vigẽt, in virtute rationis deficiunt, & ſunt quaſi extra leges & ſine regimine iuris. Et huic videtur cõſonare Ariſtoteles in polyticis ſuis. Conſequenter cum dicit *Sicut, &c.* concludit, quod intendit: & hoc poteſt dupliciter cõſtrui. Primò vt punctetur hoc modo, quaſi dicat, ſic ego ero barbarus vobis, ſi loquar ſine ſignificatione & interpretatione, ſicut & vos eritis barbari adinuicem, & ideo quærite *Vt abundetis, &c.* & hoc, quoniã eſtis æmulatores, &c. B Vel alio modo, vt totum ponatur ſub diſtinctione. Quaſi diceret, Ne ergo ſitis barbari, ſic ſcilicet ſicut ego facio, quoniã *Eſtis æmulatores ſpirituum,* id eſt donorũ ſpiritus ſancti, quærite à Deo, vt abundetis. Proue. 15. In abundantiã iuſtitia, virtus maxima eſt. Quæ quidem iuſtitia eſt ædificare alios. Matt. 7. Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis.

LECTIO TERTIA.

In oratione priuata, & publica, oſtenditur prophetia excellentior lingua.

ET ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Nam ſi orem lingua, ſpiritus meus orat, mens autem mea ſine fructu eſt. Quid ergo eſt? Orabo ſpiritu, orabo & mente. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Cæterum ſi benedixeris ſpiritu, quis ſupplet locum idiotæ? Quomodo dicet, amen, ſuper tuam benedictionem? Quoniam quid dicas, neſcit. Nam tu quidem bene gratias agis, ſed alter non ædificatur. C

Suprà oſtendit Apoſtolus excellentiam doni prophetiæ ad donum linguarũ, rationibus ſumptis ex parte exhortationis: hic vero oſtendit idem rationibus ſumptis ex parte orationis: hæc enim duo per linguã exercemus, orationem ſcilicet, & exhortationẽ. Et circa hoc duo facit. Primò enim probat excellentiã prophetiæ ad donum linguarum rationibus. Secundò exemplis, ibi *Gratias ago Deo meo, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit neceſsitatẽ orationis. Secundò oſtendit quomodo in oratione plus valet donum prophetiæ, q̃ donum linguarũ. *Nam ſi orem lingua, &c.* Dicit ergo primo, Dixi ꝙ donum linguarũ ſine dono prophetiæ non valet: & ideo quia interpretari eſt actus prophetiæ, quæ eſt excellentior illi, qui loquitur lingua ignota, vel extranea, vel aliqua myſteria occulta, *Oret* ſcilicet Deum *Vt interpretetur,* id eſt, vt interpretandi gratia detur ſibi. D Coloſ. 4. Orantes vt Deus aperiat oſtium. Gloſa aliter exponit, oret. Orare enim dicitur dupliciter ſcilicet, vel deprecari Deum, vel perſuadere: quaſi dicat, Qui loquitur, oret lingua, id eſt ita perſuadeat, *Vt interpretetur,* & ſic accipit orare hic Gloſa per totũ capitulũ. Sed nõ eſt hæc intentio Apoſtoli, ſed pro deprecatione ad Deũ. *Nam, ſi orem, &c.* Hic oſtendit, ꝙ in orando plus valet prophetia, q̃ donum linguarũ, & hoc dupliciter. Primò ratione ſumpta ex parte ipſius orantis. Secundò ratione ſumpta ex parte audientis, ibi *Cæterum ſi benedixeris, &c.* Circa primũ duo facit. Primò ponit rationem ad propoſitũ oſtendendum. Secundò remouet obiectionẽ, ibi *Quid ergo, &c.* Circa primũ ſciendum eſt, ꝙ duplex eſt oratio. Vna eſt priuata, quando ſcilicet quis orat in ſeipſo, & pro ſe. Alia publica, quãdo quis orat coram populo, & pro alijs: & in vtraq; cõtingit vti & dono linguarũ, & dono prophetiæ. Et ideo vult oſtẽdere, ꝙ in vtraq; plus valet donũ prophetiæ, q̃ donum linguarum.

A Et primò in oratione priuata, dicens, ꝙ ſi ſit aliquis idiota, qui faciat orationẽ ſuam, dicens Pſalmũ, vel Pater noſter, & non intelligat ea, quæ dicit, iſte orat lingua, & nõ refert vtrum oret verbis ſibi à ſpiritu ſancto conceſsis, ſiue verbis aliorum. Et ſi ſit alius, qui orat, & intelligit, quæ dicit, hic quidem orat, & prophetat: cõſtat ꝙ plus lucratur, qui orat, & intelligit, q̃ qui tantum lingua orat, qui ſcilicet non intelligit, quæ dicit. Nam ille, qui intelligit, reficitur & quantũ ad intellectum, & quantũ ad effectum: ſed mens eius, qui non intelligit, eſt ſine fructu refectionis. Vnde & cum melius ſit refici quantũ ad effectum & intellectũ, q̃ quantum ad effectũ ſolum: cõſtat ꝙ in oratione plus valet prophetiæ donum, q̃ ſolum donum linguarũ. Et hoc eſt, quod dicit, Dico ꝙ *Oret vt interpretetur. Nam ſi orem lingua,* id eſt orando vtor dono linguarum, ita ꝙ proferam aliqua quæ non intelligo: *Tunc ſpiritus meus,* id eſt ſpiritus ſanctus mihi datus, orat, qui inclinat & mouet me ad orandum. Et nihilominus mereor in ipſa oratione, quia hoc ipſum, ꝙ moueor à ſpiritu ſancto eſt mihi meritum. B Rom. 8. Nam quid oremus, ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus ſanctus poſtulare nos facit. Vel *Spiritus meus,* id eſt ratio mea orat, id eſt dictat, quod ego loquar ea, quæ ad bonũ ſunt, ſiue verbis proprijs, ſiue aliorũ ſanctorũ. Vel ſpiritus meus, id eſt virtus imaginatiua orat, inquantũ voces ſeu ſimilitudines corporaliũ ſunt tantũ in imaginatione abſq; hoc, ꝙ intelligantur ab intellectu: & ideo ſubdit, Mens autẽ mea, id eſt intellectus meus, ſine fructu eſt: quia nõ intelligit. Et ideo melius eſt in oratione prophetia ſeu interpretatio, q̃ donũ linguarũ: ſed nunquid quãdocunq; quis orat, & nõ intelligit, quæ dicit, eſt ſine fructu orationis? Dicendũ ꝙ duplex eſt fructus orationis. Vnus fructus eſt meritum, quod homini prouenit. Alius fructus eſt ſpiritualis cõſolatio & deuotio concepta ex oratione. Et quantũ ad fructũ deuotionis ſpiritualis, priuatur qui nõ attendit ad ea, quæ orat ſeu non intelligit, ſed quantũ ad fructum meriti, nõ eſt dicendum, ꝙ priuetur: quia ſic multæ orationes eſſent ſine merito, C cũ vix vnũ Pater noſter, poteſt homo dicere quin mens ad alia feratur. Et ideo dicendum eſt, ꝙ quãdo orans aliquando diuertit ab his, quæ dicit, ſeu quãdo quis in vno opere meritorio nõ continuè cogitat in quolibet actu, ꝙ facit hoc propter Deum, non perdit rationem meriti. Cuius ratio eſt, quia in omnibus actibus meritorijs, qui ordinantur ad finem rectũ, nõ requiritur, ꝙ intentio agentis cõiungatur fini ſecundũ quemlibet actũ: ſed vis prima, quæ mouet intentionem, manet in toto opere, etiam ſi aliquãdo in aliquo particulari diuertat: & hic prima vis facit totum opus meritoriũ, niſi interrumpatur per contrariã affectionem, quæ diuertat à fine prædicto ad finẽ contrariũ. Sed ſciendum eſt, ꝙ triplex eſt attentio. Vna eſt ad verba, quæ homo dicit, & hæc aliquãdo nocet inquantũ impedit deuotionẽ. Alia eſt ad ſenſum verborũ, & hæc nocet, non tamen eſt multũ nociua. Tertia eſt ad finẽ, & hæc eſt melior & quaſi neceſſaria. Tamen id quod dicit Apoſtolus, mens eſt ſine fructu, intelligitur de fructu refectionis. D *Quid ergo eſt, &c.* quia poſſet aliquis dicere, ex quo orare lingua eſt ſine fructu mentis, ſed tamẽ ſpiritus orat, nunquid ergo nõ eſt orandum ſpiritu? ideo Apoſtolus remouet dicens, ꝙ vtroq; modo orandum eſt & ſpiritu & mente: quia homo debet ſeruire Deo de omnibus, quæ habet à Deo: ſed à Deo habet ſpiritum & mentem, & ideo debet de vtroq; orare. Eccle. 47. De omni corde ſuo laudabit Dominum, &c. Et ideo dicit *Orabo ſpiritu, orabo & mente: Pſallam ſpiritu, &c.* Et ſic dicit orabo, & pſallam: quia oratio, vel eſt ad deprecandũ Deũ, & ſic dicit orabo: vel ad laudandũ, & ſic dicit pſallã. De iſtis duobus, Iaco. 5. Triſtatur quis in vobis, oret æquo animo & pſallat. Pſal. Pſallite domino, &c. Orabo ergo ſpiritu, id eſt imaginatione: & mẽte, id eſt voluntate. Cæterũ ſi benedixeris, &c. Hic ſecundò oſtendit, ꝙ donũ prophetiæ plus valet, q̃ donum linguarum, etiã in oratione publica, quæ eſt quando ſacerdos publicè orat, vbi aliquãdo dicit quædam quæ non intelligit, aliquando aliqua quæ intelligit. Et circa hoc tria facit. Primò ponit rationẽ. Secũdò

exponit

Duplex fructus orationis.

In oratione triplex attentio.

exponit eã, ibi *Quomodo dicet, &c.* Tertiò probat, quod ſuppoſuerat, ibi *Quoniam quid, &c.* Dicit ergo, Dixi ꝙ donum prophetiæ in oratione priuata plus valet, cæterũ, pro ſed: & in publica, quia *Si benedixeris*, id eſt ſi benedictionẽ dederis *Spiritu*, id eſt in lingua, quę non intelligatur, ſeu imaginatione & motus à ſpiritu ſancto, quis ſupplet locum idiotæ? Idiota propriè dicitur, qui ſcit tantum linguam in qua natus eſt: quaſi diceret, Quis dicet illud quod debet dicere ibi idiota? quod eſt dicere, *Amen.* Et ideo dicit, Quomodo dicet ſupplens tuam benedictionem: vbi Glo. exponit, id eſt quomodo conſentiet benedictioni à te factæ in perſona eccleſiæ. Eſa. 65. Qui benedictus eſt ſuper terram benedicetur in eo, amen. Amen idem eſt, quod fiat, vel verum eſt. q. d. ſi non intelligit, quæ dicis, quomodo conformabit ſe dictis tuis? poteſt quidem ſe conformare etiam ſi nõ intelligat, ſed in generali tantum, non in ſpeciali, quia nõ poteſt intelligere quid boni dicas, niſi ꝙ benedicas tantum.

Orationes cur nõ fiãt vulgari ſermone.

Sed quare non dantur benedictiones in vulgari, vt intelligantur à populo, & conforment ſe magis eis? Dicendum eſt, ꝙ hoc fortè fuit in eccleſia primitiua, ſed poſtquã fideles instructi ſunt, & ſciunt, quæ audiunt in cõmuni officio, fiunt benedictiooes in Latino. Conſequẽter probat quare non poteſt dicere, amen, cum dicit *Nam tu quidem*, id eſt licet tu gratias agas bene Deo inquantũ intelligis, *Sed alter* qui audit, & nõ intelligit, *Non ædificatur* inquantum nõ intelligit in ſpeciali, & ſi in generali intelligat & ædificetur. Epheſ. 4. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſiquis bonus eſt ad ædificationem fidei. Et ideo melius eſt, vt non ſolum lingua benedicat, ſed etiam, vt interpretetur & exponat, licet tu qui gratias agis bene agas.

LECTIO QVARTA.

Non ſpernit donum linguarum ſibi à Deo traditum, tamen prophetiam magis probat.

GRatias ago Deo meo, quòd omnium veſtrum lingua loquor. Sed in eccleſia volo quinq; verba ſenſu meo loqui, vt & alios inſtruam, quàm decem millia verborum in lingua. Fratres nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, ſenſibus autem perfecti eſtote. In lege enim ſcriptum eſt, Quoniam in alijs linguis, & in labijs alijs loquar populo huic, & nec exaudient me dicit Dominus. Itaq; linguæ in ſignum ſunt non fidelibus, ſed infidelibus: prophetiæ autẽ, non infidelibus, ſed fidelibus.

Hic oſtendit Apoſtolus excellentiã doni prophetiæ ad donum linguarũ, per rationes ſumptas ex parte ſuiipſius. Et circa hoc duo facit. Primò agit gratias de dono linguarum, ſibi à Deo dato. Secundò ſe eis in exemplũ proponit, ibi *Sed in eccleſia volo, &c.* Dicit ergo, *Gratias ago, &c.* Quaſi dicat. Nõ ideo vilipendo donum linguarũ, quia ego dico, ꝙ donum prophetiæ ſit excellentius, ſed debet charum haberi. Vnde & ego gratias ago, &c. Eſt ergo de omnibus gratias agendum. 1. Theſ. 5. In omnibus gratias agite, &c. Vel gratias ago. q. d. Nõ ideo vilipendo donum linguarũ, quaſi eo carens, imo etiã ego habeo: & ideo dicit, Gratias ago, &c. Et ne intelligatur, ꝙ omnes loquerentur vna lingua, dicit, *Omnium veſtrum lingua loquor.* Act. 2. Loquebantur varijs linguis Apoſtoli, &c. *Sed in eccleſia.* Hic ponit ſe in exemplum. q. d. Si ego habeo donũ linguarũ ſicut & vos, debetis facere illud quod facio. *Sed* ego volo. i. magis volo loqui *In eccleſia quinque*, id eſt pauca verba *Senſu meo*, id eſt intellectu, vt ſcilicet ego intelligam, & intelligar, & ex hoc inſtruam alios, *Quam decem millia*, id eſt quãcunq; multitudinẽ *Verborum in lingua*, quod eſt loqui nõ ad intellectũ quocunq; modo fiat, vt ſuprà expoſitũ eſt. Dicunt quidã ꝙ ideo dicit quinq;, quia Apoſtolus videtur velle, ꝙ magis velit dicere ſolum vnã orationẽ ad intellectum, quàm multas ſine intellectu. Oratio aũt, ſecundum grammaticos ad hoc, ꝙ debeat facere perfectũ ſenſum, debet habere quinq; ſcilicet, Subiectum, Prædicatum, Copulam verbalẽ, Deter-

E minationẽ ſubiecti, & Determinationẽ prædicati. Alijs videtur melius, ꝙ quia ad hoc loquendũ eſt cum intellectu, vt alij doceantur: ideo ponit quinque, quia doctor debet quinq; docere ſcilicet Credenda. Titum. 3. Hęc loquere & exhortare, &c. Agenda. Matt. vlt. Euntes in mundum, &c. Vitanda. ſ. peccata, Eccl. 21. Quaſi à facie colubri fuge, &c. Eſa. 58. Annuntia populo meo ſcelera, &c. Speranda ſcilicet mercedẽ ęternã. 1. Pet. 1. De qua ſalute exquiſierũt, &c. Timenda ſcilicet pœnas æternas. Matt. 25. Ite maledicti in ignem æternũ, &c. *Fratres mei nolite, &c.* Hic oſtendit excellentiam doni prophetię ad donum linguarũ, rationibus ſumptis ex parte infidelium. Et circa hoc duo facit. Primò excitat attentionem & reddit attentos. Secundò arguit ad propoſitum, ibi *In lege quid ſcriptum eſt.* Circa primũ videtur Apoſtolus excludere pallium excuſationis aliquorũ, qui ideo docent, quædã rudia & ſuperficialia, quaſi oſtendant ſe volentes viuere in ſimplicitate, & ideo non curantes de ſubtilitatibus ad quas ſecundũ rei veritatem nõ attingunt,

F habentes verbũ domini: ad hoc Matt. 18. Niſi conuerſi fueritis & efficiamini ſicut paruuli, &c. Sed hoc Apoſtolus excludit, cum dicit. *Nolite pueri effici ſenſu*, id eſt nolite puerilia & inutilia & ſtulta loqui & docere. Suprà. 3. Cũ eſſem paruulus, &c. Sed quomodo debetis effici pueri affectu nõ intellectu. Et ideo dicit *Sed malitia.* Vbi ſciendum eſt, ꝙ paruuli deficiunt in cogitando mala, & ſic debemus effici paruuli: & ideo dicit, *Sed malitia paruuli eſtote:* & deficiunt in cogitando bona, & ſic non debemus eſſe paruuli, imo viri perfecti. Et ideo dicit *Senſibus autem perfecti, &c.* id eſt ad diſcretionẽ boni & mali, perfecti ſitis. Vnde Heb. 5. Perfectorum eſt ſolidus cibus, &c. Non ergo laudatur in vobis ſimplicitas, quæ opponitur prudẽtiæ, ſed ſimplicitas, quę aſtutiæ. Et ideo Dominus dicit. Matt. 10. Eſtote prudẽtes ſicut ſerpentes. Rom. 16. Volo vos ſapientes eſſe in bono, ſimplices in malo. Conſequẽter cum dicit *In lege quid ſcriptum eſt* arguit ad propoſitũ. Vbi ſciendum eſt, ꝙ hoc argumentũ, ſicut patet per Glo. diſtinguitur per multa: ſed ſecundum

G intentionẽ Apoſtoli nõ videtur, ꝙ attendatur in loco hoc, niſi vna ratio. Et ratio ſua ad probandum, ꝙ donum prophetię eſt excellentius, quàm donum linguarũ, eſt talis, Omne quod plus valet ad illud ad quod alterum principaliter ordinatur, eſt melius illo altero ordinato ad hoc. Sed tam donum prophetiæ, quàm donum linguarũ ordinatur ad conuerſionem infidelium: ſed prophetiæ plus valent ad hoc, quàm donum linguarũ, ergo prophetia eſt melior. Circa hanc ergo rationẽ duo facit. Primò oſtendit ad quid ordinatur donum linguarum, & ad quid ordinatur donum prophetiæ. Secundò ꝙ plus valet donum prophetię, ibi *Si ergo conueniat vniuerſa, &c.* Circa primũ duo facit. Primò inducit authoritatem. Secundò ex authoritate arguit ad propoſitũ, ibi *Itaque linguæ, &c.* Circa primum ſciendum eſt, quod dicit, *In lege quid ſcriptum eſt*, poteſt legi, vel interrogatiuè, quaſi dicat, nõ debetis effici pueri ſenſibus, ſed perfecti: & hoc eſt videre & ſcire legem. Vnde ſi eſtis perfecti ſenſibus, ſciatis ſcilicet legem & in lege quid ſcriptum eſt: de linguis, quæ

H ſunt inutiles aliquando ad id ad quod ordinatæ ſunt, quia licet in diuerſis linguis loquar, ſcilicet populo Iudæorum, tamen homo nõ exaudit, &c. Poteſt etiam legi remiſſiuè, In lege quid ſcriptum eſt, Quaſi dicat, Nolite moueri ſicut pueri ad aliquid appetendum nõ diſcernentes, vtrum bonum, vel minus bonum ſit, quod affectatis & præponatis meliori bono, ſed eſtote perfecti ſenſibus, id eſt diſcernatis inter bona & magis bona, & ſic affectatis. Et hoc fit ſi cogitatis quid ſcriptũ eſt in lege, quoniam in alijs, &c. Sap. 6. Cogitare ergo de illa, ſenſus eſt conſummatus. Et dicit, in lege, nõ accipiendo legem ſtrictè pro quinq; libris Moyſi tantũ, ſicut accipitur. Luc. vlt. Neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt de me in lege, &c. ſed pro toto veteri teſtamento, ſicut accipitur. Ioan. 15. Vt impleatur ſermo, qui in lege eorũ ſcriptus eſt, quia odio habuerũt me gratis. Quod tamen in Pſal. ſcriptũ eſt. Accipitur tamen hæc authoritas ex Eſa. 28. vbi litera noſtra habet, In loquela labij, & lingua altera loquetur ad populũ iſtũ. Hoc igitur ſcriptũ eſt,

Quoniam

Quoniam in aliis linguis, id eſt eſt in diuerſis generibus linguarum *Et labiis*, id eſt in diuerſis idiomatibus & modis pronuntiandi, *Loquar populo huic*, ſcilicet Iudaico, quia hoc ſignum ſpiritualiter fuit datū ad conuerſionē populi Iudęorum. *Nec ſic exaudient*, quia ſcilicet ſignis viſis, non crediderunt. Eſa.6. Excæca cor populi huius, &c. Sed quare Deus dedit eis ſigna ſi nō debebant conuerti? Ad hoc ſunt duæ rationes. Vna ratio eſt, quia licet non omnes conuerſi fuerint, tamen aliqui ſunt conuerſi, eo ꝙ nō repellit Dominus plebem ſuam, &c. Alia ratio eſt, vt iuſtior appareat eorum damnatio, dum manifeſtius apparet eorū nequitia. Ioan.15. Si non veniſſem & locutus eis non fuiſſem, &c. Conſequenter cum dicit *Itaque linguæ, &c.* Ex inducta authoritate argumentatur ad propoſitum, quaſi dicat, Et ex hoc manifeſtè apparet, ꝙ donum linguarū datum eſt non fidelibus ad credendū, quia iam credunt. Ioan.4. Non propter tuam loquelam, &c. Sed infidelibus, vt cōuertantur. In Gloſa autē ponuntur duæ expoſitiones Ambroſii, quæ nō ſunt literales, quarum vna eſt, vt dicatur, Sicut in veteri teſtamēto locutus ſum populo Iudæorū per linguas, id eſt per figuras: & per labia, id eſt promittendo bona temporalia: ſic adhuc in nouo teſtamento loquar huic populo in aliīs linguis, id eſt apertè & clarè, & aliīs labiīs, id eſt ſpiritualibus, nec tamen ſic exaudient me, ſcilicet quantum ad eorum multitudinē. *Itaque linguæ datæ ſunt non fidelibus, ſed infidelibus*, ad manifeſtandū, ſcilicet eorum infidelitatem. Alia eſt, In aliīs linguis, id eſt obſcurè & parabolicè loquar, vt quia ſunt indigni, non exaudient, id eſt non intelligent. Conſequenter oſtendit ad quid ordinatur prophetia, ſcilicet ad inſtructionem fidelium, qui iam credunt. Et ideo ꝙ *Prophetiæ datæ ſunt non infidelibus*, qui non credunt. Eſa.53. Domine quis credidit auditui noſtro? *Sed fidelibus*, vt credant & inſtruantur. Ezech.3. Fili hominis ſpeculatorem dedi te, &c. Prouerb.29. Cum defecerit prophetia, &c. diſſipabitur populus.

LECTIO QVINTA.

Si donum linguarum abſque prophetia ſit, maximum inconueniens ſequi dicit.

SI ergo conueniat vniuerſa eccleſia in vnum, & omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ & infideles, nonne dicent, quid inſanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis eius manifeſta fiunt, & ita cadens in faciē adorabit Deū, pronuntians, quòd verè Deus in vobis ſit. Quid ergo eſt fratres? Cum conuenitis vnuſquiſq; veſtrum pſalmum habet, doctrinam habet, Apocalypſim habet, linguam habet, interpretationē habet: omnia ad ædificationē fiant.

Gloſa vult ꝙ hic incipiat alia ratio ad propoſitū oſtendendum. Sed ſecundū quod dictū eſt, non eſt niſi vnū poſita ratione, & eſt quaſi manifeſtatio mediæ ipſius rationis ſcilicet, ꝙ prophetia plus valet ad illud ad quod ſpecialiter ordinatur donum linguarum. Vnde circa hoc duo facit. Primò oſtendit inconueniens, quod ſequitur quantum ad infideles ex dono linguarum, ibi *Si autem omnes prophetent*. Secundò oſtendit bonum, quod ſequitur ex dono prophetiæ, etiā ad infideles, ibi *Si autem omnes*. Inconueniens, quod ſequitur ex dono linguarū, ſiue prophetiæ, etiā quantū ad infideles eſt, quia reputantur inſani, qui ſic loquuntur ſolis linguis, cum tamen donum linguarū ordinetur ad conuerſionem infidelium, vt iam patet, & hoc eſt, quod dicit, *Si autem omnes, &c.* Quaſi dicat. Ex hoc patet, ꝙ linguæ non ſunt præferendæ prophetiīs, quia *Si conueniat* ſcilicet omnes fideles *In vnum*, non ſolum corpore, ſed etiam mente. Act.4. Multitudinis credentiū erat cor, &c. Et omnes, qui iam cōuenerunt, *Loquantur linguis* ad literam extraneis, vel loquātur ignota & obſcura: & dum ſic cōfuſè loquuntur, *Intret aliquis idiota*, id eſt, qui nō intelligit niſi linguam ſuam,

A *Vel infideles*, propter quem datę ſunt linguę, *Nonne dicent* his, qui ſic loquuntur, *Quid inſanitis?* Quod enim non intelligitur, reputatur inſanitio, ꝙ ſi intelligatur lingua, nihilominus quæ loquuntur ſunt occulta, tamen malū eſt ſi nō exponatur, quia poterunt credere de vobis ſi occulta loquimini, quæ creduntur de Gentilibus, qui occultabāt ea, quę faciebant in ritu eorū, propter eorum turpitudinē. Et hæc etiam inſanitio quædam eſt. Contrá, Idem eſt loqui linguis & loqui literaliter quantum ad idiotas, cum ergo omnes loquātur literaliter in eccleſia, quia omnia dicuntur in latino, videtur ꝙ ſimiliter ſit inſania. Dicendū eſt ad hoc, ꝙ ideo erat inſania in primitiua eccleſia, quia erāt rudes in ritu eccleſiaſtico. Vnde neſciebant, quæ fiebant ibi niſi exponeretur eis. Modo vero omnes ſunt inſtructi. Vnde licet in Latino omnia dicantur, ſciunt tamen illud quod fit in eccleſia. Conſequenter autē cum dicit *Si autem omnes prophetent, &c.* oſtendit quod bonū ſequitur ex dono prophetiæ. Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit, quid per bonū prophetiæ ſequatur quantum ad infideles. Secundò oſtendit quomodo hoc ſequatur, ibi *Occulta enim, &c.* Tertiò ſubinfert quis effectus inde proueniat, ibi *Et ita cadens in faciem, &c.*

Cātare, aut legere ī primitiua eccleſia in lingua vulgari erat bonū, nūc aūt non eſt bonū, vide ratione hic.

B Dicit ergo, conſtat ꝙ ex dono linguarū non conuincuntur infideles. *Autem*, pro ſed ſi hi, qui conueniunt, *Prophetent*, id eſt omnes ad intellectū loquantur, vel exponant ſcripturas, vel etiā reuelationes eis factas interpretentur. Omnes dico nō ſimul, ſed vnus poſt aliū ſic prophetēt. *Intret autem* ſcilicet eccleſiam *Idiota aliquis* ſcilicet, non habens niſi linguam maternā, hoc eſt bonū, quod inde ſequitur, quia cōuincitur de aliquo errore, qui oſtēditur ſibi. Hier.31. Poſtq̄ oſtendit mihi, confuſus ſum. *Ab omnibus*, qui prophetant, *Diiudicatur*, quaſi dicat, damnabilis oſtēditur de malis moribus & vitiīs ſuis. 1.Cor.2. *Spiritualis*, id eſt doctor *Omnia diiudicat, &c.* Ad hæc enim duo valet prophetia ſcilicet, ad cōfirmationē fidei, & inſtructionē morum. Quomodo autem hoc bonum ſequatur ex prophetiæ dono, ſubdit, cum dicit *Occulta enim cordis*. Quod pōt intelligi tripliciter.

C Vno modo ex hoc ad literam, ꝙ aliqui in primitiua eccleſia gratiam habuerunt, vt ſecreta cordium & peccata hominum ſcirēt. Vnde legitur de Petro Act.5. ꝙ damnauit Ananiam de fraudato pretio agri. Et ſecundum hoc legitur, Occulta enim, &c. quaſi dicat, ideo conuincitur, quia occulta, id eſt ſecreta peccata ſua manifeſta fiunt ab illis, qui ea reuelant. Alio modo ex hoc, ꝙ aliquādo quis in prędicatione tangit multa, quæ homines gerunt in corde, ſicut patet in libris beati Gregoriī, vbi quilibet inuenire pōt ferè omnes motus cordis ſui. Et ſecūdū hoc legitur, Occulta cordis, quaſi dicat, Ideo conuincuntur, qui occulta cordis ſui, id eſt ea, quæ gerūt in corde. Prouer.17. Quomodo in aquis reſplendet vultus aſpicientium, ſic corda hominū manifeſta ſunt prudētibus. *Manifeſtantur*, id eſt tanguntur ab eis. Alio modo, quia aliquando occultum cordis dicitur illud quod eſt alicui dubium, & nō poteſt per ſe certificari. Et ſecundum hoc legitur, *Occulta cordis ſui*, id eſt ea de quibus in corde ſuo dubitabat, & quæ nō credebat manifeſtantur, dum ſcilicet vadens ad eccleſiā frequēter fiunt ſibi manifeſta,

D ſicut de ſeipſo dicit Auguſt. ꝙ ipſe ibat ad eccleſiam ſolum pro cantu, & tamen ibi multa de quibus dubitabat, & propter quæ non iuerat, manifeſtabantur ſibi. Ex hoc enim ſequebatur reuerentia, quia conuictus reuerebatur Deū. Et hoc eſt, quod dicit, *Et ita cadens*, id eſt ex quo ita cōuincebatur & manifeſtabantur occulta cordis ſui, *Cadens in faciem* adorabat Deum. Matt.2. Procidentes adorauerunt eum, quod ſignum eſt reuerentiæ. De reprobis aūt legitur, ꝙ cadunt retrorſum. Prouer.4. Via impiorū tenebroſa, neſciunt vbi corruant. Electus vero in faciem cadit, quia videt vbi proſternitur, quod ſignum eſt reuerentiæ. Matt.2. Et Leuit.9. Laudauerūt Deum ruentes in facies ſuas. Pſal. Coram illo procident Aethiopes. Et nō ſolum exhibebit reuerentiam Deo, ſed etiā eccleſiæ, quia pronuntiās dicet, ꝙ verè Deus eſt in vobis, qui prophetatis in eccleſia. Zachar.8. Ibimus vobiſcū, audiuimus enim, ꝙ Deus eſt vobiſcum. Apparet igitur ꝙ donum prophetię eſt vtilius, quantū ad infideles.

Quid igitur eſt fratres? Hic ordinat eos ad vſum donorum dictorum. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit qualiter ſe debeant habere ad vſum horum donorū. Secundò concludit principale intētū ibi *Itaque fratres æmulamini prophetare, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit quomodo ordinatè ſe debeant habere in vſu dictorum donorū. Secundò exprimit eorum præſumptionem, ibi *An à vobis ſermo, &c.* Circa primū tria facit. Primò oſtendit in generali quomodo ſe debet habere in omnibus donis. Secundò quomodo ſe habeant quantum ad donum linguarū, ibi *Siue lingua quis loquatur, &c.* Tertiò oſtendit quomodo ſe habeant quantū ad donū prophetiæ, ibi *Prophetæ duo aut tres, &c.* Dicit ergo prophetare eſt melius, quàm loqui linguis. Quid ergo fratres agendum eſt? hoc ſcilicet agendū eſt. Nam cum conuenitis, conſtat ꝙ vnus nō habet omnia dona: & ideo non debet vti aliquis veſtrum omnibus donis, ſed eo dono, quod ſpecialius accepit à Deo, & quod melius ſit ad ædificationem. Nā vnuſquiſq; veſtrū habet aliquod donū ſpeciale. *Alius habet pſalmum,* id eſt canticū ad laudandū nomen Dei: vel pſalmos exponit. Abac.3. Super excelſa mea deducet me, &c. *Alius* vero *Doctrinam,* id eſt habet prædicationē ad inſtructionem morum, vel expoſitionē & ſpiritualem ſenſum. Prouer.12. Doctrina ſua cognoſcitur vir. *Alius Apocalypſim habet,* id eſt reuelationē, vel in ſomnijs, vel in viſione aliqua. Daniel.2. Eſt deus in cœlo reuelās myſteria, &c. *Alius linguam habet,* id eſt donum linguarū, vel legendi prophetias. Act.2. Et cœperunt loqui varijs linguis, &c. *Alius interpretationem.* Suprà.12. Alij interpretatio ſermonum, &c. Hæc aūt ſic ordinantur, quia vel ſunt ex ingenio naturali, vel ex Deo. Si ſunt ex ſolo ingenio naturali, vel ſunt ad laudem Dei, & ſic dicit, pſalmum habet, vel ad inſtructionē proximi, & ſic dicit, doctrinam habet. Si ſunt à ſolo Deo, ſic dupliciter. Vel ſunt aliqua occulta interius, & ſic dicit, Apocalypſim habet. Vel occulta exterius, & ſic dicit, linguam habet. Et ad horum manifeſtationem eſt tertium ſcilicet interpretatio. Et debet fieri, vt omnia ad ædificationem fiant. Roma.15. Vnuſquiſq; veſtrum proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationem.

LECTIO SEXTA.

Quando vtendum ſit dono linguarum, & quando munere prophetiæ Corinthios inſtruit.

Siue lingua quis loquatur ſecundum duos, aut vt multum tres & per partes, & vnus interpretetur. Si autem non fuerit interpres taceat in eccleſia, ſibi autem loquatur & Deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent: quòd ſi alij reuelatum fuerit ſedenti, prior taceat. Poteſtis enim omnes per ſingulos prophetare, vt omnes diſcant, & omnes exhortentur. Et ſpiritus prophetarum prophetis ſubiectus eſt. Non enim diſſenſionis eſt Deus, ſed pacis, ſicut & in omnibus eccleſiis ſanctorum doceo.

Hic Apoſtolus ordinat eos quomodo ſe habeant ad vſum doni linguarū. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit qualiter debent vti dono linguarum. Secundò quando debent ceſſare ab vſu, ibi *Si autem non fuerit, &c.* Dicit ergo primò, ꝙ modus vtendi dono linguarū talis ſit inter vos, vt *Siue quis,* id eſt, ſi aliquis *Loquatur lingua,* id eſt, dicat viſiones, vel ſomnia. huiuſmodi locutio nō fiat à multis propter occupationem temporis in linguis, & nō reſtet locus prophetis, & confuſionē generet. Sed *Secundum duos,* id eſt, duobus, & ſi neceſſe fuerit ſecundum *Multum tres,* vt ſit ſatis à tribus. Deut.17. In ore duorū, vel trium, &c. Sed notandū, ꝙ hęc cōſuetudo adhuc partim ſeruatur in eccleſia. Nam lectiones & epiſtolas & euangelia habemus loco linguarum, & ideo in miſſa ſm duos ſeruatur, quia ſolū duo dicuntur, quæ pertinēt ad donum linguarum. ſ. epiſtola & euangelium. In matutinis ſm multa ſit, ſcilicet, tribus lectionibus dictis in vno nocturno. Antiquitus enim dice-

E bantur nocturna diuiſim ſecundū tres vigilias noctis, nūc vero dicuntur ſimul. Non ſolum autem debet ſeruari ordo quantū ad numerū loquentiū, ſed etiam quantū ad modū: & hoc eſt, quod dicit, *Et per partes,* id eſt, vt illi, qui loquuntur, ſuccedant ſibi adinuicem ſcilicet, ꝙ vnus poſt aliū loquatur. Vel *Per partes,* id eſt, intrinſecè, vt ſcilicet, loquatur vnam partē viſionis ſeu inſtructionis, & eam exponat, & poſt aliam & ipſam exponat, ſic & deinceps, quem modū conſueuerunt ſeruare prædicatores quando prędicant per interpretationem hominibus ignotæ linguæ, & ideo dicit, *Et vnus interpretetur.* Conſequenter cum dicit *Si autem non fuerit, &c.* Oſtendit quando non eſt vtendū linguis, dicens, ꝙ loquendum eſt per partes, & vnus debet interpretari. *Sed ſi non fuerit* aliquis *Interpres,* id eſt, qui interpretetur, ille qui donum habet linguarū, *Taceat in eccleſia,* id eſt, non loquatur ſeu prædicet multitudini in lingua ignota, quia nō intelligitur ab eis, ſed ſibi loquatur, quia ipſe ſe intelligit, & hoc tacitè orando, vel meditando. Iob.10. Loquar in amaritudine animæ meæ, dicā Deo, &c. *Prophetæ autem duo, &c.* Hic Apoſt. ordinat eos, quomodo ſe habeāt ad vſum prophetiæ. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit qualiter vtendum eſt dono prophetiæ, & quantū ad numerū & ad ordinem. Secundò oſtendit quibus vſus prophetiæ interdicitur, ibi *Mulieres in eccleſiis, &c.* Circa primum tria facit. Primò docet ordinē vtendi dono prophetiæ. Secundò huius rationem aſsignat, ibi *Poteſtis enim omnes, &c.* Tertiò abiectionem excludit, ibi *Spiritus prophetarum, &c.* Crica primū duo facit. Primò determinat numerū vtentiū dono dicto. Secundò docet modū ſeu ordinē vtendi, ibi *Quod ſi alij, &c.* Circa primū ſciendum eſt, ꝙ vſus prophetiæ ſecundum, quod hic videtur accipere Apoſtolus, eſt proponere verbum exhortationis ad plebē exponendo ſcripturas ſacras, & quia erāt in primitiua eccleſia plures, qui à Deo hoc donum habebāt, & fideles nō erant adhuc multiplicati, ideo ne eſſet confuſio & tædium, vult Apoſtolus, ꝙ nō omnes, qui ſciunt exponere prophetias, & ſacram ſcripturā pro-

G pherent, ſed aliqui & determinati, & hoc eſt, quod dicit *Prophetæ, &c.* Quaſi dicat, Nolo ꝙ omnes, qui conueniunt, ſed duo tantum, aut ad plus tres, prout hoc loquendi neceſsitas exigit, dicant, id eſt, exhortentur. Et hoc etiam cōſonat ſcripturæ. Deute.17. & Matt.18. In ore duorum, vel trium, &c. Cæteri vero ſcilicet, illi qui non dicunt, diiudicent ea, quæ ab his proponuntur, vtrum ſcilicet bene, vel malè dicta ſint, bene dicta approbando, & malè dicta retractari faciendo, ſuprà.2. Spiritualis homo omnia diiudicat. Eſt etiam ſeruandus ordo in vtendo dicto dono, vt ſi alteri illorum, qui ſedebant & tacebant & diiudicabant, fuit aliquid *Melius reuelatum,* quàm illi, qui exhortatur & ſtat prior, tunc iſte, qui ſtat, debet ſedere, & ille cui melius reuelatum eſt, debet ſurgere & exhortari. Et hoc eſt, quod dicit, Quòd ſi *Alij* ſedenti *Reuelatum fuit* ſcilicet per ſpiritum ſanctum, *Prior* ſtans *Taceat* & cedat ei. Roma.12. Honore inuicem præuenientes. Et ratio huius eſt, quia ſecundum hūc modum *Poteſtis* ſucceſsiuè prophetare *Per*

H *ſingulos,* id eſt, omnes ſcilicet, vt ſic omnes, id eſt maiores diſcant & omnes, id eſt minores exhortentur. Prouerb.1. Audiens ſapiens, &c. Et ſi aliquis dicat, ò Apoſtole, ego non poſſum tacere dum alius prophetat, vel cedere ſedenti ex quo incepi, quia non poſſum retinere ſpiritum, qui in me loquitur, ſecundū illud Iob.4. Conceptum ſermonem tenere quis poteſt? Ideo Apoſtolus hoc remouet cum dicit *Spiritus prophetarum, &c.* Quaſi dicat, immo bene poteſt tacere, vel ſedere, quia ſpiritus prophetarum, id eſt, ſpiritus qui dat prophetias, & ponitur in plurali numero propter multas reuelationes eis inſtinctas, *Prophetis ſubiectus ſunt,* non quidem quantum ad cognitionem, quia ſicut dicit Grego. ꝙ non ſemper ſpiritus prophetiæ adeſt prophetis. Vnde non eſt habitus ſicut ſcientia. Sic enim ſequeretur, ꝙ etiam quantū ad cognitionē eis ſubiectus eſſet, & poſſent vti eo quando vellent, & non vti. Sed eſt quædam vis aut impreſsio à Deo illuminans & tangens corda prophetarum, tunc ſolum quando ſic tanguntur, cognoſcunt. Vnde

non eſt ſic eis ſubiectus, nec ſecundum hoc intelligitur verbum Apoſtoli, ſed ſpiritus prophetarũ ſunt ſubiecti prophetis quantum ad pronuntiationem, quia ſcilicet, in eorum poteſtate eſt pronuntiare ea, quæ reuelantur eis quando volunt, & non pronuntiare. Et ſic nihil valet excuſatio, quia non cogit te ſpiritus, quin tacere poſsis. Et quòd hoc ſit verum, probat cum dicit *Non enim eſt diſſenſionis, &c.* Et facit talem rationem. Deus nunquam cogit ad id, vnde oriatur rixa, vel diſſenſio, quia Deus nõ eſt diſſenſionis, ſed pacis, ſed ſi cogeret homines ſpiritus prophetiæ ad loquendum, tunc eſſet cauſa diſſenſionis, quia ſic vellet ſemper loqui, vel non docere, vel tacere alio loquente, de quo alij turbarentur. Ergo ſpiritus ſanctus nõ cogit homines ad loquendum. 2. Cor. vlt. Deus pacis et dilectionis erit vobiſcũ, &c. Veruntamen, quia adhuc poſſet obijcere, quòd hoc non faceret, quia ſolum eis iſta mandabat, & non alijs eccleſiis. Vnde & in grauamen poſſet videri: ideo Apoſtolus ſubdit hoc, non ſolum in eis, ſed etiam in omnibus eccleſiis docere: & hoc eſt, quod dicit, *Sicut in omnibus eccleſiis* ſanctorum doceo, ſcilicet de vſu linguarum & prophetiæ, ſuprà primo, Idipſum dicatis omnes.

LECTIO SEPTIMA.

A prophetiæ vſu mulieres amouentur, cum ſubditas eis eſſe conueniat, monetq; quo ordine ſeſe habere debent in omnibus.

MVlieres in eccleſiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex dicit. Si quid autẽ volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent. Turpe eſt enim mulieri loqui in eccleſia. An à vobis verbum Dei proceſſit? aut in vos ſolos peruenit? Si quis videtur propheta eſſe, aut ſpiritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quia Domini ſunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur. Itaq; fratres, æmulamini prophetare, & loqui linguis, nolite prohibere. Omnia autem honeſtè, & ſecundum ordinem fiant in vobis.

Hic Apoſtolus ponit perſonas quibus interdicit vſum prophetiæ. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit quibus prophetiæ vſus interdicitur. Secundò remouet obiectionem, ibi *Si quid autem volunt, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit mandatum de interdicto. Secundò huius rationem aſsignat, ibi *Non enim permittitur, &c.* Dicit ergo. Volo vt viri hoc modo vtantur dono prophetię, ſed *Mulieres in eccleſia* nolo loqui, ſed *Taceant* in eccleſiis. 1. Timo. 2. Mulierem docere in eccleſia non permitto. Et rationẽ huius aſsignat Chryſoſtomus, dicens, quòd ſemel eſt locuta mulier, & totum mundum ſubuertit. Sed contra hoc videtur, quia de multis mulieribus legitur, quòd prophetauerunt ſicut de Samaritana. Ioan. 4. Et de Anna vxore Phanuel. Luc. 2. Et de Delbora. Iudi. 4. Et de Oldam propheta vxore Sellum. 4. Regum. 22. Et de filiabus Philippi. Act. 12. ſuprà. 10. etiam dicitur, Omnis mulier orans, vel prophetans, &c. Reſponſio, dicendum quòd in prophetia ſunt duo, ſcilicet, reuelatio, & manifeſtatio reuelationis, ſed à reuelatione non excluduntur mulieres, ſed multa reuelantur eis ſicut & viris. Sed annuntiatio eſt duplex. Vna publica, & ab hac excluduntur. Alia eſt priuata, & hæc permittitur eis, quia non eſt prędicatio, ſed annuntiatio: huius autem rationem aſsignat, dicens, *Non enim permittitur eis loqui* ſcilicet ab eccleſię authoritate, ſed hoc eſt officium earum, vt ſint ſubditæ viris. Vnde cum docere dicat prælationem & præſidentiam, non decet eas, quæ ſubditæ ſunt. Ratio autem quare ſubditæ ſunt, & non præſunt, eſt, quia deficiunt ratione, quæ eſt maximè neceſſaria præſidenti. Et ideo dicit Philoſophus in Politica ſua, quòd corruptio regiminis eſt, quando regimen peruenit ad mulieres. Conſequenter cum dicit *Si quid volunt, &c.* Quia poſſent aliqui dicere, quòd ad minus de dubijs poſſunt quærere in eccleſia: ideo Apoſtolus hoc excludit. Et circa hoc duo facit.

A Primò enim remouet obiectionem. Secundò rationem aſſignat, ibi *Turpe eſt, &c.* Dicit ergo, Dico quòd mulieres taceant in eccleſia, ſed ſi aliqua de quibus dubitant, *Addiſcere volunt, interrogent viros ſuos domi.* 1. Timo. 2. Mulier in ſilentio diſcat cum omni, &c. Huius autem ratio eſt, quia turpe eſt non ſolum indecens. In mulieribus enim commendatur verecundia. Eccleſia. 2. Gratia ſuper gratiam, &c. Si ergo in publicum quæreret, & diſputaret, ſignum eſſet inuerecundiæ: & hoc eſt ei turpe, & inde eſt etiam, quòd iure interdicitur mulieribus officium aduocandi. Conſequenter cum dicit *An à vobis ſermo Dei, &c.* Confutat cõtradicentes, & quia poſſent omnes ſimul contradicere, vel ad minus ſapientes inter eos. Ideo circa hoc duo facit. Primò enim confutat eos quantum ad totam eorum eccleſiam. Secundò quantum ad ſapientes tantum, ibi *Si quis autem videtur, &c.* Circa primum ſciendum eſt, quòd cauſa quare populus conſueuit contradicere Domino, vel rectori, eſt ſingularitas. Singularitas enim poteſt cauſari, vel ex prio-
B ritate in aliquo bono, vel excellentia. Et ideo Apoſtolus volens & contradicentes Corinthios confutare, excludit primò ab eis prioritatem, cum dicit *An à vobis ſermo Dei proceſſit.* Quaſi dicat, Non, ſed à Iudæis. Eſa. 2. De Sion exibit lex, &c. Quaſi dicat, ſi in eccleſia Iudæorum facerem aliquas ordinationes contra ordinationes ſuas, poſſent contradicere, quia ipſi prius habuerunt verbum Dei, ſed vos non, quia non proceſsit à vobis ſermo Dei. Secundò excludit ab eis excellentiam. *An in vos ſolos, &c.* Quaſi dicat, non ſolum vos credidiſtis, ſed etiam alij. Vnde vos non excellitis eos. Pſal. In omnem terram exiuit ſonus eorum, &c. Et ideo debetis facere, vt alij faciunt. Conſequenter cum dicit *Si quis autem videtur, &c.* In ſpeciali confutat maiores. Et circa hoc duo facit. Primò confutat eos. Secundò reſpondet cuidã tacitè obiectioni, ibi *Si quis autem ignorat, &c.* Dicit ergo, eſto quòd tota eccleſia non contradicat, ſed aliquis qui videtur eſſe propheta, &c. Et dicit, videtur, quia ſi cõtradicit, non verè eſt propheta, vel ſapiens ſeu ſpiritualis,
C quia non contradiceret. Dicit etiam, propheta & ſpiritualis, quia multi ſunt ſpirituales, qui non ſunt prophetæ, licet omnes prophetæ ſint ſpirituales. Iſte, inquam, qui ſic videtur propheta & ſpiritualis, non contradicat, ſed cognoſcat, id eſt, ſciat quia ea, quæ ſcribo vobis, ſunt mandata Dei, & non tantum mea. Quaſi dicat, ex quo nullus auſus eſt mandatis Domini contradicere, & ea, quæ ſcribo ſunt mandatá Dei, non audeat aliquis contradicere. 2. Corinthiorum vltimo. An experimentum quæritis, &c. Et ex hoc poſſumus colligere, quòd verba Apoſtolorum ſunt ex familiari reuelatione ſpiritus ſancti & Chriſti, & ideo ſeruanda ſunt ſicut præcepta Chriſti. Vnde & ſignanter Apoſtolus diſtinguit illa, quæ ex ſe mandat. cum dicit, de virginibus autem mandatum Domini non habeo. Sed poſſes dicere, O Apoſtole, quomodo ego cognoſcam, quòd hæc ſint mandata Dei? Non. poſſum hoc ſcire. Hoc Apoſtolus excludit, dicens, Non valet tibi hoc, quia non debes ignorare. Quare? *Quia omnis ignorans,*
D *&c.* Matth. 25. Amen dico vobis, neſcio vos. Ex quo patet, quòd omnes tenentur ſcire ea, quæ ſunt de neceſsitate ſalutis, quæ ipſe prius mandat, & Apoſtoli, & prophetæ. Vel aliter, Si quis videtur, &c. Vt ſit confirmatio præcedentium, quaſi dicat, Ita ſcribo, ſed vos non poteſtis ea agnoſcere propter eorum difficultatem, & quia ſimplices eſtis, ſed vt ſciatis, quòd eà, quæ ſcribo, iuſta ſunt & honeſta. Volo adducere teſtimonium prophetarum & ſpiritualium virorum, qui ſunt inter vos, & ideo dicit, *Si quis autem, &c.* ſuprà ſecundo, Spiritualis iudicat omnia. Et ne aliquis dicat, non curamus ſcire iſta, ſubdit quòd tenentur ſcire, *Quia omnis ignorans, &c.* Eſa. 5. Propterea captiuus ductus, &c. Pſal. Neſcierunt neque intellexerunt, &c. Itaque fratres mei, &c. Apoſtolus hic concludit generalem ammonitionem. Et circa hoc tria facit. Primo monet eos ad appetitum omnium donorum, dicens, Itaque & loqui linguis & prophetare eſt bonum. *Æmulamini,* id eſt, deſideretis *Prophetare,* cuius cauſa eſt, quia

Verba apoſtolorum a ſpiritu ſancto, & ſunt ſeruáda, vt verba Chriſti.

ſicut dicitur Prouer. 29. Deficiente Prophetia diſsipabitur populus. Et accipitur prophetare hic ſecundum, quod totum capitulum expoſitum eſt, & tamen licet deſideretis prophetare, nolite prohibere loqui linguis ne fiat diſſenſio. Secundò inducit ad modum debitum, cum dicit, *Omnia autem honeſte,* vt ſcilicet vno loquente alij taceant, & mulieres in eccleſia non loquantur, & ſimilia. Roma. 13. Sic vt honeſtè in die ambulemus, &c. Tertiò inducit eos ad congruum ordinem, cum dicit, *Et ſecundum ordinem,* vt ſcilicet, primo vnus, & poſtea alius loquatur, & per partes, & ſimilia quæ dicta ſunt Iudicum. 5. Stellæ manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Syſaram pugnauerunt.

CAPIT. XV. LEC. I.

Euangelicam commendat doctrinam, nuncians quæ ſcire circa Chriſti reſurrectionem oporteat.

Notum vobis facio, fratres, euangelium, quod prædicaui vobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod & ſaluamini: qua ratione prædicauerim vobis ſi tenetis, niſi fruſtrà credidiſtis. Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi: quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum ſcripturas: & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas: & quia viſus eſt Cephæ: & poſt vndecim. Deinde viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul, ex quibus multi manent vſque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde viſus eſt Iacobo, deinde Apoſtolis omnibus. Nouiſsimè autem omnium tanquam abortiuo, viſus eſt & mihi. Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quoniam perſecutus ſum eccleſiam Dei. Gratia autem Dei ſum id quod ſum: & gratia eius in me vacua nõ fuit, ſed abundantius illis omnibus laboraui: Non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Siue enim ego, ſiue illi, ſic prædicauimus, & ſic credidiſtis.

Poſtquam Apoſtolus inſtruxit Corinthios de ipſis ſacramentis, & de re contenta & ſignificata in ſacramentis, ſcilicet, de gratia & eius effectibus. Hic conſequenter inſtruit eos de re non contenta, ſed ſignificata in ſacramentis, ſcilicet, de gloria reſurrectionis, quę non eſt contenta in ſacramento, cum nõ ſtatim habeat eam, qui ſuſcipit ſacramenta, ſed ſignificatur gloria reſurrectionis in ipſis, inquantum cõfertur in eis gratia per quam ad beatitudinem peruenitur. Circa hoc autem duo facit. Primò præmittit tractatum de reſurrectione. Secundò per hoc probat reſurrectionem cõmunem omnium hominum, ibi *Si autem Chriſtus prædicatur, &c.* Circa primum duo facit. Primò cõmendat euangelicã doctrinam. Secundò annuntiat, quæ oportet ſcire circa reſurrectionẽ Chriſti, ibi *Tradidi enim vobis, &c.* Cõmendat enim eminentiam euangelicæ doctrinæ quantum ad quatuor. Primò quantum ad prædicantiũ authoritatem, quia ipſi Apoſtoli. Et hoc eſt, quod dicit, O fratres, continuando ſe ad præcedentia, *Facio vobis notum euangelium,* quod idem eſt, quòd bona annunciatio, quæ incipit à Chriſto. Vnde quicquid pertinet ad Chriſtum, vel eſt de ipſo Chriſto, dicitur euangelium. *Quod prædico vobis,* quaſi dicat, Illud quod prędicaui vobis de Chriſto, notum facio vobis, id eſt, reduco vobis ad memoriam quaſi non ſint noua ea, quæ ſcribo. Philip. 3. Eadem ſcribere vobis, &c. Prædicaui ego ſcilicet, vobis, & alij Apoſtoli, alijs. Et in hoc apparet authoritas huius doctrinæ, quia à Chriſto, à Paulo, & ab alijs Apoſtolis. Heb. 2. Quæ cum initium accepiſſet enarrandi. Secundò quantũ ad cõmunem fidem omnium populorum, & ideo dicit, *Quod & accepiſtis* omnes, ſed hoc Auguſtinus dicit pertinere ad euidentiã huius fidei, faciens tale argumentum. Ad credenda ea, quæ ſunt

E fidei, aut ſunt miracula facta, aut non. Si ſunt facta miracula, habeo propoſitum, ꝙ digniſsima & certiſsima eſt. Si non ſunt facta, hoc eſt maximum omnium miraculorũ, ꝙ per quoſdam paucos cõuerſi ſunt ad fidem infinita multitudo hominum: per pauperes prædicantes paupertatẽ, diuites: per idiotas prædicantes ea, quæ rationem excedunt, conuerſi ſunt ſapientes & philoſophi. Pſal. In omnem terram exiuit ſonus eorum, &c. Sed ſi obijciatur, ꝙ etiam lex Machometi recepta eſt à multis. Dicendum ꝙ non eſt ſimile, quia ille opprimendo & vi armorum ſubiugauit eos, ſed iſti Apoſtoli moriendo, ipſi alios ad fidem duxerunt, & faciendo ſigna & prodigia. Ille enim præponebat quædam, quæ ad delicias & laſciuias pertinent: ſed Chriſtus & Apoſtoli terrenorum contemptum. 1. Theſ. 2. Cum accepiſtis à nobis verbum Dei, &c. Tertiò quantũ ad virtutem, quia confirmat & eleuat ad cœleſtia. Ideo dicit, *In quo ſtatis,* ſcilicet, eleuati ad cœleſtia. Ille enim dicitur ſtare qui rectus eſt, & hoc ſola lex Chriſti facit. Rom. 5.
F Iuſtificati ergo per fidem, &c. Lex enim vetus non faciebat ſtare, ſed curuabat ad terrena. Deute. 33. Oculus Iacob in terra frumenti & vini. Quartò quantum ad vtilitatem, quia ſola noua lex perducit ad finem ſalutis: vetus autem, non. Heb. 7. Neminem ad perfectum adduxit lex. Et ideo dicit, *Per quod & ſaluamini.* Hic iam ex certitudine ſpei per inchoationem (quæ eſt per fidem) ſaluamini, & in futuro in veritate rei & ſpei. Iacob. 1. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, &c. Io. 20. Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis, & vt credentes, &c. Et apponit hic duas cõditiones. Prima cum dicit, *Si tenetis, &c.* Glo. ſic exponit, *Si tenetis qua ratione prædicaui vobis* illud euangelium, id eſt, reſurrectionem mortuorum ea ratione qua confirmaui vobis, id eſt, per reſurrectionẽ Chriſti. Vel aliter, Saluamini ita tamen ſi tenetis, id eſt, ſi ſeruatis ea ratione qua prædicaui vobis euangelium Chriſti. Secundam conditionem ponit cum dicit, niſi fruſtrà credidiſtis. Quaſi dicat, Saluamini per fidem, *Si non fruſtra credidiſtis,* id eſt, ſi fidei addũtur bona opera,
G quia fides ſine operibus mortua eſt. Iac. 2. Illud enim dicitur tale fruſtrà, quod eſt ad finem quem non conſequitur. Finis autem fidei eſt viſio Dei. Vnde ſi non ſaluamini, fruſtrà credidiſtis non ſimpliciter, ſed inquantum nõ peruenit ad finem, vel aliter, ſi tenetis, quaſi dicat, teneatis, niſi fruſtrà, &c. *Tradidi enim.* Hic oſtendit propoſitum, &c. Circa hoc tria facit. Primò oſtendit originem doctrinæ de reſurrectione Chriſti. Secundò oſtendit ea, quæ in doctrina huiuſmodi continentur, ibi *Quoniam Chriſtus mortuus.* Tertiò conſonantiam ſeu conuenientiam prędicantiũ ad hanc doctrinam, ibi *Siue enim ego, &c.* Dicit ergo primo, Iſtud debetis tenere, id eſt, memoria habere *Quod tradidi vobis in primis,* & adhuc trado. Et dicit *In primis,* id eſt, inter prima credenda. Credenda enim, vel pertinent ad trinitatem, vel fidẽ incarnationis. Et primò debet homo credere ea, quæ ad fidem incarnationis pertinent, & poſtea quæ ad trinitatem pertinent. Vnde quod tradidi vobis in primis, ſcilicet, de incarnatione, & non à me, vel ex mea authoritate
H tradidi, ſed *Quod accepi* à Chriſto, vel ſpiritu ſancto. Gal. 1. Paulus Apoſtolus, &c. ſuprà. 11. Ego accepi à Domino, &c. Eſa. 21. Quæ audiui à Domino exercituum, &c. Ea autem quæ accepit & tradidit, ſunt quatuor ſcilicet, mors, ſepultura, reſurrectio, apparitio Chriſti. Dicit ergo primò, tradidi vobis primo mortem Chriſti, & ideo dicit. Quoniam Chriſtus mortuus eſt. In quo remouet duplicem ſuſpitionem, quæ ſuboriri poſſet circa mortem Chriſti. Prima eſt, ꝙ mortuus eſſet pro peccatis ſuis actualibus, vel originali. Et hoc excludit, cum dicit, pro peccatis noſtris, non ſuis. Eſa. 53. Propter ſcelus populi mei percuſsi eum. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris, &c. Alia ſuſpitio eſt, ꝙ mors Chriſti eſſet caſualis, vel violentia Iudęorũ, & hoc excludit cum dicit, *Secundum ſcripturas* ſcilicet veteris & noui teſtamenti. Et ideo ſignanter ſpecialiter dicit ſecundum ſcripturas. Eſa. 53. Sicut ouis ad occiſionẽ ductus eſt. Hie. 11. Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam, &c. Matt. 20. Ecce aſcendimus Hieroſolymam, &c.

Tradidi enim vobis. Secundò ſepulturam Chriſti, & ideo dicit, *Et quia ſepultus eſt.* Sed nunquid ſepultura eſt articulus fidei ſpecialiter, quia facit hic mentionem ſpecialiter de ea? Dicendum, quòd ſecundum illos, qui numerant articulos ſecundum credenda, non eſt ſpecialis articulus fidei, ſed includit[ur] cum articulo paſsionis & mortis Chriſti. Cuius ratio e[ſt], quia fides eſt eorum, quæ ſunt ſupra rationem. Vnde ib[i i]ncipit articulus fidei, vbi deficit ratio. Hoc autem primum eſt, ꝙ Dominus ſit conceptus, & ideo conceptio eſt articulus fidei. Secundum, ꝙ Deus eſt natus de Virgine, & ideo hic eſt alius. Tertium, ꝙ impaſsibilis Deus patiatur & moriatur, & hic eſt alius, & cum hoc intelligitur etiã de ſepultura. Vnde nõ eſt ſpecialis articulus.

Facit autem Apoſtolus hic mentionẽ de ſepultura propter tria. Primò vt oſtendat veritatẽ mortis Chriſti. Euidens enim mortis ſignum alicuius eſt, ꝙ ſepeliatur. Secundò ad oſtendendum veritatem reſurrectionis, quia ſi non fuiſſet ſepultus, nec cuſtodes fuiſſent iuxta ſepulchrũ, illis diebus poſſent dicere, ꝙ diſcipuli fuiſſent eũ furati. Tertiò ꝙ Apoſtolus vult eos inducere ad fidem reſurrectionis, & hoc videtur magis difficile, ꝙ ſepultus reſurgat. Et de hoc dicitur. Eſa. 11. Et erit ſepulchrum eius glorioſum. Eſa. 53. Dabit impios, &c. Tradidi etiam vobis reſurrectionem, quia reſurrexit tertia die. Oſeę. 6. Viuificabit nos poſt, &c. Et etiam dicit *Tertia die.* non ꝙ fuerint tres dies integri, ſed duæ noctes, & vna dies per ſinecdochen. Et huius cauſa fuit, ſicut dicit Auguſtinus, quia Deus per ſuũ ſimplum, id eſt, per malum pœnæ, quod ſignificatur per vnũ diem, deſtruxit noſtrũ duplum, id eſt pœnam & culpam, quod ſignificatur per duas noctes. Tradidi etiam vobis quarto Chriſti apparitiones, quia viſus eſt Cephæ. Et ponit primo apparitiones factas alĳs. Secundò apparitiones factas ſibi ſoli, ibi *Nouiſſime.* Sciendum eſt autem circa primum, ꝙ apparitiones Chriſti non ſunt factæ omnibus cõmuniter, ſed aliquibus ſpecialibus perſonis. Act. 10. Dedit eum manifeſtũ fieri, &c. Et huius ratio fuit, vt ſeruaretur ordo in eccleſia, vt per quoſdam ſpeciales, fides reſurrectionis deueniret ad alios. Notandum autem eſt, ꝙ apparitiones Chriſti non ponuntur hic omnes, nec illæ quæ factæ ſunt mulieribus. Ponuntur aũt hic quædam quæ non leguntur in euangelĳs. Et horum ratio fuit: quia Apoſtolus vult ex ratione confutare infideles, & ideo noluit ponere teſtimonia niſi authentica, & ideo tacuit apparitiones mulieribus factas: & poſuit quaſdam quæ non inueniuntur, vt oſtendat, ꝙ etiam alĳs pluribus apparuit, ſed facit mentionem ſpecialem de Petro & Iacobo, quia erant quaſi columnæ, vt dicitur Gal. 2. Dicit ergo, *Tradidi vobis, quia viſus eſt Cephæ,* id eſt, Petro. Luc. vlt. Surrexit Dominus verè, &c. Et creditur, ꝙ inter viros primo apparuit Petro, quia erat in maxima triſtitia. Vnde & Angelus dixit Marc. vlt. Ite dicite diſcipulis eius & Petro, &c. *Poſtea,* id eſt, in alia vice *Viſus eſt vndecim Apoſtolis.* Semel quidẽ viſus eſt decem tantũ, quando Thomas erat abſens, & poſt octo dies vndecim, quando Thomas erat cum eis. Auguſtinus dicit, ꝙ debet dicere duodecim, ſed corruptum eſt vitio ſcriptorum, & dicit, ꝙ non refert, ꝙ Iudas iam obierat, & Matthias nondum erat electus, quia conſuetum eſt, ꝙ quando maior pars collegĳ facit aliquid, dicitur ꝙ totum collegium hoc facit. Vnde quia Dominus elegerat duodecim, ideo poteſt dici, ꝙ viſus eſt duodecim, id eſt, toti collegio Apoſtolorum, ſed nõ eſt vitiũ, ſiue dicatur duodecim ſiue vndecim. *Deinde* iterum *Viſus eſt pluſquam quingentis fratribus.* Sed de hoc nihil legimus in ſacra ſcriptura, niſi hoc, quod hic dicitur. Poteſt tamen dici, ꝙ hæc apparitio fuit, de qua loquitur Dionyſius in tertio de diuinis nominibus, quando omnes diſcipuli conuenerunt ad videndum corpus, quod ferebat principem vitæ. Sed contra hoc videtur eſſe, quia hoc fuit ante aſcenſionem, quando ſcilicet, Chriſtus apparuit Iacobo. Sed congregatio diſcipulorum ad videndum beatam virginem, de qua videtur loqui Dionyſius, fuit multum poſt. Et ideo melius videtur dicendum, ꝙ apparuit quingentis fratribus ſimul ante aſcenſionem ſuam, & non refert, ꝙ di-

A citur, diſcipuli erãt centum viginti, quia licet illi, qui erant in Hieruſalẽ eſſent centum viginti, tamen in Galilæa multi erant diſcipuli, & fortè omnes cõgregati ſunt ſimul cum apparuit. Et vt huius teſtimonium ſit magis certum, dicit quod ex eis adhuc multi manent, id eſt, viuunt, quidã autem ex eis dormierunt, id eſt, mortui ſunt in ſpe reſurrectionis. Et vocat ſanctorum mortem, dormitionem, quia moriuntur carne corruptibili, vt reſurgant incorruptibiles. Roma. 6. Chriſtus reſurgens, &c. *Deinde,* id eſt poſt, *Viſus eſt Iacobo* ſcilicet Alphęi. Et ratio huius poteſt aſsignari, quia (vt legitur) Iacobus vouit ſe non ſumpturũ cibum, niſi prius videret Chriſtum: ſed ſecundum hoc non ſeruaretur ordo apparitionis, quia ſi poſt omnes numeratas apparitiones apparuiſſet Iacobo, nimis fuiſſet ſine cibo, & hoc eſt difficile. Et ideo dicendum eſt, ꝙ ideo ſingulariter Chriſtus apparuit Iacobo, quia ſpecialem deuotionẽ Iacobus ad Chriſtum habuit. Et de iſta etiam apparitione nihil habetur in euangelio. Deinde poſt hoc ſcilicet viſus eſt

B omnibus Apoſtolis in aſcenſione, vt legitur Matt. vlti. & Act. 1. *Nouiſſime autem omnium, &c.* Hic Apoſtolus cõmemorat apparitionem factam ſibi ſoli. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit ordinem apparitionis. Secundò rationem eius aſsignat, ibi *Ego enim ſum, &c.* Dicit ergo, ita, Dixi ꝙ omnibus manifeſtatus eſt Chriſtus *Nouiſſime,* id eſt vltimo: & poſt aſcenſionem *Viſus eſt & mihi tanquam abortiuo* & ideo nouiſsimè. Dicit autẽ tanquã abortiuo propter tria. Abortiuus dicitur aliquis fœtus, vel quia naſcitur extra tempus debitum. Vel cum violentia educitur. Vel quia nõ perducitur ad debitam quantitatem, & quia hæc tria videbat in ſe Apoſt. ideo dicit tanquã abortiuo. Primò enim ipſe extra tempus aliorum Apoſtolorũ renatus eſt in Chriſto. Nam alĳ Apoſtoli renati ſunt Chriſto ante aduentum ſpiritus ſancti, Paulus vero poſt. Secundò quia alĳ Apoſtoli ſpontaneè conuerſi ſunt ad Chriſtum, ſed Paulus coactus. Act. 9. Proſtrauit eum ad terram, &c. Et hoc multum valet cõtra hæreticos, qui dicunt, ꝙ nullus debet cogi

C ad fidem, quia Paulus coactus fuit. Et ſicut dicit Auguſtinus, plus profecit in fide Paulus cum coactè conuerſus eſt, quàm multi, qui ſpontaneè venerunt. Tertiò quia reputat ſe alĳs minorem, & non perueniſſe ad virtutem aliorum Apoſtolorum. Et ideo quaſi rationem aſsignans, dicit. *Ego enim ſum minimus, &c.* Circa hoc duo facit. Primò enim oſtendit ſuam paruitatem. Secundò rationem huius exponit, ibi *Quoniam perſecutus ſum, &c.* Paruitatem ſuam manifeſtat, primo in comparatione ad Apoſtolos cum dicit, Ego enim ſum minimus. Eſa. 60. Minimus erit in mille, & Paulus in gentem fortiſsimam. Eccleſia. 3. Quanto maior es, &c. Et licet ſit minimus in comparatione ad Apoſtolos, poſſet tamen dici, ꝙ eſt magnus in comparatione ad alios, quia eſt Apoſtolus: & ideo ſecundo oſtendit ſuam paruitatem in comparatione ad alios, cum dicit, *Qui non ſum dignus,* non ſolum eſſe, ſed *Vocari Apoſtolus,* licet vocer. 2. Corinth. 3. Non quòd ſufficientes, &c. Sed poſſes dicere, O Apoſtole propter humilitatem nullus debet dicere fal-

D ſum: cum ergo tu ſis magnus, quare vocas te minimum? & ideo cum dicit, *Quoniam perſecutus, &c.* oſtendit quomodo ſit minimus, & quomodo nõ minimus: minimum autem dicit ſe, conſiderando præterita facta ſua, & dicit, Non ſum dignus, &c. Quare? *Quia perſecutus ſum eccleſiam Dei,* quod alĳ Apoſtoli non fecerunt. Galat. 1. Supra modum perſequebar, &c. 1. Timo. 1. Qui fui blaſphemus, & perſecutor, &c. Et licet in me ſim minimus, tamen ex Deo non ſum minimus: & ideo dicit, *Gratia Dei ſum id quod ſum.* Et circa hoc duo facit. Primò cõmendat conditionem ſuam quantum ad ſtatum. Secundò quantum ad executionem ſtatus, ibi *Et gratia eius, &c.* Dicit ergo primo, ex me nihil ſum, ſed id quod ſum, gratia Dei ſum, id eſt, ex Deo, non ex me. Epheſ. 3. *Cuius factus ſum miniſter, &c.* Et dicit, id quod ſum, quia homo ſine gratia nihil eſt: ſuprà. 13. Si habuero omnem prophetiam, &c. Sed qualiter vſus ſit & executus ſtatum ſuum oſtendit, dicens, *Et gratia eius, &c.* Vbi primo oſtẽdit quomodo vſus ſit gratia iſta, quia ad bonũ, & ideo

E dicit, In me vacua non fuit, id eſt, otioſa, quia ea vſus eſt ad id ad quod data eſt ſibi. Gal. 2. Non in vacuũ cucurri, &c. Secũdò manifeſtat quomodo alios exceſsit: et ideo ſubdit, *Sed abundantius illis omnibus*, id eſt, apoſtolis ſigillatim, *Laboraui* prædicando, quia nullus per tot loca prædicauit & annuntiauit Chriſtũ. Vnde dicit. Rom. 15. Ita ꝙ à Hieruſalem vſq; ad Illiricum, &c. Et etiam vſq; ad Hiſpaniam operando: quia licet ipſe ſicut alij Apoſtoli poſſet exigere ſumptus ſibi neceſſarios, tamen ſpecialiter voluit de labore manuum quærere ſumptus ſuos, vt ipſe dicit. 2. Theſ. 3. Nocte & die manibus noſtris, &c. Tribulationes ſuſtinendo. Nullus enim Apoſtolorũ tot perſecutiones & tribulationes ſuſtinuit, vt ipſe enumerat. 2. Cor. 11. In laboribus plurimis & carceribus, &c. Tertiò oſtendit vſus efficaciã, quia hoc nõ à ſe ſolo, ſed ex inſtinctu & adiutorio ſpiritus ſancti: et ideo dicit, *Non autem ego* ſolus operor, *Sed gratia Dei mecum*, quæ mouet voluntatẽ ad hoc Eſa. 26. Omnia opera noſtra, &c. Philip. 2. Qui operatur in nobis velle, &c. Deus enim non

F ſolum infundit gratiã qua noſtra opera grata fiunt & meritoria, ſed etiam mouet ad bene vtendum gratia infuſa, & hæc vocatur gratia cooperans. *Siue ego enim, &c.* Hic oſtendit concordiã prædicantium, & hoc poteſt dupliciter legi. Primò vt ſit confirmatio dictorum, Quaſi dicat, aliquis, Tu ita prædicas, ſed tamen nõ credimus tibi ſoli, quia minimus es inter Apoſtolos. Ideo reſpondens Apoſtolus, ait, Immo debetis mihi credere, quia ego nõ prædico alia, ſiue ego, ſiue alij Apoſtoli ſic prędicamus ſcilicet Chriſtum reſurrexiſſe & viſum fuiſſe, &c. Et vos etiã credidiſtis ſicut ego & illi prædicauerunt, ſcilicet, ꝙ Chriſtus reſurrexit, & viſus eſt, &c. 2. Corin. 2. Habentes eundem ſpiritum, &c. Secundò poteſt legi, vt efficacia prędicationis ſit omnibus Apoſtolis ex vno, id eſt à gratia Dei. q. d. *Siue ego prædicem ſiue illi*, id eſt, Apoſtoli, ſicut prędicamus, hoc fecimus adiuti & firmati per gratiam Dei: & etiam *Vos ipſi credidiſtis* ſcilicet inſpirati ſpiritu ſancto & gratia Dei, ſine qua nihil facere poſſumus. Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere.

G

LECTIO SECVNDA.

Ex reſurrectione Chriſti, reſurrectio noſtra probatur, quæ ſi non eſt futura, fides, ſpes, labor, omniſq; denique virtus fruſtra docetur.

SI autẽ Chriſtus prædicatur, quòd reſurrexerit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt? Si autem reſurrectio mortuorum non eſt, neq; Chriſtus reſurrexit. Si autem Chriſtus non reſurrexit, manis eſt prædicatio noſtra, manis eſt & fides veſtra. Inuenimur autẽ & falſi teſtes Dei, quoniam teſtimonium diximus aduerſus Deum, quòd ſuſcitauerit Chriſtum, quem non ſuſcitauit, ſi mortui non reſurgunt. Nam ſi mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit, quòd ſi Chriſtus non reſurrexit, vana eſt fides veſtra. Adhuc enim eſtis in peccatis veſtris. Ergo &

H *qui dormierunt in Chriſto, perierunt. Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.*

Suprà Apoſtolus aſtruxit fidem per reſurrectionẽ Chriſti, hic vero probat per reſurrectionẽ Chriſti, reſurrectionem mortuorũ futuram. Et primò probat futurã reſurrectionem. Secundò oſtendit qualitatem reſurgentium, ibi *Sed dicet aliquis, &c.* Tertiò vero deſcribit ordinẽ reſurrectionis, ibi *Ecce myſterium vobis dico, &c.* Circa primum duo facit. Primò probat reſurrectionẽ mortuorum futuram ratione ſumpta ex reſurrectione Chriſti. Secundò ratione ſumpta ex vita ſanctorũ, ibi *Alioquin quid facient, &c.* Probat autem mortuorũ reſurrectionẽ ex reſurrectione Chriſti tali ratione, Si Chriſtus reſurrexit, ergo & mortui reſurgent. Circa ergo hanc rationẽ tria facit. Primò ponit cõditionalẽ, ſcilicet, ſi Chriſtus reſurrexit, & mortui reſurgẽt. Secũdò vero probat antecedens ipſius cõditionalis, ibi *Si autem reſurrectio mortuorum, &c.* Tertiò probat conditionalẽ eſſe veram, ibi *Nunc autẽ Chriſtus reſurrexit, &c.* Dicit ergo primò, Dixi ꝙ ſiue ego prædicauerim, ſiue illi, ſcilicet, alij Apoſtoli, ſic credidiſtis: ſed ſi prædicatur à nobis, ꝙ Chriſtus reſurrexit à mortuis, quomodo quidã in vobis, id eſt, inter vos dicunt, &c. q. d. Si Chriſtus reſurrexit à mortuis ſm, ꝙ nos prædicamus. 1. Theſ. 4. Si credimus, ꝙ Chriſtus, &c. nullus debet dubitare reſurrectionẽ mortuorum futurã. Vnde Rom. 8. Qui ſuſcitauit Ieſum, &c. Sed videtur, ꝙ hæc argumentatio nõ valeat, cum ſit locus à maiori affirmando: quia licet Chriſtus reſurrexit ſpecialiter ex virtute diuinitatis ſuę, nõ ſequitur, ꝙ alij homines reſurgant. Sed ad hoc dicunt aliqui ꝙ non eſt locus à maiori, ſed à ſimili. Mori enim & reſurgere competit Chriſto ſm humanam naturã, & dicũt, ꝙ eſt ſimile argumentũ, ſicut ſi dicerem, Anima ſortis eſt immortalis, ergo omnes. ſ. animæ hominũ ſunt immortales. Videtur autẽ, ꝙ ſit melius dicendũ, ꝙ ſit locus à cauſa, quia reſurrectio Chriſti eſt cauſa reſurrectionis noſtræ. Et ideo ſm Glo. dicendum eſt, *Si Chriſtus*, qui eſt cauſa efficiens noſtrę reſurrectionis, *Reſurrexit, quomodo dicunt, &c.* Sed tamen nõ eſt dicendũ, ꝙ ſit cauſa efficiens tantũ per modũ meriti, quia reſurgendo nõ meruit eam, cum iam eſſet cõprehenſor, & viueret vita glorioſa, niſi fortè meritũ reſurrectionis mortuorũ referatur ad paſsionẽ Chriſti. Nec eſt cauſa exemplaris tantũ, vt quidã dicunt, ſed eſt cauſa efficiens & exemplaris. Vnde Auguſt. dicit ſuper Ioannem, ꝙ verbũ caro factũ viuificat animas, & reſuſcitat mortuos. Sic ergo patet, ꝙ ſi Chriſtus reſurrexit, & mortui reſurgẽt.

Sed contrà, reſurgere à mortuis eſt ſupra naturam, hoc autẽ non eſt niſi virtutis infinitæ, quæ Deus eſt, nõ ergo reſurrectio corporis Chriſti eſt cauſa efficiens reſurrectionis mortuorũ, cum humanitas Chriſti ſeu corpus ſit creatura: licet de Chriſto, vel de homine nõ poſsit dici, ꝙ eſt creatura. Reſponſio, dicendũ ꝙ inquantũ Deus, ſiue inquantum diuinitas eſt in Chriſto, Chriſtus eſt & exemplar & cauſa efficiẽs reſurrectionis mortuorũ per humanitatẽ ſuã, ſicut per inſtrumentũ diuinitatis ſuæ. Ad illud quod obijcitur, dicendum, ꝙ caro Chriſti ſeu humanitas nõ dicitur facere effectũ virtutis infinitæ, inquantũ caro vel humanitas, ſed inquantũ caro Chriſti, vel humanitas Chriſti. Sed quæritur adhuc. Nam poſita cauſa ſufficienti, ſtatim ponitur effectus: ſi ergo reſurrectio Chriſti eſt ſufficiens cauſa reſurrectionis mortuorũ, ſtatim deberent mortui reſurgere, & non tantũ differre. Reſponſio, dicendũ ꝙ effectus ſequitur ex cauſis inſtrumentalibus ſm conditionem cauſæ principalis. Et ideo cum Deus ſit principalis cauſa noſtræ reſurrectionis: reſurrectio vero Chriſti ſit inſtrumentalis, reſurrectio noſtra ſequitur reſurrectionẽ Chriſti ſm diſpoſitionem diuinã, quæ ordinauit, vt tali tempore fieret. Sed nunquid ſi Deus non fuiſſet incarnatus, homines reſurrexiſſent? Dicendũ videtur, ꝙ non, quia Chriſtus nõ fuiſſet paſſus, nec reſurrexiſſet. Dicendum eſt aũt ad hoc, ꝙ hæc obiectio nulla eſt, quia quãdo aliquid ordinatur ab aliqua cauſa: debet argumẽtari ad illud, ſeruato ordine illius cauſæ. Et ideo dicendum eſt, ꝙ Deus ordinauit reſurrectionẽ mortuorũ fore per iſtũ modũ: potuiſſet tamen & alius modus adhuc inueniri à Deo ſi voluiſſet. Deinde cùm dicit *Si autem reſurrectio mortuorum non eſt, &c.* Probat antecedẽs. ſ. ꝙ Chriſtus reſurrexit, & hoc ducendo ad inconuenientia. Et circa hoc duo facit. Primò ducit ad incõueniẽtia. Secundò oſtẽdit illa eſſe incõueniẽtia, ibi *Inuenimur aũt & falſi teſtes, &c.* Circa primũ facit deductionẽ ſuã ſupponendo, ꝙ ſi Chriſtus non reſurrexit, neq; mortui reſurgent: quod ſi ita eſt, ſequuntur duo inconuenientia. Vnũ eſt, ꝙ manis eſt prædicatio Apoſtoli & inutilis. Aliud eſt, ꝙ inanis eſt fides Corinthiorũ. Vnde dicit, *Si autẽ Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt, &c.* Et hoc eſt, quod dicit, Ex hoc, ꝙ ſiue ego, ſiue illi, ſi ſic prędicant, &c. Dicit ergo, Si aũt Chriſtus nõ reſurrexit, inanis eſt. i. falſa prædicatio noſtra, quia ſic credidiſtis, & hoc magnũ eſt inconueniens, ꝙ prædicationẽ eorũ non ſuffulſerit veritas, cum Apoſtolus dicat Phil. 2. Non in vacuũ cucurri neq;

Chri… ſurre… go… ſurge… cus… ſa ad… ctũ:… Chri… rectio… ſa effic… & exē… ns… reſu… as.

ri neque laboraui. *Inuenimur autem, &c.* Hic oſtendit illa
duo eſſe inconuenientia. Et primò oſtendit, ꝙ ſit inconue-
niens, ſi prædicatio Apoſtolorum eſſet inanis ſeu falſa.
Secundò oſtendit, ꝙ ſit inconueniens, ſi fides illorum eſſet
inanis, ibi *Quod ſi Chriſtus non reſurrexit, &c.* Oſtenditur autē
primū eſſe inconueniens, quia eſſent falſi teſtes non ſolum
dicendo aliqua vana, vel aliqua contra aliquem hominem
falſè, quod eſt mortale peccatum: ſed falſi teſtes aduerſus
Deum, quod eſt ſacrilegium. Quia ſi Deus non ſuſcitauit
Chriſtum à mortuis ſecundum, quod nos prædicamus,
*Inuenimur falſi teſtes: & ſi mortui non reſurgunt, Deus non reſuſcitauit
Chriſtum a mortuis.* Iob. 13. Nunquid Deus indiget veſtro
mendacio? &c. Et hoc eſt peſsimum, ſcilicet, quòd ali-
quid attribuatur Deo, quod non facit, & laudare in eo,
quod non eſt. Vnde dicit Auguſtinus, Non minori, ſed ma
iori fortaſſe ſcelere in Deo laudatur falſitas, ꝙ vituperetur
veritas. Cuius ratio eſt, quia intellectus noſter nunquā po
teſt tantū laudare Deum, quin deficiat à perfectione eius,
& ideo ſi non totaliter intellectus omnem veritatem poſsit
B de eo intelligere, hoc eſt ad excellentiam Dei: ſed ſi attri-
buitur aliquid Deo, quod non habet, vel non facit, videtur
quòd intellectus noſter eſt maior Deo, & intelligat aliquid
maius eo, quod ſibi falſè attribuit. Et hoc contra illud pri-
mæ Ioan. 3. Deus maior eſt corde noſtro. *Quod ſi Chriſtus.*
Hic oſtendit, ꝙ inconueniens ſit, ſi fides illorū eſſet inanis.
Et hoc oſtendit per tria incōuenientia, quæ ſequuntur inde.
Primum eſt, quia conſtat, ꝙ falſitas non habet virtutē pur
gandi, ſed conſtat, ꝙ fides purgat peccata. Act. 15. Fide pu-
rificās, &c. Si ergo fides noſtra ſit inanis, quod eſſet ſi Chri
ſtus non reſurrexerit, quia ſic credidiſtis, ſecundum quod
reſurrexit, peccata veſtra non ſunt vobis dimiſſa. Et hoc
eſt, ꝙ dicit. *Adhuc eſtis in peccatis veſtris:* Sed quia poſſet aliquis
dicere, licet fides non purget peccata, poſſunt tamen pur-
gari ab eis per bona opera: ideo addit ſecundum inconue-
niens ſcilicet, ꝙ mortui, qui non poſſunt purgari in alia vi-
ta, perierunt abſq; ſpe ſalutis, & ideo quaſi concludens, di-
cit, *Ergo qui in Chriſto,* id eſt in fide Chriſti *Dormierunt,* id eſt,
C mortui ſunt in ſpe ſalutis, *Perierunt:* quia in alia vita nulla
ſunt opera meritoria. Sed quia poſſet adhuc dicere, nō cu-
ro de peccatis, nō curo de mortuis, dummodo habeam in
vita iſta quietem & tranquillitatem: ideo addit tertiū in-
conueniens cum dicit, *Si in hac tantum vita, &c.* Et innititur
tali argumento, Si reſurrectio mortuorū nō eſt, ſequitur, ꝙ
nihil boni habeatur ab hominibus, niſi ſolum in vita iſta:
& ſi hoc eſt, tūc illi ſunt miſerabiliores, qui in vita iſta mul
ta mala & tribulationes patiuntur. Cum ergo plures tribu
lationes Apoſtoli & Chriſtiani patiantur, ſequitur, ꝙ ſint
miſerabiliores cæteris hominibus, qui ad minus perfruun
tur huius mundi bonis. Sed circa hanc rationē videntur
duo dubitanda. Vnum, quia non videtur, ꝙ ſit verum vni-
uerſaliter, quod Apoſtolus dicit ſcilicet, ꝙ Chriſtiani ſunt
confidentes in hac vita tantum, quia poſſent dicere illi, ꝙ
licet corpora nō habeant bona niſi in vita iſta, quę eſt mor
talis, tamen ſecundum animam habent multa bona in alia
vita. Ad hoc obuiatur dupliciter. Vno modo, quia ſi ne-
D getur reſurrectio corporis, non de facili, immo difficile eſt
ſuſtinere immortalitatem animæ. Conſtat enim, ꝙ anima
naturaliter vnitur corpori, ſeparatur autem ab eo contra
ſuam naturam, & per accidens. Vnde anima exuta à cor-
pore, quandiu eſt ſine corpore, eſt imperfecta. Impoſsibile
autem eſt, ꝙ illud quod eſt naturale & per ſe ſit finitum, &
quaſi nihil: & illud quod eſt contra naturam, & per acci-
dens ſit infinitum, ſi anima ſemper duret ſine corpore. Et
ideo Platonici ponentes immortalitatē poſuerunt reincor-
porationem, licet hoc ſit hæreticum: & ideo ſi mortui non
reſurgunt ſolum, in hac vita confidentes erimus. Alio mo-
do, quia conſtat, ꝙ homo naturaliter deſiderat ſalutē ſuip
ſius, anima autem cum ſit pars corporis hominis, non eſt
totus homo, & anima mea non eſt ego, vnde licet anima
conſequatur ſalutem in alia vita, non tamen ego, vel quili-
bet homo. Et præterea cum homo naturaliter deſideret ſa-
lutem, etiam corporis, fruſtraretur naturale deſiderium.

A Secundum dubium eſt, quia videtur, ꝙ dato, ꝙ corpo-
ra non reſurgant, non eſſemus nos Chriſtiani miſerabilio-
res cæteris hominibus, quia illi qui ſunt in peccatis, ſuſti-
nent maximos labores. Hier. 9. Vt iniquè agerent labora-
uerunt. Et Sapien. 5. Dicūt impij, Ambulauimus vias diffi-
ciles. At vero de bonis & iuſtis dicitur Galat. 5. Fructus au
tem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, &c. Ad hoc dicen-
dum, ꝙ mala, quæ ſunt in hoc mundo, non ſunt ſecundum
ſe appetenda, ſed ſecundū, ꝙ ordinantur ad aliquod bonū.
Apoſtoli autē & Chriſtiani multa mala paſsi ſunt in hoc
mundo. Niſi ergo ordinarentur ad aliquod bonum, eſſent
miſerabiliores cęteris hominibus. Aut ergo ordinantur ad
bonum futurum, aut ad bonū præſens: ſed ad bonum fu-
turum non ordinantur, ſi non eſt reſurrectio mortuorum.
Si autē ordinantur ad bonum præſens, hoc vel eſt bonum
intellectus, ſicut philoſophi naturales paupertates, & alia
multa mala paſsi ſunt, vt peruenirēt ad veram veritatem.
Sed ad hoc non poſſunt ordinari, ſi non eſt reſurrectio mor
tuorum: quia ſic fides eorum eſſet falſa: quia ipſi prædica-
B uerunt reſurrectionem futuram: falſitas autem nō eſt bo-
num intellectus. Vel eſt bonum moris, ſicut morales phi-
loſophi multa mala paſsi ſunt, vt peruenirent ad virtutes
& famam. Sed nec ad hoc ordinari poſſunt, quia ſi reſurre
ctio mortuorū non ſit, non reputatur virtus & gloria velle
omnia delectabilia dimittere, & ſuſtinere pœnas mortis
& contemptus, ſed potius reputatur ſtultitia. Et ſic patet,
ꝙ miſerabiliores eſſent cæteris hominibus.

LECTIO TERTIA.

Quomodo ſe habeat Chriſti reſurrectio ad noſtram docemur, ſimulq; reſurrectionis ordo manifeſtus fit.

*NVnc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis primi-
tiæ dormientium: quoniam quidem per hominem
mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut
in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vi-
uificabuntur. Vnuſquiſq; autem in ſuo ordine, primitiæ
C Chriſtus: deinde ij, qui ſunt Chriſti, qui in aduentum eius
crediderunt. Deinde finis: cum tradiderit regnū Deo &
patri, cum euacuauerit omnem principatum & poteſta-
tem & virtutem. Oportet autem illum regnare donec po
nat omnes inimicos ſub pedibus eius. Nouiſsimè autem ini
mica deſtruetur mors. Omnia enim ſubiecit ſub pedibus
eius. Cum autem dicat, omnia ſubiecta ſunt ei, ſine dubio
præter eum, qui ſubiecit ei omnia. Cum autem ſubiecta
fuerint illi omnia, tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei, qui
ſubiecit ſibi omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus,*

Hic probat poſitam ſuperius conditionalem eſſe veram
ſcilicet ſi Chriſtus reſurrexit, mortui reſurgunt. Et circa
hoc tria facit. Primò oſtendit, quomodo ſe habeat reſurre-
ctio Chriſti ad reſurrectionē aliorum. Secundò oſtendit or
dinem reſurrectionis, ibi *Vnuſquiſque autem in ſuo ordine, &c.*
D Tertiò oſtēdit finē reſurrectionis, ibi *Deinde finis, &c.* Circa
primū duo facit. Primò oſtēdit habitudinē reſurrectionis
Chriſti ad reſurrectionē aliorū, per cōditionalē prædictā,
probans hoc. Secundò probat ipſam habitudinē, ibi *Quo-
niam quidem, &c.* Dicit ergo, *Nunc,* id eſt ex quo dicta incō
uenientia ſequuntur, *Si Chriſtus non reſurrexit,* ideo ad ipſa
vitanda dicamus, ꝙ *Chriſtus reſurrexit.* Hoc autē verum eſt — Chriſt⁹ fuit primus qui ad vitā immortalem ſurrexit.
ſecundum, ꝙ Matt. vlt. dicitur, & alijs locis euangeliorum.
Sed reſurrectionis Chriſti habitudo, ita ſe habet ad reſur-
rectionē aliorum, ſicut primitiæ fructuū ad ſequentes fru-
ctus, quæ excedunt alios fructus tēpore & melioritate, ſeu
dignitate: & ideo dicit, ꝙ reſurrexit, nō ſicut alij, ſed *Primi-
tiæ,* id eſt primo tēpore & dignitate. Apoc. 1. Primogeni-
tus mortuorū. Primitiæ dico dormientiū. i. mortuorū, qui
in ſpe reſurrectionis quieſcunt. Ex hoc pōt inferri cōditio-
nalis poſita, quia ſicut dicimus & verū eſt, ſi Chriſtus, qui
eſt primitiæ dormientiū reſurrexit, ergo & alij dormiētes.

Sed contrarium videtur ſcilicet, ꝙ Chriſtus non reſurrexit primitiæ dormientium, quia Lazarus fuit reſuſcitatus à Chriſto nondum paſſo, & aliqui prophetę ſuſcitauerunt alios à mortuis, vt habetur in veteri teſtamento. Ad hoc dicendum, ꝙ duplex eſt reſurrectio. Vna eſt ad vitam mortalem, & ad iſtam Lazarus & alĳ, qui ſuſcitati fuerunt, reſurrexerunt ante Chriſtum. Alia ad vitam immortalē, & de hac loquitur hic Apoſtolus. Sed contrà. Matt. 27. dicitur, ꝙ multa corpora ſanctorū ſurrexerunt. Cum ergo hoc legatur ante Chriſti reſurrectionē, & conſtet, ꝙ non ſurrexerunt ad vitam mortalē, videtur ꝙ adhuc reſtet quæſtio prima. Reſponſio, dicendum eſt, ꝙ hoc quod Matt. dicit de reſurrectione illorum, dicit per anticipationē, quia licet dicatur in tractatu de paſsione, nō tunc reſurrexerunt, ſed poſtq̄ Chriſtus reſurrexit. *Quoniam quidem, &c.* Hic probat habitudinē poſitam ſcilicet, ꝙ Chriſtus ſit primitiæ dormientiū. Et primò probat in generali. Secundò in ſpeciali, ibi *Et ſicut in Adam, &c.* Probat in generali tali ratione, F Deus voluit reintegrare humanā naturam, ſed humana natura corrupta eſt per hominem, quia mors intrauit per hominem. Pertinebat ergo ad dignitatē humanæ naturæ, vt reintegrareſ per hominē, hoc aūt eſt, vt reducatur ad vitā. Conueniens ergo fuit ſicut mors intrauit per hominē ſcilicet per Adā, ita *Reſurrectio mortuorum* fieret *Per hominem* ſcilicet per Chriſtū. Roma. 5. Si enim vnius delicto, &c. *Et ſicut in Adam.* Hic probat idē in ſpeciali, dicens, ꝙ ſicut in Adam omnes morimur morte corporali, ita & oēs viuificamur in Chriſto. Rom. 5. Per vnum hominē, &c. Et non dicit per Euam, quod videtur cōtra illud Eccle. 25. Per illam omnes morimur. Dicendū, ꝙ hoc eſt per illā Euam ſcilicet ſuggerentem, ſed per Adam ſicut cauſantem. Nam ſi ſolum Eua peccaſſet, peccatū originale nō fuiſſet traductum in poſteros. (Nota.) *Viuificabuntur*, inquam, in Chriſto. ſ. boni, & mali vita naturæ: ſed vita gratiæ nō niſi boni: ſed tamen Apoſtolus loquitur hic de reſurrectione ad vitam naturæ, ad quā omnes viuificabuntur. Ioā. 5. Sicut pater habet vitā in ſemetipſo, ita & filio dedit vitā habere, id eſt viuificandi virtutem. G Ioan. 5. Omnes, qui in monumētis ſunt, &c. *Vnuſquiſque autem in ſuo ordine, &c.* Hic oſtendit ordinem reſurrectionis. Et primò inſinuat ipſum ordinē. Secūdò manifeſtat id quod dixerat, ibi *Primitiæ Chriſtus, &c.* Dicit ergo, ꝙ verum eſt, ꝙ omnes in Chriſto viuificabuntur, ſed tamen differenter, quia differentia erit inter caput, & membra: & differentia quantum ad bonos, & malos. Et ideo dicit, ꝙ *Vnuſquiſque* reſurget *in ſuo ordine* ſcilicet dignitatis. Roma. 13. Quæ autē ſunt, à Deo ordinata ſunt. Sed hunc ordinem cōſequenter manifeſtat, quia *Primitiæ Chriſtus,* quia ipſe eſt prior tempore, & dignitate, quia plus de gloria. Ioan. 1. Vidimus eum quaſi vnigenitū, &c. Deinde reſurgēt omnes *Qui ſunt Chriſti* poſteriores tempore, & dignitate, iſti ſunt, qui carnē ſuam crucifixerunt cum vitĳs, &c. Gal. 4. At vbi venit plenitudo. 1. Timo. 6. Serues mādatū ſine macula irreprehenſibile vſq; in aduentū domini noſtri. Qui aūt ſint Chriſti, exponit, dicens, *Qui crediderunt* per fidem, per dilectionē operantem. Heb. 11. Accedentem ad Deum oportet credere, &c. H *In aduentum eius* primo & ſecundo. Sed ſciendū, ꝙ inter alios ſanctos nō erit ordo temporis, quia omnes reſurgēt in ictu oculi, ſed bene ſm dignitates, quia martyr reſurget, vt martyr: Apoſtolus vt Apoſtolus, & ſic de alĳs. *Deinde finis.* Hic oſtendit finem reſurrectionis, & hunc duplicem. Vnum quantū ad adeptionē boni. Alium quantū ad remotionem mali, ibi *Oportet illum regnare, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit, ꝙ adeptio ipſius boni conſiſtit in inhærentia ad Deum. Secundò oſtendit, ꝙ in immediata inhærentia, ibi *Cum euacuauerit, &c.* Dicit ergo, ꝙ deinde, id eſt poſt hoc erit finis reſurrectionis: & finis huiuſmodi non erit, vt viuant vita corporis & voluptatibus, vt Iudęi & Saraceni fingunt, ſed ꝙ inhæreant Deo per immediatā viſionem & beatam fruitionē, & hoc eſt tradere regnū Deo & patri. Et ideo dicit, *Cum tradiderit,* id eſt perduxerit *Regnum,* id eſt fideles ſuos quos proprio ſanguine acquiſiuit. Apoc. 5. Redemiſti nos Deo in ſanguine tuo, *Deo & patri,* id eſt ante

E conſpectum Dei, id eſt creatoris ſui inquantū eſt homo, & patris inquantū eſt Deus. Et hoc eſt, quod petebat Philippus Ioan. 14. Dn̄e oſtēde nobis patrem, &c. Sed ſic tradet, vt ſibi nō adimat, immo ipſe vnus Deus cum patre & ſancto ſpiritu regnabit. Vel *Cum tradiderit regnum Deo & patri,* id eſt cum oſtendet Deū patrem regnare. In ſcriptura enim tunc dicuntur aliqua fieri, quando primo innoteſcunt, & huiuſmodi innoteſcentia fit per Chriſtum. Matt. 11. Nemo nouit patrem niſi filius, & cui, &c. *Cum euacuauerit.* Hic oſtēdit immediationē dictæ inhærētiæ. Sicut enim dicitur Gal. 4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, eſt ſub tutoribus, &c. Sed quādo iam eſt magnus & perfectus, tunc immediatè abſq; pædagogo & tutore ſub patre eſt in domo. Status autem huius vitæ præſentis aſsimilatur pueritię, & ideo in vita iſta ſumus ſub angelis, ſicut ſub tutoribus, inquantū præſunt nobis & dirigunt nos: ſed quādo tradetur regnū Deo, & patri: tunc immediatè erimus ſub Deo, & ceſſabūt omnia alia dominia: & hoc eſt, quod dicit, *Et cum* F *euacuauerit omnem principatum & poteſtatem & virtutem,* id eſt cum ceſſauerit omne dominiū tam humanum, q̄ angelicū, tunc immediatè erimus ſub Deo. Eſa. 2. Exaltabitur Dn̄s ſolus in die illa. Hier. 31. Nō docebit vltrà vir proximū ſuū, &c.

Sed nunquid nō remanebūt ordines angelorū diſtincti? Dicendum ꝙ ſic, quantū ad eminentiā gloriæ: qua vnus alteri præeminet, ſed nō, quantū ad efficaciā executionis ad nos: & ideo illos dicit euacuari: quorū nomina pertinēt ad executionem ſcilicet principatus, poteſtates, & virtutes. Illos aūt qui ſunt de ſuperiori hierarchia nō nominat, quia nō ſunt exequentes, nec angelos, quia eſt nomen cōmune. Dominationes aūt nō dicit euacuari, quia licet ſint de exequentibus, nō tamen ipſi exequuntur, ſed dirigunt & imperant. Dominorū.n. eſt dirigere & imperare, nō exequi, Archangeli vero intelliguntur cum principatibus: archos enim idem eſt, ꝙ princeps. Hi tres ordines ſm Grego. leguntur de deſcendendo, quia ſm ipſum, principatus ſunt ſuper poteſtates: & poteſtates ſuper virtutes: ſed ſecundū G Dio. aſcendēdo, quia vult, ꝙ virtutes ſint ſuper poteſtates: & poteſtates ſuper principatus. Vel aliter, cum euacuauerit, &c. id eſt tūc erit notum, ꝙ principatus, & poteſtates, & dominationes nihil poteſtatis habuerūt ex ſeipſis, ſed à Deo ex quo ſunt omnia. Deinde cùm dicit *Oportet autem illum, &c.* Oſtendit Apoſtolus finem reſurrectionis quo ad remotionē mali. Quod quidē oſtendit per deſtructionem omnium inimicorum ad Chriſtum. Et primò ponit ipſorum deſtructionem. Secundò ſubiectionis perfectionē, ibi *Nouiſſime autem, &c.* Tertiò ſubiectionis finem, ibi *Cum autem ſubiecta fuerint.* Dicit ergo primò, dixi ꝙ finis erit, cum tradiderit regnū Deo, & patri. Sed nunquid Chriſtus habet regnū, ita ꝙ oportet illū regnare? ſic enim dicitur Matt. vlti. Data eſt mihi, &c. Luc. 1. Et regnabit in domo Iacob. *Oportet,* inquā, *Donec ponat inimicos ſuos ſub* pedibus eius. Sed nunquid modo nō ſunt inimici eius ſub pedibus eius, id eſt ſub poteſtate Chriſti? Dicendū ꝙ modo inimici Chriſti ſunt ſub poteſtate eius, ſed dupliciter. Vel inquantū per ipſum H cōuertuntur, ſicut Paulus, quem proſtrauit. Act. 9. Vel inquantū Chriſtus facit voluntatē ſuam, etiam de his, qui faciunt hic contra voluntatē Chriſti. Sic ponit inimicos ſuos ſub pedibus ſuis, puniendo eos: ſed in futuro ponet ſub pedibus, id eſt ſub humanitate Chriſti. Sicut enim per caput, deitas Chriſti intelligiſ, quia caput Chriſti, deus. 1. Cor. 11. Ita per pedē, humanitas. Pſal. Adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius, &c. Sic ergo inimici erunt nō ſolum ſub deitate, ſed etiā ſub humanitate Chriſti. Phil. 2. In nomine Ieſu omne genu, &c. Sed quid eſt, quod dicit? Donec ponat, &c. (Donec ponat, exponiſ & Donec peperit.) Nunquid nō regnabit priuſq̄nā poſuerit inimicos ſub pedibus? Dicendū ꝙ hoc pōt intelligi dupliciter, nam ly *Donec*, quandoq; determinat tēpus, & ponitur pro finito: ſicut ſi dicerē, non videbo Deū donec moriar, quia vſq; tunc nō videbo, ſed poſtea videbo. Quandoq; ponitur pro infinito: ſicut cum dicitur, Non cognouit eam donec peperit filium ſuum. Non ꝙ velit dicere, ꝙ non cognouit eam ſolum vſq; ad partum filĳ, ſed nec etiam poſtea vnquam

cognouit:

cognouit: ſicut dicit Hie. Iſte modus ſeruatur quãdo aliqui intendunt excludere illa ſolum de quibus eſt dubiũ. Vnde euangeliũ excluſit illud ſolum, quod videtur eſſe dubium ſcilicet, ꝙ Ioſeph cognouiſſet beatã virginem ante partũ. Hoc vero, ꝙ poſt partum non cognouit eam, nulli eſt dubium, cum tot myſteria pueri viderit, & toties ab angelis monitus ſit, & adoratus etiã à Magis Ieſus fuiſſet: vnde poterat eam iam Dei matrem cognoſcere, & ideo non curauit hoc excludere: ſic etiã loquitur hic Apoſtolus. Quòd enim aliquis regnet adhuc inimicis nõ ſubiugatis, videtur eſſe dubium: ſed ꝙ regnet poſtquã inimici ſubiugati ſunt, nulli eſt dubiũ: & ideo illud excludit principaliter dicens, *Donec ponat, &c.* Quaſi dicat, verum eſt, ꝙ Chriſtus habet regnum, & licet ſint aliqui inimici, dum nõ faciunt voluntatẽ ſuam, tamen regnat donec ponat, &c. Poteſt etiam alio modo intelligi donec ponat, &c. vt ly *Donec,* determinet tempus, & ponatur pro futuro: vt dicatur ſic, *Oportet illum regnare.* Sed quando? *Donec ponat, &c.* Quaſi dicat, vſq; tũc regnabit, quouſq; ponat inimicos ſub pedibus, poſtea vero non regnabit. Sed ſm hanc expoſitionẽ, regnare non importat regnum habere, ſed in regnando proficere, & regnum augeri: & hoc quantũ ad manifeſtationẽ perfectam regni Chriſti. q. d. Regnum Chriſti paulatim proficit, inquantũ ſcilicet manifeſtatur & innoteſcit, donec ponat inimicos ſub pedibus, id eſt quouſq; omnes inimici regnare eum fateantur. Boni quidẽ cum gaudio beatitudinis: mali vero cum confuſione: & poſtea nõ regnat, id eſt regnum ſuum non proficit, & non amplius manifeſtatur, quia iam plenè manifeſtũ erit. Sic ergo patet omniũ aduerſantium ſubiectio: quę quidẽ ſubiectio perfectiſſima erit, quia etiã illud quod maximè inimicatur, ſubijcietur ſibi: hoc autẽ eſt mors, quæ maximè contrariatur vitæ: & ideo dicit, Nouiſſimè autẽ, &c. vbi tria facit. Primò ponit ſubiectionem mortis. Secundò probat hoc per authoritatem, ibi *Omnia enim ſubiecit, &c.* Tertiò ex ipſa authoritate arguit, ibi *Cum autem dicat, &c.* Dicit ergo, dixi ꝙ omnes inimicos ſubiecit ſub pedibus eius. Sed qualiter? Perfectiſſimè, inquã, quia *Nouiſſime inimica mors deſtruetur* ſcilicet in fine, quia non poterit eſſe cum vita, vbi omnes per reſurrectionẽ viuent. Oſeę. 13. Ero mors tua, ò mors. Eſa. 25. Præcipitabit mortẽ in ſempiternum. Sciendũ eſt autem, ꝙ Origenes ex hoc verbo ſumpſit occaſionẽ erroris ſui, quem ponit in Periarchon. Ipſe enim voluit, ꝙ pœnæ damnatorũ eſſent purgatoriæ & nõ æternę, & voluit, ꝙ omnes, qui ſunt in inferno, quandoq; conuerterentur ad Chriſtum & ſaluarentur, & etiam diabolus. Et hoc confirmat per iſta verba *Donec ponam inimicos, &c.* Et intelligit, quòd hoc, quod dicitur inimicos ſub pedibus: ſolum intelligitur de ſubiectione, quæ fit per cõuerſionẽ peccatorum ad Deum, non de ſubiectione qua ſunt ſubiecti Chriſto etiam illi, qui nunquã cõuertuntur ad Chriſtum, inquantum punit eos in inferno. Et ideo dicit, *Oportet illum regnare donec ponat inimicos ſub pedibus,* quia tũc omnes damnati & qui ſunt in inferno ſaluabuntur, inquantum ſcilicet conuertentur ad ipſum, & ſeruient ei, & non ſolum ipſi homines damnati, *Autem* pro, ſed, *Nouiſſime ipſa mors,* id eſt, diabolus *Deſtruetur,* non ꝙ non ſit omnino, ſed quòd non ſit mors, quia etiam ipſe diabolus in fine ſaluabitur. Sed hoc eſt hæreticum & damnatum in concilio.

Error Origenis qui dicit damnatos tandem ſaluãdos, etiã dæmones.

Iterum ſciendum eſt, ꝙ Apoſtolus ſignanter poſuit hoc quod dicitur, *Nouiſſime autem, &c.* Ad remouendum duas quæſtiones, quæ poſſent fieri circa prædicta de reſurrectione, ſcilicet vtrum Chriſtus poſſet viuificare mortuos? Et hoc ſoluitur, quia omnes inimicos poſuit ſub pedibus eius, & etiam ipſam mortem. Et quare non ſtatim reſuſcitauit? Ad quod reſpondetur, ꝙ oportet, ꝙ primò ſubijciat inimicos ſub pedibus, & nouiſſimè cum deſtruetur ipſa mors, tunc reſurgent omnes ad vitam. Non ergo differt, quia non poteſt, ſed vt ſeruet ordinẽ, quia quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt. Quòd autem ipſa mors ſubijciatur Chriſto, probat per authoritatem. Pſal. Omnia ſubiecisti ſub pedibus, id eſt, ſub humanitate eius ſcilicet Chriſti. Philip. 2. Omnis lingua, &c. Eſa. 45. Mihi curuabitur omne genu, &c.

Reſurrectio noſtra cur differatur.

A Ex hac autem authoritate argumentatur, dicens, *Cum autem dicat, &c.* Et eſt ratio ſua talis. Propheta dicit omnia ſubiecisti, &c. Sed dicendo omnia, conſtat ꝙ nihil excluſit niſi illum, qui ſubiecit, ergo ſubiecta ſunt Chriſto omnia & ipſa mors. Dicit ergo. *Cum autem dicat* pſalmiſta, ſcilicet *Omnia ſubiecta ſunt ei,* ſcilicet Chriſto, inquantũ homini præter eum, ſcilicet patrem, qui ſubiecit ſibi omnia. Heb. 2. In eo, qui omnia ſibi ſubiecit, &c. Matt. vlt. Data eſt mihi omnis poteſtas, &c. Sed cõtrà, ſi pater ſubiecit omnia filio, ergo filius eſt minor patre. Reſponſio, Dicendum eſt, ꝙ pater ſubiecit omnia filio inquantũ eſt homo, vt dictum eſt, & ſic pater eſt maior filio. Eſt enim minor patre, ſecundum humanitatẽ, æqualis vero ſecundũ diuinitatem. Vel dicendum, ꝙ etiam ipſe filius inquantũ Deus ſubiecit ſibi omnia, quia ſic poteſt omnia, quæ pater poteſt. Philip. 3. Saluatorẽ expectamus, &c. ſecundum operationem qua potens eſt ſubijcere omnia. Conſequenter cùm dicit, *Cum autem ſubiecta fuerint illi omnia, &c.* Oſtendit finẽ huius re**B**ſurrectionis nõ eſſe in humanitate Chriſti, ſed vlterius perducetur rationalis creatura ad contemplationẽ diuinitatis & in ea eſt beatitudo noſtra, & finis noſter ipſe Deus eſt, & ideo dicit, *Cum autem ſubiecta, &c.* Quaſi dicat. Nondum Deus ſubiecit omnia Chriſto, ſed cum omnia fuerint ei ſubiecta, ſcilicet Chriſto, tunc ipſe filius ſecundũ humanitatem ſubiectus erit illi, ſcilicet patri Ioã. 14. Pater maior me eſt, & ſubiectus eſt, nũc etiam Chriſtus ſecundũ, ꝙ homo patri, ſed hoc, tunc manifeſtius erit. Et ratio huius ſubiectionis eſt, *Vt ſit Deus omnia in omnibus,* id eſt, vt anima hominis totaliter requieſcat in Deo, & ſolus Deus ſit beatitudo. Modo enim in vno eſt vita, & virtus in alio, & gloria in alio, ſed tunc Deus erit vita, & ſalus, & virtus, & gloria, & omnia. Vel aliter ita *Vt ſit Deus omnia in omnibus,* quia tunc manifeſtabitur, ꝙ quicquid boni habemus, eſt à Deo.

C

LECTIO QVARTA.

Si reſurrectio mortuorum non eſt, infert hæc incongrua, ergo baptiſmi deuotio fruſtra, ergo labor ſanctorum inanis, ergo voluptatibus vacandum.

ALioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis, ſi omnino mortui non reſurgunt? Vt quid & baptizantur pro illis? Vt quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter veſtram gloriam, fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu domino noſtro. Si ſecundũ hominẽ ad beſtias pugnaui Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui nõ reſurgunt? Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur. Nolite ſeduci. Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Euigilate iuſti, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidã habent. Ad reuerentiam vobis loquor.

Oſtenſa reſurrectione mortuorũ ex reſurrectione Chriſti, hic cõſequenter oſtẽdit reſurrectionẽ mortuorũ ex vita ſanctorũ. Et circa hoc duo facit. Primò, probat propoſitũ. **D** Secũdò, ſubiũgit ammonitionẽ, ibi *Nolite ſeduci, &c.* Probat autẽ propoſitũ ducendo ad tria inconuenientia. Primũ incõueniens eſt, ꝙ fruſtretur deuotio hominũ ad baptiſmũ. Secundũ eſt, ꝙ fruſtretur labor ſanctorũ, & hoc ponit, ibi *Vt quid & nos periclitamur, &c.* Tertium eſt, ꝙ daretur occaſio fruendi voluptatibus. Et hoc ponit, ibi *Manducemus & bibamus, &c.* Circa primũ duo facit. Primò ponit primũ inconueniens. Secundò explicat illud, ibi *Si omnino mortui, &c.* Dicit ergo primo. Dixi ꝙ mortui reſurgũt. *Alioquin,* ſcilicet ſi non eſt reſurrectio mortuorũ futura, vt nos prædicamus, *Quid facient, qui &c.* hoc põt dupliciter intelligi. Vno modo, vt per hoc, quod dicit mortui, intelligantur opera peccati, q̃ ſunt mortua, quia carent vita gratię & ducũt ad mortẽ. Heb. 9. Sanguis Chriſti emundabit, &c. Et ſm hoc plana eſt litera. *Quid,* ſcilicet *Facient illi, qui baptizantur pro mortuis,* id eſt pro peccatis abluẽdis, ſi nõ ſint vitã gratiæ habituri? Alio modo, quia quidã tunc tpis volebãt, ꝙ homines poſſent primò baptizari, vt in ſibiipſis remiſſionẽ pctõrũ

conſequerentur, & iterum baptizabantur pro aliquo conſanguineo ſuo defuncto, vt etiã poſt mortẽ dimitterentur ei peccata. Et ſm hoc ſit litera. *Quid facient, qui baptizantur pro mortuis* ſcilicet conſanguineis, pro quorũ ſalute baptizantur, ſi non ſit reſurrectio mortuorũ? ſed iſti in aliquo commendari poſſunt, ſcilicet in hoc, ꝙ fidem reſurrectionis videbantur habere. Sed in aliquo poſſunt reprehendi in hoc ſcilicet, ꝙ vnum credebant poſſe pro alio baptizari. Sed tunc eſt quæſtio. Si oratio vnius prodeſt alteri, quare non etiam baptiſmus? Ad hoc eſt duplex reſponſio. Vna eſt, ꝙ opera, quę faciunt viui, proſunt mortuis propter vnionem charitatis & fidei. Et ideo non proſunt niſi illis, qui decedunt cum charitate & fide. Vnde infidelibus, nec oratio, nec baptiſmus virorum proſunt, tamẽ oratio prodeſt illis, qui ſunt in purgatorio. Alia reſponſio, & melior, quia bona opera valent mortuis, nõ ſolum ex vi charitatis, ſed etiã ex intentione facientis. Sicut ſi ego dicerem pſalteriũ pro aliquo, qui eſt in purgatorio, qui tenebatur dicere, vt ſatiſfaciam pro eo, valet quidem quantũ ad ſatisfactionẽ ſolũ illi pro quo dico. Dicendũ eſt ergo ſm hoc, ꝙ baptiſmus non habet virtutem ex intentione uoſtra, ſed ex intentione Chriſti. Intentio autẽ Chriſti eſt, vt baptiſmus illis proficiat, qui in Chriſti fide baptizantur. Conſequẽter iſtud inconueniens explicat, dicens *Si omnino, &c.* Et iſta explicatio videtur magis conuenire ſecundæ expoſitioni ſuprà poſitæ quaſi dicat. Vt quid baptizãtur pro illis, id eſt, pro mortuis ſi non reſurgunt? ſed ſi ſecundũ primam expoſitionem exponatur, tunc ſic poteſt dici *Si omnino mortui non reſurgunt* vt quid etiam baptizantur pro illis, id eſt, pro peccatis cum ipſa nõ dimittantur? *Vt quid periclitamur, &c.* Hic ponit ſecundũ incõueniens, & circa hoc duo facit. Primò ponit incõueniens in cõmuni. Secũdò in ſpeciali, ibi *Quotidie, &c.* Dicit ergo non ſolũ fruſtra baptizantur aliqui pro remiſsione peccatorum, ſed nos etiam fruſtra affligimur ſi reſurrectio mortuorũ nõ eſt, & hoc eſt, quod dicit *Vt quid,* & nos ſancti Apoſtoli *Periclitamur,* id eſt pericula patimur omni hora. 2. Corin. 11. Periculis fluminum, periculis &c. Conſtat enim, quod ſancti exponunt ſe tribulationibus & affligunt ſeipſos propter ſpem vitæ ęternę ſecundum illud Roma. 5. Non ſolum autẽ ſed & gloriamur, &c. *Spes autem non confundit, &c.* Si ergo reſurrectio mortuorũ non ſit, totaliter ſpes perit. Fruſtrà ergo affligerent ſe, ſi mortui non reſurgunt. Nec obſtat ſi dicatur, ꝙ anima ſeparata præmiatur, quia vt probatum eſt ſuprà, non poſſet probari, quod anima eſſet immortalis. Conſequenter cũ dicit *Quotidie &c.* Enumerat pericula in ſpeciali, & primò quantũ ad perſonam. Secundò quantum ad locum, ibi *Si ſecundum hominem ad beſtias, &c.* Manifeſtat ergo in ſpeciali pericula quantum ad perſonam ſuam vnde dicit. *Quotidie morior, &c.* Quaſi dicat. Non quæcunqꝫ pericula patimur, ſed etiam mortis, quia *Quotidie morior,* id eſt ſum in periculis mortis. Pſal. Propter te mortificamur tota die. Et hoc oſtendit Apoſtolus Roma. 8. in perſona Apoſtolorũ eſſe dictum. 2. Cor. 4. Semper mortificationem, &c. *Propter gloriam veſtram,* id eſt, vt ego acquiram gloriam quam expecto ex veſtra cõuerſione ad fidem. 1. Theſ. 2. Vos eſtis gloria noſtra, & gaudiũ habeo, id eſt ſpero me habiturum in Chriſto Ieſu domino noſtro, id eſt per charitatem Chriſti. Alia litera habet per gloriam, &c. Et tunc ly, *Per gloriam* eſt verbum iurantis. Quaſi dicat *Per gloriam veſtram,* quã ſcilicet expectatis, quæ eſt Deus. Ac ſi diceret. Iuro per Deum, quem habeo in ſpe in Chriſto Ieſu, id eſt per paſsionem, &c. Ex quo apparet, ꝙ etiã Apoſtolus iurauit, & ꝙ in viris perfectis iurare non eſt peccatum. *Si ſecundum hominem, &c.* Hic ſpecificat pericula quantum ad locum. Vbi ſciendum eſt, ꝙ hoc legitur. Act. 19. vbi dicitur, ꝙ cum Paulus apud Epheſum multos conuertiſſet ad fidem, quidam concitauerunt contra eum populum, intantum, ꝙ nõ eſſet auſus exire in theatrum, & quòd multa pericula ſit ibi paſſus. Ergo ſorte facit hic de hoc mentionẽ, quia è vicino paſſus hoc fuerat. Dicit ergo *Si ſecundum hominem,* id eſt ſecundũ rationem ex qua homo eſt hoc diſputando de reſurrectione concludens, ꝙ homo

Cur oratio proſit, pro alio nõ baptiſmus.

Oro pdeſt illis, q ſunt in purgatorio.

Viris perfectis iurare nõ eſt peccatum.

E non moritur ſicut beſtia. *Pugnaui ad beſtias,* id eſt ad homines beſtialiter viuentes apud Epheſum. Vel *Si pugnaui ad beſtias Epheſi,* & hoc dico non ex reuelatione diuina, ſed ſecundum hominem, id eſt ex inſtinctu humano ſi tot pericula paſſus ſum, &c. Deinde cùm dicit *Manducemus, &c.* Ponit tertium inconueniens, quod eſt ſi reſurrectio mortuorũ non eſſet, daretur occaſio fruendi voluptatibus. Quaſi dicat, ſi non eſt alia vita, ſtulti ſumus ſi affligimus nos, ſed *Manducemus & bibamus,* id eſt vtamur delicijs & fruamur voluptatibus. Sapien. 2. Non eſt, qui ſit agnitus, &c. Venite fruamur, &c. *Cras enim,* id eſt proximo *Moriemur,* totaliter enim deficiemus in anima & corpore ſi mortui non reſurgunt. Deinde cùm dicit. *Nolite ſeduci.* Ex prędictis cõcludit ammonitionem, & primò quantum ad infirmos. Secundò vero quantum ad perfectos & iuſtos, ibi *Vigilate iuſti, &c.* Circa primum duo facit. Primò reddit eos attentos, dicens *Nolite ſeduci.* Quaſi dicat dictum eſt, ꝙ ſi reſurrectio mortuorũ non ſit, ſtultum eſſet non vti laſciuis & vo-

F luptatibus. Ne ergo ad laſciuias inducamini nolite ſeduci ab his, qui negant reſurrectionem. Coloſ. 2. Videte ne quis vos ſeducat, &c. Secundò rationem attentionis aſsignat, dicens *Corrumpunt, &c.* Quaſi dicat. Ideo nolite ſeduci, quia *Colloquia mala* illorum ſcilicet, qui negant reſurrectionem, *Corrumpunt bonos mores.* 2. Timo. 2. Sermo eorũ ſerpit, vt cancer. Hiero. dicit, ꝙ hoc eſt ſumptum ex dictis gentiliũ, & eſt verſus cuiuſdam Menandri. Et ex hoc, vt ipſe dicit, argumentum habemus, ꝙ licet nobis quãdoqꝫ in ſacra ſcriptura vti authoritatibus gentilium. Deinde cùm dicit. *Vigilate, &c.* Ponit ammonitionem quantum ad perfectos. Poſſet enim dicere, ꝙ à colloquijs illorum debent cauere infirmi, qui de facili ſeducuntur: perfecti autẽ non ſic ſeduci poſſunt. Apoſtolus aũt vult, ꝙ etiam perfecti ſint cauti. Vnde circa hoc duo facit. Primò reddit eos attentos, dicẽs *Vigilate iuſti,* id eſt, vos qui reputamini iuſti, vigilate, id eſt ſoliciti ſitis. Matt. 24. Vigilate, quia neſcitis, &c. Apoc. 16. Beatus qui vigilat, &c. Secundò rationem aſsignat, dicens,

G *Nolite, &c.* Et hanc duplicem, quarum vnam propter ſeipſos. Nullus enim eſt adeò perfectus quin debeat ſibi cauere à peccatis. Inertia autem & torpor frequenter inducit ad peccatum, vnde ne peccent inducit eos ad vigiliam, & ideo dicit, *Et nolite peccare,* id eſt ne peccetis. Tob. 4. In mente habeto Deum, & caue ne aliquando peccato cõſentias. Aliam rationem inducit propter alios: quia non ſolũ propter ſeipſos ſint ſoliciti, ſed & propter alios ne illi ſeducantur, & hoc eſt, quod dicit. *Quidam enim habent ignorantiam Dei,* id eſt nõ rectã fidem. Rom. 1 -. Ignorantes Dei iuſtitiã, &c. *Et hoc loquor vobis ad reuerentiam veſtram,* vt ſitis cauti. Vel ad verecundiam veſtram, quia verecundum eſt vobis, qui reputamini ſapientes, & inſtructi in fide, ꝙ ſint aliqui inter vos ignorantiam Dei habentes, id eſt non rectam fidem.

LECTIO QVINTA.

Similitudine ſeminum reſurrectio mortuorum aſtruitur, declaraturqꝫ reſurgentium qualitas.

H *SEd dicet aliquis. Quomodo reſurgunt mortui? Quali autem corpore venient? Inſipiens, tu quod ſeminas non viuificatur niſi prius moriatur, & quid ſeminas? Non corpus, quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum, vt puta, tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus ſicut vult, & vnicuique ſeminum proprium corpus.*

Superius Apoſtolus probauit reſurrectionem mortuorum. hic oſtendit qualitatem & modum reſurgentium. Et circa hoc duo facit. Primò mouet quæſtionem circa qualitatem reſurgentium. Secundò ſoluit, ibi *Inſipiens tu, &c.* Circa reſurrectionẽ fuerũt duo errores. Quidã enim totaliter negabant reſurrectionẽ mortuorũ futurã. Cum enim nõ conſiderarent niſi principia naturę & poſſe, & viderẽt, ꝙ ſecundum principia naturę & poſſe nullus de morte poteſt redire ad vitam, nec cæcus poteſt recuperare viſum,

ideo

ideo totaliter negauerunt reſurrectionem, ex quorum perſona dicitur. Sap.2. Vmbræ tranſitus eſt tẽpus noſtrũ &c. Et ibidem, de nihilo nati ſumus &c. Iob.14. Putâſne mortuus homo rurſum viuat &c. Alij aũt dixerunt reſurrectionem mortuorum futuram eſſe, ſed dicebant ꝙ reſurgebãt ad eundem modum viuendi, & ad eoſdem actus. Et hoc ẽt poſuerunt quidam Philoſophi, qui dicũt poſt multa annorum curricula Plato adhuc reſurget, & habebit eoſdem ſcolares Athenis, quos aliqñ habuit. Hoc etiam aſſerunt Phariſæi. Mat.22. de muliere ſeptem virorum, vnde dicebant. In reſurrectione cuius erit? Saraceni etiam fingũt ꝙ habebũt poſt reſurrectionem vxores, & voluptates, & delicias corporales. Iob.20. Non videat riuulos fluminis torrentis mellis & butyri. Contra quos dicitur Matt.22. Quòd erunt ſicut angeli Dei in cœlo. Has ergo duas quæſtiones mouet hic Apoſtolus, Primam cùm dicit *Quomodo reſurgent mortui?* quõ eſt poſſibile ꝙ mortui qui ſunt cinis poſsũt reſurgere? Secundam cùm dicit *Quali autem corpore venient?* Quaſi dicat. Nunquid cum tali corpore reſurgent cum quali ſumus modò? Has duas quæſtiones ſoluit cùm dicit *Inſipiens &c.* Primò ſoluit ſecundam. Secundò verò ſoluit primam, ibi *Ecce myſterium vobis dico &c.* Ad intellectum aũt eorum quæ Apoſtolus ponit in prima parte, oportet inueſtigare quid Apoſtolus intendat. Intendit aũt in iſta parte Apoſtolus oſtendere ꝙ mortui reſurgunt, & ꝙ erit eadem ſubſtantia. Vbi primò ponit ſimilitudines. Secundò adaptat, ibi *Sic etiam reſurrectio mortuorum &c.* Tertiò ꝓbat, ibi *Si eſt corpus animale &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit ſimilitudines in vnâ ſpecie. Secundò in diuerſis ſpeciebus, ibi, *Non omnis caro, eadem caro &c.* Circa primum ſciẽdum eſt ꝙ videmus in vna & eadem ſpecie ꝙ vna res in via generationis habet diuerſas qualitates & formas. ſicut granum aliam formã & qualitatem habet qñ ſeminatur, aliam qñ pullulat, aliam quando iam eſt in herba. Et ideo ex hac ſimilitudine Apoſtolus intendit oſtendere qualitatem reſurgentium. Vnde circa hoc tria facit. Primò comparat ordinẽ ſeminationis ad pullulationem. Secundò differentiam qualitatis in ſemine & in pullulatione, ibi *Tu quod ſeminas &c.* Tertiò cauſam qualitatis in pullulatione, ibi *Deus autem &c.* Dicit ergo, *Inſipiens &c.* Sed contrà Mat.5. Qui dixerit fratri ſuo Racha &c. Dicendum ꝙ dñs prohibet dici fratri, Racha ſeu fatue, ex ira, non ex correctione. Cauſa aũt quare dicit inſipiens, eſt ꝙ hæc obiectio contra reſurrectionẽ procedit ex principijs humanæ ſapientiæ, quę tandiu eſt ſapiẽtia, quandiu eſt ſubiecta ſapientiæ diuinæ, ſed qñ recedit à Deo, tũc vertitur in inſipientiam, vnde cùm cõtradicat ſapientiæ diuinæ, vocat eum inſipientem. Quaſi dicat. *Inſipiens*, nonne quotidie experiris *Tu*, quia *Quod ſeminas* in terra *Non viuificatur*, ideſt vegetatur *Niſi prius moriatur*. i. putreſcat? Io.12. Niſi granũ frumenti &c. Ex hoc videtur Apoſtolus facere comparationem, ꝙ quando corpus hominis ponitur in ſepulchro in terra, tunc eſt quædam ſeminatio: qñ verò reſurget tunc eſt quædam viuificatio. Vnde ex hoc opinãtur aliqui reſurrectionem mortuorũ eſſe naturalem, propter hoc quod apoſtolus hîc reſurrectionem comparat pullulationi ſeminis quæ eſt naturalis. Opinãtur enim in pulueribus reſolutis in quos reſoluuntur humana corpora eſſe quaſdam virtutes ſeminales actiuas ad corporum reſurrectionẽ. Sed iſtud non videtur eſſe verũ. Fit enim reſolutio corporis humani in elementa, ſicut & aliorum mixtorum corporum, vnde pulueres in quos humana corpora reſoluuntur, nullã aliam habent virtutem actiuam q̃ alij pulueres, in quibus conſtat non eſſe aliam virtutem actiuã ad corporis humani conſtitutionem, ſed ſolùm in ſemine hominis: differũt autem pulueres in quos humana corpora reſoluuntur ab alijs pulueribus ſolùm ſm ordinationem diuinam, prout huiuſmodi pulueres ſunt ex diuina ſapientia ordinati, vt iterum ex eis humana corpora reintegrentur. Vnde reſurrectionis actiua cauſa, ſolus Deus erit, & ſi ad hoc vtatur miniſterio angelorum, quantum ad puluerum collectionem. Propter quod Apoſtolus infrà modũ reſurrectionis exponẽs, attribuit ſono tubæ, & ſuprà attribuit Chriſto reſurgenti, non

Opinio dicentium reſurrectionẽ fieri naturaliter reiicitur.

A autem alicui virtuti actiuæ in pulueribus. Non ergo intendit hîc probare Apoſtolus ꝙ reſurrectio ſit naturalis, per hoc ꝙ ſemen naturaliter pullulat, ſed intẽdit hîc manifeſtare per exempla quædam, ꝙ non ſit eadem qualitas corporum reſurgentium, & corporum moriẽtium: & primò per hoc ꝙ non eſt eadem qualitas ſeminis & pullulationis, vt ex ſequentibus manifeſtè oſtendetur. Nam conſequenter cùm dicit *Et quod ſeminas &c.* Oſtendit qualitatem ſeminis differẽtem eſſe à qualitate pullulationis, cùm dicit, *Et quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt ſeminas*, ideſt non quale futurũ eſt ſeminas. Quod exponens ſubdit. *Sed nudum granum, puta, tritici vel alicuius cæterorum*, ſcilicet ſeminũ, quia ſeminatur nudum ſemen, pullulat aũt ornatum herba, & ariſtis & huiuſmodi. Et ſimiliter corpus humanum aliam qualitatem habebit in reſurrectione q̃ nũc habet, vt infrà exponetur. Eſt tamen differẽtia inter reſurrectionem humani corporis, & pullulationẽ ſeminis: nam ſurget idem corpus numero, ſed habebit aliam qualitatẽ, ſicut infrà dicit Apoſtolus, quòd **B** oportet corruptibile hoc induere incorruptionẽ. Et Iob.19 dicitur, Quem viſurus ſum ego ipſe, et non alius. Sed in pullulatione, neq; eſt eadem qualitas, nec idem corpus numero, ſed ſolùm idẽ ſpecie. Et ideo ſignanter Apoſtolus de pullulatione loquẽs dixit, *Non corpus quod futurum eſt, ſeminas*, dans intelligere ꝙ non ſit idem numero. Et in hoc opus naturæ deficit ab opere Dei. Nam virtus naturæ reparat idem ſpecie, ſed nõ idem numero: virtus autem Dei reparare poteſt etiam idem numero. Et ſic ẽt ex hoc ꝙ hîc dicitur poteſt ſumi probatio ad hoc ꝙ reſurrectionem futuram fieri nõ eſt impoſſibile ſicut inſipiens obijciebat, quia ſi natura ex eo ꝙ mortuum eſt poteſt reparare idem ſpecie, multò magis Deus poteſt reparare idem numero: quia & hoc ipſum ꝙ natura facit, opus Dei eſt. Habet enim hoc natura à Deo ꝙ hoc facere poſſit. Et ideo conſequenter deſcribens qualitatem pullulationis, attribuit eam, primòm quidem Deo, ſecundò proportioni naturæ. Dicit autem primò, *Deus autem dat illi corpus ſicut vult*, quia. ſ. ex ordinatione diuinæ volun- **C** tatis procedit, ꝙ ex tali ſemine talis planta producatur, quæ quidem planta eſt quaſi corpus ſeminis. Vltimus enim fructus plantæ eſt ſemen. Et hoc ideo attribuit operationi diuinæ, quia omnis operatio naturæ eſt operatio Dei. ſm illud ſuprà.12. Idem aũt Deus qui operatur omnia in oĩbus. Et hoc ſic poteſt cõſiderari. Manifeſtum eſt enim ꝙ res naturales abſq; cognitione, operantur ad finem determinatũ, alioquin non ſemper vel in maiori parte eundem finem cõſequerentur. Manifeſtum eſt etiam, ꝙ nulla res cognitione carens in certum finem tendit, niſi directa ab aliquo cognoſcente, ſicut ſagitta tendit ad certum ſignum ex directione ſagittantis. Sicut ergo ſi aliquis videret ſagittã directè tendere ad certum ſignum quamuis ſagittantẽ non videret, cognoſceret ſtatim ꝙ dirigeretur à ſagittante. Ita cùm videamus res naturales abſq; cognitione tendere ad certos fines, poſſumus pro certo cognoſcere ꝙ operantur ex voluntate alicuius dirigentis, quem dicimus Deum. Et ſic dicit Apoſtolus ꝙ Deꝰ dat ſemini corpus. i. ex ſemine producit plan- **D** tam ſicut vult. Sed rurſus, ne aliqs crederet huiuſmodi naturales effectus ex ſola Dei voluntate prouenire abſq; operatione & proportione naturæ, ſubiungit, *Et vnicuique ſeminum proprium corpus*, puta, ex ſemine oliuæ generatur oliua, & ex ſemine tritici generatur triticum. Vnde & Gen.1. Germinet terra herbam virentem & facientem ſemen iuxta genus ſuũ. Sic ergo & in reſurrectione erit alia qualitas corporis reſurgentis, quæ tñ proportionabitur meritis moriẽtis.

LECTIO SEXTA.

Corporum reſurgentium diuerſa qualitas aperitur, ex diuerſitate corporum tum animalium, tum globorum cæleſtium.

NOn omnis caro, eadem caro: ſed alia hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia autẽ piſcium. Et corpora cæleſtia, & corpora terreſtria. Sed alia quidem cæleſtium gloria: alia autem terreſtrium. Alia claritas ſolis,

alia

alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in claritate: ſic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria. Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale.

Hic Apoſtolus ponit exemplum de diuerſitate qualitatis corporis reſurgentis in diuerſis ſpeciebus. Et primò cõparando cæleſtia ad terreſtria. Secundò terreſtria ad cæleſtia, ibi *Sunt corpora cæleſtia, &c.* Tertiò corpora cęleſtia adinuicem, ibi *Alia claritas ſolis &c.* Quia poſſet aliqs dicere, quõ eſt poſsibile, ꝙ mortui reſumant corpus & carnem, ſi non ſint habituri eandem corporis qualitatem: ideo ad hoc excludendum introducit diuerſas qualitates corporis & carnis, vt ſic manifeſtum ſit ꝙ non oportet ſi non erit eadem qualitas, ꝙ non reſumatur idem corpus, vel eadem caro. Dicit ergo primò, ꝙ *Non omnis caro eſt eadem caro* ſm formam, *Sed alia* eſt caro *Hominum, alia piſcium, alia pecorum, alia volucrũ &c.* Et ſimiliter eſt alia morientis, & alia reſurgentis: ſicut autẽ exemplum ſuperius inductũ de ſemine & pullulatione deficiebat in hoc, ꝙ in ſeminatione, & pullulatione nõ eſt idẽ numero, nec eędem qualitates, ita hæc exempla deficiunt, quia in his exemplis nec eſt eadem ſpecies, nec eadem qualitas: ſed caro hominis reſurgẽtis eſt eadem ſm ſpeciem cũ carne morientis, ſed tamen erit alia ſm qualitatẽ. Erit enim eiuſdem naturæ, ſed alterius gloriæ: vt Gregorius de corpore Chriſti dicit, ſi quis autem hæc quæ dicta ſunt ad diuerſum ſtatum reſurgentium referre vellet, poteſt dici ꝙ per homines intelliguntur boni ſm rationem viuẽtes: ſecundũ illud Ezec. 34. Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis. Per pecora vero intelliguntur luxurioſi, ſm illud. 2. Pet. 2. Hi verò velut irrationabilia pecora et cętera. Per volucres, ſuperbi, per piſces cupidi: ſm illud Pſal. Volucres cęli, & piſces maris &c. Ad idem autem introducit diuerſitatem cæleſtiũ, & terreſtrium corporum, cũ ſubdit, *Sunt corpora cæleſtia,* vt ſol, & luna, & huiuſmodi. *Et ſunt corpora terreſtria,* vt ignis, aqua, &c. *Sed alia quidem eſt gloria,* ideſt, pulchritudo & decor *Cæleſtium* corporũ, *Alia autem terreſtrium,* Eccle. 43. Species cæli gloria ſtellarum. Et poſſunt per cæleſtia corpora intelligi contemplatiui. Philip. 3. Noſtra cõuerſatio in cęlis eſt. Per terreſtria actiui, qui circa terrena occupantur, vnde Marthæ dictum eſt, Turbaris erga plurima. Luc. 10. Et ad idem vlterius introducit diuerſam qualitatẽ cæleſtium corporum, cùm dicit, *Alia claritas ſolis &c.* Similiter inter ſtellas eſt differentia. *Stella enim differt, &c.* Et poteſt intelligi per ſolem Chriſtus, Malach. vlt. Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ &c. Per lunam beata virgo, de qua Cant. 6. Pulchra vt luna. Per ſtellas, adinuicẽ ordinatas, cæteri ſancti. Iudith. 5. Stellæ manentes in ordine ſuo, &c. Conſequẽter cùm dicit *Sic erit reſurrectio mortuorum* Adaptat prædicta exempla ad reſurrectionem mortuorũ. Nec intelligendum eſt quantum ad literalem expoſitionẽ, ꝙ Apoſtolus hoc dicat ad deſignandum in reſurgẽtibus generis diuerſitatem, propter id quod præmiſerat, Stella differt, &c. Sed hoc refert ad omnia præcedentia, vt oſtendat ex omnibus præmiſsis, ꝙ ſicut in rebus inueniuntur diuerſæ qualitates corporum: ita erit diuerſa qualitas reſurgentium à qualitate moriẽtium. Vnde ſequitur, Seminatur corpus &c. Vbi Apoſtolus maximè oſtendit aliam eſſe qualitatem corporis morientis, & corporis reſurgentis. Et agit hic de corpore reſurgẽte glorioſo, cuius propriæ qualitates dotes corporis glorioſi dicunt. Quæ quidem ſunt quatuor, quas hic Apoſtolus tangit. Primò enim tangit dotẽ impaſſibilitatis, cùm dicit *Seminatur in corruptione &c.* Et quanuis ſeminatio accipi poſſet pro prima corporis origine, ſm ꝙ generatur ex ſemine, tamen cõuenientius eſt ſm intellectũ Apoſtoli, vt ſeminatio referatur ad mortem & ſepulturã, vt reſpondeat ei quod ſuprà dictum eſt. Quod ſeminas nõ viuificatur, niſi prius moriatur. Dicitur autem mors & reſolutio, ſeminatio, non ꝙ in corpore mortuo, vel in cineribus

Corporum glorioſorũ dotes quatuor.

E ex eo reſolutis ſit aliqua virtus ad reſurrectionem, ſicut eſt virtus actiua in ſemine ad generationem, ſed quia à Deo talis ordinatio eſt deputata, vt ex eo iterato reformetur corpus humanum. Sicut igitur corpus humanum quãdo ſeminatur, ideſt quando moritur, eſt in corruptione, ideſt ſecundum ſuam proprietatem eſt corruptioni ſubiectum, ſecundum illud Roma. 8. Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum. *Sed reſurget in incorruptione.* Dicitur autẽ hic incorruptio, non ſolum ad excludendum ſeparationem animæ à corpore: quia hanc incorruptionem & corpora damnatorum habebũt, ſed ad excludendum tam mortem quàm quamlibet noxiam paſsionem, ſiue ab interiori ſiue ab exteriori. Et quantum ad hoc intelligitur impaſsibilitas corporis glorioſi. Secundum illud Apoc. 7. Non eſurient, neque ſitient amplius, &c. Secundò tangit dotem claritatis cùm dicit *Seminatur in ignobilitate,* ideſt corpus quod ante mortẽ, & in morte eſt deformitatibus, & miſerijs multis ſubiectũ: ſm illud. Iob. 14. Homo natus de muliere, &c. Sed *Reſurget*

F *in gloria,* quæ claritatem ſignificat, vt Auguſtinus dicit ſuper Ioan. Erunt enim corpora ſanctorum clara & fulgẽtia, ſm illud Mat. 13. Fulgebunt iuſti ſicut ſol &c. Tertiò, tangit dotem agilitatis, cum dicit, *Seminatur in infirmitate,* ideſt corpus animale, quod ante mortem eſt infirmũ & tardum, & ab anima non facilè mobile, ſm illud Sap. 9. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Sed *Surget in virtute,* qua. ſ. fiet vt ex tanta virtute ab anima moueri poſsit, vt in nullo difficultatem ad motum exhibeat, quod ad dotem agilitatis pertinet. Tanta enim erit ibi facilitas, quanta fœlicitas, vt Augu. dicit, Vnde dicitur Sap. 3. de iuſtis, Fulgebũt iuſti & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Et Eſa. 40. Qui ſperant in dño habebunt fortitudinẽ, aſſument pennas &c. Quartò tangit dotem ſubtilitatis, cùm dicit *Seminatur corpus animale &c.* Quam quidam ad hoc referre volũt ꝙ corpori glorioſo ſm hanc dotem competat, vt poſsit ſimul eſſe cũ corpore non glorioſo in eodem loco. Quod quidẽ ſuſtineri poſſet, ſi corpori ſm ſtatum præſentem competeret, quod

G non poſſet ſimul cum alio corpore eſſe in eodem loco ſm aliquid, quod à corpore remoueri poſſet. Nunc autem ſi diligenter conſideretur, ꝙ ſm nihil aliud hoc corpori competit, niſi ſm ꝙ habet dimẽſiones corporales. Vnde videmus corpora quantumcunque ſubtilia, non compati ſecum alia corpora, vt patet in aere & in igne: & vlterius ſi eſſent corpora ſeparata omnino abſque materia, ſicut quidam poſuerunt, non poſſent ſimul cum corporibus naturalibus eſſe in eiſdem locis, vt Philoſophus dicit. Remanentibus igitur dimenſionibus in quocunque corpore, eſt contra ſuam naturã ꝙ ſit cum alio corpore in eodem loco. Vnde ſi hoc aliquando contigit, erit ex miraculo. Propter quod Greg. & Aug. miraculo aſcribunt ꝙ corpus Chriſti, ad diſcipulos ianuis clauſis intrauit. Nulla enim virtus terminata poteſt facere miraculũ, hoc enim ſolius Dei eſt. Relinquitur ergo ꝙ eſſe ſimul cum alio corpore, in eodem loco nõ poſsit eſſe ex dote ſeu ex qualitate corporis glorioſi. Non tamen negãdum eſt quin corpus glorioſum poſsit eſſe ſimul cum alio cor-

H pore in eodem loco: quia corpus Chriſti poſt reſurrectionẽ intrauit ad diſcipulos ianuis clauſis, cui corpus noſtrum in reſurrectione confirmandum ſperamus: ſed ſicut corpus Chriſti hoc habuit non ex proprietate corporis, ſed ex virtute diuinitatis vnitæ, ita corpus cuiuslibet alterius ſancti hoc habebit non ex dote, ſed ex virtute diuinitatis exiſtentis in eo. Per quem modum corpus Petri habuit ꝙ ad vmbram eius ſanarentur infirmi, non per aliquam proprietatem ipſius. Eſt ergo dicendum ꝙ ad dotem ſubtilitatis pertinet, quod hic Apoſtolus tangit, dicens, *Seminatur corpus animale. ſurget ſpirituale.* Quod quidam malè intelligentes dixerunt, ꝙ corpus in reſurrectione vertetur in ſpiritum, & erit ſimile aeri aut vento, qui ſpiritus dicit. Quod maximè excluditur per illud quod ad apoſtolos dicitur Luc. vlti. Palpare & videre quia ſpiritus &c. Vnde & hic Apoſtolus nõ dicit ꝙ reſurgat ſpiritus, ſed ſpirituale corpus. Ergo in reſurrectione ſpirituale erit, non ſpiritus, ſicut nunc eſt animale, non anima. Ad horum autem differentiam cognoſcendam conſide-

Corpa ph[...] ra eſſe I co[...] dẽ loco n[...] pȏe niſi m[...] raculo fie[...]

Error di[...] tiũ in reſ[...] rectiȯe c[...] pus verti[...] ſpiritum.

conſiderandum eſt, ꝙ vnum & idem in nobis eſt, quod dicitur & anima & ſpiritus: ſed anima dicitur ſm quod perficit corpus, ſpiritus autem propriè ſm mentem ſecundum quam ſpiritualibus ſubſtantijs aſsimilamur: ſecundũ illud Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Item conſiderandum eſt ꝙ triplex eſt differẽtia potentiarum in anima: quædam enim potentiæ ſunt quarum operationes ad bonum corporis ordinãtur, ſicut generatiua, nutritiua, & augmentatiua. Quædam verò ſunt, quæ quidem corporeis organis vtuntur, vt omnes potentiæ ſenſitiuæ partis: ſed earũ actus ad corpus non ordinantur directè, ſed magis ad perfectionem animæ. Quædam verò ſunt potentiæ quæ neq; vtũtur corporeis organis, neq; directè ad bonum corporis ordinantur, ſed magis ad bonum animæ: ſicut quę pertinẽt ad intellectiuam partem: Primæ ergo potẽtiæ pertinent ad animam, inquantum animat corpus: ſecundæ verò maximè pertinent ad animam inquantum eſt ſpiritus: tertiæ verò medio modo ſe habẽt inter vtraſq;: quia tamen iudiciũ de potentia aliqua magis debet ſumi ex obiecto & fine, quàm ex inſtrumento, ideo ſecundæ potentiæ magis ſe tenent cũ tertijs, quàm cum primis. Item conſiderãdum eſt ꝙ cùm vnaquæq; res ſit propter ſuam operationẽ, corpus ad hoc perficitur ab anima, vt ſit ſubiectũ operationibus animæ. Nunc autem in ſtatu iſto corpus noſtrum eſt ſubiectũ operationibus, quę pertinẽt ad animam, inquantũ eſt anima, prout generatur & generat, nutritur, creſcit, & decreſcit. Quãtum autem ad ſpirituales animæ operationes, corpus, licet aliquo modo ſubſeruiat, tamẽ multum impedimentũ affert: quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt dicitur Sap. 9. Sed in ſtatu reſurrectionis ceſſabunt operationes animales à corpore, quia non erit generatio nec augmentũ aut nutrimentum, ſed corpus abſq; aliquo impedimẽto & fatigatione inceſſanter ſeruiet animæ ad ſpirituales operationes eius, ſm illud Pſal. Beati qui habitãt in domo tua domine &c. Sicut ergo nunc eſt corpus noſtrum animale, tũc verò erit ſpirituale. Cauſam autem horum proprietatum, quidam attribuunt luci, quam dicunt eſſe de natura quintæ eſſentiæ, & venire in compoſitionem humani corporis, quod quia friuolum eſt & fabuloſum, ſequentes Auguſtinum, dicimus, ꝙ procedunt ex virtute animæ glorificatæ. Dicit enim Auguſtinus in epiſtola ad Dioſcorum, Tam potenti natura Deus fecit animam, vt eius plenißima beatitudine quæ in fine temporum promittitur ſanctis, redundet etiam in inferiorem naturam, quæ eſt corpus non beatitudo, quæ fruentis eſt propria, ſed plenitudo ſanitatis, ideſt incorruptionis vigor. Videmus autem ex anima quatuor corpori prouenire, & tantò perfectius, quãtò anima fuerit virtuoſior. Primò quidẽ dat eſſe. Vnde quando erit in ſummo perfectionis, dabit eſſe ſpirituale. Secundò conſeruat à corruptione. Vnde videmus homines quãtò ſunt fortioris naturæ, minꝰ à calore & frigore pati. Cùm ergo anima fuerit perfectiſsima, conſeruabit corpus omnino impaſsibile. Tertiò dat pulchritudinem & claritatem. Infirmi enim & mortui propter debilitatem operationis animæ in corpus, efficiuntur diſcolorati: & quando erit in ſumma perfectione, faciet corpus clarum & fulgidum. Quartò dat motum, & tantò facilius, quantò virtus animæ fuerit fortior ſupra corpus. Et ideo quando erit in vltimo ſuæ perfectionis, dabit corpori agilitatem.

LECTIO SEPTIMA.

Probat dari corpus ſpirituale, vnde infert, corpus animale ſeminatum, ſpirituale reſurgere.

SI eſt corpus animale, eſt & ſpirituale, ſicut ſcriptum eſt, Factus eſt primus homo Adam in animã viuentem, nouißimus Adam in ſpiritum viuificantem. Sed nõ prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale: deinde quod ſpirituale. Primus homo de terra terrenus: ſecundus homo de cælo cæleſtis. Qualis terrenus: tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginẽ A *terreni, portemus & imaginem cæleſtis. Hoc autem dico fratres, quia caro & ſanguis regnum Dei poßidere nõ poſſunt, neq; corruptio incorruptelam poßidebit.*

Hic Apoſtolus differentiam qualitatis corporũ morientium ad corpora reſurgentium ſuprà exemplis oſtenſam, oſtendit ratione. Circa autem hoc, duo facit, Primò enim præmittit quod probare intẽdit. Secundò præmiſſum probat, ibi *Sicut ſcriptum eſt &c.* Dicit ergo primò. Dixi quòd id quod ſeminatur animale, ſurget ſpirituale: & ꝙ hoc ſit verum, ſcilicet ꝙ ſit aliquod corpus ſpirituale, oſtendo, quia ſi eſt corpus animale, eſt & ſpirituale: & non intendit Apoſtolus ex hoc arguere ad propoſitum, ſed hoc ſupponit, intendẽs probare ipſum quod dicit *Si eſt corpus &c.* Eccle. 33. Intuere in omnia opera altiſsimi, duo contra duo, & vnum contra vnum. *Sicut ſcriptum eſt, &c.* Hic probat propoſitum. Eſt autẽ ſua probatio talis. Duo ſunt principia humani generis. Vnum ſm vitam naturæ, ſcilicet Adam: aliud ſm vi- B tam gratiæ, ſcilicet Chriſtus: ſed animalitas eſt deriuatiua in omnes homines à primo principio. ſ. Adam, ergo cõſtat ꝙ multò amplius à ſecundo principio, ſcilicet Chriſto, ſpiritualitas deriuabitur in omnes homines. Huius rõnis primò probat primam diuerſitatem principiorum. Secundò mediam, ſcilicet determinationem ſimilitudinis ex vtroq; principiorum, ibi *Qualis terrenus &c.* Circa primũ tria facit. Primò oſtendit principiorum differentiam. Secundò, principiorum ordinẽ ad inuicẽ, ibi *Sed non prius quod ſpirituale &c.* Tertiò rationis ordinem aſsignat, ibi *Primus &c.* Ponit ergo primò conditionem primi principij ſm vitam naturæ, ſumens authoritatem. Gen. 2. Vnde dicit, Sicut ſcriptũ eſt, *Factus eſt* à Deo *Primus homo Adam in animam viuentem,* vita. ſ. animali, qualem anima poteſt dare, eum. ſ. ſpirauit dñs in faciem eius ſpiraculum vitæ, Gen. 2. Forma enim humana & anima dicitur & ſpiritus. Inquãtum enim intendit curæ corporis. ſ. vegetando, nutriendo, & generando, ſic dicitur anima: inquantum autem intendit cognitioni. ſ. intelligen- C do, volendo, & huiuſmodi, ſic dicitur ſpiritus. Vnde cùm dicit, *Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem.* Intẽdit hîc Apoſtolus de vita qua anima deſeruit circa corpus, non de ſpiritu ſancto, ſicut quidam fingunt, propter hoc quod pręcedit, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, dicẽtes hoc eſſe ſpiritum ſanctum. Secundò ponit conditionem ſecundi principij, dicens *Nouißimus vero Adam,* ideſt Chriſtus. et dicitur nouiſsimus, quia Adam induxit vnum ſtatum. ſ. culpæ, Chriſtus verò gloriæ & vitæ. Vnde cùm poſt ſtatũ iſtum nullus alius ſequatur in vita iſta, ideo dicitur nouiſsimus. Eſa. 53. Deſiderauimus eum deſpectum et nouiſsimũ virorũ. Et alibi ſcilicet Apoc. 1. Ego primus & nouiſsimꝰ. Et alibi, Ego ſum alpha & o &c. Dicit autem Adam, quia de natura Adæ factus in ſpiritum viuentem. Et ex hoc conditionibus principiorũ viſis apparet eorum diuerſitas, quia primus homo factus eſt in animam, nouiſsimus in ſpiritũ. Ille autem in animam viuentem ſolùm, iſte verò in ſpiritũ viuentem & viuificãtem. Cuius ratio eſt: quia ſicut Adam D conſecutus eſt perfectionem ſui eſſe per animã, ita & Chriſtus perfectionem ſui eſſe inquantum homo per ſpiritum ſanctum. Et ideo cùm anima non poſsit niſi proprium corpus viuificare, ideo Adam factus eſt in animam, non viuificantem, ſed viuentem tantùm: ſed Chriſtus factus eſt in ſpiritum viuentem & viuificantem, & ideo Chriſtus habuit poteſtatem viuificandi. Ioan. 1. De plenitudine eius &c. & Ioan. 10. Veni vt vitam habeant & abundantius habeant. Et ſimbolo. Et in ſpiritum ſanctum viuificãtem. Sed ne aliquis diceret, ſi Chriſtus factus eſt in ſpiritum viuificãtem, quare dicitur nouiſsimus. Ideo conſequenter dicit *Sed non prius &c.* Oſtendit ordinem principiorum. Videmus enim in natura ꝙ in vno & eodem, prius eſt imperfectum quã perfectum. Vnde cùm ſpiritualitas ſe habeat ad animalitatem, ſicut perfectum ad imperfectum, ideo in humana natura non prius debet eſſe ſpiritule, quod eſt perfectum, ſed vt ſeruetur ordo, prius debet eſſe imperfectum. ſ. quod animale eſt: deinde perfectum. ſ. quod ſpirituale eſt: ſuprà. 13.

Forma humana dicitur anima, & et ſpiritus.

De primo, & nouiſsimo hõie.

Cùm

E Cùm venerit quod perfectum eſt &c. Sicut dicit Auguſt. Huius ſignum eſt ꝙ primogeniti antiquitus conſueuerunt eſſe animales, ſicut Cayn ante Abel nat⁹: Iſmael ante Iſaac: & Eſau ante Iacob. Rationem autem dictæ diuerſitatis aſſignat, dicens *Primus homo &c.* q.d. verè primus homo factus eſt in animam viuentem, quia de terra. Gen. 2. Formauit Dñs hominem de limo terræ: & ideo dicitur eſſe terrenus. i. animalis: ſecundus homo, ſcilicet Chriſtus, factus eſt *In ſpiritum viuificantem*, quia de cælo: quia diuina natura quæ fuit huic naturæ vnita, de cælo eſt. Et ideo debet eſſe cæleſtis. i. talem perfectionē debet habere, qualem decet de cælo venire, ſcilicet perfectionem ſpiritualem. Ioan. 3. Qui de cælo venit, ſuper omnes eſt. Dicit autem primum hominē de terra, ſm modum loquendi, quo res de illo eſſe dicũtur: quia prima pars eſt in eorum fieri: ſicut cultellus dicitur de ferro, quia prima pars vnde eſt cultellus, eſt ferrum. Et qa prima pars vnde Adam factus eſt, terra eſt: & ideo dicitur de terra. Secundus homo dicitur de cælo: nō ꝙ attulerit corpus de cælo, cùm de terra aſſumpſerit. ſ. de corpore beatæ F virginis: ſed qa diuinitas (quæ naturæ humanæ vnita eſt) de cælo venit, quæ fuit prior ꝙ corpus Chriſti. Sic ergo patet principiorum diuerſitas, ꝙ erat maior propoſitio rationis principalis. Conſequẽter etiã dicit *Qualis terrenus &c.* Oſtẽdit deriuationem ſimilitudinis horum principiorum ex vtroqꝫ, & primò in communi. Secundò diuidit eam per partes, ibi *Igitur ſicut portauimus &c.* Dicit ergo *Qualis terrenus &c.* q.d. Primus homo q terrenus fuit & mortalis, ideo deriuatum eſt vt omnes eſſent & terreni & mortales: ſuprà eodem, Et ſicut in Adam omnes moriũtur. Zach. 13. Adam exemplum meum, &c. Quia verò fuit ſecundus homo cæleſtis. i. ſpiritualis & immortalis: & ideo omnes & immortales & ſpirituales erimus. Rom. 6. Sed cõplantati facti ſumus ſimilitudini &c. *Igitur ſicut portauimus, &c.* Hîc concludit qualiter in ſpeciali debeamus conformari homini. ſ. cæleſti. Poſſumus autem dupliciter cõformari cæleſti in vita, ſcilicet gratiæ & gloriæ, & vna eſt via ad aliam: quia ſine G vita gratiæ non peruenitur ad vitam gloriæ, & ideo dicit *Sicut portauimus &c.* idest quandiu peccatores fuimus, in nobis fuit ſimilitudo Adæ. 2. Re. 7. Iſta eſt lex Adam domine Deus &c. Vt ergo poſſimus eſſe cæleſtes. i. peruenire ad vitam gloriæ, *Portemus imaginem cæleſtis*, per vitã gratiæ. Col. 3. Exuentes veterem hominem, induite nouum hominem. ſ. Chriſtum. Rom. 8. Quos præſciuit & prædeſtinauit cõformes &c. Sic ergo debemus conformari cæleſti in vita gratiæ, quia aliàs nō perueniemus ad vitam gloriæ. Et hoc eſt quod dicit, *Hoc autem dico fratres.* q.d. Niſi viuatis. ſ. vita gratiæ, non poteritis peruenire ad regnum Dei. ſ. ad vitam gloriæ: quia caro & ſanguis regnũ Dei non poſſidebũt. Quod quidem non eſt intelligendum ſicut quidam Hæretici dicunt, ꝙ non reſurget caro & ſanguis ſm ſubſtantiam, ſed ꝙ totum corpus vel vertetur in ſpiritũ, vel in aerem, quod eſt hæreticum & falſum: nam Apoſtolus dicit ꝙ cõformabit corpus noſtrum corpori claritatis ſuæ. Vnde cùm Chriſtus poſt reſurrectionem habuerit carnem & ſanguinem, H ſicut dicitur Lucæ vltimo, Palpate & videte quia ſpiritus carnem & oſſa non habet &c. Conſtat ꝙ & nos in reſurrectione carnem & ſanguinẽ habebimus. Non eſt intelligendum caro & ſanguis. i. ſubſtãtia carnis & ſanguinis, regnũ Dei nõn poſſidebũt, ſed caro & ſanguis. i. carni & ſanguini operam dantes, ſcilicet homines dediti vitijs & voluptatibus, regnum Dei non poſſidebunt. Et ſic accipitur caro, idest homo carnaliter viuens. Rom. 8. Vos autem nõ in carne &c. Vel caro & ſanguis, idest opera carnis & ſanguinis, regnum Dei non poſſidebunt, quod eſt contra Iudæos & Sarracenos, qui fingunt ſe habituros poſt reſurrectionem vxores, fluuios mellis & lactis. Vel *Caro & ſanguis*, idest corruptio carnis & ſanguinis *Regnum Dei non poſſidebunt*, idest poſt reſurrectionem corpus nõ ſubijcietur corruptioni carnis & ſanguinis, ſecundum quam viuit homo. Vnde & ſecundum hoc ſubdit, *Neq; corruptio incorruptionem poſſidebit*, idest neqꝫ corruptio mortalitatis quæ nomine carnis hic exprimitur, poſſidebit incorruptionem, idest incorruptibile regnum Dei, quia reſurgemus in gloria. Roma. 8. Ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis &c.

LECTIO OCTAVA.

Ordinem reſurrectionis oſtendit, futuramque reſurrectionem affirmat.

ECce myſterium vobis dico, omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba: canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur.

Hic Apoſtolus poſtquam reſpondit quæſtioni de qualitate reſurgentium: reſpondet conſequenter quæſtioni, qua quærebat de modo & ordine reſurgendi. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit modum & ordinem reſurrectionis. Secundò confirmat per authoritatem, ibi *Cum autem mortale hoc &c.* Circa primum duo facit. Primò enim proponit intentum. Secundò oſtendit quo ordine fiat, ibi *In momento, in* F *ictu oculi, &c.* Primò igitur reddit eos attentos, oſtendens id quod proponit eſſe arduum & occultum, dicens, *Ecce myſterium*, idest occultum quoddam *Dico vobis*; idest aperio vobis fratres quod debet vobis aperiri & oībus credentibus. Lucæ. 8. Vobis datum eſt noſſe, &c. ſuprà ſecundò, Sapientiam loquimur inter perfectos. Et pòſt, ſed loquimur Dei ſapientiã quæ abſcondita eſt &c. Quid autem ſit iſtud myſterium, ſubdit, Omnes quidem, &c. Circa primũ ſciendum eſt, ꝙ ſicut Hieronymus dicit in quadam epiſtola ad Mineruium & Alexandrum monachos. Hoc quod hîc dicitur, Omnes quidem reſurgemus &c. In nullo libro Græcorum habetur, ſed in quibuſdam habetur, Omnes quidẽ dormiemus. i. omnes moriemur. Et dicitur mors ſomnus, propter ſpem reſurrectionis. Vnde idem eſt ac ſi diceret, *Omnes quidem reſurgemus*, quia nullus reſurget niſi moriatur. *Sed non omnes immutabimur.* Hoc nõ mutatur in libris Græcis, & hoc eſt verum, quia iſta mutatio de qua hîc loquitur, nõ erit niſi ſm corpora beatorum, quia immutabuntur ad illa G quatuor quæ ſuprà poſita ſunt, quæ dicuntur dotes corporum glorioſorum. & hanc deſiderabat Iob. 14. Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea. In quibuſdam verò libris inuenitur, Non omnes quidem moriemur, ſed omnes immutabimur. Et hoc intelligitur dupliciter. Primò ad literam, quia quorundam opinio fuit, ꝙ non omnes homines morientur, ſed ꝙ aliqui in aduentu Chriſti ad iudicium venient viui, & iſti non morientur, ſed iſti mutabuntur in ſtatũ incorruptionis: & propter hoc dicunt, non omnes quidem dormiemus. i. moriemur, ſed omnes immutabimur tam boni quã mali, & tam viui quam mortui. Vnde ſm hos, immutatio non intelligitur de ſtatu animalitatis ad ſtatum ſpiritualitatis: quia ſm hanc ſoli boni immutabuntur, ſed de ſtatu corruptionis ad ſtatũ incorruptionis. Alio modo exponitur myſticè ab Origene. & dicit ꝙ hoc nõ dicitur de ſomno mortis, quia omnes morientur. Pſal. Quis eſt homo qui viuet, &c. Sed de ſomno peccati, de quo in Pſal. Illumina oculos meos ne vnquã H obdormiã, vt ſic dicatur, Non omnes moriemur. i. non omnes peccabim⁹ mortaliter, ſed omnes immutabimur, ſicut ſuprà de ſtatu corruptionis ad incorruptionẽ. Et licet hæc litterà. ſ. non omnes moriemur &c. non ſit contra fidem, tñ eccleſia magis acceptat primam. ſ. ꝙ omnes moriemur ſiue reſurgemus, &c. Quia omnes morientur etiã ſi ſint tunc aliqui viui. Ordinem autem & modũ reſurrectionis manifeſtat conſequenter cùm dicit *In momento, in ictu oculi, &c.* Et hoc quantum ad tria. Primò enim manifeſtat ordinem quantum ad tempus. Secundò quantum ad cauſam reſurrectionis, ibi *In nouiſſima tuba.* Tertiò quantum ad progreſſum effect⁹ à cauſa, ibi *Canet enim tuba. &c.* Dicit ergo ꝙ oẽs reſurgemus, ſed quõ? *In momento.* Per quod excludit errorem dicentium reſurrectionem non eſſe futuram omnium ſimul. Sed dicunt ꝙ martyres reſurgẽt ante alios per mille annos, & tunc Chriſtus deſcẽdet cum illis & poſſidebit regnum corporale Ieruſalem mille annis cum eis. Et hæc fuit opinio Lactantij. Sed hoc patet eſſe falſum, quia omnes in

Error La ctantij e cluditur.

momento

momento reſurgemus & in ictu oculi. Excluditur etiã per hoc alius error eiuſdem qui dicebar, ꝙ iudicium duraturũ erat per ſpatium mille annorum. Sed hoc eſt falſum, quia non erit ibi aliquod perceptibile tẽpus, ſed in momẽto &c.

Momẽtum quid.

Sciendum eſt autem ꝙ momẽtum poteſt accipi vel pro ipſo inſtanti temporis, quod dicitur nunc: vel pro aliquo tpe imperceptibili: tamen vtroq; modo poteſt accipi hoc referendo illud ad diuerſa, quia ſi nos referimus hoc ad collectionem puluerum (quæ fiet miniſterio angelorum) tunc momentum accipitur pro tpe imperceptibili. Cùm enim in collectione illorum puluerum ſit mutatio de loco ad locum, oportet ꝙ ſit ibi tempus aliquod. Si autem referam⁹ ad reunitionem corporum & pro vnione animæ, quæ omnia fient à Deo, tunc momentum accipitur pro inſtanti tẽporis, quia Deus in inſtanti vnit animam corpori & viuificat corpus. Poteſt etiam hoc ꝙ dicit, *in ictu oculi* ad vtrũq; referri, quia ſi in ictu oculi intelligitur tantùm apertio palpebrarum (quæ fit in tpe perceptibili) tunc refertur ad collectionem puluerum. Si verò in ictu oculi intelligitur ipſe ſubitus contuitus oculi & qui fit in inſtãti, tunc refertur ad vnionem animæ ad corpus. Conſequenter cùm dicit, *In nouiſſima tuba.* Oſtendit ordinem reſurrectionis quantum ad cauſam immediatã. Et iſta tuba eſt vox illa Chriſti, de qua Mat. 25. dicitur, Media nocte clamor factus eſt. Ioan. 5. Audient vocem filij Dei, & qui audierint &c. Vel ipſa præſentia Chriſti manifeſta mundo ſm ꝙ dicit Grego. Tuba nihil aliud eſſe deſignat q̃ præſentiam Chriſti mundo manifeſtatam, quæ dicitur tuba propter manifeſtationẽ: quia omnibus erit manifeſta. Et hoc modo accipiť tuba. Mat. 6. Cùm facis eleemoſynam noli tuba canere ante te. Item dicitur tuba propter officium tubæ quod erat ad quatuor, vt dicitur Num. 10. ſcilicet ad vocandum cõſilium & hoc erit in reſurrectione, quia tunc cõuocabit ad conſilium. i. ad iudicium. Eſa. 3. Dñs ad iudicium veniet, &c. ad ſolennizandum feſtum. Pſal. Buccinate in neomenia tuba. Sic & in reſurrectione. Eſa. 33. Reſpice Sion ciuitatem ſolennitatis noſtræ. Ad pugnam & hoc in reſurrectione. Sap. 5. Pugnabit pro illo &c. Eſa. 30. In cytharis & tympanis &c. Ad mouẽdum caſtra, ſic & in reſurrectione. Quidam eundo ad paradiſum, quidam eundo ad infernum. Mat. 25. Ibũt qui bona fecerunt in vitam æternam, qui verò mala in ignẽ æternũ.

Præſentia Chri dr tuba ratione pp tubę officium quod eſt quadruplex.

Conſequenter cùm dicit, *Canet enim tuba &c.* Ponit progreſſum effectus à cauſa prædicta. Et circa hoc duo facit. Primò enim ponit progreſſum effectus. Secundò neceſsitatem huius aſsignat, ibi *Oportet enim mortale &c.* Progreſſus effectus eſt, quia ſtatim ad ſonitum tubæ ſequetur effectus. *Quia mortui &c.* Pſal. Dabit voci ſuæ vocem virtutis &c. Ponit autem duplicem effectum. Vnus eſt communis, quia *Mortui reſurgent incorrupti,* ideſt integri ſine aliqua diminutione membrorum. Quod quidem eſt cõe omnibus, quia in reſurrectione eſt cõe omne quod pertinet ad reparationem naturæ, quia oẽs habent communionẽ cum Chriſto in natura. Et licet Augu. relinquat ſub dubio vtrum deformitates remaneant in damnatis, ego tamen credo ꝙ quicquid pertinet ad reparationem naturæ, totum confertur eis: ſed quod pertinet ad gratiam, ſolum electis confertur. Et ideo oẽs reſurgent incorrupti. i. integri, etiam damnati. Hieronymus aũt exponit *Incorrupti,* ideſt in ſtatu incorruptionis, vt. ſ. vlterius poſt reſurrectionem non corrumpantur, quia iſti ad beatitudinem æternam ibunt, mali verò ad pœnam æternam. Dan. 12. Multi de terræ puluere euigilabũt. Alius effectus eſt proprius. ſ. apoſtolorum tantũ, quia *Nos immutabimur.* ſ. apoſtoli & non ſolum erimus incorrupti, ſed ẽt immutabimur. ſ. de ſtatu miſeriæ ad ſtatum gloriæ, quia ſeminatur animale, ſurget autem ſpirituale. Et ſm hunc modum exponendi apparet ꝙ melior eſt litera illa quæ dicit, Omnes quidem reſurgemus, ſed non oẽs immutabimur, q̃ illa quæ habet, Omnes immutabimur, quia licet oẽs reſurgent, tamen ſoli ſancti & electi immutabũtur. Poſſet tamẽ etiam ſm illos qui habent, Non omnes quidem morimur, ſed omnes immutabimur, legi ſic, Mortui reſurgent incorrupti, ideſt ad ſtatum incorruptionis: & nos qui viuimus

A licet non reſurgamus, quia non morimur, tamen immutabimur de ſtatu corruptionis ad incorruptionem. Et videť conſonare iis quæ dicit primæ Theſſ. 4. Nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis &c. vt ſicut & ibi & hic connumeret ſe viuis.

LECTIO NONA.

Monet Corinthios perſeuare in fide Chriſti, quoniam reſurrectio futura eſt, per quam mors victoriam ſtimulumque amittet.

Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatẽ. Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt, Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors ſtimulus tuus? Stimulus autem mortis, peccatum eſt: virtus verò peccati, lex. B *Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ. Itaq; fratres mei dilecti ſtabiles eſtote, & immobiles, abũdantes in omni opere domini: ſemper ſcientes quòd labor veſter non eſt inanis in domino.*

Hìc Apoſtolus ponit neceſsitatem effectus reſurrectionis ab ipſa cauſa progredientis. Et circa hoc duo ponit correſpondentia duobus quę poſuerat in progreſſu effectuum ab ipſa cauſa. Primò fuit generale omnium. ſ. ꝙ mortui reſurgent incorrupti. Et ideo primò quantum ad hoc dicit, *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem.* Secundum fuit ſpeciale apoſtolis & bonis. ſ. Et nos immutabimur, & ideo ſecundò quantum ad hoc dicit, Et mortale hoc induere immortalitatem: quia enim corruptibile opponitur incorruptibili, & in ſtatu præſenti vitæ ſubiicimur corruptioni. Ideo dicit ꝙ cum reſurgemus, *Oportet hoc corruptibile &c.* Neceſsitate. ſ. congruẽtiæ. Et hoc propter tria. Primò propter compleu[illegible] humanæ naturę. Nam ſicut etiam dicit Au C guſtinus, anima quandiu eſt ſeparata à corpore eſt imperfecta, non habens perfectionem ſuæ naturæ, & ideo nõ eſt in tanta beatitudine ſeparata exiſtens, in quanta erit corpori vnita in reſurrectione. Vt ergo perfruať beatitudine perfecta, *Oportet corruptibile hoc,* ideſt corpus induere vt ornamẽtum, incorruptionem, vt vlterius aliquatenus non lędatur mortale. Secundò propter exigentiam diuinæ iuſtitiæ, vt. ſ. illi qui bona fecerunt ſeu mala in corpore, præmientur vel puniantur, etiam in ipſis corporibus. Tertiò propter cõformitatem membrorum ad caput: vt ſicut Chriſtus reſurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Rom. 6. Notandum autem ꝙ ipſam incorruptionem ſeu immortalitatem aſsimilat veſtimento, cum dicit, induere: veſtimẽtum enim adeſt veſtito, & abeſt manente eadem numero ſubſtantia veſtiti. vt per hoc oſtẽdat ꝙ corpora eadem numero reſurgãt: & iidem homines iidẽ numero erunt in ſtatu incorruptionis & immortalitatis, in quo ſunt modò. Vnde ex hoc excluditur error dicentium, D ꝙ corpora non reſurgent eadem numero. Vnde ſignanter dicit, Oportet corruptibile hoc. ſ. corpus. Nam anima non eſt corruptibilis. Excluditur etiã error dicentium ꝙ corpora glorificata non erunt eadem cum iſtis, ſed cæleſtia, & de iſto modo ſimile habetur ſecũdæ Cor. 5. Nam in hoc ingemiſcimus &c. Eſa. 52. Induere veſtimentis gloriæ tuæ. Iob. 40. Circunda tibi decorẽ &c. Sed cõtra hoc eſt quia videť impoſsibile ꝙ corruptibile hoc induat incorruptionem. i. ꝙ corpora reſurgant eadem numero: quia impoſsibile eſt ea quę differunt genere vel ſpecie, eſſe eadem numero: ſed corruptibile & incorruptibile non ſolũ differunt ſpecie, ſed genere. Ergo impoſsibile eſt ꝙ corpora reſurgentiũ ſint incorruptibilia, & remaneãt eadem numero. Pręterea Philoſoph⁹ dicit, ꝙ impoſsibile eſt, ꝙ illa quorũ ſubſtãtia corruptibilis mota eſt, reintegrẽtur eadem numero, ſed ſpecie. ſubſtantia autem corporum humanorum eſt corruptibilis, ergo impĩe eſt reintegrari eadem numero. Rñdeo, dicẽdum eſt ad primum, ꝙ vnũquodq; conſequitur genus & ſpeciẽ

Corpora, num reſurgẽt eadem numero.

& ſpeciem ex ſua natura & non ex aliquo intrinſeco ſuę naturę, & ideo dico ꝙ ſi reſurrectio corporum futura eſſet ex principiis naturæ corporum, impoſſe eſſet ꝙ corpora reſurgerent eadem numero. Sed dico ꝙ incorruptio corporũ reſurgentiũ dabitur ab alio principio, quã à natura ipſorũ corporum. ſ. à gloria animæ, ex cuius beatitudine & incorruptione tota beatitudo & incorruptio cporũ deriuabit.

Sicut ergo eiuſdẽ naturæ & idem numero eſt liberũ arbitrium, modò dũ eſt volubile ad vtranq; partẽ & cũ erit firmatum in fine vltimo, ita & eiuſdem naturæ & idem numero erit corpus quod modò eſt corruptibile, & tunc qñ per liberũ arbitrium firmatũ erit per gloriã animæ, erit incorruptibile. Ad ſecundũ dicendũ ꝙ rõ Philoſophi procedit contra illos, qui ponebant oĩa in iſtis inferioribus cauſari ex motu corporũ cæleſtium, & ꝙ reuolutis eiſdẽ reuolutionibus corporũ ſuperiorum, ſequebantur idem effect⁹ numero, qui aliqñ fuerant. Vnde dicebant ꝙ adhuc Plato idem numero leget Athenis & ꝙ habebit eaſdẽ ſcholas & eoſdem auditores, quos habuit. Et ideo Philoſophus cõtra eoſdem arguit, ꝙ licet idem cælum numero & idem ſol ſit in eiſdem reuolutionibus, tñ effectus, qui inde proueniunt non conſequuntur identitatẽ numero, ſed ſpecie, & hoc ſm viam naturæ. Siſr dico ꝙ ſi corpora induerẽt incorruptionem & ſurgerent ſm viam naturæ, ꝙ non reſurgerent eadẽ numero, ſed eadem ſpecie. Sed cùm reintegratio & reſurrectio, ſicut dictũ eſt, fiant virtute diuina, dicimus ꝙ corpora erunt eadem numero, cùm neque principia indiuiduantia huius hominis ſint aliud, q̃ hæc anima & hoc corpus. In reſurrectione aũt redibit & anima eadem numero cùm ſit incorruptibilis, & hoc corpus idẽ numero ex eiſdem pulueribus, in quib⁹ reſolutũ fuit ex virtute diuina reparatum, ſic erit idem homo numero reſurgẽs. Nec facio vim in formis intermediis, quia non pono eſſe aliquã aliam formam ſubſtantialem in homine niſi animã rationalẽ, à qua habet corpus humanũ quod ſit animatum natura ſenſibili & vegetabili, & quod ſit rationale. Formæ verò accidẽtales nihil impediunt identitatẽ numeralem quam ponimus. Conſequenter cũ dicit *Cum autem corruptibile &c.* Confirmat quod dixerat per authoritatem. Et circa hoc duo facit. Primò ponit authoritatẽ. Secundò ex ea concludit tria, ibi *Vbi enim eſt mors &c.* Dicit ergo primò. Dixi ꝙ oportet *Corruptibile hoc induere &c.* Sed cùm mortale hoc induerit immortalitatem *Tunc.* ſ. in futuro. Quod eſt cõtra illos qui dicunt iam reſurrectionẽ factã. *Fiet ſermo qui ſcriptus eſt*, ſcilicet *Abſorpta eſt &c.* Hoc ſm tranſlationem noſtram non inuenitur in aliquo libro Bibliæ. Si tñ inueniatur in tranſlatione. 70. non eſt certum, vnde ſumptum ſit. Poteſt tñ dici hoc eſſe ſumptum. Eſa. 26. Viuent mortui &c. Et 25. Præcipitabit mortem in ſempiternum. Oſeę. 13. vbi nos habemus, Ero mors tua ò mors. 70. habent, *Abſorpta eſt mors in victoria.* i. propter victoriam Chriſti. Et ponit præteritũ pro futuro ꝑꝑ certitudinẽ prophetiæ. 1. Pet. 3. Deglutiens mortẽ &c. Conſequenter cùm dicit *Vbi eſt mors victoria tua? &c.* Concludit tria ex pręmiſſa authoritate. Inſultationẽ ſanctorum contra mortem. Gratiarũ actiones ad Deũ, ibi *Deo autem gratias.* Et ammonitionem ſuã Corinthiis, ibi *Itaq; fratres mei, &c.* Circa primũ duo facit. Primò ponit inſultationem. Secundò exponit, ibi *Stimulus autem, &c.* Loquẽs ergo Apoſtolus de victoria Chrĩ contra mortẽ quaſi in quodã ſpeciali gaudio poſitus, aſſumit perſonã virorum reſurgentium, dicens *Vbi eſt mors victoria tua?* Hoc non inuenitur in aliquo loco ſacræ ſcripturæ, vtrum aũt ex ſe, vel aliunde habuerit hoc Apoſtolus, incertum eſt. Si ñ aliũde accepiſſet, videtur accepiſſe de Eſa. 14. Quõ ceſſauit exactor, quieuit tributum &c. Dicit ergo *Vbi eſt mors victoria tua? &c.* ſcilicet corruptionis victoria tua. i. potentia qua totum humanum genus proſternebas, de oĩbus triumphabas. 2. Reg. 14. Oẽs morimur, &c. Iob. 18. Calcet ſuper eum quaſi rex interitus, &c. *Vbi eſt mors ſtimulus tuus?* Quid aũt ſit ſtimulus, conſequenter exponit, dicens *Stimulus autem &c.* Vnde duo ponit. Vnũ per quod exponit quod dixit. Aliud per quod obiectionem excludit, ibi *Virtus peccati &c.* Sciẽdum eſt aũt ꝙ ſtimulus mortis poteſt dici vel

E ſtimulans ad mortẽ, vel quo vtitur, ſeu quẽ facit mors, ſed literalis ſenſus eſt, ſtimulus mortis. i. ſtimulãs ad mortem: quia homo per peccatũ eſt impulſus & deiectus ad mortẽ. Rom. 6. Stipẽdia peccati, mors, &c. Sed quia aliquis poſſet obiicere ꝙ iſte ſtimulus eſt remotus per legẽ, ideo conſequenter hoc Apoſtolus excludit, ſubdens, *Virtus vero.* i. augmentum *Peccati lex.* q. d. Non eſt remotũ peccatum per legem, immo virtus peccati lex. i. augmentũ occaſionaliter. ſ. non ꝙ induceret ad peccatũ, ſed inquantum dabat occaſionem peccati, & non conferebat gratiã ex qua magis accendebatur cõcupiſcentia ad peccandũ. Ro. 5. Lex ſubintrauit vt abundaret delictũ. Rom. 7. Occaſione accepta, peccatũ per mandatũ &c. Eſt aũt alius ſenſus, ſed non literalis, vt ſtimulus mortis dicatur, quo vtitur mors. Et ſic per mortẽ intelligitur diabolus. Apoc. 6. Nomen illi mors. Et ſic ſtimulus mortis eſt tentatio diaboli. Et ſic totũ quod dicitur de morte, exponitur de diabolo. Vt in Gloſa habet. Vel *Stimulus mortis.* i. à morte factus. i. à carnali concupiſcentia. Iaco. 1.

F Concupiſcentia cũ conceperit, &c. Concupiſcentia enim primò volentes allicit, ſicut in intemperatis. Secundò repugnantes trahit vt in incontinentibus. Poſtea contendit, ſed nõ vincit vt in continentibus. Poſtea debilitat eius contentio, ſicut in tẽperatis, & vltimo totaliter deficit ſicut in beatis, quibus dicere cõpetit. Vbi eſt mors, cõtentio, vel victoria tua? Quia ergo ſtimulus mortis deſtructus eſt nõ per legem, ſed per victoriã Chriſti, ideo Deo ſunt reddendæ gratiarum actiones. Et hoc eſt quod dicit, Deo aũt gratias. ſ. ago ſeu agamus, qui dedit nobis victoriã mortis & peccati ꝑ Ieſum Chriſtũ, non per legẽ. Io. 16. Hæc eſt victoria, &c. Ro. 15. Quis me liberabit, &c. Gratia Dei, &c. Nam quod impſe &c. Conſequenter cùm dicit *Itaq; fratres mei &c.* Subdit ammonitionẽ, ſicut enim dictũ eſt pſeudo apoſtoli corrũpebant Corinthios negando reſurrectionem. & ideo poſtquã iam aſtruxit fidem reſurrectionis & per exempla oſtendit, ammonet eos ꝙ bene ſe habeant ne ſeducantur à pſeudo apoſtolis, Et circa hoc tria facit. Primò enim eos

G in fide confirmat, dicens. *Itaq;.* ſ. iam oſtenſa reſurrectione *Fratres mei* per fidem per quam oẽs ſumus filii Dei. Io. 1. Dedit eis poteſtatem, &c. *Dilectiſſimi* per charitatẽ qua debemus nos inuicẽ diligere. 1. Ioã. 4. Hoc mandatũ habemus à Deo &c. *Stabiles eſtote.* ſ. in fide reſurrectionis, ne recedatis à fide. Ephe. 4. Non ſimus ſicut paruuli fluctuãtes &c. *Et immobiles*, ne. ſ. ab aliis ſeducamini. Col. 1. In fide fundati, ſtabiles & immobiles &c. Secũdò inducit ad bona opera, dicẽs, *Abundantes in omni opere bono ſemper.* Gala. vlti. Dum tempus habemus, &c. Prouer. 3. In abundanti iuſtitia. Tertiò probat eos per ſpem, dicens, *Scientes labor veſter &c.* Sap. 3. Bonorum enim laborum glorioſus eſt fructus.

CAPIT. XVI. LEC. I.

Pauperes abſentes commendat, pro quibus collectas fieri iubet, de ſeipſo autem verba faciens, ſuam peregrinationem deſcribit.

H *DE collectis autem quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinaui in eccleſiis Galatiæ: ita & vos facite per vnã ſabbati. Vnuſquiſq; veſtrũ apud ſe reponat recondens quod ei beneplacuerit, vt non cùm venero tunc collectæ fiant. Cum autẽ præſens fuero, quos approbaueritis per epiſtolas, hos mittã perferrẽ gratiam veſtram in Ieruſalem. Quòd ſi dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertranſiero. Nam Macedoniam pertrãſibo, apud vos autem forſitan manebo, vel etiam hyemabo vt vos me deducatis quocunq; iero, nolo enim vos modò in trãſitu videre. Spero enim me aliquantulũ temporis manere apud vos, ſi dominus permiſerit: permanebo autem Epheſi vſque ad penthecoſten. Oſtium enim mihi apertum eſt magnum & euidens, & aduerſarii multi.*

Suprà per totam ſeriem epiſtolæ propoſuit Apoſtolus Corinthiis quandam doctrinã generalem, & hoc vlti. cap. proponit eis quædam ſpecialia & familiaria. Et circa hoc duo facit. Primò monet eos quid ipſi debeant aliis facere. Secũdò oſtendit q̃d alĳ faciant ipſis, ibi *Salutant vos eccleſiæ &c.* Circa primum duo facit. Primò inſtruit eos de his quæ debent facere ad abſentes. Secundò verò de his quæ debẽt facere ad præſentes, ibi *Vigilate, & ſtate in fide &c.* Circa primũ tria facit. Primò inſtruit eos de his quæ pertinent ad abſentes pauperes ſanctos qui ſunt in Ieruſalẽ. Secũdò de his quę pertinẽt ad Apoſtolum, ibi *Veniam ad vos cum &c.* Tertiò de his quæ pertinent ad diſcipulos, ibi *Si autem venerit &c.* Circa ea quæ debent fieri ſanctis qui erãt in Ieruſalẽ, de tribus inſtruit eos Apoſtolus. Primò qualiter eleemoſyna ſanctis facienda ſit colligẽda, Secundò qualiter ſit conſeruanda, ibi *Vnuſquiſque autem veſtrum &c.* Tertiò qualiter ſit in Ieruſalem tránſmittẽda, ibi *Cum autem præſens fuero, &c.* Circa primum ſciendũ eſt ꝙ ſicut legitur. Act. 4. Mos erat in primitiua eccleſia vt cõuerſi ad fidem venderent poſſeſsiones & omnia quæ habebant, & pretium ponerent ad pedes apl̃orum, & de eis vnicuiq; (prout erat opus) prouideret̃, vt ſic nullus haberet propriũ, ſed eſſent illis omnia cõia. Et ſicut dicitur in collationibus patrum, omnis religio ab illa ſancta ſocietate ſumpſit exordium. Contigit autem vt fame perualida exorta, pauperes ſancti qui erãt in Ieruſalem inopia maxima laborarent. Vnde factũ eſt vt apoſtoli ordinarent ad ipſorũ ſubuẽtionem quod per alias eccleſias Chriſti collectæ fierẽt, & hæc cõmiſsio facta eſt Paulo & Barnabæ. Gal. 2. Dederunt mihi & Barnabæ, &c. & quia Apoſtolus ſuper hoc ſolicitus erat, monebat illos, quos cõuerterat vt eis ſubuenirẽt, quia ſicut ipſe ad Ro. dicit, Iuſtũ eſt vt à quibus ſpiritualia receperant, tẽporalia miniſtrẽt. Et hoc eſt q̃d dicit, *De collectis autem quæ fiunt* per eccleſias *In ſanctos.* i. in vſum ſanctorũ & nõ quorumlibet. Eccle. 12. Da iuſto & ne recipias peccatorẽ. Non ꝙ peccatoribus non ſit aliquid dandũ, ſed quia magis debet quis dare eleemoſynã iuſto indigẽti quã peccatori. *Sicut ordinaui in eccleſiis Galatiæ, ita & vos facite.* i. colligite *Per vnam,* ſcilicet *Diem ſabbati.* i. ſeptimanę. Et hoc ideo ordinatũ eſt vt paulatim qualibet hebdomada aliquid paruum ſoluerent, ne ſi ſimul totũ ſoluiſſent, grauarentur. Et licet eis paululum videret̃ & quaſi inſenſibile paulatim dare, tñ completo anno eleemoſynæ in ſimul collectę, magnę erant. Vel per vnã ſabbati intelligitur prima dies poſt ſabbatum. ſ. dies dñicus. Et hoc ideo illo die fieri voluit Apoſtolus, quia iam inoleuerat cõſuetudo vt populus in dñicis diebus ad eccleſiã conueniret. Leui. 23. Dies primus celeberrimus erit atq; ſanctiſsimus, &c. Et pòſt. Eſt enim cœtus atq; collectæ &c. De huiuſmodi eleemoſyna dicit̃. Dan. 4. Peccata tua eleemoſynis redime. Et Eccle. 29. Eleemoſyna viri quaſi ſacculus, &c. Quia verò nõ ſolum debet apponi modus in colligendo, ſed ẽt in conſeruando, ideo conſequenter inſtruit qualiter collectę conſequentur, cũm dicit, *Vnuſquiſque autem veſtrum,* &c. In quo oſtendit̃ maxima induſtria Apoſtoli, ne aliqui crederent ꝙ Apoſtolus faceret collectas iſtas magis cauſa quæſtus proprĳ, q̃ꝫ propter neceſsitatem ſanctorũ. ideò ſuſpitionem hanc vitans, & quantum ad ſe, & quantũ ad ſuos miniſtros, noluit dictã pecuniam à ſe ſeu à ſuis miniſtris cuſtodiri, ſed ordinauit ꝙ quilibet illud quod ſibi placebat elargiri reportaret domi, & cõſeruaret ſeorſum faciens ſic per totũ annum. Et huius rõ erat: q̃a Apoſtolus nolebat ꝙ q̃ñ veniret Corinthium vacarẽt collectis, ſed doctrinæ & rebus ſpiritualibus. Et ideo dicit *Vt non cum venero, &c.* Act. 6. Non eſt æquũ nos relinquere, &c.

{ Notandũ eſt ergo, quod quilibet debet cauere ſibi, ne videatur aliquid ſpirituale facere ꝑꝑ queſtum. & inde eſt quod Dñs Mat. 10. voluit prædicatores nihil habere. Romanis ẽt mos erat, vt nullus aſſumeretur ad Senatus officium, niſi prius probat⁹ fuiſſet in officio Queſtoris, quia virtutis eſt magnę res tẽporales cuſtodire. } [In manu]-[ſ]cripto eſt [...]lari hoc [a]ddebatur notãdum.

qualiter autem debeant mitti in Ieruſalẽ, ſubdit, dicens *Cum autem præſens fuero, &c.* q. d. Nec in hoc volo aliquos ſpecialr̃ onerare *Cum præſens fuero.* ſ. ad portandum pecuniam, ſed mittã illos

A quos probaueritis. i. approbaueritis mittendos, mittã, inquam, *Per epiſtolas.* i. cum epiſtolis miſsis à vobis & à nobis laudatorĳs & cõmendatorĳs. ſ. in quibus contineat̃ quantitas pecuniæ, cõmendatum ſtudium noſtrum, & charitas. Mittã, inquam, *Perferre gratiam veſtram.* i. quod gratis dabitis ſanctis pauperibus in Ieruſalẽ. 2. Cor. 8. Notam facimus vobis gratiã Dei &c. In Ieruſalem. i. ſanctis qui ſunt in Ieruſalem, & non ſolũ mittã illos quos probaueritis, *Sed ſi dignum fuerit, &c.* ideſt ſi magna quantitas fuerit, *Mecum ibunt,* in quo inducit eos ad bene & liberaliter ſoluendum. Rom. 15. Nunc igitur proficiſcar Ieruſalem miniſtrare ſanctis &c.

Conſequẽter Apoſtolus inſtruit eos de his quæ pertinẽt ad ſeipſum. Et circa hoc tria facit. Primò promittit eis ſuã præſentiã, dicens *Veniam ad vos cum Macedoniam pertranſiero &c.* Secundò dicit ſe facturũ apud eos diutinã moram. Tertiò excuſat ſuæ præſentiæ dilationẽ. Circa primũ ſciendum eſt ꝙ ſicut dr̃ Act. 16. Vir Macedo apparuit Apoſtolo cum eſſet in Troade deprecãs eũ, & dicens ei, Tranſiens in Mace-

B doniã libera nos. Vt ergo Apoſtolus iuſſa impleret, diſpoſuit Macedoniã iturũ. Et quia Macedonia erat media inter Aſiã & Achaiam, in qua eſt Corinthũ: ideo dicit, *Cum pertranſiero in Macedoniam, veniam ad vos,* imo veniã ad vos inde. ſ. quia tunc ero vobis propior. Secundò promittit ſe facturũ apud eos diutinã morã, dicens, Apud vos forſitam manebo. i. moram contrahã *Vel etiam hyemabo.* i. per totã hyemẽ permanebo vobiſcũ, quia multa corrigenda ſunt in vobis: Vel cauſam quare ad eos vadit, ſubdit, cũ dicit *Vt vos me deducatis quocunque iero,* Et dicit quocunq;, quia neſciebat determinatẽ quò iret, niſi ſm̃ ꝙ ſpiritusſanctus inſpirabat ſibi. Deducatis, inquã, non defendatis me, ſed vt doceatis vias. Tertiò cũm dicit, *Nolo enim vos &c.* Excuſat dilationẽ ſuæ præſentiæ dupl̃r, Vno modo, quia Corinthĳ poſſent dicere nõ eſt neceſſe ꝙ tantùm differas venire, & ꝙ primò vadas in Macedoniã, quia tu potes venire in Achaiam & permanere, ita ꝙ nõ tranſeas per Macedoniã. Et ad hoc dicit, licet ſic poſſem venire ad vos: tñ non diu poſſem manere vobiſ-

C cum, quia ſtatim oportet me eſſe in Macedonia vel redire in Aſiam. Vnde quia nolo vos modò in trãſitu videre, ideo modò nõ venio primò ad vos: nam ego ſpero aliquã morã cõtrahere vobiſcum *Si dominus permiſerit.* Dicit ſi dñs permiſerit, quia fortè vel antequã eſſet ibi, vel poſtquã iam eſſet ibi, dñs inſpiraret ei ꝙ iret ad alium locũ vbi faceret maius bonum. Alio modo excuſat ſe & hoc vr̃ magis literale, q̃a oportebat eũ diu manere apud Epheſum quod eſt in Aſia, & ideo dicit, *Permanebo autem Epheſi vſque ad Pentecoſten &c.* Fortè hæc epiſtola miſſa fuit in hyeme ſeu in vere, & tunc poſt Pentecoſtẽ debebat ire in Macedoniã & morari ibi vſq; ad hyemem, & tunc ire Corinthum & hyemare. Rationẽ aũt quare volebat morari Epheſi vſq; ad Pentecoſten, ſubdit cũm dicit *Oſtium autem &c.* ideſt magnũ fructum facio in Epheſo, Et dicit oſtium eſſe apertũ magnum. i. multa corda hominũ ad credendũ parata, & euidens, quia ſine contradictione. Col. 4. Orãtes ſimul & pro nobis vt Deus aperiat nobis oſtiũ &c. Sed quia ſunt *Multi aduerſarii* qui conant̃

D impedire vel ſubintrare. Si ergo abſentarem me, tantus fructus poſſet, de facili impediri, ideo nolo recedere quouſq; ſitis bene firmati, Apoc. 3. Ecce coram te oſtium apertum.

LECTIO SECVNDA.

Timotheum cæterosq; commendat, mutuamq; inter ſe charitatem habere monet, valereq; in domino iubens, epiſtolam ſignat.

SI autem venerit Timotheus, videte vt ſine timore ſit apud vos: opus enim domini operatur ſicut & ego. Ne quis ergo illum ſpernat. Deducite aũt illum in pace ut veniat ad me, Expecto enim illũ cũ fratribus. De Apollo autem fratre vobis notũ facio, quoniam multum rogaui eũ vt veniret ad vos cum fratribus: & vtiq; non fuit voluntas eius vt nunc veniret, Veniet aũt cùm ei vacuũ fuerit. Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, & confortamini:

omnia

omnia enim veſtra in charitate fiant, Obſecro autem vos fratres, noſtis domũ Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam ſunt primitiæ Achaiæ, & in miniſterium ſanctorum ordinauerunt ſeipſos: & vt vos ſubditi ſitis eiuſmodi & omni cooperanti & laboranti. Gaudeo autẽ in præſentia Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam id quod vobis deerant, ipſi ſuppleuerunt. Refecerunt enim & meũ ſpiritũ & veſtrum. Cognoſcite ergo qui eiuſmodi ſunt. Salutant vos oẽs eccleſiæ Aſiæ. Salutant vos in domino multum Aquila & Priſcilla cum domeſtica ſua eccleſia, apud quos & hoſpitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate inuicem in oſculo ſancto. Salutatio mea manu Pauli. Siquis non amat dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum, ſit anathema maranatha. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Charitas mea cum omnibus vobis in Chriſto Ieſu. Amen.

Hîc inſtruit eos de his quæ pertinent ad diſcipulos ſuos. Et primò de his quæ pertinent ad Timo. Secũdò de his quę pertinent ad Apollo, ibi *De Apollo &c.* De Timothæo tria mandat. Primò vt ſecurè cuſtodiatur. Vnde dicit. Si aũt venerit ad vos Tim̃. videte ſtudeatis vt ſine timore ſit apud vos. Fortè aliqua cõmotio fuerat ibi propter pſeudo apoſtolos. 2. Co. 7. Foris pugnę, intus timores &c. Et hoc debetis facere quia opus dñi operatur, ſicut & ego, prædicando 2. Timo. 4. Tu verò vigila, in omnibus labora. Secũdò vt in honore habeatur, & ideo dicit, Ne quis ergo illum ſpernat. Et ratio huius eſt fortè, quia iuuenis erat. 2. Timo. 4. Nemo adoleſcentiã tuã ſpernat. Lucæ. 10. Qui vos ſpernit me ſpernit. Tertiò vt pacificè deducatur, & hoc eſt quod dicit. *Deducite autem illum &c.* Et ratio huius eſt quia expecto illum cũ fratribus qui ſunt cũ eo. *De Apollo &c.* Iſte eſt ille Apollo, de quo habetur Act. 18. Quòd Iudæus quidã &c. & iſte iuit in Achaiam, & fuit quaſi ſpecialis doctor eorum poſt Apoſtolum. 1. Cor. 3. Ego plãtaui, Apollo rigauit &c. & vt Glo. dicit, epiſcopus erat. Et quia Cor. malè ſe habuerant, receſſerat ab eis, & iuerat ad Apoſtolum. Poſtmodũ verò Cor. rogauerunt Apoſtolum vt remitteret illuc ipſum, ad quod reſpondet eis, dicens, De Apollo aũt fratre quẽ rogaſtis remitti ad vos, notum vobis facio tria. Primò preces meas ſibi factas, qm̃ multum rogaui eũ, vt veniret ad vos cum fratribus. Et dicit, rogaui eum licet poſsit præcipere, quia magnis viris non de facili debet fieri pręceptũ. 1. Ti. 5. Seniorem obſecra &c. Eccle. 32. Rectorẽ te poſuerunt &c. Sed nunquid licuit ſibi relinquere populum ſuum? Ad hoc dicendum ꝙ Gregorius dicit, qñ omnes ſubditi malè ſe habent & nolunt corrigi, licet epiſcopo recedere ab eis. Vnde quia iſti erant tales, licuit ei. Vel dicendum eſt ꝙ fortè non erat epiſcopus eorum, ſed ſpecialiter prædicauerat eis. Secundò reſponſum Apollinis, quia renuit venire ad eos, ibi *Et vtique non fuit voluntas eius vt nunc &c.* Et ratio huius eſt, quia fortè nondum erant bene correcti. Vel quia ipſe erat in alijs arduis occupatus. Tertiò promittit eum aliqñ ad eos iturũ. Vnde dicit *Veniet autem cum ei vacauerit,* ideſt, opportunũ fuerit, ſcilicet qñ vos eritis correcti. Conſequenter poſtquã inſtruxit eos quid debeant facere abſentibus, hic inſtruit eos qualiter ſe habeant ad præſentes. Circa hoc duo facit. Primò oſtendit qualiter ſe habeant quantum ad oẽs in cõi. Secundò quantum ad quoſdam in ſpeciali, ibi *Obſecro autem vos fratres.* Inſtruit autẽ eos Apoſtolus in cõi de tribus. ſ. de fide, de bona operatione, et de modo bene operandi. Sed tñ iſtis tribus præmittit vnum quod eſt omnibus neceſſariũ, ideſt ſolicitudo. Vnde dicit, Vigilate, & orate. Luc. 12. Beati ſerui illi quos cum venerit dñs inuenerit vigilantes &c. & Mat. 26. Vigilate, & orate &c. De fide ergo inſtruit, cùm dicit *State,* ſcilicet *in fide,* Ephe. 6. State ſuccincti &c. De bona operatione, cùm dicit *Viriliter.* i. fortiter agite, quia fides ſine operib9 mortua eſt. Iac. 2. Sed quia bona operatio non eſt attribuenda nobis, ſed Deo: ideo ſubdit, *Et confortamini in domino.* p̃s. Viriliter agite & cõfortetur cor veſtrũ &c.

E De modo agendi cùm dicit *Omnia veſtra in charitate fiant.* i. omnia debent referri ad finẽ charitatis. ſ. vt fiant ꝑꝑ Deum & proximum. Col. 3. Super oĩa charitatem &c. Cõſequenter cùm dicit *Obſecro autem, &c.* Inſtruit eos qũo ſe habeant ad quoſdam in ſpeciali. Et primò quantum ad illos qui videnẽ habere aliquã prærogatiuam in ſpiritualibus. Secundò quantũ ad illos qui in corporalib9 operibus, ibi *Gaudeo autem, &c.* Dicit ergo *Obſecro autem vos fratres noſtis.* i. approbaſtis, *Domum Stephanæ, & Fortunati, & Achaici.* Approbaſtis, inquam ꝑꝑ duo, & quia ſunt primitiæ. i. primò cõuerſi, quia ab ipſo Apoſtolo in primis baptizati, ſuprà. 1. Baptizaui autẽ &c. Et q̃a magis deuoti & prompti ad miniſteria ſanctorum. Vnde dicit, *Et in miniſterio ſanctorum ordinauerunt ſeipſos.* Rom. 12. Neceſsitatibus ſanctorũ &c. Et ideo obſecro vt & vos ſubditi &c. Hebr. 12. Obedite præpoſitis &c. Et omni cooperanti. Phil. 4. Adiuua eos qui mecum laborauerunt Sap. 3. Bonorũ glorioſus &c. Hîc inſtruit eos quantũ ad illos qui præeminent in miniſterijs & poteſt dupl'r exponi,

F Vno modo vt dicatur, Gaudeo aũt in præſentia Stephanæ, & Fortunati, & Achaici qui ſunt præſentes vobis, quorum ꝓſentia eſt vobis proficua. Qm̃ ipſi id quod vobis deerat, ſuppleuerunt docendo vos. Et in hoc quidẽ refecerunt ſpiritum meũ, inquantum gaudeo de bono veſtro: & ſpiritũ veſtrum, inquantũ inſtructi eſtis Phil. 4. Gauiſus ſum valde, quia inueni &c. Et ideo quia ſic ſe habuerũt, ergo agnoſcite. i. honorate eos, &c. Alio modo, vt dicatur gaudeo in ꝓſentia Stephanæ. Fortunati, & Achaici, quia. ſ. perſonal'r mecũ ſunt & ſeruiũt mihi, in quo ſupplent quod deerat vobis. i. quod vos non poteratis mihi corporaliter exhibere. In quo quidẽ refecerunt ſpiritum meum, inquantum mihi ſeruierunt & pauerunt me, & veſtrũ, inquantum de bono meo gaudetis, & ideo cognoſcite, &c. Salutant vos &c. Hic Apoſtolus inſinuat quid alij faciãt Corinthijs. Et circa hoc duo facit. Primò inſinuat qũo ſalutentur ab alijs. Secundò ſubdit ſuam ſalutationẽ. ibi *Salutatio mea &c.* Circa primũ tria facit. Primò inſinuat qũo ſalutat eos tota eccleſia Aſię

G in cõi. Vnde dicit *Salutant vos omnes eccleſiæ* Rom. vlt. Salutant vos omnes eccleſiæ Chriſti. Secundò qũo ſalutant eos ſpecialiter hoſpites Pauli. Vnde dicit *Salutant vos in domino multum Aquila, &c.* Iſti erant hoſpites Apoſtoli, & de his habetur Ro. 16. Act. 18. Tertiò qũo ſalutant eos apoſtoli & familiares ſui, Vnde dicit. *Salutant vos omnes fratres* qui. ſ. mecũ ſunt, Philip. vlt. Salutant vos qui mecum ſunt fratres. Ex quo ergo omnes ſalutant vos & vos etiam ſalutate inuicem in oſculo ſancto, nõ libidinoſo, quo mulier apprehẽſum deoſculatur iuuenem. Prouerb. 7. Non fraudulento, quo Iudas oſculatus eſt Chriſtum, Matt. 26. & Mar. 14. Salutatio &c. Hic ſuam ſalutationẽ ſubdit, & circa hoc duo facit. Primò ponit titulum ſalutationis, dicens *Salutatio mea,* ſcilicet ſcripta eſt manu mea Pauli. Et hoc faciebat i epiſtolis ſuis propter quoſdam, qui ſub ſpecie Apoſtoli ſcribebant falſas literas, Vnde vt non deciperentur, poſtquam ſcripta erat epiſtola per aliquem, in fine conſequẽter ſcribebat Apoſtolus manu ſua. Secũdò ponit ipſam ſalutationem in qua primò Oſculum multiplex

H malèdicit malis, dicens, *Siquis non amat &c. Anathema ſit,* ideſt ſeparatus vel excommunicatus, maranatha, ideſt domin9 veniet, quaſi dicat. Qui non amat dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum ſit anathema in aduentu domini. Sed nunquid ſunt excõmunicandi omnes qui non ſunt in charitate? Reſpondeo, dicendum ꝙ intelligitur ſi quis non amat dominum Ieſum Chriſtum. i. fidem Chriſti: & iſti ſunt hęretici & ſunt excommunicati. Vel ſi quis vſque ad finem mortis non perſeuerat in amore domini Ieſu Chriſti. in aduentu erit ſeparatus à bonis. Secundò benedicit bonis bene optãs eis, ſcilicet gratiam Chriſti. cùm dicit, *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti.* Et hoc optãs optat eis omne bonum, quia in gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cõtinetur omne bonum. Optat etiam eis charitatem ſuam, dicens, *Charitas mea &c.* Vt vos inuicem, & Deum diligatis ea charitate qua ego vos diligo, & non propter aliquod aliud niſi in Chriſto Ieſu propter amorem Chriſti. *Amen.* Ideſt fiat.

POSTILLA DIVI THOMAE ORDINIS F. PRAEDICATORVM SVPER SECVNDA EPISTOLA ad Corinthios.

MInistri Dei noſtri dicetur vobis.
Eſa.16. In his verbis cõgruè tan
gitur materia huius ſecundę epi
ſtolæ ad Corinthios. Nam in pri
ma epiſtola agit Apoſtolus de
ipſis ſacramẽtis, ſed in hac ſecun
da agit de miniſtris ipſorum ſa-
cramẽtorum, tam bonis, quam
malis. Ratio autem hanc epiſto-
lam ſcribendi fuit, ꝙ Corinthij
poſt prædicationẽ eius admiſerãt pſeudo apoſtolos, quos
Apoſtolo præferebant. Propter hoc ſcribit eis hanc epiſto-
lam, in qua commendat Apoſtolos & oſtendit verorũ apo
ſtolorum dignitatem: oſtẽdit etiam & vituperat falſorum
apoſtolorum falſitatem, commendat autem verorum apo
ſtolorum dignitatem, ex hoc, ꝙ ſunt miniſtri Dei. Miniſtri
(inquit) Dei dicetur vobis, ſcilicet apoſtolis, qui quidem di
cuntur miniſtri quantum ad tria. Primò quantum ad di-
ſpenſationem ſacramentorum. 1. Corinth. 4. Sic nos exiſti-
met homo vt mini. &c. Chriſtus enim inſtitutor eſt ſacra-
mentorum, ſed Apoſtoli & eorum ſucceſſores ea diſpen-
ſant, & ideo ſubditur in prædicta authoritate, & diſpenſa-
tores miniſteriorum Dei. Secundò quantum ad guberna-
tionem, ſcilicet inquantũ gubernant populum Dei. Sap. 6.
Cùm eſſetis miniſtri, non rectè iudicaſtis &c. Deus enim
gubernat omnia per prudentiam. Vnde quicunq; aliquid
gubernat dicitur miniſter Dei. Tertiò quantum ad huma-
næ ſalutis operationem, inquantum, ſcilicet eorum miniſte
rio & prædicatione, homines ad ſalutem conuerſi ſunt: cu-
ius ſalutis ſolus Deus eſt author, quia ipſe eſt qui venit ſal-
uum facere quod perierat: Apoſtoli verò miniſtri. 1. Cor. 3.
Quid ergo eſt Apollo? quid Paulus? miniſtri eius, cui cre-
didiſtis, & cętera.

CAPIT. I. LEC. I.

More ſuo ſalutem dicens, gratiam precatur, & pacem.

*PAulus apoſtolus Ieſu Chriſti per volun
tatem Dei: & Timotheus frater: eccle-
ſiæ Dei quæ eſt Corinthi, cum omnibus
ſanctis, qui ſunt in vniuerſa Achaia:
gratia vobis, & pax à Deo patre noſtro
& domino Ieſu Chriſto.*

De iſtis ergo miniſtris tractat hic Apoſtolus, oſtendens
in hac epiſtola eorum dignitatẽ etiam ſcribens Corinthiis.
In qua quidem præmittit. Primò ſalutationẽ. Secundò pro
ſequitur epiſtolam, ibi *Benedictus Deus &c.* In ſalutatione au
tem tria ponit. Primò enim deſcribit perſonas ſalutantes.
Secundò perſonas ſalutatas, ibi *Eccleſiæ quæ eſt, &c.* Tertiò bo
na optata, ibi *Gratia vobis, &c.* Circa primum, primò deſcri
bitur perſona ſalutans principalis, quia Paulus. Secundò
perſona adiuncta, quia Timotheus. Perſona ſalutans deſcri
bitur ab humilitate, quia Paulus (qui latine dicitur modi-
cus) iſte eſt ille modicus de quo Eſa. 60. Minimus erit in
mille &c. Vel à doctrina, quia Paulus dicitur os tubæ. Iſta
eſt illa tuba de qua Zach. 9. Dominus in tuba canet &c. Et
competit quod dicitur Eſa. 58. Quaſi tuba exalta vocem
tuam &c. A dignitatis authoritate, quia Apoſtolus, &c.
Vbi tria ponũtur. Primò ꝙ ſit legatus. Vnde dicitur Apo-
ſtolus, ideſt principaliter miſſus. Soli enim duodecim Apo
ſtoli electi miſſi ſunt à Chriſto, Lucæ. 9. Elegit duodecim
quos & Apoſtolos &c. Alij autem diſcipuli non miſſi ſunt
principaliter ſed ſecundariò. Et inde eſt ꝙ apoſtolis ſucce-
dunt epiſcopi qui habent ſpecialem curam gregis domini.
Alij autem ſacerdotes ſuccedunt ſeptuagintaduob9 diſcipu
lis qui gerunt vices commiſſas ſibi ab epiſcopis. Eſt ergo
eius dignitas, quia Apoſtolus. 1. Corinth. 9. Si alijs non ſum
Apoſtolus, ſed tamen vobis ſum &c. Gal. 2. Qui operatus
eſt Petro &c. Sed quare vocat ſe hic Apoſtolum, dicens,
Paulus apoſtolus, cũ in epiſtola ad Romanos ſcribit ſe ſer-
uum, Ratio huius eſt, quia Romanos reprehendit de diſſen
ſione & ſuperbia, quæ eſt mater diſſenſionis, quia inter ſu-
perbos ſemper iurgia ſunt. Vnde vt eos reuocet à diſſenſio-
ne, inducit eos ad humilitatẽ vocando ſe ſeruum. Corinthij
verò erant pertinaces & rebelles, & ideo vt reprimat eorũ
proteruiam, vſus eſt hic nomine dignitatis, dicens ſe Apo-
ſtolum. Secũdò ponitur cuius ſit legatus, quia Ieſu Chriſti,
infrà. 5. Pro Chriſto legatione fungimur. Tertiò ponitur
modus quo adeptus eſt legationem, quia non iniecit ſe vt
pſeudo. Hiere. 23. Non mittebam eos & ipſi currebãt. Non
eſt datus populo ex diuino furore, iuxta illud Iob. 34. Qui
B facit regnare hypocritam &c. Oſeę. 12. Dabo tibi regem,
ſed in furore meo. Eſt adeptus apoſtolatum ex voluntate
Dei & beneplacito. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte. Et
ideo dicit per voluntatem Dei. Perſona autem adiuncta eſt
Timotheus. Vnde dicit, *Et Timotheus frater.* Frater, inquam,
propter fidem. Matt. 23. Omnes vos fratres eſtis &c. Et pro
pter dignitatem, quia epiſcopus: & inde eſt quòd Papa vo-
cat omnes epiſcopos fratres. Connumerat autẽ ſibi Timo-
theum, quia cùm ipſe tranſiſſet per eos, ſicut dicit in prima
Epiſtola vltimo cap. poſſent credere quòd malitioſè retu-
liſſet Apoſtolo ea de quibus ipſe ſcribit ad eos. Conſe-
quenter ponuntur perſonæ ſalutatæ, & primò principales:
ſecundò adiunctæ principalibus, in hoc ꝙ dicit *Eccleſiæ Dei,*
quę eſt totus populus fidelis tam clerici, quam laici, primo
Timo. 3. Vt ſcias quomodo oporteat te conuerſari *Quæ eſt
Corinthi,* quia Corinthus erat metropolis Achaiæ. Sed ad-
iunctæ perſonæ ſunt omnes ſancti, qui ſunt vnius ſpiritus
ſancti gratia renati. 1. Corinth. 6. Sed abluti eſtis, ſed ſancti
C ficati &c. *Qui ſunt in Achaia,* cuius Metropolis eſt Corinth9.
Iſtis autem perſonis ſalutatis optat Apoſtolus bona. Vnde
dicit, *Gratia vobis &c.* Et circa hoc duo facit. Primò ponit
ipſa bona. Secundò ipſorum actorem, ibi *A Deo patre &c.*
Ponit autem iſta duo extrema bona, vt in eis intelligantur
media. Primò enim bonum eſt gratia quæ eſt principium
omnium bonorum. Nam ante gratiam nihil eſt niſi dimi-
nutum in nobis. Vltimum aũt omnium bonorum eſt pax,
quia pax eſt generalis finis mentis. Nam qualitercũq; pax
accipiatur, habet rationem finis & in gloria æterna & in re
gimine, & in conuerſatione finis eſt pax. Pſal. Qui poſuit fi
nes tuos pacem. Quis autem ſit actor horũ bonorum oſten
dit, ſubdens, *A Deo patre &c.* Et hæc duo poſſunt dupliciter
diſtingui, quia cum dicit à Deo patre, poteſt intelligi pro
tota trinitate. Nam licet perſona patris dicatur pater Chri-
ſti per naturã, tamen tota trinitas eſt pater noſter per crea-
tionem & gubernationem. Eſa. 63. Et nunc domine pater
noſter es tu. Hiere. 3. Patrem vocabis me. A Deo ergo pa-
D tre noſtro, ideſt à tota trinitate proueniunt bona. Matth. 7.
Si vos cum ſitis mali &c. Sed ſi Deus pater noſter accipia-
tur pro tota trinitate, quare additur perſona filij, cum dicit,
Et domino Ieſu Chriſto, nunquid eſt alia perſona à trinitate? Di
cendum quòd additur non propter aliam perſonam, ſed
propter aliam naturam, ſcilicet humanitatis aſſumptæ à fi
lio in perſonam diuinam: quam quidem trinitati connume
rat quia omnia bona proueniũt nobis à trinitate per incar-
nationem Chriſti. Et primò gratia. Ioannis. 1. Gratia & ve
ritas &c. Secundò pax. Epheſios. 2. Ipſe eſt pax noſtra &c.
Item cùm dicit. A Deo patre noſtro. Poteſt intelligi perſo-
na patris ſolum, & licet tota trinitas ſit pater noſter vt di-
ctum eſt, tamen perſona patris eſt pater noſter per appro-
priationem, et ſic hoc, quod dicit, *Et domino Ieſu Chriſto,*
intelligitur de perſona filij. De perſona autem ſpiritus ſan-
cti non fit hic mentio, quia ſicut dicit Auguſtinus, Cum ſit
nexus patris & filij, vbicunq; ponitur pſona patris, & per-
ſona filij, intelligitur perſona ſpiritus ſancti.

Apoſtolis ſuccedunt Epi & 72. diſcipulis ſuccedunt alij ſacerdotes.

LECTIO SECVNDA.

Gratias agit Deo patri, cuius munere conſolantur triſtes, & a malis oppreſsi.

BEnedictus Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarum & Deus totius cõſolationis, qui cõſolatur nos in omni tribulatione noſtra: Vt poſsimus, & ipſi conſolari eos, qui in omni præſſura ſunt per exhortationem, qua exhortamur, & ipſi à Deo: quoniam ſicut abundant paſsiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra.

Hîc incipit epiſtola in qua Apoſtolus duo facit. Primò enim excuſat ſe de eo quòd non iuerat ad eos ſicut promiſerat. Secundò proſequitur intentionem ſuam cap. 3. ibi *Incipimus iterum &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit excuſationem de mora. Secũdò moræ aſsignat cauſam, ſecundo cap. ibi *Statui autem &c.* Circa primum duo facit. Primò enim reddit eos beniuolos. Secundò excuſationẽ ponit, ibi *Et hac confidentia &c.* Circa primum duo facit. Primò captat eorum beniuolentiam recitando quædã in generali. Secundò quædam in ſpeciali, ibi *Non enim &c.* Beniuolentiam autem eorum captat Apoſtolus oſtẽdendo ꝙ quicquid facit, totum facit ad eorum vtilitatem. Et circa hoc duo facit. Primò præmittit vtilitatem quæ ex ipſo alijs prouenit, Secundò rationem eorum aſsignat, ibi *Quoniam ſicut abundant &c.* Circa primum tria facit. Primò enim ponit gratiarũ actio. Secundò actionis gratiarum modus, ibi *Qui conſolatur &c.* Tertiò cauſa, ibi *Vt poſsimus & ipſi conſolari.* Agit ergo gratias toti trinitati à qua prouenit omne bonum, Et ideo dicit, *Benedictus Deus*, id eſt tota trinitas. Item perſonæ patris, cum dicit, *Et pater domini noſtri Ieſu Chriſti*, per quem Chriſtum pater nobis omnia donauit. Sed ſciẽdum ꝙ nos benedicimus Deum, & Deus benedicit nobis, ſed aliter, & aliter. Nam dicere Dei, eſt facere. Pſal. Dixit & facta ſunt. Vnde benedicere Dei eſt bonum facere, & bonum infundere: & ſic habet rationem cauſalitatis, & Gen. 1. & 22. Benedicens benedicam tibi &c. Dicere autem noſtrum non eſt cauſale ſed recognoſcitiuum ſeu expreſsiuum. Vnde benedicere noſtrũ, idem eſt, ꝙ bonũ recognoſcere. Cùm ergo gratias agimus Deo, benedicimus ſibi, id eſt recognoſcimus eum bonum & datorem omnium bonorum. Tob. 12. Benedicite Deum cæli &c. Dan. 3. Benedicite omnia opa &c. Rectè ergo gratias agit patri, quia miſericors eſt. Vnde dicit *Pater miſericordiarum.* Et quia conſolator. Vnde dicit, *Et Deus totius conſolationis.* Et agit gratias de duobus quibus homines maximè indigent. Primò enim indigent vt auferantur ab eis mala: & hoc facit miſericordia, quæ aufert miſeriam: & miſereri eſt proprium patri. Pſal. Quomodo miſeretur pater filiorum &c. Secundò indigent vt ſuſtententur in malis quæ adueniunt. Et illud eſt propriè conſolari, quia niſi homo haberet aliquid in quo quieſceret cor eius quando ſuperueniunt mala, non ſubſiſteret. Tunc ergo aliquis conſolatur aliquem, quando affert ei aliquod refrigerium in quo quieſcat in malis. Et licet in aliquibus malis homo poſsit in aliquo conſolari & quieſcere & ſuſtentari, tamen ſolus Deus eſt, qui nos conſolatur in omnibus malis. & ideo dicit, *Deus totius conſolationis*, quia ſi peccas, cõſolatur te Deus, quia ipſe miſericors eſt. Si affligeris, conſolatur te, vel eruendo ab afflictione per potentiam ſuam, vel iudicando per iuſtitiam. Si laboras, conſolatur te remunerando. Gen. 15. Ego merces tuã &c. Et ideo dicitur Mat. 5. Beati qui lugent &c. Materiam autem gratiarum actionis ſubdit, dicẽs, *Qui conſolatur, &c.* quaſi dicat. Ideo benedictus, quia *Conſolatur nos in omni tribulatione*, infra. 7. Qui conſolatur &c. Cauſam autem huius ponit cùm dicit. *Vt poſsimus & ipſi conſolari.* Vbi notandum eſt ꝙ in donis diuinis eſt ordo. Ad hoc enim Deus dat aliquibus ſpecialia dona, vt ipſi effundãt illa in vtilitatem aliorum. Non enim dat lumen Soli vt ſibi ſoli luceat, ſed vt toti mundo. Vnde vult ꝙ de omnibus bonis noſtris, ſiue ſint diuitiæ, ſiue potentia, ſiue ſcientia, ſiue ſapientia accreſcat aliqua vtilitas aliis. 1. Petri. 4. Vnuſquiſque gra-

Differentia inter benedicere quo De' nos benedicit & quo nos Deum ant nos benedicimus.

E tiam quã accepit &c. Hoc eſt ergo quod Apoſtolus dicit, *Conſolatur nos in omni tribulatione.* Sed quare, non vt ſolùm nobis hoc ſit ad bonum, ſed vt etiam aliis proſit. Vnde dicit, *Vt poſsimus & ipſi conſolari eos &c.* poſſumus per exemplũ conſolationis noſtræ. Qui enim non eſt conſolatus, neſcit conſolari. Eccle. 33. Qui non eſt tentatus, qualia ſcit quæ ſunt in omni, id eſt in qualibet præſſura. Eſa. 61. Spiritus domini miſit me &c. vt conſolarer omnes lugentes &c. Eccle. 48. Conſolatus eſt lugentes &c. Poſſumus, dico conſolari per exhortationem ad tolerantiam paſsionum, promittendo præmia ęterna, quã. ſ. exhortamur vos per ſcripturas & internas inſpirationes vt patiẽter ſuſtineamus, & alios exhortemur exemplo noſtro & per ipſas ſcripturas. 1. Corint. 11. Ego enim accepi à dño &c. Eſa. 48. Quæ audiui à dño &c.

Poſita vtilitate quæ ex Apoſtolis aliis prouenit dictorũ cõſequenter rationẽ aſsignat, dicẽs *Quoniam ſicut abundant &c.* Et quia duo dixerat, ſcilicet ꝙ Deus cõſolatur nos in omni tribulatione & ꝙ poſsimus & ipſi &c. Hic rationem horũ
F duorum exponit, & primò oſtendit quomodo Deus conſolatur nos in omni tribulatione. Secundò quomodo conſolatio noſtra conuertitur in conſolationem aliorum, ibi *Siue autem tribulamur &c.* Dicit ergo rectè dico ꝙ conſolatur nos in omni tribulatione noſtra, *Quia ſecundum quod abundant paſsiones Chriſti in nobis, &* dicit Chriſti, id eſt inchoatæ à Chriſto. Ezech. 9. A ſanctuario meo incipite. In Chriſto enim inceperunt paſsiones pro peccatis noſtris, quia ipſe peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum. 1. Pe. 2. Deinde per Apoſtolos, qui dicebant, Mortificamur tota die, Pſal. &c. Deinde p̃ martyres qui ſecti ſunt, tentati ſunt &c. Hebręo. 11. Vltimo ipſi peccatores pro ſuis peccatis patienter iram domini portabunt, quia peccauerunt ei. Vel paſsiones Chriſti, id eſt quas ſuſtinemus propter Chriſtum. Act. 5. Ibant Apoſtoli gaudentes &c. & Pſal. Propter te mortificamur &c. Sicut, inquam huiuſmodi *Paſsiones abundant*, ſic *abundat per Chriſtum conſolatio noſtra*, Pſal. Secundum multitudinem dolorum, &c.

G

LECTIO TERTIA.

Apoſtolorum paſsiones, in Corinthiorum bonum cedere dicit, quorum tolerantiam, vt exemplar eis proponit.

SIue autem tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute, ſiue conſolamur pro veſtra conſolatione, ſiue exhortamur pro veſtra exhortatione & ſalute, quæ operatur tolerantiam earundem paſsionũ quas & nos patimur, Vt ſpes noſtra firma ſit pro vobis, ſcientes quoniam ſicut ſocij paſsionum eſtis, ſic eritis & conſolationis. Non enim volumus ignorare vos fratres, de tribulatione noſtra quæ facta eſt in Aſia, quoniam ſupra modum grauati ſumus, ſupra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Sed ipſi in nobiſipſis reſponſum mortis habuimus, vt non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo qui ſuſcitat mortuos, qui de tan
H *tis periculis nos eripuit & eruit, in quem ſperamus, quoniam & adhuc eripiet adiuuantibus vobis in oratione pro nobis: Vt ex multarum perſonis facierum, eius quæ in nobis eſt donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.*

Poſtquam Apoſtolus oſtendit ꝙ Deus cõſolatur ſeruos ſuos in tribulationibus. ſ. miniſtros fidei & prædicatores: hic conſequenter manifeſtat ꝙ eorum conſolatio cedit ad bonũ aliorũ. Et circa hoc duo facit. Primò manifeſtat qualiter eorum conſolatio ſit ad aliorũ vtilitatem & ſalutem. Secundò ordinem huius cõſolationis & ſalutis inſinuat ibi *Quæ operatur tolerantiam, &c.* Circa primum aduertendum eſt ꝙ tria dicit Apoſtolus ſe recepiſſe. Tribulationem, cum dicit, In omni tribulatione noſtra, conſolationem cùm dicit, Qui conſolatur nos. Exhortationem, cum ſubdit, *Vt poſsimus & ipſi, &c.* Accipiendo ergo hæc tria paſsiuè dicimus, ꝙ Apoſtoli conſolantur, tribulantur & exhortantur. Vnde & tria oſtendit Apoſtolus cedere ad conſolationem aliorũ: & hoc

& hoc in quodam ordine. Et primò eorum tribulationẽ, cum dicit *Siue, inquit, tribulamur, &c.* Quaſi dicat verè quicquid recipimus eſt in bonum veſtrũ. Quia ſiue tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute, quia. ſ. noſtro exemplo monet vos Deus ad paſsionum tolerãtiam, vnde prouenit vobis ſalus æterna. Vnde. 1. Mach. 6. legitur, Quòd oſtenderunt elephantis ſanguinem vuæ, & mororum, vt acuerent eos ad bellum. Quod fit qñ tepidis & pigris adhibẽtur paſſiones ſanctorum in exemplum. Secundò oſtendit, ꝙ eorũ conſolatio in aliorũ vtilitatem cedit, cũ dicit, *Siue conſolamur.* Quaſi dicat: ipſa noſtra conſolatio qua nos ſpe præmij conſolamur, eſt ad conſolationẽ veſtram inquantum exemplo noſtro vos etiam eandem ſpem præmij habentes, gaudetis.

Tertiò oſtẽdit ꝙ eorũ exhortatio paſsiua eſt ad bonũ aliorum, dicens *Siue exhortamur* per internã inſpirationem vel per flagella, hoc eſt pro veſtra exhortatione. ſ. vt vos ad maiora animemini, & ſalutem ſperetis. Vnde dicitur. 2. Mach. vltimo. ꝙ exhortati ſermonibus Iudæ, &c. Sextò adiuuantibus aũt vobis, &c. Huius autem conſolationis & ſalutis ordinẽ inſinuat, cùm ſubdit, Quæ operãtur tolerantiã, &c. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit patientiam habitã in aduerſis. Secundò manifeſtat fructum qui ex patientia prouenit, ibi *Vt ſpes firma, &c.* Dicit ergo. Dico ꝙ hęc ad veſtram ſalutem cedunt, quæ ſalus eſt vobis in hoc, inquantũ exemplo noſtri eſtis fortes ad tolerãtiam paſsionum, & vt patienter ſuſtineatis paſsiones quas & nos patimur. Lu. 21. In patiẽtia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Iac. 5. Exemplum accipite fratres mei &c. Ex qua quidẽ patientia prouenit vobis fruct⁹ quia ex hoc ſpes noſtra firma eſt pro vobis, ꝙ vos efficiamini hæredes vitæ æternæ. Ro. 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia verò ſpem. Greg. Tantò ſpes in Deum ſolidior ſurgit, quãtò quis grauiora pro noſe eius pertulerit. Nã ex paſsionibus quas ſuſtinẽt ſancti Dei pro Chriſto, conſurgit eis ſpes vitæ æternæ. Et cauſa ſpei huius eſt, quia ſumus ſcientes, quia ſicut eſtis ſocij noſtri in paſsionib⁹, eritis ſocij & cõſolationis. i. vitæ ęternæ. 2. Ti. 2. Fidelis ſermo, nam ſi cõmortui ſumus & cõuiuemus, &c. 2. Pet. 4. Cõmunicantes Chriſti paſsionibus gaudete, &c.

Conſequenter cùm dicit, *Non enim volumus vos.* Captat eorum beniuolentiam recitando quędam in ſpeciali. Et circa hoc tria facit. Primò enim deſcribit perſecutionem quam paſſus eſt in Aſia. Secundò ſpecialem ei conſolationẽ collatam, ibi *Qui de tantis.* Tertiò ſubdit cõſolationis cauſam, ibi *Nam gloria, &c.* Dicit ergo primum. Nõ ſolùm ea quæ dicta ſunt de tribulationibus in generali bonum eſt vos ſcire, ſed nõ volumus vos ignorare, quia ſcire eſt vtile vobis inquantum exemplo noſtri patientiores eſtis. Nolumus, inquam, vos ignorare de tribulatione noſtra, &c. Tren. 3. Recordare paupertatis meæ, &c. Hæc eſt illa perſecutio de qua legit. Act. 19. Quæ facta eſt Apoſtolo ab Aſiano quodam argentario concitante plebem contra eum, quam quidem Apoſtolus exaggerat à tribus. Ex loco quia in Aſia, & hoc eſt quod dicit. Quæ. ſ. tribulatio. Facta eſt in Aſia. i. apud Epheſum quæ eſt in Aſia, vbi debuiſſet magis honorari & cõſolari. Ex acerbitate, quia ſuprà cõſuetudinem humanarum paſsionum, & ideo dicit, Quoniã ſupra modũ ſumus, &c. Item ſupra poſſe, & ideo dicit ſupra virtutem. Sed contra. 1. Cor. 10. Fidelis Deus qui nõ patiet vos tentari ſupra, &c.

Qõ verũ x ꝙ Paul⁹ nerit tribu atus ſupra virtutem.

Reſpondeo dicendum ꝙ pati ſupra virtutẽ poteſt intelligi dupliciter, Vel ſupra virtutem naturalem, & de hac loquitur hìc, ſupra quã Deus aliqñ permittit ſanctos tentari. Vel ſupra virtutem gratiæ, & de hac intelligitur illud. 1. Corint. 10. Fidelis Deus &c. ſupra quam non permittit aliquẽ Deus tentari. Et ꝙ Apoſtolus loquatur hìc de virtute naturali, oſtendit conſequenter cùm dicit, *Ita vt taederet nos viuere.* Conſtat enim quòd inter alia viuere magis deſideratur. Quando ergo eſt tanta perſecutio vt & ipſa vita reddatur tædioſa, manifeſtum eſt ꝙ eſt ſupra virtutẽ naturæ. Et hoc eſt ꝙ dicit. Ita vt &c. Quaſi dicat. Sic erat grauis perſecutio, vt vita eſſet nobis tædioſa. Iob. 10. Tædet animam meã vitæ meæ. Contrà, Iac. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres mei, &c. Reſpondeo, dicendum ꝙ tribulatio poteſt

A conſiderari dupliciter. Vel ſecundum ſe, & ſic eſt tædioſa, vel in comparatione ad finẽ, & ſic eſt iocunda inquantum propter Deum & ſpem vitæ æternæ ſuſtinetur. Et non ſolũ erat nobis tædioſa vita, ſed eramus certi de morte. Vnde dicit. Sed ipſi in nobis reſpõſum mortis. i. certitudinem mortis habuimus. q. d. Opinio mea dictabat mihi hoc ꝙ deberem mori. Vel aliter reſponſum mortis. i. ipſa ratio diceret & eligeret mori propter tædium vitæ. Exaggerat ẽt tribulationem ex cauſa. Vnde dicit, *Vt non ſimus in nobis, &c.* ſ. vt reprimatur humana ſuperbia. Hier. 16. Dñe fortitudo mea & robur, &c. Sed in omnibus cõfidamus de Deo. Hier. 17. Benedictus qui confidit in dño, &c. Et ideo dicit, *Sed in Deo qui ſuſcitat, &c.* 1. Reg. 2. Dñs mortificat & viuificat. Sed quia dñs non derelinquit ſperantes in ſe. ideo ſubdit Apoſtolus conſolationem ei factã à dño, dicens, *Qui de tantis periculis, &c.* Et circa hoc tria facit. Primò deſcribit conſolationem præſentem contra mala præterita. Secundò conſolationem futuram. Tertiò cauſam ſpei. Dicit ergo. Conſolati ſumus à

B Deo qui eripuit nos in præterito de tantis periculis & eruit in præſenti, quia non ceſſat liberare. Eſa. 43. Cum tranſieris per aquas, &c. In quem ſperamus qm̃ eripiet, adiecit in futuro. Eccle. 2. Qui timetis dñm ſperate in illum. Huius autẽ ſpei cauſam nobis præbent orationes veſtræ. Vnde dicit, *Adiuuantibus vobis nos in orationibus,* quas pro nobis facitis. Prouer. 18. Frater qui iuuatur à fratre, &c. Ro. 15. Obſecro vos fratres per dñm Ieſum Chriſtum & per charitatem ſancti ſpiritus vt adiuuetis me in orationib⁹ veſtris, &c. Quæ quidem orationes neceſſariæ ſunt, quia Deus multa bona confert vni ad preces multorum, cuius ratio eſt, quia Deus de bonis quæ confert vult exhiberi ſibi gratias, & ꝙ multi ex hoc teneantur ad gratiarum actiones, hoc autem fit quãdo ex eo quod dat vni ad preces multorũ, obligat ſibi omnes ad quorum preces confert bonum aliquod, vt ſic non ſolũ ille cui confert, ſed etiam ipſi rogantes gratias referãt Deo. Et hoc eſt quod dicit, *Vt ex multarum perſonis.* Et dicit ex multarum facierum vel quantum ad ætatem, vel quantum ad

C cõditionem, vel quantũ ad diuerſitatem gentiũ vel morũ. Eius quæ in nobis eſt donationis, id eſt pro illa donatione, ſcilicet fidei quæ in nobis eſt. Per multos agant gratiæ Deo pro nobis. Ephe. 5. Gratias agentes Deo & patri. Vel aliter. Vt ex multarum perſonis facierum, id eſt conditionum perſonis. Dico eius donationis quæ eſt in nobis, id eſt quæ habent idem donum, ſcilicet fidei vel charitatis, id eſt ex multis perſonis illorum qui ſunt in fide Chriſti. Agantur, &c. Et ſic ſecundum hanc expoſitionem per diuerſas facies, intelliguntur diuerſæ virtutes, vt facies vnius dicatur illa virtus in qua præeminet: ſicut facies Iob, patientia: facies Dauid, humilitas, & ſic de alijs.

LECTIO QVARTA.

Spes auxilij diuini, eſt cauſa conſolationis in aduerſis, quæ ex conſcientiæ teſtimonio prouenit.

D *NAm gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate cordis & in ſinceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei conuerſati ſumus in hoc mundo, abundantius autem ad vos. Non enim alia ſcribimus vobis, quàm quæ legiſtis & cognouiſtis. Spero autem quòd vſque in finem cognoſcetis, ſicut & cognouiſtis nos ex parte: quia gloria veſtra ſumus, ſicut & vos noſtra in die domini noſtri Ieſu Chriſti.*

Poſita conſolatione Apoſtolo à Deo facta poſt perſecutionẽ, hic conſequenter conſolationis cauſam aſsignat, quę eſt de ſpe diuini auxilij. Et circa hoc duo facit. Primò proponit cauſam ſpei. Secundò adducit ad hoc teſtimoniũ eorum quibus ſcribit, ibi *Non enim alia, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ ſperamus adhuc èripi à dño & conſolari. Nã gloria, &c. q. d. cauſa huius eſt bona conſcientia noſtra. Spes enim eſt expectatio futurorum ex gratia & meritis proueniens. Vnde & circa hoc tria facit. Primò oſtendit gloriam quam habet de teſtimonio puræ conſcientiæ, Secũdo cauſam huius

gloriç inſinuat, ibi *Quod in ſimplicitate.* Tertiò manifeſtat vnde E prouenniat hæc cauſa, ibi *Et non in ſapientia carnali.* Dicit ergo. Ideo ſpero & confido de Deo, *Quia gloria noſtra,* ideſt glorior ex teſtimonio & puritate *Conſcientiæ noſtræ:* ex quibus ſecurè poteſt confidere de Deo. 1. Ioan. 3. Si cor noſtrũ nos reprehenderit. &c. Rom. 8. Ipſe ſpiritus teſtimonium, &c. Notandum autem ꝙ conſcientiæ teſtimonium verum eſt, quia non decipit. Multi enim exterius videntur boni, qui in conſcientia ſua non ſunt boni. Et ſemper durat. Sed non dicit cõſcientiæ aliorum, ſed noſtræ, quia ſemper homo plus debet ſtare teſtimonio conſcientiæ ſuæ de ſe, ꝙ̃ teſtimonio aliorum, quod non faciunt illi qui reputãt ſe bonos ex hoc ꝙ alij ſunt mali, non ex hoc ꝙ ipſi in veritate boni ſint, Et illi qui gloriantur de bonitate alicuius boni viri qui eis aliqua affinitate coniungitur. Cauſam autem huius gloriç inſinuat, dicens, ꝙ in ſimplicitate, &c. quæ cõſiſtit in duob⁹.

Puritas cõſcientiç cõſiſtit i duobus.

In duobus enim conſiſtit puritas conſcientiæ, vt ſcilicet ea quæ facit ſint bona, & ꝙ intentio facientis ſit recta: & iſta dicit Apoſtolus de ſe. Primò ꝙ habet intẽtionem rectam F ad Deum in operibus ſuis, & ideo dicit. *Quod in ſimplicitate,* ideſt in rectitudine intentionis. Sap. 1. In ſimplicitate cordis, &c. Prouerb. 11. Simplicitas iuſtorum, &c. Secundò ꝙ ea quæ facit ſunt bona, & ideo dicit, *Et ſinceritate operationis.* Phil. 1. Vt ſitis ſinceres & ſine offenſa, Vnde autem proueniat huius gloriæ cauſa, manifeſtat ſubdens. Sed non in ſapientia carnis. Hoc poteſt dupliciter legi. Primò vt referatur ad hoc ꝙ immediatè præcedit, ſcilicet Dei. Et tunc eſt inſinuatiuum, vnde veniat ei ſinceritas & ſimplicitas, quaſi dicat. Multi antiqui fuerunt ſapientes in ſapientia terrena, ſicut Philoſophi. Et multi Iudæi pure vixerunt confidentes in iuſtitia legis, ſed nos non in ſapientia carnali, quæ ſecundum naturas rerum, vel deſideria carnis eſt, ſed in gratia Dei conuerſati ſumus in hoc mundo. Rom. 8. Prudentia carnis mors eſt, &c. 1. Corint. 2. Non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis. &c. 1. Corint. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum. Vel etiam ſm hunc modum. *Non in ſapientia, &c.* ideſt quaſi innixus humanæ ſapientiæ, ſed gratiæ Dei. Pro G uerb. 3. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Alio modo poteſt exponi vt hoc quod dicit *In ſimplicitate, &c.* referatur ad puritatem vitæ: hoc verò quod dicit, *Non in ſapientia, &c.* referatur ad veritatẽ doctrinæ, quaſi dicat, ſicut vita noſtra eſt in ſimplicitate & ſinceritate Dei, ſic doctrina non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei. Sed tamen duæ primæ magis valent. Et licet ſic bene conuerſati ſimus in mundo iſto, tamen abundantius quantum ad vos, quia ſcilicet ab alijs eccleſijs receperat ſumptus, ab eis non, infrà. 11. Alias eccleſias expoliaui. Et ratio huius poteſt eſſe, quia auari erant. vnde ne contriſtaret eos, noluit ab eis recipere ſumptus.

Conſequenter huius ſanctæ ſuæ conuerſationis teſtimonium eorum inuocat, dicens *Non enim alia, &c.* quaſi dicat hæc quæ ſcribimus vobis, non ſunt vobis incognita, quia iam legiſtis ea in prima epiſtola & cognouiſtis per experientiam operum. 2. Ioan. Non mandatum nouum. Et licet non perfectè cognoueritis, quia cõparaſtis vobis pſeudo apoſtolos: ſpero tamen ꝙ vſq; in finem, ſcilicet vitæ co- H gnoſcetis, ſcilicet perfectè, ſicut vſq; modò cognouiſtis nos ex parte. Cuius ratio eſt, quia cùm quis videt aliquem aliquid bene incipere, debet ſperare quòd ſemper bene proficiat. Et quare, quia qui cępit in vobis opus bonũ, &c. vt dicitur. Phil. 1. Et cognoſcetis quia nos ſumus gloria veſtra, ideſt per nos debetis conſequi gloriã æternam, ad quã homo peruenit per fidem Chriſti, quam prædicamus vobis. Prouer. 17. Gloria filiorum ſunt patres eorum. Ita dico ſumus gloria veſtra, ſicut & *Vos gloria noſtra eſtis,* quia ꝑ vos à nobis inſtructos habere ſperamus præmium æternç gloriæ. 1. The. 2. Quæ eſt ſpes noſtra aut corona gloriæ noſtrç, nonne vos? Et hæc gloria erit nobis ex vobis *In die domini noſtri Ieſu Chriſti,* ideſt in die iudicij, qui dicitur Chriſti, quia tunc faciet voluntatem ſuam cum peccatoribus, puniendo eos qui in hoc mundo fecerunt voluntatem ſuam peccando. Pſal. Cùm accepero tempus ego iuſtitias iudicabo, &c. Apoc. 20. Libri aperti ſunt, &c.

LECTIO QVINTA.

De aduentu ad eos maxime ſeſe excuſat, dicens non debere ab eis leuitatis nota ſignari.

ET hac confidentia volui prius venire ad vos, vt ſecundam gratiã haberetis: & per vos tranſire in Macedoniam, & iterũ à Macedonia venire ad vos, & à vobis deduci in Iudæam. Cum ergo hoc voluiſſem, nunquid leuitate vſus ſum? Aut quæ cogito, ſecundum carnem cogito, vt ſit apud me, eſt & non? Fidelis autem Deus, quia ſermo noſter qui fuit apud vos, non eſt in illo, eſt, & non, ſed eſt in illo, eſt. Dei enim filius Ieſus Chriſtus, qui in vobis per nos prædicatus eſt per me & Syluanũ & Timotheũ, non fuit in illo eſt & nõ, ſed eſt in illo fuit. Quotquot enim promiſsiones Dei ſunt in illo eſt, ideo & per ipſum amen F *Deo ad gloriam veſtram. Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui vnxit nos, Deus: qui & ſignauit nos & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. Ego autẽ teſtem Deum inuoco in animam meam, quòd parcens vobis non veni vltra Corinthum: non quia dominamur fidei veſtræ, ſed adiutores ſumus gaudij ueſtri. Nã fide ſtatis.*

Apoſtolus captata beniuolentia Corinthiorum, conſequenter excuſationem ſuam addit, & circa hoc tria facit. Primò enim ponit intentum. Secundò ſub quæſtione accuſationem contra eum ab eis factam exponit, ibi *Cum ergo hoc, &c.* Tertiò excuſat ſe, ibi *Fidelis autem Deus.* Circa primum ſciẽdum eſt quòd Apoſtolus in prima epiſtola (quã nos non habemus) miſſa ab eo Corinthijs, vel per nũcium promiſerat eis quòd primò iret ad eos antequã iret in Macedoniam, & per eos iret in Macedoniam, & iterum inde rediret in Achaiam in qua eſt Corinthum, & de Achaia in G Iudæam, poſtmodum in ſecunda epiſtola, quam nos habemus primam, ſcribit eis quòd primò iret in Macedoniam, & poſtmodum iret in Corinthum. Quia ergo videtur ſecundum hoc contrarium primæ promiſsioni, Apoſtolus excuſat ſe modò de hoc. Ponens primò ipſam promiſsionem primò factam, & ideo dicit, *Et hac confidentia,* quaſi dicat, vos ſcitis puritatem & ſinceritatem meam, & eſtis teſtes mei & gloria mea, ideo in hac confidentia, ideſt in hoc confiſus, quia per alterutrum glorificari ſperamus, volui primò venire ad vos, vt ſecundam gratiam haberetis, quia ſecunda viſitatio & confirmatio in fide, dicitur ſecunda gratia reſpectu conuerſionis, quam primò habuerunt miniſterio & prædicatione ipſius, & per vos tranſire in Macedoniam, & iterum à Macedonia venire ad vos, & à vobis deduci in Iudæam. Iſte eſt ordo primæ promiſsionis, ſed in præcedenti epiſtola eſt ordo cõtrarius, ſicut dictum eſt.

Conſequenter huius mutationis accuſationem qua accuſabant eum Corinthij ponit ſub quæſtione, dicens *Cum* H *ergo hoc voluiſſem, &c.* Duo imponebant ei ex hoc, leuitatem, quia mutauerat propoſitum. Eccle. 27. Stultus vt luna mutatur. Et carnalitatem, quia viſum erat eis quòd ex aliquo carnali & humano affectu hoc feciſſet. Vnde hæc duo tangit & primò leuitatem, vnde dicit, *Nunquid leuitate vſus ſum,* ſi non feci quod aliquando volui? Abſit. Heſter. 16. Nec putare debetis ſi diuerſa iubeamus ex animi leuitate venire. Pſal. In populo graui, &c. Secundò tangit carnalitatem cùm dicit, *Aut nunquid ea quæ cogito* facienda vel dimittenda *Secundum carnem cogito,* ideſt ſecundum aliquem carnalem affectum. *Vt ſit apud me, eſt & non,* ideſt affirmatio & negatio, infrà. 10. Arbitrantur nos tanquam ſecundum carnem ambulemus. Iac. 1. Vir duplex animo, &c. Expoſita eorũ accuſatione, cõſequenter excuſat ſe, dicẽs, *Fidelis autem Deus, &c.* & circa hoc duo facit. Primò inſinuat ſe nõ fuiſſe mentitũ. Secundò oſtendit modum quomodo non fuit mentitus, ibi *Qui autem confirmat, &c.* Quòd autem nõ fuerit mentitus, excuſat ſe dupliciter. ſ. ex conſuetudine, & ex cauſa. Ex conſuetudine

ſuetudine quidem, quia non debet credi ꝙ aliquis de facili
mentiatur, qui nunquã inuentus eſt mendax, & ſm hanc
expoſitionem fidelis Deus, &c. accipitur in vi iuramenti,
quaſi teſtis ſit mihi Deus ꝙ ſermo meus. ſ. prædicationis,
qui fuit apud vos, non eſt in illo, eſt & non. i. non eſt in illo
falſitas. Deu. 37. Deus fidelis & abſq; vlla &c. Si aũt ſumat
fidelis Deus, &c. pro veritate diuinæ promiſsionis, tũc eſt
ſenſus. Fidelis eſt Deus. i. ſeruat promiſſa ſua. Promiſerat
aũt mittere ad vos prædicatores veritatis. Hier. 3. Dabo vo
bis paſtores iuxta cor &c. Et ideò cùm ſim miſſus ab eo ſer
mo noſter qui fuit, &c. ſicut ſuprà. Ex cauſa excuſat ſe cum
dicit, Dei enim filius. & hoc dupliciter. ſ. motiua & efficien
te, ibi *Qui autem confirmat, &c.* Cauſa aũt motiua ad nõ men
tiendum eſt, quia qui aſſumit aliquod officiũ, naturaliter
mouet ad ea quæ congruunt illi officio, & non ad cõtraria.
Sed cõſtat ꝙ officium apoſtolicum eſt prædicare veritatẽ.
Non ergo mouetur ad contrarium veritatis, quod eſt men
tiri. Et circa hoc tria facit. Primò probat veritatẽ dicti ſui
per dictũ Chriſti. Secundò veritatem Chriſti per dictum
Dei, ibi *Quotquot autem, &c.* Tertiò concludit ſuum propoſi
tum, ibi *Ideo & per ipſum, &c.* Dicit ergo primò, dico ꝙ dicta
noſtra debent reputari vera, & vera ſunt, quia prædicaui-
mus Chriſtũ in quo nõ fuit aliqua falſitas. & hoc eſt quod
dicit, Dei enim filius Chriſtus qui eſt prædicatus per nos
in vobis: *Per me.* ſ. principaliter, *Et Syluanum* ſecundariò.
Iſte eſt Sylas de quo habet. Act. 18. & Timotheus de quo
ſuprà. Iſti enim duo fuerunt cum Apoſtolo, qñ primò con
uertit eos. *In illo.* ſ. filio Dei *Non fuit, eſt & non.* i. falſitas, vel
non fecit quod non conuenit. *Sed fuit in illo eſt.* i. veritas, nã ve
rum & ens conuertunt. Io. 14. Ego ſum via, veritas, & vita.
Sed quia poſſet videri dubiũ hoc quod dicit ꝙ in Chriſto
non fuit falſitas, ideo ſtatim hoc probat, ſubdens, *Quotquot
autem, &c.* & probat hoc modo. Conſtat ꝙ in illo quod eſt
manifeſtatiuũ diuinæ veritatis nõ poteſt eſſe falſitas, filius
Dei venit ad manifeſtandum diuinam veritatẽ in promiſ-
ſionibus à Deo factis complẽdis per ipſum, ergo in ipſo nõ
eſt falſitas. Et hoc eſt quod dicit, *Non eſt in filio Dei, eſt & non.*
ſed, eſt, quia quotquot promiſsiones Dei. ſ. ſunt factæ homi
nibus in illo. i. in Chriſto, eſt. i. in Chriſto verificantur et cõ
plentur, Ro. 15. Dico Ieſum Chriſtum miniſtrũ fuiſſe. &c.
Ad confirmandas &c. Ex his ergo concludit, ꝙ poſtquam
dicta ſua vera ſunt, quia prædicat filium Dei in quo eſt ve-
ritas: ideo & per ipſum. ſ. Chriſtum dicimus. *Amen* Deo. i.
verum. Apoc. 1. Hæc dicit, amen teſtis fidelis, &c. Eſa. 65.
Qui benedictus eſt in terra, benedicetur in Deo amen, &c.
Et iſtam veritatem dicimus Deo. i. ad honorem Dei. ſ. ma-
nifeſtantes eius veritatem & gloriam noſtram, quia gloria
noſtra eſt conuerſio veſtra, vel gloriam noſtrã, quia gloria
noſtra eſt oſtẽdere & prædicare verbũ Dei. Conſequen
ter cum dicit *Qui autem confirmat nos &c.* Probat Apoſtolus
ꝙ non eſt mentitus per cauſam efficientem ſic. licet enim
homo ex libero arbitrio poſsit vti lingua ſua ad verum vel
ad falſum loquendum, nihilominus tñ Deus poteſt confir-
mare hominem ſic in vero, vt nõ niſi vera loquatur. Si ergo
Deus aliquem confirmaret in vero, manifeſtum eſt ꝙ non
diceret falſum, ſed Deus cõfirmat nos in veritate, ergo &c.
Et ideo dicit ꝙ Deus eſt qui cõfirmat vos nobiſcũ in Chri
ſto. i. in vera prædicatione Chriſti. q. d. ſi Chriſtus eſſet ex-
tra nos, poſſemus mentiri, ſed ex quo eſt nobiſcum & nos
ſumus in Chriſto, non mentimur. Pſal. Ego confirmaui co
lumnas eius, &c. Sumus ergo in Chriſto dupliciter. ſ. per gra
tiam & per gloriam. Per gratiam quidẽ ſumus inquantum
vncti ſumus ſpiritusſancti gratia, et effecti ſumus membra
Chriſti & uncti ſibi, qua etiam gratia Chriſtus vnctus eſt
ſm quod homo. Pſal. Vnxit te Deus, &c. Et ex plenitudine
iſtius vnctionis redundauit in omnes ſuos, ſicut vnguentũ
in capite. i. Chriſto, quod deſcendit, &c. Et ideo dicit quòd
Vnxit nos Deus, i. vnxit, inquã, in reges & ſacerdotes. Apoc. 5.
Feciſti nos Deo, &c. 1. Pe. 2. Vos autem genus electum, &c.
Vnionem autem quæ eſt per gloriam non habemus in re,
ſed in ſpe certa, inquantũ habemus firmam ſpem vitæ æter
næ. Et habemus duplicem certitudinem ſpei huius vnionis

A conſequẽdæ. Vna eſt per ſignum, alia per pignus. Per ſignũ
euidẽs, quia fidei. Vnde dicit, Signauit nos ſigno fidei Chri.
Item ſignum Crucis. Ezech. 9. Signa thau. i. ſignum crucis.
Apoc. 7. Quoadusq; ſignemus ſeruos Dei noſtri &c. Et hoc
per ſpiritum ſanctum. Rom. 8. Si quis ſpiritum Chriſti non
habet. &c. Et ideo ſpeciale & certum ſignum eſt vitæ æter
næ conſequendæ configura: i Chriſto. Cant. 8. Pone me vt
ſignaculũ, &c. Vel ſignauit ſigno vitæ: per pignus verò ma
ximum, quia ſpiritus ſancti. & ideo dicit, Dedit pignus ſpi
ritus in cordib⁹ noſtris. De quo certum eſt ꝙ nullus poteſt
eum accipere à nobis. Sed nota in pignore duo ſunt con-
ſideranda. ſ. ꝙ faciat ſpem habẽdæ rei, & ꝙ valeat tantum,
quantum valet res vel plus. & hæc duo ſunt in ſpiritu ſan-
cto, quia ſi conſideremus ſubſtantiam ſpiritus ſancti, ſic va
let tantum ſpiritus ſanctus quantum vita æterna quæ eſt ip
ſe Deus, quia. ſ. valet quantum omnes tres perſonæ. Si verò
conſideretur modus habendi, ſic facit ſpem, & non poſſeſ-
ſionem vitæ æternæ, quia nondum perfectè habemus ip-
B ſum in vita iſta. Et ideo nõ perfectè beati ſumus, niſi quan
do perfectè habebimus in patria. Ephe. 1. Signati eſtis ſpũ.
Conſequenter cùm dicit *Ego autem teſtem, &c.* Excuſat ſe
de eo ꝙ non venit: & hoc per iuramẽtum quod maius eſt.
Et circa hoc tria facit. Primò ponit ſuam excuſationem. Se
cundò reſpondet tacitè quæſtioni, ibi *Non quia dominamur.*
Tertiò exponit quod dicit, ibi *Nam fide ſtatis.* Excuſat ſe au-
tem per iuramentum duplex. Vnum atteſtationis, cũ dicit,
Ego autem teſtem Deum inuoco. Aliud execrationis cum dicit,
In animam meam. id eſt contra animam meam. Rom. 1. Teſtis
eſt mihi Deus, &c. Teſtem, inquam, inuoco Deum: quia
Non veni vltra, id eſt poſt primã vicem, vel poſtquã diſceſsi
à vobis, & hoc feci *Parcens vobis.* ſ. quia ipſe ſciebat eos incor
rigibiles. Vnde ſi iuiſſet tunc, aut puniuiſſet, & ſic fortè re-
ceſsiſſent totaliter à fide: aut non puniuiſſet, & ſic dediſſet
occaſionẽ magis peccandi. Sed quia aliquis poſſet dicere,
quare dicis, *Parcens vobis.* Nunquid dñs noſter eſtis? Ideo
cõſequenter hoc remouet, dicẽs, *Non dico, quia dominamur fidei
C veſtræ: ſed adiutor, &c.* q. d. non dico hoc, vt dñs, ſed vt coadiu
tor. 1. Pet. 5. Non enim dominãtes in cleris, &c. Adiutor, in-
quam, gaudij veſtri, vel emendationis veſtræ. Quare autẽ
dicat, fidei veſtræ, exponit cõſequẽter, dicẽs, *Nam fide ſtatis,*
id eſt ſtatis in gratia iſta Chriſti per fidem.

CAPIT. II. LEC. I.

Cur veniſſe ad eos diſtulerit cauſam dicit, quam fuiſſe affir-
mat, ne eos triſtitia afficeret.

*STatui autem hoc ipſum apud me, ne iterum
in triſtitia venirem ad vos. Si enim ego con-
triſto vos, & quis eſt qui me lætificet, niſi qui
contriſtatur ex me? Et hoc ipſum ſcripſi vo-
bis, vt non cùm venero, triſtitiam ſuper triſtitiam habeã,
de quibus oportuerat me gaudere, cõfidens in omnibus vo
bis, quia gaudium meum omnium veſtrum eſt. Nam ex
D multa tribulatione et anguſtia cordis ſcripſi vobis per mul
tas lachrymas: non vt contriſtemini, ſed vt ſciatis quã cha-
ritatem habeam abundantius in vobis.*

Apoſtolus ſuprà poſuit excuſationem in generali de mo
ra eundi ad Corinthios, hic verò inſinuat cauſam tantæ mo
ræ, & quomodo eis pepercit. Circa hoc autem duo facit.
Primò enim inſinuat vnam cauſam dilationis fuiſſe, ne in
aduentu ſuo triſtitiam inferret eis. Secundò oſtendit aliam
cauſam fuiſſe, ne fructus quem apud alios ſperabat & ince
perat facere, impediretur, ibi *Cum veniſſem autem, &c.* Circa
primum duo facit. Primò oſtendit cauſam dilationis eſſe
in communi, ne triſtitiam inferret. Secundò loquitur in ſpe
ciali de quodam, qui eum cõtriſtauerat, ibi *Si quis autem non
triſtauit me.* Circa primum tria facit. Primò aſsignat ratio-
nem quare venire diſtulit. Secundò cauſam dicti aſsignat
Si enim ego contriſtauero, &c. Tertiò manifeſtat quæ dixit, ibi
Nam ex multa tribula. Dicit ergo, dixi quòd non veni ad vos

parcens vobis, in hoc.ſ. quia nolui vos contriſtari, & ideo *ſtatui*, ideſt firmiter diſpoſui *Hoc ipſum apud me*, quod propoſui, cum aliam epiſtolam miſi. Eccle.36. Ante omnia verbũ verum, &c. *Ne iterum*, ideſt alia vice *In triſtitia venirem ad vos*, ideſt vos contriſtem. Et ratio quare noluit eos contriſtare, eſt illa qua dñs noluit ieiunare diſcipulos ſuos.ſ. ad hoc vt amore & non timore afficerentur ad Chriſtũ, & iungerent ſibi. Voluit enim eos dñs firmare & nutrire in fide in omni dulcedine & deſiderio cordis, & ſic firmati ex amore non de facili auellerentur pp tribulationes, quia aquę multę nõ potuerunt extinguere charitatem. Can.8. Siſr Apoſto. non vult eos pp hoc contriſtare. Rationem huius dicti.ſ. ꝙ non vult eos cõtriſtare, aſsignat cùm dicit *Si enim ego contriſto, &c.* Et circa hoc duo facit. Primò aſsignat cauſam quare noluit eos contriſtare. Secũdò manifeſtat quare hoc ſignificet eis, ibi *Et hoc ipſum ſcripſi.* Dicit ergo, Ratio quare nolui in triſtitia venire, eſt, quia triſtitia veſtra redundat in triſtitiã meã, & de conſolatione veſtra gaudeo, & ſolum vos cõſolamini me cum ſum apud vos: vnde ſi venirẽ & contriſtarem vos, ego ex triſtitia veſtra triſtarer, & ſic nullus eſſet qui lætificaret me inter vos, qui contriſtamini ex me, quia cõtriſtatus non de facili aliũ conſolatur. Prou.10. Filius ſapiẽs, &c. Prou.29. Vir qui amat ſapiẽtiam, &c. Vel aliter, eſt duplex triſtitia. Vna ſm mundum: alia ſm Deum, quæ pœnitentiã in ſalutem operatur. Apoſto. non loquitur de prima, ſed de ſecũda. Et dicit ex hoc ipſo ego cõſolabor ſi cõtriſto vos.i. ſi increpando reduco ad pœnitentiã: ſed ſi venirem, & viderem vos non pœnitere de peccatis: tunc nullã conſolationẽ haberem, quia nullus cõtriſtatur & pœnitet ex me.i. mea correctione & increpatione. Cauſa autẽ quare hoc ſcribo vobis, eſt, vt ita diſponatis vos, ꝙ qñ venero non habeam triſtitiã, de eo ꝙ viderim vos incorrectos: ſuper triſtitiam quã habui, qñ audiui vos peccaſſe. Et circa hoc duo facit. Primò ponit admonitionẽ. Secundò ſpẽ de impletione admonitionis oſtendit, ibi *Confidens in omnibus vobis, &c.* Ammonitio eſt iſta. Ideo *ſcripſi vobis hoc.* ſ. ꝙ triſtor de peccato veſtro cõmiſſo. 2.Pet.1. Iniquis operibus animã iuſti cruciabant, &c. Vt paretis & diſponatis vos corrigendo: vt cũ venero ad vos non habeã triſtitiam de peccatis: de quibus.ſ. vobis oportuerat me gaudere.i. debebã lętari, & congratulari.ſ. de pſentia veſtra. Luc.15. Gaudiũ eſt angelis Dei, &c. Qualem aũt ſpẽ habeat de impletione ſuæ ammonitionis, ſubdit dicens. Confidens: de oĩbus vobis, &c. q.d. hãc fiduciam habeo de vobis taliter diſponi vos, vt cũ venero oẽs deris mihi materiam gaudij, & hoc debetis libenter facere, quia gaudiũ meum, &c.i. cędit ad gaudium veſtrũ, vel eſt pp gaudium veſtrum quod habetis de recuperatione gręg. 1.Tit.2. Quod eſt gaudium meũ, &c. Ro.12. Gaudete cum gaudentibus, &c. Sed quia poſſet aliquis dubitare de hoc, quod dicit, Ne cũ venero triſtitiã ſuper triſtitiam habeã: & quærere quã triſtitiã habuit de eis, iden conſequenter hoc exponit, dicens, Nã ex multa tribulatione, &c. Et circa hoc duo facit. Primò manifeſtat triſtitiã iam dudum habitam. Secundò rñdet cuidam tacitæ quæſtioni, ibi *Non vt contriſtemini, &c.* Dicit ergo primò quia haberem triſtitiam ſi non inuenirem vos correctos ſuper triſtitiam quam habui qñ peccaſtis, & oportuit me cõtriſtare vos redarguẽdo durẽ. *Nam ex multa tribulatione & anguſtia cordis ſcripſi* primam epiſtolã *Per multas lachrymas*, quas fudi pro vobis iã mortuis p peccatum. Hier.9. Quis dabit capiti meo aquas, &c. Eccl.22. Cõfuſio eſt patri de filio indiſciplinato. Eſa.57. Iuſtus perit & non eſt qui recogitet, &c. Sciendum eſt aũt ꝙ duo ponit ad exaggerationem triſtitiæ, tribulationem.ſ. & anguſtiam: quia vnum additum alteri aggrauat triſtitiam. Nam aliqñ quis tribulatur, ſed ſine anguſtia, tunc.ſ. quando aliqua aduerſitate quaſi acutiſsimo tribulo pungitur, & tñ videt ſibi patere vias euadendi, quia ſi non pateat, tribulationi anguſtia iungitur. Dicit ergo, Ex multa tribulatione, qua pungebar de facto, & malo veſtri & anguſtia cordis, quia non videbam vnde de facili poſſet poni remedium. *Scripſi, &c.* Pſal. Tribulatio & anguſtia inuenerunt me. Sed quia poſſent dicere, O Apoſtole etiã hæc ſcribis nobis vt triſtemur,

E & ideo hoc remouet, dicens, *Non vt contriſtemini*, ſ. ſcribo vobis illa, ſed vt ſciatis quam charitatem habeam in vobis. Duo enim ſunt ſigna dilectionis, ſcilicet ꝙ gaudeat quis de bono alterius, & triſtetur de malo eius: & hæc ego habeo ad vos: infrà.5. Charitas Chriſti vrget nos *Abundantius*, ꝗ̃ credatis, vel abundantius ꝗ̃ ad alios.

LECTIO SECVNDA.

Vult erga fornicatorem, & contriſtantem eos miſericordia vti, licet eius culpam, & pœnam exaggeret.

SIquis autem contriſtauit me, non me contriſtauit: ſed ex parte, vt non onerem omnes vos. Sufficit illi qui eiuſmodi eſt obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ita vt econtrario magis donetis & conſolemini, ne fortè abundantiori triſtitia abſorbeatur qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro vos, vt confirmetis in illum charitatem. Ideo enim, & F *ſcripſi vobis vt cognoſcam experimentum veſtrum, an in omnibus obedientes ſitis. Cui autẽ aliquid donaſtis, & ego. Nam & ego quod donaui (ſi quid donaui) propter vos in perſona Chriſti, vt non circumueniamur à Sathana. Non enim ignoramus cogitationes eius.*

Poſtquam Apoſt. inſinuauit cauſam dilationis, ne.ſ. triſtitiam inferret, & de eius contriſtatione tractauit, hĩc cõſequenter tractat de contriſtante. Et circa hoc tria facit. Primò enim exaggerat culpam contriſtantis. Secundò pœnã eius pro culpa inflicta, ibi *Sufficit illi, &c.* Tertiò hortat̃ eos habere miſericordiã ad contriſtantẽ, ibi *Ita & econtrario, &c.* Dicit ergo primò, Scripſi vobis p multas lachrymas quas fudi propter triſtitiam conceptam, & pp pœnam infligendam peccanti. Sed *Si quis contriſtauit me*, ille.ſ. fornicarius enormis, de quo dicitur 1.Cor.5. Omnino auditur inter vos fornicatio, &c. Iſte, inquã, & ſi contriſtauit, *Non contriſtauit me, ſed ex parte*, ideſt non contriſtauit me.ſ. ſolum, ſed vos & G nos. Non oẽs, *Sed ex parte.* Et hoc dico, *Non vt onerem vos omnes*, ideſt vt vobis hoc onus omnibus non imponã deriſoriẽ loquendo. q.d. nõ ita eſtis boni & diligitis me, ꝙ pro triſtitia mea & pro peccato fratris oẽs doleatis. Vel vt onerem oẽs vos, non tñ illos qui non doluerũt de peccato. Vel aliter dicendum & melius, *Non me contriſtauit, ſed ex parte, &c.* Sciendũ eſt enim ꝙ aliquis aliqñ triſtatur totaliter, & aliqñ non totaliter. Totaliter quidem triſtatur quis, qñ præ triſtitia abſorbetur à dolore: & hæc triſtitia eſt quæ mortẽ operatur, vt dicitur infrà.7. Quę quidem, ſm Philoſophum, nõ cadit in ſapientem. Non totaliter aũt triſtatur quis qñ licet ex aliquo modo quod patitur ſeu videt fieri, triſtatur, tñ ex alijs cauſis bonis gaudet, & iſta triſtitia eſt ſm Deum, & cadit in ſapientem. Quia ergo Apoſt. dicit ſe contriſtatum, ne crederetur totaliter à triſtitia abſorptus, quod non eſt ſapientis, dicit ſe contriſtatũ ex parte, quaſi non totaliter. Et ſm hoc legitur ſic, *Contriſtauit me*, ſ. fornicarius propter peccatum ſuum: ſed nõ me contriſtauit totaliter, quia licet in ipſo pro- H pter peccatum habuerim triſtitiam, tamẽ in vobis propter multa bona quæ facitis, & in ipſo propter pœnitentiã quã fecit, habeo gaudiũ. Et dico ex parte, *Vt non onerem omnes vos*, ideſt vt non imponam vobis hoc onus, quod.ſ. contriſtaueritis me. Sed ne iſti propter triſtitiã Apoſtoli adhuc vellent eum magis punire, oſtendit eis pœnam ſufficientem fuiſſe, dicens, *Sufficit illi qui eiuſmodi eſt*, ꝙ ſcilicet contriſtauit me, tã grauiter peccãdo: obiurgatio quæ fit à pluribus, ideſt tam manifeſta & publica correctio, quæ fuit, ꝙ ſeparatꝰ fuit ab omni communione.i. excommunicatus ab eccleſia & traditus ſathanæ, vt habetur 1.Cor.5. Eſt ergo ſufficiens hæc pœna propter dictas cauſas. Vel poteſt dici ſufficiens, non quantũ ad Dei iudicium, ſed quãtum expediebat tempori & perſonæ. Melius enim eſt ſic ſeruare lenitatis ſpiritum in corrigendo, vt per pœnitentiam correctionis fructus ſequatur, ꝗ̃ ſi durius corrigatur, & deſperet peccans, & maioribus peccatis immergatur. Et ideo dr̃ Eccle.21. Obiurgatio & iniurię annullabũt ſubſtantiã. Quia ergo pœna ſufficiẽs fuit,

fuit, & pœnitentiam egit: ideo conſequenter inducit eos ad miſerendum, dicens, Ita vt econtrario magis, &c. Vbi tria facit. Primò mandat, vt ei. ſ. peccanti, parcãt. Secũdò huius rationẽ aſſignat, ibi *Ne forte, &c.* Tertiò inducit eos ad obſeruantiam huius monitionis, ibi *Propter quod, &c.* Dicit ergo primò, Dico ꝙ ſufficiẽs pœna eſt illi, & intantum, vt velim vt econtrario magis donetis. i. remittatis. Luc. 6. Dimittite & dimittetur vobis. Ephe. 4. Donãtes inuicem, ſicut & Deus in Chriſto donauit vobis. Et non ſolùm donetis, ſed quod plus eſt, conſolemini: & hoc proponendo ſibi exẽpla peccantium, qui reſtituti ſunt ad ſtatum gratiæ, ſicut dicitẽ de Dauid, Petro, Paulo, & Magdalena, & per verba Dei. Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, &c. 1. Theſ. vlt. Corripite inquietos, cõſolamini puſillanimes, &c. Rationem autem huius ammonitionis ſubdit, *Ne fortè abundantiori triſtitia abſorbeatur qui eiuſmodi eſt.* Aliquis enim propter peccatum & pœnam peccati, aliqñ ſic mergitur triſtitia, ꝙ abſorbetur, dum nullum habet conſolatorem: & hoc eſt malum, quia non ſequitur ex hoc pœnitentiæ fructus, qui ſperatur. ſ. correctio: ſed potius deſperãs tradit ſe omnibus peccatis ſicut Cayn, cùm dicit, Maior eſt iniquitas, &c. Gen. 4. & Eph. 4. Qui deſperantes tradiderunt ſe, &c. Et propter hoc dicitur 2. Regũ. 2. ꝙ periculoſa res eſt deſperatio. Et ideo dicebat Dauid in Pſal. Neq; abſorbeat me profundum, &c. Et ideo ne hoc contingat, dicit, Conſolamini, vt ſcilicet ceſſet à peccato. Eſa. 27. Hic eſt omnis fructus vt auferatur peccatum.

Contra Apoſt. non ſolùm per rationem, ſed ex aliis cauſis inducit eos ad hoc, cũ dicit, Propter quod obſecro, &c. Et inducit eos à tribus modis. Primò precibus, dicẽs, Propter quod. ſ. ne abſorbeat, *Obſecro* qui poſſum præcipere. Phylem. Multam fiduciam habẽs in Chriſto Ieſu imperandi tibi, &c. Contrarium faciunt mali prælati. Eze. 34. Cum auſteritate imperabatis eis, &c. *Vt confirmetis in illum charitatem.* Quod fit ſi oſtenditis charitatem veſtram ad Deum, & nõ abominamini eum propter peccata, nec contemnitis: ſed propter conſolationem veſtrã facitis eum habere odio peccatum ſuum, & diligere iuſtitiam. Luc. 22. Et tu conuerſus confirma fratres tuos, &c. Secundò inducit eos præcepto, dicens, *Ideo enim ſcripſi hoc,* ſcilicet *Vt cognoſcam experimentum veſtrum, an in omnibus obedientes ſitis.* Et dicit, in omnibus, ſcilicet ſiue in his quæ placent vobis: ſiue in his quæ diſplicent.

Primò enim mandauerat eis ꝙ excommunicarent eum, & ſic fecerunt mandatũ Apoſtoli: nunc verò ſecundò mandat eis ꝙ parcant. Et ideo dicit, An in omnibus obedientes ſitis. Tertiò ex commemoratione beneficij, cùm dicit, *Cui autem aliquid donaſtis, &c.* Quaſi dicat, Vos debetis hoc facere, quia etiam ego feci. Sic enim vos remiſiſtis alicui & rogaſtis me, ꝙ ego remitterem, & ego remiſi. Et hoc eſt ꝙ dicit, Cui autem aliquid donaſtis vos, & ego, ſcilicet donaui. Et hoc patet. *Nam & ego quod donaui, &c.* Vbi quatuor tanguntur ad huiuſmodi donationem ſeu remiſſionem neceſſaria.

Primum eſt diſcretio, vt. ſ. non paſſim & temerè remittatur. Et ideo dicit, Si quid. ſ. in debito modo. Prouer. 4. Palpebræ tuæ præcedant, &c. Secundum finis, quia non propter amorem vel odium debet fieri, ſed propter vtilitatem aliquam eccleſiæ vel aliquorum. Et ideo dicit, *Propter vos.*

Tertium eſt authoritas, quia non debet fieri authoritate propria, ſed Chriſti, qui remittit peccata authoritate: alij verò quibus commiſſum eſt, miniſterio, & ſicut membra Chriſti. Et ideo dicit, *In perſona Chriſti,* ſcilicet non mea authoritate. Et tamen quodcunq; remittetur, Chriſtus remittit. Ioan. 20. Quorum remiſeritis peccata, &c. Quartum eſt neceſſitas: Vnde dicit, *Vt non circumueniamur a ſathana.* Diabolus enim multos decepit, quoſdam, ſcilicet trahendo ad peccatorum perpetrationem, quoſdam verò ad nimiam rigiditatem contra peccantes, vt ſi non poteſt eos habere per perpetrationem facinorum, ſaltem perdat quos iam habet per prælatorum auſteritatem, qui eos non miſericorditer corrigentes in deſperationem inducunt, & ſic hos perdit, & illos diaboli laqueus includit. Eccle. 7. Nõli eſſe nimis iuſt⁹. 1. Pet. 5. Aduerſarius veſter diabolus, &c. Et hoc continget nobis, ſi non remittamus peccantibus. Et ideo vt

A non circumueniamur à ſathana, ego donaui, ſi quid donaui. *Non enim ignoramus cogitationes eius,* ſcilicet ſathanæ: verum eſt in generali, ſed in ſpeciali nullus poteſt ſcire eius cogitationes, niſi ſolus Deus. Iob. 41. Quis reuelauit faciem indumenti eius, &c.

LECTIO TERTIA.

Aliam dilationis cauſam aſſignat, quæ fuit euangelij prædicatio apud Troadem, à quo euangelio pſeudo excludit.

CVm veniſſem autem Troadem propter euangelium Chriſti, & oſtium mihi apertum eſſet in domino: nõ habui requiem ſpiritui meo, eo quòd nõ inuenerim Titum fratrem meum, ſed valefaciens eis; profectus ſum in Macedoniam. Deo autem gratias qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco: quia Chriſti bonus odor ſumus Deo in iis qui ſalui fiunt, & in iis qui pereunt. B *Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Non enim ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei, ſed ex ſinceritate, ſicut ex Deo, coram Deo in Chriſto loquimur.*

Poſita prima cauſa ſuæ dilationis, ne. ſ. cum triſtitia iret ad eos, hic ponit cauſam ſecũdam quæ eſt ex fructu quem alicubi faciebat. Et circa hoc duo facit. Primò ponit ſui itineris proceſſum. Secundò ipſius proceſſus effectum, ibi *Deo autem gratias, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit impedimentum fructificandi, quod habuit in Troade. Secundò ſubiungit proceſſum ſuum in Macedoniam, ibi *Sed valefaciens, &c.* Dicit ergo *Cum veniſſem Troadem propter euangelium,* idest ad prædicandum Chriſtum. Io. 15. Poſui vos vt eatis, &c. *Et oſtium mihi apertum eſſet,* ideſt mentes hominum paratæ & diſpoſitæ eſſent ad recipiendũ prædicationis verba & Chriſtum. 1. Cor. 16. Oſtium mihi apertum eſt, &c. C Apoc. 3. Ecce ſto ad oſtium, &c. Sed nõ in quocunq; immò in dño: quia ipſa præparatio mentis humanæ eſt ex virtute diuina. Nam licet facilitas qua mentes præparantur, ſit cauſa conuerſionis, tñ ipſius facilitatis & præparationis cauſa eſt Deus. Tren. vlt. Conuerte nos dñe ad te & cõuertemur. Cùm, inquam, ita eſſet apertum mihi oſtium in domino, *Non habui requiem ſpiritui meo.* i. non potui facere quod ſpiritus meus volebat. i. dictabat. Tunc enim dr̄ habere ſpiritus requiem, qñ efficit quod vult: ſicut tunc dicitur caro requieſcere, qñ habet quod cõcupiſcit. Luc. 12. Anima mea habes multa bona, &c. Apoſtolus non dicit, Non habui requiem carni meæ vel corpori, ſed ſpiritui meo. i. voluntati meę ſpirituali, quæ eſt, vt Chriſtum firmem, in cordibus hominũ. Et impediebar quia videbam corda parata & diſpoſita, & non poteram prædicare. Sed quare non habuit requiẽ ſpiritui ſuo, ſubdit, *Eo quod non inueni Titum fratrem meum,* ideſt ꝓpter abſentiã Titi, & hoc duplici de cauſa. Vna cauſa eſt, ꝙ licet Apoſtolus ſciret omnes linguas, ita vt diceret, Gratias ago D Deo meo, ꝙ omnium veſtrum lingua loquor, tñ magis expeditus & edoctus erat in lingua Hebræa, ꝙ̃ in Græca. Titus aũt magis in Græca. Et ideo volebat eũ habere præſentem, vt prædicaret in Troade. Et quia erat abſens, nam Corinthij detinuerant eum, dicit, *Non habui requiem ſpiritui meo:* ſed quia dona Dei non ſunt imperfecta & donum linguarum fuit ſpecialiter apoſtolis collatũ ad prædicandum per totum mundum. Pſal. In omnem terram exiuit ſonus eorum, &c. Et ideo alia cauſa eſt melior, quæ eſt, quia Apoſtolo imminebant in Troade multa facienda. Nam ex vna parte imminebat ei prędicare his, qui parati erant recipere Chriſtum per fidem, ex alia parte imminebat ei reſiſtere aduerſariis qui impediebant: & ideo quia ipſe non poterat ſolus iſta facere, anguſtiabatur de abſentia Titi, qui inſtitiſſet prædicationi & conuerſioni bonorum, & Apoſtolus reſtitiſſet aduerſariis. Et ſpecialiter etiã hoc ſcribit eis, vt innuat, quòd non ſolum prima cauſa dilationis ſuæ fuit ex eis, ſed etiam ſecunda. Nam ipſe propter duritiam & diſ

ſenſionem eorum detinuerat tanto tempore Titum, & ideo dicit, *Eo quod non inueni Titum fratrem* vel in Chriſto vel coadiutorem. Prouer. 18. Frater qui iuuatur à fratre, &c. Et quia non inueni Titũ in Troade, non remãſi ibi, *ſed valefaciens eis* qui erant conuerſi, & in quibus oſtium apertum erat, *Profectus ſum in Macedoniam*, vbi credebam eum inuenire. Cauſa autem eſſendi in Macedonia legitur. Act. 16. vbi dicitur ꝙ vir Macedo, &c. Conſequenter cũm dicit *Gratias autem Deo, &c.* Ponit profectum ſui proceſſus: & circa hoc duo facit. Primò enim deſcribit ordinem ſui proceſſus. Secundò excludit ab iſto ꝓceſſu pſeudo apoſtolos, ibi *Ad hoc quis tam idoneus, &c.* Circa primum duo facit. Primò inſinuat profectum quem faciebat. Secundò exponit quoddam quod dixerat, ibi *Christi bonus odor, &c.* Circa primum ſciendum ꝙ Apoſtolus profectum & fructum quem faciebat, non attribuit ſibi, neq; propriæ virtuti, ſed Deo. 1. Cor. 15. Abundantius omnibus laboraui nõ ego, ſed gratia, &c. & ideo dicit, Gratias autẽ Deo. ſ. ago. 1. The. 5. In omnibus gratias agite. Ephe. 5. Gratias agẽtes, &c. *Qui ſemper triumphat in Chriſto Ieſu*, F idest triumphare nos facit in prædicatione Chriſti contra aduerſarios. Vbi ſciẽdum eſt ꝙ prædicatores veritatis duo debent facere. ſ. exhortari in doctrina ſacra, & contradicentem deuincere: & hoc dupliciter, diſputãdo hæreticos: patientia verò perſecutores. Vnde per ordinem, iſta tãgit hic Apoſtolus: & ideo dicit, *Qui triumphat nos* quantum ad contradicentes. Ro. 8. In his omnibus ſuperamus. Et 1. Machi. 2. Non in fortitudine exercitus victoria belli, ſed de cælo, &c.

Prędicator & ꝓdicare hẽt, & contradicentes deuincere.

Et odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, quantum ad exhortationem ſacræ doctrinæ. Sed odorem notitiæ ſuæ exponit Glo. idest filium ſuum: ſed melius eſt vt hoc dicatur ad differentiam notitiæ de Deo, quam faciunt aliæ ſcientiæ, & quam facit fides. Nam notitia de Deo quæ habetur per alias ſcientias, illuminat intellectum ſolum, oſtendens ꝙ Deus eſt cauſa prima, ꝙ eſt vnus & ſapiens, &c. Sed notitia de Deo quę habetur per fidem, & illuminat intellectum, & delectat affectũ: quia non ſolum dicit ꝙ Deus eſt prima cauſa, ſed ꝙ eſt ſaluator noſter, ꝙ eſt redemptor, G & ꝙ diligit nos, ꝙ eſt incarnatus pro nobis, quæ omnia affectum inflammant. Et ideo dicendum ꝙ odorem notitiæ ſuæ. i. notitiam ſuę ſuauitatis, credenti per nos in omni loco manifeſtat: quia iſte odor longè lateq; diffunditur. Eccl. 24 Ego quaſi vitis fructificaui, &c. Ge. 27. Ecce odor filij, &c. Quia verò aliqui poſſent dicere, quid eſt odor Dei in omni loco? nam multa loca ſunt in quibus non recipitur prædicatio noſtra: ideo Apoſtolus exponit, dicens, Non curo, quia ſiue recipiant prædicationem, ſiue non: tamen notitia Dei manifeſtatur vbiq; per nos, *quia ſumus bonus odor Chriſti Deo*, idest ad honorem: & loquitur ad ſimilitudinem legis, vbi dicitur ꝙ ſacrificium fiat in odorem ſuauitatis ſuauiſſimũ Deo, quaſi dicat, Nos ſum⁹ holocauſtũ quod offertur Deo in odorem ſuauitatis. Et tam *In his qui ſalui fiunt*, vt. ſ. non pereant, quod eſt eis à Deo, q̃ in his qui pereunt, quod eſt eis ex ſeipſis. Vnde Oſeę. 13. Perditio tua Iſrael ex te, &c. Sed eſt ne odor bonis, & malis eodem modo? Non, ſed *Aliis quidem eſt odor mortis in mortem*, idest, inuidiæ & malitiæ occaſio- H naliter ducẽtis eos in mortem æternam, illis, ſcilicet qui inuidebant bonæ famæ Apoſtoli, & impugnabant prædicationem Chriſti, & conuerſionem fidelium. Luc. 2. Poſit⁹ eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem, &c. *Aliis autem odor vitæ* dilectionis & bonæ opinionis ducẽtis eos *In vitam* æternã, ſcilicet illis qui gaudent & conuertuntur ad prædicationẽ Apoſtoli. 1. Corinth. 1. Verbum crucis pereuntibus, &c.

Fides ad ſalutẽ requiritur, nõ ſimplex ð Deo notitia.

His autem qui ſalui, &c. Sic ergo ex odore apoſtoli boni viuunt, mali moriuntur: ſicut legitur ꝙ ad odorem vinearum florentium moriuntur ſerpentes. Conſequenter cũ dicit *Sed ad hoc quis tam idoneus, &c.* excludit ab iſto profectu pſeudo apoſtolos, dicens, Quis illorum pſeudo apoſtolorũ eſt tam idoneus ad iſta. ſ. quæ nos apoſtoli veri facimus? Quaſi dicat, Nullus. Pſal. Nimis honorati ſunt amici tui Deus. Sed cõtrà Prou. 27. Laudet te alienus, &c. Ad hoc reſpondet Gregorius ſuper Ezec. ꝙ ſancti duplici ex cauſa, ſeipſos laudant: & non propter gloriam ſuam & vanitatẽ.

E Prima cauſa eſt, vt non deſperent in tribulationibus, ſicut Iob, q̃n amici nitebantur eum ad deſperationem inducere, reduxit ad memoriam ſua bona quæ fecerat, vt cõfortatus non deſperaret. Vnde dicebat, Pepigi fœdus cum oculis meis, &c. Legitur etiam de quodam ſancto patre ꝙ q̃n tentabatur de deſperatione, reducebat ad memoriã bona quæ fecerat, vt confortaretur: q̃n tentabatur de ſuperbia, reducebat ad memoriam mala, vt humiliaretur. Secunda cauſa eſt propter vtilitatem, vt ſcilicet haberetur in maiori fama, & citius crederetur doctrinæ ſuæ. Et propter hanc cauſam hic Apoſtolus laudat ſe. Nam Corinthij præferebant ſibi pſeudo apoſtolos & condemnabant eum, & ideo non ſic obediebant ſibi. Vt ergo non vilipenderent eum, ſed obedirent ſibi, pręfert ſe eis & laudat ſe, & dicit, *Sed ad hoc quis tam idoneus*, ſicut nos, non pſeudo: quia licet ipſi prædicent, tñ adulterant verbum Dei, quod nos nõ facimus. Vnde dicit, *Non ſumus ſicut plurimi*, ſcilicet pſeudo, *Adulterantes verbum Dei* admiſcendo contraria, ſicut hæretici qui licet confiteantur F Chriſtum, tñ non dicunt eum eſſe verum Deum, ſic faciũt pſeudo qui dicunt cum euãgelio debere obſeruari legalia.

Item *Non adulterantes verbum Dei*, idest prędicantes, vel ꝓpter quæſtum, vel propter fauorem laudis. Sic enim mulieres adulteræ dicuntur, q̃n recipiunt ſemen ex alio viro, ad propagationem prolis. In prædicatione autẽ ſemen nihil aliud eſt q̃ finis ſeu intẽtio tua, vel fauor gloriæ propriæ. Si ergo finis tuus eſt quæſtus: ſi intentio tua eſt fauor gloriæ propriæ, adulteras verbũ Dei. Hoc faciebant pſeudo, qui propter quæſtum prædicabant. infrà. 4. Neq; adulterantes verbum Dei &c. Apoſtoli autem prædicabant neq; propter quæſtum neq; gloriam propriã, ſed propter laudem Dei, & ſalutẽ proximi. Et ideo ſubiungit, *Sed ex ſynceritate*, idest ſyncera intentione: non pro quæſtu & ſine admixtione corruptionis. ſuprà. 1. Ex ſynceritate, &c. Ponit autem triplicẽ rationẽ huius ſynceritatis. Prima ratio ſumitur ex dignitate mittentis. Nuntium enim veritatis decet vera loqui. Et ideo dicit, *Ex Deo*, idest, illa ſynceritate quæ eſt digna G nuntiatio Dei. 1. Pet. 4. Si quis loquit̃ quaſi ſermones Dei. Secũda ſumitur ex authoritate præſidentis cui aſtat. Ideo dicit, *Coram Deo*, coram quo ex ſynceritate loqui debem⁹. 3. Reg. 17. Viuit dominus in cuius cõſpectu ſto, &c. Tertiò ſumitur ex dignitate materiæ de qua loquitur. Nam prædicatio apoſtolorum eſt de Chriſto: & ideo debet eſſe ſyncera: ſicut & ipſe Deus & Chriſtus. Et ideo dicit, In Chriſto ſolùm, non de legalibus, vt pſeudo faciunt. 1. Corinth. 2. Neq; exiſtimaui me ſcire aliquid inter vos niſi Chriſtum & hunc crucifixum.

CAPIT. III. LEC. I.

Non egere commendatione vel aura hominum, ſicut pſeudo, dicit, quia verus miniſter euangelij, iis minimè indiget.

H *INcipimus iterum noſmetipſos commendare? Aut nunquid egemus (ſicut quidam) cõmendatiis epiſtolis ad vos, aut ex vobis? Epiſtola noſtra vos eſtis, ſcripta in cordibus noſtris, quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus: manifeſtati quòd epiſtola eſtis Chriſti miniſtrata à nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum: non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.*

Poſtquam Apoſtolus ſuam excuſationem poſuit, in qua beniuolentiam captauit auditorum, hic conſequenter proſequitur ſuam intentionem, ſcilicet tractans de miniſtris noui teſtamenti. Et circa hoc duo facit. Primò enim commendat dignitatem bonorum miniſtrorum. Secundò verò exaggerat malitiam malorũ miniſtrorum: & hoc à 10. ca. & deinceps. Circa primũ duo facit. Primò enim cõmendat

miniſteriũ

miniſterium noui teſtamenti. Secundò commendat vſum huius miniſterij in alijs, exhortando eos ad hoc, ibi. 6. cap. *Adiuuantes autem, &c.* Circa primum cōmendat huiuſmodi miniſteriū noui teſtamēti ex tribus, ex dignitate in iſto ca. ex vſu, cap. 4. ibi *Ideo habentes, &c.* Tertiò ex præmio. 5. cap. ibi *Scimus autem quoniam ſi, &c.* Circa primū duo facit. Primò remouet quandam obiectionem. Secundò cōmendat miniſtros noui teſtamēti, ibi *Qui & idoneos nos fecit, &c.* Circa primū ſciendum eſt, ꝙ Apoſtolus intendit cōmendare miniſtros noui teſtamenti quorum ipſe erat vnus. Et ideo ne Corinthij obijcerent ſibi, ꝙ in hoc vellet cōmendare ſeipſum ſtatim excludit, dicens *Incipimus iterum nos metipſos, &c.* Vbi duo facit. Primò mouet quæſtionē. Secundò reſpondet, ibi, ſcilicet, Aut nunquid egemus, &c. Quæſtio ſua talis eſt, Dico ꝙ non ſumus adulterantes verbum Dei, ſicut pſeudo, ſed ex ſynceritate, ſicut ex Deo. Sed nunquid hoc dicendo, *Incipimus iterum nos commendare,* id eſt, dicimus iſta, vt velimus noſtram gloriam quærere & non Dei? Et dicit iterum, quia in epiſtola prima cōmendauerat ſe ſatis, cum dixit, Vt ſapiens architectus, &c. Non ergo hoc dicimus, vt quæramus gloriā noſtram, ſed Dei. Prouer. 27. Laudet te alienus, &c. Huic autem quęſtioni reſpondet, cum dicit, *Aut nunquid egemus, &c.* Et oſtendit, ꝙ non libenter commendat ſe. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit, ꝙ non indiget cōmendatione hominum. Secundò ꝙ neq; etiam hoc requirit ipſe ab eis, ibi *Fiduciam autem talem, &c.* Circa primū duo facit. Primò oſtendit, ꝙ nō indiget cōmendatione eorum ad gloriam propriā. Secundò huius cauſam aſsignat, ibi *Epiſtola noſtra vos eſtis, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ nō incipimus cōmendare noſmetipſos, quia non indigemus cōmēdatione. Et hoc eſt, ꝙ dicit, *Aut nunquid egemus nos* veri miniſtri *ſicut quidam* ſcilicet pſeudo *Commendaticiis epiſtolis,* id eſt, laudibus miſsis *Ad vos* ab alijs, *Aut ex nobis* alijs miſsis.

Sed contrà Col. 4. dicitur, Marcus conſobrinus Barnabę de quo accepiſtis mandatum, &c. Etiam legati Papæ ſemper portant literas cōmendatitias. Non eſt ergo malum. Reſponſio dicendum, ꝙ accipere literas huiuſmodi à perſonis famoſis, vt ſolum per illas cōmendentur & honorentur, quouſq; ipſi ex bonis operibus ſuis veniāt in notitiam: hoc nō eſt malum, hoc faciunt legati Papæ. Apoſtolus vero ita iam erat notus & cōmendatus apud iſtos per opera ſua, ꝙ non indigebat literis cōmendatitijs. Et ideo ſtatim cauſam huius aſsignans, ſubdit, *Epiſtola noſtra vos eſtis.* Quaſi dicat. Ego habeo bonas literas, non indigeo alijs. Et ideo circa hoc duo facit. Primò enim oſtendit, quæ ſit iſta litera quam habet. Secūdò exponit hoc idem, ibi *Manifeſtati, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit, quę ſit illa litera. Secundò oſtendit eam eſſe ſufficientē ad cōmendationem propriā, ibi *Scripta, &c.* Dicit ergo ſic, epiſtola noſtra vos eſtis, id eſt, epiſtola per quā manifeſtatur dignitas noſtra, qua nos cōmēdamur, ita vt epiſtolis alijs nō indigeamus: ſuprà. 2. Gloria noſtra vos eſtis. Galat. 4. Filioli mei quos iterum parturio, &c. Sed hæc epiſtola eſt ne ſufficiens? Ita, quia ſcripta, &c. Vbi duo tangit, ſufficientiam literarū huiuſmodi cauſantia. Vnū eſt, ꝙ intelligatur & ſciatur ab eo pro quo mittitur, alias adhuc quęreret, niſi ſciret ſe eam habere. Et quantum ad hoc, dicit, *Scripta in cordibus noſtris:* quia ſemper vos habemus in memoria, habentes de vobis ſpecialem curam. Philip. 1. Eo ꝙ habeam vos, &c. Secundum eſt, ꝙ ille cui mittitur, legat & ſciat eam: alias non curaret, de commendatione eius. Et quantum ad hoc, dicit, *Quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus.* Scitur, inquam, quia per nos inſtituti eſtis & conuerſi. Legitur autē, quia exemplo noſtri etiā alij imitantur vos. Abac. 2. Scribe viſum & explana eum ſuper tabulas, vt percurrat, qui legerit eum. Quomodo aūt ſcitur, hæc epiſtola, exponit, dicens, *Manifeſtati, &c.* Et circa hoc tria facit. Primo exponit cuius ſit hæc litera. Secundo quomodo ſit ſcripta: & tertio in quo. Cuius aūt ſit, ſic oſtendit, quia Chriſti. Et ideo dicit, *Manifeſtati quoniam eſtis Chriſti,* id eſt, à Chriſto informati & inducti, ſcilicet principaliter & authoritatiuè. Matt. 23. Vnus eſt magiſter veſter, Sed à nobis ſecūdario & inſtrumētaliter.

A Et ideo dicit, Miniſtrata à nobis. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo, &c. 1. Corin. 3. Quid igitur Cephas, &c. Quomodo autem ſit ſcripta, oſtendit, quia *Non atramento,* id eſt, nō admixta erroribus, ſicut pſeudo, non mutabilis & imperfecta, ſicut vetus lex: quæ neminem ad perfectum adduxit. Heb. 7. Nam atramentū nigrum eſt, per quod intelligitur error, & delebile, per quod intelligitur mutabilitas. Non, inquā, atramento eſt ſcripta, *Sed ſpiritu Dei viui,* id eſt, ſpiritu ſancto quo viuitis, & quo docente inſtructi eſtis. Eph. 1. In quo ſignati eſtis, &c. Vbi aūt ſit ſcripta inſinuat, ſubdēs, *Non in tabulis lapideis,* ſicut lex vetus, vt excludat duritiem: quaſi dicat, Nō in lapideis cordibus habentibus duritiem, ſicut Iudæi. Act. 7. Dura ceruice, &c. *Sed in tabulis cordis carnalibus,* id eſt, in cordibus latis ex charitate: & carnalibus, id eſt, mollibus ex affectu implēdi & intelligēdi. Ezec. 36. Auferam à vobis cor lapideū, &c. *Fiduciam autem talem, &c.* Apoſtolus ſuprà excuſauit ſe, ꝙ non quærebat gloriā ſuā, quia nō indigebat ea: hic vero probat, quia ipſe nō quærit

B gloriam propriam, immo omnia bona, quæ facit nō attribuit ſibi, ſed Deo. Et circa hoc duo facit. Primo enim attribuit omnia bona, quę habet & facit Deo. Secundo cauſam huius aſsignat, ibi *Non quod ſufficientes, &c.* Dicit ergo primo, Dico ꝙ non egemus epiſtolis cōmendatitijs, & ꝙ vos eſtis epiſtola noſtra miniſtrata à nobis. Nec etiam quærimus gloriam noſtram, ſed Chriſti: & *Fiduciam talem,* id eſt, dicendi talia. *Habemus ad Deum,* id eſt, referimus in Deū. Vel fiduciam tendentem in Deum, ex cuius viribus hoc dico, quia ipſe in me operatur, quam quidem fiduciam habemus per Chriſtum, per quem acceſſum habemus ad patrem, vt dicitur Roma. 5. Qui vniuit nos Deo. Hiere. 17. Benedictus vir, &c. Et quia vnitus Deo per Chriſtum habeo hanc fiduciam. Pſal. Fiducialiter agam, &c. Cauſa autem huius fiduciæ eſt, quia quicquid ego facio, etiā ipſum principium operis Deo attribuo. Et ideo dicit, *Non quod ſimus ſufficientes cogitare,* ſaltem non dicere, vel implere. Nam in quolibet proceſſu operis, primo eſt aſſenſus, qui fit cogi-

C tando, deinde collatio per verbum: & poſtmodum impletio per opus: vnde fit, vt ſi nec cogitare, qui à ſe habeat, ſed à Deo, non eſt dubium, ꝙ non ſolum perfectio operis boni eſt à Deo, ſed etiam inchoatio. Philip. 1. Qui cœpit in vobis opus bonum, &c. Et hoc eſt contra Pelagianos dicentes, ꝙ inchoatio boni operis eſt ex nobis, ſed perfectio eſt à Deo. Eſa. 26. Omnia opera noſtra, &c. Sed ex hac ne videatur tollere libertatem arbitrij, dicit, *A nobis, quaſi ex nobis,* quaſi dicat, Poſſum quidem aliquid facere, quod eſt liberi arbitrij: ſed hoc, quod facio non eſt ex me, ſed à Deo, qui hoc ipſum poſſe confert, vt ſic & libertatem hominis defendat, cum dicit, A nobis, id eſt, à noſtra parte, & diuinam gratiam cōmendat, cum dicit, *Quaſi ex nobis,* ſcilicet, procedat, ſed à Deo. Hoc etiam Philoſophus vult, quòd nunquam homo per liberum arbitrium poteſt quoddam bonum facere ſine adiutorio Dei. Et ratio ſua eſt, quia in his, quæ facimus, quærendum eſt illud, propter quod facimus. Non eſt autem procedere in infinitum, ſed deueni-

D re ad aliquid, puta, ad conſilium. Sic ergo bonum facio, quia conſilium mihi ineſt ad hoc, & hoc eſt à Deo. Vnde dicit, quòd conſilium boni eſt ab aliquo, quod eſt ſupra hominem, mouens eum ad bene operandum. Et hoc eſt Deus, qui & homines mouet, & omnia, quæ agūt ad actiones ſuas, ſed aliter & aliter. Cum enim huiuſmodi motus ſit quoddam receptum in moto, oportet ꝙ hoc fiat ſecundum modum ſuæ naturæ, id eſt, rei motæ. Et ideo omnia mouet ſecundū ſuas naturas. Ea ergo quorum natura eſt, vt ſint liberæ voluntatis, dominium ſuarum actionum habentia, mouet liberè ad operationes ſuas, ſicut creaturas rationales & intellectuales. Alia autem non liberè, ſed ſecundum modum ſuæ naturæ, licet autem non ſimus ſufficientes cogitare aliquid à nobis, tanquam ex nobis: tamen habemus aliquam ſufficientiam, qua, ſcilicet, bonum poſſumus velle & credere incipiamus, et hoc à Deo eſt 1. Cor. 4. Quid habes, quod non accepiſti?

LECTIO SECVNDA.

Miniſtros noui teſtamenti commendat, cuius miniſterium, veteris teſtamenti miniſterio præfertur.

QVi & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti: non litera, ſed ſpiritu. Litera enim occidit, ſpiritus autem viuificat. Quòd ſi miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, ita vt non poſſent intendere filij Iſrael in faciem Moyſi propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur: quomodo non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria? Nam ſi miniſtratio damnationis in gloria eſt: multo magis abundat miniſterium iuſtitiæ in gloria. Nam nec glorificatum eſt, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim, quod euacuatur per gloriam eſt, multo magis, quod manet in gloria eſt.

Cõmendato miniſterio noui teſtamenti, hic conſequenter cõmendat miniſtros eius. Et primo ponit duo, quæ reſpondent verbis præmiſsis. Præmiſerat enim donũ à Deo acceptum, cùm dixit, *Sufficientia noſtra, &c.* Et fiduciam ex dono conceptam, cùm dixit, *Fiduciam talem, &c.* Primò ergo determinat ea, quæ pertinent ad donum perceptum. Secundò ea, quæ ad fiduciam conceptam, ibi *Habentes igitur talem, &c.* Circa primũ tria facit. Primò oſtendit donum à Deo ſuſceptũ, ſcilicet miniſteriũ noui teſtamenti. Secundò deſcribit nouum teſtamentũ, ibi *Non litera, ſed ſpiritu.* Tertiò ex dignitate noui teſtamenti, oſtendit dignitatẽ miniſtrorum eius, ibi *Si miniſtratio, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ ſufficientia noſtra ex Deo eſt, *Qui & fecit nos idoneos miniſtros noui teſtamenti.* Eſa. 61. Miniſtri Dei noſtri dicetur vobis. Et in hoc tenemus locum angelorũ. Pſal. Qui facit angelos, &c. Sed non ſolũ fecit nos miniſtros, ſed idoneos. Deus enim cuilibet rei dat ea per quæ poſsit conſequi perfectionem ſuæ naturæ. Vnde quia Deus cõſtituit miniſtros noui teſtamenti, dedit & eis idoneitatem ad hoc officiũ exercendum, niſi ſit impedimentum ex parte recipientis ſupra. 2. Et ad hæc quis tam idoneus ſcilicet, ſicut Apoſtoli à Deo inſtituti? Hoc autem nouum teſtamentũ quid ſit deſcribit, ſubdens *Non litera, &c.* Et deſcribit ipſum quantum ad duo ſcilicet quantũ ad illud in quo cõſiſtit, & quantũ ad cauſam propter quam datũ eſt, ibi *Litera enim occidit, &c.* Circa primũ ſciendũ eſt, ꝙ Apoſtolus loquitur profundè: dicitur enim Hier. 31. Feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouũ, non ſm pactũ, quod pepigi cum patribus veſtris. Et poſt, Dabo legem meã in viſceribus eorum, & in corde eorum ſuperſcribam eam, &c. Vetus ergo teſtamentũ ſcribitur in libro: poſtmodũ ſanguinẽ aſpergẽdo, vt dicitur. Heb. 9. Accepit ſanguinem & aſperſit librum, &c. dicens, Hic eſt ſanguis, &c. Et ſic patet, ꝙ vetus lex eſt teſtamentũ literæ: ſed nouum teſtamentũ eſt teſtamentũ ſpiritus ſancti, quo charitas Dei diffunditur in cordibus noſtris, vt dicitur. Roma. 5. Et ſic dum ſpiritus ſanctus facit in nobis charitatem, quæ eſt plenitudo legis, eſt teſtamentum nouũ, *Non litera,* id eſt per literã ſcribendum, *ſed ſpiritu,* id eſt per ſpiritum, qui viuificat. Roma. 8. Lex ſpiritus vitæ, id eſt viuificantis. Cauſa aũt quare datum ſit nouum teſtamentũ, per ſpiritum, ſubditur, Quia *Litera occidit* occaſionaliter. Nam litera legis dat ſolam cognitionẽ peccati. Roma. 3. Per legẽ autem cognitio peccati. Ex hoc autem, ꝙ cognoſco peccatum, ſolum duo ſequuntur. Nam lex dum per eam cognoſcitur, nõ reprimit concupiſcentiã: ſed magis occaſionaliter auget, inquantũ concupiſcentia feruentius fertur in rem prohibitam. Vnde huiuſmodi cognitio nondũ deſtructa cauſa concupiſcentiæ occidit, hinc vero addit præuaricationem. Nam grauius eſt peccare cõtra legem ſcriptam & naturalem ſimul, ꝙ̃ contra legem naturalẽ ſolũ. Rom. 7. Occaſione accepta, non data, peccatum, &c. Licet autem occaſionaliter occidat, inquantũ ſcilicet auget concupiſcentiam: & addit præuaricationẽ, nõ tamẽ eſt mala lex vetus,

B quia ad minus prohibet mala. Eſt tamen imperfecta, inquantũ non remouet cauſam. Eſt ergo lex ſine ſpiritu interius imprimente legẽ in corde, occaſio mortis. Et ideo neceſſarium fuit dare legem ſpiritus, qui charitatem in corde faciens viuificat. Ioan. 6. Spiritus eſt, qui viuificat. Conſequenter ex his oſtendit dignitatem ſui miniſterij. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit, ꝙ miniſteriũ noui teſtamenti præfertur miniſterio veteris teſtamenti. Secundò ꝙ non ſolũ præfertur, ſed ꝙ miniſteriũ veteris teſtamenti, quaſi nihil habet de gloria in comparatione ad nouum, ibi *Nam nec glorificatum, &c.* Circa primũ duo facit. Primò oſtendit ꝙ miniſteriũ noui teſtamenti præfertur veteri. Secundò rationem huius aſsignat, ibi *Nam ſi miniſtratio, &c.* Circa primum ſciendum eſt, ꝙ Apoſtolus argumentatur ex hoc quod habetur. Exod. 34. Vbi litera noſtra habet, ꝙ Moyſes habebat faciem cornutam, ita ꝙ non poſſent, &c. Alia litera habet faciem ſplendidam, quod melius dicitur. Non enim intelligendũ eſt eum habuiſſe cornua ad literã, ſicut

F quidam eum pingunt: ſed dicitur cornuta propter radios, qui videbantur eſſe quaſi quædã cornua. Arguitur autem ex hoc ſic. Et primò per vnũ ſimile, & eſt locus à minori. Conſtat enim, ꝙ ſi aliquid quod minus eſt, habet aliquid de gloria, ꝙ multo magis illud quod eſt maius. Sed vetus teſtamentum eſt minus, ꝙ̃ nouum, cum ergo illud fuerit in gloria, ita vt nõ poſſent, &c. Videtur ꝙ multo magis nouũ eſt in gloria. Quod autẽ vetus teſtamentũ minus ſit nouo, probat tripliciter. Primò quantũ ad effectũ, quia illud eſt teſtamentũ mortis, iſtud vitæ, vt dictum eſt. Et quantũ ad hoc, dicit, ꝙ ſi miniſtratio mortis, id eſt vetus, quę eſt occaſio mortis: & hoc reſpõdet ei quo dicitur, *Litera occidit, &c.* Secundò quantũ ad modum tradendi, quia vetus fuit tradita literis in tabulis lapideis: noua vero fuit impreſſa ſpiritu in cordibus carnalibus, & hoc innuit, cùm dicit, *Literis deformata,* id eſt perfectè formata, *in lapidibus,* id eſt in tabulis lapideis. Et hoc ei reſpondet, quo dicitur, *Non litera, ſed ſpiritu, &c.* Tertiò quantũ ad perfectionem, quia gloria

G veteris teſtamenti ſine fiducia eſt, quia neminem ad perfectum adduxit lex. In nouo vero eſt gloria cum ſpe melioris gloriæ ſcilicet ſempiternæ. Eſa. 51. Salus mea in ſempiternum erit. Et hoc innuit, cum dicit, Quæ euacuatur. Gal. 5. Quòd ſi circumcidamini, Chriſtus nihil, &c. Concluſio ponitur, cùm dicit, *Quomodo non magis,* quod planũ eſt. Horũ autem rationẽ aſsignat conſequenter, cùm dicit *Nam ſi miniſtratio, &c.* Et eſt ratio ſua talis, Gloria magis debetur iuſtitiæ, ꝙ̃ damnationi, ſed miniſterium noui teſtamenti eſt miniſterium iuſtitiæ, quia iuſtificat interius viuificando. Miniſterium aũt veteris teſtamenti, eſt miniſteriũ damnationis occaſionaliter: ſuprà eodem, *Litera occidit, ſpiritus autem viuificat.* Cum ergo miniſtratio damnationis, id eſt miniſtratio veteris teſtamẽti, quę occaſionaliter eſt cauſa damnationis, vt dictum eſt, eſt in gloria, quæ apparuit in facie Moyſi: cõſtat ꝙ multo magis abundat in gloria, id eſt dat abundantem gloriã miniſtris eius miniſteriũ iuſtitię, id eſt noui teſtamenti, per quod datur ſpiritus per quem eſt iuſti

H tia & conſummatio virtutũ. Prouer. 3. Sapientes gloriam poſsidebunt. Conſueuerũt hoc in loco fieri quæſtiones de cõparatione Moyſi & Pauli: ſed ſi rectè cõſiderentur verba Apoſtoli non ſunt neceſſariæ: quia hic nõ fit comparatio perſonæ ad perſonã, ſed miniſterij ad miniſterium. Sed quia poſſent pſeudo dicere, ꝙ licet maius miniſteriũ ſit noui teſtamenti, ꝙ̃ miniſterium veteris teſtamenti: nõ tamen eſt multum maius, & ideo bonum eſt, ꝙ illi miniſterio & iſti intendamus, quod & faciebant, quia ſimul ſeruabant legalia cum euangelio. Ideo hic conſequenter Apoſtolus hoc improbat, cùm dicit *Nam nec glorificatum, &c.* Et circa hoc duo facit. Primò enim oſtendit, ꝙ miniſterium noui teſtamenti abſq; aliqua cõparatione excedit miniſterium veteris. Secundò cauſam huius aſsignat, ibi *Si enim quod euacuatur, &c.* Dicit ergo, Dixi ꝙ miniſteriũ iuſtitiæ abundat in gloria, & intantum ꝙ gloria veteris miniſterij non eſt dicenda gloria: quia nec glorificatum, &c. quod dupliciter exponitur. Primo modo ſic, *Quia nec, &c.* id eſt, illa gloria

nihil

nihil eſt in comparatione ad iſtam noui teſtamenti, quia illa gloria nō eſt omnibus miniſtris collata, ſed ſolū Moyſi & non claruit in toto Moyſe, ſed in parte, id eſt in facie ſolum particulariter. Et ideo *Nec glorificatum eſt*, id eſt nec glorificari debet *Propter excellentem gloriam*, id eſt comparatione excellentis gloriæ noui teſtamenti, quæ abundat gratia, vt per eam purificati homines poſſent videre nō gloriam hominis, ſed Dei. Secundo modo, vt punctetur ſic, Nec glorificatum eſt, quod claruit: quaſi dicat, Nam in hac parte, id eſt in reſpectu huius naturæ particularis, qui ſumus ſerui, non eſt glorificatū, id eſt non glorioſum illud, quod claruit in veteri teſtamento: & hoc propter excellentem gloriam, quæ eſt in nouo, quia illa eſt gloria Dei patris. Huius autem cauſam aſsignat cōſequenter, cùm dicit *Si enim quod euacuatur, &c.* Et eſt ratio ſua talis. Illud quod datur, vt tranſeat, nihil eſt in reſpectu ad illud quod datur, vt ſemper maneat. Si ergo teſtamentum vetus, quod euacuatur, tollitur. 1. Cor. 13. Cum veneris quod perfectū eſt, euacuabitur quod ex parte eſt, &c. Per gloriam enim Moyſi miniſtratum ſaltem per particularem gloriā, conſtat ꝙ teſtamentū nouum manet: quia hic inchoatur & perficitur in patria. Luc. 21. Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. *Erit multo magis in gloria* æterna, in qua perficietur. Erit, inquam, nobis qui ſumus eius miniſtri.

LECTIO TERTIA.

Ex multa ſpe ac multa fiducia in Deo, huiuſmodi ſe fungi miniſterio dicit, affirmans, maiorem fiduciam in noua lege repperiri, quàm in veteri.

HAbentes igitur talē ſpem, multa fiducia vtimur: Et nō ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, vt non intenderent filij Iſrael in faciem eius, quod euacuatur, ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum. Vſq; in hodiernū enim diem, idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum (quoniam in Chriſto euacuatur) ſed vſq; in hodiernū diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cùm autem conuerſi fuerint ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem, ſpiritus eſt. Vbi autem ſpiritus Domini, ibi libertas. Nos verò omnes, reuelata facie, gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini ſpiritu.

Poſitis his, quę pertinent ad cōmendationem doni percepti à Deo: hic cōſequenter ponit ea, quæ pertinēt ad cōmendationem fiduciæ de ipſo dono conceptæ. Circa hoc autē duo facit. Primò ponit fiduciam ex dono cōceptam. Secundò vero cōparat fiduciam veteris, & noui teſtamenti, ibi *Et non ſicut Moyſes.* Dicit ergo primò, *Habentes igitur talem ſpem* ex hoc ſcilicet, ꝙ nobis dictum eſt ſcilicet videndi gloriam Dei. Rom. 8. Spe ſalui facti ſumus. *Multa fiducia vtimur*, id eſt confidenter operamur ea, quę pertinēt ad vſum huius miniſterij ex quo creſcit nobis ſpes. Prouer. 28. Iuſtus quaſi leo confidens abſq; terrore erit. Hier. 17. Benedictus vir, qui cōfidit in Domino. Conſequēter ſicut prætulit donum dono, ita præfert fiduciā noui teſtamenti fiduciæ veteris teſtamenti, cùm dicit *Et non ſicut Moyſes, &c.* Et circa hoc duo facit. Primò proponit factū in veteri teſtamento. Secundò exponit, ibi *Quod euacuatur, &c.* Factū autem, quod proponit legitur Exod. 34. vbi dicitur, ꝙ Moyſes quādo loquebatur ad populū, velabat faciem ſuā, quia propter claritatē vultus eius nō poterant reſpicere in eum filij Iſrael. Et ideo dicit, *Et non ſicut Moyſes, &c.* Quaſi dicat. Dico ꝙ vtimur multa fiducia, & tanta, ꝙ non accidit vobis, ſicut Moyſes faciebat eis, ſcilicet nō reuelando faciem ſuam populo, quia nondū venerat tempus reuelandi claritatē veritatis. Habemus ergo nos fiduciā abſq; velamine.

Conſequenter exponit hoc, quod dixerat de velamine, dicens *Quod euacuatur, &c.* Velamen enim illud erat obſcuritas figurarum, quæ per Chriſtum euacuata eſt. Et circa hoc tria facit. Primò enim ponit euacuationē huius velaminis. Secundò quomodo hæc euacuatio habet locum in Iudæis, ibi *Sed obtuſi, &c.* Tertiò quomodo non habet locū in miniſtris noui teſtamenti, ibi *Nos vero reuelata, &c.* Dicit ergo, quòd *Moyſes ponebat velamen* ſcilicet figuræ, *Super faciem ſuam, quod* ſcilicet velamē *Euacuatur*, id eſt tollitur per Chriſtum ſcilicet implendo in veritate, quod Moyſes tradidit in figura: quia omnia in figura cōtingebant illis: ſic enim Chriſtus per mortem ſuam remouit velamen de occiſione agni paſchalis. Et ideo ſtatim cum emiſit ſpiritum, velum templi ſciſſum eſt. Item immittendo ſpiritum ſanctum in corda credentiū, vt intelligerent ſpiritualiter, quod Iudæi carnaliter intelligunt. Et hoc velamen remouit, cū aperuit eis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Luc. vlt. Qualem autem effectum habeat in Iudæis, hæc euacuatio oſtendit, dicens *Sed obtuſi, &c.* Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit, ꝙ remotum ab illis nō fuit in ſtatu infidelitatis. Secundò oſtendit, ꝙ remouebitur in eorū conuerſione, ibi *Cum autem conuerſus fuerit, &c.* Circa primū duo facit. Primò oſtendit rationem quare hæc euacuatio non habet locum in Iudæis. Secundò ex hoc oſtendit eos adhuc habere velamen, ibi *Sed vſque in hodiernum diem, &c.* Dicit ergo, ꝙ euacuatur in his, qui credunt, ſed nō quantum ad Iudæos infideles, & ratio huius eſt, quia obtuſi ſunt ſenſus eorum, id eſt ratio eorum hebes eſt, & ſenſus eorū imbecilles & obtuſi ſunt, nec poſſunt videre claritatē diuini luminis, id eſt diuinæ veritatis abſq; velamine figurarū. Et huius ratio eſt, quia claudunt oculos, vt non videant, quia velum templi ſciſſum eſt. Et ideo eſt ex eorum culpa infidelitatis, nō ex defectu veritatis, quia remoto velamine omnibus aperientibus oculos mentis per fidem clariſsimè manifeſtatur. Roma. 11. Cæcitas ex parte contigit in Iſrael. Ioan. 9. In iudicium veni in hunc mundū, &c. Sic enim prophetauerat. Eſa. 6. ca. Excæca cor populi huius, &c. Et verè intantū obtuſi ſunt ſenſus eorum, vt veritatē nobis manifeſtatam vſq; in hodiernum diem non intelligant. Sed idipſum velamen, quod erat in veteri teſtamento, anteꝗ velum templi ſciſſum eſſet in lectione veteris teſtamenti, quia non aliter intelligunt illud, ꝗ ante, quia adhuc innituntur figuris, vt veritatē non reuelent, id eſt nō intelligant: ſic velamen Dei nō figurā, ſed veritatem credūt, quod ſcilicet euacuatur quantū ad fideles, & quantū in ſe eſt omnibus per Chriſtū, id eſt in fide Chriſti, ſed in eis nō manet, quia nō credunt veniſſe Chriſtum.

Conſequenter cùm dicit *Sed vſque in hodiernum diem, &c.* Oſtēdit quomodo adhuc apud Iudęos eſt velamen quantum ad infideles, licet remotū ſit per Chriſtū. Circa quod ſciendum eſt, ꝙ velamen dicitur apponi alicui dupliciter. Aut quia apponitur rei viſæ ne poſsit videri. Aut quia apponitur videnti ne videat, ſed Iudæis in veteri lege vtroq; modo appoſitum erat velamen. Nam & corda eorū excæcata erāt, ne cognoſcerent veritatē propter eorū duritiem, & vetus teſtamentū nondum completū erat, quia nondū veritas venerat. Vnde in ſignū huius velamen erat in facie Moyſi, & non in faciebus eorū: ſed veniente Chriſto, velamen remotum eſt à facie Moyſi, id eſt à veteri teſtamento: quia iam impletum eſt, ſed tamen non eſt remotū à cordibus eorum. Et hoc eſt, quòd dicit *Sed vſque in hodiernum diem.* Quaſi dicat amotū eſt à fidelibus veteris teſtamenti velamen. Sed adhuc cum legitur Moyſes, id eſt, cum exponitur eis vetus teſtamentū. Act. 15. Moyſes à temporibus antiquis habet in ſingulis ciuitatibus, qui eum prædicent in ſynagogis, &c. Velamen, id eſt cæcitas eſt poſitū ſuper cor eorum. Roma. 11. Cæcitas ex parte contigit, &c. Quando autem & quomodo remouetur ab eis illud velamen, oſtendit conſequenter, cùm dicit *Cum autem conuerſus, &c.* Et primò deſcribit modū remouendi hoc velamen. Secundò rationem huius reddit, ibi *Dominus autem ſpiritus, &c.* Dicit ergo, ꝙ illud velamen adhuc eſt in eis, ſed non ꝙ vetus teſtamentum ſit velatum, ſed quia corda eorum velata ſunt. Et ideo ad hoc, vt remoueatur, nihil reſtat, niſi ꝙ conuertantur, & hoc eſt, ꝙ dicit, *Cum autem conuerſus fuerit*, ſcilicet aliquis

Velamē ſuper faciem Moyſi q.d.

eorum ad Deum per fidem in Chriſtũ, ex ipſa cõuerſione *Auferetur velamen.* Eſa.10. Reliquiæ conuertentur, &c. Et hoc idem habetur. Rom.11. Et nota, ꝙ cum ageret de cæcitate, loquitur in plurali. Vnde dicit, Super corda eorũ: cum vero loquitur de conuerſione, loquitur de ſingulari, dicens, *Cum autem conuerſus,* vt oſtendat eorum facilitatẽ ad malum, & difficultatẽ ad bonum, quaſi pauci conuertantur. Ratio autem quare cõuertantur, & velamen remouetur, hoc modo eſt, quia Deus vult. Poſſet enim dicere, ꝙ velamen illud appoſitum eſt ex præcepto Domini, & ideo nõ poteſt remoueri. Sed Apoſtolus oſtendit, ꝙ non ſolũ poteſt remoueri, immo quia remouetur per eum, qui eſt Dominus: & hoc eſt, quod dicit, Dominus enim, &c. Quod poteſt dupliciter legi. Vno modo, vt ſpiritus teneatur ex parte ſubiecti, vt dicatur ſpiritus, id eſt ſpiritus ſanctus ſcilicet, qui eſt author legis, eſt Dñs, id eſt operatur ex proprio libertatis arbitrio. Ioan.3. Spiritus vbi vult ſpirat. 1.Cor.12. Diuidẽs ſingulis prout vult. *Vbi autem ſpiritus Dei, ibi libertas.* Quaſi dicat, Quia ſpiritus eſt Dñs, poteſt dare libertatem, vt poſsimus liberè vti ſcriptura veteris teſtamẽti abſq; velamine. Et ideo, qui nõ habent Spiritũ ſanctum, nõ poſſunt liberè vti. Galat.5. Vos in libertatem vocati eſtis. 1.Pet.2. Quaſi liberi, nõ quaſi velamen habentes malitiæ libertatem. Alio modo, vt per Dñm intelligatur Chriſtus, & tũc legitur ſic, *Dominus,* id eſt Chriſtus *Eſt ſpiritus,* id eſt ſpiritus poteſtatis, & ideo *vbi eſt ſpiritus Domini,* id eſt lex Chriſti ſpiritualiter intellecta non ſcripta literis, ſed per fidem cordibus impreſſa, *ibi eſt Libertas* ab omni impedimento velaminis.

Sciendum aũt, ꝙ occaſione iſtorum verborum ſcilicet, vbi ſpiritus Dñi, ibi libertas: & illorũ ſcilicet iuſto lex non eſt poſita: aliqui erroneè dixerunt, ꝙ viri ſpirituales non obligantur pręceptis legis diuinę. ſed hoc eſt falſum: nam præcepta Dei ſunt regula voluntatis humanæ. Nullus autem homo eſt, nec etiã angelus cuius voluntatẽ non oporteat regulari & dirigi lege diuina. Vnde impoſsibile eſt aliquem hominẽ præceptis Dei nõ ſubdi. Hoc autẽ, quod dicitur, Iuſto lex non eſt poſita, exponitur, id eſt propter iuſtos, qui interiori habitu mouentur ad ea, quę lex Dei pręcipit, lex non eſt poſita: ſed propter iniuſtos, non quin etiã iuſti ad eam teneantur. Et ſimiliter, vbi ſpiritus Domini, ibi libertas intelligit̃: quia liber eſt, qui eſt cauſa ſui; ſeruus autẽ eſt cauſa Domini: quicunq; ergo agit ex ſeipſo, liberè agit: qui vero ex alio motus, non agit liberè. Ille ergo, qui vitat mala, non quia mala, ſed propter mandatũ Dñi, non eſt liber: ſed qui vitat mala, quia mala, eſt liber. Hoc autẽ facit ſpiritus ſanctus, qui mentẽ interius perficit per bonũ habitum, vt ſic ex amore caueat, ac ſi præciperet lex diuina, & ideo dicitur liber, non quin ſubdatur legi diuinæ, ſed quia ex bono habitu inclinatur ad hoc faciendũ, quod lex diuina ordinat. Deinde cũ dicit *Nos vero omnes, &c.* Oſtendit quomodo Chriſti fideles ſunt omnino liberi ab hoc velamine. Dicit ergo, Dico ꝙ ab illis aufertur velamen hoc, cum aliquis conuerſus fuerit ſicut nos: non aliquis, ſed omnes, qui ſumus Chriſti fideles. Luc.8. Vobis datum eſt, &c. Reuelata facie nõ habentes velamen ſupra cor, ſicut illi: & intelligitur per faciem, cor, ſeu mens, quia ſicut per faciem videt quis corporaliter, ita per mentem ſpiritualiter. Pſal. Reuela oculos meos, &c. Gloriam Dñi non Moyſi: gloria enim ſignificat claritatẽ: vt dicit Auguſt. Iudæi autẽ videbant quandam gloriã in facie Moyſi ex hoc, ꝙ locutus eſt cum Deo: ſed hæc gloria eſt imperfecta, quia non eſt claritas ex qua ipſe Deus eſt glorioſus: & hoc eſt cognoſcere ipſum Deum: vel gloriam Dñi, id eſt filium Dei. Prouer.10. Gloria patris, filius ſapiens, &c. Speculantes non ſumitur hic à ſpecula, ſed à ſpeculo, id eſt ipſum Deũ glorioſum cognoſcentes per ſpeculum rationis, in qua eſt quædã imago ipſius: & hunc ſpeculamur quando homo ex cõſideratione ſuiipſius aſſurgit in cognitionẽ aliquã de Deo, & transformatur. Cum enim omnis cognitio ſit per aſsimilationẽ cognoſcentis ad cognitũ, oportet ꝙ qui vident aliquo modo transformentur in Deum. Et ſiquidẽ perfectè vident, perfectè transformantur: ſicut beati in patria per fruitionis vnionem. 1.Ioan.3. Cum autem apparuerit, &c. Si vero imperfectè, imperfectè, ſicut hic per fidem. 1.Cor.13. Videmus nunc per ſpeculum in enigmate, & ideo dicit, *In eandem imaginem,* id eſt ſicut videmus. Transformamur, inquã, *A claritate in claritatem,* in quo diſtinguit triplicem gradũ cognitionis in diſcipulis Chriſti. Primus eſt à claritate cognitionis naturalis in claritatẽ cognitionis fidei. Secundus eſt à claritate cognitionis veteris teſtamenti in claritatem cognitionis gratiæ noui teſtamenti. Tertius eſt à claritate cognitionis naturalis & veteris & noui teſtamenti, in claritatem viſionis æternæ. infrà.4. Licet is, qui foris eſt, &c. Sed vnde eſt hoc? Non ex litera legis, ſed *Tanquam a ſpiritu Domini.* Roma.8. Quicunq; ſpiritu Dei aguntur. Pſal. Spiritus tuus bonus deducet, &c.

CAPIT. IIII. LEC. I.

Miniſterij vſus ponitur, & quo ad bona agenda, & quo ad mala vitanda.

F *IDeo habentes hanc adminiſtrationem, iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus, non deficimus: ſed abdicamus occulta dedecoris: nõ ambulantes in aſtutia, neq; adulterantes verbum Dei: ſed in manifeſtatione veritatis, commendantes noſmetipſos ad omnẽ conſcientiam hominum coram Deo.*

Oſtenſa dignitate miniſterij noui teſtamenti, hic conſequenter Apoſtolus determinat de vſu miniſterij. Et circa hoc duo facit. Primò enim oſtẽdit vſum huius miniſterij, qui debet eſſe in agendis bonis. Secundò illum, qui debet eſſe in malis patiẽter tolerãdis, ibi *Habemus autẽ theſaurũ, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit huius miniſterij vſum. Secundò obiectionẽ excludit, ibi *Quod ſi, &c.* Dicit ergo, Quia igitur huiuſmodi miniſteriũ eſt tantæ dignitatis in ſe & in miniſtris. *Ideo habentes hanc adminiſtrationem,* id eſt hanc dignitatẽ adminiſtrandi ſpiritualia. 1.Cor.4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros, &c. Roma.11. Quandiu ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium, &c. Habentes, inquã, non ex nobis, ſeu ex meritis noſtris, ſed *Iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus a Deo,* id eſt, ex miſericordia Dei, quam in hoc conſecuti ſumus à Deo. 1.Timo.1. Miſericordiã conſecutus ſum, &c. Conſequẽter cùm dicit *Non deficimus, &c.* deſcribit vſum huius miniſterij, qui debet eſſe circa bona agenda: & hoc quantũ ad duo. Primò quantũ ad vitationem malorum. Secundò quantũ ad operationem bonorũ, *In manifeſtatione, &c.* Docet autẽ vitari mala in vſu huius miniſterij, & quantum ad vitam, & quantum ad doctrinam. Sed quantũ ad vitam dupliciter, ſcilicet, quantũ ad operationem, & quantũ ad intentionem. Nam ſi quis vitat mala operari & bona intentione, perfectè vitat mala. In operatione aũt vitatur malum in aduerſitate patiẽter mala ſuſtinẽdo: & ideo dicit, *Non deficimus* per impatientiã. Gal.6. Bonum autẽ facientes nõ deficiamus. 2.Cor.12. Cum infirmor, tunc fortior ſum & potens. Vitatur etiã in proſperitate temperatè vtendo eis, quæ proſperè ſuccedũt: & ideo dicit, *Sed abdicamus occulta dedecoris,* id eſt amouemus à nobis, quæ hominẽ turpem & dedecoroſum faciunt ſcilicet immunda & turpia, & etiam occulta, non ſolum manifeſta. Iac.1. Abijciamus omnẽ immunditiã. Epheſ.5. Quæ in occulto ab eis fiunt turpe, &c. in intentione aũt vitatur malũ vitæ, ſi eſt intentio recta, & quantũ ad hoc dicit, *Non ambulantes in aſtutia,* id eſt in aſtutia & ſimulatione & hypocriſi, quod faciũt pſeudo, qui aliud prætendũt exterius, & aliud gerũt interius in corde. Iob.36. Simulatores & callidi prouocant iram Dei. In doctrina aũt vitatur malum quando verbum Dñi debito modo proponitur, & quantũ ad hoc, dicit, *Non adulterantes verbum.* Quod dupliciter exponitur, vt patet ſuprà.2. Et primò nõ permiſcentes doctrinæ Chriſti, falſam doctrinã, quod faciebant pſeudo, dicentes legalia debere ſeruari cum euangelio. Secundò non prædicantes propter lucrum, vel gloriã propriam. Et iſtorũ primus eſt lupus. Secundus mercenarius. Sed qui vera prędicat, &

propter

propter gloriam Dei, eſt paſtor. Vnde Auguſt. Paſtor eſt amandus, lupus vitandus, ſed mercenarius ad tempus tolerandus. Sed quia nõ ſufficit ad perfectã iuſtitiam ſolum vitare mala, ſed requiritur operatio bona, ideo conſequenter ſubiungit de operatione bonorũ in ipſo vſu huius miniſterij. Et ponitur triplex bonum, quod facit contra triplex malum. Primum bonũ cõtra malum doctrinæ. Secundũ cõtra malum operationis. Tertium contra malũ intentionis. Contra malũ doctrinæ, quod debet vitari, facit bonũ manifeſtæ veritatis. Et quantũ ad hoc dicit, *In manifeſtatione veritatis.* Quaſi dicat, nõ deficimus, ſed vitantes mala ambulamus & proficimus in manifeſtatione veritatis, id eſt veritatẽ puram manifeſtamus. Ioã. 19. Ad hoc natus ſum, vt teſtimoniũ perhibeam veritati. Eccle. 24. Qui elucidant me, vitam æternã habebunt. Contra malũ operationis faciunt bona opera: & quantum ad hoc dicit, *Commendantes nos, &c.* Et circa hoc nõ facimus. dicendo de nobis bona, quia non de facili creditur ei, qui ſeipſum commendat: ſed operando bona: quia talia opera facimus, vt ex ipſis operibus reddamus noſmetipſos cõmendabiles *Ad omnem conſcientiam hominum.* 1. Pet. 2. Conuerſationẽ veſtram inter Gentes, &c. Contra malum intentionis facimus bonũ, reddendo nos cõmendabiles, nõ ſolum ad omnem conſcientiã hominum, ſed etiã coram Deo, qui intuetur corda. infrà. 10. Non enim, qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, &c. Roma. 12. Prouidentes bona, nõ ſolum coram, &c. Et ſm Auguſt. in Glo. Apoſtolus implet in hoc mandatum Dñi. Matt. 5. Sic luceat, &c. Item. 6. Attendite ne iuſtitiam, &c. Primum hoc, quod dicit, *Commendantes nos, &c.* Secundum vero in hoc, quod dicit, *Coram Deo.* Rom. 2. Non enim, qui in manifeſto, &c. Vel poteſt totum hoc magis ſecundum continuationem literæ legi, ſic, vt dicatur, ideo habentes hanc miniſtrationem, iuxta quod, &c. Non deficimus, ſupple a bene operando, ſed abdicamus, &c. Et iterũ, non deficimus in manifeſtatione veritatis, ſeruato tamen eodẽ modo exponendi, ſicut in prima lectura.

LECTIO SECVNDA.

Si occultetur euangelium quibuſdam, hoc non eſſe ex defectu euangelij dicit, ſed ex mentis excæcatione qua eos huius ſeculi Deus, affecit.

QVòd ſi etiam opertum eſt euangelium noſtrum, in his qui pereunt, eſt opertum, in quibus Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei. Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum: nos autem ſeruos veſtros per Ieſum: quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei in facie Chriſti Ieſu.

Hic conſequenter Apoſtolus reſpondet cuidam tacitæ obiectioni. Poſſet enim dici ſibi ab aliquo, tu dicis, ꝙ non deficis in manifeſtatione veritatis Chriſti, ſed hoc non videtur, quia multi contradicunt tibi. Huic ergo quæſtioni reſpondet. Et circa hoc duo facit. Primò enim reſpondet quæſtioni prædictæ. Secundò excludit quoddã dubium, quod videtur ex reſponſione ſua ſequi, ibi *Non enim noſmetipſos, &c.* Circa primũ tria facit. Primò oſtendit quibus occultatur veritas Chriſti. Secundò occultationis cauſam aſſignat, ibi *In quibus Deus huius ſeculi.* Tertiò oſtendit, ꝙ hoc nõ eſt ex defectu veritatis euãgelij, vt occultetur, ibi *Vt non fulgeat, &c.* Dicit ergo, Dixi ꝙ non deficimus in manifeſtatione, *Quod* id eſt, ſed, ſi euangelium noſtrũ, quod ſcilicet nos prædicamus, *Eſt opertum,* id eſt occultum: nõ eſt opertum omnibus, ſed illis tantum *Qui pereunt* ſcilicet præbendo impedimentũ ne eis manifeſtetur. 1. Cor. 1. Verbũ crucis pereuntibus ſtultitia eſt, &c. Cauſa ergo huius occultationis eſt, non ex parte euangelij, ſed propter eorũ culpam & malitiam. Et hoc eſt, quod ſubdit, *In quibus Deus huius ſeculi, &c.* Et hoc poteſt exponi tribus modis. Primo modo

A ſic. Deus huius ſeculi, id eſt, Deus qui eſt Dñs huius ſeculi, & omniũ rerum creatione & natura, iuxta illud Pſal. Dñi eſt terra & plenitudo eius, orbis terrarum. *Excæcauit mentem infidelium,* non inducendo malitiã, ſed merito: immo demerito præcedentium peccatorũ ſubtrahendo gratiã. Eſa. 6. Excæca cor populi huius, &c. Vnde & præcedentia peccata inſinuat, cũ dicit. *Infidelium* quaſi infidelitas eorũ fuerit cauſa huius excæcationis. Secundo modo ſic. *Deus huius ſeculi,* id eſt diabolus, qui dicitur Deus huius ſeculi, id eſt ſeculariter viuentiũ non creatione, ſed imitatione, qua ſeculares eum imitantur. Sapien. 2. Imitantur eũ, qui ſunt, &c. Et hic excæcat ſuggerendo, trahendo, & inclinãdo ad peccatã. Et ſic quãdo iam ſunt in peccatis, operiuntur in tenebris peccatorũ ne videant. Ephe. 4. Tenebris obſcuratum habentes intellectum, &c. Tertio modo ſic. Deus habet rationẽ vltimi finis, & complemen[illegible]i deſideriorum totius creaturæ. Vnde quicquid aliq[illegible]s pro fine vltimo conſtituit in quo eius deſiderium quieſcit, põt dici Deus illius.

Deus huius ſeculi quomodo intelligatur.

B Vnde cũ habes pro fine delitias, tũc delitiæ dicuntur Deus tuus. Similiter etiam ſi voluptates carnis, vel honores. Et tunc exponitur ſic, Deus huius ſeculi, id eſt illud quod homines ſeculariter viuentes ſibi pro fine cõſtituunt, vtputa, voluptates, vel diuitiæ & huiuſmodi. Et hic Deus excæcat mentes inquantum impedit ne homines lumen gratiæ hic, & gloriæ in futuro videre poſſint. Pſal. Supercecidit ignis ſcilicet cõcupiſcentiæ, vt nõ viderent ſolem. Sic ergo excæcatio infideliũ non eſt ex parte euangelij, ſed ex culpa infidelium. Et ideo ſubdit. *Vt non fulgeat, &c.* Vbi ſciendũ eſt, ꝙ Deus pater eſt fons totius luminis. 1. Ioã. 1. Deus lux eſt, & tenebræ in eo nõ ſunt, &c. Ex hoc autem fontanoſo lumine deriuat imago huius luminis, ſcilicet filius verbũ Dei. Hebr. 1. Qui cum ſit ſplendor, &c. Hic ergo ſplendor gloriæ, imago fontanoſę lucis, carnem noſtram accepit, & multa glorioſa & diuina in hoc mundo opera fecit. Declaratiu igitur huius lucis eſt euangeliũ: vnde & euangelium dicitur notitia claritatis Chriſti, quæ quidẽ notitia virtutẽ

C habet illuminatiuam. Sapien. 6. Clara eſt & quæ nunquã marceſcit ſapientia, &c. Et quidẽ quantum eſt de ſe in omnibus refulget, & omnes illuminat, ſed illi qui præbent impedimentum, non illuminantur, & hoc eſt, ꝙ dicit, Ideo *Excæcauit mentes infidelium,* vt ſcilicet nõ effulgeat in eis ſcilicet in mentibus infidelium, licet in ſe effulgens ſit illuminatio euangelij illuminantis, quod quidẽ eſt illuminans, quia eſt gloria Chriſti, id eſt claritas. Ioã. 1. Vidimus gloriam, &c. Quæ quidem gloria prouenit Chriſto ex eo, quod *Eſt imago Dei.* Col. 1. Qui eſt imago inuiſibilis Dei. Nota ſecundũ Glo. ꝙ Chriſtus perfectiſsima imago Dei eſt. Nam ad hoc ꝙ aliquid perfectè ſit imago alicuius tria requiruntur, & hæc tria perfectè ſunt in Chriſto. Primum eſt ſimilitudo. Secundũ eſt origo. Tertiũ eſt perfecta æqualitas. Si enim inter imaginẽ, & eum cuius eſt imago eſſet diſsimilitudo, & vnum nõ oriretur ex alio, ſimiliter etiamſi nõ ſit æqualitas perfecta, quæ eſt ſm eandem naturã, nõ eſſet ibi perfecta ratio imaginis. Nã ſimilitudo regis in denario, nõ perfe

Ad perfectam imaginem, tria requirunt. ſimilitudo, origo, & ęqualitas.

D ctè dicitur imago regis, quia deeſt ibi ęqualitas ſecundum eandem naturam, ſed ſimilitudo regis in filio dicitur perfecta imago regis, quia ſunt ibi illa tria, quæ dicta ſunt. Cum ergo iſta tria ſint in Chriſto filio Dei, quia ſcilicet ſimilis patri, oritur à patre, & æqualis eſt patri, maximè & perfectè dicitur imago Dei. Conſequenter cùm dicit *Non enim noſmetipſos, &c.* Remouet Apoſtolus quoddã dubiũ. Poſſet enim aliquis contra prædicta dicere Apoſtolo. Suprà dixiſti, euangelium veſtrum eſſe opertum, modo dicis euangelium Chriſti illuminare: ſi ergo detur, ꝙ euãgeliũ Chriſti ſit illuminans, nõ poteſt hinc ſequi, ꝙ opertum ſit euangelium veſtrũ. Et ideo ad hoc remouendũ, duo facit. Primò oſtendit, ꝙ idem eſt euangelium ſuũ & Chriſti. Secundò oſtendit vnde ſit, ꝙ euangelium ſuum ſit illuminatiuũ, ibi *Quoniam Deus, qui dixit, &c.* Dicit ergo primô. Dico ꝙ manifeſtatio claritatis Chriſti, eſt euãgeliũ Chriſti & noſtrum: Noſtrum quidem tanquã per nos prædicatum: Chriſti vero, tanquam in ipſo euangelio prædicati. Et hoc eſt, ꝙ non

prædicamus

prædicamus noſmetipſos, id eſt nõ cõmendamus nos, nec ad nos, id eſt ad laudem, vel lucrum noſtrum conuertimus prædicationẽ noſtram, ſed ad Chriſtũ totum referimus & laudem eius. 1. Cor. 1. Nos aũt prædicamus Chriſtum, &c. Pſal. Vt annunciem omnes prædicationes tuas, nõ meas in portis, &c. Sed Ieſum Dñm noſtrũ, nos aũt ſeruos veſtros per Ieſum. q. d. Ieſum prædicamus, vt Dñm, nos autem, vt ſeruos. Et huius ratio eſt, quia principaliter quærimus laudem Chriſti, & non noſtram. Nam ſeruus eſt, qui eſt propter vtilitatem Dñi. Et inde eſt, ꝙ miniſter eccleſiæ, qui nõ quærit honorem Dei, & vtilitatem ſubditorũ, non dicitur verus rector, ſed tyrannus. Nam quicunq; bene regit, debet eſſe ſicut ſeruus quęrens honorẽ, & vtilitatẽ ſubditorũ. Geneſ. 25. Maior ſeruiet minori. 1. Cor. 9. Cum eſſem liber, omniũ veſtrum me ſeruum feci. Conſequẽter cùm dicit *Quoniam Deus, qui dixit, &c.* Oſtendit vnde euangelium ſuum habet virtutem illuminatiuam. Vbi nota ordinem procedendi ſeruatum ab Apoſtolo, qui talis eſt. Nos aliquando

F ſcilicet antequã conuerſi eſſemus ad Chriſtũ, eramus tenebroſi ſicut & vos, & alij in quibus nõ fulget claritas gloriæ Chriſti. Nunc vero poſtq̃ Chriſtus vocauit & nos per gratiam ſuam ad ſe, tenebræ iſtæ remotæ ſunt à nobis, & iam fulget in nobis virius glorię claritatis Chriſti, & intantum refulget in nobis, ꝙ non ſolum illuminamur ad hoc, ꝙ videre poſsimus, ſed etiã, ꝙ alios illuminemus. Ex ſpirituali ergo gratia & abundanti refulgentia claritatis gloriæ Chriſti in nos, habet euãgeliũ noſtrum virtutẽ illuminatiuã: & hoc eſt, ꝙ dicit, Dico ꝙ ideo illuminat euãgeliũ noſtrum, quoniã *Deus, qui dixit,* id eſt præcepto ſolo fecit *Lucem ſplendeſcere,* quod fuit in ſeparatione elementorũ, quando chaos tenebroſum illuminauit per lucem quã fecit. Gen. 1. Dixit, fiat lux. Eccleſia. 24. Ego feci, vt in cœlis oriretur lux, &c. Iſte, inquã, Deus illuxit in cordibus, id eſt in mentibus noſtris prius tenebroſis per abſentiã luminis gratię & obſcuritatem peccati. Luc. 1. Illuminare his, qui in tenebris, &c. *Illuxit,* inquã non ſolum, vt nos illuminaremur, ſed *Ad illuminationem,* id eſt, vt & alios illuminemus. Ephe. 3. Mihi om-

G nium ſanctorum minimo data eſt, &c. Matth. 5. Vos eſtis lux, &c. Ad illuminationẽ dico *Scientiæ,* id eſt, vt faciamus alios ſcire. Dico *Claritatis Dei,* id eſt claræ diuinæ viſionis. *In facie Ieſu Chriſti.* Glo. id eſt per Ieſum Chriſtum, qui eſt facies patris, quia ſine ipſo non cognoſcitur pater: ſed melius dicitur ſic, Ad illuminationem ſanctæ claritatis Dei, quæ quidem claritas fulget in facie Chriſti Ieſu, id eſt, vt per ipſam gloriam & claritatem cognoſcatur Chriſtus Ieſus, quaſi dicat, in ſumma, ad hoc Deus illuxit nobis ad illuminationem, vt ex hoc Ieſus Chriſtus cognoſcatur & prædicetur in Gentibus.

LECTIO TERTIA.

Oſtendit euangelij miniſtros expoſitos tribulationibus, ſed non derelictos.

Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus: vt ſublimitas ſit virtutis Dei, & nõ ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur

H *Aporiamur, ſed non deſtituimur. Perſecutionẽ patimur, ſed non derelinquimur. Humiliamur, ſed non confundimur. Deijcimur, ſed non perimus. Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circunferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris.*

Suprà tractauit de vſu miniſterij noui teſtamenti quantum ad bona agenda: hic conſequenter tractat de vſu eius quantum ad tolerantiam malorũ. Et circa hoc duo facit. Primò enim oſtendit tolerantiã malorum, quæ patiebantur. Secundò vero hoc manifeſtat, ibi *Semper enim nos, qui viuimus, &c.* Circa primũ tria facit. Primò ponit cauſam quare tribulationibus exponantur à Deo. Secundò oſtẽdit, ꝙ in iſtis tribulationibus patienter ſe habeant, ibi *In omnibus tribulationem patimur, &c.* Tertiò vero rationẽ huius patientię aſsignat, ibi *Semper mortificationem Ieſu, &c.* Dicit ergo, Deus

E illuxit mentibus noſtris ad illuminationem aliorum, quæ quidẽ lux eſt maximus theſaurus. Sapiẽ. 7. Infinitus enim theſaurus, &c. Eſa. 33. Diuitiæ ſalutis ſapientia, &c. Iſtum autem maximũ theſaurum nõ habemus in pratioſo loco, ſed in re vili & fictili: & ratio huius eſt, vt ſcilicet Deo efficacia eius tribuatur. Et hoc eſt, ꝙ dicit. *Habemus theſaurum iſtum,* id eſt, lucẽ illam qua alios illuminamus *In vaſis fictilibus,* id eſt in corpore fragili & vili. Pſal. Ipſe cognouit figmentum noſtrum. Hier. 18. Sicut lutum in manu figuli, ſic & in manu, &c. Eſa. 64. Et nunc Dñe pater noſter es tu, nos vero lutũ. Ideo *Habemus in vaſis fictilibus, vt ſublimitas* iſtius lucis *ſit virtutis Dei,* id eſt Deo attribuatur, *Et non ex nobis* credatur eſſe. Nam ſi eſſemus diuites, ſi potentes, ſi nobiles ſecundũ carnem, quicquid magnũ faceremus, nõ Deo, ſed nobiſipſis attribueretur. Nunc vero quia pauperes & contemptibiles ſumus, huiuſmodi ſublimitas Deo, & non nobis attribuitur. Et ideo vult nos Deus contemptui haberi, & tribulationibus exponi. Deut. 32. Ne diceret manus no-

F ſtra excelſa, &c. Et. 1. Corin. 1. Vt non glorietur omnis caro, &c. Sapien. 12. Miſiſti anteceſſores tuos ne dicerent, &c.

Cõſequenter cùm dicit *In omnibus tribulationem patimur, &c.* Oſtendit eorũ patientiã in ijs, quæ patiuntur. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit mala, quę patiuntur in generali. Secundò enumerat ea in ſpeciali, ibi *Aporiamur, & non deſtituimur, &c.* Dicit ergo. Verè habemus hunc theſaurũ in vaſis fictilibus: quia *In omnibus tribulationem patimur,* quaſi dicat, Nullus modus tribulandi deeſt nobis. Act. 14. Per multas tribulationes, &c. Nec mirũ, quia vt dicitur Lucæ vltimo, Oportuit Chriſtum pati, & ſic intrare, &c. Et licet ſic tribulemur, non tamen anguſtiamur. Et loquitur ad ſimilitudinem viatoris, qui quando non patet ei via, qua exeat de aliquo arcto loco, anguſtiatur. q. d. Homines, qui ſolum in mundo confidunt, anguſtiantur, ſi vndiq; à mundo tribulantur, quia non patet eis via remedij, cum non ſperent niſi de mundo. Sed nos licet tribulemur in mũdo, quia tamen confidimus de Deo & ſperamus in Chriſto, patet nobis

G via euaſionis & auxilij à Deo, & ideo non anguſtiamur.

Conſequenter cùm dicit *Aporiamur, &c.* Enumerat tribulationes in ſpeciali. Sunt autẽ quatuor in quibus homines conſueuerunt tribulari, & in iſtis tribulati ſunt Apoſtoli ſcilicet in rebus exterioribus, in quietudine ſtatus, in læſione famæ, & in afflictione proprij corporis. Quantum ergo ad primum dicit, *Aporiamur,* id eſt depauperamur. Aporos enim Grecè, Latinè dicitur pauper. q. d. Adeo pauperes ſumus, vt neceſſaria deſint. 1. Cor. 4. Vſq; ad hanc horam eſurimus, &c. *Sed non deſtituimur* à Deo, qui eſt theſaurus noſter. Diuitiæ enim nõ quæruntur propter ſe, ſed propter ſufficientiam vitæ. Vnde homines, qui ſine Dei auxilio & ſpe ſunt, ſi careant diuitijs, deſtituuntur: ſed qui ſolũ de Deo confidunt, & ſperant quantumcunq; aporiantur, nõ deſtituuntur. Infrà. 6. Tanquam nihil habentes, & omnia poſsidentes. Sed nec ſufficit, immo cum hoc inquietamur, *Perſecutionem patimur* ſcilicet de loco ad locũ. Matt. 24. Perſequentur vos. *Sed non relinquimur* à Deo, quin præbeat auxi-

H lium. Heb. vlt. Non te deſeram, &c. Pſal. Sperent in te, qui nouerunt te, &c. Sed & cum hoc lædimur in fama, quia *Humiliamur,* id eſt contemnimur, & pro nihilo reputamur. Ioã. 16. Venit hora, vt omnis, qui interficit vos, &c. Matt. 5. Beati eritis cum vos oderint, &c. Sed quia quãdo quis contemnitur, & cauſa contẽptus ſubeſt, ille qui contemnitur, conſueuit confundi: quando vero cauſa nõ ſubeſt, non cõfunditur, & iſtis non ſuberat cauſa contemptus: ideo dicit, *Non confundimur.* Quaſi dicat. Quia non ſubeſt cauſa, nõ curamus. Pſal. In te Dñe ſperaui nõ cõfundar, &c. Sed quaſi hæc pauca ſint, addit ad tribulationis exaggerationem, dicens, Deijcimur ad mortis pericula, ſed nõ perimus, id eſt à bono non ceſſamus, vel nõ perimus: quia Deus ſuſtentat nos. Iob. 11. Cum te conſumptum putaueris, &c. 1. Cor. 4. Tanquã purgamenta huius mundi, &c. Pſal. Aeſtimati ſumus ſicut oues, &c. Conſequenter cùm dicit *Semper mortificationem, &c.* Subdit rationẽ huius patientiæ. Circa quod ſciendũ eſt, ꝙ in Chriſto talis fuit proceſſus. Nam à principio

Quatuor … quibus … xime ver… tur hoies

tipio ſuæ conceptionis carnem habens paſſibilē, & paſſus A mortuus fuit, ſed tamē interius viuebat ſpirituali vita. Poſt reſurrectionē vero, illa ſpiritualis & glorioſa vita vſq; ad corpus deriuata eſt, & factū eſt ipſum corpus glorioſum & immortale, quia Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam nō moritur, &c. Vnde ex hoc accipitur duplex ſtatus in corpore Chriſti ſcilicet mortis & gloriæ. Et ideo dicit, Quòd ideo pericula mortis & paſſiones patienter ſuſtinemus, vt perueniamus ad glorioſam vitam. Et hoc eſt, ꝙ dicit, *Ita ſuſtinemus ſemper*, id eſt in omnibus, & vbiq; *Mortificationem Ieſu*, id eſt propter Ieſum, vel ad ſimilitudinē mortis Ieſu. Galat. vlt. Sōgmata Dñi Ieſu, &c. Quia propter veritatem paſſi ſumus, ſicut & Ieſus, in corpore noſtro non ſolum in mente. Pſal. Propter te mortificamur tota die. *Vt vita Ieſu*, id eſt vita gratiæ quam Ieſus dat: vel vita gloriæ ad quam Ieſus per paſſiones peruenit. Luc. 24. Nonne oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriā, id eſt manifeſtè appareat etiam inimicis. Dicit ergo in futura ſcilicet reſurrectione, vel etiam nunc vita gloriæ *in cordibus noſtris*, non ſolū in ani- B mabus. Iudi. 7. Fractis lagunculis apparuerunt lucernæ. Et idcirco dicit Amb. Non timebat mori propter reſurrectionem promiſſam. Circunferentes, id eſt vbiq; portantes & ſuſtinentes, quia quocunq; eamus, patimur, & non cadimus. Et hoc ideo, vt vita Ieſu, quæ latet nunc in corde noſtro, in corporibus noſtris manifeſtetur, quando ſcilicet reformabit corpus humilitatis noſtræ, &c. Philip. 3. Col. 3. Mortui eſtis & vita veſtra, &c. 2. Timo. 2. Si cōmortui ſumus & conuiuemus.

LECTIO QVARTA.

Spes gloriæ manifeſtatur, quam habent miniſtri euangelii, quæ eſt, ex reſurrectione Chriſti,

SEmper enim nos, qui viuimus, in mortem tradimur propter Ieſum: vt & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eundem ſpiritum fidei, C *ſicut ſcriptum eſt, Credidi propter quod locutus ſum: & nos credimus, propter quod & loquimur: ſcientes, quoniam qui ſuſcitauit Ieſum, & nos cum Ieſu ſuſcitabit, & conſtituet vobiſcum. Omnia enim propter vos, & gratia abundans per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.*

Poſita patientia Apoſtolorum in malis, & cauſa patientiæ oſtenſa: hic Apoſtolus conſequenter manifeſtat ea, & primò manifeſtat id, quod dixit de ſpe gloriæ. Secundò vero id, quod dixit de ſua patientia, ibi *Propter quod non deficimus, &c.* Circa primū duo facit. Primò manifeſtat ſpem gloriæ quam habet. Secundò oſtendit vnde hæc ſpes ſibi proueniat, ibi *Habentes autem eundem, &c.* Circa primum tria facit. Primò oſtendit quomodo mortificationē Ieſu in corpore ſuo portet. Secundò vero manifeſtat quomodo portet vitam Ieſu, ibi *Vt & vita, &c.* Tertiò manifeſtat quid ex D hoc ſibi & alijs proueniat, ibi *Ergo mors, &c.* Dicit ergo primò. Dico ꝙ portamus mortificationem in corporibus noſtris, non ꝙ moriamur, ſed quia nos, *Qui viuimus* corporali vita vel virtutibus, ſemper *Tradimur in mortem*, vel in pericula mortis. Et hoc quidem *Propter Ieſum*. Pſal. Aeſtimati ſumus ſicut oues, &c. Qualiter aūt vitam Ieſu portemus in corpore, expoīt ſubdens, ita ſcilicet, vt vita Ieſu immortalis & impaſſibilis manifeſtetur in carne noſtra nūc mortali, ita vt caro noſtra mortalis recipiat immortalitatem in reſurrectione. 1. Cor. 14. Oportet autē mortale hoc induere, &c. Sed ex hoc quid proueniat, ſubdit, dicens, *Ergo mors operatur*, id eſt exercet dominium ſuum in nos. *Vita autem* ſcilicet præſens operatur *In vobis*, quia eſtis in proſperitate, iuxta illud. 1. Cor. 4. Nos ſtulti, &c. Vt mors operetur in nobis magnū bonum ſcilicet conſecutionē vitę ſpiritualis. Pſal. Precioſa eſt in cōſpectu Dñi mors ſanctorū eius, &c. Sed vita terrena quā amatis, operatur in vobis magnum malum ſcilicet mortem ęternam. Prouer. 10. Opus iuſti ad vitam, &c. Ioan. 12. Qui amat animam ſuam in hoc mundo, &c. Vel aliter. Duo fuerūt in Chriſto, mors corporalis & vita ſpiritualis. Dicit itaq; *Ergo mors, &c.* Quaſi dicat, in nobis nō ſolū vita ſpiritualis operatur, inquantū imitamur ſpiritualiter, ſed etiam mors operatur, id eſt propter ſpem reſurrectionis, & propter amorem Chriſti, veſtigia mortis Chriſti in nobis apparent, inquantum paſſionibus mortis exponimur. Pſalm. Propter te mortificamur tota die, ſed in vobis operatur ſolū vita Chriſti, per quā vitam fides plantatur in vobis & vita ſpiritualis. Vnde autē proueniat Apoſtolo hęc ſpes certitudinis, ſubdit, dicens *Habentes autem, &c.* Et circa hoc duo facit. Primò ponit cauſam certitudinis. Secundò concludit ipſam certitudinem, ibi *Scientes quoniam qui, &c.* Cauſa aūt huius certitudinis eſt ſpiritus, infundens fidem in cordibus eorum. Vnde primò ponit cauſam hanc. Secundò vero manifeſtat eam per exemplum, ibi *ſicut ſcriptum eſt, &c.* Dicit ergo, ex hoc ſperamus, & non deficimus, quia ſumus *Habentes eundem ſpiritum fidei*, quem antiqui habuerunt: quia licet tempora mutata ſint, ſpiritus tamen & fides nō eſt mutata, niſi ꝙ illi credebant Chriſtum venturū & paſſurum, nos autē credimus ipſum veniſſe & paſſum fuiſſe. Et hic ſpiritus, eſt ſpiritus ſanctus, qui eſt ſpiritus fidei. 1. Cor. 12. Hæc autem omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus, &c. Et ibidem, Alteri fides in eodem ſpiritu. Hunc ergo ſpiritū habentes, quem antiqui habuerunt, facimus eadem, quæ illi & credimus. Illi autem quid fecerint, dicit Pſal. Credidi ſcilicet Deo & perfectè. Et hoc omnes antiqui fecerunt. Heb. 11. Hi omnes teſtimonio fidei, &c. Propter quod ſcilicet credidi, locutus ſum, id eſt confeſſus ſum fidem. Roma. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, &c. Quod etiā nos facimus, quia propter hoc, quod credimus, loquimur, & cōfitemur fidem, & prædicamus. Act. 4. Non enim poſſumus, quæ vidimus, & audiuimus non loqui. Spiritus ergo ſanctus eſt cauſa huius certitudinis. Vltimò ergo concludit concluſionē intentā ſcilicet ipſam certitudinē. Et primò de ſalute propria. Secundò de ſalute aliorū, ibi *Et conſtituet vobiſcū, &c.* Dicit ergo, *Scientes*, id eſt certam ſcientiam habentes, *Quoniam qui ſuſcitauit Ieſum*, id eſt Deus pater, vel tota trinitas, *Et nos cum Ieſu ſuſcitabit*, vt ſcilicet ſumamus eandem gloriam cum Ieſu: quia cum ſimus mēbra eius, debemus eſſe cum capite. Ioan. 12. Volo pater, vt vbi ego ſum, illic ſit & miniſter meus, &c. Ro. 8. Qui ſuſcitauit Dñm Ieſum à mortuis ſuſcitabit, &c. Et nō ſolum ſum certus de ſalute noſtra, ſed etiā de veſtra: quia cōſtituet nos vobiſcum, id eſt ſimul erimus: quia ſicut nos ſumus membra Chriſti, ita & vos per nos. 1. Theſ. 4. Et ſic ſemper cum Dño erimus. Matt. 24. Vbicunq; fuerit corpus, &c. Et ideo dicit vobiſcū, vt animet eos ad bonum, inquantum oſtendit eos nō eſſe inferiores, ſed pares. Et bene hoc poſſum certè dicere, quia omnia ſunt propter vtilitatē veſtrā. Nam omnia, quæ ſuſtinemus, omnes gratiæ, quas recipimus à Deo ſunt *Propter vos* ſcilicet inſtruēdos noſtro exemplo. Et hoc ideo *Vt gratia abundans a nobis, in vos abundet per multos in gloriam Dei*, id eſt multi agant gratias Deo ſuper beneficio tanto. Ephe. 5. Gratias agentes Deo & patri, &c.

LECTIO QVINTA.

Bonorum miniſtrorum patientia ponitur, & eiuſdem remuneratio, & cauſa.

PRopter quod nō deficimus: Sed licet is, qui foris eſt, noſter homo corrumpatur, tamen is, qui intus eſt, renouatur de die in diem. Id enim, quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ: ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis, quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna ſunt.

Poſita patientia quam Apoſtoli habebant in tribulationibus, & præmio quod expectabāt manifeſtato: hic conſequenter

ſequenter agit de patientiæ cauſa & patientię modo, ſeu ratione. Et circa hoc tria facit. Primò enim inſinuat ſanctorum patientiam. Secundò patientiæ cauſam, ibi *Non contemplantibus nobis*, &c. Tertiò patientiæ remunerationem, ibi *Id enim*, &c. Circa primum intendit oſtendere, ꝙ ſanctorũ patientia eſt inuincibilis. Et hoc eſt, quod dicit *Propter quod* ſcilicet, quia ſumus ſcientes, ꝙ qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, ſuſcitabit nos & cõſtituet nobiſcum, ideo *Non deficimus* ſcilicet in tribulationibus, id eſt non deducimur ad hoc, ꝙ non poſſimus propter Chriſtũ amplius ferre & ſuſtinere. Nam deficere idem eſt, ꝙ ferre non poſſe. Hier. 20. Defeci, ferre non ſuſtinui. Cauſa autẽ quare nõ deficimus eſt, quia licet quantũ ad aliquid deficiamus ſcilicet quantũ ad exteriorem hominẽ, tamen quantũ ad aliquid ſemper renouamur, ſcilicet quantũ ad interiorẽ hominẽ: Et hoc eſt, quod dicit *Sed licet is, qui foris eſt*, &c. Vbi ſciendũ eſt, ꝙ occaſione iſtorum verborum hęreticus Tertulianus nomine, dixit ꝙ anima rationalis, quæ eſt in hominis corpore, habet corpoream figurã & membra corporea, ſicut & corpus habet: & hoc dicitur homo interior: corpus vero cũ ſenſibus ſuis dicitur homo exterior. Quod quidem falſum eſt. Vnde ad intellectum huius verbi, ſciendum eſt, ꝙ etiam ſm Philoſophum in Ethi. & ſecundũ conſuetudinẽ loquendi. Vnumquodq; dicitur eſſe illud, quod eſt principalius in ipſo, puta, quia in ciuitate principalius eſt poteſtas & concilium, id quod facit poteſtas & cõciliũ dicitur tota ciuitas facere. Principalius autem in homine poteſt aliquid iudicari, & ſm veritatem & ſecundũ apparentiam, ſm veritatem quidem principalius in homine eſt ipſa mens. Vnde ſecundũ iudicium ſpiritualium virorum mens, dicitur homo interior: ſm apparentiam vero principalius in homine eſt corpus exterius cum ſenſibus ſuis: vnde ſm iudicium illorum qui tantum corporalia & ſenſibilia conſiderant & terrena ſapiunt, quorum Deus venter eſt: corpus cum ſenſibus dicitur, homo exterior, Et ideo ſm hunc modũ loquitur hic Apoſtolus, dicens *Licet homo noſter*, ſcilicet corpus cum natura ſenſitiua *corrumpatur* in tribulationibus, ieiunĳs & abſtinẽtĳs & vigilĳs. Rom. 6. Vetus homo noſter ſimul, &c. Abac. 3. Ingrediatur putredo, &c. Tamen is homo *Qui intus eſt*, ſcilicet mens, ſeu ratio munita ſpe futuri præmĳ, & firmata munimine fidei, *Renouatur*. Quod ſic intelligendũ eſt, Vetuſtas enim eſt via ad corruptionem. Hebr. 8. Quod antiquatur & ſeneſcit, &c. Natura aũt humana fuit in integritate condita, etſi in illa integritate permanſiſſet, ſemper eſſet noua: ſed per peccatum incepit corrumpi: quo fit, ꝙ quicquid conſecutũ eſt ſicut ignorantia, difficultas ad bonum, & pronitas ad malũ, pœnalitas, & alia huiuſmodi, totum pertinet ad vetuſtatem. Cum ergo natura humana huiuſmodi peccatũ ſequẽtia deponit, tunc dicit̃ renouari. Quæ quidem depoſitio hic incipit in ſanctis, ſed perfectè cõſummabitur in patria. Hic enim deponitur vetuſtas culpæ, nam ſpiritus deponit vetuſtatem peccati & ſubĳcitur nouitati iuſtitiæ. Hic intellectus deponit errores & aſſumit nouitatem veritatis: & ſm hoc, is, qui intus eſt homo ſcilicet anima, renouatur. Epheſ. 4. Renouamini in ſpiritu mentis veſtræ. Sed in patria tolletur etiã vetuſtas pœnæ, Vnde ibi erit cõſummata renouatio. Pſal. Renouabitur, vt aquilæ, &c. Sed quia ſancti quotidie proficiunt in puritate conſcientię & in cognitione diuinorũ, ideo dicit *De die in diem*. Pſal. Aſcenſiones in corde ſuo. Sic ergo patientia eſt inuincibilis, quia renouatur de die in diem. Tertium principale, eſt huius patientiæ cauſa, & eſt recogitatio præmĳ, quæ eſt efficaciſſima, quia ſm Gre. Recogitatio præmĳ, diminuit vim flagelli. Et hoc eſt, ꝙ dicit *Id enim quod*, &c. Quaſi dicat, Nihil ſunt tribulationes quas hic patimur, ſi reſpiciatur ad gloriam, quam ex eis conſequimur. Vnde comparat ſtatum ſanctorũ, qui ſunt in vita iſta ad ſtatum eorum, qui ſunt in patria, & ponit quinq; in vtroq; ſtatu correſpondentia ſibiinuicem. Nam primò ſtatus iſtius vitæ in ſanctis eſt ſtatus, quantũ in ſe eſt, paruus, & quaſi imperceptibilis. Vnde dicit, Id, id eſt minimũ. Eſa. 54. Ad punctum, in modico dereliqui te. Item tranſitoriũ. Vnde dicit,

E In præſenti, id eſt in vita iſta, quæ eſt in afflictionibus & erumnis. Iob. 7. Militia eſt vita hominis, &c. Item temporis breuitas. Vnde dicit, *Momentaneum*. Eſa. 54. In momento indignationis abſcondi faciem meã parumper à te, &c. Nam totũ corpus huius vitæ comparatũ ad æternitatem, non eſt niſi momentaneum. Item eſt leuis: vnde dicit *Leue*. Nam licet ſuprà. 1. dicatur, Grauati ſumus ſupra modum, quia ſcilicet graue eſt corpori, tamen ſpiritui charitate feruenti leuiſſimum eſt. Aug. Omnia grauia & immania facilia & propè nulla facit amor. Item eſt pœnoſus, & ideo dicit, *Tribulationis*. Mich. 7. Irã Dñi portabo, &c. Sed quantum ad ſtatum beatitudinis ponit quinq;, quia cõtra hoc, quod dicit, Id, ponit ſupra modũ, id eſt ſupra menſuram. Rom. 8. Exiſtimo, quod nõ ſunt digne paſſiones, &c. Sed contrà, Matt. 16. Reddet vnicuiq; iuxta opera ſua. Non ergo ſupra menſurã. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ ly ſed, nõ deſignat æqualitatẽ quantitatis, vt. ſ. quantũ quis meruit, tantum præmietur, ſed deſignat æqualitatẽ proportionis,
F vt ſcilicet, qui plus meruit, plus præmĳ accipiat. Item cõtra id quod dicit, *In præſenti*, ponit, *In ſublimitate*, id eſt in ſtatu ſublimi abſq; perturbatione. Eſa. 58. Suſtollam te ſuper altitudinẽ nubium, &c. Contra id quod dicit, momentaneum, ponit, æternum. Eſa. 35. Lætitia ſempiterna ſuper capita eorũ, &c. Contra id quod dicit, leue, ponit pondus. Et dicit *Pondus* propter duo. Pondus enim inclinat, & trahit ad motum ſuũ, quæ ſubſunt ſibi. Sic gloria æterna erit tanta, ꝙ totum hominẽ facit glorioſum, & in anima & in corpore nihil erit in homine, quod non ſequatur impetum gloriæ. Vel dicitur, *Pondus*, propter pretioſitatem. Nam pretioſa ſolum ponderari conſueuerunt. Contra hoc, ꝙ dicit, tribulationis, ponit, *Gloriæ*, vel hoc, ꝙ dicit, gloriæ, poteſt eſſe cõmune ad alia quatuor, quæ de ſtatu patriæ dicuntur. Hoc vero, ꝙ dicit, *Tribulationis*, ad quatuor quæ de ſtatu præſentis vitæ dicta ſunt. *Operatur ſupra id* ſcilicet, ꝙ tribulationes patimur: nam hæc ſunt cauſa & meritũ, quare Deus iſtam gloriã nobis conferat. Eſt ergo ſanctorũ
G patientia inuincibilis, eorũ remuneratio ineffabilis: ſed remunerationis eorum recompenſatio recta & delectabilis. Vnde dicit, *Non contemplantibus nobis*, &c. Quaſi dicat. Licet hæc, quę ſperamus ſint futura, & interim corpus noſtrum corrumpatur, nihilominus tamen renouamur, quia non attendimus ad iſta temporalia, ſed ad cœleſtia. Et hoc eſt, ꝙ dicit, *Operatur in nobis pondus gloriæ*, nobis, dico, *Non contemplantibus*, id eſt non attendentibus ad *Ea quæ videntur*, id eſt ad terrena: ſed ad ea, quæ non videntur ſcilicet cœleſtia. Philip. 3. Quæ retro ſunt obliuiſcens, &c. 1. Cor. 2. Oculus non vidit, &c. Et quare cœleſtia contemplamur? quia *Ea quæ videntur*, id eſt terrena, *Sunt temporalia* & tranſitoria: *Ea autem, quæ nõ videntur* ſcilicet cœleſtia, *Sunt æterna*. Eſa. 49. Salus autem mea in ſempiternum erit.

CAPIT. V. LEC. I.

Præmium expectatum ponitur, expectantiumq; deſiderium exprimitur.

H *SCimus autem quoniã ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum nõ manufactam, ſed æternam in cœlis. Nam & in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram, quæ de cœlo eſt, ſuperindui cupientes: ſi tamen veſtiti & non nudi inueniamur. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati, eo quòd nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur, quod mortale eſt, à vita.*

Poſtquã Apoſtolus cõmendauit miniſterium noui teſtamenti & quantũ ad dignitatẽ, & quantũ ad vſum: cõſequenter hic cõmendat illud quantũ ad præmium, licet de præmio quantũ ad aliquid aliqualiter & incõpletè ſuprà tractauit: hic tamen de hoc completè tractat. Circa quod tria facit. Primò. n. agit de pręmio. Secũdò vero de præparatione & præmĳ ſuſceptione, ibi *Et ideo contendimus ſiue*, &c.

Tertiò

Tertiò vero de cauſa vtriuſq; ſcilicet, pręparationis & pręmij, quod expectatur, ibi *Omnia aũt ex Deo, qui reconciliauit, &c.* Circa primũ duo facit. Primò ponit præmiũ, quod expectatur. Secundò exprimit deſideriũ præmij expectati, ibi *Nam in hoc ingemiſcimus, &c.* Sed quia præmiũ, quod expectatur eſt inæſtimabile.ſ.gloria cœleſtis, & ideo dicit *Scimus quoniam, &c.* Quaſi dicat, ſm Glo. Verè operatur in nobis pondus gloriæ, quia in corporibus erit hæc gloria, nõ tantum in animabus. Enim.i.quia, *Scimus*, id eſt certi ſumus, quia iam habemus in ſpe, *Quoniã ſi terreſtris domus noſtra*, id eſt corpus. Homo.n.vt dictũ eſt, dicitur mens, cum ſit principalius in homine: quę quidẽ mens ſe habet ad corpus, ſicut homo ad domũ. Sicut enim deſtructa domo nõ deſtruitur homo eam inhabitãs, ſed manet, ſic deſtructo corpore, nõ deſtruitur mens ſeu anima rationalis, ſed manet. Corpus ergo terreſtre dicitur domus *Habitationis*, id eſt in qua habitamus. Iob.4. Qui habitãt domos luteas, &c. *Diſſoluatur*, id eſt deſtruatur. *Scimus*, inquã, *Quod habemus ædificationem*, id eſt ædificiũ *Ex Deo*, id eſt paratũ à Deo. Aedificiũ, dico, domũ *Non manufactam*, id eſt nõ opere hominis, nec opere naturæ: ſed corpus incorruptibile, quod aſſumemus: quod quidẽ nõ eſt manufactũ, quia incorruptibilitas in corporibus noſtris prouenit ſolũ ex operatione diuina. Phil.3. Reformabit corpus humilitatis noſtræ, &c. *Domum æternam*, id eſt domũ ab æterno præparatã. Eſa.33. Tabernaculum, quod nequaquã deſtruetur in cœlis. Matt.5. Merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Hanc aũt cõmutationẽ, vt.ſ.pro terreſtri domo habeãt cœleſtẽ, deſiderabat Ioh, dicens.14. Cunctis diebus quibus nunc milito, expoſitio eſt ſm Glo. Sed tamen nõ eſt ſm intellectum Apoſtolicum, nec præcedentibus, nec ſequẽtibus cõcordat. Nam ipſe cum habeat vnã materiã continuã de qua loquitur, nõ interponit aliam. Et ideo videamus quid intendat Apoſtolus dicere. Sciendũ eſt aũt, ꝙ Apoſtolus vult hic oſtendere, ꝙ ſancti rationabiliter ſuſtinẽt tribulationes, ex quibus vita præſens corrumpitur: quia ex hoc ſtatim perueniunt ad gloriã, non ad glorioſum corpus, vt dicit in Glo. Et ideo dicit, Ideo ſuſtinuimus enim.i.quia ſcimus.i.pro certo habemus, *Quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis*, id eſt corpus diſſoluatur, id eſt corrũpatur per mortẽ: habemus ſtatim nõ in ſpe, ſed in re, meliorẽ domum.ſ.ædificationẽ, domum nõ manufactam.i.gloriã cœleſtẽ, non corpus glorioſum. De hac autẽ domo dicitur. Io.14. In domo patris mei manſiones multæ, &c. Quæ quidẽ eſt ex Deo non manufacta, quia gloria æterna eſt ipſe Deus. Pſal. Eſto mihi in Deũ protectorẽ & in domũ, &c. Et æternã ad literã, quia ipſe Deus eſt æternus. In cœlis.i.in excelſis, quia ſtatim corrupto corpore anima ſancta conſequitur hanc gloriã non in ſpe, ſed in re. Nam, & anteq̃ corpus diſſoluatur, habemus hãc domũ in ſpe. Sic ergo præmiũ ſanctorũ eſt admirabile & deſiderabile, quia gloria cœleſtis eſt, ideo cõſequẽter ſubiũgit, deſideriũ ſanctorũ ad ipſum pręmiũ, dicens *Nam in hoc ingemiſcimus, &c.* Vbi tria facit. Primò exprimit deſiderium gratię ad præmiũ ipſum. Secundò oſtendit, ꝙ deſiderium gratiæ retardatur ex deſiderio naturæ, ibi *Nam & qui ſumus in tabernaculo, &c.* Tertiò oſtendit quõ deſideriũ gratiæ vincit deſiderium naturæ, ibi *Audentes igitur, &c.* Sed deſideriũ gratiæ eſt cũ feruore. Nam in hoc ingemiſcimus, &c. q.d. hæc eſt vera probatio, ꝙ habemus domum nõ manufactã: quia ſi deſideriũ naturę nõ eſt fruſtrà, multo minus deſideriũ gratiæ fruſtrà eſt. Cum igit̃ nos habeamus feruentiſſimũ deſideriũ gratiæ de gloria cœleſti, impoſſibile eſt, ꝙ ſit fruſtrà: & hoc eſt, ꝙ dicit, *Ingemiſcimus*, id eſt ingemendo deſideramus, in hoc.ſ.animę deſiderio retardari. Heu mihi, quia incolatus meus, &c. In hoc enim, ꝙ cupientes ſumus.i.cupimus ſuperindui habitationẽ noſtrã, id eſt fruitionẽ gloriæ *Quæ de cœlo eſt*, id eſt cœleſtis, quæ dicitur habitatio, quia in ipſa gloria ſancti habitant ſicut in ſuo cõſolatorio. Matt.25. Intra in gaudiũ Dñi tui. Per hoc aũt, ꝙ dicit *Superindui*, dat intelligere, ꝙ illa domus cœleſtis de qua ſuprà dixerat, nõ eſt aliquid ab homine ſeparatũ, ſed aliquid homini inhærens. Nõ enim dicit̃ homo induere domũ, ſed veſtimentũ:

E domũ aũt dicitur aliquis inhabitare. Hæc ergo duo cõiungit, dicẽs, ſuperindui habitationẽ, per quod oſtẽdit, ꝙ illud deſiderium eſt aliquid inhærens, quia induitur: & aliquid cõtinens & excedens, quia inhabitatur. Sed quia non ſimpliciter dixit, indui, ſed ſuperindui, rationẽ ſui dicti ſubdit, dicens *Si tamen veſtiti & non nudi inueniamur.* q.d. ſi anima indueretur habitatione cœleſti, ꝙ nõ exueretur habitatione terrena.i.non corrumperetur corpus noſtrũ per mortẽ, ſed cœleſtis adeptio illius habitationis eſſet ſuperinduitio. Sed quia oportet, ꝙ euacuetur habitatione terrena, ad hoc, ꝙ induatur cœleſti, nõ poteſt dici ſuperinduitio, ſed induitio ſimplex, Et ideo dicit *Si tamen veſtiti & nõ nudi inueniamur.* q.d. ſuperinduceremur quidẽ ſi inueniremur induti, & nõ nudi. Nudus enim nõ dicitur ſuperindui, ſed indui tantũ. Glo. vero aliter exponit de veſtimẽto ſpirituali, dicens, Cupimus ſuperindui, quod vtiq; fiet, tñ hac conditione, ſi nos inueniamur veſtiti.ſ.virtutibus & non nudi.ſ.virtutibus. De iſtis veſtibus dicit̃ Col.3. Induite vos ſicut electi Dei, &c.

F q.d. Nullus ad illam gloriã perueniet niſi habeat virtutes, quæ quidẽ expoſitio nõ videtur cõcordare intẽtioni Apoſtoli. Sic ergo deſideriũ gratię feruet ad pręmiũ, ſed tamen retardatur à deſiderio naturæ, quod oſtendit, cùm dicit, *Nam dum ſumus in tabernaculo iſto, &c.* Vbi primò ponit conditionẽ deſiderij naturalis. Secundò oſtẽdit, ꝙ etiã hic ſtatus deſiderij naturalis eſt à Deo, ibi *Qui autẽ efficit nos, &c.* Cõditio aũt deſiderij eſt naturalis retardans deſiderium gratiæ, quia vellemus inueniri veſtiti & nõ nudi.i.ita vellemus, ꝙ anima perueniret ad gloriã, ꝙ nõ corpus corrũperetur per mortẽ. Cuius ratio eſt, quia naturale deſideriũ ineſt animę eſſe vnitã corpori, alias mors non eſſet pœnalis, & hoc eſt, ꝙ dicit *Nam nos qui ſumus in tabernaculo*, id eſt, qui habitamus in iſto mortali corpore. 2.Pet.1. Scio ꝙ velox ſit depoſitio tabernaculi mei. *Ingemiſcimus*, id eſt intus in corde, nõ ſolũ extrà in voce gemimus. Eſa.59. Vt columbę meditantes gememus, quia durum eſt cogitare mortẽ, & tamen grauari, quaſi aliquo exiſtente contra deſideriũ noſtrum, eo ꝙ non

G poſſumus peruenire ad gloriam, niſi deponamus corpus, quod eſt ita cõtra naturale deſideriũ: vt dicit Augu. ꝙ nec ipſa ſenectus à Petro timorẽ mortis auferre potuit. Et ideo dicit, *Eo quod nolumus ſpoliari* ſcilicet tabernaculo terreno, *Sed ſuperueſtiri* gloria ſupercœleſti. Vel ſm Glo. corpore glorioſo. Sed quia poſſet videri indecẽs, ꝙ corpus ex vna parte eſſet corruptibile ex ſui natura, ſi nõ fuiſſet ante diſſolutum: & ex parte gloriæ eſſet glorioſum, ſubdit modũ quomodo fieri vellet, dicens, *Vt abſorbeatur, quod mortale eſt, &c.* Quaſi dicat. Non ſic ſuperueſtiri volumus, ꝙ corpus remaneat mortale, ſed ita ꝙ gloria auferat ex toto corruptionẽ corporis abſq; corporali diſſolutione. Et ideo dicit, *Abſorbeatur, quod mortale eſt*, id eſt ipſa corruptio corporis *A vita*, ſ. gloriæ. 1.Cor.15. Abſorpta eſt mors in victoria tua, &c.

LECTIO SECVNDA.

Deſiderij ſupernaturalis cauſam non à natura, ſed à Deo eſſe deſcribit.

H *QVi autẽ efficit nos in hoc ipſum, Deus, qui dedit nobis pignus ſpũs. Audẽtes igitur ſemper, & ſciẽtes, quoniã dũ ſumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino. Per fidẽ.n. ambulamus, & nõ per ſpeciẽ. Audemus aũt & bonã voluntatẽ habemus magis peregrinari à corpore, & præſentes eſſe ad Dominũ. Et ideo cõtẽdimus, ſiue abſentes, ſiue præſentes placere illi. Oẽs enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti: vt referat vnuſquiſq; propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum.*

Hic oſtendit authorẽ ſupernaturalis deſiderij de habitatione cœleſti. Cauſa enim naturalis deſiderij quo nolumus expoliari eſt, quia ſcilicet anima naturaliter vnitur corpori & econuerſo. Sed hoc, ꝙ cœleſtẽ inhabitationẽ ſuperindui cupiamus nõ eſt ex natura: ſed ex Deo. Et ideo dicit, *Qui autem efficit nos in hoc, &c.* q.d. Volumus ſuperinduere cœleſtem habitationem, ita tamen, ꝙ non ſpoliemur terrena,

& tamen hoc ipſum, ꝙ volumus ſic ſuperueſtiri, efficit in nobis Deus. Phil'p. 2. Deus eſt, qui operatur in nobis, &c. Cuius ratio eſt, quia quãlibet naturã cõſequitur appetitus conueniens fini ſuæ naturæ, ſicut graue naturaliter tendit deorſum & appetit ibi quieſcere. Si autẽ ſit appetitus alicuius rei ſupra naturã ſuã, illa res non mouetur ad illũ finẽ naturaliter, ſed ab alio quod eſt ſupra naturã ſuã. Conſtat autẽ, ꝙ perfrui cœleſti gloria & videre Deũ per eſſentiam, licet ſit rationalis creaturæ, eſt tñ ſupra naturã ipſius: non ergo mouetur rationalis creatura ad hoc deſiderandũ á natura, ſed ab ipſo Deo, qui in hoc ipſum efficit nos, &c. Sed quomodo hoc efficit ſubdit, dicens, *Qui dedit pignus, &c.* Circa quod ſciendum eſt, ꝙ Deus efficit in nobis naturalia deſideria & ſupernaturalia. Naturalia quidem qñ dat nobis ſpiritũ naturalem cõuenientẽ naturæ humanæ. Gen. 1. Inſpirauit in faciẽ eius, &c. Supernaturalia vero dat quãdo infundit in nobis ſupernaturalẽ ſpiritum. ſ. ſpiritũ ſanctũ. Et ideo dicit, *Dedit nobis pignus ſpiritum,* id eſt ſpiritũ ſanctum cauſantẽ in nobis certitudinẽ huius rei quam deſideramus impleri. Ephe. 1. Signati eſtis ſpũ promiſsionis ſancto, &c. Dicit autẽ pignus, quia pignus debet tantũ valere quantũ valet res pro qua ponitur: ſed in hoc differt á re pro qua ponitur, quia pleniori iure poſsidetur res, quãdo iam habetur quã pignus: quia res poſsidetur, vt quid ſuũ, pignus vero ſeruatur & tenetur quaſi pro certitudine rei habendæ. Ita eſt de ſpiritu ſancto, quia ſpiritus ſanctus tantũ valet quantum gloria cœleſtis, ſed differt in modo habendi: quia nũc habemus eum quaſi ad certitudinẽ cõſequendi illã gloriã. In patria vero habebimus, vt rem iam noſtram, & á nobis poſſeſſam. Tũc. n. habebimus perfectẽ, modo imperfectẽ. Sic ergo retardatur deſiderium gratiæ, á deſiderio naturæ. Sed nunquid impeditur? Non, ſed deſideriũ gratiæ vincit. Et hoc eſt, quod dicit. *Audentes igitur, &c.* Quaſi dicat. Duo deſideria ſunt in ſanctis. Vnũ quo deſiderant cœleſtẽ habitationem, aliud quo nolunt expoliari. Et ſi hæc duo eſſent cõpoſsibilia, non eſſent contraria, & vnũ non retardaretur ab alio. Sed Apoſtolus oſtendit ea eſſe incompoſsibilia, & ꝙ oportet, ꝙ vnũ vincat alterũ. Vnde circa hoc tria facit. Primò enim oſtẽdit incõpoſsibilitatẽ dictorũ deſideriorũ. Secũdò interponit quãdã probationẽ, ibi *Per fidem enim, &c.* Tertiò oſtendit, quod horum vincat, ibi *Audemus autem, &c.* Incompoſsibilitatem oſtendit cùm dicit *Audentes igitur, &c.* Audere, propriẽ eſt immiſcere ſe in pericula mortis, & nõ cedere propter timorẽ. Licet aũt ſancti naturaliter timeant mortem: tñ audent ad pericula mortis, & nõ cedũt timore mortis. Proue. 28. Iuſtus quaſi leo cõfidens. Eccl. 48. In diebus ſuis nõ pertimuit principem. *Et ſcientes* ſcilicet ſumus hoc, quod cõfirmat in nobis audaciã, vt pro Chriſto mori nõ timeamus, quoniã *Dum ſumus in hoc corpore mortali peregrinamur,* id eſt elongamur *A Deo.* Pſal. Heu mihi, quia incolatus, &c. Peregrinamur, inquã, quia ſumus extra patriã noſtram, qui Deus eſt, alias nõ diceremur peregrinari ab eo. Et hoc nõ eſt ex natura noſtra, ſed ex eius gratia. Quòd autem peregrinamur á Dño probat, cùm dicit, *Per fidem enim ambulamus,* id eſt procedimus in vita iſta per fidẽ *Et non per ſpeciem,* id eſt nõ per perfectã viſionẽ. Fidei enim verbũ, eſt ſicut lucerna á qua illuminamur ad ambulãdũ in vita iſta. Pſal. Lucerna pedibus meis verbum, &c. In patria aũt non erit huiuſmodi lucerna, quia ipſa claritas Dei. i. ipſe Deus illuminabit illã. Et ideo tũc per ſpeciẽ, id eſt per eſſentiã videbimus eum. Dicit autẽ, *Per fidem ambulamus,* quia fides eſt de nõ viſis. Eſt. n. fides ſubſtantia ſperandarũ rerum, argumentum nõ apparentiũ. Hebr. 11. Quandiu aũt anima corpori mortali vnitur, nõ videt Deũ per eſſentiã. Exo. 33. Nõ videbit me homo, &c. Vnde inquantũ aſſentimus, credendo his, quæ nõ videmus, dicimur ambulare per fidẽ & nõ per ſpeciẽ. Sic ergo patet duorũ deſideriorũ incõpoſsibilitas: quia nõ poſſumus cũ hoc corpore ſuperindui cœleſtẽ habitationẽ, & probatio huius, quia per fidẽ ambulamus.

Sequitur cõſequẽter victoria vnius deſiderij de duobus ſcilicet deſiderij gratiæ, cũ dicit *Audemus, &c.* Et debet reſumi, ſcientes ſuprà poſitũ, quia litera ſuſpenſiua eſt, vt dica-

E tur ſic. Hoc, inquã, ſcientes quia dum ſumus in hoc corpore, &c. *Audemus & bonam voluntatem habemus.* Duo dicit quorũ vnũ importat repugnantiã, quam habet in volẽdo, quę fit per timorẽ mortis. Vbi. n. non eſt timor, nõ eſt audacia. Nã ex appetitu naturæ ſurgit timor mortis, ex appetitu gratię ſurgit audacia. Ideo dicit, Audemus. Aliud importat imperfectionẽ animi in deſiderãdo, quia niſi bene deſideraret, nõ vinceretur timor mortis, cũ ſit valde naturalis. Et ideo non ſolũ oportet audere, ſed bonã voluntatẽ habere. i. cum gaudio velle. Licet enim ſm Philoſophũ, in actu fortitudinis nõ requirat gaudiũ ad perfectionẽ virtutis ſicut in alijs virtutibus, ſed ſolũ non triſtari: tñ quia fortitudo ſanctorũ perfectior eſt, nõ ſolũ non triſtantur in periculis mortis, ſed etiã gaudẽt. Phil. 1. Habẽs deſideriũ diſſolui, &c. Sed quid audemus? *Magis peregrinari a corpore* per corporis diſſolutionem, quod eſt cõtra deſideriũ naturę, *Et præſentes eſſe ad Dominum,* id eſt ambulare per ſpeciẽ, quod eſt deſideriũ gratiæ. Hoc deſiderabat. Pſal. qui dicebat, Sitiuit anima mea ad

F Deũ, &c. Et nota, ꝙ hic cõcludit eadẽ duo, quæ propoſuit in principio ſuprà eo. c. ſ. ꝙ ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quod idẽ eſt, ꝙ hic dicit peregrinari á corpore, & ꝙ habemus habitationẽ in cœlis non manufactã, & hoc quod idem eſt præſentes eſſe ad Deum. Cõfutatur per hæc verba error dicentiũ animas ſanctorũ decedentiũ nõ ſtatim poſt mortẽ deduci ad viſionẽ Dei & eius præſentiã, ſed morari in quibuſdã mãſionibus vſq; ad diem iudicij. Nam fruſtrá ſancti auderent & deſiderarent peregrinari á corpore, ſi nõ eſſent pſentes ad Deũ. Et ideo dicendũ eſt, ꝙ ſancti ſtatim poſt mortẽ vident Deum per eſſentiã, & ſunt in cœleſti manſione. Sic ergo patet, ꝙ præmiũ, quod ſancti expectãt eſt ineſtimabile. Sequitur de præparatione ad præmiũ, quæ fit per pugnã contra tentationes & per exercitiũ bonorũ operũ, & hoc eſt, quod dicit, *Ideo contendimus, &c.* Præparãtur aũt ſancti ad hoc pręmiũ tripliciter. ſ. placendo Deo. Secundò proficiẽdo proximo, ibi *Scientes autem timorem Dei.* Tertiò abdicando á ſe car-

G nales affectus, ibi *Itaque nos, &c.* Deo aũt placent reſiſtẽdo malis, & ideo dicit *Ideo,* quia. ſ. totũ deſideriũ noſtrũ eſt, ꝙ ſimus præſentes Deo. *Contendimus,* id eſt cum conatu nitimur ſeu ſtudemus cum pugna & lucta cõtra tentationes diaboli carnis & mundi. Luc. 13. Cõtendite intrare per anguſtam portã, &c. *Placere illi* ſcilicet Deo ad quẽ deſideramus eſſe præſentes, & hoc ſiue abſentes, ſiue præſentes illi ſumus: quia niſi ſtudeamus ei placere in vita iſta dum ſumus abſentes nõ poterimus ei placere, nec eſſe ei pręſentes in alia vita. Sapien. 4. Placens Deo factus dilectus, &c. Conſequẽter cùm dicit *Omnes enim nos manifeſtari, &c.* ſubdit cauſam quare ſancti cõtendunt placere Deo, quæ quidem cauſa ſumitur ex cõſideratione futuri iudicij, vbi nos omnes manifeſtari oportet. Ponit aũt Apoſtolus quinq; cõditiones futuri iudicij. Primò enim ponit ipſius vniuerſalitatem: quia nullus excipietur ab illo iudicio. Et ideo dicit, *Omnes nos,* id eſt oẽs homines bonos & malos, magnos & paruos. Roma. 14. Omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti.

H Apoc. 20. Vidi mortuos puſillos & magnos ſtantes in conſpectu agni, &c. Sed cõtra hoc obijcitur dupliciter. Primò, quia videtur, ꝙ infideles non venient ad iudiciũ, nam qui nõ credit iam iudicatus eſt, vt dicit Io. 3. Secundò, quia quidã erũt, ibi vt iudices. Matt. 19. Sedebitis ſup ſedes, &c. Nõ ergo oẽs erunt ante tribunal, vt iudicentur. Reſponſio, dicendum ꝙ in iudicio duo erunt. ſ. prolatio ſententiæ, & diſcuſsio meritorũ, & quantũ ad hoc nõ oẽs iudicabuntur: quia illi qui totaliter abrenunciauerũt ſathanæ & pompis eius, & per omnia adhæſerunt Chriſto, nõ diſcutientur, quia iam dij ſunt. Illi vero, qui in nullo adhæſerunt Chriſto, nec per fidem nec per opera, ſimiliter nõ indigent diſcuſsione, quia nihil habẽt cum Chriſto: ſed illi qui cum Chriſto aliquid habẽt. ſ. fidẽ, & in aliquo receſſerũt á Chriſto ſcilicet per mala opera & praua deſideria, diſcutientur de his, quę cõtra Chriſtũ cõmiſerunt. Vnde quantũ ad hoc ſoli Chriſtiani peccatores manifeſtabuntur ante tribunal Chriſti. Item erit in iudicio prolatio ſententiæ, & quantum ad hoc

omnes

Iudicij ſu
n quinq
cõditiõe

Pueri, an ſint futuri in iudicio.

omnes manifeſtabuntur. Sed de pueris non videtur, quia dicitũ, vt referat vnuſquiſq; propria corporis prout geſsit, ſed pueri nihil geſſerũt in corpore, ergo,&c. Sed hoc ſoluit Glo. quia noo iudicabuntur pro his, quæ ipſi geſſerunt per ſe, ſed de his, quæ geſſerunt per alios dum per eos crediderunt, vel nõ crediderũt, baptizati, vel nõ baptizati fuerũt. Vel damnabuntur pro peccato primi parentis. Secũdò vero ponit iudicij certitudinẽ. In iudicio hominũ multi decipi poſſunt, dum quidã iudicantur mali, qui tñ ſunt boni & ecõuerſo. Et huius ratio eſt, quia nõ manifeſtantur corda, ſed in illo iudicio perfectiſsima certitudo erit, quia erit ibi manifeſtatio cordiũ. Vnde dicit, *Manifeſtari*. 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare, &c. Tertiò ponit iudicij neceſsitatẽ, quia nec per interpoſitã perſonã, nec per contumaciam poterit quis effugere iudiciũ illud. Vnde dicit, *Oportet*, id eſt neceſſariũ eſt. Iob. 19. Scitote eſſe iudiciũ. Eccl. vlt. Cuncta quæ fiunt adducet Deus, &c. Quartò ponit iudicis authoritatem. Vnde dicit, *Ante tribunal Chriſti*, vt ſcilicet, veniat ad iudicandũ homines in eadẽ forma, in qua iudicatus eſt ab hominibus, vt exiſtens in forma humana videatur à bonis & malis. Mali enim non poſſunt videre gloriã Dei. Ioan. 5. Poteſtatẽ dedit ei iudicium facere, &c. Tribunal autẽ dicit iudiciariã poteſtatẽ, & ſumptũ eſt ab antiqua cõſuetudine Romanorũ, qui elegerunt tres tribunos plebis, ad quorum officiũ pertinebat diiudicare exceſſus conſulũ & ſenatorũ, & loca iſtorũ vocabantur tribunalia. Quintò ponit iudicis æquitatẽ, quia ſm merita propria erunt pręmia, vel pœnę. Vnde dicit, *Vt referat vnuſquiſque, &c.* Roma. 2. Reddet vnicuiq; ſm opera ſua. Et dicit *Corporis*, non ſolũ pro his, quæ fecit motu corporis, ſed pro his, quæ mente geſsit, alias infideles nõ punirentur. Et ideo cum dicit, *Corporis*, intelligendum eſt, id eſt pro his, quæ geſsit dum vixit in corpore.

LECTIO TERTIA.

De Corinthiorum ſalute ſe ſolicitum dicit, quia charitas Chriſti eum vrget.

SCientes ergo timorem Domini, hominibus ſuademus, Deo autem manifeſti ſumus. Spero autem & in conſcientijs veſtris manifeſtos nos eſſe. Non iterum cõmendamus nos vobis, ſed occaſionem damus vobis gloriandi pro nobis: vt habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, & non in corde. Siue enim mente excedimus, Deo: ſiue ſobrij ſumus, vobis. Charitas enim Chriſti vrget nos æſtimantes hoc: quoniam ſi vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt. Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt & qui viuunt iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.

Oſtenſo qualiter ſancti ſe præparant ad præmiũ æternę gloriæ placendo Deo: hic oſtendit cõſequenter quomodo pręparãt ſe ad hoc proficiendo proximo. Et circa hoc duo facit. Primò oſtẽdit ſolicitudinẽ ſuam quã habet de ſalute proximorũ. Secundò vero huius ſolicitudinis cauſam aſsignat, ibi *Charitas Chriſti, &c.* Circa primũ tria facit. Primò ponit curam quã habet de ſalute proximorũ perſuadendo eis. Secundò excludit quandam falſam ſuſpitionem, ibi *Non iterum nos, &c.* Tertiò oſtendit, q etiã in modo docendi proximorũ vtilitatẽ intendat, ibi *Siue enim mente, &c.* Circa primũ duo facit. Primò ponit ſtudiũ ſuũ de vtilitate proximorũ. Secundò manifeſtat hoc, ibi *Deo autem, &c.* Dicit ergo, Dico q oportet nos manifeſtari ante tribunal, &c. Et hæc conſideratio inducit homines ad timendũ iudiciũ. Et ideo dicit *Scientes ergo timorem Domini*, id eſt, q̃ purè & caſtè timendus ſit Dñs Ieſus Chriſtus *Suademus hominibus*, vt timeant & credant. Iob. 23. Conſiderans eũ timore ſolicitor. Hier. 10. Quis nõ timebit te ò rex gentiũ. Eſa. 8. Dñm exercituũ ipſum ſanctificate, &c. Sed quia aliquis poſſet dicere, q nõ ex conſcientia bona, ſed ex cõmodo ſuo ſuadebat hominibus. Et ideo manifeſtat hoc eſſe falſum duplici teſtimonio. ſ. Dei. Vnde dicit, *Deo autem manifeſti ſumus* ſcilicet

A ex timore Dei loquimur. Deus. n. videt intentionẽ cordis noſtri. Hier. 17. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile & quis cognoſcet illud? Ego Dñs, &c. Io. 2. Ipſe ſciebat, &c. Item teſtimonio cõſcientiarũ ipſorũ. Vnde dicit, *Spero autẽ in conſcientiis veſtris, &c.* Et verè ſpero, quia ſic me exhibui, vt vos ſcire poſsitis nos eſſe probatos: & firmiter hoc tenere, & ſi nõ confiteamini ore: ſuprà. 4. Cõmendantes noſmetipſos ad omnẽ conſcientiã, &c. Cõſequenter, quia poſſent credere, q hoc dixerit Apoſt. ad cõmendationẽ propriã, remouet hanc ſuſpitionẽ falſam, dicens *Non iterum nos cõmendamus vobis*, id eſt nõ dicimus hoc ad cõmendationẽ noſtrã, vt quaſi iterum velimus nos cõmendare: ſuprà enim. 3. & etiã. 1. Cor. 3. aliqua dixerat ad cõmendationẽ ſuã. Et ideo dicit, *Iterũ*: infrà. 10. Nõ enim, qui ſeipſum cõmendat, &c. Sed hoc dicimus propter vtilitatẽ veſtrã. q. d. *Damus vobis occaſionem gloriandi*, id eſt materiã gloriãdi. Pſeudo enim per elationẽ gloriabantur, dicentes ſe fuiſſe doctos ab Apoſtolis, qui fuerũt à Dño. ſ. à Petro & Iacobo, qui erãt columnę

B fidei detrahentes in hoc Apoſtolo, quaſi nõ fuerit cũ Dño Ieſu, & volentes eius doctrinã deſtruere. Vt ergo & Corinthij haberent in quo gloriarentur contra ipſos pſeudo. ſ. de gratia Apoſtolo data, & vt eos refellant, & nõ ſeducantur ab eis: ideo dicit hoc. Vnde ſubdit *Vt habeatis ad eos*, id eſt cõtra eos, vel ad eos reprimẽdos quid poſsitis dicere. Ad eos dico *Qui in facie gloriantur*, & non in corde. Quod tripliciter exponitur ſic, *In facie gloriantur*, id eſt exterioribus obſeruantijs legalibus, quia ad literã docebãt ſeruare legalia. Et in corde. i. in virtute Chriſti, quæ eſt in corde, quia in ſpiritualibus, ſicut Apoſt. qui in virtute Chriſti dicebat, Mihi aũt abſit gloriari, &c. Itẽ in facie gloriabãtur. i. in cõſpectu hominũ, ſicut hypocritæ faciunt, & nõ in corde. i. in teſtimonio cõſcientiæ, ſicut Apoſtolus. Vnde dicit, Gloria noſtra hæc eſt, &c. Vel in facie gloriantur, quia aliqua prętendebant exterius, quæ tñ non ita ſentiebant interius in corde. ſ. q dicebãt ſe doctos ab Apoſtolis, & ſequerentur eorũ doctrinã quam nitebantur deſtruere. Patet ergo qualiter

C Apoſtolus in docendo, proximorum ſalutem procurabat.

Sequitur videre quõ ipſorum ſalutẽ procurabat etiã in modo docendi. Vnde dicit *Siue enim mente, &c.* Quod exponitur dupliciter: vno modo ſic, vt Apoſt. dicat ſe excedere quãdo loquitur eis cõmendãdo ſe ſobriũ eſſe, qñ loquitur de cõmendatione propria, ſm hoc dicit, Quocunq; modo doceamus, vel eſt honor Dei, vel vtilitas proximi, quia ſi excedimus mente. i. cõmendamus nos Deo. ſ. eſt, id eſt ad honorẽ Dei, vel de ſeruãdo iudicio Dei: ſiue ſobrij ſumus. i. nõ alta dicamus de nobis. Hoc eſt vobis. i. ad vtilitatẽ veſtrã. Sed aliter & eſt magis literalis ſenſus. Dico q *Damus vobis occaſionem gloriandi* pro nobis, quia nos in omnibus, quæ facimus, & etiã in modo faciẽdi intendimus bonũ veſtrũ. Vnde ſciendũ, q Apoſtoli ſunt medij inter Deũ & populũ. Deut. 5. Ego ſequeſter medius fui, &c. Oportebat ergo, q haurirent à Deo, quod effunderent populo. Et ideo neceſſarium erat, q quãdoq; eleuarent ſe per cõtẽplationẽ in Deũ ad percipiendũ cœleſtia, quandoq; cõformarẽt ſe populo

D ad tradendũ, quę à Deo perceperant, & hoc totũ in eorum vtilitatẽ cedebat. Et ideo dicit, *Siue enim excedimus mente*, id eſt eleuamur ad hoc, q percipiamus dona gratiarum, & hoc *Vt Deo* ſcilicet vniamur, quod fit per exceſſum rerũ temporaliũ. Pſal. Ego dixi in exceſſu meo. Dyoni. Eſt. n. extaſim faciens diuinus amor, &c. *Siue ſobrij ſumus*, id eſt cõmenſuremus nos vobis tradẽdo diuina præcepta. Hoc eſt vobis, id eſt ad vtilitatẽ veſtrã. Sobrietas. n. idem eſt, q cõmenſuratio. Bria enim in Græco idem q menſura. Hæc ſobrietas nõ opponitur ebrietati, quę eſt de vino, quę ad bella trahit in terra, ſed opponitur ebrietati, q̃ eſt à ſpiritu ſancto, quæ rapit hominẽ ad diuina, de qua dicitur Can. 5. Bibite amici & inebriamini chariſsimi. Nam illa. ſ. ſobrietas eſt propter vtilitatẽ proximi: ſed hæc ebrietas eſt propter amorẽ Dei. Hmõi aũt deſcenſus ſignatus eſt per deſcenſum angelorũ per ſcalam quã vidit Iacob. Gen. 28. Io. 1. Videbitis cœlum apertum, &c. Conſequẽter cum dicit *Charitas autem Chriſti, &c.* Subiungit Apoſtolus cauſam p̃miſſæ ſolicitudinis,

quæ quidem eſt charitas Chriſti. Circa hoc autem duo facit. Primò oſtendit ſe vrgeri à charitate Chriſti ad procurandam ſalutem proximorũ. Secundò oſtendit vnde prouocetur charitas Chriſti in ipſo, ibi *Æſtimantes hoc, &c.* Dicit ergo. Dico ꝙ ſiue excedimus Deo, ſiue ſobrij ſimus vobis eſt ad vtilitatem veſtram. Et huius cauſa eſt, quia *Charitas Chriſti vrget nos* ad hoc. Et dicit, *Vrget*, quia vrgere idẽ eſt, ꝙ ſtimulare. q.d. Charitas Chriſti quaſi ſtimulus ſtimulat nos ad faciendum ea, quæ charitas imperat, vt ſcilicet procuremus ſalutem proximorũ. Hic eſt effectus charitatis. Romano. 8. Qui ſpiritu Dei aguntur, id eſt agitantur, &c. Can. 8. Lampades eius, vt lampades ignis, &c. Vnde autẽ proueniat iſte ſtimulus charitatis, oſtendit conſequenter ſubdens, *Æſtimantes hoc, quoniam ſi vnus, &c.* Et primò affirmat rationem huius. Secundò exponit, ibi *Et pro omnibus mortuus eſt, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ omnia pro vobis facimus, quia *Vrget nos charitas Chriſti*, quia æſtimamus, ꝙ ſi vnus ſcilicet Chriſtus pro omnibus mortuus eſt, ꝙ etiam nos ita viuamus, id eſt ad vtilitatẽ veſtrã, ꝙ etiã nobis mortui ſimus, id eſt nihil curemus de nobis, ſed de Chriſto & de his, quæ Chriſti ſunt. Et hoc eſt, quod dicit, Si vnus. Roma. 5. Commendat Deus ſuam charitatem in nobis, &c. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, &c. Quod ergo infertur, *Ergo omnes mortui ſunt*, exponitur tribus modis. Primò vt dicatur *Omnes mortui ſunt*, morte peccati in Adam. Non enim eſſet neceſſarium, ꝙ Chriſtus pro omnibus moreretur, niſi omnes mortui fuiſſent morte peccati in Adam. 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes, &c. Secundò vt dicatur, *Omnes mortui ſunt*, ſcilicet veteri vitæ. Chriſtus enim mortuus eſt ad delenda peccata. Ergo omnes debent mori veteri vitæ, ſcilicet peccati, & viuere vita iuſtitiæ. Roma. 6. Quòd enim mortuus eſt peccato, &c. ita & vos æſtimate vos mortuos eſſe, &c. Tertiò & magis literaliter. Ergo mortui ſunt omnes, id eſt ita debet ſe quilibet reputare ac ſi eſſet mortuus ſibiipſi. Col. 3. Mortui eſtis, &c. Et hunc modũ exponit conſequenter cũ dicit. Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus. 1. Io. 2. Mortuus eſt, vt viuamus Chriſto. Vnde ſubdit, *Vt & qui viuit* ſcilicet vita naturali, *iam non ſibi viuat*, id eſt non propter ſeipſum & propter bonum ſuum tantum, *Sed ei qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit* ſcilicet Chriſto, id eſt totam vitam ſuam ordinet ad ſeruitium & honorẽ Chriſti. Gal. 2. Viuo ego iam non ego, &c. Eccle. 29. Gratiam fideiuſſoris tui ne obliuiſcaris, &c. Et horum ratio eſt, quia vnuſquiſq; operam ſumit regulam operis ſui à fine. Vnde ſi Chriſtus eſt finis vitæ noſtræ: vitam noſtrã debemus regulare, non ſm voluntatem noſtram, ſed ſm voluntatem Chriſti. Sic enim & Chriſtus dicebat. Ioan. 6. Deſcendi de cœlo, nõ vt facerem voluntatem meam, &c. Nota aũt, ꝙ duo dicit ſcilicet, ꝙ mortuus eſt Chriſtus & ꝙ reſurrexit pro nobis: vbi duo exiguntur à nobis. Quia enim mortuus eſt pro nobis, & nos debemus mori nobiſipſis. i. pro ipſo abnegare noſipſos. Vnde dicebat. Luc. 9. Qui vult venire poſt me abneget ſemetipſum, &c. Quod idẽ eſt ac ſi diceret, moriamur ſibi ipſi. Quia [illegible]ro Chriſtus reſurrexit pro nobis, & nos debemus ita mori, [illegible]ccato, & veteri vitæ, & nobiſipſis, ꝙ tamen reſurgamus ad nouam vitã Chriſti. Rom. 6. Quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate, &c. Et propter hoc Dominus nõ dixit ſolum, abneget ſemetipſum & tollat crucem ſuam, ſed addidit & ſequatur me, ſcilicet in nouitate vitæ proficiendo in virtutibus. Pſal. Ibunt de virtute in virtutem, &c.

LECTIO QVARTA.

Præparatio ad gloriam ponitur, per carnalium affectuum abdicationem.

ITaq; nos ex hoc neminem nouimus ſecundũ carnem. Et ſi cognouimus ſecundũ carnem Chriſtum, ſed nunc iam non nouimus. Si qua ergo in Chriſto noua creatura, vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua.

Poſito quomodo ſancti præparant ſe ad ſuſceptionẽ gloriæ cœleſtis placendo Deo, & proficiendo proximo. Hic

E conſequẽter oſtendit quomodo præparant ſe ad hoc idem abdicando à ſe carnalẽ affectũ. Et circa hoc tria facit. Primò ponit abdicationẽ carnalis affectus. Secundò excludit inſtantiã, ibi *Et ſi cognouimus, &c.* Tertiò concludit intentũ, ibi *Si qua ergo in Chriſto, &c.* Dicit ergo primò, Ex quo ergo à Deo certi ſumus de gloria æterna, ita ꝙ *Nos ex hoc neminem* ſecundũ carnẽ *Nouimus.* Vbi nota, ꝙ ſm carnẽ eſt quædã determinatio, & poteſt dupliciter exponi, ſm ꝙ dupliciter conſtructio fieri põt. Vno modo, vt ly, *Secundum carnem*, conſtruatur cum hoc accuſatiuo neminem, & ſic exponit Glo. Neminem ſm carnem, id eſt carnaliter viuentẽ approbamus. Ex quo. n. quilibet debet mori, non approbamus eũ, qui carnaliter viuit. Et hoc modo accipitur caro. Ro. 8. Vos aũt in carne nõ eſtis, &c. Alio modo, neminem ſm carnem, id eſt ſm carnales legis obſeruantias, viuentem, nouimus. i. approbamus. Et hoc modo accipitur caro. Phil. 3. Qui confidunt in carne, id eſt in carnalibus legis obſeruantijs, &c. Tertiò, *Neminem ſecundũ carnem*, id eſt ſm carnis cor-
F ruptionem *Nouimus*, id eſt reputamus. Licet enim fideles adhuc carnẽ corruptibilẽ gerant, tamen in ſpe iam habent corpus incorruptibile. Vnde non reputant ſe ſm, ꝙ modo carnem corruptibilem habẽt, ſed ſm ꝙ habituri ſunt corpus incorruptibile. Hoc modo accipitur caro. 1. Corin. 15. Caro & ſanguis regnũ Dei nõ poſſidebunt. Alio modo poteſt conſtrui, vt ly, *Secundum carnem*, conſtruatur cum hoc verbo, nouimus. Et ſic eſt ſenſus. Dico ꝙ ex quo nõ debemus nobis viuere, ſed ei qui pro nobis mortuus eſt: itaq; nos ex hoc neminem ſm carnem nouimus, id eſt nõ ſequimur in aliquo carnalem affectum, nec aliquem hoc modo reputamus. Et hoc modo accipitur. Deut. 33. Qui dixerit patri ſuo & matri neſcio vos, &c. Et ſic ly, *Secundum carnem*, refertur ad cognoſcentem, ſed in prima expoſitione referebatur ad cognitum. Quia vero aliquis poſſet dare inſtantiam de Chriſto, ꝙ ſaltem cognouiſſet eum ſecundũ carnẽ. Ideo cõſequẽter hoc remouet, dicens, *Quod ſi cognouimus, &c.* Circa quod ſciendum eſt, ꝙ Manicheus adducebat verba
G iſta pro ſe in fulcimentum ſui erroris. Ipſe enim dicebat Chriſtum nõ habuiſſe verum corpus, nec fuiſſe ex ſemine Dauid natum. Et ſic Auguſtinus dicit in lib. cõtra Fauſtũ, Si quis contra eum allegaret verbum Apoſtoli ad Rom. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. & illud. 1. Timo. 3. Et manifeſtè magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, &c. &. 2. Timo. 2. Memor eſto Dñm Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid, &c. Reſpondebat, ꝙ Apoſtolus aliquando fuerat huius opinionis. ſ. ꝙ fuiſſet ex ſemine Dauid, & ꝙ verum corpus habuiſſet: ſed poſtea hanc opinionẽ mutauit & correxit ſe hic. Vnde dicebat, *Et ſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum*, id eſt ſi fuerimus aliquando huius opinionis, ꝙ Chriſtus habuiſſet verã carnem, *Sed nunc iam non nouimus*, id eſt modo mutauimus illam opinionẽ & nõ credimus ita. Quod quidẽ dupliciter improbat Augu. 1. quia de eo, quod falſò putamus, nullus dicit, nouimus, ſed opinamur. Cum ergo Apoſtolus vtatur hic hoc verbo, cogno-
H uimus: videtur ꝙ non aliquãdo falſò putauerit. Secundò quia ſuprà Apoſtolus dicit, Neminem nouimus ſm carnẽ. Si ergo verũ eſſet, quod dicit Manicheus, Apoſtolus nullũ cognoſceret habere verũ corpus, quod eſt falſum. Eſt ergo falſum, quod Manicheus dicit. Et ideo aliter exponendum ſm veritatẽ & dupliciter. Vno modo vt ſumatur hic, caro, pro corruptione carnis. 1. Cor. 15. Caro & ſanguis, &c. Et tunc eſt ſenſus. *Et ſi cognouimus aliquando Chriſtum ſecundũ carnem*, id eſt habere eũ carnẽ corruptibilẽ ante paſſionẽ, *Sed nunc iam non nouimus* ſcilicet eum habere carnẽ incorruptibilem, quia Rom. 6. dicitur, Chriſtus reſurgẽs ex mortuis iam nõ moritur, &c. Alio modo ſm Glo. vt ly, *Si aliquando ſecundum carnem Chriſtum cognouimus*, referatur ad ſtatum Pauli ante cõuerſionẽ ad Chriſtũ. Quod vero ſequitur, *Sed nunc iam non nouimus*, referatur ad ſtatum eius poſt cõuerſionẽ. Et ſic eſt ſenſus. Et ego & alij Iudæi infideles aliquando, id eſt ante conuerſionẽ meã, cognouimus Chriſtum ſm carnẽ, id eſt ſecundũ, ꝙ carnaliter opinati ſumus de Chriſto ſcilicet eſſe

eſſe

eſſe tantum hominem, & q venit tantũ ad carnales obſeruantias legis, *Iesus iam*, id eſt poſtquã conuerſus ſum, *Non nouimus*, id eſt hæc opinio ceſſauit, immo credo, q ſit verus Deus, & q non ſit colendus per carnales obſeruantias. Vnde dicebat, Gal. 5. Si circuncidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. Poteſt & aliter exponi, vt hoc, quod dicit *Et ſi cognouimus, &c.* Dicat Apoſtolus in perſona omnium Apoſtolorum Chriſti, & ſic videtur reſpõdere vltimæ expoſitioni huius, quod dicitur, *Neminem cognouimus*. Vnde ſciendum eſt, q Auguſt. exponens illud Io. 16. Expedit vobis, vt ego vadam. Vbi ratio Dñi ad hoc ſubditur. Si enim non abiero paracletus non veniet ad vos, dicit, q hoc ideo erat, quia diſcipuli carnaliter amantes Chriſtũ afficiebantur ad ipſum, ſicut carnalis homo ad carnalem amicum: & ſic non poterant eleuari ad ſpiritualẽ dilectionẽ, quę etiam pro abſente multa facit pati. Vt ergo radicaretur in eis affectus ſpiritualis, qui eſt à ſpiritu ſancto, & ceſſaret carnalis, dixit eis Dñs, Pax vobis, &c. Hoc ergo Apoſtolus in perſona omnium diſcipulorum cõmemorans dixit, Et ſi cognouimus, id eſt ſi adhęſimus Chriſto aliquãdo ſcilicet, quando nobiſcum erat præſentia corporali ſm carnem, id eſt ſecundum carnalem affectũ: ſed iam nõ nouimus, id eſt iam iſte affectus ceſſauit à nobis per ſpiritũ ſanctum, qui datus eſt nobis. Conſequenter cũ dicit *Si qua igitur in Chriſto, &c.* Ex præmiſſis concludit quendam effectũ eſſe conſecutum ſcilicet nouitatis in mundo, & ideo dicit, *Si qua igitur*, id eſt ſi aliqua *In Chriſto*, id eſt in fide Chriſti, vel per Chriſtum *Noua creatura eſt facta*. Gal. 5. In Chriſto Ieſu neq; pręputium neq; circunciſio, &c. Vbi notandum, q innouatio per gratiam dicitur creatura. Creatio enim eſt motus ex nihilo ad eſſe. Eſt autẽ duplex eſſe, eſſe naturæ & eſſe gratiæ. Prima creatio facta fuit qua creaturæ ex nihilo productæ ſunt à Deo in eſſe naturę, & tũc creatura erat noua, ſed tamen per peccatũ inueterata eſt. Tren. 3. Vetuſtã fecit pellẽ meã, &c. Oportuit ergo eſſe nouam creationẽ, per quã producerentur in eſſe gratiæ, quæ quidẽ creatio eſt ex nihilo, quia qui gratia carent, nihil ſunt. 1. Cor. 13. Si nouerim myſteria omnia, &c. charitatem aũt non habeam, &c. Iob. 18. Habitent in tabernaculo illius ſocij eius, qui non eſt, id eſt peccati. Aug. Peccatum enim nihil eſt & nihil fiunt homines cum peccant. Et ſic patet, q infuſio gratiæ eſt quædam creatio. Si ergo aliqua creatura facta eſt noua per ipſum, vetera tranſierunt ei. Hoc quidem ſumptum eſt, Leui. 26. vbi dicitur, Nouis superuenientibus vetera proijcietis. Ex quo ſic argumentauerunt. Si omnia noua facta ſunt & ſecundũ legem nouis ſuperuenientibus vetera ſunt proijcienda, ergo ſi qua creatura eſt, *Vetera tranſierunt ei*. id eſt tranſire debent ab eo, vetera autem, quæ tranſire debent ſunt legalia. Rom. 7. Seruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ. Item errores gentilium. Eſa. 26. Vetus error abijt. Item corruptiones peccati. Ro. 6. Vetus homo noſter, &c. Quibus quidem in nobis tranſeuntibus, virtutes cõtrariæ his vitijs debent in nobis innouari. Apocal. 21. Et dixit, qui ſedebat in throno, Ecce noua facio omnia.

LECTIO QVINTA.

Omnia à Deo proficiſci deſcribit, & eius beneficio fieri, ideo Chriſti legatione Apoſtolos fungi oportet.

OMnia autem ex Deo, qui nos reconciliauit ſibi per Chriſtum: & dedit nobis miniſterium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum, & poſuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit: vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.

Poſtquam Apoſtolus in ſuperioribus tractauit de præmio ſanctorum & de præparatione ad ſuſceptionem eius.

E Hic cõſequenter agit de cauſa vtriuſq;. Et circa hoc tria facit. Quia primò oſtendit authorem omnium prædictorũ eſſe Deum. Secundò cõmemorat beneficiũ à Chriſto collatum, ibi *Qui reconciliauit, &c.* Tertiò beneficij vſum, ibi *Pro Chriſto ergo legatione.* Dicit ergo, Dixi q intendimus ſalutem proximorũ, & vetera tranſierunt, ſed hæc omnia ſunt nobis ex Deo patre. Vt ex Deo authore. Rom. 11. Ex ipſo, & in ipſo, & per ipſum ſunt omnia. Iac. 1. Omne datũ optimum, &c. Sequitur beneficium ſuſceptum à Deo, ibi *Qui reconciliauit, &c.* Vbi primò ponit ipſum beneficiũ collatũ. Secundò exponit, ibi *Quoniam quidem Deus, &c.* Cõmemorat autẽ duplex beneficium per Chriſtũ collatum. Vnum cõmune, aliud ſpeciale. Cõmune quidem toti mundo ſcilicet reconciliationis ad Deum, & hoc eſt, quod dicit, Qui ſcilicet Deus pater *Reconciliauit*, id eſt pacificauit *Nos ſibi*, & hoc *Per Chriſtum*, id eſt per incarnatum verbum. Homines enim erant inimici Dei propter peccatũ, Chriſtus autẽ hanc inimicitiã abſtulit de medio ſatisfaciens pro peccato.
F Et fecit concordiam. Col. 1. Pacificans per ſanguinẽ crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis, &c. Et ideo dicit per Chriſtum. Roma. 5. Reconciliati ſumus Deo per mortem, &c. Speciale autẽ beneficium eſt Apoſtolis collatum ſcilicet, q ipſi ſint miniſtri huius reconciliationis. Vnde dicit, *Et dedit nobis* Apoſtolis vicarijs Chriſti *Miniſterium* huius *Reconciliationis*: ſuprà. 3. Miniſtros nos elegit, &c. Pſal. Suſcipiant montes, id eſt Apoſtoli, pacem populo, ſcilicet à Dño. Conſequenter cùm dicit *Quoniam, &c.* Exponit quæ dixit. Primò primum. Secundò ſecundũ, ibi *Poſuit in nobis, &c.* Dicit ergo, Dico q Deus recõciliauit nos ſibi, & hoc modo. Inimicitiæ enim inter Deum & hominẽ erant propter peccatum, vt dictum eſt, ſm illud Eſa. 59. Peccata veſtra diuiſerũt, &c. Deſtructo ergo peccato per mortem Chriſti, inimicitiæ iam ſolutæ ſunt. Et hoc eſt, quod dicit, *Quoniam quidem Deus erat in Chriſto* per vnitatẽ eſſentiæ. Ioã. 14. Ego in patre & pater in me eſt. Vel Deus erat in Chriſto per Chriſtum *Mundum ſibi reconcilians*. Roma. 5. Reconciliati
G ſumus Deo, &c. Et hoc *Non reputans illis delicta ipſorum*, id eſt non habens in memoria illorũ delicta tam actualia, q̃ originalia ad puniendũ, pro quibus Chriſtus plenè ſatiſfecit. Et ſecundũ hoc dicitur nos reconciliaſſe ſibi, inquantũ nõ imputat delicta noſtra nobis. Pſal. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Conſequenter cùm dicit *Et poſuit in nobis, &c.* Exponit ſecundum ſcilicet de beneficio Apoſtolis collato, quaſi dicat. Hoc modo dedit nobis miniſterium reconciliationis, *Qui poſuit in nobis verbum reconciliationis*, id eſt dedit virtutem & inſpirauit in cordibus noſtris: vt annuntiemus mundo hanc reconciliationẽ eſſe factam per Chriſtum. Et hoc faciendo inducimus homines, vt conforment ſe Chriſto per baptiſmũ. Hier. 1. Ecce dedi verba mea. Conſequenter cùm dicit *Pro Chriſto ergo legatione, &c.* Oſtendit vſum beneficij. Et primò quantum ad ſecundum beneficium collatum Apoſtolis. Secundò quantum ad primum collatum omnibus, ibi *Obſecramus pro Chriſto, &c.* Dicit ergo. Ex quo Deus poſuit verbum reconci-
H liationis debemus eo vti. Et hoc eſt ergo, q *Fungimur legatione pro Chriſto*, id eſt ſumus legati Chriſti. Ephe. 6. Pro quo legatione fungimur in catena iſta, &c. Et idoneitas ad hanc legationem eſt nobis ex virtute Dei, quæ eſt in me. Et ideo dicit, Tanquã Deo exhortante per nos, quia Deus, qui in nobis loquitur, dat nobis idoneitatẽ ad hãc legationem. Matt. 10. Nõ vos eſtis, qui loquimini, &c. infrà. 13. An experimentũ quæritis eius, qui in me, &c. Conſequẽter cùm dicit *Obſecramus, &c.* Subdit quantum ad vſum primi beneficij. Et primò inducit ad vſum. Secundò oſtendit vnde adſit nobis facilitas ad ipſum vſum, ibi *Eum qui non, &c.* Dicit ergo, Ex quo Deus fecit recõciliationẽ, & nos ſumus legati Dei in hoc *Obſecramus, &c.* Blandè alloquitur cum poſſet imperare. 2. Ti. vlt. Argue, obſecra, increpa, &c. Ad Phile. Poteſtatẽ habẽs imperandi, &c. Obſecramus, inquã pro Chriſto. i. propter amorem Chriſti, *Reconciliamini Deo.*

Videtur autẽ hoc eſſe contrariũ ei quod dicit, q Deus reconciliauit nos ſibi, Si ergo ipſe reconciliauit, quid neceſſe

E eſt, vt nos reconciliemus, iam enim reconciliati ſumus. Ad
hoc dicendũ, ꝙ Deus reconciliauit nos ſibi: vt cauſa effi-
ciens. ſ. ex parte ſua: ſed vt ſit nobis meritoria, oportet etiã
ꝙ fiat reconciliatio ex parte noſtra. Et hoc quidem in ba-
ptiſmo & in pœnitentia, & tũc ceſſamus à peccatis: Vnde
aũt aſsit nobis huiuſmodi facultas recõciliandi Deo oſten-
dit ex hoc. ſ. ꝙ dedit nobis poteſtatẽ iuſtè viuẽdi qua poſ-
ſumus abſtinere à peccatis, & hoc faciendo recõciliamur
Deo. Et ideo dicit *Eum qui non, &c.* Quaſi dicat. Bene pote
ſtis reconciliari, quia Deus. ſ. pater, *Eum* ſcilicet Chriſtum
Qui non nouerat peccatum. 1. Pet. 2. Qui peccatum non fecit, &c.
Ioan. 8. Quis ex vobis arguet me, &c. *Pro nobis fecit peccatum.*
Quod tripliciter exponitur. Voo modo, quia conſuetudo
veteris legis eſt, vt ſacrificiũ pro peccato peccatũ nomine-
tur. Oſeę. 4. peccata populi mei comedẽt. i. oblata pro pec-
cato. Tunc eſt ſenſus. Fecit peccatum. i. hoſtiã, vel ſacrificiũ
pro peccato. Alio modo, quia peccatũ aliquando ſumitur
pro ſimilitudine peccati, vel pro pœna peccati. Roma. 8.
F Miſit Deus filiũ ſuum io ſimilitudinẽ peccati, &c. id eſt de
ſimilitudine peccati damnauit peccatũ. Et tunc eſt ſenſus.
Fecit peccatum, id eſt fecit eum aſſumere carnẽ mortalem &
paſsibilẽ. Tertio modo, quia aliquãdo dicitur hoc eſſe hoc,
vel illud, nõ quia ſit: ſed quia opinatur homines ita eſſe. Et
tunc eſt ſenſus. *Fecit peccatum,* id eſt fecit eum reputari pec-
catorẽ. Eſa. 53. Cũ iniquis reputatus eſt. Et hoc quidẽ fecit
Vt nos efficeremur iuſtitia, id eſt, vt nos qui peccatores ſumus,
efficeremur nõ ſolũ iuſti, imo ipſa iuſtioa. i. iuſtificaremur
ã Deo, vel iuſtioa, quia nõ ſolũ nos iuſtificauit, ſed etiã vo-
luit, ꝙ per nos alĳ iuſtificarentur. Iuſtitia dico Dei, nõ no-
ſtra. Et in Chriſto. i. per Chriſtũ, vel aliter, vt ipſe Chriſtus
dicatur iuſtitia. Et tunc eſt ſenſus, vt nos efficeremur iuſti-
tia. i. vt inhæreremus Chriſto per amorẽ & fidẽ, qui Chri-
ſtus eſt ipſa iuſtitia. Dicit autem *Dei,* vt excludat iuſtitiã
hominis, quæ eſt, qua homo confidit de proprĳs meritis.
Rom. 10. Ignorãtes Dei iuſtitiã, &c. In ipſo. ſ. Chriſto. i. per
Chriſtum, quia ipſe factus eſt nobis iuſtitia. 1. Cor. 1.

Chriſtum peccatũ feciſſe, quomodo intelligitur.

G

CAPIT. VI. LEC. I.

Miniſtros Chriſti tum ad intrinſecas, cum ad extrinſecas horta-
tur virtutes, ne Apoſtolatus miniſterium ludibrio daretur
gẽtilibus, ſed quibuslibet eſſent omniũ exẽplar virtu-
tum, ſicut diſpẽſatores decet miniſteriorũ Dei.

*ADiuuantes autẽ exhortamur, ne in vacuum
gratiam Dei recipiatis. Ait enim, tempore
accepto exaudiui te: & in die ſalutis adiuui
te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc
dies ſalutis. Nemini dantes vllam offenſionẽ, vt nõ vitu-
peretur miniſterium noſtrum, ſed in omnibus exhibeamus
noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, in multa patiẽtia, in tribu-
lationibus, in neceſsitatibus, in anguſtĳs, in plagis, in car-
ceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigilĳs, in ieiunĳs.*

H Suprà Apoſtolus cõmendauit miniſteriũ Apoſtolatus:
hic cõſequenter ipſum miniſteriũ ſibi cõmiſſum ad vtilita
tem ſubditorum exequitur. Et circa hoc duo facit. Primò
hortatur eos in generali ad omnia, quæ cõmuniter ſunt ne-
ceſſaria ad bonã vitã. Secundò hortatur eos de quodã ſpe-
ciali ſuffragio, fiendo ſanctis in Hieruſalem, & hoc. 8. ca. ibi
Notum autẽ vobis facimus fratres, &c. Circa primũ aũt duo facit.
Primò hortatur eos ad bona præſentia. Secundò cõmẽdat
eos de bonis in pręterito factis, & hoc. 7. ca. ibi *Has igitur ha
bentes promiſsiones, &c.* Circa primũ tria facit. Primò horta-
tur in generali, ꝙ gratia Dei nõ vtantur io vanũ. Secundò
oſtendit gratiã Dei eis eſſe collatam, ibi *Ait enim tempore acce-
pto, &c.* Tertiò docet eos in ſpeciali modũ vtendi dicta gra
tia, ibi *Nemini dantes vllam offenſionem, &c.* Dicit ergo primò.
Ex quo facultas adeſt nobis ad bene operandũ, & hæc eſt
gratia dei, nos aũt ad hoc pro Chriſto legatione fungimur.
Ideo *Adiuuantes* nos. ſ. prædicationibus, exẽplis & exhor-
tationibus. Prouerb. 18. Frater qui adiuuatur à fratre, &c.

E Vel *Adiuuantes* ſcilicet Deũ. 1. Cor. 3. Adiutores Dei ſumus.
Sed contrà Eſa. 40. Quis adiuuit ſpiritũ Dñi, &c. Non er
go bene dicitur, Adiuuãtes Deũ. Reſponſio, ꝙ iuuare Deũ
poteſt intelligi, vel ei vires miniſtrare ad aliquid agendũ,
& ſic nullus iuuat Deũ, nec iuuare põt. Vel eius mandatũ
exequi, & ſic ſancti homines Deũ iuuare dicunẽ exequen-
do eius mãdata. Nos inquã, ſic iuuãtes *Hortamur vos.* Ro. 12.
Qui exhortatur, &c. Hoc. ſ. exhortamur *Ne in vacuum gratiã
Dei recipiatis.* q. d. Ne receptio gratiæ ſit vobis inutilis & va-
cua. Quod tunc cõtingit, qñ ex perceptione gratię quis nõ
ſentit fructũ. Qui quidẽ duplex eſt. ſ. remiſsio peccatorum:
Eſa. 27. Hic eſt omois fructus, &c. Et vt homo iuſtè viuen
do perueniat ad gloriã cœleſtẽ. Rom. 6. Habetis fructũ ve-
ſtrum. Quicũq; ergo gratia percepta nõ vtitur ad vitandũ
peccata, & cõſequendũ vitã ęternã, hic graoã Dei in vanũ
recipit. Phil. 2. Non in vacuũ cucurrit, &c. Et ne aliquis du
bitaret de ꝑcepoone huius gratiæ à Deo, ideo cõſequenter
Apoſtolus probat eos iam recepiſſe gratiã hãc, vel paratã
F habere ad recipiendũ, dicens *Ait enim, tempore, &c.* Et circa
hoc duo facit. Primò inducit authoritatẽ prophetæ. Secun
do inductam adaptat ad propoſitũ, ibi *Ecce nunc tempus, &c.*
Dicit ergo primò. Dico ꝙ paratis vos ad fructuoſè perci-
piendũ gratiã, quæ vobis eſt collata, vel parata. Ait enim
Dñs per Eſa. 49. *Tempore accepto, &c.* Circa quod ſciendum
eſt, ꝙ Dñs dicitur facere oobis gratiã, vel exaudiendo nos
in petitiooibus noſtris, vel iuuando in operationibus no-
ſtris, ſed exaudit, vt ꝑcipiamus quod petimus. Ia. 1. Si quis
indiget ſapientia poſtulet, &c. Adiuuat, vt perficiamus,
quod operamur. Pſal. Niſi quia Dñs adiuuit me, &c. Et
hæc duplex eſt gratia præueniẽs. ſ. & cooperans, vel ſubſe
quens, quæ quidẽ neceſſaria eſt oobis ad obtinendũ. Et pri
mò graoã pręuenientẽ quã optare debemus, vt ſimus acce
pti à Deo. Pſal. Pro hac orabit ad te omnis ſanctus. Et quã-
tum ad hoc dicit, *In tempore accepto,* id eſt acceptionis & gra
tificationis, hoc enim tempore accepto fit, quod gratis fit.
Rom. 4. Beatitudioem hominis cui Deus accepto fert iuſti
G tiam, &c. *Exaudiui te,* id eſt acceptaui te. Vel *Tempore accepto,*
id eſt in tempore graoæ. Et hoc modo gratia præueniens
dicitur illa per quã liberamur à peccatis. Gratia vero ſubſe
quens dicitur per quam virtutes nobis ex perſeuerantia in
bono cõferuntur. Secũdò neceſſaria eſt nobis gratia coope
rans & hãc petebat. Pſal. Et miſericordia eius ſubſequatur
me, &c. Et quantũ ad hoc dicit, *In die ſalutis adiuui te.* Tem-
pus enim ante Chriſtũ oon fuit dies, ſed nox. Rom. 13. Nox
præceſsit, &c. Sed tempus Chriſti dicitur dies & non ſolũ
dies, ſed dies ſalutis. Ante enim non erat ſalus, quia nullus
ad finem ſalutis perueniebat. ſ. ad viſionem Dei, ſed modo
quãdo iam nata eſt ſalus in mũdo, homines ſalutẽ ſequun-
tur. Matt. 1. Vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluũ fa-
ciet populum, &c. 1. Pet. 4. Operamini veſtram ſalutẽ. Et
hoc fit auxilio gratię cooperãtis qua per noſtra opera per-
uenimus ad vitã ęternã. Phil. 2. Deus eſt qui operatur, &c.
Cooſequenter authoritatẽ inductã adaptat ad propoſi-
tum, dicens *Ecce nunc, &c.* Quaſi dicat. Hęc quę dixit Dñs
H de tempore gratiæ per prophetam implentur modo, quia
Ecce nunc tempus acceptabile, id eſt gratificationis per quã exau
dimur à Deo, quia iam venit plenitudo tẽporis, ſ. incarna-
tionis Chriſti. Gal. 4. Et hoc quantũ ad primã partẽ autho
ritaoĩs. Pſal. Tẽpus beneplaciti Deus. *Ecce nunc dies ſalutis,* in
quo. ſ. adiuti gratia cooperante poſſumus operari ad cõſe-
quendũ ſalutẽ æternã. Io. 9. Me oportet operari, &c. Gal. 6.
Dum tẽpus habemus, &c. Conſequẽter cũ dicit *Nemini
dantes, &c.* Docet modũ vtendi gratia eis collata. Et primò
io generali, qualiter. ſ. in vacuũ non recipiatur. Secundò in
ſpeciali, ibi *In multa patientia, &c.* Dicit ergo, Sic vtendũ eſt
gratia, vt *Dantes nemini vllam offenſionem.* Nam gratia ad duo
datur. ſ. ad vitandũ mala, & ad operãdũ bona. Et ideo duo
docet, vt. ſ. vitemus mala, & quantũ ad hoc dicit *Nemini dan
tes, &c.* Quod poteſt dupliciter exponi. Vno modo, vt refe
ratur ad Apoſtolos. q. d. Nos adiuuãtes vos exhortamur.
Nos dico nemini vllam dantes offenſionem, quia ſi per ma
lam vitam aliquos offenderemus, vituperaretur miniſte-
rium

rium

rium noſtrũ, & cõtemneretur prædicatio noſtra. Roma. 2. Nomen Dei per vos blaſphematur. Gregorius, Cuius vita deſpicitur reſtat, vt eius prædicatio cõtemnatur. Vnde publicus & famoſus peccator cauere debet ſibi ne prædicet, alias peccat. Pſal. Peccatori autẽ dixit Deus, &c. Alio modo, vt referatur ad ſubditos. q.d. Hortamur vos ne in vacuum, &c. Vos dico *Nemini demus vllam, &c.* id eſt non facientes aliquid vnde alij ſcandalizent. 1. Cor. 10. Sine offenſione eſtote, &c. Rom. 14. Non ponatis offendiculum, &c. Et ratio huius eſt, *vt non vituperetur, &c.* id eſt, ita irreprehenſibiliter vos habeatis, vt *Miniſterium noſtrum,* id eſt apoſtolatus noſter nõ vituperetur. Quando enim ſubditi malè ſe habent, vituperiũ eſt prælatis. 1. Pet. 2. Conuerſationẽ veſtram inter gentes, &c. Vel *vt non vituperetur* cõmune *Miniſterium* quo ad vos & nos, qui ſumus miniſtri Dei. Nos dico ſumus miniſtri Dei ad exequendũ voluntatẽ eius in nobis & in alijs. Sed vos ad exequendũ voluntatẽ eius in vobis tantum. Eſa. 61. Vos ſacerdotes Dñi vocabimini, &c.

Conſequẽter cùm dicit *Sed in omnibus exhibeamus, &c.* Docet eos modũ vtendi percepta gratia quantũ ad bona operanda. Dicit ergo, nemini demus vllam offenſionẽ, *ſed exhibeamus nos* & vos opere, & ſermone in omnibus, quæ ad virtutes pertinent tales, quales debent eſſe miniſtri Dei, vt ſcilicet cõformemur nos Deo faciẽdo eius voluntatẽ. Eccl. 10. Secundũ iudicem populi, ſic & miniſtri eius. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros, &c. Cõſequẽter cùm dicit *In multa patientia, &c.* Oſtendit in ſpeciali quomodo nos debemus exhibere ſicut Dei miniſtros in vſu gratiæ collatæ. Et hoc quantũ ad tria. Primò quantũ ad exteriorẽ operationem. Secundò quantũ ad maiorem deuotionẽ, ibi *Os noſtrum patet, &c.* Tertiò quantũ ad infideliũ vitationẽ, ibi *Nolite iugum ducere, &c.* Circa primũ tria facit, ſecundũ tria in quibus cõſiſtit operatio exterior. Primò enim conſiſtit in ſufferentia malorũ. Et quantũ ad hoc dicit *In multa patientia, &c.* Secundò in operatione bonorũ, & quantũ ad hoc dicit *In caſtitate, &c.* Tertiò in mutua cooperatione bonorũ ad mala, & quantũ ad hoc dicit *Per arma iuſtitiæ, &c.* Eſt ergo neceſſaria in malis ſuſtinendis virtus patientię. Vnde dicit *In multa patientia, &c.* Vbi tria facit. Primò inducit ad patientiã. Et hoc quia in Pſal. legitur, Bene patientes erunt, vt annuntiẽt. Et quãtũ ad hoc dicit *In multa patientia.* Prou. 19. Doctrina viri per patientiã noſcitur. Luc. 21. In patiẽtia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Dicit in multa, id eſt propter multas tribulationes, quæ occurrunt. Secundò oſtendit materiã patientiæ in generali: & hoc dupliciter, ſcilicet in ſuperuentione malorum. Vnde dicit, *In tribulationibus.* Roma. 12. In tribulatione patientes. Act. 14. Per multas tribulationes, &c. Et in defectu neceſſariorum. Vnde dicit, *In neceſsitatibus* ſcilicet eorũ, quę ſunt neceſſaria ad vitã. Pſal. De neceſsitatibus, &c. Tertiò oſtendit materiã patiẽtiæ in ſpeciali. Et primò in his, quæ pertinent ad tribulationes, quæ ſunt voluntariæ, & hoc quantũ ad tribulationes, quæ pertinent ad animam, & ſic dicit, *In anguſtiis* ſcilicet cordis quando. ſ. ſic arctatur aduerſis, vt nõ pateat via euadendi. Heb. 11. Anguſtiati, afflicti, &c. Item in quantũ ad tribulationes, quę ſunt in corpore, & ſic dicit, *In plagis* ſcilicet illatis ab alijs. *Et carceribus.* Act. 16. Cum multas plagas ei intuliſſent, &c. infrà. 11. In carceribus abundantius, in plagis ſuprà modũ, &c. *In ſeditionibus* ſcilicet totius populi cõmoti. Act. 19. Periclitamus argui ſeditionis hodiernæ, &c. Secundò in his, quæ pertinent ad neceſsitates. Neceſsitas aũt aliquando eſt voluntaria. Et ſic dicit, *In laboribus,* propria manu operando apud Corinthios, quia auari erant, ne eos grauaret ſumptibus. Et apud Theſſalon. quia erant otioſi, vt daret exemplum exercitij. Act. 11. Ad ea quæ mihi opus erant, &c. *In vigiliis* propter prædicationes: infrà. 11. In vigilijs, in ieiunijs aliquando voluntarijs, aliquãdo inuoluntarijs propter penuriã. 1. Cor. 9. Caſtigo corpus meũ, &c.

Sed contra eſt, quod dicitur. Matt. 11. Iugum meũ ſuaue eſt. Hic vero dicitur in tribulationibus multis, &c. Non ergo ſuaue, ſed grauiſsimum. Reſpondeo, hæc ſunt in ſeipſis aſpera, ſed propter amorem & interiorem feruorem ſpiri-

A tus dulcorantur. Vnde Auguſt. Omnia grauia & immania, facilia & propè nulla facit amor.

LECTIO SECVNDA.

Præparat Corinthios ad ea, quæ pertinent ad perfectionem virtutum; tum cordis, tum oris, tum operis.

IN caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuauitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam: vt ſeductores, & veraces: ſicut qui ignoti, & cogniti: quaſi morientes, & ecce viuimus: vt caſtigati, & non mortificati: quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes: ſicut egentes, multos autem locupletantes: tanquã nihil habentes, & omnia poſsidentes.

Poſitis his, quæ pertinent ad tolerantiã malorum, ponit
B conſequenter ea, quæ pertinent ad obſeruantiã bonorum. Bonitas aũt operis conſiſtit in tribus. In perfectione virtutum, & hoc pertinet ad cor. In veritate locutionis: & hoc pertinet ad os. In virtute operis: & hoc pertinet ad opus.

Primò ergo oſtẽdit Apoſtolus qualiter ſe habeãt in his, quæ pertinẽt ad perfectionẽ virtutũ, quę cõſiſtũt in corde. Secundò in his, quæ ad virtutem oris, ibi *In verbo veritatis.* Tertiò in his, quę pertinent ad perfectionẽ operis, ibi *In virtute Dei.* Circa primũ ponit quatuor virtutes. Et primò virtutem caſtitatis, quę maximũ locum tenet In virtute temperantiæ, & quantũ ad hoc dicit, *In caſtitate* ſcilicet mentis & corporis. Vbi notandũ eſt, ꝙ immediatè poſt multos labores, vigilias & ieiunia, ſubdit de caſtitate, & vult habere virtutẽ caſtitatis, neceſſe habet laboribus dari, vigilijs inſiſtere, & macerari ieiunijs. 1. Cor. 9. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutẽ redigo, &c. Heb. 12. Pacem ſequimini, &c. Si aũt quæratur, quare nõ facit mentionẽ de alijs virtutibus, niſi ſolũ de temperãtia. Dicendũ eſt, ꝙ ſic facit,
C ſed implicitè, quia hoc, quod dicit, In multa patiẽtia, in tribulationibus, &c. pertinet ad virtutẽ fortitudinis, hoc vero quod dicit, Per arma iuſtitię, pertinet ad virtutẽ iuſtitię. Secundò ponit virtutẽ ſcientiæ. Vnde dicit, *In ſcientia.* Et ſi quidem ſcientia referatur ad ſcientiã qua aliquis ſcit bene cõuerſari in medio nationis prauę & peruerſæ, ſic refertur ad virtutẽ prudentiæ. Si vero ſcientia referatur ad certitudinem, qua fideles certi ſunt de his, quæ pertinent ad cognitionẽ Dei, ſic pertinet ad virtutẽ fidei. Et vtraq; neceſſaria eſt Chriſtianis: quia ſine ſcientia primo modo, ſiue ſecũdo modo accepta homines de facili ruunt in peccatis. Eſa. 5. Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia nõ habuit ſcientiã. Hier. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meũ. Tertiò ponit virtutẽ ſpei. Vnde dicit, *In longanimitate,* quæ pertinet ad perfectionem ſpei. Nihil aũt aliud eſt longanimis, quã qui arduũ aliquid ex ſpe ſemper ac diu dilatũ patienter expectat, & hoc à ſpiritu ſancto. Gal. 5. Fructus aũt ſpiritus, charitas, &c. Longanimitas, &c. Coloſ. In omni
D patiẽtia & longanimitate. Quartò ponit virtutẽ charitatis. Charitas aũt duo habet. ſ. effectum exteriorẽ & interiorẽ. Sed in effectu exteriori, habet ſuauitatẽ ad proximũ. Non enim cõuenit, ꝙ aliquis non ſit ſuauis ad eos quos diligit. Et ideo dicit, *In ſuauitate,* id eſt dulci cõuerſatione ad proximos, vt ſcilicet blandi ſimus. Prouerb. 12. Qui ſuauis eſt viuit in moderationibus, &c. Eccle. 6. Verbum dulce multiplicat amicos, &c. Sed non in ſuauitate mundi, ſed in ea, quę cauſatur ex amore Dei. ſ. ex ſpiritu ſancto, et ideo dicit *In ſpiritu ſancto,* id eſt, quã ſpiritus ſanctus cauſat in nobis. Sap. 12. O quã bonus & ſuauis, &c. In effectu aũt interiori habet veritatẽ abſq; fictione, vt. ſ. nõ pretendat exterius cõtrarium eius, quod habet interius. Et ideo dicit, *In charitate non ficta.* 1. Ioã. 3. Non diligamus verbo neq; lingua, ſed &c. Col. 3. Super omnia charitatẽ habentes. Et huius ratio eſt, quia, vt dicitur. Sap. 1. ſpũs ſanctus diſciplinę effugiet fictũ.

Conſequenter oſtendit quomodo ſe habeant in his, quę pertinẽt ad veritatẽ oris, vt ſcilicet ſint veraces. Et ideo di-

cit *In verbo veritatis* ſcilicet vera loquendo & prædicando. Quomodo aũt ſe habeant in perfectione operis, ſubdit, dicens *In virtute Dei*, id eſt nõ in operibus noſtris cõfidamus, ſed ſolum in virtute Dei, & nõ in propria. 1. Cor. 4. Regnũ Dei nõ eſt in ſermone, &c. Conſequẽter cum dicit *Per arma iuſtitiæ, &c.* Oſtendit qualiter ſe habeant in operatione bonorũ & malorũ, inter bona & mala, proſpera & aduerſa, & hoc pertinet ad virtutem iuſtitiæ. Et primò oſtendit hoc in generali. Secũdò exponit in ſpeciali. Dicit ergo primò, ꝙ exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros in multa patientia. Et quod plus eſt, *Per arma iuſtitiæ.* Vbi ſciendũ eſt, ꝙ iuſtitia ordinat, & facit hominem tenere locum ſuum *A dextris*, id eſt in proſperis: vt ſcilicet nõ eleuetur, *Et a ſiniſtris*, id eſt in aduerſis, vt ſcilicet, non deficiatur. Philip. 4. Vbiq; eſt in omnibus, &c. ſcio abundare, &c. Cõſequenter hoc exponit per partes proſperorũ, & aduerſorum, dicens *Per gloriam, &c.* Vbi ſciendũ eſt, ꝙ in rebus temporalibus proſperitas, vel aduerſitas in tribus cõſiſtit. In ſuperbia vitæ, in concupiſcẽtia carnis, in cõcupiſcentia oculorũ. Iuxta illud. 1. Ioan. 2. Omne, quod eſt in mundo aut eſt cõcupiſcẽtia carnis, &c. Et hæc proſequitur ordine ſuo, quia primò dicit quomodo ſe habeant in aduerſis & proſperis, quæ pertinent ad ſuperbiam vitæ, dicens *Per gloriam, &c.* Secundò quomodo ſe habeant in his, quę pertinent ad cõcupiſcentiam carnis, ibi *Quaſi morientes, &c.* Tertiò quomodo ſe habeant in his, quæ pertinent ad cõcupiſcentiam oculorum, ibi *Sicut egentes, &c.* Sunt autẽ duo, quæ ad ſuperbiã pertinent ſcilicet ſublimitas ſtatus, & operũ. Et ideo dicit, *Per gloriam*, id eſt per ſtatum excellentiæ. q. d. Exhibeamus nos Dei miniſtros. ſ. per Dei gloriam, id eſt in proſperitate. Eſa. 23. Dñs exerc tuum cogitauit, &c. Et ꝙ Apoſtoli glorioſi appareant, patet Act. 14. Quòd Paulus & Barnabas credebãtur eſſe dĳ. *Et ignobilitatem*, quæ eſt in ſiniſtris. q. d. nec in gloria eleuemur, nec ſi cõtemptibiles ſumus, deĳciamur. 1. Cor. 1. Ignobilia huius mũdi elegit Deus, &c. Quantum ad famã operum dicit, *Per infamiã & bonam famam.* Vbi ſciendũ eſt, ꝙ ſicut Greg. dicit, Homo nõ debet ex ſe dare cauſam infamiæ ſuæ, ſed potius debet procurare bonã famam, iuxta illud Eccle. 41. Curam habe de bono nomine, & hoc propter alios, quia oportet nos bonum teſtimoniũ habere ad eos, qui foris ſunt. 1. Timo. 3. Si vero cõtingat aliquem incurrere in infamiam iniuſtè, non debet eſſe ita puſillanimis, vt propter hoc derelinquat iuſtitiã. Si vero ſit in bona fama apud infideles, non debet tamen ſuperbire, ſed debet inter vtrumq; medio modo incedere. Conſequenter exponit iſta duo, quæ poſuit. Et primò quam infamiã habuerunt, & oſtendit, ꝙ magnam, quia *Vt ſeductores, &c.* Quaſi dicat. A quibuſdam habemur, vt ſeductores, à quibuſdã vero habemur *Vt veraces.* Nec mirum, quia etiã de Chriſto, alĳ dixerunt, quia bonus eſt, alĳ vero, ꝙ non, ſed ſeducit turbas, vt dicit. Ioã. 7. Secundò oſtendit quomodo fuerunt glorioſi & ignobiles, quia ſicut ignoti & cogniti, id eſt approbati à bonis, & incogniti, id eſt deſpecti à malis. 1. Cor. 4. Tanq; purgamenta, &c. Conſequenter proſequitur ea, quæ pertinent ad concupiſcentiã carnis. Et ponit tria, quæ concupiſcit caro. Primò enim concupiſcit longam vitam, & quantum ad hoc dicit *Quaſi morientes*, id eſt, licet exponamur periculis mortis, infrà. 11. In mortibus frequenter, &c. tamen *Ecce viuimus* virtute & fide. Et ideo Abachuc. 2. Iuſtus ex fide viuit. Pſal. Non moriar, ſed viuam, &c. Secundò cõcupiſcit incolumitatem & quietem. Et quantum ad hoc dicit, *Vt caſtigati, & non mortificati*, quaſi dicat, licet diuerſis flagellis caſtigemur à Dño, non tamen tradit nos morti. Pſal. Caſtigans caſtigauit me Dñs, &c. 2. Timo. 3. Omnes, qui piè volunt, &c. Tertiò concupiſcit gaudium & iocunditatem, & quantum ad hoc dicit *Quaſi triſtes ſemper autem gaudentes*: quia licet in exterioribus, & quæ ad carnem ſunt patiuntur triſtitiã, & amaritudinem: interius tamen continuum gaudium habemus, quod creſcit in nobis ex conſolationibus ſpiritus ſancti, & ſpe remunerationis ęternæ. Iac. 1. Omne gaudium exiſtimate, &c. Io. 16. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium, &c. Conſequenter

B proſequitur de his, quæ pertinent ad concupiſcentias oculorum. Et circa hoc ponit duo, quorum vnũ eſt in comparatione ad alios: & ſecundũ hoc proſperum in diuitĳs, eſt ꝙ homo abundet, ita ꝙ poſſit alĳs miniſtrare de diuitĳs ſuis. Siniſtrum autem in hoc eſt, ꝙ homo ſit ita pauper, ꝙ oporteat eum ab alĳs mendicare. Et ideo dicit, ꝙ in his temporalibus ſumus, *Sicut egentes*, id eſt ab alĳs accipientes, ſed tamen quantum ad ſpiritualia, ſumus *Multos locupletantes*, & non dicit omnes, *Quia non ſunt* omnes locupletari parati. Prouer. 13. Eſt quaſi pauper cum in multis diuitĳs ſit. Secundũ eſt in comparatione ad ſeipſos, & ſm hoc proſperum in diuitĳs eſt multa poſsidere, ſiniſtrum autem, vt nihil penitus habeat. Et quantũ ad hoc dicit, ꝙ in exterioribus ſunt *Tanquã nihil habentes* ſcilicet, in tẽporalibus, quia omnia dimiſerunt propter Chriſtum. Matt. 19. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, quæ habes, &c. Sed interius & in ſpiritualibus *Omnia poſſidentes* ſcilicet, per interiorem magnitudinem cordis. Et hoc ideo eſt, quia ipſi viue-
F bant, nõ ſibi, ſed Chriſto. Et ideo omnia, quæ ſunt Chriſti reputabãt, vt ſua. Vnde cum Chriſto omnia ſint ſubiecta, omnia poſsidebant & omnia tendebãt in eorum gloriam. Ioſuę. 1. Et omnẽ locum quem calcauerit pes veſter, vobis tradam. Nota autem circa præmiſſa, ꝙ Apoſtolus vtitur in præmiſsis miro modo loquẽdi. Nam ipſe quaſi ſemper ponit vnum contra vnum, & temporale contra ſpirituale; ſed tamen in temporalibus ſemper addit quandam conditionem, puta, vt, ſicut, quaſi, tanquã, ſed in oppoſito ſpirituali, nihil addit. Cuius ratio eſt: quia temporalia ſiue ſint mala, ſiue bona, ſiue tranſmutabilia & apparentia, habent tamen ſimilitudinem, vel boni, vel mali. Et ideo dicit, Vt ſeductores, & quaſi ignoti, quia non erant in rei veritate ſic, ſed in opinione hominum, & ſi erant tranſitoria, erant bona aut mala, Bona autẽ ſpiritualia exiſtentia ſunt & vera, & ideo non addit eis conditionem aliquam.

LECTIO TERTIA.

G Inſtruit Corinthios de vſu gratiæ, ſemetipſum exemplar ponens, eoſq; Dei viui templum appellans.

OS noſtrum patet ad vos, ò Corinthĳ, cor noſtrum dilatatum eſt. Non anguſtiamini in nobis, anguſtiamini autem in viſceribus veſtris, Eandem autem habentes remunerationẽ (tanquã filĳs dico) dilatamini & vos. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fidelis cum infideli? Quis autem cõſenſus templo Dei cum idolis? Vos enim eſtis templum Dei viui: ſicut dicit Deus, quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus: & immundũ ne tetigeritis: & ego recipiam vos,
H *& ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.*

Poſtquã Apoſtolus docuerat vſum gratię collatæ quantum ad bonas operationes exteriores, Hic conſequenter inſtruit eos circa vſum prædictũ quantum ad interiorem deuotionem, quæ conſiſtit in lætitia cordis, quæ latitudinem cordis cauſat. Et circa hoc tria facit. Primò enim exhibet ſe eis in exemplum latitudinis. Secundò oſtendit, ꝙ ab ipſo non habent contrarium exemplum, nec poſſunt accipere, ibi *Non anguſtiamini in nobis, &c.* Tertiò exhortatur eos ad cordis latitudinẽ, ibi *Eandem habentes, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit ſignum latitudinis cordis. Secundò ponit ipſam latitudinẽ cordis quã habebat Apoſtolus, ibi *Cor noſtrum dilatatũ eſt, &c.* Signũ aũt latitudinis eſt os latũ, quia os immediatè adhæret cordi. Vnde quæ p os exprimimꝰ ſunt expreſſa ſigna cõceptionũ cordis. Mat. 12. Ex abundantia cordis os loquitur. Et hoc eſt, quod dicit,

Os no-

Os noſtrum patet ad vos. Os enim clauſum eſt aliquando, tunc ſcilicet, quñ ea quę ſunt in corde nõ patent exterius, ſed apertum & patens eſt, quñ ea quæ in corde ſunt manifeſtantur. Iob. 3. Poſt hæc aperuit &c. Mat. 5. Aperiens os ſuum &c. Et ne hoc videatur pertinere ad vitium vanitatis, quia manifeſtat ſe, ſubdit rationem dicens *Ad vos*, ideſt propter vtilitatem veſtram manifeſtamus vobis ſecreta cordis noſtri. 1. Cor. 10. Non quærens quod mihi vtile ſit &c. Cauſa autẽ huius dilatationis procedit ex dilatatione & latitudine cordis. Et ideò dicit *Cor noſtrum dilatatum eſt &c.* Prouer. 21. Exaltatio oculorũ dilatatio eſt cordis. Cor autem aliqñ eſt ſtrictum tunc, ſcilicet qñ comprimitur & concluditur in modico, ſicut cum quis non curat niſi de terrenis & contemnit cæleſtia non valens ea intellectu capere. Aliquando aũt eſt latum, tunc. ſ. quando quis magna appetit & deſiderat. & talis erat Apoſtolus, qui non reputans ea quæ videntur deſiderabat cęleſtia. Et ideo dicit *Cor noſtrum dilatatum eſt*, ideſt ampliatum ad magna appetenda. Conſequenter oſtendit ꝙ non habent ab Apoſtolo contrariũ exemplum dicẽs *Non anguſtiamini &c.* quaſi dicat. Ex quo oſtendimus vobis latitudinem cordis noſtri non habetis à nobis exemplum, nec cauſam vnde anguſtiamini. Sed ſi hoc facitis, tunc quidem anguſtiamini, ſed non ex nobis, imo ex viſceribus veſtris. i. ex vobis. Vbi ſciendum eſt ꝙ anguſtiari, idem eſt ꝙ includi in aliquo, vnde non patet alius aditus euadendi. iſti autem erant ſeducti adeò à pſeudo, ꝙ non credebant poſſe ſalutem conſequi, niſi in obſeruantiis legalibus. Et ideò efficiebãtur ſerui cum eſſent liberi ſm fidem Chriſti. Vnde anguſtiatio huius ſeruitutis nõ proueniebat eis ab Apoſtolo, ſed ex viſcerib⁹ eorum, ideſt ex duritia cordium ipſorum. Lucæ. 23. Nolite flere ſuper &c. Conſequenter hortatur eos ad latitudinem cordis, dicens *Eandem autem habentes &c.* q. d. ſi aliquando decepti à pſeudo anguſtiati eſtis, non omnino remaneatis in anguſtiatione. Imo ſtudeatis habere latum cor ſicut nos habemus quia eandem habebitis remunerationem quam nos habemus. Et ideo dicit *Eandem remunerationem habentes*, ſcilicet ſicut & nos. ſuprà. 1. Sicut eſtis ſocij paſſionum &c. Tanquam filijs, nõ inimicis, dico vobis vel tanquã filijs Dei. q. d. *Eandem remunerationem habentes* quã filij Dei. ſ. hæredes vitæ æternæ. Rom. 8. Si filij & hæredes, *Eandem* inquam, *Habentes remunerationem dilatamini & vos*, ideſt habeatis cor magnum & liberum libertate ſpiritus quę eſt in fide Chriſti & nõ coanguſtiamini in ſeruitute obſeruantiæ legalis. Conſequenter cùm dicit *Nolite iugum ducere &c.* docet eos vſum collatæ gratiæ quantum ad infidelium vitationem. Et circa hoc duo facit. Primò ponitur Apoſtoli exhortatio. Secundò exhortationis ratio, ibi *Quæ enim participatio &c.* Tertiò rationem huius authoritate confirmat, ibi *Vos enim eſtis templum Dei &c.* Dicit ergo *Nolite iugum ducere &c.* Vbi eſt ſciendum ꝙ iugum dicitur omne illud quod ligat plures ad aliquid faciendum. Vnde quia aliqñ aliqui conueniunt ad faciendum aliquid boni quod eſt ex Deo, & aliqui ad faciendum aliquid mali quod eſt ex diabolo. Ideò dicitur iugum Dei & iugum diaboli. Iugũ quidem Dei eſt ipſa charitas, quæ ligat hominẽ ad ſeruiendũ Deo. Mat. 11. Tollite iugum meum &c. Iugum verò diaboli eſt ipſa iniquitas, quæ ligat ad malum & ad malè faciendum. Eſa. 9. Iugum oneris eius. Hoc ergo dicit *Nolite iugum ducere*, ideſt nolite communicare in operibus infidelitatis cum infidelibus. Et hoc propter duo. Primò quia aliqui erãt inter eos, qui reputabantur ſapientiores, non abſtinentes ab idolotitis: & ex hoc ſcandalizabant inferiores. Alij autẽ erant qui communicabant cum Iudæis in traditionibus ſeniorũ. Vnde Apoſtolus hortatur eos cum dicit *Nolite &c.* vt non cõmunicent cum Iudæis in traditionibus legis, neq; cũ Gentibus in cultu idolorum. Vtriq; enim infideles ſunt. Rationem autem huius aſsignat dicens *Quæ enim participatio &c.* Quę ſumit ex diſtinctione duplici. Vna diſtinctio eſt quantum ad cauſam, ſed alia eſt quantum ad ſtatum. Diſtinctio quantum ad cauſam duplex eſt. ſ. quantum ad cauſam habitualem & quãtum ad cauſam efficientem. Cauſa autem habitualis eſt duplex. Vna quãtum ad effectum, & hæc eſt

A quod dicit *Quæ enim participatio iuſtitiæ &c.* quaſi dicat. Nõ debetis iugum ducere cum infidelibus quia alius habitus eſt in vobis, alius in illis: in vobis quidem eſt habitus iuſtitiæ: in illis verò eſt habitus iniquitatis. Maxima autem iuſtitia eſt reddere Deo quod ſuũ eſt, & hoc eſt colere ipſum. Vnde cum vos colatis Deũ, eſt in vobis habitus iuſtitiæ: Summa autem iniquitas eſt auferre Deo quod ſuum eſt, & dare diabolo. Eſa. 1. Iniqui ſunt cœtus veſtri. Hiere. 23. Quid paleis ad triticum? Alia cauſa habitualis eſt quantũ ad intellectum, & hæc diſtinctio eſt, quia fideles ſunt illuminati lumine fidei, ſed infideles ſunt in tenebris errorũ. Et quantum ad hoc dicit *Aut quæ ſocietas luci ad tenebras.* quaſi dicat, nõ eſt conueniens ꝙ eis communicetis, quia non eſt aliqua ſocietas conueniens, quia vos eſtis lux per ſcientiam fidei. Ephe. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino &c. Illi verò tenebræ ſunt per ignorantiam. Prou. 4. Via impiorum tenebroſa &c. Vnde dñs à principio diuiſit lucem à tenebris, vt dicitur Gene. 1. Quantum verò ad

B cauſam efficientem, dicit *Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial?* q. d. Vos eſtis ſerui Chriſti, & membra eius. 1. Cor. 12. Vos eſtis corpus Chriſti, illi autem ſunt membra diaboli. Et dicitur diabolus Belial abſq; iugo, qa noluit ſubiici iugo Dei. Hiere. 2. A ſeculo fregiſti &c. Quòd autem non poſsit eſſe conuentio Chriſti ad Belial, patet ex verbis Chriſti. Io. 14. Venit princeps mundi huius &c. Et etiã ex verbis diaboli. Mat. 8. Quid nobis & tibi Ieſu &c. Alia diſtinctio eſt quantum ad ſtatum fidei, & hoc quantum ad duo: ſcilicet quantum ad ſtatum fidei, & ſm hoc dicit *Aut quæ pars eſt fidelis &c.* q. d. non eadem eſt pars vtriuſq;, quia pars fidelis eſt ipſe Deus quem habet præmium, & vt finem ſuæ beatitudinis. Pſal. Dominus pars hęreditatis meæ &c. Sed pars infidelis ſunt bona terrena. Sap. 2. Hæc eſt ſors noſtra &c. Matt. 24. Diuidet eum & partem &c. Item quantum ad ſtatum gratiæ, & ſm hoc dicit, quis autem conſenſus &c. q. d. Non eſt aliqua conuenientia templo Dei & idolis. Vnde vos eſtis tẽplum Dei per gratiam. 1. Corin. 3. Templum Dei &c. & 6.

Belial qđ.

C Neſcitis qm̃ membra veſtra templũ ſunt &c. Non debetis ergo communicare cum infidelibus qui ſunt templa idolorum. Sed notandum ꝙ dñs prohibet per Ezechielem ꝙ in templo Dei non colantur idola. Ezech. 26. Multò ergo magis prohibentur homines, quorũ animę ſunt templum Dei ne violent illa per participationẽ idolorum. 1. Cor. 3. Si quis templum Dei violauerit &c. Conſequenter cùm dicit, *Vos enim eſtis &c.* Confirmet rationem propoſitã per authoritatem. Et circa hoc duo facit. Primò enim cõfirmat quod induxit ratione ammonitionis. Secundò verò confirmat ipſam ammonitionem, ibi *Propter quod exite &c.* Circa primũ duo facit. Primò reſumit quod probare intendit. Secundò verò inducit authoritatem ad propoſitũ, ibi *ſicut dicit dominus quoniam &c.* Dicit ergo. Rectè dico ꝙ non eſt conſenſus templo Dei cum idolis, ideſt non debetis cũ eis participare quia vos eſtis templum Dei viui, & non mortui ſicut idolatræ. ad hoc probandum adducit authoritatem probãs hoc ipſum per vſum templi: vſus enim templi eſt vt Deus habi-

D tet in eo. Nam templum eſt locus Dei ad inhabitãdum ſibi conſecratus. Pſal. Dominus in templo ſancto ſuo &c. Quæ quidem authoritas ſumitur ex Leui. 26. quæ talis eſt, Ponã tabernaculum meum in medio veſtri &c. In qua authoritate quatuor tangit quantũ ad hunc vſum pertinet. Primũ pertinet ad gratiam operationum: quod eſt Deũ eſſe in aliquo per gratiam. Et hoc eſt quod dicit *Inhabitabo in eis*, ſcilicet in ſanctis per gratiam excolens eos, licet autem Deus in omnibus rebus dicatur eſſe per præſentiam, potentiam & eſſentiã, non tamen dicitur in eis inhabitare, ſed in ſolis ſanctis per gratiam. Cuius ratio eſt, quia Deus eſt in omnibus rebus per ſuam actionẽ inquantum cõiungit ſe eis vt dans eſſe, & conſeruans in eſſe. In ſanctis aũt eſt per ipſorum ſanctorum operationem qua attingunt ad Deum, & quodam modo comprehendunt ipſum, quæ eſt diligere & cognoſcere. Nam diligens & cognoſcens dicitur in ſe habere cognita & dilecta. Secundum pertinet ad gratiam cooperantem, quo ſcilicet proficiunt ſancti auxilio Dei, & quantum

ad hoc dicit *Inambulabo in eis*, ideſt promouebo eos de virtute in virtutem. Nam hic profectus ſine gratia Dei eſſe nō poteſt. 1. Cor. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum. Nā ſicut gratia operans facit nos eſſe aliquid in eſſe iuſtitiæ, ita & gratia cooperās facit nos, in ipſo eſſe proficere. Tertium pertinet ad Dei beneficium, & hoc vel protectionis per prouidentiam, & hoc tangit dicens, *Ego ero illorum Deus*, ideſt prouidentia mea protegā eos. Pſal. Beatus populus cuius dominus &c. Vel beneficium remunerationis, vt ſic dicatur, Ero illorum Deus. i. dabo eis meipſum in mercedem. Gene. 15. Ego ero merces tua &c. Et Hebr. 11. Non cōfunditur Deus eorum vocari Deus. Quartum pertinet ad debitum cultū & ſeruitium ſanctorum, & quantum ad hoc dicit. Et ipſi erunt mihi in populū. i. me colent & mihi obedient vt mei, & non alterius. Pſal. Nos autem populus eius & oues, &c. Vel poſſunt ad præſentiam corporalem referri, & tunc exponitur ſic, Quoniam inhabitabo in illis per carnis aſſumptionem. Ioan. 1. Verbum caro factū eſt &c. Et ambulabo inter illos corporaliter cum eis cōuerſando Bar. 3. Poſt hęc in terris viſus eſt &c. Et ero illorū Deus per gloriā. Deu. 4. Non eſt alia natio tam grandis, &c. Et ipſi erūt mihi popolus. i. per fidem me colent. Conſequenter cùm dicit, *Propter quod exite &c.* Confirmat ipſam ammonitionem per aliā authoritatem. Et circa hoc duo facit. Primò confirmat ammonitionem per authoritatem. Secundò oſtendit præmiū promiſſum ſeruātibus monitionē, ibi, Ego recipiā vos &c. Dicit ergo *Propter quod*, ideſt quia eſtis templum Dei *Exite de medio eorum*. Et ſumitur de Eſa. 52. Recedite recedite inde & pollutū nolite tangere. Vbi tria dicit, Exite, ſeparamini, & immūdum nolite tangere: quia tripliciter debemus nos habere ad infideles. Primò vt exeamus ab eis relinquēdo peccata. Zac. 2. O, o, fugite de terra Aquilonis &c. Sed Donatiſtæ dicunt ꝙ debemus corporaliter deſerere malam ſocietatem, quod non eſt verum. Vnde quod Apoſtolus dicit intelligendum eſt de ſeparatione ſpirituali. Et ideo ſic exponit, Exite ſpiritualiter non ſequendo vitam eorum. Can. 2. Sicut lilium inter ſpinas, &c. Et hoc ideo vt vitemus ipſas peccatorū occaſiones ab eis datas. Et ideo dicit, *Separamini*, ideſt, à longè ab eorum conſenſu ſitis. Mat. 10. Veni enim ſeparare &c. Nume. 16. Recedite à tabernaculis hominū impiorum &c. Tertiò vt arguamus eos, cùm malè agunt. Et ideò dicit *Immundum ne tetigeritis*, ſcilicet conſentientes eis in malis. Rom. 1. Non ſolùm qui faciunt ea, ſed, & qui conſentiunt &c. Ephe. 5. Nolite communicare operibus infructuoſis. Et hoc quia qui tangit picem &c. Eccl. 13. Præmium autem repromiſſum ſeruantibus monitionem eſt duplex, ſcilicet diuina familiaritas, & diuina adoptio. Diuina familiaritas, quia ego recipiam vos. q. d. Securè exeatis, quia ego recipiam vos in meos. Pſal. Quoniā pater meus, & mater mea &c. Pſal. Beatus quem elegiſti &c. Eſa. 41. Ecce ſeruus meus &c. Sed diuina adoptio, quia adoptat nos in filios, quia dicit, Et ero vobis in patrē, & vos eritis mihi in filios Ro. 8. Non accepiſtis &c. Et dicit filios quantum ad perfectos, & filias, quātum ad imperfectos, & hoc ſumitur de 2. Reg. 7. vbi dicitur de Salomone, Ego ero in patrem, &c.

CAPIT. VII. LEC. I.

De præteritis bonis eos laudans, hortatur ad munditiam ſpiritus.

HAs igitur habētes promiſſiones chariſſimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficiētes ſanctificationem in timore Dei. Capite nos. Neminē læſimus, neminem corrupimus, neminem circunuenimus. Non ad condemnationem veſtram dico. Prædiximus enim quòd in cordibus noſtris eſtis ad cōmoriendum & ad conuiuendū.

Monuit Apoſtolus Corinthios qualiter ſe in futuro debeant habere. Hic commendat eos de bonis præteritis. Sed vt fiat quædam continuatio præteritorū ad futura. Primò cōcludit ammonitionem. Secundò verò cōmendat eos, ibi

E *Multa mihi fiducia &c.* Circa primum tria facit. Primò ponit ammonitionem. Secundò inducit exemplum ſuiipſius ad ammonitionem ſeruandam, ibi *Capite nos &c.* Tertiò ponit ammonentis intentionē, ibi *Non ad condemnationem veſtram &c.* Circa primum tria facit. Primò ponit motiuum ad obſeruantiam ammonitionis, & hoc eſt promiſſio eis facta. Et ideo dicit, *Has igitur habentes promiſſiones chariſſimi*, ſcilicet ꝙ Deus habitet in nobis, & recipiat nos &c. Secundò ponit ammonitionem, cum dicit *Mundemus &c.* Et hoc ideo quia promiſſiones iſtæ non dantur niſi mūdis, & ideo *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus*, ideſt carnalium & ſpiritualium vitiorum. Eſa. 52. Mundamini qui fertis vaſa domini &c. Vbi ſciendum eſt, ꝙ omne peccatū quod conſummatur in delectatione carnis eſt carnale: illud verò quod cōſummatur in delectatione ſpiritus, eſt ſpirituale. Et inde eſt ꝙ peccata carnalia ſi conſiderentur quantū ad ſui conſummationem ſunt duo tantùm. ſ. gula & luxuria: cætera verò peccata ſunt ſpiritualia. Si verò conſiderentur quantum ad

Peccatum, quō carnale, & ſpirituale eſt.

F ſui originem, ſic omnia peccata poſſunt dici carnalia, quia omnia ex conceptione carnis originem habent, & hoc modo loquitur ad Gala. 5. Manifeſta ſunt aūt opera carnis &c.

Tertiò ponit modum implendi ammonitionem, ibi *Perficientes &c.* Poſſet enim aliquis dicere, Nunquid non ſumus mūdati in baptiſmo? Et ideo addit *Perficientes ſanctificationem*, ideſt perficimus emundationem inchoatam in baptiſmo. Sanctus enim idem eſt ꝙ mūdus. Leui. 11. & 19. Sancti eſtote, qm̄ ego ſanctus ſum &c. Perficiamus, inquam, quia philoſophi conati ſunt perficere, & non potuerunt, quia nō potuerunt omnia peccata vitare: quantumcunq; enim aliqua peccata vitarent & exercerent actus virtutū, adhuc tamen remanebat in eis peccatum infidelitatis. Et ideo in vero cultu Dei ſolùm perficitur emundatio, & hoc eſt quod dicit, *In timore*, ideſt in cultu *Dei*, Eccle. 25. Timor domini, &c.

Sed contrà Col. 3. Super omnia charitatem habētes quæ eſt vinculum perfectionis. Non igitur perficitur ſanctificatio in timore Dei, ſed in charitate Dei. Reſpōdeo, dicendū

G ꝙ hìc loquitur de timore filiali, qui eſt charitatis affectus, & non de ſeruili qui contrariatur charitati. Dicit autem in timore, vt doceat nos habere affectum ad Deum, cum quadam reuerentia & ſolicitudine. Amor enim cauſat ſecuritatem, quæ q̄nq; negligētiam parit, ſed qui timet, ſemper eſt ſolicitus. Conſequenter cùm dicit *Capite nos &c.* In exemplum ſe præbet. Quaſi diceret. Accipite nos in exemplum. 1. Cor. 11. Imitatores mei eſtote &c. Ego enim mihi caui ab immunditia per ſanctificationem, quia neminem lęſi. Vbi notandum ꝙ tripliciter poteſt aliquis lædere proximum, & nullo iſtorum modorum lęſit aliquem. Primo in perſona, & quātum ad hoc dicit, *Neminem læſimus*, ſcilicet in perſona ſicut faciunt mali dn̄i. Mich. 3. Violenter tollitis pellem eorum &c. Secundò quantum ad famam inducendo eos, vel exemplo vel perſuaſionibus ad malum, & quātum ad hoc dicit neminem corrupimus. 1. Cor. 15. Corrumpunt bonos mores. Tertiò quantum ad ſubtractionem bonorum, & quantum ad hoc dicit, *Neminem circumuenimus*, ideſt in bonis

Lęſio proximi triplex.

H fraudauimus. 1. Theſſal. 4. Ne quis circunueniat &c.

Conſequenter cùm dicit *Non ad condemnationem veſtram, &c.* Aperit ſuam intentionem, q. d. non dico hoc condemnādo vos, ſed vt emendemini. Mala enim præterita propter duo conſueuerunt commemorari. Aliquando ad cōdemnationem, & hoc q̄n non eſt vltra ſpes correctionis. Aliquando autem ad emendationem, vt. ſ. corrigatur, & hoc modo loquitur hìc, *Non ad condemnationem veſtram &c.* 1. Cor. 4. Hęc ad vtilitatem veſtrā dico &c. Et ratio huius eſt, quia gaudeo de bono veſtro, prædixi enim ꝙ vos eſtis &c. ſuprà. 3. Epiſtola noſtra vos eſtis ſcripta in cordibus noſtris. Phil. 1. Eo ꝙ habeam vos &c. Eſtis, inquam, *In cordibus noſtris*, ſcilicet *Ad commoriendum & ad conuiuendum*. Quod pōt intelligi de morte culpæ, & de morte naturali. De morte culpæ, vt nō intelligatur ꝙ nos ſimus parati ad commoriendum vobiſcum, ideſt q̄n vos peccatis nos volumus peccare, ſed ꝙ mortem culpæ veſtram, eo dolore accipimus quo noſtrā. 2. Cor. 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor. 1. Corin. 15. Quotidie

morior

merior &c. *Et ad conuiuendum*, quia ita gaudeo de bona vita veſtra in gratia, ſicut & de noſtra. De morte verò naturali, vt intelligatur *Ad commoriendum*, ideſt paratus ſum mori pro vobis, infrà. 12. Libentius impendar, & ſup impendar &c. & ad conuiuendum. i. vt deſiderem vos eſſe ſocios in vita æterna. 2. Timo. 2. Si commortui ſumus, & conuiuemus.

LECTIO SECVNDA.

Laudat Corinthios de operibus bonis, ponens ſuam ipſius in Macedonia perſecutionem, in qua ſibi non defuit conſolatio.

MVlta mihi fiducia eſt apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis: Repletus ſum cõſolatione, ſuperabundo gaudio in omni tribulatione veſtra. Nam & cùm veniſſemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra, ſed omnem tribulationem paſſi ſumus. Foris, pugnæ: intus, timores. Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos Deus, in aduentu Titi. Non ſolum autem in aduentu eius, ſed etiam in conſolatione in qua conſolatus eſt in vobis, referens nobis veſtrum deſiderium, veſtrum fletum, veſtram æmulationem pro me, ita vt magis gauderem. Quoniam etſi contriſtaui vos in epiſtola, non me pœnitet, Etſi pœniteret videns quòd epiſtola illa (& ſi ad horam) vos contriſtauit, nunc gaudeo, non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam.

Apoſtolus poſuit ſuprà ammonitionẽ ex præmiſsis concluſam. Hic ſubdit ſuã commẽdationem. Et circa hoc duo facit. Primò ponit eorum commendationem. Secundò ipſam exponit, ibi *Nam & cum veniſſem &c.* Commendationẽ autem ipſorum ponit oſtendendo affectum ſuum, qui conſurgit ex bonis operibus quæ Corinthij faciebant. Conſueuit enim quadrupliciter affectus in cordibus diligentiũ cõſurgere ex bonis quæ dilecti operantur, & hos quatuor ſe Apoſtolus concepiſſe de eis oſtendit. Et primò affectum fiduciæ. Vnde dicit, *Multa mihi fiducia eſt apud vos*, Inquãtum. ſ. confido ꝙ qui bene cœpiſtis, ſemper proficietis in melius, Vnde ex bonis auditis, de vobis ſpero maiora in futurum. Philip. 1. Confido de vobis ꝙ qui cœpit opus bonum &c. Heb. 6. Cõfidimus de vobis chariſsimi &c. Et hæc fiducia bona eſt & ſalubris. Heb. 10. Nolite amittere fiduciam &c. Secundò ex hoc concipit affectum gloriationis. Ex quo enim quis bona amici, ſicut ſua diligit: cõſequens eſt vt de bonis amici, ſicut de proprijs glorietur. Et hoc ſpecialiter qm̃ ipſe eſt cauſa illorum bonorum, ſicut magiſter eſt cauſa doctrinę diſcipuli. Et ideo dicit, *Multa mihi gloriatio pro vobis eſt &c.* Prouer. 10. Gloria patris filius ſapiens. Tertiò ex prędictis concipit affectum cõſolationis, qñ is qui lętatur, & gloriatur de bonis ſuis vel amici habet remediũ contra triſtitias. Conſolatio enim eſt remedium contra triſtitias. Naturale autem eſt ꝙ ſemper delectatio & gaudium triſtitiæ opponitur. Et ſm Philoſophum, Omnis delectatio debilitat vel totaliter tollit triſtitiam. Si delectatio ſit contraria triſtitiæ, totaliter abſorbet triſtitiam: ſi autem non ſit cõtraria, debilitat & diminuit eam. Et inde eſt ꝙ qñ quis eſt in triſtitia qñcunq; nunciantur ſibi aliqua lęta diminuitur triſtitia. Et ideo quia audit lęta de Corinthijs, dicit, *Repletus ſum conſolatione*, audita. ſ. correctione veſtra. ſuprà. 1. Sicut abundant Chriſti paſsiones &c. Phil. 2. Si qua cõſolatio &c. Implete gaudium meum &c. Quartò conſurgit ex prædictis affectus exuperãtis gaudij: licet enim ex aliquibus delectationibus diminuatur triſtitia, non tamen totaliter tollitur niſi gaudium ſit magnum. Quanuis autẽ Apoſtolus multas tribulationes ſuſtineret, quia tamen multum gaudebat de bonis Corinthiorum, ideo non ſolùm non abſorbebatur triſtitia totaliter, ſed etiã ſuperabundabat gaudio. Et ideo dicit, *Superabundo gaudio in omni tribulatione noſtra*, ideſt gaudium meũ ſuperat omnem tribulationem, quæ erat in animo meo. 1. The. 2. Quę eſt enim ſpes noſtra aut gaudium &c. Ro. 12.

A In tribulatione patientes. Conſequenter cùm dicit *Nam cum veniſſem &c.* exponit ſuam commendationem. Duo autem dixerat. ſ. ſe accepiſſe gaudiũ & habuiſſe tribulationẽ. Primò ergo manifeſtat ſuam tribulationem. Secundò verò ſuam conſolationem, ibi *Sed qui conſolatur &c.* Tribulationẽ autẽ aggrauat ex duobus. ſ. ex ſubtractione remedij, & ex tribulationis multiplicitate. Et ex ſubtractione remedij, cũ dicit *Nam & cum veniſſem, &c.* q. d. Verè tribulationẽ habeo, quia in nullo conſolor. Nam cùm veniſſem Macedoniã, *Nullam requiem habuit caro noſtra*, hic facit mentionem de perſecutione quam paſſus eſt in Macedonia, qñ liberauit ancillã Phytoniſſam, vt legitur Act. 16. Dicit autẽ, *Nullam requiem habuit caro noſtra*, & non dicit, ſpiritus noſter: quia ſancti ſemper habent pacem ſpiritus, cùm etiã in aduerſis anima quę in corpore patitur ſpe futuri præmij quieſcat, quãquã multa ſuſtineat affectui carnis cõtraria. Ex multiplicitate verò tribulationum aggrauat, cùm dicit, *Omnem tribulationem paſſi ſumus*, ideſt omne genus tribulationis ſm corpus, & ſe
B cundum animam: ſuprà. 4. In omnibus tribulationem patimur &c. Ioan. 16. In mundo præſſuram &c. Et ꝙ omnẽ tribulationem paſſus fuerit, exponit conſequenter, cũ dicit *Foris, pugnæ, intus, timores.* *Foris*, ideſt extra meipſum *Pugnæ* pſecutionũ, ſed tamen *intus*, ideſt in corde eſt timor de malo, timens perſecutionem in futuro. Deu. 32. Foris vaſtabit eos gladius &c. Sed contrà. Prouer. 28. Iuſtus quaſi leo confidens abſq; terrore erit. Reſpondeo, eſt ſine timore quãtum ad ſpiritum, non tamen quantũ ad carnem. Vel *Foris*, ideſt extra eccleſiã *Pugnæ* illatæ ab infidelibus, ſed *intus timores*, ne. ſ. illi qui intra eccleſiam ſunt, excidãt à fide propter perſecutores. Vel foris. i. in manifeſto, pugnæ quib⁹ impugnantur à manifeſtis inimicis. Intus timores, qui iniiciuntur nobis ab illis qui dicunt ſe amicos, & non ſunt: quia vt dicit Boetius de conſola. Nulla peſtis efficacior ad nocendum ꝙ̃ familiaris inimicus. Mat. 10. Inimici hominis domeſtici ei⁹.

Conſequenter cùm dicit *Sed qui conſolatur &c.* Ponit materiam ſuæ cõſolationis quam extollit ex duobus. ſ. ex grata
C ta pſentia Titi, & ex cõſolatione Titi, ibi *Non ſolum autem &c.* Dicit ergo, licet hîc grauiter afflicti fuerimus, ſed qui. ſ. De⁹ *Conſolatur humiles, conſolatus eſt &c.* Cuius pſentia vtpote mihi gratiſsima eſt, & in adiutorium. ſuprà. 1. Qui cõſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Dicit autem qui cõſolatur humiles, quia ſuperbos non conſolatur, ſed eis reſiſtit: vt dicit Iac. 4. & 1. Pet. 5. Conſolatur autem humiles dando eis gratiam, quæ eſt conſolatio ſpiritusſancti. Eſa. 61. Vt conſoler omnes lugentes &c. *Non ſolum autem &c.* Hic ponit alia materia conſolationis Apoſtoli. ſ. conſolatio Titi. Et materia huius conſolationis eſt duplex. Prima emendatio Corinthiorum, quam habuerunt in præſentia Titi. Secunda eſt deuotio Corinthiorum quam oſtendit ad Titum, ibi *In conſolatione autem veſtra &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit conſolationem de pœnitentia Corinthiorum. Secundò exponit quædam quæ dixit, ibi *Contriſtati enim eſtis &c.* Circa primum tria facit. Primò ponit conſolationem Titi. Secundò materiam cõſolationis, ibi *Referens nobis &c.* Tertiò effe
D ctum conſolationis in mente Apoſtoli, ibi *Ita vt magis gauderem &c.* Dicit ergo, Non ſolùm conſolatur nos Deus in aduentu Titi, ſed etiam in conſolatione qua ipſe Titus conſolatus eſt de vobis & in vobis. Et huius conſolationis materia eſt, quia ipſe Titus conſolatus eſt referens nobis veſtrũ deſiderium &c. Vbi tria ponit laudabilia propter tria reprehenſibilia quæ fuerunt in eis. Fuerunt enim pigri ad bonũ, & cõtra hoc dicit *Referens nobis veſtrum deſiderium*, de proficiendo in melius. Item erant proni ad malũ, & contra hoc dicit *Veſtrum fletum*, ſcilicet de peccatis commiſsis. Hier. 6. Luctũ vnigeniti fac &c. Item erant faciles deceptioni pſeudorum, & contra hoc dicit *Veſtram æmulationem* cõtra pſeudos habitã pro amore mei. Nã ante ęmulabamini cõtra me pro eis.

Conſequenter cùm dicit *Ita vt magis &c.* Ponit affectum conceptum ex conſolatione Titi, qui quidẽ affectus eſt gaudium. Vnde circa hoc tria facit. Primò ponit conceptũ gaudium. Secundò oſtendit ſuæ æſtimationis imitationẽ. Tertiò ſubdit rationẽ gaudij. Dicit ergo, intantùm gauiſus ſum

dé

de his quæ Titus retulit mihi, ita *vt magu gaudeam* de hoc, quam de tribulatione mea doluerim. Nam ſpiritualia præferenda ſunt temporalibus. Vel vt magis gauderem de hoc ꝙ contriſtaui vos q̃ doluerim olim. Peccauerant enim faciendo fornicationẽ, & Apoſtolus increpauerat eos, vt patet in prima Epiſtola. 5. & 6. Tunc autẽ incertus erat Apoſtolus quem euẽtum deberet habere illa triſtitia, bonum. ſ. an malum. Et ideo dubitans pœnituit: ſed videns poſtmodum ꝙ bonum inde prouenerat, gaudebat: ideo dicit *Quoniam etſi contriſtaui*, vos increpando in prima epiſtola, nõ me pœnitet modò, q̃a correcti eſtis: & ſi olim pœniteret, quando. ſ. eram incertus, vtrum triſtitia induceret vos ad correctionem vel deſperationem, videns ꝙ epiſtola illa, etſi ad horam vos contriſtauit, nunc gaudeo, quia eſtis conuerſi. Et rationem gaudij aſsignat, quia non gaudeo de hoc, quia *Contriſtati eſtis*: ſed de effectu. ſ. de correctione, quia. ſ. *Contriſtati eſtis* non ad deſperationem, ſed *Ad pœnitentiam*, ſicut medicus non gaudet de amaritudine, ſed de effectu. ſ. de ſanitate. ſuprà. 6. Quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes.

LECTIO TERTIA.

Cur de triſtitia Conothiorum gaudeat Paulus rationẽ aſsignat huiuſmodiq; triſtitiam ex ſuo effectu commendat.

Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſeculi autem triſtitia, mortẽ operatur. Ecce enim hoc ipſum, ſecundum Deum contriſtari vos, quantã in vobis operatur ſolicitudinẽ, ſed defenſionẽ, ſed indignationẽ, ſed timorẽ, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictã. In omnibus exhibuiſtis vos incontaminatos eſſe negocio.

Poſita conſolatione Apoſtoli & Titi de triſtitia Corinthiorum, eo ꝙ fuerit ad pœnitentiam, & non ad deſperationem: hic conſequenter huius cõſolationis ratio aſsignatur, eorum triſtitiam commendando. Et circa hoc duo facit. Primò enim commendat eorum triſtitiam. Secũdò ex hoc concludit propoſitum, ibi *Et ſi ſcripſi vobis &c.* Commendat autem Corinthiorum triſtitiam ex duobus. Primò ex cauſa: ſecundò ex effectu, ibi *Quæ enim triſtitia eſt, &c.* Cauſa autẽ ex qua commendatur eorum triſtitia hæc eſt, quia eſt ſm Deum, & ideo dicit, Licet ad horam cõtriſtauerim vos per epiſtolam, tñ nunc gaudeo. i. quia contriſtati eſtis ſecundũ Deum. Vbi ſciendum eſt ꝙ triſtitia & gaudium, & cõiter

Triſtitia & ferè omnis affectio ex amore cauſatur.

omnis affectio ex amore cauſatur. Triſtatur enim quis, q̃a caret eo quod amat. Qualis autẽ eſt amor, talis eſt triſtitia ex amore cauſata. Eſt autem duplex amor. Vnus quo diligitur Deus, & ex hoc cauſatur triſtitia, quæ eſt ſm Deum. Alius amor quo amatur ſeculum, & ex hoc cauſatur triſtitia ſeculi. Amor quo diligimus Deum, facit nos libenter ſeruire Deo, ſolicitè quærere honorem Dei, & vacare Deo dulciter. Et quia peccando impedimur à ſeruitio Dei, & ideo ei non vacamus, nec eius honorem quærimus, ideo amor Dei cauſat triſtitiã de peccato, & hæc eſt triſtitia ſecũdum Deum, quæ quidem triſtitia non fuit nobis ad malum, nec detrimentum, ſed potius ad fructum & meritum. Et ideo dicit, *Vt in nullo detrimentum patiamini a nobis*, quia non ſolũ bona & grata quæ vobis impendimus, vobis proſunt: ſed etiã hoc ipſum ꝙ vos corrigimus & contriſtamus. Hebreo. 12.

Triſtitia ſecundũ Deũ quid ſit.

Omnis diſciplina in p̃ſenti, &c. Conſequenter cùm dicit *Quæ enim triſtitia, &c.* Commendat eorum triſtitiam ex effectu, qui quidem eſt præmiũ vitæ æternæ. Et circa hoc duo facit. Primò enim ponit effectum in generali. Secũdò experimentũ ſpecialiter in eis cõſecutũ, ibi *Ecce enim hoc ipſum, &c.* Circa primum duo facit. Primò enim ponit effectum triſtitiæ, quæ eſt ſm Deum. Secundò ponit effectũ triſtitiæ, quæ eſt ſm mundum, ibi *Seculi autem, &c.* Dicit ergo primò. Di-

Effectus triſtitiæ ſecundum Deũ.

co ꝙ triſtitia noſtra non fuit vobis detrimentũ. *Enim*, ideſt quia, *Triſtitia quæ eſt ſecundum Deum, operatur pœnitentiam*: pœnitentiam autem dico *in ſalutem ſtabilem*, ideſt ſempiternam, quæ eſt ſalus ſtabilis, & eſt beatorum: de qua Eſa. 49. Salus

A autem mea in ſempiternũ erit. Et hanc operatur pœnitentia. Mat. 3. Agite pœnitẽtiam, appropinquabit enim regnũ cælorum. Et dicit ſtabilem vt excludat ſalutem temporalẽ, quæ eſt tranſitoria, & cõis ipſis hominibus & iumentis, de qua in Pſal. Homines & iumenta ſaluabis domine, &c.

Sed contra hoc quod dicit ꝙ triſtitia quæ eſt ſm Deum pœnitentiam operatur, videtur eſſe, quia ipſa triſtitia ſm Deum eſt pœnitentia. Pœnitere enim eſt triſtari de malo et ſm Deum. Non ergo operatur pœnitentiam. Reſpondeo. Dicendum eſt ꝙ pœnitentia habet tres partes, quarũ pars prima eſt triſtitia. ſ. dolor & compunctio de peccatis. Aliæ duæ ſunt confeſsio & ſatisfactio. Cùm ergo dicit ꝙ triſtitia operatur pœnitentiam, intelligendum eſt ꝙ compunctio, ſeu dolor de peccato operetur in nobis pœnitẽtiam. i. alias partes pœnitentiæ. ſ. confeſsionem & ſatisfactionem. Vel dicendum eſt ꝙ triſtitia ſm Deum eſt communior quã pœnitentia: quia pœnitentia eſt de proprio peccato, ſed triſtatur quis ſm Deum, & de peccatis proprijs & de alienis. Sic er-

B go effectus triſtitiæ quæ eſt ſm Deum eſt ſalus æterna, effectus verò triſtitiæ quæ eſt ſm mundũ, eſt mors. Quia enim qui diligit ſeculum, inimicus Dei conſtituitur, vt dicitur, Iac. 4. Ideo ex amore ſeculi mors cauſatur. Triſtatur enim ſm ſeculum quis, non quia peccans Deum offendit, ſed deprehenſus in peccato, punitur de eo & detegitur. Et hæc triſtitia eſt vitanda in peccatis. Eccle. 30. Triſtitiam longè fac à te. &c. Conſequenter manifeſtat effectum prædictum per experimẽtum ſumptum in ipſis, cùm dicit *Ecce enim hoc ipſum, &c.* q. d. Verè ſalutẽ ſtabilem, quia experimento patet ꝙ in nobis multa quæ ad ſalutem ducunt, operatur. Ponit autem ſex ad hoc pertinentia, quorum vnum eſt generale. ſ. ſolicitudo: q̃n enim homo eſt in lætitia, de facili committit aliquas negligentias: ſed q̃n eſt triſtis, & in timore ſolicitatur, & ideo dicit, Ecce enim. ſ. in vobis experti eſtis hoc ipſum. ſ. ſecundum Deum contriſtari vos quantã in vobis operatur ſolicitudinem ad vitandum mala, & ad faciendũ bona. Mich. 6. Indicabo tibi, ò homo, quid ſit bonum, &c.

C Et infrà, ſolicitum, &c. Alia verò ſunt ſpecialia, quorũ quædam pertinent ad effectum interiorem, quædam ad actum exteriorem. Eorum verò quæ pertinent ad effectum exteriorem, quædam ſunt ad peccati remotionem, quædam verò ad boni adeptionem. Nam verus pœnitens debet recedere à malo, & facere bonum. Quãtum autem ad remotionẽ mali ponit tria. Primum eſt, vt deſiſtat facere malum. Et quantum ad hoc dicit, *ſed defenſionem*, contra illos qui nos ad malum inducunt. 1. Pet. 5. Cui reſiſtite fortes in fide. Vel ſm Glo. vt contra pſeudo me defendatis. Ephe. vlti. Accipite armaturam Dei, &c. Secũdum eſt ꝙ homo indignetur contra ſe pro peccatis quæ fecit, & quantum ad hoc dicit, *ſed indignationem*, Indignatio autẽ ſui operatur triſtitiam ſm Deum. Eſa. 63. Indignatio mea auxiliata eſt mihi. Tertiũ eſt ꝙ ſit in continuo timore de futuro, vt caueat, & quantũ ad hoc dicit, *ſed timorem*, de recidiuo, ne. ſ. in futuro ſimiliter contingat. Eccle. 25. Timor domini omnia, &c. Quantum ad boni adeptionem duo ponit. Primò deſideriũ, quo ad

D bonum afficitur, & quantum ad hoc dicit, *ſed deſiderium*, quo bonum facere affectetis. Prouer. 11. Deſiderium iuſtorum omne bonum. Secundò æmulationẽ bonam qua bonos imitari conatur: & quantũ ad hoc dicit, *ſed æmulationem*, vt. ſ. me & alios bonos imitemini. 1. Cor. 14. Sectamini charitatem æmulamini chariſmata meliora. Eorum verò quæ pertinẽt ad exteriorem actum duo ponit. Primum eſt vt vindicent in ſeipſis quod peccauerũt, & hoc vtile eſt. Cùm enim omne malum neceſſariũ ſit puniri vel ab homine vel à Deo, ſi hoc non punit melius eſt ꝙ homo malum in ſe puniat, quod fecit, q̃ ꝙ Deus: quia vt dicitur Heb. 10. Horrendum eſt incidere in manus Dei, &c. Et quantum ad hoc dicit, *ſed vindictam*, ideſt, quia peccantes punitis & etiã voſ ipſos. 1. Cor. 9. Caſtigo corpus meum, &c. Eſa. 26. Iuſtitiã non fecimus, &c. Secũdum eſt ꝙ totaliter abſtineat à malo. Et ideo dicit *In omnibus exhibuiſtis* duce, ſcilicet fide, *Incontaminatos* eſſe negocio, ſcilicet Chriſtiano, ſuprà. 5. In omnibus exhibeamus. Ephe. 1. Elegit nos ante mundi conſtitutionem,

tionem, vt eſſemus ſancti. Pſal. Ambulans in via immaculata, &c. Vel negotio quo, ſcilicet correcti eſtis, puta, de fauore quem dediſtis fornicatori: ſed poſtmodum puniẽdo & condemnando ipſum oſtendiſtis vos in hoc incontaminatos eſſe.

LECTIO QVARTA.

Intentio Pauli erga Corinthios oſtenditur, qui gaudet de eorum correctione.

IGitur & ſi ſcripſi vobis, non propter eum qui fecit iniuriam, nec propter eum qui paſſus eſt: ſed ad manifeſtandam ſolicitudinem noſtram, quam habemus pro vobis coram Deo, ideo conſolati ſumus. In conſolatione autẽ noſtra, abundantius magis gauiſi ſumus ſuper gaudio Titi, quia refectus eſt ſpiritus eius ab omnibus vobis. Et ſi quid apud illum de vobis gloriatus ſum, non ſum confuſus: ſed ſicut omnia vobis in veritate locuti ſumus, ita & gloriatio noſtra quæ fuit ad Titum, veritas facta eſt, & viſcera eius abundantius in vobis ſunt, reminiſcentis omnium veſtrum obedientiam, quomodo cum timore & tremore excepiſtis illum. Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis.

Hic aſsignata ratione quare gaudet Apoſtolus de ipſorum triſtitia, cõſequenter inducit concluſionẽ ſuam in qua duo facit. Primò enim oſtendit intentionem ſuam quã habuit in ſcribendo. Secundò manifeſtat gaudium quod habuit de ipſorũ correctione, ibi *ideo conſolati, &c.* Dicit ergo primò, ex quo incontaminati eſtis, igitur apparet ꝙ & ſi ſcripſi vobis per epiſtolam increpando, non ſcripſi *Propter eum tantum qui fecit iniuriam* inceſtu maculãdo cubile patris ſui, vt dicit̃ 1. Cor. 5. *Nec propter eum tantum qui paſſus eſt,* ſcilicet propter patrem, quaſi non propter zelum vindictæ ſolùm, *ſed* hoc fecit *Ad manifeſtandam ſolicitudinem noſtram, quam pro vobis habemus,* ideſt vt ſciretis ꝗ ſoliciti ſumus pro vobis, & hoc dico *Coram Deo,* vt ſit iuramẽtum. i. Deo teſte. Vel ad manifeſtandam coram vobis Deo. ſ. de omnibꝰ ſolicitudinem noſtrã. Collo. 2. Volo vos ſcire quam ſolicitudinem, &c. Vel aliter. Non ſcripſi tantùm propter eũ qui fecit iniuriam, vt. ſ. corrigeretur. Vel propter eum qui paſſus eſt, vt placaretur, ſed ad manifeſtãdam, &c. vt. ſ. vos qui indignati fuiſtis pro cõtumelia & pœna inflicta fornicatori reccõciliaremini Deo.

Conſequenter concludit gaudium quod habuit de eorũ correctione, cùm dicit *ideo & conſolati ſumus, &c.* q. d. Quia hoc conſecutus ſum ex eo ꝙ ſcripſi. ſ. ꝙ eſtis correcti, ideo cõſolati ſumus. i. conſolationem accepimus. Gaudiũ enim hominis eſt cùm conſequitur, quod cùm deſiderio intẽdit, ſuprà. 1. Abundantius aũt, &c. Conſequenter cùm dicit, *In conſolatione autem, &c.* Ponit ſecundam cauſam ſuæ conſolationis, quæ ſumitur ex deuotione quam oſtenderunt ad Titum. Et circa hoc tria facit. Primò ponit gaudium ſuum de gaudio Titi conceptum. Secundò gaudij rationem aſsignat, ibi *Et ſi quid apud illum, &c.* Tertiò materiã gaudij Titi aſsignat, ibi *Reminiſcentis omnium veſtrum, &c.* Dicit ergo primò. *Gauiſi ſumus,* de correctione veſtra: autem. i. ſed, in conſolatione noſtra abũdantius magis gauiſi ſumus, ꝗ̃ turbati fuerimus de tribulatione *Super gaudio Titi.* Vel magis gauiſi ſumus. i. magis gaudium attulit cõſolationi noſtræ gaudiũ Titi, & hoc quia refectus eſt ſpiritus eius. Tunc enim reficit̃ animus prælati, quando ſubditi eius ſunt obedientes ei, & eum reuerẽtur. Philem. Refice viſcera, &c. Refectus, inquã *Ab omnibus vobis,* quia omnes vel correcti eſtis, vel eſt ſpes correctionis. Rationem autem huius gaudij aſsignat quãtum ad duo. Vnum eſt ex parte Apoſtoli, quia. ſ. ipſe inuẽtus eſt verax. Nam Apoſtolus commendauerat Corinthios Tito antequã iret ad eos. Quia verò nunc ita inuenit Titus, ſicut Apoſtolus dixit, gaudet Apoſtolus verba ſua vera fuiſſe, et hoc eſt quod dicit *Et ſi quid apud illum de vobis gloriatus ſum* commendando vos. Dicit autẽ gloriatus ſum, quia gloria Apoſtoli erat bonum illorum *Non ſum confuſus,* ideſt non erubeſco me falſa dixiſſe. Quãdo enim aliquis inuenit̃ mendax,

A confunditur. Eccle. 37. Ante omnia ſermo verax, & cętera. *Sed ſicut omnia in veritate vobis locutus ſum,* ideſt ſicut prædicaui vobis veritatem, *Ita gloriatio noſtra quæ fuit ad Titum de vobis, veritas facta eſt,* ideſt inuenta eſt vera. Alia ratio eſt ex parte Corinthiorum. Nam amici deſiderant, vt illi quos diligũt ab omnibus diligant̃. Quia ergo Titus diligebat Corinthios propter eorum deuotionem, ideo de hoc Apoſtolus gaudebat. Et ideo dicit Apoſto. *Et viſcera eius, &c.* q. d. Non ſolùm gaudeo, quia inuentus ſum verax, ſed etiam quia viſcera eius, ideſt viſceroſa charitas eius, & nimius amor abundantius, ꝗ̃ ante in vobis eſſet, ex quo vidit profectum veſtrum. Vel abundantius quàm in aliis. Ephe. 6. Induite vos ſicut electi Dei, &c. Materiam autẽ gaudij manifeſtat ex duobus. ſ. ex obedientia & reuerentia. Ex obedientia quidẽ, cũ dicit *Reminiſcentis omnium veſtrum obedientiam,* qua obedienter illi obtemperaſtis. In quo etiam & laudauit vos. 1. Reg. 15. Melior eſt obedientia, &c. Eccle. 3. Filij ſapientiæ eccleſia iuſtorũ. Ex reuerentia autem cùm dicit *Quomodo cum timore,* ſcilicet

B filiali, non ſeruili cũ timore animi, & tremore corporis excepiſtis eum. Gal. 4. Teſtimonium enim vobis, &c. Et quia ita habuiſtis vos ad eum, gauiſus ſum, quia verax inuẽtus ſum, & ipſe diligit vos. Vnde *Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.* Non ſolùm in bona volũtate, ſed etiam in bonis operibus in futuro, ꝙ bene vos habeatis. Hebr. 6. Confidimus de vobis meliora & viciniora ſaluti.

CAPIT. VIII. LEC. I.

Exemplo Macedonum impellere nititur Corinthios ad eleemoſynas dandas ſanctis, qui erant in Ieruſalem.

NOtam autem vobis facimus fratres gratiam Dei, quæ data eſt in eccleſiis Macedoniæ, & quòd in multo experimẽto tribulationis abundantia gaudij ipſorum fuit, & altiſsima paupertas eorum abundauit in diuitias ſimplicitatis eorum.

C *Quia ſecundum uirtutem, (teſtimonium illis reddo) & ſupra virtutem voluntarij fuerũt, cum multa exhortatione obſecrãtes nos, gratiam & communicationem miniſterij, quod fit in ſanctos. Et non ſicut ſperauimus, ſed ſemetipſos dederunt, primùm domino, deinde nobis per voluntatem Dei: ita vt rogaremus Titum, vt quemadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam iſtam. Sed ſicut in omnibus abũdatis fide, & ſermone, & ſcientia, & omni ſolicitudine, inſuper & charitate veſtra in nos, vt & in hac gratia abundetis. Non quaſi imperans dico: ſed per aliorum ſolicitudinem, etiam veſtræ charitatis ingenium bonum comprobans.*

Poſita iam exhortatione ad bonum in generali: hîc conſequenter exhortatur eos ad quoddam bonũ particulare. ſ. ad largitionem collectarũ pro ſanctis qui erant in Ieruſalẽ.

D Nam ſicut Act. 15. dicitur, & Apoſtolus tangit ad Galat. 2. Apoſtoli impoſuerunt Paulo, & Barnabæ vt proponerent verbum ſalutis Gentibus, exhortando eos ad ſubueniendũ ſanctis, qui erant in Ieruſalem, qui venditis omnibus, & poſitis ad pedes apoſtolorum in maxima erãt paupertate, & ad hoc inducit eos ad pręſens. Vbi duo facit. Primò inducit eos ad dandum. Secundò monet ad modum dandi, vt. ſ. citò & abundanter dent. & hoc 9. ca. ibi *Nam de miniſterio, &c.* Circa primũ duo facit. Primò tractat de collectis dandis. Secundò de miniſtris per quos huiuſmodi collecta fiãr, ibi *Gratias autem Deo qui dedit, &c.* Circa primum duo facit. Primò inducit eos ad dandum. Secundò excludit excuſationẽ, ibi *Si enim voluntas prompta eſt &c.* Inducit autem eos ad dandum tripliciter. Primò exemplo aliorum qui dederunt. Secũdò exemplo Chriſti, ibi *Scitis enim gratiam domini noſtri &c.* Tertiò ex ipſorũ propria vtilitate, ibi *Hoc enim vobis vtile, &c.* Circa primum tria facit. Primò ponit exemplum. Secundò oſtendit ſe permotũ ab hoc exemplo, ibi *Ita vt rogaremus Titũ &c.*

Tertiò monet vt ipſi hoc exemplum ſequantur, ibi *Sed ſicut*
in omnibus abundatis &c. Circa primum ſciendum eſt ꝙ Apo-
ſtolus ad hoc vt Corinthĳ liberaliter tribuant, proponit eis
Macedones in exemplum. Et commendat eos quantum ad
duo.ſ. quantum ad patientiam in aduerſis. Secundò quan-
tum ad liberalitatem in donis, ibi *Et altiſſima paupertas &c.*
Circa primũ ſciendum eſt ꝙ Apoſtolus inducit eos ad ele-
emoſynas, vt merita ipſorum creſcãt, & ideo in illo tẽpore
hoc fecit quando poſſunt mereri.ſ. in tempore gratiæ: tunc
enim eleemoſynæ meritoriæ ſunt. Et hoc eſt quod dicit,
Notam vobis facimus gratiam, ideſt gratuitam donum Dei.ſ. ele
emoſynarum largitionẽ, & dicit hoc eſſe gratiã, quia quic-
quid boni facimus eſt ex gratia Dei, *Quæ* quidem gratia
non *Eſt data* iſtis, ſed *Mihi,* inquantum.ſ. ex mea procura-
tione & ſolicitudine & monitione. Macedones ad hoc moti
ſunt. Eph.3. Mihi autem omnium ſanctorum minimo &c.
Data eſt, inquam, *Mihi in eccleſiis Macedoniæ,* ideſt apud fideles
Macedoniæ, quæ quidem gratia eſt quantũ ad duo.ſ. quan
tum ad patientiam, quia in multo experimento &c. Vbi
ponit conditiones patientiæ perfectæ. Vna eſt ꝙ homo ſit
conſtans, ita ꝙ nec timore tribulationis deiiciatur, ſed nec
etiam in ipſo tribulationis experimẽto. Et ideo dicit quòd
In multo experimento tribulationis, ſcilicet cõſtantes fuerunt. Alia
eſt ꝙ in ipſis tribulationib⁹ gaudeat, ſicut legitur de beato
Laurentio: & quantum ad hoc dicit, Abundantia gaudĳ ip
ſorum, ſcilicet Macedonum fuit. Iac.1. Omne gaudium exi
ſtimate &c. Ro.12. In tribulatione gaudẽtes &c. Vel in mul
to experimento tribulationis, non quam ipſi paſſi fuerũt,
ſed quam viderunt pati in Macedonia, abundantia gaudĳ
ipſorum fuit. Item ſecundò gratia eſt quantum ad libera
litatem in eleemoſynis. Et quantum ad hoc dicit, *Et altiſſi-*
ma &c. Vbi duo facit. Primò ponit eorũ liberalitatem. Se-
cundò exponit quod dixerat, ibi *Quia ſecundum virtutem, &c.*
Dicit ergo primò. Non ſolùm fuerunt patientes in tribula-
tionibus, ſcilicet Macedones: ſed etiam fuerunt liberales, q͞a
Altiſſima, ideſt maxima *Paupertas eorum* vel nobiliſſima. Se-
cundum Glo. facit paupertatem altã eleuatio ſpiritus ſupra
res temporales & contemptus earum. Et ſic iſtorum pau-
pertas altiſſima erat, quia non habebant diuitias, & cõtem
nebãt eas. Iac.2. Nonne Deus elegit paupes in mundo, &c.
Hæc, inquam paupertas abũdauit.i. excreuit in diuinis co
pioſè dando. Sed hæc expoſitio Gloſæ non videtur eſſe ſm
intentionem Apoſtoli, & ideo aliter dicendũ eſt. Altiſſima
paupertas, &c. Vbi ſciẽdum eſt ꝙ homo ex duabus cau
ſis habet promptum animum ad dandum ſatis.ſ. ex abun-
dantia diuitiarum, ſicut diuites, vel ex contemptu diuitia-
rum: & ſic idem facit in paupere contemptus quod facit in
diuite abundantia, & ideo dicit altiſſima paupertas ſic ſu-
prà abundauit.i. effectum abundantiæ fecit in diuitias ſim
plicitatis eorum, quia cor eorum erat ſolùm ad Deũ, & ex
hoc prouenit contemptus diuitiarum. Prouer.10. Simplici
tas iuſtorum, &c. Conſequenter cùm dicit *Quia ſecundum*
virtutem, &c. Exponit quod dicit commendando ipſorum
liberalitatem quantum ad tria.ſ. quantum ad quantitatem
dati, quantum ad voluntatem dandi, & quantum ad ordi-
nem dationis. Quantum ad quantitatem dati, quia dede-
runt ſupra virtutem, & ideo dicit. Verè abundauit in diui-
tias, quia ego reddo illis teſtimonium ꝙ fuerunt voluntarĳ
ad dandum ſm virtutem rerum ſuarum, & ſupra virtutẽ:
quia intantum dederunt ꝙ poſt eguerunt. Vel dicendũ eſt
& melius, ꝙ eſt virtus interior animi, & virtus exterior.ſ.
facultas rerum temporalium. Virtus interior, eſt prompti-
tudo animi ad dandum, & ideo dicit. *Teſtimonium illis reddo*
ꝙ fuerunt voluntarĳ ad dandum ſm virtutem animi inte-
riorem, & ſupra virtutẽ exteriorem.ſ. diuitiarum. Thob.4.
Si multũ tibi fuerit, &c. Contrà. Quicunq; dat ſuprà vir
tutem, dat immoderatè. Non ergo ex hoc eſt dignus laude.
Reſpondeo. Dicendum eſt ꝙ virtus in dando poteſt conſi-
derari dupliciter.ſ. ſimpliciter ſeu abſolutè, & ſm propor-
tionem aliorum. Quando ergo dat plus q̃ alĳ ſuæ propor
tionis, non peccat: ſed ſi ſimpliciter dat ſupra virtutem, tũc
immoderatè dat. Sic ergo commendat eorum liberalitatẽ

E quantum ad quãtitatem dati. Commendat aũt eam quan-
tum ad voluntatem dandi, cùm dicit *Quia voluntarii fuerunt.*
Exo.25. Ab omni qui vltroneus offert. In hoc autem fuerũt
voluntarĳ, quia *Rogauerunt nos cum multa exhortatione, obſecrantes,*
ideſt rogantes. q.d. Non ſolùm rogauerũt, ſed etiam per ra-
tiones nos induxerunt, vt habeant gratiam & communica
tionẽ miniſterĳ, &c. ideſt vt liceret eis dare ſua pauperibus
ſanctis qui ſunt in Ieruſalem, non reputantes ſe facere gra-
tiam nobis, ſed ꝙ eis gratia fiat. Heb. vlt. Beneficentiæ autẽ
& communionis, &c. Commendat etiam eorum liberalita
tem quantum ad ordinem dandi, quia non ſolùm ſua dede
runt, ſed primò ſeipſos quia talis debet eſſe ordo in dando,
vt primò homo ſit acceptus Deo, {quia niſi homo ſit Deo
gratus, non ſunt accepta munera eius.} Gene.4. Reſpexit
domin⁹ ad Abel.ſ. primò, & ad munera eius conſequenter,
Eccle.30. Miſerere animę tuæ, &c. & ideo dicit, *Non ſicut ſpe-*
rauimus. q.d. Verè voluntarĳ fuerunt, quia non ſicut ſpera-
uimus.i. non ea intentione qua putabamus, vt.ſ. darent pro
F culpis redimendis: ſed ſemetipſos dederunt primùm domi
no emẽdando vitam ſuam, & deinde nobis obediendo per
omnia per voluntatem Dei, quę eſt, vt ſubdantur homines
vicarĳs ſuis. Heb. vltimo. Obedite præpoſitis veſtris, &c.

Gloſa dicit ꝙ non aliter erat ab eis recipiendum, niſi.ſ.
prius ſeipſos dediſſent Deo, ergo videtur ꝙ nõ ſint recipien
dæ eleemoſynę à peccatoribus. Sed dicendum eſt ꝙ non
eſt ab eis recipiendum q̃ñ dant ea intentione, vt foueantur
in peccatis. Sic ergo poſito exemplo Mecedonum, oſtendit
ſe conſequenter permotum eſſe hoc exemplo, cùm dicit
Ita vt rogaremus Titum. quaſi diceret, Intantum nos permoti
fuim⁹ hoc exemplo de liberalitate Macedonum, vt ſcilicet
Rogaremus Titum vt etiam vos ſitis participes ipſius gratiæ, vt ſcilicet
Titus quẽadmodum cœpit vos monere ad benefaciẽdum
poſtquam vidit vos correctos, & inducere vos ad commu
nionem, ita perficiat in vobis, & ſpiritualiter gratiam iſtã
de largitione eleemoſynarum, vt non deſit vobis. Philip.1.
Qui cœpit in vobis &c. Conſequenter admonet eos, vt
G hoc exẽplo ipſi inducantur, cùm dicit *Sed ſicut in omnibus &c.*
Vbi duo dicit. Primò monet, vt ipſi exemplo Macedonum
ſint prompti ad eleemoſynas faciendum. Secundò quandã
ſuſpitionẽ aufert, ibi *Et non quaſi imperans dico &c.* Dicit ergo
Sed ſicut in omnibus &c. q.d. Sicut vos ſuperatis Macedones in
omnibus alĳs gratĳs, ita debetis eos ſuperare etiam in iſta,
ſcilicet eleemoſynis faciẽdis. Et hoc eſt quod dicit. Sicut in
omnibus alĳs abundatis. Et primò in his quæ pertinent ad
intellectum, & quantum ad hoc dicit, In fide qua creditur,
& ſermone quo confitemur. Rom.10. Corde creditur ad iu
ſtitiam, quantum ad fidem: ore autem confeſſio fit ad ſalu-
tem, quantum ad ſermonẽ. In ſcientia ſcripturarũ. 1.Cor.1.
In omnibus diuites facti eſtis &c. Secundò in his quæ per-
tinent ad opus, & quãtum ad hoc dicit, *Et in omni ſolicitudine,*
ſcilicet bene operandi. Rom.12. Solicitudine non pigri. Ter
tiò in his quę pertinẽt ad affectum, & quantũ ad hoc dicit,
In charitate veſtra ſpirituali habita in nos ſupabũdatis. Col.4.
Super omnia charitatem habentes &c. Sicut inquã, in om-
H nibus iſtis abundatis, ita.ſ. rogaui Titum, vt in hac gratia.ſ.
eleemoſynarum abũdetis. Et quia poſſet haberi ſuſpitio ꝙ
quaſi ex imperio mandaret, vt darent eleemoſinas. Contra
quod eſt quod dicitur Ezec.34. Vos aũt cũ auſteritate &c.
Et ideo contrà remouet, dicens, Non quaſi imperans dico,
hoc eſt ꝙ rogaui Titũ, vel ꝙ ego ipſe hoc dico vobis.i. non
feci quaſi imperans. 1.Pet. vlti. Non vt dominãtes in cleris.
Sed dico hoc comprobans.i. volens comprobare per alio-
rum ſolicitudinem.ſ. Macedonum, *Veſtra charitatis ingenium.*

Vbi ſciendum eſt ꝙ ingenium bonum ſumitur, non ſolũ
pro aptitudine ad ſciendum faciliter, ſed etiã ad bene ope-
randum. Cuius ratio eſt, quia ad hoc ꝙ aliquis bene ope-
retur, exigitur ſcientia dirigens. Et ideo ſicut in addiſcendo
dicitur boni ingenĳ eſſe, qui cito capit verba magiſtri, ita
in operãdo boni ingenĳ dicitur qui exemplo aliorum cito
mouetur ad bene operandum: & ideo dicit Apoſtolus,
Comprobans, ideſt probare volens *Bonum ingenium veſtrum,*
ideſt quàm promptam voluntatem habeatis ad dandum

moti

moti exemplo Macedonum.1.Corinthiorũ.4.Non vt confundam vos, hæc ſcribo.

LECTIO SECVNDA.

Exemplo ſeruatoris Chriſti ad largiendas eleemoſynas Corinthios ipſos inducit, ex eorum vtilitate, & voluntate ipſorum iam cœpta, oſtendens, eleemoſynam, danti magis, q̃ accipienti perutilem.

SCitis enim gratiã domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniã propter vos egenus factus eſt, cũ eſſet diues: vt illius inopia, vos diuites eſſetis, & conſilium in hoc do: hoc enim vobis vtile eſt, qui non ſolùm facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore. Nunc verò & facto perficite, vt quemadmodum promptus eſt animus voluntatis, ita ſit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta eſt ſecundum id quod habet, accepta eſt, non ſecundum id quod non habet. Non enim vt alijs ſit remiſſio, vobis autem tribulatio: ſed ex æqualitate in præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat, vt & illorum abundantia, veſtræ inopiæ ſit ſupplementum, ut fiat æqualitas ſicut ſcriptum eſt. Qui multum habuit, non abundauit, & qui modicum, non minorauit.

Hic inducit Corinthios ad dandum eleemoſynas exemplo Chriſti, dicens, Volo comprobare ingenium veſtrum bonũ ad dandum. ſ. pauperibus, & hoc facere debetis exẽplo Chriſti, enim. i. quia ſcitis gratiam dñi noſtri Ieſu Chriſti quam quidem humano generi cõtulit. Ioan.1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum, &c. Et hæc dicitur gratia, quia quicquid filius Dei pœnalitatum noſtrarum aſſumpſit, totum gratiæ eſt imputandum: quia nec præuentus alicuius bonitate, nec alicuius virtute coactus, nec inductus ſua neceſsitate. Eſt autẽ gratia iſta quomodo propter nos *Egenus factus eſt.* Et dicit *Egenus*, quod plus eſt, q̃ pauper. Nam egenus dicitur ille, qui nõ ſolùm parum habet, ſed qui indiget ſeu eget. Pauper verò ille qui parum habet. Ad ſignificandum ergo maiorem paupertatem dicitur egenus factꝰ eſt, ſcilicet in tẽporalibus. Lucæ.9. Filius hominis non habet, &c. Tre.3. Recordare paupertatis, &c. Eſt autem factus egenꝰ, non ex neceſsitate, ſed ex voluntate, quia gratia iſta iam nõ eſſet gratia: & ideo dicit, *Cum diues eſſet*, ſcilicet in bonis ſpiritualibus. Ro.10. Idem Deus diues in omnes, &c. Proue.8. Mecum ſunt diuitiæ, &c. Dicit autem eſſet, nõ fuiſſet, ne videretur Chriſtꝰ amiſiſſe diuitias ſpirituales, cùm aſſumpſit paupertatẽ. Sic enim aſſumpſit hanc paupertatem ꝙ illas ineſtimabiles diuitias nõ amiſit. Pſal. Simul in vnum diues & pauper. Diues in ſpiritualibus. pauper in temporalibus. Cauſam autem quare voluit fieri egenus, ſubdit, cũ dicit, *Vt illius inopia diuites eſſemus*, ideſt vt illius paupertate in tẽporalibus, *Vos eſſetis diuites* in ſpiritualibus. Et hoc eſt propter duo. ſ. propter exemplum & propter ſacramentũ. Propter exemplum quidem, quia ſi Chriſtus dilexit paupertatem, D & nos exemplo ſuo debemus diligere eam. Diligendo aũt paupertatem in temporalibus, efficimur diuites in ſpiritualibus. Iac.2. Nonne Deus elegit pauperes in mundo, diuites in fide, &c. & ideo dicit *Vt illius inopia, &c.* Propter ſacramentum autẽ, quia omnia quæ Chriſtus egit vel ſuſtinuit, fuit propter nos. Vnde ſicut per hoc quod ſuſtinuit mortẽ, liberati ſumus à morte æterna, & reſtituti vitæ, ita per hoc ꝙ ſuſtinuit inopiam in temporalibus, liberati ſumus ab inopia in ſpiritualibꝰ, et facti diuites in ſpiritualibus. 1. Cor.1. Diuites facti eſtis in illo in omni ſciẽtia, &c. Conſequenter cùm dicit *Conſilium in hoc do, &c.* Inducit eos ad dandum ex parte eorum. Et circa hoc duo facit. Primò ponit ipſorũ vtilitatem, quæ ex hoc prouenit. Secundò oſtendit ꝙ hoc etiã ab ipſis volitum eſt, ſcilicet vt darent eleemoſynas, ibi *Qui non ſolum, &c.* Dicit ergo, conſiderans hoc beneficium, conſilium vobis do, i. hortor vos ad hoc. ſ. ad dandum eleemoſynas. ſ. non ſolùm propter vtilitatem ſanctorum, qui

A ſunt in Ieruſalem, ſed & propter vtilitatẽ veſtrã. Prou.27. Boni amici conſ[illegible]ĩs anima dulcoratur, &c. Et hoc, quia vtile eſt vobis. Bo[illegible] enim pietatis, plus eſt vtile facienti, q̃ illi cui fit: quia fa[illegible] reportat inde commodum ſpirituale, recipiens verò te[illegible]porale, & ſicut ſpirituale præferri debet tẽporali, ſic in operibus pietatis, vtilitas dantis, præfertur vtilitati accipientis. 1. Timo.4. Pietas ad omnia valet. Hoc autem non ſolùm eſt eis vtile, ſed etiam ipſi hoc voluerunt: & ideo dicit *Qui non ſolum, &c.* Vbi tria facit. Primò commemorat bonum principium in eis. Secũdò hortatur eos ad debitum finem, ibi *Nunc vero & facto, &c.* Tertiò exponit quoddam quod dixerat, ibi *Si enim voluntas, &c.* Dicit ergo, Verè debetis libenter dare eleemoſynas, quia non ſolùm eſt vobis vtile, ſed etiam hoc ipſum velle ſponte cœpiſtis. ſ. dare eleemoſynas à priori anno quo. ſ. veni ad vos. Vel à *Priori anno*. i. præcedenti. q.d. plus eſt velle, q̃ facere, iuxta illud Eccle.18. Verbum melius eſt q̃ datum, &c. Et ideo debetis eſſe prompti ad dandum. Et quia eſtis prõpti B ad dandum, ideo nunc quod habuiſtis in animo perficite facto, alioquin illa voluntas eſſet fruſtrà. 1. Ioan.4. Non diligamꝰ verbo neq; lingua &c. Phil.1. Qui cœpit ĩ vobis, &c. Et huius ratio eſt, vt quemadmodum promptus eſt animꝰ voluntatis. i. diſcretio voluntatis ſm Glo. prompta eſt, ita ſit prompta diſcretio perficiẽdi. Vel aliter vt animus ſumatur pro voluntate. Et tunc dicitur: Quemadmodum prompti fuiſtis ad volẽdum, ita prompti ad perficiẽdum, & hoc ex eo quod habetis, ideſt ſecundum facultatem veſtram.

Conſequẽter exponit hoc quod dicit, Ex eo quod habetis dicens *Si enim, &c.* q.d. Dico ꝙ debetis eſſe prompti ad dandum, & in hoc nõ intendo vos grauare, vt. ſ. detis ſupra facultates veſtras, quia fortè voluntas prompta ad hoc inducit vos, ſed in hoc opus non poteſt imitari volũtatem, & ideo dicit *Ex eo quod habetis.* Enim, pro quia, ſi volũtas prompta eſt ſm id quod habet, accepta eſt. Et huius ratio eſt, quia voluntas acceptatur in perfectione operationis, opus autẽ non perficitur, niſi ex eo quod habetur, & ideo dicit ſecun- C dum quod habet, accepta eſt. Thob.4. Si multũ tibi fuerit, abundanter tribue, &c. Conſequẽter cùm dicit *Non enim vt aliis, &c.* Remouet ſuſpitionem quandam. Poſſent enim dicere iſti: Si damus eleemoſynas pauperibus ſanctis, qui ſunt in Ieruſalẽ ipſi ocioſi viuent, & nos damna patiemur, & ſic efficiemur miſeri. Ideo Apoſtolus primò hanc ſuſpitionem excludit. Secundò ſuam intentionem manifeſtat. Tertiò verò confirmat per authoritatem, & remouet ſuſpitionẽ, cùm dicit *Non enim vt aliis &c.* q.d. Non enim ita moneo vos eleemoſynas dare, vt aliis ſit refrigeriũ, dum ocioſè viuerent de eleemoſynis veſtris: vobis autem ſit tribulatio. i. paupertas, quia vos affligeremini. Sed nunquid peccant illi qui dant omnia aliis, & ipſi poſtea paupertate affliguntur. Et videtur ꝙ ſic per hæc verba Apoſtoli. Reſpondeo, dicendum eſt ſm Glo. ꝙ melius eſſet totum dare pauperibus: & affligi pro Chriſto. Illud autem quod dicit hic, condeſcẽdendo fecit, quia infirmi erant, & fortè deficerẽt, ſi egeſtatẽ præmerentur. Intentionem ſuam manifeſtat, D cùm dicit *Sed ex æqualitate &c.* q.d. Non intendo tribulationem veſtram, ſed quandam æqualitatem, vt. ſ. veſtra abundantia &c. Quod poteſt exponi tripliciter. Primò de æqualitate quantitatis. Secundò de æqualitate proportionis. Tertiò de æqualitate voluntatis. De æqualitate quantitatis, quia iſti. ſ. Corinthij abundabant in temporalibus, & deficiebãt in ſpiritualibus. ſancti verò qui erant in Ieruſalem abundabant in ſpiritualibus, & deficiebant in temporalibus. Vult ergo vt fiat inter eos æqualitas quãtitatis, vt. ſ. illi qui abundant in temporalibus, dent medietatem omnium illis, qui deficiunt in eis, & iſti dent medietatem ſpiritualium eis, vt ſic ſint æqualiter diuites. Et ideo hoc potius dicit, vt ſcilicet *Ex æqualitate quantitatis*, ideſt dimidia parte bonorum veſtrorum in præſenti tempore, quod breue eſt veſtra abundantia terrenorum, *Suppleat illorum inopiam*, qui deſeruerunt omnia mundi: & vt illorum abundantia. ſ. in ſpiritualibus ſit ſupplementum veſtræ inopiæ in ſpiritualibus. i. vt ſitis participes vitæ æternæ. Lucæ.16. Facite vobis amicos &c.

Eccle.

Eccle. 14. In diuiſione ſortis da, & accipe. da temporalia, & accipe ſpiritualia. De ęqualitate autem proportionis exponitur ſic, & melius. Vos Corinthij habetis abundantiam tēporalium, ſancti qui ſunt in Ieruſalem abundantiam ſpiritualium. Volo ergo ex quadam æqualitate, non quæ ſit ſm quantitatem, ſed ſm proportionem: vt. ſ. ſicut illi ſuſtentantur eleemoſynis veſtris, ita vos ditemini precibus illorum apud Deum. Sicut enim illi non ita ditātur de bonis veſtris temporalibus, ſicut vos eſtis diuites, ita nec vos bonis illorum ſpiritualib⁹ ditemini ſicut illi. Et ideo dicit, *Sed ex aequalitate &c.* prædicta veſtra abundantia terrenorum, *Illorum*, ſcilicet ſanctorum *Inopiam* in temporalibus *ſuppleat*, vt & illorum abundantia in ſpiritualibus &c. 1. Cor. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus &c. De æqualitate autem voluntatis exponitur ſic, *Sed ex aequalitate &c.* ideſt volo q ſit in vobis æqualitas voluntatis, vt. ſ. ſicut illi habent voluntatē communicandi vobis ea in quibus abūdant, ita vos habeatis voluntatem communicandi illis ea in quibus abūdatis.

Conſequenter cōfirmat hoc per authoritatē. Vnde dicit, *Sicut ſcriptum eſt*, ſcilicet Exo. 16. *Qui multum*, ſcilicet collegerat de māna, ideſt qui amplius habuit ꝙ Gomor, *Non abundauit*, ideſt non habuit vltra ſufficientiam ſuam, *Et qui modicum non minorauit*, ideſt non defecit ei, quia omnes æqualiter abundabant, vt dicitur. Exo. 16. Et ſic nec qui plus collegerat plus habuit, nec qui minus parauerat, repperit minus.

LECTIO TERTIA.

Laudantur miniſtri, per quos fiebant collectæ, & commendantur Corinthii.

GRatias autem ago Deo, qui dedit eandem ſolicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationē quidem ſuſcepit: ſed cùm ſolicitior eſſet, ſua voluntate profectus eſt ad vos. Miſimus etiam cum illo fratrem noſtrū, cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias; non ſolùm autem, ſed & ordinatus eſt ab eccleſiis comes peregrinationis noſtræ, in hanc gratiam quæ miniſtratur à nobis ad domini gloriam, & deſtinatam voluntatem noſtram. Deuitantes hoc ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ miniſtratur à nobis in domini gloriam. Prouidemus enim bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus. Miſimus autem cum illis, & fratrem noſtrum, quem probauimus in multis ſæpe ſolicitum eſſe: nunc autem, multo ſolicitiorem, confidentia multa in vos, ſiue pro Tito qui eſt ſocius meus, & in vobis adiutor: ſiue fratres noſtri Apoſtoli eccleſiarum, gloriæ Chriſti. Oſtenſionem ergo quæ eſt charitatis veſtræ, & noſtræ gloriæ pro vobis, in illos oſtendite in faciem eccleſiarum.

Poſtquam tractauit de collectis dandis: hìc conſequēter tractat de miniſtris ꝑ quos collectæ fiant. Et circa hoc duo facit. Primò nominat eos. Secundò recommendat eos Corinthijs, ibi *Oſtenſionem ergo quae eſt &c.* Circa primū tria facit. Primò enim nominat Titum: ſecundò Barnabam, ibi *Miſimus etiam cum illo fratrem &c.* Tertiò Apollo, ibi *Miſimus autem cum illis &c.* Circa Titum duo commendat. ſ. eius ſolicitudinem & ſolicitudinis ſignum, ibi *Quoniam exhortationem &c.* Dicit ergo primò. Dixi ſuprà q rogaui Titum vt perficeret gratiam iſtam de eleemoſynis colligendis, quod imminet ſolicitudini meæ ex ordinatione apoſtolorum, de quo inueni etiam ipſum ſolicitum. Et ideo *Ago gratias Deo, qui dedit eandem ſolicitudinem* quam ego habeo *Pro vobis* exhortandis & promouendis ad opera miſericordiæ *in corde Titi:* quia ipſe ē ſolicitus eſt, ſicut & ego vt perficiat in vobis hāc gratiam. Hebr. 6. Cupimus vnumquemq veſtrum eandem oſtentare ſolicitudinem &c. Rom. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. Signum autem huius ſolicitudinis eſt quia quando rogaui eum, ipſe cōſenſit exhortationi meæ. Et ideo dicit, *Quoniam exhortationem quidem ſuſcepit.* Et quia profecutus eſt qñ petij.

A Vnde dicit, Sed cùm ſollicitior eſſet ſua volūtate ꝙ mea exhortatione, profectus eſt ad vos: qui tamē primò recuſabat venire ꝑpter peccata veſtra. Ro. 12. Solicitudine non pigri.

Conſequēter cùm dicit, *Miſimus autem &c.* Tractat de ſecundo miniſtro. Et circa hoc duo facit. Primò commendat ipſum. Secundò ſubdit rationem quare mittit tam ſolennes nuntios, ibi *Deuitantes &c.* Frater iſte ſm quoſdam eſt Lucas, vel ſm alios Barnabas: quem quidem commendat ex tribus. ſ. ex fama, quia laus eius. ſ. Lucæ eſt in euangelio ab eo ſcripto per omnes eccleſias, quia eſt approbatum ꝑ apoſtolos. Vel cuius laus. ſ. Barnabæ eſt in euāgelio prædicato ab ipſo per omnes eccleſias: quia Iudęis & Gentibus. Vnde dicitur de Barnaba Act. 10. q erat vir bonus plenus fide & ſpiritu ſancto. Item commendat ipſum ex ſocietate ſua, qa non ſolùm eſt famoſus, ſed ordinatus eſt ab eccleſiis Iudęæ comes peregrinationis meæ. i. prædicationis meæ, qua vt peregrini mundum circuimus, ſuprà. 5. Quandiu ſumus in corpore, peregrinamur à Deo &c. Et hoc eſt verū de Luca,
B quia ipſe fuit vnus de. 72. diſcipulis & ſocius Pauli. De Barnaba ſimiliter, quia per ſpiritum ſanctum dicitur. Act. 13. Segregate mihi Barnabā & Paulum in opus &c. Et factus eſt comes in hanc gratiam. ſ. collectionis eleemoſynarum. Vel in hanc gratiam. ſ. prædicationis de qua dicitur Eph. 3. Mihi autem omnium ſanctorū minimo &c. Item commendat eum ex officio, quia eſt miniſter gratiæ quæ miniſtrat à nobis. 1. Corin. 4. Sic nos exiſtimet homo, ſuprà. 3. Qui & idoneos nos &c. Miniſtratur autem gratia iſta ad dñi gloriam: vt. ſ. dominus noſter glorificetur. ſ. de eleemoſynis factis de conuerſione apoſtolorum prædicationis noſtræ, qa vt dicitur Prouer. 14. In multitudine populi &c. Item miniſtratur, vt voluntas noſtra impleat, quia nos hoc volumus fieri. Et ideo dicit, Et volūtatem noſtram deſtinatam, ideſt prædeſtinatam à Deo qui prædeſtinauit ab æterno nos talem voluntatem habere. Conſequenter cùm dicit, *Deuitantes &c.* Aſsignat cauſam quare mittat tam ſolennes nuntios. Et primò huius rationē aſsignat. Secundò probat, ibi,
C *Prouidemus ergo &c.* Dicit ergo, Cauſa quare tam ſolēnes nuntios mittim⁹, eſt iſta, vt ſciatis negocium huiuſmodi ineſſe cordi noſtro. Et ideo dicit, *Deuitantes hoc*, ſcilicet *Ne quis &c.* q. d. vt vitemus vituperium quod poſſet mihi impingi ab aliquibus: vel negligentiæ, ſi non mitterem ſtrennuos: vel fraudis, ſi non mitterem ſecuros. Et iſti ſtrennui erant & prompti, & ſecuri, quia dati ab eccleſiis, & electi per ſpiritum ſanctū: ſuprà. 6. Nemini dantes vllam offenſionē &c. Dicit autem in hac plenitudine. ſ. eleemoſynarum vel conuerſionis gentium. 1. Pet. 4. Vnuſquiſq ſicut accepit gratiā in alterutrum &c. Et hoc probat dicens, *Prouidemus enim &c.* q. d. Bene dico deuitātes, quia prouidemus. i. prouidere debemus bona. i. vt opera noſtra bona ſint non ſolùm coram Deo vt ei placeamus, ſed etiam corā hominibus, vt ſcilicet eis bona videantur. Et hoc facit ſolicitè procurando & bonos imitando. Ro. 12. Adhærentes bono &c. Conſequenter cùm dicit *Miſimus autem cum illis & fratrem noſtrum &c.* Tractat de tertio nuntio. ſ. de Apollo. Vbi duo facit. Primò cōmendat eū de ſolicitudine, cùm dicit, *Quem*, ſcilicet Apollo
D *Probauimus* ſæpe ſolicitum eſſe de ſalute veſtra: nunc autem multo ſolicitiorē. Nam ſicut ſuprà apparet Apollo fuit primus, qui poſt Apoſtolum prædicauit apud Corinthum. 1. Cor. 3. Ego plantaui, Apollo rigauit. Hic autem turbatus de peccato ipſorum receſſit, & ſolicitudinem quā ante pro ipſis habebat, poſt poſuit. Nunc verò audita conuerſione eorum factus eſt de ſalute ipſorum ſolicitior, ꝙ antea eſſet. Eph. 4. Soliciti ſeruare vnitatem ſpiritus &c. Rom. 12. Qui præeſt in ſolicitudine &c. Secundò ſubdit cauſam ſolicitudinis quam aſſumpſit: quia Apollo cōfidit de vobis ex his quæ Titus dixit de vobis commendans vos. Vnde dicit, *Multa confidentia in vobis* ſiue pro Tito qui eſt ſocius meus: & quia libēter venit in ſocietatem Titi, & Lucæ ſeu Barnabæ: & quia ad hoc inductus fuit ab Apoſtolis eccleſiarum, quę ſunt in Iudæa. Et ideo dicit, Siue fratres noſtri Apoſtoli eccleſiarum Iudææ. ſ. induxerunt eum ad ſolicitudinē habendam pro vobis, quæ quidem eccleſiæ *ſunt gloria Chriſti*, ideſt

ad gloriam Chriſti. Conſequenter cùm dicit *Oſtenſionem ergo quæ eſt &c.* Recommendat iſtos nuntios Corinthijs dicens, Quia tales miſimus ad vos, ergo *Oſtenſionem &c.* ideſt oſtendatis opere, quod charitatem habetis ad eos, & quod verè commendaui vos, & quod ego verè gloriatus ſim de vobis *In facie eccleſiarum* ad quas perueni, & quibus prædicaui. Vel *In faciem omnium eccleſiarum,* quia quod facitis eis innoteſcet omnibus eccleſiis.

CAPIT. IX. LEC. I.

Hortantur Corinthij ad liberaliter, ac abundè, ſed maximè ad hilariter eleemoſynas tribuendas.

NAm de miniſterio quod fit in ſanctos, ex abũdanti, eſt mihi ſcribere vobis. Scio enim promptum animum veſtrum pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam & Achaia parata eſt ab anno præterito, & veſtra æmulatio prouocauit plurimos. Miſimus autem fratres: vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte, vt (quemadmodum dixi,) parati ſitis: ne cùm venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, erubeſcamus nos, (vt non dicamus vos) in hac ſubſtantia. Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres vt præueniant ad vos, & præparent repromiſſam benedictionem hanc paratam eſſe ſic, quaſi benedictionem non quaſi auaritiam. Hoc autem dico, Qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictionibus: de benedictionibus & metet. Vnuſquiſque prout deſtinauit in corde ſuo: non ex triſtitia aut ex neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit Deus.

Suprà Apoſtolus induxit Corinthios ad dandũ eleemoſynas ſanctis qui ſunt in Ieruſalẽ: hic verò inducit eos quantum ad modum dandi, vt. ſ. hylariter & abundanter dent. Vnde ad hoc quod bene darent, miſit tam ſolennes nuntios. Circa hoc autem duo facit. Primò excludit opinatam cauſam de miſsione nuntiorum. Secundò verò aſtruit verã, ibi *Miſimus autem fratres &c.* Circa primum tria facit. Primò excludit ſuſpitionem. Secundò ad hoc cauſam aſsignat, ibi *Scio enim promptum &c.* Tertiò cauſam probat, ibi *Pro quo de vobis &c.* Quantum ad primũ quia poſſet aliquis dicere Apoſtolo, tu mones nos quod bene recipiamus nũtios quos mittis. Sed quare non potius mones quod bene largiamur eleemoſynas? Et ideo hoc remouẽs dicit, Non eſt neceſſarium quod hoc moneam. *Nam,* ideſt quia, *De miniſterio quod fit in ſanctos ex abundantia eſt,* ideſt ſuperfluum eſt *Mihi ſcribere vobis,* & huius cauſa eſt, quia *Scio promptum animum veſtrum* ad ſubueniendum eis. Pſal. Paratum cor meum Deus &c. Quòd autem ſit promptus animus veſter, probo ex duobus. Primò ex gloriatione noſtra de vobis. Nam niſi ſcirem vos eſſe promptos ad hoc, non fuiſſem gloriatus de vobis apud alios. Et ideo dicit, *Pro quo,* ſcilicet promptitudine animi veſtri, ſuprà. 1. Gloria noſtra &c. Et ſuprà. 7. Multa mihi fiducia etc. *Glorior apud Macedones,* de hoc, ſcilicet quoniam & Achaia in qua Corinthus metropolis eſt, parata eſt ab anno præterito ad largiendum. Secundò ex effectu, quia vos prouocaſtis exemplo veſtro multos ad hoc. Et ideo dicit, *Et veſtra æmulatio,* ideſt amor & ſtudium imitandi vos prouocauit plurimos, quia enim audierunt vos bene correctos proficere: prouocantur plurimi, ſcilicet ad proficiendũ. Prouer. 27. Ferrum ferro acuitur &c. Gal. 4. Bonum autem æmulamini &c. 1. Corint. 12. Æmulamini chariſmata &c. Conſequenter cùm dicit *Miſimus autem fratres &c.* Ponit veram cauſam quare miſerit tam ſolennes nuntios. Et primò ponit in generali. Secundò in ſpeciali, ibi *Vt quemadmodum dixi &c.* Circa primum duo facit. Primò aſsignat veram cauſam, dicens, Cauſa autem quare iſtos miſi, eſt non quod credam vos nolle ſubuenire pauperibus, ſed vt ne quod gloriamur de vobis, ideſt ne gloria noſtra quam habem⁹ de vobis, euacuetur

A ſi ſcilicet deficeretis. 1. Cor. 9. Bonũ eſt mihi mori &c. Euacuetur, inquam, in hac parte, quia bene conſtat mihi quod in alijs virtutibus, & bonis non euacuabitis gloriam meam. Secũdò cùm dicit, *Vt quemadmodum &c.* hortatur eos ad debitum modũ dandi. Et primò hortatur, vt dent promptè. Secundò vt dent abundanter, ibi *Neceſſarium ergo &c.* Tertiò vt dent hylariter, ibi *Vnuſquiſq; prout deſtinauit &c.* Circa primum duo facit. primò ponit modum dandi. Secundò rationem aſsignat, ibi *Ne cum venero &c.* Modus dandi eſt, vt ſcilicet promptè detur. Et ideò dicit, ideo miſi miniſtros, vt ſitis parati ad dandum quemadmodum dixi, ſcilicet exemplo Macedonum. Mat. 25. Quæ paratæ erant &c. Prouer. 3. Ne dicas amico tuo vade, et reuertere, & cras dabo tibi &c. Ratio autem huius eſt, ne cùm venerint mecum, ſcilicet ad vos, Macedones, *Et inuenerint vos imparatos, erubeſcamus nos,* quaſi dicat. Vobis erit confuſio ſi promiſiſtis, & non ſoluiſtis. Sed eſto quod ſuſtineatis, & non curetis de confuſione veſtra, ad minus caueatis erubeſcentiæ noſtræ, qui dicimus

B vos eſſe paratos. Cõſequenter cũ dicit *Neceſſarium ergo &c.* Hortatur eos quod dent abundanter. Et circa hoc duo facit. Primò ponit ammonitionem. Secundò ammonitionis rationem aſsignat, ibi *Hoc autem dico &c.* Dicit ergo. Ne ergo euacuetur gloria noſtra, & vos non erubeſcatis, neceſſariũ exiſtimaui rogare fratres, ſcilicet Lucam, Titũ & Apollo, vt perueniant ad vos, vt præparent repromiſſam benedictionem, hanc ſcilicet eleemoſynã, quæ dicitur benedictio, quia eſt cauſa æternæ benedictionis. Nam per actionẽ dandi, homo benedicitur à Deo. Pſal. Hic accipiet benedictionem à Domino &c. Et ab hominibus. Eccle. 13. Splendidũ in panibus &c. Prouerb. 22. Qui pronus eſt ad miſericordiam &c. Et dicit hanc benedictionem paratam eſſe quaſi benedictionẽ, ideſt abundanter, & non quaſi auaritiã, ideſt parcè. Ratio autem quare debeant abundanter dare, eſt, quia ego dico quòd *Qui parcè ſeminat,* ideſt qui parum dat in mundo iſto, *Parcè & metet,* ideſt parum recipiet in alio ſeculo. Et dicit ſeminat, quia ſemina noſtra ſunt quicquid bo

C ni fecerimus. Et iterum, quia parum ſeminatur, non multũ colligetur. Gal. 5. Quæ ſeminauerit homo hæc & metet, ſed multiplicata. *Et qui ſeminat in benedictionibus,* ideſt abũdanter *Metet & de benedictionibus,* ſcilicet Dei largam retributionem. Sed nunquid non metent omnes abundanter? Dicendum eſt ſic, quantum ad quantitatem præmij, quia omnes affluent, & nullus ibi parcè metet. Sed dicit abũdanter quaſi ad proportionem & bene ſeminantium. 1. Corinthiorũ. 15. Stella à ſtella differt. Abundanter omnes quantum ad præmium ſubſtantiale, ſed parcè in comparatione ad præmiũ accidentale in quo eſt ſanctorum differentia ſuprà. 8. Qui multum non abundauit & qui modicum non minorauit. Exo. 16. Quia aliquando aliquis parcè dat, & cum magna charitate & abundanter metet. Conſequenter cũ dicit, *Vnuſquiſq; enim &c.* Hortatur eos, vt dent hylariter & gaudenter. Et circa hoc duo facit. Primò enim monet eos ad gaudenter dandum. Secundò rationem aſsignat, ibi *Hylarem enim datorem &c.* Dicit ergo, Dico quod paretis illud quod

D vultis dare quaſi benedictionem, ideſt abundanter, & dignum benedictione, non quaſi auariciam, ideſt non parcè. Et hoc dicit, quia illud quod ſponte fit, non poteſt auarè fieri. Et ideò ſubdit, *Vnuſquiſq; enim &c.* quaſi non auarè, quia vnuſquiſq; ſ. veſtrum, det eleemoſynas *Prout deſtinauit,* ideſt prædeliberauit *In corde ſuo,* ſcilicet ſecum conferens. *Non ex triſtitia* &c. quaſi dicat. Vnuſquiſq; voluntariè det nõ coactè. Ponit autem duo oppoſita voluntario, ſcilicet triſtitiam & neceſsitatem. Voluntarium enim tollitur per violentum. Eſt autem duplex violentum, ſcilicet ſimplex & mixtum. Simplex quãdo abſolutè quis cogitur ad aliquid contra voluntatem ſuam faciendum. Ad remouendum ergo illud violentum, dicit, *Non ex neceſsitate,* quod fieret ſi darent coacti mandato Apoſtoli, quaſi dicat. Non cogat vos ad dandum mandatum noſtrum, ſed moueat vos ad hoc prompta voluntas veſtra. Exo. 35. Omnis voluntari⁹ &c. Violentum mixtum eſt quando quis non abſolutè cogitur ad faciendum aliquid contra voluntatem ſuam, ſed

ſecundum quid, ſcilicet ꝙ niſi faciat incurrit maius damnum: ſicut ſi nõ proiiciantur merces in mari, nauis ſubmergitur. Et ideò aliquo modo fit ſponte & aliquo modo violenter, inquantum, ſcilicet cogũtur timore maioris damni. Vt ergo hoc remoueat, dixit, *Non ex triſtitia,* ideſt non ita ꝙ ſcit violentum mixtum. q. d. Non ex timore cõfuſionis, ne, ſcilicet erubeſcatis, ſed ex gaudio quod cõcepiſtis propter amorem quem habetis ad ſanctos. Pſal. Voluntariè ſacrificabo tibi &c. Conſequenter cùm dicit *Hylarem enim datorem &c.* rationem aſsignat, & eſt talis. Omnis remunerator remunerat ea quæ ſunt remuneratione digna: hæc autem ſunt ſolùm act⁹ virtutum: in actibus autem virtutum duo ſunt, ſcilicet ſpec[ie]s actus & modus agendi qui eſt ex parte agentis. Vnde n[iſi] [i]n actu virtutis vtrunque iſtorum concurrat, non dicitur actus ille ſimpliciter virtuoſus, ſicut non dicitur perfectè iuſtus ſecundum virtutem qui operatur opera iuſtitiæ, niſi delectabiliter & cum gaudio operetur. Et licet apud homines qui non vident niſi ea quæ patent, ſufficiat quòd quis operetur actum virtutis ſecũdum ipſam ſpeciem actus, puta, actum iuſtitiæ, tamen apud Deum, qui intuetur cor, non ſufficit quòd ſolum operetur actum virtutis ſecundum ſpeciem, niſi etiam ſecundum debitum modum operetur, ſcilicet delectabiliter & cũ gaudio. Et ideo non datorem tantùm, ſed *Hylarem datorem diligit Deus,* ideſt approbat & remunerat & non triſtem & remurmurantẽ. Pſal. Seruite domino in lętitia. Eccle. 35. In omni dato hylarem &c. Rom. 12. Qui miſeretur in hylaritate &c.

LECTIO SECVNDA.

Rationem reddit, cur ita fieri debeant eleemoſynæ, hilariter, ſcilicet, cum prompto animo, & abundanter.

POtens eſt enim Deus omnem gratiam abundare facere in vobis: vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt. Diſperſit dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Qui autem amminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit. Et multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ, vt in omnibus locupletati, abundetis in omnẽ ſimplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionẽ Deo. Quoniam miniſterium huius officij, non ſolùm ſupplet ea, quæ deſunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in domino, per probationem miniſterij huius, glorificantes Deũ in obedientia confeſsionis veſtræ in euangelio Chriſti, & ſimplicitate communicationis veſtræ in illos, & in omnes: & in ipſorum obſecratione pro vobis, deſiderantium vos propter eminẽtem gratiam Dei in vobis. Gratias ago Deo ſuper inenarrabili dono eius.

Hìc rationem trium modorũ aſsignat. Et circa hoc duo facit. Primò aſsignat rationem ſumptam ex parte ipſorũ. Secundò rationem ſumptam ex parte Dei, ibi *Et in omnibus locupletati, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit rationem. Secundo ipſam confirmat, ibi *Sicut ſcriptum eſt, &c.* Ratio eſt talis. Quicunque dat aliquid quod multiplicatur ſibi, debet promptè abundanter & hylariter dare, ſicut videmus, quòd homines abundanter, & promptè, & cum gaudio ſeminant ſemen, quia multiplicatum illud recolligunt. Cùm ergo eleemoſynæ multiplicentur dantibus, debetis illas promptè, gaudenter & abundanter facere. Et quòd multiplicentur patet, quia *Deus potens eſt omnem gratiam, &c.* quaſi dicat. Non timeatis dare ne indigentia grauati pœniteat aliquando vos dediſſe, quia *Potens eſt Deus facere abundare omnem gratiam* ſpiritusſancti, qua ſcilicet ſemper gaudeatis de bono opere quod feciſtis. Et ideò dicit, *Abundetis in omne opus* bonum, ideſt abundantem affectum habeatis ad dandum eleemoſynam, ſicut habetis ad alia opera virtutum, & tamen habeatis plenam ſufficientiam bonorum exterio-

B rum. Et ideo dicit, *Semper omnem ſufficientiam habentes,* ideſt vos reputantes habere. Iaco. 1. Qui dat omnibus affluenter. & 1. Timo. 6. Habentes alimenta, &c. De iſta ſufficientia dicitur infrà. 12. Sufficit tibi gratia mea, &c. De multiplicatione vero dicitur Eſa. 30. Dabitur pluuia ſemini tuo. Matt. 19. Omnis qui reliquerit, &c. centuplum accipiet, &c. Conſequenter cùm dicit *Sicut ſcriptum eſt, &c.* probat poſitam rationem dupliciter, ſcilicet authoritate & experimento, ibi *Qui autem amminiſtrat, &c.* probat autem authoritate, dicens. Rectè debet vos mouere prædicta ratio: Quia *Sicut ſcriptum eſt, &c.* Sed Glo. in alio ſenſu adducit hanc authoritatem, quàm ſit intentio Apoſtoli. Nam Glo. ſic adducit, Dico ꝙ abundetis *in omne opus bonum,* ſcilicet largitione eleemoſynarum: quia ſcriptum eſt, *Diſperſit dedit pauperibus.* Sed Apoſtolus videtur hoc velle referre ad illud, quod dicit abundare facere omnem gratiam. Et hoc quia ille qui diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in æternum. Eccle. 12. Bene fac iuſto, & inuenies retributionem, &c. In authori-

F tate autem propoſita notatur quibus ſit dandum, quia pauperibus, ideſt indigentibus, &c. Luc. 14. Cùm facis prandium, &c. Quomodo dandum, quia diſperſit: quia non totum vni, ſed diuiſim multis. 1. Corin. 12. Si diſtribuero, &c. Eſa. 58. Frange eſurienti panem, &c. *Iuſtitia eius,* id eſt virtus iuſtitiæ *Manet in æternum:* quia ex quo dat, augetur volũtas ad dandum: vel iuſtitia eius, ideſt merces iuſtitiæ eius manet in æternum. Prouer. 11. Seminanti iuſtitiam merces fidelis, &c. Experimento autem confirmat rationem prædictã dicens, *Qui autem amminiſtrat, &c.* q. d. Experti eſtis, quia hoc ipſum quod datis in eleemoſynas, habetis à Deo. Et ideo debetis libenter dare amore Dei. 1. Paral. vlt. Omnia, Tua ſunt omnia quæ de manu, & cętera. Et inſinuat tria circa hoc. Primum eſt ꝙ aliquis poſſet dicere, Si nos damus modò, quod habemus, deficient nobis neceſſaria ad quotidianum victum. Et hoc remouet, quia non ſolùm *Semen miniſtrat ſeminanti, ſed panem,* ideſt neceſſaria vitæ *Præſtabit ad manducandum.* Pſal. Qui dat eſcam omni carni. Secundum eſt: quia poſ-

G ſes dicere ꝙ ſi multum daremus, deficient nobis quæ habemus ad dandum iterum. Et hoc Apoſtolus remouet dicẽs, ꝙ non deficiet, ſed *Multiplicabit ſemen veſtrum,* vnde, ſcilicet plures eleemoſynas facitis. Tertiũ eſt, quia poſſet aliquis dicere ꝙ ſi modò damus deficiet nobis volũtas ad dandũ, & pœnitebit nos dediſſe, & ſic totum amittem⁹. Et hnc remouet, dicẽs, *Et augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ,* ideſt in tantum augebit facultatem, & voluntatem dandi eleemoſynas ex quibus procedit iuſtitia veſtra, ꝙ ſemper parati & prompti eritis ad dandum eleemoſynas, & ꝙ fruges maximè erunt in comparatione ad paruum ſemen. Prouer. 3. De primitiis frugum tuarum da pauperibus. Leui. 25. Dabo benedictionem, &c. 1. Timo. 4. Pietas ad omnia valet. Deinde cùm dicit *Vt in omnibus locupletati, &c.* Aſsignat rationem, quare promptè, abundanter & hylariter dare debeat ex parte ipſorum dantium, hic aſsignat rationem ex parte ipſius Dei pro quo dare debent. Et primò aſsignat rationem. Secundò manifeſtat eam, ibi *Quoniam miniſterium huius*

H *officij, &c.* In ratione autẽ aſsignanda tria conſiderantur: quorum primum eſt ipſorum locupletatio, quod reſpondet præmiſsis. Dixerat enim ſuprà, Multiplicabit ſemen veſtrum & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ. & hoc primò reſumit, dicens, Et vt in omnibus locupletati, ideſt, tam in corporalibus, quàm in ſpiritualibus bonis. 1. Corinth. 1. Diuites facti eſtis, &c. Sed ne aliquis crederet, ꝙ finis ponendus ſit in abundantia diuitiarum temporalium: aut quòd diuitias ſpirituales aliquis otioſè abſque vſu poſsidere deberet, refert hoc primum ad aliud ſecundum dicens, Abundetis in omnem, ideſt perfectam ſimplicitatem, ideſt largitatem ſimplici animo factam, vt largitio procedat ex diuitiis temporalibus, ſimplicitas autem ex ſpiritualibus. Prouerb. 10. Simplicitas iuſtorum, &c. Sed & hoc ipſum ad alium finem referendum eſt, ſcilicet ad Deum. Et ideo tertiò ſubdit, quæ ſcilicet largitio ſimplex, operatur per nos, ideſt mediãtibus nobis, gratiarum actionem Deo, Primæ Theſſa. 5. In omnibus gratias agite &c.

Deinde

Deinde cùm dicit *Quoniam miniſterium, &c.* manifeſtat rationem ſuprà poſitam; ſcilicet quomodo eorum largitio operetur gratiarum actionem Deo. Et primò hoc oſtẽdit. Secundò ponit gratiarum actionis materiam, ibi. *Glorificantes Deum, &c.* Tertiò ipſe prorumpit in gratiarum actionẽ, ibi *Gratias Deo, &c.* Dicit ergo. Dico quòd largitio veſtra operatur gratiarum actiones Deo, quia miniſterium huius officij veſtri quo ſubuenitis ſanctis, multa bona habet, quia non ſolùm ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, quantum ad temporalia. ſuprà.8. Veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat, &c. Non ſolùm ergo hoc bonum ſequitur inde, ſed etiam quòd ipſi orant pro vobis & agunt gratias Deo, probantes & approbantes miniſtrationem veſtram. Et hoc eſt quod dicit, ſed etiam *abundat,* idest excreſcit *in actione gratiarum,* quæ fit per multos, non ſolùm perfectos, ſed per alios fideles pauperes, qui inde agunt gratias Deo in domino, qui eos ad hoc mouet, videntes & probantes miniſterium veſtrum. ſuprà primo. Vt ex multarum perſonis faciebus, &c. Huius quidem gratiarum actionis materia eſt propter tria. Primò propter eorum fidem quam acceperunt, & ideo dicit; *Dico quod abundant in gratiarum actione. Glorificantes,* ſcilicet fideles *Deum in obedientia confeſſionis veſtræ,* ideſt de confeſſione fidei veſtræ, quam confitemini & creditis in Chriſtum. Matth.5. Sic luceat lux veſtra, &c. Prouer.21. Vir obediens loquetur victorias. Secundò propter eorum largitionem. Et ideo dicit, Glorificantes & *In ſimplicitate communicationis veſtræ,* ideſt pro largitione veſtra in illos, ſcilicet ſanctos pauperes, & in omnes, ſcilicet fideles qui indigent, ſimplici, & puro animo facta. Gal.6. Communicet is qui catechizatur verbo ei, qui ſe catechizat, &c. Et iterum operemur bonũ ad omnes, &c. Tertiò propter hoc quòd ipſi viri ſancti habent à Deo, vt pro eis agant gratias Deo, Et ideo dicit, *Glorificantes etiam Deum pro ipſorum obſecratione pro vobis;* ideſt glorificant Deum de hoc, quòd ipſi viri ſancti obſecrant pro nobis ipſorum dico deſiderantium vos videre in æterna beatitudine, & hoc propter eminentem gratiam Dei in vobis. Ex his ergo Apoſtolus prorumpit in gratiarum actionem Deo, dicens, *Gratias, &c.* ideſt quia tot bona inde proueniunt de miniſterio veſtro, ego *Ago gratias Deo, &c.* ſcilicet charitatis, quæ maximè videtur vigere in vobis qui ſubuenitis etiam illis qui ſic agunt gratias Deo, & orant pro vobis. Et hoc donum eſt inenarrabile: quia non poteſt dici, quantum vtile ſit, quia oculus non vidit, nec auris audiuit, &c.

CAPIT. X. LEC. I.

Obſecrat Paulus & rogat Corinthios, ne credant inter eos humiliter ſe ſe habere, ex deiectione animi, quoniam non carnaliter militat.

IPſe autem ego Paulus obſecro vos per manſuetudinem & modeſtiam Chriſti, qui in facie quidem humilis ſum inter vos, abſens autem confido in vobis. Rogo autẽ vos, ne præſens audeam per eam confidentiam qua exiſtimor audere in quoſdam: qui arbitrantur nos tanquam ſecundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non ſecũdum carnem militamus. Nam arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt: ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei; & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti, & in promptu habentes vlciſci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit veſtra obedientia.

Poſtquam tractauit de bonis miniſtris Chriſti, & fidei, conſequenter Apoſtolus inuehit contra falſos miniſtros & Pſeudo prophetas. Et primò inuehit contra eos. Secundò verò contra illos, qui decepti ab eis adhærebant eis, in 13. cap. ibi *Ecce Tertio, &c.* Circa primum duo facit. Primò ex-

A cuſat ſe de eis quæ imponuntur ſibi per rationem. Secundò verò per facti euidentiã, ibi *Quæ autem ſecundum faciem ſunt, &c.* Circa primum duo facit. Primò recuſat ſe excuſare per experimentum, cùm tamen poſſet. Secundò verò excuſat per rationem, ibi *Qui arbitrantur, &c.* Circa primum tria facit. Primò præmittit obſecrationem. Secundò interponit illud quod imponitur ſibi à pſeudo, ibi *Qui in faciem quidem, &c.* Tertiò recuſat experimentum, ibi *Rogo autem.* Dicit ergo, *Ipſe ego autem Paulus* qui vos & alios ad eleemoſynas exhortor, ego, inquam, ipſe *Obſecro vos per manſuetudinem & Modeſtiam Chriſti.* De manſuetudine Chriſti habetur Mat.11. Diſcite à me quia mitis ſum, &c. De modeſtia. Sapien.11 Omnia in numero, pondere, & menſura diſpoſuiſti, &c. Modeſtia enim nihil aliud eſt quàm modum ſeruare in agendis. Facit autem ſpecialiter hîc mentionem de manſuetudine & modeſtia Chriſti, quia pſeudo & Corinthij ſpecialiter imponebant Paulo, quod cùm eſſet præſens apud eos conuerſaretur humiliter, & cũ eſſet abſens ſcriberet eis valde durè.

B Et ideò poſuit illa duo quæ Chriſtus habuit, vt ſciant quòd Apoſtolus hæc etiam oſtendit & ſeruauit exemplo Chri. Et ideo conſequenter interponit vitium ſibi impoſitum, dicens, *Ego ipſe Paulus,* ideſt verè humilis, quia Paulus humilis & quietus interpretat. 1. Cor.15. Ego ſum minimus, &c. Vnde ego ipſe, ideſt verè Paulus. Pſal. Tu quidem ipſe es. Eccle.19. Eſt qui nequiter humiliat ſe, &c. Et Iac.3. Vbi zelus & contentio, ibi incõſtantia, &c. *Ego,* inquam, *Obſecro* qui in facie, ideſt exterius vt dicitis, humilis ſum *inter vos,* ideſt humiliter cõuerſatus, cùm ſum vobis præſens, *abſens autem,* ideſt cùm ſum abſens à vobis, quando ſcilicet non timeo lædi ab aliquo veſtrum, *Confido in vobis,* ideſt confidenter ago aſperè vobis per epiſtolam ſcribens. Prouerb.28. Iuſtus quaſi leo confidens, &c. Conſequenter cùm dicit, *Rogo autem, &c.* Recuſat ſumere experimentum. iſti enim credebant quòd Apoſtolus ex timore ductus cõuerſaretur humiliter inter eos, & ideò dicit, Vos ita creditis, ſed ego *Rogo vos,* qui & ipſe obſecro vt velitis experiri vtrum ego

C ſi neceſſe ſit, faciã in præſentia, quomodo facio in abſentia. Et ideo dicit, *Ne præſens,* ideſt cùm fuero apud vos *Audeam* facere in vobis ſi neceſſe ſit: *Per eam confidentiam,* ideſt ita cõfidenter ſicut *Exiſtimor* à vobis *Audere,* ideſt audacter & confidenter agere *In quoſdam* incorrectos durè reprehendendo, per literas etiam corrigendo. Iob.31. Exaltat audacter, &c. Deinde excuſat ſe per rationem, dicens *Qui arbitrantur, &c.* quaſi dicat. Et licet nolim experimento me excuſare propter vos: tamen ratio in promptu eſt ad excuſandum me ſufficienter. Circa hoc ergo tria facit. Primò ponit cauſam, quare imponunt ei quod dictum eſt. Secundò deſtruit cauſam illam. Tertiò confirmat per rationem. Cauſa autem quare hoc ſibi imponitur, ſcilicet quod præſens ſit humilis, abſens autem ſeuerus & auſterus eſt: quia iſti arbitrabantur Apoſtolũ *ſecundum carnem ambulare.* Et quia vnuſquiſque ſecundum regulam operis operatur, finis autem habet rationem regulæ, quia quilibet dirigit opus ſuum ad finem quem intendit. Qui ergo ponunt finem ſuum in bo-

D nis carnalibus, dicuntur ambulare ſecundum carnem. Et inde eſt quòd ita regulant opera ſua, vt conſequantur ea, quæ ſunt carnis, quæ quidem quia poſſunt ſubtrahi ab hominibus: ideo homines qui in carnalia intendunt, blandè ſe habent ad homines & humiliter. Et ideò quia credebant Apoſtolum ambulare ſecundum carnem: ideò credebant quòd propter hoc humiliter conuerſatus ſit inter eos. Sed hæc ratio nulla eſt & vana, & ideò deſtruit eam, dicens *In carnem enim, &c.* quaſi dicat, quòd nos ſimus in carne non poſſumus negare, quia Ro.8. dicitur, Debitores ſumus nõ carni, &c. ſed quòd nos regulemur ſecundum carnem ponendo in bonis carnalibus finem, ſiue intentionem noſtram, hoc eſt falſum: quia *Non ſecundum carnem militamus,* ideſt vitam noſtram quæ eſt quædam militia, vt dicitur Iob.7. Non regulamus ſecundum carnem. Et quòd non militemus ſecundum carnem, probat cùm dicit, *Nam arma noſtra, &c.* Et primò ex militaribus armis ſicut vnuſquiſque pugnator habet arma accommoda militiæ & pugnæ ſuæ.

Sed conſtat quòd arma eorum, qui pugnant ſecundum carnem ſeu militant, ſunt diuitiæ, voluptates, honores, & potentiæ mundanæ, & temporales. cùm ergo arma noſtra non ſint huiuſmodi, quia arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo, ideſt ſecundum Deum vel ad honorem Dei. Ergo nos non militamus ſecundum carnem. Secundò verò cùm dicit, *Ad deſtructionem, &c.* Ponit virtutem armorum ſpiritualium, quorum quidem virtus patet ex triplici effectu eorum. Primus effectus eſt quòd per ipſa arma confunduntur rebelles. Et quantum ad hoc dicit *Ad deſtructionem munitionum.* Quaſi dicat. Bene ſunt potentia Deo vt deſtruant rebelles, infrà Tit. 1. Vt ſit potens exhortari &c. Hier. 1. Vt euellas & deſtruas &c. Muniunt autem ſe aliqui contra Deum dupliciter. Aliqui aſtutis conſiliis, ſicut ſunt tyranni, qui machinantur prauis cõſiliis ſuis deſtruere quæ Dei ſunt vt ipſi tyrannizent. Et quãtum ad hoc dicit, *Conſilia deſtruentes,* ſcilicet, tyrannorum. Iob. 5. Qui apprehendit ſapientes &c. Aliqui verò per ſuperbiam vel altitudinem ingenii proprii. Et quantũ ad hoc dicit, *Et omnem altitudinem,* ſcilicet ſuæ ſuperbiæ. Rom. 11. Non alta ſapientes &c. ideſt ſuperba. Siue profunditatem intellectus tam legiſlatorũ, quàm philoſophorum. Rom. 8. Neque altitudo, neque profundũ. Eſa. 5. Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris. Altitudinem, dico, extollentiæ *Aduerſus ſcientiam Dei,* ſcilicet fidem quæ eſt ſcientia Dei: quia quæ de Deo dicũtur, impugnant, ſcilicet partũ virginis. & alia Dei mirabilia. Eſa. 11. Repleta eſt terra ſcientia Dei. Apoc. 2. Quam dicunt altitudinem ſathanæ. Apoc. 2. Qui non cognouerũt altitudinem ſathanæ. Ro. 11. Noli altum ſapere, ſed time. Secundus effectus eſt cõuerſio infidelium ad fidem. Et quantum ad hoc dicit *Et in captiuitatem redigentes &c.* quod quidem fit quãdo id quod homo ſcit totum ſupponit miniſterio Chriſti & fidei. Pſal. Ad alligandos reges eorum in compedibus &c. Eccle. 6. Iniice pedem tuum in compedes illius, ideſt in documẽta fidei, &c.

Tertius effectus eſt correctio peccantium. Et quantum ad hoc dicit *Et in promptu habentes,* ideſt promptum & liberum animũ habentes ad puniendum inobedientiam. Pſal. Gladii ancipites in manibus &c. Et hoc erit cùm impleta fuerit veſtra obedientia, ideſt cùm vos perfectè obedientes eritis, quia ſi vos velitis obedire nõ erit nobis locus puniendi inobedientiam aliorum & veſtram. Vel tũc vleiſcemur vos de inobedientia quando impleta fuerit obedientia veſtra, ideſt quando deſtruetur inobedientia veſtra. contraria enim contrariis curantur.

LECTIO SECVNDA.

Suæ excuſationis iudicium auditoribus committit, dicitque non debere Pſeudo ſibi præferri.

QVæ ſecundum faciem ſunt, videte. Si quis confidit ſibi, Chriſti ſe eſſe, hoc cogitet iterum apud ſe, quia ſicut & ipſe Chriſti eſt, ita & nos. Nam & ſi amplius aliquid gloriatus fuero de poteſtate noſtra, quam dedit nobis dominus in ædificationẽ, & non in deſtructionem veſtram: non erubeſcam, Vt autẽ non exiſtimer tanquam terrere vos per epiſtolas (quoniam quidem epiſtolæ, inquiunt, graues ſunt, & fortes: præſentia autem corporis infirma, & ſermo contemptibilis,) hoc cogitet qui eiuſmodi eſt, quia quales ſumus verbo per epiſtolas abſentes, tales & præſentes in facto. Non enim audemus inſerere aut comparare nos quibuſdam, qui ſeipſos commendant: ſed ipſi in nobis noſmetipſos metientes, & comparantes noſmetipſos nobis.

Soprà excuſauit ſe Apoſtolus per rationem: hìc excuſat ſe per facti euidentiam. Et circa hoc duo facit. Primò enim committit auditoribus iudicium ſuæ excuſationis. Secundò proſequitur ſuam cauſam, ibi *Si quis confidit &c.* Dicit ergo primò. Licet appareat per rationẽ, falſum eſſe quod imponunt mihi pſeudo, tamen ſi aliqui ſint inter vos qui ra-

E tione non vincantur & noluerint rationi acquieſcere, ſaltẽ videte, ideſt conſiderate ea quæ ſunt ſecũdum faciem, ideſt in manifeſto apparent de me euidenter. Committit autem eis iudicium cauſæ ſuæ, ad oſtendendam ſecuritatem cordis ſui. Iob. 6. Reſpondete obſecro abſque contradictione.

Sed contrà Ioan. 7. Nolite ſecundum faciem iudicare. Non ergo bene dicitur hic, Quæ ſecundum faciem ſunt videte. Reſpondeo, dicendum eſt quòd ibi accipitur ſecundum faciem pro his quæ exterius apparent in homine, ſcilicet pro ſola veritatis apparentia, ſecundum quæ non debet homo iudicare, quia aliquãdo contrariũ latet in corde. Vnde dicitur Mat. 7. Veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus &c. Hic verò accipitur ſecundum faciem pro ipſa veritate euangelica & facti euidentia ſecundum quam poteſt fieri iudicium. Glo. aliter exponit, ſcilicet ſecũdum faciem, ideſt, pſeudo. videte ideſt, attendite. Quaſi dicat. Conſiderate facta eorum, quia impoſsibile eſt quin inter multa bona quæ prętendunt, non faciant aliqua ex quibus poteritis co-F gnoſcere intentionem ipſorum prauam. Matt. 7. Ex fructibus eorum &c. Conſequenter cùm dicit, *Si quis autem confidit &c.* proſequitur cauſam ſuam. Contingit autem quòd aliquis mouetur contra aliquem deceptus authoritate alicuius qui ſe magnum facit. Et ſic Corinthii commoti erant contra Apoſtolum decepti à Pſeudo, qui ſe dicebant maioris authoritatis, quàm Paulus quia venerant à Iudæa; & quia erant primò conuerſi. Et ideò Apoſtolus duo facit. Primò euacuat authoritatem illorum Pſeudorum. Secũdò proſequitur cauſam ſuam, ibi *Vt autem non exiſtimer, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit quòd pſeudo non ſint ſibi præferendi. Secundò quòd ipſe eſt præferẽdus eis, ibi *Nam & ſi amplius, &c.* Dicit ergo. Hoc, inquam, ſecũdum faciem videte, Quòd ſi quis de Pſeudo confidit *Se Chriſti eſſe* propter aliquod magnum quod fecerit, vel propter aliquod donũ ſpirituale quod à Chriſto receperit, hoc cogitet apud ſe, ideſt, conſideret diligenter in corde ſuo: quia ſicut *Ipſe Chriſti eſt, ita nos,* quaſi dicat. Quicquid inuenitur in eis, totũ

G inuenitur in nobis, vnde debeamus dici & eſſe Chriſti. 1. Corinth. 7. Puto quòd & ego ſpiritum Chriſti habeam. Roma. 8. Si quis ſpiritũ Chriſti non habet, hic non eſt eius. Non ſolùm autem nos ſumus Chriſti ſicut & ipſi, ſed multò plus poſſumus gloriari quòd ſumus Chriſti quàm ipſi. Et hoc eſt quod dicit, *Nam & ſi amplius quam gloriatus fuero de poteſtate noſtrà, quam,* ſcilicet poteſtatem *Dedit nobis dominus,* &c. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte. Galatas. 2. Qui operatus eſt Petro, &c. Dedit, inquam, mihi poteſtatem hanc ſpecialem ad conuertendum Gentes *In ædificationem,* ſcilicet eccleſiæ *Et non in deſtructionem* ſicut faciunt Pſeudo abutentes poteſtate eis data in contrarium ad quod data eſt. Nam licet poteſtas detur in ædificationem eccleſiæ in fide & charitate, iſti tamen quærunt gloriam ſuam & non Chriſti, & ideò deſtruunt. Et hoc faciebant prædicando obſeruari legalia & faciendo quæſtum. Si ergo amplius glorior de hac poteſtate quam habeo & in qua gloriam Chriſti quærò & non meam, *Non erubeſcam,* ſcilicet de huiuſmodi com-

H mendatione mea, quia non facio ad oſtendendum me, ſed cauſa neceſsitatis, ſcilicet vt oſtẽdens authoritatem meam eſſe magnam, & Pſeudo nullam, non decipiamini ab eis de cętero. Vbi nota quòd ſecundum Grego. duabus de cauſis poteſt ſe aliquis commendare abſque peccato, ſcilicet, quando aliquid prouocatur opprobriis & conculcatur: & hoc vt non deſperet videns ſe conculcari, & vt confutet aduerſarios. Sic Iob commendauit ſe multum, ſicut patet vigeſimoſeptimo cap. vnde dicit. Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea &c. Item quando aliquis prædicans veritatem, & alius aduerſarius veritatis contradicit ſibi & impedit manifeſtationem veritatis, tunc huiuſmodi prædicator debet ſe commendare & oſtendere authoritatem ſuam vt confutet illum, & vt trahat auditores ad veritatem. Et hoc facit Apoſtolus in multis locis & hìc etiã.

Conſequenter cùm dicit, *Vt autem non exiſtimer &c.* proſequitur cauſam ſuam ex facti euidentia. Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit falſum eſſe, quod ſibi imponitur.

Secundò rationem dicti aſsignat, ibi *Non enim audemus &c.* Tertiò exponit rationem ipſam, ibi *Nos autem non &c.* Circa primum ſciendum eſt ꝙ, ſicut dictū eſt, imponebatur Apoſtolo quòd in præſentia eſſet humilis propter timorem, vel propter gratiam & fauorem captandum, & in abſentia durè ſcriberet eis. Et ideò dicit Apoſtolus ꝙ non eſt ita, ſed ſi bene volunt conſiderare quæ apparent, ita inuenient eum facto qualem habuerunt ſcripto, & hoc poſſunt experiri ſi volunt. Et hoc eſt quod dicit, *Vt autem non exiſtimer* à Pſeudo ſeu à vobis tanquam *Terrerem vos,* vel timorem vobis incuterem per epiſtolas noſtras quas vobis mittimus, quē quidem timorem non incutiebam vobis in præſentia. Et hoc ideò eſt quoniam ipſi, ſcilicet Pſeudo inquiūt, *Epiſtolæ,* ſcilicet Pauli *Graues ſunt,* ideſt durè & grauiter punientes *Et fortes,* ideſt abſq; timore: *Sed præſentia non talis,* immo infirma, ideſt debilis & humilis: quod reſpondet ei quod dicit, fortes, & ſermo, ſcilicet prædicatio ſua & collocutio, & exhortatio contemptibilis, quod reſpondet ei quod dicitur, graues. *Sed qui eſt huiuſmodi,* ideſt qui talia dicit, *De nobis cogitet,* B ideſt ſciat certè ꝙ quales ſumus &c. ideſt tales erimus præſentes cùm venimus ad vos, quales ſumus per epiſtolā abſentes ſi neceſſe fuerit. Cauſam autem quare Apoſtolus ſe habuit humiliter ad eos, manifeſtat Apoſtolus. 1. Corin. 2. Et ego fratres cum timore multo & tremore &c. quod faciebat quia non erant firmi in fide. Et voluit eos per dulcedinem ſuæ conuerſationis firmare. Quare autem locutus fuerit ſibi plana & prædicauerit eis non ſubtilia, inſinuat. 1. Cor. 3. dicens, Tanquam paruulis in Chriſto lac potum dedi vobis &c. Nondū enim erāt capaces altioris doctrinę.

Conſequenter cùm dicit, *Non enim audemus &c.* Oſtendit rationem dicti ſui, dicens, Dico ꝙ non ſumus ſimiles Pſeudo, nec etiam eſt verum quod imponitur nobis: quia ego nō dico alia quam facere eſt neceſſe. Et ideo dicit, *Non enim audemus nos inſerere,* ideſt dicere nos eſſe vnum ex eis, *Aut comparare,* ideſt ſimilem facere quibuſdam, ſcilicet Pſeudo qui ſeipſos vobis tantum commendant, & tamen ab aliȷs & à factis ſuis non commendatur, contra illud Prouer. 27. C Laudet te alienus, & non os tuum &c. *Sed ipſi in nobis &c.* ideſt ſecundum ea quæ ſunt in nobis commenſuramus facta noſtra & dicta. q. d. Illa dicimus de nobis quæ ſunt proportionata nobis, ideſt commenſurata factis noſtris. Ga. vltimo. Vnuſquiſq; opus ſuum probet &c. Sed cōtrà. 4. dicitur, Commendantes noſmetipſos ad omnem cōſcientiam &c. Ergo non bene dixit. Reſpondeo, dicendum eſt ꝙ aliud eſt commendare ſeipſum ad conſcientiam, & aliud ad aures. Nam ad conſcientias hominum commendamus noſipſos cùm bene agimus, & hoc eſt bonum. Ad aures autem commendamus noſmetipſos verbis tantum, & hoc eſt malum. Primo modo commendant ſe iuſti & Apoſtolus. Secundo modo Pſeudo & Hypocritæ.

LECTIO TERTIA.

Si gloriatur Paulus, oſtendit ſe non excedere in ſui gloriatione menſuram.

NOs autem non in immenſum gloriabimur: ſed ſecundum menſuram regulæ, qua menſus eſt nobis Deus menſuram pertingendi vſque ad vos. Non enim quaſi non pertingentes ad vos, ſuperextendimus nos. Vſq; ad vos enim peruenimus in euangelio Chriſti: non in immenſum gloriantes in alienis laboribus: ſpem autem habentes creſcentis fidei veſtræ, in vobis magnificari ſecundum regulam noſtram in abundantia, etiam in illa quæ vltra vos ſunt euangelizare, non in aliena regula, in his quæ præparata ſunt gloriari. Qui autem gloriatur: in domino glorietur. Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt: ſed quem Deus commendat.

Suprà Apoſtolus oſtendit rationē eorum quæ dixerat: hic conſequēter ipſam rationem manifeſtat. Dixerat enim ꝙ cum menſurabat ſe ſibi, & non excedebat menſurā ſuā. A Poteſt autem aliquis in gloriando & commendando ſe excedere dupliciter. Primò quātum ad id de quo gloriatur, putà ſi quis gloriatur de eo ꝙ non habet. Secundò quantū ad id in quo gloriatur, putà, ſi quis habens aliquid ex alio, gloriatur in ipſo tanquam à ſe haberet. Et ideo Apoſtolus oſtendit ꝙ neutro iſtorum modorum excedit menſuram gloriando vel laudando ſe. Et primò quantum ad primū. Secundò quantum ad ſecundum, ibi *Qui autem gloriatur &c.* Circa primum duo facit. Primò probat ꝙ nō excedit menſuram ſuam quantum ad gloriam de præteritis. Secundò quantum ad gloriam de futuris, ibi *Spem autem habentes &c.* Circa primum tria facit. Primò proponit intentum. Secundò propoſitum probat, ibi *Non enim quaſi non &c.* Tertium cōcludit, ibi *Non in immenſum gloriantes &c.* Dicit ergo primò, Dico ꝙ metimur & cōparamus noſmetipſos nobis facientes, ſcilicet ſecundum ꝙ officium noſtrum exigit. Hoc autē nos agentes non in immenſum gloriamur, ideſt non excedimus menſuram noſtram exercēdo poteſtatem noſtram & B commendando nos. Leui. 19. Nolite facere iniquum &c. Sed gloriamur *Secundum menſuram* qua *Menſus eſt nobis Deus.* Glo. hoc exponit de mēſura prælationis Apoſtoli, & dicit, ſecūdum menſuram, ideſt ſm menſuratum mihi à Deo populum, cuius ego ſum prælatus & regula ad dirigendum. Sed hoc idem poteſt vniuerſalius accipi, vt menſura regulę dicatur quantitas gratiæ. Et tunc eſt ſenſus. Sed gloriamur *Secundum menſuram qua menſus eſt nobis Deus,* ideſt ſecūdum quantitatem gratiæ quam dedit nobis Deus. Ephe. 4. Vnicuiq; data eſt gratia &c. Quæ quidem gratia eſt nobis regula, ne extollamur & deuiemus à Deo. Quam menſus eſt nobis Deus, quia quicquid boni facimus in euangelizando & in conuerſatione veſtra & aliorum, totum eſt ex Deo mihi in vobis & aliis conceſſum. 1. Corint. 3. Ego plantaui, Apollo rigauit &c. Menſuram dico *Pertingendi vſq; ad vos:* quia vos eſtis ſub menſura gratiæ mihi datæ, per quam cōuerſi eſtis ad Chriſtum & obeditis euangelio. Hoc eſt ergo quod proponit, ſcilicet ꝙ non excedit menſuram ſuam gloriando ſe. C quòd ſit eorum prælatus & ꝙ per eum conuerſi ſunt. Et ꝙ ita ſit, ſcilicet quòd pertingat vſq; ad eos, probat cōſequenter cùm dicit, *Non enim quaſi non pertingentes &c.* quaſi dicat. Verè gloriamur. Non enim ſuperextendimus nos in gratia vel gloria, vel in poteſtate noſtra quaſi non ſimus pertingentes vſque ad vos poteſtate noſtra & miniſterio. Nam vſq; ad vos peruenimus in euangelio Chriſti, ideſt in prædicatione euangeliȷ Chriſti. 1. Corin. 4. In Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui &c. & ſuprà. 9. Nonne opus meum vos eſtis &c. Gal. 2. Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatum &c. Et ideo concludit dicens. Igitur cùm glorior de vobis, non glorior in immenſum. Vnde dicit *Non in immenſum gloriantes, &c.* Vbi alius fundamētum fidei poſuiſſet.

Conſequenter cùm dicit, *Spem autem habentes &c.* Oſtendit quòd non excedit menſuram ſuam quantum ad gloriam de futuro. Sciendum eſt autem, quòd prædicator poteſt habere duplex argumentum gloriæ de prædicatione ſua. Vnum eſt vt conuerſi ad prædicationem ſuam proficiant D in melius. Aliud vt per ipſos conuerſos aliȷ conuertantur, quia vt dicitur Exod. 36. Cortina cortinam trahit &c. Et Apocalipſis vltimo. Qui audit, dicat veni. Nam quando quis videt alios conuerti, facilius conuertitur. Et quantum ad iſta duo Apoſtolus ſperat augeri gloriam ſuam de Corinthȷs primò ſcilicet de profectu eorum in melius. Et ideò dicit, Dico ꝙ nec in immenſum gloriamur de conuerſione veſtra per nos cauſata olim. Sed adhuc habentes, ſcilicet ſumus ſpem magnificari in futuro, ideſt augeri gloriā noſtram *Creſcentis fidei veſtræ in vobis,* ideſt de fide veſtra creſcente & proficiente in melius per bona opera. 1. Pet. 2. Lac concupiſcite vt in eo creſcatis in ſalutem, &c. Et iterum ſecundò ſperamus magnificari in conuerſione aliorum per vos. Et ideo dicit, *In abundantia, &c.* ideſt, in abundantia prædicationis, non ſolùm in vobis, ſed etiam in illa loca quæ vltra vos ſunt: & ſecundum regulam noſtram, ideſt ſecundum quòd iniunctum eſt nobis à Chriſto, non ſolùm euangelizare vobis, ſed omnibus gentibus. Mar. vltimo.

Euntes in mundum vniuerſum,&c.Nec tamen ſumus habentes ſpem in aliena regula, ideſt non ſperamus gloriari, nec gloriamur in aliqua aliena regula. Quaſi dicat: Non in illis quæ præparata ſunt ab alijs, ideſt, quos alij duxerunt ad fidem,ſed faciam fructum in illis,in quibus ab alijs non eſt prædicatum. Roma.15.Prædicaui euangelium hoc non vbi nominatus eſt Chriſtus. Contrà eſt, ꝙ Petrus prædicauit Romæ antequam prædicaret ibi Paulus. Reſpõdeo, dicendum eſt, ꝙ nõ dicit hoc,recuſans prędicare vbi alius prædicaſſet, ſed dicit ꝙ intendit prædicare etiam vbi non prædicaſſet aliquis. Conſequẽter cùm dicit *Qui autem gloriatur,&c.* Oſtendit ꝙ non excedit menſuram ſuam quantum ad id in quo gloriatur, dicens, Quia ſi ego glorior in eo in quo gloriandum eſt, non excedo. Cùm autem gloriandum ſit in Deo, *Qui gloriatur in domino glorietur.* Hier.9. In hoc glorietur qui gloriatur,&c.Poteſt autem hoc exponi tripliciter. Vno modo in domino glorietur vbi ly, domino, denotet obiectum gloriandi, quaſi dicat: Ex hoc glorietur ꝙ habet dominum amando & cognoſcendo. Hiere.9. In hoc glorietur &c. Alio modo glorietur in domino, ideſt ſecundum Deum, & hoc modo gloriatur, qui gloriatur de his, quæ Dei ſunt, & non de malis, ſicut ille de quo dicitur in Pſal. Quid gloriaris in malitia. Alio modo in domino glorietur, ideſt, vt gloriam ſuam reputet ſe habere à Deo totũ quod cedit ad gloriam ſuam referens in Deum. 1.Corin.4. Quid habes quod non accepiſti. Si autem accepiſti &c. Et ſic accipitur hic cũ dicitur *Qui gloriatur in domino glorietur* q.d. glorior de prædictis, ſed non quaſi hoc à me habeam, ſed à Deo. Et hoc etiam eſt menſura veſtra: quia totum bonum veſtrum habet ortum à nobis. Et verè in domino debem⁹ gloriari, non nobis imputare gloriam noſtram, ſed Deo. Nam nõ eſt *Probatus,* ideſt, comprobatus à Deo vel hominibus ille *Qui ſeipſum commendat.* Prouerb.27.Laudet te,&c. Sed ille *Quem Deus commendat,* ideſt, commendabilem facit bonis operib⁹ & miraculis. Nam Deus eſt cauſa totius boni operis per homines facti.

CAPIT. XI. LEC. I.

Rogat ſuam inſipientiam ſufferri in ſuiipſius commeodatione, quia ex zelo ad eos, prouenit omnis eius glorisrio.

VTinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ ſed & ſupportate me. Aemulor enim uos Dei æmulatione. Deſpondi enim vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto. Timeo autem ne ſicut ſerpens ſeduxit Euam aſtutia ſua: ita corrumpantur ſenſus veſtri & excidant à ſimplicate, quæ eſt in Chriſto Ieſu.

Poſtquam Apoſtolus excuſauit ſe de his quę falſo imponebantur ſibi à Pſeudo: hic conſequenter vt confutet eos, ſcilicet Pſeudo et reddat authoritatem ſuam, honorabilem commendat ſe Corinthijs. Circa hoc autẽ duo facit. Primò rationem ſuæ commẽdationis aſsignat. Secundò ponit ſuã commendationem, ibi *In quo quis audet,&c.* Circa primum tria facit. Primò petit vt eius inſipientia ſupportetur. Secundò ſubdit neceſsitatem ſuæ commendationis, vt non inſipiens videatur, ibi *Æmulor enim vos,&c.* Tertio innuit ꝙ dato ꝙ ſit inſipiẽs, ſupportare debent, ibi *Iterum dico ne quis,&c.* Circa primum duo facit. Primò præmittit ſuum deſideriũ, vt petitio ſua facilius exaudiatur. Secundò ponit ſuam petitionem, ibi *Sed & ſupportate me.* Deſiderium autem Apoſtoli eſt, vt Corinthij ſuſtineant Apoſtolum commendantẽ ſe. Et ideò per aduerbium optandi incipit, dicens *Vtinam ſuſtineretis &c.* Circa quod ſciendũ eſt, ꝙ pręcepta moralia ſunt de agendis, quæ cum ſint particularia & variabilia, nõ poſſunt determinari vna communi ratione & regula indefinitè, ſed oportet quandoq; præter regulam communem aliquid facere in aliquo caſu emergente. Quando autem hoc modo fit aliquid præter communẽ regulam, ſapientes qui cauſam huius conſiderant non turbantur, nec reputant inſipienter factum eſſe. Indiſcreti verò & minus ſapientes non

E conſiderantes ex qua cauſa hoc ita fiat, turbantur, & reputant ſtultè factum fore, ſicut patet: quia pręceptum morale eſt, non occides. Aliquando enĩ neceſſe eſt malos occidere. Et quando hoc fit, ſapientes commendant vel non reputãt malè factum. Stulti autem & hæretici damnant, dicentes hoc eſſe malè factum. Quia ergo cõmunis lex moralis eſt ꝙ homo non commendet ſeipſum, ſecũdum quod dicitur Prouer.27. Laudet te alienus,&c. Poteſt fieri in aliquo caſu præter hanc communem regulam vt homo cõmendet ſe, & laudabiliter hoc facit, & tamen indiſcreti hoc reputant inſipientiam. Vnde cum immineret caſus, quo Apoſtolus deberet ſe commendare, hortatur eos ad hoc ꝙ iſtud nõ reputent ei ad inſipientiam, dicẽs *Vtinam ſuſtineretis,* ſcilicet patienter *Modicum inſipientiæ meæ* ſupportando me. Et dicit modicum, quia ſi commendaret ſe ſine cauſa, eſſet maxima inſipientia. Et iterum ſi commendaret ſe ex cauſa omnino vrgente, tunc nihil eſſet ibi inſipientiæ. Sed quia commendat ſe, licet ex cauſa, non tamen omnino vrgente, cum alio mo-

F do poſſet confutare Pſeudo: & quia commendat ſe multũ, videtur ibi eſſe aliquid inſipientiæ, & hoc eſt ꝙ dicit *Modicum inſipientiæ meæ,* infrà.12. Factus ſum inſipiens &c. Et licet ſic ſim inſipiens, tamen ſupportate me. Et hoc debent facere, quia ſubditi debent ſupportare prælatos, & econuerſo. Gal.6. Alter alterius onera,&c. Ephe.4. Supportantes inuicem in charitate. Neceſsitatem aũt commendationis oſtendit, dicens *Æmulor,&c.* Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit huiuſmodi commendationem prouenire ex zelo, vt excludat inſipientiam. Secundò dicit hunc zelum non eſſe inordinatum, vt vitet indiſcretionem, ibi *Timeo autem &c.* Tertiò excludit eorũ excuſationem, ibi *Nam ſi is qui venit,&c.* Circa primum duo facit. Primò ponit zelum quem habet ad eos ſanctum, quia Dei. Secundò oſtendit cauſam huius zeli, quia incumbebat ſibi ex officio, ibi *Deſpondi vos &c.* Eſt ergo zelus ſanctus, quia *Æmulor vos,* ideſt diligo vos ferventer *Dei æmulatione,* ideſt, ad honorem Dei, non meum. Zelus qui ſit.

Circa quod nota, ꝙ æmulatio prout eſt idem ꝙ zelus, non

G aliud eſt quàm quidam motus animi bonus vel malus, tendentis in ſtatum proximi, & importat feruorem amoris. Et ideo conſueuit ſic definiri. zelus eſt amor intenſus non patiens conſortium in amato. Et ſiquidem non patiatur cõſortium in aliquo bono, puta, vitij vel alicuius imperfectionis, ſed ſingulariter illud ſolus vult habere, tunc zelus eſt bonus & æmulatio bona, de quo dicitur.1.Corin.12. Æmulamini chariſmata &c. Galatas.4. Æmulamini bonum in bono,&c.3.Reg.17. Zelo zelatus,&c. Pſalm. Zelus domus tuæ &c. Si vero non patiatur conſortium in aliqua excellentia vel in aliqua proſperitate mundi, quia aliquis ſingulariter vult eã ſibi, tunc zelus eſt malus & æmulatio mala. Hoc autem bono zelo ſeu æmulatione aliquãdo quis ęmulatur, alios pro ſe, ſicut vir zelatur pro vxore ſua, quã ſibi ſoli vult ſeruari. Aliquando verò zelatur aliquis pro alio ſicut eunuchus zelatur vxorem domini ſui vt cuſtodiat eã ſibi. Sic Apoſtolus populum ſuum, quem videbat paratũ ad præcipitium, & cum ſponſo Chriſto velle proſtitui dia-

H bolo, æmulabatur, ne Chriſtus ſpõſus verus in eis aliquod diaboli conſortium pateretur. Et ideo dicit Dei æmulatione. quaſi dicat nõ pro me, ſed Chriſto, qui eſt ſponſus. Io.3. Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. 3.Regum.19. zelo zelatus ſum pro domino &c. Vnde autem Apoſtolo incumbebat huiuſmodi æmulatio, oſtendit, dicens *Deſpondi enim vos &c.* Quaſi diceret, Meritò vos æmulor Dei æmulatione, quia ego ſum paranymphus huius matrimonij, quod eſt inter vos & Chriſtum, quia ego deſpondi vos, ideſt feci ſponſalia, quæ ſunt per fidem & charitatem. Oſeæ.2. Sponſabo te mihi,&c. Et ideo pertinet ad me cuſtodire vos. Quicunq; ergo conuertit populum ad fidem & ad iuſtitiam, deſpondet eos Chriſto. Deſpondi, inquam, non multis, quia quæ multis adhæret, polluitur. Hieremiæ.3. Tu autem polluta es,&c. Sed vni Chriſto, ſcilicet viro perfecto virtutis plenitudine. Zachariæ.6. Oriens nomen eius. Hieremiæ trigeſimoprimo. Nouum faciet dominus ſuper terrã, & cętera. Et dicitur Chriſtus vir vnus, quia ſingularis: & quantum

ad

admodum conceptionis, & quantum ad modum naſcēdi, & quantum ad gratiæ plenitudinem. Eccl. 7. Vnum de mille &c. Iſti, inquam, viro deſpondi vos exhibere virginem.

Nota ꝙ à plurali ad ſingulare deſcendit, dicens *Deſponſaui vos* in plurali *Et exhibere virginem*, in ſingulari, volens oſtendere ꝙ ex omnibus fidelibus ſit vnum corpus & vna eccleſia, quæ debet eſſe virgo in omnibus membris ſuis. Et ideò dicit, *Virginem caſtam*. In omnibus enim accipiť virginitas pro integritate corporis: caſtitas pro integritate mentis. Nā aliquando aliqua eſt virgo corpore, quę nō eſt caſta mēte. Sic eccleſia exhibet ſe Chriſto virginem, qn̄ perſeuerat in fide, & infra ſacramenta abſq; corruptione alicuius idolatriæ, & infidelitatis. Eze. 16. Ad omne caput viæ ædificaſti ſignum, &c. Caſtam exhibet ſe quādo exiſtens infra ſacramenta & in fide Chriſti, exhibet puritatē corporis & opis. Ephe. 5. Vt exhiberet ſibi glorioſam eccleſiam non habentem maculam neq; rugam, &c. Sed quia Corin. poſſent dicere, non neceſſe eſt ꝙ cuſtodias nos, & zelus tuus non eſt rationabilis, quia nos bene ſeruabimus noſmetipſos. Ideò conſequenter cauſam huius zeli oſtendit, dicens *Timeo autem &c.* Vbi ſciendum eſt ꝙ in paradiſo fuit coniugiū Adā & Euæ. Sed Eua corrupta fuit per ſerpentem non violēter, ſed aſtutè inquantum promiſit falſum & ſuaſit iniquum. Falſum quidem, cùm dixit, Eritis ſicut dĳ & nequaquam moriemini: cum tamē ex hoc ipſi incurrerint neceſsitatem mortis. Iniquum verò vt trāſgrederetur & prętеriret mandatum Dei. Et ſm hanc ſimilitudinem Apoſtolus loquens, dicit eccleſiam eſſe ſicut Euam, quam diabolus aliquando perſecutus eſt manifeſtè per tyrannos & poteſtates, & tūc ſicut leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, vt dicitur 1. Pet. 5. Aliquando moleſtat eccleſiam latenter per Hæreticos qui promittunt veritatem & ſimulant ſe bonos, & tūc ſicut ſerpens ſeducit aſtutia ſua promittendo falſa. Et ideò dicit *Timeo ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit* à paradiſo eam eiĳciens *Aſtutia ſua* promittendo falſa. 1. Timo. 2. Adam non eſt ſeductus, ſed mulier. *Ita*, ideſt, per ſimiles deceptiones Hæreticorum *Corrumpantur ſenſus veſtri*. Et dicit ſenſus veſtri, quia ſicut in matrimonio carnali cauet ſponſus ne coniunx corrumpatur carnaliter, ita Apoſtolus in hoc matrimonio ſpirituali timet ne corrumpantur ſpiritualiter ſenſus cordis. 1. Cor. 15. Corrumpunt bonos mores, &c. Vel ſenſus ſpirituales de quibus Sapien. 1. Sentite de domino, &c. 1. Co. 14. Nolite pueri effici ſenſibus. *Et excidant a ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Simplex enim eſt illud quod compoſitione caret. Pſeudo ergo componebant vnam ſectam ex Iudaiſmo & Euangelio mandantes ſimul cum euangelio ſeruari legalia. Illi ergo excidunt à ſimplicitate Chriſti, qui ſeducti à Pſeudo ſimul cum Euangelium ſeruant legalia, & hoc timebat Apoſtolus de Corint. Eccle. 2. Væ peccatori ingredienti terram duabus viis. Et econtrà, Prouerb. 11. Simplicitas iuſtorum dirigit eos.

LECTIO SECVNDA.

Licet inſipienter ageret, non minus debent eum gloriantem ſufferre Corinthij.

NAm ſi is qui venit alium Chriſtum prædicat quē non prædicauimus: aut alium ſpiritum accipitis, quem non accepiſtis: aut aliud euangelium quod non recepiſtis, rectè pateremini. Exiſtimo enim nihil me minus feciſſe à magnis apoſtolis. Nam & ſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia. In omnibus autē manifeſtus ſum vobis. Aut nunquid peccatum feci me ipſum humilians, vt vos exaltemini? quoniam gratis euangelium Dei euangelizaui vobis, Alias eccleſias expoliaui, accipiens ſtipendia ad miniſterium veſtrum.

Poſito zelo quem ad Corin. habebat Apoſtolus & oſtēſo zelum eſſe rationabilem: hic conſequenter remouet eorum excuſationem. Et circa hoc duo facit. Primò proponit eorum excuſationem. Secundò verò remouet eam, ibi *Exi-*

A *ſtimo enim me, &c.* Circa primum ſciendum eſt ꝙ Corint. poſſent ſuſpicari ꝙ ideò zelum haberet de eis, quia timet ne dimittant doctrinam ſuam propter doctrinam Pſeudo: vnde poſſent dicere, conſtat ꝙ minus bona ſunt dimittenda propter magis bona. Ergo ſi Pſeudo meliora doceant, non debes turbari, ſi acquieſcimus eis. Et ideò hanc excuſationem ponit oſtendendo ꝙ nihil maius quam Apoſtolus docent & prædicant. Nam Apoſt. tria prædicauit eis, & docuit eos. Primò ꝙ eſſent Chriſti: ſuprà. 4. Non enim prædicauimus noſmetipſos, ſed Chriſtum Ieſum. Secundò ꝙ haberent ſpiritum Chriſti. Ro. 8. Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Tertiò vt reciperent euang. Chriſti. Rom. 1. Non enim erubeſco euang. &c. Si ergo Pſeudo meliora vobis prædicarent & vos docerent, rectè faceretis & excuſabiles eſſetis: Sed hoc non faciunt. Et hoc eſt quod dicit *Nam & ſi is qui, &c.* Quaſi dicat, Timeò ne Pſeudo qui venit ad vos non miſſus, ſed ex ſe ſicut fur & latro. Ioan. 10. Quotquot venerunt fures ſunt & latrones. Hiere. 23. Non

B mittebam eos & ipſi currebant Roma. 10. Quomodo prędicabunt niſi, &c. Si, inquam, talis prædicator prædicat vobis *Alium Chriſtum*, ſcilicet excellentiorem quàm illum quē nos prædicauimus, quod non poteſt eſſe, quia vt dicitur Corinth. 8. Vnus dominus noſter Ieſus Chriſtus per quem omnia &c. Et hoc quantum ad primum. *Aut alium ſpiritum*, ſcilicet meliorem *Accipitis*, ſcilicet per talem, quàm accepiſtis, ſcilicet per nos, ideſt, miniſterio noſtro, quod non poteſt eſſe, quia vt dicitur. 1. Corint. 12. Hæc omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus, &c. Et hoc quantum ad ſecundū. Aut prædicat vobis *Aliud euangelium*, ideſt, aliam prædicationem vel doctrinam, quam per nos *Non recepiſtis*. Gala. 1. Miror ꝙ ſic cito transferimini. &c. Si inquam, alia & meliora facerent vobis rectè, *Pateremini*, ideſt, faceretis excuſando vos. Et quia non poteſt eis aliud euangelium, ideſt, melius tradi. Ideò Apoſtolus excommunicat Galatas ſi aliud euangelium recipiant. Galatas primò, Si quis aliud vobis euangelizauerit, &c. Conſequenter etiam dicit,

C *Exiſtimo &c.* Remouet hanc excuſationem. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit quòd ipſe non minus fecit eis quàm alĳ. Secundò quòd plus, ibi *Aut nunquid, &c.* Circa primum tria facit. Primò oſtendit quòd nihil minus fecit facto quàm alĳ Apoſtoli. Secundò innuit quòd non defuit ei facultas ad hoc faciendū, ibi *Nam & ſi imperitus ſermone &c.* Tertiò oſtēdit euidentiam vtriuſq;, ibi *In omnibus autem, &c.* Dicit ergo: Rectè pateremini vos ſeduci ab eis ſi melius prędicarent vobis, ſed hoc non eſt verum. Enim, ideſt, quia exiſtimo me nihil minus feciſſe in his à magnis Apoſtolis, ideſt, quàm Petrus & Ioannes, quos iſti habebāt magnos. Et comparat ſe magnis Apoſtolis, tum quia Paulus videbatur & reputabatur ab eis minor quàm illi, eo quòd illi fuerant cum Ieſu & Paulus non, tum etiam quia Pſeudo dicebant ſe miſſos ab eis, & ideò oſtendendo ſe parem magnis Apoſtolis iſtorum errorem remouet & Pſeudo-confutat. Et non ſolùm nihil minus fecit, ſed plus. primæ Corinthiorum. 15. Plus omnibus laboraui. Et ne forte dicerent

D ei: Vnde tibi eſt facultas ad hoc faciendum cùm ſis imperitæ linguæ. Oſtendit quòd ei facultas affuit ex magnitudine ſcientiæ, dicens, Licet ſim imperitus ſermone, tamen non ſum imperitus ſcientia. ſecundæ Petri vltimo, Sicut & chariſsimus frater noſter Paulus ſecundum ſapientiam. Sed hoc ſciendum eſt, ꝙ Pſeudo quærentes gloriam propriam & lucra ſectantes nitebātur attrahere populum per ornata & ſubtilia & exquiſita verba, non attendentes niſi ſolùm aures permulcere. Apoſtolus verò, quia non quærebat vtilitatem propriam, ſed ſolùm dilatationē fidei Chriſti & profectum eius, ita proponebat verbum fidei, vt omnes poſſent capere, conformans ſe conditioni audientium & capacitati. Vnde quia iſti in principio non erant capaces altæ doctrinæ, propoſuit eis fidem, non in ſubtilitate ſermonis, ſed eo modo quo capere poſſent, ſcilicet planè & apertè. Et ideò iſti dicebant eum eſſe imperitum ſermone. primæ Corinthiorum primo, Non in ſapientia verbi, &c. Et ꝑpter hoc dicit Apoſtolus, licet ſim imperit⁹ ſermone,

vt vobis videtur, hoc non fuit ex defectu ſcientiæ, ſed propter vos ex quadam diſpēſatione: quia tanquam paruulis in Chriſto lac potum dedi vobis, &c. Vel dicendum ad literam ꝙ Apoſtolus fuit Balbus & ex hoc Pſeudo deridebāt eum. Et ideò dicit *Et ſi imperitus ſermone*, ideſt, impeditæ linguæ, non tamen ſum *Imperitus ſcientia*. Exo. 4. Impeditioris & tardioris linguæ ſum. Quòd autem nihil minus fecerim á magnis apoſtolis, euidenter apparet p ea quæ feci vobis. Et ideò dicit *In omnibus præd. In manifeſtatus ſum in vobis.* Qui experti eſtis quæ per me fiunt. 1. Cor. 9. Signaculum Apoſtolatus mei vos eſtis in domino. Et infrà. 12. Signa tamē Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos, &c. Conſequēter cùm dicit *Aut nunquid peccatum, &c.* Oſtēdit ꝙ plus fecit qͥ omnes alij, & hoc quia prædicauit ſine ſumptibus. Circa hoc duo facit. Primò ponit factū. Secundò cauſam facti aſsignat, ibi *Quare, quia non diligo vos, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit factum quantum ad præteritum. Secundò quantum ad futurum, ibi *Et in omnibus, &c.* Factum autem præteritum oſtendit dupliciter. Primò in generali. Secundò in ſpeciali, ibi *Quoniam gratis, &c.* Dicit ergo. Rectè dico ꝙ nihil minus feci ab illis, niſi fortè hoc reputetis malè & minus actū: quia diminui de authoritate mea non accipiens ſumptus á vobis, ſed ſi hoc eſſet malum, minꝰ feciſſem. Et ideò oſtendit ꝙ non eſt malum. Et hoc eſt ꝙ dicit, Aut nunquid peccatum feci, ideſt, nunquid peccaui humiliās meipſum & diminuens de authoritate mea? Quaſi dicat, non. Eccl. 3. Quātò maior es, &c. 1. Cor. 9. Cùm eſſem liber, &c. Mat. 18 Qui humiliauerit ſe, &c. Ratio autem humiliationis meæ eſt, non propter lucrum proprium, ſed propter promotionem veſtram. Vnde dicit *Vt vos exaltemini*, ideſt, in fide confirmemini. Corinthij autem auari erant, & ideò ſi à principio accepiſſet ſumptus, fortè deſtitiſſent á fide. Item Pſeudo prædicabant propter quæſtum. Vt ergo Corinthij reciperent Apoſtolum & Pſeudo auferret occaſionē quæſtus, gratis prædicauit eis ſine ſumptibus proprijs. Hoc autem quod dixerat in generali, manifeſtat in ſpeciali, ibi *Quoniam gratis, &c.* Et facit duo. Primò oſtendit quomodo ſine ſumptibus prędicauit eis in primo aduētu ad eos. Secundò oſtēdit ꝙ idem fecit in mora quam apud eos contraxit, ibi *Et cum eſſem, &c.* Circa primū duo facit. Primò proponit quod intendit, ſcilicet humiliationē, dicens *tu[m] me humiliaui meipſum.* Quoniam euangelizaui vobis gratis, ideſt, ſine ſumptu, nō autem ſine mercede: quia hoc non eſt laudis, licet enim oēs poſſent capere ſumptus perſonæ ab eis quibus proponunt verbum Dei: nullus tamē prædicare debet pro mercede & quæſtu. Secundò, quia poſſent dicere iſti, vnde ergo accepiſti ſumptus. Reſpondet ꝙ ab alijs eccleſiis, dicens, Eccleſias alias expoliaui accipiens ab eis ſtipendium ad miniſterium veſtrum. Ex hoc conuincit eos ꝙ non poſsint dicere Apoſtolo ꝙ non liceret ei accipere ab eis. Si enim accipitur ab alijs, ad ſeruitium eorum, multò magis liceret ei accipere ab ipſis. Ex hoc etiam apparet ꝙ legatus papæ viſitans vnam partem legationis poteſt accipere ſtipēdia. Et ꝙ dominus Papa pro neceſsitate vnius patriæ, poteſt accipere ſubſidium ab alijs partibus mundi. Ratio eſt, quia eccleſia eſt ſicut vnum corpus. Videmꝰ autem in corpore naturali ꝙ natura qn̄ deficit virtus in vno membro, ſubminiſtrat humores & virtutem accipiens ab alijs membris.

LECTIO TERTIA.

Nulli ſe onerofum fuiſſe dicit, & ſi apud eos permanſerit nam à Macedonibus ſumptus accepit.

ET cum eſſem apud uos, & egerem: nulli oneroſus fui. Nam quod mihi deerat, ſuppleuerunt fratres qui uenerant à Macedonia, & in omnibus ſine onere me vobis ſeruaui, & ſeruabo. Eſt ueritas Chriſti in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia non diligo vos? Deus ſcit. Quod autem facio & faciam vt amputem occaſionem eorum qui uolunt occaſionē: vt in quo gloriantur, inueniantur ſicut & nos.

E *Nam eiuſmodi Pſeudo apoſtoli ſunt operarij ſubdoli, transfigurantes ſe in apoſtolos Chriſti. Et non mirum, Ipſe enim Sathanas transfigurat ſe in angelum lucis. Non eſt ergo magnum ſi miniſtri eius transfigurentur velut miniſtri iuſtitiæ, quorum finis erit ſecundum opera ipſorum.*

Oſtenſo ꝙ quando primò eis prædicauit in ipſo aduentu, euangelizauit eis gratis: hîc oſtendit ꝙ nec etiā contrahendo morā apud eos, accepit ab eis ſumptus. Et primò hoc oſtendit. Secundò verò reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni, ibi *Nam quod mihi, &c.* Dicit ergo. Non ſolùm quādo primò veni ad vos non accepi à vobis ſumptus: ſed etiam cùm eſſem apud vos diu & etiam egerem, vt oſtēdat ꝙ nō dimiſit eis ſumptus propter diuitias. *Nulli oneroſus fui* aliqd ab aliquo accipiendo. In quo apparet cauſa quare dimiſit: quia Corin. propter auaritiam eis innatam, reputabāt ſibi onus miniſtrare ſumptus. 1. Cor. 9. Non ſumus vſi hac poteſtate: ſed omnia ſuſtinemꝰ, &c. Sed poſſent iſti dicere, vnde ergo habuiſti neceſſaria? Et ideò reſpōdet dicens ꝙ ab aliis eccleſiis. ideò ſcilicet nihil accepi, quia illud quod mihi deerat. f. á pretio quod lucrabatur nocte laborando manibus ſuis apud Aquilam & Priſcā. Erat enim ſchęnofactorię artis per quam lucrabatur ſibi neceſſaria. Act. 2. Ad ea quæ mihi opus erant, &c. Illud ergo quod deerat non dediſtis vos, ſed ſuppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia. f. Philippenſes qui erant valdè liberales. Vnde de hoc in epiſtola ad Philippenſes commendat eos. Phil. 4. Nulla eccleſia communicauit mihi in ratione dati & accepti, niſi vos. Sed Corinthij erant auari. Conſequenter cùm dicit *Et in omnibus ſine onere, &c.* Oſtēdit quomodo ſe habebit in hoc ad eos in futurum, dicens, ꝙ etiam ſine onere vult ſe habere ad eos. Et circa hoc duo facit. Primò ponit ſuam rationem cōmunem. Secundò confirmat eam, ibi *Eſt veritas Chriſti, &c.* Dicit ergo non ſolùm feci hoc. f. ꝙ gratis vobis euāgelizaui & nulli oneroſus fui, ſed etiam in omnibus ſeruabo me vobis ſine onere, ſicut vſq; modò ſeruaui non durè reprehendendo, non ſeuerè corrigendo, nec veſtra accipiēdo. Act. 2. Argentum & aurum & veſtem nullius cōcupiui. Num. 16. Tu ſcis ꝙ nec aſellum quidem acceperim ab eis, dicit Moyſes ad dominum. Samuel dicit. 1. Reg. 12. Loquimini de me ſi oppreſsi &c. Et ꝙ ita facturus ſit, confirmat ex duobus. Primò ex eo qui loquitur in ipſo, ſcilicet Chriſto qui eſt veritas, á qua non poteſt eſſe falſum. Et ideo dicit, Eſt veritas Chriſti in me, &c. Quaſi dicat: Hoc quod dixi verum eſt, quia veritas Chriſti loquitur in me, &c. Hoc infrà vltimo, An experimētum quæritis eius qui in me, &c. Vel hoc poteſt accipi per modum iurantis. Quaſi dicat, Deus qui eſt veritas & eſt in me ſcrutans corda, ſit mihi teſtis, ꝙ ita ſeruabo me. Rom. 1. Teſtis eſt mihi Deus &c. Secūdò ex eo ꝙ non intendit minuere gloriam ſuam, ſed augere. Apoſtolus enim attribuebat ſibi apud Chriſtum ad magnam gloriā, ꝙ ipſe ſolus inter Apoſt. ſine ſumptu prædicabat Corinth. Et ideò dicit *Ideo ſeruabo me ſine onere.* Quoniam non infringetur. i. non minuetur in me hæc gloria, ꝙ. ſ. gratis prædico vobis, & ꝙ à licitis abſtineo, propter ſalutem veſtram, quę quidem eſt gloria Chriſti: quia ipſe glorificatur per hoc in me, vel quia ego hanc gloriam habeo ſpecialiter apud Chriſtum: quæ quidem refringeretur in regionibꝰ Achaiæ, vbi Corin. erat metropolis ſi recepiſſet ab eis, quia auari erant: habitabant enim in maritimis, & erant intenti mercationibus, & tales conſueuerunt eſſe auari. 1. Corin. 9. Bonum eſt mihi magis mori, quam vt gloriam meam quis euacuet.

Conſequenter cùm dicit, *Quare, quia non, &c.* Ponit cauſam quare nō accepit ſumptꝰ ab eis. Et circa hoc duo facit. Primò excludit falſam cauſam. Secundò aſtruit veram, ibi *Quod autem facio, &c.* Circa primum ſciendum eſt, ꝙ Pſeudo imponebant Apoſtolo, quòd ideo non recipiebat à Corin. ſumptus, quia non diligebat eos, & quia non intendebat eis, benefacere & ſeruire. Dicit ergo quare, ſcilicet hoc facio, quia nō diligo vos, ideſt pro odio quod habeo ad vos, ſicut dicūt Pſeudo, Deus ſcit quòd diligo vos & quòd non

pro

pro odio hoc facio. Ioan. vlti. Domine tu ſcis, quia amo te. A Sic ergo excluſa cauſa falſa ſequitur vera, ibi *Quod autem facio, &c.* Et circa hoc duo facit. Primò ponit verã cauſam. Secundò rationẽ huius aſsignat, ibi *Nam eiuſmodi pſeudo, &c.* Circa primũ ſciendum eſt, ꝙ Pſeudo, vt dictũ eſt, quærebant lucra & gloriam propriã. Et ideo, vt in reuerentia haberentur oſtebantur exterius ſequi veſtigia Apoſtoli, vel etiam ſi potuiſſent excellere ipſum. Dicit ergo Apoſtolus, *Si ergo volunt me imitari in hoc imitentur,* vt nihil accipiãt. Et quia ſciebat, ꝙ Pſeudo prædicabant, vt accipiant, & per conſequens, ꝙ nõ prædicarent ſi deficeret eis lucrũ. Dicit, Quod facio, ideo facio & faciam hoc non propter odium, ſed vt amputem occaſionem eorũ ſcilicet Pſeudo accipiendi veſtra, eorũ ſcilicet Pſeudo, qui volũt, ſupple, meo exemplo, habere occaſionẽ accipiendi veſtra. Sciebat enim ſecundũ Ambro. ꝙ ſi nõ acciperent non diu prædicarent. E contrario dicitur. Prouer. 9. Da occaſionem ſapienti, &c. Et hoc *Vt tales inueniantur* ſcilicet Pſeudo, *Sicut & nos* ſcilicet nõ accipientes pecunias, ſicut & nos nõ accipimus. In quo quidẽ B ipſi gloriãtur. ſ. ꝙ imitantur nos, & ego nolo ſi perfectè volunt nos imitari, ꝙ accipiant. 1. Cor. 7. Volo omnes homines eſſe ſicut me, ſcilicet nõ accipientes. *Vt in quo, &c.* Hoc legitur tripliciter. Vno modo ſic, vt inueniantur tales, ſupple ſicut & nos, non accipiendo ſicut nec nos accipimus, & per cõſequens à prædicatione ceſſando. *In quo* ſcilicet eſſe tales ſicut & nos gloriantur: contendebant enim eſſe ſimiles veris Apoſt. Secundò modo ſic, vt in eo in quo gloriantur ſcilicet accipiendo, quia hoc ſolũ quærebant, inueniantur ſicut & nos, id eſt ſimiles nobis, ceſſando. ſ. & deſiſtendo ab acceptione, vt nobis aſsimilentur. Tertio modo ſic, *Vt in eo in quo gloriantur* ſcilicet in nõ accipiendo, dicunt enim ſe nihil accipere, inueniantur ſicut & nos, id eſt non meliores nobis, ne ſcilicet poſsint ſe in hoc nobis præferre.

Nam eiuſmodi, hoc continuatur tripliciter. Primò modo ſic, ita gloriantur & cõtendunt, nõ ſicut nos. *Nam eiuſmodi, &c.* Secundo modo ſic, & verè deſiſtunt accipere, *Vt nobis aſsimilentur. Nam eiuſmodi, &c.* Tertio modo ſic, Ita in non accipiendo gloriantur, vt nobis ſimiles videantur. C Poſita autẽ vera cauſa probat eam cõſequẽter, dicens *Nam eiuſmodi, &c.* Oſtendẽs quomodo ſtudẽt aſsimilari Apoſt. Et circa hoc tria facit. Primò ponit cauſam. Secundò probat eam, ibi *Sed non mirum.* Tertiò cõſequẽter oſtẽdit differentiã Pſeudo ad veros Apoſt. ibi *Quorum finis, &c.* Dicit ergo: Rectè dico, ꝙ hoc facio, vt amputem eis occaſionẽ accipiẽdi. Nam eiuſmodi Pſeudo Apoſto. ſunt operarij. ſ. falſi. Phil. 3. Videte canes, videte malos operarios, &c. *Subdoli,* id eſt callidi & vulpini ſub ſpecie religionis decipientes. Ezec. 13. Quaſi vulpes in deſertis, &c. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas, &c. Canti. 2. Matt. 7. Veniunt ad vos in veſtimentis ouium, &c. Et hoc eſt, ꝙ dicit. *Transfigurantes ſe in Apoſt. Chriſti,* id eſt, exterius portantes ſigna bonorum Apoſt. 2. Timo. 3. Habentes quidem ſpeciem pietatis, &c. Et hoc probat, quia ſicut veri Apoſto. mittuntur à Deo & informantur ab ipſo, ſic *Sathanas transfigurat ſe in angelum lucis,* qui eſt dux & incentor eorum. oſtendens ſe eſſe, vel ange- D lum Dei, vel aliquando Chriſtũ. Non eſt ergo mirum neq; magnum ſi miniſtri eius, ſcilicet Pſeudo, transformãt ſe in miniſtros iuſtitiæ, id eſt, ſimulant ſe eſſe iuſtos. Eccleſia. 10. Secundũ iudicem populi ſic & miniſter eius, &c. Notandum autẽ eſt, ꝙ Sathanas transfigurat ſe aliquãdo viſibiliter, ſicut beato Martino, vt deciperet eũ, & hoc modo multos decepit. Sed ad hoc valet & neceſſaria eſt diſcretio ſpirituum, quam ſpiritualiter Deus contulit beato Antonio. In hoc tamen poteſt cognoſci, ꝙ Sathanas ſit, quia bonus angelus in principio hortatur ad bona, & perſeuerat in eis: ſed malus in principio quidẽ prætendit bona, ſed poſtmodum volens explere deſideriũ ſuum, & quod intẽdit, ſcilicet decipere ind[illegible]cit & inſtigat ad mala. 1. Io. 4. Omni ſpiritui nolite credere, &c. Et ideo Ioſue cum videret angelũ in campo ſuo dixit Iudicum. 5. Noſter es an aduerſariorũ? Aliud etiã ſignũ eſt, ꝙ bonus angelus & ſi terreat in principio, tamen ſtatim conſolatur, & confortat ſicut Zachariã A Luc. 1. Ne timeas Zacharia. Et ad beatam virginem dixit, Ne timeas Maria, &c. Malus aũt angelus ſtupefacit & deſolatum dimittit. Et hoc ideo, vt ſtupefactũ facilius decipiat & perſuadeat ſibi. Aliquando aũt transfigurat ſe inuiſibiliter, & hoc quando ea, quæ in ſe mala ſunt, facit apparere bona, peruertendo ſenſus hominis & inflãmando concupiſcentiam. Prouer. 14. Eſt via quæ videtur homini recta, &c. Sic decepit monachum quendã: qui cum propoſuiſſet in animo ſuo nunquã exire cellam, ſuggeſsit ei diabolus, ꝙ bonũ eſſet, ꝙ exiret ad eccleſiam & reciperet corpus Chriſti. Cui ſuggeſtioni conſentiens propoſitũ mutauit vadens ad eccleſiam. Poſtmodũ cognoſcens eum fuiſſe diabolum gloriatus eſt monachus, ꝙ non deceperat eum, quia ad bonum iuerat, & tamen iam remouit eum à propoſito continuè ſtandi in cella. Poſt modum vero iterum ſuggeſsit ei, ꝙ pater ſuus eſſet mortuus, & dimiſerat ſibi multas diuitias diſtribuendas inter pauperes, ꝙ iret ad ciuitatem, ad quã cum iret nunquã redijt ad cellam, & mor- B tuus eſt in peccato. Vnde valde difficile eſt, ꝙ homo caueat ſibi, & ideo recurrendũ eſt ad adiutorium diuinum. Iob. 41. Quis reuelabit faciem indumenti eius, &c. Quaſi dicat, Nullus niſi Deus. Conſequenter ponit miniſtrorum, & malorum, & bonorum differentiam, quæ conſiſtit in hoc, ꝙ *Finis illorum* ſcilicet miniſtrorũ Chriſti, & Sathanæ erunt *Secundum opera eorum.* Nam finis bonorum erit bonus, & malorum erit malus, & boni inducuntur ad bonũ, & mali ad malum. Phil. 3. quorum finis interitus, &c. Item boni recipient bona, & mali mala ſuprà. 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti.

LECTIO QVARTA.

Arguit Corinthiorum culpam, proſequiturq; ſuæ ipſius gloriæ commendationem.

ITerum dico (ne quis me putet inſipientem eſſe, alioquin velut inſipientem accipite me, vt & ego modicũ quid glorier) quod loquor, non loquor ſecundũ Deum, ſed quaſi C *in inſipientia, in hac ſubſtantia gloriæ. Quoniã multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor. Libenter enim ſuffertis inſipientes cum ſitis ipſi ſapientes. Suſtinetis enim ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico, quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte.*

Suprà Apoſtolus induxit Corinthios, vt patienter ſuſtinerent ſuam cõmendationẽ, oſtendens, ꝙ hoc faciebat ex zelo quem habebat ad eos: & quia zelus ille erat rationabilis & ordinatus: hic aũt conſequenter ponit aliam rationem, per quam oſtendit, ꝙ dato, ꝙ inſipienter ageret, nihilominus tamen deberent eum ſupportare. Vnde in illa ratione procedit ex ſuppoſitione ſtultitiæ. In hac autẽ parte duo facit. Primò enim proponit ſuam petitionẽ. Secun- D dò rationem dictorũ aſsignat, ibi *Quod loquor, &c.* In petitione autẽ ſua duo facit. Primò enim petit, ꝙ non reputent eum inſipientem, quod pertinet ad præmiſſam rationem. Et ideo dicit, *Iterum dico,* ſ. ꝙ ex quo zelus meus eſt rationabilis & ego rationabiliter cõmendo me: *Ne quis,* ſcilicet veſtrum *Me reputet inſipientem.* Secũdò petit, ꝙ dato, ꝙ inſipienter agat tamen ſupportent eum & hoc pertinet ad rationẽ hanc. Et ideo dicit *Alioquin,* id eſt, ſi nõ rationabiliter cõmendo me, & penitus velitis me ex hoc inſipientem reputare: tamen accipite, id eſt, ſupportate me velut inſipientẽ. Et dicit, velut. Quia licet ipſi reputent eum inſipientem in hoc, tamen in rei veritate non eſt inſipiens. Accipite me, inquã, velut inſipientem, vt & ego modicum quid glorier. Et dicit modicum, quia infrà cõmendauit ſe de gloria, quæ eſt ſm carnẽ, quæ valde modica eſt. Iob. 25. Homo putredo & filius hominis vermis. Eccle. 10. Quid ſuperbis terra & cinis? Rationẽ aũt dictorũ aſsignat, dicens *Quod loquor, &c.* Dixerat aũt tria. Primò quia ſuppoſuit inſipienter commendaſſe

mendaſſe

mendaſſe ſeipſum. Secundò ꝙ vult gloriari. Tertiò ꝙ ſuſtineant eum. Et horum trium ratioaẽ aſsignat. Et primò de hoc, ꝙ ſuppoſuit inſipienter cõmmendare ſe. Secundò quare vult gloriari, ibi *Quoniam multi gloriantur, &c.* Tertiò ꝙ debeant eum ſupportare, ibi *Libenter enim ſuffertis, &c.* Dicit ergo primò, Ratio quare debetis inſipientem accipere me, eſt, quia illud quod loquor in hac ſubſtantia gloriæ, id eſt cõmendatione carnis, quæ à quibuſdã appetitur, ac ſi per eam debeant ſubſiſtere, non loquor ſm Deum, ſed quaſi in inſipientia. Et dicit ex hypoteſi, ſicut illud quod ſuprà dixit, velut inſipientẽ. Vnde ibi poſuit, velut, hic ponit, quaſi. Ac ſi diceret, Si non rationabiliter cõmendarem me, tunc illud *Quod loquor* in cõmẽdatione mea, *Non eſt ſecundũ Deum,* id eſt ſm rationem diuinæ ſapientiæ. Et tunc merito acciperetis me, non ſm Deum loqui, ſed inſipienter. ſuprà. 10. Non enim, qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, &c. Prouer. 27. Laudet te alienus, &c. Rationẽ aũt ſuæ cõmendationis & gloriæ oſtẽdit, ſubdens *Quoniã multi gloriantur, &c.* Vbi ſciendum eſt, ꝙ Pſeudo, quia ex Iudæis erant, gloriabantur ſm carnem, dicẽtes ſe eſſe filios Abrahæ, & ex hoc volebant haberi in reuerentia à Corinthijs & authoritate. Dicit ergo Apoſtolus, dato ꝙ ſit inſipiẽtia, ꝙ glorier ſecundum carnem, tamen quoniam multi. ſ. Pſeudo *Gloriantur ſecundum carnem,* & ego etiam gloriabor ſm carnem. Prouer. 26. Reſponde ſtulto ſm ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur.

Sed contrà eſt, quia Seneca dicit, Summa malorum eſt, quod ad exemplum viuitur malorũ. Et Exod. 23. Non ſequaris turbam ad faciendũ malum. Non ergo Apoſtolus debet gloriari ſm carnẽ, eo ꝙ Pſeudo gloriantur. Reſpondeo, Dicendũ eſt, ꝙ licet ſit eadem materia gloriationis, nõ tamen eſt eadem intentio & idem finis: quia Pſeudo commendabant ſe propter gloriã propriam, & vt ipſi haberentur in authoritate, & poſſent lucrari. Apoſtolus aũt gloriabatur, vt verbum Dei per eum prędicatũ eſſet maioris authoritatis, & ponderis, & fructum faceret Chriſto. Rationem autem quare debeant eum ſupportare, ſubdit dicens *Libenter enim ſuffertis, &c.* Et primò ponit rationẽ hanc, ꝙ ſcilicet, debeant eum ſupportare. Poſſent enim dicere: Quare debemus te ſupportare ſi es inſipiens? Et dicit Apoſtolus, ꝙ ideo, quia cum voſipſi ſitis ſapientes in oculis veſtris & in veſtra reputatione, *Libenter ſuffertis,* id eſt eſtis conſueti ſupportare *Inſipientes,* Pſeudo, ſ. Secundò oſtendit in quo ſupportent inſipientes. Et ponit quinque grauia, quæ ſuſtinebant à Pſeudo. Primũ eſt iugum ſeruitutis. Et quantum ad hoc dicit, *Suſtinetis enim ſi quis,* id eſt aliquis Pſeudo *Redigit vos in ſeruitutem.* Quaſi dicat, per Chriſtũ liberati fuiſtis à ſeruitute legis, quæ eſt in timore. & reducti eſtis in libertatem filiorum Dei, quæ eſt in charitate. Gal. 4. Non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ. Et tamen vos ſuſtinetis Pſeudo, qui ex huiuſmodi libertate redigunt vos in ſeruitutẽ legis: quia cogunt vos ſeruare legalia. Galat. 5. Nolite iugo ſeruitutis, &c. Multo ergo magis debetis ſuſtinere me, qui volo vos perſeuerare in libertatẽ Chriſti, quam Pſeudo, qui volunt vos reducere in ſeruitutẽ legis. Secundũ eſt graue valde ſcilicet, ꝙ Pſeudo viuunt de bonis veſtris lautè, nos verò non ſuprà. 8. Non vt alijs ſit remiſsio, &c. Et ideo dicit, *Si quis deuorat,* Matt. 23. Væ qui comeditis domos viduarũ, &c. Tertium graue eſt deprædatio & expoliatio: quia iſti ad literam blandis verbis & prætextu pietatis accipiebant eis omnia: & quantũ ad hoc dicit, *Si quis accipit,* id eſt blandè decipit ſubtrahendo veſtra. Roma. 16. Per blandos ſermones ſeducunt corda inſipientiũ. Quartũ graue eſt nimia iactantia ſuper eos cũ Corin. contemptu. Ideo dicit, *Si quis extollitur* iactando ſe importunè. Eccle. 6. Non te extollas in cogitatione, &c. Quintum graue eſt illatio opprobriorũ. Nam Pſeudo non ſolũ tam grauia eis inferebant, ſed ſuper hoc addebãt improperia dicentes eis iniurias, & maximè de ignobilitate. Nã quia ipſi erant Iudæi, & cultores vnius Dei, dicebant ſe nobiles eſſe, & Corinthios ignobiles, quia non erant de ſemine Abrahæ, nec circuncisi, & ꝙ de idolatris. Et quantũ ad hoc dicit, *Si quis in faciem vos cædit,* id eſt, corã vobis infert cõtumelias & dicit iniurias. Et huiuſmo-

E di iniuriæ ſunt ſecundum ignobilitatem, quam vobis obijciunt. Et tamen illos ſuſtinetis, & nos non: quaſi nos fuerimus infirmi in hac parte gloriæ, quam attribuiſtis eis præferendo eos nobis, preſertim cum Pſeudo dicant, ꝙ ideo nos non dicimus nec facimus vobis iſta, quia nos ſumus infirmi in hac parte, id eſt, quia ſumus ignobiles. 1. Cor. 4. Nos infirmi, & vos fortes: vos nobiles, nos ignobiles.

LECTIO QVINTA.

Adæquat ſe ipſum Pſeudo, in ſanguinis dignitate, & præfert ſe eiſdem, quo ad tolerantiam paſsiónum.

IN quo quis audet (in inſipientia dico) audeo & ego. Hebræi ſunt, & ego. Iſraelitæ ſunt, & ego. Semen Abrahæ ſunt: & ego. Miniſtri Chriſti ſunt, & ego (vt minus ſapiens dico) plus ego: in laboribus plurimis: in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas vna mi-
F *nus, accepi. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui, in itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis in falſis fratribus.*

Poſitis rationibus ſuæ cõmendationis & cauſis quare ſupportandus eſt: hic conſequenter incipit ſe cõmendare. Et circa hoc duo facit. Primò enim adæquat ſe Pſeudo & alijs, qui cõmendabant ſe. Secundò præfert ſe eis, ibi *Vt minus ſapiens, &c.* Adæquat aũt ſe Apoſtolus eis in gloria. Eſt autẽ gloria duplex. Vna ſecundũ carnẽ, quę modica eſt & contemnenda. Vnde ipſe dicit Philip. 3. Sed quæ mihi fuerunt lucra arbitratus, &c. Alia eſt ſm Chriſtum: quia magna gloria eſt ſequi Dñm. Eccle. 23. Et hæc eſt quærenda. Galat. vlt. Mihi abſit gloriari niſi in cruce, &c. Et ideo Apo
G ſtolus adæquat ſe eis quantũ ad vtranque gloriã. Et primò quantum ad primam. Secundò quantũ ad ſecundam, ibi *Miniſtri Chriſti, &c.* Et primò adæquat ſe eis in generali, dicens, Recipiatis me inſipientẽ, ſi tamen inſipientia eſt. Ex hypoteſi enim loquitur, quia ſi quis auſus eſt præſumere de ſe, & cõmendare ſe & ego poſſum bene audere & commendare me in eodem, in quo ipſe cõmendat ſe: quia non ſubeſt eis maior cauſa ſuæ cõmendationis, quam mihi. Et hoc *Dico in inſipientia,* id eſt dico, ꝙ inſipienter agam, cum tamen ipſe ſapienter ageret, cum hoc non faceret pro ſui iactantia, ſed vt pſeudo humiliaret, ſuprà eodẽ, Exiſtimo me nõ minus feciſſe à magnis Apoſtolis, &c. Secũdò cum dicit *Hebræi ſunt, &c.* Adæquat ſe eis in ſpeciali, oſtendens per ſingula ſe parem eis eſſe in quibus pſeudo gloriabantur. Cõmendatio autem iſtorum & gloria erat de tribus. Primò de natione & lingua, quia dicebant ſe Hebræos. Secundò de genere, quia dicebant ſe eſſe de genere Iſrael. Tertiò de promiſsione, quia dicebãt ſe eſſe participes pro-
H miſsionis Abrahæ, cum eſſent de ſemine eius. Et quantum ad hæc tria adæquat ſe eis. Primò quantũ ad nationẽ & linguam, dicens *Hebræi ſunt & ego* ſcilicet lingua & natione, quaſi dicat, ita ſicut & illi. Et notandũ eſt ſm, ꝙ quidam dicunt. Hebræi dicũtur ab Abraham, quia ante eum de facili nõ inuenitur illud nomen. Poteſt tamen dici & fortè melius, ꝙ dicũtur à quodã Heber, de quo habetur Gen. 11. Vixit Sale triginta annis & genuit Heber, Et ſequitur, Vixit Heber triginta tribus annis, & genuit Phalech. Et tempore eius fuerunt diuiſæ linguæ, & lingua Hebræorum remanſit in familia ſua. Secundò adæquat ſe eis quantum ad genus, dicens *Iſraelitæ ſunt & ego* ſcilicet, ſecundum ritus, Tertiò quantum ad tertium dicens, *Semen Abrahæ ſunt & ego.* Et de iſtis tribus ſimul dicitur. Philip. 3. Si quis alius ſibi confidere videtur, ego magis, circunciſus octauo die. Quantum ad tertium ex genere Iſrael de tribu Beniamin, quantũ ad ſecundũ Hebræus ex Hebræis, quantũ ad primũ. Ro. 11. Nam ego Iſraelita ſum ex ſemine Abrahæ, &c.

Hebræi ab Abr[...] ſed ab He[-]ber.

Sic

Sic ergo patet, ꝙ non ſum minor eis quantum ad gloriam: quæ eſt ſm carnem. Sed nec etiam quantũ ad gloriã, quæ eſt ſm Chriſtum, quia miniſtri Chriſti ſunt, id eſt, dicũt ſe ſic, vt decipiant vos, & ego ſum miniſter Chriſti. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, &c. ſuprà. 3. Qui & nos idoneos fecit, &c. Conſequenter cùm dicit *Vt minus ſapiens, &c.* Præfert ſe omnibus Apoſtolis & pſeudo. Et primò quantũ ad mala perpeſſa. Secundò quantũ ad beneficia recepta & hoc. 12. cap. ibi *Si gloriari oportet, &c.* Circa primũ duo facit. Primò præfert ſe quantũ ad mala, quæ pertulit. Secundò quantũ ad modũ quo mala vitauit, ibi *Damaſci præpoſitus.* Circa primũ tria facit. Primò proponit ſe alijs præferendũ. Secundò oſtendit in quo ſit præferendus, ibi *Quia in laboribus, &c.* Tertiò confirmat quædam dictorum, ibi *Si gloriari oportet, &c.* Dicit ergo, Si videor inſipiens vobis, quia cõmendo me, & adæquo me alijs, quanto magis videbor vobis minus ſapiens, ſi pręferam me eis. Et ideo dicit, Nõ ſolũ ſum miniſter Chriſti ſicut & illi, ſed vt minus ſapiẽs ſm veſtrum iudiciũ dico, ꝙ ego ſum plus miniſter Chriſti, q̃ illi, & quantũ ad hoc dicit ſe præferendum eſſe. Rom. 11. Miniſterium meũ honorificabo, præponendo ſcilicet, illud miniſterio aliorũ. In quo aũt ſit præferendus, oſtendit, dicens *Quia in laboribus, &c.* Quaſi dicat, in hoc plus ego, quia ſum magis oſtenſus miniſter Chriſti. In hoc primò quantũ ad mala illata. Secundò quantũ ad mala ſponte aſſumpta, ibi *In itineribus ſæpe.* Mala aũt illata primò ponit in generali dicens. Plus ego ſum ſcilicet oſtenſus miniſter in laboribus plurimis quam illi, & ſi aliquos labores pertulerint. 1. Cor. 15. Abundantius omnibus illis laboraui. Secundò enumerat iſta mala in ſpeciali, & hoc primò quantũ ad carceris ſqualores. Quia *In carceribus abundantius* ſcilicet, q̃ illi. Act. 16. Cum multas plagas illis intuliſſent ſcilicet Paulo & ſocijs, miſerunt in carcerẽ. Secundò quantum ad flagellorũ dolores, quia *In plagis,* ſcilicet oſtenſus *ſum ſupra modum* aliorum, ſcilicet humanę virtutis, vel ſupra modum humanæ conſuetudinis, ſuprà. 11. In plagis, in carceribus, &c. Sed contrà. 1. Cor. 10. Fidelis Deus, qui non permittet vos tentari ſupra id, &c. Non ergo ſupra modũ humanę virtutis. Reſpondeo, dicendũ eſt, ꝙ Deus nõ permittit nos tentari ſine adiutorio gratiæ diuinæ. Et ideo dicebat Apoſtolus. 1. Cor. 15. Non aũt ego, ſed gratia Dei mecum. Et quantũ ad mortis terrorem. Vnde dicit *In mortibus frequenter,* id eſt in periculis & terroribus mortis. Vnde dicebat ipſe. Rom. 8. Mortificamur tota die. 1. Cor. 15. Quotidie morior propter gloriam veſtram. Sed conſequenter cùm dicit *A Iudæis quinquies, &c.* Manifeſtat duo vltima pericula, quæ perpeſſus eſt. Et primò periculum plagarum. Secundò periculum mortis. Plagarum aũt periculum manifeſtat per ipſa perpeſſa à ſuis ſcilicet, Iudęis. Et ideo dicit *A Iudæis quinquies, &c.* Notandũ eſt aũt ſicut dicitur Deut. 25. Pro menſura delicti erit plagarũ modus. Ita duntaxat, vt quadragenariũ numerum non excedat, &c. Ex quo habetur, ꝙ homines pro minoribus peccatis debent flagellari. Ita tamen, ꝙ flagellatus non reciperet vltra quadraginta plagas. Iudæi autẽ, vt viderentur miſericordes ſemper faciebãt citra mandatũ legis dantes pauciores, q̃ quadraginta ſm, ꝙ eis videbatur. Quia ergo odio habebant Paulum quando flagellabant eum dimittebãt ſibi de numero prædicto quanto minus poterant. ſ. vnam tantũ minus, dantes ſibi trigintanouem. Et hoc eſt, ꝙ quinq; vicibus accepit, id eſt recepit quadraginta plagas *Minus vna* plaga, id eſt trigintanouem. Secundò manifeſtat pericula perpeſſa ab extraneis. ſ. à gentibus, dicens *Ter virgis cæſus ſum.* Act. 16. Magiſtratus ſciſſis eorũ tunicis iuſſit eos virgis cædi. Item. 22. Iuſſit eum tribunus duci in caſtra & flagellis cædi & torqueriſeum, &c. Pericula vero mortis illata, & primò pericula mortis illata ab hominibus oſtendit, dicens, Semel lapidatus ſum: hoc fuit in ciuitate Licaonia, vbi obrutus lapidibus fuit quaſi mortuus. Act. 14. Lapidantes paulũ eiecerũt eum extra ciuitatẽ credentes eum mortuũ. Secundò pericula mortis illata à periculis naturæ, & hæc fuit ſpecialiter maris, & aggrauat ea. Primò ex numero, quia ter

A naufragium feci, id eſt pertuli. Secundò ex continuitate, quia *Nocte & die in profundo maris fui,* quod eſt grauius, quia ad literam dicit, ꝙ cum pluries paſſus ſit naufragiũ, tamen ſemel ſterit ſub aqua per diem & noctem, diuina eum virtute protegente, Vnde poterat dicere illud Ionæ. 2. Et proijcite me in profundum, &c. Enumeratis autẽ malis illatis, enumerat conſequenter etiam mala aſſumpta, cùm dicit *In itineribus.* Et primò exteriora. Secũdò interiora, ibi *Præter illa quæ intrinſecus, &c.* Mala exteriora exprimit, & quantum ad mala, quę contingunt in itineribus. Secundò quantum ad ea, quæ eueniunt in domibus. Quantũ ad primum. Primò ponit multiplicitatẽ itinerum, dicens *In itineribus ſæpe* ſcilicet oſtenſus ſum miniſter Chriſti ſuſtinendo multa dura & grauia patienter. Rom. 15. Ab Hieruſalẽ vſq; in Illiricum, &c. Et cum hoc multas alias vias fecit, & Romam & Hyſpaniã vadens. Pſal. Propter verba labiorũ tuorũ, &c. Secundò enumerat periculũ itinerum. Et primò pręmittit minora. Secundò ſubdit grauius periculum, quod in falſis

B fratribus. Præmittit autẽ tria ſecundũ, quæ multa pericula paſſus eſt. Primò pericula ſm cauſas. Et hoc, vel ex cauſa naturali: & ideo dicit *Periculis fluminum.* Naturaliter enim flumina hyeme excreſcunt & ſunt rapida & valde periculoſa, &c. Vel ex malitia violenta, & quantum ad hoc dicit *Periculis latronum* quos excitabat ei diabolus, vt vel veſtes ei auferrent. Iob. 9. Simul venerũt latrones, &c. Secundò enumerat pericula metum inferentia, & hoc, vel ex ſuis. Vnde dicit *Periculis ex genere,* id eſt à Iudæis procurans. Vel ab extraneis, & idẽ dicit, *Periculis ex gentibus* propter vnius Dei prædicationẽ, qui eum capere volebant, & ſic in ſuis & in alijs nõ habebat requiem. Hier. 15. Vt quid me genuiſti mater mea virũ doloris? &c. Tertiò enumerat pericula quantum ad loca, & hoc, vel quantum ad ciuitates. Vnde dicit *Periculis in ciuitate,* id eſt in cõmotionibus ciuitatum contra me. Sicut fuit Epheſi & apud Corinthum, vt patet Act. 18. & 19. vel quantum ad ſolitudines: & quantũ ad hoc dicit *Periculis in ſolitudine.* Quæ erãt, vel à beſtijs malis, ſicut quan-

C do vipera momordit manum ſuam. Act. vlt. Quando congregauit ſarmenta. Vel ex penuria ciborum, vel quantum ad maria, & idẽ dicit, *Periculis in mari* non ex mari, ſicut ſuprà. Sed in mari, vt pericula, quæ proueniunt ex prædonibus, & pyratis. Eccle. 43. Qui nauigant mare, &c. Sed grauius periculum ſubdit, dicens *Periculis in falſis fratribus,* id eſt in falſis Chriſtianis & hæreticis & in pſeudo. Hieremię. 9. Vnuſquiſq; à fratre ſuo ſe cuſtodiat.

LECTIO SEXTA.

Proſequitur mala, quæ pro Chriſto perpeſſus eſt.

IN labore & ærumna, in vigilijs multis, in fame, in ſiti, in ieiunijs multis, in frigore & nuditate. Præter illa quæ extrinſecus ſunt: inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium eccleſiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Deus &

D *pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſecula, ſcit quòd non mentior. Damaſci, Præpoſitus gentis Arethæ regis, cuſtodiebat ciuitatem Damaſcenorum, vt me comprehenderet: & per feneſtram in ſporta demiſſus ſum per murum, & ſic effugi manus eius.*

Hic conſequenter enumerat mala ſponte aſſumpta, quę ſuſtinentur in domibus. Et enumerat tria mala oppoſita tribus bonis, quæ ſunt neceſſaria ad vitam domeſticam. Primum bonum eſt requies ſomni. Secundũ eſt ſuſtentatio cibi. Tertium eſt fomentũ veſtis. Requiei ergo ſomni opponit laborem & vigilias. Quantum ad laborem, dicit *In labore* ſcilicet manuum. Act. 20. Ad ea, quæ mihi opus erant, &c. Et ideo dicit ſuprà. 6. In laboribus, quia ad literam, vt dictum eſt ſuprà, manu ſua victum quærebat. Et 2. Theſ. 3. Nocte & die laborantes, &c. Quantũ ad laboris defectũ, dicit *Ærumna* Quę eſt defectus & lãguor cõſequẽs

ex labore, vel ex morbo naturali. Pſal. Conuerſus ſum in erumna, &c. Quantū vero ad vigilias, dicit *In vigiliis multis.* Vel in vacando prædicationibus de nocte. Vel operi manuali. Act. 20. dicitur, ꝙ protraxit ſermonem vſq; ad mediam noctem. Suſtentationi vero cibi opponit duplicem ſubtractionē cibi, vnam quæ eſt ex neceſsitate. Vnde dicit *In fame & ſiti,* Quia ſcilicet ad literā deficiebat ſibi aliquando cibus & potus. 1. Cor. 4. vſq; in hanc horam, &c. Aliam quæ eſt ex voluntate, Vnde dicit *In ieiuniis multis* ſcilicet voluntariè aſſumptis, & propter exemplū bonū, & propter macerationē carnis. 1. Corin. 9. Caſtigo corpus meum, &c. Sed contrà. Matt. 6. Hæc omnia adĳcientur vobis. ſ. temporalia. Quare ergo in fame & ſiti? Reſpondeo, dicendū eſt, ꝙ quādo expedit, adĳciuntur nobis. ſ. temporalia, & propter vtilitatem noſtram, ſed aliquando expedit carere eis. Fomento vero veſtis opponit duo, vnum ex parte naturæ. Vnde dicit *In frigore.* Aliud ex parte inopiæ. Vnde dicit *Et nuditate* ſcilicet oſtenſus ſum. ſ. miniſter Chriſti. 1. Cor. 4. Nudi & inſtabiles, &c. ſuprà. 6. In neceſsitatibus, &c.

Cōſequenter cū dicit *Præter illa, &c.* Enumerat mala aſſumpta interiora, quæ cauſantur ex ſolicitudine cordis pro pſeudo. Bonus aūt prælatus dupliciter affligitur pro ſubditis. Et primò ſolicitudine cōſeruationis ſubditorū. Secundò pro defectu ipſorū. Et iſtam duplicē afflictionē paſſus eſt Apoſtolus. Primā cùm dicit *Præter illa, quæ extrinſecus, &c.* Quaſi dicat. Præter omnia, quæ exterius patior & paſſus ſum, angit me grauius interior afflictio. ſ. ſolicitudo ſubditorum. Et ideo dicit *Inſtantia.* Omnium eccleſiarū magna eſt & multū grauat, quia multū ſolicitat. Luc. 10. Martha, Martha ſolicita es, & turbaris erga plurima, &c. Rom. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. Secundā afflictionē paſſus eſt pro defectu ſubditorū: & hoc dupliciter, ſcilicet pro defectu ſpiritualiū. Vnde dicit *Quis infirmatur* ſcilicet, in fide & bono, & ego non infirmor, in corde dolens de eo, ſicut de me. 1. Corin. 9. Factus ſum infirmis infirmus, &c. Hiere. 9. Quis dabit capiti meo aquā, &c. Item pro defectu corporalium. Vnde dicit *Quis ſcandalizatur* malo pœnę, id eſt quis patitur tribulationes *Et ego non vror* igne cōpaſsionis. Iſte eſt ignis, quem Dn̄s venit mittere in terrā. Luc. 12. Et attende, ꝙ cōgruè vtitur hoc verbo, vror: quia compaſsio procedit ex amore Dei & proximi, qui eſt ignis conſumens, dum mouet ad ſubleuandas miſerias proximorū, & purgat ex affectu cōpaſsionis, & per quem nobis peccata relaxantur: charitas aūt illius compaſsionis, operit multitudinem peccatorum. Vel aliter, Aliquando enim labitur homo in peccatū ex ſeipſo, & tunc infirmatur. Aliquando autem ex malo exēplo aliorū, & tunc ſcandalizatur. Luc. 17. & Matt. 18. Væ homini illi per quem ſcandalum venit, &c.

Deinde cùm dicit *Si gloriari oportet, &c.* Cōfirmat quędā dictorum ſuperius. Vel dic ꝙ ſuprà loquitur quantum ad mala, quæ pertulit cōmendabiliter: hic aūt quantū ad mala, quæ vitauit prudenter. Sed quia vitare pericula, quæ ſurgunt propter fidem, videtur pertinere ad infirmitatem. Ideo primò præmittit, quod in illis, quæ infirmitatis ſunt, vult gloriari. Secundò proponit iuramentū ad confirmationē dicendorū, ibi *Deus & pater, &c.* Tertiò oſtendit modum vitādi, ibi *Damaſci, &c.* Proponit ergo primo de quibus gloriatur, ſi debet gloriari, dicens. Si pro quia, oportet gloriari, quæ ſunt infirmitatis meæ gloriabor. q. d. Alĳ gloriantur in genere & in alĳs mundanis rebus. Phil. 3. Gloria in confuſione, &c. Et ego etiā coactus gloriatus ſum in eis. Tamē ſi gloriari oportet, gloriabor in infirmitatibus meis: infrà. 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, &c. Secundò ſubdit, ꝙ non mentitur inuocans teſtimoniū diuinum per modum iuramenti, vt credatur ſibi, dicens *Deus & pater, &c.* Vbi tria ponit. Vnum per quod inducit ad amorem. Vnde dicit *Deus* Hier. 9. Quis nō timebit te, &c. Aliud per quod excitauit ad amorem. Vnde dicit *Pater.* Iac. 1. Omne datum optimū, &c. Mal. 1. Si ego pater vbi eſt amor meus. Vel ſm aliam literam, honor meus. Tertiū per quod mouet ad reuerentiā & laudem. Vnde dicit *Qui eſt benedictus Deus in ſecula.* ſuprà primo, Benedictus Deus & pa-

E ter, &c. Iſte ergo tam reuerendus, tam diligendus, tam timendus ſcit, ꝙ non mentior. ſ. in his, quæ dixi & dicturus ſum, ſuprà primo. Non enim eſt apud nos, eſt, & non, &c.

Conſequenter cùm dicit *Damaſci præpoſitus, &c.* Oſtendit quanta mala vitauit, & hoc in quodā particulari periculo. Vbi ſciendū eſt, ꝙ Apoſtolus primo cœpit prędicare Chriſtum in Damaſco, vbi dum pergeret Chriſtianos capere, proſtratus eſt & ad fidem cōuerſus. Et ideo Iudæi ad prępoſitum illius ciuitatis, qui erat ibi pro Aretha rege refugerunt, vt Paulū caperent & occiderent. Et ideo ille faciebat cuſtodiri nocte & die portas ciuitatis, vt dicit Act. 9. Chriſtiani autem, qui erant ibi volentes ſeruare Paulum, eum ſubmiſerunt in ſporta per murum, & ſic euaſit. Hunc ergo modum euadendi tangit Apoſtolus, dicens, Verè nō mentior de hoc, quòd dico etiam modo *Nam Damaſci, &c.* id eſt *Præpoſitus,* qui ſub Aretha rege gēti Damaſcenorū pręerat, cuſtodiri faciebat, inductus à Iudæis, *Ciuitatem Damaſcenorū,* ad hoc ſcilicet, *Vt me comprehenderet,* & comprehenſum aſsi-

F gnaret Iudæis, ne amplius prædicarē: ſed ego *Per feneſtram ſubmiſſus ſum per murum, & ſic effugi manus eius,* ſcilicet præpoſiti. Et hoc fuit de mandato Dn̄i dicentis. Matt. 10. Si vos perſecuti fuerint, &c. Sic Michol Dauid poſuit per feneſtrā, ne caperet à Saule. 1. Reg. 19. Sic Rahab exploratores demiſit cum fune per feneſtram. Ioſuę. 2. Sed hic obĳcitur contra Apoſtolum, primo quia videtur, ꝙ non fuerit ſufficienter confiſus in Dn̄o, ſed fugit. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ quandiu adeſt humanum auxiliū, homo non debet confugere ad auxilium diuinū, quia hoc eſſet tentare Deum, ſed debet vti illo auxilio quantū poteſt. Apoſtolo aūt nondū deerat humanū auxiliū. Secundò obĳcitur, quia Ioā. 10. dicitur, Mercenarius aūt & qui nō eſt paſtor, videt lupum venientem, & fugit. Vnde videtur, ꝙ non fuerit bonus paſtor. Reſpondeo, dicendū eſt, ꝙ aliquando quæritur perſona prælati tantum, aliquando cum prælato totus populus. Quando ergo quæritur prælatus ſolus, tunc debet cōmittere curam alteri & abſentare ſe. Et ſic fecit hic Paulus. Et

G ideo dicit Glo. ꝙ licet fugeret, tamē fuit ei cura de ouibus, bono paſtori in cœlo ſedenti eas cōmendando, & vtilitati eorum ſe per fugam præſeruando. Quando vero quæritur totus grex, tunc debet præponere vtilitatē & ſalutem gregis ſaluti corporis ſui. Nota autē, ꝙ eſt quędā fuga humilitatis, quādo quis fugit honores, ſicut Chriſtus fugit. Io. 6. Cum vidiſſet, ꝙ vellent eum eligere in regē, fugit. Sic Saul cum electus fuit in regem, abſcondit ſe domi. 1. Regum. 10. Quædam vero fuga eſt cautela quando. ſ. fugit pericula, vt præſeruetur ad maiora. Sic Helias fugit propter Iezabel. 3. Regum. 16. Et ſic Apoſtolus hic fugit manus præpoſiti.

CAPIT. XII. LEC. I.

Bona diuinitus ſibi collata enumerant, reuelationes diuinas magnifacit.

SI gloriari oportet (non expedit quidem) veniam autem ad viſiones: & reuelationes Do-

H *mini. Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim (ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit) raptum huiuſmodi vſque ad tertium cœlum.*

Poſita ſua cōmendatione quantū ad mala perpeſſa, hic conſequenter Apoſtolus cōmendans ſe, oſtendit præeminentiam ſuæ dignitatis, quantū ad bona diuinitus recepta. Prima aūt gloriatio fuit de infirmitatibus. Iſta vero eſt de bonis eius. Vnde circa hoc duo facit. Primò cōmendat ſe de bonis ſuſceptis diuinitus. Secundò excuſat ſe de hac cōmendatione, ꝙ hoc fecerit quaſi coactus, ibi *Factus ſum inſipiens, &c.* Circa primū duo facit. Primò extollit magnitudinem eorum, quæ ſunt ſibi collata à Deo. Secundò manifeſtat remediū infirmitatis ſibi adhibitum contra periculū ſuperbiæ, ibi *Et ne magnitudo, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit bonū ſibi diuinitus collatū. Secundo oſtendit quomodo ſe habuit in gloriando de huiuſmodi bono, ibi

Pro huiuſmodi, &c. Circa primum duo facit. Primo oſtendit, ꝙ hoc ſit ſibi collatum diuinitus in generali, Secundò vero in ſpeciali, ibi: *Scio hominem, &c.* Bonorũ autẽ Apoſtolo collatum diuinitus, ſunt reuelationes ſibi diuinitus factæ, & de iſtis vult hic gloriari. Vnde dicit, *Si gloriari oportet,* id eſt, quia gloriari oportet propter vos, tamen ſecundũ ſe nõ expedit, quia qui gloriatur de bono recepto, incidit in periculũ amittendi, quod habet. Eccle. 43. Aperti ſunt theſauri, ſcilicet virtutum, per gloriationẽ inanem, & euanuerũt nebulæ ſicut aues. Et hoc ſignificatur in Ezechia. Eſa. 39. quãdo oſtendit theſauros domus Dñi nuncijs regis Babylonis. Et licet ſimpliciter non expediat gloriari, tamen aliquando propter aliquã ſpecialẽ cauſam poteſt homo gloriari, ſicut ex præmiſsis manifeſtũ eſt. Et ideo dicit, Quia gloriari oportet: ideo dimiſsis cõmendationibus de infirmitatibus, *Veniam* cõmendando me *Ad viſiones & reuelationes Domini.* Vbi notandum eſt, ꝙ differentia eſt inter viſionem & reuelationẽ. Nam reuelatio includit viſionẽ & nõ econuerſo. Nam aliquando videntur aliqua quorũ intellectus & ſignificatio eſt occulta videnti, & tũc eſt viſio ſolũ. Sicut fuit viſio Pharaonis & Nabuchodonoſor. Danie. 2. & Gen. 41. Sed quãdo cum viſione habetur ſignificatio intellectus eorũ, quæ videntur, tunc eſt reuelatio. Vnde quantum ad Pharaonẽ & Nabuchodonoſor viſio de Spicis & de Statua, fuit ſolũ viſio: ſed quantũ ad Ioſeph & Danielẽ, qui ſignificationẽ viſorum habuerũt, fuit reuelatio & prophetia. Vtrunq; tamen. ſ. viſio & reuelatio quãdoq; quidẽ fit à Deo. Danie. 2. Eſt Deus in cœlo reuelans myſteria. Oſeę. 12. Ego viſiones multiplicaui eis. Pſal. Reuela oculos meos, &c. Quandoq; vero à malo ſpiritu. Hier. 23. Prophetę prophetabant in Baal. Apoſtolo autẽ facta eſt, & viſio, & reuelatio, quia ſecreta, quæ vidit plenè intellexit à Dño, non à malo ſpiritu. Vnde dicit. Veniam aũt ad viſiones, & reuelationes Dñi. Eſt autem reuelatio amotio velamenti. Poteſt aũt eſſe duplex velamen. Vnũ ex parte videntis, & hoc eſt infidelitas, vel peccatum, vel duritia cordis, & de hoc ſuprà tertio. Vſq; in hodiernũ diem velamẽ, &c. Aliud ex parte rei viſæ, quãdo, ſcilicet res ſpiritualis proponitur alicui ſub figuris rerũ ſenſibiliũ, & de hoc dicitur Nume. 4. Quòd ſacerdotes tradebant Leuitis vaſa ſanctuarij velata, quia ſcilicet debiliores nõ poſſunt ſpiritualia capere ſm, ꝙ in ſeipſis ſunt. Et ideo Dñs loquebatur turbis in parabolis. Matt. 13. Conſequẽter viſiones & reuelationes huiuſmodi manifeſtat Apoſtolus in ſpeciali loquens de ſe tanquam de alio. Vnde dicit *Scio hominem in Chriſto, &c.* Et ponit duas viſiones. Prima incipit hic. Secunda vero incipit, ibi *Et ſcio huiuſmodi hominem in Chriſto, &c.* Circa primã autem viſionem vtitur Apoſtolus quadam diſtinctione. Dicit enim ſe circa huiuſmodi reuelationẽ ſcire quædam, & quædam neſcire. Dicit aũt ſe ſcire tria. ſ. videntis conditionem. Vnde *Scio hominem in Chriſto.* Viſionis tempus, quia ante annos quatuordecim, & viſionis faſtigium, quia *Raptum vſque ad tertiũ cœlum:* Dicit autem ſe neſcire videntis diſpoſitionem, quia *Siue in corpore ſiue extra corpus, neſcio.* Videamus ergo ea, quæ ſciuit, vt per nota ad ignota facilius peruenire poſsimus. Et primò videntis conditionem, quę eſt laudabilis, quia in Chriſto, id eſt conformẽ Chriſto. Sed contra. In Chriſto nullus eſt: niſi qui habet charitatem, quia. 1. Ioã. 4. dicit, Qui manet in charitate, in Deo manet. Ergo ſciuit ſe habere charitatem, quod eſt contra illud, Neſcit homo vtrum odio, vel amore dignus ſit, &c. Reſpondeo, ꝙ eſſe in Chriſto poteſt intelligi dupliciter. Vno modo per fidem & fidei ſacramentum, ſm illud Apoſtoli Galat. 3. Quotquot baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. ſ. per fidem & fidei ſacramentũ. Et hoc modo ſciuit ſe Apoſtolus in Chriſto eſſe. Alio modo dicitur aliquis eſſe in Chriſto per charitatẽ, & hoc modo nullus ſcit ſe eſſe in Chriſto certitudinaliter, niſi per quędam experimenta & ſigna, inquantũ ſentit ſe diſpoſitũ & coniunctũ in Chriſto ita ꝙ nullo modo etiã propter mortem permitteret ſe ſeparari ab eo. Et hoc de ſe expertus erat Apoſtolus, cum dicebat. Roma. 8. Certus enim ſum, ꝙ neq; mors, neq; vita, &c. ſeparabit nos à charitate. Vnde

...ferentia ...er viſio- ...em & re- ...latione.

A potuit habere huiuſmodi ſignũ, quod eſſet in charitate Chriſti. Secundò viſionis tempus, quod fuit cõueniens, quia *Ante annos quatuordecim,* quia quatuordecim anni tranſacti erant ab eo tempore quo viderat viſionẽ vſq; ad tempus quo ſcripſit hanc epiſtolã. Quãdo enim hanc epiſtolã ſcripſit, nondum Apoſtolus erat poſitus in carcerem. Et ſic videt, ꝙ fuit circa principiũ imperij Neronis, à quo poſt multũ tempus occiſus fuit. Vnde ſi cõputemus annos deſcendentes à principio imperij Neronis vſq; ad quatuordecim annos, manifeſtè apparet, ꝙ Apoſtolus habuit has viſiones in principio ſuæ conuerſionis. Ipſe enim conuerſus fuit ad Chriſtũ anno quo Chriſtus paſſus eſt. Chriſtus autem paſſus eſt circa finem Tyberij Cæſaris, quo mortuo ſucceſsit ei Gaius imperator, qui vixit quatuor annis, poſt quem Nero factus eſt imperator. Et ſic inter Tyberiũ, & Neronem fluxerunt quatuor anni. Et ſic additis duobus annis de tempore Tyberij, quia nondũ mortuus erat quando Paulus fuit conuerſus, & octo de tẽpore Neronis, quod B fluxerat vſq; ad tempus quãdo ſcripſit hanc epiſtolam, relinquitur ꝙ à tẽpore ſuæ conuerſionis, vſq; ad tempus quo hanc epiſtolã ſcripſit, fuerunt anni quatuordecim. Et ideo quidam dicũt ſatis probabiliter, ꝙ Apoſtolus has viſiones habuit in illo triduo, quo poſt proſtrationem ſuam à Dño ſtetit neq; videns, neq; manducans, neq; bibens, Actuũ. 9. Cõmemorat autẽ tempus ſuæ conuerſionis Apoſtolus, vt oſtendat, ꝙ ſi à tempore ſuę conuerſionis tantũ erat gratus Chriſto, vt talia ſibi oſtenderet: quanto magis poſt quatuordecim annos, cum profecerit, & in authoritate apud Deũ, & in virtutibus & gratia. Tertiò videamus faſtigiũ viſionis, quod quidẽ eſt excellens, quia raptus vſq; ad tertium cœlũ. Sed ſciendũ, ꝙ aliud eſt furari & aliud rapi. Furari quidẽ propriè eſt cum res alicui latenter aufertur. Vnde Gen. 41. dicebat Ioſeph, Furtim ſublatus ſum. Sed rapi propriè dicitur, quod ſubito & per violentiã aufertur. Iob. 6. Sicut torrens raptim, id eſt ſubito & rapidè tranſit in conuallibus. Inde eſt, ꝙ prædones, qui violenter expo-C liant, dicuntur raptores. Sed attende, ꝙ aliquis homo dicitur rapi ab hominibus, ſicut Enoch. Sapien. 4. Raptus eſt ne malitia, &c. Aliquãdo rapitur anima à corpore. Luc. 12. Stulte hac nocte animã tuam, &c. Aliquando aliquis dicitur rapi à ſeipſo quãdo propter aliquid homo efficitur extra ſeipſum, & hoc eſt idẽ, ꝙ extaſis. Sed & extra ſeipſum efficitur homo, & per appetitiuã virtutem, & cognitiuã. Per appetitiuã enim virtutẽ homo eſt ſolũ in ſeipſo quãdo curat, quæ ſunt ſua tantum. Efficitur vero extra ſeipſum quando nõ curat, quæ ſunt ſua, ſed quæ perueniunt ad bona aliorum, & hoc facit charitas. 1. Corin. 13. Charitas non quærit quę ſua ſunt. Et de hac extaſi dicit Diony. 4. cap. de diuinis nominibus. Eſt aũt extaſim faciens diuinus amor non ſinens amatorem ſuipſius eſſe, ſed rerum amatarum. Secundũ cognitiuam vero aliquis efficitur extra ſe, quando aliquis extra naturalem modum hominis eleuatur ad aliquid videndũ, & de iſto raptu loquitur hic Apoſtolus.

Furari & rapi differũt.

Extaſis fit in homine per virtutẽ appetitiuã, & cognitiuam.

Sed ſciendum, ꝙ modus naturalis humanæ cognitionis D eſt, vt cognoſcat ſimul per vim mentalem, quæ eſt intellectus, & corporalẽ, quæ eſt ſenſus. Et inde eſt, ꝙ homo non habet in cognoſcendo liberũ iudiciũ intellectus, niſi quando ſenſus fuerint in ſuo vigore bene diſpoſiti abſq; aliquo ligationis impedimento: alias, cum impediuntur, etiã iudicium intellectus impeditur, ſicut in dormientibus patet. Tunc ergo homo efficitur extra ſe ſm cognitiuam, quãdo remouetur ab hac naturali diſpoſitione cognitionis, quæ eſt, vt intellectus ab vſu ſenſuũ & ſenſibiliũ rerum abſtractus ad aliqua videnda moueatur. Quod quidem cõtingit dupliciter, vno modo per defectum virtutis, vndecunq; talis defectus contingat: ſicut accidit in freneticis & alijs mente captis, & hæc quidem abſtractio à ſenſibus nõ eſt eleuatio hominis, ſed potius depreſsio, quia virtus eorum debilitatur. Alio vero modo per virtutem diuinã, & tunc propriè dicitur eleuatio, quia cum agens aſsimilet ſibi patiens, abſtractio quæ fit virtute diuina, & eſt ſupra hominem, eſt aliquid altius, ꝗ ſit hominis natura. Et ideo raptus

Rapt⁹ propriè qd ſit.

ſic acce-

ſic acceptus, diffinitur ſic. Raptus eſt ab eo, quod eſt ſecundum naturam in id quod eſt ſupra naturã in vi ſuperioris naturę eleuatio. In qua quidẽ definitione tangitur eius genus, dum dicitur, eleuatio. Cauſa efficiens, quia vi ſuperioris naturæ. Et duo termini motus. ſ. á quo & in quem, cum dicitur ab eo, quod eſt ſm naturam in id quod eſt ſupra naturam. Sic ergo patet de raptu. Sequitur de termino raptus. ſ. ad quem, cum dicitur, *Vſque in tertium cœlum*. Notandum eſt autem, ꝙ tertium cœlũ tripliciter accipitur. Vno modo ſm ea, quæ ſunt infra animã. Alio modo ſm ea, quæ ſunt in anima. Tertio modo ſm ea, quæ ſunt ſupra animã. Infra animam ſunt omnia corpora, vt dicit Auguſt. in lib. de vera religione. Et ſic poſſumus accipere triplex cœlum corporeũ, ſcilicet aereum, ſydereũ & empyreum. Et hoc modo dicitur, ꝙ Apoſtolus erat raptus vſq; ad tertiũ cœlum, id eſt vſq; ad videndũ ea, quæ ſunt in cœlo Empyreo, non vt exiſteret ibi, quia ſic ſciret ſi fuiſſet ſiue in corpore, ſiue extra corpus. Vel ſecundũ Damaſcenũ, qui non ponit cœlũ Empyreum, poſſumus dicere, ꝙ tertium cœlum ad quod raptus eſt Apoſtolus eſt ſupra octauam ſpheram: vt ſcilicet euidenter videret ea, quæ ſunt ſupra totã naturã corporalem. Si autẽ accipiamus cœlum ſm ea, quę ſunt in ipſa anima, ſic cœlum debemus dicere aliquã altitudinẽ cognitionis, quæ excedit naturalem cognitionẽ humanam.

Eſt autem triplex viſio, ſcilicet corporalis per quam videmus & cognoſcimus corpora ſpiritualia: ſiue imaginaria qua videmus ſimilitudines corporum: & intellectualis qua cognoſcimus naturas rerum in ſeipſis. Nam propriè obiectum intellectus eſt, quod quid eſt. Huiuſmodi autem viſiones ſi fiant ſm naturalẽ modũ, puta, ſi video aliquid ſenſibile, ſi imaginor aliquid prius viſum, ſi intelligo per fantaſmata, nõ poſſunt dici cœlũ. Sed tunc quælibet iſtorũ dicitur cœlum quando eſt ſupra naturalem facultatem humanæ cognitionis, puta, ſi aliquid vides oculis corporalibus ſupra facultatẽ naturæ, ſic es raptus ad primũ cœlum. Sicut Balthaſar raptus eſt videns manum ſcribentis in pariete, vt dicitur Daniel. 5. Si vero eleueris per imaginationẽ, vel per ſpiritum ad aliquid ſupernaturaliter cognoſcendũ, ſic es raptus ad ſecundũ cœlũ. Sic raptus fuit Petrus quãdo vidit lintheum ſummiſſum de cœlo, vt dicitur Act. 10. Sed ſi aliquis videret ipſa intelligibilia & naturas ipſorũ non per ſenſibilia, nec per fantaſmata, ſic eſſet raptus vſq; ad tertiũ cœlum. Sed ſciendũ eſt, ꝙ rapi ad primũ cœlũ eſt alienari á ſenſibus corporalibus. Vnde cum nullus poſſit abſtrahi totaliter á ſenſibus corporeis, manifeſtum eſt, ꝙ nullus poteſt dici ſimpliciter raptus in primũ cœlum, ſed ſm quid, inquantũ contingit aliquando aliquẽ ſic eſſe intentum ad vnũ ſenſum, ꝙ abſtrahitur ab actu aliorũ. Rapi ad ſecũdũ cœlum eſt quando aliquis alienatur á ſenſu ad videndum quædã imaginabilia, vnde tales ſemper conſueuerunt fieri in extaſi. Et ideo Act. 10. Quãdo Petrus vidit lintheum dicitur, ꝙ factus fuit in extaſi. Paulus vero dicitur raptus ad tertium cœlũ, quia ſic fuit alienatus á ſenſibus, & ſublimatus ab omnibus corporalibus, vt videret intelligibilia nuda & pura eo modo quo vident angeli & anima ſeparata: & quod plus eſt, etiam ipſum Deũ per eſſentiã, vt Auguſt. expreſſè dicit. 12. ſuper Gene. ad literam, & in Glo. & ad Paulinam in lib. de videndo Deũ. Nec etiã eſt probabile, vt Moyſes miniſter veteris teſtamenti ad Iudæos viderit Deũ & miniſter noui teſtamẽti ad Gentes & doctor Gentium hoc dono fuerit priuatus. Vnde dicit ipſe ſuprà. 3. Si miniſtratio damnationis fuit in gloria, &c. De Moyſe aũt, ꝙ viderit Deũ per eſſentiã, patet. Nam ipſe á Dño petiuit. Exodi. 33. Oſtende mihi faciem tuã. Et licet tunc negatum fuerit ſibi, non tamen dicitur, ꝙ Dñs finaliter negauerit ei. Vnde dicit Auguſt. ꝙ cõceſſum fuit ei per hoc, quod dicitur Numeri. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Dñi, &c. At vero talis ſeruus non meus Moyſes, &c. palam enim & non per enigmata vidit Deũ. Sed nunquid fieri potuiſſet Paulo, vt non raptus videret Deum. Dicendum, ꝙ non. Nam impoſsibile eſt, ꝙ Deus videatur in vita iſta ab homine nõ alienato á ſenſibus, quia nulla imago nullum fan-

E taſma eſt ſufficiẽs medium ad Dei eſſentiã oſtendendam, ideo oportet, ꝙ abſtrahatur, & alienetur á ſenſibus. Tertio modo accipiendo cœlum ſm ea, quæ ſunt ſupra animã, ſic triplex cœlum eſt triplex hierarchia angelorũ, & ſm hoc Apoſtolus raptus fuit vſq; ad tertium cœlũ, id eſt ad hoc, vt videret eſſentiã Dei, ita clarè ſicut vident eum angeli ſuperioris & primæ hierarchiæ, qui ſic vident Deum, ꝙ immediatè in ipſo Deo recipiũt illuminationes & cognoſcũt diuina myſteria. Et ſic vidit Paulus. Si ergo ſic vidit Dei eſſentiã ſicut angeli ſuperioris hierarchiæ, ergo bene videtur, ꝙ Apoſtolus fuerit beatus & per conſequens fuerit immortalis. Reſpondeo, ꝙ licet viderit Deum per eſſentiã, nõ tamen fuit beatus ſimpliciter, ſed ſolum ſecundũ quid. Sciendum autem, ꝙ viſio Dei per eſſentiã fit per lumen aliquod. ſ. per lumen glorię de quo dicitur in Pſal. In lumine tuo videbimus lumen. Sed aliquód lumen cõmunicatur alicui per modũ paſsionis, alicui vero per modũ formę inhærentis, ſicut lumen ſolis inuenitur in carbunculo & in

F ſtellis, vt forma inhærens, id eſt connaturalis effecta, ſed in aere inuenitur, vt forma tranſiens & non permanens, quia tranſit abeunte ſole. Similiter & lumen gloriæ dupliciter menti infunditur. Vno modo per modũ formæ connaturalis factæ & permanentis, & ſic facit mentem ſimpliciter beatam. Et hoc modo infunditur beatis in patria, & ideo dicuntur cõprehenſores & vt ita dicam viſores. Alio modo cõtingit lumen gloriæ mentem humanã ſicut quædam paſsio tranſiens, & ſic mens Pauli fuit in raptu lumine gloriæ illuſtrata, vnde etiam ipſum nomen, raptus, oſtendit tranſeundo hoc eſſe factum: & ideo nõ fuit ſimpliciter glorificatus, nec habuit dotem glorię, cum illa claritas nõ fuerit effecta proprietas. Et propter hoc non fuit deriuata ab anima in corpus, nec in hoc ſtatu perpetuo permãſit. Vnde ſolum actum beati habuit in ipſo raptu, ſed nõ fuit beatus. Sic per hoc patet quid Apoſtolus ſciuit in ſuo raptu. ſ. videntis cõditionem, viſionis tempus, & viſionis faſtigium.

Sequitur quid neſciuit ſcilicet, vtrũ eſſet in corpore, vel

G extra corpus, quod tamen dicit Deum ſcire. Vnde dicit, *Siue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit*: quod quidã intelligere voluerũt, vt, raptus, referatur ad corpus, dicẽtes Apoſtolum dixiſſe ſe neſcire, non quidem an anima eſſet cõiuncta corpori in illo raptu an non, ſed eſſet raptus ſm animã & corpus ſimul, vt ſimul corporaliter portaretur in cœlũ, ſicut Abachuc portatus fuit. Dan. vlti. An ſecundũ animã tantũ eſſet in viſionibus Dei, vt dicitur Ezech. 8. In viſione adduxit me in terrã Iſrael. Et iſte fuit intellectus cuiuſdam Iudæi quem exprimit Hieronymus in prologo ſuper Danielem, vbi dicit, Deniq; & Apoſtolum noſtrum, dicit non fuiſſe auſum affirmare ſe raptũ in corpore, ſed dixiſſe ſiue in corpore, &c. Sed hunc intellectum Auguſt. maximè improbat ſecundo ſuper Gene. ad literam, quia nõ conueniũt cum alijs verbis Apoſtoli. Apoſtolus enim dicit ſe raptum vſq; in tertium cœlum. Vnde ſciuit pro certo illud fuiſſe verum cœlum. Sciuit ergo an illud cœlũ eſſet corporeum an incorporeum, id eſt res incorporea. Sed ſi fuit incorporeũ,

H ſciuit ꝙ corporaliter ibi rapi nõ potuit, quia in re incorporea nõ poteſt eſſe corpus. Si vero corporeum fuerat, ſciuit ꝙ non fuit ibi, anima ſine corpore: quia anima coniuncta corpori non poteſt eſſe in loco vbi non eſt corpus, niſi cœlum incorporeum dicatur ſimilitudo cœli corporei. Sed ſi ſic Apoſtolus non dixiſſet ſe ſcire, ꝙ eſſet *Raptus in tertium cœlum*, id eſt in ſimilitudinẽ cœli, quia pari ratione dicere potuiſſet, ꝙ fuiſſet raptus in corpore, id eſt in ſimilitudine corporis. Dicendum eſt ergo ſecundũ Auguſt. ꝙ diuinam eſſentiam nullus in hac vita poſitus & hac mortali vita viuens, videre poteſt. Vnde dicit Dñs Exod. 33. Non videbit me homo, & viuet, id eſt non videbit me homo niſi totaliter ſeparetur á corpore, ita ſcilicet, ꝙ anima eius non inſit corpori, vt forma, vel ſi ineſt forma, tamen mens eius omnino in huiuſmodi viſione totaliter alienetur á ſenſibus. Et ideo dicendum eſt, ꝙ hoc, quòd Apoſtolus dicit ſe neſcire, vtrum ſcilicet, in illa viſione anima eius fuerit totaliter ſeparata á corpore. Vnde dicit *Siue extra corpus*, vel vtrũ anima

ma

ſit eius extiterit in corpore, vt forma, tamen mens eius fuerit à ſenſibus corporeis alienata. Vnde dicit, *Siue in corpore*, Et hoc etiam alij concedunt.

LECTIO SECVNDA.

Enumerat quæ in ſecundo raptu viderit, & ponitur excellentia raptus.

ET ſcio huiuſmodi hominem (ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio: Deus ſcit) quoniam raptus eſt in paradiſum: & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Pro huiuſmodi gloriabor, pro me autem nihil, niſi in infirmitatibus meis. Nam & ſi voluero gloriari non ero inſipiens: veritatem enim dicam. Parco autem: ne quis me exiſtimet ſupra id, quod videt in me, aut aliquid audit ex me.

Poſito primo raptu, ponitur conſequenter ſecundus raptus. Et duo facit. Primò ponitur raptus. Secundò raptus excellentia, ibi *Audiuit arcana, &c.* Sed notandũ, ꝙ Glo. dicit iſtum raptum eſſe alium à primo. Et ſi bene conſideretur, bis legitur aliquid de Apoſtolo ad quod poſſunt iſti duo raptus referri. Nam Act. 9. legitur de eo, ꝙ ſtetit tribus diebus nõ videns, & nihil manducans neq; bibens, & ad hoc poteſt referri primus raptus, vt ſcilicet tunc fuerit raptus vſq; ad tertium cœlũ. Sed Act. 22. legitur, ꝙ factus eſt in tẽplo in ſtupore mentis, & ad hoc refertur iſte ſecundus raptus. Sed hoc non videtur veriſimile: quia quãdo in ſtupore mentis factus fuit, miſſus iam fuerat in carcerem Apoſtolus, ſed hãc epiſtolam ſcripſit Apoſtolus diu antè, vnde prius ſcripta fuit hæc epiſtola, ꝙ̃ Apoſtolus fuiſſet in ſtupore. Et ideo dicendũ eſt, ꝙ differt iſte raptus à primo quantum ad id quod raptus eſt. Nam in primo raptus eſt in tertium cœlũ. In ſecundo vero, in paradiſum Dei. Si vero aliquis tertiũ cœlum acciperet corporaliter ſm primã acceptionẽ cœlorũ ſuperius poſitam, vel ſi fuerit viſio imaginaria, poſſet ſimiliter dicere paradiſum corporalẽ, vt diceretur, ꝙ fuerit raptus in paradiſum terreſtrẽ: ſed hoc eſt contra intentionẽ Auguſtini, ſm quem dicimus, ꝙ fuit raptus in tertium cœlum, id eſt viſionẽ intelligibilium, ſm ꝙ in ſeipſis & in proprijs naturis videntur, vt ſuprà dictũ eſt. Vnde ſm hoc oportet non aliud intelligere per cœlum & aliud per paradiſum, ſed vnũ & idem per vtrunq;, ſcilicet, gloriam ſanctorũ, ſed ſm aliud & aliud. Cœlum enim dicit altitudinẽ quandã cum claritate, paradiſus vero quandam iucundam ſuauitatẽ. In ſanctis aũt beatis & Angelis Deum videntibus, ſunt excellenter hæc duo, quia eſt in eis excellentiſsima claritas, qua Deũ vident: & ſumma ſuauitas, qua Deo fruuntur. Et ideo dicuntur eſſe in cœlo quantum ad claritatem, & in paradiſo quantũ ad ſuauitatem. Iſa. 66. Videbitis & gaudebitis, &c. Fuit ergo vtrunq; collatum Apoſtolo, vt ſcilicet ſublimaretur ad illam altiſsimã claritatem cognitionis, & hoc ſignificat, cum dicit. Ad tertium cœlũ, & vt ſentiret ſuauitatẽ diuinæ dulcedinis, vnde dicit in paradiſum. Pſal. Magna multitudo dulcedinis tuæ, &c. Apoc. 2. Vincenti dabo manna abſconditũ, &c. Et iſta dulcedo eſt gaudium de diuina fruitione, de qua Matt. 25. dicitur, Intra in gaudium Dñi tui. Sic ergo patet terminus raptus: quia in paradiſum, id eſt in eam dulcedinem, qua indeficiẽter reficiuntur illi, qui ſunt in cœleſti Hieruſalem.

Sequitur conſequenter ipſius raptus excellentia, quia *Audiuit arcana, quæ non licet homini loqui*. Et hoc poteſt dupliciter exponi. Vno modo, vt ly, homini, conſtruatur, cum, licet & loqui, & ſenſus eſt. Audiuit arcana verba, id eſt percepit intima cognitione de ſecreta Dei eſſentia quaſi per verba, quæ. ſ. verba non eſt licitum, vt homini dicantur. Alio modo, vt ly, *Homini*, conſtruatur ſolũ, cum, non licet, & tunc eſt ſenſus, *Audiuit verba, &c.* quæ verba, *Non licet homini loqui*, homini, ſcilicet imperfecto. Sciendum autẽ, ꝙ ſm Auguſtinum Paulus eſt raptus ad videndum diuinam eſſentiã, quæ quidem nõ poteſt videri per aliquam ſimilitudinem creatam. Vnde manifeſtum eſt, ꝙ illud quod Paulus vidit

A de eſſentia diuina nulla lingua humana poteſt dici: aliàs, Deus non eſſet incomprehenſibilis. Et ideo ſm primã expoſitionem dicendũ eſt, audiuit, id eſt conſiderauit arcana verba, id eſt magnificentiã diuinitatis, quam nullus homo poteſt loqui: dicit autẽ, audiuit, pro vidit, quia illa conſideratio, fuit ſm interiorem actum animæ, in quo idem eſt auditus & viſus ſm, quod dicitur Num. 12. Ore ad os loquitur ei & palã, &c. dicitur aũt illa conſideratio viſio, inquantum Deus videtur in hoc, & locutio inquantũ homo in ipſa inſtruitur de diuinis. Et quia huiuſmodi ſpiritualia non ſunt pandenda ſimplicibus & imperfectis, ſed perfectis, ſecundum quod dicitur. 1. Cor. 2. Sapientiã loquimur inter perfectos: ideo ſecũdo modo exponitur, ꝙ ſecreta, quæ ibi audiuit, non licet mihi loqui homini, id eſt imperfectis, ſed ſpiritualibus inter quos loquimur ſapientiam. Prouer. 25. Gloria Dei eſt celare verbũ, id eſt hoc ipſum, quod neceſſe eſt celare magnalia Dei pertinet ad gloriã Dei. Pſal. ſecundum tranſlationẽ Hierony. Tibi ſilet laus Deus, id eſt, ꝙ

B incomprehenſibilis eſt verbis noſtris. Deinde cùm dicit *Pro huiuſmodi gloriabor, &c.* Oſtẽdit quomodo ſe habet ad gloriam. Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit ſe non gloriari de huiuſmodi reuelationibus. Secundò inſinuat ſe habere aliquid ꝑter illud vnde gloriari poſsit, ibi *Nam ſi voluero, &c.* Tertiò aſsignat cauſam, quare non gloriatur de omnibus, ibi *Parco autem ne quis, &c.* Circa primũ ſciendũ eſt, ꝙ hoc, quod dicit, Pro huiuſmodi aũt gloriabor, &c. poteſt dupliciter legi. Vno modo, vt Apoſtolus oſtendat ſe eſſe ipſum pro quo gloriatur, vt ſcilicet ipſe ſit, qui vidit has viſiones: Alio modo: vt oſtendat, ꝙ alius ſit, qui vidit has viſiones.

Sciendũ eſt enim, ꝙ in homine duo poſſunt cõſiderari, ſcilicet donum Dei & humana cõditio. Si ergo aliquis gloriatur in aliquo dono Dei, vt à Deo accepto illa eſt bona gloria: quia ſic in Dño gloriatur, vt dictũ eſt ſuprà. 10. Sed ſi gloriatur de illo dono ſicut à ſe habito, tunc mala eſt gloriatio huiuſmodi. 1. Cor. 4. Quid habes, quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?

C Dicit ergo Apoſtolus, ſm hoc, pro huiuſmodi. ſ. viſionibus & donis Dei mihi collatis, gloriabor. Pro me autem non, id eſt nõ gloriabor inde quaſi à me acceperim, quia à Deo habui. Sed ſi pro me oportet gloriari, nihil gloriabor *Niſi in infirmitatibus meis*, id eſt non habeo vnde poſsim gloriari, niſi de infirma conditione mea. Si autẽ exponatur, vt oſtendat alium eſſe, qui vidit, & ſi ipſe ſit, tunc eſt ſenſus, vt quaſi loquatur de quodam alio, dicẽs, *Pro huiuſmodi gloriabor*, id eſt pro illo homine, qui hoc vidit, & qui hæc dona recepit, gloriabor: *Sed pro me*, quaſi velim manifeſtare me eſſe talem, *Nihil* gloriabor *Niſi in infirmitatibus meis*, id eſt de tribulationibus, quas patior. Sed quia iſti poſſent ſibi dicere, O Apoſtole non eſt mirum ſi non glorieris, quia non habes vnde glorieris: ideo Apoſtolus oſtendit, ꝙ etiam prẹter illas viſiones habet aliquid vnde poſsit gloriari, dicens, Licet pro huiuſmodi homine glorier, & nõ pro me, tamen etiã bene pro me poſſum gloriari, nã ſi voluero gloriari, &c. vel pro huiuſmodi tribulationibus, vel pro alijs mihi à Deo colla-

D tis, vel etiã pro infirmitatibus, non ero inſipiens, id eſt non inſipienter agam. Et quare veritatem enim dicam de alijs, de quibus præter dictas viſiones gloriari poſſum. Dicit autem. *Non ero inſipiens*, quia gloriabatur de his, quẹ habebat. Quando enim gloriatur quis de his, quæ non habet, ſtultè gloriatur. Apoc. 3. Dicis quia diues ſum, & nullius egeo & neſcis, &c. Et quia gloriabatur ex cauſa ſufficienti, vt ex prædictis eſt manifeſtum. Conſequenter aũt cùm dicit *Parco autem, &c.* Oſtendit rationẽ quare nõ gloriatur de omnibus ſi poteſt gloriari, quẹ quidem ratio eſt, vt eis parcat. Vnde dicit, *Parco autem, &c.* Quaſi dicat. Poſſem de pluribus alijs gloriari, ſed parco, id eſt parcè glorior, vel parco vobis cõmendando me nolens eſſe oneroſus vobis. Nam talia mihi Deus conceſsit, quæ ſi ſciretis, reputaretis me multo maiorem, & hæc ſunt dona gratuita multa, quẹ habebat Apoſtolus, Ex quibus homines huius mundi conſueuerunt plus cõmendare homines & maiores eos reputare quam ex gratũ facientibus. Et ideo dicit, Nolo ex gra-

tuitus

tuitis cōmendari. Et ideo *Parco*, id eſt nō glorior. Et quare? *Ne quis exiſtimet me* cōmendare, vel gloriari *ſupra id quod videt, &c.* Vel aliter, homo dupliciter cognoſcitur, per conuerſationem & doctrinam ſuam. Apoſtolus autē nolebat aliqua de ſe dicere, licet poſſet, quæ excedebant, & vitam, & doctrinam ſuam. Et ideo parco autē ne quis exiſtimet me eſſe ſupra id, qđ videt de conuerſatione mea exteriori: *Aut audit aliquid ex me*, id eſt ex doctrina prędicationis & exhortationis & inſtructionis meæ: quia fortè crederēt eum eſſe, vel immortalem, vel angelum. Prouer. 11. Vir prudens tacebit. Prouer. 29. Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, ſapiens differt, &c. Vel dicit, *Parco autem, &c.* Pro detractoribus. ſ. Pſeudo, qui dicebant eum gloriari ex elatione, & non ex cauſa, neque de his, quæ in ipſo erant. Et ideo dicit, parco autem, id eſt parcè glorior, ne quis Pſeudo exiſtimet me excedere elationis ſpiritu, ſupra id, id eſt in aliquid quod videt in me, vel audit ex me, id eſt ſupra poſſe meritorium. Pſal. Domine non eſt exaltatum cor meum, &c. Eccle. 3. Quanto magnus es, &c.

LECTIO TERTIA.

Remedium datum Paulo, ne de raptu ſeipſum extolleret exprimitur, quod fuit infirmitas in carne, pro qua & ſi orat, non tamen exauditur.

ET ne magnitudo reuelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ angelus Sathanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogaui, vt diſcederet à me, & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus, in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in neceſsitatibus, in perſecutionibus, in anguſtijs pro Chriſto. Cum enim infirmor: tunc potens ſum.

Hic agit de remedio adhibito contra ſuperbiam. Et circa hoc tria facit. Primò enim ponit remedium adhibitum. Secundò manifeſtat ſuam orationē de remedio remouendo, ibi *Propter quod ter Dominum, &c.* Tertiò inſinuat Dñi reſponſionem aſsignantis rationem de adhibito remedio, ibi *Et dixit mihi Dominus, &c.* Circa primum ſciendum eſt, ꝙ plerunq; ſapiens medicus procurat: & permittit ſuperuenire infirmo minorē morbum, vt maiorē curet, vel vitet, ſicut vt curet ſpaſmū, procurat febrem, hoc euidenter in ſe beatus Apoſtolus à medico animarum Dño noſtro Ieſu Chriſto factum oſtendit. Chriſtus enim velut medicus animarum ſummus ad curandū graues animæ morbos permittit plurimos electos ſuos, & magnos in morbis corporum grauiter affligi, & quod plus eſt, ad curandum maiora crimina permittit incidere in minora etiā mortalia. Inter omnia vero peccata grauius peccatū eſt ſuperbia. Nam ſicut charitas eſt radix & initium virtutum, ſic ſuperbia eſt radix & initium omnium vitiorum. Eccl. 10. Initium omnis peccati ſuperbia. Quod ſic patet: Charitas enim ideo dicitur radix omnium virtutum, quia coniungit Deo, qui eſt vltimus finis. Vnde ſicut finis eſt principium omniū operabilium, ita charitas eſt principium omnium virtutum. Superbia autem auertit à Deo. Superbia enim eſt appetitus inordinatus excellentię. Si enim aliquis appetit aliquā excellentiā ſub Deo, ſi moderatè quidem appetit, & propter bonum, ſuſtineri poteſt. Si vero nō debito ordine, poteſt quidē alia vitia incurrere ſcilicet ambitionis, auaritiæ, ſeu inanis gloriæ, & huiuſmodi: tamen non eſt propriè ſuperbia, niſi quando quis appetit excellentiam nō ordinando illam ad Deum. Et ideo ſuperbia propriè dicta ſeparat à Deo, & eſt radix omnium vitiorum, & peſsimum omniū, propter quod Deus reſiſtit ſuperbis: vt dicitur Iac. 4. Quia ergo in bonis eſt maximè materia huius vitij ſcilicet ſuperbiæ, quia eius materia eſt bonum, permittit aliquando electos ſuos impediri ex aliqua ſui parte, vt per infirmitatem, vel per aliquem defectum, & aliquando etiam per

Charitas, cur dicatur virtutū omniū radix.

E peccatum mortale ab huiuſmodi bono, vt ſic ex hac parte humilientur, ꝙ ex illa non ſuperbiant, & homo ſic humiliatus recognoſcat ſe ſuis viribus ſtare non poſſe. Vnde dicitur Roma. 8. Diligentibus Deum omnia, &c. Non quidē ex eorū peccato, ſed ex ordinatione Dei. Quia igitur Apoſtolus magnam habebat ſuperbiendi materiam, & quantum ad ſpecialem electionem qua à Domino electus eſt. Act. 9. Vas electionis eſt, &c. Et quantum ad ſecretorū Dei cognitionem, quia hic dicit ſe raptum in tertium cœlum, & in paradiſum, vbi audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui: & quantum ad malorū perpeſsionem: quia ſuprà. 11. In carceribus plurimis, in infirmitatibus, ter virgis cæſus ſum, &c. Et quantum ad virginalē integritatem: quia volo omnes eſſe ſicut & ego. 1. Cor. 7. Et quantum ad bonorum operationē, quia ſuprà, plus omnibus laboraui. Et ſpecialiter quantum ad maximam ſcientiam qua emicuit, quæ ſpecialiter inflat: ideo Dominus adhibuit ei remedium, ne in ſuperbiam extolleretur. Et hoc eſt, quod dicit,

F *Et ne magnitudo* reuelationis mihi factæ *Extollat me* in ſuperbiam. Eccleſi. 6. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus, &c. Pſal. Exaltatus autem humiliatus, &c. Et dicit, vt oſtendat ſibi factas fore reuelationes prędictas, *Datus eſt mihi*, id eſt ad meam vtilitatem & humilitatem. Iob. 30. Eleuaſti me, & quaſi ſuper ventum ponens, &c. Datus eſt, inquam, mihi *ſtimulus* cructians corpus meum per infirmitatem corporis, vt anima ſanetur, quia ad literam dicitur, ꝙ fuit vehementer afflictus dolore yliaco. Vel *Stimulus carnis meæ*, id eſt concupiſcentiæ ſurgens ex carne mea, à qua multum infeſtabatur. Rom. 7. Non enim, quod volo, &c. Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei, &c. Vnde Auguſt. dicit, ꝙ inerant ei motus concupiſcentiæ: quos tamen diuina gratia refrenabat. Iſte, inquam, ſtimulus eſt *Angelus ſathanæ*, id eſt angelus malignus. Eſt autem angelus à Deo miſſus ſeu permiſſus, ſed ſathanæ: quia ſathanæ intentio eſt, vt ſubuertat: Dei vero, vt humiliet & probatum reddat. Timeat peccator ſi Apoſtolus & vas electionis ſecurus non erat.

Stim- nis,c- Paul-

G De remotione autē huius ſtimuli remouendi ſolicitus erat Apoſtolus. Vnde propter hoc orabat. Et hoc eſt, quod ſubdit, *Propter quod, ter, &c.* Vbi ſciendum eſt, ꝙ infirmus neſciens proceſſum medici apponētis mordax emplaſtrum, rogat medicum, vt remoueat: quod tamen ſciens medicus cauſam quare faciat ſcilicet, propter ſanitatem non exaudit eum quantum ad voluntatem petentis, magis curans de eius vtilitate. Sic Apoſt. ſentiens ſtimulum ſibi grauem eſſe ad ſingularis medici cōfugit auxiliū, vt eum remoueat. Ter enim expreſſè & deuotè rogauit, vt Deus tolleret ab eo ſcilicet ſtimulū. 2. Para. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, &c. Fortè plùries hoc petijt; ſed expreſſè & inſtanter ter eum petijt; vel ter, id eſt multotiens. Ternarius enim eſt numerus perfectus. Et verè ipſe rogandus eſt, quia ipſe vulnerat, & medetur. Iob. 5. & Luc. 22. Orate ne intretis in tentationē, &c. Sequitur reſponſio Domini, *Et dixit mihi Dominus, &c.* Vbi duo facit. Primò ponit Domini reſponſionem. Secundò reſponſio-

H nis rationem aſsignat, ibi *Nam virtus, &c.* Dicit ergo, Ego rogaui, ſed Dominus dixit mihi, *Sufficit tibi, &c.* Quaſi dicat. Nō eſt tibi neceſſarium, ꝙ infirmitas corporis recedat à te, quia non eſt periculoſa: quia nō duceris ad impatientiam, cum gratia mea confortet te: nec infirmitas concupiſcentiæ, quia non protrahet te ad peccatum, quia gratia mea proteget te. Rom. 3. Iuſtificati gratis, &c. Et verè ſufficit gratia Dei ad mala vitanda, ad bona facienda, & ad vitam conſequendam æternam. 1. Cor. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum, &c. Rom. 6. Gratia Dei vita ęterna. Sed contrà. Ioan. 15. Quicquid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis, &c. Aut ergo Paulus diſcretè petiuit, & tunc debuit exaudiri: aut indiſcretè, & tunc peccauit. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ de vna & eadem re poteſt homo dupliciter loqui. Vno modo ſecundū ſe & natura illius. Alio modo ſecundū ordinem ad aliud. Et ſic contingit, ꝙ illud quod eſt malum ſecundū ſe, eſt vitandum: ſecundū ordinē ad aliud eſt appetendum: ſicut potio inquantū ſecundum

ſe eſt

ſe eſt amara, eſt vitanda: tamen qui conſiderat eam ſecundum ordinem ad ſanitatem, appetit eam. Ergo & ſtimulus carnis ſecundũ ſe eſt vitandus & affligens: inquantum vero eſt via ad virtutem & exercitium virtutis, eſt appetendus. Apoſt. autẽ quia nondum reuelatum ei erat illud ſecretum diuinæ prouidentiæ, vt ad vtilitatem ſuam cederet: conſiderabat ſibi malum quantũ in ſe eſt, & ideò petierat ſuam amotionem, nec in eo peccauit: ſed Deus, qui ordinauerat hoc ad bonum humilitatis ſuę, non exaudiuit eum quantum ad eius voluntatẽ: quod tamen ſciens poſtmodum Apoſt. gloriabatur cum diceret, Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, &c. Et licet nõ exaudierit eum quantum ad voluntatem, exaudiuit tamen eum, & exaudit ſanctos ſuos quantũ ad eius vtilitatẽ. Vnde dicit Hiero. in epiſtola ad Paulinum, Bonus Dominus, qui ſępe nõ tribuit, quod volumus, vt tribuat, quod mallemus. Rationẽ autem ſuæ reſponſionis ſubdit conſequenter, cùm dicit, *Nam virtus, &c.* Mirus modus loquendi, *Virtus in infirmitate perficitur.* Ignis in aqua creſcit. Intelligi vero põt hoc, quod

B dicitur, Virtus perficitur in infirmitate dupliciter ſcilicet, materialiter & occaſionaliter. Si accipiatur materialiter, tunc eſt ſenſus, Virtus in infirmitate perficitur, id eſt infirmitas eſt materia exercendæ virtutis. Et primò humilitatis, vt ſuprà dictum eſt. Secundò patientiæ. Iac. 1. Tribulatio patientiã operatur. Tertiò temperantiæ: quia ex infirmitate debilitatur fomes, & temperatus efficitur quis. Si vero accipiatur occaſionaliter, tunc virtus in infirmitate perficitur, id eſt occaſio perueniendi ad perfectã virtutem quia homo ſciens ſe infirmũ, magis ſolicitatur ad reſiſtendum, & ex hoc, ꝙ magis reſiſtit & pugnat, efficitur exercitatior, & per conſequens fortior. Et ideo Leu. legitur & Iudic. 3. Quòd Dominus noluit deſtruere omnes habitatores terræ: ſed aliquos reſeruauit, vt ſcilicet, filij Iſrael exercitarentur pugnando cum eis. Sic etiam Scipio dolebat deſtructionem ciuitatis Carthaginenſis, vt ſcilicet, dum Romani haberent hoſtes exterius, nõ ſentirent hoſtes interiores cõtra quos durius bellum eſt, quàm contra exteriores,

> [...]tus quo [...]do per[...]ſ in in[...]mitate.

C vt ipſe dicebat. Conſequẽter ponit Apoſtolus effectum huius reſponſionis Dominicæ, dicens *Libenter gloriabor, &c.* Ponit autem duplicem effectum. Vnus eſt gloriationis. Vnde dicit, Quia virtus mea perficitur in infirmitatibus, igitur libẽter gloriabor in infirmitatibus meis, id eſt mihi ad vtilitatem meã datis. Et hoc, quia magis cõiungitur Chriſto. Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce, &c. Galat. vlti. Eccleſi. 10. Qui in paupertate gloriatur, &c. Et ratio, quòd libenter gloriabor, *Vt inhabitet in me virtus Chriſti,* vt ſcilicet, per infirmitates inhabitet & cõſumetur in me gratia Chriſti. Eſa. 40. Qui dat lapſo virtutem, &c. Alius effectus eſt gaudij. Vnde dicit, Propter quod complaceo, &c. Et circa hoc duo facit. Primò ponit huiuſmodi effectum. Secundò huius effectus rationem aſsignat, ibi *Cum enim infirmor, &c.* Ponit autem effectum gaudij & materiam gaudij. Dicit ergo propter quod, quia virtus Chriſti habitat in me in infirmitatibus & in tribulationibus omnibus, & ideo complaceo mihi, id eſt multum delector & gaudeo dictis infirmitatibus meis. Iac. 1. Omne gaudiũ exiſtimate fratres, &c.

D Defectus autem in quibus propter gratiam Chriſti abundanter delectatur, enumerat. Et primò illos, qui ſunt à cauſa interiori & huiuſmodi ſunt infirmitates. Et ideo dicit, *In infirmitatibus.* Pſal. multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt, ſcilicet, ad gratiam. Secundò illos, qui ſunt à cauſa exteriori. Et hos quidem quantum ad verbum, cũ dicit, *In contumelijs* ſcilicet, mihi illatis. Act. 5. Ibant Apoſtoli gaudentes, &c. Et quantũ ad factum, & hoc, vel quantũ ad defectum bonorum, cùm dicit, *In neceſsitatibus,* id eſt in penurijs neceſſariorum, & in paupertate qua præmebatur. Et hoc modo accipitur neceſsitas, cum dicitur, Rom. 12. Neceſsitatibus ſanctorũ cõmunicantes. Vel quantum ad experimentũ malorum illatorum: & hoc quantũ ad exteriora. Matt. 5. Beati qui perſecutionẽ, &c. cùm dicit, *In perſecutionibus* ſcilicet, corporis quas de loco ad locum, & vbiq; experimur. Et quantũ ad interiora, dicẽs, *In anguſtijs,*

A id eſt in anxietatibus animi. Dañ. 13. Anguſtiæ ſunt mihi vndiq;, &c. Sed materia omnium horum, quæ faciunt ad gaudium eſt, quia pro Chriſto, quaſi dicat, Ideo cõplaceo, quia propter Chriſtum, patior. 1. Pet. 4. Nemo veſtrum patiatur quaſi homicida, vel fur. Et huius gaudij rationem aſsignat, dicens, *Cum enim infirmor, &c.* Quaſi dicat. Merito complaceo mihi in illis: quia quando infirmor, &c. Id eſt quãdo ex his, quæ in me ſunt, vel ex perſecutione aliorum incido in aliquod prædictorum, adhibetur mihi auxilium diuinum, per quod confirmor. Pſal. Conſolationes tuæ lætificauerunt animã meam. Ioel. 3. Infirmus dicat, quia ego fortis ſum. ſuprà. 4. Licet is qui foris eſt, noſter homo corrumpatur, &c. Exod. 1. legitur, ꝙ quanto plus premebantur filij Iſrael, tanto plus multiplicabantur.

LECTIO QVARTA.

De ſui gloriatione ſeipſum excuſans Paulus, eam in Corinthios refundit, ac eandem manifeſtando, oſtendit quæ fuerint bona, propter quæ, ipſum cõmendare merito debuiſſent contra pſeudo.

B

FActus ſum inſipiens, vos me coegiſtis. Ego enim à vobis debui commendari. Nihil enim minus feci ab his, qui ſunt ſupra modum Apoſtoli: tametſi nihil ſum. Signa tamen Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos in omni patientia, in ſignis & prodigijs & virtutibus. Quid eſt enim, quod minus habuiſtis præ cæteris eccleſiis, niſi quòd ipſe non grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam.

Poſita cõmendatione ſua cõſequenter Apoſtolus excuſat ſe de his, quæ dixit: oſtendens ſe coactum hoc dixiſſe, quæ ad gloriam ſuã pertinent. Et circa hoc duo facit. Primò imponit Corinthijs cauſam eiuſmodi gloriationis. Secundò exponit & manifeſtat hanc cauſam, ibi *Ego enim debui, &c.* Dicit ergo, Confiteor ꝙ in his omnibus cõmen-

C dationibus meis factus ſum inſipiens, id eſt videtur vobis, ꝙ opus inſipientis fecerim: ſed hoc non ex me, nec ſponte, immo coactus feci, & veſtra culpa fuit, quia vos me coegiſtis, id eſt, dediſtis mihi occaſionẽ. Frequenter enim ſubditi cogunt prælatos aliqua facere, quæ inſipienter facta eſſe iudicari poſſunt: ſed tamen pro loco & tẽpore ſapienter facta ſunt. Hoc aũt, quod dixerat, in cõmum. ſ. ꝙ ipſi fuerãt cauſa ſuæ cõmendationis, exponit cõſequenter, cùm dicit *Ego enim debui, &c.* Vbi dicit, ꝙ ipſi fuerunt cauſa ſuę cõmendationis. Primò omittendo bona, quę facere debuiſſent. In quo exaggerat eorum ingratitudinẽ. Secundò cõmittendo mala, in quo deteſtatur eorũ malitiã, ibi *Tantos enim me ferre, &c.* Circa primũ duo facit. Primò cõmemorat quid facere debuiſſent, oſtendens cauſam, ibi *Nihil enim minus, &c.* Tertiò remouet ipſorũ excuſationẽ, ibi *Quid eſt enim; quod minus, &c.* Dicit ergo, verè vos me coegiſtis: quia vos debuiſſetis facere illud quod ego feci. Vnde dicit, *Ego debui cõmendari à vobis,* quod nõ feciſtis quãdo neceſſe erat. ſ. quando pſeudo vili-

D pendendo me & præferendo ſe, reddebant vilem doctrinã & euangelium Chriſti à me prædicatum. Vnde quia vos non commendaſtis me, ne deperiret fides Chriſti in vobis, prorupi in cõmendationem propriam. Sed contrà. ſuprà. 3. dicit, Nunquid egemus cõmendatitijs epiſtolis, &c. Quare ergo voluit commendari ab iſtis? Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ Apoſtolus propter ſe non egebat commendationibus, ſed propter alios: vt ſcilicet, dum cõmendaretur, doctrina ſua eſſet in maiori authoritate, & pſeudo confutarentur. Sed quia poſſent iſti dicere, ideo non commendauimus te, quia non eſt in te aliquid commendatione dignum, propter hoc Apoſtolus probat eis, quòd bene poterant eum commendare, cùm dicit *Nihil enim, &c.* Oſtendens eſſe in ſe multa cõmendatione digna. Et primò quantum ad præterita bona, quæ fecit. Secundo quantum ad futura, quæ facere intendit, ibi *Ecce tertio hoc paratus, &c.* Oſtendit autem præterita commendabilia, quæ fecit primò in generali, quantum ad omnes eccleſias. Secundò in

ſpeciali, quantum ad ea, quæ egit apud eos, ibi *Tametſi nihil, &c.* Tertiò excludit obiectionem, ibi *Quid eſt enim, &c.* Dicit ergo, Meritò debui cōmendari à vobis, quia multa ſunt in me cōmendatione digna. Nam *Nihil minus feci ab eis* ſcilicet, Petro, & Iacobo, & Ioanne, *Qui ſunt ſupra modum Apoſtoli,* id eſt, qui videntur à quibuſdam digniores Apoſtoli, quàm ego ſum. Pſeudo enim dicebant, quòd erant docti à Petro & Ioanne, qui fuerunt docti à Christo: & quòd Petrus & Ioannes ſeruabant legalia: vnde & ipſi debebant ſeruare. Sed quia nihil minus feci ab eis, nec quantum ad prædicationem, nec quantum ad conuerſionem fidelium, oſtenſiones miraculorum, & perpeſsionem laborū, immo plus: quia (vt ſuprà) plus omnibus laboraui. 1. Corinth. 15. Abundantius omnibus, &c. Ideo magis ſum cōmendandus. Vel dicuntur ſupra modum Apoſtoli ſcilicet, Petrus, Ioannes & Iacobus: quia fuerunt primò cōuerſi ad Chriſtum. 1. Corint. 15. Nouiſsimè autem viſus eſt, & mihi, &c. Si ſecundum hoc accipiatur, nihil tamen minus fecit eis, quia in modico tempore: & poſtquā conuerſus fuit, plus

F laborauit. Sed eſto quòd nihil fecerim quantum ad eccleſias, per quod poſſem cōmendari, multa tamen ſpecialia egi apud vos, de quibus potuiſſetis me commendare. Et ideo dicit, *Tametſi nihil,* id eſt dato, quòd nihil fecerim in comparatione ad eos, tamen effectus meæ virtutis manifeſtè apparent in vobis: & primo quantum ad prædicationem noſtram, qua conuerſi eſtis ad fidem. Et ſum Apoſtolus veſter. Et ideo dicit, *Signa Apoſtolatus mei,* id eſt meæ prædicationis *Facta ſunt ſupra vos* à Deo, inquantum credentes conuerſi eſtis. 1. Corin. 9. Signaculum Apoſtolatus mei vos eſtis. 1. Cor. 4. In Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. Secundo per conuerſationem per quam confirmatur fides [illegible] quia quando vita concordat doctrinæ, maioris authorita[tis] eſt doctrina. Et virtus prædicatoris magis apparet per patientiam. Prouer. 19. Doctrina viri per patientiam noſcitur. Et ideo dicit, *In omni patientia.* Tertio quantum ad operationē miraculorū. Et ideo dicit, *In ſignis, &c.* Marci. vlt. Illi autem profecti, &c. Et hæc tria diſtinguun-

G tur, quia virtus eſt cōmune ad omnia miracula. Nam virtus eſt vltimū de potentia. Et ideo aliquid dicitur virtuoſum, quia ex magna virtute. Quia ergo miracula fiunt ex magna virtute ſcilicet diuina, ideo dicūtur virtutes. Signū vero refertur ad minus miraculum. Prodigium autem ad maximum. Vel dicit ſigna quantum ad miracula facta de præſenti, prodigia quantum ad miracula de futuris. Vel ſigna & prodigia dicit miracula, quæ fiunt contra naturā, ſicut illuminatio cæci, ſuſcitatio mortui, &c. Virtutes vero dicit, quæ ſunt ſecundum naturam, ſed non eo modo quo natura facit: ſicut quòd ad impoſitionem manus ſtatim ſanentur infirmi, quod etiam natura facit, ſed ſucceſsiuè. Vel virtutes dicit virtutes mentis, ſicut eſt caſtitas & huiuſmodi. Conſequenter excludit obiectionem cùm dicit *Quid enim eſt, quod minus, &c.* Poſſent enim Corinthij reſpondere ad prædicta & dicere, verum eſt, quòd multa bona feciſti & magna, & tamen alij fecerūt plura & maiora quam tu, & ideo apud eos & in eorum comparatione nolumus te

Miraculū, Signum, & Prodigiū, quo differant.

H cōmendare. Et ideo hoc excludit, oſtendens quod nihil minus fecit quam illi, ſed plus. Et ideo dicit, *Quid eſt enim, quod minus habuiſtis præ cæteris eccleſ.* id eſt, quam aliæ eccleſiæ Chriſti, habuerunt per illos quantum ad ſpiritualia, quaſi dicat. Nihil, quia ipſi prædicauerunt fidem & Apoſtolus prædicauit. Illi oſtenderunt ſigna & virtutes, & Apoſtolus ſimiliter. Et non ſolum non minus habuiſtis, ſed plus, quia alij Apoſtoli viuebant de ſumptibus illorum quibus prædicabant: ſed Apoſtolus non, quia nihil accepit à Corinthijs. Et ideo dicit, *Niſi quod ego ipſe non grauaui vos* accipiendo veſtra, quaſi dicat, nihil habuiſtis minus, niſi hoc fortè reputetis minus: quia nihil accepi à vobis, quod tamē plus eſt. Act. 20. Ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum ſunt neceſſaria, miniſtrauerunt, &c. 2. Theſſ. 3. Nocte ac die laborantes, &c. Eſa. 33. Qui excutit manus ſuas, &c. Quòd ſi hoc ipſum reputatis iniuriam ſcilicet, quod nolui veſtra recipere, quod feci: quia non dilexi vos, & videtur vobis, quod

E malè fecerim, parcatis mihi. Et ideo dicit ironicè loquendo, *Donate,* id eſt parcite *Mihi hanc iniuriam.* Hoc modo accipitur, donare, Epheſ. 4. Donantes inuicem, ſicut & Chriſtus vobis donauit.

LECTIO QVINTA.

Bona quæ illis in futurum facere paratus eſt, manifeſtat, per ſimilitudinem parentum ad filios, qua eos proſequatur charitate aperiens.

ECce tertio paratus ſum venire ad vos: & non ero grauis vobis. Non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. Nec enim debent filij parentibus theſaurizare, ſed parentes filijs. Ego autem libentiſsime impendam & ſuperimpendar ego ipſe pro animabus veſtris: licet plus vos diligens, minus diligar. Sed eſto. Ego vos non grauaui: ſed cum eſſem aſtutus, dolo vos cœpi. Nunquid per aliquem eorum quos miſi ad vos, circumueni vos? Rogaui F *Titum, & miſi cum illo fratrem. Nunquid Titus vos circumuenit? Nonne eodem ſpiritu ambulauimus? Nōne eiſdem veſtigijs? Olim putatis, quòd excuſemus nos apud vos. Coram Deo in Chriſto loquimur: Omnia enim chariſsimi, propter ædificationem veſtram.*

Hic oſtendit ſe eſſe commendabilem quantum ad bona futura, quæ facere intendit. Et tria facit. Primò oſtendit ſuum propoſitū de futuro bono, quod intendit. Secundò propoſiti huius rationem aſsignat, ibi *Non enim quæro quæ veſtra ſunt, &c.* Tertio ad rationem, ſimilitudinem adhibet, ibi *Nec enim debent, &c.* Sciendum eſt circa primum; quòd aliquando contingit, quòd ideo aliqui non accipiunt vno tempore, vt reſeruent ſe ad aliud tempus, in quo poſsunt & plus recipere & audacius. Ne ergo illi ſimile crederent de Apoſtolo, vt ideo noluiſſet prima vice recipere ab eis, vt

G poſtmodum reciperet plus: dicit, quòd nō ſolum hoc fecit olim, ſed etiam paratus eſt facere in futurum. Vnde dicit, *Ecce iam tertio,* id eſt tertia vice *Paratus ſum venire ad vos, & non ero vobis grauis,* quaſi dicat, nec etiam tunc grauabo vos, accipiendo veſtra. ſuprà. 11. In omnibus ſine onere me ſeruaui & ſeruabo. Iob. 27. Iuſtificationē quam cœpi tenere, &c. Dicit autem, *Tertio paratus ſum venire.* Et non dicit, Tertio venio, quia bene ter paratus fuit venire ad eos, ſed tamen non iuit niſi bis. Paratus enim fuit venire prima vice, & tunc iuit & conuerſi ſunt. Secunda vice fuit paratus, & fuit impeditus propter peccatum eorum, & tunc non iuit, de quo excuſat ſe in principio huius epiſtolæ. Modo eſt paratus ire tertio, & iuit vnde bis iuit, & ter fuit paratus ire. Rationem autē huius boni propoſiti ſubdit, dicens, *Non enim quæro, &c.* Quæ talis eſt, Conſtat quod artifex diſponit opus ſuum ſecundum finem quem intendit: prædicatores autem in prædicando, aliqui intendunt quæſtū & bona temporalia: & ideo totam prædicationem ad hoc ordinant &

Paulus, ſolum apud Co-rinthio[s]

H diſponunt. Aliqui vero intendunt ſalutem animarum: & ideo hoc modo diſponunt prædicationem ſuam, ſecundū quod vident expedire ſaluti illorum quibus prædicant. Quia ergo Apoſtolus intendebat in prædicatione ſua ſalutem Corinthiorum, & videbat, quod non expediebat, quod reciperet ab eis ſumptus: tum vt confutaret pſeudo: tum etiā quia auari erant, ideo noluit accipere ſumptus. Et ideo huius rationem aſsignat, dicens, Ideo non grauabo vos, ſumptus accipiendo: quia non quæro quæ veſtra ſunt in prædicatione mea, ſed vos & veſtram ſalutē procurare intendo. Philip. 4. Non quæro datum, ſed fructum. Et ideo Dñs dixit Apoſtolis, F[aci]am vos fieri piſcatores hominum, nō pecuniæ. Hoc etiā figuratur Gen. 47. Vbi legitur, quod Ioſeph emit Aegyptios in ſeruitutem regis, quia bonus prædicator debet ad hoc ſtudere, vt infideles conuertat ad ſeruitiū Chriſti. Sed huiuſmodi rationi adaptat ſimilitudinem, cùm dicit, Nec enim debent, &c. Et primo ponit ſimilitudinem. Secundo adaptat eam, ibi *Ego autem libentiſsime, &c.*

Tertio

Tertio arguit eorum ingratitudinem, ibi *Licet plus vos, &c.* A Dicit ergo, Quòd autem non quæram veſtra, patet per ſimile. Videmus enim, quòd parentes carnales debent theſaurizare filĳs carnalibus: quia *Filii non debent theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis.* Cum ergo ego ſim pater veſter ſpiritualis, & vos ſitis filĳ mei, nolo quòd vos theſaurizetis mihi, ſed ego vobis. Sed hic eſt quæſtio de patribus carnalibus. Nam Exod. 20. dicitur, Honora patrē tuum, &c. In quo etiam præcipitur nobis, quòd miniſtremus eis neceſſaria. Ergo filĳ tenentur theſaurizare parentibus. Reſpondeo, dicendum eſt, quòd ex præcepto tenentur filĳ miniſtrare & ſubuenire parentibus in neceſſarĳs, non autem congregare & theſaurizare eis. Nam theſaurizatio & cōgregatio fit in poſterum. Sed nos videmus, quòd ſecundum naturam filĳ ſuccedunt parentibus, & non econuerſo, niſi in aliquo triſti euentu. Et ideo naturaliter amor parentum eſt ad hoc, vt congregent filĳs. Et hoc modo loquitur Apoſt. Exod. autem. 20. Inquitur Dominus de ſubuentione in neceſſarĳs. Item quæſtio oritur de hoc, q̄ dicit, Parentes filĳs, &c. B Ergo cum prælati ſint parentes noſtri ſpirituales, videtur quòd malè fecerint principes & alĳ dando diuitias prælatis. Reſponſio, dicendum eſt, quòd non dederunt prælatis propter ſe, ſed propter pauperes. Et ideo non dederunt eis, ſed pauperibus. Et hoc Dominus monet Matth. 6. Theſaurizate vobis theſauros in cœlis, &c. Prælatis autem dantur tanquā pauperum diſpenſatoribus. Conſequēter poſitam ſimilitudinem adaptat. In ſimilitudine autem duo propoſuit. Vnum eſt, quòd filĳ non debent theſaurizare parentibus, & hoc iam patet. Et aliud eſt, quòd parentes debent theſaurizare filĳs & dare. Et quantum ad hoc dicit, *Quia ergo ego ſum pater veſter, ideo paratus ſum dare vobis.* Et hoc eſt, quòd dicit, *Ego libentiſſime impendam vobis bona,* non ſolum bona ſpiritualia prædicando & exempla monſtrando, ſed etiam temporalia, quod & faciebat, inquantū prædicabat, & ſeruiebat eis cum ſumptibus aliarum eccleſiarū. Hæc tria miniſtrare debet quilibet prælatus ſuis ſubditis. Vnde Dominus dixit ter Petro, C Paſce oues meas, id eſt paſce verbo, paſce exemplo, paſce temporali ſubſidio. Et non ſolum iſta impendam vobis, ſed paratus ſum mori pro ſalute animarum veſtrarū. Vnde dicit, *Et ſuperimpendar pro animabus veſtris.* Ioan. 15. Maiorem charitatem nemo habet, &c. 1. Ioan. 3. Si Chriſtus animam ſuam pro nobis poſuit, & vos debetis, &c. Ioan. 10. Bonus paſtor animam ſuam, &c. Ingratitudinem iſtorum increpat conſequenter, dicens, *Licet plus vos diligens, &c.* Quaſi dicat. Libenter impendar pro vobis licet ſitis ingrati, quia licet plus vos diligens, &c. Et hæc comparatio poteſt exponi dupliciter. Vno modo ſic, licet plus diligam vos quàm pſeudo, tamen minus diligor ſcilicet, à vobis, quàm diligantur pſeudo: quos plus diligitis, quàm me. Et ſic patet, quòd ego plus vos diligo, quàm illi, quia ego quæro ſalutem veſtrā tantum, illi vero bona veſtra ſolum. Alio modo ſic, licet plus diligam ſcilicet, vos quàm alias eccleſias, tamen minus diligor à vobis, quàm ab alĳs eccleſĳs. Philip. 1. Teſtis eſt mihi Deus quomodo cupiam, &c. D Et q̄ plus dilexerit Corinthienſes, quàm alias eccleſias, patet, quia plus pro eis laborauit. Illa autem in quo plus laboramus, magis conſueuimus diligere. Conſequenter cùm dicit *Eſto ego vos, &c.* Remouet ſuſpicionem. Et primò ponit ſuſpicionem ipſam. Secundò excludit eam, ibi *Nunquid per aliquem, &c.* Tertiò rationē excluſionis aſſignat, ibi *Olim putatis, quod excuſemus, &c.* Poſſet autem eſſe iſtorum ſuſpicio talis, quòd ideo ipſe ab eis per ſeipſum non acceperit, vt per alios doloſè ab eis plus accipiat. Et ideo dicit hoc, ponens, Eſto, id eſt dato & conceſſo, quòd ego in perſona mea & eorum, qui mecum ſunt aliquid accipiendo non grauaui vos, ſed (ſicut crediſtis) cum eſſem aſtutus, dolo, &c. Id eſt per alios detraxi vobis bona veſtra plurima, ſed hoc eſt falſum, quia nihil ex dolo feci. 1. Theſſ. 2. Exhortatio noſtra non de errore, neq; de immunditia, neq; in dolo. Nam ipſe erat verè Iſraelita in quo dolus non fuit. Ioan. 1. Hanc ergo ſuſpicionem excludit cōſequenter, cùm

A dicit, *Nunquid per aliquem, &c.* Et primò in generali. Secundò in ſpeciali. In generali ſic, ſi per alios voluiſſem ſurripere veſtra, miſiſſem aliquos, qui hoc procurarēt apud vos. Sed nunquid per aliquem eorū quem miſi ad vos circumueni vos, extorquendo per eos veſtra, quaſi dicat, non. ſuprà. 7. Neminem circumuenimus, &c. 1. Theſſ. 4. Ne quis circumueniat in negotio fratrem ſuum. In ſpeciali vero excludit ſuſpicionem prædictam, cùm dicit, *Rogaui Titum, &c.* Quaſi dicat, Nullus eorum in ſpeciali quem miſi ad vos, circumuenit vos. Titum enim cum precibus miſi ad vos. Et hoc eſt, quòd dicit, *Rogaui Titum, &c.* De iſto habetur ſuprà. 8. Miſi etiam cum illo fratrem, ſcilicet Barnabam, vel Lucam. ſuprà. 8. Miſimus cum illo, ſcilicet Tito fratrem (ſcilicet alterum dictorum) cuius laus eſt in euangelio. *Sed nunquid Titus circumuenit vos, &c.* Quaſi dicat, Non. ſuprà. 8. Gratias ago Deo meo, qui dedit eandem ſolicitudinē pro vobis in corde Titi, &c. Et quòd Titus non circumuenerit eos, probat per conformitatem Titi ad ſeipſum Apoſtolum: B & ponit duplicem conformitatem, ſcilicet cordis. Et ideo dicit, *Nonne eodem ſpiritu ambulauimus,* id eſt eandem voluntatem habemus? Vel eodem ſpiritu inſtigamur ad bene & rectè agendum. ſuprà. 4. Habentes autem eundem ſpiritum, &c. Item conformitatem operis. Et ideo dicit, *Nonne eiſdem veſtigiis,* id eſt operibus intendimus ſcilicet, veſtigĳs Chriſti. Nam ego ſequor veſtigia Chriſti. Iob. 23. Veſtigia eius. ſ. Chriſti ſecutus eſt pes meus, &c. 1. Petr. 2. Chriſtus paſſus eſt, &c. Vt ſequamini veſtigia eius. Et Titus ſequitur veſtigia mea. 1. Corint. 11. Imitatores mei eſtote, &c. Et ſic patet, quòd ſi conformis eſt mihi in voluntate & opere, & ego non circumueni vos, nec intendo circumuenire: quod autem nec ipſe circumuenerit vos, patet per illud Matt. 7. A fructibus eorum cognoſcetis, &c. Rationem autem excluſionis, ſubdit, dicens *Olim putatis, &c.* Et primò ponit eorum opinionem. Secundò excludit eam. Opinio autem iſtorum erat, quòd Apoſtolus quaſi reus & culpabilis omnia verba iſta epiſtolæ diceret ad excuſationem C ſuam & quòd nō eſſent vera, ſed ad excuſandum tantum inuenta: & ideo ponens hanc opinionem ipſorum, dicit, Vos putatis olim, id eſt à principio huius epiſtolæ, q̄ excuſemus nos apud vos, id eſt, quòd hæc verba non ſint vera, ſed ſint ad excuſandum conficta. Hanc autem excludit ſic, Qui enim ſic excuſat ſe, duo habet. Vnum eſt, quòd non vtitur verbis veris, ſed confictis. Aliud eſt, quia non vult pati detrimentum famæ ſuæ & gloriæ. Vnde ſpecialiter propter diſpendium famę aliqui excuſant ſe. Sed neutrum iſtorum eſt in nobis. Nō ergo vera eſt opinio veſtra. Quòd autem neutrum iſtorū ſit in nobis, patet. Non enim dicimus verba falſa, quod probo. Primò per teſtimonium Dei, quia coram Deo loquimur. Quaſi dicat, Teſte Deo hoc in veritate dico. Iob. 16. Ecce in cœlo teſtis meus, &c. Secundo per teſtimonium Chriſti, quia *in Chriſto loquimur,* id eſt per Chriſtum, in quo nulla eſt falſitas. ſuprà. 2. Ex ſinceritate ſicut ex Deo in Chriſto loquimur. Item nō quęrimus gloriam noſtram, nec timemus infamiam, quia omnia, D quæ dixi & de reuelationibus & de tribulationibus, *Fatio* ſeu dico *Propter veſtram ædificationem,* vt ſcilicet, permaneatis in virtute, & expellatis Pſeudo. Rom. 14. Quæ ædificationis ſunt inuicem, &c. 1. Corin. 14. Omnia ad ædificationem fiant. Ioan. 12. Non propter me hæc vox venit, ſed propter vos, &c.

LECTIO SEXTA.

Carpit Corinthiorum malitiam, quo ad mala quæ euitare debuiſſent, oſtendens cauſam aliam ſuæ commendationis, ex eorum commiſsis prouenire.

Timeo enim ne fortè cum venero non quales volo, inueniam vos: & ego inueniar à vobis, qualem non vultis: ne fortè contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſuſurrationes, inflationes, ſeditiones ſint inter vos; ne iterum cum venero humiliet

E *me Deus apud vos: & lugeam multos ex his, qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam geſſerunt.*

Poſita vna cauſa cōmēdationis, quæ prouenit ex omiſſione Corinthiorum, quantum ad ea bona, quæ facere debuiſſent in qua deteſtatur eorum ingratitudinem: hic conſequenter ponit aliam cauſam, quę prouenit ex eorum cōmiſſione quantum ad mala, quæ debuiſſent vitare, in qua exaggerat eorum malitiam. Et circa hoc duo facit. Primò ponit eorum culpam in generali. Secundò explanat eam in ſpeciali, ibi *Ne forte, &c.* Dicit ergo non ſolum laudaui me propter hoc, quòd vos omiſiſtis me laudare, ſed etiam propter periculum veſtrum, quod eſt in hoc, q̀ vos adhæretis pſeudo, quia dum fouent vos in peccatis, exponunt vos in magno periculo: & ideo dicit, *Timeo,* ſcilicet *Ne forte cum venero ad vos* perſonaliter, *Non inueniam vos quales vos volo,* ſcilicet iuſtos, ſed peccatores & incorrectos, & diſpliceatis mihi & ego vobis, quia iuſto non placent peccatores, in- F quantum peccatores. Et inueniar talis à vobis, ſcilicet contriſtatus & puniens, qualem me non vultis habere. Mali enim oderunt correctionem, & veritatem: ergo inimicus factus ſum vobis verum dicens vobis, &c. Galat. 4. Sic patet eorum malitia in generali, ſcilicet, quòd timebat ne nondum plenè pœnituerint. In ſpeciali etiam manifeſtat eorum malitiam, cùm dicit *Ne forte contentiones, &c.* Et circa hoc duo facit. Primò enim enumerat eorum mala præſentia. Secundò cōmemorat præterita mala, de quibus nondum pœnituerunt, ibi *Ne iterum cum venero, &c.* Sciendum eſt autem circa primum, quòd Corinthienſes poſt conuerſionem inciderūt in peccatum carnale, vt patet de illo, qui vxorem patris habuit, & de hoc in hac parte correcti ſunt per primam epiſtolam, nō tamen plenè, ſed adhuc aliquid in eis remanſit, & ſupra hoc remanſerunt in eis multa peccata ſpiritualia, quæ propriè opponuntur charitati. Charitas vero duo facit. Primò enim facit corda hominū adinuicem conſentientia. Secundò inducit homines ad mutuū G profectum. Et ideo peccata ſpiritualia econtrario, primò faciunt homines adinuicem diſſentientes. Secundò faciunt eos inuicem offendentes. Et ideo primò enumerat peccata ſpiritualia, quæ pertinent ad diſſenſionem. Secundò ea, quæ faciunt ad offenſionem, ibi *Detractiones, &c.* In diſſenſionibus autem procedit ordine retrogrado. Nam ſecundum rectum ordinem homines primò diſſentiunt, inquantum vnus vult vnum, alius vult contrarium. Secundò ex hoc procedunt ad inferendum documenta, inquantū quilibet vellet obtinere in propoſito ſuo. Tertiò quando non poteſt obtinere in propoſito ſuo, ſed ſuccumbit, accenditur zelo inuidiæ. Quartò ex hoc prorumpit ad contentiones verborum, & ab iſto vltimo incipit Apoſtolus, dicēs, *Ne forte contentiones, &c.* Quaſi dicat, Non ſolum timeo mala veſtra in generali, ſed in ſpeciali, ne forte ſint in vobis contentiones, de meritis prælatorum, & de baptiſtis, &c. Prouer. 20. Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus, &c. Ambroſius, Contentio eſt impugnatio veritatis, H cum confidentia clamoris. Et hæc cōtentio venit ab æmulatione, & ideo dicit, *Et æmulationes,* id eſt inuidiæ, in his, qui minores ſunt & minus habent. Iacob. 3. Vbi zelus & contentio, ibi inconſtantia, &c. Iob. 5. Paruulum occidit inuidia, &c. Sapien. 2. Inuidia diaboli, &c. Et æmulatio venit ab animoſitate. Vnde dicit, Animoſitas, in vltione & illatione nocumenti. Eccleſiaſt. 8. Cum audace ne eas, &c. Et animoſitas venit ex diſſenſionibus. Et ideo dicit, *Diſſenſiones,* id eſt, odia, & contrarietas animorum. Romano. vlt. Obſeruetis eos, qui diſſenſiones & offendicula, & cætera. 1. Corinth. 1. Idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata. Conſequēter enumerat eorum mala præſentia quantum ad offenſionem. Et quia iſta ſpecialiter ſunt mala in nocumentis verborum, & non factorum, Ideo dimiſſis nocumentis factorum, enumerat nocumenta verborum, in quibus etiam procedit ordine retrogrado, incipiens à poſteriore. Et hoc eſt, Cum quis expreſſè malum

Charitatis opus in homine, duplex.

Contentio quid ſecundum Ambroſium.

E dicit de aliquo, & ſiquidem in manifeſto, ſic eſt detractor. Et ideo dicit *Detractiones.* Rom. 1. Detractores Deo odibiles, &c. Si vero in occulto, tunc eſt ſuſurro. Et ideo dicit ſuſurrationes. Sunt enim ſuſurrones, qui latenter ſeminant diſcordias. Eccleſiaſt. 28. Suſurro & bilinguis maledictus erit. Et hæc duo procedunt ex ſuperbia, quæ animum inflatum contra aliquos prorumpere facit in mala verba. Et ideo dicit, Inflationes. 1. Corinth. 4. Tanquā non ſim venturus ad vos ſic inflati, &c. Et hæ inflationes veniunt ex ſeditionibus, quæ ſunt præparationes partium ad pugnam, quia inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt. Prouer. 13. Et ideo dicit, *Seditiones,* id eſt, tumultus ad pugnam. Prouerb. 17. Semper iurgia quærit malus. Sic ergo patet eorum malitia quantū ad mala præſentia, quæ multa ſunt & in diſſenſionibus, & in nocumentis. Manifeſtat autem eorum malitiam quantum ad mala præterita de quibus non pœnituerunt, cùm dicit, *Timeo ne iterum cum venero humiliet me Deus,* id eſt, affligat apud vos: ita quòd, *Et lugeam multos veſtrum, &* F *qui ante peccauerunt ante* primam epiſtolam *Et non egerunt pœnitentiam,* plenè poſt primam epiſtolam. Et meritò lugeam, quia ſicut gloria patris eſt gloria filiorum, ita confuſio patris eſt confuſio filiorū. Sic Samuel lugebat Saul. 1. Reg. 15. Vſquequo lugens Saul, &c. 1. Reg. 16. Et hoc quia *Non pœnituerunt, nec egerunt pœnitentiam* de peccatis carnalibus prædictis, quorum quædam ſunt contra naturam. Et ideo dicit *De immunditia,* id eſt, luxuria contra naturam. Quædā ſunt, quæ committuntur cum mulieribus corruptis, ſcilicet, viduis ſeu coniugatis. Et ideo dicit, *Et in fornicatione.* Quædā ſunt, quæ fiunt in corruptione virginum. Et ideo dicit, *Et impudicitia.* Gal. 5. Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, &c.

CAPIT. XIII. LEC. I.

Seductos increpat, ſeueritatem ſententiæ comminatur, poteſtatem ſuam iudiciariam oſtendit, ac ſui aduentum ac formam iudicij manifeſtat.

G *Ecce tertio hoc venio ad vos: vt in ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Prædixi enim & prædico, vt præſens vobis, & nunc abſens his, qui ante peccauerunt, & cæteris omnibus; quoniam ſi venero iterum non parcam. An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus? Qui in vobis non infirmatur, ſed potens eſt in vobis? Nam & ſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei. Nam & nos infirmi ſumus in illo, ſed viuemus cum eo ex virtute Dei in vobis.*

In præcedentibus Apoſtolus multa locutus eſt ad deteſtationem pſeudo, hic conſequenter loquitur contra illos, qui à pſeudo ſunt ſeducti. Et circa hoc duo facit. Primò increpat ſeductos. Secundò conſolatur perſiſtentes, ibi H *De cætero fratres gaudete, &c.* Circa primum primò comminatur ſententiæ ſeueritatem. Secundò oſtendit ſuam iudiciariam poteſtatem, ibi *An experimentum quæritis, &c.* Tertiò monet ad correctionem, ibi *Voſmetipſos tentate, &c.* Circa primum primò promittit ſuam præſentiam. Secundò prædeterminat ſui iudicij formā, ibi *In ore duorum, vel trium, &c.* Tertiò comminatur ſeueram ſententiam, ibi *Prædixi enim & prædico, &c.* Promittit ergo primò ſuum aduentum, dicens, Ecce ego venio, quaſi dicat. Certum ſit vobis, quòd venio ad vos. Et ideo cauete vobis ne inueniam vos imparatos: & dicit *Tertio* non, quòd tertio iuerit, ſed quia tertio iam parauerat ire, & ſi non iuerat niſi ſemel, in ſecundo apparatu impeditus. 1. Corinth. 4. Veniam ad vos cito, &c. Veniam, inquam, & iudicabo malos ſecundum ordinem, tamen ita ſcilicet, quòd *In ore duorum, vel trium teſtium* accuſantium ſeu teſtantium contra aliquem, *Stat omne verbum* accuſatorum: quod quidem dicitur Deuterono. 17. Nemo occidetur vno teſte dicente teſtimonium: &

eiuſdem

eiuſdem.19. Non ſtabit teſtis vnus contra aliquem. Vel aliter, *In ore duorum*, &c. Quaſi dicat. Hoc quod dico de aduentu meo ad vos, ita eſt certum, ſicut teſtimonium duorum, vel trium. Sic ergo ordo iudicij erit. Sed ſeueritatem ſententiæ comminatur, dicens, *Prædixi enim*, &c. Vbi primo inſinuat ordinem iudiciarium quo eſt procedendũ, in quo exigitur, vt præcedat trina ammonitio. Et quantũ ad hoc, dicit, *Prædixi vobis*, vt præſens, bis, quãdo ſcilicet eram vobiſcum, & nunc abſens prædico, vt ſic ter ammoneat: prædico, inquam, his *Qui ante peccauerunt* & omnibus alijs, quaſi dicat, omnes moneo. Secundò præmiſſa monitione cõminatur ſententiam. Vnde dicit, Quoniam ſi venero nõ parcam iterum, quaſi dicat. Illis qui peccauerunt peperci prima vice, ſed ſi iterum peccauerint, vel ſi nõ egerint pœnitentiam, non parcam eis iterum. Et hoc iuſtè fit, quia ille cui ſemel remittitur & iterum peccat, ſi remitteretur ſibi, creſceret in malitia & efficeretur inſolens. Et ideo dicit ſapiens Prouer.13. Qui parcit virgæ, odit filium, &c. Ex hoc ergo ordinatum eſt in eccleſia, vt præcedat trina monitio **B** antequã quis ſententiã excõmunicationis fulminet: quia cõtingit, ꝙ aliqui, licet ſint in peccatis & offendunt, tamen ex ſolo verbo ammonitionis corriguntur & ſatisfaciunt. Et etiam à leuioribus ſemper incipiendum eſt, ꝙ ſi ammonitione non ducitur, ne magis inſoleſcat, adhibenda eſt ſeueritas ſententiæ. Eccle.8. Ex eo, quòd non profertur citò contra malos ſententia, &c. Conſequenter ne poſſent calumniari de poteſtate Apoſtoli, oſtendit Apoſt. ſuam iudiciariam poteſtatem, dicens, *An experimentum*, &c. Vbi tria facit. Primò oſtendit ſe habere legationem & poteſtatem iudicandi à Chriſto. Secundò oſtendit virtutem Chriſti, ibi *Qui in vobis non infirmatur*, &c. Tertiò oſtendit, ꝙ virtus Chriſti etiam ad alios deriuatur, ibi *Nam & nos infirmi ſumus in illo*. Dicit ergo, Si venero non parcam; immo ſeueriſsimè iudicabo: & hoc bene poſſum, quia habeo authoritatem Chriſti in puniendo & remittendo. ſuprà.2. Nam ſi quid donaui vobis, &c. ſuprà.5. Pro Chriſto legatione fungimur, &c. Et ideo dicit, *An experimentum*, &c. Quaſi dicat. **C** Non eſt dubitandum de poteſtate mea, quia quicquid ego loquor, vel proferendo ſententias, vel remittendo, vel prędicando, loquor à Chriſto. Exod.4. Perge ergo, ego erò in ore tuo. Luc.21. Ego dabo vobis os & ſapientiã, &c. Quæ ergo homo facit ex inſtinctu ſpiritus ſancti, dicitur ꝙ ſpiritus ſanctus facit: ideo Apoſtolus quia à Chriſto motus hoc loquebatur, attribuit Chriſto tanquã principali, dicens, *Qui in me loquitur Chriſtus*, &c. Sed ne dubitetur de poteſtate & virtute Chriſti: ideo cõſequẽter Apoſtolus oſtendit virtutem Chriſti, cum dicit, *Qui in vobis*, &c. Vbi primò oſtendit virtutem Chriſti, quantum ad ea, quæ in eis appãruerunt. Secundò quantum ad ea, quæ in Chriſto ſunt, ibi *Nam etſi*, &c. Dicit ergo, Habeo poteſtatem iudiciariam à Chriſto, qui in me loquitur, qui magnæ virtutis eſt in vobis dando dona gratiarum, diſtributionem ſpiritus & alia multa, quæ experti eſtis, & non ſolum non infirmatur, ſed potens eſt in vobis, quia potenter vos liberauit à peccato, potenter vos conuertit ad bonum. Pſal. Dominus fortis & **D** potens, &c. Sapien.12. Subeſt tibi cum volueris poſſe. Et paulo antè, Virtutem enim oſtendis tu, &c. Et non ſolum potentia Chriſti apparuit in vobis, ſed etiam in ſeipſo ſcilicet, inquantum ad mortem crucis, quam ſuſtinuit ex infirmitate humana, quam aſſumpſit infirmatam in paupertate ſurrexit, & viuit ex virtute Dei, quæ eſt ipſe Deus. Talis enim erat illa ſuſceptio, quæ Deum hominem faceret, & hominem Deum. 1. Corin.1. Quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus, &c. Vel *Ex virtute Dei* ſcilicet patris, quę eſt etiã virtus Chriſti, quia eadem eſt virtus patris & filij. Apoc.1. Fui mortuus, &c. Hæc etiam virtus Chriſti deriuatur ad nos. *Nam & nos infirmi*, &c. Quaſi dicat. Ad nos etiam pertinet illa virtus, quia & nos infirmi ſumus in illo, id eſt ad intentionem illius, inquantũ propter ipſum multa patimur, & mortificamus noſmetipſos & humiliamus nos. 1. Cor.4. Nos infirmi propter Chriſtum, &c. ſuprà.10. Præſentia corporis infirma. Suprà.4. Semper mortifica-

Monitio triplex, cur præmittatur ante excommunicationem.

A tionem, &c. Et ideo *Viuemus*, id eſt viuificabimur ex virtute Dei in vobis iudicandis. Galat.1. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum, &c. Et eſt ſenſus, Nos ex virtute qua Chriſtus viuit, reſuſcitamur, & illa virtute habemus etiam poteſtatem iudicãdi in vobis, vel viuemus ſimili beatitudine cum eo, & hoc ex virtute Dei, quæ quidem virtus Dei eſt in vobis, id eſt, in conſcientijs veſtris.

LECTIO SECVNDA.

An ſint reprobi, an vero electi à ſe ipſis accipere poſſe Corinthios monet, hoc autem facient, ſi ſuam ipſorum fidem, ac opus vnuſquiſque examinet. oratq; pro eis ne reprobi fiant.

Voſmetipſos tentate ſi eſtis in fide: ipſi vos probate. An non cognoſcitis voſmetipſos, quia Chriſtus Ieſus in vobis eſt? Niſi fortè reprobi eſtis. Spero autẽ, quòd cognoſcitis, quia non ſumus reprobi. Oramus autẽ Deum, **B** *vt nihil mali faciatis: non vt nos probati appareamus, ſed vt vos, quod bonum eſt, faciatis. Nos autem vt reprobi ſimus. Non poſſumus enim aliquid aduerſus veritatem, ſed pro veritate. Gaudemus enim, quoniam nos infirmi ſumus, vos autem potentes eſtis. Hoc & oramus, veſtram conſummationem. Ideo enim hæc abſens ſcribo, vt non præſens durius agam ſecundum poteſtatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in deſtructionem.*

Poſt cõminationem ſeueri Dei iudicij, ſubdit Apoſtolus ammonitionem ad præparationem, vt iudicium ſeuerum nõ patiantur: & primò ponit ipſam ammonitionem. Secundò rationem ammonitionis aſsignat, ibi *Ideo hæc abſens ſcribo*, &c. Circa primum duo facit. Primò ponit ammonitionem. Secundò excludit falſam ſuſpitionem, ibi **C** *Oramus autem ad Deum*, &c. Circa primum duo facit. Primo monet, vt ſe examinent. Secundo innuit quid per huiuſmodi examinationem inuenire poſsint, ibi *An non cognoſcitis*, &c. Circa primum ſciendum eſt, ꝙ ille qui ſecurè vult comparere in iudicio, debet ſe primo examinare de factis ſuis, & ſic poterit ſcire vtrum tutè compareat. Et ideo Apoſtolus monet, vt antequã veniat ad iudicium, quod erit in aduentu ſuo ad eos, examinent ſe, dicens, *Voſmetipſos tentate*, id eſt examinate & conſiderate actus veſtros. 1. Theſſ.5. Omnia probate, quod bonum eſt tenete, &c. Monet autem, vt de duobus ſe examinẽt ſcilicet, de fide. Vndę dixit, *Si eſtis in fide* ſcilicet, quam prædicaui vobis & à me accepiſtis de Domino Ieſu Chriſto, an excideritis ab ea & ſitis prolapſi in aliam. Et hoc neceſſarium eſt, quia. 1. Corin.11. dicitur, Si noſmetipſos iudicaremus, &c. Hier.2. Vide vias tuas, &c. Item de operibus, Vnde dicit, Ipſi vos probate ſcilicet, an ſitis in operibus bonis, & vtrum cõſcientia remordeat vos aliquid mali feciſſe. Et hoc vtile eſt, quia. 1. Cor.11. dicitur, **D** Probet autem ſeipſum homo, &c. Gal.6. Opus ſuum probet vnuſquiſq;. Conſequenter cùm dicit *An non cognoſcitis*, &c. Oſtendit quid per huiuſmodi examinationem inuenire poterunt. Et primo quid inueniant in ſeipſis. Secundo quid inueniant in Apoſtolo, ibi *Spero autem*, &c. In ſeipſis autem duo inuenire poterunt per examinationem, quia aut ſcient ſe tenere fidem, & ſic inuenire poterunt, & cognoſcere, ꝙ Chriſtus ſit in eis: & hoc eſt, quòd dicit, *An non cognoſcitis voſmetipſos*, quia Chriſtus in vobis eſt, id eſt, nunquid ſi examinaretis vos, ſciretis vos habere fidem, & cognoſceretis, quòd Chriſtus eſt in vobis? Quaſi dicat ſic, quia vbi eſt fides Chriſti, ibi eſt Chriſtus. Epheſ.3. Habitare Chriſtum per fidem, &c. 1. Cor.6. Neſcitis quia corpora veſtra templũ, &c. Aut ſcient ſe non tenere fidẽ, & ſic inuenient, ꝙ ſint reprobi. Et ideo dicit *Niſi forte reprobi eſtis*, id eſt verè inuenietis vos habere Chriſtum, niſi fortè dimiſeritis fidem & reprobi ſitis ab eo, quod prius habuiſtis per fidem. Hiere.15. Reliquiſti me, retrorſum abiſti. Hiere.6.

Apparẽtia ad probandũ nos ſcire eſſe ĩ gratia.

Malitię eorum nõ ſunt cõſumptæ, argentũ reprobum, &c. E

Sed hic quæſtio eſt literalis de hoc, quòd dicit, *An non cognoſcitis, &c.* Nam Chriſtus in eis ſolum manet, qui habent charitatem, vt dicitur. 1. Ioan. 4. Deus charitas eſt, &c. Si ergo cognoſcimus, ꝙ Chriſtus per fidem ſit in nobis, oportet ꝙ hoc ſit per fidem formatam. Cognoſcentes ergo hoc modo Chriſtum eſſe in nobis, ſciemus nos habere charitatem qua informatur fides, quod eſt cõtra id Eccl. 9. Nemo ſcit vtrum odio, &c. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ habitare Chriſtum in nobis, poteſt accipi dupliciter. Vel quantũ ad intellectum: vel quantum ad effectum. Si quantum ad intellectum, ſic ipſe habitat in nobis per fidem informem. Et hoc modo nihil prohibet nos per certitudinem ſcire, ꝙ Chriſtus habitet in nobis ſcilicet, cum ſcimus nos tenere fidem, quã eccleſia catholica docet & tenet. Si vero quantum ad effectum ſic habitat Chriſtus in nobis per fidem formatam, & hoc modo nullus poteſt ſcire, quòd Chriſtus habitet in nobis, vel quòd habeamus charitatem niſi per reuelationem & ſpecialem gratiam alicui concedatur F certitudo, per quandam tamen coniecturam nihil prohibet nos ſcire poſſe, quòd in charitate ſumus: quãdo ſcilicet, quis inuenit ſe taliter paratum & diſpoſitum, vt nullo modo propter aliquod temporale vellet aliquid facere contra Chriſtũ. 1. Ioan. 3. Si cor noſtrũ non reprehenderit nos, &c. Patet ergo, ꝙ Apoſtolus loquitur quantùm ad primum modum. Vel etiã loquitur de cognitione, quæ eſt per coniecturam quandam, vt dictum eſt, Argumentũ autem procedit quantum ad ſecundũ modum, & de cognitione, quæ eſt per certitudinem. Quid autem in Apoſtolo poſsint inuenire, ſubdit, dicens, *Spero autem, &c.* Nam quia iſti Corinthij poſſent dicere, Nos non ſumus reprobi, ſed ideo nõ tenemus documenta tua, quia non ſunt recta, ſed reprobanda. Et ideo dicit, Quicquid ſit de vobis, tamen ſpero, quòd ex vita & doctrina noſtra quam oſtendi vobis, cognoſcetis ꝙ nõ ſumus reprobi, & nõ docuimus mala, nec excluſi ſumus à poteſtate quam dicimus nos habere. Eccleſia. 19. Ex viſu cognoſcitur vir. Matt. 7. A fructibus eorum, &c. G

Conſequenter cùm dicit *Oramus, &c.* Excludit ſuſpitionem. Cõminatus enim fuerat eis iudicium ſeuerum, cum oſtenderat poteſtatẽ ſuam in iudicando, & indixerat examinationem, credens Chriſtum in eis eſſe, niſi ipſi eſſent reprobi. Sed tamen hoc dimittit ſub dubio, vtrum ſit Chriſtus in eis. Et quia ipſi poſſent credere & ſuſpicari, quòd Apoſtolus gauderet de hoc, quòd eſſent reprobi, vt ipſe in comparatione ad eos maior appareat: & vt in eis poſſet exercere ſeuerius iudicium: ideo Apoſtolus hanc ſuſpitionem remouet hic. Primò per orationem, quam pro eis ad Deum dirigit. Secundò per gaudium, quod de eis concepit, ibi *Gaudemus enim, &c.* Orat autem, vt ipſi inueniantur innocentes, vt non examinentur ex ſeueritate iudicij. Et ideo dicit, *Oramus autem* ſcilicet Deũ, *Vt vos nihil mali faciatis.* Quaſi dicat, non credatis, quòd velimus, quòd ſitis reprobi, ſed oramus, vt nihil, &c. Item orat, quòd ipſe appareat infirmus, per quod excluditur appetitus excellentię Apoſtoli in comparatione ad eos. Et ideo dicit, *Non* ſcilicet, H *Oramus, vt probati appareamus,* id eſt, non vt nos cõmendemur probati in comparatione ad vos, ſed magis, vt vos quod bonum eſt, faciatis. Galat. 6. Bonum autem facientes, &c. Pſal. Viriliter agite & cõfortetur cor veſtrum. Nos autem, vt reprobi ſimus, amittendo poteſtatem puniendi & iudicandi, quia vbi non eſt culpa, omnes ſumus pares, & vnus non habet poteſtatem iudicandi ſuper alios. Magis ergo vult Apoſtolus, vt ſint boni, quam vt ſubiaceant poteſtati iudicij ſui. Et quòd careat poteſtate iudicandi ſi boni ſint, oſtendit cùm dicit, *Nos enim poſſumus, &c.* Quaſi dicat, nos non laboramus niſi pro veritate & pro ipſa ſtamus.

Liberũ arbitrium neceſſariũ ad peccata vitanda.

Conſtat autem ſi puniremus innocentes, faceremus contra veritatem, & contra iuſtitiam. Vnde cum Apoſtolus non poſsit facere contra veritatem, ſed pro veritate, id eſt pro iuſtitia, manifeſtum eſt, quod non puniet innocentes. Notandum eſt (ſecundum Auguſt. in Gloſa) quòd ad vitandum peccata, neceſſaria ſunt duo, ſcilicet, liberum arbitrium, & gratia Dei. E Si enim liberum arbitrium non eſſet neceſſarium, nunquã darentur homini præcepta, nec prohibitiones, nec exhortationes. Fruſtrà etiam darentur pœnæ. Gratia etiam eſt neceſſaria, quia niſi Deus omnes regeret per gratiã ſuam, nõ poſſet homo ſtare. Fruſtrà etiam oraremus, quòd non inducat nos in tentationem. Et ideo Apoſtolus oſtendẽs vtrunque eſſe neceſſarium, & orat Deũ pro gratia obtinenda, & monet, vt per liberum arbitrium recedant à malo & faciant bonum. Vnde dicit, Oramus quantum ad primum. *Vt nihil mali faciatis.* Quantum ad ſecundum. Conſequenter cùm dicit *Gaudemus, &c.* Remouet falſam ſuſpitionem, propter gaudiũ de bono ipſorum conceptum. Et primò ponit gaudium, quod de ipſorum innocentia concepit. Secundò, orationem quam pro ipſorum perfectione emittit, ibi *Hoc autem oramus veſtram, &c.* Dicit ergo, Oramus quòd vos probati appareatis, ſed nos infirmi: & hoc apparet ex affectu noſtro, quia gaudemus, ꝙ ſcilicet aliqui ſint inter vos boni & innocentes, ex quo F ſubtrahatur nobis poteſtas iudicandi & videmur infirmi. Et hoc eſt, quod dicit. *Gaudemus, quoniã nos infirmi ſumus,* id eſt non exercentes poteſtatẽ noſtram. *Vos autem potentes,* id eſt ſic bene agentes & vitia vincentes, quòd ſubtrahitis vos à poteſtate noſtra iudicandi. Cum enim aliquis malè agit, ſubdit ſe poteſtati iudicis, ſed bene faciendo repellit illam à ſe. Ro. 13. Vis non timere poteſtatẽ? Benefac, &c. 1. Cor. 4. Nos infirmi, vos fortes. De iſto gaudio dicitur Philip. 2. Gaudeo & congratulor vobis, &c. Et non ſolũ de his gaudemus, ſed etiam ſuper hoc *Oramus veſtram conſummationem,* id eſt perfectionem. In rebus enim naturalibus videmus, ꝙ quælibet res naturalis naturaliter tendit ad ſuam perfectionem, ad quam habet naturale deſiderium. Et ideo cuilibet rei datur virtus naturalis, vt ad ſuam perfectionem naturalem poſsit peruenire. Gratia autem datur homini à Deo, per quam homo perueniat ad ſuam vltimã & perfectam conſummationem, id eſt beatitudinem, ad quam habet naturale deſiderium. Vnde quando aliquis non tenG dit ad ſuam perfectionem, ſignum eſt, quòd non habet ſatis de gratia Dei. Et ideo Apoſtolus, vt iſti poſsint in gratia creſcere, orat vt perficiantur. Et Philip. 1. Oro vt charitas, &c. Epheſ. 6. Vt poſsitis reſiſtere in die malo, &c.

Conſequenter poſita ammonitione, cauſam ammonitionis aſsignat dicens *Ideo hoc abſens ſcribo, &c.* id eſt, ideo abſens ſcribo vobis hoc monendo vos, ne ſcilicet cogar aliquid facere contra voluntatem meam, quę eſt, vt nihil durè agam contra vos, niſi quatenus per vos compellar. Et ideo dicit, *Vt non præſens durius agam* contra vos quàm velim vel quàm velitis. Sapien. 11. Hoc quidem tanquam pater monens probaſti, &c. ſuprà. 10. Abſens confido in vobis. Rogo autem vos ne præſens audeam, &c. Sed quia Corinthij poſſent dicere, nunquid etiam ſi benefecerimus nõ poteris contra nos ò Apoſtole, durè agere? Ideo reſpondet, dicens, Non: quia non propono nec poſſum agere, niſi ſecundum, ꝙ recepi à Deo poteſtatem. Deus autem dedit mihi hanc poteſtatẽ ſcilicet, ligandi atque ſoluendi in ædificationem non in deſtructionem, id eſt, vt vos ædificemini, H & nõ vt deſtruamini. Et ſi durè vos corrigerem, non ædificarem, ſed deſtruerem: ſuprà. 10. De poteſtate noſtra, quã dedit nobis Dominus ad ædificationem, &c. Hanc autem poteſtatem dedit Dominus Paulo Act. 9. & 13. Segregate mihi Barnabam & Paulum ad opus, &c.

LECTIO TERTIA.

In bonis ſpiritualibus perſiſtere eos hortatur, maximeque in gaudio & pace, ac tandem ſalutatione, qua more ſuo vtitur, epiſtolam claudit.

DE cætero fratres, gaudete: perfecti eſtote, exhortamini, idipſum ſapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum. Salutate inuicem in oſculo ſancto, Salutant vos omnes ſancti. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei, & communicatio ſancti ſpiritus, ſit cum omnibus vobis. Amen.

In

In pręcedentibus Apoſtolus increpauit ſeductos à Pſeudo: hic vero conſolatur perſiſtentes in fide & doctrina ſua. Et primò ponit monitionem. Secundò ſubdit ſalutationem, ibi *Salutate in oſculo, &c.* Circa primum primò ponit monitionem. Secundò præmium impletæ monitionis, ibi *Et Deus pacis, &c.* Monet autem ad tria. Primò qualiter ſe habeant in ſeipſis. Secundò qualiter ſe habeant ad proximos. Tertiò qualiter debent eſſe omnes adinuicē. In ſeipſis autē debēt bona duo habere. Primò gaudiū de bono habito, & quantū ad hoc dicit, *De cætero fratres* qui conſtantes fuiſtis *Gaudete* in his, q̃ ad ſeruitiū Dei facitis. Et hoc eſt neceſſariū ad hoc, ꝙ ſitis iuſti & virtuoſi, quia nullus eſt virtuoſus, ſeu iuſtus, qui non gaudet iuſta & virtuoſa operatione. Et ideo dicitur in Pſal. Iubilate Deo omnis terra, ſeruite Domino in lætitia. Philip.4. Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete, &c. Et verè ſemper gaudendum: quia gaudium conſeruat hominem in bono habitu: quia nullus poteſt eſſe diu in eo, quod triſtat. Secundò debent habere boni in ſeipſis æmulationem perfectionis, & quantum ad hoc, dicit, *Perfecti eſtote*, id eſt, ſemper tendatis ad profectū. Hebr.6. Quapropter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectionem, &c. Nō eſt autem hoc, quod hic dicitur præceptum ſcilicet, ꝙ homo ſit perfectus, ſed hoc, ꝙ ſemper tendat ad perfectionem, & hoc eſt neceſſarium, quia qui non ſtudet ad proficiendum eſt in periculo deficiendi. Videmus enim, ꝙ niſi remiges conentur aſcendere, nauis ſemper deſcendit. Et ideo dicebat Dominus. Marci.6. Eſtote perfecti, &c. Proximis autem eſt impendenda exhortatio ad bona. Et quantū ad hoc, dicit, *Exhortamini, &c.* Eccle.17. Vnicuiq; mandauit de proximo, &c. Roma.12. Qui exhortatur in exhortando. Apoc. vlti. Qui audit, dicat, veni. Communia autem omnibus debent eſſe duo ſcilicet, vt idem ſapiant. Et ideo dicit, *Idem ſapite*, & vt pacem habeant, & ideo dicit, pacem habete. Et hæc duo ita ſe habent, ꝙ vnum eſt exterius, aliud interius. Conſtat enim, ꝙ corpora non poſſunt ſeruari & ordinari, niſi membra ordinentur adinuicem. Similiter nec eccleſia, nec eccleſiæ membra, niſi ordinentur & vniantur adinuicem. Eſt autem duplex vnio neceſſaria ad membra eccleſiæ vnienda. Vna eſt interior, vt ſcilicet, idem ſapiant per fidē quantum ad intellectum, idem credendo, & per amorem quantum ad affectum, idem diligendo. Et ideo dicit, *Idem ſapite*, id eſt, idem ſentiatis de fide, & idem diligatis affectu charitatis: quia tunc eſt vera ſapientia, quando operatio intellectus perficitur & conſummatur per quietationē & delectationem affectus. Vnde ſapientia dicitur, quaſi ſapida ſcientia. Roma.15. Vt ſic vnanimes, vno ore, honorificetis Deum, &c. 1. Cor.1. Idipſum dicatis, &c. Philip.2. Idem ſapiatis, &c. Alia eſt exterior, ſcilicet pax. Et ideo dicit, *Pacem habete* inter vos. Heb.12. Pacem ſequimini, &c. Pſal. Inquire pacem. 2. Theſ.3. Ipſe Deus pacis det vobis pacem ſempiternam in omni loco. Conſequenter cùm dicit, *Et Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum.* Ponit præmium, quod redditur implentibus monitionē prædictam, quaſi dicat. Si ſeruabitis pacē inter vos, Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum. Circa quod notandum eſt, ꝙ apud Gentiles conſuetum erat, ꝙ aliqui ex donis denominabant Deos, quia licet eſſet vnus Deus tantum, tamen ſingula dona ſua denominabant Deos ex illis donis, ſicut ex dono pacis denominabant Deum pacis: & ex dono ſalutis, Deum ſalutis. Huic vocabulo alludēs Apoſtolus, dicit, *Deus pacis, &c.* Non ꝙ pax ſit vnus Deus, ſicut illi dicebant: ſed ideo Chriſtus dicitur Deus pacis, quia eſt dator pacis & amator. Ioan.14. Pacem meam do vobis, &c. 1. Corint.14. Non eſt Deus diſſenſionis, ſed pacis. Roma.5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, &c. Ipſe etiam eſt author pacis, Ioan.16. In me pacem habebitis, &c. Ipſe in pace habitat. Pſal. In pace factus eſt locus eius, &c. Item non ſolum eſt Deus pacis, ſed etiam dilectionis. Et ideo dicit, Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum, & hoc ideo eſt, quia qui eſt in vera pace cordis & corporis, eſt in charitate: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, vt dicitur. 1. Io.4.

A & quia homo non meretur niſi pacem & dilectionē. Io.14. Si quis diligit me, &c. Conſequenter cùm dicit *Salutate inuicem in oſculo, &c.* Ponit ſalutationem, & circa hoc primò indicit eis mutuam ſalutationem. Secundò ſalutat eos ex parte aliorum, ibi *Salutat vos, &c.* Tertiò ſalutat eos ex parte ſua, ibi *Gratia Dei, &c.* Vnde dicit, Salutate inuicē voſipſos *In oſculo ſancto.* Vbi notandum eſt, quòd, oſculum, eſt ſignum pacis. Nam per os in quo datur oſculum, homo reſpirat. Et ideo quando homines dant ſibi mutua oſcula, ſignum eſt, ꝙ vniunt ſpiritum ſuum ad pacem. Eſt autem pax ſimulata, & hęc eſt eorum, qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum, &c. vt dicitur in Pſalm. Quæ quidem fit per oſculi fraudulentiam. Prouer.27. Meliora ſunt verbera diligentis, &c. Eſt & pax mala & turpis, quando, ſcilicet conueniunt ad malum faciendum. Sap.14. In magno viuentes in ſcientiæ bello, &c. Et hæc fit per oſculum libidinoſum. Prouer.7. dicitur de mala muliere, ꝙ apprehenſum deoſculatur iuuenem, &c.

Oſculũ quare dicatur ſignum pacis.

B Eſt & pax ſancta quam facit Deus. Philippen. vlti. Et pax Dei, quæ exuperat, &c. Et hæc fit per oſculum ſanctum, quia vnit ſpiritum ad ſanctitatem. Et de hoc oſculo dicitur hic, In oſculo ſancto. Et ex hoc inoleuit conſuetudo, ꝙ fideles & ſancti viri in ſignum charitatis, & vnionis ſeinuicem oſculantur. Et datur pax in eccleſiis in oſculo ſancto. Ex parte autem aliorum ſalutat eos, dicens, *Salutant vos ſancti omnes:* quia omnes ſancti & fideles ſperant & deſiderāt, ac orationibus procurant ſalutem noſtram: vnde omnes fideles Chriſti, adinuicem ſperant & deſiderant ſibi ſalutem. Pſal. Participem me fac Deus, &c. Ex parte autem ſua ſalutat eos Apoſtolus, dicens, *Gratia Domini noſtri, &c.* Vbi ſciendum, ꝙ duplex eſt modus appropriandi aliquid diuinis perſonis. Vnus eſt eſſentialiter, alius cauſaliter: eſſentialiter autem appropriatur diuinis perſonis, ſicut patri potentia: quia ipſe eſt potentia eſſentialiter inquantum eſt principium. Filio ſapientia inquantum eſt verbum. Spiritui ſancto amor, inquantum eſt bonitas. Hic vero Apoſt.

C non appropriat iſta hoc modo ſcilicet per eſſentiam, quia ſic omnia appropriarentur ſpiritui ſancto, ſed appropriat per cauſam. Et ideo cum gratia ſit donum, quo dimittuntur nobis peccata. Romano.3. Iuſtificati gratis, &c. Et remiſsio peccatorum ſit nobis facta per filium, qui carnem noſtram accipiens, pro peccatis noſtris ſatisfecit. Ioan.1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, &c. propter hoc Apoſto. attribuit gratiam Chriſto. Vnde dicit, *Gratia Domini noſtri, &c.* Charitas autem eſt nobis neceſſaria, quia oportet nos vniri Deo. 1. Ioan.4. Qui manet in charitate, in Deo manet, &c. Et quia hoc eſt à Deo patre inquantum ipſe ſic dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt dicitur Ioan.3. Roma.5. Cōmendat autem Deus ſuam charitatem. Ideo ſibi, vt principio iſtius charitatis attribuit charitatem, cùm dicit, *Et charitas Dei* ſcilicet patris. Cōmunicatio vero diuinorum fit per ſpiritum ſanctum: quia eſt diſtributor donorū ſpiritualiū. 1. Cor.12. Hæc omnia operatur vnus atque idem ſpiritus. Et ideo

D ſpiritui ſancto attribuit communicationem, cùm dicit, *Et communicatio ſancti ſpiritus.* Vel attribuit ſibi hoc, quia ipſe eſt communis alĳs duabus perſonis. Sic ergo Apoſtolus in ſalutatione ſua optat omnia neceſſaria, cùm dicit, *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & charitas Dei & communicatio ſpiritus ſancti, ſit ſemper cum omnibus vobis. Amen.* Gratia Chriſti qua iuſtificamur & ſaluamur, charitas Dei patris, qua ſibi vnimur, & communicatio ſpiritus ſancti diuina nobis dona diſtribuentis. Amen.

Explicit expoſitio ſuper ſecunda epiſtola ad Corinthios, angelici doctoris ſancti Thomæ de Aquino, ordinis prædicatorum.

INCIPIT EXPLANATIO DIVI THOMÆ DE AQVINO ORDINIS PRÆDICATORVM SVPER EPISTOLAM ad Galatas.

PROLOGVS.

Vetera nouis ſuperuenientib[us] proijcietis. Leu. 26. Hæc verba competunt præſenti epiſtolę. In qua Apoſtolus redarguit Galatas, qui intantum ſeducti fuerant à Pſeudo, vt ſimul ſeruarent legalia & euangelium, quod Apoſtolus improperat eis in verbis præmiſsis, dicens, Vetera nouis ſuperuenientibus proijcietis. In quibus verbis innuit Dominus quadruplicē vetuſtatem. Prima vetuſtas eſt erroris: de qua Eſa. 26. Vetus error abijt, & hæc remota eſt per nouitatē doctrinæ Chriſti. Mar. 1. Quæ eſt hæc noua doctrina. Secunda vetuſtas eſt figurę, de qua Heb. 8. Cōſummabo ſuper Dauid, & ſuper Iuda teſtamentum nouum, non ſecundū teſtamentū, quod feci patribus eorum. Vbi primò oſtēdit primū teſtamentū eſſe vetuſtū, & hoc renouari per nouitatē gratię, ſeu, veritatis præſentię Chriſti. Hiere. 31. Nouum faciet Dominus ſuper terrā, &c. Tertia eſt vetuſtas culpæ: de qua Pſal. Quoniam tacui (nō cōfitendo ſcilicet peccata mea) inueterauerunt, &c. Et hæc renouatur per nouitatem iuſtitiæ. Roma. 6. In nouitate vitæ ambulemus, &c. Quarta eſt vetuſtas pœnę. Tren. 3. Vetuſtam feci pellem meam, & hæc renouabitur per nouitatem gloriæ, de qua nouitate. Eſa. vlti. Ecce ego creo cœlum nouum, &c. Apoc. 21. Dixit, qui ſedebat in throno, Ecce noua facio omnia.

CAPIT. I. LEC. I.

1. Legationis Pauli origo deſcribitur, ac bona Galatis imprecata à patre Deo & Chriſto eſſe oſtenditur, qui pro peccatis noſtris ſeſe morti obtulit.

Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neq; per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum & Deum patrem, qui ſuſcitauit eum à mortuis, & qui mecum ſunt omnes fratres: eccleſiis Galatiæ, gratia vobis, & pax à Deo patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto, qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, vt eriperet nos de præſenti ſeculo nequā, ſecundum voluntatem Dei & patris noſtri: cui eſt gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Scribit ergo Apoſtolus Galatis hanc epiſtolam, in qua oſtendit, q̄ veniente gratia noui teſtamenti, debet proijci vetus teſtamentum, & impleta veritate deſeratur figura, quibus duabus ſcilicet, gratia & veritate adeptis perueniatur ad veritatem iuſtitiæ & gloriæ. Acquiruntur autē illa duo, ſi obſeruantia legalium dimiſſa, obſeruantiæ euangelij Chriſti feruenter inſiſtamus. Ordo autem huius epiſtolæ congruus eſt, vt poſt duas epiſtolas ad Corinthios, in quarum prima agitur de ſacramentis eccleſiæ: in ſecunda de miniſtris horum ſacramentorū, neceſſariè ſequatur epiſtola ad Galatas, in qua agitur de ceſſatione ſacramentorū veteris teſtamenti. Diuiditur autem hæc epiſtola, in duas partes, in ſalutationem, & epiſtolarem narrationem, ibi *Miror quod, &c.* In ſalutatione autem primò ponitur perſona ſalutantis. Secundò ponuntur perſonæ ſalutatæ, ibi *Eccleſiis Galatiæ, &c.* Tertiò bonū optatū, ibi *Gratia vobis, &c.* Circa primum primò ponitur perſona ſalutans principaliter, quæ deſcribitur ex nomine, & ex authoritate. Ex nomine quidem cum dicit Paulus, quod congruit humilitati ſuæ, quia interpretatur humilis. Vnde dicitur. 1. Corin. 15. Ego ſum minimus Apoſtolorum, &c. Item congruit officio ſuo, quia ſecundum alium modum interpretatur os tubæ, in quo ſpecialiter eſt officium prædicationis ſignificatum. Eſa. 58. Quaſi tuba exalta vocem tuam, &c. Ex authoritate autem deſcribitur cum dicitur *Apoſtolus.* Vbi duo ponuntur, ſcilicet eius authoritas & authoritatis origo. Authoritas, quia Apoſtolus, qui idem eſt, q̄ miſſus. Sciendū eſt autem, q̄ Apoſtolus in quibuſdam epiſtolis ſcribit ſe ſeruum oſtendens nomen humilitatis, vt in epiſtola ad Romanos. In quibuſdam vero ſcribit ſe Apoſtolū oſtendens authoritatem ſuam, cuius ratio eſt, quia Romani ſuperbi erant, & ideo Apoſtolus, vt inducat eos ad humilitatē ſcribit ſe ſeruum, in exemplū humilitatis. Galatis vero, quia ſtulti erant & ſuperbi, vt frangat eos nominat ſe Apoſtolum:

F & ideo hic ponit authoritatē ſuam. Originem autem authoritatis ſuæ deſcribit, cùm dicit *Non ab hominibus, &c.* Et primò remouet originem æſtimatā. Secundò aſsignat veram, ibi *Sed per Ieſum Chriſtum, &c.* Origo autem ęſtimata erat, quia in tantum Galatæ ſeducti erant à Pſeudo, q̄ crederent Apoſtolum non eſſe eiuſdem authoritatis qua alij Apoſtoli erant, quia non fuit doctus à Chriſto, vel conuerſatus cum eo, ſed eſſet miſſus ab eis, quaſi miniſter eorum. Opinionem ergo iſtam remouet, cùm dicit *Non ab hominibus, &c.* Quidā enim mittebantur à toto collegio Apoſtolorum & diſcipulorum. Et ideo oſtendens ſe nō eſſe ab eis miſſum, dicit, Non ab hominibus. Quidā enim mittebantur ab aliquo Apoſtolorū ſpeciali, ſicut Paulus aliquando mittebat Lucam & Titum. Et ideo oſtendens, quòd nec ſic miſſus ſit, dicit *Neque per hominem,* id eſt per aliquē Apoſtolorum in ſpeciali, ſed per ſpiritum ſanctū, qui dicit Act. 13. Segregate mihi, &c. Cauſa aūt originis huius authoritatis vera eſt Chriſtus Ieſus. Et ideo dicit *Sed per Ieſum Chriſtum &*

G *Deum patrem.* Hæc autem diſtinctio, cum dicit, per Ieſum Chriſtum & Deum patrem, poteſt accipi, vel quantū ad perſonam patris, & perſonā filij, & tunc alius eſt in perſona Deus pater & alius Ieſus Chriſtus: ab vtroq; aūt miſſus eſt beatus Paulus ad prædicandū, & à tota trinitate, quia inſeparabilia ſunt opera trinitatis. Non fit autē mentio de perſona ſpiritus ſancti: quia cum ſit vnio & nexus duorū, poſitis perſonis duabus. ſ. patris & filij, intelligitur etiā ſpiritus ſanctus. Vel poteſt ſumi diſtinctio prædicta quantū ad naturam aſſumptā ſcilicet humanam, quia ſecundum naturam diuinam nō eſt diſtinctio inter Deum patrem & Ieſum Chriſtū. Et tūc miſſus eſt Paulus per Deū patrem, ſicut per authorem. Et per Ieſum Chriſtum ſicut per miniſtrum. Rom. 15. Dico Ieſum Chriſtū miniſtrum fuiſſe, &c. Quia vero Galatę derogabant Apoſtolo, q̄ non fuiſſet cōuerſatus cū Chriſto ſicut alij, nec miſſus ab eo. Ideo in hoc ſpecialiter magnificat ſe, quia illi fuerunt miſsi per Chriſtū adhuc viuentem in carne mortali. Ipſe vero à Chriſto iam glorificato miſſus eſt. Ideo dicit, Qui ſcilicet Deus pater ſu-

H ſcitauit eum ſcilicet, Ieſum Chriſtum (inquantū hominē) à mortuis. Quaſi dicat, Apoſtolus ſum non ab hominibus ſcilicet collegio Apoſtolorū, nec per hominem. ſ. Chriſtū in mortali carne viuentem: ſed ſum Apoſtolus per Chriſtū iam ſuſcitatum & glorificatum. Roma. 6. Chriſtus reſurgens à mortuis, &c. Et quia præſens vita ſignificatur per ſiniſtram: futura vero per dexteram, inquantū iſta eſt cœleſtis & ſpiritualis: illa vero tēporalis: ideo Petrus, qui vocatus fuit à Chriſto adhuc in carne mortali poſito, ponitur in bulla Papæ in ſiniſtra parte. Paulus vero, qui vocatus fuit à Chriſto iam glorificato, ponitur in parte dextera. Conſequēter cū dicit *Et qui mecum ſunt, &c.* Ponuntur perſonæ adiunctæ ſalutantes, quas deſcribit à dulci familiaritate, quia mecum ſunt. ſ. ad ſolatium & adiutoriū. Prouer. 18. Frater qui iuuatur à fratre, &c. Pſal. Ecce q̄ bonum, &c. Item ab inſeparabili charitate, cùm dicit, Fratres. Ioan. 13. In hoc cognoſcent omnes, &c. Item ab vniuerſalitate, cùm dicit,

Pauli imago cur i[n] bullis po[n]tificijs ad dexterā, P[e]tri vero a[d] ſiniſtrā p[o]natur.

dicit, Omnes, quod ideo addit, quia iſti fortè erant intantū ſeducti, ꝙ dictum Pauli non reputarent. Et ideo dicit, Oēs qui mecum ſunt, vt oſtendat eos teſtes eſſe veritatis ſuæ. Et facilè intelligāt ſe errare, dum ab omnibus reprehenduntur. 2.Cor.2.Sufficit illi ꝙ eiuſmodi eſt obiurgatio hæc quæ fit à pluribus, &c. Perſonas autem ſalutatas ponit, cum dicit *Eccleſiæ Galatiæ, &c.* Vbi ſciendum ꝙ ſicut in Glo. tangitur, Brēnus dux Senonū olim congregato exercitu intrauit Italiam, qua pertranſita venit in Græciam ante tempus Alexandri Magni, vbi cùm eſſent, aliqui de gente ſua remanentes, in vna parte Græciæ miſcuerūt ſe Græcis: vnde illa prouincia Gallogræcia dicta eſt. Deinde illi Galatę ſunt appellati, quaſi albi. Et licet Græci ſint acuti ingeniȷ̄, tamē illi Galatæ ſtulti erant & inſtabiles & ad intelligēdum tardiores, ſicut & indocti Galli, vnde originem traxerunt. Et ideo infrà dicit eis. O inſenſati Galatæ, &c. Iſtis ergo ſcribit epiſtolam hanc, & iſti ſunt perſonæ ſalutatæ. Conſequenter cū dicit *Gratia vobis, &c.* ponit bona quæ eis optat. Et primò ponit ipſa bona optata. Secundò ipſorum bonorum authorem, ibi *A Deo patre, &c.* Bona autē quæ eis optat ſunt duo, in quibus omnia ſpiritualia includuntur. Primum eſt gratia, quæ eſt principium vitæ ſpiritualis, cui in Gloſa aſcribitur remiſſio peccatorum, quæ eſt primum in vita ſpirituali. Nullus enim poteſt eſſe in vera vita ſpirituali, niſi prius moriatur peccato. Secundum eſt pax, quæ eſt quietatio mentis in fine, quæ in Glo. dicitur eſſe recōciliatio ad Deū: & ſic dum optat principium & finem omnium bonorum ſpiritualium, includit Apoſtolus tanquam inter duo extrema deſiderium omnis boni eis proueniendum. Pſal. Gratiam & gloriā dabit dn̄s. 2.Cor.vlt. Gratia dn̄i noſtri, &c. Bonorum autem ipſorum author eſt Deus pater: et ideo dicit, A Deo patre, &c. Vbi primò ponitur bonorum cauſa. Secundò cauſandi modus, ibi *Qui dedit.* Tertiò gratiarum actio pro ipſis bonis, ibi *Cui eſt honor, &c.* Cauſa autē & authoritas bonorum eſt Deus pater tanquā author, inquantum Deus & tota Trinitas, quæ dicitur Deus omnium per creationem. Sap.14. Tu autem pater gubernas, &c. Et ideo dicit, A Deo patre. Item actor eſt dn̄s Ieſus Chriſtus, ſicut miniſter. Et hoc inquātum homo. Ro.15. Dico Ieſum Chriſtum miniſtrum, &c. Et ꝙ per Chriſtum, ſit nobis gratia, patet Ioan.1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtū facta eſt, & Ro.5. Iuſtificati gratis, &c. Pax etiā eſt nobis per ipſum. Ioan.14. Pacem meam do vobis, &c. Modus autem cauſandi huiuſmodi bona ponitur, cùm dicit, Qui tradidit, &c. Vbi primò ponitur cauſa efficiens, quæ eſt mors Chriſti. Et quantum ad hoc, dicit, Qui dedit ſemetipſum, &c. q.d. Ideo Chriſtus eſt author gratiæ & pacis, quia ipſe morti dedit ſe, & ſuſtinuit crucem. Vnde ipſa mors Chriſti, eſt cauſa efficiens gratiæ. Rom.5. Iuſtificati gratis, &c. Et Col.1. Pacificans quæ in cælis, &c. Et dicit primò, *Qui dedit, &c.* id eſt ſponte ſe obtulit. Ephe.5. Dilexit nos Chr̄s, & tradidit, &c. Heb.2. Pro omnibus nobis guſtaret mortem. Titum.2. Qui dedit ſemetipſum, &c. Ex quo manifeſtè Apoſtolus arguit contra eos, ꝙ ſi mors Chriſti eſt ſufficiens cauſa ſalutis noſtræ & in ſacramentis noui teſtamenti, quæ efficaciam habent ex paſſione Chriſti confertur gratia, ꝙ ſuperfluum ſimul cum nouo teſtamento ſeruari legalia in quibus gratia non confertur, nec ſalus acquiritur, quia neminem ad perfectum adduxit lex: vt habetur Heb.7. Secundò ponitur finis & vtilitas ipſorum bonorū, quæ eſt cauſa finalis. Et eſt duplex. Vnus eſt, vt liberemur à peccatis pteritis. Et quantum ad hoc, dicit, *Pro peccatis noſtris,* ſcilicet præteritis delendis & expiandis, quod eſt initiū noſtræ ſaluationis. Apo.1. Dilexit nos, &c. Alius finis eſt, vt liberaret nos à poteſtate mortis, & quantum ad hoc, dicit, *Vt eriperet nos de præſenti, &c.* Col.1. Eripuit nos à poteſtate, &c. Et ponit tria. ſ. *Vt eriperet* (inquit) *De præſenti* & ſeculo, & nequā. Vt eriperet de præſenti trahendo nos ad æterna, per deſideriū & ſpem. *De ſeculo,* id eſt, de conformitate huius mundi qui nos allicit, vt non ei conformemur. Rom.12. Nolite conformari huic ſeculo, &c. Nequam, reducens nos ad veritatem iuſtitiæ. Et dicitur ſeculum nequam, non propter ſui naturam, cū bo-

A num ſit creatum à Deo, ſed propter mala quæ in eo fiunt: ſicut illud Ephe.5. Dies mali ſunt, &c. Ge.47. Dixit Iacob, Dies peregrinationis vitæ meę.130. annorum ſunt parui & mali, &c. Et licet hæc ſint nobis per Chriſtum, non tamen excluditur Deus pater. Et ideo ponitur tertiò acceptatio diuinæ volūtatis. Vnde dicit, *Secundum voluntatem Dei & patris.* Patris, inquam, Chriſti per naturam, qua ab æterno procedit, vt verbum. Pſal. Ego hodie genui te. Ioan.1. In principio erat verbum, &c. Item patris noſtri per adoptionem. Ioan.1. Dedit eis poteſtatē, &c. Primo modo ly Deus pater, accipitur pro ſola perſona patris. Secūdo modo pro tota trinitate. Et quia à Deo patre noſtro (ſcilicet à tota trinitate) hæc omnia proueniunt nobis per Chriſtum, ideo ipſi, ſcilicet toti trinitati *Gloria,* in ſe honor aliis ſit vel eſt *in ſecula ſeculorum,* id eſt ſemper. *Amen,* eſt nota confirmationis. Habes ergo in ſumma in ſalutatione prædicta authoritatē Apoſtoli, qua eorum ſuperbiam frangit. Virtutem gratiæ qua eos ad obſeruantiam euangelij prouocat, & inſufficien-

B tiam legalium, vt ab eis eos reuocet.

LECTIO SECVNDA.

Admiratur Galatarum leuitatem, ac eorum culpam aggrauat, ſimulq́ue euangelij à ſe prædicati virtutem, etiam ſuper Angelorum euangelium extollit.

Miror quòd ſic tam citò transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Chriſti, in aliud euangelium quod non eſt aliud, niſi ſunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere euangelium Chriſti. Sed licet nos, aut angelus de cælo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis, anathema ſit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, ſi quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit, Modò enim hominibus ſuadeo, an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem.

C In ſuperioribus præceſſit ſalutatio, ſequitur in ſequentibus epiſtolaris narratio: in qua arguit Apoſtolus eorū errorem. Secundò monet ad correctionem.5. cap. ibi, State ergo, &c. Errorem autem eorum arguit dupliciter, & per authoritatem euangelici documenti, & per rationem veteris teſtamenti.3. cap. ibi *O inſenſati, &c.* Arguit autem errorem ipſorum, oſtendendo authoritatem euangelicæ doctrinæ.

Primò oſtendendo ipſorum leuitatem quātum ad leuem dimiſſionem euangelicæ doctrinæ. Secundò commēdando authoritatem ipſius doctrinæ euangelicæ: & ſic quantò dignius eſt quod dimittūt, tantò eorum error appareat maior, ibi *Notum enim vobis facio, &c.* Circa primum duo facit. Primò enim exaggerat culpam. Secundò infligit pœnā, ibi *Sed licet nos, &c.* Culpam autem exaggerat & ſeductorū & ſeducentium, ibi *Niſi ſunt, &c.* Circa primum tria facit. Primò enim aggrauat culpam ſeductorum ex animi leuitate. Vnde dicit, *Miror,* q.d. cū ſciatis tot bona (quæ dicta ſunt)

D prouenire vobis per Chriſtum, & ꝙ cùm fueritis ita bene inſtructi per me, tam *ſic,* id eſt intantum & tam vehementer, vt videamini iam obliti tam *Citò,* id eſt in tam breui tēpore *Transferimini,* vt alludat nomini. Galatia enim tranſlatio dicitur. q.d. Vos eſtis Galatæ, quia tā citò trāſferimini. Eccle.19. Qui citò credit, leuis eſt corde. Secundò aggrauat eorum culpam ex eo quod dimiſerunt. Si enim ratio recedit & transfertur à malo, commendabilis eſt & benefacit: ſed quando recedit à bono, tūc eſt culpabilis. Et ſic iſti à bono tranſlati erant. Et ideo dicit eis, Et ſi mirādum ſit ꝙ tam citò, & ſic transferimini, addit tamen materiam admirationis, ꝙ ſcilicet trāſferimini *Ab eo,* ſcilicet à Deo, & fide eius *Qui vos vocauit in gratiam Chriſti,* id eſt in participationem æterni boni, quā habemus per Chriſtum. 1.Pet.2. Gratias agentes Deo, qui vos vocauit in admirabile lumen ſuum. Item 2.Pet.2. Melius erat eis viam veritatis nō agnoſcere, q̄, &c.

Secundò aggrauat eorum culpam ex eo ad quod cōuerſi ſunt, quia non ſunt cōuerſi ad bonum, ſed ad malum; Vnde, dicit,

Vide hic ſideriq; va- e veneris qui ſint. Vide hic unde nō cuſ Gal- orum.

dicit, *In aliud euangelium*, ideſt veteris legis, quæ annũtiatio
bona eſt, inquantum annunciat quædam bona. ſ. tempora-
lia & carnalia. Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, &c. Sed
tamen non eſt perfecta & ſimpliciter, ſicut euangelium: qa
non annuntiat perfecta & maxima bona, ſed parua & mi-
nima. Sed lex noua eſt perfectè & ſimpliciter euãgelium. l.
bona annuntiatio, quia annũciat maxima bona. ſ. cæleſtia,
ſpiritualia & æterna. Et licet ſit aliud euangelium ſm tradi
tionem Pſeudo: tamen ſm meam prædicationem, non. Eſt
enim aliud in promiſsis, ſed non eſt aliud in figura, quia idẽ
continetur in veteri teſtamento & in nouo: in veteri quidẽ
vt in figura: in nouo verò vt in re & expreſsè. Et ſic eſt aliud
euangelium quãtum ad ea quæ exterius apparẽt, ſed quan
tum ad ea quæ interius ſunt & continentur, non eſt aliud: li
cet autem non ſit aliud in ſe, tamen poteſt eſſe aliud ex cul-
pa aliorum. ſ. ſeducentium. Et ideo eorum culpam exagge
rans, dicit, *Niſi ſint aliqui*, ſcilicet ſeductores *Qui vos conturbant*,
ideſt puritatem ſenſus veſtri qua imbuti fuiſtis per fidei ve
ritatem, obſuſcant: quia licet idem contineatur quantũ ad
interiorem intellectum per vetus & nouum teſtamentum,
vt dictum eſt, tamen ſi poſt ſuſceptionem noui teſtamenti
reiteratur vetus, videtur oſtẽdi ꝙ nouum non ſit perfectũ,
& ꝙ illud ſit aliud ab iſto. Et ideo dicit, *Quod non eſt aliud, niſi
ſint, &c.* quia iſti pſeudo poſt fidei euangelicæ ſuſceptionẽ
cogebant eos circuncidi, oſtendendo per hoc ꝙ circunciſio
eſt aliquid aliud ꝗ̃ baptiſmus, & efficit aliqd quod baptiſ-
mus non poteſt efficere: & ideo iſti conturbant vos. infrà. 5.
Vtinam abſcindantur qui vos conturbant, &c. Et verè con
turbant: quia volunt conuertere euangelium Chriſti. i. veri
tatem euangelicæ doctrinæ in figuram legis, quod eſt ab-
ſurdum & turbatio maxima. In illud enim debet aliquid
conuerti ad quod ordinatur: nouum autem teſtamẽtum &
euangelium Chriſti non ordinatur ad vetus: ſed potius ecõ
uerſo lex vetus ordinatur ad legem nouam, ſicut figura ad
veritatem: & ideo figura cõuerti debet ad veritatem, & lex
vetus in euangelium Chriſti, non autem veritas in figurã,
neq; euangelium Chriſti in legem veterem: quod patet ex
ipſo vſu loquendi. Non enim dicimus ꝙ homo ſit ſimilis
imagini hominis, ſed potius ecõuerſo, imago eſt ſimilis ho
mini. Hiere. 15. Ipſi conuertẽtur ad te, &c. & Leui. 26. Nouis
ſuperuenientibus, &c. Conſequenter poſt exaggeratio-
nem culpæ ponitur inflictio pœnæ, cùm dicit, *Sed licet, &c.*
Et circa hoc duo facit. Primò promulgat ſententiam. Secun-
dò rationem ſententiæ aſsignat, ibi *Modo enim hominibus, &c.*
Circa primum duo facit. Primò oſtendit authoritatem ſuę
ſententiæ. Secundò profert eam, ibi *Sicut prædixi, &c.* Oſten
dit autem authoritatem ſuæ ſententiæ, multã eſſe: eo ꝙ non
ſolùm in peruerſores & in ſeductores ſubditos, ſed etiam in
pares, ſicut ſunt alij Apoſtoli: & etiam in ſuperiores, ſicut
ſunt angeli, ſi huius criminis. ſ. conuerſionis euangelij in ve-
terem legem rei eſſent, efficaciã haberet. Et ideo dicit, Qui
noſtræ ſententiæ authoritas quam ego promulgo (quæ eſt
excommunicatio) non ſolùm in illos qui talia intendunt, ef
ficaciam habet, ſed licet nos, ſcilicet Apoſtoli, *Aut angelus*
bonus vel malus. de cælo veniens euangelizet præterquã
quod euangelizatum eſt à nobis, *Anathema ſit*, ideſt, reus
erit huius ſententiæ quam promulgamus. Ad euidentiã
autem dictorum tria inquirere oportet. Primò quid ſigni
ficat hoc nomen, anathema. Circa quod ſciẽdum eſt ꝙ ana
thema eſt nomẽ Græcum, & componitur ab ana, quod eſt
ſurſum, & theſis, poſitio, quaſi ſurſum poſitio. Et eſt ortum
ex quadam antiqua conſuetudine. Antiqui enim quando
pugnabant, capiebant aliqñ aliquam prędam ab hoſtibus
quam nolebant conuertere in vſum proprium, ſed ſuſpen-
debãt illam in templis vel in aliquo loco publico ciuitatis,
quaſi ſeparatam à communi vſu hominũ, & omne tale ſic
ſuſpenſum nominabant Græci, Anathema: & ex hoc inole
uit cõſuetudo, ꝙ omne illud quod excludebatur ab vſu cõ
muni, diceretur anathematizatum. Vnde dicitur Ioſue. 6.
de Hierico & omnib⁹ quæ in ea ſunt, ꝙ Ioſue mox anathe-
matizauit ea. Et ideo etiã hoc in eccleſia inoleuit, vt illi qui
excluduntur à communi ſocietate eccleſiæ & à participa-

Lex vet⁹ & noua non ſũt niſi vnũ euangeliũ, ſed lex vetus, ẽ illud ĩ figura, noua in re.

Anathema quid, & vnde dictum.

Anathema quid.

E tione ſacramentorum eccleſiæ, dicantur anathematizati.
Secundò, inquirenda eſt ratio eorum quæ dicit *Licet nos
aut angelus, &c.* Vbi ſciendum eſt quòd eſt triplex doctrina.
Prima eſt Philoſophorum, qui ex ductu rationis proprię
in cognitionem ſuæ doctrinæ deuenerũt. Quædam alia do
ctrina eſt quæ eſt tradita per angelos, ſicut lex vetus. Lex
enim non eſt allata voluntate humana (ſicut dr̃ ad Gal. 3.)
ſed per angelos in manu mediatoris, vt dicitur infrà. 3. Quę
dam verò doctrina tradita eſt à Deo immediatè, ſicut do-
ctrina euangelij. Ioan. 1. Deum nemo vidit vnquam, &c.
Heb. 1. Nouiſsimè diebus iſtis locutus eſt nobis in filio. Et
pòſt, Quæ cùm initium accepiſſet, &c. Doctrina ergo quæ
traditur per hominem poteſt mutari & reuocari per alium
hominem qui melius nouit, ſicut vnus philoſophus repro-
bat dicta alterius. Item per angelũ qui perſpicacius videt
veritatem. Doctrina etiam quæ traditur per angelum poſ-
ſet fortè remoueri per alium angelum ſuperiorem, ſeu per
Deum. Sed contrà, doctrina quæ immediatè à Deo tradiť,
F non poteſt neq; per hominem neq; per angelum irritari. Et
ideo ſi contingat ꝙ homo vel angelus diceret contrarium
illi quæ per Deum tradita eſt, dictum ſuum non eſt contra
doctrinam, vt per hoc irritetur & repellatur: ſed potius do-
ctrina eſt contra eum: quia ipſe qui dicit, debet excludi &
repelli à communione illius doctrinę. Et ideo dicit Apoſto
lus ꝙ dignitas doctrinæ euangelicæ, quæ eſt immediatè à
Deo tradita, eſt tantæ dignitatis, ꝙ ſiue homo, ſiue angelus
euangelizet aliud præter id quod in ea euangelizatum eſt,
eſt anathema: ideſt abiiciendus & repellendus eſt. Tertiò
ſoluere oportet obiectiones quæ circa hoc occurrunt. Qua
rum vna eſt cum par in parem non habeat imperium, &
multò magis non habeat in ſuperiorem, videtur ꝙ Apoſto
lus non potuit excommunicare apoſtolos qui erant ſibi pa
res, & min⁹ angelos qui ſunt ſuperiores. Mat. 11. Qui minor
eſt in regno cęlorum maior eſt illo. Non eſt ergo anathema
per hoc. Ad hoc dicendum eſt, ꝙ Apoſtolus protulit hanc
ſententiam, non propria authoritate, ſed authoritate euan-
G gelicæ doctrinæ cuius miniſter erat, cuius doctrinæ autho-
ritas habet, vt quicunq; contra illam dicunt, excludendi &
repellendi ſunt. Ioan. 10. Sermo quem locutus ſum, ille iudi
cabit eum in nouiſsimo die, &c. Alia quæſtio eſt, quia ipſe
dicit, præterquam quod euangelizatũ eſt. Ergo non debet
aliquis docere neq; prædicare, niſi quod ſcribitur in epiſto
lis & in euangelio. Sed hoc eſt falſum, quia 1. Theſſ. 3. dicit,
Vt compleamus ea quæ deſunt fidei noſtræ, &c. Reſpon
deo, dicendum ꝙ nihil aliud euangelizandum eſt, ꝗ̃ illud
quod continetur in euangelijs & in epiſtolis, & in ſacra ſcri
ptura implicitè vel explicitè. Nam ſacra ſcriptura & euan-
gelium euangelizat eſſe credendũ Chriſto explicitè. Vnde
quicquid continetur in eis implicitè, quod facit ad doctri-
nam eius, & ad fidem Chriſti, euangelizari & doceri põt.
Et ideo cùm dicit *Præter id, &c.* ideſt omnino alienum ad-
dendo. Apoc. vlt. Si quis appoſuerit ad hæc, aut addiderit,
ſcilicet omnino alienum, apponat Deus ſuper illum plagas
ſcriptas in libro iſto. Et Deu. 4. Nõ addetis quicquam, &c.
H ſcilicet contrarium ſeu alienum, nec minuetis, &c. Con-
ſequenter cùm dicit *Sicut prædixi, &c.* Sententiam ſuam pro
fert in malo, dicens, Sicut prædixi de angelis, idem dico de
ſeductoribus, ſi quis ſeductor *Euangelizauerit præter id quod acce
piſtis à me, anathema ſit*, ideſt excommunicatus. Et hæc eſt ſen-
tentia quam profert. Sed nunquid ex hoc ſunt excommuni
cati omnes hæretici? videtur ꝙ non, quia dicitur Tit. 3. Hę-
reticum hominem poſt primam & ſecundam correctionẽ
deuita, &c. Reſpondeo, dicẽdum eſt ꝙ hæreticus poteſt di
ci aliquis: vel quia ſimpliciter errat ex ignorãtia, & ex hoc
non eſt excommunicatus. Vel quia errat ex pertinacia &
alios nititur peruertere, & tũc incurrit in canonem latæ ſen
tentiæ. Vtrum autem extunc his verbis ſententiam in hęre
ticos protulerit, dubium eſt. Cùm tamen ſentẽtiam iam la-
ta ſit contra hæreticos in concilijs. Poteſt tamen dici ꝙ for-
tè hîc oſtenduntur excommunicatione digni. Cõſequen
ter cum dicit *Non enim hominibus, &c.* oſtendit rationem ſen-
tentiæ. Vbi primò ponit rationem ipſius ſententiæ. Secũdò
manifeſtat

Doctrina triplex eſt. ſ. philoſophorũ: data ꝑ angelos: & data immediatè à Deo.

Cũ ſit ... dicanda ... quo ... in ſacris ... dendum.

Hęretic[i] an eo ip[ſo] quo eſt [hæ]retic⁹ ſi[t ex]cõicatus

manifeſtat hic propoſitum, ibi *An quæro, &c.* Poſſet enim aliquis dicere, Quare ſic excommunicas? Fortè aliqui ſunt amici vel alicuius authoritatis, non ergo ſic faciendum eſt. Ideo reſpondens Apoſtolus, dicit, Immo ſic faciẽdum eſt, quia ea quæ modò dico, non ſunt ad fauorẽ hominum, ſed vt placeam Deo, & hoc eſt ꝙ dicit, *Modo enim,* ideſt poſt cõuerſionem, vel in iſta epiſtola, *ſuadeo hominibus,* ideſt tendit ad hoc appetitus meus, vt placeã hominibus, *An Deo?* q.d. Hæc quæ facio, ideo facio, vt complaceã ſoli Deo. 1. The. 2. Loquimur non quaſi hominibus placentes, ſed Deo, &c. Nec ẽt loquimur authoritate hominum, ſed diuina. Quòd autem non intẽdam placere hominibus, patet ex intẽtione & ex propoſito meo. Nam ego *Non quæro hominibus placere,* ideſt non eſt intentionis meæ homines conuertere, vt placeam hominibus tãtum, ſed propter honorem Dei. Et hoc patet, quia *Si adhuc* intenderẽ *Placere hominibus,* vt olim placui, *Non eſſem ſeruus Chriſti.* Cuius ratio eſt, quia hęc ſunt contraria. Ita duntaxar, vt. ſ. veli.. placere hominibus propter homines, non referendo ill[illegible] Deum. Si enim ideo intendam aliquando placere hon[illegible]ibus vt eos traham ad Deũ, non pecco. Sed ſi primo modo, nõ ſum ſeruus Chr̃i. Eſa. 28. Coanguſtatum eſt ſtratum, ita vt alter decidat, &c. Mat. 6. Nemo poteſt duobꝰ dominis ſeruire, &c. Pſal. Cõfuſi ſunt qui hominibus placent.

LECTIO TERTIA.

Probat euangelicam à ſe prędicatam doctrinam, à ſolo habuiſſe Deo, probat item, ante conuerſionem ſuam eam minime accepiſſe, cum maximo afficeretur odio contra Chriſtum, ac erga Iudaiſmum ardenti duceretur affectu.

Notum enim vobis facio fratres euangelium quod euangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud: neque didici: ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. Audiſtis enim conuerſationem meam aliquando in Iudaiſmo, quoniam ſupra modum perſequebar eccleſiam Dei, & expugnabam illã: & proficiebam in Iudaiſmo ſupra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator exiſtens paternarũ mearum traditionum.

Suprà Apoſtolus redarguit Gal. de leuitate animi, eo ꝙ ſic citò dimiſerant doctrinã euangelij: hic verò ipſius euangelicæ doctrinæ dignitatem oſtẽdit. Et circa hoc duo facit. Quia primò commendat authoritatem doctrinæ euangelicæ ſecundum ſeipſam. Secundò ex parte aliorum apoſtolorum, & ſua ſimul. 2. ca. ibi. *Deinde poſt annos decimumquartum, &c.* Iterum prima pars diuiditur in duas: quia primò proponit intentum, Secundò manifeſtat propoſitum. ibi *Audiſtis enim, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit quod intendit. Secundò probat quod proponit, ibi *Neque enim, &c.* Intendens ergo commendare veritatem euangelicæ doctrinæ, dicit *Notum vobis, &c.* q.d. Ita ſum certus de authoritate euangelij, ꝙ non ſolùm hominibus, immò etiã
D angelis contrarium, non crederem, ſed eos ſi cõtrarij eſſent, anathematizarem. Quam quidem certitudinẽ ex hoc habeo, quia magis credendum eſt Deo ꝙ̃ hominibus, ſeu angelis. Et ideo cùm ego habuerim illud euangelium à Deo, maximam certitudinem habere debeo & habeo. Et ideo dicit, *Notum enim vobis facio fratres euangelium, quod euangelizatum eſt a me* vobis & alijs eccleſiis, *Quia non ſecundum hominem,* ideſt ſm humanam naturam diſcordantem à regula ſeu reuelatione diuina. Et ſic ly *Secundum hominem,* ſonat in vitium. 1. Cor. 3. Cum enim ſit inter vos zelus & contentio, &c. Et ſic accipit hic Apoſtolus. Et ideo dicit, *Non ſecundum hominem* docentem me vel mittentem. q.d. Nullo modo poteſt hoc euangelium haberi ab homine, ſed à Deo. Et ideo ſubdit, *Neque enim ego ab homine, &c.* Vbi duplicem modum acceptionis excludit. Primò ꝙ non habuit ab homine authoritatẽ euangelizandi: & quantum ad hoc, dicit, *Neque ab homine,* ſcilicet puro, *Accepi illud,* ideſt authoritatẽ euangelizandi

A euangelium, ſed à Chriſto. Ro. 10. Quomodo prædicabũt, niſi mittantur. Eſa. 42. Dedi te in lucem Gentiũ, &c. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte, &c. Secundò ꝙ non accepit ſcientiã euangelizãdi ab homine. Et ideo dicit, *Neque didici,* ſcilicet euangelium per hominem purum, *Sed per reuelationem Ieſu Chriſti,* ideſt, per Ieſum Chriſtum omnia clarè oſtẽdentem. 1. Cor. 2. Nobis autem reuelauit Deus, &c. Eſa. 50. Dominus Deus aperuit mihi aurem, &c. Et ibidem, Dominꝰ dedit mihi linguam eruditam, vt ſciam, &c. Hæc autem reuelatio facta fuit Apoſtolo, cùm raptus fuit in paradiſum, vbi audiuit arcana verba quę nõ licet homini loq. 2. Co. 12

Conſequenter cùm dicit *Audiſtis enim, &c.* Probat propoſitum, ſcilicet ꝙ non accepit ab homine euangelium, neq; ante conuerſionem, neq; poſt conuerſionem ad Chriſtum, ibi *Cum enim placuit, &c.* Quòd autem non acceperit ab homine ante conuerſionem ſuam, oſtẽdit & per odium quod habebat ad fidem Chriſti, & ad Chriſtianos, & per feruorem quem habebat ad Iudaiſmum, ibi *Et proficiebam, &c.*
B Dicit ergo, Dico ꝙ non accepi ab homine & hoc ante conuerſionem meam, quod patet ex factis illius temporis, & ex odio quod habebam ad fidem. Nam voſipſi *Audiſtis,* infrà eodem, Tantum autem auditum habebant, &c. *Conuerſationem meam aliquando* (dum infidelis eram) *In Iudaiſmo,* quo Iudaicè viuębam. Et dicit, meam, quia hoc quod malè facimus ex nobis eſt, ex Deo autem quicquid boni facimus. Oſeæ. 13. Ex te perditio tua Iſrael, tantummodo in me auxilium tuũ. Iſtud. ſ. audiſtis, *Quoniam ſupra modum,* ſcilicet aliorum, quia nõ ſolũ per ſe, ſed prouocabat principes ad hoc. Alij enim fortè à principibus inducti perſequebantur, ſed iſte eos inducebat. Act. 9. Saulus adhuc ſpirãs minarũ, &c. acceſſit, &c. Et quia non ſolùm in Ieruſalem, ſed etiam per totam regionem. Vnde accepit literas in Damaſcum, &c. Vnde de eo poteſt intelligi illud quod dicitur Gene. 49. Beniamin lupus rapax, &c. *Perſecutor ſum eccleſiam Dei,* ſcilicet inquirendo Chriſtianos, & fugãdo. 1. Cor. 15. Non ſum dignꝰ vocari Apoſtolus, &c. *Et expugnabam illam,* non quidem ſpi
C ritualiter, quia corda fidelium nõ poteram à fide auertere, ſed corporaliter, affligendo eos pœnis corporalibus, & ponendo in carcere. Act. 9. Nonne hic eſt qui, &c. Pſal. Sæpe expugnauerũt me, &c. Sic ergo patet per odium quod habebat ad fidem Chriſti ante conuerſionem. ſ. ꝙ non accepit euãgelium ab homine. Patet hoc etiam per amorem & feruorem zeli, quẽ habuit ad Iudaiſmũ, & hoc primò quantum ad profectum exteriorẽ. Vnde dicit, *Et proficiebam, &c.* Vbi tria ponit, quæ exprimunt profectus magnitudinem, quia *Supra multos* non paucos proficiebat, non ſuprà ſenes ineptos ad profectum ſcientiæ, ſed *Coætaneos,* ſcilicet adoleſcentes acutos & aptos ad profectum. Tren. 3. Bonũ eſt viro, cùm portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. Item non ſupra coætaneos extraneos quaſi ignotæ linguæ, ſed illos qui ſunt *In genere meo,* ſcilicet Iudęorum. Act. 22. Ego ſum vir Iudæus, ſecus pedes Gamalielis eruditus, &c. Item quantũ ad zelum interiorem quẽ habebat ad legem. Et ideo dicit, *Abundantius præ aliis æmulator exiſtens,* non ſolùm legis, ſed *Pater-*
D *narum mearum traditionum.* ſ. quas habent Iudæi licitas, quas boni patres addiderunt: vt dr̃ in Glo. quas quidẽ traditiones vocat ſuas: quia ita reputabat eas ac ſi ſuæ fuiſſent. Phili. 3. Secundum legẽ phariſæus, ſm æmulationẽ perſequẽs, &c.

Sed quæſtio eſt ſup hoc quod dicit Glo. Boni patres addiderũt. Videtur ꝙ non fuerint boni: quia Deut. 4. dr̃, Non addetis ad verbũ quod ego loquor vobis, &c. Ergo fecerũt cõtra mandatũ dñi addentes traditiones, & ſic nõ fuerunt boni. Dicendũ eſt ꝙ verbũ illud dñi, intelligendũ eſt ſic, nõ addetis aliquid contrariũ ſeu extraneũ verbis quæ ego loquor, &c. Addere aũt aliqua quæ non ſunt cõtraria, licuit eis. ſ. aliquos dies ſolennes & alia ſimilia: ſicut factũ eſt tp̃e Mardochæi, & tp̃e Iudith in memoriam beneficiorũ quæ à Deo recipiebant. Contrà Mat. 15. dñs reprehendit eos, dicens, Irritum feciſtis mandatum dñi propter traditiones hominũ. Non ergo ſunt licitæ traditiones. Rñdeo, dicendũ eſt ꝙ nõ arguuntur ꝙ tenent traditiones hominum, ſed q̃a propter traditiones hominum dimittunt mandata Dei.

Traditiões hũanæ, an ſint licitæ vltra diuinas.

Lectio

LECTIO QVARTA.

Oſtendit Paulus,tempore ſuæ conuerſionis, non accepiſſe euangelium ab homine,nec etiam poſt conuerſionem.

CVm antè placuit ei qui me ſegregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam ſuam vt reuelaret filium ſuum in me, vt euangelizarem illum in Gentibus,continuò non acquieui carni & ſanguini. Neq; enim veni Hieroſolymam ad anteceſſores meos apoſtolos, ſed abij in Arabiam,& iterum reuerſus ſum Damaſcum.

Poſtquam autem Apoſtolus oſtendit ꝙ ipſe nõ accepit ab homine euangelium ante ſuam conuerſionem:nunc hic probat ꝙ nõ accepit ipſum ab homine poſt conuerſionẽ ſuam.Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit ꝙ non recepit euangelium ab homine tempore cõuerſionis ſuæ.Secundò ꝙ nec ẽt poſt cõuerſionem ſuam,ibi *Deinde poſt annos tres,&c.* Circa primum duo facit. Quia primò oſtendit ꝙ non accepit euangelium ab apoſtolis neq; didicit.Secundò ꝙ nõ ab alijs fidelibus,ibi *Sed abiit in Arabiam,&c.* Circa primum duo facit.Primò oſtendit cauſam efficientem ſuæ conuerſionis. Secundò finem,ibi *Vt reuelaret,&c.* Tertiò modum,ibi *Continuo non acquieui,&c.* Circa primum notat cauſam ſuæ conuerſionis,quæ duplex eſt.ſ.beneplacitum Dei (quod eſt diuina electio & conuertentis vocatio.)Quantum ad primũ, dicit, *Cum autem placuit,* ſcilicet Deo, non qñ volui ego: ſed qñ placitũ fuit ſibi:quia non eſt volentis neq; currẽtis,&c. vt dicitur Roma.9.Pſal.Beneplacitum eſt dño,&c. Phil.2. Deus eſt qui operatur in nobis,&c.Qui ſcilicet Deus me.ſ. rebellem.1.Corin.15.Ego ſum minimus apoſtolorum,&c. qm̃ perſecutus ſum,&c. Act.9.Saulus adhuc ſpirans minarum,&c. Perſecutorẽ,Saule,Saule quid me pſequeris,&c. Blaſphemum.1.Tim.1.Qui fui blaſphemus,&c. Me talem, inquam,ſegregauit de vtero matris meæ.Vel ad literã,Qui fecit me naſci ex ventre matris meæ. Et verè dicitur Deus ſegregare ex vtero, licet ſit opus naturæ, quæ eſt quaſi inſtrumentum Dei,quia opera ẽt noſtra attribuuntur Deo, ſicut principali authori. Eſa.26.Omnia enim opera noſtra operatus es in nobis,&c.Sicut & effectus principali agenti attribuuntur.Ideo dicitur Iob.10.Pelle & carnibus veſtiſti me,&c. Et ab hoc vtero ſegregatus eſt ad iuſtificationem, quia eiuſdem eſt iuſtificare,cuius eſt condere. Pſal. De ventre matris meæ,&c.Vel *Ex vtero matris meæ,* ſcilicet ſinagogę, cuius vterus eſt collegium Phariſæorũ, qui nutriebãt alios ĩ Iudaiſmo. Mat.23.Circuitis mare & aridã, vt faciatis,&c. Sic ergo mater ſua fuit ſynagoga.Can.1. Filij matris meæ pugnauerunt contra me,&c. Vterus eius ſunt Phariſæi.Ex hoc ergo vtero eſt ſegregatus per ſpiritum ſanctum ad fidẽ euangelij. Ro.1. Segregatus in euangelium Dei. Vel mater ſua eſt eccleſia Chriſti. Vterus eius,collegium apoſtolorũ, Segregauit ergo Deus ipſum ab vtero eccleſiæ.i. à collegio apoſtolorum in officium apoſtolatus & prædicationis ad Gentes,quando dixit apoſtolis Act.13.Segregate mihi Barnabam & Paulum,&c. Vocat autem ſynagogam,matrem ſuam,quia phariſæus erat quaſi magnus in ea,dum dicitur phariſęus & ex phariſęis, quia zelator legis erat. ſuprà, Abundantius autem æmulor,&c.Quantum autem ad aliã cauſam,dicit, *Et vocauit,&c.* Eſt autẽ duplex vocatio. Vna eſt exterior,& ſic dicit, vocauit me ex cæleſti voce. Act.9. Saule Saule quid me perſequeris,&c. Vade in ciuitatẽ,&c. ſic etiam alios apoſtolos vocauit. Alia eſt interior,& ſic vocauit per quendam inſtinctum interiorem quo Deus p gratiã tangit cor, vt conuertatur ad ipſum, & ſic vocauit à mala via in bonam,& hoc per gratiam ſuam, non noſtris meritis.Ro.8.Quos prædeſtinauit, hos & vocauit,&c. Eſa.45. Suſcitauit eum ad iuſtitiam,&c. Amos.5. Qui vocat aquas maris,&c. Finis autem conuerſionis ponitur,cum dicit, Vt reuelaret filium,&c. Qui quidem filius eſt Chriſtus. Ordinatur autem cõuerſio ſua ad Chriſtum dupliciter.ſ.facto, & ſic dicit, *Vt reuelaret filium ſuum,* ideſt in eo quod circa me fecit conuertendo me, & dimittendo peccata mihi,reuelaret quanta ſit mihi facta miſericordia.1.Tim.1.Chriſtus Ie-

Vocatio interior & exterior.

filius

E ſus venit in hunc mundũ peccatores ſaluos facere, &c. Sed ideo miſericordiam Dei conſecutus, quia ignorans.&c.Sic ergo reuelauit in eius conuerſione filium ſuum, & hoc inquantum filius dicitur,gratia Dei.Item reuelauit eũ in eius operatione.Vnde dicebat ipſe Ro.15. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non effecit Chriſtus in obedientiam Gẽtium, in verbo, in factis, & virtute,&c. Et hoc inquantum filius virtus eſt Dei.Item reuelauit eum in eius prædicatione. Vnde ipſe.1.Corint.1.dicebat,Nos prædicamus,&c. vſq;,& Dei ſapientiam. Et hoc inquantum filius eius dicitur, Dei ſapiẽtia. Item ordinatur ad Chriſtum ſua conuerſio, verbo.Et ſic dicit, Vt euangelizarẽ illum in Gentibus, quia alijs apoſtolis euangelizantibus Chriſtum Iudæis:Paulus de mandato dñi iuit ad Gentes conuertendas. Eſa.49.Parum enim mihi, vt ſis mihi ſeruus,&c. dedi te in lucem,&c. Act.13.Sic enim pręcepit,&c.infrà.Eſa.55.Ecce teſtem populis dedi eum,ducem ac præceptorẽ Gentibus.

Modus autem ſuæ conuerſionis eſt perfectus,& quantũ

F ad effectum. Vnde dicit, *Continuo non acquieui carni & ſanguini,* ideſt ſtatim ita perfectè ſui cõuerſus ꝙ omnis carnalis affectus receſsit à me.Eccle.11.Facile eſt enim in oculis domini ſubitò honeſtare pauperẽ. Et accipitur hic caro & ſanguis, pro vitiis carnalibus. 1.Cor.15. Caro & ſanguis regnũ Dei non poſsidebunt,&c.infrà.5. Caro cõcupiſcit,&c. Vel pro affectu & amore ad carnaliter ſibi cõiunctos.Mat.16.Caro & ſanguis non reuelauit tibi,&c.Sic Apoſtolus & vitia ſua ſuperauit,& ſuos Iudæos contempſit. Item quantum ad intellectum, quia ita fuit inſtructus à Chriſto, ꝙ non fuit ei neceſſe inſtrui ab apoſtolis.Et ideo dicit,Nec veni Ieroſolymam, vt.ſ. ab eis inſtruerer.Item non fuit neceſſe inſtrui ab alijs fidelibus.Et ideo dicit, *Sed abii in Arabiam,&c.* q.d.Non iui ad loca vbi erant alij fideles, vt me inſtruerent,ſed iui in Arabiã, vbi non erant edocti in fide, ſed infideles: *Et reuerſus ſum Damaſcum,* ſcilicet ad parentes. Iob.38. Quis dedit vehementiſsimo imbri curſum,&c. Sed cõtrà dicit Act.9. Quòd demiſerunt eum de muro per ſportam,&c. Cũm au

G tem veniſſet Hieruſalem, tentabat ſe iungere diſcipulis. Venit ergo Hieruſalem. Dicendum eſt ꝙ venit, ſed non vt inſtrueretur. Vel melius dicendum eſt ꝙ non ſtatim venit, ſed poſt aliquod tẽpus. Et ideo ſequitur, *Deinde poſt annos,&c.*

LECTIO QVINTA.

Suam doctrinam ab Apoſtolis, ac cęteris aliis approbatam, ſed minime ab eiſdem acceptam oſtendit.

DEinde poſt annos tres, veni Hieroſolymam, videre Petrum: & manſi apud eum diebus quindecim. Alium autem apoſtolorum vidi neminem, niſi Iacobum fratrem domini. Quæ autem ſcribo vobis, ecce corã Deo: quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ. Eram autem ignotus facie eccleſiis Iudææ, quæ erant in Chriſto. Tantum autem auditum habebant, quoniam qui perſequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem, quã

H *aliquando expugnabat, & in me clarificabant Deum.*

Poſtquam ſuperius Apoſtolus oſtendit ſe non accepiſſe euangelium ab homine ante conuerſionem ſuam, nec tempore ſuæ conuerſionis, hic probat ꝙ nec etiam poſt conuerſionem accepit ipſum ab homine, ſed potius hic oſtendit quõ doctrina ſua fuit ab hominib9 approbata, Et circa hoc duo facit. Primò enim manifeſtat quomodo doctrina ſua fuit ab apoſtolis approbata. Secundò oſtendit qualiter fuit approbata ab alijs fidelib9, ibi *Deinde veni in partes,&c.* Et primò narrat factum. Secundò confirmat veritatem dicti, ibi *Ecce coram Deo,&c.* Dicit ergo, licet non iuerim ad apoſtolos vt inſtruerer ab eis circa principium meæ conuerſionis, q̃a iam eram inſtructus à Chriſto, tamen ex affectu charitatis compulſus *Poſt annos tres,* ſcilicet cõuerſionis meæ *Veni Hieroſolymam,* qm̃ iamdiu deſideraui *Videre Petrum,* non vt diſcerem ab eo, ſed vt viſitarẽ eum. Iob.5. Viſitãs ſpeciẽ tuã,&c. *Et manſi apud eum diebus quindecim,* repertus ab eo, vt verus apoſtolus.

ſtolus. Et dicit, *Diebus quindecim,* quia numerus iſte componitur ex octo & ſeptem. Octonarius aũt eſt numerus noui teſtamenti, in quo expectatur octaua reſurgentium. Septenarius autem numerus veteris teſtamenti, quia celebrat ſeptimam diem. Manſit autem apud Petrum diebus quindecim, conferens cũ eo de myſterijs veteris teſtamẽti & noui. Et ne credatur ꝙ licet non ſit inſtructus à Petro, eſſet tamẽ etiã inſtructus ab alijs, ſubdit ꝙ nec ab alijs fuit inſtructus. Vnde dicit, *Alium autem apoſtolorum,* à quo inſtruerer, *vidi neminem,* ideſt nullum, *Niſi Iacobum fratrem domini.* Illum enim vidit in Hieruſalem. Circa iſtum Iacobum ſciendum eſt ꝙ iſte fuit epiſcopus Hieroſolymorum, & fuit vocatus Iacobus minor, eo ꝙ vocatus fuerat poſt Iacobũ, alium. Dicuntur autem multa de iſto. Act. 15. Ipſe etiam fecit epiſtolam canonicam. Quare autem dicatur, frater domini, à diuerſis diuerſimodè dicitur. Eluidius enim dicit ꝙ ideo dicit̃ frater domini: q̃a fuit filius beatæ virgini. Dicit enim ꝙ beata virgo Chriſtum concepit & peperit, & poſt partũ Chriſti concepit de Ioſeph, et peperit alios filios: ſed hic error eſt damnatus & reprobatus. Item patet eſſe falſum, quia Iacobus non fuit filius Ioſeph, ſed Alphæi. Alij verò dicũt ꝙ Ioſeph ante beatam virginem habuit aliam vxorem, de qua habuit filium Iacobũ & alios, qua mortua accepit in vxorem beatam virginem, de qua natus eſt Chriſtus, nõ tamẽ cognita à Ioſeph, ſed per ſpiritum ſanctum, vt in euangelio dicitur. Quia ergo ex patre nominantur cognationes, & Ioſeph putabat̃ pater Chriſti: ideo iſte Iacobus, licet non fuit filius virginis, tamen vocabatur frater domini. Sed hoc eſt falſum, quia ſi dñs matrem virginem noluit niſi virgini cõmendare cuſtodiendã, quomodo ſuſtinuiſſet ſponſum eius, virginem non fuiſſe, & ſic perſtitiſſe? Ideo alij dicunt, & in Glo. tãgitur, ꝙ Iacobus iſte fuit filius Mariæ Cleophæ, quę fuit ſoror virginis. Dicunt enim ꝙ Anna mater beatę virginis nupſit primò Ioachin, ex quo peperit Mariam matrem dñi, quo mortuo, nupſit Cleophæ fratri Ioachin, ex quo peperit Mariam Cleophæ, & ex hac natus eſt Iacobus minor, Iudas & Simon, quo mortuo dicitur ꝙ nupſit adhuc cuidã tertio, qui vocatus eſt Salome, ex quo concepit & peperit aliam Mariam, quæ dicta eſt Salome: & de hac natus eſt Iacobus maior & Ioannes frater eius. Sed huic opinioni dupliciter contradicit Hiero. Primò quia Salome non eſt nomen viri, vt etiam in Græco apparet, ſed eſt nomen mulieris, quæ fuit ſoror beatæ virginis, & ex Zebedeo genuit Iacobum maiorem & Ioannem: ſicut Maria Cleophæ, ex Alphæo genuit Iacobum minorem, Iudam & Simonem. Dicitur autẽ frater dñi iſte Iacobus, ſpecialiter inter alios ſuos conſobrinos, & hoc propter duo. Primò propter ſimilitudinem effigiei, quia ſimilis erat Chriſto in facie. Et propter ſimilitudinem vitæ, quia imitabatur Chriſtum in moribus. Vel quia Alphæus pater eius fuit de cognatione Ioſeph. Et ideo quia Iudæi cognationis lineam texere ſolent à maribus, & Chriſtus putabatur filius Ioſeph, vt dicitur Luc. 3. ideo ſpecialiter dictus eſt frater domini, & nõ alij, qui ſolùm ex matre coniuncti erant ei. Accipitur autem hic frater cognatione. Nam in ſcriptura fratres aliquando dicuntur natura. Mat. 1. Iacob autem genuit Iudam & fratres eius. Cognatione, ſicut oẽs conſanguinei ſunt fratres. Gen. 13. Ne quæſo ſit iurgium inter te & me, fratres enim ſumus. Gente, & ſic omnes vnius linguæ dicuntur fratres. Deut. 17. Non poteris alterius gentis hominẽ regem facere, qui nõ ſit frater tuus. Affectione, & ſic omnes amici & qui habent eundem affectum dicuntur fratres. 2. Cor. 2. Eo ꝙ non inuenerim Titũ fratrem meum, &c. Religione, & ſic omnes Chriſtiani qui habent vnam regulam vitæ, dicuntur fratres. Mat. 23. Fratres eſtis &c. Ecce q̃ bonum & q̃ iocundum habitare fratres in vnum, &c. Communiter autem omnes homines dicunt̃ fratres, quia ab vno Deo gubernati & educati. Mal. 2. Nunquid nõ vnus eſt pater omnium noſtrum, &c. Conſequenter cum dicit *Quæ autem dico vobis, &c.* Confirmat per iuramentum quod dixerat. q. d. Ea quę nunc ſcribo vobis de me, *Ecce* in manifeſto ſunt, ita ꝙ ſatis cõſtat ꝙ *Non mentior.* Et hoc dico *Coram Deo,* ideſt teſte Deo. Iurat autẽ hic

A Apoſt. non ex leuitate, ſed ex neceſſitate iſtorũ quibus neceſſarium erat, vt crederent. Niſi enim hoc faceret, non crederent ei. 2. Cor 2. Coram Deo in Chriſto loquimur. Ro. 1. Teſtis eſt mihi Deus, &c. Quid ergo dicit dñs? Sit ſermo veſter, eſt eſt, non non, quod amplius eſt, à malo eſt. Dicendum eſt, ꝙ eſt à malo eius qui non credit, vel à malo pœnæ quo cogitur quis iurare. Conſequenter cùm dicit *Deinde veni, &c.* oſtendit quomodo fuit approbatus ab alijs eccleſiis Iudææ. Vbi tria facit. Primò oſtendit vbi fuit conuerſatus, quia in Cilicia. Vnde dicit, Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ, ſ. patrię: vnde etiam fuit raptus: quia dicitur Act. 22. Erat autem Paulus à Tharſo Ciliciæ, &c. Secundò quomodo fuit cognitus ab eis, quia nõ facie ſed auditu tantùm & fama. Vnde dicit, *Eram enim ignotus facie eccleſiis Iudææ quæ erant in Chriſto,* ideſt in fide Chriſti. 2. Cor. 6. Sicut qui ignoti & cogniti. Vnde patet ꝙ eccleſiis Iudææ nõ docuerũt me. *Tantùm enim auditum habebant,* ſcilicet de me per famam. *Quoniam qui perſequebatur, &c.* Tertiò quomodo approbatus eſt
B ab eis, quia *In me glorificabant Deum,* ideſt in mea cõuerſione magnificũ probabant, qui gratia ſua me conuertit. Eſa. 43. Glorificabit me beſtia, &c.

CAPIT. II. LEC. I.

Agit de collatione euangelij ſui, cum Apoſtolis facta, & de facto circa Titum.

DEinde poſt annos quatuordecim iterum aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba, aſſumpto & Tito. Aſcendi autem ſecundum reuelationem, & contuli cum illis euangelium quod prædico in Gentibus. Seorſum autem his qui videbantur aliquid eſſe: ne forte in vacuum currerẽ, aut cucurriſſem. Sed neque Titus qui mecum erat, cùm eſſet Gentilis, compulſus eſt circuncidi: ſed propter ſubintroductos falſos fratres, qui ſubintroierunt explorare libertatem noſtram, quã
C *habemus in Chriſto Ieſu, vt nos in ſeruitutem redigerent. Quibus neque ad horam ceſſimus ſubiectioni: vt veritas euangelij permaneat apud vos.*

Poſtquam Apoſtolus in præcedenti cap. commendauit authoritatem euãgelicæ doctrinæ ſm ſeipſam: nunc in iſto cap. commendat ipſam ex parte aliorum apoſtolorum & ſua ſimul. Et circa hoc duo facit. Primò commendat authoritatem ſuæ doctrinæ ex approbatione aliorũ apoſtolorũ. Secundò ex exemplo ſui & aliorum apoſtolorum, ibi *Nos natura Iudæi, non ex Gentibus, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit ꝙ alij apoſtoli approbauerũt ſuam doctrinã. Secundò oſtendit ꝙ liberè reprehendit alios apoſtolos in his quæ contrarium ſuæ doctrinæ dicebant, ibi *Cum veniſſet Petrus, &c.* Circa primũ duo facit. Primò agit de collatione quam habuit cum apoſtolis. Secundò inſinuat quid inde ſecutum ſit, ibi *Sed neq; Titus, &c.* Circa primũ duo facit. Primò ponit circunſtantias ipſius collationis. Secundò ponit
D ipſam collationem, ibi *Et contuli cum illis, &c.* Quantum ad primum tangit quatuor circũſtantias. ſ. tempus, locum, teſtes, & motiuum ipſius. Deſcribit autem tempus, cũ dicit *Deinde poſt annos quatuordecim.* Sed cõtrà eſt: quia Apoſt. fuit cõuerſus primo anno poſt paſſionem Chriſti & poſt tres, iuit in Hieruſalem, & ſic ſunt quatuor, & hic dicit, poſt annos quatuordecim, iterum iuit in Hieruſalem, & ſic fiunt decem & octo: & tunc inuenit Petrũ in Hieruſalem. Et hoc non poteſt eſſe, quia Petrus ſedit in Anthiochia ſeptem annis: in Roma verò. 25. annis. Et ſic eſſent duodeuiginti, & ſeptem (qui ſunt. 25. anni) antequam iret Romam, & Romæ moratus eſt 25. annis, ergo vixiſſet Petrus poſt paſſionem Chriſti 50. annis: quod eſt falſum, q̃a quadrageſimo anno à paſſione Chr̃i paſſus eſt Petrus Romæ, vt in hiſtoria habetur quod fuit tempore Neronis. Reſpondeo dicendũ ꝙ cum dicitur, Deinde, &c. non eſt intelligẽdum ꝙ poſt tres annos, iterum elapſi ſint quatuordecim anni antequã iret in Hieruſalem: ſed ꝙ anno quartodecimo ſuæ cõuerſionis, iterum

Queſtio in per illos annos quatuordecim aſcendi Hieroſolymã.

Iacob' frater dñi, eſt Iacob' minor.

Error Eluidij de fratre dñi.

Ioſeph ſpõſus virginis fuerit virgo.

...ſt in fa... dicunt... ſex ...dis.

...at Pau-

iterum aſcēdi: nec ſunt addendi ſupra iſtos quatuordecim, ſeptem anni, quibus Petrus rexit eccleſiam Antiochenam, quia ante iſtos annos incepit regere: & cum Anthiochia ſit prope Hieruſalem, potuit eſſe vt aliqñ Petrus iuiſſet in Hieruſalem, & tunc Paulus inuenerit eum ibi. Et ſic colligitur ex hiſtoria, ꝙ poſt annos quatuordecim, Petrus venit Romam, tpe Claudij Imperatoris, & exiſtens ibi 25. annis, cõpleuit numerum 39. annorũ, & mortuus eſt 40. anno poſt paſsionem domini. Dicit autem ſignanter, quatuordecim, vt oſtendat ꝙ non indigebat apoſtolorum inſtructione, ſi quatuordecim annis fuit ſine eis. Locum verò deſcribit, cùm dicit *Hieroſolymam*. Et dicit, *Aſcendi*, quia in alto poſita eſt. Aſcendit autem Hieroſolymam, vt oſtenderet ſe concordare cum prophetia, quæ dicit Eſa. 2. De Sion exibit lex, &c. Teſtes deſcribit, cũ dicit *Cum Barnaba, aſſumpto Tito*, Barnabas Iudæus erat, Titus verò Gentilis. Cum eis ergo aſcēdit, vt haberet teſtes ſuæ doctrinæ, & vt in nullam partem, ſiue Iudæorum ſiue Gentilium oſtendat ſe declinare. Deut. 17. In ore duorũ vel trium ſtat omne verbum. Motiuum autem deſcribit, cùm dicit *Secundum reuelationem Dei*, ideſt Deo reuelante & pręcipiente ſibi ꝙ aſcenderet in Hieruſalem. Ex quo colligi poteſt ꝙ omnes actus apoſtolorũ & motus, fuerunt ſm inſtinctum ſpiritus ſancti. Iob. 37. Nubes ſpargunt lumen ſuum, &c. Conſequenter cùm dicit *Et contuli, &c.* agit de ipſa collatione, vbi tria facit. Primò manifeſtat materiam ſuper qua contulit. Secũdò perſonas cum quibus contulit. Et tertiò cauſam propter quam contulit. Materia de qua cõtulit, fuit euangelium. Et ideo dicit, Contulit cum illis euangelium Dei, &c. Perſonæ cum quibus cõtulit, ſunt maiores & excellentiores inter apoſtolos. *Seorſum autem cum his, &c.* Sed cauſa vtilis & neceſſaria, *Ne*, ſcilicet *in vacuum, &c.* Quantum ad primum, dicit, Aſcēdi Hieroſolymam, vbi contuli cum illis, tanquã cum amicis & paribus, euangelium quod prædicaui in Gentibus, non vt addiſcerem, quia iam doctus eram à Chriſto, nõ vt certificarer, quia ſic certus ſum ꝙ ſi angelus diceret cõtrarium, non crederē, vt patet ſuprà. 1. cap. Sed contuli propter duo, ſcilicet ad inſinuandam vnitatem doctrinæ meæ cum doctrina aliorum apoſtolorum. 1. Cor. 1. Idipſum dicatis omnes, &c. Contulit ergo cum eis quaſi idem verbum cũ eis, ſed non partes habuit. Item ad vitandum calumniã aliorũ. Apoſtolus enim, quia non fuerat cõuerſatus cum Chriſto, nec edoctus ab apoſtolis: ſed ſtatim poſt conuerſionem ſuã incepit prædicare quæ erãt odioſa Iudæis: & ſpecialiter de vocatione Gentium, & ꝙ non debebant ſeruari legalia. Sic ergo contulit euangelium. Sed cum quibus hoc fecerit, oſtēdit, ſubdens, *Seorſum autem his, &c.* q. d. Non cum omnibus, ſed cum his qui erãt inter alios alicuius authoritatis & momenti. ſ. cũ Petro, Iacobo, & Ioanne, & alijs magnis. Eccl. 9 Cum ſapiētibus & prudētibus tracta, &c. Sed *ſeorſum, &c.* non ꝙ turpia vel falſa cum eis tractaret ac conferret, ſicut hæretici faciunt, ſed quia ſciebat ibi eſſe Iudęos calumniantes, propterea quia de legalib⁹ docuerat. Et ideo ne veritas pateret calumniæ, cum illis ſeorſum contulit, qui nõ calumniarentur. Proue. 25. Cauſam tuam tracta cum amico tuo, & ſecretum extraneo ne reueles, &c. Eccl. 8. Coram extraneo ne facias conſilium, &c. Sic ergo patet & materia collationis & perſonæ. Sequitur cauſa, quæ fuit. ſ. *Ne in vacuum currerem aut cucurriſſem*, ideſt ne reputarer pdicaſſe inutiliter. Vocat autem prædicationem ſuam, curſum, propter velocitatem ſuæ doctrinę, quia in modico tempore à Hieruſalē vſq; in Illiricum, & vſq; in Hiſpaniam, prædicauit euangeliũ. Vnde poſſet dici de eo illud Pſal. Velociter currit ſermo eius. & 2. Theſſ. 3. Fratres, orate pro nobis, vt ſermo domini currat, &c. Sed nunquid dubitabat ꝙ in vacuum curreret? Dicendũ eſt ꝙ ſibi non dubitabat, ſed illis quibus prædicauerat, quia niſi ab illis firmiter teneretur ſua doctrina, quantum ad illos in vacuum cucurriſſet, & ideo voluit cõferre cum eis, vt dum ſcirent auditores ꝙ doctrina ſua concordaret cum doctrina aliorum apoſtolorum, & approbaretur ab eis, firmius eius doctrinam tenerent, & ſic quantũ ad eos non in vanum curreret. 1. Corin. 9. Ego ſic curro non

Petr⁹ venit Romã tpe Claudij imperatoris & ibi ſtetit 25. annis.

E quaſi in incertũ. Conſequēter cũ dicit *Sed neque Titus, &c.* oſtendit quid ſecutum ſit ex collatione cũ apoſtolis habita. Et ponit tria quæ inde ſecuta ſunt. ſ. ꝙ à ſua ſententia nõ receſsit, & ꝙ ſuæ doctrinæ nihil ſuperadditum fuit, ibi *ab his autem qui videbantur, &c.* Tertiò ꝙ ſua doctrina approbata eſt ibi *Sed contra cum vidiſſent, &c.* Circa primũ duo facit. Primò oſtendit ꝙ non receſsit à ſua ſententia in quodam particulari. Secundò oſtendit ꝙ etiã in nullo alio receſsit ab ea, ibi *Sed propter introductos, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ ita contuli cum eis de doctrina euãgelij quod ex hoc ſecutum eſt, ꝙ doctrina mea & ſententia firma permanſit. ſ. de legalibus nõ obſeruandis: ſic ꝙ Gentiles non cogerentur ad ſeruandum legalia, intantum ꝙ neq; Titus, qui mecum erat, cùm eſſet ēt Gentilis, compulſus eſt rationibus eorum circuncidi, ſed ſuſceptus eſt ab apoſtolis in ſocietatem incircunciſus. Vnde tunc data eſt ſententia ab apoſtolis de legalibus non obſeruandis, ſicut habetur Act. 15. Ratio autem quare poſt paſsionem Chriſti non debēt ſeruari legalia, aſsignatur à Chri-

F ſoſtomo talis, Manifeſtum eſt enim, ꝙ inſtrumētum quod fit de aliqua promiſsione ſeu fœdere tenet tãtum, quouſq; compleatur fœdus & promiſsio, quibus completis inſtrumentum prædictum in hoc non tenet. Circunciſio autē eſt quoddam inſtrumentũ promiſsionis & fœderis inter Deũ & fideles homines: vnde & Abraham accepit circunciſionem in ſignũ promiſsionis: vt dicitur Gen. 17. Et quia Chriſti peracta paſsione ſoluta fuit promiſsio et completum fœdus, ideo poſt paſsionem non tenet, nec valet circunciſio. Sic ergo patet ꝙ non receſsit à ſentētia ſua in hoc ꝙ nõ permitteret circuncidi Titum. Conſequenter oſtendit ꝙ in nullo alio etiam receſsit ab ea, cùm dicit *Sed propter ſubintroductos, &c.* Litera autem iſta eſt diuerſa in diuerſis & obſcura, & legitur ſic, Tu dicis ꝙ non permiſiſti circuncidi Titum; ſed quare nõ permiſiſti? Nonne alibi permiſiſti Timotheũ, ſicut legitur Act. 16. Ad hoc poteſt ſic reſpondere Apoſto. quia tunc temporis quando Timotheus fuit circunciſus, indifferens erat circunciſio, vtrũ. ſ. ſeruaretur vel non: ſed mo-

G dò cùm ageretur de Tito, erat ſpecialis quæſtio de circunciſione quam ego dicebam nõ debere ſeruari. Vnde ſi permiſiſſem eum circuncidi, cùm egomet diffinieram quęſtionē, fuiſſet factum in contrarium, nec licebat vltra de hoc mouere quæſtionē, vel facere difficultatem vtpote iam determinatam. Et ideo dicit, Dico ꝙ non ſolùm non permiſi ipſum circuncidi ab illis *Quibus neq; ad horam ceſsimus ſubiectione*, ſcilicet vt Gentes ſubderentur legi. Et hoc propter ſubintroductos à diabolo, vel à phariſæis *Falſos fratres*, qui ſe fingũt amicos. 2. Cor. 12. Periculũ in falſis fratribus. Qui. ſ. fratres falſi ſubintroierunt in locum, vbi erant apoſtoli, *Latenter explorare*, ideſt ad explorandam *Libertatem noſtram* à peccato & lege. 2. Co. 3. Vbi ſpiritus dñi, ibi libertas. Ro. 8. Nõ enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis, &c. infrà. 4. Vt eos qui ſub lege erant redimeret. *Quam*, ſcilicet libertatem *Habemus in Chriſto Ieſu*, ideſt per fidem Chriſti. infrà. 4. Non eſtis ancillæ filij, ſed Liberæ. Et ad hoc ſubintroierunt vt in ſeruitutem legis & carnalium obſeruantiarum redigerent ſicut ante paſsio-

H nem Chriſti, quod non eſt faciendum, quia fundamentum aliud nemo poteſt ponere, &c. 1. Corint. 3. Et hoc vt veritas euãgelij permaneat apud vos. q. d. In nullo ceſsimus eis ꝑ hoc, ne ſcilicet *Occaſionem daremus eis* qui ſine circunciſione dicebant vos non poſſe ſaluari, quod eſt contra veritatē euangelij quod prædicaui vobis. Amb. autem aliter legit, Secundum præmiſſa enim habetur ꝙ ideò ad horam non ceſsit propter ſubintroductos. Ex quo ſequit ꝙ niſi fuiſſent ſubintroducti falſi fratres, ceſsiſſet eis de legaliũ obſeruatione. Et ideò propter hoc non fuit, quia propter hoc nõ ceſsiſſet eis, ſed propter ipſam veritatem, Ideò dicit Ambr. ꝙ litera eſt falſa, & ſuperfluit ibi, NEQVE. Vnde vult ꝙ non ſit ibi, NEQVE. Et tunc eſt ſenſus. Non permiſi circuncidi Titum, ſed Timotheum permiſi circuncidi *Propter ſubintroductos falſos fratres* in loco vbi eram cum Timotheo & aliis qui ſubintroierũt, &c. Quod cum facere nequiuiſſent, populũ in ſeditionem cõtra nos incitare moliebantur. Quibus. ſ. falſis fratribus propter hoc *Ceſsimus ad horam ſubiectione* in facto circun-

Legalia non ſunt [...] paſsionem Chriſti [...] ſeruanda.

circunciſionis, circuncidendo Timotheũ, ibi *Vt veritas euangelii permaneat, &c.* Quæ habet ꝙ nec circunciſio aliquid confert neqꝫ præputium, ſed fides. Fuit autem ſpecialis cauſa quare Timotheus circunciſus fuit & non Titus, quia Timotheus fuit ex patre Gentili & matre Iudæa, Titus verò ex vtroqꝫ parente Gentili. Et ſententia Apoſtoli erat ꝙ qui ex aliquo parente Iudæo nati fuerant, circunciderentur, qui verò totaliter ex Gentilibus parentibus nati eſſent, nullo modo debeant circuncidi.

LECTIO SECVNDA.

Tangitur Apoſtolorum conditio, qui nihil addiderunt doctrinæ Pauli, ſed per eos fuit approbata, vtpote collata diuinitus, tantum ſibi pauperes commendantes.

AB his autem qui videbantur eſſe aliquid, Quales aliquando fuerint, nihil mea intereſt. Deus enim perſonam hominis non accipit. Mihi enim qui videbãtur eſſe aliquid, nihil contulerunt, ſed econtra, cùm vidiſſent quod creditum eſt mihi euangelium præputij, ſicut & Petro circunciſionis (qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circunciſionis, operatus eſt & mihi inter gentes:) & cùm cognouiſſent gratiam quæ data eſt mihi, Iacobus & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis, vt nos in Gentes, ipſi autem in circunciſionem: tantùm vt pauperum memores eſſemus. Quod etiam ſollicitus fui hoc ipſum facere.

Oſtẽſo ꝙ Apoſtolus in nullo receſſit à ſentẽtia ſua in collatione prædicta: hic conſequenter oſtendit ꝙ nihil ſuæ doctrinæ per alios Apoſtolos ſuperadditum fuit. Et circa hoc duo facit. Primò enim deſcribit conditionem Apoſtolorũ, nihil ei addere valentium. Secundò proſequitur propoſitũ, ibi *Mihi enim qui, &c.* Conditionem autem illorum deſcribit ex tribus. Primò ex authoritate quam habebant in eccleſia quæ eſt magna, Et quantũ ad hoc dicit, *ab his autem, &c.* Litera defectiua eſt. Vnde debet ſuppleri ſic. Ab his autem ſcilicet Petro & Ioanne. q. d. Licet ad horam ceſſerim eis, nihil tamen accepi ab eis poteſtatis vel doctrinæ. Et ſi ab his nihil accepi, multò minus ab alijs. Sed notandum eſt ꝙ hoc quod dicit, *Qui videbantur aliquid eſſe,* ſi hoc intelligatur ſm gratiam Dei quæ in ipſis erat, ſic verum eſt ꝙ ſm hanc magni erant, quia quos iuſtificauit hos & magnificauit, vt dicitur. Rom. 8. Si verò intelligãtur aliquid eſſe ſm ſeipſos, ſic falſum eſt, quia ſm hoc nihil erant. Nam ſi ſm ſe aliquid eſſe viderentur, ſemper fuiſſent magni, quia quod per ſe in eſt, ſemper ineſt. Vnde cùm non fuerint ſemper magni, non ſm ſe videbantur aliquid eſſe. Secundò deſcribit eorũ conditionem ex ſtatu eorum ante conuerſionem, quam habuerunt in Synagoga. Et hunc ſtatum cautè oſtẽdit fuiſſe abiectum & vilem. Vnde dicit *Quales aliquando fuerint,* quia ruſtici pauperes idiotæ & ſine literis erant. 1. Cor. 1. Non multi ſapientes ſm carnem, &c. Sed quales fuerint, *Nihil,* ideſt nõ *Mea intereſt,* ſcilicet referre. Et hoc fortè introducit vt cõſiderantes ſtatum quem illi habuerũt in Synagoga (qui nullus fuit,) & ſtatum Pauli (qui magnus fuit) manifeſtè cognoſcant ꝙ Paulus in ſententia quantum ad legalia ſit eis præferẽdus, & præſertim cùm Paulus in ſtatu eccleſiæ Chriſti eis æquaretur, ita ꝙ Paulus eos in ſtatu Synagogæ ante cõuerſionem præcedebat, in ſtatu poſt cõuerſionem eis æqualis erat. Vnde, cùm agebatur de Synagoga magis erat ſtandum ſententiæ Pauli, ꝗ̃ aliorum, ſed cùm de euangelio ageretur, ſtandum erat ſententiæ ſuæ ſicut ſententiæ aliorum. Et ſicut alij non erant magni per legalia, ſed per Chriſtum, ſic & Apoſtolus per Chriſtum magnus erat in fide, & non per legalia. Tertiò deſcribit eorum cõditionem ex diuina electione, & quãtum ad hoc dicit, *Deus enim perſonam, &c.* q. d. Ideò magni ſunt, quia Deus eos magnificauit nõ attendens ad merita vel demerita eorum, ſed ad ipſum quod facere intẽdit. Et ideò dicit, *Deus perſonam hominis non accipit,* ideſt non conſiderat magnã vel paruam. Sap. 6. Puſillum & ma-

A gnum ipſe fecit, &c. Sed ſine perſonarum acceptione ad ſalutem omnes vocat, non imputans illis delicta eorũ, & hoc quia tranſierunt. 2. Cor. 5. Vetera tranſierunt, &c. Pſal. Nec memor ero nominũ eorũ, &c. Et ideò dicit Petrus. Act. 10. In veritate comperi ꝙ non eſt perſonarum acceptio, &c.

Circa hoc ſciẽdum eſt, ꝙ accipere perſonam propriè eſt in aliquo negotio attendere quaſi regulã ipſius negotij, conditionem perſonæ nihil facientem ad negotium, puta, cum ideo do beneficiũ alicui, quia eſt nobilis, ſiue pulcher. Nobilitas enim ſeu pulchritudo nil facit ad hoc, ꝙ habeat beneficium. Si verò conditio perſonæ facit ad negotiũ, ſic conſiderando illam conditionem in facto illo, non accipio perſonam, ſicut ſi ideò do beneficium alicui, quia bonus eſt & bene deſeruiet eccleſiæ, quia bene literatus & honeſtus, nõ ſum acceptor perſonæ. Nil ergo eſt propriè accipere perſonam quam conſiderare conditionem perſonæ, nil facientẽ ad negotium. Cùm ergo Deus in operibꝰ ſuis, & beneficiis nihil præexiſtens ex parte creaturæ reſpiciat, quia ipſum, B quod eſt creaturę eſt effectus ſuæ electionis, ſed reſpiciat ſolum quaſi pro regula beneplacitum voluntatis ſuę ſm quã omnia operatur, & non ſm aliquam cõditionem perſonæ, vt dicitur Ephe. 4. Manifeſtum eſt ꝙ non accipit perſonam hominis. Conſequenter deſcripta conditione eorũ oſtendit propoſitum. ſ. ꝙ nil ei addere potuerunt. Et ideo dicit, *Mihi enim qui videbantur aliquid eſſe, nihil contulerunt,* q. d. Licet eſſent magnæ authoritatis, tamen nil addiderunt doctrinæ meæ nec poteſtati, quia ſicut ſuprà dictum eſt, neqꝫ ab homine accepi euangelium neqꝫ per hominem didici. Glo. autem aliter legit, quales aliqñ fuerunt, &c. q. d. Non pertinet ad me referre ſtatum eorum ante conuerſionem quales. ſ. fuerunt, quia & hoc nihil refert, cũ & ego fuerim ipſius eccleſiæ etiam perſecutor, & tamen Deus ſuæ beneplacito voluntatis elegit me & magnificauit, & hoc qa dominus perſonam hominis non acceptat. Conſequenter cum dicit, *Sed econtra, cum vidiſſent, &c.* Oſtendit quõ eius ſententia ſit approbata ab Apoſtolis. Et circa hoc tria facit. Primò ponit C cauſam approbationis. Secundò inſinuat ipſam approbationem, ibi *Iacobus & Cephas, &c.* Tertiò addit quandã conditionẽ approbationi interpoſitã, ibi *Tantum vt pauperes, &c.* Cauſam autẽ approbationis (qua nouit apoſtolos approbare ſententiam Apoſtoli) ponit duplicem. ſ. prædicationis officium Apoſtolo iniunctum à Chriſto & effectum iniuncti officij, ibi *Et cum cognouiſſent, &c.* Circa primũ primò ponit officium iniunctum ꝙ mouit eos ad approbandum. Secundò officij manifeſtationem, ibi *Qui enim operatus eſt, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ illi *Qui videbantur aliquid eſſe,* nihil mihi cõtulerunt, ſed potius contra opinionem aduerſariorum qui aſcenderant cõtra me in Hieruſalem ad apoſtolos pro ipſa quæſtione, me ipſi apoſtoli approbauerunt, & hoc *Cum vidiſſent quod creditum eſt mihi euangelium,* ideſt officium prędicationis. *Præputij,* ideſt iniunctũ prædicare incircunciſis, ſcilicet Gentibus. Hie. 9. Omnes Gentes habent præputiũ, omnis autem domus, &c. Sicut Petro commiſſa eſt authoritas, vt prædicaret Iudæis tantũ, & Paulus Gentibus, ſed poſtmo-D dum & Petrus prædicauit Gẽtibus, & Paulus Iudæis. Sed quia aliquis poſſet dicere, vnde conſtat nobis ꝙ tibi ſit cõmiſſum euangelium in Gentibus, ideo interponens dicit ꝙ per operationes Chriſti. Sicut enim patet ꝙ Petrus accepit euangelium à Chriſto propter mirabilia quæ Chriſtus fecit per eũ, ita patet ꝙ ego ab ipſo accepi propter miracula quæ Chriſtꝰ operatus eſt, & operatur in me. Et ideò dicit, *Qui operatus eſt Petro, &c.* ideſt qui Petrum fecit Apoſtolum in Iudęa. ſ. Chriſtus, ipſe me fecit Apoſtolum in Gentibus. Et hæc eſt cauſa quę mouet eos. Sed quia nõ ſufficit iniunctio & authoritas prædicandi, niſi homo per bonam ſcientiam & diſcretam eloquẽtiam ipſam exequatur, & per bonam vitam cõmendet, ideò addit vſum ſuæ authoritatis ſeu officij effectum dicẽs, *Et cum cognouiſſent gratiam Dei, &c.* Et eſt litera ſuſpenſiua. i. cum vidiſſent ꝙ gratioſa & fructuoſa eſſet prædicatio mea, tũc Iacobus, & Cephas, & Ioãnes, &c. In quo notatũ approbatio ſeu ſocietas facta cũ eis & Paulo. Et primò ponuntur perſonæ inter quas facta eſt ſocietas,

quæ

Perſonã accipere quid ſit.

quæ ſunt *Iacobus, & Cephas*, ideſt Petrus & Ioannes. Et præmittitur Iacobus, quia erat epſ Hieroſolymorum, vbi hæc facta ſunt. Ioannes autem, iſte fuit Ioannes euangeliſta qui non deſeruit Iudæam vſq; ad tempus Veſpaſiani. *Qui videbantur columnæ eſſe.* Metaphoricè dicitur hoc.i.ſuſtentatio totius eccleſiæ. Sicut enim totum ædificium ſuſtentatur p columnas, ita per iſtos tota eccleſia Iudæorum ſuſtentabatur & regebatur. Et de iſtis columnis dicitur in Pſal. Ego cõfirmaui columnas eius.i. Apoſtolos eccleſiæ. Can.5. Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatę ſunt ſuper baſes aureas. Iſti.ſ. ex vna parte, *Dederunt dexteras ſocietatis*, ideſt conſenſerunt in ſocietatem *Mihi & Barnabę*, in quo deſignãtur perſonæ ex alia parte. Per hoc autem q; dederunt ſibi dexteras, ſignificatur q; per manus ſe acceperunt in ſignũ coniunctionis & vnitatem opinionis. Secundò oſtẽditur ſocietatis tenor ſeu conditio, cùm dicit, *Vt nos in Gentes, ipſi autem in circumciſionem*, ſcilicet prædicarent. q. d. Facta fuit inter nos coniunctio & vnio, ita tamẽ q; ſicut omnes fideles obediũt Petro in circumciſione.i.in eccleſia Iudæorum fidelium, ita F omnes Gentiles qui conuerſi fuerunt ad Chriſtum, obedirent Barnabę & Paulo: hoc tamen appoſito *Vt nos eſſemus memores pauperum Chriſti*, qui.ſ. vendiderant omnia bona ſua & pretium eorum ad pedes Apoſtolorum poſuerant, propter Chriſtum pauperes effecti. Quod quidem *Sollicitus fui* hoc idem facere, non minus affectus, q̃ ipſi qui ordinauerunt, ſicut apparet. Ro.15. & 1.Cor.6. & 2.Cor.8. & 9. Ratio aũt quare conſuetudo primitiuæ eccleſiæ de venditione poſſeſſionum ſeruabatur in eccleſia ex circumciſione, & non in eccleſia ex Gentibus, hæc eſt, quia fideles Iudæi congregati erant in Hieruſalem, & in Iudæa quæ deſtruenda in breui à Romanis erat, vt poſtmodũ rei probauit euentus: & ideò voluit Dñs vt ibi poſſeſſiones non reſeruarent vbi permanſuri non erant. Eccleſia verò Gentilium firmãda erat & augenda, & ideò cõſilio ſpiritusſancti factum eſt, vt in ea poſſeſſiones non venderentur.

Fideles ex Iudæa cur vendebant oĩa & nõ fideles ex Gẽtibus conuerſi.

LECTIO TERTIA.

G Petrus nil Paulo contulit, ſed potius ecõtra, quia Paulus profuit Petro ex correctione, qua eum correxit.

CVm autem veniſſet Petrus Antiochiam: in faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat. Prius enim quàm venirent quidam à Iacobo cum Gentibus edebat. Cùm autem veniſſent, ſubtrahebat & ſegregabat ſe, timẽs eos qui ex circumciſione erant. Et ſimulatione eius conſenſerunt cæteri Iudei, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam ſimulationem, Sed cùm vidiſſem quòd non rectè ambularent ad veritatem euangelij, dixi Cephe coram omnibus, Si tu cùm Iudæus ſis, gentiliter viuis & non Iudaicè, quo modo Gentes cogis Iudaizare?

Suprà Apoſtolus oſtendit q; ipſe nil vtilitatis accepit ex collatione habita cum dictis Apoſtolis, hic verò oſtẽdit q; ipſe alijs profuit. Et primò oſtẽdit qũo profuit Petro in cor H rigendo eũ. Secundò manifeſtat ea quæ dixit, ibi *Prius enim quam venirent, &c.* Dicit ergo, Verè ipſi mihi nihil contulerunt, ſed ego potius contuli eis, & ſpecialiter Petro: quia *Cùm veniſſet Petrus Antiochiam* vbi erat eccleſia Gentium ego *Reſtiti ei in faciem*, ideſt manifeſtè. Eccle.4. Ne reuearis proximum in caſu ſuo, ne retineas verbũ, &c. Vel *In faciem*, ideſt non in occulto tanquã detrahens & timens, ſed publicè & vt par ei. Leui.19. Non oderis fratrẽ tuum in corde tuo, ſed publicè argue eum, &c. Et hoc ideò *Quia reprehenſibilis erat.*

Sed contrà quia hoc fuit poſt acceptam gratiam ſpiritusſancti: ſed poſt gratiam ſpiritusſancti nullo modo peccauerunt apoſtoli. Reſpondeo: dicendum q; poſt gratiam ſpiritusſancti nullo modo peccauerunt mortaliter apoſtoli, et hoc donum habuerunt per potentiam diuinã quæ eos confirmauerat. Pſal. Ego confirmaui columnas eius, &c. Peccauerunt tamen venialiter, & hoc fuit eis ex fragilitate humana. 1.Ioan.1. Si dixerimus, quia peccatũ non habemus.ſ.

Apſi poſt ſpm ſanctũ receptũ, nũquã mortaliter peccauerunt.

E veniale, ipſi nos ſeducimus, &c. Quòd verò dicitur in Glo. Reſtiti ei tanquam par. Dicẽdum eſt q; Apoſtolus fuit par Petro in executione authoritatis, non in authoritate regiminis. Ex prædictis ergo habemus exemplum, prælati quidẽ humilitatis, vt non dedignẽtur à minoribus & ſubditis corrigi: ſubditi verò exemplum zeli & libertatis, vt nõ vereantur prælatos corrigere, præſertim ſi crimen eſt publicũ & in periculũ multitudinis vergat. Conſequenter cùm dicit *Priuſquam venirent, &c.* Manifeſtat ea quæ dixit. Et primò hoc quod dixit eum reprehenſibilem eſſe. Secundò verò hoc, quod dixit Petrum reprehendiſſe, ibi *Sed cum vidiſſem, &c.* Circa primum tria facit. Primò oſtendit quia Petrus ſentiebat. Secundò qd faciebat, ibi *Cum autem veniſſent, &c.* Tertiò quid inde ſequebatur, ibi *Et ſimulationi eius, &c.* Dicit ergo circa primum, q; Petrus ſentiebat legalia non eſſe ſeruãda. Et hoc facto oſtendebat, quia *Priuſquam venirent quidam Iudæi*, ſcilicet zelantes pro legalib⁹ à Iacobo Hieroſolymitanæ eccleſiæ Epiſcopo *Edebat*, ſcilicet Petrus, *Cum Gentibus*, ideſt F indifferenter vtebatur cibis gentilium. Et hoc faciebat ex inſtinctu ſpiritusſancti, qui dixerat ei, Quod Deus ſanctificauit, tu ne cõe dixeris, vt habetur Act.10. vt ipſe ibidem ſequenti cap. dixit Iudæis, qui contra eum inſurrexerunt: qa cum incircumciſis comediſſet, quaſi rationẽ reddens. Quid autem faciebat, oſtendit hic Paulus dicens, q; cùm erat cũ Iudæis *Subtrahebat ſe* à conſortio fideliũ qui fuerant ex Gentibus, adhærens Iudæis tantum, & congregans ſe cum eis, Et ideo dicit, *Cum autẽ veniſſet*, ſcilicet à Iudæa, *Subtrahebat ſe* Petrus à Gentibus cõuerſis, *Et ſegregabat ſe ab eis.* Et hoc ideò, quia erat timẽs eos *Qui ex circumciſione erant*, ideſt Iudæos, nõ quidem timore humano ſiue mundano, ſed timore charitatis, ne.ſ. ſcandalizarentur, ſicut dicitur in Glo. Et ideò fact⁹ eſt Iudæis tanquam Iudæus, ſimulãs ſe cum infirmis idem ſentire, ſed tamen inordinatè timebat, quia veritas nunquã dimittenda eſt propter timorem ſcandali. Quid aũt ex hac ſimulatione ſequebatur, ſubdit dicẽs, q; ſimulationi eius.ſ. Petri *Conſenſerunt cæteri Iudæi* qui erant Antiochiæ diſcernen G tes cibos & ſegregantes ſe à Gentibus, cũ tamen ante ſimulationem huiuſmodi hoc non feciſſent. Et non ſolum illi cõſenſerunt Petro, ſed ita fuit illa ſimulatio in cordibus fidelium, vt *Etiam Barnabas*, qui mecum erat doctor Gentium & contrarium fecerat & docuerat, *Duceretur ab eis* in ſimulationem, ſubtrahẽs ſe ab eis.ſ. Gentibus. Et hoc ideò, quia ſm quod dicitur. Eccle.10. Qualis eſt rector ciuitatis, &c. Et ibidem, Secundum Iudicem populi, &c. Conſequenter cùm dicit *Sed cum vidiſſem, &c.* Manifeſtat ea quæ dixerat de reprehenſione Pauli, qua Petrum reprehendit. Et circa hoc tria facit. Primò ponit cauſam reprehenſionis. Secũdò reprehendendi modum. Tertiò reprehẽſionis verba. Occaſio autem reprehenſionis eſt non leuis, ſed iuſta & vtilis.ſ. periculum euangelicæ veritatis. Et ideò dicit, Sic Petrus reprehẽſibilis erat, ſed ego ſolus cùm vidiſſem q; *Non rectè ambularent* illi qui ſic faciebant *Ad veritatem euangelij*, quia p hoc peribat veritas, ſi cogerentur Gẽtes ſeruare legalia, vt infrà patebit. Quòd autem rectè non ambularent, ideò eſt, quia H veritas, maximè vbi periculũ imminet, debet publicè prædicari, nec fieri cõtrarium propter ſcandalum aliquorum. Mat.10. Quod dico vobis ĩ tenebris, dicite ĩ lumine. Eſa.26. Semita iuſti recta eſt, rectus callis iuſti ad ambulandum. Modus autem reprehendendi fuit conueniens, quia publicus & manifeſt⁹. Vnde dicit, *Dixi Cephæ*, ideſt Petro *Coram omnibus*, quia ſimulatio illa in periculũ omniũ erat. 1.Thi.5. Peccantem coram omnibus argue. Quod intelligẽdum eſt de peccatis manifeſtis, & non de occultis, in quibus debet ſeruari ordo fraternæ correctionis. Cuiuſmodi autẽ verba Apoſtolus dixerit Petro, cum eum reprehenderet, ſubdit, dicẽs, *Si tu Iudæus cum ſis, &c.* q.d. O Petre, *Si tu cum Iudæus ſis* natione & genere, *Gentiliter & non Iudaicè viuis*, ideſt Gentiũ & non Iudæorum ritum ſeruas, cum ſcias & ſentias diſcretionem ciborũ nihil conferre, *Quomodo cogis Gentes* non quidem imperio, ſed tuæ conuerſationis exemplo *Iudaizare?* Et dicit cogis, quia ſm q; Leo Papa dicit, Validiora ſunt exempla q̃ verba. In hoc ergo Paulus reprehendit Petrũ, q; cùm

Paulus ſu... æqualis P... tro non i... authorit... te regimi... ſed ĩ exec... tiõe auth... ritatis.

ꝙ cùm ipſe eſſet inſtructus à Deo, cùm Iudaicè prius viueret, ne poſtea amplius cibos diſcerneret. Act. 10. Quod De⁹ ſanctificauit tu ne cōe dixeris, ipſe contrarium ſimulabat.

Sciēdum eſt autem ꝙ occaſione iſtorum verborum, nō parua controuerſia eſt orta inter Hieronymum & Augu. Et ſecūdum ꝙ ex eorū verbis apertè colligitur, in quatuor diſcordare videntur. Et primò in tempore legalium quando. ſ. ſeruari debuerīt. Nam Hieronymus duo tempora diſtinguit, vnū ante paſsionem Chriſti, aliud poſt paſsionē. Vult ergo Hieronymus ꝙ legalia ante paſsionem Chriſti, viua eſſent. i. habentia virtutem ſuam, inquantum. ſ. per circunciſionem tollebatur peccatum originale, per ſacrificia & hoſtias placabatur Deus. Sed poſt paſsionem non ſolū dicit ea nō fuiſſe viua nec mortua, ſed quod plus eſt, ea fuiſſe mortifera, & ꝙ quicunq; poſt paſsionem Chriſti ea ſeruauit, peccauit mortaliter. Auguſt. verò diſtinguit tria tempora. Vnum tempus ante paſsionem Chriſti, & concordans cū Hieronymo dicit iſto tempore legalia viua fuiſſe. Aliud tempus eſt poſt paſsionem Chriſti immediatè, ante gratiam diuulgatam (ſicut tempus Apoſtolorum in principio) in quo tempore dicit Aug. legalia mortua fuiſſe, ſed tamen non mortifera Iudæis conuerſis, dummodo ipſa ſeruātes, ſpem in eis non ponerent, ita ꝙ etiam ipſi Iudæi ea ſeruantes tunc non peccarent. Si verò in eis ſpem poſuiſſent, quicunq; conuerſi ea ſeruantes, peccaſſent mortaliter, quia ſi poſuiſſent in eis ſpem, quaſi eſſent neceſſaria ad ſalutem quantum in eis erat, euacuaſſent gratiam Chriſti. Aliud tēpus dicit eſſe poſt veritatem & gratiam Chriſti diuulgatā, & in iſto tēpore dicit ea mortua & mortifera omnibus ea ſeruātibus. Ratio autem dictorum eſt, quia ſi Iudæi ſtatim poſt conuerſionem fuiſſent prohibiti ab obſeruantiis legalium, viſum fuiſſet eos pari paſſu ambulare cum idolatriꝭ qui ſtatim ab idolorum cultura prohibebantur, & legalia non fuiſſe bona ſicut nec idolatriam. Et ideò inſtinctu ſpiritusſancti permiſſum eſt, vt legalia modico tempore ſeruarentur ea intentione quæ dicta eſt, vt per hoc oſtenderetur legalia tunc bona fuiſſe. Vnde dicit Aug. ꝙ per hoc oſtendebatur ꝙ mater Synagoga cum honore deducenda ad tumulum erat, dum non ſtatim poſt paſsionem Chriſti legalia prohibita ſunt. Quicunque verò non eo modo ipſa ſeruaret, non honoraret matrem Synagogam, ſed eam extumularet. Secundò diſcordant prædicti Hieronymus & Auguſtinus de obſeruatione legalium quantum ad ipſos Apoſtolos. Hieronymus enim dicit quòd Apoſtoli nunquam ſecundum veritatem ſeruabant legalia, ſed ſimulauerunt ſe ſeruare, vt vitarent ſcandalum fidelium qui fuerant ex circunciſione. Et hoc quidem modo dicit ſimulaſſe Paulum, quando perſoluit votum in templo Hieroſolimytano, vt habetur Act. 21. Et quando circuncidit Timotheum, vt habetur Act. 16. Et quando à Iacobo monitus quædam legalia ſuſcepit, vt habetur Actu. 19. Et hoc quidem facientes non deludebant alios, quia faciebant hoc non intendentes legalia ſeruare, ſed propter aliquas cauſas, ſicut ꝙ quieſcebant in ſabbato non propter obſeruantiam legis, ſed propter quietem. Item abſtinebāt ab immundis ſecundum legem, non propter obſeruantiam legis, ſed propter alias cauſas, vt potè propter abominationem & aliquid huiuſmodi. Auguſtinus verò dicit ꝙ Apoſtoli ſeruabāt ipſa legalia, & hoc intendentes, ſed tamen non ponētes in eis ſpem quaſi eſſent neceſſaria ad ſalutē. Et hoc quidē licebat eis, quia fuerunt ex Iudæis, Ita tamen ꝙ hæc ſeruarēt ante gratiam diuulgatam, vnde ſicut eo tempore aliꝭ Iudæi conuerſi ſine periculo ſeruare poterant, abſque eò ꝙ eis ſpem ponerent, ita & ipſi. Tertiò diſcordant de peccato Petri. Nam Hieronymus dicit in ſimulatione prædicta Petrum nō peccaſſe, quia hoc ex charitate fecit, & nō ex aliquo timore mundano, vt dictum eſt. Auguſtinus verò dicit eū peccaſſe venialiter tamē & hoc propter indiſcretionem quam habuit nimis inhærendo huic parti (. ſ. Iudæorum) ad vitandum eorum ſcandalum. Et validius argumentum Auguſtini contra Hieronymū eſt, quia Hieronimus adducit pro ſe ſeptē doctores, quorū quatuor. ſ. Laudicenſem, Alexandrū, Ori-

A genē & Didimū excludit Auguſtinus, vtpotè de hæreſi infames. Aliꝭ verò tribus opponit tres quos pro ſe & pro ſua opinione habet. ſ. Ambroſiū, Cyprianum & ipſum Paulū, q manifeſtè dicit ꝙ reprehenſibilis erat Petrus. Si ergo nephas eſt dicere, in ſcriptura ſacra aliquod falſum contineri, non erit fas dicere Petrū reprehēſibilē nō fuiſſe. Et propter hoc verior eſt opinio & ſentētia Auguſtini, quia cū dictis Apoſtoli magis concordat. Quartò diſcordant in reprehēſione Pauli. Nam Hieronymus dicit, ꝙ Paulus verè nō reprehēdit Petrū, ſed ſimulatoriè ſicut & Petrus ſimulatoriè legalia ſeruabat. vt. ſ. ſicut Petrus nolēs ſcādalizare Iudæos ſimulabat ſe legalia ſeruare, ita Paulus vt non ſcādalizaret Gētes oſtēdit ſibi diſplicere, quod Petrus faciebat, & ſimulatoriè reprehendit, faciebantq; hoc quaſi ex cōditione, vt vtriſq; fidelib⁹ ſibi ſubditi. ꝓuiderēt. Aug. verò dicit ſicut Petrū verè ſeruaſſe legalia, ita Paulū eum verè reprehēdiſſe & non ſimulatoriè. Sed & Petrus quidē ſeruando peccauit, quia inde erat ſcandalum apud Gētiles, à quibus ſe ſub-
B trahebat. Paulus verò non peccauit reprehendendo, quia ex eius reprehenſione nullum ſcandalum ſequebatur.

LECTIO QVARTA.

Veritas doctrinæ per Paulum prædicatæ, oſtenditur ex conſuetudine Apoſtolorum cum eo, qui tantum concionabatur ex lege non eſſe iuſtitiam.

NOs natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores. Scientes autem quòd non iuſtificatur homo ex operibus legis niſi per fidem Ieſu Chriſti, & nos in Chriſto Ieſu credimus, vt iuſtificemur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis: propter quod ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro.

Suprà oſtendit veritatem doctrinæ Apoſtolicæ prædicatæ per eum ex authoritate aliorum Apoſtolorū, hic oſtēdit idē ex eorum conuerſatione & exemplo. Et circa hoc
C duo facit. Primò oſtēdit propoſitum per Apoſtolorum cōuerſationem. Secundò aduerſantiū obiectionē, *Quod ſi quærentes iuſtificari, &c.* Circa primum tria facit. Primò præmittit Apoſtolorum conditionē, Secundò inſinuat eorum conuerſationem, ibi *Scientes autem quod non iuſtificatur, &c.* Tertiò intentam conditionē, ibi *Propter quod ex operibus legis, &c.* Cōditio autē Apoſtolorum & etiam ipſius Pauli hæc eſt, ꝙ ſecundum naturalē originē ex Iudæis proceſſerūt. Et hoc eſt quod dicit, *Nos.* ſ. ego & apoſtoli aliꝭ ſumus *Natura,* .i. naturali origine *Iudæi* non proſeliti. 2. Corin. 11. Hebræi ſunt & ego, &c. Et hæc eſt magna laus, quia vt dicit̄ Io. 4. Salus ex Iudæis eſt. Et non *Ex Gentibus peccatores,* .i. non ſumus peccatores, vt Gentes ydolatræ & immundæ. Sed contra eſt quod dicitur 1. Io. 1. Si dixerimus quoniam peccatū non habemus. &c. ergo Iudæi ſunt peccatores. Reſpondeo, dicendum eſt ꝙ aliud eſt peccantem eſſe, aliud peccatorem. Nā primum denominat actum: ſecundum vero promptitudinem ſiue habitum ad peccandum. Vnde ſcriptura iniquos & grauibus peccatorum ſarcinis oneratos peccato-
D res appellare conſueuit. Iudæi ergo propter legem ſuperbiētes, quaſi per eam coerciti à peccatis, Gentes quæ ſine freno legis erant, & ad peccandum pronæ, peccatores vocabant. Eph. 4. Non circunferamur omni vēto doctrinæ, &c. Cum ergo dicat Apoſtolus, nō ex Gentibus peccatores, exponitur. i. non ſumus de numero peccatorum qui ſunt inter Gentiles. &c. Cōſequēter cum dicit *Scientes autem quod non iuſtificatur homo, &c.* Ponit Apoſtolorum cōuerſationem quæ quidē non eſt in legalibus, ſed in fide Chriſti. Et circa hoc duo facit. Primò exprimit rationem Apoſtolicæ conuerſationis. Secundò ponit ipſam Apoſtolicam conuerſationem, ibi *Et nos in Chriſto, &c.* Erat ergo Apoſtolica conuerſatio in fide, & non in legalibus. Cuius ratio eſt, quia licet fuerimus Iudæi natura & in legalibus nutriti, tamen ſcientes pro certo ꝙ non iuſtificatur homo ex operibus legis. i. per opera legalia, niſi per fidem Ieſu Chriſti, ideo deſerentes illa, conuerſamur in præceptis fidei, Roman. 2.

Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis. Act.4. Non eſt aliud nomen, &c. Sed contrà, Roma. enim 2. dicitur, Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabũtur, &c. Videtur ergo ꝙ ex operibus legis iuſtificetur homo. Reſpondeo, dicendum eſt ꝙ iuſtificari, poteſt dupliciter accipi, ſcilicet iuſtitiam exequi, & iuſtum fieri. Primo autem modo homo iuſtificatur, qui opera iuſtitię facit. Non autem iuſtus fit aliquis niſi à Deo, per gratiam. Sciendum eſt ergo, ꝙ opera legis quædam erant moralia, quædam verò cerimonialia. Moralia autem licet continerentur in lege, non tamen poterant propriè dici opera legis, eò ꝙ ex naturali inſtinctu, & ex lege naturali homo inducatur ad illa. Sed cerimonialia dicuntur propriè opera legis. Quantumcunq; ergo homo quoad executionem iuſtitiæ ex moralibus iuſtificetur, & etiã ex cerimonialibus, inquantum ſeruare ea eſt opus obedientiæ, vt ad ſacramenta pertineant, & ſic accipitur ſecundum dictum Apoſtoli ad Rom.2. Quantum tamen ad iuſtum fieri, ex operibus legis non iuſtificari homo per hæc videtur, quia ſacramenta veteris legis non conferebant gratiam. infrà.4. Conuerſi eſtis ad egena elementa, ideſt gratiã non conferentia, neq; gratiam in ſe continentia. Sacramẽta verò nouæ legis, licet ſint elementa materialia: non tamen ſunt elementa ægena, quia in ſe gratiam continent, vnde & iuſtificare poſſunt. Si qui autem in veteri lege iuſti erant, non erant iuſti ex operibus legis, ſed ſolum ex fide Chriſti, quem Deus propoſuit propitiatorem per fidem, vt dicitur Roma.3. Vnde & ipſa ſacramenta veteris legis non fuerunt niſi quædam proteſtationes fidei Chriſti, ſicut & noſtra ſacramenta, ſed differenter: quia illa ſacramenta gratiã Chriſti configurabant quaſi futuram: noſtra autem ſacramenta proteſtantur quaſi continentia gratiam pręſentem. Et ideò ſignanter dicit quòd *Ex operibus legis non iuſtificatur homo niſi per fidem Ieſu Chriſti:* quia & ſi olim aliqui ſeruantes opera legis iuſtificarentur, non tamen hoc erat niſi per fidem Ieſu Chr̃i. Ex hac autem ſcientia apoſtolorum quam habebant, ꝙ iuſtificatio non eſt per operationem legis, ſed per fidem Chriſti, concludit conuerſationem apoſtolorum eligentium fidem Chriſti & dimittentium opera legis. Vnde ſequitur, *Et nos in Chriſto Ieſu credimus:* quia vt dicitur Actuũ.4. Non eſt aliud nomen datum, &c. Vnde ſequitur, *Vt iuſtificemur ex fide Chriſti.* Rom.5. Iuſtificati ergo ex fide, &c. Et ne aliquis credat quòd ſimul cum lege Chriſti opera legis iuſtificẽt, ſubiungit, *Et non ex operibus legis.* Rom.3. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem, &c. Ex hoc concludit principale intentum, dicens quòd ſi apoſtoli qui ſunt naturaliter Iudæi non quærunt iuſtificari per opera legis, ſed per fidẽ, quòd *Non iuſtificatur omnis caro ex operibus legis,* nec homo quicunq; poteſt iuſtificari per opera legis. Sumitur enim hîc caro, pro homine ſcilicet pars pro toto. ſicut Eſa.40. Videbit omnis caro ſalutare Dei noſtri. Dicens autem, Propter quod, &c. Concludit quaſi à maiori. Magis enim videtur naturale vel rationabile de Iudęis ꝙ per opera legis nõ per fidem iuſtificarentur q̃ alij, ſed hoc non eſt. Quare &c.

LECTIO QVINTA.

Docet Chriſtum non eſſe peccati miniſtrum, licet iuſtificemur à peccato per Chriſtum.

QVòd ſi quærentes iuſtificari in Chriſto, inuenti ſumus & ipſi peccatores, nunquid Chriſtus peccati miniſter eſt? Abſit. Si enim quæ deſtruxi iterũ reædifico, præuaricatorem me conſtituo.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit per conuerſationem apoſtolorum legalia non eſſe obſeruanda, quod ipſe dicebat, hic mouet quæſtionem in contrarium. Et circa hoc tria facit. Primò mouet quæſtionem. Secundò ſoluit eam, ibi *Abſit, &c.* Tertiò ſolutionem eius manifeſtat, ibi *Ego enim per legem, &c.* Primum dupliciter poteſt exponi ſm Gloſam.

Primò ſic. Poſſet enim aliquis dicere quòd apoſtoli deſerentes legem, veniendo ad fidem Chriſti peccaſſent. Sed E ex hoc Apoſtolus introducit quaſi quoddam inconueniẽs ſcilicet Chriſtum eſſe authorem peccati, eo quòd homines ad ſuam fidem vocat. Et hoc eſt quod dicit, *Quod,* ideſt, ſed ſi nos Apoſtoli *Quærentes iuſtificari in ipſo,* ideſt per ipſum, ſcilicet Chriſtum *Inuenti ſumus,* ideſt manifeſtè comprobamur, *Et ipſi* apoſtoli *Peccatores* propter legis dimiſſionem, *Nunquid Chriſtus eſt miniſter peccati,* ideſt inducens nos ad peccandum qui nos à ſtatu legis ad ſuam fidem vocauit, infrà.4. Factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, ſcilicet ab onere legis. Reſpondet Apoſtolus, *Abſit.* quia magis eſt miniſter iuſtitiæ, Roma.5. Per vnius obedientiam iuſti conſtituuntur multi. 1.Pet.2. Qui peccatũ non fecit, &c. Et quòd Chriſtus non ſit miniſter peccati abſtrahens à lege veteri, patet, quia ſi ego ipſe *Quæ deſtruxi,* ſcilicet, ſuperbiam gloriantem de lege, *Iterum reædifico* volens redire ad gloriandum de lege, *Præuaricatorem meipſum conſtituo,* reſumẽs quæ deſtruxi. 2.Petri.2. Canis reuerſus ad vomitum, &c. Ioſue.2. Maledictus homo qui reædificauerit Hierico. Di- F cit autem *Quæ deſtruxi* non ipſam legem, vt Manichei volunt, quia lex ſancta eſt, Roma.7. ſed ſuperbiam de lege, de qua dicitur Ro.10. Quærentes ſuam iuſtitiam ſtatuere, &c. Si quis obiiciat quòd cùm ipſe olim deſtruxerit fidẽ Chriſti, præuaricatorem ſe faciebat eam ædificans, patet reſponſio, quia fidem Chriſti conatus fuit quidem deſtruere, ſed non præualuit propter veritatem. Act.9. Quid me perſequeris, durum eſt tibi, &c. Sed ſuperbia legis vana erat, & ideo deſtrui poterat, & reędificanda nõ erat. Secundo modo poteſt exponi, vt quod dicit, *Inuenti ſumus & ipſi peccatores,* vt referatur non ad dimiſſionem legis, ſicut nunc expoſitum eſt, ſed magis ad ipſam legis obſeruantiam. Manifeſtum enim eſt quòd quicunq; quærit iuſtificari, profitetur ſe non eſſe iuſtum, ſed peccatorem. Eſt ergo ſenſus. Si nos quærentes iuſtificari in Chriſto, ex hoc ipſo quòd quærimus nos iuſtificari inuenti ſumus, ideſt ratione comprobamur & ipſi peccatores fuiſſe, propter hoc quòd legem obſeruabamus, nunquid Ieſus Chriſtus miniſter peccati G eſt, vt ſcilicet mandauerit homines poſt ſuam paſſionem legalia obſeruare, quod ſine peccato fieri non poteſt. Et attendendum eſt, quòd hæc expoſitio procedit ſecundum opinionem Hieronymi, qui ponebat ſtatim poſt paſſionem Chriſti legalia fuiſſe mortifera. Tertio modo poteſt exponi vt quod dicit, Inuẽti ſumus & ipſi peccatores, pertineat quidem ad ſtatum quo lex obſeruabatur: non tamen quòd ipſi offenderent propter legis obſeruantiam, ſed propter legis defectum, quæ peccatum auferre non poterat, vt ſit ſenſus. Si quærentes iuſtificari in ipſo inuẽti ſumus & ipſi peccatores, ideſt peccatum habentes, lege peccatum non auferente ſecundum illud Romanorũ.3. Cauſati ſumus Iudęos & Græcos omnes ſub peccato eſſe, nunquid Ieſus Chriſtus peccati miniſter eſt, vt reducat nos ad obſeruantiam legis in qua ſub peccato erãmus? Et hæc expoſitio procedit ſecundum expoſitionem Auguſt. Et reſpondet ſecundum vtranque expoſitionem, *Abſit,* quia ego deſtruxi legem carnaliter intellectam ſpiritualiter iudicando & docendo. H Vnde ſi iterum vellem ædificare carnalis legis obſeruantias, eſſem præuaricator legis ſpiritualis. Poteſt & quarto modo ſic exponi. Dixeram hominem non iuſtificari ex operibus legis. Poſſet aliquis dicere quòd nec etiam per fidem Chriſti, quia multi poſt fidem Chriſti acceptam, peccant. Et hoc eſt quod dicit, Si quærentes iuſtificari in Chriſto, ideſt per fidem Chriſti, inuenti ſumus poſt fidem Chriſti ſuſceptam etiam ipſi nos fideles peccatores, ideſt in peccatis viuentes, nunquid Ieſus Chriſtus miniſter peccati eſt & damnationis: ſicut miniſter veteris legis eſt miniſter peccati & damnationis? nõ quòd lex induceret ad peccatum, ſed occaſionaliter: quia prohibebat peccatum & non conferebat gratiam adiuuantem ad reſiſtendum peccato. Vnde dicitur Romanorum ſeptimo, Occaſione accepta, peccatum per mandatum, &c. Sed Chriſtus dat gratiam adiuuantem. Ioãnis primo. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Vnde nullo modo eſt miniſter peccati, nec directè, nec occaſionaliter.

LECTIO SEXTA.

Oſtendit ſe diſsipare legem, ac propter hoc iniquitatem non facere, & mortuum eſſe legi, vt Deo viuat.

EGo enim per legem, legi mortuus ſum vt Deo viuã: Chriſto confixus ſum cruci. Viuo autem, iam non ego: viuit verò in me Chriſtus. Quòd autem nunc viuo in carne: in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Non abiicio gratiam Dei. Si enim per legem iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.

Hic Apoſtolus ſolutionem ſuperius aſsignatam manifeſtat. Et primò ponit ſolutionis manifeſtationem. Secundò concludit principale intentum, ibi *Non abiicio gratiam Dei, &c.* Sed attendendum eſt, quod Apoſtolus inquirendo procedens, nullum dubium indiſcuſſum relinquit. Et ideò verba eius, licet videantur intricata, tamen ſi diligenter aduertantur, nihil ſine cauſa dicit, & hoc apparet in verbis propoſitis. B Vbi tria facit. Primò manifeſtat ſolutionem. Secundò explicat ſolutionis manifeſtationẽ, ibi *Chriſto confixus ſum cruci, &c.* Tertiò remouet dubitationẽ, ibi *Quod autem viuo, &c.* Quia ergo Apoſtolus dixerat. Si enim quæ deſtruxi, &c. quod intelligitur de veteri lege, poſſet enim ab aliquo reputari legis deſtructor, & per conſequens iniquus ſecundum illud Pſal. Diſsipauerunt iniqui legẽ tuam. Ideo Apoſtolus vult oſtendere quomodo legem deſtruat, & tamen non eſt iniquus dicens, *Ego enim per legem, &c.* Vbi ſciendum eſt, quòd quando aliquis diſsipat legem per ipſam legẽ, talis eſt prævaricator legis, non iniquus. Diſsipatur autem lex per legẽ quando in lege datur aliquod pręceptum locale ſeu temporale, vt ſcilicet lex illa tali tempore ſeu tali loco ſeruetur, & non alio, & hoc ipſum exprimatur in lege. Si quis tunc illo alio tempore ſeu alio loco lege non vtitur, deſtruit legem per ipſam legem, & hoc modo Apoſtolus deſtruxit legem.

Vnde deſtruxi, inquit, quodammodo legem, tamen per legem: quia ego mortuus ſum legi per legem, ideſt per authoritatem legis ipſam dimiſi, quaſi legi mortuus. C Authoritas enim legis, per quam mortuus eſt legi, in multis ſacræ ſcripturæ locis habet. Hiere. 31. tamen ſub alijs verbis, Confirmabo teſtamentum nouum ſuper domum Iſrael, &c. Deut. 18. Prophetam ſuſcitabit dominus de fratribus veſtris, &c. Et multis alijs locis, non eſt ergo trãſgreſſor Apoſtolus legem deſtruendo. Vel aliter. Ego per legem, ſcilicet ſpiritualem *Mortuus ſum legi carnali.* Tunc enim moritur legi, quando abiicit legem ſolutus à lege. Iuxta illud Roma. 7. Mortuo viro ſoluta eſt mulier à lege viri. Inquantum verò Apoſtolus ſubiect⁹ erat legi ſpirituali, dicit ſe mortuum legi, ideſt ſolutum à legis obſeruatione. Rom. 8. Lex ſpiritus vitæ, &c. Alius modus dimittendi legem ſine præuaricatione eſſe poteſt: quia videlicet lex aliqua quãdo eſt ſcripta in carta, tunc dicitur lex mortua, & quando eſt in mente legiſlatoris, tunc dicitur lex viua. Conſtat autem quod ſi aliquis ſecundum verbum legiſlatoris operaretur contra legẽ ſcriptam, & ſolueret legem, & ſolueretur à lege mortua, ſed ſeruaret legem viuam ſecũdum imperium legiſlatoris. D Dicit ergo ſecundum hoc, Mortuus ſum legi ſcriptæ & mortuæ, ideſt ſolutus ſum ab ea *Vt Deo viuam,* ideſt motus meos ſecundum dicta ipſius dirigam & ad honorem eius ordinet. Lex enim ſtatuta ĩ ſcriptis aliqđ tradit propter extraneos, & eos qui ab eo verbotenus audire non poſſunt, ſed his qui coram eo ſunt, non dicit eam ſcriptis, ſed verbo tantũ. A principio enim homines infirmi erant, ad Deum accedere nõ valentes. Et ideò neceſſe fuit eis præcepta legis in ſcriptis dare, vt per legem quaſi per per pędagogum manuducerentur ad hoc quod ab eo præcepta eius audirẽt, ſecundum quod dicitur infrà 3. Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, &c. Sed poſtquam habemus acceſſum ad patrem per Chriſtum, vt dicitur Rom. 5. Non inſtruimur per legem de mandatis Dei, ſed ab ipſo Deo. Et ideo dicit, Per legem manuducentem, mortuus ſum legi ſcriptæ, vt viuam Deo, ſcilicet ipſi factori legis, ideſt vt ab ipſo inſtruar & dirigar.

Conſequenter cùm dicit *Chriſto confixus ſum, &c.* Explicat A quæ dixit. Dixit autem quòd eſt mortuus legi, & quòd viuit Deo. Et iſta duo manifeſtat. Primò quòd ſit mortuus legi, per hoc quod dicit, *Chriſto confixus ſum cruci.* Secundò quòd viuit Deo, cùm dicit, *Viuo ego iam non ego, &c.* Et primũ quidem poteſt exponi dupliciter. Vno modo ſicut in Gloſa ſic. Quilibet homo ſecundum carnalem originem naſcitur filius iræ. Ephe. 2. Eramus enim natura filij iræ, &c. Naſcitur etiã in vetuſtate peccati. Baruch. 3. Inueteraſti in terra aliena, &c. Quæ quidem vetuſtas peccati tollitur per crucem Chriſti & conijcitur nouitas vitæ ſpiritualis. Dicit ergo Apoſtolus, *Chriſto confixus ſum cruci,* ideſt concupiſcentia ſeu fomes peccati & omne huiuſmodi, mortuum eſt in me per crucem Chriſti, Rom. 6. Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, &c. Item ex quo cum Chriſto confixus ſum cruci & mortuus ſum peccato, & Chriſtus reſurrexit, cum reſurgente etiam reſurrexi. Roma. 4. Traditus eſt, &c. Sic ergo Chriſtus in nobis renouat vitam nouam deſtructa vetuſtate peccati. Et ideò dicit, *Viuo autem,* ideſt, quia Chriſto con- B fixus ſum cruci, vigorẽ bene operandi habeo, iam non ego ſecundum carnem, quia iam non habeo vetuſtatem quam prius habui, ſed *viuit in me Chriſtus,* ideſt nouitas, quæ per Chriſtum nobis data eſt. Vel aliter. Homo quantum ad illud dicitur viuere, in quo principaliter firmat ſuũ affectũ, & in quo maximè delectatur. Vnde & homines qui in ſtudio ſeu in venationibus maximè delectãtur, dicunt hoc eorum vitam eſſe: quilibet autem homo habet quendam priuatum affectum, quo quærit quod ſuum eſt, dum ergo aliquis viuit quærens tantum quod ſuum eſt, ſoli ſibi viuit: cũ verò quærit bona aliorum, dicitur etiam illis viuere. Quia ergo Apoſtolus proprium affectum depoſuerat per crucẽ Chriſti, dicebat ſe mortuũ proprio affectu, dicens, *Chriſto confixus ſum cruci,* ideſt per crucem Chriſti remotus eſt à me proprius affectus ſiue priuatus. Vnde dicebat infrà vltimo, Mihi abſit gloriari niſi in cruce dñi noſtri, &c. 2. Corin. 5. Si vnus pro omnib⁹ mortuus eſt, ergo oẽs mortui ſunt. Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt & qui viuunt, iã nõ ſibi C viuant, ſed ei, &c. *Viuo autem,* ideſt *iam non viuo ego* quaſi in affectu habens propriũ bonum, *ſed viuit in me Chriſtus,* ideſt tantum Chriſtũ habeo in affectu, & ipſe Chriſtus eſt vita mea. Philip. 1. Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum.

Conſequenter autem cùm dicit, *Quod autem nunc viuo, &c.* Reſpondet dubitationi quæ poterat eſſe duplex ex præmiſſo verbo. Vna eſt quõ ipſe viuit & non eſt ille. ſ. qui viuit. Secunda quomodo cõfixus eſt cruci. Et ideò hęc duo aperit. Et primò primum, quomodo. ſ. viuit & non ipſe viuit, dicens, *Quod autem nunc viuo in carne, &c.* Vbi notãdum eſt, quod illa propriè dicuntur viuere, quę mouentur à principio intrinſeco. Anima autem Pauli conſtituta erat inter Deum & corpus, & corpus quidem viuificabatur & mouebatur ab anima Pauli, ſed anima eius Chriſto. Quantum ergo ad vitam carnis viuebat ipſe Paulus. Et hoc eſt quod dicit, *Quod autem nunc viuo in carne,* ideſt in vita carnis, ſed quantum ad relationem ad Deũ, Chriſtus viuebat in Paulo. Et ideò dicit, *In fide viuo filij Dei,* per quam habitat in me & mouet me. D Abachuc. 2. Iuſtus autem meus ex fide viuit. Et nota quod dicit, In carne, non ex carne, quia hoc malum eſt. Secundò oſtendit quod confixus eſt cruci, dicens, Quia amor Chriſti quem oſtendit mihi in cruce moriens pro me, facit vt ſemper ei configar. Et hoc eſt quod dicit, *Qui dilexit me.* 1. Io. 4. Ipſe prior dilexit nos. Et intantum dilexit me quòd *Tradidit ſemetipſum pro me,* & non aliud ſacrificium. Apoc. 1. Dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Ephe. 5. Sicut Chriſtus dilexit eccleſiã, & ſemetipſum tradidit pro ea, &c. Sed attendendum eſt, quòd ipſe filius tradidit ſe, & pater tradidit filium. Romanorũ. 8. Qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, & Iudas tradidit eum, vt dicitur Matth. 26. Et totum vna res eſt, ſed non vna intentio, quia pater ex charitate, filius ex obedientia ſimul & cum charitate, Iudas verò ex cupiditate & proditoriè. Conſequenter cùm dicit, *Non abiicio gratiam Dei,* Infert concluſionem principalem. Et primò inducit concluſionem. Secundò manifeſtat modum. Dicit ergo

Paul⁹, quo ſit cõfixus cruci.

Ex quo tantam gratiam recepi à Deo ꝙ tradidit ſe, & ego viuo in fide filij Dei, non abiicio gratiam filij Dei, ideſt non repudio nec ingratum me exhibeo. 1. Cor. 15. Gratia Dei in me vacua non fuit, &c. Vnde & alia litera habet, Non ſum ingratus gratiæ Dei. Hebr. 12. Contemplantes ne quis deſit gratiæ Dei. ſ. per ingratitudinem ſe indignum fatendo. Modus autem abiiciēdi & ingratitudinis eſt, ſi dicerem ꝙ lex eſſet neceſſaria ad iuſtificandum. Et ideo dicit, *Si enim per legem iuſtitia, ergo Christus gratis eſt mortuus*, ideſt ſi ſufficiens ſit lex, ideſt opera legis ſufficiunt ad iuſtificandum hominē, Chriſtus ſine cauſa mortuus eſt, et fruſtrà, quia ad hoc mortuus eſt, vt nos iuſtificaret. 1. Petri. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, &c. Quòd ſi hoc per legem fieri poſſet, ſuperflua fuiſſet Chriſti mors. Sed non gratis mortuus, nec in vacuum laborauit, vt dicitur Eſa. 49. Quia per ipſum ſolum gratia iuſtificans & veritas facta eſt: vt dicitur Ioan. 1. Si qui ante paſsionem Chriſti iuſti fuerunt, hoc etiam fuit per fidem Chriſti venturi in quem credebant, & in cuius fide ſaluabantur.

CAPIT. III. LEC. I.

Galatarum fatuitatem obiurgat, ac oſtendit hoc non abſque cauſa fieri, præterea ex inſufficientia legis, probat legalia non eſſe ſeruanda.

O Inſenſati Galatæ quis vos faſcinauit non obedire veritati, ante quorum oculos Ieſus Chriſtus proſcriptus eſt, & in vobis crucifixus?

Suprà confutauit Apoſtolus vanitatem & mutabilitatē Galatarum per authoritatem euangelicæ doctrinæ, oſtendens ſuam doctrinam authenticā fuiſſe ab aliis Apoſtolis: hic vero per rationem & authoritatem oſtendit hoc idem, ſcilicet ꝙ legalia non ſunt ſeruanda. Et hoc dupliciter. Primò ex inſufficientia legis. Secundò ex dignitate eorum qui ad Chriſtum cōuerſi ſunt, & hoc quarto cap. ibi *Dico autem quanto tempore, &c.* Circa primū duo facit. Primò præmittit obiurgationem. Secūdò proſequitur ſuam probationē, ibi *Hoc ſolum a vobis volo, &c.* Circa primum duo facit. Primò obiurgat eos oſtendens eorum fatuitatem. Secundò rationem obiurgationis aſsignat, ibi *Ante quorum oculos, &c.* Primò ergo eos de fatuitate obiurgat, vocās eos inſenſatos. Vnde dicit, *O inſenſati, &c.* Inſenſatus autem propriè dicitur qui ſenſu caret. Senſus autem ſpiritualis, eſt cognitio veritatis, qui ergo veritate caret, propriè inſenſatꝰ dicitur. Mat. 5. Et vos ſine intellectu eſtis. Sap. 5. Nos inſenſati vitam illorum, &c.

Sed cōtrà Mat. 5. dicitur, Qui dixerit fratri ſuo fatue, &c. ſed fatuus idem eſt ꝙ inſenſatꝰ, ergo Apoſtolus reus eſt gehennæ ignis. Sed dicendum eſt vt Augu. dicit ꝙ intelligendum eſt ſi dixerit ſine cauſa & animo vituperādi, ſed Apoſtolus ex cauſa dixit & animo corrigendi. Vnde dicitur in Glo. Hoc dolendo dicit. Secundò cùm dicit, *Quis vos faſcinauit, &c.* Oſtendit modum quo inſenſati erant effecti. Vbi primò notādum eſt, ꝙ inſenſatus fit aliquis multiꝭ modis. Vel quia non proponitur ſibi aliqua veritas quam cognoſcere poſsit, vel quia & ſi proponatur ſibi, tamē nunquam eam acceptat. Vel quia veritatem propoſitam, & acceptā deſerit à via veritatis recedens, & tales erāt iſti Galatæ: qui veritatem fidei quam acceperant deſerētes, veritatem propoſitam renuerunt. Suprà. 1. Miror ꝙ tam cito, &c. Et ideò iſtum gradum inſenſationis in eis reprehendit, dicens, *Quis vos faſcinauit, &c.* Ad ſciendum autem quid ſit faſcinatio, ſciendum eſt ꝙ ſecundum Glo. faſcinatio propriè dicitur ludificatio ſenſus, quæ per artes magicas fieri conſueuit: puta, cum hominem facit aſpectibus aliorum apparere leonē vel cornutum, & huiuſmodi. Et hoc etiā per dæmones poteſt fieri, qui habent poteſtatem mouendi fantaſmata & reducendi ad principia ſenſuum, ipſos ſenſus immutando. Et ſecūdum hanc acceptionem ſatis propriè dicit Apoſtolus, *Quis vos faſcinauit*, q. d. Vos eſtis ſicut homo ludificatus, qui res manifeſtas aliter accipit, quàm ſint in rei veritate: quia, ſcilicet vos eſtis ludificati per deceptiones & ſophiſmata

E *veritati non obedire*, ideſt veritatem manifeſtam, & à vobis receptam non videtis, nec obediendo recipitis. Sap. 4. Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona. Eſa. 5. Væ qui dicunt bonum malum, &c. Alio modo accipitur faſcinatio ſecundū quod aliquis ex aſpectu maliuolo læditur, & hoc maximè in vetulis quæ viſu vrenti & aſpectu inuido faſcinant pueros, qui ex hoc infirmantur & vomunt cibum. Huius cauſam volens aſsignare Auicēna in libro ſuo de Anima, dicit ꝙ materia corporalis obedit ſubſtātiæ intellectuali, magis quàm qualitatibus actiuis & paſsiuis in natura. Et ideò ponit ꝙ ad deprehenſionem ſubſtantiarum intellectualium (quas vocat animas ſeu motores orbium) multa fiunt præter ordinem motus cæli & omnium corporalium agentiū. Eodem modo dicit, quòd quando anima ſancta depurata eſt ab affectibus terrenorum & à carnalibus vitiis, accedit ad ſimilitudinem ſubſtantiarum dictarum & obedit ei natura. Et hinc eſt ꝙ aliqui ſancti viri operantur quædā mira præter naturæ curſum, & ſimiliter quia anima alicuius fœdata paſsionibus carnalibus, habet fortem apprehenſionē

Opĩo Auicennę de faſcinatione vetularũ.

F in malitia obedit ei natura ad tranſmutationem materię, in illis maximè in quibus materia habilis eſt: ſicut in pueris teneris contingit. Et ſic contingit ſecundum eum ꝙ ex forti apprehenſione vetularum, in malitiam immutatur puer et faſcinatur. Hæc autem poſitio ſatis videtur vera ſecūdum opinionem Auicennæ. Nam ipſe poſuit formas omnes corporales in iſtis inferioribus influi à ſubſtantiis incorporalibus ſeparatis, & quòd agentia naturalia non habent ſe ad hoc niſi vt diſponentia tantùm. Sed hoc quidem improbatur à Philoſopho. Agens enim oportet eſſe ſimile ſubiecto. Non fit autem forma tantùm, nec materia, ſed compoſitū ex materia & forma. Id ergo quod agit ad eſſe corporaliū oportet quòd habeat materiam, & formam. Vnde dicit ꝙ tranſmutare materiam & formam non poteſt, niſi id quod habet materiam & formam, & hoc quidem vel virtute ſicut Deus, qui actor eſt formæ & materiæ: vel actu, ſicut agens corporeum. Et ideò materia corporalis quantum ad

G huiuſmodi formas, nec angelis nec alicui puræ creaturæ obedit ad nutum ſed ſoli Deo, vt Auguſtinus dicit. Vnde non eſt verum quod Auicenna dicit de huiuſmodi faſcinatione. Et ideò dicendum, quòd ad imaginationem ſeu apprehenſionem hominis quando fortis eſt, immutatur ſenſus ſeu appetitus ſenſitiuus: quæ quidem immutatio non eſt ſine alteratione corporis & ſpirituū corporis: ſicut nos videmus quòd ad apprehenſionem delectabilis mouetur appetitus ſenſitiuus ad concupiſcentiam, & exinde corpus caleſit. Similiter ex apprehenſione timendi, frigeſcit. Immutatio autem ſpirituum maximè inficit oculos, qui infecti rem per aſpectum inficiunt, ſicut patet in ſpeculo mundo, quod ex aſpectu menſtruatæ inficitur. Sic ergo quia vetulæ obſtinatæ in malitia & duræ ſunt, ex forti apprehenſione immutatur appetitus ſenſitiuus, & ex hoc ſicut dictū eſt infectio maximè fit à venis ad oculos, & ex oculis ad rem perſpectam. Vnde quia caro pueri mollis eſt, ad earū inuidum aſpectum inficitur & faſcinatur. Et quandoque quidem ad hunc effectum dæmones operātur. Dicit ergo,

H Quis vos faſcinauit veritati non obedire? quaſi dicat. Vos aliquando obediſtis veritati fidei, ſed modò non: ergo eſtis ſicut pueri qui ex aliquo inuido aſpectu infecti, qui cibum vomitis. Rationem autem obiurgationis aſsignat dicēs, *Ante quorum oculos, &c.* Quod poteſt tripliciter legi. Vno modo ſecundum Hieronymū vt reſpondeat primæ acceptioni faſcinationis, quaſi dicat. Dico vos faſcinatos. quia *Ante quorum oculos, &c.* ideſt proſcriptio Chriſti qui damnatus eſt in mortem adeo vobis manifeſta fuit, ac ſi ante oculos veſtros fuiſſet: *Et in vobis crucifixus*, ideſt in intellectibus veſtris erat crucifixio Ieſu Chriſti, ita vt ſciretis qualiter facta eēt, vnde ſi eam non videtis modò, nec obeditis, hoc contingit, quia eſtis ludificati & faſcinati. Contra quod dicitur Cant. vlt. Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, &c. Alio modo ſecundum Auguſtinum. q. Rectè faſcinati eſtis, quia veritatem quam recepiſtis, ſcilicet Chriſtum per fidem in cordibus veſtris euomitis ſicut pueri. Et hoc quia ante oculos

veſtros,

veſtros, ideſt in veſtra præſentia *Ieſus Chriſtus proſcriptus eſt*, ideſt expellitur & eiicitur de hæreditate ſua, quod moleſtū deberet eſſe vobis, quia quem non deberetis pati ꝙ ab aliis proſcriberetur, & expelleret̃ in vobis proſcriptus eſt, ideſt hæreditatem ſuam amiſit in vobis, ideſt voſipſos. Et tunc hoc quod ſequitur, ſcilicet *Crucifixus*, legi debet cum pondere & oſtenſione doloris, quia hoc addidit vt conſiderarent quo pretio Chriſtus emerit poſſeſſionem, quam in eis amittebat, & ex hoc mouerentur magis, quaſi dicat, Chriſtus proſcriptꝰ eſt in vobis, ſcilicet qui crucifixus, ideſt qui cruce ſua & ſanguine proprio acquiſiuit hanc hæreditatē. 1.Cor.6. Empti enim eſtis pretio magno, &c. 1.Pet.1. Non corruptibilibus auro vel argento, &c. Tertio modo ſecundum Ambroſium, quaſi dicat. Verè faſcinati eſtis *Ante quorum oculos*, ideſt in quorum reputatione, ſcilicet ſecundum iudicium veſtrum *Ieſus Chriſtus proſcriptus eſt*, ideſt damnatus non alios ſaluans. *Et in vobis*, ideſt ſecundum ꝙ vos intelligitis *Crucifixus eſt*, ideſt mortuus tantùm, non autem alios iuſtificans, cùm tamen de eo dicatur. 2.Cor. vltimo. Quòd ſi mortuus eſt ex infirmitate noſtra, viuit tamen ex virtute Dei. Poteſt & quarto modo exponi ſecundum Gloſam, vt per hoc deſignet Apoſtolus grauitatem culpę eorum, quia in hoc ꝙ Chriſtum deſerunt legem obſeruantes, æqualiter quodam modo peccabant Pilato, qui Chriſtū proſcripſit, ideſt damnauit, cùm inſufficientem Chriſtum credunt ad ſaluandum ſimiles in peccando crucifixoribus Chriſti, qui ipſum in ligno ſuſpenderunt morte turpiſſima cōdemnantes & afficientes. Æqualitas tamen eſt accipienda ex parte eius, in quem peccatur, quia in Chriſtū Galatæ peccabant, ſicut Pilatus & crucifixores Chriſti.

LECTIO SECVNDA.

Legis inſufficientia oſtenditur, per ea quæ ipſi Galathæ ſunt experti, ac ſimul extollitur virtus fidei.

HOc ſolùm à vobis volo diſcere, ex operibus legis ſpiritum accepiſtis, an ex auditu fidei? Sic ſtulti eſtis, vt cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummemini. Tanta paſſi eſtis ſine cauſa, ſi tamen ſine cauſa. Qui ergo tribuit vobis ſpiritum, & operatur virtutes in vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei?

Poſita obiurgatione, conſequenter Apoſtolus procedit ad inſufficientiam legis, & virtutem fidei oſtendendam. Et primò oſtendit inſufficientiam legis. Secundò mouet quæſtionem & ſoluit, ibi *Quid igitur lex, &c.* Et circa primū duo facit. Primò probat defectum legis & inſufficientiam per ea, quæ ipſi experti ſunt. Secundò per authoritates & rationes, ibi *Sicut ſcriptum eſt*. Circa primū duo facit, quia primò probat propoſitum experimento ſumpto ex parte ipſorū. Secundò probat idem experimēto ſumpto ex parte ipſius Apoſtoli, ibi *Qui ergo tribuit vobis, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit donum quod receperunt. Secundò defectum in quem inciderunt, ibi *Sic ſtulti eſtis, &c.* Donum autem quod receperunt oſtendit quærendo ab eis vnde illud receperunt. Vnde ſuſceptum donum ſupponens, interrogans, quærit ab eis, dicens, Quamuis faſcinati & ſtulti ſitis, tamen non tantum eſtis ludificati quin vnum quod valde manifeſtum eſt me docere poſsitis, Et ideò *Solum hoc volo a vobis diſcere*, quia hoc ſolùm ſufficit ad probandum quod intendo: hoc, inquam, eſt, quia conſtat quòd ſpiritum ſanctū accepiſtis: quæro ergo an accepiſtis illum *Ex operibus legis, vel ex auditu fidei?* Ad quod ſciendum eſt, quòd in primitiua eccleſia ex diuina diſpoſitione vt fides Chriſti promoueretur & creſceret, ſtatim poſt prædicationem fidei ab Apoſtolis manifeſta ſigna ſpiritusſancti fiebāt ſuper audientes. Vnde de Petro dicitur Act.10. Adhuc loquente Petro verba hęc, cecidit ſpiritusſanctus &c. Ipſi etiam Galatæ ad prædicationem Pauli manifeſtè ſpiritum ſanctum acceperāt. Quęrit ergo Apoſtolus ab eis, vnde habuerunt ſpiritum ſanctū. Conſtat autem quòd non per opera legis, quia cùm eſſent gentiles, ante receptionem ſpiritusſancti legem non habe-

A bant, ergo habuerunt ſpiritum ſanctum, ideſt dona ſpiritus ſancti ex auditu fidei. Rom.8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, qui ſcilicet dabatur in lege (vnde & cum tremore lex data eſt) ſed accepiſtis ſpiritum filiorum, qui datur per fidem, quæ eſt ex auditu, vt dicitur Rom.10. Si ergo hoc potuit fidei virtus, fruſtrà quæritur aliud per quod ſaluemur, quia multò difficilius eſt de iniuſto facere iuſtum, quàm iuſtum in iuſtitia conſeruare. Si ergo fides de iniuſtis Galatis, ſine lege iuſtos fecerat, non eſt dubium, quòd ſine lege poterat eos in iuſtitia conſeruare. Magnum ergo erat donum, quod per fidem acceperant.

Conſequenter cùm dicit *Sic ſtulti eſtis, &c.* Oſtendit defectum in quem prolapſi ſunt. Et exaggerat duplicem defectum in eis Apoſtolus, ſcilicet quantum ad dona, quæ à Chriſto acceperant, & quātum ad mala, quæ pro ipſo pertulerunt, ibi *Tanta paſſi eſtis, &c.* Circa primum ſciēdum eſt quòd iſti Galatæ deſerentes quod magnum erat, ſcilicet ſpiritum ſanctum adhæſerunt minori, ſcilicet carnali obſer-

B uantiæ legis, & hoc ſtultum eſt. Et ideò dicit, *Sic ſtulti eſtis*, adeo *Vt cum cœperitis inſtinctum ſancti ſpiritus*, ideſt initium perfectionis veſtrę habueritis à ſpiritu ſancto, *Nunc* dum perfectiores eſtis *Conſummamini carne*, ideſt quæratis conſeruari per carnales obſeruantias legis, à qua nec initium iuſtitiæ poteſt haberi. Ioan.6. Caro non prodeſt quicquam, &c. Et ſic ordinem peruertitis, quia via perfectionis eſt ab imperfecto tendere ad perfectum. Vos autem quia econuerſo facitis, ſtulti eſtis. Eccl.27. Homo ſanctus pērmanet in ſapientia ſicut ſol, ſtultꝰ vt luna mutatur. Similes iſti ſunt his, qui incipiunt ſeruire Deo cum feruore ſpiritus, poſtmodū deficiunt. etiam aſsimilantur ſtatuæ Nabuchodonoſor, cuius caput aureum, & pedes lutei. Dan.2. Et ideò dicitur Ro.8. Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Et infrà.6. Qui ſeminat in carne, de carne metet corruptionem. Conſequenter cùm dicit, *Tanta paſſi eſtis, &c.* Exaggerat eorū defectum quantum ad mala quæ pro Chriſto pertulerūt, qui enim aliquid ſine labore recipiunt illa minus clarè cuſto-

C diunt, ſed illud quod cum labore acquiritur vilipendere & non cuſtodire ſtultum eſt. Iſti autem cum labore & tribulatione magna quam paſſi ſunt à cōtribulibus ſuis, propter fidem, receperūt ſpiritum ſanctum. Et ideo dicit *Tanta paſſi eſtis ſine cauſa*, quaſi dicat. Non contemnatis tantum donum quod cum labore accepiſtis, aliàs illa *Sine cauſa*, ideſt ſine vtilitate paſſi eſtis, quia hæc ſuſtinuiſtis vt perueniretis ad vitam æternam. Rom.5. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem, &c. vnde ſi præcluditis vobis aditum vitæ æternæ deſerentes fidem, quærentes cōſeruari carnalibus obſeruātiis, *Sine cauſa*, ideſt inutiliter *Paſſi eſtis*. Et hoc dico, ſi tamen ſine cauſa. Quod ideò dicit, quia in eorum poteſtate erat pœnitere ſi vellent, quandiu viuerent. Ex hoc autem habetur, quòd opera mortificata reuiuiſcunt. Sap.3. Labores eorum ſine fructu, &c. Gala.4. Timeo autem ne ſine cauſa laborauerim, &c. Si verò accipiatur de malis qui non pœnitent, poteſt dici quòd patiuntur ſine cauſa conferente, ſcilicet vitā

D æternam. Conſequēter cùm dicit *Qui ergo tribuit vobis, &c.* probat propoſitū experimento, ſumpto ex parte Apoſtoli: poſſent enim dicere quòd verum eſt nos recepiſſe ſpiritum ſanctum ex auditu fidei, tamē propter deuotionem quam ad legem habuimus, accepimus fidem quam prædicabas. Et ideò dicit, Non curo quicquid ſit ex parte veſtra, tamen illud quod ego feci tribuens vobis miniſterio meo ſpiritum ſanctum, qui operatur in vobis virtutes, ideſt inter vos miracula, nunquid facio hoc ſic *Ex operibus legis an ex operibus fidei?* Non vtique ex operibus legis, ſed ex fide. Sed nunquid aliquis poteſt dare ſpiritum ſanctum. Aug. enim 15. de Trini. dicit, quòd nullus homo purus ſpiritum ſanctum dare poteſt, nec ipſi Apoſtoli dabant, ſed imponebāt manus ſuper homines, & accipiebant ſpiritum ſanctum. Homo an poſsit dare ſpiritū ſanctum.
Quid ergo eſt quod hic dicit Apoſtolus de ſe loquens, qui tribuit vobis ſpiritum ſanctum? Reſpondeo dicendum eſt quòd in datione ſpiritusſancti tria per ordinem ſe habentia occurrunt, ſcilicet ſpiritus ſanctus inhabitans, donum

gratiæ & charitatis cum cæteris habitibus, & ſacramenti E nouæ legis cuius miniſterio datur. Et ſic poteſt ab aliquib⁹ tripliciter dari. Ab aliquo enim datur ſicut authoritatē habente quantum ad tria prædicta. ſ. reſpectu ſpiritusſancti inhabitantis, reſpectu doni, & reſpectu ſacramenti: & hoc modo ſpiritusſanctus datur à ſolo patre & filio, ſm quod eius authoritatē habent, non quidem dominij, ſed originis, quia ab vtroq; procedit. Sed quantum ad gratiam ſeu donum, & quantum ad ſacramenta ſpiritusſancti, dat etiam ſe, ſm quod datio importat cauſalitatem ſpiritusſancti reſpectu donorum ipſius, quia vt dicit Apoſtolus. 1. Cor. 12. ipſe diuidit ſingulis prout vult. Secundum autem ꝙ in datione importatur authoritas, non poteſt propriè dici ſpiritum ſanctum ſeipſum dare. Quantum vero ad ſacramentū quod miniſterio miniſtrorum eccleſiæ datur, poteſt dici ꝙ ſancti per miniſterium ſacramentorum dant ſpiritum ſanctum. Et hoc modo hic loquitur Apoſtolus ſm quod tangitur in Glo. tamen huiuſmodi modus non eſt conſuetus
F neq; extendendus. Dicit etiam Glo. ꝙ facere miracula attribuitur fidei, quia ex hoc ꝙ credit quæ ſupra naturam ſunt, ſupra naturam operatur. & quia apoſtoli prædicabāt fidē quæ quædam rationem excedentia continebat, ideò oportebat ad eorum credulitatem aliqua teſtimonia adducere ꝙ miſsi eſſent à Deo: quod rationē excedit. Vnde Chriſtus dedit eis ſignum ſuum ad hoc oſtendendum. Eſt autem duplex ſignum Chriſti. Vnum eſt ꝙ eſt Dominus omnium. Vnde dicitur in Pſal. Regnum tuum, regnum omnium ſeculorum, &c. Aliud eſt ꝙ eſt iuſtificator & ſaluator, ſecundum illud Act. 4. Non eſt aliud nomen ſub cælo datū hominibus, &c. Dedit ergo eis duo ſigna. Vnum eſt ꝙ facerēt miracula, per quod oſtenderent ꝙ miſsi ſunt à Deo domino creaturæ omnis. Luc. 10. dedit eis poteſtatem & virtutē ſuper omnia dæmonia, &c. Aliud ꝙ darent ſpiritum ſanctū, miniſterio per quod oſtenderent, ꝙ miſsi ſunt ab omnium ſaluatore. Act. 8. Tunc imponebant manus ſuper eos, &c. Et tunc cùm impoſuiſſet illis manus Paulus, ſpiritusſanct⁹
G venit ſuper illos, &c. Et de his duobus modis dicit Hebr. 2. Conteſtante Deo ſignis, & portentis & varijs virtutibus & ſpiritusſancti diſtributionibus ſm ſuam voluntatem.

LECTIO TERTIA.

Fidei virtus authoritatibus comprobatur, ex qua iuſtitia ſpiritusſancti eſſe oſtenditur.

SIcut ſcriptum eſt credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiā, cognoſcite ergo, quia qui ex fide ſunt, hi ſunt filij Abrahæ, Prouidens autem ſcriptura (quia ex fide iuſtificat Gentes Deus) pronūtiauit Abrahæ quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham.

Suprà probauit Apoſtolus experimento virtutem fidei & inſufficientiam legis: hic verò probat idem per authoritates & rationes. Et primò probat virtutem fidei in iuſtifi-
H cando. Secundò in hoc oſtendit legis defectū, ibi *Quicunque enim ex operibus legis, &c.* Primum autem probat vtens quodam ſyllogiſmo. Vnde circa hoc tria facit. Primò oſtendit minorem, Secundò maiorem, ibi *Prouidens autem ſcriptura, &c.* Tertiò infert concluſionem, ibi *Igitur qui ex fide, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit quandam authoritatē ex qua elicit minorem. Secundò concludit eam, ibi *Cognoſcite ergo, &c.* Dicit ergo verè iuſtitia ſpiritusſancti eſt ex fide, ſicut ſcriptum eſt Geneſis. 15. Et introducitur Roma. 4. Quòd *Credidit Abraham Deo, &c.* Vbi notandum eſt ꝙ iuſtitia cōſiſtit in redditione debiti, homo autem debet aliquid Deo, & aliquid ſibi, & aliquid proximo. Sed ꝙ aliquid debeat ſibi & proximo, hoc eſt propter Deum. Ergo ſumma iuſtitia eſt reddere Deo quod ſuum eſt. Nam ſi reddas tibi vel proximo quod debes, & hoc non facis propter Deum, magis es peruerſus quàm iuſtus, cùm ponas finem in homine. Dei autem eſt quicquid eſt in homine & intellectus & voluntas & ipſum corpus: ſed tamen quodam ordine,

E quia inferiora ordinantur ad ſuperiora, & exteriora ad interiora, ſcilicet ad bonum animū: ſupremum autem in homine eſt mens. Et ideo primum in iuſtitia hominis eſt, ꝙ mens hominis Deo ſubdatur, & hoc fit per fidē. 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti. Sic ergo dicendum eſt in omnibus, ꝙ Deus eſt primum principium in iuſtitia: & qui Deo dat, ſcilicet ſummum quod in ſe eſt, mentem ei ſubdendo, perfectè eſt iuſtus. Rom. 8. Qui ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei. Et ideo dicit *Credidit Abraham Deo*, ideſt mentem ſuam Deo per fidem ſubdidit, Eccle. 2. Crede Deo & recuperabit te, &c. Et infrà, Qui timetis dominum credite illi, &c. *Et reputatum eſt ei ad iuſtitiam*, ideſt ipſum credere & ipſa fides fuit ei & eſt omnibus alijs ſufficiens cauſa iuſtitię, & quòd ad iuſtitiam reputetur ei exterius ab hominibus, ſed interius datur à Deo, qui eos qui habent fidem, per charitatem operantem iuſtificat eis peccata remittēdo. Ex hac autem authoritate concludit minorem propoſitionē, dicens *Cognoſcite ergo, &c.*
F quaſi dicat ex hoc aliquis dicitur filius alicuius, quòd imitatur opera eius: ſi ergo vos filij eſtis Abrahæ, opera Abrahæ facite. Ioan. 8. Abraham autem non quæſiuit iuſtificari per circunciſionem, ſed per fidem: ergo & illi, qui quærunt iuſtificari per fidem, ſunt filij Abrahæ. Et hoc eſt ꝙ dicit, Quia Abraham iuſtus eſt ex fide, per hoc quòd Deo credidit, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. *Ergo cognoſcite* quòd illi *Qui ex fide ſunt*, ideſt qui ex fide credunt ſe iuſtificari & ſaluari, *Hi ſunt filij Abrahæ*, ſcilicet imitatione & inſtructione; Roma. 9. Qui filij ſunt promiſsionis æſtimantur in ſemine, &c. Luc. 19. dicitur Zacheo, Hodie huic domui ſalus à Deo facta eſt, eo ꝙ & ipſe ſit filius Abrahæ. &c. Et Matt. 3. Potens eſt Deus de lapidibus iſtis, ideſt de Gentibus, ſuſcitare filios Abrahæ, inquantum, ſcilicet facit eos credentes.

Conſequenter cùm dicit *Prouidens autem ſcriptura, &c.* Ponit maiorem, quæ ſcilicet eſt quòd Abrahæ prænunciatum eſt ꝙ in ſemine ſuo benedicentur omnes gentes. Et hoc eſt quòd dicit *Prouidens autem ſcriptura.* Inducens Deum loquen-
G tem Abrahæ dicit Gen. 12. Quòd Deus prænuntiauit Abrahæ quòd in te, ideſt in his qui ad ſimilitudinem tuam filij tui erunt imitatione fidei benedicent omnes gentes Mat. 8. Multi venient ab oriente & occidente, &c. Conſequenter cùm dicit *Ergo qui ex fide, &c.* Infert concluſionē ex præmiſsis. Vnde ſic poteſt formari argumentum. Deus prænunciauit Abrahæ, ꝙ in ſemine ſuo benedicerentur omnes gentes, ſed illi qui quærunt iuſtificari per fidem ſunt filij Abrahæ, ergo qui ex fide ſunt, ideſt qui quęrunt iuſtificari per fidem *Benedicentur cum fideli*, ideſt credente *Abraham.*

LECTIO QVARTA.

Inſufficientia legis oſtenditur ex eò, quod non remouet damnum conſecutum ex lege.

QVicunq; enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. Scriptum eſt enim, Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in
H *libro legis, vt faciat ea. Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt: quia iuſtus ex fide viuit. Lex autem non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea, viuet in illis.*

Suprà oſtendit Apoſtolus virtutem fidei, hic conſequenter oſtendit defectum legis. Et primò per authoritatē legis. Secundò per humanam conſuetudinem, ibi *Fratres ſecundum hominem dico, &c.* Circa primum tria facit. Primò oſtendit damnum occaſionaliter ex lege cōſecutum. Secundò legis inſufficientiam ad ipſum damnum remouendum, ibi *Quoniam autem in lege, &c.* Tertiò Chriſti ſufficientiam qua ipſum damnum eſt remotū, ibi. *Chriſtus autem nos redemit, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit intētum. Secundo probat propoſitum, ibi, Scriptum eſt enim *Maledictus, &c.* Dicit ergo *Quicunq; enim, &c.* Nam quia dixerat, quòd qui ex fide ſunt benedicentur cùm ſint filij Abrahę, poſſet quis

dicere

dicere ꝙ propter opera legis & propter fidē benedicūtur, & ideò hoc excludens, dicit, *Quicunque ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt.* Sed contrà. Antiqui patres fuerunt in operibus legis, ergo ſunt maledicti, & per conſequens damnati, quod eſt error Manichæi. Ideòꝗ hoc eſt ſanè intelligendū. Et attendendum eſt ꝙ Apoſtolus non dicit, quicunꝗ ſeruant opera legis ſub maledicto ſunt, ꝗa hoc eſt falſum pro tpe legis, ſed dicit *Quicunq; ex operibus legis, &c.* ideſt quicunꝗ in operibus legis confidunt & putant ſe iuſtificari per ea, ſub maledicto ſunt. Aliud enim eſt eſſe in operibus legis, & aliud eſt ſeruare legem, nam hoc eſt legem implere, & qui eam implet, non eſt ſub maledicto. Eſſe verò in operibus legis, eſt in eis cōfidere & ſpem ponere. Et qui in eis hoc modo ſunt, ſub maledicto ſunt, ſcilicet trāſgreſsionis: quod quidem non facit lex, quia concupiſcentia non venit ex lege, ſed cognitio peccati, ad quod proni ſumus per cōcupiſcentiam per legem prohibitam. Inquantum ergo lex agnitionem peccati facit & non præbet auxilium contra peccatū, dicuntur eſſe ſub maledicto, cū nequeant illud per ipſa opera euadere.

B

Sunt autem quædam opera legis cęrimonialia, quæ in obſeruationibus fiebant. Alia ſunt opera quæ pertinent ad mores, de quibus ſunt mandata moralia. Vnde ſecundum Glo. hoc quod hîc dicitur, Quicunꝗ ex operibus legis ſunt, &c. Intelligendum eſt de operibus cęrimonialibus, & non de moralibus. Vel dicendū ꝙ loquitur hîc Apoſtolus de omnibus operibus tam cæremonialibus q̄ moralibus. Opera enim non ſunt cauſa ꝙ aliquis ſit iuſtus apud Deum, ſed potius ſunt executiones & manifeſtationes iuſtitiæ. Nam nullus per opera iuſtificatur apud Deum, ſed per habitum fidei, non quidem acquiſitum, ſed infuſum. Et ideò quicunꝗ ex operibus iuſtificari quærunt, ſub maledicto ſunt, quia per ea peccata, non remouentur, nec aliquis quoad Deum iuſtificatur, ſed per habitum fidei charitate informatum. Hebr. 11. Hi omnes teſtimonio fidei, &c.

[Opera non] [ſu]nt cauſa [ꝙ] q[ui]s ſit iu[ſt]us apud Deum, ſed [ſu]nt execu[ti]ōes & ma[ni]feſtatio[n]es iuſtitię [ſo]la ſit fide dilectio[n]e operan[te iu]ſtifica[tio].

Conſequenter cū dicit, *Scriptum eſt enim, &c.* Probat propoſitum, & hoc primò quidem ſecundum Gloſam oſtenditur per hoc ꝙ nullus poteſt legem ſeruare hoc modo, quo lex præcipit Deut. 28. Quòd omnis qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea. i. qui non impleuerit totam legem, ſit maledictus. Sed implere totam legem eſt impoſsibile, vt dicitur Act. 15. Vt quid tentatis imponere iugum, quod neꝗ nos, neꝗ patres noſtri portare potuimus? Ergo nullus eſt ex operibus legis, quin ſit maledictus. Poteſt etiam accipi hoc quod dicitur *Scriptum eſt enim, &c.* Non vt probatio propoſiti, ſed vt oſtendat eius expoſitio. q. d. Dico ꝙ ſunt ſub maledicto, ſub illo, ſcilicet de quo dicit lex, *Scriptum eſt enim, Maledictus eſt omnis, &c.* Vt intelligatur de maledicto, ideſt de peccato. Nam lex imperat bona facienda ſeu mala vitanda, & imperando obligat, ſed non dat virtutem obediēdi. Et ideò dicit, Maledictus quaſi malo adiectus, omnis, nullum excipiendo, quia vt dicitur Act. 10. Non eſt perſonarum acceptio apud Deum. *Qui non permanſerit* vſꝗ in finem. Mat. 24. Qui perſeuerauerit vſꝗ in finem. *In omnibus*, non in quibuſdam tantùm, quia vt dicitur Iaco. 2. Quicunꝗ totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. *Quæ ſcripta ſunt in libro legis vt faciat ea,* non ſolùm vt credat ſeu velit tantùm, ſed vt opere impleat. Pſal. Intellectus bonus omnibus faciētibus eum. Sancti autem patres, & ſi in operibus legis erant, ſaluabantur tamen in fide venturi, confidentes in eius gratia, & ſaltem ſpiritualiter legem implentes. Moyſes enim vt in Glo. dicitur, multa quidem præcepit, quæ nullus implere potuit ad domandam Iudæorum ſuperbiam: dicentium, Non deeſt qui impleat, ſed deeſt qui iubeat. Sed hic eſt quæſtio de hoc quòd dicitur, Maledictus omnis, &c. Dicitur enim Rom. 12. Benedicite, & nolite maledicere. Reſpondeo, dicendum eſt quod maledicere nihil aliud eſt, quàm malum dicere, poſſum ergo dicere bonum eſſe malum, & malum eſſe bonum: & rurſum bonum eſſe bonum, & malum eſſe malum. Et primum quidem prohibet Apoſtolus, dicens *Nolite maledicere,* ideſt nolite dicere bonum eſſe malum & econtra, ſed ſecundum licet, & ideò cùm vituperamus peccatum maledicimus quidem, ſed non dicendo bonum malum, ſed dicimus malum eſſe malum. Et ideò licet peccatorem maledicere, ideſt dicere eum eſſe malo adiectum vel eſſe malum.

[...]n licet [male]dicere male[di]cere.

A

Conſequenter cùm dicit, *Quoniam autem in lege, &c.* Oſtendit inſufficientiam legis non valentis ab illo maledicto eripere ex hoc, quod iuſtificare non poterat. Ad quod oſtendendum vtitur quodam ſyllogiſmo in ſecunda figura, & eſt talis. Iuſtitia eſt ex fide, ſed lex ex fide non eſt, ergo lex iuſtificare non poteſt. Circa hoc ergo primò ponit concluſionem cùm dicit, *Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur.* Secundò autem maiorem cùm dicit *Quia iuſtus ex fide viuit.* Tertiò minorem cùm dicit *Lex autem non eſt ex fide.* Dicit ergo, Dico quòd per legē maledictio inducta eſt, nec tamen ab illa maledictione lex eripit, quia manifeſtum eſt ꝙ nemo in lege iuſtificatur apud Deum, ideſt per opera legis. Circa quod intelligendum, ꝙ illi qui negauerunt vetus teſtamentum, ex hoc verbo occaſionē ſumpſerunt. Et ideò dicēdum eſt quòd nemo iuſtificatur in lege, ideſt per legē.

Legis inſufficientia ex eo ꝙ iuſtificare non poterat.

B

Nam per eam cognitio quidem peccati habebatur, vt dicitur Roma. 5. Sed non habebatur per eam iuſtificatio. Ro. 3. Ex operibus legis nullus iuſtificabitur. Sed contrà Iac. 2. dicitur, Nonne Abraham ex operibus iuſtificatus eſt? Reſpondeo, dicendum eſt, quòd iuſtificare poteſt accipi dupliciter, vel quantum ad executionem iuſtitiæ & manifeſtationē, & hoc modo iuſtificatur homo, ideſt iuſtus oſtenditur ex operibus operatis. Vel quantum ad habitum iuſtitiæ infuſum, & hoc modo nō iuſtificatur quis ex operibus, cùm habitus iuſtitiæ qua homo iuſtificatur apud Deum, non ſit acquiſitus, ſed per gratiam fidei infuſus. Et ideò ſignanter Apoſtolus dicit *Apud Deum.* quia iuſtitia, quæ eſt apud Deum in interiori corde eſt, iuſtitia autem quę eſt ex operibus, ideſt quæ manifeſtat iuſtum, eſt apud homines, & hoc modo Apoſtolus accipit apud Deum. Rom. 2. Non enim auditores, ſed factores, &c. Roma. 4. Si ex operibus Abrahā iuſtificatus eſt, habet gloriā, ſed nō apud Deū, &c. Sic ergo patet concluſio rationis, ſcilicet ꝙ lex iuſtificare

Pro cōcordia Pauli, & Iacobi et diuerſorū locorum Pauli.

C

non poteſt. Conſequenter cùm dicit, *Quia iuſtus, &c.* Ponit maiorem, quæ eſt ex authoritate ſcripturę. Abacuch. 2. Et introducitur etiam Rom. 1. & ad Heb. 10. Circa quod notandum eſt, ꝙ in homine eſt duplex vita, ſcilicet vita naturæ & vita iuſtitiæ. Vita quidem naturæ eſt per animam. Vnde anima à corpore recedēte, corpus remanet mortuū. Vita verò iuſtitiæ eſt per Deum, habitantem in nobis per fidem. Et ideò primum quo Deus eſt in anima hominis, eſt fides: ad Heb. 11. Accendentem ad Deum oportet credere. Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidem, &c. Et ſic dicimus, ꝙ in anima prima iudicia vitæ apparēt in operibus animæ vegetabilis: quia anima vegetabilis eſt, quæ primò aduenit animali generato, vt Philoſophus dicit: ita quia primū principium quo Deus eſt in nobis, eſt fides, ideo fides dicitur principium viuendi. Et hoc eſt quod hic dicitur, Iuſtus meus ex fide viuit. Et intelligēdum eſt, de fide per dilectionem operāte. Minor autem ponitur, ibi *Lex autem non eſt, &c.* Et primò ponitur ipſa minor. Secundò probatur, ibi *Sed qui*

Quomodo fides iuſtificet & quæ ſit fides iuſtificans.

D

fecerit, &c. Dicit ergo *Lex non eſt ex fide.* Sed contrà, lex mandat credere, quòd ſit vnus Deus, & hoc pertinet ad fidem, ergo lex habebat fidem. Quòd autem ſit vnus Deus, mandatur Deu. 6. Audi Iſrael, dominus Deus tuus, &c. Reſpondeo, dicendum eſt, quòd hic loquitur de obſeruationibus mandatorum legis, ſecundum quòd lex conſiſtit in mandatis & præceptis cærimonialibus, & dicit quòd talis lex non eſt ex fide Fides enim vt dicitur Heb. 11. eſt ſubſtantia ſperandarum rerum argumentum non apparentium. Et ideò propriè implet mandatum de fide qui non ſperat ex hoc aliqua præſentia & viſibilia conſequi, ſed bona inuiſibilia & æterna. Lex ergo quia promittebat terrena & pręſentia, vt dicitur Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis, ideò non eſt ex fide, ſed ex cupiditate potius, vel ex timore, ſecundum illos præcipuè, qui carnaliter legem ſeruabant. Aliqui tamen ſpiritualiter viuebant in lege, ſed hoc non erat ex ea, ſed ex fide mediatoris. Et quòd lex non ſit ex fide, probat cùm dicit, *Sed qui fecerit ea,*

ideſt opera legis, viuet in illis. ſ. vita pręſenti. i. immunis erit
à morte temporali & cõſeruabitur in vita præſenti. Vel ali
ter. Dico ꝙ *Lex non eſt ex fide*, & hoc patet, quia *Qui fecerit, &c.*
q. d. Præcepta legis non ſunt de credendis, ſed de faciendis,
licet aliquid credendum annunciet. Et ideò virtus eius non
eſt ex fide, ſed ex operibus: & hoc probat, quia dñs quan-
do voluit eam cõfirmare, non dixit, qui crediderit, ſed qui
fecerit ea, *Viuet in illis.* Sed noua lex ex fide eſt. Mat. vltim.
Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Lex tñ eſt quod-
dam effigiatum & effectum ex fide, & ideo cõparatur lex
vetus ad legem nouam, ſicut opera naturæ ad opera intelle
ctus. Nam in ipſis operibus naturæ apparent quędam ope
ra intellectus, non ꝙ res naturales intelligãt, ſed quia agun-
tur & ordinantur ab intellectu vt finem conſequantur. Sic
& in veteri lege aliqua continentur, quæ fidei ſunt: non ꝙ
Iudæi ea prout erant fidei haberent, ſed habebant ea in fi-
gura tantùm fidei Chriſti, & proteſtatione, ex cuius fidei
virtute ſaluabantur iuſti.

LECTIO QVINTA.

Manifeſtatur Chriſti virtus, liberans nos à maledicto à lege
illato, & quomodo per Chriſtum ſit nobis data ſpes,
& benedictio Abrahæ.

*CHriſtus autem nos redemit de maledicto legis, fa-
ctus pro nobis maledictum (quia ſcriptum eſt, male-
dictus omnis qui pendet in ligno) Vt in gẽtibus benedictio
Abrahæ fieret in Chriſto Ieſu: Vt pollicitationem ſpiritus
accipiamus per fidem.*

Poſito damno à lege illato, & defectu legis ab illo eripe-
re non valentis: hic conſequenter oſtendit virtutem Chriſti
ab ipſo damno liberantis. Et primò oſtendit quomodo per
Chriſtum ab ipſo damno liberamur. Secundò quõ etiam
ſuք hoc auxiliũ à Chriſto acquirimus, ibi *Vt in gentibus, &c.*
Circa primum tria facit. Primò enim ponit liberationis au
thoritatem. Secundò liberationis modum, ibi *Factus pro no-
bis, &c.* Tertiò teſtimonium propheticum, ibi *Quia ſcriptum
eſt, &c.* Dicit ergo primò, Quicunq; ſeruabant opera legis
erant ſub maledicto (ſicut dictum eſt) nec per legẽ liberari
poterant. Ideò neceſſe fuit aliquem habere, qui nos libera-
ret, & iſte fuit Chriſtus. Et ideò dicit *Chriſtus redemit nos de ma-
ledicto legis.* Ro. 8. Quod impoſſibile erat legi, &c. Deus mit-
tens filium ſuum, ſcilicet Chriſtum, &c. Redemit, inquam,
nos, ſcilicet Iudæos, ꝓtioſo ſanguine ſuo. Apoc. 5. Redemiſti
nos in ſanguine, &c. Eſa. 43. Noli timere, qa redemi te, &c.
De maledicto legis, ideſt, de culpa & pœna. infrà. 4. Vt eos
qui ſub lege erãt redimeret. Oſeę. 13. De morte redimã eos.
Modũ liberationis ponit cùm dicit *Factus pro nobis maledictum.*
Vbi notandum ꝙ maledictum eſt quod dicitur malum. Et
ſecundum duplex malum poteſt dici duplex maledictum,
ſcilicet maledictum culpæ & maledictũ pœnæ. Et vtroq;
modo poteſt hoc legi dupliciter *Factum pro nobis maledictum.*
Et primò quidem de malo culpæ. Nam Chriſtus redemit
nos de malo culpæ. Vnde ſicut redemit nos de morte mor-
tuus, ita redemit nos de maledicto culpę factus maledictũ,
ſcilicet culpę, non quidem ꝙ in eo peccatum eſſet aliquod,
qui peccatum nõ fecit neç dolus, &c. vt dicitur 1. Pet. 2. ſed
ſecundum opinionem hominum, & præcipuè Iudęorum,
qui reputabant eum peccatorẽ. Ioan. 18. Si non eſſet hic ma
lefactor, non tibi tradidiſſemus eum. Et ideò de hoc dicitur
2. Corin. 5. Eum qui non nouerat peccatum, fecit pro nobis
peccatum. Dicit autem maledictũ, non maledictus, vt oſtẽ
dat ꝙ Iudæi eum ſceleratiſſimum reputabãt: Vnde dicitur
Ioan. 9. Non eſt hic homo à Deo, &c. Et Ioan. 10. De bono
opere non lapidamus te, ſed de peccato & de blaſphemia.
Et ideo dicit *Factus eſt pro nobis maledictum in abſtracto*, q. d. Fact⁹
eſt ipſa maledictio. Secundo exponitur de malo pœnæ. Nã
Chriſtus liberauit nos à pœna ſuſtinendo pœnam & mor-
tem noſtram: quæ quidem in nos prouenit ex ipſa maledi-
ctione peccati. Inquantum ergo hanc maledictionem pec-
cati ſuſcepit, pro nobis moriẽdo, dicitur eſſe factus pro no-
bis maledictum. Et eſt ſimile ei quod dicitur om. 8. Mi ſit

E Deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. i. morta
lis. 2. Cor. 5. Eum qui non nouerat peccatum. ſ. Chriſtum,
qui peccatum non fecit, Deus ſcilicet pater, pro nobis fecit
peccatum. i. fecit pati peccati pœnam, quãdo. ſ. oblatus eſt
propter peccata noſtra. Conſequenter ponit ſcripturę te
ſtimonium cùm dicit *Quia ſcriptum eſt, Maledictus omnis, &c.* Et
hoc Deut. 27. Vbi ſciendum ſecundum Glo. quòd in Deut.
vnde accipitur hoc verbum tam in noſtris, ꝙ̃ in Hebræis
codicibus habeť, Maledictus à Deo omnis, &c. Quod qui-
dem. ſ. à Deo in antiquis Hebræorum voluminibus nõ ha-
betur, vnde creditur ꝙ à Iudæis poſt paſſionẽ domini ap-
poſitum ſit ad infamiam Chriſti. Poteſt autem exponi au-
thoritas de malo pœnæ & de malo culpæ. De malo quidẽ
culpæ ſic, *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, non propter hoc
quod pendet in ligno, ſed pro culpa pro qua pendet. Et hoc
modo Chriſtus æſtimatus maledictus in cruce pẽdens pro
pter hoc quod maximè tali pœna punitus fuit, Et ſecundũ
hoc continuatur ad præcedentia. Dominus enim præcepit
F in Deut. vt qui ſuſpenſus fuerit in veſpera deponatur. & ra
tio huius eſt, quia hæc pœna erat cæteris abiectior & igno
minioſior. Dicit ergo, Factus eſt pro nobis maledictum: qa
ipſa mors crucis quam ſuſtinuit, ſufficit ad maledictionẽ,
hoc modo exponendo de malo culpæ, ſed ſoltim æſtima-
tione Iudæorum, quia ſcriptum eſt, *Maledictus omnis, &c.*
De malo vero pœnæ, ſic exponiť. Maledictus oĩs qui, &c.
quia ipſa pœna eſt maledictio, ſcilicet ꝙ ſic mortuus eſt.
Et eſt hoc modo exponendo verè maledictus à Deo, quia
Deus ordinauit ꝙ hanc pœnam ſuſtineret vt nos liberaret.

Conſequenter cùm dicit *Vt in gentibus benedictio, &c.* Ponit
ſpem quam per Chriſtum, per hoc quod per eum libera-
mur de maledicto, acquirimus, vt dicitur Roma. 5. Non ſi-
cut delictum, ita & donum, immo multo maius, ſcilicet qa
liberat à peccato, & cõfert gratiam. Primo ergo ponit fru
ctum, & quibus dať, dicens *Vt in gentibus benedictio Abrahæ, &c.*
quaſi dicat. Factus eſt pro nobis maledictum, non ſolùm
vt maledictionem remoueret, ſed vt in Gentibus, quæ non
G ſub maledictione legis erant, fieret benedictio Abrahæ pro
miſſa. Gene. 22. In ſemine tuo benedicẽtur oẽs gentes, &c.
Et hęc quidem benedictio facta eſt nobis, ideſt impleta eſt
per Chriſtũ qui eſt de ſemine Abrahæ, cui dictæ ſunt pro-
miſſiones & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus, vt dicitur infrà
eodem cap. Quæ quidem benedictio & fructus eſt *Vt polli
citationem ſpiritus accipiamus*, ideſt promiſſiones quas ſpiritus
ſanctus facit in nobis, ſcilicet de beatitudine æterna, qui
quaſi arra & pignus nobis tradit⁹, ipſam nobis promittit,
vt habetur Ephe. 1. & 2. Corinthiorum. 2. Et quidem in pi
gnore datur ad certitudinem. Nam pignus eſt quædam cer
ta promiſſio de re accipienda. Roma. 5. Non enim accepi-
ſtis ſpiritum ſeruitutis, &c. & infrà, ſi filij & hæredes. Vel
Pollicitationem ſpiritus accipimus, ideſt ſpiritum ſanctum, quaſi
dicat. Accipiamus pollicitationem de ſpiritu ſancto factã
ſemini Abrahæ. Ioel. 2. Effundam de ſpiritu meo, &c. Quia
per ſpiritum ſanctum coniungimur Chriſto, & efficimur
ſemen Abrahæ, & digni benedictione. Secundo oſtendit
per quid proueniat nobis iſte fructus, dicens, *Per fidem*, per
H quam quidem & hæreditatem æternam acquirimus. Ad
Hebr. 11. Accedentem ad Deum oportet credere quia eſt,
& inquirentibus ſe remunerator ſit. Per fidem etiam ac-
quirimus ſpiritum ſanctum, quia vt dicitur Actuum. 5.
Dominus dat ſpiritum ſanctum obedientibus ſibi, ſcilicet
per fidem.

LECTIO SEXTA

Lex non iuſtificat, nec eſt coram Deo ad iuſtificationem
neceſſaria, quia hereditas non ex ea, ſed
ex promiſſione eſt.

*FRatres (ſecundum hominem dico) tamen hominis cõ
firmatũ teſtamentum nemo ſpernit, aut ſuperordinat.
Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones: & ſemini eius. Non di-
cit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſe-
mini tuo qui eſt Chriſtus. Hoc autem dico teſtamentum*
confir-

A *confirmatum à Deo: quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex, non irritum facit ad euacuandam promiſſionẽ. Nam ſi ex lege hæreditas, iam n.n ex promiſſione. Abrahæ autem per repromiſſionem donauit Deus.*

Poſtquã Apoſtolus probauit per authoritates, ꝙ lex nõ iuſtificat, nec ad iuſtificationem, quæ eſt per fidem eſt neceſſaria: hic conſequenter oſtendit idem per rationes humanas. Et circa hoc quatuor facit, Primò humanã conſuetudinem ponit. Secundò aſſumit promiſſionẽ diuinam, ibi *Abrahæ dicta ſunt promiſſiones, &c.* Tertiò infert concluſionẽ, ibi *Hoc autem dico, &c.* Quartò oſtendit concluſionem ſequi ex pręmiſſis, ibi *Nam ſi ex lege, &c.* Dicit ergo, Apertè quidem prius locutus ſum ſm authoritatẽ ſcripturæ non allatę voluntate humana, ſed ſpiritu ſancto, vt dicitur. 2. Pet. 1. Sed nunc ſecundũ hominem dico, & ſecundũ ea, quæ humana ratio & conſuetudo habet. Ex quo quidẽ habemus argumentum, ꝙ ad conferendum de his, quæ ſunt fidei, poſſumus vti quacunq; veritate cuiuſcunq; ſcientiæ. Deute. 21.
B Si videris in numero captiuorum mulierem pulchram & adamaueris eam, volueriſq; habere in vxorem, introduces eam in domũ tuã, id eſt ſi ſapientia & ſcientia ſecularis placuerit tibi introduces eam infra terminos tuos, quæ radet Cæſariem, &c. Id eſt reſecabit omnes ſenſus erroneos. Et inde eſt, ꝙ Apoſtolus in multis locis in epiſtolis ſuis vtitur authoritatibus Gentiliũ, ſicut illud. 1. Cor. 15. Corrumpunt bonos mores, &c. Et illud Tit. 1. Cretẽſes malæ beſtiæ, &c. Vel quãuis huiuſmodi rationes vanæ ſint & infirmæ, quia vt dicitur in Pſal. Dñs ſcit cogitationes hominum quoniã vanæ ſunt: tamen hominis confirmatũ teſtamentũ nemo ſpernit aut ſuperordinat, quia nihil humanum tantã firmitatem habet ſicut vltima voluntas hominis: ſperneret autẽ illud aliquis ſi diceret, ꝙ teſtamentũ hominis cõfirmatum morte teſtatoris & teſtibus nõ valeret. Si ergo teſtamentũ huiuſmodi nemo ſpernit, dicens nõ eſſe ſeruandũ, aut ſpernit aliquid mutando, multo magis teſtamentũ Dei nullus
C ſpernere debet aut ſuperordinare, infringendo illud vel addendo vel diminuẽdo. Apoc. vlt. Si quis appoſuerit ad hęc apponet Deus ſup illũ plagas ſcriptas in illo lib. & ſi quis diminuerit de verbis prophetiæ huius, auferet Deus partẽ eius, &c. Deut. 4. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neq; auferetis ex eo, &c. Conſequenter cùm dicit *Abrahæ dicta ſunt promiſſiones, &c.* Aſſumit promiſſionẽ diuinã Abrahæ factã, quæ eſt quaſi quoddã teſtamentum Dei. Et primò exponit hanc promiſſionẽ ſeu teſtamentũ. Secundò vero aperit virtutem teſtamenti, ibi *Non dicit in ſeminibus, &c.* Dicit ergo primò *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones.* Quaſi dicat. Sicut teſtamentum hominis eſt firmum: ita promiſſiones diuinæ firmæ ſunt. Sed nunquid Deus aliquas promiſſiones fecit ante legem? Vtiq;, quia Abrahæ, qui fuit ante legem ſcilicet, ꝙ nõ falleret Deus, dictæ, id eſt factæ ſunt promiſſiones & ſemini eius à Deo. Sed Abrahæ factæ ſunt, vt cui erant implendæ: ſemini vero, vt per quod impleretur. Dicit autẽ promiſſiones pluraliter, quia promiſſio de be-
D nedicendo ſemine multa continebat. Vel quia frequenter idẽ, id eſt æterna beatitudo ſibi promiſſa eſt, ſicut Gen. 12. In te benedicentur vniuerſæ cognationes terræ. Item. 15. ſuſpice cœlũ & numera ſtellas, &c. Item eodem, Semini tuo dabo terram hanc, &c. Item. 22. Benedicã tibi & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli. Iſte ergo promiſſiones ſunt quaſi teſtamentũ Dei, quia eſt quędã ordinatio de hæreditate danda Abrahæ & ſemini ſuo. Veritatem aũt teſtamenti aperit cùm dicit *Non dicit in ſeminibus, &c.* Quàm quidem aperit eodẽ ſpiritu quo teſtamentũ conditum eſt. Et hoc patet ex verbis teſtamenti, *Non* inquit *Dicit in ſeminibus quaſi in multis,* id eſt ſicut faceret ſi de multis illud valeret, *Sed in vno quod eſt Chriſtus,* quia ipſe ſolus eſt per quẽ & in quo omnes poterunt benedici. Nam ipſe ſolus & ſingularis eſt, qui non ſubiacet maledictioni culpæ, & ſi maledictio pro nobis dignatus ſit fieri. Vnde dicitur in Pſal. Singulariter ſum ego, &c. Item non eſt, qui faciat bonum, &c. Eccle. 7. Virum de mille vnum reperi ſcilicet Chriſtũ, qui eſſet ſine

A omni peccato: † mulierẽ autẽ ex omnibus non inueni, quę omnino à peccato immunis eſſet, ad minus originali, vel veniali. Concluſionem autẽ infert conſequenter, cùm dicit *Hoc autem dico teſtamentum, &c.* Vbi videmus per ordinẽ quid ſit quod dicit. Dicit ergo, ꝙ hoc promiſit Deus Abrahæ, ſed hoc eſt teſtamentum ſcilicet, iſta promiſſio, de hæreditate adipiſcenda. Hiere. 31. Feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum, &c. *Confirmatum.* Quod ideo ponit, vt concordet cum præmiſſis. Nam ſuprà dixerat, Teſtamentum hominis cõfirmatũ, &c. A Deo ſcilicet, qui promiſit. Et cõfirmatũ dico iureiurando, Gen. 21. Per memetipſum iuraui, &c. Heb. 6. Vt per duas res immobiles quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, &c. Hoc, inquã, teſtamentum lex nõ facit irritum, quæ quidẽ lex facta eſt, & data à Deo per Moyſen. Ioan. 1. Lex per Moyſen data eſt, &c. Poſt quadringẽtos & triginta, &c. Et quaſi exponẽs, quod dixerat, ſubiungit, non irritum facit ad euacuandam promiſſionẽ. Sic enim irritum fieret prædictũ teſtamentũ, ſi promiſſio
B facta Abrahę euacueretur, id eſt in vacuũ facta eſſet, quaſi non ſufficeret ſemen Abrahæ repromiſſum ad gentiũ benedictionem. Per Chriſtum autẽ non ſunt euacuatæ promiſſiones patribus factæ, ſed confirmatæ. Roma. 15. Dico Ieſum Chriſtũ miniſtrũ fuiſſe circuncisionis, ad cõfirmandas promiſſiones patrũ. Et. 2. Cor. 1. Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo eſt, &c. Hoc autẽ, quod dicitur, *Poſt quadringentos & triginta annos,* concordat ei, quod habetur Exod. 12. Habitatio filiorũ qua manſerat in Aegypto fuit quadringentorũ triginta annorum. Et Act. 7. Locutus eſt Dñs ſcilicet Abrahæ, quia erit ſemen eius accola in terra aliena & ſeruituti eos ſubijciẽt annis quadringẽtis triginta. Sed contrà eſt, quod dicitur Gen. 15. Scito prænoſcens, ꝙ peregrinum futurũ ſit ſemen tuũ, & ſeruitute eos ſubijcient, & affligent eos annis quadringentis. Reſpondeo, dicendũ ꝙ ſi fiat cõputatio annorũ à prima promiſſione facta Abrahæ, quæ legitur Gen. 12. vſq; ad exitum filiorum Iſrael de Aegypto quando data eſt lex, ſic ſunt anni qua-
C dringenti triginta, ſicut hic ſcribitur, & Exod. 12. & Act. 7. Vſq; ad exitum filiorũ Iſrael de Aegypto quando data eſt lex. Si aũt incipiat cõputatio à natiuitate Iſaac (de qua legitur Gen. 21.) ſic ſunt tantũ quadringenti & quinq; anni. Nam viginti quinq; anni fuerũt à promiſſione facta Abrahæ vſq; ad natiuitatẽ Iſaac. Abraham enim erat ſeptuaginta quinq; annorũ quando exiuit de terra ſua & facta eſt ei prima promiſſio, vt habetur Gen. 12. Centenarius aũt fuit, quando natus eſt Iſaac, vt habetur ibidem. 21. Quòd autẽ à natiuitate Iſaac vſq; ad exitum filiorũ Iſrael de Aegypto fuerint quadringenti quinq; anni, probatur per hoc, quod Iſaac fuit ſexaginta annorũ quando genuit Iacob, vt habetur Gen. 25. Iacob autẽ erat, 130. annorum quando intrauit Aegyptũ, vt habetur Gen. 47. Et ſic à natiuitate Iſaac vſq; ad introitum Iacob in Aegyptum fuerũt. 190. anni. Ioſeph autem fuit triginta annorũ, quãdo ſtetit coram Pharaone, vt habetur Gen. 41. Et poſtea tranſierunt ſeptem anni fertilitatis et duo ſterilitatis, vſq; ad ingreſſum Iacob in Aegy-
D ptum, vt habetur. 45. Vixit autẽ Ioſeph. 110. annis, vt habetur Gen. vlt. A quibus ſi ſubtrahantur triginta nouem anni remanent ſeptuaginta & vnus annus. Fuerunt ergo à natiuitate Iſaac vſque ad mortem Ioſeph ducenti & ſexaginta vnus annus. Fuerunt aũt in Aegypto filij Iſrael poſt mortem Ioſeph. 144. annis vt Rabanus dicit in Glo. Act. 7. Fuerunt ergo à natiuitate Iſaac vſq; ad exitum filiorũ Iſrael de Aegypto & legem datam. 405. anni, ſcriptura aũt Gen. 17. non curauit de minutis. Vel poteſt dici, quòd quinto anno Iſaac expulſus fuit Iſmael, & remanſit ſolus Iſaac hæres Abrahæ, à quo tempore fuerunt quadringenti anni.

Deinde cùm dicit *Nam ſi ex lege, &c.* Oſtendit quomodo ſequatur ex præmiſſis, ꝙ lex euacuaret promiſſiones, ſi lex neceſſaria eſſet ad iuſtificationẽ ſiue benedictionẽ gentiũ: Dicit ergo, verè promiſſio euacuaretẽ ſi lex neceſſaria eſſet. *Nam ſi hæreditas* ſcilicet benedictionis Abrahæ eſſet *Ex lege, iam non eſſet ex repromiſſione,* id eſt ex ſemine repromiſſo Abrahæ. Si enim ſemen promiſſum eſſet ſufficiens ad hæredita-

tem

† Aduertas humaniſſime lector, tam in quibuſdã Venetum. 1555. impreſſis codicibus, poſt expoſitam Salomonis authoritatem, hanc fuiſſe appoſitam particulam. Excipitur puriſſima & omni laude digniſſima Virgo Maria. Quã a quodã temere adiectam nulli dubium fore credimus. Nã in manu ſcriptis, nec etiã alibi impreſſis codicibus, (quos viderim, nã multos vidi) hæc particula reperitur. Et in eo Pariſijs impreſſo, a fratre Io. Alberto Caſtrenſi, a mendis expurgato, non inuenitur. Et luce clarius eſt. D. Thomam minime huius fuiſſe ſententiæ, quã nullus in ſua doctrina impugnat. Iſte bonus vir etiã in margine imprimi curauit hæc verba. Vide hoc. Eſſe de mẽte ſancti Thomæ, nullũ habuiſſe peccatum Beatam Chriſti matrem, nec etiã originale. Quod an verum ſit, tuum ſit iudicare.

tem benedictionis conſequendā, non fieret iuſtificatio per legem. Deſtruit autem conſequens, cùm dicit *Abrahæ autem donauit Deus, &c.* Id eſt promiſit ſe daturum, quod ita certum erat acſi ſtatim daret per repromiſsionem, id eſt per ſemen repromiſſum. *Non ergo eſt ex lege hæreditas*, id eſt benedictio, de qua dicitur. 1. Pet. 3. In hoc vocati eſtis, vt benedictionem hæreditate poſsideatis.

LECTIO SEPTIMA.

Lex licet non iuſtificet, non tamen inutilis eſſe cenſenda eſt, quia propter transgreſſionem eſt poſita.

Quid igitur lex? Propter tranſgreſsionem poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſerat. ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non eſt, Deus autem vnus eſt.

Poſtquā oſtendit Apoſtolus & authoritate ſcripturę & conſuetudine humana, quod lex iuſtificare nō potuit, hic mouet duas dubitationes & ſoluit. Secunda dubitatio incipit, ibi *Lex ergo aduerſus promiſſa Dei, &c.* Circa primū tria facit. Primò mouet dubitationem. Secundò ſoluit, ibi *Propter tranſgreſsiones, &c.* Tertiò quoddā in ſolutione poſitum manifeſtat, ibi *Mediator autem, &c.* Poteſt autē eſſe dubium ex præmiſsis tale, Si lex iuſtificare non poterat, an eſſet omnino inutilis. Et hanc dubitationem mouet, dicens *Quid igitur lex, &c.* ſit, id eſt, ad quid lex vtilis fuit. Et hāc punctuationem magis approbat Aug. vt habetur in Glo. quam aliam quæ ſibi primitus melior videbatur, vt diſtinguatur ſic. Quid igitur? & poſtea dicatur. Lex propter tranſgreſsiones, &c. Similis dubitatio proponitur. Rom. 3. vbi ſic dicitur, Quid igitur amplius Iudæo, &c. Deinde cùm dicit *Propter tranſgreſsiones.* Soluit dubitationem motam, vbi quatuor facit. Primò proponit legis vtilitatem. Secundò legis fructū, ibi *Donec veniret ſemen, &c.* Tertiò legis miniſtros, ibi *Ordinata per angelos.* Quartò legis dominiū, ibi *In manu mediatoris.* Circa primum notandū eſt, quod lex vetus data eſt propter quatuor ſm quatuor ex peccato conſecuta, quæ enumerat Beda ſcilicet, propter malitiam, infirmitatē, concupiſcentiam & ignorantiā. Eſt ergo lex primo data ad reprimendam malitiā dum. ſ. prohibēdo peccatū & ponendo retrahebantur homines à peccato, & hoc tangit, dicens *Propter tranſgreſsiones poſita eſt lex*, id eſt ad tranſgreſsiones cohibendas: & de hoc habetur. 1. Tim. 1. Iuſto lex nō eſt poſita, ſed iniuſtis. Cuius ratio poteſt ſumi à Philoſopho in. 4. Ethic. Homines enim bene diſpoſiti ex ſeipſis mouentur ad bene agendum & ſufficiunt eis paterna monita; vnde non indigent lege: ſed ſicut Rom. 2. dicitur, Ipſi ſibi ſunt lex, habentes opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. Sed homines malè diſpoſiti, indigent retrahi à peccatis per pœnas. Et ideo quantum ad iſtos fuit neceſſaria legis poſitio, quæ habet coactiuam virtutē. Secundò lex data eſt ad infirmitatem manifeſtandam. Homines enim de duobus præſumebāt. Primò quidē de ſciētia, ſecundo de potentia. Et ideo Deus reliquit homines abſq; doctrina legis, tēpore legis naturæ. In quo dum in errores inciderunt, conuicta eſt eorū ſuperbia de defectu ſcientię. Sed adhuc reſtabat præſumptio de potentia. Dicebant enim non deeſt, qui impleat, ſed deeſt, qui iubeat, vt dicitur in Glo. ſup illud Exod. 24. Quicquid præceperit Dñs, faciemus & erimus obedientes. Et ideo data eſt lex, quæ cognitionē peccati faceret. Per legē enim cognitio peccati. Roma. 3. quæ tamen auxilium gratię non dabat ad vitandū peccata, vt ſic homo ſub lege conſtitutus & vires ſuas experiretur & infirmitatē ſuam recognoſceret inueniens ſe ſine gratia peccatum vitare nō poſſe, & ſic auidius quæreret gratiā: hæc etiam cauſa poteſt ex his verbis accipi, vt dicatur, quod lex poſita eſt propter tranſgreſsiones adimplendas, quaſi illo modo loquendo quo Apoſtolus dicit. Roma. 5. Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum, quod non eſt intelligendū cauſaliter, ſed conſecutiuè: quia lege ſubintrante, abundauit delictū & tranſgreſsiones ſunt multiplicatæ, dum concupiſcentia nondum per gratiā ſanata in id, quod prohibebatur, magis exarſit, & factū eſt

E peccatum grauius addita præuaricatione legis ſcriptæ. Et hoc Deus permittebat, vt homines imperfectionē ſuam cognoſcentes, quęrerēt mediatoris gratiā. Vnde ſignanter dicit, Poſita eſt quaſi debito ordine collocata inter legem naturæ & legem gratiæ. Tertiò data eſt lex ad domandā concupiſcentiā populi laſciuientis, vt diuerſis cerimonijs fatigati neq; ad idolatriam, neq; ad laſciuias declinarēt. Vnde dicit Petrus. Act. 15. Hoc eſt onus, quod neque nos, &c. Quartò ad inſtruendū ignorantiā data eſt lex in figurā futuræ gratiæ, ſecundū, illud Heb. 10. Vmbrā habet lex, &c.

Deinde cùm dicit *Donec veniret ſemen, &c.* Id eſt Chriſtus de quo promiſerat Deus, per eum benedicēdas omnes gentes. Matt. 11. Lex & prophetæ vſq; ad Ioannē, &c. Gen. 12. In ſemine tuo, &c. Miniſtri autē legis ponuntur, cùm dicit *Ordinata*, id eſt ordinanter data *Per angelos*, id eſt per nuntios Dei ſcilicet, Moyſen & Aaron. Malach. 2. Legem requirent ex ore eius, &c. Angelus enim Dñi, &c. Vel per angelos. i. miniſtros angelorū. Act. 7. Accepiſtis legem in diſpo-

F ſitionem angelorū, &c. Eſt data per angelos, quia lex non debebat dari per filium, qui maior eſt. Heb. 2. Si enim, qui per angelos factus eſt ſermo, &c. Dicit aūt, *Ordinata*, quia ordinabiliter data eſt. ſ. inter tēpus legis naturalis, qua homines conuicti ſunt, quod ſe iuuare non poterant, & tempus gratiæ. Nam antequā gratiam acciperent, cōuincendi erāt de lege. Dominus autē legis dicitur Chriſtus. Et ideo dicit *In manu mediatoris*; id eſt in poteſtate Chriſti. Deut. 33. In dextera eius ignea lex. 1. Tim. 2. Mediator Dei & hominū, &c. Iſte mediator ſignificatus eſt per Moyſen, in cuius manu eſt lex data. Deut. 5. Ego ſequeſter & medius fui inter Deū & vos, &c. Deinde cùm dicit *Mediator autem, &c.* Exponit quod dixit. In manu mediatoris, quod poteſt tripliciter exponi. Vno modo, quia mediator non eſt vnius tantum, ſed duorum. Vnde cum iſte ſit mediator Dei & hominis, oportet quod ſit Deus & homo. Si enim eſſet purus homo, vel Deus tantum, non eſſet verus mediator. Si ergo eſt verus Deus, cum nullus eſt mediator ſuiipſius, poſſet videri ali-

G cui, quod præter ipſum ſunt alij dij quorum eſt mediator: & hoc remouet dicens, quòd *Mediator* iſte & ſi *Non eſt vnius* tantum, non propter hoc ſunt alij dij, ſed *Deus vnus eſt*, quia licet ipſe alius ſit in perſona à Deo patre, nō eſt tamē aliud in natura. Deute. 6. Audi Iſrael Dominus Deus tuus, &c. Epheſ. 4. Vnus Deus, &c. Secundo modo, quia poſſet credi, quòd iſte eſſet mediator Iudæorum tantum: ideo dicit, Dico quod Chriſtus eſt mediator, ſed non vnius ſcilicet, Iudæorum, ſed vnus eſt omnium, id eſt ſufficiens ad omnes reconciliandos Deo; quia ipſe Deus eſt. Roma. 3. Vnus eſt Deus; qui iuſtificauit circuncìſionē ex fide & præputium per fidem; &c. 2. Cor. 5. Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, &c. Tertio modo, quia non eſt mediator vnius populi tantum ſcilicet, Iudæorum, ſed etiam Gentium. Epheſ. 2. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum. Et hoc ex parte Gentium auferendo idololatriā, & ex parte Iudæorum ex obſeruantia legis. Specialiter autem mediator eſt filius non pater, non ſpiritus ſanctus, nihilomi-

H nus tamen vnus eſt Deus.

LECTIO OCTAVA.

Lex non obeſt gratiæ, nec eſt contra promiſſa Dei, ſed pedagogus noſter fuit in Chriſto.

Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? Abſit. Si enim data eſſet lex, quæ poſſet viuificare, verè ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Prius autem quàm veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur concluſi in eam fidem, quæ reuelanda erat. Itaq; lex, pedagogus noſter fuit in Chriſto: vt ex fide iuſtificemur. At vbi venit fides, iam non ſumus ſub pedagogo.

Hic mouet Apoſtolus aliam dubitationē, vtrum ſcilicet lex noceat gratiæ. Et primò mouet dubitationem, dicens, *Lex ergo, &c.* Quaſi dicat, ſi lex poſita eſt propter tranſgreſ-

ſiones,

ſiones, nunquid lex facit aduerſus promiſſa Dei ſcilicet, vt id quod Deus promiſit ſe facturū per ſemen repromiſſum, per alium faciat? *Abſit,* Quaſi dicat, Non. Nam ſuprà eodem, Lex non irritum facit teſtamentū ad euacuandū promiſsionem, &c. Roma. 7. Lex ſancta & mandatū ſanctum. Secundò cùm dicit *Si enim lex eſſet data, &c.* Soluit dubitationem. Et primò oſtendit, ꝙ lex nō eſt contra promiſſa Dei. Secundò ꝙ eſt in obſequiū promiſſorū, ibi *Sed concluſit, &c.* Dicit ergo, ꝙ licet lex ſit poſita propter tranſgreſsionē, nō tamen contrariatur promiſsioni Dei, quia tranſgreſsiones ipſas remouere nō poteſt. Si enim eas remoueret, tunc manifeſtè eſſet contra promiſſa Dei, quia iuſtitia eſſet per aliū modum, ꝙ Deus promiſit, quia eſſet per legem & non per fidem, cum tamen dicatur Abac. 2. Iuſtus meus ex fide viuit. Roma. 3. Iuſtitia Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti. Et ideo dicit, ꝙ ſi lex eſſet data talis, quę poſſet viuificare, id eſt tantæ virtutis eſſet, ꝙ poſſet vitam gratiæ, & æternā beatitudinem conferre; tunc verè & non apparenter iuſtitia eſſet ex lege, ſi lex faceret, quod fides facere dicitur, & ſic fruſtrà eſſet fides. Sed lex nō iuſtificat, quia litera. ſ. legis, occidit, vt dicitur. 2. Cor. 3. & Rom. 8. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, &c. Deinde cū dicit *Sed ſcriptura concluſit, &c.* Oſtendit, ꝙ lex non ſolum non contrariatur gratiæ, ſed eſt ei etiā in obſequium. Et primò oſtendit, ꝙ lex obſequitur promiſsis Dei. Secundò quomodo hoc obſequiū manifeſtatū eſt in Iudæis, ibi *Prius autem quam veniret fides, &c.* Tertiò quomodo Gentiles etiam ſine lege cōſecuti ſunt promiſſa Dei, ibi *Omnes enim filii Dei eſtis, &c.* Circa primū ſciendū eſt, ꝙ lex obſequitur promiſsis Dei in generali quātū ad duo. Primò quia manifeſtat peccata. Roma. 3. Per legem cognitio peccati. Deinde quia manifeſtat infirmitatē humanā, inquantū homo non poteſt vitare peccatū, niſi per gratiā, quæ per legē non dabatur. Et ſicut iſta duo. ſ. cognitio morbi & impotentia infirmi, multum inducunt ad quærendū medicū: ita cognitio peccati & propriæ impotentiæ inducunt ad quærendum Chriſtum. Sic ergo lex obſecuta eſt gratiæ, inquantū præbuit cognitionē peccati & experientiam proprię impotentię. Et ideo dicit *Scriptura,* id eſt lex ſcripta *Concluſit,* id eſt tenuit incluſos Iudæos *ſub peccato,* id eſt oſtendit eis peccata, quæ faciebant. Roma. 7. Concupiſcentiā neſciebam, &c. Item concluſit, quia veniente lege ſumpſerunt occaſionem peccati. Roma. 11. Concluſit Deus omnia in incredulitate, &c. Et hoc ideo, vt homo quæreret gratiā. Et ideo dicit, *Vt promiſſio,* id eſt gratia, repromiſſa *Daretur non* ſolum Iudæis, ſed omnibus *Credentibus,* quia illa gratia poterat liberare à peccatis, & hæc gratia eſt ex fide Ieſu Chriſti. Deinde cùm dicit *Prius autem quam veniret, &c.* Ponit experimentū huius obſequij manifeſtatū in Iudæis. Et primò ponit obſequium Iudæorū. Secundò concludit quoddā correlariū, ibi *Itaque lex pedagogus, &c.* Dicit ergo, ſi ſcriptura. i. lex ſcripta, detinuit omnia ſub peccato quas vtilitates habebāt Iudæi ex lege antequā veniret fides ex gratia. Reſpondet & dicit, *Nos Iudæi* ante aduentū fidei *Cuſtodiebamur ſub lege,* inquantū faciebat nos vitare idololatriā & multa alia mala, cuſtodiebamur, inquā, nō ſicut liberi, ſed quaſi ſerui ſub timore, & hoc ſub lege. i. ſub onere legis & dominio. Roma. 7. Lex in homine dominatur quanto tempore viuit, &c. Et cuſtodiebamur *Concluſi,* id eſt ſeruati ne deflueremus ad vitia, ſed præpararemur in eam, id eſt tam bonam fidem, quæ reuelanda erat. Eſa. 56. Iuxta eſt ſalus mea, vt veniat, & iuſtitia mea, vt reueletur. Et dicit reuelanda, quia cum fides excedat omne humanū ingenium, nō poteſt per propriū ſenſum haberi, ſed ex reuelatione & dono Dei. Eſa. 40. Reuelabitur gloria Dñi, &c. Vel in eam fidem, quę reuelanda erat tempore gratiæ, in antiquis temporibus multis ſignis latēs. Vnde & tēpore Chriſti velum templi ſciſſum eſt. Matth. 27. Conſequenter cùm dicit, *Lex pedagogus, &c.* Concludit quoddā correlariū. Et primò oſtēdit legis officiū. Secundò officij ceſſationem, ibi *At vbi venit plenitudo temporis, &c.* Officium autē legis fuit officiū pedagogi. Et ideo dicit *Lex pedagogus noſter, &c.* Quādiu enim hæres nō poteſt conſequi beneficium hæreditatis, vel pro-

A pter defectum ætatis ſeu alicuius debitæ perfectionis, conſeruatur & cuſtoditur ab aliquo inſtructore, qui quidem inſtructor pedagogus dicitur, à pedos quod eſt puer, & goge quod eſt ductio. Iudæis autē promiſſa erat benedictio futuri ſeminis de hæreditate obtinenda, ſed nondum aduenerat tempus ipſius hæreditatis conſequendæ. Et ideo neceſſarium erat, ꝙ conſeruarentur vſq; ad tempus futuri ſeminis & cohiberentur ab illicitis, quod factū eſt per legē. Et ideo dicit *Itaque, &c.* Quaſi dicat. Ex quo ſub lege cuſtodiebamur, lex fuit noſter pedagogus, id eſt dirigens & conſeruans in Chriſto, id eſt in viam Chriſti. Et hoc ideo, vt ex fide Chriſti iuſtificaremur. Oſeę. 11. Puer Iſrael & dilexi eum. Hier. 31. Caſtigaſti me Dñe, & eruditus ſum, &c. Roma. 3. Arbitramur enim hominē iuſtificari per fidē, &c. Et quāuis lex pædagogus noſter eſſet, non tamen ad perfectam hæreditatē ducebat, quia vt dicitur Hebr. 7. Neminē ad perfectum adduxit lex, &c. Sed hoc officium ceſſauit poſtquam venit fides. Et hoc eſt, quod dicit, *At vbi venit fides*
B ſcilicet Chriſti *Iam non ſumus ſub pedagogo,* id eſt ſub coactione, quæ nō eſt neceſſaria liberis. 1. Cor. 13. Cū eſſem paruulus, &c. Cum autem factus ſum vir, &c. 2. Cor. 5. Si qua ergo in Chriſto noua creatura vetera tranſierunt, &c.

LECTIO NONA.

Nullus amplius eſt ſub lege, ſed omnes per fidem filij Dei ſunt.

OMnes enim filij Dei eſtis per fidem, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Quicunq; enim in Chriſto baptizati eſtis: Chriſtum induiſtis. Non eſt Iudæus neq; græcus, non eſt ſeruus neq; liber, non eſt maſculus neq; fœmina, Omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Si autē vos Chriſti: ergo ſemen Abrahæ eſtis, ſecundū promiſsionē hæredes.

Hic oſtendit Apoſtolus, ꝙ ad fructum gratiæ Gentiles ſine obſequio legis peruenerunt, ad quem tamen Iudæi per-
C ducti ſunt per legis cuſtodiā & obſequiū. Et circa hoc tria facit. Primò proponit intentum. Secundò manifeſtat propoſitum, ibi *Quicunque enim in Chriſto, &c.* Tertiò ex hoc argumentatur, ibi *Si autem vos Chriſti, &c.* Dicit ergo, verè nō ſumus ſub lege, id eſt ſub pædagogo & coactione, quia ſumus filij Dei. Similiter & vos neq; ſub lege, neq; ſub pædagogo eſtis, quia. ſ. ad gratiā perueniſtis. Ideo *Omnes eſtis filii Dei per fidem,* non per legem. Roma. 8. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis. ſ. timoris, qui dabatur in lege veteri, ſed accepiſtis ſpiritum filiorum. ſ. charitatis & amoris, qui datur in noua lege per fidem. Ioan. 1. Dedit eis poteſtatē filios Dei fieri, &c. Si ergo filij Dei eſtis per fidem, quare vultis eſſe ſerui per legis obſeruantias? Nam ſola fides homines facit filios Dei adoptiuos. Nullus ſiquidem eſt filius adoptiuus, niſi vniatur & adhęreat filio naturali. Rom. 8. Quos præſciuit cōformes fieri imaginis filij eius, &c. Fides enim facit nos in Chriſto Ieſu filios. Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Et hoc in Chriſto Ieſu, id eſt
D filij Dei eſtis per Ieſum Chriſtū. Conſequēter cum dicit *Quicunque enim in Chriſto, &c.* Manifeſtat propoſitum. Et circa hoc tria facit. Primò proponit propoſiti manifeſtationem. Secundò manifeſtationis expoſitionē, ibi *Non eſt Iudæus, &c.* Tertiò aſsignat manifeſtationis rationē, ibi *Omnes enim vnum ſumus, &c.* Manifeſtat aūt circa primū quomodo ſomus in Chriſto Ieſu filij Dei. Et hoc eſt, quod dicit *Quicunque enim in Chriſto Ieſu, &c.* Quod poteſt quadrupliciter exponi, vno modo, vt dicatur, Quicūq; in Chriſto Ieſu baptizati eſtis, id eſt inſtitutione Chriſti ad baptiſmum inſtructi eſtis. Mat. vlt. Euntes in mundū vniuerſum, prædicate euangelium omni creaturæ, &c. Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Alio modo *Quicunque in Chriſto Ieſu baptizati eſtis* ſcilicet per ſimilitudinē, & per configurationem mortis Chriſti. Rom. 6. Quicunq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Vel in Chriſto Ieſu, id eſt in fide Ieſu Chriſti. Nam baptiſmus non fit, niſi in fide, ſine qua effectum baptiſmi nullū conſequimur. Mat. vlt. Qui crediderit,

Chriſtiani, quomodo eſſe dicātur in Chriſto.

derit,& baptizatus fuerit,ſaluus erit,&c. Vel in Chriſto Ie E ſu,id eſt in virtute & operatione eius. Ioan.1. Super quem videris ſpiritũ deſcendentẽ, hic eſt,qui baptizat. Quicũꝗ ergo iſtis quatuor modis baptizati eſtis *Chriſtum induiſtis.* Vbi dicendũ eſt,ꝙ qui induitur aliqua veſte, protegitur ac contegitur ea, & apparet ſub colore veſtis colore proprio occultato. Eodem modo & qui induit Chriſtũ,protegitur & cõtegitur à Chriſto Ieſu,cõtra impugnationes & æſtus, & in eo nihil aliud apparet niſi qui Chriſti ſunt. Roma.13. Induite Dñm Ieſum Chriſtum. Et ſicut lignum accenſum induitur igne, & participat eius virtutẽ, ita & qui Chriſti virtutes accipit,induitur Chriſto.Luc.vlt.Sedete in ciuitate,donec induamini virtutẽ,&c.Quod in illis locum habet qui interius Chriſti virtute informantur. Epheſ.4.Induite nouum hominem,qui ſecundũ,&c. Et nota, ꝙ Chriſtum aliqui induunt exterius per bonã cõuerſationẽ, & interius per ſpiritus renouationẽ,& ſm vtrunꝗ per ſanctitatis cõfigurationem, vt tangitur in Gloſa. Expoſitionem autem F manifeſtationis ponit, cùm dicit *Non eſt Iudæus,&c.* Quaſi dicat, verè dixi, ꝙ quicunꝗ in Chriſto Ieſu,&c. Quia nihil poteſt eſſe in hominibus, quod faciat exceptionem à ſacramento fidei Chriſti & baptiſmi. Et ponit tres differentias hominum,oſtendens ꝙ per eas nullus excipitur à fide Chriſti. Prima differentia eſt quantũ ad ritum, cùm dicit *Non eſt Iudæus neque Græcus.* Quaſi dicat. Ex quo in Chriſto Ieſu baptizatus eſt, nõ eſt differẽtia,ꝙ propter hoc ſit indignior in fide,ex quocunꝗ ritu ad eam venerit, ſiue ex ritu Iudaico ſiue Græco.Rom.3.An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentiũ? Immo & Gentiũ,quoniã quidem vnus Deus, qui iuſtificauit circunciſionẽ ex fide,& præputium per fidẽ. Et Ro.10.Non eſt diſtinctio Iudæi & Græci,&c.

Sed cõtrà eſt,quod dicitur Roma.3.Quid ergo amplius eſt Iudæo? Multum quidẽ per omnem modũ. Reſpondeo, dicendum eſt,ꝙ Iudæi & Græci poſſunt conſiderari dupliciter. Vno modo ſm ſtatum in quo erant ante fidem,& ſic amplius fuit Iudæo,propter beneficium legis. Alio modo quantum ad ſtatum gratiæ,& ſic nõ eſt amplius Iudæo:& G de hoc intelligitur hic. Secunda differentia eſt quantum ad ſtatũ & conditionẽ, cùm dicit *Non eſt ſeruus neque liber,* id eſt neꝗ ſeruitus,neꝗ libertas, neꝗ nobilitas,neꝗ ignobilitas differentiã facit ad recipiendum effectum baptiſmi. Ioh.3. Paruus & magnus ibi ſunt, & ſeruus liber à Domino ſuo. Roma.2.Non eſt perſonarũ acceptio apud Deum. Tertia differentia eſt quantum ad naturã, cùm dicit *Non eſt maſculus neque fœmina,* quia ſexus nullam differentiã facit quantũ ad participandũ baptiſmi effectũ.Gal.3.Non eſt maſculus aut fœmina,&c.Expoſitionis vero rationẽ ponit, cùm dicit *Omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu.* Quaſi dicat, verè nihil horum eſt per quod differentia ſit in Chriſto, quia vos omnes.i.fideles vnũ eſtis in Chriſto Ieſu, qui in baptiſmo omnes eſtis effecti membra Chriſti,& vnum corpus & ſi inter vos ſitis diuerſi. Roma.12.Omnes vnũ corpus ſumus in Chriſto, &c.Epheſ.4.Vnum corpus vnus ſpiritus, &c. Vbi autem eſt vnitas, differẽtia non habet locum. Pro hac vnitate orat Chriſtus.Ioan.17.Volo pater,vt ſint vnũ,&c.

Conſequenter cùm dicit *Si autem vos eſtis,&c.* Arguit ad H principale propoſitum hoc modo. Dixi ꝙ Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius, ſed vos eſtis Abrahæ, ergo ad vos pertinet promiſſio Abrahæ de hæreditate conſequenda. Minorem ſic probat, Vos eſtis filij Dei adoptiui,quia eſtis vniti per fidem Chriſto, qui eſt filius Dei naturalis, ſed Chriſtus eſt filius Abrahæ, vt ſuprà eodem, quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus, ergo ſi vos eſtis Chriſti,id eſt, in Chriſto, *Ergo ſemen Abrahæ,* id eſt filij, cum Chriſtus filius eius ſit. Et ſi filij *Eſtis & hæredes,* id eſt ad vos pertinet hæreditas *ſecundum promiſſionem* Abrahæ factam. Roma.9.Non qui filij ſunt carnis, hi filij Dei, ſed qui ſunt filij promiſſionis, æſtimantur in ſemine.

CAPIT. IIII. LEC. I.

Per ſimilitudinem paruuli, oſtenditur dignitas gratiæ, ſupra ſtatum legis.

DIco autẽ, quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo,cum ſit Dominus omniũ, ſed ſub tutoribus & actoribus eſt vſque ad præfinitum tempus à patre: Ita & nos cum eſſemus paruuli, ſub elementis mundi eramus ſeruientes.

Poſtquã oſtendit Apoſtolus legis defectum: hic conſequenter oſtendit gratiæ dignitatẽ. Et primò per exemplũ humanum. Secundò per exemplũ ſcripturæ, ibi *Dicite mihi qui ſub lege vultis eſſe,&c.* Circa primũ duo facit. Primò oſtendit dignitatẽ gratiæ ſupra primitiuũ ſtatum veteris legis, per ſimilitudinẽ à lege humana ſumptã. Secundò oſtendit, ꝙ ipſi facti ſunt participes huius dignitatis per fidem, ibi *Quoniam autem eſtis filii Dei,&c.* Tertiò arguit ipſos, eo ꝙ hanc dignitatẽ cõtemnebãt, ibi *Sed tunc quidem ignorantes Deum,&c.* Circa primũ duo facit. Primò ponit ſimilitudinẽ. Secundò adaptat eam ad propoſitum, ibi *Ita & nos cum eſſemus,&c.* Notandum eſt,ꝙ in propoſita ſimilitudine quatuor tangit Apoſtolus. Primò quidem dignitatẽ, quia non eſt ſeruus, ſed hæres. Vnde dicit *Quanto tempore hæres,&c.* Quod aptatur & refertur ad populum Iudæorum,qui fuit hæres promiſſionis Abrahæ. Pſal.Elegit nos in hæreditatẽ ſibi,& ad Chriſtum,qui eſt hæres omnium. Heb.1.Quem conſtituit hæredem vniuerſorũ. Secundò eius paruitatẽ. Vnde dicit *Paruulus eſt,* quia & Iudæi paruuli erant ſm ſtatum legis. Amos.7.Quis ſuſcitabit Iacob, quia paruulus eſt? Similiter & Chriſtus paruulus factus eſt p incarnationẽ. Eſa.9. Paruulus natus eſt nobis, &c. Sed nota, ꝙ Apoſtolus aliquando aſſimilat paruulo ſtatum legis, ſicut hic. Aliquando ſtatũ præſentis vitæ.1.Cor.13.Cum eſſem paruulus, &c. Cuius ratio eſt, quia ſtatus veteris legis eſt ſicut paruulus propter imperfectionẽ cognitionis in ipſa cõparatione ad G ſtatum gratiæ & veritatis:quæ per Chriſtum facta eſt. Sic & ſtatus præſentis vitæ in qua videmus per ſpeculum in ænigmate,eſt ſicut paruulus, comparatus ſtatui futuræ vitæ,in qua eſt perfecta Dei cognitio, quia videtur ſicuti eſt.

Tertiò eius ſubiectionẽ,cùm dicit *Nihil differt a ſeruo, cum ſit Dominus omnium, ſed ſub tutoribus,&c.* Proprium enim ſerui eſt, ꝙ ſit ſubiectus alicui Dño. Puer autem quandiu paruulus eſt, quia non habet cognitionẽ perfectã,& vſum liberæ voluntatis,propter defectũ ætatis,cõmittitur cuſtodiæ aliorũ, qui & bona ſua defendant,& hi dicuntur tutores,& negotia agant, & hi actores nominantur. Et ideo licet ſit Dñs omnium rerum ſuarum, tamen inquantũ ſubijcitur alijs, nihil differt à ſeruo quia, nec voluntatẽ liberam habet,imo cogitur: & hæc adaptantur ad populũ Iudaicum. Eſa.44. Et nunc ſeruus meus Iacob,&c. Sed notandũ eſt, ꝙ in populo Iudaico aliqui erant ſimpliciter ſerui, illi ſcilicet, qui propter timorẽ pœnæ & cupiditatem temporaliũ,quæ lex promittebat,legem ſeruabant. Aliqui vero erant, qui non erant ſerui ſimpliciter, ſed quaſi ſerui exiſtentes erant verè H filij & hæredes: qui licet attenderent exterius ad temporalia & vitarent pœnas, nihilominus tamen in eis finem non ponebant: ſed accipiebant ea, vt figuram ſpiritualiũ bonorum. Vnde licet viderentur nihil exterius differre à ſeruis, inquantũ cerimonias & alia legis mandata ſeruabant: tamen erãt Dñi,quia nõ ea intentione eis vtebantur, vt ſerui, quia illis vtebantur amore ſpiritualiũ bonorũ, quæ præfigurabant: ſerui vero principaliter timore pœnæ & cupiditate terrenæ cõmoditatis.Chriſtus erat etiam quaſi ſeruus, quia licet ſit Dñs omnium, ſm illud Pſal.Dixit Dñs Dño meo,&c.tamen nihil videbatur differre à ſeruo in exterioribus, inquantũ homo. Phi.2. Exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens,& habitu inuentus, vt homo. Sub tutoribus autẽ & actoribus erat, quia ſub lege factus erat: vt dicitur infrà eodem, Factus ſub lege. Et hominibus ſubditus, vt dicit Luc.2.Erat ſubditus illis. Quartò ponit temporis congruitatẽ, cùm dicit *Vſque ad præfinitum tempus a patre,*

quia

quia ſicut hæres ſecundum determinationē patris præfinito tempore ſub tutoribus eſt, ita & lex determinatum tempus habuit á Deo, quandiu deberet durare: & quandiu hæres. ſ. populus Iudæorum eſſet ſub ea. Similiter & præfinitum tempus fuit á patre quo Chriſtus nō erat facturus miracula & oſtenſurus dominium poteſtatis diuinæ. Ioan. 2. Nondum venit hora mea. Hāc ſimilitudinē adaptat, cùm dicit conſequenter *Ita & nos, &c.* Et primò adaptat eam quantum ad Iudæos. Secundò quantum ad Chriſtum, ibi *At vbi venit plenitudo temporis.* Dicit ergo, Dico quòd *Quanto tempore hæres paruulus, &c.* Et ita nos Iudæi cum eſſemus paruuli in ſtatu legis veteris, *Sub elementis mundi eramus ſeruientes,* id eſt ſub lege, quæ temporalia promittebat. Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis, & comminabatur pœnas temporales. Vel lex vetus dicitur elementum, quia ſicut pueris, qui ſunt inſtituendi ad ſcientiā, primo proponuntur elementa illius ſcientię, per quę manuducuntur ad illam ſcientiā: ita lex vetus propoſita eſt Iudæis, per quam manuducerentur ad fidem & iuſtitiā. ſuprà. 3. Lex pedagogus noſter fuit in Chriſto. Vel ſub elementis, id eſt corporalibus rerum ritibus quos ſeruabant, ſicut lunares dies, neomenias, & ſabbatum. Nec tamen inſtandū eſt, ꝙ propter hoc nō differrent à Paganis, qui elementis ſeruiebant huius mundi, cum eis nō ſeruirent Iudæi ſeu cultū impenderent, ſed ſub eis Deo ſeruiebant, & eū colebant, Gentiles vero elementis ſeruientes, eis diuinū cultum impendebāt. Roma. 1. Seruierunt creaturæ potius, ꝙ̄ creatori, &c. Fuit autem neceſſarium, ꝙ Iudæi ſub elementis huius mundi deſeruirent Deo, quia iſte ordo eſt congruus naturę humanæ, vt á ſenſibilibus ad intellectualia perducantur.

LECTIO SECVNDA.

Similitudinem iam propoſitam adaptat ad Chriſtum, cuius finis eſt, vt adoptionem filiorum Dei reciperemus.

At vbi venit plenitudo tēporis, miſit Deus filiū ſuū factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionē filiorum reciperemus.

Hic adaptat Apoſtolus ſimilitudinē propoſitā ad Chriſtum. Et primò ponitur adaptatio. Secūdò finis rei in qua ſimilitudo adaptatur, ibi *Vt eos qui ſub lege erant, &c.* Sciendū eſt autē, ꝙ ſuprà in ſimilitudine propoſita quatuor oſtendit per ordinē, ſicut dictū eſt. Hic aūt illa quatuor adaptās ad Chriſtum, incipit ab vltimo. ſ. á determinatione temporis cuius ratio eſt: quia idem tempus fuit in quo Chriſtus fuit humiliatus, & in quo fideles fuerunt exaltati. Et ideo dicit *At vbi venit plenitudo temporis,* id eſt poſtquā tēpus, quod fuerat præfinitū à Deo patre de mittendo filio ſuo, erat cōpletū, & hoc modo accipitur. Luc. 2. Impleti ſunt dies, &c. Dicitur aūt plenum tempus illud propter plenitudinē gratiarum, quæ in eo dantur, ſm Pſal. Flumen Dei repletū eſt aquis, &c. Item propter impletionē figurarū veteris legis. Matt. 5. Non veni ſoluere legē, &c. Item, propter impletionem promiſſorū. Dañ. 9. Cōfirmabit autē pactum multis hebdomada vna. Hoc autem, quod dicit *At vbi venit plenitudo temporis, &c.* Similiter, & in alijs ſcripturę locis vbi tempus circa Chriſtū impleri dicitur, non eſt referendū ad fatalem neceſſitatē, ſed ad diuinam ordinationē, de qua dicitur in Pſal. Ordinatione tua perſeuerat dies, &c. Aſsignatur autem duplex ratio, quare illud tempus præordinatū eſt ad aduentū Chriſti. Vna ſumitur ex magnitudine. Quia enim magnus eſt, qui venturus erat, oportebat & multis indicijs & multis pręparationibus homines ad aduentū eius diſponi. Heb. 1. Multifariè multiſq; modis, &c. Alia ex conditione venientis. Quia enim medicus erat venturus, oportebat ꝙ ante aduentū ſuum cōuincerentur homines de morbo, & quantū ad defectum ſcientiæ in lege naturæ, & quantū ad defectū virtutis in lege ſcripta. Et ideo oportuit vtrūq;, ſcilicet, & legem naturæ & legem ſcripturæ aduentū Chriſti pręcedere. Secundò adaptat quantum ad hæreditariam dignitatē, cùm dicit *Miſit Deus filium ſuum* ſcilicet, proprium

...pus ad- ...' Chri ...r dicit ...ū tem-

A & naturalem. Et ſi filius ergo & hæres. Dicit autem filium ſuum, id eſt, propriū naturalē & vnigenitū non adoptiuū. Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt &c. *Miſit,* inquam, eum non à ſe ſeparatū, quia miſſus eſt per hoc, quod aſſumpſit humanā naturam, & tamen erat in ſinu patris. Ioan. 1. Vnigenitus, qui eſt in ſinu patris æternaliter. Ioan. 3. Nemo aſcendit in cœlū niſi, qui deſcendit de cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo: qui licet deſcenderit per aſſumptionē carnis, tamen eſt in cœlo. Item miſit eum, vt nō eſſet vbi prius non erat: quia licet in propria venerit per pręſentiā carnis, in mundo tamen erat per præſentiam deitatis, vt dicitur in euang. Ioan. 1. ſimiliter non miſit eum quaſi miniſtrū, quia ſua miſsio ſuit aſſumptio carnis, non depoſitio maieſtatis. Miſit ergo Deus filium ſuū ad ſanandū, inquam, deuiationem cōcupiſcibilis, & ad illuminandū ignorantiā rationalis. Pſal. Miſit verbum ſuum, &c. Miſit etiam ad liberandū á poteſtate dæmonis contra infirmitatē iraſcibilis. Eſa. 19. Mittet eis ſaluatorē, qui liberet eos. Item ad remedium ab

B obligatione æternæ mortis. Oſeę. 13. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Item ad ſaluandū ab eorum peccatis. Ioan. 3. Nō miſit Deus filium ſuū in mundū, vt iudicet mundū, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum, &c.

Tertiò adaptat ſimilitudinē quantū ad paruitatē, cùm dicit *Factum ex muliere.* Eſa. 9. Paruulus natus eſt nobis, &c. Phil. 2. Exinaniuit ſemetipſum, &c. Paruum ſe fecit nō dimittendo magnitudinē, ſed aſſumendo paruitatem. In hoc aūt, quod dicit, *Factum ex muliere,* cauendi ſunt duo errores ſcilicet. Fotini qui dixit Chriſtū purum hominē eſſe, & ex virgine principiū eſſendi ſumpſiſſe, & ideo ita dicit ipſum factum ex muliere, quaſi totaliter initium ex ea ſumpſerit. Sed hoc eſt falſum, quia eſt contra illud quod dicitur Ro. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſm carnem, non dicit ſecundū perſonam, quæ eſt ab æterno. ſ. ipſa hypoſtaſis filij Dei. Vnde ſicut cum ſcutum ſit album de nouo, non oportet dicere, ꝙ ipſa ſubſtātia ſcuti de nouo fiat, ſed ꝙ ei de nouo albedo acceſſerit, ita ex hoc, ꝙ filius Dei de nouo carnē Fotini error.

C aſſumpſit, nō oportet dicere, ꝙ perſona Chriſti de nouo ſit facta: ſed ꝙ natura humana ei de nouo aduenit, ſicut corpori cum abſq; ſui mutatione quædam accidunt. Aliqua enim adueniunt alicui & immutant ipſum, ſicut formæ & qualitates abſolutæ: quædam vero abſq; mutatione adueniunt, & huiuſmodi eſt aſſumptio carnis, ſm ꝙ dicit relationem. Vnde per hoc, perſona verbi in nullo mutatur. Et inde eſt, ꝙ in diuinis vtimur his, quæ relationē ſignificant etiam ex tempore. Vnde dicimus, Dñe refugium factus es nobis: & ꝙ Deus factus eſt homo. Non aūt vtimur formis & qualitatibus abſolutis, vt Deus factus eſt bonus, ſapiēs, & huiuſmodi. Item vitandus eſt error, Hebionis, qui dicit Christum ex Ioſeph ſemine eſſe natum, motus ad hoc ponendum per hoc, quod dicit, ex muliere. Nam ſm eum mulier tantum importat corruptionē. Sed hoc eſt falſum, quia hoc nomē mulier in ſacra ſcriptura deſignat etiā ſexum naturalem, ſm illud Geneſ. 3. Mulier quam dediſti mihi, &c. Vocat enim eam mulierem, quæ tamen adhuc erat virgo. Hebionis error.

D Per hoc etiā, ꝙ dicitur, ex muliere factus, deſtruuntur duo errores. ſ. Valentini dicentis Chriſtū non ſumpſiſſe corpus de virgine, ſed attuliſſe illud de cœlo, & per beatam virginem ſicut per fiſtulam ſeu cannale tranſiuiſſe. Sed hoc eſt falſum, quia ſi verum eſſet, quod dicit, non fuiſſet factus ex muliere, vt Apoſtolus dicit. Hęc enim prępoſitio, *Ex,* cauſam materialē deſignat. Item error Neſtorij dicentis beatā virginem non eſſe matrem filij Dei, ſed filij hominis, quod falſum eſſe oſtenditur per hoc, quod dicit Apoſtolus hic. Quòd *Miſit Deus filium ſuum factum ex muliere.* Qui enim fit ex muliere, eſt filius eius. Si ergo filius Dei eſt factus ex muliere ſcilicet, ex beata virgine, manifeſtū eſt, ꝙ beata virgo eſt mater filij Dei. Licet autē poſſet dici natus ex muliere, ſignanter tamen dicit factum, & non natum. Naſci enim aliquid, eſt ipſum produci ſolū ex principio cōiuncto, ſed fieri eſt produci ex principio ſeparato. Arca enim fit ab artifice, ſed fructus naſcitur ex arbore. Principium autē humanæ generationis eſt duplex. ſ. materiale, & quantum ad Neſtorij error.

hoc

hoc Chriſtus proceſsit ex principio coniuncto, quia materiam ſui corporis ſumpſit ex virgine. Vnde ſecundum hoc dicitur naſci de ea. Mat.1. De qua natus eſt Ieſus, &c. Aliud eſt principiũ actiuum, quod quidem in Chriſto quantum ad id quod principiũ habuit, id eſt quantũ ad formationẽ corporis nõ fuit coniunctũ, ſed ſeparatũ, quia virtus ſpiritus ſancti formauit illud. Et quantũ ad hoc non dicitur natus ex muliere, ſed factus quaſi ex principio exteriori. Ex quo patet, ꝙ hoc, quod dicit ex muliere, non dicit corruptionẽ, quia dixiſſet natum & nõ factum. Quartò adaptat ſimilitudinem quantum ad ſubiectionem, cùm dicit, *Factum ſub lege*. Sed contra eſt, quod dicitur, infrà. 5. Si ſpiritu ducimini non eſtis ſub lege. Si ergo Chriſtus nõ ſolum eſt ſpiritualis, ſed etiam dator ſpiritus, incõuenienter videtur dici, ꝙ ſit factus ſub lege. Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ eſſe ſub lege dicit̃ dupliciter. Vno modo, vt ly, SVB, denotet ſolã obſeruantiã legis, & ſic Chriſtus fuit factus ſub lege, quia circunciſus fuit, & in templo præſentatus. Matt.5. Non veni legẽ ſoluere, &c. Alio modo, vt ly, SVB, denotet oppreſsionẽ. Et hoc modo ille dicitur eſſe ſub lege, qui timore legis opprimitur & hoc modo nec Chriſtus, nec viri ſpiritales dicuntur eſſe ſub lege. Conſequẽter cùm dicit *Vt eos, qui ſub lege, &c.* Ponit fructum rei in qua ſimilitudo adaptatur. ſ. ꝙ ideo voluit iſto tempore fieri ſubiectus, vt hæredes fierent magni & liberi. Et hæc duo ponit, & primò fructum liberationis contra ſubiectionẽ. Et ideo dicit, *Vt eos, qui ſub lege erant*, id eſt ſub maledicto & onere legis liberaret. ſuprà.3. Chriſt⁹ nos redemit de maledicto legis, &c. Secundò fructum exaltationis, inquantum adoptamur in filios Dei per hoc, ꝙ accipimus ſpiritum Chriſti, & conformamur ei. Roma.8. Si quis ſpiritũ Chriſti non habet, &c. Et hæc adoptio ſpecialiter cõpetit Chriſto, quia non poſſumus fieri filij adoptiui, niſi conformemur filio naturali. Ro.8. Quos pręſciuit cõformes fieri imaginis filij eius, &c. Et quantũ ad hoc dicit, *Vt adoptionem filiorũ reciperemus*, id eſt vt per filium Dei naturalem efficeremur filij adoptiui.

LECTIO TERTIA.

Adoptiouis beneficium, etiam ad gentiles pertinere declarat.

Qvoniam autem eſtis filij Dei: miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra, clamantem, abba, pater. Itaque iam non eſt ſeruus, ſed filius: quòd ſi filius, & hæres per Deum.

Suprà Apoſtolus oſtendit beneficiũ Iudæis exhibitum: hic oſtendit hoc beneficium etiam ad Gentiles pertinere. Et primò proponit ipſum beneficiũ. Secundò modũ adipiſcendi, ibi *Miſit Deus ſpiritum, &c.* Tertiò manifeſtat eius fructum, ibi *Itaque iam non eſt, &c.* Dicit ergo. Quòd beneficiũ adoptionis filiorum Dei, nõ ſolũ pertinet ad eos, qui ſub lege erant, ſed etiã ad Gentiles. Et ideo dicit, Quoniam eſtis filij Dei, id eſt, ꝙ ſitis filij Dei iſta de cauſa factum eſt, quia non ſolũ Iudæi, ſed etiã omnes alij, qui in filiũ Dei credunt, adoptantur in filios, &c. Ioan.1. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, &c. Modus autẽ adipiſcendi illud donum, eſt per miſsionẽ ſpiritus filij Dei in corda veſtra. Auguſt. autẽ dicit, ꝙ Chriſtus in carne exiſtens prædicauit Iudæis principaliter: Gentibus aũt perfunctoriè. Rom.15. Dico Chriſtũ Ieſum miniſtrũ fuiſſe circuncisionis, &c. Et ideo quicquid pertinet ad ſtatum Iudæorũ cõuenienter attribuitur Chriſto. Et quia poſſent dicere iſti, Galatas non eſſe adoptatos in filios Dei, cum Chriſtus ex eis carnem nõ ſumpſerit, nec eis prædicauerit, vnde non videbantur in aliquo Chriſto coniungi. Ideo Apoſtolus modũ huius adoptionis demonſtrans, dicit, ꝙ & ſi non fuerunt coniuncti Chriſto ſm carnem, ſcilicet, quantũ ad Gentem, neq; ſm prædicationem: tamen fuerunt coniuncti per ſpiritum, & ex hoc adoptati ſunt in filios Dei. Vnde conuerſio Gentiũ ſpecialiter, attribuitur ſpiritui ſancto. Et ideo Petrus quãdo fuit reprehenſus à Iudæis, ꝙ iuſſet prædicare Gentibus excuſauit ſe per ſpiritum ſanctũ, dicens. Act.11. Non poſſe reſiſtere ſpiritui

E ſancto, cuius inſtinctu, hoc fecerat. Et ideo quia *Miſit Deus* per *ſpiritum filij ſui in corda noſtra* (Iudæorum, ſcilicet, & Gentium) cõiungimur Chriſto, & per hoc adoptamur in filios Dei. Sed ſciendum eſt, ꝙ ſi alicubi in ſcriptura inuenitur ſpiritus ſanctus mitti à patre. Ioan.14. Paracletus autẽ ſpiritus ſanctus, quẽ mittet pater, &c. Aliquando vero à filio. Ioan.15. Cum venerit paracletus, quẽ ego mittã vobis, &c. Nihilominus tamen ſpiritus ſanctus cõmunis eſt patri & filio, & ab vtroq; procedit, & ab vtroq; datur. Et ideo eſt, ꝙ vbicunq; inuenitur, ꝙ pater mittat ſpiritum ſanctum, fit mentio de filio: ſicut in pręmiſſa authoritate dicitur, quem mittet pater in nomine meo. Et ſimiliter vbi dicitur, mitti à filio, fit mentio de patre. Vnde dicit, Quem mittã vobis à patre. Et etiam hic cum dicit, Miſit Deus pater ſpiritũ ſanctum, ſtatim fit mentio de filio, cũ dicit, *Filij ſui*. Nec refert ſi alicubi dicatur ſpiritus ſanctus ſolum à patre procedere, quia ex quo filius mittit eum, manifeſtum eſt, quòd ab ipſo procedit, vnde ſpiritus ſanctus dicitur ſpiritus filij, ſicut

F mittentis, & ſicut à quo procedit, & ſicut à quo habet ſpiritus ſanctus quicquid habet ſicut & à patre. Ioan.15. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, &c. Dicit aũt in corda, quia duplex eſt generatio. Vna carnalis, quæ fit per ſemen carnale miſſum in loco generationis: quod quidẽ ſemen licet ſit quantitate paruũ, tamen virtute cõtinet totũ. Alia eſt ſpiritualis, quæ fit per ſemẽ ſpirituale tranſmiſſum in locum ſpiritualis generationis: qui quidẽ locus eſt mens ſeu cor hominis, quia in filios Dei generamur per mẽtis renouationem. Semen autẽ ſpirituale, eſt gratia ſpiritus ſancti. 1. Ioã. vlt. Qui natus eſt ex Deo, non peccat: qm̃ generatio Dei conſeruat eum, &c. Et hoc ſemen eſt virtute continens totã perfectionẽ beatitudinis. Vnde dicitur pignus & arra beatitudinis. Ephe.1. Ezec.39. Dabo ſpiritũ nouũ, &c. *Clamantem*, id eſt clamare facientẽ, *Abba pater*, non magnitudine vocis, ſed magnitudine, & feruore affectus. Tunc enim clamamus, *Abba pater*, quando per affectũ accendimur calore ſpiritus ſancti ad deſiderium Dei. Rom.8. Non

G accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis, &c. *Abba pater, &c.* Idem aũt eſt in ſignificatione, abba, quod eſt Hebręũ, & pater, quod eſt Latinũ, & pater, quod eſt Græcũ. Et vtrũq; ponit, vt oſtendat, ꝙ gratia ſpiritus ſancti cõmuniter ſe habet, quantũ ad vtrunq; populũ quantũ eſt ex ſe. Conſequenter cũ dicit *Itaque iam non eſt ſeruus, &c.* Ponit fructũ huius beneficij. Et primò quantũ ad remotionẽ omnis mali, à quo liberamur per adoptionem ſpiritus ſancti, & hæc eſt liberatio à ſeruitute. Et quantum ad hoc dicit, *Itaque* ſcilicet, quia ſpiritus clamat in nobis pater, *Iam* à tempore gratiæ *Non eſt* aliquis noſtrum, qui in Chriſtum credimus, *Seruus* in timore ſcilicet ſeruiens. Ioan.15. Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos, &c. Romano.8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis, &c. *Sed eſt filius*. Rom.8. Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij Dei. Licet enim conditione ſerui ſimus, quia dicitur Luc.17. Cum feceritis omnia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite ſerui inutiles ſumus: tamen non ſumus ſerui maliuoli, ex timore ſcilicet ſeruientes,

H quia tali ſeruo debentur tortura & compedes: ſed ſumus ſerui boni & fideles, & amore ſeruientes, & ideo libertatem per filium conſequimur. Ioan.8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Secundò ponit fructũ quantum ad conſecutionem omnis boni, & quantum ad hoc dicit, *Quod ſi filius, & hæres per Deum*. Roma.8. Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, &c. Hæc autem hæreditas eſt plenitudo omnis boni, cum nihil aliud ſit quã ipſe Deus, ſecundum illud Pſal. Dominus pars hæreditatis meæ, &c. Gen.15. Dixit Abrahã, Ego merces tua magna nimis, &c.

Dicit *Per Deum*, quia ſicut Iudæi hæreditatem adepti ſunt per Dei repromiſsionem & iuſtitiam, ita & Gentiles per Deum, id eſt per Dei miſericordiam. Roma.15. Gentes autẽ ſuper omnia honorare Deum, &c. Vel per Deum, id eſt per Dei operationem. Eſa.26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis Domine.

LECTIO QVARTA.

Arguit Galatas, qui hanc Dei gratiam, per Chriſtum eis datam contemnebant.

SEd tunc quidem ignorantes Deum, his qui natura nõ ſunt dij, ſeruiebatis. Nunc autem cum cognoueritis Deum, immo cogniti ſitis à Deo: quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo ſeruire vultis? Dies obſeruatis, & menſes, & tempora, & annos. Timeo vos ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis. Eſtote ſicut ego, quia & ego ſicut vos.

Poſita dignitate beneficij gratiæ, & oſténſa per exemplum humanum: hic Apoſtolus arguit Galatas, qui hanc gratiam contemnebant, vtpote ingrati tanto beneficio. Et primò arguit eos de ingratitudine. Secundò excuſat ſe, ꝙ hoc non facit ex odio & liuore, ibi *Fratres obſecro vos, non me læſiſtis, &c.* Circa primum tria facit. Primò cõmemorat ſtatum priſtinum. Secũdò extollit, & cõmendat beneficium ſuſceptum, ibi *Nunc autem cum cognoueritis, &c.* Tertiò exaggerat peccatum cõmiſſum, ibi *Quomodo conuertimini, &c.* Dicit ergo, *Sed tunc, &c.* Quaſi dicat, Nunc eſtis filij & hæredes per Deũ: ſed tunc quidẽ, cum Gentes eſſetis. Ephe.5. Eratis aliquando tenebræ, &c. *Ignorantes Deum,* per infidelitatem ſeruiebatis cultu latriæ, *His qui non ſunt natura dij,* ſed opinione hominum. 1.Cor.12. Cum Gentes eſſetis ad ſimulachra muta prout ducebamini euntes, &c. Roma.1. Seruierunt creaturæ potius quam creatori, &c. Hoc autẽ quod dicit, Qui natura nõ ſunt dij, eſt ad confutationẽ Arrianorum dicentium Chriſtũ Dei filium non eſſe Deum per naturam. Quòd ſi verũ eſſet, non eſſet ei exhibendus cultus latriæ, & quicunq; exhiberet ei eſſet idolatra. Sed poteſt obijci, quia nos adoramus carnem & humanitatẽ Chriſti, ergo ſumus idolatræ. Sed dicendũ eſt, ꝙ licet adoremus carnẽ ſeu humanitatem Chriſti, adoramus tamen eam, vt vnitã perſonę diuini verbi, quod quidẽ verbũ eſt ſuppoſitum diuinũ. Vnde cũ adoratio debeatur ſuppoſito diuinę naturę, quicquid in Chriſto adoratur, abſq; errore fit. Conſequenter cùm dicit *Nunc autem cum cognoueritis, &c.* Cõmemorat acceptum beneficium. q.d. Si ignorantes eratis & peccabatis, tolerari poterat: nam cæteris paribus grauius eſt peccatũ in Chriſtiano, ꝙ̃ in Gentili. Sed nunc cum cognoueritis Deum, id eſt ſitis conducti ad Dei cognitionẽ, grauius peccatis, ꝙ̃ olim, ſeruiendo & ponendo ſpem in his in quibus non debetis. Hier.31. Omnes cognoſcent me, &c. Sed hoc, quod dicit, *Immo cogniti ſitis à Deo,* videtur contrarietatẽ habere, cum Deus ab æterno omnia cognouerit. Eccl.23. Dño enim Deo antequã crearẽtur omnia agnita, &c. Sed dicendum hoc cauſaliter eſſe dictũ, vt ſit ſenſus, *Immo cogniti ſitis à Deo,* id eſt Deus fecit, ꝙ vos cognoſceretis eum. Sic enim Deus dicitur cognoſcere, inquantum eſt cauſa cognitionis noſtræ. Et ideo, quia ſuprà dixit, Cum cognoueritis Deũ, quæ fuit vera locutio, ſtatim corrigit & explicat eã præfiguratam innuendo, ꝙ nõ poſſumus Deum cognoſcere ex nobis, niſi per ipſum. Ioan.1. Deum nemo vidit vnquã, ſed vnigenitus, qui eſt in ſinu patris, &c. Conſequenter exprobrat peccatũ cõmiſſum, dicens *Quomodo conuertimini, &c.* Et primò exaggerat eorũ peccatũ. Secundò oſtendit imminens periculum, ibi *Timeo vos ne forte, &c.* Tertiò reducit eos ad ſalutis ſtatũ, ibi *Eſtote ſicut ego, &c.* Circa primũ duo facit. Primò proponit peccatum cõmiſſum. Secundò de peccato cõmiſſo eos cõuincit, ibi *Dies obſeruatis, &c.* Sciendum eſt autem, ꝙ hæc litera dupliciter legitur. Vno modo, quia iſti Galatæ à fide conuertebantur ad idololatriam, & ideo dicit, *Quomodo conuertimini* à fide iterũ, id eſt *Denuo.* 2.Pet.2. Melius erat eis non cognoſcere viam iuſtitiæ, ꝙ̃ poſt, &c. Pſal. Conuerſi ſunt retrorſum, &c. Ad elementa. ſ. mundi, quæ ſunt *infirma,* per ſe ſubſiſtere nõ valentia, quia in nihilum deciderẽt, niſi ea manus cuncta regentis teneret: ſm illud Heb.1. Portãs omnia verbo virtutis ſuę, &c. *Et egena,* quia egent Deo & ſeipſis ad inuicem, ad complementum

A vniuerſi, quibus. ſ. elementis denuo, id eſt iterum ſeruire vultis ſeruitute ſcilicet latrię. Probatio huius manifeſtè apparet, quia *Obſeruatis dies* ſcilicet fauſtos & infauſtos, *Et menſes,* & tempora, & annos. i. conſtellationes & curſum corporum cœleſtium, quę omnia ortum habent ab idolatria. Contra quod dicit. Hiere.10. A ſignis cœli nolite metuere, quæ gentes, &c. Et ꝙ obſeruationes huiuſmodi malæ ſint, & contra cultum Chriſtianæ religionis, patet: quia diſtinctio dierum, menſium, annorum, & temporum attenditur ſm curſum ſolis & lunæ. Et ideo tales temporũ diſtinctiones obſeruantes venerantur corpora cœleſtia, & diſponũt actus ſuos ſm iudicium aſtrorũ, quę nullam directam impreſſionem habent in voluntate hominis & in his, quę dependent à libero arbitrio. Et ex hoc imminet graue periculum. Vnde dicit, *Timeo ne forte ſine cauſa,* id eſt inutiliter *Laborauerim in vobis.* Et ideo cauendũ eſt fidelibus talia obſeruare, ſed nulla debet eſſe eis ſuſpitio harum rerum, quia proſperè poteſt cedere quicquid ſub Dei deuotione ſimpliciter agitur.

B Sed nunquid licet in aliquo curſum ſtellarũ ſeruare? Dicendum eſt, ꝙ corpora cœleſtia quorundã quidẽ effectuũ cauſa ſunt. ſ. corporaliũ, & in iſtis licet ipſorũ curſum attendere: quorundã aũt non ſunt cauſa. ſ. eorum, quæ dependẽt à libero arbitrio, ſeu à fortuna, vel infortunio, & in iſtis ſeruare curſum aſtrorũ pertinet ad idolatriam. Sed licet hæc lectura ſuſtineri poſſit, nõ tamen eſt ſm intentionem Apoſtoli. Cum enim ipſe in tota præcedẽti ſerie huius epiſtolę, & in ſequẽti arguat Galatas de hoc, ꝙ à fide tranſtulerunt ſe ad obſeruantiã legis, ideo magis ad propoſitũ exponitur de hoc, ꝙ ad legales obſeruantias cõuertuntur. Vnde dicit, Cum cognoueritis Deũ per fidẽ, quomodo cõuertimini à fide ad elemẽta, i. ad literalẽ legis obſeruantiã? quæ dicitur elementa, quia fuit prima inſtitutio diuini cultus, elementa dico infirma, quia non perficit iuſtificando. Heb.7. Neminem ad perfectũ adduxit lex egena, quia non confert virtutes & gratiam adiuuando per ſe. Sed quid eſt, quod dicit, Conuertimini. Et videtur hoc inconuenienter

Stellarum curſus, quã do liceat attendere, & ſeruare.

C dictum. Similiter & hoc, quod dicit, denuo. Nam iſti nec Iudæi fuerant, nec alias legalia ſeruauerãt. Ad quod dicendum eſt, ꝙ cultus Iudæorũ medius eſt inter cultum Chriſtianorum & Gentiliũ. Nam Gentiles colebant elementa ipſa tanquã viua quædã: Iudæi vero elementis quidem nõ ſeruiebant, ſed Deo ſub ipſis elementis inquantũ obſeruationibus corporaliũ elementorũ Deo cultum exhibebant. ſuprà eodẽ, Sub elemẽtis huius mundi eramus ſeruientes. Chriſtiani vero ſeruiunt Deo ſub Chriſto. i. in fide Chriſti. Quando aũt aliquis peruenit ad terminũ tranſacto medio, ſi iterũ redire velit ad mediũ, idem videtur ac ſi velit redire ad principiũ. Et ideo Apoſtolus, quia iſti iam peruenerant ad terminum. ſ. ad fidem Chriſti, & nunc redierũt ad medium. ſ. ad cultum Iudęorũ, inde eſt, ꝙ propter quandã conformitatẽ medij ad principiũ dicit eos conuerti ad elementa, & denuo eis ſeruire. Et ꝙ ita ſit probat, cùm dicit, *Dies obſeruatis* Iudaico ritu. ſ. ſabbata, & decimũ primi menſis, & huiuſmodi, quæ dicuntur in Glo. *Menſes,* id eſt neomenias, vt primũ & ſeptimũ menſem, vt habetur Leui.23.

D Tempora. ſ. egreſſionis de Aegypto, & ꝙ Hieroſolymam tribus vicibus veniebant per ſingulos annos, Item annos Iubilei, & ſeptimũ annum remiſſionis. Et ex hoc ſequitur periculũ, quia ex hoc nihil prodeſt fides Chriſti. Vnde dicit, Timeo vos ne fortè ſine cauſa, id eſt inutiliter in vobis laborauerim. infrà.5. Si circuncidimini, Chriſtus vobis nihil proderit. Conſequenter cùm dicit *Eſtote ſicut ego, &c.* Reducit eos ad ſtatũ ſalutis. q.d. Ita timeo vos ne fortè ſint cauſa laborauerim in vobis, ſed ne ita ſit, eſtote ſicut ego. Hoc in Gloſa tripliciter legitur. Primo modo ſic, *Eſtote ſicut ego* ſcilicet, legẽ deſerentes ſicut ego dimiſi. Secundo modo ſic, Eſtote ſicut ego, errorem. ſ. priſtinum corrigentes, ſicut ego errorẽ meũ correxi. Et hoc poteſtis, *Quia ego* ſupple, *ſum ſicut vos,* & tamen de errore meo correctus ſum. Tertio modo ſic, Eſtote ſicut ego, ſcilicet ſine lege viuentes, quia ego (ſupple, qui legem habui, & in lege natus ſum) modo ſum ſicut vos, ſupple fuiſtis ſcilicet, ſine lege.

LECTIO QVARTA.

Non odio ductus Apoſtolus Galatas reprehendit, nullam enim habebat odij cauſam in eos, ſed magis amoris.

FRatres, obſecro vos. Nihil me læſiſtis. Scitis autem, quia per infirmitatem carnis euangelizaui vobis iam pridem: & tentationem veſtram in carne mea, non ſpreuiſtis, neq; reſpuiſtis, ſed ſicut angelum Dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Ieſum. Vbi eſt ergo beatitudo veſtra? Teſtimonium enim perhibeo vobis, quia ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi. Ergo inimicus vobis factus ſum verum dicens vobis? Aemulantur vos non bene: ſed excludere vos volunt: vt illos æmulemini. Bonum autem æmulamini in bono ſemper: & non tantum cum præſens ſum apud vos.

Poſtquã reprehendit Apoſtolus Galatas, hic oſtendit ſe F hoc nõ ex odio feciſſe. Et primò oſtendit ſe nõ habere veram cauſam odij ad eos vllam. Secundò ꝙ nec habet cauſam æſtimatam, ibi *Ergo inimicus factus ſum vobis, &c.* Tertiò aſſignat cauſam præmiſſæ reprehenſionis, ibi *Filioli mei, &c.* Circa primũ duo facit. Primò oſtendit, ꝙ non habet cauſam odij ad eos. Secũdò ꝙ magis habet cauſam amoris, ibi *Scitis autem, quod per infirmitatem, &c.* Circa primũ notandũ eſt, ꝙ conſuetudo eſt boni paſtoris in correctione ſubditorum aſperis dulcia miſcere: ne.ſ.ex nimia ſeueritate frangantur. Luc.10.legitur de Samaritano, ꝙ in curatione ſauciati infudit vinum & oleum. Et contrà de malis paſtoribus dicitur Ezec.34. Cum auſteritate imperabatis eis. Et ideo Apoſtolus ſicut bonus prælatus oſtendit, ꝙ non ex odio increpat eos, blandè loquendo eis quantũ ad tria, primo quantũ ad charitatis nomen. Vnde dicit, *Fratres.* Pſal. Ecce ꝙ̃ bonum & ꝙ̃ iucundũ habitare fratres in vnum. Secundò quantũ ad modeſtiæ verbum. Vnde dicit, *Obſecro vos.* Prouer.19. Cum obſecrationibus loquitur pauper. Tertiò quantũ ad G excuſationem. Vnde dicit, *Nihil me læſiſtis* & ego non ſum talis, ꝙ habeam odio illos, qui me non offendunt. Secundò oſtendit ſe ad eos habere cauſam amoris cùm dicit *Scitis autem, quod per infirmitatem, &c.* Vbi tria ponit ex quibus homines ſe diligere conſueuerunt: primum eſt mutuũ ſocietatis auxilium, & ex hoc etiã amor in hominibus confirmatur ſm illud Luc.22. Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum, &c. Et quantũ ad hoc dicit, Scitis autẽ, &c. Vbi primo cõmemorat tribulationem quam paſſus eſt apud eos. Secundò oſtendit quomodo ei aſtiterũt, ibi *Et tentationem veſtram, &c.* Dicit ergo quantum ad primum, Dico ꝙ nihil me læſiſtis, immo ſeruiuiſtis mihi. Scitis enim, id eſt recordari poteritis, ꝙ euangelizaui vobis iampridem.i.tranſacto tempore, per infirmitatem carnis.i.cum infirmitate & afflictione carnis meæ, vel cũ multis tribulationibus quas patiebar à Iudæis (qui ſunt de carne mea) me perſequẽtibus.1.Cor.2. Cum timore & tremore multo fui apud vos.2.Corint.12. Virtus in infirmitate perficitur. Et licet hæc infirmitas fue- H rit cauſa ſpernendi me, & tentationis veſtræ, ſecundũ illud Zacha.13. Percute paſtorem, & diſpergẽtur oues, &c. Vos tamen tentationem veſtram, quæ erat in carne mea, id eſt, tribulationem meam, quæ erat vobis cauſa tentationis, nõ ſpreuiſtis. Eccle.11. Non ſpernas hominẽ in viſu ſuo: Quia vt dicit Dñs. Luc.10. Qui vos ſpernit, me ſpernit, &c. Neq; reſpuiſtis doctrinã meam & me, quin velletis eſſe ſocij tribulationum. Eſa.33. Væ qui ſpernis, nonne & ipſe ſperneris? &c. Secundũ autẽ, quod confirmat inter homines dilectionẽ, eſt mutuus amor & mutua dilectio adinuicem ſm illud Prouer.8. Ego diligentes me diligo, &c. Et quantũ ad hoc dicit, Sed ſicut angelũ Dei excepiſtis me.i.ita honorifice ſicut nuntiũ verba Dei nuntiantẽ.1.Theſ.2. Cum accepiſſetis à nobis verbũ auditus Dei, &c. Et inde eſt, ꝙ prædicatores dicuntur angeli, Malac.2. Legem requirẽt ex ore eius, &c. Et non ſolũ ſicut angelũ recepiſtis, ſed ſicut Ieſum Chriſtum, id eſt acſi Chriſtus ipſe veniſſet, Qui Chriſtus

E profecto in ipſo ad eos venerat, & in eo loquebatur ſecundum illud.2.Cor.vlt. An experimentũ quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus. Matt.10. Qui vos recipit, me recipit, &c. Deinde increpat eos, ꝙ ſic deteriorati erãt. Vnde dicit, *Vbi eſt ergo beatitudo veſtra?* Quaſi dicat, Nonne ex hoc homines beatificabant vos, ꝙ me honoraſtis, & prædicationẽ meam recepiſtis? Iob.4. Vbi eſt timor tuus, & fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarũ tuarũ? Tertium quod amorẽ confirmat, eſt mutua beneficentia. Et quantũ ad hoc dicit, *Teſtimonium perhibeo, quod ſi fieri poſſet,* id eſt iuſtè fieri potuiſſet. Illud enim fieri poteſt, quod iuſtè fit, vt ad vtilitatẽ eccleſiæ fuiſſet, *Oculos eruiſſetis & dediſſetis mihi.* Quaſi dicat, Ita me diligebatis, ꝙ non ſolũ mihi veſtra exteriora, ſed etiã oculos veſtros dediſſetis mihi. Cõſequẽter cùm dicit *Ergo inimicus factus ſum vobis, &c.* Ponit cauſam æſtimati odij: & primò vnam ex parte Apoſtoli. Secundò aliam ex parte pſeudo, ibi *Aemulantur vos, &c.* Dicit ergo, Ex quo mihi tot bona feciſtis, eſt ne credendũ, ꝙ factus ſim inimicus F vobis, verum dicens vobis? Verbum aũt hoc, quod dicit, inimicus, dupliciter poteſt intelligi. Vno.ſ.modo, ꝙ ipſe habeat eos odio, & iſto modo legitur ſic tunc, Factus ſum inimicus, id eſt habeo vos odio. Et ſic hoc, quod ſequitur, *Verum dicens vobis,* poteſt æſtimari, vt ſignum odij, quod tamen eſt ſignum dilectionis.ſ.dicere verum, ſuo tamen loco & tempore. Alio modo poteſt intelligi, inimicus paſſiue ſcilicet, ꝙ ipſe habeatur odio ab eis. Et tũc ſic legitur, Ego factus ſum inimicus vobis.i.habetis me odio, & hoc ideo: quia dico vobis verũ, vt ſic dicens verum vobis ponatur, vt ſit cauſa odij. Nam homines veritatẽ dicentes, à malis odio habentur. Veritas enim odiũ parit. Amos.5. Odio habuerunt in porta corripientem, &c. Sed cõtrà eſt, quod dicitur Prouer.28. Qui corripit hominẽ, gratiã poſtea inueniet apud eum, magis ꝙ̃ qui per linguæ blandimẽta decipit. Sed dicendum eſt, ꝙ ſolutio hæc poteſt haberi ex hoc, quod dicitur Prouer.9. Noli arguere deriſorẽ, ne oderit te, argue ſapientem & diliget te. Bonitatis enim ſignum G eſt, ſi iſte, qui corripitur corripientẽ diligit. Et econuerſo ſi eum oderit, ſignũ eſt malitiæ. Cum enim homo naturaliter odiat illud quod cõtrariatur ei, quod diligit, ſi tu odis eum qui corrigit te de malo, manifeſtum eſt, ꝙ malum diligis. Si vero diligis eum, oſtendis te odire peccata. Quia enim homines à principio cum corripiuntur, per amorẽ ad peccata afficiuntur: inde eſt, ꝙ in principio peccator corripientem odit: ſed poſtquã iam correctus eſt & affectũ peccati depoſuit, corripientẽ diligit. Et ideo ſignanter in propoſita authoritate dicitur: ꝙ poſtea inueniet gratiam apud eum.

Conſequẽter cùm dicit *Aemulantur vos, &c.* Ponit aliam cauſam æſtimatã ex parte.ſ.pſeudo. Et primò ponit eam. Secundò excludit eã, ibi *Bonum autem æmulamini, &c.* Quantum aũt ad primum, ſciendũ eſt, ꝙ ſicut dictum eſt ſuprà, quidam Pſeudo ex Iudæis cõuerſi, circumeuntes eccleſias Gentium, prædicabãt ſeruari legalia. Et quia Paulus contrarium dicebat, ideo iſti detrahebant ei. Et hoc magis faciebant, vt excluderẽt Paulum, ꝙ̃ pro ſalute eorũ. Et ideo H dicit *Aemulantur vos,* id eſt non patiuntur in vobis (quos diligunt potius amore cõcupiſcentiæ, ꝙ̃ amicitiæ) *Conſortium veſtrum.* Aemulatio enim eſt zelus ex amore quocũq; pro- Aemul quid. ueniens, non patiens conſortium in amato. Sed quia amor eorum ad iſtos non erat bonus, tum quia nõ amabant eos propter vtilitatẽ ipſorum, ſed propter cõmodum propriũ: & hoc patet, quia volebant excludere Apoſtolum ab eis, vtpotè propriæ vtilitati contrariũ: tum quia hoc cedebat in damnũ Galatarũ, quia quærebant in eis lucrũ, per quod ipſi damnificabantur: ideo dicit, Aemulantur vos, ſed non bene, quia nõ amant bonum veſtrũ. Et hoc apparet, quia volunt vos excludere, vt æmulemini illos, id eſt, vt nullum recipiatis niſi eos. Prouer.3. Ne æmuleris hominem iniuſtum, &c. Et Prouer.23. Non æmuletur cor tuum peccatores. Hoc aũt excludit conſequenter, cùm dicit *Bonum autem æmulamini, &c.* Quaſi dicat, Non debetis eos æmulari in doctrina eorum: ſed æmulamini bonũ doctorem, me.ſ. & huiuſmodi.1.Pet.3. Quis eſt, qui vobis noceat, ſi boni æmulatores

tores fueritis? Sed quia aliquis poteſt eſſe bonus doctor, in quo poteſt eſſe aliquid mali, ideo addit, Aemulamini bonum doctorem, ſed, dico, tamen in bono, id eſt in eo, quod bonum eſt. 1. Cor. 14. Sectamini charitatẽ, æmulamini ſpiritualia. Licet autẽ Apoſtolus de ſe loquatur, ſm Glo. cum dicit, *Aemulamini bonum*, addit tamen in bono, quia ſicut ipſe dicit. 1. Cor. 4. Nihil mihi conſcius ſum, ſed nõ in hoc iuſtificatus ſum. Sed quia aliqui æmulantur doctorem bonum in ſua præſentia solùm, ideo addit, ſemper, & non tantum cùm pręſens ſum apud vos: quia æmulatio in bonum eſt ſignum, ꝙ ex amore & timore Dei, qui omnia videt, procedat: ſi etiam in abſentia doctoris perſeuerat. Coloſ. 3. Serui obedite per omnia dominis veſtris, &c.

LECTIO QVINTA.

Dolor eorum imperfectionis, fuit in cauſa, vt eos ita corriperet, qui quidem ex nimia charitate prodibat.

B *FIlioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Vellem autem eſſe apud vos modo, & mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis.*

Suprà Apoſtolus remouit falſam cauſam correctionis Galatarũ: hic conſequenter Apoſtolus dictæ correctionis aſsignat cauſam verã, quę eſt dolor de eorũ imperfectione. Et ideo primò dolorẽ cordis ex quo loquebatͬ, exprimit. Secundò ponit deſideriũ de manifeſtatione huius doloris, ibi *Vellem autem, &c.* Tertiò ponit cauſam doloris, ibi *Quoniam confundor, &c.* Dolor autẽ iſte ex charitate procedebat, quia dolebat de peccatis eorũ. Pſal. Vidi præuaricantes & tabeſcebam, &c. Et ideo verbũ charitatis proponit, dicens *Filioli mei.* Signanter aũt non eos filios vocat, ſed filiolos, vt deſignet eorum imperfectionẽ, qua diminuti ſunt. 1. Cor. 3. Tanquã paruulis in Chriſto, &c. Sed notandum eſt, ꝙ puer dum eſt in parturitione dicitͬ filiolus. Et iſti tales erãt, quia indigebant iterata parturitione, cum tamen parentes C carnales ſemel tantum parturiant filios. Et ideo dicit eis, *Quos iterum parturio.* Nam ſemel eos parturierat in prima cõuerſione, ſed quia iam auerſi erãt ab eo, qui eos vocauit in aliud euangeliũ, indigebant, ꝙ iteratò parturiret eos. Ideo dicit *Parturio*, id eſt cum labore & dolore ad lucẽ fidei reduco. In quo apparet dolor Apoſtoli. Vnde conuerſio hominis, partus dicitur. Iob. 39. Incuruantur ad fœtum & pariunt. Apoc. 12. Clamabat parturiens, & cruciatͬ, vt pariat. Et inde eſt, ꝙ Apoſtolus ex dolore durè eos corrigit, ſicut mulier ex dolore partus durè clamat. Eſa. 42. Quaſi parturiens loquar, &c. Et ratio iteratæ parturitionis eſt, quia nõ eſtis perfectè formati. Vnde dicit, *Donec Chriſtus formetur in vobis*, id eſt recipiatis ſimilitudinem eius, quam veſtro vitio perdidiſtis. Et non dicit, formemini in Chriſto, ſed formetur Chriſtus in vobis, vt hoc terribilius inſonet auribus eorum. Nam Chriſtus per fidẽ formatã formatur in corde. Ephe. 3. Habitare Chriſtũ per fidem, &c. Sed quando quis non habet fidẽ formatã, iam in eo moritͬ Chriſtus. 2. Pet. 1. D Donec dies illuceſcat, &c. Et ſic ſecundũ hominis profectũ in fide, Chriſtus in homine proficit, & econuerſo ſecundũ defectum deficit. Quando ergo fides in homine efficitur informis per peccatum, Chriſtus non eſt in eo formatus. Et ideo quia in iſtis nõ erat fides formata, indigebant iterum parturiri, donec Chriſtus in eis formaretur per fidem formatam ſcilicet, quæ per dilectionem operatur. Vel donec Chriſtus formetur in vobis, id eſt formoſus alijs per vos appareat. Poſſet autẽ aliquis dicere, Abſens tu dicis talia, ſed ſi eſſes apud nos hæc non diceres, ſm illud. 2. Corin. 10. Præſentia quidẽ corporis infirma, & ſermo contemptibilis, &c. Et ideo ponit deſideriũ manifeſtandi dolorẽ ſuum, aſperius, dicens, *Vellem autem eſſe apud vos modo & mutare vocem meam.* Quaſi dicat. Modò blandis verbis vtor vocans vos fratres, & filios in abſentia, ſed ſi eſſem præſens aſperius corriperem. Nam ſi quę per literas ſcribo, nunc præſens & ore proferrem, durior eſſet correctio: vtpotè quia magis poſſem vocẽ obiurgantis exprimere & iraſcentis reſonare A clamorem & dolorẽ pectoris, magis quàm per literas explicare, & magis cor veſtrum viua vox ad confuſionem de errore veſtro & mea turbatione moueret. Et cauſa huius doloris eſt, *Quia confundor in vobis*, id eſt erubeſco apud alios pro vobis. Nam ſicut Eccle. 22. dicitur, Confuſio eſt patris de filio indiſciplinato. Nam cum filius ſit res patris, & diſcipulus inquantũ huiuſmodi res magiſtri, magiſter gaudet de bono, quod videt in eo relucere, quaſi de bono proprio, & gloriatur, & econuerſo de malo dolet & confunditur. Vnde quia iſti mutati erant de bono in malum, Apoſtolus confundebatur inde.

LECTIO SEXTA.

Per ſimilitudinem Iſaaci & Iſmaelis, oſtendit legalium finem, & gratiæ dignitatem.

DIcite mihi, qui ſub lege vultis eſſe, legẽ non legiſtis? Scriptum eſt enim, quoniam Abraham duos filios B *habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſsionem. Quæ ſunt per allegoriam dicta.*

Suprà Apoſtolus probauit dignitatem gratiæ per conſuetudinem humanam: hic autem probat eam authoritate ſcripturæ. Et primò proponit factũ. Secundò exponit myſterium, ibi *Quæ ſunt per allegoriam dicta, &c.* Tertiò concludit propoſitum, ibi *Itaque fratres non ſumus, &c.* Circa primũ duo facit. Primò excitat ad attentionem. Secundò proponit ſuam intentionem, ibi *Scriptum eſt enim, &c.* Dicit ergo *Dicite mihi, &c.* Quaſi dicat. Si vos eſtis ſapientes attendite ad ea, quæ obijcio, & ſi non poteſtis contradicere: cedatis. Iob. 6. Reſpondete obſecro abſq; contentione, &c. Facio vobis autem hanc obiectionem, Aut legiſtis legem: aut nõ legiſtis. Sed ſi legiſtis ſcire debetis ea, quę in ea ſcripta ſunt: ſed ipſa probat ſe dimittendam, ſi autem non legiſtis, non debetis recipere, quod neſciris. Prouerb. 4. Palpebræ tuæ C præcedant greſſus tuos. Dicit autem *Sub lege*, id eſt ſub onere legis. Nam ſubire aliquod leue nõ eſt vis, ſed ſubire graue onus ſicut eſt onus legis, magnę ſtultitię ſignum eſſe videtur. Actuum. 15. Hoc eſt onus, quod neque patres noſtri, neq; nos portare potuimus, &c. Quod eſt intelligendum de illis, qui volunt carnaliter eſſe ſub lege. Conſequenter cùm dicit *Scriptum eſt enim, &c.* Proponit ſuam intentionem dicens, Ideo quæro an legiſtis legem: quia in ipſa continentur quædã, quæ manifeſtè dicunt legem non eſſe tenendam. Et ſpecialiter Apoſtolus facit mentionem de duobus filijs Abrahæ. Et primò ponit vnum in quo cõueniunt. Secundò duo in quibus differunt. Conueniunt quidem in vno patre. Vnde dicit, *Scriptum eſt, quoniam Abraham duos filios habuit.* Habuit etiam alios, quàm iſtos duos filios: quia poſt mortem Saræ alios genuit de Cæthura, vt dicitur Gene. 25. de quibus mentionem non fecit Apoſtolus, quia nõ pertinent ad hanc ſignificationem. Poſſunt tamen per iſtos duos ſcilicet, filium ancillæ & filium libe- D ræ duo populi ſcilicet, Iudæorum & Gentium deſignari: per alios verò filios Cæthuræ, ſciſmatici & hæretici. Qui quidem duo populi conueniunt in vno patre: quia Iudæi ſunt filij Abraham ſecundũ carnem: Gentiles verò ſecundum imitationem fidei. Vel ſunt filij Abrahæ, id eſt Dei, qui eſt pater omnium. Malac. 2. Nonne Deus pater omnium, &c. Roma. 3. An Iudæorum tantum. Differunt autem in duobus ſcilicet, in conditione matris: quia vnus eſt de ancilla, vt dicitur Gene. 21. Nec tamen peccauit Abraham ad eam accedens: quia acceſsit ad eam coniugis affectu & ordinatione diuina. Alius autẽ eſt de libera ſcilicet, Iſaac quem genuit ei Sara vxor ſua. Gen. 18. Veniam ad te tempore iſto vita comite & Sara vxor tua, &c. Item differunt in modo generationis, quia qui de ancilla. ſ. Iſmael, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera ſcilicet, Iſaac, per repromiſsionem. Sed vitandus eſt hic duplex falſus intellectus. Vnus, ne intelligatur per hoc, quod dicit, ſecundum carnem natus eſt, vt accipiatur hic, caro, pro actu

peccati ſecundum illud Roma.8. Si ſecundum carnem vi- E
xeritis, moriemini,&c.2.Cor.10.In carne ambulantes nõ
ſecundũ carnem militamus quaſi Abraham peccante na-
tus ſit Iſmael. Alius intellectus, vt per hoc, quod dicitur,
Per repromiſsionem, credatur Iſaac non ſecundũ carnem
natus, id eſt ſecundũ carnalem cõmixtionem: ſed per ſpi-
ritum ſanctum. Eſt ergo dicendum, ꝙ ſecundum carnem,
id eſt ſecundum naturam carnis natus eſt Iſmael. Nam na-
turale eſt in hominibus, ꝙ ex muliere iuuencula fœcunda,
ſicut erat Agar, & ſene, naſcatur filius. Et ꝙ per repromiſ-
ſionem, id eſt ſupra naturã carnis natus eſt Iſaac. Nõ enim
ad hoc ſe extendit natura carnis, vt ex viro ſene & vetula
ſterili ſicut fuit Sara, filius naſcatur. Per Iſmael ſignificatur
populus Iudæorum, qui ſecundum carnem natus eſt. Per
Iſaac verò intelligitur populus Gentium, qui natus ſecun-
dum repromiſsionem, qua promiſſum eſt Abrahę, ꝙ eſſet
futurus pater multarum gentium. Gene.22. In ſemine tuo
benedicentur,&c. Myſterium autem exponit, cùm dicit,
Quæ ſunt per allegoriam dicta. Et primò ponit modũ myſterij. F
Secundò exemplificat, ibi *Hæc enim duo ſunt teſtamenta, &c.*
Dicit ergo, Hæc quę ſunt ſcripta de duobus filijs,&c. Sunt

Allegoria quid.

per allegoriam dicta, id eſt, per alium intellectum. Allego-
ria enim eſt tropus ſeu modus loquendi quo aliquid dici-
tur & aliud intelligitur. Vnde allegoria dicitur ab allos,
quod eſt, alienum, & goge ductio, quaſi in alienum intel-
lectum ducens. Sed attendendum eſt, ꝙ allegoria ſumitur
aliquando pro quolibet myſtico intellectu, aliquando pro

Hiſtoricus Allegoric⁹, Miſtic⁹, & Anagogicus ſenſus.

vno tantum ex quatuor qui ſunt, hyſtoricus, allegoricus,
myſticus, & anagogicus, qui ſunt quatuor ſenſus ſacrę ſcri-
pturæ: & tamen differunt quantum ad ſignificationem.
Eſt enim duplex ſignificatio, Vna eſt per voces. Alia eſt
per res quas voces ſignificant. Et hoc ſpecialiter eſt in ſa-
cra ſcriptura & non in alijs. Cum enim eius actor ſit Deus
in cuius poteſtate eſt, ꝙ non ſolùm voces ad deſignandum
accommodet (quod etiam homo facere poteſt) ſed etiam
res ipſas. Et ideo in alijs ſciẽtijs ab hominibus traditis, quę
non poſſunt accommodari ad ſignificandum niſi tantum G
verba, & voces ſolùm ſignificant. Sed hoc eſt proprium in
iſta ſcientia, vt voces & ipſæ res ſignificatæ per eas aliquid
ſignificent: & ideo hæc ſcientia poteſt habere plures ſen-
ſus. Nam illa ſignificatio qua voces ſignificant aliquid,
pertinet ad ſenſum literalem ſeu hyſtoricũ. Illa verò ſigni-
ficatio qua res ſignificatæ per voces iterum res alias ſigni-
ficant, pertinet ad ſenſum myſticum. Per literalem autem
ſenſum poteſt aliquid ſignificari dupliciter, ſcilicet, ſecun-
dum proprietatem locutionis: ſicut cùm dico, homo ridet:
vel ſecundum ſimilitudinem ſeu metaphoram, ſicut cùm
dico, pratum ridet. Et vtroq; modo vtimur in ſacra ſcri-
ptura, ſicut cum dicimus quantum ad primum, ꝙ Ieſus
aſcendit: & cùm dicimus, ꝙ ſedet à dextris Dei, quantum
ad ſecundum. Et ideo ſub ſenſu literali includitur parabo-
licus ſeu metaphoricus. Myſticus autem ſenſus ſeu ſpiri-
tualis diuiditur in tres. Primò nanq; ſicut dicit Apoſtolus,
lex vetus eſt figura nouæ legis. Et ideo ſecundum ea, quæ
ſunt veteris legis, ſignificant ea, quæ ſunt nouæ, eſt ſenſus H
allegoricus. Item ſecundũ Dionyſium in libro de cœleſti
Hierarchia, Noua lex eſt figura futuræ. Et ideo ſecundum
ꝙ ea, quæ ſunt in noua lege & in Chriſto, ſignificãt ea, quę
ſunt in patria, eſt ſenſus anagogicus. Item in noua lege ea,
quæ in capite ſunt geſta, ſunt exempla eorum, quæ nos fa-
cere debemus: quia quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram do-
ctrinam ſcripta ſunt, & ideo ſecundum ea, quæ in noua le-
ge facta ſunt in Chriſto, & in his, quæ Chriſtũ ſignificant,
ſunt ſigna eorum, quæ nos facere debemus, eſt ſenſus mo-
ralis. Et omnium horum patet exemplum. Per hoc enim,
quod dico, fiat lux, ad literã de luce corporali pertinet ad
ſenſum literalẽ. Si intelligatur, fiat lux, id eſt naſcatur Chri
ſtus in eccleſia, pertinet ad ſenſum allegoricum. Si verò di-
catur, fiat lux, id eſt, vt per Chriſtũ introducamur ad glo-
riam, pertinet ad ſenſum anagogicum. Si autẽ dicatur, fiat
lux, id eſt per Chriſtũ illuminemur in intellectu & inflam-
memur in affectu, pertinet ad ſenſum moralem.

LECTIO SEPTIMA.

Miſterium aperit in Sara & Agar, quarum altera
liberos, altera ſeruos genuerat.

*HAec enim ſunt duo teſtamenta, Vnum quidem in
monte Syna, in ſeruitutem generans: quæ eſt Agar
(Syna enim mons eſt in Arabia: qui coniunctus eſt ei, quæ
nunc eſt Hieruſalem & ſeruit cum filijs ſuis,) Illa autem,
quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt: quæ eſt mater no-
ſtra. Scriptum eſt enim, Lætare ſterilis, quæ non paris:
erumpe & clama: quæ non parturis: quia multi filij de-
ſertæ, magis quàm eius, quæ habet virum.*

Superius poſuit Apoſtolus intellectum myſticum: hic
aperit myſterium. Et primò quantũ ad matres. Secundò
quantũ ad filios, ibi *Nos autem fratres, &c.* Per duas aũt ma-
tres, intelligit duo teſtamenta. Et ideo primò ponit ſignifi-
catum. Secũdò exponit, ibi *Vnum quidem in monte, &c.* Dicit
ergo, Hæ. ſ. duæ vxores, ancilla, & libera, *Sunt duo teſtamenta,*
vetus & nouũ. Hier.31. Feriam domui Iſrael fœdus nouũ.
Ecce nouum teſtamentũ, non ſm pactum,&c. Ecce teſta-
mentum vetus. Libera enim ſignificat teſtamentũ nouũ,
ancilla verò vetus. Ad ſciendum autẽ quid ſit teſtamentũ,

Teſtamentum quid.

attendi debet, ꝙ teſtamentũ idem eſt, ꝙ pactũ ſeu fœdus
eorum, quæ teſtibus confirmantur. Vnde in ſcriptura mul
toties loco teſtamenti ponitur fœdus vel pactũ. Vbicunq;
autem interuenit fœdus, vel pactum, fit aliqua promiſsio.
Et ideo ſm diuerſitatem promiſsionũ, eſt diuerſitas teſta-
mentorum. Duo aũt ſunt nobis promiſſa. ſ. temporalia in
veteri lege: & æterna, in noua. Matt.5. Gaudete & exulta-
te,&c. Hæ ergo duæ promiſsiones ſunt duo teſtamenta.
Vnde Apoſtolus conſequenter cùm dicit *Vnum quidem, &c.*
Exponit ipſa. Et primò quantũ ad vetus. Secundò quantũ
ad nouum, ibi *Illa autem, quæ ſurſum, &c.* Ad euidentiã autẽ
literę ſciendũ eſt circa primũ, ꝙ quilibet ciuis alicuius ciui
tatis dicitur eſſe filius illius, & ipſa ciuitas eſt ſicut mater
eius. Luc.23. Filiæ Hieruſalẽ nolite flere,&c. Tren.vlt. Filij
Syon incliti,&c. Per hoc igitur, ꝙ aliqui fiunt alicuius ciui
tatis ciues, efficiuntur filij eius. Duplex aũt eſt ciuitas Dei.
Vna terrena. ſ. Hieruſalẽ terreſtris. Alia ſpiritualis. ſ. Hieru-
ſalem cœleſtis. Per vetus aũt teſtamentũ homines efficie-
bantur ciues ciuitatis terreſtris, per autẽ nouum, cœleſtis.
Et ideo circa hoc duo facit. Primò proponit myſteriũ ex-
poſitũ. Secundò expoſitionis myſticẽ rationẽ aſsignat, ibi
Syna enim, &c. Dicit ergo primò, dico ꝙ ſignificat duo teſta
menta. ſ. vetus & nouum. Et quantũ ad hoc dicit, Primũ
quidẽ in mõte Syna,&c. Vbi primò ponitur locus in quo
datũ fuit, quia ad literã in monte Syna, vt dicitur Exo.20.
Cuius ſm Glo. myſtica ratio eſt, quia Syna interpretatur
mandatũ. Vnde & ab Apoſtolo vetus lex, vocatur lex man-
datorum. Ephe.2. Mons aũt ſignificat ſuperbiam. Hier.13.
Antequã offendant pedes veſtri ad montes caliginoſos,&c.
Vnde per montẽ iſtũ in quo data eſt lex, ſignificatur ſuper-
bia Iudæorũ duplex, Vna qua ſuperbiebant cõtra Deum.
Deut.31. Ego ſcio cõtentionẽ tuã,&c. Alia qua ſuperbiebãt
cõtra alias nationes abutentes illis, quod dicitur in Pſal. Non
fecit taliter omni nationi, &c. Secundò verò proponit ad
quid ſit datũ, quia nõ ad faciendũ liberos, ſed filios matris
ancillę *Generans in ſeruitutẽ, quæ eſt Agar,* id eſt ſignificatur per
Agar, quæ quidẽ in ſeruitutẽ generat. ſ. vetus teſtamentũ.
Et hoc tripliciter. ſ. quantũ ad affectũ, quantũ ad intellectũ
& fructum. Quantũ ad intellectũ quidem ſm cognitionẽ,
quia in homine eſt duplex cognitio. Vna libera, quando
ſcilicet, rerum veritatem ſm ſeipſam cognoſcit. Alia verò
ancilla. i. ſubiecta velaminibus figurarum. Et talis fuit co-
gnitio veteris teſtamenti. Quantũ ad affectum verò, quia
noua lex generat affectũ amoris, qui pertinet ad libertatẽ.
Nam qui amat ex ſe mouetur. Vetus aũt generat affectũ ti
moris, in quo eſt ſeruitus. Qui enim timet non ex ſe, ſed ex
alio mouetur. Rom.8. Nõ accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ
in timore,&c. Sed quãtũ ad fructũ, quia lex noua generat
filios

filios quibus debetur hæreditas, ſed illis quos vetus generat, debentur munuſcula, ſicut ſeruis. Ioan. 8. Seruus nõ manet in domo in æternũ, filius manet in domo in æternum. Rationem myſterij aſsignat cùm dicit. *Syna enim mons eſt in Arabia, &c.* Vbi primò oritur dubitatio, quia cum Syna diſtet à Hieruſalẽ per. 20. ferè dietas, videtur ſalſum, ꝙ Syna iunctus ſit Hieruſalem, vt hic Apoſtolus dicit. Sed ad hoc myſticè reſpondetur in Glo. ſic vt Syna ſit Arabia. Arabia enim humilitas, vel afflictio interpretatur, in qua datum eſt vetus teſtamentum, quia homines quaſi ſerui & alieni ſub ea affligebantur carnalibus obſeruantijs. Act. 15. Hoc eſt onus, quod neq; patres noſtri neq; nos, &c. Qui mons *Coniunctus* eſt non per ſpatij continuitatẽ, ſed per ſimilitudinem *Ei quæ nunc eſt Hieruſalem,* id eſt Iudaico populo: quia ſicut ipſi terrena diligunt, & pro temporalibus ſeruiũt ſub peccato, ita & mons ille in ſeruitutem generabat. Sed hæc non videtur intentio Apoſtoli. Nam ipſe vult, ꝙ vetus teſtamentũ, quod in monte Syna datum eſt, ex ipſo loco ſeruituti in ſeruitutẽ generet: quia illud dabatur in Syna, non tamen ibi remanẽtibus filijs Iſrael, ſed proficiſcentibus ad terram promiſsionis. Hieruſalem enim etiã generat filios ſeruitutis, ideo quantũ ad hoc cõiungitur mons Syna cum illa. Et hoc eſt, quod dicit, Qui coniunctus eſt ei. ſ. per continuationẽ itineris euntium in Hieruſalẽ. *Quæ ſeruit cum filiis ſuis,* ſeruitute. ſ. legalium obſeruantiarũ (à qua redemit nos Chriſtus) & ſeruitute diuerſorum peccatorũ. Ioan. 8. Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati & (ad literam) ſeruitute Romanorum, qui eis dominabantur. Deinde cùm dicit *Illa autem, quæ ſurſum eſt Hieruſalem, &c.* Hic cõſequenter aperit myſterium de libera. Et primò exponit myſteriũ. Secundò inducit prophetiã, ibi *Scriptum enim, &c.* Primũ quidem poteſt dupliciter intelligi, ſm ꝙ hanc matrẽ poſſumus intelligere. Vel illam per quam generamur, quæ eſt eccleſia militans. Vel illam matrem in cuius filios generamur, quæ eſt eccleſia triumphans. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam, &c. Sic ergo generamur in præſenti eccleſia militante, vt perueniamus ad triumphantẽ. Hoc ergo modo illud exponentes à quatuor deſcribitur, mater noſtra. ſ. à ſublimitate cùm dicit *ſurſum.* Secundò à nomine cùm dicit, *Hieruſalem.* Tertiò à libertate cùm dicit *Libera eſt.* Quartò à fœcunditate cùm dicit *Mater noſtra.* Eſt ergo ſublimis per apertam Dei viſionẽ, & per perfectam Dei fruitionem, & hoc quantũ ad eccleſiam triumphantem. Eſa. 6. Videbis & afflues, &c. Col. 3. Quæ ſurſum ſunt ſapite, &c. Item ſublimis per fidẽ & ſpem quantũ ad eccleſiã militantẽ. Phil. 3. Noſtra conuerſatio in cœlis, &c. Cant. 3. & 8: Quæ eſt iſta, quæ aſcẽdit, &c. Sed eſt etiã pacifica, quia Hieruſalẽ, id eſt viſio pacis. Quod quidẽ competit eccleſię triumphanti, vt habenti pacẽ perfectã. Pſal. Qui poſuit fines tuos pacẽ, &c. Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Itẽ competit eccleſiæ militanti, quę in Chriſto pacem habens quieſcit. Ioan. 16. In me pacem habebitis. Eſt etiam libera. Roma. 8. Ipſa creatura liberabitur, &c. Et hoc quantum ad triumphantẽ & etiam quantũ ad militantem, vt Apoc. 21. Vidi ciuitatẽ ſanctam Hieruſalẽ, &c. Sed fœcunda eſt: quia mater noſtra. Militans quidẽ vt generãs, triũphãs, vt in cuius filios generamur. Pſal. Nunquid Syon dicet homo, &c. Eſa. 60. Filij tui de longe venient, &c. Scriptum eſt enim. ſ. Eſa. 54. Secundũ enim ſeptuaginta hic ponitur prophetia, per quã primò probatur libertas matris prędictæ. Secũdò eius fœcunditas, ibi *Quia multi filii, &c.* Sciendũ eſt aũt circa primũ, ꝙ in muliere fœcunda: Primò quidẽ eſt triſtitia in pariendo. Secundò ſubſequitur gaudiũ in ſuſcepta prole, ſm illud Ioan. 16. Mulier cùm parit, &c. Sed mulier ſterilis, nec patitur in partu, nec gaudet in prole. Differunt aũt parere & parturire: quia parturire dicit conatum ad partum: parere verò dicit eductionẽ fœtus iam facti. In parturitione ergo dolorẽ experitur fœcunda, & in partu gaudium. Sterilis autẽ dolore parturitionis & gaudio partus priuatẽ. Sed hæc duo propheta indicit ſterili, dicens, Lætare ſterilis, &c. Vbi loquitur de Hieruſalẽ, quam dicit liberã, ſignificatã per Saram ſterilẽ. Nam eccleſia ſterilis erat. ſ. eccleſia

A militans gentiũ ante conuerſionẽ, quæ nõ offerebat filium Deo: ſed diabolo. Vnde ad Babilonẽ dicitur Eſa. 47. Sterilitas & viduitas veneriũt tibi, &c. Et eccleſia triũphans ante paſsionẽ Chriſti ſterilis erat: quia non generabantur aliqui in filios eius per introitũ glorię niſi in ſpe. Poſita enim erat romphea ante ianuam paradiſi, vt nullus intrare poſſet. Huic ergo ſterili dicitur, *Lætare quæ non paris, &c.* Quaſi dicat. Steriles, vt dictũ eſt, nõ dolent de partu: ſed de eo, ꝙ nõ pariũt. 1. Reg. 1. Cùm eſſet Anna amaro animo, &c. Sed tu lætaberis in multitudine filiorũ. Eſa. 60. Tũc dilatabitur & mirabitur cor tuum. ſ. lætitiã mentis extrà oſtendens. Duo enim ſunt in partu. ſ. dolor ex eruptione reticulorũ quibus continetur fœtus in matrice, & clamor ex ipſo dolore. Et ideo dicit, *Tu quæ non parturis* ſcilicet, eccleſia militans: quæ nõ conaris ad partũ per deſideriũ: & triumphans, quæ nõ parturis dolendo: vel quia nondũ venit tempus recipiendi filios: *Erumpe,* id eſt lætitiã quam interius habes manifeſta exterius, et clama voce laudis. Eſa. 57. Clama ne ceſſes, &c.

B Et hæc duo ad libertatẽ pertinent. ſ. clamare & erumpere: ſic ergo apparet libertas matris. Sequitur fœcunditas *Quia multi filii, &c.* Sed cùm ſuprà dictũ ſit eccleſiã liberam ſignificari per Saram, videtur eſſe dubium an Sara fuerit deſerta. Ad quod ſciendũ eſt, ꝙ deſerta fuit ab Abrahã, vt hic dicitur, nõ per diuortium, ſed quantũ ad opus carnale. Nam Abraham vacabat quidẽ operi carnali, non propter concupiſcentiã, ſed propter prolem ſuſcipiendam. Cum ergo innuit ei Saram ſterilem eſſe, deſeruit eam, nõ frangens coniugalẽ thorum: ſed quia nõ vtebatur ea ab illo præciſè tempore quo Sara introduxit ei ancillam. Per quod datur intelligi, ꝙ eccleſia Gentium deſerta erat à Chriſto, quia nondũ venerat Chriſtus: & ꝙ eccleſia triumphans deſerta erat ab hominibus, quibus ad eã nondũ patebat acceſſus. Huius ergo deſertæ. ſ. eccleſiæ Gentiũ ſunt multi filij. i. plures *Magis quã eius* ſcilicet Synagogę *Quæ habet virum* ſcilicet, Moyſen. 1. Reg. 2. Sterilis peperit plurimos, & quæ multos filios habebat, &c. Et hoc veniente ſponſo. ſ. Chriſto à quo

C deſerta erat non dilectione, ſed partu poſtpoſito.

LECTIO OCTAVA. 9

Filios promiſſionis Galatas vocat, ideo non mirentur ſi perſequuntur, quoniam & Iſmael Iſaacum perſecutus eſt.

NOs autem fratres ſecundum Iſaac, promiſsionis filij ſumus. Sed quomodo tunc is, qui ſecundũ carnem natus fuerat, perſequebatur eum, qui ſecundum ſpiritum: ita & nunc. Sed quid dicit ſcriptura? Eijce ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaq; fratres, non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ: qua libertate Chriſtus nos liberauit.

Expoſito myſterio quantũ ad matres: hic exponit illud quantũ ad filios. Et primò ponit filiorum diſtinctionem. Secundò principalẽ concluſionem, ibi *Itaque fratres mei, &c.*

D Diſtinctionem autem filiorum ponit quantum ad tria. Primò quantum ad modum originis. Secundò quantum ad affectũ dilectionis, ibi *Sed quomodo tunc, &c.* Tertiò quantum ad ius hæreditatis, ibi *Sed quid dicit ſcriptura, &c.* Modus autem originis quo aliqui naſcuntur filij Abrahæ eſt duplex: quidam origine carnali, ſicut Iſmael de ancilla: quidam autem non carnali origine, ſicut Iſaac de libera: non ꝙ naturali opere natus non fuerit, ſed quia (ſicut dictum eſt) ſupra naturalem virtutem carnis fuit, vt de vetula ſterili filius naſceretur. Per hos autẽ filios intelligitur duplex populus. Nam per Iſmaelem intelligitur populus Iudæorum, qui carnali propagatione eſt ab Abraham deriuatus. Per Iſaac autem, populus Gentiũ, qui per imitationẽ fidei ab Abraham deſcendit. Et ideo dicit *Nos autem fratres* ſcilicet, fideles, tam Iudęi, quàm Gentiles *Secundum Iſaac,* id eſt in ſimilitudine Iſaac *Promiſsionis filii ſumus* facti Abrahæ. Geneſ. 21. Roma. 9. Qui ſunt filij promiſsionis æſtimantur in ſemine. Sed nota, ꝙ filij carnis Abrahæ ad literam ſunt

 Iudæi,

Iudæi, myſticè autem, qui propter carnalia & temporalia bona ad fidem veniunt. Secundũ affectum aũt diſtinguntur, quia qui natus erat ſm carnem, perſequebatur illũ, qui natus erat ſecundũ ſpiritum. Sed hic eſt quæſtio. Primò quia nõ legitur, ꝙ Iſmael perſecutionẽ aliquã fecerit cõtra Iſaac, ſed ꝙ tantum luſerit cum eo. Geneſ. 21. Cum vidiſſet Sara filium ancillæ Agar ludentem, &c. Reſponſio, dicendum eſt, ꝙ Apoſtolus illum ludum dicit perſecutionem, quia ludus magni ad paruum eſt quędã illuſio, cũm maior cum paruo ludens intendit eum decipere. Vel etiam, vt dicunt quidã Iſmael cogebat Iſaac adorare imagines luteas quas faciebat. Per hoc autem docebat eum auerti à cultu vnius Dei, quod eſt magna perſecutio, cũ maius malũ ſit inferre mortẽ ſpiritualem, quàm corporalẽ. Quod tamen ideo in Gen. appellatur ludus, quia ſub ſpecie ludi hoc faciebat.

Eſt etiam quæſtio quomodo filij ſm carnem perſecuti fuerint & perſequantur filios ſm ſpiritum. Sed ad hoc eſt reſponſio, quia à principio primitiuæ eccleſiæ Iudæi perſecuti ſunt Chriſtianos, vt patet in actibus Apoſtolorũ, & facerent etiã nunc ſi poſſent. Nunc etiã carnales perſequuntur in eccleſia ſpirituales viros etiam corporaliter, illi .ſ. qui quærunt gloriam & temporalia lucra in eccleſia. Vnde dicitur in Glo. Omnes, qui in eccleſia terrenã facultatẽ quærunt à Dño, ad hunc Iſmaelem pertinent. Ipſi ſunt, qui cõtradicũt ſpiritualibus proficientibus, & detrahunt illis, & habent labia iniqua & linguas doloſas & ſubdoloſas. Spiritualiter autem perſequuntur ſpirituales filios ſuperbi & hypocritæ. Nam aliquando aliqui manifeſtè carnales & mali culpam ſuã recognoſcentes, bonis ſe humiliant, fatui verò bonitatẽ quam ipſi non habent, perſequuntur in alijs.

Eſt etiã quæſtio, quia Hæretici quos nos perſequimur, dicunt ſe natos ſm ſpiritum, nos verò ſm carnem. Sed dicendũ eſt, ꝙ duplex eſt perſecutio. Vna bona qua aliquis perſequitur alium, vt reducat eum ad bonum, & hanc viri iuſti faciunt malis, & ſpirituales carnalibus, vel vt eos corrigant, ſi conuerti volunt, vel ſi obſtinati ſunt in malo, deſtruant ne gregem Dñi inficiant. Alia perſecutio eſt mala, qua quis perſequitur alium, vt peruertat ad malũ, & hanc qui ſm carnem nati ſunt, faciunt his, qui nati ſunt ſm ſpiritum. Quantum verò ad ius hæreditatis, diſtinguntũr per authoritatem ſcripturæ. Geneſ. 21. *Eijce ancillam & filium eius.* In quo datur intelligi, ꝙ Iudæi & perſecutores fidei Chriſtianę, & etiam carnales & mali Chriſtiani eijcientur à regno cœleſti. Matt. 8. Multi venient ab oriente, &c. Apoc. 22. Foris canes & venefici, &c. Ancilla etiam, id eſt malitia & ipſum peccatum eijcietur. Eccle. 18. Omne opus corruptibile in fine deficiet. Et ratio horum ſubditur, quia *Non erit hæres filius ancillæ, cum filio liberæ.* In mundo enim iſto boni ſunt malis permixti, & mali bonis. Can. 2. Sicut lilium inter ſpinas, &c. Sed in æterna patria non erunt niſi boni. Iudic. 11. Dicitur ad Iepte, Hæres in domo patris noſtri eſſe non poteris, quia de adultera natus es. Quam quidem libertatem habemus à Chriſto. Vnde dicit, *Qua libertate, &c.* Ioan. 8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis.

CAPIT. V. LEC. I.

Cum Chriſtus eos libertate donauerit, hortatur ne iterum iugo ſeruitutis ſe tradant.

STate ergo: & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Teſtificor autem rurſus omni homini circuncidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ. Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis.

Suprà oſtendit Apoſtolus, ꝙ per legem non eſt iuſtitia: hic verò reducit eos ab errore ad ſtatũ rectitudinis. Et primò quantũ ad diuina. Secundò quantũ ad humana. 6. ca. ibi *Et ſi præoccupatus fuerit homo, &c.* Circa primum duo facit.

E Primò proponit admonitionem. Secundò eius rationem aſsignat, ibi *Ecce ego Paulus, &c.* Et in admonitione etiam duo ponit. Quorũ vnum eſt inductiuũ ad bonum. Secundum eſt prohibitiuum à malo. Inducit quidem ad bonũ, cùm dicit, *State ergo.* Quaſi dicat. Ex quo per Chriſtum liberati eſtis à ſeruitute legis, ſtate firma fide, & fixo pede permanentes in libertate. Sic ergo cùm dicit ſtate, inducit ad rectitudinem. Qui enim ſtat, rectus eſt. 1. Cor. 10. Qui ſe exiſtimat ſtare, &c. Inducit etiam ad firmitatem. 1. Cor. 15. Stabiles eſtote & immobiles, &c. Ephe. vlt. State ſuccincti lumbos veſtros, &c. Prohibet verò & retrahit à malo, cũ ſubdit, *Nolite iterum iugo ſeruitutis contineri,* id eſt non ſubijciamini legi, quæ in ſeruitutem generat. De quo iugo dicitur Act. 15. Hoc eſt onus quod neq; patres noſtri neq; nos, &c. à quo tamen per Chriſtũ liberati eſtis. Eſa. 9. Virgam humeri eius, &c. Ideo autem addit, Iterum, nõ quia prius ſub lege fuerint, ſed quia vt Hieronymus dicit Poſt euangeliũ ſeruare legalia, adeo peccatum eſt, ſicut ſeruire idolatriæ. F Vnde iſti quia idolatræ fuerant, ſi ſubijciant ſe iugo circuncisionis & aliarum legalium obſeruationum, quaſi ad eadem reuertuntur quibus antea in idololatria ſeruierant: ſecundum Auguſt. verò vt ſuprà dictum eſt, circa legalium obſeruantias triplex tempus diſtinguitur, ſcilicet, tempus ante paſsionem, ante gratiam diuulgatã, & poſt gratiam diuulgatam. Poſt ergo gratiam diuulgatam ſeruare legalia eſt peccatũ mortale etiam ipſis Iudæis. Sed in tempore medio ſcilicet, ante gratiam diuulgatam, poterant quidem abſq; peccato etiam illi, qui ex Iudæis conuerſi fuerant, legalia ſeruare, dum tamen in eis ſpem nõ ponerent, cõuerſis verò ex gentibus, non licebat ea ſeruare. Quia ergo Galatę ex Iudæis non erant, & tamen legalia ſeruare volebant & ponebant in eis ſpem: ideo reuertebantur in iugum ſeruituos. Nam huiuſmodi obſeruatio erat eis ſicut idolatria, inquantum non rectè ſentiebant de Chriſto, credentes ab ipſo ſine legalibus ſalutem conſequi non poſſe. Deinde cùm dicit *Ecce ego, &c.* Exponit prædicta duo. Et primò G ſecundum, ſecundò primum, ibi *Nos autem ſpiritu, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit quid ſit iugum ſeruitutis, quod non debent ſubire. Secundò, probat, ibi *Euacuati eſtis, &c.* Circa primum duo facit. Primò oſtendit iugum illud eſſe valde nociuum. Secundò valde onerosum, ibi *Teſtificor autem, &c.* Nociuum eſt quidem iugum legis, quia aufert dominicæ paſsionis effectum. Et ideò dicit, *Nolite contineri iugo ſeruitutis,* quia *Ecce ego Paulus* qui, ſum notæ authoritatis *Dico* & bene, *Si circuncidamini Chriſtus vobis nihil proderit,* id eſt fides Chriſti. Sed contra Act. 16. dicitur, ꝙ Paulus circuncidit Timotheum, ergo fecit, ꝙ Chriſtus ei nihil prodeſſet, ergo decepit eum. Reſpondeo, dicendum eſt ſecundum Hieronymum, ꝙ Paulus non circuncidit Timotheum quaſi legem ſeruare intenderit, ſed ſimulauit ſe circuncidere, faciendo opus circuncisionis. Nam ſecundum ipſum Apoſtoli ſimulatoriè ſeruabant legalia ad vitandũ ſcandalum fidelium ex Iudæis. Faciebant autem actus legalium, non tamen cum intentione ſeruandi legalia, & ſic H non exibant à fide. Vnde nõ decepit Timotheum. Secundum verò Auguſt. dicendum eſt, ꝙ Apoſtoli ſecundũ veritatem ſeruabant legalia & cum intentione ea ſeruandi: quia ſecundũ Apoſtolorum ſententiam, licebat fidelibus ex Iudæis illo tempore ſcilicet, ante gratiam diuulgatam ipſa ſeruare. Et ideo quia Timotheus fuit ex matre Iudæa, circuncidit eum Apoſtolus cum intentione ſeruandi legalia. Quia verò Galatę ponebant ſpem in legalibus poſt gratiam diuulgatam, quaſi ſine eis gratia non ſufficeret ad ſalutem, & ideò ea ſeruare volebãt, ideò dicit eis Apoſtolus, Si circuncidimini, &c. Sequebatur enim ex hoc, ꝙ non reputarent Chriſtum, in cuius ſignum data fuit circuncisio. Gene. 17. Vt ſit in ſignum fœderis inter me & vos, &c. Qui ergo circuncidebantur, credebãt adhuc ſignum durare, & tunc ſignatum nondũ veniſſe, & ſic excidebant à Chriſto. Sic ergo patet onus legis eſſe nociuum. Eſt etiam valde onerosum, quia obligat ad impoſsibile, & hoc eſt, quod dicit *Teſtificor aũt, &c.* Quaſi dicat. Dico ꝙ ſi circuncidimini

Chriſtus vobis nihil proderit. Sed adhuc *Teſtificor omni homini* ſcilicet, Iudæo & Gentili, &c. Nam quicunq; profitetur in aliqua religione, facit ſe debitorem omnium, quæ ad obſeruantiā illius religionis pertinēt. Et ſicut dicit Auguſt. Nunquam fuit aliqua religio ſine aliquo viſibili ſigno, ad quod obligarentur, qui in ipſa religione viuunt, ſicut in religione Chriſtiani, ſignū viſibile eſt baptiſma, ad quod omnes Chriſtiani tenentur quoad cultum. Obligantur etiam ad omnia, quæ ad cultum Chriſtianæ religionis pertinent. Signum aūt legis Moſaycæ fuit circunciſio. Quicunq; ergo circuncidebat ſe, obligabatur ad omnia legalia ſeruāda ac implenda, & hoc eſt, quod dicit. *Debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ.* Iac. 2. Qui offendit in vno factus eſt omniū reus, Quam tamē nullus ſeruare poterat ſm̄ illud Act. 15. Hoc eſt onus, quod neq; patres noſtri neque nos portare potuimus, &c. Sed dato, q̄ aliquis circuncideretur, ergo ſm̄ prædicta obligat ſe ad ſeruandum legalia, ſed hoc eſt peccatū mortale, ergo tenetur peccare mortaliter et ſic videtur eſſe perplexus. Reſpondeo, dicendū eſt, q̄ eadem cōſcientia durāte, tenetur ſeruare legalia, putà ſi aliquis haberet conſcientiam, q̄ niſi circuncideretur peccaret mortaliter, & circunciſus ipſa conſcientia durante peccaret mortaliter, ſi nō obſeruaret legalia: cuius ratio eſt, quia habere conſcientiā de re aliqua facienda, nihil aliud eſt, q̄ æſtimare, q̄ faciat cōtra Deum niſi illud faciat. Facere autem contra Deum eſt peccatum. Sic ergo dico, q̄ niſi faceret hoc ad quod inducit conſcientia, peccaret mortaliter: non quidem ex genere operis, ſed ex intentione operantis. Et ſimiliter ſi facit, peccat: quia huiuſmodi ignorantia nō excuſat cùm ſit ignorantia iuris. Nec tamen eſt perplexus ſimpliciter, ſed ſm̄ quid, quia poteſt deponere erroneam cōſcientiā. Et hoc modo hic Apoſtolus teſtificatur omni circuncidēti ſe, q̄ tenetur ad ſeruandum legem. Conſequenter cùm dicit *Euacuati eſtis, &c.* Probat quæ dixit, ſcilicet q̄ nō debent accipere legis obſeruantiam ratione damni iam præſentis, quod eſt duplex. Vnū eſt amiſſio Chriſti. Secundū eſt amiſſio gratiæ Chriſti. Primum eſt cauſa ſecundi, ibi *Qui in lege, &c.* Dicit ergo *Euacuati, &c.* Quaſi dicat. Verè Chriſtus vobis nihil proderit, quia euacuati eſtis à Chriſto, id eſt habitatione Chriſti. Secundū damnū eſt amiſſio gratiæ, Ideò dicit, *A gratia excidiſtis,* qui ſcilicet, prius eratis pleni gratia Chriſti, quia de plenitudine eius accepimus omnes. Ioan. 1. De plenitudine Chriſti nos omnes accepimus, &c. Et Eccleſi. 21. Cor fatui quaſi vas cōfractū & omnē ſapientiā nō tenebit. Vos dico *Qui in lege iuſtificamini,* id eſt creditis iuſtificari, *A gratia* ſcilicet habēdæ futuræ beatitudinis, vel etiā à iā habita *Excidiſtis.* Apoc. 2. Memor eſto vnde excideris & age pœnitētiā.

De obſeruantia baptiſmi, & circunciſion.

LECTIO SECVNDA.

Manere in euangelij gratia & fidei Galatas monet, nec ſe ſubijcere legi Moſaycæ, nec ſuadentibus credere.

Nos autem ſpiritu ex fide, ſpem iuſtitiæ expectamus. Nam in Chriſto Ieſu, neq; circunciſio aliquid valet, neq; præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur. Currebatis bene, quis vos impediuit veritati non obedire? Nemini conſenſeritis. Perſuaſio hæc non eſt ex eo, qui vocat vos. Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Ego confido in vobis in Domino, quòd nihil aliud ſapietis. Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicunq; eſt ille. Ego autem fratres, ſi circunciſionem adhuc prædico, quid adhuc perſecutionem patior? Ergo euacuatum eſt ſcandalum crucis. Vtinam abſcindantur, qui vos conturbant.

Explicauit Apoſtolus ſecundum documentum ſcilicet, q̄ nō eſſet ſubeundum iugum ſeruitutis legis: hic aūt redit ad primum, oſtendens, q̄ ſtare debeāt. Et primò proponit ſtandi exemplū. Secundò remouet ſtationis impedimentum, ibi *Currebatis, &c.* Tertiò aſſignat ſtandi cauſam, ibi

A *Vos autem in libertatem, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit ſtandi exemplū. Secundò cauſam eius aſſignat, ibi *Nam in Chriſto Ieſu, &c.* Dicit ergo, Qui in lege volunt iuſtificari, Chriſtus eis nihil prodeſt, quia excidunt à gratia. Sed *Nos* ſcilicet, Apoſtoli ſtamus per ſpem, quia ſcilicet, *Expectamus ſpem iuſtitiæ,* id eſt iuſtitiam & ſpem. ſ. æternam beatitudinē. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam, &c. Vel *ſpem iuſtitiæ,* id eſt Chriſtū per quem eſt nobis ſpes iuſtitiæ, quia per eum iuſtificamur. Philip. 3. Saluatorē expectamus, &c. 1. Cor. 1. Qui factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redēptio, &c. Vel ſpem iuſtitiæ, id eſt ſpem, quæ eſt de iuſtitia, vt iuſtificentur non per legem, ſed per fidem. Rom. 3. Arbitramur hominē iuſtificari per fidē ſine operibus legis. Vel *ſpem iuſtitiæ,* id eſt rem ſperatam in quā tendit iuſtitia. ſ. vitā æternā. 2. Tit. vlt. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, &c. Et hoc ex fide, quia iuſtitia Dei eſt per fidē Ieſu Chriſti, vt dicitur Roma. 3. Quæ quidē fides non eſt ab homine, ſed à ſpiritu ſancto, qui eam inſpi-
B rat. Roma. 8. Accepiſtis ſpiritum filiorū in quo clamamus, Abba pater, &c. Sicut ergo fides eſt ex ſpiritu, ita ex fide eſt ſpes, ex fide iuſtitia, per quam peruenimus ad vitā æternam. Hæc autem ſpes non venit ex circunciſione, neq; ex gentilitate, quia nihil faciunt ad hoc. Et ideò dicit *Nam in Chriſto Ieſu,* id eſt in his, qui ſunt in fide Chriſti, *Neque circunciſio, neque præputium, &c.* Id eſt indifferentia ſunt, *Sed fides* nō informis, ſed ea *Quæ per dilectionem operatur.* Iac. 2. Fides ſine operibus mortua eſt, &c. Nā fides eſt cognitio verbi Dei. Epheſ. 3. Habitare Chriſtū per fidem, &c. Et hoc verbum nec perfectè habetur, nec perfectè cognoſcitur, niſi etiā habeatur amor quem ſperat. Hic ſunt duo dubia circa Gloſam. Primū eſt, q̄ dicit præputium & circunciſionem eſſe indifferētia, cum ſuprà dixerit, Si circuncidimini, Chriſtus vobis nihil proderit, Sed dicendum eſt, q̄ ex genere operis ſunt indifferentia. ſ. illis, qui non ponunt ſpem in eis, ſed ex intentione operantis non ſunt indifferentia. Nam ponentibus in eis ſpem, mortifera ſunt. Secundū dubiū eſt de hoc,
C q̄ dicit, q̄ illi, qui non credunt, peiores ſunt, q̄ dæmones, cum dæmones credant & cōtremiſcant. Reſpondeo, dicendum eſt, q̄ peiores quidem ſunt ex ſpecie operis, ſed non quantum ad affectum. Nam dæmonibus diſplicet hoc, q̄ credunt, nec etiam eſt tanta nequitia voluntatis in homine qui non credit, quanta in dæmone, qui odit, quod credit.

Conſequēter cùm dicit *Currebatis bene, &c.* Agitur de impedimento ſtationis. Et primò ponit impedimentū. Secundò docet eius remotionem, ibi *Nemini conſenſeritis, &c.* Impedimentum ſtationis eorum magnū erat & nociuum: nam tantò aliquid eſt magis nociuū, quātò maius bonū priuat. Quando ergo aliquis multis bonis ſpiritualibus priuatur, ſignum eſt habuiſſe magnum impedimentum. Et ideò, vt oſtendat eos Apoſtolus magnum impedimentū habuiſſe, cōmemorat eis bona ſpiritualia, quæ amiſerunt cùm dicit. *Currebatis bene, &c.* ſcilicet per opera fidei formatæ per charitatem, quæ inſtigat ad currendū. Pſal. Viam mandatorū tuorum cucurri cùm dilataſti cor meū. Et hoc quidem fuit
D olim in vobis, ſed dū ſic currebatis, eſtis impediti, & ideò ſubdit, Quis vos faſcinauit? de quo dictū eſt ſuprà. 3. ca. & ideo ſuperſedeo ad præſens. Quis ergo vos faſcinauit, id eſt impediuit veritati, ſcilicet euangelicæ, *Non obedire.* Et hoc congruè dicit. Nam obedire eſt voluntatis applicandæ ad conſenſum præcipientis. Et ideò fides eſt voluntatis & intellectus ſcientia. Oportet ergo voluntati fidei obedire: hoc autem eſt volendo credere, q̄ gratia fidei Chriſti ſufficiat ad ſalutem ſine legalibus obſeruantijs. Excludit autē impedimentū, cùm dicit *Nemini, &c.* Et hoc ex triplici parte. Primò ex parte eorum. Secundò ex parte Dei, ibi *Ego confido, &c.* Tertiò ex parte Apoſtoli, ibi *Ego autem fratres ſi, &c.* Ex parte eorum, cùm dicit *Nemini, &c.* Vbi primò oſtendit quid requiratur ex parte eorum, vt vitent hoc nocumentum, ſcilicet, q̄ nemini Pſeudo deinceps conſentiant 1. Theſ. 5. Non ſumus noctis neq; tenebrarum, &c. Epheſ. 5. Nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum, &c. Et 2. Timot. 2. Et ſermo eorum, vt Cancer ſerpit, &c.

Ex quo datur intelligi, ꝙ nondum erant corrupti, ſed ſollicitabantur de hoc. Secundò aſsignat rationem huius cùm dicit *Perſuaſio enim, &c.* Et hæc eſt duplex. Prima quia homo cum dat ſe alicui, nihil debet facere niſi quod vult dixerit ſibi. Sed vos traditi eſtis Chriſto, ergo non debetis audire, vel conſentire, niſi his, quę ſunt ab ipſo, ergo hæc perſuaſio qua vos volunt mittere ſub iugo legis, quia non ex eo, ſcilicet ex Deo, qui vos vocauit ad vitã, ſed ex diabolo, inquantũ, ſcilicet deficiens eſt. Et ideo nõ conſenſeritis eis. Vel non ex eo, id eſt contra ipſum. Secunda ratio eſt, quia poſſet dici, ꝙ non eſt magnum ſi paucis conſentiatur, cum ex hoc non ſit periculum, & ideo dicit, ꝙ non eſt eis conſentiendum, nec eorum inſidiæ ſunt contemnendę, ſed debent principiis obſtare, quia modicũ fermentum, &c. Id eſt illi pauci, qui vobis perſuadent. Vel hæc perſuaſio parua in principio totam maſſam corrumpit, id eſt cõgregationem fidelium. Leuit. 2. Ne quicquam fermenti ac mellis adolebitur in ſacrificio Dñi. Conſequenter cùm dicit *Ego confido in vobis, &c.* Remouet impedimentũ ex parte Dei, qui auxilium ad hoc præbet, & ponit duplex auxiliũ. Vnũ quantum ad ſeducentes. Aliud quantum ad conturbantes, ibi *Qui autem conturbant, &c.* Dicit ergo, *Ego confido, &c.* Quaſi dicat. Dixi quòd non conſentiretis pſeudo, *Et confido in vobis.* 1. Cor. 7. Gaudeo, ꝙ in omnibus confido in vobis. Heb. 6. Confidimus aũt de vobis dilectiſsimi meliora & viciniora ſaluti. Confido, inquam, in hoc ſcilicet, *Quod nihil aliud ſapietis, quam quod vos docui.* ſuprà. 1. Licet nos aut angelus de cœlo euangelizet vobis præterquã quod euangelizauimus, anathema ſit. Philip. 2. implete gaudium meũ, vt idem ſapiatis, &c. Et hoc ex auxilio diuino. Et ideo dicit *In Domino Deo,* ſcilicet opitulante. 2. Cor. 3. Fiduciam talem habemus per Chriſtum ad Deum, &c. Quia Dñs dabit vobis ſapere ſm ſobrietatem catholicæ veritatis. Pſal. Bonum eſt confidere in Dño, &c. Quantum aũt ad conturbantes dicit, *Qui autem conturbat, &c.* Id eſt, qui remouet vos à debito ordine, vt. ſ. à ſpiritualibus cõuertamini ad corporalia, cum debeat eſſe contrarium. 1. Cor. 15. Non prius, quod ſpirituale eſt, ſed quod animale eſt, deinde quod, &c. Et cũ talis ordo ſit peruerſus, vt dicitur ſuprà. 3. Sic ſtulti facti eſtis, vt cum ſpiritu cœperitis, &c. Ideo *Portabit iudicium,* id eſt condemnationem ſuſtinebit. Sicut enim, qui inducit aliquẽ ad bonum, remuneratur. Dañ. 12. Qui ad iuſtitiã erudiunt plurimos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates, &c. Ita qui inducit aliquẽ ad malum, condemnatur. Ioſuę. 7. Qui turbaſti nos, exturbet te Dñs in hac die. Deute. 27. Maledictus, qui errare facit cæcum in itinere. Et hoc *Quicunque eſt ille,* id eſt quantæcunq; ſit authoritatis, nõ parcetur ei. Sed Porphyrius & Iulianus in hoc reprehendunt Paulum de præſumptione dicentes, ꝙ hoc dicit lacerans Petrum (cum ſuprà in faciem ſe reſtitiſſe ſcripſerit) vt ſit ſenſus, quicũq; ſit ille, id eſt etiam ſi Petrus eſſet, puniretur. Sed vt Auguſt. dicit non eſt credendum, ꝙ Paulus cum maledicto de eccleſiæ principe loqueretur, cum ſcriptũ ſit. Exod. 22. Principem populi tui non maledices. Nec etiam, ꝙ Petrus ſic offenderit, quod eſſet dignus condemnatione. Dicit ergo Apoſtolus de quodam alio, qui de Iudæa veniens, dicebat ſe fuiſſe diſcipulum magnorum Apoſtolorum, & ſub iſta authoritate corrumpebat Galatas ipſe cum aliis falſis prædicatoribus, ſuprà. 2. Propter ſubintroductos falſos fratres, &c.

Conſequenter cùm dicit *Ego autem fratres, &c.* Remouet impedimentũ ex parte ſua. Et primò ponit ſui excuſationem. Secundò eorum, qui eum infamabant obiurgationẽ, ibi *Vtinam abſcindantur, &c.* Excludit aũt falſum, quod ei imponebatur. Et primò aliquid pertinens ad ipſum tantum. Secundò aliquid pertinens ad oẽs, ibi *Ergo euacuatum eſt, &c.* Sciendum eſt circa primum, ꝙ Pſeudo Galatis excuſantibus ſe de eo, ꝙ non ſeruabant legalia, quia ita edocti erant ab Apoſtolo, & dicebant, ꝙ Apoſtolus deceperat eos, & quod in ſeruitutem eorum, hæc perſuaſerat eis: & confirmabant, dicentes Paulum prędicaſſe in Iudæa, & docuiſſe legalia debere ſeruari. Et ideo excuſat ſe de hoc Apoſtolus, dicens *Ego autem fratres, ſi circumciſionem adhuc prædico,* ſicut

E impoſuit mihi Pſeudo, *Quid adhuc perſecutionem patior,* ſcilicet à Iudæis. 2. Cor. 4. Perſecutionem patimur, &c. Nam Iudęi ſpecialiter propter hoc perſequebantur Paulum, ꝙ prædicabat legalia non debere ſeruari. Act. 21. dicit Iacobus Paulo, Audierunt de te quia diſceſsionem doceas à Moyſe eorum, qui per Gentes ſunt Iudæorum, dicens eos nõ debere circuncidere filios, &c. Patet ergo, quod non eſt verum, ꝙ mihi imponunt, alioquin perſecutiones adhuc nõ paterer. Falſum eſt etiam id quod mihi imponunt per id quod cõmuniter eſt apud alios, quia circunciſionẽ prædico euacuatum eſt ſcandalum crucis. Nam non ſolũ ego, ſed etiã omnes Apoſtoli prædicamus Chriſtum crucifixum. Iudæis quidem ſcandalum, &c. Vt dicitur. 1. Cor. 1. Et de hoc maximè ſcandalizantur, quia prædicamus, ꝙ per crucẽ Chriſti legalia euacuantur. Si *Ergo* prædico circunciſionem, *Euacuatum eſt ſcandalum,* id eſt nõ erit ſcandalũ apud Iudæos vltra de cruce. Nam patienter ſuſtinerent immo libenter vellent, ꝙ prædicaremus crucem & legalia ſimul debere

F ſeruari. Vel ſm Auguſt. euacuatum eſt ſcandalum crucis, id eſt euacuata eſt crux, quæ eſt ſcandalum, quaſi dicat Crux perdidit effectũ ſuum & virtutem. ſuprà. 2. Si enim ex lege eſſet iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Dicit autem Apoſtolus ſpecialiter euacuatũ eſt, &c. Vt det intelligere, ꝙ propter hoc Iudæi occiderunt Chriſtum, quia legalia nõ ſeruabat, & ea nõ eſſe ſeruanda docebat. Ioan. 9. Non eſt hic homo à Deo, qui ſabbatum non cuſtodit.

Conſequenter obiurgat Pſeudo, qui eum infamauerant dicens. *Vtinam abſcindantur, &c.* Quaſi dicat, Ipſi cõturbant vos in hoc, ꝙ volunt vos circuncidi, ſed vtinam non ſolum circuncidantur, ſed totaliter caſtrentur. Sed contrà. Ro. 12. Benedicite & nolite maledicere, &c. Ad hoc eſt duplex reſponſio. Prima eſt, ꝙ non maledixit Apoſtolus eis, ſed potius benedixit, quia optauit eis, vt ſpiritualiter caſtrentur, vt ſeruarent ſpiritualẽ caſtitatẽ caſſando cerimonialia, ſm illud Matth. 19. Sunt quidã eunuchi, qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorũ. Secundò ꝙ optat eis ſterilitatẽ prolis

G quam habent Eunuchi, vt ſcilicet non generent. Vnde ait, *Vtinam & abſcindantur, &c.* Id eſt vim generandi perdant in vobis, vel aliis. Et hoc merito, quia generant filios in errorem, & redigunt eos in ſeruitutem legis. Oſeę. 9. Dabo eis vuluam ſine liberis, & vbera arentia.

LECTIO TERTIA.

Monet, ne hac libertate male vtantur, ſed magis mutuo ſeſe proſequantur affectu.

Vos enim in libertatem vocati eſtis fratres, tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis, ſed per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem. Omnis enim lex in uno ſermone impletur, diliges proximum tuum ſicut te ipſum, Quòd ſi inuicem mordetis & comeditis: Videte ne ab inuicem conſumamini.

Propoſito exẽplo ſtandi, & remoto eius impedimento:

H hic innuit modum ipſius. Et primò ponit modum ſtandi. Secundò exponit, ibi *Omnis enim lex, &c.* Circa primum tria facit. Primò ponit conditionem ſtatus. Secundò remouet abuſum ſtandi. Tertiò innuit ſtandi modũ. Conditio quidem ſtandi eſt libertas. Omnis enim ſtatus conditio pertinet ad ſeruitutem, vel ad libertatem, ſed ſtatus fidei Chriſti ad quem inducit Apoſtolus ad libertatẽ pertinet, & eſt ipſa libertas. Et ideo dicit, *Vos enim, &c.* q. d. Rectè conturbant vos quia abducũt à meliore in peius, quia vos vocati eſtis. ſ. à Deo in libertatẽ gratiæ. Rom. 8. Non accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore, ſed accepiſtis ſpiritũ adoptionis filiorum, &c. ſuprà. 4. Non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ, &c. Vos, inquã qui liberi eſtis per Chriſtũ, volũt ducere in ſeruitutẽ. Abuſus aũt ſtatus eſt ſi in deterius prolabatur, & libertas ſpiritus peruertatur in ſeruitutẽ carnis. Galatæ aũt iam liberi erant à lege. Sed ne credant eis licere peccata cõmittere, quæ lex prohibebat, ideo Apoſtolus ſubdit abuſum libertatis, dicens, *Tantum ne, &c.* q. d. Liberi eſtis, ita tamen,

tamen, ꝙ non abutamini libertate veſtra, impunè vobis peccandum eſſe arbitrantes. 1. Cor. 8. Videte ne forte hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis. Modus autē ſtandi eſt per charitatem. Vnde dicit, *Sed per charitatem ſpiritus, &c.* Status autem totus eſt in charitate, ſine qua homo nihil eſt 1. Cor. 13. Et ſecundū diuerſos gradus charitatis diſtinguuntur diuerſi ſtatus. Sic ergo ſtatus gratiæ eſt non per affectū carnis, *ſed per charitatem ſpiritus*, id eſt, quæ procedit à ſpiritu ſancto, per quem debemus inuicem eſſe ſubiecti & ſeruire. infrà. 6. Alter alterius onera portate, &c. Roma. 12. Honore inuicem præuenientes, &c. Sed cum ſuperius, dicat ꝙ ſint vocati in libertatem, quid eſt quod modo dicit, *Seruite inuicem.* Ad quod dicendum eſt, ꝙ hoc exigit charitas, vt inuicem ſeruiamus & tamen libera eſt. Sciendum eſt tamē, ꝙ ſicut Philoſophus dicit, Liber eſt, qui eſt cauſa ſui: ſeruus autem eſt cauſa alterius, vel vt mouentis, vel vt finis: quia ſeruus nec à ſe mouetur ad opus, ſed à Domino; & propter vtilitatem Dñi ſui. Charitas ergo quantum ad cauſam mouentem libertatem habet, quia à ſe operatur.

B 2. Cor. 5. Charitas Chriſti vrget nos ſpontaneè, ſcilicet ad operandum: ſeruus autē eſt cum poſtpoſitis proprijs vtilitatibus, accōmodat ſe vtilitatibus proximorum. Conſequenter cùm dicit *Omnis lex, &c.* Exponit, quæ dicit, & primo de dilectione. Secundò de libertate non danda in occaſionem carnis, ibi *Spiritu ambulate, &c.* Circa primū monet ad charitatem ſectandam. Primò propter vtilitatē quam conſequimur in impletione. Secundò propter damnū charitatis neglectæ, quod incurrimus, ibi *Quod ſi inuicem, &c.* Vtilitas autē, quam conſequimur ex impletione charitatis maxima eſt, quia in ea implemus totam legē. Et ideo dicit *Omnis enim, &c.* Quaſi dicat, Ideo charitas eſt habenda, quia omnis lex in vno ſermone impletur. ſ. in vno præcepto charitatis. Roma. 13. Qui diligit proximum legem impleuit. Et in eodem ca. dicitur, plenitudo legis eſt dilectio. Et ideo dicit. 1. Tit. 1. Finis præcepti eſt charitas. Sed contrà, quia dicitur Matt. 22. In his duobus mādatis ſcilicet, de dilectio-

C ne Dei & proximi, tota lex pendet & prophetæ, non ergo in vno præcepto tantum impletur. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ in dilectione Dei includitur dilectio proximi. 1. Io. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. Et econuerſo proximum diligimus propter Deū, impletur ergo tota lex in vno præcepto charitatis. Pręcepta enim legis reducuntur ad illud præceptū. Nam omnia præcepta, vel ſunt moralia, vel ſunt cerimonialia, vel iudicialia. Moralia quidem ſunt præcepta decalogi, quorum tria pertinent ad dilectionē Dei, alia ſeptem ad dilectionem proximi. Iudicialia autē ſunt, vt quicunq; furatur aliquid reddat quadruplū, & his ſimilia, quę ſimiliter ad dilectionē proximi pertinent. Cerimonialia vero ſunt ſacrificia & huiuſmodi, quæ reducuntur ad dilectionē Dei. Et ſic patet, ꝙ omnia in vno præcepto charitatis implentur, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, & eſt ſcriptum. Leui. 19. Dicit autem *ſicut teipſum*, non quantùm teipſum, quia homo ſecundū ordinem charitatis magis debet ſe di-

D ligere, ꝙ̄ alium. Exponitur autem tripliciter. Vno modo, vt referatur ad veritatē dilectionis. Amare enim, eſt velle bonum alicui. Et ideo dicimur amare aliquem cui volumus bonum, & etiam bonum illud amamus, quod ei volumus, ſed diuerſimodè, quia cum volo bonum mihi, me diligo ſimpliciter propter me: bonum aūt illud quod mihi volo, diligo non propter ſe, ſed propter me. Tunc ergo diligo proximum ſicut meipſum, id eſt eodem modo quo meipſum, quando volo ei bonum propter ſe, non quia eſt mihi vtilis, vel delectabilis. Secūdo modo, vt referatur ad iuſtitiam dilectionis. Vnaquęq; enim res eſt inclinata velle ſibi illud, quod potiſſimum eſt in ea, potiſſimum autem in homine eſt intellectus, & ratio, ille ergo diligit ſe, qui vult ſibi bonum intellectus & rationis. Tunc ergo diligis proximum ſicut teipſum, quando vis ei bonum intellectus & rationis. Tertio modo, vt referatur ad ordinem. ſ. vt ſicut te diligis propter Deum, ita & proximū propter ipſum diligas. ſ. vt ad Deum perueniat. Conſequenter cùm dicit,

A *Quod ſi inuicem, &c.* Inducit ad charitatē ſectandam, ex damno, quod incurrimus ſi eam negligamus. Vbi loquitur Galatis adhuc quaſi ſpiritualibus, abſtinens à cōmemoratione maiorum vitiorū & eorum, quæ minora videntur mentionem facit, ſcilicet de vitijs linguæ. Et ideo dicit, *Quod ſi inuicem, &c.* Quaſi dicat, In dilectione omnis lex impletur, quòd *Si vos inuicem morderis*, id eſt, in parte famam proximo detrahendo, auferris: qui enim mordet, nō totum accipit, ſed partem, Et comeditis, id eſt totam famam auferris, & totaliter detrahendo cōfunditis. Nam qui comedit, totum abſorbet. Iac. 4. Nolite detrahere alterutrū fratres mei, &c. Si ita, inquam, charitatem negligitis, videte damnū, quod imminet vobis, ſcilicet, quòd *Ab inuicem conſumamini.* Phil. 3. Videte canes, videte malos operarios, &c. Eſa. 49. Et vanè fortitudinem meam cōſumpſi, &c. Nam ſicut Augu. dicit, Vitio contentionis & inuidiæ pernicioſa iurgia inter homines nutriuntur, quibus conſumitur ſocietas & vita.

B

LECTIO QVARTA.

Ideo manendum in beneficio ſpiritus dicit, quia ei caro aduerſatur, manendum tamen per fidem Chriſti.

DIco autem in Chriſto: Spiritu ambulate & deſideria carnis non perficietis. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc enim ſibimuicem aduerſantur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis.

Poſtquam Apoſtolus manifeſtauit in quo conſiſtit ſtatus ſpiritualis, quia ſcilicet, in charitate: conſequenter hic agit de cauſa ſtatus ſcilicet, de ſpiritu ſancto, quē dicit eſſe ſequendum. Vbi ponit triplex beneficium ſpiritus ſancti. Quorum primum eſt liberatio à ſeruitute carnis. Secundū eſt liberatio à ſeruitute legis. Et tertium eſt collatio vnę ſitu ſecuritas à damnatione mortis. Secundum, ibi *Quod ſi ducimini, &c.* Tertium, ibi *Si ſpiritu viuimus, &c.* Circa primum

Beneficiū ſpiritus ſancti triplex.

C duo facit. Primò ponit primū beneficium ſpiritus. Secundò beneficij neceſſitatem oſtendit, ibi *Caro enim, &c.* Dicit ergo, Dicit ꝙ debetis per charitatem ſpiritus inuicem ſeruire, quia nihil prodeſt ſine charitate. Sed hoc dico *In Chriſto*, id eſt per fidem Chriſti, *Spiritu ambulate*, id eſt mente & ratione. Quandoq; enim mens noſtra ſpiritus dicitur, ſecundum illud Epheſ. 4. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ &c. 1. Corint. 4. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Vel *Spiritu ambulate*, id eſt ſpiritu ſancto proficite bene operando. Nam ſpiritus ſanctus mouet & inſtigat corda ad bene operandū. Rom. 8. Qui ſpiritu Dei aguntur, &c. Ambulandum eſt ergo ſpiritu, id eſt, mente, vt ipſa ratio ſiue mens legi Dei concordet, vt dicitur Roma. 7. Nam ſpiritus humanus per ſe vanus eſt & niſi regatur aliūdè, fluctuat hac atq; illàc, vt dicitur, Eccle. 34. Et ſicut parturientis cor tuum fantaſias patitur niſi ab altiſsimo fuerit emiſſa viſitatio, &c. Vnde de quibuſdā dicitur Epheſ 4. Ambulant in vanitate ſenſus ſui, &c. Non ergo perfectè ſtare poteſt ratio huma-

D na, niſi ſecundum, ꝙ eſt recta à ſpiritu diuino. Et ideo dicit Apoſtolus, *Spiritu ambulate*, id eſt per ſpiritū ſanctū regentē & ducentē, Quē ſequi debemus ſicut demonſtrantē viam. Nam cognitio ſupernaturalis finis non eſt nobis niſi à ſpiritu ſancto. 1. Cor. 2. Oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, &c. Et ſequitur, Nobis aūt reuelauit Deus per ſpiritū ſuum. Item ſicut inclinantē. Nam ſpiritus ſanctus inſtigat, & inclinat affectū ad bene volendū. Rom. 8. Qui ſpiritu Dei aguntur, &c. Pſal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Ideo autē ſpiritu ambulandū eſt, qui liberat à corruptione carnis. Vnde ſequitur, *Et deſideria carnis non perficietis*, id eſt delectationes carnis quas caro ſuggerit. Hoc deſiderabat Apoſtolus dicens. Romano. 7. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei, &c. Ee poſtea concludit in octauo capite. Nihil ergo damnationis eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant. Huius rationem ibidem ſubiungit dicens *Quia lex ſpiritus vitæ in*

Chriſto Ieſu liberauit me a lege, &c. Et hoc eſt ſpeciale deſideriū **E** ſanctorū, vt non perficiant deſideria ad quæ caro inſtigat, ita tamen, ꝙ in hoc non includantur deſideria, quæ ſunt ad neceſsitatem carnis, ſed quæ ſunt ad ſuperfluitatē. Conſequenter cùm dicit *Caro enim concupiſcit, &c.* Ponit neceſsitatem huius beneficij, quæ eſt ex impugnatione carnis & ſpiritus. Et primò ponit ipſam impugnationē. Secundò manifeſtat eam per euidens ſignum, ibi *Hæc enim inuicem aduerſantur, &c.* Dicit ergo, Neceſſariū eſt, ꝙ per ſpiritum, carnis deſideria ſuperetis. Nam *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum.* Sed hic videtur eſſe dubium, quia cum concupiſcere ſit actus animæ tantum, non videtur, ꝙ competat carni. Ad hoc dicendum eſt ſm Auguſt. ꝙ caro dicitur cōcupiſcere inquantum anima ſecundū ipſam carnem cōcupiſcit, ſicut oculus dicitur videre, cum potius anima per oculū videat. Sic ergo anima per carnem cōcupiſcit, quando ea, quæ delectabilia ſunt ſecundū carnem appetit. Per ſe vero anima concupiſcit, quando delectatur in his, quæ ſunt ſecundū ſpiri- **F** tum, ſicut ſunt opera virtutum, & contemplatio diuinorū & meditatio ſapientiæ, Sapien. 6. Concupiſcentia itaqꝫ ſapientiæ deducet ad regnum perpetuū, &c. Sed ſi caro concupiſcit per ſpiritum quomodo cōcupiſcit aduerſus eum? In hoc, ſcilicet, ꝙ concupiſcentia carnis impedit concupiſcentiam ſpiritus. Cum enim delectabilia carnis ſunt bona, quę ſunt infra nos: delectabilia vero ſpiritus bona, quę ſunt ſupra nos, contingit ꝙ cum anima circa inferiora, quę ſunt carnis occupatur, retrahitur à ſuperioribus, quæ ſunt ſpiritus. Sed videtur etiam dubium de hoc, ꝙ dicit ſcilicet, quòd *Spiritus concupiſcit aduerſus carnem.* Si enim accipiamus hic ſpiritum pro ſpiritu ſancto: cōcupiſcentia autē ſpiritus ſancti ſit contra mala, cōſequens videtur, ꝙ caro aduerſus quā concupiſcit ſpiritus ſit mala, & ſic ſequitur error Manichei. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ ſpiritus non concupiſcit aduerſus naturam carnis, ſed aduerſus eius deſideria, quæ ſcilicet ſunt ad ſuperfluitatem. Vnde & ſuprà dictum eſt, Deſideria carnis ſcilicet ſuperflua nō perficietis. In neceſſa- **G** rijs enim ſpiritus non contradicit carni, quia vt dicitur. Epheſ. 5. Nemo carnem ſuam odio habuit. Conſequenter cùm dicit *Hæc enim, &c.* Ponit ſignum cōpugnationis, quaſi dicat, Experimento patet, ꝙ contra ſeinuicem pugnant & aduerſantur, intantū *vt non quæcunque vultis* bona ſcilicet, vel mala, *illa faciatis,* id eſt facere permittamini. Roma. 7. Non quod volo bonum, hoc ago, ſed quod, &c. Non tamen tollitur libertas arbitrij. Cum enim liberum arbitrium ſit ex hoc, ꝙ habet electionem, in illis eſt libertas arbitrij, quæ electioni ſubſunt. Non autem omnia, quę in nobis ſunt ſimpliciter ſubſunt noſtrę electioni, ſed ſecundum quid. In ſpeciali enim poſſum vitare hunc, vel illum motum concupiſcentiæ ſeu iræ, ſed in generali omnes motus iræ, vel cōcupiſcentiæ vitare nō poſſumus, & hoc propter corruptionem fomitis ex primo peccato introductā. Sed notandum eſt, ꝙ quatuor ſunt genera hominum circa concupiſcentias, quorū nullum facit quæcunqꝫ vult. Nam intemperati, qui ex propoſito ſequuntur carnales paſsio- **H** nes, ſecundum illud Prouer. 2. Lętantur cum maleſecerint, faciunt quidem, quod volunt, inquantum ipſas paſsiones ſequuntur, ſed inquantum ipſa eorum ratio remurmurat & ei diſplicet, faciunt quæ non volunt. Incontinentes autem, qui habent propoſitū abſtinendi & tamen à paſsionibus vincuntur, faciunt quidem, quod nō volunt inquantum ipſas paſsiones contra eorum propoſitum ſequuntur, & ſic intemperati faciunt plus de eo, quod volunt. Continentes autem, qui vellent omnino non concupiſcere, faciunt quod volunt dum non cōcupiſcunt: ſed quia omnino non concupiſcere non poſſunt, faciunt quod nolunt. Temperati vero, quod volūt quidem faciunt, inquantum in carne domata non concupiſcunt, ſed quia nō ex toto domari poteſt quin in aliquo repugnet ſpiritui, ſicut nec malitia intantum creſcere poteſt, quin ratio remurmuret, ideo cum aliquando concupiſcunt, faciunt quod nolunt, plus tamen de eo, quod volunt.

LECTIO QVINTA.

Libertas à lege per ſpiritum eſt, quæ per effectum manifeſtatur, opera carnis oſtendendo.

QVòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege. Manifeſta ſunt autem opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniā qui talia agunt, regnū Dei non conſequentur.

Poſtquā oſtendit Apoſtolus, ꝙ per ſpiritum liberamur à deſiderijs carnis: hic conſequenter oſtendit, ꝙ per ipſum liberamur à ſeruitute legis. Et primò proponit beneficium ſpiritus. Secundò manifeſtat per effectum, ibi *Manifeſta ſunt opera carnis, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ ſi ſpiritu ambuletis, non **F** ſolum deſideria carnis non perficietis, ſed quod plus eſt, *Si ſpiritu ducimini* (quod fit quando facitis, quod ſpiritus ſuggerit, vt director & gubernator, nō autem id ad quod ſenſus & affectus proprius inſtigat) *Non eſtis ſub lege.* Pſal. Spiritus tuus bonus deducet me in terrā rectam. Non quidem vt coactor, ſed vt gubernator. Ex his autem verbis vult Hieronymus, ꝙ poſt aduentum Chriſti nullus habens ſpiritum ſanctum tenetur ſeruare legem. Sed ſciendū eſt, ꝙ hoc, ꝙ dicit *Si ſpiritu ducimini iam non eſtis ſub lege.* Poteſt referri ad præcepta legis, vel cerimonialia, vel moralia. Siquidē referatur ad cerimonialia, ſciendum eſt, ꝙ aliud eſt ſeruare legem, aliud eſt eſſe ſub lege. Seruare legem eſt facere opera legis non habendo ſpem in eis, ſed eſſe ſub lege eſt ponere ſpem in operibus legis. In primitiua autē eccleſia erant aliqui iuſti ſeruantes legem, ſed non ſub lege, inquantum ſeruabāt opera legis, ſed nō erant ſub lege quaſi in eis ſpem ponentes. Sic etiā Chriſtus ſub lege fuit. ſuprà. 4. Factum ſub lege, &c. Et ſic excluditur opinio Hieronymi. Si autē **G** referatur ad moralia, ſic eſſe ſub lege poteſt intelligi dupliciter, vel quantū ad obligationem, & ſic omnes fideles ſunt ſub lege, quia omnibus data eſt. Vnde dicitur Matt. 5. Non veni ſoluere legem, &c. Vel quantū ad coactionem, & ſic iuſti nō ſunt ſub lege, quia motus & inſtinctus ſpiritus ſancti, qui eſt in eis, eſt proprius eorum inſtinctus. Nam charitas inclinat ad illud idem quod lex præcipit. Quia ergo iuſti habent legem interiorē, ſponte faciunt, quod lex mandat ab ipſa non coacti. Qui vero voluntatem malè faciendi habent, comprimuntur tamen pudore, vel timore legis, iſti coguntur. Et ſic iuſti ſunt ſub lege obligante tantū, non cogente, ſub qua ſunt ſolum iniuſti. 2. Corin. 3. Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas. 1. Tit. 1. Iuſto nō eſt lex poſita ſcilicet, cogens. Conſequenter cùm dicit *Manifeſta ſunt autem opera, &c.* Probat quæ dixit per effectū. Et primò ponit opera carnis, quæ contrariantur ſpiritui ſancto. Secundò oſtendit quomodo opera ſpiritus non prohibentur à lege, ibi *Aduerſus huiuſmodi, &c.* Circa primum duo facit. Primò po- **H** nit opera carnis, quæ prohibentur à lege. Secundò ponit opera ſpiritus, quæ ab ea non prohibentur, ibi *Fructus autem, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit opera carnis. Secundò ſubdit nocumentum, quod ex his ſequitur, ibi *Quæ prædico, &c.* Dubitatur autem circa primum. Primò quidem de hoc, quod Apoſtolus hic quædam ponit, quæ nō pertinent ad carnem, quæ tamen dicit eſſe opera carnis, ſicut idolorum ſeruitus, ſectæ, æmulationes, & huiuſmodi. Reſpondeo, dicendum eſt ſecundū Aug. lib. 4. de ciuitate Dei, cap. 2. Quòd ſm carnem viuit quicunqꝫ viuit ſecundū ſeipſum. Vnde caro hic accipitur pro toto homine. Quicquid ergo prouenit ex inordinato amore ſui dicitur opus carnis. Vel dicendum eſt, ꝙ aliquod peccatum poteſt dici carnale dupliciter ſcilicet, quantum ad cōſummationem, & ſic dicuntur carnalia illa tantum, quæ conſummant in delectatione carnis. ſ. luxuria & gula, & quantum ad radicē, & ſic omnia peccata dicuntur carnalia, inquātū ex corruptione carnis anima aggrauatur, vt dicitur Sap. 9.

Peccatu poteſt d carnale d plicitez.

Saꝑ.9. Ex quo intellectus debilitatus facilius decipi poteſt & impeditur a ſua perfecta operatione. Vnde & ex hoc ſequũtur vitia .ſ. hæreſes, ſectæ & alia huiuſmodi. Et hoc modo dicitur ꝙ fomes eſt principium omnium peccatorum. Secundò dubitatur, quia cũ Apoſtolus dicat, qui talia agũt regnũ Dei non conſequentur, & nullus excludatur à regno Dei, niſi pro peccato mortali, ſequitur ergo ꝙ omnia quæ enumerat ſint peccata mortalia. Cuius contrariũ videtur, quia inter iſta enumerat multa quæ non ſunt peccata mortalia, ſicut eſt contentio, æmulatio, & huiuſmodi. Reſpondeo, dicendũ eſt ꝙ omnia hîc enumerata ſunt aliquo modo mortalia, ſed quædã quidẽ ſm genus ſuũ, ſicut homicidiũ, fornicatio, Idolorũ ſeruitus & huiuſmodi, quædã verò ſm ſuã conſummationẽ, ſicut ira cuius conſummatio eſt in nocumentũ proximi. Vnde ſi accedit conſenſus de ipſo nocumẽto, eſt peccatũ mortale. Et ſimiliter comeſtio ordinatur ad delectationẽ cibi, ſed ſi in huiuſmodi delectationibus ponat quis finẽ ſuum, peccat mortaliter, & ideo non dicit comeſtiones, ſed comeſſationes, & ſimiliter intelligẽdum eſt de alijs ſimilibus. Tertiò dubitatur de ordine & numeratione eorum. Circa quod dicendum eſt ꝙ cùm Apoſtolus in diuerſis locis, diuerſa vitia, & diuerſimodè enumerat, non intendit enumerare omnia vitia ordinatè ſm artẽ, ſed illa tantùm in quibus abundant & in quibus excedunt illi ad quos ſcribit. Et ideo in eis non eſt quærenda ſufficiẽtia, ſed cauſa diuerſitatis. His ergo habitis ſciendum eſt, ꝙ Apoſtolus enumerat quædam vitia carnis quæ contingũt circa ea quæ non ſunt neceſſaria vitę: quædã verò circa ea que ſunt neceſſaria vitæ. Circa primum ponit quædam vitia quæ ſunt hominis ad ſeipſum, quædã cõtra Deum, quędam contra proximum. Cõtra ſeipſum ſunt quattuor, quę ideo, primò ponit, quia manifeſtè ex carne procedunt, quorum duo pertinent ad actum carnalem luxuriæ .ſ. fornicatio quæ eſt quando .ſ. accedit ſolutus ad ſolutam, vel quantũ ad naturalem vſum luxuriæ. Aliud eſt *Immunditia* quantum ad vſum cõtra naturam. Eph.5. Omnis fornicator aut immundus, &c. 2. Corin.12. Qui non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & fornicatione & impudicitia, &c. Alia duo ordinãtur ad ipſos actus. Vnum .ſ. exterius ſicut tact⁹, aſpectus, oſcula & huiuſmodi. Et quãtum ad hoc dicit, *Impudicitia*. Eph.4. Qui deſperantes, ſemetipſos tradiderunt impudicitię, &c. Aliud interius .ſ. in cogitationibus immũdis. Et quantum ad hoc dicit *Luxuria*. 1. Tim.5. Cùm enim luxuriatæ fuerin in Chriſto nubere volunt, &c. Contra Deum ponit duo, quorum vnũ eſt per quod impeditur ab hoſtibus Dei cultus diuin⁹. Et quantum ad hoc dicit *Idolorum ſeruitus*. 1. Corin.10. Neq; Idolatræ efficiamini, &c. Sapien.14. Infandorum enim Idolorum cultura omnis mali cauſa eſt & initium & finis. Aliud eſt per quod initur pactũ cum dæmonibus. Et quãtũ ad hoc dicit *Veneficia*, quę fiũt per magicas artes. & dicũtur veneficia a veneno, quia fiunt in nocumentum hominum. 1. Corin.10. Nolo vos fieri ſocios dæmoniorum. Apoc. vlt. Foris canes & venefici, &c. Contra proximum autem ponit nouem, quorũ primum *Inimicitiæ*. vltimum verò homicidium, quia ab hoc deuenitur ad illud. Primũ ergo eſt inimicitia in corde, quæ eſt odium erga proximũ. Matt.10. Inimici hominis domeſtici eius. Et ideo dicit. *Inimicitiæ*, Ex hac autem oritur diſſenſio in verbis. Et ideo dicit *Contentiones* quæ eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Prouer.20. Honor eſt homini qui ſe ſeparat à contentionibus. Secundum eſt æmulatio quæ conſiſtit in hoc, quod ad idem obtinendum cũ alio contendit. Vnde dicit, *Æmulationes*, quæ ex contentione oriuntur, Tertiũ eſt cum vnus impeditur per aliũ ad rem eandem tendentem, & ex hoc iraſcitur contra eum. & ideò dicit *Iræ* Iaco.1. Ira enim viri, &c. Ephe.4. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram, Quartũ cũ ex ira animi peruenitur ad percuſsiones. Et quantũ ad hoc dicit *Rixæ*. Prou.4. Odium ſuſcitat rixas. Quintũ ex his .ſ. *Diſſenſiones*, & ſi qui dẽ in rebus humanis ſint, dicũtur diſſenſiones, quãdo .ſ. partialitates fiunt in Eccleſia Rom.16. Obſeruetis eos qui deſſenſiones & offendicula præter doctrinam quã vos

A didiciſtis, faciũt, & declinate ab illis. Si in rebus diuinis, ſic dicuntur ſectæ .i. hæreſes. 2. Pet.2. Introducent ſectas perditionis, &c. Et ibidem, Sectas non metuũt introducere blaſphemantes. Ex his autẽ ſequitur inuidia, quando illi quos æmulantur, proſperantur. Iob.5. Paruulum occidit inuidia &c. Ex his aũt ſequũtur homicidia cordis & operis. 1. Io.4. Qui odit fratrem ſuum homicida eſt. Quãtũ verò ad vina quæ pertinent ad ordinationẽ circa vitæ neceſſaria ponit duo, vnum quãtum ad potũ. Vnde dicit, *Ebrietates*, .ſ. aſsiduæ. Luc.21. Attendite ne grauentur corda veſtra crapula & ebrietate, &c. Aliud verò quantum ad cibũ, & quantũ ad hoc dicit, *Comeſſationes*. Rom.13. Non in comeſſationib⁹ & ebrietaöbus.

LECTIO SEXTA.

Numerantur ſpiritus opera, aduerſus quæ, non militat lex vetus.

B *FRuctus autem ſpiritus eſt, charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas.*

Poſitis operibus carnis: hîc conſequẽter Apoſtolus manifeſtat opera ſpiritus. Et primò manifeſtat ea. Secũdò oſtẽdit quomodo lex ſe habet ad opera ſpiritus & ad opera carnis, ibi *Aduerſus huiuſmodi, &c.* Circa primũ enumerat bona ſpiritualia quæ nominat, *Fructus*. Ex quo incidit quæſtio, quia illud dicitur fructus, quo fruimur, ſed actibus noſtris non debem⁹ frui, ſed Deo ſolo, ergo huiuſmodi actus quos enumerat hîc Apoſtolus non debẽt dici fructus. Item Glo. dicit ꝙ huiuſmodi opera ſpiritus ſunt propter ſe appetẽda; quod autem propter ſe appetitur non refertur ad aliud, ergo virtutes & earum opera non ſunt referenda ad beatitudinem. Reſpondeo, dicendũ eſt ꝙ fruct⁹ dicitur dupliciter .ſ. vt acquiſitus, puta ex labore vel ſtudio. Saꝑ.3. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. Et vt productus ſicut fruct⁹ producitur ex arbore. Mat.7, Non poteſt arbor bona fru-

C ctus malos facere. Opera autem ſpiritus dicuntur fructus non vt adepti ſiue acquiſiti, ſed vt producti, fructus autẽ qui eſt adeptus habet rationem vltimi finis, non autem fructus productus: Nihilominus tñ fructus ſic acceptus, duo importat .ſ. ꝙ ſit vltimũ producẽtis, ſicut vltimũ quod producitur ab arbore eſt fructus eius, & quod ſit ſuaue ſiue delectabile. Cã.2. Fructus eius dulcis gutturi meo. Sic ergo opera virtutũ, & ſpiritus ſunt quid vltimũ in nobis. Nam ſpirit⁹ ſanctus eſt in nobis per gratiam, ꝑ quã acquirimus habitũ virtutũ, & ex hoc potentes ſumus operari ſm virtutẽ. Sũt etiam delectabilia. Et ſunt etiã fructuoſa. Rom.6. Habetis fructum veſtrũ in ſanctificaoonẽ .i. in operibus ſanctificatis, & ideo dicuntur fructus. Dicuntur etiam flores reſpectu futuræ beatitudinis, quia ſicut ex floribus accipiũ ſpes fructus, ita ex operibus virtutum habetur ſpes vitæ æternę & beaotudinis. Et ſicut in flore eſt quædam inchoatio fructus, ita in operibus virtutum eſt quædam inchoatio beatitudinis, quæ tunc erit quando cognitio, & charitas perfi-

D cientur. Et per hoc patet reſponſio ad illud quod ſecundò obijcitur. Nam aliquid poteſt dici propter ſe appetẽdũ dupliciter, quia ly, propter, poteſt deſignare cauſam formalem, vel finalem. Opera virtutum propter ſe ſunt appetenda formaliter, ſed nõ finaliter quia habent in ſeipſis delectationẽ. Nam medicina dulcis appetitur propter ſe formaliter, quia habet in ſe vnde ſit appetibilis .ſ. dulcedinem quæ tamen appetitur propter finem .ſ. propter ſanitatẽ. Sed medicina amara non eſt appetẽda propter ſe formaliter, quia non delectat ratione ſuæ formæ, ſed tamẽ propter aliud appetitur finaliter .ſ. propter ſanitatẽ quæ eſt finis eius. Ex his apparet ratio quare Apoſtol⁹ effectus carnis vocat opera, *Fructus autem ſpiritus*, vocat fructus. Dictum eſt enim ꝙ fructus dicitũ aliquod finale, & ſuaue ex re productũ. Quod autem producitur ex aliquo præter naturam eius, non habet rationem fructus, ſed quaſi alterius germinis. Opera autem carnis & peccata ſunt præter naturã eorum quæ Deus naturæ noſtræ inſeruit, Deus enim humanæ naturæ quædam

dam ſemina inſeruit.ſ.naturalem appetitum boni & cogni
tionem.& addidit etiam dona gratiæ. Et ideò quia opera
virtutum ex his naturaliter producuntur,fructus dicuntur
non autem opera carnis. Et propter hoc Apoſtolus dicit,
Rom.6.Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis in, qui
bus nunc erubeſcitis. Patet ergo ex dictis ꝙ fructus ſpiritꝰ
dicuntur opera virtutum,& quia habent in ſe ſuauitatẽ, &
dulcedinem, & quia ſunt quoddam vltimum productum
ſm conuenientiam donorum. Accipitur autem differen
tia donorum,beatitudinum, virtutum & fructum ad inui
cem hoc modo. In virtute enim eſt cõſiderare habitum &
actum. Habitus autem virtutis perficit ad bene agendum.
Et ſiquidem perficit ad bene operandum humano modo
dicitur virtus. Si verò perficiat ad bene operandũ ſupra mo
dum humanum,dicit donum. Vnde Philoſophus ſupra cõ
munes virtutes,ponit virtutes quaſdam hæroicas,puta,co
gnoſcere inuiſibilia Dei ſub enigmate eſt per modum hu
manum. Et hæc cognitio pertinet ad virtutem fidei. Sed co
F gnoſcere ea perſpicuè & ſupra humanum modũ, pertinet
ad donum intellectus. Actus autẽ virtutis,vel eſt perficiens
& ſic eſt beatitudo,vel eſt delectãs, & ſic eſt fructus. Et de
iſtis fructibus dicitur Apoc.22.Ex vtraque parte lignũ vi
tæ afferens fructus.12,&c. Dicit ergo *Fructus ſpiritus*, qui.ſ.
conſurgit in anima ex ſeminatione ſpiritualis gratiæ, *Eſt
charitas,&c.* qui quidẽ ſic diſtinguntur,quia fructus aut per
ficiunt interius,aut exterius. Primò ergo ponit illos qui ꝑ
ficiunt interius. Secundò illos qui perficiunt exterius, ibi
Bonitas,&c. Interius autem homo perficitur & dirigitur,&
circa bona,& circa mala 2.Cor.6.Per arma iuſtitiæ à dex
tris & à ſiniſtris. Circa bona autem perficiunt: primò qui
dem in corde per amorem. Nam ſicut inter motus natura
les primus eſt inclinatio appetitus naturæ ad finem ſuũ,ita
primus motuum interiorum eſt inclinatio ad bonum qui
dicitur amor, & ideò primus fructus eſt charitas. Rom.5.
Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris,&c. Et ex cha
ritate perficiuntur aliæ,& ideò dicit Apoſtolus. Col.3.Sup
G omnia charitatẽ habẽtes,&c. Vltimus autem finis quo ho
mo perficitur interius,eſt *Gaudium*, quod procedit ex præ
ſentia rei amatæ. Qui autem habet charitatẽ,iã habet quod
amat.1.Io.4,Qui manet in charitate,in Deo manet, & Deꝰ
in eo. Et ex hoc conſurgit gaudium. Phil.4,Gaudete in Do
mino ſemper,&c. Gaudium autem iſtud debet eſſe perfe
ctum. Et ad hoc duo requiruntur. Primò vt res amata ſuffi
ciens ſit amanti propter ſuam perfectionem. Et quantũ ad
hoc dicit, *Pax.* Tunc enim amans pacẽ habet, quando rẽ
amatam ſufficienter poſsidet. Cãt.vlt. Ex quo facta ſum co
ram eo quaſi pacem reperiens,&c. Secundò verò vt adſit ꝑ
fecta fruitio rei amatæ,quod ſimiliter per pacem habetur:
quia quicquid ſuperueniat ſi perfectè aliquis fruatᷣ re ama
ta, puta deo, non poteſt impediri ab eius fruitione. Pſal.
Pax multa diligentibus legem tuam,& non eſt illis ſcanda
lum. Sic ergo gaudium dicit charitatis fruitionem, ſed pax
charitatis perfectionem. Et per hæc homo interius perfici
tur quãtum ad bona. Circa mala etiam perficit ſpiritusſan
H ctus & ordinat,& primò cõtra malum quod perturbat pa
cem, quæ perturbatur per aduerſa,ſed ad hoc perficit ſpiri
tusſanctus per patientiam,quæ facit aduerſa patienter tole
rare.& ideo dicit *Patientia* Luc.21.In patientia veſtra poſsi
debitis animas veſtras. Iac.1,Patientia opus perfectum ha
bet. Secundò cõtra malum impediens gaudium,eſt dilatio
rei amatæ,ad quod ſpiritus opponit longanimitatem quæ
expectatione non frangitur. Et quantum ad hoc dicit *Lon
ganimitas.* Abach.2.Si morã fecerit,expecta eum, quia &c.
2.Corin.6.In longanimitate,&c. Et ideò dicit Dñs Mat.10.
Qui perſeuerauerit vſque in finem, &c. Cõſequenter eſt
dicit, *Bonitas,&c.* Ponit fructus ſpiritus, qui perficiũt quã
tum ad exteriora. Hominis autẽ exteriora ſunt vel id quod
eſt iuxta ipſum, vel id quod eſt ſupra ipſum, vel id quod ẽ
infra ipſum. Iuxta ipſum eſt proximus, ſupra ipſum Deus
infra ipſum natura ſenſitiua & corpus. Sic ergo quantũ ad
proximum perficit primò quidem in corde per rectam &
bonam voluntatem. Et quantum ad hoc dicit *Bonitas*, .i.

B rectitudo & dulcedo animi. Si enim homo omnes alias pò
tentias bonas habeat,non poteſt dici bonus homo, niſi ha
beat bonam voluntatem, ſm quam omnibus alijs bene vti
tur. Cuius ratio eſt,quia bonum dicit aliquod perfectum:
Eſt autem duplex perfectio. Prima.ſ.quę eſt ipſum eſſe rei.
Secunda verò eſt eius operatio, & hæc eſt maior quàm pri
ma. Illud ergo dicitur ſimpliciter perfectum, quod pertin
git ad perfectam ſui operationẽ,quæ eſt ſecunda eius perfe
ctio. Cùm ergo homo per voluntatem exeat in actum cu
iuslibet potentię, voluntas recta facit bonum vſum omniũ
potentiarum,& per conſequens ipſum hominem bonum.
Et de hoc fructu dicitᷣ.Ephe.5. Fructus enim lucis eſt in om
ni bonitate,&c. Secundò verò in opere, vt.ſ.ſua communi
cet proximo,& quantum ad hoc dicit *Benignitas* .i.largitas
rerum.2.Corin.9. Hylarem enim datorem,&c. Benignitas
enim dicitur quaſi bona igneitas,quæ facit hominem flue
re ad ſubueniendum neceſsitatibus aliorum Sap.1.Benignꝰ
eſt enim ſpiritus ſapientiæ,&c. Colo.3.Induite vos ergo ſi
F cut electi Dei,ſancti,& dilecti, viſcera miſericordiæ, beni
gnitatem,&c. Item perficiunt etiam quantum ad mala ab
alijs illata,vt mãſuetæ ferat,ac ſuſtineat proximi moleſtias
& quantum ad hoc dicit *Manſuetudo.* Mat.11. Diſcite à me
quia,&c. Prou.3.Mãſuetis dabit gratiam. Ad id verò quod
eſt ſupra nos.ſ.Deus ordinat ſpiritus per fidem, vnde dicit;
Fides, quæ eſt cognitio quædam inuiſibilium cùm certitu
dine. Gen.15. Credidit Abraham deo, & reputatũ eſt ei ad
iuſtitiam; Heb.11. Accedẽtẽ ad Deum oportet credere,&c.
Et ideò Eccl.1,Beneplacitum eſt deo fides mãſuetudo,&c.
Ad id quod eſt infra nos.ſ.corpus dirigit ſpiritus,& primò
quantum ad actus exteriores corporis: quod fit per mode
ſtiam,quę ipſis actibus ſeu dictis modum imponit. Et quã
tum ad hoc dicit *Modeſtia.* Phil.4.modeſtia veſtra &c.Se
cundò verò quantum ad appetitum ſenſitiuum interiorem
& quãtum ad hoc dicit *Continentia*, quę etiã à licitis abſti
net *Et caſtitas*, quæ licitis rectè vtitur, ſm Glo. Vel aliter cõ
tinentia dicitur ex eo quod licet homo impugnetur à pra
G uis concupiſcentijs,tamen per rationis vigorem ſe tenet,ne
abducatur,& ideò continentiæ nomen ſumptum eſt ab eo
quod aliquis in impugnatione tenet ſe. Caſtitas verò dici
tur ex eo quod quis nec impugnatur,nec abducitur, & di
citur à caſtigando. Nam illum dicimus bene caſtigatũ,qui
in omnibus ordinatè ſe habet. Circa hoc duo dubitãtur,
Primò quia cum fructus ſpiritus aduerſentur operibꝰ car
nis, videtur ꝙ Apoſtolus debuerit ponere tot fructus ſpi
ritus,quot poſuit opera carnis,quod non fecit. Ad quod di
cendum eſt ꝙ ideo non fecit, quia plura ſunt vitia quam
virtutes. Secundò dubitatur,quia fructus ſpiritus hic po
ſiti,non reſpondent operibus carnis. Ad hoc dicendum eſt
ꝙ Apoſtolus non intendit hic tradere artem virtutũ & vi
tiorum,& ideo non ponit vnũ contra aliud,ſed aliqua enu
merat de iſtis,& aliqua de illis, ſecundum quod expediens
videtur præſenti intentioni, nihilominus tamen, ſi diligen
ter conſideretur,aliqualiter ſibi contrà reſpondent. Nã for
nicationi quæ eſt amor illicitus,contrà reſpondet charitas:
H immunditiæ verò impudicitiæ & luxuriæ,quæ ſunt carna
les illecebræ,& ex fornicatione proueniunt, cõtrà ponitur
gaudium,quod eſt ſpiritualis delectatio conſequẽs ex cha
ritate,vt dictum eſt. Ei verò quod eſt idolorum ſeruitꝰ,cõ
tra ponitur pax. Ei verò quod dicit veneficia, &c. vſq; ad
diſſenſiones,patientia,lõganimitas & bonitas. Ei verò qđ
dicitur ſectæ,contrà ponitur fides. Ei verò quod dicitur in
uidiæ,benignitas. Ei autem quod dicitur homicidia, man
ſuetudo. Ei quod dicitur ebrietas,comeſſationes, & his ſi
milia,contra ponitur modeſtia,continentia & caſtitas.

LECTIO SEPTIMA.

Concludit, eos qui ſpiritum ſequuntur,ſub lege minime con
tineri,quia carnalia omnia cruci affixerunt.

*ADuerſus huiuſmodi non eſt lex. Qui autem ſunt
Chriſti,carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs &
cõcupiſcentijs. Si ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus.*

Non effi-

Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.

Enumeratis operibus carnis & ſpiritus, hîc conſequenter ex vtriſque concludit quòd qui ſpiritum ſequũtur, nõ ſunt ſub lege. Et vtitur tali probatione. Ille eſt ſub lege qui eſt obnoxius legi.i. qui facit contraria legi, ſed illi qui aguntur ſpiritu non faciunt opera contraria legi, ergo non ſunt ſub lege. Primò ergo oſtendit propoſitum ex parte operum ſpiritus. Secundò ex parte operum carnis, ibi *Qui autem ſunt, &c.* Dicit ergo. Dico quòd qui aguntur ſpiritu, non faciunt opera contraria legi, quia aut faciunt opera ſpiritus, & *Aduerſus huiuſmodi non eſt lex.* .i. contra opera ſpiritus, ſed ſpiritus docet ea. Nam ſicut lex exterius docet opera virtutum, ita & ſpiritus interius mouet ad illa. Rom.7. Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominẽ, &c. Aut faciũt opera carnis, & hæc in his qui ſpiritu Dei aguntur, non ſunt contraria legi. Vnde dicit, *Qui Chriſti ſunt.* .i. qui ſpiritum Dei habent. Ro.8. Qui ſpiritum Dei non habet, hic non eſt eius. Illi ergo qui ſpiritu Dei aguntur, ſunt Chriſti. Iſti, inquam, *Carnem ſuam crucifixerunt, &c.* Non autem dicit vitia & concupiſcentias vitant: quia bonus medicus tunc bene curat, quãdo adhibet remedia contra cauſam morbi. Caro autem eſt radix vitiorum. Si ergo volumus vitare vitia, oportet domare carnẽ. 1 Corin.9. Caſtigo corpus meum, &c. quia verò caro domatur per vigilias, ieiunia & labores. Eccl.33. Seruo maliuolo tortura & compedes, &c. Ad hæc autem opera mouentur ex deuotione quã habent ad Chriſtum crucifixum: ideo ſignãter dicit, *Crucifixerunt,* .i. Chriſto crucifixo, ſe conformauerunt affligendo carnem ſuam, &c. Rom.6. Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, &c. ſuprà 2. Vt Deo viuam Chriſto confixus ſum cruci, &c. Quia verò non crucifigunt carnem deſtruendo naturam: quia nemo carnem ſuam odio habuit, vt dicitur Ephe.5. Sed quantum ad ea quæ contrariantur legi, ideo dicit *Cum vitiis.* .i. cum peccatis *Et concupiſcentiis,* .i. paſſionibus quibus anima inclinatur ad peccãdum. Nõ enim bene crucifigit carnem, qui etiam paſſionibus locum non auſert. Aliter cùm ratio non ſemper inuigilet ad peccata vitandum, vt oportet, poſſet quandoque cadere Eccl.18. Poſt concupiſcentias tuas non eas, &c. Rom.13. Carnis curam ne feceritis in deſideriis, &c. Conſequenter cùm dicit *Si ſpiritu viuimus, &c.* Ponit tertium beneficium ſpiritus ſancti, quod confert vitam. Et primò ponit beneficium ſpiritus Dei. Secundò excludit vitia ſpiritus mundi, ibi *Non efficiamur, &c.* Dicit ergo connumerans ſe eis quibus ſcribit. Dico quòd debemus ambulare per ſpiritum, quia & per ipsũ viuimus, & non per carnem. Rom.8. Debitores ſumus non carni, &c. Si ergo *ſpiritu viuimus,* debemus in omnibus ab ipſo agi. Sicut enim in vita corporali corpus non mouetur niſi per animam per quã viuit, ita in vita ſpirituali, omnis motus noſter debet eſſe a ſpiritu ſancto. Io.6. Spiritus eſt qui viuificat. Act.17. In ipſo viuimus, mouemur & ſumus. Et ne ea quæ dicta ſunt de ſpiritu intelligantur de ſpiritu mundi, de quo dicitur. 1. Corin.2. Nos autem non ſpiritum huius mũdi accepimus. Ideo hoc cõſequẽter remouet Apoſt. dicens, *Non efficiamur, &c.* Vbi tria excludit propria ſpiritus mundi. ſ. inanem gloriam, iracundiam, & inuidiã, quibus tribus conuenienter aptari poteſt nomen ſpiritus. Significat enim ſpiritus quandam inflationem, Vnde ſecũdũ hoc illi dicuntur vani ſpiritus, qui ſunt inflati per inanem gloriam. Eſa.25. Spiritus robuſtorum quaſi turbo impellẽs parietem, &c. Et quantum ad hoc, dicit *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi,* .i. gloriæ ſecularis, Cùm enim vanum ſit quod nec ſolidè firmatur, nec veritate fulcitur, nec vtilitate amatur. Ideo gloria huius mundi vana eſt, quia caduca, & non ſolida. Eſa.40. Omnis caro fœnum, &c. Et quia falſa. 1. Macha.2. Gloria hominis peccatoris, ſtercus & vermis, &c. Sed vera gloria eſt in propriis bonis hominis, quæ ſunt bona ſpiritualia, & hanc habent ſancti. 2. Corin.1. Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ, &c. Et quia inutilis et infructuoſa. Nam quantumcunque gloriam habeat quis ex teſtimonio ſecularium, non poteſt propter hoc conſequi fi-

A nem ſuum, quem conſequitur teſtimonio Dei. 1. Corin.2. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Non autem dicit, Non habeatis inanem gloriam ſed *Non efficiamini cupidi,* quia gloria ſequitur aliquando fugientes eam, & ſi eam oportet recipi, non tamen ametur. Item ſignificat quandam impetuoſitatem. Prou.27. Impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit. Et ſignificat iracundiam. Et quãtum ad hoc, dicit *Inuicem prouocantes.* ſ. ad contentionem, vel litem, vel alia illicita. Rom.13. Non in contentione & æmulatione, &c. Item eſt ſpiritus triſtitiæ, de quo dicitur Prou.17. Spiritus triſtis exſiccat oſſa. Et quantum ad hoc, dicit *Inuicem inuidentes,* Prou.14. Putredo oſsium, inuidia, &c. Cuius ratio eſt, quia ipſa ſola creſcit ex bono.

CAPIT. VI. LEC. I.

Oſtendit quomodo ſe habere debent ſuperiores erga inferiores delinquentes, ac etiam erga æquales, docens leniter reprehendendos eſſe errantes,

B *FRatres, et ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cùm nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. Opus autem ſuum probet vnuſquiſq; & ſic in ſemetipſo tantũ gloriam habebit, & non in altero. Vnuſquiſq; enim onus ſuum portabit.*

Poſtquam Apoſt. reduxit Galatas ad ſtatum veritatis, quantum ad res diuinas: hic conſequenter reducit eos quãtum ad res humanas, inſtituens eos qualiter ſe habeant ad homines. Et primò qualiter ſe habeant ad rectos. Secundò quomodo ad peruerſos, ibi *Videte qualibus literis, &c.* Circa primũ tria facit. Primò docet qualiter ſuperiores ſe habeãt

C ad inferiores. Secundò qualiter æquales ad coæquales, ibi *Alter alterius, &c.* Tertiò qualiter inferiores ad ſuperiores, ibi *Communicet autem is, &c.* Circa primum duo facit. Primò ponit ammonitionem. Secundò aſsignat ammonitionis rationem, ibi *Conſiderans teipſum, &c.* Quia ergo de peccatis multa dixerat, ne aliquis à peccato immunis in peccatores deſæuiret, ideo ammonitionẽ de manſuetudine, & miſericordia eis proponit, dicens *Fratres, & ſi præoccupatus fuerit homo, &c.* Vbi tria ponit quæ faciunt ammonitionem. Primũ eſt ſurreptio. Nam quando aliqui ex malitia peccant, minus digni ſunt venia. Iob.34. Qui quaſi de induſtria receſſerunt, &c. Sed quando aliquis præoccupatur tentationibus, & inducitur ad peccandũ, facilius debet ei venia cõcedi, & ideo dicit. *Et ſi præoccupatus fuerit, &c.* ideſt Improuidẽter & ex ſurreptione lapſus, vt nequeat vitare. Secũdum eſt peccatorũ paucitas. Nam aliqui ex conſuetudine peccant. Oſee.4. Maledictum, & mẽdacium, & homicidium, & furtũ, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit, &c. Et contra tales ſeuerius eſt agendum. Et hoc excluditur, cùm

D dicit *In aliquo,* quaſi nõ vſu quotidiano peccans. Tertium eſt peccatorum qualitas. Nam quædam peccata cõſiſtunt in tranſgreſsione, quædam verò in omiſsione. Grauiora autem ſunt prima ſecundis: quia illa opponuntur præceptis negatiuis, quæ obligant ſemper & ad ſemper: hæc verò opponuntur præceptis affirmatiuis, quæ cùm nõ obligent ad ſemper, non poteſt ſciri determinatè quando obligant. Vnde dicitur in Pſal. Delicta quis intelligit, &c. Et quãtum ad hoc dicit, *Delicto.* Vel ſecundum glo. Delictum eſt peccatum ex ignorantia. His ergo præmiſsis, ad miſericordiam eos qui corrigũt, monet, & hi ſunt ſpirituales, ad quos pertinet correctio. Vnde dicit, *Vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite,* 1. Cor.2. Spiritualis iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur, &c. Et huius ratio eſt, quia rectum iudicium habet de omnibus, qui circa vnum quodq; rectè diſpoſitus eſt, ſicut qui ſanũ guſtum, habet rectè iudicat de ſapore: ſolus autẽ ſpiritualis bene diſpoſitus eſt circa agenda: & ideo ipſe ſo-

Peccata cõmiſsionis, ſunt grauiora peccatis omiſſionis.

lus

lus de eis bene iudicat. Sed quia nomen ſpiritus rigorē quēdam & impulſum deſignat, ſm illud Eſa. 25. Spiritus robuſtorum quaſi turbo impellens parietem, &c. Non tamē credendum ꝙ viri ſpirituales ſint nimis rigidi in corrigendo. Nam hoc ſpiritus huius mūdi facit, ſed ſpiritusſanctus ſuauitatem quandam & dulcorem efficit in homine. Sap. 12. O quam bonus & ſuauis eſt ſpiritus tuus Domine, &c. Et ideo dicit *In ſpiritu lenitatis.* Pſal. Corripiet me iuſtus in miſericordia, &c. Contra quod dicitur de quibuſdam Ezec. 34. Cum auſteritate imperabatis eis, &c. Dicit autem *Inſtruite*, & non corrigite, quia loquitur de præoccupatis delinquentibus, qui indigent inſtructione. Vel quia omnis peccans, eſt ignorans. Prou. 14. Errant qui operantur malū. Rationem autē admonitionis ſubdit, dicēs, *Conſiderans teipſum, &c.* q.d. Ita fiat vt dixi, quia tu fragilis es. Nā quādiu in hac vita mortali ſumus, proni ſumus ad peccandum. Nihil aūt ita frangit hominis ſeueritatem in corrigendo, quam timor ꝓprij caſus. Eccl. 31. Intellige quę ſunt ꝓximi tui ex teipſo.

E

F Qualiter autem ſe habeant ad æquales oſtendit, dicens *Alter alterius, &c.* Et primò proponit admonitionem. Secundò aſſignat ei⁹ rationem, ibi *Et ſic adimplebitis, &c.* Tertiò excludit admonitionis implendę impedimentum, ibi *Nam ſi quis exiſtimat, &c.* Admonet autem ad mutuam ſupportationem, dicens, Alter alteri⁹, onera portate. Et hoc tripliciter. Vno modo defectum alterius corporalem, ſeu ſpiritualem patienter tolerando. Rom. 15. Debemus autem nos firmiores, &c. Aliò modo neceſſitati mutuæ ſubueniēdo, &c. Ro. 12. Neceſſitatibus ſanctorum cōmunicātes, &c. Tertio modo pro pœna ſibi debita ſatisfaciendo orationibus & bonis operibus. Prou. 18. Frater qui iuuatur à fratre, &c. Ratio autem admonitionis eſt adimpletio legis Chriſti, quæ ſimiliter eſt charitas. Rom. 13. Plenitudo legis, eſt dilectio. Vnde dicit *Et ſic adimplebitis legem Chriſti.* .i. charitatem. Dicitur autem charitas ſpecialiter lex Chriſti triplici ratione. Primò quia per hoc diſtinguitur lex noua a lege veteri. Nā illa eſt timoris, hæc verò amoris. Vnde Aug. dicit, Parua differentia eſt veteris legis & nouæ, timor & amor. Secundò quia per charitatem ſpecialiter Chriſtus legem ſuam promulgauit. Io. 13. In hoc cognoſcent omnes quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem, &c. Et iterum, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, &c. Tertiò quia ipſam impleuit Chriſtus, & exemplum eam implendi nobis reliquit. Nam ipſe ex charitate peccata noſtra tulit. Eſa. 53. Verè lāguores noſtros ipſe tulit. 1. Pet. 2. Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, &c. Eſa. 40. Fętas ipſe portabit. Sic ergo debemus alter alterius onera portare ex charitate, vt ſic impleamus legem Chriſti. Impedimentum autē implēdæ admonitionis prædictæ eſt ſuperbia. Ideo hoc excludēs, dicit. *Nam ſi quis exiſtimat, &c.* Et primò vituperat ipſam ſuperbiam. Secundò oſtendit modum vitandi eā, ibi *Opus autem ſuum, &c.* Tertiò vitandi rationem aſſignat, ibi *Vnuſquiſq; enim, &c.* Dicit ergo, Facite vt dixi. Sed cōtingit aliquē onus alterius non portare, quia præfert ſe aliis. Vnde dicebat ille Luc. 18. Nō ſum ſicut cæteri hominum, &c. Et ideo dicit, *Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe,* .i. in mente ſua ſuperbè

Onus alter alteri⁹ portare, quot modis contingat.

Charitas ē lex Chriſti.

G

H iudicat ſe magnū eſſe in comparatione peccantis, *Cum nihil ſit* ex ſe, quia quicquid ſumus, hoc eſt ex gratia Dei, ſecundum illud Apoſt. 1. Corin. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum. Qui, inquam, tale aliquid facit, *Ipſe ſe ſeducit,* .i. à veritate ſe diuidit. Eſa. 40. Oēs gentes quaſi non ſint, &c. Luc. 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite ſerui inutiles ſumus, &c. Remedium autem vitandi, eſt propriorum defectuum conſideratio. Nam ex hoc ꝙ aliquis alienos & non ſuos defectus conſiderat, videtur ſibi aliquid eſſe in cōparatione ad alios, in quibus defectus intuetur, & ſuos non conſiderans ſuperbit. Et ideo dicit, *Opus autem,* .ſ. interius & exterius, *ſuum,* .i. proprium, *probet,* .i. diligenter examinet vnuſquiſq;. 1. Cor. 11. Probet ſeipſum homo, &c. *Et ſic in ſeipſo,* .i. in propria conſcientia *Gloriam habebit,* .i. gloriabitur & gaudebit. 2. Cor. 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtrę, *Et non in altero,* .i. non in laude alterius, vel ſic in ſemetipſo .i. per ea quæ ſuipſius ſunt, gloriā

E habebit, ideſt gloriabitur in conſideratione ſui, & non in altero, ideſt non conſideratione alterius. 2. Cor. 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, &c. Vel in ſemetipſo .i. in Deo qui in eo habitat, gloriabitur .i. eius erit gloria, & nō in altero quam in Deo. 2. Cor. 10. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Ratio vitandi ſuperbiam eſt præmiū vel pœna vnicuiq; pro merito vel demerito reddenda. Vnde dicit, *Vnuſquiſque enim onus ſuum portabit.* Quod videtur contrarium ei quod dixerat, Alter alterius onera portate. Sed ſciendum eſt ꝙ ibi loquitur de onere ſuſtinēdæ infirmitatis, quod debemus mutuò portare: hic loquitur de onere reddendæ rationis, quod quilibet pro ſe portabit, ſiue ſit onus præmij, ſiue pœnæ. Nam onus aliquando quidem pondus pœnæ, aliquando præmij ſignificat. 2. Cor. 4. Aeternum gloriæ pondus operatur, &c. Eſa. 3. Dicite iuſto quoniā bene, quoniā fructum adinuentionum ſuarum comedet, væ impio in malum, &c. Si autem dicātur aliqui rationem reddere pro alijs, puta prælati pro ſubditis, ſm illud Ezec. 3. Sanguinē

F eius de manu tua requiram, &c. Et Heb. vlt. Obedite præpoſitis veſtris, ipſi enim peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris, non eſt contrarium dicto Apoſtoli: quia non puniuntur pro peccatis ſubditorum, ſed pro proprijs quæ in cuſtodia ſubditorum commiſerunt. Eſt ergo vitāda ſuperbia & peccatum, quia vnuſquiſq; onus ſuū .i. menſuram gratiæ ſuæ offert Deo in die iudicij, tanquam manipulos bonorum operum. Pſal. Veniētes autem veniēt cum exultatione: Et hoc quantum ad bonos. vel onus ſuū portabit .i. pœnam pro proprio peccato.

LECTIO SECVNDA.

Inferiores obſequi docentur ſuperioribus, prompte miniſtrando, cum perſeuerantia, & communitate.

Communicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat in omnibus bonis. Nolite errare: Deus non irridetur. Quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet. Quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem. Qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes. Ergò dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei.

G

1 Poſtquam Apoſt. oſtendit qualiter inferiores ſe habeāt ad inferiores, & æquales æqualibus: hic conſequēter oſtēdit qualiter inferiores ſe habeant ad ſuperiores, dicens inferiores debere ſuperioribus miniſtrare & obſequi. Et circa hoc tria facit. Primò monet vt miniſtrent promptè. Secundò vt miniſtrēt perſeueranter, ibi *Bonum autem facientes, non deficiamus, &c.* Tertiò vt miniſtrent communiter, ibi *Ergo dum tempus habemus, &c.* Circa primū duo facit. Primò ponit monitionem miniſterij. Secundò excuſationem excludit, ibi *Nolite errare, &c.* Dicit ergo, Dictum eſt ſuprà quomodo ſuperiores ſe debeant habere ad inferiores, ſ. leniter corripiendo & inſtruendo: nūc autem reſtat videre qualiter inferior

H ſuperiori obſequatur: & ideo dicit, *Communicet autem qui catechizatur,* .i. docetur verbo Dei, *Ei qui ſe catechizat,* .i. qui eū docet. Communicet, inquam, in omnibus bonis. Sed notādum eſt ꝙ diſcipulus poteſt dupliciter cōmunicare ſe docēti. Primò vt accipiat bona doctoris, & ſic dicitur, *Communicet ꝓ qui catechizatur,* .i. commune ſibi faciat quod eſt docentis, eum imitando. 1. Cor. 11. Imitatores mei eſtote, &c. Sed quia contingit doctores aliquādo minus bona facere, ideo non ſunt in hoc imitādi. Et ideo ſubdit *In omnibus bonis,* Mat. 23. Quæcunque dixerint vobis, ſeruate & facite: ſm opera eorum nolite facere. Secundò vt cōmunicet bona ſua docēti. Hoc enim à Dño pręcipitur. 1. Co. 9. vbi dicitur, Qui euāgelio ſeruiūt, de euangelio viuant. Vnde Mat. 10. Dignus eſt operarius cibo ſuo. Et Luc. 10. Dignus eſt operarius mercede ſua. & Apoſt. dicit 1. Cor. 9. Si vobis ſpiritualia ſeminauimus, &c. Et ideo hic dicit, *Communicet autem is, &c.* ideſt doctus doctori in omnibus bonis quæ habet: nam etiam temporalia

poralia bona quædā dicūť.Eſa.1.Si volueritis & audieritis
me,bona terrę comedetis.Mat.7.Si vos cū ſitis mali,noſtris
bona data,&c.Dicit autem, *In omnibus,* quia nō ſolòm cō-
municare debet iodigenti,ſed & ſententiam,& conſilium:
potentiā,& quicquid agat,generaliter debet proximo cō-
municare,1.Pet.4,Vnuſquiſq; ſicut accepit granā in alter-
utrum illam adminiſtrantes,&c.De iſta cōmunicatione di
citur Rom.12.Neceſsitatibus ſanctorū cōmunicantes. Ec-
cle.14.In diuiſione ſortis da & accipe. Cōſequenter cum
dicit *Nolite errare,&c.* Excuſationem excludit:& primò ex
cludit eam.Secundò rationem exluſionis aſsignat, ibi *Quæ
enim ſeminauerit homo,&c.* Dicit ergo, *Nolite errare, Deus non irride
tur.* Quod quidem dupliciter intelligi poteſt ſm duas præ
miſſas expoſitiones:Secundum primam quidem ſic,Tu di
cis ꝙ debemus imitari doctores etiam in bonis,ſed nō poſ-
ſum eos imitari,niſi in his,quæ faciunt:nihil autem video
in ipſis,niſi malū: ergo debeo eos imitari,in malo. Sed hoc
excludit,dicens, *Nolite errare,Deus non irridetur.* Error eſt hoc
dicere.Nam mala prælatorum non excuſant nos.Nō enim
ſunt ſubditis in exemplū,niſi in his quibus imitantur Chri
ſtum,qui eſt paſtor abſq; peccato: vnde & ſignanter dicit.
Ioā.10,Ego ſum paſtor bonus,&c.Et Apoſt.1.Cor.4.& 11.
dicit,Imitatores mei eſtote,ſicut & ego Chriſti.q.d.In his
me imitamini,in quibꝰ ego imitor Chriſtum.Et ſi per ma-
la prælatorū excuſatis vos apud homines tamē Deus nō ir
ridetur.i.nō poteſt falli.Iob.13.Aut decipieť vt homo frau-
dulentiis veſtris? Vnde dicitur.Prou.3.Deluſores ipſe delu
det.Secundum autem ſecundam expoſitionem ſic introdu
citur,Poſſent autem dicere,Pauperes ſumus,nihil habemꝰ
quod cōmunicare poſsimus.Sed hoc excludit,dicens, *No-
lite errare,* ideſt nemo excuſatum vanè ſe exiſtimet pauper-
tatē prætendendo, *Deus non irridetur,* ideſt non poteſt falli.
Scit enim corda noſtra.& non ignorat facultates. Excuſa-
tio veriſimilis hominem poteſt fallere & placare,Deū non
poteſt fallere.Rationem autem huius aſsignat,dicens, *Quæ
enim ſeminauerit homo,&c.* Et primò in generali. Secūdò in ſpe
ciali,ibi *Quoniam qui ſeminat,&c.* Dicit ergo ſecundum priſti
nam expoſitionem. Verè erratis,hoc credentes, quia Deus
reddet ſingulis pro meritis propriis. Nam quæ ſeminaue-
rit homo,hæc & metet.i.ſecundum opera ſua bona vel ma
la,parua vel magna præmiabitur vel punietur.Secundum
autem ſecundam expoſitionem,Quę ſeminauerit homo.i.
ſecundum beneficia ſua parua vel magna, & quantum ad
qualitatem operum,& quantum ad quātitatem beneficio
rū præmiabitur.2.Cor.9.Qui parcè ſeminat,parcè & me-
tet,&c.Rationem autem ſpecialiter aſsignat,dicens *Quoni-
am qui ſeminat in carne ſua,&c.* Quæ quidem ratio habet duas
partes ſecundum duas ſeminationes carnis & ſpiritus.Pri-
mò ergo agit de ſeminatione carnis.Vbi dicendū eſt, quid
ſit ſeminare in carne.Secundò quid eſt de carne metere cor
ruptionem.Seminare quidem in carne,eſt operari pro cor
pore vel pro carne: ſicut ſi dicam,Ego multum expendi in
iſto homine,ideſt multa feci pro eo.Ille ergo in carne ſemi
nat,qui ea quæ facit,etiam ſi quæ bona videantur, facit in
fomētum & vtilitatem carnis.De carne autem metere cor-
ruptionem, dicit & infert, quia ſemen fructificat vt pluri-
mum ſecūdum conditionem terræ.Vnde videmus ꝙ in ali
quibus terris ſemen frumenti degenerat in filiginem,vel in
aliquod aliud.Conditio autem carnis eſt, vt ſit corruptibi-
lis,& ideo *Qui in carne ſeminat,* ideſt ſtudium ſuum ponit &
opera,oportet ꝙ ipſa opera corrumpantur & pereant. Ec-
cle.14.Omne opus corruptibile,in fine perdetur.Rom.8,Si
ſm carnem vixeritis,moriemini. Secundò agit de ſemina-
tione ſpiritus dicens, *Qui autem ſeminauerit in ſpiritu,* ideſt ordi
nat ſtudium ſuum ad ſeruitutem ſpiritus,ex fide & charita
te ſeruiendo iuſtitiæ,metet quidem de ſpiritu ſecundū con
ditionem eius Conditio autem ſpiritus eſt ꝙ ſit actor vitę.
Io.6.Spiritus eſt qui viuificat.Non autem cuiuſcunq; vitę,
ſed vitæ æternę,cùm ſpiritus ſit īmortalis,& ideo metet de
ſpiritu *Vitam æternam.* Prou.11.Seminanti iuſtitiam merces
fidelis quia nunquam deſiccatur. Sed nota ꝙ cùm agit de
ſeminatione carnis dicit, In carne ſua, quia caro eſt nobis

A de natura noſtra: ſed cùm loquitur de ſemine ſpiritus,nō di
cit,ſuo,quia ſpiritus nō eſt nobis à nobis,ſed à Deo. De-
inde cùm dicit *Bonum autem facientes,&c.* monet ad miniſte-
rij perſeuerantiam,quia non ad horam tantùm ſed ſemper
debemus benefacere: quod quidē poteſt referri ad ea quæ
dicta ſunt.ſ.ad ſuperiores, & ad æquales, & ad inferiores
.q.d.Quicūq; ſumꝰ ſiue prælati erga ſubditos,ſiue æquales
erga ęquales,ſiue ſubditi erga p̄latos *Bonum facientes nō deficiamus,*
ſcilicet in bene operando,quia *Non deficiemus* in metēdo. Ec
cle.9.Quodcunque facere poteſt manus tua inſtanter ope-
rare.1.Cor.15,Stabiles eſtote & immobiles. Et meritò non
eſt deficiendum,quia expectamus remunerationem æter-
nam & indeficiētem.Vnde ſubdit,*Tempore enim ſuo metemus non
deficientes,* Vnde dicit Aug.Si homo nō impoſuerit finē ope
ri,nec Deus imponet remunerationi.Mat.25.Ibunt hi in vi
tam æternam.Sed nota ꝙ dicit, Tempore ſuo: quia ſicut
agricola non ſtatim de illo quod ſeminat,fructum colligit:
ſed tempore cōgruo.Iac.vlt.Agricola expectat glorioſum
B fructū terræ,patiēter ferens,donec accipiat tēporaneū & ſe
rotinum,&c.De iſta meſsione dicitur.2.Corin.9.Qui ſemi
nat in benedictionibus, de benedictionibus & metet vitā
ęternam. Deinde cū dicit *Ergo dum tempus habemus,&c.* mo
net ad miniſtrandum cōmuniter,dicens, Quia metemꝰ nō
deficientes. *Ergo dum tempus habemus,* ideſt in hac vita, quæ
eſt tempus ſeminandi. Io.9. Me oportet operari opera eius
qui miſit me,donec dies eſt: venit nox,&c.Eccle.9 Quod Peccatori, num ſit benefaciēdu.
cunq; poteſt facere manus tua inſtanter operare. quia nec
opus,nec ratio,nec ſcientia nec ſapiētia erunt apud inferos
quò tu properas. Dum, inquam,illud habemus, *Operemur
bonum,* & hoc *ad omnes,* ſcilicet homines qui iuncti ſunt no
bis in diuina ſimilitudine, in quantum omnes ad imaginē
Dei facti ſumus.Sed cōtrà,Eccle.12.dicitur,Da iuſto,& ne
recipias peccatorem. Non ergo debemus operari bonū ad
omnes.Reſpondeo, Dicēdum eſt ꝙ in peccatore duo ſunt,
natura.ſ.& culpa.Natura quidem eſt in eo amanda, & ſu-
ſtentāda,etiā inimici.Mat.5. Diligite inimicos veſtros,&c.
C Culpa verò in eo eſt expellenda.Sic ergo dictum eſt,Da iu
ſto,& nō recipias peccatorem, vt ſcilicet peccatori nō ideo
benefacias,quia peccator eſt,ſed quia homo.Vnde Augu.
Non ſis ad iudicandum remiſſus, nec ad ſubueniendū in-
humanus. Perſequamur ergo in malis propriam iniquita-
tem,miſereamur in eiſdem cōmunem conditionem. Sed
quia non poſſumus omnibus benefacere,ordinem benefa-
ciendi ſubdit, *Maxime autem ad domeſticos fidei,* qui ſcilicet non
ſolum natura nobis ſunt ſimiles, ſed etiā ſunt vniti fide &
gratia.Ephe.2.Non eſtis hoſpites & aduenæ,ſed eſtis ciues
ſanctorum,& domeſtici Dei, &c.Ergo omnibus impendē
da eſt miſericordia,ſed præponendi ſunt iuſti,qui ſunt ex fi
de: quia 1.Tim.5.dicitur, Qui ſuorum maximè domeſtico
rum curam non non habet,fidem negauit:& eſt infideli de
terior.Sed dubitatur hic,vtrum liceat plus vnum diligere,
quam alium. Ad quod ſciendum ꝙ amor poteſt dici ma-
ior vel minor dupliciter.Vno modo ex obiecto. Alio mo-
do ex intētione actus.Amare enim aliquem,eſt velle ei bo-
D num.Poteſt ergo aliquis aliū magis alio diligere, aut quia
vult ei maiꝰ bonum,quod eſt obiectū dilectionis, aut quia
magis vult ei bonū.i.ex intenſiori dilectione. Quantū ergo
ad primum,omnes æqualiter debemus diligere,quia omni
bus debemus velle bonum vitæ æternæ. Sed quantum ad
ſecundum,non oportet ꝙ omnes æqualiter diligamꝰ: quia
cùm intentio actus ſequatur principium actionis,dilectio-
nis aūt principiū ſit vnio & ſimilitudo,illos intenſius et ma
gis debemꝰ diligere, qui ſunt nobis magis ſimiles & vniti.

LECTIO TERTIA.

Galatas monet quomodo ſe habere debeant ad hereticos, & pſeudo. qui ſcripturas corrumpebant, notam figens,qua eius literas cognoſcerent.

Videte qualibus literis ſcripſi vobis mea manu. Quicunque enim volunt placere in carne: hi cogunt vos circumcidi, tantùm vt crucis Chriſti perſecutionem

non

non patiantur. Neque enim qui circunciduntur, legem cuſtodiunt, ſed volunt vos circuncidi, vt in carne veſtra glorientur.

Poſtquam Apoſt. monuit Galatas qualiter ſe habeant ad homines rectos & iuſtos: hic docet quomodo ſe habeãt ad hæreticos, & peruerſos: Et primò inſinuat modum ſcribendi monitionem. Secundò ipſam monitionem ſubiũgit, ibi *Quicunq; enim, &c.* Circa primum ſciendum ꝙ conſuetudo erat apud hæreticos deprauandi & falſificandi ſcripturas canonicas, necnõ & permiſcendi aliqua eorum quæ hęreſim ſapiant, propter hoc conſuetudo fuit ab Apoſtolo ſeruata, ꝙ quando aliqua contra eos ſcribebãt, in fine literæ aliqua ſcriberet, vt deprauari non poſſet, & ita innoteſceret eis de eius conſcientia proceſsiſſe: ſicut. 1. Cor. vlt. dicit, Salutatio mea manu Pauli. Totam enim epiſtolam p aliũ eo dictante ſcribi faciebat, & poſtea in fine aliquid ꝓpria manu addebat. Et ſm hunc modum ea quæ ſequuntur ab iſto loco ſcripſit Paulus manu propria. Vnde dicit F *Videte qualibus literis ſcripſi vobis manu propria,* vt. ſ. prædicta firmius teneatis, vt ſcientes à me hanc epiſtolam miſſam magis obediatis. Sic ergo prælati debent propria manu ſcribere, vt quod docent verbo & ſcripto, oſtendant exemplo. Ideo dicitur Eſa. 49. In manibus. i. in operib⁹ meis deſcripſi te, &c. Exo. 32. dicitur de Moyſe, ꝙ deſcendit portans duas tabulas lapideas ſcriptas digito Dei. Monitionem autem ſubiũgit, dicens *Quicunque enim placere volunt, &c.* Et primò aperit ſeducẽtium intentionem. Secundò oſtendit ſuam intentionem eis eſſe contrariam, ibi *Mihi autem abſit gloriari, &c.* Tertiò ſubdit ſuam admonitionem ad ſubditos, ibi *Quicunque hanc regulam, &c.* Circa primum duo facit. Primò aperit ſeducentium malam intentionem. Secundò probat quod dicit, ibi *Neque enim circunciſionem, &c.* Circa primum ponit vnum factũ & duas intentiones ad inuicem ordinatas. Factũ autẽ erat iſtorum qui circunciſionem inducebant, & ex hoc duo intendebant. Vnum propter aliud. ſ. vt placerent inde Iudæis, & G ex hoc quòd carnales obſeruantias legis introducebant in Eccleſia Gentium, et hoc eſt quod dicit *Quicunque volunt placere,* ſcilicet Iudęis infidelibus, in carne. i. carnalibus obſeruãtiis, hi *Cogunt vos circuncidi.* non coactione abſoluta, ſed quaſi ex conditione dicentes, Quia niſi circuncidamini, non poteritis ſalui fieri, vt habetur Act. 15. Intendebant autem ex hoc vlterius quandam ſecuritatem habere. Iudæi enim perſequebãtur diſcipulos Chriſti propter prædicationem crucis. 1. Cor. 1. Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixũ, &c. Et hoc quia per prædicationem crucis euacuabãtur legalia. Nam ſi Apoſtoli ſimul cum cruce Chriſti prædicaſſent debere ſeruari legalia, nullam perſecutionẽ Iudæi Apoſtolis intuliſſent. Vnde dicebat ſuprà 5. Ego autem fratres ſi adhuc circunciſionem prędico, quid adhuc perſecutionẽ patior, &c. Vt ergo non haberet perſecutionem à Iudęis, inducebãt circũciſionem. Et ideo dicit. Et etiam hoc propter hoc tantùm faciunt, *Vt crucis Chriſti perſecutionem non patiantur,* quæ. ſ. pro cruce Chriſti infertur. Vel hoc etiam faciebãt ad vitandam perſecutionẽ, non ſolùm Iudæorum, ſed etiã Gẽ H tilium infidelium. Nam Romani Imperatores, Gaius Cęſar, & Octauius Auguſtus promulgauerunt leges, vt Iudęi vbicunque eſſent, proprio ritu, propriis cerimoniis deſeruirent. Et ideo quicunque in Chriſtum credebat & circunciſus non erat, perſecutionibus tam Gentilium quam Iudæorum fiebat obnoxius. Vt ergo non inquietarentur de fide Chriſti, & inquiete viuerent, cogebant eos circuncidi ſecundum quod habetur in glo. Sed quia poſſent dicere pſeudo, ꝙ non propter hoc circunciſionem inducunt, ſed zelo legis ſolùm, ideo hoc excludens, probat quod dixit cum dicit ſic *Neque enim qui circunciduntur, &c.* Conſtat enim quòd ſi propter legis zelum aliquos ad legis obſeruantias inducerent, mandarent etiam legem in aliis impleri. Sed neque illi qui circunciduntur, neque pſeudo in aliis. ſ. in moralibus quæ potiora ſunt in lege & in aliis obſeruantiis cuſtodiunt. Ioan. 7. Nemo ex vobis facit legem. non ergo ex zelo legis circunciſionem inducunt. Rom. 2. Circunciſio quidem pro E deſt, ſi legem obſerues. Sed ideo *Volunt vos circuncidi, vt in carne veſtra,* idest in carnali veſtra circunciſione *Glorientur* apud Iudæos, eo quòd tam multos proſelytos faciant. Matt. 23. Væ vobis ſcribæ & phariſęi, qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proſelytum, &c.

LECTIO QVARTA.

Gloriam ſuam tantum in cruce Chriſti eſſe oſtendit oppoonens eã pſeudo glorię, qui tantum in carne gloriabantur.

MIhi autem abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti: per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. In Chriſto enim Ieſu neque circũciſio aliquid valet, neque præputium, ſed noua creatura.

Poſtquam Apoſtolus expoſuit prauam ſeducẽtium intentionem: hîc inſinuat ſuam. Et primò ponit ſuam intentionem. Secundò, oſtendit intentionis huius ſignum, ibi *Per quem mundus, &c.* Tertiò rationem intẽtionis aſſignat, ibi F *In Chriſto Ieſu, &c.* Dicit ergo, Intentio ſeducentium apparet, quia illi gloriantur in carne, ſed ego aliam gloriam quæro. ſ. in cruce. Et hoc eſt quod dicit *Mihi abſit gloriari, &c.* Vide ꝙ, vbi mundi Philoſophus erubuit, ibi Apoſtol⁹ theſaurum reperit. Quod illi viſum eſt ſtultitia, Apoſtolo factum eſt ſapientia, & gloria, vt dicit Augu. Vnuſquiſque enim in ea re gloriatur, per quam reputatur magnus. Sic qui reputat ſe magnum in diuitiis, gloriatur in eis, et ſic de aliis. Qui enim in nullo alio ſe magnum reputat, niſi in Chriſto gloriatur in ſolo Chriſto. Talis autem erat Apoſtol⁹. Vnde dicebat ſuprà 2. Viuo ego, iam, nõ ego, viuit verò in me Chriſtus. Et ideo non gloriatur niſi in Chriſto, præcipuè autem in cruce Chriſti, & hoc quia in ipſa inueniuntur omnia de quibus homines gloriari ſolent. Nam gloriantur aliqui de magnorum (putà regum aut principum) amicitia: & hoc maximè Apoſtolus inuenit in cruce, quia ibi oſtẽditur euidens ſignum diuinæ amicitiæ. Rom. 5. Commendat autem ſuam charitatem Deus in nobis, &c. Nihil enim ſic charita G tem ſuam ad nos oſtendit ſicut mors Chriſti. Vnde Gre. O ineſtimabilis dilectio charitatis, vt ſeruum redimeres, filiũ tradidiſti. Item gloriantur aliqui de ſcientia. Et hanc Apoſto. excellentiorem inuenit in cruce. 1. Cor. 2. Non enim ęſtimaui me aliquid ſcire inter vos, niſi Ieſum Chriſtũ. &c. Nã in cruce eſt perfectio totius legis & tota ars bene viuendi. Item gloriantur aliqui de potentia, & hãc Apoſt. maximã habuit per crucem. 1. Cor. 1. Verbum crucis pereũtib⁹ ſtultitia eſt, his autem qui ſalui fiunt. i. nobis, virtus Dei eſt. Itẽ gloriantur aliqui de libertate adepta, & hanc Apoſt. conſecutus eſt per crucẽ. Rom. 6. Vetus noſter homo crucifixus eſt, vt vltra non ſeruiamus peccato. Item aliqui gloriantur in aſſumptione ad aliquod magnum collegium. Sed per crucem Chriſti aſſumĩtur ad collegium cæleſte. Col. 1. pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in cœlis, ſiue quæ in terris ſunt, Item quidam gloriantur in triumphali ſigno victoriæ. Sed crux triumphalem ſignum eſt victorię Chriſti contra dæmones. Col. 2. Expolians principatus & H poteſtates traduxit confidẽter, palàm triũphãs illos, &c. Sap. 14. Benedictum lignum per quod fit iuſtitia. Signũ autem ſuæ intentionis ſubdit, dicens, *Per quem mihi mundus, &c.* Quia autem hoc qoud dicit. *Mihi abſit gloriari, niſi in cruce &c.* eſt propoſito exceptiua includens vnam affirmatiuã, & aliam negatiuam: ideo duplex ſignum ponit, probans vtrãq; propoſitionem. Et primò quidem probat negatiuã. ſ. ꝙ non gloriatur niſi in cruce: & hoc, cùm dicit. *Per quem mihi mundus crucifixus, &c.* Illud enim in quo quis gloriatur, non eſt mortuum in corde eius, ſed magis illud quod contemnit. Pſal. Obliuioni datus ſum tanquam mortuus à corde. Manifeſtum eſt autem, ꝙ mundus & omnia quę in mũdo ſunt, mortua erant in corde Pauli. Phil. 3. Omnia arbitratus ſum vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam. Ergo nõ gloriatur in mundo, neq; in his quæ in mundo ſunt, & hoc eſt quod dicit, Verè in nullo alio glorior, niſi in cruce Chriſti, per quem. ſ. Chriſtum crucifixum, mihi mũdus crucifixus eſt, ideſt mortuus eſt in corde meo, vt nihil in eo cupiam.

Gloria p Chriſtu qualis, & quæ.

Secundò

Secundò probat affirmatiuè ſcilicet, quòd in cruce Chriſti gloriatur dicens ſe crucifixum mundo. Qui enim gloriatur in aliquo, illud in ſe prætendit, & manifeſtare deſiderat ſed Apoſt. nihil in ſe prætendit, nec manifeſtare deſiderat, niſi quod pertinet ad crucem Chriſti, & ideo tantùm in ea gloriatur: & hoc eſt quod dicit. *Et ego mundo*, ſcilicet ſum crucifixus quaſi dicat. Porto inſignia crucis, & ſum reputatus vt mortuus. Et ideò ſicut mundus horret crucem Chriſti, ita horret me. Col. 3. mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, &c. Rationem autem quare non in alio gloriatur, oſtendit ſubdens, *In Chriſto enim Ieſu, &c.* In illo ſiquidē maximè gloriatur, quod valet, & adiuuat ad coniungendum Chriſto, hoc enim Apoſtolus deſiderat ſcilicet cum Chriſto eſſe. Et quia nō valet ad hoc ritus Iudaicus, nec Gentilium obſeruantia, ſed crux Chriſti ſolùm, ideo ſolum in ea gloriatur, & hoc eſt quod dicit *In Chriſto, neque circumciſio aliquid valet.* ideſt ritus Iudaicus, *Neque præputium.* ideſt gentilitaris obſeruantia, ideſt ad iuſtificandum, & adiungendum Chriſto, ſed ad hoc valet *Noua creatura.* Quod quidem paret ex his quæ dicta ſunt ſuprà 5. (quaſi eiſdem verbis,) In Chriſto enim Ieſu, neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides quæ per dilectionem operatur. Fides ergo charitate formata eſt noua creatura. Creati nanque & producti ſumus in eſſe naturæ per Adam: ſed illa quidem creatura vetuſta iam erat, & inueterata, & ideo Dominus producens nos, & conſtituens in eſſe gratiæ, fecit quandam nouam creaturam. Iac. 1. Vt ſimus initium aliquod creaturæ eius. Et dicitur, *Noua.* quia per eam renouamur in vitam nouam, & per ſpiritum ſanctum. Pſa. Emitte ſpiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et per crucem Chriſti 2. Corinth. 5. Siqua eſt in Chriſto noua creatura, &c. Sic ergo per nouam creaturam, ſcilicet p̄ fidem Chriſti & charitatem Dei quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris, renouamur, & Chriſto coniungimur.

LECTIO QVINTA.

Monet vt ſe imitentur, obſecrans ne eum de cætero moleſtia afficiant, præoptans q̄ illis Chriſti gratiam, epiſtolam ſalutatione ſignat.

ET quicunque hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper Iſrael Dei. De cætero nemo mihi moleſtus ſit. Ego enim ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro fratres. Amen.

Aperta intentione ſeducentium & inſinuata ſua, hic conſequenter Apoſtolus monet eos: & primò ad ſui immitationem. Secundò deſiſtāt ab eius moleſtatione, ibi *De cætero nemo, &c.* Tertiò implorat eis gratiæ auxilium ad prędictorum impletionem. Dicit ergo primò, Intentio mea eſt, vt nō niſi in cruce Chriſti glorier, quod & vos debetis facere quia *Quicunque hanc regulam.* quā ego ſcilicet teneo, *ſecuti fuerint*, ſcilicet hanc rectitudinem gloriādi. 2. Corinthiorum 10. Non in immenſum gloriamur, ſed ſecundum menſurā regulæ, &c. *Pax ſuper illos.* ſcilicet gloriantes; quia non niſi in Chriſto gloriantur, pax, inquam, qua quietentur & perficiantur in bono. Pax enim eſt tranquillitas mentis. Cāt. 8. Ex quo facta ſum corā illo quaſi pacem reperiens. Col. 3.

A Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua, &c. *Et miſericordia.* per quam liberentur à peccatis. Treñ. 3. Miſericordiæ Domini, quia non ſumus conſumpti. Sap. 4. Gratia Dei & miſericordia in ſanctos eius, & reſpectus in electos illius. Qui ſcilicet ſunt Iſrael. Romanorum. 2. Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt. Ille ergo eſt *Iſrael Dei*, qui eſt ſpiritualiter Iſrael coram Deo. Ioā. 1. Ecce verè Iſraelita in quo dolus non eſt. Romanorum. 9. Non enim omnes qui ſunt ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ, &c. ſed qui filii ſunt promiſsionis, exiſtimantur in ſemine. Vnde & ipſi Gentiles facti ſunt Iſrael Dei per mentis rectitudinem. Iſrael rectiſsimus interpretatur. Gen. 35. Iſrael erit nomen tuum, &c.

Conſequenter cùm dicit *De cætero nemo, &c.* monet, vt deſiſtant à ſui moleſtatione. Et primò ponit admonitionem. Secundò rationem eius aſsignat, ibi *Ego enim ſtigmata.* Dicit ergo. *De cætero, &c.* quod poteſt dupliciter exponi. Vno modo, vt de cætero accipiatur in vi vnius dictionis, vt ſit ſenſus, De cætero ideſt ammodo. Alio modo vt accipiatur

B in vi duarum dictionum, vt ſit ſenſus. De reſiduo nemo, &c. quaſi dicat. Ego gloriabor tantum in cruce de omnibus alis *Nemo mihi moleſtus ſit*, quia ego de nullo curo. Sed prima melior eſt. Quod autem dicit, *Nemo mihi moleſtus ſit.* poteſt referri ad pſeudo, qui moleſti erant Apoſtolo, mouendo quæſtiones, & murmurando de obſeruantiis legalibus. Pſa. Ego dum mihi moleſti eſſent induebar cilicio, &c. Vel poteſt referri ad auditores non recte ſentientes, vt dicatur, Nemo mihi moleſtus ſit, ideſt nullus auditor exibeat ſe talem, vt rurſum in eo neceſsitatem habeam laborandi, ſcilicet aliter ſentiendo quam doceam. Rationem autem horum aſsignat, dicens. *Ego enim ſtigmata, &c.* Stigmata enim propriè ſunt quædam notæ impreſſæ alicui cum ferro cādenti, ſicut cum ſeruus ab aliquo domino ſignatur in facie, vt nullus eum ſibi vendicet, ſed quiete dimittat domino ſuo, cuius ſtigmata portat. Hoc etiam modo Apoſt. dicit ſe ſtigmata Domini portare quaſi inſignitus ſit vt ſeruus Chriſti. Et hoc quia portabat inſignia paſsionis Chriſti, patiens

Stigmata Pauli quid eſſent in eius corpore.

C pro eo multas tribulationes in corpore ſuo, ſecundum illud. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquēs exemplum. &c. 2. Corinthiorum 4. Semper mortificationem domini Ieſu in corpore noſtro circumferentes &c. Et ſecundum hoc dupliciter poteſt continuari ad præmiſſa. Vno modo vt dictum eſt, *Nemo mihi moleſtus ſit.* Nam ego porto inſignia Domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore meo, & ſic nullus ſuper me ius habet niſi Chriſtus. Alio modo, *Nemo mihi moleſtus ſit*, quia ego habeo multos alios conflictus & ſtigmata quæ in perſecutionibus quas patior me moleſtant, & graue eſt addere afflictionem afflicto. Vnde conqueritur Iob. 16. Conſcidit me vulnere ſuper vulnus. Sed prima melior eſt. Implorat autem auxilium gratiæ Dei, dicens, *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, &c.* Per quam prædicta implere poſsitis, *Cum ſpiritu veſtro*, ideſt cum ratione veſtra, vt veritatem intelligatis. Vel cum ſpiritu veſtro, quo ſcilicet debetis legem obſeruare, & non carnaliter. Roman. 8. Non enim accepiſtis, &c.

D

Explicit expoſitio Diui Thomæ de Aquino ordinis fratrum prædicatorum in epiſtolam ſanctiſs. Pauli ad Galatas.

EXPLANATIO EIVSDEM D. THOMAE IN EPISTOLAM Ad Epheſios.

EGo confirmaui columnas eius. Pſal. Sicut dicit ſapiens, Non minor eſt virtus quā quærere parta tueri. Ideo non immerito cōmendatur Apoſtolus, quia & ſi Epheſios in fide nō fundauit, tamen fundatos in fide confirmauit, vt ipſe loquens de Eccleſia Epheſiorum verè poſsit dicere. Ego confirmaui columnas eius: ego videlicet Iſraelita natione, Chriſtianus religione, Apoſtolus dignitate. Iſraelita dico natione. Nam & ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abrahæ de tribu Beniamin. 2. Corin. 11. Itē Chriſtianus religione Gala. 2. Ego enim per legem mortuus ſum legi, vt Deo viuā, Chriſto cōfixus ſum cruci, viuo ego iā nō ego, viuit verò in me Chriſtus, Quòd aūt nunc viuo in carne, in fide, viuo filij Dei. Item apoſtolus dignitate. 1. Corin. 15. Ego ſum minimus apoſtolorum. De his tribus. 2. Corin. 11, Iſraelitæ ſunt & ego, ſemē Abrahæ ſunt & ego, miniſtri Chriſti ſunt & ego, vt minus ſapiens dico, plus ego. Talis debet eſſe prędicator ſapiētię ſalutaris. ſ. Iſraelita quo ad contemplationem Dei. Chriſtianus quo ad religionem fidei. Apoſtolus quo ad authoritatem officij. Ego ergo Iudæus per originem: quærens Deum per fidem. Apoſtolus Dei per imitationem confirmaui, &c. Confirmaui ne à fide vacillarent, ſicut artifex confirmat ædificium ne cadat. Vnde dictum eſt Petro Luc. 22. Et tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Quod fecit Paulus. Vnde ei competit illud. Iob. 4. Vacillantes cōfirmauerunt ſermones tui, cōfirmauit item ne pſeudo timerent, ſicut Epiſcopus confirmat puerum ad robur contra puſillanimitatem. Vnde dictum eſt de Dauid in Pſal. Inueni Dauid ſeruum meū, oleo ſancto meo vnxi eum, manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum, nihil proficiet inimicus in eo, &c. Pſal. Verbo Dñi, per Paulū ſcripto, cæli. i. Epheſii firmati ſunt, &c. ſ. ne præmiū gloriæ amitterēt, ſicut prælatus vel princeps confirmat donum ne poſtea auferatur. Pſal. Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti, & cōfirmaſti me in conſpectu tuo in æternum. Has cōfirmationes petebat Pſa. dicens, Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis, &c. Has promittebat Apoſt. 2. Theſ. vlt. fidelis autē Deus qui cōfirmabit vos, & cuſtodiet à malo. Ego ergo cōfirmaui columnas ei⁹. ſ. fideles Eccl. Epheſ. Fideles. n. Eccleſiæ dicuntur columnæ quia debēt eſſe recti, erecti, & fortes. Recti per fidem, & erecti per ſpem. fortes per charitatē. Recti dico: per fidem, fides enim oſtendit rectam viam veniendi ad patriam. Vnde ſignificatur per columnā nubis: de qua Exod. 13. Dñs autem præcedebat eos, ad oſtendēdū viam per diem in columna nubis. Fides enim ad modū nubis habet obſcuritatem, quia cum enigmate: diſſolutionē, quia euacuatur: humiditatem, quia excitat ad deuotionē. Erecti per ſpem, ſpes enim dirigit ad ſuperna. Vnde ſignificatur per columnam fumi, de qua dicitur, Iudic. 20. Viderunt quaſi columnam fumi de ciuitate aſcendentem. Spes enim ad modum fumi ex igne. i. ex charitate prouenit, in altum aſcendit, in fine deficit. i. in gloria. Fortes per charitatem, fortis enim eſt vt mors, dilectio: vt dicitur Cañ. 8. Vnde ſignificatur per columnam ignis qui omnia cōſumit: de quo Sap. 18. Ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ. Sicut enim ignis illuminat diaphana, examinat metalla, exterminat cremabilia, ſic charitas illuminat opera, examinat intentionem, & omnia vitia exterminat. Iam apparet q̄ ſit cauſa hui⁹ epiſtolæ efficiēs: quia Paulus quod notatur ibi. Ego finalis, quia confirmatio, quod notatur, ibi Cōfirmaui. Quę Materialis, quia Epheſii, quod notatur, ibi Columnas eius. Formalis patet, in diuiſione epiſtolæ, & modo agendi. Huic epiſtolæ præmittit gloſſator, prologum ſiue argumentum, vbi principaliter duo facit. Primò deſcribit eos. Secundò rationem & modum ſcribendi ſubdit, ibi Hos collaudat Apoſtolus, &c. Epheſinos verò quibus ſcribit, deſcribit à tribus. Primò à regione, quia Epheſii ſunt Aſiam ab Aſia minore. Secūdò à religiōe, quia hi acceperunt verbum veritatis Chriſtianæ. Tertiò à ſtabilitate, quia perſtiterunt in fide. Primum reſpicit patriam. Secundum gratiam. Tertium perſeuerantiam, Hos collaudat Apoſtol⁹, &c. Hic ſubdit etiam rationem & modū ſcribendi, vbi implicat quatuor. Primò ſcripturæ rationem. Secundò actorē qui eſt, Apoſtolus ſcribens. Tertiò locum à quo ſcribit, quia à Roma de carcere. Quartò nūtium per quē ſcribit, quia per Tichicum diaconum, litera ſatis patet.

Ephe[illegible] Aſiam [illegible] firma[illegible]

F

CAPIT. I. LEC. I.

Epheſiis gratiam & pacem exorans, Deum benedicit ob diuina dona, hominibus per ſuę beneplacitū voluntatis collata, in quibus Epheſios confirmare nititur.

PAulus apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatē Dei: omnibus ſanctis qui ſunt Epheſi, & fidelibus in Chriſto Ieſu, Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Benedictus Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali, in cæleſtibus in Chriſto: ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem: vt eſſemus ſancti et immaculati in conſpectu eius in charitate. Qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum, in ipſum: ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ, in laudem gloriæ gratiæ ſuæ.

Hanc epiſtolam ſcribit Apoſt. ad Epheſios. Epheſii ſūt
G Aſiani, ab Aſia minore, quæ eſt pars Græciæ: hi non fuerūt per Apoſtolum Paulum in fide fundati, ſed confirmati. Iam enim antequam veniret ad eos, erant conuerſi vt haberi poteſt Act. 19. Factum eſt cum Apolló eſſet Corint. &c. Poſt conuerſionem verò ſuam, &c. Apoſtoli confirmationem in fide perſtiterunt, nec pſeudo receperunt. Non ergo reprehenſione, ſed conſolatione digni erāt. Ideo Paulus eis non increpatoriam, ſed conſolatoriam ſcribit epiſtolā. Scribit autem eis ab vrbe Roma per Tichicum diaconum, Intentio verò eius eſt eos in bonis habitis confirmare, & ad altiora prouocare. Modus autem agendi patet in diuiſione epiſtolæ. Primò ergo ponit ſalutationem, in qua ſuum affectum ad eos demonſtrat. Secundò narrationem, in qua eos in bonis habitis cōfirmat, ibi *Benedictus Deus, &c.* vſq; ad. 4. cap. Tertiò exhortationem, in qua eos ad vlteriora bona prouocat, à cap. 4. vſq; ad locum illum cap. 6. *De cætero fratres confortamini in Domino &c.* Quartò epiſtolæ cōcluſionem, in qua eos ad certamen ſpirituale confortat à loco iſto, De cætero,
H Vſq; in finē. In ſalutatione primo ponit pſona ſalutās. Secūdò perſonæ ſalutatę, ibi *Sanctis omnibus, &c.* Tertiò forma ſalutationis, ibi *Gratia vobis, &c.* In prima, primò nominat perſonam, ibi *Paulus*, Secundò perſonæ authoritatem, ibi *Apoſtolus Chriſti*, Tertiò authoritatis datorem, ibi *Per voluntatem Dei*, Dicit ergo *Paulus apoſt.* Paulus nomē eſt humilitatis: Apoſtolus verò nomen eſt dignitatis: quia qui ſe humiliat, exaltabitur. Luc. 14. & 18. *Apoſtolus*, inquam, *Ieſu*, non ſathanæ: ſicut pſeudo. 2. Cor. 11. Non eſt ergo magnū ſi miniſtri eius. ſ. ſathanæ transfigurentur velut miniſtri iuſtitiæ, &c. Apoſtolus, inquam, & hoc non meis meritis, ſed per voluntatem Dei. Econtra eſt in multis. Oſee, 8. Ipſi regnauerunt, & non ex me, &c. Sanctis omnibus. ſ. qui ſunt Epheſi, & fidelibus ſupple ſcribit. Vel ego Paul⁹ ſcribo ſanctis: exercitio virtutum quo ad mores, fidelibus rectitudine cognitionis quo ad fidem: vel ſanctis. i. maiorib⁹ & perfectis: fidelibus. i. minoribus & fidelibus imperfectis, inquā in Chriſto,

in Chriſto, nõ in ſectis ſuis. *Gratia vobis & pax, &c.* Hic ſubditur ſalutationis forma, in qua implicantur tria donum quodlibet gratificantia. ſ. doni ſufficientia, ibi *Gratia vobis & pax.* Datoris potentia, ibi *A Deo patre.* Mediatoris excellentia, ibi *Et Domino Ieſu Chriſto.* Tunc enim gratum eſt donum quando ſufficiens eſt, quod datur, quãdo à potente datur: vt quando à rege, vel principe datur, quãdo per ſolennem nuntium datur, vt per filium. Dicit ergo, *Gratia* ſcilicet, iuſtificationis à culpa: *Et pax,* id eſt tranquillitas mentis, vel recõciliatio ad Deũ, quo ad liberationẽ à debita pœna pro offenſa, *Vobis* ſupple ſit, ex hoc ſcilicet, *A Deo patre noſtro,* à quo bona cuncta procedunt. Iac. 1. Omne datum optimũ, &c. *Et Domino Ieſu Chriſto,* ſine quo nulla bona dantur. Ideo ferè omnes orationes finiuntur per Dñm noſtrum Ieſum Chriſtũ. Spiritum ſanctum nõ nominat, quia cum ſit nexus patris & filĳ, intelligitur in extremis, vel intelligitur in donis ſibi appropriatis, quæ ſunt gratia & pax. Deinde cùm dicit *Benedictus Deus, &c.* Hic gratias agendo, eos in bono confirmat, & hoc tribus modis. Primò ratione ſumpta ex parte Chriſti, à quo multa bona adepti ſunt, capite iſto. Secundò ratione ſumpta ex parte ipſorũ, qui de præterito ſtatu malo, ad bonũ præſentẽ tranſlati ſunt, cap. 2. ibi *Et vos cum eſſetis mortui, &c.* Tertiò ratione ſumpta ex parte Apoſtoli, cuius miniſterio & diligentia in bono ſtatu poſiti, confirmati ſunt, cap. 3. ibi *Huius rei gratia, &c.* Iterũ prima in tres diuiditur: quia primò gratias agendo, tangit beneficia generaliter. Secundò beneficia exhibita ipſis Apoſtolis ſpecialiter, ibi *Quæ ſuperabundauit in vobis, &c.* Tertiò beneficia exhibita ipſis Epheſiis ſpecialiter, ibi *In quo & vos cum audiſſetis, &c.* Beneficia verò exhibita generaliter humano generi tangit ſex. Primũ benedictionis in certitudine futuræ beatitudinis, ibi *Benedictus, &c.* Secundũ electionis in præordinata ſeparatione à maſſa perditionis, ibi *Sicut elegit nos in ipſo, &c.* Tertiũ prædeſtinationis in præordinata aſſociatione cũ bonis. ſ. cũ filĳs adoptionis, ibi *Qui prædeſtinauit nos, &c.* Quartũ gratificationis in collatione gratiæ, ibi *In qua gratificauit nos, &c.* Quintũ redemptionis, in liberatione à pœna, id eſt à diaboli ſeruitute, ibi *In quo habemus redemptionem, &c.* Sextum remiſsionis, in deletione culpæ, ibi *Remiſsionem peccatorum, &c.* Circa beneficium benedictionis, tangit tria. Primò pconiũ, quod debet impendi, ibi *Benedictus Deus, &c.* Secundò beneficiũ, propter quod debet impendi, ibi *Qui benedixit nos, &c.* Dicit ergo, *Benedictus* ſcilicet, à me, à vobis & ab alĳs. ſ. corde & ore & opere. i. laudatus *Deus & pater,* id eſt ille, qui eſt Deus per eſſentiã diuinitatis, & pater propter proprietatẽ generationis. Incidit aũt copulatio nõ ratione ſuppoſitionis, quia idem eſt ſuppoſitum: ſed ratione ſignificationis eſſentialiter & relatiuè. Pater, inquã, *Domini noſtri Ieſu Chriſti,* id eſt filĳ, qui eſt Dñs noſter ſecundũ diuinitatem: Ieſus Chriſtus ſm humanitatem. Qui. ſ. Deus *Benedixit nos in* ſpe in præſenti: ſed in futuro benedicet in re. Poſuit autẽ præteritum pro futuro propter certitudinem. Benedixit, inquam, nos, licet noſtris meritis maledictos. *In omni benedictione ſpirituali* ſcilicet, quantũ ad animã & quantum ad corpus. Tunc enim erit corpus ſpirituale. 1. Cor. 15. Seminatur corpus animale, reſurget corpus ſpirituale. Benedictione, inquã, habita *in cœleſtibus,* id eſt in cœlo. Et hoc *In Chriſto,* id eſt per Chriſtũ, vel in Chriſto operante, Ipſe enim eſt, qui conformabit corpus humilitatis noſtræ, &c. Phil. 3. Valde appetenda eſt benedictio hæc. Et ratione efficientis: quia Deus eſt benedictio hæc. Et ratione materiæ: quia nos benedicit. Et ratione formæ: quia in omni benedictione ſpirituali benedicit & ratione finis, quia in cœleſtibus benedicit. Pſal. Ecce ſic benedicetur homo, qui timet Dñm. Deinde cùm dicit *Sicut elegit nos, &c.* Tangitur beneficiũ electionis, vbi cõmendatur electio iſta, quia libera, ibi *Sicut elegit nos in ipſo,* quia æterna, ibi *Ante mundi conſtitutionẽ,* quia fructuoſa, ibi *Vt eſſemus, &c.* Quia gratuita, ibi *In charitate.* Dicit ergo, Ita benedicet nos, non noſtris meritis, ſed ex gratia Chriſti, ſicut elegit nos & gratis à maſſa perditionis ſeparandos præordinauit nos in ipſo, id eſt per Chriſtũ. Ioan. 15. Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, &c. Et hoc

A *Ante mundi conſtitutionem,* id eſt ab æterno antequã fieremus. Roma. 9. Cum nondum nati fuiſſent, &c. *Elegit,* inquam, nõ quia ſancti eſſemus (quia nec eramus) ſed ad hoc elegit nos *Vt eſſemus ſancti* virtutibus *Et immaculati* à vitĳs. Vtrũq; enim facit electio ſecundũ duas partes iuſtitiæ. Pſal. Declina à malo, & fac bonum. Sancti, inquam, *In conſpectu eius,* id eſt interius in corde, vbi ipſe ſolus conſpicit. 1. Reg. 16. Deus autem intuetur cor. Vel *In conſpectu eius,* id eſt, vt eum inſpiciamus, quia viſio eſt tota merces ſm Auguſtinum. Et hoc fecit non noſtris meritis, ſed in charitate ſua, vel noſtra, quæ nos formaliter ſanctificat. Deinde cùm dicit, *Qui prædeſtinauit, &c.* Subdit tertium beneficium. ſ. prædeſtinationis in præordinata aſſociatione cum bonis. Vbi circa prædeſtinationem implicat ſex. Primò actum æternũ, ibi *Prædeſtinauit.* Secundò temporale obiectũ, ibi *Nos.* Tertiò præſens cõmodum, ibi *In adoptionem, &c.* Quartò fructum futurum, ibi *In idipſum.* Quintò modum gratuitum, ibi *Secundum propoſitum.* Sextò effectum debitũ, ibi *In laudem glo-*

B *riæ, &c.* Dicit ergo, Qui. ſ. Deus *Prædeſtinauit nos,* id eſt ſola gratia præelegit in adoptionem filiorum, id eſt, vt aſſociaremur cũ alĳs filĳs adoptionis in bonis, quæ habituri ſunt: ideo dicit, In adoptionẽ filiorum. Roma. 8. Non enim accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum. Et infrà, Adoptionem filiorum expectantes. Quia verò illud quod fit ignitum, per ignem hoc oportet fieri, quia nihil conſequitur participationem alicuius, niſi per id quod eſt per naturã ſuam tale. Ideo adoptionem filiorũ oportet fieri per filium naturalem. Et ideo dicit Apoſt. *Per Ieſum Chriſtum.* Et hoc eſt tertiũ, quod tangitur in iſto beneficio. ſ. mediator alliciens. Galat. 4. Miſit Deus filiũ ſuum factũ ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionẽ filiorum reciperemus. Et hoc *In idipſum,* id eſt, inquantũ ei cõformamur, & in ſpiritu ſeruimus. 1. Ioan. 3. Videte qualem charitatem dedit nobis Deus, vt filĳ Dei nominemur, & ſimus. Et ſequitur ibidem, Et ſcimus, quõ cum apparuerit, ſimiles ei

C erimus. Vbi notandũ eſt, ꝙ duplex eſt ſimilitudo prædeſtinatorum ad filiũ Dei, quædã imperfecta, quæ eſt per gratiam, & dicitur imperfecta. Primò quidem, quia ſolum eſt ſm reformationem animæ, de qua Col. 3. Reformamini ſpiritu mentis veſtræ & induite nouum hominem, &c. Secundò quia etiam ſm animam habet quandã imperfectionẽ. [Prædeſtinatorũ ad filiũ dei ſimilitudo duplex.] Ex parte enim cognoſcimus, vt dicitur. 1. Cor. 13. Alia verò ſimilitudo erit perfecta, quæ erit in gloria, & quantum ad corpus. Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum, &c. Et ſecundum animam, quia cum venerit, quod perfectũ eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. 1. Cor. 13. Quod ergo dicit Apoſtolus, ꝙ prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum, poteſt referri ad imperfectam aſsimilationem filĳ Dei, quæ habetur in hac vita per gratiam, ſed melius eſt, ꝙ referatur ad perfectam filĳ Dei aſsimilationem, quæ erit in patria, de qua adoptione dicitur Roma. 8. Ingemiſcimus adoptionẽ filiorum Dei expectãtes. Cauſa prædeſtinationis diuinæ, non eſt neceſsitas ex parte Dei,

D nec debitum ex parte prædeſtinatorum, ſed magis eſt ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ. In quo quartò commendatur beneficium, quia ex amore puro proueniens, quia prædeſtinatio ſecundũ rationẽ præſupponit electionem, & electio dilectionẽ. Duplex tamen hic cauſa huius beneficĳ immenſi aſsignatur. Vna eſt efficiens, quæ eſt ſimplex Dei voluntas, ibi *Secundum propoſitum voluntatis ſuæ.* Rom. 9. Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. Iac. 1. Voluntariè enim nos genuit verbo veritatis ſuæ. Alia verò cauſa eſt finalis, quæ eſt, vt laudemus & cognoſcamus bonitatem Dei, quæ notatur, ibi *In laudem gloriæ gratiæ ſuæ.* Et hoc iterum eſt à quo commendatur iſtud excellens beneficium ſcilicet, ſeruitium ſibi conueniens. Cauſa enim diuinæ prædeſtinationis, eſt voluntas mera Dei, finis verò, cognitio eius bonitatis. Vnde notandum eſt, ꝙ Dei voluntas nullo modo habet cauſam, ſed eſt prima cauſa omniũ. [Volũtas diuina, nullã habet cauſam.] Nihilominus tamen poteſt ei aliqua ratio aſsignari dupliciter ſcilicet, vel ex parte volentis, & ſic quædã ratio diui-

næ voluntatis, eſt eius bonitas, quæ eſt obiectũ voluntatis diuinæ, & mouet eam. Vnde ratio omniũ eorũ, quæ Deus vult, eſt diuina bonitas. Prou. 16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Deus. Ex parte aũt voliti ratio diuinæ voluntatis, poteſt eſſe aliquod eſſe creatũ, ſicut dum vult coronare Petrum, quia legitimè certauit, ſed hoc nõ eſt cauſa volendi, ſed eſt cauſa, ꝙ ita fiat. Sciendum tamen eſt, ꝙ effectus, ſunt ratio voluntatis diuinę ex parte voliti, ita. ſ. ꝙ effectus prior ſit ratio vlterioris, ſed tamen cùm venitur ad primum effectũ, non põt vltra aſsignari aliqua ratio illius effectus niſi voluntas diuina, puta, Deus vult hominẽ habere manum, vt ſeruiat rationi, & hominẽ habere rationem, quia voluit eũ eſſe hominẽ, & hominẽ eſſe voluit propter perfectionem vniuerſi. Et quia hic eſt primus effectus in creatura, nõ poteſt aſsignari aliqua ratio vniuerſi ex parte creaturæ, ſed ex parte creatoris, quæ eſt diuina voluntas. Ergo ſm hunc modum, nec prędeſtinationis poteſt ex parte creaturæ ratio aliqua aſsignari, ſed ſolum ex parte Dei. Nam effectus prædeſtinationis ſunt duo. ſ. gratia & gloria. Effectus aũt, qui ad gloriã ordinantur, põt quidẽ ex parte voliti aſsignari ratio. ſ. gratia: putà, Petrũ coronauit, quia legitimè certauit, & hoc quia fuit firmatus in gratia: ſed gratiæ, quæ eſt primus effectus nõ poteſt aliqua ratio aſsignari ex parte hominis, ꝙ ſit ratio prædeſtinationis: quia hoc eſſet ponere, ꝙ principiũ boni operis ſit in homine ex ſeipſo & nõ per gratiã, quod eſt hæreſis Pelagiana, quę dicit principiũ boni operis eſſe ex parte noſtra. Sic ergo patet, ꝙ ratio prędeſtinationis eſt ſimplex Dei voluntas: propter quod dicit Apoſtolus, ſm propoſitum voluntatis ſuę.

Qualiter autẽ intelligatur, ꝙ Deus omnia facit & vult propter ſuã bonitatẽ, ſciendũ eſt, ꝙ aliqua operari propter finem, põt intelligi dupliciter. Vel propter finem adipiſcendum, ſicut infirmus accipit medicinã propter ſanitatẽ, vel propter amorem finis diffundẽdi, ſicut medicus operatur propter ſanitatẽ alteri cõmunicandã. Deus aũt nullo exteriori à ſe bono indiget, ſm illud Pſal. Bonorum meorũ non eges. Et ideo cum dicitur, ꝙ Deus vult & facit omnia propter bonitatẽ ſuã, non intelligitur, ꝙ faciat aliquid propter bonitatem ſibi cõmunicandã, ſed propter bonitatẽ in alios diffundendã. Cõmunicatur aũt diuina bonitas creaturę rationali propriè, vt ipſa rationalis creatura eam cognoſcat. Et ſic omnia, quę deus in creaturis rationalibus facit, creat ad laudẽ & gloriã ſuam, ſm illud Eſa. 43. Omnẽ, qui inuocat nomen meũ in gloriã meam creaui eum, vt. ſ. cognoſcat bonitatẽ, & cognoſcẽdo laudet eam. Et ideo ſubdit Apoſt. In laudẽ gloriæ gratiæ ſuæ. i. vt cognoſcat quantũ Deus ſit laudandus & glorificandus. Nõ dicit aũt, In laudẽ iuſtitiæ. Nam iuſtitia ibi locũ habet vbi inuenitur debitũ, vel etiã redditur, quod aũt prædeſtinatur ad vitam æternã non eſt debitũ, vt dictũ eſt: ſed gratia purè gratis data. Nec ſolũ dicit, gloriæ, ſed addit gratiæ, quaſi glorioſæ gratiæ, quæ eſt gratia, in qua oſtẽditur magnitudo gratiæ, quę cõſiſtit etiã in magnitudine gloriæ, & modo dandi: quia nullis meritis præcedẽtibus: ſed adhuc immeritis exiſtentibus eam dat. Vnde Roma. 5. Cõmendat aũt Deus ſuã charitatẽ in nobis, qm̃ ſi cum adhuc peccatores eſſemus ſecundũ tẽpus Chriſtus pro nobis mortuus eſt, &c. Et parũ poſt, Cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo. Patet ergo, ꝙ prędeſtinationis diuinæ nulla alia cauſa eſt, nec eſſe poteſt, q̃ ſimplex Dei voluntas. Vnde patet etiã, ꝙ diuinæ volũtatis prędeſtinantis nõ eſt alia ratio, q̃ diuina bonitas filijs cõmunicãda.

LECTIO SECVNDA.

Gratiam, gratis nobis collatam à Deo oſtendit in Chriſto, cuius ſanguine redempti ſumus.

IN qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo: in quo habemus redemptionem per ſanguinem eius (remiſsionem peccatorum) ſecundum diuitias gratiæ eius.

Hic ponit Apoſtolus quartum beneficium. ſ. gratificationis in collatione gratiæ. Circa quod duo facit. Primò tangit huius beneficij collationem. Secundò oſtendit con-

E ferendi modum & cõditionem, ibi *In quo habemus redemptionem, &c.* Dicit ergo primò, Ego dico, ꝙ prædeſtinati ſumus in adoptionem filiorum in laudem gloriæ gratię ſuæ, & dico gratiã in qua *Gratificauit nos, &c.* Circa quod ſciendum eſt, ꝙ idem eſt aliquid eſſe gratum alicui & eſſe dilectum ei. Ille enim eſt mihi gratus quem diligo. Cum ergo Deus dilexerit nos ab æterno: nam elegit nos ante mundi conſtitutionem in charitate, ſicut dictum eſt: quomodo ergo in tempore gratificauit? Et dicendum eſt, ꝙ illos quos ab æterno in ſeipſo dilexit, in tempore prout ſunt in naturis proprijs gratificat: & illud quidem quod ab æterno eſt, factũ non eſt, quod verò in tempore eſt, fieri dicitur. Vnde hic Apoſt. dicit, Gratificauit, id eſt gratos fecit, ꝙ ſimus digni dilectione ſua. 1. Ioan. 3. Videte qualem charitatẽ dederit nobis Deus pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus. Conſueuit autem diſtingui duplex gratia ſcilicet, gratis data, quæ ſine meritis datur. Roma. 11. Si autẽ gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia, iam non eſt gratia: & gratia

F gratum faciens, quę nos facit Deo gratos & acceptos de qua dicitur hic. Notandum eſt autem, ꝙ aliqui diliguntur propter alium, & aliqui propter ſeipſos. Cum enim aliquẽ multũ diligo, diligo illum, & quicquid ad illum pertinet: nos autẽ à Deo diligimur, ſed non propter noſipſos, ſed in eo, qui per ſeipſum dilectus eſt patri. Et ideo Apoſt. addit, In dilecto filio, pro quo. ſ. nos diligit inquantum ſumus ei ſimiles. Dilectio enim fundatur ſuper ſimilitudine. Vnde dicitur Eccle. 13. Omne animal diligit ſibi ſimile. Filius autem eſt per naturã ſuam ſimilis patri. Et ideo principaliter & per ſe dilectus eſt, & ideo naturaliter & excellentiſsimo modo eſt patri dilectus. Nos aũt ſumus filij per adoptionẽ, inquantum. ſ. ſumus cõformes filio eius, & ideo quandam participationẽ diuini amoris habemus. Ioan. 3. Pater diligit filiũ, & omnia dedit in manu eius, qui credit in filiũ habet vitã æternã. Col. 1. Tranſtulit nos in regnũ filij dilectionis ſuæ. Deinde cùm dicit *In quo habemus redemptionem, &c.* Ponit modum ipſius. Circa hoc aũt duo facit. Quia primò

G proponit modum ex parte Chriſti. Secundò ex parte Dei, ibi *Secundum diuitias gratiæ eius, &c.* Ex parte Chriſti ponit duplicem modũ: nam Chriſtus per duo nos gratificauit. Sunt enim duo in nobis, quæ repugnant gratificationi diuinæ. ſ. peccati macula & pœnæ noxa. Et ſicut mors repugnat vitæ, ita peccatum repugnat iuſtitię, ita vt per hoc elongati à Dei ſimilitudine, Deo grati nõ eſſemus. Sed per Chriſtum nos gratificauit. Primò quidẽ ablata pœna, & quantũ ad hoc, dicit ꝙ in Chriſto habemus redẽptionẽ. ſ. à ſeruitute peccati. 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro, vel argento redempti eſtis de vana veſtra cõuerſatione paternę traditionis, ſed prætioſo ſanguine, &c. Apoc. 5. Redemiſti nos Deo in ſanguine tuo. Secundò dicimur redẽpti, quia à ſeruitute qua, propter peccatũ detinebamur, nec per nos plenè ſatiſfacere poteramus, per Chriſtũ liberati ſumus: quia moriendo pro nobis ſatisfecit Deo patri, & ſic abolita eſt noxa culpæ. Vnde dicit, In remiſsionẽ peccatorũ. Ioã. 1. Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mũdi. Luc. vlt. Oportebat Chri-

H ſtum pati & reſurgere à mortuis die tertia, & prædicari in nomine eius pœnitẽtiã & remiſsionẽ peccatorũ. Modus autem ex parte Dei ponitur, cùm dicit *Secundum diuitias, &c.* Quaſi dicat, ꝙ Deus gratificans nos, non ſolũ culpã remiſit nobis, ſed filiũ ſuum dedit, qui pro nobis ſatisfecit: fuit ex ſuperabundãti gratia, qua voluit per hoc honorẽ humanæ naturę cõſeruare, dum quaſi per iuſtitiã homines à ſeruitute peccati & mortis voluit liberare per mortem filij ſui. Et ideo dicit, *Secundum diuitias gratiæ eius.* Quaſi dicat. Hoc ꝙ redẽpti ſumus & gratificati ſumus per ſatisfactionẽ filij eius, fuit ex abundanti gratia & miſericordia, prout immeritis tribuitur miſericordia & miſeratio. Hæc autem, quæ dicta ſunt, proſecuti ſumus ſm expoſitionẽ gloſæ: quæ quidem expoſitio videtur extorta, quia idẽ cõtinetur in vno, quod in alio. Nam idẽ eſt dictu, elegit nos & prædeſtinauit nos. Et idẽ dicitur per hoc, quod dicit, vt eſſemus ſancti & immaculati, & per hoc, quod dicit, in adoptionẽ filiorũ. Propter qđ ſciendũ eſt, ꝙ eſt cõſuetudo Apoſtoli, vt cũ loquitur in

tur in aliqua difficili materia, quæ immediatè ſequuntur, ſunt præmiſſorũ expoſitio, nec eſt ibi inculcatio verborũ, ſed expoſitio & hunc modũ ſeruat hic Apoſt. Vnde ſeruato eodẽ verborũ pondere, aliter à principio diuidamus, & dicamus, ꝙ pars iſta, Benedictus Deus, &c. diuitur primò in tres partes: quia Apoſtolus primò reddit gratiarũ actionem, ibi *Benedictus Deus, &c.* Secundò recitat omniũ beneficiorum ſimul largitionẽ, ibi *Qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali, &c.* Tertiò ponit diuinorũ beneficiorũ in ſpeciali apertam expreſsionẽ, ibi *Sicut elegit, &c.* Et hęc diuiditur in duas partes: quia primò beneficia diſtinctè exprimit. Secundò ea exponit, ibi *Qui prædeſtinauit nos, &c.* Explicat autẽ beneficia. Primò quantũ ad electionẽ. Secundò quantũ ad ea, quæ ſequuntur, ibi *Vt eſſemus ſancti, &c.* Exponit autem primò de electione. Eſt enim duplex electio. ſ. præſentis iuſtitiæ, & prædeſtinationis ęternę: de prima. Ioan. 6. Nonne duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt? Et de hac Apoſt. non intendit hic, quia iſta non fuit ante mundi conſtitutionẽ, & ideo ſtatim manifeſtat de qua intelligit: quia de ſecunda. ſ. de æterna prędeſtinatione propter quod dicit *Prædeſtinauit nos, &c.* Et quia dicit, In Chriſto ſcilicet, vt Chriſto eſſemus ſimiles & conformes, ſecundum quod adoptamur in filios: ideo ſubdit, In adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtũ. Hoc verò, quod dixit, In charitate, exponit, cùm dicit, *In quo habemus redemptionem per ſanguinem eius.* Quaſi dicat. Nos habemus, &c. Quod verò dicit, Et immaculati, exponit, cùm dicit, *In remiſsionem peccatorum.* Hoc verò quod dicit, In conſpectu eius, exponit, dicens, in laudem gloriæ gratiæ ſuæ.

LECTIO TERTIA.

Beneficia ſingularia Apoſtolis data ponuntur, quæ ſunt ſapientiæ excellentia, & ſacramenti abſconditi reuelatio, quodq; ſit illud abſconditum ſacramentum exponit.

QVæ ſuperabundauit in nobis in omni ſapientia & prudentia, Vt notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ, ſecundum beneplacitum eius, quod propoſuit in eo, in diſpenſatione plenitudinis temporum, inſtaurare omnia in Chriſto, quæ in cœlis & quæ in terra ſunt, in ipſo.

Poſitis beneficijs cõmuniter omnibus collatis: hic Apoſtolus ponit beneficia ſpecialiter Apoſtolis collata. Diuiditur aũt hæc pars in duas, quia primò proponit beneficia ſingulariter Apoſtolis collata. Secundò oſtendit cauſam eorũ, ibi *In quo & nos ſorte vocati, &c.* Circa primũ tria facit: quia primò proponit ſingularia Apoſtolorum beneficia quantũ ad excellentiã ſapientiæ. Secundò quantũ ad ſpecialem reuelationẽ ſacramenmentũ abſco ibi *Vt notum faceret, &c.* Tertiò exponit quod ſit illud ſacramnetũ, ibi *Secundum beneplacitum, &c.* Dicit ergo primò, Dico ꝙ ſecundũ diuitias gratiæ eius omnes fideles cõmuniter tam vos ꝙ̃ nos habemus redemptionẽ & remiſsionẽ peccatorum per ſanguinẽ Chriſti, quę quidẽ gratia *ſuperabundauit in nobis,* id eſt abundantius fuit, ꝙ̃ in alijs. Ex quo apparet temeritas illorum (vt non dicam error) qui aliquos ſanctos præſumunt cõparare Apoſtolis, in gratia & gloria. Manifeſtè enim patet ex verbis iſtis, ꝙ Apoſtoli habent gratiã maiorẽ, ꝙ̃ aliqui alij ſancti poſt Chriſtũ & virginẽ matrẽ. Si verò dicatur alios ſanctos tantum mereri poſſe quantũ & Apoſtoli meruerunt, & per cõſequens tantã gratiã habere. Dicendũ eſt, ꝙ bene argueretur ſi gratia pro meritis daretur, ꝙ ſi ita eſſet, iam non eſſet gratia: vt dicitur Roma. 11. Et ideo ſicut Deus pręordinauit aliquos ſanctos ad maiorẽ dignitatem, ita & abundantiorẽ gratiã eis infudit, ſicut Chriſto homini, quem ad vnitatẽ perſonę aſſumpſit, cõtulit gratiã ſingularem. Et glorioſam virginẽ Mariam, quã in matrẽ elegit, & quantũ ad animã, & quantũ ad corpus gratia impleuit, & ſic Apoſtolos, ſicut ad ſingularem dignitatẽ vocauit, ita & ſingularis gratiæ priuilegio dotauit: propter quod dicit

A Apoſt. Roma. 8. Nos ipſi primitias ſpiritus habentes. Glo. tempore prius, & cęteris abundantius. Temerariũ eſt ergo aliquẽ ſanctum Apoſtolis cõparare. Superabundauit ergo gratia Dei in Apoſtolis in omni ſapientia. Nam Apoſtoli præpoſiti ſunt eccleſiæ ſicut paſtores. Hier. 3. Dabo vobis paſtores ſm cor meum, & paſcent vos ſciẽtia & doctrina. Duo autẽ ſpectant ad paſtores. ſ. vt ſint ſublimes in cognitione diuinorũ, & induſtrij in actione religionis. Nã ſubditi inſtruendi ſunt in fide & ad hoc neceſſaria eſt ſapientia, quę eſt cognitio diuinorũ, & quantũ ad hoc, dicit, In omni ſapientia. Luc. 21. Ego dabo vobis os & ſapientiã cui nõ poterunt reſiſtere nec contradicere oẽs aduerſarij veſtri. Item gubernandi ſunt ſubditi in exterioribus, & ad hoc neceſſaria eſt prudentia. Dirigit. n. in temporalibus, & quantũ ad hoc dicit, prudentia. Matt. 10. Eſtote ergo prudẽtes, &c. Sic ergo apparet beneficiũ Apoſtolorũ quantũ ad excellentiã ſapiẽtiæ. Sequitur eorũ beneficiũ quantũ ad excellentiã reuelationis, ibi *Vt notum faceret ſacramentum, &c.* Quaſi dicat. B Sapientia noſtra nõ eſt, vt ſciamus naturas rerũ, & ſyderũ curſus, & hmõi, ſed in ſolo Chriſto. 1. Cor. 2. Non. n. iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Chriſtũ Ieſum, &c. Vnde hic dicit, *Vt notum faceret ſacramentum,* id eſt ſacrũ ſecretum. ſ. myſteriũ incarnationis, quod fuit ab initio abſconditum. Cauſam autẽ huius ſacramenti abſconditi ſubdit, dicens, *Voluntatis.* Nã effectus futuri nõ cognoſcuntur, niſi cognitis cauſis ſuis, ſicut eclipſim futurã non cognoſcimus, niſi cognoſcendo cauſam eius. Cum ergo cauſa myſterij incarnationis ſit voluntas Dei: quia propter nimiã charitatẽ quã Deus habuit ad hoĩes, voluit incarnari. Ioan. 3. Sic. n. Deus dilexit mundũ, vt filiũ ſuũ vnigenitũ daret. Voluntas autẽ Dei occultiſsima eſt. 1. Cor. 2. Quæ Dei ſunt, nemo nouit, niſi ſpiritus Dei. Cauſa ergo incarnationis occulta fuit, niſi quibus Deus reuelauit per ſpiritũ ſanctum: ſicut Apoſt. dicit. 1. Cor. 2. Dicit ergo, Vt notũ faceret ſacramentũ. i. ſacrũ ſecretũ, quod ideo eſt ſecretũ, quia voluntatis ſuæ. Matt. 11. Cõfiteor tibi Dñe pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hęc C à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Item Col. 1. Myſteriũ, quod abſconditũ fuit à ſeculis & generationibus: nunc aũt manifeſtatũ eſt ſanctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ ſacramenti huius. Quid autẽ ſit hoc ſacramentũ exponit, dicens, *Secundum beneplacitum, &c.* Quæ quidẽ ſentẽtia intricata eſt, & debet ſic cõſtrui, *Vt notum faceret, &c.* Quod quidẽ ſacramentum eſt inſtaurare omnia in Chriſto. i. per Chriſtum. Omnia dico, *Quæ in cœlis & in terra ſunt.* Inſtaurare, inquã, in eo. ſ. Chriſto, cum *Diſpenſatione plenitudinis temporum,* & hoc ſm beneplacitum eius. Vbi tria tangit. ſ. ſacramenti cauſam, tẽporis congruitatẽ, & ſacramenti vtilitatẽ. Cauſam quodãmodo tangit, cùm dicit, Secundũ beneplacitum. Licet autẽ quicquid Deo placet, bonum ſit: hoc tñ beneplacitum Dei anthonomaſicè bonũ dicitur, quia per ipſum ad perfectã fruitionẽ bonitatis perducimur. Pſal. Beneplacitũ eſt Dño ſuper timentes eum. Rom. 12. Vt probetis, quę ſit voluntas Dei bona & beneplacẽs & perfecta. Congruitas tẽporis fuit in diſpenſatione plenitudinis, de qua dicit Gal. 4. D Vbi venit plenitudo tẽporis miſit Deus filiũ ſuũ factũ ex muliere. Vnde Apoſt. hic excludit quęſtionẽ friuolã, quã Gẽtiles quærere cõſueuerunt: vt enim dicit Iob. 24. Ab omnipotẽte nõ ſunt abſcõdita tẽpora. Vnde ſicut omnia ordinat & diſpẽſat, ita & tẽpora diſpenſando & accõmodãdo ea effectibus quos producit ſm congruentiam eorum. Sicut autẽ alijs affectibus ab eo productis tẽpora ordinata ſunt: ita & certũ tempus pręordinauit ab æterno myſterio incarnationis: quod quidem tempus ſm Glo. exiſtens fuit poſtquã homo cõuictus fuit de ſua inſipiẽtia ante legẽ ſcriptã, dum. ſ. creaturas colebat, vt creatorẽ: vt dicit Ro. 1. Dicentes ſe eſſe ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt: & de impotentia per legẽ ſcriptã, quam implere nõ poterat: vt ſic homines aduentũ Chriſti de ſua ſapientia & virtute nõ præſumẽtes, nõ cõtemnerẽt: ſed quaſi infirmi & quodãmodo ignari, Chriſtũ auidius affectarẽt.

Et effectus huius ſacramenti eſt *Inſtaurare omnia.* Nam inquantum facta ſunt propter hominem, omnia inſtaurari

 dicuntur.

dicuntur. Amos.9. Suſcitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quę corruerunt, inſtaurabo. Omnia, inquā, *Quæ in cælis*, id eſt angelos: non ꝙ pro angelis mortuus ſit Chriſtus, ſed quia redimendo hominem, reintegratur ruina angelorum. Pſal. Impleuit ruinas, &c. Vbi cauendus eſt error Origenis, ne per hoc credamus angelos damnatos redimendos eſſe per Chriſtum, vt ipſe finxit. *Et quæ in terris*, inquantum cœleſtia terrenis pacificat. Col.1. Pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt: quod eſt intelligendum quantum ad ſufficientiam, & ſi omnia nō reſtaurentur quantum ad efficaciam.

Angeli dānati non ſunt redimendi per Chriſtum.

LECTIO QVARTA.

Beneficiorum excellentiam, non meritis, ſed Dei gratia ſe accepiſſe oſtendit, proponenſq; vocationem gratuitam, ac prædeſtinationem volontariam, dicit, quod tum illius, tum huius finis eſt laus, & gloria Dei.

F

IN quo etiam nos ſorte vocati ſumus prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ: Vt ſimus in laudem gloriæ eius, nos qui antè ſperauimus in Chriſto.

Suprà poſuit Apoſt. abundantiā gratiæ, quā ipſe & alij Apoſtoli à Chriſto receperunt: ne aūt crederet aliquis eos proprijs meritis eam recepiſſe: ideo cōſequēter oſtendit, ꝙ gratis eam receperunt, vocati à Deo non proprijs meritis. Diuiditur aūt pars iſta in tres: quia primò proponit gratuitam vocationē. Secundò voluntariā Dei prædeſtinationē, ibi *Prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, &c.* Tertiò vtriuſq; finē, ibi *Vt ſimus in laudem gloriæ eius, &c.* Dicit ergo, Dixi ꝙ huiuſmodi gratia ſuperabundauit in nobis, & ꝙ in Chriſto omnia reſtaurata ſunt. In quo etiam. i. per quem Chriſtū nos ſorte ſumus vocati. i. nō noſtris meritis, ſed diuina electione. Col.1. Gratias agētes Deo & patri, qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorū, in lumine, &c. Pſal. In manibus tuis ſortes meæ.

G

Ad huius aūt intellectū ſciendum eſt, ꝙ multa fiunt inter homines, quę fortuita videntur & cōtingentia: quæ tamen ſunt ſm diuinam prouidentiā ordinata. Sors nihil aliud eſt, q̄ exquiſitio prouidentiæ diuinæ de aliquo cōtingenti & humano. Vnde Auguſt. ſuper illud Pſal. In manibus tuis ſortes meæ. Dicit ꝙ ſors non eſt aliquod malum, ſed in rebus dubijs diuinā exquirens voluntatem.

Sors quid, & quo triplex ſit peccatū in ea.

Eſt aūt in ſortibus triplex peccatū vitandū. Primò quidē ſuperſtitionis: nam omnis vana & illicita religio ſuperſtitio eſt. Tunc ergo in ſortibus incurritur peccatū illicitæ ſuperſtitionis, quādo in eis initur aliquod pactū cum dæmonibus. Vnde dicit̄ Ezech.21. Stetit rex Babylonis in biuio, in capite duarum viarum diuinationē quærens, cōmiſcens ſagittas. Interrogauit idola, exta conſuluit. Cōmiſcere. n. ſagittas, ad ſortilegium pertinet: & interrogare idola, ad ſuperſtitionē. Et ibi ſortilegiū damnatur inter peccata ad ſuperſtitionē pertinentia.

H

Secundò vitandū eſt peccatū tentationis Dei, nam quandiu per ſe homo aliquid pōt facere & ſcire quid debeat facere, ſi tunc à Deo ſorte, vel aliquo alio loco tali exploret quid facere debeat, Deū tentat. Quādo autē neceſſitas imminet, neq; ipſe p ſeipſum iuuari pōt tūc licitè à Deo inquirit quid facere debeat. 2. Paralip. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Tertiò vitandum eſt peccatum vanitatis: quod fit ſi de inutilibus & impertinentibus ad nos inquiramus, vt puta, de futuris cōtingentibus. Vnde dicitur Act.1. Non eſt veſtrū noſſe tempora, vel momēta, quę pater poſuit in ſua poteſtate.

Tētare deū quomodo.

Poteſt ergo ſm hoc triplex ſors accipi. ſ. quædā diuiſoria, quædā cōſultoria, & quędā diuinatoria.

Sors tripliciter accipitur.

Diuiſoria eſt cū aliqui diuidentes hæreditatē & concordare nō valentes mittunt ſortes, puta, anulum, vel cartam: vel aliquid tale oſtendendo dicētes, ille cuicunq; euenerit, habebit partē iſtā in hæreditate. Et huiuſmodi ſortes poſſunt mitti licitè, Proue.18.

E

Contradictiones comprimit ſors: & inter potentes quoq; diiudicat, id eſt inter volentes diuidere. Conſultoria aūt fit quando quis dubitans quid facere debeat conſulit Deū mittens ſortes. Ionę.1. dicitur, Quòd quādo ſuperuenit tempeſtas illa in mari cōſuluerunt Deum, ſortem mittentes, vt ſcirent cuius peccato tempeſtas illa veniſſet. Et hic modus licitus eſt, maximè in neceſſitatibus, & in electionibus poteſtatum ſeculariū. Vnde faciunt rotulos de cera in quorū quibuſdā ponunt aliquas cartas & in quibuſdā non, quos buſſulos vocant, vt illi quibus veniunt buſſuli cum cartis habeant voces in electione. Sed hoc ante aduentū ſpiritus ſancti, Apoſtoli fecerūt etiam in electione ſpirituali. Act.1. quādo ſors cecidit ſuper Mathiam: ſed hoc poſt aduentum ſpiritus ſancti, amplius non licet in prædictis electionibus, quia hoc faciēdo iniuriaretur ſpiritui ſancto. Credendum eſt enim, ꝙ ſpiritus ſanctus prouidet eccleſiæ ſuæ de bonis paſtoribus. Vnde poſt aduentū ſpiritus ſancti quādo Apoſtoli elegerunt ſeptē dyaconos, nō miſerūt ſortes, & ideo in

F

nulla electione eccleſiaſtica hoc modo licet. Diuinatoria autē ſors eſt inquiſitio de futuris ſoli diuinæ cognitioni reſeruatis. Et hæc ſemper habet vanitatem admixtā, nec poteſt ſine vitio curioſitatis fieri. Quia ergo ſors nihil aliud eſt, quam inquiſitio rerum, quæ ex diuina voluntate fiunt: gratia aūt eius ex ſola diuina voluntate dependet. Inde eſt, ꝙ gratia diuinæ electionis dicitur ſors, quia Deus per modum ſortis ſm occultam prouidentiā, non ex alicuius meritis, per gratiā internam vocat. Deinde cùm dicit *Prædeſtinati, &c.* Ponit voluntariam Dei prædeſtinationē de qua dicitur Rom.8. Quos prædeſtinauit hos & vocauit. Cuius quidem prædeſtinationis ratio non ſunt merita noſtra, ſed mera Dei voluntas, propter quod ſubdit, *Secundum propoſitum eius.* Roma.8. Scimus quoniā diligentibus Deū omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundū propoſitū vocati ſunt ſancti. Quòd autem ſm propoſitum prædeſtinauerit, probat: quia non ſolùm hoc, ſed etiā omnia alia, quæ Deus facit operatur ſecundū conſilium voluntatis ſuæ. Pſal. Om

G

nia quæcunq; voluit Dñs fecit. Eſa.64. Conſilium meum ſtabit & omnis voluntas mea fiet. Non autem dicit ſm voluntatem, ne credas, ꝙ ſit irrationabilis, ſed ſm conſiliū voluntatis ſuæ, id eſt ſm voluntatem ſuā, quæ eſt ex ratione, non ſm, ꝙ ratio importat diſcurſum, ſed ſecundum, ꝙ deſignat certā & deliberatā voluntatem. Vltimo aūt tangit finē vtriuſq;. ſ. prædeſtinationis & vocationis. ſ. laudē Dei. Vnde dicit, *Vt ſimus in laudem gloriæ eius nos, qui ante ſperauimus in Chriſto,* & per nos, qui credimus in Chriſto laudetur gloria Dei. Eſa.55. Montes & colles cantabunt coram Deo laudem. Laus aūt glorię Dei (vt dicit Ambroſius) eſt cū multi acquiruntur ad fidem, ſicut gloria medici eſt cum multos acquirit & curat. Eccle.2. Qui timetis Dominū ſperate in illum, & in oblectatione veniet vobis miſericordia.

LECTIO QVINTA.

Enumerat beneficia peculiariter Epheſiis à Deo collata, quæ ſunt, Euangelij nunciatio, ad fidem conuerſio, & gratuita iuſtificatio.

H

IN quo & vos, cùm audiuiſſetis verbū veritatis (euangelium ſalutis veſtræ) in quo & credentes ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ in redemptionē acquiſitionis, in laudē gloriæ ipſius.

Poſtquā enarrauit Apoſtolus beneficia collata cōmuniter omnibus fidelibus, exhibita ſpecialiter Apoſtolis: hic cōſequenter enumerat beneficia ipſis Epheſiis collata. Diuiditur autē pars iſta in duas, quia primò proponit beneficia eis exhibita. Secundò inſinuat affectū ſuum ex ipſis beneficijs excitatū, ibi *Propterea & ego audiens, &c.* Prima iterū in tres diuiditur, ſecundum tria beneficia eis exhibita: quia primò proponit beneficiū prædicationis. Secundò beneficium conuerſionis ad fidem, ibi *In quo & credentes ſignati eſtis.* Tertiò beneficium iuſtificationis, ibi *Signati eſtis, &c.* Dicit ergo quantū ad primū, In quo ſcilicet, Chriſto & vos cum

audiuiſſetis,

audiuiſſetis.i.cuius beneficio & virtute audiuiſtis verbum veritatis.i.verbum prædicationis, inquantũ ipſe Chriſtus ad vos prædicatores miſit. Rom.10. Quomodo audiẽt ſine prædicante? quomodo verò prædicabunt, niſi mittantur. Item eodẽ infrà, Ergo fides ex auditu, auditus aũt per verbum Dei. Eius ergo beneficio audiunt, qui prædicatores eis mittit. Luc.11. Beati, qui audiunt verbum Dei & cuſtodiunt illud. Hoc verbũ prædicationis tripliciter cõmendat Apoſt. Primò à veritate, cũm dicit, Verbum veritatis, Quippe quia accipit originem à Chriſto: de quo dicitur Ioan.17. Sermo tuus veritas eſt. Iac.1. Volũtariè genuit nos verbo veritatis ſuæ. Secundò quia eſt annuntiatio bona. Vnde dicit, Euangeliũ, quod quidẽ annuntiat ſummũ bonum & vitam æternã: & anthonomaziccè verbum fidei, Euangeliũ dicitur, quaſi annuntiatio ſummi boni. Eſa.52. Quàm pulchri pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis ſalutẽ. Eodem.40. Super montẽ excelſum aſcende tu qui euangelizas Syon. Et hoc eſt quantum ad futura bona. Tertiò deſcribitur & cõmendatur quantum ad bona præſentia, quia ſaluat. Vnde dicit *ſalutis veſtræ*, id eſt, quod creditũ dat ſalutem. Roma.1. Non enim erubeſco euãgeliũ: virtus enim Dei eſt in ſalutẽ omni credenti. 1.Cor.15. Notum aũt vobis facio fratres euãgeliũ, quod prędicaui vobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod & ſaluamini. Quantum aũt ad beneficiũ conuerſionis ad fidem, dicit, *In quo* ſcilicet, Chriſto.i. in cuius operatione vos credentes *ſignati eſtis*. Quod quidẽ beneficium ideo apponitur fidei, quia fides neceſſaria eſt audientibus. Fruſtrà enim quis audiret verbũ veritatis, ſi nõ crederet, & ipſum credere eſt per Chriſtum: infrà.2. Gratia enim eſtis ſaluati per fidẽ. Et hoc non ex vobis, donũ enim Dei eſt. Quantũ verò ad beneficium iuſtificationis, dicit *ſignati eſtis*. Et hoc *per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt vobis*, de quo dixit tria. ſ. q eſt ſignum, & q eſt ſpiritus promiſsionis, & q eſt pignus hæreditatis. Signum quidẽ eſt inquantũ per eum infunditur charitas in cordibus noſtris qua diſtinguimur ab his, qui non ſunt filij Dei, & quantum ad hoc dicit, Signati eſtis, id eſt diuiſi à grege diaboli. Infrà.4. Nolite cõtriſtare ſpiritũ ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis, &c. Sicut enim homines gregibus ſuis apponunt ſigna, vt ab alijs diſtinguantur, ita Dñs gregẽ ſuum. ſ. populũ ſuum ſpirituali ſigno voluit ſignari: Dñs autẽ populum peculiarẽ habuit, in veteri quidem teſtamento Iudæos. Ezech.34. Vos autẽ greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis. Vnde Pſal. Nos autem populus eius, & oues paſcuę eius. Sed quia hic grex in paſcuis corporalibus paſcebatur. ſ. in doctrina corporali & in bonis temporalibus. Eſa.1. Si volueritis & audieritis me, bona terrę comedetis: ideo eum Dñs corporali ſigno. ſ. circũciſionis ab alijs ſeparauit & diſtinxit. Gen.17. Eritq; pactum meum in carne veſtra. Prius autem dicitur, Circumcidetis carnẽ præputij veſtri, vt ſit ſignum fœderis inter me & vos. In nouo aũt teſtamento gregẽ habuit populum Chriſtianũ. 1.Pet.2. Conuerſi eſtis nunc ad paſtorẽ & epiſcopũ animarũ veſtrarũ. Ioan.10. Oues meæ vocem meã audiẽt, &c. Sed grex iſte paſcitur in paſcuis doctrinę ſpiritualis & ſpiritualibus bonis: ideo cum ſigno ſpirituali ab alijs Dñs diſtinxit: hoc autẽ eſt ſpiritus ſanctus, per quẽ illi, qui Chriſti ſunt, diſtinguntur ab alijs, qui nõ ſunt eius: quia aũt ſpiritus ſanctus amor eſt, ergo tũc ſpiritus ſanctus datur alicui quãdo efficitur amator Dei & proximi. Rõ.5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctum, &c. Signum ergo diſtinctionis eſt charitas, quæ eſt à ſpiritu ſancto. Ioan.13. In hoc cognoſcent oẽs, quia mei diſcipuli eſtis ſi dilectionẽ habueritis ad inuicẽ. Spiritus ergo ſanctus eſt quo ſignamur. Spiritus verò promiſsionis dicitur triplici ratione. Primò quia promiſſus eſt fidelibus. Ezech.36. Spiritũ nouũ ponã in medio veſtri. Et Ezec.37. Dabo vobis ſpiritũ nouũ. Secundò quia datur cum quadã promiſsione, ex hoc enim ipſo, quod datur nobis, efficimur filij Dei. Nam per ſpiritũ ſanctum efficimur vnũ cum Chriſto. Rom.8. Si quis aũt ſpiritũ Dei nõ habet, hic nõ eſt eius, & per conſequẽs efficimur filij Dei adoptiui, ex quo

A habemus promiſsionem hæreditatis æternæ: quia ſi filij, & hæredes. Rom.8. Tertiò dicitur pignus, inquantũ facit certitudinẽ de promiſſa hæreditate. Nam ſpiritus ſanctus inquantũ adoptat in filios Dei, eſt ſpiritus promiſsionis, & ipſemet eſt ſignũ promiſsionis adipiſcendæ. Sed vt dicitur in Glo. alia litera habet, Qui eſt arra hæreditatis: & fortè melius, quia pignus eſt aliud à re pro qua datur, & redditur poſtquã ille, qui pignus recipit, rem ſibi debitã recipit. Arra aũt nõ eſt aliud à re pro qua datur, nec redditur: quia datur de ipſo pretio, quod nõ eſt auferendũ, ſed cõplendũ. Deus aũt dedit nobis charitatem tanq̃ pignus, per ſpiritũ ſanctũ, qui eſt ſpiritus veritatis & dilectionis. Et ideo huiuſmodi non eſt aliud, q̃ quædã particularis & imperfecta participatio diuinæ charitatis & dilectionis, quæ quidem nõ eſt auferenda, ſed perficienda, ideo magis propriè dicitur arra q̃ pignus. Tamen poteſt nihilominus & pignus dici. Nam per ſpiritũ ſanctũ Deus nobis diuerſa dona largitur, quorũ quędã manẽt in patria, vt charitas, quę nunquã

B excidit. 1.Cor.13. quædã verò propter ſui imperfectionem nõ manent, ſicut fides & ſpes, quę euacuabuntur, vt ibidẽ dicitur. Sic ergo ſpiritus ſanctus dicitur, arra per reſpectũ ad ea, quę manent: pignus verò per reſpectũ ad ea, quę euacuabuntur. Ad quid aũt ſignati ſumus ſubdit, dicens, *in redemptionem*. Nam ſi aliquis de nouo aliqua animalia acquireret, & adderet gregi ſuo, imponeret eis ſigna acquiſitionis illius. Chriſtus autem acquiſiuit populũ ex Gentibus. Ioan.10. Alias oues habeo, quę nõ ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, &c. Et ideo impreſſit eis ſignum acquiſitionis. 1.Pet.2. Gens ſancta, populus acquiſitionis. Act.20. Quam acquiſiuit ſanguine ſuo. Sed quia Chriſtus acquiſiuit populum iſtum, nõ ſic q nunquã fuerit ſuus, ſed quia aliquando fuerat ſuus, ſed opprimebatur à ſeruitute diaboli, in quã peccando ſe redegit, ideo nõ dicit ſimpliciter, acquiſiuit, ſed addit, *in redemptionem*. Quaſi dicat. Non ſimpliciter de nouo acquiſiti, ſed quaſi à ſeruitute diaboli per ſanguinẽ eius redẽpti. 1.Pet.1. Nõ corruptibilibus auro

C & argento redẽpti eſtis, &c. Acquiſiuit ergo Chriſtus nos redimendo, non q accreſcat inde aliquid Deo: quia bonorum noſtrorum non indiget. Iob.35. Si iuſtè egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua recipiet? Ad quid autem acquiſiuerit nos Chriſtus, ſubdit, In laudem gloriæ ipſius, id eſt, vt ipſe Deus laudetur. Eſa.43. Qui inuocat nomen meum in gloriam meam creaui eum.

LECTIO SEXTA.

Afficitur charitate Paulus pro beneficijs Epheſiis à Deo collatis, & agens gratias de præteritis, pro futuris, orat.

PRopterea & ego audiens fidem veſtram, quæ eſt in Chriſto Ieſu, & dilectionem in omnes ſanctos, non ceſſo gratias agens pro vobis, memoriam veſtri faciens in orationibus meis, vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti pater gloriæ, det vobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis, in agnitionem eius illuminatos oculos cordis veſtri, vt ſcia-

D *tis, quæ ſit ſpes vocationis eius & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis, & quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus.*

Poſtq̃ enumerauit Apoſtolus beneficia Epheſiis collata per Chriſtũ: hic oſtendit quomodo affectus ſuus creuit ad eos. Diuiditur autẽ hæc pars in tres partes, quia primò præmittitur bonorum, quæ audiuit de eis, cõmemoratio. Secundò de perceptis beneficijs gratiarũ debita actio, ibi *Non ceſſo gratias agens, &c.* Tertiò ſubditur pro futuris beneficijs eius oratio, ibi *Memoriam veſtri faciens, &c.* Bona autem quæ de eis audiuit, ſunt duo, vnũ quo ordinantur ad Deũ, & hoc eſt fides. Et quantum ad hoc dicit *Propterea & ego audiens fidem veſtram, quæ eſt in Chriſto Ieſu:* quę quidem facit habitare Deum in homine. infrà.3. Habitare Chriſtũ per fidem in cordibus veſtris. Item corda purificat. Act.15. Fide purificans corda eorum. Item ſine lege iuſtificat. Rom.3. Arbitramur iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis.

Secundum quod ordinantur ad proximum, & hoc eſt di-
lectio, & quantum ad hoc dicit. Et dilectionẽ, id eſt opera
charitatis, quæ quidem dilectio eſt ſpirituale ſignũ, quod
homo ſit diſcipulus Chriſti. Ioan. 13. In hoc cognoſcent om
nes, quia mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem, &c. Et ibidem,
Mandatum nouũ do vobis, vt diligatis inuicem, &c. Dile-
ctionem, dico, in omnes ſanctos. Nam omnes quos ex cha
ritate diligimus, debemus eos diligere, vel ideo quia ſancti
ſunt: vel vt ſancti ſint. Gal. 6. Dum tempus habemus ope-
remur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos
fidei, &c. Deinde cùm dicit *Non ceſſo, &c.* Agit Apoſto-
lus gratias de bonis & beneficijs huiuſmodi auditis dicẽs,
Non ceſſo gratias agens, &c. Contrà, quia non ſemper po-
terat continuè pro eis gratias agere. Reſpondeo, Apoſt. di-
cit, *Non ceſſo,* id eſt horis debitis, vel nõ ceſſo, quia affectus
gratias agendi pro vobis ſine ceſſatione habitualiter eſt in
me. Coloſ. 1. Non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulan-
tes, &c. Rom. 1. Sine intermiſsione memoriam veſtri facio
ſemper in orationibus meis. Conſequenter orat Apoſto
lus pro beneficijs eis in futurum concedendis, & quantum
ad hoc dicit, *Memoriam veſtri, &c.* Et hæc diuiditur in tres:
quia primò proponit quædam quæ eis petit. Secundò ex-
ponit ea, ibi *In agnitionem eius, &c.* Tertiò oſtendit exemplar
& formam illorũ, ibi *Secundum operationem potentiæ, &c.* Dicit
ergo quantũ ad primum, Nõ ſolum gratias ago quantum
ad beneficia præterita, quę recepiſtis & quantum ad bona
audita de vobis, ſed etiam oro, vt omnino in futurũ accre-
ſcant. *Memoriam veſtri faciens in orationibus meis* pro his ſcilicet,
Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti pater gloriæ, &c. Vbi ſciendũ, ꝙ
Dñs noſter Ieſus Chriſtus & Deus & homo eſt. Et inquan
tum homo eſt, Deum habet cum ſit cõpoſitus ex anima &
corpore quorum vtrunq;, cum ſint creaturæ, cõpetit Deum
habere: ſm autem, ꝙ Deus eſt, patrẽ habet. Ioan. 20. Aſcen-
do ad patrem meum & patrem veſtrum: Deum meum &
Deum veſtrum. Similiter etiam ſm, ꝙ eſt Deus: eſt gloria
patris. Heb. 1. Qui cum ſit ſplendor gloriæ, &c. Eſt etiã glo
ria noſtra: quia ipſe eſt vita æterna. 1. Ioan. vlti. Simus in ve
rò filio eius, hic eſt verus Deus: & vita æterna. Sic ergo di-
cit, *Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti,* ſecundum, ꝙ eſt homo:
& pater eiuſdẽ ſm, ꝙ eſt Deus, pater, inquã, gloriæ ſcilicet
Chriſti, qui eſt gloria eius. Prouer. 23. Gloria patris filius ſa
piens, &c. Et gloriæ noſtræ, inquantũ dat omnibus gloriã.

Deinde cùm dicit *Det vobis, &c.* Ponit ea, quæ petit, quę
ſunt duo. Vbi ſciendum eſt, ꝙ quædã ſunt dona cõmunia
omnibus ſanctis. ſ. illa quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, vt
fides, ſpes, charitas, & hęc habebant: vt iam patet. Alia au-
tem ſunt dona ſpecialia, & quantũ ad hoc pro eis orat: pri-
mò quidem pro dono ſapientiæ: & quantum ad hoc dicit
Vt det vobis ſpiritum ſapientiæ, quẽ nullus poteſt dare niſi Deus.
Sapien. 9. Senſum aũt tuum quis ſciet, niſi tu dederis ſapien
tiam, & miſeris ſpiritũ ſanctũ tuum de altiſsimis. Secundò
orat pro dono intellectus, & hoc cõſiſtit in reuelatione ſpi-
ritualiũ ſecretorũ, propter quod dicit. Et reuelationis: quæ
etiã à ſolo Deo eſt. Dan. 2. Eſt Deus in cœlis reuelans my-
ſteria. Exponit autem, quæ ſint iſta, quæ petit, & primò
quod pertinet ad donum ſapientiæ, ſecundò quod pertinet
ad donum intellectus, ibi *Vt ſciatis, quæ ſit ſpes, &c.* Ad donũ
autẽ ſapientiæ pertinet cognitio diuinorũ. Vnde petere do-
num ſapientiæ eſt & petere, ꝙ habeant cognitionem Dei.
Et hoc petit, ibi *In agnitionem Dei, &c.* Quaſi dicat. Hoc pe-
to, vt per ſpiritum ſapientiæ habeatis *Illuminatos oculos cordis
veſtri in agnitionem,* ſcilicet clariorem eius. ſ. Dei. Pſal. Illumi-
na oculos meos, &c. Hoc eſt contra eos, qui habent oculos
illuminatos tantum ad temporalia cognoſcenda: cum ma-
gis tamen ſit neceſſariũ & etiã glorioſum cognoſcere Deũ.
Hier. 9. Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glo-
rietur diues in diuitijs ſuis: ſed in hoc glorietur, qui gloria-
tur ſcire & noſſe me. Ad donum autẽ intellectus tria perti-
nentia ponit. Vnum quantũ ad ſtatum præſentem: & duo
quantum ad futurũ. Ad ſtatum verò præſentem pertinet
ſpes, quæ eſt neceſſaria ad ſalutem. Roma. 8. Spe enim ſalui
facti ſumus, &c. Et quantum ad hoc dicit, Vt ſciatis, quæ

E id eſt, quanta ſit ſpes vocationis eius, id eſt virtus ſpei, &
de quanta re ſit. Quæ quidẽ & maxima eſt, quia de maxi-
mis. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuã per reſurrectio-
nem Ieſu Chriſti ex mortuis, &c. Et fortiſsima virtutum,
Heb. 6. Fortiſsimũ ſolatium habeamus, qui cõfugimus ad
tenendam propoſitã ſpem: quam ſicut ancoram habemus
animæ, &c. Sed quia ea, quę ſperamus, ſunt de futura vita:
ideo alia duo pertinent ad vitam futuram: vnum quidem
pertinet ad omnes iuſtos communiter, quod eſt præmium
eſſentiale. Et quantum ad hoc dicit, *Et quæ diuitiæ gloriæ, &c.*
Vbi ponit quatuor ad illa dona pertinentia. Primũ eſt, ꝙ
ſunt copioſiſsima: & quantũ ad hoc, dicit *Diuitiæ.* Prou. 1.
Abundantia perfruetur, terrore malorũ ſublato. Pſal. Glo-
ria & diuitiæ in domo eius, &c. Prouer. 8. Mecum ſunt diui
tiæ & gloria, &c. Secundò ꝙ ſunt clariſsima. Et quantũ ad
hoc, dicit *Gloriæ.* Roma. 2. Gloria aũt & honor & pax om
ni operanti bonũ, &c. Tertiò ꝙ ſunt ſtabiliſsima: & quan-
tum ad hoc, dicit *Hæreditatis.* Ea enim, quæ hæreditaria
F ſunt, ſtabiliter poſsidentũ. Eccle. 31. Stabilita ſunt bona illius
in Domino. Pſal. Dñs pars hæreditatis meæ & calicis, &c.
Quartò ꝙ erunt intima. Et quantũ ad hoc, dicit *In ſanctis.*
Roma. 8. Non ſunt condignæ paſsiones huius tẽporis, &c.
2. Cor. 4. Supra modũ in ſublimitate glorię pondus opera-
tur in nobis. Aliud quod ponit pertinens ad futurã gloriã,
eſt quod ſpecialiter pertinet ad Apoſtolos. Vnde dicit, Et
quæ ſit (ſupple ſciatis) ſupereminens magnitudo virtutis
eius in nos. ſ. Apoſtolos, quaſi dicat. Licet omnibus ſanctis
abundanter diuitias gloriæ tribuat, ſupereminẽtius tamen
tribuet Apoſtolis. Magnitudo enim virtutis oſtenditur in
effectu. Vnde quantò magis effectus virtutis diuinæ in ali-
quo inuenitur, tantò ibi virtus diuina maior oſtenditur, li-
cet in ſeipſa ſit vna & indiuiſa. Et ideo, quia maior effectus
virtutis diuinæ eſt in Apoſtolis: ideo magnitudo virtutis
erit in eis. Et quòd maior ſit in eis effectus, oſtendit, dicens,
Qui credimus, id eſt, qui ſumus primitiæ credentiũ. 2. Cor. 4.
Nos credimus, propter quod & loquimur, ſcientes ꝙ ille,
G qui ſuſcitauit Ieſum, & nos cum Ieſu ſuſcitabit. Propter
quod dicebat. 2. Timo. 1. Scio cui credidi, &c. Ideo illi inter
vos per quos alij inſtructi ſunt & vocati ad fidem, ſicut do
ctores præeminentius præmiabuntur: quia vt dicitur in
Glo. quoddã incrementũ gloriæ habebũt ſummi doctores
vltra illud, quod cõmuniter oẽs habebunt: propter quod
Dañ. 12. Docti aſsimilantur ſplendori firmamenti, ſed do-
ctores aſsimilantur ſtellis. Qui autem docti fuerint, fulge-
bunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam eru-
diunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.

LECTIO SEPTIMA.

Exemplar exaltationis noſtræ, Chriſti exaltationem con-
ſtituit, cuius gloriam, virtutem, & poteſtatem
immenſam, miris verbis cõmendat.

*SEcundum operationem potentiæ virtutis eius, quam
operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans illum à mortuis, &
conſtituens ad dexteram ſuam in cœleſtibus, ſupra om-*
H *nem principatum & poteſtatem & virtutem & domi-
nationem, & omne nomen, quod nominatur non ſolum in
hoc ſeculo, ſed etiam in futuro.*

Enumeratis beneficijs, quæ Apoſto. conferenda optat
Epheſijs in futurum: hic cõſequenter ponit formã & exem
plar illorũ beneficiorũ. Sicut aũt vita Chriſti eſt forma &
exemplar iuſtitiæ noſtrę, ita & gloria & exaltatio Chriſti,
eſt forma & exẽplar glorię & exaltationis noſtrę. Ideo hic
Apoſt. duo facit: quia primò proponit formã exaltationis
beneficiorũ & donorũ in generali. Secũdò manifeſtat eam
in ſpeciali, ibi *Suſcitans illum à mortuis, &c.* Forma aũt & exem
plar operationis diuinæ in nos, eſt operatio diuina in Chri
ſto. Et quantum ad hoc, dicit *Secundum operationem,* id eſt ad
ſimilitudinẽ operationis potentiæ virtutis eius, id eſt vir-
tuoſæ potentiæ Dei, quã operatus eſt in Chriſto, exaltans,
caput illud ſupple, ita virtuoſè operabitur in nobis. Phil. 3.

Saluatorẽ

Saluatorem expectamus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, &c. Nos autẽ exaltari ad ſimilitudinẽ exaltationis Chriſti frequenter legimus in ſcriptura. Roma. 8. Si compatimur, vt & glorificemur. Item Apoc. 3. Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici & ſedi cum patre meo in throno eius. Conſequenter explicat formã & exemplar in ſpeciali, manifeſtans ea, quæ pertinent ad exaltationem Chriſti, loquendo de Chriſto inquantum eſt homo, dicens *Suſcitans illum, &c.* Circa quod tria beneficia ponit exaltationis Chriſti. Primũ eſt tranſitus de morte ad vitã. Et quantum ad hoc, dicit *Suſcitans illum a mortuis.* Secundum eſt exaltatio ad gloriam altiſſimam, & quantũ ad hoc dicit *Conſtituens illum ad dexteram ſuam.* Tertium eſt ſublimatio ad potentiam maximã, & quantũ ad hoc dicit *Et omnia ſubiecit ſub pedibus eius.* Dicit ergo quantum ad primum, dico ꝙ hoc erit ſm operationem qua operatus eſt in Chriſto. ſ. Deus pater eadem virtute, quã habet cum Chriſto. Vnde & ipſe Chriſtus ſeipſum reſuſcitauit, & Deus pater eum reſuſcitauit. Roma. 8. Si ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis viuificabit & mortalia corpora veſtra. Quantũ verò ad ſecundum dicit *Conſtituens illum, &c.* Quæ quidẽ celſitudo gloriæ poteſt tripliciter cõſiderari. ſ. per comparationẽ ad Deum, per comparationem ad corporales creaturas, & per comparationẽ ad creaturas ſpirituales. Si ergo cõſideretur per comparationem ad Deum, ſic conſtitutus eſt ad dexterã ſuam, quæ quidem dextera, non eſt intelligenda pars corporalis, quia vt dicitur Ioan. 4. Spiritus eſt Deus; ſed metaphoricè dicitur, vt ſicut per dexterã intelligitur nobilior & virtuoſior pars hominis, ita cùm dicimus Chriſtum Ieſum cõſtitutũ ad dexteram Dei, intelligatur ſm humanitatem cõſtitutus in potioribus bonis patris, & ſm diuinitatem intelligatur æqualis patri. Vnde Pſal. Dixit Dñs Dño meo, ſede à dextris meis, &c. Item Mar. vlt. Et Dñs quidem Ieſus poſtquã locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlũ, & ſedet ad dexteram Dei. In comparatione verò ad corporales creaturas dicit, in cœleſtibus. Nam corpora cœleſtia tenent ſupremũ locum in cõparatione ad alia corpora. infrà. 4. Qui deſcẽdit, ipſe eſt, & qui aſcendit ſuper omnes cœlos. In cõparatione verò ad ſpirituales creaturas. Primò dicit Chriſtum exaltatum ſuper aliquas ſpecialiter. Secundò ſuper omnes generaliter, ibi *Et ſuper omne nomen, &c.* Ad horum autẽ intelligentiam ſciendum eſt, ꝙ nouem ſunt ordines angelorum: quorũ quatuor Apoſtolus tãgit hic, qui quidẽ ſunt medij. Nam ſuprà eos ſunt tres ſuperiores. ſ. throni, Cherubim & Seraphim. Sub eis autẽ ſunt duo inferiores. ſ. archangeli, & angeli. Qui quidẽ nouem ordines diſtinguuntur in tres hierarchias. i. ſacros principatus. In quarũ qualibet aſſignantur tres ordines, ſed in aſſignatione ordinũ hierarchiæ primę conueniunt omnes doctores in hoc. ſ. ꝙ ſupremus ordo ipſius ſit Seraphim, ſecundus Cherubim, tertius throni. In aſſignatione verò ordinum aliarum duarum hierarchiarum. ſ. mediæ & infimæ, diſcordant Dionyſius & Gregorius. Nã Dionyſius in ſupremo ordine mediæ hierarchiæ ponit dominationes, in ſecundo virtutes, in tertio poteſtates deſcendendo. In ſupremo verò ordine infimæ hierarchiæ poſuit principatus, in ſecundo archangelos, in tertio angelos. Et hæc aſſignatio ordinum concordat literæ præſenti. Nam Apoſtolus aſcendẽdo incipit à ſupremo infimę hierarchiæ, qui eſt ſeptimus. Gregorius aũt aliter ordinat: quia ponit principatus in medio dominationũ, & poteſtatum, quod ptinet ad ſecundũ ordinẽ medię hierarchię: virtutes verò ponit in medio poteſtatum, & archangelorum, quod pertinet ad ſupremum ordinem infimæ hierarchiæ. Et hæc aſſignatio etiam fulcimentũ habet ex verbis Apoſtoli. Coloſ. 1. Vbi dicit, Siue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, vbi illos ordines enumerat deſcendendo. Sed reſeruata ordinatione Gregorij (vſque quo legamus epiſtolã ad Col.) ad præſens viam Dionyſij competentem præſenti literę proſequemur. Ad cuius intellectum ſciendũ eſt, ꝙ poteſt cõſiderari tripliciter ordo rerũ.

gelorũ
nes no

ordo
x, in

A Primò quidem ſecundum, ꝙ ſunt in prima omnium cauſa ſcilicet, in Deo. Secundò verò ſecundum, ꝙ ſunt in cauſis vniuerſalibus. Tertiò ſecundũ determinationem ad ſpeciales effectus. Et quia omnia, quæ fiunt in creaturis miniſtrantur per angelos, ideo ſm triplicem acceptionem ordinis rerum diſtinguuntur tres angelicæ hierarchiæ, ad quarũ vnam pertinet accipere rationes rerum in ipſo rerum vertice. ſ. Deo: ad aliam verò pertinet accipere rationes rerum in cauſis vniuerſalibus: ad aliã verò in proprijs effectibus. Nam quantò mentes angelicæ ſunt ſuperiores, tantò diuinam illuminationem in maiori vniuerſalitate recipiunt. Et ideo ad ſupremã hierarchiã pertinet adminiſtratio rerum in comparatione ad Deum. Propter quod ordines hierarchiæ iſtius denominantur per cõparationẽ ad Deum, quia Seraphim dicuntur ardentes & vniti Deo per amorẽ. Cherubim verò quaſi lucentes inquantũ ſupereminenter diuina ſecreta cognoſcunt. Throni verò dicuntur ſic, inquantũ in eis Deus ſua iudicia exercet. De iſtis tribus ordinibus

prima cauſa, in cauſis vniuerſalibus, & in ſpeciali effectu.

B nullam facit hic Apoſtolus mentionem. Ad mediã hierarchiam pertinet rerum adminiſtratio per comparationẽ ad cauſas vniuerſales. Vnde denominãtur ordines hierarchiæ illius nominibus ad poteſtatem pertinentibus, cum cauſæ vniuerſales ſint virtute & poteſtate in inferioribus & particularibus. Ad poteſtates autẽ, quæ habent vniuerſale regimen tria pertinent. Primò ꝙ ſit aliquis per imperiũ dirigens. Secundò ꝙ ſint aliqui qui impedimenta executionis repellant. Tertiò ꝙ ſint aliqui qui ordinent qualiter alij imperium exequantur. Horum autẽ primum pertinet ad dominationes, quæ vt dicit Dionyſius ſunt liberæ ab omni ſubiectione nec ad exteriora mittuntur, ſed eis, qui mittuntur imperant. Secundũ verò pertinet ad virtutes, quę præbent facilitatem ad imperium implendum. Tertium verò pertinet ad poteſtates imperium exequentes. Ad infimam autem hierarchiam pertinet adminiſtratio rerum in cõparatione ad ſpeciales effectus, vnde nominibus ad eos pertinentibus nuncupantur. Vnde angeli dicuntur illi, qui exe-

C quuntur ea, quæ pertinent ad ſalutem ſingulorũ. Archangeli verò qui exequuntur ea, quæ pertinent ad ſalutem & vtilitatem magnorum. Principatus verò dicuntur illi, qui pręſunt ſingulis prouincijs. His ergo expoſitis Chriſtus ſuper omnes eſt. De his verò quatuor Apoſtolus ſpecialem mentionem facit. Cuius ratio eſt, quia horum quatuor ordinum nomina à dignitate imponuntur: & quia agit de dignitate Chriſti, ideo hic ſpecialiter eos nominat, vt oſtendat Chriſtum omnem dignitatem creatam excedere.

Conſequenter cùm dicit *Et omne nomen, quod nominatur, &c.* Oſtendit Chriſtum exaltatum eſſe communiter ſupra omnẽ creaturã ſpecialem: dixerat enim ſuprà Chriſtũ eſſe exaltatum ſuper omnes creaturas ſpirituales, quæ à poteſtate denominantur. Sed quia præter illos angelorum ordines, in ſacra ſcriptura quidam alij ordines cœleſtiũ ſpirituum inueniuntur. ſ. Seraphim. Eſa. 6. Et Cherubim. Ezech. 10. & 11. & 41. Et throni, in Pſal. Et de iſtis non fecerat mentionem: ideo oſtendit Chriſtum, ſecundum ꝙ homo, ſu-

D pra omnes huiuſmodi ordines eſſe exaltatũ: propter quod ſubiungit, dicens *Et ſuper omne nomen, &c.* Id eſt, non ſolum ſuper principatus, ſed ſuper omne nominabile. Sciendũ eſt enim, quòd nomen imponitur ad cognoſcendum rem, vnde & ſignificat rei ſubſtantiam, cum ſignificatum nominis ſit diffinitiua ratio rei. Cum ergo dicit, *Et omne nomen, quod nominatur,* dat intelligere, quòd exaltatus eſt ſupra omnem ſubſtantiã de qua poteſt haberi notitia & quæ poſſit nomine comprehendi: Quod dico, vt excludatur ſubſtantia diuinitatis, quæ incomprehenſibilis eſt. Vnde Glo. dicit *ſupra omne nomen,* id eſt nominabile. Et ne intelligatur, quòd ſit ſupra nomen Dei, ideo ſubdit: *Quod nominatur.* Nam maieſtas diuina nullo nomine concludi, vel nominari poteſt. Addit autem *Non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro:* quia multa ſunt in hoc ſeculo, quæ notitia comprehendimus & nominamus: quædam tamen ſunt in futuro ſeculo, quæ hic comprehendi non poſſunt nec etiam nominari: quia vt dicitur. 1. Corinth. 13. Ex parte cognoſcimus,

ſcimus,& ex parte prophetamus. Nominantur tamen hęc
à beatis, qui ſunt in futuro ſeculo. Huiuſmodi autem ſunt
de quibus dicit Apoſtolus. 2. Cor. 12. ꝙ audiuit arcana ver
ba, quæ non licet homini loqui. Et tamen ſuper hæc om-
nia exaltatus eſt Chriſtus. Philip. 2. Dedit illi nomen, quod
eſt ſuper omne nomen.

LECTIO OCTAVA.

Maximam Chriſti poteſtatem oſtendit, cum ſuper om-
nem creaturam, tum ſuper omnem eccleſiam.

*ET omnia ſubiecit ſub pedibus eius: & ipſum dedit
caput ſupra omnem eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius,
& plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

Suprà egit Apoſtolus de exaltatione Chriſti, & quan-
tum ad eius tranſitum de morte ad vitam in illa particula
Suſcitans illum, &c. Et de eius exaltatione ad gloriā altiſsimā,
in illa particula *Et conſtituens ad dexteram, &c.* Hic agit de eius
exaltatione quantū ad poteſtatē maximam. Circa quod
duo facit, quia primò agit de Chriſti poteſtate reſpectu to-
tius creaturæ. Secundò de eius poteſtate reſpectu eccleſiæ,
ibi *Et ipſum dedit, &c.* Dicit ergo, ꝙ reſpectu totius creaturę
habet vniuerſalem poteſtatē, quia omnia ſubiecit. ſ. Deus
pater ſub pedibus eius. Vbi ſciendū eſt, ꝙ hoc, quod di-
xit *ſub pedibus* poteſt accipi dupliciter. Vno modo, vt ſit lo
cutio figuratiua & ſimilitudinaria, vt. ſ. per hoc detur intel
ligi, ꝙ omnis creatura totaliter eſt ſubiecta poteſtati Chri-
ſti. Illud enim eſt à nobis omnino ſubiectū, quod pedibus
cōculcamus. Et de iſta poteſtate dicitur Matt. vlti. Data eſt
mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Heb. 2. In eo enim,
ꝙ ei omnia ſubijciuntur, nihil dimiſit non ſubiectū ei. Alio
modo, vt ſit locutio metaphorica. Nam per pedes intelli-
gitur infima pars corporis, per caput verò ſuprema. Licet
autē in Chriſto diuinitas & humanitas non habeant ratio-
nem partis, tamen diuinitas, quę eſt ſupremum in Chriſto
intelligitur per caput. 1. Cor. 11. Caput verò Chriſti Deus,
humanitas verò, quæ infima eſt, intelligitꝰ per pedes. Pſal.
Adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. Eſt ergo ſen-
ſus, ꝙ omnia creata nō ſolū ſubiecit pater Chriſto inquan-
tum eſt Deus cui ab æterno omnia ſunt ſubiecta, ſed etiam
humanitati eius. Aduertendū eſt aūt hic, ꝙ Chriſto ſubij-
ciuntur aliqua dupliciter, quia quædā voluntariè, & quæ-
dam inuolūtariè. Hoc aūt Origenes nō intelligens, ſumpſit
ex hoc verbo Apoſtoli occaſionē erroris, dicens. Quòd om
nia, quæ ſubijciuntur Chriſto participant ſalutē, quia ipſe
eſt vera ſalus. Et ideo dixit, ꝙ omnes dæmones & damna-
ti aliquādo ſaluabuntur, cū ſubijciantur ſub pedibus Chri
ſti, hoc aūt eſt contra ſententiam Dñi. Matt. 25. Diſcedite à
me maledicti in ignem æternū, qui paratus eſt diabolo &
angelis eius: & cōcludit in fine capituli, Ibunt hi in ſuppli-
cium æternū. Dicendū eſt ergo, ꝙ omnia ſubiecit ſub pe-
dibus eius, ſed quædam voluntariè tanquā ſaluatori, puta,
iuſtos qui in vita præſenti implent voluntatem Dei, & iſti
ſubijciuntur ei, vt impleat eorū deſiderium & voluntatē,
expectantes illud quod dicitur de bonis Prouer. 10. Deſide
rium ſuū iuſtis dabitur. Quædā verò ſubijciuntur ei inuitè
tanquā Iudici, vt Chriſtus de his ſuam voluntatem faciat.
Et iſti ſunt mali de quibus poteſt intelligi illud Luc. 19. Ve-
runtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare
ſuper ſe: adducite huc & interficite coram me. Deinde
cùm dicit *Et ipſum dedit caput, &c.* Agit de poteſtate Chriſti
reſpectu eccleſiæ. Circa quod tria facit, quia primò ponit
habitudinē Chriſti ad eccleſiā. Secundo habitudinē eccle-
ſiæ ad Chriſtū. Tertiò exponit illam habitudinē. Quantū
ad primum dicit *Et ipſum dedit Deus* pater *Caput ſuper omnem ec
cleſiam* ſcilicet, tam militantē, quæ eſt hominū in præſenti
viuentium, ꝗ̃ triumphantē, quæ eſt ex hominibus & ange
lis in patria. Chriſtus enim ſm quaſdā cōmunes rationes
caput eſt etiā angelorum. Col. 2. Qui eſt caput omnis prin-
cipatus & poteſtatis, ſed ſm ſpeciales rationes eſt Chriſtus
caput hominū ſpiritualiter. Nam caput triplicē habitudi-
E nem habet ad membra. Primò quidē quo ad præeminen-
tiam in ſitu. Secundò quo ad diffuſionē virtutū, quia ab eo
omnes ſenſus deriuantur in membra. Item quo ad confor-
mitatem in natura. Sic ergo quantū ad præeminentiam, &
quantū ad diffuſionē Chriſtus eſt caput angelorum. Nam
Chriſtus præeſt angelis, etiam ſm humanitatem. Hebr. 1.
Tantò melior angelis effectus, quantò præ illis differentius
nomen hæreditauit. Item Chriſtus etiam ſm, ꝙ homo an-
gelos illuminat et in eis influit, vt Diony. probat ex verbis
Eſa. 63. ſcilicet, Quis eſt iſte, qui venit de Edon, &c. Dicens
hæc verba eſſe ſupremorū angelorū. Quod autē ſequitur,
Ego qui loquor iuſtitiā, dicit eſſe verba Chriſti eis imme-
diatè reſpondentis. Ex quo datur intelligi, ꝙ non ſolū infe-
riores, ſed etiā ſuperiores angelos Chriſtus illuminat. Quā-
tum aūt ad naturæ conformitatem, Chriſtus nō eſt caput
angelorū, quia non angelos apprehendit, ſed ſemen Abra-
hæ, vt dicitur Heb. 1. Sed eſt caput hominū tantū. Cant. 4.
Vulneraſti cor meū ſoror mea. ſ. per naturā; & ſponſa per
F gratiam. Quantū ad habitudinē eccleſiæ ad Chriſtū, dicit
Quæ eſt corpus eius ſcilicet inquantū eſt ei ſubiecta, & recipit
ab eo influentiam: & habet naturā conformem cum Chri-
ſto. 1. Cor. 12. Sicut enim corpus vnum eſt & habet multa
membra, omnia autem membra corporis cum ſint mul-
ta, vnū tamen corpus ſunt, ita & Chriſtus: vt enim in vno
ſpiritu omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus.

Exponit aūt, quod dixit, Quę eſt corpus ipſius, ſubdens
Et plenitudo eius, &c. Quærenti enim cur in corpore naturali
ſint tot membra. ſ. manus, pedes, os, & huiuſmodi, reſpon-
detur hoc eſſe ideo, vt deſeruiant diuerſis operibus animę,
quarū ipſa poteſt eſſe cauſa, principiū, & quæ ſunt virtute
in ipſa. Nam corpus eſt factū propter animam, & nō econ
uerſo. Vnde ſm hoc corpus naturale eſt quædā plenitudo
animæ. Niſi enim eſſent membra cum corpore completa,
non poſſet anima ſuas operationes plenè exercere. Simili-
ter itaqꝫ eſt hoc de Chriſto & de eccleſia. Et quia eccleſia
eſt inſtituta propter Chriſtū, dicitur ꝙ eccleſia eſt plenitu-
G do eius. ſ. Chriſti, id eſt, vt omnia, quæ virtute ſunt in Chri
ſto, quaſi quodāmodo in membris ipſius eccleſię impleau
tur, dum. ſ. omnes ſenſus ſpirituales & dona & quicquid
poteſt eſſe in eccleſia, quæ omnia ſuperabundanter ſunt in
Chriſto, ab ipſo deriuentur in mēbra eccleſiæ & perfician-
tur in eis. Vnde ſubdit *Qui omnia in omnibus adimpletur* ſcilicet,
dum hunc quidem, qui eſt membrū eccleſię facit ſapientē
ſecundū perfectam ſapientiam, quæ eſt in ipſo: illum verò
iuſtum ſecundum perfectam iuſtitiam, & ſic de alijs.

CAPIT. II. LEC. I.

Vitæ beneficium à Deo datum cōmemorat, Genti-
lium, & Iudęorum ſtatum ponens, quo
ad eorum culpam.

*ET vos conuiuificauit cùm eſſetis mortui de-
lictis & peccatis veſtris: in quibus aliquan-
do ambulaſtis ſecundum ſeculum mundi hu-
ius: ſecundum principem poteſtatis aeris hu-
H ius ſpiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiæ: in qui-
bus & nos omnes aliquando conuerſati ſumus, in deſide-
rijs carnis noſtræ, facientes voluntatem carnis cogitatio-
num, & eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri.*

Supra enumerauit Apoſtolus beneficia humano generi
per Chriſtum communiter exhibita: hic Apoſtolus com-
memorat eadem per comparationē ad eorum ſtatum pre-
teritum. Status autem eorum præteritus dupliciter conſi-
derari poteſt. Primò quidem quantum ad ſtatum culpæ.
Secundò quantum ad ſtatum Gentilitatis eorum. Apoſt.
ergo duo facit: quia primò commemorat beneficia quan-
tum ad primum ſtatum eis exhibita. Secundò comme-
morat ea per comparationem ad ſtatum ſecundum, ibi
Propter quod memores eſtote, &c. Prima iterum in duas: quia pri
mò recitat Apoſt. ſtatum culpæ ipſorum. Secundò bene-
ficium gratiæ iuſtificationis, ibi *Deus autem, qui diues eſt, &c.*

Prima

A Prima iterum in duas: quia primò cõmemorat ſtatum culpæ quantum ad Gentiles. Secundò quãtum ad Iudæos ibi, *In quibus & nos, &c.* Prima iterum in duas: quia primo præmittit beneficij generalitatem. Secũdò ſubdit huius neceſsitatem ibi, *Cum eſſemus mortui, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ Deus magnifice operatur in fidelibus ſm operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus eſt in Chriſto, & hoc quia ſuſcitauit illum à mortuis, ſm hanc ergo operationem ad huius operationis exemplum conuiuificauit nos, vita. ſ. gratiæ de morte peccati. Oſee 6. Viuificauit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, &c. Col. 3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, &c. Neceſsitatem verò huius beneficii oſtendit, cùm dicit *Cum eſſetis mortui, &c.* Vbi optime deſcribit eorum culpam. Primò quantum ad multitudinem: quia cum eſſetis mortui. ſ. morte ſpirituali, quę peſsima eſt. Pſal. Mors peccatorũ peſsima. Peccatum enim mors dicitur quia per ipſum homo à Domino, qui eſt vita ſeparatur. Ioan. 14. Ego ſum via veritas, & vita. Mortui, inquam, *In delictis, & peccatis veſtris*, ecce multitudo. In B delictis quidem quantum ad omiſſa. Pſal. Delicta quis intelligit, &c. & peccatis quantum ad cõmiſſa, in quibus aliquãdo ambulaſtis. Quod ideo dicit, vt multitudinem peccatorum exaggeret. Nam aliqui ſi ad horã mortui ſunt in peccatis, & in delictis, ceſſant tamen aliquando, & peccare deſiſtunt, ſed iſti de malo in peius procedentes & ambulãtes, proficiebant. Simile habetur Phil. 3. Multi enim ambulant quos ſæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, &c. Hie. 2. Ambulauerunt poſt vanitatem ſuam, & vani facti ſunt. Secundò deſcribit eorum culpam quãtum ad cauſam quæ ponitur duplex. Vna ex parte huius mundi: quia alliciebantur à rebus mundi: & quantum ad hoc, dicit *Secundum ſeculum mundi huius*, ideſt ſm ſecularem vitam rerum mũdanarum, quæ vos alliciunt. 1. Io. 2. Siquis diligit mundum non eſt charitas patris in eo. Propter quod præmittit, Nolite diligere mundum. Alia cauſa eſt ex parte dęmonum, quibus ſeruiebant: de quibus dicitur. Sap. 14. Infandorum idolorum cultura, omnis mali cauſa eſt & initium. Et quantũ C ad hoc, dicit *Et ſecundum principem poteſtatis*, Quam quidẽ cauſam deſcribit tripliciter. Primò quidem quantum ad poteſtatem, dicens *Secundum principem poteſtatis*, ideſt poteſtatem exercentem, non ꝙ habeat eam naturaliter, cùm nec dominus, nec creator ſit ex natura, ſed inquãtum dominatur hominibus qui ſe ei peccando ſubiiciunt. Io. 12. Nũc princeps huius mundi eiicietur foras. Et 14. Venit princeps hu9 mũdi, & in me non habet quicquam. Secundò quãtum ad habitationem, quia *Aeris huius*, ideſt qui habet poteſtatem in hoc aere caliginoſo. Vbi ſciendum eſt ꝙ de iſtis dæmonibus duplex eſt opinio apud doctores. Quidam enim dixerunt dæmones qui cęciderunt, non fuiſſe de ſupremis ordinibus, ſed de inferioribus qui præſunt corporibus inferioribus. Conſtat autem totam creaturam corporalem adminiſtrari à Deo miniſterio angelorum. Et hæc eſt opinio Ioannis Damaſceni. ſ. ꝙ primus eorum qui ceciderunt, præerat ordini terreſtrium, quod forté ſumptum eſt ex dicto Platonis, qui ponebat quaſdam ſubſtantias cæleſtes ſeu mun- D danas. Et ſm hoc exponeẽt hoc quod dicit, aeris huius, ideſt ad hoc creati, vt præſiderent aeri huic: Alii verò volunt & meli9, ꝙ fuerint de ſupremis ordinibus, ita ꝙ hoc quod dicit, aeris huius, ſit ad oſtendendum ipſum aerem eſſe habitationem ipſorum in pœnam eorum. Vnde Iudas in ſua canonica dicit, Angelos verò qui non ſeruauerunt ſuũ principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudiciũ Dei magni, vinculis æternis, ſub caligine reſeruauit. Ratio autem quare non ſtatim poſt eorum caſum retruſi ſunt in infernum, ſed dimittuntur in in aere eſt quia Deus noluit ꝙ ipſis peccantibus eorum creatio totaliter fruſtraretur, & ideo dedit eos hominibus in exercitium quo bonis præpararent coronam, malis autem æternam mortẽ, & quia vſq; ad diem iudicii eſt tempus belli & merendi, ideo vſq; tunc in aere permanebunt: poſt diem verò iudicii retrudentur in infernum. Aduertendũ etiam ꝙ vna litera habet ſpiritus & ſic eſt genitiui caſus, & ponitur ſingulare pro plurali A .q.d. ſpirituum. Alia litera habet ſpiritum, & tũc eſt accuſatiui caſus, vt dicatur ſm principem ſpiritũ. i. qui princeps eſt ſpiritus. Tertiò quantum ad operationem, ibi cùm dicit *Qui nunc operatur in filios diffidentiæ*, ideſt in illos qui à ſe repellunt fructum paſsionis Chriſti, qui erant filii diffidentiæ. Vel quia de æternis non habent fidem, nec ſpem ſalutis per Chriſtum, Et in talibus princeps poteſtatis aeris huius liberè operatur, ducens eos quo vult: de quibus infrà .4. dicitur, Qui deſperãtes ſemetipſos tradiderunt impudicitię, in operationem immunditiæ. Vel *Diffidentiæ*, .i. de quibus eis eſt diffidendũ. i. qui ex malitia peccant, in quibus princeps huius mundi etiam operatur ad nutum. De his enim qui ex ignorantia, & infirmitate peccant, non eſt diffidendum nec in eis princeps iſte operatur ad nutum. Sed cõtrà de homine eſt deſperandum quãdiu viuit. Reſpondeo dicendũ eſt quòd de aliquo poteſt eſſe duplex ſpes. Vna ex parte hominis, alia ex parte diuinæ gratiæ, & ſic de aliquo põt deſperari ex parte ſua de quo tamen deſperandum non eſt ex B parte Dei: ſicut deſperandum erat de Lazaro iacente in ſepulchro, quod reſurgeret ex parte ſua, de quo tamen deſperandum non erat ex parte Dei, à quo reſuſcitatus eſt. De illis ergo, qui ex malitia ſunt multum in peccatis demerſi, ſi attendatur eorum virt9, deſperari põt. Pſal. Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia. Nõ ṁ ſi attẽdatur virtus diuina. De iſtis aũt filiis diffidentiæ dicitur infrà .5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Propter hoc enim venit ira Dei in filios diffidẽtię. Deinde cũ dicit *In quibus & nos omnes, &c.* cõmemorat Apoſtolus ſtatum culpæ quãtũ ad Iudæos oſtendẽs eos omnes in peccato fuiſſe, ſecũdũ illud Rom. 3. Cauſati ſumus Iudęos & Græcos omnes ſub peccato eſſe. Attendenda eſt tamen differentia circa hoc quia Apoſtolus agens de culpa gentilium aſsignauit duas cauſas culpæ fuiſſe. Vnam ſcilicet ex parte mũdi, aliam ex parte dæmonum quos colebant. Quia ergo Iudæi erant ſimiles Gentilibus in ſtatu culpæ quãtum ad primam cauſam non autem quantum ad ſecundam, ideo Apoſtolus non fa- C cit mentionem de culpa eorum. niſi quantum ad cauſam quæ eſt ex pte mũdi. Circa quod tria facit. Primò cõmemorat eorum culpam quantum ad peccatum cordis. Secũdò quantum ad peccatum oris. Tertiò quantum ad peccatum originis. Peccatũ verò cordis inſinuat p deſideria carnis, & quantũ ad hoc dicit, *In quibus*, ſcilicet peccatis ſed delictis nos omnes, ſcilicet Iudæi aliquando conuerſati ſum9 agentes vitam noſtram *In deſideriis carnis noſtræ*, ideſt carnalibus. Tit. 3. Eramus enim aliquando & nos inſipiẽtes & increduli, errantes & ſeruiẽtes deſideriis & voluptatibus variis, &c. Rom. 13. Carnis curã ne feceritis in deſideriis, Peccatum enim oris nihil aliud eſt quã expreſsio interioris cõcupiſcentiæ. Eſt autem quædam concupiſcentia carnis, ſicut ſunt concupiſcentiæ naturales, puta cibi, per quam cõſeruatur indiuiduum, & venereorum, per quam conſeruatur ſpecies, & quantum ad hoc, dicit *Facientes voluntatem, &c.* ideſt ea in quibus carò delectatur Rom. 8. Qui autẽ in carne ſunt Deo placere non poſſunt, Quædam verò eſt concu- D piſcentia cognitionis eorum. ſ. quæ non veniunt ex deſideriis carnis, ſed ex ipſo appetitu animæ, vt honoris ambitio & propriæ excellentiæ & huiuſmodi. Et quantum ad hoc dicit, *Et cogitationum*. ideſt exequẽtes illas concupiſcentias, quæ cauſantur ex inſtinctu cogitationum noſtrarum. Peccatum verò originis inſinuat, dicens. *Et eramus natura filii iræ.* Quod quidem peccatum ex primo parente non ſolùm in Gentiles, ſed etiam in Iudæos transfunditur. Rom. 5. Sicut per vnum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors, ita & in omnes homines mors pertranſiuit, in quo omnes peccauerunt, Et ſicut homines per baptiſmum mundantur à peccato originali ſolùm quantũ ad perſonas proprias, vnde generant filios baptizandos, ita circũciſio mũdabat ab originali pſonas ſolũ, ſed generabãt adhuc circuncidẽdos. Et hoc eſt qđ dicit *Eramus natura*, ideſt per originẽ naturæ, nõ quidẽ naturæ vt natura eſt, qa ſic bona eſt & à Deo, ſed naturę vt vitiata eſt *Filii iræ*, i. vindictæ pœnæ & gehẽnæ, & hoc *Sicut et cæteri*, ideſt Gentiles.

Lectio

LECTIO SECVNDA.

Iuſtificanos gratiæ beneficium laudat, quod ex multiplici 4
cauſa probat. ſ. Dei charitate, quia collata a Chri 5
ſto, & vt nos vita donaret æterna.

DEus autem qui diues eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem ſuam qua dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis conuiuificauit nos in Chriſto (cuius gratia eſtis ſaluati) & conreſuſcitauit, & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu, Vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ, in bonitate ſuper nos in Chriſto Ieſu.

Poſtquam exaggerauit Apoſtolus ſtatum culpæ inficientis, hic commendat beneficium gratiæ iuſtificanos. Circa quam duo facit. Primò ipſum beneficium ponit. Secundò ſeipſum exponit, ibi *Gratia enim eſtis, &c.* Beneficium autem illud deſcribit quantum ad tres cauſas. Primò quantũ ad cauſam efficientem. Secundò quantum ad cauſam formalem ſeu exemplarem. Tertiò quantum ad cauſam finalem. Efficiens autem cauſa beneficii diuini iuſtificantis, eſt charitas dei. Et quantum ad hoc dicit *Deus autem qui diues eſt in miſericordia propter nimiam charitatem.* Dicit autem propter nimiam charitatem, quia dilectionis diuinę poſſumus conſiderare quadruplicem bonitatem, & efficientiam. Primò quia nos in eſſe produxit. Sapieñ. 11. Diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti, &c. Secundò quia ad imaginem ſuam nos fecit & capaces beatitudinis ſuæ. Deu. 33. Cum eo ſanctorũ milia in dextera illius ignea lex, dilexit populos, omnes ſancti in manu illius ſunt. Tertiò quia homines per peccatum corruptos reparauit. Hier. 31. In charitate ꝑpetua dilexi te, ideo, &c. Quartò quia pro ſalute noſtra filium proprium dedit. Io. 3. Sic Deus dilexit mundum vt filium ſuum vnigenitum daret. Vnde Grego. O ineſtimabilis dilectio charitatis, vt ſeruum redimeres filium tradidiſti. Dixit autem. *Qui diues eſt in miſericordia,* quia cum amor hominis cauſetur ex bonitate eius qui diligitur, tunc homo ille qui diligit, diligit ex iuſtitia, inquantum iuſtum eſt ꝙ talem amet. Quando verò amor cauſat bonitatem in dilecto, tunc eſt amor procedens ex miſericordia. Amor autem quo Deus amat nos, cauſat in nobis bonitatẽ: & ideo miſericordia ponitur hic quaſi radix amoris diuini. Eſa. 63. Largitus eſt in eis ſecundũ indulgentiam ſuam, & ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum. Ibidem, Multitudo viſcerum tuorum & miſerationũ tuarum ſuper me. Dicitur aũt Deus diues in miſericordia, quia habet eam infinitam & indeficientem, quod non habet homo. In tribus enim homo miſeretur cum termino & limitatione. Primò quidem largiendo beneficia temporalia, & hæc miſericordia eſt finita, non excedens limites propriæ facultatis. Tob. 4. Quomodo potueris, ita eſto miſericors, ſed Deus diues eſt etiam in omnes qui inuocant illum vt dicitur Ro. 10. Secundò eſt finita miſericordia hominis, quia non remittit niſi offenſam propriam, & in hoc etiam modus eſſe debet, vt. ſ. non ſic paſſim remittat, vt ille cui remittit, efficiatur procacior, pronior, & facilior ad iterum offendendum. Eccle. 8. Etenim quia nõ profertur cito contra malos ſententia, abſque timore vllo filii hominum perpetrãt mala. Deo autem nihil nocere poteſt, & ideo poteſt omnem offenſam remittere. Iob. 35. Si peccaueris quid ei nocebis? Et parum poſt, porrò ſi iuſtè egeris, quid donabis ei? Tertiò homo miſeretur pœnam remittendo, & in hoc etiam eſt modus ſeruandus. ſ. vt non facias contra legis ſuperioris iuſtitiam: Deus autem pœnam omnium remittere põt, cum non obſtringatur aliqua ſuperioris lege. Iob. 34. Quem conſtituit alium ſuper terram, & quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt? Sic ergo miſericordia dei eſt infinita, quia non coartatur anguſtiis diuitiarum, neque timore nocumenti reſtringitur, & neque lege ſuperioris.

Cauſa verò exemplaris beneficii eſt, quia in Chriſto col-

E lata eſt. Et quantum ad hoc dicit. *Cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Chriſto, &c.* Vbi tangit triplex beneficiũ. ſ. iuſtificationis, reſurrectionis à mortuis & Aſcenſionis in cælum, per quæ tria Chriſto aſsimilamur. Dicit ergo quãtum ad primum vt legatur litera ſuſpenſiuè, Deus autem qui diues eſt, &c. *Cum eſſemus mortui peccatis conuiuificauit nos in Chriſto.* i. ſimul viuere fecit cum Chriſto. Oſee. 6. Viuificauit nos poſt duos dies, &c. Conuiuificauit, inquam hic ſcilicet per vitam iuſtitiæ. Pſal. Qui poſuit animam meam ad vitam, & hoc in Chriſto, ideſt per gratiam Chriſti: *cuius* ſcilicet Chriſti *gratia eſtis ſaluati.* Roma. 8. Spe enim ſalui ſumus. Quantum verò ad ſecundum dicit. *Et conreſuſcitauit* nos cum Chriſto, quantum ad animam in re, & ſpe quãtum ad corpus. Romano. 8. Qui ſuſcitauit ipſum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora noſtra, &c. Quantum verò ad tertium dicit. *Et conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Ieſu.* ſcilicet nũc per ſpem, & tandem in futuro in re: quia vt dicitur Io. 12. Vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit, &c. Item Apoc. 3. F Qui vicerit dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius. Vtitur autẽ in his Apoſtolus præterito pro futuro, enuntians tanquam iam factum quod futurum eſt, pro certitudine ſpei. Sic ergo conuiuificauit quantum ad animam, tandem reſuſcitabit, quantũ ad corpus, conſedere fecit quantũ ad vtrũque.

Conſequenter cùm dicit. *Vt oſtenderet, &c.* Oſtendit cauſam finalem collati beneficii. Quod quidem poteſt dupliciter legi, quia ſecula ſuperuenientia vel poſſunt accipi in vita iſta vel in vita futura. Si enim accipiantur in vita iſta, tunc ſeculum eſt quædam menſura temporis, & periodus vnius generationis, vt dicatur ſic, Dico ꝙ nos qui ſumus primitiæ dormientium *conuiuificauit in Chriſto*, & hoc *vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus*. i. in his qui futuri ſunt poſt nos, *abundantes diuitias gratiæ ſuæ,* & hoc non meritis noſtris, ſed bonitate ſua, quæ eſt. ſ. *ſuper nos in Chriſto Ieſu*. i. per Chriſtum Ieſum. 1. Ti. 1. Ieſus Chriſtus venit in hunc mũdum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Sed ideo miſericordiam conſecutus ſum, vt in me oſtenderet Chriſtus G omnem patientiam ad informationem illorum qui credituri ſunt illi in vitam æternam. Sic ergo Deus largitus eſt ſanctis primitiuis abundantia dona gratiæ, vt poſteri facilius conuertantur ad Chriſtum. Vel poteſt aliter accipi ſeculum. ſ. in alia vita de quibus dicitur Eccle. 24. Et vſque ad futurum ſeculum non deſinam. Sed licet ibi ſit vnum ſeculum: quia ibi eſt æternitas, dicit tamen in ſeculis ſuperuenientibus propter multitudinem ſanctorum participantium æternitatem: vt dicantur ibi tot ſecula quot ſunt æternitates participatæ. De his ſeculis dicitur in Pſal. Regnũ tuum regnum omnium ſeculorum. Dicit ergo ſecundum hunc ſenſum, Dico quòd viuificauit nos in ſpe. ſ. per Chriſtum vel in gratia: vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus. i. in alia vita compleret *abundantes diuitias gratiæ ſuæ.* i. abundantem gratiam quam etiam in hoc mundo dũ multa dimittit peccata, & maxima dona concedit, dico quæ quidem ſuperabundat in vita alia, quia ibi indeficienter habe- H tur Io. 10. Ego veni vt vitam. ſ. gratiæ, habeant in hoc mũdo, & abundantius habeant. ſ. gloriæ in patria. Et hoc *in bonitate ſua.* Pſal. Quam bonus Iſrael Deus. Tren. 3. Bonus eſt dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum. Et hoc ſupra nos. i. ſupra noſtrum deſiderium, ſupra noſtrum intellectum, & ſupra capacitatem noſtrã. Eſa. 64. Oculus non vidit Deus, abſq; te quæ præparaſti expectantibus te, & hoc in Chriſto Ieſu. i. per Chriſtum Ieſum quia ſicut gratia nobis confertur per Chriſtum, ita & gloria, quæ eſt gratia conſummata. Pſal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Per ipſum enim beatificamur per quẽ iuſtificamur. Dicit autem, Vt oſtenderet, quia theſaurus gratiæ in nobis eſt occultus, quia habemus ipſum in vaſis fictilibus, vt dicitur. 2. Cor. 4. & 1. Io. 3. Videte qualem charitatẽ dedit nobis pater: vt filii dei nominemur & ſimus. Et parum pòſt, Nunc filii dei ſumus, & nondum apparuit, &c. Sed ille theſaurus occultus quia nondum apparuit, in ſeculis ſuperuenientibus oſtenditur, quia in patria omnia erunt

nobis

nobis aperta quæ ad manifeſtam ſanctorum gloriam pertinent. Roma.8. Non ſunt condignæ paſsiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.

LECTIO TERTIA.

Sola gratia Dei nos ſaluos dicit per fidem, quæ etiam à Deo eſt, & hoc, nè quis glorietur.

GRatia enim eſtis ſaluati per fidem, (& hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt) non ex operibus, vt ne quis glorietur. Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, vt in illis ambulemus.

Suprà commemorans Apoſtolus beneficium Dei quo liberati ſumus à peccato, interpoſuerat ꝙ gratia Chriſti eramus ſaluati, nunc autem illud probare intendit. Circa quod duo facit. Primò enim proponit intentionem ſuã. Secundò manifeſtat propoſitum, ibi. *Et hoc non ex vobis, &c.* Dicit ergo primò, Bene dixi cuius gratia eſtis ſaluati. Et certè adhuc dico ſecurè. Enim, pro quia, *eſtis ſaluati gratia.* 1. Cor.15. Gratia Dei ſum id quod ſum. Ro.3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Idem enim eſt ſaluari, & iuſtificari. Salus enim importat liberationem à periculis. Vnde pfecta ſalus hominis erit in vita æterna, quando ab omnibus periculis immunis erit, ſicut nauis dicitur eſſe ſaluata, quando venit ad portum. Eſa.60. Occupabit ſalus muros tuos, & portas tuas laudatio. Huius autem ſalutis ſpem ſuſcipiunt homines, dum in pręſenti iuſtificantur à peccato, & ſecundum hoc dicuntur ſaluati eſſe, ſecũdum illud Roma.8. Spe enim ſaluati ſumus. Hæc autem ſaluatio gratiæ eſt per fidem Chriſti. Concurrit enim ad iuſtificationem impij ſimul cum infuſione gratię motus fidei in Deum in adultis. Luc. 8. Vade in pace, fides tua te ſaluum fecit. Roma.6. Iuſtificati enim ex fide pacem habeamus. Deinde cũm dicit. *Et hoc non ex vobis, &c.* Manifeſtat quod dixerat, & primò quantum ad fidem quæ eſt fundamentum totius ſpiritualis ædificij. Secundò quantum ad gratiam, ibi *Ipſius enim ſumus factura, &c.* Circa primùm excludit duos errores, quorum primus eſt, quia dixerat ꝙ per fidem ſumus ſaluati, poſſet quis credere ꝙ ipſa fides eſſet à nobis, & ꝙ credere in noſtro arbitrio conſtitutum eſt. Et ideo hoc excludens, dicit *Et hoc non ex vobis.* Non enim ſufficit ad credendum liberum arbitrium, eo ꝙ ea quæ ſunt fidei, ſunt ſupra rationem. Eccle.3. Plurima ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. 1. Co.2. Quæ dei ſunt nemo nouit niſi ſpiritus Dei, &c. Et ideo ꝙ homo credat, hoc non poteſt ex ſe habere niſi Deus det: ſecundũ illud Sapientiæ 9. Senſum autem tuum quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritum ſanctum tuum de altiſsimis: Propter quod ſubdit, *Dei enim donum eſt*, ſcilicet ipſa fides, Phil. 1. Vobis autem donatum eſt pro Chriſto non ſolùm vt in eum credatis, ſed etiam pro eo patiamini; & 1. Corin. 12. Alij enim datur fides in eodem ſpiritu. Secundò excludit alium errorem. Poſset enim aliquis credere ꝙ fides daretur nobis à Deo merito operum præcedentium, & ad hoc excludendum, ſubdit *Non ex operibus* ſcilicet præcedentibus hoc donum meruimus aliquando, ꝙ ſaluati ſumus, quoniam hoc ex gratia vt ſuprà dictum eſt, ſecundum illud Roma.11. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non eſt gratia. Subdit autem rationem, quare Deus ſaluat homines per fidem abſq; meritis præcedentibus. *Vt ne quis glorietur.* in ſeipſo, ſed tota gloria in Deum referatur. Pſal. Non nobis domine non nobis, & cætera. 1. Corinth.1. Vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius, ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu. Deinde cũm dicit. *Ipſius enim factura ſumus, & cætera.* Manifeſtat quod dixerat quantum ad gratiam. Circa quod duo facit. Primò manifeſtat gratiæ infuſionem. Secundò declarat gratiæ prædeſtinationem, ibi. *Quæ præparauit Deus, & cætera.* Duo autem ad rationem gratiæ pertinent,

A quę etiam iam dicta ſunt, quorum primum eſt, vt id quod eſt per gratiam, non inſit homini per ſeipſum, vel à ſeipſo, ſed ex dono Dei. Et quantum ad hoc dicit. *Ipſius enim factura ſumus* quia. ſ. quicquid boni nos habemus non eſt ex nobiſipſis, ſed ex Deo faciente. Pſal. Ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Deut.32. Nónne ipſe eſt pater tuus qui poſſedit, fecit & creauit te? Et continuatur immediatè cum præcedenti, vt dicatur, Ne quis glorietur, quia. ſ. ipſius factura ſumus. Vel poteſt continuari cum eo quod ſuprà dixerat. Gratia enim ſaluati ſumus. Secundò pertinet ad rationem gratiæ, vt non ſit ex operibus præcedentibus, & hoc exprimitur in hoc quod ſubdit. *Creatura.* Eſt enim creare aliquid ex nihilo facere. Vnde quãdo aliquis iuſtificatur ſine meritis præcedentibus, dici poteſt creatus, quaſi ex nihilo factus. Hæc autem actio. ſ. creatio iuſtitiæ, fit virtute Chriſti ſpiritum ſanctum dantis. Propter quod ſubdit. *In Chriſto Ieſu* .i. per Chriſtum Ieſum. Gal.vi. In Chriſto enim Ieſu neq; circunciſio aliquid valet, neq; pręputiũ, B ſed noua creatura. Pſal. Emitte ſpiritum tuum & creabuntur. Vlterius non ſolùm datur nobis habitus virtutis, & gratiæ: ſed interius per ſpiritũ renouamur ad bene operandum. Vnde ſubdit. *In operibus bonis* quia. ſ. ipſa bona opera ſunt nobis à Deo. Eſa. 26. Omnia enim opera noſtra operatus es in nobis. Et quia quos prædeſtinauit, hos & vocauit. ſ. per gratiam: vt dicitur Roma.8. Ideo ſubdit de prædeſtinatione, dicens *Quæ* . ſ. bona opera *Præparauit Deus.* Nihil enim aliud eſt prædeſtinatio, quàm præparatio beneficiorum dei, inter quæ beneficia computantur & ipſa bona opera noſtra. Dicitur autem Deus nobis aliqua pręparare inquantum diſpoſuit ſe nobis daturum. Pſal. Paraſti cibum illorum, &c. Sed ne aliquis intelligeret bona opera ſic eſſe nobis pręparata à Deo, vt nihil ad illa per liberum arbitrium cooperaremur, ideo ſubdit. *Vt in illis ambulemus.* Quaſi dicat, Sic nobis ea præparauit vt ea noſipſi nobis per liberum arbitrium impleremus. Dei enim adiutores ſumus, vt dicitur 1. Cor.3. Propter quod dicebat de C ſeipſo Apoſtolus. 1. Cor.15. Gratia eius in me vacua non fuit, ſed abundantius omnibus laboraui, non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Signanter autem dicit. *Ambulemus* vt deſignet boni operis profectum, ſecundum illud Ioan. 12. Ambulate dum lucem habetis. infra. 5. Vt filij lucis ambulate.

LECTIO QVARTA.

Vt aduertant Epheſii omnia eſſe à gratia Dei, ſtatum eorum ante gratiam in memoriam reducit.

PRopter quod memores eſtote, quòd aliquãdo, vos qui Gentes eratis in carne, qui dicebamini, præputiũ, ab ea quæ dicitur circuncisio, in carne manufacta, qui eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſrael, & hoſpites teſtamentorum, promiſsionis ſpem D *non habentes & ſine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Chriſto Ieſu, vos qui aliquãdo eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti.*

Proſecuto beneficio dei Gentilibus exhibito quantum ad liberationem à peccato, hic recitat Apoſt. beneficium eis exhibitum in liberatione à ſtatu Gentilitatis. Circa quod duo facit. Primò commemorat conditionem ſtatus præteriti. Secundò recitat beneficia eis exhibita in ſtatu præſenti, ibi. *Nunc autem in Chriſto Ieſu, &c.* Circa primum duo facit. Primò commemorationis ſtatus præteriti ponit exhortationem. Secundò ipſemet ſtatus præteriti declarat conditionem, ibi *Quia aliquando, &c.* Dicit ergo. *Propter quod,* vt. ſ. aduertere poſsitis ꝙ omnia ſint nobis data ex dei gratia, *Memores eſtote* Deuter. 9. Memento & ne obliuiſcaris quomodo ad iracundiã prouocaueris dominũ Deũ tuum, &c. Deuter.16. Memineris diei egreſsionis tuæ de Aegypto, omnibus diebus vitæ tuę. Secundò cũm dicit.

Qui

Qui aliquando Commemorat pręteriti ſtatus conditionem, & primò quantum ad mala quæ habebant. Secundò quãtum ad bona quibus priuabantur, ibi. *Qui eratis illo in tempore, &c.* Circa primum ponit tria mala. Primò gentilitatis crimen quo idolis ſeruiebãt, cum dicit. *Quia aliquando vos gentes eratis.* 1. Cor. 12. Scitis quoniam cùm gentes eſſetis ad ſimulacra muta prout ducebamini euntes. Quidã verò libri habent *Vos qui gentes eratis,* & tunc pendet conſtructio vſq; ibi. *Nunc autem in Chriſto Ieſu, &c.* Secundò recitat eorum carnalem conuerſationem cùm dicit. *In carne* .i. carnaliter viuentes. Roma. 8. Qui autem in carne ſunt, Deo placere nõ poſſunt. Tertiò recitat contemptus eorum vilipẽſionem, qua à Iudæis vilipendebantur. Vnde dicit. *Qui dicebamini præputium* .i. incircunciſio, *Ab ea* .ſ. circũſicione, *Quæ dicitur circunciſio manufacta in carne* .i. à Iudæis tali circunciſione circunciſis. Et dicit manufacta ad differentiam circunciſionis ſpiritualis, de qua dicitur Col. 2. In quo circunciſi eſtis circunciſione nõ manufacta in expoliatione corporis carnis, ſed in circuncisione Chriſti conſepulti ei in baptiſmo. Et ſequitur parum pòſt, Vos cùm mortui eſſetis in delictis, & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo condonãs vobis omnia, &c. Deinde cùm dicit. *Qui eratis illo in tempore, &c.* Commemorat bona quibus priuabãtur: & primò participatione ſacramẽtorum. Secundò Dei cognitione, ibi. *Et ſine Deo in hoc mundo.* Circa primum ponit tria ſacramenta quorum participatiune priuabantur. Primò Chriſti dignitate. Vnde dicit. *Qui eratis illo tempore ſine Chriſto* .i. ſine promiſsione Chriſti, quæ facta eſt Iudæis. Hier. 23. Suſcitabo Dauid germen iuſtum, &c. Zach. 9. Exulta ſatis filia Sion: iubila filia Hieruſalem, ecce rex tuus venit tibi iuſtus & ſaluator. Secundò tangit ſocietatem ſanctorum, qua priuabantur quandiu in gentilitate permanebant, cùm dicit, *Alienati a conuerſatione Iſrael,* quia .ſ. Iudæis cum Gentibus non erat licitum conuerſari. Deuter. 7. Non inibis cum eis fœdus, non miſereberis eorum, neq; ſociaberis cum eis coniugia, &c. Io. 4. Non enim coutũtur Iudæi Samaritanis. Et quantum ad illos qui in Iudaiſmo recipiebantur cõtemptibiliter cum fiebant proſeliti. Vnde ſubditur, *Et hoſpites teſtamentorum.* q.d. Huiuſmodi proſeliti quando conuertebantur ad Iudæos: & fiebant proſeliti, non ſicut ciues, ſed ſicut hoſpites recipiebantur ad percipiendum teſtamenta Dei. Dicit autem *Teſtamentorum* in plurali: quia Iudæis vetus teſtamentum erat exhibitum & nouũ erat promiſſum quia vt dicitur Eccle. 44. Teſtamentum ſuum confirmauit ſuper caput Iacob. Quod poteſt intelligi de veteri teſtamento. Promiſerat enim Deus dare aliud teſtamentũ. Baruch. 2. Statuam illis teſtamentum alterum ſempiternum. Hoc autem reddidit illis quorum adoptio eſt filiorum dei, & gloria & teſtamentum, vt dicitur Ro. 9. Ponit etiam aliud beneficium quo priuabantur .ſ. ſpem futurorum bonorum, cùm dicit. *Promiſsionis ſpem non habentes.* Quia vt dicitur Gal. 3. Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones, et ſemini eius.

Vlterius ponit ſummam damnificationem qua damnificabantur .ſ. ob Dei ignorantiam, ibi *Et ſine Deo in hoc mundo.* i. ſine cognitione dei Pſal. Notus in Iudæa Deus, nõ autem gentibus, vt dicitur. 1. Theſ. 4. Non in paſsione deſiderij, ſicut & gentes quæ ignorant Deum: quod tamen intelligitur de cognitione quæ eſt per fidem. Nam de cognitione naturali dicitur Roma. 1. Qui cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, &c. Conſequenter cũ dicit. *Nunc autem in Chriſto, &c.* Commentorat beneficia eis exhibita in ſtatu conuerſionis per Chriſtum. Circa quod duo facit, quia primò oſtendit quomodo facti ſunt participes bonorum quibus antè priuabantur. Secundò oſtendit quòd ad illa bona non ſicut hoſpites, ſed ſicut ciues recipiũtur, ibi. *Ergo non eſtis hoſpites, &c.* Prima iterum in duas, quia primò commemorat huiuſmodi beneficia in generali. Secundò in ſpeciali, ibi *Ipſe enim eſt pax noſtra, &c.* Dicit ergo primò, Dixi q; in illo tempore eratis ſine Chriſto, *Alienati a conuerſatione Iſrael. Nunc autem* .i. poſtquam conuerſi eſtis ad Chriſtum vos qui eſtis in Chriſto .i. qui ei adhæretis per fidem, charitatem. 1. Io. 4. Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Gal. vlt. In Chriſto enim Ieſu neque circunciſio aliquid valet, neq; præputiũ, ſed noua creatura. Vos, inquam, *Qui aliquando eratis longe,* id eſt elongati à Deo non loco, ſed merito. Pſal. longè à peccatoribus ſalus, & à conuerſatione ſanctorum & participatione teſtamẽtorum, vt dictum eſt, Iam *Facti eſtis prope,* Deo ſcilicet & ſanctis eius, & teſtamentis. Eſa. 6. Filij tui de longe venient, &c. Mar. 8. Quidam enim ex eis, ſcilicet gentibus, de longe venerũt, ſcilicet de regione diſsimilitudinis & ſtatu gentilitatis, vos autem modo facti eſtis propè, ſcilicet *in ſanguine Chriſti,* id eſt per ſanguinem eius, quo vos Chriſtus attraxit. Ioan. 12. Ego ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipſum: Et hoc propter nimiam charitatem, quæ potiſsimè in morte crucis manifeſtatur. Hiere. 31. In charitate perpetua dilexi te, ideò attraxi te miſerans.

LECTIO QVINTA.

Ponuntur beneficia Epheſiis exhibita, quę ſunt, ad Iudęos, & ad Deum propinquitas & acceſſus.

IPſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & mediũ parietem maceriæ ſoluens, inimicitias in carne ſua legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in ſemetipſo in vno nouo homine, faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo. Et veniens euangelizauit pacem vobis, qui longè fuiſtis, & pacem his, qui propè: quoniam per ipſum habemus acceſſum ambo in vno ſpiritu ad patrem.

Commemoratis beneficijs collatis ipſis Epheſiis in generali per Chriſtum, hic ea commemorat in ſpeciali. Circa quod duo facit. Primò oſtendit qualiter appropinquauerunt populo Iudaico. Secundò qualiter propinquiores facti ſunt Deo, ibi *Vt reconciliet ambos, &c.* Prima iterum in tres, quia primò oſtendit cauſam appropinquationis. Secundò modum. Tertiò finem. Secunda, ibi. *Et medium parietem, &c.* Tertia, ibi. *Vt duos, &c.* Cauſa autẽ appropinquationis eſt Chriſtus, propter quod dicit, *Ipſe enim eſt pax noſtra, &c.* Et eſt emphatica locutio ad maiorem rei expreſſionem. Quaſi dicat, Bene dico q; facti eſtis propè, ſed hoc factum eſt per Chriſtum, quia *Ipſe eſt pax noſtra* .i. cauſa pacis noſtræ. Vnde dicebat Ioan. 14. Pacem meam do vobis. Hic autem modus loquendi fieri conſueuit, quando totum quod eſt in effectu dependet ex cauſa: ſicut cũ dicimus de Deo q; ipſe eſt ſalus noſtra, q; quicquid ſalutis eſt in nobis cauſatur à Deo. Quia ergo quicquid pacis eſt in nobis cauſatur à Chriſto, & per conſequens quicquid appropinquationis, quia homo quando pacificatus eſt cum alio, ſecurè poteſt ambulare ſeu appropinquare ad ipſum: ideo dicit q; eſt pax noſtra. Nam in eius natiuitate angeli annunciauerũt pacem. Luc. 2. Gloria in altiſsimis Deo, & in terra pax, &c. Ipſo etiam Chriſto in corpore exiſtente, mundus maximam pacem habuit qualem antè nõ habuerat. Pſal. Orietur in diebus eius iuſtitia, &c. Ipſe etiam reſurgens pacem annunciauit. Luc. vlti. dixit eis, Pax vobis. Sequitur, *Qui fecit vtraq; vnum,* quia .ſ. Chriſtus vtrunque populum, videlicet Iudæorum colentium Deum verum: & Gentilium ab huiuſmodi dei cultura alienatorum, coniunxit in vnũ. Io. 10. Alias oues habeo quæ non ſunt ex hoc ouili, &c. v[illegible] ibi, Et fiet vnum ouile & vnus paſtor. Ezech. 37. Rex vnus erit omnibus imperans, &c. Modus autem appropinquationis oſtenditur, cùm ſubdit. *Medium parietem, &c.* Hic autem modus eſt per remotionem eius quod diuidebat. Debemus autem ad intellectum literæ imaginari vnum magnum campum, & multos homines ibi cõgregatos: in quo quidem per medium protendatur & eleuetur vnus paries diuidens eos: ita q; non videatur populus vnus, ſed duo, Quicunque ergo remoueret parietem, coniungeret illorũ hominum congregationem in turbã vnam, & efficeretur

populus

populus vnus. Sic intelligendum eſt quod hic dicitur, Mundus enim iſte eſt ſicut ager. Math. 13. Ager eſt mundus, hic autem ager. ſ. mundus plenus eſt hominibus. Gen. 8. Creſcite & multiplicamini & replete terram. In iſto autem agro eſt paries, quia quidam ſunt ex vna parte, quidam ex alia: hic autem paries poteſt dici lex vetus ſecūdū carnales obſeruantias, in qua Iudæi concluſi cuſtodiebātur, vt dicitur Gal. 3. Sub lege cuſtodiebamur cōcluſi in eam fidem, quæ reuelāda erat. Can. 2. Ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, quia videlicet Chriſtus per veterem legem figurabatur. Chriſtus autem hunc parietem remouit, & ita cum nullum remaneret interſticium, factus eſt populus vnus Iudæorum, & Gentium. Et hoc eſt quod dicit. *Qui fecit vtraq; vnum.* hoc modo. ſ. *ſoluens medium parietem.* Parietem dico maceriæ non muri. Tunc enim eſt paries maceriæ, quando lapides in eo non conglutinantur cemento, nec ad hoc erigitur, vt duret in perpetuum, ſed vſque ad tempus præfinitum. Vetus ergo lex eſt paries maceriæ propter duo. Primò quia non conglutinabatur charitate, quæ eſt quaſi cementū conglutinans ſingulos ſibiinuicem, & omnes ſimul Chriſto. infrà. 4. Soliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Vetus enim lex, eſt timoris inducens homines per pœnas, & comminationes ad obſeruantias mandatorum. Et ſi qui illo tempore legis eam ex charitate obſeruabant, iam pertinebant ad nouum teſtamentū, vt dicit Aug. quod eſt lex amoris. Roma. 8. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterū in timore, &c. Secundò vetus lex eſt paries maceriæ, quia non fuit data vt perpetuò duraret, ſed vſque ad tēpus præfinitum. Gal. 4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cùm ſit dominus omnium, ſed ſub tutoribus & actoribus eſt vſque ad præfinitum tempus à patre, ita, & nos cùm eſſemus, &c. Sed hic incidit quæſtio, quia dicit, parietem maceriæ ſoluens, contrarium dicitur Mat. 5. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Reſpondeo, Dicendum eſt, quod in veteri lege erant præcepta moralia & cærimonialia. Moralia quidem præcepta Chriſtus non ſoluit, ſed adimpleuit, ſuperaddendo, conſilia, & exponēdo ea quæ Scribæ & Phariſei malè intelligebant. Vnde dicebat Matt. 5. Niſi abūdauerit iuſtitia veſtra plus quàm ſcribarum, &c. Et iterum, Dictum eſt antiquis, Diliges proximum tuum. & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos veſtros, &c. Cerimonialia verò præcepta ſoluit quidem quantum ad eorum ſubſtantiam, ſed adimpleuit quantum ad illud quod figurabant, adhibens figuratum figuræ. Eſt ergo intelligēdum, quòd hic dicit ſoluēs, ſcilicet, quantum ad obſeruantiam legis carnalis. Et ſoluere hoc, ſcilicet, parietē maceriæ, eſt ſoluere inimicitias quæ erant inter Iudæos & Gentiles: quia iſti volebant legem ſeruare, illi verò minimè: ex quo oriebatur inter eos ira & inuidia. Sed certè has inimicitias Chriſtus ſoluit in carne ſua aſſumpta. Nā in eius natiuitate ſtatim pax hominibus annuntiata eſt. Luc. 2. Vel in carne ſua, ſcilicet, immolata, quia vt dicitur infrà. 5. Tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo. In quo quidē ſacrificio impleta ſunt omnia illa ſacrificia & ceſſauerunt. Heb. 10. Vna enim oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos. Quid autem ſit iſte paries inſinuat, dicens. *Quod eſt lex mandatorum,* quaſi dicat, Soluēs parietē, hoc eſt legem mandatorū, &c. Dicitur autem lex mandatorum, non quia aliæ leges mandatis careant. Noua enim lex mandata habet. Io. 14. Mandatum nouum do vobis. Sed propter duo. Primò quidē propter magnum numerum mandatorum legalium, intantū quòd ab hominibus ſeruari non poſſunt, ſecundum illud Act. 15. Hoc onus quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus. Iob. 11. quod multiplex ſit lex eius, &c. Vel dicitur, Mandatorum. i. factorum. Roma. 3. Vbi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? Factorum? Non ſed per legem fidei. Vnde ſicut Baptiſmus Ioannis dicitur baptiſmus aquæ, quia tantùm exterius mūdabat, interius autem non ſanctificabat, ita & lex vetus dicitur lex factorum, quia præcipiebat tantùm quid facere deberent, ſed non conferebat gratiam, per quam ad legem implendam
A iuuarentur. Lex verò noua dirigit in agendis præcipiendo, & iuuat ad implendum, gratiam conferendo. Euacuās dicit ſicut imperfectum euacuatur per perfectum, & vmbra per veritatem. 1. Corint. 13. Cum autem venerit quod perfectū eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. ſ. imperfectio vmbra veteris legis, de qua Heb. 10. Vmbram enim habēs lex futurorum bonorum, &c. Et hoc decretis. i. præceptis noui teſtamenti per quæ excluditur lex. Leui. 26. Comedetis vetuſtiſsima veterum. i. præcepta legis naturæ ſimul cùm noua lege, & præceptis eius ſuſceptis, vetera proiicietis. i. cerimonialia præcepta veteris legis quantum ad eorum ſubſtantiam, vt dictum eſt. Finem verò appropinquationis oſtendit dicens. *Vt duos condat in ſe, &c.* Qui quidem finis eſt, vt dicti duo populi efficiantur vnus populus. Quæ autem vniuntur oportet vniri in aliquo vno, & quia lex diuidebat non poterant in lege vniri, Chriſtus autem in lege ſuccedens & fides eius (ſicut veritas figuræ) eos in ſemetipſo condidit. Ioan. 17. Vt ſint vnum ſicut & nos vnum ſumus.
B Matth. 18. Vbi enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego ſum in medio eorum. Et hoc *in vno nouo homine faciens pacem*. i. in ſemetipſo Chriſto, qui dicitur nouus homo propter nouum modum ſuæ conceptionis. Hier. 31. Creauit dominus nouum ſuper terram, fœmina circundabit virum. Item propter nouitatem gratiæ, quam contulit. Gal. vlt. In Chriſto enim Ieſu neque circuncifio aliquid valet, neque præputium. ſed noua creatura. infrà. 4. Renouamini ſpiritu mētis veſtræ, & induite nouum hominem qui, &c. Item propter noua mandata, quæ attulit. Ioh. 13. Mandatū nouum do vobis vt diligatis inuicem, &c. Et licet iſta videatur eſſe intentio Apoſtoli, tamen in gloſſa paries duplicatur: quia ex parte Iudæorum ponitur lex quaſi obſtaculum, ex parte verò Gentium eſt idololatria. Conſequenter cùm dicit. *Vt reconciliet ambos, &c.* Oſtendit qualiter deo appropinquauerunt. Circa quod duo facit. Primò manifeſtat eorum reconciliationem ad Deum. Secundo ponit manifeſtationem reconciliationis, ibi. *Et veniens euangeliza-*
C *uit, &c.* Sciendum eſt quod dilectio proximi eſt via ad pacem Dei, quia vt dicitur. 1. Io. 4. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere? Et Augu. dicit quod nullus putet habere pacem cum Chriſto ſi diſcors fuerit cum Chriſtiano. Primò ergo ponit pacem hominum inuicem factam per Chriſtum, & exinde pacem hominum ad Deum propter quod dicit. *vt reconciliet ambos* iam vnitos in vno corpore eccleſiæ, ſcilicet in Chriſto. Ro. 12. Multi vnum corpus ſumus in Chriſto. Reconciliet, inquam, Deo, per fidem & charitatem. 2. Corint. 5. Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi. Et hoc fecit per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo, quia Iudæorum, & Gentilium quæ erant per legem inimicitias, interfecit, implens figuras veteris teſtamenti, ſed inimicitias quæ erant inter Deum & homines per peccatum interfecit in ſemetipſo, quando per mortem crucis deleuit peccatum. Gal. 1. Qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris. Heb. 10. Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata. Dicit ergo *interficiens inimicitias*. i. pecca-
D ta *in ſemetipſo* in immolatione corporis ſui. Col. 1. Pacificās per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in cælis, ſiue quæ in terris ſunt. Roma. 5. Cùm inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. Item Col. 1. In Chriſto complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia in ipſo. Quia ergo Chriſtus ſatisfecit ſufficienter pro peccatis noſtris, conſequens fuit vt ſoluto pretio fieret reconciliatio. Manifeſtationem verò huius reconciliationis ponit, dicens. *Et veniens euangelizauit, &c.* Ponit autem primò pacis ſeu reconciliationis annūciationem. Secundò pacis cauſam & rationē, ibi. *Quoniā per ipſum habemus acceſſum, &c.* Eſt ergo manifeſta Dei reconciliatio ad hominē per Chriſtum, quia ipſe Chriſtus non ſolùm reconciliauit nos Deo, & interfecit inimicitias, ſed etiam veniens. ſ. in carne euangelizauit. i. annunciauit pacem. Vel veniens poſt reſurrectionem, quando ſtetit in medio diſcipulorum & dixit eis, Pax vobis. Luc. vlt. & Ioan. 20. Eſa. 61. Ad annuntiandum

manſuetis

manſuetis miſit me, &c. Et.52. Quàm pulchri pedes ſupra montes annunciantis & prædicantis pacem, annunciantis bonum, prędicantis ſalutem, &c. Euangelizauit, inquam, non vni populo tantùm, ſed vobis gentibus qui longè fuiſtis, quibus & ſi non in perſona propria, tamen per Apoſtolos ſuos annunciauit pacem. Matth. vlt. Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes, &c. Eſa.33. Audite qui longè eſtis quæ fecerim, & cognoſcite, &c. Et pacem his qui propè, ſupple annunciauit Chriſtus in perſona propria. Ro.15. Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circũciſionis propter veritatem dei, ad confirmandas promiſsiones patrum. Eſa.54. Ecce, accola veniet qui non erat mecum, aduena quondam tuus adiungetur tibi. Cauſam autem pacis & formam oſtendit, dicens. *Quoniam per ipſum habemus acceſſum ambo* .i. duo populi *in vno ſpiritu* .i. vniti vnione ſpiritus ſanti, infrà.4. Soliciti ſeruare vnitatẽ ſpiritus, &c. 1. Co. 12. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem ſpiritus. Sic autem habemus acceſſum ad patrẽ per Chriſtũ, quoniam Chriſtus operatur per ſpiritum ſanctum. Roma. 8. Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius, & ideò quicquid fit per ſpiritum ſanctum, etiam fit per Chriſtum. Per hoc etiam quod dicit, *Ad patrem*, intelligendum eſt ꝙ etiam pertinet ad totam trinitatem, qui propter eſſentiæ vnitatem in patre eſt filius & ſpiritusſanctus, & in ſpiritu ſancto pater & filius. Ideò cum dicit ad patrem ſpecialiter oſtendit ꝙ quicquid filius habet, à patre habet, & ab eo etiam ſe habere recognoſcit.

LECTIO SEXTA.

Oſtendit non eſſe minoris dignitatis gentiles in ſuſceptione ſpiritualium donorum, quàm fuerint ipſi Iudęi.

Ergo iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorũ, & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu, in quo omnis ædificatio conſtructa, creſcit in templum ſanctum in domino. In quo et vos coædificamini, in habitaculum Dei in ſpiritu ſancto.

Oſtenſo ſuprà ꝙ ad ſpiritualia beneficia, ſimul admiſsi ſunt Gentes cum Iudæis: hic oſtendit ꝙ in illis beneficijs Gentiles non ſunt minoris dignitatis quam ſunt ipſi Iudęi, ſed ęquè plenariò ad Chriſti beneficia ſint admiſsi. Circa quod duo facit, quia primò proponit intentum. Secundò manifeſtat propoſitum per exemplum, ibi. *ſuperædificati, &c.* Circa primum duo facit. Primò excludit id quod erat in ſtatu præterito à ſtatu præſenti. Secundò concludit id q̃d competit præſenti ſtatui, ibi. *ſed eſtis ciues, &c.* quia ergo Apoſtolus concludẽdo inducit hoc quod dicit, *Ergo iam, &c.* Cõſiderandum eſt, ꝙ ſimilitudo ſequitur ex præmiſsis. Primò quidem ex hoc ꝙ ambo coniuncti, ſunt Deo reconciliati. Secundò ꝙ ambo habent acceſſum in vno ſpiritu ad patrẽ. Quia ergo ſimul ſunt configurati toti trinitati, patri ad quẽ habent acceſſum, filio per quem, ſpiritui ſancto in quo vno accedunt. In nullo ergo deficiunt à ſpiritualium bonorum participatione. Ad intellectum autem literæ ſciendũ eſt ꝙ collegium fidelium quandoque in ſcripturis vocatur domus: ſecundum illud. 1. Timo.3. Vt ſcias quomodo in domo Dei oporteat te conuerſari, quæ eſt Dei eccleſia. Quandoque autem vocatur ciuitas, ſecundum illud Pſal. Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas. Ciuitas enim habet collegium politicum: domus autem Iconomicũ, inter quæ quidem duplex differẽtia inuenitur. Nam qui ſunt de collegio domus, cõmunicant ſibi in actibus priuatis, qui verò ſunt de collegio ciuitatis, communicant ſibi in actibus publicis, Item qui ſunt in collegio domus, reguntur ab vno, qui vocatur paterfamilias, ſed qui ſunt in collegio ciuitatis reguntur à rege. Ita enim eſt paterfamilias in domo, ſicut rex in regno. Sic igitur collegium fidelium aliquid habet de ciuitate, & aliquid de domo. Sed ſi conſideretur rector collegij, pater eſt. Mat.6. Pater noſter qui es in cælis, &c. Hier.3.

E Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis, & ſic collegium eſt domus: ſi verò ipſos ſubditos conſideres, ſic ciuitas eſt, quia communicant ſibi in actibus præcipuis. ſ. fidei, ſpei, & charitatis. Et hoc modo ſi fideles cõſiderentur in ſe, eſt collegium ciuitatis: ſi verò rector collegij attendatur, eſt collegium domus. Et ideò Apoſtolus duo verba ponit hic. ſ. *Hoſpites & aduenæ.* Hoc enim ſunt hoſpites ad domum, quod aduenæ ad ciuitatẽ. Hoſpes enim dicitur quaſi extraneus à domo. Eccle.29. Vita nequam, hoſpitandi de domo in domum. Aduena verò eſt qui extraneus venit ad ciuitatem. Ac ſi dicat Apoſtolus, Olim eratis extranei à collegio fidelium ſicut hoſpites à domo, & aduenæ ad ciuitatem, quemadmodum & proſelyti ad legem veterem, ſed nunc non eſt ita, quia iam non eſtis hoſpites, &c. Eſa.54. Ecce accola veniet qui non erát mecum, aduena quondã tuus adiungetur tibi. Conſequenter cum dicit. *ſed eſtis ciues ſanctorum, &c.* Concludit quod conuenit ſtatui præſenti, dicẽs. Sed eſtis ciues ſanctorum, &c. q. d. Quia collegium fideliũ

F dicitur ciuitas in comparatione ad ſubditos, & domus in comparatione ad rectorẽ, collegium ad quod vocati eſtis eſt ciuitas ſanctorũ, & domus dei Pſal. Glorioſa dicta ſunt de te, ciuitas dei. Vnde Auguſt. Duas ciuitates faciunt duo amores. Nam amor dei vſque ad contemptum ſui. ſ. hominis amantis, facit ciuitatem Hieruſalem cæleſtem: amor verò ſui vſque ad contemptũ dei, facit ciuitatem Babylonis. Quilibet ergo vel eſt ciuis ſanctorum ſi diligit Deum vſq; cõtemptũ ſui. Prouer. vl. Omnes domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus: ſi verò diligit ſe vſque ad contemptum Dei, eſt ciuis Babylonis. Conſequenter cùm dicit. *ſuperædificati, &c.* manifeſtat propoſitum. Conſuetum eſt in ſcripturis ꝙ in figura quę metonomia dicitur, continens ponatur pro contento, ſicut quandoque domus pro his qui ſunt in domo, ſecundum hunc ergo modũ loquitur Apoſtolus de his qui ſunt in domo Dei. ſ. de fidelibus, ſicut de vna domo, & comparat eos ædificio. Et circa hoc duo facit, quia primò proponit intentum. Secundò oſtendit quòd huius ædificij participes

G facti ſunt ipſi Epheſij, ibi. *in quo, & vos coædificamini, &c.* Circa primum duo facit. Primò proponit huius ædificij fundamentum. Secundò ipſius cõſtructionem ſeu complemẽtum, ibi. *in quo omnis ædificatio conſtructa, &c.* Fundamentum autem ponit duplex. Vnum ſecundarium, & aliud principale. Secundarium quidem fundamentũ ſunt Apoſtoli & Prophetæ. Et quantum ad hoc dicit eos non eſſe hoſpites, ſed ciues: quia iam pertinet ad ædificium ſpirituale, vtpote *ſuperædificati, ſupra fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum.* i. qui ſunt Apoſtoli & prophætę. i. ſuper doctrinã eorum. Vel aliter *ſupra fundamentum Apoſtolorum, & prophetarum*, i. ſupra Chriſtum qui eſt fundamentum Apoſtolorum, & prophetarum. q. d. In eodem fundamento ſuperædificati eſtis in quo apoſtoli & prophetæ ſunt ædificati, qui ex Iudæis fuerunt. Hæ autem expoſitiones duæ, tantum quoad verba differunt: ſed prima conuenientior eſt, quia ſi alia conuenientior eſſet, tũc pro nihilo adiungeret, *ipſo ſummo anguli lapide Chriſto Ieſu*, cùm ipſe Ieſus ſit ſummum fundamentum. Secundum ergo primum modum magis con-

H ſonat, ita tamen quòd præcipuus lapis & ſummum fundamentum ſit Chriſtus. Quantum verò ad ſententiam nihil differunt, quia idem eſt dicere Chriſtum eſſe fundamẽtum, & doctrinam Apoſtolorum, & prophetarum, cum Chriſtum tantum, non ſeipſos, prædicauerint, vnde accipere eorum doctrinam eſt accipere Chriſtum crucifixum. 1. Cor. 1. Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum. 1. Pe. 1. Quibus reuelatum eſt quia non ſibi ipſis, &c. Item. 1. Cor. 2. Nos autem ſenſum Chriſti habemus. Notãdum eſt ꝙ Apoſtoli dicuntur fundamenta. Pſal. Fundamenta eius in montibus ſanctis. Eſa.54. Fundabo te in ſaphyris. i. in cęleſtibus viris. Expreſsè autem dicuntur fundamenta. Apo.21. Murus ciuitatis habens fundamenta. 12. & in ipſis nomina 12. Apoſtolorum. Qui tantum dicuntur fundamẽta inquantum eorum doctrina Chriſtum annunciant. Mat. 16. Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Dicit autem apoſtolorum & prophetarum, vt deſignet ꝙ vtraq; doctrina

doctrina eſt neceſſaria ad ſalutem. Matth. 13. Scriba doctus in regno cælorum, ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo noua, & vetera. Item vt oſtendat concordiam inter vtranque alterius ad alteram, dum idem eſt vtriuſq; fundamentum. Nam quod prophetæ prædixerũt futurum Apoſtoli prædicauerunt factum. Rom. 1. Paulus ſeruus Ieſu Chriſti vocatus Apoſtolus, ſegregatus in euangelium Dei, quod ante promiſerat per prophetas ſuos.

Principale verò fundamentum, tantum eſt Chriſtus Ieſus, & quantum ad hoc dicit, *Ipſo ſummo*, &c. Vbi tria dicit de eo. ſ. ꝙ ſit lapis, quòd angularis, & quòd ſummus. Lapis quidem eſt propter fundamenti firmitatem. Vnde dicitur Matth. 7. Quòd domus quæ fundata erat ſupra petram firmiter ædificata erat, in tantum quod nec pluuia, nec flumina, nec venti potuerunt eam deſtruere. Non ſic autem de domo fundata ſuper arenam. Dan. 2. Lapis abſciſſus de monte ſine manibus. Angularis autem dicitur propter vtriuſque coniunctionem. Nam in angulo duo parietes vniuntur. Sic in Chriſto populus Iudæorũ & Gentiũ vniti ſunt. Pſal. Lapidem quem reprobauerũt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Act. 4. Hic eſt lapis qui reprobatus eſt, à vobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli, & nõ eſt in aliquo alio ſalus. Et hoc idem de ſe introducit. Matt. 21. nunquid legiſtis in ſcripturis, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli, &c. Summus autem dicitur propter dignitatis celſitudinem. Eſa. 28. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum pretioſum in fundamento fundatum: ſed non eſt idem de fundamento in ædificio ſpirituali, & in ędificio materiali. Materiale nãq; ædificium fundamentum habet in terra, & ideo oportet vt principalius fundamentũ ſit magis in imum. Spirituale verò ædificium fundamentũ habet in cælo, & ideo oportet quòd fundamentum quantò eſt principalius, tantò ſit ſublimius: vt ſic imaginemur ciuitatem quandam deſcendẽtem de cælo, cuius fundamẽtum in cælo exiſtens, & ædificiũ demiſſum ad nos, videatur inferius: ſecundum illud Apo. 21. Vidi ciuitatem ſanctã Hieruſalem deſcendentem de cęlo, &c. Conſequenter cũ dicit. *In quo omnis ædificatio*, &c. agit de cõſtructione ædificii. In qualibet autem ædificij conſtructione quatuor requirũtur. Primò ædificij fundatio. Secundò conſtructio. Tertiò augmentatio. Quartò conſummatio. Quæ quidẽ breuiter tangit, Primum cùm dicit, In quo. ſ. fundamento, qui Chriſtus eſt principaliter, & doctrina Apoſtolorũ, & prophetarum, Secũdario, quia vt dicitur. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, &c. Secundò verò tangit, cùm dicit. *Omnis ædificatio conſtructa*. Et quidem ſi intelligatur allegoricè, deſignat ipſam eccleſiam, quæ tunc conſtruitur quando homines ad fidẽ conuertuntur. Si aũt moraliter intelligatur, ſignificat animam ſanctã, & tunc eiuſmodi ædificatio conſtruitur quando bona opera ſuperædificantur ſuper Chriſtum. Prouer. 14. Sapiens mulier ædificat domum ſuam. 1. Cor. 3. Vnuſquiſq; videat quomodo ſuperædificet. In hoc ergo fundamento. ſ. Chriſto omnis ædificatio ſpiritualis conſtruitur, Iudæorum, vel Gentilium, à Deo per authoritatem. Pſal. Niſi dominus ædificauerit domũ, &c. Heb. 3. Omnis nãq; domus fabricatur ab aliquo, qui autem omnia creauit, Deus eſt, ſed inſtrumentaliter cõſtruitur ædificium, vel ab homine qui ſeipſum ædificat, vel à prælatis. Tertium tangit, cum dicit. *Creſcit in templum*, &c. quod quidem fit quando multiplicantur qui ſalui fiunt. Act. 6. Verbum domini creſcebat, & multiplicabatur numerus diſcipulorum in Hieruſalem valde. Creſcit etiã qñ homo creſcit in bonis operibus, & in gratia creſcit quantũ ad hoc, ꝙ ſit templum ſanctum. Templum enim à Deo inhabitatur, & ideò oportet ꝙ ſit ſanctum. Pſal. Sanctificauit tabernaculũ ſuum altiſſimus, Et quia nos debemus inhabitari à Deo, vt Deus in nobis habitet, ad hoc nos parare debemus, vt ſancti ſimus. 1. Cor. 3. Neſcitis quia templũ Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Apoc. 21. Ecce tabernaculum dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Sed nũquid ſtatim à principio, cùm charitatem habemus

A templum dei ſumus? Reſpondeo, dicendum eſt quòd ſic. Et quantò magis proficimus, tantò magis Deus habitat in nobis. Et ideo ad hoc ædificiũ quarto requiritur perfectio & conſummatio, quod oſtendit, cũ dicit, in domino. Conſequenter cùm dicit *In quo & vos*, &c. Oſtendit quomodo Gentiles facti ſunt participes huius ædificij dicens. *In quo* ſ. ædificio, non ſolùm ſuperędificantur Iudæi, ſed etiã vos Epheſii *Coædificamini* .i. ad ſimilitudinem aliorum ædificamini. 1. Pet. 2. Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electũ & honorificatum, & ipſi tãquam lapides viui ſuperædificamini domos ſpirituales. Et ideò ſubdit. *In habitaculum Dei*, vt. ſ. Deus in vobis inhabitet per fidem. infrà. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Hoc autem non poteſt fieri ſine charitate, quia qui manet in charitate, in Deo manet, &c. 1. Io. Charitas autem datur nobis per ſpiritum ſanctum. Ro. 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, ideo ſubdit, B *In ſpiritu ſancto*.

CAPIT. III. LEC. I.

Oſtendit myſterium iam diu abſconditum, vocationem eſſe Gentium ad fidem, pro quibus multa pertulerat.

HVius rei gratia ego Paulus vinctus Chriſti Ieſu, pro vobis Gentibus ſi tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei quæ data eſt mihi in vobis, quoniam ſecundum reuelationem notum mihi factum eſt ſacramentum, ſicut ſuprà ſcripſi in breui, prout poteſtis legẽtes intelligere prudentiam meã in myſterio Chriſti, quod alijs generationibus nõ eſt agnitum filijs hominum, ſicut nunc reuelatum eſt ſanctis apoſtolis eius, & prophetis in ſpiritu, eſſe Gentes cohæredes, C *& concorporales, comparticipes promiſſionis in Chriſto Ieſu per euangelium.*

Suprà commemorauit Apoſtolus multa Dei beneficia humano generi, & ipſis apoſtolis collata, hic commemorat ſpecialia Dei beneficia ſibi tradita. Primò ergo proponit intentionem ſuam in generali. Secundò exponit per partes in ſpeciali, ibi. *Quoniam ſecundum reuelationem*, &c. Circa primum duo facit. Primò ponit ſuam conditionem quantum ad patientiam & tribulationes quas pertulit. Secũdò quãtum ad dona gratiæ quæ Deus ſibi contulit, ibi. *Si tamen audiſtis*, &c. Dicit ergo. Dixi in quo & vos coædificamini, &c. *Huius rei gratia* .i. vt ædificemini & conuertamini ad Chriſtum, *Ego Paulus* qui tantus ſum, quia Apoſtolus Ieſu Chriſti, & magiſter Gentium in fide & veritate, nunc *Vinctus* Romæ. Nam hanc epiſtolam de vrbe ſcripſit vbi in vinculis tenebatur. 2. Timo. 2. Laboro vſq; ad vincula quaſi malè operans. infrà 4. Obſecro vos itaq; ego Paulus vinctus in dño. Ex quo apparet eius tribulatio & paſſio in ſqualo- D re carceris. Sed quia poena non facit martyrem, ſed cauſa: ideo addit ſuarum tribulationum cauſam. Duplex autem cauſa pro qua quis martyrij cauſam proſequitur. Vna ſi patiatur pro fide Chriſti, vel pro quacunque alia virtute. 1. Pet. 4. Nemo veſtrum patiatur quaſi homicida, aut maledicus, aut alienorum appetitur, ſi autem vt Chriſtianus, nõ erubeſcat. Et quantum ad hoc dicit, *Vinctus Chriſti Ieſu*. Alia ſi patiatur pro eccleſiæ vtilitate. Et quantum ad hoc ait *Pro vobis Gentibus* .i. tantum intendo conuerſionem veſtram, & verbum ſalutis vobis prædico, ꝙ traditus ſum carceri. 2. Corin. 1. Tribulamur pro veſtra exhoratione & ſalute. Col. 1. Nunc gaudeo in paſſionibus pro vobis. Conſequẽter cùm dicit. *Si tamen audiſtis*, &c. ponit donũ gratię ſibi cõmiſſum. q. d. Dico ꝙ ſum pro vobis Gentibus vinctus. *Si tamen audiſtis* .i. intellexiſtis *Diſpenſationẽ gratiæ quæ data eſt mihi pro vobis*. Quod poteſt intelligi dupliciter. Vno modo vt diſpẽſatio accipiatur paſſiuè, & ſit ſenſus, ſi tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ, &c. ideſt ſi intellexiſtis, quòd mihi

hoc

hoc donum.ſ.Apoſtolatus in Gentibus, eſt diſpenſatum. E
Nam vt dicitur infrà.4.Vnicuique data eſt gratia ſecundū
menſuram donationis Chriſti.Et infrà, Ipſe dedit quoſdā
quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas,&c. Vn-
de mihi diſpenſatum eſt à domino Chriſto, ideſt venit in
ſortem gratia Dei hæc vt in vobis fructum faciam.Colo.1.
Factus ſum ego miniſter,&cætera. Dico *Diſpenſationem Dei
quæ data eſt mihi in vobis*, ideſt eorum diſpenſatio tradita eſt mi
hi. Alio modo vt diſpenſatio accipiatur actiuè, vt ſit ſen-
ſus. Si tamen audiſtis diſpenſationem,&c.i.ſi intellexiſtis
quòd mihi datum ſit vt dona gratiæ diſpenſem per com-
municationem ſacramentorum, & hoc in vobis.1.Cor. 4.
Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti. Conſequē
ter dicit. *Quoniam ſecundum reuelationem, &c.* Manifeſtat condi
tionem ſuam per partes & in ſpeciali. Circa quod duo fa-
cit, quia primò ponit, quod pertinet ad dignitatem officij.
ſ.diſpenſationem gratiæ. Secundò illud quod pertinet ad
experientiam patientiæ.ſ.tribulationis, ibi. *Quapropter peto
ne deficiatis, &c.* Prima iterum in duas. Primò oſtendit gra F
tiæ diſpenſationem quantum ad diuerſorum myſterio-
rum cognitionem. Secundò quantum ad ipſorum execu-
tionem, ibi. *Cuius factus miniſter, &c.* Prima iterum in duas.
Primò ponit myſteriorum Chriſti ſibi datam cognitionē.
Secundò exponit quod ſit iſtud myſterium, ibi. *Eſſe Gentes
coheredes, &c.* Circa cognitionem ſuam tria facit. Primò ꝙ
ſit certa. Secundò quod ſit plena. Tertiò quod ſit excellēs.
Certa quidem eſt, quia non eſt per humanam induſtriam,
nec per humanam intentionem, quæ falli poteſt. Sapiē.9.
Cogitationes enim mortalium timidæ & incertæ prouidē
tiæ noſtræ, ſed per legem diuinam quæ certiſſima eſt. Et
ideò dicit. Quoniam ſecundum reuelationem, &c. Gal.1.
Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, ſed
per reuelationem Ieſu Chriſti. 2. Corint.3. Nos verò reue-
lata facie gloriam domini ſpeculantes,&c. Item plena eſt,
quia perfectè: reuelatum eſt mihi, & committo veſtro iu-
dicio, quia ego in verbis paucis hoc expreſsi, in quibus co-
gnoſcere poteſtis ꝙ perfectam cognitionem habeā de my G
ſterijs fidei. Et quantum ad hoc dicit, Sicut ſcripſi in breui
.i. in paucis verbis, ita apertè ꝙ eo modo hoc poteſtis legen
tes intelligere. Cant.4. Fauus diſtillans labia tua,&c. Labiū
quidem breue quid eſt. Et ſic labia doctoris ſunt fauus di-
ſtillans, quādo breuibus, & paucis verbis multa & magna
inſinuat. Sed attende, vt dicit Augu. ꝙ debet intendere hoc
doctor, quòd.ſ. intelligatur. Et quandiu ad hoc laborat, ver
ba ſua non ſunt ſuperflua, ſed ſi poſtquam intelligitur eis
immoratur, ſuperflua ſunt eius verba. Dicit autem prudē
tiam meam, ſecundum illud Prouer.9. Scientia ſanctorum
prudentia. Quæ quidem non eſt mundana, ſed diuina, &
cæleſtis propter quod dicit, in myſterio Chiſti. Et etiam
excellēs, quia ſolis Apoſtolis eſt reuelata, vnde ſubdit, Qđ
alijs generationibus non eſt agnitum. Licet enim myſteriū
Chriſti Prophetis & Patriarchis fuerint reuelata, nō tamē
ita clarè ſicut Apoſtolis. Nam prophetis & patriarchis fue
runt reuelata in quadam generalitate, ſed apoſtolis maniſe
ſtata ſunt quantum ad ſingulares & determinatas circun- H
ſtantias. Hoc autem quod dicit ꝙ *Alijs generationibus, &c.* Po
teſt dupliciter exponi. Vno modo vt per generationes tem
pora generationum accipiantur. iuxta illud Pſal. Domina-
tio tua in omni generatione, & generationem. Et tunc eſt
ſenſus ꝙ alijs generationibus.i.temporibus, *Non eſt agnitum
filiis hominum*.i.rationalibus creaturis.ſ. nec hominibus, nec
angelis. Matth.11. Abſcōdiſti hæc à ſapientibus & prudē-
tibus, & reuelaſti ea paruulis. Sicut nunc reuelatum eſt ſan
ctis Apoſtolis eius & prophetis in ſpiritu, ipſis.ſ.in eo ſpi-
ritu noui teſtamenti interpretantibus ſcripturas, & expla-
nantibus legem. Luc. 8. Vobis datum eſt noſſe myſterium
regni Dei, cæteris autem, &c. Luc.10. Beati oculi qui vi-
dent quę vos videtis. Et infrà, Dico autem vobis ꝙ mul-
ti reges & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, &
non viderunt, &c. Alio modo poteſt exponi vt per gene-
rationes accipiantū homines generati, ſecūdū illud Mat.23.
Venient hæc omnia ſuper generationem iſtam, &c. Et tūc

eſt ſenſus, ꝙ alijs generationibus.i.hominibus in præceden
tibus generationibus generatis, nō eſt cognitum, &c. ſicut
prius. Vnde Eſa. 53. Quis credidit auditui noſtro, & bra-
chium domini cui reuelatum eſt? Sed hoc quidem ſacra-
mentum fidei reuelatum eſt aliquibus patribus veteris te-
ſtamenti. ſecundum illud Io.8. Abraham pater veſter exul
tauit vt videret diem meum, vidit, & gauiſus eſt. Et etiam
prophetis, ſecundum illud Ioel.2. Poſt hæc effundā de ſpi-
ritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij ve-
ſtri, & filiæ veſtræ. Sed eis quidem reuelatum eſt in quadā
generalitate, Apoſtolis verò clarè & perfectè. Et hoc pro-
pter tria. Primò quia ipſi Apoſtoli habuerunt reuelationē
immediatè à filio dei, ſecundum illud Ioan.1. Vnigenitus fi
lius qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. Prophetæ verò &
patres veteris teſtamenti ipſi edocti ſunt per angelos, vel ꝑ
aliquas ſimilitudines. Vnde dicitur Eſa. 6. Volauit ad me
vnus de ſeraphim, & in manu eius calculꝰ quē,&c. Et ideò
iſti apoſtoli clarius acceperunt. Secūdò quia nō in figuris,
& in enigmatibus ſicut Prophetæ viderunt, ſed reuelata fa
cie gloriā dn̄i ſpeculantes. Luc.10. Beati oculi qui vidēt quę
vos videtis. Tertiò quia apoſtoli conſtituti fuerunt execu-
tores & diſpenſatores huius ſacramenti, & ideo oportebat
ꝙ melius ipſi eſſent inſtructi quā alij. Io.4. Alij laboraue-
runt, & vos in labores eorum introiſtis. Conſequenter cū
dicit. *Eſſe gentes, &c.* manifeſtat quid ſit illud ſacramētum.
Circa quod ſciendū eſt, ꝙ Iudæi triplicem prærogatiuā ha
bebant reſpectu Gentiliū.ſ. promiſsionis hęreditatis. Ro.4.
Non.n.per legem promiſsio Abrahæ aut ſemini eius vt hæ
res eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei. Pſal. Dn̄s pars hęre-
ditatis meę,&c. Itē per ſpecialē à gētibus alijs diſtinctionē,
& electionē. Deut.7. Te elegit dn̄s Deus tuus, vt ſis ei popu
lus peculiaris de cunctis populis qui ſunt ſuper terrā. Vnde
Pſal. Nos aūt populus eius & oues paſcuæ eius. Cāt.6. Vna
eſt columba mea, perfecta mea,&c. Item ꝑ Chriſti promiſ
ſionem. Gene.12. In te benedicentur vniuerſę cognationes
terræ. Hæc aūt tria, gentes non habebāt ſuprà.2. Qui eratis
illo tp̄e ſine Chriſto alienati à cōuerſatione Iſrael, ſed ad hęc
tria recepti ſunt per fidem. Primò quidē quantum ad parti
cipationem hęreditatis, & quantum ad hoc dicit, Cohære-
des.ſ.ipſis Iudæis in hęreditate cęleſti. Matth. 8. Multi ab
oriente & occidente venient & recūbent cum Abraham,
Iſaac, & Iacob in regno cælorū, &c. Secūdò ad ſpeciale col
legiū fideliū. Et quātum ad hoc dicit. *Concorporales*.i. in vnū
corpus. Io.10. Alias oues habeo quæ nō ſunt ex hoc ouili.i.
gentes, & illas oportet me adducere, & vocē meā audient,
& fiet vnū ouile & vnus paſtor. Tertiò ad participationem
gratię repromiſſę. Et quantū ad hoc dicit, *Et comparticipes*.ſ.
promiſsionū quę factę ſunt Abrahę. Ro.15. Dico aūt Chri-
ſtum fuiſſe miniſtrū circūciſionis ꝑ veritatē Dei ad cōfir-
mandas promiſsiones patrū, gentes aūt ſuper miſericordia
honorare Deū. Et hęc omnia conſecutę ſunt Gentes non ꝑ
Moyſen, ſed in Chriſto. Io.1. Lex per Moyſen data eſt, gra-
tia & veritas per Ieſum Chriſtū facta eſt. 2.Pet. 1. Per quē
maxima & pretioſa nobis promiſſa donauit, &c. Itē nec ꝑ
impletionem legis, quia hoc eſt iugum quod neque patres
noſtri, neq; nos portare potuimus, vt dicitur, Act. 15. ſed
Per euangelium per quod omnes ſaluantur. Rom.1. Non enim
erubeſco euangelium: virtus.n. Dei eſt in ſalutem omni cre
dēti. 1.Cor.15. Notū vobis facio euangeliū quod prędicaui
vobis, qđ & accepiſtis, in quo & ſtatis, ꝑ qđ & ſaluamini.

LECTIO SECVNDA.

Hanc ſibi datam gratiam dicit, vt euāgelizaret.ſ.in genti-
bus, per gratiam Dei, & reuelaret myſterium
iam diu abſconditum.

*CVius factus ſum ego miniſter ſecundum donū gra-
tiæ Dei, quæ data eſt mihi ſecundum operationē vir-
tutis eius. Mihi enim omnium ſanctorum minimo, data eſt
gratia hec, in Gentibus euangelizare inueſtigabiles diui-
tias Chriſti, & illuminare omnes quæ ſit diſpenſatio ſacra-
menti, abſconditi à ſeculis in Deo, qui omnia creauit.*

Poſtquam

Poſtquam oſtendit Apoſtolus eſſe ſibi gratiā diſpenſatam quantum ad myſteriorum diuinorum cognitionem: hic oſtendit hoc idem quantum ad ipſorum myſteriorum executionem. Et circa hoc duo facit. Primô commemorat auxilium gratiæ pr[æ]ſtitum ſibi ad exequendum. Secūdò oſtendit ſibi commiſſum officium miniſterij, ibi. *Mihi omnium ſanctorum minimo, &c.* Prima in duas. Primò tangit miniſteriorum diuinorum executionem. Secundò oſtendit auxilium ſibi datum ad exequendum, ibi. *Secundum donum gratiæ, &c.* Executio diuinorum ſibi commiſſa eſt per modū miniſterij, & quantum ad hoc dicit, Dico ꝙ hoc miniſterium eſt mihi cōmiſſum. ſ. Gentes eſſe cohæredes per euangelium, per quod Gentes participes fiunt promiſsionis dei in Chriſto Ieſu, *Cuius* ego Paulus *Factus ſum miniſter, &c.* q.d. Nō ego impleo vel exequor vt a me vel vt meum, ſed ſicut miniſterū quod Dei eſt. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte, &c. Vnde Apoſtolus. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei.

B Deinde cum dicit. *Secundum donum gratiæ, &c.* tangit auxilium ſibi præſtitum ad miniſteriorum executionem. Huiuſmodi autem auxilium duplex fuit. Vnum quidem ipſa facultas exequendi, aliud ipſa operatio, ſiue actualitas. Facultatē autem dat Deus infundendo virtutem, & gratiam, per quas efficitur homo potens, & aptus ad operandū, ſed ipſam operationem confert inquantum operatur in nobis interius mouendo, & inſtigando ad bonum. Et ideo hoc accipiens Apoſtolus à Deo dicit quantum ad primum, Dico ꝙ factus ſum miniſter, ſed certè non meis meritis, nec virtute propria: ſed *Secundum donum gratiæ Dei quæ data eſt mihi*, quia ſ. idoneus efficior ad executionem diuinorum miniſteriorum qui ſui prius perſecutor. 1. Cor. 15. Plus omnibus laboraui, non ego ſed gratia Dei mecum. Quantum ad ſecundum dicit, *ſecundum operationem*, quam Deus efficit, inquantum virtus eius operatur in nobis, & velle, & perficere pro bona voluntate. Poteſt autem hoc aliter exponi ſecundū Glo. vt quod dictum eſt, modò referatur ad præcedentia, ſcilicet dicatur ꝙ eſſe gentes cohæredes, & concorporales,

C & comparticipes promiſsionis eius. ſ. Dei patris, hoc quidem donum dedit Deus Gentibus in Chriſto. i. per Chriſtum, & hoc ſecundum operationem virtutis eius. i. ꝑ hoc quod potenter operatus eſt ſuſcitando Chriſtum à morte.

Conſequenter cum dicit. *Mihi ſanctorum minimo, &c.* oſtendit officium commiſſum, cuius quidem commiſsionis gratia commendatur ex tribus. Primò quidem ex perſonę ſuę conditione. Secundò ex commiſſorum magnitudine, ibi. *Euangelizare inueſtigabiles, &c.* Tertiò ex fructus vtilitate, ibi. *Vt innoteſcat, &c.* Commendat igitur officium ſibi commiſſum ex perſonæ conditione. Si. n. rex aliquis aliquod quidem magnum officium alicui magno principi, & excellēti committeret, non multum ei magnam gratiam faceret, quantum ad hoc magnum ſi poneret in magno officio, ſed ſi magnum, & arduiſsimum officium alicui paruo committat, multum eum magnificat, & magnam gratiam facit ei: & tantò magis quanto officij excellentia excedit ipſum. Secundum ergo hūc modum Paulus gratiam ſibi cōmiſsi officij commendat, dicens, *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc.* Et vocat ſe minimum, non ex poteſtate ſibi cōmiſſa, ſed ex cōſideratione ſtatus præteriti. 1. Cor. 15. Ego ſum minimus apoſtolorum, qui nō ſum dignus vocari apoſtolus, quoniā perſecutus ſum eccleſiam Dei. Eſa. 60. Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortiſſimam. Et hoc *In gentibus* (. i. inter Gentes.) Gal. 2. Qui enim operatus eſt Petro in apoſtolatum circunciſionis, operatus eſt & mihi inter Gentes. Et cum cognouiſſent gratiam dei quæ data eſt mihi inter Gentes, &c. Secundò commendatur huiuſmodi cōmiſsionis gratia ex officij magnitudine, quod eſt reuelare, & manifeſtare ſecreta Dei, quæ ſunt magna, & occulta, puta, de magnitudine Chriſti, & de ſalute fidelium facta per eum. De his autem duobus eſt totū euangelium. Quantum ad primum dicit, *Euangelizare, &c.* q.d. Hæc gratia data eſt mihi vt annuntiem bonum. 1. Cor. 1. Nō miſit me Chriſtus baptizare, ſed euāgelizare. Et ibidē

A 9. Væ enim mihi ſi non euangelizauero: & bonū hoc. ſ. *Inueſtigabiles Chriſti diuitias*) quæ ſunt verę diuitiæ. ſuprà. 2. Deus autem qui diues eſt in miſericordia, &c. Ro. 2. An diuitias bonitatis eius, & patientię, & longanimitatis contēnis, &c. Ro. 10. Diues in omnes qui inuocant illum. q.d. Diuitię iſtę veræ inueſtigabiles ſunt, quia tanta eſt miſericordia eius, ꝙ intelligi vel inueſtigari non poſſet. Eſa. 33. Diuitiæ ſalutis ſapientia, & ſcientia, timor domini ipſe theſaurus eius. ſ. Chriſti, quia in Chriſto abundantiſsimè fuit timor domini. Eſa. 11. Replebit eū ſpiritus timoris domini. In Chriſto enim ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientię abſconditi. Col. 2. & hæ ſunt inueſtigabiles, quia perfectè ſapientia, & ſcientia Chriſti inueſtigari nō poſſunt. Iob. 11. Reperies forſan veſtigia Dei, & vſq; ad perfectè omnipotentem. q. d. Non. Nam per creaturas in quibus relucet veſtigium creatoris peruenire nos poteſt ad perfectam eius cognitionem. Huiuſmodi autem diuitias ſtupens admiratur Apoſtolus dicens, Ro. 11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ

Totū euangelium eſt de magnitudine Xpi & de ſalute fidelium facta per Chriſtum.

B Dei quam, &c. Eccle. 1. Sapientiam Dei præcedentem omnia quis inueſtigabit? Quantum ad ſecundum. i. ad manifeſtandum ſalutem fidelibus ex Chriſto prouenientē dicit. *Illuminare omnes.* non ſolum Iudæos, ſed etiam Gentiles per prædicationem, & miracula. Eccle. 24. Illuminabo omnes ſperantes in domino. Act. 9. Vas electionis eſt, &c. Mat. 5. Vos eſtis lux mundi. Illuminare inquam, quātum in me eſt omnes. ſ. credere volentes. 2. Timo. 2. Qui oēs homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Ad hoc ſ. vt intelligant (*Quæ ſit diſpenſatio ſacramenti,*) quia nihil valent iſta niſi diſpenſentur. q.d. de hoc illuminabo. ſ. quā mirabilis, & ex quanta dilectione ſit facta adimpletio arcanæ redēptionis. Huiuſmodi aūt diuitiæ inueſtigabiles, per Chriſtum vobis diſpēſatæ ſunt. Sed quia dici poſſet, iſtud quod dicis, & ſi ſit magnum, oēs tū hoc ſciunt, ideo ad hoc reſpōdet Apoſtolus dicens, ꝙ nō, quia abſcondita à ſeculis. Vbi ſciendum eſt ꝙ omnia quę ſunt in effectu, latent virtute in ſuis cauſis, ſicut in virtute ſolis, cōtinentur omnia quę ſunt

C in generabilibus, & corruptibilibus. Sed tamen ibi quædā ſunt abſcondita, quædam manifeſta. Nam calor eſt manifeſtè in igne, aliquorum verò ratio, quæ occulto modo ꝓducit, latet in eo. Deus autem eſt omnium rerum cauſa efficiens: ſed producit quædam quorum ratio poteſt eſſe manifeſta, illa. ſ. quæ mediantibus cauſis ſecundis producit. Aliqua verò ſunt in eo abſcondita, illa. ſ. quę immediatè ꝑ ſeipſum producit. Et quia ſacramentum humanæ redemptionis per ſeipſum operatus eſt Deus, ideo in eo ſolo hoc ſacramentum eſt abſconditum. Et hoc eſt quod dicit, *Abſcondita à ſeculis in Deo* . i. in ſola notitia Dei. Inueſtigare aūt ſecreta primæ cauſę maximū eſt. 1. Cor. 2. Sapiētiam loquimur inter perfectos. Sapientiam verò nō huius ſeculi, neq; principum huius ſeculi qui deſtruuntur, ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinauit Deus ante ſecula, qui, inquam, omnia creauit.

LECTIO TERTIA.

Myſterii dignitas commendatur, ex reuelatione maximarum rerum, perſonis maximis.

D *VT innoteſcat principatibus, & poteſtatibus, in cæleſtibus, per eccleſiam, multiformis ſapientia Dei, ſecundum præfinitionem ſeculorum, quam fecit in Chriſto Ieſu domino noſtro, in quo habemus fiduciam, & acceſſum in confidentia, per fidem eius.*

Poſita dignitate officij ex magnitudine commiſſorum, hic commendat Apoſtolus officij dignitatem ex vtilitate effectus, quæ quidē eſt reuelatio magnarum rerū magnis perſonis. Sunt aūt circa hoc tria conſideranda. Primò quidem quibus ſit reuelatum, & quantū ad hoc dicit, Vt innoteſcat principibus, &c. Secundò per quē reueletur, quia ꝑ eccleſiā. Tertiò quid reueletꝫ, quia multiformis ſapiētia Dei. Ad cuius quidem ſapientiæ deſcriptionem quatuor tangit Apoſtolus. Primò eius multiplicitatē, ibi. *Multiformis ſapientia Dei*, Secūdò modū multiplicitatis, ibi. *Præfinitionem ſeculorum.*

Tertiò multiplicitatis authoritatem. Vnde ſubdit. *Quam fecit dominus in Chriſto Ieſu domino noſtro.* Quartò authoritatis effectū ibi. *In quo habemus fiduciam, & acceſſum.* Eſt ergo ſapiētia, quæ reuelatur multiformis, & hæc quidem multiformitas tangitur Iob. 11. Vtinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia ſua tibi, vt oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ, & quā multiplex ſit lex eius, &c. Sap. 7. Eſt enim in illa. ſ. ſapiētia diuina, ſpiritus intelligēs, ſanctus, vnicus, & multiplex, &c. Multiplex. ſ. in effectibus, vnicus. ſ. in eſſentia. Modus autem multiplicitatis reuelatę ſcientiæ eſt ſecundum præfinitionem ſeculorum. i. diſtinctionem, & determinationem diuerſorum temporum. Deus enim ordinat alia eſſe in vno tēpore, alia in alio, & ſm hoc hmōi multiformis dicit ſapiētia ſecundum præfinitionem ſeculorum: quia diuerſa tempora diuerſis ornat effectibus. Author aūt huius multiplicitatis eſt Chriſtus: Vnde dicit. *Quam fecit Deus in Chriſto Ieſu domino noſtro* .i. per Chriſtum. Ipſe enim mutat tēpora, & ſtatum eorum. Hebr. 1. Multipharié multiſq; modis, &c. per quem fecit, & ſecula. Poteſt autem hoc quod dicit, quem

F fecit, &c. referri, vel ad æternam prædeſtinationem: nā ipſam fecit pater in filio ſuo. ſuprà. 1. Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti. Ipſe enim filius eſt ſapientia patris: nihil autem diffinit vel pręordinat aliquid niſi per ſapientiam. Vel poteſt referri ad prædeſtinationis ęternæ completionem, quam Deus pater per filium conſummauit. 1. Cor. 10. In quos fines ſeculorū deuenerūt, ſupple ſumus. Effectus autem authoris eſt magnitudo fructus, qui nobis à Chriſto prouenit, quod ponitur, cùm. dicit, *In quo habemus fiduciam, &c.* Circa quod duo facit. Primò ponit bona, quæ recipimus. Secundò appropriatum per quod recepimus, ibi. *Per fidem eius.* Bona autem quę recipimus, ſunt duo. Vnum quod pertinet ad ſpem obtinendi, & quantum ad hoc, *In quo* . ſ. Chriſto habemus fiduciā ſ. veniendi ad cælum, & æternam hæreditatem. Ioā. 16. Cōfidite, ego vici mūdum. 2. Cor. 3. fiduciam talem habemus per Chriſtum ad Deum. Aliud bonum pertinet ad obtinēdi facultatem, & quantum ad hoc dicit. *Et acceſſum in confiden-*

G *tia* . ſ. habemus. Heb. 4. Adeamus cum fiducia ad thronū gloriæ eius. Hiere. 3. Patrem vocabis me, & poſt me, ingredi non ceſſabis. Ro. 5. Per quem acceſſum habemus per fidem in gratia iſta, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe glorię filiorum Dei. Per quid autem hęc dentur nobis, ſubdit, dicens, Per fidem eius. ſ. Chriſti. Rom. 5. Iuſtificati ex fide pacem habeamus ad Deum per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Vt ergo breuiter comprehēdamus: dico ꝙ reuelata eſt ſapientia Dei multiformis varietatis, ſecundum diſtinctionem, & præfinitionem ſeculorum, quæ dedit nobis fiduciam, & acceſſum ad patrem per fidē eius. Quibus autem reuelata ſit iſta multiformis ſapientia Dei oſtendit, & tunc ſumitur litera ſuperius dimiſſa. *Vt innoteſcat principibus, & poteſtatibus,* ex qua apparet magnitudo. Et quia etiā in terris ſunt principes, & poteſtates, addit, *In cæleſtibus* . i. in cælo vbi nos erimus. Notandum eſt autem hic, ꝙ principatus, & poteſtates ſunt duo ordines, qui ex ipſorum nomine præeminentiam in operando deſignant. Poteſtatis

H ordo ordinatur ad reprimendum impedimenta ſalutis, ſed ordo principatuum prȩeſt, & iniungit ad bene exequēdū. Quòd autem ad ordinem principatus pertineat regulare, patet per illud Pſal. Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus, &c Item principes Iuda duces eorum, &c. Quòd autem ad poteſtates pertineat reprimere, patet Roma. 13. Vis autem non timere poteſtatem, bonum fac, & habebis laudem ex illa, Dei enim miniſter eſt tibi in bonum: ſi autem maleſeceris, time. Non enim ſine cauſa gladium portat, &c. Magni ergo ſunt quibus innoteſcit: quia ſanctis angelis per quos diriguntur, & defenduntur ſancti. Per quid autem eis innoteſcat multiformis ſapiētia Dei ſubdit dicēs, Per eccleſiam, quod quidem habet magnam difficultatē. Nam Glo. habet. i. per Apoſtolos in eccleſia prędicantes. Vnus quidem intellectus eſſe poteſt, quòd. ſ. angeli didicerunt ab Apoſtolis, & hoc videtur quandam rationem habere. Videmus enim quòd in cælo inter angelos ſuperio-

E res, qui immediatè à Deo illuminantur: illuminant, & docent inferiores angelos qui non immediatè illuminantur à Deo. Non videtur ergo irrationabile dici, quòd doceant angelos Apoſtoli, qui immediatè à Deo ſunt edocti, ſecundum illud Io. 1. Vnigenitus filius qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Sed hoc quidem ſatis ſufficienter dici poſſet, niſi alius occurreret. Cùm enim in Chriſto ſint duæ naturæ, diuina. ſ. & humana: edocti quidē ſunt Apoſtoli à Chriſto immediatè quantum ad humanam naturam. Angeli autem immediatè naturam diuinam vident, etiam inferiores, aliàs non eſſent beati, cum in ſola viſione diuinæ eſſentiæ rationalis creaturæ beatitudo conſiſtat. Nō eſt ergo conueniēs, nec ratio aliqua, vt dicamus ſanctos qui ſunt in patria doceri à quantūcunque perfectis viatoribus. Nam licet inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne baptiſta, tamen qui minor eſt in regno cælorum, maior eſt illo, vt dicitur Luc. 7. Dicere autē ꝙ dęmones doceantur ab hominibus, hoc abſque præiudicio credibile eſt. Sed quòd

Angeli a[...] didicerun[t] aliquid a[b] apoſtolis.

F beati immediatè verbum conſpiciunt, quod eſt ſpeculum ſine macula, in quo relucent omnia, à viatoribus doceantur, dici non debet, nec conueniens videtur. Dicendum eſt ergo, quòd innotuit Angelis per eccleſiam. i. per Apoſtolos prędicantes, vt dicit Glo. Non quòd angeli hoc didicerūt ab eis, ſed in eis. Nam ſicut dicit Auguſt. ſuper Gen. ad literam, Deus antequam creaturas crearet, ante dico ordine naturæ, non ordine temporis: cùm ſecūdum tempus ſimul omnia creata ſint, rationes rerum naturalium indidit mentibus angelorum, quo fit vt angeli dupliciter res naturales cognoſcerent, quia cognouerunt eas in verbo, & hæc cognitio dicitur matutina. Item cognouerunt eas in naturis proprijs, & hæc dicitur cognitio veſpertina. Vlterius notandum eſt, ꝙ ſunt quædam rationes myſteriorum gratiæ totam creaturam excedentes, & huiuſmodi rationes non ſunt inditæ mentibus angelorum, ſed in ſolo Deo ſunt occultæ. Et ideo angeli non cognoſcūt eas in ſeipſis, nec etiā in Deo, ſed cognoſcunt eas ſecundum ꝙ in effectibus expli-

G cantur. Cùm igitur rationes pertinentes ad multiformem ſapientiam Dei ſint huiuſmodi. ſ. in ſolo Deo abſconditæ, & poſtmodum in iſtis forinſecis effectibus explicatæ, manifeſtum eſt, ꝙ angeli eas, nec in ſeipſis, nec in ipſo verbo, nec etiam ab apoſtolis, nec à viatoribus alijs cognouerunt, ſed in ipſis apoſtolis explicatas, prius in mente diuina latētes cognouerunt, ſicut domus quæ eſt in mēte artificis, vel conceptu de domo facienda, nullus ſcire poteſt quàm diu latet in mente, niſi ſolum ille qui ſolus illabitur animabus, ſ. Deus, ſed poſtq̄ cōceptus eſt, iam in effectu extrinſeco explicatus: quia domus iam facta eſt, ſic aliquis de domo iā facta quæ prius latebat in mente artificis edocetur, non autem edocetur per domum, ſed in domo. Vnde iam reſtat vt aliter exponatur hoc quod dicit, *Vt innoteſcat principatibus, &c.* vt illa coniunctio, vt, accipiatur non cauſaliter, ſed quodammodo conſecutiuè, & legatur ſic, illuminare quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſeculis in Deo, qui omnia creauit, ita tamen abſconditi, vt innoteſcat principati-

H bus, &c. i. iſtud ſacramentum ita fuit abſconditum in Deo, ꝙ inde innotuit principatibus, & poteſtatibus non ab ęterno, ſed à ſeculo, quia omnis cretura principium habet. Et hoc non per eccleſiam terrenam, ſed cęleſtem, quia ibi eſt vera eccleſia, quę eſt mater noſtra, & ad quam tendimus, & à qua noſtra eccleſia militās eſt exemplata. Et ſic ly, *per,* deſignat ordinem naturæ tantum, vt dicatur per eccleſiam cæleſtem. i. de vno in aliud: ſicut dicitur illud factum eſt notum per totum regnum vel ciuitatem, quia noua currunt ab vno in alium, ſecundum ꝙ verba currunt: ſicut dicitur, Act. 9. de ſuſcitatione Thabitæ benignæ ſancti Petri. Notū autem factum eſt per vniuerſam Ioppen, & crediderunt multi, &c. Magiſter tamē aliter recitat lecturam Auguſtini hoc modo. *Illuminare quæ ſit diſpenſatio, &c.* & hoc per eccleſiā i. omnes, qui ſunt in eccleſia terrena, ſed hoc non eſt ſm intentionem Auguſt. Hic poſſet quæri, vtrū angeli à principio mundi cognouerint myſteriū incarnationis. Reſpondet Magiſter quòd angelis maioribus notum fuit, ſed non minoribus.

Angeli[...] cogno[...] rint[...] riu[...] nat ion[...] princip[...] mundi.

minoribus. Vnde ipſi. ſ. angeli minores interrogant. Eſa. 63. Quis eſt iſte qui venit de Edon tinctis veſtibus de Boſra? Sed opinio hęc eſt contra beatum Dionyſium. Dionyſius enim duas interrogationes angelorũ de Chriſto factas ex ſacra ſcriptura accipit. Vnam ex Pſal. Quis eſt iſte rex gloriæ? Item accipit aliam ex Eſa. 63. Quis eſt iſte, qui venit de Edon, &c. Prima autem interrogatio ſm eũ eſt inferiorum angelorum: ſecunda ſupremorũ, quod patet, quia primæ non Deus reſpondet, ſed alius. Vnde dicit, dñs virtutũ ipſe eſt rex gloriæ: ſecundę verò reſpondet ipſe Deus immediatè. Vnde dicit, Ego qui loquor iuſtitiam, & ꝓpugnator ſum ad ſaluandum. Vult ergo Dionyſius ꝙ vtriq; aliquid ignorauerunt, & aliquid ſciuerũt: quia à principio omnes ſciuerũt myſterium incarnationis in generali, ſed rationes in ſpeciali didicerunt, tempore procedente ſeu proceſſu tẽporis, ſm ꝙ in effectibus extrinſecis explicabantur.

LECTIO QVARTA.

Hortatur ephesios Paulus, ne propter tribulationes quas patitur, a fide deficiant, oratq;, vt eis exhortatio proſit.

PRopter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ eſt gloria veſtra. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur, Vt det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ, virtutem corroborari per ſpiritum eius in interiori homine, Chriſtum habitare per fidem in cordibus veſtris in charitate radicati, & fundati.

Poſtquam egit Apoſtolus de dignitate officij, quod pertinet ad ſuam conditionem: hic conſequenter agit de his q̃ pertinẽt ad ſuam afflictionem. ſ. de paſsionibus ſuis. Circa quod duo facit. Primò exhortatur eos ne pro ſuis tribulationibus conturbentur, ſed habeant patientiam. Secundò quia ad hoc ꝙ homo non cõturbetur, neceſſarium eſt diuinum auxilium, præmittit orationem vt impleant hoc per diuinam gratiam, ibi. *Huius rei gratia, &c.* Dicit ergo primò, Ex magnitudine officii mei, & firmitate eius, quã habeo per fidem Chriſti, accidit ꝙ tribulationes patior, nec me conturbant, nec à Chriſto auellere poſſunt. Ro. 8. Quis nos ſeparabit à Charitate Chriſti, tribulatio, &c. q. d. Nihil. *Propter quod* induco vos & *Peto, ne deficiatis in tribulationibus meis*, ne. ſ. occaſione tribulationum mearum deficiatis omnino à fide, & ab operibus bonis. Heb. 12. Non fatigemini animis veſtris deficientes. Dico autem ꝙ vos non debetis deficere, quia ſunt. *Pro vobis*. i. pro vtilitate veſtra. 2. Cor. 1. Siue tribulamur pro veſtra exhortatione, & ſalute, ſiue cõſolamur pro veſtra conſolatione, & ſalute, quæ operatur tolerantiam paſsionum earundem, quas, & nos patimur, vt ſpes noſtra firma ſit pro vobis, ſcientes qm̃ ſicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis, & conſolationum. Vel dicit pro vobis. i. pro veſtra probatione. Sap. 3. tanq̃ aurum in fornace probauit electos dominus, &c. *Quæ eſt gloria veſtra*. ſ. ſi non deficiatis, ſed eſtis fortes in tribulationibus. Nam qui perſeuerauerit vſq; in finem, &c. Alio modo quæ eſt gloria veſtra. i. tolerãtia paſsionum noſtrarum, eſt pro vobis ad gloriam, in hoc ꝙ Deus expoſuit apoſtolos ſuos, & prophetas tribulationibus, & paſsionibus propter ſalutem, veſtram. Oſee. 6. Propterea dolaui in prophetis, & occidi eos, &c. 2. Cor. 1. Gloria veſtra ſumus, ſicut vos noſtra, &c. Conſequenter cùm dicit, *Huius rei gratia, &c.* implorat eis auxilium per orationem, & per exhortationem ſuam proficiãt. Et primò orationem præmittit. Secundò quaſi ſecurus de exauditione gratias agit, ibi. *Ei autem qui potens eſt, &c.* Item prima in tres, quia primò proponit orationis obiectum. Secundò orationis intentũ, ibi. *Vt det vobis ſecundum diuitias, &c.* Tertiò orationis fructum, ibi. *Vt poſsitis comprehendere, &c.* Oratio autem redditur exaudibilis per humilitatem. Pſal. Reſpexit in orationem humilium, &c. Eccle. 35. Oratio humi-

A liantis ſe nubes penetrabit, &c. Et ideo ſtatim orationẽ ſuã ab humilitate incipit, dicens. *Huius rei gratia*. ſ. ne deficiatis à fide *Flecto genua mea ad patrem, &c.* Quod eſt ſignũ humilitatis propter duo. Primò quia qui genua flectit, quodam modo paruificat ſe, & ſubijcit ſe ei, cui genua flectit. Vnde per huiuſmodi oſtenditur recognitio propriæ fragilitatis, & paruitatis. Secundò quia in genu eſt fortitudo corporis. Quando ergo quis genua flectit, proteſtatur debilitatem ſuæ virtutis. Et inde eſt, quòd exteriora ſigna corporalia exhibentur Deo ad conuerſionem, & exercitium ſpirituale animæ interioris. 2. Para. vlt. in oratione Manaſſes, Flecto genua cordis mei, &c. Eſa. 45. Mihi curuabit omne genu, &c. Deinde deſcribit orationis obiectum quod eſt Deus, & deſcribit eum ex duobus. Primò ex affinitate. Secũdò ex authoritate. Ex affinitate enim erigimur ad orãdum cum fiducia. Et quantum ad hoc dicit, *Ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti*. ſ. cuius nos filij ſumus. Iac. 1. Omne datũ optimum, &c. Eſa. 63. Tu enim domine pater noſter, &c.

B Ex authoritate autem confirmatur obtinendi quod petimus fiducia, quia ipſe eſt. *Ex quo omnis paternitas in cælo, & in terra nominatur.* Hic poſſet quæri vtrum in cælo ſit paternitas. Poſſet dici breuiter ꝙ in cælo. i. in Deo vel in diuinis eſt paternitas, quæ eſt principium omnis paternitatis. Sed de hac non quæritur ad præſens, quia cuilibet fideli nota eſt. Sed quæritur vtrum in cælis. i. vtrũ in angelis ſit aliqua paternitas. Ad hoc dico ꝙ paternitas eſt tantum in viuẽtib⁹ & cognoſcẽtibus. Eſt autem duplex vita. Vna ſm actum, alia ſm potentiam. Vita quidem ſecundum potẽtiam eſt habere opera vitæ in potentia. Vnde dormiens quantum ad actus exteriores, dicitur viuere in potentia. Viuere autẽ ſecundum actũ eſt quando exercet quis opera vitæ in actu. Sic autem non ſolùm qui dat potentiam vitæ pater eſt eius cui dat, ſed qui dat actum vitæ, ille etiam pater dici poteſt. Quicunque ergo inducit aliquem ad aliquem actum vitæ, puta, ad bene operandum, intelligendum, volendum, amãdum, pater eius dici poteſt. 1. Cor. 4. Nam ſi decẽ millia pæ-

Paternitas num ſit in Angelis.

C dagogorum habeatis in Chriſto; ſed nõ multos patres, &c. Cùm ergo inter angelos vnus alterum illuminet, perficiat, & purget, & iſti ſint actus Hierarchici, manifeſtum eſt ꝙ vnus angelus eſt pater alterius, ſicut magiſter eſt pater diſcipuli. Vtrum autem paternitas quæ eſt in cęlis, & in terra deriuetur à paternitate, quæ eſt in diuinis, dubitatur: & videtur ꝙ non, quia nomina ſic imponimus ſecundum qđ res nominatas cognoſcimus, quicquid autẽ cognoſcimus eſt per creaturas, ergo nomina impoſita à nobis reb⁹ ipſis, plus, & prius conueniunt creaturis quam ipſi Deo. Reſpondeo & dico ꝙ nomẽ alicuius rei nominatæ à nobis dupliciter poteſt accipi, quia vel eſt expreſsiuum, aut ſignificatiuum conceptus intellectus: quia voces ſunt notæ, vel ſigna paſsionum, vel conceptuum qui ſunt in anima, & ſic nomen prius eſt in creaturis, quam in Deo. Aut inquãtum eſt manifeſtatiuum quidditatis rei nominatę exterius, & ſic eſt prius in Deo. Vnde hoc nomen paternitas ſecundum quod ſignificat conceptionem intellectus nominãtis rem,

D ſic per prius inuenitur in creaturis quam in Deo, quia per prius creatura innoteſcit nobis quam Deus: ſecundum autem ꝙ ſignificat ipſam rem nominatam, ſic per prius eſt in Deo q̃ in nobis, quia certè omnis virtus generatiua in nobis, eſt à Deo. Et iđ dicit, Ex quo omnis paternitas in cælo, & in terra nominatur, q. d. Paternitas quæ eſt in ipſis creaturis; eſt quaſi nominalis ſeu vocalis; ſed illa paternitas diuina, qua pater dat totam naturam filio abſq; omni imperfectione eſt vera paternitas. Conſequenter cùm dicit. *Vt det vobis, &c.* oſtendit orationis intentum. Et primò facit hoc. Secundò oſtendit per quid poſſet impetrare ſuum ꝓpoſitum, ibi. *Per ſpiritum eius, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ peto ne deficiatis, ſed ſitis viriliter. Scio tamen quòd hoc ex vobis facere non poteſtis ſine dono Dei, ideo peto, *Vt det vobis* Iacob. 1. Omne datum optimum, &c. *Et hoc quidem ſecundum diuitias gloriæ ſuæ*, id eſt, ſecundum copiam maieſtatis eius, & magnificentiæ. Pſal. Gloria, & diuitiæ in domo eius. Prouerb. 8. Mecum ſunt diuitiæ, & gloria. Diui-

tiæ, inquam quæ faciunt virtutem corroborari. Eſa. 40. Qui dat laſſo virtutem, & his qui nõ ſunt fortitudinem, & robur multiplicat. Et hoc in interiori homine, quia niſi in interioribus fortificetur homo, faciliter ab hoſte ſuperatur. Eſa. 9. Confirmet illud & corroboret in iudicio, & iuſtitia ammodo, & vſq; in ſempiternum. Tunc reſumat illa particula interpoſita. ſ. *Per ſpiritum.* in qua oſtẽdit per quid obtinere poteſt quod petit. Ipſe enim ſpiritus qui roborat, eſt ſpiritus fortitudinis, & eſt cauſa non deficiendi in tribulationibus, quem obtinemus per fidem quæ eſt fortiſsima: quia fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum. i. facit in nobis ſubſiſtere res ſperandas, Vnde. 1. Pet. 4. Cui reſiſtite fortes in fide. Et ideo ſubiungit, *Habitare Chriſtum per fidem.* Et hoc *In cordibus veſtris* .1. Pet. 3. Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris. Per quod? Dico q̄ non ſolum per fidem quæ, vt ſupra declaratum eſt, proximè eſt fortiſsima, ſed etiam per charitatem quæ eſt in ſanctis. Et ideo ſubdit. *In charitate radicati & fundati* .1. Co. 13. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſubſtinet, charitas nunquam excidit. Cant. vlt. Fortis eſt vt mors dilectio. Vnde ſicut arbor ſine radice, & domus ſine fundamẽto de facili ruit: ita ſpirituale ædificium niſi ſit in charitate fundatum & radicatum durare non poteſt.

LECTIO QVINTA.

Fructus corroborationis epheſiorum in fide ponitur, quid eſt, niſi cognitio cum humanitatis, tum diuinitatis Chriſti.

VT poſsitis comprehẽdere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & ſublimitas, et profundum. Scire etiã ſupereminentẽ ſcientiæ charitatem Chriſti, Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei autem qui potens eſt omnia facere ſuperabundanter quàm petimus, aut intelligimus, ſecundum virtutem quæ operatur in nobis: ipſi gloria in eccleſia, & in Chriſto Ieſu, in omnes generationes ſeculi ſeculorum. Amen.

Suprà oſtẽdit Apoſtolus petitionis ſuæ pro Epheſiis, & orationis intentum. ſ. corroborationem ſpiritus in fide, & charitate: hic conſequenter oſtendit eius quam petiit corroborationis per fidẽ & charitatem fructum, qui eſt quędam cognitio. Ideo primò proponit ipſam notitiam. Secundò ipſius notitiæ ſeu cognitionis efficaciam, ibi. *Vt impleamini in omni plenitudine Dei.* Dicit ergo. *Ita ſitis chariſsimi in charitate radicati & fundati vt poſsitis comprehendere, &c.* Quod quidem dupliciter legi poteſt, primò modo vt magis ſequamur intẽtionẽ Apoſtoli. Sciendum eſt ergo q̄ tam in futuro quàm in præſenti cognitio Dei eſt nobis neceſſaria: nam in futuro gaudebimus, & de cognitione Dei, & de cognitione aſſũptę humanitatis. Io. 17. Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant, & cætera, Io. 10. Ingredietur. ſ. in cõtemplatione diuinitatis, & egredietur. ſ. in cõtemplationem humanitatis, & paſcua inueniet. Et quia fides eſt inchoatio illius futuræ cognitionis, quia eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, &c. vt dicitur

H Heb. 11. Quaſi iam in nobis res ſperandas per modum cuiuſdam inchoationis facit ſubſiſtere. Inde eſt q̄ fides noſtra in his duobus conſiſtit. ſ. in diuinitate, & humanitate Chriſti. 1. Cor. 2. Nõ enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum, &c. Secundum hoc ergo primò pręmittit eis cognitionem diuinitatis. Secundò cognitionem myſteriorum humanitatis, ibi. *Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ, &c.* Cognitionem autem diuinitatis manifeſtat eis ſub his verbis. *Vt poſsitis, &c.* q. d. Corroboramini per fidem, & charitatem, quia ſi ſic eſtis, peruenietis ad vitam æternã vbi habebitis Deum præſentem, & perfectè eũ cognoſcetis. Quod autem Deus manifeſtetur amatori patet. Ioan. 14. Qui diligit me diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum, q̄ verò manifeſtetur credenti, patet prout dicitur Eſa. 7. ſecundum aliã literam, Niſi credideritis, non intelligetis. Oportet enim ſecundum fidem, & charitatem vt corroboremini, vt poſsitis comprehende

E re. Vbi ſciendum eſt q̄ comprehendere quandoq; ponitur pro includere, tunc oportet quòd comprehendens contineat in ſe totaliter comprehenſum. Quandoq; autem ponitur pro apprehendere, & tunc dicit remotionem diſtantiæ, & inſinuat propinquitatem. Primò autem modo à nullo intellectu creato Deus comprehendi poteſt. Iob. 11. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & vſq; ad perfectũ omnipotẽtem reperies? q. d. Non. Quia ſic poſſet eum perfectè cognoſcere quantum cognoſcibilis eſt. Et de hac cognitione non intelligitur quod dicitur, *Vt poſsitis comprehendere,* ſed ſecundo modo. Et eſt vna de tribus dotibus, & de hac loquitur Apoſt. cum dicit. *Vt poſsitis comprehendere* . i. Deum habere pręſentem, & præſentialiter cognoſcere. Phil. 3. Sequor autem ſi quomodo comprehendam, in quo, &c. Et hæc comprehenſio eſt communis omnibus ſanctis eius. Ideo ſubdit. *Cum omnibus ſanctis.* Pſal. gloria hęc eſt omnibus ſanctis eius. Talibus autem dicitur illud. 1. Co. 9. Sic currite vt comprehendatis, &c. *Quæ ſit latitudo, &c.* Notandum q̄ verba iſta

F videntur ortum habere ex verbis Iob. 11. Forſan (inquit) veſtigia Dei comprehendes, q. d. incomprehenſibilis eſt: huius autem incomprehenſibilitatis cauſam aſsignat, dicens, Excelſior cælo eſt, & quid facies? Profundior inferno eſt, & vnde cognoſces? Longior terra mẽſura eius, & latior mari. Ex quo videtur q̄ Iob oſtendat eũ eſſe comprehenſibilem, attribuens ei quadruplicẽ differentiã dimenſionũ. His enim verbis alludens Apoſt. dicit, *Vt poſsitis comprehendere quæ ſit latitudo, &c.* q. d. Habeatis tantã fidem, & charitatem, vt poſsitis tandem cõprehendere quod cõprehẽſibile eſt. Et hoc modo exponit Dionyſius. Non eſt tñ aliquo modo intelligendum has dimẽſiones corporaliter eſſe in Deo, quia ſpiritus eſt Deus: vt dicitur Ioh. 4. Sunt tñ in Deo metaphoricè. *Latitud. lõgitudo ſublimit. & profũdũ, in D quid ſit.* Vnde per latitudinem deſignatur dimenſio ſeu extenſio virtutis, & ſapientiæ diuinæ ſuper omnia. Eccle. 1. Effudit illam. ſ. ſapientiam ſuper omnia opera ſua. Per longitudinem deſignatur æterna eius duratio. Pſal. Tu aũt dñe in æternum permanes, & Pſal. Domũ tuã domine decet ſanctitudo in longitudine dierum. Per ſublimitatem, vel celſi-

G tudinem verò perfectio, & nobilitas naturæ eius, quæ in infinitum excedit creaturam. Pſal. Excelſus ſuper oẽs gentes dñs. *Et profundum* . ſ. incõprehenſibilitas ſapientiæ eius. Eccle. 7. Alta profunditas. ſ. ſapientię diuinę, quis inueniet eam? Sic ergo patet q̄ finis fidei & charitatis noſtræ eſt, vt perueniamus ad perfectam fidei cognitionem, qua cognoſcamus infinitam ſuæ virtutis extenſionem, æternã & infinitam eius durationem, ſuæ perfectiſsimę naturæ celſitudinem, ſuę ſapientiæ profunditatem, & incomprehenſibilitatem eo modo ſicut eſt attingendum. Conſequenter quia adhuc alia cognitio eſt neceſſaria. ſ. cognitio myſteriorum humanitatis, ideo ſubdit. *Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ, &c.* Vbi ſciendũ eſt q̄ quicquid eſt in myſterio redẽptionis humanę, & incarnationis Chriſti, totũ eſt opus charitatis. Nã q̄ incarnatũ eſt, ex charitate proceſsit. ſuprà. 2. Propter nimiã charitatẽ ſuã qua dilexit nos, &c. Quia verò mortuus fuit, ex charitate proceſsit. Io. 15. Maiorẽ hac dilectionẽ ne-

H mo habet, &c. infrà. 5. Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum ꝓ nobis oblationẽ, & hoſtiã Deo: ꝓpter hoc dicit Greg. O ineſtimabilis dilectio charitatis, vt ſeruũ redimeres, filiũ tradidiſti. Et ideo ſcire charitatẽ Chriſti, eſt ſcire oĩa miſteria incarnationis Chriſti, & redẽptionis noſtrę, q̄ ex immẽſa charitate Dei ꝓceſſerũt, q̄ quidẽ charitas excedit oẽm intellectũ creatũ, & omniũ ſciam, cũ ſit incõprehenſibilis cogitatu. Et ideo dicit. *Supereminentem ſcientiæ* . ſ. naturali, & oẽm intellectũ creatũ excedẽtẽ. Phil. 4. Et pax Dei, q̄ exuperat oẽm ſenſum. *Charitatem Chriſti* . i. q̄ Deus pater fecit per Chriſtũ. 2. Cor. 5. Deus erat in Chriſto mundũ recõcilians ſibi. Alio modo põt legi, vt referat ad ꝑfectionẽ charitatis noſtræ. q. d. Corroboramini in charitate radicati, & fundati, & hoc vt poſsitis comprehendere, non ſolùm cognoſcere, cum omnibus ſanctis, quia hoc donũ. ſ. charitatis cõmune eſt omnibus, cùm nullus poſsit eſſe ſanctus ſine charitate, vt dicitur Ephe. 3. Poſsitis, inq̄, comprehendere *Quæ ſit latitudo,* ſcilicet charitatis quæ ſe extendit vſq; ad inimicos.

Pſal.

Pſal. Latum mandatum tuum nimis. Lata eſt. n. charitas ad ſuum diffuſionem. Pſal. Eduxit me in latitudinem dñs. Lõgitudo aũt eius attenditur quantum ad ſui perſeuerantiã, quia nunꝗ deficit, ſed hic incipit, & perficitur in gloria. 1. Cor. 13. Charitas nunꝗ excidit. Cant. vlt. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatẽ. Sublimitas aũt eius attenditur quantum ad intentionẽ cæleſtium, vt. ſ. Deus non diligatur propter tẽporalia, quia hmõi charitas eſſet infirma ſed vt diligatur propter ſe tantũm. Iob. 40. In ſublime erigere, & eſto glorioſus. Profundum vero attenditur quantum ad originem ipſius charitatis. Nam hoc ꝙ Deũ diligimus non eſt ex nobis, ſed à ſpiritu ſancto: quia vt dicitur Ro. 5. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctum, &c. Hoc ergo ꝙ vnus habet charitatem longam, latam, ſublimem, & profundam, & alius non venit ex profundo diuinæ prędeſtinationis. Eccl. 1. Profundum abyſſi quis dimenſus eſt? Ergo vt poſsitis comprehendere. i. perfectè conſequi cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo vt extendatur charitas veſtra vſq; ad inimicos, quæ ſit longitudo, vt. ſ. nunꝗ deficiat, quæ ſit ſublimitas, vt. ſ. pp ſeipſum Deus diligatur, & quid ſit profundum. ſ. prædeſtinationis; & cætera. Sciendum autem hic ꝙ Chriſtus in cuius poteſtate fuit eligere genus mortis quod vellet, quia ex charitate mortem ſubiit, elegit mortem crucis, in qua prædictæ quatuor dimẽſiones ſunt. Ibi eſt latitudo. ſ. in ligno trãſuerſo, cui affixæ ſunt manus, quia opera noſtra debent per charitatem dilatari vſq; ad inimicos. Pſal. Eduxit me in latitudinem dominus. Ibi eſt longitudo in ligno erecto, cui innititur totum corpus, quia charitas debet eſſe perſeueratiua, quæ ſuſtinet & ſaluat hominem. Matt. 10. Qui autem perſeuerauerit vſq; in finem hic ſaluus erit. Ibi eſt ſublimitas in ligno ſuperiori, cui caput inhæret: q̃a ſpes noſtra debet eleuari ad æterna, & diuina. 1. Cor. 11. Caput viri Chriſtus eſt. Ibi etiam eſt profundum in ligno quod latet ſub terra, & ſuſtinet crucem, & tamen nõ videtur: quia profundũ amoris diuini ſuſtinet nos, nec tamẽ videtur, quia ratio prædeſtinationis (vt dictum eſt) excedit intellectum noſtrum. Sic ergo debemus comprehendere virtutem charitatis noſtrę, & Chriſti, & adhue ſcire charitatem Chriſti ſupereminentẽ, ſcientiæ. ſ. humanæ, quia nullus poteſt ſcire quãtũ Chriſtus dilexit nos, vel ſcire etiam charitatem ſcientię Chriſti, quæ habetur cum ſcientia Chriſti. Charitatẽ dico ſupereminentem. ſ. aliꝗ charitati quæ eſt ſine ſcientia. Sed nunqd eſt verum ꝙ charitas quæ eſt cum ſcientia, ſupereminear charitati quę eſt ſine ſcientia? & videtur ꝙ non: quia ſic maius theologus eſſet ſupereminẽtioris charitatis ꝗ̃ ſancta vetula. Reſpondeo, dico ꝙ hoc intelligitur de ſcientia afficiente. Nam ex vi cognitionis inducitur ad magis diligendum quia quantò Deus magis cognoſcitur, tanto, & magis diligitur. Propter quod petebat Augu. Nouerim te, nouerim me. Vel hoc dicitur pp quoſdam qui habẽt zelum Dei, ſed non ſm ſcientiam. Talium enim charitati ſupereminet charitas, cũm habetur prædicta ſcientia Chriſti. Conſequenter cum dicit. *Vt impleamini, &c.* Ponit cognitionis diuinæ efficaciam, dicens. *Vt impleamini in omnem plenitudinem Dei* .i. vt habeatis perfectam participationem omnium donorum Dei, vt. ſ. hic habeatis plenitudinem virtutũ, & poſtea beatitudinis, quæ quidem efficit charitas. Eccl. 24. Tranſite ad me omnes qui concupiſcitis me, &c. Conſequenter ſequitur illa pars. *Ei autem qui potens, &c.* In qua Apoſtolus agit Deo gratias de ſuæ petitionis exauditione. Circa quod tria facit, quia primò ponit poteſtatem Dei, qua poſtulata concedit. Secundò poteſtatis exemplum, ibi. *Secundum virtutem quæ operatur in nobis, &c.* Tertiò materiam gratiarum actionis, ibi. *Ipſi gloria, &c.* Poteſtatem autem Dei deſcribit infinitam, dicens. *Ei autem* .ſ. Deo Chriſto & Deo patri; *Qui potens eſt omnia facere, &c.* Exod. 15. Omnipotens nomẽ eius. Roman. vlti. Ei autem qui potens eſt vos confirmare iuxta euangelium, &c. Et hoc ſuperabundanter facere in nobis omnia quàm ſciamus petere per affectum, aut intelligere per intellectum: & hoc eſt quod dicit, quàm petimus, aut intelligimus. Exemplum autem huiuſmodi abundantię

A in nobis exhibitæ oſtendit dicens. *Secundum virtutem quam operatur in nobis* .q. d. Apparet ſi attendamus ea quæ operatus eſt in nobis, ſcilicet hominibus. Nam nec affectus nec intellectus humanus potuiſſent cõſiderare vel intelligere vel petere à Deo ꝙ fieret homo, & homo efficeretur Deus & cõſors naturæ diuinæ: quæ tamen ſecundũ virtutem operatur in nobis, & hoc in incarnatione filij ſui. 2. Pet. 1. Vt per hoc efficiamini diuinę conſortes naturæ. Vnde de his dicitur Eccle. 18. Quis ſufficiet enarrare opera illius? Quis enim inueſtigabit magnalia illius, virtutem autem magnitudinis quis annuntiabit? Vel operatus eſt in nobis. ſ. apoſtolis quibus dedit gratiam euangelizãdi inueſtigabiles diuitias Chriſti, & illuminare omnes quæ ſit diſpenſatio ſacramẽti abſconditi à ſeculis in Deo, vt ſuprà eod. ca. & ibi dictum eſt. Materia autem gratiarum actionis dicitur eſſe duplex beneficium quod nobis contulit Deus. Primum eſt eccleſiæ inſtitutio. Secundum eſt filij incarnatio. Dicit ergo; *Ipſi* .ſ. Deo patri *Gloria,* ſit ſupple, *In eccleſia* .i. pro his quę
B fecit in eccleſia, quam inſtituit quoad primum *In Chriſto* .i. per Chriſtum, vel pro Chriſto, quem nobis dedit. Ipſi, inquam, ſit gloria, vt glorioſus appareat non ſolum in pręſenti; *Sed in omnes generationes ſeculi ſeculorum* .i. ſeculi omnia continentis. 1. Timo. 1. Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

CAPIT. IIII. LEC. I.

Et eccleſiaſticam vnitatem ſeruare, & digne in ſua ambulare vocatione hortatur ephesios.

OBſecro itaq; vos ego vinctus in domino, vt dignè ambuletis vocatione qua vocati eſtis cum omni humilitate, & manſuetudine, cũ patientia ſupportantes inuicem in charitate, ſolliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Vnum corpus & vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ.

C Suprà cõmemorauit Apoſtolus diuina beneficia, ꝑ quæ vnitas eccleſiæ conſtituitur, & conſeruatur: hic monet eos Apoſt. ad ꝑmanendũ in eccleſię vnitate. Circa quod duo facit, quia primò monet eos vt in ipſa vnitate ꝑſeuerent. Secundò inſtruit eos quõ in ea ꝑmaneant, ibi. *Hoc ergo dico, & teſtificor in domino, &c.* Itẽ prima in duas, quia primò monet eos ad ſeruandam eccleſiaſticã vnitatem. Secũdò ꝓponit ipſius eccleſiaſticæ vnitatis formã, ibi. *Vnus dominus, vna fides, &c.* Prima iterũ in tres. Primò præmittit quędam inductiua ad ſeruandã eccleſiaſticam vnitatẽ. Secundò ponit monitionem, ibi. *Cum omni humilitate, &c.* Tertiò oſtẽdit monitionis finẽ, ibi. *Solliciti ſeruare, &c.* Inducit aũt ex tribus ad ſeruandam eccleſiaſticam vnitatẽ. Primò ex charitatis affectu. Secundò ex cõmmemoratione ſuorũ vinculorum. Tertiò ex conſideratione diuinorũ. Charitatis aũt affectum inſinuat per obſecrationẽ. Vnde dicit, Itaq; ex quo tot beneficia à dño recepiſtis, obſecro vos, cũm tñ imperare poſſem, ſed pp humilitatem non impero, magis aũt obſecro. Prou.
D 18. dicitur, Cũ obſecrationibus loquitur pauper. Itẽ pp charitatẽ, quæ magis mouet ad opus, ꝗ̃ timor. Phil. 1. Fiduciã multã habens in Chriſto imperandi tibi quod ad rem pertinet, pp charitatem magis obſecro, &c. Ex cõmemoratione verò ſuorum vinculorũ inducit eos dicens. Ego vinctus in domino. Ex quibus inducit eos ad ſeruandã ſic vnitatẽ, pp tria. Primò quia amicus magis cõpatitur amico afflicto, & nititur in pluribus facere voluntatem ſuã, vt vel ſic eum conſoletur. Eccle. 12. Non agnoſcetur in bonis amicus & non abſcondetur à malis inimicus. In bonis viri, inimici illius in triſtitia, & in malitia illius, amicus agnitus eſt. Secundò quia Apoſtolus ipſe vincula patiebatur pro ipſorũ vtilitate. & ideo inducit eis ad memoriam quaſi volẽs eos obligare. 2. Cor. 1. Siue autem tribulamur pro veſtra exhortatione, & ſalute, ſiue cõſolamur ꝓ veſtra cõſolatione, ſiue exhortamur pro veſtra exhortatione, & ſalute: quę operatꝰ tolerãtiam earundẽ paſsionũ quas & nos patimur. Tertiò ga vt ſuprà dictũ eſt cap. 3. in illa pte. Quę eſt gloria veſtra,

huiuſmodi erant eis ad magnam gloriam, dum Deus pro eis amicos, & electos ſuos expoſuit tribulationibus pro ipſorum ſalute. Et ideo addit, *in domino*, id eſt propter dominum. Vel ideo dicit hoc, quia erat ad gloriam Apoſtoli, quòd non vt fur, aut homicida, ſed vt Chriſtianus, & propter dominum noſtrum Ieſum Chriſtum vinculatus erat iuxta illud Ezech. 3. Ecce data ſunt ſuper te vincula & ligabunt te in eis, &c. Ex conſideratione verò diuinorum beneficiorum inducit eos, dicens, Vt dignè ambuletis vocatione qua vocati eſtis.i. attendêtes dignitatem ad quam vocati eſtis, ambuletis ſecundũ quod ei conuenit. Si enim quis vocatus eſſet ad nobile regnum, indignum eſſet quòd faceret opera ruſticana. Sic monet Ephe. Apoſtolus.q.d. Vocati eſtis vt ſitis ciues ſanctorum & domeſtici Dei, vt dictum eſt ſuprà cap.2. nõ eſt ergo dignum vt faciatis opera terrena, vt nec de mundanis curetis. Ideo dicit, *Digne, &c.* Col.1. Ambuletis dignè, Deo per omnia placentes. Philip. 1. Dignè euangelio Chriſti conuerſamini, & quare? quia vocauit vos de tenebris in admirabile lumen ſuum. 1. Pet. 2. Conſequenter cùm dicit. *Cum omni humilitate, &c.* Ponit modum ſuæ monitionis, docens quomodo dignè poterũt ambulare. Ponit ergo quatuor virtutes, & excludit quatuor vitia eis oppoſita. Primum autem vitium quod excludit eſt ſuperbia: dum enim vnus ſuperbiens vult alijs præeſſe, & alius ſimiliter ſuperbus non vult ſubeſſe, cauſatur diſſenſio in ſocietate, & tollitur pax, vnde Prouer.13. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt. Ad quod excludendũ, dicit, Cum omni humilitate, ſcilicet interiori, & exteriori. Eccl.3. Quantò magnus es, humilia te in omnibus, &c. Philipp. 2. In humilitate ſuperiores inuicem arbitrantes. Iac. 4. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Secundum eſt ira. Iracundi enim ſunt propinqui ad iniuriã inferendam verbis, vel factis ex quo turbationes oriuntur. Prouerb.15. Vir iracundus prouocat rixas, qui patiens eſt mitigat ſuſcitatas. Ad hoc excludendum dicit, Manſuetudine, quæ mitigat rixas & pacem conſeruat. Prouerb.3. Manſuetis dabit gratiam. Pſal. Manſueti autem hæreditabunt terram. Eccle.3. Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper gloriam hominum diligeris. Tertium eſt impatientia. Quandoq; enim aliquis humilis eſt & manſuetus in ſe, abſtinens à moleſtijs inferendis, non tñ patiẽter ſuſtinet moleſtias ſibi illatas vel attẽtatas, Ideo ſubdit, Cũ patientia.ſ. aduerſorũ. Iac.1. Patiẽtia aũt opus perfectũ habet. Eccl. 2. In humilitate tua patientiã habe. Heb.10. Patientia vobis neceſſaria eſt, vt voluntatẽ Dei facientes, &c. Quartum inordinatus zelus. Cùm.n. inordinatè zelãtes omnia, quæ vident iudicant, nec tẽpus, nec locũ ſeruantes, cõcitatꝰ turbatio in ſocietate. Gal.5. Si mordetis inuicẽ & comeditis, videte ne ab inuicem cõſumamini. Et ideo dicit. *Supportantes inuicem in charitate*, .ſ. mutuò ſuſtinẽtes defectus aliorum, & hoc ex charitate: quia qñ deficit aliqs, non debet ſtatim corrigi niſi aſsit locus & tẽpus, ſed miſericorditer expectari, quia charitas omnia ſuſtinet. 1. Cor.13. Non aũt debent hmõi defectus ſupportari ex negligentia vel ex cõſenſu & familiaritate, vel carnali amicitia, ſed ex charitate. Gala.6. Alter alterius onera portate, &c. Ro.15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorũ ſuſtinere. Conſequenter cùm dicit. *Solliciti ſeruare, &c.* Oſtendit monitionis finẽ, qui quidem eſt vt ſeruetꝰ vnitas inter fideles. Circa quod tria facit. Primò ponit ipſam vnitatẽ, quæ eſt finis. Secundò deſcribit modũ vnitatis, ibi. *In vinculo pacis.* Tertiò ponit rõnẽ ſeruandæ vnitatis, ibi. *Sicut vocati eſtis, &c.* Dicit ergo primò, Dico ꝙ dignè ambuletis, &c. *Et hoc faciatis ſolliciti ſeruare vnitatẽ ſpiritus*, Eſt aũt duplex vnitas. Vna ad maleſaciendũ, quæ eſt mala, & põt dici vnitas carnis. Eccl.11. A ſcintilla vna augetur ignis, & ab vno doloſo augetꝰ ſanguis. Alia eſt vnitas ſpiritus quæ eſt bona ad faciendũ bonum. Pſal. Ecce q̃ bonũ, & q̃ iocundum, &c. Io.17. Vt ſint vnum ſicut & nos vnũ ſumus. Modus aũt ſeruandæ vnitatis eſt in vinculo pacis. Charitas.n. eſt coniunctio animorũ. Nulla aũt rerũ materialium coniunctio ſtare poteſt, niſi ligetur aliquo vinculo. Eodem modo nec coniunctio animorũ per charitatẽ ſtare poteſt, niſi ligetur: hmõi aũt verum ligamẽ eſt pax, quæ eſt ſm Auguſt. tranquillitas modi, ſpeciei, & ordinis, qñ.ſ. vnuſquiſq; habet quod ſuum eſt. Propter quod dicit, *In vinculo pacis.* Pſal. Qui poſuit fines tuos pacẽ, &c. Quę quidem pax ſeruatur per iuſtitiam. Eſa.32. Opus iuſtitiæ pax. Eccle.6. Ne acciderís vinculis eius. Et quare? quia certè vt dicitur ibidem, Vincula illius alligatura ſalutis. Nunc autẽ, quia in homine eſt duplex vnitas. Vna.ſ. membrorum adinuicem ſimul ordinatorum, alia corporis & animæ tertiũ conſtituentium. Apoſtolus autem loquitur hic de vnitate eccleſiæ ad modum vnitatis quæ eſt in homine, ideo ſubiũgit. *Vnum corpus.* q.d. Ligemini vinculo pacis vt ſitis vnũ corpus quantum ad primam vnitatem, vt.ſ. oẽs fideles ſint ordinati adinuicem ſicut membra vnum corpus conſtituẽtia. Ro.12. Multi vnũ corpus ſumus in Chriſto, &c. *Et vnus ſpiritus.* quantum ad ſecundum, vt videlicet vnum habeatis ſpiritualem conſenſum per vnitatem fidei & charitatis. Vel vnum corpus quo ad proximum, & vnus ſpiritus quo ad Deum, quia qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt. 1. Cor.6.

F Deinde cùm dicit, *Sicut vocati eſtis, &c.* Subdit rationẽ huius vnitatis: quia ſicut videmus ꝙ quando aliqui ſunt vocati ſimul ad aliquid pariter habẽdum, & mutuò percipiẽdum, ſolent ſimul etiam manere, & ſimul ire, ita ſpiritualiter dicit. Quia vos eſtis vocati ad vnum.ſ. finale præmium, ideo debetis ſimul cum vnitate ſpiritus ambulare in vnam ſpem vocationis veſtræ.i. in vnam ſpem ſeparatam quę eſt effectus vocationis. Heb.3. Fratres ſancti vocationis cæleſtis participes. 1. Cor.1. Videte vocationẽ veſtram, &c. Sed poſſet aliquis dicere. Quis vocabit nos, & ad quid. Reſpondetur. 1. Pet.5. Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam gloriam ſuã, &c. vbi eſt beatitudo veſtra. Apoc.19. Beati qui ad cœnã nuptiarum agni vocati ſunt.

LECTIO SECVNDA.

Ex vno Deo, vna fide, vnicoq; baptiſmate, vnitas declaratur eccleſiæ.

G *VNus dominus, vna fides, vnum baptiſma. Vnus Deus & pater omnium, qui eſt ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.*

Poſita eorũ exhortatione pro ſeruanda eccleſiaſtica vnitate, in hac parte apoſtolus formã dictę vnitatis ipſis Epheſiis inſinuat. Vbi ſciendum eſt, qđ cũ eccleſia Dei ſit ſicut ciuitas, eſt aliqđ vnũ diſtinctũ, cũ non ſit vnũ ſicut ſimplex, ſed ſicut cõpoſitũ ex diuerſis partibus. Et ideo Apoſtolus duo facit. Primò oſtendit id quod eſt cõmune eccleſię. Secũdò oſtendit id qđ eſt diſtinctũ in ipſa ibi, *Vnicuiq; autem noſtrum data eſt gratia, &c.* In qualibet aũt ciuitate ad hoc vt ſit vna, quatuor debẽt eſſe cõmunia. ſ. vnus gubernator, vna lex, eadẽ inſignia, & idẽ finis: hæc aũt quatuor dicit Apoſtolus eſſe in eccleſia. Dicit ergo, Dico ꝙ debetis habere vnũ corpus & vnũ ſpiritũ: quia eſtis in vnitate eccleſię quę eſt vna. Primò quia habet ducẽ vnũ. ſ. Chriſtũ. Et quantũ ad hoc dicit. *Vnus dominus*, non plures, ꝑ quorũ diuerſis voH luntatibus oporteat vos diſcordare. Dicitur.n. Heb.3. Chriſtus eſt tanq̃ filiꝰ in domo ſua. Act. 2. Certiſsimè ergo ſciat omnis domus Iſrael, quia & dñm eũ, & Chriſtum Deus fecit hunc Ieſum quẽ vos crucifixiſtis. 1. Cor.8. Vnus dñs noſter Ieſus Chriſtus. Zach.14. In illa Die erit dñs vnus, & nomen eius vnum. Secũdò quia lex eius eſt vna. Lex enim eccleſię eſt lex fidei. Ro.3. Vbi eſt ergo nunc gloriatio tua? Excluſa eſt. Per q̃ legẽ? Factorũ? Non, ſed ꝑ legẽ fidei. Sed fides qñq; ſumitur pro ipſa re credita, ſm illud, Hęc eſt fides catholica, &c.i. iſta debẽt credi. Qñq; verò ſumitur ꝑ habitu fidei, quo creditur in corde. Et de vtroq; hoc poteſt dici. De primò vt ſit ſenſus, *Vna eſt fides* .i. idem iubemini credere, & eodem modo operari: quia vnũ, & idem eſt qđ creditur à cunctis fidelibus. Vnde vniuerſalis ſeu chatolica dicitꝰ. vnde. 1. Cor.1. Idipſum dicatis.i. ſentiatis omnes, &c. Alio modo vna eſt fides.i. vnus habitus fidei quo creditur, vna, inq̃, non numero, ſed ſpecie, quia idẽ debet eſſe in corde omniũ, & hoc modo idẽ volentiũ dicitur, vna voluntas.

Tertiò

Tertiò eadem ſunt inſignia eccleſiæ.ſ.ſacramenta Chriſti, inter quæ primum baptiſma, quod eſt ianua omnium aliorum. Et ideo dicit. *Vnum baptiſma*, Dicitur autem vnũ triplici ratione. Primò quia baptiſmata non differunt ſecundum baptizantes: quia à quocunque cõferatur, vniformẽ virtutem habet: quia qui baptizat interius vnus eſt.ſ. Chriſtus. Ioan.1. Super quem videris ſpiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto, Secundò dicitur vnum, quia datur io nomine vnius.ſ. trinitatis. Matth. vlti. Baptizantes eos in nomine patris, & filii, & ſpitus ſancti. Tertiò quia iterari non poteſt. Pœnitentia autem, matrimoniũ, euchariſtia, & extrema vnctio, iterari poſſunt, non autem baptiſmus. Heb.6. Impoſſibile eſt eos qui ſemel ſunt illuminao (.ſ.per baptiſmum) guſtauerunt autem donum cęleſte & participes ſacti ſunt ſpiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbũ virtuteſq; ſeculi venturi & prolapſi ſunt (.ſ.per peccatum) renouari rurſus ad pœnitentiam. Non iteratur autẽ vel propter caracterem, vel quia cauſa eius non iteratur. Roma.6. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, &c. Nunc autem Chriſtus ſemel pro peccatis mortuus eſt, vt dicitur. 1.Pet.3. Quartò in eccleſia eſt idem finis qui eſt Deus. Filius enim ducit nos ad patrem. 1.Corinth. 15. Cùm tradiderit regnum Deo & patri, cùm euacuauerit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, oportet autem illum regnare, &c. Et quantum ad hoc ſubiungit, dicens. *Vnus Deus, &c.* Vbi primo ponit Apoſtolus eius vnitatem. Secundò eius dignitatem, ibi. *Qui eſt ſuper omnes, &c.* Circa primum duo dicit. Primum pertinet ad naturam diuinam. Vnde dicit, Vnus Deus. Deuter.6. Audi Iſrael, dominus Deus tuus vnus eſt. Aliud pertinet ad eius beniuolentiam ad nos & ad pietatem. Vnde dicit, *Et pater omnium* Eſa.63. Tu domine pater noſter, & redemptor noſter. Mala.2. Nunquid non pater vnus omnium noſtrum? nũquid non Deus creauit nos? Dignitatem autem eius commendat ex tribus, Ex altitudine diuinitatis cùm dicit. *Qui eſt ſuper omnes.* Pſal. Super omnes gentes dominus, &c. Ex amplitudine eius poteſtatis cùm dicit, *Per omnia.* Hiere.23. Cælum, & terram ego impleo, &c. Pſal. Omnia ſubieciſti ſub pedibus, &c. Luc.10. & Mar.11. Omnia mihi quippe tradita ſunt. quippe, quia omnia per ipſum facta ſunt. Io.1. Sed modo quo dicitur Sapien.11. Omnia in numero, & pondere, & menſura diſpoſuiſti. Ex largitate gratiæ cùm dicit, *In omnibus nobis* .ſ.per gratiam. Hiere.14. Tu autem in nobis es domine, &c. Sed primum appropriatur patri qui eſt footale principium diuinitatis, & omnes creaturas excellit. Secundum filio qui eſt ſapientia attingẽs à fine vſq; ad finem fortiter. Sap.8. Tertium verò ſpiritui ſancto qui replet orbem terrarum. Sap.1.

LECTIO TERTIA.

Vnitas eccleſiæ demonſtratur ex eo, quod, vnicuiq; membrorum proprium, & peculiare eſt.

VNicuiq; autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Propter quod dicit Aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quòd autem aſcendit quid eſt, niſi quia, & deſcendit primum in inferiores partes terræ? Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos vt adimpleret omnia.

Suprà oſtendit Apoſtolus eccleſiaſticam vnitatẽ quantum ad id quod in eccleſia eſt commune: hic idem oſtendit quantum ad hoc quod ſingulis fidelibus membris eccleſię eſt proprium, & ſpeciale. Circa quod tria facit, primò proponit diſtinctionem. Secundò inducit ad hoc authoritatẽ, ibi. *Propter quod dicit, &c.* Tertiò ponit authoritatis, expoſitionem, ibi. *Quod autem aſcendit, &c.* Dicit ergo habemus in eccleſia vnum Deum, vnam fidem, &c. ſed tamen diuerſas gratias diuerſis particulariter collatas habemus, quia *Vnicuiq; noſtrum data eſt gratia.* q.d. Nullus noſtrum eſt qui non ſit

A particeps diuinæ gratiæ, & communionis, Ioan.1. De plenitudine eius omnes accepimus gratiã pro gratia. Sed certè iſta gratia non eſt data omnibus vniformiter ſeu æqualiter, ſed, *ſecundum menſuram donationis Chriſti*. i. ſecundum, ꝙ Chriſtus eſt dator, & eam ſingulis menſurauit. Rom.12. Habentes donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis differentes. Hæc differentia, non eſt ex fato, nec à caſu, nec ex merito: ſed ex donatione Chriſti. i. ſecundum quòd Chriſtus nobis commenſurauit. Ipſe enim ſolus recepit ſpiritum non ad menſuram. Io.1. Cæteri autem ſancti ad menſuram recipiunt. Roman.12. Vnicuiq; ſicut Deus diuiſit mẽſuram fidei. 1.Cor.3. Vnuſquiſq; propriam mercedem accipiet, &c. Matth.25. Vnicuiq; ſecundum propriam virtutem, &c. Quia ſicut in poteſtate Chriſti eſt dare vel nõ dare, ita dare tantũ vel minus. Sequitur *Propter quod dicit, &c.* Hic ponit quandam authoritatem aſſumptam de Pſal. & refertur ad hoc quod dixit. Secundum menſurã donationis Chriſti: vbi tria facit. Primò commemorat Chriſti

B Aſcenſionem. Secundò humani generis liberationem. Tertiò ponit donorum ſpiritualium collationem. Partes conſequentur ſe. Oſtendit ergo primum, dicens ſic, *Propter quod*, ſcilicet ſignificandum *Dicit*, ſcilicet Propheta Dauid in Pſalm. *Aſcendens Chriſtus in altum, &c.* Micheæ.2. Aſcẽdit ante eos pãdẽs iter, &c. Iob.39. In altum alas erigit, &c. Aſcendens, inquam, ſed non ſolus, quia *Captiuam duxit captiuitatem*, eos, ſcilicet quos Diabolus captiuauerat: humanum enim genus captiuatũ erat, & ſancti in charitate deſcendentes qui meruerant gloriam, in captiuitate diaboli, detinebantur quaſi captiui in lymbo. Eſa.5. Ductus eſt captiuus populus meus, &c. Hanc ergo captiuitatẽ Chriſtus liberauit, & ſecum duxit in cælum. Eſa.49. Nunquid tolletur à forti præda, aut quod captum fuerit à robuſto ſaluabitur ac ſaluum poterit eſſe? quia hæc dicit dominus, Equidem & captiuitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robuſto ſaluabitur. Sed certè hoc non verificatur ſolùm quantum ad iam mortuos, ſed etiam quantum ad

C viuentes, qui captiui tenebantur ſub peccato, quos à peccato liberans, ſeruos fecit iuſtitiæ, vt dicitur Roman.6. & ſic quodammodo eos in captiuitatem duxit, non ad perniciem, ſed ad ſalutem. Lucæ.5. Ex hoc iam homines eris capiens. Non ſolùm autem homines à diaboli captiuitate eripuit, & ſuæ ſeruituti ſubiecit, ſed etiam eos ſpiritualibus bonis dotauit. Vnde ſubditur, *Dedit dona hominibus*, ſcilicet gratiæ, & gloriæ. Pſal. Gratiam, & gloriam dabit dominus. 2.Pet.1. Per quem & pretioſa nobis promiſſa donauit, &c. Nec eſt contrarium quod in litera præcedenti dicitur. Accepit dona in hominibus, quia certè ipſe dedit, vt Deus, & accepit vt homo in fidelibus ſicut in membris ſuis. Dedit in cælo ſicut Deus, & accepit in terra ſecundum modum loquendi quo dicitur Matth.25. Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Deinde cùm dicit. *Quod autem aſcendit, &c.* Exponit propoſitam authoritatem, & primò quantum ad Aſcenſionem. Secundò quantum ad materiam donationis, ibi. *Et ipſe dedit, &c.*

D Circa primum duo facit. Primò oſtendit quomodo deſcendit, ibi. *Qui deſcendit*. Secundò quomodo aſcendit, ibi. *Qui aſcendit, &c.* Circa primum conſiderandum, ꝙ Chriſtus verè ſit Deus, inconueniens videbatur quòd ſibi conueniret deſcendere, quia nihil eſt Deo ſublimius. Et ideo ad hanc dubitationem excludendam ſubdit Apoſtolus, *Quod autem aſcendit quid eſt, niſi quia & deſcendit primum, &c.* Ac ſi diceret, Ideo poſtea dixi, quòd aſcendit, quia ipſe primò deſcenderat, vt aſcenderet: aliter enim aſcendere non potuiſſet. Quomodo autem deſcendit ſubdit, dicens, quia in inferiores partes terræ. Quod poteſt intelligi dupliciter. Vno modo vt per inferiores partes terræ intelligantur iſtæ partes terræ, in quibus nos habitamus, quæ dicuntur inferiores eo, quòd ſunt infrà cælum & aerem. In has autem partes terræ dicitur deſcendiſſe filius Dei, non motu locali, ſed aſſumptione inferioris, & terrenæ naturæ: ſecundum illud Philipp.2. Exinaniuit ſemetipſum, & cætera. Alio modo poteſt intelligi de inferno qui etiam

infra nos eſt. Illuc enim deſcendit omnibus ſecundum animam vt inde ſanctos liberaret. Et ſic videtur hoc eis conuenire quod dixerat, Captiuam duxit captiuitatem. Zach. 9. Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui eduxiſti vinctos tuos de lacu in quo non erat aqua. Apoc. 10. Vidi alium angelũ fortem deſcendentem de cælo, &c. Exod. 3. Vidi afflictionem populi mei qui eſt in Aegyto, &c. Et ſequitur. Et deſcẽdi liberare eum. Deinde cùm dicit. *Qui deſcendit, &c.* Manifeſtat eius Aſcenſionem quãtum ad tria. Primò quãtum ad perſonam aſcendentis cùm dicit. *Qui deſcendit ipſe eſt qui aſcendit, &c.* In quo deſignatur vnitas perſonę Dei & hominis. Deſcendit enim, ſicut dictum eſt, filius Dei aſſumendo humanam naturam, aſcendit autem filius hominis ſecundum humanam naturam ad vitæ immortalis ſublimitatem. Et ſic eſt idem filius Dei qui deſcendit, & filius hominis qui aſcendit. Ioã. 3. Nemo aſcendit in cælum niſi qui deſcendit de cælo filius hominis qui eſt in cælo, vbi notatũ, ꝙ humiles qui volũtariè deſcendũt ſpiritualiter Deo ſublimante aſcendunt, quia qui ſe humiliat exaltabitur. Lucæ 14. & 18. Secundò oſtendit terminum aſcẽſionis cùm dicit. *Super omnes cælos.* Pſal. Qui aſcendit ſuper oẽs cælos ad orientem. Nec ſolũ intelligendum eſt, quòd aſcenderit ſuper omnes cælos corporales, ſed etiam ſuper omnem ſpiritualem creaturam. ſuprà cap. 1. Conſtituens ad illum dexteram ſuam in cæleſtibus ſuper omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, &c. Tertiò ponit aſcenſionis fructum cùm dicit. *Vt adimpleret omnia* .i. omne genus hominum ſpiritualibus donis repleret. Pſal. Replebimur in bonis domus tuę. Eccle. 24. A generationibus meis adimplemini. Vel *Adimpleret,* id eſt, vt ad effectũ perduceret *Omnia* quæ de ipſo erãt ſcripta Luc. vlti. Oportet impleri omnia quę ſcripta ſunt in lege & prophetis & pſalmis de me.

LECTIO QVINTA. 4

Singulis membris, ſingulas gratias datas manifeſtat, & harum gratiarum vtilitas explicatur.

ET ipſe dedit quoſdam quidem apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios verò euangeliſtas, alios autem paſtores, & doctores ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti: donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.

Hic exponit Apoſtolus quod ſuprà dixerat de donatione donorum. Circa quod duo facit. Primò oſtendit quòd dominus ſingulis fidelibus dedit donorum diuerſitatem. Secundò oſtendit illorum donorum fructum, & vtilitatẽ, ibi. *Ad conſummationem ſanctorum, &c.* Et quia per dona Chriſti diuerſi ſtatus & munera in eccleſia deſignantur, conſiderandum eſt quòd inter dona Chriſti primò ponit Apoſtolos. Vnde dicit. *Et ipſe dedit quoſdam quidem apoſtolos.* Luc. 6. Elegit ex ipſis quos & apoſtolos nominauit. 1. Cor. 12. quoſdã quidem poſuit in eccleſia. Primòm Apoſtolos. Secundò prophetas. Tertiò doctores. Quartò virtutes. Apoſtoli primo loco ponuntur, quia ipſi priuilegiati fuerũt in omnibus donis Chriſti. Habuerunt enim plenitudinem gratiæ & ſapientiæ, quidam quantum ad reuelationem diuinorũ myſteriorum. Luc. vlti. Aperuit eis ſenſum vt intelligerẽt, &c. Marc. 4. & Luc. 8. Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, &c. Ioan. 15. Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Habuerunt etiam copiam eloquentiæ ad annunciandum euangelium. Lucę 21. Dabo vobis os & ſapientiã cui non poterunt reſiſtere, & contradicere omnes aduerſarij veſtri. Marc. vlti. Euntes in mundum vniuerſum prædicate, &c. Habuerunt etiam pręrogatiuam authoritatis & potentię quantum ad curam dominici gregis. Ioan. vlti. Paſce oues meas. 2. Corint. 10. De poteſtate noſtra quam dedit nobis Deus in ædificationem, non in deſtructionem veſtram, &c. ideò Apoſtolus ſubiungit hîc tres gradus eccle-

B ſiaſticos ſecundum participationem ſingulorum prę miſſorum. Nam quantum ad reuelationem diuinorum myſteriorum ſubdit. *Quoſdam autem prophetas,* qui prænunciatores fuerunt incarnationis Chriſti de quibus dicitur. 1. Pet. 1. Prophetæ qui de futura in vobis gloria prophetauerunt. Matth. 11. Omnes enim prophetæ, & lex vſq; ad Ioannem prophetauerunt. Sed apoſtoli prophetantes fuerunt poſt aduentum Chriſti gaudia vitæ futuræ. Apoc. 1. Beatus qui legit & audit verba prophetiæ huius, &c. Item fuerunt expoſitores antiquorum prophetarum prophetias. 1. Corint. 14. Aemulamini ſpiritualia: magis autem vt prophetetis. Mat. 23. Ecce ego mitto ad vos prophetas & ſapientes, &c.

Quantum verò ad annunciandum euangelium, ſubdit: *Alios verò euangeliſtas,* qui ſcilicet habent officium prædicandi euangelium, vel etiam conſcribendi, quamuis non eſſent de principalibus Apoſtolis. Roma. 10. Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, &c. Eſa. 41. Dabo Hieruſalẽ euangeliſtam. Quantum verò ad curam eccleſiæ ſubdit,

F *Alios autem paſtores,* curam, ſcilicet, dominici gregis habẽtes. Et ſub eodem addit. *Et doctores* ad oſtendendum quòd proprium officium paſtorum eccleſię eſt docere, ea quæ pertinent ad fidem & bonos mores. Diſpẽſare autem temporalia non pertinet ad epiſcopos qui ſunt Apoſtolorum ſucceſſores, ſed magis ad diaconos. Act. 6. Nõ eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis. Titum primo, Amplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonẽ. Dicitur de epiſcopis. Hieremiæ tertio, Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Deinde cùm dicit. *Ad conſummationem ſanctorum, &c.* Oſtendit fructum pręd ictorum donorum ſeu officiorum. Et circa hoc duo facit, quia primò aſſignat fructum. Secundò oſtendit qualiter fideles ad hunc fructum poſſent aduenire, ibi. *Vt iam non ſimus paruuli, &c.* Prima iterum in duas. Primò proponit effectum proximum. Secundò oſtendit fructum vltimum, ibi. *Donec occurramus omnes, &c.* Effectus autem proximus prædictorum donorum ſeu offi-

G ciorum poteſt attendi quantum ad tria. Vno modo quantũ ad ipſos qui ſunt in officijs conſtituti, quibus ad hoc ſunt collata dona ſpiritualia vt miniſtrarent Deo & proximis. Et quantum ad hoc dicit, *In opus miniſterij* per quod. ſ. procuratur honor Dei, & ſalus proximorum. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, &c. Eſaiæ, 61. Miniſtri Dei dicetur vobis. Alio modo quantum ad perfectionem iam credentium cùm dicit. *Ad conſummationem* .i. perfectionem *Sanctorum* .i. eorum qui iam ſunt ſanctificati per fidem Chriſti. Etenim ſpecialiter debent intendere prælati ad ſubditos ſuos, vt eos ad ſtatũ perfectionis perducant, vnde & ipſi perfectiores ſunt, vt dicit Dionyſius in eccleſiaſtica hierarchia. Hebr. 6. Ad perfectionem feramur, &c. Eſaiæ 10. Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam. Cõſummationem enim, & abbreuiationem dominus Deus exercituum faciet, &c. Tertiò quantum ad conuerſionem infidelium, & quantum ad hoc dicit, *In ædificationẽ corporis Chriſti* .i. vt conuertantur infideles ex quibus ædificatur eccle-

H ſia Chriſti quæ eſt corpus eius. 1. Cor. 14. Ad ædificationẽ & exhortationem, & conſolationem. Et ſequitur ibidem, Nam maior eſt qui prophetat quam qui linguis loquitur, niſi fortè interpretetur vt eccleſia ędificationem accipiat; & ibidem, Omnia ad ędificationem fiant. Deinde cùm dicit. *Donec occurramus, &c.* Aſsignat fructum vltimum. Et poteſt intelligi dupliciter. Vno modo de fructu ſimpliciter vltimo, qui erit in reſurrectione ſanctorum. Et ſecundum hoc duo declarantur. Primò quidem congregatio reſurgẽtium & corporalis, & ſpiritualis. Corporalis quidem erit congregatio in hoc quòd omnes ſancti congregabuntur ad Chriſtum. Matth. 24. Vbicunq; fuerit corpus illuc congregabuntur & aquilæ. Et quantum ad hoc dicit, *Donec occurramus omnes, &c.* Quaſi dicat, vſq; ad hoc extenditur prædictum miniſterium, & conſummatio ſanctorum, & ædificatio eccleſię donec in reſurrectione occurramus Chriſto. Matth. 25. Ecce ſponſus venit, exite obuiam ei. Amos. 4. Præparare in occurſum Dei tui Iſrael, &c. Et etiam occurramus

ramus nobis inuicem. 1. Theſſ. 4. Simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aera. Philip. 3. Si quo modo occurram ad reſurrectionẽ, quæ eſt ex mortuis. Spiritualis autem congregatio attenditur quantũ ad meritum, quod eſt ſm eandem fidem, & quantum ad hoc dicit *In vnitatem fidei.* ſuprà eodẽ, Vnus Dñs, vna fides. Item ſuprà in eodẽ. Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus, &c. Et quantum ad præmium, quod eſt ſm Dei perfectã viſionem & cognitionẽ, de qua. 1. Cor. 13. Tunc cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Et quantũ ad hoc dicit, *Et agnitionis filii Dei.* Hier. 31. Omnes enim cognoſcent me. Secundò declaratur prædictum fructum quantũ ad perfectionẽ reſurgentiũ. Et primò ponit ipſam perfectionẽ cùm dicit, *In virum perfectum.* Vbi nõ eſt intelligendũ ſicut quidã intellexerunt, q. ſ. fœminæ mutentur in ſexum virilẽ in reſurrectione, quia vterq; ſexus permanebit, non quidem ad cõmixtionẽ ſexuum, quę tunc de cætero nõ erit, ſm illud Matt. 22. In reſurrectione enim nõ nubent neq; nubentur, ſed ſunt ſicut angeli. Sed ad perfectionem naturæ & gloriæ Dei, qui talem naturã condidit. Dicit ergo *Virum perfectum* ad deſignandũ omnimodã perfectionẽ illius ſtatus. 1. Cor. 13. Cum venerit, quod perfectũ eſt, euacuabitur, quod ex parte eſt. Et propter hoc vir magis ſumitur ſm, quod diuiditur contra puerum, q̃ ſecundũ quod diuiditur cõtra fœminam. Secundò oſtendit exemplar huius perfectionis cùm dicit, *In menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.* Vbi cõſiderandũ eſt, q corpus Chriſti verum eſt exemplar corporis myſtici, vtrumq; enim conſtat ex pluribus membris in vnum collectis. Corpus aũt Chriſti fuit perductũ ad plenam ætatẽ virilem. ſ. triginta trium annorum, in qua mortuus fuit. Huiuſmodi ergo ætatis plenitudini conformabitur ætas ſanctorum reſurgentium; in quibus nulla erit imperfectio, nec defectus ſenectutis. Phil. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtrę, configuratum corpori claritatis ſuæ. Alio modo poteſt intelligi de fructu vltimo præſentis vitæ, in qua quidem ſibi occurrent omnes fideles ad vnam fidem & agnitionẽ veritatis. Ioan. 10. Alias oues habeo, quę nõ ſunt de hoc ouili, &c. In qua perficitur etiã corpus Chriſti myſticum ſpirituali perfectione ad ſimilitudinem corporis Chriſti veri. Et ſecundum hoc totum corpus eccleſiæ dicitur corpus virile, ſecundũ illam ſimilitudinem qua vtitur Apoſtolus Gal. 4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, &c.

LECTIO QVINTA.

Duo remouentur, quæ in cauſa ſunt ne perueniamus ad fructum donorum, quæ ſunt, nequitia hominum, & imbecillitas intellectus.

VT iam non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circumuentionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput, Chriſtus: ex quo totum corpus compactũ & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in menſuram vniuſcuiuſq; membri, augmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate.

Poſita donorum ſpiritualium diuerſitate & fructu eorum: hic oſtendit Apoſtolus quomodo ad fructum illum perueniamus. Circa quod duo facit. Primò duo impedimenta remouet. Secundò modũ veniendi docet, ibi *Veritatem facientes, &c.* Dicit ergo, Benedictũ eſt, q hic eſt fructus vltimus iſtorũ donorũ, q. ſ. occurramus Dño in virũ perfectum, &c. Ergo oportet nos videre *Vt iam non ſimus paruuli,* ſed certè viri perfecti, quia quandiu aliquis eſt puer, nõ eſt perfectus vir. Oportet ergo, q deſerat puerinam, qui Dño debet occurrere. Sic faciebat Apoſtolus. 1. Cor. 13. Quando factus ſum vir, euacuaui, quæ erant paruuli. Conditio autem pueri eſt, q non eſt fixus, vel determinatus in aliquo, ſed credit omni verbo. Si ergo volumus exhibere nos, vt viros perfectos, oportet q deſeramus cogitationem fluctuantem, id eſt inſtabilẽ. Et hoc eſt, quod dicit, *Fluctuantes.* 1. Corinth. 14. Nolite paruuli effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote. Dicuntur aũt fluctuantes à fluctu; quia tales admodum fluctus nõ ſunt firmi in fide. Iac. 1. Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur & circumfertur. Nunc aũt neceſſe eſt nos ſtabiles eſſe & nõ fluctuare. Et quia ventus eſt praua doctrina, de qua meritò dicitur Prouerb. 25. Ventus Aquilo diſſipat pluuias. Matt. 7. Deſcendit pluuia, venerũt flumina, flauerũt venti & irruerunt in domum illam & cecidit, & fuit ruina eius magna: ideo dicit, *Et non circumferamur omni vento doctrinæ, &c.* Quaſi dicat. Nulla doctrina peruerſa perflante ad cõmotionẽ cordis & ruinam ſpiritualis ędificij debemus moueri, quia nõ eſt bona doctrina, quod patet ex tribus. Primò ex eius principio, quod eſt *Nequitia hominum,* ideo nõ eſt bona doctrina, ſed falſa & nequã, quam dogmatizat aliquis ad perditionem animarũ, vt obtineat principatũ, ſicut doctrina Arrij nequiſſimi, qui crepuit medius, vt de ipſo poſſit exponi illud Eccleſi. 31. Teſtimoniũ nequitiæ eius verum eſt.

A

Conditiones doctrinæ hæreticorum.

B Item talis doctrina peruerſa eſt, quod patet. Secundò ex eius proceſſu, qui eſt aſtutia, quia cum dolo. i. vnũ intendit & aliud ſimulat, propter quod Apoſtolus dicit. 2. Cor. 11. Timeo ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua: ita corrũpantur ſenſus veſtri & excidant à ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Tertiò patet hoc idẽ ex effectu: quia effectus talis doctrinæ eſt *ad circumuentionem erroris,* non ad denarios, vel alia temporalia acquirenda, ſed ad ſeminandos errores ſeducunt & circumueniunt tales doctores: de quibus dicitur. 2. Tim. 3. Mali homines & ſeductores proficiẽt in peius errantes, & in errorẽ mittentes. Deinde cùm dicit *Veritatem autem facientes, &c.* Oſtenſis impedimentis per quæ à fructu donorum ſpiritualiũ impeditur quis: hic oſtendit qualiter ad fructum debitũ peruenitur. Et arguit ſic, ſtatim dictum eſt, q ſi volumus ad ſpiritualium donor ni fructum peruenire, oportet vt iã non ſimus paruuli, &c. Sed iandiu ſumus paruuli quandiu virilem ſtatum nõ attingimus nec

C creſcimus: ergo nobis neceſſariũ eſt, vt creſcamus. Et hoc eſt, quod dicit *Veritatem autem facientes, &c.* Duo ergo facit. Primò oſtendit in quo debemus creſcere. Secũdò per quẽ, ibi *In illo per omnia, &c.* Dicit ergo quantum ad primum, *Veritatem facientes creſcamus,* & hoc in duobus. ſ. in bono opere, & forma boni operis, quę duo ſunt, veritas, & charitas. Veritas aũt quãdoq; dicitur omne opus bonũ, vt Thob. 1. In captiuitate tamen poſitus viam veritatis non deſeruit. Faciamus ergo veritatem. ſ. omne opus bonũ, vel veritatẽ doctrinę: quia non ſufficere nobis debet audire, vel docere veritatem, ſed oportet facere, propter hoc dicebat Apoſt. 1. Timo. 4. Hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies & eos, qui te audiunt. Eſtote ergo fact. &c. vt dicitur Iac. 1. Quia factores iuſtificabuntur, vt habetur Roma. 2. Et hoc ſi fiat in charitate, quæ eſt forma boni operis. 1. Corint. 16. Viriliter agite & confortetur cor veſtrum, & omnia opera veſtra in charitate fiant. Quia certè aliter nihil valerent. 1. Cor. 13. Si tradidero corpus meũ, ita vt ardeam, charitatẽ

D autẽ non habuero, nihil mihi prodeſt. Sed quia in via Dei non progredi eſt regredi, ideo ſubdit Apoſtolus, Vt creſcamus in illo, &c. Vbi tria facit. Primò oſtendit authorẽ noſtri augmenti. Secũdò eius veritatẽ. Tertiò modũ augmenti. Secunda, ibi *Ex quo totum corpus.* Tertia, ibi *Secundum operationem in menſuram vniuſcuiuſque membri.* Dicit ergo, Creſcamus in illo. ſ. in Chriſto, de quo. 1. Per. 2. In eo creſcatis in ſalutẽ. In illo, inquã, qui eſt caput noſtrũ Chriſtus, & in eccleſia, quæ eſt corpus ipſius, vt dicitur Col. 1. Creſcamus, inquã, nõ in poſſeſſionibus, ſicut dicitur Iob. 1. Poſſeſſio eius creuit in terra, ſed in ſpiritualibus. Nec in vno tantũ, ſed *Per omnia,* id eſt in omni bono, fructificãtes & creſcẽtes. 1. Cor. 10. Omnia in gloriam Dei facite, &c. Et ibi ſequitur, ſicut & ego per omnia omnibus placeo. De hoc cõmendat Corinthios Apoſtolus, dicens. 1. Cor. 11. Laudo vos fratres, q per omnia mei memores eſtis, & ſicut tradidi vobis, oĩa præcepta mea tenetis. Cõſequẽter cũ dicit *Ex quo totũ corpus, &c.* Oſtendit veritatem Chriſti per quem creſcere debeamus,

Vbi

Vbi ſciendum eſt, ꝙ corpus naturale tria habet. ſ. compactionem membrorũ adinuicem, ligationẽ per neruos & mutuam ſubminiſtrationẽ. 1. Cor. 12. Si dixerit pes quoniã non ſum manus, non ſum de corpore: non ideo non eſt de corpore? Et ſi dixerit auris, qm̃ non ſum oculus, non ſum de corpore, &c. Si totũ corpus eſt odoratus, vbi auditus? Spiritualiter ergo ſicut vnũ corpus efficitur ex multis his tribus modis. ſ. per compactionẽ ſeu adunationẽ, per ligationem, & per mutuam operationẽ & ſubuentionẽ: ita & omnia, quæ ſunt à capite corporali. ſ. compactio, neruorũ ligatio, ad opus motio, fluũt à capite noſtro Chriſto in corpore eccleſiæ. Et primò compactio per fidem. Vnde dicit, *Ex quo* ſcilicet, Chriſto qui eſt caput noſtrum (vt modò dictum eſt) *Totum corpus compactum eſt*, id eſt coadunatũ. Pſal. Diſperſiones Iſrael congregabit. Abac. 2. Congregabit ad ſe omnes gentes & coaceruabit ad ſe omnes populos. De hoc dicitur Col. 2. Caput ex quo totũ corpus per nexus & coniunctiones ſubminiſtratũ & conſtructũ creſcit in augmentum Dei. Secundò fluit à Chriſto capite in corpus eccleſiæ ſuæ myſticum connexio & colligatio, quia oportet adunata aliquo nexu, vel vinculo necti, vel colligari. Et propter hoc dicit, *Et connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis*, id eſt per fidem & charitatem, quæ connectunt, & coniungunt membra corporis myſtici ad mutuã ſubminiſtrationẽ. Eccle. 39. Omnia opera Dñi bona, & omne opus hora ſua ſubminiſtrabit. Vnde ipſe Apoſtolus cõfidens de iſta mutua ſubminiſtratione, quæ eſt inter mẽbra eccleſiæ per diuinã coniunctionẽ, dicebat Philip. 1. Scio enim, quia hoc proueniet in ſalutẽ per veſtram orationẽ & ſubminiſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti. Tertiò à capite Chriſto in mẽbris, vt augmententẽ ſpiritualiter influitur virtus actualiter operãdi. Vnde dicit, *Secundum menſuram vniuſcuiuſque membri* augmentum corporis facit, quaſi dicat, Non ſolũ à capite noſtro Chriſto eſt membrorum eccleſiæ compactio per fidẽ, nec ſola connexio, vel colligatio per mutuã ſubminiſtrationem charitatis: ſed certè ab ipſo eſt actualis membrorum operatio, ſiue ad opus motio ſecundũ menſurã & cõpetentiã cuiuslibet membri. Vnde dicit, ꝙ facit augmentum corporis ſm operationem & menſuram vniuſcuiuſq; membri debitè menſurati, quia non ſolum per fidem corpus myſticum cõpaginatur, nec ſolũ per charitatis ſubminiſtrationẽ connectentẽ augetur corpus, ſed per actualem compoſitionem ab vno quoq; membro egredientẽ, ſecundum menſuram gratiæ ſibi datæ, & actualẽ motionem ad operationẽ, quã Deus facit in nobis. Vnde Eſa. 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis. Idẽ verò Deus, qui operatur omnia in omnibus, vt dicitur. 1. Corin. 12. Et hæc expoſitio cõcordat gloſatori. Sed ad quid augmentat Deus vnumquodq; membrũ? vt corpus ædificet. ſuprà. 2. In quo omnis ædificatio cõſtructa creſcit in templum ſanctũ in Dño, in quo & vos ædificamini, &c. Vnde. 1. Cor. 3. Dei ædificatio eſtis. Et hæc omnia fiunt in charitate, quia vt dicitur. 1. Cor. 8. Charitas ædificat. Vel in charitate facit Deus hæc omnia, id eſt ex mera dilectione. Hier. 31. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miſerans. Rurſuſq;, Aedificabo, & ædificaberis. Hoc eſt ergo, quod dicit, In ædificationem ſui in charitate.

LECTIO SEXTA.

Retrahit eos à via Gentium, docetq; eos in vnitate Eccleſiaſtica manere.

HOc ergo dico & teſtificor in Domino: Vt iam non ambuletis ſicut & Gentes ambulant, in vanitate ſenſus ſui tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam, quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis ipſorum: qui deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis in auaritiam.

Supra monuit Apoſtolus Epheſios vt manerẽt in eccleſiaſtica vnitate deſcribendo modum eius & formã: in hac

E parte docet eos viam per quam poſsint manere in eccleſiaſtica vnitate. Et circa hoc duo facit, primo proponit præcepta, per quæ poſſunt manere in eccleſiaſtica vnitate. Secundò oſtendit poteſtatẽ hanc ad implenda præcepta in fine epiſtolæ, ibi *De cætero fratres confortamini, &c.* Prima in duas. Primò proponit præcepta ad omnes. Secundò pertinentia ad ſingulos gradus eccleſiæ, ibi *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, &c.* Prima in duas. Primò ponit quædam præcepta generalia ad quæ reducuntur omnia alia. Secundò ponit ſpecialia, ibi *Propter quod deponentes mendacium, &c.* Prima iterum in duas, quia cum intentio Apoſtoli ſit eos reuocare à veteri conſuetudine ad nouam Chriſti doctrinam. Primò oſtendit doctrinã Chriſti eſſe contrariã antiquæ peruerſitati gentilitatis. Secundò inducit eos, vt eam deponant, & eam quæ Chriſti eſt aſſumant, ibi *Deponite vos ſecundum priſtinam, &c.* Prima in duas, quia primò deſcribit conuerſationem gentiliũ. Secundò oſtendit, ꝙ ei contrariatur doctrina Chriſti, ibi *Vos autem non ita, &c.* Prima in tres. Primò hor-

F tatur eos, vt declinent conuerſationem gentilium. Secundò deſcribit eam quantũ ad interiorẽ animũ, ibi *Tenebris obſcuratum, &c.* Tertiò quantũ ad exteriorẽ modum, ibi *Qui deſperantes, &c.* Dicit ergo ad hoc, ꝙ poſsitis implere ea, quæ dicta ſunt, *Dico*, id eſt, non obſecro, vt prius, ſed dico *Et teſtificor* hoc quod dixi Gal. 5. Teſtificor autẽ omni homini rurſum circuncidenti ſe, quoniã debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ. 2. Timo. 4. Teſtificor coram Deo & Chriſto Ieſu, &c. Et quid? *Vt iam*, ſcilicet, tempore fidei & conuerſationis ad Chriſtũ, quia iam vos mundi eſtis. Ioan. 15. *Non ambuletis*, id eſt, viuatis. Gal. 5. Si ſpiritu viuimus ſpiritu & ambulemus, &c. Et hoc *Sicut Gentiles ambulant*. 1. Corint. 12. Scitis, quoniã cum gẽtes eſſetis ad ſimulachra muta prout ducebamini euntes, &c. Non ſic igitur ambuletis. Proue. 1. Fili mi ne ambules cum eis, prohibe pedem tuũ à ſemitis eorum, &c. Conſequenter cum dicit *In vanitate ſenſus ſui.* Reddit cauſam huius prohibitionis. Vbi notandum eſt, ꝙ cum ambulare ſpiritualiter, ſit proficere, ſm illud Eſa. 26.

G Rectus callis iuſti ad ambulandũ, &c. Gen. 17. Ambula coram me, & eſto perfectus, dicitur Abrahę. Ad hoc ergo, vt homo iuſtè ambulet. i. ſpiritualiter proficiat, oportet tria, quæ in ipſo ſunt regulari & ordinari. In homine enim eſt ratio iudicans de particularibus agendis. Item intellectus vniuerſaliũ principiorũ, qui eſt ſindereſis. tertiò lex diuina ſeu Deus. Quandocũq; ergo aliquis ſm iſta tria ſibi inuicem ordinata dirigitur, ita ꝙ actio ordinetur ſm iudicium rationis, & hæc. ſ. ratio iudicet ſm intellectum rectum, vel ſindereſim: & hæc. ſ. ſindereſis ordinetur ſm legem diuinã, tunc actio eſt bona & meritoria. Sed vita gentilium nõ eſt talis, immo deficit in prædictis tribus, quia primò deficit à ratione iudicante, quia ambulant in vanitate ſenſus ſui. Senſus aũt eſt vis apprehenſiua, per quam iudicamus ſingularia. Vnde aliquis homo rectus dicitur, quãdo bene iudicat de agendis. Sed ſenſus iſte, quandoq; eſt rectus, quandoq; eſt vanus. Rectus dicitur quando debita regula regitur qua venit ad debitũ finem. Vanus aũt quando indebi-

H ta regula ductus nõ venit ad debitũ finem. Sapien. 13. Vani ſunt omnes homines in quibus nõ ſubeſt ſcientia Dei, &c. Roma. 1. Euanuerunt in cogitationibus ſuis, &c. Hiere. 2. Ambulauerũt poſt vanitates ſuas, & vani facti ſunt. Quare? quia certè ratio iſtorum in agendis non dirigebatur ab intellectu illuminato, ſed erroneo, Et hoc eſt, quod ait, *Tenebris obſcuratum habentes intellectum.* Rom. 1. Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Pſal. Neſcierunt neq; intellexerunt in tenebris ambulant. Et ratio eſt, quia tales non ſunt participes diuini luminis, ſeu legis diuinæ illuminantis & regulantis: propter quod ſubdit, *Alienati à vita Dei*, id eſt à Deo, qui eſt vita animæ. Ioan. 14. Ego ſum via, veritas, & vita. Vel *A vita Dei*, id eſt à charitate & gratia ſpirituali qua anima viuit formaliter. Roma. 6. Gratia aũt Dei vita æterna. Iſti autẽ erant ſine ſpe vitæ æternæ, quia ponebant mortalitatẽ animæ, contra fidem & ſpem. Sapien. 2. Neſcierunt ſacramenta Dei, neq; ſperauerunt mercedẽ iuſtitię, neq; iudicauerunt honorẽ animarũ ſanctarũ, &c. Vel *A vita Dei*, id eſt

à vita

à vita ſanctè viuendi, quæ eſt per fidem. Galat. 2. Viuo ego iam non ego, &c. Iuſtus aũt ex fide viuit, vt dicitur Rom. 1. Vel quæ eſt per charitatẽ. 1. Ioã. 3. Nos ſcimus, quia tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniã diligimus fratres, &c. Non ſic aũt iſti, ſed magis alienati. Modum autem huius alienationis tangit. ſ. ignorantiã non ſtellarum, vel curſus ſyderum, ſed naturæ diuinæ. 1. Cor. 15. Ignorantiã quidem Dei quidam habent, quia certè tunc ſolũ in Iudæa notus erat Deus, ſed modò vt dicitur Act. 17. Tẽpora huius ignorantiæ deſpiciens Deus, nunc annunciat hominibus, vt omnes vbiq; pœnitentiã agant, &c. Huius aũt ignorãtiæ Deus non erat cauſa quantum de ſe erat, vt dicitur Rom. 1. Deus illis reuelauit, ſed certè cauſa erat illis propter cæcitatẽ cordis ipſorum. Et verè dicit cæcitatem, q; ex creaturis nõ poterant venire in notitiã creatoris, quia vt dicitur Sapien. 2. Excæcauit eos malitia eorum, & ſequitur; Et neſcierunt ſacramenta Dei, neq; mercedem ſperauerũt iuſtitiæ. Et hoc eſt, quod ſequitur, Qui *deſperantes, &c.* Vbi oſtendit Apoſtolus quales erant in exteriori conuerſatione, q̃m ſine ſpe, & hoc, quia alienati à vita. Iob. 7. Deſperaui, nequaquã vltra iam viuam, &c. Hier. 18. Deſperauimus, poſt cogitationes enim noſtras ibimus, & vnuſquiſq; prauitatem cordis ſui malefaciemus. Et hoc eſt, quod ſequitur. *Tradiderunt ſemetipſos impudicitiæ, &c.* Et hoc legi poteſt dupliciter, vel ſeparatim, vt dicatur in auaritia, quia auari erãt. Rom. 1. Repletos omni iniquitate & malitia, fornicatione, auaritia, &c. Heb. 13. Sint mores ſine auaritia, &c. Quia vt dicit Eccl. 10. Auaro nihil eſt ſceleſtius. Propter quod Abach. 2. Veh qui congregat auaritiã malam domui ſuæ, &c. Poteſt etiã legi coniunctim cũ præcedentibus, vt dicatur in auaritia, id eſt auarè, ita vt ſit modificans præcedentia. Et ſecundum hoc aggrauat eorũ vitam tripliciter: quia primò peccauerunt nõ ex paſsione, ſed potius ex electione. Vnde dicit, *Tradiderunt ſemetipſos impudicitiæ.* Quaſi dicat. Non paſsionibus, vel infirmitate peccauerunt, ſed ſemetipſos tradiderunt, &c. Iudith. 7. Sponte tradamus nos oẽs populo Olofernis, &c. 2. Cor. 12. Non egerunt pœnitentiã ſuper immunditia quã geſſerũt, &c. Secundò ex actuali effrenatione. 2. Pet. 2. Poſt carnem in concupiſcentiam immunditiæ ambulant, &c. Et ideo dicit, *In operationem omnis immunditiæ.* Ezec. 14. Iſti poſuerũt immunditias ſuas in cordibus ſuis, &c. Tertiò aggrauatur eorum peccatum ex continuatione, quia inceſſanter peccabant. Oſeę. 4. Fornicati ſunt, & nõ ceſſauerunt, quoniam Dominũ reliquerunt, vnde dicit, In auaritiam, id eſt ardenter & appetitu continuo, & inſatiabili. 2. Pet. 2. Oculos habentes plenos adulterij & inceſſabilis delicti, pellicientes animas inſtabiles, cor exercitatum in auaritia habentes, maledictionis filij, &c.

LECTIO SEPTIMA.

Doctrina Chriſti contraria vitæ Gentium eſt, cuius etiam conditiones ponuntur.

Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum: ſi tamen illum audiſtis, & ipſo edocti eſtis, ſicut eſt veritas in Ieſu, deponere vos ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris. Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis.

Oſtenſa peruerſitate gentilis conuerſationis: hic oſtendit Apoſtolus, q; doctrina Chriſti totaliter cõtraria eſt iſti conuerſationi & ſtatui. Et quia peruertentes quidam doctrinam Chriſti dixerunt non eſſe aliam vitam poſt iſtam, ſed animã mori cum corpore, vt animalia: ideo Apoſtolus oſtendit. Primò doctrinã Chriſti contrariã eſſe vitæ & ſtatui præcedenti. Secundò oſtendit conditiones debitas doctrinæ Chriſti, ibi *Deponite vos, &c.* Dicit ergo. Ita dictum eſt, q; illi deſperantes, &c. *Vos autem non ita* audiuiſtis Chriſtum. ſ. eſſe imitandum. Quomodo ergo. Ipſi enim vos à Deo didiciſtis, vt diligatis inuicem. 2. Theſſ. 2. Itaq; fratres

A ſtate & tenete traditiones quas credidiſtis. Et 2. Theſſ. 2. Quomodo tenebimus? Et 1. Theſſ. 2. Quoniam cum accepiſſetis à nobis verbũ auditus Dei, accepiſtis illud non vt verbum hominũ, ſed ſicut eſt verè verbũ Dei, &c. Col. 2. Radicati & ſuperædificati in ipſo, & cõfirmati in fide, ſicut didiciſtis abundantes in illo in gratiarũ actione. Et hoc certè *Si tamen illum audiſtis,* quia auditus deſeruit diſciplinæ. Si, pro quia. Quia hæc eſt annunciatio quam audiſtis, vt dicitur. 1. Ioan. 1. Et hoc quantũ ad prædicationẽ fidei. Eccl. 24. Qui audit me, non confundetur. Prouer. 15. Auris quæ audit increpationes vitæ, in medio ſapientiũ cõmorabit, &c. *Et in illo edocti eſtis,* ſcilicet, quomodo pertinentia ad fidem, ſunt cuſtodienda & adimplenda. Mar. vlti. Fecerunt ſicut erant edocti, &c. Et hoc *Sicut eſt veritas in Ieſu.* Quaſi dicat. Si audiuiſtis fidem Chriſti prædicari, & quomodo prædicata debeant adimpleri, eſtis edocti, ſicut Ieſus de quo prædicatur vobis, qui eſt veritas. Vos autem nõ ita, ſcilicet, oportet ambulare ſicut aliqui deſperantes. Sed quomodo?

B Subdit *Deponere vos, &c.* Quę quidẽ litera poteſt legi dupliciter. Vno modo, vt dicatur deponere, & tunc conſtruitur cum præcedentibus ſic, ita eſt veritas in qua edocti eſtis in Ieſu deponere vos, &c. Si autẽ dicatur deponite, quæ litera cõmunius habetur, dicemus q; quia cõtraria eſt & vita & doctrina Gentilium, vitæ & doctrinæ Ieſu, in qua edocti eſtis, reſtat vt deponatis, &c. Duo ergo facit, quia cum primò extirpanda ſint vitia, q̃; inſerantur virtutes. Primò docet eos ſtatum priſtinæ ac veteris cõuerſationis deponere. Secundò nouum ſtatũ Ieſu aſſumere, ibi *Renouamini autem ſpiritu, &c.* Dicit ergo, Deponite, &c. Vbi tria ſunt cõſideranda. Primò quid intelligitur per veterem hominẽ. Dicunt aliqui q; hic homo vetus exterior, nouus verò dicitur interior. Sed dicendum eſt, q; homo vetus dicitur tam interior quam exterior, qui ſubijcitur vetuſtati quantũ ad animã per peccatum, & quantũ ad corpus, quia membra corporis ſunt arma peccati. Et ſic ſubiectus homo peccato ſecundum animã & corpus, dicitur vetus homo, ſm q; illa vetu-

C ſta ſunt, quę ſunt in via corruptionis, vel in ipſo corrumpi, quia quod antiquatur & ſeneſcit prope interitum eſt, vt dicitur Hebr. 8. Et ſic homo ſubiectus peccato dicitur vetus, quia eſt in via corruptionis, propter quod ſubdit, Qui corrumpitur ſm deſideria erroris. Nam vnũquodq; corrumpitur, cum recedit ab origine † naturæ ſuæ. Natura aũt hominis eſt, vt deſiderium eius tendat ad id quod eſt ſm rationem. Perfectio autẽ & bonũ rationis eſt veritas. Quando ergo ratio tendit ad errorem & deſideriũ ex hoc errore corrumpitur, tunc vetus homo dicitur. Dicit aũt ſecundũ deſideria. ſ. mala. Rom. 13. Carnis curam ne feceritis in deſiderijs. 1. Tim. 6. Deſideria multa & nociua & inutilia, quæ mergunt hominẽ in interitum & perditionẽ, &c. Quia autem hæc deſideria in quibuſdã trahuntur ex infirmitate: in quibuſdã verò ex malitia, ſicut in illis, qui dicũt Deũ prouidentiã non habere, ideo dicit, *Erroris:* quia in talibus ſic errantibus corrumpitur intellectus & affectus. Vel ſecundum deſideria erroris, id eſt, quæ homines faciunt errare,

† Alias: ab ordine.

D ſm illud Sapien. 2. Hæc cogitauerunt & errauerunt, &c. Proue. 14. Et prudentia ſtultorũ errans. Sed quomodo deponendus ſit, docet Apoſtolus, dicens Col. 3. Expoliantes vos veterẽ hominẽ cum actibus ſuis, &c. Nõ ergo ſubſtantialiter debet deponi, vel expoliari, ſed ſolũ quo ad opera mala, vel conuerſationẽ. 1. Pet. 2. Conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam. 1. Timo. 4. Exemplum eſto fidelium in verbo & conuerſatione. Deinde cùm dicit, *Renouamini, &c.* Oſtendit, q; debemus nouum ſtatum inducere. Circa quod tria facit. Primò oſtendit per quid conſequi poſſumus hanc nouitatem. Secundò in quo hæc nouitas conſiſtat. Tertiò quæ ſit. Quantum ad primum dicit, *Renouamini ſpiritu, &c.* Vbi notandũ eſt, q; licet ſpiritus multipliciter dicatur in homine, tamen triplex ſpiritus inuenitur. ſ. ſpiritus ſanctus. 1. Cor. 3. Neſcitis, q; templũ Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis. Item ſpiritus rationalis. Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ. Item ſpiritus fantaſticus. Oſeę. 14. Scitote Iſrael ſtultum prophetã inſanum

virum

virum ſpiritualem, id eſt fantaſticũ. Hoc ergo, quod dicis, Spiritu mentis, ſumitur pro ſpiritu ſancto. Dicit autẽ cauſam renouationis eſſe ſpiritum ſanctũ, qui habitat in mente noſtra. Gal. 4. Miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda, &c. Pſal. Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, &c. Vel poteſt accipi ſpiritus pro ſpiritu rationali, & tunc ſpiritus idẽ eſt, ꝙ mens noſtra, & eſt ſimile huic, quod dicitur Coloſ. 2. In expoliatione corporis carnis .i. corporis, quæ eſt caro, ita hic ſpiritu mentis .i. ſpiritu, qui eſt mens: hoc aũt dicit, quia in nobis eſt alius ſpiritus, qui non eſt mens, qui. ſ. eſt cõmunis nobis & brutis. Dicit autẽ, *Renouamini ſpiritu mentis* quia illud quod nõ eſt corruptum, eſt nouum, nec renouatione indiget. Nam ſi Adam corruptus non fuiſſet, renouatione non indiguiſſet, nec nos etiam. Sed quia corruptus fuit, renouatione indiguit & eius poſteriores. Et ideo oportet renouari nos in præſenti ſm animã, & in futuro, ſm corpus, quando corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale immortalitatẽ, vt dicitur. 1. Cor. 15. Dicit ergo, *Renouamini ſpiritu,* hic ſcilicet, quia niſi in præſenti ſpiritus renouetur, nunquã corpus eius innouabitur. Vel põt exponi ſpiritu mentis .i. mente veſtra ſpirituali facta; & in idem redit.

F In quo autẽ hæc renouatio conſiſtat quantum ad ſecundũ ſubdit, cùm dicit *Induite nouum hominem, &c.* Hic aduertendum eſt, ꝙ ſicut vniuſcuiuſq; rei primũ vetuſtatis principium fuit Adam per quem peccatũ in omnes intrauit, ita principiũ primum nouitatis & renouationis Chriſtus eſt: quia ſicut in Adam omnes moriũtur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Vnde Gal. vlt. In Chriſto Ieſu neq; circuncìſio, neq; præputium aliquid valet, ſed noua creatura. Induimini ergo Dñm noſtrum Ieſum Chriſtum. Rom. 13. Quæ autem ſit renouatio oſtendit, cùm dicit, *Qui ſecundum Deum creatus eſt, &c.* Hoc aũt poteſt intelligi tripliciter. Vno modo ſic, vt ly, *Qui,* referatur ad ſpiritum, id eſt ſpiritus, qui eſt mens noſtra, creatus eſt à Deo. ſ. in originali iuſtitia. ſ. in ſui nouitate. Vel recreatus noua creatione, vt eſſet iuſtus. ſuprà. 2. Creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis. Vel

G ly, *Qui,* poteſt referri ad nouum hominem. ſ. Chriſtum. Et tunc cõſtruetur ſic. *Qui creatus eſt,* id eſt formatus in vtero virginis ſm Deum, id eſt nõ ſemine humano, ſed ſpiritu ſancto. Vel creatus eſt ſm eſſe gratiæ & plenitudinis, & hoc *In iuſtitia* quo ad homines, *In ſanctitate* quo ad Deũ, & hoc *Veritatis,* non falſitatis. Luc. 1. In ſanctitate & iuſtitia. Vel vt ſanctitas ſit in corde, veritas in ore, iuſtitia in opere.

LECTIO OCTAVA.

Quia interiora peccata ſpiritum corrumpunt, ideo prohibentur, quæ maxime ſunt, mendacium, & ira.

PRopter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo: quoniã ſumus inuicẽ membra. Iraſcimini, & nolite peccare: Sol nõ occidat ſuper iracundiã veſtrã. Nolite locum dare diabolo.

Suprà poſita generali monitione, vt nouitatem induerent: hic Apoſtolus ponit præcepta ſpecialia. Circa quod

H duo facit. Primò inhibet eis peccata interiora corrumpentia ſpiritũ. Secundò peccata exteriora, quæ corrumpũt carnem, ibi *Fornicatio autem, &c.* Prima in duas. Primò prohibet peccata, quę in deordinatione propria cõſiſtunt. Secundò peccata, quæ conſiſtunt in deordinatione alterius, ibi *Omnis ſermo malus, &c.* Prima iterũ in tres, quia primò prohibet peccatum corrumpens rationalem. Secundò peccatũ deordinans iraſcibilem, ibi *Iraſcimini & nolite peccare, &c.* Tertiò peccatũ pertinens ad concupiſcibilem, ibi *Qui furabatur, &c.* Circa primũ tria facit. Primò quia vnum iſtorũ prohibet. Secundò inducit ad aliud. Tertiò rationem aſſignat. Prohibet ergo illud primò, quod ad veterem hominem pertinet, ita vt iſta litera, ſit expoſitiua huius, quod prædixerat. *Induite nouum hominem,* ad quem inducendum primò prohibet mendaciũ: quia per hoc peccatũ oris, corrumpitur veritas rationis. Vnde dicit, *Propter quod,* ſcilicet, nouũ hominẽ induendum, ſicis ſupple, *Deponentes mendacium,*

E quia vt dicitur in Pſal. Perdes omnes, qui loquuntur mendacium. ſ. pernicioſum. Et poſtea inducit ad nouitatem, dicens Zacha. 8. *Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo.* Et quare? *Quoniam ſumus inuicem* membra. Membra enim ſeinuicẽ diligunt, & ſe iuuant mutuò in veritate. Roma. 12. Vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autẽ alter alterius membra. Sequitur *Iraſcimini, &c.* Vbi prohibet peccatum, corrumpens iraſcibilem. Circa quod tria facit. Primò ponit monitionẽ. Secundò eã exponit, ibi *Sol non occidat, &c.* Tertiò rationem reddit, ibi *Nolite locum, &c.* Monitionẽ autem ponit, cùm dicit *Iraſcimini, &c.* Quod põt exponi dupliciter, quia duplex eſt ſpecies iræ, quædam bona, quædã mala. Mala quidẽ quando inordinatè tendit in vindictam ſcilicet, contra iuſtitiam: bona verò quando in vindictam debitam, quando. ſ. quis iraſcitur quãdo oportet, cum quibus, & quantum oportet. Et de vtraq; poteſt exponi. Si dé mala, ſic eſt ſenſus. Nõ præcipit, ſed permittit, quaſi dicat. Si ſic eſt, ꝙ motus iræ inſurgat, quod humanum eſt, nolite

F peccare, id eſt nolite perducere ad effectum per cõſenſum. 1. Cor. 10. Tentatio vos nõ apprehendat niſi humana: quia certè, qui aliter iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio, vt dicitur Mat. 5. De hac ira monebat Ioſeph fratres ſuos. Gen. 45. Ne iraſcimini in via. Si autẽ exponatur de bona, ſic tenetur non ſolũ permiſſiuè, vt primò, ſed imperatiuè, iraſcimini ſcilicet, contra peccata veſtra: qm̃ duplex eſt vindicta, quã homo appetit. Vna de ſeipſo peccante & ſic pœnitentia eſt quædã vindicta; quam homo facit, & caput de ſeipſo. Et hęc eſt bona ira, & de hac dicitur imperatiuè, Iraſcimini. ſ. contra peccata veſtra, & nolite peccare. ſ. de cætero, nec taſia cõmittere cõtra, quæ iterum oporteat iraſci. Modò credũt aliqui, ꝙ homo securè poſſit ſibiipſi iraſci propter peccata ſua, ſed non proximo ſuo propter ſua, ſed non eſt ita: ſicut enim contra ſeipſum quis iraſcitur propter peccata propria, ita proximo ſuo propter ſua, ergo iraſcimini contra vitia aliena, & hoc cum zelo. Num. 25. Phinees auertit iram meã à filijs Iſrael, quia zelo meo cõmotus eſt contra

G eos. Sic Helyas. 3. Reg. 19. Zelo zelatus ſum pro Dño Deo exercituũ, quia dereliquerunt pactum Dñi filij Iſrael, &c. Et nolite peccare præueniendo rationẽ, ſed potius ſequendo. Iac. 1. Sit autẽ omnis homo velox ad audiendũ, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram, &c. Sequitur *Sol non occidat, &c.* Vbi exponit quod dixerat, & ſecundum tres prædictas expoſitiones poteſt tripliciter exponi, quia ſi de mala ira tunc ſic, Sol, &c. Id eſt nõ perſiſtatis in ira cõcepta, ſed ante ſolis occaſum deponatis, quia licet permittatur motus, propter fragilitatem, non permittitur mora. Si de bona, & hoc contra peccata propria, tunc ſic, *Sol,* id eſt Chriſtus. Mala. 4. Orietur vobis timentibus nomẽ meũ ſol iuſtitię, &c. *Non occidat ſuper iracundiam veſtram,* id eſt ſuper peccata veſtra, pro quibus iterum oporteat vos iraſci & voſmetipſos punire. Si contra peccata aliena ſic accipitur ſol. ſ. rationis. Eccle. 12. Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequã veniat tempus afflictionis, & appropinquent anni de quibus dicas, non mihi placent, antequã

H tenebreſcat ſol, &c. Sol non occidat ſuper iracundiã veſtrã, id eſt non obtenebretur dictamen rationis. Iob. 5. Virũ ſtultum interficit iracundia. Sequitur *Nolite locum dare diabolo* vbi aſſignat rationẽ monitionis. Diabolus enim habet locum in nobis per peccatũ, vel per cõſenſum. Ioan. 13. Cum diabolus iam miſiſſet in cor, vt traderet eum Iudas, &c. Et ſequitur ibidem, ꝙ poſt bucellam introiuit in eũ ſathanas. Nunc autẽ huiuſmodi paſſiones multum inclinant ad cõſenſum, & maximè quãdo peruertunt iudiciũ rationis, & hoc ſpecialiter facit ira, quę cõſiſtit in accenſione ſanguinis, quæ quidẽ ratione velocitatis ſui motus præcedit iudicium rationis. Et quia ſic nobis perturbatis diabolus incipit locum habere in nobis, ideo dicit, *Nolite locum dare diabolo.* Quaſi dicat. Nõ perſeueretis in ira, quia per hoc datis locũ diabolo, quia totus diabolus iracundus eſt. Pſal. Liberator meus de inimicis meis iracundis. Intrat autẽ hominẽ cum furore & ira. Apoc. 12. Deſcendit diabolus ad vos habens iram magnã; Hoc autẽ non poteſt facere ſaltem in anima,

quandiu

quamdiu homo iuſtus eſt. Hæc autẽ iuſtitia per iram amittitur, quia ira viri iuſtitiam Dei non operatur, vt dicitur Iac. 1. Si ergo non vultis locum dare diabolo, ſaltem in anima, ſol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Eccleſia. 11. Aufer iram à corde tuo.

LECTIO NONA.

Vetuſtas peccati prohibetur, vt ſpiritus innouatio fiat.

QVi furabatur iam non furetur: magis autem laboret, operando manibus ſuis, quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat neceſsitatẽ patienti. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.

Excluſa ſuprà vetuſtate hominis quantum ad vim rationalem & iraſcibilem: hic prohibet eam quantũ ad concupiſcibilẽ prouenientẽ ex rerum inordinata concupiſcentia. Circa quod duo facit. Primò prohibet concupiſcibilis vetuſtatẽ. Secundò hortatur ad eius nouitatẽ, ibi *Magis autem laboret, &c.* Ad vetuſtatem autẽ concupiſcibilis pertinet furtum, quod prouenit ex corrupto & inordinato appetitu rei temporalis. Ideo dicit *Qui furabatur, iam non furetur, &c.* Quaſi dicat. Qui habebat concupiſcibilem corruptam & vetuſtam ex corrupto appetitu rerum temporaliũ, iam nõ furetur. ſ. ſi vult concupiſcibilem renouare, quia vt dicitur Eccle. 5. Super furẽ confuſio, propter hoc dicitur Exod. 20. Non furtum facies. Et quia aliquis poſſet ſe excuſare præ paupertate, ideo dicit *Magis laboret, &c.* Sicut ipſe fecit Apoſtolus, vt dicitur Act. 20. Argentũ & aurum nullius concupiui aut veſtem, vos ipſi ſcitis, quoniã ad ea, quæ mihi opus erant & his, qui mecum ſunt, miniſtrauerunt manus iſtę. Item. 2. Theſſ. 3. Ipſi enim ſcitis quẽadmodũ oporteat vos imitari nos, quõ non inquieti fuimus inter vos, neq; gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed in labore & fatigatione, nocte ac die laborantes, ne quem veſtrum grauaremus, &c. Vnde notandũ eſt, ꝙ opus manuale ad tria inducitur. Primò ad neceſsitatẽ victus acquirendã. Gen. 3. In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Et ideo qui non habet vnde licitè viuat, tenetur manibus laborare. 2. Theſ. 3. Si quis non vult operari, non manducet, quaſi dicat. Sicut qui non comedit in neceſsitate peccat, ita & ſi nõ laborat. Et ſic ponitur hic ad excludendũ furtum, Quãdoq; verò inducitur contra otium, quia multa mala docuit otioſitas. Eccle. 33. Et ideo qui habent vitam otioſam tenentur manibus laborare. 2. Theſ. 3. Audiuimus quoſdam inter vos ambulare inquiete nihil operantes, ſed curioſè agentes. His autem, qui huiuſmodi ſunt denuntiamus, & obſecramus in Dño Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operãtes ſuũ panẽ manducent. Quãdoq; enim inducitur ad carnis macerationẽ & domationẽ. Vnde ponitur inter alia opera continentiæ. 2. Cor. 11. In laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, &c. Triplex ergo eſt ratio iniungendi laborem corporalẽ, ſed prima omnibus neceſſaria eſt, & hoc de neceſsitate præcepti, quia alijs modis poteſt excludi otium, ſimiliter & laſciuia carnis poteſt alio modo domari & refrenari, & ſufficit quomodocunq; fiat.

Sequitur *Quod bonum eſt,* quod dupliciter poteſt intelligi. Vel in vi accuſatiui, & ſic conſtruetur: Magis autẽ laboret operando manibus, & quidẽ nõ illicita, ſed quod bonũ eſt. Gal. vlti. Bonum autem facientes nõ deficiamus. Eſa. 1. Quieſcite agere peruerſè, diſcite benefacere. Vel poteſt intelligi in vi nominatiui, laboret, &c. Quod bonũ eſt, quaſi hæc ſit ratio quare laborandũ eſt, quaſi dicat. Non ſolũ eſt neceſſariũ laborare, immo etiam bonum eſt laborare, vt laborãs poſsit viuere, & *vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti.* Eccleſi. 29. Fœnerare proximo tuo in tempore neceſsitatis illius, &c. Deinde enim dicit *Omnis ſermo malus, &c.* Ponit pertinẽtia ad veterem hominẽ in deordinatione ad alium, & facit duo: quia primò prohibet vetuſtatẽ, & inducit nouitatem. Secundò inducit exemplũ, in principio quinti capitis, ibi *Eſtote ergo, &c.* Ad proximũ autẽ poteſt quis malè

A ſe habere dupliciter. Vno modo lędendo eum verbis malis. Alio modo malis exemplis. Primò prohibet primum. Secundò ſecundũ, ibi *Et nolite contriſtare, &c.* Primò iterũ in duas. Primò prohibet vetuſtatẽ. Secundò inducit ad nouitatem, ibi *Sed ſi quis, &c.* Dicit ergo *Omnis ſermo malus, &c.* Sermo oris prętendit & annuntiat, quę ſunt in anima, quia voces ſunt earũ, quæ ſunt in anima paſsionũ notæ. Ille eſt bonus ſermo, qui indicat bonam diſpoſitionẽ interiorem, malus verò, qui malã. Tripliciter aũt homo ordinatur interius. ſ. ad ſe, vt. ſ. omnia ſint rationi ſubiecta ad Deũ, vt ratio ſit ei ſubdita, ad proximum quando diligit eum, vt ſeipſum. Eſt ergo quandoq; ſermo malus, quando indicat hominẽ inordinatũ in ſe, & hic eſt ſermo falſus eius, qui aliud loquitur, aliud intẽdit: & ſimiliter ſermo inutilis & vanus. Item eſt ſermo malus, qui indicat hominẽ inordinatũ contra Deum: ſicut periuria, blaſphemiæ, & huiuſmodi. Item etiam eſt ſermo malus, quando eſt contra proximũ ſuum: ſicut iniuriæ, doli, & fallaciæ. Et ideo dicit, *Omnis ſermo malus*

B *ex ore veſtro non procedat.* Omnis non verò æquipollet huic ſigno, nullus. Sapien. 1. Cuſtodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodeſt, & à detractione parcite linguæ, quia ſermo obſcurus in vacuum non ibit: quia certè Deum non præterit omnis cogitatus & non abſcondit ſe ab eo vllus ſermo, vt dicitur Eccle. 42. Nunc aũt deponite & vos omnia, iram, indignationẽ, malitiam, blaſphemiã, turpem ſermonẽ de ore veſtro. Col. 3. Sequitur *Sed ſi quis bonus eſt, &c.* Inducit ad nouitatem, quia ſermo bonus benedicendus eſt pro loco & tempore. Prouer. 15. Sermo oportunus eſt optimus. Si quis ergo loquitur quaſi ſermones Dei. 1. Pet. 4. Et ad quid ſubdit? *Ad ædificationem fidei,* id eſt, vt corroboretur fides in cordibus infirmorum. 1. Cor. 14. Omnia ad ædificationem fiant, & hoc, vt det gratiam audientibus ſcilicet, ſi talis bonus ſermo ſit probatus, vel talis ſermo eſt cõferens: quia frequenter homo ex bono ſermone & per virtutem boni ſermonis auditi compunctus diſponitur ad gratiam. Act. 10. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit ſpiritus

C ſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbum. Sic loquebatur Dominus de quo dicitur Luc. 4. Mirabantur ex verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipſius. Eccle. 10. Verba oris ſapientis gratia.

LECTIO DECIMA.

Monet ne ſpiritum ſanctum ab ipſis abſcedere compellant, per quodcunq; peccatum.

ET nolite contriſtare ſpiritum ſanctum Dei: in quo ſignati eſtis in die redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis cum omni malitia. Eſtote autem inuicem benigni, miſericordes, donantes inuicem ſicut & Deus in Chriſto donauit vobis.

Suprà monuit Apoſtolus abſtinere à verbis malis & nociuis: hic monet abſtinere à verbis & factis turbatiuis

D ſeu cõtriſtatiuis proximorũ. Circa quod duo facit. Primò prohibet quod pertinet ad vetuſtatem. Secundò perſuadet quod pertinet ad nouitatẽ, ibi *Eſtote autem inuicem benigni, &c.* Prima iterum in duas: quia primò prohibet, quod ad vetuſtatẽ pertinet in generali. Secundò in ſpeciali, ibi *Omnis amaritudo, &c.* Dicit ergo *Nolite contriſtare ſpiritum, &c.* Contrà. Spiritus ſanctus eſt Deus, in quo non cadit paſsio aliqua nec triſtitia. Reſpondeo. Spiritus ſanctus dicitur contriſtari quãdo contriſtatur ille, in quo eſt ſpiritus ſanctus. Luc. 10. Qui vos ſpernit, me ſpernit. Eſa. 63. Ipſi aũt ad iracundiam prouocauerũt eum, & afflixerunt ſpiritũ ſanctum eius: & conuerſus eſt eis in inimicum. Vel dicendũ eſt, ꝙ eſt metaphorica locutio. Sicut enim Deus dicitur iraſci propter ſimilitudinẽ effectus: ita etiam dicitur contriſtari: quia ſicut quando aliquis contriſtatur, recedit à contriſtante, ita ſpiritus ſanctus à peccante. Et ſic eſt ſenſus, Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum Dei, id eſt nolite eum fugare, vel expellẽre per peccatũ. Sapien. 1. Spiritus ſanctus enim diſciplinæ

effugiet

effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus, quę ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente iniquitate. Igitur nō eſt contriſtandus ſpiritus ſanctus, & hoc propter beneficiū ſigni ſalutaris. Ideo ſubiungit *In quo ſignati eſtis*, id eſt reformati eſtis, & ab alijs diſtincti. Qui autē habebit hoc ſignum ſecum, habebit vitam æternā. Ideo ergo eſt cuſtodiendus, & nullo modo contriſtandus, quia ſine eo non eſt vita æterna. 2. Cor. 1. Qui ſignauit nos Deus, & dedit nobis pignus ſpiritus. Et quando? *In die redemptionis*, id eſt baptiſmi. Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, &c. Act. 1. Vos baptizabimini ſpiritu ſancto non poſt multos hos dies. Dicit aūt redemptionis, quia in baptiſmo fit homo particeps redemptionis factæ per Chriſtum.

Sequitur *Omnis amaritudo, &c.* Vbi oſtēdit in ſpeciali, quę pertinent ad vetuſtatem. Quandoq; enim homo cōtriſtat amicum ſuum ex ira, aliquando ex induſtria. Sed in ira eſt triplex gradus, quia aliquando retinetur & manet ſolū in corde, ſicut qui motum interius iraſcitur. Aliquando verò exprimitur in voce ſine tamen cōtumeliæ prolatione: ſicut qui dicit, Racha. Aliquando fit etiā addita cōtumeliæ prolatione, ſicut qui dicit, fatue. Primò ergo ponit, quod pertinet ad iram cordis. Secundò quod pertinet ad inordinatā prolationem. Tertiò quod pertinet ad contumeliā. In ira autem cordis iſta ſe cōſequuntur. Primò q ira eſt effectus triſtitiæ, & hæc in ſacra ſcriptura dicit̄ amaritudo. 1. Reg. 1. Cum eſſet Anna amaro animo, & oraret Deum flens, &c. Et ideo dicit *Omnis amaritudo, &c.* Quæ eſt per memoriam iniurię pręteritę. Eccle. 21. Non eſt ſenſus vbi abundat amaritudo. Secundò q ſtatim appetit vindictā, ideo dicit *Et ira* Quæ eſt appetitus vindictæ. Iac. 1. Ira enim viri Dei iuſtitiam nō operatur. Tertiò q iratus indignum reputat, q ei parcat, & indignum eſſe, q ſine punitione tranſeat, ideo ſequitur *Et indignatio.* Sed quantū ad inordinatā prolationē ſic eſt clamor. Eſa. 5. Expectaui, vt faceret iudiciū, & ecce iniquitas: & iuſtitiam, & ecce clamor. Ideo dicit *Et clamor.* Similiter & blaſphemia eſt, vel contra Deum, vel contra ſanctos. Leuit. 24. Quicunq; blaſphemauerit nomen Dn̄i, morte moriatur. Ideo dicit *Et blaſphemia.* Et addit *Tollatur à vobis cum omni malitia* ſcilicet, operis. 1. Pet. 2. Deponētes omnem malitiam, & omnē dolum, & ſimulationē. Deindè cùm dicit *Eſtote autem, &c.* Ponit pertinentia ad nouitatem contrariā paſsionibus præmiſsis, cōtra amaritudinē, benignitatem. Vnde dicit *Eſtote autem inuicem benigni.* Quia benignus eſt ſpiritus ſapientiæ, &c. Contra iram, miſericordiā. Vnde dicit *Miſericordes.* Luc. 6. Eſtote ergo miſericordes ſicut & pater veſter miſericors eſt. Contra indignationem, condonationē. Vnde dicit *Donantes inuicem, &c.* Col. 3. Donantes voſmetipſis ſi quis aduerſus aliquem habet querelam ſicut & Dn̄s donauit nobis, ita & vos. Roma. 8. Qui etiā proprio filio ſuo non pepercit. Et paulò pòſt ſequitur, Quomodo non etiam cum illo nobis omnia donauit?

Iræ gradus triplex.

CAPIT. V. LEC. I.

Chriſtus imitandus, vt exemplar proponitur, maximeq; in dilectione.

Eſtote ergo imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi: & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis.

Poſita exhortatione ob benignitatē & miſericordiam, quæ ſunt effectus charitatis: hic oſtendit eis exemplum. Circa quod duo facit. Primò inducit eos ad imitationem exemplaris. ſ. Dei. Secundò oſtendit in quo debent ipſum imitari, ibi *Et ambulate, &c.* Dicit ergo, Dixi q debetis donare inuicem, ſicut & Deus in Chriſto donauit vobis, ergo eſtote imitatores Dei, quia hoc neceſſariū eſt, licet difficile ſit. Eccle. 2. Quid eſt, inquā, homo vt poſsit ſequi regem factorem ſuum? Nunquā tamen perficietur natura humana, niſi in cōiunctione ad Deū. Vnde Iob. 23. Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus. Ergo imitandus eſt taliter quomodo ha-

E bemus poſsibilitatē, quia ad filium pertinet patrē imitari. Et ideo ſubdit *Sicut filij patrem* ſcilicet, p creationē. Deut. 32. Nonne ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit, & fecit, & creauit te? Et addit *Chariſſimi.* quos. ſ. elegit ad participationem ſuiipſius. Sequitur *Et ambulate, &c.* Vbi primò ponit imitandi modum, quia in charitate. Secundò oſtendit immenſæ charitatis ſignū, ibi *Et tradidit, &c.* Quòd ergo ſimus filij chariſsimi, hoc facit charitas Dei. Roma. 8. Non enim accepiſtis ſpiritū ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, q ſumus filij Dei. Debemus ergo ipſum in dilectione imitari. Et dicit *Ambulate*, id eſt ſemper proficite. Gen. 15. Ambula coram me, & eſto perfectus. Et hoc *In dilectione*, quia dilectio eſt tale bonū, in quo debet homo proficere, & tale debitum, quod debet homo ſemper ſoluere. Rom. 13. Nemini quicquā debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Vel in dilectione, quę eſt via ſequēdi Deū magis de propinquo. 1. Cor. 12.
F Adhuc excellentiorē viam vobis demonſtro. Si linguis hominum loquar & angelorum, &c. Col. 3. Super omnia hęc, charitatē habētes, &c. Et hoc exēplo Chriſti. Vnde ſubdit *Sicut & Chriſtus dilexit nos.* Ioan. 13. Cū dilexiſſet ſuos, qui erāt in mundo, in finem dilexit eos. Et quia ſecundū Grego. probatio dilectionis, exhibitio eſt operis: ideo ſubdit *Et tradidit ſemetipſum pro nobis.* Apoc. 1. Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris. Gal. 2. In fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit in mortē ſeipſum pro me. Eſa. 53. Tradidit in mortem animā ſuam, &c. Hæc aūt mors fuit nobis vtilis & neceſſaria, ideo ſubdit *Oblationem & hoſtiam, &c.* Loquitur autem hic Apoſtolus more veteris legis, in qua, vt dicitur Leuit. 4. Quando quis peccauerat, offerri debebat pro eo hoſtia & oblatio, quæ dicitur pro peccato. Item quando quis agebat gratias Deo, vel aliquid cōſequi volebat, oportebat offerri hoſtiā pacificam, vt dicitur Leuit. 3. Quæ quidem erat in oblationem ſuauiſsimi odoris Domino, vt dicitur ibidem. Hæc autem facta ſunt per Chriſtum, quia vt
G à peccatis mundaremur, & gloriā conſequeremur tradidit ſemetipſum pro nobis in oblationem, per ea, quæ in vita geſsit. Eſa. 53. Oblatus eſt, quia ipſe voluit, &c. *Et hoſtiam Deo, pro peccato.* Et hoc *In odorem ſuauitatis.* Alludit aūt huic, quod dicitur Leuit. 3. Sed certè ille odor non erat tunc ideo acceptus ſecundum ſe, ſed ſecundum ſuam ſignificationem, inquantū ſignificabat oblationē odoriferam corporis Chriſti filij Dei. Gen. 2. Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni. Cant. 1. Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. Sic autem debemus nos ſacrificare Deo ſpiritualiter. Pſal. Sacrificium Deo ſpiritus, &c.

LECTIO SECVNDA.

Excluditur vetuſtas peccati carnalis, vt Nouam mundítiæ induant vitam.

Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis ſicut decet ſanctos: aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas, quæ ad rem
H *non pertinet: ſed magis gratiarum actio.*

Suprà poſita monitione Apoſt. docuit, vt depoſita vetuſtate Epheſij nouitatem aſſumerent prohibendo vitia ſpiritualia: hic prohibet eiſdem vitia etiā carnalia. Diuiditur aūt in duas. Primò enim prohibet vetuſtatē vitiorum carnaliū. Secūdò inducit ad nouitatē, ibi *Vnde namque fratres, &c.* Prima iterum diuiditur in tres. Primò excludit vetuſtatē vitiorum. Secundò proponit pœnam eorum, ibi *Hoc autem ſcitote, &c.* Tertiò excludit fallaciam, ibi *Nemo vos ſeducat, &c.* Prima iterum in duas. Primò excludit quędā vitia principalia. Secūdò excludit quędā adiuncta, ibi *Aut turpitudo, &c.* Excludit autē tria vitia. ſ. luxuriam naturalē, quæ eſt, cum non ſua. Vnde dicit *Fornicatio.* Oſeę. 4. Spiritus enim fornicationum decepit eos. 1. Cor. 6. Fugite fornicationē. Sic faciebat Iob. 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt nec cogitarem de virgine. Dicitur autem fornicatio à fornice, id eſt arcu triumphali, iuxta quem erant lupanaria. Prouer. 20.

Intrauit

Intrauit ſuper eos fornicatio,&c. *Et omnis immunditia,* id eſt omnis pollutio contra naturam.ſ.quę non ordinatur ad generationẽ. Gal.5. Manifeſta ſunt opera carnis,quæ ſunt fornicatio,immunditia,luxuria,&c.Tertiò excludit auaritiã, dicendo *Aut auaritia.* Sed quare hoc? Nunquid eſt idẽ cum peccatis carnalibus? Reſpondeo. Dicendũ eſt,ꝙ non, nec totaliter eſt diuiſa,ſed medium inter ſpiritualia & carnalia peccata:quod patet ſic. In peccato ſunt duo.ſ.obiectũ peccati, & delectatio in obiecto. Quædam ergo ſunt peccata quorũ obiectio & delectatio eſt ſpiritualis, ſicut ira. Nam vindicta,quæ eſt obiectum iræ,& delectatio eius, eſt quid ſpirituale,& ſimiliter inanis gloria. Quædã verò ſunt omnino carnalia,& obiectũ,& delectatio: ſicut gula & luxuria.ſed auaritia tenet medium, quia eius obiectũ eſt carnale.ſ.pecunia,ſed delectatio eſt ſpiritualis, quia animo quieſcit quis in pecunia. Et ideo conoumeratur auaritia cũ peccatis carnalibus ratione obiecti, cum ſpiritualibus verò ratione delectationis. Hebr.vlti.Sint mores ſine auaritia.Vel dicendum eſt,ꝙ auaritia opponitur iuſtitiæ, vnde ponitur pro ſpecie luxurię,quę eſt adulteriũ,quod eſt iniuſtus vſus mulieris alterius: ſicut auaritia iniuſtus vſus pecuniæ. Sed ſuprà dixit, Qui furabatur,&c. Hic aũt dicit,ꝙ nec nominetur,&c.Quia in pugna ſpirituali vitia carnalia primò occurrunt vincenda: quia fruſtrà pugnat quis contra intrinſeca,niſi primò vincat extrinſeca.ſ.carnalia,cõtra,quę ſemper remanet bellum. Et ideo dicit *Nec nominetur in vobis ſicut decet ſanctos,* ſcilicet,abſtinere à factis, à cogitationibus,& à dictis. Eſa. 1.Perdam Babyloois nomen, & reliquias, & progeniem,& germen. Eccle.41.Curam habe de bono nomine, quia hoc decet ſanctos. 2.Cor 6.In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros,&c. Sequitur *Aut turpitudo,&c.* Vbi ponit quædam vitia adiuncta. Circa quod duo facit. Primò adiuncta vitia excludit. Secũdò ad contraria eorũ inducit, ibi *Sed magis gratiarum actio,&c.* Tria ergo vitia excludit.ſ.turpitudinem,quę eſt in tactibus turpibus,& amplexibus,& oſculis libidinoſis. Prouer.6.Qui aũt adulter eſt,propter cordis inopiam, perdet animã ſuã, & turpitudinẽ,& ignominiã congregat ſibi. Item ſtultiloquium,id eſt,verba prouocantia ad malum. Eccl.9.Colloquium illius quaſi ignis exardeſcit, ſcilicet malæ mulieris. Et ſcurrilitatẽ, id eſt verbum ioculatorũ, per quod aliqui volunt inde placere alĳs. Matt.12.De omni verbo otioſo, quod locuti fuerint homines, reddent rationẽ de eo in die iudicĳ. Et hæc omnia ſunt mortalia inquantũ ad mortalia peccata ordinantur,quia aliquid etiam ſi bonum ſit ex genere,inquãtũ ad mortale ordinatur, eſt mortale. Deinde inducit ad contraria,ſcilicet gratiarũ actiones. Vnde dicit, *Sed magis gratiarum actio.* Eſa.51.Gaudium, & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio & vox laudis.

ritia / catũ / in car / par- / pti-

LECTIO TERTIA.

Vitiorum pœna proponitur, quæ eſt excluſio à viſione diuina, monetq; ne ſeducantur.

HOc enim ſcitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus(quod eſt idolorum ſeruitus)non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. Nemo vos ſeducat inanibus verbis,propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum.

Suprà prohibuit Apoſtolus peccata carnalia, hic comminatur pœnã damnationis, quæ peccatoribus infligitur. Circa quod duo facit. Primò enim de hoc eos certificat. Secundò ſigillatim pctã recitat, ibi *Quod omnis fornicator,&c.* Dicit ergo, Hoc ſcitote intelligentes,id eſt, actualiter nõ ſolum habitualiter pro certo habete.1.Ioan.5.Hęc ſcripſi vobis,vt ſciatis,&c.Et quid? *Quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus,quod eſt idolorum ſeruitus,non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei.* Nota ꝙ vocat hic auaritiam idololatriã, quoniã idololatria eſt,quãdo honor ſoli Deo debitus, impenditur creaturę. Nunc aũt Deo dupliciter honor debetur,ſcilicet,

tia / ola

A vt in eo finem noſtrum conſtituamus, & vt in eo fiduciam noſtrã finaliter ponamus, ergo qui hoc in creaturis ponit reus eſt idololatriæ.Hoc autẽ facit auarus,qui finem ſuum in re creata ponit, & etiam totam ſuam fiduciam. Oſeę.8. Argentũ ſuum & aurum ſuum fecerũt ſibi idola, vt interirent.Et hoc,quia,vt dicitur Prouer.11.Qui confidit in diuitĳs ſuis corruet. Sed cum in alĳs peccatis ponat homo finẽ ſuum in creatura,cui amore inhæret, quare etiã in illis non dicitur peccator idolatra? Reſpõdeo,idolatrare eſt aliquid exterius indebitè colere. Nunc autẽ in alĳs peccatis ponitur finis in interioribus quaſi in propria exaltatione. Sed qui ponit finem in diuitĳs, ponit in ris finem,vt in re exteriori, ſicut idololatra. Sed numquid auari honorẽ Deo debitum exhibentes creaturæ,realiter ſunt idololatræ, & per ſe? Dico ꝙ non:quia in moralibus actus ſeu opera iudicantur ex fine. Ille ergo per ſe eſt idololatra,qui intendit per ſe cultum exhibere creaturæ. Hoc autẽ non intendit auarus per ſe,ſed per accidens hoc facit, inquantũ ſuperfluè & in-

B ordinatè diligit. Et quid de tali? Non habebit hæreditatẽ, quippe,quia filĳ & hæredes, vt dicitur Roma.8. Nunc autem tales non ſunt filĳ,qui ſic carnales ſunt: ergo hæreditatem non habent, quia vt dicitur.1.Cor.15.Caro & ſanguis regnum Dei non poſsidebunt.i.Deum,qui dicit Ezec.44. Ego hæreditas eorum. Sed poſſet quęri ſi hæreditas iſta eſt ipſe Deus,cum ſit indiuiſibilis & impartibilis, quare dicit,in regno Chriſti & Dei diuiſiuè, ac ſi hæreditas iſta ſit diuiſibilis? Reſpondeo. Hæreditas noſtra conſiſtit in fruitione Dei,nũc autem Deus aliter ſe fruitur, & nos eo, quia Deus ſeipſo perfectè fruitur,quia ſeipſum perfectè cognoſcit, & totaliter diligit quantũ cognoſcibilis & diligibilis eſt,non aũt ſic nos:quia licet ipſum perfectè cognoſcamus in patria,& per cõſequens diligamus,quia qui aliquid ſimplex attingit,ipſum totũ cognoſcit,& ſi non totaliter: ſicut lux ſolis ſi eſſet punctalis humanus oculus, ipſam totã apprehenderet non totaliter, oculus verò aquilæ ipſam totaliter cõprehenderet. Sic & ſi Deum perfectè cognoſcimus

C in patria,& perfectè diligimus,ſed ipſum totaliter nõ comprehendimus, ideo videtur ibi eſſe quædã imperfectio & particularitas. Et ideo dicit Chriſti & Dei coniunctim, quaſi partẽ cum parte ponendo.i.quia per Chriſtũ,& non per alium habetur hęreditas. Deinde cùm dicit *Nemo vos ſeducat.* Hic excludit fallaciam ſeductorũ. Et circa hoc duo facit. Primò enim ponit admonitionẽ. Secundò ſubiungit ipſius rationẽ, ibi *Eratis enim aliquando tenebræ,&c.* Prima iterum in duas,quia primò monet eos, vt nõ ſeducantur verbis eis credendo. Secundò vt non cõmunicent eis mala faciẽdo,ibi *Nolite communicare,&c.* Prima adhuc in duas,quia primò remouet ſeductiones, ſecundò oſtendit ſeductionis ſignum,ibi *Propter hoc enim venit ira,&c.* Notandum eſt ergo ꝙ in vitĳs carnalibus ſolũ docuit cauere ſeductionẽ, quia à principio, vt homines poſſent liberè frui concupiſcentĳs, cogitauerũt inuenire rationes, ꝙ fornicationes & huiuſmodi venerea non eſſent peccata. Et ideo dicit inanibus verbis,quia ſine ratione ſunt talia verba,quæ dicunt, ꝙ huiuſmodi non ſint peccata,nec excludant à regno Dei & Chri-

D ſti. Coloſ.2. Videte ne quis vos ſeducat per prophetiam & inanem fallaciam. Et ꝙ tales ſint ſeductores & talia verba ſeducentia oſtendit, quia niſi peccata carnalia eſſent peccata,nõ punirentur à Deo, quia cum Deus ſit iuſtus nõ infligit pœnã ſine culpa. Nunc aũt talia puniuntur à Deo,ergo peccata ſunt. Minorẽ probat, cùm dicit *Propter hoc enim venit ira Dei,* ſcilicet, propter peccata carnalia *in filios diffidentiæ,* vt patuit in diluuio. Gen.6.Itẽ in ſodomitis. Gen.19.Item tribus Beniamin ferè tota conſumpta fuit propter hæc. Iudicũ.20.Dicit aũt filios diffidentiæ, quia ſicut peccantes diffidunt de vita æterna: quia ſi ſic faciens ſperaret vitam æternam, magis eſſet præſumptio,quam ſpes,quæ eſt certa expectatio futuræ beatitudinis ex meritis,&c. Vnde ſuprà.4.Qui deſperantes ſemetipſos tradiderũt impudicitiæ in operationẽ immunditiæ omnis,in auaritiam. Sapien.2. Nullũ pratum ſit quod nõ pertranſeat luxuria noſtra,&c. *Et ſequitur in fine capitis.* Quia tales non ſperauerunt merce-

dem

dem iuſtitiæ,&c. Dicit ergo, quòd *In filios diffidentiæ*, id eſt, qui non confidunt de gaudijs æternis, venit ira Dei, ſcilicet propter peccata: vel diffidentiæ, id eſt, de quibus non eſt confidendum, quantum eſt ex parte meritorum. Et ideo concludit, *Nolite effici participes eorum*, communicando ſcilicet eis in talibus operibus. 2. Cor. 6. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate, aut quæ ſocietas lucis ad tenebras, aut quæ communicatio Chriſti ad Belial, aut quæ pars fidelis cum infideli.

LECTIO QVARTA.

Monet ne reuertantur ad vitia, poſtquam ſunt initiati virtutibus.

ERatis enim aliquando tenebræ, nunc autē lux in Domino, Vt filij lucis ambulate (fructus enim lucis, eſt in omni bonitate, & iuſtitia, & veritate) probantes quid ſit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum, magis autem redarguite.

Suprà prohibuit Apoſtolus peccata carnalia, cōminando pœnam & remouendo fallaciam: hic aſsignat rationē ſumptā ex eorum conditione, & duo facit. Proponit enim primò eorum conditionē. Secundò ex eis duas concluſiones inducit, ibi *Vt filii lucis ſitis, &c.* Ponit aūt duas cōditiones. Primò præteritam. Secundò conditionē præſentē, ibi *Nunc autem lux, &c.* Dicit ergo, *Eratis aliquando tenebræ*, id eſt excæcati ignorantia & errore. ſuprà. 4. Tenebris obſcuratum habentes intellectum. Pſal. Neſcierunt neq; intellexerunt, in tenebris ambulant. Item tenebroſi per peccatum. Prouer. 4. Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant. Sed notandū eſt, q̄ indeterminatè non dicit tenebroſi, ſed tenebræ, quia ſicut quilibet videtur eſſe id quod principaliter eſt in eo, ſicut tota ciuitas videtur eſſe rex, & quod rex facit, ciuitas dicitur facere, ita quando peccatum regnat in homine, tunc totus homo dicitur peccatum & tenebræ.

Sequitur *Nunc autem lux, &c.* Vbi ponit conditionē præſentem, quaſi dicat. Nunc autē habetis lucem fidei. Phil. 2. Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo. Matt. 5. Vos eſtis lux mundi. Sed contra dicitur de Ioanne Baptiſta, Nō erat ille lux, quomodo ergo fideles alij lux dicuntur? Reſpondeo. Non dicuntur lux per eſſentiam, ſed per participationem. Deinde cū dicit *Vt filii lucis ambulate, &c.* Concludit duas concluſiones. Dixerat enim, q̄ tenebræ fuerunt, & q̄ nunc ſunt lux. Et ideo primò concludit, vt ſe cōforment ei, quod nūc ſunt. Secundò vt vitent ea, quæ prius fuerunt, ibi *Et nolite communicare.* Prima in duas. Primò ponit ammonitionem. Secundò eam exponit, ibi *Fructus enim lucis, &c.* Dicit ergo, quia nunc lux eſtis, faciatis opera lucis, ergo vt filij lucis ambulate. Ioan. 12. Ambulate dum lucem habetis, &c. Hoc autem exponit, cùm dicit *Fructus enim, &c.* Ambulat autem quis vt filius lucis dupliciter. Primò quantū ad ſubſtantiam, vel genus operis. Secundò quantum ad modum, vel intentionē facientis. Primò ergo ponit opera, quæ oportet facere. Secundò qua debent fieri intentione, ibi *Probantes, &c.* Dicit ergo, Dixi vt ambuletis vt filij lucis: fructus enim lucis, ſunt opera fructifera & clara. Eccle. 24. Flores mei fructus honoris, &c. *Et hoc in omni bonitate, &c.* Vbi aduertendum eſt, q̄ omnis actus virtutis ad tria reducitur. Nam oportet, q̄ agens ordinetur in ſe, ad proximum, & ad Deum. In ſe, vt ſit bonus in ſeipſo, & propter hoc dicit in omni bonitate. Pſal. Bonitatem & diſciplinam & ſcientiam doce me, &c. Item ad proximū per iuſtitiam. Ideo dicit, In iuſtitia. Pſal. Feci iudicium & iuſtitiam, &c. Ad Deum per cognitionem & confeſsionem veritatis. Et ideo dicit, Et veritate. Zacha. 8. Veritatem enim & pacem diligite. Vel aliter, vt bonitas referatur ad cor, iuſtitia ad opus, veritas ad os. Suprà. 4. & Zacha. 8. Loquimini veritatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo. Deinde cùm dicit *Probantes, &c.* Oſtendit qua intentione debeant operari, quia non ex abrupto, ſed probantes, id eſt, ratione diſcernentes. Opus ſuū probet vnuſquiſq;, vt dicitur Gal. 6. Et hoc *Quid ſit beneplacitum Deo*, id eſt, vt intendatis facere, quod placet Deo. Roma. 12. Probetis, quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens & perfecta. Deinde cùm dicit, *Et nolite communicare, &c.* Hortatur eos ne redeant ad ſtatum quem reliquerunt, quia vt dicitur Gal. 2. Si enim, quæ deſtruxi, hæc iterum reædifico, præuaricatorem me conſtituo. 2. Pet. 2. Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti. Diuiditur autem iſta pars in duas. Primò ponit monitionem. Secundò aſsignat rationem, ibi *Quæ autem in occulto, &c.* Prima iterum in duas. Primò monet eos ne maleſaciant. Secundò vt mala reprehendant, ibi *Magis autem redarguite, &c.* Dicit ergo, Probantes quid ſit beneplacitū Deo. Et nolite cōmunicare operibus infructuoſis tenebrarum, id eſt operibus carnalibus ducentibus ad tenebras perpetuas: quæ quidem ſunt infructuoſa, quia nō habent niſi momentaneam delectationē citiſsimè tranſeuntem. Roma. 6. Quem ergo fructum habuiſtis tunc in quibus nunc erubeſcitis. Iudæ. 1. Arbores autumnales infructuoſæ, bis mortuę, eradicatæ, fluctus feri maris, deſpumantes ſuas confuſiones, &c. Item tenebroſa loca quęrunt propter turpitudinem, quia communicant in eis cum brutis. Iob. 24. Oculus adulteri obſeruat caliginem, dicens, Nō me videbit oculus, & operiet vultum ſuum, perfodit in tenebris domos, &c. Iſtis ergo nolite cōmunicare, imitando, coadiuuando, conſentiendo. Eccle. 13. Quæ communicatio homini ſancto ad carnem? Sed certè hoc non ſufficit niſi etiam eos reprehendatis, quia vt dicit Auguſt. aliquando Deus punit cōmunicantes inſontes, quia aliqui boni non reprehendunt malos. Eccleſi. 7. Mandauit autem vnicuiq; de proximo ſuo. Et ideo dicit, magis autem redarguite. 2. Timo. 4. Argue, obſecra, increpa, &c. Sed nunquid ſemper peccamus ſi non reprehendimus? Reſpondet Auguſt. Quod enim non reprehendis ex timore charitatis, ne ſcilicet peior efficiatur, & ſcandalizatus affligat bonos, nō peccas. Si autem ex timore cupiditatis, ne ſcilicet, indignetur, & perdas beneficia tua, ſic peccas.

LECTIO QVINTA.

Ratio ponitur, cur non debeant communicare Gentilium operibus, quia turpia ſunt dictu.

QVæ autem in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere. Omnia autem, quæ arguuntur à lumine, manifeſtantur. Omne enim, quod manifeſtatur, lumen eſt. Propter quod dicit, Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.

Suprà poſuit Apoſtolus monitiones: Hic aſsignat rationes earum. Duas autem monitiones poſuit. Prima vt non cōmunicarent operibus tenebrarum. Secunda vt redarguerent peccatores. Secundum hoc ergo duo facit. Primò ponit rationem primæ monitionis. Secundò rationem ſecundæ, ibi *Omnia enim, quæ arguuntur, &c.* Dicit ergo, Bene dixi, nolite cōmunicare: immo debetis & tales increpare & redarguere. Quare? Quia quæ in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt dicere: hoc autem eſt de vitijs carnalibus in quibus eſt turpitudo magna: quia minimū eſt ibi de bonis rationis, cum huiuſmodi actus communes ſint nobis & brutis.

Sequitur *Omnia quæ arguuntur, &c.* Hic ponit Apoſtolus rationem ſecundæ monitionis, & facit duo. Primò enim ponit rationem. Secundò aſsignat confirmationem, ibi *Propter quod dicit, &c.* Quantum ergo ad primum, vult probare, q̄ eos deceat delinquentes arguere, & hoc probat ſic. Quicquid oſtenditur, malū eſſe redarguitur: omnis enim redargutio manifeſtatio quædam eſt, ſed omnis manifeſtatio fit per lumen. vos autē eſtis lux: ergo decet vos arguere & eos manifeſtare. Ponit autem huius rationis maiorem, ibi *Omnia autem, quæ arguuntur, &c.* Minorem autem ponit, ibi *Omne quod, &c.* Ideo decet eos arguere, quia vt dicitur. 1. Cor. 2. Spiritualis iudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur. Vnde Glo. ſic exponit, Omnia. ſ. peccata quæ arguuntur à lumine, id eſt à bonis & ſanctis hominibus, qui

ſunt

ſunt fil[ii] lucis, manifeſtantur.ſ.per confeſsionẽ.Prouer.28. Qui autem confeſſus fuerit & reliquerit ea, miſericordiam couſequetur. Omne autem.ſ.malũ quod manifeſtatur per confeſsionẽ,lumen eſt.i.in lumine vertitur.Deinde coofirmat hoc per authoritatem,dicens *Propter quod dicit, Surge, &c.* Glo.ſic expouit. Propter hoc, quod ſit lumen dicit.ſ.ſpiritus ſanctus, O tu qui dormis ſurge,&c. Sed hęc nõ eſt conſuetudo Pauli. Et ideo dicendum eſt, ꝙ Apoſtolus introducit figurã poſitam. Eſa.6.Surge illuminare Hieruſalẽ, &c. Dicens: Propter quod dicit.ſ.ſcriptura, Surge à negligentia boni operis, tu ſcilicet, *Qui dormis.* Prouer.6.Vſquequo piger dormies? Pſal.Nunquid qui dormit,oon adijciet, vt reſurgat? Et exurge à mortuis,id eſt ab operibus mortuis, ſeu mortificantibus. Heb.9.Emundabit coofcientiam noſtram ab operibus mortuis,&c.Eſa.26.Viuent mortui tui, interfecti mei reſurgent. Exurge ergo, & illuminabit te Chriſtus. Pſal.Dñs illuminatio mea,&c. Idem: Illumina oculos meos oe vnquã obdormiã in morte. Sed nunquid

B poſſumus per nos reſurgere à peccato? quia dicit, Surge,& illuminabit te Chriſtus. Reſpoodeo, Dicendum eſt, ꝙ ad iuſtificationẽ impij duo requiruntur.ſ.liberum arbitrium cooperans ad reſurgendum,& ipſa gratia. Et certè hoc ipſum habet liberum arbitrium à grana præueniente,& poſtea meritoriè operari à gratia ſubſequente. Vnde dicitur Tren.vlti.Conuerte nos Deus,& coouertemur.

LECTIO SEXTA.

Caute vult eos ambulare, vt ſapieutes faciunt,ac redimere tempus,quoniam dies breues, & mali.

VIdete itaq; fratres quomodo cautè ambuletis: non quaſi inſipientes, ſed vt ſapientes: redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. Propterea nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes, quæ ſit voluntas Dei.

Suprà prohibuit fallaciarũ carnalium vetuſtatem, hic hortatur ad contrariã nouitatem. Et primò hortatur ad nouitatem contrariã fallaciæ. Secundò ad nouitatẽ contrariã luxuriæ,ibi *Et nolite inebriari, &c.* Prima in tres. Primò inducit ad cautelam contrariã fallaciæ. Secundò oſtendit nouitatem cautelę,ibi *Redimentes tempus, &c.* Tertiò docet modũ cautelæ, ibi *Propterea nolite fieri, &c.* Dicit ergo. Itaq;.ſ.ex præmiſsis videte quomodo cautè ambuletis. Cautio eſt quædã cõditio prudentiæ,per quam aliquis vitat impedimenta agendorũ,& hanc cautelam debent omoes habere. Prouer.4. Oculi tui videant recta,& palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. Hoc autẽ pertinet ad ſapientes, & ideo dicit *Non quaſi inſipientes,* qui.ſ.neſciunt vitare impedimẽtã. Pſal. Turbati ſunt omnes inſipientes corde. *Sed vt ſapientes.* Eccle.2.Sapientis oculi in capite eius: ſtultus in tenebris ambulat. Quidã dicunt, Si noo caſtè, tamen cautè. Sed ſic non accipit Apoſtolus, ſed dicit cautè, ac ſi diceret, cauete ab hominibus contrarijs caſtitati. Neceſsitatem aũt huius cautelæ oſtendit, cùm dicit, *Redimentes tempus, &c.* Quod poteſt exponi dupliciter. Redimit enim aliquis quãdoq; rem ſuã dando enxenia vel aliquid pro ea, ſicut dicitur aliquis redimere vexationẽ ſuam dando enxenia, vel pecuniã, vel quaodo dimittit de iure ſuo. Dicit ergo, Totũ tempus, hoc eſt tempus calumoiæ, & ideo ſitis redimentes tempus, *Quoniam dies mali ſunt.* Ex quo peccauit Adam, ex tunc ſemper paratæ ſunt inſidię impellentes ad peccatũ. Non ſic autem in ſtatu inoocentiæ, in quo non oportebat hominẽ ab aliquo licito abſtinere, quia in eius voluntate oon erat impellens aliquid ad peccatum. Modò autẽ oportet nos tempus redimere, *Quoniam dies mali ſunt,* id eſt debemus malitiam dierum vitare, diem malum præcauere, vt dicitur Eccle.7. Et etiam à quibuſdam licitis abſtinere.1.Cor.10. Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant. In hunc autẽ modum dicitur aliquis vexationẽ ſuam redimere: quia dimittit aliquid de iure ſoo perire. Vel aliter, Redimẽtes tempus, &c. Contingit quandoq; quòd aliquis per magnum tempus vitæ viuit in peccato,& hoc eſt tempus perditum.

A Sed quomodo redimet, cum homo non ſufficiat ad debita perſoluenda? Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ tantò magis debet vacare operibus bonis, quantò prius inſtitit malis. 1.Pet.4.Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem Gentium conſumendã his, qui ambulauerunt in luxurijs, vinolentijs, deſiderijs,&c. Sed prima expoſitio eſt melior.

Deinde cùm dicit *Propterea nolite fieri, &c.* Docet modum cautelę dicens, propterea.ſ.vt poſsitis tempus redimere nolite fieri imprudentes. Nota ꝙ differẽtia eſt inter ſapientiam & prudentiam. Prudentia enim eſt quædam ſapientia, ſed non vniuerſalis ſapientia. Prouer.10.Sapientia autẽ eſt viro prudẽtia. Sapiens enim ſimpliciter dicitur, qui habet de omnibus ordinare: ſapiens autẽ ſecundũ quid dicitur, qui habet ordinare de his de quibus eſt ſapiẽs. 1.Cor.3. Vt ſapiens architectus fundamentum poſui, quia ſapientis eſt ordinare, vt dicitur.1.Metaphiſicæ, Omnis autem ordinator reſpicit finem, ille ergo ſimpliciter eſt ſapiens, qui cognoſcit finem, vel qui agit propter finem vniuerſalem ſci-

B licet, Deum. Deute.4.Hæc eſt enim ſapientia veſtra, &c. Sapiẽtia enim eſt diuinarũ rerum cognitio, vt dicit Aug.4. de Trini, Prudentia verò eſt particularis rei prouidentia, quando.ſ.quis ordinat facta ſua. Et ideo ſapientia eſt viro prudentia. Propter hoc ergo dicit, *Nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes, &c.* Sicut ratio ſpeculatiua ordinat de agẽdis & iudicat. Oportet autem cõcluſiones habere & iudicare per principia, & ſimiliter in operabilibus. Iſtud autẽ primum principium per quod debemus iudicare omnia & regulare, eſt voluntas Dei, & ideo intellectus in moralibus & diuinis debet habere pro principio voluntatem Dei, quia ſi hanc habeat pro principio, fit prudẽs intellectus. Deut.32. Vtinam ſaperent & intelligerent, &c. Hoc autem docuit Dominus. Matt.6.Fiat voluntas tua.

LECTIO SEPTIMA.

A vino abſtinere monet, quia in eo luxuria eſt, ſed ſi implere ſe volunt, ſpiritu impleantur ſancto.

C *ET nolite inebriari vino in quo eſt luxuria, ſed impleamini ſpiritu ſancto, loquentes vobiſmetipſis in pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritalibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino, gratias agentes ſemper pro omnibus, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti Deo & patri. Subiecti inuicem in timore Chriſti.*

Suprà induxit ad nouitatem cõtra vetuſtatem fallaciæ: hic hoc idem facit cõtra vetuſtatem vitiorum carnalium. Vel dicamus, ꝙ prius reprehẽderit peccata carnalia quantum ad luxuriam, hic autem quantum ad gulam. Duo autem facit. Primò enim prohibet vetuſtatẽ. Secundò inducit ſtatum ad nouitatem, ibi *Sed impleamini, &c.* Dicit ergo: Dixi quod fornicatio & omnis immunditia non nominetur in vobis, ſed ad hoc cauendũ debetis à vino ſuperfluo abſtinere, quia cibus & potus ſuperfluus eſt cauſa luxurię, & præcipuè vinum, quod calefacit & mouet. Prouer.20.

D Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas. Heſter.1. Cum eſſet rex hilarior, & poſt nimiam potationem incaluiſſet mero,&c. Oſeę.4.Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Vnde Hiero. Quem Sodoma non vicit, vina vicerunt Loth. *Nolite ergo, &c. Sed impleamini ſpiritu ſancto.* Inter omnia, quæ multos ſpiritus generant, eſt vinum, vnde generat animoſitatem, & facit homines per talenta loqui, vt dicitur. 2.Eſdræ.3. Et ideo conuenienter docet eos contra hoc repleri ſpiritu ſancto, qui generat feruorẽ deuotionis. Roma.12.Spiritu feruentes. Item etiam generat gaudium & lætitiam ſpiritualem. Roma.14.Iuſtitia & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto. Item facit audacter loqui. Act.2. Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui, &c. Et ideo qui eos loquentes audiebant, credebãt eos ebrios. Sed nunquid habemus ſpiritum ſanctum in noſtra poteſtate? Reſpondeo, & dico quòd habere ſpiritum ſanctum eſt dupliciter, vel receptiuè, & ſic nõ eſt in noſtra poteſtate eum recipere, ſed ex dono Dei eum recipimus. Roma.5.

E Charitas diffuſa eſt in cordibus noſtris, &c. Vel diſpoſitiuè, & ſic adhuc non ſumus ſufficientes eum recipere.i.nos diſponere ſine gratia Dei. 2.Cor.3. Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Vel aliquis dicitur recipere ſpiritū ſanctū, non tamen plenus eſſe ſpiritu ſancto, quando.ſ.habet gratiam ſpiritus ſancti quantum ad aliquā, & non quantū ad omnem hominis operatione͞. Tunc aūt dicitur plenus ſpiritu ſancto, quando eo vtitur generaliter. Modus aūt repletionis eſt in dilectione Dei & proximi. Et ideo cum dicit, Loquentes, &c. Primò tangit modum repletionis ex parte Dei. Secundò ex parte proximi, ibi *Subiecti inuicem, &c.* Circa primū tria facit. Primò ponitur ſpiritualis meditatio. Secundò ſpiritualis exultatio, ibi *Cantantes, &c.* Tertiò gratiarum actio, ibi *Gratias agentes, &c.* Prima in duas, quia primò ponit modū meditationis, ſecundò materiā eius, ibi *In pſalmis, &c.* Dicit ergo, *Loquentes vobis. &c.* Eſt autem duplex locutio. Vna exterior, hominis ad homine͞: alia interior, hominis ad ſeipſum. Talis aūt debet eſſe cōpunctiua.

F Iob.10. Loquar in amaritudine animæ meæ. Item debet fieri in ſecreto. Mat.6. Tu aūt cum oraueris, intra in cubiculū tuum, & clauſo oſtio ora patre͞ tuum. Et Sapien.8. Intrans in domum meā conquieſcā cum illa. Materiā verò meditationis tangit, cùm dicit *In pſalmis, &c.* Pſallere eſt vti pſalterio. Et ſic in pſalmis, id eſt bonis operationibus. Pſal. Sumite pſalmū & date tympanū, pſalterium iucundū, &c. *Et hymnis*, id eſt laudibus diuinis. Pſal. Hymnus omnibus ſanctis eius, &c. Et canticis ſpiritalibus.ſ.de ſpe æternorum. Roma.12. Spe gaudentes. Pſal. In decachordo pſalterio cum cantico in cithara. Pſal. Cantate Dño canticum nouum, &c. Meditemur ergo de recta operatione quid faciendum, de diuina laudatione quid imitandū, de cœleſti iucundatione quid & quomodo ſeruiendū. Sic ergo effectus ſpiritus ſancti primò eſt ſacra meditatio, ſecundò ſpiritualis exultatio: quia ex frequenti meditatione ignis charitatis in corde accenditur. Pſal. Concaluit cor meum intra

G me, & in meditatione mea exardeſcet ignis, &c. Et hinc generatur lætitia ſpiritualis in corde. Et ideo dicit *Cantantes & pſallentes*, id eſt, vt affectus veſtri afficiantur gaudio ſpirituali ad operanda bona. 1.Cor.14. Pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Col.3. In omni ſapientia docentes & commonentes voſmetipſos in pſalmis, & hymnis, & canticis ſpiritalibus, in gratia cantātes & pſallentes in cordibus veſtris Domino. Ex hoc, error hæreticorū confunditur dicentium, ꝙ vanū eſt cantare Dño cantica vocalia, ſed ſpiritualia tantū. Nam in laudibus eccleſiæ eſt aliquid per ſe conſiderandū; & hoc eſt, quod Apoſtolus dicit, In cordibus. Aliquid verò propter duo.ſ. propter nos, vt mens noſtra incitetur ad deuotione͞ interiorem: ſed ſi ex hoc aliquis cōmoueatur ad diſſolutione͞, vel in gloriam inanem, hoc eſt cōtra intentionem eccleſiæ. Item propter alios, quia per hoc rudes efficiuntur deuotiores. 4.Reg.3. Cūq; caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus Dñi. Tertius effectus, eſt gratiarū actio: quia ex hoc, quod aliquis ſic affectus eſt ad Deū, recognoſcit ſe omnia habere à Deo. Quātò enim aliquis magis affi-

H citur ad Deū, & ipſum cognoſcit, tantò videt eum maiore͞, & ſe minore͞: immo propè nihil, in cōparatione ad Deum. Iob.42. Oculus meus videt te, idcirco me reprehendo, &c. Et ideo dicit *Gratias agentes ſemper pro omnibus*, ſcilicet donis, vel proſperis, vel aduerſis. Pſal. Benedicam Dñm in omni tempore, &c. Quia hæc etiam ſunt nobis dona in via. Ia.1. Omne gaudiū exiſtimate, &c. Act.5. Ibant Apoſtoli gaudentes, &c. Theſ.2. In omnibus gratias agite. Sed hoc in nomine Dñi noſtri Ieſu Chriſti, quia omnia bona proueniūt per eum. Rom.5. Pacem habemus ad Deum per Dñm noſtrum Ieſum Chriſtū, per que͞ & acceſſum, &c. Sed addit *Deo* inquantū auctor noſter eſt per creatione͞ *Et patri* inquantum miſit nobis Chriſtū per quem regenerauit nos. Et ſic gratias Deo, quantum ad bona naturæ: patri, quantum ad bona gratiæ. Sed quantum ad proximum, ponit modum repletionis dicens *Subiecti inuicem in timore Chriſti*, id eſt non propter timorem humanum, ſed Chriſti.

LECTIO OCTAVA.

Mulieres ſubditas viris docet, qui eas diligere monentur ſicut Chriſtus dilexit eccleſiam.

MVlieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut Domino, quoniam vir caput eſt mulieris: ſicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ, Ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto: ita & mulieres viris ſuis in omnibus. Viri, diligite vxores veſtras: ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea: vt illam ſanctificaret, mundans eā lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiā, non habente͞ maculā, aut rugam, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta & immaculata: Ita & viri debent diligere vxores ſuas vt corpora ſua.

Suprà Apoſtolus poſuit præcepta generalia ad omnes; hic ponit ea, quæ pertinent ad ſpeciales quaſdam perſonas & ſtatus. Et quia ſm Philoſophum in politicis. Domus habet tres connexiones ſine quibus non eſt perfecta.ſ. viri & mulieris, patris & filij, Dñi & ſerui. Ideo hęc tria proſequens inſtruit. Primò muliere͞ & virum. Secundò patrem & filium cap.6. ibi *Filij obedite, &c.* Tertiò ſeruos & Dominos, ibi *Serui obedite, &c.* Prima in duas. Primò enim monet mulieres de ſubiectione. Secundò viros de dilectione, ibi *Viri diligite, &c.* Prima in duas. Primò ponit ammonitione͞. Secūdò eius ratione͞, ibi *Quoniam vir caput eſt, &c.* Dicit ergo *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint*, quia certè mulier ſi primatum habeat, contraria eſt viro ſuo: vt dicitur Eccle.25. Et ideo ſpecialiter monet eas de ſubiectione. Et hoc *Sicut Domino*, quia proportio viri ad vxorem quodammodo eſt ſicut ſerui ad Dñm, quantū debet regi mandato Dñi, ſed differentia eſt in hoc, ꝙ Dñs vtitur ſeruis ſuis quo ad id quod eſt ſibi vtile, ſed vir vtitur vxore & liberis ad vtilitatem cōmunem. Et ideo dicit, *Sicut Domino*. Non ꝙ verè ſit Dñs, ſed ſicut Dominus. 1.Pet.3. Mulieres ſubditæ ſint viris ſuis, &c.

Deinde ſubdit rationem ſuam. Circa quod tria facit, Primo eam proponit. Secundo exemplum inducit, ibi, Sicut Chriſtus, &c. Tertio ex exemplo intentum concludit, ibi *Sed ſicut, &c.* Ratio autem hæc eſt, quoniam vir eſt caput mulieris, in capite autem viget ſenſus viſus. Eccle.2. Sapientis oculi in capite eius, ideo vir debet gubernare mulierem, vt caput eius. 1.Cor.11. Caput quide͞ mulieris vir.

Deinde ponit exemplum cùm dicit *Sicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ.* Suprà.1. Ipſum dedit caput ſupra omne͞ eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius. Et hoc non ad vtilitatem ſuam, ſed eccleſiæ: quia *Ipſe eſt ſaluator corporis eius.* Act.4. Non eſt enim aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Eſa.12. Ecce Deus ſaluator meus, &c.

Ex hoc aute͞ concludit intentione͞ cùm dicit *Sed ſicut, &c.* Quaſi dicat. Non eſt conueniens, quòd membrum repugnet ipſi capiti in aliquo: nunc autem ſicut Chriſtus caput eſt eccleſiæ, ſuo modo, ita vir eſt caput mulieris, non debet ergo mulier inobediens eſſe viro *Sed ſicut eccleſia ſubiecta eſt Chriſto.* Pſal. Nonne Deo ſubiecta erit anima mea, &c. *Ita & mulieres viris ſuis.* Gene.3. Sub viri poteſtate eris. *Et hoc in omnibus* ſcilicet, quæ non ſunt contra Deum, quia dicitur Actuum.5. Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Deinde cùm dicit *Viri diligite vxores veſtras, &c.* Monet viros ad dilectionem vxorum. Et primò facit hoc, Secundò aſsignat rationem huius, ibi *Sicut Chriſtus, &c.* Dicit ergo, *Viri diligite vxores veſtras,* quia certè ex amore, quem habet vir ad vxorem magis caſtè viuit, & pacificè vterq; ſe habet. Si autem vir aliam diligit, quàm ſuam: ſe & ſuam diſcrimini exponit. Coloſ.3. Viri diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas. Tangit autem rationem huius triplicem. Primam ſumit ex exemplo Chriſti cùm dicit *Sicut & Chriſtus, &c.* Secundam ex parte viri, ibi *Qui ſuam vxorem diligit, &c.* Tertiam ex parte mandati diuini, ibi *Propter hoc relinquet, &c.* Circa primum tria facit. Primò proponit exemplum dilectionis Chriſti.

Secundò

Secundò ſignum ibi *Et tradidit, &c.* Tertiò concludit intentum, *ita, & viri, &c.* Dicit ergo, Sicut & Chriſtus dilexit eccleſiam. Suprà eodem, Eſtote imitatores Dei ſicut filij chariſsimi, &c. Signum autem dilectionis Chriſti ad eccleſiam oſtenditur: quia tradidit ſemetipſum pro ea. Gal. 2. Dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me, &c. Eſa. 53. Tradidit in mortem animam ſuam, &c. Sed ad quid? vt illam ſanctificaret. Hebr. vltim. Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, &c. Io. 17. Sanctifica eos in veritate. Iſte eſt effectus mortis Chriſti. Effectus autem ſanctificationis eſt mundatio eius à maculis peccatorum. Ideo ſubdit dicens. *Mundans eam lauacro aquæ,* Quod quidem lauacrum habet virtutem à paſsione Chriſti. Rom. 6. Quicũq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus, conſepulti enim ſumus cum illo in mortem per baptiſmum. Ezech. 39. Effundam ſuper vos aquam mũdam, &c. Zachar. 13. Erit fons patens domui Dauid, &c. Et hoc, in verbo vitæ, quod adueniens aquæ dat ei virtutem abluẽdi. Matthe. vlti. Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & ſpirits ſancti. Finis autẽ ſanctificationis eſt puritas eccleſiæ. Ideo dicit *Vt exhiberet ſibi glorioſam eccleſiam* q. d. Apoſtolus, indecens eſt q; immaculatus ſponſus ſponſam duceret maculatam. Et ideo ſibi exhibet eam immaculatam: hic per gratiam, ſed in futuro per gloriam. Vnde dicit, Glorioſam, ſcilicet, per claritatem animæ, & corporis. Philipp. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtræ, &c. Et ideo addit, *Non habentem maculam* Pſalm. Ambulans in via immaculata, &c, Pſalm. Beati immaculati in via, &c. *Neque rugam,* id eſt, ſine defectu paſsibilitatis, quia vt dicitur Apoca. 7. Non eſurient neque ſitient amplius *Aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſancta* Per cõfirmationem gratiæ, *Et immaculata* Ab omni immunditia. Et hęc omnia intelligi poſſunt de exhibitione, quæ erit in futuro p̃ gloriam. Si autem de exhibitione per fidem: tunc diceretur, vt exhiberet filio, ſcilicet per fidẽ eccleſiam glorioſam: quia gloria magna eſt ſequi dominum, vt dicitur Eccle. 23. Non habentem maculam. ſ. criminis mortalis. Maculata es in iniquitate tua. Hierem. 2. Neq; rugam. i. duplicitatẽ intentionis quam non habent qui rectè coniuncti ſunt Chriſto, & eccleſiæ. Iob. 16. Rugæ meæ teſtimonium dicunt cõtra me, &c. Sed magis ſanctam per intentionem, & immaculatam per omnimodam puritatem. Ex hoc tertiò concludit intentum dicens *ita, & viri debent diligere vxores ſuas, vt corpora ſua.*

LECTIO NONA.

Oſtendit coniuges debere amore mutuo ſe proſequi quia ferè vnum ſunt.

QVi ſuam vxorem diligit: ſeipſum diligit. Nemo. n. vnquam carnẽ ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet eam ſicut et Chriſtus eccleſiam: quia mẽbra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſsibus eius.

Suprà induxit viros ad dilectionem vxorum ex parte Chriſti, vel exemplo dilectionis quam habet Chriſtus ad eccleſiam: hic oſtendit idem ex parte ipſiuſmet viri. Et facit duo. Primò ponit rationem. Secundò confirmat eam p̃ exemplum, ibi *ſicut, & Chriſtus, &c.* Ratio eſt talis. Vir & mulier ſunt quodammodo vnum, vnde ſicut caro ſubditur animæ, ita mulier viro, ſed nullus vnquam habuit carnem ſuam odio: ergo, nec vxorem. Dicit ergo *Qui ſuam vxorem diligit: ſeipſum diligit.* Matt. 19. Itaq; non ſunt duo, ſed vna caro. Et ideo ſicut peccaret contra naturam qui ſeipſum odio haberet, ita qui vxorem. Eccl. 25. In tribus beneplacitum eſt ſpiritui meo quæ ſunt probata coram Deo & hominibus, concordia fratrum, amor proximorum, & vir & mulier bene ſibi conſentientes. Quòd autem ſic debeant diligere, p̃bat dicens. Quia *Nemo carnem ſuam vnquam odio habuit,* quod patet per effectũ, quia probatio dilectionis exhibitio eſt operis. Nam id quod pro viribus conſeruantes diligimus, ſed quilibet *Nutrit, & fouet carnem ſuam* propter conſeruationem 1. Tim. vl. Habentes autẽ alimẽta, & quibus tegamur, &c. Sed contrà Luc. 14. Qui non odit vxorem, &c. non poteſt

A meus eſſe diſcipulus. Rñdeo, Dicendum eſt q; (vt Apoſtolus dicit) ſic homo vxorem debet diligere ſicut ſe. ſe aũt debet homo diligere infra Deum. ſic ergo vxorem debet diligere. ſ. infra Deum. Dicit autem qui non odit vxorem: non quia præcipiat eam odire, quod eſſet peccatũ mortale præcipere, ſed præcepit eam ita vt ſe diligere, nunc autem minor dilectio eſt quaſi quoddam odium reſpectu eius quod ſummè, & plus diligitur. ſ. reſpectu Dei, ita nemo carnem ſuam odit, &c. Sed contrà. Qui diligit aliquem nõ vult, nec appetit ab eo ſeparari, ſed ſancti volunt à carne ſeparari. Ro. 7. Infœlix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Philip. 1. Deſiderium habens diſſolui, &c. Præterea nullus affligit quod diligit, ſed ſancti affligunt carnem ſuam in hoc mundo. 1. Cor. 9. Caſtigo corpus meum, &c. Præterea quidam occidunt ſe, ſicut auditum eſt frequẽter. Item de Iuda. Reſpondeo. Caro poteſt conſiderari in ſe, & ſic non habetur odio, ſed naturaliter quilibet appetit eã eſſe & fouet eam vt ſit. Vel poteſt conſiderari caro inquantum

B eſt alicuius impeditiua quod volumus, & ſic odio quodãmodo habetur p̃ accidens. Nam omne quod volumus, aut eſt bonum, aut malum, ſi bonũ, vel eſt, vt finis vltimus. ſ. vita æterna, à qua impedimur p̃ carnem. 2. Cor. 5. Quãdiu ſumus in hoc corpore peregrinamur à dño. Et quia naturaliter appetimus finẽ noſtrũ, & bene eſſe, nec hoc poſſumus quãdiu in hac carne ſumus, ideo vellemus eam abijcere: nõ ſicut malum odio habitum, ſed ſicut bonum minus dilectũ impediens maius bonũ. Et ſic exponendæ ſunt authoritates ſuprà inductæ. Infœlix, &c. Item deſiderũ habens, &c. Et conſimiles. Vel illud quod volumus eſt bonũ non vt finis, ſed diſponens ad finẽ: ſicut ſunt habitus virtutum: hoc aũt bonũ impeditur per carnis laſciuiam. Et ideo ſancti affligunt, & macerãt carnẽ ſuã vt ſubdatur ſpiritui ad repreſſionem concupiſcentiarum: quia caro cõcupiſcit impediẽs acquiſitionẽ virtutum, nos diſponẽtium ad bonũ vltimũ. Et ideo qui ſic affligit carnem ſuã vt ſubdatur ſpiritui, non odit eam ſed p̃curat bonũ eius, quia bonũ eius eſt, q; ſubii-

C ciatur ſpiritui, ſicut bonum hominis eſt q; ſubiiciatur Deo. Pſal. Mihi aũt adhęrere Deo bonũ eſt. Et ſic intelligitur, Caſtigo corpus meũ, &c. & conſimiles. Vnde hoc non oportebat fieri in ſtatu innocentiæ, quandiu homo ſubditus fuit Deo, & caro totaliter ſubdita fuit ſpiritui, in qua quidẽ mutua ſubiectione conſiſtebat donũ originalis iuſtitiæ. Sed aliquando illud quod volumus eſt malum, & ideo ſicut boni carnem affligunt, vel deponere volunt inquantum impeditiua eſt boni quod appetunt, ita mali inquantũ caro eſt impeditiua mali quod appetunt, eam occidunt, & ſe ſuſpẽdũt ſicut Iudas. Deinde oſtendit q; virũ oportet vxorẽ diligere & hoc per exemplũ. Vnde dicit *Sicut & Chriſtus eccleſiam.* ſ. dilexit ſicut aliquid ſui, quia mẽbra ſumus corporis. ſuprà 4. Sumus. n. inuicem membra. Dicit aũt de carne eius p̃p eandem participationem naturæ. Luc. vlt. Spiritus autem carnem, & oſſa non habet, &c. Vel dicit de carne myſticè, quãtum ad debiles qui ſunt carnei, & de oſsibus eius, quãtum ad fortes qui ſunt oſſei.

D

LECTIO DECIMA.

Virum ad amorẽ vxoris inducit authoritate ſcripturæ, quam miſtice de Chriſto, & eccleſia exponit.

PRopter hoc relinquet homo patrem, & matrem ſuã, & adhærebit vxori ſuæ, et erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto, & in eccleſia, Veruntamen et vos ſinguli, vnuſquiſque vxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat, vxor autem timeat virum ſuum.

Suprà exhortatus eſt Apoſtolus Epheſios ad amorem vxoris dupliciter. ſ. exẽplo dilectionis Chriſti ad eccleſiã, item ex amore hominis ad ſeipſum: hic tertiò hortatur eos per authoritatem ſcripturæ. Et circa hoc tria facit. Primò authoritatem inducit. Secundò eam myſticè exponit, ibi *Sacramentum hoc, &c.* Tertiò adaptat eam ſecundum literalẽ ſenſum ad propoſitũ ſuũ, ibi *Veruntamen & vos, &c.*

Authoritas hæc Gen. 2. dicta eſt ab Adam vidẽte vxorem ſcilicet, de coſta ſua formatã. Sed contrà dicitur Matt. 19. ꝙ Deus hoc dixit. Reſpõdeo. Adam vt à Deo inſpiratus hoc dixit, Deus autẽ vt Adam inſpirans & docens. Nos autem hoc idem dicimus & multa alia, quę dixit Dñs, ſpiritu Dei docente: vnde dicitur Matt. 10. Non enim vos eſtis, qui loquimini, &c. Notandum hic eſt, ꝙ in prędicta authoritate, triplex cõiunctio viri ad mulierem deſignatur. Prima per affectum dilectionis, quia eſt tantus affectus vtriuſq;, vt patres relinquant. 2. Eſdræ. 9. Diligit homo vxorem ſuã magis, q̃ patrem, & multi dementes facti ſunt propter vxores ſuas, &c. Ibi multa. Hoc autẽ naturale eſt, quia appetitus naturalis eſt concors debitæ actioni. Conſtat autem, ꝙ omnibus gentibus ſuperioribus ineſt appetitus, vt propinent & cõmunicent inferioribus, & ideo amor naturalis ineſt eis verſus inferiora. Et quia homo reſpectu patris & matris eſt inferior non ſuperior, ideo ad vxorem cuius eſt ſuperior, & ad filios, naturaliter plus afficitur, q̃ ad parentes, & etiam quia vxor ſibi coniungitur ad actum generationis. Secunda coniunctio eſt per conuerſationẽ. Vnde dicit, *Et adhærebit vxori ſuæ, &c.* Eccle. 25. In tribus beneplacitum eſt ſpiritui meo, &c. Tertia eſt per carnalẽ coniunctionem, ibi *Et erunt duo in carne vna,* id eſt in carnali opere. In qualibet enim generatione eſt virtus actiua & paſſiua, ſed in plantis vtraq; eſt in eodem, in perfectis aũt animalibus diſtinguuntur. Et ideo in actis generationis, ita ſe habent maſculus & fœmina in animalibus, ſicut in plantis † ſolo eodem vno corpore fit. Conſequenter exponit eam myſticè & dicit *Sacramentum hoc magnum eſt,* id eſt ſacræ rei ſignum. ſ. coniunctionis Chriſti & eccleſiæ. Sapien. 6. Non abſcondam à vobis ſacramentũ Dei. Notandum eſt hic, ꝙ quatuor ſacramẽta dicuntur magna. ſ. baptiſmus ratione effectus: quia delet culpam, & aperit ianuam paradiſi. Confirmatio ratione miniſtri, quia ſolũ à pontificibus & non ab alijs confertur. Eucariſtia ratione continentię, quia totum Chriſtum cõtinet. Item matrimoniũ ratione ſignificationis, quia ſignificat coniunctionem Chriſti & eccleſię. Et ideo ſi myſticè exponatur, debet ſic exponi litera præcedens: propter hoc relinquet homo. ſ. Chriſtus patrem & matrẽ. Reliquit inquã, patrem inquantũ eſt miſſus in mundum & incarnatus. Ioan. 16. Exiui à patre & veni in mundum, &c. Et matrem. ſ. ſynagogam. Hiere. 12. Reliqui domum meã & dimiſi hæreditatẽ meam, &c. Et adhærebit vxori ſuæ, eccleſiæ. Matt. vlti. Ecce vobiſcũ ſum omnibus diebus, &c. Conſequenter argumentatur ſm ſenſum literalem exponendo prædictum exemplum. Quædã enim ſunt in ſacra ſcriptura veteris teſtamenti, quæ tantũ dicuntur de Chriſto, ſicut illud Pſal. Foderunt manus meas, &c. Et illud Eſa. 7. Ecce virgo concipiet, &c. Quædam verò de Chriſto, & alia exponi poſſunt, ſed de Chriſto principaliter: de alijs verò in figura Chriſti, ſicut prædictũ exemplũ. Et ideo primò exponendum eſt de Chriſto, & poſtea de alijs. Et ideo dicit *Veruntamen & vos ſinguli vnuſquiſque vxorem ſuam diligat.* Quaſi dicat. De Chriſto dicitur, principaliter, & ſi non ſingulariter, quia exponendũ, & implendũ eſt in alijs in figura Chriſti. Dicit autẽ *Sicut ſemetipſum,* quia ſicut vnuſquiſq; ſe diligit in ordine ad Deum, ita debet vxorem diligere, non inquantũ trahit ad peccatum. Luc. 14. Si quis venit ad me & nõ odit patrẽ & matrẽ & vxorem ſuã, &c. Sequitur, nõ poteſt meus eſſe diſcipulus. Sed quid de vxore? *Vxor autem virum timeat,* ſcilicet timore reuerentiæ & ſubiectionis, quia debet ei eſſe ſubiecta.

† Coocordantib' pluribus manu ſcriptis codicib' legitur, ſicut in plantis, toto tempore fit.

CAPIT. VI. LEC. I.

Filiorum ad parentes, & parentum ad filios charitas declaratur.

FIlij obedite parentibus veſtris in Domino. Hoc enim iuſtum eſt. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mandatum primum in promiſſione, Vt bene ſit tibi, & ſis longeuus ſuper terram. Et vos patres, nolite ad iracun-

E *diam prouocare filios veſtros, ſed educate illos in diſciplina & correctione Domini.*

Suprà monuit virum & vxorem, quę eſt vna connexio familiæ: hic monet patrem & filios, quę eſt ſecunda connexio domus. Et primò facit mentionẽ quomodo filij ſe debeant habere ad parentes. Secundò quomodo econuerſo patres ad filios, ibi *Nolite, &c.* Prima in duas. Primò proponit monitionẽ. Secundò oſtendit rationẽ, ibi *Hoc enim eſt iuſtum, &c.* Dicit ergo *Filij obedite, &c.* Notandum eſt hic, ꝙ patres debent naturaliter inſtruere filios moribus, filij autẽ inſtruentibus parentibus naturaliter debent eis obedire, ſicut infirmi obediunt medicis. Vnde propriũ filiorum eſt obedientia. Col. 3. Filij obedite. ſ. patribus per omnia, hoc eſt enim beneplacitũ Dño, &c. Dicit autẽ *in Domino,* quia non eſt obediendum parentibus nec alicui in his, quæ ſunt contra Deũ. Act. 5. Obedire oportet Deo magis, quã hominibus. Et per hoc ſoluitur authoritas modo allegata. Luc. 14.

F Si quis venit ad me & non odit patrẽ, &c. Quia hoc intelligitur inquantũ ſunt contra Deũ. Rationem aũt aſſignat ex duobus. ſ. ex iuſtitia, & vtilitate: ꝙ autẽ ſit iuſtum patet ac probatur, quia lex diuina nihil mandat niſi iuſtum. Pſal. Iuſtitię Domini, &c. Sed hoc mandat lex diuina. Exod. 20. Deut. 5. Honora patrem tuum & matrẽ tuam, &c. Eccle. 3. Qui timet Deum honorat patrẽ, &c. Honor aũt importat exhibitionẽ reuerentiæ his, qui ſupra nos ſunt: ſed quia parentes habemus ſupra nos, vtitur nomine honoris. Dicit ergo, Hoc enim iuſtũ eſt, Honora patrẽ tuum & matrẽ, &c. Eccl. 3. Qui honorat patrẽ ſuum vita viuet longiore, & qui obedit patri refrigerabit matrẽ. Et hoc intelligitur tripliciter, ꝙ filij debent parentes honorare, quia debent eis reuerentiam ſicut maioribus, obedientiam ſicut inſtructoribus, ſuſtentamenta ſicut nutrientibus cum fortes erant.

Deinde aſſignat dignitatẽ huius præcepti, dicẽs *Quod eſt mandatum primum.* Contrà, immo mandatũ primum eſt, ꝙ eſt colendus vnus Deus. Reſpondeo, Mandata cõtinentur in duabus tabulis. Prima continent ea, quæ ordinantur ad

G Deũ. Secunda ea, quæ ad proximũ, & in hac ſecunda primum mandatũ eſt de honore parentum. Et hoc duplici de cauſa. Primò quia in illa ſecunda tabula nullũ eſt pręceptũ affirmatiuũ niſi iſtud, quia naturale eſt nobis, vt parẽtibus ſeruiamus, non aũt ſic alijs proximis, ideo nullum eſt aliud affirmatiuũ. Sed natura dictat, vt nõ inferat homo proximis nocumentũ, & ideo prohibetur, quia ergo primum, plus & prius habet de debito, ideo primum. Secundò quia Deus honorandus eſt ſicut principiũ noſtri eſſe, & quia parentes ſunt etiã principiũ noſtri eſſ. (quia vt dicit. 6 Ethic. Tria habemus à parẽtibus. ſ. eſſe, viuere, & diſciplinã) ideo cõueniens eſt, vt poſt mandata ordinata ad Deum, primũ eſſet ordinatũ ad parẽtes. Vel primũ ad promiſſionẽ, quia iſti ſoli additur promiſſio. Et huius eſt duplex ratio. Vna eſt, quia homines in alijs, quæ agunt quærunt vtilitatẽ propriam, & quia à parentibus, iam ſenibus nullã expectant vtilitatẽ, niſi à Deo prouenientem. Secunda ratio eſt: ne aliquis credat, ꝙ honoratio parentũ nõ ſit meritoria, quia na-

H turalis eſt, ideo addit, vt ſis longeuus ſuper terrã. In veteri autẽ teſtamẽto promittebantur promiſſiones temporales, quia populus ille paruulus erat, ideo gratioſè inſtruendus ſub pedagogo ſicut paruulus. Tamen in illis paruis munuſculis populũ illum paruũ decentibus, figurabãtur magna bona. ſ. ſpiritualia. Et ideo poteſt hoc referri ſm ſenſum literalem ad bona temporalia. Et ſic dicit *In promiſſione, vt bene ſit tibi,* id eſt, vt bonis promiſſis abundes. Nam qui gratus eſt in minoribus beneficijs, meretur maiora recipere, maxima autem beneficia habemus à parentibus. ſ. eſſe, nutrimentum, & diſciplinã. Quando ergo quis gratus eſt his, fit dignus, vt maiora recipiat. Et ideo dicit, Vt bene ſit tibi, quia vt dicitur. 1. Ti. 4. Pietas ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt & futuræ. Et ideo addit *Et ſis longeuus ſuper terram,* quaſi ſuper gratiam & beneficium vitæ, quam habes à parentibus. Prouer. 3. Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria.

Sed

Sed contrà. Multi deuoti parentibus cito moriuntur. Et ideo ſciendum, ꝙ hæc temporalia non ſunt bona abſolutè, niſi inquantũ ordinata ad ſpiritualia, & ideo intantũ homini bona inquantũ per ea iuuatur ad ſpiritualia. Vnde fortuna non eſt dicenda bona ſi eſt impediens à virtute. Et ideo longitudo vitæ in tantũ eſt bona, inquantũ ad ſeruitia Dei eſt ordinata. Et ideo quandoq; ſubtrahitur ne impediat. Sapien.4. Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius. Vel poteſt referri ad ſenſum ſpiritualem, vt ſis longæuus in terra viuentiũ. Pſal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum Dñe viuificabis me.

Conſequẽter inſtructis filijs, inſtruuntur parentes. Circa quod duo facit. Primò ponit vnum prohibitiuum. Secundò aliud inductiuũ, ibi *Sed educate eos, &c.* Dicit ergo *Et vos patres nolite prouocare filios veſtros ad iracundiam* non ꝙ in omnibus aſſentiatis voluntati eorum. Vbi notandum eſt, ꝙ alius eſt principatus patris ad filium, & Domini ad ſeruum, quia Dominus vtitur ſeruo ſuo ad vtilitatem propriam, ſed pater vtitur filio ad vtilitatem filij. Et ideo eſt neceſſe, ꝙ patres inſtruant filios propter vtilitatẽ ſuam, & ſic non nimis arcendo aut ſubijciendo. Et ideo dicitur Col.3. Patres nolite ad indignationẽ prouocare filios veſtros: vt.ſ. nõ puſillo animo fiant, quia talis prouocatio non animat ad bonum. Quomodo ergo? ſubdit *Sed educate illos in diſciplina* ſcilicet, verberum: & correctione.ſ. verborum, id eſt corripite eos, & educate vt ſeruiant Domino. Vel in diſciplina, eos ad bonum inducendo, & correctione, à malis retrahendo.

LECTIO SECVNDA.

Seruos & Dominos, vt mutuo ſe proſequantur affectu hortatur.

SEruí obedite Dominis carnalibus cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto: non ad oculum ſeruientes quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate ſeruientes ſicut Domino & non hominibus: ſcientes quoniam vnuſquiſq; quodcunq; fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, ſiue ſeruus, ſiue liber. Et vos Domini eadem facite illis, remittentes minas, ſcientes quia & illorum & veſter Dominus, eſt in cœlis, & perſonarum acceptio non eſt apud Deum.

Inſtructia duabus connexionibus ſcilicet, viri & mulieris, patris & filij: hic inſtruit connexionem ſerui ad Dñm. Et circa hoc facit duo. Primò inſtruit ſeruũ. Secundò Dominum, ibi *Et vos Domini, &c.* Iterum prima in tres. Primò enim ponit monitionem. Secundò exponit, ibi *Non ad oculum ſeruientes, &c.* Tertiò oſtendit retributionem, ibi *Scientes quoniam vnuſquiſque, &c.* Iterum prima in tres. Quia primò monet ad obedientiã. Secundò ad reuerentiam. Tertiò ad cordis ſimplicitatem, Secunda, ibi *Cum omni timore, &c.* Tertia, ibi *In ſimplicitate, &c.* Monet enim eos ad obedientiã ex imperio Dñi. Vnde dicit *Serui obedite Dominis carnalibus.* Monet eos ad reuerẽtiã, dicẽs *Cum timore* interius, Malac.1. Si ego Dña vbi eſt timor meus? *Et tremore* exterius, Pſal. Seruite Dño in timore, &c. *Et in ſimplicitate cordis.* Sapien.1. In ſimplicitate cordis quærite illum. Luc.12. Fidelis ſeruus, &c. Iob.1. Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, &c. Et paulò pòſt. Vir ſimplex, &c. Sic enim ſeruiendum eſt Chriſto. Vnde dicit *Sicut Chriſto.* Sapien.1. In ſimplicitate cordis quærite illum. 1. Paralip. 29. Dñe Deus in ſimplicitate cordis mei lætus obtuli vniuerſa. Dicit etiã, Sicut Chriſto, quia à Dño Chriſto eſt, ꝙ Dñs aliquid poſſit. Rom.13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Et ideo ſeruiendum eſt eis ſicut Chriſto, in his quæ non ſunt contra fidem, nec contra Chriſtum. Exponit autem, In ſimplicitate, & primò remouet, ꝙ ſimplicitati contrariatur. Secundò docet modum cõuenientẽ, ibi *Facientes voluntatem Dei, &c.* Contrarium autem ſimplicitatis eſt, ꝙ ſeruus habeat reſpectum ad oculũ & non ad complacentiam Dñi. Talis enim

A ſeruus non habet ſimplicitatem & rectam intentionem. Et ideo hoc prohibet, dicens *Non ad oculum ſeruientes,* ſcilicet Dño propter lucrum temporale tantum *Quaſi hominibus placentes,* id eſt complacere volentes. Gal.1. Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem *Sed vt ſerui Chriſti.* Col.3. Dño Chriſto ſeruite. Et quomodo? *Facientes voluntatem Dei,* ſcilicet implendo mandata eius opere. Pſal. Facientes verbum illius: ſicut Chriſtus Ioan.6. Deſcendi de cœlo, non vt facerẽ voluntatẽ meã, ſed voluntatẽ eius, qui miſit me. Hæc eſt enim voluntas eius, qui miſit me.ſ. vt obediã hominibus propter Deum. Et ideo dicit *Sicut ſerui Chriſti* & ſicut ſeruientes Dño non hominibus.ſ. non propter ſe, ſed propter Dñm. Quomodo? *Ex animo.* Col.3. Quodcũq; facitis ex animo operamini ſicut Dño, & non hominibus. Item idem ſubiungit hic dicens, ſicut Dño & non hominibus. *Cum bona voluntate,* id eſt recta intentione. Col.4. Stetis perfecti & pleni in omni voluntate Dei. Deinde ſubiungit remunerationẽ, dicens *Scientes.* 1. Ioan.5. Scripſi vobis vt
B ſciatis, &c. *Quoniam vnuſquiſque ſiue ſeruus ſiue liber.* Sine perſonarum acceptione. Non enim eſt perſonarũ acceptio apud Deum. Gal.3. Non eſt ſeruus neq; liber, non eſt maſculus neq; fœmina, omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Act.10. In veritate comperio quoniam nõ eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente, qui timet Deum & operatur iuſtitiam, &c. *Quodcunque fecerit bonum* eſt omni faciendum. Eccle.9. Quodcunq; poteſt facere manus tua, inſtanter operare, &c. *Recipiet a Domino* pro remuneratione. Col.3. Scientes ꝙ à Dño accipietis retributionem hæreditatis.

Deinde etiam dicit *Et vos Domini, &c.* Inſtruit Dominos, & facit duo. Primò ponit monitionem. Secundò ſubdit rationem, ibi *Scientes quia & illorum, &c.* Dicit ergo *Et vos Domini eadem faciatis* eadem.ſ. identitate proportionis, vt ſicut illi ex animo & bona voluntate, ita & vos faciatis. Eccle.33. Si eſt tibi aliquis ſeruus fidelis, ſit tibi ſicut anima tua *Remittentes minas* non ſolũ verba, vel flagella. Et quare? Rationem ſubdit, dicens *Scientes quia & illorum & veſter Dominus eſt in cœlis.*
C Nam idem Dominus omnium. Rom.10. Quaſi dicat conſerui eſtis, & ideo debetis vos bene habere ad eos. Matt.18. Oportuit & te miſereri conſerui tui *Et perſonarum acceptio non eſt apud Deum.* Roma.2. Idem dicitur. Luc.20. Non accipis perſonam hominum. Act.10. idem.

LECTIO TERTIA.

In Dei auxilio fidere docentur Epheſij, vt poſſint implere præcepta iam dicta, & ſe armatura Dei munire.

DE cætero fratres, confortamini in Domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturã Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli: quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ: ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarũ harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus.

D Suprà poſuit Apoſtolus multa præcepta generalia & ſpecialia ad deſtruendã vetuſtatẽ peccati & induendã nouitatẽ gratiæ, hic oſtẽdit qua virtute debẽt vti ad præcepta hæc implenda, quia fiducia auxilij diuini. Circa quod duo facit. Primò ponit monitionẽ. Secundo in ſpeciali explicat eam, ibi *Quoniã nõ eſt nobis colluctatio, &c.* Prima in duas, quia primo oſtẽdit de quo debemus cõfidere, ſicut de interiori. Secũdo oſtẽdit de quo debemus cõfidere, ſicut de exteriori, ibi *Induite vos, &c.* Illud aũt interius de quo debemus cõfidere eſt auxiliũ diuinũ. Et ideo dicit *De cætero fratres confortamini.* Hiere.17. Benedictus vir qui confidit in Dño, & erit Dñs fiducia eius, &c. Duplici aũt ratione confidit quis de aliquo. Vna eſt quia ad eum pertinet ſua defenſio. Alia eſt quia potẽs eſt, & paratus eſt eũ defendere. Et hæc duo ſunt in Deo reſpectu creaturæ ſuæ, quia cura eſt Deo de vobis, vt dicitur. 1. Pet. vlti. Omnẽ ſolicitudinem veſtrã proijcientes in eum, quoniã ipſi cura eſt de vobis. Item ipſe potens eſt & promptus auxiliari. Et ideo dicit *De cætero fratres, &c.*

Quaſi dicat. Poſtquã vos inſtruxi ſuprà de præceptis implendis, iam conſortamini non in vobis, ſed in Dño, qui curam habet de vobis. Pſal. Mihi autẽ adhærere Deo bonum eſt, &c. Eſa. 35. Dicite puſillanimis confortamini, &c. Hiere. 20. Dñs mecũ eſt tanquã bellator fortis, idcirco qui me perſequuntur, cadent, &c. *Et in potentia, &c.* Luc. 1. Quia potens eſt. Et licet in Deo virtus & potentia ſint idem, tamen quia virtus eſt vltimũ de potentia & quaſi perfectio potentiæ, ideo dicit, *in potentia virtutis eius,* id eſt in potentia virtuoſa. Philip. 4. Omnia poſſum in eo, qui me confortat. Iob. 17. Pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet cõtra me. Sed poſſet dici, ſi Deus poteſt & vult, debemus eſſe ſecuri. Ideo reſpondens dicit, ꝙ non, immo debet quilibet facere, quod in ſe eſt, quia ſi inermis iret ad bellum, quantũcunq; rex protegeret eum, eſſet in periculo. Et ideo dicit, *Induite vos armaturam Dei,* id eſt dona & virtutes. Roma. 13. Abijciamus ergo opera tenebrarum & induamur arma lucis, &c. Col. 3. Induite vos ergo ſicut electi Dei ſancti & dilecti viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatẽ, modeſtiam, &c. Quia per virtutes, homo protegitur cõtra vitia. Sed contrà. Dñs eſt rex, ita potens, ꝙ nullus poteſt eum impugnare. Reſpondeo, verum eſt per violentiam, ſed per inſidias & fallaciam impugnat eum diabolus in membris ſuis, non in ſe. quia, vt dicitur Eccle. 11. Multæ ſunt inſidiæ doloſi, &c. Et ideo ſubdit *Vt poſſitis ſtare contra inſidias diaboli.* 1. Pet. 5. Sobrij eſtote & vigilate, &c. Pſal. Inſidiatur in abſcondito quaſi leo, &c. Conſequenter cùm dicit *Quia non eſt nobis colluctatio, &c.* Explicat in ſpeciali monitionem. Et primò de inſidijs inimicorũ. Secundò de armatura ſumenda, ibi *Propterea accipite, &c.* Tertiò de fiducia Chriſti habenda, ibi *Per omnium orationem, &c.* Deſcribit autem inſidias, quia quando aliquis hoſtis imminet, ſi ſit debilis, ſtultus, & huiuſmodi, non eſt multum cauendum nec timendum de eo. Sed quãdo eſt potens, nequã, & callidus, tũc eſt timendus. Hæc tria ſunt in diabolo. Primò quia nõ eſt debilis. Et propter hoc dicit, quòd *Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, &c.* Per carnem & ſanguinẽ intelliguntur vitia carnis. 1. Cor. 15. Caro & ſanguis regnũ Dei nõ poſſidebunt & homines carnales. Gal. 1. Continuo non acquieui carni & ſanguini. i. hominibus carnalibus. Dicit ergo, *Non eſt nobis colluctatio, &c.* Quod videtur eſſe falſum qualitercunq; accipiatur, quia vt dicitur Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, &c. Pſal. Multi qui perſequuntur me. Reſpõdeo dupliciter. Primò vt dicamus, *Non eſt nobis colluctatio aduerſus, &c.* Supple tantũ, quinetiã aduerſus diabolum. Vel aliter, quia actio quæ inſtrumento attribuitur, eſt principaliter agentis: ſicut accipitur illud Rom. 9. Non eſt volentis, neq; currentis, ſed miſerentis Dei, quaſi dicat. Quòd vultis aliquid, vel facitis, à vobis nõ eſt, ſed aliunde. ſ. à Deo: ſic hic, *Non eſt nobis colluctatio, &c.* Exponatur. i. ꝙ nos impugnent. ſ. caro & ſanguis, hoc nõ eſt eorum principaliter, ſed à ſuperiore mouente. ſ. à diabolo. Conſequenter deſcribitur à potentia: quia *Aduerſus principes & poteſtates tenebrarum harum.* Ioã. 14. Venit enim princeps huius mundi, &c. Dicitur autẽ princeps mundi, non creatione, ſed imitatione mundanorum. Ioan. 1. Et mundus eum non cognouit. i. princeps mundi. Vel dicitur princeps, quaſi primatũ capiens. Vnde principes quaſi primi duces ad aliquid. Pſal. Principes coniuncti pſallentibus. Gen. 23. Princeps Dei es apud nos. Ad poteſtatem aũt pertinet iuſtitiã exercere. Inquantũ ergo aliqui dæmones inducunt aliquos ad rebellandũ Deo, dicuntur principes: inquantũ verò habent poteſtatẽ puniendi illos, qui eis ſubijciuntur, dicuntur poteſtates. Luc. 22. Hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarũ, &c. Sed cum ex ordinibus omnibus ceciderint aliqui, quare mentionem facit Apoſt. de illis duobus ordinibus denominans dæmones? Reſpondeo, In nominibus ordinum ſunt tria. In quibuſdã enim importatur ordo ad Deũ: in quibuſdã verò poteſtas: in quibuſdam verò Dei miniſterium. In nominibus enim Cherubim & Seraphim & thronorũ, importatur cõuerſio ad Deum. Dæmones aũt aduerſi ſunt Deo, & ideo eis non competunt hæc nomina. Item quædã nomina important

E ordinem ad miniſterium Dei, ſicut angeli & archangeli: & iſta etiam nomina non competunt dæmonibus, niſi cum adiuncto. ſ. ſathanę. Tertiò etiam, quia virtutes & dominationes important ordinẽ ad ſeruitium Dei: ideo eis nõ conueniunt hæc nomina, ſed tantũ iſta duo, quę cõmunia ſunt bonis & malis. ſ. principatus & poteſtates. Sunt ergo & potentes & magni, ideo habent magnum exercitum: contra quẽ habemus pugnare aduerſus mundi rectores tenebrarum harum. ſ. peccatorum. ſuprà. 5. Eratis enim aliquando tenebræ, &c. Quia quicquid eſt tenebroſum, totum eſt de ordine iſtorum, & ſubiectum eis. Glo. Mali homines ſunt equi, diaboli equites, ergo occidamus equites, & equos poſſideamus. Ioan. 1. Et tenebræ eum nõ cõprehenderunt.

Sunt etiã aſtuti, quia *Contra ſpiritualia nequitiæ,* id eſt contra ſpirituales nequitias, emphaticè loquendo, per quod intelligitur plenitudo nequitię. Dicit autẽ ſpiritualia nequitiæ, quia quantò eſt altior ſecundũ naturam, tantò, quando cõuertitur ad malum, eſt peior & nequior. Vnde Philoſo-
F phus dicit, ꝙ homo malus, eſt peſſimus omniũ animaliũ. Et ideo dicit, *ſpiritualia nequitiæ,* quia ſpirituales & nequiſſimi ſunt. Et dicit, *in cœleſtibus,* duplici de cauſa. Vel vt oſtendat virtutem & auantagium, ad ſuperandũ nos: quia nos in terra, ipſi autem in alto. ſ. in aere caliginoſo, & ideo habent partem meliorem. Luc. 8. Volucres cœli comederunt illud. Vel dicit, *in cœleſtibus,* quia pro cœleſtibus eſt iſta pugna: & hoc debet animare nos ad pugnam.

LECTIO QVARTA.

Armorum Dei neceſſitas, tum ad protegendum, tum ad impugnandum deſcribitur, quorum etiam diuerſitas tangitur.

PRopterea accipite armaturam Dei, Vt poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricam iuſtitiæ, & calciati pedes in præparationem euangelij
G *pacis. In omnibus ſumentes ſcutũ fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere: & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, (quod eſt verbum Dei.)*

Suprà expoſuit Apoſtolus, quod dictum eſt de inſidijs diaboli: hic monet nos de armatura ſumenda. Et circa hoc facit duo. Primò cõcludit ex præmiſsis armaturæ neceſſitatem. Secundò, armorũ diuerſitatem deſcribit, ibi *State ergo, &c.* Dicit ergo habetis hoſtes malos, nequiſſimos & potentes, & pro re ardua pugnantes, quia pro cœleſtibus. *Propterea accipite armaturam Dei,* id eſt armamini ſpiritualibus armis. 2. Cor. 10. Arma militiæ noſtræ nõ ſunt carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, &c. Et hoc *Vt poſſitis reſiſtere.* 1. Pet. 5. Cui reſiſtite fortes in fide, &c. Ia. 4. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. Quantò magis enim ei ceditur, tantò plus inſequitur. *In die malo.* Et hoc propter mala, quæ in die fiunt. ſuprà. 5. Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt. Eccl. 7. Diem malã præcaue, &c. Item
H accipite nõ ſolũ ad reſiſtendũ, ſed etiam ad proficiendum. *Et in omnibus perfecti ſtare,* id eſt in aduerſis & proſperis immobiliter ſtare. Iac. 1. Sitis perfecti, in nullo deficientes. De hoc. 1. Pet. 1. Perfecti ſperate in eam, quę offertur vobis gratiam, &c. Sed nunquid omnes debent perfecti eſſe? Reſpondeo, Triplex eſt perfectio: vna ſufficientiæ, quam habet homo, ſecundũ ꝙ habet, quod ſibi eſt neceſſariũ ad ſalutem: ſicut illud, Diliges Dñm Deum tuum ex toto corde tuo, quaſi dicat, vt nihil ſit in corde tuo, quod ſit contra Deum. Et hoc eſt de neceſsitate ſalutis. Iac. 1. Vt ſitis perfecti & integri in nullo deficiẽtes, &c. Alia eſt pfectio totalis abũdantiæ, quæ eſt perfectio patrię, quæ eſt cõſummata gloria, in hoc, ꝙ pfectus totaliter inhæreat Deo. Matt. 22. In reſurrectione neq; nubent, neq; nubentur, ſed ſunt ſicut angeli Dei in cœlo. Et de hac loquebat Apoſtolus Phil. 3. Non ꝙ iam acceperim aut ꝙ iam pfectus ſim. Et paulò poſt, Fratres, ego non arbitror me comprehendiſſe. Alia eſt media. ſ. conſilij, qua homo nititur ſe abſtrahere ab his & ire ad illa.

Deinde

Armorum ſpiritualiū triplex genus.

Deinde cū dicit *State ergo, &c.* Deſcribit diuerſitatem armorum. Eſt autē triplex genus ſpiritualiū armorum, ad ſimilitudinē corporaliū, quorum quædā ſunt ſimilia indumenta ad tegendū, quædā verò ad protegendū, & quædā ad impugnandum. Indumento autem tria ſunt neceſſaria. Primò ꝙ cingatur. Et quantū ad hoc dicit *State ergo ſuccincti lumbos veſtros, &c.* Sed prius induit ſe homo quam ſe cingat. Apoſt. autē accipit hæc ſm ordinem armaturæ ſpiritualis. In bello autem ſpirituali prius eſt neceſſe concupiſcentias carnis reſtringere, ſicut vicinus hoſtis eſt prius vincendus: hoc autē fit per reſtrictionē lumborū in quibus viget luxuria, quod fit per temperantiā, quæ gulæ & luxurię contrariatur. Luc. 12. Sint lūbi veſtri præcincti, &c. Iob. 38. Accinge ſicut vir lumbos, &c. Sed *In veritate,* id eſt in rectitudine intentionis, & non ſimulatæ. Alia litera habet in charitate. 1. Cor. vlti. Omnia veſtra in charitate fiant. Secundò monet vincere cupiditates rerum. Duplex autē inuenitur armatura contra eas. ſ. iuſtitia, & abrenunciatio rerum temporalium. Et ideo primò præcipit, vt eas non iniuſtè vſurpemus, quod facit iuſtitia. Et ideo dicit *Induti loricam iuſtitiæ* ſcilicet, propter quā homo abſtinet à rebus alienis. Dicitur autē iuſtitia, lorica, quia ſicut lorica tegit membra, ita iuſtitia virtutes omnes. Sapien. 5. Induet pro thorace iuſtitiā, & accipiet pro galea iudicium certum. Secundò præcipit, vt rerum tēporaliū curam ſuperfluā deponamus, quia dum his nimis intendimus, nō habemus pedes paratos ad diuina negotia & myſteria annunciāda. Et propter hoc, dicit *Calceati pedes,* id eſt affectus diſpoſiti, ſint ſupple *In præparatione euangelij pacis.* In ſignū huius miſit Apoſtolos Dominus. Mar. 6. Calciatos ſandalijs, quæ habent ſubtus ſoleas: per quod ſignificatur eleuatio mentis à terrenis: & aperti ſunt ſuperius, per quod ſignificatur promptitudo ad diuinā ſapientiam. Dicit autē pacis, quia per euangelium pax nobis annunciatur. Matt. 10. In quācunq; domum intraueritis, dicite, pax huic domui. Item ſecundò ſunt arma ad protegendum. Duo autē in nobis ſunt protegenda, quæ ſunt principia vitæ. ſ. pectus in quo eſt cor, & caput in quo eſt cerebrum. Pro pectore autē eſt ſcutum. Et ideo dicit. *In omnibus ſumentes ſcutum fidei,* quia ſicut ſcutū ſupponitur omnibus armis, ita fides omnibus alijs virtutibus. Alia ſunt enim arma virtutū moralium. ſ. temperantię, id eſt ſuccinctio lumborum, & iuſtitiæ. i. induitio loricæ: & hoc genus armorum. ſ. ſcutum, eſt virtutis theologicæ. ſ. fidei: quia ſicut per ſcutum repelluntur tela, ita per fidem omnia contraria, & habetur victoria. Heb. 11. Sancti per fidem vicerunt regna: ſicut per virtutes morales vincimus poteſtates terrenas. Et ideo ait *In quo poſſitis omnia tela ignea nequiſſimi extinguere* ſcilicet, diaboli, cuius tela ſunt quædam immiſſiones per angelos malos. Ignea ſunt, quia adurentia prauis concupiſcentijs. Pſal. Supercecidit ignis, &c. Hæc autē per fidem extinguntur: quę tentationes pręſentes & tranſitorias extinguit per bona ſpiritualia & æterna, quæ promittit ſacra ſcriptura. Vnde Dñs Matt. 4. diabolo tentanti producebat & opponebat authoritates ſacræ ſcripturæ. Et ſic debemus facere, ſi tentat de gula, ſm illud Deute. 8. Non in ſolo pane viuit homo. Vel illud, Non eſt regnū Dei, eſca & potus. Rom. 14. Si de luxuria, Non mœchaberis. Si de furto, Non furtum facies: & ſic de alijs. Dicitur aūt ſcutum fidei, quia ſicut protegit totum pectus, ita fides debet eſſe in pectore. Spes autem dicitur galea, quia ſicut galea in capite, ita caput virtutum moralium eſt finis: & de hoc eſt ſpes. ſ. de fine. Et ideo dicitur, *Et galeam ſalutis aſſumite.* Item tertiò ſunt arma ad pugnandum, quia non ſolū ſufficit ſe defendere, ſed etiā oportet aduerſarium impugnare. Hoc aūt ſicut fit per gladium materialem corporaliter, ita per verbū Dei, quod eſt ſpiritus ſancti gladius ſpiritualiter. Et propter hoc, dicit, *Et gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei,* ſcilicet aſſumite. Heb. 4. Viuus eſt ſermo Dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vſq; ad diuiſionem animæ & ſpiritus. Et prædicatio dicitur gladius ſpiritus, quia non penetrat vſq; ad ſpiritū, niſi ducatur à ſpiritu ſancto. Matt. 10. Non enim vos eſtis, qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui lo-

A quitur in vobis. Sic ergo habemus arma quibus defendamur à carnalibus hoſtibus. ſ. à gula & luxuria, quod fit per temperantiā, ibi *State ergo ſuccincti lumbos veſtros, &c.* Item quibus vincamus cupiditates terrenas. ſ. arma iuſtitię, quę abſtinere nos faciunt ab illicitis, ibi *Induti loricam iuſtitiæ.* Et puritatem affectus, ſeu paupertatē, quæ nos retrahit etiā à licitis, ibi *Calceati pedes, &c.* Itē habemus arma quibus protegamur ab erroribus. ſ. arma fidei, ibi *In omnibus ſumentes ſcutum fidei.* Et etiā ab hoſtibus generis humani, ibi *Quo* ſcilicet, ſcuto fidei *Poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.* Item habemus arma quibus in bonis ſpiritualibus confirmamur. ſ. arma ſpei, ibi *Et galeam ſalutis aſſumite.* Galea ponitur in capite, ſic ſpes in fine. Nunc autē caput virtutum moralium eſt ipſe finis de quo eſt ſpes. Vnde nihil eſt aliud, galeam ſalutis aſſumere, ꝗ̄ ſpem de vltimo fine habere. Item habemus arma ad impugnandum ipſos dæmones ſcilicet, *Gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei* quod fit frequenter in ſermonibus, in quibus verbum Dei penetrans corda pecca-
B torum expellit congeriem peccatorum & dæmonum.

LECTIO QVINTA.

Confirmantur, ac confortari docentur in Domino, & per orationem ad Deum, in Dei potentia & virtute confidere, ſolitaq; imprecatione Epiſtolam claudit.

PEr omnem orationem & obſecrationem orantes omni tempore in ſpiritu, & in ipſo vigilantes in omni inſtātia, & obſecratione pro omnibus ſanctis, & pro me, vt detur mihi ſermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere myſterium euangelij, pro quo legatione fungor in catena iſta, ita vt in ipſo audeam prout oportet me loqui. Vt autē & vos ſciatis, quæ circa me ſunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus chariſſimus frater & fidelis miniſter in Domino, quem miſi ad vos in hoc ipſum, vt cognoſcatis, quæ circa nos ſunt, & conſolentur
C *corda veſtra, Pax fratribus & charitas cum fide à Deo patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto. Gratia cum omnibus, qui diligunt Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in incorruptionem. Amen.*

Suprà poſuit Apoſt. quæ dixerat de inſidijs & armaturis: hic exponit illud quod etiam dixerat de confirmatione & confortatione in potentia Dei: & hoc fit per orationem ad Deum ſuper auxilio diuino. Facit autē tria. Primò monet eos ad orandum pro ſeipſis. Secundò pro alijs. Tertiò pro ipſomet Apoſtolo. Circa primū ponit ſeptem cōditiones orationis. Primò ꝙ debet eſſe perfecta. Vnde dicit: *Omnem orationem,* quod fit cum in omnibus recurrit quis ad orationem, vel orat pro omni bono. Secundò ꝙ ſit humilis, non præſumptuoſa. Pſal. Reſpexit in orationem humilium, &c. Quod fit quādo homo nō putat ſe exaudiri propter merita ſua. ſ. propter miſericordiam diuinam. Et ideo
D dicit, *Obſecrationem,* id eſt per ſacræ rei acceptionē. Phil. 4. In omni oratione & obſecratione, cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Tertiò ꝙ ſit cōtinua, ibi *Omni tempore.* 1. Theſ. 5. Sine intermiſſione orate, in omnibus gratias agite. Pſal. Benedicā Dñm in omni tēpore. ſ. ſtatuto. Quartò ꝙ ſit deuota; quia in ſpiritu. 1. Cor. 14. Pſallam ſpiritu, pſallā & mente, id eſt nō vt vagus. Quintò ꝙ ſit vigilans, ibi *vigilantes.* 1. Pet. 4. Eſtote prudentes, & vigilate in orationibus. Sexto quòd ſit inſtans, ibi *In omni inſtantia.* Roma. 12. Orationi inſtantes, &c. Septimò charitatiua, vt ſcilicet fiat pro omnibus alijs ſanctis, ibi. *Et obſecratione pro omnibus ſanctis.* 1. Timo. 2. Obſecro enim primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, &c. Deinde vltimo pro ſe petit orationes fieri, ibi *Et pro me.* Vbi tria petit pro ſe, quæ cuilibet prædicatori ſunt neceſſaria, ſcilicet quòd os aperiat, & ad prædicandum ſe præparet quantum in ſe eſt, & detur ſibi gratia.

Et vt hæc tria ſibi dentur, petit vt oretur pro ſe, dicens, Vt detur mihi ſermo in apertione oris mei. Nō enim poteroloqui, niſi quod dederit mihi Dñs, dicebat ille Balaam Num.22. Vnde Dñs Matt.1 .Nō enim vos eſtis, qui loquimini, ſed ſpiritus, &c. Vnde dicitur ibidem, Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Hoc aūt dictum primò ponit Apoſtolus, vt detur, inquit, mihi ſermo in apertione oris mei. Col.vlt. Orantes ſimul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis. Et ad quid Paule? Reſpondet, vt.ſ.poſſim cum fiducia notum facere euãgelij myſterium, pro quo legatione fungor in catena. Et hoc eſt ſm, quod petit: quia nō ſolum eſt neceſſariū prædicatori, vt detur ei ſermo in apertione oris, ſeu ſcientia: ſed vt ſermonē ſibi datum prædicet audacter & cū fiducia. Et hoc eſt, quod dicit *Cum fiducia, &c.* Et ſic prędicabāt apoſtoli: de quibus Act.4. Quòd loquebãtur cum fiducia verbū Dei. Cōmendat aūt Apoſtolus officiū prædicationis ab excellentia & altitudine. Vnde dicit *Myſterium euangelij.* Secundò oſtendit, q̀ pro ipſo libēter ſuſtinuit tribulationē & ignominiā. Vnde dicit *Pro quo legatione fungor in catena.* De his duobus ſimul. Col.vlt. Vt Deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendū myſterium Chriſti, propter quod & vinctus ſum. Et quia dicitur Eccle.20. Ex ore fatui reprobatur parabola, nō enim dicit eam tempore ſuo. Ideo Apoſtolus non ſolum petit, q̀ detur ſibi ſermo, ſeu prędicandi ſcientia, ſed gratia loquēdi cum fiducia, vt.ſ.nō deſiſteret ab incępto pro catenis, quibus catenatus erat, ab incępto & cōmiſſo ſibi officio fiducialiter & fideliter proſequendo. Tertiò petit, vt detur ſibi temporis ſeu modi congruentia, quia tempus loquendi & tempus tacendi: vt dicitur Eccle.3. Et ideo dicit, Vt in ipſo audeam, prout oportet me loqui. Et certè in omnibus modus, & qualitas facit gratū. Et hoc idē petebat Apoſtolus. Col.vlt. Vt manifeſtè illud, ita vt oportet me loqui: quia vt dicitur Prouę.15. Sermo oportunus, optimus. In fine aūt huius epiſtolę, Apoſtolus ſtatum ſuū Epheſijs manifeſtat, cùm dicit *Vt autem vos ſciatis, &c.* Vbi primò facit, quod dictū eſt. Secundò eos more ſolito ſalutat, ibi *Pax fratribus, &c.* G
In prima parte tria facit. Primò ponitur ſtatus ſui manifeſtatio, ibi *Vt autem vos ſciatis, &c.* Secundò diſcipuli nuntiantis multiplex cōmēdatio, ibi *Tychicus frater meus chariſſimus & fidelis, &c.* Tertiò oſtendit finē, pro quo eis manifeſtat ſtatū ſuum, quia.ſ.eſt ipſorū conſolatio, ibi *Et conſolentur corda veſtra.* Dicit ergo, Vt aūt vos ſciatis, quæ circa me ſunt, quid agā, omnia nota vobis faciet, &c. Quaſi dicat Apoſtolus, Pro myſterio euãgelij, pro quo catenat° ſum, volo q̀ ſciatis, q̀ catena & oēs tribulationes & omnia ſupplicia, quæ in credito officio inferuntur, nō me angunt, nec cor mutant, nec peruertunt interius, nec attingunt: ſed certè ſic ago de iſtis, q̀ omnia circa me ſunt, nō intrā. Et quia nō poſſum ire ad annuntiandum vobis, vtpote catenatus, omnia nota faciet vobis Tychicus frater meus chariſſimus & fidelis miniſter in Dño. Et ideo ſecurè credatis ei de omnibus. Luc.12. Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens, &c. Et iſte certè eſt talis, quē mili ad vos in hoc ipſum, vt cognoſcatis, quæ circa nos ſunt. Et hæc eſt diſcipuli cōmēdatio. Et ad quid? vt cōſolet corda veſtra. Deinde cū dicit *Pax fratribus, &c.* H
Ponit Apoſt.cōſuetam ſalutationē. Et aduertendū eſt, q̀ licet gratia præcedat pacē & charitate mutuā hominū ad ſe inuicē, & ad Deū quo ad collationē (quia nō eſt pax impijs, dicit Dñs) tamen quo ad executionē, & gratiæ & veritatis & charitatis cōſeruationē pax præcedit fuo modo. Et ideo primo optat eis pacē ad ſe inuicē & charitatem ad Deū, dicens *Pax fratribus & charitas cum fide.* Et quia licet pax & charitas multū faciant ad gratiæ conſeruationē, tñ quia ſemp ſupponunt ipſam gratiā, ſine qua haberi nō poſſunt, ideo optat eis gratiam. Vnde dicit, *Gratia vobis cum omnibus, qui diligunt Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Amen.

Explicit expoſitio Diui Thomæ de Aquino, ordinis prædicatorum ſuper epiſtolam ſancti Pauli ad Epheſios.

EXPLANATIO EIVSDEM DIVI THOMÆ AQVINATIS,

ORDINIS F. PRÆDICATORVM,

Super epiſtolam eiuſdem ſancti Apoſtoli Pauli Ad Philippenſes.

PROLOGVS.

IVſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, &c. Prouerb.4. In hac authoritate deſcribitur vita ſanctorum ex tribus. Ex eorum altitudine, ibi *Semita,* quia Matt.7. Arcta eſt via, &c. Iob.28. Semitam ignorauit auis, &c. Ex claritate, ibi *Lux ſplendens.* Epheſ.5. Eratis aliquando tenebræ, &c. Iuſti enim ſunt lucentes, & ideo eorū via eſt lucida. Ex profectu, quia ſemp creſcit. 1.Pet.2. In eo creſcatis, &c. Et hoc vſq; ad perfectum diem. ſ.gloriæ. 1.Cor.13. Cùm venerit quod perfectū eſt, euacuabitur, & cætera. Econuerſo malorū via eſt lata, obſcura, tenebroſa, & deficiens. Vnde Prouerb.4. ſubditur, Via impiorum tenebroſa, &c. Et Matth.7. Lata porta, & ſpacioſa via, quæ ducit ad perditionem, &c. Ex his verbis trahi poteſt materia huius epiſtolæ. Erant enim Philippenſes in Chriſti recta ſemita, tribulationes multas pro Chriſto ſuſtinentes. Item illuminati per fidem. infrà.2. Inter quos lucetis, &c. Item proficiebant, vt patet per totam epiſtolam. Item conuenienter poſt epiſtolam ad Epheſios, in qua fit inſtructio qualiter ſeruanda ſit eccleſiaſtica vnitas: hi proponuntur in exemplum ſeruandæ eccleſiaſticæ vnitatis, qui optimè eam ſeruauerunt.

CAPIT. I. LEC. I.

Pro Philippenſibus gratias agit de præteritis bonis, dicitq; ſe gaudere de eorum in fide profectu, in qua ad iudicium vſq; proficient, per virtutem Dei.

PAulus & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti: omnibus ſanctis in Chriſto Ieſu, qui ſunt Philippis cum epiſcopis, & diaconibus, Gratia vobis, & pax à Deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto. Gratias ago Deo meo in omni memoria veſtri (ſemper in cunctis orationibus meis, pro omnibus vobis in gaudio deprecationem faciens) ſuper communicatione veſtra in euangelio Chriſti à prima die vſque nunc, confidens hoc ipſum quia cœpit in vobis opus bonum, perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu: Sicut eſt mihi iuſtum, hoc ſentire pro omnibus vobis: eo quòd habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defenſione, & confirmatione euangelij ſocios gaudij mei omnes vos eſſe.

Diuiditur autem hæc epiſtola in ſalutationē, & epiſtolarem narrationem. Secunda, ibi *Gratias ago, &c.* Circa primum tria facit. Quia primò deſcribuntur perſonæ ſalutantes. Secūdò perſonę ſalutatæ, ibi *Omnibus ſanctis, &c.* Tertiò bona optata, ibi *Gratia vobis, &c.* Circa primum primò ponuntur perſonæ ſalutantes. Secundò earum conditio, ibi *Serui, &c.* Circa primū primò ponitur perſona principalis, cùm dicit *Paulus.* Et interpretatur, Paulus, quaſi modicus. In quo notatur eius humilitas. Eſa.60. Minimus erit in mille, & paruus in gentem fortiſſimā. Secundò, ibi *Timotheus.* Ponitur perſona adiuncta, quia fuerat eorum prædicator. infrà.2. Neminem enim habeo tam vnanimem, qui ſyncera affectione pro vobis ſolicitus ſit. Deinde cùm dicit, *Serui,*

tui,&c. Ponitur conditio eorum. 2. Corint. 4. Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dñm noſtrum: nos autem ſeruos veſtros per Ieſum, &c. Sed contrà Ioan. 15. Iam nõ dicam vos ſeruos, &c. Reſpondeo duplex eſt ſeruitus ſm duplicem timorem. Timor enim pœnę cauſat malã ſeruitutẽ, & de hac intelligitur dictũ præmiſſum. Ioan. 15. Timor verò caſtus cauſat ſeruitutem reuerentię, & de hac loquitur Apoſtolus hic. Perſonæ ſalutatæ ſunt omnes de eccleſia Philippenſi. Et primò minores. Vnde dicit *Omnibus ſanctis qui ſunt Philippis.* Quæ eſt ciuitas, quam Philippus condidit, & dicit ſanctis: & hoc propter baptiſmum. Roma. 6. Quicunq; baptizati ſumus in Chriſto, in ipſius morte baptizati ſumus. Maiores autem tangit, dicens, *Cum epiſcopis, &c.* Quæſtio eſt, quare minores præponit maioribus? Quia prius eſt populus, quam prælatus. Ezec. 34. Nõne greges paſcuntur à paſtoribus? Greges enim paſcendi ſunt à paſtoribus, non econuerſo. Item cur intermittit presbyteros? Reſpondeo, dicendũ eſt, q; comprehenduntur cum epiſcopis, quia in vna ciuitate non ſunt plures epiſcopi: vnde dicens in plurali, dat intelligere etiam presbyteros. Et tamen eſt alius ordo, quia ex ipſo euangelio hoc legitur, q; poſt deſignationẽ duodecim Apoſtolorũ (quorum perſonas gerũt epiſcopi) deſignauit ſeptuaginta duos diſcipulos, quorum locum ſacerdotes tenent. Dionyſius etiam diſtinguit epiſcopos & ſacerdotes. Sed in principio, licet ordines fuerint diſtincti, non tamen nomina ordinum, vnde hic comprehendit presbyteros cum epiſcopis.

Deinde ponit bona optata, ibi *Gratia, &c.* Et ſunt duo, quæ includunt omnia. Primũ eſt gratia Dei remittens peccata. Epheſ. 2. Gratia ſaluati eſtis, &c. Vltimum eſt pax hominis. Pſal. Qui poſuit fines tuos pacem, &c. Et per conſequens optat bona media, & hoc à Deo patre. Iac. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectũ deſurſum eſt, deſcendẽs à patre luminum. Item per meritũ humilitatis Chriſti. Et ideo addit, Et Dño Ieſu Chriſto. Ioan. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Epheſ. 2. Ipſe enim eſt pax noſtra, &c. Conſequenter ponit epiſtolarẽ narrationem. Et circa hoc duo facit. Quia primò agit gratias de præteritis. Secundò hortatur ad profectum in futurũ, ibi *Scire autem vos volo, &c.* Circa primũ primò præmittit gratiarum actionem pro eis. Secundò materiã eius, ibi *Super communicatione, &c.* Gratias aũt agit adiuncto gaudio & deprecatione. Et ideo hæc tria tangens, dicit *Gratias Deo noſtro.* Gratias agere, eſt recognoſcere gratiã ſibi factã. 1. Theſ. vlt. In omnibus gratias agite. In omni memoria veſtri, quia in eis nihil occurrit Apoſtolo, quod non eſſet dignũ gratiarũ actione. Et hoc eſt valde magnũ. Prouer. 10. Memoria iuſti cum laudibus, &c. Pro omnibus. Eſa. 60. Populus autem tuus omnes iuſti in perpetuum, &c. Agit ergo gratias pro eorum bono, orationẽ & deprecationẽ pro cuſtodia: totũ tamen pro gaudio. 1. Reg. 12. Abſit aũt à me hoc peccatum in Domino, vt ceſſem orare pro vobis. Deinde cũ dicit *Super communicatione, &c.* Tangit de materia trium prędictorum. Et primò ponit materiã gratiarũ actionis. Secundò gaudij de futuris, ibi *Confidens, &c.* Tertiò deprecationis, ibi *Teſtis, &c.* Dicit ergo, Super cõmunicatione. ſ. qua communicaſtis doctrinę euangelij, credendo & opere implendo. Hæc eſt enim vera cõmunicatio. Heb. vlt. Beneficentiæ aũt & cõmunionis nolite obliuiſci, &c. *A prima die, &c.* Eccleſi. 27. Homo ſanctus in ſapientia manet ſicut ſol, &c. Et hoc ipſum confidens de vobis gaudeo, quia qui cœpit, &c. Hier. 17. Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum. Benedictus vir qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Et hoc in virtute Dei. Et ideo dicit *Qui cœpit, &c.* Ioan. 15. Siue me nihil poteſtis facere. Quod eſt contra Pelagianos, qui dicunt principium boni operis eſſe ex nobis, ſed conſummationẽ ex Deo. Sed hoc non eſt verum: quia principium boni operis in nobis eſt cogitare de bono, & hoc ipſum eſt à Deo. 2. Cor. 3. Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis, &c. *In diem Chriſti Ieſu* quo remunerabit ſingulos. 2. Timoth. vltim. In reliquo repoſita

A eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus, &c. 1. Cor. 1. Confirmabit vos vſq; in finem ſine crimine, &c.

Ratio gaudij ponitur, cùm dicit. *Sicut eſt mihi, &c.* quia. ſ. id iuſtum eſt, quia congaudetis mihi de bonis meis. Eo q; habeam vos, &c. Quaſi dicat, Habeo de vobis hanc cõſcientiam tales vos eſſe, vt ſcilicet gaudeatis de his, de quibus, & ego ideo gaudeo, quod gaudiũ eſt in vinculis meis, quia tunc pro Chriſto fuit ligatus, de quo gaudebat. Iac. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres mei cùm in varias tentationes incideritis, ſcientes, &c. Act. 5. Ibant apoſtoli gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati, &c. Et in defenſione, & in confirmatione euangelij. ſ. audacter prædicando contra tyrannos, & hæreticos, & confirmando euangelium in cordibus fidelium. Act. 18. Perambulans ex ordine Galatiam regionem, & Phrygiam, confirmans omnes diſcipulos. Vel aliter ſecundum glo. *In corde,* id eſt, deſiderio, vt ſocij ſitis ſempiterni gaudij. Ioan. 16. Gaudium veſtrum nemo
B tollet à vobis. Et hoc non poteſt abſtrahi à corde meo, quia etiam in vinculis exiſtens, & intentus confirmationi, & defenſioni euangelij, ſolicitudo de vobis non recedit de corde meo.

LECTIO SECVNDA.

Cupit Apoſtolus Philippenſium charitatem augeri, pro quo augumento Deum orat, vultq; eos immunes eſſe à malo, ac in dies in bono proficere.

TEſtis enim eſt mihi Deus, quomodo cupiam omnes vos eſſe in viſceribus Ieſu Chriſti. Et hoc oro, vt charitas veſtra magis ac magis abundet in omni ſcientia, & in omni ſenſu: vt probetis potiora, vt ſitis ſynceri, & ſine offenſa in diem Chriſti repleti fructu iuſtitiæ per Ieſum Chriſtum, in gloriã, et laudem Dei. Scire aũt vos volo fratres, quia quæ circa me ſunt magis ad profectũ venerunt
C *euãgelij: ita vt vincula mea manifeſta fierent in Chriſto in omni prætorio, & in cæteris omnibus, vt plures è fratribus in domino confidentes in vinculis meis, abundantius auderent ſine timore verbum Dei loqui, Quidam quidem, & propter inuidiam, & contentionem: quidam autem, & propter bonam voluntatem Chriſtum prædicant quidam ex charitate, ſcientes quoniam in defenſione euãgelij poſitus ſum. Quidam autem ex contentione Chriſtũ annunciant, non ſyncere: exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis.*

1 Poſita materia gaudij de ſpe futura: hic oſtendit ſuper quo deprecationem pro eis facit. Et primo præmittit ſuũ deſiderium, quod oſtenditur omnino feruens. Secundò materiam deprecationis, ibi. *Et hoc oro, &c.* Et quia cordis deſyderium ſoli Deo eſt manifeſtum, ideo inuocat Deum teſtem quòd pro eis deprecetur eum deſyderio. Iob. 16. Ecce
D in cælo teſtis meus eſt, ſcilicet Deus, &c. Quomodo cupiã vos. ſ. ego, exiſtens in viſceribus Ieſu Chriſti. Vel quõ cupiã vos eſſe in eis. q. d. quomodo cupiam veſtram ſalutem, & participationem viſceroſæ charitatis Chriſti. Luc. 1. Per viſcera miſericordiæ Dei, &c. q. d. ad profunda, & intima cordis, virtus amoris pertingit. Vel cupiam vt ſitis in viſceribus Ieſu Chriſti. i. vt ipſum intime diligatis, vt & diligamini ab eo: in hoc enim vita hominis conſiſtit. Deinde cùm dicit. *Et hoc oro, &c.* Ponit deprecationem, & tria bona optat. Primò quantum ad interiorẽ charitatis augmentum. Affectus enim interior perficitur per charitatẽ: & ideo non habenti charitatem, optandum eſt vt habeat: habenti verò, vt perficiatur. Vnde dicit. *Vt charitas, &c.* Pro augmento autem charitatis orandus eſt Deus, quia ſolus Deus hoc in nobis operatur. 2. Corint. 9. Potens eſt autẽ Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, &c. Et hoc neceſſarium vt petamus,

& nos

& nos, quia Matt. 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſq̄ ſcribarum, & phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Secundò quantum ad intellectum. Vnde dicit. *In omni ſcientia.* Sed nunquid ex charitate prouenit ſcientia? Sic: quia dicitur. 1. Io. 2. Et vos vnctionem quam accepiſtis ab eo, maneat in vobis: & non neceſſe habetis vt aliquis doceat vos: ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibꝰ, &c. Hæc charitas eſt ſpiritus de quo dicitur Ioan. 16. Cùm venerit ille ſpiritus veritatis docebit vos omnē, &c. Cuius ratio eſt, quia qui habet habitum, ſi rectus eſt habitus: ſequitur inde rectum iudicium de his quæ pertinent ad illum habitum, ſi vero corruptus falſum. Sicut circa venerea tēperatus habet bonum iudicium: intemperatus non, ſed falſum. Omnia autem quæ à nobis fiunt, ſunt informanda charitate, & ideo habens charitatem, habet rectum iudicium, & quantum ad cognoſcibilia. Et ſic dicit. *In omni ſcientia,* quia ſcilicet agnoſcat veritatē, & inhæreat circa ea quæ ſunt fidei. Hæc eſt ſcientia ſanctorum, de qua dicitur Sapien. 10. & quantū ad operabilia, & ſic dicit. *In omni ſenſu.* qui eſt vis cognoſcitiua circa exteriora obiecta. Et proprium eius eſt vt ſtatim iudicet de proprio ſenſibili rectè. Et ideo hoc nomē translatum eſt ad interius iudicium rationis, vnde ſenſati dicuntur qui habent rectum iudicium circa agibilia: Sap. 1. Sētite de domino in bonitate, &c. Sap. 6. Cogitare ergo de illa, ſenſus eſt conſumatus, &c. Sed hic ſenſus, debet eſſe non tantum conſyderatiuus: ſed etiam diſcretiuus inter bonum & malum, & inter bonum & melius. Vnde ſubdit. *Vt, &c.* Nota q̄ charitas perficit ſenſum vt probet bona, ſed perfecta charitas vt probet meliora. 1. Cor. 12. Aemulamini meliora chariſmata, & infra cap. 14. Sectamini charitatem, &c. Et ideo dicit *potiora.* Tertiò quantum ad effectum. Et primo ponit immunitatem a malo. Secundò perfectionem in bono. Primum in hoc quod dicit. *Vt ſitis ſynceri.* Eſt enim duplex peccatum vitandum. ſ. interioris corruptionis qua homo corrumpitur in ſe, & hoc excluditur per ſynceritatem. 1. Cor. 5. In azimis ſynceritatis, &c. Aliud eſt in proximum ſcilicet offenſa. Et ideo dicit. *Sine offenſa.* 1. Cor. 4. Sine offenſione eſtote Iudæis, & Gentibus & eccleſiæ Dei ſicut & ego, &c. Et 2. Corint. 6. Nemini dantes vllam offenſionem, &c. In diem Chriſti Ieſu, id eſt, vſque in finem vitæ, Mat. 24. Qui perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit. Quantum ad gratiam, dicit. *Repleti fructu iuſtitiæ,* vt opera iuſtitiæ quædam fructus ſint. Ro. 6. Habetis fructum veſtrum in ſanctificatione, &c. Vel fructu iuſtitiæ. i. præmio iuſtitiæ. ſ. corona. 2. Timoth. 4. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, &c. Sap. 4. Bonorū enim laborum glorioſus eſt fructus, &c. Et hoc habetur per Chriſtum, quia omnia, quæ facimus, ſunt bona per ipſum. Ioan. 15. Sine me nihil poteſtis facere, &c. Et hæc faciēda ſunt hoc fine. ſ. in laudem Dei: quia ex operibus ſanctorum Deus clarificatur, cùm inde alij prorumpunt in laudem Dei. Pſal. Laudate dominum in ſanctis eius, &c. Hier. 33. Erit mihi in nomen, & in gaudium, & in laudem, & in exultationem cunctis gentibus terræ, quæ audierint omnia bona, &c. Deinde cùm dicit *Scire autem, &c.* Admonet ad futura. Et primò ponit exempla exequenda, & vitanda. Secundò concludit moralē monitionē in quarto cap. ibi *Itaq; fratres mei chariſſimi, &c.* Circa primum duo facit, quia primò oſtēdit quæ ſunt imitanda: ſecūdò q̄ ſunt vitāda: tertio cap. ibi *De cætero, &c.* Itē prima diuidit in duas, quia primò inducit ſe eis imitandū: ſecundò alios, ſecundo cap. ibi. *Si qua ergo, &c.* Itē prima in tres, quia primò ponit exemplū profectum ſuum. Secundò gaudium, quod habet ex profectu, ibi. *Quid enim, &c.* Tertiò fructum ex profectu ſuo, ibi. *Scio enim, &c.* Item prima in duas. Primò præmittit profectum: ſecundo modum, ibi *Ita vt vincula mea, &c.* Dicit ergo, Monui vos ad profectum, & vt formam habeatis profectum meum, ſcire vos volo, & quæ circa me ſunt, exterius, quia tribulationes: & ſi exterius eſſent, non immutabant interius: ſed magis ad profectum venerunt, quia ex eis fides prædicata magis profecit 2. Cor. 1. Siue tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute ſiue conſolamur pro veſtra conſolatione, &c. Et oſtendit

E profectum. Primò quantum ad ſe: ſecundò quantum ad alios, ibi *Vt plures, &c.* Quantum ad ſe quidem manifeſtū fuerat q̄ talia pro Chriſto pateretur conſtanter, Ita vt vincularetur: vnde dicitur. *Vt vincula, &c.* Quod eſt glorioſum pro Chriſto. 1. Pet. 4. Nemo veſtrum patiatur quaſi homicida, aut fur, aut alienorū appetitor: ſi autem vt Chriſtianus, non erubeſcat, &c. In omni prętorio, ſicut in curia Cęſaris, &c. Ex parte verò aliorum fides creſcebat in communi. Vnde dicit, *Vt plures, &c.* 1. Macha. 6. De elephantibus. Eccle. 10. Secundum iudicem populi, ſic, & miniſtri eius, &c. Prouerb. 18. Iuſtus quaſi leo confidens abſque terrore erit, &c. Ex parte tamen aliorum eſt diuerſitas, quia quidam bene loquebantur, quidam malè. Et qui bene, quidā ex generali charitate, & quidam ex ſpeciali amore ad apoſtolum. Et qui malè, quidam ex generali malitia, quidam ex ſpeciali odio ad Apoſtolum. Sed vt mihi videtur, Apoſtolus duplicem oſtendit cauſam propter quam quidā prędicabant. Primò propter inuidiam. Et ideo Apoſtolus
F eorum prauam intentionem oſtendit, dicens. *Quidam quidem propter inuidiam, &c.* Iac. 3. vbi zelus, & contentio, ibi inconſtantia, & omne opus prauū. 1. Cor. 3. Cùm ſit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales eſtis? Secundò propter amorem Chriſti, & Euangelij. Vnde dicit. *Quidam propter bonam, &c.* Pſal. Benignè fac in bona voluntate, &c. Sed Apoſto. addit, dicens *Quidam vero ex charitate* . ſ. quæ facit bonam voluntatem, &c. quia vt ſuppleret defectum mei docentis, prædicauerunt. Deinde Apoſto. exponit quod dixerat, dicens, q̄ quidam non ſecundum ſanam intentionem, ſed ex contentione. Corrupta eorum contentio dupliciter patuit. Vno modo, vt publicè prædicando, turbationem facerent in populo Gentili contra Apoſtolum, ſupra illam quam habuit. Alio modo quia credebant, q̄ Paulus audiens eos vſurpare officium ſibi commiſſum, turbaretur, & ex hoc adderetur afflictio, afflicto.

LECTIO TERTIA.

G Gaudet Paulus Chriſtum, & Euangelium publice prædicari, ſiue recta, ſiue mala intentione hoc fiat.

QVid enim? Dūm omni modo ſiue per occaſionem, ſiue per veritatē Chriſtus annūtietur. et in hoc gaudeo, ſed et gaudebo. Scio. n. quia hoc mihi prouenet ad ſalutem per veſtram orationem, & ſubminiſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti, ſecundum expectationem, & ſpem meam: quia in nullo confundar, ſed in omni fiducia, ſicut ſemper, & nunc magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſiue per vitam, ſiue per mortem. Mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum: quòd ſi viuere in carne hic mihi fructus operis eſt, & quid eligam, ignoro; coarctor autem è duobus, deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto, multò magis melius: permanere autem in carne, neceſſarium propter vos.

H Suprà Apoſt. deſcripſit profectum ex ipſo ſubſecutum: hic agit de gaudio concepto ex hoc profectu. Et ponitur primò materia gaudij: ſecundò ipſum gaudium, ibi. *Et in hoc gaudeo, &c.* Contingit autem quandoque q̄ aliquod gaudium prouenit ex bona cauſa, & hoc directè, & per ſe, & quandoq; ex mala cauſa, & hoc indirectè, & per accidens. Quando enim ex bona cauſa, gaudendum eſt de effectu, & de cauſa, ſicut de eleemoſyna facta propter Deum. Sed quando eſt ex cauſa mala, tunc eſt gaudendum de effectu, ſed de cauſa non: & ſic de redemptione per Chriſtum, licet fuerit ex ſcelere Iudæ, & Iudæorum. Ita contingit in eccleſia, vbi prouenit vtilitas quandoq; per bonos prædicatores quo ad bonam intentionem, quandoq; per malos quo ad malam: & de vtraq; gaudendum eſt, ſicut dictum eſt. Et ideo dicit *Quid enim, &c.* Per occaſionem annūtiat Chriſtum, qui non intendit hoc principaliter, ſed propter aliud, putà lucrum vel gloriam. Prouerb. 18. Occaſiones quærit,

qui

Sciētia, nō ex charitate ꝓueniat.

A qui recedere vult ab amico. Per veritatem autem, quando ex recta intentione. Eſa. 36. Obſecro domine memēto quæſo quomodo ambulauerim coram te in veritate, & corde perfecto, &c. Sed hoc vtroque modo fit ad vtilitatem eccleſiæ, ideo dicit *Si Chriſtus annuncietur, &c.* Qui ſi aliud annunciaret quàm Chriſtum, tunc multum intereſſet, quod fit q̄n falſa doctrina docetur. Aug. Paſtor qui propter veritatem annunciat, eſt amandus: mercenarius qui propter lucrum, eſt tolerandus: qui falſus expellendus. Deinde ponit gaudium conſequens, dicens *In hoc,* ſcilicet, ꝙ vincula mea manifeſta ſunt propter Chriſtum, ꝙ Chriſtus annunciaẗ, gaudeo in præſenti. Ioan. 14. Si diligeretis me, gauderetis vtique, &c. & gaudebo in futurum. Eſa. 11. Gaudium, & lætitiam obtinebunt, &c. Deinde cùm dicit *Scio enim, &c.* Ponit fructum ex profectu ſuo prouenientem. Et primò ponit ipſum fructum. Secundò mouet quādam dubitationē, ibi *Quod ſi viuere, &c.* Item primò proponit fructum. Secundò auxiliū ipſum conſequendi, ibi *Per veſtram orationem, &c.* Tertiò aſſignat materiam fructus, ibi *Sed non in omni, &c.* Dicit ergo gaudeo de his, & hoc propter fructum prouenientem ex eis in ſalutem æternam. Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in domino ſalute æterna, &c. Et hoc ideo, quia quando nos aliqua bona facimus cooperando ſaluti aliorum, redundat in ſalutem noſtram. Si enim, vt dicitur Matth. 18. Qui ſcandalizauerit vnum ex his puſillis, &c. quanta gloria dignus eſt qui ſalutem multorum procurat? Auxilium autem eſt triplex. ſ. ex parte aliorum mutua oratio. Vnde dicit, *Per veſtras orationes,* ſcilicet ex quibus ſpero adiuuari à Deo, Iacob. vlt. Orate pro inuicem, vt ſaluemini, &c. Ex parte Dei de quo habemus ſpem ſalutis. Eſa. 26. A facie tua domine concepimus, & quaſi parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis. Et ideo dicit, *Et ſubminiſtrationem ſpiritus Ieſu Chriſti.* Ro. 8. Spiritus adiuuat infirmitatem noſtram. Et loquitur ſimilitudinariè. Quando. n. aliquis eſt debilis, indiget reuelante vt ſuſtētetur, & hoc eſt ſubminiſtrare: & nos debiles ſumus, ideo indigemus ſubminiſtratione ſpiritus. Ioan. 14. Et ſuggeret vobis omnia, &c. ſ. quaſi vobis ſubminiſtrando. Ex parte noſtra eſt ſpes in Deo; quia Prouer. 11. Qui cōfidit in diuitijs, corruet. Oportet ergo ꝙ ſpes noſtra ſit in Deo, &c. Pſal. Qui confidunt in domino ſicut mons Sion, &c. Et ideo dicit, Secundum expectationem, & ſpem meam. Sed nonne ſpes eſt expectatio futuræ beatitudinis? Dicendū eſt, ꝙ ſpes eſt motus appetitus in bonum arduū: Et hoc dupliciter: quia quando quis ſperat adipiſci per ſe, ſic ſpes eſt ſine expectatione: quando autem per alium, tūc eſt ſpes cum expectatione, & ſic nos expectamus ſpem habentes aliquid conſequi per alium. Pſal. Expectans expectaui dominum, &c. Roma. 8. Spe ſalui facti ſumus. Sed dicit, *Scio,* Et poſtea, *Spero, & expecto.* Nūquid certa eſt hęc ſpes? Reſpondet Apoſto. dicens, Ita, quia in nullo cōfundar. 1. Machab. 2. Omnes qui ſperant in illo non infirmantur. Roma. 5. Spes autem non cōfundit. Eccle. 2. Nullus ſperauit in domino, & confuſus eſt. Huius primò rationem aſſignat: ſecundò exponit eam, ibi. Mihi enim viuere, &c. Ratio hæc ſumitur ex hoc, quòd ipſe totaliter ordinatur ad ſeruitium Chriſti. Quaſi dicat, Ideo hæc mihi prouenient in ſalutem, quia totaliter ſum ad ſeruitium Chriſti. Et primò ponit fiduciam: ſecundò perſeuerantiam: tertiò certitudinem intentionis. Dicit ergo, Sed in omni fiducia, &c. Quaſi dicat, Multi perſequuntur me, ſed ego confido in Deum, Eſa. 12. Fiducialiter agam, & non timebo. Pſalm. Fiducialiter agam in eo. Sicut ſemper, id eſt, à principio conuerſionis. Act. 9. Quomodo in Damaſco fiducialiter egerit, &c. Ita & nunc, Iob. 27. Iuſtificationem meam quam cœpi tenere, non deſeram. Tertiò oſtendit quòd ſit eius recta intentio, quia magnificabitur Chriſtus: qui cùm ſit verus Deus, non poteſt in ſeipſo magnificari, vel minorari, ſed in nobis, id eſt, in cognitione aliorum: tunc ergo qs magnificat Chriſtum, quando eius cognitionem dilatat. Eccleſiaſ. 43. Quis magnificabit eum ſicuti eſt à principio? Et hoc & verbo, & facto, quando magnitudo diuini effectus oſtendit magnitudinem eius. Et inter effectus mirabiles iuſtificatio eſt hæc, quandiu eſt in corde hominis latens, non magnificabitur per eam Chriſtus, niſi quantū ad cor illius, non quantum ad alios, ſed quandoque prorumpit in exteriora per actus corpales apparentes: tunc verius, & proprius magnificaẗ. Et ideo ait, In corpore meo, in corpore noſtro Chriſtus dupliciter magnificatur. Vno modo in quantū corpus noſtrum deputamus ad obſequiū eius, miniſteria eius corporaliter exequendo. 1. Corinth. 6. Glorificate, & portate Deum in corpore veſtro. Alio modo corpus noſtrum exponendo pro Chriſto. 1. Cor. 13. Si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, &c. Sed primus modus fit per vitam: ſecundus verò per mortem. Ideo dicit, Siue per vitam, quia viuendo operatur ſiue per mortem. Roman. 14. Siue viuimus, ſiue morimur, domini ſumus, &c. Quod et intelligi poteſt de morte ſpirituali. Col. 3. Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, &c. Deinde exponit quomodo mortificabitur per vitam, & per mortem, dicēs *Mihi viuere, &c.* Vita enim importat motionem quandam.

B Illa enim viuere dicuntur, quæ ex ſe mouentur. Et inde eſt ꝙ illud videtur eſſe radicaliter vita hominis, quod eſt principium motus in eo: hoc autem eſt illud, cui affectus vnitur, ſicut fini: quia ex hoc mouetur homo ad omnia. Vnde aliqui dicunt illud ex quo mouentur ad operandum vitam ſuam, vt venatores venationem: & amici amicum. Sic ergo Chriſtus eſt vita noſtra, quoniam totum principium vitæ noſtræ, & operationis eſt Chriſtus. Et ideo dicit Apoſto. *Mihi viuere, &c.* Quia ſolus Chriſtus mouebat eum. *Et mori lucrum,* hic Apoſto. propriè loquitur. Quilibet enim ſibi ad lucrum reputat, quando vitam quam habet imperfectam poteſt perficere. Sic infirmus ad lucrum reputat ſanam vitam. Vita noſtra Chriſtus eſt. Col. 3. Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, ſed hic eſt imperfecta. 2. Co. 5. Quandiu ſumus in corpore, peregrinamur à domino, & ideo quando morimur corpore, perficitur nobis vita noſtra. ſ. Chriſtus, cui tunc præſentes ſumus. Pſal. Cum dederit dilectis ſuis ſomnum, &c. 2. Timoth. 4. Ego enim iam delibor, & tempus meæ reſolutionis inſtat, &c.

C Deinde cùm dicit *Quod ſi viuere, &c.* Ponit dubitationem quandam circa ea quæ dicta ſunt. Et circa hoc duo facit. Primò ponit dubitationem: ſecundò ſoluit eam, ibi *Et hoc confidens, &c.* Item prima in duas: quia primò ponit dubitationem: ſecundò proponit rationes ad vtranque partem, ibi *Coarctor autem, &c.* Dicit ergo. Si viuere in carne hic mihi eſt fructꝰ, &c. verum eſt, ꝙ in corpore meo dum viuo, magnificatur Chriſtus. Ergo viuere meum in carne. i. vita mea in carne eſt huiuſmodi fructus. Vnde prædicat effectum de cauſa. i. ſi vita affert mihi hunc fructum, vt Chriſtus magnificetur, vita in carne eſt bona, & fructuoſa. Roman. 6. Habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, &c. Si ergo ita eſt, ignoro quid eligam, vtrum mori, vel viuere. Roma. 8. Nā quid oremus ſicut oportet neſcimus, &c. Sap. 9. Cogitationes enim mortalium ſunt timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. Sed quare dubitas? quia *Coarctor, &c.* Primò ponit rationem ad partem vnam: ſecundò ad aliam. In homine enim duplex eſt motus, naturæ. ſ. & gratiæ. Naturæ ad

D non moriendum. 2. Co. 5. Nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri, &c. Ioan. vlti. Et alius ducet te quo tu non vis, &c. Et gratiæ, quam ſuggeret charitas, quæ mouet ad dilectionē Dei, & pximi. Hic affectus ad dilectionem Dei mouet, vt ſimus cum Chriſto. Et ideo dicit, *Deſiderium habens diſſolui,* nō ſimpliciter *ſed eſſe cum Chriſto.* 2. Cor. 5. Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præſentes eſſe ad dominum, &c. In quo notatur falſitas opinionis Græcorum, ꝙ animæ ſanctorum poſt mortem non ſtatim ſunt cum Chriſto. Et hoc ideo opto, quia eſt multo melius eſſe cum Chriſto. Pſalm. Quid enim mihi eſt in cælo, &c. Defecit caro mea, & cor meum. ſ. ad habendum bonum. Pſalm. Melior eſt dies vna in atrijs tuis ſuper milia, &c. Dilectio autem proximi mouet ad profectum proximi: & ideo dicit. *Permanere autem, &c.* i. neceſſaria eſt vita mea propter vtilitatem veſtram. 2. Cor. 5. Siue mente excedimus Deo, ſiue ſobrij ſumus, vobis, &c. Vel aliter

coarctor, &c. id eſt, ex duplici parte inſurgit deſiderium diſſolui, &c. melius, &c. Sentētia non mutatur. Sed hoc nō videtur dubitabile, quinimo videtur etiam Apoſt. in priorem partem declinare. Primum enim deſiderium excitat in nobis dilectio dei, ſecundum dilectio proximi. Maius autem & melius eſt deſiderium primum, igitur, &c. Reſpondeo, dicēdum eſt ꝙ duplex eſt dilectio dei, ſcilicet dilectio concupiſcētiæ, qua vult frui deo & delectari in ipſo, & hoc eſt bonum hominis. Item eſt dilectio amicitiæ, qua homo præponit honorem Dei, etiam huic delectationi, qua fruitur deo, & hæc eſt perfecta charitas. Vnde Ro. 8. Neq; mors neq; vita neque angeli, &c. Et ſubdit 9. cap. Optabam ego anathema fieri pro fratribus meis, &c. Et hoc ergo dixit, vt oſtendat ſe eſſe perfectionis charitatis, quaſi ſit paratus propter amorem Dei, & gloriam carere delectatione viſionis Dei, & ideo hoc elegit, & bene, tāquam magis perfectum.

LECTIO QVARTA.

Pro eorum profectu ſe dicit non moriturum, ſeq; venturum ad eos, ac ad perſeuerandum in Chriſti euangelio hortatur.

ET hoc confidens ſcio, quia manebo, & permanebo omnibus vobis, ad profectum veſtrum, & gaudiū fidei, vt gratulatio veſtra abundet in Chriſto Ieſu in me, per meum aduentum iterum ad vos. Tantum dignè euangelio Chriſti conuerſamini: vt ſiue cùm venero, & videro vos, ſiue abſens, audiam de vobis quia ſtatis in vno ſpiritu, vnanimes, collaborantes fidei euangelij, et in nullo terreamini ab aduerſarijs, quæ eſt illis cauſa perditionis vobis autem ſalutis. Et hoc à Deo: quia vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolum vt in eum credatis, ſed vt etiā pro illo patiamini, idem certamen habentes quale, & vidiſtis in me, & nunc audiſtis de me.

G Poſita dubitatione & rationibus hincinde, hic ſoluit dubitationem. Et primò quaſi eligens vnam partem prænuntiat, poſt futurum aduentum ſuum ad eos quantum ad ſe; ſecundo oſtendit quid requiratur ex parte eorum, ibi. *Tantum dignè, &c.* Item prima in tres quia primo præmittit futurum aduentum, ſecundò oſtendit fructū: tertiò illum fructum exponit. Dicit ergo. Poſtquàm ſupradictum eſt ꝙ permanere in carne neceſſarium eſt propter vos. Et hoc ꝙ mea vita eſt fructuoſa vobis, *Scio,* ideo, ſcilicet. *Quia permanebo;* ſed hoc quaſi. *Confidens de Deo.* Pro. 18. Iuſtus quaſi leo confidens, &c. *Manebo, & permanebo.* i. viuam & diu viuam. Sed contrà, ſtatim occiſus eſt à Nerone. Reſpondeo, dicendum eſt ꝙ epiſtola eſt facta vel ſcripta primo anno incarcerationis, quod fuit primo anno Neronis. Vnde poſtea vixit ſeptem annis. Omnibus vobis. i. ad vtilitatem omnium veſtrum. 1. Cor. 10. Non quærēs quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant, Et hoc ad profectum veſtrum, id eſt, vt per meam exhortationem proficiatis in fide, & gaudeatis de mea vita quā audiſtis, ſed magis gauderetis ſi eſſem **H** præſens. Rom. 1. Deſidero videre vos, &c. Deinde exponit quod dixerat, dicens. *Vt gratulatio veſtra, &c.* i. ſi detur, vt iterum veniam ad vos, eſt vt gaudium abūdans ſim vobis. Ephe. 3. Ei autem qui potens eſt omnia facere ſuperabundāter quam petimus, aut intelligimus, &c. Et hoc in Chriſto Ieſu, quia hoc ipſum ꝙ gaudebant de eo, erat propter Chriſtum Philem. Fruar te in domino, &c. Deinde cùm dicit. *Tantum dignè, &c.* oſtendit quid requiratur ex parte eorum. Et circa hoc tria facit, quia primò facit hoc, ſecundò manifeſtat vtilitatem inde conſequentem, tertiò explicat. Dicit ergo ꝙ tantùm ex parte eorum requiritur ꝙ in euangelio Chriſti dignè conuerſentur, ſcilicet ſecundum ꝙ doctrinæ tali congruit. 1. Theſſal. 2. Teſtificati ſumus, vt ambularetis dignè deo, qui vocauit vos in ſuum regnum & gloriā, &c. Col. 1. Ambuletis dignè deo, &c. Vt ſiue cū venero ad vos, & videro vos, ſiue abſens audiā de vobis bona. Et hoc gaudium eſt mihi. 3. Io. 3. Maiorem horum non habeo gratiam

E quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare, &c. Et nunc in ſpeciali expetit ab eis. Primò vnitatem, ſecundò cōſtantiam, ibi. *Et in nullo, &c.* Eſt autem ſanctis neceſſaria vnitas triplex. ſ. amoris. vnde dicit. *Audiam de vobis,* quòd. ſ. ſtatis in vno ſpiritu, quod eſt per amorem. Ephe. 4. Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Et 1. Cor. 6. Qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Item concordiæ. Vnde dicit *Vnanimes,* id eſt, vnam voluntatem, & animā habentes. Act. 4. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Pſal. Qui inhabitare facit vnius moris in domo, &c. Item cooperationis. Vnde dicit, *Collaborantes, &c.* vt. ſ. vnus adiuuet alium. Ad hoc facit quod dicitur. 1. Reg. 25. Congregatus eſt Iſrael vniuerſus, & planxerunt eum. ſ. Samuelem. Prouerb. 18. Frater qui iuuatur à fratre quaſi ciuitas firma. Secundò expetit conſtantiam, ibi, *Et in nullo, &c.* Et primò inducit ad fortitudinem: ſecundò ponit rationem. Dicit ergo, *Et in nullo, &c.* Quia nihil poſſunt, niſi quantum Deus permittit. Luc. 21. Capillus de capite **F** veſtro non peribit. Pſal. Folium eius non defluet, &c. Eſa. 51. Quis tu vt timeas ab homine mortali, & a filio hominis, qui quaſi fœnum ita areſcet? Ratio autem eſt triplex. Prima ſumitur à fructu tribulationis. Secunda ex dono duplici Dei. Tertia ab actore. Dicit ergo, *Non terreamini, quia eſt vobis fructus,* id eſt, ipſa perſecutio quæ in illis. ſ. perſequentibus, eſt cauſa perditionis, ſed vobis eſt cauſa ſalutis, Matth. 16. Qui voluerit animā ſuam ſaluam facere, perdet eā, &c. Io. 12. Qui amat animam ſuam perdet eam. Oſee. 13. Perditio tua ex te Iſrael, tantummodo ex me auxiliū tuum, &c. Et hoc à Deo, à quo pro munere donatum eſt vobis, ꝙ ſuſtineatis tribulationes patienter. Secunda ratio, Vt in eum credatis. Ephe. 2. Gratia enim eſtis ſaluati per fidem, quod eſt magnum, & primum donum, & etiam vt pro illo patiamini, quod eſt maius donum, vt. ſ. curam Chriſti agatis quaſi athletæ eius. Act. 5. Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilij. &c. Sic ergo vtile eſt, & honorificum: ideo agatis fortiter. Tertia ratio ſumitur ex exemplo: quia ita tractat **G** eoſdem ſicut nos qui ſumus primitiæ fidelium. Et ideo dicit, *Idem certamen habentes, quale vidiſtis in me.* ſ. apud vos, quando nudus fui verberatus Philippis, propter Phitoniſſam liberatā. Act. 16. Et nunc audiſtis de me qui ſum in vinculis.

CAPIT. II. LEC. I.

Inducit Paulus Philippenſes ad ſuum implendum gaudium, ex deuotione ad Chriſtum, & charitate ad proximum, mutuoq; alter de altero ſolicitus eſſe precatur.

SI qua ergo conſolatio in Chriſto, ſi quod ſolatium charitatis, ſi qua ſocietas ſpiritus, ſi qua viſcera miſerationis, implete gaudium meum, vt idem ſapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, idipſum ſentientes. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, ſed in humilitate ſuperiores ſibi inuicem arbitrantes: non quæ ſua ſunt, ſinguli conſiderantes, ſed ea quæ aliorum.

H Suprà præbuit ſe in exemplum patientiæ, & ſanctitatis: hic ad idem adducit exempla aliorum. Et primò ponit exēplum Chriſti: ſecundò exempla ſuorum diſcipulorū, quos ad eorum confirmationem mittere promittit, ibi *Spero autem in domino, &c.* Circa primum tria facit: quia primò præmittit exhortationem: ſecundò inducit exemplum, ibi. *Hoc enim ſentite, &c.* Tertiò concludit propoſitum ex exemplo Chriſti, ibi *Itaque chariſſimi mei, &c.* Circa primum primò eſt conſiderandum medium quo eos inducit: ſecundò ad quod inducit, ibi *Implete gaudium, &c.* Vtitur autem circa primum quadruplici medio. Primò ex deuotione ad ipſum Chriſtum: ſecundò ex charitate proximi: Tertiò ex ſpeciali ſocietate: quartò ex miſeratione. Dicit ergo, *Si qua conſolatio, &c.* Hæc quatuor media quæ hic conſequenter ponuntur, omnia referunt ad hoc quod ſubdit *Implete, &c.* Et eſt ſenſus. q. d. Conſolari volo in vobis. *Si qua ergo conſolatio,* id eſt, ſi quam conſolationē mihi afferre vultis in Chri

ſto,

ſto, implete meum gaudium. Eſa. 61. Vt ponerem fortitu-
dinem lugentibus Sion, &c. 2. Co. 1. Conſolatur nos in om
ni tribulatione, vt & ipſi poſsimus conſolari, &c. Ex par-
te verò charitatis fraternæ, dicit. *Si quod ſolatium charitatis*, ſci-
licet eſt, implete gaudium meum. Galat. 5. Fructus autem
ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, &c. Pſal. Ecce quàm
bonum, &c. Item ex ſpeciali ſocietate, & hęc eſt inter ho
mines qui communicant in rebus, ſicut ſocij in bellicis ar-
mis: ita boni ſpirituales, quę ſibi communicant in ſpiritua
libus bonis. Et ideo dicit, *Si qua ſocietas ſpiritus*, ſcilicet eſt mi
hi ad vos, implete meum gaudium. Quaſi dicat, Exhibui
ego vobis multam cõſolationem veſtram: ſi ergo ſocij mei
eſtis, exhibete idem, & vos mihi. Ephe. 4. Soliciti ſeruare
vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, &c. Prouer. 18. Vir ami-
cabilis ad ſocietatem magis amicus erit quàm frater. Itē
ex miſeratione, cùm dicit *Si qua viſcera miſerationis*. Col. 3. In
duite vos ſicut electi Dei ſancti, & dilecti viſcera miſericor
dię, &c. Deinde ponit ea ad quę inducit. Et primò in gene
rali, dicens. *Implete, etc.* q. d. Gaudeo in vobis propter bo B
na quæ vidi, & audiui de vobis: ſed quando hæc perficien
tur, tunc gaudium meum creſcet, & tandem perficietur.
Vnde illud implete. ſ. proficiendo in bonum. Secũdò in ſpe
ciali monet ad mutuam charitatem. Cuius vnitas in duo-
bus conſiſtit. ſ. interius in affectu, & exterius in effectu. 1.
Ioan. 3. Non diligamus verbo, neq; lingua, ſed opere, & ve-
ritate. Prima deſignatur in obiecto charitatis, cùm dicit,
Idem ſapite. Sapientia enim eſt cognitio altiſsimarum cauſa
rum: quia eius eſt iudicare, quod nullus poteſt ſine cauſa al
tiſsima. Et ideo ſapientia eſt cognitio de diuinis. *Idem ergo ſa
pite, etc.* q. d. Idem ſapiatis circa ea quæ ſunt fidei. Ro. 15.
Deus autem patientiæ, & ſolatij det vobis idipſum ſapere
in alterutrum ſecundum Ieſum Chriſtum, vt vno ore glori
ficetis Deum. Sed hoc fit per charitatem eandem: ideo ſe-
quitur, Eandem charitatem habentes. Col. 3. Super omnia
charitatem habentes, quod eſt vinculum perfectionis. Itē
quantum ad effectum ſunt duo neceſſaria. ſ. conſenſus duo
rum in diem ex parte affectus, & iudiciũ rationis concors C
in eodem. Quantum ad primum, dicit *Vnanimes*, ſcilicet
in agendis. Pſal. Qui inhabitare facit vnius moris in domo.
Roma. 15. Vno ore honorificetis Deum. Quantum ad ſecun
dum, dicit *Idipſum ſentientes*. Quod ita differt ab hoc quod
dicit *Idem ſapite*, ſicut hoc quod dicit *Vnanimes* ab eo quod
dicit, *Eandem charitatem habentes*. Secũdò monet ad humilitatē:
circa q̃ primò excludit cõtraria humilitati; ſecundò monet
ad eã. Cõtraria aũt humilitati ſunt q̃ oriuntur ex ſuperbia.
Hęc aũt ſunt propriè exterior cõtẽtio, quia humiles ſibi ce
dunt. Prouerb. 13. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt, &c. Ia
cob. 3. Vbi zelus, & contentio, ibi inconſtantia, & omne
...ebiæ opus prauum. ideo dicit *Nihil per contentionem*. Aliud eſt ina
...neta- nis gloria. Superbus enim inordinatè appetit ſuã excellen-
...us. tiam, etiam in opinione aliorum. Gal. 6. Non efficiamur
inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidē
tes. &c. Ioan. 8. Ego autem non quæro gloriam meã, &c.
Ideo hic dicit *Neque per inanem gloriam*. Et ſequitur monitio,
ſed in humilitate ſuperiores inuicē arbitrantes. Sicut enim D
pertinet ad ſuperbiam quòd homo ſe extollat ſupra ſe fia
ad humilitatem quòd homo ſe ſubijciat ſecundum ſuã mē-
ſuram. Sed quomodo ſuperior poterit hoc implere? Aut
enim non cognoſcit ſe eſſe ſuperiorem, & virtutem ſuã, &
ſic non eſt virtuoſus, quia non eſt prudens. Aut ſcit, & ſic
non poteſt alium exiſtimare ſuperiorem ſe. Reſpondeo di-
cendum eſt, q̀ nullus eſt ſic bonus, quin in eo ſit aliquis de
fectus, & nullus eſt ſic malus, quin habeat aliquid boni. Vn
de non oportet, q̀ eum præponat ſibi ſimpliciter, ſed quan
tum ad hoc dicat in mente ſua, ſic, Fortè in me eſt aliquis
defectus, qui non eſt in illo. Et hoc oſtendit Auguſt. in libr.
de virginitate, quomodo virgo præferat ſibi coniugatam
quia fortè feruentior. Sed detur q̀ quantum ad omnia ſit
ille bonus, & ille malus, nihilominus tu, & ille geritis du-
plicem perſonam, ſcilicet tui, & Chriſti. Si ergo illum non
prępones ratione ſuæ perſonæ, præponas ratione imaginis
diuinæ. Roma. 12. Honore inuicem præuenientes. Tertiò

A monet ad mutuam ſolicitudinem, dicens. *Non quæ ſua, etc.*
Corinth. 12. Pro ſe inuicem ſolicita ſunt membra, &c. 1. Co
rinth. 13. Charitas non quærit quæ ſua ſunt.

LECTIO SECVNDA.

Ad humilitatem exemplo Chriſti hortatur Philippenſes, cuius
maieſtas, cuiuſq; humilitas declaratur.

*HOc ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu, qui cũ
in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe
ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſer-
ui accipiens in ſimilitudinem hominum factus, & habi
tu inuentus, vt homo, Humiliauit ſemetipſum, factus
obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis.*

Poſtquam Apoſt. poſuit exhortationem ſuam: hic hor
tatur ad virtutem humilitatis, exemplo Chriſti. Et primò
inducit ad imitandum Chriſti exemplum. Secundò ponit
B eius exemplum, ibi *Qui cum in forma, etc.* Dicit ergo, Sitis
humiles, vt dixi, ideo *Hoc ſentite*, id eſt, experimento tene
te quod fuit *In Chriſto Ieſu.* Notandum, q̀ quinq; modis
debemus hoc ſentire. ſ. quinq; ſenſibus. Primò videre eius
claritatem, vt ei conformemur illuminati. Eſa. 33. Regē in
decore ſuo videbunt, &c. 2. Cor. 3. Nos autem omnes reue
lata facie gloriam Dei ſpeculantes, &c. Secũdò audire eius
ſapientiam, vt beatificemur. 3. Reg. 10. Beati viri tui, & bea
ti ſerui tui, hi qui ſtant coram te, & audiunt ſapientiam tuã.
Pſal. In auditu auris obediuit mihi. Tertiò odorare gratias
ſuæ manſuetudinis, vt ad eum curramus. Cañ. 1. Trahe me
poſt te, curremus in odore vnguentorum tuorum. Quartò
guſtare dulcedinem eius pietatis, vt in Deo ſemper delecti
ſimus. Pſal. Guſtate, & videte quoniã ſuauis eſt dominus.
Quintò tangere eius virtutem, vt ſaluemur. Matth. 9. Si te-
tigero tantum fimbriam veſtimenti eius, ſalua ero. Et ſic
ſentire quaſi tangendo per operis imitationem. Deinde cũ
dicit *Qui cum in forma Dei, etc.* Proponit exemplum Chriſti.
C Et primò præmittit Chriſti maieſtatem. Secundò ponit
eius humilitatem, ibi *Semetipſum, etc.* Tertiò exaltationem,
ibi *Propter quod, etc.* Et primò maieſtatem Chriſti præmit-
tit, vt magis humilitas commendetur. Et duo proponit p-
tinentia ad Chriſti dignitatem. ſ. diuinæ naturæ veritatem.
Secundò æqualitatem, ibi *Non rapinam*. Dicit ergo, Qui. ſ.
Chriſtus, *Cum in forma, etc.* Vnumquodque enim dicitur in
natura generis vel ſpeciei per ſuam formam. Vnde forma
dicitur natura rei. Et ſic eſſe in forma Dei eſt eſſe in natura Chriſtum
Dei, per quod intelligitur q̀ ſit verus Deus. 1. Ioan. vlti. Vt fuiſſe in for
ſimus in verò filio eius Ieſu Chriſto. Sed non eſt intelligen- ma Dei, q̀d
dum q̀ aliud ſit forma Dei, & aliud ipſe Deus: quia in ſim- ſibi velit.
plicibus, & immaterialibus idē eſt forma: & id cuius eſt, ma-
ximè in Deo. Sed quare potius dicit in forma, quàm in na
tura? Quia hoc competit nominibus proprijs filij tripliciter.
ter. Dicitur enim & filius, & verbũ, & imago. Filius enim
eſt qui generatur, & finis generationis eſt forma. Et ideo,
vt oſtendatur perfectus Dei filius, dicit, in forma quaſi ha-
D bens perfectè formam patris. Similiter verbum non eſt p-
fectum, niſi quando ducit in cognitionem naturæ rei, & ſic
verbum Dei in forma Dei dicitur, quia habet totam natu
ram patris. Similiter nec imago dicitur pfecta, niſi habeat
formam cuius eſt imago. Heb. 1. Cùm ſit ſplendor gloriæ,
& figura ſubſtantiæ eius, &c. Sed nunquid habet eam per
fectè? Sic: quia non rapinam, &c. Quod poſſet dupliciter
intelligi. Vno modo de humanitate, & ita non intelligebat
Paulus, quia hoc eſſet hæreticum: quia hoc eſſet rapina, ſi
referretur ad humanitatem. Ideo exponēdum eſt alio mo
do. ſ. de diuinitate, ſecundum quam dicitur de Chriſto. Re
pugnat etiam rationi aliter dicere: quia natura Dei non eſt
receptibilis in materia: q̀ autem aliquis exiſtens in natu-
ra aliqua magis vel minus participet eam eſt ex materia,
ſed ibi non eſt, ergo dicendum eſt, q̀ *Arbitratus eſt non eſſe rapi-
nam. ſ. ſe eſſe æqualem Deo*, quia eſt in forma Dei, & cognoſcit
bene naturam ſuam. Et quia cognoſcit hoc, ideo dicitur
Ioan. 5. Aequalem ſe Deo facit. ſed hoc nõ fuit rapina: ſicut
quando

quando diabolus,& homo volebant ei æquari. Eſa.14. Ero ſimilis altiſsimo,&c. Et Gen.3. Eritis ſicut dij. Hæc autem fuit rapina: ideo pro hac Chriſtus venit ſatisfacere. Pſalm. Quæ non rapui, tunc exoluebam. Deinde cùm dicit *ſed ſemetipſum, &c.* Humilitatem Chriſti commendat. Primò quantum ad myſterium incarnationis, ſecundò quantum ad myſterium paſsionis, ibi *Humiliauit ſe, &c.* Circa primū ponit humilitatem: ſecundò eius modum, & formam. Dicit ergo *ſed ſemetipſum, &c.* Sed quia erat plenus diuinitate nunquid ergo euacuauit ſe diuinitate? Nō: quia quod erat, permanſit: & quod non erat, aſſumpſit, ſed hoc eſt intelligendum ſecundum aſſumptionem eius quod non habuit, ſed non ſecundum aſſumptionem eius quod habuit. Sicut enim deſcendit de cælo, non quòd deſineret eſſe in cælo: ſed quia incœpit eſſe nouo modo in terris: ſic etiam ſe exinaniuit, non deponendo diuinam naturam: ſed aſſumendo naturam humanam. Pulchrè autem dicit, exinaniuit. Inane enim opponitur pleno. Natura autē diuina ſatis plena eſt,
F quia ibi eſt omnis bonitatis perfectio. Exod.33. Oſtendam tibi omne bonum. Natura autem humana, & anima non eſt plena, ſed in potētia ad plenitudinē: quia eſt facta quaſi tabula raſa. Eſt ergo natura humana inanis. Dicit ergo, *Exinaniuit*, quia naturam humanam aſſumpſit. Tangit ergo primò naturæ humanæ aſſumptionem, dicens, *Formam ſerui accipiens.* Homo enim ex ſua creatione eſt ſeruus Dei, & natura humana eſt forma ſerui. Pſalm. Scitote quoniam dominus ipſe eſt Deus, &c. Eſa. 42. Ecce ſeruus meus, &c. Pſal. Tu domine ſuſceptor meus es, &c. Cur dicitur conuenientius formam ſerui, quàm ſeruum? Quia ſeruus eſt nomen hypoſtaſis, vel ſuppoſiti, quod non eſt aſſumptum, ſed natura: quod enim ſuſcipitur, diſtinguitur à ſuſcipiente. Non ergo filius Dei aſſumpſit hominem: quia daretur intelligi quòd homo eſſet aliud à filio Dei, cùm tamen filius Dei factus ſit homo. Accepit ergo naturam in perſona ſua, vt eſſet idem in perſona filius Dei, & filius hominis. Secundò tangit naturæ conformitatem, dicens *In ſimilitudine hominum factus*, ſcilicet ſecundum ſpeciem. Heb.2. Debuit
G per omnia fratribus aſsimilari. Et ſi dicas, quòd in domino Ieſu Chriſto non conuenit ſpeciem accipere, verum eſt, quæ reſultet ex diuinitate, & humanitate, quaſi diuinitas, & humanitas conueniſſent in vnam naturam communem. Vnde ſequeretur quòd diuina natura (vt ita loquar) mutaretur. Tertiò naturæ humanæ conditiones ponit, dicens *Et habitu inuentus vt homo* quia defectus omnes, & proprietates continentes ſpeciem præter peccatum ſuſcepit. Et ideo habitu inuentus vt homo, ſcilicet in exteriori conuerſatione, quia eſuriit, vt homo: fatigatus fuit, & huiuſmodi. Heb.4. Tentatum per omnia pro ſimilitudine abſque peccato. Baruc.3. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Et ſic habitum poſſumus referre ad exteriores habitudines. Vel *Habitu* quia ipſam humanitatem accepit quaſi habitum. Eſt autem habitus quadruplex. Vnus mutat habentem, & ipſe non mutatur, vt ſtultus per ſapientiā. Alius mutatur & mutat, vt cibus. Alius qui, nec mutat, nec mutatur, vt anulus adueniēs digito. Alius qui mutatur, & nō
H mutat, vt veſtimentum. Et per hanc ſimilitudinem natura humana in Chriſto dicitur habitus, qui ſic aduenit diuinæ perſonæ quòd non mutauit ipſam: ſed mutata eſt in melius quia impleta eſt gratia, & veritate. Ioan.1. Vidimus gloriā eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre plenum gratiæ, & veritatis. Dicit ergo, In ſimilitudine hominum factus, ita tamen quod non mutatur: quia habitu inuētus eſt vt homo. Sed aduertendum eſt quòd ex hoc verbo habitu, &c. aliqui errauerunt. Vnde tangitur triplex opinio 6. diſtinctio.3. ſententiarum. Prima eſt quòd humanitas Chriſti aduenit ei accidentaliter, quod eſt falſum: quia ſuppoſitum diuinæ naturæ factum eſt ſuppoſitum humanæ naturæ, & ideo accidētaliter non aduenit ei, ſed ſubſtantialiter: non quòd diuinitas naturaliter, ſed ſubſtantialiter prædicetur de ipſo. Et per hoc etiam excluditur error Fotini, qui dixit quòd Chriſtus eſſet purus homo, non de virgine, quia dicitur cùm in forma Dei eſſet. Ergo prius in forma Dei erat, quàm acciperet for-

E mam ſerui, ex qua eſt minor patre, quia non rapinam, &c. Vincitur ergo quòd per formam ſerui meruit. Itē excluditur error Arrij, qui dixit quòd eſſet minor patre, quia non rapinā &c. Item Neſtorii, qui dixit quòd vnio eſſet intelligenda ſecūdum inhabitationem, inquantum. ſ. Deus inhabitauit hominem, & quòd alius eſt filius hominis, & alius filius Dei. Sed Rabanus dicit quòd Apoſto. incarnationem nominat exinanitionem. Conſtat autem quòd pater inhabitat, & ſpiritus ſanctus, ergo & iſti ſunt exinaniti, quod eſt falſum. Item dicit, ſemetipſum exinaniuit, ergo idem eſt qui exinanitus eſt, & exinaniens. Sed huiuſmodi eſt filius Dei, quia ipſe ſemetipſum exinaniuit, ergo eſt vnio in perſona. Item Euthicetis, qui dixit quòd ex duabus naturis reſultat etiam vna natura. Ergo non accepit formam ſerui, ſed quandam aliā, quod eſt contra hoc. Item Valentini, qui dixit quòd attulit corpus de cælo. Item Apollinaris, qui dixit, quòd nō habuit animam. Sic.n. non eſſet in ſimilitudinem hominū factus.

Errores F… tini, Arri… & cæte… rum,

Deinde cùm dicit *Humiliauit ſemetipſum, &c.* Cōmendat
F humilitatem Chriſti quo ad myſterium paſsionis eius. Et primò oſtendit humilitatem Chriſti: ſecundò modum, ibi *Factus obediens, &c.* Eſt ergo homo, ſed valde magnus, quia idem eſt Deus, & homo, & tamen humiliauit ſe. Eccle.3. Quantò magnus es, humilia te in omnibus. Matth.11. Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. Modus humiliationis, & ſignum humilitatis eſt obedientia: quia proprium ſuperborum eſt ſequi propriam voluntatem: quia ſuperbus quærit altitudinem, ad rem autem altam pertinet quòd nō reguletur alio, ſed ipſa alia regulet, & ideo obedientia contrariatur ſuperbiæ. Vnde volens oſtendere perfectionem humilitatis, & paſsionis Chriſti, dicit quòd factus eſt obediens, quia ſi fuiſſet paſſus non ex obediētia, nō fuiſſet ita commendabilis: quia obedientia dat meritum paſſionibus noſtris. Sed quomodo factus eſt obediens? Non voluntate diuina, quia ipſa eſt regula, ſed voluntate humana, quæ regulata eſt in omnibus ſecundum voluntatem paternam. Matth.26. Verūtamen non ſicut ego volo, ſed ſi-
G cut tu. & conuenienter introducit in paſsione obediētiam, quia prima præuaricatio eſt facta per inobedientiam. Roman.5. Sicut.n. per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita, & per obedientiam vnius hominis, iuſti conſtituuntur multi. Prouerb.21. Vir obediens loquetur victorias. Sed quòd magna & commendabilis ſit hęc obedientia, patet: quia tunc eſt obedientia magna quā ſequitur imperium alterius contra motum proprium, motus autem voluntatis humanę ad duo tendit, ad vitam, & ad honorem: ſed Chriſtus non recuſauit mortem. 1. Petr.3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, &c. Item non fugit ignominiam. Vnde dicit *Mortem autem crucis*: quæ eſt ignominioſiſsima. Sap.2. Morte turpiſsima condemnemus eum. Sic ergo, nec refugit mortem, nec genus ignominioſæ mortis.

LECTIO TERTIA.

Ad obedientiam exhortantur Philippenſes, ob quam Chriſtus exaltatus eſt.

H *PRopter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Itaque chariſsimi mei (ſicut ſemper obediſtis) non in præſentia mea tantùm ſed multò magis nunc in abſentia mea, cum metu, & tremore veſtram ſalutem operamini. Deus eſt enim qui operatur in vobis, & velle, & perficere pro bona voluntate.*

Suprà commendauit Chriſti humilitatem: Hic commēdat eius præmium: quod eſt exaltatio, & gloria. Luc.14. & 18. Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Iob.22. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Nota triplicem exaltationem Chriſti. ſ. quantū ad glo-

nam

riam reſurgentis, ibi *Propter quod, &c.* Quantum ad notificationem ſuę diuinitatis, ibi *Et donauit, &c.* Et quantum ad reuerentiam totius creaturæ, ibi *Vt in nomine, &c.* Dicit ergo, *Propter quod & Deus exaltauit illum*, ſcilicet vt de morte reſurgeret. Idem de mortalitate ad immortalitatem. Roman. 6. Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Pſalm. Dextera domini exaltauit me, non moriar, ſed viuam. Item, exaltauit eum in dexteris ſuis conſtituendo. Ephe. 1. Conſtituens illum ad dexteram ſuam in cæleſtibus ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen. &c. Sed verum eſt ꝙ alij exaltantur in gloria, & in immortalitate, ſed ille plus quia dedit *Et nomen, &c.* Nomen autem imponitur ad ſignificandam rem aliquam, & tãtò nomen eſt altius, quantò res ſignificata per illud eſt altior, & ideo nomen diuinitatis eſt altius. Pſalm. Domine dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum, &c. Ergo hoc nomen, vt Deus diceret, & eſſet, dedit iſti, ſcilicet Chriſto patri, tanquam vero Deo. Sed Fotinus dicit, quòd hoc ponitur hic ſicut præmium humilitatis Chriſti: & dicit, ꝙ non eſt verus Deus, ſed ꝙ ſit ſibi data quædam eminentia creaturæ, & ſimilitudo diuinitatis: quod non eſt verũ, qa dictum eſt ſuprà, Cùm in forma Dei eſſet, &c. Dicendum ergo eſt quòd in Chriſto eſt duplex natura, & vnum ſuppoſitum. Hæc enim perſona Deus eſt, & homo: & ideo poteſt hoc dupliciter exponi. Vno modo vt donauerit ei hoc nomen pater, inquantum eſt filius Dei, & hoc ab æterno per generationem æternam: quæ donatio nihil eſt aliud quàm ęterna eius generatio. Ioan. 5. Sicut pater habet vitã in ſemetipſo: ſic dedit, & filio vitam habere in ſemetipſo, &c. Alio modo de Chriſto homine, & ſic pater dedit illi homini nomen, vt Deus eſſet, non per naturam, quia alia eſt natura Dei, & alia hominis: ſed vt eſſet Deus per gratiã, non adoptionis, ſed vnionis, qua ſimul eſſet Deus, & homo. Roman. 1. Prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ille. ſ. qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecũdum carnem. Et hęc eſt expoſitio Auguſtini, ſecundum intentionem Apoſtoli. Similiter habetur. Act. 2. Certiſsimè ſciat omnis domus, &c. Prima autem eſt Ambroſii. Sed quæris quantum ad vtranque expoſitionem obijciendo, cur poſtquàm dixit, Humiliauit ſemetipſum, &c. ſeqtur hic *Propter quod, &c.* cùm pmium non præcedat meritum. Non ergo æterna generatio nec incarnatio eſt præmium paſsionis Chriſti: quia præcedunt. Sed dicendum eſt, ꝙ in ſacra ſcriptura dicitur aliquid fieri, quando innoteſcit. Donauit ergo, ideſt, fecit manifeſtum mundo, ꝙ hoc nomen haberet. Hoc enim manifeſtatum eſt in reſurrectione, quia antè non erat ſic nota diuinitas Chriſti. Et huic concordat textus ſequens, quaſi non donauerit quod nõ haberet: ſed vt hoc oẽs venerentur. Et ponitur duplex veneratio, ſcilicet in ſubiectione operis, & in confeſsione oris, ibi *Et omnis lingua, &c.* Dicit ergo, *Et dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen*, Etiam ſecundum ꝙ homo. Ideo ſubdit, *Vt in nomine Ieſu*, Quod eſt nomen hominis, omne genu flectatur. Philipp. 2. & Eſa. 45. Mihi curuabitur omne genu, &c. Sed hic errauit Origenes: quia cùm audiuit, ꝙ omne genu flectatur, quod eſt reuerentiã exhibere credidit futurum quandoque, ꝙ omnis creatura rationalis, ſiue angeli, ſiue homines, ſiue dæmones ſubijcerentur Chriſto ſubiectione charitatis. Sed contra hoc eſt illud Matt. 25. Ite maledicti in ignem æternum, &c. Sed dicendum eſt, ꝙ eſt duplex ſubiectio: vna voluntaria, & alia inuoluntaria. Et eſt futurum, ꝙ omnes angeli ſancti Chriſto ſubiiciantur voluntariè, & ideo dicit *Omne genu flectatur*, Et ponitur ſignũ pro ſignato. Pſal. Adorate eum omnes angeli eius. Item ꝙ homines beati, & ſancti ac iuſti hoc modo ſubiicientur. Pſalm. Omnes gentes quaſcunque feciſti, venient, & adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuum. Sed dæmones & damnati non ſic: ſed inuoluntariè ſubijciũtur. Iac. 2. Dæmones credunt, & contremiſcunt, &c. Deinde cùm dicit *Et omnis lingua confiteatur, &c.* Ponitur exhibitio reuerentiæ in confeſsione oris. Omnis lingua. ſ. cęleſtiũ, terreſtrium, & infernorum. Non de confeſsione laudis di-

A citur hoc reſpectu infernorum, ſed de coacta, quæ fit per recognitionem Dei. Eſa. 40. Videbit omnis caro pariter, ꝙ os domini locutum eſt, &c. Pſalm. Confiteãtur nomini tuo quoniam terribile, & ſanctum eſt, &c. Et hoc quia dominꝰ Ieſus Chriſtus, &c. Iſte, ſcilicet homo in gloria, &c. Non dicit, in ſimili, quia in eadem. Ioann. 5. Omnes honorificẽt filium, ſicut honorificant patrem. Et notandum eſt, ꝙ in principio dicit *Qui cum in forma, &c.* Hic dicit in gloria, qa futurum erat quòd illud quod ab æterno habuit, omnibus innoteſceret, vt Ioann. 17. Clarifica me tu pater apud temetipſum claritate quam habui priuſquam mundus fieret apud te. Deinde cùm dicit *Itaque fratres, &c.* Cõcluditur exhortatio. Et circa hoc tria facit: quia primò hortatur ad bene agendum: ſecundò oſtendit quomodo debent agere, ibi *Omnia autem, &c.* Tertiò, quo fructu, ibi *Vt ſitis, &c.* Itẽ prima in tres. Quia primò commemorat præteritam obedientiam: ſecundò oſtendit quid agere debeant, ibi *Non in præſentia, &c.* Tertiò dat fiduciam adimplẽdi, ibi *Deus enim,*

B *&c.* Dicit ergo, Itaque ex quo Chriſtus ſic ſe humiliauit, & propter hoc eſt exaltatus, debetis ſcire ꝙ ſi humiliamini, exaltamini, & hoc debetis facere, quia ſemper obediuiſtis. Et facit mentionem de obedientia, commendãdo bona eorum, & hoc ideo, quia per obedientiam intelligitur omnis virtus: quia ex hoc eſt homo iuſtus, ꝙ mandata Dei cuſtodit. Ro. 6. Serui eſtis eius cui obediſtis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam, &c. Item omne bonum quantũcunque bonum eſt per ſe, per obediẽtiã redditur melius. Pro. 21. Vir obediens loquetur victorias. Itẽ quia obedientia inter alias eſt maxima. Nã offerre de rebus exterioribus eſt magnum, ſed maius ſi de corpore, maximum aũt ſi de aĩa, & voluntate tua, quod fit per obedientiã. 1. Regũ. 15. Melior eſt obedientia, ꝗ victimæ, & auſcultare magis ꝗ offerre adipem arietum, &c. Sed ſi ſic feciſtis, hortor vt adhuc ſic faciatis de cętero. Deinde cum dicit *Non in præſentia, &c.* Oſtendit quid agere debeant. Et primò monet, vt agant fideliter: quia ſeruus infidelis non ſeruit, niſi qñ dñs

C videt: quia non curat, niſi placere, ſed fidelis ſemꝑ bene operatur: & ideo dicit, Non in præſentia mea tm̃: quia ſic videretur ꝙ non faciatis ex inſtinctu bonæ voluntatis. Ephe. 6. Non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti facientes voluntatem Dei: ex animo cũ bona voluntate ſeruientes ſicut dño, & non hominibus. Secũdò, vt humiliter, ibi *Cum metu, & tremore, &c.* Superbus. n. nõ timet, ſed humilis. 1. Cor. 10. Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. Pro. 28. Beatus homo qui ſemꝑ eſt pauidus. Pſal. Seruite dño in timore, & exultate ei cum tremore. Tertiò ſalubriter, ibi *Veſtram ſalutem operamini.* Matt. 10. & 24. Qui ꝑſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Deinde cùm dicit *Deus enim, &c.* Confirmat fiduciã, & excludit quatuor falſas exiſtimationes. Vnã hominũ credentiũ ꝙ homo per liberum arbitrium poſsit ſaluari abſque diuino auxilio. Cõtra hoc dicit, Deus: & c. Io. 14. Pater in me manens ipſe facit opera. & 15. Sine me nihil poteſtis facere. Alii omnino negant liberũ arbitrium: dicẽtes ꝙ homo neceſsitatur à fato,

D vel à prouidentia diuina. Et hoc excludit, cũ dicit, *In nobis*, Quia interius per inſtinctũ mouet voluntatẽ ad bene operandum. Eſa. 26. Omnia. n. opera noſtra operatus es in nobis. Tertia Pelagianorum, ſicut & primi dicentium electiones in nobis, ſed proſecutiones operum in Deo, quia velle eſt à nobis, ſed perficere à Deo. Et hoc excludit, dicens, *Et velle, & perficere.* Ro. 9. Non eſt volentis. ſ. velle ſine auxilio Dei: neque currentis. ſ. currere, ſed miſerentis eſt Dei. Quarta ꝙ Deus facit omne bonum in nobis, & hoc per merita noſtra. Hoc excludit, cùm dicit, *Pro bona voluntate.* ſ. ſua, non ꝓ meritis noſtris, quia ante gratiam Dei nihil boni meriti eſt in nobis. Pſal. Benignè fac dñe in bona voluntate tua, &c.

LECTIO QVARTA.

Exemplo multorum diſcipulorum Pauli docentur, Phil. exequi opera ſalutis.

OMnia autem facite ſine murmurationibus et hæſitationibus, vt ſitis ſine querela, & ſimplices filij dei,

ſine

ſine reprehenſione in medio nationis prauæ & peruerſæ: inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes ad gloriã meam in diem Chriſti: quia non in vacuũ cucurri, neq; in vacuũ laboraui. Sed & ſi immolor ſupra ſacrificiũ & obſequium fidei veſtræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis: idipſum autẽ & vos gaudete & congratulamini mihi. Spero autẽ in Domino Ieſu, Timotheum me citò mittere ad vos, vt ego bono animo ſim, cognitis quæ circa vos ſunt. Neminẽ enim habeo tam vnanimem, qui ſyncera affectione pro vobis ſolicitus ſit. Omnes enim quæ ſua ſunt, quærunt, nõ quæ Ieſu Chriſti. Experimentum autem eius cognoſcitis, quoniã ſicut patri filius, mecũ ſeruiuit in euangelio. Hunc igitur ſpero me mittere ad vos, mox vt videro quæ circa me ſunt. Confido autẽ in Domino, quoniã & ipſe veniam ad vos citò. Neceſſariũ autem exiſtimaui Epaphroditum fratrem & cooperatorẽ & cõmilitonem meũ, veſtrum autẽ Apoſtolum, & miniſtrum neceſſitatis meæ, mittere ad vos: quoniã quidem omnes vos deſiderabat, & mœſtus erat, propterea quòd audieratis illum infirmatũ. Nam & infirmatus eſt vſq; ad mortem: ſed Deus miſertus eſt eius: non ſolũ autem eius, verumetiam & mei, ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem. Feſtinantius ergo miſi illum, vt viſo illo iterum gaudeatis, & ego ſine triſtitia ſim. Excipite itaq; illum cum omni gaudio in Domino, & eiuſmodi cum honore habetote: quoniam propter opus Chriſti vſq; ad mortem acceſsit: tradens animam ſuam, vt impleretur id quod ex vobis deerat erga meum obſequium.

Suprà Apoſtolus induxit ad faciendũ opera ſalutis: hic docet eos modum faciendi. Et primò docet ipſum modũt ſecundò aſsignat rationem eius, ibi *Vt ſitis, &c.* Docet duplicem modum faciendi, vt. ſ. ſine murmure & ſine dubitatione. Opera enim virtutũ ſunt difficillima, & in his habet locum murmuratio. 1. Cor. 10. Neq; murmuraueritis ſicut quidam eorũ murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Et ne dubitetis an fiãt. Iac. 1. Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris qui à vento mouetur, & circunfertur, &c. Ponit aũt huius rationẽ, & primò ex parte eorum: ſecundò ex parte Apoſtoli, ibi *Ad gloriam, &c.* Circa primũ ponitur triplex ratio. Prima in comparatione ad fideles, cùm dicit *Vt ſitis ſine querela.* Luc. 1. Incedentes in omnibus mãdatis & iuſtificationibus Dñi ſine quærela, &c. Sine peccato autẽ nullus eſſe põt, ſed bene ſine querela. Vnde ad hoc monet. Secundò in cõparatione ad Deum, ibi *ſimplices, &c.* Filius enim eſt ſimilis patri. Deus autẽ ſimplex eſt: vnde ſimplices ſimus ſicut filij Dei, quod eſt, quãdo intẽtio eſt ad vnũ. Iac. 1. Vir duplex animo incõſtans eſt in omnibus vijs ſuis. Matt. 10. Eſtote prudẽtes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Tertiò in comparatione ad infideles, ibi *ſine reprehenſione, &c.* id eſt, vt bene ſe habeãt ad infideles, vt. ſ. ſint ſine offenſione in medio nationis prauæ, quantũ ad mala opera: & peruerſæ, quantũ ad infidelitatẽ: & hoc eſt quando non poſſunt infamari ab eis. 1. Timo. 5. Nullam occaſionem date aduerſario maledicti gratia. Et huius ratio ponitur, ibi *Inter quos, &c.* Quia qualitercunq; mũdus varietur, luminaria cœli clara manent. Matt. 5. Vos eſtis lux mundi, &c. Lucens non quantũ ad eſſentiã, quia ſic tantũ Deus lux eſt. Ioan. 1. Et vita erat lux hominũ, &c. At verò ſancti non ſic. Ioan. 1. Non erat ille lux, &c. Sed ſunt lux inquantum habent aliquid lucis illius qui erat lux hominũ. ſ. verbi Dei irradiantis nobis. Et ideo dicit, *Verbum vitæ continentes,* ſcilicet, verbũ Chriſti. Ioan. 6. Dñe ad quẽ ibimus? Verba vitæ æternæ habes. Pſal. Lucerna pedibus meis verbum tuum, &c. Deinde ponit rationem ex parte Apoſtoli, ibi

E *Ad gloriam meam.* Secundò manifeſtat rationem, quia ſubditi debent bene agere, etiam vt cedat in gloriam prælatorum. Eorum enim eſt gloria quando ſubditi ſunt bene inſtructi. Prouer. 10. Filius ſapiens lætificat patrem, &c. 1. Theſſ. 2. Vos enim eſtis gloria noſtra, &c. Et hoc *In diem Chriſti,* quãdo. ſ. adducet ſecum fideles. Et hoc propter duo eſt ad gloriam. ſ. propter laborem in prædicatione, propter paſsionẽ mortis quã ſuſtinuit. Et ideo dicit *Quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboraui.* Curſum dicit prædicationẽ propter agilitatem, quia à Hieruſalẽ vſq; in Hiſpaniam. Item labores, propter cõtradictiones & pœnas quas pertulit, & hoc nõ in vacuum, immo in multum fructum. 1. Cor. 15. Gratia eius in me vacua non fuit. Item propter paſsionẽ, ibi *Sed & ſi immolor.* Conuertens enim aliquos quaſi de illis quos conuertit, offert ſacrificiũ Deo. Sed quandoq; offerentes à tyrannis occiſi ſunt ſupra ſacrificiũ, ſicut habetur Luc. 13. Et ideo dicit, *Offero Deo ſacrificium de vobis,* ſed ſi contingat q̃ & ego ſupra hoc immoler. i. occaſione ſacrificij conuerſionis

F veſtræ occidar, gaudeo propter me. Iac. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, &c. Et congratulor vobis, q̃ habetis fidem etiam cum periculo perſonæ meæ, cui & in hoc congratulamini. Et ideo dicit, Idipſum gaudete & cõgratulamini mihi. Ro. 12. Gaudere cum gaudentibus. Deinde cùm dicit *Spero autem, &c.* Proponit in exemplũ diſcipulos ſuos. Et. 1. Tim. 2. Epaphroditum, ibi *Neceſſarium autem, &c.* Circa primũ, primò premittit miſsionẽ Timothei: ſecundò cõmẽdat eum; ibi *Neminem, &c.* Tertiò innuit tempus miſsionis, ibi *Hunc igitur, &c.* Dicit ergo *Spero, &c.* Notandũ eſt, q̃ Apoſtolus ſic habuit fiduciam in Deo, q̃ etiam minima attribuebat Deo. 2. Cor. 3. Non q̃ ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficiẽtia noſtra ex Deo eſt. Litera eſt plana. Deinde commendat eum, & primò ex charitate ad eos: ſecundò ex deuotione ad Apoſtolũ, ibi *Experimentum, &c.* Et ſic facit bonus mediator, quia illos diligit, hunc veneratur. Item primò ponit cõmendationẽ: ſecun-

G dò exponit, ibi *Omnes enim quæ, &c.* Dicit ergo *Mitto, &c.* Quis neminem, &c. Scilicet in profectũ veſtrum. Pſal. Qui inhabitare facit vnius moris in domo. *Qui ſolicitus ſit.* Roma. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. *Syncera affectione,* quia ſolum propter Deum. 2. Cor. 1. Ex ſynceritate, ſicut ex Deo, coram Deo, in Chriſto loquimur. Ratio autẽ quare, Neminem, &c. Quia omnes quæ, &c. Id eſt non quæ ad ſalutem proximorũ ſunt, & ad honorem Dei, quærunt, ſed quæ ad lucrum & gloriam, & quæ ſua ſunt. Sed nunquid Lucas & Epaphroditus, & alij qui erant cum Apoſtolo quærebant quæ ſua ſunt? Reſpondeo, Dicendũ eſt, q̃ in ſocietate Apoſtoli plures erant, qui hoc quærebant, qui & deſeruerunt eum. 2. Timo. 4. Demas enim me reliquit, diligens ſeculũ, & abijt Theſſalonicã: Creſcens in Galatiam: Titus in Dalmatiam: Lucas eſt mecum ſolus. Sed cõſuetudo eſt, q̃ aliquando ſcriptura loquitur de nonnullis, ſicut de omnibus. Hier. 6. A minori quippe vſq; ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent, & à propheta vſq; ad ſacerdotẽ cuncti faciunt do-

H lum, &c. Et ideo eſt diſtributio accõmoda. Et ſi vultis ſcire, quomodo ſe habet ad me? Reſpõdeo, Experimẽtũ, &c. Id eſt quaſi eſſet ſpecialis filius. 1. Corin. 4. Ideo miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus chariſsimus & fidelis in Dño, &c. Hunc ergo ſic ſolicitũ pro vobis, ſic mihi charũ, ſpero, &c. Sed quare non ſtatim? Et ſciendũ, q̃ aliter eſt de Chriſto, & de alijs ſanctis. In Chriſto enim eſt plenitudo gratiarũ, vnde habuit ſemper notitiã omnium: non ſic alij ſancti. Vnde Apoſtolus præuidebat aliqua de futuris circa ſe, aliqua ignorabat. Et ſic nõ reuelatum erat ſibi, an deberet liberari de vinculis. Et ideo dicit *Mox, &c.* Quia ſi detur facultas, perſonaliter veniam. Et ideo confido, &c. Sed tamen liberatus à vinculis non fuit. Pſal. Quoniam tu illuminas lucernã meam Dñe, Deus meus illumina tenebras meas. Semper enim aliquid tenebroſum eſt in ſanctis.

Deinde cùm dicit *Neceſſarium, &c.* Proponit in exemplum alium ſuum diſcipulum. ſ. Epaphroditum. Et primò deſcribit ipſum: ſecũdò oſtendit quomodo ſuſcipiatur, ibi

Excipiat, &c. Circa primum duo facit, quia primò cõmendat eum, ſecundò oſtendit cauſam miſsionis, ibi *Quoniam quidem, &c.* Tertiò eam exponit, ibi *Nam & infirmatus eſt, &c.* Dicit ergo *Neceſſarium, &c.* Nominat autem eum fratrem propter fidẽ. Matt. 23. Omnes vos fratres eſtis, &c. Cooperatorem. ſ. in labore prædicationis. Prouerb. 18. Frater qui iuuatur à fratre quaſi ciuitas firma. *Et commilitonem, &c.* Quia ſimul paſsi tribulationẽ. 2. Timo. 2. Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu, &c. *Apoſtolum,* id eſt doctorẽ. Hic fuit epiſcopus Philippenſium, & miſſus ab eis, vt ſeruiret Apoſtolo: & ideo dicit, Miniſtrũ neceſsitatis meæ. infrà. 4. Repletus ſum acceptis ab Epaphrodito, quæ miſiſtis in odorem ſuauitatis hoſtiam acceptam, placentem Deo. Sed quare? ad ſatisfaciendũ deſiderio, quo deſiderio deſiderat videre vos. Rom. 1. Deſidero enim vos, &c. Item ad ſubueniendũ ſuæ triſtitiæ, quia triſtis erat de veſtra triſtitia, quã conceperatis, quando audiſtis eum infirmari: & exponit cauſam, dicẽs, Nam & infirmatus eſt vſq; ad mortem. ſ. ſecundum iudicium medicorũ, non autem ſm prouidentiã diuinam, ſed ad honorem Dei. Io. 11. Infirmitas hæc nõ eſt ad mortem, ſed pro gloria Dei. Ideo ſequitur, *ſed Deus miſertus eſt eius.* Pſal. Miſerere mei Deus, qm̃ infirmus ſum, &c. *Et non ſolum, &c.* Quia triſtitiã temporalẽ & naturalem habuit de afflictionibus ſuis, ſicut & Chriſtus legitur aliquãdo habuiſſe. Conſequenter concludit miſsionem, & patet litera, & oſtẽdit quomodo recipiatur, & ſecundò huius cauſam. Recipiendus eſt honorificè in Domino, cuius eſt miniſter. Gal. 4. Sicut angelũ Dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Ieſum. 1. Timo. 5. Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo & doctrina, &c. Et hoc *Propter, &c.* Id eſt propter Deũ & ſalutem fidelium vſq; ad mortẽ acceſsit. Io. 15. Maiorem charitatem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis, &c. *Tradens.* Io. 10. Bonus paſtor animã ſuam ponit pro ouibus ſuis. Et hoc, *Vt impleret, &c.* Quod vos perſonaliter non potuiſtis circa meum obſequium.

CAPIT. III. LEC. I.

Gaudendum in Domino dicit, non in legalibus obſeruantiis, oſtenditurq;, quanti faciat Chriſtum.

DE cætero fratres mei, gaudete in Domino: eadem vobis ſcribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem neceſſarium: videte canes, videte malos operarios, videte conciſionem. Nos enim ſumus circunciſio: qui ſpiritu ſeruimus Deo, & gloriamur in Chriſto Ieſu, & non in carne fiduciam habentes, quanquã & ego habeo confidentiam in carne. Si quis alius videtur confidere in carne: ego magis, circunciſus octauo die, ex genere Iſrael, de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, ſecundum legem phariſæus, ſecundum æmulationem perſequens eccleſiam Dei, ſecundũ iuſtitiam, quæ in lege eſt, conuerſatus ſine querela. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtum, detrimenta, verumtamen exiſtimo omnia detrimentũ eſſe propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam, vt & inueniar in illo.

Propoſuit exempla, quæ ſequi deberent: hic oſtendit quorũ exempla debent vitare. Et circa hoc tria facit: quia primò præmittit quos vitare debent: ſecundò exemplum vitandi per cõuerſationẽ ſanctorũ, ibi *Vos enim, &c.* Tertiò inducit ad vitandũ eos quos illi reputabant imitabiles, ibi *Imitatores, &c.* Iterũ prima pars diuiditur in tres particulas: quia primò præmittit finẽ huius doctrinæ: ſecundò ſcribendi neceſsitatẽ, ibi *Eadem vobis, &c.* Tertiò neceſsitatis rationem, ibi *Videte, &c.* Intentio ammonitionis eſt remouere fideles gentes à legalibus, ad quæ quidam eos inducebant.

A Et ideo dicit, *O fratres,* ſcilicet per fidem, *De cætero,* id eſt poſtquã vos monui, vt ſuprà, *Gaudete in Domino* tantũ, non in legalibus obſeruãtijs. Abac. 3. Ego aũt in Dño gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo, &c. Et hoc, quia *Eadem,* quę dixi in præſentia *Non eſt mihi pigrum vobis ſcribere* in abſentia. Verba enim de facili tranſeũt, ſed ſcripta manent. Eccle. 38. Sapientiã ſcribe in tẽpore vacuitatis, &c. Iudæ. 1. Omnem ſolicitudinẽ faciens ſcribendi vobis, de cõmuni veſtra ſalute neceſſe habui ſcribere vobis, &c. Ro. 15. Audacius ſcripſi vobis fratres, ex parte tanq̃ in memoriã vos reducens, &c. Et cauſa huius neceſsitatis eſt, quia inſtant ſeductores: & ideo oportet inſtantius veritatẽ ſcribere: vnde dicit, *Videte,* id eſt obſeruate, &c. Et tria de his dicit. ſ. ſæuitiam cordis irrationabilẽ: vnde dicit, *Canes.* Glo. Natura canis eſt, vt ſtatim ex ira latret, nõ ex ratione, ſed ex conſuetudine. Sic & illi. Eſa. 56. Canes impudentiſsimi neſcierunt ſaturitatẽ, ipſi paſtores neſciuerunt intelligentiã, &c. Apoc. vlt. Foris canes, &c. Secundò peruerſæ doctrinæ ſeminationem, ibi

B *Malos operarios,* quia nõ fideliter in vinea Dñi laborant, nec bonũ ſemen in agro mittunt. Matt. 13. Inimicus homo hoc fecit, &c. 2. Timo. 2. Cura teipſum probabilem exhibere Deo, &c. Tertiò diſſenſionis, ibi *Conciſionem.* Et hoc verbo vtitur in eorũ ſuggillationẽ. Pręidicant enim circunciſionẽ, quæ nõ poteſt ſtare cum gratia Chriſti. Gal. 5. Si circuncidamini, Chriſtus nihil vobis proderit: vnde alludens vocabulo, dicit, Conciſionẽ: quaſi nõ circunciſionẽ, ſed cõciſionem habeant. Deinde cùm dicit *Nos autem, &c.* Oſtendit quomodo vitentur à ſanctis. Et primò quomodo ab omnibus. Secũdò quomodo ab ipſo, ibi *Quapropter, &c.* Dicit ergo, Ego dico, q̃ illi ſunt cõciſio, ſed nos vera circunciſio. Qui ſpiritu, &c. Eſt aũt duplex circunciſio. ſ. corporalis, & ſpiritualis. Rom. 2. Non enim, qui in manifeſto Iudęus eſt, neq; quæ in manifeſto eſt in carne, eſt circunciſio, ſed qui in abſcõdito Iudæus eſt, & circunciſio cordis in ſpiritu, nõ litera, &c. Circunciſio enim carnis eſt, quę eſt de ſuperfluo carnis: ſed circunciſio ſpiritus, per quã ſpiritus ſanctus ab-

C ſcindit ſuperfluas interiores concupiſcentias. Et ideo dicit, *Nos ſumus, &c.* Id eſt, qui interius circũcidit nos Deo. Ro. 1. Teſtis enim eſt mihi Deus, cui ſeruio in ſpiritu meo in euãgelio filij eius, &c. 1. Cor. 14. Pſallam ſpiritu, pſallã & mente: orabo ſpiritu, orabo & mente, &c. Data eſt aũt circunciſio, vt oſtenditur Roma. 4. Vt ſignũ fidei Abrahæ oſtenderetur, vt. ſ. eius fides oſtenderetur vera, quæ fuit fides de futuro ſemine. Gal. 3. Abrahę dictę ſunt promiſsiones, &c. Eſt ergo circunciſio, ſignũ fidei Abrahæ de Chriſto. Ille ergo circuncidtur, qui interius per ſpiritũ ſanctũ renouatur in Chriſto, qui eſt veritas circuncifionis. Col. 2. Circunciſi eſtis circunciſione nõ manufacta in expoliatione corporis carnis, ſed in circũciſione Chriſti, &c. *Et non habentes fiduciam in carne,* id eſt in carnali circunciſione: quia vt dicitur Io. 6. Spiritus eſt, qui viuificat, caro autem nõ prodeſt quicquã. Sumitur autem caro aliquando in nobis pro carnali concupiſcentia, quandoq; pro carnis cura. Et quandoq; pro carnali obſeruantia. Et vtrunq; debemus circuncidere,

D nec in eis gloriari. Deinde cùm dicit *Quanquã ego, &c.* Ponit exemplũ propriũ: & primò præmittit eminẽtiã ſuã, quam habebat in ſtatu legali. Secundò oſtendit quomodo eam cõtempſit, ibi *Sed quæ, &c.* Primũ proponit primò in generali. Secundò explicat per partes, ibi *Circunciſus, &c.* Circa primũ duo facit: quia primò oſtendit fiduciã, quam habere potuit in legalibus, dicens, Non debemus habere fiduciã in legalibus *Quanquam habeam,* id eſt poſſem habere ſi vellem, quia in quo quis audet, in inſipientia dico, audeo & ego, &c. Vt dicitur. 2. Cor. 11. Et hoc etiam excellentius, quia ego magis. 2. Cor. 11. Vt minus ſapiens dico plus ego, &c. Et hoc totũ adducit, vt efficacius deſtruat obſeruationes legales. Multi enim cõtemnũt, quæ neſciunt, vel nõ habent: & hoc nõ valet, ſed tunc qñ aliquis habet & cõtẽnit, & nõ gloriatur in eis. Sic ſi Apoſtolus nõ habuiſſet locum in ſtatu legalium, poterat dici, q̃ ideo ad ſtatũ euãgelij venit. Et ideo oſtendit per hoc eminentiã ſuam in ſtatu illo. Et primò quantum ad genus: ſecundò quantũ ad cõuerſationem,

tionem, ibi *Secundum legem, &c.* Quantū ad primū tripliciter, quantū ad generis ſacramentū, quia circunciſus octauo die. Gen.17. Vt ſit ſignum fœderis inter me & vos, &c. Et dicit, *Octaua die,* quia hęc erat differentia inter proſelytos, & eos qui erant de genere Abrahæ, quia illi nō octaua die, ſed iam adulti quando conuertebantur: ſed iſti ſm legem octauo die. Gen.17. Infans octo dierum circuncidetur ex vobis. Sic ergo non vt proſelytus, ſed vt verè Iſraelita fuit. Secundò quantū ad ipſum genus: & primò quantū ad gentē, cùm dicit, Ex genere Iſrael. Ex Abraham enim duæ gentes deſcenderunt. Vna per Iſaac: & alia per Iſmael. De primo, duę. Vna per Eſau: & alia per Iacob. Sed duæ. ſ. quę ex Eſau, & Iſmaelitę nō ſunt cōſecutę hæreditatē: ſed ſolus Iacob, qui & Iſrael. Ideo dicit, Ex genere Iſrael. 2. Cor.11. Iſraelitæ ſunt, & ego. Item quantū ad tribum: quia in tribu Iſrael erant quidā de ancillis. ſ. de Bala & Zelpha: quidā de liberis. ſ. Lia & Rachel. Et inter iſtos quidā ſemper erant in cultu Dei. ſ. Leui, Iuda & Beniamin. Aliæ tempore Hieroboam cōuerſæ ſunt ad idola. Et ideo tribus Beniamin pri- F uilegiata erat, quia in fide & dilectione vxoris, & in ea templum. Deut.33. Beniamin amantiſſimus Dñi habitabit cōfidēter in eo, quaſi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requieſcet, &c. Gen.49. Beniamin lupus rapax mane comedet prædā, & veſpere diuidet ſpolia. Quo figurabatur Paulus, qui fuit quandoq; contra eccleſiam. Tertiò quantum ad nomen & linguā, cùm dicit, Hebræus. Aliqui dicunt, ꝙ Hebræus dicitur ab Abraham: & hoc dicit Auguſtinus, ſed poſtea retractat. Sed dicitur ab Heber, de quo Gen.11. Quòd aūt non ab Abrahā, patet: quia etiā Abraham dicitur Hebræus. Gen.14. Nuntiauit Abrahæ, Hebræo. Dicit Glo. ſuper Gen.11. Quòd tempore Heber diuiſum eſt labium gentiū omniū, & illa lingua, quæ prius erat remāſit in familia Heber, & in cultu vnius Dei, & inter oēs Hebræos. Natus eſt etiā ex parentibus Hebræis: & ideo dicit, Ex Hebræis. Deinde oſtendit ſuā eminentiā quo ad cōuerſationē. Et primò quantū ad ſectā, cùm dicit *Secundum legem phariſæus.* Apud Iudæos ſiquidē erant tres ſe- G ctæ. ſ. phariſæorum, ſaducæorū & heſſeorū. Sed phariſæi magis ad veritatē accedebant, quia ſaducæi negabant reſurrectionem, neq; credebant eſſe angelos, neq; ſpiritus. Phariſæi aūt vtrunq; cōfitentur: vt dicitur Act.23. Et ideo in hoc cōmendabilior eſt ſecta phariſæorū. Quomodo autem phariſęus fuerit, dicitur Act.26. Quoniam ſm certiſſimam ſectā noſtrę religionis vixi phariſęus. Secundò quantum ad æmulationē quam habuerunt Iudæi, licet non ſm ſcientiā, in perſequēdo Chriſtianos: ideo dicit, Perſequens eccleſiā Dei. Gal.1. Qui perſequebatur nos aliquādo, nunc autē euangelizat fidem quam aliquando expugnabat. Et Act.26. Et ego quidē exiſtimaueram me aduerſus nomen Ieſu Nazareni debere multa contraria agere, quod & feci Hieroſolymis, & multos ſanctorum ego, in carceribus incluſi, &c. 1. Cor.15. Non ſum dignus vocari Apoſtolus, qm̄ perſecutus ſum eccleſiā Dei. Tertiò quantū ad innocentiā cōuerſationis. Ideo dicit, *Secundū iuſtitiam, &c.* Hæc iuſtitia conſiſtit in exterioribus, ſed iuſtitia fidei eſt cordis. Act.15. H Fide purificans corda eorū. Nam quantū ad iuſtitiā exteriorē Apoſtolus innocenter vixit. Et ideo dicit, *Sine querela.* Non aūt ait, ſine peccato, quia querela eſt peccatū ſcandali proximorū in his, quæ ſunt exteriora. Luc.1. Incedentes in oībus mandatis & iuſtificationibus Dñi ſine querela, &c. Et ideo nō eſt cōtrariū, quod dicitur Ephe.2. In quibus & nos ambulauimus, quia veram iuſtitiā fidei, quæ facit hominē purum, tunc nō habuit, ſed ſolū legis. Deinde cùm dicit *Sed quæ mihi, &c.* Oſtendit contemptū ſuæ eminentiæ in legalibus. Et primò oſtendit propter quid legalia contempſit in generali: ſecundò in ſpeciali, ibi *Veruntamen, &c.* Dicit ergo *Hæc quæ fuerunt, &c.* Id eſt reputabā magna. ſ. ꝙ phariſæus, &c. Hæc ſum arbitratus propter Chriſtū mihi detrimenta. i. reputo ꝙ ſunt mihi in detrimentum. Legales enim obſeruantiæ, quæ tempore legis erant efficaces, poſt Chriſtū factæ ſunt noxiæ. Et ideo dicit *Detrimenta.* Et finis huius eſt Chriſtus. Et ideo dicit, *Propter Chriſtum.* Et expo-

E nit, quia primò propter Chriſtum cognoſcendū: ſecundò propter Chriſtum adipiſcendū. Quantū ad primum, dicit, *Veruntamen exiſtimo omnia detrimenta eſſe:* verum eſt ſi eis innitetur. Et hoc quod aliquādo feci, reputo mihi detrimentū, & hoc propter deſiderium rectæ ſcientiæ Chriſti Domini mei. 1. Cor.2. Nihil reputaui me ſcire niſi Ieſum Chriſtū, & hunc crucifixum. Et hoc propter eminentem ſcientiā, &c. Quia hæc ſuperat omnes alias ſcientias. Nihil enim melius poteſt ſciri, ꝗ̄ verbum Dei, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Coloſſ.2. Quantū ad ſecundum dicit, *Propter quem omnia, &c.* Et primò oſtēdit, ꝙ propter Chriſtum adipiſcendū contempſit legalia. Secundò oſtendit, ꝙ poſſit Chriſtū adipiſci, ibi *Non habens, &c.* Dicit ergo, Omnia detrimentum facio, habendo me ad ea ſicut ad detrimentum, & vilia: & hoc vt Chriſtum lucrifaciam, id eſt adipiſcar ipſum & adiungar ei per charitatem.

LECTIO SECVNDA.

F Oſtendit quomodo Chriſtum lucrari percupiat, quod fieri optat cum per iuſtitiam, tum per tolerantiam paſſionis.

NOn habens meā iuſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed illam quæ ex fide eſt Chriſti Ieſu, quæ ex Deo eſt iuſtitia in fide, ad cognoſcendum illum, & virtutem reſurrectionis eius, & ſocietatē paſſionis illius, configuratus morti eius, ſi quomodo occurram ad reſurrectionem, quæ eſt ex mortuis. Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus ſim. Sequor autem ſi quo modo comprehendam in quo & comprehenſus ſum à Chriſto Ieſu. Fratres ego me non arbitror comprehendiſſe. Vnum autem (quæ quidem retrò ſunt obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora extendens me ipſum) ad deſtinatum perſequor brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu.

G Oſtendit ſuprà, prẹterita lucra cōtemnere propter Chriſtum, & oſtendit ꝙ intendebat Chriſtum cognoſcere, & Chriſtum lucrari, & hoc intendit hic ſpecialiter exponere. Et primò quomodo deſiderat Chriſtū lucrari & inueniri in eo per iuſtitiam. Secundò per paſſionis tolerantiam, ibi *Configuratus, &c.* Circa primū, primò oſtendit, quæ ſit iuſtitia, quā dereliquit. Secundò quę ſit quā quærit, ibi *Sed, &c.* Sciendū eſt aūt, ꝙ iuſtitia quādoq; ſumitur, vt eſt ſpecialis virtus, per quā homo ponit rectitudinē in his, quæ ſunt ad cōmunē conuictum, & ſm quod eſt in his directiua. Nam temperantia eſt circa interiores paſſiones. Iuſtitia autē eſt ad alterum. Alio modo iuſtitia dicitur virtus generalis, ſm ꝙ homo ſeruat legē propter bonum cōmune: & hoc modo frequenter in ſcriptura ſacra ponitur pro obſeruātia diuinæ legis. Pſal. Feci iudiciū & iuſtitiam. i. legē, quam ſeruabat ex amore, quaſi motus ex ſe: & ſic eſt virtus. Non autem ſi alio modo. i. ex aliqua exteriori cauſa. ſ. vel propter lucra, vel propter pœnas, & ſi obſeruatio ei diſpliceat. Et H ſecundum hoc eſt duplex modus iuſtitiæ: vnus eſt iuſtitię moralis: alius eſt iuſtitiæ legalis, per quā legē non ex amore, ſed timore ſeruat. Et ideo dicit, *Non habens meam iuſtitiam,* quæ ex lege eſt: quia vt dicit Augu. Breuis differentia legis & euangelij, eſt amor & timor. Rom.8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterū in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, &c. Sed ſi tua eſt, quomodo eſt ex lege? Reſpōdet, immo eſt mea, quia humana virtute abſq; habitu gratiæ interioris iuſtificantis facio talia opera, ſed ex lege eſt, ſicut à docente. Vel mea eſt, quod prẹſumo per me eam ſeruare. Roma.10. Moyſes enim ſcripſit, quoniā iuſtitiam, quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, viuet in ea. De hac iuſtitia, quā quęrit, tria dicit. ſ. modum adipiſcendi, actorem, & fructū. Modus eſt, quia nō adipiſcitur, niſi ex fide Chriſti. Rom.5. Iuſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dñm noſtrum Ieſum Chriſtū. Rom.3. Iuſtitia aūt Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes, qui credunt. Actor aūt eſt Deus, & nō homo. Ro.8. Deus qui iuſtificat.

Roma.4.

Roma.4. Credenti autē in eum, qui iuſtificat impiū, reputatur fides eius ad iuſtitiam, ſm propoſitum gratiæ Dei. Et ideo dicit, *Quæ ex Deo eſt, &c.* Act.5. Et ſpiritus ſanctus quem dedit Deus omnibus, &c. Fructus eſt cognitio eius, & virtus reſurrectionis eius, & ſocietas ſanctorum eius. Et de huiuſmodi, ſm duplicem cognitionem, poteſt dupliciter agi. Vno modo exponendo de cognitione viæ, & ſic oportet tria cognoſcere de eo. Primò eius perſonā. ſ. ꝙ eſt verus Deus, & verus homo. Et ideo dicit ad cognoſcendū illum. Io.14. Tanto tēpore vobiſcū ſum, & nō cognouiſtis me, &c. Secundò gloriā reſurrectionis eius. Vnde dicit, Et virtutē reſurrectionis eius. i. reſurrectionē virtuoſam factā propria virtute. Tertiò qualiter eum imitentur, ibi *Et ſocietatem,* ſcilicet, vt ei ſociemur in paſsione. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplū vt ſequamini veſtigia eius. Secundò de cognitione experimentali; & incipit à poſteriori, quod eſt vltimum in executione, & primū in intentione. Primū eſt agnitio Dei per eſſentiā, ad quam ducit fides. Hier.31. Omnes cognoſcēt me à minimo eorum vſq; ad maximū, dicit Dñs, &c. Et ideo dicit ad cognoſcendū illum. Secundò quia non ſolū anima glorificatur, ſed ex hoc etiā corpus erit glorioſum. Ideo dicit, *Et virtutem reſurrectionis eius,* ſcilicet ex qua reſurgemus. 1. Cor. 15. Si Chriſtus nō reſurrexit, vana eſt fides noſtra, &c. Tertiò ſocietatē, quia per experientiā habebimus quantū valeat ſocietas paſsionis eius. 1. Cor. 1. Fidelis autē Deus per quem vocati eſtis in ſocietatem filij eius Ieſu Chriſti Dñi noſtri.

Deinde cùm dicit *Configuratus, &c.* Oſtendit quomodo velit lucrari & inueniri in eo per tolerātiā paſsionis. Et primò ponit tolerantiā: ſecundò fructum, ibi *Si quo modo, &c.* Dicit ergo, Inueniar non ſolū habens iuſtitiā, ſed cōfiguratus morti eius, vt patiar propter iuſtitiam & veritatē, ſicut Paulus. Gal. vlti. Ego enim ſtigmata Dñi Ieſu in corpore meo porto. Fructus verò eſt, ſi quo modo, &c. Ex paſsionibus enim hic toleratis homo peruenit ad gloriā. Rom.6. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. 2. Timo. 2. Si cōmortui ſumus & cōuiuemus: ſi ſuſtinemus & cōregnabimus. Ro.8. Si tñ cōpatimur, vt & glorificemur. Et dicit *Si quo modo* propter difficultatē, arduitatē & laborē. Matt.7. Arcta eſt via quæ ducit ad vitā, & pauci ſunt, qui inueniūt eam, &c. Amos.4. Præpara te in occurſum Dei tui Iſrael, &c. Chriſtus enim ſurrexit per potentiā propriā: homo aūt nō propria poteſtate, ſed gratia Dei. Rom.8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtū à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra, propter inhabitantē ſpiritū eius in vobis. Vel poteſt intelligi de occurſu ſanctorū, qñ occurrent Chriſto deſcendenti de cœlo in iudicium. Deinde cùm dicit *Non quod iam, &c.* Oſtēdit quo modo differtur ſuū deſideriū. Et primò oſtendit quid de ſe ſentit: ſecundo hortatur alios vt idē de ſe ſentiant, ibi *Quicunque enim perfecti, &c.* Iterum prima in duas, quia primo oſtendit quomodo deficit à pfectione interna. Secundo hoc expoñit, ibi *Fratres, ego me, &c.* Circa primū duo facit. Primò oſtendit ſe non perueniſſe ad perfectionē. Secūdo ꝙ ad eam tendit *Sequor autem, &c.* Tendēs in aliud, duo intendit. ſ. adipiſci quæſitum, & frui illo. Fruſtrà enim quæreret, ſi non eo frueretur & inhæreret. Et ideo dicit, *Non quod iam acceperim,* ſcilicet gloriā quā quæro. Sap.5. Accipient regnū decoris, & diadema ſpeciei de manu Dei ſui. Aut iam perfectus ſim. 1. Cor. 13. Cùm venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Sed cōtrà: Eſtote perfecti. Matt.5. & Gen.17. Eſto perfectus. Reſpondeo dicendū eſt, ꝙ duplex eſt perfectio. ſ. patriæ & viæ. Perfectio omnis hominis cōſiſtit in hoc, quod adhæreat Deo per charitatem: quia vnū quodq; eſt perfectum ſm modum quo adhæret ſuæ perfectioni. Anima aūt poteſt adhærere Deo dupliciter perfectè. Vno modo, vt totā actionē ſuā referat in Deū actualiter: & cognoſcat, vt cognoſcibilis eſt: & hęc eſt patriæ. Sed inhæſio viæ eſt duplex. Vna de neceſsitate ſalutis, ad quam oēs tenentur. ſ. vt in nullo cor ſuū quis applicet ad id quod eſt contra Deū, ſed habitualiter referat totam vitā in eum. Et iſto modo dicit Dñs Matt.22. Diliges

A Dñm Deum tuum, &c. Deut.6. Alia eſt ſupererogationis, qñ quis vltra cōmunē ſtatum inhæret Deo, quod fit remouendo cor à temporalibus, & ſic magis appropinquat ad primā, quia quātò deficit cupiditas, tantò plus creſcit charitas. Quod ergo hic dicitur, intelligit̄ de perfectiōe patrię.

Deinde cùm dicit *Sequor autem, &c.* Oſtendit conatū ad eam, dicens, *Sequor,* ſcilicet Chriſtū. Ioan.8. Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, &c. Io.10. Oues meæ vocem meā audiunt, & ſequuntur. Et hoc *Si quo modo comprehendam.* 1. Cor.9. Sic currite, vt cōprehēdatis. Sed cōtrà, quia Deus eſt incōprehenſibilis: quia Hier.31. dicitur, Si menſurari potuerint cœli deſurſum, & inueſtigari fundamenta terræ deorſum, &c. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ cōprehendere vno modo eſt includere: ſicut domus comprehendit nos. Alio modo idem eſt, quod attingere & tenere. Primo ergo modo eſt incōprehenſibilis: quia nō poteſt includi in intellectu creato, cū ſit ſimpliciſsimus: quia non perfectè videt eū nec amat, ſicut eſt viſibilis & amabilis: ſicut qui neſcit
B demōſtrationē, neſcit demonſtratiuè, ſed opinatiuè. Deus aūt perfectè ſeipſum cognoſcit, vt cognoſcibilis eſt. Cuius ratio eſt, quia res cognoſcitur ſm modum ſui eſſe & veritatis: Deus aūt lux eſt & veritas infinita, ſed noſtrū lumen eſt finitū. Et ideo dicit, *Sequor ſi quo modo comprehendam:* hoc intelligendo ſecundo modo. ſ. attingendo. Cant. vlti. Tenui eum, nec dimittā, &c. In quo & cōprehēſus ſum. Quod tripliciter intelligitur. Nam tota gloria eſt in dicta Dei cōprehenſione, vt. ſ. Deus ſit præſens animæ noſtræ. Sed non omnes habent æqualē beatitudinē: quia quidā clarius vident, ſicut etiā quidā ardentius amabūt & plus gaudebūt. Vnde quilibet habebit certā menſurā, & hoc ex prædeſtinatione diuina. Et ideo dicit, *In quo & comprehenſus ſum.* Quaſi dicat, in tali menſura intende comprehendere, ſm ꝙ mihi diſpoſitū eſt à Chriſto. Vel ſequor vt comprehendā ſicut cōprehenſus ſum. Quaſi dicat, Vt videam eum ſicut ipſe me videt. 1. Ioan.3. Videbimus eum ſicuti eſt. i. nō per ſimilitudinē, ſed per eſſentiam. Vel comprehendā videndo
C Chriſtū glorioſum. In quo cōprehenſus ſum. i. in illa gloria qua apparuit quando conuerſus ſum. Deinde cùm dicit *Fratres ego, &c.* Exponit quæ dixerat: & primò de defectu perfectionis: ſecundò de ſequela, ibi *Vnum autem, &c.* Dicit ergo, *Ego, &c.* Quaſi dicat, Non ſum ſic ſuperbus, ꝙ attribuam mihi, quod nō habeo, ſed ſequor, &c. Quod tripliciter legitur. Vno modo ſic, vnum arbitror. ſ. ꝙ quæ retrò ſunt, &c. Vel nō arbitror me cōprehendiſſe, ſed proſequor vnum. ſ. ad deſtinatum, &c. Vel nō arbitror me cōprehendiſſe illud ſupra. Pſal. Vnam petij, &c. Et tunc oſtēdit quid deſeruit, quia vel temporalia lucra, vel temporalia bona, vel merita præterita, quia non debet homo cōputare Deo merita præterita. Secundò oſtendit ad quid tendit. ſ. ad ea verò, &c. Id eſt, vel quæ pertinēt ad fidē Chriſti, vel maiora merita, vel cœleſtia. Pſal. Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, &c. Et dicit, Extendēs. Qui enim aliquid vult capere, extendit ſe quantū poteſt. Sed debet cor extendere ſe per deſideriū. Sap.6. Concupiſcentia ſapientiæ ducit ad regnū
D perpetuū, &c. Sed ad quid tendit? Ad deſtinatū brauium, quod eſt præmiū ſolius currentis. 1. Cor.9. Omnes quidē currunt, ſed vnus accipit brauium. Dico autem ad hoc brauium deſtinatum mihi à Deo, quod eſt ſupernæ vocationis Dei. Roma.8. Quos prædeſtinauit, hos & vocauit, &c. Et hoc in Chriſto Ieſu, id eſt, per fidem Chriſti.

LECTIO TERTIA.

Vltima, ac perfecta perfectione vitæ ſe imperfectus exiſtimare monet Philippenſes Apoſtolus, atq; à malis ſibi cauere, ſuopſius, & exterorū exemplo.

QVicunq; ergo perfecti ſumus hoc ſentiamus: & ſi quid aliter ſapitis, & hoc vobis Deus reuelabit. Veruntamen ad quod peruenimus, vt idem ſapiamus, & in eadē permaneamus regula. Imitatores mei eſtote fratres: & obſeruate eos, qui ita ambulant, ſicut habetis formam noſtram. Multi enim ambulant, quos ſæpe

dicebam vobis(nunc autem & flens dico)inimicos crucis Chriſti, quorum finis interitus: quorum Deus venter eſt: & gloria in confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt. Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt. Vnde etiam ſaluatorem expectamus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ, ſecundū operationem virtutis ſuæ, qua etiam poßit ſubijcere ſibi omnia.

Suprà poſuit quomodo ab vltima perfectione deficiebat: nunc hortatur alios ad idē ſentiendū. Et primò ponitur exhortatio: ſecundò quid ab eis neceſſariò exigatur, ibi *Veruntamen ad quod peruenimus, &c.* Dicit ergo, Quicunq;, &c. ſcilicet, quod ego ſentio, ſ. ꝙ non ſum perfectus. Quomodo ergo ſi perfecti ſumus, ſentimus, quaſi nō perfecti? Reſpondeo, Dicendum ꝙ perfecti perfectione viæ, ſed nō perfecti perfectione cōprehenſionis, quando. ſ. tota cognitio fertur actu in Deū. In via verò habitualiter, ꝙ. ſ. nihil contra Deū faciamus. Et dicit, Quicunq;, quia quantò quis eſt perfectior, tantò imperfectū ſe magis cognoſcit. Iob. vlt. Auditu auris audiui te, nunc aūt oculus meus videt te. Idcirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiā in fauilla & cinere, &c. Heb. 5. Perfectorum eſt ſolidus cibus: eorū qui pro cōſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionē boni & mali. *Et ſi quid aliter, &c.* In Glo. quatuor modis dicitur: & primò ponūtur duo ſenſus magis literales. Vnus talis, dico ꝙ vos ſentiatis quod ego. ſ. vos eſſe imperfectos: tñ ſi quid aliter, id eſt melius de vobis ſapiatis, q̄ ego de me, hoc ipſum eſt vobis per reuelationē diuinā donatum. Et qñ altius eſt vobis reuelatū aliquid quod nō mihi, nō cōtradico, ſed cedo veſtræ reuelationi: veruntamen nolo, ꝙ propter hanc reuelationē ab vnitate eccleſiæ diſcedatis: ſed teneamus ex vnitate illud ad quod peruenimus, vt idē ſapiamus, &c. Quæ vnitas eccleſiæ conſiſtit in vnitate veritatis fidei, & rectitudinis bonæ operationis. Et vtraq; ſeruanda eſt. 2. Cor. vlti. Perfecti eſtote, exhortamini, idem ſapite, &c. Et eadē regula bonę vitæ & operationis. Gal. vlti. Quicunq; hāc regulā ſecuti fuerint, pax ſup illos & miſericordia, &c. Vel aliter dico etiā ſi vos propter ignorantiā, vel infirmitatē aliter ſapitis, q̄ veritas habet, ſi humiliter confiteamini, nec proteruè defendatis. Matt. 11. Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus & reuelaſti ea paruulis, &c. Vel aliter, dico, ꝙ idem ſentiamus. ſ. nondū comprehendiſſe, ſed ſi quid aliter nunc ſapiatis, q̄ ſapiendū ſit in futuro, quia nunc videmus in ſpeculo, tunc aūt facie ad faciē Deus reuelabit in futuro. Pſal. Reuelabit cōdenſa, &c. Vel aliter, ſiue ſapiatis hic obſcurè, ſiue in futuro manifeſtè, Deus reuelabit, quia fides ex Deo eſt, *Veruntamen, &c.* Non mutatur. Deinde cùm dicit *Imitatores, &c.* Inducit ad ſui & aliorū imitationē, vt caueat malos. Et primò proponit intentionē: ſecundò rationem, ibi *Multi enim, &c.* Dicit ergo, Quia hæc reputo, vt ſtercora, &c. In hoc imitatores, &c. Io. 10. Vocem eius audient, &c. Ego ſum paſtor, vos oues meę per imitationem. 1. Corin. 4. & 11. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti, &c. Et obſeruate. i. diligenter conſiderate, qui ita ambulant, ſicut ego. Et vos ſcire poteſtis ex regula & doctrina mea. 1. Timo. 4. Exemplū eſto fideliū in verbo, in cōuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. 1. Pet. 5. Forma facti gregis ex animo. Deinde cùm dicit *Multi, &c.* Ponitur ratio monitionis: & primò ex parte vitandorū: ſecundò ex parte imitādorū, ibi *Noſtra autem conuerſatio, &c.* Ne aūt hæc videātur ex odio dicere præmittit ſuā affectionē, Secundò oſtendit quales ſunt vitandi, ibi *Inimicos, &c.* Dicit ergo, Dico ꝙ imitandi indigent obſeruatione: quia quidā aliter incedunt. ſ. de malo in peius. Pſal. In tenebris ambulāt, &c. *Quos, &c.* Vobiſcū præſens, *Nunc autem & flens,* præ compaſſione. Hier. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarū, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Et huius rationē oſtendit, dicens, *Inimicos, &c.* Quos deſcribit. Primò ex opere: ſecundò ex intentione, ibi *Quorum Deus, &c.* Item circa primū, primò proponit opus: ſecundò euentum operis oſtendit, ibi *Quorum finis, &c.* Opus eorū eſt exercitiū inimicitiæ contra crucem Chriſti. ſ. dicentiū, ꝙ nullus poteſt ſaluari ſine legalibus, in quo euacuāt virtutem *Crucis Chriſti.* Gal. 2. Si enim ex lege iuſtitia, ergo Chriſtus gratis. i. ſine vtilitate mortuus eſt. 1. Cor. 1. Verbū enim crucis pereuntibus quidē ſtultitia eſt his autē, qui ſalui fiunt. i. nobis virtus Dei eſt. Et quid eueniet? Certè nobis vita per crucē Chriſti, illis autē cōtrariū, quia incurrent mortē. Vnde dicit *Quorum finis, interitus,* ſcilicet mortis æternæ. Iob. 28. Lapidem caliginis & vmbram mortis diuidit, &c. Deinde deſcribit eos quātū ad intentionē. Et primò manifeſtat eorū intentionē, ſecundò oſtendit intentionis euentū, ibi *Et gloria, &c.* Dicit ergo, *Quorum Deus, &c.* Quaſi dicat, Ideo hoc diſſeminant. ſ. legalia eſſe obſeruanda propter lucrū & gloriā propriā, vt ſatisfaciant ventri. Roma. vlti. Dño non ſeruiunt, ſed ſuo ventri, & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Eccle. 6. Omnis labor hominis in ore eius, ſed anima illius non implebitur. Et dicit Deus, quia propriū Dei eſt, vt ſit principiū primū & finis vltimus. Vnde qui pro fine habet aliquid illud eſt Deus ſuus. Item quærunt gloriā ſuā contra illud Ioan. 8. Ego gloriā meam non quæro, eſt qui quærat & iudicet, &c. Sed euentus eorū erit in confuſione. Oſeę. 4. Gloriā eorū in ignominiā cōmutabo. Et hoc eorū, qui terrena ſapiunt. i. quibus terrena placent & ea quærūt. Et hi confundentur, quia ſtatus eorū tranſit. Rom. 8. Si ſm carnem vixeritis moriemini, &c. Glo. Quorum Deus, &c. Dei proprium eſt iuſtificare: qui ergo in cibis iuſtificationem ponebāt, dicebant Deū ventrē. Item eſt in cōfuſione; quia in confuſibilibus. ſ. in circunciſione pudendorum, & occiſione brutorum. Conſequenter oſtendit quales ſunt imitandi, ibi *Noſtra autem conuerſatio, &c.* Et primò deſcribit in eis cœleſtē conuerſationē. Secundò expectationem, ibi *Vnde ſaluatorem, &c.* Tertiò vtilitatē, ibi *Qui reformabit corpus humilitatis.* Dicit ergo, Illi terrena ſapiunt, ſed nō eſt ſic de nobis, quia noſtra cōuerſatio in cœlis eſt. i. perficitur per contemplationē. 2. Cor. 4. Non contemplantibus nobis, quæ videntur, ſed quæ nō videntur, &c. Item per affectionem, quia ſola cœleſtia diligimus. Itē per operationē in qua eſt cœleſtis repreſentatio. 1. Cor. 5. Sicut portauimus imaginē terreni, portemus & imaginē cœleſtis. Sed quare eſt ibi cōuerſatio? quia inde expectamus optimum auxilium. Pſal. Leuaui oculos meos in montes, &c. Matt. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuū. Vnde dicit: *Vnde expectamus ſaluatorem noſtrum.* Eſa. 30. Beati omnes, qui expectāt eū. Luc. 12. Similes hominibus expectantibus Dñm ſuum quando reuertatur à nuptijs, &c. Tria autem facit iſte aduentus. Primo cōmunē reſurrectionē. Ideo dicit, Reformabit corpus humilitatis. i. abiectiōis, quia eſt mortalitati ſubiectū. Iob. 25. Homo putredo & filius hominis vermis. 1. Cor. 15. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute. Hoc corpus ſic abiectum reformabit, id eſt ad propriam formam reducet. Roma. 8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora noſtra, &c. Secundo ſanctorum imitationem. Ideo dicit, *Configuratum corpori claritatis ſuæ.* Corpus ſiquidem Chriſti eſt glorificatum per gloriā diuinitatis ſuæ & hoc meruit per ſuam paſſionem: quicunq; ergo participat virtutem diuinitatis per gratiam, & paſſionem Chriſti imitatur, glorificabitur. Apocal. 3. Qui vicerit dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut ego vici & ſedi cum patre meo in throno eius. 1. Ioann. 3. Similes ei erimus. Matt. 13. Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorū. Et hoc facit ſecundum operationem diuinitatis ſuæ: id eſt, per virtutem in ipſo, per quam poſsit ſibi ſubijcere omnia. Omnes enim Chriſto ſubijcientur, quidam quantum ad ſalutem, quidam quantum ad pœnam, in primis exercebit miſericordiam, in ſecundis iuſtitiam. Pſalmus, Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, &c. 1. Corinth. 15. Pater ſubiecit omnia filio. Ioannis quinto, Quæcunq; pater facit & filius ſimiliter facit.

Capit. 4.

CAPIT. IIII. LEC. I.

Explicat ſui affectum erga Philippenſes, qui monentur ad perſeuerantiam in virtutibus, quibus, gaudium in Chriſto conſequentur.

ITaq; fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi, gaudium meū & corona mea, ſic ſtate in Domino chariſſimi. Euchodiam rogo & Syntychem deprecor, idipſum ſapere in Domino. Etiam rogo & te Germane cōpar, adiuua illas quæ mecū laborauerunt in euangelio cum Clemente & cæteris adiutoribus meis, quorū nomina ſunt in libro vitæ. Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete, Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Dominus enim prope eſt. Nihil ſoliciti ſitis, ſed in omni oratione & obſecratione, cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Et pax Dei, quæ exuperat omnē ſenſum, cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu. De cætero fratres, quæcunq; ſunt vera, quæcunq; pudica, quæcunq; iuſta, quæcunq; ſancta, quæcunq; amabilia, quæcunq; bonæ famæ, ſiqua virtus, ſiqua laus diſciplinæ, hæc cogitate. Quæ & didiciſtis & accepiſtis, audiſtis & vidiſtis in me: hæc agite & Deus pacis erit vobiſcum.

Suprà propoſuit eis exempla ſequenda, hic per ammonitionē moralē oſtendit qualiter ſe debeant habere. Et primò oſtendit qualiter ſe habeant in futurū. Secundò cōmendat eos de præterito, ibi *Gauiſus ſum autem, &c.* Circa primū duo facit. Primò monet ad perſiſtendum in iam habito. Secundò ad proficiendū in melius, ibi *Gaudete in Domino ſemper, &c.* Iterū prima diuiditur in duas partes. Quia primò inducit ad perſeuerandū in generali. Secundò ponit ſpeciales modos ad ſingulares perſonas, ibi *Euchodiam rogo, &c.* Circa primum, primò cōmemorat ad eos ſuum affectum. Secundò ponit monitionē, ibi *Sic ſtate, &c.* Affectum autē ſuum cōmendat quintupliciter. Primò ſm fidē oſtendens eos ſibi dilectos. Vnde dicit, *Fratres* ſcilicet p fidē. Matt. 23. Omnes vos fratres eſtis. Secundò per charitatē. Vnde dicit *Chariſſimi.* 1. Cor. 10. Chariſsimi mihi, &c. Tertiò ſecundum deſideriū. Vnde dicit *Deſideratiſſimi.* ſuprà. 1. Teſtis eſt mihi Deus quomodo cupiam, &c. Et dico deſideratiſsimi, quia deſidero vos, vel quia me deſideratis. Quartò per gaudiū. Vnde dicit *Gaudiū meū.* Et hoc. ſ. quia eſtis boni. Prouer. 10. Filius ſapiens lætificat patrem, &c. Quintò per rationem gaudij. Vnde dicit *Corona mea.* 1. Theſ. 2. Quæ eſt enim ſpes noſtra aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos, &c.

Deinde cùm dicit *Sic ſtate, &c.* Ponit monitionē de perſeuerantia dicens *Sic ſtate, &c.* id eſt, ſicut ego perſeuerate, vel ſic ſicut ſtatis. Matt. 10. Qui perſeuerauerit vſq; in finē, hic ſaluus erit. Deinde cū dicit *Euchodiam rogo, &c.* Singulares monitiones ponit. Et primò de cōcordia. Secundò de ſolicitudine adiutorij, ibi *Etiam rogo & te, &c.* Hæ duæ mulieres ſanctæ miniſtrabāt ſanctis in ciuitate Philippenſi: & fortè erat aliqua diſcordia inter eas, ideo eas ad concordiā reuocat. 2. Cor. vlti. Idem ſapite. Deinde cū dicit *Etiam rogo te, &c.* Quendam rogat vt adiuuaret quaſdam perſonas. Et dicit cōpar, quia ſocius erat prędicationis eius. Prou. 18. Frater qui iuuatur à fratre quaſi ciuitas fortis. Adiuua illas, &c. Et ad hoc rogo oēs quorum nomina, &c. Quod ponit ne ſi alios nō nominaret, turbarentur. q. d. Non eſt magnum ſi nō ſcribo omniū nomina, quia ſunt ſcripta in meliori loco. Matt. 5. Gaudete & exultate, &c. Liber vitæ ſecundū Glo. eſt prædeſtinatio ſanctorum, & hoc eſt verum ſm rem, ſed differt ratione. Sciendum eſt autē, ꝙ olim erat conſuetudo, ꝙ qui ordinabantur ad aliquod officiū, vel dignitatē, ſcribebātur in matricula, ſicut milites & ſenatores, qui palatio cōſcripti erant. Omnes aūt ſancti prædeſtinati eliguntur à Deo ad magnū. ſ. ad vitam æternā. Et hæc ordinatio eſt prædeſtinatio. Cōſcriptio huius ordinationis di- A citur liber vitæ: hæc cōſcriptio eſt in memoria diuina, quia inquantū ordinat, prædeſtinat. Inquātū vero immobiliter ſcit, dicitur eſſe præſcriptio. Firma ergo notitia de prædeſtinatis dicit̄ liber vitæ. Sed nunquid aliqui inde delentur. Sciendū eſt, ꝙ aliqui ſunt ſcripti ſimpliciter, aliqui ſecundum quid. Sunt. n. aliqui prædeſtinati à Deo, vt habituri ſimpliciter vitam æternam, & iſti ſunt ſcripti indelebiliter. Aliqui vt habeant vitā æternā non in ſe, ſed in ſua cauſa inquantū ordinantur ad iuſtitiam præſentem, & tales dicuntur deleri de libro vitæ quādo excedunt à præſenti iuſtitia.

Deinde cùm dicit *Gaudete in Domino, &c.* Hortatur eos ad proficiendū in melius, & primo ordinat eorū animum ad proficiendū in melius. Secundò actū eorū, ibi *De cætero, &c.* Animum aūt ordinat tripliciter, & primo quantū ad ſpirituale gaudium, ſecundo quantū ad ſpirituale quietem, ibi *Nihil ſoliciti, &c.* Tertio quātū ad pacē, ibi *Et pax, &c.* Circa primū, primo deſcribit quale debeat eſſe noſtrum gaudiū. Secundò oſtendit gaudij cauſam, ibi *Dominus prope, &c.* B Neceſſariū eſt enim cuilibet volenti proficere, ꝙ habeat ſpirituale gaudiū. Prouer. 17. Animus gaudens ætatē floridam facit, &c. Conditiones autē quatuor veri gaudij tangit Apoſtolus, & primo ꝙ debet eſſe rectū, quod eſt, qn̄ eſt de proprio bono hominis, quod nō eſt quid creatū, ſed Deus. Pſal. Mihi adhærere Deo bonū eſt, &c. Tunc autē rectū eſt qn̄ in Dn̄o. Ideo dicit, In Dn̄o. Neemiæ. 8. Gaudiū Dn̄i eſt fortitudo veſtra. Itē cōtinuū. Vnde dicit *Semper.* 1. Theſ. vlt. Semper gaudete, quod fit qn̄ non interrumpitur peccato: tunc enim eſt continuū. Aliquādo verò interrumpitur per triſtitiā temporalē, quod ſignificat imperfectionē gaudij. Cum. n. quis perfectè gaudet, non interrumpitur eius gaudium, quia parum curat de re parū durante. Et ideo dicit, *Semper.* Itē multiplicatū debet eſſe, ſi enim gaudes de Deo, imminet tibi gaudere de eius incarnatione. Luc. 1. Euangelizo vobis gaudiū magnū, quia natus eſt, &c. Item vt gaudeas de actione. Prouer. 21. Gaudium eſt iuſto facere iudiciū, &c. Imminet etiā tibi gaudiū de contēplatione. Sap. 8. C Non habet amaritudinē conuerſatio illius. Itē ſi gaudes de bono proprio, imminet tibi gaudere ſimiliter de bono aliorum. Itē ſi de præſenti imminet etiā de futuro: & ideo dicit, iterū, &c. Itē debet eſſe moderatū, ne. ſ. effluat per voluptates ſicut facit gaudiū mundi. Et ideo dicit *Modeſtia veſtra, &c.* Quaſi dicat, Ita ſit moderatū gaudiū veſtrū, ꝙ nō vertatur in diſſolutionē. Iudith. vlti. Populus erat iocundus ſm faciem ſanctorū, &c. Proue. 12. Qui ſuauis eſt, viuit in moderationibus. Et dicit: *Nota ſit omnibus hominibus.* q. d. Vita veſtra ſic moderata ſit in exterioribꝰ, vt nullius offendat aſpectum: impediret. n. cōuerſationē veſtrā. Deinde cū dicit *Dominus enim prope eſt* tangitur cauſa gaudij. Homo. n. gaudet de propinquitate amici. Dn̄s quidē propè eſt pſentia maieſtatis. Act. 17. Nō longè eſt ab vnoquoq;. Itē, eſt prope, propter propinquitatē carnis. Ephe. 2. Qui eratis longe, facti eſtis prope. Item eſt propè per inhabitantē gratiam. Iaco. 4. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis. Itē per exauditionis clemētiā. Pſal. Propè eſt Dn̄s inuocantibus eum. Itē ad remunerandū. Eſa. 14. Propè eſt, vt veniat D tēpus eius, & dies eius nō elongabuntur, &c. Deinde cū dicit *Nihil ſoliciti, &c.* Oſtēdit ꝙ mēs noſtra debet eſſe quieta: & primò oſtendit ſuperfluā ſolicitudinē. Secundò oſtendit quid loco eius in mente ſuccedat, ibi *Sed in omni oratione, &c.* Et ſatis cōuenienter ſubdit, *Nihil ſoliciti, &c.* Ad hoc quod dixerat. Dn̄s propè eſt. q. d. ipſe omnia tribuet, vnde nō neceſſe ſit, ꝙ ſitis ſoliciti. Matt. 6. Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid mādu cetis, neq; corpori veſtro quid induamini, &c. Sed cōtrà, quia dicitur Rom. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. Reſpōdeo dicēdū eſt, ꝙ ſolicitudo qn̄q; importat diligētiā quærēdi qđ deeſt, & hoc eſt cōmēdabile, & opponitur negligentię: qn̄q; anxietatē animi cum defectu ſpei & timore de obtinendo id, circa qđ ſolicitatur, & hāc prohibet Dn̄s. Matt. 6. Et hic Apoſt. quia non debet deſperare quin Dn̄s det neceſſaria. Sed loco ſolicitudinis debemus habere recurſum ad Deū. 1. Pet. vlt. Omnē ſolicitudinē proijciētes in eū, qm̄ ipſi eſt cura de vobis. Et hoc fit orando. Et ideo dicit,

Sed in omni, &c. Et conuenienter poſtquã dixit, Dñs propè eſt, ſubdit de petitione. Nouo enim Dño venięti porriguntur petitiones. Et ponit quatuor quę neceſſaria ſunt in qualibet oratione. Oratio enim importat aſcenſum intellectus in Deum. Et ideo dicit, *In omni oratione.* Eccle.35. Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit, &c. Item debet eſſe cũ fiducia impetrandi, & hoc ex Dei miſericordia. Dani.9. Neq; enim in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciẽ tuã, ſed in miſerationibus tuis multis, &c. Et ideo dicit obſecratione, quę eſt ſacra conteſtatio per Dei gratiã, & eius ſanctitatẽ, & ideo ſe humiliantis eſt. Prouer.18. Cum obſecratione loquitur pauper. Et hoc fit cum dicimus, Per paſſionẽ & crucẽ tuam, &c. Quia vero ingratus de beneficijs acceptis, indignus eſt, vt alia accipiat, ideo ſubdit, Cũ gratiarum actione. 1. Theſſ. vlti. In omnibus gratias agite. Et tunc proponit petitionem. Et ideo dicit, *Petitiones veſtræ.* Matt.7. Petite & accipietis. Et hæc quatuor ſi bene conſideremus habent oẽs orationes eccleſiæ. Primò enim inuocatur Deus, poſt cõmemoratur diuinũ beneficium. Tertiò petitur beneficium. Quartò ponitur obſecratio, Per Dñm noſtrum, &c. Sed notandũ, ꝙ dicit, petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Nunquid Dñs neſcit hoc? Ideo hoc tripliciter exponitur in Glo. Primò *innoteſcant,* id eſt, approbentur ante Deũ & appareant quaſi dignæ & ſanctæ. Pſal. Dirigatur Dñe oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo, &c. Vel innoteſcant nobiſipſis, ꝙ ſemper ſint apud Deum. q.d. Nõ oretis propter fauorem populi. Matt.6. Tu autẽ cum oraueris intra in cubiculũ tuum, & clauſo oſtio ora patrẽ tuum in abſcondito, &c. Vel innoteſcant his qui ſunt apud Deum. i. angelis per quorũ miniſteriũ deferuntur Deo, nõ quaſi ignoranti, ſed quia intercedũt pro nobis. Apoc.8. Aſcendit fumus incenſorũ de orationibus ſanctorum de manu angeli coram Deo, &c. Deinde cùm dicit *Et pax, &c.* Ordinat animum quantum ad pacẽ per illa ſupradicta, diſpoſitũ. Et hanc per modũ orantis optat. Pax ſm Auguſtinũ, eſt tranquillitas ordinis, perturbatio enim ordinis eſt deſtructio pacis. Hæc ordinis tranquillitas tripliciter conſideratur. Primò prout eſt in principio ordinis. ſ. in Deo. Roma.13. Quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt, &c. Ab iſto profundo in quo eſt pax deriuatur, primò & perfectius in beatos in quibus nulla ꝑturbatio, nec culpæ nec pœnæ, & cõſequenter deriuatur ad ſanctos viros. Et quantò eſt magis ſanctus, tantò minus patitur perturbationem mentis. Pſal. Pax multa diligentibus legẽ tuã & nõ eſt illis ſcandalũ, ſed perfecta eſt in beatis. Eſa. vlti. Ecce ego declinabo ſuper eam quaſi fluuiũ pacis, &c. Quia verò cor noſtrum ab omni perturbatione nõ poteſt eſſe alienũ niſi per Deum, oportet ꝙ per ipſum fiat. Vnde dicit, *Dei.* Et hoc ſecundũ, quod cõſideratur in ipſo principio, exuperat omnem ſenſum creatũ, quia vt dicitur. 1. Ti. vlti. Lucẽ habitat inacceſſibilẽ. Iob.36. Ecce Deus magnus vincens ſcientiã noſtrã, &c. Et ſm, ꝙ eſt in patria ſuperat omnem ſenſum angelorũ, ſed ſm, ꝙ eſt in ſanctis in via exuperat omnem ſenſum humanũ non habentiũ gratiam. Apoc.2. Vincenti dabo manna abſconditũ & dabo illi calculum, &c. Hæc ergo pax *Cuſtodiat corda veſtra,* id eſt, affectus veſtros, vt in nullo declinetis à bono. Prouerb.4. Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit. Item intelligentias veſtras. ſ. vt in nullo deuietis à vero. Et hoc in Chriſto Ieſu. Per cuius. ſ. charitatem conſeruatur affectus à malo, & per cuius fidem intellectus perſeuerat in vero. Deinde cùm dicit *De cætero, &c.* Ordinat actũ, & primò inducit eos ad bene agendũ, vbi ponit actionis obiectum. ſ. bonum, quod agitur. Secundò motiuũ actus. Tertiò actum. Quartò fructum actus. Hæc quatuor ſunt hic. Obiectum autem boni actus, vel eſt obiectũ cognitionis, vel affectionis. Quantũ ad intellectum eſt verum, quantũ ad affectum eſt bonum. Et ideo dicit, *De cætero,* id eſt, ex quo ſic eſtis firmati, *Cogitate quæ ſunt vera per fidem.* Zacha.8. Pacem & veritatẽ diligite, &c. Quantum aũt ad affectum, ſciendũ eſt, ꝙ quædam ſunt de neceſſitate virtutis, quędã ſuperaddita. De neceſſitate virtutis ſunt tria. Primò vt integer ſit in ſe, & quantũ

E ad hoc dicit, Quæcũq; pudica. i. caſta. Iacob.3. Quæ de ſurſum eſt ſapientia, primum quidẽ pudica eſt, &c. Item ꝙ ſit directus ad proximum. Vnde dicit, quæcunq; iuſta, &c. Matt.5. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, &c. Item ordinatus ad Deũ. Vnde dicit, Sancta. Luc.1. Seruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, oĩbus diebus noſtris, &c. Obiecta aũt neceſſitati ſuperaddita ſunt duo. ſ. ꝙ ſit inductiuum ad amicitiã. Secundò ꝙ conſeruatiuũ bonæ famæ. Quantũ ad primũ dicit *Quæcunque amabilia,* id eſt, quę inducunt ad mutuã amicitiã. Eccle.7. Non te pigeat viſitare infirmum. Ex his enim in dilectione firmaberis. Prouer.18. Vir amicabilis ad ſocietatem magis amicus erit ꝙ̃ frater. Quantũ ad ſecundũ dicit *Quæcunque bonæ famæ.* Multa enim poſſent fieri cum bona conſcientia, quæ tamen propter famam ſunt dimittenda. Eccle.41. Curam habe de bono nomine. Hoc enim magis permanebit, ꝙ̃ mille theſauri magni & pretioſi. Motiuũ ad operandũ eſt duplex. Primò inclinatio interioris habitus. Secundo exterior diſciplina ſeu

F inſtructio. Quantũ ad primũ dicit *Si qua virtus,* id eſt, habitus virtutis eſt in vobis. ſ. inducat vos ad hoc. Eccle.44. Diuites in virtute pulchritudinis ſtudium habentes, pacificantes in domibus ſuis. Quantum ad ſm dicit *Si qua laus,* id eſt, laudabilis diſciplina. ſ. eſt in vobis, facite bona. Pſal. Bonitatẽ & diſciplinã & ſcientiã doce me, &c. Et exponit qualis ſit iſta diſciplina dicens *Hæc cogitate* ſcilicet, quæ didiciſtis me docente. Matt.11. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, &c. &. 1. Theſſ.2. Cum accepiſſetis à nobis verbũ auditus Dei, accepiſtis illud non vt verbũ hominum, ſed ſicut eſt verè verbũ Dei, &c. Et vidiſtis per exempla. Sic enim patet motiuũ actus & obiectũ, quia diſciplina habetur per doctrinam. Et oportet, ꝙ primo capiatur. Vnde dicit *Hæc cogitate.* Item ꝙ ei aſſentiatur. Vnde dicit, *Et didiciſtis & accepiſtis.* Item habetur per auditum & viſum. Vnde dicit *Quæ audiſtis & vidiſtis.* Bonus actus eſt duplex, ſcilicet vnus interior qui ponitur, ibi *Hæc cogitate.* 1. Tim.4. Hæc meditare: exterior, ibi *Agite.* Eſa.1. Quieſcite agere

G peruerſè, diſcite benefacere, &c. Fructus eſt Deus, ibi *Et Deus pacis, &c.* Quaſi dicat: Si hoc feceritis, erit vobiſcum Deus. 2. Corint. vlti. Pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum.

LECTIO SECVNDA.

Memor beneficiorũ Paulus, quibus ipſum proſequuti ſunt Philippenſes, beneficium cõmendat, ac demum gratiam per Chriſtum eis optando, epiſtolã ſignat.

GAuiſus ſum in Domino vehementer, quoniã tandẽ aliquãdo refloruiſtis pro me ſentire, ſicut & ſentiebatis: occupati aũt eratis. Non quaſi propter penuriã dico: ego enim didici, in quibus ſum, ſufficiens eſſe. Scio & humiliari, ſcio & abundare. Vbiq; & in omnibus inſtitutus ſum, & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriã pati. Omnia poſſum in eo, qui me cõfortat. Veruntamen benefeciſtis, cõmunicantes tribulationi meæ. Scitis autẽ & vos

H Philippenſes, quòd in principio euangelij quãdo profectus ſum à Macedonia, nulla mihi eccleſia cõmunicauit in ratione dati & accepti, niſi vos ſoli: quia & Theſſalonicam ſemel & bis in vſum mihi miſiſtis. Non quia quæro datum, ſed requiro fructum abundantem in ratione veſtra. Habeo autẽ omnia, & abundo: Repletus ſum acceptis ab Epaphrodito, quæ miſiſtis in odorem ſuauitatis, hoſtiam acceptam, placentem Deo. Deus autẽ meus impleat omne deſiderium veſtrum ſecundum diuitias ſuas in gloria in Chriſto. Deo autem & patri noſtro gloria in ſecula ſeculorum Amen. Salutate omnem ſanctum in Chriſto Ieſu, Salutant vos qui mecum ſunt fratres. Salutant vos omnes ſancti, maximè autẽ qui de Cæſaris domo ſunt. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro. Amen.

Superius

Superius oſtendit Apoſtolus qualiter fideles ſe debeant habere in futurum, hic cōmendat eos de præterito ſibi impenſo beneficio. Et primò ponit cōmendationē, ſecundò terminat epiſtolam in oratione & ſalutatione, ibi *Deus autem, &c.* Circa primū duo facit. Primò cōmēdat eos de beneficio impenſo: ſecundò beneficiū diffuſius exponit, ibi *Non quaſi, &c.* Item prima pars diuiditur in tres particulas, quia primò ponit gaudiū cōceptū ex eorū beneficio: ſecundò cōmēdat eorū beneficiū, ibi *Quoniam tandem, &c.* Tertiò excuſat tarditatem, ibi *Occupati, &c.* Dicit ergo: moneo vt gaudeatis, ſed ego gauiſus ſum propter ea quæ feciſtis, nō in rebus, ſed ī Dño. Abac.3. Ego aūt in Dño gaudebo, &c. Gauiſus ſum tanq̄, vehementer, quia propter filios meos.

Deinde ponitur materia gaudiī, ibi *Quoniam tandem, &c.* Bona opera ſunt opera miſericordiæ, & dicuntur flores; quia ſicut ex flore fructus prouenit, ita ex eis fruitio vitæ beatæ percipitur. Eccle.24. Flores mei fructus honoris & honeſtatis. Quando ergo opus bonum intermittitur & poſtea reſumitur, dicitur reflorere. Iſti aūt aliquando prouiderant Apoſtolo, & iterū nunc prouiderunt, ideo dicit eos refloruiſſe, & hoc exponit cùm ſubdit *Pro me ſentire,* id eſt, mihi compati, ſuprà.1. Sicut eſt mihi iuſtū hoc ſentire pro omnibus vobis, &c. 1. Mach.10. Quæ noſtra ſunt ſentias nobiſcū, vt conſerues amicitias ad nos, &c. Sicut & olim ſentiebatis. ſ. quādo mihi prouidiſtis. Et hoc tandē aliquādo; quia licet tardè tñ aliquando feciſtis. Rom.1. Si quomodo tandē aliquando proſperū iter habeā, &c. Deinde cùm dicit *Occupati, &c.* Excuſat tarditatē. q.d. Non imputo negligētiæ vel culpæ, ſed neceſſitati, quia eratis occupati propter tribulationes quas paſſi eſtis. Eccl.40. Occupatio magna creata eſt omnibus hominibus, &c. Deinde cū dicit *Non quaſi propter.* Beneficiū exponit, & primò cauſam gaudiī, ſecundò beneficiū quo floruerunt, ibi *Scitis autem & vos.* Tertiò cōmemorat beneficiū pręſens, ibi *Habeo autem omnia.* Item primò excludit cauſam gaudiī æſtimatam. Secundò declarat propriā mentis conſtantiam, ibi *Ego enim didici, &c.* Tertio approbat beneficentiam, ibi *Veruntamen bene feciſtis.* Dicit ergo, Nō gaudeo propter penuriam à vobis propulſam, quæ grauis erat. Eſa.48. Elegi te in camino paupertatis. Sed tamen nō deprimit animū, niſi eorū qui in diuitiis delectantur, aut qui gloriantur in ſubſtantia. Et hoc ideo, quia Apoſtolus non triſtatur de paupertate, cuius ratio eſt conſtantia mentis eius quā primo ponit. Secundo cauſam eius, ibi *Omnia poſſum, &c.* Item primo ponit conſtantiā in ſpeciali caſu. Secundo generalitatē in oībus, ibi *Vbique, &c.* Dicit ergo, paupertatem non timeo, quia didici, &c. Nihil demonſtrat ita mentem ſapientis perfecti, ſicut q̄ ſciat vti quolibet ſtatu. Sicut enim eſt bonus dux qui in quolibet exercitu operatur ſm exigentiam eius: & coriarius qui ex quolibet corio facit optimos ſotulares, ſic ille perfectus eſt qui ſcit vti quolibet ſtatu, vt ſi ſit in magno nō eleuetur, & ſi in minimo nō deiiciatur. Et ideo dicit, *Didici, &c.* Eſa.50. Dñs Deus aperuit mihi aurem, ego aūt non cōtradico, retrorſum nō abii, &c. Et hoc ſufficit ſi parum habeo, ſi multum, ſcio me contemperare. Et ideo ſe exponit, dicens *Scio humiliari.* Humilitatē autē quandoq; dicit virtutē quandā. Luc.14. & 18. Qui ſe humiliat exaltabitur. Quandoq; deiectionem. Pſal. Humiliauerunt in compedibus pedes eius. Et ſic loquitur hic, dicens *Scio humiliari,* id eſt abiectionem ſuſtinere moderatè, ſicut oportet. Et quia homines exaltantur per diuitias, & deprimuntur per paupertatē, ideo exaltationem vocat abundantiā. Et in vtroq; eſt periculū, quia ex abundantia erigitur animus contra Deū, ex paupertate deiicitur. Et ideo dicitur Prouer.30. Paupertatē & diuitias ne dederis mihi. Sed Apoſtolus loquitur melius, quia virtute in vtroq; ſcit vti, & hoc vbiq;, id eſt in omni loco, negotiis, ſtatibus, & conditionibus inſtitutus ſum. 2. Cor.6. In oībus exhibeam⁹ noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, &c.

(H)umilitas (qu)ādoque (vir)tus, quā(d)oq; deie(cti)o eſt.

Deinde cùm dicit *Omnia poſſum, &c.* Ponit cauſam ſuæ conſtantiæ, dicens *Omnia poſſum.* Quaſi dicat, Non poſſem hos inſultus ſuſtinere, niſi manu Dei me cōfortāte. Ezec.3. Manus Dñi erat mecū. Eſa.40. Qui ſperant in Dño habebunt fortitudinem, aſſument pennas ſicut aquilæ, &c. Sed nunquid ſuperfluit quod miſimus cū ſcias egere? Nō, quia licet ſciam *Penuriam pati,* quod eſt virtus, tamen non debet mihi ſubuentio ſubtrahi. Rom.12. Neceſſitatibus ſanctorū cōmunicantes. Heb.10. Nam & vinctis cōpaſſi eſtis, & ſic patet cauſa gaudiī. Secundo cōmemorat præteritū beneficium, ibi *Scitis autem.* A quibuſdam enim nihil accipiebat. ſ. Corinthiis & Theſſalonicenſibus, & quia Corinthii erant auari & cū turbatione miniſtraſſent, & quia Theſſalonicenſes erant otio dediti, laborabat dans eis exemplum laborandi. Iſti vero erant boni in abſentia & præſentia. Vnde dicit. 2. Cor.11. Alias eccleſias expoliaui accipiens ſtipendium ad miniſteriū veſtrum. In ratione dati ſpiritualis & accepti temporalis. 1. Cor.9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus?

Quia & Theſſalonicam, &c. Et hoc eſt argumentum, q̄ Papa poteſt ab vna eccleſia accipere in ſubſidiū aliarū, nō autē ſine quacunq; cauſa. Sciendum eſt aūt, q̄ cum quis B dat aliquid alicui, duo ſunt conſideranda. ſ. ſubſtantia muneris & meritū dantis. Qui gaudet de temporalibus, gaudet de ſubſtantia muneris, nec quærit niſi dantē, & hic eſt mercenarius. Qui autē quęrit dantis meritū, quærit fructū virtutis & iuſtitiæ, & talis eſt paſtor. Fructum inquā, qui abundat in ratione veſtra. Ratio dicitur dupliciter, vel ſecundū q̄ eſt virtus animæ, & ſic omnis virtus eſt rationis. Roma.12. Rationabile obſequium veſtrum. Quandoq; eſt ratiocinatio & computatio. Matt.18. Qui voluit rationē ponere cum ſeruis ſuis. Ideo dicit abundantē in ratione, quia plus dabant, q̄ tenerentur, quia quidā tantū in præſentia, ſed iſti etiam mittebant Romā. Habeo autē, quæ miſiſtis. Repletus ſum acceptis. ſ. his quæ miſiſtis *In odorem, &c.* Leuit.3. & 4. Offerte holocauſtū in odorem ſuauitatis Domino. Eſt enim odor Deo ſuauis deuotio offerentium, & inter omnes hoſtias multum valent eleemoſynæ. Heb.13. Beneficentię autem & cōmunionis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtiis promeretur Deus. Deinde cùm dicit *Deus* C *autem, &c.* Finit epiſtolam in oratione, & primo ponit orationem *Deus autem meus.* Vnus Deus eſt omnium per creationem & potentiam, ſed meus, quia ſingulariter ei ſeruio. Rom.1. Teſtis enim eſt mihi Deus cui ſeruio. Impleat, &c. Quia impleſtis meum. Et hoc poteſt Dominus, quia abundat ſecundum diuitias. Rom.10. Item Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum, &c. Et hoc verum in gloria. ſ. ſua, quia ibi implebitur totum deſiderium. Pſal. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Pſal. Qui replet in bonis deſiderium tuum. Et hoc in Chriſto, id eſt, per Chriſtum. 2. Pet.1. Per quem maxima nobis & precioſa donauit. Et de omnibus his ſit Deo trinitati & patri noſtro gloria. 1. Tim.1. Soli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Seculum eſt ſpacium ſeu duratio generationis aut memoriæ hominum. Poſita primo oratione, & ſecundo gratiarum actione, tertio ponit ſalutationem dicens. *Salutate omnem ſanctum,* id eſt, fideles in Chriſto, quia per Chriſtū ſanctificati. Heb.13. Vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem D populū, extra portam paſſus eſt *Maxime, &c.* Et per hoc intelligitur, q̄ multos de familia Cæſaris conuertit. ſupra primo, vt vincula mea manifeſta in Chriſto fierent in omni pretorio & cæteris hominibus, &c. Quāuis aūt Matt.11. dicatur, Qui mollibus veſtiuntur in domibus regum ſunt; tamen ad promouendum bonos, & impediendum malos, videtur licitum ſanctis in curiis regum cōmorari, ſed non propter delitias & concupiſcentiam voluptatum. Et dicit, qui de Cęſaris domo ſunt, vt eos animet ad gaudium & ad fidem. Deinde ponit ſuam ſalutationem de manu ſua dicens *Gratia Domini, &c.*

Explicit expoſitio Diui Thomæ de Aquino
ordinis fratrum prædicatorum
ſuper epiſtolam Pauli,
Ad Philippenſes.

EXPLANATIO EIVSDEM DIVI THOMÆ DE AQVINO

ORDINIS F. PRÆDICATORVM,

Super epiſtolam ſanctiſsimi Pauli apoſtoli Ad Coloſſenſes.

PROLOGVS.

PRotegebat caſtra gladio ſuo, &c.1.Mach.3. Hæc verba congruunt materiæ huius epiſtolæ ad Coloſſenſes, quia totus ſtatus huius vitę eſt in pugnatione militantiũ, quorum habitacula caſtra dicũtur. Iob.7.Militia eſt vita hominis ſuper terram:ideo habitacula fidelium nomine caſtrorum figurantur. Vnde eccleſia ſimilitudinẽ habet caſtrorum. Gen.32.Caſtra Dei ſunt hęc.Hęc caſtra tripliciter impugnantur. A quibuſdã quaſi obſidentibus, qui manifeſtè ſe erigunt contra eccleſiam. Apoc.20.Aſcenderũt ſuper latitudinẽ terræ, & circuierunt caſtra ſanctorũ & ciuitatem dilectã. Ab aliȷ̃s latenter decipitur,ſicut ab hæreticis. Rom.vlti.Per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda hominũ,&c.2.Ti.3.Mali autem homines & ſeductores proficient in peius, errantes & in errorẽ mittentes,&c. A quibuſdam.ſ.domeſticis,per diuerſas corruptelas peccatorũ, quæ ſunt ex corruptione carnis. Gal.5.Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnẽ.Ephe.vlti.Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinẽ,ſed aduerſus principes,&c.Pręlati eccleſiæ ſunt duces. Pſal.Principes Iuda duces eorum. Ad quorum officium pertinet contra omnia prædicta caſtra eccleſiæ munire.Contra peccata quidẽ per exhortationes. Eſa.58.Annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Contra hæreticos, per ſanam doctrinam.1.Ti.1.Amplectentẽ eum, qui ſm doctrinam eſt fidelem ſermonẽ,&c. Contra perſecutores, exemplo.ſ.patienter tolerando. Sic Paulus protexit gladio ſpirituali,quia in ſuis epiſtolis corripiebat peccata,confutabat hæreſes, animabat ad patientiã. De primo, Ephe.5.Fornicatio autẽ & omnis immũditia aut auaritia, nec nominẽ in vobis,&c. De ſecundo, Tit.3 Hæreticũ hominẽ poſt primã & ſecundam correptionẽ deuita,&c. De tertio.2.Cor.11.per totũ patet quomodo animabat ad patientiam. Et ſic tanguntur duo in verbis propoſitis.ſ.eccleſiæ ſtatus, cum dicitur Caſtra,& Apoſtoli ſtudium,ibi,Protexit.In caſtris aũt debet eſſe ſolicitudo ad mala vitanda. Deut.23.Vt ſint caſtra tua ſancta, & nihil in eis appareat fœditatis. Item ordo ad ducem & ad ſe.Can.7.Quid videbis in Sunamite,niſi choros caſtrorum? Gene.32.Caſtra Dei ſunt hæc. Item terror ad hoſtes.Cant.6.Terribilis vt caſtrorum acies ordinata. Sed Apoſtolus circa protectionẽ erat ſolicitus tanquã paſtor, cuius eſt dirigere oues diligenter ne errent. Ioan.10.Ante eas vadit,&c.Et ſic Apoſtolus faciebat. Philip.3.Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti. Item paſcere abundanter,ne deficiãt.1.Pet.5.Paſcite qui in vobis eſt Domini gregem,&c. Et ſic Apoſtolus faciebat.1.Corint.3.Tanquam paruulis lac dedi vobis. Item defendere potenter, ne pereant. Eccle.7.Noli velle fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates.1.Reg.17.Paſcebat ſeruus tuus patris ſui gregem, & veniebat leo, vel vrſus,&c. Et ideo dicit, ꝙ Apoſtolus protegebat caſtra, id eſt eccleſiam Dei gladio, quod eſt verbum Dei, vt dicitur Epheſ.6.Hebr.4.Viuus eſt enim ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, &c. Sic ergo materia huius epiſtolæ eſt hæc. Quia in epiſtola ad Epheſios oſtendit modum eccleſiaſticæ vnitatis. In epiſtola ad Philippenſes oſtendit eius profectum & conſeruationem. In hac autem agit de eius conſeruatione contra hæreticos, qui deprauauerant eos ſeducendo,& cætera.

CAPIT. I. LEC. I.

Gratiam & pacem Coloſſenſibus optat per Ieſum Chriſtum,cuius per voluntatem Dei ſe profitetur Apoſtolum.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei & Timotheus frater: his qui ſunt Coloſsis ſanctis & fidelibus fratribus in Chriſto Ieſu, Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto.

Diuiditur autẽ hæc epiſtola in ſalutationem, & tractatum, ibi *Gratias,&c.* Item primò ponuntur perſonæ ſalutantes. Secundò perſonę ſalutatę, ibi *His qui ſunt.* Tertiò bo-
F na optata, ibi *Gratia vobis.* Circa primum, primò ponitur principalis perſona. Secundò adiuncta, ibi *Et Timotheus.* Principalis primò tangitur ex nomine Paulus.i.humilis. Tales enim percipiunt ſapientiã. Matt.11.Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Et ideo docet eam. Secundò ab officio.ſ.Apoſtolus.i.miſſus ſcilicet,ad procurandũ ſalutem fidelium. Act.13.Segregate mihi Saulũ & Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos. Ioan.20.Sicut miſit me pater & ego mitto vos. Et Apoſtolus,non cuiuslibet, ſed Ieſu Chriſti,cuius gloriã quærit,nõ ſuiipſius. 2.Cor.4.Non enim noſmetipſos prędicamus,ſed Ieſum Chriſtũ Dñm noſtrum, nos autẽ ſeruos veſtros per Ieſum. Sed quidam aliquando perueniunt ad officium ex ira Dei propter peccatũ populi. Iob.34.Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Oſeę.13. Dabo tibi regẽ in furore meo.Et ideo dicit *Per voluntatem Dei* ſcilicet,eius beneplacitũ. Hier.3.Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Perſona
G adiuncta eſt Timotheus,vt.ſ.in ore duorum,vel trium ſtet omne verbum, vt dicitur Deute.17.Prouer.18.Frater qui iuuatur à fratre quaſi ciuitas firma. Perſonæ ſalutatæ ponuntur,ibi *His,&c.* Sancti dicuntur maiores.Luc.1.Seruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo. Fideles dicuntur minores,qui ſaltem veram fidem tenent, quia ſine fide impoſsibile eſt placere Deo, vt dicitur Heb.11. Vel ſanctis, id eſt in baptiſmo ſanctificatis, & fidelibus, id eſt permanentibus in fide accepta.Prouer.28.Vir fidelis multum laudabitur,&c. Deinde ponũtur bona optata.ſ.gratia, quę eſt principium omnis boni. Roma.3.Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Pax quæ eſt finale bonum omnium. Pſal. Qui poſuit fines tuos pacem. Et per conſequens optat omnia bona media. Et hoc à Deo. Pſal.Gratiam & gloriam dabit Dominus. Patre Domini noſtri Ieſu Chriſti ſcilicet, per naturam,ſed noſtro per gratiã. Et Domino Ieſu Chriſto & ſic patre noſtro ſcilicet Deo in trinitate, & Domino Ieſu Chriſto', quantum ad naturam aſſumptam.

H

LECTIO SECVNDA.

Lętatur Apoſtolus Coloſſenſes profeciſſe in fide, agitq; gratias Deo de charitate, qua ergà ſanctos afficiuntur.

GRatias agimus Deo & patri Domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper pro vobis orantes, audientes fidem veſtram in Chriſto Ieſu, & dilectionem quam habetis in ſanctos omnes,propter ſpem quæ repoſita eſt vobis in cœlis,quam audiſtis in verbo veritatis euangelij, quod peruenit ad vos ſicut & in vniuerſo mundo eſt,& fructificat & creſcit, ſicut in vobis, ex ea die qua audiſtis & cognouiſtis gratiã Dei in veritate, ſicut didiciſtis ab Epaphra chariſsimo conſeruo noſtro, qui eſt fidelis pro vobis miniſter Chriſti Ieſu, qui etiam manifeſtauit nobis dilectionem veſtram in ſpiritu.

Hie

Hic accedens ad propoſitū incipit epiſtolarē tractatū. Et primò cōmendat euangelij veritatem. Secundò contra contrariantia protegit veritatem ſtatus huius in.2.cap.ibi *Volo enim ſcire vos.* Circa primum duo facit. Primò cōmendat euangelicæ fidei veritatē. Secundò actorem huius ſtatus, ibi *Qui eſt imago.* Item prima in duas, quia primò agit gratias pro beneficijs ſpecialiter exhibitis Coloſſenſibus. Secūdò pro exhibitis generaliter eccleſię, ibi *Gratias agentes.* Circa primum duo facit, quia primò cōmendat gratiarū actionem Deo pro iſtis. Secundò oſtendit orationis materiam, ibi *Audientes.* Iterum prima in duas, quia primò præmittit gratiarum actionem. Secundò oraōonē, ibi *Orantes.* Dicit ergo, *Gratias agimus Deo* actori gratiarum. 1. Theſ. vlt. In omnibus gratias agite. Et hoc ſemper, pro præteritis & futuris. Licet enim non continuè in actu poſsimus orare, tñ ſemper ex habitu charitatis debemus orare. 1. Theſ. vlt. Sine intermiſsione orate. Luc. 18. Oportet ſemper orare.

Deinde ponitur materia: & primò gratiarum actionis. Secundò orationis, ibi *Ideo & nos.* Circa primū primò cōmemorat bona eorum. Secundò quomodo fuerunt ea adepti, ibi *Quam audiſtis.* Bonum noſtrum principaliter, eſt in fide, ſpe & charitate, per fidē enim babemus notitiā Dei, p ſpē eleuamur in ipſum, ſed charitate vnimur ei. 1. Cor. 13. Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, tria hæc, &c. Et ideo de iſtis tribus gratias agit: primò q fidem habent. Non enim ipſe prædicauerat eis, ſed quidam diſcipulus Epaphras nomine: & poſtea Archippus. Et ideo dicit, *Audientes fidem,* quæ eſt principium ſpiritualis vitæ. Abac. 2. Iuſtus meus ex fide viuit. Hebr. 11. Accedentem ad Deum oportet credere, &c. Sed hæc fides ſine dilectione operante, eſt mortua, vt dicitur Iaco. 2. Et ideo oportet, q aſsit dilectio operans. Gal. vlti. in Chriſto Ieſu neq; circuncifio aliquid valet neq; præputiū, ſed noua creatura. Et ideo dixit *Et dilectionem quam habetis, &c.* Eſt autē quædam dilectio charitatis, & quædā mundana, ſed mundana nō ſe extendit ad omnes, quia dilectio talis ad illos eſt cum quibus eſt communio, quæ eſt cauſa dilectionis, & hæc cauſa in dilectione mundana nō ſe habet ad omnes, ſed tantū eſt cum conſanguineis & mundanis, ſed dilectio charitatis ſe extendit ad omnes. Et ideo dicit *In omnes.* Nam & ſi peccatores diligantur per charitatem, hoc eſt vt ſint aliquando ſancti. 1. Ioan. 3. Nos ſcimus quoniā tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniā diligimus fratres. Item dilectio mundi habet fructum in hoc mundo, ſed charitas habet in vita æterna. Et ideo tertiò ſubdit, de ſpe, dicens *Propter ſpem quæ repoſita eſt,* id eſt propter gloriā æternam, quæ ideo dicitur ſpes, quia pro certo cuſtoditur. Iob. 19. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Deinde cùm dicit *Quam ante audiſtis.* Oſtendit quomodo adepò ſunt iſta. Et primò cōmendat doctrinam euangelicā. Secundò miniſterium, ibi *Sicut didiciſtis.* Item primò cōmendat doctrinam à veritate. Secundò ab eius dilatatione, ibi *Quod peruenit.* Tertiò à profectu, ibi *Et fructificat.* Dicit ergo. *Quam audiſtis* ſcilicet ſpem, vel rem ſperatam. Et hoc *In verbo veritatis euangelij.* Hæc enim excedit omnia. 1. Cor. 2. Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, &c. Et ideo Deus eam reuelat. Matt. 3. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Hæc autem eſt ſpes vera, non autem eſt vana (ſicut quando promittens eſt mendax) quia in verbo veritatis. Ioan. 17. Sermo tuus veritas eſt. Deinde cùm dicit *Quod peruenit.* Cōmendatur doctrina Chriſti à dilatatione, quia nō ſolum peruenit ad vos, ſed in vniuerſo mundo. Pſal. In omnē terram exiuit ſonus eorum, &c. Matt. 24. Oportet hoc euangelium regni prædicari in vniuerſo orbe, & tunc erit conſummatio. Sed quomodo nondum eſt conſummatio, cum ſit prædicatum in vniuerſo mundo? Reſpondeo: Aliqui dicunt, quòd euangelium Chriſti non eſt euangelium regni. Sed hoc eſt falſum, quia Dominus dicit hoc euangelium regni. Sed dicendum eſt ſecundum Chryſoſtomum, quòd adhue viuentibus apoſtolis euangelium Chriſti eſt diuulgatum per totum mundum, ſaltem quantum ad famam, quod eſt valde miraculoſum,

...angeliū ...riſti par ... tēporis ...tio p or ...m diuul- ...tum eſt.

A quod in quadraginta annis ſic creuerit doctrina Chriſti. Et ſic dicit in vniuerſo mundo quantum ad famam, & tūc erit conſummatio, ideſt, deſtructio Ieruſalem. Secundum Auguſt. autem hoc nō eſt verum, quia adhuc tempore ſuo erant aliquę gētes in quibus nondum erat eccleſia. Et ideo ipſe dicit hoc eſſe intelligendum quando prædicabitur. Ita q quando in omnibus Gentibus eccleſia erit fundata, licet aliqui ſint credentes, aliqui non, tunc erit finis, & hoc non tempore Apoſtoli: ſed circa finem mundi, & ſic quādo hic dicitur in vniuerſo mundo, loquitur Apoſtolus de futuro ſicut de præſenti propter certitudinem euētus. Pſal. In omnem terram exiuit ſonus eorum, &c. Poteſt tamen dici q ſecundum famam eſt diuulgatum per totum mūdum, ſed non ſecundum fundationem. Deinde cōmendat doctrinam Chriſti quantum ad fructum per bona opera, ibi *Et fructificat.* Eccle. 24. Flores mei fructus honoris & honeſtatis, &c. Mat. 13. Fructū affert & facit aliud quidem centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud triceſimum. Et creſcit ſci-
B licet in multitudine credentium. Actuum. 2. Dominus autem augebat qui ſalui fierent quotidie in idipſum. Et hoc magnæ poteſtatis fuit, quia ſicut in vobis, ita & in alijs. Audiſtis prędicationē, & cognouiſtis approbando. Cōſequenter commendat miniſterium tripliciter. Primo per comparationem ad ſe. Secundo per comparationem ad ipſos. Tertio quātum ad vtroſque. Dicit ergo, Edocti eſtis per euāgelium, ſicut ab Epaphra didiciſtis conſeruo. Apocalip. vltimo, Conſeruus tuus ſum et fratrum tuorum. Qui eſt fidelis miniſter, ſcilicet non quærens quę ſua ſunt. 1. Corinth. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores miniſteriorum dei, & cætera. Qui eſt fidelis, ſcilicet mediator inter Apoſtolum & iſtos. Qui etiam manifeſtauit, ideſt, ſignificauit, &c.

LECTIO TERTIA.

Orat pro eis Apoſtolus, petens, vt impleantur cognitione voluntatis Dei, gratias referens pro beneficijs, quibuslibet chriſtianis exhibitis.

C *IDeo & nos ex qua die audiuimus, non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius, in omni ſapientia & intellectu ſpirituali, vt ambuletis dignè deo, per omnia placentes: in omni opere bono fructificantes, & creſcentes in ſcientia dei, in omni virtute confortati ſecundum potentiam claritatis eius, in omni patientia et longanimitate cum gaudio gratias agentes deo & patri, qui dignos nos fecit in partē ſortis ſanctorum in lumine, qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum & trāſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ, in quo habemus redemptionem & remiſsionem peccatorum.*

Supra poſuit materiam gratiarum actionis, oſtendens pro quibus bonis gratias egit: hic oſtendit orationem inuens quid pro eis petit. Et primo præmittit conditiones
D orationis. Secūdò ſubdit bona petita, ibi *Vt impleamini.* Oratio tres habet conditiones. Primò quòd ſit tēpeſtiua. Vnde ſubdit *Ex qua die, &c.* ſupple cepimus orare. Hiere. 31. Ex quo locutus ſum de eò, adhuc recordabor eius, &c. Secundò quòd ſit continua, ibi *Non ceſſamus, &c.* 1. Regū. 12. Abſit autem à me hoc peccatum in domino, vt ceſſem orare pro vobis. Rom. 1. Sine intermiſsione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis. Tertiò multiplex & perfecta, ibi *Orantes & poſtulantes.* Oratio eſt aſcenſus mētis in deum. Poſtulatio eſt rerū petitio. Oratio debet præcedere vt deuotè petens exaudiatur ſicut petentes præmittunt perſuaſionem vt inclinent, ſed nos debemus præmittere deuotionem & meditationem dei & diuinorum, nō vt eum flectamus, ſed vt nos erigamus in eum. Tria autem petit, ſcilicet cognitionem veritatis ibi *Vt impleamini.* Operationem virtutis, ibi *Vt ambuletis.* Tolerantiam malorum ibi *In omni patientia.* Triplicem verò cognitionem optat, ſcilicet agendorum. Vnde dicit *Vt impleamini agnitione, &c.* ideſt vt plenè cogno-

Oraōonis cōditiones tres.

cognoſcaris voluntatem dei. 1. Theſſa. 4, Hæc eſt voluntas dei, ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis, &c. Ille ergo cognoſcit voluntatem dei, qui in ſanctitate viuit. Qui ergo peccat non cognoſcit voluntatē dei, quia omnis peccans eſt ignorans. Roma. 12, Vt probetis quæ ſit voluntas dei, &c. Item cognitionem diuinorū, ibi *In omni ſapientia* quæ eſt cognitio diuinorum, ſecūdum Augu. Sapien. 1, Sentite de domino in bonitate. Item ſpiritualium donorum, ibi *Et intellectu ſpirituali,* ideſt non harum corporalium rerum. 1. Corin. 2, Nos autem ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex deo eſt. Et aptè coniunguntur hæc duo, ſapientia & intellectus, quia minor eſt ſapientia ſi intellectu careat (vt dicit Gregorius.) Et inutilis eſt intellectus ſine ſapiētia, qa ſapiētia iudicat, et intellectus capit: & non valet capere niſi iudicet, & econuerſo. Gloſa dicit q primum ſumitur generaliter. Secundum pertinet ad actiuam vitam. Tertium ad contemplatiuam. Nec ſufficit cognoſcere, quia ſcienti bonum & non operanti, peccatum eſt illi, vt dicitur Iaco. 4,

F Vnde oportet quòd adſit virtuoſa operatio, quam primò tangit, ibi *Vt ambuletis digne deo* Indignè enim ambulat qui non viuit ſicut decet filiū dei. 2. Corint. 6, In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut dei miniſtros in multa patientia, &c. 1. Theſſa. 4, Sicut prædiximus & teſtificati ſumus. Secundò tangit rectam intentionem, ibi *Per omnia placentes* Sapien. 4, Placens deo factus eſt dilectus. Tertiò ſtudium proficiendi, ibi *In omni opere bono, &c.* Semper enim homo debet niti ad vlterius bonum. Eccle. 24, Flores mei fructus honoris & honeſtatis. Roma. 6, Habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, &c. Ad fructificationem ſequitur augmentum ſcientiæ, ideo dicit *Et creſcentes, & cætera.* Ex hoc enim quòd aliquis ſtudet implere mandata, diſponitur ad cognitionem Pſalmus, Super ſenes intellexi, quia mādata tua quæſiui. Sapien. 1, Non habitabit in corpore ſubdito peccatis. Et dicit dei, non mundi. Sapien. 10, Dedit illi ſciētiam ſanctorum, &c. Deinde tangit tolerantiam malorum, quia ad virtutem nō ſufficit ſcire vel velle, niſi immobiliter operetur, quod non poteſt eſſe ſine patientia & ma-

G lorum tolerātia. Et ideo dicit *In omni virtute confortati.* Eccleſiaſt. 47, Diuites in virtute pulchritudinis ſtudium habentes. Quæ virtus eſt à deo. Vnde dicit *Secundum potentiam claritatis eius* Ephe. 6, Confortamini in domino, ſed addit *Claritatis eius,* ideſt Chriſti qui eſt claritas patris, quia pergere ad peccatū, eſt pergere ad tenebras. Sapien. 7, Vapor eſt enim virtutis dei, & emanatio quædam eſt claritas omnipotentis dei ſincera. Deinde cum dicit *In omni patientia, &c.* Petit eis tolerantiam in aduerſis. Quidam enim deficiunt vel propter difficile aduerſorum, et ideo oportet habere patiētiam. Luc. 21, In patientia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Vel propter dilationem præmij. Et ideo dicit *Et longanimitate.* quæ facit ſuſtinere rem promiſſam Abac. 2, Si moram fecerit expecta eum, &c. Heb. 6, Longanimiter ferens adeptus eſt repromiſsionem. Sed aliqui hæc duo vitant, ſed cum triſtitia. Contra hoc dicit *Cum gaudio.* Iac. 1, Omne gaudium exiſtimate fratres, quum in varias tenta-

H tiones incideritis, &c. Deinde cum dicit *Gratias agentes, &c.* Agit gratias pro beneficijs exhibitis omnibus fidelibus. Et hoc pro beneficio gratiæ quod primò ponit. Secundò pro fructu gratiæ, ibi *Qui eripuit.* Dicit ergo, *Oramus pro vobis agentes gratias deo,* ſcilicet creanti: *Et patri,* ſcilicet adoptanti, *Qui dignos, &c.* Dixerunt aliqui q dona gratiarum dantur pro meritis, & q deus dat dignis gratiam, non autem indignis, ideo hoc excludit Apoſtolus, quia quicquid habes dignitatis & gratiæ, hoc deus fecit in te, ergo & effectus gratiæ. Et ideo dicit *Qui dignos nos fecit, &c.* 2. Corin. 3, Non q ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, &c. In partem ſortis ſanctorum, &c. Omnes homines de mundo ſecūdum naturam ſunt boni. Et ideo iuſtum eſt eos aliquam partem habere dei. Mali quidem partem habēt voluptates & tēporalia. Sapientiæ ſecundo, Hæc eſt pars noſtra & hæc ſors noſtra. Sancti verò habēt ipſum deum partem. Tren. 3, Pars mea dominus, pſalmus, Dominus pars hæreditatis meç. Et ideo dicit *Qui dignos, & cætera.* Et addit,

Gratia, nō dignis tātū, vel etiā īdignis detur.

E *Sortis* quia tripliciter aliquid diuidunt. Quandoq; per electionem quando vnus hanc, alius illam partem elegit. Aliquando ſorte. Prouerbio. 18, Contradictiones comprimit ſors. Hęc autem pars cedit ſanctis non per electionem propriam. Ioan. decimoquinto, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, ſed qa ipſe deus elegit nos. Sors enim nihil aliud eſt q̄ committere aliquid diuino iudicio. Sors autem triplex eſt, ſcilicet cōſultoria, diuinatoria: & diuiſoria, Prima autem in temporalibus non eſt mala. Secunda vana eſt & mala. Tertia in neceſsitatibus aliquando permittenda, ſed hæc per ſe eſt poſſeſsio luminis. 1. Timot. vltimo, Lucē habitat inacceſſabilem. Iob. 36, In manibus abſcōdit lucem, & cætera. Ee ex hac parte ſequitur effectus gratiæ, ſcilicet translatio de tenebris ad lucē. Et ideo primò ponit trāslationem. Secundò modum in quo homines ante gratiam ſunt ſerui peccati. Nam cùm peccatū ſit tenebra, ideo ſunt in poteſtate tenebrarum: ſiue dæmonū, ſiue peccatorum. Ephe. vlti. aduerſus rectores mundi tenebrarū harū, &c.

Sors q...

F Eſa. 49, Captiuitas à forti tollitur, &c. Et tranſtulit, &c. i. vt eſſemus regnum dei. Io. 19, Regnum meum non eſt de hoc mundo, &c. Et hoc ſit quando liberamur a peccato. Apo. 5, Feciſti nos deo noſtro regnum, &c. vel ad literā vt vitam æternam, Mat. 3. & 4. & 10, Appropinquabit regnū cœlorum. Et hoc eſt q dicit *Regnum filii dilectionis ſuæ.* Dilectio, vt dicit Auguſtinus, quandoq; dicitur ſpirituſſanctus qui eſt amor patris & filij. Sed ſi dilectio ſic ſemper teneretur perſonaliter, tunc filius eſſet filius ſpirituſſancti, ſed quandoq; dicitur eſſentialiter, vt dicitur in Glo. Filij ergo dilectionis ſuæ, dicitur. i. filij ſui dilecti: vel filij eſſentiæ ſuę. Sed nunquid hæc eſt vera? Filius eſt filius eſſentiæ patris? Dicendum eſt q ſi genitiuus deſignat habitudinem cauſæ efficientis, eſt falſum: quia eſſentia nō generat, nec generatur. Si autem deſignat formam. i. habēs eſſentiam ſuā quaſi materialiter, ſicut dicitur aliquid ægregiæ formę. i. habens ægregiam formam, ſic eſt vera. Ioan. 3, Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius. Deinde cum dicit *In quo*

G *habemus, &c.* Oſtendit modum translationis. Homo enim exiſtens in peccato dupliciter tenebatur ſubditus, ſcilicet per ſeruitutem. Ioan. 8, Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Item erat reus pœnæ, & auerſus a deo. Eſa. 59, Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & deum veſtrum: & peccata veſtra abſconderūt faciem eius a vobis, ne exaudiret. Hæc duo remouet Chriſtus, quia inquātum homo, factus eſt pro nobis ſacrificium, & redemit nos in ſanguine ſuo. Et ideo dicit, In quo habemus redemptionem. 1. Cor. 6, Empti eſtis pretio magno. Sed inquantum eſt deus, habemus per eum peccatorum remiſsionem, & ſic reatus peccati ſolutus eſt per eum.

LECTIO QVARTA.

Graiię autorem commendat, qui Chriſtus eſt, qui etiam commendatur, per comparationem ad Deum, & ad totam creaturam.

H *QVi eſt imago dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipſo condita ſunt vniuerſa in cœlis, & in terra, viſibilia & inuiſibilia. Siue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant.*

Poſtquàm ſuperius cōmemorauit gratiæ beneficia ſpecialia & vniuerſalia: hic commendat authorem huius gratiæ. ſ. Chriſtum. Et primò per comparationem ad deum: ſecundò generaliter per comparationem ad totam creaturam, ibi *Primogenitus* tertiò ſpecialiter per comparationem ad eccleſiam, ibi *Et ipſe eſt caput.* Circa primum notandum eſt q deus dicitur inuiſibilis, quia excedit capacitatem viſionis cuiuſcunq; intellectus creati, ita q nullus intellectus creatus naturali cognitiōe poteſt pertingere ad eius eſſentiam. Iob 36, Ecce deus magnus vincens ſcientiam noſtrā. 1. Timo. vlti. Lucem habitat inacceſſibilem. Videtur ergo

a beatis

a beatis ex gratia, non ex natura. Ratio huius aſsignatur a Dionyſio, quia omnis cognitio terminatur ad exiſtens, ideſt, ad aliquam naturam participãtem eſſe. Deus autem eſt ipſum eſſe, non participans ſed participatum, ergo eſt incognitus. Huius ergo dei inuiſibilis filius eſt imago. Sed videndum eſt quomodo dicatur imago dei: & quare dicatur inuiſibilis. Et quidem de ratione imaginis ſunt tria, ſcilicet ꝙ ſit ibi ſimilitudo, quo deducta ſit, vel expreſſa ex eo cum quo eſt ſimilitudo, & ꝙ deducta ſit in aliquo pertinente ad ſpeciem vel ſignum ſpeciei. Si enim ſunt duo ſimilia quorum vnum non deriuetur ab alio, neutrum dicimus alterius imaginem, ſicut ouum nõ dicitur imago oui. Et ideo ab imitando dicitur imago. Item ſi ſit ſimile, ſed nõ quantum ad ſpeciem, vel ſignum ſpeciei, tunc nec imago dicitur, ſicut in homine multa ſunt accidentia, vt color, quantitas, & huiuſmodi, & ſecundum nullum horum dicitur imago, Sed ſi figurã eius accipiat, ſic poteſt eſſe imago, quia figura eſt ſignum ſpeciei, filius autem eſt ſimilis patri, et pater ſimilis filio, ſed filius habet hoc a patre, pater autem non a filio. Et ideo propriè loquendo dicimus filiũ imaginem patris, & non econuerſo, quia deducitur & deriuatur hæc ſimilitudo a patre. Item hæc ſimilitudo eſt ſecundum ſpeciem, quia filius in diuinis repreſentat̃ aliquo modo, ſed deficienter per verbum mentis noſtræ. Verbum autem mentis noſtrę eſt, quando formamus actu formam rei cuius notitiã habemus, et hoc ſignificamus verbo exteriori. Et hoc verbum ſic conceptum eſt quædam rei ſimilitudo quam in mente tenemus, et ſimile ſecundum ſpeciẽ. Et ideo verbum dei imago dei dicitur. Quantum ad ſecundum ſciendum eſt ꝙ Arriani hoc verbum malè intellexerunt iudicãtes de dei imagine ſecũdum imagines, quę fiebant ab antiquis vt viderẽt in eis charos ſuos ſubtractos ſibi, ſicut & nos facimus imagines ſanctorum, vt quos non videmus in ſubſtantia, videamus in imagine. Et ideo dicũt ꝙ inuiſibile eſt proprium patri, filius autem eſt primũ viſibile in quo manifeſtat̃ bonitas patris, quaſi pater ſit verè inuiſibilis: filius vero viſibilis & ſic alterius eſſent naturæ. Hoc autem excludit Apoſtolus ad Hebræos 1. dicens, Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtãtiæ eius, &c. Et ſic eſt imago non ſolùm dei inuiſibilis, ſed etiam ipſe eſt inuiſibilis, ſicut pater. Coloſſ. primo, Qui eſt imago inuiſibilis dei. Deinde cum dicit. *Primogenitum, & cætera.* Commendat Chriſtum per comparationẽ ad creaturam. Et primò facit hoc, ſecundò exponit, ibi *Quia in ipſo.* Circa primum ſciendum eſt ꝙ Arriani ſic intelligũt quaſi dicatur primogenitus, quia ſit prima creatura, ſed hic nõ eſt ſenſus, vt patebit. Et ideo duo ſunt videnda, ſcilicet quomodo hæc imago ſit genita, & quomodo primogenita creaturæ. Quãtum ergo ad primum, ſciendum eſt, ꝙ in vnaquaq; regeneratio eſt ſecundum modum ſui eſſe & ſuæ naturæ. Alius enim modus generationis eſt in hominibus, & alius in plantis et ſic de alijs. Natura autẽ dei eſt ipſum eſſe intelligere, & ſic oportet ꝙ eius generatio, vel cõceptio intellectualis, ſit generatio vel conceptio naturæ eius. In nobis autẽ conceptio intelligibilis non eſt conceptio naturæ noſtræ, quia in nobis aliud eſt intelligere & natura noſtra. Et ideo cum hæc imago ſit verbum & conceptio intellectus, oportet dicere ꝙ ſit germen naturæ, & ſic de neceſsitate genitus, quia accipit naturam ab alio. Secundò videndum eſt quomodo dicatur primogenitus. Deus enim non alio ſe cognoſcit & creaturam, ſed omnia in ſua eſſentia ſicut in prima cauſa effectiua. Filius autem eſt conceptio intellectualis dei ſecũdum ꝙ cognoſcit ſe, & per cõſequens omnem creaturam. Inquantum ergo gignitur, videtur quoddam verbum repreſentãs totam creaturã, & ipſum eſt principium omnis creaturæ. Si enim non ſic gigneretur, ſolùm verbum patris eſſet primogenitus patris, ſed non creaturę. Eccleſiaſti. 24, Ego ex ore altiſsimi prodij primogenita ante omnem creaturam, & cætera. Deinde cum dicit *Quia in ipſo, &c.* Exponit quod dixerat. ſ. ꝙ ſit primogenitus, q̃a. ſ. eſt genitus vt principium creaturæ. Et hoc quantum ad tria. Primò quantum ad rerum creationem. Secundò quantum ad eaA rum diſtinctionem, ibi *In cælis.* Tertiò quantum ad cõſeruationem in eſſe, ibi *Et omnia in ipſo, &c.* Dicit ergò, Eſt primogenitus creaturę, quia eſt genitus vt principium omnis creaturæ. Et ideo dicit *Quia in ipſo, &c.* Circa quod ſciendũ eſt, ꝙ Platonici ponebant ideas dicẽtes: ꝙ quælibet res fiebat ex eo ꝙ participabat ideã, puta, hominis vel alicuius alterius ſpeciei. Loco enim harum idearum nos habemus vnum. ſ. filium verbum dei. Artifex enim facit artificiũ ex hoc quod facit illud participare formam apud ſe conceptã quaſi inuoluens eam exteriori materiæ: ſicut ſi dicatur ꝙ artifex facit domum per formam rei quam habet apud ſe conceptam. Et ſic deus omnia in ſua ſapientia dicitur facere, quia ſapientia dei ſe habet ad res creatas, ſicut ars ædificatoris ad domum factam. Hæc autem forma & ſapientia eſt verbum, & ideo omnia in ipſo cõdita ſunt, ſicut in quodam exemplari. Gene. 1, Dixit & facta ſunt, quia in verbo ſuo æterno creauit omnia vt fierent. Quãtum autem ad rerum diſtinctionem, ſciẽdum eſt ꝙ aliqui ſicut Manichei B errauerunt dicentes hæc corpora terrena, quia corruptibilia, facta eſſe a malo deo: cęleſtia verò, quia incorruptibilia a bono deo. ſ. patre Chriſti. Sed mentiuntur, quia in eodem ſunt vtraq; creata. Ideo dicit *In cælis, &c.* Et hęc eſt diſtinctio ſecũdum partes naturæ corporeæ. Gen. 1, In principio ideſt in filio, creauit deus, &c. Platonici etiã dicunt ꝙ deus per ſe creauit creaturas inuiſibiles. ſ. angelos, & per angelos creauit naturas corporeas. Sed hoc excluditur hîc, quia dicitur, Viſibilia & inuiſibilia. De primo Heb. 11, Fide intelligimus eſſe aptata ſecula vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent. De ſecundo autem. Eccle. 43, Pauca vidimus operum eius, omnia autem dominus fecit, &c. Hæc autem diſtinctio eſt ſecundum creaturarum naturam. Tertia diſtinctio eſt ordinis, & gradus in inuiſibilibus, cum dicit *Siue throni, &c.* Platonici etiam errant hic: dicebant enim in rebus diuerſas eſſe perfectiones, & quamlibet attribuebant vni primo principio, & ſecundum ordines earum perfectionũ ponebant ordines principiorum, ſicut ponebant primum C ens, a quo participant omnia eſſe, & illud principium ab iſto. ſ. primum intellectum: a quo omnia participant intelligere, & aliud principium vitam, a quo omnia participãt viuere. Sed nos non ſic ponimus, ſed ab vno principio res habent quicquid in eis perfectionis eſt. Et ideo dicit *Siue throni, &c.* Quaſi dicat, Non dependent ab alijs principijs ordinatis, ſed ab ipſo vno ſolo verbo dei. Sed q̃d eſt quod dicit Ephe. 1, Ipſum dedit caput, &c. Vbi quædam diuerſitas videtur eſſe ab iſtis. Solutio. Hîc enim enumerat deſcẽdendo, quia oſtendit progreſſum creaturæ a deo, ibi aſcendendo, quia oſtendit ꝙ filius dei ſecundum ꝙ homo ſuper omnes creaturas eſt. Sed tamen ibi principatus ponuntur ſub poteſtatibus: & virtutes inter dominationes & poteſtates: hic principatus ſuper poteſtates, & principatus medium inter dominationes & poteſtates. Et ſecundum hoc diuerſæ ſunt ſententiæ Gregorij & Dionyſii. Dionyſius. n. ordinat eos ſecundum ꝙ dicitur ad Epheſios: quia in ſecũda hierarchia ponit dominationes, virtutes, & poteſtates. D Gregorius verò ordinat eos ſicut hîc habetur: quia in ſecũda hierarchia ponit dominationes, principatus & poteſtates: in tertia verò virtutes, archangelos, & angelos. Sed ſciendum eſt, ꝙ ſicut Gregorius & Dionyſius dicunt hæc dona ſpiritualia ex quibus nominantur hi ordines, cõmunia ſunt omnibus, tamẽ quidam nominantur a quibuſdã, quidam ab alijs: cuius ratio accipitur ex dictis Platonicorum, quia omne quod conuenit alicui, conuenit tripliciter, q̃a aut eſſentialiter, aut participatiuè, aut cauſaliter. Eſſentialiter quidem quod conuenit rei ſecundum proportionẽ ſuæ naturæ, ſicut homini rationale. Participatiuè autem quod excedit ſuam naturam: ſed tamen aliquid de illo participat, ſed imperfectè, ſicut intellectuale homini, quod eſt ſupra rationale: & eſt eſſentiale angelorũ & idem aliquid participat homo. Cauſaliter verò quod conuenit rei ſuperuenienter, ſicut homini artificialia, quia in eo nõ ſunt ſicut in materia, ſed per modum artis. Vnumquodq; autem denominatur ſolùm ab eo quod conuenit ei eſſentialiter.

Vnde

Angelorũ noĩa quid ſignificent

Vnde homo nõ dicitur intellectualis nec artificialis, ſed rationalis. De dictis autẽ donis in angelis: ea quæ conueniunt ſuperioribus eſſentialiter, inferioribus conueniunt participatiuè: quæ verò inferioribus eſſentialiter conueniunt, ſuperioribus cauſaliter conueniunt. Et ideo ſuperiores denominantur a ſuperioribus donis. Supremum autem in creatura ſpirituali eſt quod attingit deum & quodãmodo participet eum. Et ideo denominãtur ſuperiores ex hoc, quòd attingunt deum. Seraphin quaſi ardentes deo vel incendẽtes. Cherubin quaſi ſcientes deum. Throni quaſi habentes in ſeipſis ſedẽtem deum. Tripliciter enim aliquid poteſt ab alio participare. Vno modo, accipiendo proprietatem naturæ eius. Alio modo vt recipiat ipſum per modum intentionis cognitiuæ. Alio modo vt deſeruiat aliqualiter eius virtuti, ſicut aliquis medicinalem artem participat a medico, vel quia accipit in ſe medicinæ artem, vel accipit cognitionem artis medicinalis, vel quia deſeruit arti medicinæ. Primum eſt maius ſecundo, & ſecundum tertio. In ſacra autem ſciptura ſignificatur aliquid diuinum per ignẽ. Deute. 4, Dominus deus tuus ignis conſumens eſt, &c. Et ideo ſupremus ordo dicitur Seraphim, quaſi ardentes deo & continentes aliquam diuinam proprietatem. Secundus ordo eſt Cherubim, cõſequentes eum cognitiuè. Et tertius Throni, eius virtuti deſeruientes. Alĳ autẽ ordines non nominantur ex attingendo deum, ſed per aliquam eius operationem. Et aliqui vt dirigentes, & ſic ſunt dominationes. Alĳ exequẽtes: Et horũ quidem vt principaliores vt principatus. Pſal. Præuenerunt principes, &c. Alĳ ſecundum executionem, & ſic ſunt exequentes ſupra ſpirituales creaturas vt ſunt poteſtates quæ arcent dæmones: ſi ſupra naturalia, ſunt virtutes quæ miracula faciunt: ſi ſupra homines, ſunt archangeli ad magna: ſi angeli ad minima. Et ſic cõcludendo dicit, *Omnia per ipſum* ſicut per cauſam effectiuam, *Et in ipſo* ſicut per cauſam exemplarem. Ioan. 1, Omnia per ipſum facta ſunt, &c. Sed quia poſſet aliquis dicere. Nunquid omnia ſunt æterna? Ideo Apoſtolus quaſi reſpondens ad hoc dicit ꝙ non, ſed ipſe eſt *Ante omnia*, ſcilicet tempora & res alias. Pro. 8, Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, anteq̃ quicq̃ faceret a principio. &c. Vel ante dignitatem. Pſal. Quis ſimilis deo, &c. Quãtum ad conſeruationem dicit, *Et omnia in ipſo conſtant*, ideſt conſeruantur. Sic enim ſe habet deus ad res ſicut ſol ad lunã, quo recedente deficit lumen lunæ. Et ſic ſi deus ſubtraheret ſuã virtutem a nobis, in momẽto deficerẽt omnia. Heb. 1, Portans omnia verbo virtutis ſuæ.

LECTIO QVINTA.

Commẽdat chriſtum per comparationem ad totam Eccleſiam ac demum ipſum commendat in ordine ad Eccleſiam Coloſſenſium.

ET ipſe eſt caput corporis eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis: Vt ſit in omnibus ipſe primatum tenens: quia in ipſo complacuit, omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare: & per eum recõciliare omnia in ipſum pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt. Et vos cum eſſetis aliquando alienati & inimici ſenſu in operibus malis: nũc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem, Vt exhiberet vos ſanctos & immaculatos, & irreprehenſibiles coram ipſo: ſi tamen permanetis in fide fundati, & ſtabiles & immobiles a ſpe euangelĳ quod audiſtis, quod prædicatum eſt in vniuerſa creatura quæ ſub cœlo eſt.

Poſtq̃ Apoſtolus commendauit Chriſtum per comparationem ad deum & ad totam creaturam, hic commẽdat ipſum in cõparatione ad eccleſiam. Et primò generaliter. ſecundò ſpecialiter quantum ad Coloſſenſes, ibi *Et vos cum eſſetis*. Tertiò quantum ad ſuam perſonam ſingulariter, ibi *Cuius factus ſum*. Circa primum duo facit, quia primò proponit habitudinem Chriſti ad totam eccleſiam, ſecundò

E exponit, ibi *Qui eſt principium*. Dicit ergo: Iſte in quo habemus redemptionem Chriſtus eſt & primogenitus creaturæ. Sed ſecundum ꝙ huiuſmodi factus eſt caput eccleſiæ, duo occurrunt hic exponẽda. Et primò quomodo corpus ſit eccleſia, & ſecundò quomodo Chriſtus eſt caput Eccleſia dicitur corpus ad ſimilitudinem vnius hominis, & hoc dupliciter. ſ. & quantum ad diſtinctionem membrorum. Ephe. 4, Dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem prophetas, &c. Et quantum ad ſeruitia, quæ licet ſint diſtincta, tamen vnum ſeruit alteri. 1. Cor. 12, pro inuicem ſolicita ſint mẽbra. Gal. 6, Alter alterius onera portate, &c. Item ſicut conſtituitur vnum corpus ex vnitate animæ, ita eccleſia ex vnitate ſpiritus. Ephe. 4, Vnum corpus & vnus ſpiritus. 1. Corin. 10, Vnus panis & vnum corpus multi ſumus, &c. Item eſt alia conſideratio membrorum ad caput eccleſię. ſ. ad Chriſtum. Ipſe enim Chriſtus eſt caput eccleſiæ. Pſal. Tu exaltãs caput meum, &c. Et exponit quid eſt eſſe caput, dicens, *Qui eſt principium, &c.* Caput enim re-

Eccl- quomod- dicitur c- pus.

F ſpectu aliorum membrorum habet tria priuilegia. Primo, quia diſtinguitur ab alĳs ordine dignitatis, quia eſt principium & præſidens. Secundo in plenitudine ſenſuum qui ſunt omnes in capite. Tertiò in quodam influxu ſenſus & motus ad mẽbra. Et ideo primò oſtendit quomodo Chriſtus eſt caput ratione dignitatis, ſecundò ratione plenitudinis gratiarum, ibi *Quia in ipſo complacuit*. Item tertiò ratione influentiæ, ibi *Et per eum*. Eccleſia quidem habet duplicem ſtatum. ſ. gratiæ in præſenti, & gloriæ in futuro, & eſt eadem eccleſia, & Chriſtus eſt caput ſecundum vtrunque ſtatum: quia primus in gratia, et primus in gloria. Quantũ ad primum dicit, Qui eſt principium, quia nõ ſolũm eſt in gratia ſecundum ꝙ homo, ſed etiam omnes ſunt iuſtificati per fidem Chriſti. Ro. 5, Per obedientiam vnius hominis iuſti conſtituũtur multi. Et ideo dicit *Qui eſt principium*, ſcilicet iuſtificationis & gratiæ in tota eccleſia, quia etiam in veteri teſtamento ſunt aliqui iuſtificati per fidem Chriſti. Ioan. 8, Ego principium qui & loquor, &c. Pſal. Tecum

G principium, &c. Item eſt principium quantum ad ſtatum glorię. Ideo dicit, primogenitus ex mortuis. Quia enim reſurrectio mortuorum eſt quaſi quædã ſecunda generatio, quia homo in ea ad vitam æternam reparatur. Matt. 19, In regeneratione, cũm ſederit filius hominis, &c. & præ omnibus primus eſt Chriſtus: ideo eſt primogenitus ex mortuis. i. eorum qui ſunt geniti per reſurrectionem. Sed cõtrà de Lazaro, Ioan. 12. Reſpondeo, dicitur quod iſte & alĳ nõ reſurrexerũt ad illam vitã immortalem, ſed ad mortalem, ſed Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, ac dicitur Ro. 6. Apoc. 1, Primogenitus mortuorũ, &c. 1. Co. 15, Nunc autem Chriſtus reſurrexit a mortuis primitiæ dormientiũ. Et hoc, vt in omnibus ſit ipſe principatum tenẽs, quantum ad dona gratiæ, quia ipſe eſt principium: quantum ad dona gloriæ, quia ipſe eſt primogenitus. Eccle. 24, In omni gente & in omni populo primatum habui, &c.

Deinde cum dicit *Quia in ipſo, &c.* Oſtendit dignitatem capitis quantum ad plenitudinem gratiarũ omnium. Alĳ

H enim ſancti habuerunt diuiſiones gratiarum, ſed Chriſtus habuit oẽs. Ideo dicit *Quia in ipſo, &c.* Singula verba pondus ſuum habent *Complacuit*. deſignat ꝙ dona hoĩs Chriſti non erant ex facto ſeu meritis, vt dicit Fotinus, ſed ex diuinæ voluntatis complacentia aſſumentis hunc hominem in vnitatẽ perſonæ. Matt. 3, Hic eſt filius meus, &c. Itẽ dicit *Omnem*, quia alĳ habẽt hoc donum, alĳ, aliud Io. 13, Omnia dedit in manus eius. Itẽ dicit *Plenitudinem*, quia aliquis aliquod habuit donum, ſed non plenitudinem eius, ſeu virtutis: quia fortè inuitus in aliquo defecit. Sed Io. 1. dicitur de Chriſto, Vidimus eum plenũ gratię & veritatis. Eccle. 24, In plenitudine ſanctorũ detentio mea. Item dicit habitare. Alĳ enim acceperũt vſum gratię ad tempus, quia ſpiritus prophetarũ non ſemper adeſt prophetis: ſed in Chriſto eſt habitualiter, quia ſemper ad votũ in Chriſto eſt dominiũ huius plenitudinis. Io. 1, Super quem videris ſpiritum deſcendentem, & in eo manentẽ, &c. Deinde cum dicit *Et per eum, &c.* Oſtendit Chriſtum eſſe caput eccleſię ratione

influxus,

influxum. Et hæc eſt tertia ra[illegible] [illegible]apitis. Et primò oſtendit influxum gratiæ. ſecundò exponit quod dixerat, ibi *Pacificans.* Dicit ergo primò, dico quod cõplacuit, non ſolum quantum ad hoc quod haberet in ſe, ſed etiã vt per eum ad nos deriuaret. Vñ dicit *Et per eum reconciliari omnia in ipſum.* 2. Cor. 5, Deus erat in Chriſto, mundum recõcilians ſibi. Exponit autem qualis ſit iſta reconciliatio: & quomodo omnia reconciliata. In reconciliatione autem ſunt duo conſiderãda. Primò in quo conueniunt qui reconciliantur. Diſcordes. n. diuerſas habent voluntates. Reconciliati autem conſentiſt in aliquo vno. Et ſic voluntates prius diſcordes, concordãt in Chriſto. Et huiuſmodi voluntates ſunt & hominum, & dei, & angelorum. Hominum, quia Chriſtus homo eſt: dei quia deus eſt. Item diſcordia erat inter Iudæos qui volebãt legem, & Gentiles qui non volebant legem: ſed vtroſque Chriſtus cõcordat: quia ex Iudæis eſt, & quia abſoluit obſeruãtias legis. Et hæc cõcordia eſt facta per ſanguinẽ, &c. Inter deum enim & hominem cauſa diſcordiæ fuit peccatum: inter Iudæos et Gentiles lex. Chriſtus per crucem deſtruxit peccatum, & impleuit legẽ. Et ita remouit cauſam diſcordiæ. Heb. 12, Acceſsiſtis ad Sion montem, & ciuitatẽ dei viuentis Hieruſalem, &c. Et ſic reconciliati ſumus. Et iſta ſunt ſiue quæ in cœlis, vt angeli & deus, ſiue quę in terris. ſ. Iudæi & Gentiles. Ideo Chriſto nato dicitur Luc. 2, Gloria in altiſsimis deo, Et in terra pax hominibus, etc. Itẽ in reſurrectione dixit *Pax vobis, &c.* Vt habetur Ioan. 20, Ephe. 2, Ipſe enim eſt pax noſtra qui fecit vtraq; vnũ, &c.

Deinde cũ dicit *Et vos, &c.* ponitur cõmendatio Chriſti per dona eis collata. Vbi primò cõmemorat ſtatum præteritum: ſecũdò Chriſti beneficium, ibi *Nunc autem, &c.* Tertiò quid exigatur ab eis, ibi *Si tamen, &c.* Status enim præteritus habuit tria mala. Quantũ enim ad intellectum erãt ignorantes: quantum ad affectũ inimici iuſtitiæ: quantum ad actum in multis peccatis. Quantum ad primum dicit *Alienati, &c.* Quantum ad ſecundum *Et inimici ſenſu* ſecundum vnam literam, & oſtendit defectum ſapientiæ quam prædicabant Iudæi de vno deo. Ioan. 3, Dilexerunt magis tenebras q̃ lucẽ. Sed nunquid tenebãtur ad legem Moyſi? Dicendum eſt quod ſic, quantũ ad cultum vnius dei. Vel alienati ſenſu, id eſt ex electione contradicentes ei ex malitia. Iob 34, Qui quaſi de induſtria receſſerunt ab eo. Quantum ad tertium dicit *In operibus malis.* Ioan. 3. Erant enim eorum opera mala, &c. Deinde cũ dicit *Nunc autem.* ponit beneficia Chriſti. Et primum eſt recõciliatio in corpore eius. Et dicit *In corpore carnis* non quod aliud ſit corpus, & aliud caro, ſed ad oſtẽdendum quòd accepit corpus in eſſe naturæ. Io. 1, Et verbum caro factum eſt, &c. Et idem corpus carnis. i. mortale. Rom. 6, Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem peccati, &c. Secũdum eſt ſanctificatio. Vnde dicit *Exhibere vos ſanctos.* Heb. 13. Ieſus vt ſanctificaret populum ſuum, &c. Tertium eſt ablutio a peccatis, ibi *Et immaculatos.* Hebr. 9, Sanguis Chriſti qui per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit deo, emundabit conſcientiam noſtram, &c.

Item quantum ad futura, ibi *Et irreprehenſibiles.* 2. Pet. 3. Satagite immaculati & inuiolati & inueniri in pace, &c. Et addit, Coram ipſo. 1. Reg. 16, Homo videt quæ foris patent, dominus autem intuetur cor. Exigit à nobis firmitatem fidei & ſpei. Ideo ſubiungit, dicens *Si tamen permanetis in fide fundati.* Fides eſt ſicut fundamentum, ex cuius firmitate tota firmatur eccleſiæ ſtructura *Et ſtabiles* in ſpe nõ motia ſeipſis *Et immobiles* quaſi non excidentes a ſpe per alios *A ſpe* inquam, *Euangelii*, id eſt quam dat euangelium de bonis regni cœlorum. Mat. 4. Pœnitẽtiam agite appropinquabit enim regnum cœlorum. Nec eſt excuſatio, quia eſt prædicatum: videlicet per apoſtolos. Vtitur præterito pro futuro, propter certitudinem eius *In vniuerſa creatura, quæ ſub, &c.* i. omni creaturæ nouę, id eſt fidelibus quibus paratum erat.

A LECTIO SEXTA.

Euangelij ſe fidelem miniſtrum dicit, quod manifeſtatum nunc eſt, licet fuerit a ſeculis abſconditum, pro quo etiam gloriatur vincula pati.

CVius factus ſum ego Paulus miniſter, qui nũc gaudeo in paſſionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ deſunt paſsionũ Chriſti, in carne mea pro corpore eius, quod eſt eccleſia: cuius factus ſum ego miniſter ſecundum diſpenſationem dei, quæ data eſt mihi in vobis, vt impleam verbis dei, myſterium quod abſconditum fuit a ſeculis & generationibus: nunc autem manifeſtatũ eſt ſanctis eius, quibus voluit deus notas facere diuitias gloriæ ſacramẽti huius in Gentibus, quod eſt Chriſtus in vobis ſpes gloriæ quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominẽ, & docentes in omni ſapientia, vt exhibeamus omnem ho- B *minem perfectũ in Chriſto Ieſu: in quo et laboro certãdo, ſecundum operationẽ eius, quã operatur in me in virtute.*

Poſtq̃ commẽdauit Chriſtum in comparatione ad deũ & ad vniuerſam creaturam, ad totã eccleſiam & ad ipſos Coloſſenſes: hic cõmendat eum in comparatione ad ſeipſum, oſtendens ſe eius miniſtrum. Et primò ponit miniſterium: ſecundò oſtendit fidelitatem in miniſtrando, ibi *Qui nunc gaudeo.* Tertiò miniſterij magnitudinem, ibi *Cuius factus ſum.* Dicit ergo, Dico quod prædicatum eſt in vniuerſa creatura, cuius euangelij factus ſum miniſter prædicandi, non mea authoritate ſed prędicationi miniſterium exhibens. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores, &c. Sed eſt miniſter fidelis, quod patet, quia non refugit pati pericula quin diligenter exequatur. Vnde primò oſtendit quo affectu ſuſtinet paſsiones: ſecũdò quo fructu, ibi *Adimpleo, &c.* Affectu quidem lęto, quia nunc gaudeo, &c. pro vobis. i. propter veſtram vtilitatem. 2. Cor. 1. C Siue tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute, &c. Et propter gaudium vitæ æternæ quod inde expecto, quod eſt fructus miniſterij eius. Iac. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes, &c. Philip. 2. Si immolor ſuper ſacrificium fidei veſtrę, gaudeo & congratulor, &c. Et etiam hoc fructu vt adimpleam ea, quæ deſunt paſsioni Chriſti, &c. Hæc verba ſecundum ſuperficiem malum poſſent habere intellectum. ſ. quod Chriſti paſsio non eſſet ſufficiens ad redemptionem, ſed additæ ſunt ad complendum paſsiones ſanctorũ. Sed hoc eſt hæreticum, quia ſanguis Chriſti eſt ſufficiẽs ad redemptionem, etiam multorũ mundorum. 1. Ioã. 2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, &c. Sed intelligendum eſt, quod Chriſtus & eccleſia eſt vna perſona myſtica, cuius caput eſt Chriſtus, corpus omnes iuſti: quilibet autem iuſtus, eſt quaſi mẽbrum huius capitis. 1. Cor. 12. Et mẽbra de membro. Deus autem ordinauit in ſua prędeſtinatione quãtum meritorum debet eſſe per totam eccleſiam, tam in capite q̃ D in membris, ſicut & prædeſtinauit numerum electorũ. Et inter hæc merita pręcipue ſunt paſsiones ſanctorũ. Chriſti ſcilicet capitis merita ſunt infinita, quilibet verò ſanctus exhibet aliqua merita ſecundum menſuram ſuam. Et ideo dicit, *Adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti,* id eſt totius eccleſiæ, cuius caput eſt Chriſtus, *Adimpleo,* id eſt addo menſuram meam. Et hoc *In carne,* id eſt ego ipſe patiens. Vel quę paſsiões deſunt in carne mea. Hoc enim deerat, quòd ſicut Chriſtus paſſus erat in corpore ſuo, ita pateretur in Paulo membro ſuo, & ſimiliter in alijs. Et pro corpore, quod eſt eccleſia, quæ erat redimenda per Chriſtũ. Ephe. 5. Vt exhiberet ipſe ſibi eccleſiam glorioſam non habentem maculã neq; rugam. Sic etiam oẽs ſancti patiuntur propter eccleſiam: quæ eorũ exemplo roborat. Gloſa. Paſsiones adhuc deſunt eo quod paritoria meritorum eccleſiæ nõ eſt plena, nec adimplebitur, niſi cùm ſeculum fuerit finitum. Paritoria autem eſt vas, vel domus, vbi pariter multa inferuntur.

Paſsio chriſti, qũo dicatur adimpleri a ſanctis, cũ ſit ſufficiẽtiſſima.

Paritoria quid.

Deinde

Deinde cum dicit *Cuius ſum, &c.* Oſtendit dignitatẽ miniſterij tripliciter. Primò ex materia adoptionis: ſecũdò ex fine ad quẽ dicitur, ibi *Vt impleamini, &c.* tertiò ex vſu, ibi *Quoniam vos cum, &c.* Sed diceret aliquis. Eſt ne magnũ hoc miniſterium? Et reſpõdet dicens, Ita eſt, quia traditum eſt mihi ſecundum diſpenſationẽ. Quod dupliciter poteſt exponi, ſ. actiuè: & ſic eſt ſenſus. i. vt diſpenſem vobis diuina fideliter tradens ea, & hæc poteſtas data eſt mihi. Vel paſſiuè, & tunc eſt ſenſus. i. ſecundum ꝙ mihi diſpenſatum eſt a deo. Ephe. 4. dedit quoſdam quidem apoſtolos: quoſdã prophetas, &c. Act. 13, Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod aſſumpſi eos, &c. Ecce quis eſt finis, certè nõ pecunia nec gloria propria, ſed aliquod magnum ad quod accepi, quia vt impleam, &c. Et primò oſtendit dignitatem eius ad quod accepit: ſecũdò oſtẽdit quod eſt illud, quod eſt Chriſtus. Itẽ primò cõmendat magnitudinem eius ex diffuſa prædicatione: & occultatione: & manifeſtatione. Accipitur autẽ ad conuerſionem Gentilium, Vnde vt adimpleam verbũ non prædicationis, ſed diſpenſationem æternã dei. i. vt mea prædicatione impletũ oſtẽdam verbum dei. i. dei diſpenſationẽ, & præordinationem & promiſsionem de verbo dei incarnãdo, vel diſpenſationem dei æternam qua diſpoſuit vt Gentes per Chriſtum conuerterentur ad fidẽ veri dei. Et hoc oportebat impleri. Num. 23, Dixit ergo & nõ faciet, locutus eſt, & non implebit? Eſa. 55, Verbum quod egredietur de ore meo nõ reuertetur ad me vacuum, ſed faciet quæcunq; volui, & proſperabitur, &c. Sed hoc diſpoſuit impleri per miniſteriũ Pauli, Vnde dicit, *Vt impleam hoc myſterium*, ſcilicet inquantum eſt res abſcondita: quia myſterium quod eſt abſconditum eſt hoc verbum. Eſa. 24, Secretũ meum mihi eſt, &c. *Quod abſconditum fuit a ſeculis*, ideſt a principio ſeculorum, & omnibus generationibus hominum qui hoc ſcire nõ potuerũt. Ephe. 3, Quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi a ſeculis in deo. Nam & ſi philoſophi antiqui quædam de Chriſti deitate videantur dixiſſe vel propria, vel appropriata: ſicut Aug. inuenit in libris Platonis, In principio erat verbum, &c. tamen ꝙ verbum caro factũ eſt, nullus ſcire potuit. Sed dicis, Nonne fuit ſcitũ per prophetas? Reſpondeo: dicendum eſt ꝙ ſic tamen in quantum pertinebat ad euãgelium, vel non ita apertè ſicut apoſtoli ſciuerunt. Deinde cum dicit *Nunc autem, &c.* Agit de manifeſtatione eius: & primò oſtendit quibus manifeſtatum eſt, ſecundò oſtẽdit quare manifeſtatum eſt eis, ibi *Quibus voluit.* Dicit ergo *Manifeſtatum eſt nunc*, ſcilicet tempore gratiæ. 2. Cor. 4, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Hæc autẽ eſt ſcientia ſanctorum. Sap. 10. Dedit illi ſcientiam ſanctorum, &c. Iob. 36. Annunciat de ea amico ſuo, &c. Sed hoc non propter eorum merita, ſed propter beneplacitũ ſuum. Vnde dicit: *Quibus voluit deus, &c.* Io. 15. Quæ audiui a patre meo nota feci vobis, &c. Et ſubdit, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos, &c. Mat. 11. Ita placitum fuit ante te *Notas facere diuitias gloriæ ſacramenti huius* quia per hoc ꝙ iſta fuerũt occulta deus apparet abũdanter glorioſus. Nam olim notus in Iudæa deus, ſed per hoc ſacramentum conuerſionis gentilium gloria dei notificatur per totum mũdum. Io. 17. Ego te clarificaui, &c. Et hoc *In gentibus*, ſcilicet quod cõpletur in eis. Ro. 5. Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei. Et Rom. 11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei. Hoc verbum eſt quod eſt Chriſtus. i. quod per Chriſtum adipiſcimur. ſ. ſpem gloriæ quæ olim videbatur promiſſa ſolùm Iudæis. Act. 10. Mirabantur ꝙ & in nationes diffuſa eſt gratia, &c. Ro. 5. Iuſtificati ex fide pacẽ habeamus, &c. Et poſt, Et gloriamur in ſpe gloriæ filiorũ dei, &c. Eſa. 11. Radix Ieſſe qui ſtat in ſignum populorum, &c. Sic ergo oſtẽditur origo miniſterij & finis. Sed ſubdit vſum eius, cum dicit *Quem nos, &c.* Et circa hoc tria facit, quia primò oſtendit vſum eius. ſecundò fructum, ibi *Vt exhibeamus, &c.* tertiò auxilium ſibi impenſum ad conſequẽdum vſum, ibi *In quo & laboro.* Vſus eius eſt nuntiare Chriſtum, Et ponit vſum & modum vtendi. Pſal. Annuntiate inter gentes ſtu-

E dia eius, &c. 1. Io. 1. Quod vidimus & audiuimus, annuntiamus vobis, &c. Modus ponit̃, ibi *Corripientes, &c.* Quod eſt perfecta annunciatio, quia omni homini non ſolùm Iudæis. Mat. vlti. Docete omnes gẽtes, &c. Modus etiam eius eſt docere veritatem, & refellere falſitatem. Et ideo dicit *Corripientes omnem hominem.* infideles in vita. 2. Cor. 10. Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potẽtia dei ad deſtructionem munitionũ, conſilia deſtruentes, &c. *Et docentes in omni ſapientia*, ſcilicet, quæ eſt cognitio dei. Sap. 15. Noſſe. n. te conſummata iuſtitia eſt, & ſcire iuſtitiã et veritatẽ tuam radix eſt immortalitatis, &c. Et. 1. Cor. 2. Sapiẽtiam loquimur, &c. Fructus autem hic eſt ꝙ homines ducuntur ad perfectum, Vnde dicit *Vt exhibeamus omnem hominem*, ſcilicet cuiuſcunq; conditionis perfectum, non in lege, ſed in Chriſto. Mat. 5. Eſtote perfecti, &c. Sed nũquid quilibet tenet̃ ad perfectionem? Nõ, ſed intentio prædicatoris ad hoc debet eſſe. Eſt autem duplex perfectio charitatis. Vna de neceſsitate præcepti. ſ. vt in corde nihil admittat contrarium
F deo, Mat. 22. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, &c. Alia de neceſsitate conſilij vt abſtineat etiam a licitis, & hæc eſt perfectio ſupererogationis. Sed ad hoc habuit auxilium a deo. Vnde dicit *In quo laboro certando* contra infideles & peccatores. 2. Timo. 2. labora ſicut bonus miles Chriſti, &c. Item eiuſdem 4, bonum certamẽ certaui, &c. Et hoc *ſecundum operationem eius.* 1. Cor. 15. Gratia dei mecũ; quam operetur in me, quia hoc facit deus in me in virtute miraculorum. ſ. præbendo virtutem. Luc. vlti. Sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto.

CAPIT. II. LEC. I.

Solicitum ſe dicit de ſtatu eorum, cupiens ab eis videri, vt eos conſoletur, ac tueatur contra hereticos.

Volo enim vos ſcire qualem ſolicitudinem habeam pro vobis & pro his qui ſunt Laodiciæ, & quicunque non viderunt faciem meam in carne, Vt conſolentur corda ipſorum inſtructi
G *in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus, in agnitionem miſterij dei patris & Ieſu Chriſti, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Hoc autem dico, Vt nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonũ.*

Supra commendauit ſtatum fidelium, qui eſt gratiæ & actorem. ſ. Chriſtum: hic protegit eos contra contrariantia huic ſtatui: & primò contra doctrinã corrumpentẽ, ſecundò contra peruerſos mores. 3. cap. ibi *Igitur ſi conſurrexiſtis.* Circa primũ duo facit, quia primò oſtendit ſolicitudinem de eorum ſtatu: ſecundò tuetur eos cõtra malam doctrinã, ibi *Hoc autem dico.* Iterum prima pars diuiditur in tres particulas. Quia primò ponit ſolicitudinem, ſecũdò perſonas de quibus ſolicitatur, ibi *Pro vobis.* tertiò de quo ſit ſolicitus, ibi *Vt conſolentur.* Dicit ergo, *Volo enim vos ſcire qualem habeam ſolicitudinem*, ſcilicet magnam. Et hoc pertinet ad bonũ prælatum. Ro. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. Luc. 2. Paſto-
H res erant in eadem regione vigilantes & cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregẽ ſuum. Et non ſolùm pro à ſe cõuerſis & ſibi præſentibus: ſed etiam pro alijs. Vnde dicit, *Pro vobis*, ſcilicet quos non vidi corpore, ſed mente, & non ſolùm pro iſtis, *ſed etiam pro illis qui non viderunt, &c.* Solicitus enim erat pro toto mundo. Sap. 18. In veſte poderis Aaron totus erat orbis terrarũ, &c. Sic in mente Apoſtoli. 2. Cor. 11. Præter ea quæ extrinſecus ſunt inſtantia mea, quotidiana ſolicitudo omnium eccleſiarum, &c. Sed de quibus magis ſolicitatur. Reſpondeo, de non viſis quantum ad aliqd, quia neſciebat quid fieret circa eos, non autem ſimpliciter.

Deinde cum dicit *Vt conſolentur*, oſtendit de quo ſolicitus ſit. ſ. de eorum conſolatione. Et primò hoc ponit, ſecundò quomodo poſsit hoc haberi, ibi *Inſtructi.* Dicit ergo, *Vt conſolentur*, ideſt per me habeant conſolationẽ ſpiritualem, cuius conſolationis factiuum eſt bonum. Eſt enim factiuum gaudij, vt qui triſtatur de aliquo, cõſoletur de alio

æque

æque bono. Duo autem ſunt quæ conſolantur nos. ſ. meditatio ſapientiæ. Sap. 8. Erit allocutio cogitationis & tedij mei. Aliud eſt oratio. Iaco. 5. Triſtatur quis in vobis, oret æquo animo & pſallat. Conſequenter cùm dicit *Inſtructi, &c.* ponit ſpecialiter ſapientiæ inſtructionem. Duplex eſt hîc litera. ſ. quæ dicta eſt, & quę habetur in gloſa ſic, Vt conſolentur corda ipſorum inſtructorũ, &c. ad cognoſcendum, &c. Et eſt idem ſenſus, Inſtructio ergo ſapientię conſolatur contra mala temporalia. Debet autem hîc eſſe inſtructus de via: & ideo dicit, In charitate, quæ. ſ. eſt via ad deum. 1. Cor. 12. Adhuc excellentiorẽ viam vobis demonſtro, ſi linguis, &c. Inſtructi ergo in charitate qua deus nos diligit, & qua nos eum diligimus. Vtrunq; enim nos conſolatur. ſ. & q̃ dominus diligit nos. Gala. 2. Viuo ego, &c. Et poſt, Qui dilexit me & tradidit ſemetipſum ꝓ me, &c. Ephe. 2. Diues in miſericordia, propter nimiam charitatẽ ſuam, qua dilexit nos, &c. Item qua nos deum diligimus nos conſolamur, quia cõſolatio eſt amici ſi pro eo ſuſtineat mala. Eccl. 22. Et ſi euenerint mihi mala, propter illum B ſuſtinebo. Et ſubdit *In omnes diuitias*, ideſt in omni capacitate. Intellectus enim noſter eſt in potẽtia ad aliquid cognoſcendũ, ſed intellectus angeli in ſua creatione impletus eſt ſcientia intelligibili. Et ideo oportet ꝙ noſtro intellectui humano ſuperueniat ſcientia, vel per diſciplinam: ſed hæc eſt inſufficiens, quia nunquam aliquid tantum poteſt ſciri, ſic ꝙ capacitatẽ eius impleat: vel per reuelationẽ diuinam & donum dei. Et hæc eſt ſufficiens. Eccle. 15. Impleuit eum dominus ſpiritu ſapientiæ & intellectus, &c. Et ideo dicit *Plenitudinis intellectus*, ideſt in copiam. Sap. 6. Quid ſapientia locupletius? Eſa. 33. Diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia. Inſtructi ergo in copia diuinæ ſapientiæ, quæ copia implet intellectum. Et hoc habebimus cognoſcendo deũ. Et ideo dicit *In agnitionem myſterii, &c.* ideſt ad cognoſcendum veritatem ſacramẽti huius occulti, ſ. quod deus ſit pater Ieſu Chriſti. Vel myſterij dei patris, quod eſt Chriſtus. Ideo dicitur Mat. 11. de apoſtolis, Abſcondiſti hæc a ſapiẽtibus & prudentibus: & reuelaſti ea paruulis. Vel in agnitione æternę generationis & incarnationis Chriſti. C Sap. 6. Cogitare ergo de illa ſenſus eſt conſummatus. Augu. Beatus qui te nouit, infœlix qui te non nouit: cognitione dei habet homo omnem plenitudinẽ. Ioan. 16, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verũ deum, &c. Sed nunquid per cognitionem Chriſti impletur intellectus? Reſpõdeo ſic, quia in eo ſunt omnes theſauri, &c. Deus habet omnium rerũ notitiam & hæc notitia cõparatur theſauro. Sap. 7. Infinitus enim eſt theſaurus hominibus, &c. Theſaurus eſt diuitiæ congregatæ, ſed effuſæ non dicuntur theſaurus, ſed quæ in vno ſunt. Deus enim ſapientiam ſuam ſparſit ſuper omnia opera ſua. Eccl. 1. Et ſecundum hoc non habet rationẽ theſauri, ſed ſecundum ꝙ huiuſmodi rationes vniũtur in vno ſcilicet in ſapientia diuina: & omnes huiuſmodi theſauri ſunt in Chriſto. Sapientia enim eſt cognitio diuinorũ: ſciẽtia verò eſt creaturarũ cognitio. Quicquid autem de deo poteſt ſciri pertinens ad ſapientiam, totum deus abundãter in ſe cognoſcit. Itẽ quicquid poteſt cognoſci de creatu- D ris, cognoſcit in ſe ſupereminenter. Quicquid autẽ in ſapiẽtia dei eſt, eſt in verbo ſuo vno: quia vno ſimplici actu intellectus cognoſcit omnia, quia in eo non eſt ſcientia in potentia, nec in habitu. Et ideo in iſto verbo ſunt omnes theſauri, &c. Sed addit *Abſconditi.* quia ꝙ mihi aliquid abſcõditur contingit dupliciter. ſ. vel propter debilitatẽ intellectus mei, vel propter velamen oppoſitum, ſicut quis non videt candelam, vel quia cæcus eſt, vel velata eſt. Ita in verbo dei ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientię, ſed abſcõditi nobis qui non habemus limpidos oculos, ſed lippos. Io. 12. Adhuc modicum lumen in vobis eſt: & quia eſt velatum duplici velamine. ſ. creaturæ, quia intellectus noſter nunc ad illam cognitionem non poteſt niſi per ſimilitudinem creaturarũ. Ro. 1. Inuiſibilia dei, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, &c. ſecundò eſt velatum in carne. Io. 1. Et verbum caro factum eſt. Et ſi aliquid videmus de deo, non tñ totum. Eſa. 45. Verè tu es abſconditus. Nũ. 20.

A Aperi eis theſaurum tuũ. Ponamus ꝙ aliquis habeat candelam velatam, non quæreret aliunde lumẽ: ſed potius q̃d habitum ab eo reueletur, & ideo non oportet ſapientiam quærere niſi in Chriſto. 1. Cor. 1. Non exiſtimaui me aliq̃d ſcire niſi Chriſtum Ieſum, &c. Et. 1. Io. 3. Cũ apparuerit. i. reuelabitur, ſimiles ei erimus. ſ. omnia ſciẽtes, ſicut qui haberet librum vbi eſſet tota ſcientia, non quęreret niſi vt ſciret illum librum, ſic & nos non oportet amplius quærere niſi Chriſtum. Deinde cum dicit *Hoc autem dico, &c.* Inſtruit & monet eos contra doctrinam corrumpentẽ. Seducebantur autem a quibuſdam philoſophis cõtra fidem, & ab hæreticis qui docebant obſeruantias legalium. Ideo primò inſtruit eos contra philoſophos, ſecundò contra iudaizantes, ibi *In quo & circumciſi.* In ſcientia verò mũdana duo continentur, quia eſt quædam ſcientia loquendi, & quædã ſcientia rerũ, & ideo dupliciter poſſunt decipere. Ideo primò munit eos contra philoſophos decipientes eos per ſciẽtiam loquendi: ſecundò contra decipientes eos per ſcientiã B rerum, ibi *Videte ne quis.* Primò manifeſtat deceptionẽ, ſecundò aſsignat rationem, ibi *Nam ſi corpore.* Dicit ergo, Dico ꝙ in Chriſto eſt omnis ſcientia. Et hoc dico, ne quærentes alibi ſcientiam decipiamini. Et dicit *Vt nemo.* ideſt nec Demoſthenes, nec Tullius vos decipiat in ſublimitate ſermonis. Eſa. 33. Populum in prudentem non videbis, populum alti ſermonis, &c. Sed nunquid eſt peccatũ vti ſermonibus ſublimibus? Reſpondeo. Non, quia etiam ſancti viri elegantius loquuntur q̃ etiam rethores mundi, ſicut Ambroſius, Hieronymus, et Leo papa. Nam ſi licet vti ad perſuadendũ in malo ornata locutione: multò magis in bono.

Sciẽtia verborum, & ſcientia rerũ quę ſit.

LECTIO SECVNDA.

Perſeuerantiam docet, qua in bonis proficiant, monetq; ſibi cauendum a fallacijs ſophiſtarum, ac philoſophorum rationibus.

NAm etſi corpore abſens ſum, ſed ſpiritu vobiſcum ſum: gaudens, & vidẽs ordinem veſtrum & fir- C *mamentum eius quæ in Chriſto eſt, fidei veſtræ. Sicut ergo accepiſtis Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, in ipſo ambulate, radicati & ſuperædificati in ipſo, & confirmati in fide ſicut & didiciſtis, abũdantes in illo gratiarum actione. Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam & inanẽ fallaciam: ſecundum traditionem hominum, ſecũdum elementa mũdi, & non ſecundũ Chriſtum: quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis.*

Suprà monuit ne per aliquã fallaciam ſermonis decidãt a fide: hîc ponit rationem monitionis, quæ ſumitur ex bonis quæ in iſtis erant: quæ non debebant perdere, ſed proficere in eis. Et primò commemorat bona habita: ſecundò oſtendit quomodo in eis proficiãt, ibi *Sicut ergo.* Circa primum duo facit: quia primò oſtendit qualiter ſunt ſibi no- D ta bona eorum. Secundò quæ bona in eis ſunt, ibi *Gaudens.* Dicit ergo *Nam & ſi, &c.* q. d. Licet non prædicauerim vobis nec veſtra facta oculis videã, tamen ſpiritu vobis interſum per affectionem gaudẽs de bonis veſtris. 1. Cor. 5. Abſens quidam corpore, præſens verò ſpiritu. Prou. 10. Filius ſapiens lętificat patrem, &c. Et hoc quia reuelabatur ſibi per ſpiritum ſanctum, & ideo dicit *Sed ſpiritu vobiſcum ſum.* 4. Reg. 5. Nonne cor meum in præſenti erat quando reuerſus eſt homo de curru in occurſum tui, &c. *Gaudens.* inquã, ſum, quia videns ſum *Ordinem,* ideſt ordinatã veſtram cõuerſationem. 1. Corin. 14. Omnia honeſtè & ſecundum ordinem fiant in vobis. Iudic. 5, Stellę manentes in ordine & curſu ſuo, &c. *Et firmamentum, &c.* 1. Tim. 2. Firmum fundamentum dei ſtat, &c. Et hoc *In Chriſto.* Eph. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris, &c. Eccleſia enim eſt ſpirituale ædificium. Ephe. 2. In quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in domino. Huius autem bonitas conſiſtit in debito fundamento quod eſt fides,

fides, & in debita ſuperædificatione. Et ideo hæc duo po- **E** ſuit. Deinde cum dicit *Sicut ergo, &c.* Monet eos ad hæc ſeruanda. Et primò ad proficiendum. ſecundò ad perſiſtẽdum: tertiò ad gratias agendũ. Dicit ergo *Sicut accepiſtis Chriſtum dominum noſtrum non peruertendo in ipſo ambulate.* Ro. 12, Adhęrentes bono. Eccleſia quandoq; comparatur ſpirituali ędificio. 1. Cor. 3, Templum dei ſanctum eſt quod eſtis vos. Quandoq; arbori, quia fert fructum. Et eadem eſt comparatio fundamenti ad domum, & radicis ad arborem: quia vtriuſq; firmitas eſt radix & fundamentum Chriſtus. Eſa. 11. Erit radix Ieſſe quæ ſtat in ſignum populorum. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Ideo dicit *Radicati*, ſcilicet ſicut boni rami. *Et ſuperædificati in ipſo & confirmati*, ſcilicet ſicut boni lapides, hoc eſt ſi perſtiteritis *In fide* eius. 1. Petr. vlti. Aduerſarius veſter, &c. Et pòſt, Cui reſiſtite fortes in fide, &c. Et hoc *Sicut didiciſtis*, ſcilicet in vera fide. Gal. 1. Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit, &c. **F** *Abundantes in illo in gratiarum actione*, ideſt gratias agentes abũdanter. 1. Theſ. vlti. In omnibus gratias agite. 2. Machab. 1. De magnis periculis a deo liberati, magnificè gratias agimus ipſi, &c. Deinde cum dicit *Videte*. monet ne decipiãtur per vanã ſapientiam. Et primò ponit monitionem, ſecundò rationem, ibi *In ipſo*. Circa primũ, primò docet vitare quod poteſt decipere: ſecundò oſtendit quare illud decipiat, ibi *Secundum traditiones*. Sed ꝙ aliquis decipiatur per ſapientiam ſecularem, dupliciter cõtingit. ſ. quandoq; per principia realia philoſophiæ, quandoq; per ſophiſticas rationes. Et vtraſq; docet cauere. Vnde dicit *Ne quis, &c.* i. per philoſophica documenta. Eſa. 47. Sapientia tua & ſcientia hæc, decepit te. Multi enim ſunt propter philoſophiam decepti a fide declinantes. Hiere. 10. Stultus eſt factus omnis homo a ſcientia ſua. Quantum ad ſecundum dicit *Et inanem fallaciam*. quæ non fundatur niſi ſuper apparenti inuolutione verborum. Ephe. 5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Sed quomodo ſeducẽs? Qui ſeducit, oportet habere aliquid apparens, & aliquid non exiſtens. Ideo **G** primò ponit principium apparentiæ: Secundò defectũ exiſtentiæ. Principiũ apparentiæ eſt duplex. i. authoritas philoſophorum, & quantum ad hoc dicit *Secundum traditionem hominum*, ideſt ſecundũ ea quæ aliqui tradiderunt propria ratione. Pſal. Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniã vanę ſunt. Aliud eſt adinuentio rationis, quando. ſ. aliquis vult metiri ea quę ſunt fidei ſecundum principia rerum, & non ſecundum ſapientiã diuinam. Ex hoc enim multi decipiuntur. Et ideo dicit, Secundũ elementa mundi, &c. Sap. 13. Neq; operibus attendentes cognouerunt quis eſſet artifex &c. Quantò enim cauſa eſt altior, tantò habet ſuperiorem effectum. Vnde qui voluerit conſiderare effectus ſuperiores ſecũdum cauſas inferiores decipitur, vt ſi quis cõſideret motum aquæ ſecundum virtutẽ aquæ, non poteſt ſcire cauſam refluxus maris, ſed ſic ſi conſiderat eum ſecũdum virtutem lunę. Vnde multò magis decipitur qui conſiderat proprios dei effectus ſecundum elemẽta mundi. Et hæc eſt cauſa apparentiæ. Sed nũquid ſunt ſemper reſpuẽ- **H** dæ traditiones hominum & rationes? Reſpõdeo: Non, ſed tunc quando procedit phyſica ratio ſecundum illas & non ſecundum Chriſtum. Infrà eodem, Non tenentes caput ex quo totũ corpus per nexus & coniunctiones ſubminiſtratum & cõſtructum creſcit in augmentũ dei. Vel poteſt exponi ſecundum elemẽta mundi menſurãdo. ſ. veritatem fidei ſecundum veritatẽ creaturarum. Vel hoc dicit propter idolatras colentes idola: & dicentes, Iouem cœlum. Vel ſecundum Iudęos vt ſit ſenſus: *Per philoſophiam*. i. per rationẽ volentium trahere ad legalia ſm elementa mundi. i. ſecundum obſeruationes corporales. Gala. 4. Sub elemẽtis mũdi eramus ſeruiẽtes. Sed prima expoſitio eſt melior. Deinde cum dicit *Quia in ipſo, &c.* ponit rationẽ prædictorũ, dicens, Quicquid non eſt ſecundũ Chriſtum reſpuendum eſt. Sed nunquid eſt Chriſtus tãtus vt pro eo omnia reſpui debeant? Et reſpondet ꝙ ita: quod oſtendit tripliciter. Primò per cõparationem ad diuinitatem; ſecundò per cõparationem ad fideles, ibi *Et eſtis*. tertiò per comparationem ad angelos, ibi *Qui eſt caput*. Dicit ergo, Ideo reſpuendum eſt quod eſt contra eum, quia ipſe eſt deus. Vnde plus eſt ei ſtandum, q̃ omnibus *Quia in ipſo habitat, &c.* Deus enim eſt in omnibus, ſed in quibuſdam per participationem ſimilitudinis ſuæ bonitatis, vt in lapide et alĳs huiuſmodi. Et talia non ſunt deus, ſed habet in ſe aliquid dei, nõ eius ſubſtãtiam, ſed ſimilitudinem eius bonitatis. Et ideo non habitat in eis plenitudo diuinitatis, quia non eſt ibi ſecundũ ſubſtantiam. Itẽ eſt in mentibus ſanctis per operationem quæ per amorẽ & cognitionem attingunt deũ. Et ideo deus eſt in eis ſecundum gratiã, ſed non corporaliter, ſed ſecundum effectum gratię: nec eſt plenitudo, ſed ſecundũ aliquos effectus terminatos. Sed in Chriſto eſt corporaliter, quod exponitur tripliciter. Corpus. n. diuiditur còtra vmbrã, infra eodem, Quæ ſunt vmbra futurorũ, &c. Et ſic deum cõtingit dupliciter inhabitare, vel ſecundum vmbrã, vel corporaliter. i. realiter. Primò modo inhabitabat ĩ veteri lege, ſed **F** in Chriſto inhabitabat corporaliter. i. realiter & ſecũdum veritatem. Secundo modo exponitur quia alĳ ſancti inhabitantur ſolùm ſecundum animũ, non ſecundum corpus. Ro. 7. Scio ꝙ non habitat in me. i. in carne mea bonum, ſed in Chriſto diuinitas inhabitat corporaliter: quia inhabitatio dei qua ſanctos inhabitat eſt ꝑ operationẽ. i. per amorẽ & cognitionem, quod eſt opus ſolius mentis rationalis, ſed in Chriſto inhabitat per aſſumptionẽ hominis ĩ vnitatem perſonæ. Vnde quicquid pertinet ad hominem, totũ inhabitatur a deo: & ideo caro et mens inhabitatur, quia ambo ſunt vnita verbo. Io. 1. Et verbum caro factum eſt. Sed tertio modo eſt ſenſus. Tribus. n. modis eſt deus ĩ rebus. Vnus eſt cõmunis per potentiam, præſentiam, & eſſentiã. Alius per gratiã in ſanctis. Tertius modus eſt ſingularis in Chriſto per vnionem. Corpus autẽ tres dimenſiones habet. Et plenitudo diuinitatis, his modis in Chriſto ſuperabundat, ideo corporaliter dicitur in eo eſſe. Et primus quidem modus eſt quaſi longitudo, quia ſe extẽdit ad omnia. Item latus eſt per charitatem. Item quãtum ad profundum incõ- **G** prehenſibilis. Sed ex hoc Neſtorius errat, dicens vnionem factam per inhabitationẽ, tantùm dicens verbum inhabitaſſe carnem. Sed contra hoc eſt quod Apoſtolus dicit Philip. 2. Exinaniuit ſemetipſum, &c. Habitare autẽ hominẽ non eſt exinanire, ſed hominẽ fieri, & ſubdit, in ſimilitudinem hominũ factus, & ideo habitabilis dicitur Chriſtus, non quaſi alius ſit qui habitat & qui inhabitatur, ſed ipſe eſt & homo & deus in quo habitat plenitudo diuinitatis.

Deus eſt in reb[us] tripli[citer].

Deinde cum dicit *Et eſtis in illo, &c.* Oſtẽdit idem per cõparationem ad alios. Quaſi dicat, omnia accepiſtis. Ioan. 1, De plenitudine eius, &c. Sciendum eſt autem ꝙ Platonici dicunt ꝙ diuina dona perueniũt ad homines mediantibus ſubſtantĳs ſeparatis. Et hoc eſt verum etiam ſm Dionyſ. ſed hoc eſt quoddam ſpeciale, quia ab eo immediatè qui replet angelos. Io. 1. Vnigenitus dei filius qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit, &c. Heb. 2. Cũ initium accepiſſet enarrari per dominum ab his qui audierunt, &c. Et ideo dicit **H** *Qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis* inquantum eſt rex eorum & dominus: non per conformitatem naturæ, quia ſic caput eſt hominũ. Et tangit iſtos ordines, qui videntur habere quandam præeminentiam.

Dona d[…] na q[…] uen[…] homin[…] ſed n[…]

LECTIO TERTIA.

Per circunciſionem docet legalia eſſe impleta in Chriſto, in quo eos circunciſos affirmat, ac omnem noxam ſibi donatam, deleto, chyrografo dicit.

IN quo & circunciſi eſtis circunciſione non manufacta, in expoliatione corporis, carnis, ſed in circunciſione Chriſti, conſepulti ei in baptiſmo: in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis dei, qui ſuſcitauit illum a mortuis. Et vos cum mortui eſſetis in delictis & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo: donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat chyrographũ decreti, quod

erat

erat contrarium nobis. Et ipſum tulit de medio, affigens illud cruci, & expolians principatus & poteſtates, traduxit confidenter palam, triumphans illos in ſeipſo.

Supra muniuit fideles cõtra deceptiones ſecularis ſapiẽtiæ: hic inſtruit & munit eos contra hæreticos, volentes eos ad legalia trahere: quos primò docet vitare: ſecundò excludit eorum falſam ſeductionem, ibi *Nemo &c.* Iterũ prima in duas, quia primò oſtẽdit legalia eſſe impleta in Chriſto: ſecundò ea excludit oſtendens ꝙ non tenentur ad ipſa, ibi *Nemo vos.* Inter legalia autẽ primum eſt circunciſio, in qua Iudæi profitebantur obſeruantiã veteris legis: ſicut nos in baptiſmo profitemur obſeruantiã nouæ legis. Gala. 5. Teſtificor omni circũcidenti ſe, qm̃ debitor eſt vniuerſę legis faciendæ. Vñ dicit ꝙ fideles ſunt circũciſi quadam ſpirituali circunciſione. Ex quo ſequitur ꝙ illa ceſſat. Vnde primò oſtendit quali circunciſione ſunt circũciſi. Secundò in quo accipitur hæc circunciſio, ibi *Conſepulti.* Tertiò aſsignat rationem huius circunciſionis, ibi *Et vos cum mortui.* Circa primum ſciendum eſt ꝙ duplex eſt circunciſio. ſ. carnalis & ſpiritualis. Per Chriſtum verò ſumus circunciſi, non circũciſione carnali, ſed ſpirituali. Et ideo primò excludit carnalem: ſecundò aſtruit ſpiritualem. Dicit ergo, *In quo,* ſcilicet Chriſto *Circuncisi eſtis circunciſione non manufacta.* Ro. 2. Non. n. qui in manifeſto Iudæus eſt: neq; quæ in manifeſto in carne eſt circũciſio, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt, & circũciſio cordis in ſpiritu nõ litera, &c. *In expoliatione corporis carnis.* Hoc dupliciter poteſt legi. Vno modo ſic, Dico *Circunciſi, non manufacta circunciſione* vos dico manentes *In expoliatione, &c.* i. carnalis corruptionis, ſecundũ illud. 1. Cor. 15. Caro & ſanguis regnum dei non poſsidebũt, &c. quaſi dicat, Ideo circunciſi, quia non habetis iam vitia carnis: infra. 3. Expoliantes vos veterẽ hominem cũ ſuis actibus, &c. Vel dico circunciſione nõ manufacta, quæ circunciſio manufacta conſiſtit in expoliatione corporis carnis, quæ abſcinditur ab alia. Vnde alia litera habet. Cutis carnis. ſ. corporis carnis. i. particulę corporis, quæ eſt caro, non ꝙ aliud ſit corpus & aliud caro. Et dicit carnis alludens legi, vbi mentio de carne. Geñ. 17. Circũcidetis carnẽ p̃putij veſtri, &c. Et hoc, vt oſtenderet, ꝙ eſt quædam carnalis obſeruantia. Sed nos non tali ſumus circunciſi, ſed circũciſione Chriſti. Sicut enim Chriſtus aſſumpſit ſimilitudinẽ carnis peccati ideſt carnem paſsibilem, vt a peccato liberaret, ita & remedia legis vt a legis obſeruãtia liberaret. Vel quam Chriſtus facit in nobis, quæ eſt ſpiritualis circunciſio, vt dicit̃ Ro. 2. Non litera, ſed ſpiritu. Secundò oſtendit ꝙ adepti ſumus eã in baptiſmo, & ſic baptiſmus eſt ſpiritualis circunciſio. Et primò oſtendit ꝙ in baptiſmo exhibet̃ figura mortis Chriſti. Secundò ꝙ in eo accipitur conformitas ad reſurrectionem Chriſti, ibi *In quo & reſurrexiſtis.* Dicit ergo *Conſepulti, &c.* Quia in eo exprimitur ſimilitudo mortis Chriſti, vt ſicut Chriſtus ponitur primò in cruce, & poſtea in ſepulchro: ita qui baptizatur, ponitur ſub aqua, & ter, ſicut ſtetit Chriſtus triduo in ſepulchro. Conſepulti etiam. i. baptizati ad ſimilitudinẽ morti Chriſti, vt ſicut in ea deſtruxit peccatum, ita & in baptiſmo. Et ſicut reſurrexit de ſepulchro: ita & nos a peccatis in re, & a corruptione carnis in ſpe. Et hoc *Per fidem operationis dei.* quia virtute dei reſuſcitatus eſt. Pſal. Reſuſcita me, & retribuam eis, &c. Et credens hanc reſurrectionẽ fit particeps huius reſurrectionis. Ro. 8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum a mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra. Sed et Chriſtus reſuſcitauit ſe. Eadem eſt enim operatio patris & filij. Pſal. Exurgam diluculo, &c. Deinde cum dicit *Et vos cum, &c.* Oſtendit rationem ſimilitudinis: & primò oſtendit ſimilitudinem: ſecundò modum dictorum, ibi *Delens, &c.* Litera nõ eſt difficilis. Dixi vos circunciſos, quia conſepulti eſtis Chriſto in baptiſmo. Et comparauit baptiſmum ſepulturæ & morti. Sed poteſt dici ꝙ ad propoſitum magis eſſet ſi dicatur, ꝙ primò oſtenditur ꝙ baptiſmus ſit circũciſio: ſecundò oſtẽdit rationem quare: quia. ſ. peccatum eſt ſuperfluitas, et caro præputij eſt ſuperfluitas. Idem ergo eſt deponi peccatũ

A & præputium. Sed in baptiſmo deponitur peccatum, ergo eſt idem ꝙ circunciſio. Et ideo dicit *Cum eſſetis mortui in delictis.* i. propter delicta veſtra. Pſal. Mors peccatorum peſsima *Et præputio carnis veſtræ.* i. carnalis concupiſcentiæ, quod pertinet ad originale, quaſi aſtricti reatu malorum actuũ & peccati mortalis, hoc faciẽs Chriſtus cõuiuificauit, &c. Ephe. 2. Cũ eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, &c. Et hoc remouens a vobis omne peccatum, condonans & remittens vobis omnia delicta. Idem eſt igitur circũcidi & conuiuificari, & hoc in baptiſmo per remediũ mortis peccati, & cum circuncidimur per remotionem peccati originalis. Sed quomodo condonauit? Reſpondeo, Dicendũ eſt ꝙ homo peccando duo incurrit. ſ. reatum culpæ, & ſeruitutem diaboli. Et ideo dicit quomodo ſunt peccata condonata. Primò quãtum ad remotionem ſeruitutis diabolicę: ſecundò ponit ablationem reatus culpę, ibi *Expolians, &c.* Dicit ergo, *Delens, &c.* Quod decretum dupliciter poteſt intelligi. Vno modo lex vetus. Ephe. 2. Legem mandatorũ

B decretis euacuans, &c. Et ſic loquitur hic ad Iudæos. q. d. Et vos cõuiuificauit. Chirographum eſt ſcriptura manualis. & propriè fit pro cautione contractuum. Quicunq; frãgit decretum dei, efficitur reus culpæ. Et hic reatus cõſiſtit & in memoria hominis inde perturbata & maculata, & in memoria dei iudicaturi, & dęmonum qui cruciaturi ſunt. Hoc ergo remanens in memoria, vocatur chirographum: Chriſtus ergo eſt qui condonauit omnia, & hoc delẽs chirographum. i. memoriam tranſgreſsionis, quod chirographum, vel decretũ erat aduerſus nos, quia vtrunq; erat cõtra nos. Lex quidem, quia faciebat cognitionem peccati, et non iuuabat. Chirographum autẽ, quia memoria trãſgreſſionis ad puniendum erat. Et dicit decreti, quia nõ remittit ſic vt faciat ꝙ nõ peccaueris, ſed quia non eſt in memoria dei ad puniendum, nec in dęmonis memoria ad accuſandum, nec in te ad contriſtãdum. Pſal. Beati quorũ rem. &c. & quorum tecta ſunt peccata, &c. Vel communiter loquitur non ſolum ad Iudæos, ſed ad omnes. Vnum decretum

Chirographum dei & qũo deletum eſt a Chriſto.

C factum eſt primo homini. Gene. 2. Ex omni ligno paradiſi comede, de ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. In quacunq; die comederis, morte morieris. Sed huiuſmodi decretum eſt homo tranſgreſſus, & propter hoc in memoria eſt chirographum cõtrarium nobis, quod Chriſtus deleuit. Et quomodo? *In cruce,* quando tulit ipſum de medio, &c. Conſuetudo enim erat ꝙ ſoluens omnia ad quæ, quis tenebatur, ſcindebatur chirographum. Homo autem erat in peccato, ſed Chriſtus ſoluit pro nobis patiẽdo. Pſal. Quæ non rapui, tunc exoluebam. Et ideo ſimul cũ morte Chriſti, hoc chirographum eſt deſtructum, & ideo dicit, Tulit de medio. i. ſuſtulit de rerum natura, & hoc affigens illud cruci, per quam ſatisfaciens deo tulit peccatum noſtrum. Deinde cũ dicit *Expolians, &c.* Oſtendit quomodo liberauit a ſeruitute peccati. Det̃ enim ꝙ vſurarius propter cautionem teneat hominem captum, nõ ſufficeret deſtructio cautionis niſi liberaretur. Sic & Chriſtus. Et ideo dicit *Expolians, &c.* Hæc expoliatio refert̃ ad ſanctos mor-

D tuos ante paſsionem Chriſti, & ſic Chriſtus eos de inferno expoliando liberauit. Zach. 9. Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui remiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua. Eſa. 49. Equidẽ & captiuitas a forti tolletur, & quod ablatum fuerit a robuſto, ſaluabitur. Si autem intelligatur de viuis, ſic expoliauit eos ſcilicet a dęmonibus. Luc. 11. Si autem fortior illo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Io. 12. Princeps huius mundi eñcietur foras. Dicit *Expolians principatus & poteſtates,* ideſt ipſos dæmones. Epheſi. vlti. Aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, &c. Traduxit ipſos ſanctos confidenter tanquàm authoritatem habens, in cœlum quantum ad mortuos: & quantum ad viuos, in regnum gloriæ vel gratię ſuæ. Vel traduxit. i. extra duxit, ideſt expulit principatus ex homine. Eſa. 51. Induere fortitudinem brachium domini, &c. *Palam.* i. euidenti iudicio, quo cognoſcatur ꝙ traducti ſunt. Olim. n. totus mundus ſeruiuit idolis,

E ſis, nunc non. Vel *Palam.* coram multitudine angelorum, tum quia deſcendit ad infernum ſanctorũ, tum quia aſcendit in cœlum, Et hoc *Triumphans in ſemetipſo.* i. in ſua virtute. Philip.3. Secundum operationẽ qua poſsit etiam ſubijcere ſibi omnia. Alia litera ſic habet, Et exuens ſe carne, principatus & poteſtates exemplauit fiducialiter triũphans. Et exponitur ſic: *Exuens ſe carne.* i. mortalitate. 1. Co.15. Caro & ſanguis regnum dei non poſsidebunt. i. mortalitas carnalis corruptionis. Ro.6. Chriſtus reſurgens ex mortuis iam nõ moritur: mors illi vltra non dominabitur. 2. Cor.5. Et ſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc iam nõ nouimus. *Exemplauit*, id eſt, in ſe exemplum præbuit quomodo ſunt vincendi. Reliqua non mutantur.

LECTIO QVARTA.

Concludit, fideles ad legalium obſeruantiam minime teneri, monetq́ue eos, ne ſeducantur a pſeudo, & ſeductos reprehendit.

F *NEmo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quæ ſunt vmbra futurorum: corpus autem Chriſti. Nemo vos ſeducat volens in humilitate & religione angelorum, quæ non vidit, ambulans fruſtrà inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones ſubminiſtratum & cõſtructum creſcit in augmentum dei. Si ergo mortui eſtis cum Chriſto ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes in mundo diſcernitis? Ne tetigeritis, neque guſtaueritis, neque contrectaueritis, quæ ſunt omnia in interitum ipſo vſu, ſecundum præcepta & doctrinas hominum, quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis.*

G Supra oſtendit legalia eſſe impleta in Chriſto propter circuncisionẽ in eo impletam, quæ eſt legalium profeſsio: hic concludit eos nõ obligari ad legalia præcepta cærimonialia. Cærimonialia verò erant quatuor. ſ. ſacrificia, ſacra, ſacramenta, & obſeruantiæ. Sacrificia immolabantur deo, vt oues, vituli, & huiuſmodi. Sacra erant ſicut vaſa, & ſolẽnia tempora. Sacramenta erant tria. ſ. circũciſio, agnus paſchalis, & conſecratio ſacerdotum. Obſeruantiæ autẽ erant ea, quæ pertinebant ad ſingularem cõuerſationem populi Iſrael, vt cibi, veſtes, & huiuſmodi. Quædã verò prædictorum pertinebãt ad quoſdã, vt ſacrificia, vaſa, & alia huiuſmodi: quædã ad omnes. De primis autẽ non facit mentionem, ſed de tãgentibus totũ populum ſicut nũc baptiſmus. Facit autem mentionem de obſeruantijs, quia abſtinebant a certis cibis. Leuit.11. vt de quadrupedibus, ab his quę vngulam non diuidunt. In potu etiam, vas quod non haberet operculum immundũ erat, & quicquid in eo erat. Et ideo quantum ad hoc dicit *Nemo vos iudicet in cibo.* i. condẽnabiles putet in hoc quòd vtimini cibis vel potibus prohibitis in lege. Rom.14. Qui nõ manducat, manducantẽ non iudicet, &c. Itẽ facit mentionẽ de ſacris ad temporum ſolennitatẽ pertinentibus. In veteri autẽ lege erat ſolennitas iugis, vt ſacrificium veſpertinũ & matutinum, quædã autem quę certis temporibus fiebant: & horũ, quędã fiebãt pluries in anno, quædam ſemel tantũ ſicut paſcha, ſcenophegia, & pẽtecoſten: ſed ſabbatum, & neomenia pluries: quia iſtud qualibet hebdomada, illud ſemel in mẽſe. Et huius ratio erat, quia omnia feſta tendunt ad honorẽ dei. Impendimus autẽ deo honorem, vel propter aliquod ęternum, & ſic eſt iuge ſacrificium, vel propter aliquod tẽporale, & hoc quantũ ad totum hominum ſtatũ: & ſic ſunt duo. ſ. creationis beneficiũ, & ſic eſt ſabbatũ. Exo.20. Memẽto vt diem ſabbati ſanctifices. Et ratio ponitur, ibi, quia ſeptimo die requieuit. Et rõ allegorica eſt, quia ſignificat quietẽ Chriſti in ſepulchro. Et anagogicè, quietem animæ in deo. Aliud eſt beneficiũ

Cęrimonialia erant quatuor, ſacrificia, ſacra, ſacramenta, & obſeruãtię

E propagationis & conſeruationis, quod etiã fit per tempus. Et quia Iudæi obſeruabant tẽpora a luna, ideo dicit: Feſtũ neomeniæ. i. nouæ lunæ. Sunt etiã aliæ cauſæ. ſ. liberationis ſpecialis, & ſic ſuperadditæ ſunt aliæ ſolẽnitates, & ideo dicit *In parte diei feſti, aut neomeniæ.* quę fit quolibet mẽſe. Leuit.3. aut ſabbatorũ pro quolibet ſeptimana. Et dicit ſabbatorũ, quia ſabbatum eſt requies, & iſti habebant plura ſabbata, quia ſeptimũ diem & ſeptem ſeptimanas. ſ. pentecoſten, quę in ſeptima ſeptimana eſt a paſcha: quæ eſt principiũ anni, & ſeptimũ menſem, & ſeptimũ annum in quo fit remiſsio debitorũ. Item ſeptima ſeptimana annorũ. i. in iubileo. Et ideo dicit, Sabbatorũ. q.d. Nullus vos condẽnet, quia hæc nõ obſeruatis. Et hoc ideo, quia ſunt vmbræ futurorum. ſ. Chriſti. Et ideo veniẽte veritate, debet ceſſare vmbra *Corpus autem Chriſti.* i. corpus pertinẽs ad Chriſtum. Quando quis videt vmbram ſperat quòd corpus ſequatur. Legalia autẽ ſunt vmbra præcedens Chriſtum, & eum figurabant venturũ. Et ideo dicit, Corpus. i. veritas rei pertinet ad Chriſtũ, ſed

F vmbra ad legem. Deinde cum dicit *Nemo vos ſeducat, &c.* Loquitur cõtra ſeductores & deceptores. Et primò monet vt non decipiãtur: ſecũdò arguit deceptos, ibi *Si ergo mortui.* Item primò reddit cautos a ſeductione: ſecundò oſtendit per quid ſeducantur, ibi *Volens in humilitate.* tertiò in quo deficiat, ibi *Quæ non vidit.* Dicit ergo *Nemo vos ſeducat.* ſ. a veritate quam dixi. Epheſ.5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Seducunt enim in humilitate iſti pſeudo introducentes legalia: quia vtebantur ſimulata ſanctitate. Sanctitas autẽ in duobus conſiſtit. ſ. in humili conuerſatione, & cultura dei. Iſti autem oſtendebant humilẽ conuerſationem, cũ apparebat eos non curare de rebus mundi. Et ideo dicit *In humilitate.* Eccl.19. Eſt qui nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo. Item dicebant ſe prædicare ad reuerẽtiam dei. Et ideo dicit *Et religione angelorum.* Religio enim eſt ſecundum Tullium, quæ cuidam naturæ, quam diuinam vocant, cultum & cærimoniam affert. 2. Timo.3. Habentes quidẽ ſpeciem pietatis, virtutem autem eius abnegãtes. Et ſecundum Gloſ.

G legitur ſic in religione, &c. Quia per hoc intẽdunt quòd videantur eſſe angeli. i. nuntij dei. Mat.7. Attẽdite a falſis prophetis, &c. Vel in religione angelorum ad literam: quia vetus lex eſt tradita per angelos in manu mediatoris, vt dicitur Gala.3. Heb.2. Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo factus eſt firmus, &c. Et iſti dicebant cultum legis obſeruandum, quia tradita erat per angelos. Sed tamẽ triplex eſt eorum defectus. ſ. ſcientiæ, iuſtitiæ & fidei. Et quantum ad primum dicit *Volens quæ non vidit,* ideſt intellexit perſuadere, & ſemper repetere, Nemo vos ſeducat. Iſti enim neſciebant quo fine data eſſet lex. 1. Timo.1. Volẽtes eſſe legis doctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Quantum ad ſecundum dicit *Ambulans fruſtra inflatus.* licet ſic humilitatem prætendant. Exponit duo. ſ. quòd religio eorum ſit inutilis, quia ambulant fruſtrà. ſ. operantes opera, quæ nõ proſunt ad vitam æternam. Sap.3. Inutilia ſunt opera eorum. Iob.39. Fruſtra laborauit nullo timore cogente. Item quòd prætẽdunt falſam humilitatem, Vñ

H dicit *Inflatus, &c.* Differentia eſt inter inflatũ & pinguem: quia pingues, veritatis ſunt pleni: inflati verò vacui, ſed vẽto extenſi. Qui ergo verè ſunt humiles ſunt pleni, ſed qui apparent tantum inflati, ſunt vacui. Sap.4. Dirumpe illos inflatos ſine voce. Hoc ſenſu intelligitur illud, Scientia inflat. 1. Cor.8. Hæc ſapientia eſt grauis, ſcilicet, quia inflat, non quæ eſt ex deo. Matt.16. Caro & ſanguis non reuelauit tibi, &c. Quantum ad tertium dicit *Non tenens caput.* ſcilicet Chriſtum per fidem. Et talis decipitur quia ſine Chriſto eſt in tenebris. 1. Timo.6. Si quis non acquieſcit ſanis verbis, &c. Sed quare eſt caput? Reſpondet, dicens, Quia ab eo dependet totum bonum corporis, ſcilicet eccleſiæ. In corpore enim naturali ſunt duo bona, ſcilicet compactio membrorum, & augmentum corporis. Et hoc habet eccleſia a Chriſto. Ex eo enim dependet totum corpus. Rom.12. Multi vnum corpus ſumus in Chriſto. Et ideo dicit *Coniunctiones.* in corpore enim eſt duplex coniunctio membrorum ſcilicet ſecũdum cõtactum, quia manus eſt

Religio [...] cundũ [...] lium q[...]

con-

conſiicta vlnæ, hæc pectori, & ſic de aliis. Alia eſt cõnexio ſeu coniunctio neruorum. Et ideo dicit, *Coniunctum & conne-xum.* Sic in eccleſia eſt coniunctio per fidem & ſcientiam. Ephe. 4. Vnus dominus, vna fides, vnũ baptiſma. Sed hoc non ſufficit, niſi ſit connexus charitatis, & connexio ſacramentorum. & ideo dicit *ſubminiſtratum per nexus* quia ꝑ charitatem, vnus ſubminiſtrat alteri. Augetur etiam per Chriſtum, quia *Creſcit,* ſcilicet corpus conſtructum ſic *In augmentum dei,* ideſt quod deus facit in nobis. Pſal. Beatus vir cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, &c. Vel *Dei,* ideſt Chriſti qui deus corpus auget: dum augetur eccleſia. Ephe. 4. Ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterii in ædificationem corporis Chriſti, &c. Deinde cum dicit *Si ergo mortui, &c.* Arguit etiã deceptos. Et primò ponit rationem redargutionis ex conditione deceptorum. Secundò ex conditione eorum in quibus decipiebantur, ibi *Quæ omnia ſunt.* Conditio eorum erat libertas, quia ſicut erant mortui peccato, ita & legi. Vnde ſeruare eã non debebãt. Dicit ergo *Si ergo mortui eſtis cum Chriſto.* mortui legi *Ab elementis mundi,* ideſt a legalibus obſeruantiis: quia Iudæi ſeruiebant deo vero, non tamen ſub elementis: ſed Gentiles ſub ipſis elementis *Quid adhuc* veritate cognita *Tanquam viuentes in mundo* vt Iudæi *Diſcernitis* tangenda & comedenda, ſcilicet dicentes *Ne tetigeritis hoc* quia peccatum eſt *Neq; guſtaueritis* de porco & anguilla. Leuit. 11. Deinde cum dicit *Quæ omnia, &c.* Oſtendit qualia ſunt ex parte legaliũ, dicens ꝙ ſunt noxia, & vana, et grauia. Vnde dicit *Quæ omnia ſunt in interitu,* quia mortifera poſt paſſionẽ Chriſti ſolùm ponẽtibus ſpem in eis, ſed poſt tempus gratiæ diuulgatæ ſimpliciter omnibus ſunt mortifera. Quod dico propter opinionem Hieronimi & Auguſtini, quæ ſupra ad Gala. 2. cap. ponitur. Ad interitum ergo & in mortem perducẽtia ſunt. Et ſi dicatur quare ergo legimus vetus teſtamentum? dico ꝙ legimus ad teſtimonium, non ad vſum. Et ideo dicit *Sunt in interitu ipſo vſu,* ideſt non aſſumãtur ad teſtimonium, ſed ad vſum. Item ſunt vana, quæ non innituntur rationi nec authoritati, ſed hæc non innitũtur authoritati diuinæ, ſed humanæ. Vnde dicit *ſecundum præcepta.* Sed nunquid non ſunt præcepta a deo? Reſpõdeo ſic ad tempus, quouſq; veniret veritas. Mat. 15. Irritum feciſtis mandatum dei propter traditiones veſtras. Item non innituntur rationi, quia ſunt habentia rationem ſapientiæ in ſuperſtitione. q. d. Non habẽt rationem, quæ inducat niſi ad ſuperſtitionem. i. ad religionem ſupra modum, & extra tempus ipſorum obſeruatam *Et in humilitate.* ſ. ſimulata tantum ſecũdum deiectionẽ, quia qui liberatur per Chriſtũ a ſeruitute legis, non debet ſe iterum ſupponere ſeruituti. Gala. 5. Nolite iterũ ſub iugo ſeruitutis contineri. Seruantur tamen aliqua, quæ & ſi nõ authoritate diuina, tamẽ humana ratione ſunt vtilia, ſed hoc deficit hîc. Sunt enim grauia hęc, ſecũdum ſe conſiderata. Tria autem deſideramus: ſ. quietem, honorem, & ſufficientiam, quę hæc legalia non habent. Subtractio enim ciborũ contraria eſt ſaturitati. Inducunt etiã laborem, propter obſeruãtias multiplices. Nec ſunt ad honorẽ, ſed ad confuſionem multam, vt illa aſperſio cineris, & huiuſmodi. Act. 15. Hoc eſt onus, quod neq; patres noſtri, neq; nos portare potuimus *Non ad parcendum corpori,* ideſt eccleſiæ. *Non in honore aliquo.* i. non ad honorem dei, ſed *Ad ſaturitatem carnis,* ideſt ad implendum carnalem affectum.

testa- / tű nõ / tur ad / 1, ſed / ſtimo / a.

CAPIT. III. LEC. I.

In nouitate vitę permanere hortatur, ac vitia morti tradere.

IGitur ſi cõſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt, in dextera dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite: non quæ ſunt ſuper terram. Mortui. n. eſtis, *& vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Cum autẽ Chriſtus apparuerit, vita veſtra: tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.* Mortificate *ergo membra veſtra, quæ ſunt*

A *ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, cõcupiſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt ſimulacrorum ſeruitus: propter quæ, venit ira dei in filios incredulitatis: in quibus ambulaſtis aliquando, cum viueretis in illis.*

Supra Apoſtolus monuit fideles cõtra ſeducẽtes: hîc inſtruit eos contra peruerſitatem morũ. Et primò proponit generalem doctrinam. Secundò ſpecialẽ, ibi *Mulieres ſubditæ.* Circa primum duo facit: quia primò inſtruit eos de habẽda recta intentione finis, Secundò de rectitudine humanæ actionis, ibi *Mortificate.* Iterũ prima diuiditur in duas partes, quia primò ponit modum inſtructionis. Secundo aſſignat rationem, ibi *Mortui enim.* Circa primũ, primò ponit ſuſceptum beneficium. Secundo ex hoc concludit inſtructionis documentum, ibi *Quæ ſurſum.* Beneficium eſt, quòd ſurreximus cum Chriſto reſurgẽte, ſed hoc dupliciter: Vno modo per ſpem corporalis reſurrectionis. 1. Corin. 15. Si autem Chriſtus prædicatur ꝙ reſurrexit a mortuis, quomo-
B do quidam dicunt in vobis quoniam reſurrectio mortuorum non eſt? Item cum eo reſurgente reparamur ad vitam iuſtitiæ. Ro. 4. Traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, q. d. Si Chriſto reſurgente & vos reſurrexiſtis. 2. Cor. 4. Qui ſuſcitauit dñm Ieſum, & nos cum Ieſu ſuſcitabit. Deinde cum dicit *Quæ ſurſum, &c.* Concludit documentũ debitum fini. Et primo per comparationem ad finẽ, & vt finẽ principaliter aliquis intendat. ſecundo vt ſm finem de aliis iudicet. Dicit ergo *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite.* Mat. 6. Primũ quærite regnum dei & iuſtitiam eius, &c. Hic. n. eſt finis. Pſal. Vnam petii a domino, &c. Et ideo hoc quærite *vbi Chriſtus ſedet in dextera.* Mar. vlti. Dominus quidẽ Ieſus poſtꝗ̃ locutus eſt eis aſſumptus eſt in cœlũ, & ſedet a dextris dei. Pſal. Sede a dextris meis. Et intelligẽda eſt dextra, nõ pars aliqua corporalis, ſed ſimilitudinaria. Dextra. n. eſt potior pars hominis. Chriſtus ergo ſedet ad dexteram, quia ſecũdum ꝙ homo, in potioribus b[illegible] patris eſt, ſed ſecũdum
C ꝙ deus, in æqualitate eius eſt. Et ſic ſit ordo in vobis, vt q̃a Chriſtus eſt mortuus, & ſurrexit: & ſic eſt aſſumptus a dextris dei, ita & vos moriamini peccato, vt poſtea viuatis vita iuſtitiæ, & ſic aſſumamini ad gloriam. Vel nos reſurreximus per Chriſtum, ipſe autem ibi ſedet: ergo deſideriũ noſtrum debet eſſe ad ipſum. Mat. 24. Vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ, &c. Matt. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. Item debemus iudicare de aliis ſecundũ ipſum. Et ideo dicit *Quæ ſurſum ſunt ſapite, &c.* Aſtruit vnum, & aliud negat. Sapit autem, quæ ſurſum ſunt, q̃ ſecundum ſupernas rationes ordinat vitam ſuam, & de omnibus iudicat ſecundum eam. Iac. 3. Hæc eſt ſapiẽtia de ſurſum deſcendens. Sapit autem, quæ ſunt ſuper terram, qui ſecundum terrena bona omnia ordinat & iudicat, iudicãs ea ſumma bona. Phil. 3. Et gloria in confuſione eorum, qui terrena ſapiunt. Deinde cum dicit *Mortui enim, &c.* Ponit rationẽ monitionis. Et primo cõmemorat quãdã mortem, Secundo innuit occultationem cuiuſdam vitæ, ibi *Et*
D *vita.* Tertio docet huius vitæ manifeſtationem, ibi *Cum autem Chriſtus.* Prius enim vnum prohibuit & aliud aſtruxit: & nunc ad hæc duo redit. primo ſic: Non ſapite, quæ ſunt terrena, quia mortui eſtis terrenæ conuerſationi. Mortuus enim huic vitæ non ſapit ea, quæ ſunt huius mundi: ita & vos ſi mortui eſtis cum Chriſto, ab elementis huius mundi. Ro. 6. Exiſtimate vos mortuos eſſe quidem peccato, viuentes autem deo. Eſa. 26. Morientes non viuant, gigantes non reſurgãt, &c. Cum autem dixit, Exiſtimate, &c. Subdit; *viuentes.* Et ideo alia vita eſt occulta. vnde etiam hic dicit, *Et vita veſtra, &c.* Et hanc vitam acquirimus nobis ꝑ Chriſtum. 1. Pet. 3. Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, &c. Quia vero hæc vita eſt per Chriſtum, Chriſtus autem eſt occultus a nobis, quia eſt in gloria dei patris. Et ſimiliter vita, quæ per eum nobis data eſt in occulto, vbi ſcilicet Chriſtus eſt in gloria dei patris. Prouer. 3. Lõgitudo dierũ in dextra eius, et in ſiniſtra eius diuitiæ & gloria. Pſal. Quã magna multitudo dulcedinis tuæ,

E quam abſcondiſti timentibus te,&c. Apoc. 2. Vincenti dabo manna abſconditum,&c. Ideo cum dicit *Cum autem Chriſtus,&c.* oſtendit quomodo manifeſtatur.ſ.ſicut & Chriſtus, quia dicitur in Pſal. Deus manifeſtè veniet. Et ideo dicit *Cum autem apparuerit Chriſtus vita veſtra.* quia ipſe eſt actor vitæ veſtræ,& quia in amore eius & cognitione cōſiſtit vita veſtra. Gala. 2. Viuo ego iam non ego, viuit vero in me Chriſtus *Tunc vos apparebitis.* 1. Io. 3. Cum apparuerit ſimiles ei erimus.ſ.i gloria. Abac. 3. Ab auſtro veniet & ſanctus de monte Pharam,&c. Deinde cum dicit *Mortificate ergo.* Ordinat humanam actionem. Primò per cohibitionē peccatorum. Secundò per inſtructionem bonorum morū, ibi *Induite vos.* Circa primum duo facit, quia primò præmittit monitionem: ſecundò eius rationem exponit, ibi *Expoliantes vos.* Iterum prima in duas, quia primò prohibet vitia carnalia: ſecundò rationem aſsignat, ibi *Propter quæ.* Circa primum duo facit, quia primo ponit generalē prohibitionē: ſecundo explicat in ſpeciali, ibi *Quæ ſunt.* Dicit ergo, Non

F debetis ſapere *Quæ ſunt ſuper terram,* ſed mortificate quicqd terrenum & ſpecialiter membra quæ ſunt,&c. Quod poteſt exponi ſimilitudinariè. quia conuerſatio noſtra eſt cōtinens multos actus, ſicut corpus multa mēbra, & in conuerſatione bona, prudentia eſt ſicut oculus dirigens: fortitudo autem ſicut pes portās. In mala verò, aſtutia ſicut oculus, pertinacia verò ſicut pes. Hęc ergo membra ſunt mortificanda. Vel aliter de membris corporis carnalibus dixit, *Mortui eſtis,&c.* ſ. terrenæ conuerſationi. Quomodo? Et reſpōdens dicit, *Mortificate,&c.* Intantum ergo morimur culpę, inquantum viuificamur per gratiam. Vita.n. gratiæ reparat nos quantum ad mentem, non totaliter quantū ad corpus propter fomitē. Ro. 7. Ego ipſe mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati. Et paulò antè, Video aliam legē in membris meis repugnantem legi mentis meæ,&c. Qui ergo mortui eſtis quantum ad mentem, mortificate concupiſcentiam in mēbris, quæ ſunt ſuper terrā, inquātum ſunt ſuper terram, & terrena corpora. 1. Cor. 6. Caſtigo corpus

G meum & in ſeruitutem redigo,&c.i. non permittendo ei ſe pertrahi ad carnalia. Et ideo ponit peccata ſ. ſpeciali. Et primò purè carnalia. Secundò media, ibi *Et auaritiam.* Inter carnalia maximè concupiſcentia inclinat ad luxuriam, vbi eſt actus turpis. Et hoc vel ſecūdum naturam animalis, nō dicam rationis, quia omne peccatum eſt cōtrarium rationi. Et ideo dicit, *Fornicationem.* Tob. 4. Attēde tibi ab omni fornicatione,&c. vel contra naturam, & ſic dicit *Immunditiam.* Item delectatio eſt immūda, vnde dicit *Libidinem.* Itē concupiſcentia eſt praua, vnde dicit *Concupiſcentiam malam.* Secundò ponit peccata media. Et primò auaritiam, cuius obiectum eſt corporale.ſ. pecunia: & cōpletur in delectatione ſpirituali.ſ. dominio talium. Et ideo cōmunicat cum carnalibus peccatis. Et ſubdit *Quæ eſt idolorum ſeruitus.* Eph. 5. Aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus. Sed nunqd auaritia ex ſuo genere eſt ſpecies idolatriæ, & auarus peccat tanqȝ idolatra? Reſpondeo dicendum eſt, Non ſecundum ſpeciem, ſed ſecundum ſimilitudinē: quia auarus ponit vi-

Auarus, nū ſit Idolatra

H tam ſuam in pecunia. Idolatra eſt qn̄ quis exhibet alicui imagini honorem debitum deo. Auarus autem honorem debitum deo, exhibet pecuniæ: quia tota ſua vita circa hoc eſt. Quia verò auarus non intendit circa pecuniā ſe habere vt ad deum, ſicut idolatra, ideo eſt minus peccatū. Deinde cum dicit *Propter quæ venit ira dei.* Oſtendit rationem quare vitanda ſunt hæc peccata: & eſt duplex. Vna quæ mouet omnes, & alia quę ſpecialiter iſtos. Prima eſt vindicta dei, quia propter carnalia venit ira, id eſt, vindicta dei *In filios diffidentiæ.* i. peccatores qui diffidunt de deo, quia luxuria eſt filia deſperationis: quia multi ex deſperatione ſpirituali ſi dant ſe totaliter carnalibus. Vel diffidentiæ, quia quantum eſt de ſe, non eſt cōfidendum vt corrigantur, & ideo venit ira dei, ſicut in Gen. 6. & 7. in diluuio: & 18, & 19. de Sodomitis. Alia ratio eſt, quia illi aliqn̄ fuerunt tales. Vnde dicit *In quibus & vos ambulaſtis aliquando.* ſ. de malo in peius. Et ponit hanc rationē propter duo, ſcilicet, & propter id quod Petrus dicit. 1. Pet. 4. Sufficit præteritum tempus ad volunta-

E tem gentium conſummandam, qui ambulauerūt in luxuriis,&c. et quia experti eſtis quòd in eis non eſt vtilitas, ſed confuſio. Ro. 6. Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis.

LECTIO SECVNDA.

Veterem hominem exuendum monet, vt magis munditia vitæ illęſa ſeruetur.

NVnc autem deponite et vos omnia: iram, indignationem, malitiam, blaſphemiam, turpem ſermonem de ore veſtro. Nolite mentiri inuicem: expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum eū qui renouatur in agnitionem dei ſecūdum imaginem eius, qui creauit illum: vbi non eſt maſculus & fœmina, Gentilis, & Iudæus, circūciſio & præputium, barbarus et ſcytha, ſeruus & liber: ſed omnia, & in omnibus Chriſtus.

F Supra Apoſtolus monuit fideles contra vitia carnalia: hîc monet eos contra vitia ſpiritualia. Et primò ponit vniuerſalem admonitionē. Secūdò per partes diſtinguit. Dicit ergo aliqn̄ ambulaſtis in illis, ſed *Nunc deponite omnia* nō ſolum carnalia, ſed oīa. 1. Pet. 2. Deponentes oēm malitiā & oēm dolū, & ſimulationes, & inuidias, & detractiōes, &c. Diſtinguit autē vitia ſpiritualia in duo. Primò in peccatū cordis. Secundò oris, ibi *Blaſphemiam,&c.* Et primo ponit *Iram.* Ira.n. viri iuſtitiam dei non operatur. Iac. 1. & hæc eſt deponenda. Secundo *Indignationem*, quæ oritur ex ira, q̄ eſt qn̄ quis reputat aliquem indignū eorum, quę habet vel vt cōparetur alij. Eſa. 27. Indignatio nō eſt mihi *Malitiam*, quę conſequitur ad hæc duo.ſ. qn̄ quis molitur malū proximo inferre. Iac. 1. Abijcientes oēm immunditiā & abundantiā malitiæ in māſuetudine,&c. Deinde ponit peccata pertinentia ad peccatū oris. Et ſunt tria genera peccatorū oris. Per hoc.n. peccatum deſignatur inordinatio mentis. Et primò in cōparatione ad deū, & hæc eſt blaſphemia. Leui. 24.

G Educ blaſphemum extra caſtra, & ponant oēs qui audierunt manus ſuas ſuper caput eius, & lapidet eum populus vniuerſus. Et ſic quęcūqȝ blaſphemia, eſt peccatū mortale. Sed quid ſi ſit ſubito? Reſpōdeo, dicendū eſt ꝙ ſi ſit ſubito ita ꝙ non percipit ſe blaſphemare, non peccat mortaliter. Sed credo ꝙ quantūcūqȝ ſubito, ſi tn̄ percipit ꝙ dicit verba blaſphemiæ, peccat mortaliter. Secundo deſignat inordinationem circa concupiſcentiā, dicens, Turpē ſermonē de ore veſtro. Ephe. 4. Omnis ſermo malus ex ore veſtro nō procedat,&c. Tertiò inordinationē contra proximum, & hoc eſt mendaciū. Prou. 19. Qui loquitur mendaciū non effugiet. Deinde cū dicit *Expoliantes,&c.* Oſtendit rationem quare ſunt vitāda prædicta vitia, quia, ſ. depoſita vetuſtate, debet indui nouitas. Mat. 9. Nemo mittit cōmiſſuram panni rudis in veſtimētum vetus,&c. Et primò ponit depoſitionē vetuſtatis. Secundò aſſumptionē nouitatis, ibi *Et induentes.* Dicit ergo, *Deponite*, hoc expoliātes, &c. Nam hoc inueteratur per peccatū. Heb. 8. Quod autem antiqua-

Blaſphemia ſubita nō ſit mortale.

H tur & ſeneſcit prope interitū eſt. Hæc vetuſtas propinquat corruptioni, quia peccatum eſt via ad corruptionē. Item ꝑ peccatū perditur virtus & decor ſpiritualis, quæ quidem vetuſtas eſt introducta per peccatū primi parentis. Ro. 5. Sicut.n. per vnum hominem peccatū in hunc mundum intrauit, & per peccatū mors, ita & in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt *Hunc ergo veterem hominem.* id eſt vetuſtatē peccati. Ro. 6. Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt vt deſtruatur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato,&c. *Exuite cum actibus ſuis.* Ephe. 4. Deponite vos ſecundum priſtinā conuerſationē veterem hominem qui corrūpitur ſecundū deſideria erroris, &c. Nouus homo eſt animus interius renouatus: quia homo ante gratiam, habet mentem interiorem peccato ſubiectā, et quando reparatur per gratiam, habet nouitatem. Pſal. Renouabitur vt aquila iuuentus tua. Gal. vlti. In Chriſto Ieſu neqȝ circumciſio neque præputium aliquid valet, ſed noua creatura. Noua creatura eſt gratia innouans, ſed adhuc vetu-

ſtas

ſtas remanet in carne. Sed ſi ſequaris iudicium noui hominis, tunc induis nouũ hominem: ſi verò concupiſcis ſecundũ deſideria carnis, induis vetuſtatẽ. Ephe. 4. Induite nouũ hominem, qui ſm Deum creatus eſt in iuſtitia et ſanctitate veritatis. Deinde cũ dicit *Et induentes, &c.* Deſcribit nouũ hominem. Et primò oſtẽdit renouationis modũ. Secundò vbi renouetur. Tertiò ſecundum quid renouatur. Oſtendit ergo ꝙ interior homo vetus per ignorantiã dei, renouatur per fidem & agnitionem dei. 2. Cor. 3. In eandẽ imaginem transformamur, a claritate in claritatẽ tanꝗ a domini ſpiritu. Sed vbi eſt hæc renouatio? Ibi. ſ. vbi eſt imago dei, quę non eſt in potentijs ſenſitiuę partis, ſed in mẽte. Vnde dicit *Secundum imaginem*. i. ipſa dei imago, quæ eſt in nobis renouata & hoc ſecundũ imaginem eius. ſ. dei qui creauit eum. Dicitur autem nouus creatus, quia anima rationalis nõ eſt ex traduce, ſed a deo creata. Deinde cũ dicit *Vbi non eſt, &c.* Oſtendit hanc innouationẽ eſſe omnibus cõem, alias non pertineret ad hominẽ inquantum homo. Et hoc quia facta eſt ſecundum aliquid quod cõuenit omnibus. Quintuplex autem hic cadit diſtinctio inter homines. Vna ſecundum ſexum corporeũ, & hanc excludit, dicens, Vbi non eſt maſculus & fœmina: quia non differunt mente, ſed ſecundum ſexum corporeum. Secunda per nationes, & hãc excludit, ibi *Gentilis & Iudæus*. Iſti. n. ex fidelibus, illi ex infidelibus, & tamen vtriꝙ mente rationales. Ro. 3. An Iudæorũ deus tantum? Nonne & Gentium? Tertia ſecundum ritum certum & proprium, quia quidam legis profeſsionẽ, & quidam ritum eundem non habebant. Ro. 10. Idem dominus omnium, &c. Alia ſecũdum linguam, ibi *Barbarus & ſcytha*. Scytha eſt verſus ſeptẽtrionem: barbarietas autẽ extraneitatem dicit. Vnde barbari quaſi extranei. Et ſimpliciter eſt barbarus qui extraneus eſt ab homine inquantum homo, & hoc eſt inquantum rationalis. Et ideo illi barbari ſunt, qui non reguntur ratione & legibus, & ideò barbari naturaliter ſunt ſerui, & in Chriſto non differunt, quia & ſi ius ciuile non habent, tamen legem habent Chriſti. Alia ſecũdum conditiones, quia quidam ſerui, quidã liberi: in Chriſto autẽ ſunt omnes ſimiles. Iob. 3. Paruus & magnus, ibi ſunt, &c. Ergo non ſunt hæ differentiæ in Chriſto *Sed eſt omnia in omnibus Chriſtus.* Non enim eſt circũciſio niſi per Chriſtum & libertas per Chriſtum: ſi nõ es liber, libertas tua eſt Chriſtus. Si non es circũciſus, circũciſio tua eſt Chriſtus, et ſic de alijs *Et in omnibus*. quia omnibus beneficia ſua dat.

LECTIO TERTIA.

Ad actus virtutum Coloſſenſes impellit, maxime ad mutuam charitatem.

INduite vos ergo ſicut electi dei, ſancti, & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes inuicem, & donantes vobiſmetipſis ſi quis aduerſus aliquem habet querelam, ſicut & dominus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autẽ hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis: et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris in qua & vocati eſtis in vno corpore, & grati eſtote. Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter, in omni ſapientia: docentes & commonentes voſmetipſos in pſalmis & hymnis & canticis ſpiritualibus, in gratia cantantes in cordibus veſtris deo. Omne quodcũꝗ facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, gratias agentes deo & patri per ipſum.

Supra Apoſtolus induxit fideles ad vitandum mala: hic inducit eos ad operandum bona: & primò ad opera particularium virtutum. Secũdò ad opera virtutum principalium perficiẽtium animas, ibi *Super omnia*. Et primò commemorat eorum conditionem. Secundò ſubdit virtutum connumerationem, ibi *Viſcera miſericordiæ*. Dicit ergo, Si induiſtis nouum hominem, debetiſ induere noui hominis

A partes. ſ. virtutes. Ro. 13. Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis: quibus induimur, qñ quicquid exterius apparet, eſt virtutibus ornatum. Sed quibus virtutibus? Aliter induũtur milites, aliter ſacerdotes. Ergo induite vobis conuenientia veſtimẽta *Sicut electi dei ſancti*. Et quod dicit electi, pertinet ad remotionẽ a malo: quod dicit ſancti, ad donum gratiæ. 1. Cor. 6. Abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis. Leuit. 11. & 19. Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum dominus deus veſter. Quod dicit *Dilecti*. pertinet ad præparationem futuræ gloriæ. Io. 13. In finẽ dilexit eos. ſ. vitæ æternæ. Et deſcribit hic veſtimẽta quę protegunt nos in aduerſis, & proſperis. 2. Cor. 6. Per arma iuſtitiæ a dextris & a ſiniſtris. Et primò quæ habenda in proſperis. Secundò quæ in aduerſis, ibi *Patientiam*. In proſperis aliquid debemus, & primò proximo miſericordiam. Et ideo dicit *Viſcera miſericordiæ*. Luc. 1. p viſcera miſericordię dei noſtri, etc. Phil. 2. Si qua viſcera miſerationis, &c. ideſt miſericordiã ex affectu procedentem. Ad omnes verò conſequenter eſt

B habenda benignitas, quæ eſt quaſi bona igneitas. Ignis. n. liquefacit & effluere facit humida. Si in te eſt bonus ignis, liquefacit: quicquid humiditatis habes & diſſoluet. Hanc facit ſpiritusſanctus. Sap. 1. Benignus eſt ſpiritus ſapientię. Ephe. 4. Eſtote autem inuicem benigni miſericordes, &c. In corde debes humilitatem. Eccle. 3. Quanto magnus es humilia te in omnibus, &c. In exterioribus debes modeſtiam, quæ ponit modum ne in proſperis excedas. Phil. 4. Gaudete in domino ſemper, iterum dico gaudete, modeſtia veſtra nota ſit omnib9 hominibus. In aduerſis tria ſunt arma habenda ſcilicet patientia, quæ facit ꝙ animus propter aduerſa non amoueatur ab amore dei & rectitudine iuſtitiæ. Luc. 21. In patiẽtia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Sed quia quandoꝗ contingit ꝙ aliquis a iuſtitia non declinat quantum eſt de ſe, tamen aliorũ mores ſunt ei importabiles, ideo dicit *Supportantes inuicem*. 2. Petr. 2. Habitans apud eos qui de die in diem iuſtam animam iniquis operibus cruciabant. Ro. 15. Debemus nos firmiores im-

C becilitates infirmorum ſuſtinere. Tertiò cõdonationem, ibi *Et donantes, &c.* ideſt parcentes, 2. Cor. 2. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos in perſona Chriſti. Cõdonat autem quis iniuriam quando non habet rancorem ad eum, nec malum contra ipſum procurat. Sed quãdo neceſsitas puniendi eſt, tunc puniendus eſt. Et addit rationẽ *Sicut & dominus donauit vobis.* Eccle. 28. Homo homini ſeruat iram, & a deo quærit medelam, &c. Matt. 18. Omne debitum dimiſi tibi, &c. Et poſt, Nonne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui ſicut, &c. Deinde cum dicit *Super omnia, &c.* Inducit ad principales virtutes perficientes alias. Et principalior eſt charitas inter virtutes. ſapiẽtia verò inter dona. Charitas quidem informat omnes virtutes. ſapientia verò dirigit. primò igitur inducit ad primum. Secundò ad ſecundum *Verbum Chriſti*. primò inducit ad charitatem habendam. Secundò ad charitatis effectus, ibi *Et pax*. Dicit ergo. Super omnia induans charitatẽ, quæ omnibus prædictis maior eſt, vt dicitur. 1. Cor. 13. Super om-

D nia, ideſt magis ꝗ omnia, quia eſt finis omnium virtutum. 1. Timo. 1. Finis autem præcepti eſt charitas, &c. Vel ſuper omnia debemus habere charitatem, quia eſt ſuper omnia alia. 1. Cor. 12. Adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro, &c. Et hoc quia ſine ipſa nihil valent alia: Et hæc charitas figuratur per tunicam incõſutilem. Io. 19. Et ratio huius quare eſt habenda, ſubditur ſcilicet, quia *Eſt vinculum*, ſecundũ Glo. per omnes virtutes homo perficitur, ſed charitas connectit eas adinuicem. & facit eas perſeuerantes, & ideo dicitur vinculum. Vel ex natura ſua eſt vinculũ, quia eſt amor qui eſt vniens amatum amanti. Oſee. 11. In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis, &c. Sed addit *Perfectionis*. quia eſt vnumquodꝗ perfectum quando adhęret fini vltimo ſcilicet deo, quod facit charitas. Deinde cum dicit *Et pax, &c.* Monet ad actus charitatis. Et ponit duos actus ſcilicet pacẽ, & gratitudinem, & tertiũ innuit. ſ. gaudium. Dicit ergo *Et pax Chriſti, &c.* Ex charitate mox oritur pax, quæ eſt ſm Auguſt. tranquilitas ordinis, ſibi a

deo inſtituti, quod facit charitas. Qui.n.aliquẽ diligit, concordat cum eo in volũtate. Pſal. Pax multa diligentibus legem tuam *Exultet* quia charitatis effectus eſt gaudiũ, quod ſequitur ex pace, Prou.12, Qui pacis ineunt conſilia ſequitˀ eos gaudium. Sed non dicit ſimpliciter pax, quia eſt pax mundi quã deus nõ venit facere, ſed Chriſti, quam fecit inter deum & hominẽ. Mar.9. Pacem habere inter vos, quã annunciauit. Luc. vlti. Stetit Ieſus in medio eorum, & dixit eis: Pax vobis. Et debetis habere, quia *In iſta vocati eſtis.* 1. Cor.7. In pace vocauit nos deus. Et hic ſubdit *In vno corpore.* i. vt ſitis in vno corpore. Effectus alius eſt vt ſitis grati. ideo ſequitur *Et grati eſtote.* Sapiẽ.16. Ingrati ſpes tanq̃ hibernalis glacies tabeſcet & diſperiet tanquàm aqua ſuperuacua.

Deinde eum dicit *Verbum Chriſti.* monet ad ſapientiã, & primò docet ſapientiæ originẽ. Secũdò ſapientiæ vſum, ibi *Docentes.* Ad hoc etiã ꝙ quis habeat ſapientiã veram, oportet cõſiderare vnde oriaẽ. Ideo dicit *Verbum Chriſti.* Eccl.1, Fons ſapientiæ verbũ dei in excellis, ergo ex verbo Chriſti hauriatis eam. Deut.4, Hæc eſt ſapientia veſtra & intellectus corã populis, &c. 1. Cor.1. Qui factus eſt nobis ſapientia a deo, &c. Sed aliqui nõ habent verbũ, ideo nec ſapientiam. Et ideo dicit *Habitet.* Pro.3. Circũda eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis tui, &c. Aliquibus ſufficit modicum quid de verbo Chriſti: ſed Apoſtolus vult ꝙ habeamus multum. Et ideo dicit *Abundanter.* 2. Cor.9. Potens eſt deus omnẽ gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonũ. Prou.2. Sicut theſauros effoderis eã, &c. Et addit *In omni ſapientia.* i. in omnibus pertinentibus ad ſapientiam Chriſti debetis ſtudere ſcire. Act.20, Non ſubterfugi quo minus annuntiarem vobis omne conſilium dei. Eccl.21. Cor fatui quaſi vas confractum, et omnẽ ſapientiã non tenebit. Triplex autem eſt vſus huius ſapientię. ſ. inſtructionis, deuotionis, & directionis. Inſtructio duplex. ſ. ad cognoſcendum vera. Vnde dicit *Docentes* quaſi. d. Habitet ita abundanter in vobis, vt de omnibus ſitis inſtructi ꝑ ipſum. 2. Timo.3. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguẽdum, &c. Item ad cognoſcẽdum bona, ideo dicit *Et commonentes voſmetipſos.* i. exhortantes vos ad bona opera. 2. Petri.1. Suſcitare vos in cõmonitionẽ, &c. Secũdò ponit vſum deuotionis. Vñ dicit *In pſalmis & hymnis.* In pſalmis qui deſignãt iocunditatẽ bonę operationis. Pſal. Laudate eum in voce exultatõis, &c. Hymnus eſt laus cũ cãtico. Pſal. Hymnus oĩbus ſanctis eius, etc. *Et canticis ſpiritualibus, &c.* quia quicquid nos facimus debemus referre ad bona ſpiritualia, ad promiſſa ęterna, & ad reuerentiam dei. Et ideo dicit *In cordibus* & nõ in labῆs tantum. 1. Co.14, Pſallã ſpiritu pſallã & mẽte. Eſa.29. Populus hic labῆs me honorat, cor autẽ eorum lõgè eſt a me. Et addit *In gratia.* ſ. recognoſcẽtes gratiã Chriſti & beneficia dei. Sunt autẽ cãtica eccleſiæ cordis principaliter, ſed oris ſunt vt excitetur canticũ cordis, & pro ſimplicibus & rudibus. Tertiò ponit vſum directionis in opere, dicẽs *Omne quodcunq; facitis, &c.* quia etiã locutio opus quoddã eſt. 1. Cor.10. Siue mãducatis, ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite, &c. Sed cõtra, Aut hoc eſt p̃ceptũ, aut conſilium: ſi præceptũ, peccat quicũq; hoc nõ facit: ſed peccat venialiter qñ quis hoc non facit: ergo quicunq; peccat venialiter peccat mortaliter. Reſpondeo: quidã dicunt ꝙ hoc eſt conſilium, ſed hoc non eſt verum. Sed dicendum eſt ꝙ non eſt neceſſarium ꝙ omnia in deum referantur actu, ſed habitu: qui enim facit cõtra gloriam dei & præcepta eius, facit contra hoc præceptum. Venialiter autem peccãs, non facit cõtra hoc præceptum ſimpliciter: quia licet nõ actualiter, tamen habitualiter refert omnia in deum.

LECTIO QVARTA.

Coniuges ſe inuicem diligere monet, ac oſtendit quomodo inuicem dilectione ſe proſequantur, parentes & liberi, ſerui & domini.

MVlieres ſubditæ eſtote viris, ſicut oportet in domino. Viri diligite vxores veſtras, & nolite amari

E *eſſe ad illas. Filij obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum eſt in domino. Patres nolite ad indignationem prouocare filios veſtros: vt non puſillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſeruiẽtes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis timentis dominum. Quodcunque facitis, ex animo operamini ſicut domino, & non hominibus: ſcientes quòd a domino accipietis retributionem hæreditatis Domino Chriſto ſeruite. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod iniquè geſſit: Et non eſt perſonarũ acceptio apud deum. Domini quod iuſtum eſt & æquum, ſeruis præſtate: ſcientes quoniam & vos dominum habetis in cœlo.*

Poſita generali inſtructione ad omnes: hic incipit ponere ſpecialem. Primò dat quædam ſpecialia documẽta pertinentia ad ſingulos ſtatus in eccleſia. Secundò quædam F communia omnibus ſtatibus reſpectu certarum conditionum, in.4.cap. ibi *Orationi inſtate.* Prima in tres ſecundum tres connexiones ex quibus domus cõſtituitur ſecundum Philoſophum: quarum vna eſt viri & vxoris: ſecunda patris & filij: tertia domini & ſerui. Secunda, ibi *Filij.* Tertia, ibi *Serui.* Vnaquęq; earum diuiditur in duo ſecundum ꝙ monet ſubditos vt obediant, ſuperiores vt moderatè imperent. Dicit ergo *Mulieres, &c.* & dicit *Sicut oportet,* quia hæc ſubiectio ex lege diuina ordinata. Gen.3. Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. 1. Corin.14. Mulieres in eccleſiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe ſicut & lex dicit. Et ratio huius eſt, quia regere eſt rationis: viri autem magis vigent ratione, & ideo præſidere debent. Item addit *In domino.* quia omnia ordinata ad aliquos fines ſunt referenda finaliter in deum. Deinde monet viros vt diligant eas, dicens *Viri diligite vxores.* hoc enim eſt naturale: quia vir & vxor quodammodo ſunt vnum. Ephe.5. Viri diligite vxores veſtras, &c. Et prohibet ne eis G ſint amari. Mich.1. Infirmata eſt in bonum, quæ habitat in amaritudinibus. Ephe.4. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor & blaſphemia, tollatur a vobis, cum omni malitia. Deinde eum dicit *Filij, &c.* agit de ſecundo & dicit *Filij obedite per omnia,* ſcilicet, quæ non ſunt contra deum. Heb.12. Parentes quidem carnis noſtræ habuimus eruditores & reuerebamur eos, &c. Si verò præcipiãt in his, quæ ſunt contra deum, ſic intelligitur illud quod dicitur. Luc.14. Si quis venit ad me & non odit patrem ſuum & matrem, &c. & hoc quia hoc eſt placitum in domino, id eſt in lege domini, quia lex charitatis nõ remouet legem naturæ, ſed perficit. Eſt autẽ lex naturalis, quòd filius ſubdatur curæ patris. Exo.20. Honora patrem tuum & matrem tuam, &c. Deinde dicit *Patres nolite, &c.* inſtruit parentes. Ephe.6. Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios, &c. & hoc *Vt non puſillo animo fiant.* id eſt vt non puſillanimes fiant, huius ratio eſt, quia homines retinent impreſſionem quam a pueritia habuerunt. Naturale autẽ H eſt ꝙ qui in ſeruitute nutriuntur, ſemper ſint puſillanimes. Vnde ratio eſt cuiuſdam, quare filij Iſrael nõ ſtatim in terram promiſſionis ſunt perducti: quia fuerant nutriti in ſeruitute, & non habuiſſent audaciam contra inimicos pugnandi. Eſa.35. Dicite puſil. &c. Deinde dicit *Serui obedite,* agit de tertio, & primò de ſeruis ponit monitionem. Secũdò oſtendit rationem, ibi *Scientes.* Tertiò excludit dubitationem, ibi *Qui enim.* Circa primum duo facit: quia primò monet eos ad obedientiam. Secundò determinat obediendi modum, ibi *Non ad oculum.* Dicit ergo *Serui.* ſecundum carnalem conditionem *Obedite per omnia,* quæ. ſ. non contra deum ſunt. 1. Pet.2. Non tantum bonis et modeſtis, ſed etiã diſcolis, &c. 1. Tim. vlt. Quicunq; ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos, omni honore dignos arbitrentur. Deinde dicit. *Non ad oculum.* Docet modum obediendi. Et oſtendit duos modos obediendi. Primò quòd ſimpliciter & ſine dolo. Secundò oſtendit ꝙ voluntariè. Dicit ergo *Non ad oculum;* ſcilicet quantum poteſt videri a dño, Ephe.6. ſimile,

Et

Et dicit, quaſi hominibus placentes, quia non ſeruiunt hoc modo niſi vt placeant hominibus. Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, ſeruus Chriſti non eſſem. Ideo addit *Sed in ſimplicitate cordis, &c.* i. abſq; dolo *Timentes dominum* ſicut Iob. 1. Erat vir ille ſimplex et rectus ac timens deū. Prou. 11. Simplicitas iuſtorū diriget eos, etc. Item voluntariè, vnde dicit *Quodcunq; facitis ex animo,* ideſt promptè *Operamini.* Et hoc *ſicut domino* quia qui ſeruit alicui propter ordinem iuſtitiæ, facit hoc propter deum a quo eſt hic ordo. Ro. 13, Qui poteſtati reſiſtit, dei ordinationi reſiſtit. Eph. 6. Facientes voluntatē dei ex animo, cum bona voluntate ſeruientes ſicut, &c.

Deinde dicit *Scientes* oſtēdit duplicē rationem huius, & vna eſt ex parte remunerationis, alia ex parte deuotionis ad deum. Dicit ergo. Seruiatis promptè, quia *A domino accipietis retributionem hæreditatis* æternę. Pſal. Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea pclara eſt mihi. Ephe. 6, Sciētes quoniam vnuſquiſq; quodcūq; fecerit bonum hoc recipiet a domino, ſiue ſeruus, ſiue liber. Quorundā enim fuit opinio q actus iuſtitiæ non eſt meritorius, quia hoc videbatur eſſe debitum, & hoc nō eſt meritorium alicui dare quod ſuum eſt. Sed ſciendum eſt q ex hoc q voluntariè facis, & ex hoc ponis aliquid de tuo, quia de poteſtate tua eſt velle & non velle, ſic eſt meritorium. Serui autē ex debito ſeruiunt domino, & ideo vt habeant mercedem hoc faciunt voluntariè. Sed ſic ſeruite eis q a deo non recedatis. Item alia ratio eſt, quia ſic ſeruitis domino Chriſto. Ro. 12. Spiritu feruētes, domino, &c. Deinde dicit *Qui enim.* remouet dubitationem. Poſſet enim dicere ſeruus. Quomodo ſeruiam ei qui facit mihi iniuriam. Et ideo dicit, Nō eſt tuum vt vindices te, ſubtrahendo ei quod ſuum eſt, ſed expecta ab eo qui poteſt, quia *Qui iniuriam facit, &c.* 2. Cor. 5. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti vt referat vnuſquiſq; propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Eph. 6. Et perſonarū acceptio non eſt apud deum. Act. 10. Non eſt perſonarum acceptor deus.

Deinde cū dicit *Domini.* oſtendit qualiter domini ſe habeāt ad ſeruos. Circa hoc duo facit, quia primò dat doctrinam. Secundò reddit rationem eorum, ibi *Scientes.* Dupliciter autem poteſt dominus grauare ſeruos, ſ. faciendo cōtra eos quod iuſtitia legis prohibet, quia ſecūdum leges nō licet domino ſæuire in ſeruum. Ideo dicit *Quod iuſtum eſt.* Itē ſi exigeret totum debitum, quod manſuetudo chriſtiana mitigat. Ideo dicit *Et æquum,* Iob. 31. Si contēpſi ſubire, &c.

Deinde cum dicit *Scientes, &c.* Ponitur ratio, quia ſicut tu te habes ad eos, ita dominus ad te. Ephe. 6. Scientes, &c.

CAPIT. IIII. LEC. I.

Pro ſe orare iubet Paulus, in eccleſia Laodicenſium vult hęc epiſtola legatur, ac tandem ſuo more epiſtolam gratia ſignat.

ORationi inſtate vigilātes in ea in gratiarum actione: orantes ſimul & pro nobis, vt deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquēdum myſterium Chriſti (propter quod etiā vinctus ſum) vt manifeſtē illud, ita vt oporteat me loqui. In ſapientia ambulate ad eos qui foris ſunt tempus redimētes. Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, vt ſciatis quomodo oporteat vos vnicuiq; reſpōdere. Quæ circa me ſunt, omnia vobis nota faciet Tichicus chariſſimus frater, & fidelis miniſter, & conſeruus in domino: quem miſi ad vos ad hoc ipſum, vt cognoſcat quæ circa vos ſunt, & cōſoletur corda veſtra: cū Oneſimo chariſſimo & fideli fratre, qui ex vobis eſt: qui omnia quæ hic agūtur, nota faciēt vobis, Salutat vos Ariſtarchus concaptiuus meus, & Marcus conſobrinus Barnabæ (de quo accepiſtis mandata, ſi venerit ad vos, ſuſcipite illum) & Ieſus qui dicitur Iuſtus, qui ſunt ex circūciſione. Hi ſoli ſunt adiutores mei in regno dei: qui mihi fuerunt ſolatio. Salutat vos Epa-

A *phras qui ex vobis eſt ſeruus Chriſti Ieſu, ſemper ſolicitus pro vobis in orationibus, ut ſtetis perfecti et pleni in omni voluntate dei. Teſtimonium n. illi perhibeo quòd habet multū laborem pro vobis, & pro his qui ſunt Laodiciæ & qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus chariſſimus & Demas. Salutate fratres qui ſunt Laodiciæ, et Nympham & quæ in domo eius eſt eccleſia. Et cū lecta fuerit apud vos epiſtola hæc, facite vt & in Laodicenſium eccleſia legatur, & ea quæ Laodicenſium eſt, vobis legatur. Et dicite Archippo: Vide miniſterium, quod accepiſti in domino, vt impleas illud. Salutatio mea manu Pauli. Memores eſtote vinculorum meorum. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Amen.*

Suprà poſuit ſpecialia documenta ad ſingulos ſtatus ho-
B minum, hic ponit pertinentia ad omnes, tamē reſpectu diuerſorum. Et primò oſtendit qualiter ſe habeant ad alios. Secundò qualiter ad ipſos alij ſe habeāt, ibi *Quæ circa me, etc.* Iterū prima in duas, quia primò oſtendit quomodo ſe habeant ad ipſummet Apoſtolum eorum prælatum. Secundò quomodo ad alios, maximè infideles, ibi *In ſapientia.* Circa primum duo facit, quia primò incitat eos vniuerſaliter ad orandum. Secundò vt orēt pro eo, ibi *Orantes.* Debet autē oratio habere tria. ſ. q ſit aſsidua, grata, & vigilās. Aſsidua. vnde dicit *Orationi inſtantes.* i. cum perſeuerantia orate. 1. Theſ. 5. Sine intermiſsiōe orate. Lu. 18. Oportet ſemper orare & nunq̄ deficere. Itē vigilans, vt animus non ſit preſſus. Ideo ſubditur *vigilantes.* 1. Pet. 4. Vigilate in orationibus, &c. Luc. 6. Erat pernoctans in oratione, &c. Item grata. i. in gratiarum actione; aliàs non meretur beneficia noua ſi de acceptis eſſet īgratus. Vnde ſequitur *in gratiarum actione.* Phil. 4. Cū gratiarum actione. 1. Theſ. 5. In omnibus gratias agite. Cōſequenter rogat vt orent pro ipſo, dicens
C *Orantes, &c.* Quia hoc eſt debitū q ſubditi pro plātis orent, quia prælati cuſtodiūt eos, & eorū bonum eſt cōe omniū. 2. Theſ. 3, Orate pro nobis vt ſermo dñi currat, &c. Et hoc *vt deus aperiat oſtium.* i. os, per quod ſermo a corde exit, & q deus det gratiā dignè proferēdi verbum ſuū. In operatione etiā ſignificatur aliqd magnū. Mat. 5. Aperiēs os ſuū docebat eos, &c. Et ideo ſubdit *Ad loquendum.* 1. Cor. 14. Spiritus eſt qui loquitur myſteria. Et his indigeo, quia propter verbum Chriſti, &c. Et tribulationes patior. Ideo orādum eſt vt liberè poſsim. 2. Tim. 2. Laboro vſq; ad vincula. Et hoc modo vt aperiat. i. *vt manifeſtem, &c.* Tria poſſunt eſſe impedimenta verbi. ſ. vel propter timorē, ideo dicit *vinctus.* vel propter altitudinē ita q ſubditi nequeant intelligere ideo dicit *vt manifeſte.* vel propter incōgruitatē tēporis vel modi. ideo dicit *vt oportet.* 1. Cor. 3. Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, &c. Luc. 12. Fidelis diſpenſator & prudēs quem cōſt. &c. Cōſequēter cum dicit *In ſapien. &c.* oſtēdit qūo ſe habeāt ad extraneos, & primò in cōuerſatione. Secundò
D qūo in locutione, ibi *Sermo veſter.* Dicit ergo *In ſapientia ambulate ad eos qui foris ſunt.* i. infideles: in ſapiētia. i. ſapiēter. Sap. 7. Neminē diligit deus niſi qui cū ſapientia inhabitat, &c. Et huius cauſa eſt *Redimentes, &c.* Redemit vexationē ſuam qñ quis dimittit quod eſt de iure ſuo vt vitet eā. Iſti vexabant ab eis, ideo vult q redimāt eā per ſapiētiā. 1. Pet. 2. Cōuerſationem veſtrā inter gētes habētes bonā, &c. Itē docet ſecundò qūo ſe habeāt loquendo. Et primò vt ſermo ſit gratus. Vñ dicit *Sermo veſter ſemper in gratia.* Eccl. 6. Lingua eucharis in bono homine abūdabit. ſecūdò vt ſit diſcretus. Vnde dicit *Sale conditus.* per ſalē intelligitur diſcretio: quia p ipſum omnis cibus cōditus eſt ſapidus, ita oīs actio indiſcreta eſt inſipida & inordinata. Mat. 9. Habete in vobis ſal, & pacē habete inter vos. Et hoc *vt ſciatis, &c.* Aliter. n. eſt reſpōdendum ſapiētibus, aliter inſipiētibus. Prou. 26. Nō reſpōdeas ſtulto iuxta ſtultitiā ſuā, ne efficiaris ei ſimilis, &c. 1. Pet. 3. Parati ſp ad ſatisfactionē oī poſcēti vos rationē, &c. Deinde cū dicit *Quæ circa me, &c.* oſtēdit quid alij agāt ad ipſos,

A & primò oſtendit quid ad eos agāt illi quos ad eos mittit. Secundò quid cū Apoſtolo remanētes, ibi *Salutant.* Mittit autē ad eos legatum quē primò deſcribit tripliciter, & primò a dilectione, dicens *Chariſſimus frater.* ſ. per charitatē, quę facit hominē auro pretioſiorē. Eſa. 13. Pretioſior erit vir auro & homo mundo obrizo, &c. Itē a fide. Vnde dicit *Fidelis in miniſterio.* 1. Cor. 4. Hic iam quæritur inter diſpēſatores, vt fidelis quis inueniatur. Itē ab humilitate. Vnde dicit *Et conſeruus.* ſ. in executione miniſterij, ſed *In domino* quia prælatus quærere debet vtilitatē eorum quibus pſertur, & dei honorem. Sed ad quid mittitur? Vt cognoſcat ſtatū ſubditorū. Gen. 37. Vade & vide ſi cūcta pſpera ſunt erga fratres tuos & pecora, & renuntia mihi quid agatur, &c. 1. Reg. 17. Fratres tuos viſitabis ſi rectè agāt, & cū quibus ordinati ſunt diſce. Itē vt conſoletur. Ro. 1. Deſidero. n. videre vos vt aliquid impartiar vobis gratiæ ſpiritualis ad cōfirmādos vos idest ſimul cōſolari in vobis, &c. Et dñs miſſus a patre ad hoc venit. Eſa. 61. Vt cōſolarer oēs lugentes, &c. Itē deſcribit eius ſocietatē cum Oneſimo *Qui omnia quæ hic aguntur, &c.* F
Et veſtra mihi vt corrigā, & mea vobis vt exēplū habeatis. Deinde cum dicit *Salutat, &c.* oſtendit quō ſalutant a remanētibus cum Apoſt. & litera ſatis patet *De quo accepiſtis, &c.* Act. 13. dicitur ꝙ cū Paulus, & Barnarb. ſimul irēt quidam Io. Marcus ſic ſe eis coniunxit ꝙ poſtea receſsit & iterū rediit. Et Paulus quidē noluit eū recipere, ſed Barna. Et ideo Paulus receſsit a Barna. Et propter hoc Apoſt. ſcripſit Coloſſenſibus de Marco ꝙ nō reciperent eū, ſed nunc qa conuerſus erat ſcribit vt eū recipiant: & hoc eſt, Accepiſtis, &c. Vel fratrē Barnab. de quo Barnab. accepiſtis, &c. *Et Ieſus qui dicitur iuſtus.* qui quidē erat vir ſanctæ cōuerſationis. Et ideo dicitur iuſtus *Qui ſunt ex circumciſione.* miſsi ad pdicādum euangeliū Chriſti. Philip. 1. Qui. n. cū omni modo ſiue per occaſionē ſiue per veritatem Chriſtus annūtietur. Et ſic. 1. Gentiles. 2. Iudæos ponit *Epaphras qui ex vobis eſt.* quia Aſianus erat. Et ad hoc ſalutant *vt ſtetis perfecti.* Iac. 1. Sitis perfecti, &c. *Pleni, &c.* i. in oībus, quæ pertinent ad voluntatem dei. Itē ponit Lucā qui non fuit natus ex Iudæis G
vt videtur quia fuit Antiochenus, medicus arte, quē ſpecialiter nominat, quia fuit homo bonæ authoritatis in eccleſia propter euangeliū, quod ſcripſit Apoſtolo adhuc viuente.

Deinde dicit *Salutate, &c.* oſtēdit quos ſalutent, & primò quō alios alienæ eccleſiæ. Secundò quō eos qui ſunt de ſua, ibi *Et eam quæ eſt Laodicenſium.* Ex quo habetur ꝙ ſcripſit alias epiſtolas: quia iſtā de qua fit mētio hic. ſ. Laodicenſium, & vnā aliam ad Cor. præter primā & ſecundā: quia in prima epiſt. cap. 5. dicit, Scripſi vobis in epiſtola, ne cōmiſceamini fornicarijs, &c. Sed rō eſt duplex quare nō ſunt in canone: quia non cōſtabat de earū authoritate, qa fortè erāt deprauatæ, & perierāt in eccleſiis. Vel quia non continebant aliud ꝙ iſta *Et dicite Archippo.* hic fuit platus eorū, & mandat vt moneāt ipſum dicētes *Vide, &c.* 2. Tim. 4. Miniſteriū tuū imple. Et quidē tūc miniſteriū implet qñ facit illud ad qđ accepit. Sed videt ꝙ nō pertineat ad ſubditū monere prælatum. Exo. 19. Dicēdum ꝙ irreuerēter arguere & vituperare eſt phibitū, ſed monere charitatiuē pōt, ſicut Paulus H
Petrū. Gal. 2. Sed quare nō ſcripſit plato? Quia prælatus eſt pter eccleſiā, & nō ecōuerſo *Salutatio, etc.* Cōſuetudo Apoſtoli erat ꝙ totā epiſtolā faciebat aliquē ſcribere: ſed in fine ponebat aliqd de manu ſua. 2. Theſ. vl. vbi dicit, Salutatio mea manu Pauli, idē & hic ne fallerent. Et dicit *Memores, etc.* qa Romæ vinctus erat: quia Iac. 5. Exēplū accipite fratres exitus mali & lōganimitatis & laboris & patiētiæ pphetas, q locuti ſunt in noīe dñi, &c. Heb. vlt. Memētote ppoſitorū veſtrorū q vobis locuti ſunt verbū dei, quorū intuētes exitū, cōuerſationis imitamini fidē. Tandē concludens optat eis bonū, dicēs *Gratia &c.* Ioā. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chrm facta eſt cui ſit laus & gloria, nūc & ſp. Amē.

Explicit expoſitio. S. Thome de Aquino ordinis fratrum prædicatorum ſuper epiſtolam. Pauli, Ad Colloſenſes.

EXPOSITIO DIVI THOMÆ AQVINATIS,

SVPER PRIMAM EPISTOLAM SANCTI PAVLI APOSTOLI,

Ad Theſſalonicenſes.

PROLOGVS.

MVltiplicatæ ſunt aquę, &c. Gen. 7. Hæc verba competunt materiæ huius epiſtolæ. Eccleſia. n. figuratur per arcā, ſicut dicitur. 1. Pet. 3. quia ſicut in arca cæteris pereuntibus paucæ animæ ſaluatæ ſunt, ita in eccleſia pauci. i. ſoli electi ſaluabūtur. Per aquas autē ſignificantur tribulationes. F Primò quia aq̄ impellunt irruēdo ſic tribulationes. Mat. 7. Venerunt flumina & flauerunt venti & irruerunt in domū illam. Sed & impulſu fluminū eccleſia non mouetur. Vnde ſubdit, Et non cecidit. Secūdò aqua extinguit ignem. Eccl. 30. Ignem ardentem extinguit aqua, ſic tribulationes extingunt impetus concupiſcentiarum, ne homines ad libitum eas ſequantur, ſed non extingunt verā charitatem eccleſiæ. Cañ. 8. Aquæ multæ nō poterunt extinguere charitatē, nec flumina obruent illā. Tertiò aquæ ſubmergunt per inundationē. Treñ. 3. Inundauerunt aquæ ſuper caput meū, ſed eccleſia non per has ſubmergitur. Io. 2. Cicundederunt me aquæ vſq ad animam meā, abyſſus vallauit me, pelagus operuit caput meū, etc. Et poſt, Rurſum videbo templum ſanctū tuum, &c. Non ergo deficit, ſed ſubleuatur. Et primò per eleuationē mētis
G ad deum. Greg. Mala quæ nos hic præmunt ad deū nos ire compellunt. Oſee. 6. In tribulatione ſua mane conſurgent ad me. Secundò per ſpiritualem conſolationē. Pſal. Secundum multitudinē dolorum in corde meo cōſolationes tuæ lætificauerunt animā meam. 2. Cor. 1, Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtū abundat conſolatio noſtra. Tertiò per multiplicationē fidelium, quia tempore perſecutionū deus multiplicauit eccleſiam. Exod. 1: Quantoq; magis opprimebant eos, tantò magis multiplicabant, & creſcebant. Sic ergo cōuenit huic epiſtolæ: quia iſti multas tribulatiōes paſsi, ſteterūt fortes. Videamus ergo textū.

CAPIT. I. LEC. I.

Dicit ſe laboris Theſſalonicenſium memorem, gaudetq; eorum fidem per omnes vagari eccleſias.

PAulus & Siluanus et Timotheus eccleſiæ Theſſalonicenſium in deo patre noſtro & domino Ieſu Chriſto: gratia vobis & pax.
H *Gratias agimus deo ſemper pro omnibus vobis: memoriam veſtri faciētes in orationibus noſtris ſine intermiſsiōe memores operis fidei veſtræ & laboris & charitatis & ſuſtinentiæ ſpei domini noſtri Ieſu Chriſti ante deum & patrem noſtrum. Sciētes fratres dilecti a deo electionem veſtram: quia euangelium noſtrū non fuit ad vos in ſermone tantum: ſed & in virtute, & in ſpirituſancto, & in plenitudine multa, ſicut ſcitis quales fuerimus in uobis propter vos. Et vos imitatores noſtri facti eſtis, & domini excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio ſpirituſſancti: ita vt facti ſitis forma omnibus credentibus in Macedonia & in Achaia. A vobis enim diffamatus eſt ſermo domini: non ſolum in Macedonia & in Achaia, ſed in omni loco, fides*

veſtra

veſtra, quæ eſt ad Deum perfecta eſt, ita vt non ſit nobis neceſſe quicquã loqui. Ipſi enim de nobis annunciant qualem introitum habuerimus ad vos, & quomodo conuerſi eſtis ad Deum a ſimulachris, ſeruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de cœlis (quem ſuſcitauit ex mortuis) Ieſum qui eripuit nos ab ira ventura.

Apoſtolus vult munire hic eccleſiam contra tribulationes: & primò cõtra tribulationes præſentes. Et hoc in prima epiſtola. Secundò contra futuras tempore Antichriſti, & hoc in ſecunda. Prima diuiditur in ſalutationem & epiſtolarem narrationẽ, ibi *Gratias agimus.* Item primò tangit perſonas ſalutantes. Secundò eccleſiam ſalutatã. Tertiò bona optata. Notandũ eſt autẽ, ꝙ quia vbi non delinquimus omnes pares ſumus, ideo quia iſtis bonis ſcribit, non facit mentionem de officio ſuo, ſed ſolũ de nomine humilitatis, quod eſt, Paulus. Sap. 7. Et innumerabilis honeſtas per manus illius. Et adiungit duos, qui eis prædicauerunt cum eo. ſ. Siluanum, qui eſt Sylas, & Timotheum quẽ circuncidit, vt dicitur Act. 16. Salutat aũt eccleſiam, quæ eſt congregatio fidelium. Et hoc *In Deo patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto,* id eſt in fide trinitatis, & diuinitatis & humanitatis Chriſti, quia in horum cognitione erit noſtra beatitudo. Tangit autẽ perſonam patris & filij incarnati, in quibus intelligitur ſpiritus ſanctus, qui eſt nexus amborum. Bona optata ſunt gratia, quę eſt principiũ omnium bonorum. 1. Cor. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum. Et pax quæ eſt finis, quia tũc eſt pax quãdo appetitus totaliter pacatur. Deinde cùm dicit *Gratias agimus.* Incipit epiſtolaris narratio, & primò cõmendat eos de præterita perſeuerantia. Secundò monet eos ad bene agendũ in futurum. 4. cap. ibi *De cætero.* Item primò agit gratias vniuerſaliter de bonis eorum. Secundò ea cõmemorat in ſpeciali, ibi *Scientes fratres, &c.* Circa primum duo facit, quia primò ponit gratiarum actionem. Secundò eius materiã, ibi *Memores.* Item primò pro eis gratias agit. Secundò pro eis orat, ibi *Memoriam veſtri.* Quantũ ergo ad primũ dicit tria, quæ debent eſſe in gratiarũ actione. Primò ꝙ ſit ordinata. ſ. ad Deũ. Ideo dicit *Gratias agamus Deo.* Pſal. Gratiam & gloriã dabit Dñs. Iac. 1. Omne datũ optimum & omne donum perfectũ de ſurſum eſt deſcendens à patre luminũ. Item aſsidua, quia *Semper.* Item vniuerſalis, ibi *Pro omnibus vobis.* infrà. 5. In oĩbus gratias agite.

Deinde orat pro eis, dicens *Memoriam veſtri facientes, &c.* Quaſi dicat, Quandocunq; oro, habeo vos in memoria. Rom. 1. Sine intermiſsione memoriã veſtri facio ſemper in orationibus meis. Deinde cũ dicit *Memores operis.* Ponit bona de quibus agit gratias. ſ. fidem, ſpem & charitatem. 1. Cor. 13. Nunc aũt manẽt fides, ſpes, charitas: tria hæc, &c. Fidem præmittit: quia eſt ſubſtantia ſperandarũ rerũ, &c. Accedentem enim ad Deum oportet credere, &c. Heb. 11. Hæc aũt nõ eſt ſufficiens niſi habeat operationẽ & laborẽ. Et ideo dicit *Operis fidei veſtræ & laboris.* Iac. 2. Fides ſine operibus mortua eſt. Item quia qui in laborando propter Chriſtũ deficit, nihil valet. Luc. 8. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Ideo dicit *Operis & laboris.* Quaſi dicat, Memores fidei veſtrę operantis & laborantis. Item, charitatis in cuius operibus abundant. infrà. 4. charitate fraternitatis, &c. Item ſpei quæ facit patienter ſuſtinere aduerſa. Roma. 12. Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Et ſuſtinentiæ quã ſpes facit. Iac. 5. Patientiã Iob audiſtis, &c. Spei, inquã, *Domini noſtri,* id eſt, quam habemus de Chriſto, vel quam Chriſtus dedit nobis. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam, &c. Hæc ſpes eſt *Ante Deum non ante oculos hominum.* Matt. 6. Attendite ne iuſtitiã veſtram faciatis coram hominibus, &c. Heb. 6. Quam ſicut anchorã habemus animæ tutã, &c. Spes enim in veteri teſtamento non induxit ad Deum. Deinde cùm dicit *Scientes fratres.* In ſpeciali cõmemorat eorum bona, quos primò cõmendat, ꝙ deuotè & promptè ſuſceperunt prædicationem, nõ obſtante tribulatione. Secundò ꝙ propter tribulationẽ ab ea nõ receſſerunt in. 2. cap. ibi *Nam ipſi ſcitis.* Iterum prima

A pars diuiditur in duas: quia oſtendit qualis fuit iſta prædicatio. Secundò qualiter ab eis recepta, ibi *Et vos imitatores.* Circa primũ tria facit: quia primò oſtendit quid circa eos ſciebat. Secũdò modũ prędicationis ſuę, ibi *Quia euangelium.* Tertiò quid ipſi ſciebant de Apoſtolo, ibi *Scientes o fratres dilecti a Deo.* Non ſolũ cõmuniter inquantũ dat eſſe naturæ, ſed inquãtũ ſpecialiter ad bona ęterna eſtis vocati. Mala. 1. Iacob dilexi, Eſau aũt odio habui, &c. Deut. 33. Dilexit populos, &c. *Electionem veſtram.* Quaſi dicat, Certitudinaliter cognoſco vos eſſe electos: quia hanc electionẽ non meruiſtis, ſed à Deo eſtis gratuitè electi. Et hoc ſcio, quia Deus dedit mihi magnũ argumentũ in prędicatione. ſ. ꝙ illi quibus loquor ſunt à Deo electi. ſ. quando Deus dat eis, vel mihi gratiã copioſè prædicandi eis. Conſequenter quod dicit Ezec. 3. Et linguã tuam adhærere faciã palato tuo, &c. Ideo primò cõmemorat, q̃ virtuoſè eis prædicauit. Secundò inducit eorũ teſtimoniũ, ibi *Sicut ſcitis.* Virtuoſè quidẽ; quia nõ fuit in ſublimitate ſermonis, ſed ĩ virtute. 1. Cor. 2.
B Sermo meus & prędicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed oſtenſione ſpiritus & virtutis. 1. Cor. 4. Nõ enim in ſermone eſt regnũ Dei, ſed in virtute. Vel poteſt referri ad confirmationẽ prædicationis, vel ad modũ prædicandi. Si ad primum ſic confirmata fuit prædicatio mea vobis: nõ argumentis, ſed virtute miraculorũ. Vnde dicit. Matt. vlt. Dño cooperante & ſermonẽ confirmante ſequentibus ſignis. Item in datione ſpiritus ſancti, vnde dicit *Et ſpiritu ſancto.* Act. 10. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit ſpiritus ſanctus ſuper oẽs, qui audiebãt verbũ, &c. Hebr. 2. Conteſtante Deo ſignis & portentis & varijs virtutibus & ſpiritus ſancti diſtributionibus *Et in plenitudine, &c.* Et hoc addit ne crederẽt ſe minus recepiſſe quã Iudæi. Quaſi dicat, Spiritus ſanctus nõ eſt perſonarũ acceptor: ſed in ea plenitudine fuit apud vos ſicut apud Iudęos. Act. 2. Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, &c. Sed ſi ad ſecundũ, ſic *In virtute,* id eſt virtuoſam vitã vobis oſtendẽs. Act. 1. Cœpit Dñs facere & docere. Et in ſpiritu ſancto ſci-
C licet, ſuggerente. Matt. 10. Non eſtis vos qui loquimini, &c. *In plenitudine multa,* ſcilicet, quia inſtruxi vos de omnibus ad fidem neceſſarijs. Inducit aũt eorum teſtimoniũ ad hoc cũ dicit *Sicut vos ſcitis, &c.* Id eſt talia dona & virtutes oſtendimus in vobis. 2. Cor. 5. Spero aũt in conſcientijs veſtris manifeſtos nos eſſe. Deinde cùm dicit *Et vos imitatores, &c.* Oſtendit quomodo prędicationẽ ſuã virtuoſè receperunt, nec propter tribulationes receſſerunt. Et primò oſtẽdit eorum virtutẽ in hoc, ꝙ alios imitati ſunt. Secundò ꝙ alijs ſe imitabiles præſtiterunt, ibi *Ita vt facti ſitis.* Circa primum duo facit, quia primò oſtendit quos ſunt imitati. Secundò in quibus ſunt imitati, ibi *Excipientes.* Circa primũ dicit, ꝙ imitati ſunt eos quos debuerunt. ſ. prælatos. Et ideo dicit *Imitatores noſtri facti, &c.* Philip. 3. Imitatores mei eſtote fratres. Sed imitati ſunt nõ eo in quo deliquimus ſicut homines, ſed in quo imitamur Chriſtum. Vnde & dicitur *Et Domini.* 1. Cor. 4. Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti, id eſt in quo imitatus ſum Chriſtum. ſ. in patiẽtia tribulatio-
D nis. Matt. 16. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuam, & ſequatur me. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplũ, vt ſequamini veſtigia eius. Et ideo dicit *In tribulatione multa cum gaudio,* id eſt, quãuis multa tribulatio immineret propter verbũ, tamen illud accepiſtis cum gaudio. Iac. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres mei cum in tentationes varias incideritis, &c. Act. 5. Ibant Apoſtoli gaudentes à cõſpectu cõcilij, quoniã digni habiti ſunt pro nomine Ieſu cõtumeliã pati. Cum gaudio, inquã, ſpiritus ſancti: non alio quocunq; qui eſt amor Dei, qui facit gaudiũ patientibus propter Chriſtum, quia amant eũ. Can. 8. Si dederit homo oẽm ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione quaſi nihil deſpiciet eam.

Et ſic eſtis imitatores noſtri, ꝙ. ſ. alijs eſtis imitabiles. Vnde dicit *Ita vt facti ſitis, &c.* Circa quod tria facit: quia primò oſtendit eos eſſe imitabiles. Secundò quomodo eorum fama diuulgata eſt, ibi *A vobis enim diffamatus.* Tertiò quomodo ab omnibus laudabãtur populis: ibi *Ipſi enim annunciant.*

Dicit ergo, Ita perfectè nos imitati eſtis *vt ſitis facti forma*, id eſt exemplum vitæ, non ſolũ in terra veſtra, ſed in alijs. Matt.5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra, &c. Sed credentibus forma facti eſtis quibus fides veſtra innotuit. Ad quod bonitas veſtra acceſsit *A vobis enim diffamatus eſt ſermo Domini*, id eſt prędicãdi Dñm. i. veſtra fama diffuſa eſt non tantum in Macedonia & Achaia, quæ ſunt vobis vicinæ, ſed *Fides veſtra ad Deum perfecta*, id eſt, quam Deus acceptat, & quæ coniungit vos Deo, quæ etiã eſt in omni loco diuulgata. Roma.1. Fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo, &c. Et ſignum huius eſt, quia non eſt neceſſe, &c. Boni enim prædicatoris eſt bona aliorũ in exemplũ adducere. 2. Cor. 9. Veſtra enim æmulatio prouocauit plurimos. Deinde dicit *Ipſi enim, &c.* Ponit eorum laudẽ qua ab alijs laudabantur, quia *De nobis annunciant, &c.* Prouer. vlti. Laudent illã in portis opera eius. Laudant autem in vobis meã prædicationẽ & veſtram cõuerſionem. Annunciãt ergo qualẽ introitum habuerimus ad vos, quia cum magna difficultate & in tribulationibus. Laudãt etiã veſtram conuerſionẽ. Et oſtendit quomodo, à quo, & ad quid cõuerſi ſunt. Quo ad primũ dicit *Et quomodo conuerſi eſtis ad Deum*, id eſt, quã faciliter & perfectè. Iohel. 2. Conuertimini ad me in toto corde veſtro, &c. Eccle. 5. Ne tardes cõuerti ad Dñm, & ne differas de die in diem. Quo ad ſecundum dicit *A ſimulachris.* 1. Cor. 12. Scitis quoniã cum gentes eſſetis ad ſimulachra muta prout ducebamini euntes. Quo ad tertium dicit *Seruire Deo*, ſcilicet ſeruitute latrię: nõ creaturæ, ſed Deo. Cõtra quod dicitur. Roma. 1. Seruierũt creaturæ potius, quam creatori, &c. Et dicit *Viuo*, vt excludat idolatriæ cultũ, quia idolatræ colebant quoſdã mortuos, quorum animas dixerũt deificatas, ſicut Romulũ & Herculem. Et ideo dicit, *Viuo* Deut. 32. Viuo ego in æternum. Item quia Platonici putabãt quaſdã ſubſtantias ſeparatas Deos eſſe participatione: dicitur verò non participatione diuinæ naturæ, ſed quia ſeruientes eius ſunt remunerandi. Ideo quia ſic eſtis, reſtat vt remunerationem expectetis. Vnde dicit *Et expectare filium eius*, ſcilicet Dei *De cœlis* deſcendentem. Luc. 12. Et vos ſimiles hominibus expectantibus Dñm ſuum quando reuertatur à nuptijs. Eſa. 30. Beati omnes, qui expectant eum. Illi autẽ ſunt, qui ſunt lumbis præcincti. Duo autẽ expectamus. ſ. reſurrectionem, vt. ſ. ei cõformemur. Vnde dicit *Quem ſuſcitauit ex mortuis Ieſum.* Ro. 8. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtũ à mortuis viuificabit & mortalia corpora veſtra, &c. Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. Item liberari à pœna futura, quæ imminet reis. A cauſa autem pœnæ ſcilicet, à peccato, liberamur per Chriſtũ. Vnde dicit *Qui eripuit nos, &c.* Apoc. 6. Abſcondite vos à facię ſedentis ſuper thronum & ab ira agni, &c. Ab hac ira nullus poteſt nos liberare niſi Chriſtus. Matt. 3. Quis demonſtrabit vobis fugere à ventura ira?

CAPIT. II. LEC. I.

Multa ſe paſſum dicit Apoſtolus antequã Theſſalonicenſibus prædicaret, aſſeritq; ob hoc non extincta in eo fuiſſe verbi prædicandi fiduciam.

NAm & ipſi ſcitis fratres introitum noſtrum ad vos, quia nõ inanis fuit, ſed ante paſſi multa & contumelijs affecti (ſicut ſcitis) in Philippis fiduciam habuimus in Deo noſtro, loqui ad vos euangelium Dei in multa ſolicitudine. Exhortatio enim noſtra, non de errore, neq; de immunditia, neq; in dolo, ſed ſicut probati ſumus à Deo, vt crederetur nobis euangelium, ita loquimur, non quaſi hominibus placentes, ſed Deo, qui probat corda noſtra. Neq; enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis, neq; in occaſione auaritiæ, Deus teſtis eſt, neq; quærentes ab hominibus gloriam, neq; à vobis, neq; ab alijs. Cum poſſemus vobis oneri eſſe, vt Chriſti Apoſtoli: ſed facti ſumus paruuli

E *li in medio veſtrum, tanquã ſi nutrix foueat filios ſuos: ita deſiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non ſolum euangelium Dei, ſed etiam animas noſtras. quoniam chariſſimi nobis facti eſtis. Memores enim facti eſtis fratres laboris noſtri & fatigationis: nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus, prædicauimus in vobis euangelium Dei. Vos teſtes eſtis & Deus, quàm ſancte & iuſtè & ſine querela vobis, qui credidiſtis affuimus: ſicut ſcitis qualiter vnumquenq; veſtrum ſicut pater filios ſuos deprecantes vos & conſolantes, teſtificati ſumus, vt ambularetis dignè Deo, qui vocauit vos in ſuum regnum & gloriam.*

Suprà cõmendauit eos, quòd in tribulationibus verbũ Dei receperunt, hic cõmendat eos, quòd ab eo nõ receſſerunt propter tribulationes. Et circa hoc tria facit: quia primò com-
F memorat eorum tribulationes. Secundò oſtẽdit quale eis remediũ adhibuit in. 3. cap. ibi *Propter quod.* Tertiò propter quid, ibi *Quia nunc viuimus.* Quia verò ſuprà dixit de eis nunciari ab omnibus introitũ Apoſtoli ad eorum conuerſionẽ; ideo primò agit de introitu ſuo, ſecundò de eorum conuerſione, ibi *Ideo & nos gratias.* Circa primũ tria facit, quia primò cõmemorat ſuam cõſtantiã, quam habuit antequã ad eos veniret. Secundò ſynceritatem doctrinæ per quam eos conuertit, ibi *Exhortatio enim noſtra.* Tertiò ſynceritatem ſuę conuerſationis cum conuerſis, ibi *Vos enim.* Iterum prima in duas, quia primò præmittit tribulationes, quas paſſus eſt antequã ad eos veniret. Secundò quomodo fiduciã ex hoc non amiſit, ibi *Fiduciam habuimus.* Dicit ergo: Dico quòd annunciat introitũ noſtrum, quem & vos ſcitis, quoniam *Non fuit inanis, &c.* Id eſt leuis, ſed difficilis, quia per multas tribulationes. Vel non inanis. i. vacuus, ſed plenus. Gen. 1. Terra erat inanis & vacua, &c. Vel nõ inanis, id eſt mobilis, ſed ſtabilis. Philip. 2. Non in vanum cucurri, neq; in va-
G cuũ laboraui. Sed antè ſumus paſsi paſsiones corporales. Prouer. 19. Doctrina viri per patientiã noſcitur. Pſal. Bene patientes erunt, vt annuncient. Item ſpirituales, quia cõtumelijs ex hoc affecti in Phil. vbi propter curationẽ phitoniſſę paſſus eſt tribulationes. Et hęc ciuitas eſt Macedoniæ. Nec tamen propter hæc, fiducia prædicandi eſt extincta. Eſa. 12. Ecce Deus ſaluator meus fiducialiter agam & non timebo. Et hæc fiducia fuit prædicandi *Ad vos euangelium Dei in multa ſolicitudine* de veſtra cõuerſione. Rom. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. 2. Cor. 11. Præterea quæ extrinſecus ſunt inſtantia mea quotidiana ſolicitudo omnium eccleſiarum.

Deinde cùm dicit *Exhortatio.* Oſtendit ſynceritatẽ ſuæ prædicationis. Et circa hoc duo facit, quia primò probat ſynceritatẽ ſuæ doctrinę, ſecundò quędã quæ dixerat, exponit, ibi *Non quaſi hominibus.* Circa primũ duo facit, quia primò excludit corruptionẽ doctrinæ, ſecundò ponit ſynceritatem, ibi *Sed ſicut probati.* Doctrina autẽ corrumpitur, vel propter rem quæ docetur, vel propter intentionem do-
H centis. Propter primũ dupliciter corrũpitur doctrina. ſ. vel per errorẽ, ſicut docens ſalutẽ eſſe per Chriſtum cum legalibus. 2. Timo. 3. Mali homines & ſeductores proficient in peius errantes, & in errorẽ mittentes. Ideo dicit *Exhortatio enim noſtra non eſt* ſicut aliquorum *De errore*, vel propter immunditiam, ſicut dicentium vacandum eſſe voluptatibus, quę doctrina eſt à quodam Nicolao, qui permiſit promiſcua matrimonia, cõmunicãs alij ſuam vxorem, ideo dicit *Nec de immunditia.* Apoc. 2. Permittit mulierẽ Iezabel, quę ſe dicit prophetã docere & ſeducere ſeruos meos fornicari, & manducare de idolotitis, &c. Iob. 6. Nõ inuenietis in lingua mea iniquitatem. Item nec eſt exhortatio in dolo ſicut quorundã: qui licet verum dicant, habent tamen intentionem corruptã, quia non profectum auditorũ neq; Dei honorem, ſed ſuũ quærunt honorẽ. Contra quod dicit *Neque in dolo.* Hier. 9. Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta eſt, &c. Sua ergo prædicatio non eſt corrupta, ſed ſyncera. Syncerum autẽ aliquid eſt, quod ſeruat ſuam naturam.

Tunc

Tunc autem eſt prædicatio ſyncera quando quis docet eo tenore & fine quo Chriſtus docuit. Et ideo dicit *Sed ſicut probati*, id eſt eo modo & ea intentione qua Deus nos elegit & approbauit ad prædicandũ euangeliũ loquimur. Gal. 2. Creditum eſt mihi euangeliũ præputij, ſicut Petro circumciſionis. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomẽ meũ coram gentibus, & regibus, & filijs Iſrael. Deinde cùm dicit *Non quaſi hominibus, &c.* Oſtendit ꝙ ſua prædicatio non eſt in dolo. Primò excludens illud per quod videretur eſſe doloſa: ſecundò manifeſtat per ſignũ, ibi *Neque aliquando*. Tertiò per cauſam, ibi *Neque in occaſione.* Propter primum dicit. Prædicatio mea non eſt quaſi hominibus placens. ſ. finaliter. Pſal. Diſsipata ſunt oſſa eorum, qui hominibus placent. Gal. 1. Si hominibus placerẽ, Chriſti ſeruus nõ eſſem. Aliquando tamen debent velle placere hominibus propter gloriam Dei, vt prædicatio magis fructificet, ſicut dicit. 1. Cor. 10. Ego per omnia omnibus placeo, &c. *Sed Deo, &c.* Prouer. 16. Omnes viæ hominũ patent oculis eius. Huius aũt ſignum eſt, quia nõ adulati ſumus loquentes eis placentia. Eſa. 30. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores, &c. Prouerb. 24. Non lactes quenquã labijs tuis, &c. Et idem oſtendit per cauſam. Propter duo enim aliquis quærit hominibus placere. ſ. vel propter beneficia, vel propter gloriã. Hoc autẽ hic excludit, & primò primũ dicens *Neque fuimus, &c.* Quia non ſolũ adulationẽ deuitauimus, ſed etiam omnem occaſionem auaritiæ. 1. Timo. 6. Exiſtimantiũ quæſtũ eſſe pietatẽ. Hier. 6. A minori quippe vſq; ad maiorem, omnes auaritiæ ſtudent. Secundò ſecundũ, ibi *Neque quærentes a vobis, neque ab aliis gloriam* de doctrina, cum haberemus vnde poſſemus gloriari & accipere, imo oneri eſſe & quia debebant ei, vnde dicit *Cum poſſemus* gloriam & ſuſtentationẽ. Et vocat onus, quia peruerſe eis prædicantes vltra modũ hæc ab eis quærebant. Eſa. 3. Vos enim depaſti eſtis vineam meam, &c. Deinde cùm dicit *Sed facti ſumus, &c.* Manifeſtat hæc duo, & primò ꝙ nõ quęrit humanã gloriam, ſecundò ꝙ nec occaſionẽ auaritiæ, ibi *Memores enim eſtis.* Circa primũ duo facit: quia primò oſtendit ſuam humilitatẽ: ſecundò ſub ſimilitudine oſtendit ſuã ſolicitudinẽ, ibi *Tanquam ſi nutrix.* Ponit ergo primũ dicens quòd *Facti ſumus paruuli, &c.* Id eſt humiles. Eccl. 32. Rectorem te poſuerunt, noli extolli: ſed eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. Quod oſtẽdit in ſimilitudine, dicens *Tanquam ſi nutrix,* quæ. ſ. cõdeſcendit infanti balbutiendo ei loquens, vt puer loqui diſcat: & in geſtibus ei etiam condeſcendit. 1. Cor. 9. Omnibus omnia factus ſum. 1. Cor. 3. Tanquã paruulis in Chriſto lac vobis potũ dedi, nõ eſcam *Etiam animas.* Io. 10. Bonus paſtor animã ſuã dat pro ouibus ſuis, &c. *Quoniam chariſsimi, &c.* 2. Cor. 12. Ego autem libentiſsimè impendam & ſuper impendar ego ipſe pro animabus veſtris, &c. Deinde cùm dicit *Memores enim eſtis.* Oſtendit ſm, quod ſuprà dixerat ſcilicet. *Neque per occaſionem auaritiæ,* quia nihil à vobis ſumpſimus, ſed de labore, quia laboris, &c. Et aliqui laborant quidẽ, ſed ex ſolatio, ſed nos nõ. Ideo dicit *Laboris noſtri* non propter exercitationem corporis, ſed cum fatigatione. Vnde dicit *Et fatigationis.* Aliqui etiã laborant de die, nos verò nocte & die. Per hoc enim voluit arcere pſeudo, qui nimis accipiebãt, & propter ocioſos inter eos. 1. Corin. 4. Laboramus operantes manibus noſtris, &c. Deinde cùm dicit *Vos enim eſtis.* Ponit puritatẽ ſuæ conuerſationis, & primò quomodo ſancta quo ad vitam, ſecundò quomodo ſolicita quo ad doctrinã, ibi *Qualiter vnumquemque.* Dicit ergo ſcitis, *Quam ſancte,* id eſt purè. Leui. 11. & 19. Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum *Iuſte* quo ad proximum Tit. 2. Sobriè & iuſtè: & piè viuamus in hoc ſeculo. Sine querela *Vobis qui credidiſtis,* id eſt ex quo credidiſtis nihil agentes; vnde quis poſſet ſcandalizare vnũquenq; veſtrũ ſingulariter. Nota ꝙ ſingularis prædicatio quandoq; multum valet. Tanquã pater. 1. Cor. 4. In Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui *Deprecantes.* Philem. Multã fiduciam habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi quod ad rem pertinet, propter charitatẽ magis obſecro *Et conſolantes* per verba lenia. Contra quod dicitur Ezech. 34. Cum auſteritate

A imperabatis eis cum potentia. Eſa. 61. Vt cõſolarer omnes lugentes, & ponerẽ conſolationẽ lugentibus Sion. Et quid prædicaſti? *Vt digni,* id eſt, vt veſtra cõuerſatio eſſet talis, qualis decet miniſtros Chriſti. Coloſ. 1. Ambuletis dignè Deo per omnia placentes *Deo qui vos, &c.* Sap. 6. Concupiſcentia, itaq; ſapientiæ deducet ad regnum perpetuum.

LECTIO SECVNDA.

Gratias refert Deo pro Theſſalonicenſium fide, quam firmiter tenuerunt, non cedentes aduerſis.

IDeo & nos gratias agimus Deo ſine intermiſsione, quoniã quum accepiſſetis à nobis verbũ auditus Dei, accepiſtis illud, non vt verbũ hominum, ſed (ſicut eſt verè) verbũ Dei, qui operatur in vobis, qui credidiſtis. Vos enim imitatores facti eſtis fratres eccleſiarũ Dei, quæ ſunt in Iudæa, in Chriſto Ieſu, quia eadem paſsi eſtis & vos à
B *contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis, qui & Dominum occiderunt Ieſum & prophetas, & nos perſecuti ſunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus aduerſantur: prohibentes nos gentibus loqui vt ſalui fiant, vt impleant peccata ſua ſemper: peruenit enim ira Dei ſuper illos vſq; in finem. Nos autem fratres deſolati à vobis ad tempus horæ: aſpectu, non corde abundantius feſtinauimus faciem veſtram videre cum multo deſiderio, quoniã voluimus venire ad vos, Ego quidem Paulus & ſemel & iterum: ſed nos impediuit Sathanas. Quæ eſt enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſtis, in aduentu eius? Vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.*

Suprà oſtendit Apoſtolus qualis fuit ad eos introitus ſuus: hic oſtendit qualis fuit eorum conuerſio. Et circa hoc
C duo facit, quia primò oſtendit, ꝙ perfectè cõuerſi ſunt per fidem firmam, ſecundò quomodo fortiter perſtiterunt in tribulationibus, ibi *Vos enim.* Ponit ergo primò bona eorum pro quibus gratias agit, & reddit rationẽ: Dicit ergo ideo, quia ſolicitè vobis prædicaui ſicut pater filijs, ideo de bonis veſtris gratias ago, ſicut pater de bonis filiorũ. Io. 2. Maiorem horum non habeo gratiam, ꝙ̃ vt audiam filios meos in veritate ambulare. Phil. 4. Cum gratiarũ actione. Sed de quo? *Quoniam cum accepiſſetis a nobis, &c.* Gratias debet agere prędicator quando verbũ eius in auditoribus proficit. Et dicit verba auditus Dei à nobis, id eſt per nos. Pſal. Audiam quid loquatur in me Dñs Deus. Roma. 10. Fides enim ex auditu, auditus autem per verbũ Chriſti *Accepiſtis illud,* id eſt firmiter in corde tenuiſtis. Non vt verbũ hominum, quia vana verba hominis. 2. Cor. 13. An experimentum quęritis eius, qui in me loquitur Chriſtus? 2. Pet. 1. Non enim voluntate humana allata eſt aliquãdo prophetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Et
D quare gratias agitis, quia *Hoc ipſum quod credidiſtis Deus in vobis operatus eſt.* Phil. 2. Deus eſt, qui operatur in vobis velle & perficere pro bona voluntate. Eſa. 26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis Dñe. Deinde cùm dicit *Vos enim.* Oſtendit quomodo fortiter perſtiterũt in tribulationibus. Et circa hoc duo facit, quia primò ponit tribulationes eorum in quibus ſteterũt, ſecundò quod remediũ propoſuit adhibere, ibi *Nos autem.* Item prima diuiditur in duas, quia primò cõmendat eorum patientiã in aduerſis, ſecundò reprehendit eos, qui intulerũt aduerſa, ibi *Qui Chriſtum.* Dicit ergo. Accepiſtis verbum nõ vt eſt hominum *Sed ſicut eſt vere verbum Dei,* quia expoſuiſtis vos pro illo vſq; ad mortem. Per hoc enim, ꝙ homo moritur propter Chriſtũ, teſtificatur, ꝙ verba fidei, ſunt verba Dei. Et ideo martyres, idem eſt, ꝙ teſtes *In Iudæa.* Ibi enim fides Chriſti primò eſt annuntiata. Eſa. 2. De Sion exibit lex & verbũ Dñi de Hieruſalẽ. Ibi etiã primo perſecutio fidei facta fuit. Act. 8. Facta eſt autem in illa die perſecutio magna in eccleſia, quæ erat

Hieroſolymis,

Hieroſolymis,&c. Heb.10. Rememoramini autem priſtinos dies: in quibus illuminati magnũ certamen ſuſtinuiſtis paſsionũ. Et iſti ſimiles paſsiones paſsi ſunt. Et ideo dicit *Eadem paſsi a contribulibus veſtris*, id eſt ab infidelibus Theſſalonicenſibus. Matt.10. Inimici hominis,&c. Deinde cùm dicit *Qui & Dominum.* Vituperat Iudæos à quibus incœpit perſecutio. Et primò cõmemorat eorum culpam, ſecundò rationem culpæ, ibi *Vt impleant.* Circa primum tria facit, primò eorũ culpã ponit in cõparatione ad Dei miniſtros, ſecundò ad ipſum, tertiò ad totũ genus humanũ. Miniſtri Dei ſunt prædicatores. Prædicatio autẽ principaliter eſt à Chriſto, figuraliter à prophetis, executiuè ab Apoſtolis. Cõtra hos tres inſurrexerũt Iudęi. Et primò dicit de Chriſto, ibi *Qui & Dominum.* Matt.21. Hic eſt hęres, venite occidamus eum. Nec obſtat ſi Gentiles occiderunt eum, quia ipſi ſuis vocibus petierunt eum occidi à Pilato. Hier.12. Facta eſt hæreditas mea mihi, quaſi leo in ſilua, dedit contra me vocẽ,&c. Secũdò dicit de prophetis, ibi *Et prophetas.* Act.7. Quem prophetarũ non ſunt perſecuti patres veſtri? & occiderũt eos, qui prænunciabãt de aduentu iuſti: cuius vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis. Tertiò dicit de Apoſtolis *Et nos*, ſcilicet Apoſtolos. Matt.10. Tradent vos in conciliis,&c. Secundò ponit culpam in cõparatione ad Deum, ibi *Deo non placent*, licet crederent in hoc ſe obſequiũ præſtare Deo. Io.16. Sed quia zelum Dei habent non ſm ſcientiã. Ideo Deo non placent, quia non faciunt recta fide, Et ſine fide impoſsibile eſt placere Deo. Heb.11. Eſa.5. Iratus eſt furor Dñi in populo ſuo,&c. Tertiò oſtendit eorum culpã in comparationẽ ad totũ genus humanũ, cùm dicit *Omnibus hominibus aduerſantur.* Gen.16. Manus eius contra omnes,&c. Aduerſantur aũt in hoc, quia prohibent & impediunt prædicationem Gentilium & cõuerſionem. Act.11. Reprehenditur Petrus, ꝙ iuit ad Cornelium. Item Luc.15. Filius maior. ſ. populus Iudæorũ turbatur, quia filius minor. i. populus Gentilium recipitur à patre. Eſa.45. Væ qui dicit patri, quid generas? Nume.11. Quis det vt omnis populus prophetet? Ratio aũt huius culpæ eſt ex diuina permiſsione, qua vult vt impleant peccata ſua. Omniũ enim, quæ fiunt ſiue bona, ſiue mala eſt quædam certa menſura, quia nihil eſt infinitũ. Et omnium iſtorum menſura eſt in præſcientia. Bonorũ quidẽ in eius præparatione. Ephe.4. Quia vnicuiꝗ noſtrum data eſt gratia ſm menſuram donationis Chriſti. Malorũ verò in permiſsione, quia ſi aliqui ſunt mali, nõ tamen quantũ volunt, ſed quantũ Deus permittit. Et ideo tandiu viuunt, quandiu perueniant ad hoc, quod Deus permittit. Matt.23. Implete menſurã patrũ veſtrorũ,&c. Et ideo dicit, Vt impleant,&c. Deus enim dedit Iudæis poſt paſsionẽ Chriſti ſpatium pœnitentię per quadraginta annos, nec cõuerſi ſunt, ſed addebant peccata peccatis. Et ideo Deus non plus permiſit. Vnde dicit hic *Peruenit ira Dei, &c.* 4.Reg.22. Ira Dei magna ſuccenſa eſt contra nos, quia nõ audierunt patres noſtri verba libri huius,&c. Luc.21. Erit enim preſſura magna ſuper terrã & ira populo huic,&c. Et nõ credas, ꝙ hæc ira ſit per centũ annos, ſed *Vſque in finem* mundi, quãdo plenitudo gẽtiũ intrauerit,&c. Luc.19. & 21. & Matt.24. Non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur. Deinde cùm dicit *Nos autem.* Oſtendit remediũ, quod eis propoſuit adhibere. ſ. ꝙ perſonaliter iret ad eos. Et circa hoc duo facit, quia primò ponit propoſitum ſuæ viſitationis, ſecundò impedimentum, ibi *Sed impediuit.* Tertiò cauſam quare volebat ire, ibi *Quæ autem eſt*, Dicit ergo *Nos fratres deſolati a vobis* à quibus eramus ſeparati, vel propter tribulationes veſtras *Ore*, id eſt carentes collocutione. *Et aſpectu*, id eſt carentes viſione, propter hæc enim duo neceſſaria eſt amici præſentia, quia eſt conſolatiua, ſed *Non corde*, quia corde ſumus pſentes. 1.Cor.5. Ego abſens quidem corpore, præſens autẽ ſpiritu *Abundantius feſtinauimus faciem, &c.* Vt ſicut corde, ſic & corpore præſens eſſet. Rom.15. Cupiditatem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedẽtibus annis,&c. *Feſtinauimus* dicit pluraliter, quia ſcribit ex perſona trium. ſ. ſui, Siluani & Timothei. Ideo etiam *Voluimus venire ad vos* omnes fortè ſemel, ſed

Prędicatio, quõ à Christo, quõ à prophetis, & quomodo ab Apoſtolis ſit.

E ego Paulus *ſemel & iterum*, id eſt bis propoſui *ſed impediuit nos Sathanas*, id eſt procurauit impedimenta, fortè per aeris tempeſtates. Apoca.7. Iſti ſunt angeli, qui tenent ventos. Deinde cùm dicit *Quæ eſt enim.* Oſtendit cauſam propoſiti. Primò quantum ad futurũ, Secundò quantũ ad præſens, ibi *Nos enim, &c.* Dicit ergo, Deſidero videre vos, & gratias ago de bonis veſtris, quę ſunt ſpes noſtra. Nam pro his ſperamus à Deo præmia, quando reddere venerit vnicuiꝗ ſm opera ſua. Maxima enim eſt retributio prædicatori ex his quos conuertit *Aut gaudium:* quia gaudiũ illorũ eſt gaudium Apoſtoli, ſicut bonum eorũ eſt bonum Apoſtoli, bonum enim effectus reducitur in bonum cauſæ. *Aut corona gloriæ*, quia pro certaminibus eorum & iſte, qui induxit ad certandum coronatur: Dux enim, qui induxit milites ad pugnã, coronabitur. Eccle.30. Qui docet filium, laudabitur in illo, & in medio domeſticorũ in illo gloriabitur,&c. Hæc, inquam, ſpes, quæ eſt? *Nonne vos?* Immo ſic. In futuro ante Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in
F aduentu eius, ſed etiam in præſenti *Vos eſtis* apud omnes fideles *Gloria noſtra.* 1.Cor.9. Melius eſt mihi mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. *Et gaudium* quo lætor de bonis veſtris in præſenti.

CAPIT. III. LEC. I.

Conſolationem ſe accepiſſe à Timotheo dicit, qui eos in fide confirmauerat, eo quod Theſſalonicenſes audiret pro eo maximo affici eum videndi deſiderio.

PRopter quod non ſuſtinentes amplius placuit nobis remanere Athenis, ſolis, & miſimus Timotheum fratrẽ noſtrum, & miniſtrum Dei in euangelio Chriſti, ad confirmandos vos & exhortandos pro fide veſtra: Vt nemo moueatur in tribulationibus iſtis: ipſi enim ſcitis, quòd in hoc poſiti ſumus. Nam & cum apud vos eſſemus, prædicabamus
G *vobis paſſuros nos tribulationes, ſicut & factum eſt, & ſcitis. Propterea & ego amplius non ſuſtinens miſi ad cognoſcendũ fidem veſtram, ne fortè tentauerit vos is, qui tentat, & inanis fiat labor noſter. Nunc autem veniente Timotheo ad nos à vobis, & annunciante nobis fidem & charitatem veſtram: & quia memoriam noſtri habetis bonam, ſemper deſiderantes nos videre, ſicut & nos quoq; vos: ideo conſolati ſumus fratres; in vobis, in omni neceſſitate & tribulatione noſtra per fidem veſtrã: quoniam nunc viuimus ſi vos ſtatis in Domino. Quã enim gratiarum actionem poſſumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deũ noſtrum nocte ac die, abundantius orantes, vt videamus faciem veſtrã, & compleamus ea, quæ deſunt fidei veſtræ?*
H *Ipſe autem Deus & pater noſter, & Dominus Ieſus Chriſtus dirigat viam noſtram ad vos. Vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem veſtram in inuicem, & in omnes quemadmodum & nos in vobis, ad confirmanda corda veſtra ſine querela, & ſanctitate, ante Deum & patrem noſtrum, in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus ſanctis eius. Amen.*

Commemorauit tribulationes quas paſsi erant, & remedium quod propoſuit eis impendere: hic oſtendit quomodo eis ſubueniſſet viſitando per Timotheum. Et primò agit de miſsione nuncij: ſecũdò de relatione facta per eum, ibi *Nunc autem.* Tertiò de effectu relationis in Apoſtolo, ibi *Ideo conſolati.* Item prima in tres, quia primò promittit cauſam quare miſit eum, ſecundò qualem miſit, tertio cauſam propter quã miſit. Dicit ergo *Propter quod*, id eſt, quia impediuit nos Sathanas, tamẽ *vos eſtis gloria noſtra*, ideo *Non ſuſtinentes*

ſuſtinentes

ſtirem pondus amoris inclinantis ad vos. Eſa. 1. Facta ſunt mihi moleſta, &c. Gen. 45. Non ſe poterat vltra cohibere. *Placuit nobis*, ſcilicet Paulo & Siluano *Remanere Athenis ſolis*, & miſimus Timotheum, qui erat Apoſtolo cõuenientiſſimus. Philip. 2. Neminem habeo tam vnanimem, qui ſyncera affectione pro vobis ſolicitus ſit. 1. Corin. 4. Miſi ad vos Timotheũ, qui eſt filius meus chariſsimus & fidelis in Domino *Fratrem* per charitatẽ adiuuantẽ. Prouerb. 18. Frater qui iuuatur à fratre quaſi ciuitas firma *Miniſtrum*. Eccleſię dignitatis eſt. 2. Corint. 11. Miniſtri Chriſti ſunt & ego, &c. Mittit autem ad confirmandos eos & referendum ſibi.

Deinde cùm dicit *Ad confirmandos, &c.* Oſtendit ꝙ mittitur ad confirmandũ. Et primò facit hoc: ſecundò ponitur ratio confirmationis, ibi *Ipſi enim*. Dicit ergo, *Ad confirmandos vos & exhortandos*, quia per exhortationes animus hominis confirmatur. Iob. 4. Vacillantes cõfirmauerunt ſermones tui. Luc. 22. Et tu aliquando conuerſus cõfirma fratres tuos. Et indigeris exhortari pro fide veſtra, vt nemo moueatur in his tribulationibus. Eccle. 10. Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locũ tuum ne dimiſeris. Eſt aũt ratio duplex cõfirmãs. Vna ex ordinatione diuina. Ipſi enim ſcitis, &c. Quaſi dicat. Ita voluit Deus, vt per tribulationes in cœlum intraretis. Act. 14. Per multas tribulationes oportet vos intrare in regnum Dei: & 2. Timo. 3. Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionẽ patientur. Per hanc viam iuit Chriſtus. Luc. vlti. Oportebat Chriſtũ pati & reſurgere, & ſic intrare in gloriã ſuam. Alia ratio eſt ex parte prænuntiationis, quia præuiſa minus feriunt. Vnde dicit, *Nam & cum apud, &c.* Id eſt, quia ego prędixi vobis tribulationes quas eſtis paſsi in iſtis annis, *Miſi ad cognoſcendum, &c.* Qualiter. ſ. eſſetis fortes in fide. Prouer. 27. Diligenter agnoſce vultũ pecoris tui, & greges tuos conſidera. Is qui tentat. ſ. diabolus. Matt. 4. Accedens tentator. Gloſa, Cuius officiũ eſt tentare. Sed cõtrà. Tentat mundus & caro. Iac. 1. Vnuſquiſq; tentatur à concupiſcentia ſua, &c. Item Gene. 22. Tentauit Deus Abraham, &c. Reſpondeo. Tentare eſt experimentum de aliquo ſumere. In hoc cõſiderandũ eſt ad quid velit ſumere, & quomodo. Nam hoc eſt dupliciter. Vel vt ipſe cognoſcat. Vel vt aliũ cognoſcere faciat. Primo modo Deus nõ tentat, ipſe enim ſcit quid eſt in homine. Ioan. 2. Secundo modo ſic, Deus enim tentauit Abraham. ſ. vt alij ſcirent fidem eius. Sed primo modo tentare eſt dupliciter. ſ. vt promoueat ad bonũ, ſicut epiſcopus promouendos examinat, vel aliquis tentat vt decipiat, & hoc eſt diaboli, quia. ſ. inquirit conditionem hominumq́, vt ſm diuerſas conditiones ad diuerſa vitia ad quæ proni ſunt inducat. 1. Pet. 5. Aduerſarius veſter diabolus, &c. Officium ergo eius eſt tentare ad decipiendum. Mundus autẽ & caro tentare materialiter, quia per ea, ad quæ ipſa inclinãt: ſumitur experimentũ de homine vtrum firmus ſit ad mandata Dei & dilectionem. Si enim vicerit concupiſcentia, non perfectè diligit Deũ. Et ſimiliter quando res mũdi, vel terrent, vel afficiunt. *Et inanis*, quia ſi tentationi nõn reſiſtitis labor veſter eſſet inanis. Gal. 4. Timeo vos ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis. Ezec. 18. Omnes iuſtitiæ eius quas operatus eſt, non recordabuntur. Inanis aũt dicitur, reſpectu mercedis æternæ, tamen bona ante peccatũ cõmiſſa ad aliquid valent, quia poſt pœnitentiam reuiuiſcũt, & diſponitur quis faciliter ad cõuertendũ.

...tatio, ...i deo, ...ncupi- ...tia, & à ...one.

Nota.

Deinde cùm dicit *Nunc autem, &c.* Oſtendit quomodo retulit Timotheus bona eorũ, pertinentia ad Deũ & Apoſtolũ. Ad Deũ fidem, & charitatẽ. Gal. 6. In Chriſto Ieſu, neq; circuncilio aliquid valet, neq; pręputiũ, ſed noua creatura. Sed fidem etiam ad Apoſtolũ: vnde dicit, *Et quia memoriam*. Eccle. 49. Memoria Ioſiæ in cõpoſitione operis facta, opus pigmentarij, &c. Prouer. 10. Memoria iuſti cum laudibus, &c. *Deſiderantes videre nos, ſicut & nos quoque vos.* Aug. Durus eſt animus, qui dilectionẽ, & ſi nõ velit impendere, nolit rependere. Eſa. 51. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, &c. Deinde cùm dicit *Ideo conſolati*. Ponitur effectus relationis triplex. ſ. ſpiritualis conſolationis, gratiarũ actionis, ibi *Quam enim*. Et orationis multiplicatę, ibi *Nocte*.

A Dicit ergo, Quia talia audiuimus de vobis, licet neceſsitates temporaliũ immineant & tribulationes corporales: tamen conſolati ſumus. Pſal. Secundũ multitudinẽ dolorum meorũ in corde meo conſolationes tuæ lętificauerunt animam meã, &c. 2. Cor. 1. Benedictus Deus & pater Dñi noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarũ, & Deus totius conſolationis, &c. Et hoc *Per fidem veſtram*, id eſt, audiens firmitatem fidei veſtræ *Quoniam viuimus, &c.* Quaſi dicat, Tantũ diligo ſtatum veſtrum, quòd reputo me per ipſum viuere. Gene. 45. Sufficit mihi ſi adhuc Ioſeph filius meus viuit.

Deinde cùm dicit *Quam enim, &c.* Ponitur ſecundus effectus relationis factæ, ſcilicet gratiarum actio, quaſi dicat, Non ſufficio, ꝙ aliquã condignã gratiarum actionẽ agam Deo pro vobis. Mich. 6. Quid dignum offeram Dño, &c. Pſal. Quid retribuam Dño pro omnibus, &c. Referendæ ſunt tamen gratiarũ actiones *In omni gaudio*, quod omnino non eſt exterius, ſed *Quo gaudemus propter vos* in conſcientia *Ante Dominum*, qui videt eam. Vel ante Dñm: quia de proximo placet Deo. 1. Cor. 13. Cõgaudet veritati, &c.

B Deinde cùm dicit *Nocte, &c.* Ponitur tertius effectus relationis, & primò proponit multiplicitatẽ orationis, ſecundò oſtendit quid orando optet, ibi *Ipſe autem, &c.* Dicit ergo, Gratias agimus de pręteritis, nec tamẽ deficimus quin oremus pro futuris, immo *Nocte ac die*, id eſt aduerſis & proſperis. Pſal. Veſpere & mane ac meridie narrabo, &c. *Quæ deſunt, &c.* Non quidẽ quæ erant de neceſsitate fidei, ſed aliqua ſecreta, quæ nec dum Apoſtolus eis prædicauit in ſua nouitate. 1. Cor. 3. Non potui loqui vobis quaſi ſpiritualibus: ſed quaſi carnalibus, &c. Ioã. 16. Multa habeo vobis loqui quę non, &c. Deinde cùm dicit *Ipſe autem Deus, &c.* Demonſtrat quid optet eis. Et circa hoc primò oſtendit quid petat, ibi *Ad confirmanda*. Petit autẽ duo. Vnum ex parte ſua, vt poſſet ire ad eos. Vnde dicit *Ipſe Deus & pater noſter, &c.* Ioan. 20. Aſcendo ad patrẽ meum & patrem veſtrum, &c. Prouer. 16. Hominis eſt pręparare animum & Dñi gubernare linguam. Aliud ex parte eorum. Vnde dicit *Vos autem*

C *multiplicet* ſcilicet, in fide. 2. Reg. 24. Adaugeat Dñs populũ ſuum centuplum, quam ſunt, &c. Et vt augeantur merita. Vnde dicit *Et abundare faciat charitatem veſtram*, quæ ſemper in via creſcere poteſt. Col. 3. Super omnia charitatem habete, quod eſt vinculũ perfectionis. Et primò *Inuicem* ſecundò *In omnes*. Gal. 6. Operemur bonum ad omnes: maximè autem ad domeſticos fidei. Et ponit exemplũ de ſeipſo, dicẽs *Quemadmodum, &c.* Quaſi dicat, Sicut & ego diligo vos. 2. Cor. 7. In cordibus noſtris eſtis ad cõmoriendum & ad conuiuendum. Sed ad quid petit? *Ad confirmanda corda veſtra ſine querela*, id eſt, vt nullus poſsit conqueri de vobis. Luc. 1. Incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus ſine querela *Et ſanctitate ante Deum*, ſcilicet, qui cor videt. Luc. 1. In ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, &c. Et hoc apparet *In aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti*, vt vos inueniat ſanctos, qui aduentus erit *Cum omnibus ſanctis eius*, id eſt ſitis in conſpectu eius, ſicut ſunt omnes ſancti ante eum.

D

CAPIT. IIII. LEC. I.

Ad munditiam corporis hortatur, ne fiant Gentibus ſimiles, ac ad laborandum manibus impellit, ne aliena cupiant.

DE cætero ergo fratres, rogamus vos & obſecramus in Domino Ieſu: Vt quemadmodum accepiſtis à nobis quomodo oporteat vos ambulare & placere Deo, ſic & ambuletis, vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Ieſum. Hæc eſt enim voluntas Dei ſanctificatio veſtra, Vt abſtineatis vos à fornicatione, vt ſciat vnuſquiſq; veſtrum vas ſuum poſsidere in ſanctificatione & honore, non in paſsione deſiderij ſicut & gentes, quæ ignorant Deum. Et ne quis ſupergrediatur, neq; circumueniat in negotio fratrem ſuum, quoniam vindex

eſt

eſt Dominus de his omnibus, ſicut prædiximus vobis & teſtificati ſumus. Non enim vocauit nos Deus in immunditiam, ſed in ſanctificationem. Itaq; qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum, qui etiam dedit ſpiritũ ſuum ſanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis non neceſſe habuimus ſcribere vobis, ipſi enim vos à Deo didiciſtis, vt diligatis inuicem. Etenim illud facitis in omnes fratres in vniuerſa macedonia. Rogamus autem vos fratres, vt abundetis magis & operam detis, vt quieti ſitis, & vt veſtrum negotiũ agatis & operemini manibus veſtris, ſicut præcepimus vobis, vt & honeſte ambuletis ad eos, qui foris ſunt, & nullius aliquid deſideretis.

Suprà cõmendauit Apoſt. fideles de conſtantia in tribulationibus & alijs bonis: hic in futurũ monet ad bene agendum. Et primò proponit generalẽ ammonitionẽ, ſecundò ſpecificat, ibi *Vt abſtineatis.* Circa primũ duo facit, quia primò proponit intentũ, ſecũdò rationẽ monitionis aſsignat. *Vt abundetis.* Dicit ergo: Audiui bona veſtra præterita, ſed in futurũ rogamus, &c. Inducit autẽ eos primò ex parte ſua. Et ideo dicit *Rogamus.* Pſal. Rogate, quæ ad pacẽ ſunt, &c. Item ex parte Chriſti, & ſic dicit *obſecramus, &c.* Obſecrat autẽ, quia erant perfecti. 1. Timo. 5. Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrẽ. Sed quid rogat? *Vt quemadmodũ, &c.* Docuerat eos Apoſtolus quomodo oporteret eos ambulare in via cõmuni iuſtitiæ, quæ eſt per mãdata. Vnde dicit *Accepiſtis, &c.* Pſal. Viam mandatorũ tuorum, &c. Item quomodo placerent Deo in via conſiliorũ. Sap. 4. Placens Deo factus eſt dilectus. Vel quomodo ambuletis. ſ. per rectam operationem. Ioã. 12. Ambulate dum lucem habetis. Quomodo placeatis. ſ. per rectam intentionem. *Sic & ambuletis,* id eſt, vt ſeruetis primam doctrinam non recedendo ab ea. Gal. 1. Sed licet nos aut angelus de cœlo euangelizet vobis præterquàm quod euangelizauimus vobis, anathema ſit.

Ratio monitionis accipitur primò ex fructu ſeruatæ monitionis, ſecũdò ex ipſa monitione, ibi *Scitis enim quæ.* Dicit ergo. Licet ſitis boni, tamen per exercitium mandatorũ & conſiliorũ abundabitis & proficietis. 2. Cor. 9. Potens eſt Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Eſt enim charitas tam magna, quòd ſemper reſtat quo proficiendũ ſit. Item quæ ex monitione accepiſtis, honeſta ſunt & vtilia. Pſal. Lex Dñi immaculata, &c. Prouer. 6. Mandatũ lucerna eſt, & lex lux & via vitæ. Ideo dicit. *Quæ præcepta,* id eſt qualia. Et hoc per Dñm Ieſum accepta ab eo. 1. Corint. 11. Ego enim accepi à Dño, quod et tradidi vobis, &c. Heb. 2. Quę cum initiũ accepiſſet enarrari per Dñm ab his, qui audierunt, &c. Et hæc ſunt iſta *Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra.* Quaſi dicat, Omnia præcepta Dei ſunt ad hoc, quòd ſitis ſancti. Sanctitas enim dicit munditiã & firmitatẽ. Et omnia Dei pręcepta inducunt ad iſta, vt quis mundus ſit à malo, & firmus in bono. Roma. 12. Probetis, quæ ſit voluntas Dei. ſ. explicata per præcepta. Deinde cùm dicit *Vt abſtineatis.* Monet in ſpeciali. Et primò corrigit eos de quibuſdã inordinationibus inter eos: ſecundò promonet ad obſeruantiam bonorum. 5. ca. ibi *De temporibus.* Tres aũt inordinationes erant inter eos. ſ. carnalium vitiorum quantũ ad quoſdã. Item curioſitatis. Item triſtitię de mortuis, & ideo de iſtis agit. Secunda ibi *De charitate autem.* Tertia ibi *Nolumus vos.* Circa primum duo facit, quia primò monet abſtinere ab immoderato appetitu carnaliũ. Secundò ponit rationem, ibi *Quoniam vindex.* Iterum prima in duas, quia primò prohibet luxuriam: ſecundò auaritiam. Et coniungit hæc ſemper: quia vtrunq; eſt circa obiectũ corporale, licet hoc compleatur in delectatione ſpirituali. Item primò docet cauere luxuriã quantũ ad nõ ſuam, ſecundò quantũ ad vxorem propriã, ibi *Vt ſciat.* Ergo di. *Vt abſtineatis à fornicatione.* Voluntas enim Dei eſt abſtinere à fornicatione, ergo eſt peccatũ mortale, quia eſt contra præceptũ & voluntatem Dei. Tob. 4. Attende tibi ab omni fornicatione. Sed &

E reſpectu vxoriã abſtineatis honeſtè. *Vt ſciat vnuſquiſque vas ſuum,* id eſt vxorẽ poſsidere in ſanctificatione ceſſando ad tempus *Et in honore, non in paſſione,* vt. ſ. paſsio præcedat *Sicut Gentes,* quia hoc eſt Gentiliũ quærere delectationes pręſentes non futuræ vitæ. *In ſanctificatione & honore,* quia hic eſt debitus vſus matrimonij, quia eſt ad bonum prolis, vel ad reddendum debitũ, ſic poteſt eſſe ſine peccato, ſed aliquando eſt veniale peccatũ, ſi non efferatur cõcupiſcentia vltra limites matrimonij. ſ. quando licet concupiſcentiã habeat, non tamen vteretur ea niſi eſſet vxor ſua. Sed quando eſt extra limites matrimonij, ſequitur mortale, & hoc quãdo ſi non eſſet ſua vxor adhuc vteretur ea, & libentius cũ alia. Heb. vlti. Sit honorabile connubium, & thorus immaculatus. Fornicatores aũt & adulteros iudicabit Deus. 1. Pet. 3. Viri ſimiliter cohabitantes ſm̃ ſcientiam quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem, tanquã cohæredibus gratiæ & vitæ, vt nõ impediantur orationes veſtrę.

Deinde cũ dicit *Et ne quis.* Prohibet auaritiã. Vnde dicit
F *Et ne quis ſupergrediatur,* id eſt violentiã inferat auferendo aliena per potentiã. Iac. 2. Nonne diuites per potentiã vos opprimunt? Neq; circumueniat per dolum. Hier. 5. Sicut decipula plena auibus, ſic domus eorũ plenæ dolo. Deinde di. *Quoniam vindex, &c.* Ponitur ratio monitionis, quã primò aſsignat ex diuina vltione: ſecũdò oſtendit hãc vltionẽ eſſe iuſtam, ibi *Non enim vocauit.* Dicit ergo, Abſtineamus ab his, quia *Dominus eſt vindex.* Gal. 5. Prædico vobis ſicut prædixi, quoniã qui talia agunt, regnũ Dei nõ conſequentur. Nam certè iuſtè vlciſcitur, cuius vna eſt ratio ex Deo vocante, ſecunda ex contrarietate doni. Si Dñs vocat te ad vnum, & tu agis contrarium, dignus es pœna. Et ideo dicit *Non enim vocauit, &c.* Epheſ. 1. Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionẽ, vt ſimus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate. Roma. 8. Quos vocauit hos & iuſt. &c. Ideo dicit *Itaque, &c.* Quaſi dicat, Hæc eſt vna ratio ſpecialis quam dixi. Alia eſt ratio, quia contrariantur hæc vitia ſpiritui, qui datus eſt nobis. Vnde qui hæc agit, iniuriã
G facit ſpiritui ſancto. Ideo dicit *Qui etiam, &c.* Heb. 10. Irritã quis faciẽs legem Moyſi ſine vlla miſeratione duobus, vel tribus teſtibus moritur, quãtomagis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliã fecerit? Deinde cũ dicit *De charitate autem, &c.* Retrahit ab otioſitate. Sciendum eſt autẽ, quòd ſicut dicit Hiero. in epi. ad Gal. Theſ. erant liberales, & erat conſuetudo apud eos diuites dare multũ, & ideo pauperes otioſè inhærebant beneficio eorum, non curantes labores, ſed diſcurrere per domos. Et ideo primò cõmendat liberalitatem dantium, ſecundò otium accipientiũ diſſuadet, ibi *Et operam detis.* Dicit ergo primò, quòd non indigent moneri ad charitatem: ſecundò monet, quòd in ea proficiant, ibi *Rogamus autem.* Dicit ergo *De charitat. fra.* id eſt, quòd diligatis fratres *Non eſt neceſſe, ſcribere vobis.* Roma. 12. Charitatẽ fraternitatis inuicẽ diligentes. Hebr. vlti. Charitas fraternitatis maneat in vobis. Et ratio eſt, quia *Ipſi didiciſtis a Deo,* ſcilicet per præ
H ceptũ in lege. Leui. 19. Diliges amicũ tuum ſicut teipſum. Item in euãgelio Ioan. 13. Mandatũ nouum do vobis, vt diligatis inuicẽ, &c. Vel didiciſtis interiori diſciplina. Ioan. 6. Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me, &c. Et hoc addiſcit per ſpiritum ſanctum. Deinde cùm dicit, *Rogamus autem.* Hortatur eos ad proficiendum in charitate, dicens: Et quia habetis charitatẽ ad omnes: ideo rogamus, vt proficiatis. Et licet alij abutantur, vos tamen inſiſtatis. Prou. 15. In abundãti iuſtitia virtus maxima eſt. Deinde cùm dicit *Et operam detis.* Arguit otioſos & primò eorũ inquietudinem: ſecundò oſtendit quomodo eam reprimant, tertiò quare. Dicit ergo *Operam detis, vt quieti ſitis.* Prouer. 7. Garrula & vaga quietis impatiẽs, nec valens pedibus ſuis in domo cõſiſtere, &c. 2. Theſ. 3. Non inquieti fuimus inter vos, neq; gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed in labore & fatigatione nocte & die operantes, &c. Otium reprimentes exercendo negotia. Vnde dicit *Et vt veſtrum negotium agatis.* Prouer. 24. Diligenter exerce agrum, vt poſtea

ædifices

ædifices domum tuam. Dicit autē veſtrum. Sed nunquid non alienū negotiū eſt agendū? Et videtur q̄ ſic. Rom. vlti. Aſsiſtatis ei in quocunq; negotio. Reſpondeo. Dicendum eſt, q̄ omnia poſſunt inordinate fieri ſi fiant præter ordinē rationis, tunc. ſ. quando aliquis ſe improbè ingerit, & ordinatè. ſ. quando ſeruatur ordo rationis, & in neceſsitate, & hoc eſt cōmendabile. *Et operemini manibus veſtris*, id eſt operando manibus veſtris. Eccle. 33. Multa mala docuit otioſitas, &c. Ezec. 16. Hæc fuit iniquitas Sodomę ſororis tuæ ſuperbia, ſaturitas panis & abundantia, & otium ipſius, & filiarum eius, & manum ægeno & pauperi non porrigebant, &c. Et hoc eſt in præcepto omnibus illis, qui non habent alia vnde licitè viuere poſſunt: quia de præcepto naturæ eſt, q̄ homo corpus ſuſtentet. 2. Theſſ. 3. Qui non vult operari nec manducet. Huius eſt duplex ratio. Prima propter exemplū aliorum. Vnde dicit, *Vt honeſte, &c.* Infideles enim videntes cōuerſationē veſtram ſic otioſam deteſtantur vos. 1. Timo. 3. Oportet aūt illum teſtimoniū habere bonum ab his, qui foris ſunt, &c. Secunda ratio, vt nō deſideretis ea, quæ ſunt aliorum, vnde dicitur. *Et nullius aliquid deſideretis.* Prouerb. 21. Deſideria occidunt pigrum. Epheſ. 4. Qui furabatur, iam non furetur, &c. Et ideo hæc inquietudo ſi reprimatur, eſt in bonum exemplum, & in repreſsionem deſiderij.

LECTIO SECVNDA.

Triſtitiam de mortuis remouet, ne videantur de reſurrectione dubii, aſſeritq; omnes in extremo die reſurrecturos.

NOlumus autem vos ignorare fratres, de dormientibus, vt nō cōtriſtemini, ſicut & cæteri qui ſpem non habent. Si enim credimus, quòd Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit: ita & Deus eos qui dormierūt per Ieſum, adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui viuimus, qui reſidui ſumus in aduentu Domini, non præueniemus eos, qui dormierunt. Quoniam ipſe Dominus in iuſſu, & in voce archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cœlo, & mortui qui in Chriſto ſunt reſurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur: ſimul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Chriſto in aera, & ſic ſemper cum Domino erimus. Itaq; conſolamini inuicem in verbis iſtis.

Suprà induxit ad cōtinentiam à cupiditatibus, & compeſcuit ab otioſitate, hic compeſcit ab inordinata triſtitia. Primò pręmittens monitionē, ſecundò aſsignat rationē, ibi *Sicut & cæteri.* Prohibentur ergo ne. ſ. inordinatè triſtentur. Vnde dicit. *Sicut & cæteri.* Videtur aūt Apoſtolus bene cōcedere triſtari pro mortuis, aliquid tamen prohibere ne. ſ. inordinatè triſtentur. Vnde dicit *Sicut & cæteri*, quod enim aliquis triſtetur. ſ. de mortuis habet pietatem. Primò propter defectum corporis deficientis. Debemus enim eos diligere & corpus propter animam. Eccle. 41. O mors quam amara eſt memoria tua homini pacē habenti, &c. Secundò propter diſceſſum & ſeparationē, quę doloroſa eſt amicis. 1. Reg. 15. Siccine ſeparat amara mors. Tertiò quia per mortē fit cōmemoratio peccati. Rom. 6. Stipendia peccati mors. Quartò quia fit cōmemoratio mortis noſtrę. Eccl. 7. In illa enim finis cunctorū ammonetur hominū, & viuens cogitat quid futurum ſit, &c. Sic ergo triſtandū, ſed moderatè. Vnde Eccle. 22. Modicū plora ſupra mortuū, quoniā requieuit, &c. Et ideo dicit, *Sicut cæteri, qui ſpem non habent* ſcilicet, quia iſti credunt huiuſmodi defectus perpetuos, ſed nos non. Philip. 3. Saluatorem expectamus Dn̄m noſtrum Ieſum Chriſtū, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ. Vnde ſignanter dicit *De dormientibus.* Ioan. 11. Lazarus amicus noſter dormit.

Dormiens enim tria facit. Cubat in ſpe ſurgendi Pſal. Nunquid qui dormit non adijciet, vt reſurgat? Sic & qui moritur in fide. Item in dormiente anima vigilat. Canti. 5.

A Ego dormio, & cor meum vigilat, &c. Item poſtea homo reſurgit magis refectus & vegetus. Sic ſancti reſurgent incorruptibiles. 1. Cor. 15. Deinde cùm dicit *Si enim credimus,* Ponitur ratio monitionis. Et primò aſtruit reſurrectionē, ſecundò excludit dilationis ſuſpitionem, ibi *Hoc enim vobis.* Tertiò ponit reſurrectionis ordinē, ibi *Quoniam ipſe Dominus.* Sciendum eſt aūt, q̄ Apoſtolus. 1. Cor. 15. Ex reſurrectione Chriſti aſtruit noſtram, quia illa eſt cauſa noſtræ, vnde arguit per locum à cauſa. Et reſurrectio Chriſti non eſt cauſa ſolū, ſed etiam exemplar, quia verbū caro factum ſuſcitat corpora, verbum verò ſimpliciter, animas. Et enim eo, q̄ Chriſtus accepit carnem, & in ea reſurrexit, eſt exemplar noſtræ reſurrectionis. Nec ſolum hoc eſt, ſed & cauſa efficiens: quia quæ humanitate Chriſti geſta ſunt nō ſolū ſunt geſta ſm virtutem humanitatis, ſed virtute diuinitatis ſibi vnitæ. Vnde ſicut tactus ſuus curabat leproſum inquantū inſtrumentū diuinitatis: ſic reſurrectio Chriſti cauſa eſt noſtræ reſurrectionis non inquantū corporis, ſed inquantū re- B ſurrectio corporis vniti verbo vitę. Et ideo Apoſtolus hoc firmiter ſupponens ſic arguit. *Si enim credimus firmiter quod Chriſtus reſurrexit, ita & eos qui dormierunt, &c.* Illi dormierunt *Per Ieſum*, qui facti ſunt conformes morti eius per baptiſmum, vel per Ieſum, q̄ ſecum *Ducet* ſcilicet, *Cum ipſo* Chriſto, Zach. 14. Et veniet Dn̄s Deus meus omneſq; ſancti eius cū eo, &c. Eſa. 3. Dn̄s ad iudicium veniet cum ſenibus populi ſui & principibus eius. Deinde cū dicit *Hoc enim.* Excludit dilationis ſuſpitionē. Quaſi dicat: Scimus q̄ reſurgent & venient cum Chriſto, ideo nō debemus tantum dolere. Non enim illi, qui inuenientur viui, prius conſequentur reſurrectionis gloriam, q̄ mortui. Et ideo *Hoc dicimus vobis* nō ex coniectura hominis, ſed *In verbo Domini* cuius verba nō deficiēt *Quia nos qui viuimus*, id eſt illi, qui ſunt viui nō prius ſortientur conſolationem ex aduentu Chriſti, q̄ mortui. Et ideo dicit, *Nos qui viuimus.* Ex quo videtur nō intelligentibus, q̄ Apoſtolus hic dicit, q̄ adhuc Apoſtolo viuente hoc fieret, & hoc etiam Theſſalonicenſibus videbatur. Et

C ideo ſcribit eis aliam epiſtolam in qua dicit. 2. Theſ. 2. Non moueamini à veſtro ſenſu, &c. Sed nō loquitur ex perſona ſua & tunc exiſtentium, ſed eorū qui tunc viui reperientur *Qui reſidui ſumus*, id eſt erunt reſidui poſt perſecutionē Antichriſti *Non præueniemus eos*, id eſt, non prius recipient conſolationem. 1. Corin. 15. In momento enim in ictu oculi in nouiſsima tuba, &c. Deinde cùm dicit *Quoniam ipſe, &c.* Oſtendit ordinē reſurrectionis & modum. Primò proponit reſurrectionis cauſam, ſecūdò eius ordinē & modū, ibi *Et mortui.* Tertiò concludit eorū conſolationē, ibi *Itaque conſolamini inuicem.* Primum oſtendit dicens *Ipſe Dominus.* Vbi notandum eſt, q̄ ſicut dictum eſt, cauſa cōmunis reſurrectionis eſt reſurrectio Chriſti. Sed ſi dicas, q̄ iam fuit, quare ergo non ſequitur effectus eius? Reſpondeo, dicendum eſt, q̄ eſt cauſa reſurrectionis noſtræ ſm, q̄ operatur in virtute diuina. Deus autē operatur per ordinē ſuæ ſapientiæ. Tunc ergo erit noſtra reſurrectio, quando hoc diſpoſuit ordo diuinæ ſapientiæ. Vt oſtendat, q̄ Chriſtus ſit cauſa,

D oſtendit q̄ ad præſentiā Chriſti omnes mortui reſurgent. Ad reſurrectionem autē cōmunē faciendam triplex cauſa concurrit. Vna principalis. ſ. virtus diuinitatis, ſecunda inſtrumentalis. ſ. virtus humanitatis Chriſti. Tertia quaſi miniſterialis. ſ. virtus angelorū, qui habebūt aliquē effectum in reſurrectione. Auguſt. enim probat, q̄ ea quę fiunt tunc per creaturas corporales, fiunt à Deo eis mediantibus, in reſurrectione verò aliqua per eos ſunt agenda, ſicut collectio pulueris. Sed reintegratio corporū, & vnio animæ ad corpus, erit immediate per Chriſtum. Has ergo tres cauſas ponit. Primò humanitatem Chriſti glorioſam, dicens *Ipſe Dominus, &c.* Act. 1. Quemadmodū vidiſtis eum aſcendentem in cœlū ita veniet *In iuſſu.* In primo aduentu venit vt obediens. Philip. 2. Factus eſt obediens vſq; ad mortē. Et hoc, quia ille fuit aduentus humilitatis, ſed iſte erit gloriæ. Luc. 21. Veniet cū poteſtate magna & maieſtate. Secundò virtutem angelorū, cum dicit *In voce archangeli.* Non q̄ operetur in voce eius, ſed miniſterio eius. Et dicit archangeli,

Reſurrectio Chriſti eſt cauſa effectiua & exemplans noſtræ reſurrectionis.

geli, quia omnes angeli ſub vno archangelo miniſtrant eccleſiæ. Apoc.12. Hic eſt Michael princeps eccleſiæ. Vel in voce archangeli, id eſt Chriſti principis angelorum. Eſa.9. Magni conſilij angelus. Et in vocr eius corporali, vel ſpirituali erit reſurrectio. Ioan.5. Audient vocem filij Dei. ſ. ſurgite mortui & venite ad iudiciū, & illi voci corporali obedient. Tertiò virtutem diuinitatis, cùm dicit *In tuba Dei.* Hæc eſt virtus diuina, quia dicitur vox archangeli inquantum fiet miniſterio archangelorū, & tuba Dei inquantum virtutr diuina fiet. Et dicitur tuba propter eius ſonoritatē, quæ prouenit à Dro ſuſcitans mortuos. Item tuba cōgruit ad officia, cuius vſus fuit multiplex in veteri teſtamēto, vt ad bellum. Et tunc pugnabit pro eo orbis terrarum. Sap.5. Item fiebat vſus eius ad ſolennitates, ſic iſta ad cœleſtem Hieruſalem. Item ad mouendū caſtra, & tunc ſancti mouebūt caſtra. Vode ſi ſit vox corporalis dicitur tuba propter has rationes, vel oon erit vox corporalis, ſed virtus diuina Chriſti pręſens & manifeſta toti mūdo. Deinde cū dicit *Et mortui.* Ponitur ordo reſurrectionis, & circa hoc tria facit: quia primò ponit reſurrectionē mortuorū, ſecundò occurſum viuorū, ibi *Deinde.* Tertiò beatitudinē ſanctorum vtrorunq; ibi *Et ſic ſemper.* Occaſione horum verborū crediderunt aliqui ꝙ futuri in fine nunquā morerentur, vt dicit Hieronymus in epiſtola, propter hoc quod dicit *Deinde nos, &c.* Alias enim fruſtra diſtingueret viuentes à morientibus. Sed contrà. 1. Corin.15. Omnes quidem reſurgemus. Item ſicut io Adam oēs moriūtur, &c. Vt habetur Rom.5. Ergo mors ad omnes pertrāſiit. Dicendū eſt ergo, ꝙ aliqui inuenientur viui in tempore illo, quo Chriſtus veniet ad iudicium: ſed in illo momēto temporis morientur & ſtatim rrſurgent. Et ideo propter modicam interpolationem reputantur viuentes. Sed tunc eſt quæſtio, quia dicitur hic. *Et mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent, primi, & deinde nos, &c.* Ergo prius reſurgent mortui, ꝙ̄ viui occurrāt Chriſto, & in hoc occurſu morientur. Ergo prius aliqui reſurgent, & ſic non erit oīum reſurrectio ſimul, quod eſt cōtra illud. 1. Cor.15. In momento, in ictu oculi, in nouiſsima tuba, &c. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ duplex eſt hic opinio: quidā enim dicuot, ꝙ reſurrectio nō erit ſimul, ſed primò mortui venient cum Chriſto. Et tunc io aduentu Chriſti, viui rapientur in nubibus, & in illo raptu morientur & reſurgent. Et ideo quod dicitur eſſe in momento, intelligitur, quia in modico temporr fiet. Et ſi dicatur, ꝙ erit in inſtanti, tunc nō eſt hoc referendū ad totam reſurrectionē omnium, ſed ad reſurrectionem ſingulariū, quia ſingulus reſurget in inſtanti. Alij verò dicunt, ꝙ omnes ſimul & in inſtanni reſurgent. Quòd ergo dicit reſurgent primi, denorat ordinem dignitatis oon tēporis. Sed videtur hoc difficile, quia de viuis multi erunt proban in perſecutione Antichriſti, qui dignitate pręcellent multos prius defunctos. Et ideo videtur aliter eſſr dicendum, ꝙ omnes morientur, & omnes reſurgent & quòd ſimul. Nec Apoſtolus dicit hic, ꝙ illi prius reſurgēt, quam iſti, ſed ꝙ illi prius reſurgent, ꝙ̄ iſti occurrant. Apoſtolus enim non ponit ordinē reſurrectionis ad reſurrectionē, ſed ordinem ad raptum, vel ad occurrentiam. Nam primò venlente Dn̄o morientur, qui inuenientur viui, & tūc ſtatim cum illis, qui prius mortui fuerāt reſurgentes rapientur in nubibus, &c. Vt Apoſtolus hic dicit. Eſt aūt hæc inter bonos & malos differētia, quia mali remanebūt in terra, quā dilexerunt, boni rapientur ad Chriſtū quem quæſierunt. Matt.24. Vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur, & aquilę. In reſurrectione etiam ſancti conformabuntur Chriſto, nō ſolū quantū ad gloriā corporis. Philip.3. ſed etiam quantū ad ſitum, quia Chriſtus erit in nube. Act.1. Et nubes ſuſcepit eum. Et quemadmodū vidiſtis eum, &c. Sic & ſancti à nubibus rapientur. Et quare hoc? Ad oſtendendū eorum deiformitatē. In veteri enim teſtamento gloria Dn̄i apparuit per modū oubis. 3. Reg.8. Dn̄s venit in nebula. Hæ nubes erunt præparatæ virtute diuina ad oſtenſionem glorię ſanctorum. Vel ipſa fulgentia corpora glorioſorū videbuntur malis quædam nubes, qui erunt in terra. Matt.25. Ecce ſponſus venit, exite obuiā ei. Deinde cū dicit *Et ſic ſemper.*

E Oſtendit beatitudinem ſanctorum, quia ſemper erūt cum Domino eo fruentes. Ioan.14. Iterum veniam & accipiam vos ad meipſum, vt vbi ego ſum, & vos ſitis. Hoc ſancti deſiderant. Philip.1. Deſideriū habens diſſolui & eſſe cum Chriſto. Deinde cùm dicit *Itaque, &c.* Concludit conſolationem habendam eſſe de mortuis dicens, Ex quo ſancti reſurgunt, & nullum detrimentum conſequuntur, ergo de mortuis conſolamini. Eſa.40. Conſolamini, conſolamini populr meus, dicie Dominus Deus veſter.

CAPIT. V. LEC. I.

Solicitudinem remouet ab eis, tempus iudicij ſcire cupientibus, tantum dicit, diem illam, bonis bonam, malis vero malam futuram.

DE temporibus autem & momentis fratres, non indigetis vt ſcribamus vobis. Ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies Domini ſicut fur in nocte, ita veniet: cum enim dixerint pax
F *& ſecuritas: tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, ſicut dolor in vtero habentis & non effugient. Vos autem fratres, non eſtis in tenebris, vt vos dies ille tanquā fur cōprehendat: omnes enim vos, filij lucis eſtis, & filij diei: non ſumus noctis, neq; tenebrarum. Igitur nō dormiamus ſicut & cæteri, ſed vigilemus & ſobrij ſimus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt. Nos autem qui diei ſumus, ſobrij ſimus, induti loricam fidei & charitatis, & galeam, ſpem ſalutis: quoniā non poſuit nos Deus in iram, ſed in acquiſitionē ſalutis per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui mortuus eſt pro nobis: vt ſiue vigilemus, ſiue dormiamus, ſimul cum illo viuamus. Propter quod conſolamini inuicem & ædificate alterutrum ſicut & facitis. Rogamus autē vos fratres, vt*
G *noueritis eos, qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monent vos: vt habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum: pacem habete cum eis.*

Suprà correxit in eis corrigenda: hic monet eos in futurum, & primò ponit monitioouem, ſecundò orationem, ibi *Ipſe autem Deus.* Hæc autem duo ſunt nobis nrceſſaria. Nam quia bona, quæ facimus ſunt ex libero arbitrio, ideo indiget homo monitione, & quoniā ſunt etiam ex gratia, ideo oratiooe. Circa primū duo facit, quia primò hortatur, vt præparent ſe ad futurum iudiciū: ſecundò oſtendit præparandi modum, ibi *Propter quod conſolamini.* Iterum prima in duas, quia primò oſtendit qualis ſit conditio futuri iudicij: ſecūdò qualiter præparēt ſe ad illud, ibi *Igitur non dormiamus.* Item prima in duas, quia primò præmittit conditionē futuri iudicij: ſecuodò exponit, ibi *Cum enim.* Itē primò quietat eorum ſolicitudinē circa ſcientiā futuri aduentus, ſecun-
H dò oſtendit quid circa illū ſciant, ibi *Ipſi enim.* Dicit ergo: Neceſſe erat, ꝙ ſcriberem de præmiſsis, quia indiguiſtis. Sed *De temporibus,* ſcilicet ęſtate, hyeme, vel potius, quæ tempora, futura ſint, nō erant neceſſe, quia quædam de his ſunt ſoli diuinæ ſcientiæ reſeruata. Matt.24. & Mar.13. De die illa, vel hora nemo ſcit, neq; angeli in cœlo, neq; filius niſi pater, &c. Act.1. Non eſt veſtrū noſſe tempora, vel momenta, &c. Eccleſia.6. Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere, cum ignoret, quid conducat ſibi in vita numero dierum vitæ ſuæ? &c. Et ideo hoc non eſt neceſſe ſcribere, quia illud quod ſciendū eſt, *Vos ſcitis,* quia ſcilicet *Dies domini ſicut fur in nocte, &c.* Sunt autem omnes dies Dn̄i. Pſal. Ordinatione tua perſeuerant dies. Sed iſte ſpecialiter eſt Dn̄i, quia facit in omnibus ſuā voluntatē, quæ impletur in bonis, qui perducuntur ad finem præſcitum à Deo. ſ. ſalutem. 1. Timo.2. Vult omnes homines ſaluos fieri, &c. In malis, quia punientur. Pſal. Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. Iſte veniet ſicut fur, id eſt ex impræmeditatione.

Dies i cij, cu tur d mia.

ſione. Luc.12. Si ſciret paterfamilias qua hora fur veni-
ret,&c.2.Pet.3.Adueniet dies Domini ſicut fur. Apoca.3.
Veniam tibi tanquã fur. Quomodo aũt dies dicitur venire
in nocte? Sed ſciendũ, ꝙ vtrunq; eſt, quia in die venit pro-
pter manifeſtationẽ cordium.1.Cor.4. Quoadusq; veniat
Dñs, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manife-
ſtabit conſilia cordium, ſed in nocte propter incertitudinẽ.
Matt.25. Media nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus ve-
nit,&c. Incertum enim eſt qua hora erit. Deinde cũ dicit
Cum enim dixerint Exponit quæ dixerat, & primò quantum
ad malos, ſecundò quantũ ad bonos, ibi *Vos autem.* Circa
primum duo facit. Primò deſcribit præſumptionẽ malo-
rum, ſecundò periculũ moræ. Dicit ergo, Veniet ſicut fur,
quia ex improuiſo *Cum enim dixerint pax.* Quantum ad præ-
ſentia, id eſt dum tranquillè viuunt, ſic decipiũtur. Sap.14.
In magno viuentes inſcientiæ bello, tot & tam magna ma-
la pacem appellant *Et ſecuritas,* quantũ ad futura. Luc.12.
Anima mea multa habes bona repoſita in annos pluri-
mos, requieſce, comede, bibe, et epulare. Sed cõtrà. Luc.21.
Areſcentibus hominibus præ timore & expectatione, quę
ſuperuenient vniuerſo orbi,&c. Ergo nulla ſecuritas. Solu-
tio eſt duplex. Vna quæ eſt Auguſtini, quæ talis eſt, In tem-
pore illo aliqui erunt boni, & affligentur, lugebunt & ex-
pectabũt. Et de hoc dicitur Luc.21. Areſcentibus ex caren-
tia voluptatum, & abundantia malorum,&c. Sed in malis
erit pax & ſecuritas. Alia datur ſolutio in Gloſa. Deinde
cùm dicit *Tunc repentinus.* Deſcribit periculum à quatuor.
Primò quia ſubitũ, ibi *Repentinus.* Eſa.30. Subito dum non
ſperatur, veniet contritio eius: ſecundò quia mortiferũ, ibi
Interitus. Iob.18. Calcet ſuper eum quaſi rex interitus, &c.
Tertiò afflictiuũ, ibi *Dolor.* Pſal. Ibi dolores, vt parturien-
tis,&c. Quartò ineuitabile, ibi *Non effugient.* Iob.11. Effugiũ
peribit ab eis. Ab ira Dei nunc eſt effugere ad eius miſeri-
cordiam, ibi verò nõ eſt tempus miſericordiæ, ſed iuſtitię.
Deinde cùm dicit *Vos autem.* Exponit quæ dixerat quo
ad bonos, & duo facit, quia primò excipit bonos à conſor-
tio malorum, ſecundò rationem aſsignat, ibi *Omnes enim vos.*
Dicit ergo *Non eſtis in tenebris,* quia illuminati eſtis per Chri-
ſtum de illo die, ideo vobis nõ eſt improuiſus. Ioan.8. Qui
ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen
vitę: & huius ratio eſt, ibi *Omnes enim vos filii lucis eſtis.* Aſtruit
enim, ꝙ ſunt filij lucis & diei. Filij autem alicuius rei in ſcri
ptura dicuntur aliqui propter abundantiã in re illa. Eſa.5.
In cornu filio olei, id eſt, habente multum oleum. Qui ergo
participant multum de die & luce dicuntur eorum filij.
Hæc lux eſt fides Chriſti. Ioan.8. Ego ſum lux mundi,&c.
Ioan.12. Credite in lucem, vt filij lucis ſitis. Item diei. Sicut
enim ex luce fit dies, ita ex fide Chriſti fit dies, ſcilicet ho-
neſtas bonorum operum. Roma.13. Nox præceſsit, &c.
Et ideo *Non ſumus filii noctis,* id eſt infidelitatis *Neque tenebra-
rum,* id eſt peccatorum. Roma.13. Abijciamus ergo à no-
bis opera tenebrarum, &c. Deinde cùm dicit *Igitur non
dormiamus, &c.* Oſtendit qualiter ſe præparent ad illum ad-
uentum, & primò qualiter per vitionem malorum: ſecun-
dò per obſeruantiam bonorum, ibi *Induti.* Circa primum
duo facit: quia primò ponit monitionem: ſecundò eius ra-
tionem, ibi *Qui enim dormiunt.* Dicit igitur, Ex quo dies Do-
mini eſt ſicut fur. Luc.12. Si ſciret paterfamilias qua hora
fur veniret: vigilaret vtiq;. Ergo vos, quia ſcitis, vigiletis.
Vnde dicit *Igitur non dormiamus* ſomno peccati. Ephe.5. Sur-
ge qui dormis, & exurge à mortuis. Item nec pigritiæ.
Prouer.6. Vſquequo piger dormis, &c. *Sed vigilemus per ſolli-
citudinem.* Matt.24. Vigilate itaq;, &c. Et ad hoc eſt neceſſa-
rium, quòd *Sobrii ſimus,* vt & corpus & mens ſint ſobria,
id eſt, non occupata voluptatibus, & curis mundi. Luc.21.
Attendite vobis, ne fortè grauentur corda veſtra crapula
& ebrietate.1.Pet.5. Sobrij eſtote & vigilate. Ratio autem
huius eſt ex temporis congruitate: quia qui dormiunt, vel
ebrij ſunt, aliquid faciunt in nocte. Sed nos non ſumus in
nocte. *Ergo, &c.* Dicit ergo *Qui enim dormiunt, nocte dormiunt,*
id eſt tempus noctis deputant quieti: diem verò operatio-
ni. Pſal. Ortus eſt ſol & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis

A collocabuntur. Et rurſum exibit homo ad opus ſuum, &
ad operationẽ ſuam vſq; ad veſperã. Item abſtinent aliqui
à vino in die propter negocia exercenda: ſed de nocte tan-
tum nõ curant. Iob.24. Oculus adulteri obſeruat caliginẽ.
Somnus ergo & ebrietas eſt nocti conueniens, eo ꝙ nocte
infidelitatis & tenebris peccatorũ occupati, ſunt ebrij, per
amórem præſentiũ non habentes ſpem futurorũ. Ephe.4.
Deſperantes tradiderunt ſe impudicitiæ in operationẽ im-
munditiæ omnis in auaritia, &c. *Nos autem qui di. ſu.* id eſt
pertinentes ad diem honeſtatis & fidei *Simus ſobrii.* Ro.13.
Honeſtè ambulemus in die. Deinde cũ dicit *Induti, &c.*
Oſtendit quomodo ſe pręparent per bona: & primò ponit
monitionẽ generalem: ſecundò ſpecialem, ibi *Propter quod.*
Item prima in duas, quia primò ponit ipſam monitionem:
ſecundò rationem eius, ibi *Quoniam non poſuit.* Sunt autẽ in
homine duo principalia membra; quæ conſueuerunt in
bellis protegi. ſ. cor, quod eſt principium vitæ, & caput ſci
licet, principium motus exterioris, à quo ſunt ſenſus, & ali
B quo modo nerui. Et protegitur cor lorica: caput galea.
Spiritualis vita in nobis eſt Chriſtus, per quẽ anima viuit,
& Dñs in nobis per fidem habitat. Ephe.3. Habitare Chri-
ſtum per fidem in cordibus veſtris. Habitat etiam per cha
ritatem.1.Ioan.4. Qui manet in charitate, in Deo manet, &
Deus in eo: quæ informat fidem. Et ideo debemus habere
fidem & charitatẽ. Vnde dicit *Loricam fidei & charitatis,* quia
protegit vitalia: *Et galeam, ſpem ſalutis,* quę eſt principiũ mo
tus ſpecialis, quod eſt ex intentione finis, quem ſperamus
aſſequi. Deinde cùm dicit *Quoniam non poſuit nos.* Oſten-
dit rationẽ quomodo in nobis operatur. Et primò ex præ-
ordinatione diuina: ſecundò ex gratia Chriſti: tertiò oſten-
dit modũ conſequẽdę ſalutis. Dicit ergo, *Quoniam non poſuit,*
id eſt non ordinauit. Io.15. Poſui vos. ſ. ſanctos, vt eatis, &c.
Deus in iram, id eſt ad hoc, vt cõſequamur eius iram. Sap.1.
Deus mortem nõ fecit. Ezec.18. Nunquid voluntatis meæ
eſt mors impij, dicit Dominus Deus, &c. *Sed in acquiſitionem,*
id eſt, vt acquiramus ſalutem. Matt.11. Regnum cœlorum
C vim patitur, & violenti rapiunt illud.1.Pet.2. Vos eſtis ge-
nus electum, regale ſacerdotium, &c. Et hoc per gratiam
Chriſti: ideo dicit *Per Dominum noſtrum, &c.* Act.4. Non eſt
aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat
nos ſaluos fieri. *Qui mor. eſt pro nos,* id eſt ſaluauit nos morien
do pro nobis.1.Pet.3. Mortuus eſt iuſtus pro iniuſtis, vt of-
ferret nos Deo mortificatos quidem carne, viuificatos au-
tem ſpiritu. Et modus perueniendi eſt, quia Chriſtus do-
cuit nos operando ſalutẽ noſtram: & hoc moriendo & re-
ſurgendo. Roma.4. Traditus eſt propter delicta noſtra: &
reſurrexit propter iuſtificationem noſtram: & ideo dicit
Siue vigilemus, ſiue dormiamus, ſimul cum illo viuamus. Rom.14. Siue
viuimus, ſiue morimur, Dñi ſumus. Deinde cùm dicit
Propter quod docet nos quomodo præparemus nos quantũ
ad ſpeciales conditiones perſonarum. Et circa hoc tria fa-
cit: quia primò oſtendit quomodo ſe debeant habere ad
æquales: ſecundò quomodo ſubditi ſe habeant ad prævla-
tum, ibi *Rogamus autem.* Tertiò quomodo prælati ad ſubdi
D tos, ibi *Rogamus autem.* Debemus autem æqualibus conſo-
lationem in aduerſis. Vnde dicit *Conſolamini inuicem.* Item
ædificationem in exemplis. Vnde dicit *Et ædificate, &c.*
Roma.14. Quæ ædificationis ſunt inuicem cuſtodiamus.
Subditi autem ad prælatos, primò debent beneficiorum
recognitionem: ſecundò charitatem: tertiò pacem. Vnde.
Vt noueritis, id eſt, vt recognoſcatis beneficia eorũ. Heb. vlti.
Mementote præpoſitorum veſtrorum, &c. Noueritis, in-
quam, primò ex parte eorum, quia maximum laborem
ferunt pro vobis. Vnde dicit *Eos qui laborant inter vos* pro bo-
no veſtro.2.Tim.2. Labora ſicut bonus miles Chriſti, &c.
Secundò ex parte Dei. Et ideo eſt habenda reuerentia ad
eos, ſicut ad Deũ. Vnde dicit *Et præſunt vobis in Domino,* id eſt
vice Domini.2.Cor.2. Ego ſiquid donaui vobis in perſo-
na Chriſti. Tertiò ex parte veſtra, quia ſunt vobis vtiles.
Vnde dicit *Et monent vos, vt ha. &c.* Ideo ſecundo debetis eis
charitatem abundantius, id eſt pręalijs: & tertio *Pacem pro-
pter opus illorum.* Sed contra hoc quidã arguit. Amos.5. Odio

habuerunt in portas corripientem, &c. Eccle.19. Qui odit correctionem, minuetur vita. Sed vos habete pacem propter opus correctionis, quod propriè ſpectat ad eorũ officium. Pſal. Dum loquebar illis, impugnabant me gratis.

LECTIO SECVNDA.

Vult prælatos, ſubditos corripere, docet pariter qaomodo mutuo ſeſe omnes habere debeant, & charitate inuicem proſequi in oratione. Demum vt ſui moris eſt epiſtolam ſignat.

Rogamus autẽ vos fratres: corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patiẽtes eſtote ad omnes. Videte ne quis malũ pro malo alicui reddat; ſed ſemper quod bonum eſt, ſectemini inuicem & in omnes. Semper gaudete. Sine intermiſſione orate. In omnibus gratias agite: hæc eſt enim voluntas Dei in Chriſto Ieſu in omnibus vobis. Spiritũ nolite extinguere. Prophetias nolite ſpernere. Omnia autem probate: quod bonum eſt tenete. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos. Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia, vt integer ſpiritus veſter, & anima & corpus ſine querela in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Fidelis eſt, qui vocauit vos: qui etiam faciet. Fratres orate pro nobis. Salutate fratres omnes in oſculo ſancto. Adiuro vos per Dominũ, vt legatur epiſtola hæc omnibus ſanctis fratribus. Gratiá Domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Amen.

Suprà oſtendit quomodo ſubditi debent ſe habere ad prælatos: hic oſtendit econuerſo. Et circa hoc duo facit, quia primò docet quomodo prælati ad ſacerdotes ſubditos ſe debeant habere, ſecundò generaliter quomodo ſe debeant habere ad omnes, ibi *Videte ne quis.* Sciendum eſt autem, ꝙ cura prælatorum ad duo debet tendere. ſ. ad retrahendum alios á peccatis, & ad cuſtodiendũ ſeipſos. Quantum ad primum, tria Apoſtolus dicit. Tripliciter enim ſubditi poſſunt pati defectum. Primò in actu: ſecundò in voluntate: tertiò in virtute. In actu autẽ quando prorumpunt in actum peccati, & tunc ſunt corrigendi. Et quãuis de omni peccato, ſpecialiter tamen corrigendi ſunt de peccato inquietudinis. Et ideo dicit *Corripite inquietos.* 2.Theſ.3. Non inquieti fuimus inter vos. Eccle.19. Corripe proximum antequã cõminneris, & da locum timori. In voluntate verò, quando nõ aggreditur magna, quia deijcitur propter aduerſa & peccata præcedentia. Vnde dicit *Conſolamini puſillanimes.* Puſillanimis eſt non habens animum ad magna, timens ne deficiat. Eſa.35. Dicite puſillanimes, confortamini & nolite timere. Iob.4. Vacillantes cõfirmauerunt manus tuæ, &c. In virtute autẽ, quando vel ex infirmitate peccant, vel debilitantur in bono actu, & iſti ſunt fouendi. Vnde dicit *Suſcipite,* ſcilicet in viſceribus charitatis fouendo *Infirmos* quorum eſt virtus debilis, vel ad reſiſtendum malis, vel ad faciendum bona. Roma.15. Debemus nos firmiores, imbecillitates infirmorũ ſuſtinere. Pręlatus autem debet ſe cuſtodire á defectu cuiuſcunq; modi, & maximè ab impatientia: quia ipſe portat totũ pondus multitudinis. Nume.11. Non poſſum ſolus ſuſtinere omnẽ hanc multitudinem, quia grauis eſt mihi, &c. Et ideo dicit *Patientes eſtote ad omnes.* Prouer.19. Doctrina viri per patientiam noſcitur. Pſal. Bene patientes erũt, vt annuntient. Deinde cũ dicit *Videte ne quis.* Oſtendit generaliter quomodo ſe habeant ad omnes. Et circa hoc duo facit, quia primò oſtẽdit qualiter omnes in quibuſdam debeant ſe habere. Secundò quid in omnibus, ibi *Omnia autem.* Circa primũ tria facit: quia primò oſtendit quomodo ſe debeant habere ad proximum: ſecundò quomodo ſe habeãt in his, quæ ad Deum ſunt, ibi *Semper gaudete.* Tertiò quomodo ſe habeant ad eius dona, ibi *Spiritum nolite.* Quantũ ad proximum debent ſe habere, vt non inferant ei mala, & vt ſtudeant ei benefacere. Vnde dicit, Dixi ſuprà in ſpeciali, ſed nunc in generali dico *Ne quis*

E *malum, &c.* Pſal. Si reddidi retribuentibus mihi mala. Sed contrà, multoties vindicta petitur coram iudice. Reſpondeo, Sicut actus moralis ſumitur ſecundum intentionem finis, ſic ad duo poteſt eſſe intentio, vel ad malum illius, ita ꝙ quieſcat ibi, & hoc eſt illicitum, quia ex liuore vindictæ: vel ad bonum correctionis ſeu iuſtitiæ & conſeruationis reipublicæ, & ſic non reddit malum pro malo, ſed bonum ſcilicet eius correctionem. Quantum ad ſecundum, dicit *Sed ſemper quod bonum eſt, &c.* Et dicit *Sectamini* & non faciatis: quia tu ex te debes ſumere occaſionem benefaciendi ad proximũ tuum & non expectare, ꝙ ipſe det tibi occaſionem benefaciendi ſibi. Vnde Pſal. Inquire pacem, & perſequere eam. Roma.12. Noli vinci à malo, vt ſcilicet ſis tractus ab eo ad malefaciendum: ſed vince in bono malum, retrahendo eum ad bonum. Gal.vlti. Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Deinde cùm dicit *Semper gaudete.* Oſtendit quomodo ſe debeant habere quoad Deum, ad quę tria oportet habere. Primò gaudere de ipſo.
F Vnde dicit, *Semper gaudete,* ſcilicet de Deo: quia quicquid malum proueniat eſt incõparabile bono, quod eſt Deus. Et ideo nullum malum illud interrumpat. Vnde dicit, *Semper gaudete.* Secundò orare pro beneficijs ſuſcipiendis, ibi *Sine intermiſſione orate.* Luc.18. Oportet ſemper orare, & nunquam deficere. Sed quomodo poteſt hoc eſſe? Reſpondeo, Dicendum eſt, ꝙ hoc poteſt eſſe tripliciter. Primò ꝙ ille ſemper orat, qui ſtatutas horas non intermittit. Simile habetur. 2.Reg.9. Tu comedes panem in menſa mea ſemper. Secundò ſic, Semper id eſt cõtinuè orate: ſed tunc oratio ſumitur pro effectu orationis. Eſt enim oratio, interpretatio ſeu explicatio deſiderij, quia quãdo deſidero aliquid, tunc illud orando peto. Vnde & oratio eſt petitio decentium à Deo: & ideo deſiderium habet vim orationis. Pſal. Deſiderium pauperum exaudiuit Dñs. Omnia ergo, quæ facimus, ex deſiderio proueniunt. Ergo oratio in bonis, quæ facimus, manet in virtute: quia bona, quæ facimus, ex deſiderio bono proueniunt. Glo. Non ceſſat orare, qui nõ ceſſat benefa-
G cere. Tertiò quo ad cauſam orationis, ſcilicet faciẽdo eleemoſinam. In vitis patrum, Ille ſemper orat, qui eleemoſinas dat: quia qui eleemoſinam accepit, orat pro te, etiam te dormiente. Item tertiò orare pro beneficijs ſuſcipiendis & gratias agere pro ſuſceptis. Ideo dicit *In omnibus,* ſcilicet bonis & aduerſis *Gratias agite.* Roman.8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Coloſ.2. Abundantes in illo in gratiarum actione. Philip.4. Cum gratiarum actione. Hæc enim voluntas, &c. 1.Timo.2. Qui vult omnes homines ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.

Oratio quõ po… eſſe co… ua.

Deinde cùm dicit *Spiritum nolite, &c.* Oſtendit quomodo ſe habeant ad dona Dei. Et primò ꝙ ea non impediant. Secundò ꝙ ea non contemnant, ibi *Prophetias.* Spiritus autem ſanctus eſt perſona diuina incorruptibilis & æterna, vnde in ſua ſubſtantia extingui non poteſt. Sed tamen dicitur quis extinguere ſpiritum, vno modo feruorem eius extinguendo, vel in ſe, vel in alio. Roma.12. Spiritu feruentes. Cum enim aliquis aliquid boni ex feruore ſpiritus ſan-
H cti vult facere: vel etiam cum aliquis bonus motus ſurgit & ipſe impedit, extinguit ſpiritũ ſanctum. Act.7. Vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. Alio modo mortaliter peccando. Spiritus enim ſanctus in ſe ſemper viuit, ſed in nobis viuit quando facit nos in ſe viuere: ſed quando quis peccat mortaliter, non viuit in ipſo ſpiritus ſanctus. Sapien.1. Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, &c. Tertio modo occultando, quaſi dicat, Si donum ſpiritus ſancti habetis, vtimini eo ad vtilitatẽ proximorũ. Eccle.20. Sapientia abſcondita & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſq;. Matth.5. Nemo accendit lucernam & ponit eam ſub modio, &c. *Prophetias nolite ſpernere.* Aliqui enim apud iſtos ſpiritu prophetiæ erant pollentes, qui ab iſtis reputabantur inſani. 1.Cor.14. Aemulamini ſpiritualia, magis autem, vt prophetetis. Vel prophetias. i. diuinã doctrinã. Exponentes enim diuinã doctrinã dicuntur prophetæ, quaſi dicat, Non ſpernatis verba Dei & prædicationes. Hie.20. Factus eſt ſermo Domini in opprobrium & in deriſum tota die.

Deinde

Deinde cùm dicit *Omnia autem probate.* Oſtendit qualiter ſe habeant ad omnia, & vnum eſt, ꝙ in omnibus vtantur diſcretione. Roma. 12. Rationabile obſequium veſtrum. In hac materia debet eſſe diligēs examinatio, boni electio, mali abiectio. Quantum ad primum, dicit, Prophetias nolite ſpernere, tamē omnia probate ſcilicet, quæ ſunt dubia. Manifeſta enim, examinatione non indigent. 1. Ioan. 4. Omni ſpiritui nolite credere. Iob. 12. Nonne auris verba diiudicat? Quantum ad ſecundū dicit *Quod bonum eſt tenete.* Gal. 4. Bonum autem æmulamini in bono ſemper. Quantum ad tertium, dicit *Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.* Eſa. 7. Vt ſciat reprobare malū & eligere bonū. Et dicit, ſpecie, quia etiam quæ habent ſimilitudinem malitiæ vitare debemus, quæ ſcilicet non poſſemus ſeruare coram hominibus abſq; ſcandalo eorum. Deinde cùm dicit *Ipſe autem.* Subdit orationem, & circa hoc tria facit: quia primò orat pro eis: ſecundò dat ſpem de exauditione: tertiò dat ſpeciales monitiones. Dicit ergo *tua moneo*, ſed nihil valet, niſi Deus gratiam det. Vnde *Ipſe Deus pacis, ſanctificet vos.* Leui. 21. Ego Dominus, qui ſanctifico vos, &c. *Per omnia,* id eſt, vt ſitis totaliter ſancti. Et hoc *vt integer, &c.* Occaſione enim verborū iſtorum dixerunt quidam ꝙ in homine aliud eſt ſpiritus, & aliud anima: ponentes duas in homine animas. Vnam quæ animat, aliam quę ratiocinatur. Et hæc ſunt reprobata in eccleſiaſticis dogmatibus. Vnde ſciendum, ꝙ hæc nō differunt ſecundum eſſentiam, ſed ſecundum potentiam. In anima enim noſtra ſunt quædam vires, quæ ſunt actus corporalium organorum, ſicut ſunt potentiæ ſenſitiuę partis. Aliæ ſunt, quæ non ſunt actus talium organorum, ſed ſunt abſtractæ ab eis, ſicut ſunt potentiæ intellectiuæ partis. Et hæc dicuntur ſpiritus, quaſi immateriales & ſeparatæ aliquo modo à corpore, inquantum non ſunt actus corporis, & dicuntur etiā mens. Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Inquantum autem animat, dicitur anima, quia hoc eſt ei proprium. Et loquitur hic Paulus propriè. Nam ad peccatum tria concurrunt, ratio, ſenſualitas, & executio corporis. Optat ergo, quòd in nullo horum ſit peccatum. Non in ratione. Vnde dicit *Vt ſpiritus,* id eſt, mens veſtra ſeruetur integer. In omni enim peccato ratio corrumpitur, ſecundum quod omnis malus eſt ignorans. Item nec in ſenſualitate. Vnde dicit *Anima.* Item nec in corpore: & ideo dicit *Et corpus.* Hoc autem fit ſic quando ſeruatur immune à peccato. Et dicit *ſine querela* non ſine peccato, quod eſt ſolius Chriſti: ſed eſſe ſine querela, eſt etiam aliorum, qui & ſi venialia, non tamen committunt grauia, & quibus proximus ſcandalizatur. Luc. 1. Incedentes in omnibus mandatis, & iuſtificationibus Domini ſine querela. Et addit *In aduentu, &c.* ſcilicet, perdurando vſque in finem vitæ. Vel integer ſpiritus refertur ad donum ſpiritus ſancti, quaſi dicat, Donum ſpiritus ſancti, quod habetis ſit integrum. Deinde cùm dicit *Fidelis, &c.* Dat ſpem exauditionis, quaſi dicat, Vt ego ſpero, ſic fiet, quia & ipſe qui vocauit faciet, id eſt, complebit. Pſal. Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, &c. Romano. 8. Quos vocauit, hos & iuſtificauit, &c. Vltimò iniungit familiares monitiones, ſcilicet orationem, ibi *Orate.* Item mutuam pacem, ibi *Salutate omnes fratres in oſculo ſancto* non proditorio, ſicut Iudas. Matt. 26. Nec libidinoſo, vt libidinoſa mulier. Prouerb. 7. *Vt legatur, &c.* Timebat enim ne pręlati propter aliqua quę erant hic ea occultarent. Prouer. 11. Qui abſcondit frumenta maledicetur in populis, &c. Vltimò concludit epiſtolam in ſalutatione.

Explicit expoſitio Diui Thomæ Aquinatis, ordinis fratrum prædicatorum, ſuper primam epiſtolam ſancti Pauli Ad Theſſalonicenſes.

EXPOSITIO EIVSDEM DIVI THOMÆ DE AQVINO

ORDINIS F. PRÆDICATORVM,

Super ſecundam epiſtolam Beati Pauli Ad Theſſalonicenſes.

PROLOGVS.

COngregamini, vt annunciē, quę ventura ſunt vobis, diebus nouiſsimis, &c. Gen. 49. Hæc verba competunt huic epiſtolæ. Duo enim tanguntur, quæ ei cōueniunt, ſcilicet fructus, & eius materia. Vnde dicitur, Vt an-
B nuntiem, &c. Agitur enim in ea de his, quæ ventura ſunt in diebus nouiſsimis: quæ ſunt tria ſcilicet, pericula eccleſiæ, tempore Antichriſti. 2. Timo. 3. In nouiſsimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, &c. Item malorum ſupplicia. Pſalm. Donec intrem in ſanctuarium Dei, &c. Veruntamen propter dolos poſuiſti eis, deieciſti eos dum alleuarentur. Item pręmia bonorum. Prouer. vlt. Fortitudo & decor, indumentum eius. Et de his agitur in hac epiſtola. Vtilitas oſtenditur; quia congregamini. Sic acquiritur ex hac epiſtola cōgregatio. ſ. concordantium in veritate, quia diſcordabant de iudicio futuro: propter hoc qđ dicit in prima epiſt. Deinde nos qui viuimus, &c. Pſal. Diſperſiones Iſraelis congregabit. Item voluntatum, quia cum conſiderant, ꝙ quæcunq; temporalia ſunt, in nouiſsimò mundi peribunt, datur intelligi, ꝙ eos congregant ad vnum quærendum. ſ. cœleſte præmium. Eccle. 30. Congrega cor tuum in ſanctitate eius. Item cogitationū ad vnam
C ſtabilem veritatem. Eſa. vlt. Ego autē opera eorum & cogitationes eorum venio vt congregem, &c. Sic ergo patet fructus & materia: quia in prima muniuit eos contra perſecutiones præteritas: hic munit eos contra futuras.

CAPIT. I. LEC. I.

Gratias agit Deo, de profectu Theſſalonicenſium in fide, ac cæteris virtutibus.

PAulus & Siluanus & Timotheus, eccleſiæ Theſſalonicenſiū in Deo patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto. Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto. Gratias agere debemus ſemper pro vobis fratres, ita vt dignum eſt, quoniā ſupercreſcit fides veſtra, & abūdat charitas vniuſcuiuſq; veſtrum in inuicem, ita vt & noſipſi in vobis gloriemur
D *in eccleſiis Dei, pro patientia veſtra, & fide, & in omnibus perſecutionibus veſtris & tribulationibus, quas ſuſtinetis in exemplum iuſti iudicij, vt digni habeamini in regno Dei pro quo & patimini.*

Diuiditur hæc epiſtola in ſalutationem, & epiſtolarem narrationē, ibi *Gratias agere debemus, &c.* Item primò ponuntur perſonæ ſalutantes. Secundò perſonæ ſalutatæ. Tertiò bona optata. Sunt autē eædem perſonæ, quæ & in prima. Tres aūt perſonæ ſalutantes ponunt, vt authoritas epiſtolę robuſtior appareat. Eccl. 4. Funiculus triplex difficilè rumpitur. *Eccleſiæ Theſſalonicenſium, &c.* Eccleſia congregationē dicit, quę debet eſſe in Deo, aliàs eſt mala. De bona dicitur Pſal. Congregate illi ſanctos eius, &c. *In Chriſto,* id eſt, in eius fide. Roma. 5. Per quē acceſſum habemus per fidem in gratiam iſtam. Deinde optat eis bona: & primò pacem. Ipſa eſt enim principiū oīum ſpiritualiū donorū. 1. Cor. 15. Gratia Dei ſum id quod ſum. Item, pacem quæ eſt finis hominū.

hominum. Pſal. Qui poſuit fines tuos pacem, &c. Et hoc *A Deo, &c.* Iac.1. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum eſt, deſcendẽs à patre luminum, &c. *Et Domino Ieſu, &c.* 2.Pet.1. Per quem maxima & pretioſa nobis donauit *Gratias agere debemus, &c.* Hæc eſt epiſtolaris narratio. Et primò inſtruit eos de futuris in nouiſsimis diebus. Secundò admonet eos familiariter de quibuſdam, in tertio cap. ibi *De cætero fratres, &c.* Item primò monet ſicut dictum eſt, quantum ad præmia donorum, & pœnas malorum. Secundò quantum ad pericula tempore Antichriſti. 2.cap. ibi *Rogamus autem vos, &c.* Item primò agit gratias de præparatione ad futurum iudicium. Secundò deſcribit ipſum iudiciũ, ibi *Sed tamen iuſtum.* Item primò gratias agit de profectu. Secundò oſtendit fructum profectus. Tertiò ſignũ. Dicit ergo, Gratias agere debemus, &c. Nam quia in prima epiſtola cõmendauit eos de fide & charitate, & alijs bonis in quibus abundabant: ideo dicit *Gratias agere debemus ſemper pro vobis,* quia bonũ, quod habetis, reputo meũ 3.Ioan.3. Maiorem horũ non habeo gratiam, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare. Et hoc Deo, ſine quo nihil boni poteſt fieri. Et hoc dignum eſt, quia de magnis bo-

Fides eſt primũ donum Dei.

nis agimus gratias. 2.Mach.1. De magnis periculis à Deo liberati magnificè gratias agamus. Quare? *Quia ſupercreſcunt* bona ſpiritualia. Periculoſè enim cuſtodiuntur, niſi proficiat in eis homo. In his donis autẽ Dei, primũ eſt fides, per quam Deus habitat in nobis, & in hac proficimus ſm intellectum. Ephe.4. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Et ſic proficit homo per cognitionem, deuotionẽ, & inhæſionem. Secundũ eſt charitas, per quam Deus eſt in nobis ſm effectũ. 1.Ioan.4. Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et ideo dicit *Et abundat.* Prouer.15. In abundanti iuſtitia, virtus eſt maxima, &c. 1.Theſſ.4. De charitate autem fraternitatis non neceſſe habuimus ſcribere vobis: ipſi enim à Deo didiciſtis, vt diligatis inuicem, &c. Et tunc ponitur profectus, cùm dicit, *Ita quod ego glorior, inde apud alios,* quia veſtra reputo mea. Bonum enim diſcipulorũ eſt gloria prælatorum. Prouer.10. Filius ſapiens lætificat patrem, &c. Prouer.17. Corona ſenum, filij filiorum, &c. 1.Cor.9. Pro quo de vobis glorior. Et tunc ponit ſignum profectus. ſ. patientiam, quæ oſtenditur maximè in tribulationibus. Iac.1. Beatus vir qui ſuffert tentationẽ, &c. In tribulationibus ſunt duo ſeruanda. ſ. patiẽtia, ne diſcedat à fide. Iac.1. Patientia opus perfectum habet. Et fides in perſecutionibus. 1.Cor.4. Perſecutionem patimur & ſuſtinemus. Vnde dicit *In fide, in omnibus perſecutionibus veſtris & tribulationibus.* Quæ quidem tribulationes dicuntur à tribulis: quibus interius per afflictiones pungimur. Gen.3. Spinas & tribulos germinabit tibi. Pſal. Tribulationes cordis mei multiplicatæ ſunt. Et hæc ſancti ſuſtinent propter duo. ſ. propter terrorem malorum. Si enim Deus non parcit bonis in hoc mundo, quomodo parcet malis in futuro? 1.Pet.2. Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei euangelio? &c. Hiere.49. Ecce quibus non erat iudicium, vt biberent calicem, &c. Secundò ad augendũ meritum. Vnde dicit *Vt digni, &c.* Nam vt dicitur Matt.11. Regnum cœlorũ vim patitur, & violenti rapiũt illud. Et Luc. vlti. Nonne hæc oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam? Rom.8. ſi tamen cõpatimur, vt & glorificemur. Vnde dicit *Pro quo & patimini.* Tribulatio enim, quæ fertur pro Deo, facit dignum regno Dei. Matt.5. Beati qui perſecutionem patiuntur, &c. 1.Pet.4. Nemo veſtrum patiatur quaſi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor.

LECTIO SECVNDA.

Bona, & mala à iuſto iudice Deo præmianda eſſe dicit, quare hortatur ne in paſsionibus deficiant.

SI tamen iuſtum eſt apud Deum retribuere retributionem his, qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini, requiem nobiſcũ, in reuelatione Domini Ieſu de cœlo cum angelis virtutis eius, in flamma ignis dantis vindictam

E *his, qui non nouerunt Deũ, & qui non obediunt euangelio Domini noſtri Ieſu Chriſti: qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in ſanctis ſuis, & admirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt: quia creditũ eſt teſtimoniũ noſtrũ ſuper vos in die illo. In quo etiã oramus ſemper pro vobis, vt dignetur vos vocatione ſua Deus, & impleat oẽm voluntatẽ bonitatis ſuæ, & opus fidei in virtute, vt clarificetur nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti in vobis, & vos in illo, ſecundũ gratiã Dei noſtri & Domini Ieſu Chriſti.*

Suprà egit de eorum idoneitate ad futurum iudicium: hic agit de forma iudicij. Et primò ponit iudicium quantum ad punitionẽ malorum & præmia bonorum. Secundò de vtraque parte ſigillatim, ibi *In flamma.* Item primò ponit iudicium quantum ad punitionem malorum. Secundò

F quantum ad præmia bonorum, ibi *Cum venerit.* Quantum ad primum dicit ſuprà, ſuſtinetis in exemplum, &c. Hic ſubinfert *Si tamen iuſtum eſt.* ſi, pro quia. Vnde alia litera habet, Si quidem. Vel, ſi tamen, referatur in exemplum iuſti iudicij: quaſi dicat, Iuſtum eſt, quòd hæc patiamini, ſi tamen ex hoc mereamini, ſed prima litera & expoſitio eſt melior. *Iuſtum eſt retribuere.* Pſal. Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem ſuperbis. Eſa.33. Væ qui prædaris, nonne & tu prędaberis? *Retributionem,* ſcilicet, æternę damnationis. Roma.8. Tribulatio an anguſtia, &c. *Et vobis qui tribulamini requiem.* Luc.16. Recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala. Nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris. Apoc.14. A modo enim iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis. *Nobiſcum,* id eſt, æqualem gloriam. Sed nunquid hoc eſt verum? Reſpondeo: duplex eſt æqualitas, ſcilicet abſoluta quantitatis, & proportionis. Et prima non eſt æqualis quantum ad participationẽ hominis, ſed æqualis quantum ad beatitudinem participa-

G tam quæ eſt Deus: homo enim participat ſecundum magis & minus, ſcilicet, ſecundum quòd ardentius, vel minus ardenter amat Deum. Sed ſecundum ſecundam, omnimoda æqualitas erit, quia ita eſt gloria patri ad gratiam ſibi datam & meritum ſuum, ſicut gloria Lini ad ſuam. Hoc, inquam, erit in reuelatione, &c. Ioan.5. Pater omne iudicium dedit filio ſuo: & hoc inquantum filio hominis videſequitur, & poteſtatem dedit ei iudicium facere: quia in forma humana omnibus apparebit, ſed modo non apparet, quia humanitas eius latet in gloria Dei, ſed tunc apparebit. Eſa.40. Et reuelabitur gloria Domini, &c. Et hoc *Cum angelis virtutis eius* miniſtris ſuis. Matt.25. Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cũ eo, &c.

Deinde cùm dicit *In flamma ignis* agit de vtraque. ſ. punitione malorum, & præmiatione bonorum: ſed in punitione malorum oſtendit acerbam, iuſtam & diuturnam. Dicit ergo *Dantis vindictam,* id eſt iudicãtis puniendos in flamma ignis, faciem orbis comburentis, & inuoluentis repro-

H bos, & detrudentis in perpetuum. Pſal. Ignis ante ipſum præcedet, &c. Item erit iuſta propter duplicem culpam, ſcilicet infidelitatis, & malæ vitæ. Quantum ad primum, dicit *Qui non nouerunt,* id eſt noluerunt cognoſcere *Deum.* Iob.21. Scientiam viarum tuarum nolumus. 1.Corinth.14. Ignorans ignorabitur, &c. Quantum ad ſecundum, dicit *Qui non obediunt euangelio Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Roma.10. Non omnes obediunt euangelio. Inobedientia enim eſt tantum peccatum, quod per eam mors venit in hunc mundum, vt dicitur Roma.5. Item eſt diuturna, quia pœnas dabunt in inte. æter. Et poteſt legi dupliciter, ſecundum quòd duplex eſt pœna. ſ. ſenſus, & damni. De pœna ſenſus poteſt intelligi ſic, Dabunt, id eſt ſuſtinebunt pœnas æternas non finiendas: & hoc in interitu, quia ſemper morientur. Aliter enim eſt de pœnis huius vitæ & illis. Nam hic quanto plus acerbiores, tanto ſunt breuiores, quia extinguuntur: ſed illę ſunt grauiſsimę, quia ſunt pœnę mortis: & ſunt interminabiles. Vnde dicit, quòd ſemper erũt quaſi in morte, Mors depaſcet eos. Eſa. vlti.

Eſa.vlt. Vermis eorum nõ morietur. Pœna autẽ damni eſt duplex, quia ſeparabuntur à viſione Dei. Vnde dicit *A facie Domini*, ſcilicet remoti. Iob.13. Non veniet in cõſpectu eius omnis hypocrita. Alia eſt priuatio viſionis gloriæ ſctõrũ. Eſa.vlti. Tollatur impius ne videat gloriã ſanctorum, &c.

Vel aliter *A facie Domini, &c.* In hoc oſtẽditur cauſa acerbitatis pœnæ ſenſus. Senſus enim alicuius euacuatur, vel propter ſuperiorem iudicem, vel propter ſuperioris potentiam: ſed hoc non erit, quia hoc iudicium procedet à facie Domini. Pſal. De vultu tuo iudicium meum prodeat, &c. Et ideo dicit, Dabunt pœnas, id eſt ſuſtinebũt à facie Dñi.

Deinde cùm dicit *Cum venerit.* Agit de præmiatione ſanctorum. Et primò ponit præmium: ſecundò meritum, ibi *Qui crediderunt.* Gloriam ſanctorũ cõmendat: & quantũ ad eſſentiam, per participationẽ gloriæ Dei, cùm dicit *Glorificari, &c.* Et quantum ad eius exceſſum, ibi *Et admirabilis.* Dicit ergo *Cum venerit.* Chriſtus certè glorioſus eſt. Phil.2. Omnis lingua confiteatur, quia Dñs Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. *Glorificari in ſanctis suis.* Quia bonũ ſui eſt cõmunicatiuũ, vel glorificari in ſanctis eius, qui ſunt membra ſua in quibus habitat, & in quibus glorificatur, quando ſua gloria, ſcilicet capitis, deriuatur vſq; ad ſua mẽbra. Eſa.49. Seruus meus es tu Iſrael, quia in te glorificabor. Et hoc excedet omnẽ admirationẽ. Vnde dicit *Admirabilis, &c.* Siquidem admiratio eſt ſtupor procedens ex magna fantaſia. Tanta verò ſanctorũ gloria nõ poteſt cadere in opinionem hominũ. Et ideo dicit, *Admirabilis.* Sap.5. Mirabuntur in ſubitatione inſperatę ſalutis, &c. Deinde ponit meritum, ibi *Qui crediderunt, &c.* Et ponit primò meritũ fidei. Secundò ſuffragium orationis, ibi *In quo.* Dicit ergo, Hæc erit gloria, quia creditum eſt noſtrũ teſtimoniũ ſuper vos quod credidimus de Chriſto *In illo die*, id eſt propter illum diem: quia bona quæ agimus ſunt propter illũ diẽ. Et dicit *Hoc teſtimonium eſt ſuper vos*, id eſt ſuper ſenſum humanum. Eccle.9. Plurima ſup ſenſum hominis, &c. Fides enim non habet meritum, vbi humana ratio prebet experimentum. Niſi enim eſſet ſupra vos, non eſſet magni meriti credere. Vel dicit ſuper vos.i. dominatur vobis ſubijcientibus intellectum veſtrũ humiliter ad credendũ. 2.Cor.10. In captiuitatem redigentes omnẽ intellectum in obſequium Chriſti. Sic exponit Glo. Vel aliter & magis ſm literã: Dico, q glorificabitur Chriſtus in vobis, qui credidiſtis, in die iudicij, quando Apoſtoli iudicabunt: & tunc teſtimoniũ, quod eſt ſuper vos.i. de promptitudine fidei veſtrę, erit certũ & creditum, id eſt credibile. Deinde cũ dicit *In quo oramus, &c.* Subiungit ſuffragium orationis: & primò proponit, quod petit: ſecũdò quo fine, ibi *Vt dignetur.* Tertiò per quod poſſet aſſequi petitũ, ibi *Secundum gratiam.* Petit aũt vnum ex parte Dei, & duo ex parte noſtra. Dicit ergo *In quo* id eſt propter quem diem *Etiam nos oramus ſemper.* Rom.1. Sine intermiſſione memoriã veſtri facio ſemper in orationibus meis 1.Reg.13. Abſit autem hoc peccatũ à me in Dño vt ceſſem orare pro vobis. Sed ad quid? *Vt dignetur vos vocatione ſua Deus*, id eſt faciat vos in mundo dignè conuerſari ſuæ vocationi. Ephe.4. Dignè ambuletis vocatione qua vocati eſtis. Item ex parte noſtra duo petit, ex parte volũtatis, vt plenè fruãtur omni bonitate. Vnde dicit *Vt impleat omnem voluntatem bonitatis*, id eſt impleat in vobis volũtatẽ omnis boni. Phil.2. Qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Item ex parte intellectus, vt perfectè credant: ideo dicit *Et opus fidei.* Rom.10. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autẽ confeſſio fit ad ſalutẽ. Et hoc operemini *In virtute*, id eſt, in conſtantia & fortitudine, vt nullo timore ceſſetis à confeſſione eius. Vel ſic, *In quo*, id eſt, propter quem diem oramus, vt Deus dignetur vobis dare illud ad quod vocauit vos. 1.Pet.3. In hoc vocati eſtis, vt benedictionẽ hæreditate poſſideatis. Et impleat omne bonum, quod deſideratis, quod eſt in vita æterna, quãdo habebimus Deũ. Pſal. Qui replet in bonis deſiderium tuum. Item impleat opus fidei, quod erit quando id quod hic per ſpeculũ & in enigmate videmus, videbimus tũc facie ad faciẽ. Sed quo fine? *Vt clarificetur nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, &c.* Id eſt ad gloriã

A Chriſti ſit: & per vos tam in præſenti, ꝙ in futuro nomen Chriſti glorificetur in bonis veſtris. Matt.5. Videant opera veſtra bona & glorificẽt patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. E conuerſo de malis dicitur. Eſa.52. & Romano.2. Nomen Dei per vos blaſphematur. Sed per quid poterimus illud cõſequi? *Secundum gratiam Dei noſtri*, quę eſt radix omniũ bonorũ noſtrorũ. 1.Cor.15. Gratia Dei ſum id quod ſum, &c.

CAPIT. II. LEC. I.

Inſtruit eos ne diſcedant à veritate, quaſi dies iudicij immineat, quia primo reuelandus eſt Antichriſtus, qui vocatur à Paulo, homo peccati.

Rogamus autem vos fratres per aduentũ Domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtræ congregationis in ipſum: Vt non citò moueamini à veſtro ſenſu, neq; terreamini, neq; per ſpiritũ, neq; per ſermonẽ, neq; per epiſtolã tanquã per nos miſſam, B *quaſi inſtet dies Domini. Ne quis vos ſeducat vllo modo. Quoniam niſi venerit diſceſſio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduerſatur & extollitur ſupra omne, quod dicitur, Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquã ſit Deus. Num retinetis, quòd cum adhuc eſſem apud vos, hæc dicebam vobis?*

Superius Apoſtolus oſtendit futura quantũ ad pœnas malorum, & præmia bonorũ: hic annuntiat futura, quantum ad pericula eccleſiæ, quæ erunt tempore Antichriſti. Et primò nuntiat veritatem de futuris periculis. Secundò monet, vt in veritate permaneant, ibi *Itaque fratres.* Circa primum duo facit: quia primò excludit falſitatẽ. Secundò inſtruit de veritate, ibi *Quoniam niſi.* Iterum prima in tres: quia primò cõmemorat illud ex quo debent induci. Secundò oſtendit ad quid debent induci, ibi *Vt non cito.* Tertiò re- C mouet illud quod eos mouere poſſet, ibi *Neque per ſpiritum.* Inducit autem ex tribus, ſcilicet, proprijs precibus, ibi *Rogamus* non præceptis. Philem.1. Multam fiduciam habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi, quod ad rem pertinet propter charitatem magis obſecro. Secundò ex aduentu Chriſti, deſiderabili bonis: licet terribili malis. Amos.5. Væ deſiderantibus diem Domini, &c. 2.Timo.4. Non ſolum autem mihi, ſed & his qui diligunt aduentũ eius, &c. Apoca.vlti. Veni Domine Ieſu, &c. Tertiò ex deſiderio & amore totius congregationis ſanctorum. *In idipſum*, ſcilicet vbi Chriſtus eſt: quia Matt.24. Vbi erit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ. Vel, In idipſum, id eſt, in idem: quia omnes ſancti loco & gloria erunt in eodem Pſalm. Congregate illi ſanctos eius. Sed ad quid inducit *Vt non cito moueamini à veſtro ſenſu.* Eſt autẽ aliud moueri, aliud terreri. Mouetur autẽ à ſuo ſenſu, qui prætermittit quod tenebat, quaſi dicat, Non citò dimittatis doctrinã meam. Eccle.19. Qui citò credit, leuis eſt corde. Terror autem eſt quædam D trepidatio, cum formidine contrarij. Et ideo dicit *Ne terreamini.* Iob.15. Sonitus terroris ſemper in auribus eius. Item ſi pax, illi ſemper inſidias ſuſpicãtur. Sapien.17. Cum enim ſit timida nequitia, dat teſtimonium condemnationi, &c.

Deinde cùm dicit *Neque per ſpiritum.* Remouet quod eos mouere poſſet: primo in ſpeciali: ſecundo in generali, ibi *Ne quis.* Seducitur autem quis per falſam reuelationem. Vnde dicit *Neque per ſpiritum*, id eſt ſi quis dicat ſibi reuelatum per ſpiritũ ſanctum, vel à ſpiritu ſancto aliquid quod eſt contra doctrinam meam *Non terreamini.* 1.Ioan.4. Nolite omni ſpiritui credere. Ezech.13. Væ prophetis inſipientibus, qui ſequuntur ſpiritũ ſuum, & nihil vident. Aliquando etiam ſathanas transfigurat ſe in angelũ lucis, vt dicitur 2.Cor.11. & 3.Reg.vlti. Egrediar, & ero ſpiritus mẽdax in ore omniũ prophetarũ eius. Secũdo per ratiocinationẽ, vel falſam expoſitionẽ ſcripturæ: ideo dicit *Neque per ſermonem.* 2.Timo.2. Sermo eorũ, vt cancer ſerpit. Ephe.5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Tertio per authoritatẽ inductã in

malo intellectu. 2. Pet. vlti. Sicut chariſsimus frater noſter Paulus, ſecundũ ſibi datam ſapientiã ſcripſit vobis, ſicut in omnibus epiſtolis, loquẽs in eis de his, in quibus ſunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant, ſicut & cæteras ſcripturas, &c. Sed de quo ſeducebantur? *Quaſi inſtet dies Domini.* Et dicit *Neque per epiſtolam tanquam per nos miſſam.* Quia in prima epiſtola niſi bene intelligatur, videtur dicere, inſtare Dñi aduentum, vt illud, Deinde nos qui viuimus, &c. Deinde cùm dicit *Ne quis, &c.* Facit idem in generali. Luc. 21. Videte ne ſeducamini, &c. 1. Corin. 15. Nolite ſeduci. Ratio autẽ quare hæc remouet Apoſtolus, ſcilicet de aduentu Dñi eſt, quia prælatus nullo modo debet velle ꝙ per mẽdaciũ aliqua bona procurẽtur. 1. Cor. 15. Inuenimur autem & falſi teſtes, &c. Item quia res credita erat periculoſa, ꝙ ſcilicet inſtaret dies Dñi. Primò quia daretur occaſio maioris ſeductionis: quia futuri erãt poſt tempora Apoſtolorum aliqui, qui dicerent ſe eſſe Chriſtum. Luc. 21. Multi dicent, ego ſum, &c. Et ideo Apoſtolus noluit. Item dęmon frequenter prętendit ſe eſſe Chriſtũ, ſicut patet de beato Martino. Et ideo ne ſeducãtur, noluit. Aug. autẽ ponit aliam rationem, quia immineret periculũ fidei, vnde diceret aliquis, tardè veniet Dñs, & tunc præparabo me ad eum. Alius diceret, Veniet citò, & ideo nũc me præparabo. Alius diceret, Neſcio. Et hic melius dicit, quia cõcordat Chriſto. Sed ille plus errat, qui dicit, citò: quia elapſo termino homines deſperarent, & crederent falſa eſſe, quæ ſcripta ſunt. Deinde cùm dicit *Quoniam niſi venerit diſceſsio, &c.* Aſtruit veritatem: & primò oſtendit, quæ ventura ſunt ad antichriſti aduentũ. Et ſunt duo, quorũ vnum præcedit aduentũ antichriſti. Aliud eſt ipſe aduentus eius: primũ eſt diſceſsio, quod multipliciter exponitur in Glo. Et primò à fide, quia futurum erat, vt fides à toto mundo reciperetur. Matt. 24. Et prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerſo orbe. Iſtud ergo pręcedit quod (ſecundum Auguſt.) nondum eſt impletum: & pòſt multi diſcedent à fide, &c. 1. Tim. 4. In nouiſsimis temporibus diſcedent quidam à fide, &c. Matt. 24. Refrigeſcet charitas multorum. Vel diſceſsio à Romano imperio, cui totus mundus erat ſubditus. Dicit autem Auguſt. ꝙ hoc figuratur Dani. 2. In ſtatua, vbi nominantur quatuor regna: & poſt illa aduentus Chriſti, & quod erat cõueniens ſignum, quia Romanũ imperium firmatum fuit ad hoc, ꝙ ſub eius poteſtate prædicaretur fides per totum mundũ. Sed quomodo eſt hoc, quia iandiu Gentes receſſerunt à Romano imperio, & tamen necdum venit Antichriſtus? Dicendũ eſt, ꝙ nondum ceſſauit, ſed eſt cõmutatũ de temporali in ſpirituale: vt dicit Leo Papa in ſermone de Apoſtolis. Et ideo dicendũ eſt, ꝙ diſceſsio à Romano imperio debet intelligi, non ſolum à temporali, ſed à ſpirituali. ſ. à fide catholica Romanæ eccleſiæ. Eſt autem hoc conueniens ſignum, ꝙ Chriſtus veniet quando Romanum imperium omnibus dominabitur: ita econuerſo ſignum Antichriſti eſt diſceſsio ab eo. Secundò prædicit ſecundũ futurum. ſ. Antichriſtũ. Et primò quantum ad eius culpam & pœnam. Secundò quantũ ad eius poteſtatem, ibi *Eum cuius aduentus.* Item primò cõmuniter & implicitè tangit culpam eius & pœnam. Secundò explicat vtrunq;, ibi *Qui aduerſatur.* Dicit ergo, Diſceſsio primò veniet, & tunc reuelabitur. Dicitur autẽ eſſe *Homo peccati & filius perditionis* ſecundũ Glo. quia ſicut in Chriſto abundauit plenitudo virtutis, ita in Antichriſto multitudo omniũ peccatorum. Et ſicut Chriſtus eſt melior omnibus ſanctis, ſic ille peior omnibus malis. Et propter hoc homo peccati dicitur, ꝙ totaliter erit peccatis deditus. Sed non dicitur ſic homo peccati, quin poſſet eſſe peior: quia nunquã malum corrumpit totum bonum, licet quantũ ad actum non poterit eſſe peior. Chriſto autem nullus homo potuit eſſe magis bonus. Dicitur autem *Filius perditionis,* id eſt, deputatus extremæ perditioni. Iob. 21. In die perditionis ſeruabitur malus, & ad diem furoris ducetur. Vel *Perditionis,* id eſt diaboli non per naturam, ſed per ſuæ malitię complementum, quæ in eo cõplebitur. Et dicit *Reuelabitur.* Quia ſicut omnia bona & virtutes ſanctorum, qui præceſſerũt Chri-

E ſtum, fuerunt figura Chriſti: ita in omnibus perſecutionibus eccleſiæ tyranni fuerunt, quaſi figura Antichriſti, & latuit ibi Antichriſtus: & ita tota illa malitia, quæ latet in eis, reuelabitur in tempore illo. Deinde cũ dicit *Qui aduerſatur* explicat quę dixerat. Et primò oſtendit quomodo ſit homo peccati. Secundò quomodo filius perditionis, ibi *Et tunc reuelabitur.* Item primò prænuntiat eius futurã culpã. Secundò aſsignat eius cauſam, ibi *Et tunc.* Item primò deſcribit culpam. Secundò dicit ſe nõ annuntiare doctrinam nouam, ibi *Nonne.* Item primò oſtendit culpam. Secundò eius ſignum, ibi *Ita vt, &c.* Duplex eſt aũt eius culpa. ſ. cõtrarietas ad Deum. Vnde dicit *Qui aduerſatur* omnibus ſpiritibus bonis. Iob. 15. Cucurrit aduerſus Deũ erecto collo, & pingui ceruice, armatus eſt, ſicut & mẽbra eius. Eſa. 2. Lingua eorũ & adinuentiones eorum cõtra Dñm, vt prouocarent oculos maieſtatis eius. Secunda eſt, quia præfert ſe Chriſto, ideo dicit *Extollitur, &c.* Dicitur autẽ Deus tripliciter. Primò naturaliter. Deut. 6. Audi Iſrael Dñs Deus

F tuus, Deus vnus eſt. Secundò opinatiuè. Pſal. Omnes dij gentium dæmonia. Tertiò participatiuè. Pſal. Ego dixi, dij eſtis. Omnibus autem his ſe præferet Antichriſtus. Dan. 11. Eleuabitur & magnificabitur aduerſus omnem Deum, & aduerſus Deum deorum loquetur magnifica. Signum autem culpę eſt, cùm dicit, *Ita vt in templo, &c.* Superbia enim Antichriſti maior eſt ſuperbia omnium præcedentium. Vnde ſicut de Cayo Cæſare legitur. Quòd cum in vita iſta adhuc eſſet, coli voluit, ſtatuam ſuam ponens in quolibet templo, & Ezech. 28. De rege Tyri dicitur, Dixiſti quia Deus ego ſum, &c. Ita credibile eſt, quòd ſic eis faciet Antichriſtus, dicens ſe Deum eſſe & hominem. Et in huius ſignum ſedebit in templo. Sed in quo templo? Nonne eſt deſtructum à Romanis? Et ideo dicunt quidam ꝙ Antichriſtus eſt de tribu Dan, cuius tribus inter alias duodecim non nominatur. Apoc. 7. Et ideo Iudæi primò eum recipient, & reædificabunt templum in Hieruſalem, & ſic implebitur illud Dan. 9. Erit in templo abominatio & ido-

G lum. Matt. 24. Cum verò videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele propheta, ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat. Quidam vero dicunt, ꝙ nunquã Hieruſalem, nec templum reædificabitur, ſed vſq; ad conſummationẽ & finem perſeuerabit deſolatio. Et hoc etiam aliqui Iudæi credunt: ideo exponitur in templo Dei, id eſt in eccleſia, quia multi de eccleſia eum recipient. Vel ſecundum. Augu. in templo Dei ſedeat, id eſt principetur & dominetur, tanquã ipſe cum ſuis nuntijs ſit templũ Dei, ſicut Chriſtus eſt cum ſuis. Deinde cùm dicit, *Non retinetis.* Oſtendit ꝙ nihil noui ſcribet, quaſi dicat, Olim cum eſſem apud vos, dixi hoc. 1. Ioan. 2. Non mandatum nouum ſcribo vobis, ſed mandatum vetus, quod habuiſtis ab initio. 2. Cor. 10. Quales ſuimus verbo per epiſtolas abſentes, tales & præſentes in facto, &c.

LECTIO SECVNDA.

Mors reuelatur Antichriſti, & eius aduentus dilatio declaratur.

H *ET nunc quid detineat, ſcitis, Vt reueletur in ſuo tempore. Nam myſterium iam operatur iniquitatis: tantum vt qui tenet nunc teneat, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Et deſtruet illuſtratione aduentus ſui eum, cuius eſt aduentus ſecundum operationem ſathanæ in omni virtute, & ſignis, & prodigijs mendacibus, & in omni ſeductione iniquitatis his qui pereunt.*

Superius Apoſt. prænuntians narrauit aduentũ & culpam Antichriſti: hic oſtendit cauſam dilationis. Et primò oſtendit eos habere huius ſciẽtiæ cauſam. Secundò cauſam illã obſcurè proponit, ibi *Nam myſterium.* Dicit ergo, Dico, ꝙ oportet reuelari hominem peccati. *Et quid nunc detineat,* id eſt, quæ ſit cauſa, ꝙ tardet *Scitis,* quia ego dixi vobis, itaq; ſic ad præſens detinet, *Vt ſuo tempore,* id eſt congruo

tempore

tempore *Reuelatur*. Eccle.8.Omni negotio tempus & opportunitas eſt. Et ibidem.3.Omnia fecit Deus bona in tempore,&c. Deinde cùm dicit *Nam myſterium, &c.* Cauſam eius ponit. Et hæc litera multipliciter exponitur:quia hoc myſteriũ poteſt eſſe nominatiui caſus, vel accuſatiui. Si primo modo eſt ſenſus: Dico & ſuo tempore,quia etiam iam myſterium.i.figuraliter occultatum operatur in fictis, qui videntur boni, & tamen ſunt mali. Et hi operantur officiũ Antichriſti. 2,Timo.3.Habentes ſpeciẽ pietatis,virtutẽ autem eius abnegantes. Sed ſecundo modo eſt ſenſus. Nam diabolus in cuius poteſtate veniet Antichriſtus, iam incipit operari occultè iniquitatẽ ſuam, per tyrannos & ſeductores:quia perſecutiones eccleſiæ huius tẽporis ſunt figuræ illius vltimæ perſecutionis contra omnes bonos, & ſunt ſicut imperfectæ cõparando ad illã. *Tantum vt qui tenet, &c.* Hoc exponitur multipliciter. Vno modo ſecundũ Glo.& Aug.20.de ciui.dei.qui dicunt, quòd quidam opinati ſunt Neronẽ, qui primò perſecutus eſt Chriſtianos, eſſe Antichriſtum,& ꝙ non fuerat occiſus, ſed ſubtractus,& quandoq; reſtituendus. Vnde Apoſt.hoc euacuãs,dicit *Tantum vt qui tenet nunc.* Romanũ imperium *Teneat donec de medio fiat*; id eſt donec moriatur. Sed hoc modo non eſt conueniens: quia multi anni ſunt,ꝙ Nero mortuus eſt, illo.ſ.anno quo Apoſtolus:ſed melius eſt,ꝙ referatur ad Neronẽ, prout eſt pſona publica Romani imperij,donec de medio fiat, id eſt tollatur Romanum imperium de hoc mundo. Eſa.23.Dñs exercituũ cogitauit hoc,vt detraheret ſuperbiã omnis gloriæ,& ad ignominiã,&c. Vel aliter, Tantum vt qui tenet, id eſt detinet modo aduentũ Antichriſti, teneat ne veniat: quaſi ſit neceſſarium, ꝙ adhuc aliqui veniant ad fidem,& aliqui recedant.q.d.Vt diſceſſus & acceſſus,qui nunc tenet donec veniat, teneat donec tollatur ille obſcenus. Vel ſic; Tantũ qui nunc tenet fidem, teneat, id eſt,firmus ſit in ea: Apoc.2.Tene quod habes,vt nemo accipiat coronã tuam: Donec de medio fiat.i.congregatio malorũ permixta, ſeparetur & fiat ſeorſum, quod erit in perſecutione Antichriſti.Vel, *Tantum dic, &c.* Id eſt, vt myſteriũ iniquitatis.i.iniquitas myſtica,quæ detinet, detineat donec fiat de medio, id eſt,donec iniquitas reducatur in publicum: & fiat quaſi aliquid exiſtens in publico de medio.Multi enim modò occultè peccant, ſed tamen quãdoq; fiet in aperto:quia Deus ſuſtinet peccatores quãdiu ſunt occulti, donec publicè peccent,& tunc nõ ſuſtinebit, vt patet de Sodomitis. Gen.19. Sed tamen Aug.cõfitetur ſe neſcire quid Apoſtolus illis loquitur, qui iam ſciebant. Vnde dicit *Quod nunc detineat, ſcitis.* Et prætereà hoc non erat multum neceſſariũ ad ſciendum.

[margin: ...ſ publi... peccan- nõ diu ... net.]

Deinde cùm dicit *Et tunc, &c.* Ponitur aduentus iniqui, & pœna eius. Primò manifeſtatio: ſecundò eius pœna. Quantũ ad primũ,dicit, Ille ſingulariter iniquus reuelabitur, quia manifeſta erit eius culpa. *Quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui.* Eſa.11.Zelus Dñi exercituũ faciet hoc,id eſt zelus iuſtitię,qui eſt amor. Spiritus enim Chriſti eſt amor Chriſti,& hic zelus eſt ſpiritus ſancti, quẽ habet ad eccleſiam. Vel ſpiritu oris ſui,id eſt,mandato ſuo: quia Michael interfecturus eſt eũ in monte Oliueti:vnde Chriſtus aſcendit: ſic & Iulianus manu diuina extinctus eſt. Et hæc eſt pœna præſens,licet futura etiam ęternaliter punietur,quia *Deſtruet illuſtratione, &c.* Id eſt in aduentu ſuo omnia illuſtrante.1.Cor.4.Illuminabit abſcondita tenebrarum,&c.Et deſtruet, inquã, ęterna.ſ.damnatione. Pſal. Deſtrues illos,&c. Et dicit illuſtratione, quia ipſe viſus eſt eccleſiam obtenebrare,& tenebræ expelluntur illuſtratione,quia quicquid Antichriſtus oſtenderit, oſtendetur fuiſſe mendacium.

Deinde cùm dicit *Eum cuius eſt aduentus.* Prædicit poteſtatem Antichriſti. Et circa hoc duo facit, quia primò ponit poteſtatẽ eius ad ſeducendũ. Secundò huius cauſam ex Dñi iuſtitia,ibi *Eo quod charitatem.* Iterũ prima in tres: quia primò ponit actorem huius poteſtatis. Secundò modum ſeducendi. Tertiò oſtendit ſeducendos. Actor huius poteſtatis eſt diabolus:& ideo deſtruet eum Chriſtus.1.Ioan.3. In hoc apparuit filius Dei, vt diſſoluat opera diaboli. Et ideo dicit, ꝙ *aduentum antichriſti erit ſecundum operationem ſathanæ,*

A id eſt ex inſtinctu eius. Apoc.20.Soluetur ſathanas de carcere ſuo,& exibit & ſeducet gentes,&c.Operatur enim aliquid ſm operationem Sathanæ, ſicut arrepticius, in quo non ſolũ inſtigat voluntatem, ſed etiam impedit vſum rationis: quod tamen nõ imputatur ad culpam eius,quia nõ habet vſum liberi arbitrij. Antichriſtus aũt non ſic:ſed habebit vſum liberi arbitrij, in quo eſt diabolus ſuggerens, ſicut dicitur de Iuda Ioan.3.Introiuit in eum ſathanas.ſ.inſtigando. Decipiet aũt hoc modo, primò per potentiã ſecularem. Secundò per virtutẽ miraculorum. Quantũ ad primum,dicit *In omni virtute,* ſcilicet ſeculari Dani.11.Dominabitur theſauris auri & argenti, & in omnibus pretioſis Aegypti. Vel virtute.ſ.ſimulata. Quantũ autẽ ad ſecundũ, dicit *In ſignis, &c.* Signa ſunt quædam mira etiam parua. Prodigia verò magna, quæ aliquẽ prodigioſum oſtendũt, quaſi procul à digito. Apoc.13.Fecit ſigna magna, vt & ignẽ faceret deſcendere de cœlo,&c. Matt.24.Dabũt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur ſi fieri poB teſt etiam electi. Et dicit *Mendacibus.* Miraculum mendax dicitur, vel quia deficit à vera ratione facti, vel à vera ratione miraculi, vel à debito fine miraculi. Primũ fit in pręſtigijs,quando per dæmones illuduntur aſpectus: vt aliud videatur, quã eſt:ſicut Simon magus fecit decollari arietem, & poſtea oſtenſus eſt viuus & homo decollatus eſt: & poſtea homo, qui credebatur decollatus, oſtenſus eſt viuus, & creditus eſt reſuſcitatus. Et hoc faciunt homines cõmutando fantaſmata & decipiendo.Secundo modo illa dicuntur miracula impropriè,quę plena ſunt admiratione,quando effectus videtur & ignoratur cauſa. Quæ ergo habent cauſam occultã alicui, & nõ ſimpliciter,dicuntur quidem mira,& nõ miracula ſimpliciter. Sed quæ ſimpliciter cauſam occultã habent, ſunt propriè miracula,quorum eſt ipſe Deus glorioſus, quia totũ ordinẽ naturæ creatę tranſcendunt. Aliquando verò fiunt aliqua mira, ſed nõ præter ordinem naturæ, ſed occultas cauſas habent:& hæc multò magis faciunt dæmones,qui virtutes naturæ ſciunt, & qui C habent determinatas efficacias ad ſpeciales effectus,& hęc faciet Antichriſtus: ſed non qui habent veram rationẽ miraculi, quia non poſſunt in illa quæ ſunt ſupra naturam. Tertio modo dicuntur miracula ſm, ꝙ ſunt ordinata ad atteſtandũ veritati fidei, ad reducendum fideles in Deum. Mar.vlti.Dño cooperante,& ſermonẽ cõfirmante ſequentibus ſignis. Sed ſi alicui adeſt gratia miraculorum,& non vtatur eis ad hoc,miracula quidem ſunt vera quoad rationem rei factæ, & quoad rationem miraculi: ſed ſunt falſa quantũ ad finem debitũ,& intentionẽ Dei. Sed tamen hoc non erit in Antichriſto,quia nullus contra fidem facit vera miracula, quia Deus non eſt teſtis falſitatis. Vnde aliquis prædicans falſam doctrinã nõ poteſt facere miracula, licet aliquis habens malã vitam poſſet. Deinde oſtendit ſeducendos,cùm dicit *His qui pereunt,* id eſt in præſcitis ad perditionem. Ioan.17.Nemo ex eis perijt,niſi filius perditionis. Et hoc ideo, quia Ioan.10.Oues meę vocẽ meã audiunt.

Miraculũ mẽdax qđ dicatur.

D

LECTIO TERTIA.

Non tenentes charitatem, Antichriſtus ſeducet,ideo orandum eſt, vt vocemur à Deo,ac in veritate nos manere permittat.

EO quòd charitatem veritatis nõ receperunt, vt ſalui fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes,qui non crediderunt veritati, ſed cõſenſerunt iniquitati. Nos autẽ debemus gratias agere Deo ſemper pro vobis fratres dilecti à Deo,quòd elegerit nos Deus primitias in ſalutẽ, in ſanctificatione ſpiritus,& in fide veritatis: in quam & vocauit vos per euangeliũ noſtrum in acquiſitione gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti. Itaq; fratres ſtate:& tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam noſtram. Ipſe autẽ Dominus noſter Ieſus Chriſtus, & Deus

& pater noſter qui dilexit nos, & dedit conſolationẽ æternam & ſpem bonam in gratia: exhortetur corda veſtra & confirmet in omni opere & ſermone bono.

Poſtquã oſtendit in quibus habet locum deceptio antichriſti.ſ.in præſcitis ad damnationem: hic aſſignat cauſam prædictorũ. Et primò oſtendit cauſam huius, & quomodo decipientur: Secundò quomodo fideles ab eo liberentur, ibi *Nos autem.* Item primò ponit eorum culpam tantũ. Secundò pœnã cum culpa, Tertiò pœnam tantũ. Et eſt hic proceſſus peccati. Primò enim quis ex demerito primi peccati deſeritur à gratia: & cadit in aliud peccatũ, & pòſt in æternũ punitur. Dicit ergo, ꝙ cauſa quare decipientur eſt, quia noluerunt recipere charitatis veritatem.i.veritatẽ euangelij. Ioan.8. Si veritatẽ dico, quare non creditis mihi? Iob.24. Ipſi fuerunt rebelles lumini. Et dicit *Charitatem veritatis* quia niſi ſit formata fides per charitatem, nihil eſt. 1.Cor.13. Si habuero fidem ita vt montes transferam, charitatem aũt non habuero, nihil ſum, &c. F Gal.vlti. In Chriſto Ieſu neq; circunciſio, neq; præputiũ aliquid valet, ſed noua creatura. Et ſubdit, vtilitatẽ veritatis, dicens, *Vt ſalui fierent.* Rom.5. Iuſtificati ex fide pacem habeamus ad Deum per Dñm, &c. Sed culpa & pœna eſt eorũ ſeductio. Vnde dicit *Mittet,* id eſt ꝑmittet illis venire operationẽ erroris. Eſa.19. Miſcuit Dñs in medio eius ſpiritum vertiginis 3.Reg.vlti. Ero ſpiritus mendax in ore omniũ prophetarum eius. Et ideo dicit *Vt credant mendacio,* id eſt falſæ doctrinæ antichriſti. Rom.1. Propter quod tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea quę non conueniunt, ſed pœna tantũ, eſt æterna damnatio. Vnde ſubdit *Vt iudicentur,* ſcilicet iudicio damnationis. Ioan.5. Et procedent, qui mala fecerunt in reſurrectionem iudicij, &c. *Omnes qui non crediderunt veritati.* Ioan.3. Qui nõ credit, iam iudicatus eſt. Deinde cũ dicit *Nos autem.* Oſtendit quare fideles Chriſti liberentur. Et primò agit gratias pro eis. Secundò cõmemorat diuina beneficia, quibus à talibus liberantur. Dicit ergo ſic, Illi decipientur, ſed G *Nos debemus gratias agere.* Rom.1. Primum quidẽ gratias ago Deo meo ſemper pro vobis per Dominũ, &c. Duplex autem ponit Dei beneficium, ſcilicet electionem Dei, quæ eſt æterna, & vocationem quę eſt temporalis, ibi *In qua & vocauit nos.* Dicit ergo, *Quod,* pro quia, *Elegit nos,* ſcilicet Apoſtolos, & vos.ſ.fideles. Ephe.1. Elegit nos in ipſo ante mundi cõſtitutionẽ, vt eſſemus ſancti, &c. Ioan.15. Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. Circa electionẽ tria tangit.ſ.ordinem electorũ, finem electionis, & mediũ conſequendi finẽ. Electi ſunt oẽs ſancti à principio mundi. Deut.33. Dilexit populos, omnes ſancti in manu illius ſunt. Sed Apoſtoli ſpecialiter ſunt primitiæ. Rom.8. Noſipſi primitias ſpiritus habentes, &c. Et ideo dicit *Primitias fidei.* Finis item electionis eſt ſalus æterna: & ideo dicit *In ſalutem.* 1.Timo.2. Omnes homines vult ſaluos fieri, &c. Hoc autẽ fit primò ex parte Dei per gratiã ſanctificantẽ. Vnde dicit *In ſanctificatione ſpiritus.* Secundò ex parte noſtra eſt cõſenſus liberi arbitrij per fidem. Ideo ſubdit *Et in fide veritatis.*

H Deinde cùm dicit *In quam vos vocauit, &c.* Ponit ſecundũ beneficium, quod eſt vocatio temporalis Chriſti, quæ ſequitur electionem. Rom.8. Quos vocauit, hos & iuſtificauit, &c. Et de hac vocatione nota parabolam. Luc.14. De eo, qui fecit cœnam magnam, &c. Et addit *Per euangelium noſtrum,* id eſt à me pṙedicatũ. Sed ad quã cœnam? *In acquiſitione gloriæ,* id eſt, vt acquiramus Chriſti gloriã. Deinde cùm dicit *Itaque, &c.* Monet tenere veritatẽ: & primò ponit monitionẽ: ſecundò orationẽ, ibi *Ipſe autem Dominus, &c.* Et facit primum, quia opus noſtrum dependet à libero arbitrio. Secundum verò, quia indiget auxilio gratiæ. Et primò monet ad ſtandum, cùm dicit *State in veritate.* Galat.5. State, & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Secundò docet modum ſtandi, ibi *Et tenete traditiones,* id eſt documenta, quæ à maioribus traduntur. Nam documenta, quæ traduntur à minoribus, quandoq; non ſunt ſeruanda, quando.ſ.contrariantur documentis fidei. Matt.15. Irritum feciſtis mandatum Dei, propter traditionem veſtram. Sed ſer-

E uanda ſunt, quæ ordinantur ad mandata Dei. *Quas didiciſtis.* Act.16. Paulus docebat, vt tenerẽt traditiones & documenta, quæ erant decreta ab Apoſtolis & ſenioribus, qui erant Hieroſolymis, &c. Et has traditiones dupliciter ediderũt: quaſdam verbis, vnde dicit *Per ſermonem.* Quaſdam in ſcripturis: ideo addit *Siue per epiſtolam.* Vnde patet, ꝙ multa in eccleſia nõ ſcripta, ſunt ab Apoſtolis docta, & ideo ſeruanda. Nam multa ſecundum iudicium Apoſtolorum melius erat, vt occultarentur, vt dicit Dionyſius. Vnde Apoſtolus.1.Corint.16. dicit, Cætera cùm venero, diſponam.

Deinde ponit orationem, ibi *Ipſe autem Dominus noſter Ieſus Chriſtus, &c.* Quaſi dicat, Sic moneo, ſed nihil valet niſi aſſit diuinum auxilium. Et ideo ponit primò duplex Dei beneficium. Primum eſt amor eius ad nos, quo alia nobis impendit: ideo dicit *Dilexit nos.* Secundum eſt ſpiritualis conſolatio, ibi *Et dedit conſolationem æternam.* 2.Cor.1. Qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Eſa.40. Conſolamini, cõſolamini popule meus, dicit Dominus Deus veſter, &c. F Et dicit conſolationẽ ęternam.ſ.contra omnia mala imminentia, & futura. Et ideo expectamus *Spem bonam,* id eſt bonorum æternorũ infallibilitatem.1.Pet.1. Qui ſecundũ magnã miſericordiã ſuam regenerauit nos in ſpem viuã. Et hoc *In gratia,* ſcilicet per quam ſperamus conſequi vitam æternam. Roma.6. Gratia Dei vita æterna. Petit autem pro eis exhortationem, quæ eſt monitio ducens animum ad volendum. Et hanc poteſt facere homo exterius: ſed non eſſet efficax, niſi eſſet interius ſpiritus Dei. Vnde dicit *Exhortetur corda veſtra,* id eſt inſtiget. Oſeę.2. Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. Item petit confirmationem. Vnde dicit *Et confirmet.* Pſal. Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis, quaſi dicat. Exhortetur per gratiam, vt velimus, & confirmet vt efficaciter velimus. At hoc *In omni opere bono & ſermone.* Præcedit opus ſermonem, quia cœpit Ieſus facere & docere. Act.1.

CAPIT. III. LEC. I.

G Monentur Theſſalonicenſes pro Apoſtolo orare, vt augeatur Euangelium. otiumq; remouet, vt non gratis panem manducent.

De cætero fratres orate pro nobis, vt ſermo Dei currat, & clarificetur, ſicut & apud vos: Et ut liberemur ab importunis malis hominibus: non enim omnium eſt fides. Fidelis autem Deus eſt, qui confirmabit vos & cuſtodiet à malo. Confidimus autem de vobis fratres in Domino, quoniam quecunq; præcepimus, & facitis & facietis. Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei, & patientia Chriſti. Denuntiamus autem vobis fratres in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditionem, quam acceperunt à nobis. Ipſi enim ſcitis quemadmodum H *oporteat imitari nos: quoniã nõ inquieti fuimus inter vos, neq; gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed in labore & in fatigatione nocte ac die operantes, ne quem veſtrũ grauaremus. Non quaſi non habuerimus poteſtatẽ, ſed vt noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum nos.*

Suprà inſtruxit eos de futuris in nouiſſimis: hic inſtruit eos de quibuſdã, quæ particulariter eis agenda erant. Vbi primò ponitur inſtructio. Secundò epiſtolæ concluſio, ibi *Ipſe autem Deus pacis.* Itẽ primò monet qualiter ſe habeant ad ipſum. Secundò oſtendit quid de eis cõfidat ipſe, ibi *Fidelis autem Deus.* Tertiò qñ ſe habeant ad alios, qui inordinatẽ ambulãt, ibi *Denuntiamus aũt vobis.* Circa primũ primò ponit orationẽ. Secũdò quid in oratione eſt petendũ, ibi *Vt ſermo.* Dicit ergo *De cætero,* ſcilicet, quia eſtis ſufficienter inſtructi *Orate pro nobis.* Ro.15. Obſecro igit̃ vos fratres per Dñm noſtrũ Ieſum Chriſtũ & ꝑ charitatẽ ſpiritus ſancti, vt adiuuetis me orationibꝰ veſtris pro me ad Deũ. Et hoc eſt debitũ

quia

quia curati habent curā vtilitatis gregis: Heb. 13. Memētote ꝓpoſitorum veſtrorū qui vobis locuti ſunt verbū dei, &c. Secundò oſtendit quid petendum eſt, vt. ſ. tollantur impedimenta prędicationis. Et ideo dicit *Vt ſermo dei currat* quia nō poteſt totaliter impediri, ſed retardari. Ideo dicit, Currat. Col. 4. Orantes ſimul etiā pro nobis, vt dñs aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendū myſterium Chriſti. Itē vt clarificetur. ſ. per clarā & lucidam expoſitionē apud rudes & ſapientes, ſicut & apud vos. Rom. 1. Sapientibus & inſipientibus debitor ſum. Prou. 14. Doctrina prudentium facilis. Itē per miracula, quæ ſunt demōſtrationes fidei. Eſt enim omnis ſcientia clara per demonſtrationes, & hoc eſt orandum. Act. 4. Da ſeruis tuis cū omni fiducia loqui verbum tuum, &c. Itē ſecundò orandum eſt pro prædicatoribus, vt liberentur ab importunis & malis hominibus ſcilicet pſeudo apoſtolis, qui ſunt importuni ī diſputādo, mali in ſeducendo. Vel a perſecutoribus qui cogitauerūt iniquitatem in corde. Et ratio petitionis eſt, quia, omniū non eſt fides, quia licet videantur habere eā, non tñ habent veram. Eſa. 53. Domine quis credidit auditui noſtro. Ro. 10. Non oēs obediunt euāgelio. Deinde cum dicit *Fidelis, &c.* ponit fiduciam quā habet de eis. Et primò facit hoc. Secundò orat pro eis, ibi *Dominum autem, &c.* Fiducia autē pendet ex deo, qui gratiam dat, & ex hominibus qui ſunt liberi arbitrij, vt dirigantur in gratia: dicit primò ex parte dei, Confido ꝙ orabitis & exaudiemini, quia fidelis eſt dñs, qui confirmabit in bonis, q̄ in vobis eſt operatus, 1. Pet. vlti. Perficiet, confirmabit, conſolidabitq;, &c. Et cuſtodiet a malo culpæ & pœnæ. Si eñ in mala pœnæ incidant, eſt eis in bonum, quia diligētibus deum omnia cooperantur in bonū, vt dicitur Ro. 8. Secundò ex parte eorū dicit *Confidimus autem de vobis fratres.* ſ. ex gratia quā accepiſtis, ſed in dño, nō in virtute veſtra. Heb. 6. Confidimus autē de vobis dilectiſsimi, meliora & viciniora ſalutis, &c. *Quoniam quæcunque præcipimus, &c.* i. qm̄ perſeuerabitis. Exo. 24. Omnia verba, quę locutus eſt dñs faciemus. Deinde cum dicit *Dominus, &c.* pro eis orat, dicens, *Dominus autem dirigat.* ſ. vt perueniatis. Eſt autem hominis animum præparare, & domini linguā gubernare, vt dicitur Prou. 16. Et paulò poſt, Cor hominis diſponit viam ſuā, ſed dñi eſt dirigere greſſus eius. ſ. ad deſtinatum brauiū. Et ideo dicit, Dirigat corda noſtra, non ſolū exteriora opera, & hoc in charitate. Duo autē ſunt per quę in via ſalutis incedimus. ſ. bona quæ facimus, & mala quæ ſuſtinemus. Sed opera nō ſunt bona, niſi directa in finē charitatis. 1. Tim. 1. Finis præcepti eſt charitas, &c. Itē nec patientia, niſi per Chriſtum. Luc. 21. In patientia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Mat. 5. Beati eritis cū maledixerint vobis homines, &c. Et ideo dicit *Et patientia Chriſti.* i. tolerātia malorum propter Chriſtū vel ad exēplum eius. 1. Pe. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquēs exēplū, &c.

Deinde cū dicit *Denunciamus, &c.* oſtēdit quō ſe habeant ad homines inordinatos. Et primò proponit edictum. Secundò exponit ibi *Ipſi enim, &c.* Tertiò oſtendit neceſsitatē edicti proponēdi, ibi *Audiuimus* Dicit ergo, Sic vos viuitis, & ſic confido. Sed quia ſunt quidam mali inter vos *Denunciamus, &c.* ſ. perfectis. *In nomine, &c.* Hoc. n. ad prælatum pertinet. Eſa. 58. Annuntia populo meo ſcelera eorū, & domui Iacob peccata eorū, &c. Ezech. 3. Sanguinē illius de manu tua requiram. Et ſequitur edictū, dicens *Vt ſubtrahatis, &c.* Ex hoc introductum eſt in eccleſia, ꝙ mali vitētur, & hoc ne infirmiores ex eorū conſortio maculentur. Eccl. 13. Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. 1. Cor. 5. Modicū fermētum totā maſſam corrumpit. Itē ad ſanationē peccātis, vt confuſio cedat ei in ſalutē. Eccle. 4. Eſt confuſio adducens peccatum, & eſt cōfuſio adducens gloriā. Nec hoc debet fieri paſsim, ſed cū deliberatione & maturitate. 1. Cor. 5. Cōgregatis vobis & meo ſpiritu cū virtute dñi Ieſu tradere huiuſmodi hominē ſathanæ in interitū, &c. Et ſic hic dicitur, Vt ſubtrahatis, etc. Nec debet fieri excōmunicatio, niſi pro aliquo peccato: quia hîc dicitur, Inordinatè, &c. Et hoc eſt qñ aliquid eſt ſecundum ſe malum, & cōtra ordinē iuris naturalis, vt gloſa exponit. 1. Corin. 14. Vt oīa honeſtè

A & ſecūdum ordinem fiāt in vobis. Rom. 13. Omnia q̄ ſunt, a deo ordinata ſunt. Vel quia eſt prohibitum, & cōtra doctrinam eccleſiæ. Vnde dicit *Et non ſecundum traditionem, &c.* Supra ſecūdo huius, Tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonē, ſiue per epiſtolam noſtrā. Deinde cū dicit *Ipſi enim, &c.* exponit quātum ad vltimum quod dixerat. ſ. ſm traditiones, oſtendens quæ ſit traditio hæc: & quomodo acceperunt ab ipſo. Eſt autē hæc traditio, vt non eſſent otioſi, vel curioſi. Et primò oſtendit quō acceperūt verbo. Secundò quomodo exemplo. Itē primò oſtendit ꝙ vitauit inquietudinē. Secundò quomodo. Tertiò aſsignat cauſam. Dicit ergo *Traditionem acceperunt, ſcitis, &c.* quia prælati ſunt imitandi non in omnibus: ſed in his, quæ ſunt regula Chriſti. 1. Co. 4. & 11. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Et in quo? *Quoniam non inquieti fuimus inter vos.* Erant. n. Theſſalonicēſes valde liberales. 1. Theſſal. 4. De charitate fraternitatis non neceſſe habemus ſcribere vobis, ipſi. n. didiciſtis, &c. Et hac ratione pauperes otioſè viuebāt, & ex otio
B dabant ſe operibus indebitis, nec pertinentibus ad eos. Et hoc erat inquietudo. Et ideo dicit *Quoniam non inquieti, &c.* 1. Theſſal. 4. Operam detis, vt quieti ſitis, &c. Itē *Neq; gratis panem manducauimus, &c.* quia operibus manuū operabatur. Act. 20. dicitur, Ipſi ſcitis qm̄ ad ea, q̄ mihi opus erāt, et his qui mecum ſunt, miniſtrauerunt manus iſtæ. Et prou. vlti. Panē otioſa non comedit. Num. 16. Tu ſcis, quia nec aſſellū quidem vnq̄ acceperim ab eis, &c. *Sed in labore & fatigatione.* Non parum, ſed *Nocte & die.* i. cōtinuè, quia aliqñ oportebat eum ꝓdicare & docere: & reſiduū ponebat in labore, *Ne quem veſtrum grauaremus.* 2. Cor. 12. Quid eſt quod præ cæteris minus habuiſtis, niſi ꝙ nō grauaui vos? Deinde cū dicit *Non quaſi, &c.* aſsignat cauſam ſui operis manualis. Vbi excludit primo cauſam falſam. Secundo ponit veram. Falſa quidem cauſa eſſet ſi quis diceret ꝙ ei non liceret accipere ab eis ſumptus. Et ideo dicit *Non quaſi nō ha.* immo habuimus poteſtatē viuēdi de ſumptibus fidelium. 1. Cor. 9. Qui altario deſeruiunt, cū altari participāt. Mat. 10. Dignus
C eſt operarius cibo ſuo. 1. Corin. 9. Sic & dñs ordinauit his qui euāgelium annūtiant, de euāgelio viuere. Et ſic ex euāgelio ſunt duo genera hominum poteſtatē habentium viuere ex aliorū ſumptibus, qui. ſ. altari deſeruiunt, & prędicatores. Deinde cum dicit *Sed vt nos &c.* Ponit verā cauſam. Nam duplicē cauſam inuenimus quare Apoſt. manibus laborauit. Vna apud Corinthios. Alia hic. Illi. n. erant auari & grauiter tuliſſent, ſicut ibi dicitur. Cauſa autē quare laborauit hic fuit, horum otium. Et ideo dicit *Vt nos formam daremus, &c.* ſ. laborandi. 1. Tim. 4. Exēplum eſto fidelium in verbo, in cōuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. 1. Pet. 5. Forma facti gregis. Alia cauſa ponitur in gloſa. 1. Cor. 4. ſ. quando non inuenimus qui det nobis, & tunc laborabat. Quarta cauſa erat, vt ſicut monachi Aegypti non eſſent otioſi. Eccle. 33. Multā malitiam docuit otioſitas. Vnde qui non habent exercitiū officij vel ſtudij, vel lectionis, periculoſè viuunt otioſi.

D LECTIO SECVNDA.

Perſiſtit in ocio amouendo, monetq; vt quiſq; in ſui ſudore vultus pane veſcatur, ac tandem vale dicens, notiſsimo ſigno, epiſtolam abſoluit.

NAm cum eſſemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam ſi quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus. n. inter vos quoſdam ambulantes inquietè, nihil operantes, ſed curioſè agentes. His autem qui eiuſmodi ſunt, denuntiamus & obſecramus in domino Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operantes, ſuum panem manducent. Vos autem fratres nolite deficere benefaciētes. Quòd ſi quis non obedierit verbo noſtro per epiſtolam, hunc notate: & non commiſceamini cum illo, vt confundatur. Et nolite quaſi inimicum exiſtimare, ſed corripite vt fratrē. Ipſe autem deus pacis det vobis pacē ſempiternam in omni loco.

loco, Dominus ſit cum omnibus vobis. Salutatio, mea manu Pauli, quod eſt ſignum in omni epiſtola: ita ſcribo Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, cum omnibus vobis. Amē.

Supra oſtendit Apoſtolus quid eis ſuo exemplo tradidit, vt.ſ.non eſſent inquieti, ſed vt operarentur: hîc oſtendit quomodo hoc præſens verbis & factis tradidit. Vnde dicit *Cum eſſemus.* q.d. Vt formam daremus vobis, fecimus quod docuimus: qa *Hoc denuntiabamus, quoniam ſi quis, &c.* Hęc verba ſicut dicit Glo. & Aug. in li. de operibus monachorum quidam peruertebant ꝙ nō ſit licitum ſeruis dei manibus operari, propter hoc quod dicitur. Matt. 6. Nolite ſoliciti eſſe &c. Nam dicunt hanc operationem pertinere ad ſolicitudinem victus. Et propter hoc illud referebant ad ſpiritualia opera. Quaſi dicat, Si quis nō vult facere opera meritoria et ſpiritualia, non eſt dignus manducare. Sed hoc eſt contra intentionem Apoſtoli, qui dicit *Denuntiabamus* nos ſic feciſſe. ſ. in labore & fatigatione. Sed quid eſt, quoniam ſi quis non vult &c. Eſt ne hoc conſilium vel præceptum? Et videtur eſſe præceptum, quia infrà dicitur, Si quis non obedierit verbo noſtro, &c. Ergo omnes tenētur manibus operari. Nota. Qui igitur non operatur manibus, ſed ſtat otioſus, peccat mortaliter. Reſpondeo: dicendum eſt ꝙ eſt præceptum: ſed aliquid pręcipitur dupliciter, ſimpliciter, vel ſub conditione. Simpliciter præcipitur, quod per ſe eſt neceſſarium ad ſalutem: & hæc ſunt opera virtutum. Sub cōditione verò, vt quando talis eſt caſus quo ſine opere manuali præceptum ſeruari non poteſt. Præcipitur autem homini ꝙ corpus ſuum ſuſtentet, alias.n.eſt homicida ſuiipſius. Geneſis ſecundo, De omni ligno paradiſi comede, &c. Ex præcepto ergo tenetur homo corpus ſuum nutrire, & ſimiliter ad omnia, ſine quibus corpus non poteſt viuere, tenemur. Vnde quicunqꝫ nō habet alias vnde corpus ſuſtentet licitè, vel poſſeſsiōe, vel licito negotio, tenetur laborare, ne furetur. Eph. 4. Qui furabatur, iā non furetur, magis autem laboret operando manibus ſuis, &c. Eſt ergo præceptum, quando aliter non poteſt licitè viuere. Vnde dicit, Si quis non vult operari, nec mādūcet. Eſt ergo alterum duorum neceſſariū, vt homo poſsit manducare, ſ. vel ꝙ habeat poſſeſsionem, vel ꝙ licitè procuret. Pſal. Labores manuū tuarum, quia manducabis, &c. primæ Theſſalonicen. quarto, Operamini manibus veſtris, ſicut præcepimus vobis, &c.

Deinde cū dicit *Audiuimus, &c.* ponit neceſsitatē huius præcepti, quia Apoſtolus dicit hoc non tam ex officio docentis, ꝙ̃ propter vitium gentis. Ideo primò ponit culpam quæ inducit neceſsitatē præcepti. Secundò adhibet remedium: ibi *His autem qui, &c.* Dicit ergo *Audiuimus, &c.* Quaſi dicat, Ideo non occulto hoc præceptum, quia audiuimus quoſdam, &c. Anima.n.hominis ſemper oportet ꝙ circa aliquid occupetur, & ideo neceſſe eſt ꝙ otioſi inquietudinem patiantur circa illicita. 1. Theſſalonicen. 4. Operā detis vel quieti ſitis, &c. Et addit *Sed curioſe agentes.* ſ. de negotijs aliorum. Prou. 21. Deſideria occidunt pigrum. Deinde adhibet remedium, cum dicit *His autem qui, &c.* Et primò ex parte peccantium. Secūdò ex parte aliorum, ibi *Vos autem, &c.* Dicit ergo. *His qui ſunt huiuſmodi denuntiamus* ſeuerè, vt prælatus & obſecramus charitatiuè, vt pater eorū *Panem ſuum* non alienum, ſed debitum ſibi, ſ. licitè acquiſitum *Cum ſilentio* id eſt, ſine inquietudine nō diſcurrendo. Eſa. 30. Cultus iuſtitiæ, ſilentium. Ezec. 33. Multam malitiā docuit otioſitas. Deinde cum dicit *Vos autem, &c.* ex parte aliorum non peccantium duplex adhibet remedium. Primò, ſcilicet, ꝙ non ceſſent benefaciendo: ſecundò ꝙ illos corripiant, ibi *Quod ſi quis, &c.* Dicit ergo *Vos autem, &c.* Quaſi

E dicat, Nolite deficere benefaciendo, licet otioſi abutantur. Gala. 5. Bonum facientes, non deficiamus, &c. Et hoc neceſſarium eſt, etiam ſi operentur manibus, & non deeſſet illis aliquid, quia neceſſaria eſt alijs ſubuētio. Deinde cū dicit *Quod ſi quis, &c.* innuit ꝙ corrigantur: & primò oſtēdit quo ordine puniantur: ſecundò oſtendit effectū pœnæ, ibi *Vt confundatur.* tertiò finem, ibi *Et nolite, &c.* In ordine verò primò ponit culpam: ſecundò eius manifeſtationem: tertiò eius punitionem. Culpa eſt inobedientia: & ideo dicit *Quod ſi quis non obedierit.* 1. Regum decimoquinto, Quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare, & quaſi ſcelus idolatrię nolle acquieſcere. Manifeſtatio & conuictio ponitur, cū dicit *Hunc per epiſtolam notate.* i. manifeſtate: ſed per veritatis inquiſitionem. Iob. 29. Cauſam quam neſciebam, diligentiſsimè inueſtigabam. Pœna eorum eſt ſentēna excommunicationis. Vnde dicit *Et non commiſceamini cum illo, &c.* 1. Cor. 5. Cum huiuſmodi nec cibum ſumere. 2. Ioan. Nolite recipere eum in domum, nec, Aue, ei dixeritis. Hic nota ꝙ F excommunicatio infligitur pro inobedientia: debet tamen eſſe conuictus. Vn̄ dicit, *Si quis non obedierit, per epiſtolam veſtram, hunc notate,* id eſt, ſignificate nobis, vt puniatur: & tamē vos interim ne commiſceamini cum illo, ſed effectus pœnę eſt, vt confundatur, & ex hoc reſipiſcat. Eccle. 4. Eſt confuſio adducens peccatum: & eſt confuſio adducens gloriam. Finis autem & intentio debet eſſe eius correctio, quā intendit charitas. Vnde dicit *Et nolite inimicum exiſtimare* quia nō debet fieri ex liuore odij, ſed ex ſtudio charitatis. Quaſi dicat, Quòd ipſum vitatis, non fiat ex odio inimicitiæ. Matth. 5. Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos. Et ideo dicit *Sed corripite vt fratrem.* In quo oſtenditur charitas. Pſal. Ecce q̄ bonum, & ꝙ̃ iucundum habitare fratres in vnum, & cętera. Deinde cum dicit *Ipſe autem, &c.* cōcludit epiſtolam. Et primò ponitur concluſio: ſecundò ſalutatio, quæ eſt quaſi epiſtolæ ſigillū, ibi *Salutatio, &c.* Iterum prima in duas, quia eis primò optat dona dei: ſecūdò ipſum deum, ibi *Dominus ſit, &c.* Quantum ad primū, dicit G *Ipſe, &c.* Deus dicitur eſſe pacis, quantum ad duo. Pax.n. conſiſtit in duobus, vt ſcilicet homo cōcordet ad ſeipſum, & ad alios. Et neutrū poteſt haberi ſufficienter niſi in deo: quia ſibi non concordat ad ſeipſum in ſeipſo, quādo quod appetitur ſecūdum vnum, ſufficit quantū ad omnes, quod nihil poteſt eſſe præter deum. Pſal. Qui replet in bonis deſiderium tuum. Quæcunqꝫ.n. alia præter deum, non ſufficiunt ad omnes: ſed deus ſufficit. Ioan. 16, In me pacem habebitis, &c. Item homines non vniuntur inter ſe, niſi in eo quod eſt commune inter eos: & hoc eſt maximè deus. Et ideo dicit *Deus pacis det* non pacem temporalem, ſed ſempiternam, id eſt, ſpiritualem, quę hîc incipit, & ibi perficitur. Pſalm. Qui poſuit fines tuos pacem, &c. Et hoc *In omni loco,* & in toto mundo apud fideles. Quantū ad ſecundum, dicit *Dominus ſit cum omnibus vobis.* quia nihil aliud bene habetur, niſi ipſe per fidem & charitatē. *Salutatio mea.* hoc dicit propter infideles peruertentes epiſtolas eius. Gala. vltimo, Videte qualibus literis ſcripſi vobis manu mea, &c. *Quod eſt* H *ſignum, &c.* Gratia gratuitum donum dei, quod gratos vos reddit deo, & cætera. Ioan. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt.

Explicit expoſitio Diui Thomæ Aquinatis, ordinis fratrum prædicatorum, ſuper epiſtola ſecunda ſancti Pauli Ad Theſſalonicenſes.

EXPOSITIO

DIVI THOMÆ AQVINATIS, ORDINIS F. PRÆDICATORVM, SVPER PRIMAM EPISTOLAM BEATI PAVLI APOSTOLI, Ad Timotheum.

PROLOGVS.

IN manu dei poteſtas terræ, & execrabilis omnis iniquitas gẽtium, & vtilem rectorem ſuſcitabit in tempore ſuper illã. Eccl. 1⁊. Hęc verba materię huius epiſtolæ cõueniunt. Prius.n.inſtruxit eccleſiam in his, quæ ad eius vnitatem pertinent. Hic inſtruit ipſos rectores eccleſiæ, qui ſunt quaſi principalia membra eius. Circa quod vidẽda eſt iſta inſtructio & vtilitas. Inſtructio eſt in deo, quia in manu dei, &c. Et hoc tripliciter, quia ab ipſo exoritur. Rom.13. Non eſt poteſtas niſi a deo. Item ꝙ ſecundum deum, debet regulari. Prouer.8. Per me reges regnant, & conditores legum iuſta decernunt. Item quia ſecundum dei diſpoſitionẽ, eorum poteſtas fundatur. Dan.2 Et ipſe mutat tempora & ætates, transfert regna atq; conſtituit. Item vtilitas eorum oſtenditur, quia eſt ad cohibẽdam nequitiam hominum: quia execrabilis omnis iniquitas gentium. infrà primo, Iuſto non eſt lex poſita. Rectores legis tripliciter debent ſe habere ad mala. Primò vt ea corde odio habeant. 1.Maca.3. Animo odio habẽtes mala &c. Secundò vt prohibeant ea ne fiant. Prou.20. Rex qui ſedet in ſolio iudicij diſsipat omne malũ. Tertiò vt facta puniãt. Ro.13. Miniſter.n.dei eſt, vindex in iram ei qui malè agit. Quartò vidẽda eſt vtilitas, ibi *Vtilem rectorem, &c.* Et ad tria eſt vtilis rector, quæ notant Eccle.49. Ioſeph princeps fratrum, vt gentem ſuſtentet per potẽtiam. Eſa.19. Et rex fortis dominabitur eorum, &c. Rector fratrum dirigẽdo per ſapientiam. Eſa.32. Princeps ea, quæ ſunt digna principe cogitabit, &c. Eccle.10. In medio fratrum rector illorum. Stabilimentum populi, vt cohibeat ab iniuſtis per iuſtitiã. Pſal. Tu populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis, &c. Et ſic patet materia harum epiſtolarum, quia eſt ad inſtructionem rectorum populi fidelis, in quo quidam præferuntur in ſpiritualibus, ſicut prælati eccleſiarum, quos primò inſtruit. Quidam verò in temporalibus, quos ſecũdò monet. Et hoc in epiſtola ad Philem. Circa primum tres ſunt epiſtolę, ſecundum tria quę cõpetunt prælato: quorum primum eſt, vt gubernet populum. Secundum vt pro populo ſubdito patiatur. Tertiũ vt malos coerceat. Primũ in prima ad Tim. Secundum in ſecunda, vbi agit de martyrio. Tertiũ in epiſtola ad Titum, vbi agit ac docet quomodo vitet hæreticos, vt etiam patet in argumentis epiſtolarum.

CAPIT. I. LEC. I.

Tria optat Timotheo ſuo, gratiam, miſericordiam, & pacem, quod non fecit alibi, quia prælati pluribus indigent.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti ſecũdum imperium dei ſaluatoris noſtri, & Chriſti Ieſu, ſpei noſtræ: Timotheo dilecto filio in fide: Gratia & miſericordia, et pax a deo patre et Chriſto Ieſu domino noſtro.

Diuiditur hæc epiſtola in ſalutationem & epiſtolarem narrationem, ibi *Sicut rogaui.* Circa primum tria facit, quia primò ponitur perſona ſalutans: ſecundò perſona ſalutata: tertiò bona optata. Deſcribit autem perſonam ſalutãtem, primò ex nomine *Paulus* quod conuenit authoritati propter duo. In apoſtolatu.n. duo ſunt. ſ. altitudo poteſtatis, ad quam exaltantur humiles. 1.Reg.15. Quum eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es. Et Paulus, dicitur modicus. Item claritas ſapientiæ, & hanc dominus prebet paruulis. Mat.11. Reuelaſti ea paruulis, etc. Secundò ex authoritate: quia *Apoſtolus.* i. miſſus. Io.20. Sicut miſit me pater. 1.Cor.9. Signaculum apoſtolatus mei, vos eſtis in domino: tertiò ex origine huius authoritatis. Vnde dicit *Ieſu Chriſti ſecundum imperium dei, &c.* Act.13. Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus ad quod aſſumpſi eos. 1.Reg.13. Quæſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuum, &c. Ex quo patet ꝙ prælati ex neceſsitate præcepti tenentur ad ea, quę ſunt proprij officij. 1.Cor.9. Væ mihi.n.eſt, ſi non euangelizauero. *Et Chriſti Ieſu ſpei noſtræ* qui eſt ſpes noſtra, vt ad eũ veniamus. Phil.1. Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto, &c. Vel, ſpei noſtræ, quia per ipſum ſperamus adi-

B piſci bona ęterna. 1.Pet.1. Regenerauit nos ĩ ſpem viuã, etc. Ro.15. Per conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.

Perſonam ſalutatam deſcribit tripliciter. Primò ex nomine, cum dicit *Timotheo* de quo Act.16. Item ex affectione, dicẽs *Dilecto.* Phil.2. Neminẽ habeo tam vnanimẽ, &c. Item ex filiatione, dicens *Filio in fide.* ſ. a ſe conuerſo. 1.Cor.4. Miſi ad vos Timothæum filium meum chariſsimum, & fidelem in domino, &c. Tunc autem primò ponit bona optata: & deinde oſtendit a quo ſunt. Sciẽdum eſt ꝙ in alijs epiſtolis duo ponuntur: hîc tria, quia prælati pluribus indigent. Et ideo dicit *Gratia & miſericordia,* primò ſibi, & deinde alijs. Et ſumitur hîc miſericordia, pro remiſsione peccatorum, quia hæc eſt ex dei miſericordia: gratia verò pro munere gratiarum, quo indigent prælati. Vel gratia ſicut in alijs pro gratia iuſtificante: ſed miſericordia, pro munere diuino in ſpiritualibus chariſmatibus exaltante. Sap.4. Gratia dei & miſericordia in ſanctos eius, & reſpectus in electos illius. Et pax. ſ. tecum, & per te alijs. Pſal. Suſcipiant

C montes pacem. Sed vnde? *A deo,* vt dent populo. Iac.1. Oẽ datum optimum, & omne donum perfectũ, deſurſum eſt, deſcẽdens a patre luminum. *Et Chriſto Ieſu domino noſtro.* ſ. per quem maxima nobis & precioſa promiſſa donauit. 2.Pe.1.

LECTIO SECVNDA.

Hebręorum fabulis, & interminatis genealogijs minime vacare docet, ſed monet magis vt charitatem ſectetur.

SIcut rogaui te, vt remaneres Epheſi, cũ irem in Macedoniam, vt denuntiares quibuſdam, ne aliter docerent, neque intenderent fabulis & genealogijs interminatis, quæ quæſtiones præſtant magis, quàm ædificationem dei, quæ eſt in fide. Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta.

Hîc incipit epiſtolaris narratio. Et eſt hęc epiſtola quaſi

D paſtoralis regula, quam Apoſtolus tradit Timotheo inſtruens de omnibus, quæ ſpectant ad regimen prælatorũ, et eo ordine quo debet eſſe intentio. Primò ergo inſtruit eũ de ſpiritualibus miniſtrandis: ſecundò de temporalibus, in 4.cap. ibi *Spiritus autem.* Item ad prælatum pertinet primò ꝙ doceat de forma fidei: ne fides ſubditorum corrũpatur. Lu.22. Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Secundò vt inſtruat eos de pertinentibus ad cultum dei, quod non poteſt eſſe, niſi fides ſit recta. Ideo primò inſtruit de fide: ſecundo de cultu dei. 2.ca. ibi *Obſecro igitur.* Tertio agit de inſtitutione officiorum. in.3.ca. ibi *Fidelis ſermo.* Sciendum eſt autem ꝙ in primitiua eccleſia error fuit periculoſus quorundam dicẽtium, legalia debere ſeruari ſimul cum euãgelio, quod Apoſtolus excludit. Primò oſtendens legis cõditionem: ſecundo probat per experimentum in ſeipſo, ibi *Gratias ago.* Circa primum tria facit, quia primo oſtendit quid de lege ſit repudiandum: ſecundo quid in ea acceptandum, ibi

Error ĩ prima eccleſia de obſeruãtia legalium cũ euangelio.

Finis

Finis autem præcepti. Tertiò concludit legis conditionem, ibi *Scimus autem quia* Repudiandum eſt autem in lege quod alij malè addiderunt, non quod a deo eſt datum, niſi iam ſecũdum carnalem intellectum. Et primo docet falſas ſabulas, & traditiones eſſe repudiandas: ſecũdò rationem aſsignat, ibi *Quæ quæſtiones.* Dicit ergo, Dico ꝙ debes facere *ſicut rogaui te.* cum tamen poſſem imperare. Eccl. 32. Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi vnus ex illis. *vt denunciares quibuſdam.* Vel aliter, Duo pertinent ad prælatum, vt cohibeat docẽtes falſa. Et ideo dicit *Ne aliter docerent* Gal. 1. Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Deu. 4. Non addeos ad verbum quod ego loquor vobis, neq; auferetis ex eo: ſecundò, vt ſi contingat ꝙ aliqui falſa docerent, prohibeat populum ne eis intendant. Vnde dicit *Neq; intenderent fabulis & gen. interr.* Fuerunt autem quidam hæretici, qui deteſtantes vetus teſtamentũ, exponebant ꝙ Apoſtolus ipſum repudiabat, deridendo hiſtorias eius, dicens, Fabulis & genealogijs interminatis, &c. Contra quod dicit Aug. ꝙ Apoſtolus vtitur hiſtorijs & genealogijs veteris teſtamenti. Gala. 4. Abraham duos filios habuit, &c. Si ergo reprobaret, non eis vteretur. Dicit ergo

Fabulæ Iudęorũ quæ ſint.

Fabulas, non datam legẽ in ſcriptis, ſed in ore. ſ. Thalmuth. non quæ Moyſes ore tradidit, ſed q̃ alij addiderunt, vt ſunt ſtultæ fabulæ. ſ. ꝙ Adam habuit aliam vxorem, ex qua dicunt natos dæmones. Mat. 15. Irritum feciſtis mandatũ dei propter traditionem veſtram. 2. Tim. 4. Ad fabulas autem conuertentur. Ratio huius eſt, quia *Præſtant quæſtiones.* i. contentiones. 2. Tim. 2. Noli verbis contendere. Pro. 20. Honor eſt homini, qui ſe ſeparat a contentionibus *Magis quam ædificationem dei, quæ eſt in fide* quando. ſ. aliquis eſt confirmatus in veritate fidei, ad quod debet omnis doctrina tẽdere. Deinde cum dicit *Finis autem.* oſtendit quid de lege ſit tenendum. Et circa hoc duo facit: quia primò oſtendit hoc: ſecũdo quod periculum eſt his qui hoc non tenent, ibi *A quibuſdam, &c.* Circa primum ſciendum eſt ꝙ lex vetus dicit lex mandatorum: quia mandatis & præceptis continetur. Epheſ. 2. Legem mandatorum, decretis euacuans. Illud ergo ad quod ordinantur omnia mandata legis eſt præcipue tenendum, hoc autem eſt charitas. Matt. 22. Diliges deum tuum ex toto corde tuo, &c. Et paulò pòſt, In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. Sed quomodo charitas eſt finis præcepti? Ad hoc ſciendum, duo ſunt cõſideranda. Primò ꝙ omnia præcepta legis ſunt, de actibus virtutum, & ꝙ per omnes actus virtutũ ordinatur homo vnus ad alium. Secundò ꝙ obiectum vnius virtutis, eſt finis alterius: quia quandocũq; vna potentia eſt circa aliquẽ finem, ad illam ordinantur omnia, quæ ſunt eiuſdem, ſicut frenifactiua ad equeſtrem: quia officium equeſtris eſt eius finis, hæc autem ad ducem. Virtutes autẽ theologicæ vltimum finem habent pro obiecto. Aliæ autem ſunt circa ea, quæ ſunt ad finem. Virtutes ergo omnes reſpiciunt theologicas, ſicut finem. Inter theologicas verò illa plus habet de ratione finis, quæ propinquius ſe habet ad vltimũ finem. Fides autem oſtendit eum, ſpes facit tendere in eum, charitas vnit. Ergo omnes ordinantur ad charitatem: & ſic dicitur charitas finis præceptorum. Sed cum ea, quę ſunt ad finem, diſponunt ad finem: præcepta autem ſunt ad charitatem, ideo diſponũt ad eam. Ideo dicit *De corde puro.* Ad hoc enim ꝙ cor ſit purum, dãtur præcepta virtutum, quarum quædam ordinantur ad modũ rectificandi paſsiones, quarum. ſ. virtutum materiæ ſunt paſsiones: ſicut temperantia quæ ordinat concupiſcentiam: manſuetudo iras: fortitudo timores & audacias. Per has autem paſsiones turbatur puritas cordis. Et ideo iſtæ virtutes faciũt cor purum. Sed nũquid hoc requiritur ad charitatem? Reſpondeo, Dicẽdum eſt ꝙ ſic: quia impoſsibile eſt ꝙ cor impurum ſit promptum ad charitatem, quia vnicuiq; eſt diligibile quod ſibi eſt cõforme. Cor impurum diligit illud, quod competit ei ſecundum paſsionem, ergo neceſſe eſt ꝙ ſit expeditum a paſsionibus. Cant. 1. Recti diligunt te. Aliæ virtutes ſunt, quę rectificant hominem ad proximum: & ex hoc ſequitur ꝙ habeat conſcientiam bonam: quia non facit alteri, quod ſibi

Charitas, quõ ſit finis pcepti.

E non vult fieri. Matt. 7. Omnia ergo quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Et ideo quæ contra proximum ſunt, ſunt contra conſcientiã. Vnde dicit *Et conſcientia bona.* Qui ergo non habuerit conſcientiam bonam, non poteſt deũ purè diligere, quia qui non habet conſcientiam bonam, timet pœnam. Timor autem non eſt in charitate, ſed fugit deum, & nõ vnitur ei. Et ideo præcepta, quæ conſcientiam rectificant, bene diſponunt ad charitatẽ. Alię ſunt virtutes ad habẽdam veram fidem. ſ. virtutes quibus deum colimus. ſ. latria et huiuſmodi, quæ ſunt ordinata ad remouendum errores, & ad confirmãdum in cordibus fidei firmitatem de deo. Qui. n. non habent veram fidem, nõ poſſunt deum diligere: quia qui falſo credit de deo, iam nõ diligit deum. Non enim diligit, qui non credit: quia non figitur affectus, niſi in illo quod oſtendit intellectus. Et ideo quæ faciunt fidem veram ordinantur ad charitatẽ. Et ideo dicit *De corde puro.* qua faciunt hoc, Mat. 5. Beati mũdo corde, quoniã ipſi deum videbunt. *Et conſcientia bona.* 2. Cor. 1,
F Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. *Et de fide non ficta.* i. vera. Et ideo virtutes & pcepta ordinantur ad finẽ qui eſt charitas, quæ & ſumitur ſecundũ iſta tria, &c.

LECTIO TERTIA.

Non diſcedendum a virtutibus manifeſtat, quia periculum imminet erroris.

QVibus quidam aberrantes, conuerſi ſunt in vaniloquium, volentes eſſe legis doctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quia bona eſt lex ſi quis ea legitime vtatur, ſcientes hoc, quia lex iuſto non eſt poſita, ſed iniuſtis & non ſubditis, impijs & peccatoribus, ſceleratis & contaminatis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicarijs, maſculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus & periuris, & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſa-
G *tur, quæ eſt ſecundum euangelium gloriæ beati dei, quod creditum eſt mihi. Gratias ago ei qui me confortauit in Chriſto Ieſu domino noſtro, quia fidelem me exiſtimauit potens in miniſterio. Qui prius blaſphemus fui, & perſecutor, & contumelioſus, ſed miſericordiam dei conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate. Super abundauit autem gratia domini noſtri cum fide & dilectione, quæ eſt in Chriſto Ieſu.*

Supra oſtendit virtutum dignitatem & vtilitatem: hic declarat harum neceſsitatem, quia quicũq; ab his diſcedit, in periculum falſæ doctrinæ cadit. Et circa hoc duo facit quia primo ponitur falſitas doctrinę in quam incidunt: ſecundo conditio falſa docẽtium, ibi *Volentes eſſe.* Dicit ergo, Finis præcepti, &c. Et hæc ſunt principalia legis, a quibus quidam diſcedunt. Pſal. Vana locuti ſunt, &c. Et nota ꝙ receſſus a charitate, cauſa eſt falſę doctrinæ: qa qui non amãt
H charitatem, cadunt in mendacium. 2. Theſſ. 2. Qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati. Similiter qui dimittunt cordis puritatem. Habẽtes. n. cor infectum paſſionibus, iudicant ſecundum affectum earum, & non ſecũdum deum. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit, quæ dei ſunt, &c. Similiter habentes conſcientiam malam: quia nõ poſſunt quieſcere in veritate. Et inde eſt ꝙ quærunt falſa, vt in eis quieſcant. infrà eodem, Habens fidem, & cõſcientiam bonam. Similiter qui habet fidem fictam. Eſa. 21. Qui incredulus eſt, infideliter aget. Deinde cum dicit *Volentes, &c.* ponitur conditio falſa docentium: & primò inordinata ambitio: ſecundo defectus eorum. Quantũ ad primũ, dicit *Volentes eſſe, &c.* Mat. 23. Amant primos recubitus in cœnis, & vocari ab hominibus, Rabbi, &c. Ia. 3. Nolite plures magiſtri fieri, &c. Quantum ad ſecundum, dicit *Non intelligentes.* Pſal. Neſcierunt neq; intellexerũt, in tenebris ambulant. Sapien. 5. Sol intelligentiæ nõ eſt ortus nobis. *Neque quæ loquuntur* per authoritates, quas non intelligunt *Neque de*

quibus

quibus affirmant. ſ. concludendo. Deinde cũ dicit *Scimus autem, &c.* Ponit legis conditionem quantum ad duo. Primò quantum ad bonitatem legis: ſecundò quantum ad finẽ & intentionem legislatoris, ibi *Scientes.* Dicit ergo, *Scimus,* ſcilicet, per certitudinem *Quod lex bona eſt* non mala, vt hæretici dicunt. Pſal. Lex domini immaculata, &c. Roma. 7. Lex quidem ſancta eſt, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Sed contingit ꝙ aliquis bono vtatur malè. Quũ ergo lex ſit bona, requiritur ꝙ homo ea bene vtatur. Et ideo dicit *Si quis rectè ea vtatur.* Alias ſit ei mors, vt dicitur Ro. 8. In lege.n. ſunt quædam moralia, & quędam cerimonialia. Cerimonialia quidẽ in figura Chriſti, & eccleſiæ ſunt data ſed indigent, vt intelligantur nõ ſolum carnaliter, ſed etiam ſpiritualiter & in figura futurorum, & vt ſcias ꝙ non ſunt perpetuo ſeruanda, ſed ceſſant veritate veniente. Hiere. 31. Et feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum, non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus veſtris, &c. Et ſic exponit gloſa. Sed Apoſtolus videtur loqui de moralibus, qa ſubdit ꝙ lex poſita eſt propter peccata, & hæc

B ſunt præcepta moralia. Horum legitimus vſus eſt, vt homo non attribuat eis qꝫ quod in eis continetur. Data eſt lex vt cognoſcatur peccatum. Roma. 7. Quia niſi lex diceret, Non concupiſces, concupiſcentiam neſciebam, &c. Quod dicitur in decalogo, Non eſt ergo in eis ſpes iuſtificationis, ſed in ſola fide. Ro. 3. Arbitramur iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. Deinde cũ dicit *Scientes.* oſtẽdit conditionem legis quantum ad legislatoris intentionẽ: & primò ponit exiſtimatam: ſecundò ponit veram intentionem, ibi *Sed iniuſtis.* Exiſtimata intentio excluditur, cum dicit *Iuſto, &c.* Vbi poſſet eſſe duplex falſus itellectus. Vnus ꝙ iuſtus legem non ſeruat, quod falſum eſt, quia niſi ſeruaret eam quantũ ad moralia, iuſtus non eſſet. Vnde & Chriſtus factus eſt ſub lege. Alius ꝙ iuſtus non obligatur ad pcepta legis, & non peccaret, ſi faceret contra ea. Sed verus eſt ſequens ſenſus ſupponẽdo, quia quod imponitur alicui, imponitur ſicut onus: lex.n. iuſtis non imponitur, ſicut &

C onus: quia habitus eorum interior inclinat eos ad hoc ad quod lex, & ideo non eſt onus eis. Rom̃. 2. Ipſi ſibi ſunt lex. Vel aliter, *Lex non eſt poſita* pro iuſtis, ſed pro iniuſtis. Quaſi dicat, Si omnes eſſent iuſti, nulla neceſsitas eſſet dandi legẽ, quia omnes eſſent ſibi lex. Intentio bonorum debet eſſe, vt alios inducant ad virtutes. Quidam autem per ſe ſunt bene diſpoſiti ad virtutes: alij habent mentem bene diſpoſitam, ſed per alium: et de iſtis ſufficit paterna monitio, nõ coactiua. Alij autem nec per ſe, nec per alium bene diſponuntur, ideo eis omnino eſt neceſſaria lex, vt patet in Ethicis. Deinde cum dicit *Sed iniuſtis, &c.* Ponit veram intentionem: & primò deſcribit eos ĩ generali, quibus neceſſaria eſt lex. Secundò in ſpeciali, ibi *Patricidis.* Sciendum eſt autem, ꝙ ſicut. 1. Ioan. 3. dicitur, Omne peccatũ eſt iniquitas, & ideo repugnat alicui iuri. Quum autem ſit duplex ius. ſ. naturale, & poſitiuum: naturali repugnat, quod ſecundum ſe eſt malum: poſitiuo autem repugnat, quod eſt malum, quia prohibitum. Quantum ad primum, dicit *Sed iniuſtis.* qui. ſ.

D agunt contra ius naturale. Eſa. 24. Trãſgreſsi ſunt leges, mutauerunt ius, diſsipauerunt foedus ſempiternum, &c. Quãtum ad ſecundum, dicit *Non ſubditis.* ſ. præcepto humano. Ro. 1. Parentibus non obedientes. Et hæc duo reſpiciũt rationem peccati. Ponit autem alia, quæ ſumuntur per comparationem ad illud: & hoc eſt vel contra deum, vel cõtra proximum, vel in ſeipſum. In deum dicitur impietas, quia pietas importat cultum dei: ideo dicit *Impiis.* In proximũ ſic dicit *Peccatoribus.* Pſalm. Non reſurgent impij in iudicio, &c. Galat. 2. Nos.n. natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores. Sed ſm Aug. de doct. Chriſt. Peccata diſtinguũtur in duo. ſ. in ſpiritualia, quæ dicuntur facinora: & in carnalia, & hæc dicuntur flagitia: & ideo dicit *Sceleratis.* quãtum ad ſpiritualia. Pro. 17. Qui abſcondit ſcelera, &c. Quãtum ad carnalia dicit *Contaminatis.* Mala. 2. Contaminauit Iudas ſanctificationem domini, &c. Deinde cõnumerat peccata in ſpeciali. Et primò nominat quædam in ſpeciali, ſecũdò colligit alia in generali, ibi *Et ſi quid aliud &c.* Primò

A ponit peccata opis, Secũdò peccata oris, ibi *Mendacibus, &c.* Circa primum primò ponit quantum ad facinora, ſecũdò quantum ad flagitia. Facinora dicuntur, quæ ſunt in nocumentũ proximi. Et quantò eſt proximius coniunctus: tanto eſt eorum peccatum grauius, quia plus eis tenemur. Et ideo primò dicit de patre: ſecundò de matre. Exod. 20. Honora patrem tuum, & matrem tuã, &c. Et poſtea. 21. Qui percuſſeris patrem ſuũ, aut matrem, morte moriatur. Deinde proſequitur de alijs proximorum homicidijs, dicens Exo. 21. Si quis p induſtriam occiderit proximũ ſuũ, &c.

Deinde ponit flagitia, & primò quæ ſecũdum naturam ſunt, cum dicit *Fornicariis.* Heb. vlti. Fornicatores & adulteros iudicabit deus. Secundo contra naturam, dicens *Maſculorum concubitoribus.* 1. Cor. 6. Neqꝫ maſculorum concubitores, regnum dei poſsidebunt. Deinde ponit nocumenta oris, & primò quantum ad ſimplex mendacium: dicens *Mendacibus.* Epheſ. 4. Deponentes mendacium, loquimini veritatem, &c. Secundò quantum ad iuramentum, dicens

B *Periuris.* Et tunc colligit alia in generali, dicens *Et ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſ. &c.* Iob. 6. Non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit, &c. Tim. 2. Loquere, quæ decent ſanam doctrinam. Deinde cum dicit *Quæ eſt ſecundum euangelium.* oſtendit ꝙ euãgelium cõtinet ſanam doctrinam: quod tripliciter deſcribit. Et primo a fine, cum dicit *Gloriæ.* ſ. quam annuntiat Pſal. Annũtiate inter gentes gloriam eius: ſecundo ab actore glorię, cũ dicit *Beati dei.* Infra vlti. Quem ſuis temporibus oſtendet beatus, & ſolus potens rex regum, &c. Tertio miniſtro, cũ dicit *Quod creditum eſt mihi.* Gala. 2. Cum vidiſſent ꝙ creditũ eſt mihi euangelium præputij, &c. Deinde cũ dicit *Gratias ago.* probat per experimẽtum in ſeipſo, quid fuerit ipſe tempore legis, & quid conſecutus ſit tẽpore gratiæ. Et primo oſtendit quid circa ſe vtroqꝫ tempore ſit actum: ſecundo inducit Timotheum ad imitandum ſe, ibi *Hoc præceptum.* Circa primum duo facit: quia primo oſtendit quid datum ſibi ſuit in lege: & quid ſibi ſit datum in euangelio: ſecundo

C rationem aſsignat, ibi *Fidelis ſermo.* Item prima pars diuidit in tres particulas: quia primo ponit dignitatem quam cõſecutus eſt in euangelio: ſecundo peccata quibus ſubiacuit in ſtatu legis, ibi *Qui prius fui.* Tertio quõ liberatus fuit, ibi *Sed miſericordiam, &c.* Sed ad hoc ꝙ aliquis ſit miniſter euangelij, tria requiruntur. Primo ꝙ ſibi committatur. Rom. 10. Quomodo prædicabunt niſi mittantur, &c. Secundo idoneitas. i. vt ſit fidelis. 1. Cor. 4. Hîc iã quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Item vt ſit fortis ad proſequendum. Et hæc tria ponit ordine retrogrado: & primo tertium, dicens *Qui me confortauit, &c.* ſ. ad proſequendũ officium iniunctum. Ezec. 3. Manus domini erat mecum confortans me. Secundũ ponit, ibi *Quia fidelem me, &c.* Mat. 24. Fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit dominus ſuper familiam ſuam. Et hoc quia quærebat ſolum, quę dei erãt. Primum vero oſtendit, cum dicit, In miniſterio. i. committens mihi miniſterium hoc. Act. 13. Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus ad quod aſſumpſi eos. 2. Corin. 11.

D Miniſtri Chriſti ſunt, & ego. Sed qualis erat in ſtatu legis? Peccator. Et primo in deum, cum dicit *Qui prius fui blaſ.* ſcilicet nominis Chriſti. Leu. 24. Educ blaſphemum extra caſtra, & ponant omnes qui audierunt, manus ſuas ſuper caput eius, & lapidet eum populus vniuerſus. Vnde ſibi illud competebat. Item in proximum, cũ dicit *Perſecutor.* 1. Cor. 15. Non ſum dignus vocari Apoſtolus, qm̃ perſecutus ſum eccleſiam dei. Item *Contumelioſus.* verbis & factis. Hie. 20. Audiui contumelias multorum, &c. Deinde cũ dicit *Sed miſericordiam dei.* oſtẽdit quõ fuit liberatus per Chriſtum. Et circa hoc duo facit: quia primo ponit miſericordiam liberantem: ſecundo oſtendit ꝙ ſuperabundanter in bonis repletur, ibi *Superabundauit autem.* Quantum ad primum, dicit *Sed miſericordiam dei conſecutus ſum.* Treñ. 3. Miſericordiæ domini ꝙ non ſumus conſumpti. Ro. 9. Cuius vult, miſeretur, & quem vult indurat. Sed ex parte mea aliqua eſt excuſatio peccati *Quia ignorans feci.* Minus dicit, plus ſignificat: quia aliud eſt ignoranter agere, aliud per ignorantiã: quia ignoranter

ranter facit aliquid qui neſcit quod facit, tamẽ ſi ſciret, etiã faceret illud, ſicut credẽs ſe interficere feram, occidit inimicum ſuum, quem tñ occidiſſet etiam libẽtius ſi nouiſſet eũ. Sed per ignorantiam facit, qui facit aliquid quod nõ faceret, ſi noſſet, ſicut occidens patrem, quem ſi ſciret, non occideret eum, quem tamẽ occidit, quia eum credit inimicum. Sed Paulus fecit per ignorantiam: quia ſi ſciuiſſet ꝙ Chriſtus eſſet filius dei, hoc non feciſſet. Sed Iudæi per ignorantiam non occiderunt Chriſtum, ſed ignoranter: quia ſi ſciuiſſent ipſum eſſe Chriſtum, libentius occidiſſent eũ. Lu. 12. Seruus qui cognouit voluntatem domini ſui, & non ſe pręparauit, nec fecit ſecũdum volũtatem eius, vapulabit multis, &c. Quantum vero ad ſecundũ, dicit *Superabundauit, &c.* Ro. 5. Vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. *Cum fide & dilectione.* Nam fecit ibi effectũ fidei per dilectionem operantem. *Quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Gal. 3. In Chriſto Ieſu, vt pollicitationem ſpiritus accipiamus per fidem.

LECTIO QVARTA.

Ex Dei miſericordia omnia bona eſſe dicit Paulus, quæ ipſe eſt conſecutus, propter quæ, Deo ingentes gratias agit.

F *Idelis ſermo & omni acceptione dignus, quòd Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. Sed ideo miſericordiam conſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam ad informationem eorum qui credituri ſunt illi in vitam æternam. Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli deo honor & gloria in ſecula ſeculorum, amen. Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee, ſecundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem, & bonam conſcientiam. Quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt, è quibus eſt Hymenæus & Alexander: quos tradidi ſathanæ, vt diſcant non blaſphemare.*

Supra oſtendit conditionem ſuam, & quantum ad peccata ſub lege, & quãtum ad bona tempore gratiæ: hîc oſtẽdit rationem horum beneficiorum, quæ ſumitur ex diuina miſeratione. Et primo proponit diuinam miſerationem in communi: ſecũdo aptat ad ſe, ibi *Quorum primus.* Tertiò ponit gratiarum actionem, ibi *Regi autem ſeculorum.* Circa primum duo facit, quia primò cõmendat veritatem proponendam: ſecũdò proponit diuinam miſerationem, ibi *Quia Chriſtus Ieſus.* Quantum ad primum dicit *Fidelis ſermo, &c.* Duo autem ſunt in ſermone cõmendanda. ſ. ꝙ ſit verus & ꝙ ſit acceptabilis. Aliquando. n. ſermo verus, eſt durus, & odia concitans. Gal. 4. Inimicus factus ſum vobis, verum dicens vobis. Sed hic ſermo primo quidem habet veritatẽ. Vnde dicit *Fidelis ſermo.* Apo. vlt. Hæc verba fideliſſima & vera ſunt. Item acceptabilis eſt, quia de ſalute noſtra. Ideo dicit *Et omni acceptione dignus.* Zachariæ. 1. Et reſpõdit dominus angelo qui loquebatur, &c. Alia litera habet, humanus ſermo, quia de ſuſceptione hominũ. Titi. 3. Apparuit benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri, &c. Et hic ſermo eſt talis *Quia Chriſtus venit, &c.* Quòd in mundum venit, exprimit duplicem naturã. ſ. diuinitatis, in qua erat antequã in mundo appareret. Io. 16. Exiui a patre, & veni in mundum, &c. & humanitatis, in qua apparuit. Et quia deus eſt, cœlum & terram implet. Hier. 23. Ideo non competit ei ſecundum diuinam naturam in aliquo loco eſſe, ſed competit ei ſecundum humanam naturam. Ioan. 1. In mũdo erat, & mundus, &c. In propria venit, &c. Sed ad quid venit? *Peccatores ſaluos facere.* id eſt, propter ſalutem populorũ. Io. 3. Non. n. miſit deus filium in mundum vt iudicet mundum, ſed vt mundus ſaluetur per ipſum. Ioan. 12. Non. n. veni vt iudicem mundum. Sed ſi nullus fuiſſet peccator, nunquid incarnatus non fuiſſet? Videtur ꝙ non: quia venit peccatores ſaluos facere. Non ergo fuiſſet neceſſaria incarnatio.

E Item glo. Tolle morbum, & medicinæ non opus erit. Reſpondeo: Dicendum eſt ꝙ ex verbis ſanctorũ ſatis hoc patet. Sed hæc quæſtio nõ eſt magnæ authoritatis: quia deus ordinauit fienda ſecũdum ꝙ res fiendæ erant. Et neſcimus quid ordinaſſet, ſi non præſciuiſſet peccatum, nihilominus tamen authoritates videntur expreſſe ſonare ꝙ non fuiſſet incarnatus, ſi non peccaſſet homo, in quam partẽ ego magis declino. Deinde cũ dicit *Quorum primus.* adaptat hoc ad ſe. Primo confitens ſe peccatorẽ: ſecundo dicit ſe ſaluatum, ibi *Sed miſericordiam.* Dicit ergo *Quorum primus ego ſum.* Hîc dicit hæreticus, ꝙ anima Adæ fuit in Paulo, & tranſiuit de corpore in corpus. Quaſi dicat, Ego primus peccator, quia anima Adæ eſt anima mea: ſed hoc eſt cõtra Apoſtolum. Ro. 9. Cum nondum nati eſſent, &c. Ergo anima non eſt ante corpus. Primus ergo non tempore, ſed peccatorum magnitudine. Et hoc dicit ex humilitate. Pro. 18. Iuſtus prior eſt accuſator ſui. Prou. 30. Stultiſſimus ſum virorum, &c. Sed nunquid fuit Apoſtolus, maximus peccator? Et videtur ꝙ Iudas fuit maior. Sed quidam dicunt ꝙ

F peccatum Pauli generalius fuit, quia cõtra totam eccleſiã. Sed hoc nihil eſt, quia Paulus in incredulitate, & multi Iudæi perſequebantur ex malitia. Dicendum eſt ergo ꝙ eſt primus, non ꝙ inter peccatores maximus qui tunc erant: ſed maximus inter peccatores ſaluatos. q. d. *Venit peccatores ſaluos facere, quorum,* ſ. peccatorum ſaluatorum *Ego ſum primus,* quod eſt de illis intelligendum qui pręceſſerant Apoſtolũ: quia prius etiam multi alij ſunt eccleſiam perſecuti. Et hoc dicit, vt oſtenderet ꝙ omnia, quæ deus facit, facit ad oſtenſionem bonitatis ſuæ. Prou. 16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dominus. Eccle. 42. Gloria domini plenũ eſt opus eius. Item propter noſtram vtilitatẽ: & ideo dicit *Ideo ſaluauit me.* Primo propter gloriam ſuam. Vnde exponitur primum tempore, vel primum. i. potiſſime. *Omnem patientiam.* i. perfectam, quia prouocatus nõ puniuit: ſed potius aduerſarium exaltauit, & hoc ad vtilitatem noſtram. Vnde dicit *Ad exemplum* id eſt ad informationem & erudi-

G tionem. q. d. Vt non diffidant peccantes ad eum accedere. 1. Pet. vlti. Forma facti gregis. Deinde cũ dicit *Regi, &c.* Ponit gratiarum actionem. & circa hoc duo facit: quia primo cõmendat eum cui gratias agit: ſecundo gratias refert, ibi *Honor.* Commendat autem eum primo ex poteſtate: ſecundo ex naturæ proprietate. Quantum ad primum dicit *Regi.* Dominium ſuum eſt maximum, quia ſolus dominatur, & habet liberam poteſtatem, nõ ſecundum ſtatuta, vt politicus: deus autem vnus eſt dominus omniũ. Et ideo dicit *Deo.* Apoc. 1. Rex regum & dominus dominãtium. Pſal. Quoniam rex omnis terræ, deus. Item alicuius regis poteſtas, vt plurimum, nõ vltra ꝗ quinquaginta annis durat, ſed iſte eſt omnium ſeculorũ. Pſal. Regnum tuũ, regnũ omnium ſeculorum, &c. Eccl. 10. In manu dei poteſtas terræ. Cui etiam conuenit proprietas naturæ dei. Circa quod ſciendũ eſt ꝙ in rebus prima differentia rerum naturalium eſt corruptibile, & incorruptibile. Et incorruptibiliũ quædam viſibilia, & corporalia, vt corpora terreſtria: quędam

H autem inuiſibilia & ſpiritualia, vt angeli. Et hæc diuidunt ſm Platonicos in deos, qui per naturã ſupremi ſunt: & intellectus qui non ſunt dij, ſed diuini: & in animas: ſed apud nos eſt vnus ſolus deus. Deut. 6. Audi Iſrael, dominus deus tuus. Dicit ergo primo *Immortali* vt diſtinguat a corruptibilibus: *Inuiſibili:* vt ad inuiſibilem oſtendat pertinere: & vt diſtinguat ab alijs viſibilibus. Dicit *Soli deo* & non ſoli immortali, vel inuiſibili: quia ſolus eſt deus per naturam: licet poſſet dici ſolus immortalis, & ſolus inuiſibilis, id eſt, ſpecialis præ alijs. Infra vlti. Qui ſolus habet immortalitatem. Deinde cũ dicit *Honor & gloria.* agit gratias. Quaſi dicat, Exhibendus eſt ei honor ex ſubiectione totius creaturæ, & in manifeſtationem excellentiſſimę ipſius bonitatis, claritas & gloria. Apoc. 7. Benedictio & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo deo noſtro. *In ſecula ſeculorum.* Quia ſeculum aliorum eſt modico tempore. Eſa. 40. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius vt flos fœni. Deinde cum dicit *Hoc præceptum, &c.*

Inſtruit

Inſtruit Timotheum permanere in his quæ dicuntur. Primo commemorans quid ſit ei commiſſum. Secũdo monet ad debitum vſum. Et tertiò docet vtendi modũ. Dicit ergo *Hoc præceptum.* vt. ſ. tu cuſtodias finem legis. i. charitatẽ conſerues ſemper, non autem fabulas Iudæorum. *Commendo tibi,* ſicut fidele depoſitũ, quia tibi ideo eſt cõmiſſum. Et quõ *ſecundum præcedentes, &c.* i. quia hoc euangelium nõ diſcordat a prophetijs quas ante didicerat: qa fuit filius mulieris Iudeæ. 2. Pet. 1. Habemus firmiorem propheticum ſermonẽ, cui bene facitis attendentes, quaſi lucernę ardenti in caliginoſo loco, &c. 1. Theſſ. vlti. Prophetias nolite ſpernere, &c. Vel ſecundum præcedentes. i. ſecundum quod ego & alij ſancti de te per ſpiritum prophetiæ cognouerunt tradendum eſſe tibi *Vt in illis milites.* ſ. prophetijs *Bonam militiam.* Militia eſt duplex, quædam ſpiritualis, quædam carnalis. 2. Cor. 10. Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia deo, &c. In bona militia requirũtur duo ex parte militis. ſ. vt nihil agat contrarium diſciplinæ militari, vt non marceſcat otio. 1. Cor. 9. Omnis qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet, &c. Item ex parte militię duo requirũtur. ſ. vt expugnet contrarios reipublicæ, & vt ſubijciat eos qui debent eſſe ſubiecti. Sic & in militia ſpirituali eſt, quia ordinatur ad deſtruendum omnes extollentes ſe, & ad ſubijciendum omnem intellectum in obſequiũ Chriſti, vt dicitur 2. Cor. 10. Et hæc vera militia: de qua dicit *Militet, &c.* Vbi etiam primò modus vtẽdi ponitur: & ſecundò eius neceſſitas, ibi *Quam quidam.* Dicit ergo, *Milites, &c.* q. d. Potes quidem facere bonam militiam. Primò per fidem bonam quam habes. 1. Ioan. vlti. Hæc eſt victoria, quæ vincit mũdum, fides, &c. Item per conſcientiam bonam, quia de facili homo recedit ab eo quod mordet eum: vnde remorſus conſcientiæ, eſt ſicut quidam ſtimulus qui habentem malam conſcientiam pungit. & ideo cito a peccans per bonã conſcientiam, & rectam fidem recedit. Act. 23. Ego omni conſcientia bona conuerſatus ſum ante deum vſque in hodiernam diem. 2. Corin. 1. Gloria noſtra hęc eſt teſtimoniũ conſcientiæ noſtræ. Neceſsitas bonæ conſcientiæ conſequenter oſtenditur, cum dicit *Quam quidam, &c.* vbi primò ponit culpam: ſecundò pœnam: tertiò fructum pœnę. Culpam, ibi *Quam* ſcilicet conſciẽtiam bonam *Quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt.* Qui. n. contra fidem errat, perdit omnia quæ habet. Heb. 11, Sine fide impoſsibile eſt placere deo. Item moritur, quia iuſtus meus ex fide viuit. Abac. 2. & Ro. 1. Ex quibus eſt Alexander et Hymenęus. 2. Tim. 4. Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit, &c. Deinde ponitur eorum pœna, cum dicit *Quos tradidi, &c.* quia excommunicauit eos, vt fideles vitent eos ne coinquinent ipſos. Fuit autem excõmunicatio Apoſtoli tãtæ virtutis quod excõmunicati mox corripiebantur a diabolo, & corporaliter vexabantur. 1. Cor. 5. Congregatis vobis & meo ſpiritu in virtute domini Ieſu, tradere huiuſmodi hominem ſathanæ ĩ interitũ carnis, vt ſpiritus ſaluus fiat. Tñ etiã modò traduntur ad vexandũ ſpiritualiter, quia amittũt ſuffragia eccleſiæ, quæ multũ iuuant contra diabolũ. Et tradidi ſicut deus tradidit in reprobum ſenſum. Ro. 1. Quaſi ſubtrahendo ſuũ auxilium, & cõionem eccleſiæ, & ſuffragia. Et hoc non ex odio, ſed ex charitate ad profectũ eorũ. 1. Cor. 5. Vt ſpiritus ſaluus fiat. Vnde dicit *Vt diſcant* ſaltem per pœnam *Non blaſphemare.* Dicitur autem quis recedere a peccato tripliciter, quando q. ſ. ex pœna, quando corporaliter vexat. Item ex cõfuſione excommunicationis. Item ex hoc quod cũ eccleſia tradit aliquem ſathanę ruit in peccata manifeſta, vnde confuſus humiliatur, & abſtinet etiã ab occultis, quę prius non cognoſcebat ſe habere.

CAPIT. II. LEC. I.

Qua animi puritate ſit orandum, vt petitiones noſtræ apud Deũ innoteſcant, oſtendit, & quo pietatis affectu Deus homines proſequatur.

Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omni- A *bus qui in ſublimitate conſtituti ſunt: Vt quietam & trãquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Hoc enim bonum eſt & acceptum coram ſaluatore noſtro deo: qui omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire. Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus.*

Supra docuit Timotheum quomodo reducat populum ad formã veræ fidei, hic agit de pertinẽtibus: ad cultũ fidei, ſcilicet orationibus & obſequijs, & primo ponit doctrinã orationis in communi, ſecundo deſcendit ad determinatas conditiones hominum, ibi *Volo ergo.* Itẽ primò diſtinguit diuerſos modos orationis, ſecundò oſtendit pro quibus ſit orandum, ibi *Pro omnibus.* tertio aſsignat rationem, ibi *Hoc enim bonum.* Dicit ergo: Quia ita eſt quod Chriſtus venit peccatores ſaluos facere. Igitur *Primum omnium obſecro, &c.* In quo B aperte oſtẽdit quod inter omnia neceſſaria ad vitam chriſtianam pręcipua eſt oratio, quæ valet contra pericula tentationis & ad proficiendum in bono. Iaco. vlt. Multum valet oratio iuſti aſsidua. Diſtinguit ergo orationem in quatuor, ſcilicet *Obſecrationes, orationes, poſtulationes, & gratiarũ actiones,* quorum tria pertinent ad beneficia impetranda, vltimũ ad beneficia accepta. In impetrãdis autem beneficijs tria requiruntur: Primò, vt. ſ. impetrãs aſsignet cauſam quare debet ei concedi. Secundò oportet quod oſtendat cauſam eſſe rationabilem. Tertiò concludit petitionem. Et ſicut rhetores faciunt, ſic & nos in orando debemus facere. Primò excogitare cauſam quare ſit concedendum, & hoc non merita noſtra, ſed miſerationẽ diuinam. Dani. 9. Non in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam, ſed in miſerationibus tuis multis, &c. Et ad hoc eſt obſecratio, quæ eſt atteſtatio per ſacra, ſicut per paſsionem & crucem tuã libera nos domine. Hac cauſa excogitata, neceſſe eſt quod meditemur quod hoc ſacrum eſt cauſa ſalutis. Et ideo requiritur C oratio, quæ eſt aſcenſus mentis in deũ. Pſal. Ego vero orationem meam ad te dñe, &c. Dicitur autem oratio quaſi oris ratio. Perſuaſiones enim rethorum, dicũtur orationes, quia perſuadẽt, ſed aliter, ibi, aliter in noſtra ad deum, quia non intendimus quod animum dei flectamus, qui ſemper ad bonum eſt paratus, ſed vt noſtrũ cor ſit in oratione ad deũ eleuatum. Tertiò *Poſtulatio.* Iaco. 1. Poſtulet autem in fide nihil haeſitans. Item de acceptis donis gratiarum actiones. 1. Theſſ. vlti. In omnibus gratias agite. Phil. 4. In omni oratione & obſecratione, cũ gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant ante deum. Vnde iſte modus orandi eſt in eccleſia dei, Omnipotens ſempiterne deus, ecce aſcenſus mentis qui eſt oratio. Qui dediſti eccleſiæ tale beneficium, ecce gratiarum actio. Præſta quæſumus, ecce poſtulatio. Per dominum, ecce obſecratio. Similiter in miſſa eſt obſecratio vſque ad conſecrationem corporis & ſanguinis, quia in eis eſt commemoratio ſacrorũ ex quibus eſt fiducia impetrandi. In myſterio conſecrationis eſt oratio, quia medi- D tatio eorum, quæ Chriſtus egit. In alijs vero vſque ad communionem eſt poſtulatio pro viuis & mortuis, & pro ſe. In fine autem eſt gratiarum actio. Vel hæc quatuor referũtur ad quatuor, quæ nos volumus in oratione obtinere, vt obſecratio referatur ad difficilia impetranda, vt ad impiorum conuerſionem. Oratio quando iam conuerſis imploramus gratiã vt proficiant. Poſtulatio, vt præmia pro meritis retribuãtur. Et pro beneficijs iam acceptis, eſt gratiarum actio. Deinde cum dicit *Pro omnibus.* oſtendit pro quibus eſt orandũ. Et circa hoc duo facit, quia primo oſtẽdit orandum eſſe pro omnibus, ſecundo aſsignat fructum orationis, ibi *Vt quietam.* Circa primũ ergo dicit eſſe orandum *Pro omnibus hominibus.* Cuius ratio eſt, quia oratio eſt interpres deſiderij noſtri. Orando. n. petimus quod deſideramus. Charitas autem requirit quod deſideremus bonũ omnibus ad quos ſe extendit. Iaco. vlti. Orate pro inuicem vt ſaluemini, &c. Sed pro quibus ſpecialiter? *Pro regibus, &c.* Baruch. 1. Orate pro vita Nabuchodonoſor regis Babyloniæ,

Orationis forma in eccleſia.

loniæ, & pro vita Balthaſar filiȷ eius. Et Apoſtolus dicit Ro. 13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. 1. Pet. 3. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter deum, ſiue regi quaſi præcellēti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſsis. Subiecti quippe oportet ꝙ impendant dominis ſuis de ſuis officiȷs, vtilitas autem eſt, quia per hoc etiā procuramus bonum noſtrū. In pace.n. eorum eſt pax noſtra. Vnde dicit *Vt quietam & tranquillam, &c.* In hiſ duobus eſt pax mundi. Eccleſia ſiquidem habet pacem propriam, in qua non eſt mundus, quia non eſt pax impȷs. Sed quędam eſt pax communis vtriſq;, & hac indiget eccleſia. Hier. 29. Quærite pacem ciuitatis ad quam tranſmigrare vos feci. Pax terrena, quandoq; perturbatur ab interiori, quādoq; ab exteriori. 2. Cor. 7. Foris pugnæ, intus timores. Quantū ad primum dicit, Vt quietam. Quantum ad ſecundū dicit, Et tranquillam vitam. Et licet pax terrena communis ſit bonis & malis, tamen diuerſimode vtriq; illa vtūtur. Mali enim tunc ad duo ea vtebantur. ſ. ad cultum dęmonum: qa illam proſperitatem falſis diȷs attribuebant. Item ad laſciuiam: quia tempore pacis vitia carnalia abundabant. Sap. 14. in magno viuentes inſcientiæ bello, tot & tam magna mala pacē appellant. Sed ſancti econuerſo ea vtuntur, quia in cultu veri dei & in caſtitate. Et ideo dicit *In omni pietate & caſtitate.* Tit. 2. Sobrie, & iuſte, & pie viuamus in hoc ſeculo.

Deinde cum dicit *Hoc enim bonum* ponitur ratio oratiōis. Et circa hoc duo facit, quia primo ponit rationes, ſecundo probat quoddam propoſitum, ibi *Vnus enim deus.* Item primo aſsignat rationem ex ſpecie operis, ſecundò ex parte dei, ibi *Et acceptum.* Ponit ergo rationem ex operis ſpecie, quia qn̄ aliquid eſt ſecundum ſe bonū; illud debemus facere, ſed pro aliȷs orare eſt huiuſmodi quia eſt actus charitatis. Et ideo dicit *Hoc enim bonum eſt.* Pſal. Quoniam bonum eſt in conſpectu ſanctorum tuorū. Item ex parte dei, quia eſt *Et acceptum coram deo.* Pſal. Tūc acceptabis ſacrificiū, &c. Et hoc nonniſi in charitate fuerit oblatum. Et dicit, *Saluatore*, quia ſolus deus ſaluat. Eſa. 43. Non eſt abſque me ſaluator. Et probat quod ſit acceptum, ibi *Qui vult, &c.* 2. Petri tertio, Nolēs aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Sed contra. Omnia quæcūq; voluit fecit, ergo omnes ſaluat. Sed ſi dicis ꝙ non, quia homo non vult, videtur inconueniens ꝙ omnipotens impediatur per voluntatem non omnipotentis. Reſpondeo: Velle ponitur quandoque pro voluntate beneplaciti, quandoq; pro voluntate ſigni. Pro volūtate ſigni vult ſaluare omnes, quia omnibus propoſuit ſalutis præcepta, conſilia, & remedia. Pro voluntate beneplaciti, ſic exponi poteſt quatuor modis. Vno modo vt ſit locutio cauſalis, ſicut deus dicitur aliquid facere, quia facit alios illud facere, ſicut Ro. 8. Spiritus poſtulat. i. poſtulare nos facit. Sic ergo deus vult, quia. ſ. facit ſuos ſanctos velle ꝙ omnes ſalui fiant. Hoc velle enim debet eſſe in ſanctis, quia neſciunt qui ſunt prædeſtinati, & qui non. Alio modo vt ſit diſtributio accōmoda. i. omnes qui ſaluabuntur, quia nullus ſaluatur niſi per voluntatem eius, ſicut in vna ſcola magiſter docet omnes pueros huius ciuitatis, qa nullus docetur niſi ab eo. Alio modo vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorum, nō pro ſingulis generum. i. nullum genus hominum excipit a ſalute, quia olim tantū Iudæis, ſed modo omnibus præbetur. Et hoc magis facit ad intentionem Apoſtoli. Alio vero modo ſecūdum Dam. vt intelligatur de voluntate antecedente, non conſequente. In voluntate enim dei licet non ſit prius & poſterius, dicitur tamen voluntas antecedens & conſequens. Item ſecundum ordinem volitorū ſecundum ꝙ voluntas poteſt dupliciter conſiderari. ſ. in vniuerſali vel abſolute, & ſecundū aliquas circūſtantias & in particulari. Et prius eſt abſoluta conſideratio & in vniuerſali q̄ in particulari & comparata. Et ideo voluntas abſoluta eſt quaſi antecedēs, & voluntas alicuius rei in particulari eſt quaſi cōſequens. Exemplum de mercatore qui vult omnes merces ſuas ſaluare abſolute, & hoc voluntate antecedente. Sed ſi conſideret ſalutem; non vult omnes merces per comparationē ad alia ſaluare, ſcilicet quādo cum ſalute ſequitur ſubmerſio nauis. Et hęc voluntas eſt conſequens. Sic in deo ſalus omnium hominum ſecundum ſe conſiderata habet rationem vt ſit volibilis. Et Apoſtolus hic ita loquiť & ſic eius voluntas eſt antecedēs. Sed ſi conſideretur bonum iuſtitiæ, & ꝙ peccata puniantur, ſic non vult. Et hæc eſt voluntas conſequens. Et ſubdit *Ad agnitionem veri.* quia ſalus non eſt niſi per agnitionem veritatis. Io. 8. Agnoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos.

Voluntas dei duplex antecedēs, & conſequens.

E

Deinde cū dicit *Vnus, &c.* probat quod dixerat per rationem, & ſunt tres probationes. Vna ex parte dei, alia ex parte hominis Chriſti. Tertia ex parte teſtium Chriſti. Dicit ergo ꝙ deus velit omnes, &c. patet *Quia vnus eſt deus* omnium, qui ſaluat. Ro. 3. An Iudæorum deus tantū: an non et Gentium: immo & Gentium, qm̄ quidem vnus deus, &c.

Tunc ponitur ratio ex parte hominis Chriſti, ibi *Vnus & mediator, &c.* Vbi primo probat intentum, ſecundò inducit ſignum, ibi *Qui dedit.* Dicit ergo, homo Chriſtus Ieſus eſt mediator dei & hominum, non quorundam, ſed inter deū & omnes homines, & hoc non fuiſſet niſi vellet omnes ſaluare. Et poteſt dici ꝙ Chriſtus mediator eſt ſimilis vtrique extremo, ſcilicet deo & homini inquantū deus, & inquantum homo, quia medium debet habere aliquid de vtroq; extremorum. Et hæc ſunt homo & deus. Sed quia mediū eſt diſtinctum ab vtroq; extremorum, & filius nō eſt alius deus a patre, ideo melius eſt dicendum ꝙ mediator eſt ſecundum ꝙ homo. Sic.n. cōicat cum vtroq; extremorum. In deo enim ſunt duo. ſ. iuſtitia et immortalitas, in hominibus vero eſt iniuſtitia & mortalitas. Media ergo ſunt duo. Vnum in quo eſt iuſtitia & mortalitas. Aliud ī quo eſt immortalitas & iniuſtitia. Et vtrunq; eſt medium, ſed primū medium conuenit Chriſto, ſecūdum vero diabolo. Et ideo diabolus eſt medium disiungens, quia per iniuſtitiā ſuam disiungit nos a diuina iuſtitia, ſed Chriſtus eſt mediū coniungens, quia eſt iuſtus & mortalis, & per ſuam mortem coniungit nos dei iuſtitiæ. 1. Ioan. 2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, pro aliquibus efficaciter, ſed pro omnibus ſufficiēter, quia pretium ſanguinis eius eſt ſufficiēs ad ſalutem omnium: ſed non habet efficaciam niſi in electis propter impedimentum.

F

G

LECTIO SECVNDA.

Ornatum mulierum docet, pariterq; viros hortatur puras manus orando ad cœlum leuare.

CVius teſtimonium temporibus ſuis cōfirmatum eſt: in quo poſitus ſum ego prædicator & Apoſtolus (Veritatem dico non mentior.) doctor Gentium in fide & veritate. Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus, ſine ira & diſceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato: cum verecundia & ſobrietate ornantes ſe, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa, ſed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.

H Supra dixit ꝙ deus vult omnes ſaluos fieri, & probauit hoc ex parte dei qui eſt vnus omnium, & ex parte Chriſti qui eſt vnus mediator omnium: hic probat idem ex parte teſtimonȷ. Et primo inducit alios teſtes, ſecundo ſuum teſtimoniū, ibi *In quo poſitus ſum.* Dicit ergo dedit ſe pro omnibus. Sed nunquid ſubito deo in mentem venit vt qui elegerat ſaluare Iudæos ſolum, vellet ſaluare totum mūdum: hoc excludens dicit *Cuius teſtimonium tempo. ſuis.* Quaſi dicat Hæc lex non eſt ſubita, ſed antiquitus atteſtata per legem; & per prophetas. Eſa. 44. Vos eſtis teſtes mei, Act. 10. Huic omnes prophetæ teſtimoniū perhibent, &c. *Confirmatum eſt.* ſcilicet impletione & oſtenſione ſignorum, & prædicatione apoſtolorum. Temporibus ſuis. ſ. quibus prædeterminatum erat fieri. Eccle. 3. Omnia tempus habent. Vel teſtimonium apoſtolorum cōfirmatum eſt temporibus determinatis. Act. 1. Eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vſq; ad vltimū terræ, &c. Deinde cū dicit *In quo poſitus ſum.* ponit teſtimoniū ſuum. Et primo

oſtendit

oſtendit ſuum officium, ſecundo officij ſui vſum, ibi *Veritatem.* Dicit ergo *In quo* ſcilicet officio teſtificādi *Poſitus ſum* ſcilicet a deo. Io. 15. Poſui vos vt eatis & fructum afferatis, & fructus veſter maneat *Ego prædicator* quia ad hoc me poſuit, vt prædicarem. Mar. vlti. Euntes in mundū vniuerſum prædicate euangelium omni creaturæ, Sed in quolibet artificio ſunt duo, quidam miniſterialiter operantes, quidam qui diſponunt de alijs, ſcilicet architectores, ſed in officio eccleſiæ diſponentes ſunt apoſtoli, & ideo dicit *Apoſtolus* quaſi cum authoritate. 1. Corin. 9. Signaculum apoſtolatus mei vos eſtis in domino. Vſus autem officij eſt prædicare veritatem, & hoc eſt officium prædicatorum vt veritatem dicant. Prou. 8. Veritatē meditabitur guttur meū. Ephe. 4. Loquimini veritatem. Sed non eſt aliqua doctrina, quæ nō habeat aliquam veritatē: ſed in hoc dānatur aliqua doctrina, quia miſcet veritati falſitatem. Et ideo dicit *Veritatem dico non mentior.* Prouer. 8. Recti ſunt oēs ſermones mei. Iob. 6. Non inuenietis in lingua mea iniquitatem. Et hic eſt vſus officij. ſ. veritatem ſine mendacio prædicare, qui competit meo officio qui ſum *Doctor gentium.* Doctor autem generat ſcientiam in anima diſcipuli. Scientia autem non eſt de falſo: vnde docens falſum non eſt doctor. Sed contra, Mat. 23. Nolite vocari rabbi. Reſpondeo. Non prohibet miniſteriū doctrinę, ſed ambitionem officij. Actu. 9. Vas electionis eſt mihi iſte vt portet nomen meum, &c. Eſa. 49. Dedi te in lucem gētium, &c. Et debeo eas docere *In fide & veritate* quia debet docere fidem & bonos mores. Et dicit in fide, ideſt, de his quæ pertinent ad ſtatum præſentem in quo ſecundū fidem viuimus, & in veritate quantum ad ſtatum gloriæ.

Deinde cum dicit *Volo.* Deſcendit ad ſpeciales gradus hominum. Et circa hoc duo facit, quia primo monet viros de oratione, ſecundo mulieres, ibi *Similiter & mulieres.* Dicit ergo *Volo, &c.* Tria exigit a viris in orando, primò, quòd oratio ſit aſsidua, ſecundo pura, tertiò quieta. Aſsidua vt in omni tempore & in omni loco. Et dicit *Volo,* quia bonū eſt quòd homo oret, & ego doctor *Volo viros orare in omni loco* non in Hieruſalem tātum, vt Iudæi, nec in monte Gariſim, vt Samaritani. Ioan. 4. In omni loco poteſt homo ſpiritualiter & moraliter orare. Soph. 2. Adorabūt eum viri de loco ſuo: omnes inſulæ Gentium, &c. Sed quomodo dominus reprehendit Phariſæos ſtantes in angulis? Matth. 6. Reſpondeo. Oratio mentalis vbique poteſt fieri, ſed ſigna orationis exterius non debent fieri in omni loco, quia homo non debet ſingularis apparere in exterioribus, quia ꝓpter hoc poſſet haberi inanis gloria. Sed quare nunc ſunt factæ eccleſiæ? Reſpondeo: Non ꝙ locus ſit de neceſsitate orationis, ſed ad bene eſſe eius: quia oratio requirit ſolitudinē & quietem. Item pura. Ideo dicit *Leuantes pu. manus.* Au. quod exterius orādo agimus, facimus vt affectus noſter interius excitetur. Genuflexiones enim & huiuſmodi non ſunt per ſe acceptę deo, ſed quia per hæc tanquam per humilitatis ſigna homo interius humiliatur, ſicut eleuatio manus ſignificat eleuationem cordis. Treñ. 3. Leuemus corda noſtra cum manibus ad dominum in cœlo *Leuantes, &c.* ideſt orantes cum deuotione cordis. Iob. 8. Si diluculo conſurrexeris ad deum, & omnipotentem fueris deprecatus, ſi mūdus & rectus inceſſeris, ſtatim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iuſtitiæ tuæ. Item quieta. Ideo dicit *Sine ira & diſ.* Et ponit duo. primo vt ſcilicet mēs ſit ſine ira, quæ animum inquietat ad inferendum nocumentū proximo a qua oportet liberum eſſe animum orantis. Eccle. 28. Homo homini ſeruat iram, et a deo quærit medelam. Item liber debet eſſe homo a diſceptatione, quod poteſt intelligi dupliciter. Vno modo ſecundum glo. vt non diſceptemus contra deum increduli verbis eius, & murmurando contra eius ordinationem. Rom. 9. O homo tu quis es qui reſpondeas deo, &c. Item contra proximum, vt non rumpamus pacem cū eo, quod fit per diſceptationem. Pax enim eſt neceſſaria oranti. Matth. 18. Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni re quam petierint, fiet illis a patre meo.

Deinde cum dicit *Similiter & mulieres.* Ordinat mu-

A lieres & primo quantum ad orationem, ſecundo quantum ad doctrinam, ibi *Mulieres in ſilentio.* Item primo oſtendit quid requiratur a muliere orante, ſecundo exponit quæ dixerat, ibi *Non in tortis.* Circa primum ſciendum eſt ꝙ omnia, quæ requiruntur ad virum orantem, requirūtur & ad mulieres. Et ideo dicit *Similiter & mulieres.* Quaſi dicat: Omnia ſeruent, quæ dicta ſunt. Sed addit duo, ſcilicet ornamēta & verecundiam, di. *In hab. or. cum verecun.* cuius ratio eſt, quia naturale eſt quòd ſicut mulieres ſunt mollioris corporis quàm viri, ita & debilioris rationis. Rationis autem eſt ordinare actus, & effectus vniuſcuiuſque rei. Ornatus vero conſiſtit in debita ordinatione & diſpoſitione. Sic in interiori decore niſi ſint omnia ordinata ex diſpoſitione per rationem, non habēt pulchritudinem ſpiritualem. Et ideo quia mulieres deficiunt a ratione, requirit ab eis ornatum. Item verecundia eſt de turpi actu, & ideo eſt laudabilis in illis qui facile ſolent declinare in actus turpes, cuiuſmodi ſunt iuuenes & mulieres, & ideo hoc in eis laudatur, non
B autem ſenes & perfecti. Eccleſia. 26. Gratia ſuper gratiam mulier ſancta et pudorata. Item ſobrietatem requirit, vnde ſequitur *Et ſobrietate.* Quia enim in mulieribus ratio eſt debilis, ſobrietas autem conſeruat virtutem rationis, & ideo in mulieribus maxime reprehenditur ebrietas. Vnde antiquitus apud Romanos eis non dabatur vinum *Non in tortis crinibus, & auro, &c.* Exponit quod dixerat, & primo de ornatu, ſecundo de verecundia, ibi *Sed quod decet.* Circa primum, primo excludit ornatum corporalem, ſecūdo ponit ſpiritualem, ibi *Sed quod decet.* Circa primum dicit, Quòd dixi de habitu ornato, non intelligo de exteriori, quia *Non in tortis crinibus* ideſt, non ornato capite vel toto corpore. Sed præcipue mulieres ornant caput quod eſt naturale mulieri, vt dicitur. 1. Corinth. 11. Et ideo ornamenta in capite habent. In capite vero eſt duplex velamentum. Vnum eſt naturale, ſcilicet capilli, vt dicitur. 1. Corin. 11. Item artificiale, & in vtriſque ſe ornant, quia capillos torquent. Vnde dicit, Non in tortis, ideſt, in criſpatis. Eſa. 3. Erit pro criſpanti
C crine caluitium. Item artificialia prohibet, cum dicit *Aut auro aut margari.* 1. Pe. 3. Non extrinſecus capillatura, aut circundatio auri, indumenti, aut veſtimentorum cultus, &c. Vel non in tortis crinibus, & auro, ideſt, non habentes crines tortos auro, vel margaritis. Quantum vero ad totum corpus dicit *Vel veſte pretioſa* hoc enim damnat Apoſtolus hic, & Eſa. 3. Sed nunquid hoc eſt peccatum? Reſpondeo: Dicendum eſt quòd ſecundum Auguſti. duo ſunt conſideranda in ornatu mulierum, ſcilicet ſimplex ornatus & fucatus. Simplex ornatus, puta in veſte, & auro, & huiuſmodi, quod poteſt fieri cum peccato tribus modis: ſcilicet ex praua intentione, vt ſi intendant commotionem concupiſcentię: oſtentationem, vel inanem gloriam. Prouer. 7. Pręparata ad capiendas animas. Secundo ſi fiat pręter conſuetudinem patriæ, quod fit diuerſimode. Quod enim excedit modum conſuetum patriæ, hoc ex leuitate animi eſt. Tertio ſi conditionem ſui ſtatus excedit. Sed ſeruata recta intentione, conſuetudine patriæ, & conditione ſtatus, non
D eſt peccatum. De fucato autem ſemper eſt peccatum. Mulieribus enim non permittitur ornari niſi propter viros, & viri nolunt decipi vt fucatę eis appareant. Sit ergo non talis ornatus, ſed qualis decet mulieres promittentes pietatem. Exteriora enim opera hominis ſunt quaſi quædam profeſsio interioris hominis, ſicut religioſi ad hoc habent habitum & clerici ſimiliter. Vnde niſi concordet interior cum exteriori, eſt fictio. Ita etiam de alijs operibus interioribus. Interius enim debemus colere pietatem, ideſt, cultū dei habere, exterius vero promittere & proſtari per bona opera, quæ concordant pietati: et ſimiliter habere interius, ſicut oſtendimus exterius. Vel dico quòd debent ſe ornare non exterius, ſed ſecundum quod decet eas promittentes, id eſt, quæ promittere debent pietatem per opera bona. Eccleſia. 19. Amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſus hominis annunciant de illo.

Ornatus mulierum, nū ſit peccatum.

LECTIO TERTIA.

Iubet mulierum ſilentium, diſcere, & ſubiici, non docere, neque dominari in virum. Hæc enim mulieres decent ex creationis natura.

MVlier in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione. Docere autem mulieri non permitto, neq; dominari in virum, ſed eſſe in ſilentio. Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua, & Adam non eſt ſeductus: mulier autem ſeducta, in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem: ſi permanſerit in fide & dilectione, & ſanctificatione, & cum ſobrietate.

Superius Apoſtolus ordinauit mulieres quo ad orationem: hic ordinat eas quantum ad doctrinam: & primo ponit ſuam ordinationem circa earum doctrinam: ſecũdo rationem ordinationis aſsignat, ibi *Adam enim primus.* Tertio reſpondet tacitæ quæſtioni, ibi *Saluabitur autem.* Item pri- **F** mo oſtendit quid mulieribus conueniat: ſecundo quid eis non competat, ibi *Docere autem.* Circa primum tria ponit eis competere, ſcilicet taciturnitatem, diſciplinam, & ſubiectionem, quæ tria ex vna ratione procedunt, ſcilicet ex defectu rationis in eis, quibus primo indicit ſilentium di. *Mulier in ſil.* Iac. 3. Si quis in verbo nõ offendit hic perfectus eſt vir. & primæ Corin. 14. Mulieres in eccleſiis taceant, non. n. permittitur eis loqui, &c. Nam verba mulieris ſunt inflãmantia. Eccle. 9. Colloquium illius quaſi ignis exardeſcit. Secundo vt diſcant, quia eorum qui deficium ratione, proprium eſt addiſcere. 1. Cor. 14. Si quid volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent, &c. Viris autẽ datur quòd doceant. Tertio indicit ſubiectionem, quia naturale eſt ꝙ anima dominetur corpori, & ratio viribus inferioribus. Et ideo ſicut Philoſophus docet: Quandocunq; aliqua duo ad inuicem ſic ſe habent, ſicut anima ad corpus, & ratio ad ſenſualitatem, naturale dominium eſt eius qui abundat ratione, et il- **G** lud eſt principans, aliud autem eſt ſubditum, quod ſcilicet deficit ratione. Gene. 2. Sub viri poteſtate eris. Itẽ excludit ea, quæ eis non competunt di. *Docere autem, &c.* Et ſunt duo ſcilicet, vt non doceant. Sed contra, Prouer. vlt. Erudiuit eum mater ſua, &c. Reſpondeo dicendum eſt ꝙ doctrina alia eſt publica, & hæc non competit mulieri, & ideo dicit, in eccleſia. Alia eſt priuata, & hac mater erudit filiũ. Sed contra. Iudi. 5. Delbora erudiuit populum Iſrael. Reſpondeo, illa eruditio eſt per ſpiritum prophetiæ, & gratia ſpiritusſancti non diſcernit inter virum & mulierem, non tamen publice prædicabat, ſed inſtinctu ſpiritusſancti cõſilia dabat. Secundo, interdicitur eis dominium in virum. Eccl. 25. Mulier ſi primatum habeat contraria eſt viro ſuo. Et Philoſophus dicit ꝙ dominium mulierũ eſt corruptio familiæ, ſicut tiranni in regno. Et ſic prohibet duo contra duo, quæ competunt eis, ſed primum repetit, ſcilicet *Eſſe in ſilentio.* Deinde cum dicit *Adam enim.* Aſsignat rationem eius quod dixerat, & primo ex ordine creationis, ſecundo **H** ex ordine culpæ, ibi *Et Adam non eſt.* Circa primum ſciendũ eſt ꝙ in ordine rerum perfectum & imperfectum diuerſimode ordinatur, quia in vno & eodem imperfectum præcedit tempore, & perfectum præcedit natura: quia natura tendit ad perfectum, ſed in diuerſis perfectum eſt prius tẽpore & natura, quia natura ſemper incipit a perfectis. Et hunc ordinem agit hic, quia vir perfectus eſt in natura humana, mulier vir occaſionatus. Vnde primo formatus eſt Adam. Gene. 2. Formauit deus hominem de limo terræ. Secũdario mulier ſicut quoddam imperfectum a perfecto originatum, ſcilicet de coſta. 1. Corin. 11. Non enim vir ex muliere, ſed mulier ex viro eſt. Et inde eſt ꝙ homo non dicitur factus propter mulierem, ſed ad ſimilitudinem dei. Gene. 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtram. Mulier autem propter virum, ideo vir debet præeſſe. Item ex parte culpæ. Ordo enim generationis & corruptionis eſt contrarius, quia quod eſt primum in genera-

E tione, eſt vltimum in corruptione. Peccatũ autem eſt corruptio naturæ, & ideo generatio incipit primo ab Adam, ſed corruptio a muliere. Vnde dicit, Adam nõ eſt ſeductus, ſcilicet primo, quia fortior erat, ſed tentator incipit a debiliori vt facilius ſeduceretur fortior. Alludit autem hic verbis Adæ. Gene. 3. Cum enim dominus reprehendit Adam, dixit, Mulier quam dediſti mihi ſociam dedit mihi, &c. Et ideo dicit, *Adam non eſt ſeductus, ſed mulier.* Seductio autem duplex eſt, ſcilicet in vniuerſali, & particulari eligibili, quæ eſt ignorantia electionis. Quicunque ergo peccat, ſeducitur ignorantia electionis in particulari eligibili. *Mulier autem fuit ſeducta* ignorantia in vniuerſali, quando ſcilicet credidit ꝙ ſerpens dixit, ſed vir non credidit hoc, ſed deceptus fuit in particulari, ſcilicet ꝙ gerendus eſſet mox vxori, & cum ea comedere deberet, & inexpertus diuinæ ſeueritatis credidit quòd facile ei remitteretur. Sed contra. Ignorantia eſt pœna peccati, ergo pœna præceſsit culpam. Reſpondeo, dicendum eſt ꝙ non præceſsit, quia ſtatim ad verba ſerpẽ- **F** tis fuit elata, eo quòd alius eſſet de ea ſolicitus, & ex illa elatione ſeducta eſt, vnde elatio præceſsit. Deinde cum dicit *Saluabitur autem.* Reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni, qui a diceret quis quòd ſi mulier non eſt propter virum & ex ea eſt initium peccati, ergo viro eſt nociua, ſed ſi aliquid non eſt propter aliud, ſed eſt ei nociuum, debet tolli, ergo mulier non debet ſaluari. Dicendum eſt ergo, quòd duplex eſt ſalus: ſcilicet temporalis, & hæc eſt communis etiam brutis. Alia eſt æterna, & hæc eſt propria hominum. Eſa. 51. Salus autem mea in ſempiternum erit. Vtranque autem ſalutem mulier non amitit. Non temporalem, quia ſtatim non priuatur ſexu muliebri propter generationem prolis, nec æternam, quia ſecundum animam capax eſt gratiæ & gloriæ. Et ideo quantum ad primum dicitur *Saluabitur,* ideſt, non extirpabitur: & hoc *Per generationem filiorum* ad quam eſt a deo ordinata. Quantum ad ſecundum dicit *Si permanſerit.* Sed quia ſi importat cauſam, nunquid quæ non permanſit non ſaluabitur cum Apoſtolus dicat, quòd mu- **G** lier melius facit ſi non nubat? Reſpondeo, vno modo poteſt eſſe locutio figuratiua: & ſic per virum ratio ſuperior intelligitur: ratio inferior eſt mulier: opera bona ſunt filij inferioris rationis, & charitas quam per virum concepit & per hæc ſaluabitur. Alia eſt expoſitio literalis, vt ly, per, non dicat cauſam ſed repugnantiam. Et eſt ſenſus: *Mulier ſaluabitur* etiam ſi incedat per generationem, ſcilicet ſi nubat & non ſit virgo. Et tunc ly, per, dicit augmentationem ſalutis quaſi per generationem filiorum ad cultum dei, magis ſaluabitur. Eccleſiaſtici ſeptimo, Filij tibi ſunt, erudi illos, & incurua illos a pueritia illorum. Quo ad ſalutem æternam conſequendam tria ponit. Primo aliquid quo ad intellectum. Secundo quo ad effectum. Tertio quo ad exteriorem actum. In intellectu eſt fides per quam intellectus Chriſto ſubijcitur. Vnde dicit *In fide.* Hebræorum. 11. Sine fide impoſsibile eſt placere deo. Et quia fides nihil valet ſine dilectione, ideo quoad effectum ſtatim ſubiunxit, dicens *Et dilectione.* primæ Corinthiorum deci- **H** motertio, Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum, & cætera. In exteriori autem ponit duo contra laſciuiam, quæ conſiſtit in duobus, ſcilicet in luxuria. Et quantum ad hoc dicit *In ſanctificatione,* ideſt, in caſtitate. 1. Theſſaloni. 4. Hæc eſt voluntas dei ſanctificatio veſtra, & cætera. Item in crapula, contra quod dicit *In ſobrietate.* Tit. 2. Sobriè & piè, & iuſtè viuamus in hoc ſeculo.

Salus d… plex, … poralis, æterna.

CAPIT. III. LEC. I.

Epiſcopi, ac ſacerdotis conditiones exprimuntur.

FIdelis ſermo. Si quis epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Oportet enim epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxoris virum, ſobrium, ornatum, prudẽtem, pudicum, hoſpi-

hoſpitalem, doctorem, non vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum, non litigioſum, non cupidum.

Supra inſtruxit Timotheum de pertinentibus ad fidem rectam & cultum dei. hic agit de inſtructione officiorum eccleſiaſticorum. Et primo ponitur inſtitutio. Secundo ſuę inſtitutionis occaſio ſeu neceſsitas, ibi *Hæc tibi ſcribo*. Item primo inſtruit de pertinentibus ad epiſcopū. ſecundo quo ad diaconos, ibi *Diaconos ſimiliter*. Sed cum ſecundum Dionyſiū tres ſint ordines, ſcilicet epiſcoporum qui præficiūt, præsbyterorum qui illuminant, diaconorum qui purgāt: quare non facit mētionem de presbyteris? Reſpondeo, dicendum eſt ꝙ præsbyteri intelliguntur cum epiſcopis: non ꝙ ſit indiſtinctio inter ordines quantum ad rem, ſed quantum ad nomina: quia presbyter idem eſt ꝙ ſenior: & epiſcopus ſuperintēdens. Et ideo presbyteri & epiſcopi quātum ad nomen vocabantur & epiſcopi & presbyteri. Circa hoc ergo primo agit de deſiderio perueniendi ad epiſcopatum. Secundo deſcribit conditionem epiſcopi, ibi *Oportet autem*. Præmittit ergo ſuæ inſtitutionis aſſertionem, dicens *Fidelis ſermo* ſcilicet quem dicam vel dixi. Apoc. vlti. Hæc verba fideliſsima & vera ſunt *Si quis epiſcopatum deſiderat.* Ex hoc ſumpſerunt aliqui occaſionem ambitionis epiſcopatus & prælationis. Sed non recte intelligunt quod hic dicitur. Apoſtolus enim hic voluit oſtēdere quid pertineat ad epiſcopum. Epiſcopus eſt nomen græcum, ſcopos enim idem eſt ꝙ intēdens, epi. i. ſupra: epiſcopus ergo dicit̄ quaſi ſuperintendens. Duo ergo ſunt conſideranda in epiſcopo, ſcilicet gradus ſuperior, & actio plebi vtilis. Aliqui enim proñciunt forte oculum ad ea, quæ circūſtant eum. ſ. ꝙ qui præeſt honoratur, & ꝙ habet poteſtatem. Et qui propter iſta deſiderat epiſcopatū, neſcit quid ſit epiſcopus. Et ideo dicit Apoſtolus quid ſit epiſcopus, & quid deſiderat qui epiſcopatum deſiderat, quia bonū opus, Non dicit bonum deſiderium habet, ſed bonū opus ſcilicet vtilitatem plebis. Sed nunquid licet ipſum deſiderare? Aug. dicit ꝙ nō. Glo. Locus ſuperior ſine quo regi nō poteſt populus & ſi teneatur & adminiſtretur decenter, tamen indecenter appetitur. Et idem dicit. 19. de ci. dei, Cuius ratio eſt ꝙ nullus debet appetere aliquid ſupra vires ſuas non ſibi proportionatum aliâs eſſet ſtultus. Horatius, Ludere qui neſcit cāpeſtribus abſtinet armis, Ille ergo bene epiſcopatum deſiderare poſſet, cuius facultas epiſcopatui eſſet proportionata. Ad hoc autem nullus eſt idoneus: quia prælatus ſecūdum gradum & conuenientiam debet omnes alios excedere in conuerſatione & contēplatione: ita vt in reſpectu ſui alĳ ſint grex. Et hanc idoneitatē de ſe præſumere eſt maxime ſuperbiæ, aut ergo appetit circunſtantias, & tunc neſcit quid appetat, quia non eſt hic epiſcopatus, vel ipſum opus, & hoc eſt ſuperbiæ. Et ideo non eſt accipiendum niſi impoſitū. Glo. ſi dicis ſtatus epiſcoporum non eſt perfectior ſtatu religioſorum, hunc autem licet appetere, igitur. Reſpondeo. Perfectio aliter ſe habet in hoc & in illo, quia ſtatus epiſcoporum præſupponit perfectionem, & ideo nullus appetere debet niſi habeat eam, ſed ſtatus religioſorū eſt via, & ideo non requiritur perfectio iam habita, ſed quod teneatur acquirere eam niſi habeat, & hoc patet Io. vlti. Vbi dominus Symoni non dicit, Si vis perfectus eſſe, paſce, &c. Et iuueni dicit, Si vis perfectus eſſe, &c. Sic ergo intelligendum eſt in nomine epiſcopatus bonum opus. 1. Pe. 5. Non vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis, etc. Quaſi dicat: Si tu epiſcopatum deſideras, hoc eſt quod deſideras, quia bonū opus. Sed qualis debeat eſſe epiſcopus oſtēdit, cū ſubdit *Oportet epiſcopum, &c.* Quem primo inſtruit in generali. Secundo in ſpeciali, ibi *Vnius vxoris*. Dicit ergo. Dico quòd bonum opus deſiderat, ſed ad hoc non omnis eſt idoneus, ſed oportet quòd ſit talis: primo irreprehenſibilis. Vnde de Zacharia dicitur Luc. 1. quòd incedebat in omnibus mandatis & iuſtificatiōibus ſine querela. Leu. 21. Qui habuerit maculam non offeret panes deo ſuo, nec accedet ad miniſterium eius. Nec intelligendum eſt, quòd omnino ſit ſine peccato, quia dicitur. 1. Ioā. 1. Si dixerimus, &c. Nec eſt dicendum ſicut aliqui dixerunt, ꝙ quicūque peccauit mortaliter poſt baptiſmum, non eſt idoneus, quia pauci eſſent tales: ſed irreprehenſibilis, id eſt, non ſubiectus alicui peccato, vnde ab alĳs reprehendi poſſet, quia indecēs eſt ſi reprehenſibilis ſit reprehenſor. Math. 37. Eĳce primum trabem, &c. Deinde cum dicit *Vnius vxoris, &c.* Inſtruit eū in ſpeciali, & primo quantum ad ſe. Secundo quantum ad multitudinem, ibi *Filios habentem*. Iterum prima in duas, quia primo oſtendit quibus virtutibus ornetur. Secundo a quo mens debet eſſe immunis, ibi *Non vinolentum*. Omnis autē moralis virtus eſt primo circa paſsiones, & ſunt duo quæ faciunt ſanctitatem, ſcilicet caſtitas, & ſobrietas, quia per delectationem vel delectabilia carnis, maxime inquietatur anima. Et ideo primo ponit quod pertinet ad caſtitatem, dicēs *Vnius vxoris virum*. Simile Tit. 1. In hoc autem diſcordia videtur eſſe inter Auguſtinum & Hieronymum, Hieronymus enim dicit ꝙ hoc intelligitur poſt baptiſmū, quia ſi ante baptiſmum duas habuit vxores, vel vnam primo & aliam poſtea, non impeditur ab ordinatione, q̄a per baptiſmum omnia delentur. Auguſtinus, & Ambroſius contrarium dicunt, quia ſiue ante, ſiue poſt, ſi duas habuit non ordinat̄. Et nunquid baptiſmus omnia delet? Reſpondeo, ſic quo ad peccata, non autem quoad irregularitatem, quæ interdum etiam ſine peccato incurritur ex ſola eccleſiaſtica inſtitutionē, ſed matrimonium non eſt peccatum etiam in paganis. Sed q̄ eſt cauſa huius inſtitutionis? Nunquid non magis impeditur qui multas concubinas habet? Reſpondeo: dicendum ꝙ hoc fit nō propter incontinentiā tantū, ſed propter repreſentationem ſacramēti, quia ſponſus eccleſiæ eſt Chriſtus, & vna eſt eccleſia. Can. 5. Vna eſt columba mea. Secundo agit de ſobrietate. Tit. 2. Sobriè & piè & iuſtè viuamus in hoc ſeculo, &c. Hic enim docet epiſcopum qui dicitur ſuperintēdens, vt vigilet. Luc. 1. Paſtores autem erant, &c. Et ebrietas obſtat vigilĳs. 1. Pet. vl. Sobrĳ eſtote, &c. Tertio ordinat rationem, dicens *Prudentem* quia hæc eſt regitiua omnium virtutum, & epiſcopus eligitur vt alios regat. Mat. 10. Eſtote prudentes. Mat. 24. Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens, &c. Conſequēter ponit virtutes, quæ ordinant actiones exteriores. Primo quātum ad ſe, Secundo quantum ad alios. Quantum ad ſe dicit *Ornatum, pudicum*. Ornatus eſt quando bene componitur in actibus, & dictis. Ornatus enim importat pulchritudinem quæ conſiſtit in proportione. Vnde tunc eſt ornatus, quando agit & loquitur vt decet. Eccleſia. 44. Homines diuites in virtute pulchritudinis ſtudium habentes. Hoc requiritur in epiſcopo, quia per exteriora iudicamus de interioribus. Eccleſia. 19. Amictus corporis, & riſus dentium, & ingreſſus hominis, enuntiant de illo: quia prælatus ponitur in aſpectu hominum, oportet ꝙ ſit ornatus. Vnde dicitur de Ambroſio, quòd quoſdam ordinare nolebat, quia diſſolute incedebant. Item quandoq; contingit quòd occurrunt alicui aliqua turpia in alĳs vel agentibus vel dicentibus, & ad hæc debet habere pudicitiam, vt verecundetur ſi videat vel audiat. Auguſt. Impudicus oculus, impudici cordis eſt nuntius. Eccleſiaſt. 7. Gratia enim verecundiæ illius ſuper aurum. Deinde cum dicit *Hoſpitalem, &c.* agit de epiſcopo in comparatione ad alios. Imponitur autem epiſcopo vt paſcat oues. Ioan. vlti. & 1. Pet. vltimo. Et duplex eſt eleemoſyna, ſcilicet corporalis & ſpiritualis. Ergo debet in vtraque paſcere. Quantum ad primum dicit *Hoſpitalem* ſcilicet peregrinorum & hoſpitum. Ro. duodecimo. Hoſpitalitatem ſectantes. Hebr. vltimo. Hoſpitalitatem nolite obliuiſci, & cætera. Iob. 31. Oſtium meum viatori patuit, &c. Quantum ad ſecundum dicit *Doctorem*. Ephe. 4. Alios paſtores & doctores, &c. Et hoc eſt officium proprium prælati. Hierem. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina, &c. Conſequenter cum dicit *Non vinolentum, &c.* remouet vitia oppoſita. Tria autem remouet. Vnum quod pertinet ad concupiſcētiam carnis. Aliud ad iram. Aliud ad cupiditatem, Quantum ad primum dicit *Non vinolentum*. Minus dicit, & plus ſignificat. Ephe. 5. Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria.

Diſcordia Hieronimi & Auguſtini, de epiſcoporum vxoribus.

luxuria. Quaſi dicat, non guloſum, nō luxurioſum. Quantum ad iram duo ponit, primò quantum ad actum dicit *Non percuſſorem.* Decenter prohibet hoc poſt vina, quia ebrij de facili percutiunt. *ſed modeſtum*, ideſt patientem. Phil. 4. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Pſalm. Bene patientes erunt vt annuntient. Chriſtus paſſus non percutiebat. Secundò quantum ad verba cum dicit *Non litigioſum.* 2. Tim. 2. Seruum dei non oportet litigare. 1. Corinthio. 11, Si quis autem videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neq; eccleſia dei. Et hoc quia epiſcopi ſunt ſucceſſores apoſtolorum, quos Chriſtus inſtruxit vt pacem annuntiarent. Item in paſsione ſua Chriſtus dixit, Pacem meā do vobis, pacem relinquo vobis. Quantum ad res tēporales dicit *Non cupidum* quia ponitur iudex & ordinator eccleſiæ, q ſi ſit cupidus de facili declinat a iuſtitia. Exo. 23. Ne accipias munera, quæ excæcant etiā prudentes & ſubuertunt verba iuſtorū. ſed heu. Hier. 6, A maiore vſq; ad minorem omnes auaritiæ ſtudent.

LECTIO SECVNDA.

Proſequitur de eiſdem loqui, quo ad priuatam familiā, & commendatam eccleſiam Diaconesq; hortatur quomodo ſe ſe habeant tum ad ſe ipſos, tum ad vxores proprias.

SEd ſuæ domui bene præpoſitum, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit quomodo eccleſiæ dei diligentiam habebit? Non neophitum, ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem & illum teſtimonium habere bonum ab his qui foris ſunt, vt non in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Diaconos ſimiliter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectātes: habentes myſterium fidei in conſcientia pura. Et hi autem probentur primum, & ſic miniſtrent, nullum crimen habentes. Mulieres ſimiliter pudicas, non detrahentes, ſobrias, fideles in omnibus.

Supra oſtēdit Apoſtolus qualis debet eſſe epiſcopus ſecundum ſe. hic oſtendit qualis debet eſſe in comparatione ad multitudinem. Et primo ad multitudinem domeſticæ familiæ. Secundo ad multitudinem eccleſiæ, ibi *Non neophitum.* Tertio ad multitudinem infidelium, ibi *Oportet autem.* Item primo oſtendit qualis debet eſſe in comparatione ad familiam domeſticam. Secundo rationem huius aſsignat: ibi *Si quis autem.* Item primò oſtendit ꝙ ab epiſcopo requiritur gubernatio debita familiæ. Secundo bona inſtructio filiorum, ibi *Filios habentem.* Dicit ergo, Oportet epiſcopum bene præeſſe domui. i. familiæ ſuæ, vt eam bene gubernet. Bona autem gubernatio nō ſolum eſt acquiſitio diuitiarū, quia ea non ſunt finis yconomiæ, ſed inſtrumenta: ſed finis eius eſt recta vita. Eccle. 44. Pacificantes in domibus ſuis. Specialiter autem in domeſtica familia præcipui ſunt filij. Et ideo dicit de eis ſpecialiter *Filios ha. ſub.* i. ꝙ ſuis filijs dominetur non emolitus ex teneritudine amoris quam quādoq; extendit ad filios. Inter alia autem, quę requiruntur in filijs epiſcoporum quos habuerūt antequam eſſent epiſcopi, requiritur ꝙ ſint caſti. Ideo ſubditur *Cum omni caſ.* quia mala eorum vita, eſſet teſtimonium cōtra parentem & prælatum. Eccle. 10. Secundum iudicem populi ſic & miniſtri eius: & qualis rector ciuitatis, tales & habitātes in ea. Sap. 4. Ex iniquis enim omnes filij qui naſcuntur teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parētes in interrogatione ſua. Secunda ratio eſt, quia ad domum epiſcopi concurrit populus, ideo oportet eos eſſe caſtos. Contra illud primi Regum ſecūdo, vbi filij Hely non caſti, corrumpebant mulieres venientes ad templum: vnde & Hely a domino eſt punitus. Deinde cum dicit *Si quis autem.* Dicti ſui rationem aſsignat. Poſſet enim dici: Quid ad epiſcopum ꝙ bene regat familiam, cui imminet cura communis? Et ideo dicit *Si quis autem domui ſuæ, &c.* propriæ familiæ, Luc. 16. Qui fidelis eſt in mi-

E nimo & in maiore fidelis eſt. Contingit tamen frequenter ꝙ aliqui nō ſunt bene regitiui in paruis domeſticis, qui tamen bene regunt in maioribus. Sed quod dicit, neſcit, hæc neſcientia referatur ad neglıgētiam. Nam qui parua negligit, de facili magna negligit: licet qui non curat de paruis, aliquando bene ſe habeat in maioribus. Conſequenter oſtēdit qualiter ſe habeat ad multitudinem eccleſiæ, in qua non debet eſſe nouitius in fide, ſed antiquus. Vnde dicit *Non neophitum*, ideſt, nouam fidem habentem. Actuum. 1. Oportet eligere vnum ex his qui nobiſcum, &c. Item. Nume. 11. Congrega mihi. 70. viros de ſenioribus quos tu noſti ꝙ ſenes ſunt populi ac magiſtri & duces, &c. Sed ſicut dicitur Sap. 4. Senectus venerabilis eſt, nō diuturna, neq; numero annorum computata. Contingit. n. quandoq; ꝙ in aliquibus nouis ſuperabundet gratia & habent ſimul cum ætate iuuenili morum ſenectutē, qui diſpenſatiue promouentur: ſicut Ambroſius diuina inſpiratione. Vnde hoc ꝙ dicit hic, ad eos pertinet qui non ſolum ætate neophiti, ſed & q neophiti ſunt perfectione. Et huius eſt ratio *Ne in ſuperbiam, &c.*

Senectus, qualis, ve- neranda.

F Quando enim aliquis de nouo veniens ad fidem & ad cōditionem aliquam promouetur, reputat ſe alijs meliorem et valde neceſſarium, quaſi niſi ipſe eſſet non haberēt vnde prouideretur eccleſiæ. Et dicit *Diaboli* quia ipſe condemnatus fuit propter peccatum ſuperbiæ. Deinde cū dicit *Oportet autem illum, &c.* oſtendit qualiter ſe habeat ad multitudinem infidelium. & ponit documenta. Primo vt ſit bonæ famæ. Col. 4. in ſapiētia ambulate ad eos qui foris ſunt. 1. Pet. 2. Conuerſationem veſtram inter gētes habentes bonam. Et hoc neceſſarium eſt prælato, quia conuerſatio totius cōgregationis iudicatur ex prælato. Sed contra. 2. Co. 6. Per infamiam & bonam famam. Reſpōdeo infamia inſurgit quandoq; ex culpa eius q infamatur: & hanc prohibet hic, quandoq; ex malitia detrahētium, & in hac oportet habere patientiam, & de hac loquitur Apoſtolus ibi. Sed hic loquitur de aſſumendo in epiſcopū qui & ſi ſit bonus, & infamatur falſo, debet patienter ferre. Secundo aſsi-

G gnat rationē. Vnde ſubdit *Vt non in opprobrium, &c.* Vbi tangit duplex periculū, ſ. ne fiat opprobrioſus, & per hoc eius authoritas minuatur, & per conſequens auferatur audacia corrigēdi. Mat. 7. Eijce primum trabem, &c. Secūdo ne incidat in laqueum diaboli, quandoq;. ſ. impatienter ſuſtinēdo, per quod infamis concitetur ad odia, & deſperetur, & huiuſmodi. Et ꝙ prælatus ſit odioſus laycis cōtingit, ſi negligit cultum diuinæ laudis. Malach. 2. Irritum feciſtis pactum Leui, dicit dominus exercituum, propter quod dedi vos contēptibiles & humiles omnibus populis. Deinde cum dicit *Diaconos, &c.* Oſtendit pertinentia ad diaconos, quod in græco idē eſt ꝙ miniſtri. In primitiua enim eccleſia ſolum erant tres ordines vt dicit Dionyſius, ſcilicet epiſcoporum, præsbyterorum, & miniſtrorum, & non diuidebantur per diuerſos gradus, ſed omnia erāt in vno ordine propter paucitatem miniſtrorum, & propter nouitatē eccleſiæ. Primo ergo oſtendit quales debent eſſe ſecundum ſe. Secundo quantum ad alios, ibi *Mulieres.* Itē primo oſtē-

H dit quales debent eſſe. Secundo quomodo examinādi ſunt, ibi *Et hi.* Item primo oſtendit quales debent eſſe quātum ad eorum proprium corpus. Secundo quātum ad res exteriores, ibi *Non turpe.* Tertio quantum ad alia *Habentes, &c.* Item quantum ad corpus, primo oſtēdit quoad totius corporis qualitates. Secundo quātum ad oris refrenationem. Dicit ergo: Dico quòd epiſcopi debent eſſe pudici, ſimiliter oportet diaconos eſſe, quia contrarium pudicitiæ facit ineptum ad ſpiritualia: quia denegat animum a ſpiritualibus, quem neceſſe eſt tales habere eleuatum. Eſa. 52. Mundamini qui fertis vaſa domini. Lucę duodecimo, Sint lumbi veſtri præcincti. Deinde oſtendit quales debent eſſe in ore. Os ſeruit locutioni, & guſtui. Quantum ad primum dicit *Non bilingues.* Eccleſia. 28. Lingua tertia multos commouit, & diſperſit illos a gente in gentem. Bilinguis eſt habens duas linguas. Non erunt tales diaconi miniſtri pacis. Quantum ad ſecundum dicit *Non multo.* Prouerb. vigeſimotertio, Cui veh? Cuius patri veh? cui rixæ? cui foueæ,

cui

cui ſine cauſa vulnera, cui ſuffoſsio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino & ſtudent calicibus epotandis? Eſa.5. Væh qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem. Deinde cum dicit *Non turpe lucrum ſectantes.* Oſtendit quomodo ſe habeant ad res (De lucro.) exteriores. Non ſolũ enim diuertuntur a iuſtitia quandoq; propter cupiditatem lucri, ſed etiam a veritate dicẽtes, quæ non oportet. Et ideo prohibetur eis temporale lucrum, in quo intelligitur omne lucrum inhoneſtum. Sed quantũ ad affectionem dicit *Habentes, &c.* Et inſtruit eos. Primò quantum ad fidem. Secundo quantum ad conſcientiæ puritatem. Vnde dicit *Myſterium fidei* non fidem, ideſt, nõ tantum fidem ſimplicem, ſed intelligentiam eius quod in fide occultum eſt. Myſterium enim idem eſt q occultum: quia miniſtri debent ſcire non tantum ea de fide quæ & populus intelligit, ſed & myſteria, quia debent alios inſtruere. 1. Petri. 3. Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea, quæ in vobis eſt fide & ſpe, &c. Item conſcientiam puram, quia impura facit fide errare: ſupra primo, Finis autem præcepti eſt charitas de corde puro, & cõſcientia bona, & fide non ficta. Deinde cũ dicit *Et hi probentur primum & ſic, &c.* Oſtendit quomodo examinentur. Poſſet enim dicere aliq̃s: Puto omnes bonos: hoc enim debet eſſe in tua reputatione. Sed quantum ad eorum promotionem omnes ſunt examinandi. Vnde etiam ipſi examinantur, vnde dicit, *Et hi, &c. Nullum crimen*, ideſt, peccatũ mortale, non autem intendit de peccato veniali: quia vt dicitur. 1. Io. 1. Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, ipſi nos ſeducimus & veritas in nobis nũ eſt. Nec dicit qui habuerunt, ſed *Habentes*, ideſt, qui ſunt notabiles & habẽt infamiæ crimen. Alioquin hoc eſſet derogare clauibus eccleſiæ. Deinde cum dicit *Mulieres, &c.* Oſtendit qualiter ſe habeant ad alios. Et primo ponit ſuam inſtructionem. Secundo rationem, ibi *Qui enim habent* Circa primum duo facit, q̃a primò oſtendit qualiter ſe habeant ad vxores, quas habebant in primitiua eccleſia, & loquitur pro ſtatu illo. Secundo quomodo ad filios, ibi *Qui filios.* Iterum prima in duas, quia primo oſtendit quales debent eſſe eorum vxores. Secundo qualiter ipſi habeant ſe ad illas, ibi *Dyacones.* In vxoribus eorum requirit quatuor, ſcilicet pudicitiam, modeſtiam, ſobrietatem, & fidelitatẽ. Dicit ergo, ſimiliter ſicut dixi de dyaconibus dico de mulieribus, quia oportet eas eſſe *Pudicas.* Eccleſia. 26. Gratia ſuper gratiam mulier ſancta & pudorata. Item modeſtas in lingua *Non detrahentes.* Eccleſia. 10. Quomodo ſi ſerpens mordeat in ſilentio, nihil eo minus habet qui detrahit. Item *ſobrias* quæ eſt maximum ornamentum mulierũ: ſupra ſecundo. Similiter mulieres in habitu ornato cum verecundia & ſobrietate. Item *Fideles* vel deo quantum ad veram fidem, vel viris ſuis. Sed quæ culpa eſt diaconi, ſi eius vxor eſt mala. Reſpondeo: Aliquis à miniſterio repellitur nõ ſolum propter culpam, ſed etiam propter aliquod impedimentum miniſterij. Et ideo ſi præter culpam eorum poſſent mulieres eſſe malæ, tamen præſtant impedimentum dupliciter. Primò quia cum malę ſunt, indigent maiori cura, & per hoc earum viri minus vacarent eccleſiaſticis miniſterijs. Secundò quia viri deprauantur ex vxoribus. Item eſſet in periculũ, quia miniſtrorum eccleſiæ multi frequentant ædomos. Dixerunt autem Cathaphrigæ quod ex quo inter diaconos agitur de mulieribus, mulieres poſſunt ordinari ad ſacros ordines. Sed ſciendum eſt q in iure, aliquæ mulieres aliquando vocantur diaconiſſæ: non quia habeant huiuſmodi ordinem, ſed propter aliquod miniſteriũ eccleſiæ: ſicut in græco dicitur diaconus quilibet miniſter.

LECTIO TERTIA.

Hæc ſcripſiſſe dicit, vt ſi venire ad eum differret, quomodo in eccleſia conuerſari debeat, ſciret.

DIaconi ſint vnius vxoris viri, qui filijs ſuis benè præſint, & ſuis domibus. Qui enim bene miniſtrauerint, gradum bonum ſibi acquirent & multam fiduciã **A** *in fide quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hæc tibi ſcribo fili Timothee, ſperans me venire ad te cito. Si autem tardauero, vt ſcias quomodo oporteat te in domo dei conuerſari, quæ eſt eccleſia dei viui, columna & firmamentum veritatis. Et manifeſte magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria.*

Supra oſtendit Apoſtolus, quales debent eſſe diaconi & eorum vxores, hic oſtendit quomodo diaconi ſe habeant ad vxores & ad filios & familiam. Et primò ponit documentum. Secundo eius rationem, ibi *Qui enim bene.* Dicit ergo: Dixi q mulieres diaconorum ſint pudicæ. Et ſi in vxoribus eſt pudicitia habenda propter eos, amplius in ipſis eſt neceſſaria, vt ſint omnino a contactu mulierũ immunes. Sed quia ſecundum hoc pauci eſſent miniſtri, con- **B** cedit quòd ſaltem ſint vnius vxoris viri, quia habuiſſe plures, eſt ſignum incontinentiæ & contra ſignificationem ſacramenti. Et inde eſt quòd dominus inſtituit matrimoniũ vnius ad vnum. Vnde & prima vxor benedicitur, non ſecunda. Deinde monet qualiter ſe habeant ad filios, dicẽs *Qui filiis ſuis bene præſint* ſcilicet bene erudiendo in diſciplina bona & vita. Eccleſia. 7. Filij tibi ſunt erudi illos, & cætera.

Conſequenter hortatur eos bene præeſſe & toti domui, ideſt, familiæ ſcilicet cum manſuetudine. Eccleſiaſt. 4. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, &c. Et huius ponit rationẽ, dicẽs *Qui enim bene miniſtra. &c.* quaſi diceret, Quod requiris ab epiſcopis rationabile eſt, quia ipſi ſunt prælati. Sed quare a diacono qui eſt miniſter. Reſpondet, dicens *Qui enim, &c.* Et primo oſtẽdit quòd bonus vſus huius miniſterij eſt via ad maiorem dignitatem. Secũdo etiam quòd eſt via ad vitam æternam. Quantũ ad primum dicit *Qui enim bene miniſtrauerit* exercendo officiũ diaconi. Quod enim eſt in græco dyaconus, in latino dicitur miniſter *Gradum bonum ſibi* **C** *acquirent*, ideſt, promoueri merentur ad gradum altiorem. Matth. 25. Quia in pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, &c. Et dicit bonũ, quia ſupra eodem, Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Nec tamẽ in hoc eſt eorum finis, ſed cum hoc remunerationem habẽt a deo. Ioan. 12. Volo vt vbi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. Et ideo dicit *Multã fiduciam*, ſcilicet auxilij gratiæ in præſenti, & gloriæ in futuro, & hoc *In fide, &c.* ideſt, per fidẽ Chriſti. 2. Corin. 3. Fiduciam talem habemus, &c. Eſa. 12. Fiducialiter agam & non timebo. Deinde cum dicit *Hæc tibi ſcribo.* Ponit rationem omnium prædictarum monitionũ. Et primo excludit cauſam opinatam. Secundò aſtruit veram, ibi *Si autem.* Tertio aſsignat rationem ibi *Quæ eſt eccleſia.* Circa primum ſciendum eſt, quòd poſſet Timotheus credere quòd ex quo ſcripſit, de cætero eum non viſurus eſſet. alias ſuperfluum videretur eũ literis monere. Et ideo dicit *Hæc tibi ſcribo fili.* Et nominat eum filium, quia ſibi chariſsimus erat. 1. Corin. 4. Ideo miſi ad vos Timo. qui eſt fi- **D** lius meus chariſsimus. Et dicit *ſperans* quaſi non certus. 2. Ioan. 1. Plura habens vobis ſcribere nolui per cartam & atramentum: ſpero enim me futurum apud vos & os ad os loqui. Scribo igitur, licet ſpem habeam, quia ſpes in longum protrahi poteſt. Prouer. 16. Hominis eſt præparare animum, & domini linguam gubernare. Et ideo dicit *Si autem tardauero, &c.* 1. Theſſalonicen. 2. Sed ſathanas impediuit nos. Ego igitur ſcribo *Si tardauero, vt ſcias quomodo oporteat te in domo dei conuerſari.* Pſalm. Habitare facit vnius moris in domo, & cætera. Deinde cum dicit *Quæ eſt eccleſia.* Aſsignat rationem quare ſit ſic conuerſandum in ea. Et aſsignat rationem huius cauſæ, quæ eſt duplex. Primo commendando ipſam eccleſiam. Secundo veritatem eccleſiæ, ibi *Et manifeſte.* Circa primum duo facit, quia primo commendat eccleſiam ex parte eius, cuius eſt eccleſia. Secundo ex veritate ipſius eccleſiæ, ibi *Columna.* Ex parte eius cuius eſt eccleſia, quia eſt dei viui. Eccleſia quaſi adunatio, quia in eccleſia eſt adunatio fidelium. Roma. 8. Quos vo-

cauit, & cætera. Et adunantur in deum. Ioan. 17. Vt & ipſi in nobis ſint vnũ, &c. Et ideo dicit *Quæ eſt dei.* Et addit *Viui* ad diſtinctionem aliorum deorum ad quos congregantur gentes. Nã hi ſunt mortui, ſed deus eccleſiæ eſt viuus. Io. 5. Sicut pater habet vitam in ſemetipſo, &c. Eſt ergo ſic in ea cõuerſandum, vt ſpiritualiter viuamus. Pſal. Domũ tuam domine decet ſanctitudo, &c. Secunda ratio eſt ex veritate eccleſiæ. Naturale eſt enim homini vt deſideret cognitionẽ veritatis, cum ſit perfectio intellectus. Vnde Augu. dicit ꝙ beatitudo eſt finis hominis, quæ nihil aliud eſt quàm gaudium de veritate. Hoc innotuit philoſophis per creaturas. Ro. 1. Sed in hoc vacillabant, quia non habebant certitudinem veritatis, tum quia erant corrupti erroribus, tum quia vix inueniũt apud eos ꝙ in veritate cõcordent. Sed in eccleſia eſt firma cognitio & veritas. Vnde dicit *Columna.* Eccle. 24. Thronus meus in columna nubis, &c. Eccle. 26. Colũnæ aureæ, &c. Et dicitur aurea, quia in ſe ſancta *Et firmamentum* ſcilicet quantum ad alios, quia non poſſunt firmari in veritate niſi per eccleſiæ ſacramenta. Luc. 22. Tu aliquãdo conuerſus confirma, &c. Pſal. ego confirmaui columnas eius. Quia igitur eccleſia congregat in deo & dat cognitionem veritatis, debemus eſſe in ea. Deinde cũ dicit *Et manifeſte,* Commendat veritatem eccleſiæ. Et primò Chriſtũ, ad cuius manifeſtationem apparuit. Secundo de eius exaltatione agit, ibi *Aſſumptum.* Commendat autem Chriſtum dupliciter. Primo quãtum ad naturam diuinam. Secundo quantum ad humanam, ibi *Quod manifeſtatum eſt.* Dicit ergo *Et manifeſte, &c.* Quia ſacramentũ idem eſt ꝙ ſacrum ſecretum. Nihil autem tam ſecretum quã id, quod in corde gerimus. Multo ergo magis quod in corde dei, & ſecretum eſt & ſacrum. 1. Cor. 2. Quæ ſunt dei nemo nouit niſi ſpiritus dei, &c. Eſa. 24. Secretum meum mihi. Eſa. 45. Tu es deus abſconditus. Et hoc eſt verbum dei in corde patris. Pſalm. Eructauit cor meum verbum bonũ. Hoc ſiquidem ſecretum eſt ſacramẽtum pietatis, ſecretum autem hominis aliquando eſt vanum. Pſal. Dominus ſcit cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt. Inquantũ ergo eſt reſtauratiuũ mundi, eſt pietatis. Item magnum, quia eſt verus deus, cuius magnitudinis non eſt finis. Hoc ergo ſecretum quod latet in corde patris factũ eſt homo. Et ideo deſcribit ipſum, Secundo quantum ad naturam humanam. Et primo quãtum ad carnem. Secundo quantum ad animam. Quantum ad primum dicit *Quod manifeſtatum eſt in carne.* Sicut verbum quod latet in corde manifeſtatur verbo ſenſibili, ita verbũ dei in corde dei latebat, ſed in carne eſt manifeſtatum. Io. 1. Verbum caro factum, &c. Quantum ad animam dicit *Iuſtificatum eſt in ſpiritu.* Hoc dupliciter exponitur. Primò, ne credatur ꝙ caro prius ſit concepta, dicit ꝙ non, quia in ſpiritu. i. per ſpiritum ſanctum conceptus eſt. Mat. 1. Quod. n. ex ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Et Luc. 1. Quod enim ex te naſcetur vocabitur filius dei. Et hoc quia ſpiritus ſanctus ſuperueniet in te, &c. Vel in ſpiritu ſancto humano, de quo Io. 19. Emiſit ſpiritum. Et ſic eſt manifeſtatum in carne, quod tamen eſt cum ſpiritu. Et dico ſpiritu iuſtificato, ſcilicet quia iuſtus eſt abſq; omni macula. Deinde cum dicit *Apparuit.* Oſtendit eius manifeſtationem, & primò factam angelis, ſecundò hominibus, ibi *Prædicatum.* Dicit ergo ſacramentum illud quod apparuit angelis, & excedit etiam cognitionem angelorum. Illud autem dicitur apparere quod in poteſtate ſua habet videri & non videri, & nõ ſubeſt poteſtati videntis. Vnde non dicitur, lapis apparet mihi, ſed video lapidem. Si ergo angelus in ſua natura vel poteſtate haberet quod videret verbum, nõ diceretur verbum apparere ſibi, ſed ꝙ ipſe videret cum vellet. Et ideo dicit Apoſtolus ꝙ apparuit angelis, quia non in ſua natura viderunt ipſum. Et verum eſt ꝙ a principio apparuit angelis quando ex conuerſione ad ſe deificauit ipſos, ſed quãdo eſt incarnatum multa myſteria, innotuerunt angelis, quæ non cognouerant antea. Et ideo dicit Beda, ꝙ in natiuitate apparuit angelis claritas, quæ non antea in veritate viſa eſt hominibus. Et hoc dupliciter. Primo quãtum ad miniſterium apoſtolorum. Secundo quãtum ad cognitionẽ popu-

Veritatis cognitio homini eſt naturalis.

E lorum quibus manifeſtatur. Olim ſi quidem ſolis Iudæis manifeſtabatur, ſed nunc in Gentibus. Et ideo dicit *Prædicatum eſt Gentibus.* Mar. vlti. Euntes ergo docete omnes gentes, &c. Pſal. Annuntiate inter gentes gloriam eius. Et hoc efficaciter, quia *Creditum eſt mundo.* Et hoc dominus orabat. Io. 17. Et hoc maxime mirum eſt ꝙ per ſimplices pauperes et impotentes, totus mundus eſt conuerſus. 1. Cor. 1. Nõ multi ſapientes, &c. Et hoc vt non glorietur oĩs caro, &c. Secundo manifeſtat quòd ſola veritas dei hoc facit, quia *Aſſumptum eſt in gloria* Chriſtus, ſcilicet, quia manifeſtatus aſſumptus eſt in cœlis. Mar. vlti. Dominus quidẽ Ieſus poſtquam locutus eſt eis aſſumptus eſt in cœlum. Philip. 2. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris.

CAPIT. IIII. LEC. I.

Diſceſſus a fide prædicitur, error in hipocriſi prohibentium nubere, & ciborum abſtinentia, tanq̃ per ſe mala.

F *Spiritus autem manifeſte dicit, quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam a fide, attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam, prohibentium nubere, abſtinere a cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus & his qui cognouerunt veritatẽ. Quia omnis creatura dei bona eſt & nihil reijciẽdum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei & orationẽ.*

Superius inſtruxit Timotheum de pertinentibus ad ordinationem eccleſiæ in ſpiritualibus. Secundo quantum ad documenta fidei, cultum dei, & diſpoſitionem miniſteriorum. hîc inſtruit eum de ordinatione eccleſię quantum ad exteriora. Et primo quantum ad cibos. Secundo quantum G ad ſtatus hominum & diuitias, ibi *Quicunq; ſub iugo.* Item primò agit de vſu ciborum. Secũdò de diſpenſatione ciborum. 5. cap. ibi *Viduas honora.* Item primò excludit ſuperſtitioſam abſtinentiam. Secundo præfert pietatem abſtinentiæ licitæ, ibi *Exerce te.* Item primo prænuntiat falſam doctrinam de illicita abſtinentia. Secundo inſtruit eum hæc proponere fratribus, ibi *Hæc proponens.* Item primo errorẽ manifeſtat. Secũdò excludit ipſum, ibi *Quos deus.* Item primo prænũtiat errorem futurum ex parte deceptorum. Secundo ex parte decipientium, ibi *In hypocriſi.* Item ponit actorem denuntiationis. Secundo fidei defectum, ibi *Quia in nouiſſimis.* Tertio cauſam defectus, ibi *Attendentes.* Dicit ergo, Magnum eſt pietatis ſacramẽtum quod iuſtificatum eſt in ſpiritu, ſed ſupra hoc ſacramẽtum ſpiritusſanctus aliquid prænuntiat futurum. Ad eum enim pertinet reuelare myſteria. 1. Cor. 15. & Io. 16. Quæ ventura ſunt, annuntiabit vobis. Spiritus ergo prænuntiat prius ſecreta in corde patris futura. Sed olim loquebaẽ in ſimilitudinibus. Num. H 12. Si quis fuerit inter vos propheta domini in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illud. Oſee. 12. Ego viſionem multiplicaui, & in manu prophetarum aſsimilatus ſum. Sed in nouo teſtamento *ſpiritusſanctus manifeſte dicit.* Ioan. 16. Et palam de patre meo annuntiabo vobis. Et prænuntiat defectum fidei futurum. Vnde dicit *In nouiſſimis temporibus, &c.* Nouiſsimum tempus dicitur vltima ætas, quia nos ſumus in quos fines ſeculorum deuenerunt. Tamen in hoc tempore tanto amplius nouiſsimum eſt, quanto magis propinquum nouiſsimæ diei. Et ſicut in primitiua eccleſia propter propinquitatem ad Chriſtum, & ſacramenta recenter inſtituta, fuit feruentiſsima fides: ſic in nouiſsimis temporibus, in comparatione ad tẽpus apoſtolorum *Diſcedent quidam a fide* quia carnales erunt, ſed magis in fine abundabunt errores. Gene. 49. Congregamini vt annuntiem, quæ ventura ſunt vobis nouiſsimis diebus, &c. Cauſa defectus eſt duplex. Vna ex parte diaboli ſeducentis. 2. Corin. 11. Timeo ne ſicut ſerpens Euã ſeduxit

aſtutia

aſtutia ſua, & cætera. Et ideo dicit *Attendentes ſpiritibus erroris.* ſcilicet dæmonibus quorũ eſt officium in errorem mittere, Ioan.8. Mẽdax eſt, & pater eius. 3. Reg. vlti. Egrediar, & ero ſpiritus mendax, &c. Et dicit *ſpiritibus*, quia dæmon maior multos habet miniſtros. Sed quomodo attendent eis? Nunquid eos videbũt? Non, ſed loquetur in eis. Et ideo addit ſecũdam cauſam. ſ. falſam doctrinam. Et ſm gloſam dicit hic falſos doctores, dæmones, nec immerito. Sicut enim boni homines interdũ dicũtur angeli: ſic iſti propter excellentem malitiam dæmones dicuntur. Ioan. 6. Nonne ego duodecim vos elegi? & ex vobis vnus eſt diabolus. Ex parte decipiẽtium eſt duplex cauſa. Vna eorũ falſitas. Alia peruerſitas conſcientiæ eorum. Quantũ ad primum dicit *Dæmoniorum.* i. hominũ a dæmone poſſeſſorum, & horum dico *Loquentium mendacium.* Hiere. 23. Vſquequo iſtud eſt in corde prophetarum vaticinantium mendaciũ, & prophetantium ſeductiones cordis ſui? Et nota q per mendacium ſimplex abſq; pallio apparentiæ, nnn poſſet aliquis decipere quẽpiam. Et ita hi neminẽ poſſent fallere, niſi prætenderent aliquod pallium, vel bonę intẽtionis, vel ſimulationis, vel falſæ authoritatis. 1. Cor. 3. Nemo vos ſeducat, &c. 2. Timo. 3. Habentes quidẽ ſpeciem pietatis. i. fictam pietatem. Et dęmoniorum dico *Habentium conſcientiam cauteriatam.*

[...]ientia [...]eriata, [...]dicaſ.

Cauteriũ eſt corruptio in carne per ignẽ, ex qua egreditur continue putredo. Ita ex igne peruerſæ voluntatis, irę, odij, concupiſcentiæ, vlceratur conſcieotia, & dæmoniorũ egreditur falſa doctrina. Titũ. 1. Coinquinatæ ſunt eorũ mẽtes.

[...]icheo [...]rſis.

Deinde oſtendit, quæ ſit iſta falſa doctrina & tangit hæreſim Manicheorum, qui damnant matrimoniũ, contra illud Mat. 19. Quos deus cõiunxit homo nõ ſeparet. 1. Cor. 7. Mulier non peccat ſi nubat. Item Manichei prohibẽt vſum ciborum. i. mãdant abſtinere a cibis. Abſtinere autem a cibis poteſt quis licite intentione domandi carnẽ, ſicut Timotheus abſtinebat a vino, vel propter ſcandalum, ſicut dicit Apoſt. 1. Cor. 8. Si eſca ſcandalizat fratrẽ meum, non manducabo carnes in æternũ. Item illicite. Vno modo propter legis præceptum, quaſi legalia adhuc eſſent ſeruanda, contra quod loquitur ad Gal. 2. Alio modo ſm hæreſim Manicheorum, non quia prohibitum lege (quã damnant) ſed quia dicunt q in carnibus, ouis, & vino, & huiuſmodi. i. in aliqua tali um particula diuina natura eſt cõmixta, quod non poteſt de deo putari. Non videtur autẽ hoc dicere de cibis legalibus, quia dicit in nouiſsimis diebus, ſed de prohibitis a Manicheis. Et iſtos Manicheos dæmones vocat, quia inter oẽs hæreſes plus dant diabolo de honore, quia ponunt eum principium ex æquo cum deo bono, ponentes eum principium viſibilium. Improbat autẽ Apoſtolus hanc erroneam doctrinã dupliciter. ſ. ex intentione dei creantis cibos. Secundò ex cõdirione creaturæ, ibi *Omnis creatura.* Dicit ergo q prohibent abſtinere, & hoc contra intentionem dei, quia *Creauit eos ad percipiendum.* Geñ. 1. & 9. Sicut olera virentia dedi vobis omnia, &c. Sed dicis, Nunquid plantæ propter animalia, & animalia propter homines? Reſpondeo: dicendum eſt q ſic, ſecundũ etiam Philoſophum in. 1. Pol. quia imperfectum ordinatur ad perfectius. Et ideo ſicut in generatione eſt multiplex perfectio: primo. ſ. plantarum, deinde animalium, & vltimò humana, ita in vſu rerũ. Et ideo ad percipiendum, ſed *Cum gratiarum actione.* 1. Theſ. vlti. In omnibus gratias agite, quia. ſ. conceſſa ſunt vobis a deo. Pſal. Edent pauperes, &c. Et ſubdit *Fidelibus* quia illi qui percipiunt cum gratiarum actione, ſunt fideles. Nullus enim poteſt gratias agere deo in eo quod illicitũ eſt. Stultus. n. eſt qui agit gratias de fornicatione deo, quia deus nõ eſt actor malorum. Ergo ille gratias agit qui habet hoc, q vſus ciborum ſit licitus. Et hoc quidẽ innoteſcit per fidem ſolam. Et iſta etiam ratione dicit, fidelibus. Deinde cum dicit *Qui cognouerunt veritatem. Quia omnis, &c.* Improbat errorem ex cõditione creaturæ. Et primo proponit creaturam eſſe bonam ſecundum ſe. Secundo quantũ ad vſum. Dicit ergo, *Omnis creatura eſt bona.* ſ. in ſua natura Geñ. 1. Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. A bono etiã actore nihil eſt niſi bonũ. Sed quia multa ſunt in ſe bona, quorũ

A tamen vſus non eſt bonus, ideo probat omnem creaturam eſſe bonam, non ſolum in ſe, ſed & quantum ad vſum. Et primo ponit intentũ. Secundo probat, ibi *Sanctificatur enim.* Dicit ergo nihil reijcieodum eſt. ſ. ex debito diuinæ legis, quamuis ex alia cauſa: ſicut venenum comedere, inquantũ cibus non eſt peccatum, ſed reijciendum eſt inquãtum eſt mortiferum. Similiter nec alij cibi inquãtum res tales ſunt, non ſunt reijciendi, ſed inquantum incitant ad laſciuiam. Ergo ſecundum diſcretionem rationis, & ordinationẽ charitatis, non ſunt reijciendi. Mat. 15. Omne quod intrat in os, non coinquinat hominem, &c. Quare ergo aliqui cibi in veteri lege ſunt prohibiti? Auguſtinus ponit rationem cõtra Fauſtum: quia in illo ſtatu, nõ ſolum per verba, ſed etiã per acta pfiguratus eſt Chriſtus, Et ideo in cibis, veſtibus & ſacrificijs fuerunt figuræ futuri ſtatus. Non ergo prohibentur ſecundum ſe, ſed quia immundorum figuræ ſunt. ſicut porcus eſt ſignum immũdæ vitæ. Et ideo prohibitio carnis eius, eſt ſignum q in lege Chriſti eſt prohibita omnis

Cur cibi phibent.

B immunditia. Et eſt exemplum Auguſtini. Hoc nomen fatuus poteſt conſiderari ſecundum q eſt vox compoſita ex literis, & ſic eſt bona: vel inquantum ſignum & ſignificatiua talis rei, & ſic mala eſt & prohibita. Oĩs ergo creaturæ vſus ſecũdum ſe eſt bonus. Cuius ratio eſt, quia ſi eſſet malus, hoc non poſſet eſſe niſi inquantum diabolus, poſt peccatum hominis accepiſſet poteſtatem ſuper eos: quia ex quo homo peccauit, accepit in hominem poteſtatem: et in ea, quæ ſunt eius. Sed per Chriſtum eſt ablata hæc poteſtas, & hæc vocatur ſanctificatio. Vnde omnia quęcunque benedicimus exorcizanť primo, & ibi eſt oratio expellens diabolum. Et ideo dicit *Sanctificatur enim per verbum dei.* i. per Chriſtum qui omnes ſanctificat. Ioã. 17. *Et orationem* fidelium. Iac. vlti. Multum valet deprecatio iuſti aſsidua.

LECTIO SECVNDA.

Pietas in omnibus ſectãda proponitur Timotheo, cui ſupradicta ex officio prænunciare committit.

C *HAec proponẽs fratribus, bonus eris miniſter Chriſti Ieſu, enutritus verbis fidei & bonæ doctrinæ quam aſſecutus es. Ineptas autem & aniles fabulas deuita. Exerce autem teipſum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio, ad modicum vtilis eſt: pietas autem ad omnia vtilis eſt, promiſsionem habens vitæ quæ nunc eſt, & futuræ. Fidelis ſermo et omni acceptione dignus. In hoc. n. laboramus et maledicimur, quia ſperamus in deum viuũ, qui eſt ſaluator omnium hominum, maxime fidelium.*

Supra reprobauit ſuperſtitioſam ciborum abſtinentiã: hic mãdat Timotheo vt doctrinam præmiſſam proponat fidelibus: & primò oſtendit quid debet proponere. Secundò quid debet vitare, ibi *Ineptas autem.* Proponit ergo duas rationes quare debet proponere præmiſſa. Vnam ex commiſſo ſibi officio. Secundam ex eius educatione. Dicit ergo

D *Hæc* quę dicta ſunt ſupra. ſ. q omnis creatura eſt bona & q nihil reijciendum, &c. *Proponens, &c.* Timotheus enim conſtitutus erat in officio miniſterij Chriſti, quia omnes habentes officium pdicandi & regendi conſtituunť miniſtri Chriſti 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, &c. Ille autem eſt bonus miniſter qui ſequitur intẽtionem domini ſui, Chriſtus autẽ hoc docuit. Matt. 15. Nihil quod intrat in os coinquinat. Et ideo hoc officiũ requirit illud docere. Item ipſa educatio hoc requirit. Prou. 22. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit non recedet ab ea. Et ideo inconueniens eſt q aliqui nutriti veritate doctrinæ recedant ab ea. Vnde recedens a doctrina qua eccleſia ſuos paruulos inſtruit, non eſt bonus miniſter Chriſti. Et ideo dicit *Enutritus verbis fidei, &c.* Verbum enim dei eſt ſpirituale nutrimentum quo ſuſtẽtatur anima, ſicut corpus per cibum. Mat. 4. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit de ore dei. Hoc verbũ fidei inſtruit primo circa credenda, & ſic dicit *Enutritus verbis fidei.* Secundò

circa agẽda. & ſic ſubiũgit *Et bonæ doctrinæ.* Vel fidei verbũ quod & ſimplices habẽt, & bonę doctrinæ quod ſpirituales magiſtri. Deinde cũ dicit *Ineptas, &c.* Oſtendit quid vitandum ſit, quia fabulæ ineptæ & inanes. Fabula enim ſecundum Philoſophum eſt compoſita ex miris, & fuerũt in principio inuentę (vt dicit Philoſophus in poętria,) quia intentio hominum erat vt inducerent ad acquirẽdum virtutes & vitandum vitia. Simplices autem melius inducũtur repreſentationibus quam rationibus. Vnde in miro bene repreſentato videtur delectatio, quia ratio delectatur in collatione. Et ſicut repreſentatio in factis eſt delectabilis, ita repreſentatio in verbis: & hoc eſt fabula. ſ. dictum aliquod repreſentans & repreſentando mouens ad aliquid. Antiqui enim habebant aliquas fabulas accommodatas aliquibus veris, qui veritatem occultabant in fabulis. Duo ergo ſunt in fabula, q. ſ. contineat verum ſenſum, & repreſentet aliquid vtile. Item ꝙ conueniat illi veritati. Si ergo proponatur fabula, quæ non poteſt repreſentare aliquam veritatem eſt inanis, ſed quæ non proprie repreſentat eſt inepta, ſicut fabulæ de thalmuth. Deinde cũ dicit *Exerce, &c.* excluſa ſuperſtitioſa abſtinentia: hic comparat abſtinentiam virtuoſam alĳs virtutibus. Et ſciẽdum eſt quòd iſte Timotheus erat homo valde abſtinens. Vnde dicit infra. 5. Quòd modico vino vtatur, & forte vt ſit ſolicitus de his, quæ ad miſericordiam pertinent: quia qui nõ parcunt ſibi frequenter, nec alĳs parcunt. Et ideo inducit eũ vt pietatem præferat abſtinẽtiæ. Et primò inducit eum ad pietatem. Secundò præfert eam abſtinentiæ, ibi *Nam corporalis.* Tertiò confirmat quoddam dictũ, ibi *Promiſſionem.* Quarto dat formam docẽdi pietatem, ibi *Præcipe hæc.* Dicit ergo *Exerce teipſum ad pietatem.* Pietas eſt per quam parentibus, patriæq; beniuolentiæ officium impẽdimus: ſicut religio per quam cultum debitum deo exhibemus. Pietas enim importat quandam affectionem ad ſuum principium. Principium autẽ generationis, eſt pater & patria. Et ideo oportet quòd homo circa eos ſit beniuolus. Pater autem omniũ eſt deus. Mala. 1. Si ego pater vbi eſt honor meus? Et ideo nomen pietatis eſt deriuatum ad cultum dei, vt dicit Aug. 4. de ciui. dei. Vnde euſebia eſt idem quòd pietas. Iob. 28. Ecce pietas ipſa eſt ſapientia, ſecũdum aliam tranſlationẽ, vbi noſtra ſic habet. Ecce timor domini ipſa eſt ſapientia. Titum. 1. In agnitione veritatis, quæ eſt ſecundum pietatẽ. Sed quantum ad terrenam pietatem competit pietati vt homo ſit beniuolus compatriotis, ſed quantum ad Chriſtianam pietatẽ requiritur vt homo omnibus hominibus ſit beniuolus, quia omnes ſumus eiuſdem patriæ. Et ideo pietas ſumitur pro miſericordia. Cum ergo dicit, Exerce teipſum ad pietatem: poteſt accipi ſecundum quòd pertinet ad cultum dei, & ad opera miſericordiæ exhibenda. Gloſa, ad pietatem id eſt ad cultum omnipotentis dei, & opera miſericordiæ. Et dicit, Exerce, non fac: quia exercitium dicit promptitudinem, & hoc ideo, quia exercitatus facit leuius, delectabilius, & ſtabilius. Prouer. 24. Diligenter exerce agrum tuum. Deinde cum dicit *Nam corporalis exercitatio ad mo. vti. eſt.* Præfert eam abſtinentiæ. Et primo oſtendit ad quid valet exercitatio corporalis. Secundo ad quid pietas, ibi *Pietas autem.* Corporalis exercitatio ieiunĳ & huiuſmodi in ſua natura non ſunt bona, ſed pœnalia, & ſi homo non peccaſſet nihil horum fuiſſet, ſed bona medicinalia. Sicut enim reubarbarum eſt bonum inquãtum releuat a colera, ſic & iſta inquantum comprimunt concupiſcentias, ergo ad iſtud modicum ſunt vtilia. 1. Cor. 9. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo, &c. Collo. 3. Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terrã. Et ideo ſi homo eſſet in ſtatu, in quo non poſſet peccare: non indigeret ieiunio & huiuſmodi. Vnde Chriſoſtomus ſuper illud Matt. Venit Ieſus, &c. Dicit, Ioãnes purus homo, indigebat medicina ieiunĳ: Chriſtus deus erat & nõ purus homo, & ideo huiuſmodi non indigebat, ergo ad modicum vtilis eſt, quia tantum ad morbum peccati carnalis, nõ ſpiritualis: quia aliquando propter abſtinentiam homo irãcundiam, inanẽ gloriam, & huiuſmodi incurrit. Deinde

E cum dicit *Pietas autem.* præfert abſtinentiæ pietatẽ, & accipitur hic vtroq; modo ſcilicet pro cultu dei, & miſericordia *Et eſt ad omnia vtilis* quia ad omnia peccata delenda. Eccle. 3. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis. Item ad bona promouẽda. Eccle. 17. Eleemoſyna hominis quaſi ſacculus, &c. Item promerentur ſpecialem dei miſericordiam. Matt. 5. Beati miſericordes quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Et ideo ad hoc deſignãdum dominus Mat. 25. ſpecialiter commemorat opera miſericordiæ. Quod probat ſubdens *Promiſſionem habens.* In præceptis enim decalogi vnum ſolum inuenitur, quod pertinet ad pietatem ſcilicet honorare patrem & matrem, & ſub illo continentur omnia præcepta, ad quodcunque beneficium impendendum proximo: et hoc eſt ſolum pręceptum inter ea, quæ ſunt ad proximum habens promiſſionem ſcilicet vt ſis longeuus, &c. Exod. 20. Et Apoſtolus hic interpretatur longeuus ſecundum vitam præſentem, & futurã. Vnde dicit *Vitæ quæ nunc eſt & futuræ.* Prou. 3. Lon-

F gitudo dierum in dextera eius. Sed tunc eſt quæſtio, quia aliquando inuenitur aliquis pietatem ſequens, qui tamen non eſt longeuus. Reſpondeo ſicut dicit Philoſophus, hæc bona temporalia intantum ſunt bona, inquãtum vtilia ad fœlicitatem. Vnde ſi quis haberet tantum de temporalibus quòd propter ipſa impediretur a bono virtutis & fœlicitatis, hoc non eſſet ſibi ad bonam fortunam, ſed ad malam, vt dicitur. 10. Ethic. Et longitudo vitę eſt vnum de temporalibus, intantum bonum, inquantum coadiuuat ad virtutem. Aliquando autem eſt occaſio ad peccandum: & ideo deus aliquando ſubtrahit eam homini, non quia deficiat a promiſſiõe, ſed quia dat quod melius eſt. Sap. 4. Raptus eſt ne malitia immutaret intellectũ eius. Alia eſt quæſtio, quia Apoſtolus præfert pietatem corporali exercitationi, quia habet ſpem vitæ præſentis & futuræ. Sed nunquid corporalis exercitatio etiam habet ſpem, aliás ieiunans nõ mereretur vitam æternam? Reſpondeo, quando duæ virtutes ſunt & vna continet aliam, illud quod eſt ſuperioris

G virtutis per ſe, competit per accidẽs inferiori. virtus autem cui competit per ſe mereri vitam ętenam, eſt charitas, cuius proprius & immediatus effectus eſt pietas. Et ideo ſecundum propriam rationem attingit ad merendam vitam æternam: abſtinentia autem non, niſi inquantum ordinatur ad charitatem & pietatem: quia ſi ieiunans non refert hoc ad dilectionem dei, non meretur vitam æternam. Tertia quæſtio eſt, quia dicit hic Ambroſius in gloſa, Omnis ſumma diſciplinæ Chriſtianæ ĩ miſericordia & pietate eſt, quam quiſquis ſequens, ſi lubricum carnis patiatur, ſine dubio vapulabit, non tamen peribit. Vbi primò eſt dubiũ de prima eius parte, quia miſericordia & pietas immediate ordinantur ad charitatem, in qua eſt ſumma Chriſtianę religionis. Reſpondeo quorundam fuit opinio, ſicut Augu. dicit. 10. de ciui. dei, quòd exercentes pietatis opera, quantumcunque faciant peccata carnalia, finaliter non pereunt æternaliter. Et ad hoc eſt authoritas iſta. Item quod habetur Matt. 25. Vbi damnandis ſolum improperat defectum

H miſericordiæ, ergo debetur pœna æterna ſolum immiſericordibus. Auguſtinus autem dicit contrarium; quia Apoſtolus dicit qui talia agunt regnum dei, &c. Quantumcũq; enim exercitetur quis ĩ miſericordia, ſi in morte eſt in peccato mortali, non intrabit regnum. Ad oppoſita dicendum eſt, quòd non eſt miſericors qui ſibi non miſeretur, ſecundum illud Eccle. 30. Miſerere animæ tuę placẽs deo, & hoc fit ſi homo coniungatur deo per amorem, alias non eſt miſericors. Ad illud euangelĳ reſpondet Auguſtinus, ꝙ non quicũq; peccat detruditur in infernum ſtatim, quia remanet ei locus pœnitentiæ, ſed ille detruditur qui finaliter moritur in peccato, & pertinet pœnitentia ad miſericordiam. Sed quid dicit, Si lubricum, & cętera. Reſpondeo, dicendũ eſt quòd loquitur de lubrico mortali. Et quòd dicit, non peribit, licet hoc non ſit ex condigno, tamẽ eſt ex cõgruo, inquantum diſponitur animus ad bonum: vnde dominus poſt lapſum hominem reparat. Et hoc præcipue videtur eſſe in pietate, quia homo benefaciendo alĳs inducit alios

ad

Fabula, cur ab antiqs inuenta.

adorandum pro ſe, & Dñs donat aliquando veniam pec-
catoribus precibus ſanctorum: inquantũ impetratur eis ve
nia peccatorũ & donum gratiæ: quia homo poteſt mereri
ex congruo alteri primam gratiam: aliàs pro nihilo oraret
eccleſia pro peccatoribus. Deinde cùm dicit *Fidelis ſermo*.
Oſtendit ꝙ promittitur nobis futura vita, & primò oſten-
dit hoc ex labore ſanctorum. Secundò ex eorum ſpe, ibi
Quia ſperamus. Tertiò ex benignitate Dei, ibi *Qui eſt*. Dicit
ergo *Sermo*, ꝙ ſcilicet pietas habet promiſſionẽ *Eſt fidelis*.
Quod ſupra expoſitũ eſt. Et quare? *In hoc enim*, id eſt pro-
pter hoc vt cõſequamur vitã ęternã *Laboramus*. 2. Timo. 2.
Laborantẽ agricolam oportet primum de fructibus perci-
pere. Item vt benefaciamus, licet mala ſuſtineamus, dicit
Et maledicimur. Iac. 1. Patientia opus perfectũ habet: & Ro. 5.
Patientia probationẽ operatur, &c. Et ſuſtinemus propter
ſpem vitæ, *Quia ſperamus in Deum viuum*, qui eſt ſaluator vitę
præſentis & futuræ. Item ex officio Dei eſt ſaluare. Eſa. 43.
Non eſt abſq; me ſaluator. Et ideo incarnatus eſt Deus, &
vocatus eſt Ieſus. Matt. 1. Ipſe enim ſaluum faciet populum
ſuum à peccatis eorum: & Ieſus idem eſt, ꝙ ſaluator, quia
ſaluat, ſalute corporali, quo ad omnes. Et ideo dicit *Omnium
hominum*. Item ſpirituali quo ad bonos. Et ideo dicit *Et ma-
xime fidelium*.

LECTIO TERTIA.

Monet Timotheum, vt in omnibus, purum ſit exemplar virtutum, & quomodo diuerſi, ab eo ſunt diuerſo modo docendi.

*PRæcipe hæc & doce. Nemo adoleſcentiã tuam con-
temnat: ſed exemplũ eſto fidelium, in verbo, in con-
uerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Dum venio,
attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ. Noli neglige-
re gratiã, quæ in te eſt: quæ data eſt tibi per prophetiã, cum
impoſitione manuũ presbyterij. Hæc meditare, in his eſto:
vt profectus tuus manifeſtus ſit omnibus. Attende enim
tibi & doctrinæ: inſta in illis. Hoc enim faciens & teip-
ſum ſaluum facies, & eos qui te audiunt. Seniorem ne in-
crepaueris: ſed obſecra, vt patrẽ: iuuenes vt fratres: anus
vt matres: iuuenculas vt ſorores in omni caſtitate.*

Superius Apoſtolus hortatus eſt Timotheum ad pieta-
tem: hic dat ei formã docendi pietatem: cui primò iniungit
vt pietatẽ doceat. Secundò quomodo ſit idoneus ad docen
dum, ibi *Nemo*. Tertiò quomodo diuerſos diuerſimodè do
ceat, ibi *Seniorem*. Doctrina verò pietatis in duobus conſi-
ſtit. ſ. in agendis & credendis. Agenda aũt non ſolũ debent
inſtruere ſi ſunt authoritatem habentes, ſed etiã pręcipere.
Et ideo dicit *Præcipe hæc*. Tit. 2. Argue cum omni imperio.
Quantũ ad credenda dicit *Et doce*. Matt. vlti. Docete om-
nes gẽtes. Iob. 4. Ecce docuiſti plurimos. Deinde cũ dicit
Nemo. Oſtendit quomodo poſſit eſſe idoneus ad prędicta,
& primò ad præcipiendũ. Secundò quomodo ad docen-
dum, ibi *Dum venio*. Circa primũ duo facit, quia primò do
cet quomodo debet excludere contemptũ. Secundò mani-
feſtat per quid excludendũ ſit, ibi *Sed exemplum*. Præceptũ
efficaciam non habet niſi per authoritatẽ præcipientis: &
ideo quando authoritas contemnitur, pręceptũ fruſtratur,
quod maximè fit in adoleſcentia, quia tales nõ creduntur
prudentes eſſe. Vnde ſm Philoſophum, Nemo iuuenes ele-
git duces. Et ideo dicit *Nemo, &c.* Quaſi dicat, Licet ſis iuue
nis, mores tamen repreſentent ſenectutẽ. Tob. 1. Cum eſſet
iunior. Deinde oſtendit quomodo excluditur contem-
ptus, dicens *Sed eſto, &c.* vt. ſ. talem exhibeas te vt ſis exem
plum faciendi, quod verbo doces. Et notandum, ꝙ in his
in quibus prælatus eſt exemplũ, eſt multiplex differentia.
Quædã enim ordinantur ad proximũ, quædam ad Deũ,
quædã ad ſe. Quãtũ ad proximũ dicit *Exemplum eſto fidelibus*,
vt. ſ. quod verbo pręcipis, impleas opere. 1. Pet. vlti. Forma
facti gregis, &c. Et hoc in locutione. Vnde dicit *In verbo*,
ſcilicet ponderato, ordinato, & circumſpecto. Collo. 4. Ser-
A mo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus. 1. Pet. 4. Si quis
loquitur quaſi ſermones Dei. Item *In conuerſatione* exterio-
ri, vt ſicut excellit loco & dignitate, ita & honeſta conuer-
ſatione. 1. Pet. 2. Conuerſationẽ veſtram inter gentes haben
tes bonam, &c. Matt. 5. Videant opera veſtra bona & glo-
rificent patrem veſtrũ, qui in cœlis eſt. Quantũ ad Deum
ordinatur charitate, quæ perficit affectum. Vnde dicit,
In charitate. 1. Cor. 13. Si linguis hominũ loquar, &c. Collo. 3.
Super omnia charitatẽ habentes. Item per fidem, quę illu-
minat intellectum. Vnde dicit *In fide*. Heb. 11. Sine fide im
poſsibile eſt placere Deo. Quod ſpecialiter competit præ-
latis, qui ſunt cuſtodes fidei. Vnde Luc. 22. Specialiter Dñs
orat pro fide Petri, dicens, Ego pro te rogaui Petre, vt non
deficiat fides tua. Quantũ ad ſe ordinatur caſtitas, quia in-
decens eſt nimis, vt vita miniſtrorũ diſcordet à vita Dñi,
Eccle. 10. Secundũ iudicẽ populi ſic & miniſtri eius. Chri-
ſtus aũt ſic caſtitatẽ dilexit, vt de virgine vellet naſci & ip-
ſe eã ſeruauit, ideo ſequitur, in caſtitate. Deinde cũ dicit
B *Dum venio, &c.* Oſtendit quomodo ſit idoneus ad docendũ,
& primò facit hoc. Secundò aſsignat rationem præmiſſæ
monitionis, ibi *Noli negligere*. Per duo autem eſt idoneus ad
docendum. ſ. per lectionem, in qua acquirit ſcientiã, & per
exercitiũ, in quo efficitur promptus. Et ideo dicit *Dum ve-
nio attende lectioni*, ſcilicet librorum ſanctorũ. 1. Mach. 12. Ha-
bentes ſolatio libros ſanctos. Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas.
Et hoc ſignificatur. Exod. 25. Vbi dicitur, ꝙ ſemper in arca
Dñi debebant eſſe vectes in circulis & circuli in angulis:
quaſi ſemper parati ad portandũ. Ad exercitium autẽ ne-
ceſſaria eſt exhortatio noſtra quantũ ad agenda, doctrina
quantũ ad cognoſcenda. Ideo addit *Exhortationi & doctrinæ*.
Hier. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent
vos ſcientia & doctrina. Deinde cùm dicit *Noli*. Ponit
rationem monitionis pręmiſſæ, & primò ponit cauſam ex
dono ſuſcepto. Secundò cauſam ex præmio expectato, ibi
Attende tibi. Item primò ponit rationem. Secundò oſtendit
quomodo quod in ratione continetur impleri poteſt, ibi
C *Hæc meditare*. Dicit ergo *Noli, &c.* Quaſi dicat, immo atten
de, quia qui recipit gratiã nõ debet in ea negligens eſſe, ſed
ex ea fructificare debet. Matt. 25. Seruus abſcondens in ter-
ra pecuniã punitur, propter negligentiam *Noli ergo negligere
gratiam, &c.* Per hoc intellige, vel dignitatem epiſcopalem,
vel donum ſcientiæ, vel prophetiæ, vel miraculorũ, quorũ
nihil debet negligi. 2. Cor. 6. Ne in vanum gratiã Dei reci-
piatis. Dico gratiã, quæ data eſt tibi per prophetiam. i. per
diuinam inſpirationẽ. Nam in primitiua eccleſia, vbi purè Nota circa
& propter Deũ electiones fiebant, nullus aſſumebatur ad electionẽ.
epiſcopatum niſi per electionem diuinam, ſicut electus eſt
Ambroſius & Nicolaus. Et hanc inſpirationem vocat hic
prophetiã. Vnde Glo. dicit. i. per ſanctorũ electionem, quia
ſancti non eligebant, quem à Deo non ſciebant electum.
Item Apoſtolus præuidebat hunc profuturũ eſſe populo.
Proue. 29. Cum prophetia defecerit. i. talis modus electio-
nis, diſsipabitur populus. Et quomodo? Cum impoſitione
manus presbyteri. Alia litera habet *Manuum presbyterii*. Et
D ſicut dictum eſt nomina præsbyteri, vel epiſcopi ſunt pro-
miſcua, quia ſacerdotes & præsbyteri. i. epiſcopi erant, qui
recipiebantur cum manus impoſitione. Nume. 27. Voca
Ioſue & impone manũ tuam ſuper eum, &c. Dñs etiã im-
poſuit manũ pueris, vt dicitur Matt. 19. Itẽ Apoſtoli ſeptẽ
diaconibus. Act. 6. Et ideo ordinandis in epiſcopũ impo-
nuntur manus. Sed quæſtio eſt cum epiſcopus debeat or-
dinari à tribus, quare hic dicitur ſingulari numero præsby
teri? Reſpondeo, hoc ideo dicit, quia & ſi cõueniant multi,
tamen vnus eſt principalis & alij coaſsiſtentes. Tamen po-
teſt dici, ꝙ tunc hæc cõſtitutio nondum erat, & tunc pauci
erant epiſcopi, qui nõ poterant congregari. Alia litera ha-
bet præsbyterij. i. illorum, qui ſibi impoſuerunt manũ nõ
inquantũ homines, ſed inquantũ pręsbyteri. Et hæc impo Manuũ im
ſitio ſignificat collationẽ gratiæ: nõ ꝙ miniſtri dent gratiã, poſitio, qd
ſed ꝙ ſignificant gratiã datam à Chriſto. Vnde illorum eſt in promo-
ſolũ, qui ſunt miniſtri Chriſti. Et ideo dicit pręsbyterij, vel tione ſigni
præsbyteri, quia manus impoſitio, alia eſt, quæ fit à dia- ficet.
conibus,

eonibus, & alia quæ fit à præsbyteris. Deinde cùm dicitt *Hæc meditare.* Oſtendit quomodo impleatur, quod dictum eſt, vt.ſ. continuè meditetur ea, quę ſpectant ad officiū ſuū. Heb. vlti. Ipſi enim peruigilāt quaſi raőonē pro animabus veſtris reddituri. *Hæc ergo meditare,* id eſt frequenter cogita, quæ ſunt ad curā gregis tui. *In his eſto,* id eſt tota virtus tua ſit ad hoc. Et quare? *Vt profectus tuus ma. ſit omnibus.* Matt. 5. Nemo accendit lucernā: & in abſcōdito ponit, &c. Phil. 4. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Et hæc debet ſeruare propter præmium expectatum, propter quod ſubdit, dicens *Attende tibi & doctrinæ.* Aliqui ſic attendunt doctrinæ, ꝙ ſui curam negligunt: ſed Apoſtolus dicit, ꝙ primò attendat ſibi, & poſtea doctrinæ. Eccle. 32. Miſerere animæ tuæ placens Deo. Vnde Ieſus cœpit facere & docere *Inſta in illis,* id eſt inſtanter exerce. 2. Timo. 4. Inſta opportunè. Et fructus erit ex hoc copioſus, quia *Hoc faciens & teipſum, &c.* Et hoc eſt magnum. Iac. 5. Qui cōuerti fecerit peccatorem ab errore vię ſuę, ſaluabit animam ſuam à morte. Dan. 12. Qui ad iuſtitiā erudiunt multos quaſi ſtellæ, &c. Vnde doctoribus debetur prēmiū aureolę. Deinde cùm dicit *Seniorem, &c.* Oſtendit quomodo diuerſimodè diuerſis ſuam doctrinā debet tradere, & ponit duas diuerſitates, Vnam ſecundū ætatem. Aliam ſm ſexum. Secundū ætatem primò quantū ad viros. Secundum quantū ad fœminas, ibi *Anus, &c.* Dicit ergo *Seniorem, &c. Sed obſ. vt patrem.* Leui. 19. Honora perſonam ſenis. Et ideo non ſunt mordaciter increpandi, ſed obſequēdi. 1. Pet. 5. Seniores qui in vobis ſunt, obſecro cōſenior. Et ſi Petrus ſenior hoc faciebat, quantò magis iuuenis hoc debet. Sed contrà. Eſa. 65. Puer centum annorum morietur & peccator centum annorum maledictus erit. Reſpondeo, dicendū eſt, ꝙ ſenex propter excedentem malitiam perdit honorem ſenectutis: & tunc increpandus *Iuuenes, vt fratres.* Matt. 23. Omnes vos fratres eſtis. Ezech. 34. Cum auſteritate imperabatis eis. Ex parte fœminarum eſt differentia ætatum, *Quia anus vt matres* maximè, quæ nō ſunt iuuenes. infrà. 5. Viduas honora *Iuuenculas, vt ſorores.* Ex amore charitatis. Et hoc *In omni caſtitate.* Quia amor ſpiritualis ad mulieres niſi cautus ſit degenerat in carnalem, ideo in his, quæ ad iuuenculas pertinent adhibenda eſt caſtitas: & ideo Apoſtolus addit hoc. Vnde papa ſcribens eis dicit *Dilectus in Christo.* Sed viris ſimpliciter dicit, dilectis filijs.

CAPIT. V. LEC. I.

Honorare viduas monet, oſtenditq́ue, quæ veræ viduæ ſint, & quibus auxilium dandum.

Viduas honora: quæ verè viduæ ſunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet: diſcat primum domum ſuam regere, & mutuam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptū eſt coram Deo. Quæ autem verè vidua eſt & deſolata: ſperet in Deum, & inſtet obſecrationibus & orationibus nocte & die. Nam quæ in delicijs eſt, viuens mortua eſt. Et hoc præcipe, vt irreprehenſibiles ſint. Si quis autem ſuorum, & maximè domeſticorū curam non habet: fidem negauit, & eſt infideli deterior.

Suprà inſtruxit Timotheum de vſu ciborū & de abſtinentia: hic inſtruit eum de diſpenſatione ciborum, quæ fit ſpiritualibus perſonis. ſ. quæ diſpenſabantur viduis & doctoribus. Primò ergo inſtruit eum de viduis. Secundò de doctoribus, ibi *Et qui bene præſunt.* Circa primū primò oſtendit quomodo viduis & doctoribus ſunt miniſtranda alimenta per eccleſiam. Secundò qualis vidua ſit eligēda, ibi *Vidua eligatur.* Item primò oſtēdit qualibus viduis ſit ſubueniendum. Secundò manifeſtat, quod dixit, ibi *Si qua autem.* Tertiò oſtendit rationem dictorum, ibi *Si quis.* Dicit ergo *Viduas honora* non ſolū reuerentiā exhibendo, ſed neceſſaria tribuendo. Hæc enim duo intelliguntur in verbo honoris. Vnde in præcepto honorandi parentes, intelligitur etiā de

E ſubuentione, quaſi dicat, In neceſſarijs prouide: & hoc inchoatum eſt à principio eccleſię. Act. 6. Factū eſt murmur Græcorū aduerſus Hebræos, eo ꝙ deſpicerentur in miniſterio quotidiano viduę eorum. 2. Mach. 3. In templo pecunia poſita erat ad alimoniam viduarū & pupillorum. Sed quas viduas? Illas *Quæ vere ſunt viduæ.* Vidua dicitur quaſi à viro idua. i. diuiſa. Nam vidua verè eſt illa, quæ non habet alias perſonas à quibus ſuſtentetur, & huic neceſſaria dabantur de eleemoſynis fideliū. Deinde cùm dicit *Si qua autem.* Exponit, quæ ſunt verè viduæ, & primò oſtendit, quæ non ſunt verè. Secundò quæ ſunt verè, ibi *Quæ autem.* Circa primū primò agit de inſtitutione earū, quæ ſunt verè viduæ. Secundò rationē aſſignat, ibi *Hoc enim.* Inſtruit ergo huiuſmodi, quòd *Diſcant domū ſuam regere.* Tob. 10. Docuerunt filiam ſuam regere familiam. Et dicit, primū, quia vidua quæ aſſumitur ad prouiſionē ſibi ab eccleſia fiendā, debet eſſe cum honeſtate vigilās. Et hoc eſt, ꝙ dicit *Diſcat.* Item debet ſuis parētibus ſeruire, & ideo dicit *Mutuam, &c.*
F Quaſi dicat, Sicut parentes eam nutrierunt, ita & ipſa eos ſi habet. Et huius ratio aſſignatur cum ſubiungit, dicens *Hoc enim eſt acceptum, &c.* Quia hęc nō ſolū hominibus fiunt, ſed Deo. Et hoc patet, quia Dñs de hoc ſpeciale mandatū dedit Exod. 20. Quod etiam Dñs Ieſus in euangelio noluit prętermitti. Item hoc natura docet, vt homo recompenſet beneficia impendentibus. At nulla tantum impenderunt quantū parentes. Deinde cùm dicit *Quæ autem vere.* Tractat de veris viduis. Primò oſtendēs, quæ verè ſint viduæ. Secundò qualiter inſtruendæ ſunt, ibi *Speret in Deum.* Dicit ergo *Quæ autem vere vidua eſt & deſolata,* id eſt, quæ non habet conſolationē humanam. ſ. filios vel parentes, & talis quæ nō habet aliud confugiū, ſperet in Deum, etiam quantū ad temporalia ſubdita per eccleſiā ſuſtentata. Et debet inſtrui primò, vt exercitetur in bonis. Secundò vt caueat à malis, ibi *Et hoc præcipe.* Circa primū duo facit, quia primò oſtendit quibus debet occupari hæc vidua. Secundo rationem aſſignat, ibi *Nam vidua.* Dicit ergo, Speret in Deū & actum
G ſpei conuenientē exerceat, quod fit per orationē & obſecrationē, per quas obtinetur, quod ſperatur. Oratio enim eleuatio eſt mētis in Deū: obſecratio eſt poſtulatio per aliqua ſacra. Et ideo ſubiungit *Et inſtet obſecra. & ora.* & dicit *Die & nocte,* quia impoſſibile eſt, ꝙ animus hominis ſit ſine aliqua cura. Et ideo, ex quo vidua nihil habet in quo occupetur, debet vacare ſemper Deo. Luc. 2. Anna non diſcedebat de templo, &c. Iudith. 8. Fecit cubiculum in ſuperiori ad orandum. Deinde cùm dicit *Nam quæ.* Reddit rationem quare debet ſemꝑ vacare orationi. ſ. quia impoſſibile eſt, ꝙ animus nō occupetur circa aliquā delectationē. Et cum animus otioſi nō occupatur vtilibus, oportet ꝙ occupetur carnalibus. Et ideo dicit, ꝙ vidua ſic deſolata vacet orationi: quia ſi non habet hanc, dat ſe delicijs, & ſic mortua eſt morte peccati. Apoc. 3. Nomē habes, ꝙ viuas, & mortuus es. Eſa. 38. Viuens. ſ. interius: viuens. ſ. exterius, confitebitur tibi. Et licet deliciæ ſint omnibus hominibus occaſio mortis, ſpecialiter tamen mulieribus, quia ex ſui natura habent
H animi molliciem. Cum ergo deliciæ emolliant animum, neceſſe eſt, ꝙ mulieres multo plus emolliantur. Hiere. 31. Vſquequo delicijs diſſolueris filia vaga? Apoc. 18. Quantū glorificauit ſe & in delicijs fuit, tantū date illi tormentū & luctum. Deinde cùm dicit *Et hoc præcipe.* Oſtendit quod inſtrui debent cauere ſe à malis. Et ideo dicit, ꝙ etiā prohibeat hoc, præcipiens *Quod mulieres,* quæ ab eccleſia ſuſtentantur *Sint irreprehenſibiles.* Pſal. Domū tuam Dñe decet ſanctitudo. Deinde cùm dicit *Si quis autem.* Aſſignat rationē huius, quod dicit *Diſcat primum, &c.* Dicens, ꝙ oportet, ꝙ circa hoc inſtruatur vidua, quia hoc eſt de neceſſitate. Et ideo dicit *Suorum* quorum. ſ. cura ei incumbit *Et maxime domeſticorum.* Can. 2. Ordinauit in me charitatē. Et ſicut Aug. dicit, poſſumus omnibus bene velle, ſed illi qui ſunt nobis coniuncti, æſtimantur quaſi quædā ſors, & ideo magis diligendi. Ambro. in lib. de offi. dicit, ꝙ ratio huius eſt, quia fortè his quibus non eſt verecundum ſuſcipere à ſuis, eſſet verecundū ſuſcipere ab alijs *Fidem negauit* per opera, quia ſi

non

non ſeruat fidẽ his quos ſibi natura copulauit, conſequens eſt, ꝙ nec aliis. Tit. 1. Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. Sed nunquid eſt hoc verum *Et eſt infideli deterior?* Cuius contrarium videtur per Auguſt. Ioan. 15. Si non veniſſem, &c. Quia ſuper hoc dicit, ꝙ ibi loquitur de peccato infidelitatis, quod eſt grauius cæteris peccatis: quia peccata in Deum ſunt grauiora, quàm quæ in proximum. Reſpondeo, ꝙ fidelis & infidelis poſſunt dupliciter conſiderari. Primò quantum ad ſtatum peccati, & ſic infideles ſunt in peiori ſtatu, quia nihil agunt Deo acceptũ. Secundò quantum ad vnum peccatum, & tunc econtra: fidelis enim & infidelis ſi mœchentur, plus peccat fidelis, quia facit iniuriam fidei. Et ſic dicit, ꝙ ſi fidelis contemnit curam parentum, grauius peccat, quàm ſi hoc faceret infidelis. 2. Pet. 2. Melius erat eis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti, &c.

LECTIO SECVNDA.

Quæ viduæ ſunt eligendæ, vt cæteris præſint oſtendit, & adoleſcentularum conſuetudinem fugere docet.

VIdua eligatur non minus ſexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis teſtimonium habens, ſi filios educauit, ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi tribulationem patientibus ſubminiſtrauit, ſi omne opus bonum ſubſecuta eſt. Adoleſcentiores autem viduas deuita, Cum enim luxuriatæ fuerint in Chriſto, nubere volunt: habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem & ocioſæ diſcunt circumire domos, non ſolum otioſæ, ſed & verboſæ, & curioſæ loquentes, quæ non oportet. Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matres familias eſſe: nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia. Iam enim quædam conuerſæ ſunt retro poſt Sathanam. Si quis fidelis habet viduas ſubminiſtret illis, vt non grauetur eccleſia: vt his quæ verè viduæ ſunt ſufficiat.

Suprà oſtendit viduas ab eccleſia eſſe ſuſtentandas: hic oſtendit quales ſunt ſuſtentandę. Et primò oſtendit qualis ſit eligenda: ſecũdò qualis vitanda, ibi *Adoleſcentiores.* Circa primũ tria facit, quia primò oſtendit eſſe eligendã ex tempore: ſecundò ex caſtitate: tertiò ex bonorũ operum exercitio. Ex tempore, quia *ſexaginta annorum.* Sed de qua electione agit? Ad hoc poteſt reſponderi dupliciter. Vno modo, ꝙ loquitur de electione, qua eligitur ad præſidendũ gubernatione aliarũ viduarũ, quæ ab eccleſia nutriebantur, quæ ſic antiqua præficiatur, vt de continentia eius nullus ſuſpicetur. Num. 4. A triginta annis & ſuprà vſq; ad annos quinquaginta, &c. Sed contra videtur, quia eccleſia facit cõtrariũ, quia abbatiſſæ iuniores fiunt. Reſpondeo, Dicendum eſt, ꝙ inordinatũ eſt, ꝙ nimis iuuenculæ fiant: ſed tamen nõ eſt tanta diligentia eccleſiæ in eis, quę ſunt incluſę, vt in eis, quæ ſunt liberę. Alio modo, ꝙ loquatur de electione qua eligitur ad hoc, ꝙ ſuſtentetur ſtipendiis eccleſiæ: & talis eligatur non minus, quàm annorum ſexaginta: quia iuuenes poſſunt laborare manibus, ſicut & Apoſtolus, qui licet poſſet de euangelio viuere, tamen laborabat, ſed vetulæ quieſcunt. Ex caſtitate etiã eligenda eſt vidua, ideo dicit *Quæ fuerit vnius viri vxor.* Sicut enim requiritur in epiſcopo, ꝙ ſit vir vnius vxoris: ita in vetula, ꝙ ſit viri vnius vxor. Glo. hoc dicit propter prædictum ſacramentũ. Hęc Gloſa eſt magiſtralis & parũ valet. Non enim videtur ratio ſumi ex aliquo ſacramento, quia mulieres non ſuſcipiunt aliqua ſacramenta miniſtranda. Sed hoc dicit propter firmitatẽ, vt. ſ. habeant continuum propoſitum ſeruandæ viduitatis. Sed Hieronymus in epiſtola ad Aggerũtiã, aliàs ad Eſiciã, aliam rationem aſsignat. ſ. ꝙ apud Gentiles mos erat, ꝙ in ſacris deorum nulla præerat, quæ haberet duos viros. Et ideo Apoſtolus voluit, vt quę alimẽtis eccleſiæ nutriebantur,

A non minus eſſent caſtæ. Iudith. 15. Eo ꝙ caſtitatẽ amaueris, & poſt virũ tuum, alterũ neſcieris, &c. Luc. 2. Vixit annis ſeptẽ cum viro ſuo à virginitate ſua. Et ideo eſt quaſi laudabile ſignum caſtitatis, quòd vnius viri fuit vxor.

Deinde cùm dicit *In operibus bonis, &c.* Oſtendit viduam eſſe eligendã ex exercitatione bonorum operum: & primò in generali: ſecundò in ſpeciali, ibi *Si filios.* Tertiò das idem intelligere de omnibus bonis operibus, ibi *Si omne opus.* Quantũ ad primum dicit *In operibus bonis.* Prouer. vlt. Laudent eam in portis eius. Et dicit *Teſtimonium habens.* Ioan. 5. Opera quæ dedit mihi pater, vt perficiam ipſa opera, quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me. Exteriora enim opera oſtendũt interiorẽ fidem. Iac. 2. Oſtende mihi fidem tuam ſine operibus, & ego oſtendã tibi ex operibus fidem meam. Sed quæ opera? primò ad ſuos: ſecundò ad alios. Ad ſuos dicit *Si filios educauit,* ſcilicet in timore Dei, & caſtitate. Eccle. 7. Filii tibi ſunt, erudi illos. Quantum ad alios, tangit tria opera pietatis, quia mulieres habẽtes cor molle B ſunt naturaliter miſericordes. Primò ergo docet hoſpitalitatem, ibi *Si hoſpitio recepit.* Roma. 12. Hoſpitalitatẽ ſectantes. Secundò cum hoc ſimul ponit humilitatẽ dicens *Si ſanctorum lauit pedes* ſic enim ſunt ſancti recipiendi & honorificẽ tractandi. Luc. 10. Martha autẽ ſatagebat circa frequens miniſteriũ, ſic Chriſtus Ioan. 13. Si ergo ego laui pedes veſtros Dñs & magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Glo. Auguſt. ſuper Ioan. Faciunt hoc ſibi inuicẽ fratres etiam in ipſo opere viſibili: & quod manu nõ faciunt, corde non faciunt. Multò aũt melius eſt, vt etiam manibus fiat, nec dedignetur id quod fecit Chriſtus facere Chriſtianus. Qui enim ad pedes fratris inclinatur, ei in corde humilitas excitatur, vel ſi iam inerat, confirmatur humilitatis effectus. Tertiò fortitudinẽ & conſtantiam, vt. ſ. tribulatis aſsiſtat, vnde dicit *Si tribula. pati ſubminiſtrauit.* Heb. 10. Vinctis cõpaſsi eſtis. Deinde cùm dicit *Si omne opus.* Concludit in quibus debet eſſe bona, dicens *Si omne opus bonum ſubſecuta eſt,* id eſt proſecuta eſt. Gal. 6. Dum tempus habemus C operemur bonum ad omnes. Deinde cùm dicit *Adoleſcentiores, &c.* Oſtendit quæ ſint vitandæ. Et primò hoc oſtendit: ſecundò aſsignat rationem, ibi *Cum enim luxuriatæ.* Dicit ergo, Eligantur viduæ talis ætatis, ſed deuita adoleſcentiores viduas. i. paſsim non recipias ad ſuſtentationẽ in eccleſia, præcipuè infames & diſſolutas: vel deuita eas, quantũ ad conſortium & familiaritatẽ. Eccle. 42. Melior eſt iniquitas viri. i. ſecurior ad cõmorandum, quàm mulier benefaciens: vnde ibi ſubditur, & mulier confundens in opprobrium. Prima expoſitio eſt literalis. Deinde cùm dicit *Cum enim luxuriatæ fuerint, &c.* Aſsignatur duplex ratio ex duplici periculo, quod imminet. Circa primũ duo facit, quia primo proponit primũ: ſecundo reſpondet quæſtioni, ibi *Habentes damnationem.* Si enim adoleſcentes aſſumantur ad ſuſtentationẽ eccleſiæ ſunt duo conſequentia. ſ. ꝙ habeant ſufficientiam, & ꝙ non cogantur manibus operari. Ex vtroq; autẽ imminet periculũ. Ex primo periculũ caſtitatis. Vnde dicit *Cum enim luxuriatæ fuerint.* Luxuria quãdoq; ſumitur pro D ſuperfluitate actus venerei, & ſic eſt vnum de ſeptem vitiis capitalibus: quandoq; vero ſumitur pro omni ſuperfluitate rerũ corporaliũ: & ſic ſumitur hic, quaſi dicat, Cum habuerint ſuperabundantiã *In Chriſto,* id eſt per ſuffragium Chriſti, tunc *Nubere volunt.* Exod. 32. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerũt ludere. Valerius dicit, ꝙ à cerere. i. cibo, & libero patre propinquus eſt locus ad venerem. Oſeę. 4. Comedent, et nõ ſaturabuntur, fornicati ſunt, & non ceſſauerunt, &c. Deinde cùm dicit *Habentes, &c.* Reſpondet tacitæ quæſtioni. Poſſet enim aliquis dicere, Quid enim mali eſt ſi nubant? Tu enim dicis. 1. Cor. 7. Mulier non peccat ſi nubet. Ideo dicit *In hoc habent damnationem, quia primam fidem, &c.* Scilicet caſtitatis, quã vouerunt, aliàs enim non fuiſſent aſſumptæ ad alimoniã. Vnde dicit Aug. hic, ꝙ ex ſolo propoſito quis incurrit damnationẽ. Verum eſt ſi ſit ad determinatũ & cum conſenſu. Eccle. 4. Si quid vouiſti Deo ne moreris reddere. Luc. 9. Nemo mittens manum in aratrum & aſpiciens retro, aptus eſt regno Dei,

Ex ſecundò.ſ. ꝙ non laborant, tria mala incurrunt. Primū malum eſt otioſitas. Eccle.33. Multā malitiā docuit otioſitas. Ezech.16. Hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium. Proue.12. Qui ſectatur otium ſtultiſsimus eſt. Ex otioſitate ſequuntur hæc mala. Cor mulieris nō eſt firmū ſicut viri, & propter hoc ad diuerſa mouetur. Si ergo nō aſtringatur ad operandum, oportet ferri ad diuerſa. Et ideo eſt periculum, ꝙ mulieres ſint otioſæ, vnde antiqui occupabant eas. Item efficiuntur inſtabiles quantum ad locum, quia diſcunt circumire domos. Prouer.7. Nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos inſidians. Hiere.14. Dilexit mouere pedes ſuos, & non quieuit, & Dño non placuit. Quantū ad verba dicit *Verboſæ.* Ex quo enim nō occupantur, multū vacant nugis. Prouer.7. Garrula, vaga, quietis impatiens. Quantū ad cor *Curioſæ,* quia ex quo non occupantur in ſuis, intromittunt ſe de alienis, & ideo *Loquuntur, quæ non oportet,* quia omnium facta diiudicant. Eccle.9. Colloquium eius quaſi ignis exardeſcit.

De otio.

F Deinde cùm dicit *Volo ergo, &c.* Oſtendit cui operi ſint applicandæ.ſ. vt nubant. Et proponit primò documentū: ſecundò aſsignat rationem, ibi, Iam enim. Dicit ergo. Volo *Iuniores,* ſcilicet viduas *Nubere.* Contrà 1.Cor.7. Bonū eſt eis, ſi ſic permaneant, ergo debet melius dicere, Volo continere. Reſpondeo. Hieronymus dicit, ꝙ illud.1.Cor.7. Volebat ex principali intentione, ſed vnuſquiſq; habet propriū donum à Deo. Et ideo ſubdit, Melius eſt nubere, ꝙ̄ vri. Et ideo in quo caſu loquitur, vidēdū eſt, quia in hoc, ne primā fidem faciant irritam: & ideo quod hic dicit, volo, intelligitur nō ex principali intentione *Filios procreare* & non eos occultè occidere per aborſum, ſuprà.2. Saluabitur autē per filiorum generationē, ſi permanſerit in fide *Matresfamilias eſſe,* vt.ſ. ſint occupatæ, nec verboſæ diſcurrant per domos. Et etiam hoc volo, *Vt nullam occaſionem dent aduerſario,* id eſt, vel diabolo, vel gentili *Maledicti gratia,* id eſt, vt poſsit maledicere eccleſiis Dei. In quo ſic concludit vitam viduarū, vt ſic viuāt, ꝙ in nullo alios prouocent

G ad laſciuiam.1.Pet.2. Sic eſt voluntas Dei, vt bene faciētes, obmuteſcere faciatis imprudentiū hominum ignorantiā. Et eſt eius hæc ratio, quia quædā vouentes caſtitatē, conuerſæ ſunt retro, votum irritantes. Et tales vadunt poſt ſathanā ꝑ imitationē, qui apoſtatauit de ſocietate angelorū.

Deinde cùm dicit *Si quis.* Oſtendit quæ viduæ ſunt nutriendæ à priuatis perſonis: & primò ponit documentum: ſecundò rationem, ibi *Vt non grauetur.* Dicit ergo, ꝙ quæ eſt vidua, verè ſperet in Deo, ſed iam ꝙ ſi qua habet fratres, vel parētes, ſuſtentetur ab illis. Et ideo dicit *Si quis fidelis, &c.* Quia hoc eſt opus pietatis. Et hoc *Vt eccleſia non grauetur, &c.* Et hoc neceſſariū eſt, quia tūc eccleſia nō habuit poſſeſsiones, ſed mō habet poſſeſsiones deputatas ad hoc.1.Theſ.2. Nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus.

LECTIO TERTIA.

Præter multa præcepta epiſcopis obſeruanda, hoc maxime obſeruandum eſt, ne cito alicui manus imponant, ac laborantibus in euangelio ſuccurrendum dicit.

H *QVi bene præſunt præsbyteri: duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim ſcriptura. Non alligabis os boui trituranti: & Dignus eſt operarius mercede ſua. Aduerſus præsbyterum accuſationem noli recipere: niſi ſub duobus aut tribus teſtibus. Peccantes, coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Teſtor coram Deo & Chriſto Ieſu, & electis angelis eius, vt hæc cuſtodias ſine præiudicio, nihil faciens in alteram partē declinando. Manus cito nemini impoſueris: neq; cōmunicaueris peccatis alienis. Teipſum caſtum cuſtodi. Noli adhuc aquam bibere, ſed modico vino vtere propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Quorundam hominum*

E *peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad iudicium, quorundam autem ſequuntur. Similiter & facta bona, manifeſta ſunt, & quæ aliter ſe habent abſcondi non poſſunt.*

Superius egit de viduis honorandis, quę ſtipendiis eccleſiæ ſuſtentabantur: hic agit de honoratione præsbyterorū. & primò inſtruit Timotheū qualiter ſe habeat ad eos: ſecundò oſtendit quomodo quædā dicta ſunt intelligēda, ibi *Quorundam hominum.* Item primò oſtēdit, ꝙ præsbyteri ſunt honorandi, ſecundò cōfirmat per authoritatē, ibi *Dicit enim ſcriptura.* Circa primum duo facit, quia primò oſtendit, ꝙ ſunt honorandi: ſecundò oſtendit qua ratione debetur eis honor, ibi *Maximè qui.* Dicit ergo, *Qui bene præſunt præsby.* Præsbyter idem eſt, ꝙ ſenior, & ſicut ſenes ætate, cōſueuerunt habere prudentiā. Iob.12. In multo tempore prudentiam: ita qui ſumitur ad regimen eccleſiæ debet prudens eſſe. Luc.12. Fidelis ſeruus & prudens, &c. Et ideo prælati eccleſiæ.ſ. epiſcopi & ſacerdotes, vocantur præsbyteri. Et

F ideo dicit, *Qui præſunt, &c.* Nec hoc tantum, ſed oportet, ꝙ bene præſint.ſ. ad Dei honorē, & non ad propriam cōmoditatem. Ezec.34. Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos. Item prudens ſit vt vnicuiq; det tempore ſuo. 1.Corin.4. Hic iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Iſti duplici digni ſunt honore, quorū vnus eſt in miniſtratione neceſſariorū. Tob.1. Ex his quibus honoratus fuerat à rege habuiſſet decem talenta argenti, &c. Prouer.3. Honora Dñm de tua ſubſtantia. Itē alius in exhibitione reuerentiæ. Eccle.4. Præsbytero humilia animam tuam. Hebr.12. Obedite præpoſitis veſtris. Prouerb.vlti. Omnes domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus. Eſa.16. In terra ſua duplicia poſsidebunt. Sed *Maximè* præcipuè hic honor eſt illis exhibendus, qui hoc merentur ſuo labore.ſ. *Qui laborant in verbo* prædicationis. Phil.2. Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo, verbum vitæ cōtinentes. Col.3. Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter, in omni ſapientia docentes. Itē *In doctrina,* id eſt in eruditione. Hier.3.

G Dabo vobis paſtores iuxta cor meū, & paſcent vos ſcientia, & doctrina. Et Epheſ.4. Iungit paſtores & doctores, quia hoc eſt officiū epiſcopi. Deinde cùm dicit *Dicit enim* probat per duplicem authoritatē, & vnam introducit ſm ſenſum myſticum, aliam ſecundū literalem, ibi *Dignus eſt.* Dicit ergo *Dicit enim ſcriptura,* ſcilicet. Deut.25. *Non alligabis os bo. tri.* 1.Cor.9. Probat Apoſtolus hoc eſſe intelligendū de doctoribus, quia Deo non eſt cura de bobus, nō quin ſubſint diuinæ prouidentiæ, ſed quia Deo nō eſt cura qualiter homines tractent boues, qui poſſunt eis vti vt volūt. Vnde illa lex non eſt de bobus, ſed per ſimilitudinē dicitur. q.d. Homini laboranti in officio, non prohibeas quin viuat de illo officio. Per boues enim intelliguntur docētes. Prou.14. Vbi plurimę ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo bouis. Per meſſes, fideles. Matt.9. Meſsis quidem multa, &c. Ergo nō ſunt prohibēdi prę, dicatores & doctores quin ſumptus habeant. Alia authoritas eſt *Dignus eſt operarius cibo ſuo.* Matt.10. Vel potius in veteri teſtamento eſt, licet non ſic ſcripta ſit.

H Nec conſueuit Apoſt. de euangelio adducere authoritatē; niſi cum expreſsione dicentis, ſed ſumitur hęc de Leui.9. Non morabitur apud te merces mercenarii tui vſq; manè. Sed nunquid iſti ſumptus ſunt merces? Dicit Aug. in Glo. ꝙ ſic. Non tamen venale eſt euangeliū, vt pro iſtis prędicetur. Merces enim quandoq; dicitur, quod homini redditur pro pręmio finali, & ſic abſit, ꝙ prędicatorum merces ſint huiuſmodi ſumptus, quandoq; dicitur merces ſolum, quo quis fit dignus laborando. Et hoc modo largè hic dicitur merces. Et ideo dicit Auguſt. Accipiant ergo, &c.

Deinde cùm dicit *Aduerſus præsbyterum* agit de correctione pręsbyteri, dicens ꝙ ſicut pręsbyteri, qui bene pręſunt duplici honore ſunt honorandi, ſed mali ſunt corrigendi. Circa quod tria facit. Primò dicit, ꝙ faciliter eorū accuſatio nō admittatur. Secundò ꝙ culpabiles ſunt publicè corrigendi, ibi *Peccantes.* Tertiò ꝙ non damnentur temerè, ibi *Sine præiudicio.* Dicit ergo, Tu maior pręsbyter *Noli aduerſus præsbyterum accu, &c.* Duo ſufficiunt ſi boni ſunt. Cuius dicti

ratio

ratio eſt in Glo. quia non eſt facile accuſanda tam alti ordinis perſona, quæ ſit vice Chriſti. Sed hoc non videtur ſufficere, quia aliorum accuſatio nō niſi ſub duobus, vel tribus teſtibus admittitur. Deut. 17. In ore duorū aut trium teſtiū peribit, qui occidetur. Vnde notandū, ꝙ aliud eſt accipere accuſationē, & aliud cōdemnare accuſatum, ſm non debet iudex, niſi cum teſtibus conuictus fuerit damnandus, & hoc in hominibus vulgi, ſed in ſacerdotem non debet accuſationē recipere niſi ſit euidens. Deinde cùm dicit *Peccantes, &c.* Oſtendit quomodo puniatur ſi ſibi probetur: & primò oſtendit, ꝙ publicè corrigat eū: ſecundò adiurat eum, ꝙ obſeruet iſta, ibi *Teſtor coram.* Dicit ergo *Peccantes* tam præsbyteros, quàm quoſcunq; *Coram omnibus argue.* Et quare? *Vt cæteri timorem habeant.* Proceditur tamē aliter in correctione fraterna, aliter in iudiciaria, quia iudex gerit perſonam publicam, & ideo debet intendere bonum cōmune, quod læditur per peccatū publicum, quia multi ſcandalizantur. Et ideo iudex eccleſiaſticus ſic debet publicè punire, vt alij ædificentur. Eccle. 8. Quia nō cito profertur contra malos ſententia, abſq; vllo timore filij hominū perpetrant mala. Prouer. 19. Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit. Nota ꝙ dicit, Coram omnibus. Sed contrà Matt. 18. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolū, &c. Reſpondet Auguſt. in Glo. diſtingue tempora & peccatū, quia aliud eſt occultum, aliud publicū. Sed primū indiget occulto remedio, id eſt occultè eſt arguendū, & de hoc loquitur Dñs. Vnde dicit in te. ſ. ſolo, quaſi occultè. Sed Apoſtolus loquitur de peccato publico, quod publica pœna indiget. Et hoc ſignificatur in mortuis, quos Dñs ſuſcitauit. Matt. 9. Puellam ſuſcitauit intra domū, per quod occultū peccatū intelligitur, vnde & tunc eiecit turbam: ſed Luc. 7. Filiū viduæ extra portā, coram omnibus, per quod oſtenditur publicū peccatū publicè puniēdū. Deinde cū dicit *Teſtor, &c.* Quia iudex eccleſiaſticus maximè gerit in iudicando perſonā Dei: ideo per Deum atteſtandus eſt, ꝙ iuſtè iudicet. Sic enim debet arguere corā omnibus, ꝙ non deſpiciat iudicium Dei. Vbi tria oſtendit. Primum eſt authoritas diuina, quia Deus pater authoritate iudicabit, ideo dicit *Coram Deo.* Gen. 18. Iudicas omnem terram. Item Chriſtus homo ſicut in iudicio comparens. Ioan. 5. Poteſtatem dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis eſt. Et ideo dicit *Et Chriſto.* Item angeli ſicut miniſtri. Matt. 25. Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua, & oēs angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ. Ideo addit *Coram angelis.* Iob. 10. Inſtauras teſtes tuos cōtra me. Deinde cùm dicit *Sine præiudicio.* Remouet temerariū iudiciū, dicens *Sine præiudicio.* Vt. ſ. non temerè procedas, ſed cum deliberatione nihil faciens. ſ. declinando ad aliquā partem. Vel ſine præiudicio. i. ſine præcedenti diſcuſſione. Eccle. 33. Sine iudicio nihil facias graue. Iob. 29. Cauſam quā neſciebā diligentiſſimè inueſtigabam, alioquin non eſſes medius inter partes. Exod. 23. Non declinabis in iudicio pauperes. Deinde cū dicit *Manus cito nemini impoſueris.* Agit de promotione, & de hoc videtur eſſe ratio primi. Sicut enim non debet cito punire, ita nec cito promouere. i. ordinare de facili ad ſacros ordines. Suprà. 2. Et hi probentur primum, &c. Nume. 11. Congrega ad me. 70. viros de ſenioribus Iſrael, quos tu noſti, ꝙ ſenes ſint populi ac magiſtri, quaſi dicat, illos quos tibi conſtat idoneos eſſe. Et quare? *Neque communicaueris pec. ali.* quia ſi inordinatè promoueas, & ex hoc cōtingat peccatū eis, vel in plebe, hoc tibi imputabitur. Vel cōmunicat alienis, quia nō corripit cum poteſt. Rom. 1. Digni ſunt morte non ſolū, qui faciunt ea, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Eſa. 52. Pollutum noli tangere. Deinde cùm dicit *Teipſum, &c.* Oſtendit quomodo habeat ſe ad ſeipſum, & hoc ſatis rationabiliter, quia contingit ꝙ aliquis ita fertur ad alios ꝙ ſe negligit. Vnde primò hortatur eum ad caſtitatem: ſecundò ex hoc reprimit immoderatā eius abſtinentiam, ibi *Noli adhuc, &c.* Dicit ergo *Tu qui alios debes corrigere.* Teipſum caſtum, &c. 1. Cor. 9. Caſtigo corpus meū, & in ſeruitutem redigo, ne cum alijs prædicauero ipſe reprobus efficiar. Iſte ſi quidē Timotheus erat nimiæ abſtinentiæ, &

A ad vitandum carnis peccata corpus macerabat. Eccle. 2. Cogitans in corde meo abſtrahere à vino carnē meā, &c. Et quia propter hoc fuit infirmus totaliter: ideo dicit *Noli adhuc* poſtq; es infirmus *Aquam bi.* Et quare? Quia Leui. 2. Quicquid obtuleris ſacrificij, ſale. ſ. diſcretionis, condies. Roma. 12. Rationabile obſequium veſtrum. Et ideo dicit *Vtere vino, ſed modico.* Non ad ebrietatem. Eccle. 31. Exultatio animæ & cordis vinū moderatè potatum *Propter ſtomachum tuum, & frequentes infirmitates tuas,* ſcilicet, quæ tibi ex abſtinentia prouenerunt. Glo. Laborandū enim eſt, vt ſi fieri poteſt cœptum officiū gradatim promoueatur: potius quam per inconſiderationē diminuatur. Sed notandū eſt, ꝙ ſanabat Paulus infirmos, & mortuos ſuſcitabat, & tamē Timotheum curat conſilio medicinæ per quod datur intelligi, ꝙ non ad omnes vtebatur miraculis, ſed quando expediebat propter fidem. Deinde cùm dicit *Quorundam, &c.* Oſtendit qualiter intelligenda ſunt duo, quæ dixit. ſ. ſine præiudicio nihil in condemnationibus fiendū. Itē manus cito, &c.

B Et primò primū: ſecundò ſecundum. Quantū ad primum dicit *Quorundam enim peccata, &c.* Quaſi dicat, Superius dixi ſine præiudicio, &c. Tamen debes adhibere cōſiderationē: quia quædā peccata ſunt notoria, & hæc nō indigent examinatione: quædam occulta, & hęc indigent. Vnde in iſtis vere intelligitur ſine præiudicio, & non in primis, quia illa præcedunt iudicium: iſta verò ſubſequuntur. ſ. manifeſtatio per diſcuſſionem non tunc publicandum. Prouerb. 27. Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus. Secundò dicit *Manus cito, &c.* Quod dicit eſſe intelligendum in non manifeſte bonis, quia ſimiliter facta bona quorundam manifeſta ſunt. Matt. 5. Videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum. Ioan. 3. Qui autē facit veritatem venit ad lucē, vt manifeſtentur eius opera. *Quæ aliter ſe habent,* id eſt, q̃ nō ſunt manifeſta *Abſcondi non poſſunt,* quia Matt. 10. Nihil opertum quod non reueletur, & occultum quod nō ſciatur, quia vel in futuro, vel etiam hic omnis iniquitas

C manifeſtatur. Et in his non eſt facilis impoſitio.

CAPIT. VI, LEC. I.

Monetur Timotheus ſeruos docere, vt Dominos tam fideles, quàm infideles plurimo proſequantur honore, ne Chriſti nomen blaſphemetur, caueatq; ne contrariam admittat doctrinam.

QVicunq; ſunt ſub iugo ſerui, Dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur: ne nomen Domini & doctrina blaſphemetur. Qui autem fideles habent Dominos, nō cōtemnant, quia fratres ſunt, ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt & dilecti, quia beneficij participes ſunt. Hæc doce, & exhortare. Si quis aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei quæ ſecundum pietatem eſt doctrinæ, ſuperbus eſt nihil ſciens, ſed languens

D *circa quæſtiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blaſphemiæ, ſuſpitiones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui à veritate priuati ſunt, exiſtimantium quæſtus eſſe pietatem. Eſt autem quæſtum magnus, pietas cum ſufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid poſſumus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.*

Suprà Apoſtolus Timotheū inſtruxit de vſu ciborum & de perſonis quibus eccleſia miniſtrabat alimenta: hic agit de alijs perſonis ad populum eccleſiæ pertinentibus. Et primò de perſonis infimi ſtatus: ſecūdò de perſonis maioris ſtatus, ibi *Diuitibus.* Circa primū tria facit, quia primò ponit inſtructionē de ſeruis: ſecundò arguit cōtrariam aſſertionē, ibi *ſi quis aliter.* Tertiò monet, vt cōtraria vitet &

ſeruet

ſeruiet prædicta, ibi *Cum autem.* Item prima in duas: quia primò oſtendit quid ſit tenendũ: ſecundò docet hoc eſſe docendum, ibi *Hæc doce.* Item primò oſtendit qualiter ſe habeant ſerui ad Dominos infideles. Secundò qualiter ſe habeant ad fideles, ibi *Qui autem.* Dicit ergo, *Quicunque ſerui ſunt ſub iugo,* ſcilicet propter ſeruilem conditionem, quę dicitur iugum ſimilitudinariè: quia ſicut boues cõtinentur ſub iugo, vt non liceat eis ire quo velint, ita ſerui ſub Dño, vt non liceat eis, quod velint facere. Gal. 5. Nolite iterum ſub iugo ſeruitutis contineri. *Omni honore,* id eſt debita reuerentia. Ephe. 6. Serui obedite Dominis carnalibus cum omni timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto. Cuius ratio eſt *Ne nomen Domini & doc. bla.* Si enim Dñi, infideles ſeruos ſuos intuitu fidei rebelles ſentirent, damnarent nomen Chriſti, & blaſphemarent doctrinã noſtram. Roma. 2. Nomen Chriſti per vos blaſphematur. Qui ergo infideles habẽt Dominos illis obediãt, ne nomen Dei, &c. Sed quomodo fidelibus? *Qui autem fideles habent Dominos, non contemnant,* quod quandoq; contingit, quãdo familiaritas infimis exhibetur. ſ. q; erigantur in ſuperbiam. Prouer. 30. Per tria mouetur terra, & quartũ non põt ſuſtinere, per ſeruũ, cum regnauerit. Et huius ratio eſt ſm Philoſophum: quia homines in talibus paralogizant: q; ſi in vno vidẽt ſe æquales, credunt q; ſint in omnibus æquales, & nolunt illis in aliquo ſubdi, ſicut in ciuilibus bellis, quia populus non eſt ſubiectus, credunt q; ſint totaliter æquales nobilibus. Et ſic poſſet contingere, q; ſerui videntes ſe in aliquo. ſ. fide ęquales, Dominis reputent ſe æquales ſimpliciter. Et ideo dicit *Non contemnant.* Et ponit tria. Primum eſt fidei donũ. Vnde dicit *Quia fideles ſunt* & hoc valde magnũ eſt, quia per fidem viuit iuſtus. Item per eam vincitur mundus. Secundũ eſt dignitas diuinæ dilectionis, ideo dicit *Dilecti,* ſcilicet excellentius alijs creaturis, quia adoptantur in filios Dei. 1. Io. 3. Videte qualẽ charitatẽ dedit nobis Deus pater, vt filij Dei nominemur & ſimus. Tertiũ eſt beneficiũ gratię, ideo dicit *Quia beneficij participes ſunt,* ſcilicet, quantum ad ſacramentum

G Dñi. 1. Cor. 10. Panis quem frangimus, nõnè cõmunicatio corporis Dñi eſt? Pſal. Particeps ego ſum omniũ timentiũ te. *Hæc doce,* ſcilicet neſcientes *Et exhortare,* vt impleãt ſcientẽs. Tit. 2. Hæc loquere, &c. Deinde cùm dicit *Si quis.* Excludit contrariã aſſertionem. Et primò modũ falſæ doctrinę: ſecũdò radicem, ibi *Superbus.* Tertiò effectũ eius, ibi *Ex quibus.* Si vis ſcire, quæ doctrina ſit erronea, hoc oſtendit ex tribus. Primò ſi ſit contra doctrinam eccleſiaſticam. Et ideo dicit *Si quis aliter docet,* ſcilicet, q̃ ego & alij Apoſtoli, quantũ ad primum. Gal. 1. Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Doctrina enim Apoſtolorũ & prophetarũ dicitur canonica: quia eſt quaſi regula intellectus noſtri. Et ideo nullus aliter debet docere. Deut. 4. Non addetis ad verbum, quod loquor vobis, neq; auferetis ex eo. Apoc. vlti. Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Quantũ ad ſecundũ dicit *Et non acquieſcit, &c.* Nam Dñs Ieſus venit, vt teſtimoniũ perhibeat veritati. Ioã. 18. In hoc natus ſum,

H & ad hoc veni in mundũ, vt teſtimoniũ perhibeã veritati. Et ideo miſſus eſt à patre ſicut doctor et magiſter 1. Mac. 2. Ipſum audite ſemper, & ipſe erit vobis pater, &c. Et ideo erroneus eſt quicunque non acquieſcit ſermonibus eius, 1. Reg. 15. Quaſi peccatũ ariolandi eſt repugnare, & quaſi ſcelus idolatriæ nolle acquieſcere. Et dicit *Sanis,* quia in Chriſti ſermonibus nihil eſt corruptionis, nihil falſitatis, vel peruerſitatis, quia ſunt ſermones diuinæ ſapientiæ. Prouer. 8. Iuſti ſunt ſermones mei, nõ eſt in eis prauũ quid neq; peruerſum. Recti ſunt intelligẽtibus, & æqui inuenientibus ſcientiã. Quantũ ad. 3. Prouer. 6. Conſerua fili mi pręcepta patris tui, & ne dimittas legẽ matris tuæ. Vnde dicit *Et ei quæ ſecundum pietatem eſt doctrinæ,* ſcilicet eccleſiaſticę. Hæc pietas eſt per cultũ Dei. Tit. 1. Secundũ agnitionẽ veritatis, quæ eſt ſm pietatem. Radix autẽ erroris eſt duplex. ſ. ſuperbiæ affectus, & defectus intellectus. Quantũ ad primũ dicit *Superbus.* Dicitur autẽ ſuperbia radix errorũ dupliciter. Primò quia ſuperbi volunt ſe intromittere de his ad

Verbũ chriſti incorruptum, verum, ac rectum eſt

Erroris radix, ex ſu-

E quæ nõ attingunt, & ideo neceſſe eſt, q; errent & deficiant. Eſa. 16. Superbia eius & arrogantia eius, & indignatio eius plus, q̃ fortitudo eius, &c. Item quia nolunt intellectũ alteri ſubijcere, ſed innituntur ſuæ prudentiæ, & ideo nolunt obedire ſcripturæ ſacræ. Contra hoc dicitur Prouer. 3. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Prouer. 11. Vbi humilitas, ibi ſapientia. Item defectus intellectus. Vbi ſciendum eſt, q; ſicut in corpore ſanitas eſt quædã æqualitas humorum, ita veritas eſt quædam æqualitas in intellectu, quia veritas eſt adæquatio rei & intellectus. Vnde ſicut infirmus quando non habet æqualitatẽ complexionis ad modica contraria accidentia læditur: ſic in ĩtellectu quando homo nõ fundatur in veritate, nec habet virtutẽ per quam poſſit iudicare veritatẽ, à qualibet quæſtionis difficultate, incidit in errorem. Vnde dicit *Languens circa quæſtiones, &c.* Sap. 9. Homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectũ iudicij & legum. Sicut dicit Boetius, ita ſe habet intellectus ad veritatem, ſicut circulus ad centrũ. Ratio enim diſcurrit cõſi-

F derando actus ac defectus & habitudinẽ vnius rei ad aliã. Et niſi reſoluat vſq; ad intellectum veritatis, vana eſt ratio. Vnde quando accipit veritatẽ rei, habet eam quaſi centrũ. Quidã aũt diſcurrunt, & non attingunt. 2. Timo. 3. Semper diſcentes, & nunquã ad ſcientiam veritatis peruenientes. Et ideo dicit circa quęſtiones. i. non peruenientes ad ipſum centrũ. Et dicit *Quæſtiones, &c.* Quia in aliquibus dubitatio fit ex parte rei, in aliquibus ex parte verborũ & nominũ. Et ideo dicit *Quæſtiones* quantũ ad primum. ſ. de rebus ſuprà. 2. Quæ, quęſtiones præſtant magis quam ędificationẽ Dei, quæ eſt in fide. Quantũ ad ſecundũ dicit, Pugnas verborum. Prouer. 19. Qui tantũ verba ſectatur nihil habebit. Et dicit *Pugnas verborum,* quod intelligitur quãdo fit diſſenſio ex verbis tantũ orta: quia Dñs dicit Ioan. 8. Si filius vos liberauerit verè liberi eritis: & Matt. 17. Ergo liberi ſunt filij. Si ex hoc vellent aliqui inferre, q; omnes catholici ſicut ſunt filij Dei, ita eſſent etiã liberi, eſſet pugna verborũ, quia Dominus loquit̃, ibi de libertate ſpirituali, non de carnali.

G Deinde cùm dicit *Ex quibus, &c.* Ponit effectum erroris. Et primò ponit ipſum effectũ: ſecundò manifeſtat quædã quę dixerat, ibi *Eſt autem quæſtus.* Item primò oſtendit, quę mala ſequantur ex falſa doctrina: ſecundò in quibus, ibi *Hominum mente.* Inter mala verò, quæ ponit, quædam ſunt intus in corde, quędã exterius. Interius ſunt inordinati motus reſpectu boni, vel reſpectu mali. Reſpectu boni eſt inuidia, quæ eſt triſtitia de bono alieno. Vnde dicit *Inuidiæ.* Quod poteſt intelligi, vel in propoſito, vel vniuerſaliter, quia cum aliqui laborant non ad veritatẽ, ſed ſolummodo ad verba, nõ vident ęquo animo ſi aliquis præualet. Iob. 5. Paruulum occidit inuidia. Idem in propoſito, quia ſi ſerui habentur, vt liberi & non ſubditi, Dñi inuidebunt & dolebunt ſeruos ſibi æquari. Ex inuidia vero homo inſurgit cõtra proximũ cui inuidet. Et hęc eſt contentio. Prouer. 20. Honor eſt homini, qui ſe ſeparat à cõtentionibus. Vel inſurgit contra Deũ, & hoc eſt blaſphemia. 2. Pet. 2. Quæ ignorant blaſphemantes, &c. Reſpectu verò mali eſt ſuſpitio.

H Vnde dicit *Suſpitiones malæ,* ſcilicet Dñorũ aduerſus Chriſtianos, quaſi libertatẽ ad lucrum finxerimus. Vel q; ſolũ tota doctrina Chriſtiana eſſet inuenta, vt ſerui fierẽt liberi. Eccle. 3. Multos ſupplantauit ſuſpitio illorũ, & in vanitate detinuit ſenſus illorũ. Et ex iſtis ſequuntur conflictationes aduerſus fideles. Gen. 13. Facta eſt rixa inter paſtores gregũ Abraham & Loth. Sed hoc non eſt in cordibus omniũ, ſed quorundã. Et ponit tres eorum conditiones, quarũ prima pertinet ad defectũ luminis naturalis, ſecũda ad defectum cognitionis, tertia ad vitiũ inordinatæ affectionis. Quantũ ad primũ dicit *Hominum mente corruptorum,* id eſt ratione etiã naturali, qui habẽt peruerſum iudiciũ. Pſal. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt. Quantum ad ſecundum dicit *A veritate,* ſcilicet cognitionis eius *Priuati ſunt.* Oſeæ. 4. Non eſt veritas, & nõ eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra. Quantũ ad tertiũ dicit *Exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem,* id eſt, q; cultus Dei ordinetur ad quæſtum & acquiſitionẽ diuitiarũ. Sapien. 15. Exiſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtram,

perbia, … defectu … tellect' …

Doctri… mala, q… mala … nat.

ſtram,& conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum,& oportere vndecunq; etiã ex malo acquirere. Homines ergo huiuſmodi, qui hoc credunt, de facili cõtemnunt & incidunt in mala prædicta. Deinde cũ dicit *Eſt autem.* Declarat vltimò dictum.ſ.quæſtum eſſe pietatẽ. Et primò oſtendit quomodo pietas habet ſe ad quæſtum: ſecundò oſtendit, ꝙ non conſiſtit in quæſtu diuitiarum exteriorum, ibi *Nam qui volunt.* Item primò oſtendit primũ: ſecundò rationem aſsignat, ibi *Nihil enim.* Dicit ergo, Iſti dicunt quæſtũ eſſe pietatẽ, ſed ego dico, quòd *Pietas eſt quæſtus* ideo addit *Cum ſufficientia,* ſed illarum diuitiarũ, quæ dant ſufficientiã. Et hoc conſiſtit in duobus. In vno principaliter.ſ.pietate, quæ ordinat alia in Deum & proximũ, & hæc ſunt virtutes & dona gratiæ. Sap.7. Infinitus eſt theſaurus hominibus, quo qui vſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei. Secundò in ſuſtentatione vitæ. Vnde dicit, Cum ſufficientia.i.in his, quæ ſunt neceſſaria ad vitam. Matt.6. Quærite primũ regnum Dei, & iuſtitiã eius, &c. Suprà.4. Pietas ad omnia vtilis eſt. Deinde cũ dicit *Nihil enim, &c.* Aſsignat rationem huius. Et primò ex humana conditione: ſecundò ex eius neceſsitate, ibi *Habentes.* Conditionem autẽ ponit quantum ad duo.ſ.quantum ad principiũ, quia *Nihil intulimus, &c.* Quaſi dicat, Sufficit neceſsitas, nõ expedit ſuperfluitas, quia nihil intulimus in hunc mundũ. Iob.1. Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ. Item quantũ ad finem, quia nihil auferemus. Pſal. Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis. Iob.27. Diues cum dormierit, nihil ſecum auferet, aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet. Eccle.5. Quomodo venit ſic reuertetur. Quantum ad neceſsitatem dicit *Habentes alimenta & quibus tegamur,* quia bona ſunt propter neceſsitatem quibus indiget homo contra interiora conſumentia: & hæc ſunt alimenta, vel contra exteriora corrumpentia, & ſic indiget homo tegumentis veſtium & domorum. Heb.vlt. Sint mores ſine auaritia contenti præſentibus. Eccle.29. Initium vitæ hominis aqua & panis, & veſtimentum, & domus protegens turpitudinem.

LECTIO SECVNDA.

Omnium radicem malorum, cupiditatem aſſerit, fugere ipſam Timotheum monet, ac ad amplectendas virtutes hortatur.

NAm qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueũ diaboli, & deſideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omniũ malorũ eſt cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. Tu autem o homo Dei, hæc fuge. Sectare verò iuſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confeſſus bonam confeßionem coram multis teſtibus, Præcipio tibi coram Deo, qui viuificat omnia, & Chriſto Ieſu, qui teſtimonium reddidit ſub Pontio Pylato bonam confeßionem, vt ſerues mandatum ſine macula, irreprehenſibile vſq; in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Suprà oſtendit Apoſtolus quis ſit quæſtus Chriſtianis expediens: quia pietas cum ſufficientia: hic oſtendit, quòd quærentes ſuperfluũ quæſtum diuitiarũ incurrunt damna multa. Et primò oſtendit mala, quæ ſequuntur ex inordinato appetitu diuitiarum: ſecundò aſsignat rationem, ibi *Radix enim.* Mala aũt, quæ ſequuntur, ſunt duplicia. Quædã enim oriuntur ex hoſte exteriori: quædam verò concupiſcentia interiori, ibi *Deſideria,* Dicit ergo, ſimus cõtenti alimentis, &c. Quia *Qui volunt diuites fieri,* non ad neceſsitatem, ſed abundantiam diuitiarum *Incidunt, &c.* Eccle.10. Nihil eſt iniquius, q̃ amare pecuniam. Eccle.5. Qui amant diuitias fructum nõ capient ex eis. Et ponit duo.ſ.tentationes,

A & laqueum: quia primò tentãt inquantũ diuitiæ alliciunt, & inducunt ad aliqua peccata. 1. Theſſ.3. Ne fortè tentauerit vos qui tentat, &c. 1. Cor.10. Tentatio vos nõ apprehendat niſi humana: & laqueo inuoluunt, quia diuitiæ ſunt nõ habentibus ad tentationẽ, habentibus in laqueum: quia nõ libenter reddunt eas quas auferunt. Prouer.21. Qui congregat theſauros lingua mendacij, vanus & excors eſt. Ex parte interiori ponit tria mala. Primò ꝙ incidit in deſideria multa. Perfectio enim hominis eſt, ꝙ cor eius congregetur in vnum: quia quantò aliquid eſt magis vnũ, tantò eſt Deo ſimilius, qui verè vnus eſt. Pſal. Vnam petij à Dño, &c. Sed contra hoc patitur, quærens diuitias, quia cor eius trahitur ad diuerſa. Oſeę.10. Diuiſum eſt cor eorũ nunc interibunt. Et hoc ideo, quia vbi eſt theſaurus tuus, &c. Matt.6. Item ſunt inutilia huiuſmodi deſideria multipliciter. Primò quia inutilia ſunt ſpiritualiter, quia diuitiæ non ducunt ad beatitudinẽ. Sap.5. Quid nobis profuit ſuperbia? aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? &c. Eccle.5. Qui amat

B diuitias fructum nõ capiet ex eis. Item temporaliter, quia non dant, quod promittunt. Eccle.6. Eſt aliud malũ, quod vidi ſub ſole, & quidẽ frequens apud homines, vir cui dedit Deus diuitias & ſubſtantiã, & honorem, & nihil deeſt animæ ſuæ ex omnibus, quæ deſiderat, nec tribuit ei poteſtatem Deus, vt comedat ex eo, ſed extraneus homo deuorabit illud, &c. Tertiò ſunt nociua. Eccle.5. Diuitiæ conſeruatæ in malum Dñi ſui. Et oſtẽdit quomodo ſunt nociuę, quia *Mergunt in interitum,* ſcilicet in pręſenti. Propter diuitias multi perierunt. Itẽ in futuro. Vnde dicit *Et perditionem,* Act.7. Pecunia tua tecum ſit in perditionẽ. Vel vtrunq; refertur ad ſpirituale damnum. Interitum.i.mortẽ æternam. Roma.9. Suſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum, &c. Et perditionem.i.pœnam ęternam, quę dicitur perditio propter pœnam damni, quia ſunt quaſi perditi damnati, dum non poſſunt redire in domum ſuam.ſ.æternitatis. Iob.21. In diem perditionis ſeruabitur malus, & ad diem furoris ducetur. Deinde cũ dicit *Radix, &c.* Oſten

C ditur ratio huius, & hoc ex duobus.ſ.ex natura cupiditatis & experientia, ibi *Quam quidem, &c.* Dicit ergo incidunt in tentationẽ, &c. Quare? Quia *Radix omnium malorũ eſt cupiditas.* Vbi notandum eſt, ꝙ ſm quoſdam, cupiditas ſumitur tripliciter. Quandoq; pro auaritia ſm, ꝙ eſt ſpeciale peccatum.ſ. inordinatus amor habendi diuitias. Quãdoq; prout eſt genus peccatorum omnium, ſm ꝙ importat inordinatum appetitum rei temporalis, & hoc includitur in omni peccato, quia peccatum eſt conuerſio ad bonum cõmutabile. Sed ſic non eſt radix, ſed genus omniũ. Tertio modo prout eſt quædã inordinatio animi ad cupiendũ bona temporalia inordinate, & hęc eſt habitualc tantũ peccatum, & non in actu, ſed eſt quædam radix omnium peccatorum. Et dicitur cupiditas radix, & ſuperbia initium. Eccle.10. Initium omnis peccati eſt ſuperbia, quia ſuperbia dicit corruptionem animi ad recedendũ à Deo. Arbor aũt à radice habet alimentum, & ſic peccatũ à cupiditate ex parte conuerſionis ad bonum cõmutabile ſumit nutrimentum. Sed

Cupiditas tripliciter ſumitur, & quo ſit radix omniũ malorum.

D credo, ꝙ loquitur de cupiditate ſm, ꝙ eſt ſpeciale peccatũ. Vnde dicit, Qui volunt diuites fieri, &c. Et hæc eſt inordinatus amor pecuniarum. Et ideo dico, ꝙ auaritia eſt radix omnium. Omnia enim peccata conſiſtunt in appetitu, & ideo origo peccatorum eſt ſecundũ originem appetibiliũ, Origo enim appetibilium procedit ex fine. Et ideo quantò aliquod peccatũ habet finem magis deſiderabilem, tantò eſt peius. Finis autẽ alicuius peccati eſt deſiderabilis propter duo.ſ.propter ſeipſum, & hæc eſt excellentia, quia ad hoc homo bonũ illud vult vt excellat. Et hæc eſt ſuperbia, & ideo ſuperbia eſt initium omniũ peccatorum. Item propter aliud quod ad omnia valet, & huiuſmodi ſunt diuitię, quia per hoc homines credũt ſe habere omnia. Ex iſta parte auaritia eſt radix omniũ malorum. Deinde cũ dicit *Quam quidam.* Oſtendit idem per experientiam, & dicit, *Appetentes,* quia quantò magis habentur diuitiæ, tantò magis deſiderantur. Eccleſia.5. Auarus non implebitur pecunia. Et incidunt primò in damnum ſpirituale. Vnde dicit

Errauerunt

Errauerunt à fide. Cuius ratio eſt, quia per ſanam doctrinam fidei prohibētur multa illicita lucra, à quibus deſiſtere nolunt, & inueniūt ſibi aliam doctrinā vbi eis ſit ſpes ſalutis. Et hoc ſpecialiter faciunt vſurarij: ſecundò quia *Inſeruerunt ſe doloribus multis* etiā in præſenti, quia eſt ſolicitudo in acquirēdo, timor in poſsidendo, dolor in amittendo. Iob.20. Cum ſatiatus fuerit diuitijs, arctabitur, æſtuabit, & omnis dolor irruet in eum. Et multò magis in futuro dolebunt.

Deinde cùm dicit *Tu autem.* Monet ad ſequendū ſanam doctrinā, & vitandā malā. Et primò exponit viam quam ſequatur: ſecundò alligat eū inductione p̄cepti, ibi *Præcipio.* Item primò hortatur ad vitandū peccata prædicta: ſecundò oſtendit quid agat, ibi *Sectare vero.* Et quia ſeruus debet imitari Dñm ſuum, quia vt dicitur Eccle.10. Secundū iudicem populi, ſic & miniſtri eius, ideo dicit *O homo Dei.* Quaſi dicat, Tu deditus ſeruituti dei. Pſal. Ego ſeruus tuus. 1. Io.2. Qui dicit ſe in illo manere, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare. Si igitur tu es homo Dei, debes facere ſicut Chriſtus fecit. Qui vt habetur Ioan.6. Fugit cum eum volebant facere regem. Heb.12. Qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione cōtempta. Ergo & tu *Hæc fuge.* Pſal. Elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Quid ergo faciet? Ad duo hortatur, primò. ſ. ad ſectandū arma ſpiritualia: ſecundò ad certandum in eis, ibi *Certa bonum.* Arma autem ſpiritualia, aut ſunt ad faciendū bonum, aut ad malū tolerandum. Primum aūt eſt, vel in comparatione ad proximum, cui per duo ordinamur. ſ. per iuſtitiā, & pietatem ſeu miſericordiā: quia primum ſine ſecundo eſt ſeueritas, ſecundū ſine primo eſt remiſsio. Quantum ad primū dicit *Sectare iuſtitiam,* quæ competit prælatis. Sap.1. Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. Item quantū ad ſecundum dicit *Pietatem,* id eſt, miſericordiam. Prouer.20. Miſericordia & iuſtitia cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. In comparatione aūt ad Deum, primum eſt, ꝙ perficit intellectū, fides. Heb.11. Sine fide impoſsibile eſt placere Deo, &c. Secundū ꝙ perficit effectū, eſt charitas. 1. Ioan.4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Ad ſuſtinenda mala ſunt duæ virtutes. ſ. patientia & manſuetudo: quia homo in malo duas paſsiones inordinatas incurrit. ſ. triſtitiam inordinatam, & iram quæ eſt ex ea. Et ideo patientia eſt contra immoderatā iuſtitiam. Luc.21. In patientia veſtra poſsidebitis animas veſtras, & manſuetudo eſt cōtra iram. Deinde inducit eum ad debitū certamen. Et primò oſtendit qualiter certet: ſecundò inducit ratiōnē. Dicit ergo *Certa bonum certamen,* ſcilicet exemplo militum, qui dupliciter pugnant. ſ. quādoq; ad defendendum, quod habent, quandoq; ad acquirendū non habita, & hoc imminet ſanctis: primū vt cuſtodiāt habita. ſ. fidem & virtutes. Et ideo dicit *Fidei,* id eſt pro fide cuſtodienda. Eccleſia.4. Vſq; ad mortē certa pro iuſtitia, &c. Vel *Fidei,* vt per fidē vites peccata. 1. Ioan. vlt. Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra. Vel *Fidei,* id eſt, vt alios ad eam conuertas. Et dicit bonum, id eſt legitimum certamen. 1. Corin.9. Omnis qui in agone cōtendit, ab omnibus ſe abſtinet. Tūc eſt bonum quando abſtinet ſe ab omnibus impedimentis. 2. Timo.4. Bonum certamen certaui. Secundò certant ad acquirendū quæ non habent. Et hæc eſt vita æterna, quæ acquiritur per pugnā. Matt.11. Regnū cœlorū vim patitur, & violēti rapiūt illud. Et ideo dicit *Apprehende vitam æternam,* ſcilicet quaſi tenēs, tuo certamine vincas. Vel certes certamen fidei. Et quo præmio? Vt apprehendas vitam æternā. 1. Cor.9. Nos autem incorruptam, &c. Deinde cùm dicit *In quam vocatus es.* Rationem ponit huius dicti. ſ. Apprehende, &c. Et primò reſpondet obiectioni, quaſi dicat, Dicis ꝙ debeo apprehendere, vellem quidem, ſed non poſſum. Immo potes, quia debetur tibi de iure, quia vocatus es in eam à Deo & à rege illius regni. Et ideo debes conari potiſsimè. 1. Pet.2. De tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuū. Secundò proponit obligationē, quaſi dicat, Certa bonum certamen, quia dediſti iuramentum de hoc faciendo, & ideo non licet tibi repugnare. Vnde dicit *Et confeſſus bo. con. multis teſtibus,* id eſt in conſecratione bonum certamen

E profeſſus es, quando ordinatus es in epiſcopum. 1. Cor.9. Nam ſi non euangelizauero, &c. Vſq; diſpenſatio credita eſt mihi. Vel confeſsionem bonam. ſ. prædicando fidem, vt eam ſerues. Deinde cùm dicit *Præcipio.* Obligat eum ad prædicta ex præcepto, quod primò ponit: ſecundò manifeſtat quædam dicta, ibi *Quem ſuis.* In præcepto autē primò teſtes inducit: ſecundò cōmendat præceptum: tertiò oſtendit quandiu ſeruet præceptū. Teſtes inducit Deum patrē, & Dñm noſtrum Ieſum Chriſtum. Dicit ergo. Te monui, ſed ne credas ꝙ liceat aliter facere *Præcipio tibi,* ſicut tu debes præcipere ſubditis tuis *Coram Deo.* Ad duo induxerat, ſcilicet apprehende vitam, & confeſſus es, &c. Et ideo induxit actorem vitæ, *Qui viuificat omnia.* Dicit autem *Deo,* qui eſt tota trinitas, qui eſt actor vitæ. Item hominē Chriſtum inducit etiam, qui confeſſus eſt ſe eſſe filiū Dei, quod eſt bona confeſsio fidei noſtræ. Item commendat mandatum, quia in ſe iuſtum, & rectum, & irreprehenſibile ab alijs. Iob.6. Non inuenietis in lingua mea iniquitatem. Et

F quandiu eſt ſeruandum? *Vſque in aduentum Domini* ly, vſq; dicit finem intentionis, id eſt, vt per obſeruantiā huius mandati ordines te ad aduentum. Vel id eſt, vſq; ad mortem tuam, quia qualis eris in illa, talis inuenieris tunc. Matt.24. qui perſeuerauerit vſq; in finem, &c.

LECTIO TERTIA.

Aduentum Chriſti ad iudicium, futurum eſſe prædicit, cuius tempus, vtpote ſibi ignotum, non præſcribit, tamen manifeſtum fore prænuntiat, eximijs laudibus Deum extollens.

QVem ſuis temporibus oſtendet beatus & ſolus potens, rex regum, & Dominus dominantiū, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſsibilem, quem nullus hominū vidit, ſed nec videre poteſt: cui honor & imperium ſempiternum. Amen.

Suprà Apoſtolus proponens præceptū Timotheo, præ-

G cepit vt ſeruet prædicta vſq; ad aduentum Chriſti: & ideo agit hic de Chriſti aduentu de quo tria manifeſtat. Primò ꝙ erit, tempore congruo: ſecundò ꝙ manifeſtus erit: tertiò oſtendit actorem aduentus. Quantum ad primum dicit. *Quem ſuis temporibus oſtendet.* 2. Pet. vlti. Venient in nouiſsimis diebus in deceptione illuſores, &c. Et ideo vult oſtendere, ꝙ etſi videatur aduentus tardari, tamen ſuo temporē oſtendetur. Eccle.3. Omnia tempus habent. Eccle.8. Omni negocio tempus eſt, & opportunitas. Congruū tempus eſt finis mundi, quia illud tempus eſt tempus meſsis, & collectionis fructus. Et ideo oportet, ꝙ veniat in fine. Quantum ad ſecundum dicit *Oſtendet,* id eſt manifeſtabit. Licet enim ſit viſibilis quantū ad carnem, tamen virtus eius eſt abſcōdita, ſed tūc etiā diuinitas eius erit manifeſta ſanctis, reprobi verò ſolū videbunt gloriā carnis. Sed quantum ad tertium dicit, ꝙ oſtendet eum Deus trinitas. Et circa hoc duo facit quia primò deſcribit aduentū Chriſti: ſecundò in eius commendationē prorumpens laudat eam, ibi, Cui honor, &c.

H Item circa primū tria facit. Primò actorē aduentus deſcribit ex perfecta operatione: ſecundò ex ſingulari poteſtate: tertiò ex incomprehenſibilitate naturæ. Primū cùm dicit *Beatus.* Beatitudo enim eſt operatio perfecta, quæ eſt ſupremæ virtutis operatiuæ, optimè diſpoſitæ. Et hæc eſt beatitudo noſtra. Dei autem beatitudo eſt qua cognoſcit ſe. Si enim ſe nō cognoſcēret, Deus non eſſet. Beatus Grego. Deus dum ſeipſo perfruitur perfectè glorioſus eſt. Et conuenienter de actore huius aduētus dicit, ꝙ beatus eſt: quia ad hoc eſt aduentus Chriſti, vt nos deducat ad beatitudinem. Tob.13. Beatus ero ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndum claritatē Hieruſalē. Quantum ad ſecundū dicit *Solus potens.* Pſal. Potens es Dñe, &c. Sed quare dicit ſolus? Nunquid non omnia habent potentiā, immò per participationē, ſed ſolus Deus à ſe eſſentialiter. Vnde dicit *Rex regum, & Dominus dominantium.* Ambr. Dñs eſt nomen poteſtatis, & rex ſimiliter. Qui ergo habet Dñm & regem ſuprà ſe, eſt ſubiectus poteſtati, & talis non eſt potens à ſe, ſed ab alio.

aliо. Si ergo Chriſtus eſt rex regum, &c. Neceſſe eſt, ꝙ ſolus habeat potentiā nō ab alio, ſed omnes ab eo. Et deſignatur duplex potentia Dei. ſ. gubernatiua mundi, cùm dicit, Rex regum, quaſi à regimine dicta. Prouer. 20. Rex qui ſedet in ſolio iudicij diſsipat omne malū intuitu ſuo. Item potentia creandi, cū dicit, Dñs dominantiū. Pſal. Scitote quoniam Dñs ipſe eſt Deus, ipſe fecit nos. Apoc. 19. Et habebat in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptū, Rex regum, & Dñs dominantiū. Quantū ad tertium dicit *Qui ſolus habet immortalitatem & lucem habitat inacceſsibilem.* Incomprehenſibilitas Dei ex duobus patet. Primò quia tranſcendit quicquid in creaturis eſt comprehenſibile. Secundò quia hoc ipſum, ꝙ Deus eſt, omnium cōprehenſionē excedit. Primū, cùm dicit, Solus, in qualibet enim mutatione eſt quædam corruptio, quia omne, quod mutatur inquantū huiuſmodi, deſinit eſſe tale. Illud ergo propriè & verè eſt incorruptibile, quod penitus eſt immutabile. Quælibet aūt creatura in ſe cōſiderata, habet aliquā mutationē, vel mutabilitatē: Deus autē eſt omnino immutabilis. Sed ſi aliqua creatura eſt immutabilis, hoc conuenit ei ex dono gratiæ. Et ex hoc oſtendit, ꝙ natura Dei tranſcendit oē, quod eſt in natura creata. Suprà 1. Regi ſeculorū immortali, &c. Quantū ad ſecundū dicit, *Lucem, &c.* Lux in ſenſibilibus eſt principiū videndi, vnde illud quo aliquid cognoſcitur quocunq; modo, dicitur lux. Vnumquodq; aūt cognoſcitur per ſuam formā, & ſm, quod eſt actu. Vnde quantum habet de forma & actu, tantū habet de luce. Res ergo, quæ ſunt actus quidā, ſed nō purus, lucentia ſunt: ſed nō lux. Sed diuina eſſentia, quæ eſt actus purus, eſt ipſa lux. Ioan. 1. Non erat ille lux, &c. Deus autē habitat apud ſe, & hæc lux eſt inacceſsibilis. i. nō viſibilis oculo carnis, ſed intelligibilis. Et tamen nullus intellectus creatus pōt ad eum accedere. Notandū eſt tamen, ꝙ dupliciter pōt intellectus accedere ad cognitionē naturę alicuius. ſ. vt cognoſcat & vt comprehendat. Ad cōprehendendum aūt Deum impoſsibile eſt intellectum peruenire, quia ſic cognoſceret Deum, vt cognoſcibilis eſt: Deus autē perfectè cognoſcibilis eſt inquantū habet de entitate & luce: hæc autem ſunt infinita, ergo eſt infinitè cognoſcibilis. Virtus autē intellectus creati eſt finita. Et ideo etiā intellectus Chriſti non cōprehendit Deū. Sed alius modus eſt cognoſcendi Deum. ſ. attingendo Deū. Et ſecundū hoc nullus intellectus creatus per propria naturalia attingit ad cognoſcendū id quod eſt Deus. Et ratio huius eſt, quia nulla potentia pōt in aliquid altius ſuo obiecto, ſicut viſus ad altius cognoſcere. Propriū aūt obiectū intellectus eſt, quod quid eſt, vnde quod ſuperat, quod quid eſt, excedit proportionem omnis intellectus. In Deo autem non eſt aliud eſſe, & quidditas eius. Quomodo ergo cognoſcibilis eſt? ergo accedamus, ad eum cognoſcendum: hic per gratiā, & in futuro per gloriam. Pſal. Accedite ad eum, & illuminamini. Sed qualiter ergo Deus habitat lucem inacceſsibilē? & in Pſal. Nubes & caligo in circuitu eius. Exod. 9. Moyſes acceſsit ad caliginē in qua erat Deus. Reſpondet Dionyſius: Omnis caligo eſt inacceſsibile lumen. Eſt ergo idem quod hic lumen, & ibi caligo, ſed caligo eſt inquantū non videtur, lumen verò inquantū videtur. Sed aliquid eſt inuiſibile dupliciter. Vno modo propter ſe ſicut opaca. Alio modo propter excedentiā eius ſicut ſol ab oculo noctuę. Si quędā ſunt nobis nō conſpicua propter defectum ſui eſſe, & quędam propter excedentiā eius: & ſic Deus nobis quodammodo inacceſsibilis eſt *Quem nullus hominum vidit.* Si intelligatur de comprehenſione ſic abſolutè verum eſt, etiam de angelis: quia ſolus Deus comprehendit ſe. Si autem de viſione qua attingitur, ſic intelligitur tripliciter. Vno modo nemo vidit oculo corporali. Alio modo ſecundum eſſentiam oculo mentis viuens in carne, niſi Chriſtus. Exod. 33. Non videbit me homo & viuet. Tertio modo nemo vidit quid eſt Deus per ſeipſum. Matt. 11. Nemo nouit patrē, &c. Matt. 16. Caro & ſanguis nō reuelauit tibi. Deinde prorumpit in laudem Dei, dicens *Cui honor.* Et ponit duo. Primum pertinet ad reuerentię exhibitionem, dicens: Honor q̃ui eſt exhibitio reuerentiæ. Malac. 1. Si ego pater vbi

A eſt honor meus, &c. Secundum ad gubernationem, cùm dicit *Imperium ſempiternum.*

LECTIO QVARTA.

Diuites inſtruit, nè in fluxis mundi huius diuitijs, ſpei ancoram figant, ſed in bonis operibus fieri diuites iuxta ope nitantur Timotheumq; valere iubens, ad mala vitanda, & ad bona ſeruanda hortatur.

Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſublimè ſapere, neq; ſperare in incerto diuitiarū, ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, cōmunicare, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant bonam vitam. O Timothee depoſitum cuſtodi, deuitans prophanas vocum nouitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

B Suprà egit de inſtructione perſonarum infimi ſtatus: hic redit ad materiā ſuam, & inſtruit eum ad inſtruendū diuites. Et primò facit hoc: ſecundò agit de inſtructione Timothei, ibi *O Timothee.* Et ſemper quando inſtruit eum ad inſtructionē aliorū, monet vt non negligat ſe. Et circa primū primò excludit vitia, quæ ſolent in diuitibus abundare: ſecundò inducit ad bona, ibi *Bene agere.* Item circa primum primò proponit vitia, quæ ſolent eſſe in diuitibus: ſecundò excludit hæc, reddendo rationē huius, ibi *In incerto.* Dicit ergo *Diuitibus.* Diuitiæ abundantiā important. Eſt autem abundātia ſpiritualiū, & hæ ſunt veræ diuitiæ. Eſa. 33. Diuitię ſalutis ſapientia & ſcientia, timor Dñi ipſe eſt theſaurus eius. Quædā corporales, & hæ non ſunt veræ diuitiæ, quia nō ſufficiunt. Et ideo addit cum quadā diminutione *Huius ſeculi.* Baruch. 3. Qui argentū theſaurizant, & aurū in quo cōfidunt homines. His ergo *Præcipe.* Quādo de ſeruis egit nō poſuit præceptū, quia hoc eſt virtus, ꝙ homo vtatur au-

C thoritate ad maiores, nō ad minores. Et ideo dicit, Non dimittas propter diuitias & propter altum ſtatū eorū, quin præcipias. Et quid debet pręcipere? *Non ſublime ſapere,* id eſt nō ſentire aliquid excelſum de ſe. Nunquid hoc eſt malū? Reſpōdeo. Poteſt reddi malū ex duobus. Primò ſi ſublimè ſapit de ſe, propter ea, quę nō habent excellentiam veram. Et hoc eſt ſi in rebus temporalibus, vnde qui propter exteriorē excellentiā ſublimè ſapit, de ſe inordinatè ſapit: & eſt ſuperbia. Et tamen carnales nō aliā ſublimitatē curant niſi iſtā, & hæc acquiri pōt per diuitias. Eccle. 10. Pecuniæ obediunt omnia. Vnde quia diuites huius mundi hæc habent, inaniter extolluntur. Itē alio modo, quia ſunt quædā, quæ habent ſublimitatē, ſicut dona ſpiritualia. Eccle. 25. Quàm magnus eſt, qui inuenit ſapientiā & ſciētiā, &c. In his enim aliquis pōt inordinatè ſapere ſublimitatē, nō ex natura donorū, ſed, vel attribuēdo ſibi, quod nō habet, vel nō cognoſcendo à Deo ea, q̃ habet. Vnde primo, eſt inordinatio propter defectū rerum. In ſecundo, propter inordinationē affectus. Secundū vitiū in diuitibus eſt ſpes mūdanorū. Vnde

D dicit *Neque ſperare.* Iob. 31. Si putaui aurum robur meū, & obrizo dixi, fiducia mea. Prouer. 10. Subſtātia diuitis vrbs fortitudinis eius. Deinde cùm dicit *In incerto diuitiarum.* Aſsignat rationē monitionis. In eo enim ſperat aliquis, vndè credit auxiliū habere, ſed auxiliū habetur à forti: et diuitiæ ſunt fragiles, ergo nō eſt in eis ſperandū. Matt. 6. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, vbi ærugo, ac tinea demolitur, &c. *Sed in Deo* vbi eſt vera ſpes ponēda. Hie. 17. Beatus vir qui cōfidit in Domino & erit Dñs fiducia eius. Iacob. 1. Dat omnibus affluenter. Sed hoc quod dicit *Abundè ad fruendum* dupliciter poteſt exponi. Vno modo, vt fruitio ſumatur pro gaudio, & hoc modo eſt etiā in corporalibus. Vel expone. i. vt per hæc perueniamus ad fruitionē Dei.

Deinde cùm dicit *Bene agere.* Monet ad operandū bonū. Qui autem habent affectum ad diuitias, primò nituntur ad acquirendum non habitas: ſecundò vt vtantur habitis: tertiò vt ad finem diuitiarum perueniant. Hic tria monet

Apoſtolus: primò vt acquirãt ſpirituales diuitias quas nõ habent. Et ideo dicit *Bene agere, &c.* Eſa. 1. Diſcite bene facere. Quantũ ad ſm, ſciendum eſt, ꝙ duplex eſt vſus diuitiarum. Vnus eſt tenere, & alius eſt dare, ſed principalis eſt dare. Et ideo iſtã duo ponit, primò vt dent. Vnde dicit *Facile tribuere,* id eſt ſine grauitate cordis interius. 2. Cor. 9. Non ex triſtitia, aut ex neceſsitate, &c. Et ſine tarditate. Prouer. 3. Ne dicas amico tuo vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum ſtatim poſsis dare. Iob. 31. Si oculos viduæ expectare feci. Secundò vt cuſtodiat nõ quidẽ tantum ad ſuã vtilitatẽ, ſed ad quoddã cõmune. Vnde dicit *Communicare,* id eſt habere eas ſicut cõmunes. Roma. 12. Neceſsitatibus ſanctorum cõmunicantes. Quantũ ad tertium vt ad finem theſaurizandi perueniãt, ideo dicit *Theſaurizare, &c.* Theſaurus ſpiritualis eſt cõgregatio meritorũ, quæ ſunt fundamentum futuri ædificij, quod nobis præparatur in cœlo: quia tota præparatio futuræ gloriæ eſt per merita, quę acquirimus per gratiã, quæ eſt principium merendi. Matt. 6. Theſaurizate vobis theſauros in cœlo, vbi neq; tinea, &c. 1. Cor. 9. Sic currite, vt cõprehendatis. Deinde cùm dicit *O Timothee.* Inſtruit ipſum Timotheum. Et primò, vt bona conſeruet: ſecundò vt mala deuitet ibi *Deuitans.* Dicit ergo *O Timothee depoſitum cuſtodi.* Depoſitum hominis eſt omne bonum, quod habet quilibet, quod ſibi cõmiſſum á Deo, vt conſeruet & multiplicet. Eccle. 17. Gratiam hominis quaſi pupillam conſeruabit. 1. Cor. 15. Et gratia eius in me vacua non fuit. Et ſic dicit ei, vt depoſitũ cuſtodiat. i. vt ſe in gratia Dei cõſeruet & multiplicet. Qui enim abſcõdit talentũ, punitur. Et ſpecialiter prælati habent depoſitum. ſ. curam proximorũ & fideliũ. Ioan. vlti. Paſce oues meas. Heb. vlt. Ipſi peruigilant quaſi rationẽ reddituri pro animabus veſtris. 2. Timo. 1. Bonũ depoſitũ cuſtodi. Item ꝙ mala vitet, præcipuè illa quę ſunt nata coinquinare fidem, cuius ratio eſt, quia ſicut princeps ſecularis ponitur ad cuſtodiendam vnitatẽ regni, ita ſpiritualis ad ſeruandã vnitatẽ ſpiritualẽ. Pax aũt regni conſiſtit in iuſtitia, & ideo ille ordinatur ad iuſtitiã. Sed vnitas eccleſiæ eſt in fide, & ideo principaliter monet ad cuſtodiã fidei. Luc. 22. Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Similiter autẽ poſſet corrumpi fides per fallaciã ſicut etiã quęlibet ſciẽtia. Sed ſicut dicitur. 1. Elenc. Fallacia quãdoq; fit ex voce, quãdoq; ex re. Vnde eſt fallacia in dictione, & extra dictionẽ. Et ſic fides aliquãdo corrumpitur per aliquas voces inordinatas, ſicut dicit Hie. ꝙ ex verbis inordinatè prolatis fi: hæreſis. Et ideo dicit, Deuitans prophanas vo. no. Quia non velle audire aliquid noui eſt oblatrare cõtra conſuetudines. Sed noua prophana nõ ſunt audienda. Sed prophana nouitas eſt, quãdo inducitur aliquid cõtra fidẽ. Et dicitur nouũ, ad id quod eſt antiquũ. Hoc fecit Neſtorius quãdo dixit de virgine Maria Chriſtotochos, vt inferret ꝙ non eſſet mater Dei. Et ideo ſancti patres in Epheſino concilio inſtituerunt, ꝙ diceretur theotochos. 2. Timo. 1. Formã habens ſanorũ verborũ, quæ á me audiſti in fide, & dilectione in Chriſto Ieſu. Et ca. 2. *Prophana & vaniloquia deuita, &c.* Quandoq; verò corrumpitur per rationes reales ſophiſticas. Et iſtud vitandum eſt. Et dicit *Et oppoſitiones ſcientiæ falſi nominis,* quia nõ eſt vera ſcientia, ſed apparens. Scientia enim ſm propriam rationẽ non eſt niſi verorũ. Impoſsibile aũt eſt, ꝙ verũ ſit vero contrariũ, licet quãdoq; duo falſa ſint ſibi cõtraria, & ideo impoſsibile eſt ꝙ illud quod repugnat veritati diuinæ, quæ eſt ſumma veritas, ſit verũ. Col. 2. Videte ne quis vos decipiat per philoſophiã & inanẽ fallaciam ſm traditionẽ hominum, ſm elementa mundi, & non ſm Chriſtũ. *Promittentes,* id eſt dicentes ſe habere. Hie. 10. Stultus factus eſt omnis homo á ſcientia ſua. Quæ nõ eſt Dei, quia qui loquitur mẽdaciũ: ex proprijs loquitur. Ioan. 8. Hie. 2. Filij Mempheos & Taphneos conſtuprauerũt te vſq; ad verticẽ. Eſa. 47. Sapientia tua & ſcientia tua hæc decepit te. *Gratia Dei* tecum. Amen.

Diuitiarũ vſus duplex, dare & tenere.

Princeps ſecularis eſt ad cuſtodiã vnitatis tẽporalis: regni ſpiritualis ad ſpiritualẽ.

Explicit explanatio Diui Thomæ Aquinatis: ſuper prima epiſtola Ad Timotheum.

EXPOSITIO EIVSDEM DIVI THOMÆ AQVINATIS,

SVPER SECVNDAM EPISTOLAM EIVSDEM SANCTISSIMI PAVLI APOSTOLI, Ad Timotheum.

PROLOGVS.

NOcte & die ęſtu vrebar & gelu, &c. Gene. 31. Verba ſunt Iacobi oſtendentis & cõmendantis curam paſtoralẽ, ac paſtorale officium. In quibus circa hoc officium tria ponũtur. ſ. aſsiduitas, patientia, ſolicitudo. Primũ eſt, quia ſine intermiſsione debet curam gregis gerere. Vnde dicit, Nocte & die. Nocte orando, die erudiendo. Eſa. 21. Super ſpeculam Dñi ego ſum ſtans iugiter per diẽ, & ſuper cuſtodiã ego ſum ſtans totis noctibus. Vel per diem. i. tempore proſperitatis, & per noctem, id eſt tempore aduerſitatis. In quibus prælatus debet reſpicere curam gregis. 2. Cor. 6. Per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris. Prouerb. 17. Omni tempore diligit, qui amicus eſt. Secundũ eſt, quia maximè prȩlato patientia neceſſaria eſt. Debet enim prælatus propter gregis ſalutẽ omnia ſuſtinere. Ioan. 10. Bonus paſtor animã ſuam dat pro ouibus ſuis. Prouer. 19. Doctrina viri per patientiam noſcitur. Vnde dicit, Aeſtu, id eſt feruore inſtantis perſecutionis. Iac. 1. Exortus eſt ſol cum ardore & areſecit fœnum. Gelu. i. timore futurorum. 2. Cor. 7. Foris pugnę, intus timores. Tertium eſt quia præeſt in ſolicitudine, vt dicitur Roma. 12. Et hoc expellit ſomnum negligentiæ. Vnde ſubditur Gen. 31. Fugiebatq; ſomnus ab oculis meis. Prouer. 6. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum, ne des oculis tuis ſomnũ. Rectè ergo hæc verba materiæ huius epiſtolæ conueniunt. In prima enim inſtruxit eum de ordinatione eccleſiaſtica. In hac autem ſecunda agit de ſolicitudine tanta paſtorali, vt etiam martyriũ ſuſtineat pro cura gregis, vt patet in prologo.

Materia huius epiſtolæ.

CAPIT. I. LEC. I.

Timotheo ſuo Diuus Paulus ſalutem dicens, gratiam & pacem per Chriſtum à Deo ſibi dari exoptat.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, ſecundum promiſsionem vitæ quæ eſt in Chriſto Ieſu: Timotheo chariſsimo filio, gratia, & miſericordia, & pax à Deo patre noſtro, & Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Diuiditur aũt hęc epiſtola in ſalutationẽ, & narrationẽ ſecũda ibi *Gratias ago.* Itẽ primò ponitur perſona ſalutans: Secundò perſona ſalutata. Tertiò bona optata. Perſona ſalutans deſcribitur ex nomine *Paulus* quod ſonat modicitatẽ, quod ei cõpetit propter humilitatẽ mẽtis, & tribulationẽ, quæ faciunt hominẽ paruũ. Inquantũ ꝙ Chriſtus dicitẽ minoratus propter paſsiones. Heb. 2. Eum qui in modico ab angelis minoratus eſt, &c. Itẽ ex dignitate, quã primò ponit. Secundò dignitatis originẽ. Tertiò fructũ. Dignitas eſt magna quia eſt *Apoſtolus Ieſu Chriſti,* id eſt, miſſus eſt á Chriſto. Luc. 6. Elegit duodecim ex ipſis, quos etiã Apoſtolos nominauit. Hanc dignitatẽ adeptus eſt, quia plus omnibus laborauit. 1. Cor. 15. & Gal. 2. Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatũ circunciſionis, operatus eſt & mihi inter Gentes. Origo Apoſtolatus eſt volũtas Dei. Vnde dicit *Per voluntatem Dei,* quã quidã præueniũt, quia ſe ingerunt: cõtra quos dicitur Heb. 5. Nemo aſſumit ſibi honorẽ, ſed qui vocatur à Deo tanq̃ Aaron. Itẽ quidã permittuntur, propter peccata populi. Iob. 34. Qui regnare facit hominem hypocritam

propter

propter peccata populi: ſed hic eſt per voluntatem Dei. Quod dicit, quia non per voluntatē ſuam. Fructus aūt non eſt aliquid terrenum, ſed *ſecundum promiſsionem vitæ quæ eſt, &c.* Id eſt ad conſequendā vitam ęternā promiſſam à Chriſto. Hic debet eſſe finis prælatorū. 1. Cor. 9. Illi quidē, vt corruptibilem coronā accipiant, nos autē incorruptam. Dan. 12. Qui ad iuſtitiā erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas ęternitates. Perſona ſalutata eſt Timotheus filius eius ab eo cōuerſus. Act. 16. Chariſsimus, quia ſibi vnanimis. Phil. 2. Neminē habeo tam vnanimē, &c. Bona optata ſunt tria. ſ. *Gratia* per quā eſt remiſsio peccatorū *Miſericordia* per quā conſequimur finale bonū *Pax* Glo. id eſt trāquillitas mentis, hæc cōpetit prælato, qui ad hoc ponitur, vt pacē procuret. Ioā. 10. dixit Dn̄s, Pax vobis. Et præcepit intrantibus domū pacē offerre ei vt habetur Matt. 10. Et hoc *A Deo patre,* qui eſt dator omnis boni. Iac. 1. Item à Ieſu Chriſto, qui eſt mediator inquantum homo Dei & hominum. 2. Pet. 1. Per quem maxima nobis & pretioſa promiſſa donauit.

LECTIO SECVNDA.

Meminiſſe Timothei in orationibus dicit, aſſerens maximo ſe proſequi eum affectu, qui ex lachrimis, & fide Timothei excitabatur in Paulo.

GRatias ago Deo meo, cui ſeruio à progenitoribus meis in conſcientia pura, quòd ſine intermiſsione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die deſiderans te videre. Memor lachrimarū tuarum, vt gaudio implear, recordationē accipiens eius fidei, quæ eſt in te non ficta, quæ & habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Eunice, certus ſum autem, quòd & in te.

Hic incipit epiſtolaris narratio, in qua primò munit eū contra præſentes perſecutiones. Secundò cōtra futura pericula eccleſię. 3. ca. ibi *Hoc autem ſcito.* Item primò inducit ad inſtantiā prædicationis, quę tūc erat cauſa & occaſio perſecutionis. Secūdò hortatur ad ſuſtinēdas tribulationes propter Chriſtū, ibi *Tu ergo, &c. cap. 2.* Item primò cōmemorat bona ipſius Timothei. 2. hortatur eum ad vſum horum bonorum per inſtantiam prædicationis, ibi *Per quam, &c.* Tertiò ponit ſe in exemplū, ibi *In quo poſitus ſum ego prædicator & Apoſtolus & magiſter, &c.* Item primò ponit affectū quem habebat ad Timotheum. Secundò ponit bona huius, quæ prouocabant eum ad huiuſmodi affectū, ibi *Memor.* Affectus oſtēditur per duo. ſ. per orationē & deſideriū. Et ideo gratias agit Deo de affectu quē habet ad Timotheū, quia eſt charitatis, & charitas eſt principale donum. q. d. Reputo me gratiā cōſecutū, ꝙ ſic ſincerum affectū habeo ad te. Et dicit *Deo meo, cui ſpecialiter* ſeruio à progenitoribus meis, nō à parentibus carnalibus, quia. 1. Timo. 1. Chriſtus venit peccatores ſaluos facere quorū primus ſum ego, ſed ſeruitio deriuato à progenitoribus meis. ſ. patriarchis & prophetis, qui Deo ſincerè ſeruierunt. Et dicitur à progenitoribus, quia filij facilius imitantur perfectionē paternā, tum quia inſtruuntur ab eis, vt Tobias, tum quia etiā homo facilius imitatur amicos. Et quomodo ſeruio ei? *In conſcientia pura,* quia vt habetur Abac. 1. Mundi ſunt oculi tui Dn̄e ne videant malum, & reſpicere ad iniquitatē non poteris. 2. Cor. 1. Gloria noſtra hæc eſt teſtimoniū conſcientiæ noſtræ. De quo agit gratias: quia ſine intermiſsione, ſiue die proſperitatis, ſiue nocte aduerſitatis oro pro te. Itē ex deſiderio. Ideo dicit *Deſiderans te videre,* ſcilicet propter conſolationem vtriuſq;. Roma. 1. Deſidero enim videre vos, &c.

Deinde cùm dicit *Memor* oſtendit bona, quæ erant in Timotheo. Et primò cōmemorat affectū eius ad ſe. Secundò fidem ad Deū, ibi *Recordationem.* Dicit ergo *Memor lachrymarum* quas. ſ. Timotheus effudit quādo diſceſsit Epheſum ab eo, paratus ad martyriū. Vel lachrymarum quas fudit in orationibus & hoc *vt gaudio implear,* id eſt hæc memoria replet me gaudio. Philip. 2. Implere gaudium meum, &c. Item memor fidei ad Deū. Fidem eius primò cōmemorat. Secundò oſtendit eam à parentibus deriuatā & non nouitiam. Dicit ergo *Recordationem, &c.* Fides neceſſaria eſt præ-

E lato, qui eſt fidei cuſtos. Hebr. 11. Sine fide impoſsibile eſt placere Deo. Et dicit *Non ficta.* Vera enim per opera bona eſt. Iac. 2. Oſtende mihi ſine operibus fidem tuā, & ego oſtendā tibi ex operibus fidem meam. 1. Timo. 1. Finis præcepti eſt charitas, &c. Sap. 1. Effugiet fictū, &c. Et hæc non noua, ſed *Habitauit primum in auia tua Loide, &c.* Act. 16. dicitur ꝙ fuit filius mulieris viduæ *Certus autem,* vel per reuelationem, vel per indicia *Quod & in te.*

LECTIO TERTIA.

Vt gratuitis Dei muneribus hortatur Timotheum, maxime in Euangelio prædicando, monetq; ſimul, ne pudore affectus, ab opere concionandi deſiſtat.

PRopter quam cauſam admoneo te, vt reſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timoris: ſed virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis. Noli itaq; erubeſcere F *teſtimoniū Domini noſtri, neq; me vinctum eius: ſed collabora euangelio, ſecundum virtutē Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundū propoſitū ſuum & gratiam, quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu, ante tēpora ſecularia. Manifeſtata eſt autem nunc per illuminationē ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui deſtruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam, & incorruptionem per euangelium.*

Suprà cōmendauit eum de bonis gratuitis: hic hortatur ad vſum gratuitorū ſibi datorū, præcipuè in prædicatione euangelij. Et primò monet generaliter ad vſum datæ ſibi gratiæ. Secundò ſpecificat qualis ſit vſus gratiæ, ibi *Noli itaque erubeſcere.* Item primò ponit monitionē: ſecundò eius rationē, ibi *Non enim dedit nobis.* Dicit ergo, *Fides non ficta* in matre & auia & in te eſt *Propter quam cauſam admoneo te.* Gratia Dei eſt ſicut ignis, qui quādo obtegitur cinere nō lucet, G ſic gratia obtegitur in homine per torporem, vel humanū timorē. Vnde & Timotheus effectus puſillanimis, torpuerat circa prędicationē. Et ideo dicit *Vt reſuſcites gratiā, ſopitam.* 1. Theſſ. 5. Spiritū nolite extinguere. Et addit *Quæ eſt in te per impoſitionem manuū mearum* à quo. ſ. ordinatus erat epiſcopus. In qua manus impoſitione data eſt ei gratia ſpiritus ſancti.

Deinde cùm dicit *Non enim* ponitur ratio monitionis, & ſumitur ex cōditione diuinorū munerū. Qui enim accipit munus, debet operari ſm congruentiam muneris, ergo ſm conditionem diuinorum munerum debemus Deo ſeruire. Eſt autē duplex ſpiritus, huius mundi, & Dei. Et horū diſtinctio eſt: ſpiritus enim ſignificat amorem: quia nomen ſpiritus impulſionem importat, & amor impellit. Duplex aūt eſt amor. ſ. Dei: & hic eſt per ſpiritū Dei, & amor mundi: & hic eſt per ſpiritū mundi. 1. Cor. 2. Non enim accepimus ſpiritum huius mundi, &c. Spiritus autē mundi facit amare bona mundi, & timere mala tēporalia, & ideo dicit *Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timoris,* ſcilicet mundani: quia H hunc Deus aufert à nobis. Matt. 1 . Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Eſt alius ſpiritus timoris Dn̄i & ſanctus: & iſte facit, vt timeatur Deus: hic aūt eſt ſine pœna & ſine offenſa, & hic eſt à Deo. Matt. 10. Timete eū, qui poteſt & animā & corpus perdere in gehennā. Et addit *Sed virtutis,* quia per ſpiritū ſanctū dirigimur in malis, & hoc per virtutem. ſ. fortitudinis cōtra aduerſa mundi. Luc. vlti. Sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Itē dirigimur in bonis, quia quātū ad affectionē ordinamur per dilectionē charitatis, dum quis omnia, quæ diligit, refert in Deū. Vnde dicit *Et dilectionis.* 1. Ioā. 3. Qui nō diligit manet in morte. Item quantū ad bona exteriora, & ideo dicit *Et ſobrietatis,* id eſt omnis temperantię ſeruando debitū modū & menſuram, vt. ſ. temperatè vtamur bonis mundi. Tit. 2. Sobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſeculo. 1. Timo. 3. Oportet epiſcopū eſſe irreprehenſibilē, vnius vxoris virum, ſobrium.

Deinde cùm dicit *Noli* ſpecificat vſum gratię, & primò excludit contraria huic vſui. Secundò hortatur ad vſum

E gratiæ, ibi *Sed collabora.* A ſolita autē prædicatione poterat impediri propter duo. Primò per erubeſcentiam. Secundò ex pœna Apoſtoli, quam patiebatur propter euangelium, & ideo quantū ad primum dicit *Noli itaque*, ſcilicet ex quo habes ſpiritū fortitudinis *Erubeſcere, &c.* Prædicatio enim Chriſti ſi referatur ad ſapientiam mundi videbatur ſtulta, vnde erubeſcentiā habere videbatur. 1. Cor. 1. Nos prædicamus Chriſtū crucifixū, Iudæis quidē ſcandalum, Gentibus aūt ſtultitiam. Roma. 1. Non enim erubeſco euangeliū. Luc. 9. Qui me erubuerit & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet. Quantū ad ſecundū ſciendū eſt, ꝙ ſi latro videt aliquē ſuſpenſum, erubeſcit ſe cōfiteri ſociū eius. Sic quia Apoſtolus erat vinctus poterat eum Timotheus erubeſcere, & ideo dicit *Neque me vinctum eius.* Ephe. 6. Pro quo legatione fungor in catena. Eccle. 4. Ne reuerearis proximum tuum in caſu ſuo. Deinde cùm dicit *Sed collabora*, hortatur ad vſum gratiæ: & primò in generali. Secundò oſtendit ex qua fiducia hunc vſum aggrediatur, ibi *Secundum virtutem.* Hic manifeſtat, quod dicit ibi *Non ſecundum, &c.* F Sed collabora. Dicit ergo ne erubeſcas, ſed *Collabora*, id eſt ſimul mecum labora. 1. Cor. 3. Vnuſquiſq; propriā mercedem accipiet. Et dicit *Euangelio*, quod poteſt eſſe ablatiui caſus, & hic in euangelio prędicando datiui caſus, & ſic ad laudem euangelij, vt. ſ. creſcat. Sap. 3. Bonorum laborū glorioſus eſt fructus, &c. Et hoc cum fiducia, nō propria, quia nō ſufficientes ſumus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, &c. Sed *Secundum Dei virtutem*, id eſt habendo fiduciam de virtute Dei. Eſa. 40. Qui dat laſſo virtutē & his, qui non ſunt, fortitudinē & robur multiplicat. Hæc virtus manifeſtatur per duo. ſ. quantū ad affectum, quia liberamur à malis. Et ideo dicit *Qui nos liberauit.* 1. Eſd. 8. Liberauit nos de manu inimici & inſidiatoris in via. Ioan. 8. Si filius vos liberauerit. Et quantum ad hoc, ꝙ vocat nos ad bona. Vnde ſequitur *Et vocat vocatione ſua ſancta*, quia vocauit ad ſanctificandū. Ro. 8. Quos prędeſtinauit, hos & vocauit. 1. Pet. 2. Qui de tenebris nos vocauit, in admirabile lumen ſuum. G Et manifeſtat quædam, quæ dicit, dicens *Non ſecundum opera noſtra*, vbi oſtendit, ꝙ per virtutē Dei liberati & vocati ſumus, non per humanā. Et primò oſtendit cauſam vocationis noſtræ & liberationis eſſe à Deo. Secundò proceſſum cauſæ, ibi *Quæ data eſt etiam.* Tertiò cōmendat datorem cauſæ. ſ. gratiæ, & eius conſeruatorē, ibi *Qui deſtruxit.* Dicit ergo vocauit non per noſtrā virtutem, quia. ſ. non per opera noſtra, quę ſunt effectus virtutis. Tit. 3. Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundū ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Eſt aūt duplex cauſa humanæ ſalutis, quæ eſt à Deo. Vna eſt æterna. ſ. eius prędeſtinatio. Alia eſt temporalis ſcilicet, gratia iuſtificans. Quantum ad primū dicit *Secundum propoſitum*, id eſt prædeſtinationē, quæ eſt propoſitum miſerendi. Ephe. 1. Operatur omnia ſm propoſitum voluntatis ſuæ. Roma. 8. His qui ſecundū propoſitum vocati ſunt ſancti. Quantum ad ſecundum, dicit *Et gratiam.* Roma. 3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Circa proceſſum gratię primò oſtendit quomodo eſt præparata gratia. Secundò quomodo collata. Tertiò per quem. H Primum oſtendit cùm dicit *Quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu*, id eſt præuiſa eſt nobis dari ante tempora ſecularia. Sicut dicit Philoſophus, Seculū nihil aliud eſt, q̃ menſura durationis aliquarum rerum, vnde diuerſa ſecula, diuerſę ſunt ætates hominum. Vnde vnum ſeculū durat mille annis: quia homo dicitur viuere quandiu eſt in memoria hominū, quæ non excedit mille annos. Tēpora ergo ſecularia ſunt, quę menſurant res mutabiles, & hæc incœperunt cum mundo, ſed prædeſtinatio eſt ante mundum. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante conſtitutionē mundi. Et dicit, In Chriſto Ieſu, quia nō ſumus electi ſic, vt ſaluemur proprijs meritis, ſed per gratiam Chriſti: quia ſicut prædeſtinauit ſalutem noſtram, ita modum ſalutis noſtrę. Ioan. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Sed hæc prędeſtinatio prius erat occulta, ſed nūc eſt manifeſta. Et quomodo? ſicut cōceptus cordis per opera, vnde tunc in effectu operis, ſuis electis manifeſtauit, per illuminationē propriè loquitur: manifeſta-

Sal⁹ hominis ex duplici cauſa eſt. ſ. dei pdeſtinatione, & gratia iuſtificant.

E re enim eſt in lucem ducere. Ioh. 18. Abſcondita produxit in lucem. Sic ergo *Manifeſtata eſt nunc, &c.* Per hoc, ꝙ miſit Chriſtū nos illuminantē. Eſa. 60. Surge illuminare Hieruſalem, quia venit lumen tuum. Luc. 1. Illuminare his, qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent. Deinde cùm dicit, *Qui deſtruxit* cōmendat Chriſtū illuminatorē: & primò eius virtutem quantū ad mala, quæ abſtulit. Secundò quantū ad bona, quæ contulit. Dicit ergo *Chriſtus*, propter hoc, ꝙ pro nobis paſſus eſt *Deſtruxit mortem*, id eſt ſatisfecit Deo pro peccatis noſtris. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, &c. Et peccatū erat cauſa noſtrę mortis corporalis. Ro. 6. Stipendia enim peccati mors: & ideo deſtruēdo peccatū, deſtruxit mortē. Oſeę. 13. Ero mors tua ò mors, &c. Contulit etiā perfecta bona: primò animæ in pręſenti, per gratiā fidei. Abac. 2. Iuſtus meus ex fide viuit. Et eſt imperfecta in hac vita, ſed perficiet in gloria. Ioā. 17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te. Secundò immortalitatem carnis reſultantē ex gloria animæ. 1. Cor. 15. Oportet F corruptibile hoc induere incorruptionem, &c. Ioan. 10. Ego veni vt vitam habeant. ſ. iam per gratiā, & abundantius habeant. ſ. per gloriam in futuro. Item ibidem, Omnis qui viuit & credit in me, non morietur in æternum.

LECTIO TERTIA.

Suum officium deſcribit Paulus, oſtendens quæ patiatur pro eo exequendo, tamen in firma ſpe Chriſti confiſus non erubeſcit, ac ad ſui exemplum Timotheum prouocat, & qui profecerint, & qui defecerint aperit.

IN quo poſitus ſum ego prædicator & apoſtolus & magiſter Gentium. Ob quam cauſam etiā hæc patior, ſed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meū ſeruare in illum diem. Formam habe ſanorum verborū, quæ à me audiſti in fide & in dilectione in Chriſto Ieſu. Bonum depoſitum cuſtodi per ſpiri- G *tum ſanctum, qui habitat in nobis. Scis enim hoc, quòd auerſi ſunt à me omnes, qui in Aſia ſunt: ex quibus eſt Philetus & Hermogenes. Det miſericordiam Dominus Oneſiphori domui, quia ſæpe me refrigerauit, & catenam meam non erubuit: ſed cum Romam veniſſet, ſolicitè me quæſiuit, & inuenit. Det illi Dominus inuenire miſericordiam à Deo in illa die. Et quanta Epheſi miniſtrauit mihi, tu melius noſti.*

Suprà monuit ad ſolicitam Chriſti prædicationem; hic inducit ad hoc per exemplū, & primò ponit hoc. Secundò inducit ad ſui ſequelam, ibi *Formam habens.* Tertiò oſtendit ſequendi neceſsitatē, ibi *Scis hoc.* Item primò ponit ſuū officium. Secundò oſtendit, quæ patitur pro ſui officij executione, ibi *Ob quā cauſam.* Tertiò ſpei certitudinē, ibi *Scio enim.* Deſcribit aūt officium ſuū tripliciter: quia dicit ſe prædicatorem ad excitandū ad bonos mores. infrà. 4. Prædica ver- H bum, inſta opportunè. Mar. vlti. Prædicate euangeliū omni creaturæ. Apoſtolū ad regendū eccleſiā: quia Apoſtoli ſunt prælati eccleſiæ. Gal. 2. Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatum circunciſionis, operatus eſt & mihi inter Gentes. Et magiſtrū inſtitutū ad docendū fidei ſanctitatē, & cognitionem Dei. 1. Timo. 2. Doctor Gentiū in fide & veritate. Iohel. 2. Filij Sion exultate & letamini in Dn̄o Deo noſtro, qui dedit vobis doctorē iuſtitiæ. Sed dicit *In quo poſitus ſum ego.* Vbi nota tria. Primò ꝙ ipſe non aſſumpſit ſibi, ſed ab illo poſitus eſt. Heb. 5. Nemo aſſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo tanquā Aaron. Secundò in poſitione deſignatur ordo. Tertiò firmitas: quia ſecundum ordinem rationis inſtitutus, firmiter manſit. Ioan. 15. Poſui vos vt eatis & fructum afferatis, & fructus veſter maneat. Iudicum. 5. Stellæ manētes in ordine & curſu ſuo. Deinde cùm dicit *Ob quam cauſam* oſtendit, quæ patitur pro ſui officij executione, dicens, hæc aduerſa patior, ſcilicet vincula & tædia, & hoc pro fide Chriſti. infrà. 2. Laboro vſque ad vincula.

Et dicit

Et dicit ob hanc cauſam, quia pati ſimpliciter non eſt laudabile, ſed propter iuſtam cauſam. Matt. 5. Beati qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiã. Et ideo *Sed non confundor,* quia non eſt ad confuſionem ei qui patitur propter iuſtitiam. 1. Pet. 4. Nemo veſtrum patiatur quaſi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorũ appetitor, ſi autẽ vt Chriſtianus, non erubeſcat, &c. Act. 5. Ibant Apoſtoli gaudentes, &c. Deinde cùm dicit *Scio,* Ponitur certitudo ſpei, quæ facit eum non confundi, etiã hæc prouenit ex magnitudine Dei promittentis. Et ideo dicit *Cui credidi.* Et nota, ꝙ vno modo credere, eſt actus fidei: & eſt ſenſus *Scio, cui cre.* Id eſt, ſcio ꝙ ille, qui promiſit eſt verax & potẽs ad reddendam vitam æternam, quam repromiſit homini fideli exiſtenti, Sed contrà ex hoc ſequitur, ꝙ eadem eſt ſcientia & fides, & idem eſt ſcitum & creditũ, quod eſt impoſſibile: quia de ratione ſciti, eſt ꝙ videatur: de ratione crediti, ꝙ non. Reſpondeo: in fide duo ſunt. ſ. id quod creditur, & ille cui creditur. De eo, quod creditur non poteſt eſſe ſcientia, quia ſic perderet crediti rationẽ, ſed de eo cui creditur, eſt ſcientia, quia per euidentiſſimã rationẽ eſt ſcitum, ꝙ Deus eſt verax. Et ſic dicit, Cui credidi. 1. Ioan. 4. Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt. Prouer. 14. Innocens credit omni verbo, &c. Alio modo dicitur credere fidei eius, cui cõmittit rem ſuam, & hic ſenſus eſt verior, quaſi dicat, Quia meipſum, labores & paſſiones credidi, id eſt cõmiſi Deo: ſcio quòd *Potens eſt depoſitum meum ſeruare, &c.* Et nota, ꝙ depoſitum dicitur dupliciter. Vno modo, quod ego depoſui. Et ſic homo deponit apud Deum ſalutem ſuã, quando ſe Deo totum cõmittit. 1. Pet. 5. Omnem ſolicitudinẽ veſtram in eum proiĳcientes, quoniã ipſi cura eſt de vobis. Pſal. Iacta ſuper Dñm curam tuam, & ipſe te enutriet. Item deponit opera ſua, quando. ſ. non ſtatim recipit remunerationẽ ſuã, ſed in poſterũ. Et ſic, qui benefacit, deponit illud apud Deũ, & hoc vſq; in illũ diem, quando iudicabit occulta hominum, quibus tunc reddet Deus mercedẽ laborum ſuorũ. Sap. 10. & Eſa. 3. Dicite iuſto quoniam bene, quoniã fructum adinuentionũ ſuarũ comedet. Vel depoſitũ, id eſt, quod penes me poſitum eſt. ſ. officium euangelĳ. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum, &c. Etiam Deus eſt potens conſeruare ſuum Apoſtolũ vſq; ad mortẽ ſuã. Deinde cùm dicit *Formam habens,* inducit ad ſequelam ſui, & eſt duplex litera. Vna dicit habe, altera habens. Si dicit habẽs, ſic primò ponit idoneitatem, quam proponit Timotheo ad imitandum exemplum Apoſtoli. Secundò hortatur ad imitandũ, ibi *Bonum depoſitum.* Apoſtolus autẽ bonam idoneitatẽ habuit ſecundum duo. ſ. ſecundũ eruditionem quantũ ad cognitionem. Et ideo dicit *Sanorum verborum.* Item ſecundum virtutem. Vnde dicit *In fide & dilectione.* Dicit ergo, Nõ potes te excuſare, ſi patienter te non habeas vſque ad vincula ſicut ego; quia tu es *Habens formam ſanorum verborum,* ſcilicet, quæ non continent falſitatis corruptionẽ. Tit. 2. Loquere quę decent ſanam doctrinã. Et dicitur doctrina ſana nõ corrupta effectiuè, quia nos ſanos facit. Et addit *Quæ a me audiſti.* Quaſi dicat, non es deceptus, quia hoc tibi tradidi, quod à Chriſto audiui. 1. Cor. 11. Ego enim accepi à Dño, quod & tradidi vobis. Luc. 10. Qui vos audit, me audit. Et hoc *In fide & dilectione,* quia ſi aliquis omnia verba ſana ſciret & non crederet, non eſſet idoneus, nec etiã diligeret, quia de facili recederet à doctrina, vel per aduerſa, vel per proſpera. Heb. 11. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. 1. Ioan. 3. Qui non diligit manet in morte, Et hoc *In Chriſto Ieſu,* quia vera fides eſt eorum, quę Chriſtus docuit, & vera dilectio eſt in Chriſto, qui dedit ſpiritum ſanctũ per quem Deũ diligimus. Hęc igitur habens *Cuſtodi bonum depoſitum,* quod. ſ. dedi tibi, id eſt officium prædicationis, vt nunquã à veritate recedas, nec propter timorẽ, officium prędicationis vllo tempore dimittas. Prouer. 4. Omni cuſtodia ſerua cor tuũ, &c. 1. Timo. 6. O Timothee depoſitum cuſtodi. Et hoc cuſtodi bono adiutorio. ſ. per ſpiritum ſanctum, qui habitat in nobis. 1. Cor. Neſcitis quia templũ Dei eſtis & ſpiritus Dei habitat in vobis? Secundũ aliam literã monet ad duo. Primò

E ad ſanam doctrinam. Secundò ad perſeuerantiam in ea.

Deinde cùm dicit *Scis hoc* oſtendit neceſſitatẽ monitionis ex defectu & profectu aliorum. Quando enim aliquis videt aliquos ſociorũ ſuorum proficere & aliquos deficere, nititur ſequi bonos. Et ideo primò cõmemorat deficientes: ſecundò proficientes, ibi *Det miſericordiam.* Oſtendit ergo quid caueat, aliàs eſt periculum. 1. Cor. 10. Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. Et ideo dicit, Auerſi, &c. Glo. iſti fallacia erãt pleni, ſimulatè enim fuerãt cum Apoſtolo vt. ſ. addiſcerent vnde facerent calumniã Apoſtolo. Iſti ergo, qui ſunt auerſi à me, ſunt modò in Aſia, inter quos pręcipuè ſunt iſti duo, qui conuerſi ſunt per Iacobũ. Deinde cùm dicit *Det miſericordiam.* Oſtendit aliorum profectũ & præcipuè cuiuſdã Oneſiphori, cõmemorans primò bona, quæ ſibi cõtulit Romæ. Secundò quæ in Aſia. Item primò optat ei Dei miſericordiã. Secundò oſtendit meritũ miſericordiæ. Tertiò tempus miſericordiæ. Primum cùm dicit *Det miſericordiam.* Rectè optat ei miſericordiã, quia præſens

F vita miſera eſt, Iob. 14. Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miſerĳs. Dicit *Det Oneſiphori domui* non ſolũ perſonæ, ſed familiæ, quia propter bonitatẽ vnius deriuatur gratia ad totam familiã, Matt. 10. Siquidẽ fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper eã. Meritum autẽ miſericordiæ, eſt miſericordia, quã habebant in Apoſtolũ. Vnde dicit, quia *Sæpe me refrigerauit,* ſcilicet quietẽ præſtando. Matt. 5. Beati miſericordes, quoniã ipſi miſericordiam conſequentur. Eccle. 17. Nonnè ardorem refrigerabit ros? Philip. 16. Viſcera ſanctorum requieuerũt per te frater *Et catenam meam.* infrà. 2. laboro vſq; ad vincula quaſi malè operans, non erubuit, ſed cum Romã veniſſet ſolicitè vt amicus quæſiuit. Eccle. 6. Si poſſides amicũ, in tentatione poſſide illũ. Prouer. 17. Omni tempore diligit, qui amicus eſt. Optat autẽ miſericordiã futuri ſeculi cum dicit, In illa die, in qua. ſ. Dominus iudicabit omnes quando miſericordia eſt neceſſaria, non ſolum autem Romæ, ſed & Epheſi, Et ideo dignus eſt diuina miſericordia.

G CAPIT. II. LEC. I.

Ad tolerantiam martyrii Timotheus hortatur, per militis ſimilitudinem, cuius præparatio eſt ex vi animi, ex temporalium effuſione bonorum, ac ex præmio ob pugnę laborem expectando.

TV ergo fili mi, confortare in gratia, quæ eſt in Chriſto Ieſu, & quæ audiſti à me per multos teſtes, hæc cõmenda fidelibus hominibus; qui idonei erunt & alios docere. Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo militans Deo implicat ſe negocĳs ſecularibus, vt ei placeat cui ſe probauit. Nam & qui certat in agone, non coronabitur niſi legitimè certauerit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Intellige, quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

H Suprà induxit Timotheum ad diligentẽ euangelĳ prædicationẽ: inducit eũ hic ad conſtantẽ tolerantiã martyrĳ, Et primò inducit eum ad ſuſtinendã paſſionem pro ſalute fideliũ. Secundò docet eum qualiter reſiſtat infidelibus, ibi *Noli verbis.* Item primò inducitur præparatio ad martyriũ ſuſtinendum. Secundo exhortatio martyrĳ, ibi *Memor eſto,* Præparatio martyrĳ præmittitur quantũ ad tria. Primum eſt animi fortitudo. Secundum eſt bonorũ diſpenſatio, ibi *Et quæ audiſti.* Tertiũ eſt fructuoſus militię labor, ibi *Labora,* Requiritur aũt ad martyriũ fortitudo, quæ eſt circa pericula mortis. Et ideo dicit *Tu ergo fili mi,* ſcilicet quẽ per euangelium genui *Confortare in gratia,* Pſal. Viriliter agite & confortetur cor veſtrum, *Quæ eſt* nõ in te. ſ. cuius fortitudo eſt vana, ſed *In Chriſto Ieſu,* Ephe. 6. Confortamini in Dño & in potentia virtutis eius. Vel, in gratia, &c. Id eſt gratuito Dei dono per Chriſtũ. Ioan. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Secundum eſt diſpenſatio bonorum,

Circa quod notandum eſt, ꝙ quãdo aliquis adducitur ad mortem, diſponit de ſuis. Non ergo minus debent eſſe ſoliciti ſancti de bonis ſpiritualibus ſibi creditis, ꝙ nõ diſpereant poſt eorũ mortẽ, ſed alijs credãt, & ideo monet eum, vt ſi ad martyriũ venerit, ꝙ diſpenſet doctrinã fidei. Et primò ponit quomodo accepit, quia per auditum. Vnde dicit *Quæ audiuiſti a me* & ego à Chriſto: Et dico à me nõ ſingulariter, ſed confirmata *Per multos teſtes*, id eſt per legẽ & prophetas. Ro.3. Teſtificata à lege & prophetis. Vel per Apoſtolos. 1.Cor.15. Siue enim ego ſiue illi, ſic prędicauimus & ſic credidiſtis. *Hæc commenda* inquantũ ſunt accepta. Sap.7. Quam ſine fictione didici & ſine inuidia cõmunico *fidelibus hominibus*, vt.ſ. nõ quærant lucrum temporale, ſed gloriã Dei. 1.Cor.4. Hic iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur. Matt.24. Fidelis ſeruus & prudens, quẽ cõſtituit Dñs ſuper familiam, &c. Item qui ſunt idonei ad diſpenſandũ. Ideo dicit *Qui idonei, &c.* Debent aũt eſſe idonei tripliciter. Primò intellectu, vt ſint ſapientes ad intelligendum. Luc.21. Ego dabo vobis os & ſapientiam, &c. Item lingua, vt ſint facundi ad docendũ. Eſa.50. Dñs dedit mihi linguã eruditam, vt ſciam ſuſcitare eũ, qui lapſus eſt, verbo. Itẽ opere, quia cœpit Ieſus facere & docere. Act.1.

Deinde cùm dicit *Labora* ponitur tertiũ, quod eſt legitimus militiæ labor, ad quem primò hortatur. Secundò ponit laboris præmiũ, ibi *Nam & qui*. Tertiò militiæ ſtipendia *Laborantem*. Item primò hortatur ad legitimũ laborẽ. Secundò exponit quis labor ſit legitimus, ibi *Nemo*. Dicit ergo *Labora ſicut bo. mi.* Eſt aũt tripliciter aliquis miles Chriſti.

Militia hominis, contra peccata, cõtra errores, & cõtra Tyrannos.

Primò inquantũ pugnat contra peccata. Iob.7. Militia eſt vita hominis ſuper terrã, &c. 14. Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto, &c. Et hęc pugna eſt contra carnem, mundum, & diabolũ. Ephe. vlt. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ, &c. Secundò eſt aliquis miles Chriſti pugnando contra errores. 2.Cor.10. Arma militiæ noſtræ nõ ſunt carnalia, ſed potentia Deo, ad deſtructionẽ munitionũ conſilia deſtruentes, &c. Tertiò eſt militia martyrũ contra tyrannos. Et hæc eſt laborioſior. Iob.25. Nunquid eſt numerus militũ eius. Et nõ debet quieſcere miles, quia dicitur à militia ſuſtinenda. Deinde cũ dicit *Nemo*. Exponit quid ſit legitimus labor. Et primò inducit eũ ad laborẽ. Secundò oſtendit qualis debet eſſe bonus miles, ibi *Vt ei placeat*. Primò circa primũ duo facit, quia exemplum ponit. Secundò manifeſtat. Dicit ergo *Nemo mili. Deo, &c.* Circa primũ ſciendũ eſt, ꝙ alius eſt finis militię ſpiritualis, & alius eſt finis militiæ corporalis, quia finis militię corporalis eſt, vt obtineat victoriã contra hoſtes patriæ, & ideo milites debent abſtinere ab his, quæ abſtrahunt à pugna, puta à negocijs & delicijs. 1.Cor.9. Qui in agone contendit ab omnibus ſe abſtinet. Sed militiæ ſpiritualis finis eſt, vt victoriã habeant ab hominibus, qui ſunt contra Deum, & ideo oportet, ꝙ abſtineant ab omnibus, quæ diſtrahunt à Deo. Hęc aũt ſunt negocia ſecularia, quia ſolicitudo huius ſeculi ſuffocat verbũ. Et ideo dicit, *Implicat ſe*. Sed contrà. Negocia ſecularia ſunt temporalia hoc autem Apoſtolus fecit quando vixit de labore manuũ ſuarum. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ Apoſtolus dicit implicat, & nõ dicit exercet. Ille autẽ eis implicatur, cuius cura & ſolicitudo iungitur circa ipſa. Et tunc propriè ipſa hæc interdicuntur militibus Chriſtis in quibus oſtenditur non eſſe neceſſe implicari animum. Item non dicit, ſimpliciter implicatur, ſed dicit implicat ſe, quia quandoq; implicatur & non ſe implicat. Implicat enim ſe quãdo ſine pietate & neceſsitate aſſumit, ſed quando neceſsitas officij pietatis & authoritatis exercetur, tunc non implicat ſe, ſed implicatur huiuſmodi neceſsitate. Roma.16. Aſsiſtatis ei in quocunq; negocio veſtri indiguerit. Cauſa aũt quare non debet ſe implicare eſt, *Vt ei placeat cui ſe probauit.* 1.Ioan.2. Si quis diligit mundum non eſt charitas patris in eo. Qui enim eſt miles Chriſti deuouit ſe ad militandum Deo, & ideo debet conari, vt ei placeat cui ſe deuouit. Deinde cùm dicit *Nam & qui*. Ponit laboris præmium. Et quia diceret aliquis, O Paule magna imponis: ſed quis eſt eorum fructus? Reſpondet, aſſumatis

E exemplum in pugnis ſecularibus, vbi non omnes, ſed legitimè pugnantes accipiunt coronam. Sic ergo erit & in ſpiritualibus, ꝙ nullus coronabitur niſi ſeruet debitas leges pugnæ. 1.Cor.9. Illi quidem vt corruptibilem coronã accipiant, nos autem incorruptam. Sap.4. In perpetuum coronata triumphat. Deinde cùm dicit *Laborantem*. Oſtendit ſtipẽdia, interdicitq; ei negocia ſecularia. Et primò proponit ſtipendia ſub metapho. ſecundò exponit, ibi *Intellige*. officium enim prædicatorũ & doctorum eſt officium militum, inquantũ inſurgunt cõtra hoſtes & vitia. Item agricolæ, inquantũ fructũ faciunt promouẽdo ad bona. Huius ager eſt eccleſia, & principalis agricola eſt Deus interius & exterius operans. Ioan.15. Ego ſum vitis vera, & pater meus agricola eſt. Homines aũt exterius adhibent miniſtẽrium. 1.Cor.3. Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus aũt incrementũ dedit. Iſti ſunt exteriores agricolæ. Iob.31. Si animã agricolarũ eius afflixi. Iſtũ ergo agricolã oportet fructum accipere: huius fructus ſunt opera virtutũ. Eccle.24. Flores

F mei fructus honoris & honeſtatis. Gal.5. Fructus aũt ſpiritus eſt charitas, gaudiũ, pax, patiẽtia. Inter hos fructus ſunt & fructus eleemoſynarũ. Act.9. Hæc erat plena fructibus bonis & eleemoſynis quas faciebat. Iſti ergo debent principaliter fructũ percipere, vt ipſi gaudeãt. Primò de ſubditorũ fructibus. Phil.4. Itaq; fratres mei chariſsimi & deſideratiſsimi gaudiũ meũ & corona mea. Secundò de ſubſidijs tẽporalibus, nõ pro præmio principali, ſed ſtipendio. Gal.6. Cõmunicet autem is qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat in omnibus bonis. Matt.10. Dignus eſt operarius cibo ſuo. Deinde cùm dicit *Intellige*. Exponit, quæ dixerat ſequẽs modũ Chriſti poſt parabolas. Matt.13. Qui habet aures audiendi audiat. q.d. Reduc hæc ad intellectũ ſpiritualẽ. Dan.10. Intelligentia opus eſt in viſione, quaſi diceret aliquis, tu dicis accipe ſtipendium ò Timothee, ſed tu nõ facis, quia de labore manuum vis viuere. Vnde *Intellige quæ dico*, quia eſt neceſſaria diſcretio, quia ibi nõ ſunt accipienda vbi eſt occaſio auaritiæ cõtra euãgeliũ, vel propter

G cupiditatẽ, vel propter otiũ, & hoc poteris intelligere, quia *Dabit, &c.* 1.Ioan.2. Vnctio docebit vos de omnibus.

LECTIO SECVNDA.

Exemplo Chriſti, ad martyrium Timotheus impellitur, ſeſeq; etiam in exemplar præbens, cuius martyrii præmium ponit glorioſam corporis reſurrectionem.

MEmor eſto Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis, ex ſemine Dauid, ſecundum Euangelium meum, in quo laboro vſq; ad vincula, quaſi malè operans, ſed verbum Dei non eſt alligatum. Ideo omnia ſuſtineo propter electos, vt & ipſi ſalutẽ cõſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu, cum gloria cœleſti. Fidelis ſermo. Nam ſi commortui ſumus: & conuiuemus, ſi ſuſtinemus & conregnabimus: ſi negauerimus, & ille negabit nos: ſi non credimus, ille fidelis permanet, negare ſeipſum non

H *poteſt. Hæc commone: teſtificans coram Deo. Noli contendere verbis, ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionẽ audientium. Solicitè autem cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem rectè tractantem verbum veritatis.*

Suprà ponitur præparatio ad martyriũ: hic ponitur exhortatio ad ipſum, & primò præmittit exemplũ præmij: ſecundò exemplũ martyrij, ibi *In quo laboro*. Tertiò manifeſtat conſequentiã præmij ad martyrium, ibi *Fidelis ſermo*. Nam pręmiũ mortis pretioſę martyrij, eſt reſurrectio glorioſa, cuius exemplũ præceſsit in capite noſtro Chriſto. Et ideo dicit *Memor eſto, &c.* Quaſi dicat, Dñm noſtrũ Ieſum Chriſtũ habe in mente cõtra tribulationes. Proue.3. In omnibus vijs tuis cogita illũ, & ipſe diriget greſſus tuos. Multa ſunt in eo cogitanda, ſed ſpecialiter reſurrectio. Ad hanc omnia ordinãtur, & præcipuè totus Chriſtianæ religionis ſtatus, Rom.10. Si confitearis in ore tuo Dñm Ieſum, & in

corde

corde tuo crediderís, ꝙ Deus excitauit illum à mortuis, ſaluus eris. Et nota, ꝙ dicit reſuſcitatū, quia & ſi pater eum ſuſcitauerit, tamen propria etiam virtute reſurrexit, & eſt primus reſurgentiū. 1. Cor. 15. Sed quia ſecundū naturā humanā reſurrexit & mortuus eſt ex ſemine Dauid. Rom. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, &c. *Secundum euangelium meum*, id eſt à me prædicatum. 1. Cor. 15. Notum aūt facio vobis euangeliū, quod prædicaui vobis. Qui prædicat euangelium eſt miniſter euangelij, ſicut qui baptizat eſt miniſter baptiſmi. Tamen non poteſt dici baptiſma meum, ſed euangeliū ſic. Et hoc ideo, quia multum facit exhortatio & ſolicitudo. Deinde cùm dicit *In quo laboro* oſtendit ſe in exemplū martyrij, & primò eius pœnā. Secundò eius cauſam, ibi *Ideo omnia*. Tria aūt oſtendit eſſe in pœna. ſ. acerbitatem, opprobrium, & conſtantiā. Acerbitatem cùm dicit *In quo* ſcilicet euangelio prædicando, vel pro quo *Laboro*, id eſt affligor, & hoc *Vſque ad vincula*, quia quando hanc epiſtolam ſcripſit, erat Romæ in vinculis. Ephe. vlti. Myſterium euangelij pro quo legatione fungor in catena. Opprobrium quantum ad infideles, cùm dicit *Quaſi male operans* Chriſtiani enim tunc reputabantur peſſimi. Luc. 9. Beati eritis cum vos oderint homines & ſeparauerint & exprobrauerint, &c. Chriſtus etiā fuit damnatus quaſi malè operans. Eſa. 53. Et cum ſceleratis reputatus eſt. Conſtantiam autem oſtendit, cùm dicit *Sed verbum Dei, &c.* Licet enim corpus ſit alligatū, tamen verbū Dei nō eſt alligatum, quia prædicatio fuit ex voluntate Apoſtoli, quæ libera eſt, præcipuè propter efficaciā charitatis, quæ nihil timet. Roma. 8. Certus ſum enim, quia nec mors neque vita, &c. Quia ſicut. 1. Ioā. 3. dicitur, Maior eſt Deus corde noſtro. Et dicitur, quòd in vinculis exiſtens multos conuertit.

Deinde cū dicit *Ideo omnia ſuſtineo*. Oſtendit cauſam, quia martyrem nō pœna facit, ſed cauſa. Duplex autē eſt cauſa martyrij. ſ. propter diuinum honorem, & ſalutē proximi. Propter Deum quidē, quia Roma. 8. Propter te mortificamur tota die. Propter ſalutem proximorum, quia dicit hic *Propter electos*. Ioan. 15. Maiorē charitatē nemo habet, vt animam ſuā ponat quis pro amicis ſuis. 1. Ioan. 3. Quoniā ille pro nobis animā ſuā poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Et dicit propter electos, quia quęcunq; bona fiunt, ſpecialiter cedunt in donū electorū, non reproborum. Et quomodo? *Vt & ipſi ſalutem conſe.* Sed nunquid ſufficit paſsio Chriſti? Dicendum eſt, ꝙ ſic effectiuè, ſed paſsio Apoſtoli dupliciter expediebat. Primò quia dabat exemplum perſiſtendi in fide. Secundò quia cōfirmabatur fides, & ex hoc inducebantur ad ſalutē. Et hoc *In Chriſto*, id eſt, quæ venit nobis per eum. Mar. 1. Ipſe enim ſaluū faciet populum à peccatis eorū. Et hoc nō ſolum ſalutē gratiæ præſentē, ſed etiam *Cum gloria cœleſti*. Matt. 5. Merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Deinde cū dicit *Fidelis ſermo*. Ponit conſequentiā præmij ad meritū martyrij. Et primò ponit atteſtationem. Secundò conſequentiā, ibi *Nam ſi cōmortui ſumus*. Tertiò cōfirmat per teſtimoniū, ibi *Hæc cōmone*. Dicit ergo *Fidelis ſermo*, id eſt verbum, quod dicā eſt fidele. Apoc. vlti. Hæc verba fideliſsima ſunt, &c. Deinde cùm dicit *Nam ſi, &c.* Ponit conſequentiā. Et primò de remuneratione bonorum. Secundò de punitione malorum, ibi *Si negauerimus*. In præmio bonorū ſunt duo. ſ. reparatio per reſurrectionē, & ſuperadditio gloriæ ad quam reſurgent. Et ideo primò oſtendit, ꝙ per Chriſtū venitur ad reparationē vitę. Secundò ꝙ per ipſum venitur ad reſurrectionem, ibi *Si ſuſtinemus*. Dicit ergo *Si cōmortui ſumus* ſcilicet, cum Chriſto, & hoc per ſacramenti ſuſceptionē in baptiſmo. Roma. 6. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmū in mortē. Item per pœnitentiā nos macerando. Gal. 6. Qui Chriſti ſunt carnem ſuam crucifixerunt cum vitijs & concupiſcentijs. Item pro confeſsione veritatis moriendo ſicut & Chriſtus. Pretioſa in conſpectu Dñi mors ſanctorum eius. Si ergo cōmortui ſumus *Et conuiuemus*, id eſt ſicut ipſe reſurrexit ſic & nos. Rom. 6. Si cōplantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Deinde agit de gloria quā ſancti merentur per mortis ignominiā. Luc. vlt. Nonne hęc

A oportuit Chriſtū pati. Et ideo dicit *Si ſuſtinuerimus*, ſcilicet patienter afflictiones & opprobria *Conregnabimus*, id eſt ſimul cum ipſo perueniemus ad regnum. Matt. 5. Beati qui perſecutionē, &c. Deinde cū dicit *Si negauerimus*. Oſtendit conſequentiā quantū ad pœnas. Dupliciter autē poteſt aliquis peccare contra fidem. Primò exterius negando. Secundò interius eam deponendo. Quantū ad primū dicit *Si negauerimus*, ſcilicet coram alijs *Ipſe negabit nos* in iudicio. Matt. 25. Amen dico vobis neſcio vos. Negare eſt non cognoſcere eos eſſe de ouibus ſuis. Quantū ad ſecundū dicit *Si non credimus*, id eſt ſi fidē à corde abijciamus *Ille fidelis permanet*, id eſt ipſe fidem ſuā tenet. Vnde fidelis manet in ſua fide, quia fides nihil aliud eſt, q̄ participatio ſiue adhæſio veritati. Ipſe aūt eſt ipſa veritas, quæ negare ſe non poteſt. Ergo non eſt omnipotens. Reſpondeo ex hoc eſt omnipotens, ꝙ *ſeipſum negare non poteſt*. Poſſe enim deficere magis eſt pertinens ad impotentiā, quia ꝙ aliquid deficiat à ſuo eſſe, eſt per debilitatē virtutis propriæ. Chriſtum autē negare B ſeipſum eſt deficere à ſeipſo, hoc ergo ipſum, quod non poteſt negare ſe, eſt ratio perfectæ virtutis. Vnde nec peccatū cadit in eum, vt eſt dictum, nec poteſt negare ſuā virtutem & ſuam iuſtitiā quin puniat. Matt. vlt. Qui verò non crediderit condemnabitur. Sed nunquid non poteſt Deus alicui remittere pœnam? Poteſt quidem ſecundum ordinem ſapientiæ ſuæ, ſed contra ordinem ſapientiæ & iuſtitiæ, non.

Deinde cùm dicit *Hæc cōmone, &c.* Confirmat per teſtimoniū. Quaſi dicat, Simul cum alijs admoneo, vt ſemper habeas in corde *Teſtificans coram Deo*, id eſt teſtem adducens coram quo loquor. Deinde cùm dicit *Noli verbis*. Oſtendit quomodo reſiſtat infidelibus, quia primò pmittit modum reſiſtendi. Secundò oſtendit, quę ſunt quibus reſiſtat, ibi *Prophana*. Item primò excludit indebitū modum reſiſtendi. Secundò ponit debitum, ibi *Solicite*. Circa primum primò excludit indebitum modum. Secundò rationē aſsignat, ibi *Ad nihil*. Dicit ergo *Noli contendere verbis*. Contentio importat cōcertationē in verbis. Poteſt ergo ſecundū duo C intelligi, quia acrimoniam loquens deprauatur dupliciter. Vno modo ſi per hoc acceditur ad fauorē falſitatis, vt quando quis cum confidentia clamoris impugnat veritatem. Alio modo propter inordinationē, vt quando vtitur acrimonia, vel vltra modū debitum, vel contra qualitatē perſonæ. Sed ſi moderatè, & cum circunſtantijs debitis, & pro veritate fiat, nō eſt peccatum. Et ſic in rethorica eſt vnum inſtrumentū exhortationis. Tamen in ſacra ſcriptura accipitur ſecundū, ꝙ importat inordinationē. 1. Cor. 11. Si quis videtur inter vos contentioſus eſſe, nos nō habemus talem conſuetudinē, neq; eccleſia Dei. Et dicit verbis, quia aliqui diſceptant ſolū verbis improperij. Et hoc propriè eſt contendere. Si hoc fit non verbis tantum, ſed veris rationibus, hoc eſt diſputare, non contendere. Deinde cùm dicit, *Ad nihil vtile eſt*. Oſtendit rationē documenti. Nam moderata diſputatio quando cum ratione fit, eſt vtilis ad inſtructionem, ſed quando cum verbis tantū, tunc eſt litigioſa. Ideo dicit *Niſi ad ſubuerſionem* & hoc dupliciter. Vno modo D dum quod eſt certum venit in dubium. Alio modo, quia audientes ſcandalizantur. Prouer. 14. Vbi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas, vnde Iac. 3. Vbi zelus & cōtentio, ibi inconſtantia & omne opus prauū. Sed nunquid nō ſine cōtentione debet quis diſputare corā populo de fide? Reſpondeo diſtinguendum eſt ex parte audientium, quia aūt ſunt ſolicitati ab infidelibus & tūc eſt vtilis publica diſputatio, quia per hanc ſimplices efficiuntur magis inſtructi quando vident errantes confutari. Si verò non ſunt ſolicitati ab infidelibus, tunc non eſt vtilis diſputatio, ſed periculoſa. Item eſt diſtinguendū ex parte diſputantis, quia ſi diſputās eſt prudens ſic, ꝙ manifeſtè cōfutet aduerſariū, tunc debet publicè diſputare: ſi verò non, nullo modo.

Contentio in his, quæ ſunt fidei, quādo neceſſaria.

Deinde cùm dicit *Solicite cura teipſum* ponit debitum modum reſiſtendi. Et primo quantū ad rectam intentionem. Secundo quantū ad rectam operationē. Tertio quantū ad rectā doctrinā. Qui enim vult diſputare, primo debet ſcrutari ſuam intentionē vtrū moueatur bono zelo. Ideo dicit

Probabilem Deo exhibere, qui ſcilicet, probat cor. 2. Corinth. 10. Non enim, qui ſeipſum commendat ille probatus eſt, ſed quem Deus cōmendat. Pſal. Probaſti cor meum & viſitaſti nocte. Item ꝙ doctrinam quam prædicat ore, ſtabiliat per opera, quod niſi faciat, eſt confuſione dignus. Vnde dicit *Operarium inconfuſibilem*. Quaſi dicat, Hæc facito, ſic non confunderis. Item ꝙ rectè tractet verbū veritatis, vera docendo & vtilia audiētibus. Vnde ſubiungit *Recte trac. ver. ve.* nō quærens lucrum & gloriam. 2. Cor. 2. Non ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei, ſed ex ſinceritate, ſicut ex Deo, coram Deo in Chriſto loquimur.

LECTIO TERTIA.

Hereſum doctrinam vitandam monet, propter nocumentum, quod inferunt, docens, non tollendam eſſe è medio fidem hereſum cauſa, oſtenditq́; cur Deus permitit quoſdam errare.

PRophana autē & vaniloquia deuita. Multum enim proficiunt ad impietatē, & ſermo eorum, vt cancer ſerpit. Ex quibus eſt Hymeneus & Philetus, quia à veritate exciderunt, dicentes reſurrectionem iam factam, & ſubuerterunt quorundam fidem. Sed firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculū hoc. Cognouit Dominus, qui ſunt eius. Et diſcedat ab iniquitate omnis, qui inuocat nomen Domini. In magna autē domo, non ſolū ſunt vaſa aurea & argentea: ſed & lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam.

Suprà inſtruxit Timotheum oſtendens modum generalē quo infidelibus eſt reſiſtendum: hic oſtēdit in ſpeciali quibus ſit reſiſtendum. Et primò oſtendit quibus eſt reſiſtendum. Secundò quare, ibi *Multum enim*. Tertiò quomodo, ibi *Iuuenilia*. Dicit ergo. *Prophana & vaniloquia de.* Vbi oſtendit duo eſſe vitanda. ſ. prophana & vaniloquia, & referuntur ad idem, vel ad diuerſa. Nam prophana dicuntur quaſi procul à phano. ſ. cultu diuino, & hæc ſunt documenta hæreſum: & hæc vitanda. Ideo dicit, Deuita prophana. Poteſt etiam dici, ꝙ hæc prophana ſunt, quæ fidei repugnāt, ſed vaniloquia fabuloſa. Pſal. Vana locuti ſunt vnuſquiſq; ad proximū ſuū. Deinde cùm dicit *Multum enim*. Oſtendit quare hæc ſunt vitanda & hoc dupliciter. Primò ex nocumento, quod inferunt. Secundò ex fructu vitationis, ibi *Si quis*. Circa primū duo facit, quia primò oſtendit quomodo noceant ad fidei ſubuerſionē. Secundò quomodo non poſſunt totaliter fidem ſubuertere *Sed firmum*. Item primò ponit documentū. Secundò ſubdit ſimilitudinē, ibi *Et ſermo*. Tertiò exemplū, ibi *Ex quibus eſt*. Dicit ergo. Hæc ſunt vitanda, quæ impediunt pietatē, quæ cultus Dei dicitur. Vnde doctrina fidei, eſt doctrina pietatis. Impietas verò eſt doctrina cōtra fidē. Vnde dicit *Multum proficiunt ad impi.* id eſt perducunt ad errorem ſiue ad erroneam doctrinam. Sed hic profectus, eſt in malis abuſiuè. infrà. 3. Mali homines & ſeductores proficiūt in peius, errantes & in errorem mittentes. Deinde ponit eorū ſimilitudinē dicens *Sermo*. Hæretici enim dicunt à principio quædam vera & vtilia, ſed cum audiuntur, immiſcent quędā, quæ euomunt mortifera. Et ideo dicit *Sermo eorum, &c.* Eccleſia. 11. A ſcintilla vna augetur ignis, & ab vno doloſo augetur ſanguis. Deinde cùm dicit *Ex quibus* ponit ad hoc exēplū. Hi enim duo, fidem ſuo tempore corrumpebant. A quibus quidam errantes conuerſi ſunt in vaniloquium, &c. De Phileto dicitur ſuprà. 1. Auerſi ſunt à me omnes, qui ſunt in Aſia ex quibus eſt Philetus & Hermogenes. De Hymeneo autem habetur. 1. Timo. 1. Ex quibus eſt Hymeneus. Et dicit, *Exciderunt*. 1. Ioā. 2. A nobis exierunt. Et hoc aggrauat, quia 2. Pet. 2. Melius enim erat eis nō cognoſcere viā iuſtitiæ, ꝙ poſt agnitionē retrorſum conuerti. Errabant autē dicentes reſurrectionē iam factā eſſe. De qua Matt. 27. Multa corpora ſanctorum, qui dormierant ſurrexerunt. Et dicebant, ꝙ non eſt alia reſurrectio expectanda, ſed tunc ſurrexerunt.

E Alio modo & melius, ꝙ ſicut eſt duplex mors, ita duplex eſt reſurrectio. ſ. animæ & corporis. De reſurrectione animæ habetur. Apoc. 20. Beatus & ſanctus, qui habet partē in reſurrectione prima. Dicebāt ergo, ꝙ omnia, quę dicuntur in ſcripturis, erant referenda ad reſurrectionē animarū, quæ iam facta eſt. Coloſ. 3. Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite. Et hic error eſt etiā hodie apud hæreticos, & per iſtum ſubuertunt quoſdam. Et congruè dicit *Et ſubuertunt quorundam fidem*, quia deſtruunt fundamentum fidei. Act. 13. O plene omni dolo & omni fallacia fili diaboli, & inimice omnis iuſtitiæ, non deſinis ſubuertere vias Dñi rectas. Deinde cùm dicit *Sed firmum*. Oſtendit quomodo per hæreſes fides non eſt totaliter ſubuertenda. Et primò ꝙ per doctrinas hæreticas nō poteſt tota eccleſię fides corrumpi. Secundò oſtendit quare Deus permittit aliquos errare, ibi *In magna autem*. Item primò oſtendit immobilitatē fidei electorum. Secundò addit demonſtrationem, ibi *Habens*. Dicit ergo, Subuertunt, ſed firmum fundamentū Dei ſtat. Hæc enim fundamenta ſunt illi, quibus datur gratia immobiliter ſtādi. Matt. 7. Fundata enim erat ſupra petram *Firmum*, quia immobile, Vnde pręmittitur, ibi Matt. 7. Quòd venerunt flumina & flauerunt venti & irruerunt in domum illam, & non cecidit. Huius firmitas dependet primò ex diuina prædeſtinatione. Secundò ex libero arbitrio noſtro. Et ideo quantū ad primū dicit, Hoc firmū fundamentū *Habet hoc ſignaculum*, id eſt hoc eſt ſignū huius firmitatis. Ioan. 3. Qui aūt acceperit teſtimoniū eius, ſignauit, quia Deus verax eſt. Et hęc eſt prima pars ſignaculi. ſ. ex diuina prædeſtinatione, quia nouit Dñs, qui ſunt eius. Et hæc eſt notitia diuinæ prædeſtinationis. Ioan. 10. Ego cognoſco oues meas, & alias oues habeo, quæ nō ſunt ex hoc ouili. Matt. 7. Nō noui vos. Sed quantū ad ſecundū dicit *Diſcedat ab ini. o. q. in.* Quaſi dicat, ſi prædeſtinati ſunt à Deo, ꝙ per liberum arbitriū ſaluabuntur, quia ex hoc, ꝙ aliquis finaliter non adhæret peccato, oſtendit ſe eſſe prædeſtinatum. Et ponit duo, quæ pertinent ad ordinationem in ſtatu ſalutis. Primum ꝙ confiteatur fidem. Ideo dicit, Omnis qui, &c. Rom. 10. Ore confeſsio fit ad ſalutē. Secundum ꝙ recedat à peccato. Matt. 7. Non omnis, qui dicit mihi, Dñe Dñe, intrabit in regnum cœlorū, &c. Et ideo dicit, Diſcedat, &c. Eſa. 55. Derelinquat impius viam ſuam, &c. Quòd verò dicit *Inuocat nomen* non intelligit, ꝙ ſolū nominet ore, ſed interius per fidē, & extra per opus. Deinde cùm dicit *In magna* ponit rationem quare Deus permittit aliquos errare, licet omnes diligat. Dupliciter autē poteſt hoc intelligi, quia vel in generali, vel in ſpeciali ad hūc, vel illum. Si enim quæras in ſingulari, quare dat huic donum perſeuerantiæ & non illi, non habet rationem niſi ſolā Dei voluntatē. Auguſt. Quare hunc trahat & illum nō trahat, noli velle iudicare, ſi non vis errare, &c. Sed ſi quæras in generali quare quibuſdā dat & quibuſdam non, habet rationem, quam & aſsignat Apoſtolus Roma. 9. Et eſt eadē ratio cum iſta, licet per alia exempla. Ideo enim dicit, Suſtinuit in multa patientia, &c. Secundū enim, ꝙ omnia opera, quæ Deus fecit in natura & gratia, ſunt facta ad manifeſtandum gloriam Dei. Eccle. 42. Gloria Dñi plenum eſt opus eius. Sic etiam fecit diuerſas creaturas, vt perfectio diuinæ bonitatis, quæ non poteſt manifeſtari per vnam, ſufficienter manifeſtetur per aliam. Ita etiam conſiderandū eſt de vno artifice, in domo vna eſt vna feneſtra, quę eſt altera pulchrior. Si quis ergo quęrat quare nō tota domus eſt feneſtra, ratio eſt, quia tota domus eſſet imperfecta. Similiter dicit Apoſtolus. 1. Cor. 12. Si totum corpus eſſet oculus, vbi auditus? Sic ergo dicit Apoſtolus I effectu gratię, quia oportuit, ꝙ Deus manifeſtaret iuſtitiā & miſericordiam. Si enim omnes ſaluaret, eſſet ſolū eius miſericordia. Si omnes damnaret, ſolū eſſet iuſtitia. Et ideo Deus volens manifeſtare iram, id eſt iuſtitiā, &c. Et ſimilis eſt ratio de perfectione eccleſiæ, quam oportebat eſſe perfectā, quod non eſſet ſi non eſſet in ea diuerſitas. In qua eſt triplex diuerſitas. ſ. bonorum & malorum, bonorum & meliorum, malorū & peiorū. Et hanc aſsignans dicit *In magna autem domo*,

id eſt

ideſt eccleſia. Baruch. 3. O Iſrael quàm magna eſt domus dei & ingens locus poſſeſsionis eius. Non ſolum ſunt vaſa aurea, &c. vbi aurea & argentea diſtinguuntur a fictilibus. Item argẽtea ab aureis. Item fictilia a ligneis. In primo cõparatio bonorum & malorum innuitur. In ſecũdo comparatio bonorum et meliorum. In tertio malorum & peiorũ. Nam aurea et argentea ſunt boni, ſed aurea meliores, argẽtea minus boni. Similiter lignea & fictilia ſunt mali, ſed fictilia ſunt peiores, lignea vero minus mali. Conſequẽter deſignat diuerſitatem quantum ad vſum, vt boni ſint vaſa in honorem, ſicut deputati ad honorabilem vſum: mali vero ſint vaſa fictilia & lignea, quaſi deputati in contumeliã, ideſt ad vilem vſum. Sicut enim in hominibus quidam. ſ. ſancti quaſi vaſa pretioſa. Eccle. 50. Vas auri ſolidum, &c. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte, &c. Quidam vero ſicut vaſa inutilia. ſ. mali. Eſa. 32. Fraudulenti vaſa peſsima ſunt. Eccle. 21. Cor fatui quaſi vas confractum. Prima vaſa ſunt in honorem quibus debetur vita æterna. Ro. 2. His quidẽ qui ſecundum patientiam boni operis gloriam & honorẽ & incorruptionem quærentibus vitam æternam. Secunda vaſa ſunt in contumeliam. 1. Re. 2. Qui autem contemnunt me erunt ignobiles. Et prædicta diuerſitas poteſt aliter applicari ad diuerſitatem eccleſiæ, vt vaſa aurea ſint prælati, argentea vero & lignea, & fictilia tenentes inferiorem gradum, inter quos eſt quidã gradus. Et quod ſubdit *Quædam in honorem, &c.* non eſt tunc intelligendum ꝙ vaſa aurea & argentea omnia ſint in honorem & fictilia in contumeliã, quia de quocũq; ſtatu quidã ſaluantur, & quidã dãnantur.

LECTIO QVARTA.

Prophana docei eſſe vitanda ex fructu iode proueniente, demũ, quæ ſint ſectanda ab eodem proponit.

SI quis ergo ſe emundauerit ab iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum & vtile domino, ad omne opus bonum paratum. Iuuenilia autem deſideria fuge: ſectare iuſtitiam, fidem, ſpem, charitatem, & pacem cum his qui inuocant dominum de corde puro. Stultas autem & ſine diſciplina quæſtiones deuita, ſciens quia generant lites. Seruum autem domini non oportet litigare, ſed mãſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem, cum modeſtia corripientem eos qui reſiſtunt veritati: nequando deus det illis pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant a diaboli laqueis, a quo captiui tenẽtur ad ipſius voluntatẽ.

Supra oſtendit ꝙ prophana ſint vitanda per rationem ſumptam ex nocumento: hic oſtendit idem per rationem ſumptam ex fructu. Et primo proponit vitationem. Secũdo eius fructum ibi *Eſt vas* Nam vitationem vocat emundationem. Dicit ergo quædam ſunt vaſa in contumeliam *Ergo ſi quis emundauerit ſe ab iſtis* quia eorum conſortia inquinant. Eccl. 13. Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. Et ideo fugiendi ſunt. 2. Corin. 9. Exite de medio & ſeparamini, dicit dominus, & immundum ne tetigeritis, &c. Fructus autem ſequens, eſt quadruplex. Primus eſt ex ordine ad gloriam *Quia erit vas in honorem* quia ſi ſordidetur ab illis, erit in contumeliam, ſi emundat ſe, in honorem. Pſal. Nimis honorati ſunt amici, &c. Prouerb. 25. Aufer rubiginem de argento & egredietur vas puriſsimũ. Alij effectus ſunt gratiæ, quorum primus eſt hominis ſanctificatio. Secundus eſt hominis ordinatio per rectam intentionem. Tertius per operis executionem. Quantum ergo ad primũ dicit *Sanctificatum.* 1. Cor. 6. Abluti eſtis, ſanctificati eſtis. Sed quantum ad ſecundũ dicit *Vtile domino* Sed nũquid ĩdiget ſeruitio noſtro? Non. Pſal. Bonorum meorum non indiges. Sed dicit vtile domino, ideſt vtilitati ſuę cedet ad honorem domini. Act. 9. Vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs Iſrael. Quantum ad tertium dicit *Ad omne opus bonum paratum.* Pſal. Paratus ſum & non ſum turbatus. Et dicit, Ad omne bonum, quia præcepta affirmatiua non obligant ad ſemper. Et ideo debet eſſe paratus, vt quando neceſſe eſt
A operetur. Deinde cum dicit *Iuuenilia* Oſtendit qualiter prophana ſunt vitanda. Et ponit duo vitanda. Primum eſt conuerſatio praua. Secundum eſt doctrina mala, ibi *Stultas autem.* Circa primum duo facit, quia primo oſtendit quid ſit vitandum. Secundo quid ſit ſequendum, ibi *Sectare* Dicit ergo, Dico ꝙ debes vitare hæc, vt ſis vas emundatum. Ideo iuuenilia, &c. Conſiderandũ eſt ꝙ dicit hoc, quia iſte iuuenis erat. Et hæc ſunt deſideria vanitatum exteriorum, & carnalium voluptatum. Naturale eſt iuuenibus ꝙ hæc deſiderẽt. Eccl. 11. Adoleſcẽtia et voluptas vana ſunt. Cuius eſt duplex ratio. Vna, quia non ſunt alia experti. Secunda quia huiuſmodi delectationes naturales ſunt ordinatæ vt medicina contra labores. Natura vero in iuuenibus laborat & ideo inclinantur ad eas. Deinde cum dicit *Sectare vero iuſtitiam, fidem, ſpem, charitatem, & pacem* oſtendit, quæ ſunt ſectanda. Et ſunt quatuor, quorum primũ ordinat ad ſubditos, & hæc eſt iuſtitia, quia princeps eſt cuſtos iuſtitiæ. Proue. 20. Rex qui ſedet in ſolio iudicij, diſsipat omne ma-
B lum intuitu ſuo. Secundum ordinat ad eum, & hæc eſt fides, ſine qua impoſsibile eſt placere deo. Hebræ. 11. Tertiũ eſt ſpes. Quartum ordinat ad proximum vnumquenq;. ſ. charitas & pax, quæ ſe extendit ad inimicos. 1. Corin. 13. Si habuero fidem ita vt montes trãsferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Ex charitate ſequitur gaudiũ. Pax autem importat ordinatam cõcordiam. Quod autẽ ſubdit *Cum his qui inuocant, &c.* vno modo exponi poteſt referendo ad immediate dictum. q. d. Sequimini pacem cum his, &c. Quod autem dicit *De corde puro* ponitur quia nõ eſt ſpecioſa laus, etc. Sed Heb. 12. dicitur, Pacem ſequimini cum omnibus. Quare ergo dicitur hic, cum his qui in. do. de corde puro? Reſpondeo, dicendum eſt ꝙ quantum in nobis eſt, debemus habere pacem cũ omnibus ſi fieri poteſt, ſed non poteſt eſſe pax inter bonos & malos, quia pax dicit cõcordiam, quæ non poteſt haberi cum malis. Alio modo legitur cum his, &c. vt referatur ad totum præcedens. q. d. Ita ſectare iuſtitiam, pacem, & omnia, ſicut & illi qui inuo-
C cant, &c. Deinde cum dicit *Stultas autem* hortatur ad vitandum doctrinam malam. Et primo docet quid ſit vitandum. Secundo quid ſit ſectandum, ibi *Sed manſuetum* Circa primum duo facit, quia primo proponit documẽtum. Secundo rationem aſsignat ibi *Sciens quia.* Vitandæ ſunt *Quæſtiones ſtultæ* quantum ad materiam, quia ſunt de ſtultis. i. de his, quæ contrariantur ſapientiæ. i. de his, quæ ſunt contra diuinam ſapientiam. Has non debet homo mouere, ſed eis reſiſtere. Hier. 10. Stultus factus eſt omnis homo a ſcientia ſua. Dicit autem *Sine diſciplina* quantum ad modum, quia clamoſę ſunt. Vel ſine diſciplina ex parte eorum de quibus dubitatur, vt puta ſi vertat ĩ dubium id, quod tota eccleſia tenet. Iob. 34. Iob autem ſtulte locutus eſt & verba eius nõ ſonant diſciplinam. Quæſtiones autem intantũ ſunt amandæ, inquantum ducunt ad veritatem: per hoc ꝙ oportet ꝙ omnes vnum dicant. Quæſtiones autem ſtultę nõ ducunt ad veritatem, ſed ad litem, quæ eſt vitanda. Eſa. 58. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, &c. Et ideo dicit *Seruum au-*
D *tem domini.* i. eum qui ſe dat ſeruitio domini *Non oportet litigare.* 1. Tim. 3. Non litigioſum. Deinde cum dicit *Sed manſuetum* oſtendit quid ſit ſectandum. Et primo ponit documẽtum. Secundo rationem, ibi *Nequando det.* Item prima in duas, quia primo proponit quoddam generale ad omnes. Secũdo quædam neceſſaria ad ſingulos, ibi *Docibilem.* Generale quod debet habere qui vult diſputare, eſt ꝙ ſit manſuetus. Pſal. Docebit mites vias ſuas. Eſt enim mãſuetudo virtus compeſcens ab ira, quæ perturbat iudicium rationis, quæ neceſſaria eſt in quæſtione et iudicio veritatis Mat. 11. Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde. In ſpeciali autem debet habere reſpectu ſuperiorum docilitatem: reſpectu perſecutorum, patientiam: reſpectu falſorum doctorum, correctionem. Quantum ad primum dicit *Docibilem,* ideſt paratum corrigi a quocunq;. Et hæc eſt ſapientia cæleſtis. Iaco. 3. Quæ autem de ſurſum eſt ſapientia, primum quidem pudica eſt: deinde autem pacifica, modeſta, ſuaſibilis, &c. Quantum ad ſecũdum dicit *Patientem.* Pſal. Bene

patientes

patientes erunt vt annuntient. Proue.19. Doctrina viri per patientiam noſcitur. Quantum ad tertium dicit *Cum modeſtia corripientem* quia correctio debet eſſe modeſta. Gala.6. Vos qui ſpirituales eſtis huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis,&c. Deinde cum dicit *Nequando* aſsignat rationem vitaoonis:& reſpondet cuidam tacitę quæſtioni. Poſſet.n. aliquis dicere, Iſti reſiſtunt veritati,& ideo imminet oeceſſitas corrigendi. Reſpondeo ꝙ deus pater eos poteſt reducere ad pœnitentiam,& ad hoc debet iuſtus niti. Et primo præmittit pœnitenniam, quam debet intendere contra aduerſarios. Secundo pœnitentiæ fructus. Tertio pœnitenoiæ neceſsitatem. Dicit ergo *Nequando*. i. vt *Deus aliquando det eis pœnitentiam* quia ex ſuperbia reſiſtunt quibus difficile videtur dari pœnitentia. Hic excluditur error Pelagij qui dicit dona gratiæ eſſe ex operibus nnſtris, quod ꝑ hoc patet eſſe falſum, quia etiam principium bonorum.ſ. pœnitentia, datur a deo. Treñ.5. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Eſa.26. A timnre tuo conecepimus. Fructus verò pœnitentię duplex eſt.ſ. cognitio veritatis, liberatio a poteſtate diaboli. Quantum ad primum dicit *Ad cognoſcendam veritatem* quia quando ex malitia reſiſtitur veritati, ipſa malitia ſua excęcat eos: quando ergo malitia auſertur, cognoſcunt veritatem. Ioan.8. Et cognoſcetis veritatem. Quantum ad ſecuodum dicit *Et reſipiſcant a diab.la.* i. ab occaſionibus errorum ex parte iotellectus ſicut ſalſæ fantaſiæ, & ex parte affectus ſicut ſunt inuidia, ſuꝑbia, & huiuſmodi. Neceſsitas autem pœnitentiæ, eſt magna, quam niſi habeãt, diabolus dominatur eis. Vnde dicit *A quo captiui tenentur.* quia qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. Io.8. Et dicit *Ad ipſius voluntatem.* ſ. ſectãdam. Vel vt de homine faciat voluntatem ſuã. Sed contra. Nnn ſtatim præcipitat ſicut vellet. Dicendum eſt ꝙ ſolum adipiſcitur quantum permittitur ſibi: ſed difficile eſt quòd ei auferatur id quod tenet. Eſa. 49. Nunquid tolletur a ſorti præda, aut quod captum fuerit a robuſto ſaluum eſſe poterit?

CAPIT. III. LEC. I.

Pericula nnuiſsimis temporibus, nb abundantiam malitię & ſui ipſius amnrem futura prædicit.

HOc autem ſcito, quia in nouiſsimis diebus inſtabunt tempora periculoſa: & erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti, ſine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, proterui, tumidi & voluptatum amatores magis quàm dei, habentes ſpeciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes.

Supra inſtruxit eum quomodo reſiſtat tribulationibus et periculis præſentibus, hic oſtendit quomodo ſtet contra futura. Et primo pręnunniat futura pericula. Secũdo oſtendit idoneitatem ſuam ad reſiſtendum, ibi *Tu autem aſſecutus.* Tertio oſtendit qualiter reſiſtat, ibi *Teſtificor.* Circa primũ duo facit, quia primo prænuntiat pericula nouiſsimorum temporum. Secundo oſtendit quomodo eorum vitia ſunt etiam modo vitanda, ibi *Et hos deuita.* Item prima in duas, quia primo præountiat eſſe futura pericula in nouiſsimis temporibus. Secundo cauſam periculorum, ibi *Et erunt homines.* Dicit ergo, Dixi deuita prophana, &c. Non ſolum autem ſunt hæc modo vitanda, ſed io futuro reſtant etiam quædam alia vitanda. Et dicuntur *Nouiſsimi dies* quia ſunt propioqui oouiſsimæ diei. Ioã.5. Ego reſuſcitabo eũ in nouiſsimo die. Gene. penultimo, Congregamini vt annũtiem quæ ventura ſunt vobis diebus nouiſsimis. Et addit *Inſtabunt tempora periculoſa, &c.* Mat. 24. Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Cauſa horum eſt iniquitatis abundantia. Mat.24. Qm̃ abundauit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum: quia fides & charitas vel annullabitꝰ, vel totaliter peribit: quia quanto magis aliquid elongatur a ſuo principio, tanto plus deficit. Et ideo io tempore illo magis deficient fides & charitas, quia plus elongantur

E a Chriſto. Luc.19. Filius hominis veniens, putas iouenieт fidem in terra? Et circa hoc primo ponit iniquitatis radicem. Secundo diuerſas eius ſpecies. Radix autem totius iniquitatis eſt amor ſui ipſius. Duplex autem amor dupliciter ciuitatem facit. Sed cõtra. Quilibet naturaliter diligit ſe. Reſpondeo, dicendum eſt ꝙ in homine duo ſunt.ſ. natura ranonis, & corporalis. Quantum ad intellectualem ſeu rationem, quæ interior homo appellatur, vt dicitur. 2.Co.4. homo debet plus ſe diligere ꝙ̃ omnes alios, quia ſtultus eſſet qui vellet peccare vt alios a peccatis retrahat, ſed quãtum ad exteriorem hominem, laudabile eſt vt alios plus diligat ꝙ̃ ſe. Vnde illi qui ſe ſic plus amant, ſunt vituperabiles. Phil.2. Omnes quæ ſua ſuot quærunt, noo ꝙ̃ Ieſu Chriſti. Ex hac radice diuerſæ ſunt ſpecies iniquitatis. Vnde dicit *Cupidi, elati, &c.* Et circa hoc tria facit, quia primo ponit peccata, quæ ſunt in abuſu rerũ exteriorum. Secundo, quæ pertinent ad inordinationem hominis ad alios, ibi *Blaſphemi.* Tertio, quæ ad ſeipſum, ibi *Incontinentes.* Duo autẽ ſunt

F in rebus exterioribus.ſ. abundantia diuitiarum, & excellẽtia bonorum, Quantum ad primum dicit *Cupidi.* Et cupiditas primo ponitur, quia eſt radix omniũ malorum. Vel eſt propinqua amori ſuiipſius, quæ eſt ad bona exteriora. Quantum ad ſecuodum dicit *Elati.* Elatio eſt ſpecies ſuꝑbiæ, quæ ſunt quatuor. Vna quando aliquis attribuit ſibi quo caret. Secunda quãdo quod ab alio habet attribuit ſibi, ac ſi haberet a ſe. 1.Cor.14. Quid habes quod nõ accepiſti, &c. Tertia quãdo attribuit ſibi quod habet ab alio, ſed meritis proprijs. Lucæ.18. Ieiuoo bis in ſabbato, &c. Quarta quando ſingulariter vult videri ſupra omnes, & hæc eſt elatio. Pſal. Dñe noo eſt exaltatum cor meum, &c. Quod dicit *Superbi* reducitur ad alias ſpecies ſuperbię. Ia.4. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Conſequenter ponit vitia quantum ad alios. Et primo quantum ad ſuperiores, ſecundo quantum ad æquales, ibi *Sceleſti.* Superior eſt triplex.ſ. deus, & contra hunc dicit *Blaſphemi.* Eſa.1. Dereliquerunt dominum, blaſphemauerunt ſanctũ

G Iſrael, abalienari ſunt retrorſum. Item parentes, & quãtum ad hoc dicit *Parentibus non obedientes.* 1.Reg.15. Quaſi peccatũ ariolaodi eſt repugnare, & quaſi ſcelus ydolatriæ nolle acquieſcere. Prouer.30. Oculum qui ſubſannat patrem, & qui deſpicit partum matris ſuę effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. Item benefactor, inquantum huiuſmodi. Et quantum ad hoc dicit *Ingrati.* Pſal. Qui retribuunt mala pro bonis, &c. Cor.3. Grati eſtote. Sap.16. Ingrati enim ſpes tanquam hybernalis glacies tabeſcet, & diſperiet tanquam aqua ſuperuacua. Tunc ponit mala, quæ ſunt ad æqualem & proximum, & ſunt tria. Primum pertinet ad opus. Vnde dicit *Sceleſti.* i. qui ſcelera grauia perpetrant in proximos. Eſa.1. Væ genti peccatrici populo graui iniquitate, ſeruis nequam, filijs ſceleratis, etc. Secundum ad affectum. Vnde dicit *Sine affectione.* i. ſine affectu charitatis, & ſine pace. Tertio quãtum ad verbũ. Vnde dicit *Criminatores.* Leui.19. Non eris criminator, nec ſuſurro in populis. Item quantum ad ſeipſum oſtendit quædã alia

H tripliciter. Primo quantum ad corruptionem concupiſcibilis, ſecuodo iraſcibilis, tertio raoonalis. Quantum ad primum dicit *Incontinentes.* Vnde dicitꝰ incontinens qui ſe non tenet in bono propoſito propter prauas concupiſcentias. Ecc.26. Omnis autem ponderatio non eſt digna continentis animæ. Quantum ad iraſcibilem dicit proprie *Immites,* ideſt non manſueti: hæc enim manſuetudo moderatur paſſiones iræ. Matt.11. Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde. Pſal. Docebit mites vias ſuas. Item ponit aliud quod pertinet ad affectum iraſcibilis.ſ. benignitatis excluſio. Vñ dicit *Sine benignitate.* Hoc enim eſt naturale quod quãdo dominatur vnum contrariorum excludit aliud. Eph.4. Eſtote inuicem benigni. Deinde ponit vitia, quæ ſunt ad corruptionem rationalis. Hæc autem potentia perficitur per prudentiam: prudentiæ autem opponitur aliquod vitium per abuſum prudẽtiæ, & aliquod per eius priuationem, & vtrunque ponit. Quantum ad primum dicit *Proditores.* Ad prudentiam autem pertinet ſagacitas, qua quidã abutũtur

in malum, & hi ſunt proditores. Prouer. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana. Ita conſtantia qua quidā abutuntur dū in malo proteruiunt. Vnde dicit *Proterui.* Pro. 3. Ne innitatis prudentiæ tuæ. Deinde ponit vitia, quę ſunt ad priuationem prudētiæ. Et primo ponit priuationis cauſam. Vnde dicit *Tumidi.* Superbi enim inflantur in agendis, quia non metiuntur vires ſuas, & ideo deficiunt. Prou. 11. Vbi ſuperbia, ibi erit & contumelia: vbi autem humilitas, ibi et ſapientia. Secundo ponit priuationis effectū, quia temporalia pręponunt æternis. Vnde dicit *Voluptatum amatores magis quam dei.* Eſa. 13. Syrenæ i delubris voluptaris. Sed nunquid eſt idem eſſe incōtinentem, & voluptatum amatorem? Reſpondeo, Dicendum eſt ꝙ non, quia proprie incontinens dicitur qui habet ſpem fugiendi, ſed vincitur ab eis, ſed propriea maior earum eſt intemperatus qui habet corruptam æſtimationem. Conſequenter ponit ſimulationem: dicēs *Habentes ſpeciem pietatis.* 2. Cor. 11. Operarij ſubdoli *Virtutem autem eius abnegantes* virtutem. ſ. pietatis, quę dicitur hic dupliciter. Vno modo ipſa vis pietatis. i. eius virtus. Vnde dicit, Abnegantes. i. veritatem non habentes. Titum 1, Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negāt. Alio modo, ꝙ virtus rei dicitur illud, ex quo depēdet tota res. Tota autem virtus pietatis dependet ex charitate, ideo dicit virtutem eius. ſ. charitatem, abnegantes.

Incōtinēs, qui dicat.

LECTIO SECVNDA.

Docet vitandos eos, qui prænumeratis vitiis ſcatent, alia eorum vitia recenſendo, contra quæ Timotheum ſuum plurimis virtutibus munit.

ET hos deuita. Ex his enim ſunt qui penetrant domos: & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs deſiderijs, ſemper diſcentes & nunquam ad ſcientiam veritatis peruenientes. Quemadmodum autem Iannes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ita & hi reſiſtunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem: ſed vltra non proficient: Inſipientia enim eorum, manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit. Tu autem aſſecutus es meam doctrinam, inſtitutionem, propoſitum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, perſecutiones, paſsiones, qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, Iconio, Liſtris: quales perſecutiones ſuſtinui, & ex omnibus eripuit me dominus.

Supra Apoſtolus deſcripſit pericula nouiſsimorū temporum, & cauſam aſsignauit: hic docet huiuſmodi etiam in præſenti eſſe vitanda: Et primo præmittit monitionē de horum vitatione: ſecundo oſtēdit in quibus hominibus in præſenti appareant prædicta, ibi *Ex his enim.* Dicit ergo, Dixi ꝙ in nouiſsimis temporibus erunt homines peſsimi. Sed non credas te in pręſenti eſſe tutum: ſed etiam nūc hos, & tales homines deuita. ſ. ne in ſimilē errorem labaris. Tit. vlti. Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita. Et licet quantum ad aliqua vitādi ſint, ſed non quantum ad ſermonem exhortationis. Et tūc oſtendit ꝙ etiam modo ſunt aliqui tales. Et primo oſtendit nocumentum quod inferunt: ſecūdo defectum quem patiūtur, ibi *Homines reprobi.* tertio impedimentum quo artantur, ibi *Sed vltra.* Circa primum duo facit, quia primo oſtendit impedimentum quod inferunt ſubditis: ſecundo impedimentum quod inferūt prælatis, ibi *Quemadmodum autem.* Iterum prima in duas: quia primo oſtendit eorum imprudētiam: ſecundo eorum aſtutiam, ibi *Et captiuas.* Quantum ad primum dicit *Deuita hos* quia iā ſunt aliqui tales. *Nā ex his enim* ideſt eorum numero *ſunt.* 1. Io. 2. Nunc antichriſti multi ſunt, &c. Nec debetis intelligere ꝙ ex his fuerūt, ſed ſunt. ſ. ſceleſti & ingrati, &c. quia peccatores iam conuerſi nō debent dici peccatores. Pſal. Nec memor ero nominum eorū per labia mea. Deinde cum dicit *Qui penetrant domos* oſtēdit eorum malitiam. Et ad literā poteſt exponi, quaſi inordinatè ingerentes ſe, & circumeuntes propter lucrum. Cō-

A trà quod Eccl. 21. Pes fatui facilis in domum proximi. Sed propter hoc non prohibētur aliqui viſitare afflictos in domibus. Iaco. 1. Religio munda & immaculata apud deum et patrem, hęc eſt, viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorū, &c. Vel metaphorice poteſt exponi, domus. i. cōſcientia. Sap. 8. Intrans in domum meam cōquieſcam, &c. Illi ergo penetrant domos, qui cum aſtutia volunt ſcire ſecreta conſcientiæ, vt decipiant alios. Eccleſia. 13. Ex multa loquela tentabit te, & ſubridens interrogabit te. Nihilominus tamen illis qui curam habent licet inquirere ſtatū conſcientię. Prouer. 17. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſq; greges conſidera. Deinde cum dicit *Et captiuas ducunt.* oſtendit eorum aſtutiam. Et primo tangitur eorum malitia, quia abducunt a libertate & ſtatu gratiæ. Iaco. 1. Qui autem proſpexerit in lege perfectæ libertatis, &c. Et ducunt in ſtatum ſeruitutis, qui eſt ſtatus peccati. Pſalm. In conuertendo dominus captiuitatem Sion, &c. Hoc enim nomen captiuitatis importat. Eſa. 5. Propterea captiuus **B** ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam. Secūdo oſtendit in quas perſonas exercent malitiam, quas deſcribit primo a fragilitate ſexus: ſecundo ex malitia conuerſationis: tertio ex vanitate affectionis: quarto ex defectu diſcretionis. Quantum ad primum dicit *Mulierculas* quę ſunt minoris diſcretionis & ſexus fragilioris. Et dicit, Mulierculas, qui magnæ dominæ habent aliquos conſiliarios, vnde non poſſunt ſeduci. Sed hæ ſunt tali auxilio deſtitutæ. Mat. 23. Comeditis domos viduarum. 1. Mach. 1. Captiuas duxerunt mulieres, &c. Quantum ad ſecundum dicit *Oneratas peccatis.* Peccatum eſt onus, quia non permittit liberè incedere, nec erectum eſſe et ſtare, ſed incuruat. Pſal. Sicut onus graue, grauatæ ſuper me. Et ideo iſtas ſpecialiter decipiūt, quia peccatum parat viam ſeductioni. Itē quia malę ſunt, timent reſiſtere, ne perdantur. Quantum ad tertium dicit *Quæ ducuntur variis deſideriis.* i. aptę ſunt, vt ſeducantur propter varia deſideria, quæ habent. Iaco. 1. Vir duplex animo inconſtans eſt in omnibus vijs ſuis. Et ideo prima mulier fuit **C** ſeducta, quia non ſtetit conſtanter in verbis domini, ſed dixit, ne forte moriamur. Eccle. 6. Ne reſpicias mulierē multiuolam. Quantum ad quartum dicit *Semper diſcentes, & nunquam, &c.* Curioſitas ſemper noua nititur quærere, & non vult inſiſtere. Vnde dicit, Semper diſcentes. Prouer. 9. Mulier clamoſa, &c. Tamen hoc quod dicit, Semper diſcentes poteſt reduci ad penetrantes domos. Deinde cum dicit *Quemadmodum* oſtendit nocumentum quod afferunt prælatis, nocumentum reſiſtēdi earum doctrinæ: & inducit exēplum de Exodo, vbi magi Pharaonis reſtiterūt Moyſi, quia a principio mūdi ſemper fuit pugna inter veritatem & falſitatem. 2. Pet. 2. Fuerunt vero & pſeudo prophetæ in populo ſicut & in vobis, &c. Sed in Exodo, iſti magi non nominantur, ſed hic ſic, quod forte habuit ex aliquibus verbis Iudæorum *Ita & reſiſtunt veritati.* ſcilicet quam nos prędicamus. Iob. 24. Ipſi fuerunt rebelles lumini. Actuum. 17. Semper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. Conſequenter cū dicit *Homines, &c.* oſtendit eorum defectum in fide, & in opere. **D** In opere homines reprobi. Glo. In operibus. i. qui per opera ſua, ſe reprobos oſtendunt. Hierem. 6. Argentum reprobum vocate eos. Item in fide corrupti mente. i. potentia rationali. Vnumquodq; enim tūc dicitur corruptum, quādo deficit a propria virtute. Propria autem mentis perfectio eſt cognitio veritatis. Vnde dicitur corruptus mēte qui deficit a cognitione fidei. Conſequenter cum dicit *Sed vltra.* oſtendit quomodo artantur: & primo oſtendit eos eſſe impediendos: ſecundo docet modum impediēdi, ibi *Inſipientia.* Sciendum eſt autem circa primum ꝙ volūtas nocendi eſt homini a ſeipſo, ſed poteſtas nocendi eſt a deo permittēte. Et deus non permittit vt noceat quantum vult malus, ſed imponit terminum. Iob. 38. Et hic confringes tumentes fluctus tuos. Sic & diabolus non læſit Iob, niſi ſecūdum quod permiſſus fuit a deo. Sic Arrius non nocuit in eccleſia, niſi quantum dominus permiſit. Apocal. 7. dicit angelus, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadufque ſignemus ſeruos dei in frontibus eorum & cætera. Et dicit

Peccatum, cur dicatur onus.

Vltra.

A *Vltra.* ſcilicet, quàm deus permittit *Non proficient.* Modus impediendi eſt, vt tollatur eorum pallium & occultatio, quæ ſunt tollenda, quia nocent. Iob. 41. Quis reuelabit faciẽ indumenti eius, &c. Et ideo dicit *Inſipientia eorum manifeſta erit* deo detegente, quando illuminabit abſcondita tenebrarum &c. vt dicitur 1. Corint. 4. *Sicut & illorum.* ſcilicet, magorum Pharaonis, quę fuit manifeſta, quia non potuerunt facere ſigna. Deinde cũ dicit *Tu autem, &c.* oſtendit idoneitatem Timothei ad reſiſtendum huiuſmodi periculis. Et primo oſtendit ꝙ erat idoneus ex inſtitutione Apoſtoli: ſecundo ex experientia ſcripturarum, ibi *Ab infantia.* Itẽ primo oſtendit quomodo erat inſtructus ſufficienter ab Apoſtolo: ſecundo quomodo vniuerſaliter inſtrui ab alijs poterat, ibi *Omnis qui, & cætera.* Circa primum primo oſtẽdit quomodo inſtructus erat verbo: ſecũdo quomodo exẽplo, ibi *Propoſitum.* Sed ſciendum eſt ꝙ verbo aliquis inſtruitur dupliciter: vno modo de veritate agnoſcenda: alio modo de iuſtitia operãda. Quantum ad primum, dicit *Tu autem aſſecutus es meam doctrinam.* id eſt, inſtructus es in fide catholica: ideo bene potes vitare eos. Quantum ad ſecundum B dicit *Meam inſtitutionem.* Inſtitutio eſt eruditio, quæ eſt de aliquibus agendis, quę ſubdũtur operationi humanę. Philip. 4. Vbique & in omnibus inſtitutus ſum. Item quomodo inſtitutus erat exẽplo. Et primo quantum ad bona agẽda: ſecundo quantum ad mala toleranda, ibi *Patientiam.* In bonis faciendis ponit duo. Primum eſt intentio recti finis: Et quantum ad hoc dicit *Propoſitum.* quod eſt de fine. Sap. 8. Propoſui ergo hanc adducere mihi ad conuiuandum. Et ad hoc peruenitur per bona opera, quæ deriuãtur a tribus virtutibus, ſcilicet fide, ſpe, & charitate. Et primo ponit fidem, cum dicit *Fidem.* Hebræ. 11. Sine fide impoſsibile eſt placere deo. Secundo ſpem, cum dicit *Longanimitatem,* quæ in longum expectat. 2. Corinth. 6. In longanimitate. Tertiò charitatem, cum dicit *Dilectionem.* 1. Ioan. 3. Qui non diligit manet in morte. Deinde de malis tolerãdis inſtruit eum quantum ad tria, ea reducendo ad memoriam. Primo patientiam quam habuit. Item mala, quæ ſuſtinuit. Item di- C uinum auxilium quod ſibi affuit. Primo ergo ponit *Patientiam,* quæ opus perfectum habet Iac. 1. & primo ponit patientiæ materiam, ſcilicet *Perſecutiones* in generali. Matt. 10. Si vos perſequũtur in vna ciuitate, fugite in aliam. Item in ſpeciali, cum dicit *Paſsiones* quas, ſcilicet, paſſus eſt in proprio corpore. 2. Corinth. 11. Ter virgis cæſus ſum, &c. Tertio in particulari, cum dicit *Qualia facta ſunt mihi Antiochiæ, &c.* Act. 16. & 17. Iudæi perſecuti ſunt eũ præſente Timotheo. Sed affuit diuinum auxilium. Et ideo dicit *Et ex omnibus eripuit me dominus.* 2. Corinth. 1. Qui conſolatur nos, in omni tribulatione noſtra.

LECTIO TERTIA.

Commune ſanctis eſt, perſecutiones pati, malis autem proficere in malo, ideo Timotheum mouet in his, quę didicit perſeuerare, vtilitatem ſcripturarum declarans.

D *ET omnes qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur. Mali autem homines & ſeductores proficient in peius: errantes, & in errorem mittentes. Tu vero permane in his quæ didiciſti, & credita ſunt tibi, ſciens a quo didiceris. Et quia ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem, per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu. Omnis enim ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo dei ad omne opus bonum inſtructus.*

Supra propoſuit Timotheo in exẽplum perſecutiones quas ipſe paſſus fuit. Et ne videatur ipſe ſolus ꝑ huiuſmodi paſsiones tranſiſſe, oſtendit eas eſſe communes ſanctis. Et primo docet quomodo ſancti patiuntur hic defectus pœnales: ſecundo quomodo mali proficiũt per defectum cul- A pæ, ibi *Mali autem homines.* Dicit ergo, Perſecutiões ſuſtinuꝰ & non ſolũ ego, ſed & omnes. Pie ſumitur dupliciter, quãdoq; pro virtute pietatis ad cultum diuinum, ſupra eodẽ, Habentes ſpeciem pietatis. Quandoque pro miſericordiã ad proximum. 1. Timoth. 4. Pietas ad omnia valet. *Omnes ergo qui pie volunt viuere in Chriſto, &c.* id eſt, volunt obſeruare cultum religionis Chriſtianæ. Timoth. 2. Sobrie, & iuſte, & pie viuamus in hoc ſeculo, &c. Et tales *perſecutionem patientur* & maxime in primitiua eccleſia, quando Chriſtus vndique impugnabatur a Iudæis & Gentibus. Et ideo Io. 16. Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur obſequiũ ſe præſtare deo. Matth. 24. Eritis odio omnibus Gentibus propter nomẽ meum. Item omnes qui pie volũt, &c. i. volunt per fidem Chriſti ſeruare miſericordiam ad proximũ neceſſe eſt eos perſecutionem pati, & ſi non ab extra, tamẽ ab intus, quando, ſcilicet compatiuntur defectibus proximorum, quorum culpas & pœnalitates vident. 2. Cor. 11. Quis ſcandalizatur, & ego non vror? &c. 2. Pet. 2. Habitãs B apud eos, qui de die in diem animam iuſtam iniquis operibus cruciabant. Pſal. Vidi ꝑuaricantes & tabeſcebã, &c. Item ſunt aliæ perſecutiones, quæ ſanctis omnibus deeſſe non poſſunt, ſcilicet: carnis, mundi, & dęmonis: quia vt habetur Gala. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Rom. 7. Infœlix ego homo, q̃s me liberabit de corpore mortis huius. Pſal. Multæ tribulationes iuſtorum. Deinde cum dicit *Mali autem homines* oſtendit ꝙ mali incidũt in peiora mala. ſ. culpæ. Dicit, mali in ſe. ſ. inquãtum peccatis inhærent. Matth. 21. Malos malé perdet, &c. *Et ſeductores.* ſ. in proximorum nocumentum, inquantum ſeorſum ducunt eos a via veritatis, quæ communis eſt. Rom. vlti. Per dulces ſermones, & benedictiones ſeducunt corda innocentium, Sed iſti non contenti malis, quæ fecerunt *Proficient in peius.* Apo. vlti. Qui ſordidus eſt, ſordeſcat adhuc. Sed contra ſupra eodem, vltra non proficient. Dicendum eſt, ꝙ qui proficiunt in peius, ſunt permiſsi a deo: vel hic quòd proficiunt in peius ex intentione malitiæ eorum, quæ ſemper eſt ad malũ C ſed ſecundum prouidentiam diuinam prohibẽtur, ne poſſint implere quod cœperunt. Proficiũt autem in peius mali in ſeipſis, inquantum errant circa veritatem. Matth. 22. Erratis neſcientes ſcripturas, neq; virtutem dei. Item opere errant, & hoc modo omnes mali errant. Prou. 14. Errant omnes qui operantur malum. Item in proximis, quia ſeductores. Vnde dicit, *In errorem mittentes,* ſuadẽdo. ſ. ꝙ poſsint per proſperitates venire ad regnum cœlorum, contra illud ſupra, Qui pie volunt, &c. Et Eſa. 3. Popule meus qui beatum te dicunt, ipſi te decipiunt. Deinde cum dicit *Tu vero,* monet eum, vt maneat in ſua inſtitutione. Et hortatur eum tripliciter. ſ. ex parte doctoris, ex parte ipſius Timothei, & ex parte eorum, quæ accepit. Dicit ergo, Aſſecutus es meam doctrinam, &c. vt ſupra: ergo *Permane in his.* Eccl. 10. Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locũ tuum ne dimiſeris. 1. Cor. 15. Stabiles eſtote, & immobiles. Dicit ergo *Quæ didiciſti, & credita ſunt tibi.* quia quilibet Chriſtianus diſcit, quæ fidei ſunt: & hæc eſt doctrina ſalutaris: D Ioan. 6. Omnis qui audiuit a patre meo, & didicit, venit ad me, &c. Sed ſpecialiter documenta fidei ſunt credita prælatis, inquantum debent alijs ea diſpẽſare. Gal. 2. Cum vidiſſent ꝙ creditum eſt mihi euangelium præputij. Et quare oportet permanere? Quia ego a magiſtro ſcientiæ habui, q̃ errare non potuit. 2. Corinth. 13. In me loquitur Chriſtus. Et ideo in his firmiter permane: Sciẽs a quo didiceris, quia a Paulo, qui non ab homine, neq; per hominẽ didicit, &c. Gal. 1. Secundo ex propria conditione. Turpe enim eſt homini nutrito in bono a pueritia, in ſenectute deficere. Eccl. 26. Qui tranſgreditur a iuſtitia ad peccatum, deus parauit eum ad rompheam. Timotheus autẽ ſic fuit nutritus, Pro. 22. Adoleſcens iuxta viam ſuã, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea. Vnde dicit *Ab infantia.* Et dicit *Sacras literas noſti.* quæ ſunt literę veteris teſtamenti, quas didicit ab infantia, quia filius mulieris Iudęæ. Act. 16. Vnde mater ſua fecit eũ erudiri in eis: quod eſt contra Manicheum: quia Apoſtolus vetus teſtamentum hic nominat, ſacras literas, quæ non

poſſunt

A poſſunt intelligi de nouo teſtamento, quia ab infantia ſua non erat edoctus literas noui teſtamẽti. Tertio ex parte eorum quæ accepit, & eſt tertia ratio. Nam ſi aliquis habet aliquam ſcientiam in qua nõ eſt vtilitas, deſerit eam & trãſit ad aliam. Sed ſi ſcientia eſt valde vtilis, ſtultum eſt eam dimittere. Et primo facit rationem: ſecundo manifeſtat eã, ibi *Omnis ſcriptura.* Dicit ergo, Dico ꝙ accepiſti literas ſacras, quæ non ſunt contemnendæ, quia ſunt vtiles. Eſa. 48. Ego dominus deus tuus, docẽs te vtilia. Vnde ſubdit, dicẽs *Quæ te poſſunt inſtruere* Ioan. 6. Domine ad quem ibimus? verba vitę æternę habes. Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas, in quibus putatis vitam æternam habere, illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Et hæ literæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem: ſed non niſi *Per fidem, quæ in Chriſto Ieſu.* Ro. 10. Finis enim legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Heb. 11. Sine fide enim, impoſsibile eſt placere deo. Rationẽ autẽ manifeſtat, dicens *Omnis.* Vbi oſtendit ꝙ ſacræ literæ ſunt viæ ad ſalutem. Et tria ponit. Nam commendat ſcripturas B ratione principij, ratione effectus vtilis, & ratione vltimi fructus & profectus. Si enim conſideres eius principiũ, habet priuilegium ſuper omnes: quia aliæ ſunt traditę per rationem humanam, ſacra autem ſcriptura, eſt diuina: ideo dicit *Scriptura diuinitus inſpirata.* 2. Pet. 1. Non enim voluntate humana, allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti dei homines. Iob. 32. Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam. Sed dices, quomodo non alia omnis ſcriptura diuinitus inſpiratur, cum ſecundum Ambroſium, omne verum a quocũq; dicatur, a ſpiritu ſancto eſt? Dicẽdum eſt ꝙ deus dupliciter aliquid operatur. ſ. immediate, vt propriũ opus, ſicut miracula. Aliquid mediantibus cauſis inferiorib9, vt opera naturalia. Iob. 10. Manus tuæ domine fecerunt me, &c. Quæ tamen fiunt operatione naturæ. Et ſic in homine inſtruit intellectũ & immediate per ſacras literas, & mediate per alias ſcripturas. Effectus huius ſcripturæ eſt duplex ſcilicet, quia docet cognoſcere veritatem, & ſuadet operari iuſtitiam. Ioan. 14. Paracletus autem ſpiritusſanctus docebit ſcilicet cognoſcenda, & ſuggeret operanda. Et ideo vtilis eſt ad cognoſcendam veritatem, & vtilis eſt ad dirigendum in operatione. Eſt. n. ratio ſpeculatiua, & eſt etiam ratio practica. Et in vtroque ſunt duo neceſſaria ſcilicet quòd veritatem cognoſcat, & errorem refellat. Hoc enim opus, eſt opus ſapientis, ſcilicet non mentiri, & mentientem refellere. Quantum ad primũ dicit *Vtilis eſt ad docendum*, ſcilicet veritatem. Pſalm. Bonitatem & diſciplinam & ſcientiam doce me. Quantum ad ſecundum ſubdit *Ad arguendum* Titum. 1. Vt ſis potens exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere. Item quantum ad practicam ſunt duo neceſſaria ſcilicet, vt reducat a malo, & ad bonum inducat. Pſalm. Declina a malo, & fac bonum. Quantum ad primum, dicit *Ad corripiendum*, quod eſt corripere a malo. Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum. Iob 5, Beatus homo qui corripitur a domino. Quantum ad ſecundum, dicit *Ad erudiendum in iuſtitia.* Et hæc omnia ſacra ſcriptura facit. Eſa. octauo, In manu forti erudiuit me, &c. Sic ergo quadruplex eſt effectus ſacræ ſcripturæ, ſcilicet, docere veritatẽ, arguere falſitatem, quantum ad ſpeculatiuam: eripere a malo, & inducere ad bonum, quantum ad practicam: vltimus eius effectus eſt, vt perducat homines ad perfectum. Non enim qualitercunque bonum facit, ſed perficit. Hebræ. 6. Ad perfectionem feramur. Et ideo dicit *Vt perfectus ſit homo dei.* quia non poteſt homo eſſe perfectus, niſi ſit homo dñi. Perfectum enim eſt, cui nihil deeſt. Tunc ergo homo eſt perfectus, quando eſt inſtructus, id eſt, paratus *Ad omne opus bonum.* non ſolum ad ea, quæ ſunt de neceſsitate ſalutis, ſed etiam ad ea, quæ ſunt ſupererogationis. Bonum autem facientes, non deficiamus. Galat. vltimo.

…ptura
…cur nõ
…tur diui
…s inſpi-

A
CAPIT. IIII. LEC. I.

Conteſtatur Timoth. coram Deo, vt credito ſibi euangelio toto niſu incumbat, nam malitiæ tempus inſtare prædicit, in quo veritas nubibus obuoluetur erroris.

TEſtificor coram deo & domino Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, et per aduentum ipſius & regnum eius: prædica verbum, inſta opportune, importune argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. Erit enim tempus cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros, prurientes auribus, & a veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autẽ conuertẽtur. Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac euangeliſtæ, miniſterium tuum imple, ſobrius eſto.

B

Præmiſsis periculis temporum nouiſsimorum, & idoneitate Timothei ad reſiſtendum: hic oſtendit quomodo reſiſtat. Et primo ponitur monitio: ſecundo eius neceſsitas, ibi *Erit enim.* Item primo ponitur eius cõteſtatio: ſecundo admonitio, ibi *Prædica verbum.* In conteſtatione ſunt duo conſideranda. ſ. corã quibus conteſtetur, & per quem. Cõteſtatur autem coram duobus. ſ. corã eo qui eſt noſtra beatitudo, & coram eo qui nos in beatitudinẽ introducit. Beatitudo autem noſtra deus eſt. Pſal. Beata gens cuius eſt dominus deus eius. Et ideo dicit *Teſtificor coram deo*. i. teſtem inuoco deum ꝙ hãc monitionem faciam. Hic enim teſtis nõ decipitur. 2. Cor. 1. Ego autem deum teſtem inuoco in animam meam. *Et Chriſto.* Cuius eſt introducere in beatitudinem. Ro. 5. Per quem & acceſſum habemus per fidem in gratiam iſtam. Vel aliter introducit quidem, quia *Ipſe iudicaturus eſt viuos & mortuos.* Et tunc viuos dicit illos, qui viui reperientur in aduentu eius, qui morientur quidem. ſ. quia C in modico tẽpore reſurgent, dicuntur viui. 1. Theſſa. 4. Nos qui viuimus: qui reſidui ſumus in aduentu domini, non pꝛ̃ueniemus eos qui dormierunt. Vel viuos dicit bonos. ſ. qui viuunt vita gratiæ, & mortuos, malos. 1. Io. 3. Qui non diligit, manet in morte. Et hos etiã iudicat. Act. 10. Ipſe eſt, qui cõſtitutus eſt a deo iudex viuorum & mortuorum. Sed cũ Chriſtus ſit deus, quomodo vtitur hic, hac copula coram deo & Chriſto? Reſpondeo: Poteſt dici quòd dicitur corã deo. ſ. patre & Chriſto. i. filio. Pater enim eſt fons diuinitatis. Deinde cum dicit *Et per aduentum, &c.* conteſtatur per duo deſiderabilia ſanctis. Primum eſt aduentus Chriſti. Luc. 12. Similes hominibus expectãtibus dominum ſuum quando reuertatur a nuptijs. Apoc. vlt. Veni domine Ieſu. Secundum eſt regnum eius. Mat. 6. Adueniat regnũ tuum. Regnat quidem ſecundum poteſtatẽ generalem ſuper omnem creaturam. Mat vlti. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, & ĩ terra. Sed & ſpecialiter ſpiritualiter in ſanctis regnat in præſenti per gratiam, & in futuro per gloriam. Qui D ſancti non ſunt de hoc mundo. Ioan. 18. Regnum meum nõ eſt de hoc mundo. Sed hoc regnum hic inchoatur, & in futuro conſummabitur, quando omnia regna ei ſubijcientur & volentia & nolẽtia. Pſal. Donec ponã inimicos tuos, etc.

Conſequenter cum dicit *Prædica verbum.* ponitur monitio, & hoc vt ſiſter doctrinæ, quæ eſt duplex. Vna ad omnes quam ponit primo. Alia ad aliquos, & hanc ponit ſecũdo, ibi *Argue.* Item primo monet eum ad generalem doctrinã exequendam: ſecundo docet modum exequẽdi. Dicit ergo *Prædica verbum*, ſcilicet euangelij. Mar. vlt. Euntes in mũdum prædicate euãgelium omni creaturæ. In prædicatione duo ſunt. ſ. denuntiatio veritatis, & inſtructio ad mores. Et hæc duo debet prædicator facere. Luc. vlti. Incipiens a Moyſe, & omnibus prophetis interpretabatᷣ illis in omnibus ſcripturis, &c. Modus eſt inſtantia & continuatio. Vnde dicit *Inſta opportune, importune.* 2. Cor. 11. Inſtantia mea quotidiana, &c. Sed dicis, Importunè. Contrà. Eccl. 10. Ex ore fatuũ

repro-

reprobabit parabola, non enim dicit illam in tempore ſuo. Item Prou. 15. Sermo opportunus optimus eſt. Dicendū eſt ꝙ prædicator ſecundum veritatem, ſemper debet ꝓdicare opportune, ſed ſecundum exiſtimationem falſam audientium, debet prædicare importunè, quia prædicator veritatis ſemp eſt bonis opportunus, & malis importunus ſemper. Io. 8. Qui ex deo eſt, verba dei audit, propterea vos nō auditis, quia ex deo non eſtis. Eccle. 6. Quàm aſpera eſt nimium ſapientia in doctis hominibus. Si homo enim vellet hanc ſeruare opportunitatem vt ſolum diceret his qui volunt audire prodeſſet tantum iuſtis, ſed oportet ꝙ aliquando etiam prædicet malis vt conuertantur. Et ad hoc addit, importunè. Eſa. 58. Clama, ne ceſſes, &c. Conſequenter cum dicit *Argue.* ponitur doctrina in ſpeciali, quā primo ponit: ſecundo modum, ibi *In omni patientia.* Inſtituens autē aliquem ſpecialiter poteſt eum inſtituere. Vel de pertinentibus ad fidem: puta vt doceat veritatem: & remoueat errorem. Et quātum ad hoc primum dicit *Argue*, ſcilicet errores. Tit. 2. Argue cum omni imperio. Vel de pertinentibus ad bonos mores, & ad hoc debet inducere aliquando bonum, & ſuperiorem, & tunc debet placidè & benignè monere. Vnde dicit *Obſecra.* 1. Tim. 4. Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem. Gal. 6. Vos qui ſpiritales eſtis huiuſmodi inſtruite ī ſpiritu lenitatis. Et ſpecialiter ſi nō peccat ex malitia. Si autem inſtruat vel inſtituat malum, debet eum increpare. Ideo dicit *Increpa.* Ti. 1. Ob quam cauſam increpa illos durè, vt ſani ſint in fide. Iob. 5. Increpationem domini ne reprobes. Sed quis modus? *In omni patientia* ne iratus appareas, & ex ira inſtruas, ſed tranquillè. Prou. 19. Doctrina viri per patientiam noſcitur. Pſal. Bene patiētes erunt, vt annuncient. *Et doctrina.* ſ. de his, quæ ad fidem: & in his quæ ad mores. Hie. 3. Paſcent vos in ſcientia & doctrina. Deinde cum dicit *Erit enim.* oſtendit neceſsitatē monitionis præmiſſæ. Eſt autem triplex neceſsitas prædictorum. Et prima ex parte audientium: ſecunda ex parte Timothei, ibi *Tu vero.* tertia ex parte Apoſtoli, ibi *Ego enim iam.* Circa primum duo facit: quia primo proponit neceſſitatem: ſecūdo exponit dictum ſuum, ibi *Et a veritate.* Neceſsitas prima eſt auditorū peruerſitas in audiendo, vt vtilia nolint audire, ſed curioſa. Dicit ergo quātum ad primū *Inſta*, dum nolunt audire ſanam doctrinam. Nam *Erit tempus cum ſanam doctrinam, &c.* quando erūt mali doctores. Act. 20. Ego ſcio quoniam lupi rapaces intrabūt in vos poſt diſceſsionem meam. Vnde dicit, *Non ſuſtinebunt*, ideſt erit eis odioſa veſtra doctrina. ſ. Chriſti. Pro. Iuſti ſunt omnes ſermones mei, non eſt in eis prauum quid, neque peruerſum. Alia peruerſitas, quia volunt inordinatè audire curioſa & noxia. Pro. 1. Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea, quæ ſunt ſibi noxia cupient, & imprudentes odibunt ſcientiam? Ideo dicit. *Sed ad ſua deſideria coaceruabunt.* i. multiplicabunt, &c. Contra quos dicitur Iac. 3. Nolite plures magiſtri fieri fratres mei, ſciētes quoniam maius iudicium ſumitis. Et eſt coaceruatio, quando indigni & inſufficientes multiplicantur, & magis coaceruatio eſt, ſi fiant quatuor indigni, quàm ſi cētum boni: quia vt habetur. Sap. 6. Multitudo ſapiētum, ſanitas eſt orbis terrarum. Eſa. 30. Loquimini nobis placentia. Et hoc eſt ſecundum ſua deſideria, quia vnus vult audire vnum, alius alium, & ſic quærūt diuerſos magiſtros. Et dicit *Magiſtros prurientes auribus*, ſcilicet auditores. Pruritum dicitur habere in pedibus, qui nō vult quieſcere. In auribus vero qui ſemper audire vult noua, inaudita, & curioſa, & quandoq; noxia. Act. 17. Athenienſes ad nihil aliud vacabant, niſi aut diſcere, aut audire aliquid noui. Et ideo multiplicatur doctrina hæretica. Prouer. 19. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior, &c. Conſequenter cum dicit *Et a veritate.* exponit dictum: & primo exponit quod dixerat, ꝙ ſanam doctrinam non ſuſtinent, cū dicit *A veritate audi. auer.* Sana doctrina eſt quando non habet admixtam falſitatem, ergo ſanā doctrinam non ſuſtinent, dum veritatem nolunt audire. Oſee. 4. Non eſt veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt

Prædicator quō opportune, & importune ꝓdicet.

A ſcientia dei in terra. Ioan. 8. Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Secundo ꝙ dixerat, Coaceruabunt, &c. exponit cū dicit *Ad fabulas autem conuertentur.* Fabula eſt cōpoſita ex miris in quibus deficit veritas. Et talia homines habentes in auribus pruritum, volunt audire. 1. Timoth. 4. Ineptas & inanes fabulas deuita. Deinde cum dicit *Tu vero.* ponitur neceſsitas ex parte Timothei, cui erat officiū commiſſum, & ideo neceſſarium erat ꝙ prædicaret. Et primo monet eum ad ſolicitudinem: ſecundo inducit eum ad laborem: tertio moderatur laborem. Dicit ergo *Tu vero vigila.* q. d. Iſti ſic faciūt. *Tu vero, &c.* Mat. 24. Vigilate, quia neſcitis qua hora dominus veſter venturus ſit. Lu. 2. Et paſtores erant in regione eadem vigilātes, & cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregem ſuum. Ro. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. Sed quia ſolicitudo ſine labore, inanis eſt: ideo primo inducit ad vniuerſaliter laborādum: ſecundo determinat in quo eſt laborandum: tertio laborandi neceſsitatem. Dicit ergo, *vigila*, ſed, ſic ꝙ aliquid facias: & ideo *Labora.*
B Sap. 3. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. Et hoc *In omnibus*, ideſt in omni genere hominū. Eſa. 32. Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas. Mar. vl. Prædicate euāgelium omni creaturæ. Vnde mox determinat in quo eſt laborandum dicens *Opus fac euangeliſtæ*, ideſt euangeliza. Hoc enim eſt nobile opus: quia ad hoc Chriſtus eſt miſſus. Lu. 4. Alijs ciuitatibus oportet me euāgelizare, quia ideo miſſus ſum. Eſa. 41. Primus ad Sion dicet, Ecce adſum, & Hieruſalem euangeliſtā dabo. Euangeliſta autem dicitur aliquādo qui ſcripſit euangelium, & ſic ſunt quatuor, quandoq; qui prædicat ipſum, & ſic dicitur hic & Eph. 4. Neceſsitas autem huius laboris, quia eſt *Miniſterium tuum* tibi commiſſum. Et ideo *Imple.* ſ. prædicando. Col. 4. Dicite Archippo, vide miniſterium quod accepiſti in domino, vt illud impleas. Ille autem implet officium euangeliſtæ, qui verbo prædicat, & opere implet. Act. 1. Cœpit Ieſus facere & docere.

Euāgeliſta dicitur, [illegible] qui ſcripſit euangelium & qui illud annunciat.

Conſequenter inducit ad moderantiā, dicens *Sobrius eſto.* vel ſobrietate corporali, quæ decet prædicatorem. Ebrie-
C tas enim eſt inimica ſapientiæ. Eccleſiaſt. 2. Cogitaui abſtrahere a vino carnem meam. Vel potius ſobrietas ponitur hic pro diſcretione. Act. 26. Verba ſobrietatis, & veritatis eloquor. 1. Pet. 5. Sobrij eſtote, &c.

LECTIO SECVNDA.

Diſſolutionem ſui corporis imminere prædicit, dicens, ſe de cęleſti corona ſecurum.

EGo enim iam delibor, & tēpus reſolutionis meæ inſtat. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo, repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die, iuſtus iudex. Non ſolum autē mihi, ſed & his qui diligūt aduentū eius.

Supra monuit eum, vt inſtaret doctrinæ, & hoc propter audientes, & propter ipſum Timotheum: hic inducit tertiā neceſsitatem. ſ. ex parte Apoſtoli, & eſt quia in breui erat ſubtrahendus de mundo. Et primo prænuntiat ſuam mor-
D tem imminere: ſecundo mandat ꝙ viſitet eum, ibi *Feſtina.* Circa primum duo facit: primo deſignatur inſtantia mortis eius: ſecundo ſecuritas morientis, ibi *Bonum certamen.* Circa primum duo facit: quia primo nuntiat paſsiones quas patiebatur: ſecundo prædicit mortem, quæ expectabatur, ibi *Et tempus meæ.* Quantum ad primum, dicit *Ego iam delibor.* q. d. Statim ego delibor. Sanctorum autem paſsio dicit immolatio. Phil. 2. Sed & ſi immolor ſuper ſacrificiū, & obſequium fidei veſtræ, gaudeo. Pſal. Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. ſ. pro te patiendo. Antiquitus in ſacrificijs, quæ ex humidis offerebantur, quædam fiebant prægustationes: & hæ vocabantur delibationes. Ro. 11. Quòd ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa, &c. Et ideo vocat paſsiones, imminentes delibationes. Et quamuis iamdiu eas ſim expertus *Tempus tamen meæ reſolutionis inſtat.* Eſt autem duplex reſolutio. ſ. animæ a corpore. Eccleſi. vlti. Et reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat: & ſpiritus redeat ad deum qui dedit illum. Item

eſt

eſt reſolutio corporis in puluerem. Gene.3. Puluis es, & in puluerem reuerteris. Deinde cum dicit *Bonum.* oſtēdit ſecuritatem ſuæ mortis. Sed ſciendum eſt, ꝙ eſt differentia inter mortem iuſti, & peccatoris: quia vt dicitur Proue.11. Mortuo homine impio nulla erit vltra ſpes. Quia.n. ſpem habet in iſtis rebus tranſitorijs, ideo ſpem nō habet in æternis. Sed iuſtus habet ſpem in æternis, & non in terrenis. Primo ergo ponit meritum ſuæ ſecuritatis: ſecundo ſecuritatē de præmio, ibi *In reliquo.* Meritum huius vitæ eſt in tribus. ſ. in reſiſtendo malis, in proficiēdo in bonis, & in bene vtēdo dei donis. Primum dicitur quoddam certamē. Vnde hic dicit *Bonum certamen certaui.* Sed certamen dicitur bonū, primo ſi ſit pro bonis: putà ſi ſit pro fide & iuſtitia, ſicut apoſtoli. Iudæ 1. De communi veſtra ſalute neceſſe habui ſcribere vobis, deprecans ſupercertari ſemel traditę ſanctis fidei. Eccle.4. Pro iuſtitia agonizare pro anima tua, & vſq; ad mortem certa pro iuſtitia. Secundo propter modū certaminis, ſi. ſ. ſolicitè & legitimè certetur: ſupra.2. Nō coronabitur niſi qui legitimè certauerit. 1.Cor.9. Sic pugno, nō quaſi aerem verberans, ſed caſtigo corpus meum, &c. Tertio propter difficultatem certaminis. Sap. 10. Et certamen forte dedit illi, vt vinceret. Secūdum ꝙ eſt profectus in bonis dicitur curſus: vnde ſequitur *Curſum conſummaui.* 1.Co.9. Sic currite, vt comprehendatis. Et dicitur curſus, profectus ſanctorum, quia cum feſtinatione currunt, vt meliorantes conſument agitati ſtimulis charitatis. Heb.4. Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem. Pſal. Viam mandatorū tuorum cucurri. Sed adhuc certamen & curſus mortis reſtabat: ergo non conſummauerat curſum, nec certauerat. Dicendum eſt ꝙ ſicut homo qui bene incipit & intendit finire, habet opus perfectè, ſic & Apoſtolus: iam enim inceperat, & finire intendebat. Bonus vſus donorū dei eſt duplex ſcilicet conſeruatio fidei: & ideo dicit *Fidem ſeruaui.* quod facit qui vtitur donis dei ad gloriam dei & ſalutem proximorum. Matth.24. Quiſputas eſt fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit dominus ſuper familiam ſuam. 1. Tim.1. Fidelem me exiſtimauit ponens in miniſterio. Vel ſeruaui in me virtutē fidei. Ro. 14. Omne quod nō eſt ex fide, peccatum eſt. Propter quod Mat.10. Eſtote prudētes ſicut ſerpentes. i. cuſtodite fidem, tanquam caput & fundamētum virtutum. Deinde cū dicit *In reliquo.* ponitur ſpes de pmio, quod primo ponit: ſecundo oſtendit datorem eius, ibi *Quam reddet.* Tertio ponit participes præmij, ibi *Qui diligunt.* Dicit ergo, Ex quo pugnaui, & curſum conſummaui, nihil reſtat niſi ꝙ coroner. Corona iuſtitię dicitur quam deus ex ſua iuſtitia reddet. Sed cōtra: quia vita æterna ex gratia datur. Ro.6. Gratia dei vita æterna. & cap.8. Non ſunt condignę paſsiones huius temporis ad futurā gloriam, non ergo ex iuſtitia. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ eſt ibi *Gratia* quātum ad radicem merendi: iuſtitia quantum ad actum, qui procedit ex voluntate: vel corona iuſtitiæ eſt, quæ datur ex iuſtitia, quia datur iuſtis ſecundum opera iuſta. Eſa. 3. Dicite iuſto, quoniam bene fructum adinuentionum ſuarum comedet, &c. Hæc corona duplex eſt, quædam principalis, quædam ſecūdaria. Prima eſt præmium eſſentiale, quę nihil eſt aliud ꝗ̄ gaudium de veritate. Eſaiæ. 28. In illo die erit dominus exercituum corona gloriæ, & ſertum exultationis reſiduo populi ſui. Deus eſt ergo corona noſtra. Secunda eſt corona, quæ debeť ſpecialibus operibus, & hæc eſt aureola, & vna debetur martyribus: ſupra. 2. Non coronabitur niſi qui legitime certauerit, & ad hoc eſt ꝙ dicit, *Bonum certamen certaui.* Alia debetur virginibus. Sap.4. In perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens. Et ad hoc eſt, *Curſum conſummaui.* Apoc.14. Hi ſequuntur agnum, &c. Tertia eſt doctorum. Proue.4. Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclyta proteget te. Et ad hoc dicit, *Fidem ſeruaui.* Et dicit *Repoſita,* id eſt ſecundum æternam prædeſtinationem reſeruata: ſupra.1. Scio cui credidi, & certus ſum quia potens eſt depoſitum meū ſeruare in illum diem. Dator huius eſt deus, ideo dicit *Quam reddet mihi dominus,* ſcilicet per ſuam iuſtitiam *In illa die.* Nā hæc eſt corona gloriæ, & hæc eſt duplex. ſ. animæ, & hæc redditur ſanctis in illa die. ſ. in morte. Vnde hic dicit, *Tempus meæ reſolutionis inſtat.* 2.Cor.5. Si terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, ædificationem habemus ex deo. Alia eſt corporis, & hęc reddetur in illa die. ſ. iudicij. 1.Cor.15. Seminatur in ignobilitate, &c. Participes huius ſunt omnes ſancti. Vnde dicit *Non ſolum autem mihi.* ſ. reponitur. Apoc.vlti. Veni domine Ieſu, Cant.5. Veniat dilectus meus in hortum ſuum, vt comedat fructū pomorum ſuorum. Qui non diligunt deum, nihil habent vt diligant aduētum eius. Amos.5. Væ deſiderantibus diē domini, quia corona ſolum charitati debetur. Io.14. Qui diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum.

LECTIO TERTIA.

Accerſit Timotheum Paulus, quia breui moriturus erat, & iam deſtituebatur ab omnibus, demum valere iubens, gratiam illi precatur.

FEſtina ad me venire cito. Demas enim me dereliquit diligens hoc ſeculum, & abijt Theſſalonicam, Creſcens in Galatiam, Titus in Dalmatiam, Lucas eſt mecum ſolus. Marcum aſſume & adduc tecum; eſt enim mihi vtilis in miniſterio. Tichicum autē miſi Epheſum. Pennulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum & libros, maxime autem membranas. Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit: reddet illi dominus ſecundum opera eius: quē & tu deuita. Valde enim reſtitit verbis noſtris. In prima mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi aſtitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes, quia liberatus ſum de ore leonis. Liberauit me dominus ab omni opere malo: & ſaluum faciet in regnum ſuum cœleſte: cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Saluta Priſcam, & Aquilam, & Oneſiphori domum. Eraſtus remāſit Corinthi. Trophimū autem reliqui infirmum Mileti. Feſtina ante hyemem venire. Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia: & fratres omnes. Dominus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. Gratia vobiſcum, Amen.

Rogat viſitari: & primo vocat eum ad ſe: ſecundo ſignificat ſuum ſtatum, ibi *Alexander.* Tertio cōcludit epiſtolarem ſalutationem, ibi *Salutant te.* Itē primo mandat vt veniat: ſecundo aſsignat ei ſocium, ibi *Marcum aſſume.* Tertio oſtendit quid deferat, ibi *Pennulam.* Circa primum duo facit, quia primo vocat eum: ſecundo cauſam vocationis aſsignat, ibi *Demas.* Dicit ergo, Quia in breui ſum receſſurus de mundo. *Feſtina ad me venire cito,* & hoc vt inuicem conſolaretur, & vt iuuarent eum in prædicatione euangelij, pro quo erat ſolicitus in vinculis exiſtens. Prouer.18. Frater qui adiuuatur a fratre quaſi ciuitas firma. Cauſa vocationis eſt, quia ſocietate debita erat deſtitutus. Et primo a quodā qui propter ſuam culpam receſſerat: ſecundo, quia quoſdā miſerat ad prædicandum. Dicit ergo, Demas enim, &c. i. prępoſuit amorem huius ſeculi, amori meo. 1.Ioan.2. Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo. *Creſcens* quidā diſcipulus *Abijt in Galatiam* miſſus ab Apoſtolo. *Titus* etiā miſſus ab eo *Abijt in Dalmatiam* vbi finaliter dicit̃ fuiſſe epiſcopus. Iob 38. Nunquid mittes fulgura, & ibūt *Lucas eſt mecum ſolus.* hunc retinuit in prædicatione euāgelij in qua fuit gratioſus. 2. Cor. 8. Cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias. Deinde cum dicit *Marcum aſſume, & adduc.* Aſsignat ei ſocium: & circa hoc duo facit, quia primo aſsignat ei ſocium: ſecundo huius rationē. Hic Marcus alio nomine dicitur,

dicitur, Ioannes: & conſobrinus Barnabæ. Act.15. Dicitur ꝙ Barnabas volebat aſſumere Marcũ, ſed Paulus nolebat. Et propter hoc diſſenſio facta eſt inter eos, ita vt diſcederet ab eis. Col. vlt. Marcus conſobrinus Barnabæ. Ratio eſt, qa *Eſt mihi vtilis, &c.* Deinde cum dicit *Penulam, &c.* Dicit quid portet. Carpus eſt ſanctus quidam. Pennulã ſecundũ Hieronymum erat volumen legis, quod habebant in carta per modum rotuli, & hoc vocat, pennulam, vel pennula dicitur veſtis aliqua, ſed ſm Chryſoſtomum erat veſtis cõmunis. Et quia Apoſtolus Romæ erat pauper, nõ accipiẽs ab aliꝭ, ideo voluit vt ſibi veſtis portaretur. Haymo dicit, ꝙ erat ſpecialis veſtis in ſignum nobilitatis. Vnde Act. 22. Paulus dixit ſe ciuem Romanum. Pater enim Pauli ſeruiebat Romanis in Tarſo Ciliciæ: & ex hoc factus fuit ciuis Romanus: & Pennula erat veſtis in ſignũ conſulis. Et forte pater ſuus erat ibi conſul. Vel pennula dicitur mantica vbi erant libri, quod videtur, quia ſequitur *Et libros.* Sed quid Apoſtolo de libris pleno ſpiritu ſancto? Item inſtabat ſua reſolutio. Reſpondeo dicendum eſt, ꝙ propter duo. Primo vt in legendo haberet ſolatium. 1. Machab. 12. Habentes ſolatio ſanctos libros. In libris enim eſt remedium contra tribulationes. Vel dicit hoc ne perderẽtur, ſed remanerent fidelibus. Item quanto magis appropinquabat morti, tanto magis inſtabat ſeruitio ſcripturarum, ſicut de Ambroſio dicitur, ꝙ vſqꝫ ad vltimam ægritudinem non ceſſauit ſcribere: vnde ſcribens illum pſal. Magnus dominus & laudabilis nimis, &c. mortuus eſt. *Maxime autem membranas.* Membranæ ſunt cartæ non ſcriptæ, vel ſchedulæ, vbi ſcripſerat epiſtolas, vel prædicationes ſuas. Deinde cum dicit *Alexander, &c.* oſtendit, quæ apud ipſum fuerũt, & quæ apud ipſum ſunt. Et primo ex parte hominum: ſecundo ex parte dei, ibi *Dominus autem mihi aſtitit.* Iterum prima in duas: quarũ primo ſignificat ei de quodam, qui ei aduerſabatur: ſecũdo de negligentia eorum qui eum non iuuabant, ibi *In prima mea defenſione, & cætera.* Item primo præmittit culpã iniquè impugnantis: ſecundo oſtendit pœnam eius futuram, ibi *Reddet ei, & cætera.* Tertio oſtendit quomodo ſit etiam ſecũdum eccleſiam puniendus, ibi *Quem & tu deuita.* Videtur ꝙ hic Alexander fuit artifex æris, vel cuſtos ærariꝭ: & erat de his qui dixerunt legalia eſſe de neceſsitate ſalutis ſeruanda. 1. Timo. 1. Circa fidem naufragauerunt, ex quibus eſt Hymenæus & Alexander. Et dicunt quidam, ꝙ iſte eſt de quo dicitur Actuum. 19. Quia cõcitauit ſeditionem in Apoſtolum, ſed nomen diſſonat, quia ille Demetrius, hic Alexander, & Lucas: quia ille Epheſi, iſte Romæ fuit. Et ſubiungit *Multa mala mihi oſtendit.* Et nota ꝙ non dicit, fecit, ſed ꝙ oſtẽdit: quia impiꝭ aduerſus iuſtos animum oſtendere poſſunt, ſed non ſemper explent. Hieremiæ primo & decimoquinto, Bellabunt aduerſum te, & nõ præualebunt, quia ego tecum ſum. Iob. 5. Qui diſsipat cogitationes malignorum, ne poſsint adimplere manus eorum quod cœperunt. Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſsipat. Deinde cum dicit *Reddet illi dominus, &c.* ponit pœnam eius futuram. Sed nota ꝙ nõ ponit verbũ optatiuum, reddat, ſed dicit reddet: quia ſignificatur pœnã eſſe H paratam a deo, quod præuidebat Apoſtolus ex eius pertinacia. Pſal. Quia tu reddes vnicuiqꝫ iuxta opera ſua. Tum cum hoc quod reſeruatur ei pœna in futurũ, eccleſia debet etiam eum punire excõmunicando. Vnde ſubiungit *Quem & tu deuita.* ſ. tanqꝫ hæreticum. Tit. 3. Hæreticũ hominẽ poſt vnam & ſecundam correctionẽ deuita. Cuius etiam dicti reddit rationem, dicẽs *Valde enim re. ver. no.* Act. 7. Vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. Conſequenter ponit negligentiam non iuuantiũ eum: & primo reprehendit eorũ culpã: ſecundo petit eis veniam, ibi *Non illis imputetur.* Dicit ergo *In prima mea, &c.* Glo. dicit ꝙ Apoſtolus ſæpe cõtra Alexãdrum prauè docentem pugnauit, & in perſona nullus ei affuit, ſed hic non videtur eſſe ſenſus eius, quia iſte Alexander non erat tantus, ꝙ Apoſt. indigeret aliꝭ ad diſputandũ

E cum eo: ſed dicẽdum eſt ꝙ ſicut dicitur Act. 25. Paulus appellans miſſus eſt Romam: & ideo oportuit ꝙ pſentaretur Cæſari, vt diſcuteretur miſsionis ſuæ cauſa, & Iudæi venerũt cõtra eum. Et hoc Apoſtolus appellat ſuam primam defenſionem. In qua diſcipuli defuerũt ei, timentes ne a crudeli Nerone punirentur. Eccl. 51. Reſpiciens eram ad adiutorium hominum, & non erat. Eſa. 63. Torcular calcaui ſolus, & de gentibus nõ eſt vir mecum. Sed poſſet dici, quòd hoc fuit quia a principio nullus ſciuit. Sed hoc eſt falſum, immo ex quadam puſillanimitate receſſerunt. Pſal. Elongaſti a me amicum & proximũ & notos meos a miſeria. Iob 6. Fratres mei præterierunt me, &c. Sed quia fecerunt ex infirmitate, orat pro eis, & non excommunicat dicens *Non illis imputetur.* Luc. 6. Orate pro calumniantibus vos.

Deinde cum dicit *Dominus autem.* Oſtendit quid agitur circa eum ex parte dei, cuius auxilium primo ponit, ſecundo huius effectum, ibi *Et audiant.* Dicit ergo. Omnes me dereliquerunt, ſed vbi deeſt homo, offert ſe deus. Pſa. Quo-
F niam pater meus & mater mea dereliquerũt me, dominus autem ſuſcepit. Vnde dicit *Dominus mihi aſtitit,* ſcilicet ad adiuuandum me. Hie. 20. Dominus mecum eſt tanqꝫ bellator fortis. Pſal. Prouidebam dominum in cõſpectu meo ſemper, quoniam a dextris eſt mihi ne commouear. Et qũo? *Et confortauit me* fortitudinem animi dando, vt non ſtupeſcerem corã Cæſare. Ezec. 3. Manus domini erat mecum, me confortans. Et hoc *Vt per me, &c.* Quod impletur quando ad plures diffunditur, & quando quod ore dicitur, opere impletur. Actu. 9. Vas electionis, &c. Deinde cum dicit *Et audiant.* ponitur effectus auxiliꝭ diuini. Et primo q̃tum ad præterita: ſecũdo q̃tum ad futura: tertio agit gratias. Sed duplex eſt beneficium circa præterita. ſ. liberationis a culpa & a pœna. Dominus mihi aſtitit, & ideo in illa vocatione liberatus fui, quia non fui condemnatus a Cæſare: ſed permiſſum eſt mihi ꝙ irem quo vellem. Et ideo dicit *Et audiant omnes gentes* vt. ſ. aliꝭ ſecum confortentur ad veniẽdum. Pſal. Annuntiate inter gentes gloriam eius. Et vt Iudæorũ
G inſultatio deprimeretur. Et ſubdit *Liberatus ſum de ore leonis,* id eſt, de crudelitate Neronis. Prouerbiorũ decimonono, Sicut fremitus leonum, ita ira regis. Prouerbiorum. 28. Leo rugiens, & vrſus eſuriens princeps impius ſuper populum pauperem. Secundo liberatus fuit a culpa. Vnde dicit *Liberauit me dominus ab omni opere malo.* Aliqui vero liberãtur a pœna, incidentes in culpam negationis a fide. Pſal. Eripuit me de inimicis meis fortiſsimis & ab his, qui oderunt me, &c. Et hoc per deũ. Sap. 8. Non poſſum eſſe continens niſi deus det. In futuro *Saluum faciet.* Eſa. 45. Iſrael ſaluatus eſt in domino ſalute æterna. Et dicit *In regnum cæleſte.* Lu. 22. Ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnũ. Mat. 5. Merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Et ideo agit gratias *Cui gloria.* 1. Ti. 1. Regi ſeculorum. Deinde cũ dicit *Saluta, &c.* iniungit ei aliorum ſalutationem: ſecundo eum ſalutat ex parte aliorum: tertio ex parte ſua. Item circa primum primo iniungit aliorum ſalutationem: ſecundo determinat tẽpus veniẽdi. Dicit ergo *Saluta Priſcam,* ſcilicet, quæ eſt mu-
H lier *Et Aquilam* virum Priſcæ quos præmittit, quia fortè deuotiores *Et Oneſiphori domum.* Sed quare nõ eũ, ſed domũ? quia forte mortuus erat: & ideo ſalutat familiam. Vel forte quia erat cum eo Romæ. Determinans tempus veniendi: primo oſtendit neceſsitatem: ſecundo proſequitur propoſitum. Neceſsitas eſt propter alios remanẽtes in aliꝭ locis. Item propter turbationem maris. Deinde ponit perſonas ſaluiãtes, vt patet. Et modo conſueto, ne corrumpatur epiſtola, ſcribit manu ſua *Gratia vobiſcum. Amen.*

Explicit expoſitio Diui Thomæ de Aquino,
ſuper ſecundam epiſtolam beatiſsimi apoſtoli Pauli
ad Timotheum.

Expoſitio

Pẽnula qd ſm Hier. & quid ſecũdum Chriſ.

Cibor… quor… legaliu… immũ…

EXPOSITIO EIVSDEM DIVI THOMÆ DE AQVINO,

SVPER EPISTOLAM EIVSDEM APOSTOLI PAVLI,

Ad Titum.

PROLOGVS.

SI ſciret paterfamilias, etc. Lu. 12. Per patremfamilias ſignificatur prælatus eccleſiæ propter tria, q̃ debet exhibere. ſ. generationem ad fidem, eruditionẽ ad ſalutẽ, cuſtodiam ad ſecuritatem. Primum quidem, quia ſicut eſt vita corporalis per animã, ita ſpiritualis per fidẽ. Abac. 2. Iuſtus autẽ meus, ex fide viuit. Et ſicut ad vitam carnalem generatur quis, per emiſsionẽ ſeminis corporalis: ita ad vitã ſpiritualem per infuſionẽ ſeminis ſpiritualis, quod eſt verbum dei. Mat. 13. et 1. Cor. 4. Per euangelium ego vos genui. Item per eruditionem. Eccle. 7. Filij tibi ſunt, erudi illos. Eſa. 48. Ego dominus deus tuus docẽs te vtilia. Item per protectionem ad tutelam Deu. 32. Circũcidit eum, & docuit, &c. Cuilibet. n. prælato cõmittitur cura ſubditorum. 3. Reg. 20. Cuſtodi virũ hũc, qui ſi lapſus fuerit, erit anima tua pro anima eius. Et Heb. 13. Ipſi peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. Sed ad hanc generationẽ requiritur ſciẽtia. Oſee 4. Quia tu ſciẽtiam repuliſti, & ego repellã te, ne ſacerdotio fungaris mihi. Et ideo dicit, Si ſciret. Requiritur. n. q̃ ſciat. Itẽ vltra eruditionem requiritur q̃ ſit ſolicitus. Ro. 12. Qui præeſt in ſolicitudine. Luc. 2. Paſtores erant in regione eadem, vigilantes & cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregem ſuum. Ad cuſtodiã vero, fortitudo requiritur ad protegẽdũ. 1. Mach. 3. de Iuda Machabæo, Induit ſe loricã, ſicut gigas, et ſuccinxit ſe arma bellica ſua i prelijs, & protegebat caſtra gladio ſuo. Et ideo dicitur, Et non ſineret perf. do. ſuam. i. eccleſiã. 1. Tim. 3. Vt ſcias quomodo oporteat te cõuerſari in domo dei, quæ eſt eccleſia dei. Hæc domus eſt dei, ſicut domini, & prælati ſicut famuli. Heb. 3. Moyſes quidem erat fidelis in tota domo illius, tanquam famulus. Chriſtus vero tanq̃ filius in domo ſua. Hæc perfoditur a fure. i. hæretico. Abdiæ cap. vnico, Si fures introiſſent ad te, ſi latrones per noctem, quomodo conticuiſſes? Qui dicitur fur, quia occultẽ venit & graditur in tenebris. Vnde fur a furuo dicitur, quod eſt obſcurus: ſic iſti per obſcura dogmata. Proue. 9. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. Item ex peruerſa intentione, quia intendunt occidere. Io. 10. Fur nõ venit niſi vt furetur, & mactet, & perdat. Itẽ ex modo intrandi, quia non per oſtium. 1. Io. 4. Et omnis ſpiritus, qui ſoluit Ieſum ex deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus, &c. Sic ergo ex præmiſsis trahitur conuenienter intẽtio huius epiſtolæ, in qua Apoſtolus inſtruit Titum, quomodo regat eccleſiam, vt patet in argumento.

CAPIT. I. LEC. I.

Tito ſuo ſalutem dicens Paulus, præmitoit ſui Apoſtolatus officium a Deo accepiſſe per Ieſum Chriſtum, in Euangelii prædicatione manifeſtatum.

PAulus ſeruus dei, apoſtolus autem Ieſu Chriſti ſecundum fidem electorum dei, & agnitionem veritatis, quæ ſecũdum pietatem eſt in ſpem vitæ æternæ, quam promiſit qui non mentitur deus ante tẽpora ſecularia. manifeſtauit autem tẽporibus ſuis verbum ſuum in prædicatione, quæ credita eſt mihi ſecundum præceptum ſaluatoris noſtri dei: Tito dilecto filio ſecundum cõmunem fidem, gratia & pax a deo patre, & Chriſto Ieſu ſaluatore noſtro.

Hæc epiſtola diuiditur in ſalutationem & epiſtolarem narrationem, ibi *Huius rei*. In prima primo ponitur perſona ſalutans, quæ notificatur tripliciter, ſcilicet ex nomine, cum dicit *Paulus*, quod ſignificat humilitatem. 1. Cor. 15. Ego ſum minimus apoſtolorum, &c. Item ex conditione, cum dicit *Seruus*. Pſal. Domine ego ſeruus tuus. Contra, Ioan. 14. Iam non dicã vos ſeruos, Reſpondeo, Sancti quãdoque dicuntur ſerui, quandoq; non, ſed filij. Duplex enim eſt ſeruitus. Vna eſt ex timore, quæ non competit filiationi dei, ſed condiuiditur contra eam. Ro. 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, &c. Alia ex amore, quæ cõſequitur filiationem dei. Et ratio huius diſtinctionis eſt, quia liber eſt qui eſt cauſa ſui, qui operatur quod vult: ſer-
B uus vero eſt, qui eſt cauſa alterius. Sed triplex eſt cauſa, q̃ eſt principium operis. ſ. finalis, formalis, & efficiẽs. Si ergo propter cauſam finalem, ſic omnes ſancti ſunt ſerui dei, q͂a propter deum faciunt. 1. Cor. 10. Siue manducatis, ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite. Et hoc eſt ex amore, a quo procedit q̃ omnia operemur propter deum. Si vero propter cauſam mouẽtem, quæ eſt extrinſeca, & compellit, ſic eſt ſeruitus timoris, & eſt malorũ. Si propter cauſam formalem, ſic eſt habitus inclinans: & ſic quidam ſunt ſerui peccati, quidam ſerui iuſtitiæ: quia ſecundum habitum inclinatur ad malum vel ad bonum. Item ex authoritate, cum dicit *Apoſtolus*. Luc. 6. Elegit. ſ. ſuper omnes fideles, duodecim ex ipſis, quos etiam apoſtolos nominauit. Ephe. 4. Primum quidem apoſtolos. Et deſcribitur primo ab authore, cum dicit *Ieſu Chriſti*. quia ab ipſo eſt electus. Gal. 1. Non ab hominibus, neq; per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, &c. Item quia ſolum Chriſtum annuntiabat. 2. Cor. 4. Non enim noſmetipſos prædi-
C camus, ſed Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, nos autẽ ſeruos veſtros per Ieſum. Item quia legatus Chriſti cuius authoritate vtebatur. 2. Cor. 5. Pro Chriſto ergo legatione fungimur. Ephe. 6. Legatione fungor in catena. 2. Corin. 2. Si quid donaui propter vos in perſona Chriſti. Item ſecundo deſcribitur ex idoneitate: nam apoſtolus, eſt annuntiator. Mat. vlt. Docete omnes gentes, &c. Doctor autem debet habere fundamentum doctrinæ, & doctrinæ perfectionem. Primum pertinet ad quemlibet: ſecundum vero pertinet ad prædicatores, & ad doctores. Et ſicut in alijs ſcientijs ſunt principia, ſic in hac ſunt articuli fidei, qui innoteſcunt cuilibet fideli ſecundum lumen infuſum, & articuli ſunt fundamenta fidei, quæ eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, &c. Heb. 11. Et ideo dicit *Secundum fidem electorum dei.* Item requiritur perfectio doctrinæ. Vnde dicit *Et agnitionem veritatis.* Duplex autem habetur cognitio veritatis, ſcilicet perfecta in patria, ſcilicet quando videbimus facie ad faciem, & imperfecta per fidem, quam habent ſancti. Ioã.
D 8. Cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos. Sed cuius veritatis? *In agnitionem eius, quæ eſt ſecundum pietatem* Religio enim & pietas ſecundum Tullium, ſunt partes iuſtitiæ: & differunt, quia religio eſt cultus dei. Sed, quia deus non ſolum eſt creator, ſed etiam & pater, ideo non ſolum debemus ei cultum vt creatori, ſed amorem & cultum ſicut patri. Et ideo pietas, quandoque pro cultu dei ſumitur. Iob vigeſimooctauo, Ecce pietas ipſa eſt ſapientia, ſecundum aliam translationem, vbi noſtra ſic habet, Ecce timor domini ipſa eſt ſapientia. Tertio deſcribitur ex fine, & primo ponit ipſum finem: ſecundo eius dignitatẽ ibi *Quam promiſit.* Finis autem eſt ſpes vitæ æternæ, quia & ſi Moyſes poſsit dici apoſtolus, quia a domino miſſus, Exo. 4. ſed tamen non in ſpem vitæ æternæ, ſed terræ Euei & Amorrhei: ſed Paulus eſt apoſtolus in ſpem vitæ æternæ. Ioan. ſexto, Hæc eſt voluntas patris mei qui miſit me, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo, &c. 1. Petr. 1. Regenerauit nos in

Sãcti, quẽ dicãtur ſerui Dei.

Doctor q͂d habere debet, vt perfectus ſit.

ſpem vitam. Rom. 5. Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei. Promiſsio autem hæc, eſt firma dupliciter: primo, ex parte promittentis. Vnde dicit *Qui non mentitur.* Deus enim veritas eſt, cuius contrarium eſt mendacium. Num. 23. Non eſt deus quaſi homo vt mentiatur. Secundo ex diuino propoſito dandi. Vnde dicit *Ante tempora ſecularia.* Seculum ſecundum Philoſophum, eſt menſura durationis vniuſcuiuſque rei. Tempora ergo ſecularia, ſunt tempora diſtincta ſecundum diuerſas ſucceſsiones rerum: quaſi dicat, antequam tempus ſucceſsiuum inciperet eſſe. Et quia incepit hoc tēpus cum mundo, ideo fuit ante principium mundi. Alia litera habet, æterna. i. antiqua. Sic enim aliquando accipitur æternum. i. antiquum. Vel æterna, non ſecundum veritatē, ſed ſecūdum imaginationem. Et ante iſta promiſit hoc, q̄a hæc ſunt ſucceſsiua. Sed promittere, eſt verbo nuntiare ſuā voluntatem de dando. Et deus ab æterno protulit verbum ſuum in quo erat, vt ſancti haberent vitam æternā. Ephe. 1. Elegit nos ante mundi cōſtitutionem. Confirmatur autem hæc ſpes ex manifeſtatione promiſsionis. Vnde dicit *Manifeſtauit autem ſuis temporibus, &c.* Et deſcribitur hæc manifeſtatio tripliciter. Primo ex tempore, vnde manifeſtauit quando verbum ſuum incarnari cōſtituit. Vnde dicit *Temporibus ſuis*, id eſt tempore congruo, quo homo eſſet conuictus de ſuperbia, per quam peccauerat. Et ſic primo medicus conuincit ęgrotum, vt eum congruentius ſanet. Homo enim ſuperbiebat de ſcientia, ſed conuictus eſt de ignorancia ante tēpus legis, vbi peccauit in idololatria, & vitijs cōtra naturam. Item de virtutibus & de his conuictus eſt tēpore legis. Gal. 4. At vbi venit plenitudo tēporis miſit deus filium ſuum, &c. Item ſecundo deſcribitur ex modo, quia per publicam prædicationem. Mar. vlt. Euntes in mūdum vniuerſum, prædicate euāgelium omni creaturæ. Vnde dicit *In prædicatione.* 1. Cor. 9. Diſpenſatio credita eſt mihi. Itē tertio ex actore. Vnde dicit *Secundum præceptum, &c.* Matt. 1. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum. Act. 9. Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomē meū, etc.

Perſona ſalutata ponitur, cum dicit *Tito.* quem deſcribit tripliciter. Primo ex nomine: ſecundo ex dilectione: tertio ex filiatione. Filius ergo eſt per dilectionem & fidem, quæ debet eſſe cōmunis, vt idipſum dicant omnes. Et ideo dicit *Communem fidem.* quæ etiā dicitur catholica. i. vniuerſalis. Vnde dicitur Ephe. 4. Vna fides, vnus dominus, &c.

Bona vero optata ſunt *Gratia & pax.* Hæc ſępe cōiungit; quia omnium ſpiritualium donorū principium eſt gratia: & pax, finis. Pſal. Qui poſuit fines tuos pacem. *A deo, &c.*

LECTIO SECVNDA.

Monetur Titus, vt presbiteros per ciuitates conſtituat, quibuſq; moribus præditos eſſe deceat, oſtendit.

HVius rei gratia reliqui te Cretæ, Vt ea quæ deſunt, corrigas, & conſtituas per ciuitates præsbyteros, ſicut & ego diſpoſui. Si quis ſine crimine eſt, Vnius vxoris vir, filios habens fideles, nō in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos. Oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpenſatorem: non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, iuſtum, ſanctum, continentem.

Accedit ad narrationem: & ſicut dictum eſt, intēdit munire eccleſiam contra hęreticos. Et primo monet Titum q̄ alios inſtruat ad reſiſtendum hæreticis. Secūdo docet quomodo ipſe eis reſiſtat, ibi *Tu autem loquere.* cap. 2. Itē primo monet vt inſtruat epiſcopos, qui hæreticis reſiſtant: ſecundo oſtendit neceſsitatem huius commiſsionis, ibi *Sunt enim multi.* Item primo ponit commiſsionem Tito factam de inſtituendo epiſcopo. Secūdo oſtendit quales debent eſſe epiſcopi, ibi *Si quis ſine crimine.* Tertio manifeſtat quæ dixit, ibi *Oportet enim.* Quia ergo Apoſtolus habuit vniuerſalē commiſsionem eccleſiæ Gentium, & non poterat ſolus per ſe

E omnia exeq: ideo dicit *Huius rei gratia reliqui te Cretæ.* in Creta. ſ. inſula, vt loco Apoſtoli, eccleſiæ Cretenſi officium paſtorale gerat. Prouerb. 18. Frater qui iuuatur a fratre, quaſi ciuitas firma. Sed quod dicit *Vt quæ deſunt, corrigas.* Videtur q̄ deberet dicere, ſuppleas. Reſpondeo: Dicēdum eſt quòd glo. ſic ſupplet, vt omnia quæ ſunt in malis corrigas: & quę deſunt in bonis, addas. 1. Theſſal. 3. Impleamus ea, quæ deſunt fidei veſtræ. Vel dicendum eſt, q̄ eſt quoddam peccatum omiſsionis, & quoddam tranſgreſsionis, & vtrūq; indiget correctione. In ſanctis autem & perfectis, ſicut Titus fuit, non abundauerunt tranſgreſsiones: & ideo non dicit, tranſgreſsiones corrigas, ſed quæ deſunt. i. omiſsiones. *Et conſtituas presbyteros.* i. epiſcopos. Vnde inferius, dicit, Oportet epiſcopum, &c. Et vtitur indifferenter nomine epiſcoporū & presbyterorum. Vnde ſumpſit occaſionē hæreticus, qui ambiuit epiſcopatum, quem quia non poterat adipiſci, diuiſit ſe ab alijs, & multa falſa docuit. Inter quę dixit, q̄ epiſcopi in nullo differunt a ſacerdotibus, quod eſt cōtra Dio-

F nyſium in lib. de eccleſiaſt. hierarchia. Vtitur ergo Apoſtolus eodem nomine I vtroq; per identitatē rei, quia presbyter dicitur ſenior. Item, quia pertinet ad ſuperiores epiſcopum conſtituere, licet eum canonici eligant. Et dicit, Conſtituas, non in villis, ſed *Per ciuitates.* ſicut enim in republica reges ſunt tantum in ciuitatibus, ſic in ſpirituali regimine epiſcopi. 1. Pet. 2. Regale ſacerdotium. Item debēt ſeniores eſſe. Eccleſiaſti. 10. Væ tibi terra, cuius rex eſt puer. & intellige ſenes non ſolum ætate, ſed & moribus. Nume. 11. Cōgrega mihi ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſrael, quos tu noſti, quòd ſenes ſint populi ac magiſtri, &c. Item ſecūdum formam eccleſiæ. Vnde dicit *Sicut ego diſpoſui tibi.* Prouer. 3. Fili mi, ne effluant hęc ab oculis tuis. Deinde cū dicit *Si quis ſine crimine.* deſcribit eos tripliciter, ſcilicet quantum ad ſeipſos, quantum ex parte vxoris, & ex parte filiorum. De primo dicitur *Sine crimine.* Si quis talis erit. 1. Ioā. 1. Si dixerimus quia peccatum nō habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Dicēdum eſt, q̄ aliud eſt

G crimen, aliud eſt peccatum. Peccatum dicitur quodcunq;, ſiue magnum, ſiue paruum, ſiue occultum. Crimen autem magnū & infame. Pſal. Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo, &c. Et poſtea ſubdit, Qui ingreditur ſine macula, &c. Non q̄ qui mortaliter peccat poſt baptiſmum, non poſſit eligi. Sed q̄ eligendus, nō ſit infamis. Quo ad ſecundū, dicit *Vnius vxoris virum.* Quod orientales ſic exponunt. i. q̄ nō habeat ſimul duas vxores, ſicut quorundam eſt conſuetudo. Sed ſecundum hoc nō eſſet neceſſarium, q̄ Apoſtolus hoc diceret: quia ſecundum leges Romanas, quibus Apoſtolus ſcribebat, etiam ante fidem, non licebat ſimul habere plures vxores. Item. 1. Tim. 5. dicit de vidua, quę fuit vnius viri vxor, & tamē nunq̄; licuit q̄ vna plures viros ſimul poſſet habere. Et hoc modo vult iſtud etiam de vidua. ſ. q̄ non habuerit niſi vnum virum. Sed Hiero. dicit oportere, quòd vnam tantum vxorem poſt baptiſmum habuerit, & q̄ nō eſt bis, ſi ante baptiſmum alias habuiſſet. Sed Aug. & Ambroſ. dicunt q̄ per baptiſmum delētur omnia crimina, ſed

H q̄ per baptiſmum, matrimonium non deletur: ergo ſecundum hos dicendum eſt & rectius, q̄ vnam tantum, & non plures licet habuiſſet ante vel poſt. Secūdum quoſdam autem ratio huius eſt, quia ſignum eſſet incontinentiæ ſi plures habuiſſet. Sed hoc non eſt verum: quia nihil repugnaret ſi plures habuiſſet meretrices, quæ ſunt magis incontinentes. Sed eſt alia ratio altior ſignificato. ſ. quia ipſe eſt diſpenſator ſacramentorum, & ideo nullus defectus ſacramentorum debet eſſe in eo: ſed ſacramentum matrimonij eſt ſignificatiuum coniunctionis Chriſti & eccleſiæ, ergo vt ſignum reſpondeat ſignato: ſicut Chriſtus eſt vnus, & eccleſia vna, ſic & hic: quod quidem deficeret ſi epiſcopus plures vxores habuiſſet. In veteri autem lege, Patriarchæ ſignificabant coniunctionem hanc, non vt coniūctam Chriſto, ſed coniungendam, & cum eccleſia erat futura ex multis. Ideo tunc non vna, ſed plures habebantur. Et ideo multitudo vxorum ipſorum hoc ſignificabat. Quantum autem ad tertium, ſcilicet ex parte filiorū, ſubiungit, dicens

Filios habentem fideles, non in accuſatione luxuriæ, &c. Epiſcopus enim conſtituitur, vt ſuperintendat: & qui conſtituitur ad aliqd, debet eſſe exercitatus in illo, alias non prudenter inſtitueretur. Præſumitur autem eſſe bene exercitatus, ſi bene alios rexit. Epiſcopus autem conſtituitur ad tria. Primo vt fidē doceat. Matth. vlti. Docete omnes gentes, &c. Et ideo dicit *Fideles.* Secundo requiritur ꝙ populū inſtruat ad virtutes. Eccle. 7. Filij tibi ſunt, erudi illos: peccata autē laſciuiæ magis abſtrahunt a virtute. Eccle. Laſciuus & imprudens non ſeruabunt tempus. Et ideo dicit *Non in accuſatione luxuriæ.* 1. Reg. 3. Hely condemnatur, quia filios de hoc non correxit. Tertio oportet, ꝙ pertinaces corrigat. Vnde dicit *Aut non ſubditos,* id eſt non obediētes. Eccl. 30. Equus indomitus euadet durus, & filius remiſſus euadet præceps. Deinde cū dicit *Oportet enim.* exponit quod dixit: & primo quod dixit *Sine crimine.* Secundo ſine quibus debet eſſe, ibi *Non ſuperbum.* Cauſa autem primi eſt, quia debet diſpenſare diuina. Eccl. 10. Secundum iudicem populi, ſic miniſtri eius. Pſal. Ambulans in via immaculata, hic, &c. Deinde cū dicit *Non ſuperbum.* oſtendit a quibus debet eſſe immunis: & primo oſtendit a quibus criminibus. Secundo quibus virtutibus luceat, ibi *Hoſpitalem.* Peccatorum autē quædam ſunt carnalia, quædam ſpiritualia. De primis non facit mētionem, quia omnino debent mundi eſſe ab eis. Ephe. 5. Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos. Sed tantum de ſpiritualibus, quæ ſunt quinqꝫ, quorum duo non habent locum in prælatis. ſ. inuidia, quod eſt peccatum paruulorum. Iob. 5. Paruulum occidit inuidia. Prælatus autem eſt in ſummo. Item nec accidia, quia omnia ei ad votum ſuccedunt, ſed ſuperbia, quia eſt in ſummo, & ira & cupiditas occaſione temporalium, quorum eſt diſpenſator. Quantum ad primum, dicit *Non ſuperbum.* Pſa. Superbo oculo & inſatiabili corde, cum hoc non edebam. Eccl. 32. Rectorem te poſuerūt, noli extolli, &c. Quantum ad ſecundum: primo excludit iram, cum dicit *Non iracundum.* Secundo incēdium iræ, quod eſt vinum, dicens *Non vinolentum.* Prouer. 23. Cui ſuffoſsio oculorum, nonnè his qui commorantur in vino? &c. Tertio ſequelam iræ, quod eſt percuſsio. Ideo dicit *Non percuſſorem.* id eſt non crudelem. Eſa. 50. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, &c. Vel, non percuſſorem id eſt non percutientem conſcientias aliorum prauis moribus. 1. Cor. 8. Et percutientem cōſcientiam eorum infirmā. Quantum ad tertium, dicit *Non turpis lucri cupidum.* 1. Tim. 3. Non turpe lucrum ſectantes. Sap. 15. Sed æſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitę compoſitam ad lucrum, & oportere vndecūqꝫ etiam ex malo acquirere. Deinde ponit bona, quæ debet habere. Et primo, quæ pertinent ad conuerſationem vitæ. Secundo, quæ ad veritatem doctrinæ, ibi *Amplectentem.* Et patent omnia.

LECTIO TERTIA.

Qualis in doctrina Pontifex eſſe debet oſtendit, pſeudo detegēs corruptam mentem, qui turpi lucro ducti, dogmata periculoſa diſſeminant.

AMplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonē, vt potens ſit exhortari in doctrina ſana: & eos qui contradicunt arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui & ſeductores, maxime qui de circunciſione ſunt: quos oportet redargui: qui vniuerſas domos ſubuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius ipſorum propheta, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Teſtimonium hoc verum eſt.

Supra docuit qualem oportet eſſe epiſcopum i vita: hic oſtendit qualem oportet eſſe in doctrina. Et primo oſtēdit ꝙ ad ipſum requiritur diligentia ſtudij. Secundo ponit materiam ſtudij. Tertio eius vtilitatem. Quātum ad primum, dicit *Amplectentem,* Aliquid enim amplectens, illud diligēter cōſtringit, & amplexus ex dilectione fit. Oportet enim

A eum ſcientiæ inhærere cum amplexu. i. firma adhæſione animi & cordis dilectione. Sap. 6. Præoccupat eos, q ſe cōcupiſcunt. Prouer. 4. Arripe illam & exaltabit te, glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus. Materia ſtudij non debent eſſe fabulæ, nec temporalia, ſed ſermo fidelis. i. verus. Pſal. Fidelis dominus, &c. Vel ſermo fidelis. i. fidei, in qua oportet epiſcopum inſtrui. Sed aliqui ſtudent in eis dupliciter, vt. ſ. addiſcant ſolum & operētur. Sed hoc non ſufficit epiſcopo, ſed oportet vt & alios inſtruat. Et ideo dicit *Qui ſecundum doctrinam eſt.* 1. Tim. 4. dicitur, Nemo adoleſcentiam tuam contemnat, ſed eſto exemplum fidelibus in verbo, in conuerſatione. Vtilitas, eſt facultas exequēdi officium ſuum. Officium autem prælati eſt, ſicut paſtoris. Io. vlt. Paſce oues meas. Paſtor vero duo habet facere. ſ. paſcere gregem. 1. Pet. 5. Paſcite qui in vobis eſt gregem dei. Item arcere lupum. Sic & epiſcopus paſcere debet per doctrinam veram. Hie. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meū & paſcent vos ſcientia & doctrina. Et ideo dicit *Vt ſit potens*
B *exhortari in doctrina.* Non dicit, vt exhortetur, ſed vt potens ſit exhortari. Quod eſt, quādo habet in promptu exhortationes quando eſt neceſſe exequi. Quod figuratur Exo. 25. Per vectes in circulis archę, vt archa. ſ. poſſet portari. Luc. vlti. Potens in opere & ſermone. Et dicit *Sana,* id eſt abſqꝫ corruptione falſitatis. infra. 2. Tu autem loquere, quę decēt ſanam doctrinam. 1. Theſ. 2. Exhortatio noſtra non fuit de errore, neqꝫ de immunditia, &c. Item vt cuſtodiant contra hæreticos. Et ideo dicit *Et eos qui contradicunt arguere,* id eſt cōuincere. & hoc per ſtudium ſacræ ſcripturæ. 2. Tim. 3. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum. Iob 6. Nec contradicam ſermonibus ſanctis. Et hæc duo ſecundum Philoſophum pertinent ad opus ſapientis. ſ. nō mentiri de quibus nouit, quantū ad primum: & mentientem manifeſtare poſſe, quantum ad ſecundum.

Conſequenter cum dicit *Sunt enim multi.* ponit neceſsitatem dictorum. Et primo ex parte falſorum doctorum. Secundo ex parte malorum auditorum, ibi *Dixit quidam.* Cir-
C ca primum, duo facit, quia primo deſcribit conditionem falſorum doctorum. Secundo peruerſitatem ſtudij ipſorum, ibi *Qui vniuerſas.* Item primo oſtendit eorum conditionem. Secundo docet remedium contra eos, ibi *Quos oportet.* Conditionem oſtendit quadrupliciter. Et primo ex numero, cum dicit *Multi.* Eccleſia. 1. Stultorum infinitus eſt numerus. Secundo ex vitio inobedientiæ, cum dicit *Et inobedientes* quantum ad deum & ſuos ſuperiores. Rom. 1. Parentibus non obedientes. 1. Reg. decimoquinto. Peccatum inobedientiæ, ſicut idolatria dicitur eſſe. Tertio ex vaniloquio, cum dicit *Vaniloqui,* ſcilicet quo ad ſe. Pſal. Dominus ſcit cogitationes hominū quoniam vanæ ſunt. Sap. 13. Vani ſunt homines, in quibus non ſubeſt ſcientia dei, & præcipue vani ſunt hæretici: ideo ſubiungit dicens *Seductores,* ſcilicet quo ad inferiores. 2. Timoth. 3. Mali homines & ſeductores, & cætera. Quarto ex loco, cum dicit *Maxime, qui de circunciſione.* qui cogebant homines iudaizare. Phili. 3. Videte canes, videte malos operarios, videte conciſionem.
D Contra quos ponit remedium. Non enim ſunt tollerandi, quia corrumperetur populus & imputaretur paſtori. Eze. decimotertio, Non aſcendiſtis ex aduerſo, neque oppoſuiſtis murū pro domo Iſrael, & cætera. Tim. 4. Argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. Et ideo dicit. *Quos oportet redargui.* Deinde cùm dicit *Qui vniuerſas, &c.* Deſcribit horum ſtudiū: & primò deſcribit ex damno qđ inferunt. Secundò ex falſo quod docent. Tertiò ex lucro quod concupiſcunt. Damnum eſt, quia *Vni. do. ſubuertunt.* Doctrina enim catholica publicè proponitur in eccleſia, ſed hæretici latenter: & ideo quærunt latibula. Prouer. 9. Aquæ furtiuæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuauior. Et ideo circumeunt per domos, vt ſeducant pręcipuè mulieres. 2. Timo. 3. Ex his ſunt qui penetrant domos & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis. *Docentes quæ non oportet.* Id eſt vana & inutilia: nec quærunt lucrum ſpirituale, ſed temporale. Et ideo addit. *Turpis lucri gratia,* Scilicet temporalis, vel propriæ gloriæ. Sapien. 15.

Sed æſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitæ compoſitā ad lucrum, & oportere vndecūq; etiam ex malo acquirere. Deinde cum dicit *Dixit quidam* deſcribit auditores, quia iſti erant Cretenſes, & ad hos refert hoc opus. Et primo oſtendit cōditionem. Secundo dat remedium, ibi *Quam ob cauſam.* Circa primum, primo deſcribit conditionem per teſtimonium. Secundo cōfirmat. Dicit ergo, Tales ſunt doctores, ſed & auditores ſunt ſimiliter ſeducibiles iuxta teſtimonium cuiuſdam poetæ eorū, ſcilicet, Epimenidis, quē hic Paulus dicit eorum prophetā. Vbi nota ꝙ propheta aliquis dicitur, qui a deo illuminatur ſecundum intellectum, ad cognoſcēdum aliqua ſupra cōmunem cognitionem. Nu. 12. Si quis fuerit inter vos propheta domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. Itē qui exponit prophetias eodem ſpiritu, et eodem modo quo ſunt traditæ. Item qui profert aliquid propheticum. Vnde poteſt proferri aliquid propheticū ex quodam interiori inſtinctu, etiam præter ſuū intellectum. Ioan. 11. Caiphas cum eſſet pontifex, prophetauit. Non.n. prophetauit ſecundum ſuam intentionē qui dicebat expedire eū mori, intelliges ſic, ne ſeduceret populum. Nihilominus tamen, fuit motus ad id dicendum per ſpiritum. Et hic modus prophetādi eſt apud illos, qui accipiunt primū verbum aliquorum pro † homine, quod etiam fit a dæmonibus. Et dicit *Proprius* quia proprie deſcripſit eorum conditiones. Deinde cum dicit *Cretenſes* proponit teſtimonium, & notat eos de tribus.ſ. de corruptione rationalis, cū dicit *Semper mendaces.* Pſal. Perdes omnes qui loquunē mendacium. Item de corruptione iraſcibilis, cum dicit *Malæ beſtiæ*, id eſt crudeles: beſtiæ dicuntur, quaſi vaſtiæ, quia crudeles ſunt. Prou. 28. Leo rugiens, & vrſus eſuriens, princeps impius ſuper populum pauperem. Et dicit, malæ, quia ſm Philoſophum in politicis, Homo quādo ſecundum rationem operatur, eſt optimum animalium: ſed quando declinat ad malitiam, eſt peſſimum: quia ſi declinat propter crudelitatem, nulla beſtia ita eſt crudelis. Vnde dicit ꝙ decies milies eſt peior malus homo, q̄̄ mala beſtia. Itē de corruptione concupiſcibilis, cum dicit *Ventres pigri*, id eſt pigritiā habentes ex ventre: erant.n. guloſi, & tales quærunt quietē. Luc. 12. Anima habes multa bona repoſita in annos plurimos, requieſce, comede, bibe, epulare. Cōfirmat autem teſtimonium, cum dicit *Teſtimonium, &c.* Glo. Per hoc intelligimus ꝙ doctor ſacræ ſcripturę accipit teſtimoniū veritatis, vbicunq; inuenerit. Vnde Apo. in pluribus locis recitat dicta Gentilium, ſicut in. 1. Cor. 15. Corrumpūt bonos mores colloquia mala. Itē Act. 17. In ipſo viuimus, mouemur & ſumus. Nec propter hoc approbatur tota eorū doctrina, ſed eligitur bonum, quia verum a quocūq; dicatur, eſt a ſpiritu ſancto, & reſpuitur malū. Vnde dicit Deut. 21. In figura huius, ꝙ ſi quis viderit puellā in numero captiuorum, debet p̄cidere vngues & capillos. i. ſuperfluitates.

Propheta quis dici poſsit.

† Hic, vt vides & in ceteris iamdiu impreſſis codicibus legitur pro homine cū. h. quod omnino mala videtur impropriū, alibi legitur pro omni eo, & alibi, pro omnino. Ego vero credo legēdū, pro omine abſque. h. Nolui tamen hæc minima adnotaſſe, ne huiuſmodi mendis, tota hæc ſcateret impreſſio.

Nō eſt malū accipere dicta gentilium pro confirmatione veritatis.

LECTIO QVARTA.

Vult reprehendi Cretenſes, vt reſipiſcant, ac oſtendit quibus mundi, quibuſque immundi ſint cibi legales.

QVam ob cauſam increpa illos dure, Vt ſani ſint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auerſantiū ſe a veritate. Omnia munda mūdis: coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mūdum, ſed inquinatæ ſunt eorum & mens & conſciētia. Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negant, cum ſint abominati, & incredibiles, & ad omne opus bonū reprobi.

Poſita conditione Cretenſis populi: hic ponit remediū: & primo ponit remedium reprehenſionis: ſecūdo aſsignat dictorum rationem, ibi *Omnia munda.* Circa primum tria facit: quia primo hortatur Titum ad reprehendēdum eos: ſecundo reprehenſionis finem oſtendit, ibi *Vt ſani.* Tertio docet debitum modum perueniendi ad finem, ibi *Non intendentes.* Dicit ergo, Cretenſes ſunt malæ beſtiæ, quibus

E ſcilicet debetur flagellum, & caſtigatio. Et ideò *increpa illos dure.* Prouer. 6. Via vitæ, increpatio. Pſalm. Increpa feras arundinis. Sed contra. 2. Tim. 4. In omni patientia. Reſpōdeo duplex eſt ratio exhortationis huius. Vna ex parte eorum qui reprehenduntur. Cretenſes enim duri & pertinaces erāt, & ideo dure eos reprehendi iubet, non autē Epheſii quorum archiepiſcopus erat Timotheus. Alia ex parte reprehendentum, quia & Titus fuit lenis & manſuetus: & ideo inducitur quaſi ad cōtrarium, ſed Timotheus erat rigidus, & ideo inducitur ad patiētiam. Deinde cum dicit *Vt ſani ſint in fide.* tangit finem reprehenſionis. Nam homo eſt ſanus, in quo non eſt corruptio. Et ſic ſanus eſt in fide, q in nullo habet eam corruptam. Horum autem fides vitiabatur per hæreticos. 2. Cor. 11. Timeo ne ſicut ſerpens Euā ſeduxit aſtutia ſua, ita corrumpantur ſenſus veſtri, & excidant a ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu. 1. Ti. 6. Si quis autem aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus domini noſtri Ieſu Chriſti, &c. Modus perueniendi ad ſanitatem eſt ſi vitent errores Iudæorum. Vnde dicit *Non intendentes Iudaicis fabulis.* In lege enim erant duplicia documēta fidei, ſcilicet quædam circa credenda. Item quędā mandata religionis, quæ erant ſeruāda circa cultum dei. Et prima vocat fabulas. Secunda, mandata hominum, & nō dei. Ex quo videtur ꝙ condemnet vetus teſtamentum, vt dicunt Manichęi. Sed ꝙ dicit, fabulis, poteſt referri ad eorum narrationes, præter doctrinam legis, quæ ſunt fabuloſa, vt Thalmuth. 1. Tim. 1. Ne intenderent fabulis & genealogiis interminatis. Vel ipſa doctrina, quæ fuit olim veritas, nunc ſecundum quod ipſi intelligūt, ſunt fabulæ, ſicut illud Eſa. 7. Virgo concipiet. &c. fuit veritas: ſed nunc quia ipſi dicūt adhuc hoc eſſe implendum, eſt fabuloſum. Item mandata hominum poſſunt intelligi, nō quæ ſunt in lege Moyſi, ſed traditiones ſeniorum. Mat. 15. Sed nunquid mandatis hominum non eſt obediendum? Reſpondeo ꝙ ſic: quandiu non auertunt a veritate dei. Et ideo ſubdit *Auerſantium ſe a veritate.* 2. Tim 4. A veritate quidem auditum auertent, & cætera. Simile habetur Matt. 15. Sine cauſa colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Simile dicitur Mar. 7. Vel dicendum eſt quòd mandata, quæ ſunt in lege dei, ſunt facta mandata hominum. Quando enim ſeruātur in ſignum futuræ veritatis, ſunt mandata dei: ſed quando volunt ea ſeruare poſtquàm corpus noſtrū mortuum eſt legi, ſunt mādata hominum. Deinde cū dicit *Omnia munda.* in ſpeciali oſtendit dictorum rationem, ſcilicet quomodo auertunt ſe a veritate, & quomodo diſcunt fabulas, & mandata hominum: quod eſt præcipue de diſcretione ciborum ſecundum legem, quam pſeudo quidam dicebant eſſe ſeruandā. Et ideo primo oſtendit quomodo hi cibi habent ſe ad bonos: ſecundo quomodo ad malos, ibi *Coinquinatis autem.* Dicit ergo, Non intendentes Iudaicis fabulis, de cibis: quia *Omnia*, ſcilicet cibaria *Sunt munda mundis.* Sed infert, Ergo adulterium eſt mundum mundis. Reſpōdeo dicendum eſt quòd non: quia ex hoc ipſo quòd adulterium eſt, immundat. Sed ſunt munda mundis illa, quæ de ſe non immundant. Ad hæc Matthæi. 15. Ea quæ intrant in os, non coinquinant hominem: ergo omne quod intrat in os mundū eſt. Sed duplex eſt obiectio. Vna quod Leuitici vndecimo dicitur, quòd quando aliquod animal nō ruminat, vel non ſcindit vngulam, eſt immundum. Reſpondeo ſecundum Auguſt. contra Fauſtum: Aliquod eſt immundum, vel ſecundum rei naturam, vel ſecundum ſignificationem: puta ſi hoc nomen, ſtultus, ſecundum ſe ſumatur, inquantum eſt vox quædam, ſic non eſt immūdum, ſed bonum. Si vero ſecundum ſignificationem, quia ſignificat defectum ſapientiæ, & ſic habet immunditiam. Actus autem illius populi erant actus prophetici. Vnde porcus ſecundum ꝙ res quædam, non eſt immundus, ſed ſecundū ꝙ ſignificat hominem voluptatibus ſe inuoluentem. Sed nūc veritate veniente ceſſant, & vtuntur cibis homines ſecundum ſuam naturam. Alia quæſtio eſt ꝙ Act. 15. mandauerunt apoſtoli, quòd abſtinerent ſe a ſanguine & ſuffocato: ergo videtur ꝙ non ſit licitum, hoc comedere: non ergo omnia munda mundis.

Mandata hominum ſi ſint obedienda.

mundis. Reſpōdeo: Aliqui credunt ꝙ illud mandatum intelligatur ad literam, & quòd obligat vſq; modo, vt apud Græcos, & etiam aliquando apud Latinos. Aliqui autem dicunt, ꝙ non intelligitur ſecundum literam, ſed ſecundum myſterium, vt per ſanguinem intelligatur homicidium, & a ſuffocato.i.oppreſſione pauperum. Et hoc bonū eſt, ſed non eſt tota ratio præcepti: & ideo dico, ꝙ ad literam eſt præceptum, & tamen non obligamur. Quædam.n.prohibentur quia mala ſunt, & hæc ſimpliciter ſunt vitāda. Aliqua vero, quæ non ſunt mala ſimpliciter, ſed pro tempore, & hæc ſunt ſeruāda exiſtente cauſa. Et hęc apoſtoli prohibuerunt, non quia mala ſecundum ſe, quia Mat.15.dicit dominus contrarium. Sed ratio erat, quia conuerſi erant quidam ex Iudæis, quidam ex Gētibus: & ideo oportebat ad hoc ꝙ vnus populus ex eis fieret, quòd vni condeſcenderet aliis, vt Iudæis, quibus abominabile erat comedere ſanguinem & ſuffocatum, condeſcenderetur. Et ideo ad ſeruādam pacem, inſtituerunt apoſtoli hoc eſſe ſeruandum pro tempore illo. Deinde cū dicit *Coinquinatis.* oſtendit quomodo ſe habēt ad malos: & circa hoc tria facit: quia primo oſtendit hoc: ſecūdo aſſignat cauſam, ibi *Sed inquinata.* Tertio manifeſtat per ſignum, ibi *Confitentur ſe noſſe Deum.* Dicit ergo, Cibi iſti mundi ſunt mundis, ſed immūdi coinquinatis.i.his qui habent conſcientiam coinquinatam. Eccle.13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. *Et infidelibus,* ideſt qui habent malam fidem. Eſa.21. Qui incredulus eſt, infideliter agit. Sed nunquid facit peccator & infidelis immūdam eleemoſynam? Dicendum eſt ꝙ Apoſtolus nō ponit affirmatiuam, ſed negatiuam. Vnde non dicit, omnia, ſed nihil mundum eis, quod eſt verum: quia nihil eis perfecte mundum eſt: quia nihil eſt mundum in actibus, niſi in finē debitum ordinatum ſit. Iſti autem ſunt extra finem. Sed nunquid aliquid eſt eis mundum? ſic. Sed contra: quia omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Dicendum eſt, ꝙ malū nunquam corrumpit totum bonum. Impoſſibile enim eſt quin in peccatore quolibet ſit aliquod bonum.ſ.naturæ, etiam in dæmonibus: quando ergo peccator facit aliquod bonum ſecundum ꝙ eſt peccator & infidelis, totū eſt peccatum ex radice. Sed ſi quid facit ex principio alicuius boni quod habet, vt fidei informis, vel naturæ, non eſt immūdum. Et ideo ſignanter dicit, Coinquinatis & infidelibus, id eſt inquantum ſunt huiuſmodi. Comedebant enim contra conſcientiam, & errabāt in fide. Et ideo quod de natura ſua eſt mundum, fecerunt ſibi immūdum. Cuius cauſa eſt, quia cauſa actuum eorum eſt immunda.ſ.voluntas & intellectus, quæ ſunt in eis deprauata. Vnde dicit, Sed inquinatę ſunt eorum mens.ſ.per infidelitatem, & conſcientia.ſ.per peccatum. Baruc.3. Quid eſt Iſrael, ꝙ in terra inimicorum es, inueteraſti in terra aliena, coinquinatus es cū mortuis, etc.

...emoſi-
peccato
nō hat
munda.

Deinde eum dicit *Confitentur, &c.* oſtendit fidem per ſignum. Si enim aliquis dicat ꝙ eorum dicta ſunt vera, immo ꝙ habent fidem vnius dei & confitentur eum, hoc excludit. Et primo oſtendit bonum quod erat in eis.ſ.quòd *Confitentur,* ſcilicet labiis exterioribus *ſe noſſe deum.* Eſa.29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me. Hie.12. Prope es ori eorum. Secundo oſtendit defectum interiorem: & primo quantum ad pręſentia: ſecundo quantum ad futura, ibi *Incredibiles.* Quo ad præſentia; quia *Negant eum factis.* Qui enim peccat inquātum eſt de ſe, negat eum factis: quia qui confitetur deum, confitetur & eius poteſtatem, ſcilicet, ꝙ eſt ei obediendum. Et ideo ſi nō obedit peccando, negat factis, quod confitetur ore. Sed dicis, quicunque negat deum, eſt infidelis: peccatores negant deum factis, ergo peccatores ſunt infideles. Reſpōdeo, ſicut habens ſcientiam in vniuerſali, poteſt errare in particulari: ita habens fidem in vniuerſali, in particulari tamen agibili corrumpitur, propter corruptionem affectus. 1.Tim.5. Fidem negauit, et eſt infideli deterior. Quomodo autem quo ad futura deficiunt? Certè, quia non ſolum negant, ſed ſunt indiſpoſiti ad redeundum ad deum. Sunt enim tria per quæ homo redit ad deum.ſ.dei gratia. Ro.5. Iuſtificati gratia ipſius. Secundum eſt fides. Act.15. Purificans fide corda

A eorum. Tertium, exercitium boni operis. Rom.2. Factores legis iuſtificabuntur. Hęc tria excludit ab ipſis: primo gratiam, ibi *Cum ſint abominati,* id eſt, non accepti ad gratiam. Secundo fidem, cum dicit *Incredibiles,* id eſt non apti ad credendum. Ezec.2. Increduli et ſubuerſores ſunt tecum. Tertio tertium, quia ad omne opus bonum reprobi.i.reprobandi. Hie.6. Argentum reprobum vocate eos.

CAPIT. II. LEC. I.

Inſtruitur Titus, vt ſanam doctrinam doceat, quibuſque moribus ſenes, tum mares, tum fœminas liberas imbuat.

TV autem loquere, quæ decent ſanam doctrinam. Senes vt ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia. Anus ſimiliter, in habitu ſancto, non criminatrices non multo vino ſeruientes: bene docentes, vt prudentiam
B *doceant, Adoleſcentulas, vt viros ſuos ament, filios ſuos diligant, prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas viris ſuis, vt non blaſphemetur verbū dei. Iuuenes ſimiliter hortare, vt ſobrij ſint.*

Superius Apoſtolus inſtruxit Titum quales miniſtros inſtituat ad attendum hæreticos: hic docet quid ipſe circa eos faciat. Et primo proponit hoc in generali: ſecundo diſtinguit per partes, ibi *Senes.* Dixit ergo, Ita dixi ꝙ oportet epiſcopos conſtituere: ſed ne credas quòd tu ſis propter hoc alienus a cura, immo maior debet eſſe tibi ſolicitudo ad inſtruendum. Ideo *Tu autem loquere, quæ decent ſanam doctrinam,* ſcilicet per quæ fides incorrupta ædificatur. ſupra.1. Vt ſis potens exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt, arguere. Deinde oſtendit idem per partes: & primo ponitur doctrina ſana contra peruerſitatem vitæ: ſecūdo contra hæreticos & errores, ibi *Stultas autem quæſtiones.* Circa primum duo facit: quia primo inſtruit ſingulas conditiones hominum. Secundo generaliter omnes. 3.cap. ibi
C *Admone illos.* Iterū prima in duas, quia primo oſtendit quomodo inſtruat liberos: ſecundo quomodo inſtruat ſeruos, ibi *Seruos.* Item primo oſtendit quomodo inſtruat liberos verbo: ſecundo quomodo exemplo, ibi *In omnibus teipſum.* Circa primum duo facit: quia primo oſtēdit quomodo inſtruat ſenes: ſecundo quomodo doceat iuuenes, ibi *Adoleſcentulas.* Item prima in duas: quia primo oſtendit quomodo inſtruat ſenes mares: ſecundo quomodo anus fœminas, ibi *Anus.* Sciendum eſt autem, ꝙ quædam bona ſunt ad quæ ſenectus diſponit, quæ primo ponit: ſecundo quędam bona quibus ſenectus cōtrariatur: & hęc ſecūdo ponit, ibi *Sani in fide.* Inter bona vero ad quæ ſenectus diſponit. Vnū eſt contemptus delectationum. Aliud eſt perfectio ſapientiæ & prudentiæ. Diſponit quidē ſenectus ad contēptum delectationum. Iuuenum.n.corpora feruent naturali calore, ex quo concitatur iuuētus ad delectationes corporales, quæ præcipue conſiſtunt in cibis & potibus, & venereis.
D Sed ad vitandum hæc diſponit ſenectus: Senes enim ſunt mortificati. 2.Reg.19. Nunquid viget ſenſus mihi ad diſcernendum ſuaue vel amarū? Et ideo dicit *Vt ſobrij ſint* quantum ad cibos et potus: *Et pudici* quantū ad venerea Ge.18. Poſtquā cōſenui & dñs meus vetulus eſt, voluptati operā dabo? Sed ſi ſenectus ad hoc diſponit, quare hoc monet? Reſpondeo, aliqñ cōtingit ex magna peruerſitate ꝙ ſenex reducitur ad puerilia peccata. Eſa.65. Puer centū annorum morietur: & peccator centū annorum maledictus erit. Et duplex eſt ratio quare hoc contingit. Aliter.n.ad hoc mouetur ſenex, aliter iuuenis. Iuuenis.n.incitat ad hæc ex inſtinctu paſſionis, ſed ſenex ex electione, propter duo. Nullus enim vult eſſe ſine delectationibus, & tanto plus appetit eas, quanto maiores moleſtias ſentit. Senex autem patitur multa incommoda & defectus naturæ. Et ideo quando non habet ſpirituales delectationes, quærit corporales. Secunda ratio eſt, quia iuuenis quandoque refrenatur per pudorem: ſenes autem ſecundum Philoſophum ſunt inue-

recundi, quia ſunt antiqui & multa experti. Iuuenes autem vani & verecundabiles naturaliter: & ideo refrenantur, ſed non ſenes. Item ſenectus diſponit ad prudentiam propter experimẽtum longi temporis. Iob. 12. In antiquis eſt ſapiẽtia, & in multo tempore prudentia. Eccl. 25. Quàm ſpecioſa veterani ſapientia, & glorioſus intellectus & conſilium, corona ſenum multa peritia. Vnde ſubdit *Prudentes.* Contingit tamen aliquando ſenem eſſe fatuum. Eccleſi. 25. Senẽ fatuum & inſenſatum. Et hoc eſt ex duobus ꝙ ſenex eſt fatuus, prudentia enim acquiritur per exercitium: quãdo ergo in iuuentute ſe in bonis non occupant, ſunt in ſenectute imprudentes. Eccle. 25. Quæ in iuuentute tua non congregaſti, quomodo inuenies ea in ſenectute tua? Item alia ratio eſt, quia in iuuentute quandoq; affluunt voluptatibus, & maxime ſuperfluitate ciborum: & ideo deſiccatur eorũ cerebrum. Prouer. 20. Luxurioſa res eſt vinũ, & tumultuoſa ebrietas, quicunq; his delectatur, non erit ſapiens. Deinde ponit ad quæ contrariatur ſenectus: & primum eſt fides: ſecundum dilectio: tertium patientia. Quantum ad primum, dicit *Sani in fide.* quia ſine ea impoſsibile eſt placere deo. Heb. 11. Sed ꝙ aliqui non ſunt ſani in fide, maxime in aliquo nouo quod proponitur ſenibus credendum, cõtingit ex duobus. Primo ꝙ ſenes non ſunt firmi in aliquo nouo propter præſumptionem ſapientiæ: & ideo non credũt alijs. Iob 12. Et ſenes ſunt in nobis. Itẽ quia naturale vitium ſenum eſt, ꝙ ſint increduli: quia ſunt experti ſe ſæpius eſſe deceptos. Et ideo loquũtur ſemper cum, forte, vel fere, aduerbijs temperatiui modi, & dubitatiui modi. Incredulitas autem repugnat fidei. Eſa. 1. Qui incredulus eſt, infideliter agit. Quantum ad ſecũdum dicit *In dilectione.* Et hoc ideo, quia plenitudo legis eſt dilectio. Et monet ad hoc propter duo. Primo quia in ſenibus parum eſt amicitię, quia amor nutritur per conuictum. Nullus autem vult diu conuiuere cum triſtibus. Senes autem ſunt triſtes, & ideo non eſt cum eis amicitia. Item quia ſenes diligunt propter vtilitatẽ tantum, ſicut iuuenes propter delectabile. Senex enim indiget ſuſtentatione. Quantum ad tertiũ, dicit *In patientia:* & monet ad hoc propter tria. Primo quia ſenes multa mala ſiue incommoda circumueniunt: & ideo indigent patientia cõtra turbationes. Alia ratio eſt: Senes enim viuunt in memoria multorum: vnde ſemper dicunt antiqui, Iuuenes autem viuunt in ſpe magnorum: & ex hoc ſenes dupliciter ad impatientiam mouentur, propter bona. ſ. quæ habuerunt, & carẽt eis: vnde Boetius, Summa miſeria eſt, fuiſſe fœlicem. Treñ. 1. Recordata eſt Hieruſalem dierum afflictionis ſuæ præuaricationis omnium deſiderabilium ſuorum, quę habuerat a diebus antiquis. Item quia viuunt in memoria, cõtingit ꝙ aliqui, qui modo eos deſpiciunt, aliquando fuerũt peiores: & ideo turbantur. Iob 30. Nunc autem deridẽt me iuniores tempore, quorum patres non dignabar ponere cũ canibus meis. Tertia ratio eſt, quia quãto ſenex appropinquat ad finem vitæ, tanto magis deſiderat viuere. Vnde videns ſe deficere, magis triſtatur. Deinde cum dicit *Anus.* docet qualiter vetulæ inſtruantur. Et primo docet qualiter inſtruantur in vita: ſecundo in doctrina. Item primo qualiter in habitu: ſecũdo qualiter in victu. Tertio quomodo in verbo. Quantum ad primum, dicit *In habitu ſancto.* i. carentes laſciuia & pompa. Et hoc cõuenit omni mulieri. 1. Pe. 3. Quarum non ſit extrinſecus capillatura, aut circũdatio auri, aut indumenti, veſtimentorumq; cultus, &c. 1. Ti. 2. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecũdia & ſobrietate ornãtes ſe, nõ in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa, &c. Sed ſpecialiter anus hoc ſeruare debent: quia iuuencularum eſt propter viros ſuos modeſte ſe ornare: quod intelligitur ſimpliciter de omni motu corporis. Eccle. 19. Amictus corporis & riſus dentium, & ingreſſus hominis enuntiant de illo. Quantum ad ſecũdum dicit *Non criminatrices.* Duo enim ſunt in ſene. Vnum quod cõmune eſt ſenibus. ſ. ꝙ ſunt ſuſpicioſi, quia viderunt multa mala, quæ ſimiliter præſumunt de alijs. Item in mulieribus quæ ſpecialiter ſunt zelotipæ, & vtrũque contingit in vetula, quia ratione ætatis eſt ſuſpicioſa: ratione ſexus, eſt

Senes, cur vt plurimũ ſunt increduli.

E zelotipa. Eccleſiaſtici vigeſimoſexto. In muliere zelotipa flagellum linguæ omnibus cõmunicans. Et ideo, Non criminatrices. Quantum ad conuictum, dicit *Non multo vino ſeruientes.* Et de viris dixit. Vt ſobrij ſint. Et dicitur, non multo, quia quandoque vtuntur eo propter frigiditatem carũ. Quantum ad doctrinam dicit *Bene docentes.* Contra. 1. Corinth. 14. Mulieres in eccleſiis taceant, non eis permittitur loqui, ſed ſubditas eſſe. 1. Tim. 2. mulier in ſilentio diſcat cũ omni ſubiectione: docere autem mulieri non permitto. Reſpondeo dicendum eſt quòd doctrina publica, quæ fit in populo, interdicitur mulieri: ſed priuata, qua quis familiã docet, ei conceditur. Prouer. 31. Viſio, qua erudiuit eum mater ſua. & Prouer. 4. Nam & ego filius fui patris mei tenellus & vnigenitus coram matre mea, & docebat me, atque dicebat, & cętera. Et bene dicit *Vt prudentiam doceãt* magis ad anus, quàm ad viros: quia quandoq; docẽt fabulas aniles, magis quàm proficua, & etiam quia magis ipſe cõuerſantur cum pueris & cum familia quàm viri. Deinde cũ

F dicit *Adoleſcentulas.* oſtendit qualiter inſtituat iuuenes: & primo oſtẽdit qualiter inſtruat iuuenes fœminas: ſecundo qualiter mares iuuenes, ibi *Iuuenes ſimiliter.* Item prima in tres: quia primo oſtendit qualiter ſe habeant ad perſonas coniunctas: ſecundo ad ſeipſas: tertio ad ſubiectos. Quantum ad primum dicit *Vt viros ſuos ament.* Viro enim debetur amor. Prouer. 12. Mulier diligens corona eſt viro ſuo. Eccl. 25. In tribus beneplacitum eſt ſpiritui meo, &c. & infra, Vir & mulier bene ſibi conſentientes. Vel ſic, vt prudẽtiam doceant adoleſcentulas & viros, & cætera. Sed prima expoſitio eſt melior. *Et filios diligant.* hoc eſt naturale. Eſa. 49. Nunquid poteſt mulier obliuiſci infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui. Et nota quòd dicit, Vt viros amẽt, & filios diligant: quia ad viros eſt amor feruentior, ſed ad filios naturalior. Sed quantum ad ſeipſas, tria dicit. Vnũ quo ad rationem ſcilicet *Prudentes.* Prouer. 19. Domus & diuitiæ dantur a parẽtibus, a domino autem proprie vxor prudens. Et hoc neceſſarium eſt, quia iuuentus earum &

G ſexus contrariatur prudentiæ. Aliud eſt quantum ad concupiſcibilem, ſcilicet cum dicit *Caſtas.* Tertium vero quãtum ad iraſcibilem, cum dicit, *ſobrias.* Eccleſia. 26. Gratia ſuper gratiam mulier ſancta & pudorata. Sed quantum ad ſubiectos, primo ponit curam eorum: ſecundo modũ: tertio rationem aſsignat. De primo dicit *Domus curam habentes.* Prouer. 14. Sapiens mulier ædificat domum ſuam: inſipiẽs vero inſtructam quoque deſtruet manibus. In cura autem ſunt duo obſeruanda mulieri, ſunt enim vtplurimum iracundæ. Eccleſiaſti. 25. Non eſt ira ſuper iram mulierum. Et ideo dicit *Benignas.* q. d. Cum manſuetudine regant. Aliud eſt, quia quando mulier poteſtatem habet, nititur in contrarium viro ſuo. Eccleſia. 25. Mulier ſi primatum habeat, contraria eſt viro ſuo: ideo dicitur *Subditas viris ſuis.* Vnde dicitur Gen. 3. Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Et hoc ideo *Vt non blaſphemetur verbum dei,* id eſt non detis occaſionem blaſphemandi. Et omnia hæc notãtur Tob. 10. Vbi dicitur, quòd Raguel & Sara, monuerunt filiam ſuam

H honorare ſoceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & ſeipſam irreprehenſibilem exhibere.

Conſequenter oſtendit qualiter doceat mares iuuenes. ſ. *Vt ſobrij ſint.* quod repetit: quia ebrietas eſt principium vitiorum. 1. Pet. 5. Sobrij eſtote, &c.

Amor ... herus ad ... rum ar... tior eſt, ... filiũ ... rabor.

LECTIO SECVNDA.

Seipſum bonorum operum præbeat exemplum monet, ac, qua animi integritate, qua ve fide, ſerui, dominos proſequantur oporteat, docet.

IN omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum: in doctrina, in integritate, in grauitate verbum ſanũ, irreprehenſibile: Vt is qui ex aduerſo eſt, vereatur, nihil habẽs malum dicere de nobis. Seruos dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placentes, non contradicentes, non frau-

fraudantes: ſed in omnibus fidem bonā oſtendentes, vt doctrinam ſaluatoris noſtri dei ornent in omnibus.

Supra Apoſtolus Titum docuit de quibus inſtruat ſubditos liberos. Et quia non tantum verba proſunt, ſed etiam exempla: ideo docet vt ſe exemplum prębeat. Primo generaliter: ſecundo ſpecialiter, ibi *In doctrina.* Tertio rationem huius aſsignat, ibi *Vt is qui ex.* Dicit ergo, Quia ætate iuuenis es *Præbe te in exemplum omnibus bonorum operum.* Prælatus.n. debet eſſe quaſi forma exiſtens diſcipulis. 1. Cor. 11. Imitatores mei eſtote: ſicut & ego Chriſti. Ioan. 13. Exemplum dedi vobis, &c. Deinde cum dicit *In doctrina.* ponit ſpecialia in quibus debet ſe præbere exemplum: primo oſtendit quis debeat eſſe eius actus. ſ. in doctrina. Vnde dicit *In doctrina.* Hoc enim eſt proprium prælati. Hiere. 3. Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Et ei maxime conuenit, vt qui habeat alios epiſcopos ſub ſe, vt dicitur ſupra. 1. Epiſcopos cōſtituas; &c. Ideo debet alios docendo, eis exemplum doctrinæ præbere. 1. Tim. 4. Attende tibi & doctrinæ. Item monet eum q̄ntum ad vitam: & primo declinare a malo, Eſa. 1. Quieſcite agere peruerſe. Et ideo dicit *In integritate:* per incorruptionē: ſicut enim corpus perdit integritatem per corruptionem membrorum ſuorum, ita anima per corruptionem peccati. In pręlato autem eſt integritas ſenſus per prudētiam, affectus per charitatem, corporis per caſtitatem. 1. Teſ. vl. Integer ſpiritus veſter, & anima, & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur. Secundo q̄ ſit grauis q̄tum ad bona, quę cum charitate fiunt. Graue autem duo habet, vnum quia deſcendit, & ſecūdum hoc vituperatur. Pſal. Filij hominum vſquequo graui corde; &c. Aliud eſt q̄ eſt ſtabile & firmum. Et ideo illi dicuntur graues, q̄ non de facili mouentur a bono: ita hic cum dicit *In grauitate.* & hoc commēdatur. Pſal. In populo graui laudabo te. Deinde oſtendit qualis debet eſſe eius doctrina & verbum. Et dicit q̄ debet eſſe *ſanum,* id eſt non corruptum falſitate. 2. Tim. 1. Formam habe ſanorum verbōrum, quę a me audiſti in fide, &c. Prouer. 17. Non decet principem labiū mentiens. Item quātum ad modum, cum dicit *Irreprehenſibile,* id eſt, vt proferatur tempore ſuo, & cum omni decentia & prouocatione ad correctionem. Eccle. 20. Ex ore fatui reprobatur parabola. Non enim dicet illam in tempore ſuo. Finis autem doctrinæ eſt *Vt is qui ex aduerſo eſt vereatur, &c.* q.d. Si omnes bene ſe habeant. ſ. prælati & ſubditi, aduerſarij non poſſunt vobis nocere. 1. Pet. 2. Sic eſt voluntas dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. 1. Timo. 5. Nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia. Deinde cum dicit *Seruos.* docet qualiter inſtruat ſeruos: & primo facit hoc: ſecundo eius rationem aſsignat, ibi *Apparuit.* Circa primum tria facit: quia primo inducit ſeruos ad ſubiectionem: ſecūdo determinat modum eius, ibi *In omnibus.* Tertio oſtendit neceſsitatem doctrinę huius, ibi *Vt doctrinam.* Dicit ergo, Admone ſeruos dominis ſuis *ſubeſſe.* 1. Pe. 2. Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantum bonis & modeſtis, ſed et diſcolis. Col. 3. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, nō ad oculum ſeruientes, &c. Idem dicit Epheſ. 6. Et quare monet hoc tā frequenter Apoſtolus? Reſpondeo, non ſine cauſa. Hęreſis enim incœpit apud Iudæos, quòd ſerui dei non deberent ſeruire hominibus, & ex hoc etiam deriuatum eſt in populo Chriſtiano, quòd dixerunt quòd per Chriſtum filij dei facti, non deberent eſſe ſerui hominum. Sed Chriſtus per fidem nō venit tollere ordinem iuſtitiæ, immo per fidem Chriſti iuſtitia ſeruatur. Rom. 3. Iuſtitia autem facit alios alijs ſubdi. Sed ſeruitus huiuſmodi eſt quantum ad corpus. Nam per Chriſtum nunc liberamur a ſeruitute quantum ad animam, ſed non a ſeruitute, nec a corruptione corporis: ſed in futuro liberamur etiam a corruptione & ſeruitute corporali. 1. Corint. 15. Cum tradiderit regnum deo & patri, &c. Sed quod dicit *In omnibus.* poteſt referri primo ad hoc quod dicit, ſubditos, vt intelligatur in omnibus, ſcilicet ad quæ ſe extendit ius domina-

A titutæ poteſtatis. Vel ad hoc quod dicit, Placentes. Debet.n. eſſe ſubiectio. Primo vt ſeruiant ſine offenſione, non cum murmure & tarditate. Coloſ. 1. Per omnia placentes deo. 1. Corinth. 10. Ego per omnia omnibus placeo. Contra, Gal. 1. Si hominibus placerē, Chriſti ſeruus non eſſem. Reſpondeo, Placere homini propter ipſum eſt vituperabile, ſed propter deum eſt laudabile. Secundo vt ſint ſine repugnantia: ideo dicit *Non contradicentes.* Eccle. 4. Non contradicas verbo veritatis. Tertio ſine fraude. Vnde dicit *Non fraudantes.* Vbi vnum remouet, & alterum aſtruit. Remouet fraudem. Seruis enim committuntur bona dominorū. Luc. 19. Tradidit eis bona ſua. Aſtruit in omnibus bonitatē. Et ideo dicit *Sed in omnibus fidem bonam oſtendentes.* Sed quo fine ſunt hęc facienda? Non quidem propter terrenum fauorem, ſed propter gloriam dei. Vnde dicit *Vt doctrinam ſaluatoris noſtri domini ornent, &c.* Glo. Ornamentū doctoris eſt honeſta vita diſcipuli, ſicut ſanitas infirmi eſt laus medici. Doctor, curator eſt animarum. Si ergo nos oſtendimus bona opera, lau- B datur doctrina Chriſti. Eſa. 52. Iugiter tota die nomen meū blaſphematur. Matth. 5. Vt videant opera veſtra bona, &c.

LECTIO TERTIA.

Sanæ doctrinæ exemplar Chriſtus proponitur, qui erudiuit nos de vitandis, agendis, & ſperandis.

APparuit enim gratia dei ſaluatoris noſtri omnibus hominibus: erudiens nos, vt abnegantes impietatē & ſecularia deſideria, ſobriè, iuſtè, & piè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem & aduētum gloriæ magni dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorū operum. Hæc loquere, & exhortare: & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

C Supra Apoſt. inſtruxit Titum qualiter doceret ſeruos et liberos, et concluſit quaſi rationē, vt ſcilicet doctrina Chriſti ornaretur: hic aſsignās plenam rationem dictorum exponit quod dixit per bonam conuerſationem. Et primo p̄mittit gratiam & doctrinam Chriſti: ſecundo inducit eum ad gratiæ prędicationem, ibi *Hæc loquere.* Item primo proponit gratiæ apparitionem: ſecundo eius inſtructionem, ibi *Erudiens nos.* Tertio eius operationē, ibi *Qui dedit.* Sciendum eſt autem quòd gratia importat miſericordiam, quia gratia eſt de eo quòd gratis dat, & quod gratis datur hoc miſericorditer datur. Miſericordia autem ſemper in deo fuit, tamen olim circa homines latebat. Pſalm. Domine in cœlo miſericordia tua. Ante Chriſtum enim omnes quantumcunque eſſent iuſti, erant ſub damnatione, ſed Chriſto filio dei carnem aſſumente. *Apparuit gratia.* 1. Tim. 3. Et manifeſte magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne. Pſal. Qui ſedes ſuper cherubim manifeſtare. Sed quanto quis eſt potentior, tanto eius gratia ma- D gis deſideratur. Vnde gratia dei deſideranda eſt. Et hoc eſt quod dicit *Gratia dei.* Et hoc ad ſaluandum. Vnde dicit *Et ſaluatoris noſtri.* Eſa. 51. Salus autem mea in ſempiternum erit. Hæc autem gratia non proponitur vni ſolummodo populo Iudæorum, ſicut olim, ſed *Omnibus hominibus.* Eſa. 40. Videbit omnis caro pariter, quòd os domini locutum eſt. Eſa. 52. Et videbunt omnes fines terræ ſalutare dei noſtri. 1. Timoth. 2. Vult omnes homines ſaluos fieri. Et poteſt dici quòd in natiuitate Chriſti, apparuit hæc gratia dupliciter. Vno modo & primo, quia per maximam dei gratiam datus eſt nobis. Vnde eius conceptio cum ſit operatio totius trinitatis, attribuitur tamen ſpecialiter ſpiritui ſancto, qui eſt principium gratiarum. Et hæc gratia apparuit omnibus hominibus, & ſpecialiter homini Chriſto. Ioan. 1. Plenum gratiæ & veritatis. Ex hac gratia ſecundo eſt conſecuta inſtructio humani generis: quia ante Chriſtū fuit mundus in ignorantia & hæreſi. Eſa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Vnde dicit,

Gratia Dei apparuit in natiuitate Chriſti.

Erudiens nos. ſ. ſicut homo erudit filium. De duobus autem erudiuit nos, quia duo neceſſaria ſunt homini. ſ. bonũ opus & recta intentio. Primo oſtẽdit quomodo Chriſtus nos de primo erudiuit: ſecundo de ſecundo, ibi *Expectantes.* Dicit ergo *Vt abnegantes impiet. & ſe. deſi.* Notandum eſt ꝙ dicit, impietatẽ, & ſecularia deſideria, quia omnia peccata vel conſiſtunt in his, quæ ſunt directe contra deum, quæ dicuntur peccata impietatis. Pietas enim proprie eſt ſecundũ quam colimus parentes & patriam: & quia deus eſt principalis pater noſter, ideo pertinet ad cultum dei pietas. Iob. 28. Secundum aliam literam, vbi nos habemus ſic, Ecce timor domini ipſa eſt ſapiẽtia, habetur, Ecce pietas ipſa eſt ſapiẽtia. Et ideo peccata contra deum dicuntur eſſe impietates. Ro. 1. Reuelatur enim ira dei de cœlo ſuper omnem impietatem, & ibi loquitur de idolatria. Vel conſiſtunt in abuſu temporalium, & hęc ſunt ſecularia deſideria. Eſt autem ſeculum ſpatium menſurans periodum rerum. Vnde per ſecularia intelliguntur res ſeculares, & omnia peccata, quæ in proximum committuntur vel in ſe, per earum abuſum.

Deinde cum dicit *Sobrie, &c.* oſtendit quid boni faciamus: & dicit *Sobrie* quantum ad ſe: *Iuſte* ad proximum: *Pie* ad deum. Sobrie, ad ſe, quaſi menſurate. Bria enim mẽſura eſt, & hoc eſt ſi homo cũ menſura rationis vtatur exterioribus rebus, & proprijs paſsiõibus. Vnde ſobrietas accipitur pro quolibet menſurato vſu rerum exteriorum & extrinſecarum paſsionum. Sap. 8. Sobrietatem enim & ſapientiam docet & iuſtitiam & virtutem, quibus nihil vtilius eſt in vita hominibus. Iuſte ad proximum. Pſal. Iuſtus dominus & iuſtitias dilexit. Piè ad deum. 1. Tim. 4. Exerce te ad pietatem. Deinde cum dicit *Expectantes beatam ſpem.* Inſtruit eum de fine, qui conſiſtit in duobus. ſ. in gloria animæ in morte. Alius in gloria corporis, in aduentu Chriſti, Ioan. 5. Venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filij dei, &c. Quantum ad primum, dicit *Expectantes beatam ſpem.* Contra illos qui ponunt finem hominis in actu virtutum in hac vita. Sed hoc non eſt verũ, quia & ſi ſobriè & piè & iuſtè viuamus, adhuc ſumus expectãtes. Iob 7. & 14, Sicut mercenarij dies eius. Eſa. 30. Beati oẽs qui expectant eum. Et ideo dicit, Expectantes beatã ſpem: quod poteſt intelligi dupliciter: vel quia eſt ſpes de beatitudine: vel quia expectatio facit ipſos beatos. Quantum ad ſecundum dicit *Et aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti,* ſcilicet per quem reſurgent corpora noſtra. Qui enim diligit amicum, cum deſiderio expectat eum. 2. Ti. 4. Non ſolum autem mihi, ſed & his qui diligunt aduentum eius. Luc. 12. Vos ſimiles hominibus expectantibus dominum ſuum. Et dicit *Aduentum gloriæ* quia primus aduentus fuit humilitatis. Phil. 2. Humiliauit ſemetipſum, & cętera. Matth. 11. Diſcite a me quia mitis ſum & humilis corde. Et ille erit gloriæ, quia ſua diuinitas omnibus innoteſcet. Luc. 21. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum poteſtate magna & maieſtate. Et dicit *Magni dei.* contra Arrium, qui dixit filium non æqualem patri. Et bene magnus, quia dicitur Rom. 9. Qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. 1. Ioan. vlti. Vt ſimus in vero filio eius, & cætera. Item eſt ſaluator. 1. Timo. 2. Hoc enim bonum eſt & acceptum coram ſaluatore noſtro deo, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & cætera. Quia ad hoc venit, & hoc importat nomen eius. Matth. 1. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorũ. Et addit *Chriſti,* ſcilicet qui eſt vnctus, in quo intelligitur vnio diuinitatis ad humanitatem. Aliqui enim dicuntur chriſti: ſed non ita quòd habeant eſſentiam diuinitatis vnitam, ſed quia participant eius aliquid, ſed Chriſto eſt vnita diuinitas. Pſal. Vnxit te deus deus tuus, & cætera. Deinde cum dicit *Qui dedit ſemetipſum.* oſtenditur operatio gratiæ. Et primo oſtendit beneficium gratiæ paſsionis eius. Secundo paſsionis fructum, ibi *Vt nos redimeret.* Dicit ergo, Dico quòd eſt noſter ſaluator, & quomodo *Quia dedit ſemetipſum pro nobis.* Ephe. quinto. Ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam deo. Fructus eius dicitur liberatio & ſanctificatio.

E Liberatio, cùm dicit *Vt nos redimeret ab omni iniquitate.* Ioan. 8. Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Primus enim homo ex peccato ſuo redactus eſt in ſeruitutem peccati, ex qua ſeruitute inclinabatur ad aliud peccatum, ſed Chriſtus ſatisfecit per ſuam paſsionem: & ideo ſumus redempti a ſeruitute. Eſa. 43. Noli timere, quia redemi te, &c. Et non ſolũ ab originali, ſed ab omnibus, quæ quis ſua volũtate ſuperaddidit. Sanctificatio in bono ponitur, cum dicit *Vt mundaret ſibi populum.* i. vt ſanctificaret populũ, ſic. ſ. vt eſſemus populus eius. i. ei cõſecratus. Qui aliquãdo non populus eius, nunc autẽ pòpulus eius. Oſee. 1. & Ro. 9. *Acceptabilem.* i. deo per rectam fidem & intentionem. Pro. 14. Acceptus eſt regi miniſter intelligens. Vel acceptabilem. i. peculiarẽ. Deu. 7. Te elegit dominus deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris. Sed oportet etiam quòd extra ſint opera bona. Vnde dicit *Sectatorem bonorum operum.* Ro. 13. Bonum fac & habebis laudem ex illa. Gal. 6. Bonum autẽ facientes, non deficiamus.

Deinde cum dicit *Hæc loquere, &c.* inducit eum ad prædicationem gratiæ: & circa hoc duo facit: quia primo

F hortatur eum ad prædicandum: ſecundo inſtruit prædicandi modum, ibi *Cum omni, &c.* Dicit ergo *Loquere* ſpectantia ad credenda, *Exhortare* ad agenda. 1. Theſſal. 2. Exhortatio noſtra non de errore, neqꝫ de immũditia, neqꝫ in dolo. *Argue* male agentes. 1. Timo. 5. Peccantes coram omnibus argue. Et hoc *Cum omni imperio,* id eſt, cum authoritate, quia loquitur, vt inſtrumentum, vel miniſter dei. Et ideo cum fiducia diuinæ authoritatis. Eſt tamen loquendum in exhortãdo quandoqꝫ cum prece, conſiderando infirmitatem propriam. Prouer. 18. Cum òbſecrationibus loquitur pauper. Quandoqꝫ cum imperio, conſiderando authoritatem cõmiſſam. 2. Cor. vlt. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus. Vel cum manſuetudine ad bonos, cum authoritate ad obſtinatos: habet autem moneri, vt cũ imperio arguat, quia naturaliter fuit mitis. 1. Tim. 4. Nemo adoleſcentiam tuam contemnat.

G

CAPIT. III. LEC. I.

Quomodo ſe habere debent erga ſuperiores, quomodo qꝫ erga æquales docentur omnes, ſtatum quòd eorum ante gratiam, eundemqꝫ poſt gratiam ob oculos ponit.

ADmone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos: omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquãdo & nos inſipientes, & increduli, errantes, ſeruientes deſiderijs & voluptatibus varijs, in malitia & inuidia agẽtes, odibiles, odientes inuicem. Cum autem benignitas & humanitas apparuit ſaluatoris noſtri dei: non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ſuã ſaluos nos fecit, per lauachrum regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti, quẽ effudit in nos abunde per Ieſum

H *Chriſtum ſaluatorem noſtrum: Vt iuſtificati gratia ipſius, heredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ. Fidelis ſermo eſt. Et de his volo te confirmare: Vt curent bonis operibus præeſſe qui credũt deo. Hæc ſunt bona et vtilia hominibus.*

Supra Apoſtolus poſuit particulares admonitiões pertinentes ad ſingulos ſtatus: hic ponit generales ad omnes. Et primo ponit ipſas. Secunda rationem ipſarum, ibi *Eramus.* Tertio inducit Titum ad vtrorumqꝫ prædicationẽ, ibi *Et de his volo te.* Circa primum duo facit, quia primo monet omnes quàliter ſe habeant ad ſuperiores: ſecundo quomodo ad ęquales, ibi *Neminem blaſphemare.* Item prima in duas, quia primo oſtendit ꝙ ſuperioribus debent ſubditi reuerentiam ſubiectionis. Secundo obedientiam iuſsionis, ibi *Dicto obedire.* Dico ergò, dixi de quo moneas prædictos, ſed *Admone illos,* id eſt omnes *Principibus,* id eſt, maioribus

ſcilicet

ſcilicet regibus & huiuſmodi *Et poteſtatibus*, id eſt aliis officialibus *ſubditos eſſe*. 1. Pet. 2. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue regi tanquã præcellenti, ſiue ducibus tanquã ab eo miſsis. Roma. 13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Et hæc monitio neceſſaria eſt, primò ad tollendum errorem circa Iudæos, qui dicunt non eſſe obediendũ mandatis hominum. Secundò vt nullam inquietudinẽ facerent in eccleſia. Tertiò quis tenetur ad obedientiã iuſsionis. Heb. vlti. Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete eis, &c. Et dixit *Dicto obedire*, id eſt, ad ſolũ verbũ præſidis. 1. Reg. 15. Melior eſt enim obediẽtia, quàm victimæ. 2. Theſſ. 3. Si quis non obedierit verbo noſtro, per epiſtolam, hunc notate. Non ſolũ aũt eſt neceſſaria promptitudo, ſed diſcretio. Vnde dicit *Ad omne opus bonum*, alioquin non eſſet obediendũ: tunc enim magis Deo obediendum eſſet, quo maior eſt. Act. 4. Si iuſtum eſt in conſpectu Dei, vos potius audire, quàm Deum, iudicate. Vnde mulieres non tenentur obedire in bello iniuſto. Deinde cùm dicit *Neminem*. Oſtendit qualiter ſe habeant ergà æquales. Et primò quo ad vitationẽ mali. Secundò quo ad operationem boni, ibi *Sed modeſtos*. Monet autẽ eos ſpecialiter de verbis, quia in primitiua eccleſia pauci peccabãt factis. Verbis autem aliquis peccat, primò contra perſonã alterius ſi ei improperia inferat. Vnde dicit *Neminem blaſphemare*. Sed contrà, quia blaſphemia eſt relatio criminis in Deũ, non ergo eſt blaſphemia in proximũ. Reſpondeo, inquantũ dilectio proximi refertur in dilectionem Dei, & honor proximi in honorẽ Dei, ſic eius improperiũ eſt in Deũ. Sumitur ergo hic, blaſphemare, pro qualibet maledictione occulta, vel manifeſta. 2. Pet. 2. Sectas nõ metuũt introducere blaſphemantes. Secundò quis peccat contra proximum propter res exteriores. Et ideo dicit *Non litigioſos eſſe*. Vbi eſt ſciendum, quòd tria ſunt genera hominũ. Quidam eorum ſunt virtuoſi, & duo vitioſi. Quidã enim omnibus verbis auditis in nullo contriſtantur, & hi ſunt adulatores. Et quidã omni verbo reſiſtunt, & hi litigioſi ſunt. Contra hos loquitur hic. Ideo dicitur. 2. Timo. 2. Seruum autẽ Dñi non oportet litigare, ſed manſuetũ eſſe ad omnes. Prouer. 20. Honor eſt homini, qui ſe ſeparat à contentionibus. Sed mediũ tenens, vt quandoque delectetur verbis, quandoque contriſtetur, eſt virtuoſus. 2. Cor. 2. Si contriſtaui vos epiſtola, non me pœnitet, &c. Deinde cùm dicit *Sed modeſtos*. Oſtendit quomodo ſe habeant in operatione boni, & primò in exterioribus actibus dicens *Sed modeſtos*. Eſt autẽ modeſtia virtus per quã aliquis in omnibus exterioribus modum tenet, vt nõ offendat cuiuſquã aſpectum. Philip. 4. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Prouer. 22. Finis modeſtiæ, timor Dñi, diuitiæ, gloria, & vita, &c. Quantò aũt quis eſt impetuoſior in interioribus affectibus, tãtò refrenatur difficilius etiã in exterioribus. Talis autẽ eſt inter oẽs affectus, ira. Et ideo contra hoc ponit manſuetudinẽ, quæ moderatur paſsiones iræ. Vnde dicit *Omnem manſuetudinem oſtendentes ad omnes homines*. Matt. 11. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde. Iac. 1. In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbũ, quod poteſt ſaluare animas veſtras. Deinde cùm dicit *Eramus enim & nos, &c.* Aſsignat rationẽ prædictorũ, & maximè huius vltimi. ſ. quòd ſint manſueti. Poſſent enim dicere, quomodo erimus manſueti ad infideles, quomodo ad malos? Non enim hoc poſſumus. Reſpondet, Cõſidera te qualis fueris. Et ideo contra iram optimum remediũ eſt, recognitio fragilitatis propriæ. Et ideo primò ponit ſtatum eorum præteritũ. Secundò oſtendit vnde venerunt ad ſtatum perfectionis, ibi *Cum autem benignitas*. Item primò ponit defectus pertinentes ad intellectum: ſecundò ad affectum, ibi *Seruientes*. Intellectus aũt poteſt dupliciter deficere: vel quia deficit à vera cognitione, ſicut per ignorantiã negationis: vel quia incidit in opinionẽ falſi. Verum autẽ in rebus diuinis dupliciter aliqui percipiũt. Quidã enim ſolũ per fidem, quidã prægustando per lumen ſapientiæ per apertã aliquã cognitionẽ. Vnde quantũ ad ſecundũ, dicit *Eramus inſipientes*, id eſt priuati iſta ſapiẽtia. Luc. 21. Dabo vobis os & ſapientiam, &c. Quantũ ad primũ dicit *Incredibiles*, id eſt infideles.

...odeſtia, ...z virtus ...

...z teme- ...am opti- ...d, cogni- ...i propriæ ...gilitatis.

A Ezec. 2. Increduli & ſubuerſores ſunt tecum. Sed erramus incidentes in contrariam opinionem. Vnde dicit *Errantes*, id eſt falſum pro vero tenẽtes. Eſa. 19. Errare fecerũt Aegyptum in omni opere ſuo. Deinde ponit ea, quæ pertinent ad corruptionẽ affectus: & primò quantum ad ſe: ſecundò quantũ ad alios, ibi *In malitia, &c.* Affectus autẽ hominis tunc eſt rectus, quando ſeruit rationi, & vtitur licitis delectationibus ſecundum rationem. Quando ergo nõ ſequitur rationem, ſed ſua deſideria, tunc corrumpitur. Vnde dicit *Seruientes deſideriis & voluptatibus variis*. Voluptates reſpiciunt peccata delectationũ carnalium, vt ſunt luxuria & gula. Deſideria verò quælibet alia vitia, vt ſunt ambitio & auaritia & huiuſmodi. Eccle. 18. Poſt concupiſcentias tuas nõ eas, & à voluptate tua auertere. Rom. 6. Non regnet peccatũ in veſtro mortali corpore, vt obediatis cõcupiſcentiis eius. 2. Tim. 3. Voluptatum amatores magis, quàm Dei. Deinde cùm dicit *In malitia & inuidia agentes*. Ponit peccata in ordine ad alios: & primò malitiã, quæ eſt voluntas nocendi alteri, effectus

B enim denominatur à fine. Qui ergo intendit inferre malũ, dicitur malitioſus. Iac. 1. Propter quod abiicientes omnem immunditiã, & abundantiam malitiæ. Secundò ponit inuidiam, quæ dolet de proximi bono, ſicut malitia infert malum. Prouer. 14. Putredo oſsiũ, inuidia. Tertiò ponit odiũ. Vnde dicit *Odibiles* ſcilicet, vel Deo, per hoc, quòd faciunt peccatum. Sap. 14. Similiter odibiles ſunt Deo impius & impietas eius. Roma. 1. Detractores Deo odibiles. Vel proximo, quando faciunt illud vnde proximus eos odio habere debeat. Et addit *Odientes inuicem*. Quaſi dicat, & nos etiam odiebamus alios. 1. Ioã. 3. Qui odit fratrẽ ſuũ, homicida eſt.

Deinde cùm dicit *Cum autem benignitas*. Oſtendit ſtatum ſalutis noſtræ, cuius ordinẽ & proceſſum primò deſcribit. Secundò cõfirmat dictum, ibi *Fidelis ſermo*. Circa primum quatuor facit, quia primò oſtendit cauſam ſalutis: ſecundò rationem ſaluandi, ibi *Non ex operibus iuſtitiæ*. Tertiò modum eius, ibi *Per lauacrum*. Quartò finem, ibi *Vt iuſtificati*. Cauſa autẽ noſtræ ſalutis eſt charitas Dei. Ephe. 2. Deus autẽ, qui

C diues eſt in miſericordia propter nimiã charitatẽ ſuã, qua dilexit nos, &c. Hanc charitatẽ deſcribit, primò quantũ ad affectum: ſecundò quantũ ad effectum. Interior charitatis affectus deſignatur in benignitate, quæ dicitur bona igneitas. Ignis autẽ ſignificat amorem. Canti. 8. Lampades eius lampades ignis atque flammarũ. Benignitas ergo eſt amor interior, profundens bona ad exteriora. Hæc ab æterno fuit in Deo, quia amor eius eſt cauſa omnium. Ioel. 2. Benignus & miſericors eſt, &c. Sed hoc quandoque non apparebat. Eſa. 63. Vbi nunc zelus tuus & fortitudo tua, multitudo viſcerum tuorũ, & miſerationũ tuarum ſuper me continuerunt ſe. Sed per effectũ apparuit, quod deſignatur, cùm dicit *Humanitas*, quod dupliciter poteſt intelligi, vel ſecundum, quod ſignificat humanã naturam. q. d. Apparuit benignitas & humanitas, quãdo Deus ex benignitate eſt homo factus. Philip. 2. Habitu inuentus, vt homo. Pſal. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. Vel ſecundum, quod deſignat virtutem, quæ conſiſtit in exteriori ſubuentione in defectibus

D aliorum. Vnde humanum eſſe, eſt condeſcendere. Act. vlti. Barbari aũt præſtabant non modicam humanitatẽ nobis. Sic Deus condeſcendit noſtris defectibus. Pſal. Ipſe cognouit figmentũ noſtrum. Et hoc *Saluatoris*, quia vt dicit Pſal. Salus autẽ iuſtorum à Dño. Deinde cùm dicit *Non ex operibus, &c.* Ponit rationẽ ſaluandi: & primò excluditur ratio præſumpta: ſecundò oſtenditur ratio vera. Ratio præſumpta, eſt quòd propter merita noſtra ſimus ſaluati, quod excludit, cùm dicit *Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos*. Roma. 11. Reliquiæ ſecundum electionẽ gratiæ Dei ſaluæ factæ ſunt. Deut. 9. Non propter iuſtitias tuas & æquitates cordis tui ingredieris, vt poſsideas terrã eorum, &c. Sed vera ratio eſt ſola miſericordia Dei. Vnde dicit *Sed ſecundum ſuam miſericordiam, &c.* Tren. 3. Miſericordiæ Dñi, quòd non ſumus conſumpti. Luc. 1. Et miſericordia eius à progenie in progenies. Modus ſalutis adipiſcẽdæ eſt per baptiſmũ quem primò proponit: ſecundò effectũ eius: tertiò cauſam. Dicit ergo *Per lauacrum*, id eſt ſaluati ſumus per ablutionem ſpiritualem. Ephe. 5.

Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Zacha.13. Erit ſons patens domui Dauid, & habitantibus Hieruſalem, in ablutionẽ peccatoris & menſtruatæ. Quantum ad effectus eius ſubdit *Regenerationis & renouationis.* Pro quo ſciendũ eſt, ꝙ homo indigebat duobus in ſtatu perditionis, quæ conſecutus eſt per Chriſtum. ſ. participatione diuinæ naturæ, & depoſitione vetuſtatis, Erat enim ſeparatus à Deo. Eſa.59. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrũ, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret. Et erat inueteratus. Baruch.3. Inueteratus in terra aliena. Sed primũ conſequimur per Chriſtum. ſ. per participationem naturæ diuinæ. 1. Pet. 2. Vt per hoc efficiamur conſortes diuinæ naturæ. Sed noua natura non acquiritur niſi per generationẽ. Sed tamen hæc natura ita datur, ꝙ etiam remanet noſtra, & ita ſuperadditur. Sic enim generatur participatio in filium Dei, quod nõ deſtruitur homo. Io.3. Oportet vos naſci denuo. Et ideo dicitur generatio. Iac.1. Voluntariè genuit nos verbo veritatis ſuæ. Homo etiã per Chriſtum depoſuit vetuſtatẽ peccati renouatus ad integritatem naturæ, & hoc vocatur, renouatio. Ephe.4. Renouamini ſpiritu mẽtis veſtrę. Sed quę eſt cauſa huius effectus, vt cor abluat? Hæc virtus eſt à ſancta & indiuidua trinitate. Matt. vlt. In nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, &c. Vnde & Chriſto baptizato pater in voce, filius in carne, ſpiritus ſanctus in columbæ ſpecie apparuerunt. Et ideo dicit *ſpiritus ſancti,* id eſt, quã ſpiritus ſanctus facit. Pſal. Emitte ſpiritũ tuum, &c. Itẽ eſt regeneratio per ſpiritũ. Gal.4. Miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantẽ, abba pater. Roma.8. Non accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterum in timore. Sed accepiſtis ſpiritũ adoptionis filiorũ in quo clamamus, abba pater. Sed hunc ſpiritum dat Deus pater, *Quem effudit abunde,* vt deſignet copiam gratiæ in baptiſmo, vnde fit plena peccatorũ remiſſio. Ioel.2. Effundã de ſpiritu meo ſuper omnẽ carnem, &c. Effundã ſpiritum meum ſuper ſemen tuum. Et propter diuerſa dona gratiarũ. Iac.1. Qui dat omnibus affluenter & nõ improperat. Hoc etiam datur *Per Chriſtum Ieſum.* Ioan.16. Paraclitus quẽ ego mittã vobis, &c. In Chriſto enim duas naturas inuenimus, & ad vtramq; pertinet, ꝙ Chriſtus det ſpiritum ſanctũ. Quantũ quidẽ ad diuinã, quia eſt verbum, ex quo ſimul & à patre procedit amor. Amor aũt in nobis procedit ex cõceptione cordis, cuius conceptio eſt verbũ. Quantũ verò ad humanam, quia Chriſtus accepit ſummã plenitudinẽ eius, ita ꝙ per eum ad oẽs deriuatur. Ioan.1. Plenum gratiæ & veritatis. Et paulopoſt. Et de plenitudine ei⁹ oẽs nos accepimus gratiã pro gratia. Et cap.3. Non enim ad menſurã dat Deus ſpiritũ, &c. Et ideo baptiſmus & alia ſacramẽta nõ habent efficaciã niſi ex virtute humanitatis & paſſionis Chriſti.

Spirit⁹ ſanctus datur à Chriſto, vt Deus, & vt homo.

Deinde cùm dicit *Vt iuſtificati gratia ipſius.* Ponitur finis ſalutis noſtræ, quæ eſt participatio vitæ æternæ. Vnde dicit *Hæredes.* Idem aũt eſt iuſtificati, & quod prius dixerat, regenerati. In iuſtificatione impij ſunt duo termini. ſ. à quo, qui eſt remiſſio culpæ, & hæc eſt renouatio, & ad quem, qui eſt infuſio gratiæ, & hoc ad regenerationem pertinet. Dicit ergo, Ideo verbũ caro factũ eſt, vt iuſtificati. i. renouati per gratiã, quia iuſtificatio nõ fit ſine gratia. Sed nunquid Deus poſſet remittere culpam ſine gratiæ infuſione? Videtur ꝙ ſic, quia à principio poterat cõſtituere hominẽ eſſe ſine gratia & culpa: Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ aliud eſt de homine, qui nunquã offendit, quia ſic poteſt eſſe ſine gratia & ſine culpa, & aliud eſt de homine, qui iam peccauit, qui non põt eſſe quin odiatur, vel diligatur, & ſi à Deo diligitur oportet, ꝙ diligat, & ſi diligit oportet, ꝙ pręſtetur ei gratia: quia ſine gratia non diligit, & ꝙ etiã per hoc efficiantur hæredes. 1. Pet. 1. Hæreditatẽ incorruptibilẽ & incontaminatã & immarceſcibilẽ conſeruatã in cœlis in vobis, &c. Et hoc *Vitæ æternæ.* Pſal. Funes ceciderunt mihi in præclaris etenim hæreditas mea præclara eſt mihi, &c. Sed quomodo hæredes? *Secundum ſpem,* quia iam non ineſt ſpes huius vitæ. Ro.5. Gloriamur in ſpe gloriæ filiorũ Dei.

Iuſtificationis termini ſunt, remiſſio culpæ, & infuſio gratiæ.

Deinde cùm dicit *Fidelis ſermo eſt* probat dicta de ſalute noſtra & ſpe. Quaſi dicat, Hoc dictum eſt fidele. Apoc. vlt.

E Hæc verba fideliſſima & vera ſunt. Deinde cùm dicit *Et de his volo* mandat hoc prædicari. Et primò ponit præceptum. Secundò rationem aſſignat, ibi *Hæc ſunt.* Dicit ergo *Et de his* ſcilicet, quę ad Dei beneficia reprehenſionẽ peccatorũ, documenta fidei & morum *Volo te confirmare,* ſcilicet alios. Iob.4. Vacillãtes cõfirmauerũt ſermones tui. Act.15. Et confirmauerunt eos. Et ratio huius eſt, *Vt curent, &c.* Quod poteſt intelligi de prælatis, quaſi dicat, Volo ꝙ confirmes viatores. i. prælatos, vt ipſi curent præeſſe his, qui credunt Deo. ſ. fidelibus in bonis operibus. 1. Pet. 2. Ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent Deum. Matt.5. Vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrẽ veſtrum *Hæc verba ſunt bona,* quia de bonitate Dei. Matt.12. Bonus homo, de bono theſauro profert bona *Et vtilia hominibus.* Eſa.48. Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia.

LECTIO SECVNDA.

Hæreticos, vtpotè perditos, ac pernicioſos vitare docet, ac demum gratiam exorans, ſalutem ſibi in Chriſto præcatur.

F *Stultas autem quæſtiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & vanæ. Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundã correctionem deuita: ſciens quia ſubuerſus eſt, qui eiuſmodi eſt, & delinquit cum ſit proprio iudicio cõdemnatus. Cum miſero ad te Arthemam aut Tychicum, feſtina ad me venire Nicopolim. Ibi enim ſtatui hiemare. Zenam legiſperitum & Apollo ſolicitè præmitte, vt nihil illis deſit. Diſcant autem & veſtri bonis operibus præeſſe ad vſus neceſſarios: vt non ſint infructuoſi. Salutant te qui mecum ſunt omnes. Saluta eos, qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.*

Suprà Apoſtolus docuit Titum qualia ad inſtructionẽ
G populi proponat, nunc oſtendit, quæ vitet in doctrina. Et primò facit hoc. Secundò ſcribit quædam familiaria, ibi *Cum miſero.* Item prima in duas, quia primò oſtendit quomodo vitet inutile & aliena dogmata. Secundò quomodo vitet hæreticos, ibi *Hæreticum.* Circa primũ duo facit, quia primò oſtendit, quæ ſunt vitanda in ſua doctrina. Secundò rationem aſſignat, ibi *Sunt enim.* Notandum eſt autẽ circa primũ, ꝙ ad eum, qui profitetur doctrinã alicuius ſcientię, primò pertinet, vt ſatisfaciat quęſtionibus, quæ mouentur in illa. Secundò vt per ſe aliqua tractet. Tertiò vt diſputet cum reſiſtentibus. Et quartò ꝙ doceat quid circa eã ſit vitandũ. In alijs aũt ſcientijs nullus ſapiens cuilibet quęſtioni reſpondet, ſed tantũ ad eas, quæ pertinẽt ad ſuam ſcientiã. Ita doctor veritatis nõ debet cuilibet quæſtioni reſpõdere. Stultitia enim ſapientiæ opponitur. Hæc autẽ doctrina eſt ſapientiæ. Deut.4. Hæc enim ſapiẽtiã veſtra, & intellectus coram populis. Ideo dicit *Stultas quæſtiones.* Quæſtiones ergo aduerſantes intentionibus doctrinæ iſtius, ſtultæ ſunt,
H Aduerſantur autẽ ei illa, quæ ſunt indiſciplinabilia. Iob.34. Iob autẽ ſtultè locutus eſt, & verba illius non ſonant diſciplinam. Item quando manifeſtum proponitur, vt dubiũ. ſ. quæcunq; debet aliquis per ſe tenere in ſciẽtia. Et hæc ſunt quæ ſpectant ad inſtructionẽ fidei & erudit ionẽ morum. Et quædam ſunt, quæ debet vitare. Vnde dicit *Genealogias.* Ponuntur enim genealogiæ in ſcripturis propter myſteria, & propter intellectũ hyſtorialem. In reſiſtendo impugnantibus debet vitare *Contentiones, & pugnas.* Quãdo enim eſt diſputatio ad inquiſitionem veritatis eſt laudabile, ſed quando eſt contentio quid ſit tenendũ, & quid vitandum, tales ſunt vitandæ. Prouer.20. Honor eſt homini, qui ſeparat ſe à contentionibus. 2. Timo. 2. Noli verbis contendere. Pugnæ legis ſunt, quæ non ex vitio diſputantium, ſed quæ oriuntur ex contrarietate in ſcriptura, vel rationibus contrarijs. Sed nunquid huiuſmodi ſemper ſunt vitandæ? Dicendũ eſt in ſcriptura ſacra ſm veritatem nihil eſt contrarium. Sed ſi aliquid apparet contrarium. Vel eſt, quia

non

non intelligitur, vel quia corrupta ſunt vitio ſcriptorum, quod patet ſpecialiter in numeris & genealogijs. Et hic ideo, quia determinari non poſſunt, vult quod vitentur. Et hoc ideo, quia *Inutiles ſunt.* Et doctor ad duo intendere debet, ſ. ad vtilitatem, & ad veritatẽ. Prouer. 8. Veritatem meditabitur guttur meũ, &c. Eſa. 48. Ego Dñs Deus tuus docens te vtilia. Non eſt ergo intromittendũ ſe de inutilibus, & quæ nõ habent ſolidam veritatẽ. Scire enim ſingularia, vt ſunt genealogię, non eſt ad perfectionẽ intellectus, nec ad inſtructionẽ morum, nec fidei. Et ſunt *Vanæ,* quia non habent ſolidã veritatẽ. Deinde cùm dicit *Hæreticum,* Oſtendit qui ſunt vitandi inter homines, & primò oſtendit, ꝙ hęretici, ſecũdò oſtendit rationẽ huius, ibi *Sciens quia.* Dicit ergo *Hæreticum hominem.* Vbi notandũ eſt, quid faciat eſſe hæreticum, & accipienda eſt prima ratio huius nominis, hęreticus. Non enim dicitur à diuiſione, ſed ab electione, vt dicit Hieronymus, In græco enim hæreſis dicitur electio. Vnde hæreticus. i. electiuus, quaſi pertinaciter adhærens ſectę alicuius, quam elegit. Vnde ſciendũ eſt, ꝙ omnis hæreticus eſt errans, & nõ econuerſo, propter duo. Primò ex parte materiæ circa quã errat, puta ſi nõ eſt circa finem vitę humanę, vel circa id quod ad fidem pertinet & bonos mores. Talis enim ſic errans nõ eſt hæreticus. Si verò erraret circa ea, quæ ſunt ad finẽ vitæ humanæ, ſemper eſt hæreticus. Et dico finem vitæ humanæ, quia apud antiquos erant ſectæ, ponentes diuerſum finem, vt patet de Stoycis & Epicureis. Vel fidem: & ſic ſi aliquis diceret Deum non eſſe trinum & vnum & fornicationẽ nõ eſſe peccatum, eſt hæreticus. Secundò ex parte electionis, quia eligens ſi non eſt pertinax, ſed eſt paratus corrigi ſm eccleſiæ determinationem, & ſic non eſt ex malitia, ſed ex ignorantia, non eſt hęreticus *Hunc ergo deuita* propter periculũ. 2. Tim. 2. Sermo eorũ, vt cancer ſerpit. Item nec aliquis cõmunicet peccatis eorum, ne videatur eis conſentire. 2. Ioan. ca. vnico. Si quis venerit ad vos, & hanc doctrinã non affert, &c. Item propter pœnam. Nume. 16. Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere, quæ ad eos pertinent, &c. Vult tamen, ꝙ moneatur, & ſi non dimittit, tunc eſt hæreticus & vitandus. Et dicit *Poſt primam & ſecundam correptionem.* Sic enim fit in eccleſia in excõmunicationibus. Et ratio eſt, quia numerus omnis rei habet principiũ, mediũ, & finem. Ideo accipitur, vt ſufficiens ad omnia. 2. Cor. vlti. Ecce iam tertio hoc venio ad vos, &c. Item propter perfectionẽ numeri ternarij. Ratio autẽ deuitationis eſt, quia cum errante agendum à principio, vt corrigatur. Matt. 9. Non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus. Et ideo non eſt dimittendũ quouſq; videatur ſi curari poterit, ſed ſi nõ poteſt ſanari, tunc eſt dimittendus. Luc. 19. Ex ore tuo te iudico ſerue nequam. Deinde cùm dicit *Cum miſero.* Scribit quædam familiaria. Et primò quædam diſponenda circa ipſum: ſecundò epiſtolam terminat in ſalute. Dicit ergo *Cum miſero, &c.* Hi duo diſcipuli erãt Apoſtoli. Alios miſit, quia volebat, ꝙ Titus iret ad eum, nec determinat ei tempus, ſed locum: eo enim indiguit in adiutoriũ prædicationis, voluit tamen præmitti Arthemam, & oſtendit quid de eis diſponat: ſecundò obiectioni reſpondet, ibi *Diſcant autem & veſtri.* Apollo iſte de quo Act. 19. erat epiſcopus Corinthiorũ, propter quorum culpã dimiſit eos, & iuit Cretam ad Titum, ſed correctis Corinthijs Apoſtolus reuocat eũ. Vocat autẽ Zenam legiſperitum, licet & Apollo eſſet valde doctus, quia in Iudaiſmo habuit hanc dignitatẽ. Ratio autem quare iſtos vult præmitti & non Titum, eſt, quia Titus neceſſarius erat apud Cretam propter epiſcopatũ, iſti autẽ nõ habebant aliquã curam. Et dicit *Vt nihil illis deſit.* Quaſi dicat. Si nõ habes, prouideãt ſubditi tui. Et ideo ſubiungit *Diſcant autem & veſtri,* ſcilicet fideles prouidere ſicut faciunt Iudæi. Et dicit veſtri. ſ. ſubditi diſcãt excellere Iudæos, & alios de Aſia, qui ſuis prædicatoribus & indigẽtibus prouident. Et dicit *Ad vſus neceſſarios,* id eſt in caſibus neceſſitatis. 1. Tim. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur his cõtenti ſimus. Ratio autẽ quare præſint: eſt *Vt non ſint infructuoſi.* 1. Cor. 9. Quis plantat vineam, & de fructu eius nõ edit? &c. Populus

A ergo ſi eſt, vt vinea Dñi, debet ferre fructum, non ſolũ ſpiritualem, ſed etiam temporalẽ, vt exinde cultores ſuſtententur, aliàs eſſent infructuoſi. Matt. 7. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, &c. Deinde ſalutat eos, primò ex parte aliorũ: ſecundò rogat, ꝙ ſalutent alios: tertiò ponit ſuam. Quantum ad primum dicit *Salutant, &c.* Id eſt ſalutẽ optant. Secũdò dicit, Saluta eos, qui nos amant in fide Chriſti exiſtentes, quia nõ eſt cõuentio fidelis cum infideli. 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominũ amicitia iungeris. Vel qui nos amant in fide, id eſt fideli affectu. Eccle. 6. Amico fideli nulla eſt cõparatio *Gratia Dei* ſcilicet, quæ eſt principium omniũ bonorum. Roma. 3. Iuſtificati gratis per gratiã ipſius. Et dicit *Vobis,* quia non ſcribit vni propter vtilitatem ipſius tantum, ſed propter totam eccleſiam. Deo gratias.

B *Explicit explanatio Diui Thomæ Aquinatis: ſuper epiſtolam beatiſſimi Pauli Apoſtoli Ad Titum*

EXPOSITIO EIVSDEM DIVI THOMÆ AQVINATIS, SVPER EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI, Ad Philemonem.

PROLOGVS.

C SEruus ſi eſt tibi fidelis, ſit tibi quaſi anima tua, &c. Eccle. 33. Oſtendit ſapiens tria circa Dominum & ſeruum. ſ. quid requiratur ex parte ſerui. Item qualis debet eſſe affectus Domini ad ſeruum. Item qualis vſus ſerui. Ex parte ſerui requiritur fidelitas, in qua eſt bonũ ſerui, quia & quod eſt & omnia ſua debet dare Dño. Matt. 24. Fidelis ſeruus & prudens, &c. Et dicit, ſi eſt fidelis, quia fidelitas apud paucos eſt. Proue. 20. Virũ fidelem quis inueniet? talis ergo ſeruus debet haberi à Domino, ſicut amicus in affectu. Vnde dicit, Sit tibi ſicut anima tua. Hoc enim eſt propriũ amicorum, vt eorum anima vna ſit in nolendo & volendo. Act. 4. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. In quo datur intelligi, ꝙ eſt quidam cõſenſus inter Dñm & ſeruum, quia ſeruus fidelis tranſit in amicum. Vſus eius eſt, vt tractetur, vt frater, nam frater eſt & quantũ ad generationẽ naturæ, quia D eodẽ actore. Iob. 31. Si contempſi ſubire iudiciũ cum ſeruo meo. Malac. 2. Nunquid non vnus pater omniũ noſtrum? Nunquid non Deus vnus? Et quantum ad generationẽ gratiæ, quæ eſt eadem. Gal. 3. Quicunq; enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, non eſt Iudæus, neq; Græcus, non eſt ſeruus, neq; liber, non eſt maſculus, neq; fœmina, omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Matt. 23. Omnes fratres eſtis. Hæc autem verba conueniunt materiæ huius epiſtolæ. Sicut enim ſuprà oſtendit qualiter ſpirituales prælati habeant ſe ad ſubditos, ſic hic qualiter temporales Domini ad tẽporales ſeruos, & quomodo ſeruus fidelis quoad Dominum eius.

Capit. 1.

CAPIT. I. LEC. I.

Fidem, & charitatem Philemonis commendat, quam in ſanctos oſtendebat, propter quam, item gratiam ei & pacem precatur.

PAulus vinctus Chriſti Ieſu: & Timotheus frater, Philemoni dilecto adiutori noſtro, & Appiæ ſorori chariſsimæ, & Archippo commilitoni noſtro, & eccleſiæ quæ in domo tua eſt. Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto. Gratias ago Deo meo, ſemper memoriã tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam, & fidem quam habes in Domino Ieſu, & in omnes ſanctos: vt communicatio fidei tuæ euidens fiat in agnitione omnis operis boni in Chriſto Ieſu. Gaudiũ enim magnũ habui & conſolationem in charitate tua, quia viſcera ſanctorũ requieuerunt per te frater. Propter quod multã fiduciã habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi, quod ad rem pertinet: propter charitatem magis obſecro, cùm ſis talis, vt Paulus ſenex.

Epiſtolæ occaſio ex hoc eſt. Apud enim Coloſſenſes quidam Chriſtianus magnus habuit quendã ſeruum, qui furtim fugiens Romam, ab Apoſtolo eſt baptizatus, pro quo & ſcribit. Et primò ponitur ſalutatio, ſecundò epiſtolaris narratio. In ſalutatione primò ponit perſonas ſalutantes, ſecundò ſalutatas, tertiò bona optata. Dicit ergo *Paulus*, quod eſt nomen venerandum omnibus fidelibus, qui ſunt docti ab eo *Vinctus*. 2. Timo. 2. Laboro vſq; ad vincula. Nã tunc vinctus erat Romæ. Sed *Ieſu Chriſti*, vbi oſtenditur cauſa vinculorum. Laudabile enim valde eſt vinctum eſſe propter Chriſtum, in hoc enim, eſt beatificandus. Matt. 5. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, &c. 1. Pet. 4. Nemo veſtrũ patiatur quaſi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor, ſi aũt vt Chriſtianus, non erubeſcat, glorificet autẽ Deum in iſto nomine. Act. 5. Ibant Apoſtoli, &c. *Et Timotheus frat.* Fratres ſunt quanto ad perfectã fidem. Phil. 2. Neminẽ habeo tam vnanimem, qui ſyncera affectione pro vobis ſolicitus ſit. Ipſi aũt Timotheum adiungit, vt facilius impetret, quia impoſsibile eſt preces multorũ non exaudiri. Deinde ponit perſonas ſalutatas. Et primò ponitur perſona principalis ſalutata, ſecundò adiuncta. Item primò ponit maritũ & vxorem, qui dominium domus habent, quibus obligatur ſeruus *Dilecto* dicit propter bona opera. Ioan. 15. Hoc eſt præceptũ meũ, vt diligatis inuicem *Adiutori*, quia ſubminiſtrabat ſanctis. Prouer. 18. Frater qui iuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma. Secundò ponitur perſona adiuncta, cùm dicit *Archippo commilitoni noſtro*, qui ita erat potens Coloſsis, ꝙ oẽs Chriſtiani erant ſub vmbra eius. Et ideo inducit totam eccleſiam ibi, cuius erat epiſcopus, ſic ſcribẽs Col. vlti. Dicite Archippo, vide miniſteriũ, quod accepiſti, &c. Et dicit Archippo cõmilitioni, quia omnes prælati ſunt ſicut ſpirituales milites eccleſiæ. 2. Corin. 10. Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, &c. Et addit *Et eccleſiæ, &c.* Hos ſuperinducit vt moneãt eum ad exaudiendũ. Bona optata exponuntur, vt conſuetum eſt. Deinde cùm dicit *Gratias ago*. Ponitur epiſtolaris narratio. Et primò ponitur gratiarũ actio, ſecundò petitio, ibi *Propter quod*, tertiò cõcluſio, ibi *Itaque fratres*. Item primò gratiarum actio ponitur, ſecundò materia actionis gratiarum, ibi *Audiens*, tertiò cauſa propter quam Deo gratias agit, ibi *Gaudium enim magnum*. Dicit ergo *Gratias ago Deo meo*. Coloſ. 3. Et grati eſtote. Philip. 4. Cum gratiarũ actione, quaſi dicat. Ita ago gratias de præteritis, vt orem tamen pro futuris. Et ideo dicit *Semper memoriã tui faciens, &c.* Phil. 1. Eo quòd habeam vos in corde, & in vinculis meis. Eſa. 49. Nunquid poteſt mulier obliuiſci infantem ſuum, &c.

Ponendo aũt materiam gratiarũ actionis, oſtendit quid pro eo petendo orat. Materiam aũt huius erat neceſſaria & **E** bona Philemoni. ſ. & charitas & fides, ſine enim charitate nihil aliorum valet, & per eam omnia habentur. 1. Cor. 13. Si linguis hominũ loquar, &c. Item ſine fide nullus Deum amare poteſt, quia non cognoſcit verè Deum. De ſpe autẽ mentionem non facit, quia media eſt: & in his intelligitur. Sed in quo habes fidem & charitatem? *In Domino Ieſu*. 1. Cor. vlti. Si quis non amat Dñm noſtrum Ieſum Chriſtũ anathema ſit. Et hoc eſt neceſſarium, quia ex Chriſto dulcius dilecto, deriuatur dilectio ad membra: quia nõ diligit caput, qui non diligit membra. 1. Ioan. 4. Qui nõ diligit fratrem ſuum quem videt, Deũ quem nõ videt quomodo poteſt diligere? *Et in omnes ſanctos* fides innitiẽ doctrinæ prout eſt manifeſtata per Chriſtũ, quia Deũ nemo vidit vnquã. 1. Ioan. 1. & 14. Creditis in Deum, & in me credite, & ideo per fidem habemus Chriſtũ. Sed quoad ſanctos pertinet, poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, quia ex fide quam habent ad Chriſtum procedunt obſequia impenſa ſanctis. Vel fides conſiſtit in diuinitate principaliter prout eſt an- **F** nunciata per Chriſtũ, ſed non ſolũ per Chriſtũ, ſed etiã per ſanctos. Matt. vlti. Euntes ergo docete omnes gentes, &c. Debemus ergo credere non ſolũ dicta per Chriſtũ, ſed etiã per ſanctos. Heb. 2. Quæ cùm initium accepiſſet enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt in nos confirmata eſt, *Vt communicatio fidei*, hoc continuatur dupliciter. Vno enim modo, vt ſit ſignũ. Et eſt ſenſus, vt cõmunicatio, &c. Id eſt tanta eſt charitas tua, vt cõmunicatio fidei tuę, &c. Vel aliter. *Gratias ago & memoriam, &c.* vt. ſ. oſtendat quid pro eo petat orando. Et poteſt intelligi cõmunicatio fidei dupliciter, Vel quia in fide cõmunicabat cum omnibus ſanctis, nõ habens aliam fidem nouã, vt hæretici. 1. Cor. 1. Idipſum dicatis omnes, &c. Vel cõmunicatio qua bona cõmunicas ſanctis, procedens ex fide. 1. Timo. vlti. Diuitibus huius ſeculi præcipe non altum ſapere, nec ſperare in incerto diuitiarum, ſed in Deo viuo, qui præſtat no. &c. *Euidens fiat*, id eſt, vt bonũ latens in corde euidens fiat per bona opera *In agnitione omnis boni* ſcilicet, quod à te fit. Et hoc *In Ieſu Chri-* **G** *ſto*, id eſt pro Ieſu Chriſto. Iac. 2. Oſtende mihi fidẽ tuam ſine operibus, & ego tibi oſtendã ex operibus fidem meã. Vel aliter. Multa ſunt opera in mundo, quæ ſunt bona hominibus, & tamen Deo nõ ſunt bona, quia nõ rectè fiunt. Prouer. 14. Eſt via quę videtur homini recta, nouiſsima autem eius deducunt ad mortem. Eccle. 8. Vidi impios ſepultos, qui etiam cum adhuc viuerent in loco ſancto erant, & laudabantur in ciuitate quaſi iuſtorũ operum. Sed hoc manifeſtatur per fidem rectam, quando conſequitur præmiũ à Deo, qui non remunerat niſi recta. Et ideo dicit, In agnitione, id eſt, vt hoc euidẽs fiat, ꝙ cognoſcas omne bonum. Vel ꝙ cognoſcatur in te omne bonum, quod eſt fruitio diuinitatis. Exod. 33. Oſtendam tibi omne bonum. Sapien. 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Cauſa autem propter quam gratias agit eſt, gaudium. Et ideo dicit *Gaudium enim magnum habui*. 3. Ioan. cã. vnico. Maiorẽ horum gratiam non habeo, ꝙ vt audiã filios meos in veritate ambulare. Hoc enim gaudiũ alleuiabat preſſuras ſuas. Vnde **H** addit *Et conſolationem*. Pſal. Secundũ multitudinẽ dolorum meorũ in corde meo, conſolationes tuæ lętificauerunt animam meã. Cuius rationẽ aſsignat, dicens *Quia viſcera ſanctorum requieuerunt per te frater*. Col. 3. Induite vos ergo ſicut electi Dei ſancti & dilecti viſcera miſericordiæ, benignitatẽ, &c. 3. Ioan. ca. vnico, Chariſsime, fideliter agis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, &c. Deinde cũ dicit *Propter quod, &c.* Ponitur petitio, & primo fiducia petendi, ſecũdò ipſa petitio, ibi *Obſecro*. tertiò eius ratio, ibi *Forſitan*. Dicit ergo, Propter quod, id eſt, quia, ſic abũdas charitate *Multam fiduciam habeo in Chriſto Ieſu*. Quaſi dicat, Non ex me, ſed ex authoritate Ieſu Chriſti, in cuius fide te genui. Et ideo poſſum tibi imperare, vt pater, ſed quod *Ad rem*, ſcilicet tuam *Pertinet*, vel cõmunem, aliàs prælatus non habet poteſtatẽ imperandi ſibi quicquã, niſi quod vel eſt ad eius vtilitatẽ, vel eccleſiæ, vel bonorum morum chriſtianæ religionis. Tamen magis *Propter charitatem obſecro*. Prouerb. 18. Cum obſecrationibus loquitur pauper. Et quare? Certè

cum

eum ſis talis, &c. Sunt duo propter quæ quis debet obſecrari, ſ. ætas ſenectutis. 1. Timo. 4. Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra, vt patrem, &c. Item honeſtas virtutis; vbi enim non delinquimus, pares ſumus. Eccle. 32. Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. Dicit ergo *Cum ſis talis, vt Paulus ſenex.* Quaſi dicat, Si eſſes puer præciperem tibi hoc, ſed tu es ſenex. Item ſi leuis, ſed talis es vitæ, quod es mihi ſimilis. Non quod talis & tantus ſit ſimpliciter, ſed aliquomodo ſimilis, quod dicit ex ſua humilitate. Roma. 12. Honore inuicem præuenientes. Origenes, Paulus diu vixit in fide. Cõuerſus enim fuit adoleſcẽs, nũc dicit vt ſenex. Origenes, Raro vtilis doctor inuenitur in eccleſia quin ſit longæuus. Exemplum de Petro & Paulo.

LECTIO SECVNDA.

Pro Oneſimo orat, quem in vinculis Chriſto genuerat, dicens, ſe maxime ergà eum charitate affectum. Demum vult ſibi hoſpitium parari, ac more ſuo epiſtolam ſignat.

NVnc autem & vinctus Ieſu Chriſti: obſecro te pro meo filio quem genui in vinculis, Oneſimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nũc autem & mihi & tibi vtilis, quem remiſi tibi. Tu autem illum, vt mea viſcera, ſuſcipe. Quem ego volueram mecum detinere, vt pro te mihi miniſtraret in vinculis euangelij: Sine conſilio autẽ tuo nihil volui facere, vti ne velut ex neceſſitate bonũ tuum eſſet, ſed voluntarium. Forſitan enim ideo diſceſſit ad horam à te, vt in æternum illum reciperes: iam non vt ſeruum, ſed B *pro ſeruo chariſſimum fratrem, maximè mihi, quantò autem magis tibi, & in carne, & in Domino? Si ergo habes me ſocium ſuſcipe illum ſicut me. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet: hoc mihi imputa. Ego Paulus ſcripſi mea manu: ego reddam: vt non dicam tibi, quod & teipſum mihi debes. Ita frater, ego te fruar in Domino, refice viſcera mea in Chriſto. Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi: ſciens quoniã & ſuper illud quod dico, facies. Simul & para mihi hoſpitium: nam ſpero per orationes veſtras donari me vobis. Salutat te Epaphras concaptiuus meus in Chriſto Ieſu, Marcus, Ariſtarchus, Demas & Lucas, adiutores mei. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum ſpiritu veſtro. Amen.*

Poſita fiducia Apoſtoli de bonitate Philemonis: ponit hic ſuam petitionẽ. Et primò oſtendit perſonam pro qua petit, ſecundò ex hoc petitionẽ concludit, ibi *Tu autem illum.* Circa primũ duo facit, quia primò deſcribendo perſonam oſtendit eam ſibi acceptã ex ſpirituali generatione, ſecundò ex morum mutatione. Dicit ergo, Verè ſum exaudiendus, quia petitio cõtinet honeſtatem & pietatem pro meo filio Oneſimo de quo eſt præſens mea ſolicitudo. Et acquirens filium tempore defectus magis eum diligit, vt ſenex filios in ſenectute genitos. Gene. 37. Iſrael autem diligebat Ioſeph ſuper omnes filios ſuos, eo quod in ſenectute genuiſſet eum. Hunc autẽ genuit in vinculis. Secundò eſt mutatio in moribus. Si enim in peccato perſeueraſſet, non fuiſſet dignus venia. Et nota, quod minus dicit, & plus ſignificat. Docet enim Tullius, quod quis factum ſuum debet attenuare quantum poteſt. Sic Apoſtolus leuiter de culpa huius loquitur dicens *Inutilis,* id eſt nociuus in ſubtrahendo res tuas, nunc autẽ conuerſus à malo ad ſtatum virtutis vtilis eſt ad ſeruitium Dei & hominum. 2. Timo. 2. Si quis ergo emundauerit ſe ab iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum. Prouer. 25. Aufer rubiginẽ de argento, & egredietur vas puriſſimum.

Deinde cùm dicit *Tu autem illum.* Ponit petitionẽ ſuam. Et primò ponitur petitio, ſecundò reſpondet quæſtioni, ibi *Quem ego.* Dicit ergo *Tu ergo illum, vt mea viſcera ſuſcipe.* Et hoc ideo, quia vidi eum emendatũ, cuius ſignum eſt, quia eum

A remiſi tibi. Contrà. Deut. 23. Non trades ſeruum Domino, qui ad te confugerit, &c. Reſpondeo. Verum eſt quando Dñs quærit eũ ad mortẽ, & ideo dicit *Tu autem, &c.* Phil. 1. Eo quod habeam vos in corde, & in vinculis meis & in defenſione, &c. Et reſpondet quæſtioni, quia poſſet dicere, Si eſt vtilis tibi, quare nõ retines eum vſque ad mortẽ? ideo dicit, Quæ eſt cauſa mittendi eum. Primò autẽ oſtendit propoſitum retinendi eum, ſecundò quare deſtitit à propoſito, ibi *Sine conſilio autẽ tuo,* Dicit ergo Philemoni, qui licet eſſet magnus, tamen Apoſtolo ſolitus erat miniſtrare. Matth. 20. Quicũque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter. Vnde ex hac fiducia propoſuit eum tenere, vt loco eius ſibi miniſtraret. Vnde dicit *Quem ego volueram mecum detinere, vt pro te, &c.* Quod erat maximè neceſſariũ, quando erat in vinculis propter Chriſtũ. Eſt enim prouidendũ quando quis patitur pro Dño ſuo. Ratio autẽ quare deſtitit, eſt, quia noluit vti re aliena ignorante Dño. Vnde dicit *Sine conſilio, &c.* Quaſi dicat, Si retinuiſſem eum, iam placeret tibi non va-
B lenti reſiſtere, & eſſet quædã coactio. Sed ſic nolui, immo magis volui, quod voluntariè fieret. Exod. 25. Ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas, ſ. primitias. 2. Cor. 9. Non ex triſtitia, aut ex neceſſitate, hylarem enim datorem diligit Deus. Deinde cũ dicit *Forſitan enim.* Ponit rationẽ quare debet eum recipere benignè. Et primò ex parte Dei, ſecundò ex parte ipſius Apoſtoli, ibi *Si ergo habes.* tertiò ex parte ipſius Philemonis, ibi *Confidens.* Ex parte Dei, quia ſæpe Dei prouidentia id quod videtur malũ permittit fieri, vt exinde ſequatur bonum, vt patet de Ioſeph vendito, vt liberaret Aegyptum & familiã patris. Gen. 45. Pro ſalute enim veſtra miſit me Deus ante vos. Et dicit *Forſitan,* quia incomprehenſibilia ſunt Dei iudicia. Romano. 11. Et dicit *Pro ſeruo,* id eſt loco ſerui. Matt. 23. Omnes autẽ vos fratres eſtis. Et non ſolũ tibi, ſed mihi in comparatione ad Deum, licet ſit filius miniſterio *Quanto magis tibi, & in carne, & in Domino?* quod dupliciter poteſt exponi. Vno modo, quod referatur ad primam originẽ diuinæ creationis, & ſic eſt frater.
C Deut. 32. Nunnè eſt ipſe pater tuus, qui poſſedit & fecit, & creauit te. Malach. 2. Nunquid nõ pater vnus omnium noſtrũ, nunquid nõ Deus vnus creauit nos? Item in Deo per fidem, vel magis erat in bonũ Philemoni, quia affinis eius ſecundũ carnem, quia ſecundũ eam erat ſeruus eius, quia hoc totum, quod erat ei carnaliter erat ſuum. Vnde duplici ratione quis mouetur ex charitate. ſ. ex amore ſm carnis originẽ, & ex amore ſpirituali. Ex parte aũt Apoſt. primò allegat ſuam amicitiã, ſub cuius obtentu vult eum ſuſcipi. Secundò fideiubet pro eo de danno. Tertiò oſtendit receptionis officiũ. Secundũ ibi *Si autem.* Tertiũ ibi *Itaque frater.* Dicit ergo. Si ergo habes me ſo. *Suſ. illum.* 1. Ioan. 1. Si autẽ in luce ambulamus, ſicut & ipſe eſt in luce, ſocietatẽ habemus adinuicem. Et dicit *Sicut & me,* quia iunctus eſt mihi. Matt. 10. Qui vos recipit, me recipit. Secundò autẽ obligat ſe pro eo ſatisfacturũ pro damno. Dicit ergo *Si aliquid nocuit,* ſcilicet dimittens ſeruitium tuum *Hoc mihi imputa.* Quaſi dicat, Ego ſatisfaciam. Gal. vlti. Alter alterius onera portate.
D Et plus, quia primò promittit ſe ſoluturũ. Secundò oſtendit eum eſſe debitorem ad hoc nõ neceſſitatis, ſed voluntatis. Dicit ergo *Ego Paulus.* Quaſi dicat, vt certus ſis de reſtitutione *Scripſi manu.* Et hoc nõ eſt neceſſitas, quia tu debes mihi teipſum quẽ erui à morte æterna. Et talis debet ſe liberatori. To. 9. Si meipſum tradam tibi ſeruũ, non ero condignus prouidentiæ tuæ. Et ſubiungit dicens *Itaque frater ego te fruar.* Quaſi dicat. Si vis me habere ſocium, ſuſcipe eum, & ego ita fruar te, frater. i. ſi feceris, implebis voluntatem meã gaudijs. Nam frui eſt vti fructu, & ſicut eſt vti ad vtile, ſic frui ad fructum. Importat autẽ fructus dulcedinem. Canti. 2. Et fructus eius dulcis gutturi meo. Item finẽ, quia vltimum de arbore eſt fructus. Et ideo propriè eſt habere aliquid vt delectabile & finale. Et inde eſt, quod dicit Auguſt. Fruimur cognitis, in quibus voluntas delectatur propter dulcedinẽ. Item frui eſt alicui inhærere propter ſe. Aliquando ergo accipiuntur frui & vti cõmuniter prout importãt delectationem abſque cõtrario. Eccleſia. 6. Fruere magnatis

Frui homine, & Deo. quo poſſibile ſit.

fine

ſine querela. Dicit ergo, Sic fruar quia in nullo mihi contrarius es. Et ſi in hoc mihi ſatisfacis, nihil erit in corde meo de te, quod cõtriſtet me, & ſic delectabis me. Si autem accipitur frui prout finale quid eſt, ſic non eſt fruendum homine, ſed ſolo Deo. Contra quod eſt illud Sapien. 2. Fruamur bonis, quæ ſunt & vtamur creatura tanquã in iuuentute celeriter, &c. Vnde iſte addit *In Domino*, id eſt fruar te in delectatione Dei, gaudẽs de bono diuino in te, quia eius actus eſt dilectio, & fruitio effectus, ſcilicet charitatis. Ideo addidit *In hoc refice viſcera mea.* Reficitur enim homo ſpiritualiter quando ſatis fit deſiderijs animæ ſuæ. Ac ſi dicat, Imple deſideria intima cordis mei, & non in malis, ſed *In Chriſto*, & ideo bona eſt impletio deſiderij. Deinde cùm dicit *Confidens.* Sumitur ratio ex parte Philemonis, & eſt cõmendatio obedientiæ eius. Et primò oſtendit quomodo confidit de obedientia eius, ſecundò iniungit ei aliud ſimile. Dicit ergo *Confidens, &c.* 2. Cor. 7. Gaudeo, quòd in omnibus confido in vobis. 1. Reg. 15. Melior eſt obedientia quam victimæ. Sed plus cautè ſcribit, quia homo magis F exaudit aliquem, quando ſperat iterum ipſum viſurum, quàm ſi deſperat. Et ideo dicit *Simul & para mihi hoſpitium.* Solitus enim erat cũ eſſet Coloſsis hoſpitari in domo ſua. Chryſuſtomus, Iucundum verbum, vt homo pauper diuiti mandet vltra tot terrarum ſpatia per epiſtolam præparationem hoſpitij. Quid enim pro eo parandum erat, qui pane & vili pulmentu contentus erat? Dicendum ergo, ꝙ non propter hoſpitij præparationem, ſed ad inſinuandum familiaritatem & dilectionem hoc dicit, & magis per hoc prouocat eum ad obediendum. Hæc ille. Non ergo hoc Apoſtolus dixit propter apparatum exteriorẽ, ſed ad deuotionẽ eius *Nam ſpero per orationes veſtras, &c.* Cõtrà, nunquã fuit eis redditus, ſed Romę eſt mortuus, ergo ſpes eius defecit. Reſpondeo. Duplex eſt ſpes iuſti, ſcilicet principalis ad proprium bonum. Et in hoc nunquam deficit pro ſe. Alia eſt ſecundaria. ſ. probatio aliorum, & in hoc quandoq; deficit, quia merita illorum contrariantur, ſicut iuſti quandoq; non exaudiuntur pro alijs. Sed nunquid fuit de- G ceptus de ſua fiducia? Dicendum eſt, quòd futura ſcire eſt ſolius Dei, non autem in cognitione humana niſi prophetica. Et nullus prophetarum ſciuit omnia futura de ſeipſo, niſi ſolus Chriſtus, qui non habuit ſpiritum ſanctum ad menſuram. Sic Iſaac magnus propheta fuit deceptus in Iacob. Vnde non eſt mirum de Apoſtolo ſi neſciret.

Tunc terminat epiſtolam in ſalutationem, & primò ex parte aliorũ, ſecundò ex parte ſua. Dicit ergo *Salutant, &c.* De his omnibus habetur Coloſ. 4. Sed dubitatur de hoc, quod dicit *Demas.* Quomodo poteſt hoc eſſe, quia dicitur. 2. Timo. vlti. Demas dereliquit me, diligens hoc ſeculum. Quomodo ergo vtitur nomine eius? Dicendum eſt, ꝙ iam redierat ad eum. Sed nec hoc videtur, quia hæc epiſtola præceſſerat ſecundã epiſtolam ad Timotheum, quia hic dicitur, Spero, &c. Ibi prænuntiat mortem ſuam, dicens. Et tempus meæ reſolutionis inſtat. Et ideo dicendũ eſt, ꝙ Paulus fuit Romæ ferè nouem annis, & hæc epiſtola fuit facta in principio. Secunda verò ad Timo. in fine vi- H tæ ſuæ, & tunc Demas attediatus ex longis vinculis, dimiſit eum. Et epiſtolæ Pauli non ordinantur ſecundum tempus, quia epiſtolæ ad Cor. fuerunt ante epiſtolã ad Roma. & hæc fuit ante vltimam ad Timo. Et præmittitur illa propter materiam, quia de digniori. Salutatio ſua eadem eſt cum ſecunda ad Timo. Deo gratias. Amen.

Epiſtolæ Pauli non ſunt ordinatæ ſecundum tempus.

Explicit expoſitio Diui Thomæ de Aquino ſuper epiſtolam ſancti Pauli Ad Philemonem.

EXPLANATIO EIVSDEM DIVI THOMÆ AQVINATIS, SVPER EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI,

Ad Hebræos.

PROLOGVS.

NOn eſt ſimilis tui in dijs Domine, & non eſt ſecuodum opera tua. Pſal. 85. In verbis iſtis exprimitur Chriſti excellentia quantum ad duo. Et primò quantũ ad cõparationẽ ad alios Deos, cùm dicit *Non eſt ſimilis tui in Dijs Domine.* ſecundò per cõparationem ad effectus cùm dicit *Et nõ eſt ſecundum opera tua.* Circa primũ ſciendum eſt, ꝙ licet ſit tantũ vnus Deus naturaliter, vt dicitur Deut. 6. Dñs Deus tuus, Deus vnus eſt: tamen participatiuè & in cœlo: & in terra ſunt dij multi. 1. Cor. 8. Sunt quidẽ dij multi & Dñi multi. Nam dij quandoq; dicuntur ipſi Angeli, vt patet Iob. 1. &. 2. Cum veniſſent filij Dei, vt aſsiſterent corant Dño & quãdoq; prophetæ, vt dicitur de Muyſe. Exod. 6. Conſtitui te Deum Pharaonis. Item de ſacerdotibus dicitur Exod. 22. Dijs, id eſt, ſacerdotibus non detrahes. Item ibi, Si latet fur, Dñs domus applicabitur ad Deos. Sed Angeli dicuntur Dij propter abundantiſsimam refulgentiã diuinæ claritatis. Ioh. 25. Super quem nõ fulget lumen illius. Angeli vero non ſunt ſimiles Chriſto in Dijs, qui eſt ſplendor paternæ gloriæ, vt dicitur infrà. 1. Ephe. 1. Conſtituens eum ad dexterã ſuam in cœleſtibus ſupra omnem principatũ, &c. Prophetæ verò dicuntur Dij, quia ad ipſos ſermo Dei factus eſt. Ioã. 10. Illos dixit Deos ad quos ſermo Dei factus eſt, ergo multò excellẽtius eſt Deus Chriſtus, qui eſt, ſubſtantialiter ipſum verbum Dei. Ioan. 1. Sacerdotes verò dicuntur Dij, quia Dei miniſtri. Eſa. 61. Vos ſacerdotes Dñi vocabimini miniſtri Dei. Sed Chriſtus multò fortius, qui nõ eſt miniſter, ſed Dñs vniuerſorũ. Heſter. 14. Itẽ Apoc. 19. Dñs dominãtiũ. Et infrà. 3. Tanquã Dñs in omni domo ſua. Chriſtus ergo Deus magnus ſuper omnes Deos, quia ſplendor, quia verbũ, quia Dñs eſt. Secundò manifeſtatur hæc excellentia per effectus cum dicitur. Et non eſt ſecundũ opera tua, vbi ſciendum eſt quod triplex eſt opus excellens Chriſti. Vnum quod ſe extendit ad totam creaturã. ſ. opus creationis. Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt. Aliud quidẽ tantum ad creaturã rationalẽ, quæ per Chriſtũ illuminatur quod eſt illuminationis. Io. 1. Erat lux vera, &c. Tertium eſt iuſtificationis, quod pertinet, tantum ad ſanctos, qui per ipſum per gratiã viuificantem viuificantur & iuſtificantur Ioan. 1. Et vita erat lux hominũ. His enim tribus modis nõ poſſunt operari Dij prædicti. Angeli enim nõ ſunt creatores, ſed creaturę. Pſal. Qui facis angelos tuos ſpiritus, &c. Prophetæ etiã ſunt illuminati non illuminantes. Ioan. 1. Non erat ille lux, &c. Sacerdotes etiã non iuſtificabant, infrà. 10. Impoſsibile eſt enim ſanguine hyrcorũ & taurorũ auferri peccata. Ergo manifeſtè in verbis iſtis demonſtratur Chriſti excellẽtia, & hæc eſt materia huius epiſtolæ ad Hebræos, quæ ab alijs diſtinguitur, quia in quibuſdã epiſtolis agitur de gratia noui teſtamenti quantũ ad totum corpus myſticũ eccleſię, & hoc in omnibus epiſtolis quas mittit eccleſiis in ea. ſ. quę eſt ad Roma. ad Corinth. ad Galatas & vſq; ad primã ad Timotheum. In quibuſdã verò quantũ ad membra principalia, ſicut in his quas mittit ſingularibus pſonis. ſ. ad Timotheũ ad Titum & ad Philemonẽ. In iſta verò cõmendat ipſam gratiam quantũ ad caput. ſ. Chriſtũ. In corpore enim eccleſiæ iſta tria reperiũtur ſicut & in corpore naturali. ſ. ipſum

corpus

corpus myſticum, membra principalia.ſ.prçlati & maiores; & caput à quo vita fluit in totum corpus.ſ.Chriſtus.

Sed antequã accedamus ad diuiſionem ſciendum eſt, ꝙ ante ſynodum Nicenam, quidã dubitauerunt an iſta epiſtola eſſet Pauli. Et ꝙ non, probant duobus argumentis. Vnũ eſt, quia non tenet hunc modũ quem in aliĳs epiſtolis. Non enim præmitit hic ſalutationem, nec nomen ſuum. Aliud eſt, quia nõ ſapit ſtylum aliarum, imo habet elegantiorem, neç eſt aliqua ſcriptura, quæ ſic ordinatè procedat in ordine verborũ, & in ſententĳs, ſicut iſta. Vnde dicebant ipſam eſſe vel Lucæ euangeliſtæ, vel Barnabæ, vel Clementis Papæ. Ipſe enim ſcripſit Athenienſibus quaſi per omnia ſecundũ ſtylum iſtum. Sed antiqui doctores præcipuè Dionyſius, & aliqui alĳ, accipiũt verba huius epiſtolæ pro teſtimonĳs Pauli. Et Hieronymus illã inter epiſtolas Pauli recipit. Ad primum ergo dicendũ eſt, ꝙ triplex ratio fuit quare non poſuit nomen ſuum. Vna eſt, quia nõ erat Apoſtolus Iudæorũ, ſed Gentiũ. Gal. 2. Qui operatus eſt Petro in apoſtolatũ circunciſionis, operatus eſt & mihi inter gentes, &c. Et ideo nõ fecit mentionẽ de apoſtolatu ſuo in principio huius epiſtolę, quia nolebat officium ſui apoſtolatus inſinuare, niſi ipſis gentibus. Secunda quia nomen ſuum Iudæis erat odioſum cũ diceret legalia non debere ſeruari, vt patet Act. 22. Et ipſum tacuit, ne ſaluberrima doctrina huius epiſtolę abĳceretur. Tertia quia Iudęus erat, Hebręi ſunt & ego. 2. Cor. 11. Et domeſtici non bene ſuſtinent excellentiã ſuorum, Non eſt propheta ſine honore niſi in patria ſua, & in domo ſua. Matt. 13. Ad argumentũ ſecundũ, dicendum eſt, ꝙ ideo eſt elegantior in ſtylo, quia & ſi ſciebat omnem linguam. 1. Cor. 14. Omnium veſtrum lingua loquor, tamen melius ſciebat Hebræam tanquã ſibi magis connaturalem, in qua ſcripſit epiſtolam iſtam. Et ideo magis ornatè potuit loqui, in idiomate ſuo, ꝙ̃ in aliquo alio. Vnde dicit. Et ſi imperit⁹, ſermone, ſed nõ ſciẽtia. 2. Cor. 11. Lucas autem qui fuit optimus prolocutor, iſtum ornatum tranſtulit de Hebræo in Græcum.

CAPIT. I. LEC. I.

Per originis proprietatem, per Dominij magnitudinem, & per virtutis operationem, commendatur Dei filius Ieſus Chriſtus.

MVltipharie multiſq; modis olim Deus loquens patribus in prophetis: nouiſsimè diebus iſtis locutus eſt nobis in filio, quẽ conſtituit hæredem vniuerſorum, per quem fecit & ſecula.

Scripſit autem epiſtolã iſtam contra errores quorundã, qui ex Iudaiſmo ad fidẽ Chriſti conuerſi, volebant ſeruare legalia cum euangelio, quaſi nõ ſufficeret gratia Chriſti ad ſalutẽ. Vnde & diuiditur in duas partes. Primò enim multipliciter cõmendat excellentiã Chriſti, vt per hoc præferat nouum teſtamentũ veteri: ſecundò agit de his per quæ membra iunguntur capiti, ſcilicet de fide. infrà. 11. cap. ibi *Eſt autem fides.* Intendit aũt oſtendere excellentiam noui ad vetus teſtamentũ, per excellentiã Chriſti, quantum ad tres perſonas ſolennes in ipſo veteri teſtamento cõtentas. ſ. angelos per quos lex tradita eſt. Gal. 3. Ordinata per angelos in manu mediatoris, &c. Quantum ad Moyſen, à quo vel per quẽ data eſt, Ioã. 1. Lex ꝑ Moyſen data eſt. Et Deut. vlt. Non ſurrexit vltrà propheta in Iſrael ſicut Moyſes cui loquutus eſt Dñs facie ad faciem, &c. Quantũ ad ſacerdotiũ per quod miniſtrabatur. infrà. 9. In priori tabernaculo ſemper introibãt ſacerdotes ſacrificiorũ officia cõſumẽtes, &c. Vnde primò præfert Chriſtũ angelis, ſecundò Moyſi. 3. ca. ibi *Vnde fratres.* Sed tertio ſacerdotio veteris teſtamẽti. 5. ca. ibi *Omnis namque pontifex.* Circa primũ duo facit, quia primò præfert Chriſtũ angelis in iſto cap. Secundò cõcludit qualis reuerentia exhibenda ſit nouæ legi. 2. cap. ibi *Propter hoc abundantius.* Adhuc circa primũ duo facit, quia primò excellentiam Chriſti oſtendit, ſecundò probat, ꝙ hoc verum ſit de Chriſto, & ſic angelos deficere ab illa excellentia, ibi

A *Tanto melior.* Hoc autem eſt in hac epiſtola ſingulare, ꝙ ſingula verba habent ſingulas ſententias, & ſeruant ordinem ſuũ. Excellentiã verò Chriſti denotat quantũ ad quatuor. Primò quantũ ad proprietatẽ originis vocando eum verũ Dei filium naturalem cum dicit. Locutus eſt nobis in filio. Secundò quantũ ad magnitudinẽ dominationis, ibi *Quem conſtituit hæredem vniuerſorum.* Tertiò quantũ ad virtutẽ operationis, ibi *Per quem fecit & ſecula.* Quartò quantũ ad ſublimitatem dignitatis, ibi *Qui cum ſit ſplendor gloriæ.* Quia verò intendit cõmendare Chriſtũ, vt hoc redundet in nouũ teſtamentum, per hoc prefert nouum teſtamentũ veteri. Circa autem vetus teſtamentũ quinq; ponit: primò modum tradendi, quia multiphariè multiſq; modis, &c. Secundò tempus cùm dicit *Olim,* tertiò actorẽ, ſiue datorẽ, quia Deus: quartò quibus ſit traditum, quia patribus noſtris: quintò quibus miniſtris, quia in prophetis. Dicit ergo *Multipharie* & hoc quantũ ad diuiſionẽ, quę attenditur quantũ ad tria. Primò quantum ad diuerſas perſonas, quia non vni perſo-

B næ, ſed pluribus. ſ. Abrahæ, Noe, & ſic de alĳs. Secundò quantum ad diuerſa tempora, & hoc totum ad eius certitudinem. Vnde Matt. 20. Exĳt primò mane, & circa horam tertiam, &c. Item quantũ ad ea, quæ ibi oſtenſa ſunt, quia diuina. Exod. 3. Ego ſum, qui ſum, &c. Itẽ euentus futuri. Sap. 8. Signa & monſtra ſcit antequã fiant, &c. Item promiſsiones futurorum bonorum, ſaltem in figura. Eccle. 3. Plurima ſuper ſenſum hominũ monſtrata ſunt tibi. Item multipharie quantum ad diuerſas figuras, quia modò in figura leonis, modò in figura lapidis, ſicut Dan. 2. Abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus. Iob. 11. Et ꝙ multiplex ſit lex oris eius. Sequitur *Multiſque modis,* quod refertur ad tria diuerſa genera viſionum. ſ. ad viſionem corporalem, ſicut Dan. 5. Apparuerunt digiti quaſi manus ſcribentis in pariete, &c. Aliquando aliquibus per viſionem imaginariã. Eſa. 6. Vidi Dñm ſedentẽ, &c. Aliquibus verò apparebat per viſionem intellectualẽ, ſicut Dauid. Pſal. Super ſenes intellexi. Vnde de iſtis dicitur Oſeę. 12. Ego viſiones multipli-

C caui eis. Refertur etiam ad diuerſos modos loquendi, quia aliquando planè loquebatur, aliquando verò obſcurè, nec eſt aliquis modus loquẽdi, quo ſcriptura veteris teſtamenti non loquatur. Prouer. 22. Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter, in cogitationibus & ſcientia, &c. Tertiò quia arguendo malos, alliciendo iuſtos, inſtruendo ignorantes. 2. Timo. 3. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendũ, ad arguendũ, &c. Secũdò tangit tempus traditionis huius doctrinæ, quod eſt tempus præteritũ, quia *Olim,* id eſt nõ ſubito, quia tam magna erant, quę de Chriſto dicebantur, ꝙ non poterant credi, niſi cum incremento temporũ prius didiciſſent. Vnde dicit Beatus Gregorius, per ſucceſsiones temporum creuit diuinæ cognitionis augumentũ. Eſa. 48. Priora ex tunc annuntiaui, & ex ore meo exierunt, & audita feci ea, &c. Tertiò tangit authorem, quia *Deus,* qui loquitur. Pſal. Audiam quid loquatur in me Dñs. Hic eſt autem, qui nõ mentitur. Num. 23. Non eſt Deus quaſi homo, vt mentiatur. Ex his aũt tribus cõmendat vetus teſtamen-

D tum, ſcilicet ab authoritate, quia eſt à Deo. A ſubtilitate & à ſublimitate, quia *Multipharie multiſque modis.* A firmitate, quia olim. Quartò oſtẽdit quibus traditũ ſit, quia *Patribus.* Et ideo eſt nobis familiare, & acceptũ. Act. 13. Annuntiamus vobis eam, quæ ad patres noſtros repromiſsio facta eſt, &c. Sed. 5. oſtendit quibus miniſtris, quia nõ ioculatoribus, ſed *In prophetis,* id eſt per prophetas. Roma. 1. Quod ante promiſerat per prophetas. Act. 10. Huic omnes prophetæ teſtimoniũ perhibẽt. Deinde cùm dicit *Nouiſsime.* Deſcribit doctrinam noui teſtamẽti, & ponit quinq;, quorum quatuor ſunt diuerſa à quatuor præmiſsis: vnum autem eſt idem vtrobiq;. Quod enim dixerat, Multipharie multiſq; modis, &c. Oſtendit quia omnis multitudo ordinata, ad vnum debet referri. Ideo dicit, ꝙ licet ſit modus multiplex, tamen totum ordinatum eſt ad iſtud nouiſsimum. Prouer. 23. In timore Domini eſto tota die, & habebis ſpem in nouiſsimo. Eſa. 10. Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam. Conſummationem enim & abbre-

uiationẽ

tiationem Dominus Deus exercituũ faciet in medio om- B
nis terræ. Item illud olim in tempore expectationis & te-
nebrarum, ſed iſtud *In diebus iſtis*, id eſt tempore gratiæ.
Roma.13. Nox præceſsit, dies autem appropinquauit, &c.

Aduertas Cãdide Lector, me repperiſſe in vetuſtiori codice Veneto manu ſcripto, hæc notatu digna, quæ ideo imprimenda & huiuſmodi notaſignãda curaui, ne vetuſtate perirẽt.

Vbi notandum eſt, quod ibi dicit loquens, hic autẽ dicit
loquutus eſt, vt deſignet locutionẽ noui teſtamenti per-
fectiorẽ illa, quæ fuit in veteri. Ad cuius euidentiã ſcien-
dum eſt, quod tria requiruntur ad loquutionẽ noſtram.
Primò, verbi conceptio, qua.ſ. præconcipiatur in mente
id, quod ore loquendũ eſt. Secundò ipſius verbi conce-
pti expreſsio, qua inſinuetur, quod cõceptum eſt, tertio
ipſius rei expreſſę manifeſtatio, qua res expreſſa euidẽs
fiat. Deus ergo loquendo primo concepit, cuius conce-
ptio vna fuit & ab æterno Iob.32. Semel loquitur Deus,
& hæc æterna, fuit filij generatio de qua in Pſalmo. Dñs
dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te. Secun-
do, huiuſmodi conceptum expreſsit, & hoc tripliciter.
Primò in creaturarũ editione, cum.ſ. verbum conceptũ
ſimilitudo patris exiſtens, ſic etiam ſimilitudo ad quam F
oẽs creaturæ factæ ſunt. Gen.1. Dixit Deus, fiat lux, &c.
Secundò per quaſdã notiones, puta in mentibus Ange-
lorum, in quibus ſpecies omnium rerum, quæ in verbo
latebãt indidit, & in mentibus hominũ ſanctorũ & hoc
per reuelationes ſenſibiles, vel intellectuales, vel imagi-
narias. Et ideo omnis talis manifeſtatio prodiens à ver-
bo æterno, locutio nuncupatur. Hier.1. Factum eſt ver-
bum Dñi, &c. Tertiò per carnis aſſumptionem de qua
dicitur Ioan.1. Verbũ caro factũ eſt, & vidimus gloriam
eius, &c. Et ideo dicit Auguſtinus, quod hoc modo ſe
habet verbum incarnatũ, ad verbũ increatũ, ſicut verbũ
vocis, ad verbum cordis. Prima autẽ expreſsio.ſ. in crea
tione, nõ ordinatur ad manifeſtationẽ. Manifeſtum eſt,
quod illa expreſsio nõ põt dici locutio, & ideo nunquã
dicitur quod Deus loquatur creãdo creaturas, ſed quod
cognoſcatur. Roma.1. Inuiſibilia Dei per ea, quæ facta
ſunt intellecta conſpiciuntur. Secunda vero expreſsio,
quę eſt edictio ſpecierũ in mente Angelica, vel humana, G
ordinatur tantũ ad cognitionẽ ſapientiæ diuinæ, & ideo
poteſt dici loquutio. Tertia vero, quæ per aſſumptionẽ
carnis, ordinatur ad eſſe, & ad cognitionem, & ad ex-
preſſam manifeſtationẽ, quia per aſſumptionẽ carnis,
& verbum factus eſt homo, & nos in cognitionem Dei
perfectam (Ioan.18. Ad hoc natus ſum, vt teſtimonium
perhibeam veritati) & ſe nobis expreſſe manifeſtauit.
Baruc.4. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus
conuerſatus eſt. Sic ergo, licet Deus loquatur in nouo, &
veteri teſtamẽto, perfectius tamen nobis loquitur, quia
ibi per reuelationes in mentibus hominũ, hic per incar-
nationẽ filij. Vetus vero teſtamentũ traditum eſt patri-
bus, aſpicientibus à longe, & intuentibus Deũ procul,
iſtud autẽ nobis.ſ. Apoſtolis, qui vidimus, tum in pro-
pria perſona.1.Ioan.1. Qui audiuimus, & vidimus ocu-
lis noſtris, & manus noſtrę cõtrectauerunt de verbo vi-
tæ. Deut.5. Non cum patribus noſtris iniit pactum, ſed
nobiſcum, qui in præſentiarũ ſumus, & vidimus, & fa- H
cie ad faciem loquutus eſt nobis. Vnde patet, quod illa
loquutio fuit promiſsio Gal.3. Abrahæ dictæ ſunt repro
miſsiones. Iſta eſt exhibitio. Ioã.1. Gratia & veritas per
Ieſum Chriſtũ facta eſt. Iterum, ibi, loquutus eſt in Pro-
phetis, hic in filio, qui eſt Dñs prophetarũ Ioã.1. Vnige-
nitus, qui eſt in ſinu patris, ipſe nobis narrauit. Sed nun-
quid omnes, per quos loquitur Deus ſunt Prophetæ?
Ad quod dicendũ eſt, quod quinq; requiruntur ad hoc,
quod aliquis ſit verus Propheta. Primũ eſt reuelatio eo-
rum, quę excedunt humanam cognitionẽ, aliàs nõ dici-
tur Propheta, ſed ſapiens, ſicut Salomon, cuius mens illu
minata eſt ad ea, quæ ſunt ſm rationem humanã. Vnde,
nec à Iudæis Propheta dicitur, ſed ſapiens. Secundũ eſt,
intelligentia reuelatorum, aliàs; niſi reuelata intelligeren
tur, nõ eſſet Propheta Dan.10. Intelligentia opus eſt inui
ſibile, & inde eſt, quod Nabucdonoſor reuelationẽ ſibi
factam non intelligens, propheta nõ dicitur, ſed Daniel,

qui eam intellexit. Tertium eſt, quod propheta in rebus
viſis, quibus alienatur, non detineatur tanquã ipſis re-
bus, ſed tanquam in figuris, aliàs nõ eſſet propheta, ſed
freneticus, qui imaginata apprehendit, vt ipſas res.
Hier.23. Qui habet ſomniũ, narret ſomniũ, & qui habet
ſermonẽ meum, narret ſermonẽ meum. Quartum eſt, vt
cum certitudine reuelata percipiat, quaſi per demõſtra
tionẽ ſciens, aliàs eſſet ſomniũ & non prophetia. Eſa.50.
Dñs aperuit mihi aurem, ego autẽ non cõtradico, retror
ſum nõ abij. Quintũ eſt, vt adſit voluntas adnunciandi,
quæ reuelata ſunt, vnde & Dan. à quibuſdã dicit, quod
nõ eſt propheta, quia nõ accipit reuelata p modũ enun-
ciabilẽ, vnde nõ dicitur, quod factũ eſt verbum Dñi ad
Danielẽ ſicut de alijs prophetis dicitur Hie.20. Factũ eſt
verbũ Dñi mihi in opprobriũ, & in deriſum tota die, &
dixi. Non recordabor eius, neq; loquar vltra in nomine
illius, & factus eſt in corde meo ſicut ignis ęſtuans. Sed
rurſum quęritur quare dicit in proprijs prophetis, cum
potius debuiſſet dicere per prophetas. Ad hoc dicendũ F
eſt, quod hoc fecit, vt excluderet quorundã errorem, pri
mo quidẽ errorẽ Porphyrij dicentis, quod prophetę ea,
quę dixerunt, fingendo nõ ex ſpiritu ſancto dixerunt, &
cõtra hoc dixit, In prophetis, quaſi nõ ipſi loquuti ſunt
ex ſe, ſed Deus loquutus eſt in eis. 2. Pet.1. Non enim vo
luntate humana allata eſt prophetia, ſed ſpũ ſancto inſpi
rati, locuti ſunt ſancti Dei hoĩes. Secundo ad excludẽdũ
errorem quorundã, dicentium prophetiã eſſe quid natu
rale, & haberi per naturalem diſpoſitionẽ, ſicut cum ali-
quis melancolicus eſt adeo fortis imaginationis, quod
imaginata apprehendat, vt certa, & res ipſas, & ideo di
cit *Loquutus eſt in prophetis* quaſi dicat, Non habetur pro-
phetia per modum naturalis diſpoſitionis & paſsionis,
ſed per locutionem internam à Deo. Ioan.3. Spiritus vbi
vult ſpirat. Tertio contra errorem dicentiũ haberi pro-
phetiam per modum habitus ſicut ſcientia, vt.ſ. quãdo-
cunq; vult prophetet, quod non eſt verum, cum prophe
tiæ ſpiritus non adſit prophetis ſemper, ſed cum eorum G
mẽs illuſtratur diuinitus. Vnde. 4. Reg. 4. dicit Heliſeus.
Anima eius in amaritudine eſt, & Dñs celauit à me, &
ideo dicit *In Prophetis.* Quaſi dicat, non quod habeatur
ab omnibus, & ſemper, vt habitus, ſed in illis, in quibus
placet Deo loqui. Quartò, ad excludendũ errorẽ Priſcil
læ, & Montani, dicentium prophetas non intelligere ea,
quæ dicebant, quod nõ eſt verũ. Vnde dicitur Aggei.1.
Factum eſt verbum Dñi in manu Aggei prophetæ, in
manu, id eſt, in poteſtate. Et.1. Cor.14. Spiritus prophe-
tarum, prophetis ſubiecti ſunt. Et ideo dicit *In prophetis,*
id eſt in intellectu, & poteſtate prophetarum. Sic ergo
patet Chriſti proprietas, quia filius eſt naturalis. Ioã 14.
Pater in me eſt, & ego in patre. Sed nunquid eſt de illis
filijs, de quibus dicitur in Pſal. Ego dixi Dij eſtis, & filij
excelſi omnes? Abſit, quia illi dicuntur filij cum vniuer-
ſitate, iſte eſt conſtitutus heres, & Dominus vniuerſo-
rum. Nunquid eſt de illis filijs, de quibus dicitur Ioan.1.
H Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, &c. Non quidem,
quia illi dicuntur facti filij, iſte vero eſt filius, per quem
fecit & ſecula. Nunquid eſt de illis filijs, qui gloriantur
in ſpe gloriæ filiorũ Dei? Roma.5. Non quidem, quia illi
ſunt filij per ſpem gloriæ Dei, quam habent, iſte vero ip
ſius gloriæ ſplendor. Alij dicuntur filij, quia facti ad ima
ginem huius filij. Rom.8. Quos præſciuit cõformes fieri
imaginis filij eius, iſte autẽ eſt ipſa imago, & figura ſub-
ſtantiæ eius. Alij dicuntur filij, vt in ſe verbum Dei con-
tinentes, ſecundũ illud Philip.2. Vt ſint ſine querela, &
ſimplices filij Dei, ſine reprehenſione in medio nationis
prauæ, & peruerſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in
mundo, verbum vitæ cõtinentes. Iſte autẽ filius, portat
omnia verbo virtutis ſuæ. Ergo patet Chriſti excellẽtia
quantũ ad proprietatẽ originis, & diffuſe quãtũ ad alios
filios Dei, per quod oſtenditur eminẽtia noui teſtamen-
ti ad vetus. Sed tamen vtrobiq; dicit *Locutus eſt, vel loquens*
& denotat eundem eſſe actorem veteris & noui teſtamẽti

contra

contra Manicheũ. Ephe.2. Per ipſum habemus acceſſum, ambo in vno ſpiritu, &c. Roma.3. An Iudæorum Deus tantum? Nonnè & Gentium? Item illud fuit traditum patribus noſtris, ſed iſtud *Nobis*, id eſt Apoſtolis, qui Chriſtum in propria perſona vidimus. Deute.5. Non cum patribus noſtris iniuit pactum, ſed nobiſcum, qui in præſentiarum ſumus & viuimus. Item illud per prophetas, ſed iſtud *In filio*, id eſt per filium, qui eſt Dominus prophetarum. Ioan.1. Vnigenitus, qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Et iſta occaſione Apoſtolus introducit eum eſſe filium.

Conſequẽter oſtendit magnitudinẽ dominationis Chriſti cùm dicit *Quem conſtituit hæredem*, quia vt dicitur Gal.4. Si filius, & hæres per Deum. In Chriſto autem ſunt duæ naturæ, ſcilicet diuina & humana. Secundum ergo, quòd eſt filius naturalis, non eſt conſtitutus hæres, ſed eſt naturalis: ſed inquantum homo factus eſt filius Dei. Roma.1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnem. Et ſecundum hoc, eſt conſtitutus hæres vniuerſorũ, ſicut verus filius patris. Matt.vlti. Data eſt mihi omnis poteſtas, &c. B Et hoc quantum ad totam creaturam in qua accepit dominationem. Item nõ tantum quo ad vnũ genus hominũ, ſed *vniuerſorum*, ſcilicet tam Iudæorum, quàm Gentium. Pſal. Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, &c.

Quem conſtituit hæredem vniuerſorum oſtenſa excellentia Chriſti quantum ad proprietatem originis, hic oſtendit excellentiam eius, quantũ ad maieſtatem dominij, & quidem congrue coniungit, loquutus eſt in filio, & conſtitutus eſt hæres, quia ſi filij, & hæredes Roma.8. Sciendum eſt autem, quod in Chriſto ſunt duæ naturæ, diuina ſcilicet, & humana, ſed ſecundum diuinam naturam, ſicut non eſt conſtitutus filius, cum ſit filius naturalis ab æterno, ita nec eſt conſtitutus hæres, ſed ab æterno eſt hæres naturalis. Secundum vero naturam humanam, ſicut eſt factus filius Dei Roma.1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, ita & factus eſt hæres vniuerſorum. Et quantum ad hoc dicit *Quem conſtituit hæredem*, id eſt Dominum vniuerſorum. Matt.21. Hic eſt hæres, venite & occidamus eum. Mich.1. Adhuc hæredem adducam tibi, qui habitas in Mareſa, vſq; ad Odollam, veniet gloria Iſrael. Et quidem ſecundum diuinam naturam competit Chriſto, quod ſit hæres genitus, & Dominus. Et primo quidem, quia ipſe eſt Dei virtus, & Dei ſapientia.1.Corin.1. Per quem pater omnia facit. Et ideo ſi pater dicitur Dominus omnium, ratione creationis, ſimiliter & filius, per quem omnia producuntur in eſſe, Dominus eſt Proue.8. Cum eo eram cuncta componens. Secundo quia filius eſt patris ſapientia, qua omnia gubernat. Sapien.8. Dicitur de ſapientia. Attingit à fine vſque ad finem, &c. Si ergo pater dicitur Dominus ratione gubernationis Sapien.13. Tu autem pater gubernas omnia, &c. Et filio competit dominium. Item pater eſt Dominus, in quantum ad ipſum omnia ordinantur, ſicut ad primum principium, & finem omnium, ſimiliter & filius, qui eſt Dei ſapientia, præcedens omnia, Dominus eſt. Eccle.1. Sapientiam Dei præcedentem omnia, quis inueſtigabit? Sapien.16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus. Secundũ humanam vero naturam competit etiam Chriſto, quod ſit conſtitutus hæres, & Dominus vniuerſorum. Primo quidem ratione vnionis, ex hoc ſcilicet, ipſo, quòd aſſumptus eſt homo ille in perſona filij Dei Act.3. Hunc Deus, Dominum ſaluatorem cõſtituit. Ephe.1. Conſtituit eum ſuper omnem principatum, & poteſtatem, &c. Secundo vero ratione poteſtatis, quia omnia ei obediunt, & ſeruiunt. Matt.vlti. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, &c. Tertio ratione ſubiectionis. Philip.2. In nomine Ieſu omne genu flectatur, &c. Sed dicit vniuerſorum, quod refertur ad totius naturæ vniuerſitatem, in qua accepit dominium, ſecundum illud Pſal. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Item refertur ad omne genus hominum, vt ſit ſenſus. Vniuerſorum, id eſt, tam Iudæorum, quàm etiam omnium aliorum hominum, ſecundũ illud Pſal.

A Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, &c. Et de hoc dicitur Heſter.13. Dominus omnium tu es.

Conſequenter cùm dicit *Per quem fecit & ſecula.* Oſtendit virtute operationis Chriſti, quare ſit cõſtitutus hæres vniuerſorum, non quòd ipſe ſit factus in tempore, & hoc meruerit merito bonæ vitæ, ſicut dicit Fotinus, ſed quòd æque omnia facta ſunt per ipſum ſicut & per patrẽ. Per ipſum enim fecit pater ſecula. Sed ſciendũ eſt, quòd iſta præpoſitio, per denotat cauſam actus. Sed hoc eſt dupliciter. Vno modo, quia eſt cauſa factionis ex parte facientis, vt cum ſcilicet cauſale cui adiungitur, eſt cauſa actionis ſecundum, quod exit ab agente. Semper enim factio eſt medium inter faciens & factum. Poteſt ergo denotare circa agens cauſam finalem, vt artifex operatur per lucrum. Aliquando cauſam formalem, vt ignis calefacit per calorem. Aliquando verò cauſam efficientem, vt baliuus operatur per regem. Nullo iſtorum modorum eſt filius cauſa patris, quòd per illum operetur, ſicut nec quod ab ipſo ſit. Aliquando verò B cauſale eſt cauſa actionis ſecundum, quòd terminatur ad factum, vt artifex operatur per martellum. Martellus enim non eſt cauſa artificis, quod agat, ſed eſt cauſa artificiato, quòd ab artifice procedat, vt ferro, quòd recipiat operationem ab artifice, & ſic filius eſt cauſa facti, & pater operatur per filium. Sed nunquid filius eſt minor patre?

Videtur quòd ſic, quia illud quod eſt cauſa facti, vt fiat videtur habere rationem inſtrumenti. Sed ad hoc dicendum eſt, quòd ſi non eſſet eadem virtus numero in filio & patre, & eadem operatio, teneret obiectio. Nunc ergo eadem eſt virtus & operatio patris & filij, ſicut & eadẽ natura & eſſe, & dicitur pater per eum facere ſecula, quia genuit eum operantem ſecula. Ioan.6. Quæcunq; pater facit, & filius facit. Seculũ dicitur ſpacium rei temporalis. Secula ergo ſunt ſucceſſiones temporum: non ergo fecit tantũ tempora ſempiterna ſecundum, quòd Philoſophi aliqui dixerunt Deum tantum feciſſe ſempiternum, & angelos creaſſe temporalia, ſed etiam fecit temporalia, quæ C vocat hic ſecula. infrà.11. Fide intelligimus aptata eſſe ſecula. Ioan.1. Omnia per ipſum facta ſunt, In hoc ergo remouet errorem Manichei dupliciter. Primò in hoc, quòd dicit eum actorem veteris teſtamenti, ſecundò quòd dicit ipſum feciſſe temporalia.

LECTIO SECVNDA.

Oſtenditur Chriſti excellentia ex altitudine gloriæ, quę eſt ad dexteram patris in excelſis ſedere.

QVi cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, portanſq; omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dextram maieſtatis in excelſis.

Superius oſtẽdit Apoſtolus Chriſti excellentiã quantũ ad originis proprietatẽ, quantũ ad dominij maieſtatem, & quantũ ad operationis virtutem: hic autẽ oſtendit eius excellentiã quãtũ ad gloriæ & dignitatis ſublimitatẽ. Et pars iſta diuitur in duas. Primò enim oſtendit Chriſtũ eſſe idoneum ad dignitatẽ iſtã. Secundò ponit ipſam dignitatẽ, ibi D *ſedet ad dexteram.* Idoneitatem verò oſtendit ex duobus, quę reddunt aliquẽ idoneũ ad aliquid magnũ, vnũ eſt facilitas adminiſtrãdi, aliud eſt induſtria & ſtrenuitas exequendi. Primò ergo oſtendit eius facilitatẽ, ſecundo eius ſtrenuitatem, ibi *Purgationem peccatorũ faciens.* Circa primũ ſciendũ eſt, quòd tria requiruntur, quæ faciunt facilitatem ad dignitatem aliquã miniſtrandã. Primũ quidẽ ſapientia, ne erret gubernando. Eccle.10. Eſt & malũ, quod vidi ſub ſole, quaſi per errorẽ egrediens à facie principis poſitũ ſtultũ in dignitate ſublimi. Prouer.8. Per me reges regnant. Secundum eſt generis proſapia, ne contemnatur præcipiendo. Prouer.vlti. Nobilis in portis vir eius, cum ſederit cũ ſenatoribus terrę. Tertiũ virtutis potentia in exequendo. Eccle.7. Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates. Et quantum ad iſta tria Apoſtolus oſtendit in Chriſto facilitatem ad dignitatẽ prædictã. Primò quia non ſolũ eſt ſapiens, ſed etiã ipſa ſapientia. Vnde dicit *Cum ſit ſplendor gloriæ,*

Secundò quia non ſolum eſt nobilis, ſed eſt ipſa nobilitas, quia eſt *Figura ſubſtantiæ eius.* Tertiò quia non ſolum eſt potens, ſed eſt ipſa potentia *Portans omnia verbo, &c.* Tria autem ſunt, vt ſuprà dictum eſt, quæ faciunt hominem idoneum, vt magnam dignitatem aſſequatur. Primum eſt ſapientiæ claritas. Prouer. 3. Gloriam ſapientes poſsidebunt. Et ideo oſtendit Chriſti ſapientiam, dicens *Qui cum ſit ſplendor gloriæ,* Vbi eſt conſiderandum, quòd ſecundum Ambroſium, gloria eſt clara cum laude notitia, quaſi quędam manifeſta notitia, quæ de bonitate alicuius habetur. Sed ſicut dicitur Matt. 19. Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Et etiã Luc. 18. Vnde ipſe eſt bonitas antonomaſicè & per eſſentiam. Alia verò bona ſunt per participationẽ, ita ſoli Deo conuenit gloria antonomaſicè. Eſa. 42. Gloriam meam alteri non dabo. 1. Timo. 1. Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili ſoli Deo honor & gloria. Cognitio ergo diuinæ bonitatis excellenter & antonomaſicè dicitur gloria, id eſt clara cum laude notitia bonitatis diuinæ. Iſta aliqualiter habetur ab homine: quia nunc cognoſco ex parte. 1. Corin. 13. Sed habetur excellentius ab angelis, ſed à Deo perfectè. Deum enim nemo vidit vnquam Ioan. 1. Verum eſt nec angeli comprehenſiuè, ſed ipſe ſolus ſeipſum comprehendit. Ergo ſola cognitio Dei de ſeipſo perfectè dicitur gloria, quia perfectam notitiam habet, & clariſsimam de ſeipſo. Quoniam autem ſplendor eſt illud quod à fulgente primò emittitur. Sapientia verò eſt quidam fulgens. Eccle. 8. Sapientia hominis lucet in vultu eius. Inde eſt, ꝙ prima conceptio ſapientiæ eſt quaſi quidam ſplendor. Verbum ergo patris, quod eſt quidam conceptus intellectus eius, eſt ſplendor ſapientiæ, qua ſe cognoſcit. Et ideo Apoſtolus filium vocat ſplendorem gloriæ, id eſt diuinæ claræ notitiæ. In quo oſtendit ipſum non ſolum ſapientem, ſed ſapientiam genitam. Eſa. 62. Donec egrediatur, vt ſplendor iuſtus eius, &c. Secundum, quod facit hominẽ idoneum ad magnam dignitatẽ, eſt generis nobilitas. Et hoc oſtendit eſſe in Chriſto, quia dicit, ꝙ eſt *Figura ſubſtantiæ eius.* Decet enim cum ſapientia eſſe nobilitatem in principe. Deute. 1. Tuliq; de tribubus veſtris ſapientes & nobiles, & conſtitui eos principes, &c. Figura hic ponitur pro caractere, vel imagine, quaſi dicat, imago ſubſtantię. Sciendum tamen, ꝙ licet imago dicat ſimilitudinem, non tamen quælibet ſimilitudo eſt imago. Albedo enim in pariete non eſt imago albedinis meæ, ſed imago & ſimilitudo in ſpecie. Illud ergo proprie dicitur eſſe imago alicuius, quod habet ſimilitudinem ſpeciei eius, vel expreſſum ſignũ ſpeciei. Inter accidentia verò, nihil ita eſt expreſſum ſignum, ſicut ſpeciei eſt figura. Vnde qui deſcribit figuram animalis, deſcribit imaginem eius. Filius ergo, qui eſt imago inuiſibilis Dei, Coloſſenſes primo, propriè dicitur figura. Sed cuius? *Subſtantiæ eius.* Imago enim alicuius eſt multiplex. Aliquando enim eſt ſignum repreſentans ſpeciem in nullo cum ipſa conueniens, ſicut imago hominis in pariete, quæ in nullo habet veram ſpeciem hominis. Aliquando verò aſsimilatur ei in ſpecie, nõ tantum in repreſentando, ſed etiam in eſſendo, ſicut filius eſt imago vera patris. Gen. 5. Adam genuit filium ad imaginem ſuam, id eſt in natura ſpeciei, & ideo addit ſubſtantiæ eius, quia ſecundum Auguſtinum, Filius dicitur imago patris, quia eſt eiuſdem naturæ cum ipſo. Dicit ergo, quòd eſt figura ſubſtantiæ. Sed quare non dicit, ꝙ eſt figura naturæ? Quia poſsibile eſt, ꝙ natura ſpeciei multiplicetur ad multitudinem indiuiduorum in compoſitis ex materia & forma. Vnde filius Sortis nõ habet eandem naturam numero cum patre ſuo. Subſtantia verò nunquam multiplicatur. Non enim alia eſt ſubſtantia patris, alia filij. Nec enim diuiditur ſecundum diuerſa indiuidua. Quia ergo vna & eadem eſt numero natura in patre, & filio Dei: ideo non dicit naturæ, quæ diuiditur, ſed ſubſtantiæ indiuiſibilis. Ioan. 10. Ego & pater vnum ſumus, & 14. Ego in patre, & pater in me eſt.

Tertium ꝙ facit hominem idoneum, eſt virtus & poteſtas. Vnde Eccle. 7. Noli quærere eſſe iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates. Et ideo oſtendit virtutem cùm

E dicit *Portanſque omnia verbo virtutis ſuæ.* Proprium autem principum & potentũ eſt portare. Iob. 9. Sub quo curuantur, qui portant orbem. Ipſe ergo portat, ſed videndũ eſt quid portat, & quo, vel per quid. Quantũ ad primum ſciendum eſt, quòd id quod de ſe nec ſtare, nec ambulare poteſt, indiget portari. Omnis autem creatura, de ſe nec ſubſiſtere, nec operari poteſt. primum patet, quia remota cauſa remouetur effectus. Deus autẽ eſt cauſa omnis ſubſtantiæ, quia non minus eſt cauſa ſubſtantiæ rei quantum ad fieri, quàm domificator eſt cauſa fieri domus, inde ſicut ad abſentiam domificatoris ceſſat fieri domus: & ad abſentiam ſolis ceſſat & fieri & eſſe luminis, in aere: Ita ad ſubtractionem virtutis diuinæ ceſſat & eſſe, & fieri, & ſubſiſtere omnis creaturæ. Portat ergo omnia quantũ ad ſuum eſſe. Portat etiam omnia quantum ad operari: quia ſubtracta influentia eius, ceſſat omnis motio cauſarum ſecundarum, cum ipſe ſit cauſa prima: & cauſa prima plus influit, quàm ſecunda. Iob. 38. Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt. Sic ergo patet, quòd omnia portat. Sed per quid

F portat? Verbo virtutis ſuæ. Quia enim Apoſtolus loquens de creatione rerum dixit, quòd Deus omnia fecit per filium: quia ſcilicet dixerat per quem fecit & ſecula. Ille autem per quem aliquis operatur, non videtur virtute ſua operari, ſed virtute eius, qui per eum operatur. ſicut baliuus per quem rex operatur, nõ operatur virtute propria. Ergo per hoc videtur, quòd filius nõ operetur virtute propria. Ideo dicit Apoſtolus, quòd portat *Verbo virtutis ſuæ,* quia cum idem ſit cauſa eſſendi, & conſeruandi, cùm dicit, quòd filius virtute ſua eſt cauſa conſeruationis, oſtendit quòd etiam eſt cauſa eſſendi. Sed nunquid non virtute patris? vtique, & eius virtute, quia eadem eſt virtus vtriuſq;. Operatur ergo & virtute propria, & virtute patris, quia virtutem ſuam habet à patre: nec tamen dicit Apoſtolus virtute ſua, ſed verbo virtutis ſuæ: ad oſtendendum quòd ſicut pater omnia per verbum produxit. Pſal. Ipſe dixit & facta ſunt, &c. In quo oſtenditur maxima

G virtus patris, ita filius eodem verbo, quod eſt ipſe, omnia fecit. Et in hoc oſtendit Apoſtolus potentiam virtutis ſuę, quia eandem habet cum patre, quia eadem operatur, & per idem quo ille. Sed tunc eſt dubium: quia pater cùm dicit, producit verbum. Ergo filius cùm dicit, produceret verbum, & ſic verbum patris eſſet verbum filij. Et ad hoc dicunt Græci, ꝙ ſicut filius eſt imago patris, ita ſpiritus ſanctus eſt imago filij. Et ſic exponit Baſilius, Portans verbo virtutis ſuæ, id eſt ſpiritu ſancto, Nam ſicut filius eſt verbum patris, ita vt dicunt, ſpiritus ſanctus eſt verbum filij. Et ideo per ipſum facit filius, ſicut per filium pater. Veruntamen propriè loquendo, verbum non dicitur niſi quod procedit, vt conceptus ab intellectu, ad quod ſequitur procedere in ſimilitudinem ſpeciei. Spiritus autem ſanctus & ſi ſit ſimilis, non tamen habet hoc ex modo ſuæ proceſsionis: quia non procedit, vt conceptus ab intellectu, ſed vt amor à voluntate. Aliter autem exponit Gloſ. *Verbo virtutis ſuæ,* id eſt imperio ſuo. Sed hic adhuc eſt

H dubium de iſto verbo quid ſit, quia imperium hominis, vel eſt exterius per vocem prolatũ, & hoc non poteſt dici in diuinis, quia nihil eſt extrinſecum à natura diuina, procedens à filio, per quod omnia portentur, vel illud imperium eſt interius in corde conceptum, ſed nec etiam hoc poteſt ſtare, quia nihil in mente Dei concipitur, niſi verbum æternum. Ergo iſtud imperium ſic conceptum in mente filij eſſet verbum æternum, & ſic eſſent duo verba æterna, quod nephas eſt dicere. Ideo ad argumentum eſt dicendum, ſicut exponit Auguſt. illud Ioan. 12. Sermo quẽ locutus ſum, ille iudicabit eum, id eſt ipſe ego, qui ſum verbum patris iudicabo eum. Et ſimiliter in propoſito, verbum virtutis ſuæ, id eſt ſeipſo, qui eſt verbum virtuoſum.

Spirit' … ans dicit … verbũ … ppriè, … quadã … propria … ceptione.

Per iſta ergo tria, oſtendit tria de Chriſto. Per hoc enim, quòd eſt ſplendor, oſtendit eius coæternitatem cum patre. In creaturis enim ſplẽdor eſt coæuus, ſed ille eſt coęternus. Et hoc eſt cõtra Arrium. Sed cùm dicit imago ſubſtantię, oſtendit eius conſubſtantialitatẽ. Quia enim ſplendor non

eſt

A eſt eiuſdem naturæ cum reſplendente, ne fortè aliquis credat, ꝙ non ſit ſimilis in natura, dicit ꝙ eſt imago, vel figura ſubſtantiæ. Sed quia filius & ſi ſit eiuſdem naturæ cum patre, ſi tamen ſit infirmus, deficit à virtute patris. Ideo ſubdit, Portans omnia verbo virtutis ſuæ. Apoſtolus ergo in his tribus cõmendat Chriſtum à tribus, ſcilicet à coæternitate, à conſubſtantialitate, & ab æqualitate poteſtatis.

Deinde cùm dicit *Purgationem peccatorum faciens* oſtendit ſecundum, quod facit ad idoneitatẽ dignitatis eius. ſ. ſtrenuitas, & induſtria, quam habuit in operando. Fuit enim hoc magnæ induſtriæ, vt quod ei competebat ex natura qua Deus eſt, ipſe meruerit per paſsionem in natura aſſumpta. Vnde Philip. 2. Factus eſt obediens vſq; ad mortẽ, propter quod & Deus exaltauit illum. Purgare ergo peccata & ſi conueniat ei ex natura diuina, tamen conuenit ei etiam ex merito paſsionis. Vnde Eccle. 47. Chriſtus purgauit peccata eius, & exaltauit in æternum cornu eius, &c. Matt. 1. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.

B Conuenit etiam Chriſto purgare, ratione diuinæ naturæ, & ratione proprietatis filij: ratione diuinæ naturæ, quia culpa ſeu peccatũ, propriè eſt malũ rationalis creaturæ, hoc autẽ malum, ſiue peccatũ non poteſt reparari niſi per Deum. Nam peccatũ in voluntate conſiſtit, voluntatẽ autẽ ſolus Deus poteſt mouere Hier. 12. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Ego Dñs, &c. Et huiuſmodi ratio eſt, quia quod eſt immediatius fini, non reducitur ad ipſum finem, niſi à prima cauſa agente. Voluntas aũt eſt vltimi finis, quia. ſ. ad fruendum Deo, & ideo à Deo tantũ mouetur, & reducitur. Cum ergo Chriſtus ſit verus Deus, manifeſtũ eſt, quod purgationẽ peccatorũ facere pŏt Eſa. 42. Ego ſum qui deleo iniquitates veſtras propter me, &c. Matt. 9. Quis poteſt peccata dimittere, niſi ſolus Deus? Ratione vero proprietatis cõpetit etiã Chriſto. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quod in peccato, primo quidem eſt tranſgreſsio legis æternę, & iuris diuini, cum omne peccatũ ſit iniquitas, quę eſt tranſgreſsio legis Eſa. 24. Mutauerunt ius, diſsipauerunt fœdus ſempiternũ. Cum ergo lex æterna, & ius diuinũ ſit à verbo æterno, manifeſtum quod ad Chriſtũ competit purgatio peccatorũ, inquantum eſt verbũ. Pſal. Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos. Secundo eſt in peccato amiſsio luminis rationis, & per cõſequens ſapientiæ Dei in homine, cum huiuſmodi lumen ſit participatio quædã diuinæ ſapientiæ. Baruc. 4. Et quia nõ habuerũt ſapientiã, ideo perierũt. Prouer. 14. Errant omnes, qui operãtur malum, & ſm Philoſophũ, omnis malus eſt ignorans. Rectificatio aũt ad diuinam ſapientiã, competit ei, qui eſt diuina ſapientia. Hic autẽ eſt Chriſtus. 1. Cor. 1. Prædicamus Chriſtũ, Dei virtutẽ, & Dei ſapientiam. Sap. 9. Nam per ſapientiã ſanati ſunt quicũq; placuerũt tibi Dñe à principio. Tertio in peccato, eſt deformatio ſimilitudinis Dei in homine. Proue. 2. Cor ſtultorũ diſsimile erit. Vnde dicitur Luc. 14. De filio prodigo, quod abijt in regionem longinquã. Et ideo cõpetit huiuſmodi deformatio rectificari per filiũ, qui eſt D imago patris. 1. Cor. 14. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus imaginẽ cœleſtis. Quarto amiſsio æternę hæreditatis, in cuius ſignũ, homo poſt peccatũ excluſus eſt à paradiſo. Gen. 3. Reparatio autẽ ad hoc propriè conuenit filio, qui eſt heres, Roma. 8. Si filij, & hæredes. Gal. 4. Miſit Deus filium ſuum, natum ex muliere, factũ ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant redimeret, & adoptionem filiorũ Dei reciperemus. Sic ergo patet, quod Chriſto competit purgare peccata, & ratione humanæ naturæ, & ratione diuinæ. Sed quomodo fecit purgationem peccatorum? Ex hoc patet. In peccato enim primo eſt peruerſitas voluntatis, qua homo recedit à bono incõmutabili, & ad hanc rectificandam, exhibuit Chriſtus gratiã iuſtificantẽ. Rom. 3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Secundo eſt macula relicta in anima ex peruerſitate voluntatis, & ad hanc lauandã præbuit ſanguinem ſuum. Apoc. 1. Dilexit nos, & lauit nos à peccatis, &c.

A Tertio eſt reatus pœnæ cui homo adijcitur ex culpa, & ad ſatisfaciẽdũ per hãc obtulit ſemetipſum Deo hoſtiã, in ara crucis. Eph. 4. Chriſtus dilexit eccleſiã, & tradidit ſemetipſum pro ea, vt illam ſanctificaret. Quarto ſeruitus diabo. cui homo efficitur obnoxius peccando, quia qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati, & ad eripiendũ nos ab hac, redemit nos. Pſal. Redemiſti me Dñe Deus veritatis.

Conſequẽter cùm dicit *Sedet ad dexteram.* Subiungit ipſam dignitatem. Quaſi dicat, Non videtur indecens ſi ſedet, &c. Quia ipſe eſt ſplendor, & figura & portat omnia, &c. In verbo aũt ſeſsionis tria ſolent importari. Vnũ eſt ſedentis authoritas. Iob. 29. Cunq; ſederem quaſi rex circunſtante exercitu, &c. In diuina aũt curia multi aſsiſtũt, quia Dan. 7. Millia milliũ miniſtrabãt ei, & decies centena millia aſsiſtebant ei. Sed nullus legitur ibi ſedere. Quia omnes ſunt ibi ſerui & miniſtri. infrà eodem, Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſteriũ miſsi. Sed ſolus iſte habet regiam dignitatẽ. Dan. 7. Et vſq; ad antiquum dierum venit. B Et poſtea ſequitur. Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnũ, &c. Matt. 25. Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli eius cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedẽ maieſtatis ſuæ. Et poſt ſequitur, Tunc dicet rex his, &c. Secundum, eſt ſedentis ſtabilitas. Luc. vlt. Sedete in ciuitate, &c. Daniel. 7. Poteſtas eius, poteſtas æterna, & infrà. 13. Chriſtus Ieſus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Item aliquando ſedere importat humilitatẽ, quia ſedens inferior eſt ſtantibus. Pſal. Tu cognouiſti ſeſsionẽ meã. Et ſic non accipitur hic, ſed primis duobus modis, ſed cõtrà Act. 7. Ecce video cœlos apertos, & Ieſum ſtantem, &c. Et dicendum eſt, ꝙ ſedere & ſtare, & huiuſmodi diſpoſitiones de Deo dicuntur, ſm ſimilitudinẽ. Et ideo ſm diuerſa, dicitur & ſedens, & ſtans. Sedens quidem propter immobilitatẽ, ſed ſtans propter vtilitatẽ ad ſortiter reſiſtendũ. Vnde ſtabat quaſi paratus iuuare Stephanum, in agone conſtitutũ. Sed addit Apoſtolus, ꝙ *ſedet ad dexteram:* ꝙ ſi referatur ad diuinam naturam eſt ſenſus, ad dexteram, id eſt ad æqualitatẽ patris. C Si verò ad humanam, eſt ſenſus, ad dexterã, id eſt in potioribus bonis patris. Marc. vlti. Sedet à dextris Dei. Pſal. & Matt. 22. Dixit Dñs Dño meo, ſede à dextris meis. Sed inter eos, qui habent aſſeſſores, quidã ſunt ſimpliciter maiores, vt rex vel imperator, quidã verò non ſimpliciter maiores, ſed ſecundũ quid, vt præpoſiti, vel baliui. Sed Chriſtus non ſedet ad dexteram alicuius inferiorum iudicum, ſicut alicuius præpoſiti, vt baliui, ſed ſimpliciter maioris, quia ad dexterã maieſtatis. Maieſtas propriè eſt ſumma poteſtas. Eſa. 6. Plena erat omnis terra maieſtate eius. Proue. 25. Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. Chriſtus autem & ſi ſic ſedeat ad dexteram maieſtatis, habet tamen & ipſe maieſtatem, quia habet eandẽ cum patre. Matt. 25. Cum venerit filius hominis in maieſtate ſua. Luc. 9. Hunc filius hominis erubeſcet cũ venerit in maieſtate ſua & patris. Dicit etiam non ſolum maieſtatis, ſed etiam *in excelſis*, id eſt ſuper omnem creaturam. Eccle. 24. Ego in altiſsimis habito. Sic ergo ſedet in excelſis, quia eleuatus eſt ſuper omD nem creaturam. Pſal. Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Et ſecundum, quod dicit Chryſoſtomus, Apoſtolus in loco iſto tenet modum volentis inſtruere paruulum, qui non ſtatim proponit ei ſumma, ſed paulatim perducit eum: modò loquendo ardua, modò proponendo infima, ita etiam modò proponit diuina, cùm dicit in filio, modò humana, cùm dicit, Quem conſtituit hæredem, &c. Et ſic de alijs, vt patet in Gloſa.

LECTIO TERTIA.

Ex dominio, & filiatione, excelſior angelis Chriſtus oſtenditur, quia Chriſtus filius dicitur, angeli vero nuncupantur miniſtri.

TAntò melior angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rurſum, Ego ero illi in patrem: & ipſe erit mihi in filium?

Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes angeli Dei, Et ad angelos quidem dicit, Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos, flammam ignis.

Sicut ſuprà dictum eſt, Apoſtolus in toto capitulo intendit præferre Chriſtum angelis quantum ad excellentiam, vnde poſuit quatuor pertinentia ad excellentiam Chriſti, ſcilicet quantũ ad originem: quia *Filium* quantum ad dominationem, quia *Hæres* quantum ad operationem, quia *Ipſe fecit ſecula.* quantum ad honorem, quia *Sedet ad dexteram maieſtatis.* Modò Apoſtolus in parte iſta oſtendit, φ Chriſtus quãtũ ad iſta quatuor excedit angelos: & primò quantum ad filiationem, ſecundò quantum ad dominationẽ, ibi *Et cum iterum introducit.* tertiò quantũ ad operationẽ creationis, ibi *Et tu in principio Domine terram fundaſti.* quartò quantũ ad patris confeſsionẽ, ibi *Ad quem autem angelorum.* Circa primum duo facit: quia primò præmittit intentum: ſecundò propoſitum probat, ibi *Cui enim dixit.* Dicit ergo *Tanto melior angelis,* id eſt ſanctior, & ideo propinquior, in quo proponit excellentiã Chriſti ad angelos. Ephe. 1. Conſtituens eum ad dexterã ſuam in cœleſtibus ſuper omnem principatum & poteſtatem. Sed tunc oritur quæſtio quomodo Apoſtolus hoc intelligit, vtrum ſm diuinam naturam, vel humanam, quia ſm diuinam non videtur verum, quia ſm illam genitus eſt, non factus: ſecundũ verò humanam non eſt melior angelis, vt infrà. 2. cap. Eum autem, qui modico quã angeli, &c. Sed dicendum eſt, φ Chriſtus ſm humanam naturam duo habuit in vita iſta. ſ. infirmitatẽ carnis & ſic fuit minoratus ab angelis: infrà. 2. cap. Eũ qui modico, &c. Item habuit gratiæ plenitudinem, & ſic etiam in humanitate maior fuit angelis in gratia & gloria. Ioan. 1. Vidimus eum quaſi vnigeniti à patre plenum gratiæ & veritatis. Sed hic non eſt intellectus. Apoſtolus enim non intelligit, φ melior fuerit quantum ad gratiam: ſed propter vnionẽ humanæ naturæ ad diuinam: & ſic dicitur actus inquantũ per illius vnionis factionẽ peruenit ad hoc, quod eſſet melior angelis, & diceretur, & eſſet filius Dei. Et ideo ſubdit *Quanto differentius præ illis nomen hæreditauit.* Et quantum ad hoc nomen, oſtendit differentiam quantum ad tria. ſ. quantum ad nominis ſignificationẽ, quia proprium nomen angelorum eſt, φ dicuntur angeli, quod eſt nomen miniſtri. Angelus enim idem eſt, φ nuntius. Nomen autẽ propriũ Chriſti eſt, φ dicitur filius Dei: & hoc nomen eſt valde differentius ab illo, quia quantam cunq; differentiam ponis, adhuc eſt maiorem dare, cum diſtent in infinitum. Prouer. 30. Quod nomen eius? & quod nomen filij eius ſi noſti? Eſt enim nomen filij eius ſicut & patris incomprehenſibile. Philip. 2. Et dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Sed fortè dices, quòd etiam angeli dicuntur filij Dei. Iob. 1. & 2. Cum aſsiſterent filij Dei coram Domino, &c. Dicendũ eſt, φ ſi dicuntur filij Dei, hoc non eſt eſſentialiter & per naturam, ſed per quandam participationẽ. Ipſe autem eſt eſſentialiter filius Dei, & ideo habet nomen differẽtius præ illis, & hoc eſt ſecundũ: quia differunt quantũ ad modũ. Pſal. Quis eſt ſimilis Deo in filijs Dei? Quaſi dicat, Nullus per naturam. Quantum ad tertium dicit, φ illud nomen hæreditauit. Hæreditas enim conſequitur originẽ. Vnde Chriſtus, φ filius ſit, habet ex origine: & per naturã, angeli autẽ ex dono gratiæ. Matt. 21. Hic eſt hæres. Vnde ipſe nomen hæreditauit, non autẽ angeli, & hæc eſt tertia differentia.

Deinde cùm dicit *Cui enim dixit aliquando angelorum* probat, quod dixit, & primò agit de nomine ſecundũ, φ conuenit Chriſto ſecundũ diuinitatem: ſecundò, ſecundũ humanitatem, ibi *Et rurſum, Ego ero, &c.* Quantum ad primũ inducit authoritatem. Pſal. Dñs dixit ad me, &c. Et hoc eſt, Cui enim angelorum, &c. Quaſi dicat, Nulli angelorum dicta ſunt hæc verba, ſed tantũ Chriſto. Vbi tria poſſunt notari. Primò modus originis in verbo *Dixi.* ſecundò ſingularitas filiationis, ibi *Filius meus es tu.* tertiò eius authoritas, ibi *Ego hodie.* Modus iſte non eſt carnalis, ſed ſpiritualis & intellectualis, Deus enim ſpiritus eſt. Ioan. 4. Et ideo non ge-
E nerat carnaliter, ſed ſpiritualiter & intellectualiter. Intellectus autem dicendo, generat verbum, quod eſt conceptus eius, & ideo ſignanter dixit, φ Dñs dixit ad me, id eſt pater dixit filio. Dicere ergo intellectus patris, nihil aliud eſt, quàm in corde verbum concipere. Pſal. Eructauit cor meũ verbum bonum. Iob. 33. Semel loquitur, & ſecundò idipſum non repetit. Eccle. 24. Ego ex ore altiſsimi prodij. Sed quantum ad ſecundũ, generatio iſta eſt ſingularis, quia dicit *Filius meus es tu.* Quaſi dicat. Et ſi multi alij filij dicuntur, tamen eſſe filium naturalem eſt ſibi proprium: alij autem dicuntur filij Dei, quia ſunt participes verbi Dei. Ioan. 10. Illos dixit Deos ad quos ſermo Dei factus eſt, ſed Chriſtus eſt ipſum verbum. Matt. 17. Hic eſt filius meus dilectus. Sed quantũ ad tertium, iſta generatio non eſt temporalis, ſed æterna, quia hodie genui te. Differt autem tempus ab æternitate, quia tempus variatur ſicut motus, cuius menſura eſt in variatione & ſucceſsione. Et ideo nominatur per ſucceſsionem præteriti & futuri. Aeternitas autẽ eſt men-
F ſura rei immobilis, & ideo nõ eſt ibi variatio per ſucceſsionem, ſed ſemper eſt præſens: & ideo notatur per aduerbiũ præſentis temporis. ſ. hodie, id eſt in æternitate. Verũ quia illud quod fit, quia nondum eſt, incompletum per conſequens eſt: quod autem factum eſt, completum eſt, & ita perfectum, ideo non dicit genero te, ſed genui, quia perfectus eſt. Sed tamen ne putetur eſſe generatio eius tota in præteritione, & per conſequens in defectione, addit hodie & cõiungit præſenti præteritum ſcilicet hodie & genui, vt ſcias ipſam generationẽ ſemper eſſe, & perfectã eſſe, & ſic in hodie permanentia, in genui vero perfectio deſignatur: vt ſit ſenſus, perfectus es fili, & tamen generatio tua æterna eſt, & ſemper à me generaris: ſicut lumẽ in aere perfectum eſt, & tamen ſemper procedit à ſole. Mich. 5. Egreſſus eius à principio à diebus æternitatis. Pſal. Ex vtero ante luciferũ genui te. Poſſet etiam hoc exponi de generatione temporali, vt dicat hodie. i. in tẽpore genui te.

Conſequenter cùm dicit *Et rurſum ego ero illi in patrem, &c.*
G Propoſitum oſtendit, ſecundũ quod conuenit Chriſto ſm humanitatẽ, & hoc per aliam authoritatem, ſm Glo. iſtud dicitur in Eſa. Ego ero illi in patrẽ. Sed tamen nõ inuenitur aliquid huic ſimile in Eſaia, niſi illud, Et filius datus eſt nobis. Sed. 2. Reg. 7. & 1. Para. 28. Habentur iſta eadem verba Dñi dicentis ad Dauid de Salomone, per quẽ figurabatur Chriſtus. Sciendũ eſt aũt, φ in veteri teſtamento quędã dicuntur de eo, quod eſt figura, non inquantũ quędam res, ſed inquantum eſt figura, & tunc nõ exponitur de illo, niſi inquantũ refertur ad figuratũ. Verbi gratia in Pſal. quædã dicuntur de Dauid, vel de Salomone, inquantũ figurabant Chriſtum tantũ: quædam verò etiã ſecundũ, φ ſunt homines quidam, & iſtorum dicta de ipſis poſſunt exponi & de Chriſto: ſicut illud, Deus iudicium tuum regi da: quia illud poteſt conuenire Salomoni. Illa verò quę dicuntur de ipſis inquantum ſunt figura, nunquã de ipſis poſſunt exponi, ſicut illud, Et dominabitur à mari vſq; ad mare, &c. Quia nullo modo verificari poteſt de Salomone, Sic & in propo-
H ſito, licet iſta dicta ſint de Salomone, tamen poſſunt exponi de Chriſto, qui præfigurabatur per illum. Dicit ergo, Ero, quod eſt futuri temporis, ad denotandum, quòd incarnatio filij futura erat in tempore. Galat. 4. At vbi venit plenitudo temporis, &c. Suprà verò cum loquebatur de æterna generatione, dixit *Es tu*, quaſi ſine motu, hic autem cum loquitur de temporali, dicit, In filium: quod denotat terminum alicuius motionis. Aſſumptio enim importat motum in filiationem. Et quia omnis motio fit per operationem alicuius terminatam ad aliquem effectum, ideo primò ponit operationem facientis, quia non virtute humanitatis facta eſt aſſumptio, ſed diuinitatis, cùm dicit, Ego ero illi in patrem, id eſt aſſumam eum ad vnionem perſonæ filij. Et ſubiungit effectum conſecutum, quia ſcilicet eſt ſuſcepturus in vnitatem perſonalẽ filij, Erit mihi in filium. De primò dicitur Luc. 1. Virtus altiſsimi, ſcilicet facientis aſſumptionem, obumbrabit tibi. De ſecundo. Roma. 1. Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnẽ.

Item

Iterum ego ero illi, id eſt ad honorem & vtilitatē ſuam clarificabo ipſum Ioā.14. Clarifica me pater. Et ipſe erit mihi, id eſt ad honorem meum, manifeſtando nomen meum hominibus Ioā.14. Manifeſtaui nomen tuū, &c. Deinde cùm dicit *Et cum iterum, &c.* Agit de dominatione Chriſti qua eſt hęres vniuerſorū. Vbi tria facit, quia primò oſtendit dominium eius, & pręcipuè ſuper angelos: ſecundò ponit rationem dominij illius ex parte angelorum, ibi *Et ad angelos.* Tertiò ex parte Chriſti, ibi *Ad filiū autem.* Quantum ad primū inducit authoritatē. Pſal. cùm dicit, Adorate eum omnes angeli eius, hoc habetur in Pſal. Dn̄s regnauit exul. &c. Adoratio enim non fit niſi Dn̄o, ergo ſi angeli eum adorant, Dn̄s illorum eſt. Volens Apoſtolus inducere hanc authoritatē. Primò tangit intentionē Pſalmiſtæ cùm dicit *Et cum iterum introducit, &c.* Vt Pſalmiſta loquatur de aduentu Chriſti in mundū. Et ideo dicit. Et cum ſcriptura introducit, id eſt introducendū dicit primògenitum, &c. Quaſi dicat. Iam dictū eſt, ꝙ Chriſtus eſt filius præ angelis, ergo eſt principaliter à patre genitus. Eſt ergo dicendus primogenitus, Roma.8. Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Hic autem primogenitus debebat introduci in orbē, &c. Et vide ꝙ̄ ordinatè loquatur Apoſtolus. Primò enim dicit ipſum à patre, ibi *Ego ero illi in patrem.* Secundò aſſumptū in vnitate perſonæ, ibi *Et ipſe erit mihi in filium.* Sed modò proponit eum in notitiam hominum. Vocat autē incarnationem introductionē in mundum. Sed contrà: Ipſe Chriſtus vocat eam exitum. Ioan.16. Exiui à patre & veni in mundū. Et dicendū eſt, ꝙ exitus eſt etiam introductio, ſicut ſi aliquis recōciliādus ſit principi, primò exit ad eum mediator, & pòſt introducit eū. Simile habetur. 1. Reg. 20. De Dauid ad Ionatam. Sic Chriſtus mediator Dei & hominum, primò exijt ad homines, & poſtea introduxit eos reconciliatos. infrà. 2. Qui multos filios adduxerat in gloriam, &c. Vel *introducit*, id eſt inducit eū vſq; in corda hominum, quia ſcriptura loquens de aduentu Chriſti, dicit eum ſuſcipiendū intra corda hominū. Iſta autē receptio fit per fidem. Ephe.3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Pſal. Annuntiate inter gentes gloriā eius. Quando enim ſcriptura dicit, ꝙ gentes debent credere, dicit ꝙ Chriſtus intraturus eſt in corde ipſorū. Hoc autē, quod dicit *Iterum*, multipliciter exponitur. Dicit enim Chryſoſt. ꝙ de incarnatione verbi, quæ dicitur introductio, non loquitur ſcriptura ſemel, ſed iterum atq; iterum. Vel aliter, quia ipſe primò erat in mundo per potentiā diuinitatis inuiſibiliter, ſed iterum introducit eum in mundum ſecundū præſentiā humanitatis viſibiliter. Vel aliter, quia ſuprà dixerat, ero illi in patrē, id eſt aſſumam in vnitatē perſonalē mei. Et cum iterum introducit eum. ſ. iſtum primogenitū & aſſumptū ad vnitatē perſonę, quia non ſufficeret dicere, ꝙ introducitur, niſi dicatur qualiter introducatur, quia nō quaſi vnus de mundo, nec ſicut angeli, ſed ſuper omnes: Ideo dicit, Adorant eū omnes angeli. Nec.9. Exercitus cęli te adorat. Apoc.7. Omnes angeli ſtabant in circuitu throni & ceciderunt & adorauerunt, &c. Deinde cùm dicit *Et ad angelos, &c.* Ponitur ratio ex parte angelorū quare eum adorant, quaſi dicat, Iuſtum eſt, ꝙ adorent, quia ſunt miniſtri. Vnde dicit, Qui facit angelos ſuos ſpiritus, et miniſtros ſuos flammam ignis. Deus enim aliquando operatur illuminando intellectū. Ioā.1. Illuminat omnem hominē, &c. Aliquando verò mouet ad opus. Eſa.26. Omnia opera noſtra operatus es in nobis. Et primū facit Deus in nobis mediantibus angelis. Pſal. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Secundū etiā facit in nobis ipſis mediantibus ſicut dicit Diony. 4. cap. cęleſtis hierarchię. Inquantū ergo illuminat per ipſos dicuntur nuntij. Nuntij enim eſt nuntiare ea, quæ ſunt in corde Dn̄i ſui. Inquantū verò ſunt mediatores operū diuinorū, dicuntur miniſtri. Pſal. Miniſtri eius, qui faciunt voluntatē eius. Sunt ergo & nuntij & miniſtri, ſed quales ſunt, deſcribit eos per duas res corporales maximè ad hoc idoneas. Vnā eſt aer, cuius proprietas multum conuenit nuntio, Miniſtro autē proprietas ignis. Aer enim eſt receptibilis luminis & impreſſionis, Itē optimè

A reddit receptam. Item habet velócem motum. Hęc autem debet habere bonus nuntius, vt. ſ. bene recipiat dicta, bene referat recepta, & vtrunq; velociter faciat. Iſta bene conueniunt angelis. Optimè enim recipiūt diuinas illuminationes. Sunt enim angeli ſpecula munda ſecundum Diony. Matt.18. Et angeli eorū in cęlis, &c. Item optimè reddunt, quod ſignificatū eſt. Apoc.1. Significauit Deus, quæ oportet fieri cito: loquēs per angelū ſuum ſeruo ſuo Ioanni, &c. Item ſunt veloces. Eſa.18. Item angeli veloces, &c. Iſti autē dicuntur ſpiritus, quia omnis ſubſtantia inuiſibilis dicitur ſpiritus. Vnde & aer dicitur ſpiritus. Itē ſunt ignis inquantum miniſtri. Ignis aūt inter omnia elementa eſt maximè actiuus, & efficax ad agendū. Vnde in Pſal. De angelis vbi dicuntur miniſtri eius, ibi additur. Et miniſtros tuos ignē vrentē. Item ignis calorē cauſat per quod deſignatur charitas. Can.8. Lampades ignis atq; flāmarū. Vnde deſcribuntur in igne, & dicuntur Seraphin. Eſa.6. Item ignis ſemper mouetur ſurſum, ita angeli & boni miniſtri omnia, quæ
B agunt ſemper referunt in gloriā Dei, ſicut patet de angelo. Thob.12. Benedicite Deum cęli, &c. Non dicit benedicite me, ſed Deū cęli. Non ſic de malo angelo, qui dicit Matt.4. Si cadens adoraueris me. Sed angelus bonus tanquā bonus miniſter dicit Apoc. vlti. Vide ne feceris, & ſequitur, Deum adora.

LECTIO QVARTA.

Regia Chriſti commendatur dignitas, ex authoritate, ęquitate, ac bonitate regendi, qui quia idoneus, ideo ad eam fungendam inunctus.

AD filium autem. Thronus tuus Deus in ſeculum ſeculi: Virga æquitatis, virga regni tui. Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.

Suprà probauit Apoſtolus per authoritatē angelos eſſe miniſtros: hic probat hoc per rationē ſumptam, ex parte ipſius Chriſti. Vnde intendit hic probare regiam dignitatē
C Chriſti, vbi duo facit. Primò enim cōmendat regiā dignitatem ipſius Chriſti. Secundò eius ad illam dignitatē oſtendit idoneitatē, ibi *Propterea vnxit te Deus.* Circa primū tria facit. Primò cōmendat Chriſti regiam authoritatē. Secundò eius regiminis æquitatē, ibi *Virga æquitatis.* Tertiò regiminis bonitatē, ibi *Dilexiſti iuſtitiam.* Dicit ergo *Ad filium autem* dicit *Thronus tuus, &c.* Et ſunt verba Dei patris loquentis per linguā prophetæ, ſicut per calamū ſcribæ. Dicit ergo, O Deus fili, thronus tuus, &c. In quo denotatur regia maieſtas. Eſt enim thronus regis ſedes, ſed cathedra magiſtri, tribunal autē ſedes iudicis, quæ omnia conueniunt Chriſto, quia ipſe rex noſter Luc.1. Regnabit in domo Iacob & ideo conuenit ei thronus. Pſal. Thronus eius ſicut ſol. Ipſe eſt magiſter Io. Scimus, quia à Deo veniſti magiſter, ideo cōpetit ei cathedra. Ipſe iudex noſter Eſa.33. Dominus Iudex noſter, Dominus legifer noſter, & ideo congruit ſibi tribunal. 2. Cor.5. Omnes nos oportet manifeſtari ante tribunal Chriſti, &c. Competit autē thro-
D nus Chriſto ſecundum naturam diuinam inquantum eſt Deus. Pſal. Rex omnis terræ Deus: ſed ſecundum, quòd homo conuenit ſibi ex merito paſsionis, victoriæ, & reſurrectionis. Apoc.3. Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut ego vici & ſedi in throno patris mei cum eo. Hic thronus eſt perpetuus. Luc.1. Et regni eius non erit finis. Dan.7. Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur. Patet autem, ꝙ regnum illud eſt æternū & inquantum ſibi conuenit ex natura, quia eſt Deus. Pſal. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum. Item inquantum ſibi conuenit, vt homo, & hoc duplici ratione. Vna, quia regnū illud non ordinatur ad temporalia, ſed ad æterna. Ioan.18. Regnum meum non eſt de hoc mundo. Ad hoc enim regnat, vt homines dirigat ad vitam æternam. Non autem ſic eſt de regno hominum, vnde regnum illorum finitur cum vita præſenti. Alia ratio eſt, quia eccleſia, quæ eſt regnum eius, durat vſq; ad finē mundi, & tunc tradet Chriſtus regnum Deo & patri conſummandū, & perficiendū,

Conſequenter cõmendat regnum eius ab ęquitate, cùm
dicit *Virga æquitatis, &c.* Conuenienter autẽ deſcribitur re-
gnum per virgam. Differt enim regimen tyrannicum à re
gimine regis, quia regimen tyrannicũ eſt ad vtilitatẽ ſuam
cum grauamine ſubditorum: regimen autẽ regis principa-
liter ordinatur ad vtilitatem ſubditorum. Et ideo rex eſt,
pater, & paſtor. Paſtor enim non corrigit cum gladio, ſed
cum virga. Pſal. Viſitabo in virga iniquitates eorum. Item
paſtor vtitur virga in directione gregis. Mich. 7. Paſce po-
pulum tuum in virga tua. Virga etiam ſuſtentat infirmos.
Pſalm. Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.
Item virga conturbat hoſtes. Nume. 24. Conſurget virga
de Iſrael & percutiet duces Moab. Sed eſt hæc virga ęqui-
tatis. Eſa. 11. Arguet in æquitate pro manſuetis terræ.

Sed ſciendũ eſt, ꝙ aliquãdo aliquis regit in rigore iuris,
ſicut quando ſeruat ea, quæ iuſta ſunt ſecundũ ſe. Contin-
git autem, ꝙ aliquid de ſe iuſtum eſt, quod tamen compa-
ratum ad aliquid inducit detrimentum ſi ſeruetur: & ideo
oportet, ꝙ ius cõmune ad hoc applicetur, & ſi hoc fiat, tũc
eſt regimen æquitatis. Regnum veteris teſtamenti erat ſe-
cundum rigorem iuſtitiæ. Act. 15. Oous quod oec nos, nec
patres ooſtri portare potuimus. Sed regnum Chriſti eſt re
gnum æquitatis & iuſtitię, quia in ipſo non imponitur niſi
ſuauis obſeruantia. Matt. 11. Iugum enim meum ſuaue eſt
& onus meũ leue & Pſal. Iudicabit orbẽ terræ in æquitate.

Conſequenter cùm dicit *Dilexiſti, &c.* Bonitatem regen
tis cõmendat. Quidam enim ſeruant æquitatem, nõ tamen
propter amorẽ iuſtitiæ, ſed magis propter timorẽ, vel glo-
riam, vel metum, & tale regimen non durat. Sed iſte ſeruat
ęquitatẽ propter amorẽ iuſtitię. Dicit ergo *Dilexiſti iuſtitiam.*
Quaſi dicat, Hoc ꝙ virga eſt æqua & directa, hoc eſt, quia
dilexiſti iuſtitiam. Sap. 1. Diligite iuſtitiã, qui iudicatis ter-
ram. Non autem eſt iuſtus, qui non amat iuſtitiam. Matt. 5.
Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã. Sed aliqui quidem dili
gunt iuſtitiam, ſed ſunt remiſsi in correctiooe iniquitatis,
ſed Chriſtus odit, id eſt reprobat iniquitatẽ. Pſal. Iniquos
odio habui. Sap. 14. Similiter odio ſunt duo, impius & im-
pietas eius. Eccle. 12. Altiſsimus odio habet peccatores &
miſertus eſt pœnitẽtibus & ideo dicit, & odiſti iniquitatẽ.

Deinde cùm dicit *Propterea vnxit te Deus.* Oſtendit Chri-
ſti idoneitatem ad exequendũ & gubernandum, vbi dubi
tatio eſt de hoc, quod dicit, propterea, &c. In verbis iſtis
agitur de ſpirituali vnctione, qua Chriſtus eſt repletus ſpi-
ritu ſancto. Nunquid enim ideo repletus eſt, quia dilexit
iuſtitiã? Ergo meruit gratiã, quod eſt contra illud Rom. 11.
Si ex operibus iam nõ ex gratia, & hæc eſt ratio cõmunis.
Sed ſpecialiter ad propoſitum, quia Chriſtus in ipſa conce-
ptione fuit plenus ſpiritu ſancto. Ioan. 1. Plenum gratia &
veritate. Non ergo meruit. Reſpondeo, hic eſt cauendus
error Origenis. Voluit enim, ꝙ omnes ſpirituales creaturę,
etiã anima Chriſti à principio creatæ fuerunt, & ſecundũ,
quòd plus, vel minus adhæſerunt Deo, vel diuerterunt ab
ipſo per libertatem arbitrij ſui, facta eſt diſtinctio inter an-
gelos & etiam animas. Vnde in Peryarchon dicit, ꝙ ani-
ma Chriſti, quia vehementius adhæſit Deo, diligendo iu-
ſtitiam, & odiendo iniquitatẽ, quod meruit maiorem ple-
nitudinẽ gratiæ præ cunctis ſubſtantijs ſpiritualibus. Sed
hoc eſt hæreticũ dicere, ꝙ. ſ. quæcunq; anima, vel etiã ani-
ma Chriſti creata fuerit ante corpus, quod etiã ſpecialem
rationẽ in Chriſto habet, quia in primo inſtanti ſimul crea
ta fuit anima & formatũ corpus, & totum eſt aſſumptum
à filio Dei. Quid ergo dicit, propterea. Voa Glo. videtur
ſentire cum Origene. Sed ſi volumus eam ſaluare, dicemus
ꝙ in ſcriptura dicitur aliquid fieri quando innoteſcit, ſicut
cum dicitur Phil. 2. Factus eſt obediens, &c. Propter quod
& Deus exaltauit illum & dedit illi no. &c. Nunquid Chri
ſtus merito paſsionis meruit eſſe Deus? Abſit. Hic enim eſt
error Fotini. Dicendum eſt ergo, ꝙ Chriſtum eſſe Deum
excedit omne meritũ, ſed per paſsiooẽ meruit, ꝙ manife-
ſtetur vbiq; eſſe Deũ & ꝙ Deus dederat illi tale nomẽ, &c.
Ita hoc quod dicit hic, propterea vnxit te Deus, &c. Vt ſit
ſenſus, Ex hoc ꝙ tu dilexiſti iuſtitiam, meruiſti quod hoc

E innoteſcat. Vel aliter & melius ita ꝙ ly propterea, nõ dicat
cauſam meritoriã, ſed finalem, quaſi dicat. Ad hoc, ꝙ illa
haberes. ſ. thronum perpetuũ virgam æquitatis, &c. Quæ
dicta ſunt, propterea vnxit te Deus oleo. ſ. ſanctificationis,
quod Dñs mandauit fieri Exod. 30. Quo vngebaotur vaſa
& ſacerdotes. Leuit. 8. & 9. Et Reges, vt patet de Dauid
1. Reg. 16. & Salomone. 3. Reg. 1. Item Prophetę, vt patet de
Heliſeo. 3. Reg. 19. Sed quare fiebat iſta ſanctificatio per vn
ctionem? Ratio eſt literalis. Homines enim orientales pro
celebritate vngebantur ne conſumerentur, eo quod ſunt in
regione multũ calida. Pauperes etiã vngebantur ad feſti-
uitatẽ. 4. Reg. 4. Non habeo ancilla tua niſi parum olei quo
vngar. In ſcriptura autẽ diuina traduntur nobis per modũ
quo homines ſolent vti. Quia ergo tunc vngebantur homi
oes, vel propter celebritatẽ feſti, vel celebritatem perſonæ,
ideo ad oſtendendũ excellentiã Chriſti, dicit eum vnctum
Oleo exultationis. Ipſe enim eſt rex. Eſa. 32. Ecce in iuſtitia re-
gnabit rex. Et. 33. Dñs enim iudex noſter, Dñs legiſer no-
F ſter, Dñs rex noſter, ipſe veniet & ſaluabit nos. Eſt etiam
ſacerdos. Pſal. Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ ordinẽ
Melchiſedech. Fuit etiam propheta. Deut. 18. Prophetã de
gente tua & de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi Dñs.
Et conuenit ſibi vngi oleo ſanctificationis & exultationis.
Ab ipſo aũt ſunt ſacramenta, quæ ſunt vaſa gratiæ. Eſa. 22.
Suſpendam ſuper eum omnem gloriam domus patris eius
vaſorum diuerſa genera, &c. Conuenit etiam iſta vnctio
Chriſtianis. Sunt enim reges & ſacerdotes. 1. Pet. 2. Vos
eſtis genus electum, regale ſacerdotiũ. Apoc. 5. Feciſti nos
Deo noſtro regnum & ſacerdotes. Item habet ſpiritum ſan
ctum, qui eſt prophetiæ ſpiritus. Iohel. 2. Effundam de ſpi
ritu meo ſuper omnẽ carnẽ, &c. Et ideo omnes vncti ſunt
inuiſibili vnctione. 2. Cor. 1. Qui autem confirmat nos vo-
biſcum in Chriſto, & qui vnxit nos Deus, & qui ſignauit
nos & dedit, &c. 1. Ioan. 2. Vos vnctionem habetis à ſancto
& noſtis omnia. Sed quæ comparatio eſt, inter Chriſtum
vnctum, & Chriſtianos vnctos? Iſta. ſ. quia ipſe habet eam
G principaliter & primò, nos aũt & alij ab ipſo effuſam. Pſal.
Sicut vnguẽtũ io capite, &c. Et ideo dicit *Præ participibus tuis.*
Ioan. 1. De plenitudine eius omnes accepimus. Vnde alij di
cuntur ſancti, ipſe verò ſanctus ſanctorũ. Ipſe enim eſt ra-
dix omnis ſanctitatis. Dicit autem oleo lætitiæ, vel exulta-
tioois, quia ex iſta vnctione procedit ſpiritualis lætitia.
Roma. 14. Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia &
pax & gaudium in ſpiritu ſancto. Gal. 5. Fructus aũt ſpiri-
tus, eſt charitas, pax, gaudium. Pſal. Vt exhilaret faciem in
oleo. Eſa. 61. Oleum gaudij pro luctu, &c. Illud autẽ, quod
bis dicit *Deus Deus* dupliciter exponitur. Vno modo, ꝙ re-
petatur nominatiuus caſus, vt ſit ſenſus, Vnxit te Deus per
ſeipſum Deum, nos autem per te mediatorem Dei, & ho-
mioum hominem Chriſtum. 2. Pet. 1. Per quem magna &
pretioſa nobis promiſſa donauit. Alio modo, quia ſecun-
dum Auguſt. in Glo. alterum eſt oominatiui caſus, alterũ
vocatiui, vt ſit ſenſus. O Chriſte, qui es Deus filius, Deus
pater vnxit te, &c. Et ꝙ debet ſic exponi magis patet in
H Græco. Sed cum Chriſtus oõ ſit vnctus ſecundũ, ꝙ Deus,
quia ſic noo conuenit ſibi recipere ſpiritum ſanctum, ſed
magis alijs dare, ſecunda expoſitio ooo videtur eſſe vera.
Reſpondeo, dicendũ eſt, ꝙ idem eſt in perſona & Deus &
homo, tamen vnctus eſt inquantũ homo. Et cum dicitur
ò Deus, &c. Et vngens eſt Deus & homo, & vnctus ſimi-
liter eſt Deus & homo, & vnum cum ipſo in perſona.

LECTIO QVINTA.

Chriſtus, angelos in virtute excedere oſtenditur, quia
creator, & immutabilis eſt, creaturæ
vero mutabiles.

*ET, tu in principio Domine terram fundaſti, & ope-
ra manuum tuarum ſunt cœli. Ipſi peribunt, tu au-
tem permanebis: & omnes vt veſtimentum veteraſcent.
Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu au-
tem idem ipſe es & anni tui non deficient.*

Suprà

A Suprà præmiſerat Apoſtolus quatuor, in quibus Chri-
ſtus excellit angelos, & probauit duo illorum. ſ. & q̊ exce-
dit eos; quia eſt filius, & quia eſt hæres: nunc probat ter-
tium. ſ. q̊ excedit eos in virtute operationis, quia per eum
pater fecit & ſecula. Hoc aũt probat Apoſtolus ex autho-
ritate eiuſdẽ propheti ę, & circa hoc duo facit. Primò oſten
dit virtutẽ operationis inquantũ creator. Secundò quantũ
ad differentiã creatoris ad creaturã, ibi *Ipſi peribunt*. Circa
primũ duo facit, quia primò ponit creationẽ terræ, ſecun-
dò cœlorum, ibi *Et opera manuum*. Sciendum eſt autẽ circa
primũ, q̊ hoc poteſt dupliciter legi. Vno modo, vt ſit ſer-
mo prophetæ directus ad patrem, vt ſit ſenſus *Tu Domine*,
ſcilicet Deus pater *Fundaſti terram in principio*, id eſt in filio tuo
qui eſt principium. Ioan. 8. Ego principium, qui & loquor
vobis. Et hoc tantũ valet ac ſi dixiſſet, Tu fundaſti terram
per filium. Pſal. Omnia in ſapientia feciſti. Filius autem eſt
ſapientia genita, vt ſuprà dixit cum ſplendorem gloriæ. Et
hoc quod dicit hic, reſpondet huic quod ſuprà dixit, per
B quem fecit & ſecula. Alio modo, q̊ ſit ſermo directus ad
filium, ſic *Et tu Domine*, ſcilicet fili, fundaſti terram in prin-
cipio. ſ. temporis, vt excludat opinionẽ ponentium ęterni-
tatem mũdi, vel in principio, ſcilicet productionis rerum,
vt excludat opinionem dicentium, corporalia non fuiſſe
creata cum ſpiritualibus, ſed poſt. Gen. 1. In principio crea
uit Deus cœlum & terram. Eccle. 18. Qui viuit in æternum
creauit omnia ſimul. Sciendum eſt autem, q̊ tripliciter po
teſt diſtingui terra à cœlo. Vno modo & ad literam quòd
per terram intelligatur elementum terræ: per cœlum au-
tem ſuperiora corpora, vt ſicut Moyſes non facit mentio-
nem de aere, quia eſt cum aqua: ita hic intelligit per cœlũ,
ipſum cœlum & alia duo elementa. ſ. aerem & ignem, quæ
magis accedunt ad naturam cœli, quod patet ex loco ipſo-
rum. Sic etiam accipit Moyſes. Gen. 1. Et dicit *Fundaſti*,
Vt oſtendat terram ad terram pertinere, primo quidem ter
ræ quietem, omnia enim alia participant motum, ſola
autem terra ſecundũ totalitatem ſuam immobilis per-
C ſeuerat, vt ſit ſenſus *Fundaſti*, id eſt firmaſti. Pſal. Qui
fundauit terram ſuper ſtabilitatem ſuam. Secundo, vt
oſtendat terræ perpetuitatẽ, nam fundamentũ ædificij
inter alias eius partes ſtabilius eſt. Terra autem in æter-
num ſtat Eccle. 1. Et ſecundũ hoc dicitur *Fundaſti terram*,
id eſt perpetuo ſolidaſti. Tertio vt oſtẽdat terræ ordinẽ,
quia ſicut fundamentũ, quod eſt prima pars ædificij eſt in
imo, ita terra inter omnia elementa tenet locum imum.
Eſa. 48. Manus mea fundauit terram. Pſal. Aridam funda-
uerunt manus eius. Non autẽ dicit feciſti cœlos, ſed *Opera
manuum tuarum ſunt cœli*, quia illud quod aliquis facit mani-
bus, magis diligenter videtur facere. Et ideo ſic loquitur
ad deſignandum nobilitatem & pulchritudinẽ ipſorum.
Eſa. 48. Dextera mea menſa eſt cœlos. Aliter verò q̊ per
terram intelligat totam naturã corporalem. Et ſic terram
fundaſti, quia materia eſt locus & fundamentũ formarũ:
per cœlos autẽ, ſpirituales ſubſtantias. Pſal. Laudate eum
cœli cœlorum. Et hi ſunt opera manuum eius, quia fecit
D eos ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Vel per terram
imperfecti in eccleſia, qui ſunt fundamentũ aliorum, quia
niſi eſſet actiua in eccleſia, contemplatiua non ſubſiſteret.
Per cœlos contemplatiui. Et hæc facta in eccleſia in prin-
cipio, id eſt per filiũ. Eſa. 51. Poſui verba mea in ore tuo, vt
fundes terram. i. imperfectos & plantes cœlos. i. perfectos.
Quantũ autẽ ad cœlos dicit *Opera manuum tuarum ſunt cœli*.
Dicit autem opera manuum tuarum, & non ſimpliciter
cœlos feciſti, propter quatuor rationes. Primò, vt exclu
dat errorẽ dicentiũ Deum eſſe animã cœli, & per conſe-
quens totũ mundũ & partes eius debere coli, vt Deus;
quod & Idolatræ faciebant, & hoc excludit cùm dicit
Opera manuum tuarum ſunt cœli, quaſi dicat, nõ ſunt propor
tionati tibi, vt corpus animæ, ſed ſubiecti & proportio-
nati virtuti, & voluntati tuæ. Deut. 4. Ne forte oculis ad
cœlum eleuatis, videas Solem & Lunam & omnia aſtra
cœli, & errore deceptus adores ea. Secundo vt deſignet
cœlorum dignitatem & pulchritudinẽ, quia illud dici-
A mus manibus facere, quod diligenter facimus, vt ergo
oſtendat cœlos excellẽtiori modo, q̃ alias creaturas cor-
porales diuina ſapientia conditos eſſe, dicit. Opera ma-
nuũ tuarũ ſunt cœli, & hoc patet, quia diuerſitas in iſtis
inferioribus poteſt reduci ad diſpoſitionẽ materiæ, ſed
diuerſitas corporũ cœleſtium nullo modo poteſt reduci
niſi ad ſapientiã diuinã. Et inde eſt, quod quandocunque
fit mentio de creatione cœli, additur ibi, prudenter, vel
intellectus, vel aliquid huiuſmodi, ſecundũ illud Hie. 42.
Stabiliuit cœlos prudenter, & ſm illud Pſalmi. Qui fe-
cit cœlos in intellectu. Tertio vt oſtendat, quod in cœlis
magis refulget virtus diuina creatoris ſecundũ Glo. ni-
hil enim eſt in creaturis in cuius cõditione appareat tan-
tum virtutis Dei, & hoc propter magnitudinẽ ipſorũ &
ordinem. Sap. 13. A magnitudine enim ſpeciei & creatu-
ræ, cognoſcibiliter poterit horũ creator videri. Quarto
ad oſtendendũ, q̊ inter omnia corpora, corpus cœleſte
immediatius recipit influẽtiã à Deo, & per iſta deriuan-
B tur in iſta inferiora. Iob. 38. Nunquid noſti ordinẽ cœli,
& pones rationẽ eius in terra? quaſi dicat. Si bene conſi-
deras diſpoſitionẽ cœli, non potes attribuere cauſam di-
ſpoſitionis eius alicui rei terrenæ, ſed Deo. Alio modo
poteſt exponi, vt per terram accipiatur tota materia cor-
poralis, per cœlos vero ſpirituales ſubſtantiæ, & ſic eſt
ſenſus. In principio temporis terram, id eſt materiã cor-
poralem fundaſti, id eſt, quaſi fundamentũ formarum
ſtabiliſti, & ſic intelligitur illud Pſalmi. Laudate Dñm
de terra, &c. Sed cœli, id eſt, ſubſtantiæ ſpirituales Pſal.
Laudent illum cœli, &c. Sunt opera manuum tuarum,
quia. ſ. feciſti eos ad imaginem & ſimilitudinem ſuam.
Tertio modo poteſt exponi, vt per terram intelligantur
infimi in eccleſia, per cœlos vero ſupremi, & ſic eſt ſen-
ſus. In principio, id eſt per filium terram fundaſti, id eſt
actiuos & infimos in eccleſia, & dicuntur fundari, quia
ſunt quaſi fundamentũ aliorum, nam niſi eſſent actiui in
eccleſia, viri contemplatiui nõ ſubſtentarentur, ſed cœli,
C id eſt contemplatiui & perfectiores ſunt opera manuũ
tuarum, id eſt excellentiori præeminentia præditi. Pſal.
Cœli enarrant gloriam Dei, & Eſa. 1. Audite cœli, id eſt
maiores, auribus percipe terra, id eſt minores. Conſe-
quenter cùm dicit *Ipſi peribunt* oſtendit differentiam inter
creatorẽ & creaturã, & hoc quantũ ad duo, quæ ſunt pro-
pria creatori, primum eſt æternitas, ſm eſt immutabilitas,
de qua, ibi *Et omnes vt veſtimentum veteraſcent, &c.* Circa primũ
duo facit, quia primò ponit terminationẽ creaturæ. Secun-
dò interminationẽ Dei, ibi *Tu autem permanebis*. Dicit ergo
primò *Ipſi*, ſcilicet cœli *Peribunt*. Sed contrà. Eccle. 1. Terra
in æternũ ſtat, ergo videtur, q̊ multò plus cœli. Reſpondeo.
dicendum eſt, q̊ ſm Auguſt. & Philoſophum, in qualibet
mutatione eſt generatio & corruptio. Vnde quicquid mu-
tatur, perit à ſtatu in quo erat. Ergo quod dicit, q̊ cœli peri-
bunt, non intelligitur quantũ ad ſubſtantiã, de qua Iob. 37.
Qui ſolidiſſimi quaſi ære fuſi ſunt, ſed quantum ad ſtatum
quem nunc habent. Apoc. 21. Vidi cœlum nouũ & terram
D nouam. 1. Cor. 7. Præterit figura mundi huius. Sed quomo-
do mutabunt ſtatum? Diuerſimodè, quia cœli ſuperiores
mouentur quidẽ ſm locum, ſed non alterantur. Inferiores
verò. ſ. ignis & aer & mouẽtur & alterãtur & corruptioni
ſunt ſubiecti. Sic ergo ſtatus omniũ cœlorũ eſt mutabilis,
ſed tũc motus ceſſabit in ſuperioribus, & corruptio in infe-
rioribus, quia aer igne cõflagrationis purgabitur. 2. Pet. 3.
Cœli qui nũc ſunt & terra eodem verbo repoſiti, ſunt igni
reſeruati in die iudicij, &c. Omnes peribunt à ſtatu in quo
nunc ſunt, & ſic quodammodo peribunt, ſed tu D[illegible]per-
manebis. Pſal. Tu autem Domine in æternũ perm[illegible]bis.
Hic oſtendit permanentiam creatoris, quaſi dicat, in te
nulla eſt tranſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio, vt
Iac. 1. dicitur. Timo. vlti. Tu autẽ Dñe in æternũ perma-
nebis, ſoliũ tuũ in generatione & generatione, quod po-
teſt etiã intelligi de Chriſto homine infrà. vlt. Ieſus Chri-
ſtus heri & hodie ipſe & in ſecula. Deinde cùm dicit
Et omnes, &c. Oſtendit differentiam Dei ad creaturã quantũ

ad immutabilitatem. Et circa hoc duo facit. Primò enim ponit mutabilitatem creaturę. Secundò immutabilitatem Dei, ibi *Tu autem idem.* Et adhuc circa primum duo facit, quia primò deſcribit rationem mutabilitatis creaturæ. Secundò ſubdit illam mutabilitatem, ibi *Et velut amictum.* Circa primum autē ſciendum eſt, ꝙ vetus & nouum, conſequuntur tempus. Vnde veteraſcere non poteſt niſi, quod aliqualiter menſuratur tempore. Motus autē cœlorū menſuratur tempore, ſed ipſum mobile menſuratur ipſo nunc tēporis: ergo in cœlo poſſunt inueniri nouitas & vetuſtas: vnde nō veteraſcent cœli quaſi ſubſtantia eorū minuatur, vel corrumpatur in aliquo, ſed tantū quantū ad diuturnitatem temporis quo amplius non menſurabuntur. Et ideo dicit, Sicut veſtimētū, &c. Quia cauſa mutationis cœlorū, non erit propter defectum virtutis ipſorum, quæ in aliquo minuatur, quia ſi motus ipſorum ceſſaret propter defectū virtutis, iam ceſſatio haberet cauſam naturalem & poſſet deprehendi ratione naturali, cuius cōtrariū dicit. Matt. 24. De die autē & hora illa nemo ſcit neq; Angeli in cœlo, &c. Ergo erit propter neceſsitatem finis: quia omnes creaturæ corporales ordinantur ad ſpirituales, & totus motus deſeruiens generationi & corruptioni ordinatur ad generationē hominis. Ceſſante ergo generatione hominis, quod eſt quādo completus erit numerus electorum & prædeſtinatorū, ceſſabit motus ille. Et ideo dicitur veſtimentū, quod ſumitur ad vſum, & ceſſante vſu deponitur, ſicut homo calidū veſtimentū deponit veniente ęſtate & frigidum veniente hieme. Sic ergo ſtatus mundi, qui nunc eſt cōmodatus iſti fini, cum cōpletus fuerit numerus ille electorum, iam amplius non erit accōmodatus nec neceſſarius, & ideo ſicut veſtimentū deponetur. Luc. 21. Cœlum & terra tranſibūt.

Conſequenter ponit ipſam mutabilitatem, cùm dicit. *Et velut amictum mutabis eos,* ſcilicet cœlos: & bene dicit, Mutabis tu Deus, quia non propria virtute nec per ſe, ſed virtute Dei mutabuntur á motu, ſicut amictū, qui ad vſum ſumitur, & poſt vſum deponitur ſm cōgruentiam temporis & finis. Et dicit amictum, quia per amictum gloria hominis & manifeſtatur & tegitur. Ita etiā Deus per creaturas & occultatur nobis & manifeſtatur. Roma. 1. Inuiſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Sapien. 13. A magnitudine enim ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit horū creator videri, &c. Et dicit mutabuntur, quia in perpetuū mutati permanebunt. Item quantū ad cœlos ſpirituales, qui pereunt á vita pręſenti per mortē corporis. Roma. 14. Omnes morimur & quaſi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertentur. Eſa. 57. Iuſtus perit & nemo eſt, &c. Item veteraſcent, quia vt dicitur infra. 8. quod antiquatur & ſeneſcit, prope interitū eſt. *Et mutabis,* ſcilicet ſecundum corpora, quando corporale hoc induet incorruptionē. 1. Cor. 15. Et mutabuntur ſecundū mentem, quādo á viſione enigmatica aſſumentur ad ſpeciei viſionē Iob. 14. Cunctis diebus quibus nunc militto expecto donec veniat immutatio mea. Deinde ſubiungit immutabilitatē Dei, cùm dicit *Tu autem idem ipſe es.* Vbi duo facit. Primò enim ponit intentū. Secundò oſtendit hoc per ſignum, ibi *Et anni tui.* Dicit ergo, Iſti peribunt *Tu autem,* ſcilicet Dei filius, & hoc contra Arrianos *idem ipſe es,* id eſt idem perſeueras & nunquā mutaris. Malac. 3. Ego Deus & non mutor. Iac. 1. Apud quem nō eſt tranſmutatio, &c. Et ſignum huius immutabilitatis ponit cùm dicit *Anni tui non deficient.* Anni vbi ſciendum eſt, ꝙ Dei dicuntur duratio eius, ſicut anni hominis duratio hominis duratio autē hominis deficit dupliciter. ſ. ſecundum partes, & ſecundū totum, ſecundum partes quidem: quia cum ſit temporalis, vna pars ſuccedit alteri, & vna adueniente, deficit altera. Deficit etiam ſecundum totū, quia ex toto deſinit eſſe. In duratione verò Dei neutrum horum eſt, quia non deficit ſecundū totum, quia eſt ſemper. Pſal. Tu autem altiſsimus in ęternum Domine. Item nec ſecundum partes, quia ęternitas eſt tota ſimul, & quid ſtans. Iob. 36. Numerus annorum eius inæſtimabilis, &c. Sed cum ſit vna & immutabilis, quare anni vocantur in plurali, & non annus in ſingulari? Ratio huius eſt,

E quia intellectus noſter accipit cognitionem intelligibilium per ſenſibilia, quia omnis noſtra cognitio incipit á ſenſu. Vnde & Deus, qui eſt omnino ſimplex, deſcribitur ſub ſimilitudine corporalium. Eſa. 6. Vidi Dñm ſedentem, &c. Ita etiam duratio eius á nobis deſcribitur per aliqua nobis nota, cum tamen ſit vniformis & ſimplex. Vnde aliquando dicitur annus, aliquando dies & menſis, quia omnes differentias temporis includit.

LECTIO SEXTA.

Chriſtus angelis excellentior demonſtratur, quia ille ad dexteram ſedet, iſti vero tanquam miniſtri aſtant.

AD quem autem angelorum dixit aliquando, Sede á dextris meis, quoadúſq; ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Nonnè omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſsi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis?

F Suprà probauit Apoſtolus tria de Chriſto, in quibus excedit angelos: hic probat quartum ꝙ præmiſerat de ipſo ſcilicet, ꝙ ſedet ad dexterā maieſtatis, quod pertinet ad dignitatem eius. Et circa hoc duo facit. Primò enim inducit authoritatem Dauid hoc oſtendentē. Secundò oſtendit angelos ab hac dignitate deficere, ibi *Nonne omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus.* Circa primū duo facit, quia primò deſcribit dignitatē Chriſti. Secundò oſtendit per ſignū, ibi *Quoadúſque ponam.* Dicit ergo *Ad quem autem angelorum dixit aliquando Deus,* Quaſi dicat, Nō inuenitur, ꝙ hoc Deus dixerit angelo, ſed dixit Chriſto. Et ipſe Chriſtus. Matt. 22. Inducit hoc de ſe dictum. Hoc autē, quod dicit *Sede a dextris meis* poteſt referri ad diuinā naturam in qua Chriſtus æqualis eſt patri, quia habet & iudiciariam & regiam poteſtatē æqualem patri. Ioan. 16. Omnia quæ habet pater, mea ſunt. Ipſe verò pater ab æterno dixit: quia dicendo filium generauit, & generando dedit ei æqualitatē patris. Poteſt etiam referri quan-
G tum ad humanā naturam, ſecundū quam ſedet in bonis potioribus patris. Tunc autē pater dixit, quando humanæ naturæ verbū ſuum vniuit. Hoc autē magis ſuprà expoſitū eſt vbi dixerat, Sedet ad dexteram. Conſequenter cùm dicit *Quoadúſque* oſtendit per ſignum dignitatē Chriſti: vbi occurrit duplex dubitatio. Vna, quia ab ęterno omnia ſunt ſubiecta filio inquantum Deus. Item quia in reſurrectione Chriſtus dicit, Data eſt mihi omnis poteſtas. Quid ergo expectat ſubijciendum ſcabello ſuo? Et ſciendum eſt, ꝙ aliquid poteſt eſſe in poteſtate alicuius dupliciter. Vno modo quantū ad authoritatē, & ſic omnia ab æterno quantū ad præordinationē fiendorum & in tempore quo fuerunt, ſubiecta ſunt filio Dei inquantū Deus, ſed à principio conceptionis inquantū homo. Alio modo quantum ad exercitium poteſtatis, & ſic non ſunt ei omnia ſubiecta, ſed tantum in fine mundi, quia nondum exercet poteſtatē in omnia, ſubijciendo ſibi omnia. Phil. 3. Secundū operationem qua poſsit etiam ſubijcere ſibi omnia. Sed quid eſt, ꝙ dicit
H ſcabellum? Poteſt dici, ꝙ per hoc nihil aliud intelligitur quam plena & perfecta ſubiectio. Illud enim dicitur perfectè ſubiectum alicui quod ipſe poteſt conculcare pedibus. Aliter etiam & faciendo vim in verbo, quia ſicut Deus eſt caput Chriſti. 1. Cor. 11. Caput Chriſti deus, ita pedes Chriſti, humanitas eius. Pſal. Adorabimus in loco, vbi ſteterūt pedes eius. Ponam ergo ſcabellū, id eſt non ſolū ſubijciam inimicos tuos tuæ diuinitati, ſed etiam humanitati tuæ. In hoc autem errauit Origenes. Ipſe enim voluit & intellexit tantū vnum modum ſubiectionis, dicens, Sicut enim nihil aliud eſt ſubijci luci, quam illuminari: ita cum Chriſtus ſit veritas, iuſtitia & bonitas, & quicquid tale poteſt dici, nihil eſt aliud ſubijci ſaluatori, quam ſaluari. Et ideo voluit, ꝙ in fine omnia, etiam dæmones, ſaluarentur, quia aliter non ſubijcerentur omnia Chriſto. Sed hoc eſt contra illud quod dicitur Matt. 25. Ite maledicti in ignem ęternum. Vnde ſciendum eſt, ꝙ duplex eſt modus ſubiectionis. Vnus per voluntatem ſubditorum, ſicut boni miniſtri

ſubijciuntur

ſubijciuntur domino ſuo, putà regi, & ſic ſoli boni ſubijciũtur Chriſto. Alius per voluntatem domini, & ſic eſt quędã violentia ex parte ſubditorum. Et ſic mali ſubijcient Chriſto, non ꝙ velint dominium eius, ſed quia Chriſtus faciet de ipſis voluntatem ſuam puniendo eos, qui noluerunt hic facere voluntatem ſuam. Et hoc proprie deſignatur p ſcabellum, quia quod calcatur comprimitur. Eſa. 66. Cœlum mihi ſedes eſt. i. cęleſtes, & boni, ſed terra. i. terreni & mali ſcabellum pedum meorum. Alia dubitatio eſt de hoc, quod dicit, quoadusq;, &c. quia ſi ſedebit quoadusque ponam ergo cũ poſuerit non ſedebit. Reſpondeo ꝙ huiuſmodi dictiones donec &, quoadusq;, quandoq; ponuntur finitè, quando. ſ. deſignant terminum eius cui cõiunguntur, ſicut cum dico, Sede hic donec veniam. Aliquando autem tenẽtur infinite, quando. ſ. nõ ponitur terminus vt cum dicitur, Iſte non pœnituit donec vixit, quia nec poſt mortem pœnituit. Sicut enim dicit Hier. illud oportet deſignari de quo poſſet eſſe dubium. Illud autem, quod non eſt dubiũ relinquitur intelligenti. Dubium autem eſt de aliquo vtrum in vita ſua pœniteat, ſed ꝙ non poſt mortem ſuam, nulli eſt dubium. Sic & in propoſito, cum enim modo multi impugnent & blaſphement Chriſtum, videtur dubium vtrum modo ſedeat, ſed non eſt dubium, vtrũ ſedeat quando omnia ſubiecta erunt ei, & ideo non exprimitur illud. Conſequenter oſtendit ꝙ dignitas hæc angelis nõ conuenit, cũ dicit *Nonne omnes ſunt admi. ſpiritus.* Vbi tria facit, quia primo oſtendit ipſorum officium. Secũdo executionem officij, ibi *In miniſterium.* Tertio fructum executiõis, ibi *Vt hæreditatem.* Dicit ergo. Nonne omnes, &c. Pſal. Miniſtri eius qui facitis voluntatem eius. Sed contra. Dañ. 7. Milia miliũ miniſtrabant ei, &c. Vbi dicit Greg. Aliqui miniſtrant, alij ſunt qui aſsiſtunt. Nõ ergo omnes miniſtrant. Reſpondeo, dicendũ eſt ꝙ ſicut videmus in artificibus ꝙ duplex eſt genus artificum. Quidam enim ſunt quaſi manu exequẽtes vt manu artifices. Alij autem non exequuntur nec operantur manu, ſed ſunt artifices diſponentes, & quaſi præcipientes, quid agendum, ita & in angelis eſt, quia quidam ſunt quaſi exequentes ea, quæ a diuina iuſsione procedunt circa nos agẽda, quidam vero quaſi præceptores præcipientes ea, quæ agenda ſunt. Accipiẽdo ergo largo modo adminiſtratores tam pro exequentibus, q̃; etiam pro imperantibus, ſic omnes ſunt adminiſtratores vel adminiſtratorij in quãtum ſuperiores exequũtur Dei volũtatẽ circa medios, medij circa infimos, ĩfimi circa nos. Sed ſi dicãtur adminiſtratorij qui exequunt, alij autem immediate accipiũt a deo aſsiſtẽtes, ſic quidam miniſtrant, quidam aſsiſtũt & tradunt alijs. Aſsiſtẽtes igitur ſunt qui immediate accipiũt illuminatiões diuinas ab ipſo Deo, vnde & nominibus relatis ad Deum nuncupantur ſicut Seraphim. i. amãtes Deum, Cherubim cognoſcentes, Throni portantes. Miniſtrantes non ſunt qui ab iſtis accipiunt, & alijs tradũt. Sed contra hoc eſſe videtur illud quod dicit Gregor. ꝙ aſsiſtere dicuntur, qui intima Dei contemplatione fruũtur. Cum ergo omnes Angeli videant Deum per eſſentiam, ſm illud Mat. 18. Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei ergo videtur ꝙ omnes ſint aſsiſtentes. Reſpondeo, dicẽdum ꝙ quidam de primis ſtudentibus in libris Dyoniſii, volens ſaluare & dictum Apoſtoli & dictum Gregorij dixit ꝙ Angeli inferiores non vident Deum per eſſentiam cum non ſint aſsiſtentes. Et iſte fuit Iohannes Scotus, qui primo commentatus eſt in libros Dioniſii. Sed hæc opinio heretica eſt, quia cum beatitudo perficiatur in viſione Dei, ſequeretur ꝙ Angeli inferiores non videntes Deum per eſſentiam non eſſent beati. Eſt etiam dictum Domini dicentis Matth. 18. Angeli eorum &c. Et ideo dicendum ꝙ omnes vident Deũ per eſſentiam, non tamen omnes aſsiſtunt. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, ꝙ ſicut Deus cognoſcendo eſſentiam ſuam, etiam ſe ipſum cognoſcit & omnia alia a ſe, ita & Angeli videntes Dei eſſentiam & ipſum cognoſcunt & res omnes in ipſo, in qua quidẽ viſione, ideo ſolum ſunt beati: quia Deũ vident, non ideo quia res in ipſo cognoſcunt. Vnde Auguſtinus in libro confeſsionũ, Beatus qui te videt, etiam ſi illa non videat. Qui autem te & illa cognoſcit, non propter illa beatior, ſed propter te ſolũ beatus. Viſio autem qua Deum vidẽt per eſſentiam, eſt omnibus beatis communis. In viſione autẽ qua res cognoſcunt in Deo, vnus Angelorum pręeminet alij, nam ſuperiores, vtpote altioris naturæ & intellectus, plura vident in deo q̃ medij, & medij q̃; infimi. Vnde iſti vident omnia, quæ ad eorum officium pertinent, & quæ ſunt exequenda per alios, quę non ita perfecte vidẽt inferiores, & ideo alijs exequenda tradunt, & propter hoc iſti ſolum aſsiſtunt, & tamen omnes vident deum, & in huius ſignum dicit Dioniſius, ꝙ quibuſdam angelis quærentibus, ipſe Deus ĩmediate reſpondet, ſicut Eſay: Quis eſt iſte qui venit de Edom, & reſpondet ipſe. Ego qui loquor iuſtitiã. Quibuſdam vero reſpondet per Angelos, ſicut illud. Pſal. Quis eſt iſte rex gloriæ? Reſpondent Angeli & non deus, & dicunt. Dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ, ſic ergo patet angelorũ officium. Sed contra hoc eſt, quia hic tangitur executio officij cum dicit *In miniſterium miſſi* ergo videtur per hoc, quòd omnes exequãtur. Pſalm. Immittit angelus domini in circuitu eius, &c. & Eſa. 6. Volauit ad me vnus de ſeraphim, qui ſunt de ſupremo ordine. Ergo ſi illi mittuntur, multo fortius alij. Sed contra hoc eſt Dioniſius, qui dicit ꝙ accepit ab Apoſtolo, quod ſoli inferiores mittuntur, & non ſuperiores. Reſpondeo, quidam dicunt ꝙ ſuperiores mittuntur & exeunt aliquando aliquibus cauſis ſubortis ad exteriora, ſed videtur mihi ꝙ ſuperiores quatuor. ſ. ſeraphim, cherubim, throni, & dominationes nunq̃ mittuntur, ſed inferiores mittũtur, quod patet ex eorum nominibus. Virtutes enim mittuntur ad mirabilia facienda. Poteſtates ad arcendum poteſtates aereas. Principatus ad gubernandum communitatem vel regnum, & ſic de alijs. Dominationes autem dicũtur, quia ordinant omnia hæc inferiora. Alij autem tres ordines accipiunt nomina ex operatione, quã immediate exercent circa deum, & illa diſpenſant in alios. Quod ergo dicit, miſsi. Dicendum eſt ꝙ duplex eſt miſsio. Vna quę motum localem importat, & ſic mittuntur ſolũ inferiores. Alia eſt miſsio, quæ fit per applicationem & directionẽ noui effectus in creatura, & ſic mittuntur filius & ſpiritusſanctus, & hoc modo mittuntur ſuperiores, quia virtus eorum immittitur in inferiores, immittenda alijs. Et quod dicit, volauit, &c. Dicẽdum ꝙ inferiores vtuntur nominibus illorum, quorum virtute & authoritate agunt, & eis attribuunt operationes ſuas. Et quia ille inferior officium ſuum exequebatur ĩ virtute ſeraphim, ideo vocatus eſt nomine ſeraphim, non quòd eſſet natura ſeraphim. Deinde ſubiungit fructum officij cum dicit *Qui hæreditatem capiunt ſalutis.* Et licet omnes ſint vocati, non tamen omnes capiunt hæreditatem. Qui ergo capiunt, illi percipiunt fructum miſsionis. Hierem. 51. Curauimus Babylonem & non eſt ſanata. Conſequenter cum dicit *Propter eos qui hæreditatem,* &c. ponitur executionis fructus, qui eſt vt homines hæreditatem capiant ſalutis. Propter hoc enim eſt totus ordo actionis circa nos, vt compleatur numerus electorum. Pſal. Angelis ſuis Deus mandauit de te, & cætera. Et dicit *Propter eos,* non propter omnes, quia licet omnes ſint vocati, pauci tamen ſunt electi, vt dicitur Matt. 24. Et dicit *Hæreditatem* quia ad ipſam ſoli filij perueniũt, Quod ſi filij & heredes, Dicit vero *Capiunt* quia oportet quòd labore & ſtudio, & ſolicitudine acquirãt regnum Dei. Matth. decimoprimo. Regnum cœlorum vim patitur. Illi ergo capient, qui ſtudent in ſe dominicas illuminationes & inſpirationes immiſſas per Angelos bonos cuſtodire, & effectui demandare, aliàs, dicetur eis, quod dicitur Hiere. 51. Curauimus Babiloonem & non eſt ſanata.

Capit.

CAPIT. II. LEC. I.

Magis obediendum eſſe nouo teſtamẽto quàm veteri legi oſtẽdit, quia illud a Chriſto filio Dei, hoc verò ab homine miniſtro datum.

Propterea abundantius oportet obſeruare nos ea, quæ audiuimus: ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, & ſi omnis præuaricatio & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus ſi tantam neglexerimus ſalutem? Quæ cum initium accepiſſet enarrãdi per dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata eſt, conteſtante deo ſignis, & portentis, & varijs virtutibus, & ſpiritusſancti diſtributionibus ſecundum ſuam voluntatem.

Supra oſtẽdit Apoſtolus multipliciter eminentiã Chriſti ad angelos: hic ex hoc concludit, ꝙ magis obediendum eſt doctrinæ Chriſti, ſcilicet nouo teſtamento, quàm veteri teſtamento. Et circa hoc tria facit. Primo enim ponit concluſionem intentam. Secundo inducit rationem ad concluſionem intentam. Tertio confirmat conſequentiam rationis. Primum in principio. Secundum, ibi *Si enim qui per angelos.* Tertium, ibi *Non enim angelis.* Circa primum ſciendum eſt, ꝙ Exodi. 23. Datis præceptis legis iudicialibus & moralibus, ſubiungit, Ecce ego mitto angelum meum, &c. Et ſequitur, Obſerua igitur & audi vocem eius, &c. Si igitur mãdatum angeli, per quem lex data eſt ſeruaretur, introitus diſponeretur ad patriam. Vnde & Matt. 19. dictum eſt, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mãdata. Oportet ergo ſeruare mandata illa legis, ergo oportet magis obedire mandatis eius, qui maior eſt angelis per quos lex data eſt. Et hoc eſt quod dicit *Propterea abundantius obſeruare oportet ea, quæ audiuimus.* Abdiæ. 1. Auditum audiuimus a domino. Abac. 3. Domine audiui auditum tuum & timui. Oportet ergo obſeruare abundantius. Et dicit abũdantius propter tria, primo propter dicentis authoritatem, quia iſte creator & filius Dei, & ille creatura & Dei miniſter. Actu. 10. Obedire oportet magis Deo quàm hominibus, & etiam angelis. Secundo propter dictorum vtilitatem, quia ſunt verba vitæ æternæ, Io. 6. Domine ad quem ibimus? Verba vitæ habes, &c. illa bonorum temporalium. Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis &c. Tertio propter obſeruantiæ ſuauitatem, quia hæc ſuauia. 1. Io. 1. Mandata eius grauia non ſunt, & Mat. 11. Iugũ meũ ſuaue eſt; &c. illa grauia. Act. 9. Hoc eſt onus quod neque nos, neque patres noſtri portare potuerunt. Secundo oſtẽdit idem ex periculo iminente cum dicit *Ne forte pereffluamus.* i. æternaliter damnemur, vbi ſciendum eſt, quod aliquis fluit per pœnas corporales. 2. Re. 14. Quaſi aquæ dilabimur ſuper terram: effluit per culpã, ſed pereffluit corporaliter per damnationem æternam, quia nec teſta remanet Eſa. 30. Comminuetur ſicut cõminuitur lagena figuli contritione perualida, nec inuenietur de fragmentis eius teſta. Conſequenter inducit rationem ad hoc, quæ continet vnam conditionalem continentem comparationem noui & veteris teſtamenti. In antecedenti ponitur conditio veteris teſtamenti. In conſequenti conditio noui teſtamenti. Circa vetus autem tria ponit. ſ. legis authoritatem. Secundo firmitatem veritatis, ibi *Qui factus eſt firmus.* Tertio neceſſitatem obſeruãdi, ibi *Et omnis præuaricatio.* Primo ponit authoritatem, quia non humana ratione data eſt lex, ſed per angelos. Gal. 3. Ordinata per angelos, &c. Act. 7. Hic Moyſes qui fuit in eccleſia in ſolitudine cum angelo qui loquebatur ei in monte Sina, &c. Nec hoc eſt mirum, quia vt probat Dionyſius, reuelationes diuinarum illuminationum, ad nos perueniunt mediantibus angelis. Firmitatẽ vero veritatis oſtendit, cũ dicit *Factus eſt firmus.* quia omne quod fuit prænunciatum in lege veteri, totum impletum eſt Mat. 5. Iota vnũ aut vnus apex non præteribit a lege donec omnia fiant, & Prouer. 12. Labium veritatis, fir-

E mum erit in perpetuum, & pſalmus. Quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita. Factus eſt ergo firmus, quia non fuit irritatus. Neceſſitatem oſtendit qua puniuntur præuaricantes. Vnde dicit *Et omnis præuaricatio & inobedientia, &c.* Vbi ponit vnum quod reſpondet duplici culpæ. ſ. peccato omiſſionis & tranſgreſſionis. Primum reſpondet præceptis affirmatiuis, aliud negatiuis. Primum notatur nomine inobedientiæ. Sed nunquid inobedientia eſt peccatum generale? Et videtur ꝙ ſic, per hoc quod dicitur hic. Ad quod dicẽdum eſt ꝙ peccatum dicitur eſſe ſpeciale ex intentione ſpecialis finis. Vnde quando aliquis non ſeruat præceptum hac intentione, vt cõtemnat præceptum, ſic eſt ſpeciale peccatum, ſed quando ex aliqua cauſa, puta quãdo ex concupiſcentia, tunc eſt conditio conſequens peccatum, non tamen ſpeciale peccatum. Aliud autẽ vocatur præuaricatio. Pſal. Præuaricantes reputaui, &c. Item aliud ponit ex parte pœnæ, cũ dicit *Accepit iuſtam mercedis retributionem.* Retributio enim reſpicit quantitatem culpæ, vt qui magis

F peccauit, magis puniatur. Merces vero reſpicit qualitatẽ, vt qui igne libidinis peccauerit, igne crucietur. Accipiet ergo mercedem bonam pro bonis, & malam pro malis. Et ſic merces accipitur in bonum & in malũ, inquantum importat iuſtitiam diſtribuendi. Iuſtum dicit propter æqualitatem pœnæ, vt. ſ. ſecundum menſuram peccati, ſit plagarum modus. De pœnis autem habetur Leuiti. 26. & Deut. 28. Glo. dicit, Iuſtum, ne putetur perire iuſtitia propter miſericordiam. Conſequenter cum dicit *Quomodo nos effugiemus, &c.* Ponit conſequens ſuæ conditionalis, in quo deſcribit conditionem noui teſtamẽti vbi tria facit. Primo enim oſtendit neceſſitatem obſeruandi. Secundo originem noui teſtamenti. Tertio firmitatem veritatis ipſius. Secundũ ibi *Quæ cum initium accepiſſet.* Tertium ibi *Conteſtante deo.* Dicit ergo, Si ſermo factus per angelos punit præuaricatores & inobedientes, quomodo nos effugiemus, &c. In quo denotat periculum quod imminet non obſeruãtibus. Supra autem vetus teſtamentum vocauit ſalutem. Cuius ratio eſt, quia

G ſermo ordinatur ad cognitionem tãtum, hoc enim facit vetus teſtamentum, quia per ipſum eſt cognitio peccati. Ro. 3. Per legem cognitio peccati. Item cognitio Dei. Pſal, Non fecit taliter omni nationi. Et alibi, Notus in Iudæa deus, &c. Non tamen cõferebat gratiam, ſed in nouo teſtamento cõfertur gratia. Ioan. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, quæ ducit ad ſalutem æternam. Io. 6. Domine ad quem ibimus, verba vitæ æternæ habes. Pſal. Ignitum eloquium tuum vehementer. Item, commẽdat ipſum ex quãtitate. Et dicit *Tantam,* id eſt valde magnam. Et certe valde magna eſt, ſi conſideres a quibus periculis liberat: quia non ſolum liberat a periculis mortis corporalis, ſed etiam ſpiritualis. Mat. 1. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorũ. Item magna eſt, quia eſt vniuerſalis. i. non vnius populi tantum, nec ab vno periculo, ſed eſt omnium hominum & ab hoſtibus omnibus. 1. Timo. 4. Qui eſt ſaluator omnium, maxime autẽ fidelium. Luc. 1. Sine timore de manu inimicorum noſtrorum liberari, &c. Itẽ magna

H eſt, quia æterna. Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in domino ſalute ſempiterna. Et ideo non eſt negligẽda, ſed debemus eſſe ſolliciti ad obtinendum eam. Iudic. 18. Vidimus terram valde opulentam & vberem. Et ſequitur, Nolite negligere, nolite ceſſare, &c. Et vere non debemus negligere, quia ſi negligentes fuerimus, puniemur, non tãtum perdendo bonum, ſed etiam incurremus malum. ſ. æternæ dãnationis, quod effugere non poterimus. Ideo dicit *Quomodo nos effugiemus?* Mat. 3. Quis demonſtrabit vobis fugere a ventura ira? Iob 11. Effugium peribit ab eis. Pſal. Quo ibo a ſpiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Originem doctrinæ noui teſtamenti oſtendit, cum dicit *Quæ cum initium accepiſſet, &c.* Vbi ponit duplicem eius originem. Prima fuit nõ per angelos, ſed per ipſum Chriſtum, ſupra. 1. Locutus eſt nobis in filio. Io. 1. Vnigenitus qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Et ideo dicit *Quæ cum accepiſſet initium enarrandi per dominum,* quia habet duplex initium. Vnum ſimpliciter, & illud eſt ab æterno, & hoc eſt per ipſum verbũ. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante

mundi

mundi conſtitutionẽ. Aliud eſt initiũ enarrationis, & iſtud fuit in tempore per verbum incarnatũ. Secunda origo fuit per apoſtolos qui audierunt a Chriſto. Vnde dicit *Ab eis qui audierunt*, id eſt per ipſorum prædicationem. 1. Ioã. 1. Quod fuit ab initio quod vidimus & audiuimus, &c. Luc. 1. Sicut narrauerunt nobis qui ab initio ipſi viderunt. Firmitatem deinde eius ponit, q̃ maior eſt q̃ firmitas veteris teſtamenti, quod oſtendit ex teſtimonio dei qui mentiri non poteſt. Vnde dicit *Confirmata eſt deo conteſtante, &c.* Sciẽdum eſt autem ꝙ teſtimonium eſt per loquelam: loquela eſt ſignum ſenſibile. Deus autem duplici ſigno ſenſibili cõteſtatus eſt, ſcilicet miraculis, & donis ſpirituſſancti. Quantum ad primum dicit ꝙ *Confirmata eſt conteſtante deo ſignis* quo ad minora miracula, vt ſanatio claudi vel febris. De primo. Act. 3. & 14. De ſecundo autem Act. vlti. *Portentis.* quantum ad maiora, ſicut ſuſcitatio mortui. Act. 9. Thabita ſurge, &c. Dicitur autem portentũ, quaſi porrò vel procul tẽſum, quod ſcilicet aliquid in longinquum demonſtrat. 2. Paral. 32. In legatione principum Babylonis qui miſsi fuerant ad eum vt interrogarent de portento, quod. ſ. fuerat ſol retrogreſſus, &c. Præcipuum vero portentum eſt, ꝙ deus factus eſt homo. Eſa. 8. Ego & pueri mei quos mihi dedit deus in portentum, ꝙ. ſ. ego ſum homo, & ꝙ pueri mei hoc crederent. Mirum enim fuit ꝙ cor humanum hoc potuit credere. Dicit *Variis virtutibus* vt ſigna & portenta referãtur ad ea, quę excedunt virtutem naturę, vt ſignum dicatur quod eſt prę ter & ſupra naturam, non tamen cõtra. Sed portentum eſt, ꝙ eſt contra naturam vt partus virginis, ſuſcitatio mortui. Sed virtus referatur ad ea, quæ ſunt ſecundum naturã quãtum ad ſubſtantiam facti, ſed non quantum ad modũ fiendi, ſicut ſanatio febris, quod vtiq; poſſunt medici, licet non ſtatim. Vel virtutes referantur ad virtutes mentis, quas dominua ſuis prædicatoribus dedit. ſ. fidem, ſpem, & charitatem. Sed quantum ad ſecundum. ſ. quantum ad dona dicit *Et ſpirituſſancti diſtributionibus.* Sed contra: vt dicitur Sap. 7. Spirituſſanctus vnus eſt. Quomodo ergo diſtribuitur? Dicendum eſt ꝙ non diſtribuitur ſecũdum eſſentiam, ſed inquãtum dona eius diſtribuuntur. 1. Cor. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. Omnes autem gratiæ attribuuntur ſpiritui ſancto, quia dantur ex amore. Amor vero appropriatur ſpiritui ſancto. Grego. Certe ſpirituſſanctus amor eſt. Vel diſtributionibus. i. per diſtributiones, q̃ fiunt a ſpiritu ſancto, quia alijs datur ſermo ſapientiæ, alijs ſermo ſcientiæ, alijs operatio miraculorum, alijs prophetia, & ſic de alijs. Et hoc totum non pro meritis, nec ex neceſsitate naturæ, ſed per ipſius voluntatem. Ioan. 3. Spiritus vbi vult ſpirat, &c. & 1. Cor. 12. Hæc omnia operatur vnus atq; idem ſpiritus, &c. Matth. vlti. Domino cooperante & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.

LECTIO SECVNDA.

Chriſtus maior eſt angelis ratione dominij, quia deus ei orbem ſubiecit. Ideirco, ſi tranſgreſſores veteris teſtamenti pœnas dederunt, multo magis noui euerſores, capitis pœna plectentur.

NOn enim angelis ſubiecit deus orbem terræ futurũ, de quo loquimur. Teſtatus eſt autem in quodã loco quis, dicens, Quid eſt homo quòd memor es eius: aut filius hominis, quoniam viſitas eum? Minuiſti eum paulominus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. In eo enim quòd omnia ei ſubiecit, nihil dimiſit non ſubiectum ei. Nunc autem, necdum videmus omnia ſubiecta ei.

Supra fecit Apoſtolus quandam comparationem oſtẽdens eſſe maiorem neceſsitatem obſeruãdi præcepta Chriſti q̃ legis datę per angelos: hic confirmat conſequentiam, vbi duo facit. Primo enim confirmat dictam conſequentiã oſtendens maiorem eſſe poteſtatem Chriſti q̃ angelorum. Secundo probat idem per authoritatem, ibi *Teſtatus eſt autem*

A *quidam.* Dicit ergo, ꝙ maiora ſupplicia ſuſtinebunt, qui faciunt contra mandata Chriſti, q̃ qui faciunt contra mãdata angelorum, quia ipſe Chriſtus dominus eſt, & magis punitur qui peccat contra dominum, quam qui peccat cõtra ſeruos. Et ꝙ Chriſtus ſit dominus oſtendit, quia non ſubiecit deus orbem terræ futurum ſubiectum Chriſto, angelis. Et duo facit. Primo oſtendit q̃a orbis non eſt ſubiectus angelis. Secundo oſtendit de quo orbe intendit, ibi *De quo loquimur.* Orbis enim eſt ſubiectus angelis. Iob. 34. Quẽ conſtituit alium ſuper terram, aut quẽ poſuit ſuper orbẽ quem fabricatus eſt. Sed cõtra. Dañ. 10. dicitur, Angelus princeps regni Græcorum & Perſarum. Et Deu. 32. Conſtituit fines populorum iuxta numerum filiorum dei, ſecũdum aliam literam. Et dicendum eſt, ꝙ non eſt eis ſubiectus vice dominij, ſed vice cuiuſdã miniſterij. Tota enim creatura corporalis miniſtrat per angelos. pſal. Miniſtri eius q̃ facitis, &c. ſupra. 1. Omnes adminiſtratorij dicuntur. Vel non. n. ſubiecit orbem terræ angelis, orbem dico futurum. ſ. mundum

B iſtum, qui dicitur futurus, quia in ſcriptura quãdoq; dicitur futurum non reſpectu noſtri, ſed reſpectu eius cui comparatur, ſicut idem Apoſtolus dicit Ro. 5. de Adam reſpectu Chriſti, qui eſt forma futuri, Chriſtus enim non eſt futurus reſpectu ſui, ſed reſpectu Adę. Sic hic orbis futurus dicitur, non reſpectu noſtri, ſed reſpectu Chriſti, q eſt ab ęterno, cum orbis ſit in tempore. Et quia Manichęi dicunt orbẽ ſubiectum malo deo, non autem bono, ideo ſubdit *De quo loquimur* quia, non de alio, ſed de iſto. Vel quia ſupra. 1. dixerat, Ipſi peribunt. ſ. cœli & mutabuntur, quod ſicut ibi dictum fuit, intelligitur quo ad ſtatũ, non quo ad ſubſtantiã, ita ꝙ duplex eſt ſtatus mundi. Vnus qui nunc eſt præſens. 2. Pet. 3. Cœli qui nunc ſunt, &c. eodem verbo repoſiti, ſunt reſeruati igni, &c. Et alius eſt futurus. In orbe autẽ, ſed iſto qui nũc eſt, nec omnia ſunt ei ſubiecta, vt ſupra dictum eſt, & hoc per executionem potentiæ, licet ſubiecta ſint per authoritatem: ſed tunc in illo ſtatu futuro erit ei orbis ſubiectus. Et ideo ſubdit, de quo loquimur. Conſequẽter pro-

C bat per authoritatem, cũ dicit *Teſtatus eſt autem quidam.* Vbi tria facit. Primo enim commendat authoritatem teſtimonij inducendi. Secundo inducit teſtimonij veritatẽ, ibi *Quid eſt homo quod memor es eius?* Tertio explicat ſenſum teſtimonij, ibi *In eo enim quod ei omnia.* Circa teſtimoniũ vero ponit primo, quòd verba veteris teſtamenti ſunt quædam teſtimonia Chriſti. Ioã. 5. Scrutamini ſcripturas, &c. Et paulò pòſt, Et illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me. Et ideo dicit, teſtatus eſt autem. Secũdo quia apud Iudæos erãt quædam ſcripturæ minus notæ, & quædã magis notę, & ideo maioris dignitatis ſunt ſcripturæ pſalmorum, quibus ipſi vtebantur in omnibus ſacrificijs ſuis. Et ideo dicit *In quodam loco* noto, ſcilicet & manifeſto. Tertio ponit authoritatem dicentis, ſcilicet Dauid, qui. ſ. fuit maximę authoritatis. 2. Regum. 23. Dixit vir cui conſtitutum eſt de Chriſto dei Iacob, egregius pſaltes Iſrael. Deinde ĩducit teſtimonium cũ dicit *Quid eſt homo, &c.* Vbi tria facit. Primo enim ponit miſterium incarnationis. Secundo paſsionis, ibi *Mi-*

D *nuiſti eum paulominus ab angelis.* Tertio miſterium exaltationis, ibi *Gloria & honore.* Circa primũ duo tangit, primo cauſam incarnationis, ſecundo ipſam incarnationẽ ibi. Aut filius hominis. Cauſa autem incarnationis eſt memoria Dei de homine, & ideo dicit, Quid eſt homo, vt legatur deſpectiuẽ. q. d. Homo valde modicum, quid eſt reſpectu dei. Eſa. 40. Omnes gentes quaſi non ſint ſic coram eo, & quaſi nihilum & inane reputatæ ſunt ei. Si enim aliquis diligit aliquem & dimittit eum diu in miſerijs nec ſubuenit, videtur eius obliuiſci. Deus autem humanum genus dilexit, & quia ipſum fecit ad imaginem ſuam, & quia in medio paradiſi ipſum poſuit. Sed poſt peccatũ quia nõ ſtatim ei ſubuenit, videtur eius fuiſſe oblitus, ſed tunc videtur eius memor fuiſſe cum reparatorem miſit. Pſalmi. Memento noſtri domine ĩ beneplacito tuo, &c. Et ideo dicit, Quid eſt homo, &c. q. d. Si conſideremus vilitatem hominis, mirum eſt ꝙ memor es eius, qui tam vilis & paruus eſt vilis inquam & paruus in natura, maxime quantum

ad

ad vilem ſubſtantiam. Gen. 1. Formauit Deus hominem de limo terræ. Eſa. 64. Et nunc domine pater noſter es tu, nos vero lutum &c. Vilis in culpa. Vnde Augu. ſuper Ioan. Nihil ſiunt homines cum peccant. Abdię ecce paruulum dedi te in gentibus, contẽptibilis tu es valde &c. Vilis & infirmus in pœna Iob. 14. Homo natus de muliere breui viuens tempore Amos. 7. Quis ſuſcitabit Iacob. ſ. proſtratum, quia paruulus eſt. Secundo ponit ipſam incarnationem cum dicit *Filius hominis* vbi ſciendum eſt, ꝙ in ſcriptura ſacra Chriſtus vocatur filius hominis, ſicut patet Daniel. 7. Et in euangelio in multis locis, & huius ratio eſt, quia alij ſunt filij hominum. Pſal. Filij hominũ vſquequo graui corde. Sed Chriſtus tantum filius eſt hominis, ſ. virginis beatę. Et ipſe a Deo viſitatur. Aliquando viſitatio in ſcriptura refertur ad beneficium, ſicut dicitur Geneſ. 21. Viſitauit dominus Saram, &c. Quandoq; autem ad pœnã: Pſal. Viſitabo in virga iniquitates eorum. Hic autẽ refertur ad beneficium. *Viſitas.* id eſt, excellentiſsimum beneficiũ ei confers, quia facis eum filium dei, ex hoc ſcilicet, ꝙ humanitas aſſumpta eſt a verbo in vnitatẽ ſuppoſiti. Vel hoc dicit propter plenitudinem Chriſti. Ioannis primo, Plenũ gratia & veritate, &c. Vel referendum eſt vtrũq; ad Chriſtum, vt ſit ſenſus, Memor es eius in incarnatione in qua humanitas aſſumpta eſt a Chriſto, ſed viſitas ĩ reſurrectione. Vel referendum eſt vtrunq; ad humanum genus. Quilibet autem filius hominis eſt homo, non autem quilibet homo eſt filius hominis. Adam enim non fuit filius hominis. Dicitur ergo, Homo, qui gerit imaginẽ hominis terreni, Adæ ſcilicet. Et iſte homo dicitur peccator, ſed filius hominis, dicitur qui gerit imaginem hominis cœleſtis, ſ. Chriſti, qui dicitur filius hominis. primæ Corint. 15. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis. Homo ergo ſimpliciter dicit̃ peccator. Et quia iſte longe eſt a deo, quia longe a peccatoribus ſalus, dicitur deus eius eſſe memor, ſicut aliquis non memoratur eius, quod longe eſt ab ipſo. Sed cũ de peccatore fit iuſtus, & ſic filius hominis viſitatur per gratiam. Iob. 10. Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritũ meum. Conſequenter ponit myſterium paſsionis, cum dicit *Minuiſti eum paulominus ab angelis.* Vbi ſciẽdum eſt, quòd ordine naturæ, corruptibilia ac paſsibilia minora ſunt incorruptibilibus & impaſsibilibus. Angeli autem ſecũdum naturam ſunt impaſsibiles & immortales. Vnde quando Chriſtus dignatus eſt paſsionem & mortem ſuſtinere, minoratus eſt ab ipſis, non ꝙ plenitudinem ſuam amiſerit, vel in aliquo diminutus fuerit, ſed prauitatem noſtram ſibi aſſumpſit. Et hoc ſignificatum fuit Lucæ. 22. Vbi dicitur, apparuit illi angelus domini confortans eum, nõ ꝙ indigeret ipſo, ſed vt oſtenderet ſe minoratum ab ipſis per paſsionẽ. Dicit autem *Paulominus* propter duo. Primo quia omnia creatura corporea eſt modicum quid, per comparationem ad rationalem, quia corporea comprehenditur certis limitibus quantitatis, non autem rationalis, ſed ſemper plus ponit in magis intelligibile: Chriſtus autem eſt minoratus ab angelis, non quantum ad diuinitatem, nec quantum ad animã, ſed ſolo corpore. Et ſic dixit paulominus propter quãtitatem. Secundo dicitur paulominus quãtum ad durationem, quia modicum durauit. Eſa. 54. In modico dereliqui te, &c. Nec mirum eſt ſi in paſsibilitate corporis eſt minoratus ab Angelis, cum etiam in hoc ſit minoratus ab homine ſecundum illud pſalmiſtæ. Ego autem ſum vermis & non homo & hoc propter turpitudinem mortis, de qua Sap̃. 2. Morte turpiſsima condemnemus eum. Si autem quod dictum eſt, Quid eſt homo &c. vtrunq; referatur ad hominẽ, ſic homo dicitur minoratus ab Angelis tripliciter, primo quantum ad cognitionẽ, ſed paulominus, quia non quantum ad cognitionis genus, quia & homo & angelus communicant in vno genere cognitionis, ſed quantum ad modum, quia excellẽtiori modo cognoſcunt angeli ꝗ̃ homines. Secũdo vero quo ad corpus, quia licet angelus & anima ſint vnius naturæ. ſ. intellectualis, anima tamẽ vnitur corpori, ſed etiam in hoc modicum, quia non tollitur dignitas animæ per huiuſ-

E modi vnionem, ſed aliquo modo aggrauatur & impeditur ab altiori cõtemplatione Sap̃. 9. Corpus quod corrumpitur aggrauat animã. Tertio quãtum ad dona, & hoc paulominus, non quantũ ad dona gratuita Mat. 22. Erunt ſicut Angeli dei in cœlis, ſed quantũ ad naturalia. Deinde cum dicit *Gloria & honore, &c.* Oſtendit myſterium exaltationis. Vbi tria facit. Primo oſtendit eius gloriam. Secundo honorem, ibi *Et honore.* Tertio poteſtatem, ibi *Conſtituiſti eum.* Apocalyp. 5. Dignus eſt agnus qui occiſus eſt, accipere virtutem & diuinitatem & ſapientiam & fortitudinem & honorem & gloriam et benedictionem in omnem creaturam, &c. Dicit ergo primo *Coronaſti eum gloria* id eſt, claritate. Gloria enim claritatem importat. Chriſtus duplici gloria coronatus eſt, ſcilicet claritate corporis. Philipenſes tertio, Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ. Iſta claritas ſibi promittitur. Ioannis. 12. Et clarificaui, animam. ſ. implẽdo ſplendoribus gratiæ, & iterum clarificabo, ſcilicet corpus **F** immortalitatis gloria. Alia claritas eſt in confeſsione omnium populorum. Philipenſes. 2. Et omnis lingua confiteatur. Pſal. Gloriam et magnum decorem impones ſuper eũ.

Conſequenter oſtendit eius honorem, cum dicit *Et honore.* Differt autẽ honor a gloria, ſicut effectus a cauſa. Eſt enim honor reuerentia exhibita in teſtimonium excellentiæ, vnde eſt teſtificatio bonitatis eius. Honor ille eſt, vt oĩs creatura reuereatur ipſum ſicut & patrem. Ioan. 5. Vt omnes honorificent filium ſicut & patrem. Et dicit *Coronaſti.* ſ. in ſignum victoriæ, quia corona datur vincẽti. primę Cor. 9. Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, &c. ſecundę Timo. 2. Non coronabitur niſi qui legitime certauerit: Chriſtus autem per certamen paſsionis meruit hãc gloriam & honorem. Phili. 2. Factus eſt obediens vſq; ad mortem: & ſequitur, Propter quod & deus exaltauit illũ, &c. Iſta autem prout cõueniunt Chriſto inquantum deus eſt, non ſunt præmium, ſed magis illi naturalia, ſed inquantum homo eſt, ſunt præmium victoriæ paſsionis eius. Sed po**G**teſtatem eius oſtendit, primo quantum ad authoritatem eius. Secundo quantũ ad effectum, ibi *Omnia ſubieciſti.* Quãtum ad primum dicit *Conſtituiſti* quod poteſt tripliciter intelligi. Vno modo ꝙ cõſtitutus eſt ſuper omnia loca & hoc in aſcenſione. Ephe. 4. Aſcẽdit ſuper omnes cœlos vt adimpleret omnia. Secundo dignitate. Ephe. 1. Conſtituens eum ad dexteram ſuam ſuper omnem principatum & poteſtatem, &c. Tertio poteſtate, quia ſuper omnem creaturam. Mat. vltimo, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo, &c. Sed Chriſtus inquantum deus non eſt cõſtitutus, ſed natus, ſed conſtitutus eſt inquantum homo. ſupra 1, Quem conſtituit hæredem vniuerſorum, &c. Effectus poteſtatis eſt, quia *Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.* Vtitur autem propheta pręterito pro futuro propter maiorem certitudinem. Iam enim factum eſt in æterna dei prædeſtinatione. Et dicit ſub pedibus eius. i. humanitate, vel cum omnimoda ſubiectione. Pſal. Donec ponam inimicos tuos, &c. vel *Sub pedibus eius* ideſt ſub humanitate eius, ſicut enim per caput Chriſti **H** intelligitur Deus. 1. Corin. 11. ita etiam per pedes Chriſti intelligitur humanitas eius. Pſal. Adorabimus in loco, vbi ſteterũt pedes eius. Si vero exponatur hoc ſic, homo dicitur coronatus gloria quãtum ad cognitionem intellectualem, qua præeminet cęteris animalibus. 1. Cor. 11. Vir quidem gloria & imago Dei eſt &c. Iob. 34. Qui docet nos ſuper iumenta terræ. Item honore, in quantum ipſe ſolus ſup̱ omnia animalia eſt dominus ſuorũ actuũ, & non ſubijcitur neceſsitati rerum mutabilium quãtum ad animam, cum ſit liberi arbitrij. Item poteſtate, quia cõſtituiſti eum ſuper omnia opera, vno modo vt per ly omnia intelligantur omnes creaturę, quæ ſunt infra hominem. Gene. 1. Præſit piſcibus maris & volatilibus cęli &c. Alio modo vt ly omnia, ſupponat pro tota vniuerſitate creaturę, quia etiam cęleſtia corpora & angeli deſeruiunt homini. Pſal. Angelis ſuis Deus mandauit de te vt cuſtodiant te, & cæt. Conſequenter cum dicit *Teſtatus eſt autem, &c.* Exponit ſenſum teſtimonij. Vbi Apoſtolus duo facit.

facit. Primo enim exponit quantum ad eius ſublimitatem. Secundo quantum ad minorationem, ibi *Eum autem qui modico.* Circa primum duo facit, quia primo oſtēdit qualiter dictum prophetæ ſit intelligendum. Secundo oſtēdit illud nondum eſſe impletum, ibi *Nunc autem.* Cum ergo dicit *In eo enim quod ei ſubiecit,* Oſtendit qualiter ſit intelligendum, qa enim ſcriptura dicit omnia ſubiecta eſſe Chriſto *Nihil dimiſit non ſubiectum ei.* Vnde ly omnia, non eſt diſtributio accōmoda ad aliqua genera, ſed abſolute ad omnia, quia omnia generaliter ei & vniuerſaliter ſubiecta ſunt. Verum eſt prę-ter eum qui ſubiecit ſibi omnia, vt dicitur. 1. Cor. 15. ſicut dicitur, Cœlum tegit omnia. Verum alia a ſe. Sed tunc arguit ſic Arrius. Pater omnia ſubiecit filio, ergo filius minor eſt ipſo patre. Reſpondeo dicendum eſt, ꝙ verum eſt ꝙ pater omnia ſubiecit filio ſecundum naturam humanam in qua minor eſt patre. Ioan. 14. Pater maior me eſt, ſed ſecundum naturam diuinam ipſe Chriſtus ſubiecit ſibi omnia. Cōſequenter eum dicit *Nunc autem nondum videmus o. ſ. e.* Oſtēdit hoc nondum eſſe impletum, quia infideles peccatores & dęmones nondum ſunt ei ſubiecti. Ro. 10. Sed non omnes obediunt euangelio. Exo. 10. Vſquequo non vis mihi ſubijci, &c. Et ſic peccatores nō ſunt ſubiecti Chriſto, per rebellionem voluntatis, ſed per potētiam omnes ſubijciuntur ei modo quantum ad authoritatē, ſed in futuro omnes quantum ad executionem. Vnde hęc eſt expoſitio eius quod ſupra dixit, orbem terræ futurum.

LECTIO TERTIA.

Oſtenditur minoratio illa ab Angelis ſm paſsionem fuiſſe, quę non rēpugnat excellentiæ Chriſti ſuper Angelos.

EVm autem qui modico quàm angeli, minoratus eſt, videmus Ieſum propter paſsionem mortis, gloria & honore coronatū, vt gratia dei, pro omnibus guſtaret mortem. Decebat enim eum propter quem omnia, & per quē omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, authoritatem ſalutis eorum, per paſsionem conſummari. Qui enim ſanctificat & qui ſanctificantur: ex vno omnes. Propter quam cauſam non confunditur fratres eos vocare: dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio eccleſiæ laudabo te. Et iterum, Ego ero fidens in eum, Et iterum, Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi deus.

Supra Apoſtolus volens probare excellentiā Chriſti ſuper angelos induxit authoritatē prophetæ in qua aliquid erat quod pertinet ad Chriſti dignitatem, ſicut illud, Omnia ſubiecisti, &c. Et ipſe illud expoſuit. Aliquid autē quod pertinet ad eius paſsionem. ſ. minuiſti eum, &c. Iſtud autē videtur repugnare ſuo principali intento, quo. ſ. intendit Chriſtum præferre angelis. Et ideo hoc in parte iſta diffuſe exponit. Vbi duo facit, quia primo oſtendit ſecundum, quid ſit iſta minoratio intelligenda, quia. ſ. ſecundum paſſionem: ſecundo agit de conuenientia paſsionis, ibi *Decebat enim.* Circa primum duo facit, quia primo oſtendit illud, quod eſt dictum. Secundo deſcribit ipſam paſsionem, ibi *Vt gratia dei.* Dicit ergo, Eum autem, &c. Continuetur ſic, ita dictum eſt, quid eſt homo, &c. Gloria & honore, &c. Omnia ſubieciſti, &c. Minuiſti eum, &c. Et hęc propheta de Chriſto prædixit, ſed iam multa de iſtis videmus impleta. Pro certo ergo tenemus ꝙ quæ reſtant ſunt implenda, ſcilicet, ꝙ omnia ſubijcientur ei, &c. Grego. Præteritorum exhibitio, futurorum eſt certitudo. Et poteſt ſic conſtrui. *Nos autem qui modico quam angeli minoratus eſt, videmus eſſe Ieſum* nec ſolum hoc, ſed *Gloria & honore coronatum, propter paſsionem mortis;* quæ fuit cauſa illius exaltationis. Phili. 2. Propter quod & deus exaltauit illum, &c. Et dicit mortis, quia nō qualemcunq; paſsionem ſuſtinuit, ſed acerrimā & turpiſsimam. Sap. 2. Morte turpiſsima condemnemus eū. Vel aliter, Nos videmus Ieſum. Et quaſi quęreretur ab ipſo quem diceret ideo reſpōdens dicit. ſ. eum qui per paſsionem mortis mo-

A dico minoratus eſt quam angeli, cum gloria & honore coronatum. q. d. Hæc minoratio non eſt intelligenda in Chriſto niſi propter paſsionem mortis. Nec eſt mirum, qa quātum ad hoc non ſolum angelis ſed etiam hominibus eſt minor. Eſa. 53. Deſiderauimus eum nouiſsimū virorum, &c. Dicit autem Glo. & eſt Auguſtini cōtra Maximum, quòd Chriſtus non eſt minoratus ab angelis propter conditionē naturæ humanæ, ſed propter paſsionem. Natura enim mētis humanæ, quā Chriſtus ſine peccato aſſumpſit, nihil eſt maius ꝗ̄ ſola trinitas. Minor ergo angelis corpore, qa paſſio eſt ſecundum corpus, quod videtur eſſe contra Diony. qui dicit. 4. ca. angelicæ hierarchiæ, ꝙ angeli naturali participatione luminis maiores ſunt ꝗ̄ homines. Et dicendum eſt, ꝙ de natura mētis humanæ & angelicæ dupliciter poſſumus loqui. Vno modo ſecundum naturalia ſola, & ſic natura angelorum excellentior eſt & nobilior, ꝗ̄ natura mētis humanæ, quia angelus accipit cognitionem diuinæ veritatis in quadam excellentia & plenitudine intellectualis
B luminis, ſed homo ex creaturis. Alio modo poſſumus accipere naturam vtriuſq; ſine peccato, in ordine ad beatitudinem obtinendam, & ſic ſunt æquales. Luc. 20. Erunt ſicut angeli in cœlo: Chriſtus tamen quantū ad excellentiā gratiæ, ſecundum mentem humanam maior eſt angelis. Iſta igitur minoratio non eſt ſecūdum naturam diuinitatis, nec abſolute ſecundum naturam humanam niſi inquantū paſſus eſt ſecundum illam. Poſſumus autem dicere ꝙ Chriſtus triplici gloria fuit coronatus. ſ. gloria ſanctificationis, quam habuit in primo inſtanti ſuæ conceptionis. Itē gloria diuinæ fruitionis, quia ab ipſo inſtanti ſuæ conceptionis fuit comprehenſor. Item gloria impaſsibilitatis, quam meruit poſt paſsionem. Deinde cum dicit *Vt gratia dei.* Deſcribit ipſam paſsionem & deſcribit eā tripliciter. Primo ex cauſa cum dicit, Vt gratia dei. Secundo ex vtilitate cum dicit, Pro omnibus. Tertio ex modo cum dicit, Guſtaret. Cauſa. n. fuit ſola gratia dei. Vnde cōtinuatur ſic, Videmus Ieſum qui minoratus eſt, ex hoc *Vt gratia*
C *dei, &c.* Ex ipſa enim factum eſt, ꝙ filium ſuum vnigenitū dedit. Io. 3. Sic. n. dilexit deus mūdum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Ro. 5. Cōmendat autem deus charitatē ſuā in nobis, quia cum adhuc peccatores, &c. Vel ſecundum ꝙ dicit glo. Auguſtini, vt gratia. i. ipſe Chriſtus qui eſt gratia dei. Et ſic gratia eſt nominatiui caſus. Dicitur autem Chriſtus gratia, quia author eſt gratiæ. Ioan. 1. Gratia & veritas per Ieſum Chriſtū facta eſt. Vel quia eſt gratis datus. Eſa. 9. Filius datus eſt nobis. vt ſit ſenſus, ꝙ ipſe minoratus eſt, vt ipſe qui eſt gratia dei, etc. Vtraq; poſitio eſt ſecundū glo. *Pro omnibus* ecce vtilitas. Pro omnibus autem dupliciter poteſt intelligi. Vel vt ſit diſtributio accommoda. ſ. pro oībus prædeſtinatis, pro aliis etiam tantum habet efficaciā. Vel abſolute pro omnibus, quantū ad ſufficientiam. Sufficiens enim quātum ad ſe omnibus eſt. 1. Tim. 4. Qui eſt ſaluator omnium, maxime autē fidelium. Chryſoſtomus. Pro omnibus hominibus generaliter mortuus eſt, quia omnibus pretium ſufficit. Et ſi omnes non credunt, ipſe tamen quod
D ſuum eſt impleuit. *Guſtaret* ecce modus. Guſtat. n. qui non multum comedit nec bibit. Quia ergo Chriſtus non perſeuerauit in morte, ſed ſtatim ſurrexit, ideo guſtauit. Pſalm. De torrēte in via bibit, &c. Viator feſtinat. Item guſtus eſt diſcretiuus ſaporis. Vnde qui guſtat magis diſcernit, quàm qui bibit deſignet ꝙ mortem & dolorem ſenſit, et ſic mors non fuit fantaſtica, vt dicit Manicheus & Apollinaris, ideo dicit, guſtauit. Tren. 1. O vos oēs qui tranſitis per viā, &c. Modus vero ponitur cū dicitur *Guſtaret* Simile habetur Mat. 26. Pater ſi poſsibile eſt tranſeat a me calix iſte, & hoc propter tres rationes, primo propter mortis amaritudinem exprimēdam, cuius experientia eſt per guſtū. Tren. 1. O vos omnes qui tranſitis per viā. Eſa. 24. Amara erit potio bibentibus eam. Secundo quia ſicut guſtare vel non guſtare eſt in poteſtate guſtantis, ſic & paſsio Chriſti fuit voluntaria. Io. 10. Poteſtatem habeo ponendi animam meam. Tertio quia guſtare eſt parum ſumere, Chriſtus autem parū perſeuerauit in morte. ſm illud

Pſal. Non derelinques animam meam in inferno & cętera.

Deinde cum dicit *Decebat enim eum, &c.* Oſtendit conuenientiã ex vnitate. Deus enim pater eſt qui fuit cauſa mortis. Ipſe enim eſt *Per quem omnia* ſicut per cauſam efficientẽ, et propter quem omnia, ſicut per cauſam finalem. Propter ipſum enim ſunt omnia, quia propter bonitatem ſuã communicandam. Et hæc fuit cauſa mouens ad producendum res, & ita finaliter ſunt omnia propter deum. Prou. 16. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dominus. Sunt etiã effectiue per ipſum. Pſal. Qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt. Eſt ergo omnium principium, & finis. Apoc. 1. Ego ſum alpha & o, principiũ & finis. Ro. 11. Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Decebat ergo ipſum, quia actor eſt omnium, omnibus prouidere. Sap. 6. Aequaliter illi cura eſt de omnibus. Secũdo cõueniens fuit ex parte cauſæ, quæ, vt dictum eſt, fuit gratia dei, gratia vero ordinatur ad gloriã. Ro. 6. Gratia dei vita æterna, Deus autem ab æterno p̃deſtinauit, quos debet adducere in gloriã. Et iſti ſunt omnes illi, qui ſunt participes filiationis filij eius, quia ſi filij, & hæredes. Ro. 8. Et ideo dicit *Qui multos filios in gloſ. ad.* q. d. Ipſe habet vnum filium perfectum naturaliter. Mar. 12. Adhuc ergo habens filium vnum chariſſimum, &c. Qui eſt naturaliter ſplendor gloriæ: ſupra. 1. Alij autem ſunt adoptiui, & ideo adducẽdi ſunt in gloriã. Vnde dicit, *Qui adduxerat*, id eſt adducendos præordinauerat. Et quid decebat eũ? Hoc. ſ. ꝙ ipſe eſt qui eſt actor ſalutis eorum, &c. Salus iſta in duobus conſiſtit. ſ. ꝙ fiant filij, & ꝙ inducantur in hæreditatem. Quòd autem ſunt filij habent per filium naturalem. Quos præſciuit & prædeſtinauit cõformes fieri imaginis filij ſui. Ro. 8. Gloriam autem & hæreditatem non cõſequuntur niſi per eum, cuius naturaliter eſt hæreditas qui eſt ſplendor gloriæ: quia ergo per filium conſequimur iſta duo, ideo ipſe cõuenienter dicitur auctor ſalutis Mat. 1. Ipſe ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum infra. 12. Aſpicientes in auctorem fidei, & conſummatorem Ieſum. Decebat ergo quòd pater actorem ſalutis mitteret. ſ. filium, vt expoſitum eſt, qui multos filios adduxerat per ipſum in gloriam. Et ſic patet conuenientia ex parte cauſæ. *Per paſſionem conſummari*, id eſt per fidem. Ipſe enim inquantum eſt filius naturalis, eſt totaliter perfectus, ſed quia in paſſione minoratus fuit, debuit per meritũ paſſionis perfici. Ex iſta ergo cõſummatione, patet conueniẽtia modi, de quo dixerat ꝙ guſtauit. Tãtum enim guſtauit mortem, quia nõ accepit eam, niſi vt per meritum paſſionis conſummaretur. Ipſa enim eius conſummatio eſt eius glorificatio. Luc. vltimo, Oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam. Guſtauit etiã, quia cum ipſe adduxerit filios in gloriam, ſicut medicus guſtat medicinam ne infirmus abhorreat, ſed vt ſecurius bibat, ita ipſe guſtauit mortem, vt quia ſine morte ingrediente neceſſitate non eſt ſalus, nullus mortem refugiat. Conſequenter cum dicit *Qui enim ſanctificat.* Probat quod dixerat. Vbi duo facit, quia primo probat propoſitum ſuum ex parte patris conſummantis. Secundo ex parte Chriſti conſummati, ibi *Quia ergo pueri.* Adhuc circa primum duo facit, quia primo proponit intentum. Secũdo probat per authoritatem, ibi *Propter quam cauſam.* Dicit ergo. *Qui enim ſanctificat & qui ſanc. ex vno omnes.* Sciendum eſt autem, ꝙ ſupra Apoſtolus tria dixerat: Primo ꝙ Chriſtus eſt cauſa ſalutis, in quo oſtendit nos dependere ab ipſo, ſicut a ſaluatore. Secundo oſtendit, ꝙ pater eſt conſummator ipſius Chriſti per meritum paſſionis, & in hoc Chriſtus dependet a patre. Tertio ꝙ pater nos adducit in gloriam, in quo etiam nos dependere a deo oſtendit, & ſecundum hoc, Apoſtolus hic tria facit. Primo enim oſtendit ꝙ dependemus a Chriſto. Sãctificatus enim dependet a ſanctificato, Chriſtus autem eſt ſanctificãs. infra. 13. Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem, &c. Bene ergo dictum eſt, ꝙ quia eſt actor & ſanctificator, dependemus ab ipſo, ipſe vero a patre, a quo habet quod ſanctificet quod eſt ſecundum. Sed omnes, ipſe. ſ. qui ſanctificat et nos qui ſanctificamur, ex vno. ſ. ex patre, quod eſt tertium. Romanorum octauo. Hæredes dei, cohæredes autem Chriſti.

E Conſequenter iſta tria probat per tres authoritates. Et primo ꝙ Chriſtus tanquam mediator & actor ſalutis ea, q̃ dei ſunt in nos refert. Vnde dicit *Propter quam cauſam* quia. ſ. nos & ipſe ex patre dependemus & ſumus ex vno deo patre *Non confunditur eos vocare fratres* quia. ſ. ex eodem patre. Malac. 2. Nunquid non pater vnus omniom noſtrum? Rom. 8. vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. ideo dicitur in pſal. Nunciabo nomen tuum fratribus meis. Et Ioannis. 20. Vade ad fratres meos. Sed nota ꝙ dicit, Non confunditur, &c. Quia aliqui de vili plebe nati, ſi promouentur, cõfunduntur cognoſcere cõſanguineos ſuos. Prou. 19. Fratres hominis pauperis oderunt eum. Non ſic autem Chriſtus, ſed dicit *Nunciabo nomen tuum fratribus meis.* Ioan. 17. Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mihi. Io. 1. Vnigenitus qui eſt in ſinu patris, &c. Iſtius annuntiationis oſtendit fructum, cum dicit *In medio eccleſiæ lau. te.* quaſi dicat, per hoc congregatᷣ tibi magna eccleſia, in cuius medio laudabo te. Et dicit in medio, quia ſicut columna in medio

F domus ipſam ſuſtẽtat, lucerna in medio domus illuminat, cor in medio corpus viuificat, ita Chriſtus in medio eccleſiæ. Item in medio, quia nõ ad vnum populum tantum ſicut Moyſes miſſus fuit. Pſal. Notus in Iudæa Deus, ſed ad ſalutem totius mundi. Pſal. Operatus es ſalutẽ in medio terræ, & ideo dicitur Luc. vltimo. Stetit Ieſus in medio diſcipulorum. Sciendũ eſt circa hoc, quod ante legẽ conſuetudo erat, ꝙ omnes primogeniti erant ſacerdotes & hoc pertinebat ad ius primogenituræ. Chriſtus autẽ eſt frater ſicut primogenitus, & ideo eſt ſacerdos. Sacerdos autem populum ſanctificans, medius eſt inter Deũ & populum. Deut. 5. Ego illo tempore ſequeſter fui. Et ideo pertinet ad ipſum nunciare, quæ Dei ſunt ad populum. Secundo, quæ populi ſunt referre in Deũ, primum facit dicendo, & ideo dicit. Nunciabo nomen tuum fratribus meis, ideſt, ducam eos in notitiam tui, & hoc eſt ſanctificare eos. Io. 14. Sanctifica eos in veritate &c. Secundũ faciẽdo, dum facit homines ex affectu in Deum,

G prorſipere in laudẽ Dei, & ideo dicit in medio eccleſiæ.

Deinde cum dicit *Et iterum, &c.* Oſtendit ꝙ ipſe Chriſtus depẽdet ex patre per hoc quod dicit *Ego ero fidens in eum.* Hoc ſecundum Hieronymum habetur, Eſa. 8. Vbi nos habemus. Expectabo dominum, qui abſcondit faciem ſuam a domo Iacob, &c. Sed Eſa. 12. expreſſe habetur, Fiducialiter agam, & non timebo. Ego ero fidens in ipſo pro gloria capitis et membrorum, quod ſupra dixit conſummationẽ. Pſal. In te domine ſperaui. Oſtendit autem quam ſpem habet, quia non quamcũq;, ſed firmam, quæ dicitur fiducia. Spes enim & ſi non ſit de impoſſibili, tamen habet timorẽ coniunctum quandoq;, & tunc proprie dicitur ſpes. Spes quandoq; eſt firma & ſine timore, & tunc proprie dicitur fiducia. Et iſtam habuit Chriſtus. Dicit ergo. Fidens ero in eum, id eſt habebo fiduciam in adiutorio eius. ſ. patris pro gloria corporis quod reſuſcitabit, & membrorũ & animæ. Pſal. In te domine ſperaui &c. Hiere. 24. Beatus vir qui confidit in domino. Sed contra, ſancti dicunt, ꝙ

H in Chriſto, nec fides nec ſpes eſt, ſed ſola charitas. Reſpõdeo: dicendum, ꝙ aliud eſt ſpes, aliud fiducia, nam ſpes eſt expectatio futuræ beatitudinis, & hæc non fuit in Chriſto, quia ab inſtanti ſuæ cõceptionis beatus fuit. Fiducia autem eſt expectatio cuiuſcũq; auxilij, & ſecundum hoc fuit in Chriſto fiducia, in quantum ſecundum humanam naturã, expectabat a patre auxiliũ in paſſione. Vnde ſicubi inuenitᷣ ꝙ Chr̃s dicatᷣ habere ſpem, non eſt intelligendũ ratione principalis obiecti quod eſt beatitudo, ſed ratione glorię reſurrectionis, & glorię corpori collatæ. Deinde cum dicit *Et iterum, &c.* Oſtendit tertium. ſ. quod refert nos in deum, dicens *Ecce ego.* Et habetur. Eſa. 8. q. d. Relatus ſum in deum, ego, inquam, q̃ ſum fidens *Et ſimiliter pueri mei* quos in deum reduco. ſ. diſcipuli mei. Ioan. vltimo, Pueri nunquid pulmentarium habetis? *Quos dedit mihi deus.* Ioan. 17. Tui erãt, & mihi eos dediſti. Iſti dicuntur pueri propter puritatem. 1. Regum. 21. Si mundi ſunt pueri & maxime a mulieribus, & paulo poſt ibidem

ſequitur,

ſequitur, Fuerũt vaſa puerorum ſancta. Item propter ſimplicitatem. 1.Cor.14. Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote. Item propter humilitatem. Mat.18. Niſi cõuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, etc. Itẽ propter facilitatem ad bonum. Sinite paruulos venire ad me, & oſtendit ꝙ non ſolum ipſe eſt a Deo, ſed etiã pueri, vnde ſubdit, *Quos dedit mihi dominus*, & ſic verũ fit quod dixit. Qui ſanctificat & qui ſanctificãtur ex vno omnes, quia Ioan.6. Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum.

LECTIO QVARTA.

Conuenientia paſsionis Chriſti ex ipſius morte oſtenditur, per quam factus eſt actor ſalutis omnium.

QVia ergo pueri communicauerunt carni & ſanguini: & ipſe ſimiliter participauit eiſdem: Vt per mortem deſtrueret eũ, qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti. Nuſquam.n. angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehẽdit. Vnde debuit per omnia fratribus aſsimilari, vt miſericors fieret, & fidelis pontifex ad deum, vt repropitiaret delicto populi. In eo enim in quo paſſus eſt, ipſe & tentatus: potens eſt & eis qui tentantur auxiliari.

Supra oſtendit Apoſtolus conuenientiam mortis Chriſti ex parte patris mortem deponentis, hic oſtendit idẽ ex parte ipſius Chriſti mortem patientis. De Chriſto vero dixit ꝙ erat actor ſalutis fidelium, ideo hic intendit oſtẽdere quomodo per paſsionem effectus eſt actor ſalutis eorum. Et circa hoc tria facit. Primo.n. oſtendit conditionem naturæ, per quem mori potuit & pati. Secundo oſtendit vtilitatem quam per mortẽ attulit, ibi *Vt per mortem.* Tertio probat quod propoſuerat, ibi *Nuſquam enim angelos.* Dicit ergo primo. Ita dixi ꝙ ipſe & pueri ſunt ex vno omnes, & quod vocauit eos fratres, ergo conueniens fuit ꝙ eſſet eis ſimilis, non tñ quia impartitur eis participationẽ naturæ diuinæ quod eſt ex dono gratiæ, ſed etiã quia ipſe naturam eorum aſſumpſit. Vñ dicit *Quia ergo pueri communicauerunt carni & ſanguini*, & ipſe ſimiliter participauit eiſdẽ vbi notandũ eſt, ꝙ nomine carnis & ſanguinis, aliquãdo ipſa natura carnis & ſanguinis intelligitur. Gen.2. Hoc nunc os ex oſsibus meis & caro de carne mea, vt ſic per carnem intelligas corpus ſecundum illud. Iob. 10. Pelle & carnibus veſtiſti me, per ſanguinem vero intelligas animam, non ꝙ anima ſit ipſe ſanguis, ſed quia nõ conſeruatur in corpore ſine ſanguine. Aliquando vero per carnem & ſanguinem: intelliguntur vitia carnis & ſanguinis. Mat.16. Caro & ſanguis non reuelauit tibi. Aliquando vero ipſa corruptibilitas carnis & ſanguinis. 1.Cor.15. Caro & ſanguis regnum dei non poſsidebunt, neq; corruptio incorruptionem. Sed hic non intelligitur de vitijs: Chriſtus enim aſſumpſit naturam ſine peccato, ſed cum paſsibilitate, quia aſſumpſit carnem ſimilem peccatrici. Roma. 8. In ſimilitudinem carnis peccati. Ipſe ergo communicauit vel pueris, vel etiam carni & ſanguini. Et totum ſimiliter, quia.ſ. non carni fantaſtice vt dixit Manichęus: nec accidentaliter, vt dixit Neſtorius, ſed veræ carni & ſanguini, ſicut & pueri, & in vnitate perſonę. Quod autem hic dicitur ꝙ Chriſtus cõmunicauit carni & ſanguini, non eſt intelligendum ſecũdum quod dicũt vitia carnis & ſanguinis, quia nõ aſſumpſit culpam nec commiſit, ſed ſm quod dicunt ipſam ſubſtãtiam carnis animatæ, quia carnem & animam aſſumpſit. Itẽ eſt intelligendum de paſsibilitate carnis, quia aſſumpſit naturam noſtrã, paſsibilem, vt ſit ſenſus, Quia pueri.i. fideles habuerunt naturam paſsibilem, et ipſe.ſ. Chriſtus participauit eiſdem, vel pueris.ſ. in natura carnis & ſanguinis vel eiſdem.i. carni & ſanguini, non quidem fantaſtice vt delirat Manicheus, nec accidẽtaliter vt fingit Neſtorius, ſed ſimiliter.ſ. nobis, i. eo modo quo nos participamus, i.

A ſecundum rei veritatem.ſ. perſonaliter & ſubſtãtialiter. Nos.n. participamus eis in perſona, & Chriſtus etiã ſimiliter aſſumpſit ea in vnitatem perſonę. Io.1. Verbum caro factum eſt. Poteſt etiam per carnem & ſanguinem intelligi caro & ſanguis Chriſti, ſm illud Io. Qui mãducat meam carnem et bibit meũ ſanguinem, quibus pueri.ſ. Apoſtoli communicauerũt in cęna Mat.26. & Chriſtus ſimiliter participauit eiſdem.ſ. carni & ſanguini, qa ipſe ſimiliter ſumpſit, vt Chriſoſtomus expreſſe dicit ſuper Mat.26. Ipſe (inquit) Chriſtus bibit ſanguinem ſuũ. Vnde Luc.22. Deſiderio deſideraui, &c. Conſequẽter oſtendit vtilitatem quam per mortem attulit cum dicit, Vt per mortem deſtrueret, &c. Et circa hoc facit duo. Primo enim oſtẽdit vtilitatem iſtam ex parte diaboli qui tenebat. Secundo ex parte noſtra, qui tenebamur, ibi *Vt liberaret eos.* Dicit ergo, Ideo participauit carni & ſanguini.i. aſſumpſit naturã in qua poſſet pati & mori, qđ non poterat in diuina *Vt per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium, id eſt diabolum.*

B Sed quomodo habet diabolus mortis dominium? Hoc enim eſt ſolius dei. 1.Reg.2. Dominus viuificat, & mortificat. & Deu.32. Ego occidam, & viuere faciam. Reſpõdeo, Dicẽdum eſt ꝙ aliter habet dominium mortis iudex, quia ſcilicet quaſi mortem infligens, cum per mortem punit, aliter latro quaſi.ſ. mortem ſibi ex demerito acquirẽs. Primo modo deus habet mortis imperium. Gene.2. Quacũq; die comederis ex eo morte morieris. Secundo modo diabolus qui ſuadẽdo homini peccatum, morti ipſum addixit. Sap. 2. Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Dicit autem deſtrueret, non quantũ ad ſubſtãtiam quam habet incorruptibilem, non quantum ad malitiam, vt aliquando diabolus bonus fiat (vt dicit Origenes) ſed quantũ ad poteſtatis dominium. Io.12. Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps mũdi huius ejcietur foras. Col.2. Expolians principatus & poteſtates traduxit confidenter, palam triumphans illos in ſemetipſo. Et hoc factum eſt per mortẽ Chriſti triplici ratiõe. Vna eſt ex parte Chriſti. Iuſtitiæ.n. eſt vera ratio, vt victor victum ſibi ſubjciat. 2.Pe.2. A quo enim

C quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt. Chriſtus.n. vicit diabolum. Apocali.5. Vicit leo de tribu Iuda. Et ideo iuſtum eſt diabolum ſibi eſſe ſubiectum. Luc.11. Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, &c. Alia ratio eſt ex parte diaboli. Iuſtitia enim exigit, quod qui male vtitur poteſtate ſibi cõceſſa, amittat eam. Diabolo autem data eſt permiſsiua in peccatores quos ſeduxit, ſed non in bonos. Quia ergo hanc extendere præſumpſit, etiam in ipſo Chriſto, qui peccatũ non fecit. Ioan.14. Venit princeps mundi huius & in me nõ habet quicquã, ideo meruit illam perdere. Tertia ratio eſt ex parte noſtri, quia iuſtum eſt, ꝙ victus ſit ſeruus victoris vt dictum eſt. Homo autem per peccatum ſeruus erat diaboli. Ioan. 8. Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati, & ita ſubiectus diabolo, & obnoxius peccato. Chriſtus autem ſoluit pretium pro peccato noſtro. Pſal. Quæ nõ rapui tũc exoluebam. Sublata ergo cauſa ſeruitutis, ſcilicet peccato, per Chriſtum eſt homo liberatus. Sciendum eſt autem,

D ꝙ nulla alia ſatisfactio fuit conueniens. Homo.n. erat debitor, vnus autẽ bene poteſt ſatisfacere pro alio ex charitate. Nullus autem pro tota humana natura, quia non habet poteſtatem ſuper illam. Nec etiam ipſum humanũ genus ſufficienter poterat ſatisfacere, quia totum erat peccato obnoxium. Nec etiam angelus, quia iſta ſatisfactio eſt ad gloriã, quæ excedit facultatem naturæ angeli. Oportuit ergo eſſe hominem qui deberet ſatisfacere, & deum qui ſolus habet poteſtatem ſuper totum humanum genus, qui poſſet pro toto humano genere ſatisfacere. Per mortem ergo dei & hominis deſtruxit eum qui habet mortis imperiũ. Conſequenter cum dicit *Vt liberaret eos, &c.* Ponitur alia vtilitas ex parte noſtra circa quod ſciendum eſt, ꝙ homo intãtum eſt ſeruus peccati, inquãtum inducitur ad peccandũ. Inter omnia vero duo ſunt, quæ inducunt ad peccandum efficaciſsime.ſ. præſentium bonorum amor male inflammans, præſentium etiam pœnarum, timor male humiliãs. De his Pſal. Incenſa igni, quantum ad primum, et ſuffoſſa, quantũ

ad

ad ſecundum. Hæc autem duo in idem reducuntur, quia quanto quis amat bonum aliquod, tãto timet malum ſibi contrarium. Iſta ſunt quibus homo ligatur & detinetur in peccato, magis tamen per timorem mouetur, q̃ per amorem. Vnde videmus, ꝙ ſæuæ beſtiæ, pœnarum timore retrahuntur a maximis voluptatibus, & ſic timor maxime ligat homines. Inter omnes autem, timor mortis eſt maximus. Eſt.n. finis terribilium. Vnde ſi homo timorem iſtum ſuperat, ſuperat omnes, & hoc ſuperato, ſuperatur omnis amor mũdi inordinatus. Et ideo Chriſtus per mortẽ ſuam fregit hoc ligamen, quia abſtulit timorem mortis, & per conſequens, amorem vitæ præſentis. Quando enim conſiderat homo, ꝙ filius dei dominus mortis, mori voluit, non timet mori. Et inde eſt ꝙ ante mortem Chriſti dicebat ille in Eccleſia. 41. O mors quam amara eſt memoria tua. Sed poſt mortem Chriſti clamat Apoſtolus. Phil. 1. Deſideriũ habens diſſolui & eſſe cum Chriſto. Vnde Matt. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Dicit ergo *Vt liberaret eos*, qui timore mortis, obnoxij erant ſeruituti, ſcilicet peccati, per totam vitam quam nimis appetebant. Vel aliter. Hoc.n. duplici ſeruituti erat obnoxius, ſcilicet legis & peccati. Vnde Act. 15. Lex dicitur iugum, quod nec nos, nec patres noſtri portare potuimus. Manus.n. Moyſi erãt graues. Exo. 17. Gal. 4. Vt eos qui ſub lege erant redimeret. Erãt.n. obnoxij ſeruituti peccati. Ab iſta duplici ſeruitute Chriſtus nos liberauit. Differentia autem inter nouum & vetus teſtamentum eſt timor, & amor. In nouo eſt amor. Ioã. 14. Si diligitis me mandata mea ſeruate. Vetus autem fuit lex timoris. Ro. 8. Non.n. accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore. Et ideo dicit, Vt liberaret eos qui timore mortis corporalis, quam infligebat lex, per totam vitam obnoxij erant ſeruituti legis. Sed quęritur cur ſtatim nõ liberauit a morte, ſed a timore mortis? Reſpondeo dicendũ eſt, ꝙ ſtatim liberauit nos a morte quãtum ad cauſam, ſed ab ipſa morte nondum, q̃uis liberauerit a timore mortis. Cuius ratio eſt, quia ſi liberaſſet a morte corporali, homines ſeruirent Chriſto tantum propter bonum corporale, & ſic periret meritum fidei & ſpei: ſimiliter etiã ipſe pęnę ſunt nobis meritorię ad vitam ęternam Act. 14. Per multas tribulationes &c. Et notandum, ꝙ liberauit nos a timore mortis, primo oſtendendo futuram immortalitatem, & ex hoc homo paruipendit mortem temporalem. 1. Co. 15. Chriſtus reſurgẽs primitiæ dormientiũ &c. Secundo prægustando voluntarie mortem, ex quo prõptiores efficimur ad ſubeundum mortem pro Chriſto. 1. Pet. 3. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, &c. Tertio aperiendo aditum ad gloriam, qui ante mortem ſuam non patebat, & ex hoc non ſolũ non timemus mortem, ſed deſideramus eam. 2. Corinth. Deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto, & cæt.

Conſequenter cum dicit *Nuſquam enim angelos apprehendit.* Probat Apoſtolus vtilitatem, quam mors Chriſti attulit. Et circa hoc tria facit. Primo.n. oſtendit, ꝙ Chriſtus ꝑ mortem nos liberauit, quod probat ex conditione naturæ paſſibilis quam aſſumpſit. Secundo concludit ſimilitudinẽ, ibi *Vnde debuit.* Tertio oſtendit ſimilitudinis vtilitatem, ibi *Vt miſericors fieret.* Dicit ergo, Ita dixi ꝙ Chriſtus per mortem ſuam liberauit nos a peccatis & morte. Nec eſt dubium, ꝙ quantum ad cõditionem naturæ angelus maior eſt homine, ſed quia angelus nõ fuit obnoxius ſeruituti, nec dignus morte, ideo non aſſumpſit angelum. Quòd ſi aſſumpſiſſet angelum, hoc vtiq; fuiſſet propter dignitatem naturæ, ſed nuſquam legimus ꝙ aſſumpſit eum *ſed tantum ſemen Abrahæ* id eſt humanã naturam, non tamen idealem, ſed in indiuiduo & athomo, & ex ſemine Abrahæ. Matth. primo. Filij Abraham, &c. Et hoc addit, vt Iudæi qui gloriantur ſe eſſe de genere Abrahæ magis vererentur Chriſtum. Signanter vero dicit *Apprehendit* quia illud proprie dicitur apprehendi quod fugit. Non ſolum autem ipſa natura humana fugiebat a deo, ſed etiam ipſi filij Abrahę. Zach. 7. Auerterũt ſcapulam, &c. Iſta autem apprehenſio naturæ humanæ in vnitatẽ perſonę filij Dei, naturã nr̃am ſupra modũ exaltat,

E vnde dicit Chryſoſto. Magnum reuera & mirabile & ſtupore plenum eſt, carnem noſtram ſurſum ſedere et adorari ab angelis & archangelis. Hoc ego ſępius in mente verſans exceſſum patior, magna de genere humano imaginans. Sed videtur ꝙ magis debuerit naturam angelicam apprehẽdere q̃ humanam naturam, ſimilitudo.n. eſt ratio faciens ad congruitatem incarnationis diuinę perſonæ. In natura autem angelica inuenitur expreſſior ſimilitudo Dei q̃ in humana, quia ipſa eſt ſignaculum ſimilitudinis Ezec. 28. Magis ergo videtur ꝙ debuerit apprehẽdere Angelum q̃ ſemẽ Abrahę. Prętera. In natura Angelica inuenitur peccatum ſicut ĩ humana Iob. 4. In angelis ſuis repperit prauitatem. Si ergo apprehendit naturam humanã vt liberaret eam a peccato, videtur quòd multo magis apprehendere debuerit Angelicã. Reſpõdeo dicendum, ꝙ aſſumptibilis dicitur aliqua natura a filio Dei ſecundum cõgruentiam ad vnitatem perſonę. Iſta autem congruentia attenditur quantum ad duo. ſ.

F quantum ad dignitatẽ, vt illa natura ſit aſſumptibilis, q̃ nata eſt attingere ipſum verbum per ſuam operationẽ amando & cognoſcendo ipſum, & quantum ad neceſſitatem vt. ſ. ſubiaceat peccato remediabili. Primũ & ſecundum ſunt in humana natura, quę apta nata eſt deum amare & cognoſcere, & peccatum ipſius remediabile fuit, & ideo eſt aſſumptibilis. Naturæ autem angelicę licet adſit primum, deeſt tamen ſecundũ, nam peccatum eſt irremediabile, non quidem ex grauitate culpæ, ſed ex conditione naturæ ſeu ſtatus. Quod eſt hominibus mors eſt angelis caſus vt dicit Damaſcenus. Manifeſtũ autẽ ꝙ omnia peccata hominis, ſiue ſint parua, ſiue ſint magna, ante mortẽ ſunt remiſſibilia poſt mortem vero ſunt irremiſſibilia & perpetuo manent, & ideo natura angelica inaſſumptibilis eſt. Et per hoc patet ſolutio ad obiecta, quia licet in natura angelica ſit congruentia dignitatis, deeſt tamen congruentia neceſſitatis. Deinde cum dicit *Vnde debuit per omnia fratribus aſſimilari.* Ex prędictis

G cõcludit ſimilitudinẽ. Quaſi dicat, Quia ergo nõ apprehẽdit angelos, ſed ſemen Abrahæ, ideo debuit per omnia aſſimilari fratribus. Per omnia, inquam, in quibus ſunt fratres non in culpa ſed in pœna, & ideo debet habere paſſibilem naturam. Vnde infra. 4. Tẽtatum autem per omnia pro ſimilitudine abſq; peccato, quantum, ſcilicet, ad pœnam, nõ tentationem culpæ. Itẽ ſunt fratres quantum ad gratiam. 1. Io. 3. Videte qualem charitatem dedit nobis deus pater, vt filij dei nominemur & ſimus. Rom. 8. Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri, &c. Conſequenter ponit vtilitatem iſtius ſimilitudinis, dum dicit *Vt miſericors fieret.* Vbi duo facit, quia primo ponit eam, ſecundo exponit ipſam, ibi *In eo enim, &c.* Nam Chriſtus ſecundum ꝙ mediator eſt, duplex habet officium. Vnũ quod præponitur toti humano generi ſicut iudex. Io. 5. Poteſtatem dedit ei iudicium facere, &c. Aliud per cõparationem ad deum, apud quem pro nobis quaſi aduocatus interpellat, quia aſſiſtit vultui eius pro nobis. infra. 9. & 1. Ioan. 2. Aduocatum ha-

H bemus apud patrem Ieſum Chriſtum, &c. In iudice autẽ maxime deſideratũ miſericordia, & præcipue a reis. In aduocato deſideratur fidelitas. Inquantum eſt iudex deſiderabat miſericordiam, inquãtum aduocatus fidelitatem. Et iſta duo exhibuit Chriſtus per paſſionem. Vnde quantum ad primum dicit ꝙ per paſſionẽ adſimilatus eſt fratribus, vt miſericors fieret. Sed nunquid non fuit miſericors ab ęterno? videtur ꝙ ſic, quia miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Pſal. Item ab initio habuit miſericordiã. Iob. 31. Ab infantia creuit mecum miſeratio. Reſpondeo. Dicendũ eſt, ꝙ miſeratio dicitur quaſi miſerũ cor ſuper aliena miſeria, & hoc eſt dupliciter. Vno modo per ſolam apprehenſionẽ, & ſic deus ſine paſſione noſtram miſeriã apprehendit. Ipſe enim cognouit figmẽtum noſtrum, vt dicitur in Pſal. Alio modo per experientiam, & ſic Chriſtus potiſſime in paſſione expertus eſt miſeriam noſtrã. Et ſic dicitur vt qui erat miſericors per apprehenſionem noſtrę miſerię, fieret miſericors per experiẽtiam. Eſa. 58. Clamabo & dicã

ecce adſum quia miſericors ſum dominus deus tuus. Et inde eſt, quòd miſericordiã fecit, vt patet de muliere deprehẽſa in adulterio. Miſericordiam docuit Mat. 5. Eſtote miſericordes &c. Miſericordiam mandauit Matth. 12. Diſcite quid eſt, miſericordiam volo et nõ ſacrificiũ &c. Item ipſe eſt fidelis aduocatus. Et ideo dicitur *Fidelis pontifex*, infra 9, Chriſtus aſsiſtens pontifex futurorum bonorum. Et requiritur ꝙ ſit fidelis. 1. Cor. 4. Hic iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur, & hoc totũ *Vt repropitiaret delicta populi*, ſcilicet pro quo mortem ſuſtinere voluit. Ipſa enim paſsio allegatio eſt, & fideliũ interpellatio.

Deinde cum dicit *In eo enim, &c.* Exponit iſtam vtilitatem & continuatur ſic. Quaſi dicat, Nõ loquor de Chriſto inquantum deus, ſed inquantum eſt homo. Et ideo *In eo*, id eſt, in illa natura quam aſſumpſit, vt experiretur in ſe noſtram cauſam eſſe ſuã. Vnde dicit *Et tentatus, & paſſus eſt* ideo *Potens eſt & eis qui tentantur*. Vel aliter. Ideo factus eſt miſericors & fidelis, quia in eo ꝙ paſſus & tentatus eſt, habet quandã conuenientiam ad hoc quòd miſereatur. Et dicit tentatus, non a carne, ſed ab hoſte. Mat. 4. Ductus eſt Ieſus in deſertum a ſpiritu, vt tentaretur a diabolo. In ipſo enim non fuit aliqua rebellio partis inferioris ad ſuperiorem, ſed paſſus eſt in carne pro nobis. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, & cætera. Et. 4. Chriſto ergo in carne paſſo, & vos eadem cogitatione armamini.

CAPIT. III. LEC. I.

Præfertur Chriſtus Moiſi, & Aaron, quia ille filius, iſti vero miniſtri nuncupantur, & ſerui.

VNde fratres ſancti vocationis cœleſtis participes, conſiderate Apoſtolum & pontificem cõfeſsionis noſtræ Ieſum: qui fidelis eſt ei qui fecit illum, ſicut & Moyſes in omni domo eius. Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus habitus eſt, quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricauit illam. Omnis nanque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creauit, deus eſt. Et Moyſes quidem fidelis erat in tota domo eius, tanquam famulus, in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant. Chriſtus vero tanquam filius in domo ſua: quæ domus, ſumus nos, ſi fiduciam & gloriam ſpei vſq; ad finem, firmam retineamus.

Sicut ſupra dictũ fuit, lex vetus ex tribus habuit authoritatem, ſcilicet ex angelo, ex Moyſe, & ex Aaron pontifice. Apoſtolus autem ſupra prætulit Chriſtum actorẽ noui teſtamenti angelis, per quos lex data fuit, hic intẽdit ipſum præferre Moyſi qui fuit promulgator, & quaſi legiſlator veteris teſtamenti. Et circa hoc facit duo. Primo enim præfert Chriſtum Moyſi. Secundo concludit ex hoc, ꝙ ſit efficaciſsime obediendum Chriſto, ibi *Quapropter fratres*. Circa primum duo facit. Primo præmittit dignitatẽ Chriſti. Secundo oſtendit quid ſit commune Chriſto & Moyſi, ibi *Amplioris*. Circa primum duo facit, quia primo ponit conditionem eorum ad quos loquitur, ſecũdo ponit conditionem eius de quo loquitur, ibi *Conſiderate*. illos autẽ ad quos loquitur deſcribit tripliciter. Primo ex charitate. Vnde dicit *Fratres* quaſi diceret, qa ex ſemine Abrahæ fratres eſtis & Chriſti, & inter vos adinuicem. Mat. 23. Omnes vos fratres eſtis, &c. Item fratres Chriſti. ſupra. 2, Non confunditur eos vocare fratres. Hanc autem fraternitatẽ facit Charitas. Pſal. Ecce q̃ bonum & q̃ iocundum, &c. Secũdo etiã deſcribit eos ex ſanctitate, cũ dicit *Sancti*. Et hoc propter ſacramentorum perceptionẽ qua ſanctificamur a Chriſto. 1. Cor. 6. Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, etc. Tertio deſcribit eos ex vocatione cum dicit, *Vocationis cœleſtis participes*. Iſta autem vocatio dupliciter poteſt intelligi cæleſtis eſſe. Vel ratione finis, vel ratione principij. Ratione quidem finis quia vocati ſunt non ad terrenã, ſicut in veteri teſtamento, ſed vocati ſunt ad cæleſtia regna. 1. Theſ. 2. Vocauit nos ad ſuum regnũ & gloriam. 1. Pet. 2. Qui de tenebris vocauit in admirabile lumẽ ſuũ. Ratione vero principij, quia non eſt ex meritis noſtris, nec humana adinuentione, ſed ſola cæleſti gratia. Gal. 1. Vocauit per gratiam ſuam. Roma. 8. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit. Eſa. 41. Quis ſuſcitauit ab oriente iuſtum, vocauit eum, vt ſequeretur ſe: dicit autem *Participes* quia non ſolũ iudæi vocati ſunt ad gratiam fidei & noui teſtamẽti, ſed etiam gentes. Col. 1. Dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorũ in lumine. Quia ergo eſtis in charitate, et ſancti, & vocati ad cæleſtia, debetis libenter audire loqui de eo, per quẽ iſta vobis proueniunt. Conſequenter deſcribit illũ de quo loquitur, cum dicit *Conſiderate*. Infra. 12. Aſpicientes in actorem fidei, & conſummatorem Ieſum, &c. Sed quem? *Apoſtolum, inquit, & pontificem confeſsionis noſtræ Ieſum.* Apoſtolus enim in ſequentibus præfert Chriſtum Moyſi & Aaron, et ideo aſcribit ei vtriuſq; dignitatem, Moyſi ſcilicet, qa miſſus fuit a deo. Pſal. Miſit Moyſem ſeruum ſuum. Aaron vero qui pontifex fuit, Exod. 28. Applica quoque ad te Aaron, &c. Chriſtus autem excellentius miſſus fuit Apoſtolus, quàm Moyſes. Exod. 4. Obſecro domine, mitte quem miſſurus es, quaſi dicat alium digniorem miſſurus es. Item ipſe eſt pontifex & ſacerdos. Pſal. Tu es ſacerdos in æternũ ſecundum ordinẽ Melchiſedech. Quaſi ergo præmitit hic conditionem ſuam principalem, dicẽs. Vnde. i. ergo fratres conſiderate Apoſtolum. Q. d. Prætermittatis conſiderare illum Apoſtolum. i. miſſum Moyſen & pontificem Aaron & conſiderate Apoſtolum & pontificem confeſsionis noſtræ. i. illum quem nos confitemur. Hoc eſt enim neceſſarium ad ſalutem, vt confiteamur eum. Romano. 10, Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem cõfeſsio fit ad ſalutem, vel confeſsionis, id eſt, ſacrificij ſpiritualis. Omnis enim ſacerdos ordinatur ad ſacrificia offerenda. Duplex autem eſt ſacrificium, ſcilicet corporale vel temporale. Et ad hoc inſtitutus fuit Aaron. Aliud autem eſt ſacrificium ſpirituale, qđ eſt in fidei confeſsione. Pſal. Sacrificium laudis honorificabit me. Et ad iſtud ſacrificium inſtitutus eſt Chriſtus, non ad tauros. Eſaiæ primo, Holocauſta arietum & adipẽ pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorũ nolui. Et paulo poſt ibidem ſequitur, Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra. Deinde cum dicit *Qui fidelis, &c.* Comparat Chriſtum Moyſi. De Aaron infra facit mentionem ſpecialem. Et ponit primo hic, vt dictum eſt, illud, in quo conueniunt: ſecũdo, in quo Chriſtus ſuperat Moyſen ibi *Amplioris enim gloriæ*. Commune Chriſto & Moyſi eſt fidelitas ad Deum, & ideo dicit, quia fidelis eſt, vbi ſciendum eſt, quòd totum hoc, quod hic dicitur de Moyſe, fundatur ſuper illud quod habetur Numeri. 12, Vbi dominus oſtendit excellentiam Moyſi, poſtquam iurgati ſunt contra ipſum Aaron & Maria, vbi ponuntur hæc verba, quæ Apoſtolus hic allegat. Ibi enim dicitur ſic. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſsimus eſt, vbi ſi bene attendimus, magis commendatur Moyſes, quàm in aliquo loco Bibliæ, Et ideo Apoſtolus tãquàm excellentiſsimum ad commẽdationem Moyſi hoc accipit. Hoc autem poteſt conuenire & Chriſto & Moyſi. De Moyſe enim patet ex ipſa hiſtoria allegata. De Chriſto etiam intelligitur, quia ipſe ſecundum quòd homo *Fidelis eſt ei qui fecit eum* ſcilicet deo patri, qui fecit eũ, ſcilicet Apoſtolum & pontificem, non ſecũdum diuinam naturam, quia ſic non eſt factus nec creatus, ſed genitus, ſed ſecundum humanã. Romanorum primo, Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Fidelis autem fuit deo patri. Primo, non attribuens ſibi quod habebat ſed patri Io. 7. Mea Doctrina non eſt mea, ſecundo quia gloriam eius quærebat, non ſuam, Ioan. octauo, Ego gloriã meam non quæro. Et. 7. dicitur, Qui quærit gloriam eius, qui eum miſit, hic verax eſt & iniuſtitia in illo non eſt, tertio qa perfecte obediuit patri Phili. 2. Factus obediens vſque ad mortem. Fidelis ergo eſt Chriſtus ei qui fecit eum *ſicut Moyſes* & hoc in omni domo eius, quæ domus eſt vniuerſitas

uerſitas ſi delium de qua. Pſal. Domum tuam decet ſanctitudo domine, vel in omni domo eius, id eſt in toto mundo, nõ tantum in Iudęa ſicut Moyſes. Iſa. Dedi te in lucẽ gentium, vt ſis ſalus mea vſq; ad extremũ terræ. Deinde cũm dicit *Amplioris enim gloria*. Præfert Chriſtũ Moyſi, & hoc quantum ad duo. Primo quãtum ad poteſtatem. Secundo quantũ ad conditionem, ibi *Et Moyſes*. Commẽdando autem Chriſtum, commendat ipſum habuiſſe honorem in omni domo ſicut Moyſes, ſed quòd Chriſtus ipſum excellat oſtendit. Vbi primo ponit rationem. Secundo manifeſtat, ibi *Omnis namque*. Ratio autem Apoſtoli eſt, ꝙ maior gloria debetur illi qui fecit domum, quam illi qui eã inhabitat, Chriſtus autem fabricauit domum. Pſal. Tu fabricatus es auroram & ſolem. Prouer. 9. Sapientia ædificauit ſibi domum. i. eccleſiam. Ipſe enim Chriſtus per quem gratia & veritas facta eſt, tanquam legislator ædificauit eccleſiam. Moyſes autem tanquam legis pronuntiator, & ideo ſolum vt pronũtiatori debetur gloria Moyſi. Vnde & reſplenduit facies eius, de qua Exo. 34. & 2. Cor. 3. Ita vt nõ poſſent filij Iſrael intendere in faciem Moyſi propter gloriam vultus eius. Cõtinuatur ergo ſic litera, Tu dicis quòd Chriſtus eſt fidelis ſicut Moyſes, quare ergo dimittemus ne conſideremus? Certe quia *Amplioris gloriæ dignus eſt habitus præ Moyſe, quanto ampliorem gloriam habet dominus domus qui fabricauit illam.* Quaſi dicat, Et ſi Moyſes multum ſit honorabilis, tamen Chriſtus honorabilior eſt ſicut fabricator domus, & ſicut legislator principalis. Iob. 36. Ecce deus excelſus i fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis i legislatoribus. Si ergo debetur gloria Moyſi, ampliori dignus eſt Chriſtus. 2. Cor. 3. Si miniſtratio damnationis in gloria eſt, multo magis miniſterium iuſtitiæ erit in gloria. Cõſequenter probat minorem ſuæ rationis cum dicit *Omnis namque domus fabri, ab aliquo.* Minor autem eſt, quòd Chriſtus fabricauit domum iſtam, & hoc probat primo, quia omnis domus indiget fabricatore: ſecũdo quia iſta domus de qua loquitur, a Chriſto fabricata eſt, ibi *Qui autem omnia.* Primo ergo probat, ꝙ iſta domus ſicut & quęlibet alia indiget fabricatore, quia diuerſa non cõiunguntur niſi ab aliquo vno, ſicut patet de domo artificiali, in qua ligna & lapides ex quibus compoſita eſt vniuntur ab aliquo. Aggregatio autem fideliũ, quæ eſt eccleſia & domus dei, ex diuerſis collecta eſt, ſcilicet Iudæis & Gentibus, ſeruis, & liberis. Et ideo eccleſia ſicut & omnis domus ab aliquo vniente fabricatur. Huius rationis ponit tantum cõcluſionem, ſupponens veritatem pręmiſſarum ex facti euidentia. 1. Pet. 2. Ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini domos ſpirituales, & cætera. Ephe. 2. Superædificati ſupra fundamentum Apoſtolorum & prophetarum, & cætera. Deinde cùm dicit *Qui autem creauit omnia deus.* Probat quòd Chriſtus ſit iſtius domus ædificator, ipſe enim eſt deus qui fecit omnia. Et ſi hoc intelligitur de toto mundo, planum eſt. Pſalmus, Ipſe dixit & facta ſunt, & cætera. Eſt autẽ alia creatio ſpiritualis, quæ fit per ſpiritum. Pſalmus, Emitte ſpiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem, & cætera. Et hæc fit a Deo per Chriſtum. Iac. primo, Voluntarie genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium aliquod creaturę eius. Ephe. ſecundo, Ipſius factura ſumus creati i Chriſto Ieſu i operibus bonis. Deus ergo iſtam domum ſcilicet eccleſiam ex nihilo, ſcilicet de ſtatu peccati, in ſtatum gratiæ creauit. Ergo Chriſtus per quem fecit omnia. ſupra. 1, Per quem fecit & ſecula. Ioan. primo, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo, & cætera. eſt excellẽtior, vt pote quia habet poteſtatem factoris, quã Moyſes qui ſolum fuit pronunciator. Deinde cùm dicit *Et Moyſes quidem.* Præfert Chriſtum Moyſi quantum ad cõditionem, & circa hoc duo facit. Primo enim ponit rationem ſuam: ſecundo manifeſtat eam, ibi *Quæ domus.* Ratio autem ſua talis eſt. Cõſtat quòd amplioris gratię eſt dominus & in domo propria, quàm famulus & in domo domini. Sed Moyſes eſt fidelis ſicut ſeruus & in domo dñi, Chriſtus vero ſicut dominus & in domo ſua, ergo &c. Circa quod ſciendum eſt quòd Apoſtolus val-

E de diligenter notat verba illa, ſcripta de Moyſe, in quibus duo dicuntur de ipſo: vocatur enim ſeruus, vocatur etiam fidelis nõ in domo propria, ſed in domo dei noſtri. Et quãtum ad iſta duo, præfert Chriſtũ Moyſi. Primo enim oſtẽdit quid conueniat Moyſi. Secundo quid conueniat Chriſto ibi *Chriſtus vero tanquam filius.* Dicit ergo *Quod Moyſes fidelis erat tanquam ſeruus,* ideſt ſicut fidelis diſpenſator. Mat. viceſimoquinto, Euge ſerue bone & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam. Chriſtus autem quodãmodo ſeruus eſt, ſcilicet ſecundum carnem, Philip. ſecũdo, Formam ſerui accipiẽs, ſed Moyſes fuit famulus dei in verbis dei proponendis filijs Iſrael. Ex quo patet, quòd quia erat fidelis famulus, illa quæ dicebat ordinabãtur ad alium ſcilicet ad Chriſtum. Et hoc erat *In teſtimonium eorum, quæ dicenda erant.* Ioan. quinto, Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi, de me enim ille ſcripſit Actu. decimo, Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent. Quia ergo erat famulus, ideo erat non in domo propria, ſed in aliena. Et F quia ea, quæ dicebat erant in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant de Chriſto: ideo Moyſes omniquaque minor fuit Chriſto. Deinde cum dicit *Chriſtus vero.* Oſtendit quid conueniat Chriſto, quia ſcilicet *Chriſtus* non eſt ſicut ſeruus, ſed tanquàm filius in domo patris, et per cõſequens *ſua* quia hæres naturalis: ſupra primo, Quem cõſtituit hęredem vniuerſorum, & cætera. Eccleſia enim eſt domus Chriſti. Prouerb. decimoquarto, Sapiens mulier ædificat domum. Pſal. Dominus dixit ad me filius meus es tu, &c. Matth. tertio, Filius meus dilectus, & cætera. Eſt ergo non ſeruus, ſed filius, & in domo ſua, ſed Moyſes eſt ſeruus, & in domo aliena. Io. octauo, Filius manet in ęternum. Deinde cum dicit *Quæ domus ſumus nos* oſtendit, quæ ſit iſta domus. Iſta domus ſunt fideles, & ſunt domus Chriſti, qui credunt in Chriſtum. 1. Tim. 3. In domo dei, quæ eſt eccleſia. Et etiam quia Chriſtus habitat in ipſis. Philippen. tertio, Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Hęc ergo domus, nos fideles ſumus. Ad hoc autem, quòd ſi-G mus domus dei, quatuor oportet, quæ requiruntur circa domum, quæ non ſunt in tabernaculo. Et iſta tangit Apoſtolus. Primo, quòd ſpes noſtra & fides ſit certa & permanens: tabernaculum autem, & ſi ſit firmum, tamen cito moueri poteſt. Et ſignificat illos qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt, ſed illi ſunt domus, qui verbum Dei retinent. Et ideo dicit *Si retineamus fiduciam* dictum eſt ſupra, quòd fiducia eſt ſpes cum expectatione firma & ſine timore. 2. Corin. 3. Fiduciam talem habemus per Chriſtum ad deum. Secundo ꝙ ſit ordinate diſpoſita. Et ideo dicit *Spei gloriam,* id eſt ad gloriam dei ordinate, ita ꝙ contemptis alijs, gloriemur in ſpe gloriæ. Hiere. 9. In hoc glorietur qui gloriatur, ſcire, & noſſe me. Tertio ꝙ perſeuerãs. Vnde dicit *Vſque in finem* Mat. 10. Qui perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit. Quarto ꝙ ſit firma, vt ſcilicet nulla aduerſitate moueatur. Vnde dicit *Firmam* infra. 6. Confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam & firmam.

H

LECTIO SECVNDA.

Si Chriſtus Moyſe excellentior eſt, ideo ei magis obediendum, & ponitur inobedientium pœna.

QVapropter ſicut dicit ſpirituſſanctus, Hodie ſi vocem eius audieritis: nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto, vbi tentauerunt me patres veſtri: probauerunt, & viderunt opera mea quadraginta annis. Propter quod infenſus fui generationi huic: & dixi, Semper hi errant corde. Ipſi autem non cognouerunt vias meas: quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.

Supra probauit Apoſtolus ꝙ Chriſtus eſt maioris excellentiæ quam Moyſes: hic concludit ꝙ magis eſt obediendū Chriſto. Et hoc facit per authoritatem prophetæ Dauid in Pſal. Vbi tria facit, quia primo proponit authoritatem, quę continet quandam exhortationē: ſecundo exponit eam, ibi *Videte fratres.* tertio ex authoritate & expoſitiōe arguit. 4. c. ibi *Timeamus ergo.* Circa primum tria facit. Primo enim inſinuat authoritatem verborum ſequentium. Secūdo ponit exhortationem, q̄ eſt in authoritate, ibi *Hodie ſi vocem.* Tertio ponit quandam ſimilitudinē, ibi *Sicut in exacerbatione, &c.* Authoritas verborum eſt ex hoc, ꝙ nō ſunt prolata humana adinuētione, ſed a ſpiritu ſancto. Vñ dicit *Quapropter ſicut dicit ſpiritusſanctus.* q. d. Chriſtus eſt amplioris gratię quàm Moyſes, ergo ſi audiuimus Moyſen, non debemus obdurare corda noſtra, ad audiendum Chriſtum. Ipſe autem verba veteris teſtamenti allegat pro nouo, ne credatur, ꝙ tantum ſint referenda ad vetus teſtamentum, immo etiam ad nouum, & ad aliud tēpus referri debent. Et ſunt verba ſpiritusſancti, quia vt dicitur. 2. Pet. 1. Non humana voluntate allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti dei homines. Ipſe enim Dauid dicit 2. Reg. 23. de ſeipſo, Spiritus domini locutus eſt ꝑ me. In hoc ergo oſtendit authoritatem eſſe veram, quia. ſ. eſt a ſpiritu ſancto, contra Manicheum. Deinde cum dicit *Hodie ſi vocem, &c.* Ponit monitionē, vbi facit tria. Primo enim deſcribit tempus cum dicit *Hodie.* Secundo ſubdit beneficiū, ibi *Si vocem.* Tertio ſubiungit monitionē ſuam, ibi *Nolite obdurare.* Tempus eſt *Hodie*, ſcilicet tempus diei. Tēpus enim legis veteris dicebatur nox, quia erat tempus vmbræ, infra 10. Vmbram. n. habens lex futurorum bonorum. Sed tēpus noui teſtamenti, quia repellit vmbram noctis legis, dicitur dies. Ro. 13. Nox præceſsit, dies autem appropinquauit. Dicitur etiam iſtud tempus dies, propter ortum ſolis iuſtitiæ. Matth. 3. Vobis timentibus nomen meum orietur ſol &c. Hunc diem non ſequitur nox, ſed clarior dies, qñ ſcilicet ipſum ſolem iuſtitiæ videbimus reuelata facie in rota ſua, quando ipſum videbimus per eſſentiam. Et in hac die exhibetur nobis beneficium. Nam ſequitur *Si vocem eius audieritis* quia audimus vocem eius, quod non erat in veteri teſtamento, in quo audiebantur tantum verba prophetarum, ſupra 1, Olim deus loquens patribus in prophetis, nouiſsime vero diebus iſtis, locutus eſt nobis i filio. Eſa. 52. Propter hoc ſciet populus meus nomen meū in die illa, quia ego ipſe qui loquebar ecce adſum. Cañ. 2. Sonet vox tua in auribus meis. In hoc enim exhibetur nobis beneficium tantū deſideratum. Luc. 19. In hac die tua, quę ad pacem tibi, &c. Si ergo tantum eſt beneficium, ecce monitio *Nolite obdurare corda veſtra.* Cor durum ſonat in malum. Durū eſt quod nō cedit, ſed reſiſtit impellenti, nec recipit impreſſionem. Et ſic dicitur cor hominis durū, quando non cedit diuinæ iuſsioni, nec de facili recipit diuinas impreſsiones. Eccle. 3. Cor durū male habebit in nouiſsimo. Ro. 2. Secundum duritiam tuam, & cor tuū impœnitens theſaurizas tibi iram in die irę. Hæc autē induratio ex duobus cauſat. Ex vno quaſi negatiue. ſ. ex deo non apponente gratiam. Ro. 9. Cuius vult deus miſeretur: & quem vult indurat. Ex alio vero poſitiue, & hoc modo indurat peccator ſeipſum non obediendo deo, & non aperiendo cor ſuum gratię. Zacha. 7. Cor ſuum poſuerunt vt adamantē: ne audirent legē & verba, quæ miſit dominus exercituū ſpiritu ſuo per manum prophetarum priorum. *Nolite ergo obdurare corda veſtra,* id eſt nolite corda claudere ſpiritui ſancto. Act. 7. Vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. Conſequenter ponit ſimilitudinem cum dicit *Sicut in exacerbatione.* Et hęc eſt ſimilitudo, ex facto præterito, nam fideles inſtruuntur de his, quæ ſunt agenda in nouo teſtamento ex ijs, q̄ facta ſunt in præterito, ſecundum illud ad Ro. 15. Quæcūq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Facit autem duo circa hoc, quia primo proponit exemplum in generali ponendo culpam: ſecundo in ſpeciali, ibi *Vbi tentauerunt me, &c.* Vt autem ſequamur expoſitionem Apoſtoli, oportet ponere in iſta litera ſenſus, qui conueniunt expoſitioni. Legi-

A mus autem inter alias duas culpas filiorum Iſrael grauiſsime punitas. Vna fuit inobedientiæ quam habuerunt in facto exploratorum, de quo Num. 13. & 14. Pro quo facto indignatus dominus voluit totū populum delere. Vnde iurauit ꝙ nullus intraret terram promiſsiōis exceptis duobus, ſcilicet Caleph & Ioſue. Iſtud autē vocat ſpecialiter exacerbationem, quia licet per alia peccata offendiſſent, deum tñ per illud exacerbauerūt ipſum, quia ſicut fructus acerbus, qui opponitur maturo, non eſt aptus ad cibum, ſic tūc ira dei fuit inflexibilis. Pſal. Exacerbauerūt eum in deſerto & tentauerūt eum in aquoſo. Baruch 4, Exacerbaſtis eū qui fecit vos. Aliud peccatum fuit peccatum tentationis. Frequenter. n. tentauerūt deum, quia quandoq; pro aqua, quandoq; pro carnibus, quandoq; vero pro pane: ita quòd decies tentauerunt ipſum. Num. 14. Tentauerūt me iam per decē vices. Iob. 19. En decies confunditis me, & ideo dicit ſecundum diem tentationis. Poſſet autē aliquis putare ꝙ idem eſſet peccatum exacerbatio & tentatio: ita ꝙ

B vellet Apoſtolus dicere, Nolite obdurare corda veſtra ſicut in exacerbatione, quæ fuit in die tētationis. Sed hoc eſt contra expoſitionem Apoſtoli. Ideo dicendum eſt ſic, Nolite obdurare corda veſtra ſicut in exacerbatione: & iterū, ſicut in die tentationis, ita ꝙ ſint duo peccata. Vnde Pſalm. Conuerſi ſunt, & tentauerunt deum, et ſanctum Iſrael exacerbauerunt. Conſequēter proſequitur culpas in ſpeciali, cū dicit *Vbi tentauerunt me patres veſtri, &c.* Et circa hoc duo facit, quia primo ponit peccatum tentationis: ſecundo peccatum exacerbationis, ibi *Et dixi ſemper.* Circa primū tria facit. Primo enim ponit peccatū tentationis. Secundo oſtēdit eius grauitatem, ibi *Probauerunt.* Tertio ponit pœnam, ibi *Propter quod offenſus fui.* Dicit ergo, ꝙ in eis fuit peccatum tentationis, in deſerto, quia ibi tentauerūt me patres veſtri & loquitur in perſona domini, vbi ſciendū eſt, quòd tentare eſt experimētum ſumere de re quam quis ignorat. Vnde ꝙ quis tentat deum, procedit ex infidelitate. Sed ſciēdum eſt ꝙ aliquando aliquis tentat deum, non cum inten-

C tione tentandi & experiendi, verūtamen ſe habet ad modū tentātis. Qui enim vtitur re ſua propter vtilitatem, nō tentat proprie: puta ſi aliquis fugiens currat ſuper equum ſuū & ſi tentat, non tamen cum intentione tentandi. Sed quando ad nihil vtile eſt, quod facit, tunc tentat. Item ſi aliquis exponat ſe alicui periculo compulſus neceſsitate, ſub ſpe diuini auxilij, non tentat deum. Si autem ſine aliqua neceſsitate, tunc tentat deum. Et ſic dicit ipſe Mat. 4. Non tentabis dominum deum tuum, quia neceſsitas nulla erat ꝙ mitteret ſe deorſum. Sic iſti tentauerunt dominum, quia dubitauerunt de poteſtate dei, clamantes contra Moyſen, ac ſi deus non poſſet eis dare cibum, cum potentiam ſuam in maioribus experti fuiſſent, & ideo erat peccatum infidelitatis, quod eſt maximum. Deinde ponitur grauitas culpæ cum dicit *Probauerunt me, &c.* Quanto. n. aliquis maiora beneficia dei recipit, & maiorem certitudinē diuinæ poteſtatis habet, et poſtmodum dubitat, tanto grauius peccat. Iſti vero viderunt ſigna & prodigia in terra Aegy-

D pti, apertionē maris, & alia miracula, & tamen non crediderunt. Vnde Nume. 14. Homines qui viderūt maieſtatem meam, & ſigna, quæ feci in Aegypto & in ſolitudine & tentauerunt me iam decem vices, &c. Et ideo dixit *Probauerunt,* id eſt experiri voluerunt *Et viderunt.* i. experti ſunt *Opera mea,* id eſt effectus qui non poterant eſſe, niſi virtutis infinitæ eſſet ille qui opera faciebat. Et hoc totum non vno die, ſed *Quadraginta annis* quibus. ſ. manſerunt in deſerto, q̄a ſemper habuerunt manna & colūnam ignis & nubis, vel probauerunt & viderūt me: quia. ſ. in nullo defeci eis. Illud tamen quod dicit, quadraginta annis, ſecundum intentionem Apoſtoli refertur ad priora, ſed ſecundum intētionem Pſalmiſtæ refertur ad ſequentia, vt dicatur quòd offenſus vel infenſus ei fuit 40. annis. Et ſic habet litera Hieronymi.

Deinde cum dicit *Propter quod offenſus fui.* Ponitur pœna peccati, & eſt duplex litera, ſcilicet offenſus, vel proximus, & idem eſt *Propter quod,* id eſt propter peccatum, fui offenſus, id eſt indignatus, nō quòd ira ſit in deo, niſi ſimilitudi-

narie, quia punit ſicut iratus: de qua pœna frequēter habetur in Exod. 22. Dimitte me, vt iraſcatur furor meus & cęt. & in lib. Numerorum, Sæpe enim proſtrati ſunt. Vnde. 1. Cor. 10. agit de pœna iſtius peccati, vel *Proximus fui*, ſcilicet puniendo ipſos. Quando enim dominus ſubuenit bonis, et punit malos, tunc eſt prope ipſos, ſed quū diſsimulat peccata hominum propter pœnitentiam, & diſsimulat afflictionem iuſtorum, vt creſcat ipſorum meritum, tunc videtur etiam longe. Iob. 22. Nubes latibulum eius, nec noſtra conſiderat, & circa cardines cęli perambulat. Vel proximus, quantum ad diuinam miſericordiam, quia hoc ipſum, ꝙ punit eos temporaliter magnum miſericordiæ ſignum eſt. Aug. Hic vre, hic ſeca, vt in æternum parcas. Deinde cūm dicit *Et dixi, &c.* Ponit peccatū exacerbationis in ſpeciali. Et hoc patet per hoc quod infra dicitur, *Quibus iurauit non introire, &c.* Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit culpā. Secundo ſubdit pœnam, ibi *Quibus iuraui in ira mea, &c.* Culpam autem duplicem ponit. Vna eſt in obſtinatione in malo. Alia eſt in receſſu a bono. Et iſtam ponit ibi *Ipſi vero non cognouerunt vias meas.* Dixit ergo. Ego ſic fui eis proximus. ſ. puniendo eos *Et dixi*, ſcilicet præuiſione æterna *Hi errant corde ſemper.* Deut. 31. Semper contentioſe egiſtis contra dominum. Hier. 13. Si poteſt Ethiops mutare pellem ſuā, &c. Sic ergo vno modo aliquis exacerbat deum, quando obſtinate adhæret malo. Alio modo, quando contēnit bonum. Vnde dicit *Ipſi vero non cognouerunt vias meas* hoc eſt, nō quantum ad ſimplicem ignorātiam, ſed ad affectatam vt ſit ſenſus, non cognouerunt, id eſt cognoſcere noluerunt. Iob. 21. Scientiam viarū tuarum nolumus. Pſal. Noluit intelligere vt bene ageret. Vel non cognouerunt. i. non approbauerūt, ſicut dicit Apoſtolus. 2. Timo. 2. Cognouit dominus q ſunt eius. Conſequenter oſtendit pęnam cum dicit *Quibus iuraui.* In quo verbo ponit immobilitatem: in hoc ꝙ vult iuramenta firma, quando enim deus vel angelus inueniūtur iurare, ſignum eſt immobilitatis eius de quo iuratur. Pſal. Iurauit dominus & non pœnitebit eum, &c. Veruntamen aliquando non iurat niſi ſub conditione, quia. ſ. ſi non pęniteant, hæc mala euenient eis. Ponit etiam ꝙ pœna iſta non eſt ad comminationem, ſed magis ad exterminationem, quia dicit *in ira.* Pſal. Domine ne in ira tua corripias me. Iurauit ergo in ira *Si introibunt in requiem meam.* Conſtructio eſt defectiua ad modū irati, qui truncat verba ſua. Et accipitur ly ſi, pro non. i. non introibunt in requiem meam. Eſt autem triplex requies. Vna eſt temporalis, de qua Luc. 12. Habes multa bona repoſita ī annos plurimos, requieſce, &c. Secunda eſt requies conſcientiæ. Eccle. 51. Modicum laboraui & inueni requiem multam. Tertia eſt requies gloriæ æternæ. Pſal. In pace in idipſum dormiam & requieſcam. Poteſt ergo exponi illud, quod dicitur hic de qualibet iſtarum, vt dicatur, ipſi vero nec in requiem terræ promiſsionis, nec in requiem conſcientiæ, nec in requiem fruitionis æternæ introierunt.

LECTIO TERTIA.

Monentur Hebręi vt obediant Chriſto, ne ſi ſint participes culpæ Iudęorum, fiant, & participes pęnę.

Videte fratres, ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis diſcedendi a Deo viuo. Sed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Chriſti effecti ſumus: ſi tamen initiū ſubſtātiæ eius vſque ad finem firmum retineamus. Dum dicitur, Hodie ſi vocem eius audieritis: nolite obdurare corda veſtra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidā enim audientes, exacerbauerunt: ſed nō vniuerſi qui profecti ſunt ab Aegypto per Moyſen. Quibus autem infenſus eſt quadraginta annis? Nonnè illis qui peccauerunt, quorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto? Quibus autē

E *iurauit nō introire in requiem ipſius: niſi illis qui increduli fuerunt? Et videmus quia non potuerunt introire in requiem ipſius propter incredulitatem.*

Supra Apoſtolus per authoritatem pſalmiſtæ oſtendit, ꝙ firmiter obediendū eſt Chriſto. In authoritate vero poſuit tria, monitionem, culpam, & pęnam, hic ponit iſta tria per ordinem. Primum facit, hic videte: ſecundum, ibi *Quidam.* tertium, ibi *Quibus autem iurauit.* In admonitione vero ſunt duo. ſ. ipſa monitio, & ipſius monitionis conditio. Vñ iſta duo exponit. Primo primum hic. Secundo ſecundum, ibi *Participes enim Chriſti.* In prima vero admonitione ad duo hortatur. ſ. ad ſolicitam conſiderationē, ſecundo ad mutuā admonitionē, ibi *Sed adhortamur.* Dicit ergo *Videte.* Vnuſquiſq; enim in ſe debet conſiderare in quo ſtatu ſit. Gal. 6. Opus ſuum probet vnuſquiſq;. Hiere. 2. Vide vias tuas in conualle. *Videte ergo fratres* quantum ad quemlibet in ſe, qa quilibet eſt pars ſocietatis, & vnicuique mandauit deus de
F proximo ſuo. Eccle. 17. Videte. i. probate vnus aliū, ne forte ſit in aliquo veſtrum, &c. Q. d. Multi inter vos ſunt in ſtatu perfecto, tamen propter fragilitatem, et arbitrij libertatem poſſet eſſe malum in aliquo veſtrum. Iob. 4. Ecce qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles, & in angelis ſuis reperit prauitatem, quanto magis hi qui habitant domos luteas, & terrenum habent fundamentum? Io. ſexto. Nonnè ego duodecim vos elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt? Non ergo aliquis ſit tantum ſolicitus de ſe: ſed etiam de quolibet ſuæ ſocietatis. Sed quid? *Ne ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis.* Ecce malum de quo loquitur Apoſtolus. ſ. cor incredulum, id eſt non firmum in fide, in quo conſiſtit malitia animæ: quia ſicut bonum animæ in adhærendo deo. Pſal. Mihi autem adhærere deo bonum eſt, quod ſcilicet eſt per fidem, ita recedere a Deo per incredulitatem eſt malū hominis. Hier. 2. Scito & vide Iſrael, quia malum & amarum eſt reliquiſſe te dominum, &c. Et ideo dicit *Diſcedendi* quia per incredulitatem recedit *A Deo viuo.* Hiere. 2. Me dereli-
G querunt fontem aquæ viuæ. Dicit autē *A Deo viuo* quia & eſt vita in ſe, & eſt vita animæ. Io. primo. In ipſo vita erat, quod ideo dicit, vt oſtendat ꝙ per receſſum a Deo, homo incurrit mortem ſpiritualem. Sed ſi inueniatur iſtud malum in aliquo, nunquid deſperandum eſt? Non, ſed magis debet exhortari, id eſt admoneri. Ideo dicit *Sed exhortamini voſmetipſos per ſingulos dies*, id eſt continue, ſcilicet diſcutiendo conſcientiam ſuam, & inducēdo ad bonum *Donec hodie cognominatur*, id eſt, donec durat præſens tēpus gratiæ, quod eſt totum ſicut vnus dies. Io. 9. Me oportet operari opera eius qui miſit me, donec dies eſt. Et hoc ideo *vt non obduretur aliquis ex vobis fallacia peccati.* Sicut enim ſupra dictum eſt, Cor obduratur per obſtinationem in malum. Sed per hoc, aliquis firmiter inhæret peccato, quia fallitur. Naturale enim eſt appetitui adhærere bono, ſed recedit a bono quia decipitur. Prouerb. decimoquarto, Errant qui operantur malum. & Prouer. decimotertio ſecundū aliam literam, Animæ doloſæ errant in peccatis. Sapien. 5. Ergo
H errauimus a via veritatis. Conſequenter cum dicit, *Participes, & cætera.* Exponit conditionem monitionis. Quaſi dicat, Iſta conditio magis eſt efficax quàm illa, quia illi tātum audierunt, nos autem, participes facti ſumus Chriſti. Et loquitur proprie, quia in veteri teſtamento erat tantum auditus, nec conferebatur gratia ex opere operato, ſed in nouo teſtamento & eſt auditus fidei, & datur gratia ipſi operanti. Vnde ſumus facti participes Chriſti. Io. primo, De plenitudine eius accepimus omnes. Sumus autem participes gratiæ. Primo per ſuſceptionem fidei. Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Secundo per ſacramenta fidei. Gala. 3. Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Tertio per participationem corporis Chriſti. 1. Corinth. decimo, Panis quem frangimus nonnè participatio corporis domini eſt? Sciendum autem quòd duplex eſt participatio Chriſti. Vna imperfecta, quæ eſt per fidem & ſacramenta. Alia vero perfecta, quę eſt per præſentiam et viſionem rei, primā iam habemus in re,

ſed

ſed ſecundam in ſpe. Tamen cũ hoc ſpes habet hanc cõditionem.ſ.ſi perſeueramus. Vnde dicit *Si tamen initium, &c.* Quicũq; enim in Chriſto baptizatur, ſuſcipit quandã oouam oaturam, & formatur quodãmodo Chriſtus in ipſo. Gal.4. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur in vobis Chriſtus. Hoc quidẽ in nobis vere perficietur io patria, ſed hic tantum initium & hoc per fidem formatã: quia informis mortua eſt. Iac.2. Fides ſine operibus mortua eſt. Vnde iſta non eſt nobis initium participationis Chriſti, ſed fides formata. Infra.10. Eſt autem fides ſperandarũ ſubſtãtia rerum.i.fundamentũ, & quaſi initium. Dicit ergo, Sumus participes Chriſti (ſi tamen tenemus vſque in finem firmum inioum ſubſtantiæ eius) ſcilicet fidẽ formatã. Sed contra. Videtur ꝙ timor magis ſit initiũ, quia dicit. ps. Initium ſapientiæ timor domini. Reſpondeo. Dicendũ eſt ꝙ fides formatur per charitatẽ. Charitas autẽ non eſt ſine timore caſto. Et ideo fides formata ſemper habet timorem iſtum ſecum anoexum. Vnde & fides & timor ſunt initiũ. Illud autem quod addit dũ dicitur, hodie, &c. totũ expoſitum eſt. Deinde cum dicit *Quidam enim audientes.* Exponit quod dixerat de culpa illorum. Q.d. Vos eſtis effecti participes Chriſti, ſi oõ obduraueritis corda veſtra ſicut iſti qui audierunt, ſed exacerbauerũt *ſed non vniuerſi*, id eſt non tũ omnes. Duo enim.ſ. Caleph & Ioſue permanſerunt, vt habetur Num.14. Et alios etiam cõſortabãt. Et per hoc datur iotelligi ꝙ cũ non tota eccleſia cadat, ſed tãtum aliqui, licet plures, ꝙ nihilominus mali punientur, ſed nõ boni, ſicut in iſtis duobus.3.Reg.19. Reliqui mihi ſeptẽ milia virorũ, qui non curuauerunt genua ſua Baal. Ro.11. reliquiæ ſecũdum electionem dei ſaluæ factæ ſunt. Deinde cum dicit *Quibus autem, &c.* Exponit illud quod dixerat de pœna. Et primo illud quod dixerat offenſus fui, ſecundo illud quod dixerat. Iuraui in ira, &c. ibi, Quibus autẽ iurauit, &c. Dicit ergo *Quibus autem offenſus eſt quadraginta annis. Nonne, &c.* Ex quo patet ꝙ iſtud quod ſupra dixit, quadraginta annis, refert ad illud offenſus fui. Vnde dicit ꝙ fuit eis offenſus per illos quadraginta annos. Vnde ſciendũ eſt ꝙ omnes qui egreſsi ſunt de Aegypto mortui ſunt in deſerto, ſicut dicitur Ioſue 5. Nõ tamẽ omnes proſtrati ſunt, ſed aliqui vel a Deo, ſicut quãdo aperta eſt terra, & deglutiuit Datã & Abiron, ſicut dicitur in pſalmus. Et de hoc habetur Nume.16. Aliqui vero proſtrati ſunt a Moyſe, ſicut patet in conflatione vituli, ſicut patet Exo. 32. Aliqui vero ab hoſtibus, ſicut patet in pluribus locis. Et iſta ſatis habentur. 1.Cor.10. Aliqui vero morte propria mortui ſunt. Nõ ergo omnes proſtrati ſunt. Vnde non fuit pœna generalis, ſed pœna ſpecialis fuit. Et nullus præter illos duos, qui dicti ſunt introierunt terram promiſsionis. Et de iſta terra dicit *Quibus autem iurauit*, id eſt firmiter ſtatuit *Non introire in requiem* niſi illis qui fuerunt increduli verbis, ſcilicet exploratorum? Vode patet, quòd propter incredulitatem non potuerunt iotrare in requiem ipſius, & propter hoc dicit *Videmus*, quia experti ſunt, ꝙ propter incredulitatem ſuam non potueruot intrare. Vel videmus nos, ſcilicet per pœnam illam, quæ dicta eſt, quia non potuerunt, &c.

CAPIT. IIII. LEC. I.

Admooet vt ingredi conentur in requiem illam per fidem, ne ſocientur eis, qui per incredulitatem non introierunt.

Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, exiſtimetur aliquis ex nobis deeſſe. Etenim & nobis nunciatum eſt; quemadmodum & illis, ſed non profuit illis ſermo auditus, non admixtus fidei ex his, quæ audierunt. Ingrediemur enim in requiem, qui credimus: quemadmodum dixit, Sicut iuraui in ira mea, ſi introibũt in requiem meam: & quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die ſeptima ſic, Et requieuit deus die ſeptima ab omnibus operibus

A *ſuis. Et in iſto, rurſum; Si introibũt in requiem meã. Quoniam ergo ſupereſt introire quoſdam in illam, & hi quibus prioribus annunciatum eſt, non introierunt propter incredulitatem: iterum terminat diem quendam, hodie, in Dauid dicendo poſt tantum temporis, ſicut ſupra dictum eſt, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Nam ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet: nunquam de alia loqueretur poſt hac die.*

Præmiſit ſupra Apoſtolus authoritatẽ Dauid & expoſuit, nunc autẽ arguit ex ipſa. Et circa hoc facit duo. Primo enim ioducit ſolicitudinẽ introeundi, ſecũdo monet ꝙ properemus ingredi, ibi *Feſtinemus ergo.* Circa primum duo facit. Primo enim incutit ſolicitudinẽ timoris. Secundo oſtẽdit ꝙ de hoc debet ſolicitudo imminere, ibi *Etenim & nobis.* Dicit ergo. Dictum eſt ꝙ infenſus eſt illis, qui non crediderunt, ita ꝙ iurauit ꝙ non introibunt in requiem eius *Ergo*
B *& nos timeamus*, ſcilicet timore caſto & ſolicitudinis. Pro.28, Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. 1. Cor.10. Qui ſe exiſtimat ſtare, videat oe cadat. Timor enim huiuſmodi eſt vtilis admooioo ad bonum, eſt comes trium ſpiritualium virtutum.ſ. ſpei, fidei. & charitatis. Eccleſia.24. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis & ſanctæ ſpei. Sed quid timere debemus? *Ne forte relicta pollicitatione, &c.* Beatitudo enim ſiue fœlicitas in hoc conſiſtit, vt homo ingrediatur illã. Tob. 13. Beatus ero ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndũ claritatem Hieruſalem. Infra.12. Cootẽplantes ne forte quis deſit gratiæ dei. Quia vt dicit Chryſoſtomus, Maior eſt pœna dãnatis de hoc, ꝙ ſunt excluſi a viſione dei, ꝗ aliæ pœnæ quas habẽt. Et dicit *Exiſtimetur*, ſcilicet diuino iudicio. Matt.25. Ite maledicti in ignem æternum. Vel exiſtimetur ſecundum humanã opinionem. Eph.5. Hoc ſcitote intelligentes ꝙ omnis fornicator, aut immuodus, aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus non habet hæreditatem in regno Chriſti & dei. Timẽdum
C eſt ergo ne aliquis ex vobis exiſtimetur deeſſe, quia vobis facta eſt promiſsio intrandi, Eſa.32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta. Apo.14. A modo iam dicit ſpiritus, vt requieſcãt a laboribus ſuis. Timendum eſt ergo ne propter culpã noſtram oon ingrediamur relicta pollicitatione, i. promiſsione, quam relinquimus deſerendo ſpem, fidem, & charitatẽ per quam poſſumus introire. Et hoc fit per peccatũ mortale. Conſequenter cum dicit *Etenim nobis* oſtendit ꝙ nobis imminet iſta ſolicitudo. Et circa hoc facit duo. Primo enim proponit intentionẽ ſuam. Secundo probat eam, ibi *Ingrediemur.* Circa primum duo facit, quia primo oſtendit ꝙ nobis facta eſt iſta promiſsio, ſecundo ꝙ iſta promiſsio non ſufficit, ibi *ſed non profuit*, Dicit ergo *Etenim no. nunc.* i. nobis promiſſum eſt. Vnde ſciendum eſt ꝙ illa, quæ in veteri teſtamento promiſſa ſunt tẽporaliter, intelligenda ſunt ſpiritualiter. Omnia enim in figura cõtingebãt illis. 1. Cor. 10. & Rom.15. Quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinã
D ſcripta ſunt. Deinde cum dicit *ſed non profuit, &c.* oſtẽdit ꝙ non ſufficit promiſsio, quin nihilominus debeamus eſſe ſoliciti. Vnde dicit ꝙ ſermo auditus, & nõ creditus, in nullo eis profuit. Non enim auditores legis iuſtificabũtur, ſed factores. Ro.2. Et dicit *Non admixtus fidei* quia ſicut ex intellectu & intellecto fit vnum, ita ex corde credentis, & ipſa fide formata fit vnum. 1. Corin.6. Qui adhæret deo vnus ſpiritus eſt. Illud autem ꝙ dicit *Ex his quæ audierunt* poteſt eſſe ratio quare ſermo nõ eſt admixtus fidei. Hoc enim fuit ex his, quæ audierunt ab exploratoribus, quibus fuerunt increduli. Vel poteſt eſſe determinaoo fidei, quæ debet eſſe ex his quæ audierunt. Fides enim ex auditu. Ro.10. Verba enim dei ſic ſunt efficacia: quòd ſtatim audita debẽnt eſſe credita. Pſalm. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis.

Deiode cum dicit *Ingrediemur enim, &c.* probat propoſitum, & circa hoc facit tria. Primo enim oſtendit, quòd nobis eſt neceſſarium credere ſicut & illis. Secundo adducit duas authoritates ad probandum intentum ſuum, ibi

Et quidem operibus. Tertio ex illis arguit, ibi *Quoniã ergo ſupereſt.* Dicit ergo, Nobis factus eſt ſermo ſicut & illis, quia *Ingrediemur in requiem.* Pſal. In pace in idipſum dormiam & requieſcam. Iob. 11. Requieſces, & non erit qui te exterreat. Eſt autem duplex requies. Vna i bonis exterioribus, & ad iſtã egreditur homo a requie mentis. Alia eſt in bonis ſpiritualibus, quæ eſt intima & ad iſtam ingreditur. Mat. 25. Intra in gaudium domini tui. Can. 1. Introduxit me rex in cellaria ſua. Deinde ponit authoritatem. *Sicut iuraui, &c.* & hoc expoſitum eſt. Deinde cum dicit *Et quidem operibus, &c.* ponit duas authoritates. Vnam legis, quæ habetur Geñ. 2. Aliam quæ frequenter poſita eſt, quę habetur in Pſal. dicit ergo q̃tum ad primũ *Et quidem operibus ab inſtitutione huius mundi perfectis dixit, &c.* Hoc poteſt legi dupliciter. Vno modo ꝙ non ſit, ibi enim, ſed dixit, in quodam loco, &c. Et eſt planior litera, vt ſit ſenſus. Dico ꝙ ingrediemur in requiem, q̃ præfigurata eſt ab inſtitutione mundi, de qua requie præfigurata per diem ſeptimam *Dixit.* ſ. ſpiritusſanctus qui loquitur in ſcriptura: quia ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti dei homines. 2. Pe. 1. *In quodam loco* famoſo. ſ. Geñ. 2. *De die ſeptima.* Et ſic requieuit deus ab operibus ſuis. Operibus, inquam ab inſtitutione mundi perfectis. Vel dixit ſpiritusſanctus in quodam loco de die ſeptima, & hoc dixit poſtquam narrauerat opera ſex dierum ipſis perfectis ab inſtitutione mũdi. Si vero ſit ibi. Dicit enim, ſic eſt defectiua conſtructio, & eſt ſenſus. Nuntiatum eſt nobis ꝙ ingrediemur, & hoc operibus ab inſtitutione mundi perfectis, ſed quãdo & quomodo nuntiatum eſt, quia dixit, in quodam loco, &c. Dicit autem operibus perfectis ad denotandum opera ſex dierum, quæ fuerũt perfecta. Dicit vero ab inſtitutione mundi, quia primo conſtitutus eſt mundus, & poſt ſex dies diſtincte perfectus eſt i ſingulis partibus ſuis. De diſtinctione autẽ iſtorum dierum diuerſimode loquũtur ſancti. Aliter enim accipit Aug. ab alijs ſanctis, ſicut patet prima parte ſummæ quaſt. 74. Art. 2. & 3. Tamen quomodocũq; dicatur manifeſtum eſt, quòd opera illa perfecta fuerunt. Eſt enim in ipſis duplex perfectio. Vna ſecundum partes mundi, quę ſunt cœlum, & quatuor elementa. Et hæc attenditur penes earũ eſſentias, ſicut habetur in prima parte ſummę quaſi vbi ſupra. Et hoc fuit per opus creationis, quod fuit prima die. Et per opus diſtinctionis, quod fuit ſecunda & tertia die. Et in hoc concordat Aug. cũ alijs. Alia perfectio eſt ſecundum ſingulas partes. Et hæc perfectio pertinet ad opus ornatus. Et iſte ornatus q̃tum ad ſuperiora fuit quarta die, q̃tum ad mediã. ſ. aerem et aquam quinta die, q̃tum vero ad terrã, quæ eſt infimũ elemẽtum, fuit ſexta die. Iſta vero perfectio conuenit numero ſenario q cõſurgit ex ſuis partibus aliquoties ſimul ſumptis, q̃ ſunt vnum, duo, & tria, quia ſexies vnum, ſunt ſex, ſimiliter ter bis & bis ter & vnum duo tria, ſunt ſex, quia ergo ſenarius eſt primus numerus perfectus, quia licet ternarius cõueniat aliqualiter his, quæ dicta ſunt, quia ter vnum, tria ſunt, & vnum & duo, tria ſunt, tamen bis vnum nõ faciunt tria, ſimiliter ſemel duo, nõ faciunt tria, ſed tantũm duo. Ideo per ipſum ſenarium deſignatur perfectio rerũ. Poſt perfectionem verò promittitur quies, quæ nulli datur niſi operanti. Et ſic in ſeptima die qua mutatus eſt ſtatus mũdi, ſicut in qualibet alia erat quædam variatio. Vnde in ipſa incœpit ſtatus propagationis, propter quod & cõnumeratur alijs, ideo in ſeptima mundi ætate, eſt ſtatus quieſcentiũ. Secundum Aug. tamẽ iſta ſeptima dies nihil aliud eſt q̃ cognitio angelica relata ad quietem dei ab operibus. Sed contra. Si quieuit die ſeptima, quis ergo fecit eã, ſi non eſt opus dei? Præterea. Io. 5. Pater meus vſq; modo operat̃, & ego operor. Reſpondeo eſt dicendũ ꝙ accipitur ibi quies, non ſecũdum ꝙ opponitur labori, ſed ſecundũ ꝙ opponitur motui. Deus. n. & ſi producendo nõ moueatur, tñ quia de ipſo nõ loquimur niſi per ſenſibilia, in quibus non eſt operatio ſine motu, ideo omnis operatio large loquendo, dicitur motus, & ſic dicitur quieuiſſe, quia ceſſauit nouas ſpecies producere: quia illa, quæ poſt ea facta ſunt fuerunt in illis rebus tunc productis vel ſm virtutẽ actiuam ſicut in animalibus

E perfectis, vel ſecundum rationes ſeminales, vel ſecundum materiã ſicut mineralia. Ideo tunc non fuit mortuus ſuſcitatus, ſed fuit factũ corpus quod poſſet ſuſcitari. Quædam autẽ fuerunt tunc ſecundũ ſimilitudinem vt animæ rationales, quę tantum fiunt a deo. Sic ergo requieuit deus ab operibus producendis, quia omnia aliquo modo pręceſſerunt vt dictum eſt, tamen vſq; modo operatur conſeruãdo & gubernando, quæ condidit. Et ſic ſeptimam diem deus fecit ſicut quãlibet aliã, quia tunc fuit aliquid additũ, quia tunc incœpit ſtatus propagationis. Quælibet autẽ additio variabat ſtatũ mundi, vt dictum eſt, & faciebat vnũ diem. Vel ſecundum Aug. non dicit ſimpliciter requieuit, ſed *Requieuit ab operibus ſuis.* Ab æterno enim requieuit in ſeipſo, ſed tunc etiam requieuit non in operibus, ſed ab operibus. Aliter enim operatur deus, & quilibet alius artifex. Artifex. n. agit propter indigentiam ſuam, ſicut domificator facit domum vt in ipſa quieſcat. Similiter faber facit cultellũ propter lucrum. Vnde deſideriũ cuiuslibet artificis quietatur

F in opere ſuo. Sed non ſic eſt de deo, quia non agit propter indigentiam ſuam, ſed propter bonitatem cõmunicãdam. Vnde non quieſcit in opere, ſed ab opere producendo, & quieſcit tantum in ſua bonitate. Cõſequenter autem ponit authoritatem Dauid, quæ iam expoſita eſt. Conſequẽter cum dicit *Quoniam ergo ſupereſt, &c.* arguit ex præmiſsis. Et circa hoc facit duo. Primo enim accipit ſenſum ſecundę authoritatis illius. *Si vocem eius audieritis, & cætera.* Secũdo arguit ex primo ibi *Itaque relinquitur, &c.* Circa primum duo facit, quia primo trahit duo a ſecunda authoritate, ſecundo oſtendit ꝙ hæc duo intelliguntur in ipſa, ibi *Nam ſi eis Ieſus.* Accipit ergo duo, quæ intelliguntur in ipſa, ibi *Nam in illum eſt,* ſcilicet, quòd antiqui patres non introierunt. Aliud eſt, ꝙ tempore Dauid adhuc reſtabat alia quies pręſtanda. Licet enim ipſis fuiſſet promiſſa requies præſtanda in terra promiſsionis, tamẽ per hoc ꝙ poſt longum tempus dicit, Hodie ſi vocem, &c. oſtendit ꝙ alia requies reſtat. Aliter enim non faceret mentionem de requie, dicens, Hodie, &c.

G Eſt ergo quædam requies in quã nobis intrandum eſt, in quam illi non intrauerunt propter incredulitatem. Et ideo quoniam illi non intrauerunt, reſtat ergo quoſdam intrare quibus promiſsio facta eſt, quia hi quibus prius nuntiatũ eſt non introierunt, ideſt Iudæi quibus promiſsio facta eſt.

Reſtat ergo quoſdã intrare, cuius ratio eſt, quia ſi Deus creauit hominem ad æternam beatitudinẽ, quia ad imaginem & ſimilitudinem ſuam creauit illum, ideo præparauit ei requiem. Licet ergo aliquis ex merito culpæ ſuæ excludatur, non tamen vult Deus quod illa præparatio ſit fruſtra. Et ideo ſupereſt, vt quidam intrẽt, vt patet de vocatis ad nuptias Mat. 21. Nuptię quidem paratæ ſunt, ſed qui inuitati fuerant, non fuerunt digni &c. & ideo

Terminat id eſt, determinat nobis diem ſeptimam. i. diẽ gratiæ dicendo in Dauid, Hodie ſi vocẽ, &c. Et repetit authoritatem, quæ expoſita eſt. Sciendum eſt autem, ꝙ deus homini præparauit beatitudinem pro requie, nec vult iſtã præparationem eſſe fruſtra, ſed ſi vnus non intrabit, alius

H intrabit, ſicut oſtendit in illa parabola de nuptijs. Matt. 22. Vnde Apoc. 3. Tene quod habes, vt nemo accipiat coronã tuam. Quaſi dicat, Si tu non accipias, alius habebit. Iob. 34. Cõteret multos, & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. Deinde cum dicit *Nam ſi eis Ieſus, &c.* Probat quòd ſuperſit alios intrare, quia ſi Ieſus naue. i. Ioſue filius Iſrael *Finalem requiem præſtitiſſet, nunquam de alia, &c.* ideſt, non immineret nobis alia requies nec de alia aliqua propheta Dauid loqueretur poſt illam diem. Vnde manifeſtum eſt, quòd illa requies fuit ſignum requiei ſpiritualis.

LECTIO SECVNDA.

Feſtinandum eſſe inquit in requiem ingredi, vbi omnium operum ſabbatum eſt, nonnulla adijciens de verbi dei virtute.

ITaque relinquitur ſabbatiſmus populo, Qui enim ingreſſus eſt in requiem eius: etiam ipſe requieuit ab operibus ſuis, ſicut & a ſuis deus. Feſtinemus ergo ingredi

in

in illam requiem: vt ne in idipſum quis incidat incredulitatis exemplum, Viuus eſt enim ſermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum, & intentionum cordis. Et non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: omnia autem nuda & aperta ſunt oculis eius, ad quem eſt nobis ſermo.

Supra Apoſtolus duas authoritates aſſumpſit, vnam de 2. Geñ. Aliam vero de Pſal. & concluſit intentionem ſuã ex ſecunda authoritate. ſ. Pſal. hic cõcludit idem ex prima. Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit concluſionem, ſecũdo ponit rationem conſequentiæ, ibi *Qui enim ingreſſus.* Circa primum ſciendum eſt, ꝙ Apoſtolus in ſerie omniũ iſtorum verborum, facit mentionem de triplici requie. Prima eſt requies dei ab operibus ſuis. Secunda eſt requies temporalis, quam habuerũt filij Iſrael in terra promiſsionis. Tertia eſt requies æterna, quæ per iſtas duas deſignatur. Sed Apoſtolus hic, antequam faciat mentionem de requie ęterna, dicit ꝙ poſt terrenam adhuc *Relinquitur,* id eſt remanet *ſabbatiſmus populo dei* qui in veteri lege per ſabbatum, repreſentabatur. ſ. requies æterna. Eſa. 58. Vocaberis ſabbatũ delicatum & ſanctum domini. Eſa. 66. Erit menſis ex menſe & ſabbatum ex ſabbato. i. requies perpetua. Et dicit ſabbatiſmus, quia ſicut in veteri lege ſabbatum repreſentabat requiem dei ab operibus ſuis, de qua dicitur Gene. 2. Ita illa requies erit ſanctorum ab operibus ſuis. Apoc. 14. Amodo iam dicit ſpiritus, vt requieſcãt a laboribus ſuis. Vnde ſubdit *Qui enim ingreſſus eſt re. eius,* quia ſicut deus ſex diebus operatus eſt, & ſeptima requieuit, ita per ſex dies præſens tempus propter perfectum numerũ ſignificatur. Qui ergo perfecte operatur, in ſeptima *Requieſcit ab operibus ſuis, ſicut & a ſuis deus* non autem a quibuſcunq; operibus, quia ſunt ibi quędam opera perpetua, videre. ſ. amare, & laudare. Apoc. 4. Non habebant requiem nocte ac die dicentia, ſanctus, ſanctus, ſanctus, &c. Sed ab operibus laborioſis. Eſa. 40. Qui ſperant in domino, habebunt fortitudinem, aſſument pennas vt aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient. Deinde cum dicit *Feſtinemus.* Inducit ad feſtinationem. Et circa hoc facit duo. Primo. n. ponit monitionem, ſecundo ſubdit rationem de introitu illius requiei, ibi *Viuus eſt.* Item circa primum duo facit. Primo. n. monet ad feſtinandum, ſecundo oſtendit tardantis periculum ibi *Vt ne in idipſum.* Dicit ergo, Quia igitur relinquitur ſabbatiſmus, &c. *Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem.* Et ſignanter dicit ingredi, quia non eſt in bonis exterioribus, ad quæ eſt egreſſus, ſed eſt in bonis interioribus. Exo. 15. Introduces eos, & plantabis, &c. Mat. 25. Intra in gaudium domini tui. Eſt ergo multiplex ratio, quare feſtinãdum eſt intrare. Vna eſt, quia longinqua eſt via. Prouer. 7. Abijt via longiſſima. Luc. 19. Homo quidam nobilis abijt in regionem lõginquam. Dicitur autem longinqua propter diſtantiã ſtatus, quia ibidem plenitudo omnis boni, & immunitas ab omni malo: eſt etiam deſideranti perfecta viſio & tẽtio, hic autem ſunt omnia contraria iſtis. Item feſtinandũ eſt, quia tempus eſt valde breue. Iob. 14. Breues dies hominis ſunt. Item quia iſtud tempus cum hoc, ꝙ eſt breue & modicũ, eſt etiam incertum. Eccle. 9. Neſcit homo finem ſuũ. Item propter vrgentem vocationẽ. Interior. n. vocatio vrget nos per ſtimulum charitatis. Eſa. 59. Cum venerit quaſi fluuius violentus, quem ſpiritus domini cogit, &c. 2. Cor. 5. Charitas Chriſti vrget nos. Pſal. Viam mandatorũ tuorum cucurri. Item propter periculum tardantis, ſicut patet de fatuis virginibus. Matt. 25. Quæ tarde venientes intrare non potuerunt. Et ideo dicit *Vt ne in idipſum quis in. incre. ex.* Q. d. Antiqui non potuerũt ingredi propter incredulitatẽ. Vnde caueamus alienæ culpæ exemplo, ne ſimus increduli, & exemplo pœnæ, vt. ſ. nõ excludamur ſicut ipſi. Luc. 1. Abijt in montana cum feſtinatione. Ad hoc enim oſtendũtur nobis prætereũtes pœnæ aliorum, vt caueamus. Prouer. 19. Pe-

A ſtilente flagellato, ſtultus ſapientior erit. Glo. Peius eſt niſi caueatis. Ex hoc videtur ꝙ ille qui non corrigitur punitione alterius, grauius punietur. Sed contra, quia iam peccatũ Adę, qui nõ peccauit exemplo alterius, eſſet minus graue. Reſpondeo: dicendũ eſt quod ſemper iſtæ locutiones intelligendæ ſunt cæteris paribus. Contingit enim duo peccata in ſe conſiderata, non eſſe vnum grauius altero, tamen propter aliquam circunſtantiam aduenientem, aggrauatur vnũ & non aliud: ſicut duo adulteria de ſe æqualia ſunt, tamen illud quod eſt ex certa malitia, grauius eſt, q̃ illud quod eſt ex paſsione vel infirmitate. Et ſimiliter verbum otioſum grauius eſt, quando fit ex certa malitia. Quomodo autẽ feſtinandum ſit docet Apoſtolus. 1. Cor. 9. quia qui currit & qui certat ab omnibus ſe abſtinet. Feſtinãdum eſt ergo, deponendo impedimenta, non ſolum vt abſtineamus a peccatis, ſed etiam vt occaſiones peccatorum vitemus. Pro. 3. ducã te per ſemon, &c. ſed contra. Pro. 19. qui feſtinus eſt pedibus offendet. Reſpondeo duplex eſt

B feſtinantia ſcilicet pręcipitationis, & hęc eſt reprehenſibilis, alia tenuitatis, & celeritatis, & hæc eſt laudabilis. nam ſicut dicit Phil. omnes homines oportet conſiliari diu, operari autem cõſiliata feſtinanter. quãdo. ergo felicitas tollit conſilium, tunc præcipitat & eſt vitioſa, & ſm hanc verificatur obiectio, ſed feſtinantia, quę eſt in executione cõſiliatorum, eſt virtuoſa & laudatur, & ad hanc hortatur hic Apoſtolus. Deinde cum dicit *Viuus eſt enim ſermo dei, &c.* Ponit rationẽ prædictæ monitionis, & præcipue q̃tum ad periculum. Hæc autem ratio ſumitur ex parte Chriſti. In ipſo autem eſt duplex natura. Vna. ſ. diuina ſecundum quam eſt verbum patris. Alia eſt humana ſecundum quã eſt pontifex offerẽs ſe in cruce. Primo ergo ponit rationẽ ſumptam ex parte diuinitatis, ſecũdo rationem ſumptam ex parte humanitatis, ibi *Habentes igitur.* De filio autẽ dei dicit tria. Primo. n. aſsignat eius virtutẽ quia viuus eſt ſermo dei. ſecundo eius cognitionẽ, ibi *Et diſcretor,* tertio eius authoritatem, ibi *Ad quem nobis ſermo.* Virtutẽ eius

C oſtendit tripliciter. Primo q̃tum ad naturã, ſecundo q̃tum ad poteſtatem, ibi *Et efficax.* tertio quantũ ad operationẽ, ibi *Et penetrabilior.* Dicit ergo *Viuus eſt ſermo dei.* Iſta litera de ſe videtur habere difficultatem, tamen cõſiderando aliam tranſlationem planior eſt. Vbi enim nos habemus, ſermo, in Gręco habetur, logos, quod eſt idem quòd verbũ. Vnde ſermo. i. verbum. Et ſic etiam exponit Aug. illud Io. 18. Sermo quem locutus ſum. i. ego ipſe qui ſum verbum. Sap. 18. Omnipotens ſermo tuus domine exiliens de cœlo a regalibus ſedibus venit. Et ſimiliter hic ſermo dei eſt viuus, id eſt verbum dei viuum. Verbũ enim dei ab æterno conceptũ, in paterno ĩtellectu eſt verbũ primordiale, de quo Eccle. 1. dicitur, Fons ſapientiæ verbum dei in excelſis. Et quia eſt primordiale, ideo ab ipſo deriuãtur omnia alia verba. quæ nihil aliud ſunt quam quædam conceptiones expreſſæ in mente angeli, vel noſtra. Vnde illud verbum, eſt expreſsio omnium verborum, quaſi fons quidam. Et illa, quæ dicitur de illo verbo, quodammodo aptantur ad alia verba ſecundum ſuum modum. De illo autem dicitur ꝙ eſt viuus.

D Dicitur autem res viua, quandiu habet motum & operationem ſuam. Sicut enim fons ſcaturiens dicitur viuus, ſic & verbum illud quod habet perpetuum vigorem. Pſal. In æternum domine verbum tuum permanet in cœlo. Io. 5. Sicut enim pater habet vitã in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. Vel poteſt referri ad humanã naturam. Eſt. n. viuus, licet ab alijs reputetur mortuus, quia cum reſurrexit, iam non moritur. Apoc. 1. Fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſecula ſeculorum. Similiter etiam ſermo ſcripturæ eſt viuus & indeficiens. Ro. 9. Non autem, quòd exciderit verbum dei. Conſequenter cum dicit *Et efficax.* Oſtendit eius poteſtatem. Dicitur autem verbum efficax propter maximam virtutem et infinitam vim effectiuam, quam habet. Per ipſum. n. facta ſunt omnia. Io. 1. & Pſalm. Verbo domini cęli firmati ſunt. Itẽ eſt efficax, quia ex ipſo omnia verba prolata a deo mediante angelo vel homine, efficaciam habẽt. Eccl. 8. Sermo illius poteſtate plenus eſt,

Eſa. 55. Verbum quod egredietur de ore meo, nõ reuertetur ad me vacuum, ſed faciet quodcũq; volui, &c. Deinde cum dicit *Et penetrabilior* oſtendit eius operationẽ. Et circa hoc facit duo. Primo ponit eius operationem, ſecundo exponit, ibi *Et pertingens*. Dicit ergo *Et penetrabilior*. Illud proprie dicitur penetrare, quod ingreditur profunda rei. Hoc autem poteſt eſſe dupliciter. Vno modo, quia operatur in intimis rei. Eſa. 26. Omnia enim opera noſtra operatus es in nobis. Alio modo quia cognoſcit intima rei. Io. 2. Opus ei nõ erat, vt quis teſtimonium perhiberet de homine, ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine. Eccl. 24. Penetrabo inferiores partes terræ. Operatio enim dei & cognitio pertingit & penetrat intima rei. Vnde dicit *Omni gladio ancipiti*. Inter omnia enim gladius eſt penetrabilior propter acumen, et maxime gladius anceps, qui. ſ. eſt acutus ex duabus eius partibus. Et ideo quia verbum dei acutum eſt, & ad operandum, & ad cognoſcendum, ideo cõparatur gladio ancipiti. Eph. 6. Et gladium ſpiritus, quod eſt verbum dei. Eſa. 27. In illa die viſitabit dominus in gladio ſuo duro, & grãdi, & forti, etc. Vel dicitur anceps, quãtum ad operationẽ, quia habet aciem ad bona promouenda, & mala deſtruẽda, Apo. 1. Ex ore ipſius procedebat gladius ex vtraq; parte acutus, vel quantum ad cognitionem, & dicitur *Omni gladio ancipiti*, id eſt omni humano intellectu, qui dicitur anceps, quia habet viam ad vtranq; partem concluſionis, quouſq; veniat ad finem perſcrutationis, & ibi figit acumen ſuum, ſ. in veritate. In ordine enim cauſarum videmus q; ſemper cauſa prior, intimius operatur q̃ cauſa poſterior. Vnde illud quod natura producit eſt intimius, q̃ illud qđ producitur per artẽ. Quia ergo deus eſt prima cauſa ſimpliciter, ideo eius operatione producitur illud quod eſt intimius ipſi rei, ſcilicet eſſe eius. Conſequenter cum dicit *Et pertingens, &c.* manifeſtat quod dixerat de operatione. Et circa hoc facit duo, quia primo oſtendit hoc q̃tum ad ſpiritualia, ſecundo q̃tum ad corporalia ibi, Compagum quoq; & medullarum. Secundũ enim Apoſtolum tria ſunt in homine ſcilicet corpus, anima, & ſpiritus. 1. Theſ. 5. Integer ſpiritus veſter, anima & corpus, &c. Quid enim ſit corpus notum eſt. Anima autem eſt, quæ dat corpori vitam: ſpiritus vero in rebus corporalibus dicitur quid ſubtile, & ideo ſignificat ſubſtantias immateriales. Eſa. 31. Aegyptus homo & non deus, & equi eorum caro & non ſpiritus. Spiritus ergo in nobis dicitur illud, per quod communicamus cum ſubſtantijs ſpiritualibus. Anima vero illud per quod communicamus cum brutis. Et ſic ſpiritus eſt mens humana ſcilicet intellectus & voluntas. Ex hoc autem dicunt aliqui, q; in nobis ſunt diuerſæ animæ. Vna ſcilicet, quæ perficit & viuificat corpus, & iſta dicitur anima proprie. Alia vero eſt ſpiritus habens intellectũ quo intelligimus, & voluntatem qua volumus. Et ideo iſta duo magis dicuntur ſubſtantiæ, quam animæ. Hoc autem damnatum eſt in li. de eccleſiaſticis dogmatibus. Et ideo dicendum eſt, q; vna & eadem eſt eſſentia animæ, quæ per eſſentiam ſuam viuificat corpus, & per potentiam ſuã, quæ dicitur intellectus, eſt principium intelligendi. Et per iſtam intelligit æterna, quod quomodo ſit, ſic patet. Videmus enim, q; q̃to forma eſt perfectior, tanto operatio eius minus ſubditur materiæ: ſicut patet q; formæ elementorum, quia ſunt imperfectiſſimæ, non exiẽduntur vltra materiam. Cum ergo anima inter omnes formas ſit nobiliſſima, oportet q; habeat aliquã operationem & præcipue anima rationalis, quæ omnino excedit potentiam materiæ. Et iſtam operationem vocamus intelligere, ad quam ſequitur ſua ĩclinatio, ſcilicet velle. Eſt autem triplex differẽtia inter operationes animæ, ita q; anima dicatur ad quam pertinent potentiæ, quibus anima operatur cum corpore. Ad ſpiritum vero illę, q̃bus operatur ſine corpore. Prima autem differentia inter iſtas potentias et operationes ab ipſis procedentes, eſt ipſius rationis ad ſenſualitatem (quæ eſt potentia, per quam anima operatur cum corpore) quia ratio apprehẽdit immaterialia: ſenſualitas vero materialia & ſenſibilia. Secunda differentia eſt partium ſenſualitatis, quia alium ſtatum & ordi-

E nem habet, ſenſualitas ſecũdum, q; tendit in propriũ obiectum ex natura ſua, & alium ſecundum, quod regulatur a ratione. Ipſa enim concupiſcibilis aliter conſideratur vt eſt vis quædam in ordine ad obiectum ſuum, & aliter vt participat ratione. Tertia differẽtia eſt partium ipſius rationis, ſecundum diuerſa obiecta ipſius, quia vel tendit in deum: & hoc eſt ſupremum in ipſa, vel in effectus ſpirituales, vel in effectus temporales. Omnes autem iſtas diuiſiones & differentias operatur, & diſcernit verbum dei ſcilicet, quomodo ſenſualitas diſtinguatur a ratione, differẽtiam etiam ipſius ſenſualitatis in ſe, differentiam etiam partium rationis, & quid proueniat in anima ex conſideratione ſpiritualium & terrenorum. Alio modo poteſt exponi ſecundũ Gloſſam, dupliciter, vt per animam intelligãtur peccata carnalia, quæ fiunt actu, & delectatione corporis, vt luxuria, gula, & huiuſmodi, per ſpiritum vero peccata ſpiritualia, quæ fiunt actu mentis, vt ſuperbia, inanis gloria, & huiuſmodi, vel per animam intelliguntur malæ F cogitationes per ſpiritũ vero bonę. Et ſic eſt ſenſus pertingens, id eſt diſcernens vſq; ad diuiſionem animæ, & ſpiritus, ideſt, inter carnalia, & ſpiritualia peccata, vel inter bonas, & malas cogitationes. Conſequenter cũ dicit *Compagum quoque & medullarum* declarat illud quod dixerat de operatione dei, & q̃tum ad temporalia. Sciendum eſt autem, q; aliquid non poteſt penetrãdo pertingere ad aliquid propter duo. Vnum eſt propter colligationẽ, Aliud autem eſt propter incluſionem. Neutrum iſtorũ poteſt impedire verbum dei. In nobis quidem ſunt quædam colligationes, ſcilicet neruorũ & arteriarum. Quædam etiã ſunt valde incluſa & occulta, ſicut medullæ quæ in oſſibus includuntur, omnia autem iſta diuino proſpectui manifeſta ſunt & ſubdita. Et ideo nihil eſt ei difficile ad penetrandum. Vel per compages poteſt intelligi coniunctio, quę eſt inter partes animæ adinuicem, vt inter animam & ſpiritũ. q. d. Non ſolum pertingit ad cognoſcendum differentiam & diuiſionem animæ & ſpiritus, ſed etiam ad cognoſcen- G dum quomodo coniunguntur. Cognoſcit enim quomodo ſenſualitas regitur ratione. Medulla autem poteſt intelligi illud, quod latet in ratione & ſenſualitate. Matt. 10. Timete eum qui poteſt & animam & corpus mittere in gehennã.

Deinde cum dicit *Et diſcretor cogitationum*. agit de cognitione verbi. Et circa hoc facit duo. Primo enim oſtendit, q; omnia ſubduntur cognitioni eius. Secundo oſtendit quomodo cognoſcit, ibi *Omnia autem nuda*. Ex duobus autẽ cõtingit, quod aliquid non cognoſcatur, ſcilicet, aut quia eſt intra aliquod occultatum. Et ſic maxime ſunt occulta, quę latent in corde, quia ipſum eſt valde profundum & inſcrutabile. Hier. 7. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile. Secundum vero ſeptuaginta interpretes habetur ſic, Profundum eſt cor hominis, &c. In corde vero latẽt cogitationes. Iſtas autem cognoſcit verbum dei. Eſa. 1. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Et ideo q̃tum ad hoc dicit *Diſcretor cogitationum*. Alio modo non cognoſcitur aliquid, quia eſt omnino ignotũ & inuiſibile, & ſic ea, quæ H ſunt in voluntate ſunt ignota. In volũtate autem eſt ipſa intentio finis, quæ de natura ſua eſt inuiſibilis. Quod enim homo facit vel cogitat manifeſtatur per opus, ſed qua intentione hoc faciat, penitus eſt incertũ. Iſta autẽ nõ ſunt occulta deo. Ideo adiungit *Et intentionum cordis*. Pſal. Scrutãs corda & renes, ideſt cogitationes & intentiones. Sciendum eſt autem, q; illud quod dicit penetrans, referri poteſt ad operationem vt dictum eſt. Et ſic differunt penetrans & diſcretor. Si autem referatur ad cogitationem, tunc quod hic dicit, Et diſcretor, eſt expoſitio illius. q. d. Tu dicis q; eſt penetrabilior, &c. Verum eſt, quia eſt etiam diſcretor cõpagum & medullarum. i. cogitationum & intẽtionum. Cõpages enim dicuntur quędã colligationes, & ſic cogitatio in qua eſt, quaſi quædam colligatio terminorũ, poteſt dici compago, dum de vno tẽdit in aliud. Eſa. 58. Diſſolue colligationes impietatis. Itẽ Eſa. 5. Vel qui trahitis iniquitates in funiculis vanitatis. Item medulla eſt intima latens in oſſibus, Iob 21. Medullis oſſa illius irrigãtur. Deinde cũ dicit

Et non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius oſtendit, ꝙ illud A quod ſecundū naturam eſt inuiſibile, non eſt occultū Deo. Quod enim aliquid non videatur à nobis, hoc eſt, quia ſimplicius & ſubtilius eſt oculo noſtro, ſiue corporali ſiue intellectuali: ſicut ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ, quas in vita iſta videre non poſſumus. Diuino autē intellectu nihil eſt ſimplicius, vel ſubtilius, ergo nulla creatura eſt inuiſibilis in cōſpectu eius. Sed nūquid cognoſcit in vniuerſali tantū, ſicut quidā voluerunt? Non, ſed *Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius.* Per oculum autem intelligitur vis cognitiua. Intelliguntur enim ſpiritualia per ſenſibilia. Signanter autē dicit in plurali, oculos, propter diuerſitatē intellectorum, quia non cognoſcit vnum tantū, ſed etiam multitudinem rerum. Dicit etiā nuda & aperta. Dupliciter enim cognoſcitur aliquid. Vno modo in ſuperficie. Alio modo in profundo, ſicut homo nudus videtur in ſuperficie, nō autem veſtitus, ſed omnia Deo manifeſta ſunt, quæ videntur in ſuperficie. Nihil enim eſt extra, quod impediat cognitionē Dei, ſicut veſtis impedit ne videatur homo. Et ideo dicit, *Nuda.* Iob. 26. B Nudus eſt infernus coram illo. Dicit etiam aperta, quia nihil eſt ita occultum in re, quòd Dei cognitionem effugiat.

Sed contra Abac. 1. Mundi ſunt oculi tui ne videas malum, & aſpicere ad iniquitatē non poteris: non ergo omnia nuda ſunt. Reſpōdeo dicendū, quod in Deo eſt ſcientia ſimplicis intelligentię, & ſcientia approbationis, primo modo cognoſcit omnia, etiam mala, & ea quæ non ſunt, ſecundo cognoſcit bona, quantum ad ea, quæ ſunt.

Conſequēter oſtendit perfectionem authoritatis ipſius cùm dicit *Ad quem nobis ſermo.* Iſta verò authoritas eſt authoritas iudicandi. Act. 10. Ipſe eſt, qui cōſtitutus eſt à Deo iudex viuorum ac mortuorum. Ad iſtum ergo nobis ſermo, vt. ſ. reddamus rationem de operibus noſtris. 2. Cor. 5. Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſq; propria corporis prout geſſit, ſiue bonum, ſiue malū ſit. Et ideo quia ſicut eſt potens, ſic ſciens, & ſic magnus, feſtinemus ergo ingredi, &c. Ad iudiciū enim faciendū, tria requiruntur, primo quidē poteſtas ſubditos cohercendi. C Eccle. 7. Noli fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates. Et hæc conuenit Chriſto, ſecundū illud Matt. vlt. Data eſt mihi omnis poteſtas, &c. Secundò requiritur rectitudinis zelus, vt. ſ. aliquis non ex odio, vel liuore, ſed ex amore iuſtitiæ, iudiciū proferat. Prouer. 3. Quem diligit Dominus corripit, & quaſi patri, &c. Et hic amor iuſtitiæ potiſsimū eſt in Chriſto. Eſa. 2. Et erit iuſtitia cingulum lumborum eius, &c. Tertio requiritur ſapientia, ſm quam formatur iudiciū. Eccle. 10. Iudex ſapiens, iudicabit populum ſuum, &c. Chriſtus autem eſt Dei virtus, & Dei ſapientia. 1. Cor. 1. Hæc aūt iudiciaria poteſtas, conuenit Chriſto, ſecundū quod eſt homo. Ioan. 5. Poteſtatē dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis eſt, non quidem propter conditionē naturę ſm Auguſt. quia ſic, omnes homines, huiuſmodi poteſtatē haberent, ſed propter gratiam capitis, quam Chriſtus in humana natura accepit. Competit aūt Chriſto hoc modo iudiciaria poteſtas ſm humanā naturam D propter tria, primo propter cōuenientiā, & affinitatem ipſius ad homines. Sicut enim Deus per cauſas medias, tanquā propinquiores effectibus operatur, ita iudicat per hominē Chriſtū, homines, vt ſit ſuauius iudicium. Hebr. Non enim habemus Pontificē, qui non poſsit cōpati, &c. Secundò quia in finali iudicio, vt Auguſt. dicit ſuper Ioan. erit reſurrectio mortuorū corporum, quę ſuſcitat Deus per filium hominis, ſicut per eundē Chriſtū ſuſcitat animas, inquantum eſt filius Dei. Tertiò quia vt Auguſt. dicit in libro de verbis Dñi, rectum erat, vt iudicandi, viderent iudicem. Iudicandi autem ſunt boni, & mali, reſtat ergo, vt in iudicio forma hominis, bonis & malis oſtenderetur, & forma Dei, ſolis bonis ſeruaretur. Hæc autē poteſtas, primo homini competit, & propter diuinam perſonā, & propter capitis dignitatem, & propter plenitudinem gratiæ habitualis, & etiā iſta ex meritis adeptus eſt. Quod quidem congrue factum eſt, vt A ſecundū Dei iuſtitiam Iudex eſſet, qui pro Dei iuſtitia, pugnauit, & vicit, quod iniuſte iudicatus eſt. Apoc. 3. Vici, & ſedi in Throno patris, qui intelligitur iudiciaria poteſtas. Pſal. Sedens ſuper Thronum, qui iudicas iuſtitiam. Augu. de Verbis Dñi. Sedebit iudex, qui ſtetit ſub iudice, damnabitq; reos, qui falſò reus factus eſt.

LECTIO TERTIA.

Non permanendum in via, ſed feſtinandum ad patriam, habemus enim miſericordem pontificem.

HAbentes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cœlos Ieſum filium Dei: teneamus ſpei noſtræ confeſsionem. Non enim habemus pontificem, qui non poſsit compati infirmitatibus noſtris, tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſq; peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius: Vt miſericordiam conſequa- B *mur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.*

Suprà Apoſtolus monuit ad feſtinandum ingredi in requiem Dei, & ad hoc inducendum poſuit magnitudinem Chriſti quantū ad diuinā naturā, hic oſtendit idem quantum ad humanā naturā, & circa hoc tria facit. Primò enim ponit eius dignitatem, ſecundò oſtendit eius pietatem, ibi *Non enim habemus.* Tertiò inducit ad habendū de eo fiduciā, ibi *Adeamus.* Dicit ergo, Ita dictū eſt, ꝙ nobis eſt ſermo ad eum, qui eſt viuus ſermo, verus iudex, & pontifex *Ergo habentes pontificem magnum.* Pſal. Tu es ſacerdos in æternum, &c. Nec tantū pontifex, ſed etiam magnus. Zach. 3. Et oſtendit mihi Dñs Ieſum ſacerdotē magnū, ſtantē corā angelo, &c. Hic autem dicitur magnus, quia non eſt pontifex tantū bonorum temporalium, ſed & futurorum. infrà. 9. Chriſtus aſsiſtens pontifex bonorum, &c. Duo autē pertinebant ad magnū pontificē. Vnum quo ad officium. ſ. ſemel in anno cum ſanguine intrare in ſancta ſanctorum. ſicut habetur. C infrà. 9. & Leuit. 16. Hoc autē præcipuè conuenit Chriſto. Ille enim intrat cum ſanguine in ſancta figuralia, ſed Chriſtus per proprium ſanguinē intrauit in ſancta. i. ſacra cœleſtia, & ideo dicit *Qui penetrauit cœlos,* id eſt propria virtute penitus intrauit. Secundum eſt, ꝙ debebat eſſe ex certa tribu. ſ. de ſtirpe Aaron: ſicut dicitur Exod. 29. & Nume. 16. & 17. Hoc autē competit Chriſto, qui eſt nobilioris originis. Vnde dicitur filius Dei. Matt. 3. Hic eſt filius meus dilectus. Pſal. Filius meus es tu, &c. Quia ergo habemus hunc pontificem, teneamus confeſsionem. i. inhæreamus corde, quia vt dicitur Roma. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autē confeſsio fit ad ſalutem. Hanc aūt confeſsionē requirit à nobis Chriſtus pontifex maximus. Matt. 10. Qui me confeſſus fuerit corā hominibus, &c. Sed dicit *ſpei noſtræ,* quod dupliciter poteſt intelligi. Vno modo, ꝙ confeſsio prout hic ſumitur, ſit confeſsio fidei. Fides aūt eſt principiū ſpei, ſicut habetur ex glo. Matt. 1. Abraham autem genuit Iſaac, id eſt fides genuit ſpē, non quidem quantū ad habitū, ſed D quantū ad ordinem actus. Nullus enim poteſt ſperare nec debet, niſi quod pōt conſequi. Quod autē poſſumus conſequi æterna, habemus per fidem. Vel confeſsionē ſpei, id eſt eius de quo ſperamus, ſcilicet videre primam veritatem.

Deinde cùm dicit *Non enim habemus pontificem* ne fortè credatur, ꝙ nō poſsit aliquid agere pręter id, quod exigit eius iuſtitia, oſtendit in ipſo etiā eſſe miſericordiā & pietatē, & iſta reſpiciunt miſeriam, & hoc pręcipuè cōuenit Chriſto. Vnde dicit *Qui non poſsit compati infir. noſtris.* Sciendum eſt autem, ꝙ ly poſſe, aliquando importat non nudam potentiā, ſed promptitudinē & aptitudinē Chriſti ad ſubueniendū, & hoc, quia ſcit per experientiā miſeriam noſtrā, quam, vt Deus, ab æterno ſciuit per ſimplicē notitiā. Pſal. Miſericors eſt Deus timentibus ſe, quoniā ipſe cognouit figmentū noſtrum. Vnde ſubdit *Pro ſimilitudine,* ſcilicet noſtri *Tentatum.* Eſt autē triplex tentatio. Vna quæ eſt à carne quādo. ſ. caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, vt dicitur Gal. 5. Et iſta non eſt ſine peccato, quia vt dicit Auguſt. Nonnullū peccatum

eſt

eſt, cum caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ, quia hoc eſt carnem cõcupiſcere. Sed hoc non fuit in Chriſto, & ideo dicit *Abſque peccato*, id eſt abſque minimo motu peccati. 1. Pet. 2. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Et ideo dicitur, agnus Dei. Ioã. 1. Alia eſt tentatio ab hoſte, & à mundo, & hoc dupliciter. Vel alliciendo per proſpera, vel terrendo per aduerſa. Et his duobus modis fuit tentatus Chriſtus. Fuit enim allectus proſperis. Quicquid enim pertinet ad proſperitatem huius vitæ, vel pertinet ad concupiſcentiã carnis, vel ad cõcupiſcentiã oculorũ, vel ad ſuperbiã vitæ. De primo enim tentauit eũ diabolus, quando tentauit eum de gula, quæ eſt mater luxuriæ. Matt. 4. Si filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant. Item de inani gloria, cùm dicit, Mitte te deorſum. Item de concupiſcentia oculorum dicens, Hæc omnia tibi dabo, &c. Luc. 4. Conſummata omni tentatione, diabolus receſsit ab illo vſq; ad tempus. Item fuit tentatus per aduerſa & inſidias à phariſæis, quia volebant eum capere in ſermone. Matt. 22. Item per contumelias. Matt. 27. Vah, qui deſtruis tẽplũ Dei, &c. Item per flagella & tormẽta. Excepta ergo tentatione, quę eſt cum peccato, per omnia ſimilis nobis tentatus eſt. Dicit autem ſm ſimilitudinem, quod poteſt dupliciter exponi. Vno modo, ꝙ ly ſm, denotet cauſam finalem, quaſi dicat, Ideo tentatus eſt, vt daret nobis exemplum, vt ſm ſimilitudinem eius, tentationẽ ſuſtineremus & omnia conaremur vincere. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, &c. Vel poteſt denotare cõſequentiam, quaſi dicat, Ideo tentatus eſt, vt per omnia tam in temporalibus, quam in omnibus aliis, niſi in ſolo peccato, ſimilis eſſet nobis. Si enim fuiſſet ſine tentationibus, nõ fuiſſet eas expertus, & ſic non compateretur. Si verò habuiſſet peccatum, nõ potuiſſet nos iuuare, ſed magis indiguiſſet adiutorio. Deinde cùm dicit *Adeamus cum fiducia, &c.* Inducit ad habendam fiduciam de ipſo, quaſi dicat. Ex quo ſic poteſt compati *Adeamus cum fiducia.* Eſa. 12. Ecce Deus ſaluator meus fiducialiter agam, &c. Adeamus dico *Ad thronum.* Thronus dicitur ſedes regis, Chriſtus autẽ rex eſt. Hier. 23. Regnabit rex & ſapiens erit, &c. Hic autẽ thronus duplicẽ habet ſtatum. Vnum iuſtitiæ in futuro. Pſal. Sediſti ſuper thronum, qui iudicas iuſtitiã. Hoc erit in futuro. Pſal. Cum accepero tempus ego iuſtitias iudicabo. Eſt alius thronus gratiæ de quo hic. Ideo additur *Gratiæ*, ſcilicet in præſenti quando eſt tempus miſerendi. Zach. 4. Exequabit gratiam gratiæ. Per gratiam autẽ Chriſti liberamur ab omni miſeria, quia liberamur à peccato, quod facit miſeros populos. Prouer. 14. Et ideo dicit *Vt miſericordiam conſequamur.* Item per gratiam Chriſti iuuamur ad bona operanda. Et ideo dicit *Et gratiam inueniamus.* Luc. 1. Inueniſti gratiã apud Dñm. Et hoc *In auxilio opportuno* quo adiuuemur ad bene operandum. Pſal. Auxilium meum à Dño. Iſtud autẽ auxilium eſt per gratiã. 1. Cor. 15. Abundantius illis laboraui, non autem ego, ſed gratia Dei mecum. Hoc autem oportet eſſe cõgruo tempore. Ideo dixit, Auxilio opportuno. Omni enim negotio tempus & opportunitas. Eccle. 8. Hoc eſt tempus præſens, quod eſt tempus miſerendi.

CAPIT. V. LEC. I.

Pontifex noſter, Aaron excellentior eſt, tamen homo eſt, & hominibus ſcit compati, & pro hominibus orare, & hoſtias offerre.

OMnis nanq; pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum: Vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Qui condolere poſsit his, qui ignorant & errant, quoniam & ipſe circundatus eſt infirmitate: & propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam & pro ſemetipſo offerre pro peccatis. Nec quiſquã ſumit ſibi honorẽ: ſed qui vocatur à Deo, tanquã Aaron. Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificauit, vt pontifex

E *fieret, ſed qui locutus eſt ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodũ & in alio loco dicit, Tu es ſacerdos in æternũ ſecundũ ordinem Melchiſedech. Qui in diebus carnis ſuæ preces ſupplicationeſq; ad eum, qui poſsit illum ſaluum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reuerentia.*

Sicut à principio huius epiſtolæ dictum fuit, intentio Apoſtoli eſt, oſtẽdere Chriſtũ excellentiorẽ eſſe omnibus his ex quibus lex habet authoritatem. ſ. angelis quorũ miniſterio data fuit. Galat. 3. Ordinata fuit per angelos, &c. Et Moyſe, qui fuit legiſlator. Ioan. 1. Lex per Moyſen data eſt. Et ſacerdotio & pontificatu Aaron, per quẽ lex adminiſtratur. Expeditis ergo duobus primis, hic proſequitur de tertio. ſ. de eminentia ſacerdotij Chriſti ad ſacerdotium Aaron. Et circa hoc duo facit. Primò enim oſtendit Chriſtum eſſe pontificẽ. Secundò oſtendit ipſum eſſe excellen-
F tiorẽ pontifice veteris legis in. 7. cap. ibi *Hic enim Melchiſedech.* Item in prima parte duo facit. Primò oſtendit Chriſtũ eſſe pontificẽ. Secundò præparat aures auditorũ ad conſequentia, ibi *De quo nobis grandis.* Adhuc circa primum duo facit. Primò oſtendit, quæ requirantur ad pontificem. Secundò oſtendit illa conuenire Chriſto, & ſic concludit ipſum eſſe pontificem, ibi *Sic & Chriſtus non ſemetipſum, &c.* Item in prima parte tria facit. Primò deſcribit pontificale officium. Secundò oſtendit pietatem, quę pontifici neceſſaria eſt, ibi *Qui condolere.* Tertiò oſtendit modũ perueniendi ad pontificatum, ibi *Nec quiſquã ſumit.* Circa officium quatuor ponit. Primò gradus altitudinẽ, ibi *Ex hominibus aſſumptus.* Secundò pontificatus vtilitatem, ibi *Pro hominibus.* Tertiò materiam, ibi *In his quæ ad Deum.* Quartò actũ, ibi *Vt offerat dona.* Iſtud autẽ officium conuenit homini, non angelo. Et ideo dicit, ꝙ ita dictum eſt, ꝙ habemus pontificem magnũ, & talis eſt Chriſtus *Nanque* pro quia *Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus* & ſic debet etiã eſſe de numero hominum. Voluit
G autem Deus, vt homo habeat ſimilem ſui, ad quem currat. Vnde & eccleſia ordinauit, ꝙ quando vtilis inuenitur aliquis de collegio, non eligatur extraneus. Oſeę. 2. Dabo eis vinitores ex eodem loco. Deute. 17. Eum conſtitues quem Dñs Deus tuus elegerit de numero fratrũ tuorum. Non poteris alterius gentis hominẽ regem facere, qui non ſit frater tuus. Dicit autẽ aſſumptus, quia debet alios excellere, ſicut patet de Saule. 1. Reg. 10. Et ideo Chriſtus. Ioan. vlti. interrogat Petrũ quem volebat præficere, ſi diligeret ipſum plus aliis. Finis & vtilitas eſt, quia *Pro hominibus conſtituitur*, id eſt, pro ipſorũ vtilitate. Non enim conſtituitur propter gloriã, non propter cumulandas diuitias, nec propter conſanguineos ditandos. 2. Cor. 4. Nos autẽ ſeruos veſtros per Ieſum & vlti. Secundũ poteſtatẽ, quam Deus dedit mihi in ædificationem, & non in deſtructionem. Si verò aliquis quærit quod ſuũ eſt, nõ eſt paſtor, ſed mercenarius. Materia dignitatis eſt, quia pontifex principatur. Nam ſicut principatur dux vel rector in ciuitate, ita iſte pontifex *In his quæ ad Deum*
H ſupple ordinantur. Exod. 4. Tu eris ei in his, quæ ad Deum pertinent, &c. 2. Cor. 10. Arma militiæ noſtræ nõ ſunt carnalia, &c. Sicut ergo illa, quæ pertinent ad Dei cultũ excedunt temporalia, ita dignitas pontificalis excedit omnes alias dignitates. Non ergo pontifices debent ſe implicare negotiis ſecularibus prætermiſsis his, quæ ſunt ad Deum. 2. Timo. 2. Nemo militans Deo, &c. Actus pontificis eſt, *Vt offerat dona*, id eſt volũtariè oblata, nõ extorta. Exod. 25. Ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis *Et ſacrificia pro peccatis*, id eſt, quæ ſibi offerũtur pro ſatisfactione peccatorum. Leui. 4. Pro eis rogabit ſacerdos, & pro peccatis eius, & dimittentur ei. In quo deſignatur, ꝙ omne, quod offertur ſiue voluntariũ & votiuum, ſiue pro ſatisfactione debet offerre ſm diſpoſitionẽ prælati. Conſequẽter cùm dicit *Qui condolere.* Oſtendit quid requiratur ad vſum. ſ. pietas. Et circa hoc tria facit. Primò oſtendit, ꝙ ad vſum pontificis requiritur miſericordia & pietas. Secundò oſtendit, ꝙ requiritur miſericordiæ motiuum, ibi *Quoniam & ipſe.* Quid requiratur ad vſum ſacerdotij.

Tertiò

Tertiò oſtendit miſericordię ſignum, ibi *Et propterea.* Dicit ergo dico, ꝙ debet eſſe in his, quæ ad Deum, tamen debet eſſe medius inter hominē & Deum. Deut.5. Ego medius & ſequeſter fui inter Dñm & vos. Sicut ergo per deuotionē orationis debet tangere Deum tanquā vnum extremū, ſic per miſericordiā & compaſsionem debet tangere alterum extremū, ſcilicet hominem. Et ideo dicit *Qui condolere poſsit.* 2. Cor.11. Quis infirmatur & ego nō infirmor? Econtrario Amos.6. Nihil patiebantur ſup cōtritione Ioſeph. Duplex eſt autem defectus. Quidam enim deficiunt ex ignorantia. Et ideo dicit *His qui ignorant.* Eſt autē propriè ignorare, carere ſcientia eorū, quæ quis debet ſcire. Quidā verò ex certa ſcientia. Et quantū ad hoc dicit *Et errant.* Motiuū pietatis ponit cùm dicit, Quoniā & ipſe, &c. Iſtud motiuum eſt infirmitas. Et illi, qui pręſunt aliquādo infirmantē. 2. Cor.4. Habemus theſaurū iſtum in vaſis fictilibus. Et ratio huius eſt, vt ex ſe aliorum infirmitatibus compatiantur, & ideo Dñs permiſit cadere Petrum. Eccle.31. Intellige, quæ ſunt proximi tui ex teipſo. Et ideo dicit *Quoniam & ipſe circundatus eſt infirmitate,* ſcilicet quantū ad pœnalitates, & culpā. Pſal. Miſerere mei Deus, quoniam infirmus ſum. Sap.9. Homo infirmus, & exigui temporis, &c. Et nota, ꝙ dicit, Circumdatus. Carnales enim habēt infirmitatē peccati in interioribus. Ratio enim & volūtas in ipſis ſubditæ ſunt peccato. Sancti verò habent in exterioribus: quia non ſunt ſubiecti peccato, tamen ſunt circundati fragilitate carnis. Roma.7. Mente ſeruio legi Dei, carne autē legi peccati: ſignum autē huius eſt, quia & in veteri lege ſicut patet Leui.9. & 16. Et etiā modò ſicut patet in canone miſſæ cum dicitur, Nobis quoq; peccatoribus, ſtatutum eſt, ꝙ ſacerdos offerat etiam pro ſe, quod non fieret niſi eſſet infirmitas peccatorū, quibus eſt circundatus, non oppreſſus. Si enim ſit in mortali peccato non debet celebrare. Et ideo dicit propterea debet quemadmodū pro populo etiā pro ſemetipſo offerre pro peccatis. Conſequenter ponit modū perueniendi ad pontificatum, cùm dicit *Nec quiſquā.* Hoc eſt enim contra naturam, ꝙ aliquid perducat ſe ad ſtatum altiorem ſua natura, ſicut aer non facit ſeipſum ignem, ſed fit à ſuperiore. Vnde diſciplina Dei non habet, ꝙ quiſquā ſibi ſumat honorē fauore, pecunia, potētia. Amos.6. In fortitudine enim noſtra aſſumpſimus nobis cornua. Oſeę.8. Ipſi regnauerunt & nō ex me. Sed debet vocari à Deo ſicut Aaron. Exod.28. Applica ad te Aaron. Et ideo Dñs cōfirmauit ſacerdotiū eius, ſicut patet Nume.17. per virgam, quæ floruit. Tales ergo debent aſſumi, qui non ſe ingerunt. Vnde antiquitus ſigno viſibili oſtendebātur, ſicut patet de beato Nicolao, & multis alĳs. Conſequenter cū dicit *Sic & Chriſtus, &c.* Oſtendit quomodo Chriſtus ſit pontifex. Et circa hoc duo facit. Primò enim oſtendit quomodo dicta cōueniunt Chriſto. Secundò ex hoc concludit intentū, ibi *Appellatus eſt à Deo, &c.* Circa primū tria facit. Primò enim oſtendit, ꝙ Chriſtus factus eſt pontifex non à ſe, ſed à Deo. Secundò agit de ipſius officio, ibi *Qui in diebus carnis.* Tertiò de ipſius miſericordia, ibi *Et quidem cum eſſet.* Circa primum duo facit, quia primò oſtendit, ꝙ Chriſtus nō promouit ſeipſum. Secundò oſtendit à quo ſit promotus, ibi *Sed qui locutus.* Dicit ergo *Chriſtus non ſemetipſum clarificauit.* Circa quod ſciendū eſt, ꝙ nō dicit, non fecit ſeipſum pontificem, ſed dicit nō clarificauit, &c. Sunt enim quidā qui ſe clarificant, vt fiant ſicut hypocritę, qui demonſtrant in ſe aliqua, vt eligantur, vel præbendas conſequantur, nullus tamen facit ſe pontificē: Chriſtus verò non ſolum non fecit ſe pontificem, ſed nec ſe clarificauit, *Vt pontifex fieret.* Ioan.8. Ego gloriā meā nō quæro. Et paulò pòſt ſequitur. Eſt pater meus, qui glorificat me. Et hoc eſt verum inquantū homo, quia inquantū Deus habet eandē gloriā cum patre. Deinde cùm dicit *Sed qui locutus* oſtendit à quo eſt promotus. Et primò oſtendit à quo eſt clarificatus. Secundò quomodo eſt pontifex deſignatus, ibi *Et in alio loco.* Clarificatus autem eſt diuino iudicio, quia. ſ. *Dominus locutus eſt ad ipſum* in Pſal. Filius meus es tu, &c. Et hoc eſt expoſitū ſuprà. Item Matt.3. Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi cōplacui, &c. Cum ergo oſtēdit eum ab

A æterno genitum, oſtendit gloriā eius. ſuprà.1. Qui cum ſit ſplendor gloriæ, &c. Pontificatus etiā accipitur à Deo inquantū homo (quemadmodū in alio loco dicit) ſcilicet, in Pſal. *Tu es ſacerdos, &c.* Vtitur autē Apoſtolus authoritate. Pſal. Tanquā magis famoſa & maioris authoritatis, vt pote magis frequentata. Dicit autem ſacerdos, quia ſe obtulit Deo patri. Ephe.5. Dilexit nos & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo. Et ne credatur tale eſſe ſacerdotiū Chriſti ſicut fuit in veteri lege, diſtinguit ipſum quantum ad duo. Primò quantum ad dignitatem, quia *In æternum.* Illud enim fuit temporale, erat enim figurale, & ideo non eſt perpetuū, ſed tranſit veniente figurato. Sed ſacerdotium Chriſti eſt æternū, quia eſt de veritate, quæ eſt æterna. Item hoſtia eius habet virtutē introducendi in vitam æternā. Item durat in æternum. Secundò quantū ad ritum, quia offerebātur animalia, hic autē panis & vinum. Et ideo dicit, *Secundum ordinem Melchiſedech.* Iſtud autē infrà exponetur. Deinde cùm dicit *Qui in diebus, &c.* Oſtendit

B ꝙ illud quod pertinet ad officiū pontificale conuenit Chriſto. Et primò oſtendit eius conditionem. Secundò actum eius, ibi *Preces.* Tertiò efficaciā, ibi *Cum clamore valido.* Conditio eius eſt, ꝙ fuit vnus ex hominibus, quia vt dictū eſt, pontifex ex hominibus aſſumitur. Et ideo dicit *Qui in diebus carnis ſuæ.* Ponitur autem hic caro pro tota natura humana, ſicut illud Ioan.1. Verbū caro factū eſt. Sed nunquid modò nō ſunt dies carnis eius? Et videtur ꝙ ſic, per illud Luc. vlti. Spiritus carnem & oſſa non habet ſicut me videtis habere. Quare ergo magis dicitur tempus ante paſsionē & reſurrectionem ſuam, tempus, vel dies carnis, ꝗ̃ nunc. Dicendum eſt, quòd caro quādoq; ſumitur pro fragilitate carnis ſicut 1. Cor.15. Caro & ſanguis regnū Dei poſsidere nō poſſunt. Chriſtus autē tunc habuit carnem fragilē & corruptibilē. Et ideo dicit, In diebus carnis ſuæ. i. in quibus gerebat carnem ſimilem peccatrici, non peccatricem. Actus autē eius fuit, quia obtulit preces & ſupplicationes, hoc eſt ſpirituale ſacrificiū, quod Chriſtus obtulit. Dicuntur autē preces,

C id eſt, petitiones. Iac. vlti. Multū enim valet deprecatio iuſti aſsidua. Supplicationes verò dicuntur quantum ad humilitatē orantis, ſicut genuflexiones. Matt.26. Procidit in faciem ſuā orans. Ad quem *Ad Deum* ſcilicet Deum patrē, *Qui ſaluum illum facere poſſet à morte.* Hoc autē poterat facere dupliciter. Vno modo ne moreretur. Vnde dicitur Matt.26. Pater ſi fieri poteſt, &c. Item vt mortuū reſuſcitaret. Pſal. Non derelinques in inferno animā meam. Item, Tu autem Dñe miſerere mei & reſuſcita me. Ad iſtud ſacrificiū ſpirituale ordinatur ſacerdotiū Chriſti. Vnde reſpōdet ei, quod dictum eſt ſuprà. Vt offerat dona, &c. Pſal. Sacrificium laudis honorificabit me. Oſeę.14. Reddemus vitulos labiorū noſtrorum. Efficacia oſtenditur ex modo orandi. Duo autem ſunt neceſſaria oranti. ſ. feruens affectio. Item dolor & gemitus. De his duobus. Pſal. Dñe ante te omne deſideriū meum, quantū ad primum. Et gemitus meus à te non eſt abſconditus, quantum ad ſm. Chriſtus autem iſta duo habuit, ideo propter primū dicit *Cum clamore valido,* id eſt cum

Supplicationis, & precis differentia.

D intētione efficaciſsima. Luc.22. Factus in agonia prolixius orabat, &c. Et.23. clamans ait, Pater, &c. Secundū cùm dicit *Et lachrymis.* Per lachrymas enim exprimit Apoſtolus interiorē gemitum orantis. Hoc autē non legitur in euangelio, ſed probabile eſt, ꝙ ſicut ipſe lachrymatus eſt in reſurrectione Lazari, ita & in paſsione ſua. Nam ipſe multa fecit, quæ non ſunt ſcripta. Non tamen fleuit pro ſe, ſed pro nobis quibus paſsio ſua profuit. Sibi autē profuit inquantum per ipſam meruit exaltari. Philip.2. Propter quod & Deus exaltauit illū, &c. Et ideo *Exauditus eſt pro ſua reuerentia,* quam. ſ. ſuper omnes habebat ad Deum. Eſa.11. Et replebit eum ſpiritus timoris Dñi. Sed contrà, videtur ꝙ non fuit exauditus, primò pro ſe, quia non tranſiuit calix ab ipſo, quod tamen petebat. Item nec pro alĳs, quia nō fuit indultum Iudæis quibus petebat indulgeri. Luc.23. Pater dimitte illis, &c. Dicendum eſt, ꝙ Chriſtus in omnibus, quæ voluit fieri fuit exauditus. Ipſe autem ſecundum appetitum ſenſualitatis & ſecundū voluntatem, inquantū eſt quidam

appetitus

appetitus naturalis, refugiebat mortem. Et quantum ad hoc orabat, vt oſtenderet ſe verum hominem. Sed voluntate conſequente rationē deliberatam, volebat mori. Vnde dicit, Veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Item nolebat, ꝙ ignoſceretur omnibus, ſed illis tantum, qui crediderunt. Et multi poſtea conuerſi ſunt.

LECTIO SECVNDA.

Pietatem, & miſericordiam conuenire Chriſto oſtendit, quem ſecundum ordinem Melchiſedech ſacerdotem appellat, licet hic ſermo eorum capium excedat.

ET quidem cum eſſet filius Dei, didicit ex ijs, quæ paſſus eſt obedientiam: & conſummatus, factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ, appellatus à Deo pontifex iuxta ordinem Melchiſedech. De quo nobis grandis ſermo & interpretabilis ad docendum: quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum. Etenim cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus: rurſum indigetis, vt vos doceamini, quæ ſint elementa exordij ſermonum Dei: & facti eſtis quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo. Omnis enim, qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ: paruulus enim eſt. Perfectorum autem eſt ſolidus cibus: eorum qui pro ipſa conſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni ac mali.

Suprà poſuit tria, quæ pertinent ad pontificem, & oſtendit duo illorum conuenire Chriſto. ſ. officium, & modum perueniendi ad ipſum, hic proſequitur tertium. ſ. pietatem & miſericordiā, quam pontifex debet habere. Et circa hoc duo facit. Primò oſtendit illud quod paſſus eſt. Secundò quæ vtilitas conſecuta eſt etiam alijs, ibi *Et conſummatus.* Dicit ergo, Ita dixi, ꝙ pontifex debet eſſe talis, ꝙ poſsit cōpati. Talis autem eſt Chriſtus. Cum enim ſit filius Dei, ab æterno & ſm hoc nec pati poſſet, nec cōpati, aſſumpſit naturam in qua poſſet pati, & ſic etiā poſſet compati. Et hoc eſt, quod dicit, Quia *Cum eſſet filius Dei,* ſcilicet ab æterno *Didicit obedientiam* ex tempore. Contrà: addiſcere eſt ignorantis, Chriſtus autē ab æterno, vt Deus, & ab inſtanti conceptionis ſuæ habuit plenitudinem ſcientię inquantū homo, ergo nihil ignorauit, nec per cōſequens didicit. Reſpōdeo: Dicendum eſt, ꝙ duplex eſt ſcientia. ſ. ſimplicis notitiæ. Et quantū ad iſtam procedit argumentū: quia. ſ. ignorauit. Eſt etiam ſcientia experientię, & ſm iſtam didicit obedientiā. Vnde dicit *Didicit ex ijs, quæ paſſus eſt,* id eſt expertus eſt. Et loquitur Apoſtolus ſic: quia qui didicit aliquid, voluntariè acceſsit ad illud ſciendum. Chriſtus autē voluntariè accepit infirmitatē noſtrā. Et ideo dicit, ꝙ didicit obedientiam, id eſt, q̃ graue ſit obedire: quia ipſe obediuit in grauiſsimis & difficillimis: quia vſq; ad mortē crucis. Phili. 2. Et hic oſtendit, q̃ difficile ſit bonum obedientiæ. Quia qui non ſunt experti obedientiā, & non didicerunt eam in rebus difficilibus, credunt, quod obedire ſit valde facile. Sed ad hoc, quod ſcias quid ſit obedientia, oportet quod diſcas obedire in rebus difficilibus, & qui nō didicit obediendo ſubeſſe, nunquā nouit bene præcipiendo præeſſe. Chriſtus ergo licet ab æterno ſciret ſimplici notitia quid eſt obedientia, tamen didicit experimēto obedientiam ex ijs, quæ paſſus eſt, id eſt difficilibus ſcilicet per paſsiones, & mortem. Rom. 5. Per obedientiā vnius, iuſti cōſtituti ſunt multi. Deinde cùm dicit *Et conſummatus, &c.* Oſtendit fructum paſsionis, qui fuit duplex. Vnus in Chriſto, alius in mēbris eius. In Chriſto fructus fuit glorificatio. Et ideo dicit, *Et conſummatus.* Nam ab inſtanti cōceptionis ſuæ fuit conſummatus perfectus quantū ad beatitudinem animæ, inquantū ferebatur in Deum: ſed tamen habuit paſsibilitatē naturæ. Sed poſt paſsionē habuit impaſsibilitatem. Et ideo quia ſm hoc ex toto perfectus eſt, conuenit ſibi alios perficere. Hęc eſt enim natura perfecti,

E ꝙ poſsit ſibi ſimile generare. Et ideo dicit, ꝙ perfectus eſt. Quia enim per meritū obedientiæ peruenit ad iſtam conſummationē. Prouer. 21. Vir obediens loquitur victorias. Factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi cauſa ſalutis, nō temporalis, ſed æternæ. Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in Domino ſalute æterna. Et ideo dicit, Appellatus à Deo pontifex iuxta ordinem Melchiſedech, & hoc eſt ſuprà expoſitum.

Deinde cùm dicit *De quo nobis grandis ſermo, &c.* Præparat animos auditorū ad ſequentia, quæ dicenda ſunt de pontificatu Chriſti. Et circa hoc duo facit. Primò enim oſtendit eorum tarditatē. Secundò ſuam intentionē, cū dicit. 6. cap. Quapropter intermittentes. Iterū prima in duas: quia primò oſtendit tarditatē: ſecundò oſtendit ipſam eſſe culpabilem, ibi *Etenim cum deberetis.* Item circa primam partem duo facit: primò oſtendit dicendorū magnitudinē: ſecundò ipſorum tarditatē ad ea capienda, ibi *Quoniam imbecilles.* Dicit ergo, Ita dixi, ꝙ appellatus eſt pontifex *De quo* ſcilicet pontificatu *Grandis nobis ſermo* eſt, quia de magnis. Proue. 8. De
F rebus magnis locutura ſum. Itē grandis, quia de vtili. ſ. de ſalute animarū. 1. Timo. 1. Fidelis ſermo & omni acceptione dignus, quia Chriſtus Ieſus venit in hunc mundū peccatores ſaluos facere. *Iſte ſermo eſt interpretabilis ad docendum,* quod poteſt dupliciter exponi. Vel ꝙ fiat ibi vis negationis interpretabilis. i. non exponibilis: quia nō poteſt ad perfectū exponi. Quæ enim ad Chriſtū pertinent nullus ſermo exprimere poteſt. Eccle. 43. Glorificantes Dñm quantūcunq; potueritis, ſuperualebit adhuc & admirabilis magnificentia eius: benedicentes Dñm, exaltate illū quantū poteſtis, maior enim eſt omni laude. Alio modo affirmatiuæ interpretabilis. i. indigens interpretatione propter altitudinē & magnitudinem & profunditatē eius. Proue. 1. Animaduertet parabolā & interpretationem, &c. Interpretatio enim ſcripturæ numeratur inter dona ſpiritus ſancti. 1. Corin. 12. Indiget etiam, vt dicatur interpretatio eius propter tarditatem noſtrā. Et ideo ſubdit, ipſam tarditatem, cùm dicit *Quoniam imbecilles facti eſtis ad audie.* Illi qui ſunt debilis intelle-
G ctus non poſſunt alta intelligere, niſi eis exponatur per ſingula. Ioan. 16. Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed nō poteſtis portare modo. 1. Cor. 3. Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, &c. Deinde cùm dicit *Etenim cum deberetis.* Oſtendit iſtam tarditatē eſſe culpabilem: & circa hoc tria facit: primò enim oſtendit culpam tarditatis: ſecundò adhibet ſimilitudinē, ibi *Et facti eſtis.* Tertiò exponit, ibi *Omnis enim, qui lactis.* Culpa enim alicuius eſt quādo diu audiuit, ſi adhuc ſit tardus: ſecus autē eſt, ſi ſit nouus auditor. Negligentia enim nō eſt ſine culpa. Ideo dicit *Cum deberetis eſſe magiſtri,* ſcilicet aliorum *Propter tempus* quo. ſ. audierant legē & prophetas. Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas, &c. Itē ipſum Chriſtum. Item Apoſtolos & multos ab ipſis conuerſos. Io. 14. Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me. *Rurſum indigetis,* Quaſi dicat. Magis deberetis docere, q̃ doceri: tamen indigetis, *Vt vos doce. quæ ſint elementa exordij ſer.* Dei. Elemēta enim dicuntur illa quæ primò traduntur in grammatica, quando ponuntur ad literas: Iſta verò ſunt ipſe li-
H teræ. Exordia ergo ſermonum Dei, & prima principia & elemēta, ſunt articuli fidei, & præcepta decalogi. Qui ergo diu ſtuduiſſet in theologia, & illa neſciret, tempus curreret contra ipſum. Ideo dicit, Indigetis vt doce. quę ſint elementa exordij ſermo. Dei. i. prima principia. 2. Timo. 3. Semper diſcentes, & nunquā ad ſcientiam veritatis peruenientes. Eſa. 65. Puer centum annorū morietur, peccator centū annorū maledictus erit. Deinde cū dicit *Et facti eſtis.* ponit ad hoc ſimilitudinē. Sciendū eſt ergo, ꝙ doctrina ſacra eſt ſicut cibus animæ. Eccle. 15. Cibauit illum pane vitæ & intellectus. Et. 24. Qui edunt me, adhuc eſurient: & qui bibunt me, adhuc ſitient. Sacra ergo doctrina eſt cibus & potus: quia animam potat & ſatiat. Aliæ enim ſcientiæ tantū illuminant intellectū, hæc autē illuminat animā. Pſal. Præceptum Dñi lucidum illuminans oculos. Et etiam nutrit & roborat animā. In cibo autē corporali eſt differentia. Alio enim cibo vtuntur pueri, & alio perfecti. Pueri enim vtuntur lacte, quaſi magis tenui & connaturali, & de facili conuertibili:

uertibili: ſed adulti vtuntur cibo ſolidiori. Sic in ſacra ſcriptura, illi qui de nouo ioeipiunt, debent audire leuia, quæ ſunt quaſi lac: ſed eruditi debent audire fortiora. Et ideo dicit *Facti eſtis quibus lacte opus ſit*, ſcilicet ſicut pueris. 1. Pet. 2. Sicut modò geniti infantes rationabiles ſine dolo lac concupiſcite, &c. 1. Cor. 3. Tanquã paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, nõ eſcam. hoc eſt, quod ſequitur *Non ſolido cibo*, id eſt alta doctrina, quæ eſt de arcanis, & ſecretis Dei, quæ confirmant, & confortant. Deinde cùm dicit *Omnis enim qui lactis*, exponit ſimilitudinẽ: & primò exponit illud quod dixit de lacte: ſecundò illud quod dixit de ſolido cibo, ibi *Perfectorum autem*. Circa primum duo facit: primò enim ponit expoſitionẽ: ſecundò expoſitionis rationẽ, ibi *Paruulus enim*. Dicit ergo, Ita dico, quòd indigetis lacte ſicut pueri. *Omnis enim qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ*, id eſt omnis, qui indiget nutriri lacte, expers eſt. i. oon poteſt habere partẽ io ſermonibus iuſtitiæ perfecte intelligendis. Matt. 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquã ſcribarũ. Prou. 15. Io abundanti iuſtitia, virtus maxima eſt. Huiuſmodi autẽ

B nõ ſunt participes pueri. Eſa. 28. Quem docebit ſcientiam, aut quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus. Sed contrà: quia Apoſtolus ſuperius multa valde difficilia tradidit eis. ſ. de myſterio trinitatis, & de ſacramento incarnationis, & multa alia ardua, ergo vel non erant paruuli, vel talia tradenda ſuot paruulis. Reſpoodeo, dicendum eſt ſm Auguſt. ꝙ oõ eſt intelligendum, ꝙ io doctrina fidei alia ſunt tradenda maioribus & perfectis, & alia imperfectis. Nõ enim eſt inter eos iſta differentia. Eadẽ enim vtriſq; ſunt tradenda, ſed paruulis proponenda ſunt, ſed oon exponenda nec pertractanda: quia intellectus eorũ magis deficeret, quã eleuaretur. Lac ſecundũ glo. eſt, ſicut verbum caro factum eſt. Contrà: non minoris difficultatis eſt hoc intelligere, quã quomodo verbum erat apud Deum. Vnde Augu. dicit, ꝙ iſtud inuenitur in libris Platonis, non tamen illud. Ipſe autẽ Auguſt. nõ poterat ſuſpicari quid ſacramenti haberet, verbum caro factum eſt.

C Reſpondeo: Dicendũ eſt, ꝙ cognoſcere, verbũ caro factum eſt, per ſimplicem fidem eſt ſatis facile, quia poteſt cadere in imaginatiooe, & aliqualiter in ſenſu, ſed verbum apud Deũ, omnioo excedit omnẽ ſenſum, & nõ niſi per rationẽ poteſt & cum multa & maxima difficultate cõprehendi.

Conſequenter aſsignat rationẽ cùm dicit *Paruulus enim eſt* non quidem ætate, ſed ſenſu. Tripliciter autem aliquis dicitur paruulus. Eſt enim aliquis paruulus per humilitatem. Matt. 11. Reuelaſti ea paruulis. Aetate. Gal. 4. Quanto tempore hæres paruulus eſt, &c. Senſu. 1. Cor. 4. Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, ſenſibus aũt perfecti ſitis. Et iſto modo accipitur hic paruulus. Deinde cũ dicit *Perfectorum autem eſt, ſolidus cibus* exponit illud quod dixerat de cibo ſolido. Hoc enim patet in corporalibus, ꝙ quando homo peruenit ad ætatem perfectã, vtitur fortiori & nobiliori & ſolidiori cibo. Sic ſpiritualis, quando peruenit ad perfectionẽ ſpiritualẽ debet ei proponi doctrina ſolidior. Iſta autem perfectio duplex eſt. Vna eſt perfectio ſm intellectum, quando aliquis habet iudicium intellectus ad

D rectè diſcernendum & iudicandum de his, quæ ſibi proponuntur. Alia eſt perfectio ſm affectũ, quam facit charitas, quæ eſt cum aliquis totaliter Deo inhæret. Vode Matt. 5. Poſt præcepta charitatis dicitur, Eſtote ergo perfecti, &c. Eſt autẽ perfectio charitatis, vt dicit Auguſt. vbi oulla eſt cupiditas. Quantò enim quis magis aſcendit io Deũ, tantò plus contẽnit tẽporalia. Pſal. Quid. n. mihi eſt in cœlo, &c. Hoc enim habet ſacræ ſcripturæ doctrina, ꝙ in ipſa nõ tantum traduntur ſpeculanda, ſicut in geometria, ſed etiã approbanda per affectum. Vnde Matt. 5. Qui autem fecerit & docuerit, &c. In alijs ergo ſcientijs ſufficit, ꝙ homo ſit perfectus ſm intellectum: in iſtis verò requiritur, ꝙ ſit perfectus ſm intellectum & affectum. Loquenda ſuot igitur alta myſteria perfectis. 1. Cor. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Vnuſquiſq; enim ſm, ꝙ eſt diſpoſitus, ſic iudicat, ſicut iratus aliter iudicat durante paſsione, & aliter ipſa ceſſante. Et ſimiliter incontinens aliter iudicat aliquid eſſe bonũ

A tempore paſsionis, aliter pòſt. Et ideo dicit Philoſophus, ꝙ vnuſquiſq; qualis eſt, talis ſibi finis videtur, & quia quæ in ſacra ſcriptura traduntur, pertinẽt ad affectum & nõ tantũ ad intellectum, ideo oportet eſſe perfectũ in vtroq;. Et ideo Apoſtolus volens oſtẽdere, qui ſint perfecti, quibus ſit tradendus iſte ſolidus cibus, dicit ꝙ ſunt iſti, qui pro ſua conſuetudine habẽt ſenſus exercitatos. Vnde in iſta perfectione quatuor ſunt attendenda. ſ. ipſa perfectio in ſe in quo cõſiſtat, & quantum ad hoc dicit *Qui habent ſenſus exercitatos*. Et conuenienter loquitur. In hoc enim exprimit vtranq; perfectionẽ, quia (vt dicit Philoſophus) intellectus prout iudicat de appetendis & agendis dicitur ſenſus: quia eſt relatus ad aliquid particulare. Vnde non accipitur hic ſenſus pro ſenſu exteriori. Qui ergo ſenti, quæ Dei ſunt, perfectus eſt. Philip. 3. Quicunq; perfecti ſumus, hoc ſentiamus. 1. Cor. 2. Nos autẽ ſenſum Chriſti habemus. Qui verò non ſentiunt niſi carnalia, Deo placere non poſſunt: vt patet Roma. 8. Secundò attendenda eſt diſpoſitio eius in quo eſt, quia de-

B bet eſſe exercitatus. 1. Timo. 4. Exerce teipſum ad pietatẽ. Qui enim nõ eſt exercitatus, nõ poteſt habere rectum iudicium, quod ad hoc requiritur. Eccle. 34. Vir in multis expertus cogitabit multa. Item qui non eſt expertus, pauca recognoſcit. Tertiò cauſa huius exercitatoonis, eſt conſuetudo: non. ſ. otium, ſed frequentia actus. Et ideo dicit *Pro conſuetudine*, ſcilicet rectè agendi. Prouer. 22. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea. Si ergo vis eſſe pfectus, nõ des te oòo, ſed aſſueſce te bonis à iuuentute. Quartò finis huius exercitij, quia ſcilicet *Ad diſcretionem boni & mali*. Tunc enim perfectus eſt, quãdo diſcernit inter bonum & malum. Eſa. 6. Sciat eligere bonum, & reprobare malum. Hæc autem ſunt tria, ſcilicet diſcretio inter bonum & malũ, inter bonum & melius, inter malũ & peius multa enim ſunt, quæ videntur bona, & tamen ſunt mala. Prouer. Eſt via quæ videtur homini recta, nouiſsima vero eius deducit ad inferos. In his ergo requiritur rectitudo iudicij.

C

CAPIT. VI. LEC. I.

Solidiori cibo Hebræos paſcit, aſſerens ſe oolle alia fundamenta iacere, ac eos terret, qui poſt pœnitentiam iterum ſunt io peccata prolapſi.

QVapropter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectionem feramur, non rurſum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum baptiſmatum doctrinæ, impoſitionis quoq; manuum, ac reſurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. Et hoc faciemus, ſiquidem permiſerit Deus. Impoſsibile enim eſt illos, qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiã donum cœleſte, & participes facti ſunt ſpiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſq; ſeculi venturi, & prolapſi ſunt: rurſus renouari ad pœnitentiam, rurſum cru-

D *cifigentes ſibimetipſis filium Dei, & oſtentui habentes.*

Suprà Apoſt. fecit mentionem de pontificatu Chriſti ſecundum ordinẽ Melchiſedech, & oſtendit tarditatẽ eorum quibus ſcribebat: hic redit ad ſuum propoſitũ. Et circa hoc tria facit: quia primò aperit intentionẽ ſuã. Secundò oſtendit eius difficultatẽ, ibi *Et hoc faciemus*. Tertiò declarat intentionem, ibi *Confidimus*. Circa primũ duo facit, quia primò manifeſtat ſuũ propoſitũ: ſecundò exponit, quod dicit, ibi *Non rurſum*. Propoſitum ſuum eſt, ꝙ prætermiſsis his, quæ pertinent ad inchoationẽ doctrinæ Chriſtianæ, vult proſequi alia altiora. Vnde dicit, Iam dictũ eſt, ꝙ perfectis opus eſt ſolido cibo, quapropter intermittẽtes ſermonẽ inchoationis doctrinæ Chriſti, per quam Chriſtus inchoat eſſe in nobis, quod eſt per doctrinã fidei. Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus noſtris *Feramur ad perfectionem*, id eſt ad ea, quæ ſpectant ad perfectionem doctrinæ Chriſti. 1. Corin. 13. Quando factus ſum vir, euacuaui quæ erant paruuli.

paruuli. Hoc autem ſecundũ glo. ad duo referri poteſt. ſ. vel
ad intellectum, vt. ſ. ex quo homo prouectus eſt, debet in-
termittere puerilia & vacare perfectis. 1. Cor. 2. Sapientiã
loquimur inter perfectos. Vel ad effectum. Et eſt ſenſus, ꝙ
non ſemper eſt ſtandũ in ſenſu incipientiũ, ſed oportet ten-
dere ad ſtatum perfectorũ. Gen. 17. Ambula coram me &
eſto perfectus. Hic eſt duplex obiectio: & primò de hoc
quod dicit, intermittentes inchoationẽ, quia nunquã debet
intermitti inchoatio. Pſal. Et dixi nunc cœpi. Iob. 27. Iuſti-
ficationem quam cœpi tenere, non deſeram. Reſpondeo:
Dicendũ eſt, ꝙ cõtingit dupliciter intermittere inchoatio-
nem. Vel quantũ ad æſtimationẽ, & ſic ſemper debet ho-
mo eſſe ſicut incedens & tendens ad maiora. Philip. 3. Non
ꝙ iam ceperim aut ꝙ iam perfectus ſim. Vel quantum ad
progreſſum ad perfectionẽ, & ſic ſemper debet niti homo
tranſire ad ſtatum perfectũ. Philip. 3. Quæ retrò ſunt obli-
uiſcens, ad ea, quæ priora ſunt me extendens. In via enim
Dei non progredi (ait Ber.) eſt regredi. Alia obiectio eſt
de hoc, ꝙ dicit, Feramur ad perfectionem. Perfectio enim
conſiſtit in conſilijs. Matt. 19. Si vis perfectus eſſe, vade &
vende omnia, &c. Non oẽs aũt tenentur ad conſilia, igitur.
Reſpondeo: Dicendũ eſt, ꝙ duplex eſt perfectio. Vna. ſ. ex-
terior quæ conſiſtit in actibus exterioribus, qui ſunt ſigna
interiorũ, ſicut virginitas, voluntaria paupertas. Et ad hãc
non omnes tenentur. Alia eſt interior, quæ conſiſtit in dile-
ctione Dei, & proximi. Col. 3. Charitatẽ habete, quod eſt
vinculũ perfectionis, & ad perfectionẽ huiuſmodi nõ om-
nes tenentur, ſed oẽs tenentur ad eam tendere, quia ſi quis
nollet plus diligere Deũ, non faceret, quod exigit charitas.
Dicit aũt, feramur, & hoc ſm impulſionẽ à ſpiritu ſancto.
Roma. 8. Qui ſpiritu aguntur, hi filij Dei ſunt. Vel ſicut por
tati à Deo, qui portat infirmitatẽ noſtram. Eſa. 46. Audite
me domus Iacob, & omne reſiduũ domus Iſrael, qui por-
tamini à meo vtero. Vel ſicut portati ab inuicem. Galat. 6.
Alter alterius onera portate. Deinde cũ dicit *Non rurſum*.
exponit quod dixit: & intendit oſtẽdere, quæ ſunt illa, quæ
faciunt ad inchoationẽ doctrinæ Chriſti: & vtitur ſimilitu-
dine. Per fidẽ enim anima ædificatur in ſpirituali ædificio.
Sicut ergo in corporali ædificio, primò ponitur fundamen
tum, ita hic prima rudimenta doctrinæ Chriſti, ſunt quaſi
fundamenta. Sed cõtrà: quia infrà. 11. Ponitur fides eſſe fun
damentum: fides aũt vna eſt. Ephe. 4. Vnus Dñs, vna fides,
vnum baptiſma: hic autẽ ponit ſex fundamenta: ergo vide-
tur ꝙ malè. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ fides fundamen-
tum eſt virtutũ. Iſta autem, quæ ponit hic, ſunt fundamen-
ta doctrinæ Chriſti. Dicit *Non rurſum iacientes fundamentum*,
quaſi ita firmiter ponamus, ꝙ nõ oporteat iteratò ponere.
Vel quia dudum poſuiſtis, & non oportet iterare. Multum
autẽ ſignanter ordinat iſta Apoſt. Sicut enim in via genera
tionis & cuiuſcunq; motus, prius eſt receſſus à termino à
quo, & pòſt acceſſus ad terminũ ad quẽ: ita dicit hic, quia
pœnitentia eſt receſſus à peccato, & ſic eſt quaſi quoddam
fundamentũ in iſta vita. Nemo enim ſm Augu. ſuæ volun
tatis arbiter poteſt nouã vitã inchoare, niſi pœniteat eum
præteritæ. Vnde Dñs in principio prædicationis dicit, Pœni
tentiã agite. Matt. 4. Et ideo dicit *Pœnitentiæ ab operibus mortuis*.
Opera enim mortua dicuntur, vel quæ ſm ſe ſunt mortua,
vel quæ ſunt mortificata. Res dicitur viua, quando habet
officiũ propriè virtutis, à quo cum deficit, dicitur mortua.
Opera noſtra ſunt ordinata ad beatitudinem, quæ eſt finis
hominis. Et ideo quando nõ ducunt ad beatitudinem, nec
ordinari poſſunt, dicuntur mortua: & hæc ſunt opera facta
in peccato mortali. infrà. 9. Sanguis Chriſti, qui per ſpiri-
tum ſanctũ obtulit ſeipſum immaculatũ Deo, emundabit
conſcientias noſtras ab operibus mortuis. Opera verò fa-
cta in charitate, per peccatum mortificantur: vnde non ha-
bent virtutẽ, vt mereantur vitam æternã. Ezec. 18. Omnes
iuſtitiæ eius quas fecerat, nõ recordabuntur. Pœnitentia ve
rò facit, ꝙ iſta reuiuiſcũt: vnde tunc iterum reputantur ad
vitam æternã. In acceſſu verò ad terminũ primò eſt fides.
Et ideo dicit, *Fundamentum fidei ad Deum*. Proprium aũt fidei
eſt, ꝙ credat homo & aſſentiat nõ viſis à ſe, ſed teſtimonio

E alterius. Hoc autem teſtimonium, vel eſt hominis tantum,
& iſtud non facit virtutẽ fidei: quia homo & fallere & falli
poteſt. Vel iſtud teſtimoniũ eſt ex iudicio diuino, & iſtud
veriſsimũ & firmiſsimũ eſt: quia eſt ab ipſa veritate, quæ
nec fallere, nec falli poteſt. Et ideo dicit, *Ad Deum*, vt ſcili-
cet aſſentiat his, quæ Deus dicit Ioan. 14. Creditis in Deũ,
& in me credite. Secundò in iſto proceſſu ſunt ſacramenta
fidei. Hæc autem ſunt duo ſacramenta intrantium, de his
enim tantũ agit hic Apoſtolus. Et iſta ſunt baptiſmus pri-
mum, per quẽ regeneramur, & ſm eſt cõfirmatio, per quã
confirmamur. Quantũ ad primum dicit *Baptiſmatum*. Sed
cõtrà. Ephe. 4. Vna fides, vnum baptiſma. Non ergo plura
ſunt baptiſmata. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ triplex eſt
baptiſmus. ſ. fluminis, flaminis, & ſanguinis: ſed duo vlti-
ma non habent vim, niſi referantur ad primum: quia illud
oportet habere in propoſito, ſi non aſsit facultas, in haben-
tibus vſum liberi arbitrij. Et ideo nõ ſunt tria ſacramenta:
ſed vnum ſacramentũ per quod regeneramur ad ſalutem.
F Io. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, &c.
Inter iſta verò baptiſmus ſanguinis plus habet de effectu
baptiſmi, ſi tamen primũ fuerit in propoſito, vel contrariũ
nõ teneatur in mente, ſicut patet de innocentibus, qui non
erant in oppoſita diſpoſitione. Baptiſmus enim virtutẽ ha-
bet ex merito paſsionis Chriſti. Roma. 6. Quicunq; bapti-
zati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſu-
mus. Sicut ergo, qui baptizatur, cõformatur morti Chriſti
ſacramentaliter, ita martyr realiter. Et ideo iſtud baptiſma
habet totum effectũ baptiſmi, quantum ad hoc, ꝙ purgat
omnẽ culpam & pœnã peccati, non tamen imprimit cara
cterem aliquẽ. Et ideo ſi recipiens martyriũ ſine baptiſmo
aquæ reſurgeret, eſſet baptizandus. Pœnitentia verò non
tantum habet de effectu baptiſmi, quia non tollit omnem
pœnam, licet tollat culpam. Sicut aũt martyr cõformat ſe
morti Chriſti per exteriorẽ paſsionẽ, ita pœnitens per in-
teriorem. Gal. 5. Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixe-
runt cum vitijs & concupiſcentijs. Ideo poteſt eſſe tanta, ꝙ
G tolleret omnẽ culpam & pœnam, ſicut patet in Latrone &
Magdalena. Vnde pœnitentia dicitur baptiſmus, inquan-
tum ſupplet baptiſmi vicem. Et quia nõ licet illud iterari,
ideo inſtituta eſt pœnitentia. Iſta ergo dicuntur baptiſma
ta, quia habent effectum baptiſmi: ſed tantum vnum ba-
ptiſma, quia non agunt niſi illud habeatur in propoſito.

Secundum ſacramentũ intrantiũ eſt in ipſa manuũ im-
poſitione. Ideo dicit, Impoſitionis quoq; manuũ. Hæc au-
tem eſt duplex. Vna eſt miracula faciens, ſicut quãdo Chri
ſtus per manus impoſitionẽ curabat infirmos. Luc. 4. Sin-
gulis manus imponẽs curabat eos, & hæc nõ eſt ſacramen-
talis. Alia eſt ſacramentalis, & hæc eſt duplex. Vna in ſa-
cramẽto ordinis. 1. Timo. 5. Manus nemini citò impoſueris.
Alia eſt in ſacramento confirmationis ad renouationem.
Tit. 3. Per lauacrũ regenerationis & renouationis ſpiritus
ſancti, &c. In cõfirmatione enim datur ſpiritus ſanctus ad
robur, vt. ſ. audacter homo confiteatur nomen Chriſti co-
ram hominibus. Sicut enim in eſſe naturæ prius genera-
H tur homo, & poſtea augetur & roboratur, ita in eſſe gra-
tiæ. Tertiò ſequitur terminus motus, ad quem motus ter-
minantur, & ille eſt duplex. Duo enim expectamus: pri-
mum eſt reſurrectio corporũ, & iſta eſt fidei fundamentũ:
quia ſine hac, inanis eſt fides noſtra. 1. Corint. 15. Ideo dicit
De reſurrectione mor. Item expectamus remunerationem, quæ
fiet per iudicem. Eccle. 12. Cuncta quæ fiunt adducet Deus
in iudicium. Et ideo dicit *Iudicij æterni*. non ꝙ illud iudiciũ
duret per mille annos, ſicut voluit Lactantius, ſed totũ erit
in momento: ſed dicitur, æternum, quia ſententia, quæ ibi
dabitur, in æternũ durabit. Matt. 25. Ibunt hi in ſupplicium
æternum: iuſti autẽ in vitam æternã. Et ſciendũ eſt, ꝙ om-
nia iſta, quæ dicit ſe velle hic tractare, ſunt quaſi quædam
rudimẽta fidei. Vnde prædicat ea nouitijs. Act. 17. Et in mul
tis alijs locis. Deinde cũm dicit *Et hoc faciemus*. oſtendit
difficultatẽ propoſiti ſui exequendi. Difficile enim eſt, &
in ſe, & reſpectu auditorum. Vnde tria facit. Primò innuit,
ꝙ in hoc potiſsimè indigeat diuino auxilio. Secũdò ſubdit

Baptiſm[...] triplex ſc[...] [...]minis, fl[...] [...]minis, & [...] ſanguin[...]

Martyr, ſ[...] baptiza[...] baptiſmo aquæ, ſi re[...] ſurgeret [...] ſet bap[...] zandus.

quorundam imbecillitatem, ibi *Impoſſibile eſt enim.* Tertiò adducit quandam ſimilitudinẽ, ibi *Terra enim.* Dicit ergo, Feramur ad perfectũ, & hoc faciemus ſiquidẽ permiſerit Deus. Minus autẽ dicit, & plus ſignificat. Nam non eſt tantum neceſſarium, ꝙ Dñs permittat: ſed oportet, ꝙ omnia faciat. Sapien. 7. In manu Dei nos & ſermones noſtri: & ideo debet omnia ponere ſub confidentia diuini auxilij. {Ioan. 6. Sine me nihil poteſtis facere. Iac. 4. Pro vt dicatis, ſi Deus voluerit, & ſi vixerimus faciemus. Deinde cùm dicit *Impoſſibile eſt,* oſtendit imbecillitatẽ eorum: erant enim imbecilles ad audiendũ. Sicut enim in corporalibus nullus ſtatus eſt im periculoſus, ſicut recidiuantium, ita in ſpiritualibus, qui poſt gratiã cadit in peccatum, difficilius ſurgit ad bonũ. Et circa hoc facit tria: primò proponit bona, quæ perceperant: ſecundò difficultatẽ cauſatã in eis ex recidiuo, ibi *Et prolapſi ſunt.* Tertiò aſſignat rationem, ibi *Rurſus crucifigentes.* Bona autẽ quædam ſunt præſentia, quędã verò futura. Ipſi verò in præſenti habuerunt ſpiritualẽ regenerationem, & quantum ad hoc dicit *Illuminati,* ſcilicet per baptiſmum. Et cõgruè dicitur baptiſmus illuminatio, quia baptiſmus eſt principium regenerationis ſpiritualis, in qua intellectus illuminatur per fidem. Ephe. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autẽ lux in Dño. Habent etiam bonorum Dei participationẽ, & quantum ad hoc dicit *Et guſtauerunt donum cæleſte.* Donum iſtud eſt gratia & dicitur cæleſte, quia à cœlis Deus eam dat. Pſal. Dedit dona hominibus: & Iac. 1. Omne datum optimũ, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendẽs à patre luminum. Eſt etiam in eis participatio diuinæ bonitatis. 1. Pet. 1. Per quẽ. ſ. Chriſtum maxima nobis & precioſa promiſſa donauit. Ideo dicit *Participes facti ſpiritus ſancti.* Omnia enim dona dantur ex amore: & ideo iſtã participationẽ attribuit ſpiritui ſancto. Eſt autẽ participare, partem capere. Solus autem Chriſtus ſpiritum ſanctum habuit ad plenitudinẽ. Ioan. 3. Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum. Alij enim ſancti de eius plenitudine receperunt, & participes facti ſunt, non quidẽ ſubſtantiæ, ſed diſtributionum eius: ſuprà. 2. Et varijs ſpiritus ſancti diſtributionibus. 1. Cor. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autẽ ſpiritus, &c. Itẽ in præſenti habuerunt doctrinæ eruditionẽ. Et quantũ ad hoc, dicit *Guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum.* Verbum iſtud dicitur bonũ, quia eſt verbũ vitæ æternæ. Ioan. 6. Dñe ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Pſal. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Dicit autẽ, guſtauerunt, quia non ſolũ illuminat intellectum, ſed etiã reficit affectũ, in quo eſt quædam ſaporatio. Pſal. Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dñs. Bona autẽ futura habuerunt in ſpe. Roma. 8. Spe ſalui facti ſumus. Et ideo dicit *Virtuteſque ſeculi venturi.* Horum autem quædam habent nõ ſolũ in ſpe, ſed etiam in quadã inchoatione, & illę ſunt dotes animæ. ſ. viſio, tentio, & fruitio, & illa habentur in quadam inchoatione, inquantũ fides, ſpes, & charitas, quæ iſtis reſpondẽt, habentur in præſenti. Alia autem ſunt bona, quæ ſolum habentur in ſpe, vt dotes corporis ſcilicet ſubtilitas, agilitas, impaſſibilitas, claritas.

Conſequenter cùm dicit *Et prolapſi ſunt* oſtendit difficultatem ad reſurgendum, cauſatã ex caſu. Vbi notandũ eſt, ꝙ nõ dicit, lapſi, ſimpliciter, ſed prolapſi. i. totaliter lapſi: quia ſi lapſi tantũ eſſent, nõ ita difficile foret reſurgere. Prou. 24. Septies in die cadit iuſtus, & reſurgit. Quòd ſi diceret Apoſtolus illos, qui prolapſi ſunt impoſſibile eſſe reſurgere, tũc poſſet dici, ꝙ in hoc notat maximam difficultatẽ reſurgendi. ſ. & propter peccatũ, & propter ſuperbiã, ſicut patet in dæmonibus. Sed quia dicit illos, qui ſemel prolapſi ſunt nõ poſſe rurſus renouari ad pœnitentiã, nec eſt aliquod peccatum in hoc mũdo, à quo nõ poſſit homo pœnitere, ideo aliter eſt intelligendum. Vnde ſciendum eſt, ꝙ ex hoc loco ſumpſit Nouatus quidam, qui fuit presbyter eccleſiæ Romanæ, occaſionem errandi. Voluit enim, ꝙ nullus poſt baptiſmum poſſet ad pœnitentiam reſurgere. Sed iſta poſitio falſa eſt, ſicut dicit Athanaſius in epiſtola ad Serapionem: quia ipſe Paulus recepit inceſtuoſum Corinthiũ. Sicut patet. 2. Cor. 2. Et ſimiliter, Gal. 4. Quia dicit, Filioli mei quos

No- la-

A iterum parturio, &c. Eſt ergo intelligendũ ſicut Auguſt. ꝙ non dicit, ꝙ impoſſibile eſt pœnitere, ſed ꝙ impoſſibile eſt *Rurſus renouari,* id eſt baptizari. Tit. 3. Per lauacrum regenerationis & renouationis, &c. Nunquã enim poſſet homo ſic pœnitere, ꝙ poſſet iterũ baptizari. Et hoc dicit Apoſtolus, quia ſm legem, Iudęi multotiens baptizantur, ſicut patet Marc. 7. Et ideo ad iſtum errorem remouendum, dicit hoc Apoſtolus. Deinde cùm dicit *Rurſus crucifigentes, &c.* Aſſignat rationem quare baptiſmus non iteratur, quia baptiſmus eſt quædam cõfiguratio morti Chriſti, ſicut patet Roma. 6. Quicunq; Chriſto baptizati ſumus. Hæc autem non iteratur, quia Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur. Roma. 6. Qui ergo iteratò baptizantur, rurſum Chriſtum crucifigunt. Vel aliter, ꝙ denotetur repugnantia gratiæ Chriſti, vt. ſ. velint frequenter peccare, & poſt iterũ baptizari, vt. ſ. non referatur ad iterationem baptiſmi, ſed ad lapſum eorum, qui peccant. Qui ſcilicet quantũ in ipſis eſt, rurſus crucifigunt Chriſtum, quia Chriſtus pro pecca- B tis noſtris mortuus eſt ſemel. 1. Pet. 3. Cum ergo peccas baptizatus, quantum in te eſt, das occaſionẽ, vt iterum Chriſtus crucifigatur, & ſic contumelia fit Chriſto, in cuius ſanguine te lotum maculas. Apoc. 1. Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.

Quare nõ reiterat' baptiſmus.

LECTIO SECVNDA.

Per terræ ab homine cultæ, ac ſpinas producentis ſimilitudinem, monet eos, qui poſt pœnitentiam, ſiue baptiſmum, iterum peccant.

TErra enim ſæpe venientem ſuper ſe bibens imbrem & germinans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo. Proferens autem ſpinas ac tribulos reproba eſt, & maledicto proxima, cuius conſummatio in combuſtionem.

Suprà oſtendit Apoſtolus difficultatem ad ſuum propo- C ſitum exequendũ, prouenientẽ ex eorum culpa: hic adducit ad hoc quandã ſimilitudinem. Et primò quantũ ad bonam terram. Secundò quantũ ad malam, ibi *Proferens autem.* Sciendum eſt aũt, ꝙ ſm vnam expoſitionem, ſuprà voluit Apoſtolus illos, qui ſemel baptizati ſunt, nõ poſſe iterum baptizari, vel renouari ad pœnitentiã. Alia autẽ eſt expoſitio, quæ ibi dimiſſa fuit, ꝙ impoſſibile eſt eos, qui in hac vita ſemel illuminati ſunt, rurſum in alia vita renouari ad pœnitentiã. Eccle. 9. Quicquid poteſt manus tua facere, inſtanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia eſt apud inferos, &c. Ioan. 9. Venit nox, quãdo nemo poteſt operari. Rurſus ergo exponatur. i. poſt hanc vitam. Et huius ratio eſt. Duo enim cauſant pœnitentiam. Vnum eſt, quod dat efficaciam. ſ. meritum paſſionis Chriſti. 1. Ioan. 2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Aliud autem eſt exemplũ pœnitendi, quod habemus in Chriſto per conſiderationem. ſ. cõſiderando auſteritatem, paupertatem & tandem paſſionẽ. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro D nobis, vobis relinquens exemplũ, &c. Sic ergo intelligitur quod dicit *Rurſus crucifigentes,* id eſt crucis Chriſti fructum percipiẽtes, & hoc quantũ ad id, quod dat efficaciã pœnitentiæ *Et oſtentui habentes* quantum ad exemplũ pœnitendi. Et ſic accipitur oſtentum in bonum. Iſta verò ſimilitudo, quæ ponitur hic, de terra, poteſt referri, vel ad id quod ſuprà dictum eſt, Feramur ad perfectionẽ, & tũc erit ſenſus, ꝙ ſi feramur, habebimus benedictionem ſicut terra bona. Vel poteſt cõtinuari ad dictum immediatè, ſm expoſitionem vtranq;, ſicut de baptiſmo, ſiue de alia vita. Illa tamen de baptiſmo magis eſt literalis: & ſic eſt ſenſus, Sicut terra culta, ſi iteratò profert ſpinas, non colitur, ſed combũritur: ſic homo peccans poſt baptiſmum, vlterius non abluitur. Et tangitur circa bonã terrã primò beneficiũ impenſum: ſecundò fructũ quem profert, ibi *Et generans herbam.* Tertiò præmiũ, ibi *Accipit benedictionem.* Terra iſta eſt cor humanũ. Luc. 8. Quod autem cecidit in terram bonam, hi ſunt qui in corde bono & optimo, &c. Quod dicitur terra, quia ſicut

terra

terra indiget pluuia, ita homo indiget gratia Dei. Pſalm. Viſitaſti terrã, & inebriaſti eam. Eſa.55. Quomodo deſcendit imber & nix de cœlo, & illuc vltrà non reuertitur, ſed inebriat terrã & infundit eam & germinare eam facit, &c. Sed beneficium, quod percipit, & doctrina fidei, eſt quaſi imber ſuperueniẽs, quam pluit in cordibus auditorũ, mediantibus prædicatoribus & doctoribus. Eſa.5. Mandabo nubibus ne pluant ſuper eam imbrem. Iob.36. Effudit imbres ad inſtar gurgitum, qui de nubibus fluunt, &c. Hunc imbrem bibit, quãdo quod audit, intelligit: & ad illud aſſiſcitur. Eſa.55. Omnes ſitientes venite ad aquas, &c. Iſta doctrina eſt *ſuper ſe*, id eſt, de ſuper veniens, & hoc quantum ad principiũ huius doctrinæ: vel ſuper ſe, quia quædã doctrina eſt de terra, qua. ſ. homo inhæret terrenis. Alia eſt de cœlis, quæ. ſ. docet cœleſtia. Iac.3. Non eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica: & pòſt ſequitur ibidem, Quæ autẽ deſurſum eſt ſapientia, primũ quidem pudica eſt, &c. Vel *ſuper ſe*, id eſt, ſuper facultatẽ humanæ rationis: nam aliæ ſcientiæ ſunt: ſecundũ humanam rationem inuentę, hæc autẽ diuinitus inſpirata. Eccl.3. Plurima ſuper ſenſum hominũ monſtrata tibi ſunt. Dicit autem non ſemper, nec raro, ſed *ſæpe*, quia vt dicit Auguſt. & habetur hic in Glo. Si ſemper, vileſcit, ſi rarò, nõ ſufficit, & negligitur. Iob.16. Audiui frequenter talia.

Fructus eſt, quia *Generat herbam opportunam cultoribus.* Iſta ſunt bona opera, quæ facit homo per doctrinã ſuſceptam. Gen.1. Germinet terra herbã virentẽ, &c. Iſta terra colitur primò à Deo. Ioan.15. Pater meus agricola eſt, &c. Colitur etiam à prelato. 1. Cor.3. Ego plantaui, Apollo rigauit, &c. Colitur etiã ab homine ipſo. Prouer.24. Diligenter exerce agrum tuũ. Eſt autẽ opportuna Deo ad gloriam. 1. Cor.10. Omnia in gloriam Dei facite. Alijs ad meritum: & ad gloriam. 1. Theſſ.2. Vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium. Ipſi verò operanti ad vitam æternã. Roma.6. Habetis fructum veſtrũ in ſanctificationẽ: finem verò vitam ęternam.

Deinde cùm dicit *Accipit benedictionem à Deo.* oſtendit prę-

G mium. ſ. benedictionem diuinam. Iſta aũt benedictio nihil aliud eſt, q̃ factio bonitatis in nobis: quæ quidẽ in pręſenti vita ſit imperfecta, ſed in futuro erit perfecta. 1. Pet.3. In hoc vocati eſtis, vt benedictionem hæreditate poſsideatis.

Deinde cùm dicit *Proferens, &c.* Agit de mala terra: vbi tria facit, primò ſupponit beneficium, quod dictum eſt. Secundò ponit malum fructum, dicens, Proferens autem. Tertiò oſtendit pœnam, ibi *Reproba eſt.* Fructus ergo ſunt ſpinæ, id eſt, minora peccata: & tribuli, id eſt, maiora quæ pungunt conſcientiam propriam, quãdoq; etiam alienam; illa, ſcilicet, quæ ſunt contra proximos. Gen.3. Spinas & tribulos germinabit tibi. In pœna verò ponit tria, ſcilicet diuinam reprobationem, iudiciariam condemnationem, ibi *Maledicto proxima.* Et finalem punitionem, ibi *Cuius conſummatio, &c.* Quantũ ad primum, dicit *Reproba eſt.* Sicut enim prædeſtinatio eſt principium remunerationis, ita reprobatio ſignum eſt cõdemnationis. Quòd ergo aliquis frequenter rigetur præceptis ſalutaribus, ſignum eſt reprobatio-

H nis, ſi perſiſtat in peccatis. Hiere.6. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit eos. Condemnatio eſt, quia *Proxima maledicto.* Matth.25. Ite maledicti in ignem æternum. Punitio eſt, cuius conſummatio in combuſtionem. Eſa.9. Veſtimentum mixtum ſanguine, erit in combuſtionem, & cibus ignis.

LECTIO TERTIA.

Quia Deus non eſt iniuſtus, ideo confidit Apoſtolus de illis viciniora ſaluti, & quia etiam meminerat, eos iam bona multa operaſſe.

Confidimus autem de vobis dilectiſſimi meliora & viciniora ſaluti: tametſi ita loquimur. Nõ enim iniuſtus eſt Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri & dilectionis quam oſtendiſtis in nomine ipſius, qui miniſtraſtis ſanctis & miniſtratis. Cupimus autem vnumquenq; veſtrũ tandem oſtentare ſolicitudinem ad expletionem ſpei, vſq; in

E *finem, vt nõ ſegnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide & patientia hæreditabunt promiſſiones.*

Quia Apoſtolus multa, quæ dura videbantur de ſtatu iſtorum dixerat, modò, ne ex illis deſperarẽt, oſtendit qua intẽtione hoc dixerit. ſ. vt ipſos à periculis retraheret. Vnde circa hoc duo facit. Primò enim oſtendit fiduciam, quam de ipſis habebat: ſecundò ſubdit rationem confidentiæ, ibi *Non enim iniuſtus eſt Deus.* Dicit ergo, Ita dixi, quòd terra, quæ profert ſpinas & tribulos, &c. Et ne credatis, q ego tales vos reputem *Confidimus de vobis dilectiſſimi* & hoc propter fidẽ & charitatem *Meliora & viciniora ſaluti.* Vbi cõmendat ſtatũ ipſorum ex duobus. ſ. ex eo, quod iam erant: quia ex quo dicit, meliora ſupponit, q erant in bono ſtatu, & ex eo, q expectabant in futurũ, vnde dicit viciniora ſaluti. Rom.13. Nunc autem propior eſt noſtra ſalus, q̃ cum credidimus. Quãtò enim quis proficit in bonis: tantò magis appropinquat ſaluti. Sequitur *Tametſi ita loquimur*, id eſt, quia & ſi ſic

F loquimur, hoc eſt, vt reddamus vos cautos, & hoc procedit ex charitate. Pſal. Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me, &c. Deinde cùm dicit *Non eſt enim iniuſtus Deus, vt obliuiſcatur, &c.* Oſtendit rationem confidentiæ, quæ duplex eſt. Vna ex bonis ipſorum præteritis. Alia ex promiſsione Dei, ibi *Abrahæ namque, &c.* Quia verò Apoſtolus duo dixerat: vnum. ſ. quod de ipſis confidebat. Aliud quod aſperè ipſis loquebatur, ideo duo facit: primò enim aſsignat rationem primi. Secundò rationem ſecundi, ibi *Cupimus, &c.* Ratio aũt quare ipſe de his cõfidebat, hæc eſt, quia recordatur multorum bonorum, quæ ipſi fecerunt. Vnde dicit *Confidimus autem, &c.* Et quare? *Quia non eſt iniuſtus Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri.* Contrà: Ezec.18. Si auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, &c. Et paulò pòſt ibidem ſequitur, Omnes iuſtitiæ eius non recordabuntur. Et ibi ſubditur, Non eſt æqua via Dñi. Reſpondeo, dicendũ eſt, q homo, qui cadit poſt gratiã, dupliciter poteſt ſe habere. Vno modo, q in malo perſeueret, & tũc Deus omnes iuſtitias eius

G obliuiſcitur. Alio modo, q pœniteat, & tunc bonorũ præcedentium recordatur, quia reputantur ſibi ad meritum. Vnde dicit gloſa, q mortificata reuiuiſcunt. Sed tunc videtur dubium, quia conſtat, q iuſtitia reſpicit meritũ: ſi ergo iuſtitia Dñi exigit, q Deus non obliuiſcatur ſi pœniteat, ſicut dicit Glo. ergo cadit ſub merito, q reſurgat à peccato, ſic meretur gratiam, quod eſt impoſsibile. Reſpondeo: Dicendum eſt, q duplex eſt meritũ, Vnum quod innititur iuſtitiæ, & iſtud eſt meritum condigni. Aliud q ſoli miſericordiæ innititur, quod dicitur meritũ congrui. Et de iſto dicit, q iuſtum eſt, id eſt congruũ, q homo, qui multa bona facit, mereatur. Iſta enim miſericordia eſt adiuncta quodammodo iuſtitiæ, pluſquã in illo, qui nunquã aliud fecit. Et iſto modo non obliuiſcitur Deus operis & dilectionis. Soli enim charitati debetur vita æterna. Ioan.14. Si quis diligit me, ſermonẽ meum ſeruabit. Quicquid enim non eſt ex charitate, non eſt meritorũ. 1. Cor.13. Charitatem nõ habeam: nihil prodeſt. Et ideo, hic non dicit tantũ operis ve-

H ſtri, ſed addit *Dilectionis*, quia etiam ſicut dicit Grego. Non eſt amor Dei otioſus. Operatur enim magna ſi eſt, ſi operari renuit, amor nõ eſt. 1. Ioan.3. Nõ diligamus verbo neq; lingua, ſed opere & veritate. Ideo ſubdit *Quam oſtendiſtis in nomine ipſius.* Coloſ.3. Omne quodcũq; facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Dñi noſtri Ieſu Chriſti, &c. Quid autem oſtenderũt & in quo oſtendit, quia *Miniſtraſtis ſanctis*, ſcilicet ſubueniendo neceſsitatibus ſanctorum. Matth.20. Quicunq; voluerit inter vos fieri maior, ſit veſter miniſter. Roma.12. Neceſsitatibus ſanctorũ cõmunicantes. Et quia in omnibus eſt neceſſaria continuatio, ideo ſubdit *Et miniſtratis.* Et ideo ſi peccaſtis, ex diuina miſericordia adiuncta iuſtitiæ dabit veniã. Conſequẽter cũ dicit *Cupimus autem.* Aſsignat rationem quare ita durè locutus fuerat. ſ. ex deſiderio ſalutis ipſorũ. Vnde circa hoc tria facit: quia primò oſtendit ſuum deſideriũ. Secundò ſubdit imminens periculum, ibi *Vt non ſegnes efficiamini.* Tertiò declarat per exemplum, ibi *Verum imitatores.* Diximus iſta non quaſi deſpe-

rantes

rantes de vobis, ſed magis *Quia cupimus vnumquemque,* id eſt de vnoquoq; *veſtrum.* Philip.1. Teſtis eſt mihi Deus quomodo cupiam vos omnes in viſceribus Ieſu Chriſti. Sed quid cupimus? *Oſtendere eandem ſolicitudinem,* id eſt, vt ſitis ſoliciti oſtendere per exhibitionẽ operis, hãc ſolicitudinẽ ad bona, quam ſemper habuiſtis. Vnde patet, ꝙ ad opera pietatis requiritur ſolicitudo. Luc.10. Martha, Martha ſolicita es, &c. Item ad propriam ſalutem. 2. Timo.2. Solicitè cura teipſum probabilẽ exhibere Deo. Et quare? *Ad expletionem ſpei,* ſcilicet adimplẽdo, quod cœpiſtis, cõſequamini, quod ſperatis. Roma.5. Spes nõ confundit. Et hoc totum *vſque in finem.* Qui enim perſeuerauerit vſq; in finẽ, hic ſaluus erit.

Deinde cùm dicit *Vt ſegnes efficiamini,* oſtendit periculum quod eſt pigritia. Et eſt ſegnities, timor futuræ bonæ operationis propter timorẽ. ſ. vel ne deficiat, vel ne pœniteat. Prouer.22. Piger dicit, Leo eſt in via. Vnde pigri ſemper allegant impedimenta. Deinde cùm dicit *Verum imitatores, &c.* Ponit exemplũ, quaſi dicat. Non ſitis pigri, ſed magis imitamini accipiendo exemplum in prophetis. Iac.5.
B Accipite exemplum patientię, &c. Et ſequitur, Prophetas. Et in alijs ſanctis. ſ. Apoſtolis. 1. Cor.2. Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. *Sitis ergo imitatores eorũ, qui fide* ſine qua impoſsibile eſt placere Deo. Infrà.11. *Et patientia* cõtra aduerſa *Hæreditabunt promiſſiones.* Per fidem enim formatam, & patientiam, acquiritur hæreditas promiſſa. Infrà.11. Sancti per fidem vicerunt regna, operati ſunt, &c.

LECTIO QVARTA.

Ex promiſsione patribus facta, de eis confidere dicit, quorum primus fuit Abraham.

Abrahæ nanq; promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per ſemetipſum, dicens, Niſi benedicens benedicam te, multiplicans multiplicabo te. Et ſic longanimiter ferens, adeptus eſt repromiſsionẽ. Homines enim per maiorem ſui iurant:
C *& omnis controuerſiæ eorum finis; ad confirmationem, eſt iuramentum. In quo abundantius volens Deus oſtendere pollicitationes hæredibus immobilitatem conſilij ſui: interpoſuit iuſiurandũ, vt per duas res immobiles, quibus impoſsibile eſt mentiri Deum, fortiſsimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem vſq; ad interiora velaminis, vbi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus, ſecundum ordinem Melchiſedech, pontifex factus in æternum.*

Suprà Apoſtolus oſtendit cauſam quare de iſtis cõfidebat, & hoc propter bona, quæ fecerunt: hic oſtendit idem ex promiſsione facta patribus. Vnde circa hoc facit duo. Primò enim præmittit promiſsionem, ſecundò aſsignat rationem dictorum, ibi *Homines enim.* Circa primũ tria facit:
D primò enim oſtendit cui facta ſit promiſsio: ſecundò oſtendit promiſsionis modũ eſſe conuenientẽ, ibi *Quoniam neminem, &c.* Tertiò promiſsionis effectum, ibi *Et ſic longanimiter.* Promiſsio facta eſt Abrahæ. Gal.3. Abrahę dictę ſunt promiſsiones, &c. Et huius eſt ratio: quia per fidem inhæremus Deo, & ideo per fidem conſequimur promiſsiones. Primũ enim exemplũ fidei fuit in Abraham, & hoc quia primus receſsit à cõſortio infidelium. Gen.12. Egredere de terra tua, &c. Secundò quia primus aliquid credidit, quod erat ſupra naturam. Roma.4. Qui contra ſpem, in ſpe credidit. Vnde Gen.15. Credidit Abraham Deo, & reputatũ eſt ei ad iuſtitiam. Primus enim accepit ſignaculum fidei, ſcilicet circunciſionẽ. Roma.4. Modus promiſsionis eſt quantum ad duo: primò quantum ad iuramentum interpoſitum. Secundò quantum ad verba promiſsionis, ibi *Niſi benedicens benedicam tibi, &c.* Dicit ergo, Deus volens oſtendere promiſsionẽ ſuam firmam & ſtabilem, *Quia non habuit maiorem ſe, per quem iuraret.* Pſal. Excelſus ſuper omnes gentes

A Dominus, &c. *Iurauit per ſemetipſum.* Gen.22. Per memetipſum iuraui, dicit Dñs, &c. In quo habes exemplum, ꝙ iuramentum de ſe non eſt illicitũ, quia ſcriptura nihil Deo attribuit, quod de ſe ſit peccatum. Intendit enim ſcriptura nos ad Deũ ordinare & ducere. Ephe.5. Eſtote imitatores Dei ſicut filij, &c. Tamen interdicitur frequentia iuramenti. Eccle.23. Iurationi non aſſueſcat os tuũ, &c. Item iuramentum in vanũ. Exod.20. Nõ aſſumes nomẽ Dei tui in vanũ. Iuramentũ de ſe, non eſt illicitũ.

Conſequenter cùm dicit *Niſi benedicens, &c.* Oſtendit modum promiſsionis, quaſi dicat. Non credatur mihi, niſi benedicam tibi, vt ſit modus iurandi quaſi per execrationẽ. Dicit autem *Benedicens,* quod pertinet ad bonorum collationẽ. Benedictio enim Domini diuites facit, ſicut dicitur Prouer.10. *Et multiplicans multiplicabo te,* quod etiam pertinet ad prolis numeroſitatẽ. Et vtrũq; fuit Abrahę promiſſum, ſicut patet Gen.14. & 25. Ingeminat autem dicendo *Benedicens benedicam,* vt deſignet bona temporalia & ſpiritualia, & continuitatẽ benedictionis. Vel benedicens benedicam in
B multitudine prolis ſanctæ, quæ Gene.22. deſignatur per ſtellas cœli, vbi dicitur, Suſpice cœlum & numera ſtellas, ſi potes, &c. Et multiplicans multiplicabo in numeroſitate prolis malæ & peruerſæ, quæ ibidem. ſ. 22. cap. deſignatur per arenam maris. Ingeminatur etiã multitudo, quod eſt propter numeroſitatẽ prolis bonæ, vel malæ. Vel propter continuitatem multitudinis. Vel benedicam in bonis gratię: & multiplicabo in bonis glorię. Pſal. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Dñe, &c. Effectus promiſsionis fuit, quia *Longanimiter ferens adeptus eſt repromiſsionem.* Longanimitas eſt non ſolũ in faciendo magnũ aliquid, ſed etiã in expectando in longum. Abraham autem promiſsionẽ habuit: nec vnquã paſſum pedis terræ poſſedit, vt dicitur Act.7. Et vſq; in ſenectutem prolem non ſuſcepit, & tamen à ſpe non decidit. Iac.5. Accipite exemplũ fratres mei mali exitus, & longanimitatis, & laboris, & patientiæ prophetas, &c. Eſa.51. Attendite ad Abraham patrẽ veſtrum, &c.

Deinde cùm dicit *Homines enim per maiorem ſui iurant* ponit
C rationem prædictorum: & circa hoc facit tria. Primò enim ponit humanam conſuetudinẽ: ſecundò aſsignat rationem conſuetudinis, ibi *In quo abundantius.* Tertiò ſubdit fructum rationis, ibi *Vt per duas res immobiles.* Conſuetudo enim humana duplex ponitur: vna quantũ ad id per quod iuratur. Alia quantũ ad effectum iuramenti, ibi *Et omnis controuerſiæ.* Illud autem per quod iuratur, eſt maius, & hoc rationabiliter. Nihil enim aliud eſt iurare, niſi dubium confirmare. Sicut ergo in ſcientijs nihil cõfirmatur, niſi per id quod eſt maius notũ: ita quia nihil certius eſt apud homines, quam Deus: ideo per ipſum tanquã per maius & certius iuratur. Sed contrà: Quandoq; enim iuratur per filium, qui minor eſt, vt cum dicitur per Chriſtum. Aliquãdo verò per creaturam, ſicut Ioſeph iurauit per ſalutẽ Pharaonis. Gen.42. Reſpondeo: Dicendũ eſt, ꝙ duplex eſt modus iurandi per Deum: vno modo per ſimplicem atteſtationẽ: vt cum abſolutè dicitur, Per Deum ita eſt, quaſi dicat. Teſtis eſt mihi Deus, ꝙ ita eſt, ſicut dico. Rom.1. Teſtis eſt mihi Deus, cui
D ſeruio in ſpiritu meo. Aliquando verò per execrationem, quod fit quando aliquid obligatur ad vindictã Deo, ſi non ſit ita, putà caput, vel anima, vel aliquid huiuſmodi, ſicut iurauit Apoſt. 2. Cor.1. Teſtem Deum inuoco in animam meam, quaſi dicat. Obligo animã meam pro teſtimonio, pro quo ipſum nomẽ Dei aſſumo: & iſtud eſt grauiſsimũ. Per creaturam autem iuratur non inquantum eſt talis: ſed inquantum in ipſa relucet aliquod iudicium diuinæ poteſtatis. Quia enim omnis poteſtas à Deo eſt. Ro.13. inquantum aliquis exercet poteſtatem ſuper aliquam multitudinem: ſi iuratur per ipſum, iuratur per Deũ, cuius poteſtas in ipſo relucet. Et ſic iurauit Ioſeph, per ſalutẽ Pharaonis. Hoc eſt ergo, quod dicit, Homines per maiores ſui iurant.

Sciendum eſt autẽ, ꝙ à iuramento ſunt excludendi aliàs periuri, quia debet iuramento maxima reuerentia exhiberi, & ex retro actis præſumitur, quod debitam reuerentiam iuramento non exhibebunt. Item ad ipſum nõ ſunt cogendi pueri ante annos pubertatis, quia nondum

habent perfectum vſum rationis, quo ſciant iuramento debitam reuerentiam exhibere. Item perſonæ magnæ dignitatis, quia iuramentũ requiritur ab eis, de quarum dicto, vel facto dubitatur. Derogat autem hominibus magnæ authoritatis, vt dubitetur de veritate eorũ, quæ dicunt. Vnde & in decretis. 2. quæſt. ca. 4. dicitur, quod ſacerdos ex leui cauſa iurare non debet. Cauſæ autem in quibus cauſis liceat iurare hæc ſunt. Pro pace firmanda. Sic Laban iurauit Gen. 30. Secundò pro fama cõſeruanda. Tertiò pro fidelitate tenenda, ſicut Feudatarij iurant dominis. Quartò pro obedientia implenda, ſi præcipitur à ſuperiori aliquid honeſtum. Quintò pro ſecuritate facienda. Sextò pro veritate atteſtanda. Sic iurauit Apoſtolus Romano. 1. Teſtis eſt mihi Deus, &c.

Quando licet iurare.

Deinde cùm dicit *Et omnis controuerſia, &c.* Ponit effectũ iuramenti, qui in hoc conſiſtit, ꝙ per iuramentum finitur omnis controuerſia: ſicut enim in ſcientijs, quando reſoluitur vſq; ad prima principia demonſtrabilia, quieſcitur: ita diuina lege introductum eſt, ꝙ cum peruenitur ad primam F veritatem eſt ſtatus, quod fit quando ipſam in teſtimonium inuocatur. Exod. 22. Applicabitur ad Deos, & iurabit, & ſic ſopitur omnis quæſtio & controuerſia.

Deinde cùm dicit *In quo abundantius.* Ponit rationẽ quare Deus voluit iurare. ſ. ad oſtendendam firmitatem promiſsionis ſuæ. Vnde dicit *In quo,* id eſt eo ipſo Deus interpoſuit iuramentum *Volens abundantius oſtendere, &c.* Abundans enim fuit, quod promiſit: ſed abundantius fuit, quod iurauit. Volens, inquam, oſtendere hæredibus pollicitationem, id eſt rei pollicitæ. Roma. 9. Qui filij ſunt promiſsionis æſtimantur in ſemine. Oſtendere, inquã, immobilitatẽ.

Sciendum eſt, ꝙ in his, quæ à Deo procedunt, duo ſunt conſideranda, ſcilicet ipſe proceſſus rerum, & conſiliũ Dei à quo talis proceſſus cauſatur. Conſilium Dei eſt omnino immobile. Eſa. 46. Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Sed diſpoſitio eſt bene mutabilis. Nam Dominus aliquando pronuntiat aliquid ſecundũ, quod exigit ordo & proceſſus rerum, ſicut patet Eſa. 38. Diſpone domui G tuæ, quia morieris tu, & non viues. Habebat enim curſus infirmitatis, ꝙ ex illa moreretur. Et ſimiliter Ionę. 3. Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur, quia ipſa meruerat ſubmerſionem ſuiipſius. Hie. 18. Repentè loquar aduerſus gentem, & aduerſus regnum, vt eradicem, & deſtruam, & diſperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum aduerſus eam, agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui, vt facerem ei. Et tunc prophetia eſt cõminationis. Quandoq; verò pronunciatur aliquid ſecundum quod reſpicit conſilium Dei æternum: & ſuper hoc Deus nunquã pœnitet, nec illud retrahit. 1. Reg. 15. Triumphator in Iſrael non parcet, & pœnitudine nõ flectetur. Tamen ſciendum eſt, ꝙ quandocunq; Dominus promittit aliquid ſub iuramento, eſt prophetia prædeſtinationis, quæ eſt oſtenſiua diuini conſilij: & iſta promiſsio pœnitus immutabilis eſt. Deinde cùm dicit *Vt per duas res, &c.* Oſtendit fructum promiſsionis: & primò oſtendit quis ſit ille fructus: ſecundò quis conſequatur H hunc fructum, ibi *Quam ſicut anchoram.* Fructus autem eſt, vt ſpes noſtra ſit certa. Vnde dicit *Vt habeamus fortiſsimum,* id eſt firmiſsimum *ſolatium* ſpei *Per duas res immobiles, quibus impoſsibile eſt mentiri,* ſcilicet per Deum, qui promittit, qui nõ mentitur. Num. 23. Non eſt Deus, vt filius hominis, vt mentiatur, & per iuramentum: in quo eſt maior confirmatio veritatis. Sciendum eſt autem, ꝙ ſicut delectatio ſenſibilis eſt experientia ſenſibilis, & memoria de præterito, ita ſpes de futuro. 1. Mach. 2. Omnes qui ſperant in ipſo, non infirmantur. Eſa. 40. Qui ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas, vt aquilæ, current, & non laborabunt, &c. Habeamus, inquam, nos *Qui confugimus* à malis, ſcilicet mundi ab impugnatione hoſtis *Ad tenendam propoſitam nobis ſpem.* Pſal. Domine refugium factus es nobis. Prouer. 18. Turris fortiſsima nomen Dñi. Ad ipſam currit iuſtus, & exaltabitur. Deinde cũ dicit *Quam ſicut anchoram,* oſtendit ꝙ fideles promiſsionem iſtam conſequantur, &

E vtitur quadam ſimilitudine. Comparat enim ſpem ipſi anchoræ, quæ ſicut in mari nauem immobilitat, ita ſpes animam firmat in Deo in hoc mundo, qui eſt quaſi quoddam mare. Pſal. Hoc mare magnum & ſpacioſum manibus. Iſta tamen anchora debet eſſe ſecura, vt ſcilicet nõ deficiat. Vnde fit de ferro. 2. Tit. 1. Scio enim cui credidi, & certus ſum, &c. Item debet eſſe firma, vt ſcilicet non citò à naui remoueatur, ita homo debet alligari iſti ſpei, ſicut anchora naui alligatur. Eſt autem differentia inter anchoram & ſpem, quia anchora in imo figitur: ſed ſpes in ſummo, ſcilicet in Deo. Nihil enim in pręſenti vita eſt firmũ, vbi poſſet anima firmari & quieſcere. Vnde Gen. 8. dicitur, quòd columba non inuenit vbi requieſceret pes eius. Et ideo dicit, quòd debet incedere vſq; ad interiora velaminis. Apoſtolus enim per ſancta, quæ erant in tabernaculo, intelligit ſtatum præſentem eccleſiæ, ſed per ſancta ſanctorum, quæ per velum diſtinguebantur à ſanctis, intelligit ſtatum futuræ gloriæ. In illo ergo vult quod figatur anchora ſpei noſtræ, qui eſt modò velatus ab oculis noſtris. Eſa. 64. Oculus non vidit Deus abſq; te, quæ præparaſti expectantibus te. Pſal. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te. Hanc ibi fixit præcurſor noſter, qui ibi ingreſſus eſt. Vnde Ioan. 14. Vado parare vobis locum. Mich. 2. Aſcendit pandens iter ad eos. Et ideo dicit, ꝙ ipſe tanquã præcurſor pro nobis ingreſſus eſt in interiora velaminis, & ibi fixit ſpem noſtram, ſicut dicitur in collecta, in vigilia, & in die aſcenſionis. Tamen quia intra velũ non licebat intrare niſi ſummo ſacerdoti: Leuit. 16. Ideo dicit, quòd *Ieſus qui pro nobis ingreſſus eſt, factus eſt pontifex in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* Ecce quàm eleganter redit Apoſtolus ad propoſitum ſuum. Ipſe enim cœperat loqui de ſacerdotio, & tamen fuerat multum digreſſus: ſed nunc ad iſtud redit, ſicut patet.

CAPIT. VII. LEC. I.

Oſtenditur ſacerdotium Chriſti Leuitico ſacerdotio excellentius.

Hic enim Melchiſedech, rex Salem, ſacerdos Dei ſummi, qui obuiauit Abrahæ regreſſo à cæde regum, & benedixit ei: cui & decimas omnium diuiſit Abraham primum quidem qui interpretatur rex iuſtitiæ: deinde autẽ & rex Salem, quod eſt rex pacis, ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, neq; initium dierum, neq; finem vitæ habens, aſsimilatus autem filio Dei manet ſacerdos in perpetuum.

Hic vſ… candid… ctor, … iuſtitl… codice … neto … n hæc … dignat… ſicuo … epiſtol… tes cum… iſ imp… ſos, vel… nimẽ, … nullò … mé …

Supra Apoſtolus. 5. cap. probauit Chriſtum eſſe ſacerdotem. In. 6. autem cap. interpoſuit quędam ad præparandos animos auditorum: hic redit ad ſuum propoſitum. Intendit enim probare excellentiam ſacerdotij Chriſti ad ſacerdotium Leuiticũ. Et circa hoc facit duo: primò enim oſtendit excellentiam ſacerdotij Chriſti ad ſacerdotium H veteris teſtamenti: ſecundò oſtendit, quòd fideles debent ſacerdoti Chriſto reuerenter ſubdi. Et hoc in medio decimi cap. ibi *Habentes itaque fratres fiduciam.* Circa primum duo facit. Primò enim oſtendit prærogatiuam ſacerdotij Chriſti ſuper Leuiticum ex parte perſonæ ipſius ſacerdotis: ſecundò ex parte miniſterij. 8. cap. ibi *Capitulum autem.* Circa primum duo facit: quia primò oſtendit exiſtentiam ſacerdotij Chriſti ex promiſsione diuina: ſecundo oſtendit neceſsitatem ſacerdotij eius, ibi *Talis enim decebat.* Promiſsionẽ vero oſtendit per illud. Pſal. Iurauit Dñs & non pœnitebit eum, &c. Vnde tria oſtendit ad propoſitum ſuum probandum. Primo illud quod dicitur, ſecundũ ordinem Melchiſedech. Secundo illud quod dicitur, iurauit, ibi *Et quantum eſt non ſine iureiurando.* Tertio illud quod dicitur, Tu es ſacerdos, ibi *Et alij quidem plures.* Circa primũ duo facit: quia primo oſtẽdit ſimilitudinẽ Chriſti ad Melchiſedech. Secundo ex hac ſimilitudine præfert ſacerdotiũ Chriſti Leuitico, ibi *Intuemini autem.* Circa primũ duo facit: quia primo deſcribit

condi-

conditiones Melchiſedech. Secundò oſtendit quomodò conueniunt Chriſto, ibi *Primum quidem.* deſcribit autem Melchiſedech: primò ex nomine, cùm dicit *Hic autem Melchiſedech.* Sic enim nominat eum ſcriptura Gen. 14. Vbi habetur hiſtoria, quam Apoſt. hic ſupponit. Et ſecundum Glo. Hebræi dicunt ipſum fuiſſe Sem primogenitũ Noe, & tũc quando Abrahã habuit victoriã erat annor. 390. aliàs. 309. Et occurrit Abrahæ nepoti ſuo. Secundò deſcribit eum à dignitate. Erat enim rex & ſacerdos. Quantum ad primũ dicitur *Rex Salem.* Et ſecundũ aliquos, Salem dicitur, Hieruſalem. Sed contra eſt Hierony. in quadã epiſtola: quia vt ipſe dicit, nõ poterat eſſe, ꝙ ei occurreret à Hieruſalẽ, quod probat ex ſitu. Alij autẽ dicunt, ꝙ Salem dicitur ille locus, de quo dicitur Ioan. 3. Quòd iuxta illum Ioannes baptizabat, & mœnia illius loci erãt adhuc tempore Hieronymi. Quantũ ad ſecundũ, dicit, Sacerdos Dei ſummi. Antiquitus enim ille, qui inter filios erat antiquior, erat ſacerdos. Sed verũ eſt, ꝙ tempore Abrahæ multũ inualuerat cultus idolorũ. Et ideo ne credant, ꝙ eſſet ſacerdos idolorũ additur, Dei ſummi. ſ. per eſſentiam, non per participationẽ, vel nuncupationem. Deus enim eſt creator omniũ eorum, qui dicuntur dij, ſiue per participationẽ ſiue per errorem. Pſal. Rex magnus ſup omnes Deos. Eſa. 61. Vos ſacerdotes Dñi vocabimini, &c. Tertiò deſcribit eum ab officio, ibi *Qui obuiauit, &c.* Sacerdos enim medius eſt inter Deũ & populũ. Debet enim aliquid populo cõferre. ſ. ſpiritualia, et aliquid ab ipſo accipere. ſ. temporalia. 1. Cor. 9. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, nõ magnũ eſt ſi carnalia veſtra metamus. Primò ergo debet exhibere confortationẽ per bona monita. Vnde dicitur Gen. 14. Quòd quatuor reges vicerũt quinq; reges, & captiuũ duxerũt Loth nepotem Abrahæ. Iſti quatuor reges ſunt quatuor vitia principalia oppoſita quatuor cardinalibus virtutibus, quæ captiuum detinent affectũ nepotem rationis, victis quinq; ſenſibus corporis. Qui enim ſuperat & liberat affectum, debet confortari à ſacerdote. Eſa. 21. Occurrẽtes ſitienti ferte aquam: & Eſa. 35. Confortate manus diſſolutas, &c. Secundò ſacerdos debet confortare per ſacramentorũ adminiſtrationẽ benedicendo. Vnde *Benedixit ei.* Pſal. Benediximus vobis in nomine Dñi. Hoc autem fit impendendo ſacramenta per quę confortatur homo in gratia. Nume. 6. Inuocabũt nomen meũ ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis. Nam Deus benedicit authoritate, ſed ſacerdos miniſterio. *Et decimas,* ſcilicet ad ſuſtentationem *Diuiſit;* ſcilicet Abraham, id eſt rectè diſtribuit. Sed contrà: quia vt patet Nume. 18. Ex lege eſt datio decimarum, non ergo ſunt ante legem. Reſpondeo: Dicendũ eſt, ꝙ cerimonialia veteris teſtamenti ſunt quędã determinationes pręceptorũ iuris naturalis, & pręceptorũ moraliũ. Et ideo quantum ad hoc, ꝙ habebant de iure naturali, ſeruabantur ante legem tantum pro voto obſeruantium, & ſine aliquo præcepto. Quòd enim aliquid offeratur Deo in recognitionẽ creationis & Dominij, hoc eſt naturale: ſed ꝙ offeratur vitulus & hœdus, hoc eſt cerimoniale. Similiter de iure naturali eſt, ꝙ miniſtri ſeruientes Deo, ſuſtententur à populo, ſicut patet Gen. 47. Quòd hoc ſeruabatur etiam apud Gentiles. Vnde ſacerdotes, quia paſcebantur de horreis publicis, non ſunt compulſi vendere poſſeſsiones ſuas: & ideo fuerunt ante legem. Sed determinatio huius partis eſt per legem. Leuit. 27. Omnes decimæ Dñi ſunt. Et in huius ſignum Iacob ante legem, in loco in quo poſtea fuit ædificatum templũ, vouit ſe daturũ decimas: & hoc ſpecialiter, quia ad hoc Dei cultus propriè exhibetur, vt ſignificetur, quòd homo quicquid habet, à Deo accepit: & totã perfectionẽ ſuam ab ipſo expectat. Numerus enim denarius eſt perfectus, quia cõſurgit ex partibus ſuis aliquoties: quia vnũ, duo, tria, quatuor faciũt decem. Vſq; etiã ad ipſum aſcendit numerus, & omnes alij nõ ſunt niſi quędã repetitio & additio ſuper denariũ. Omnes ergo ſunt imperfecti vſq; dum peruenitur ad ipſum. Et ſimiliter à Deo eſt omnis perfectio. Vt ergo ſignificaret, ꝙ à Deo eſt complementum omnis perfectionis, ideo dedit decimas.

6. Deinde cùm dicit *Primum quidem.* oſtendit ſimilitudinẽ

A Chriſti & Melchiſedech: et circa hoc facit duo: primò enim inducit ſimilitudinem quantum ad conditionem perſonę: ſecundò quantũ ad ſacerdotium, ibi *Aſsimilatus autem filio Dei.* Prima in duas: quia primò ponit ſimilitudinem quantum ad ea, quæ in ſcriptura cõmemorantur. Secundò quantum ad ea, quæ in ipſa tacentur, ibi *Sine patre.* In ſcriptura autẽ duo dicuntur de ipſo. *Primum quidem* nomen ſcilicet Melchiſedech *Quod interpretatur rex iuſtitiæ* & ſignificat Chriſtũ, qui fuit rex. Hier. 23. Et regnabit rex, & ſapiens erit, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. Nec ſolum dicitur iuſtus, ſed etiam rex iuſtitiæ: quia factus eſt nobis ſapientia & iuſtitia 1. Cor. 1. Aliud quod dicitur de ipſo, eſt conditio. Vnde dicitur *Rex Salem, quod eſt rex pacis* hoc autem cõuenit Chriſto. Ipſe enim eſt pax noſtra. Ephe. 2. Et in hoc docet Apoſtolus vti interpretatione nominũ in prædicationibus. Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis. Et bene coniungit iuſtitiam & pacem, quia nullus facit pacem, qui nõ ſeruat iuſtitiam. Eſa. 32. Erit opus iuſtitiæ, pax. In mundo B iſto gubernantur in iuſtitia: ſed in futuro in pace. Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. Deinde cùm dicit *Sine patre.* ponit ſimilitudinem quantum ad ea, quæ tacentur de ipſo, quia *In ſcriptura non fit mentio de patre, vel matre eius, nec de genealogia ipſius.* Vnde ex hoc aliqui antiqui aſſumpſerunt materiam erroris: vt quia ſolus Deus eſt ſine principio & ſine fine, dicerent iſtum Melchiſedech fuiſſe filium Dei. Iſtud autem damnatum eſt ſicut hæreticum.

Vnde ſciendum eſt, ꝙ in veteri teſtamento, quãdocunq; fit mentio de aliqua ſolenni perſona, narrãtur pater & mater, & tempus natiuitatis & mortis, ſicut de Iſaac & multis alijs: hic autem ſubitò introducitur Melchiſedech nullà penitus facta mentione de generatione ſua, & pertinentibus ad ipſam. Et hoc vtiq; rationabiliter. Inquantum enim dicitur *Sine patre.* ſignificatur natiuitas Chriſti de virgine, quæ fuit ſine patre. Matt. 1. Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Illud autem, quod eſt proprium Dei: nõ debet attribui creaturæ. Solius verò Dei patris eſt eſſe paC trem Chriſti. Ergo in natiuitate illius, qui ipſum præfigurabat, non debuit fieri mentio de patre carnali. Item quantum ad generationem æternam, dicit *Sine matre.* Et hoc nè intelligas iſtam generationem eſſe materialem ſicut mater dat materiam genito, ſed eſt ſpiritualis: ſicut ſplendor à ſole: ſuprà. 1. Qui cum ſit ſplendor, &c. Item quando fit generatio à patre & matre, non totum eſt à patre, ſed materia adminiſtratur à matre. Ad excludendum ergo imperfectionem à Chriſto, & ad deſignandum, ꝙ totum, quod habet, eſt à patre, non fit aliqua mentio de matre. Vnde verſus, Eſt ſine matre Deus, eſt ſine patre caro. Pſal. Ex vtero ante luciferum genui te ſcilicet, ego ſolus *Sine genealogia.* Et duplici de cauſa non ponitur genealogia eius in ſcriptura: vna ad deſignandum, ꝙ generatio Chriſti eſt ineffabilis. Eſa. 53. Generationem eius quis enarrabit? Alia ad deſignandum, quòd Chriſtus, qui introducitur, vt ſacerdos; non pertinet ad genus Leuiticum, nec ad genealogiam veteris legis. Et hæc eſt intentio Apoſtoli. Vnde ſubdit D *Neque initium dierum habens, neque finem vitæ.* Hoc autem dicit, nõ quia Chriſtus non ſit natus in tempore, neque mortuus, ſed propter æternam eius generationem, in qua natus eſt ſine initio cuiuſcunq; temporis. Vnde Ioan. 1. In principio erat verbum, id eſt tempore quocunq; dato: antè erat verbum, vt exponit Baſilius. Eſt enim ante omnes dies, quia per ipſum factus eſt mundus, cum quo incœperunt dies. Item nec finem vitæ: verum eſt quantum ad diuinitatem, quæ eſt æterna. Quantum etiam ad humanitatẽ: iam non habet finem vitę, quia Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur. Roma. 6. Et infrà. 13. Chriſtus Ieſus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Deinde cùm dicit *Aſsimilatus autem filio Dei, &c.* Oſtendit ſimilitudinẽ quantũ ad ſacerdotium.

Sciendum eſt tamen, ꝙ ſolet dici, ꝙ poſteriora aſsimilantur prioribus, & non econuerſo. Et ideo ne credatur, ꝙ ſacerdotium Chriſti ſit poſterius ſacerdotio Melchiſedech: hoc remouet Apoſtolus, quia & ſi Chriſtus inquantum homo natus ſit poſt eum & ex tempore, tamen inquan-

tum Deus & filius Dei eſt ab æterno, Et ideo Melchiſedech ſecuodum omnia iſta *Aſſimilatum eſt illi, qui eſt filius Dei* & hoc ioquantum *Manet ſacerdos in perpetuum*, quod poteſt dupliciter exponi. Vno modo, quia non fit mentio de fine ſacerdotij eius, nec ſucceſſore ipſius. Oſee.12. In manibus prophetarum aſsimilatus ſum. Item eſt ſacerdos in perpetuū, quia figuratum eius, ſcilicet ſacerdotium Chriſti, in perpetuum eſt. Vnde & in ſcriptura pluries repetitur, ritu perpetuo. Exod.27. Cultus perpetuus erit. Leui.24. Cultu, rituq; perpetuo, quia illud quod figurabatur per iſtud, perpetuum erat. Per hoc enim Apoſtolus continuat ſequentia ad præcedentia.

LECTIO SECVNDA.

Præfertur ſacerdotium Melchiſedech, ſacerdotio Leuitico, in quo cum figuraretur Chriſtus, oſtenditur Chriſti ſacerdotium, etiam Leuitico excellentius.

INtuemini autem quantus ſit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filijs Leui ſacerdotium accipientes, mandatum habent decimas ſumere à populo ſecundum legem, id eſt, à fratribus ſuis: quanquã & ipſi exierunt de lumbis Abrahæ. Cuius autem generatio nõ annumeratur in eis, decimas ſumpſit ab Abraham, & hunc qui habebat repromiſsiones, benedixit. Sine vlla autem contradictione, quod minus eſt à meliore benedicitur. Et hic quidem, decimas morientes homines accipiunt, ibi autem conteſtatur, quia viuit. Et vt ita dictum ſit per Abraham & Leui qui decimas accepit, decimatus eſt. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchiſedech.

Suprà oſtendit Apoſtolus quomodo Melchiſedech aſsimilatus eſt filio Dei: hic oſtendit præeminentiã ſacerdotij Melchiſedech ad ſacerdotium Leuiticum. Et circa hoc facit duo. Primò enim excitat atteotionem: ſecundò oſtendit propoſitum, ibi *Et quidem de filiis.* Excitat autem ipſos, quia grandia & maxima dicturus erat. Prouer.8. Audite me, quia de rebus magnis locutura ſum. Et ideo dicit *Intuemini*, id eſt diligenter conſiderate *Quantus*, id eſt, quam magnæ dignitatis *ſit hoc, cui Abraham patriarcha decimas ſoluit* & hoc de præcipuis. Malac.1. Maledictus doloſus, qui habet in grege ſuo maſculū: & votum faciens, immolat Domino debile.

Cur Abrahã patriarcha.

Dicitur autẽ Abraham patriarcha, id eſt princeps patrum: non quia non habuerit patrem, ſed quia ſibi facta eſt promiſsio de paternitate gentium. Gen.17. Eris pater multarū gentium. Eccle.44. Abraham magous pater multitudinis gentium. Roma.4. Patrem multarū gentium poſui te ante Deum cui credidiſti. Deinde cùm dicit *Et quidem de filiis*, oſtendit præemioentiam ſacerdotij Melchiſedech ad Leuiticum. Et circa hoc facit duo. Primò enim oſtendit propoſitum: ſecundò ex hoc concludit iotentum ſcilicet, ꝙ ſacerdotium Chriſti præfertur ſacerdotio Leuitico, ibi *Si ergo conſummatio.* Iterum prima in duas: quia primò oſtendit propoſitum: ſecundò remouet quandã reſpooſionem, ibi *Et vt ita dictum.* Prima iterum in duas. Primò oſtendit præeminentiam quaotū ad id, in quo ipſe vſus eſt ſacerdotio ſuo. Secundo quantū ad conditionẽ ſacerdotij, ibi *Et hic quidem decimas.* Ad ſacerdotem verò duo pertinent, vt dictum eſt ſupra. ſ. accipere, & benedicere. Duo ergo facit. Quia primò oſtendit excellentiã quantum ad acceptionẽ decimarum: ſecundò quantum ad benedictionẽ, ibi *Et hunc qui habebat.* Circa primum adhuc duo facit: quia primò oſtendit de quibus competit accipere decimas: ſecundò quomodo hoc excellentius faciebat Melchiſedech, ibi *Cuius autem generatio.* Dicit ergo *Et quidem accipientes ſacerdotium de filiis Leui.* In hoc oſtendit quibus cõpetit accipere decimas, quia ſacerdotibus. Sciendū eſt autem, ꝙ illi de tribu Leui erant deputati diuino cultui. Inter ipſos autẽ ſoli illi de ſtirpe Aaron, erant ſacerdotes. Exod.28. Applica Aaron, &c. Et iſti quia per Aaron erant de tribu Leui, ſumebant decimas. Sed contrà. Ergo ſecundū hoc ſoli ſacerdotes accipiebãt decimas: quod eſt contra illud Nume.18. Filijs Leui dedi omnes decimas Iſraelis. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ Leuitæ non accipiebant eas, niſi quia miniſtrabant ſacerdotibus. Et ita nõ propter ſe, ſed propter ſacerdotes dabãtur eis. Item Leuitæ accipiebant decimas decimatas, ſicut Nume.18. Et ita ſoli ſacerdotes accipiebant, & nõ ſoluebant. Secundò oſtendit quo iure accipiebant, quia ex mandato legis. Vnde dicit Mandatum habent decimas ſumere. Contrà. Si hoc eſt mandatū legis, cum ſeruare mandata legis modò ſit peccatum, videtur illicitum modò dare, vel accipere decimas. Reſpondeo: Dicendū eſt, ꝙ in lege fuerunt quædam purè ceremonialia, ſicut circūciſio, immolare agnū, & huiuſmodi. Et iſta quia erant figuratiua tantū, non licet modò ſeruare. Erant enim figura futuri. Vnde qui modò ſeruaret, ſignificaret Chriſtum adhuc futurum. Quædã verò erant purè moralia, & iſta modò ſeruãda ſunt: & de talibus fuit datio decimarum, ſicut ſupra dictū eſt. Vnde decimatio & in lege data eſt, & in nouo teſtamento. Matt.10. Dignus eſt operarius cibo ſuo. Luc.10. Dignus eſt operarius mercede ſua. Sed determinatio talis portionis, eſt ab eccleſia, ſicut & in veteri teſtamento fuit ex lege. Alia verò fuerunt partim cerimonialia, & partim moralia, ſicut iudicialia: & iſta quantū ad id, ꝙ cerimonialia ſunt nõ licet ſeruare: ſed quantum ad morale, debent: tamen non eſt neceſſe in propria forma ſeruari. Alia obiectio, quia ſi eſſet mandatum, & adhuc eſt, ergo peccat, qui non accipit, & peccant vbi non accipiuntur. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ aliqui dicunt, ꝙ nulli licet abrenuntiare iuri accipiendarū decimarum: ſed bene licet dimittere vſum accipiendi propter ſcandalū, & hoc exemplo Apoſtoli, qui ſumptus nõ accipiebat ab aliquibus. Et ſic dicunt mandatum eſſe, quod iuri nõ renuntient. Melius tamen dici poteſt, ꝙ non eſt intelligendum, ꝙ eis præceptū ſit ſumere, ſed pro ſe habent introductum hoc mandatum, ꝙ accipere poſsint, & alij teneantur reddere.

Quæ ſeruā-tiones in lege ſeruanda.

Tertiò oſtendit à quibus accipiebant, quia *A populo ſoluerent a fratribus ſuis ſecundum legem, quamquam ipſi* Leuitæ *Exierint de lumbis Abrahæ.* Quia enim aliquis poſſet dicere, quòd ſicut Melchiſedech accepit decimas ab Abraham, ita Leuitæ à filijs eius, ergo non præfertur illud ſacerdotiū iſti. Ideo hoc excludit, & dicit ꝙ ipſimet Leuitæ erant de ſemine Abrahæ, & ſic erant inferiores eo cui decimas ſoluerunt ſcilicet, Abraham. Deinde cùm dicit *Cuius autem*, oſtendit quomodo excellentius cõueniebat Melchiſedech accipere decimas, quia nec ipſe erat de genere Abraham, vnde *Generatio eius non annumeratur cum eis*, ſcilicet Leuitis. Item ex mandato legis licebat eis ſumere decimas: & ſic eorum ſacerdotium erat ſubiectum obſeruantijs legis, ſed ille non ex mandato cuiuſcunq; legis, ſed per ſe *ſumpſit decimas.* Ideo ſacerdotium eius erat figura ſacerdotij Chriſti, quod non eſt ſubditum legi. Item ipſi accipiebãt à populo infimo, ſcilicet à fratribus, ille autem à ſummo, ſcilicet ab Abraham.

Deinde cùm dicit *Et hunc qui habebat, &c.* Oſtendit excellentiam eius ex parte benedictionis, & eſt ſua ratio talis. Gene.14. Dicitur, quòd Melchiſedech benedixit Abrahæ, & maior eſt, qui benedicit, illo cui benedicit: ergo, &c. Et ideo dicit, quòd Melchiſedech ipſe benedixit Abraham *Qui habebat repromiſsionem.* Contrà: infrà.11. Non acceperunt repromiſsionem, &c. Reſpondeo: Dicendum eſt, quòd non accepit Abraham repromiſsionem, id eſt rem promiſſam, quia non fuit eam conſecutus, habuit tameo ipſam in fide, & ſpe, & ad ipſum ſpecialiter facta eſt repromiſsio.

Deinde cùm dicit *Sine vlla autem contradictione, quod minus eſt a meliore benedicitur* ponit maiorem ſuæ ratioois. Sed hic ſunt tres obiectiones. Prima eſt de hoc, quòd dicit, quòd minor à maiore benedicitur. Et ex iſto loco pauperes Lugdunenſes dicunt, quòd quicunq; iuſtus, maior eſt peccatore: & ſic iuſtus Laicus non benedicitur, à malo ſacerdote: ſed econuerſo. Vnde volunt, ꝙ omnis iuſtus eſt ſacerdos, & nullus peccator, eſt ſacerdos. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ iſte error nimis pernicioſus eſt: quia ſi bonitas miniſtri

requiratur

requiratur ad collationem ſacramenti, in quo eſt ipſa ſa- A lus, ſequitur quòd nullus ſit certus ſuæ ſalutis, nec ſciret ſe rectè baptizatũ, quia non poteſt ſcire, ſi ſacerdos ſit iuſtus. Nullus etiam poterit eſſe miniſter, quia nemo ſcit vtrum odio, vel amore dignus ſit. Eccle. 9. Et ideo dicendum eſt, ꝙ aliquis poteſt aliquid facere dupliciter: aut authoritate propria, aut authoritate alterius. Quando autẽ authoritate propria, tunc requiritur ꝙ ſit iuſtus. Sacerdos autem tantũ eſt miniſter. Vnde non agit niſi in virtute Chriſti. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miniſteriorum Dei. Et ideo, nõ nocet ſiue bonus, ſiue malus fuerit: quia Chriſtus eſt, qui in ipſo benedicit & ſic ſine vlla contradictione, qui benedicit, maior eſt. Secunda obiectio eſt, quia cum Chriſtus ſit maior omni ſacerdote, quomodo poteſt corpus Chriſti à ſacerdote conſecrari? Reſpondeo. Dicendum eſt, ꝙ ſacerdos benedicit materiã, non aũt corpus Chriſti. Item nõ agit authoritate propria, ſed authoritate Chriſti, qui inquantũ Deus, maior eſt corpore ſuo. Item tertia obiectio eſt, quia non videtur verum, B ꝙ maior benedicat ſemper minorem: quia papa conſecratur ab epiſcopo, & archiepiſcopus à ſuffraganeo, qui tamen ſunt minores. Reſpondeo: Dicendũ eſt, nec epiſcopus conſecrat papam, nec ſuffraganei archiepiſcopũ, ſed hunc hominem, vt ſit papa, vel archiepiſcopus. Item facit hoc miniſter Dei, qui maior eſt, q̃ papa. Deinde cùm dicit *Et hic quidem, &c.* Oſtendit præeminentiã ſacerdotij ex parte ſacerdotis ex conditione ipſius, & facit talem rationem, Illud eſt excellentius, quod non corrumpitur, ſed *In ſacerdotio Leuitico homines morientes,* id eſt per mortem ſuccedentes *Accipiunt decimas,* ſed *Ibi,* id eſt in ſacerdotio Melchiſedech *Conteſtatur* ſcriptura *Quia viuit,* id eſt non facit mentionem de morte eius: non quia non mortuus ſit, ſed quia ſignificat ſacerdotium, quod manet in æternũ. Chriſtus enim reſurgens à mortuis, iam non moritur. Roma. 6. & Apoc. 1. Fui mortuus, & ecce ſum viuus, &c. Conſequẽter cùm dicit *Et vt ita dictum ſit, &c.* Reſpondet cuidam obiectioni, Poſſet enim dici, verum eſt, ꝙ Melchiſedech maior eſt, q̃ Abra- C ham, qui ei dedit decimas, ſed Leui maior eſt, quàm Melchiſedech. Et ideo dicit Apoſtolus, ꝙ hoc non valet, quia *Vt ita dictum ſit per Abraham,* id eſt mediante Abraham *Et Leui decimatus eſt* ab eo ſupple *Qui decimas accepit,* id eſt à Melchiſedech. Et ſic adhuc eſt ipſe maior, q̃ Leui. Sed contrà: Si alicuius epiſcopi pater dat decimas, non tamen propter hoc oportet, ꝙ epiſcopus ſit minor illo, qui decimas recipit. Ergo nec ſimiliter in propoſito. Reſpondeo: Dicendũ eſt, ꝙ non eſt ſimile, quia tota dignitas illius generis etiam ſacerdotum, erat ex Abraham, non autem ſic eſt de epiſcopo, quia tota dignitas eius ex Chriſto eſt, non ex patre ſuo.

Deinde cùm dicit *Adhuc enim in lumbis, &c.* Manifeſtat, quod dixerat, & dicit, quòd *Leui adhuc erat in lumbis patris Abraham, quando dedit decimas Melchiſedech, qui occurrit ſibi* & ſic Abraham decimatò, decimatus eſt etiam Leui. Sed contrà: quia ſic etiam erat Chriſtus in lumbis eius, ſicut & Leui. Matt. 1. Filij Dauid, filij Abraham. Et ideo ſi propter hoc maior eſt Melchiſedech, q̃ Leui: quia Leui fuit decimatus, D non videtur ratio quare Chriſtus non fuerit decimatus: & ſic adhuc Melchiſedech maior Chriſto erit. Et eadem difficultas eſt de peccato originali: quia vt dicitur Romano. 5. In quo omnes peccauerunt, id eſt in Adam. Et ideo videtur, ꝙ Chriſtus, qui eodem modo fuit in ipſo ſicut nos, ipſum peccatum originale contraxerit. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ totum hoc intelligitur in his, qui in Abraham, ſiue in Adam fuerunt ſecundum rationem ſeminalem & corpulentam ſubſtantiam, quomodo Chriſtus non fuit ibi, ſed tantum ſecundum corpulentam ſubſtantiam: Chriſtus enim fuit conceptus quo ad corpus de materia puriſsima & ſanctiſsima beatæ virginis, vt habetur declaratum tertio ſententiarum, tertia diſtinctione.

LECTIO TERTIA.

Concluditur ſacerdotium Chriſti, Melchiſedech ſacerdotio eccellentius, & ideo etiam Leuitico.

SI ergo conſummatio per ſacerdotium Leuiticum erat (populus enim, ſub ipſo legem accepit) quid adhuc neceſſarium fuit ſecundum ordinem Melchiſedech, alium ſurgere ſacerdotem, & non ſecundum ordinem Aaron dici? Translato enim ſacerdotio, neceſſe eſt, vt & legis translatio fiat. In quo enim hæc dicuntur: de alia tribu eſt, de qua nullus altario præſto fuit. Manifeſtum eſt enim, quòd ex Iuda ortus ſit Dominus noſter, in qua tribu, nihil de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt. Et amplius adhuc manifeſtum eſt ſi ſecundum ſimilitudinem Melchiſedech exurgat alius ſacerdos, qui non ſecundum legem mandati carnalis factus eſt, ſed ſecundum virtutem vitæ inſolubilis. Conteſtatur enim, quoniã tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio verò melioris ſpei per quam proximamus ad Deum.

Suprà probauit Apoſtolus præeminentiam ſacerdotij Melchiſedech ad Leuiticum: hic ab eodem concludit excellentiã ſacerdotij Chriſti, reſpectu ſacerdotij Leuitici. Sicut etiam ſuprà dictum eſt à principio huius ſeptimi ca. Apoſtolus per tria probat in authoritate Pſalmiſtæ propoſitũ ſuum. Et primò per illud, ſecundũ ordinem Melchiſedech. Probauit ergo præeminentiam Melchiſedech ad Leui. Et ideo ſecundum ordinem ſacerdotij Melchiſedech, probat præeminentiam Chriſti ad ſacerdotiũ Leuiticum. Vnde facit hic magnã vim de iſto verbo, ſecundũ ordinem. Et facit duas rationes, quarum vna concludit, ꝙ ſacerdotium Chriſti præfertur ſacerdotio Leuitico. Secunda ꝙ etiã euacuat illud, & illã ponit, ibi *Et amplius adhuc manifeſtum eſt, &c.* In prima ratione, quæ eſt conditionalis, ponit duo antecedentia, & per cõſequens duo cõſequẽtia, ibi *Quid adhuc, &c.* Et ratio ſua talis eſt, Si ſacerdotiũ Leuiticũ fuiſſet perfectũ, per cuius miniſterium erat adminiſtratio legis, nõ fuit neceſſariũ, ꝙ ſurgeret alius ſacerdos ſm alium ordinem, per quem etiã alia lex miniſtraretur, ſicut per Leuiticum: lex vetus. Sed ſurgit alius ſacerdos ſm alium ordinem. ſ. ſecundum ordinem Melchiſedech. Ergo illud imperfectũ erat. Sicut ergo ſurgit ſacerdotiũ, ita neceſſe eſt ſurgere aliã legẽ.

In iſta ratione manifeſtum eſt, ꝙ ſunt duo antecedentia. Vnum pertinet ad ſacerdotium: aliud ad legem. Dicit ergo quantũ ad primũ antecedens, ꝙ *Si eſſet conſummatio per ſacerdotium Leuiticum.* Quantum verò ad ſecundũ, dicit, ꝙ ſi per ſacerdotium lex adminiſtraretur, quod probat *Quia ſub ipſo,* id eſt per eius adminiſtrationem *Populus legem accepit* non ꝙ ſacerdotiũ præcederet legem, ſed magis econuerſo. Vnde D iſtud ſm antecedens ponit ibi, cùm dicit *Sub ipſo enim, &c.* Malach. 2. Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam & legem de ore eius requirent. Facit autem mentionẽ ſpecialiter de ſacerdotio, vt transferat ſe ad legem, quæ per officium ſacerdotale adminiſtrabatur: non enim, vt dicit Glo. poteſt eſſe ſacerdos ſine teſtamẽto, & lege & præceptis. Sacerdotium verò nõ conſummabat. i. perficiebat. Tota enim perfectio ſua erat per legem, quam adminiſtrabat. Sed vt iam dicetur, nullum *Ad perfectum adduxit lex:* quia nec ad perfectionem iuſtitiæ. Matt. 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquã ſcribarum, &c. Item nõ dabat conſummationem patriæ, quia nõ introducebat in vitã. Et in huius ſignũ ipſe legiſlator nõ potuit intrare terram promiſsionis. Deut. vlt. Has autẽ duas perfectiones habemus per Chriſtũ. Eſa. 10. Conſummatio abbreuiata inundabit iuſtitiam. Roma. 9. Verbum cũſummans & abbreuians in æquitate. Hæc ſunt ergo antecedentia. Conſequentia verò ponit, cùm dicit, *Quid adhuc, &c.* Et hoc quantum ad primum, quaſi dicat,

Si illud fuiſſet conſummatum & perfectum *Quid adhuc fuit neceſſarium ſurgere alium, &c.* Id eſt non dixiſſet, ſecundum ordinem Melchiſedech, ſed ſecundum ordinem Aaron: quod quia non fecit, ergo erat imperfectum. Hæc eſt tota prima ratio, per quam patet, quòd ſacerdotium Chriſti præfertur Leuitico. Secunda ratio probat, ꝙ etiam ipſum euacuat, quia perfectum euacuat imperfectum. 1. Cor. 13. Cum venerit, quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Ergo ſacerdotiũ Chriſti euacuat ſacerdotium Leuiticum. Eſt ergo primum cõſequens, ꝙ ſacerdotiũ Chriſti euacuat ſacerdotiũ Leuiticum. Secundum conſequens eſt, ꝙ etiam euacuatur lex quæ per illud adminiſtrabatur: & illud ponit, cùm dicit, ꝙ *Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt, vt legis tranſlatio fiat.* Erat enim lex ſub adminiſtratione ſacerdotij: ergo mutato ſacerdotio neceſſe eſt, quòd lex mutetur. Et huius ratio eſt, quia mutato fine, neceſſe eſt, ꝙ mutentur ea, quæ ſunt ad finem, ſicut qui mutat propoſitũ eundi per aquam mutat propoſitũ quærendi nauem. Omnis autẽ lex ordinatur ad conuerſationẽ humanam ſm aliquod regimen. Vnde ſm philoſophum in politicis, Mutata conuerſatione, neceſſe eſt mutari legem. Sicut autem lex humana ordinatur ad regimen humanũ, ita ſpiritualis & diuina ad regimen diuinũ. Hoc autem regimen deſignatur per ſacerdotiũ. Tranſlato ergo ſacerdotio, neceſſe eſt transferri legem. Signanter autem loquitur quia non dicit, ſacerdote tranſlato. Lex enim non reſpicit perſonam ſacerdotis. Vnde mortuo ſacerdote, non mutatur lex, niſi fortè ſit illa introducta propter perſonam eius: ſed mutato ſacerdotio mutatur totus modus, & ordo regiminis. Et de iſta mutatione habetur Hier. 31. Feriã domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum, non ſm pactũ quod pepigi cum patribus veſtris, &c. Roma. 8. Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis. Lex enim vetus dicitur lex peccati & mortis, per occaſionem acceptam, quia. ſ. gratiam non conferebat ex opere operato: ſicut ſacramenta nouæ legis. Sed obijcit hic Manicheus: Si lex vetus fuit data per diuinam prouidentiam, cum illa ſit immutabilis, etiam ipſa lex eſſet immutabilis, & per conſequens non debuit mutari. Cum ergo mutata ſit, ergo nõ eſt data per diuinam prouidentiã. Reſpondeo: Dicendum eſt ſm, ꝙ dicit Auguſt. contra Fauſtum, Sicut ſapiens diſpenſator vna & eadẽ diſpoſitione & prouidentia ſm diuerſitatem temporũ & perſonarũ dat alia, & alia præcepta: ſicut & alia hyeme, alia æſtate, alia pueris, alia ſenibus, alia perfectis, alia imperfectis, & tamen eſt eadem prouidentia: ita diuina prouidentia immobili permanente, mutata eſt lex propter mutationẽ temporum: quia ante aduentum debuerunt dari præcepta, quæ figurarent venturum, ſed poſt aduentũ, quæ ſignificent veniſſe. Item data ſunt illis præcepta ſicut pueris: in nouo verò ſicut perfectis. Vnde lex dicitur pędagogus, quod eſt propriè puerorum. Vnde ſi in lege dicitur aliquid quod ſonet in perpetuitatem, hoc eſt ratione figurati. Item glo. dicit hic, ꝙ iſta tranſlatio ſacerdotij fuit figurata. 1. Reg. 2. Quando ſacerdotium fuit tranſlatum ad Samuelem: qui nõ fuit de tribu. Leui. Contrà: quia Samuel non fuit ſacerdos, immo magis hoc fuit figuratum in tranſlatione ſacerdotij Abyathar ad Sadoch, qui etiam erat Leuita. Et dicendum eſt, quòd licet Samuel non eſſet ſacerdos, tamen aliquid ſacerdotale egit: quia & ſacrificiũ obtulit: & reges vnxit. ſ. Saul & Dauid. Et quantum ad hoc, tranſlatũ eſt ad ipſum ſacerdotium. Et ſic dicitur in Pſal. Moyſes & Aaron in ſacerdotibus eius & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. Item contra illud quod dicit glo. quòd non erat de tribu Leuitico: quia 1. Paralip. 6. Helcana, qui fuit pater eius, & ipſe numeratur inter filios Leui. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ Samel quantum ad aliquid, fuit de tribu Iuda, & hoc quantum ad matrem. ſed quantum ad patrem de tribu Leui, non tamen de Aaron: ſed quantum ad locum, fuit de monte Ephraim. Licet enim vndecim tribus habuerint certas prouincias, nõ tamen tribus Leui: ſed inter ipſas accepit poſſeſſionem, & ſic habitabat in monte Ephraim. Deinde cùm dicit *In quo enim, &c.* Manifeſtat, quod dixit: & primò ꝙ ſacer-

E dotium ſit tranſlatum: ſecundò hoc exponit, ibi *Manifeſtum eſt enim.* Dicit ergo dictum eſt, ꝙ tranſlatũ eſt ſacerdotiũ: quia ille cui dicit Propheta *Tu es ſacerdos* eſt de alia tribu, ſcilicet de Iuda, nõ de Leui: ſicut patet Matt. 1. *De qua tribu Nullus præſto fuit altario,* id eſt altaris miniſterio. ſ. de Iuda. Sed contrà: Rex Ozias ingreſſus eſt templũ, vt poneret incenſum. 2. Paralip. 26. Reſpondeo: Dicendũ eſt, ꝙ licitè nullus præſtò fuit altari, vel etiã nullus impunè. Ipſe enim Ozias grauiter fuit punitus, quia vſq; ad mortem, fuit leproſus. Et ſi dicas contra illud quod dicitur, nullus, ꝙ beata virgo fuit de tribu & ſtirpe Aaron, quia erat cognata Elizabeth, quæ fuit de filiabus Aaron. Luc. 1. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ inter ſtirpes, ſacerdotalis & regia erant præclariores, vnde & frequenter coniunctæ fuerunt per matrimonium, ſicut patet de primo ſummo ſacerdote, qui accepit vxorẽ filiam Aminadab ſororem Naaſon, qui fuit dux in tribu Iuda. Exod. 6. Et etiam. 4. Reg. 11. & 2. Paral. 22. Ioiada ſacerdos duxit in vxorem Ioſabeth filiam regis Ioram, vnde
F potuit eſſe, ꝙ aliqua parte Eliſabeth eſſet de tribu Iuda.

Deinde cùm dicit *Manifeſtum eſt.* exponit, quod dixit, dicens, quòd *Manifeſtum eſt,* quòd Dñs ortus eſt de tribu Iuda. Matt. 1. Apoc. 5. Vicit leo de tribu Iuda, &c. De qua nihil, &c. Lex enim mandauit nullum aſſumi ad miniſteriũ tabernaculi, niſi tantũ de tribu Leui, vnde in tribu Iuda nihil de ſacerdotibus locutus eſt Moyſes. Deinde cũ dicit *Et amplius adhuc, &c.* Quia ſuperius poſuit vnã rationem ad probandum, ꝙ ſacerdotium Chriſti præfertur Leuitico, & ipſum euacuat, ideo hic ponit aliam, in qua oſtendit rationem euacuationis, & tranſmutationis illius: & vtitur quadam conditionali: in qua primò ponit duo antecedentia: ſecundò duo conſequentia, ibi *Reprobatio.* Circa primum duo facit: quia primò ponit illa antecedentia: ſecundò manifeſtat, quod dixit, ibi *Conteſtatur enim.* Ratio ſua talis, Si nouus ſacerdos ſurgit, hoc non erit ſm legem carnalis mandati, ſed ſm legem vitæ æternæ & inſolubilis. Et huius ratio eſt, quia primus fuit ſm legem illam, oportet ergo, ꝙ
G nouus ſit ſm aliam legem, ſi tamen ſurgit aliquis nouus. Sed dicendũ eſt, ꝙ ſurgit alius nouus. In maiori ergo ſunt duo, quorum vnum pertinet ad vetus teſtamentum ſcilicet, ꝙ eſt mandatũ carnale, & hoc quia habebat quaſdam obſeruantias carnales, ſicut circuncisionem, & purificationes carnales. Item quia promittebat pœnas & præmia carnalia. Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Infrà. 9. Iuſtitijs carnis vſq; ad tempus correctionis impoſitis. Et iſtud antecedens ponit, cùm dicit, Amplius manifeſtum eſt, &c. Et patet, ꝙ pertinet ad nouum teſtamentum, quod non diſpenſatur per carnalia, ſed conſiſtit in ſpiritualibus. Eſt enim, ſecundum ſpiritualem virtutem per quam generatur in nobis vita perpetua. Ex hoc quia promittuntur in ipſo bona & pœnæ perpetuæ. Infrà. 9. Chriſtus aſſiſtens pontifex, &c. Matt. 25. Tunc ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti verò in vitam æternam. Item nõ conſiſtit in carnalibus obſeruantijs, ſed in ſpiritualibus. Ioan. 6. Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita
H ſunt. Et dicit, quòd eſt ſecundum virtutem vitę inſolubilis.

Conſequenter cùm dicit *Conteſtatur enim, &c.* Manifeſtat, quod dixerat, & facit vim in hoc, ꝙ dicit, In æternum, quia ſi ſacerdotium eſt æternum, manifeſtum eſt, ꝙ dicit perpetuitatem. Deinde cũ dicit *Reprobatio quidem fit, &c.* Ponit duo conſequentia. Et primò de euacuatione veteris teſtamenti: ſecundò de inſtitutione noui, ibi *Introductio vero.* Primum eſt, ꝙ vetus teſtamentum fuit per legem carnalis mandati, & introducitur aliud, ergo primum mutatur. Et hoc eſt, quod dicit, ꝙ fit prioris mandati reprobatio. Sed contrà: Non reprobatur niſi malum. Eſa. 11. Vt ſciat reprobare malũ. Illud autẽ mandatũ non eſt malũ. Roma. 7. Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctũ, & iuſtum & bonum. Reſpondeo: Dicendum eſt, ꝙ non erat malum ſm ſe, ſed vt inconueniens tempori. Non enim ſeruanda ſunt in nouo ſacerdotio, quæ fuerunt in antiquo. Pſal. Holocauſtũ & pro peccato nõ poſtulaſti, tunc dixi, ecce venio. Et ideo dicitur, ꝙ illud reprobatur, & hoc propter infirmitatem & in-

Mand[…] quo bo[…] & mal[…]

& inutilitatem. Illud autem dicitur infirmum, quod non poteſt exequi effectum ſuum: proprius autē effectus legis & ſacerdotij eſt iuſtificare. Hoc autē non lex potuit facere. Roma. 8. Nam quod erat impoſsibile legi, in quo infirmabatur ſm carnem. Gal. 4. Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo vultis ſeruire. Item inutile dicitur, quod nō valet ad finem conſequendū. Hoc autē non poteſt lex, quia nō adducebat ad beatitudinem, quæ finis eſt hominis. Sed tamen ſuo tempore fuit vtilis, inquantū diſponebat ad fidem. Infrà. 11. Iuxta fidem omnes defuncti ſunt, nō acceptis repromiſsionibus. Quare autē ſit infirmū & inutile, oſtendit cùm dicit, Nil enim ad perfectū, nec. ſ. iuſtitiæ, nec patriæ adduxit. Vnde erat imperfecta, ſed perfecta fuit per Chriſtū. Conſequēter cùm dicit *Introductio vero.* ponit cōſequens ſm ex ſecundo antecedente, dicens *Introductio vero melioris ſpei* ſupple fit per nouū ſacerdotem *Per quam proximamus ad Deum.* Si enim nouus ſurgit, eſt ſm virtutem vitæ indiſſolubilis, hoc eſt antecedens & introductio melioris, &c. Et hoc eſt conſequens. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionem Ieſu. Item per ipſum proximamus Deo. Per peccatum enim diſtingimur ab ipſo. Eſa. 59. Iniquitates veſtrę diuiſerūt inter vos & Deū veſtrū, & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis. Hic eſt ergo ille, qui hoc remouet, quod facit nos approximare Deo, hic autem eſt ille nouus ſacerdos, ſcilicet Chriſtus, qui tollit peccata mundi. Ioan. 1. Roma. 5. Iuſtificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deū per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem acceſſum habemus in gratiam iſtam.

LECTIO QVARTA.

Probat ſacerdotium Chriſti præferri Leuitico, ex iuramento Dei, & æternitate durationis.

ET quantum eſt non ſine iureiurando (alij quidem, ſine iureiurando ſacerdotes facti ſunt: hic autem cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: tu es ſacerdos in æternum) intantum melioris teſtamēti ſponſor factus eſt Ieſus. Et alij quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco quòd morte prohiberentur permanere: hic autem eo, quòd maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare in perpetuum poteſt accedens per ſemetipſum ad Deum: ſemper viuens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, vt nobis eſſet pontifex ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis factus. Qui non habet neceſsitatem quotidie (quemadmodum ſacerdotes) prius pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populi. Hoc enim fecit ſemel, ſe offerendo. Lex enim conſtituit homines ſacerdotes infirmitatem habentes: ſermo autem iuriſiurandi, qui poſt legem eſt, filium in æternum perfectum.

Suprà Apoſtolus ex vna parte authoritatis Pſalmiſtæ probauit, q ſacerdotium Chriſti præfertur Leuitico, & ipſum euacuat: hic idem probat ex alijs duabus partibus: & primò ex hoc, quod dicit, Iurauit Dñs. Secundò ex hoc, quod dicit, Tu es ſacerdos, ibi *Et alij quidem plures, &c.* Facit autē primò talem rationē: Illud quod inſtituitur ſine iuramento, minus validū eſt, q̄ quod cōſtituitur cum iuramento: ſacerdotium autē Chriſti inſtitutū eſt cum iuramento, ſicut patet: quia dicit, Iurauit Dñs. Sacerdotiū verò Aaron, non: ſicut patet Exod. 28. Applica ad te Aaron, &c. Ergo, &c. Quantum ad maiorē dicit *Et quantum eſt* ſupple, quod *Non ſine iureiurando alij quidem ſine iuram. ſacerdo. facti ſunt, hic autē, &c.* Omnia iſta ponuntur ad probandū, q ſacerdotiū Chriſti ſit firmius, quia ſupradictum eſt, omnis promiſsio facta in veteri teſtamento per iuramentū, ſignum eſt conſilij diuini immobilis. Et ideo, quia ad Dauid, & ad Abraham facta fuit iſta promiſsio de Chriſto cum iuramēto ſpecialiter di-A citur Chriſtus filius ipſorum. Matt. 1. Iſtud autē iuramentū deſignat æternitatem poteſtatis Chriſti. Dani. 7. Poteſtas eius, poteſtas æterna. Luc. 1. Et regni eius non erit finis. *Intantum melioris, &c. Quia ſacerdotium eſt firmius,* quod patet, quia per iuramentum ordinatum eſt: ideo oportet aliquid melius & firmius per ipſum haberi. Vnde poteſt legi præcedens litera ſuſpenſiuè vſq; huc: q inquantū eſt non ſine iuramento, intantū melioris, &c. Sciendum eſt autē, q ſacerdos eſt medius inter Deum & populū. Deut. 5. Ego medius & ſequeſter fui. Et ideo, quia ſequeſter eſt mediator, ſacerdos debet Deum & populū ad concordiam reducere. Et hoc fit, quaſi per pactū de bonis tēporalibus, in quibus non conquieſcebat affectus niſi carnalium, ſm illud Pſal. Quid enim mihi eſt in cœlo, &c. Et ideo oportuit, vt ſuperueniret alius ſacerdos, qui eſſet ſponſor. i. promiſſor melioris teſtamēti, & melioris pacti, quia de bonis ſpiritualibus & ſtabilibus. Et hic eſt Ieſus. Hier. 31. Feriam domui Iuda fœdus nouum, non ſm pactum, quod pepigi, &c. Matt. 4.
B Pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnum cœlorū.

Deinde cùm dicit *Et alij quidem plures, &c.* vtitur alia clauſula poſita in authoritate, Tu es ſacerdos, in æternū. Et circa hoc facit duo. Primò enim oſtendit quare hæc clauſula, in ęternum apponitur. Secundò ex hoc oſtendit ſacerdotiū Chriſti eſſe maioris efficacię, q̄ ſacerdotiū veteris teſtamēti, ibi *Vnde & ſaluare.* oſtendit autem, q iſte ſit verus ſacerdos, quia alij prohibebantur morte permanere, quia omnes neceſsitatē habebant moriendi. Vnde Aaron mortuo, ſucceſsit Eleazar, ſicut patet Nume. 20. Et ſic deinceps. Sicut aūt videmus in naturalibus, quæ ſunt ſigna ſpiritualium, q incorruptibilia non multiplicātur ſub eadē ſpecie. Vnde non eſt niſi vnus ſol, ita in ſpiritualibus in veteri teſtamento, quod fuit imperfectū multiplicati fuerunt ſacerdotes. Et hoc fuit ſignū, q illud ſacerdotiū erat corruptibile, quia incorruptibilia nō multiplicantur in eadem ſpecie, vt dictum eſt, ſed iſte ſacerdos. ſ. Chriſtus eſt immortalis. Manet enim in æternū, ſicut verbum patris æternum, ex cuius
C æternitate redundat etiam æternitas in corpus eius, quia Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur. Roma. 6. Et idcirco *Ex eo quòd manet in æternum, habet ſacerdotiū ſempiternum.* Et ideo ſolus Chriſtus eſt verus ſacerdos, alij autē miniſtri eius. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti.

Deinde cùm dicit *Vnde & ſaluare, &c.* Oſtendit efficaciā eius. Et circa hoc duo facit, quia primò oſtendit efficaciam eius, ſecundò modū ipſius efficaciæ, ibi *Accedens, &c.* Efficacia eius eſt, quia cauſa eſt ſemper potentior ſuo effectu, & ideo cauſa temporalis non poteſt producere effectum æternum. Sacerdotium verò Chriſti eſt æternum non autem Leuiticum, vt eſt probatum. Ergo Chriſtus *Poteſt ſaluare in perpetuum.* Hoc autem non poteſt fieri, niſi haberet virtutem diuinam. Eſa. 45. Saluatus eſt Iſrael in Domino ſalute æterna. Modus autem eſt, quia *Accedens, &c.* Et deſcribit iſtum modum à tribus. ſ. ab excellentia virtutis naturę, & pietatis. Virtutis quidem, quia *Accedit per ſemetipſum.* Sed contrà. Accedens ad aliquem diſtat ab ipſo, Chriſtus au-
D tem non diſtat à Deo. Reſpondeo. Dicendum eſt, quòd Apoſtolus in verbis iſtis oſtendit duplicem naturam, ſcilicet humanam, ſecundum quam conuenit ei accedere, quia in ipſa diſtat à Deo, non autem accedit à ſtatu culpæ ad ſtatum gratiæ: ſed per contemplationem intellectus, & affectus, & adeptionem gloriæ. Et naturam diuinam, per hoc quod dicit eum per ſemetipſum accedere ad Deū. Si enim eſſet purus homo, nō poſſet per ſe accedere. Ioan. 6. Nemo poteſt venire ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum. Et ideo cum Apoſtolus dicit, quòd per ſemetipſum accedit, oſtendit virtutem eius. Eſa. 63. Gradiens in multitudine fortitudinis ſuæ. Ergo accedit inquantum homo, ſed per ſemetipſum inquantum Deus. Excellentiam verò naturæ oſtendit inquantum dicit *Semper viuens.* Aliter enim ſacerdotium eius finiretur. Apoc. 1. Fui mortuus, & ecce ſum viuens in ſecula ſeculorum. Excellentiam pietatis oſtendit, quia dicit *Ad interpellandum pro nobis,* quia licet ſit ita potens, ita altus: tamen cum hoc eſt pius, quia interpellat

pro nobis.1.Corin.2.Aduocatum habemus apud patrem
Ieſum Chriſtum,&c. Interpellat autem pro nobis, primò
humanitatẽ ſuam,quam pro nobis aſſumpſit repreſentan-
do. Item ſanctiſsimæ animæ ſuæ deſideriũ, quod de ſalute
noſtra habuit exprimẽdo, cum quo interpellat pro nobis.
Alia litera, accedentes per ipſum & tunc deſignantur illi
quos ſaluat,quia accedentes per fidẽ eius ad Deũ.Roma.5.
Iuſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per
Dominum Ieſum Chriſtũ, per quem acceſſum habemus.
Deinde cũ dicit *Talis enim decebat, &c.* Oſtendit ex excel-
lentia Chriſti, excellentiã eius ſacerdotij. Et circa hoc facit
duo. Primò enim oſtendit, ꝙ ei conueniunt perfectiones
conditionũ,quę requirebantur ad ſacerdotiũ veteris legis.
Secundò oſtendit, ꝙ ſibi deſunt imperfectiones eius, ibi
Qui non habet neceſſitatem. ponit autẽ quatuor conditiones de
ipſo, quæ debent eſſe in ſacerdote legali. Primò ſanctitas.
Leui.21.Incenſum enim Dñi & panes Dei ſui offerunt, &
ideo ſancti erunt. Hanc autem perfectè habuit Chriſtus.
Sanctitas enim importat puritatẽ cõſecratã Deo. Chriſtus
autem à principio conceptionis ſuæ Deo conſecratus fuit.
Luc.1.Quod enim ex te naſcetur, ſanctũ vocabitur. Matt.1.
Quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. Et Dan.9.
Vngatur ſanctus ſanctorũ. Secundò innocentia. Leuit.22.
Cuſtodiã pręcepta mea,vt nõ ſubiaceant peccato. Propriè
autẽ dicitur innocẽtia, puritas ad proximũ. Pſal. Innocens
manibus,&c. Chriſtus autẽ ſummè innocens fuit, vtpote
qui peccatũ nõ fecit. Pſal. Ego in innocentia mea ingreſſus
ſum. Tertiò ꝙ eſſet impollutus, & hoc quo ad ſe. Leuit.21.
Homo de ſemine tuo, qui habuerit maculam, non offerat
panes Dei ſui. De Chriſto autẽ dicitur in figura. Exod.12.
Erit autẽ agnus ſine macula, &c. Quartò ꝙ non cõmiſce-
retur cum coinquinatis. Leui.21. Non cõmiſces ſtirpem ge
neris ſui, vulgo gentis ſuæ. Chriſtus autẽ fuit perfectiſsimè
à peccatoribus ſegregatus. Pſal. Beatus vir qui non abijt in
conſilio impiorum,&c. Quod quidẽ verum eſt quantũ ad
ſimilitudinem vitę. Sapien.2. Diſsimilis eſt alijs vita illius.
Non tamen quantũ ad cõuerſationẽ, quia cum hominibus
conuerſatus eſt. Baruch.3. Et hoc propter illorum conuer-
ſationem. Matt.9. Quare cum peccatoribus manducat ma
giſter veſter? Et intantũ ſegregatus eſt, ꝙ etiam *Factus eſt
excelſior cælis,* id eſt ſuper oẽm cœleſtẽ creaturã, ſublimata
eſt humana natura in ipſo. Suprà.1. Sedet ad dexterã maie-
ſtatis in excelſis,&c. Ergo iſte eſt ſacerdos valde efficiens.
Conſequenter cùm dicit *Qui non habet, &c.* Remouet ab
eo, quod erat imperfectionis in ſacerdote legali. Hoc au-
tem erat, quia ille indigebat ſacrificio expiationis: vt patet
Leuit.16. Immolabit vitulum pro ſe, & hircum pro popu-
lo. Ergo orabat pro ſe. Item non tantum ſemel orabat pro
ſe, ſed frequenter. Et huius ratio eſt, quia *Lex instituit ſacerdo-
tes habentes infirmitatem.* Sapien.9. Homo infirmus & exigui
temporis,&c. Sed ſermo diuinus, qui poſt legem eſt, inter-
poſito iureiurando cõſtituit filium, qui nullam de iſtis im-
perfectionibus habet, ſed omnino perfectum, in æternum
ſcilicet ſacerdotem duraturum. Non enim obtulit pro pec-
catis ſuis, ſed tantũ pro noſtris. Eſa.53. Vulneratus eſt pro-
pter iniquitates noſtras. Item nec frequenter pro nobis, ſed
tantum ſemel. 1.Pet.3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris
mortuus eſt. Vnica enim eius oblatio ſufficit ad exhaurien
da peccata totius generis humani.

CAPIT. VIII. LEC. I.

Oſtendit idem quod ſuprà, ex eo quod Chriſtus non
fuit miniſter legalium.

*Capitulum autem ſuper ea, quæ dicuntur, Ta-
lem habemus pontificem, qui conſedit in dex-
tera ſedis magnitudinis in cælis: ſanctorum
miniſter, & tabernaculi veri, quod fixit
Deus, & non homo. Omnis enim pontifex, ad offerendum
munera & hoſtias conſtituitur. Vnde neceſſe eſt & hunc
habere aliquid quod offerat. Si ergo eſſet ſuper terram, nec*
E *eſſet ſacerdos: cum eſſent, qui offerrent ſecundum legem
munera, qui exemplari & vmbræ deſeruiunt cœleſtium:
ſicut reſponſum eſt Moyſi, cum conſummaret tabernacu-
lum. Vide (inquit) omnia facito ſecundum exemplar, quod
tibi oſtenſum eſt in monte.*

Suprà probauit Apoſtolus excellentiã ſacerdotij Chri-
ſti ad ſacerdotium Leuiticum ex parte perſonę: hic probat
idem ex parte ipſius ſacerdotij. Et circa hoc facit duo.
Primò enim oſtendit ſacerdotium Chriſti eſſe excellentius
ſacerdotio veteris legis: & primò hoc in generali: ſecundò
in ſpeciali, ibi *Habuit quidem & prius.* ſcilicet.9.ca. Prima in
duas. Primò enim ponit intentũ: ſecundò manifeſtat pro-
poſitum ſuum, ibi *Omnis enim pontifex.* Circa primũ duo fa-
cit: quia primò ponit modum tradendi: ſecundò præmittit
quæ debet dicere, ibi *Talem habemus pontificem, &c.* Dicit ergo
Capitulum, &c. Capitulum eſt breuis complexio continens
F multa. Et dicitur à capite, quia ſicut in capite virtute &
quaſi ſummariè continentur omnia, quæ ſunt in corpore,
ſic in capitulo illa, quę dicenda ſunt. Ergo dicemus in quo-
dam capitulo, & quaſi in quadã ſumma *Super ea quæ dicuntur*
ly ſuper, poteſt dicere appoſitum, & tunc erit ſenſus, Quæ
ſummariè dicenda ſunt ſuperapponentur præmiſsis. Vel
poteſt deſignare exceſſum, & tunc eſt ſenſus. Ea quæ dicen
da ſunt in ſumma, & capitulo ſunt maiora. Deinde cùm
dicit *Talem habemus pontificem, &c.* Præmittit, quæ debet di-
cere. Et primò dignitatem huius ſacerdotij: ſecundò offi-
ciũ eius, ibi *Sanctorum miniſter.* Dignitas eius eſt, quia *Talem
habemus pontificem, qui conſedit ad dexteram ſedis magnitudinis in excelſis.*
Sedes eſt iudiciaria poteſtas, quæ aliquibus conuenit tanq̃
miniſtris Dei, ſicut omnibus regibus, & adorabunt eum
omnes reges terræ, vt dicitur in Pſal. Et omnibus prælatis.
1.Corinth.4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti.
Sedes ergo magnitudinis, eſt excellentiſsima poteſtas iudi
candi. Item pars dextera eſt potentior in animali, & ſignifi
G cat bona ſpiritualia. Quia ergo Chriſtus habet iudiciariã
poteſtatẽ, dicitur ſedere. Pater enim omne iudiciũ dedit filio.
Ioã.5. Quia verò poſt Deũ habet hoc, excellentiſsimè, ſedet
in dextera magnitudinis in excelſis.i. in potioribus bonis
ſuprà.1. Sedet ad dexterã maieſtatis in excelſis. Hoc autẽ,
quod dicitur conſedere, vel conſedet, poteſt referri ad Chri
ſtum ſm, quod eſt Deus, & ſic conſedet, quia habet eandẽ
authoritatẽ iudicandi, quam habet pater, ſed diſtinctus eſt
in perſona. Et ſic, ly magnitudinis, accipitur pro perſona
patris. Vel ſm, quod homo, & hoc magis propriè ad inten-
tionem Apoſtoli, quia loquitur de pontificatu Chriſti, qui
eſt pontifex inquantũ homo. Et ſic conſedet, quia humani
tas aſſumpta habet quandam aſſociationẽ ad deitatem, &
conſedet ad iudicandũ. Pſal. Eleuata eſt magnificentia tua
ſuper cœlos. Ioan.5. Poteſtatem dedit ei iudicium facere,
quia filius hominis eſt. Et ſic apparet dignitas ſacerdotis.
Conſequenter cùm dicit *Sanctorum miniſter.* oſtendit di-
gnitatẽ officij eius. Dicitur autem *Miniſter ſanctorum,* id eſt
H ſanctarum ædium.ſ. ſanctuariorum. Miniſtri enim antiqui
accipiebant miniſteriũ, vt cuſtodirent ſacra, & ſeruirent ta
bernaculo. Hoc aũt excellentius habet Chriſtus, qui eſt mi
niſter, non quidẽ inquantũ Deus, quia ſic eſt author, ſed in
quantũ homo. Luc.12. Tranſiẽs miniſtrabit illis. Humani-
tas.n. Chriſti eſt, ſicut organũ diuinitatis. Eſt ergo miniſter
ſanctorũ, quia miniſtrat ſacramenta gratiæ in præſenti; &
glorię in futuro. Item *Eſt miniſter tabernaculi veri,* quod eſt, vel
eius eccleſia militans. Pſal. Quàm dilecta tabernacula tua
Dñe virtutũ. Vel triũphans. Eſa.33. Tabernaculũ, quod ne-
quaquã trãsferri poterit. Pſal. Dñe quis habitabit in taber-
naculo tuo? &c. Homo aũt Chriſtus miniſter eſt, quia oĩa
bona gloriæ per ipſum diſpenſantur. Dicit aũt *Veri* propter
duo. Primo propter differẽtiã ad vetus, quod erat figurale
iſtius. 1.Cor.10. Omnia in figura illis cõtingebãt. Iſtud aũt
eſt veritas iſtius. Eſt ergo verum.i. veritatem continens re-
ſpectu figuræ. Secundo quia illud factum eſt per hominẽs
iſtud autẽ, ſcilicet vel gratiæ, vel gloriæ eſt à ſolo Deo. Pſal.
Gratiam

Gratiam & gloriam dabit dominus. Ro.6. Gratia dei, vita æterna. Et ideo dicit *Quod ſuit dms.* 2.Corint.5. Scimus quõ ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quia ex deo habemus domum non manufactam ęternam in cœlis. Deinde cum dicit *Omnis enim pontifex, &c.* explicat in ſpeciali. Et circa hoc facit tria. Primo enim oſtendit Chriſtum eſſe miniſtrum aliquorum ſanctorum. Secundo ꝙ non veteris legis, ibi *Si ergo eſſet.* Tertio ꝙ aliquorũ maiorum, ibi *Nunc autem melius.* Facit autem primo talem rationem, Omnis pontifex ad hoc conſtituitur, vt offerat munera & hoſtias, & ſecundum hoc dicitur, Miniſter ſanctorum. Chriſtus autem eſt pontifex, vt ſupra probatum eſt. Ergo neceſſe eſt ipſum habere aliqua, quæ offerat. ſupra 5. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, &c. Hoſtia eſt de animalibus, munera de quocunq; alio. Leui.21. Incẽſum & panes dei ſui offerunt. Quia vero neceſſe fuit Chriſtum habere quod offerret, ipſe ſeipſum obtulit. Fuit autem talis oblatio munda, quia caro eius nullam maculã peccati habuit. Exo.12. Erit agnus ſine macula, maſculus anniculus. Item fuit congrua, quia congruum eſt, ꝙ homo pro homine ſatisfaciat. Infra 9, Obtulit ſemetipſum immaculatum deo. Item apta ad immolandum, quia caro eius mortalis erat. Ro.8. Mittens deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. Item eſt idem ei cui offertur. Ioã.10. Ego & pater vnum ſumus. Item vnit deo illos pro quibus offertur. Ioan.17. Vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint. Deinde cum dicit *Si ergo eſſet* oſtendit quòd Chriſtus non eſt miniſter legalium. Et circa hoc facit tria: quia primo inducit quandam conſequentiam: ſecundo oſtendit ipſam rationem, ibi *Cum eſſent.* Tertio probat eam per authoritatem, ibi *Sicut reſponſum eſt Moyſi.* Conſequẽtia vero talis eſt. *Ergo ſi eſſet ſuper terram* hoc eſt antecedens. *Nec eſſet ſacerdos* & hoc eſt conſequens. Vnde conſequentia eſt vna cõditionalis. Et legitur multis modis. Primo ſic, & ſecundum glo. nec ponitur hic nominatiuus: & ideo ſic intelligitur, Si enim illud quod offertur eſſet ſu-

C per terram, &c. quod dupliciter intelligitur. Vno modo, vt ſit ſenſus, Si illud quod offertur eſſet aliquod terrenũ, Chriſtus nõ eſſet ſacerdos. Quaſi dicat, Nulla neceſsitas eſſet ſacerdotiĵ eius: quia multi eſſent qui talia offerrent. Sed nunquid caro Chriſti terrenę non erat? Reſpondeo: Dicendum eſt ꝙ materialiter eſt terrena. Iob 9, Terra data eſt in manus impiĵ. Sed dicitur non eſſe terrena: primo ratione vnionis. Ioan.3. Qui de cœlo venit, ſuper omnes eſt, id eſt, filius dei qui illam ſibi vniuit. Item ratione virtutis actiuæ, ſcilicet ſpiritus ſancti qui eam formauit. Item ratione fructus: quia oblatio eius non ordinatur ad conſequendum aliquid terrenum, ſed cœleſte. Ioan.8. Vos de mundo hoc eſtis, ego non ſum de hoc mundo: hęc eſt prima expoſitio & melior. Secunda talis eſt, Et ſi, id eſt, quanuis illud quod offertur, eſſet ſuper terram, quia neceſſarium eſt aliquid offerri, non eſſet ſacerdos, ſed alius idoneus: quia nullus poſſet idoneus inueniri ad offerendum iſtud. Tres ſunt aliæ lecturę in, quibus ſubintelligitur offerens: & primo in generali, vt ſenſus

D ſit, Si eſſet aliquis ſacerdos terrenus, qui poſſet offerre pro cœleſtibus, Chriſtus non eſſet ſacerdos. Alia eſt de Chriſto ſpecialiter, ſic, Si Chriſtus eſſet ſacerdos terrenus, nõ competeret ei ius ſacerdotiĵ, cum eſſent qui ſecũdum legẽ offerrent munera. Aliter ſic, Si Chriſtus adhuc eſſet ſuper terrã, ita, ſcilicet ꝙ nondum aſcendiſſet, non eſſet ſacerdos, quia non compleuiſſet ſacerdotium ſuum. Sed ſecundum primã expoſitionem continuatur litera ſic: & probat, quia multi eſſent, qui ſecundum legem offerrent talia munera, ſcilicet illi qui deſeruiunt exemplari & vmbræ cœleſtium. Sacramenta legalia fuerunt figura aliorum quãtum ad duo, ſcilicet quantum ad cognitionem, & quantum ad rerũ expletionem. Quãtum ad cognitionem, cum dicit *Exemplari,* quia in veteri lege, quaſi in quodã exemplari poterat legi id, ad quod noſtra cognitio debet ferri. Sed videtur, ꝙ loquatur improprie. Exemplar enim prius eſt exẽplato, quod proprie dicitur exemplum. Sed cœleſtia ſunt priora, nec facta ſunt ad ſimilitudinem veteris legis, ſed magis econuerſo.

A Reſpondeo: Dicendum eſt ꝙ prius dicitur dupliciter. Vno modo ſimpliciter, & ſic procedit obiectio. Vel quo ad nos, & ſic verum eſt, ꝙ illa non ſunt priora. Quantum ad ſecundum, dicit *Vmbræ* quia ſicut vmbra rep̃ſentat corpus: nec tamen illud attingit, ita & illa repreſentabant nouum teſtamentum. Infra.10. Vmbram habens lex futurorum, & cęt.

Conſequenter probat per authoritatem, rationabilitatẽ conſequentiæ cum dicit *Sicut reſponſum eſt Moyſi,* ſcilicet, a domino. Exod.25, *Vide,* ſcilicet, diligenter conſiderando *Et facito omnia ſecundum exemplar, &c.* Quia naturaliter inferiora tendunt in ſimilitudinem ſuperiorum. Dominus enim per ſenſibilia, voluit vos ad intelligibilia & ſpiritualia manuduci. Iob.38. Nunquid noſti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra? &c.

LECTIO SECVNDA.

Manifeſtat Chriſtum fuiſſe miniſtrum meliorum, quàm legaliũ, adduntur q; conditiones noui teſtamenti.

B *NVnc autem melius ſortitus eſt miniſterium quanto & melioris teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromiſsionibus ſancitum eſt. Nam ſi illud prius culpa vacaſſet, non vtique ſecundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit dominus, & conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehẽdi manum eorum, vt educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipſi nõ permanſerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit dominus. Quia hoc eſt teſtamẽtum quod diſponam domui Iſrael poſt dies illos, dicit dominus, dãdo leges meas in mẽtem eorum, & in corde eorum ſuperſcribam eàs.*

Supra Apoſtolus probauit Chriſtum eſſe pontificem, et

C per conſequens miniſtrum ſacramentorum, non tamẽ ſecundum veterem legem: hic oſtẽdit ipſum eſſe miniſtrum maiorum & meliorũ, q̃ illa fuerint. Et circa hoc facit tria: primo enim præmittit intentum: ſecundo aſsignat cauſam eius: tertio probat ſecũdum, ibi *Quanto & melioris.* Tertium ibi *Nam ſi illud.* Dicit ergo: Dico ꝙ non habet aliquid terrenum offerre. *Sed nunc,* id eſt, tempore gratiæ *ſortitus eſt,* id eſt, ſorte accepit *Melius miniſterium,* id eſt, dignius ſacerdotium. Dicitur ſacerdotium Chriſti, miniſterium, quia non competit niſi inquantum homo fuit miniſter. Rom.15. Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrũ fuiſſe, &c. Dicit autem ſortitus eſt, id eſt, ſorte accepit, quia illud quod habetur per ſortem expectatur a domino. Pſal. In manibus tuis ſortes meę. Et ideo omnia, quę fiunt ſecundum diſtributionem diuini arbitriĵ, dicuntur ſorte dari, & talia ſunt effectus gratiæ. Ephe. 1, Sorte vocati ſumus, id eſt, diuina electione, quia quando contingit deficere iudicium humanum, ſolent ſe homines conferre ad electionem & diſpoſitionem diuinam, mitten-

D tes ſortem, ſicut patet Actuũ 1, de electione Mathiæ. Vnde Prouer.16. Sortes mittuntur in ſinum, ſed a domino tẽperantur, Chriſtus quidem iſtud miniſterium, ſorte, id eſt, diſpoſitione diuina, cõſecutus eſt. Deinde cum dicit *Quanto melioris, &c.* aſsignat cauſam quare miniſterium hoc maius eſt. Omnis enim ſacerdos mediator eſt. Iſte autem mediator eſt melioris fœderis. ſ. hominis ad deum. Mediatoris enim eſt extrema conciliare. Iſte vero ad nos diuina attulit: quia per ipſum facti ſumus diuinæ conſortes naturæ, vt dicitur. 2.Pet.1. Ipſe etiam noſtra offert deo. Et ideo dicit Apoſtolus. 1.Ti.2. Mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Ibi promittebantur temporalia. Eſa.1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Hic autem cęleſtia, ſicut ſupradictum eſt. Sic ergo iſtud melius eſt quãtum ad id, quod dominus hominibus promittit. Itẽ in illo dicuntur quædam, quæ pertinẽt ad cultum dei, & iſta ſunt cerimonialia: quædam vero, quæ ad rectitudinem vitæ, & iſta ſunt præcepta moralia, quæ manent: alia vero, non. In

noun autem adduntur conſilia iſtis præceptis, quæ dantur perfectis, qui ſunt capaces ſpiritualium. Et ſic manent pręcepta eadem: ſed promiſſa diuerſa. Item ſacramenta ſunt diuerſa: quia ibi erat figura tantum: hic autem figuræ veritas expreſſa. Per omnia ergo teſtamentum iſtud eſt melius.

Deinde cum dicit *Nam ſi illud, &c.* probat quòd illud teſtamentum cuius Chriſtus mediator eſt, melius eſt: & facit talem rationem, Si primum teſtamentũ non habuiſſet culpam, non quæreretur aliud ad corrigendum defectum ipſius, ſed quęritur, ergo, &c. Antecedens ponitur, & patet in litera. Sed contra. Ro.7. Lex ergo peccatum eſt? Abſit. Ergo male dicit, ꝙ non vacabat a culpa. Reſpõdeo: Dicẽdum eſt ꝙ aliquid poteſt conuenire legi dupliciter. Vel ſecundum ſe, & ſic erat bona, vel ratione illorũ quibus data eſt, & ſic dicitur habere culpam propter duo. Primo quia nõ dabat virtutem ad purgandum commiſſa. Infra.10. Impoſsibile eſt ſanguine taurorum aut hyrcorum auferri peccata. Secundo quia nõ dabat gratiam ad intereſſe ad vitandũ peccata, ſed ad cognoſcendum tantum: & ſic erat occaſio peccati. Rom.7. Concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces, & ſic dicitur nõ vacaſſe a culpa, quia homines in ipſa relinquebantur in culpa. Sed dicit *Non inquireretur locus.* Sicut enim corpus nunquam perfecte quieſcit, ſed ſemper mouetur, quouſq; pertingat ad locum ſuum: ſic quandiu habetur aliquid imperfecte non quieſcit deſiderium, ſed ſemper tendit vltra, vſque dũ veniat ad perfectũ. Inquirebatur ergo locus iſtius ab homine qui deſiderabat, ſed magis a deo, qui propter noſtræ ſalutis deſiderium dicitur inquirere. Deinde cũ dicit *Vituperans enim, &c.* probat veritatem conſequentis. ſ. ꝙ inquiritur locus teſtamẽti, & hoc per authoritatem. Hie.31. Ecce venient dies, &c. Et circa hoc facit duo. Primo enim præmittit authoritatẽ. Secundo arguit ex ipſa, ibi *Dicendo autem nouum*. Prima in duas. Primo enim præmittit prophetiam de noui teſtamẽti datione. Secundo deſcribit ipſum, ibi *Non ſecundum teſtamentum, &c.* Iterum prima in tres. Primo enim oſtendit tẽporis dationis opportunitatem. Secũdo noui teſtamenti perfectionem, ibi *Conſummabo teſtamentum nouum.* Tertio quibus datum fuit, ibi *Super domum Iuda.* Dicit ergo *Vituperans enim* dominus, non quidem legem, ſed *Eos* qui. ſ. erant ſub lege dicit *Ecce dies veniunt, &c.* Hæc eſt authoritas, quæ eſt Hiere. 31. & nõ habetur omnino ſub iſtis verbis, ſed mutantur pauca. Ibi enim dicitur ſic, Ecce dies veniunt dicit dominus, & feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum: non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus veſtris in die qua extendi manum meam vt educerẽ eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum. Sic ergo patet ꝙ pacta mutantur. Dicit ergo q̃tum ad temporis opportunitatem. *Ecce dies veniunt,* id eſt tẽpus gratiæ, quod comparatur diei, quod illuminatum eſt a ſole iuſtitiæ. Ro.13. Nox præceſsit, dies autem appropinquauit. Quantum ad perfectionem noui teſtamenti, dicit *Conſummabo nouum teſtamentum.* Et dicit cõſummabo, quod ſonat ad perfectionẽ. Apoc.21. Ecce noua facio omnia. Iſtud autem verbum, Conſummabo, non habetur ibi, ſed vtitur eo Apoſtolus ad deſignandum perfectionem noui teſtamenti. Eſa.10. Conſummationem et abbreuiationem faciet dominus ſuper terram. Fuit. n. nouum teſtamentum perfectũ quantum ad eruditionem vitæ, quæ non extenditur tãtum ad generalem iuſtitiæ eruditionem, ſed ad perfectam. Mat.5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, &c. Item in veteri teſtamento erant tantum figuralia: in nouo vero, veritas figurarum: & ita nouum conſummat, & perficit vetus. Quãtum ad tertium dicit *Super domum Iſrael, & Iuda.* Sed nũquid datur tantũ Iudeis? Non. Ro.9. Non omnes, qui ſunt ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ. Et ſequitur, Nõ qui filij carnis, hi ſunt filij dei, ſed qui filij ſunt promiſsionis, æſtimãtur in ſemine. Illi ergo qui ſortiti ſunt gratiã dei, ſunt Iſrael per fidem, & Iuda per confeſsionem. Ro.10. Corde creditur ad iuſtitiã, &c. Dicitur autem *Super domum, &c.* triplici ratione. Vna quia Chriſtus in propria perſona prædicauit Iudæis, non Gentibus. Mat.15. Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt

E domus Iſrael. Secunda quia Gentiles facti ſunt participes noui teſtamenti, ſicut oleaſter inſertus in bonam oliuã participat pinguedinẽ eius. Ro.11. Alia quia tempore Roboã & Ieroboam diuiſus fuit regnum Iuda, a regno decem tribuum, quæ quidem remanſerunt in idolatria, ſed regnum Iuda magis adhæſit deo, licet nõ ex toto. Et ideo vtroſque tetigit. Deinde cum dicit *Non ſecundum teſtamentum.* deſcribit nouum teſtamentum: & primo per differentiam ad vetus: ſecundo per proprias conditiones, ibi *Quia hoc eſt teſtamentum.* Iterum prima in duas. Primo oſtendit diſtinctionem noui & veteris teſtamenti. Secundo infirmitatem veteris, ibi *In die in qua.* Poſſet enim aliquis dicere, Nunquid iſtud nouum eſt iſti ſimile? Ideo quaſi reſpõdens dicit, Nõ: *Quia non ſecundum id, quod feci cum patribus eorum.* in quo oſtendit, ꝙ non eſt ſeruãdum vetus cum nouo. Gal.5. State & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri. Matt.9. Neq; mittunt vinum nouum in vtres veteres, &c. Et Rom.7. Seruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literę. Quia ſi aliq̃d

F inueniatur in veteri, quod gentibus indicatur ad ſeruandum, referendum eſt ad intellectum ſpiritualem, ſicut dicit Eſa.19. Colent eum in hoſtijs & muneribus, quod totum eſt ſpiritualiter intelligendum. Deinde cum dicit *In die qua apprehendi, &c.* oſtendit defectum veteris teſtamẽti. Et primo ex eius traditione, ſecundo ex euentu, ibi *Quoniam ipſi.* Vetus enim teſtamentum traditum eſt ſeruis & infirmis. Seruis quidem, quia quãdoq; exierunt de ſeruitute Aegypti. Et q̃tum ad hoc dicit *Vt educerem illos, &c.* Gala.4. Vnũ quidem in ſeruitutem generans, &c. Item quia erat lex timoris ſeruilis. Ro.8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, &c. Aug. Breuis differentia veteris & noui teſtamenti, timor & amor. Item infirmis, quia per ſe non poterant ſe iuuare. Et q̃tum ad hoc dicit *Apprehendi manum eorum,* quod eſt infirmorum. Pſal. Tenuiſti manũ dexteram meã. Ro.8. Quod impoſsibile erat legi in quo infirmabatur. Dicit autem *Patribus eorum,* ſcilicet Abraham Iſaac, & Iacob, cum quibus iniji fœdus ſpeciale. Pſal. Memor fuit in ſeculũ

G teſtamenti ſui verbi, quod mandauit in mille generationes quod diſpoſuit ad Abrahã, &c. Sed iſtis in exitu de Aegypto promiſit carnalia. Deinde cũ dicit *Quoniam ipſi non, &c.* oſtendit defectum veteris teſtamenti ex euentu, & primo quantum ad culpam, & ideo dicit *Quoniam ipſi non permanſerunt in teſtamento meo* quia. ſ. non erat ſcriptum in cordibus ipſorum. Vnde ſtatim poſt legem datam fecerunt vitulum conflatilem. Exo.32. Et Pſal. Fecerunt vitulum in Oreb & adorauerunt ſculptile. Et quantum ad pœnam. Ideo dicit *Et ego neglexi eos.* Illud enim aliquis dicitur negligere, quod permittit perire. Et ſic neglexit eos, quia permiſit eos perire ab exterminatore, vt dicitur. 1.Cor.10. & Pſal. Spreuiſti omnes diſcedentes a iudicijs tuis. Alia litera *Et ego dominatus ſum eorum,* id eſt, puniendo oſtendi me eſſe dominum ipſorum. Deinde cum dicit *Quia hoc eſt teſtamentum, &c.* Deſcribit conditiones noui teſtamenti. Et circa hoc facit duo. Primo ponit modum editionis eius. Secundo effectum ipſius, ibi *Et ero eis in deum.* Dicit ergo *Quia hoc eſt,* id eſt tale eſt *Te-*

H *ſtamentum quod diſponam domui Iſrael, &c.* diſpoſitio importat congruitatem ordinis. Et ideo dicit *Poſt dies illos,* id eſt poſt legem datam. Debuit enim poſt legem veterem dari noua lex, ſicut primo datur pedagogus, poſtea magiſter, vt prius homo recognoſcat infirmitatẽ ſuam. In hoc ergo patet cõgruitas temporis dandi nouum teſtamentum. Modus autem tradendi duplex eſt. Vnus per exteriora, ſicut proponendo verba ad cognitionem alicuius. Et hoc poteſt homo facere, & ſic traditum fuit vetus teſtamentum. Alio modo interius operando. Et hoc proprium eſt dei. Iob.32. Inſpiratio omnipotentis dat intelligẽtiam. Et hoc modo datum eſt nouum teſtamentum, quia conſiſtit in infuſione ſpiritusſancti, qui interius inſtruit. Non autem ſufficit tantũ cognoſcere, ſed requiritur operari. Et ideo primo illuminat intellectũ ad cognoſcendũ. Et ideo dicit *Dabo leges meas, &c.* Et dicit in plurali, propter diuerſa præcepta & conſilia. Et hoc facit ſpiritusſanctus. 1.Io.2. Vnctio eius docet vos. Io.14. Ille vos docebit omnia, &c. Item ad bene operandum

inclinat

inclinat affectum, vnde imprimitur cordi. Et quantum ad hoc dicit *In corde eorum ſuperſcribam eas*, id eſt ſuper cognitionem, ſcribam charitatē. Super omnia autem charitatem habete, &c. Collo. 3. & Ro. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, &c. Et hæc eſt epiſtola de qua ſubdit. 2. Cor. 3. Non atramento, ſed ſpiritu dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.

LECTIO TERTIA.

Excellentiores noui teſtamenti effectus ponuntur, qui ſunt, hominis ad Deum coniunctio, perfecta dei cognitio, & peccatorum remiſsio.

ET ero illis in deum, & ipſi erūt mihi in populum. Et non docebit vnuſquiſq; proximum ſuum, & vnuſquiſque fratrem ſuum, dicens, cognoſce dominum: quoniā omnes ſcient me a minore vſque ad maiorem, quia propitius ero iniquitatibus eorum: & peccatorum eorum iam non memorabor. Dicendo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt.

Supra poſuit Apoſtolus conditiones noui teſtamenti ex editione ipſius, nunc ponit tres effectus ipſius. Primus eſt hominis ad deum perfecta coniunctio. Secundus eſt dei perfecta cognitio, ibi *Et non docebit.* Tertius eſt peccatorum remiſsio, ibi *Quia propitius ero.* Circa primum ſciendum eſt, quod ad hoc quod homo iungatur deo, requiritur auxilium diuinæ gratiæ, quia ad hoc non poteſt propria virtute. Hiere. 31. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miſerās. Primo ergo tangitur illa coniunctio ex parte dei. Secundo ex parte hominis ibi *Et ipſi erunt.* Dicit ergo *Ero illis in deum.* Nomen dei ſignificat vniuerſalem prouidētiam. Tunc ergo eſt nobis in deum, quando habet curam de nobis & corda noſtra ad ſe trahit, et hoc eſt reſpectu iuſtorum ſpecialiter. Ex hoc ergo quod ero eis in deum, ſequitur ſecundū. ſ. quod *Ipſi erunt mihi in populum*, id eſt exhibebunt ſe mihi in populum. Sicut enim dicit Auguſt. 2. de ciui. dei. cap. 21. Populus eſt cœtus multitudinis, iuris conſenſu & vtilitatis cōmunione ſociatus. Quando ergo conſentiunt in iure diuinæ legis, vt ſint adinuicem vtiles & tendant in deum, tunc eſt populus dei. Apoc. 21. Ipſi populus eius erunt, & ipſe deus cum eis erit eorum deus. Deinde cum dicit *Et non docebit, &c.* ponit ſecundum effectum noui teſtamēti. Et circa hoc duo facit: Primo. n. ponit ſignum effectus illius. Secūdo effectum ipſum, ibi *Quia omnes, &c.* Signum perfectæ cognitionis eſt, quando quis non indiget doceri, quia doctrina eſt via ad acquiſitionē ſcientiæ, & ideo ceſſat doctrina, acquiſita perfecte ſcientia. Sed nunquid in nouo teſtamento vnus nō docet alium? Et videtur quod non per literam iſtam. Sed contra, quia Apoſtolus vocat ſe doctorem Gētium. Ti. 2. & Eph. 4. Alios paſtores, & doctores. Ro. 12. Siue qui docet in doctrina. Reſpondeo, dicendum eſt quod hoc quod dicitur hic, poteſt dupliciter intelligi. Vno modo de præſenti ſtatu, & ſic non verificatur vniuerſaliter de omnibus, ſed tātum de primis fundatoribus noui teſtamēti. ſ. apoſtolis, qui immediate fuerunt inſtructi a deo, quādo aperuit illis ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Luc. vlt. Apoſtoli ergo facti ſunt perfecte cognoſcentes, & nō ab alijs inſtructi, ſed ſimul a Chriſto acceperūt ſapientiam infuſam. Alio modo, quod referatur ad ſtatum patriæ futurum, ad quam per nouum teſtamentum introducimur, non per vetus. Et ſic vniuerſaliter verū eſt quod dicitur hic. Sed contra. Homines beati ſunt æquales angelis, non maiores, ſed ſecundum Diony. vnus angelus docet alium illuminando ipſum; ergo & homo beatus alium docebit. Reſpondeo dicendum eſt, quod duplex eſt cognitio in beatis angelis. Vna, quæ beatos facit. ſ. cognitio diuinitatis, quæ ſola beatos facit, ſicut dicit Augu. in lib. confeſ. Beatus qui te nouit, &c. Alia eſt, quę omnium, quę ſunt aliud a deo, cuiuſmodi ſunt effectus dei, & iſta non beatificant. Quantum ergo ad primam vnus non docet alium: quia vnus non beatificatur mediante alio, ſed a deo immediate. Pſal. In lumine tuo videbimus lumen. Sed quantum ad aliam,

A quæ eſt aliquorum myſteriorū, vnus docet alium. Et hoc forte vſq; ad finem mūdi, quandiu durat executio effectuū dei, & ideo addit, dicens *Cognoſce dominum.* q. d. Nō accipit dei cognitionem. Et dicit *Proximum ſuum & fratrem ſuum* quia & ſi ſecundum Aug. omnes homines ſint ex charitate diligendi, ſi tamen non poſsis omnibus prodeſſe, tamē illis ſpecialiter debes prodeſſe, qui tibi coniunguntur. Vel naturaliter, ſicut ſunt cōſanguinei, quos hic vocat fratres. Vel alia coniunctione, & ſic proximus eſt *Omnes enim ſcient me a minore vſque ad maiorem eorum.* Hæc eſt cauſa quare vnus non docebit alium, quia omnes noſcent dominum. 1. Io. 3. Videbimus eum ſicuti eſt. In hac vero viſione conſiſtit beatitudo. Ioā. 17. Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te ſolum verum deum, &c. Hiere. 9. In hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me. Et hanc doctrinam habent beati, non ab aliquo alio, ſed a ſolo deo tantum. Eſa. 54. Ponam vniuerſos filios tuos doctos a domino. Illud autem, quod dicit a minimo poteſt dupliciter intelligi. Vno modo quod dicantur maiores

B ſancti antiquiores. Et ſic maior & minor dicuntur ſecundū ordinem temporis. Omnes ergo cognoſcent, quia ſinguli accipient ſingulos denarios. Mat. 20. Vel hoc dicit ad oſtēdendum differentiam præmiorū, quia licet omnes cognoſcant, tamen vnus magis alio cognoſcet. Matt. 5. Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cęlorum. Pręmium. n. correſpondet merito, & hoc contra illos, qui dicunt poenas & omnia merita eſſe æqualia, & per cōſequēs præmia æqualia. Contra quos dicitur. 1. Cor. 15. Stella differt a ſtella in claritate. Deinde cū dicit *Quia propitius, &c.* ponit tertium effectum, qui eſt culpæ remiſsio, quod non poterat vetus teſtamētum. infra 10. Impoſsibile eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Dicit ergo *Propitius ero.* Differunt autem iniquitas & peccatum, quia iniquitas opponitur iuſtitiæ, quæ quidem proprie ſemper eſt ad alium. Ideo iniquitas dicitur qua quis nocet alteri. Iob 35. Homini qui ſimilis tui eſt, nocebit iniquitas tua. Peccatum autem dicitur omnis defectus actionis, quia importat

C deordinationem, et ſic iniquitas proprie eſt in proximum, ſed peccatum eſt in ſeipſum, & hoc proprie loquēdo, large tamen idem eſt iniquitas & peccatum. Et quātum ad hoc dicit *Quia propitius ero iniquitatibus eorum*, ſcilicet in pſenti pœnam relaxando *Nec memorabor peccatorum eorum*, ſcilicet in futuro peccata puniēdo. Eze. 18. Omnium iniquitatum eius quas operatus eſt nō recordabor. Pſal. Propitius eſto peccatis noſtris, &c. Item ne memineris iniquitatum noſtrarum, &c. Roma. 11. Sine pœnitentia. n. ſunt dona & vocatio dei, &c. i. deus non pœnitet, quod hic peccata remiſerit, quaſi iterum puniēdo. Deinde cū dicit *Dicendo autem nouum, &c.* quaſi poſita authoritate arguit ex ipſa & facit talem rationem. Nouum nō dicitur niſi in comparatione ad vetus, ſed omne, quod dicitur vetus, ſignificat quaſi ſit prope ceſſationem, ergo *Dicendo nouum veterauit prius*, id eſt dedit intelligere quod prius ſit vetus *Quod autem antiquatur & ſeneſcit prope interitum eſt* Si ergo illud eſt vetus, abijciendū eſt. Leui. 26. Nouis ſuperuenientibus vetera proijcietis. Dicendo ergo

D nouum, deſignat ceſſationem veteris. Proprie autem nihil antiquatur niſi, quod ſubiacet tempori, quæ autē ſubiacēt tempori ceſſant i tempore. Oportet ergo illud vetus ceſſare. Dicit autem *Antiquatur* propter res inanimatas, ſed *ſeneſcit* propter animatas. Sciendum tamen eſt, quod vbi habemus, peccatorum, alia litera habet, peccati, et tunc refertur ad peccatum originale, quod omnibus eſt commune.

CAPIT. VIIII. LEC. I.

Veteris teſtamenti conditio deſcribitur, cuius imperfectio reſpectu noui monſtratur.

HAbuit quidem & prius, iuſtificationes culturæ, & ſanctum ſeculare. Tabernaculum enim factum eſt primum, in quo erant candelabra, & menſa, & propoſitio panum, quæ dicitur ſancta. Poſt velamentum autem ſecundum, taber-

bernaculum, quod dicitur ſancta ſanctorũ: aureum habẽs thuribulum, & arcam teſtamenti, circuntectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti: ſuperq́; eã erant Cherubin gloriæ obumbrãtia propitiatorium de quibus non eſt modo dicendum per ſingula.

Supra oſtendit Apoſtolus dignitatem noui teſtamẽti reſpectu veteris in generali: hic oſtendit idem in ſpeciali, deſcendendo ad ſingula, quæ erant in vtroque teſtamento. Et circa hoc facit duo. Primo enim comparat ea, quæ ſunt veteris teſtamenti ad ea, quæ ſunt noui, vt ſuper hoc oſtendat dignitatem noui. Secundo manifeſtat quædam, quę ſuppo ſuerat. 10. cap. ibi *Vmbram enim habens*. Circa primum tria facit, quia primo exponit illud, quod fuit in veteri teſtamento. Secundo oſtendit ſignificatum ſuum, ibi *Hoc ſignificante ſpiritu*. Tertio ex his arguit ad propoſitum, ibi *Et ideo no. teſta.* Iterum prima in duas. Primo enim deſcribit conditionem veteris teſtamenti. Secundo proſequitur, ibi *Tabernaculum enim factum*. Circa primum ſciendum eſt ꝙ tam vetus q̃ nouum teſtamentum ad hoc inſtituta ſunt vt per ipſa anima accedat ad deum. Ad hoc autem duo ſunt neceſſaria. ſ. receſſus a peccato, & vnio ad deum. Primum fit per iuſtificationem. Secundum per ſanctificationem, & in vtroq; teſtamento fit iuſtificatio, & ſanctificatio. Vnde dicit ſic dictum eſt, ꝙ prius veterauit. Sed quale fuit illud vetus. Tale quòd *Habuit iuſtificationes culturæ*, ſcilicet latriæ ſecundũ grecum. In veteri enim fuerunt quædam ablutiones per quas mundabatur, non quidem a macula peccati ſed a quibuſdam irregularitatibus quibus impediebantur à cultu dei, ſicut ex tactu mortui vel alicuius immundi non poterant intrare tabernaculum, niſi expiati per aliquas ablutiones. Et ideo dicebãtur iuſtificationes culturæ, quia. ſ. per ea fiebat idoneus ad cultum diuinum. Et de hoc habetur Leu. 22 Hiero. Iuſtificationes. i. ablutiones, quibus purificatis licebat accedere. Sed ſanctificatio eorum erat *Sanctum ſeculare*, Seculum quandoq; ſumitur pro quacunq; duratione. Pſal. In ſeculum ſeculi. Quandoq; ſignificat mundum iſtum. 2. Ti. 4. Demas me dereliquit diligens hoc ſeculum. Illa ergo ſanctificatio poteſt dici ſecularis, quia temporalis erat: & non perpetua. Sed litera græca non ſic accipit, quia dicit ſanctum mundari. Vnde eſt differentia inter nouum teſtamentum & vetus, quia licet vtrunque ſit corporale, tamen nouum continet gratiam, & ſacrũ eſt, in quo ſub tegumento rerum viſibilium diuina virtus ſalutem ſecretius operatur, quod non erat in veteri teſtamento, quoniam in ſe nullam continebat gratiam. Gal. 3. Quomodo iterum conuertimini ad infirma & egena elementa? Deinde cùm dicit *Tabernaculum, &c.* exponit illud, quod dixit. Et primo quãtum ad diſpoſitionem tabernaculi. Secundo q̃tum ad miniſterium ſacerdotum, ibi *His vero ita, &c.* Circa primum propter intellectum literæ, ſciendum eſt ꝙ dominus in deſerto præcepit fieri tabernaculum, quod haberet 30. cubitos vel paſſus in longitudine, & decem in latitudine, ita ꝙ oſtium erat ad orientem, ante quod dependebat velum ſuper quatuor columnas, et quoddam tentorium in quo erat altare holocauſtorum, ſed de hoc nihil ad propoſitũ, quia Apoſtolus de hoc non facit aliquam mentionem. ſed in tabernaculo verſus occidentem ſpacio decem cubitorũ longitudinis, & decem latitudinis appendebatur velum ſuper quatuor columnas, & iſtud diuidebat partem vnam decẽ cubitorum ab alia 20. cubitorum. Pars autem 20. cubitorum dicitur ſancta, & tabernaculum primum, ſed illa decẽ dicitur ſancta ſanctorum, & tabernaculum ſecundum. Iſta diſtinctio dupliciter poteſt exponi. Vno modo, q̃a ea quæ fuerunt in veteri teſtamento, fuerunt figura noui teſtamẽti. Nouum etiam eſt figura cœleſtis patriæ. Sic ergo per primum tabernaculum, vetus teſtamentum: & per ſecũdum, nouum. Alio modo per primum tabernaculum, præſens eccleſia: per ſecundum, cęleſtis gloria. Inquantum ergo ſignificat vetus teſtamentum, eſt figura figurę, ſed inquantũ

E ſignificat præſentem eccleſiam, quæ adhuc ſignificat futuram gloriam, eſt figura veritatis quãtum ad vtrunq;. Circa hoc ergo duo facit, quia primo deſcribit illud quod erat in primo. Secundo illud, quod erat in ſecundo, ibi *Poſt velamentum*. In primo autem tria erant. ſ. candelabrum aureum ad meridiem, quod ita erat factum. Ex vno enim lõgo haſtili procedebant ſex calami, quaſi ſex brachia, ſcilicet tres a dextris, & tres a ſiniſtris. Et ſic in ſummitate erãt ſeptem rami, & in quolibet erat vna lucerna, quæ ardebat. Item in quolibet calamo erant quatuor. ſ. calamus, qui erat ex tribus partibus quaſi tribus petijs. ſ. cyphi, ſpherulæ, & liliæ: quia ibi duæ partes iungebantur. In fine cuiuslibet partis erat quaſi quidam ciphus in quo duo ciphi iunguntur in nucis modum, & duæ ſpherulæ volubiles, & duo quaſi folia lilij hinc & inde. Item in parte Aquilonari erat mẽſa aurea in modum altaris ſuper quam ponebantur in ſabbato 12. panes calidi, et ſuper quemlibet thus lucidum in patena aurea. Et ſtabant illi panes, qui dicebantur propoſitionis

F vſque ad diem ſabbati, vbi oportebat illos amoueri & reponebantur alij loco illorum. Item in medio erat altare aureum ad adolendum thymiama boni odoris, & hoc ad literam, ne domus fœterent propter multitudinem immolatiõis ſanguinis, Per candelabrum autem quod illuminat, & per mẽſam deſignatur ad literam, ꝙ qui altari ſeruit de altari viuat. Dicit ergo *Tabernaculum prim*, id eſt anterior pars tabernaculi *Factum eſt, in quo erant candelabra*, quæ vnum erat q̃tum ad ſubſtantiam, ſed plura q̃tum ad ramos, & hoc ad meridiem *Et menſa* ad Aquilonem *Et propoſitio panum*, id eſt panes propolitionis per ypallagen, ſicut perflauit fiſtula buccas, & iſta pars *Dicitur ſancta*. De hoc habetur diffuſe Exod. 25. 26. & 27. Deinde cùm dicit *Poſt velamentum, &c.* Deſcribit ea, quæ erant in ſecundo tabernaculo. ſ. *Arca teſtamenti* de lignis ſethin imputribilibus *Circuntecta ex omni parte*, id eſt tam intus quam extra *Auro*. In arca autẽ erant tria. ſ. *Vrna aurea habens manna* & hoc in memoriam illius beneficij eis præſtiti. Exo. 16. *Et virga Aaron, quæ fronduerat*. Nu.

G 17. In memoriam ſacerdotij Aaron ne alius extraneus pręſumeret accedere *Et tabulæ teſtamenti*. Exo. 25. In memoriam legis. Item ſuper arcam duo Cherubin, qui tãgebãt ſe duabus alis, & tangebant alis duabus latera tabernaculi. Inter duas autẽ alas quibus tangebãt ſe, erat tabula aurea eiuſdẽ longitudinis & latitudinis, cuius & arca. ſ. duorum cubitorum in longitudine, cubiti & ſemis in latitudine, & erat ſuperemmens, quæ dicebatur propitiatorium. Vnde erat quaſi ſedes de qua deus exaudiret ad repropitiandum populo. Pſal. Qui ſedes ſuper Cherubim, &c. Arca vero erat quaſi ſcabellum pedũ. Illi duo Cherubim verſis vultibus ad ſeipſos reſpiciebãt in propitiationem. Hic autem addit Apoſtolus quartum, ſcilicet *Thuribulum aureum* de quo dicunt aliqui, ꝙ erat altare inter ſancta, vt dictum eſt. In ſancta, quod erat exterius introibat ſacerdos oĩ die, ad expletionem myſteriorum, ſed in ſancta ſanctorũ ſacerdos ſummus ſemel in anno cum ſanguine, & tunc implebat thuribulum illud thymiamate, ita ꝙ ex fumo aſcenderet nebu-

H la, quæ operiret ſancta ſanctorum ne poſſent videri ab his, qui extra erant. Iſta ergo ſunt illa, quæ erant poſt velamẽtum quod erat ſecundum, quod dicitur ſancta ſanctorum pro dignitate, dicitur virgo virginũ antonomaſicè, aureũ habens thuribulum, & arca in qua erat vrna, &c. ſuper quã ſcilicet arcam, non ꝙ haberet ſuper eam pedes, ſed alas tãtum *Cherubin gloriæ*. i. glorioſe facta *Obumbrantia propitiatorium*, ſcilicet alis ſuis *De quibus non eſt modo dicendum*, id eſt proſequendum *Per ſingula*. Sed contra, quia 3. Reg. 8. dicitur, ꝙ in arca non eſt aliud niſi duæ tabulæ. Reſpondeo dicẽdum eſt, ꝙ verum eſt ex principali intentione, quia ad hoc fuit arca principaliter facta, ſicut patet Exo. 25. Quid autem iſta ſignificent. Sciẽdum eſt, ꝙ omnes cerimonię legis, ordinabantur ad vnum, ſecũdum ſtatum illum: ad aliud vero, ſecundũ ꝙ erant figuratiua. prout. ſ. repreſentabãt Chriſtum. Quo ad primum omnia inſtituta fuerũt ad repreſentandum magnificentiam dei. Illa autẽ non repreſentabantur, niſi in effectibus. Iſti autẽ effectus habẽt quaſi duplex

ſeculum.

ſeculum. Vnum ſuperius.ſ.ſubſtantiarum incorporearum, & iſtud repreſentatur per ſancta ſanctorū. Aliud eſt iſtius mūdi inferioris ſenſibilis, & iſtud repreſentatur per ſancta. In mundo autem ſuperiori ſunt tria.ſ.deus, rationes rerū, & angeli. Deus autem omnino eſt incomprehenſibilis, & ideo erat ſedes ſine ſedente, quia non poteſt comprehendi a creatura niſi ex affectibus. Illa autem ſedes erat propitiatorium, vt dictum eſt. Angeli autem ſignificant per Cherubim propter ſapientiam. Vnde & philoſophi angelos dicunt ſubſtantias intellectuales. Erant duo, ad deſignādum ꝙ non erant ibi poſiti ad colendum quia dictum erat eis. Deutero. 4. Audi Iſrael, dominus deus tuus vnus eſt. Quód reſpiciunt in propitiatorium deſignat, ꝙ nō recedunt a cōtemplatione dei. Matt. 18. Angeli eorum in cęlis ſemper vident faciem patris, &c. Rationes rerum ſignantur per arcā. Illa vero, quæ ſunt in hoc mundo, vel pertinent ad ſapientiam, quæ per tabulas ſignificatur, vel ad potentiam, quæ per virgam, vel ad bonitatem, quæ per manna, quod erat dulce, quia quicquid eſt dulcedinis in creatura, totum eſt ex bonitate dei. Quia vero rationes rerum, quę ſunt intelligibiliter in deo, ſunt ſenſibiliter in creaturis corporalibus, ideo ſicut in tabulis erat lumen intellectuale, ita in ſanctis erat lumen corporale. Ibi manna, hic panes. Ibi virga, hic altare pertinet ad officium ſacerdotis. Sed, inquantū per iſta figurabatur Chriſtus omnia iſta inueniūtur in ipſo. Et primo q̄tum ad ſancta. Ipſe enim eſt cādelabrum luminis. Io. 8. Ego ſum lux mundi. In iſto ſunt ſex ordines, tres a ſiniſtris.ſ.perfecti veteris teſtamenti, & tres a dextris.ſ.noui teſtamenti. Iſti deſignantur Eze. 14. Per Noe prælatos: per Daniel, cōtemplatiui: per Iob, actiui. Iſti calami lumē accipiunt & infundunt, quia ſicut dicitur. 1. Pet. 4. Vnuſquiſq; ſicut accepit gratiam in alterutrum illam adminiſtrantes. Ciphi ſunt propinantes potū ſapientiæ. Spherulæ propter promptitudinem obedientiæ. Lilia propter finem vitę ęternæ. Septem lucernæ, ſunt ſeptem dona ſpiritusſancti. Itē Chriſtus eſt menſa refectionis. Duodecim panes, ſunt doctrina duodecim Apoſtolorum & ſucceſſorum ſuorum, q ponuntur in ſabbato ſpei vſq; ad ſabbatum ſpei, & ſi interim vnus remouetur per mortem, alter ſubſtituitur. Sed in magno ſabbato remouebuntur omnes. In interiori erat propitiatoriū, & Chriſtus eſt propitiatio pro peccatis noſtris. 1. Io. 2. Duo angeli ſunt duo teſtamenta concorditer Chriſtum reſpicientia. Vel omnes angeli Chriſto ſeruiẽtes concorditer & vnanimiter. Matth. 4. Acceſſerunt angeli & miniſtrabant ei. Dani. 7. Milia milium miniſtrabant ei. ſupra 1, Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus. Ipſi deſiderant in Chriſtum proſpicere. 1. Pet. 1. Item obumbrant propitiatorium.i.Chriſti eccleſiam cuſtodiunt. Vel quia ipſorū miniſterio fiebant viſiones & apparitiones in quibus obūbratorie figurabatur Chriſtus. Arca aurata de lignis ſethin eſt caro Chriſti pura & pretioſiſsima, quæ & dicitur vrna aurea propter ſapientiam, plena dulcedine diuinitatis. Tabulæ ſunt eius ſapientia. Virga eſt ſacerdotium eius ęternū, Vel virga eſt poteſtas Chriſti. Manna dulcedo gratiæ, quæ datur per ſacerdotium Chriſti, vel per obedientiam mandatorum, ſicut homo obedit poteſtati. Sed quia nullus habet ſic gratiam quin peccet, excepto Chriſto et matre eius, ideo neceſſe eſt habere propitiatorium. Sciendum eſt autē quòd glo. ſuper locum iſtum multum diffuſe iſta exponit.

LECTIO SECVNDA.

Sacerdotum officium ponitur quo in parte tabernaculi ſancta nuncupata fungebantur, & Pontificis in ſancta ſanctorum.

HIS vero ita compoſitis, in priori quidem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes, ſacrificiorum officia conſummantes. In ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex, non ſine ſanguine, quem offerret pro ſua et populi ignorantia: hoc ſignificante ſpiritu ſancto, nondum propalatam eſſe ſanctorū viam, adhuc priore tabernaculo habente ſtatū: quæ parabola eſt temporis inſtantis, iuxta quam munera & hoſtiæ offerūtur, quæ non poſſunt iuxta conſcientiam perfectum facere ſeruientem, ſolummodo in cibis, & in potibus, & in varijs baptiſmatibus, & iuſtitijs carnis vſque ad tempus correctionis impoſitis.

Supra deſcripſit Apoſtolus ea, quæ pertinent ad vetus teſtamentum q̄tum ad diſpoſitionem tabernaculi: hic proſequitur de officio miniſtrorum. Et primo de his, quæ ſpectant ad ſancta. Secundo autem de his, quæ ſpectāt ad ſancta ſanctorum, ibi *In ſecundo autem.* Ad intellectum autē literæ huius, ſciendum eſt ꝙ ſicut ſupra dictum eſt, in parte anteriori ipſius tabernaculi circa medium erat altare thymiamatis vel incenſi, quod idem eſt, & candelabrum. Ex parte vero meridionali, & ex oppoſito menſa propoſitionis. Sacerdos ergo quolibet die mane & veſpere intrabat ſancta propter duo.ſ.ad parandum lucernas, & adolēdum thymiama, vt lumen & bonus odor iugiter eſſet in ſanctis. Dicit ergo *His*, ſcilicet, quæ pertinent ad ſpeciem tabernaculi *Ita compoſitis*, id eſt ordinatis *Semper*, id eſt quotidie mane.ſ.& ſero *Intrabant ſacerdotes conſummantes officia ſacrificiorum.* non ꝙ in ſancta ſacrificarent, quia ſacrificabant ſuper altare holocauſtorum, quod erat ante fores tabernaculi ſub diuo, ſed adolctionem thymiamatis & deuotionem offerentium, vocat ſacrificium. Deinde cū dicit *In ſecundo autem.* Ponit officium miniſtrorum quantum ad ſancta ſanctorū. Circa quod ſciendum eſt ꝙ ſicut dicitur Leui, 16. Summus ſacerdos in die expiationis, quæ fiebat decima die ſeptimi menſis.ſ.Septembris qui ſeptimus eſt a Martio noſtro, qui apud Hebræos concurrit pro parte cum Aprili in quo incipiunt anni. Exod. 12. Menſis principium vobis menſium, primus erit in menſibus anni: ipſi enim incipiunt menſem in lunatione, quæ ſemper incipit in Martio, niſi impediat emboliſmus, offerebat pro ſe & tota domo ſua vitulum, & hircum pro peccato populi, & iſtis immolatis accipiebat de ſanguine ipſorū & implebat thuribulum prunis altaris holocauſtorum, quod erat in atrio ante fores tabernaculi & cum omnibus his intrabat in ſancta ſanctorum, & cum ſanguine expiabat tabernaculum aſpergendo ſanguinem contra velum, & poſt egrediebatur. Et cum eodem ſanguine liniebat cornua altaris thymiamatis: hoc autē ſemel in anno faciebat. Vñ dicit *In ſecundo autem*, ſcilicet tabernaculo, quod dicitur ſancta ſanctorum *Semel in anno intrabat ſolus pontifex.* Glo. dicit ꝙ pluries poterat ſine ſanguine, ſed non cum ſanguine niſi ſemel. De hoc tamen nō habetur niſi tātum quādo mouenda ſunt caſtra, quia tunc intrabant Aaron & filij eius & inuoluebant et diſpenſabant onera Leuitarum, ſicut patet Nume. 4. *Semel tamen in anno intrabat ſummus ſacerdos ſolus cum ſanguine, quando offerebat pro ſua & populi ignorantia*, id eſt pro peccatis noſtris. Prouer. 14. Errant qui operātur malum. Omnis enim malus ignorat, vt habetur. 3. Ethico. De hoc habetur Leui. 16. vbi traditur ritus iſte. Myſtice vero per primum tabernaculum deſignatur præſens eccleſia in qua fideles debent ſeipſos ſacrificare. Roma. 12. Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, deo placentem. Pſal. Sacrificium deo ſpiritus contribulatus. Item debēt ſacrificare ſua in eleemoſynis. infra 13. Talibus enim hoſtijs promeretur deus, ſed i ſancta ſanctorum.i.in patriā cœleſtem intrat ſolus pontifex.ſ. Chriſtus in anima & corpore. Tamen ſecundum literam intentio Apoſtoli eſt, ꝙ per ſancta intelligatur vetus lex, per ſancta ſanctorum ſtatus noui teſtamenti & cœlum, quiā per nouam legē intratur in cœlum. Et ideo ſubdit *Hoc ſignificante ſpiritu ſancto.* Vbi exponit quid ſignificatur per hoc. Et primo quantū ad vetus teſtamentum. Secundo quātum ad nouum, ibi *Chriſtus aſſiſtens.* Item in prima parte primo ponit officiū miniſtrorum quantum ad primum. Secūdo ſubdit poſitionis rationem, *Iuxta quam munera.* Sciendum autem ꝙ in primo intrabant ſacerdotes quotidie: ſed in ſecundo quod erat vltra velum, non niſi pontifex ſolus ſemel in anno. Vnde quantū ad miniſtros illos erant ibi duo. Vnum ꝙ in primo quotidie intrabant. Aliud, quòd ante ſecundum erat eis velum. Vnde interpoſitio vel ſignificat ꝙ cœleſtia erant eis velata.

Pontificis officium in ſancta ſanctorum.

Item

Item ꝙ non intrabant, ſignificat ꝙ vetus teſtamentum nõ **B** eſt via intrandi cęlum ante aduentum Chriſti. Dicit ergo, Dico ꝙ hoc ſic perfectum eſt hoc ſignificãte ſpiritu ſancto. 2. Pet. 1. Non humana voluntate allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti dei homines. Et hoc eſt contra hæreticos, qui dicunt vetus teſtamentum non eſſe a ſpiritu ſancto, ſed a deo malo. Quid ſignificante? *Nondum propalatam eſſe ſanctorum viam adhuc priore tabernaculo,* id eſt veteri teſtamento ſignificato per primum tabernaculum *Habente ſtatum*. Durante.n. veteri teſtamẽto, via ſanctorum. ſ. Chriſtus qui dicit Io. 14. Ego ſum via. nondum venerat, ipſe enim eſt oſtium per quod patet introitus in ſancta ſanctorum. Io. 10. Ego ſum oſtium. Sed nõ erat propalatus, quia adhuc latebat ſub figuris literę obũbratus. infra 10. Vmbram habens lex futurorum, et cętera. *Quę parabola eſt inſtantis*, id eſt præſentis *Temporis*. Vel inſtãtis. i. ducens nos ad ea, quæ contingunt in præſenti tẽpore.

Deinde cum dicit *Iuxta quam*. Ponit rationem quare durante ſtatu veteris legis non patebat introitus in ſancta ſan- **F** ctorum. In illa enim ſancta nullus intrat niſi perfectus. Eſa. 35. Via ſancta vocabitur, non tranſibit per eam pollutus. Et ideo vbi non erat mundatio & perfectio, nec erat introitus in illam. Sed vetus teſtamentum nõ poterat perfectum facere ſeruientem, quia nõdum erat oblatum ſacrificium ſatisfaciens pro peccato totius humani generis. Et ideo dicit *Iuxta quam*, ſcilicet, vel parabolam vel figuram *Offeruntur munera & hoſtiæ*. Quod refertur ad illud quod dicit ſacrificiorum officia cõſummantes: quia oblationes & munera, quę ſunt de omnibus: hoſtiæ autem, quæ tãtum ſunt de animalibus, non offerebantur in ſancta ſanctorum, ſed in ſancta vel ad fores tabernaculi. Iſta autem non poterant mundare, quia *Non poſſunt facere perfectum ſeruientem* ſeruitute latriæ, q̃ pertinet ad cultum diuinum. Perfectum dico *Iuxta conſcientiam*. Eſt.n. duplex mundatio. Vna a macula, & reatu peccati. Et eſt q̃tum ad conſcientiam. Hoc nõ poteſt lex. Infra 10. Impoſsibile eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Eſa. 1. Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra, Mic. 6. **G** Nunquid placari poteſt deus in milibus arietum: aut in milibus hircorum pinguium? Alia mũdatio erat quantum ad culturam, vt. ſ. liceret eis miniſtrare in illis ſacrificijs, & ſic mundabat. Sed nunquid in veteri lege fuerunt multi perfecti? Et videtur ꝙ ſic. Dictum eſt enim Abrahæ Gene. 17. Ambula coram me & eſto perfectus. Moyſes etiã & multi alij valde ſancti & perfecti fuerunt. Reſpondeo, dicendum eſt, ꝙ licet tunc multi perfecti & ſancti fuerint, hoc tamen non fuit ex operibus legis. ſupra 7, Nihil ad perfectum adduxit lex. Sed hoc fuit per fidem Chriſti. Geñ. 15. Credidit Abraham deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Hoc ergo non erat virtute cerimoniarum aut legaliũ. Vnde frequenter ibi dicitur, Orabit pro eo ſacerdos & dimittetur illi. Leui. 5. Et in multis alijs locis. Quòd ergo mundaret, hoc erat ex fide. Sed in nouo teſtamento dicitur Mat. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit. Sine ſacramẽtis enim nouæ legis non eſt ſalus. Io. 3. Niſi qs renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, &c. Sed quare non mundabant conſcien- **H** tiam: quia conſiſtebant in cibis & potibus, peccatum vero eſt in conſcientia. Illud autem, quod eſt pure corporale nõ mundat animam, quia nõ agit in animam. In ſacrificijs autem illis erant cibi & potus, &c. quæ pertinent ad corpus, & ideo non poterant mundare conſcientiam. Dicit ergo *In cibis & potibus*, id eſt in diſcretione ciborum & potuum interdictorum in veteri lege, quia abſtinere ab his non mundat conſcientiam, vel vt hoc referatur ad vſum ſacrificiorum, quia comedebantur a ſacerdotibus illa, quæ offerebantur pro peccatis, & ab alijs, quæ pro alijs. Iſta enim nõ mundabant conſcientiam. Hiere. 11. Nũquid carnes ſanctæ auferent a te malitias tuas? *Et varijs baptiſmatibus*, id eſt lotionibus, quia ſicut dicitur Mat. 7. Iudæi ſeruabant baptiſmata calicum & vrceorum, & a foro redeuntes non comedũt niſi baptizentur. Contra quos dicit dominus Matt. 23. Væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, qui mundatis, quod de foris eſt calicis & paropſidis, intus autem eſtis pleni ra- **B** pina & immunditia. Veruntamen Apoſtolus non loquitur hic de ſuperſtitionibus Phariſęorum, & ideo oportet currere ad alias lotiones præceptas in lege: ſicut eſt de aqua in qua lauabant ſacerdotes, & de aqua purificationis in mũdatione leproſi vel polluti. Vnde frequenter dicitur. Lauabant veſtimenta ſua, &c. Et hæc dicuntur hic baptiſmata *Et iuſtitiis carnis* hoc addit vniuerſaliter de omnibus. Vocat iſta cerimonialia iuſtitias carnis. i. carnales, quia pertinebant tantum ad corporalem munditiam, nec erat in eis aliqua virtus ſpiritualis. Et ne aliquis dicat, quare ergo inſtituta ſunt ſi non poterant perficere, quia iam videretur, ꝙ deus ea inutiliter inſtituerit. Hoc remouet cum dicit *Vſq; ad tempus correctionis impoſitis*. q. d. Hoc verum eſt quòd fuiſſent inutiliter inſtituta ſi ſemp deberent durare. Sed ſicut puero primo oportet dare pædagogum, quando autem iam peruenit ad ætatem perfectam, tunc datur ei modus ſe habẽdi ſecundum iudicium rectoris reipublicæ. Ita in veteri lege ea, quæ ſpectant ad imperfectionem inſtituta fuerunt, ſed **F** quando venit tempus perfectum, tunc debuerunt inſtitui illa, quæ ducunt ad perfectionem. Et ideo dicit, Vſq; ad tẽpus correctionis, ideſt, in quo corrigerentur, non quidem ſicut mala, ſed ſicut imperfecta. Lex enim bona eſt. Ro. 7. Pſalmiſt. Superuenit manſuetudo, & corripiemur.

LECTIO TERTIA.

Quia ingreſſus ſummi ſacerdotis in ſancta ſanctorum figurabat Chriſtum, ideo ingreſſus ille deſcribitur, & ad Chriſtum applicatur.

CHriſtus autem aſsiſtens pontifex futurorum bonorum, peramplius & perfectius tabernaculum non manufactum ideſt, non huius creationis, neque per ſanguinem hircorum, aut vitulorũ, ſed per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. Si enim ſanguis hircorũ, aut taurorum, & cinis vitulæ aſper- **G** *ſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quãtò magis ſanguis Chriſti qui per ſpiritum ſanctũ ſemetipſum obtulit immaculatũ Deo, emundabit cõſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum Deo viuenti?*

Supra poſuit Apoſtolus ſignificationẽ eorum, quę pertinent ad vetus teſtamentum & primum tabernaculũ: hic ponit conditiones eorum, quæ pertinent ad ſecundum tabernaculum, quod repreſentabat nouum teſtamentum. Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit illam ſignificationẽ. Secundo probat quoddã quod ſuppoſuerat, ibi *Si enim ſanguis hircorum*. Sciendum eſt autem ꝙ ſi conſiderentur ſupradicta, quæ dicta ſunt de ſecundo tabernaculo. ſ. quis intrabat, quia ſolus pontifex. Secundo dignitas & conditio loci quo intrabat, quia dicebatur ſancta ſanctorũ. Tertio quomodo intrabat, quia cum ſanguine. Quarto quando intrabat, quia ſemel in anno. Quinto quare intrabat, quia pro expiatione peccatorum. Hic autem Apoſtolus illa quinq; **H** explicat. Et primo quis ſit ille, qui intrat, quia Chriſtus. Pontifex enim eſt princeps ſacerdotum. Talis autem eſt Chriſtus. primæ Petri quinto, Cum apparuerit princeps paſtorum, &c. ſupra 4. Habentes ergo pontificem magnũ qui penetrauit cęlos Ieſum, &c. Si quilibet pontifex diſpẽſator eſt alicuius teſtamenti. In quolibet autem teſtamento duo conſideranda ſunt, ſcilicet finis repromiſſus in illo teſtamento, & ea, quæ traduntur in illo. Bona autem repromiſſa in veteri teſtamento erant bona temporalia. Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Ille ergo pontifex erat bonorum temporaliũ. Sed Chriſtus eſt pontifex bonorum cœleſtium. Matth. 5, Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. *Eſt ergo pontifex futurorum bonorum*, quia per põtificatum eius introducimur in bona futura. Pſalmi. Replebimur in bonis domus tuæ. Item in veteri diſpenſabant figuralia, ſed Chriſtus diſpenſat ſpiritualia, quæ per illa figurabantur. Lucæ vndecimo, Pater veſter de cœlis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe.

Sie

Sic ergo per bona futura poſſunt itelligi vel bona cœleſtia, & hoc reſpectu noui teſtamenti. Vel bona ſpiritualis reſpectu veteris, quod eorum figura erat. Iſte pontifex non eſt negligens, ſed *Aſsiſtens*. Pontifex enim mediator eſt inter deum & populum: Chriſtus vero mediator eſt. prime Timo. 2. Mediator dei & hominum Chriſtus Ieſus. Deutero. quinto, Ego medius & ſequeſter ſui inter dominũ & vos. Et ideo ipſe aſsiſtit patri ad interpellandum pro nobis: ſupra 7. Rom. 8. Chriſtus Ieſus qui etiam interpellat pro nobis. Item aſsiſtens nobis ad auxiliandum. Pſalm. A dextris eſt mihi ne commouear. Actuũ 7. Ecce video cœlos apertos & Ieſum ſtãtem a dextris dei. Sic ergo patet quis intrabat. Secundo oſtẽdit dignitatem interioris tabernaculi, quia dicit *Peramplius* et conditionem, quia & *Perfectius* vtpote quia eſt immobile. Eſa. 33. Oculi tui videbunt Ieruſalẽ ciuitatem opulẽtam, tabernaculum quod nequaquam vltra trãsferri poterit. Hoc autem eſt tabernaculum cœleſtis gloriæ. Pſalm. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Dicitur autem tabernaculum, quia eſt locus peregrinorũ. Non enim debetur nobis ex conditione naturæ. ſed tãtum per gratiam. Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta. Eſt ergo peramplius propter multitudinem bonorum immenſam, quod deſignatur in authoritate prædicta, Sedebit, etc. Baruch. 3. O Iſrael quam magna eſt domus dei? Illud autẽ quod dicitur per amplius dupliciter legitur. Vno modo, ꝙ ſit vna dictio quaſi valde peramplius, & ſic conſtruitur litera, Chriſtus aſsiſtens pontifex futurorum bonorũ introiuit in ſancta ſanctorum; dico quæ ſunt tabernaculum peramplius. Alio modo, ꝙ ly per, ſit præpoſitio quod magis exprimitur in græco, & tunc conſtruit ſic: Chriſtus introiuit in ſancta per tabernaculum amplius, i. magis amplum & perfectum. Item perfectius, quia ibi ceſſabit omnis imperfectio. 1. Cor. 13. Cum venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Item eſt alterius cõditionis, quia iſtud factum fuit manu huminis, hoc autem non: ſed manu dei. Exo. 15. Sanctuarium tuum domine, quod fundauerũt manus tuæ, &c. 2. Cor. 5. Scimus enim, quia ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, ꝙ ædificationẽ habemus ex deo domum non manufactam, ſed æternam in cœlis. Infra 11. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex eſt & conditor deus. Et ideo dicit *Non manufactum*, id eſt non huius creationis, quia nõ eſt manufactũ, ſicut vetus: nec eſt huius creationis. i. in bonis ſenſibilibus creatis, ſed eſt in bonis ſpiritualibus. Vel per tabernaculum poteſt Chriſti corpus intelligi in quo contra diabolum pugnauit. Pſ. In ſole poſuit tabernaculum ſuũ. Quod eſt per amplius: quia in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Collo. 2. Item pfectus eſt, quia vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti a patre plenum gratiæ & veritatis. Ioan. 1. Item non manufactũ, quia non ex virili ſemine. Dan. 2. Abſciſus eſt lapis de mõte ſine manibus. Tertio oſtendit quomodo intrabat, quia non ſine ſanguine, ſed ille cum ſanguine vitulorum & hircorũ, ſicut dicitur. Leui. 16. Chriſtus vero non ſic. ſ. ſanguine alieno, ideo dicit *Neque per ſan. hir. aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem* quem pro ſalute noſtra immolauit in cruce. Mat. 26 Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Dicit autẽ pluraliter *Vitulorum & hircorum.* non ꝙ ſimul eſſent plures, ſed quia per diuerſos annos pluries intrabat. Chriſtus autẽ ſignificatur per hircum propter ſimilitudinem carnis peccati. Ro. 8. Item per vitulum propter fortitudinem. Et quia vtitur duobus teſtamentis tanq̃ duobus cornibus. Abac. 3. Cornua in manibus eius. Quarto quando intrabat: quia ſemel in anno, Chriſtus autem per totum tempus, quod eſt quaſi vnus annus *Introiuit ſemel in ſancta* et ſemel etiam fudit ſanguinem ſuum, 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Ro. 6. Quòd enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel. Item ſemel intrauit, nam ex quo intrauit cœleſtia, ſemper eſt ibi. Et ideo dicit ꝙ intrauit ſemel in ſancta. Quinto oſtendit quare intrauit, quia ad offeren-

A dum pro populi ignorantia, non pro ſua quia nõ habebat. Sanguis enim Chriſti magis quam ille valet ad hoc, quia per ipſum *Inuenta eſt æterna redemptio*. q. d. Per iſtum ſanguinem redempti ſumus, & hoc in perpetuũ, quia virtus eius eſt infinita. Infra. 10. Vna oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos. Pſal. Redemptionem miſit dominus populo ſuo. Hoc autẽ ꝙ dicit *Inuenta* ad duo poteſt referri ſcilicet & ad deſideriũ dei, quod habebat de ſalute noſtra. Iob. 33. Inueni in quo ei propitier. Ezec. 18. Nolo mortem peccatoris. Item ad deſiderium patrum, quo deſiderabant redimi. Nullus autem inuenit modum ita congruum ſicut Chriſtus. Et ideo ſignãter dicit inuenta. Deinde cùm dicit *Si enim ſanguis, &c.* Probat vnũ quod ſuppoſuit. ſ. iſtud vltimum. Aeterna redemptione inuenta. q. d. Ita dixi ꝙ per proprium ſanguinem fecit æternam redemptionẽ, in quo apparet eius maxima efficacia. Quòd autem ita ſit probo per locum a minori. quia ſi ſanguis brutorum animaliũ faciebat quod minus eſt, ſanguis Chriſti poterit facere, quod

B maius eſt. Vnde circa hoc facit duo. Primo enim ponit antecedens. Secundo conſequens, ibi *Quanto magis ſanguis Chriſti?* Circa primum ſciendum eſt, ꝙ in veteri lege erat duplex mundatio. Vna, quę fiebat in die expiationis, de qua habetur. Leui. 16. Et de iſta iam dictum eſt. Et iſta videbatur directe ordinari ad emundationem a peccato. Alia erat contra irregularitatem legis de qua dicitur. Num. 19. Quòd pcepit dominus ꝙ Eleazar acciperet vaccã ruffam a Moyſe ſine macula, ętatis integræ, quæ non traxiſſet iugũ, & eductam extra caſtra immolaret in cõſpectu populi, & tingeret digitum in ſanguine eius & aſpergeret ſepties cõtra tabernaculum & quod combureret totã. ſ. carnem, pellem: & etiã fimum eius cũ hyſſopo, ligno cedrino & cocco bis tincto, quo facto vir mundus colligebat cineres & in loco mundo effundebat extra caſtra. Et de ipſis ponebantur in aqua, qua immundus, q. ſ. tetigiſſet cadauer mortui, aſpergebatur die tertio & ſeptimo cũ hyſſopo, & ita mundabatur, nec aliter poterat mundari. Iſta eſt ſententia Apoſtoli.

C Itaque quantum ad primum dicit *Si enim ſanguis hircorum aut taurorum.* Quantum vero ad ſecundum dicit *Et cinis vitulæ aſperſus ſanctificat inquinatos* non gratiã conferẽdo, ſed *Ad emundationem carnis*, id eſt ab irregularitate qua carnaliter impediebantur, quaſi immundi a cultu diuino, non tamen auferebant peccata. Sed tantum vt dicit Auguſtinus, aliquãdo virtute illius aſperſionis mundabantur a lepra corporali. Et ideo dicit, Ad emũdationem carnis. Deinde cùm dicit *Quanto magis, &c.* Ponit conſequens. q. d. Si ſanguis & cinis hoc poſſunt, quid poterit ſanguis Chriſti? Certe multo plus. Et ponit Apoſtolus tria, quæ oſtendunt efficaciã ſanguinis Chriſti. Primo quis eſt ille cuius eſt ſanguis iſte, quia ſcilicet eſt Chriſtus. Ex quo patet ꝙ eius ſanguis mundat, Matt. 1. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum. Secundo cauſam quare Chriſtus ſanguinem ſuum fudit, quia hoc fuit ſpiritusſanctus, cuius motu & inſtinctu ſcilicet charitate dei, & proximi, hoc fecit. Eſa. 59. Cũ venerit quaſi fluuius violentus quem ſpiritus domini cogit. Spi-

D ritus autem mũdat. Eſa. 4. Si abluerit dominus ſordes filiarum Sion, et ſanguinem Hieruſalem lauerit de medio eius in ſpiritu iudicij & ſpiritu ardoris. Et ideo dicit *Per ſpiritum ſanctum obtulit ſemetipſum.* Eph. 5. Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis. Tertio cõditionem eius, quia eſt immaculatus. Exo. 12. Erit agnus abſq; macula maſculus anniculus. Eccleſia. 34. Ab immundo quis mundabitur? Sed nunquid ſacerdos immundus poteſt mundare? Reſpõdeo, dicendum eſt quòd nõ, ſi ageret in propria virtute: ſed agit virtute ſanguinis Chriſti, qui eſt ſicut cauſa prima. Et ideo non egiſſet niſi fuiſſet immaculatus. Sciendum tamen ꝙ ſanguis illorum animalium mundabat tantum ab exteriori macula. ſ. a contactu mortui, ſed ſanguis Chriſti mundat interius conſcientiam, quod fit per fidem. Actu. 15. Fide purificans corda eorum, inquantum. ſ. facit credere ꝙ omnes qui Chriſto adhærent per ſanguinẽ eius mundantur. Ergo iſte emundat conſcientiam. Itẽ ille mundabat a tactu mortui,

tui, ſed iſte ab operibus mortuis.ſ. peccatis, quę tollunt deũ ab anima, cuius vita eſt per vnionem charitatis. Item ille mundabat vt poſſent accedere ad figurale miniſteriũ, ſed ſanguis Chriſti ad ſpirituale obſequium dei. Pſal. Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrabat. Et ideo dicit *Ad ſeruiendum deo.* Item deus eſt vita. Io. 14. Ego ſum vita. Et Deu. 32. Viuo ego in æternum. Conueniens ergo eſt vt ſeruiens ei ſit viuens. Ideo dicit *Viuenti.* Et ſecundum rectorẽ vel iudicem populi, ſic & miniſtri eius, vt dicitur Eccle. 10. Qui ergo vult deo digne ſeruire, debet eſſe viuens ſicut & ipſe. Totam iſtam figuram diligenter exponit glo. & eſt Auguſtini de quæſtionibus Numeri.

LECTIO QVARTA.

Concluditur, quod Chriſtus eſt mediator noui teſtamenti, quod ſuo ſanguine confirmauit, ideo excellentius veteri eſſe infertur.

ET ideo noui teſtamẽti mediator eſt, vt morte intercedente, in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento, repromiſſionem accipiant qui vocati ſunt, æternæ hæreditatis. Vbi enim teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. Teſtamentũ enim, in mortuis confirmatum eſt: alioquin nõdum valet, dum viuit qui teſtatus eſt. Vnde nec primum quidem ſine ſanguine dedicatum eſt. Lecto enim omni mandato legis a Moyſe vniuerſo populo: accipiens ſanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & yſopo, ipſum quoque librum & omnem populum aſperſit, dicens, Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos deus. Etiam tabernaculum & omnia vaſa miniſterij ſanguine ſimiliter aſperſit. Et omnia penè in ſanguine ſecundum legem mundantur: & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio.

Supra expoſuit Apoſtolus illa, quæ agebantur in veteri teſtamento, & aperuit illorum myſticam expoſitionẽ, hic ex his arguit ad propoſitum.ſ. ꝙ nouum teſtamentũ præfertur veteri: quia poteſt quod non poterat vetus. Et circa hoc facit duo. Primo enim proponit cõcluſionẽ intentam. Secundo probat quoddam quod ſuppoſuerat, ibi *Vbi enim teſtamentum.* Iterum prima in duas. Primo enim cõcludit ex dictis ꝙ Chriſtus eſt mediator. Secundo hoc oſtendit non potuiſſe vetus teſtamentum, ibi *Quæ erant ſub priori.* Dicit ergo. *Et ideo* quia.ſ. Chriſtus intrauit in ſancta, æterna redemptione inuenta.i. perducens ad æterna, quod vetus nõ poterat facere, vnde oportet ꝙ iſtud teſtamentum ſit aliud ab illo, ſicut nouum a veteri. Hier. 31. Feriam domui Iſrael & domui Iuda, &c. Apoc. 21. Ecce noua facio omnia *Ideo huius noui teſtamenti mediator eſt Chriſtus* inter deum & hominem. 1. Tim. 2. Mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. In omni autem teſtamẽto eſt aliquid, quod promittitur & aliquid per quod teſtamentum confirmatur. In nouo autẽ teſtamento promittuntur cœleſtia & ſpiritualia. Item iſta promiſſio per mortẽ Chriſti confirmata eſt. Et ideo Chriſtus mediator eſt noui teſtamenti, vt repromiſſionẽ ęternę beatitudinis ac hæreditatis æternæ *Recipiant, qui vocati ſunt.* Et dicit vocati, quia hoc munus nõ eſt ex operibus, ſed ex vocatione dei. Ro. 8. Quos autem prædeſtinauit hos & vocauit. 1. Theſſal. 2. Conteſtati ſumus vt ambularetis digne Deo, qui vocauit vos in ſuũ regnum & gloriam. Vñ dicit, Aeternę hæreditatis.i. æternæ gloriæ, quæ eſt hæreditas noſtra. 1. Pe. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam. & immarceſſibilem conſeruatam in cælis. ps. Ecce hæreditas domini. Item dominus pars hæreditatis meæ. Iſtam autem hęreditatem habemus per mortem Chriſti. Vnde dicit *Vt morte intercedente.* 1. Pet. 3, In hoc vocati eſtis, vt benedictionem hæreditate poſſideatis. Huius mortis effectus eſt redemptio à præuaricatione peccati. 1. Pet. 1, Non corruptibilibus auro & argento redẽ-

E pti eſtis de veſtra vana conuerſatione, ſed pretioſo ſanguine agni immaculati. Sed nunquid in veteri teſtamento poterat fieri iſta redemptio a peccatis? Et reſpõdet ꝙ non, q̃a *Ille præuaricationes erant ſub priori teſtamento.* q.d. Quia virtute ſacramentorum prioris teſtamenti remoueri non poterant. Ro. 3. Cauſati ſumus Iudæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe. Sed contra, quia Dauid et multi alij ſancti habuerũt remiſſionem peccatorum. Reſpondeo, dicendum eſt quòd q̃tum ad iſtum effectum, qui eſt introitus cœli, non, quia per mortem Chriſti aperta eſt ianua vitæ. Nullus.n. ante mortem Chriſti intrauit. Zach. 9. Tu vero in ſanguine teſtamenti tui eduxiſti vinctos tuos de lacu, in quo nõ eſt aqua. Sed quantum ad maculam, ſic ipſi conſecuti ſunt: ſed non virtute ſacramentorum veteris legis, ſed in fide Chriſti. Sic ergo nouum teſtamentum eſt excellentius quã vetus, quia confirmatum eſt morte Chriſti, per quam remittũtur peccata, & quia exhibet promiſſionem. Deinde cum dicit *Vbi enim teſtamentum.* Probat illud, quod ſuppoſuit.ſ. ꝙ nouũ

F teſtamentum ſit confirmatum per mortem Chriſti. Et primo probat hoc per authoritatem legis humanæ. Secundo per authoritatem legis diuinæ, ibi *Vnde nec primum.* Dicit ergo. Dictum eſt ꝙ nouum teſtamentum confirmatur per mortem Chriſti intercedentem, quia *Ad hoc, quod teſtamentum valeat oportet, quod mors teſtatoris interueniat* ideo nouum teſtamẽtum non haberet robur, niſi interueniſſet mors Chriſti. Vñ ille dixit. Io. 11. Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo. Mors autẽ teſtatoris ad duo neceſſaria eſt. Primo vt teſtamentum habeat firmitatẽ, quia cum ſit expreſſiuũ vltimæ voluntatis, poteſt ſemper mutari ante mortẽ. Vnde dicit ꝙ *Teſtamentum confirmatum eſt in mortuis,* id eſt per mortẽ. Et iſto modo confirmatum eſt nouum teſtamentum per mortem Chriſti. Mat. 26. Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti.ſ. confirmator & dedicator. Secundo neceſſaria eſt mors teſtatoris ad hoc vt teſtamentũ valeat & habeat efficaciam. Vnde dicit *Alioquin nondum valet,* quia nullus poteſt petere aliquid, nec etiam hęres hæreditatẽ ex vi teſtamẽti,

G niſi poſt mortem teſtatoris. Ideo Chriſtus voluit mortem ſuam pro nobis interponere. Deinde cũ dicit *Vnde nec primum.* Hoc idem probat per authoritatẽ legis diuinæ.ſ. per illud quod habetur in veteri teſtamento. Et circa hoc duo facit. Primo.n. oſtendit conuenientiam inter vtrunq; teſtamentum. Secundo oſtendit differentiam, ibi *Neceſſe eſt ergo.* Circa primum duo facit, quia primo proponit. Secundo manifeſtat ibi *Lecto enim.* Dicit ergo. Ita dictum eſt, ꝙ ad hoc, quòd teſtamentum valeat, neceſſe eſt, ꝙ mors teſtatoris interueniat. Nec hoc debet videri mirum, quia *Nec primum teſtamentum dedicatum,* id eſt confirmatum eſt ſine ſanguine. Ille autem ſanguis figurabat ſanguinẽ Chriſti. Omnia enim in figura contingebant illis. 1. Cor. 10. Deinde cum dicit *Lecto enim.* Probat propoſitum.ſ. ꝙ illud teſtamẽtum non eſt confirmatum ſine ſanguine. Et probat hoc quãtum ad tria in quibus fuit vſus ſanguinis. Primo q̃tum ad legis æditionem. Secundo q̃tum ad tabernaculi conſecrationẽ, ibi *Etiam tabernaculum.* Tertio quantum ad vaſorum expia-

H tionem, ibi *Et omnia pene in ſanguine.* Circa primum ſciẽdum eſt ꝙ Apoſtolus tangit hic hyſtoriã, quæ habetur. Exo. 24. Vbi dicitur, ꝙ poſtquam Moyſes legerat coram populo mandata domini, ipſiſq; reſpondentibus, omnia quæ locutus eſt dominus faciemus & erimus obedientes. Accepit Moyſes ſanguinem quẽ præceperat ſeruare de duodecim vitulis, & aſperſit librum legis & populum quaſi in cõfirmatione teſtamenti. Et ideo dicit, Lecto enim omni mãdato, &c. quia neceſſarium fuit vt legeretur. Illa enim lectio fuit legis promulgatio. Oportebat enim legẽ promulgari *Accipiens, &c.* Hic eſt duplex obiectio literalis. Vna q̃a Exo. 24. Nulla fit mẽtio de hirco, ſed de. 12. vitulis. Secũdo quia ibi etiã non fit mentio de aqua & cocco & hiſſopo. Reſpõſio ad iſta duo eſt duplex. Vna.ſ. quia Apoſtolus nutritus erat in lege. Vnde ſciebat, ꝙ ille vſus erat in emundationibus ſecundum legem, ꝙ aſperſio fiebat de ſanguine hircorum & vitulorũ & aqua admixta cũ hiſſopo & lana coccinea tanquam aſperſorio, & ideo licet non agatur de his in

Exodo,

Exodo, tamen Apoſtolus hoc accepit ex conſuetudine ritus legalis. Vel poteſt dici, ꝙ iſta fuit prima conſecratio. Et ideo quaſi virtute continebantur in ipſa aliæ ſanctificationes futuræ, inter quas potiſsime fuit illa, quæ fiebat in die expiationis, de qua. Leu. 16. Et alia de vitula rufa. Num. 16. In prima autē erat ſanguis vituli & hirci. In ſecunda vero aqua & lana coccinea & hyſſopus. Quia ergo illa in prima continebat iſtas duas, ideo Apoſtolus totū retulit ad iſtā. Dicit ergo *Accipiens ſanguinem, &c.* librum & omnē populū aſperſit, dicens: *Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit ad vos deus,* ſcilicet confirmator teſtamenti. Eccl. 24. Legem mandauit nobis Moyſes in præceptis iuſtitiarum. Iſte. n. ſanguis fuit figura ſanguinis Chriſti, per quem nouum teſtamentum cōfirmatum eſt. Et ideo Chriſtus verbis iſtis vſus eſt. Mat. 26. Hic eſt ſanguis noui teſtamenti confirmatiuus. ſ. Figurabatur autem per ſanguinem hirci propter ſimilitudinem carnis peccati, & vituli propter fortitudinem. Miſcetur autem cū aqua, quia baptiſmus a ſanguine Chriſti efficaciā habet: aſpergitur autē cum hyſſopo qui mūdat pectus, per quod ſignificatur fides. Act. 15. Fide purificans corda eorū. Et lana coccinea, quæ eſt rubei coloris, per quam ſignificatur charitas. Can. 5. Dilectus meus candidus & rubicūdus, quia per fidem & dilectionem paſsionis Chriſti mūdatur populus. Aſpergitur & liber legis, qa paſsio Chriſti adimpleuit legem. Io. 19. Conſummatū eſt. Mat. 5. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Deinde cum dicit *Etiam tabernaculum.* Ponit cōſecrationem tabernaculi, quia *Tabernaculum & omnia vaſa miniſteriorum ſimiliter aſperſit ſanguine.* Sed contra, quia nondum factum erat tabernaculum, ſed. 25. cap. mandatur de conſecratione tabernaculi. Reſpondeo, dicēdum eſt ꝙ licet non ſit idem ſanguis quo aſperſus eſt populus & tabernaculum, tamen etiam tabernaculum *Mundatum eſt ſanguine.* Vnde poteſt ſic conſtrui, vſus eſt ſanguine, etiam quando ſanctificauit tabernaculum. Sed cōtra, quia Numeri & Leui. 8. dicitur quòd vnxit tabernaculum oleo. Reſpondeo, dicendum eſt ꝙ nō loquitur de illa ſanctificatione qua primo conſecratum eſt tabernaculū & vaſa eius, ſed de illa, quæ fiebat in die expiationis. Vel melius dicendum eſt ꝙ etiam in prima vſus eſt ſanguine, quia ibi dicitur ꝙ vnxit illud oleo, & poſtea quòd aſperſit. Oleum autem non eſt aſperſiuum, vnde intelligitur, quòd primo vnxit illud: & poſtea aſperſit ſanguine. Et iſta duo ſunt neceſſaria ad ſanctificationem, ſcilicet virtus ſanguinis Chriſti, & oleum miſericordiæ, quibus ſanctificatur tabernaculū, id eſt eccleſia, & vaſa. i. miniſtri. Deinde cum dicit *Et omnia pene in ſan. ſe. le. mundantur.* Exequitur de cæteris mūdationibus legalibus. Erat autem duplex mundatio. Vna a corporali macula ſicut lepra, Alia a ſpirituali ſcilicet peccato: prima poterat pertinere ad res inanimatas, ſicut patet de lepra domorum. Et mundatio ab iſta immundinia fiebat cum ſanguine animalis immolati, vel aqua expiatiōis, quę erat confecta cum ſanguine vitulæ rufæ. Et ideo dicit *Pene omnia* & non omnia ſimpliciter, vel pene omnia ita quòd ly, penè ſit determinatiuum de, ly mundantur, ideſt penè mundantur, quia non perfecte mundabantur hoc tantum fit per ſacramentum nouę legis. Vel poteſt determinare ly omnia, non. n. omnia mundabantur ſanguine, quia vt dicit Nu. 31. Quicquid poteſt ignē ſuſtinere purgatur per ignē: quæ vero non poterant, purgantur aqua expiationis. Sed ad mūdationem a macula peccati, neceſſaria eſt ſanguinis effuſio, quia requirebantur ad ſacrificium. Et ideo dicit, ꝙ *Sine ſanguinis effuſione non fit peccatorum remiſſio.* Per quod figurabatur ꝙ remiſsio peccati erat fienda per ſanguinē Chriſti. Vnde in veteri lege nō virtute ſacramenti, ſed virtute fidei Chriſti fiebat remiſsio peccatorum. Vnde frequēter ibi dicitur. Rogabit pro eo ſacerdos, & remittetur.

LECTIO QVINTA.

Mundatio quæ in nouo teſtamento fit, ea quæ in veteri fiebat, meliorem eſſe oſtenditur.

NEceſſe eſt ergo exemplaria quidem cœleſtium, his mundari: ipſa autem cœleſtia, melioribus hoſtijs, A *quàm iſtis. Non enim in manufacta Ieſus introijt, exemplaria verorum: ſed in ipſum cœlū, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Neq; vt ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodum pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc autem ſemel in conſummatione ſeculorum ad deſtitutionem peccati, per hoſtiam ſuam apparuit. Et quemadmodum ſtatutū eſt hominibus ſemel mori, poſt hoc autem iudicium: ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata, ſecundo ſine peccato apparebit omnibus expectantibus ſe, in ſalutem.*

Supra oſtendit Apoſtolus quid ſit cōmune nouo & veteri teſtamento, inquantum vetus & nouum conueniunt, hic oſtendit differentiam vtriuſque. Et circa hoc duo facit. Primo enim oſtendit ꝙ in nouo eſt melior mūdatio. Secū-
B do quod perfectior, ibi *Neque vt ſæpe.* Iterū prima in duas. Primo enim oſtendit ꝙ quantum ad illud quod mūdatur, & q̄tum ad id quod mundatio efficitur, ſit melior mūdatio in nouo. Secundo manifeſtat quod dixit, ibi *Non enim in manufacta.* Dicit ergo *Neceſſe eſt ergo exemplaria cœleſtium,* ſcilicet ipſum tabernaculum quod quoad nos, eſt exemplar, licet ſimpliciter ſit exemplatum & figura illius, & ideo minoris dignitatis, quia figuratum nobilius eſt quā figura, ſicut corpus quam vmbra *His ſcilicet ſacrificiis mundari, ipſa autem cœleſtia,* ſcilicet, nouum teſtamentū *Melioribus hoſtiis quam iſtis* melioribus quidem, quia alia mundabantur ſanguine animalium, ſed in nouo teſtamēto fit mūdatio in ſanguine Chriſti. Semper autem meliora melioribus mūdantur. Iſta autem erant cœleſtia. i. figura cœleſtium. Si ergo illa mundabantur ſanguine, oportet iſta cœleſtia mūdari meliori ſanguine. Sed cōtra, In cœlo nulla eſt immunditia. Reſpōdeo. Dicendum eſt, quod cœleſtia intelliguntur ſecundum glo. ea quæ pertinent ad ſtatum pręſentis eccleſiæ, quę dicitur
C cœleſtia. Item homines fideles gerunt imaginem cœleſtiū, inquantum mente conuerſantur in cœlis. Vel aliter & melius, ꝙ per cœleſtia intelligatur cœleſtis patria. Et loquitur hic Apoſtolus eo modo quo in veteri teſtamento dicebantur emundari tabernaculum, non ꝙ haberet in ſe aliquam immunditiam, ſed quia mundabantur quædam irregularitates, quibus impediebātur accedere ad ſanctuarium. Et dicuntur mundari cœleſtia, inquantum per ſacramentum nouæ legis purgantur peccata, quæ impediunt ab ingreſſu cœleſtium. Item dicit, Hoſtijs in plurali. Contra, quia tantum eſt vna hoſtia Chriſti. infra 10. Vna enim oblatione cōſummauit in æternum ſanctificatos. Reſpondeo, licet vna ſit in ſe, tamē pluribus hoſtijs veteris legis figurabatur. Ex hoc loco habetur, quòd hoſtiæ veteris legis erāt bonę. Melius enim non dicitur niſi reſpectu boni. Deinde cū dicit *Non enim in manufactis, &c.* Oſtendit, quòd cœleſtia mundantur melioribus hoſtijs. Pontifex enim expiabat ſanctuarium, quod erat manufactum, ſed *Chriſtus intrauit non in ma-*
D *nufacta ſancta,* quæ erant quo ad nos *Exemplaria verorum, ſed in ipſum cœlum* quod non in ſe, ſed quo ad nos expiauit, vt dictum eſt, ſed nō expiauit carnalibus hoſtijs, quia Chriſtus non venit ad offerendū talia. Pſalm. Holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti: Item, holocauſtis non delectaberis. Item ſupra ſeptimo. Manifeſtum, quòd de tribu Iuda ortus eſt dominus de qua nullus præſto fuit altario, ſed introiuit in ipſum cœlum. Mat. vlti. Dominus quidem Ieſus aſſumptus eſt in cęlum. Actu. primo. Hic Ieſus, qui aſſumptus eſt a vobis in cœlū. Sed quare? *vt appareat pro nobis vultui dei.* Et loquitur Apoſtolus alludendo ritui veteris legis ſecundum quam pontifex qui intrabat ſancta ſanctorum, ſtabat corā propiciatorio vt oraret pro populo, ita & Chriſtus intrauit cęlum ſecundum quòd homo, vt aſtaret deo pro ſalute noſtra. Sed iſta differenter, quia ſacerdos impediente fumo, qui aſcēdebat de thuribulo non videbat ſancta ſanctorum, nec videbat aliquem vultum, ſed Chriſtus apparet vultui dei, non quòd ſit ſibi facies corporalis, nec

aliqua nebula, ſed cognitio manifeſta. Sed nunquid Chri-
ſtus exiſtens in terra, non poterat apparere vultui dei, cum
deus omnia videat? Reſpondeo. Dicendum ꝙ ſicut Augu.
loquens deo dicit, mecum eras, & tecum non eram, quia. ſ.
deus eſt in omnibus per eſſentiam, præſentiã, & potentiã,
mali autem non ſunt cum deo per gratiam, ita dicitur Chri
ſtus ſtroiſſe vt appareat vultui dei: quia licet ſemper vide-
ret cum clara viſione, vt perfecte beatus, tamen ſtatus via-
toris inquantum huiuſmodi nõ habet hoc, ſed tantum ſta-
tus cœleſtis. Et ideo quando aſcẽdit perfecte beatus in cor-
pore & anima intrauit, vt appareat vultui dei. i. intrauit lo-
cum vbi deus manifeſte videtur, & hoc pro nobis. Ad hoc
enim aſcendit vt pararet nobis viã. Io. 14. Vado parare vo-
bis locum. Item iterum veniam & aſſumam vos ad meip-
ſum. Mich. 12. Aſcendit pandens iter ante vos. Corpus. n.
debet ſequi caput ſuum. Mat. 24. Vbicũq; fuerit corpus, ibi
congregabũtur & aquilæ. Deinde cum dicit *Neque vt ſæ-
pe.* Oſtendit ꝙ mundatio noui teſtamenti eſt perfectior ꝙ̃
veteris. Hoc autem oſtendit per duo. Primo per hoc ꝙ illa
reiterabatur quolibet anno, hęc autem tantum ſemel. Item
quantum ad effectum, quia illa non poterat auferre pecca-
ta, quod iſta poteſt. Circa hoc ergo duo facit. Primo enim
oſtendit primum. Secundo ſecundum, ibi *Vmbram habens.*
Sciendum eſt autem quòd Apoſtolus ſupra dixerat tria de
Chriſto. Primo. ſ. ꝙ eſt pontifex. Secundo, quæ ſit dignitas
loci quem intrauit. Tertio quomodo introiuit. ſ. cũ ſangui-
ne, iſta autem tria iam declarauit: hic declarat quãdo intra-
uit, quia ſicut põtifex legalis ſemel in anno, Chriſtus ſemel
tantum. Et hoc erat quartum. Vnde circa hoc tria facit. Pri
mo enim oſtendit quid fiebat in veteri teſtamento. Secũdo
quòd eſſet inconueniens iſtud fieri in nouo teſtamento, ibi
Alioquin. Tertio oſtendit quid fiat in nouo teſtamento, ibi
Nunc autem ſemel. In veteri enim teſtamẽto pontifex licet nõ
intraret niſi tantum ſemel in anno, tamẽ quolibet anno ex
pręcepto legis oportebat ipſum intrare cum ſanguine alie-
no, ſicut dicitur. Leui. 16. Chriſtus autẽ intrauit non in ma-
nu facta, &c. *Nec vt ſæpe offerat ſeipſum quemadmodum pontifex intra-
bat in ſancta per ſingulos annos cum ſanguine alieno.* Deinde cũ dicit
Alioquin oportebat, &c. probat quòd eſſet inconueniens iſtud
fieri in nouo teſtamento, quia ſequeretur maximum incõ-
ueniens, quia cum Chriſtus intraret per proprium ſangui-
nem *Sequeretur quod oportuiſſet eum frequenter pati ab origine mundi.*
Non ſic autem eſt de veteri hoſtia, quia illa offerebatur pro
peccatis filiorum Iſrael. Ille autem populus incœpit ſpiri-
tualiter quando data fuit lex, & ideo nõ oportet eam offer-
ri ab origine mundi. Chriſtus autem ſeipſum obtulit pro
peccatis totius mundi, quia ipſe propiciatio noſtra factus
eſt pro peccatis noſtris, & totius mundi. primæ Ioannis ſe-
cundo. Et ſic ſi ſæpe offerretur, oportuiſſet ipſum naſci, &
pati ab origine mundi, quod fuiſſet maximum inconue-
niens. Sed contra. Apocalyp. decimotertio. Agnus, qui
occiſus eſt ab origine mundi. Reſpondeo verum eſt, occi-
ſus, id eſt, præfiguratus ab origine mundi occidi, ſicut in
occiſione Abel. Deinde cum dicit *Nunc autem.* Oſtendit
quid fiat in nouo, & circa hoc facit duo. Primo quare non
iteratur hoſtia in nouo teſtamento, dat duas cauſas. Secun-
do explicat eas, ibi *Et quemadmodum, & cætera.* Dicit ergo.
Nunc ergo Chriſtus ſemel apparuit in conſummatione ſeculorum. primo,
Corinth. decimo. Nos ſumus in quos fines ſeculorum de-
uenerunt. Et hoc dicit propter numerum annorum, quia
iã ſunt plus quàm mille anni quo hoc dixit. Aetates enim
mundi accipiuntur ſecundum ætates hominis, quæ prin-
cipaliter diſtinguuntur ſecundum ſtatum proficiendi, non
ſecundum numerum annorum. Ita prima ætas fuit ante
diluuium in qua nec lex ſcripta, nec punitio, ſicut infantia.
Alia a Noe vſque ad Abraham, & ſic de alijs, ita quòd vlti-
ma ætas eſt ſtatus præſens, poſt quem non eſt alius ſtatus
ſalutis, ſicut nec poſt ſenium. Sicut autem in alijs ætatibus
hominis eſt numerus annorum determinatus, non autem
in ſenio, quia ſenium incipit a 60. anno, & aliqui viuũt per
100. & viginti annos, ita non eſt determinatum, quantum
iſte ſtatus mundi debeat durare, tamen eſt conſummatio

E ſeculorum, quia non reſtat alius ad ſalutem. In iſto autem
Chriſtus ſemel apparuit, cuius ponit duas rationes, quia
ſcilicet ſemel tantum offerebatur. Prima eſt, quia in veteri
teſtamento non auferebãtur peccata, quod fit per hoſtiam
Chriſti. Alia eſt, quia ſacerdos legalis non offerebat pro-
prium ſanguinem, ſicut Chriſtus. Vnde dicit quòd *Appa-
ruit ad deſtitutionem peccati per hoſtiam,* ſcilicet ſuiipſius, & ideo
illa reiteratur, non autem iſta. primo. Petri tertio, Chriſtus
ſemel pro pecatis noſtris mortuus eſt. Deinde cum dicit
Et quemadmodum. Explicat iſtas rationes, Et primo ſecundã.
Secundo primam, ibi *Vmbram habens lex.* Secundam expli-
cat per ſimilitudinem aliorum hominum. Vnde circa hoc
facit duo. Primo enim oſtendit, quid accidit alijs homini-
bus. Secundo oſtendit quid accidit Chriſto, ibi *Sic & Chri-
ſtus ſemel.* In quolibet enim homine duo inuenimus, ſcilicet
neceſsitatem moriendi. Item quòd reſurgat, non vt emun-
detur, ſed vt iudicetur de factis eius. Primum tangit cum
dicit *Et quemadmodum ſtatutum eſt ho. ſe. mori.* Sed contra, vide-
F tur quòd hoc non ſit ſtatutum, ſed magis homo peccando
hoc fecerit, quia Sap. primo, dicitur quòd deus mortẽ non
fecit, nec lætatur in perditiõe viuorum. Et paulo poſt. Im-
pij autem manibus & verbis accerſierunt ſibi illã. Reſpon-
deo. Dicendum eſt, quòd in morte tria ſunt conſideranda,
ſcilicet cauſa naturalis, & quantum ad hoc ex conditione
naturę, ſtatutum eſt hominem ſemel mori, inquantũ com-
ponitur ex contrarijs. Secundo donum inditum, & quan-
tum ad hoc in conditionem datum eſt homini beneficium
originalis iuſtitiæ, per quam anima continebat corpus vt
poſſet non mori. Tertio meritum mortis, & ſic homo pec-
cando meruit illud beneficium amittere, & ſic mortem in-
currit. Vnde dicit quòd impij manibus ſcilicet pomum ve-
titum contrectando, accerſierunt mortem. Homo ergo de-
merendo cauſa eſt mortis, ſed deus vt iudex. Stipendia. n.
peccati mors, Roma. ſexto. Semel: Quod quidem verum
eſt de communi conſuetudine, licet aliqui fuerint reſuſci-
tati, ſicut Lazarus & filius viduæ, qui poſtea mortui ſunt.
G Quantum autem ad ſecundum dicit *Poſt hoc autem iudicium,*
quia poſtquam reſurgent, non iterum morientur, ſed ſta-
tim iudicium ſequetur. Omnes enim manifeſtari oportet
ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria cor-
poris prout geſsit, vt dicitur ſecundo Corinth. quinto.

Deinde cum dicit *Sic & Chriſtus & cætera.* Oſtendit quo-
modo hæc conueniunt Chriſto. Et quantum ad primum
dicit quòd *Sic Chriſtus ſemel oblatus eſt.* Et in hoc conuenit cum
alijs. Sed differt in duobus: primo quia cum Chriſtus non
deſcenderit ab Adam per rationem ſeminalem, ſed quan-
tum ad corpulentam ſubſtantiam, non contraxit pecca-
tum originale, & ideo non fuit debitor illius ſtatuti. Gene.
ſecundo, In quacunque die comederis ex eo, morte mo-
rieris. Sed propria voluntate mortem aſſumpſit. Ioannis
decimo, Nemo tollit a me animam meam, & cætera. Ideo
dicit, quòd oblatus eſt. Eſa. 53. Oblatus eſt quia ipſe voluit.
Et primo Petri tertio, Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris
mortuus eſt. Secundo differt, quia mors noſtra eſt effectus
H peccati. Roman. ſexto, Stipendia peccati mors. Sed mors
Chriſti eſt deſtructiua peccati. Ideo dicit *Ad multorum exhau-
rienda peccata,* id eſt remouenda. Nec dicit omnium, quia
mors Chriſti, & ſi ſit ſufficiens pro omnibus, non tamẽ ha-
bet efficaciam niſi quantum ad ſaluandos. Non enim om-
nes ſubijciuntur ei per fidem & bona opera. Quantum ad
ſecundum dicit *Secundo autem ſine peccato apparebit.* De ſecun-
do aduentu dicit duo. Primo ponit differentiam eius ad
primum, quia ſecundus erit ſine peccato. In primo enim
& ſi peccatum non habuerit, tamen venit in ſimilitudinem
carnis peccati. Roma. octauo. Item in primo factus eſt ho-
ſtia pro peccato. ſecundo Corin. quinto, Eum qui peccatũ
non nouerat pro nobis peccatum fecit. In ſecũdo vero iſta
non erunt, ideo dicit quòd apparebit ſine peccato. Secun-
do ponit illud, quod eſt proprium ſecundo aduentui, quia
non apparebit vt iudicetur, ſed vt iudicet, remunerans
pro meritis. Vnde dicit quod apparebit. Et quidem licet
omnibus, etiam his qui eum pupugerunt ſecundum car-
nem,

nem, tamen ſecundum diuinitatem ſolum electis *Expectanti-bus ſe* per fidem *In ſalutem* eorum. Eſa. 30. Beati omnes, qui expectãt eum. Phil. 3. Saluatorem expectamus dominum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.

CAPIT. X. LEC. I.

Probatur vetus teſtamentum non potuiſſe a maculis peccatorũ hominem abluere, cuius ratio, & ratione, & ſcripturę teſtimonio fulcitur.

VMbram enim habens lex, futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, per ſingulos annos eiſdem ipſis hoſtijs quàs offerũt indeſinenter, nunquam poteſt accedentes perfectos facere: alioquin ceſſaſſent offerri, ideo quòd nullam haberent vltra conſcientiam peccati cultores ſemel mundati: ſed in ipſis commemoratio peccatorum per ſingulos annos fit. Impoſsibile enim eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit, Hoſtiam & oblationem noluiſti: corpus autem aptaſti mihi: holocauſtomata & pro peccato, non tibi placuerunt, Tunc dixi, Ecce venio: (In capite libri ſcriptum eſt de me:) vt faciam deus voluntatem tuam. Superius dicens, quia hoſtias, & oblationes, et holocauſtomata & pro peccato noluiſti, nec placita ſunt tibi, quę ſecundum legem offeruntur, tunc dixi, ecce venio vt faciam deus voluntatem tuam: aufert primum, vt ſequens ſtatuat. In qua voluntate ſanctificati ſumus, per oblationẽ corporis Chriſti Ieſu ſemel. Et omnis quidem ſacerdos præſto eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerens hoſtias, quę non poſſunt auferre peccata: hic autem vnam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dextera dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius. Vna enim oblatione, conſummauit in ſempiternum ſanctificatos. Conteſtatur autem nos & ſpiritusſanctus. Poſt quam enim dixit, Hoc autem teſtamentum quod teſtabor ad illos poſt dies illos, dicit dominus, dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum ſuperſcribam eas: & peccatorum, & iniquitatum eorum iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remiſsio, iam non eſt oblatio pro peccato.

Supra Apoſtolus conſideratis his, quæ agũtur in vtroq; teſtamento oſtendit præeminentiã noui teſtamenti ad vetus, hic probat vnũ quod ſupponit, ſcilicet quòd vetus non poterat mundare peccata. Et hoc eſt vltimum illorũ quinque, quæ præmiſerat de Chriſto. Et circa hoc duo facit. Primo enim oſtendit defectum veteris teſtamenti circa abolitionem culpæ. Secundo ex hoc comparat ſacerdotem noui teſtamenti ad ſacerdotem veteris teſtamenti, ibi *Omnis quidem ſacerdos.* Iterum prima in duas. Primo enim proponit, quod intendit. Secundo probat per authoritatem ſcripturæ, ibi *Ideo ingrediens mundum.* Item prima in duas. Primo. n. proponit intentum ſuum. Secundo probat, ibi *Alioquin ceſſaſſent.* Circa primũ ſciendum eſt, quòd Apoſtolus ex conditione & ritu veteris legis concludit ipſum defectum. Per peccatum autem fit priuatio futurorum bonorum, & ideo quaſi illud peccatum pertineat ad bona futura, ſcilicet cœleſtia. Ad illa bona ſe habet lex vetus ſicut vmbra ad corpus, ſed noua lex ſicut imago. Vmbra autẽ & imago quãtum ad hoc conueniunt quod vtrunque rep̃ſentat, ſed vmbra in communi: & quantum ad naturam ſpeciei, imago vero in particulari, & quantum ad naturam indiuidui, & in ſpeciali. Sic etiam noua lex quantum ad bona futura re-

A præſentat expreſsius, quàm vetus. Primo quia in verbis noui teſtamenti fit expreſſa mentio de bonis futuris & promiſsio, non autem in veteri, ſed tantum de carnalibus. Secundo quia virtus noui teſtamenti cõſiſtit in charitate, quę eſt plenitudo legis. Et iſta charitas licet ſit imperfecta, ratione fidei cui inhæret, tamen eſt ſimilis charitati patriæ. Vnde noua lex dicitur lex amoris. Et ideo dicitur imago, quia habet ſimilitudinem expreſſam bonorum futurorũ. Sed lex vetus illam repreſentat per quædam carnalia, & valde a remotis. Et ideo dicitur vmbra. Colloſ. 2. Quæ ſunt vmbra futurorum *Hæc eſt ergo conditio veteris teſtamenti, quod habet vmbram futurorum, non rerum imaginem.* Ritus autem erat, quòd per ſingulos annos offerebant in feſto expiationis eaſdem hoſtias, ſcilicet ſanguinem hircorum & taurorum pro eodem ſcilicet pro peccato, ſicut patet Leu. 23. Ex his duobus concludit intentum, ſcilicet, quòd *Lex habens vmbram futurorum bonorum non rerũm imaginem, non poteſt facere perfectos accedentes,* ſcilicet pontifices *Eiſdem hoſtiis, quas offerunt indeſinenter,* id eſt
B per ſingulos annos, ſupra 7. Neminem ad perfectum adduxit lex. Sed iſta perfectio reſeruatur nouæ legi, quæ conſiſtit in charitate, quæ eſt vinculum perfectionis. Col. 2. Ideo dicitur Matth. 5. Eſtote ergo perfecti. Deinde cum dicit *Alioquin ceſſaſſent.* Probat ex duobus intentum: & primo ex ritu: ſecundo ex conditione oblatorum, ibi *Impoſſibile enim.* Ad probandum autem ꝙ lex non mũdabat perfecte, aſſumit duo. Primum eſt ꝙ in ipſa fiebat frequẽs reiteratio earundem hoſtiarũ, & eſt ratio talis *Cultores ſi fuiſſent per eaſdem hoſtias ſemel mundati, quia non haberent vltra conſcientiam peccati, ceſſaſſent offerre* & ſi ceſſaſſent, non offerre indigerent. Nunc autem non ceſſabãt, quia vt dictum eſt, per ſingulos annos eaſdẽ hoſtias offerebant. Quia ergo non ceſſabant idem ſemper offerre, ſignum eſt quòd non mundabantur. Matth. 9. Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus. Sed cõtra quia poſſet dici, quòd ratio non eſt efficax. Poſſet enim dici, quòd mundabat illa oblatio a præteritis, non a futuris, & ideo quia frequenter peccabant, oportebat frequen-
C ter iterari oblationem. Reſpondeo, dicendum eſt quòd modus loquendi Apoſtoli hoc excludit: quia cum peccatum ſit quoddam ſpirituale, quod opponitur cęleſti, oportet illud per quod mundatur peccatum, eſſe ſpirituale & cœleſte, & per conſequens habere virtutem perpetuam. Vnde ſupra loquens de virtute ſacrificij Chriſti, attribuit ei virtutem perpetuam, dicens, æterna redemptione inuenta. Quòd autem habet virtutem perpetuam ſufficit ad committenda, & commiſſa, & ideo nõ oportet ipſum amplius iterari. Vnde Chriſtus vna oblatione mundauit in æternũ ſanctificatos, ſicut dicitur infra. Item hoc quod hic dicitur, ꝙ non iteretur, cõtra, quia nos quotidie offerimus. Reſpõdeo. Dicendum eſt ꝙ nõ offerimus aliam quam illã quam Chriſtus obtulit pro nobis. ſ. ſanguinem ſuum. Vnde non eſt alia oblatio, ſed eſt commemoratio illius hoſtię quam Chriſtus obtulit. Mat. 26. Hoc facite in meam commemorationem. Secundum quod præmittit eſt, quia in veteri teſtamento fiebat cõmemoratio per ſingulos annos de pec-
D catis ſuis & populi, ergo non erant abolita. Vnde dicit, ꝙ *In ipſis fit commemoratio, &c.* quod verum eſt. In generali enim fiebat mentio de peccatis. ſ. ꝙ erat conſcius peccati, ſed in ſpeciali fit mentio in nouo. Iaco. 5. Confitemini alterutrum peccata veſtra. Deinde cum dicit *Impoſſibile eſt enim, &c.* Probat idem ex conditione oblatorum, Solennius. n. quod erat inter ipſa, erat oblatio hircorũ & vitulorum, quæ fiebat in die expiationis. Et cum iſta eſſet quædam repreſentãtio obſcura & imperfecta cœleſtium, ſicut vmbra *Impoſſibile eſt ſanguine iſtorum auferri peccatum.* Quod verum eſt propria virtute. Sed ſi alicui dimittebãtur, hoc erat virtute ſanguinis Chriſti, qui in illo præfigurabatur. Hier. vndecimo, Nunquid carnes ſanctæ auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es? Quaſi dicat. Non. Deinde cum dicit *Ideo ingrediens mundum, &c.* Inducit authoritatem ſcripturæ, & circa hoc facit duo. Primo enim ponit eam. Secundo exponit eam, ibi *Superius dicens.* Iſta authoritas poteſt diuidi in duas ſecundum gloſ. quia primo agit de incarnatione Chriſti

præfigurata in legalibus. Secundo de paſſione Chriſti, ibi *Tunc dixi.* Tamen ſecundum intentionem Apoſtoli poteſt aliter dici, quòd primo tangit illud, quod pertinet ad reprobationem veteris teſtamenti. Secundo, illud quod pertinet ad acceptionem noui teſtamenti, ibi *Tunc dixi.* Iſta autem authoritas conuenit Chriſto ſecundum quod ingreditur in mundum, ergo quia illa non poterant auferre peccata, ideo *Filius dei ingrediens in mundum, dicit.* Contra, quia dicitur Ioannis primo, In mundo erat. Reſpondeo. Dicẽdum eſt, quòd verum eſt ꝙ erat in mundo, quaſi regens totum inquãtum dicitur eſſe in omnibus per eſſentiam, præſentiam, & potentiam, ſed eſt extra mundum, quia a mundo non comprehenditur, ſed habet bonitatem ſeparatam a toto mũdo, a quo cauſatur bonitas vniuerſi. Sed qa propter nos factus eſt humanæ naturæ ſuppoſitum, dicitur ingredi in mundũ propter eius aſſumptionem, ſicut ſupra. 1. Cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, &c. Ingrediẽs ergo in mũdum dicit. Sed quid dicit? *Hoſtiam & oblationem noluiſti.* Ponit autem quatuor, quæ erant in veteri teſtamento, quia ſacrificium aut erat de inanimatis, puta pane vel thure, & tunc dicebatur oblatio. Vel de animatis, & tunc vel ad placãdum deum, & dicitur holocauſtum quod erat digniſſimum, quia totum comburebatur, & cedebat in honorem dei. Aut erat pro emũdatione peccati, & dicitur ſacrificium pro peccato. Et iſtud habebat duplicem partem, quia vna pars cõburebatur in altari, altera cedebat i vſum miniſtrorum. Aut erat pro beneficijs dei, & iſtud minus dignum, quia tantum tertia pars comburebatur, & dabatur miniſtris vna, alia offerentibus. Et iſtud dicitur ſacrificium pacificorum. Iſtis omnibus in nouo teſtamento reſpondet oblatio corporis Chriſti, quia per corpus Chriſti placatus eſt deus. ſ. in oblatione ipſius in cruce. Ro. 5. Cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo per mortem filij eius. Item per ipſum, ablatum eſt peccatum. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Item per ipſum introducimur in bona æterna & promeremur beneficia dei. Dicit ergo *Hoſtiam ſcilicet ſacrificium, & oblationem noluiſti.* Et interponit poſt *Corpus autem aptaſti mihi,* id eſt aptum feciſti immolationi. Et hoc quantum ad duo. Primo quia fuit puriſſimum, vel deleret omne peccatũ. Exod. 12. Erit agnus abſq; macula. Item quia fuit paſſibile, vt poſſet immulari. Ro. 8. Miſit deus filium ſuum in ſimilitudinẽ carnis peccati. Iſtud autem corpus eſt vera hoſtia & vera oblatio. Ephe. 5. Tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem, & hoſtiam deo in odorẽ ſuauitatis. *Holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerunt.* Maius eſt placere quàm velle, quia illa placẽt quæ in ſe habent aliquid vt ea velimus. Volumus autem aliquando aliqua non propter ſe, ſed propter aliud. Quia ergo holocauſta digniora erant, de quibus tamen dicit, quòd nõ placuerunt, ergo multo minus alia. Sed cõtra, quia Leui. 1. dicitur quòd adolebat ea ſacerdos ſuper altare in holocauſtum, & ſuauem odorem domino. Præterea ſi noluit ea, quare præcepit hæc ſibi offerri. Reſpondeo. Dicendũ eſt ꝙ hoc, quod deus dicit illa nolle, poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, ꝙ non vult ea pro tempore iſto, in quo adueniente veritate ceſſat vmbra, vnde modo peccaret qui ea offerret. Alio modo ꝙ non vult ea propter peccata offerentium. Eſa. 1. Manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Tertia reſponſio ad quam Apoſtolus intendit eſt, quia iſta nunq̃ ſecundum ſe placuerunt deo, nec accepta fuerunt, ſed propter duo dicũtur accepta. Primo quia erant figura Chriſti, cuius paſſio deo accepta fuit. Non enim delectabatur in occiſione animalium, ſed in fide paſſiõis eius. Omnia enim in figura contingebant illis. 1. Cor. 10. Secundo vt nos ab idolatria reuocaret per iſta ſacrificia, vnde in prima legis datione nulla fit mentio de ſacrificijs, ſed tantum poſtq̃ fecerunt vitulũ. Vnde Hiere. 7. Non ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocauſtorum & victimarum. Deinde cum dicit *Tunc dixi, &c.* Proſequitur de approbatione noui teſtamenti, & ſecundum glo. ſic legitur *Tunc,* ſcilicet quando aptaſti corpus mihi ſcilicet in conceptione dixi *Ecce venio,*

E id eſt venire propoſui ſcilicet ad paſſionem. 1. Ioã. 5. Hic eſt qui venit per aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus. Vel melius eſt, ꝙ referatur ad aduentum in mũdum ſic *Tunc,* ſcilicet quando holocauſta nõ placuerunt tibi *Dixi venio,* per incarnationem. Ioan. 16. Exiui a patre, & veni in mũdum. Et hoc vt offeram me ad paſſionẽ, Et ideo dicit *Ecce.* Sed nunquid iſtud ſacrificium erit acceptum? Certe ſic, quia *In capite libri ſcriptum eſt de me.* Iſte liber eſt Chriſtus ſecũdum humanam naturam, in quo ſcripta ſunt omnia neceſſaria homini ad ſalutem. Eſa. 8. Sume tibi librum grandem. Caput autem Chriſti eſt deus, 1. Cor. 11. In capite libri, id eſt in ordinatione dei, qui eſt caput Chriſti, qui eſt liber: ſcriptũ eſt ꝙ filius dei incarnari deberet & mori. Vel liber. i. pſalterium, cuius primus pſalmus eſt de Chriſto. Vel melius, liber vitæ qui nihil aliud eſt q̃ notitia, quam deus habet de prædeſtinatione ſanctorum, qui ſaluantur per Chriſtum. Ergo in iſto libro ſcriptum eſt de me, quia ſancti per me prædeſtinati ſunt. Ephe. 1. Elegit nos in ipſo ante mundi cõſti-

F tutionem. Ro. 8. Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui. Si ergo prædeſtinatio dicitur liber, manifeſtũ eſt ꝙ Chriſtus caput eſt libri. Apoc. 21. Qui non ſunt ſcripti in libro vitæ agni. Qui ſimpliciter eſt prædeſtinatus. Roma. primo, Qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtute. Ergo in capite libri, id eſt in me, ſecundum diuinam naturam, ſcriptum eſt de me ſecundum naturam humanam *Vt faciam voluntatem tuam,* id eſt hoc præordinatũ eſt, vt per gratiam tuam faciam voluntatem tuam offerendo meipſum ad redemptionem humani generis. Deinde cum dicit *Superius dicens.* Exponit authoritatem præmiſſam, & circa hoc facit duo. Primo enim aſsignando ordinẽ dicendorum ponit differẽtiam inter nouum & veteris teſtamentum. Secundo exponit ſpecialiter quoddam ſuppoſitum in authoritate, ibi *In qua voluntate.* Dictum eſt autẽ, ꝙ duo tangebãtur in authoritate allegata. Vnum, quod pertinet ad reprobationem veteris teſtamẽti. Aliud autem ad approbationem noui teſtamẽti. Reprobatur autem vetus

G teſtamentum dupliciter, tum quia deus ſacrificia eius non vult, tum quia ſibi non placent, & ſic Dauid propheta *Dicens ſuperius,* id eſt in principio, quid dicit? *Quia hoſtias & oblationes, & holocauſtomata, & pro peccato noluiſti.* Eſa. primo, Holocauſtum arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum, & agnorum & hircorum, nolui, & cætera. *Noluiſti* verum eſt ſecundum ſe *Nec placita ſunt tibi, quæ ſecundum legem offeruntur,* id eſt in his non delectaris. Pſalmi. Holocauſtis non delectaberis, niſi quia ſunt figura, vel inquantum per ipſa retrahebãtur ab idolatria. Hoc ergo primo dicens ſubiungit *Tunc dixi,* ſcilicet quando corpus aptaſti mihi ad paſſionem, vel quando iſta nõ placuerunt *Ecce venio* vel ad incarnationem vel ad paſſionem, ſed ad quid? *Vt faciam voluntatem tuam.* Ioan. ſexto, Deſcendi de cœlo vt faciam voluntatem eius qui miſit me. Ioan. quarto. Meus cibus eſt vt faciam voluntatem eius qui miſit me. Propheta ergo hoc dicens *Aufert primum vt ſequens ſtatuat.* in quo oſtendit differentiam veteris & noui teſtamenti, quia loquens de veteri

H dicit, quòd non vult, nec placent deo ſcilicet ſecundum ſe. Ergo auferuntur, ſed quando de nouo loquitur, dicit quòd vult, quia ad hoc venio vt faciam voluntatem tuam. Ergo nouum ſtatuitur, id eſt firmatur eſſe ſecũdum voluntatem dei. Leui. vigeſimoſexto, Vetera nouis ſuperuenientibus proijcietis. Deinde cum dicit *In qua voluntate.* Exponit illud quod dixerat de voluntate dei ad quam implendam venit Chriſtus, ſcilicet, quæ ſit illa voluntas. Hæc autem eſt ſicut dicitur primo. Theſſal. quarto, Hæc eſt voluntas dei ſanctificatio veſtra, ideo dicit *In qua voluntate ſanctificati ſumus* & hoc *Per oblationem corporis Chriſti Ieſu,* ſcilicet factam. Ephe. quinto, Obtulit ſemetipſum oblationem & hoſtiam deo. Et hoc *Semel.* 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Deinde cum dicit *Et omnis quidem ſacerdos, &c.* Oſtendit comparationem ſacerdotis noui, & veteris teſtamenti. Sciendum autem, quòd in lege erant duo ſolennia ſacrificia. Vnum in die expiationis, quod fiebat per ſolum ſummum pontificem, de quo multa iam dicta ſunt. Aliud

erat

erat iuge ſacrificium, in quo vnus agnus offerebatur in mane, èt alius in veſpere de quo Num. 28. De iſto etiam intendit hic Apoſtolus, & circa hoc tria facit. Primo enim ponit illud quod pertinet ad ſacerdotem veteris teſtamenti. Secundo ponit illud quod pertinet ad ſacerdotem noui. Tertio cōfirmat per authoritatem, Secundū, ibi *Hic autem vnam.* Tertium ibi *Conteſtatur autem.* Dicit ergo, Oīs ſacerdos, &c. Dicit *Omnis* ad differentiam ſacrificij expiationis, quod tantum per ſummum ſacerdotem fiebat, ſed in iſto *Omnis ſacerdos praeſto eſt* tota die miniſtrās, & ſæpe offerens eaſdem hoſtias, quia ſemper offerebat agnum *Quae,* ſcilicet hoſtiæ feriales *Non poterant auferre peccata* quia iterabantur. Hier. 11. Nunquid carnes ſanctæ auferent a te malitias tuas in qbus gloriata es? Per iſtud iuge ſacrificium ſignatur Chriſtus, & æternitas eius qui eſt agnus immaculatus. Deinde cū dicit *Hic autem vnam pro peccatis.* Oſtendit illud quod pertinet ad ſacerdotiū Chriſti. Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit intentum. Secundo aſsignat rationem, ibi *Vna enim.* Dicit ergo. *Hic autem,* ſcilicet Chriſtus *Offerens vnam hoſtiam pro peccatis* auferentem, ſcilicet peccata. Illa vero vetus lex multas offerebat hoſtias non expiantes peccata: hic ergo ſcilicet Chriſtus, offerens vnam hoſtiam, quia ſemel pro peccatis noſtris ſemetipſum obtulit, *ſedit* nō tanquàm miniſter ſicut ſacerdos legalis qui ſemper preſto eſt, ſed tanq̄ dominus. Pſal. Dixit dominus domino meo ſede a dextris meis. Mar. vlti. Sedet a dextris dei *In dextera dei* patris, quātum ad ęqualitatem poteſtatis ſecundum diuinitatem, ſed in potioribus bonis ſecūdum humanitatem. ſupra 1, Sedet ad dexteram maieſtatis, &c. Et hoc *In ſempiternum.* Non. n. iterum morietur, quia Chriſtus reſurgens ex mortuis, &c. Rom. 6. & Dañ. 7. Poteſtas eius, poteſtas æterna. *De cætero expectans donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius.* Iſta expectatio non innuit aliquam anxietatē in Chriſto ſicut in hominibus, Spes quæ differtur affligit animam, vt dicit prouer. decimotertio. Sed deſignat voluntatem miſerendi, quā deus habet erga nos. Eſa. 30. Expectat dominus vt miſereatur noſtri. Subijciuntur ergo pedibus eius, id eſt humanitati Chriſti aliqui volentes, & in hoc ſalus ipſorum conſiſtit in faciendo voluntatem eius. Exod. 10. Vſquequo non vis mihi ſubijci? Sed mali, nolentes ipſi ſubditi ſunt, quia es ſi voluntatem eius per ſe non implent, tamen de ipſis impletur quātum ad opus iuſtitiæ. Et ſic omnia ſunt ei ſubiecta aliquo iſtorum modorum. Pſal. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. Deinde cùm dicit *Vna enim oblatione.* Aſsignat rationem ſcilicet quare ſedet tanquàm dominus, & non tanq̄ miniſter ſicut ſacerdos legalis, quia ille per hoſtiā vnam nō auferebat peccata, & ideo oportebat plures alias offerre & frequenter. ſupra 8, Omnis enim pontifex ad offerenda munera & hoſtias conſtituitur: ſed hoſtia, quā Chriſtus obtulit, aufert omnia peccata. ſupra 9, Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata. Et ideo dicit quòd *Vna oblatione conſummauit,* id eſt perfecit, quod fecit reconciliando & coniungendo nos deo tāquam principio *Sanctificatos in ſempiternum* quia hoſtia Chriſti, qui deus eſt & homo habet virtutem æternam ſanctificādi. Infra. 13. Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, & cætera. Per Chriſtum enim perficimur, & coniungimur deo. Ro. quinto, Per quem acceſſum habemus ad deum. Deinde cum dicit *Conteſtatur autem.* Confirmat quod dixerat p authoritatem, quæ ſumpta eſt ex Hierem. 31, quæ quia ſupra octauo expoſita eſt, ad præſens intermittatur. Et tamē poteſt diuidi in duas partes. Primo ponit authoritatē. Secundo ex ea arguit, ibi *Vbi autem horum remiſsio.* Et facit talē rationem quia in nouo teſtamento remittuntur peccata per oblationem Chriſti, quia in remiſsionem peccatorum effuſus eſt ſanguis Chriſti: ergo in nouo teſtamēto, in quo peccata & iniquitates remittuntur, vt dictum eſt in authoritate *Non eſt oblatio pro peccato* ſupple, amplius iterāda. Mat. 9. Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus.

Vbi ergo eſt horum remiſsiò, & cæterá.

Fieret enim iniuria hoſtię

Chriſti.

A LECTIO SECVNDA.

Monet, vt fide, ſpe, & charitate inhęreamus ſacerdotio Chriſti, cuius excellentia, & dignitas iterum declaratur.

HAbentes itaque fratres fiduciam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti: quam initiauit nobis viam nouam & viuentem per velamen, id eſt carnem ſuam: & ſacerdotem magnum ſuper domum dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aſperſi corde a cōſcientia mala, & abluti corpus aqua munda, teneamus ſpei noſtræ confeſsionem indeclinabilem (fidelis enim eſt qui repromiſit) & conſideremus inuicem in prouocationē charitatis, & bonorum operum: non deſerentes collectionem noſtrā ſicut conſuetudinis eſt quibuſdā, ſed conſolantes, & tanto magis quāto videritis appropinquantem diē.

B Poſtquam oſtendit Apoſtolus multiplicem eminētiam ſacerdotij Chriſti reſpectu ſacerdotij legalis: hic conſuetudinem ſuam concludit, monendo q̄ iſti ſacerdotio fideliter inhærendum eſt. Hoc enim ſemper ſupra fecit, quod poſt commendationem ponit ammonitionem, quia ad hoc ſuſceperat commendare gratiam Chriſti, vt alliciat eos ad obediendum Chriſto, & recedendum a cerimonialibus legis. Circa hoc ergo duo facit, quia primo ponit monitionē, ſecundo aſsignat rationem, ibi *Voluntarie enim.* Sciendū eſt autem circa primum q̄ duo dixerat de ſacerdotio Chriſti, ſcilicet virtutem ritus eius, quia per proprium ſanguinem. Item dignitatem ipſius, quia pontifex in æternum. Et ideo in monitione ſua reſumit iſta duo. Vnde monendo, q̄ fideliter obediēdum eſt deo Chriſto. Primo ponit illa duo. Secundo ponit ſuam monitionem, ibi *Accedamus cum bono corde.* Item prima in duas, quia primo reſumit ritum ſacerdotij eius: ſecundo dignitatem, ibi *Et ſacerdotem magnum.* Dicit ergo *Itaq; fratres,* ſcilicet per mutuam charitatem *Habentes fi-*
C *duciam in introitu, &c.* Ephe. 3. In quo habemus fiduciam & acceſſum in confidentia, & cęt. Exod. 15. Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ firmiſsimo habitaculo, &c. Pſal. Lætatus ſum in his, quæ dicta ſunt mihi, in domum domini ibimus. Et hoc *In ſanguine Chriſti* quia hic eſt ſanguis noui teſtamenti. i. nouæ promiſsionis. ſ. cœleſtium. Sed quomodo habeamus fiduciam introeundi, oſtendit, quia Chriſtus per ſuum ſanguinem *Initiauit,* ideſt inchoauit *Nouam viam.* Mich. 2. Aſcendit pandens iter ante eos. Io. 14. Si abiero & præparauero vobis locum, &c Eſa. 35. Sancta via vocabitur, & pollutus non tranſibit per illam. Hæc eſt ergo via eundi in cęlum. Et eſt *Noua* quia ante Chriſtū nullus inuenit eam, quia nemo aſcendit in cęlum niſi q̄ deſcendit de cœlo. Io. 3. Et ideo qui vult aſcendere, debet ipſi, tanq̄ membrum capiti ſuo, adhærere. Apo. 2. Vincenti dabo edere de ligno vitæ, qđ eſt in paradiſo dei mei. Et cap. 3. Et ſcribā ſuper eum nomen nouū, & nomen ciuitatis nouæ Hieruſalem, quia. ſ. de nouo introducuntur *Viuentem,* ideſt
D ſemper perſeuerantē, in quo apparuit virtus deitatis, quia ſemper viuit. Sed quæ ſit iſta via oſtendit ſubdens *Per velamen,* id eſt carnē ſuam. Sicut. n. ſacerdos per velū intrabat in ſancta ſanctorum, ita ſi volumus intrare ſancta gloriæ oportet intrare per carnē Chriſti, qui fuit velamē deitatis. Eſa. 45. Vere tu es deus abſconditus. Non. n. ſufficit fides de deitate, ſi non adſit fides de incarnatione. Io. 14. Creditis in deum, & in me credite. Vel per velamen. i. per carnē ſuam, datam nobis ſub velamento ſpeciei panis in ſacramento. Non enim proponiť nobis ſub ſpecie propria propter horrorem, & propter meritum fidei. Conſequenter cōmendat dignitatem ſacerdotis cū dicit *Et ſacerdotem magnum* qui ſcilicet nobis initiauit viam. q. d. Habentes fiduciam intrādi per ſacerdotem. ſ. Ieſum. Pſal. Tu es ſacerdos in æternū. Qui dicitur magnus, quia ſacerdotium eius non eſt tātum ſuper vnum populum, ſicut Aaron, ſed *ſuper domum Dei* totam ſcilicet eccleſiam militantē & triumphantem. 1. Tim. 3. Vt ſcias quomodo oporteat te conuerſari in domo Dei

quæ eſt eccleſia. Et dicit ſuper, quia Moyſes fuit fidelis in omni domo, tanq̃ famulus. Num. 12. Sed Chriſtus ſup totam domum, ſicut filius qui eſt dominus omnium. Mat. vl. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. De hoc etiam ſupra 3. Deinde cũ dicit *Accedamus* ponit monitionem ſuã, vt. ſ. ex quo talis & tantus eſt, fideliter eſt ei adhærendum, quod fit tribus modis. ſ. per fidem, ſpem, & charitatem. 1. Cor. 13. Nũc autem manẽt fides, ſpes, charitas. Primo ergo monet ad ea, quæ ſunt fidei. Secundo ad ea, q̃ ſunt ſpei, ibi *Teneamus ſpem.* Tertio ad ea, quæ ſunt charitatis, ibi *Et conſideremus.* Sed quantum ad primum duo ſunt neceſſaria. ſ. ipſa fides, quia ſine fide impoſsibile eſt placere deo. Et fidei ſacramentum. Quantum ad primum dicit *Accedamus* ad ipſum *Cum vero* non ficto *Corde.* 4. Reg. 20. & Eſa. 38. Memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto. Hoc autem fit quando opus concordat cordi. *Accedamus etiam in plenitudine fidei.* Infra. 11. Accedẽtem ad deum oportet credere, &c. Nec ſufficit qualiſcunque fides, ſed requiritur fides plena, quod fit duobus modis. ſ. & quantum ad materiam fidei, vt credantur omnia, quę proponuntur ad credendum, & q̃ ſit fides formata, quod eſt per charitatem. Rom. 15. Plenitudo enim legis eſt dilectio. Quantum ad ſacramentum fidei dicitur *Aſperſit corda* veſtra, quod alludit ei, quod dicitur Num. 19. Vbi ponitur ritus vitulæ rufæ, de cuius aqua aſpergebatur mundandus die tertio, ſed die ſeptimo alia aqua lauabatur corpus eius & veſtimenta. Per aſperſionem aquæ vitulæ rufæ figurabatur paſsio Chriſti, quia die tertia ſcilicet in fide trinitatis in baptiſmo, mundamur a peccatis. Et quãtum ad hoc dicit, Aſperſit corda, nõ corpora. Infra. 12. Acceſsiſtis ad ſanguinis aſperſionem. Aſperſi ergo corda nõ a tactu mortui ſicut per aquã vitulæ rufæ, ſed *A conſcientia mala.* De ablutione, quæ fiebat ſeptima die dicit *Et abluti corpus aqua munda.* Non enim in baptiſmo operatur tantum virtus paſsionis, ſed etiam infunduntur in ipſo dona ſpiritusſancti. Vnde in ſeptima die. i. in plenitudine donorum ſpiritusſancti, totus homo abluitur intus & extra ab omni peccato tam actuali quã originali, quod eſt quaſi corporale, quia anima ipſum cõtrahit per vnionem ad carnem fœdam. Dicitur autem ſpiritusſanctus aqua, quia mundat. Act. 5. Fide purificans corda ipſorum. Ezech. 36. Effundam ſuper vos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamẽtis veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos. Zach. 13. Erit fons patens domui Dauid & habitantibus Hieruſalẽ, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. Tit. 3. Per lauacrum regenerationis & renouationis ſpiritusſancti. Et in huius ſignum ſuper Chriſtum baptizatum deſcendit ſpiritusſanctus in corporali ſpecie. Deinde cum dicit *Teneamus ſpei noſtræ.* ponit illud quod pertinet ad ſpem. Et circa hoc facit duo. Primo enim hortatur ad ſpei certitudinẽ. Secundo ſubdit rationem, ibi *Fides enim eſt quæ.* Sciendum eſt autem, quòd per fidem Chriſti datur nobis ſpes ſalutis æternæ, & introitus in cœlum. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuam. Vnde dicit *Teneamus* & non dicit ſpem, ſed *Spei noſtræ confeſsionem* quia non ſufficit habere ſpem in corde, ſed etiam oportet confiteri ore. Roma. decimo. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad ſalutem. Item oportet confiteri eam non ſolum verbo, ſed etiam factis, contra quoſdam, de quibus Tit. 1. Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negant. Fit autẽ iſta confeſsio per opera, per quę tenditur ad res ſperatas. Apoc. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam *Indeclinabilem*, id eſt vt ab iſta confeſsione non declinemus, neque per proſpera, neq; per aduerſa. Pſalmi. Declinantes autem in obligationes, adducet dominus cum operantibus iniquitatem. Eſa. 30. Hæc eſt via, ambulate in ea, & non declinetis, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Et ratio huius eſt, quia *Ille qui repromiſit eſt fidelis* & ideo mentiri non poteſt. Pſal. Fidelis dominus in omnibus verbis ſuis. Deu. 32. Deus fidelis, & abſq; vlla iniquitate. Conſequenter cum dicit *Et conſideremus, &c.* ponit illud quod pertinet ad charitatem, & circa hoc facit tria. Primo enim facit quod dictum eſt, Secun-

E do remouet contrarium charitati, ibi *Non deſerentes.* Tertio aſsignat rationem ex congruitate temporis, ibi *Et tanto magis, &c.* Circa primum ſciendum eſt, q̃ licet charitas principaliter inhæreat deo, tamen manifeſtatur per charitatem proximi. 1. Ioan. 4. Qui enim non diligit fratrem ſuũ quem videt, deum quem non videt quomodo poteſt diligere? Ergo ad charitatem pertinet, quòd diligatur proximus. Ideo dicit *Conſideremus inuicem* vt ſcilicet ea, quæ ſunt proximi ſolicite faciamus. Eccle. 17. Et vnicuiq; mandauit deus de proximo ſuo. Sed quia aliqui ea, quæ ſunt proximi cõſiderant zelo inuidiæ, aliqui vero zelo odij. Contra quos dicitur. Prouer. 24. Ne quæras impietatem in domo iuſti, ideo dicit *In prouocationem charitatis*, id eſt vt prouocemus eos ad charitatem. Roma. 11. Quandiu Apoſtolus Gentiũ ſum miniſterium meum honorificabo, ſi quo modo ad æmulandum prouocem carnẽ meam, et ſaluos faciam aliquos ex illis. Iſta autẽ prouocatio procedit ex dilectione, quę extẽditur ad opus exterius. 1. Io. 3. Non diligamus verbo neque

F lingua, ſed opere & veritate. Sicut enim dicit Grego. Non eſt amor dei otioſus. Operatur enim magna ſi eſt. Si autem operari renuit, amor nõ eſt. Probatio ergo dilectionis, exhibitio eſt operis. Ideo ſubdit *Et bonorum operum.* Collo. 1. In omni opere bono fructificantes. Deinde remouet contrarium charitatis cum dicit *Non deſerentes, &c.* Quia enim charitas eſt amor, proprium autem amoris eſt vnire, quia vt dicit Dionyſius, Amor eſt vis vnitiua. Io. 17. Vt ſint vnũ ſicut & nos vnum ſumus, & cognoſcat mundus, quia dilexi eos ſicut & me dilexiſti: ideo recedere ab inuicem, eſt directe oppoſitum charitati. Et ideo dicit *Non deſerentes collectionem noſtram*, ſcilicet eccleſiæ, quam aliqui deſerunt tripliciter, ſcilicet propter perſecutiones apoſtatantes a fide. Et iſti ſignificantur per illos de quibus dicitur Ioan. ſexto, quòd abierunt retro, & iam cum illo non ambulabãt. Mat. decimotertio, Facta tribulatione & perſecutionibus propter verbum continue ſcandalizantur. Luc. 8. Ad tempus credunt & in tempore tentationis recedunt. Secundo ma-

G li prælati, qui dimittunt oues in periculo. Ioan. decimo, Mercennarius fugit quia mercennarius eſt. Aliqui vero ex ſuperbia, quia cum poſſent eſſe vtiles ad regendum cũ nota ſuperbiæ ab alijs ſe ſeparant. Iudæ 1. Hi ſunt qui ſegregãt ſe ab alijs, animales, ſpiritum non habentes. Quaſi ſub ſpecie maioris perfectionis. Et forte tales erant in tẽpore illo. Ideo ſequitur *Sicut con. eſt qui.* contra quod dicitur primo. Corinth. 11. Si quis videtur contentioſus eſſe, nos talem cõſuetudinem non habemus in eccleſia Dei. Sed quid debent facere, ſubdit *Sed conſolantes.* quaſi dicat. Si videas quòd ſocius tuus male ſe habet, non deſeras eum, ſed [illegible]lare, nõ ſicut illi qui deſerunt collectionem de quib[illegible], Sicut eſt conſuetudinis quibuſdam, & cætera. Conſequenter cum dicit *Et tanto magis* aſsignat cauſam huius. Poſſet enim aliquis dicere, quare debemus nos in fide proficere, quia motus naturalis quanto plus accedit ad terminum, magis intenditur. Contrarium eſt de violento. Gratia autem inclinat in modum naturæ, ergo qui ſunt in gratia quanto plus

H accedunt ad finem, plus debent creſcere. Et ideo dixit, Nõ deſerentes ſicut quidam, ſed conſolantes. Et hoc *Tanto magis quanto videritis appropinquantem diem*, id eſt terminum. Roma. decimotertio, Nox præceſsit, dies autem appropinquauit. Prouer. 4. Iuſtorum ſemita, quaſi lux ſplendens proficit, & creſcit vſque ad perfectum diem.

LECTIO TERTIA.

Ne irritam faciant eius monitionem, mlastur fruſtra ſacrificari peccantibus, ac eos futuri iudicij horrore deterret.

VOluntarie enim peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia, terribilis autem quædam expectatio iudicij & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt aduerſarios. Irritam quis faciens legem Moyſi: ſine vlla miſeratione, duobus

vel

vel tribus teſtibus moritur: quanto magis putatis, deteriora mereri ſupplicia, qui filium dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Et iterum, quia Iudicauit dominus populum ſuum. Horrẽdum eſt incidere in manus dei viuentis.

Supra Apoſtolus poſita commendatione excellentię ſacerdotij Chriſti, & ſubiuncta admonitione vt illius ſacerdotio adhæreant per fidem & charitatem, hic probat monitionem ſuam per ratione̅. Et hoc facit dupliciter, primo terrendo, ſecundo demulcendo, ibi *Rememoramini autem priſtinos dies.* Circa primum duo facit, quia primo terret eos ad obſeruandum monitionem ſuam propter ſubtractione̅ remedij: ſecundo propter expectationem iudicij, ibi *Terribilis autem.* Dicit ergo, Voluntarie, &c. Quod dupliciter exponitur. Vno modo ſm Glo. quæ videtur facere differentiam inter peccantes volentes & voluntarie, ita q volẽs peccat, qui quaſi paſsione ductus conſenſit in peccatũ de quo ante non cogitauit: voluntarie autem qui ex certa malitia, cuius voluntas prona eſt ad peccandum, vt ſtatim cedat. Hier. 8. Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum quaſi equus vadens impetu ad prælium, nec poſtea pœnitet. Prouer. 2. Lętãtur cum maleſecerint, & exultant in rebus peſsimis. Ergo *Voluntarie peccantibus,* id eſt in voluntate peccandi permanentibus. Et exaggerando ſubdit *Poſt acceptam notitiam veritatis.* 2. Pet. 2. Melius erat illis viam iuſtitiæ non agnoſcere, q̃ poſt agnitionem retrorſum conuerti *iam non relinquitur hoſtia pro peccatis,* id eſt hoſtia quam Chriſtus obtulit pro remiſsione peccatorum, non eſt nobis vtilis, quia illis dimittũtur peccata, qui de ipſis pœnitent. Mat. 26. Hic eſt ſanguis noui teſtamenti, qui pro multis effundetur. ſ. efficaciter, ſed de malis dicitur Eſa. 49. In vacuum laboraui ſine cauſa, & vane fortitudinem meam conſumpſi. Hiere. 6. Fruſtra conflauit conflator, malitiæ eius non ſunt cõſumptæ. Sed melius poteſt dici, & ſecundum intentione̅ Apoſtoli, quia ſm Augu. Liberum arbitrium habet multiplice̅ ſtatum, quia in ſtatu extra gratiam anteq̃ reparetur per gratiã, non eſt in poteſtate noſtra peccare mortaliter vel nõ peccare, & hoc propter præconceptione̅ finis, & habitum inclinantem: quod quidem verũ eſt ſecundum magnum tempus, ſed per aliquam moram, ſi operetur ex præmeditatione, poteſt vitare hoc peccatum vel illud. Sed poſtq̃ per gratiam reparatus eſt homo omnino, in poteſtate eius eſt vitare peccatum mortale, & etiam veniale in particulari, non aute̅ omnino in vniuerſali, & hoc eſt propter auxilium gratiæ ſaluãtis. Et ideo dicit *Nobis peccantibus voluntarie poſt acceptam notitiam veritatis,* id eſt poſt acceptam gratiam per quam habetur notitia peccati, quia ante notitiã peccati peccatum noſtrum a Deo nobis nõ imputatur: vnde quaſi dicitur ipſum ignorare, quia non imputat nobis. Sed poſt *Iam non eſt pro peccatis hoſtia* ante enim reparationem, quę facta eſt per Chriſtum, relinquebatur hoſtia iſta, quæ expectatur, ſed nunc iam nõ expectatur alia mors eius, ita nec poſt baptiſmũ ſemel acceptum expectatur alius baptiſmus. Deinde cum dicit *Terribilis autem* deterret expectationem diuini iudicij. Et circa hoc duo facit, primo enim terret, ſecũdo ſubdit ratione̅, ibi *Irritam quis faciens.* Sic ergo dictum eſt q nõ relinquitur vltra hoſtia. Quid ergo? Illud quod ſupra dictũ eſt. 9. cap. q poſt mortem eſt iudicium. Iob. 19. Scitote eſſe iudicium. Iſtius iudicij expectatio eſt valde terribilis, tũ propter cõſcientiam peccatorum. Iac. 3. In multis offendimus omnes, tum etiam propter imperfectione̅ iuſtitiarum noſtrarum. Eſa. 64. Iuſtitiæ noſtræ quaſi pannus menſtruatæ. Pſalmi. A iudicijs tuis timui. Abac. 3. Audiui & cõturbatus eſt ve̅ter meus. Eſt afflictiua. Vnde dicit, Et ignis ęmulatio, id eſt pœna ignis, quæ infligitur ex zelo & æmulatione diuinæ iuſtitiæ. Exod. 20. Ego ſum dominus deus tuus fortis zelotes, &c. zelus autem eſt amor ſponſi. Sicut ergo ſponſus non parcit ſponſæ malæ, ſic nec deus animæ peccatrici.

A Prouer. 6. Zelus & furor viri non parcet in die vindictę. Sequitur, Quæ conſumptura eſt aduerſarios. Pſal. Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius, quia ignis, qui præcedet in faciem iudicis, corpora viuentium incinerabit, & reprobos detrudet in infernũ, & corpora eorum conſumet, non † totaliter conſumendo, ſed in perpetuum cruciando. Conſequenter cum dicit *Irritam quis faciens.* probat quod dixerat de terrore iudicij, & primo per locum a minori, ſecundo per authoritatem, ibi *Scimus autem illum.* Primum accipit ex lege. Tanto enim aliquis eſt reus maioris pęnæ, quanto rem magis ſacram contemnit. Cum ergo vetus teſtamentũ nõ ſit ita ſanctũ ſicut nouum, & tranſgreſſor illius grauiſsime puniebatur, ergo trãſgreſſor noui, longe grauius debet puniri. Circa iſtud argumentum duo facit: primo enim ponit iſtud quod fiebat ĩ veteri: ſecundo illud quod fiendum eſt in nouo, ibi *Quanto magis.* Quantum ad vetus ponit culpam & pœnam. Culpã cum dicit *Irritam quis faciens legem Moyſi.* Irritum dicitur quod non

† Alibi corporaliter.

B ſortitur debitum finem. Lex aute̅ non ſolum vetus, ſed etiã quęlibet datur vt inducat homines ad virtutem, & faciat abſtinentes a vitijs. Et ideo qui tranſgreditur lege̅, & vacat vitijs, quantũ eſt in ſe, legem irritam facit. Mat. 15. Irritũ feciſtis mandatum dei propter traditiones veſtras. Gene. 17. Maſculus cuius pręputij caro circunciſa non fuerit, peribit de populo ſuo, quia pactum meũ irritum fecit. Et pœnam oſtendit cum dicit *Sine vlla miſeratione.* Et iſta pęna eſt valde grauis, quia infligit mortem. Vnde dicit *Moritur* Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. Ite̅ quia irremiſsibilis. Vnde dicit *ſine vlla miſeratione.* Deute. 19. Morietur, nec miſereberis eius. Sed nunquid lex dei excludit miſericordiã? Cõſtat q non. Oſee. 6. Miſericordiam volui, & nõ ſacrificium. Reſpondeo, dicendum eſt q differunt miſericordia, cleme̅tia & venia: quia miſericordia eſt quando homo ex quadam paſsione cordis & animi mouetur ad remittendum pœnã, & hoc aliquando eſt contra iuſtitiam, & iſtam prohibet. Venia autem eſt quando propter aliquam vtilitate̅ publi-

Differe̅tia inter Miſericor. cleme̅tiam & veniam.

C cam remittit aliquid de pœna debita. Clementia eſt quando nõ ſolum de pœna aliquid, ſed etiam de culpa remiſsius iudicat. Iſta duo non prohibentur, ſed miſericordia primo modo dicta, quia eſt cõtra iuſtitiam, & inducit diſſolutionem. Moritur ergo & hoc *Duobus vel tribus teſtibus* ſupple cõuictus. Deut. 17. In ore duorũ vel trium teſtium ſtat omne verbum. Cauſa autem quare lex numerum teſtium determinat ſecundum Aug. eſt, vt per hoc deſignetur immobilitas veritatis, quę eſt in ſancta trinitate. Nec refert ſi nominentur duæ perſonæ vel tres, quia ſemper in duabus intelligitur tertia. ſ. ſpiritusſanctus qui eſt nexus amborum. Iſta ratio myſtica eſt, ſed litteralis eſt, vt quia ĩ iudicio vnus affirmat, alter negat, non plus credendũ eſt vni q̃ alteri. Multitudini autem eſt crede̅dum. Omnis autem multitudo cõpletur numero ternario. Et ideo ſufficit, q ſint duo cũ accuſante, ſed tertius teſtium ſuperadditur ex abũdanti. Deinde cum dicit *Quanto magis.* ponitur id quod ſpectat ad nouum teſtamentum. Et primo ponit pœnam, ſecũdo cul-

D pam, ibi *Qui filium Dei.* Quantum ad pœnam dicit *Quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia.* Quia enim in nouo teſtamento per Chriſtum prædicatum eſt, ideo peccans in ipſo, grauius punitur. Mat. 11. Veruntame̅ dico vobis, quòd Tyro & Sydoni remiſsius erit q̃ vobis in die iudicij. Sed nunquid plus punitur peccator Chriſtianus, q̃ infidelis? Quia ſi ſic, melius eſſet q omnes eſſent infideles. Reſpondeo. Dicendum eſt, q aliud eſt de illis qui fidem contemnunt, quia iſti proprie ſunt contemptores. Aliud de illis, qui ex ignorantia fidem non annuntiatam, non tenent, & talibus peccatum infidelitatis non imputatur. Sed qui fidem annuntiatam contemnit, grauius punitur, quia peccatum infidelitatis maximum eſt. Si ergo comparamus Chriſtianũ & Iudæum qui non contemnit, & vterq; ſit adulter, tunc grauius punietur Chriſtianus q̃ Iudæus, quia non ſolum pro adulterio, ſed etiam quia magis ingratus eſt. Sed nunquid vniuerſaliter verum eſt q ſemper idem peccatũ in ſpecie, grauius punitur in maiori? Reſpõdeo. Dice̅dum eſt, q du-

pliciter peccatur. Vno modo ex ſurreptione. Et ſic quando
aliquis dat ſe operibus diuinis, ſi ex ſurreptione peccat, mi
nus punitur. 2. Paralip. 30. Dominus bonus propitiabitur
cunctis, qui in toto corde requirunt deum patrum ſuo-
rum. Pſal. Cū ceciderit non collidetur. Sed ſi ex contēptu,
magis peccat, quia cum ſit in ſtatu altiori, magis contēnit.
Et de talibus loquitur hic, qui ſunt magis ingrati. Quātum
vero ad culpam dicit *Qui filium dei conculcauerit.* Sciendū ve-
ro eſt ꝙ Apoſtolus grauitatem culpæ eorum, qui peccant
in nouo teſtamento, oſtendit ex beneficijs nobis a Deo in
illo collatis. Deus autem nobis dedit quicquid maximum
& pretioſum habebat. ſ. filium ſuum vnigenitum. 2. Pet. 1.
Per quē maxima nobis & pretioſa promiſſa donauit. De-
dit etiam ſpiritum ſanctū. Ioe. 2. Effundam de ſpiritu meo
ſuper omnem carnem. Ro. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cor-
dibus noſtris per ſpiritum ſanctū, qui datus eſt nobis. In-
gratitudo autem ſuper tantis beneficijs aggrauat peccatū.

Circa ingratitudinem vero ſuper datione filij duo con-
ſideranda ſunt ac ponderāda, ſcilicet myſterium incarna-
tionis, in qua datus eſt nobis. Eſa. 9. Et ſacramētum paſſio-
nis, in qua pro nobis ſe obtulit. ſupra. 6. Sāguis Chriſti, qui
per ſpiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum
deo, &c. Et ideo quantum ad primum dicit *Qui filium dei,*
ſcilicet pro nobis incarnatum *Conculcauerit,* id eſt vilipēde-
rit. ſ. non credendo ꝙ fides filij Dei ſit ſufficiens ad ſalutem,
ſicut illi qui legalia ſeruabant. Gal. 3. Ante quorum oculos
Chriſtus proſcriptus eſt. Item non obediendo eius manda-
tis, nec viuendo ſecundum doctrinam eius. 1. Reg. 10. Qui
autem contēnunt me erunt ignobiles. Quantū ad ſecūdum
dicit, Et ſanguinem teſtamenti. i. Chriſti ſanguinem cōfir-
matiuum noui teſtamēti. Mat. 26. Hic eſt ſanguis meus no-
ui teſtamenti, &c. *Pollutum duxerit,* id eſt reputauerit pollu-
tum, vt. ſ. non poſſit mundare, ſicut pollutus in ſe non mū-
dat. Eccle. 34. Ab immundo quis mundabitur? q. d. Nullus
ſcilicet ſecundum ꝙ mundatio tantum fiebat per ſanguinē
animalium. Item pollutū duxit, qui virtute eius in baptiſ-
mo ablutus, peccat redeundo ad vomitum. Apo. 1. Dilexit
nos, & lauit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Et ideo
dicit *In quo ſanctificatus eſt,* id eſt per quem ſanctificatus eſt.
1. Cor. 6. Abluti eſtis, ſanctificati eſtis ī nomine domini no-
ſtri Ieſu Chriſti. Malac. 1. In omni loco offert oblatio mun-
da nomini meo, quia magnum eſt nomē meū in Gētibus.
Item qui peccat poſt alia ſacramēta, etiam poteſt dici ſan-
guinem Chriſti pollutum ducere. Item aggrauatur pecca-
tum ex contemptu ſpiritusſancti. Et ideo dicit *Et ſpiritui gra-
tiæ, iniuriam fecerit,* id eſt contumeliam quam facit, qui non
credit ꝙ gratia ſpiritusſancti ſit data per Chriſtum, vt ha-
betur Io. 14. Rogabo patrem, & alium paracletū dabit vo-
bis, qui ſufficiat ad ſalutem ſine legalibus, vt. ſ. remiſſionē
peccatorum aſcribat obſeruantijs legis. Vel *Conculcat Chri-
ſtum,* qui libere abſq; timore *Sanguinem Chriſti polluit,* qui eo
indigne communicat *Spiritus* gratis dato vt Eph. 2. Donū
enim dei eſt, & nō ex operibus. Iniuriam facit qui Chriſtū
per peccatum a ſe abijcit. Sap. 1. Corripietur. i. expelletur,
a ſuperueniente iniquitate. Ephe. 4. Nolite contriſtare ſpiri-
tum ſanctum dei. 1. The. 5. Spiritū nolite extinguere. De-
inde cum dicit *Scimus enim, &c.* probat quod dixit per au-
thoritates. Et circa hoc facit duo: primo enim probat po-
nendo authoritates: ſecundo concludit ex eis, ibi *Horrendum
eſt.* Dicit ergo, Scimus illum qui dixit Deut. 32. ſecundum
aliam literam *Mihi vindictam* ſupple ſeruate. Litera noſtra
habet. Mea eſt vltio. Et nunquid reddes? immo *Et ego retri-
buam.* Sed contra. Si ſoli deo ſeruatur vindicta, quare iudi-
ces vindicant? Reſpondeo, ad hoc reſpōdet Apoſtolus Ro.
13. ꝙ iudex eſt miniſter dei. Vnde non iudicat, propria au-
thoritate, ſed dei. Secunda authoritas eſt ibidem *Iudicabit
dominus populum ſuum.* Si ſuum, ergo multo magis inimicos.
1. Pet. 4. Si iuſtus vix ſaluatur, impius & peccator vbi pa-
rebit? Vel populum ſuum. i. qui fidem ſuam nō contēnunt,
quia infideles damnabuntur, & non iudicabuntur iudicio
diſcuſſionis. In iudicio enim, vt dicit Grego. quatuor erunt
ordines. Quidam qui nō iudicabuntur, ſed iudicabunt &

E ſaluabuntur. ſ. apoſtoli, & apoſtolici viri. Quidā qui iudi-
cabuntur & ſaluabuntur, vt mediocriter boni. Quidā, qui
iudicabuntur & dānabuntur, vt mali fideles. Quidam, qui
non iudicabuntur, & damnabuntur, vt omnes infideles.

Deinde cum dicit *Horrendum eſt.* ponit concluſionē. Ex
quo. n. vindicta reſeruanda eſt deo, qui iudicabit populum
ſuum *Horrendum eſt incidere in manus dei viuentis.* Quanto enim
iudex iuſtior & fortior eſt, tanto magis timendū eſt. Pſal.
Deus iudex iuſtus & fortis. Ergo horrendū eſt incidere in
manus eius. Dan. 13. Melius eſt mihi abſq; opere incidere in
manus veſtras. Eccle. 2. Si pœnitentiam non egerimus, in-
cidemus in manus domini, & nō in manus hominum. Sed
cōtra. 2. Reg. vlti. Dauid tamē melius prælegit incidere in
manus dei. Reſpōdeo: Dicendū eſt ꝙ homo peccat offen-
dendo hominē, & offendendo deū. Melius autē eſt incide-
re in manus hominis offendendo ipſum, quā in manus dei
ipſum offendendo. Vel dicendū eſt ꝙ melius eſt peccātem
& contēnentem incidere in manus hominis, peccantē vero
F ſed pœnitentē in manus dei. Et ſic elegit Dauid. Vel dicen-
dum eſt, ꝙ vſq; ad iudicium non eſt horrendum in manus
dei incidere, qui iudicat miſericorditer quandiu eſt pater
miſericordiarum, ſed poſt iudicium, horrēdum eſt incide-
re in manus dei, quando ſicut deus vltionum iuſtitias iudi-
cabit. Modo. n. ſicut circundatus infirmitate, quam aliquā-
do expertus eſt, ex compaſſione miſericorditer iudicat.

LECTIO QVARTA.

Bona ab eis facta in memoriam reuocat, ac ad patientiam
exhortatur, adhærereq; Chriſto monet,
quem cito venturum prædicit.

*Rememoramini autem priſtinos dies: in quibus illu-
minati, magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum,
& in altero quidem opprobrijs & tribulationibus ſpecta-
culum facti, in altero autem ſocij taliter conuerſantiū effe-
cti. Nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinam bonorum*
G *veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes vos habe-
re meliorem & manētem ſubſtantiam. Nolite itaq; amit-
tere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remune-
rationem. Patientia enim vobis neceſſaria eſt: vt volun-
tatem dei faciētes, reportetis promiſſionem. Adhuc enim
modicum aliquantulumq; qui venturus eſt veniet & nō
tardabit: iuſtus autē meus ex fide viuit: quod ſi ſubtraxe-
rit ſe, non placebit animæ meæ. Nos autem nō ſumus ſub-
tractionis filij in perditionē, ſed fidei in acquiſitionē animæ.*

Supra Apoſtolus monuit ad inhærendū Chriſto per fi-
dem, ſpem, & charitatē, ad quod induxit per rationes ter-
rentes: hic ponit rationes demulcētes, ſicut bonus medicus
poſtq̃ ſecuit, ponit vnctiones lenientes. Inter omnia enim
cōmendatio de bene geſtis, eſt vnum quod maxime pro-
uocat ad bonum inceptum continuandum. Virtus. n. lau-
H data creſcit in immenſum. Pondus & immēſum gloriæ cal-
car habet. Et circa hoc facit duo: primo enim cōmemorat
eis bona, quæ fecerant. Secundo hortatur ad implendum,
quod reſtat, ibi *Nolite itaq; amittere.* Circa primum facit tria:
primo enim in generali commemorat tribulationes, quas
pro fide paſſi ſunt: ſecundo deſcribit tribulationū modos
ibi *Et in altero.* tertio exponit eas in ſpeciali, ibi *Nam & vin-
ctis.* Quia ergo ex bene geſtis homo exercitatur ad melius,
ſicut aliquando ex malis ecōtrario deſperat de ſeipſo, ideo
recitat bona eorum, dicens *Rememoramini.* Hiere. 2. Recor-
datus ſum tui. i. bonorū, quæ egiſti *Dies priſtinos,* id eſt pri-
mordia conuerſionis veſtræ *In quibus illuminati* per fidem,
quæ illuminat animam & purgat. Act. 15. Fide purificans
corda eorum. Eſa. 60. Surge illuminare Hieruſalē. Hoc au-
tem eſt per fidem Chriſti. Ephe. 3. Habitare Chriſtum per
fidem, &c. Luc. 1. Illuminare his q in tenebris, & in vmbra
mortis ſedent. Primum. n. lumen animæ eſt fides *Suſtinuiſtis
magnum certamen paſſionum,* id eſt magnas paſſiones cōtra vos

certantes, vobis illatas ab his, qui Chriſtum perſequebantur in vobis. Act.9. Saule, Saule, quid me perſequeris? me, inquam, in membris meis, quia vt dicit Augu. in ſermone ſuper verbo iſto; Membris in terra poſitis caput de cęlo clamat. Sap.10. Certamē fortè dedit illi, vt vinceret. 2.Tim.4. Certaui bonum certamen. Sicut enim dicitur Act.8. Facta eſt perſecutio magna in eccleſia poſt mortem Stephani. 1.Theſſ.2. Vos enim imitatores facti eſtis eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Iudæa, quoniā eadem paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis. Si ergo à principio incœpiſtis ſuſtinere: vituperabile eſſet modò deficere.

Conſequēter cùm dicit *Et in altero.* oſtendit quæ fuerint illę tribulationes. Dupliciter enim patitur aliquis. ſ. & in ſe tribulationē ſuſtinendo, & in alio alienæ tribulationi compatiendo. Vtroq; autē modo illi paſſi ſunt. Quantū ad primum dicit *In altero,* ſcilicet quantū ad vos *Facti eſtis ſpectaculum opprobrÿs,* quod grauiſſimū eſt ſapiēti. Quòd enim vnus fatuus irridetur, nō eſt graue, etiā ſi multa ei irriſio ab alÿs inferatur: ſapienti verò graue eſt, ſed ſi tribuletur & irrideatur à tribulante, hoc grauiſſimum eſt. In hoc ergo oſtendit magnitudinē afflictionis ipſorū, quia facti erant ſpectaculum. i. quia nullus eis compatiebatur, immo magis irriſori congaudebāt in afflictionibus ipſorū. ſ. in opprobrÿs. Pſal. Opprobria exprobrantiū tibi ceciderunt ſuper me. *Et tribulationibus.* Pſal. Multæ tribulationes iuſtorum. 1.Corin.4. Spectaculum facti ſumus mundo. ſ. ad irriſionē, & angelis ad congratulationē, & hominibus. ſ. ratione vtentibus ad imitationē. Quantum ad ſecundū dicit, ꝙ *In altero effecti ſunt ſocÿ taliter conuerſantium,* id eſt eorum, qui talia patiebātur: & hoc per compaſſionē, & per ſubminiſtrationē. Roma.12. Neceſſitatibus ſan. Deinde cùm dicit *Nam & vinctis compaſſi eſtis.* ponit qđ dixerat, & primò quātū ad ſecūdū. ſ. quo modo ſunt cōpaſſi. Inter Iudæos enim multi erant vincti, ſicut de Paulo dicitur Act.8. Quòd deuaſtabat eccleſiā tradens in cuſtodiā viros & mulieres. Iſtis compaſſi ſunt miniſtrando neceſſaria. Matt.25. In carcere eram, & veniſtis ad me. Quantū ad primū dicit *Et rapinam bo. veſt.* ſcilicet prò hac cauſa factam, quia. ſ. vinctis miniſtrabant *Cum gaudio ſuſcepiſtis.* Iac.1. Omne gaudiū exiſtimate fratres, &c. Act.5. Ibant Apoſtoli gaudentes, &c. Sed quare cum gaudio? Nunquid amandæ ſunt tribulationes? Certè videtur, ꝙ nō quia dicit Auguſt. Tolerari iubes eas, non amari. Reſpondeo, Dicendum eſt, ꝙ non amantur propter ſe, ſed propter aliud, & ſic iſti amabant eas. Vnde ſubdit *Cognoſcentes vos habere meliorem & manentem ſubſtantiam,* ſcilicet alias diuitias principaliores, quæ augentur ex ſubtractione iſtarum, quibus dicuntur meliores. Temporales enim vanæ ſunt, quia ſunt in his, quæ ſunt infra hominem, ſpirituales autem in ipſo Deo. ſ. in fruitione Dei. Eſa.33. Diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia, timor Dñi ipſe theſaurus eius. Itē ſunt manentes; quia iſtæ deficiunt in ſe & auferri poſſunt, illæ verò non. Matt.6. Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra vbi erugo & tinea demolitur, & vbi fures effo, &c. Deinde cùm dicit *Nolite itaque.* oſtendit quid eis reſtat faciendum, ſcilicet confidentiā acceptā ex bonis operibus conſeruare. Et circa hoc facit tria: primò enim ponit monitionē: ſecundò docet modum monitionem ſeruandi, ibi *Patientia enim.* tertiò probat per authoritatē, ibi *Adhuc enim modicum.* Dicit ergo, Ex quo tot bona in primordÿs conuerſationis veſtræ operati eſtis, ex quibus multam cōfidentiā debetis habere apud Deū *Nolite itaque amittere confidentiam veſtram,* quod profectò ſequeretur ſi à bonis deſiſteretis *Quæ magnam habet remunerationem.* Matt.5. Gaudete in illa die & exultate, quoniā merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Gen.15. Ego protector tuus ſum & merces tua magna nimis. Modus ſeruādi eſt patientia. Vnde dicit *Patientia enim vobis neceſſaria eſt.* Sicut autem manſuetudo eſt moderatiua iræ, ita patiētia ponit modum in triſtitÿs, vt. ſ. non excedant modū rationis. Contingit autē aliquando triſtitia ex malis illatis, aliquando verò ex bonis dilatis. Prouer.13. Spes quæ differtur affligit animam. Quantum aūt ad primū dicitur patientia, ſed quantum ad ſecundū dicitur longanimitas: hic accipitur patien-

A tia pro vtroq;, & quantū ad ſufferentiā malorum, & quantum ad longanimitatem honorū dilatorum. Dicit ergo, ꝙ quantū ad vtrunq;, patiētia nobis neceſſaria eſt. Proue.16. Melior eſt patiens forti viro. Luc.21. In patiētia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Iac.1. Patientia opus perfectū habet. Et ad quid eſt neceſſaria? *Vt voluntatem Dei facientes reportetis repromiſ.* id eſt implentes voluntatē Dei, quod fit per impletionem mandatorum Dei, quia mandata ſunt ſigna voluntatis Dei, vnde facientes voluntatē Dei. ſ. voluntatem ſigni (Sic enim aliquādo accipitur voluntas Dei in ſcriptura. Pſal. Miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius.) Et ſic reportabitis promiſſionem. i. rem promiſſam, quæ operantibus datur. Matt.20. Voca operarios: & redde illis mercedem. Luc.21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Matt.24. Qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Hier.18. Repente loquar aduerſus gentem, & aduerſus regnū vt eradicē & diſperdā illud, &c. Deinde cùm dicit *Adhuc autem modicum* probat quod dixit per authoritatem.

B Et circa hoc facit duo: primò enim ponit eam: ſecundò applicat ad propoſitum, ibi *Nos autem.* Prima in tres. Primò enim proponit proximū aduentū remunerationis. Secundò oſtendit cōditionē remunerationis, ibi *Iuſtus autem meus.* Tertiò declarat periculum, ne perdatur remuneratio, ibi *Quod ſi ſubtraxerit.* Circa primū ſciendū eſt, ꝙ authoritas iſta ſumpta videtur de Abac.2. Tamen principiū ſumptum eſt de Aggeo.2.ca. Quod ideo fortè fecit, quia vtrunq; intellexit de eodē aduentu. Abacuch enim ſic dixit, Adhuc viſus procul. Aggeus autē, Adhuc modicum. Et ideo vtitur verbis vnius quaſi verbis alterius, Vel melius, quia Apoc. loquitur de tempore ſuo. ſ. poſt incarnationē & reſurrectionem à quo minus reſtat vſq; ad iudiciū quam à tempore prophetæ. Et ideo magis vtitur verbo Aggei quantum ad principiū, tamen in fine authoritatis cōcordant. Vel etiam poteſt dici, ꝙ loquitur quaſi ex ſeipſo, cui nō minus credendum eſt, ꝙ prophetæ. Eſt autē duplex aduentus Dñi ſecundum duplex iudiciū. Vnus generalis. ſ. in fine in vniuerſali

C iudicio. Alius ſpecialis in morte vniuſcuiuſq;. Quantū ergo ad vtrunq; dicit *Adhuc modicum* quantum ad breuitatē temporis. Et quidem quantum ad primū, & ſi multum ſit quantū ad tractum temporis & quo ad nos, breue tamen eſt quantū ad æternitatē. Pſal. Mille anni ante oculos tuos tanquā dies hæſterna, quę præterÿt. Apoc. vlti. Ecce venio cito. Sed quantū ad ſpecialē, qui eſt in morte, de quo Io.14. Iterum veniam & accipiā vos ad meipſum: non multum refert vtrū ſit parum, vel multū, quia talis erit vnuſquiſq; in iudicio qualis exibit. Et ideo ſtudendū eſt, vt in morte appareamus boni, quia vbi te inuenero, ibi te iudicabo. Et ideo dicit *Modicum & aliquantulum,* quia tribulationes nō ſunt multū magnæ duratione, quia ſi multum præmunt, interimūt: ſi verò parū præmūt, nō cito finiuntur. 2.Cor.4. Id enim, quod in præſenti eſt tribulationis momentaneum & leue, ſupra modū operatur in nobis æternū gloriæ pondus. Veniet ergo cito *Et non tardabit* ſiue in morte ſiue in iudicio. Iac.5. Ecce iudex ante ianuā aſſiſtit. Qui ſunt etiā

D remunerādi, oſtendit cùm ſubdit *Iuſtus autem meus ex fide viuit.* Hæc eadem authoritas habetur Roma.1. & Gal.3. Solis autem iuſtis debetur remuneratio. Pſal. Salus autē iuſtorū à Dño. Eſt aūt duplex iuſtitia, Vna quo ad humanū iudiciū. Roma.10. Ignorantes Dei iuſtitiā & ſuam quærentes ſtatuere. Alia quo ad diuinum. Luc.1. Erant autem iuſti ante Deum. Iſtam autem iuſtitiam requirit Deus. Et ideo dicit *Iuſtus meus,* ſcilicet iuſtitia, quæ ad me ordinatur, id eſt, qui eſt mihi iuſtus & propter me. Illud autem per quod homo iuſtificatur eſt fides. Roma.3. Iuſtitia Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti. Cuius ratio eſt, quia per hoc eſt homo iuſtus quod ordinatur in Deum: illud autē per quod primò homo ordinatur in Deū, eſt fides. Et ideo dicit, Iuſtus meus *Ex fide.* infrà.11. Accedentem ad Deum oportet credere. Nec ſolū per fidem iuſtitia, ſed etiam per fidem iuſtificatus *viuit.* Sicut enim per animā viuit corpus, ita anima per Deum. Vnde ſicut per illud per quod primò vnitur anima corpori, viuit corpus, ita per id per quod primò vnitur Deus

animæ,

animæ, viuit anima, hoc autem eſt fides, quia fides eſt primum in vita ſpirituali. Eſa. 7. Si non credideritis, nō permanebitis, ſicut domus nō permanet deſtructo fundamento. Gal. 2. Quòd autem nunc viuo in carne, fide viuo filij Dei. Fides autē ſi non eſt formata charitate, mortua eſt, & ideo non viuificat animam ſine charitate. Gal. 5. Fides quæ per charitatē operatur. 1. Ioan. 3. Nos ſcimus, quia tranſlati ſumus de morte ad vitā, quoniā diligimus. Vel iuſtus meus ex fide viuit, id eſt apud me reputatur & habet vitā gloriæ, ſine actuali paſsione, ſi non datur opportunitas patiendi.

Deinde cùm dicit *Quod ſi ſubtraxerit ſe.* oſtendit periculum imminens nō permanenti in iuſtitia fidei. Quia enim in poteſtate habentis fidem eſt ipſam perdere, vel ſeruare, ideo dicit *Si ſubtraxerit ſe,* ſcilicet à fide & à iuſtitia *Non placebit animæ meæ.* Litera noſtra habet. Non erit recta anima eius. Et eſt idem ſenſus. Dicit Hiero. ꝙ vbicunq; aliter ſcriptū eſt in Hebræo, q̃ in ſeptuaginta, Apoſtolus vtitur ſicut didicit à Gamaliele, ad cuius pedes didicit legem. Non placebit ergo animæ meæ. i. voluntati meæ. Voluntas enim Dei debet eſſe regula actionū noſtrarū. Qui ergo nō cōcordat voluntati Dei, non eſt recta anima eius. Deinde cùm dicit *Nos autem non ſumus.* Adaptat ad propoſitum, quaſi dicat. Sic erit his, qui ſe fidei ſubtrahunt. Sed *Nos non ſumus filij ſubtractionis in perditionem.* Ille dicitur filius alicuius, quod in ipſo dominatur. Et ſic dicitur aliquis filius mortis. ſ. in quo dominatur illud per quod à Deo reprobatur. Canonica Iudæ, Hi ſunt, qui ſegregant ſemetipſos, animales ſpiritum non habentes. In perditionem. ſ. animæ. Pſal. Perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. Pſal. Et iter impiorum peribit *ſed ſilij Dei,* id eſt renati in Chriſto per fidē *in acquiſitionem,* id eſt in ſalutem *Animæ.* Qui enim mandata Dei cuſtodit, ſaluat animam ſuam. Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. 1. Theſſ. 5. Non ſumus filij noctis neque tenebrarum, Ergo non deficiamus à fide.

CAPIT. XI. LEC. I.

Fidei deſcriptio ponitur, quæ licet obſcura, tamen completa eſt.

E*St autem fides, ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium.*

Supra Apoſtolus multipliciter oſtendit excellentiam Chriſti præferens ipſum angelis, Moyſi & Aaron, & monuit fideles debere coniungi ipſi Chriſto, quæ coniunctio, quia præcipuè & inchoatiuè fit per fidem. Ephe. 3. Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Ideo Apoſtolus procedit ad cōmendationem fidei. Et circa hoc facit tria: primò enim deſcribit fidem: ſecundò ponit exēpla diuerſa de ipſa, ibi *In hac enim.* tertiò hortatur ad ea, quæ ſunt fidei. 12. cap. ibi *Ideoque vos tantam.* Diffinitionem fidei ponit completè quidem, ſed obſcurè. Vnde ſciendū eſt, ꝙ volens perfectè diffinire virtutē aliquā oportet, ꝙ tangat materiā eius propriā circa quam eſt, & finem eius: quia habitus cognoſcitur per actū, & actus per obiectum. Et ideo oportet tangere actum & ordinem ad obiectū & finem. Sicut volens diffinire fortitudinē, oportet tangere propriam eius materiam circa quam eſt. ſ. timores & audacias, & finem. ſ. bonum reipublicæ, vt dicatur, ꝙ fortitudo eſt virtus moderatiua illorū, propter bonum reipublicæ: cum autē fides virtus theologica habeat idem pro obiecto & fine. ſ. Deum: primò ergo ponit ordinem & finē: ſecundò materiā propriā, ibi *Argumentū non apparentium.* Sciendum verò eſt, ꝙ actus fidei eſt credere, qui eſt actus intellectus determinati ad vnum, ex imperio voluntatis. Vnde credere eſt cū aſſenſu aliquid cogitare, vt dicit Aug. in lib. de prædeſtinatione ſanctorū. Et ideo obiectū fidei & finis voluntatis oportet ſibi correſpondere. Veritas autem prima eſt obiectum fidei, in quo quidē cōſiſtit finis voluntatis. ſ. beatitudo, quæ differēter eſt in via & in patria, quia in via veritas prima non eſt habita, & per conſequens nec viſa, quia in his, quæ ſunt ſupra animā, idem eſt videre & habere, vt dicit Augu. 83. Quæſtione, ſed tantū eſt ſperata. Roma. 8. Quod enim non videmus, ſperamus, Quod enim

E videt quis quid ſperat? Ergo veritas prima nō viſa, ſed ſperata eſt finis voluntatis in via, & per cōſequens obiectum fidei, quia idem eſt ſibi pro fine & obiecto. Finis autē vltimus ſimpliciter ipſius fidei in patria, quem intendimus ex fide, eſt beatitudo, quæ in aperta viſione Dei cōſiſtit. Io. 17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolū verum Deū, &c. Et. 20. Beati qui non viderunt & crediderunt. Huiuſmodi autē eſt ſpes fideliū. 1. Pet. 1. Regenerauit nos in ſpem viuā. Finis ergo fidei in via eſt aſſecutio rei ſperatæ. ſ. beatitudinis æternæ. Et ideo dicit *ſperandarum rerum.* Sed quæritur hic quare cum fides ſit prior, q̃ ſpes, diffinitur per ipſam: quia poſterius debet diffiniri per prius, & non econuerſo? Reſpondeo, dicendū eſt, ꝙ ex iam dictis patet ſolutio, quia dictum eſt, ꝙ idem eſt obiectum & finis fidei. Cum ergo aſſecutio rei ſperatæ ſit finis eius, oportet ꝙ etiam ſit obiectum ipſius. Dicebat autem ſuprà, ꝙ omnis habitus debet diffiniri per ordinē actus ad obiectum. Verum autē & bonum & ſi in ſe conſiderata conuertantur quantū ad ſuppo-

F ſita, tamen inquantū differunt ratione, diuerſo ordine ſe habent ad inuicem, quia & verū eſt quoddā bonum, & bonum eſt quoddā verū. Et ſimiliter intellectus & voluntas, quæ diſtinguuntur penes diſtinctionē veri & boni, habent inter ſe diuerſum ordinē. Inquantū enim intellectus apprehendit veritatē & quicquid in ipſa continetur, ſic verū eſt quoddā bonum & ſic eſt bonum ſub vero. Sed inquantū voluntas mouet, ſic verum eſt ſub bono. In ordine ergo cognoſcendi intellectus eſt prior, ſed in ordine mouendi, voluntas eſt prior. Quia ergo intellectus mouetur ad actum fidei ex imperio voluntatis, vt dictū eſt, in ordine mouendi voluntas eſt prior. Ideo non diffinitur prius per poſterius, quia vt dictum eſt in diffinitione fidei, oportet ponere ordinem actus ad obiectum, quod idem eſt, ꝙ finis. Finis autē & bonū idem ſunt, vt habetur. 2. Phyſicorū. In ordine autem ad bonum voluntas cuius eſt ſpes ſicut ſubiecti, eſt prior. Quare autē non dicit diligendarū, ſed ſperandarum. Ratio eſt, quia charitas eſt præſentiū & abſentium.

G Quia ergo finis non habitus, eſt obiectū fidei, ideo dicit ſperandarum rerum. Nec obſtat, ꝙ res ſperanda eſt obiectum ſpei. Quia oportet, ꝙ fides ſicut ad finem ordinetur ad obiectum illarū virtutū quibus perficitur voluntas, cum fides pertineat ad intellectum ſm, quod imperatur à voluntate.

Sed cum fides ſit vna, quia ab vnitate obiecti dicitur habitus vnus, quare non dicitur rei ſperandæ, ſed rerum ſperandarum? Reſpondeo, Dicendū eſt, ꝙ beatitudo, quæ in ſe eſſentialiter eſt vna, quia conſiſtit in Dei viſione, quæ in ſe eſt vna, eſt principiū & radix beatitudinis ex qua multa bona deriuantur, quæ ſub ipſa continentur: ſicut dotes corporis, ſocietas ſanctorū & multa alia. Vt ergo oſtendat omnia iſta pertinere ad fidem, loquitur in plurali. Illud autem, quod dicitur *ſubſtantia* poteſt multipliciter exponi. Vno modo cauſaliter, & tūc habet duplicē ſenſum. Vnum quod eſt ſubſtantia. i. faciens in nobis ſubſtare res ſperandas, quod facit duobus modis. Vno modo quaſi merendo: Ex hoc enim, ꝙ captiuat & ſubmittit intellectū ſuum his,

H quæ ſunt fidei, meretur ꝙ aliquādo perueniat ad videndū hoc, quod ſperat. Viſio enim eſt merces fidei. Alio modo quaſi per ſuam proprietatē præſentialiter faciat, ꝙ id quod creditur futurū in re, aliquo modo iam habeatur dummodo credat in Deum. Alio modo exponi poteſt, ſubſtantia eſſentialiter quaſi fides ſit ſubſtantia. i. eſſentia rerū ſperandarum. Vnde in Græco habetur hypoſtaſis rerum ſperandarum. Eſſentia enim beatitudinis nihil aliud eſt, quā viſio Dei. Ioan. 17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, &c. Vnde primò de tri. ca. 10. dicit Auguſt. Hæc contemplatio promittitur nobis actionum omnium finis, &c. Ipſa ergo plena viſio Dei eſt eſſentia beatitudinis. Hoc autē videmus in ſcientijs liberalibus, ꝙ ſi quis aliquā velit addiſcere, oportet eum primò accipere principia ipſius, quæ oportet credere cum ſibi traduntur à magiſtro. Oportet enim credere eum, qui diſcit: vt habetur primo priorum. Et in illis principijs quodā modo continetur tota ſcientia, ſicut cōcluſiones in præmiſsis, & effectus in cauſa.

Qui

A Qui ergo habet principia illius ſcientię, habet ſubſtantiam eius, puta geometriæ. Et ſi geometria eſſet eſſentia beatitudinis, qui haberet principia geometriæ, haberet quodã modo ſubſtantiã beatitudinis. Fides autẽ noſtra eſt, vt credamus, ꝙ beati videbũt & fruentur Deo. Et ideo ſi volumus ad hoc peruenire, oportet vt credamus principia iſtius cognitionis. Et hæc ſunt articuli fidei, qui cõtinẽt totã ſummã huius ſciẽtiæ, quia beatos nos facit viſio Dei trini & vnius. Et hic eſt vnus articulus. Vnde hoc credimus, & ideo dicit, Subſtantia rerum ſperandarũ. 1. Cor. 13. Videmus nunc per ſpeculũ & in enigmate, tunc autẽ facie ad faciẽ, quaſi dicat. Tunc erimus beati quando videbimus facie ad faciẽ, illud quod nunc videmus in ſpeculo & in enigmate. In his ergo verbis oſtẽdit ordo actus fidei ad finẽ, quia fides ordinatur ad res ſperandas quaſi quoddã inchoatiuũ, in quo totum quaſi eſſentialiter cõtinetur, ſicut cõcluſiones in principijs.

Conſequẽter cũm dicit *Argumentum non apparentium* tangit actum fidei circa propriam eius materiã. Actus autẽ pro-**B**prius fidei, & ſi ſit in ordine ad voluntatẽ, vt dictum eſt, tamen eſt in intellectu ſicut in ſubiecto, quia obiectũ eius eſt verum, quod propriè pertinet ad intellectũ. In actibus autem intellectus differentia eſt. Quidam enim ſunt habitus intellectus, qui important omnimodã certitudinẽ ad completam viſionẽ eius, quod intelligitur, ſicut patet de intellectu, qui eſt habitus primorũ principiorũ, quia qui intelligit, ꝙ omne totum eſt maius ſua parte, videt hoc & eſt certus. Hoc etiã facit habitus ſcientiæ, & ſic talis habitus intellectus, & ſcientia, faciunt certitudinẽ & viſionẽ. Quædã verò alia ſunt, quæ neutrum faciunt. ſ. dubitatio & opinio. Fides verò tenet mediũ inter iſta, quia dictum eſt, ꝙ fides facit aſſenſum in intellectu, quod põt eſſe dupliciter. Vno modo, quia intellectus mouetur ad aſſentiendũ ex euidentia obiecti, quod eſt per ſe cognoſcibile, ſicut in habitu principiorum, vel cognitũ per aliud quod eſt per ſe cognoſcibile, ſicut patet in ſcientia aſtronomiæ. Alio modo aſſentit alicui non propter euidentiam obiecti à quo non mouetur **C** ſufficienter. Vnde non eſt certus, ſed vel dubitat. ſ. quando non plus habet rationem ad vnam partem ꝗ ad aliam. Vel opinatur, ſi habet quidẽ rationem ad vnam partẽ, non omnino quietantẽ ipſum, ſed cum formidine ad oppoſitum. Fides autẽ neutrum horum dicit ſimpliciter, quia nec cum primis eſt ſibi euidens, nec cum duobus vltimis dubitat, ſed determinatur ad alteram partẽ, cum quadã certitudine & firma adhæſione per quandã electionem voluntariam. Hanc autẽ electionẽ facit diuina authoritas, per quam electionem determinatur intellectus, vt firmiter inhęreat his, quę ſunt fidei, et eis certiſsimè aſſentiat. Et ideo credere, eſt cum aſſenſu cognoſcere. Propria ergo materia habitus fidei ſunt non apparentia. Apparentia enim agnitionem habent, non autẽ fidem, vt dicit Grego. Actus autem fidei eſt certa adhæſio, quam vocat Apoſtolus argumentum, accipiens cauſam pro effectu, quia argumentũ facit fidẽ de re dubia. Eſt enim argumentũ ratio rei dubiæ faciens fidem, vt dicit Boet. Vel ſi ſequamur ethimologiã nominis qua di-**D**citur, argumentũ quaſi arguens mentẽ & tunc accipit effectum pro cauſa, quia ex certitudine rei prouenit, ꝙ mens cogatur ad aſſentiendũ. Vnde argumentũ dicitur nõ apparentium, id eſt certa apprehenſio eorum, quæ non videt. Quòd ſi quis velit verba iſta ad debitam formã reducere, poſſet dicere, ꝙ fides eſt habitus mentis qua inchoatur vita æterna in nobis, faciens intellectũ aſſentire non apparentibus. Vbi enim nos argumentũ habemus, habet alia litera conuictio, quia per authoritatẽ diuinam cõuincitur intellectus ad aſſentiendũ his, quę non videt. Patet ergo, ꝙ Apoſtolus cõpletè diffinit fidem, licet obſcurè. Per iſtam enim diffinitionẽ diſtinguitur fides ab omnibus, quæ pertinent ad intellectum. Per hoc enim, quod dicitur argumentum, diſtinguitur fides ab opinione, dubitatione & ſuſpitione, quia per iſta non habetur firma adhæſio intellectus ad aliquid. Per hoc autẽ, quod dicitur nõ apparentiũ, diſtinguitur ab habitu principiorũ & ſcientia. Et per hoc, quod dicitur rerum ſperandarum, diſtinguitur à fide communiter

A ſumpta, quæ non ordinatur ad beatitudinẽ. Nam per propriam diffinitionẽ vnumquodq; innoteſcit & diſtinguitur à quolibet alio ſicut eſt hic. Vnde & ad iſtam omnes aliæ reducuntur. Sed videtur, ꝙ maledicat, non apparentium, quia vt dicitur Ioan. 20. Thomas vidit & credidit. Item credimus eſſe Deũ vnum, quod tamen demonſtratur à philoſophis. Reſpondeo, Dicendũ eſt, ꝙ fides dupliciter accipitur. Vno modo propriè, & ſic eſt nõ viſorũ & non ſcitorum, vt patet ex prædictis. Et propterea, ꝙ non põt maior certitudo haberi de concluſione, quam de principio à quo elicitur: quia ſemper principia ſunt notiora cõcluſionibus, ideo cum principia fidei nõ habent euidentiã, nec per conſequens concluſiones. Et ideo intellectus non aſſentit concluſionibus tanquã ſcitis nec tanquã viſis. Alio modo cõmuniter, & ſic excludit omnẽ certam cognitionẽ, & ſic loquitur Auguſt. in. q. euangelij, ꝙ fides eſt de quibuſdã, quæ videntur. Apoſt. autem loquitur de prima. Et quidem de Thoma dicendũ eſt, ꝙ ſicut dicit Grego. Aliud vidit, aliud **B** credidit, quia vidit humanitatem, & credidit diuinitatem. Ad iſtud de demonſtratione, dicendũ eſt, ꝙ nihil prohibet aliquid eſſe viſum vni quod eſt creditũ alteri, ſicut patet in diuerſis ſtatibus. Quod enim non eſt viſum in via, videtur in patria. Vnde quod ego credo, angelus videt. Similiter quod eſt viſum à prophetis, vt ꝙ Deus eſt vnus incorporeus, hoc eſt credendum ab idiotis, ſicut idiota credit eclypſim, quã aſtrologus videt. Et de talibus eſt fides ſecundũ quid tantũ. Quædã aũt ſunt, quæ ſimpliciter excedunt ſtatum præſentis viæ, & de talibus eſt fides ſimpliciter.

LECTIO SECVNDA.

Hanc fidem non nouam, ſed antiquam exemplo patrum eſſe affirmat, ſine qua nec placere Deo poſſumus.

IN hac enim teſtimonium conſecuti ſunt ſenes. Fide, intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei: vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent. Fide, plurimam hoſtiam Abel quàm **C** *Cayn, obtulit Deo, per quam teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimonium perhibente muneribus eius Deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide, Enoch tranſlatus eſt ne videret mortem, & non inueniebatur: quia tranſtulit illum Deus. Ante tranſlationem enim, teſtimonium habuit placuiſſe Deo. Sine fide autem impoſſibile eſt placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit. Fide, Noe reſponſo accepto de his quæ adhuc non videbantur: metuens aptauit arcam in ſalutem domus ſuæ, per quam damnauit mũdum, & iuſtitiæ quæ per fidem eſt, hæres eſt inſtitutus.*

Suprà poſuit deſcriptionem fidei: hic oſtendit eam per exemplum. Et circa hoc facit duo. Primò enim in generali manifeſtat propoſitum ſuum. Secundò in ſpeciali, ibi **D** *Fide intelligimus* Quantum ad primũ ſic cõtinuatur. Sic ergo deſcribo & cõmendo fidẽ, nec hoc eſt de nouo *In hac enim*, ſcilicet fide *ſenes*, id eſt ſancti patres, teſtimoniũ conſecuti ſunt, id eſt crediderunt & per fidem inſtituti ſunt. Gen. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatũ eſt illi ad iuſtitiam. Pſal. Credidi propter quod locutus ſum. Inter omnes autẽ patres veteris teſtamenti, illi duo ſpecialiter, ſcilicet Dauid & Abraham habent teſtimonium fidei. Fide intelligimus, &c. In ſpeciali declarat propoſitũ per exempla antiquorum. Et primò quantũ ad id quod crediderunt & docuerunt. Secundò quantũ ad id quod fecerunt, ibi *Fide Abel*. Tertiò quantũ ad id quod paſſi ſunt, ibi *Alii autem diſtenti ſunt*. Doctrina aũt in veteri teſtamento duplex fuit. Vna apertè poſita. Alia verò ſub velamine figurarũ & myſteriorum velata fuit. Prima de vnitate Dei & creatione mũdi. Secunda de myſterio incarnationis & reparationis. Vnde ſicut ipſi in memoriã creationis colebant ſabbata, ita nos in memoriã reſurrectionis ſeruamus dominicã. Quantũ ergo ad doctrinã

doctrinam de mundi creatione, dicit *Fide intelligimus, &c.* Quod poteſt dupliciter legi. Vno modo, ꝙ verbo Dei ſit ablatiui caſus. Et eſt ſenſus. *Nos* ſicut antiqui *Fide,* id eſt per doctrinã fidei.ſ.veteris teſtamenti. Gen.1. Dixit Deus, fiat, &c. Pſal. Ipſe dixit & facta ſunt. Intelligimus ſecula eſſe aptata.i.diſpoſita *Verbo Dei,* id eſt per imperium Dei. Hoc autẽ pertinet ad fidem quod.ſ.hoc intelligimus, quia cum fides ſit de inuiſibilibus, etiã ſecula facta ſunt de inuiſibilibus.ſ.de materia prima, quæ nuda & priuata omni forma inuiſibilis eſt, & omni ſpecie & diſpoſitione carens. Ideo dicit *Vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent.* Sed hoc eſt ſatis ruditer dictũ, licet ſit verum. Secundo modo, ꝙ verbo ſit datiui caſus. Et tunc eſt ſenſus, Intelligimus per fidem, vt prius ſecula eſſent aptata.i.conuenientia & correſpondentia verbo, vt ex inuiſibilibus, &c. Propter quod ſciendum eſt, ꝙ verbum Dei eſt ipſe conceptus Dei, quo ſeipſum & alia intelligit. Deus autẽ comparatur ad creaturam, ſicut opifex ad opus ſuum. Hoc autem videmus, ꝙ artifex, illud quod producit extra, producit in ſimilitudinẽ conceptus ſui. Vnde facit domum in materia ad ſimilitudinẽ domus, quam in mente ſua formauit, ꝙ ſi domus extra conueniat domui præconceptæ, eſt opus debito modo ordinatum, ſi non, non. Quia verò tota creatura optimè diſpoſita eſt, vt potè producta ab artifice in quo non poteſt cadere error, vel aliquis defectus, ideo pleniſſimè ſecundũ modum ſuũ conuenit diuino conceptui. Vnde Boetius de conſolatione, Pulchrũ pulcherrimus ipſe mundũ, mente gerens ſimiliq; imagine formans. Ideo dicit *Intelligimus fide ſecula,* id eſt totã vniuerſitatẽ creaturæ *Aptata,* id eſt conuenienter reſpondentia *Verbo,* id eſt cõceptui Dei, ſicut artificiatũ arti ſuę. Eccle.1. Effudit illã.ſ.ſapientiã ſuã, ſuper omnia opera ſua.

Sequitur, Vt ex inuiſibilibus, &c. Sed quia apud antiquos cõmunis animi conceptus erat, quòd ex nihilo nihil fit.2.Phiſicorum. Ideo quando videbant aliquod nouum opus, dicebant ꝙ eſſet factum ex aliquibus inuiſibilibus. Vnde vel ponebant quodlibet eſſe in quolibet, ſicut Empedocles & Anaxagoras, de quo nihil ad præſens. Alij verò latitationẽ formarũ, ſicut ipſe Anaxagoras. Alij ab idæis, ſicut Plato. Alij ab intelligẽtia, ſicut Auicenna. Vnde ſecundum omnes iſtos viſibilia facta ſunt ex inuiſibilibus rationibus idæalibus. Nos autẽ dicimus ſecundũ modũ prædictum, ꝙ ex inuiſibilibus rationibus idæalibus in verbo Dei per quod omnia facta ſunt, res viſibiles ſunt productę. Quæ rationes, & ſi realiter idem ſunt, tamen per diuerſos reſpectus connotatos reſpectu creaturæ differunt ſecundũ rationẽ. Vnde alia ratione cõditus eſt homo, & alia equus, vt dicit Auguſt. in lib.83.q. Sic ergo ſecula aptata ſunt verbo Dei *Vt ex inuiſibilibus* rationibus idęalibus in verbo Dei *viſibilia,* id eſt omnis creatura *Fierent.* Omnia aũt iſta verba expreſſè ſunt contra Manicheos. Ipſi enim dicunt, ꝙ nõ eſt curandum quid homo credat, ſed tantũ quid faciat. Sed Apoſtolus principium omnis operis ponit fidem. Vnde dicit, ꝙ eſt ſubſtantia, id eſt fundamentũ. Sine fide ergo fruſtrà ſunt opera. Item dicunt, ꝙ non eſt credendum niſi vnde habetur ratio. Contra quod dicit, non apparentium.

Item damnant vetus teſtamentum dicentes, ꝙ à malo principio, ſcilicet à diabolo conditum ſit. Contra quod dicit, quòd in hac fide teſtimonium conſecuti ſunt ſenes.

Deinde cùm dicit *Fide Abel, &c.* Oſtendit quid patres antiqui fecerunt. Et primò hoc oſtendit de patribus ante diluuium. Secundò de patribus, qui fuerunt ante legem, ibi *Fide qui vocatur Abraham.* Tertiò de his, qui fuerũt ſub lege, ibi *Fide Moyſes.* Ante diluuiũ fuerunt tres ſpecialiter Deo accepti.ſ.Abel. Gen.4. Enoch. Gen.5. Noe. Gen.6. Primò ergo ponit fidem Abel. Secundò fidem Enoch, ibi *Fide Enoch.* Tertiò fidem Noe, ibi *Fide Noe.* De Abel aũt oſtendit quid per fidem fecerit, & quid inde conſecutus ſit. Per fidẽ Abel obtulit ſacrificiũ. Vnde ſicut confeſſio eſt teſtimoniũ fidei interioris, ita ex cultu exteriori in ſacrificio commendatur fides eius. Et ex eo, ꝙ obtulit ſacrificium electum, quia de primogenitis gregis & de adipibus eorum, oſtenditur electa fides eius. Optimũ enim ſacrificium ſignum fuit electæ

E fidei & probatæ. Malach.1. Maledictus fraudulentus, qui habet in grege ſuo maſculũ, & votũ faciens immolat debile Dño. De ſacrificio autẽ Cain nulla fit mentio quantũ ad excellentiã, ſed ſolũ, ꝙ obtulit de fructibus terræ. Dicit ergo, quòd *Abel fide obtulit plurimam hoſtiam* non quantitate, ſed pretioſitate *Quam Cain,* id eſt meliorem hoſtiam obtulit, quàm Cain, ſcilicet *Deo,* quia ad honorẽ Dei. Aliter enim nõ placuiſſet Deo. Glo. dicit, Fide plurima, ſed hoc non habetur in Græco, quia plurima eſt ibi accuſatiui caſus: quod patet ex modo loquendi, qui eſt cõparatiuus, niſi dicatur fide plurima.i.meliore & pręſtantiore, quam Cain obtuliſſe, quia vt dictum eſt, ſacrificiũ exterius ſignũ fuit fidei interioris. Ex fide aũt duo cõſequuntur, vnum in vita.ſ.teſtimoniũ iuſtitię. Vnde dicit *Conſecutus eſt teſtimonium eſſe iuſtus,* ſcilicet per fidẽ. Matt.23. A ſanguine Abel iuſti, &c. Tamen non propter hoc teſtimoniũ Chriſti dicit ipſum conſecutũ fuiſſe teſtimoniũ iuſtitię, quia non intendit hic introducere niſi authoritates veteris teſtamenti.ſ. propter id quod dici-

F tur Gen.4. Reſpexit Dñs ad Abel & ad munera eius, quia reſpectus Dñi eſt ſpecialiter ſuper iuſtos. Pſal. Oculi Dñi ſuper iuſtos. Et hoc *Teſtimonium perhibente Deo muneribus eius.* Quod fortè fuit, quia igne cœleſti incendebantur munera. Et hoc fuit reſpectus Dei. Prius tamen reſpexit ipſum offerentem, quàm oblationẽ eius, quia ex bonitate offerentis acceptatur oblatio, quæ non eſt ſacramentalis, quia ſacramentalem bonitatẽ non immutat malitia miniſtri: quantũ autẽ ad offerentẽ vt ſibi proſit oblatio, requiritur bonitas in ipſo. Aliud teſtamentũ conſecutus eſt poſt mortẽ. Vnde dicit *Et per illam defunctus adhuc loquitur,* quia vt dicit Glo. poſt mortem adhuc cõmendatur fides eius, quia datur nobis materia loquẽdi de ipſo, vt de fide eius, & patiẽtia, demus exempla ad exhortandũ alios ad patientiam. Sed hęc non eſt intentio Apoſtoli, quia omnia, quæ accipit hic ſumit ex ſcripturis. Vnde intelligitur de eo, quod dicitur Gen.4. Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. infrà.12. Melius loquentẽ quã Abel. Hoc enim accepit per illam.i.per me-

G ritum fidei, ꝙ defunctus, id eſt ſanguis defuncti clamet ad Deũ & loquatur Deo. Deinde cùm dicit *Fide Enoch, &c.* Cõmendat Enoch. Et primò ponit intentũ ſuum. Secundò probat, ibi *Et non inueniebatur.* Non facit aũt Apoſtolus mentionem de operibus eius, quia ſcriptura modicũ loquitur de hoc, ſed tantum oſtendit quid ei fecerit Deus, quia *Fide,* id eſt per meritũ fidei *Translatus* à conuerſatione huius vitæ, in alia conſeruatur à morte. Vnde dicit *Ne videret mortem.* Gen.5. Non apparuit, quia tulit eum Deus. Et verum eſt, ꝙ nondũ eſt mortuus, ſed tamen quandoq; morietur, quia ſententia, quã Dñs primis parentibus peccantibus inflixit, quocunq; die comederitis, &c. In omnes quocũq; modo naſcuntur ex Adam permanebit, ſicut etiam in Chriſto. Pſal. Quis eſt homo, qui viuet & non videbit mortẽ? Mors autem duorum dilata eſt.ſ.Enoch & Eliæ. Et ratio eſt, quia doctrina veteris teſtamenti ordinatur ad promiſſa noui teſtamẽti, in quo nobis ſpes vitę æternę promittitur. Matt.4. Pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnum cœlorũ.

H Et ideo data ſententia mortis voluit Dñs ducere homines in ſpem vitæ: quod fecit in patribus vtriuſq; ſtatus.ſ.naturæ, legis, & gratiæ. Vnde in primo ſtatu dedit ſpem euadendi neceſſitatẽ mortis, & hoc in Enoch. In lege, in Elia. In tempore gratiæ, in Chriſto per quam datur nobis effectus huius promiſſionis. Et ideo alij morientur, ſed Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur. Sed duo primi morientur per antichriſtum. Sic ergo tranſlatus eſt ne videret mortem, non ſolum, vt non ſentiret mortem generatione.

Deinde cùm dicit *Et non inueniebatur, &c.* Probat ꝙ hoc habuit per meritũ fidei: & primò probat, ꝙ tranſlatus eſt: ſecũdò ꝙ hoc propter fidẽ habuit, ibi *Ante tranſlationem enim.* Et primum probat per authoritatẽ. Gen.5. Quam ſub alijs verbis ponit, quia ibi dicitur, non apparuit, quia tulit eum Deus. Hic autẽ dicit *Et non inueniebatur, quia tranſtulit eum Deus.* Et idem eſt ſenſus. Sap.4. Placens Deo factus eſt dilectus, & viuens inter peccatores tranſlatus eſt. Sicut enim cõueniens fuit, ꝙ homo propter peccatum expelleretur de pa-

radiſo,

En- des, qua- rus.

radiſo, ita q iuſtus introduceretur. Iſte enim per Seth ſeptimus ab Adã optimus fuit, ſic Lamech per Cain ſeptimus ab Adam peſsimus fuit, vt pote, qui contra naturã primus introduxit bigamiã. Deinde cùm dicit *Ante tranſlationem*. probat, q propter meritum fidei fuerit tranſlatus, quia antequã transferretur dicit de ipſo ſcriptura, q ambulauit cum Deo, quod eſt conſentire & placere Deo, propter hoc autẽ tulit eum Deus, ſed ſine fide impoſsibile eſt ambulare cum Deo & Deo placere, ergo, &c. Totam iſtam rationẽ quantum ad præmiſſas ponit. Et primò maiorem, quia *Habuit teſtimonium ante tranſlationem placuiſſe Deo*. Et ideo *Tranſtulit eum Deus*. Eccle. 44. Enoch enim placuit Deo & tranſlatus eſt in paradiſum, vt det gentibus ſapientiã. Quod autẽ placuerit oſtendit ſcriptura, quæ dicit, q ambulauit cum Deo. Malac. 2. In pace & æquitate ambulauit mecũ. Pſal. Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabat. Minorem ſubdit, dicens *Sine fide autẽ impoſsibile eſt placere Deo*. Eccl. 1. Beneplacitum eſt illi fides. Roma. 3. Arbitramur iuſtificari hominem per fidem. Probat autem minorem cùm dicit *Accedentem ad Deum oportet credere*. Nullus enim poteſt Deo placere, niſi accedat ad ipſum. Iac. 4. Appropinquate Deo & appropinquabit vobis. Pſal. Accedite ad eum & illuminamini. Sed nullus accedit ad Deum niſi per fidem, quia fides eſt lumen intellectus. Ergo nullus poteſt Deo placere niſi per fidem. Accedentẽ aũt per fidem oportet credere Dño. Sicut enim videmus in quolibet motu naturali, q oportet, q mobile ex motu ſuo intendat ne motus ſit fruſtrà. ſ. aliquem certum terminũ & certã cauſam, quare moueatur, prius autẽ eſt terminus, quam effectus motus cõſequatur, ſic etiã in motu quo aliquis accedit ad Deum terminus motus eſt ipſe Deus. Vnde dicit *Oportet credere accedentem, quia eſt*. Quod dicit propter eius æternitatẽ. Exod. 3. Qui eſt, miſit me. Secundò q ſciat, q Deus habeat prouidentiã de rebus. Aliter enim nullus iret ad ipſum, ſi non ſperaret aliquã remunerationẽ ab ipſo. Vnde dicit *Et inquirentibus ſe remunerator ſit*. Eſa. 40. Ecce Dominus veniet, ecce merces eius cũ eo. Merces aũt eſt illud quod homo quærit in labore. Matt. 20. Voca operarios, & redde illis mercedẽ. Quæ merces nihil eſt aliud q̃ Deus, quia nihil extra ipſum debet homo quærere. Gen. 15. Ego protector tuus ſum & merces tua magna nimis. Deus enim nihil aliud dat niſi ſeipſum. Pſalm. Dñs pars hæreditatis meæ & calicis mei. Tren. 3. Pars mea Dñs, dixit anima mea, &c. Et ideo dicit, *Remunerator* eſt inquirentibus eum. Non aliud. Pſal. Quærite Dñm & confirmamini, quærite faciem eius ſemper. Sed nunquid duo hæc ſufficiunt ad ſalutem? Reſpondeo, dicendũ eſt, q poſt peccatum primi parentis, nemo potuit ſaluari à reatu culpæ originalis, niſi per fidem mediatoris, ſed iſta fides diuerſificata eſt quantum ad modum credendi ſm diuerſitatem temporũ & ſtatuum. Nos aũt quibus eſt tantũ beneficium exhibitum, magis tenemur credere, quam illi, qui fuerunt ante aduentũ Chriſti: tunc etiã aliqui magis explicitè: ſicut maiores, & illi quibus facta fuit aliquando reuelatio ſpecialis. Illi etiam, qui ſub lege, magis explicitè, quam ante legẽ, quia data fuerunt eis aliqua ſacramenta, quibus quaſi per figuram repræſentabatur Chriſtus, ſed gentiles, qui fuerunt ſaluati, ſufficiebat eis, q crederent Deum eſſe remuneratorem, quæ remuneratio non fit niſi per Chriſtum. Vnde implicitè credebãt in mediatorem. Contra autem illud quod dicit, q oportet credere, q Deus eſt, quod dictum eſt ſuprà, q creditum nõ poteſt eſſe ſcitum nec viſum, Deum autẽ eſſe, eſt demonſtratum. Reſpondeo, dicendum eſt, q de Deo poteſt multipliciter haberi notitia. Vno modo per Chriſtũ, inquantũ. ſ. eſt pater vnigeniti & cõſubſtantialis; & alia quæ ſpecialiter Chriſtus de Deo patre & filio & ſpiritu ſancto docuit quantũ ad vnitatem eſſentiæ, & æternitatem perſonarum. Et hoc tantũ eſt creditum; nec in veteri teſtamento fuit explicitè creditum niſi à maioribus tantũ. Secundo modo, q ſolus Deus colendus eſt, & ſic etiã erat creditum à Iudæis. Tertio modo, q eſt vnus Deus, & hoc notum eſt etiam ipſis philoſophis, & non cadit ſub fide.

Deinde cùm dicit *Fide Noe*. oſtendit quid Noe fecit per

A fidem, & quid inde conſecutus eſt, ibi *Et iuſtitia* de ipſo autem narrat quinq;, quæ fecit. Primò q dictis Dei credidit de futuro iudicio, quod tamẽ nondũ videbatur. Vnde dicit *Fide Noe reſponſo accepto de his, quæ adhuc non videbantur* ſupple crediderat. Secundò ex fide timuit. Fidés enim eſt principiũ timoris. Eccle. 25. Timor Dei initium dilectionis eius, fidei aũt initiũ agglutinãdũ eſt ei. ſ. timori. Et ideo dicit *Metuens*, ſcilicet diluuium promiſſum, quod tamen non videbatur. Ergo fides eſt de inuiſibilibus. Tertiò mandatũ Dei impleuit faciendo arcam. Vnde dicit *Aptauit arcam*, id eſt ſecundum diſpoſitionẽ Dei conuenientẽ fecit. Quartò à Deo ſalutem ſperauit. Vnde dicit *In ſalutem domus ſuæ*, id eſt familiæ ſuæ, quia illi ſoli ſalui facti ſunt. 1. Pet. 3. Pauci, id eſt octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam. Quintò ex hoc, q propter fidem prædictam fecit *Damnauit mundum*, id eſt mundanos damnabiles oſtendit. Reuelatio autem ſibi de fabricanda arca, reſponſum fuit deſiderio eius & iuſtitiæ, quæ eſt per fidem. Deinde cùm dicit *Et iuſtitiæ quæ*. oſtendit

B quid per fidem conſecutus eſt. Sicut enim poſt mortẽ alicuius, aliquis ſuccedit in hæreditatem eius, ſic etiam quia à principio mundi non totaliter defecerat iuſtitia in mundo, quia adhuc durabat mundus, ſed in diluuio quaſi totus periit mundus, ideo ipſe Noe quaſi hæres factus eſt propter fidem ſuam *Vel iuſtitiæ, quæ habetur per fidem*. Vel ſicut patres ſui iuſtificati fuerunt per fidem, ita ipſe factus hæres eſt iuſtitiæ per fidem. ſ. imitator per fidem paternæ iuſtitiæ.

LECTIO TERTIA.

Patrum qui fuerunt poſt diluuium exempla ponuntur, quorum fide, Chriſti fides maxime commendatur.

FIde, qui vocatur Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem: & exiit, neſciens quò iret. Fide, demoratus eſt in terra repromiſsionis tanquã in aliena, in caſulis habitando cum Iſaac & Iacob

C *cohæredibus repromiſsionis eiuſdẽ. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem: cuius artifex & conditor, Deus. Fide, & ipſa Sara ſterilis virtutem in conceptione ſeminis accepit, etiam præter tempus ætatis, quoniã fidelem credidit eſſe eum, qui repromiſerat. Propter quod & ab vno orti ſunt (& hoc emortuo) tanquam ſidera cœli in multitudinem, & ſicut arena, quæ eſt ad oram maris, innumerabilis.*

Suprà poſuit Apoſtolus exemplũ fidei in patribus, qui fuerunt ante diluuium, qui fuerunt cõmuniter patres tam Gentilium, q̃ Iudæorum: hic ſpecialiter deſcendit ad patres, qui fuerunt poſt diluuium, qui ſpecialiter fuerunt patres Iudæorũ. Et primò ponit exemplũ fidei Abrahæ, qui fuit pater credentiũ: Vnde & primus accepit ſignaculum fidei ante legẽ. Et primò oſtendit quid fecerit Abraham: Secũdò quid fecerit Iſaac. Tertio quid fecerit Iacob. Quar-

D tò quid fecerit Ioſeph. Secundum, ibi *Fide de futuris*. Tertiũ, ibi *Fide Iacob*. Quartũ, ibi *Fide Ioſeph*. Iterũ prima in duas, Primò enim ponit quid fecerit quantũ ad exteriorẽ & humanã cognitionẽ. Secundò quid fecerit, quãtũ ad Deũ, ibi *Fide obtulit*. Circa primum tria facit. Primò enim oſtendit quid fecerit quantũ ad habitationẽ. Secundò quid fecerit quantum ad generationẽ, ibi *Fide & ipſa Sara*. Tertiò quid fecerit quantũ ad ſuam cõuerſationẽ, ibi *Iuxta fidem*. Item quantum ad habitationẽ duo oſtendit: primò quid fecerit quantũ ad primam loci mutationẽ: ſecundò quantum ad alterius inhabitationẽ, ibi *Fide moratus*. Vt autem oſtendat exemplum ſuum de Abraham magnæ authoritatis eſſe, Primò ponit celebritatẽ nominis eius, dicens, Ille qui vocatur. ſ. à Deo. Gen. 17. Vocaberis Abraham. Item vocatur ab hominibus. Eccle. 44. Abraham magnus pater multitudinis gentium. Talis ergo à Deo vocatus & ab hominibus prædicatus, dignus eſt exemplo. Secundò ponit exemplũ eius, dicens *Qui fide obediuit*. Per fidem enim informantur

ad

ad obediendum Deo de inuiſibilibus. Rom.1. Ad obediendum fidei, &c. *Exire in locum quem accepturus erat in hæreditatem* de quo Gen.12. Egredere de terra tua, & de cognatione tua & de domo patris tui, & veni in terram, quã monſtrauero tibi. Dñs autem terram illam debebat ſibi dare in hæreditatem. Gen.13. Omnem terram, quam conſpicis tibi dabo.

Sed nunquid nõ ipſe cum patre ſuo Thare exierat de terra ſua? Ergo non exiuit ex præcepto Dñi, ſed per patrem. Reſpondeo dicendũ eſt, ꝙ cum patre exiuerat reuerſurus iterum, ſed ex præcepto Dñi exiuerat in Meſopotamiam Syriæ, vbi mortuo patre intendebat remanere, ſed ex mandato Dñi venit in terram Chanaam. Et nunquid erat hoc mirabile, vt ſic de hoc oporteret habere fidem, & credere Deo? Sic, quia *Exiuit neſciens quo iret,* id eſt, vt iret ad rem ignotam. Quod autẽ eſt ignotum, eſt inuiſibile. Per illam obedientiã Abrahæ, nobis deſignatur, ꝙ debemus ab omni affectione carnali exire ſi volumus hæreditatẽ noſtrã habere. Pſal. Obliuiſcere populum tuum & domum patris tui. Eſa.64. Oculus non vidit Deus abſq; te quæ præparaſti expectantibus te. Vnde hæreditas iſta eſt nobis ignota.

Deinde cũ dicit *Fide demoratus eſt, &c.* Oſtendit quid per fidem fecerit quantũ ad inhabitationẽ. Et primò quid fecerit, oſtendit. Secundò ſubdit cauſam quare, ibi *Expectabat enim.* Videmus enim, ꝙ aliquando aliquis exit de terra natiuitatis ſuæ, & vadit alibi, vt faciat manſionẽ ſuam perpetuam. Sic non fecit Abraham, ſed ſicut aduena fuit in terra Chanaam, & ſicut aduena mortuus eſt in ipſa, quod patet, quia non fecit ibi domum nec firmam manſionẽ, ſed habitauit in caſulis & tabernaculis, quæ ſunt habitacula mobilia. Vnde ſemper fit mentio de tabernaculis quando loquitur de Abraham. Vnde ex præcepto Dñi habitauit ibi vt aduena. Act.7. Non dedit illi in ea hæreditatem nec paſſum pedis. Gen.21. Fuit colonus terræ Philiſtinorũ diebus multis: Quod quidẽ verum eſt quantũ ad id quod Dñs ei gratis donaturus eſſet, non quantũ ad id quod emit. Vnde dicit, quòd *Fide demoratus eſt in terra repromiſſionis,* quia fuit ei frequenter promiſſa, ſicut patet Gen.12. vſq; ad.21.ca. *Tanquã in aliena,* quòd patet, quia *Habitando in caſulis,* quæ dicuntur à cadendo, & in tentorijs mobilibus, & quia animo non redeundi in patriam ſuam, etiam ſi plus vixiſſet, patet quia *Cum Iſaac & Iacob habitauit* non quidem ſimul, ſed ſucceſſiuè, qui erant filij promiſſionis, quia ipſis facta eſt promiſſio. Gen.17.&.28. Et dicit *Cohæredibus repromiſſionis* in quo datur nobis intelligi, ꝙ in mundo iſto debemus conuerſari ſicut alieni & aduenæ. 1.Cor.17. Qui vtuntur hoc mũdo tanquã non vtantur. infrà. vlti. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus. Deinde cùm dicit *Expectabat enim.* oſtendit quare morabantur ſicut aduenæ, quia. ſ. non reputabant ſe aliquid habere ſuper terram, ſed quærebãt hæreditatẽ cœleſtem ciuitatẽ. Pſal. Stantes erant pedes noſtri in atrijs tuis Hieruſalem: Hieruſalẽ quæ ædificatur, vt ciuitas. Eſa.33. Oculi tui videbunt Hieruſalem habitationem opulentam tabernaculũ, quod nequaquã vltra transferri poterit. Non tabernaculũ mobile. Et dicitur ciuitas primò propter ciuium vnitatẽ, quæ vnitas eſt per pacem. Pſal. Lauda Hieruſalẽ Dñm, &c. Et ſequitur, Qui poſuit fines tuos pacem. Eſa.32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis: & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Ioan.17. Vt ſint vnum ſicut & nos vnum ſumus. Secundò eſt ordinata, quod fit maximè propter iuſtitiã, & non ad malum faciendum. Ibi autem eſt perpetua iuſtitia. Ezec.48. Nomen ciuitatis ex illa die, Dñs, ibidem. Tertiò per ſe ſufficiens ad omnia, quæ ſunt neceſſaria. Quodcunq; enim neceſſariũ perfectiſſimè ibi erit, quia ibi eſt ſtatus bonorum omniũ aggregatione perfectus. Pſal. Hieruſalẽ, quę ædificatur, vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum. Iſta ciuitas habet fundamenta, in quo ſignificat eius ſtabilitatem. Eſa.33. Tabernaculũ, quod nequaq̃ vltra transferri poterit. Sunt autẽ fundamenta prima pars ædificij. Vnde angeli ſunt eius ciuitatis fundamẽta. Pſal. Fundamẽta eius in montibus ſanctis. Homines enim aſſumẽtur ad ordines angelorũ. Eccleſię verò fundamẽta ſunt apoſtoli. Apoc.21.

E Author autem huius ciuitatis eſt ipſe Deus, non humanæ artis ſapientia. 2.Cor.5. Scimus quoniã ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, ꝙ ædificationem à Deo habemus domũ non manufactã, ſed æternã in cœlis. Ad cuiuslibet autẽ ciuitatis ædificationẽ duo requiruntur. Primum eſt authoritas principis, qua mediante firmetur, qui dicitur conditor eius à quo & ipſa nomen accipit, ſicut à Romulo Roma. Et ſic illius ciuitatis dicitur Deus conditor eius. Pſal. In ciuitate Dei noſtri Deus fundauit eam in æternum. Secundũ eſt modus diſponendi ipſam, qui commendat ſapientiã artificis. Et ſic Deus dicitur artifex eius, quia ordinata eſt ſecundũ diſpoſitionem & ſapientiã Dei. Pſal. Magnus Dñs & laudabilis nimis in ciuitate Dei noſtri, &c. Debita enim diſpoſitio operis cõmendat opificẽ. Nuſquã autem ita relucet diuina ſapientia ſicut ibi. Et ideo ibi nimis laudabilis dicitur. Deinde cùm dicit *Fide & ipſa Sara,* oſtendit quid ibi per fidem vxor eius cõſecuta eſt. Et circa hoc duo facit, quia primò oſtendit quid conſecuta

F eſt ipſa: ſecundò quid conſecutũ eſt in filijs: ibi *Propter quod & ab vno.* In vxore autẽ eius Sara duo defectus erant propter quos omnino videbatẽ quaſi impoſſibile ipſam poſſe concipere. Vnde credere illa fuit magnæ fidei. Vnum erat, quia ſterilis. Gen.11. Erat autẽ Sara ſterilis. Aliud quia iam propter defectũ ætatis non erat naturaliter apta ad generationem. Gen.18. Deſierant Saræ fieri muliebria. Item ipſa dicit ibidẽ, Ego iam ſenui, & Dominus meus vetulus eſt. Iſtos duos defectus tangit Apoſtolus. Primum cùm dicit *Sara ſterilis.* Secundũ cùm dicit *Et præter tempus ætatis.* Tamen his non obſtantibus *Ipſa accepit virtutem in conceptionem ſeminis fide,* ſcilicet, vel ſua, vel Abrahæ, quia & ſi erat impoſſibile ſecundum naturã, ꝙ nonagenaria de centenario conciperet, tamen vterq; credidit Deo, cui nihil eſt difficile. Vnde dicit, quòd *Fidelem credidit eſſe eum, qui repromiſerat,* ſcilicet contrà quantũ ad Abrahã, & videtur, ꝙ nõ credidit, quia Gen.17. Dicitur, ꝙ riſit dicens in corde ſuo, Putas ne centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Iterum quantum

G ad Saram. Gen.18. Dicitur, ꝙ riſit occultè, dicens, Poſtquã ego conſenui & Dñs meus vetulus eſt: voluptati operam dabo? Reſpondeo dicendũ eſt, ꝙ quantũ ad Abrahã, riſus eius nõ fuit dubitationis, ſed admirationis. Vnde Roma.4. Non hæſitauit diffidentia, ſed confortatus eſt fide dans gloriam Deo pleniſſimè, ſciens ꝙ quicquid promiſit Deus, potens eſt & facere. Vnde nec reprehenditur riſus eius à Deo, qui corda omniũ nouit. Sara autẽ primò dubitauit in prima promiſſione, ſed quando angelus recurrit ad potentiam Dei, cum dixit, Nunquid Deo quicquã eſt difficile? tunc credidit, & hæc fuit quaſi ſecunda promiſſio. Et ideo dicit, ꝙ repromiſit, quia in promittendo primò non credidit, ſed in repromittendo. Sed ſciendũ eſt, ꝙ omnes conceptus miraculoſi, qui fuerunt in veteri teſtamento, fuerunt quaſi figura illius maximi miraculi, quod fuit in Chriſti incarnatione. Oportuit enim natiuitatẽ eius ex virgine per aliqua præfigurari, ad præparandos animos ad credendũ. Non tamen potuit præfigurari ex æquo, quia neceſſariò

H figura deficit à figurato. Et ideo ſcriptura partum virginis oſtendit per partum ſterilium. ſ. Saræ, Annæ, & Eliſabeth. Sed differentia eſt, quia Sara à Deo miraculoſè accepit virtutem concipiendi, ſed tamen ex humano ſemine. Et ideo dicitur hic in conceptionem ſeminis. Beata verò virgo ſine ſemine. Vnde in Sara virtus diuina præparauit materiã ad concipiendũ tantũ ex ſemine: ſed in beata virgine etiã præparauit illã puriſſimã materiã ex ſanguine, & cum hoc fuit ibi virtus ſpiritus ſancti loco ſeminis. Non enim ex virili ſemine, ſed myſtico ſpiramine factum eſt verbũ Dei caro.

Deinde cũ dicit *Propter quod & ab vno.* oſtendit quid conſecutum eſt in filijs ex virtute Dei. ſ. multiplicatio ſeminis, Vbi primò conſideranda eſt radix huius multitudinis, quę fuit vna. ſ. Abraham, vbi dicit *Propter quod,* ſcilicet meritũ fidei *ab vno,* ſcilicet Abraham. Eſa.51. Vnum vocaui eum & benedixi ei & multiplicaui eum. Secundò conſideranda eſt cõditio eius, quia iã emortuis, Vnde dicit *Et hoc emortuo,* quia iam vetulus erat, vt ſuprà dictum eſt. Sed cõtra, quia

mortua

mortua Sara multos filios genuit ex alia vxore, ſicut patet Gen.25. Ergo malè dicit emortuo. Reſpondeo dicendũ eſt, ꝙ vetulus bene generat ex iuuencula, non autẽ ex vetula. Et ſic erat in ipſo mortua virtus generãdi quantũ ad Sarã, non tñ ad alias. Vel dicendũ eſt, ꝙ intelligitur ab vno.ſ. vtero Saræ, iam emortuo. Roma.4. Et emortuã vuluam Saræ. Eſa.51. Attendite ad Abrahã patrem veſtrũ & ad Saram, quæ peperit vos. Tertiò conſideranda eſt differentia inter illos, qui ex Abraham proceſſerunt. Sicut enim non oẽs, vt dicitur Roma.9. Qui ſunt ex Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ, ſic nec hi, qui ſunt ex ſemine Abrahæ oẽs ſunt filij, ſed qui filij ſunt promiſsionis æſtimantur in ſemine. Ideo eius progenies diuiditur in duas.ſ. in bonos & malos. Boni ſignificantur per ſtellas de quibus dicit, ꝙ orti ſunt tanq̃ ſidera cœli in multitudinẽ. Bar.3. Stellæ dederunt lumen in cuſtodijs ſuis, & lætatæ ſunt. Mali verò ſignificantur per arenã maris contiguam, quia mali Iudæi de ſemine Abrahæ conformantur gentilitati. Arena autẽ fluctibus maris vndiq; concutitur, ita & mali turbinibus mundi. Eſa.57. Cor impij quaſi mare feruens. Iudæi autẽ non omnino fuerunt arena, ſed quaſi arena, quia cõmunicabant cum Gentibus in malis. Vnde poſſunt dici terminus maris. Hiere.5. Poſui arenã terminũ mari. Item arena ſterilis eſt & infructuoſa. Ita etiã peccatores ſunt ſteriles ab omni opere boni fructus. Vnde dicit, quòd etiam *Orti ſunt ſicut arena, quæ eſt ad oram maris innumerabilis.* Et eſt ſermo hyperbolicus. Vel dicitur innumerabilis, non quia non poſsit numerari: ſed quia non de facili poteſt numerari. Gen.22. Multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & velut arenam, quæ eſt in littore maris.

LECTIO QVARTA.

Commendatur Abrahæ fides, qua Deum proſequutus eſt, quamq; vſq; ad mortem illæſam ſeruauit.

IVxta fidem defuncti ſunt omnes iſti: non acceptis repromiſsionibus, ſed à longe eas aſpicientes & ſalutantes, & confitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hoc dicunt: ſignificant ſe patriam inquirere. Et ſiquidem ipſius meminiſſent de qua exierunt: habebant vtiq; tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id eſt, cœleſtem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum, Parauit enim illis ciuitatem. Fide, obtulit Abraham Iſaac, cum tentaretur: & vnigenitum offerebat in quo ſuſceperat repromiſsiones (ad quem dictum eſt, quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen) arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus. Vnde eum & in parabolam accepit.

Suprà cõmendauit Apoſtolus fidem Abrahæ quantum ad habitationẽ, & generationẽ: hic cõmẽdat ipſum quantũ ad ſuã conuerſationẽ vſq; ad mortẽ. Et circa hoc facit tria: primò enim oſtendit quid per fidẽ fecit: ſecundò ponit vnũ quod pertinet ad fidẽ, ibi *Qui enim hoc dicunt.* tertiò oſtendit quid per fidem recepit, ibi *Ideo non confunditur Deus.* Fidem Abrahæ & filiorum eius cõmendat ex perſeuerantia, quia vſq; ad mortẽ perſeuerauerunt in fide. Matt.10. & 24. Qui autẽ perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit: ideo dicit *Iuxta fidem omnes iſti defuncti ſunt* præter Enoch. Vel oẽs iſti.ſ. Abrahã, Iſaac, & Iacob. Et hoc eſt melius dictũ, quia iſtis ſolũ facta eſt promiſsio. Item cõmendat eos à longa promiſſorũ dilatione. Vnde dicit *Non acceptis repromiſsionibus.* Sed contrà, videtur ꝙ receperint promiſsionẽ. Ezec.33. Vnus erat Abrahã & hæreditate poſſedit terrã. Reſpondeo dicendum eſt, ꝙ poſſedit.i. poſsidendi primus promiſsionẽ accepit, non tñ actu poſſedit, vt patet Act.7. Sequitur *Sed à longe eas aſpicientes,* quod erat per fidem.q.d. Intuentes viſu fidei. Et fortè de loco iſto ſumptũ eſt illud reſponſorũ in prima Dñica aduentus, Aſpiciẽs à longè, &c. Eſa.30. Ecce nomen Dñi venit de longinquo *Et ſalutantes,* id eſt venerantes. Et loquitur ſm Chryſo. ad ſimilitudinem nautarũ, qui quando primò vident portũ, prorumpunt ad laudẽ, & ſalutant

A ciuitatem ad quam vadunt. Ita ſancti patres videntes per fidem Chriſtũ venturũ, & gloriã quam per ipſum cõſecuturi erant, ſalutabant.i. venerabantur ipſum. Pſal. Benedictus, qui venit in nomine Dñi Deus Dñs. Ioã.8. Abraham pater veſter exultauit, vt videret diẽ meũ, vidit & gauiſus eſt. Item cõmendat fidẽ ipſorũ ex ſincera cõfeſsione, quia vt dicitur Roma.10. Corde creditur ad iuſtitiã, ore aũt confeſsio fit ad ſalutẽ. Et ideo dicit *Et confitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram* iſti enim tres vocauerunt ſe aduenas & peregrinos. Nam Gen.23. Dicit Abraham, Aduena ſum & peregrinus apud vos. Dicitur etiã à Dño ad Iſaac. Gen.26. Quieſce in terra quã dixero tibi, et peregrinare in ea. Iacob etiã.47. dicit, Dies peregrinationis vitæ meæ. Dicitur autẽ peregrinus, qui eſt in via tendendi ad alium locum. Eſa.23. Ducent eam longe pedes ſui ad peregrinandũ. Sed aduena eſt ille, qui habitat in terra aliena nec intendit vlterius ire. Iſti autem nõ ſolũ confitebantur ſe eſſe aduenas, ſed etiam peregrinos. Sic etiã ſanctus vir non facit manſionẽ ſuam in B mundo, ſed ſemper ſatagit tendere ad cœlum. Pſal. Aduena ego ſum apud te & peregrinus ſicut omnes patres mei.

Deinde cùm dicit *Qui enim hoc dicunt,* oſtendit ꝙ iſta confeſsio pertineat ad fidẽ. Nullus.n. eſt hoſpes & peregrinus niſi qui eſt extra patriã & tendit ad illã. Cum ergo iſti cõfitentur ſe eſſe hoſpites & peregrinos ſuper terrã, ſignificant ſe tendere ad patriã ſuam.ſ. cœleſtem Hieruſalẽ. Gal.4. Illa quæ ſurſum eſt Hieruſalẽ libera eſt. Et hoc eſt, quod dicit *Qui enim hoc dicunt ſignifi. ſe patriã inquirere.* Sed quia fortè poſſet aliquis dicere, ꝙ verum eſt, ꝙ ipſi erant peregrini in terra Philiſteorũ & Chananeorũ inter quos habitabant, tamen intendebãt redire in terrã vnde exierãt, hoc remouet, dicẽs *Et ſiquidem ipſius,* ſcilicet patriæ ſuæ *Meminiſſent* de qua exierant: habebant vtiq; tempus reuertendi, quia propè erant *Nunc autem meliorem appetunt, id eſt cœleſtem.* vnde Gen.24. Dixit Abrahã ſeruo ſuo, Caue ne qñ filium meum reducas illuc. Pſal. Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei magis quã habitare in tabernaculis peccatorũ. Item, Vnã petij à Dño, hãc C requirã, vt inhabitem in domo Dñi omnibus diebus vitæ meæ. Ipſi ergo patriã iſtam inquirebant, nõ domũ paternã vnde exierunt. In quo ſignificatur, ꝙ illi qui exeunt de vanitate ſeculi, nõ debent illuc redire mente. Pſal. Obliuiſcere populũ tuum & domum patris tui. Luc.9. Nemo mittens manũ ad aratrum & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Philip.3. Quæ retrò ſunt obliuiſcens, in anteriora me extendens. Patet autẽ, ꝙ iſta eorũ verbo & facto cõfeſsio, pertinet ad fidẽ, quia ipſi illud quod ſolũ eis promiſſum fuerat nec exhibitũ, firmiſsimè crediderunt etiã vſq; ad mortem. Vnde *Iuxta fidem,* id eſt iuxta ſe habentes fidem ſuam quaſi ſociam & inſeparabilẽ *Defuncti.* Apoc.2. Eſto fidelis vſq; ad mortẽ. Deinde cùm dicit *Ideo non confunditur.* oſtendit quid ex fide ſua meruerunt accipere, hoc autem fuit honor maximus. Reputatur aũt maximus honor qñ denominatur aliquis ab aliquo ſolenni officio, vel ſeruitio, magni & excellentis Dñi, vel principis, ſicut notarius papæ, vel cancellarius regis. Maior autem honor eſt qñ ille magnus Dñs D vult nominari ab his, qui ſeruiunt ei. Sic autẽ eſt de iſtis tribus Abrahã, Iſaac, & Iacob, quorũ Dñs rex magnus ſuper oẽs Deos ſpecialiter vocat ſe eorũ Deũ, vnde Exod.3. Ego ſum Deus Abrahã, Deus Iſaac, & Deus Iacob: vnde dicit *Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum.* Et huius põt triplex ratio aſsignari. Prima quia Deus per fidẽ cognoſcitur. Iſti autẽ leguntur primò ſeparaſſe ſe per cultũ ſpecialẽ ab infidelibus: vnde & Abrahã primus accepit ſignaculum fidei. Roma.4. Vt fieret pater multitudinis gentiũ. Et ideo proponũtur nobis in exemplũ, ſicut illi per quos Deus primò cognitus eſt: & ꝑ eos Deus nominatus eſt, vt obiectũ fidei. Et idcirco ab eis voluit nominari. Secũda ſecundũ Aug. in glo. quia in iſtis latet aliquod myſteriũ. In iſtis enim inuenimus ſimilitudinẽ generationis qua Deus regenerauit filios ſpirituales. Videmus autẽ in ipſis quadruplicẽ modũ generandi. Primus modus eſt liberorum, per liberas, ſicut Abrahã per Saram genuit Iſaac, qui genuit per Rebeccam Iacob, Iacob autẽ octo patriarchas per Lyam & Rachelẽ.

Secundus

Secundus modus fuit liberorũ per ancillas, ſicut Iacob per Balam & Zelpham genuit Dam, et Neptalin, Gad, et Aſer. Tertius modus fuit ſeruorum per liberas, ſicut Iſaac genuit per Rebeccã Eſau, de quo dictũ eſt, Maior ſeruiet minori. Quartus modus fuit ſeruorũ per ancillã, ſicut per Agar genuit Abrahã Iſmael. In hoc ergo deſignatur diuerſus modus, quo Dñs ſpirituales filios generat, quia aliquando bonos per bonos ſicut Timotheũ per Paulũ. Aliquando bonos per malos, & iſta eſt generatio liberorum per ancillas. Aliquando malos per bonos, ſicut Simonem magum per Philippũ. Et iſta eſt generatio ſeruorũ per liberas. Malorũ aũt generatio per malos reputatur in ſemine. Vnde Gal. 4. Ejice ancillã & filium eius. Tertia ratio & videtur magis ſm intentionem Apoſtoli, quia conſuetum eſt, ꝙ rex vocatur à principali ciuitate, vel à patria tota, ſicut rex Hieruſalem, rex Romanorũ, rex Franciæ. Et ideo Deus propriè vocatur rex & Deus illorũ, qui ſpecialiter ſpectãt ad ciuitatẽ illam Hieruſalẽ cœleſtẽ, cuius artifex & cõditor eſt Deus. F Et quia iſti verbo & facto oſtendebant ſe ad illam ciuitatẽ pertinere, ideo dicitͬ Deus illorũ, vnde dicit *Parauit enim illis ciuitatem.* i. cõditor ciuitatis illius, quã ipſe habebat propriã.

Deinde cùm dicit *Fide obtulit.* ponit vnũ aliud exemplũ inſigne circa fidem Abrahæ, inquantũ reſpicit Deũ. ſ. illud maximũ ſacrificium eius, qñ ad mandatũ Dñi voluit vnigenitũ ſuũ immolare filiũ. Gen. 22. Et de hoc oſtendit tria. Primò quid fecerit. Secundò ꝙ hoc ad fidem pertinet, ibi *Et vnigenitum.* Tertiò quid ex hoc recepit, ibi *Vnde eum & in parabolam.* Dicit ergo *Abrahã cum tentaretur, obtulit,* id eſt offerre voluit *Fide Iſaac* ſicut patet per totũ duodecimũ ca. Gen.

Hic eſt duplex quęſtio. Vna quia innocentẽ occidere eſt contra legẽ naturę, & ita peccatũ: ergo volendo offerre peccauit. Reſpondeo dicendũ eſt, ꝙ ille qui ex mandato ſuperioris interficit, ſi ille licitè præcipit, alius licitè obedit, & poteſt licitè exequi miniſteriũ ſuum. Deus aũt habet mortis & vitę authoritatẽ. 1. Reg. 2. Dñs mortificat & viuificat. Deus aũt ſubtrahendo vitã alicui etiã innocenti, nulli facit iniuriã. Vnde & quotidie diſpoſitione diuina multi nocentes & innocentes moriuntur. Et ideo Dei mãdatũ licitè poterat exequi. G Itẽ quærit de hoc, quod dicit *Cum tentaretur.* Deus enim nullũ tentat, quia tentare eſt ignorantię. Reſpondeo dicendum eſt, ꝙ diabolus tentat, vt decipiat. 1. Theſſ. 2. Ne forte tentauerit vos, qui tentat, Hoc patet in tentatione qua tentauit Chriſtũ. Matt. 4. Homo verò tentat, vt cognoſcat. 3. Reg. 10. Dicitur de regina Saba, quæ venit ad Salomonẽ, vt tentaret eum in enigmatibus. Sic nõ tentat Deus, qui oĩa nouit, ſed tentat, vt homo ſibiipſi innoteſcat quãtæ fortitudinis & fragilitatis ſit in ſe. Deut. 6. Vt tentaret te, & nota fierent, quæ in animo tuo verſabantur. Item vt alij tentatum cognoſcant, qui ex hoc eis proponitur in exemplũ, ſicut Abraham & Iob. Eccle. 44. & 1. Mach. 2. Abraham in tentatione inuentus eſt fidelis. Deinde cùm dicit *Et vnigenitum, &c.* Multũ ſubtiliter oſtendit, ꝙ illa obediẽtia pertinebat ad fidem. Sicut enim ſuprà dictũ eſt, Abraham licet multũ ſenex credidit Deo promittenti, ꝙ in Iſaac benedicturus eſſet ei in ſemine, credebat etiã Deũ poſſe mortuos H ſuſcitare. Cum ergo præcipiebatur ei, ꝙ occideret, nõ erat ſpes vltra iã de Sara iam valde antiqua, quia Iſaac erat iam adoleſcens, poſſe habere filiũ. Et ideo eũ crederet obediendum mandato Dei, non reſtabat niſi ꝙ crederet reſuſcitari Iſaac ꝑ quẽ debebat ei vocari ſemen. Vnde dicit *Et vnigenitum,* ſcilicet Saræ *In quo,* ſcilicet filio nato, debebat Deus pactũ promiſſum cõplere, ſicut patet Gen. 17. Vel vnigenitum. ſ. inter liberos. Gen. 22. Tolle filiũ tuũ vnigenitũ Iſaac *In quo ſuſceperat repromiſſiones. Ad quem etiam dictum eſt,* id eſt ratione cuius, &c. *Arbitrans,* id eſt firmiter credens, *Quia a mortuis potens eſt Deus eum ſuſcitare.* Hoc ergo fuit argumentũ fidei maximũ, quia articulus reſurrectionis eſt vnus de maioribus. Deinde cũ dicit *Vnde eum & in parabola accepit.* Oſtendit quid per fidem meruit, quia cum iam nõ reſtaret aliud niſi immolari ipſum, vocauit eum angelus, & arietem hærentem cornibus, loco filij immolauit. Hoc autem fuit parabola, id eſt figura Chriſti futuri. Aries enim hærens cor-E nibus inter vepres, eſt humanitas confixa cruci, quæ paſſa eſt. Iſaac. i. diuinitas, euaſit cum Chriſtus vere mortuus eſt & ſepultus. Et ſic patet, quòd iſta figura valde incomplete adæquat figuratum. Accepit ergo eum. ſ. Iſaac in parabolam, id eſt figuram Chriſti crucifigendi & immolandi.

LECTIO QVINTA.

Iſaaci, Iacobi, ac Ioſephi fides extollitur, qui filijs benedicentes, in vivo, ac vero Deo tantum fidere, & ſperare eos docuerunt.

Fide, & de futuris, benedixit Iſaac, Iacob, & Eſau. Fide, Iacob moriens, ſingulos filiorum Ioſeph benedixit: & adorauit faſtigium virgæ eius. Fide, Ioſeph moriens, de profectione filiorum Iſrael memoratus eſt & de oſſibus ſuis mandauit. Fide, Moyſes natus, occultatus eſt menſibus tribus à parentibus ſuis: eo quòd vidiſſent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictum. Fide, F *Moyſes grandis factus negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iocunditatẽ, maiores diuitias, æſtimans theſauro Aegyptiorum improperium Chriſti. Aſpiciebat enim in remunerationem.*

Suprà poſuit Apoſtolus exemplũ de fide Abrahæ: hic ponit exemplũ de fide Iſaac, Iacob, & Ioſeph. Et primò de fide Iſaac. Dicit ergo, ꝙ *Iſaac fide de futuris,* id eſt, quæ ſe extendebant ad futura *Benedixit Iacob & Eſau* Vel *Benedixit de futuris,* id eſt pro futuris, vel benedictione, quę ſe extendebat ad futura. Verba enim ſua non habebant efficaciam niſi ex virtute Dei, per quam quidẽ benedictionẽ minor prælatus fuit maiori. Quod non fuit quantũ ad perſonas eorum, ſed quantũ ad duos populos, qui ex ipſis exierunt. Pſal. In Idumæam extendã calciamentũ meũ. Fuerunt enim Idumæi, qui egreſſi ſunt de Eſau ſubiecti filijs Iſrael. In quo ſignificabant, ꝙ minor populus. ſ. gentiũ, per fidẽ debebat præue-G nire populum maiorẽ. ſ. Iudæorũ. Matt. 8. Multi ab oriente & occidente venient & recumbent cum Abrahã, Iſaac, & Iacob in regno cœlorum, filij autẽ regni ejicientur in tenebras exteriores. Iſta verò benedictio, quæ erat de fide Gentium futura, per fidẽ facta fuit, quia reſpicit aliquid futurũ.

Deinde cùm dicit *Fide Iacob moriens ſingulos filiorum benedixit,* Proſequitur de fide Iacob, & ponit illud quod ipſe fecit in benedicendo duobus filijs Ioſeph, ſicut habetur Gen. 48. Vbi dicitur, ꝙ cum nuntiatum fuiſſet Ioſeph, ꝙ pater eius egrotaret, adduxit duos filios ſuos, quibus Iacob benedixit cancellatis manibus, in hoc præferens Effraim Manaſſe quantũ ad dignitatẽ, quia de Effraim ſuit dignitas regalis. ſ. Ieroboam. Hæc aũt benedictio fuit per fidẽ, quia reuelatũ ei fuit, ꝙ ita futurũ erat. Quę quidẽ benedictio referebatur ad populũ, qui egreſſus eſt ab ipſis, nõ ad perſonas ipſorũ. Item *Per fidem adorauit faſtigium virgæ eius* hoc habetur Gen. 50. Vbi dicitur, ꝙ fecit Ioſeph iurare, ꝙ ſepeliret eum in ſepulchro patrũ ſuorũ, & poſt iuramentũ, tanꝗ ſecurus de pro-H miſſo, adorauit ad caput lectuli, vt dicit litera noſtra. Vel faſtigiũ virgæ eius, vt dicunt. 70. Vel ſuper faſtigiũ, vt habetur in Græco. Et totũ hoc põt ſtare quia ipſe erat ſenex, & ideo portabat virgam, vel recepit ſceptrũ Ioſeph donec iuraſſet, & antequã redderet ei adorauit, nõ ipſam virgã, nec Ioſeph, vt quidã malè putauerũt, ſed ipſum Deũ innixum ad cacumen, vel ſuꝑ faſtigium virgæ eius. Ad quod motus fuit ex cõſideratione poteſtatis Chriſti, quam poteſtas Ioſeph pręfigurabat. Ipſe enim tanꝗ prefectus Aegypto portabat ſceptrũ, in ſignũ poteſtatis Chriſti. Pſal. Reges eos in virga ferrea. Vel ſi adorauit faſtigium, idem eſt ſenſus, quia adorauit Chriſtum ſignificatũ per virgã illam, ſicut & nos adoramus crucifixũ & crucẽ ratione Chriſti paſſi in ipſa. Vnde proprie nõ adoramus crucẽ, ſed Chriſtũ crucifixum in ipſa. Deinde cũ dicit *Fide Ioſeph.* Proſequitur exemplũ de fide Ioſeph, vbi ponit duo, quæ habentur Gen. vlti. Vbi dixit fratribus ſuis. Viſitauit vos Dñs & mandauit oſſa ſua inde portari, Vnde fides eius fuit quantum ad duo, primò

quia

quia credidit promiſsionẽ factã debere impleri per reditũ filiorum Iſrael in terrã promiſsionis, ſecundò quia in ipſa credebat Chriſtũ eſſe naſciturũ, & reſurrecturũ, & multos cũ ipſo, vnde deſiderabat habere partẽ in illa reſurrectione. Et hoc eſt, quod dicit, ꝙ *Ioſeph moriens fide*, id eſt per fidẽ memoratus eſt de profectione filiorũ Iſrael & hoc quantũ ad primum *Et de oſsibus ſuis mandauit* quantum ad ſecundũ.

Sed quare nõ fecit ſe ſtatim portari ſicut pater ſuus? Reſpondeo dicendũ, ꝙ hoc non potuit, quia nõ habebat tunc tantã poteſtatẽ ſicut habebat in morte patris. Et ideo tunc poterat hoc facere, quod tñ circa mortẽ ſuam non potuit. Secundò quia ſciebat, ꝙ multas afflictiones debebant ſuſtinere filij Iſrael poſt mortẽ eius. Vt ergo haberẽt certã ſpem de liberatiõe ſua, & reditu ad terrã promiſsionis, voluit ad ſolatiũ corpus ſuũ remanere cũ ipſis. Vnde & Moyſes tulit illud ſecũ, ſicut & quęlibet Tribus corpꝰ patris ſui, vt dicit Hiero. Deinde cum dicit *Fide Moyſes.* Proſequitur de patribus, qui fuerunt ſub lege. Hoc.n.tẽpus incœpit à Moyſe. Eccle.24. Legem mãdauit Moyſes in praeceptis iuſtitiarũ. Ioan.1. Lex per Moyſen data eſt. Iſtud autẽ tempus diſtinguitur in tria.ſ.ante exitũ de Agypto, in exitu, & poſt exitum. Vnde tria facit. Primò enim oſtendit quid factum ſit ante exitum. Secundò quid in exitu, ibi *Fide reliquit Aegyptum.* Tertiò quid in terra promiſsionis, ibi *Quid adhuc dicã.* Circa primum duo facit. Primò enim oſtendit quid ſit factum in natiuitate Moyſi. Secundò quid ipſe fecit, ibi *Fide Moyſes.* Vbi tangitur hiſtoria, quæ ponitur Exod.1. Quòd Pharao mandauit occidi maſculos ne multiplicarentur. Secundò habetur ꝙ parẽtes Moyſi videntes ipſum elegantẽ, abſconderunt eũ menſibus tribus, quod attribuit Apoſtolus fidei ipſorum. Credebãt enim aliquẽ naſciturum, qui liberaret eos ab illa ſeruitute. Vnde ex elegantia pueri æſtimabant aliquã virtutẽ Dei eſſe in illo. Ipſi enim erãt rudes & ruſtici: ſudantes in operibus luti & lateris. Eccle.19. Ex viſu cognoſcitur vir. Ex quo habetur, ꝙ licet fides ſit de inuiſibilibus, tamen per aliqua ſigna viſibilia poſſumus inniti ad ipſam. Mar. vlt. Sermonem confirmante ſequentibus ſignis. Quòd autem ipſi hoc fecerunt ex fide nõ ex affectu carnali patet, quia non timuerunt regis edictũ. Vnde exponebãt ſe periculo perſonarũ, quod non feciſſent niſi crediſſent aliquid magnũ futurũ de puero. Matt.10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Sed contrà, quia ipſi poſtea expoſuerunt ipſum: ergo nõ propter fidem ſeruabant ipſum. Reſpondeo dicendũ eſt, ꝙ expoſuerunt ipſum nõ ad necandum, ſed ne ſurriperetur eis, vnde poſuerũt eum in fiſcella, cõmittentes eum diuinæ prouidẽtiæ. Credebant.n. probabiliter, quod fuiſſet interfectus ſi fuiſſet apud eos inuentus.

Deinde cùm dicit *Fide grandis effectus.* Oſtendit quid ipſe Moyſes per fidẽ fecerit. Et primò quid fecit. Secundò oſtendit, ꝙ illud factum pertinebat ad fidem, ibi *Aſpiciebat enim.* Tangit enim hyſtoriã, quę habetur Exod.2. Vbi dicitur, ꝙ filia Pharaonis fecit ipſum à matre pueri nutriri, & ꝙ adoptauit eum in filium. Ipſe autem *Negauit ſe eſſe filium eius* non quidem verbo, ſed facto, quia contra voluntatẽ Pharaonis interfecit Aegyptiũ, qui lædebat Hebræũ. Et hoc eſt, quod dicit *Grandis effectus* per fidem *Negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis.* Quo aũt affectu hoc fecerit oſtẽdit cùm ſubdit *Magis eligens.* In quo oſtenditur mirabilis virtus eius. Duo enim ſunt, quæ maximè homines appetunt.ſ. iocunditatẽ & delectationem circa bona exteriora, & his contraria maximè fugiunt.ſ. dolorem & afflictionẽ, quę opponitur primo, paupertatẽ & abiectionẽ, quæ opponitur ſecundo. Iſta autem duo elegit Moyſes.ſ. quia prępoſuit dolorem & afflictionẽ iocunditati peccati temporalis, quæ.ſ. ſemper eſt cum peccato. Item paupertatẽ præpoſuit diuitijs propter Chriſtũ. Prouer.16. Melius eſt humiliari cum mitibus, quã diuidere ſpolia cum ſuperbis. Pſal. Elegi abiectus eſſe in domo Dei magis, quã habitare in tabernaculis peccatorũ. Quantum ergo ad primũ dicit *Magis eligens affligi cum populo Dei,* ſcilicet quẽ Pharao affligebat *Quam habere iocunditatem peccati temporalis,* id eſt tranſitoriã. Quod fuiſſet ſi cum Aegyptijs afflixiſſet filios Iſrael. Quantum aũt ad ſecundum.ſ. ꝙ pręelegit pau-

A pertatem dicit *Maiores diuitias æſtimans improperium Chriſti,* id eſt pro fide Chriſti, eadẽ enim eſt fides antiquorũ & noſtra. Vel improperiũ Chriſti, quod.ſ. ſuſtinuit à fratribus ſuis, ſicut dictũ eſt, Nunquid interficere tu me vis ſicut occidiſti heri Aegyptiũ? Quod improperiũ fuit figura, ꝙ Chriſtus ſuſcipere deberet improperiũ à Iudęis. Pſal. Improperium expectauit cor meũ & miſeriam *Maiores autem diuitias credidit eſſe duo prędicta theſauro Aegyptiorũ.* Eſa.33. Diuitię ſalutis ſapientia & ſcientia. Deinde cùm dicit *Aſpiciebat enim.* Oſtendit quòd prædicta facta Moyſi pertinebant ad fidem Chriſti.

Sciendũ eſt aũt, ꝙ quædam ſunt ſm ſe bona & delectabilia, quędam autem ſm ſe triſtia & mala. Mala aũt nullus propter ſe præelegit, ſed propter finẽ, ſicut infirmus pręelegit potionẽ amarã, et triſtia delectabilibus ratione alicuius maioris boni, quod per hoc poteſt cõſequi, præponuntur. Et ſic ſancti propter ſpem finis vltimi æternæ fœlicitatis: pręeligunt afflictiones & paupertatẽ diuitijs & voluptatibus, quia per iſta impediuntur à conſecutione finis ſperati.
B Matt.5. Beati eritis cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, &c. Et ſequitur, Gaudete & exultate, quoniã merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Gen.15. Ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis. Et ideo dicit, quòd hoc faciebat, quia *Aſpiciebat* oculis, ſcilicet fidei *In remunerationem* quam ſcilicet ex hoc ſperabat. Vnde fides eſt ſubſtantia ſperandarum rerum, &c.

LECTIO SEXTA.

Virtus fidei aperitur, in Moſe, Ioſue, & meretrice Raab.

Fide, reliquit Aegyptum: non veritus animoſitatem regis. Inuiſibilem enim tanquã videns ſuſtinuit. Fide, celebrauit paſcha: & ſanguinis effuſionem: ne qui vaſtabat primitiua, tangeret eos. Fide, tranſierunt mare rubrum tanquã per aridam terram: quod experti Aegyptij, deuorati ſunt. Fide, muri Hierico corruerunt, circuitu dierum
C *ſeptem. Fide, Raab meretrix non perijt cum incredulis: excipiens exploratores cum pace.*

Supra [illegible] it Apoſtolus fidem Moyſi quãtũ ad id quod fecit in Aegypto: hic quantum ad id quod fecit in exitu de Aegypto. Et circa hoc facit tria. Primò.n. oſtendit quid fecerit in exitu de Aegypto. Secundò oſtendit modũ exeundi, ibi *Fide celebrauit.* Tertiò quid per fidẽ factũ eſt cum populo infideli, ibi *Fide Raab.* Dicit ergo, ꝙ *Moyſes fide,* id eſt per fidẽ *Reliquit Aegyptum.* Sicut aũt habetur Exod.2. Primò fugit de Aegypto interfecto Aegyptio. Secundò aũt exiuit qñ ſimul oẽs filios Iſrael eduxit. Glo. aũt exponit de ſecundo exitu, quia ſequitur *Non veritus animoſitatẽ,* id eſt indignationem *Regis* In primo enim exitu legitur Exod.2. Eum timuiſſe. Prouer.14. Iracundiã regis inutilis ſuſtinebit. In ſecundo verò nõ timuit. Prouer.8. Iuſtus quaſi leo cõfidens, abſq; terrore erit. Poteſt tñ referri ad primũ. Sed nunquid tunc nõ timuit? Reſpondeo dicendum eſt, ꝙ in timore duo
D conſideranda ſunt. Vnũ quod aliqñ poteſt eſſe vituperabile.ſ. quando propter timorẽ facit aliquid non faciendũ, vel dimittit faciendũ. Et ſic nõ timuit Moyſes, quia propter timorẽ non dimiſit iuuare fratres ſuos. Aliud eſt, qđ põt eſſe laudabile, qñ.ſ. ſalua fide, refugit periculũ propter timorẽ inſtantẽ. Matt.10. Cũ perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliã. Si.n. aliquis ſalua honeſtate ſua poſſet vitare periculum & nõ vitaret, ſtultus eſſet, & tẽtaret Deũ, qđ eſt diabolicũ. Et ſic Ieſus ceſsit volẽtibus ipſum lapidare, nec ad ſuggeſtionẽ diaboli voluit ſe ꝓcipitare: ita & Moyſes cõfidens de diuino auxilio, fugit propter timorẽ regis ad tẽpus. Et probat, ꝙ hoc fecit ex fide, quia fides eſt de inuiſibilibus *Et iſte ſuſtinuit,* id eſt expectauit *Deũ inuiſibilẽ* & eius adiutoriũ *Tanquã videns.* Pſal. Confortetur cor tuum, & ſuſtine Dñm. 1. Timo.1. Regi aũt ſeculorũ immortali, inuiſibili, &c. Moyſes enim in vtroq; exitu expectabat Dei adiutoriũ, vnde in primo dicit Exo.2. Deus patris mei adiutor meus. In ſecũdo verò Exo.14. Vos tacebitis et Dñs pugnabit pro vobis.

Deinde cùm dicit *Fide celebrauit paſcha.* Oſtendit quid fe-
cerit quantũ ad modum tranſeundi. Et primò ponit illud
quod fuit factũ ad præparationẽ tranſitus. Secundò quan-
tum ad ipſum tranſitũ, ibi *Fide tranſierunt.* Tertiò quantum
ad id quod per fidem factum fuit quantũ ad introitũ terræ
promiſsionis, ibi *Fide muri Hierico.* Quantum ad primũ po-
nit hyſtoriam, quæ habetur Exod. 12. Vbi Dñs mandauit
illis ante exitũ filiorũ Iſrael. ſ. eadem nocte immolari agnũ
& de ſanguine eius vtrũq; poſtem & ſuper liminare liniri.
Carnes eius aſſas cum azimis & lactucis agreſtibus come-
di, cum multis aliĳs, quæ obſeruanda erant, vt ibi habet vi-
deri. Et hoc vocabatur paſcha. ſ. eius agni, & effuſio ſangui-
nis, quæ duo concurrebant ad tranſitũ illum quem facturi
erant in proximo. Dicitur autem paſcha à paſchin Grecè,
quod Latinè eſt, paſsio, vel à phaſe, quod Hebraicè idem
eſt, ꝙ tranſitus. In hoc autem figurabatur, ꝙ Chriſtus per
paſsionem tranſiret ex hoc mundo. Ioan. 13. Vt tranſeat ex
hoc mũdo. Item ꝙ nos per meritum mortis eius à terrenis
ad cœleſtia, ab inferno tranſimus ad cœlum. Eccleſia. 24.
Tranſite ad me omnes, qui cõcupiſcitis me. Quod quidem
fuit per virtutẽ ſanguinis Chriſti. ſuprà. 10. Habentes itaq;
fiduciam fratres in introitu ſanctorũ in ſanguinẽ Chriſti.
Fuit autẽ in illo paſcha duplex tranſitus. Vnus quo tranſi-
bat Dñs percutiens Aegyptios, alius quo populus tranſi-
bat. Sic etiã ſanguine Chriſti, qui eſt agnus immaculatus,
debẽt liniri poſtes fidelium, intellectus. ſ. & affectus. Dicit
ergo *Fide,* id eſt per fidem *Celebrauit paſcha,* id eſt eſum agni
Et ſanguinis effuſionem ad liniendum poſtes domorũ. Et quare
hoc faciebat? *Ne ſcilicet, qui vaſtabat primogenita* Aegyptiorum
Tangeret eos. Pſal. Percuſsit omne primogenitum in terra
Aegypti. Sed quæritur quorum miniſterio hoc factũ ſit,
vtrum. ſ. bonorum, vel malorum angelorum, quia videtur
ꝙ per malos. Pſal. Immiſsionẽ per angelos malos. Reſpon-
deo dicendum eſt, ꝙ nõ eſt inconueniens de quibuſcunq;.
Vnde ſciendum eſt, ꝙ pœnarum inflictio fit interdum per
bonos angelos. Sicut enim dicit Dionyſius. 4. cap. de di. no.
Punire malum nõ eſt malum, ſed malũ facere eſt malum.
Punitio enim eſt opus iuſtitiæ, ſicut patet de angelo, qui
contriuit caſtra Aſſyriorum. Eſa. 37. Qui creditur fuiſſe bo-
nus angelus. Vnde talis punitio indifferenter [illegible] bonos
& malos, ſed differenter à bono & à malo, quia bonus non
punit niſi exercendo iuſtitiã diuinam in malos. Et in ſcri-
pturis operatio tam diaboli, quàm boni angeli, cuiuſmodi eſt
hæc, attribuitur Deo. Malus autẽ & ſi obſequatur diuinæ
iuſtitiæ, tamen non ex intentione iuſtitiæ hoc agit, ſed ex
peruerſitate voluntatis ſuæ affligit bonos & malos, & li-
bentius bonos ſi permittatur, ſicut patet de Iob. Iſte ange-
lus, qui dixit Moyſi, Tranſibit Dñs percutiẽs Aegyptum,
bonus angelus fuit, cum ipſe aliquando loquatur in perſo-
na ſua. Bono autẽ angelo aliquando ſubminiſtrat ſpiritus
nequã, vnde adhibitum fuit ibi miniſterium eius, licet ex
intentione ſuę malę & peruerſæ voluntatis voluntariè ope-
rantis ad cædem. Et ideo dicit immiſsionẽ per angelos ma-
los. Non ergo tangebat eos, qui erant ſanguine ſignati ma-
lus angelus terrore & timore Dei, vtpote non permiſſus.
Bonus autem inde terrebatur admirando virtutem Dei.

Deinde cùm dicit *Fide tranſierunt, &c.* Oſtendit quid egit
in ipſo tranſitu. Et primò oſtendit hoc. Secundò oſtendit,
ꝙ illud pertinebat ad fidem, ibi *Quod experti.* Dicit ergo, ꝙ
Fide, id eſt, per fidem *Tranſierunt mare rubrum tanquam per aridam*
terram. Duo enim ibi per fidem facta ſunt. Vnum quod ho-
mo fecit. ſ. quod cõmiſerunt ſe ad tranſeundum, quod non
fuit niſi per fidem. Aliud fuit ex parte Dei. ſ. ꝙ aquæ fuerũt
eis pro muro. Hoc etiam fuit per fidem. Operatio enim mi-
raculorũ attribuitur fidei. Matt. 17. Si habueritis fidẽ ſicut
granum ſynapis, dicetis monti huic tranſi hinc & trãſibit,
ergo hoc fide factum eſt, id eſt, hoc meruit fides. Et hoc ha-
betur Exod. 14. & 15. Deinde oſtendit, ꝙ hoc pertinet ad
fidem, quia *Aegyptii hoc experti,* id eſt, volẽtes experiri *Deuo-*
rati ſunt, quia. ſ. non habuerunt fidem. Exod. 15. Extendiſti
manum tuam, & deuorauit eos terra. Deinde cùm dicit
Fide muri Hierico corruerunt, ci. di. ſeptem. Agit de eo, quod per fi-
E dem factum eſt in introitu terræ promiſsionis. De hoc ha-
betur Ioſue. 6. Vbi dicitur, ꝙ ad mãdatum Dñi, ſacerdotes
ſeptem diebus cum arca teſtamenti circuierunt primã ciui-
tatem vltra Iordanẽ. ſ. Hierico, & ſeptima die ſeptimo cir-
cuitu, muri eius corruerũt: hoc fuit aliquid ex parte homi-
nis. ſ. ꝙ ex mandato Dñi circuierunt credentes mandatum
Dñi debere impleri. Aliquid autẽ ex parte Dei. ſ. ꝙ ſic ad
circuitum eorũ muri corruerunt. Moraliter Hierico inter-
pretatur luna ſiue defectus, & ſignificat mundum iſtum.
Muri eius ſunt impedimenta quibus aliquis detinetur in
mundo. Per buccinas quibus Leuitæ & ſacerdotes intona-
bant, vox prædicatorũ ſignificatur. Per circuitum ſeptem
dierũ totus deſignatur decurſus præſentis tẽporis, qui per
ſeptem dies cõpletur. Per quæ datur intelligi, ꝙ omnia im-
pedimenta mundi cadunt ad continuã vocem prędicatio-
nis. 2. Cor. 1[illegible]. Arma militiæ noſtræ nõ ſunt carnalia, ſed po-
tentia Deo ad deſtructionẽ munitionũ, cõſilia deſtruentes,
& omnem altitudinẽ extollentem ſe aduerſus ſcientiã Dei.
F Deinde cùm dicit *Fide Raab meretrix.* Oſtendit quid fa-
ctum ſit per fidem ab aliquo de populo infideli. ſ. à Raab,
de qua Ioſue. 2. & 6. Cum enim Ioſue miſiſſet exploratores
ad explorandum Hierico, ipſi euaſerunt auxilio iſtius mu-
lieris, quæ dicitur meretrix. i. idolatra. Vel ad literam, me-
retrix erat, ad quam ingreſsi ſunt nõ ad peccandum, ſed ad
latendum. Domus enim talium patent maximè de nocte.
Iſti etiam venerant de nocte. Domus etiam eius coniuncta
erat muro. Meretrices autẽ abſq; exceptione accipiunt in-
differenter, & ideo melius poterant apud eam occultari.
Iſta ergo per fidẽ liberata fuit. Vnde dicit *Raab meretrix fide,*
id eſt, per fidem *Recipiens exploratores cum pace non periit cum incre-*
dulis, qui corporaliter perierunt, quia exploratores iuraue-
rant ei ipſam liberare & omnem domum patris ſui, quod
& fecerunt. Quare autem magis declinauerint ad ipſam
poteſt dici, quia vt ipſa minus poſſet inculpari, indifferen-
ter omnes recipiens. Nec erat conueniens, vt ſalus ipſorum
fieret alicui ſaluanti ipſos occaſio mortis. In hoc autem,
G quod ex ipſa receptione ipſorum liberata eſt, deſignatur ꝙ
recipientes prędicatores euangelĳ liberantur à morte æter-
na. Matt. 10. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ,
mercedem prophetæ accipiet.

LECTIO SEPTIMA.

Fidès eorum extollitur, qui terram promiſſionis ingreſſi,
eius virtute, mira ſunt operati in terra.

ET quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enar-
rantem, de Gedeon, Barach, Sanſon, Iepte, Dauid,
Samuel, & prophetis, qui per fidem vicerunt regna ope-
rati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſsiones, obturaue-
runt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugaue-
runt aciem gladĳ, conualuerunt de infirmitate, fortes fa-
cti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum: acceperunt
mulieres de reſurrectione mortuos ſuos.

H Suprà poſuit Apoſtolus ea, quæ facta ſunt à patribus
per fidem ante introitũ, & in ipſo introitu terrę promiſsio-
nis, hic accedit ad narrandũ exempla illorũ, qui fuerunt in
ipſa terra promiſsionis, quæ quia multa ſunt, ideo breuiter
præmiſsis nominibus patrũ ponit in generali pręcipua facta
ipſorum, ponens cauſam illius breuitatis. Et circa hoc facit
tria. Primò ponit nomina patrũ & cauſam quare breuiter
vult eorũ facta pertranſire. Secundò oſtendit quid fecerũt
per fidẽ, ibi *Qui per fidem vicerunt.* Tertiò quid per fidẽ recepe-
rũt, ibi *Adepti ſunt.* Dicit ergo *Quid adhuc dicam?* Quaſi dicat.
Perueni vſq; ad tẽpus introitus terrę promiſsionis, in quo
pauca reſpectu dicẽdorũ dicta erãt. Remanent. n. tot dicen-
da, ꝙ nõ poſſent explicari *Deficiet. n. tempus me enarrantẽ,* id eſt
ſi velim enarrare nõ ſufficiet mihi tẽpus epiſtolaris enarra-
tionis, q̃ debet eſſe ſuccincta. Vnde Hie. ad Paulinũ. 6. cap.
Neq; enim epiſtolaris anguſtia lõgius euagari patiebatur.
Vel tẽpus, intellige vitæ. Iſto modo loquitur Ioan. vlt. Sunt
quidẽ alia multa, q̃ fecit Ieſus, &c. Vbi dicit Glo. ꝙ loquitur

hyperbolicè, nec tameo eſt falſum, ſed eſt figuratiua locuoo. Pſal. Vbi nos habemus, annuntiaui & locutus ſum, multiplicati ſunt ſuper oumerum. Dicitur litera Hieronymi, Si annuntiare voluero, plura ſunt, q̃ narrari queant.

Sciendum tamen, ꝙ aliqui iſtorũ aliqua mala fecerunt, & aliqua bona, vnde nõ numerantur hic niſi quantũ ad bona, quæ fecerunt, vel receperunt. Tamen probabile eſt, ꝙ omnes fuerint finaliter ſancti, ex quo Apoſtolus nominat eos in cathalogo ſanctorũ. Primò ergo ponit Gedeonẽ, de quo Iudic. 6. Quem præmittit, & quia nihil mali fecit, & quia fecit factũ multũ inſigne, & fortè etiam, quia accepit maximũ ſignũ incarnationis Chriſti in vellere & rore, de quo dicitur in Pſal. Deſcendit ſicut pluuia in vellus. Secundò ponit Barach, de quo Iudic. 4. Qui non fuit ita inſignis ſicut Gedeon, cui etiam illa victoria non fuit reputata, ſed magis mulieri, & ideo fortè poſtponit ipſum. Tertiò ponit Sanſon, de quo Iudic. 13. De quo ſpecialiter videtur, ꝙ non deberet hic numerari, quia in morte peccauit interficiendo ſe. Augu. aũt 1. de ciui. Dei dicit, ꝙ excuſatur, quia creditur hoc feciſſe mandato Dei, cuius ſignũ eſt, quia nõ potuiſſet domum tantã propria virtute ſubuertere, ſed virtute Dei, quæ non adiuuat ad malum. Quartò ponit Iepte, de quo Iudic. 11. Iſtum poſtponit Sanſoni, quia non fecit tot facta inſignia ſicut ille. Dubitatur aũt de Iepte, ſi immolando filiã ſuam ex voto peccauerit, videtur ꝙ non, quia dicitur ibi, Irruit ſpiritus Dñi in Iepte. Et poſt hoc ſequitur votũ ſuum & victoria. Contrà. Dicit Hiero. ꝙ fuit in vouendo indiſcretus, & in reddendo impius. Reſpondeo Dicendum eſt, ꝙ fuit ibi aliquid à ſpiritu ſancto. ſ. motus ad vouendũ in generali, ꝙ. ſ. immolaret quicquid occurreret ſibi immolabile, aliquid aũt ex proprio ſuo ſpiritu. ſ. ꝙ immolauit, quod non debuit, & in hoc peccauit, ſed poſt pœnituit. Similiter Gedeon peccauit faciendo Ephot, & in tentando Deũ in petitione ſigni in vellere, & poſtea pœnituit, ſicut & Dauid, de quo ſubdit dicẽs, Et Dauid & Samuel, de quibus. ſ. in libris Regum agitur, Et alijs prophetis, de quibus ſi vellem dicere, tempus deficiet. Sed tũc quęſtio eſt vtrũ omnes iſti, qui dicti ſunt fuerunt prophetæ. Reſpondeo dicendũ eſt, ꝙ ſpiritus ſanctus mouet mentẽ prophetæ, ſicut agens principale mouet inſtrumentũ ſuum. Poteſt aũt ſpiritus ſanctus mouere ad tria. ſ. ad cognoſcendũ, ad loquendum & ad faciendũ. Et quodlibet iſtorũ dupliciter. Ad cognoſcendum. ſ. quãdoq; cum intellectu, eius quod videtur, ſicut fuit Eſaias & alij prophetæ, vnde dicti ſunt & videntes. 1. Reg. 9. Qui hodie dicitur propheta, olim dicebatur videns. Aliquando aũt ſine cognitione eius, quod videtur, ſicut patet in ſomnio Pharaonis, & in viſione Baltaſar. Ad loquendũ etiam mouet dupliciter, quandoq; ad ſciendum id de quo loquitur, ſicut patet de Dauid: quandoq; autem neſcit, ſicut Cayphas, & fortè Balaam. Similiter etiã quandoq; mouet ad faciendũ, & ſcit quid facit, ſicut Hieremias qui abſcondit lumbare ſuũ ſuper Euphratẽ. Quãdoq; autẽ neſcit ſicut dicit. Augu. ſuper Io. de militibus, qui diuiſerũt ſibi veſtimenta Chriſti, non tñ cognoſcebant miſteriũ ad quod illa diuiſio ordinabatur. Hoc eſt ergo de ratione prophetæ, ꝙ cognoſcat illud quod videt, vel dicit, vel facit. Quando aũt noo cognoſcit, nõ eſt verè propheta, ſed participatiuè tantũ. Et ſic dicit Ioannes Cayphã prophetaſſe, quia habuit aliquid prophetiæ. Iſte aũt motus ſpiritus ſancti dicitur inſtinctus ſecũdũ Auguſtinũ. Deinde cũ dicit *Qui per fidem vicerunt regna.* Oſtendit quid ſancti de quibus locutus eſt, fecerũt, & primò oſtẽdit hoc in generali. Secundò deſcendit ad quædam ſpecialia, ibi *Obturauerunt ora leonum.* Primò aũt ponit facti ipſorũ meritũ. Secundò præmiũ, ibi *Adepti ſunt.* Circa primũ ſciendũ eſt, ꝙ inter oẽs actus exteriores virtutum moralium actus fortitudinis & iuſtitię videntur eſſe præcipui, quia maximè pertinẽt ad bonũ commune. Per fortitudinem enim reſpublica defenditur ab hoſte, per iuſtitiã verò cõſeruatur. Vnde Apoſtolus ex vtroq; actu cõmendat ſanctos patres. Ab actu quidẽ fortitudinis, cùm dicit, ꝙ iſti *Per fidem vicerunt regna,* id eſt, reges, vel etiã regna ipſorũ, ſicut Dauid & Ioſue. Nihilominus tñ ſancti

A ſpiritualiter per fidem vicerũt regna. ſ. regnum diaboli, de quo Iob. 41. Ipſe eſt rex ſuper vniuerſos filios ſuperbiæ. Itẽ carnis. Rom. 6. Non ergo regnet peccatũ in veſtro mortali corpore. Item regnũ mundi. Ioan. 18. Regnum meũ non eſt de hoc mundo. Iſti aũt vincunt per fidem. 1. Ioan. 5. Hęc eſt victoria, quæ vincit mundũ fides noſtra. Nullus enim poteſt præſentia contemnere, niſi propter ſpem futurorũ bonorũ. Per cõtemptũ enim principaliter vincitur mundus. Et ideo quia fides oſtendit nobis inuiſibilia, propter quæ contemnitur mundus, ideo, vincit mundũ fides noſtra. Ab actu autẽ iuſtitiæ cõmendat eos cũ dicit *Operati ſunt iuſtitiam.* Aliquando aũt iuſtitia eſt virtus generalis, quãdo. ſ. obedit legi diuinę. Pſal. Iuſtus Dñs, et iuſtitias dilexit. Et. 2. Mac. 9. Iuſtum eſt ſubditũ eſſe Deo. 1. Ioan. 3. Qui iuſtitiã facit iuſtus eſt. Aliquando aũt eſt virtus ſpecialis, & iſta cõſiſtit in actionibus & cõmunicationibus humanis, quãdo. ſ. reddit quis vnicuiq; quod ſuum eſt. Vtranq; autẽ iuſtitiã habuerunt ſancti. Eſa. 54. Hæc eſt hæreditas ſeruorũ Dei, & iuſti-
B tia apud me, dicit Dñs. Eccl. 1. Cõcupiſcens ſapientiã ſerua iuſtitiam. ſ. obediendo mandatis. Item ipſam exercendo in populo. Pſal. Feci iudiciũ, et iuſtitiã, &c. Deinde cũ dicit *Adepti ſunt.* Oſtendit quid receperunt, quia *Adepti ſunt repromiſſiones.* Promiſſio enim Dei efficax eſt, quia nunquã deficit Deus in promiſſis. Roma. 4. Quæcunq; promiſit Deus potens eſt & facere. Pſal. Fidelis Deus in oĩbus verbis ſuis.

Sed contrà. Suprà eodem, Iuxta fidem defuncti ſunt, nõ acceptis repromiſſionibus. Reſpõdeo dicendũ eſt, ꝙ illud quod hic dicitur tripliciter põt intelligi. Vno modo, ꝙ promiſſio Dei ſit illa ſpecialis qua promittit ſanctis vitã æternam. Et iſtã nullus accepit ante aduentũ Chriſti. Roma. 15. Ad cõfirmandas promiſſiones patrum. Secundò pro promiſſione de terra promiſſionis habenda. Et iſtam nõ acceperunt priores patres tres. ſ. Abraham, Iſaac, & Iacob, ſed tantũ patres poſteriores, ſicut Ioſue et alij ſancti. Tertiò pro promiſſione particulari. ſ. eius quod vnicuiq; promiſſum fuit, ſicut Dauid regnum, & Ezechiæ ſanitas. Et iſtas pro-
C miſſiones conſecuti ſunt. Deinde cùm dicit *Obturauerunt ora leonum.* Ponit quędam particularia beneficia aliquibus collata, [illegible] primò quę pertinẽt ad remotionẽ mali. Secũdò illa qu[illegible]ent ad executionẽ boni, ibi *Fortes facti ſunt in bello.* Mal[illegible]m aũt nociuum hominis eſt duplex. Vnũ exterius, & aliud interius. Secundũ ponit, ibi *Conualuerũt.* Exterius autẽ malũ eſt duplex, quia aut illatũ eſt à creatura irrationali, aut rationali. Secundũ ponit, ibi *Effugauerunt.* Ab irrationali duplex. ſ. vel ab inanimata, vel ab animata. Nocumentũ illatũ ab inanimata tangit, ibi *Extinxerunt impetum.* Quantũ ergo ad animata dicit *Obturauerunt ora leonum.* Loquitur autem in plurali, licet non fuerit niſi vnus. ſ. Daniel ſicut etiã dicitur Matt. 2. Defuncti ſunt enim, qui quærebãt animã pueri. Nullus autẽ tunc quærebat Chriſtũ occidere niſi ſolus Herodes. Cuius ratio eſt, quia loquitur de omnibus ſanctis cõmuniter, quaſi de vno collegio ſanctorum. Et quod vnus facit imputatur alijs, & etiã omnibus, quod fit per virtutem ſpiritus ſancti, quæ eſt cõmunis omnibus.
D Vnde etiam in iſto contextu loquitur tanquã de pluribus. Poteſt etiam dici, ꝙ hoc completũ eſt in Dauid, qui ſicut ipſe dicit. 1. Reg. 17. Leonem & vrſum interfecit. Et etiam Sanſon Iudicũ. 14. Per leonem autẽ ſpiritualiter intelligitur diabolus. 1. Pet. 5. Aduerſarius veſter diabolus, &c. Qui ergo inſultus eius reprimit, os leonũ obturat. Iob. 29. Conterebam molas iniqui, et de dentibus eius auferebã prędam.

Nocumentum à re inanimata remouet cùm dicit *Extinxerunt impetum ignis* ſicut habetur de tribus pueris in Dan. 3. Itẽ ad preces Moyſi & Aaron extinctus eſt ignis, qui miſſus à Domino deuorabat populum murmurantẽ, ſicut patet Nume. 11. 16. Ignis iſte eſt interior motus cõcupiſcentię vel iræ. Qui ergo refrenat illum motum, extinguit impetum ignis. Pſal. Supercecidit ignis, & non viderunt ſolem.

Remotionem nocumenti per rationalẽ creaturã illatam tangit cùm dicit *Effugauerunt aciem gladii,* id eſt aciem hoſtis cum gladijs acutis. Hoc autẽ frequentiſſimẽ factũ fuit per ipſos, ſicut patet de Ioſue, Gedeone, & Dauid. Per gladiũ

autẽ mala ſuaſio intelligitur. Pſal. Linguę eorũ gladius acutus. Iſtos gladios fugat, qui malam linguam tacere facit. Eccl. 28. Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire linguã nequã. Prouer. 25. Ventus aquilo diſsipat pluuias, & facies triſtis linguã detrahentẽ. Nocumentũ interius eſt infirmitas, de cuius remotione dicit *Conualuerunt de infirmitate* ſicut ſpecialiter apparet de Ezec. 4. Reg. 20. & Eſa. 38. Iſta aũt infirmitas eſt peccatũ. Pſal. Miſerere mei Dñe qm̃ infirmus ſum. Conualeſcit ergo, qui reſurgit. Deinde cũ dicit *Et fortes facti ſunt*. Ponit beneficia quantũ ad aſſecutionẽ boni, & ponit tria. Primũ pertinet ad hnc, quod fortiter egerũt. Vnde dicit *Fortes facti ſunt in bello* ſicut patet de Ioſue. Eccle. 46. Fortis in bello Ieſus naue, ſucceſſor Moyſi in prophetis, &c. Sic patet etiã de multis alijs. Secundũ pertinet ad effectum illius fortitudinis. Vnde dicit *Caſtra verterunt exterorum* ſicut patet de Machabęis, & de Dauid. Pſal. Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meũ. Sed tertiũ pertinet ad effectũ fortitudinis diuinę. Vnde dicit *Acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos*, id eſt, per reſurrectionẽ. Quod aliqui malè intelligentes expoſuerunt mortuos ſuos .i. viros ſuos reſuſcitatos, per hoc aſſerẽtes, ꝙ per mortẽ non ſoluitur matrimonium, quod falſum eſt etiã ſi reſurgerẽt. Et eſt contra Apoſt. Rom. 7. Si dormierit vir eius liberata eſt à lege viri. Vnde ſciendum eſt, ꝙ etiã in effectibus ſacramentorum eſt quędã differentia. Quędã .n. ſacramenta imprimunt caracterem, ſicut baptiſmus, confirmatio, & ordo. Et quia caracter in anima perpetuò manet, ideo baptizatus, vel cõfirmatus, vel ordinatus, ſi reſuſcitaretur non debet iterari aliquod illorũ ſacramentorũ. Alia verò ſacramenta non imprimunt caracterẽ ſicut pœnitentia extrema vnctio, & ſic de alijs, quia ſunt contra aliquid iterabile, & ideo iterari poſſunt. Inter illa aũt eſt matrimoniũ, & ideo non dicit viros, ſed mortuos, quia matres filios ſuos mortuos receperunt per reſurrectionẽ, quorũ reſurrectio fuit quoddã præſagium futuræ reſurrectionis inchoatæ per Chriſtum. De iſtorum reſurrectione, vel magis reſuſcitatione, habetur 3. Reg. 17. & 4. Reg. 4. Tamen iſti ſic reſuſcitati ſunt iterum mortui, Chriſtus aũt reſurgẽs ex mortuis iam nõ moritur. Roma. 6. Vnde reſurrectio eius fuit initium futuræ reſurrectionis. 1. Corin. 15. Chriſtus reſurrexit à mortuis primitiæ dormientium. Sicut autem iſta temporalia beneficia illis data ſunt tanquã infirmis, ad ſuſtentationem per meritum fidei ipſorum, ita fuerunt figura futurorum bonorum, quę nobis ex merito fidei dabuntur. Matt. vlti. Signa autem eos qui crediderint hæc ſequentur, &c. Quæ Gregorius exponit de bonis ſpiritualibus.

LECTIO OCTAVA.

Exempla eorum ponuntur, qui propter fidem, tum in vita, tum etiam in morte multa paſſi ſunt.

Alij autẽ diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemptionẽ, vt inuenirent meliorẽ reſurrectionẽ. Alij verò ludibria & verbera experti, inſuper & vincula & carceres: lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in ſolitudinibus errantes, in montibus, & in ſpeluncis & in cauernis terræ. Et hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non ſine nobis conſummarentur.

Suprà poſuit Apoſtolus exempla ſanctorũ patrũ antiquorũ qui multa & magna fecerũt propter fidẽ: hic ponit exempla illorũ, qui multa propter fidẽ paſſi ſunt. Et circa hoc facit duo. Primò .n. oſtendit quomodo paſſi ſunt propter fidẽ. Secundò oſtendit quomodo promiſſiones eis factæ dilatæ ſunt, & quare ibi *Et hi omnes teſtimonio*. Circa primum duo facit, quia primò ponit mala ab alijs eis illata. Secundò mala propria voluntate aſſumpta, ibi *Circuierunt in melotis* ab alijs aũt illata ſunt eis mala dupliciter, quia quędã

E in vita, quędã verò in morte. Et iſta duo ponit, ibi *Lapidati ſunt*. In vita verò mala tripliciter illata ſunt eis, quia quędã quantũ ad corporalẽ afflictionẽ, quędã quantũ ad irriſionem, quędã quantũ ad incluſionẽ. Quantũ ad primũ dicit, Alij aũt, &c. Quaſi dicat. Ita dictum eſt, ꝙ quidã multa bona receperunt propter fidem, vel in amotione mali, vel in executione boni temporalis, in quibus figuratur vetus teſtamentũ, quod cõferebat bona temporalia. Sed alij multa propter fidem paſſi ſunt quorum *Quidam diſtenti ſunt* in æculeis ſicut dicitur. 1. Mach. [illegible] & 2. Mach. 6. De pueris ſuſpenſis ad ceruices matrum. Et. 7. de ſeptẽ fratribus. In iſtis ſanctis primò figurabatur nouum teſtamentum. Vnde dicit *Non ſuſcipientes redemptionẽ*, id eſt, liberationẽ. Qui .n. ſubijcitur pœnæ, eſt quodãmodo ſeruus pœnæ. Et ideo liberari à pœna, dicitur redẽptio. Pſal. Die qua redemit eos de manu tribulantis. Sed quare nõ fuerunt liberati oſtendit, quia hoc nõ fuit propter hoc quin Deus haberet prouidentiã de ipſis, ſed vt inuenirent vitã ęternã, quę melior eſt, quã libera-
F tio in quacunq; pœna pręſenti, vel quecunq; reſurrectio vitæ præſentis, & ideo dicit *Vt meliorem inuenirent reſurrectionem*. Iob. 19. In nouiſsimo die de terra ſurrecturus ſum. Eſa. 26. Viuẽt mortui tui, interfecti mei reſurgẽt. Vel dicit meliorẽ, quia ex hoc ipſo, quod maiora pro Chriſto paſſi ſunt, maius pręmiũ recipient. Sicut .n. dicitur. 1. Cor. 15. Stella differt à ſtella in claritate, ſic erit reſurrectio mortuorũ. Qui enim fuerũt maiores in merito maiores erunt in pręmio. Et ideo Apoſtoli præferũtur martyribus, martyres verò omnibus alijs. Maiores .n. merito, maiores ſunt pręmio. Præcipua verò ſunt merita martyrũ. Ioan. 16. Maiorẽ hac dilectionem nemo habet, &c. Nec tñ quilibet martyr maior eſt quolibet cõfeſſore, ſed aliquis martyr põt eſſe maior aliquo confeſſore, & econuerſo aliquis cõfeſſor aliquo martyre, licet nõ vniuerſaliter. Poteſt .n. comparari vnus alteri, vel quantum ad genus operis, vel quantũ ad gradus charitatis. Nullus autẽ actus quantũ eſt de ſe, eſt ita meritorius, ſicut quo quis moritur propter Chriſtũ, quia dat illud quod habet
G charius .ſ. vitam propriã. Matt. 5. Beati qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiã. Si verò conſideretur radix omnis meriti, quæ eſt charitas. 1. Corin. 13. Sic opus procedens ex maiori charitate, eſt magis meritoriũ. Et ſic põt vnus ſimplex cõfeſſor eſſe maioris meriti apud Deũ. Apoſtolus aũt loquitur in genere operis, dicens, Vt .ſ. meliorẽ .i. maiorem & clariorẽ inuenirent reſurrectionẽ. Vnde, ly meliorẽ, importat cõparationẽ ſtatus præſentis vitæ ad futurã reſurrectionem, vel cõparationẽ claritatis reſurrectionis vnius reſurgẽtis ad claritatẽ alterius. Deinde cũ dicit *Alij ludibria*. Ponit mala illis illata in vitã quantũ ad irriſionẽ factam in verbis, dicens, ꝙ *Alij experti ſunt ludibria* ſicut patet de Sanſon. Iudic. 16. De Thobia & Iob, & Eſaia. Eſa. 50. Faciẽ meã nõ auerti ab increpantibus & cõſpuentibus in me. Hieremias etiã dicit. Hie. 20. Factus eſt mihi ſermo Dñi in opprobriũ & deriſum. Quantũ verò ad facta dicit, ꝙ *Experti ſunt verbera* ſicut patet de Michea, de quo. 3. Reg. vlt. & 2. Para. 18. Dicitur ꝙ percuſsit eum Sedechias in maxillã. In quibus
H oĩbus præſignabantur paſsiones noui teſtamenti. 1. Cor. 4. Spectaculum facti ſumus mũdo & angelis & hominibus.

Deinde cùm dicit *Inſuper & vincula*. Ponit mala ſanctis illata quantum ad incluſionem. Vnde dicit *Inſuper & vincula* ſicut Hieremias, de quo Hier. 20. Dicit ꝙ poſitus in neruo. Nec ſolũ vincula, ſed *Etiã carceres* ſicut Hieremias. Hier. 37. & 38. Et Micheas. 3. Reg. vlti. Conſequenter oſtendit mala illata quãtũ ad mortẽ cũ dicit *Lapidati ſunt*. Quod quidẽ genus mortis tunc erat cõmune apud oẽs Iudæos. Matt. 23. Hieruſalẽ Hieruſalẽ, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te miſsi ſunt. Sic lapidatus eſt Naboth. 3. Reg. 21. Et Hieremias .ſ. de quo legitur, ꝙ Iudæi lapidauerunt eum in Aegypto lapidibus quos abſconderat ſub muro latericio domus ipſius Pharaonis. Et licet Epiphanius dicat, ꝙ fuit tractus, tamen cõmuniter ponitur, ꝙ fuit lapidatus. Zacharias etiam filius Ioiade fuit lapidatus, vt legitur 2. Para. 24.

Secundum genus mortis incõſuetũ & crudele ponit cũ dicit *Secti ſunt*. Hoc dicit propter Eſaiã, quẽ Manaſſes fecit

ſecari

ſecari ſerra lignea. Et loquitur pluraliter, licet nõ fuerit niſi vnus ſm cõſuetudinẽ ſcripturæ, ꝓpter cauſam ſupradictã. Tertium genus cùm dicit *Tentati ſunt*, vt. ſ. conſentirent. Quod dicit propter Matathiam & filios eius. 1. Mach. 2. Et propter Eleazarum. 2. Mach. 6. Et propter hyſtoriã de ſeptem fratribus. 7. cap. Et tandem occiderunt eos. Tren. 4. Melius fuit occiſis gladio, q̃ interfectis fame. Specialiter tñ Vrias fuit occiſus à Dauid. 2. Reg. 11. Et Ioſias. 4. Reg. 23.

Deinde cùm dicit *Circuierunt in melotis* ponit mala voluntariè aſſumpta. Et iſta ad tria reducuntur. ſ. ad exteriorem cultum, ad perſonæ ſtatum, ibi *Egentes* & ad habitationis locum, ibi *In ſolitudinibus*. Quantum ergo ad cultum, dicit

Melota. *Circuierunt in melotis, & in pellibus caprinis* Melota eſt veſtis facta de pilis camelorũ, vt quidã dicunt. Vel melius, ꝙ taxus habet pellem hirſutam, de qua fit veſtis, quæ dicitur melota. Pellis caprina cum hoc, ꝙ eſt hirſuta, eſt etiã vilis. Et hæc dicunt de Elia. 4. Reg. 1. Quòd erat vir piloſus, et zona pellicea accinctus renibus. Et de talibus veſtibus dicit Auguſt. in lib. de ſermone Dñi, ꝙ pôt eſſe in tali veſte intentio mala, ſi quis vtatur ad vanã gloriã, bona autẽ, ſi ad contemptũ mundi, & macerationẽ carnis. Præcipuè autẽ, qui profitentur ſtatũ pœnitentiæ, debent oſtendere ſigna profeſſionis. Et ideo licet eis vti talibus veſtibus, nõ tñ ad oſtentationẽ; & ſic vtebantur prophetæ. Quantum aũt ad ſtatũ perſonæ dicit *Egentes*, quia carebant diuitijs, in quo præfigurabant ſtatum perfectionis noui teſtamenti, de quo dicitur Matt. 19. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, q̃ poſſides. Et hoc fuit ſpecialiter de Elia, qui paſtus fuit à coruis, & à muliere vidua. 3. Reg. 17. Pſal. Pauper ego ſum in laboribus. Idem, Egenus & pauper ego ſum. Itẽ *Anguſtiati* ſicut patet de Elia, qui fugit à facie Iezabel. 3. Reg. 19. Et de Dauid qui fugit à facie Abſalon. 2. Reg. 15. Item afflicti labore corporali, ſicut de Elia, qui dormiuit laſſus ſubter vnam Iuniperũ. Et ſubdit *Quibus dignus non erat mundus*. Sicut dicit Dionyſius in epiſtola ad Ioannẽ euangeliſtã. Mali aliquando per ea, quæ faciunt, oſtendunt indicia ſuę damnationis, vnde dicit, ꝙ per hoc, ꝙ mali ſeparauerunt à ſe beatũ Ioannem, oſtẽdebat Deus, ꝙ erãt indigni ſocietate eius. Et ideo dicit Apoſtolus, ꝙ *Mundus nõ erat dignus eis*. Quaſi dicat, Quia mundani nõ erant digni ſocietate iuſtorũ. Ioã. 15. Ego elegi vos de mũdo, propterea odit vos mundus. Deinde cùm dicit *In ſolitudinibus*. Oſtendit hoc quantum ad locum, quia propriã manſionẽ non habebant, ſed *Errabant in ſolitudinibus, & in montibus, & in ſpeluncis & in cauernis terræ*, quę ſunt loca apta

Spelunca. ad cõtemplationẽ & pœnitentiã. Dicitur aũt ſpelunca, quę

Caverna. fit arte, ſed cauerna, q̃ eſt à natura, vel ab aliquo accidente, ſicut ex corroſione aquarũ. Iſta patẽt de Dauid. 1. Reg. 22. & 23. Et de Elia. 3. Reg. 19. Deinde cùm dicit *Et hi omnes*. Oſtendit ꝙ eis dilatæ ſunt promiſsiones. Et ne putetur, ꝙ hoc fuerit propter defectũ meriti: ideo ſecundò deſignat rationem illius dilationis, ibi *Deo pro nobis*. Dicit ergo, quód *Hi omnes teſtimonio fidei inuenti ſunt probati*, id eſt per fidẽ habent teſtimoniũ, ꝙ ſunt probati. i. approbati à Deo. 2. Corin. 10. Non. n. qui ſeipſum cõmendat ille probatus eſt, ſed quem Deus cõmendat. Sap. 3. Tanquã aurũ in fornace probauit eos. Et tamen *Non acceperunt repromiſsionem*, ſcilicet glorię, vel promiſſam vitã vſq; ad Chriſtũ. Pſal. Diſtuliſti Chriſtum. Temporales. n. acceperunt, non aũt ſpirituales. ſuprà eodẽ, Defuncti ſunt nõ acceptis promiſsionibus. Deinde cùm dicit *Deo pro nobis*, Oſtendit rationẽ dilationis, ex quo aliqui ſumpſerunt cauſam, vel occaſionem erroris, qui dicunt, ꝙ nullus in paradiſum intrabit vſq; ad vltimã cõſummationem, quæ erit per finalem reſurrectionẽ. Sed hoc eſt contra Apoſtolum. 2. Cor. 5. Scimus, ꝙ ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, ꝙ ędificationem habemus ex Deo domũ nõ manufactã, ſed æternã in cœlis. Iſta ergó cõſummatio de qua loquitur Apoſt. põt referri ad pręmiũ eſſentiale. ſ. ad beatitudinẽ, q̃ habetur per Chriſtũ Mich. 2. Aſcendit pandens iter ante eos, quã non habuerunt ſancti veteris teſtamenti. Vel põt referri ad ſtolã corporis, quę nõ dabitur vniuerſaliter, vſq; poſt reſurrectionẽ vniuerſalẽ, licet fortè aliqui iã habeant ipſam ex ſpeciali priuilegio. Nõ

A ergo ſine nobis cõſummantur, ſed perficiũtur duplici ſtola; vt ſicut dicit glo. in cõi gaudio omniũ maius fiat gaudium ſingulorũ. Vnde in hoc nobis Deus prouidit. Et ideo dicit *Deo pro nobis aliquid melius prouidente*. Pſal. Ecce q̃ bonum & q̃ iocundũ habitare fratres in vnum. Magis enim gaudet homo cum pluribus gaudentibus. Glo. Si iſti tenuerũt fidem, qui tandiu expectauerũt, multò magis teneamus nos, qui ſtatim recipimus. Luc. 23. Hodie mecũ eris in paradiſo.

CAPIT. XII. LEC. I.

Monet vt fidem, quam corde tenent, palam operibus faciant.

IDeoq; & nos tantam habentes impoſitã nubem teſtium, deponentes omne pondus: & circunſtans nos peccatum, per patientiam, curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorem Ieſum, qui pro-
B *poſito ſibi gaudio, ſuſtinuit crucem, confuſione contempta, atq; in dextera ſedis Dei ſedet. Recogitate enim eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradictionem: Vt ne fatigemini, animis veſtris deficientes. Nondum enim vſq; ad ſanguinem reſtitiſtis, aduerſus peccatum repugnantes.*

Suprà Apoſtolus multipliciter cõmendauit fidem per quã mẽbra Chriſto capiti coniunguntur: hic ponit moralẽ monitionẽ exhortãs, vt fidem, quã tenent corde, operibus demonſtrent, ſicut etiam monet Iac. cap. 2. Canonicæ ſuæ. Et primò docet quomodo ſe debeant habere circa mala. Secundò quomodo debeant ſe habere circa bona ca. 13. ibi *Charitas fraternitatis*. Eſt autẽ duplex malũ. ſ. pœnæ & culpę; Primò ergo docet quomodo ſe debent habere circa mala pœnalia toleranda. Secundò circa mala culpæ vitanda, ibi *Propter quod remiſſas*, &c. Ad tolerandũ autẽ malum pœnæ.
C Primo inducit exemplo antiquorũ. Secundò exẽplo Chriſti, ibi *Aſpicientes in authorem*. Tertiò authoritate ſcripturę, ibi *Et obliti* [illegible] Quantũ ergo ad primũ dicit *Ideoque nos habentes tantam* [illegible] *um interpoſitam*. Quaſi dicat, Ita dictum eſt, ꝙ ſancti teſt[illegible]monio fidei probati, nec tñ habuerũt promiſsiones, & tamen cũ hoc nõ defecerunt in expectãdo, ergo nos qui habemus tantã nubem teſtium interpoſitã, &c. Sancti dicuntur teſtes Dei, quia verbo & facto glorificabatur Deus per eos. Matt. 5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrẽ veſtrũ, qui in cœlis eſt. Eſa. 44. Vos teſtes mei dicit Dñs. Dicuntur aũt ſancti, nubes. Primò propter cõuerſationis ſublimitatem: Eſa. 60. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant. Secundò propter doctrinæ fœcunditatẽ. Iob. 26. Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum. Et. 36. Effundit imbres ad inſtar gurgitũ, qui de nubibus fluunt. Tertiò propter ſpiritualis cõſolationis vtilitatẽ. Sicut. n. nubes pręſtãt refrigeriũ, ſic exempla ſanctorũ. Eſa. 18. Et ſicut nubes ro-
D ris in die meſsis. Hanc ergo nubem teſtiũ habemus impoſitam, quia ex vita ſanctorũ quodammodo inducitur nobis neceſsitas ad imitandũ. Iac. 5. Exemplũ accipite fratres exitus mali & longanimitatis, laboris, & patientię prophetas. Auguſt. Sicut ſpiritus ſanctus loquitur in ſcriptura, ita in geſtis ſanctorũ, quæ nobis ſunt forma, & præceptũ vitæ. Hoc eſt ergo exemplũ ſanctorũ, quod inducit. Sed quia ad conſirmandũ ſe ad aliquod exemplar, interdum ex impedimẽto ſuperuenieñte impeditur homo, ideo remouet illud quod pronſsimè poteſt impedire. Illud autẽ eſt pondus peccati. Tribulatio autẽ eſt, quaſi quidam agon. 1. Cor 9. Omnis, qui in agone cõtendit ab omnibus ſe abſtinet. Sicut aũt in curſu, & certamine oportet omnia aggrauantia deponere, ita & in agone tribulationis. 2. Timo. 4. Bonũ certamen certaui, curſum cõſummaui. Qui ergo in tribulatione vult bene ad Deum currere, oportet impedimenta deponere. Iſta, ipſe, impedimenta vocauit Apoſtolus pondus & circunſtans peccatũ. Per *Pondus* autẽ poteſt intelligi peccatũ

perpetratū, quod dicitur pondus, quia animā deprimit ad infima, & inclinat ad aliud. Pſal. Sicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Grego. Peccatum quod per pœnitentiā non diluitur, mox ſuo pondere ad aliud trahit. Per *Circumſtans peccatum* poteſt intelligi occaſio peccandi, quæ quidē eſt in omne, quod circunſtat. ſ. in mūdo, carne, proximo dęmone *Deponentes ergo omne pondus*, id eſt, peccatum, perpetratū, quod dicitur pondus *Et circumſtans nos peccatum*, ſcilicet occaſionem peccandi. 1. Pet. 2. Deponentes omnē malitiā & oēm dolū. Vel pondus pōt intelligi tedium tribulationis. Sic enim frequenter tribulatio dicitur onus per prophetas, ſicut onus damaſci. i. tribulatio. q. d. Nō ſit vobis graue pati pro Chriſto. Circunſtans peccatū dicitur tentatio nobis immiſſa ex circuitu hoſtis. 1. Pet. 5. Aduerſarius veſter diabolus, &c. Vel pondus affectio terrena, per circunſtans peccatū affectio carnalis, quæ. ſ. cauſatur in nobis à carne circunſtante. q. d. Deponatis affectionē tam temporaliū, q̄ carnaliū, ſi vultis liberè currere. Vnde ſubdit monitionē dicēs *Curramus per patientiam ad certamen nobis propoſitum* nō ſolū illatū, quod tñ ſuſtineamus patiēter. Sed nos ipſi voluntariè curramus. Pſal. Viā mādatorū tuorum cucurri. Hoc aūt certamen nobis propoſitū eſt cum iuſtitia. Eccle. 4. Vſq; ad mortē certa pro iuſtitia. Deinde cū dicit *Aſpicientes, &c.* Ponit exemplū Chriſti. Et circa hoc duo facit. Primò. n. oſtendit quarę paſsio Chriſti habenda eſt in exemplū, & quid in ipſa cōſiderandum eſt. Secundò oſtendit fructū iſtius cōſiderationis, ibi *Recogitate eum.* Sicut. n. dicitur Ephe. 2. Gratia ſaluati eſtis per fidem: Chriſtus autem eſt author fidei. Si ergo vis ſaluari, debes intueri exemplar illud. Vnde dicit *Aſpicientes in Ieſum* paſſum. Hoc ſignificatū fuit per ſerpentē æneum eleuatum pro ſigno in quē aſpicientes curabantur. Nume. 21. & Ioā. 3. Sicut Moyſes exaltauit ſerpentē in deſerto, ita exaltari oportet filiū hominis, vt omnis, qui credit in ipſum nō pereat, ſed habeat vitā æternā. Si ergo vis ſaluari, reſpice in faciem Chriſti tui. Ipſe enim eſt author fidei dupliciter. Primò eā docēdo verbo. ſuprà. 1. Locutus eſt nobis in filio. Io. 1. Vnigenitus, qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Secundò eam in corde imprimēdo. Phili. 1. Vobis donatū eſt pro Chriſto non ſolū, vt in ipſum credatis, &c. Ite[illegible] eſt cōſummatio fidei dupliciter. Vno modo ipſam [illegible] lis cōfirmando, Ioan. 10. Si mihi nō vultis credere, op[illegible] bus credite. Item fidem præmiando. Cum. n. fides ſit imperfecta cognitio eius premium cōſiſtit in ipſius cognitionis perfectione. Ioan. 14. Ego diligā eū, & manifeſtabo ei meipſum. Hoc autē ſignificatū fuit. Zach. 4. Vbi dicitur, Manus Zorobabel fundauerūt domum iſtā. ſ. eccleſiā, cuius fundamentum eſt fides, & manus eius perficient eam. Nam manus Chriſti, qui de genere Zorobabel deſcendit, fundat eccleſiā in fide, & fidem gloria cōſummat. Videmus. n. nunc in ſpeculo, & enigmate, tunc autē facie ad faciē. 1. Cor. 13. Aug. 1. de trini. ca. 10. Contemplatio eſt merces fidei, cui mercedi per fidē corda mundantur, ſicut ſcriptū eſt. Fide mundans corda eorū. In paſsione. n. Chriſti tria cōſideranda ſunt. Primò quid contēpſit. Secundò quid ſuſtinuit. Tertiò quid promeruit. Quantū ad primum dicit *Qui propoſito ſibi gaudio* iſtud autē gaudium, fuit iſtud gaudiū terrenū quo à turba quā pauerat quærebatur, vt facerēt eum regem, quod ipſe cōtempſit fugiendo in montē. Ioā. 6. Vnde Eccle. 2. Riſum reputaui errorē, & gaudio dixi quid fruſtrà deciperis. Vel propoſito ſibi gaudio æternę vitæ pro p̄mio *Suſtinuit crucem* hoc eſt ſecundū. ſ. quid ſuſtinuit, quia crucē. Phil. 2. Humiliauit ſemetipſum factus obediens, vſq; ad mortē, mortem autē crucis. In quo oſtendit & cruciatus acerbitas, quia ibi affixus fuit manibus & pedibus, & mortis vilitas & ignominia, quia hoc erat ignominioſum genus mortis. Sapien. 2. Morte turpiſsima condemnemus eum. Quantū autē ad tertium. ſ. quod promeruit, quia ſeſsionem ad dexterā patris. Vnde dicit *Atque in dextera ſedis Dei ſedet.* Exaltatio. n. humanitatis Chriſti, fuit præmiū paſsionis eius, & eiuſdē. 1. Sedet autē ad dexterā maieſtatis in excelſis. Deinde cùm dicit *Recogitate eum* oſtendit quis ſit fructus huius cōſiderationis. Et primò monet ad diligentem exempli conſiderationem.

Secundò oſtēdit vtilitatē, ibi *Vt non fatigemini.* Tertiò ſubdit rationē, ibi *Non enim vſque.* Dicit ergo. Ita dictū eſt *Aſpicientes, &c.* Nec hoc ſolum, ſed etiā *Recogitate eum*, id eſt iterum cogitate. Prouer. 3. In omnibus vijs tuis cogita illū. Et huius ratio eſt, quia in quacunq; tribulatione, inuenitur eius remedium in cruce. Ibi. n. eſt obedientia ad Deum. Philip. 2. Humiliauit ſemetipſum factus obediens. Item pietatis affectus ad parentes. Vnde ibi geſsit curam de matre ſua. Item charitas ad proximū, vnde ibi pro tranſgreſſoribus orauit. Luc. 23. Pater dimitte illis, non enim ſciunt quid faciunt. Ephe. 5. Ambulate in dilectione ſicut Chriſtus dilexit, & tradidit ſemetipſum pro vobis. Itē fuit ibi patientia in aduerſis. Pſal. Obmutui & humiliatus ſum, & ſilui à bonis, & dolor meus renouatus eſt. Eſa. 53. Sicut ouis ad occiſionē ducetur, & quaſi agnus corā tondente ſe obmuteſcet, & nō aperiet os ſuum. Item in oībus finalis perſeuerantia. Vnde vſq; ad mortē perſeuerauit. Luc. 23. Pater in manus tuas cōmendo ſpm̄ meum. Vnde in cruce inuenitur exemplū omnis virtutis. Aug. Crux non ſolū fuit patibulum patientis, ſed etiā cathedra docentis *Recogitate ergo eum, qui ſuſtinuit.* Sed quid cogitandum? Tria. ſ. genus paſsionis, vnde *Suſtinuit contradictionem*, id eſt afflictionē in verbis. Vnde dicebant, Vah qui deſtruis templum Dei. Pſal. Eripies me de cōtradictionibus populi. Rom. 10. Expandi manus meas ad populum nō credentē, ſed cōtradicentē mihi. Luc. 2. Et in ſignum cui cōtradicetur. Et *Contradictionem talem*, id eſt tam grauem & ignominioſam. Tren. 1. O vos oēs, qui trāſitis per viā attendite & videte ſi eſt dolor ſicut dolor meus. Secundò à quibus paſſus eſt, quia *A peccatoribus* pro quibus patiebatur. 1. Pet. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Tertiò perſona patientis, Ante paſsionem enim ab origine mūdi, paſſus eſt in membris ſuis, ſed tunc in propria perſona. Vnde dicit *Aduerſus ſemetipſum.* Eſa. 46. Ego feci & ego feram. Pſal. Quæ non rapui tunc exoluebā. 1. Pet. 2. Peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum. Vtilitatē oſtendit cū dicit *Vt non fatigemini.* Conſideratio. n. paſsionis Chriſti facit nos non deficere. Greg. Si paſsio Chriſti ad memoriā reuocatur, nihil adeo durū eſt, quod nō ęquanimiter toleretur. Vnde nō deficiatis, tanquā fatigati animo, à veritate fidei. Eſa. 40. Current & nō laborabunt, ambulabunt & nō deficient. 2. Theſſ. 3. Nolite deficere benefaciētes. Rationē autē huius ponit dicens *Nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis.* Quaſi dicat, Non debetis deficere in tribulationibus veſtris pro vobis, quia nondū tantū ſuſtinuiſtis ſicut Chriſtus. Ipſe enim ſanguinē ſuum fudit pro nobis. Matt. 26. Hic eſt ſanguis noui teſtamēti, qui pro multis effundetur. Vos autem rapinā bonorum veſtrorum ſuſtinuiſtis. Maius autē eſt de genere operis vitam dare, q̄ ſubſtantiā corporalem, licet aliquādo ex radice operis. ſ. ex charitate poſsit eſſe minus, ſicut ſuprà dictum eſt, vnde dicit, Nondum enim teſtitiſtis repugnantes aduerſus peccatum *Vſque ad ſanguinem*, ſcilicet fundendum pro Chriſto.

LECTIO SECVNDA.

Mala patienter pati hortatur, teſtimonio, & authoritate ſcripturæ, quia correctio Dei, eſt internæ dilectionis indicium.

ET obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tanquā filijs loquitur, dicens, Fili mi, noli negligere diſciplinā Domini: neq; fatigeris dum ab eo argueris. Quē enim diligit Dominus caſtigat, flagellat autē omnem filium quem recipit. In diſciplina perſeuerate, Tāquā filijs, vobis offert ſe Deus. Quis enim filius quem non corripit pater? Quòd ſi extra diſciplinā eſtis, cuius participes facti ſunt oēs: ergo adulteri, & nō filij eſtis, Deinde patres quidē carnis noſtræ, eruditores habuimus, & reuerebamur eos: num multò magis obtemperabimus patri ſpirituū & viuemus? Et illi quidē in tempore paucorū dierum, ſecundū voluntatē ſuam erudiebant nos: hic autem ad id quod vtile eſt in recipiendo

ſanctifi-

ſanctificationē eius. Omnis autē diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mœroris, poſtea autē fructum pacatiſsimum exercitatis per eam, reddet iuſtitiæ.

Suprà induxit Apoſtolus ad mala patienter ſuſtinenda exemplo antiquorū patrū & Chriſti: hic monet ad idē ex authoritate ſcripturæ. Vnde circa hoc tria facit. Primò.n. ponit authoritatē. Secundò oſtendit ſenſum eius, ibi *In diſciplina perſeuerate.* Tertiò arguit ad propoſitū ex præmiſsis, ibi *Quod ſi extra diſciplinam.* Ponit autē authoritatē, quæ habetur Prouer.3. Sed ſub alijs verbis, q̄ litera noſtra habeat. Ibi.n. habemus ſic, Diſciplinā Dñi fili mi ne abijcias, nec deficias cū ab eo corriperis. Quem.n. diligit Dñs, corripit, & quaſi pater in filio cōplacet ſibi. Quia verò Apoſtolus inducit authoritatē iſtam cauſa conſolationis, ideo vtitur alijs verbis. Vnde dicit *Et obliti eſtis conſolationis.* Quaſi dicat, Mirum eſt ſi obliti eſtis. Pſal. Secundū multitudinē dolorū meorū in corde meo conſolationes tuę lætificauerunt animā meā. Idem in æternū non obliuiſcar iuſtificationes tuas. Dicit autem, conſolationis.i. Dei conſolantis, & eſt emphatica locutio, 2.Cor.1. Benedictus Deus & pater Dñi noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarū, & Deus totius cōſolationis, qui cōſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Sequitur *Quæ vobis,* id eſt Deus cōſolationis *Loquitur tanquā filijs.* Ergo ſi punit, non odit: ſed eius punitio ordinatur ad bonū, quia loquitur vobis tanq̄ filijs. Verba aūt authoris ponit, dicēs *Fili mi, &c.* Et ſubdit rationē, ibi *Quem enim diligit, &c.* In authoritate verò prohibet duo: quia prohibet odium diſciplinæ, & impatientiā ad ipſam. Propter primum, dicit *Fili mi, noli negligere* ſicut quidā qui odiunt diſciplinā, de quibus dicit̄ Proue.9. Noli arguere deriſorē, ne oderit te. Amos.5. Odio habuerūt loquentē in porta, & corripientē perfectè abominati ſunt. Dicit ergo Apoſtolus. Noli negligere diſciplinā Dñi.q.d. Cū Deus te flagellat cauſa diſciplinæ, noli negligere.i. negligenter habere faſtidiēdo. Sap.3. Sapientiā & diſciplinā, qui abijcit, infœlix eſt. Propter ſecundū, dicit *Et ne fatigeris dum ab eo argueris.* Quidā enim & ſi correctionē duram nō odiant, tamen impatienter portant. Et ideo dicit, Ne fatigeris, &c. Tunc.n. homo ſpiritualiter, fatigatur, quando contriſtatur intantum, q̄ deficit. ſuprà eodem, Vt nō fatigemini animis veſtris deficientes. Eccle.6. Ne accidieris in vinculis illius.

Deinde cū dicit *Quem enim diligit Dominus, caſtigat.* aſsignat cauſam, ſicut aūt dicit Philoſophus, Verbum caſtigationis cōmuniter accipitur in pueris, & in cōcupiſcentia: dicimus enim caſtū, cuius cōcupiſcētia caſtigata eſt. Similiter puer dicitur caſtigatus, qui eſt bene diſciplinatus: quod enim de ſe habet pronitatē ad malū, indiget refrenante. Talis aūt eſt concupiſcentia, & pueri, qui de ſe ſequuntur impetus ſuos. Ideo indigent caſtigante. Ille ergo, qui caſtigat, ideo hoc facit, ne tendant in malū. Et quia ſenſus noſtri, & cogitatio noſtra prona ſunt ad malū, vt dicitur Gen.8. Ideo Dñs caſtigat nos, vt retrahat nos à malo. Pſal. Caſtigans caſtigauit me Dñs, & morti nō tradidit me. Hier.31. Caſtigaſti me, & eruditus ſum quaſi iuuenculus indomitus. In hoc aūt caſtigat, quia flagellat, nō quidē ad condēnationē, ſed ad ſalutē. Vnde dicit, q̄ flagellat oēm filium quē recipit. Et ideo, qui non flagellantur, nō ſunt de numero filiorū. Pſal. In labore hominū non ſunt, & cum hoībus nō flagellabuntur. Vnde eſt ſignum quaſi ęternæ reprobationis. Ezec.16. Auferetur zelus meus à te. Nec mirū ſi flagellat oēm filiū quē recipit per adoptionē: quia proprio filio ſuo nō pepercit. Luc. vlti. Oportuit Chriſtū pati. Conſequenter cūm dicit *In diſciplina perſeuerate.* oſtendit ſenſum authoritatis præallegatæ: & primò oſtendit ſenſum monitionis. Secundò ſenſum rationis aſsignat, ibi *Tanquā filijs.* Tertiò oſtendit rationē iſtam eſſe conuenientē, ibi *Quis enim filius.* Monitio autē Apoſtoli fuerat, q̄ nō debebant negligere diſciplinā Dñi, nec etiā fatigari. Vtrunq; aūt comprehendit in his verbis. Non negligere enim, nec etiā fatigari ſub diſciplina, nō eſt aliud q̄ in diſciplina perſeuerare. Vnde Iob.6. Hæc mihi ſit conſolatio, vt affligēs me dolore, nō parcat. Pſal. Apprehendite diſciplinam, &c. Quare aūt non debemus negligere, dixerat: quia

A quem diligit Dñs, &c. Vnde hic dicit *Tanquā filijs vobis ſe offert Deus.* Quaſi dicat, Ideo pſeuerate, quia offert ſe tanq̄ filijs. Hier.3. Patrē vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis.

Conſequēter oſtēdit iſtā rationē eſſe cōuenientē, dicens *Quis enim filius quem non corripit pater?* Ad patrem enim pertinet corrigere filiū ſuum. Prouer.13. Qui parcit virgæ, odit filiū ſuum: qui aūt diligit illum, inſtāter erudit. Eccle.30. Equus indomitus euadet durus, & filius remiſſus euadet præceps. Et ideo neceſſaria eſt correctio: ſicut Paulo datus ſtimulus carnis, ne per ſuperbiā corrueret. 2.Cor.12. Deinde cū di. *Quòd ſi extra diſciplinam, &c.* Arguit ex præmiſsis: & primò deducendo ad incōueniens. Secundò ex quodā exemplo, ibi *Deinde patres, &c.* Tertiò ex vtilitate cōſequente, ibi *Omnis autem diſciplina, &c.* Circa primū facit talē rationē. Omnes ſancti, qui Deo placuerunt per multas tribulationes trāſierūt, per quas filij Dei facti ſunt. Ergo qui in diſciplina nō perſeuerat, non eſt filius, ſed magis adulter.i. de adultero natus. Iſtius rationis ponit tantū cōcluſionē, dicens *Si eſtis extra* B *diſciplinā, non eſtis filii, ſed adulteri: quia diſciplina facti ſunt participes omnes,* ſcilicet, ſancti. 2.Timo.3. Omnes, qui piè viuere volunt in Chriſto, perſecutionē patientur. Iudith.8. Omnes, qui Deo placuerūt, per multas tribulationes trāſierunt fideles. Nec oportet, q̄ ſemp̄ ſancti habeāt exteriores tribulationes, cū interius affligunt̄ ex mala cōuerſatione peruerſorū. 2.Pet.2. Habitans Loth apud eos, qui de die in diem animā iuſtam iniquis operibus cruciabāt. Filius aūt propriè dicitur, qui eſt ex legitimo patre. Mater noſtra eſt eccleſia, cuius ſponſus eſt ipſe Deus. Oſeę.2. Sponſabo te mihi in fide. Adulter autē eſt diabolus & mundus. Qui ergo nati ſunt ex ſpiritu diaboli, vel mūdi, ſunt filij adulterini. Eſa.57. Accedite huc filij auguratricis & adulteri & fornicariæ. Pater ergo, q̄ propriè nō ſunt filij, niſi de legitimo patre nati. Cōſequēter cū dicit *Deinde patres, &c.* Ponit ſecundā rationē ſumptā ex eo, quod experti ſumus. ſ. ex correctione paterna. Quæ quidē ratio procedit ex duplici differentia, q̄ eſt inter Deū patrē, & patrem carnalē. Eſt aūt hęc prima differentia Dei C patris ad patrē carnalē. Homo.n. generat hominem quātū ad corpus, nō quantū ad animā, quę eſt per creationem, & nō tradu[illegible]tur. 2.Mach.7. Neq;.n. ego ſpiritū & animā donaui v[illegible]nde dicit, q̄ *Nos habuimus patres carnis noſtræ eruditores.* Ec[illegible]a.7. Filij tibi ſunt, erudi illos. *Et reuerebamur eos.* Exod.20. Honora patrem tuum & matrem, &c. Deus aūt excellentius eſt pater noſter. ſ. quātū ad animā, quā immediatè creat. Eccle. vlti. Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illū. Item iuſtificat animā adoptando nos in filios. Rom.8. Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, q̄ ſumus filij Dei. Ideo dicit *Non multo magis obtemperabimus patri ſpirituū,* id eſt animarū noſtrarum, q̄ dicuntur ſpiritus: quia non ſunt ex materia. *Et viuemus?* Finis.n. obedientiæ, eſt vita æterna. Obediētiæ finis, qui. Ioan.8. Si quis ſermonē meum ſeruauerit, mortē non guſtabit in æternum. ſuprà.5. Factus eſt oībus obtemperantibus ei cauſa ſalutis æternæ. Secunda verò differentia eſt correctionis humanæ ad diuinā, quæ in duobus differunt: & primò quantum ad finem, quia finis humanę correctionis eſt D aliquid tranſitoriū. Eſt.n. ad bene cōuerſandū in hac vita, quæ eſt paucorum dierum. Secundò quantum ad rationē: quia homo corrigit ſm voluntatē, quæ falli & errare pōt, & tñ obedimus ei. In correctione autē diuina, non ſic: quia erudit nos ad aliquid vtile in ſempiternum. ſ. ad recipiendū ſanctificationē, quæ. ſ. eſt ipſemet Deus. Eſa.8. Dñm exercituum ipſum ſanctificate. Ipſe pauor veſter, ipſe terror veſtēr, & erit vobis in ſanctificationē. Et ideo dicit *Et illi quidem erudiebant nos in tempore paucorū dierum.* Et hoc quantū ad primum. *Et ſecundū voluntatem ſuam.* Et hoc quantū ad ſecundū *Hic autem ad id quod vtile eſt.* Eſa.48. Ego Dñs docens te vtilia. Et hoc *In recipiendo ſanctificationē.* id eſt, in ſanctificationē ab ipſo recipiendam, & ideo debemus magis recipere diſciplinam eius. Sequitur *Omnis autē diſciplina, &c.* Hæc eſt tertia ratio, quę ſumitur ex vtilitate correctionis. Cum autem pœnæ ſint quædam medicinæ, idem iudicium videtur eſſe de correctione, & de medicina. Sicut autē medicina in ſumptione cuidam amara eſt & abominabilis: tamen eius finis

eſt valde dulcis & deſiderabilis, ita de diſciplina, ꝙ grauis eſt ad ſuſtinendū: ſed adducit fructū optimum. Sciendū eſt autē, ꝙ diſciplina dicitur à diſcendo. Pueri autē, qui addiſcunt, flagellis erudiuntur. Et ideo, diſciplina aliqñ ſumitur pro ſciētia, vt in principio primi poſteriorū. Omnis doctrina, et omnis diſciplina, &c. Quę Grecè dicitur Epiſtemon. Aliquando autē ſumitur pro correctione, & Grecè dicitur pedia, ſed in Latino nō habet nomina ita diſtincta. Dicit ergo, ꝙ *Omnis diſciplina*, quæ. ſ. eſt erudio per flagella & moleſtias *In præſenti videtur eſſe non gaudii, ſed mœroris*, quia exterius habet triſtitiā in ſuſtinēdo, ſed interius habet dulcedinē ex intētione finis. Et ideo dicit *Videtur* & nō dicit eſt. 2. Cor. 6. Quaſi triſtes, ſemꝑ autē gaudentes. Ioā. 16. Mulier cū parit, triſtitiam habet, &c. 2. Cor. 4. Id enim, quod in præſenti eſt momentaneū, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modū in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Et ideo dicit *Poſtea reddit fructum.* Fructus. n. importat dulcedinē. Vnde frui eſt delectari in fine adepto. *Pacatiſſimum.* fructus enim habetur hic cū perturbatione exteriorū incōmodorū, & tentationū interiorū, & ideo nō eſt pacatiſſimus, ſicut ibi. In gloria ſiquidē nihil erit interius remordens conſcientiā, nec impellens ad culpam, nec exterius cōtriſtans. Ibi enim, vt dicit Aug. erit quicquid voles: ergo ille fructus eſt pacatiſſimus. Pacatus quidē in tranquillitate cōſciētiæ, pacatior in ſuſceptione primæ ſtolæ, ſed pacatiſſimus in ſuſceptione ſecūdæ. Eſa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis: in tabernaculis fiduciæ: in requie opulenta. Proue. 3. Primi & puriſſimi fructus eius *Reddet ergo fructum iuſtitiæ*, id eſt, quē meretur iuſtitia. Seminanti. n. iuſtitiā merces fidelis. Prou. 11. Ibidē, Fructus iuſti, lignū vitę. Vel iuſtitiæ, ad iuſtitiā apprehendā. Oſeę. 10. Seminate vobis in veritate iuſtitiam, & metite in ore miſericordiæ. Pſal. Euntes ibāt & flebāt, &c. Sed nō redditur fructus niſi *Exercitatis per eam*, id eſt, per diſciplinā. ſuprà. 5. Perfectorū eſt cibus ſolidus eorū, qui pro cōſuetudine exercitatos habent ſenſus.

LECTIO TERTIA.

A peccato omiſsionis Hebræos cauere hortatur, & eos qui non peccauerunt, ad vitandum peccatum monet.

PRopter quod remiſſas manus, & ſoluta genua erigite: & greſſus rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret, magis autem ſanetur. Pacem ſequimini cum omnibus & ſanctimoniā: ſine qua nemo videbit Deum: contemplantes ne quis deſit gratiæ Dei, ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per illā inquinentur multi. Ne quis fornicator, aut prophanus, vt Eſau: qui propter vnam eſcam vendidit primitiua ſua. Scitote enim quoniam & poſtea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus eſt. Non enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquā cum lachrymis inquiſiſſet eam.

Suprà monuit Apoſtolus qualiter nos debemus habere ad mala pœnalia ſuſtinenda: hic monet qualiter nos debemus habere ad mala culpę vitanda. Et circa hoc duo facit. Primò. n. ponit monitiones ſuas. Secundò aſsignat rationes ipſorū, ibi *Non enim acceſſiſtis.* Circa primū duo facit. Primò enim monet hominē peccantē. Secundò nondū peccantē, ibi *Pacem ſequimini.* Eſt aūt duplex peccatū. ſ. omiſsionis, & tranſgreſsionis. Primò ergo monet ad dimittendū peccatū omiſsionis. Secundò ad dimittendū peccatū tranſgreſsionis, ibi *Et greſſus rectos.* Peccatū autē omiſsionis duplex eſt. Vnum qñ quis omittit bonū facere. Aliud omittendo mala & aduerſa tolerare. Quantū ad primū, dicit *Propter quod*, ſcilicet, quia diſciplina affert fructum pacatiſsimū: ideo vt vos hunc fructum percipere poſsitis *Erigite manus remiſſas.* Manus enim cū ſit organū organorū remiſſa dicitur, qñ vacat à bonis operibus, & ideo erigenda eſt per rectam intentionem ad operandū, quæ Deo placent. Trenorum tertio. Leuemus corda noſtra cum manibus ad Deū, Pſal. Eleua-

Peccatum omiſsionis duplex.

E tio manuū mearū, &c. Manus. n. remiſſa inducit egeſtatē & ſeruitutē. Proue. 10. Egeſtatē operata eſt manus remiſſa, manus aūt fortiū diuitias parat. Item cap. 12. Manus fortiū dominabitur, quæ aūt remiſſa eſt, tributis ſeruiet. In huius ſignum quando Moyſes eleuabat manus, vincebat Iſrael: quando verò remittebat, ſuperabat Amalech. Exod. 17.

Quantū ad aliud peccatū omiſsionis, dicitur *Erigite genua diſſoluta.* In genibus totū pondus corporis ſuſtentatur. Habent ergo genua diſſoluta, qui nō habent fortitudinē fortiter tolerādi aduerſa, hæc ergo remiſsio abijciēda eſt. Iob. 4. Manus laſſas roboraſti, & genua trementia confortaſti, vacillantes cōfirmauerunt ſermones tui. Eſa. 35. Cōfortate manus diſſolutas & genua debilia roborate. Manus ergo & genua erigite, vt nec otio torpeatis, nec hæſitare debeatis.

Deinde cùm dicit *Et greſſus rectos.* Improbat peccatum tranſgreſsionis. Iſtud autē peccatū eſt obliquitas quędā & curuitas. Rectum. n. dicitur cuius mediū nō exit ab extremis. i. cuius operatio nō recedit ab intētione & fine debito.

F Triplex aūt eſt obliquitas. ſ. in affectu, in operatione & intellectu. Iſtas tres monet declinare. Ex affectione autē iniqua, ſequitur obliquitas in intellectu, & deprauatio in affectu. Et ideo quantū ad primū, quod eſt aliorū radix, dicit *Facite greſſus rectos pedibus veſtris*, id eſt rectas affectiones. Sicut enim pedes portant corpus, ita mentē portant affectiones. Recti ergo pedes ſunt affectiones rectæ. Ezech. 1. Pedes eorum, pedes recti. Rectificate ergo affectiones, quibus totū corpus portatur ſpiritualiter. Eſa. 40. Rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei veſtri. Hoc eſt quantum in vobis eſt date operam ad hoc. Sed propriè rectificare eſt ſolius Dei. Pſal. Dirige greſſus meos in ſemitis tuis. Quantū ad ſecundū, dicit *Vt ne claudicans quis* quantū ad actionē exteriorē. Sicut enim tibia dicitur clauda, qñ non ſequitur regulā potentiæ greſsiuæ, ita operatio claudicat, qñ ſiue ad dexterā. i. in proſperis, ſiue ad ſiniſtrā. i. in aduerſis nō ſequitur regulā legis diuinæ. Eſa. 30. Hęc eſt via, ambulate in ea, & nō declinetis neq; ad dexterā neq; ad ſiniſtrā. Vel claudicat, qui cerimo-

G nialia obſeruat cum euangelio. Quantū ad obliquitatē intellectus, dicit *Erret.* Malā enim operationē ſequitur error intellectus. Prou. 14. Errant oēs, qui operātur malū. Sap. 2. Hoc cogitauerūt & errauerūt, excæcauit enim eos malitia eorū. Qui ergo vult illas duas curuitates cauere, habeat pedes & affectiones rectas. Et ideo dicit *Magis autem ſanetur.* Sicut enim ſanitas corporis cōſiſtit in contemperatione humorū, ita ſanitas ſpūalis in ordinatione affectuū. Hiere. 17. Sana me Dñe, & ſanabor. Deinde cùm dicit *Pacem ſequimini, &c.* Monet non peccantē ad vitandū peccatū: & circa hoc duo facit. Primò. n. præmittit quædā remedia, quę valent ad omnia peccata vitanda. Secundò ſpecialiter monet ad vitationē eorū, ibi *Ne qua radix.* Circa primū ſciendum eſt, ꝙ actionum humanarū ſunt diuerſi fines. Quædā enim ordinantur ad aliū ſicut iuſtitia, q̄ ordinat hominē ad proximū. Et iſtarū finis eſt pax. Vnde Eſa. 32. Erit opus iuſtitię pax. Quædā ad ipſum operantē ſicut ieiunare, & iſtorum finis eſt puritas. Non. n. ieiunamus, niſi propter mūditiā &

H puritatē. Quantū ergo ad primū, dicit *Pacem ſequimini*, id eſt non ſolū habere, ſed quæratis quomodo cū alijs habeatis. Roma. 12. Si fieri pōt quod in vobis eſt, cum oībus hoībus pacem habentes. Pſal. Inquire pacem, & perſequere eam. Quātū ad ſecundū dicit *Et ſanctimoniā.* 2. Cor. 7. Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus. Quod autē iſta remedia ſint neceſſaria, oſtendit per duo damna, quæ incurrimus ſine ipſis. ſ. damnū glorię in futuro, & gratię in præſenti. Quantū ad primū dicit, ꝙ *Sine pace & ſanctimonia nemo videbit Deum* in quo conſiſtit beatitudo. Ioan. 17. Hæc eſt vita ęterna, &c. Quaſi dicat. Sine pace quo ad proximū, & munditia & puritate quo ad ſeipſum, nemo poteſt eſſe beatus. Matt. 5. Beati pacifici, quoniā filij Dei vocabūtur. Solū autē filijs debetur hęreditas diuinę viſionis. Item Apoc. 21. Non intrabit in ea aliquid coinquinatū. Pſal. Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo, &c. Item, Quis aſcendet in montem Dñi, &c. Quantum ad ſecundū damnum. ſ. gratię Dei in præſenti, dicit contemplantes, ne quis deſit gratiæ Dei.

Gratia

A Gratia.n.per diſcordiã & immunditiam amittitur. 1.Cor. 14.Non eſt deus diſſenſionis, ſed pacis. Pſal. In pace factus eſt locus eius. Abacuch 1, Mūdi ſunt oculi tui dñe,ne videãt malum,& reſpicere ad iniquitatē non poteris. Sap̄.1.Spiritusſanctus diſciplinæ effugiet fictū, & corripietur a ſuperueniente iniquitate.Figuratiue autem loquitur Apoſtolus. Gratia.n.& ſi nō habeatur ex meritis, alioquin gratia non eſſet gratia:tñ oportet ꝙ homo faciat, quod in ſe eſt. Deus autē voluntate ſua liberaliſsima dat eã omni pręparanti ſe. Apo.3. Ecce ſto ad oſtiū & pulſo, ſi quis aperuerit mihi intrabo ad eū.1.Tim.2.Qui vult oēs hoīes ſaluos fieri.Et ideo gratia dei nulli deeſt,ſed oībus quantū in ſe eſt, ſe cōicat: ſicut nec ſol deeſt oculis cæcis.Dicit ergo, Cōtēplantes ne qs deſit gratiæ dei. Sed cōtra:quia ſi gratia nō datur ex operibus,ſed tñ ex hoc ꝙ aliquis nō ponit obſtaculū,ergo habere gratiam depēdet ex ſolo libero arbitrio,& non ex electione dei,quod eſt error Pelagij.Reſpondeo: Dicendū eſt ꝙ hoc ipſum,quod aliquis non ponit obſtaculū, ex gratia ꝓcedit. Vñ ſi aliquis ponat & tñ moueatur cor eius ad remouendū illud, hoc eſt ex dono gratiæ dei vocãtis per miſericordiam ſuã.Gal.1. Cū autē placuit ei, qui me ſegregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiã ſuam, &c. Hoc autē donum gratiæ nō eſt gratū faciens. Quòd ergo à quibuſdã remouetur iſtud obſtaculū,hoc eſt ex miſericordia dei:ꝙ autē nō remouetur, hoc eſt ex iuſtitia eius. Non autē dicit,ne tu deſis,ſed ne quis,id eſt quicūq; quia qlibet debet eſſe ſolicitus de proximo.Eccl.17. Vnicuiq; mãdauit de proximo ſuo. Deinde cum dicit *Ne qua radix.* Specialiter deſcēdit ad monitionē vitationis peccatorū cōtrariorum vnicuiq; ꝑdictorū remediorū.Et primo monet vitare peccata cōtraria paci.Secūdo cōtraria ſanctimoniæ,ibi *Ne quis fornicator.* Dicit ergo, Ne qua radix amaritudinis, &c. Illud dicitur amarū,quod nō poteſt guſtari niſi cū offenſa. Cōuerſatio ergo alicuius dicitur amara, qñ nō pōt eſſe ſine offenſa eorū cū quibus conuerſatur. Quod cōtra dicitur de ſapiētia. Sap̄.8.Nō habet amaritudinē cōuerſatio illius,nec tediū cōuictus eius,ſed lętitiã & gaudiū.Qui ergo in ſapiētia ſcit cōuerſari,nō eſt amarę cōuerſationis, quod non habet dura verba vel facta.Et ideo dicit *Contemplantes ne qua radix amaritudinis,* id eſt, amaritudo paulatim inchoata & in corde radicata. *Surſum germinans impediat* pacē, & per conſequens gratiã & viſionē dei.Deut.29. Ne ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinē. Oſee.12. Ad iracundiã prouocauit me Ephraim in amaritudinibus ſuis. Vel radix amaritudinis eſt mala cogitatio noxiæ delectationis, quæ ſurſum germinat,qñ per cōſenſum ad opus venitur. *Et per illam inquinantur multi* quia non ſolū ille in quo eſt, ſed & alij malo eius exēplo. 1. Cor.5. Modicū fermentū totã maſſam corrūpit. Deinde cū dicit *Ne quis fornicator.* monet vitare peccata cōtraria ſanctimoniæ, cui ſpecialiter opponuntur peccata carnalia.ſ.luxuria & gula, q̄ perficiunt in delectatione carnali, per quã mens inquinatur. Vñ iſta mētem & carnē inquinant.Et ideo ſpecialiter monet iſta vitari.Et primo luxuriã,dicens,Cōtemplãtes.Et nō ſolū quilibet in ſeipſo,ſed ne quis fornicator, ita ꝙ quilibet in proximo ſuo hoc cōtēpletur.Augu. Inuicē veſtrã pudicitiã cuſtodite.& Ephe.5. Fornicatio autē & oīs immūditia aut auaritia nec nominetur in vobis,ſicut decet ſanctos.Thob.4.Attēde tibi ab omni fornicatione.Secūdo ꝓhibet gulã,dicēs *Aut prophanus* & dicitur quaſi procul a phano, & tales ſunt guloſi qui de vētre ſuo deū faciūt, *Sicut Eſau.* Quod dixerat,oſtēdit in exēplo Eſau, qui propter gulã vēdidit primogenita. Sic etiã guloſus pro minima eſca vēdit hæreditatē æternã. Pro.6.Pretiū ſcorti,vix eſt vnius panis. Eſau autē non ſolū fuit guloſus,ſed etiã luxurioſus: quia cōtra voluntatē parētum duxit vxores alienigenas.Ius autē primogeniti erat,ꝙ habebat duplicē portionē:& ante ſacerdotiū Aaron habebat honorē ſacerdotalē.Vnde in hoc cōmiſit ipſe ſymoniã: ergo videtur ꝙ etiã Iacob qui illud emit, ſimiliter cōmiſit ſymoniã, quod falſum eſt. Iacob.n.per ſpiritū ſanctum intellexit illud ſibi deberi, iuxta illud Malac.1. Iacob dilexi, Eſau autē odio habui.Et ideo nō emit, ſed quod ſibi debebatur ab iniuſto poſſeſſore redemit, Et hoc eſt, quod dicit

A qui. ſ.Eſau *Propter vnam eſcam vendidit primitiua ſua* vel primogenita, vt dicitur Gen.25.et 27. Et pœnã conſecutã oſtēdit,ſubdens *Scitote.n.quoniam & poſtea cupiens hereditare benedictionem,reprobatus eſt.* Sicut.n.dicitur Gene. 27. Poſtq; Iſaac benedixerat Iacob,venit Eſau & petijt benedictionem, quod tñ nō obtinuit,licet pater feciſſet ignorãs,qa in illo ſtupore quē habuit,factus in extaſi, edoctus eſt a ſpiritu ſancto, ꝙ non retractaret quod fecerat.Vñ dicit, Benedixi ei, & erit bñdictus.Et ſic Eſau cōſilio ſpiritusſancti reprobatus fuit. Cur Eſau reꝓbatus.
In quo datur intelligi, ꝙ nullus debet negligere dū adhuc viuit benefacere,quantūcunq; ſit reprobatus in ꝑſcientia diuina,quia poſt vitã ad hæreditatē dei, etiã ſi deſideret, naturaliter non peruenitur. Sequitur *Non.n.inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eam.* Sicut.n.dicitur Gene.27.Irrugijt clamore magno,&c.Sed cōtra: quia dicitur Ezec.18. Quacūq; hora ingemuerit peccator,&c. Reſpondeo: Dicendū eſt, ꝙ quãdiu ꝑſens vita agitur,pōt agi vera pœnitētia.Interdū tñ aliquis pœnitet,nō propter amorem B iuſtitiæ,ſed propter timorē pœnę vel dãni tēporalis. Et ſic pęnituit Eſau:nō quia vēdiderat primogenita, ſed qa perdiderat. Vñ nō dolebat de peccato vēditionis, ſed de dãno perditionis. Et ideo pęnitentia eius non fuit accepta, quia non erat vera.Sic enim pęnitent damnati in inferno, vt dicitur Sap̄.5,Pęnitentiam agentes,nō quia peccauerunt, ſed quia excluſi ſunt. Tamen ſecūdum glo. hoc quod dicit hic, fornicator & prophanus,aliter intelligi poteſt, vt fornicator dicatur, qui cum fide carnales cerimonias obſeruat: ſicut habens concubinam cum vxore propria. Sed prophanus,id eſt,procul a phano,ſicut penitus infidelis.

LECTIO QVARTA.

Ex collatione veteris, & noui teſtamenti aſsignat rationem, cur ſint vitanda peccata.

NOn enim acceſsiſtis ad tractabilē montē & acceſſibilem ignē, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ ſonū, & vocem verborum,quam qui au- C *dierunt,excuſauerunt ſe ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur, Et ſi beſtia tetigerit montē, lapidabi[illegible]ita terribile erat quod videbatur, Moyſes dixit, Exterritus ſum & tremebūdus. Sed acceſiſtis ad Siō montem, & ciuitatem dei viuentis, Ieruſalem cœleſtem, & multorum milium angelorum frequentiam, & eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis, & iudicem omnium deum, & ſpiritum iuſtorum perfectorum, & teſtamēti noui mediatorem Ieſum, & ſanguinis aſperſionem,melius loquentem quàm Abel.*

Supra poſuit Apoſt.monitionem ad vitãdum mala culpe:hic aſsignat iſtius monitionis rationem,quam ſumit ex cōparatione noui & veteris teſtamēti. Et circa hoc duo facit:primo.n.ponit cōparationē illã: ſecundo ex ipſa arguit, ibi *Videte ne recuſetis.* Circa primū duo facit: quia primo pro- D ponit ea, q̄ pertinēt ad vetus teſtamentū:ſecūdo ea, quæ ad nouū teſtamentū, ibi *Sed acceſsiſtis.* Circa primū ſciendū eſt ꝙ, vt dicit Aug.Breuis differētia legis & euãgelij eſt timor & amor. Lex n.tanquã pædagogus noſter fuit in Chriſto: paruuli autē terroribus ducēdi ſunt. Prou.19. Peſtilēte flagellato,ſtultus ſapiētior erit.Et ideo hic dicit Apoſtolus,ꝙ in datione legis,facta ſunt quædã terribilia. Vñ primo ponit illa quibus territi ſunt hi qbus lex dabatur: ſecūdo agit de terrore legislatoris, ibi *Moyſes dixit.* Quãtum ad primū tria ponit.ſ.terrorē quãtum ad viſa: ſecūdo quãtum ad audita,ibi *Et procellam.* Tertio quãtum ad cōminationes, ibi *Et ſi beſtia tetigerit.* Et iſta tria referunt ad tria, q̄ ibi erãt terribilia.ſ.ex parte dei, ex parte legis datę, & ex parte miniſtrorum legis. Quãtum ad primū.ſ.ex parte dei, ponit tria terribilia.ſ.Zelum ad puniēdum, ſeueritatē pęnæ,& occultationem dãtis legē. Zelus deſignatur per ignē. Deu.4.Dñs deus tuus,ignis cōſumēs eſt, deus æmulator. Malac.3. Ipſe enim quaſi ignis cōflãs. Vñ ipſe deus frequēter vocat ſe Zelotem,quia crimē ſpōſæ nō dimittit inultum. Exo.20. Ego

enim

enim ſum dñs deus tuus fortis Zelotes. Et 34. Dñs Zelotes nomẽ eius. Pro. 6. Zelus et furor viri nõ parcet in die vindictæ. Vnde dicitur hic, Non.n.acceſsiſtis ſicut illi ad tractabilem & acceſsibilẽ ignem. Ille.n.ignis, vt dicitur Exo. 19. erat corporalis & ideo palpabilis & ſenſibilis, & etiam in certo loco, vt ad ipſum poſſet accedi. In noua autẽ lege datus fuit ignis ſpiritusſancti. Actu. 2. Sicut.n. Iudæis quinquageſimo die ab egreſſu de Aegypto, apparuit ignis æmulationis, ita diſcipulis quinquageſimo die a die reſurrectiõis, ignis ſpiritusſancti non palpabilis, ſed mente perceptibilis. Treñ. 1. De excelſo miſit in oſsibus meis ignem & erudiuit me. Iſte ignis infinitus eſt natura & loco. Lucem.n.habitat inacceſsibilem. 1. Ti. 6. Et ideo nõ eſt acceſsibilis. Seueritas pęnæ ſignificatur per turbinẽ, qui eſt vẽtus cũ aqua. Iob. 9. In turbine cõteret me. Vel põt referri ad tẽtationes. Lex.n. nõ refrenabat cõcupiſcentiã: quia nõ dabat gratiã adiutricem ex opere operato: ſed tñ cohibebat actum, & ideo generabat turbinẽ tentationũ. Occultatio autẽ dantis legem, ſignificatur per caliginẽ: in qua figurabatur ꝙ ſtatus legis occultus erat.i.velatus. 2. Cor. 3. Vſq; in hodiernũ diem, cũ legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorũ. Sed in noua lege iſtud velamen ablatum eſt, in cuius ſignũ in paſſione Chriſti velum tẽpli ſciſſum eſt: quia nos reuelata facie gloriam dñi ſpeculamur, vbi ſupra. Itẽ caligo illa ſignificabat diuinã excellentiam. Sicut.n.illud quod in caligine eſt, clare videri non põt, & lux excellens hebetat oculũ, ita & facit ipſum caligare qui lucẽ habitat inacceſsibilẽ. Deinde cum dicit *Et procellam.* ponit terribilia quantum ad auditum, q̃ ſumuntur ex parte legis. In lege autẽ tria erãt valde terribilia. ſ. magnitudo cõminationum, grauitas pręceptorum, & multiplicatio ipſorũ. Quãtum ad primũ, dicit, Et procellam, q̃ proprie eſt cõturbatio maris: large autẽ dicitur turbatio aeris cum turbine & pluuia: vñ ſignificat auſteritatem cõminationũ, q̃ erãt in veteri lege. Deut. 29. Sonitus tubę ſignificat grauitatẽ præceptorum, ad quorũ adimpletionem, indicebatur homini quaſi bellum contra ſeipſum. Vox verborum ſignificat multitudinẽ pceptorum. Verborum, inquã, dei per ſubiectã creaturã. ſ. per angelum. Gal. 3. Ordinata per angelos, &c. Deus.n.per angelos ibi loquebatur, q̃ omnia a deo terribilia fuerũt *Quod illi* [illegible] *illum audierunt, excuſauerunt ſe, ne eis fieret verbum.* Vñ dicitur Exod. 20. Perterriti, atq; timore percuſsi fuerunt, & ſteterunt procul dicentes Moyſi, Loquere tu nobis, & audiemus: nõ loquatur nobis dñs, ne moriamur. Cauſam autẽ huius excuſationis ſubiungit, dicens, Quia non poterãt verba dei portare. Vñ *Non portabant.* i. nõ ſuſtinebãt *Quod dicebatur.* Deut. 5. Quid eſt omnis caro, vt audiat vocẽ dei viuẽtis, q̃ de medio ignis loquitur, ſicut nos audiuimus, & poſsit viuere? Tunc autẽ dicuntur nõ portari verba dei, qñ vel intellectu nõ capiuntur, vel excedunt affectũ. Cõſequenter ponit pęnę cõminationem, dicẽs *Et ſi beſtia tetigerit montem, lapidabitur.* Exo. 19. vbi dicitur, Omnis qui tetigerit montẽ, morte morietur. Manus nõ tanget eum, ſed lapidibus opprimetur aut cõfodietur iaculis, ſiue iumentũ fuerit, ſiue homo, nõ viuet. Apoſt. autẽ ad maiorem terrorẽ non facit mentionẽ hic, niſi de iumentis, q̃ iubentur in lege occidi ad oſtẽdendum grauitatẽ peccati. Tñ myſtice mons eſt altitudo myſteriorum diuinorum: beſtia vero eſt homo beſtialiter viuẽs. Pſal. Homo cum in honore eſſet, nõ intellexit, cõparatus eſt iumẽtis inſipientibus, &c. Hęc beſtia duobus modis tangit montem. Vno modo blaſphemando, Pſal. Poſuerunt in cœlũ os ſuũ. Leui. 24. Educ blaſphemum extra caſtra, & lapidet eũ vniuerſus populus. Alio modo ingerendo ſe indigne diuinis. Prouer. 25. Qui perſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur a gloria. Ex his concludit, quod intendit. ſ. ꝙ iſta valde terribilia erãt, quia etiã nec iumẽtis parcebatur: inde dicit, ꝙ ita terribile eſt quod dicebatur, in quo deſignatur differentia noui & veteris teſtamenti: quia vetus teſtamentũ datũ fuit in terrore, vt corda Iudæorum, q̃ prona erãt ad idolatriam terrerentur. Nouum autẽ datũ eſt in amore. Ro. 8. Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum ĩ timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum in quo clamamus, abba pater. Vñ & Chriſtus nõ terrores in principio prędicationis ſuæ

E præmiſit, ſed regnum cęlorum promiſit. Mat. 4. Pęnitentiã agite, appropinquabit.n.regnum cęlorũ. Pro. vlti. Lex clemẽtiæ in lingua eius. Deinde cum dicit *Moyſes dixit* agit de timore legislatoris. ſ. Moyſi. Lex.n.per Moyſen data eſt Io. 1. Si ergo ipſe Moyſes in legis datione territus fuit, ita vt diceret, vt dicit Apoſt. hic *Exterritus ſum.* ſ. interius *Et tremebundus* exterius, qui fuit perfectiſsimus inter oẽs, ſignũ erat ꝙ ipſa lex terribilis erat etiã ipſis perfectis, quia nõ dabat gratiã vt dictum eſt, ſed tñ oſtẽdebat culpã. Vnde ipſa fuit graue iugum, de quo dicit Petrus, Act. 15. ꝙ hoc eſt iugum quod neq; nos neque patres noſtri portare potuimus, Sed lex Chriſti iugum ſuaue eſt, qua charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis Ro. 5. Vñ ſciendum eſt, ꝙ iſta litera quã ponit hic Apoſtolus nõ eſt Exo. 20. Sed forte accepit eam Apoſt. Exo. 3. vbi in viſione rubi territus fuit & dixit, Nõ ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius. Ex quo dixit facto ſaltem, & ſi nõ verbo exterritus ſum & tremebundus. Vel forte Apoſt. vti-

F tur alia litera quã nos nõ habemus. Ex quo apparet, quòd lex vetus fuit lex timoris. Deinde ponit cõditiones noui teſtamẽti, dicens *Sed acceſsiſtis.* Vbi oſtendit, q̃ nobis in ipſo proponuntur. Et ſunt tria nobis promiſſa. ſ. ſpes futurę gloriæ, participatio eccleſiæ, & familiaritas dei. Secundum oſtendit cum dicit *Et eccleſiam primitiuorum.* Tertium, ibi *Et iudicem omniũ deum.* In cęleſti autẽ gloria duo ſunt, q̃ potiſsime bonos lætificabunt. ſ. fruitio deitatis & cõis ſanctorum ſocietas. Nullius.n.boni poſſeſsio iocunda eſt ſine ſocio vt dicit, Boet. & Pſal. Ecce q̃ bonum, & q̃ iocundum habitare fratres in vnum. Fruitio autẽ in duobus conſiſtit. ſ. in viſione intellectus, et in delectatione affectus, vt.n.dicit Aug. Fruimur cognitis in quibus voluntas delectata cõquieſcit. Propter viſionẽ.n.dicit *Acceſsiſtis ad montem Sion.* Sion.n.ſignificat altitudinem diuinæ cõtemplationis. Eſa. 33. Reſpice Sion ciuitatẽ ſolennitatis noſtræ. Iocunditas & delectatio affectus ſignificatur per *Hieruſalem, ciuitatem cæleſtem dei viuentis.* Ibi.n.erit viſio experimẽtalis pacis, quia nihil erit per-

G turbans ſiue interius ſiue exterius. Vñ dicitur ciuitas dei.i. ciuium vnitas. Pſal. Hieruſalem, q̃ ædificatur vt ciuitas. Itẽ Lauda Hieruſalem dñm, lauda deum tuum Sion. ſequitur, qui poſuit fines tuos pacẽ & adipe frumẽti ſatiat te. Gal. 4. Illa, q̃ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt. Vñ nihil vltra erit deſiderandum. Canti. 8. Ex quo facta ſum corã eo quaſi pacem reperiens. Cõplementum autẽ ſanctorum eſt cõis ſocietas, de qua dicit *Multorum milium angelorum frequentiam,* ideſt aſsiduitatem, quia ſemp ibi ſunt. Mat. 18. Angeli eorum in cœlis ſemper vident faciẽ patris mei qui in cęlis eſt. Quòd autem ſint multa milia, patet Danie. 7. Milia milium miniſtrabant ei, & decies centena milia aſsiſtebant ei. Iob. 25. Nunquid eſt numerus militum eius. Apoc. 5. Et erat numerus eorum milia miliũ. Eſa. 22. Vrbs frequens ciuitas exultans. *Et eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis.* Hæc de participatione eccleſiæ. Dicitur autẽ eccleſia domus dei 1. Ti. 3. Primitiui ſancti, ſunt Apoſtoli, qui primitus & abundantius dona gratię perceperunt, per quos deriuata ſunt in

H poſteros. Ro. 8. Non ſolum autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes. Ephe. 2. Superædificati ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum, &c. Sicut autem antiquitus apud Romanos ſenatores qui aſſumebantur ad magnas dignitates deſcribebãtur, quos primus Pompilius in tabulis aureis ſcripſit, & dicebantur patres cõſcripti, ita Apoſt. hic ad oſtẽdendum dignitatẽ apoſtolorum, dicit ꝙ conſcripti ſunt in cęlis, cuius ſcripturæ liber eſt notitia quã deus apud ſe habet de ſaluandis. Vñ ſicut ibi illud, qđ ſcribitur nõ de facili a memoria labitur, ita illi qui ibi per finalem iuſtitiã ſcripti ſunt, infallibiliter ſaluabũtur. Et dicitur liber ille, liber vitæ. Luc. 10. Gaudete & exultate, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cęlis. Deinde cum dicit *Et iudicem omnium.* oſtendit quõ conſecuti ſumus dei familiaritatem. Et primo familiaritatẽ patris quia dicit *Acceſsiſtis ad iudicem omnium deum* patrem. ſ. a quo eſt authoritas iudiciaria in diuinis. Quòd.n. filius iudicet, habet a patre. Geñ. 18. Non eſt hoc tuum, qui iudicas oẽm terrã. Illud autẽ, quod dicitur Io. 5. Quòd pater omne iudiciũ dedit filio, intelligitur quantum

ad

ad corporalem præſentiã: quia ſola perſona filij apparebit in iudicio. Iſte autẽ acceſſus eſt per fidẽ & charitatem. Ro. 5, Iuſtificati igitur per fidẽ, pacem habeamus ad deum, per dñm noſtrum Ieſum Chriſtũ, per quẽ acceſſum habemus per fidem in gratiã iſtam, &c. Secundo familiaritatẽ ſpiritus ſancti, cum dicit *Et ſpiritum ſanctum iuſtorum.* ſm glo. hic eſt triplex litera. Vna eſt melior, q̃ habetur in Græco, & ſpiritum iuſtorũ perfectorum. i. acceſsiſtis ad ſpiritũ ſanctũ, qui facit perfectos in iuſtitia. Iob 31, Vt video ſpiritus eſt in hominibus. 1. Cor. 3. Neſcitis quia templum dei eſtis vos, et ſpiritus dei habitat in vobis? Omnis. n. iuſtitiæ & perfectio eſt a ſpiritu ſancto. Alia litera, Et ſpiritũ iuſtorum perfectorum: & eſt ſenſus, Acceſsiſtis ad deum, qui quidẽ eſt iudex omniũ, ſed eſt quaſi hæreditas ſpirituum iuſtorũ perfectorum. Tren. 3. Pars mea, dñs, dicit aĩa mea. Tertia litera eſt, & ſpiritus iuſtorum perfectorũ. i. vt habeamus ſocietatem cum ſpiritibus ſanctorum, qui ſunt iuſti et perfecti: ſed prima melior eſt & planior. Tertio quãtum ad familiaritatẽ filij, dicit *Et teſtamenti noui mediatorem Ieſum.* q. d. Acceſſiſtis ad Chriſtum, qui eſt mediator illius noui pacti, ĩ quo nobis promittuntur ſpiritualia. Nõ ſic autẽ Moyſes. Vnde ſupra 9, Ideo noui teſtamẽti eſt mediator. 1. Ti. 2. Mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Modus autẽ iſtius mediationis fuit effuſio ſanguinis Chriſti: quia vt dictũ eſt ſupra 9, Sine ſanguinis effuſione, nõ fit peccatorum remiſſio. Et ideo dicit *Acceſsiſtis ad aſperſionem ſanguinis* ſupra 10, Aſp̃ſi corda a conſcientia mala. ſupra 9, Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulę aſperſus inquinatos ſanctificat, etc. Et loquitur Apoſt. ſecundum ritum veteris legis: vbi poſt dationem veteris legis: populus aſperſus eſt ſanguine, qui erat figura ſanguinis Chriſti, quo fideles mũdandi erant. Sequitur *Melius loquentem quam Abel.* Effuſio enim ſanguinis Chriſti figurata fuit in effuſione ſanguinis omnium iuſtorum, qui fuerunt ab origine mũdi. Apoc. 13, Agni qui occiſus eſt ab origine mundi. i. occidi præuiſus. Et ideo effuſio ſanguinis Abel ſignum fuit iſtius effuſiõis. Sed Chriſti ſanguis melius loquitur, q̃ ſanguis Abel: quia iſte clamat vindictam, ſed ſanguis Chriſti ibi clamat veniam. Luc. 23. Pater ignoſce eis. Eſa. 53. Pro tranſgreſſoribus orauit. Mat. 26. Hic eſt ſanguis noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Vel melius loquẽtem. i. melius loqui facientem, quia ſanguis Abel facit nos loqui Abel eſſe hominẽ purum, et iuſtũ, ſed ſanguis Chriſti facit nos loqui Chriſtum verum deum iuſtificantem.

LECTIO QVINTA.

Arguit ex præcedenti conditione, oſtendens quomodo ſanguis Chriſti melius loquatur, q̃ ſanguis Abel.

Videte ne recuſetis loquentem. Si. n. illi non effugerunt, recuſantes eum, qui ſuper terram loquebatur: multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis auertimus, cuius vox mouit terram tunc: nunc autem repromittit, dicens, Adhuc ſemel & ego mouebo nõ ſolum terram, ſed & cælum. Quòd autem adhuc ſemel dicit: declarat mobilium tranſlationem, tanquã factorum, vt maneãt ea, quæ ſunt immobilia. Itaq; regnũ immobile ſuſcipiẽtes habemus gratiam: per quam ſeruiamus placentes deo, cum metu & reuerentia. Etenim deus noſter ignis conſumens eſt.

Supra poſuit Apoſt. cõditionem vtriuſq; teſtamẽti, hic ex hoc arguit, & circa hoc facit duo. Primo. n. arguit. Secũdo inducit cõcluſionem principaliter intentã ibi *Itaque regnum immobile.* Circa primum duo facit. Primo. n. p̃mittit intentionem ſuã. Secundo arguit ad propoſitũ, ibi *Si enim illi.* Dicit ergo, Ita dictum eſt, q ſanguis Chriſti melius loquit̃ q̃ ſanguis Abel. Videte ergo ne recuſetis, vel cõdemnetis loquentem. i. quod loquitur implete. Duo autẽ nobis loquit̃ ſanguis Chriſti: primo. n. loquitur nobis cõmemorãdo ſuũ beneficium, quo datur nobis remiſsio peccatorũ. Qui ergo iterum peccat, loquentẽ contẽnit. Item loquitur exhortans ad imitandum, 1. Pet. 2, Chriſtus paſſus eſt pro nobis vobis

A relinquens exẽplum, vt ſequamini veſtigia eius. Qui ergo non tollit crucem ſuã ad ipſum ſequẽdum, recuſat loquentem. Pſal. Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Mat. 17. Hic eſt filius meus dilectus ĩ quo mihi bene cõplacui, ipſum audite. Deinde cũ dicit *Si enim illi,* arguit cõparando locutionẽ veteris teſtamẽti ad locutionem noui teſtamẽti. Et hoc quãtum ad duo. ſ. quantũ ad monitionem loquẽdi: & q̃tum ad efficaciã locutionis. Modus loquendi, quia ipſe loquebatur ſuper terrã: hic autẽ eſt de cęlo. Vnde dicit *Si illi.* ſ. antiqui patres *Recuſantes eum qui loquebatur ſuper terram.* ſ. Chriſtum. Eſa. 52. Ego ipſe qui loquębar, ecce adſum. ſ. per angelos vel prophetas. ſupra 1, Multiphariè, multiſq; modis olim loquens patribus in prophetis *Vel eum.* i. angelum per quẽ lex data eſt Moyſi. Gala. 3, Ordinata per angelos. ſupra. 2. Si. n. qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, &c. Act. 7. Hic eſt Moyſes, qui fuit in eccleſia in ſolitudine, cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai, &c. *Non effugerunt.* ſ. vltionem diuinę legis.

B Iob 11. Effugium peribit ab eis. ſupra 2. Omnis p̃uaricatio & inobediẽtia accepit iuſtã mercedis retributionẽ. Sequit̃ concluſio per locũ a minori. Si illi qui recuſauerunt loquẽtem de terra non effugerũt *Multo magis nos, qui auertimus loquentem de cœlo* nõ debemus recuſare, q̃a. ſ. minus poſſemus effugere. Ille. n. qui nobis loquitur in nouo teſtamẽto, Chriſtus ſcilicet iã eſt in cęlis. Mat. vl. Dñs quidem Ieſus poſtq̃ locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cęlum. Deut. 4. De cœlo audire te fecit vocem ſuã, vt doceret te. Doctrina ergo veteris teſtamenti eſt doctrina Chriſti loquentis de terra propter duo. Primo, quia ibi ſub figura terrenorum traduntur cœleſtia. Item ibi promittebãtur terrena, ſed doctrina noui teſtamẽti eſt Chriſti loquentis de cœlo: quia terrena cõuertimus in ſignificationem cœleſtium, per intellectum myſticum. Itẽ in ipſo promittũtur cęleſtia. Mat. 10. Ecce. n. merces veſtra copioſa eſt in cęlis. Io. 3. Si terrena dixi vobis, & non creditis, quõ ſi dixero vobis cęleſtia credetis? Cõſequẽter cõparat adinuicem vtrunq; teſtamẽtum q̃tum ad efficaciam

C locutionis. Et de efficacia quidem locutionis veteris teſtamenti dicit *Cuius vox mouit terram tunc.* i. fecit cõmotionem in terra multipliciter: quia per ſigna in Aegypto, per diuiſionem maris, per motum terræ ĩ deſerto. Pſal. Terra mota eſt, etenim cęli diſtillauerunt, &c. In quo ſignificatur q tota illa locutio cõmouebat corda per terrena promiſſa. Deinde cũ dicit *Nunc autem repromittit,* ſubiungit q̃tum ad efficaciam noui teſtamẽti. Et probat eã per authoritatẽ Prophetæ, & poſt exponit eã, ibi *Quod autem dicit.* Authoritas illa ponitur Aggei. 2. Non tñ ſm literã noſtram. Nos. n. ſic habemus, Adhuc vnum modicum eſt, & ego mouebo, &c. Apoſt. autẽ accipit ſic *Adhuc ſemel & ego mouebo non ſolum terram, ſed etiam cœlum,* Et eſt ſenſus idẽ. Et manifeſtum eſt q iſta p̃lata fuerunt tẽpore veteris teſtamenti circa finẽ eius. ſ. poſt reditum trãſmigrationis eius quo tẽpore nihil reſtabat de veteri teſtamento. Ergo manifeſtum eſt q illud quod promittebatur erat implẽdum in nouo teſtamento. ſ. nouũ cęlũ & noua terra. Eſa. 65. Ecce ego creo nouos cęlos, & terrã

D nouam. Quæ quidẽ creatio oſtenſa eſt ĩ ſpiritu Ioãni. Apo, 21. Et vidi cęlum nouum & terrã nouam. In illa. n. innouatione mouebũtur cęli. Poteſt autẽ cęlum dupliciter accipi. Vno modo cęlum aereum, & iſtud igne vltimæ flagratiõis purgabitur, vt ſupra dictum eſt 10. cap̃. Alio modo cęlum ſydereum, & iſtud nõ purgabitur, ſed mutabitur quãtum ad nouum ſtatum, quia ceſſabit a motu & augebitur claritas partium eius: quia lux lunæ erit vt lux ſolis, & lux ſolis ſeptẽpliciter, vt dicitur Eſa. 30. Dicit ergo *Nunc autem.* i. per nouum teſtamẽtum *Repromittit, dicens, Adhuc ſemel & ego non ſolum mouebo terram, ſed etiam cœlum.* Conſequenter cum dicit *Quod autem dicit, &c.* Exponit verba p̃phetię, & facit magnã vim in hoc, q dicit *Adhuc ſemel.* Quòd. n. dicit *Adhuc* oſtẽdit q mobilia ſunt. Sed q dicit *ſemel* oſtẽdit q a ſtatu mobilitatis & corruptibilitatis mutãda ſunt ad ſtatum incorruptionis & immutabilitatis. Si. n. poſt motionẽ illã remanerent in ſtatu mutationis non diceret, ſemel, ſed iterum & iterum, quod eſt cõtra Origenẽ, qui voluit q mũdus in infinitũ renouabitur ac recuperabitur. Dicit ergo *Quod autem*

dicit

dicit Adhuc ſemel, declarat tranſlationem mobilium ad ſtatũ.ſ.immo-
bilitatis. Et quaſi aliquis quæreret, vtrũ deus hoc poſſit fa-
cere, ſubdit *Tanquam factorum.* Omnia.n.facta, diuinæ po-
teſtati ſubijciuntur. Vñ ſicut ex nihilo fecit ea deus, ita põt
ea pro ſuæ volũtatis arbitrio immutare. Et hoc *vt maneant*
ea, quæ ſunt immobilia. i.q̃tum ad eſſentias ſuas principales re-
maneãt immobilia, ſed q̃tum ad aliquas accidẽtales diſpo
ſitiones mutabuntur. Pſal. Et ſicut opertoriũ mutabis eos
& mutabuntur, &c. q̃ ſupra 1. ſunt expoſita. Ex his patet ꝙ
iſta in veteri teſtamento, & ſi mouebãtur, nõ tñ ad ſtatum
incorruptionis & immutabilitatis, ſed hoc fit tñ in nouo;
in ſignũ ꝙ promiſſa veteris teſtamẽti erant mutabilia, non
autem noui. Deinde cum dicit *Itaq; regnum immobile* ponit
concluſionẽ principaliter intentã, poſtquã.n.multipliciter
cõmendauit gratiã & beneficia per Chriſtũ nobis collata
& conferenda, principaliter intẽdit nos inducere ad ſeruiẽ-
dum ei. Et hoc cõcludit, ꝙ ex quo nobis in nouo teſtamẽ-
to promittuntur bona immobilia, debemus Chriſto, q re-
promittit, ſeruire in timore & reuerẽtia. Et hæc eſt cõclu-
ſio principalis, vñ primo reſumit beneficium exhibitũ, di-
cens *Itaq; ex quo.* ſ.deus nobis repromittit cęlũ & terrã im-
mobilia, per quæ deſignãtur bona futura imobilia & ſem-
piterna *Habemus.* i. reddimus *Gratiam.* i. gratiarũ actionẽ.
2.Cor.9. Gratias ago deo ſuper inenarrabili dono eius. Et
hoc *Suſcipientes.* i.quia ſuſcipimus & ſi nõ in re, tñ in ſpe ꝓ-
miſsionis *Regnum immobile.* Pſal. Regnũ tuum regnũ omniũ
ſeculorũ. Luc.1. Regni eius nõ erit finis. Vel per gratiam in-
telligitur donũ gratiæ, quod in ꝑſenti recipimus tanquam
pignus æternæ glorię. Et ideo dicit *Itaq; ſuſcipientes regnum im-*
mobile. i.futuræ gloriæ, quod nobis promittitur. Luc.12. No
lite timere puſillus grex, quia cõplacuit patri veſtro dare
vobis regnũ. Quod.n.ſperamus, habemus.ſ.gratiã quam
tanq̃ quoddã gloriæ inchoationẽ accipimus. Sicut.n.natu-
ra non deficit in neceſſarijs, multo minus deus. Et ideo dat
nobis ſpem illius regni, & per cõſequens gratiã per quam
perueniamus. Ro.5. Acceſſum habemus per fidẽ in gratiã.
Pſal. Gratiã & gloriã dabit dñs. Sequitur *Per quam ſerui-*
amus placentes deo cum metu & reuerentia vbi inducit ad obſequiũ
vta nobis requiſitum. Dictat.n.ratio naturalis ꝙ ei a quo
multa beneficia recipimus, obligamur ad reuerentiã & ad
honorẽ exhibendũ, ergo multo fortius deo qui nobis maxi
ma donauit, & infinita repromiſit. Et ideo dicit, ꝙ per iſtã
gratiam.ſ.nobis datã & dandam, ſeruiamus deo placẽtes,
cum metu & reuerentia. Non.n.ſufficit tãtum ſeruire deo,
quod põt fieri per actionẽ exteriorem, niſi etiã placeamus
ei per intentionẽ rectã & per amorẽ. Sap.4. Placẽs deo, fa-
ctus eſt dilectus. Pſal. Placebo dño in regione viuorũ. Ma-
xime autẽ ſeruitur deo per obſequium interius. Pſal. Luc.1.
Seruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia. Deus autem propter
creationẽ, dicitur dñs: propter regenerationem vero, pater.
Dño autem debetur timor, ſed patri amor & reuerentia.
Mal.1. Filius honorat patrẽ, & ſeruus dñm timebit. Si ergo
pater ego ſum, vbi eſt honor meus? Et ſi dñs ego ſum, vbi
timor meus? Ergo deo ſeruiendũ eſt cũ metu & reuerentia.
Pſal. ſeruite dño in timore, & exultate ei cũ tremore. Quòd
autem ita debeamus ſeruire deo, probat per authoritatem
ſumptã Deu.4. *Etenim deus noſter ignis conſumens eſt.* Hoc autẽ,
quod deus dicitur ignis, nõ dicitur hoc ſm Dionyſium, ꝙ
ſit aliquod corporeũ, ſed quia intelligibilia deſignãtur per
ſenſibilia, inter q̃ ignem reperimus habere maiorẽ nobili-
tatem & maiorẽ claritatem. Itẽ maiorem actiuitatẽ. Item
maiorem altitudinem in ſitu. Itẽ eſt magis purgatiuus &
cõſumptiuus, ideo deus ꝑcipue nominatur ignis, propter
eius claritatẽ, quia lucẽ habitat inacceſsibilẽ. 1. Ti.6. Itẽ q̃a
maxime actiuus. Eſa.26. Omnia opera noſtra operatus es
in nobis. Itẽ altior eſt in ſitu. Pſal. Excelſus ſuper oẽs gentes
dñs, &c. Itẽ purgat peccata & quaſi conſumit. Vnde dicit
hic ꝙ *Eſt ignis conſumens.* ſ. peccata. Mal.3. Ipſe.n. quaſi ignis
cõflans. Et ſequitur, Et purgabit filios Leui. ſupra 1, Purga-
tionem peccatorũ faciens. Itẽ conſumit peccatores puniẽ-
do, ſupra 10. Terribilis autem quædam expectatio & ignis
æmulatio, quæ conſumptura eſt aduerſarios. Et ideo quia
iſta nobis promiſſa ſunt, (Eſa.10. Erit lumẽ Iſrael in igne &

E ſanctus eius in flamma. Pſal. Ignis ante ipſum præcedet &
inflammabit in circuitu inimicos eius:) Ideo debemus ſtu-
dere ad ſeruiendum, & placendum deo.

CAPIT. XIII. LEC. I.

Quomodo ſeſe habere debeat ad operandum bona oſtendit,
ac inter cętera hoſpitalitatis meminit, quia per
eam, nonnulli, etiam angelos
hoſpitio ſuſceperunt.

CHaritas fraternitatis maneat in vobis. Et
hoſpitalitatem nolite obliuiſci: per hanc enim
placuerunt quidã, angelis hoſpitio receptis,
Mementote vinctorum, tanquã ſimul vin-
cti: & laborantium, tanquam & ipſi in corpore morãtes:
Honorabile connubium in omnibus, & thorus immacula-
tus. Fornicatores.n. & adulteros iudicabit deus. Sint mo-
F *res ſine auaritia: contenti præſentibus. Ipſe enim dixit, Nõ*
te deſeram, neque derelinquam: ita vt confidenter dica-
mus, Dominus mihi adiutor: non timebo quid faciat mihi
homo. Mementote præpoſitorum veſtrorum, qui vobis lo-
cuti ſunt verbum dei: quorum intuentes exitum conuer-
ſationis, imitamini fidem. Ieſus Chriſtus, heri & hodie:
ipſe & in ſecula.

Poſtq̃ ſupra monuit eos Apoſtolus qualiter ſe debẽt ha-
bere ad perferẽda mala: hic monet q̃ſo ſe debeãt habere ad
operãdum bona. Vnde ſm glo. ab iſto loco incipit moralis
inſtructio poſt cõmendationẽ & exhortationẽ ad imitan-
dum ipſum. Et circa hoc duo facit: primo.n. hortatur ipſos
ad bona: ſecũdo orat pro eis, ibi *Deus autem pacis.* Circa pri-
mum iterũ tria facit: primo.n. oſtendit q̃ſo debent bonũ opera-
ri q̃tum ad proximos: ſecũdo q̃tum ad ſeipſos, ibi *Honora-*
bile connubium. Tertio q̃tum ad ꝑlatos, ibi *Mementote præpoſi-*
G *torum.* Dicit ergo q̃tum ad primũ ſic, Dictum eſt, ꝙ pro-
miſſum eſt nobis regnũ imobile, ad quod ſi volumus per-
uenire, neceſſe eſt nos charitatẽ habere. Ergo *Charitas frater-*
nitatis maneat in vobis. 1.Io.4. Qui nõ diligit fratrẽ ſuum quem
videt, deum quẽ nõ videt, q̃ſo poteſt diligere? Itẽ.1.Pet.2.
Oẽs inuicem honorate, fraternitatẽ diligite. Quia vero cha
ritas non eſt otioſa, vt dicit Grego. ideo hortatur ad opera
charitatis. 1.Io.3. Nõ diligamus verbo neq; lingua, ſed ope-
re & veritate. Ideo dicit ꝙ debemus oſtendere charitatem
peregrinis per hoſpitalitatẽ, vinctis per cõpaſsionem, pau-
peribus p ſubuẽtionẽ, Et primũ ponit, ibi *Et hoſpitalitatẽ no-*
lite obliuiſci. Secundũ, ibi *Mementote vinctorũ.* Tertium ibi *Et*
laborantium. Dicit ergo quantum ad primum *Nolite obliuiſci*
hoſpitalitatẽ. Et dicit, obliuiſci, quia iſti aliqñ in proſperitate
ſua multum fuerãt hoſpitales, ſed modo depauperati erãt,
& ideo nõ ita bene poterant, tñ animat eos ad cõtinuandũ
ſecundum poſsibilitatẽ ſuã. Ro.12. Hoſpitalitatẽ ſectantes.
Et ſpecialiter facit mẽtionem de hoſpitalitate, quia qui pe-
H regrinos recipit, tria opera miſericordię ſimul implet, quia
& recipit, & cibat, et potat. 1.Io.4. Hoſpitales inuicem ſine
murmuratione. Et ſubdit rationẽ *Quia per hanc multi placuerunt,*
angelis hoſpitio receptis ſicut patet de Abrahã & Loth. Gen.19.
Alia litera habet, Per hanc quaſi neſciẽtes receperũt ange-
los: quia nõ credebant eos eſſe angelos, quod verum eſt in
principio: vnde ꝙ Abrahã adorauit eos, putauit ꝙ eſſent
viri ſancti a deo miſsi: & adorauit eos adoratione duliæ, q̃
exhibetur ſanctis, & quaſi hominibus cibos obtulit. Sed
poſtmodũ intellexit eos, angelos, in quibus deus loqueba-
tur, & locutus eſt eis ſicut deo, dicẽs, Nõ eſt hoc tuum, qui
iudicas oẽm terram, & ſimiliter Loth. Quantũ ad ſecun-
dum, dicit *Mementote vinctorũ* illorum.ſ.qui propter deum
miſsi ſunt in carcerẽ: mementote viſitando & redimendo,
tanq̃ eſſetis ſimul corporaliter cũ eis vincti. Hoc enim eſt
aliud opus miſericordiæ. Mat.25. In carcere erã, & veniſtis
ad me. Cõtra quod Eſa.14. dicitur, Vinctis eius nõ aperuit
carcerẽ. Hoc ipſi aliqñ fecerũt, ſicut patet ſupra 10. Specia-
liter autẽ hoc pertinet ad opus miſericordiæ, alienã miſeriã
ſuam

ſuam reputare. Quantũ ad tertium, dicit *Et laborantium.* ſiue labore corporali. Pſal. Labores manuũ tuarum, quia mãducabis. ſiue ſolicitudine ſpirituali. 2. Tim. 2. Laborantẽ agricolam oportet primum de fructibus perçipere. Siue in malis ſuſtinẽdis. Eccl. 1. Et cognoui ꝙ in his quoq; eſſet labor & afflictio ſpiritus. Breuiter tota pſens vita, labor quidam eſt. Iob. 5. Homo ad laborẽ naſcitur, et auis ad volatũ. Supple memẽtote *Tanquã & ipſi in corpore morantes.* Per quod experti eſtis quid neceſſe ſit laborãtibus. Eccle. 31. Intellige quæ ſunt proximi tui ex teipſo. Mat. 7. Oĩa quęcũq; vultis vt faciant vobis homines, eadẽ & vos facite illis. Deinde cum dicit *Honorabile connubium.* monet bona facere q̃tum ad ſeipſum: & circa hoc duo facit. Primo. n. ponit monitionẽ cõtra concupiſcẽtias carnalium delectationũ. Secũdo contra cupiditatẽ rerum exteriorũ, ibi *Sint mores ſine auaritia.* Primo ergo ponit monitionem, dicens, Honorabile, &c. Circa quod ſciẽdum eſt ꝙ circa venerea cõtingit dupliciter peccatum. Vno modo per illicitã coniunctionẽ ſolutι cum ſoluta, & q̃tum ad hoc, dicit *Honorabile cõnubium.* ſupple ſit in omnibus qui cõtinere nolunt, nõ cõiũctio fornicatoria. Et dicitur, honorabile, qñ ſit ſecundum debitas circũſtantias matrimonij. Ex quo patet ꝙ actus matrimonialis põt eſſe ſine peccato, quod eſt cõtra hæreticos. 1. Cor. 7. Si nupſerit virgo nõ peccauit. Vnde dñs ad oſtendendum bonum eſſe actũ matrimonij, primũ ſignũ fecit in nuptijs: & matrimonium nobilitauit præſentia ſua corporali: & naſci voluit de cõiugata. Alio modo per violẽtiã thori maritalis, qñ. ſ. vir accedit ad alterius vxorẽ, vel mulier ad alterius virum. Et q̃tum ad hoc, dicit *Et thorus immaculatus.* Et Sap. 14. Neq; vitam neq; nuptias mundas iã cuſtodiunt, ſed alius aliũ per inuidiã occidit, aut adulterans contriſtat. Itẽ capit. 3. Fœlix ſterilis & incoinquinata, q̃ neſciuit thorum in delicto, habebit fructũ in reſpectione animarũ ſanctarum. Subdit autem Apoſt. rationẽ, dicẽs *Fornicatores autem, & adulteros iudicabit deus.* In quo elidit errorẽ aliquorum dicentium, ꝙ deus peccata carnalia non punit, nec curat. Ephe. 5. Nemo vos ſeducat inanibus verbis, propter hęc. n. ſ. propter peccata carnalia, q̃ præmiſerat, venit ira dei in filios diffidentiæ. Ideo dicit hic, Fornicatores, propter hoc ꝙ dixit, honorabile connubium, & adulteros, propter hoc ꝙ dixit, thorus immaculatus. *Deus iudicabit.* i. cõdẽnabit. Ephe. 5. Oĩs fornicator aut immundus aut auarus, qđ eſt idolorũ ſeruitus, non habet partẽ in regno dei & Chriſti. Deinde cũ dicit *Sint mores.* prohibet cupiditatẽ bonorum exteriorum: circa, q̃ cõtingit peccare duobus modis, Vno. n. modo per tenacitatem. Alio modo per cupiditatẽ. Liberalitas. n. eſt virtus, q̃ ponit mediũ circa pecunias, q̃tum ad dationẽ, & q̃tum ad acceptionem. Quãtum ad primum. ſ. cõtra tenacitatẽ, dicit *Sint mores ſine auaritia.* Auarus. n. dicitur nimis tenax, quaſi auidus ęris. Vñ Eccle. 10. Auaro nihil eſt ſceleſtius. Quantũ ad ſecundum dicit *Contenti præſentibus.* Illi qui ſuper, his q̃ habent, volunt alia cumulare, nõ ſunt contenti præſentibus. 1. Tim. 6. Habẽtes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus. Vel quod dicitur *Sint mores ſine auaritia.* prohibet auaritiam quantũ ad cupiditatẽ & tenacitatẽ. Cum vero dicit *Contenti præſentibus* excludit cauſam auaritiæ. ſ. ſolicitudinẽ. Mat. 6. Nolite ſoliciti eſſe, &c. Nõ. n. phibetur ꝙ homo nõ ſolicitetur de rebus in poſterũ neceſſarijs, ſed ꝙ cura & ſolicitudo nõ prçoccupet mentẽ. Sic. n. qui poccupat futurã ſolicitudinẽ, ſolicitus eſt in craſtinum. Deinde cum dicit *Ipſe enim dixit.* ponit monitionis rationem. Et eſt ratio quare nõ debemus ſuperflue eſſe ſoliciti, ſed tñ facere quod in nobis eſt. ſ. cum fiducia diuini auxilij. *Ipſe enim dixit.* Ioſue. 1. *Non te deſeram.* ſ. quin miniſtrẽ tibi neceſſaria *Neq; derelinquam,* ſcilicet fame perire. Pſal. Non vidi iuſtum derelictũ, nec ſemen eius q̃rens panẽ. Vel *Non derelinquam quin liberem te a malis.* Et ex hoc cauſatur fiducia in corde, *Ita vt confidenter dicamus.* Eſa. 12. Fiducialiter agã, & non timebo. Et quid dicemus? Illud Pſal. Dñs mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Adiutor inquãtum a malis liberat. Pſal. Adiutor in tribulationibus, q̃ inuenerunt nos nimis. Et ideo nõ timebo quid faciat mihi homo. i. aduerſarius quicũq; carnalis. Eſa. 51. quis tu, vt timeas ab homine mortali? Vel diabolus,

A qui dicitur homo ab homine victus, ſicut Scipio Aphricanus. Mat. 13. Inimicus homo hoc fecit. Deinde cum dicit *Memẽtote præpoſitorum, &c.* oſtendit qũo debent bonũ operari q̃tum ad platos. Et circa hoc facit duo: primo. n. oſtendit qũo ſe debent habere ad mortuos. ſ. vt eorũ ſequantur exempla: ſecundo qũo ad viuẽtes. ſ. vt eis obediãt, ibi *Obedite præpoſitis veſtris.* Quãtum ad primum duo facit. Primo. n. oſtendit qũo bonorum doctrinã imitentur. Secundo quomodo malorum doctrinã deuitent, ibi *Doctrinis varijs.* Dicit ergo *Memẽtote præpoſitorum veſtrorum qui vobis locuti ſunt verbum dei,* id eſt apoſtolorum qui vobis pdicauerunt. Eſa. 51. Attẽdite ad Abrahã patrem veſtrum, &c. Nõ ſolum autẽ prędicauerunt verbo, ſed etiã facto oſtẽderunt. Mat. vlti. Sermonẽ cõfirmante ſequẽtibus ſignis. Nõ ſolum memẽtote verborum, ſed etiã intuemini exitum. 1. Mac. 2. Memẽtote operũ patrum, q̃ fecerunt in generationibus ſuis, & accipietis gloriam magnã, &c. Iac. 5. Exẽplum accipite fratres mei mali exitus & lõganimitatis & laboris & patientiæ, prophetas

B qui locuti ſunt in nomine dñi, &c. Sed nõ ſolum hoc imitemini. ſ. exitum, vt. ſ. pro Chriſto patiẽter ſuſtineatis, ſed etiã *Conuerſationem* ad bonam. n. mortẽ venitur per bonã cõuerſationem *Imitamini etiam fidem* illorum, vt ab illa nõ declinetis. Sequitur *Ieſus Chriſtus heri, & hodie, ipſe & in ſecula.* ſm glo. ſic introducitur litera iſta. Ipſe. n. ſupra dixerat, ꝙ. ſ. dictũ eſt Ioſue, Nõ te deſeram neq; derelinquã, potẽrant iſti dicere. Ille cui hoc dictũ eſt bene debebat cõfidere de dei adiutorio, nos autem nõ ſic, quibus non eſt dictũ. Hoc remouet Apoſtolus, dicẽs ꝙ Chriſtus qui hoc dixit Ioſue, manet in æternum. Et ideo ſicut tunc potuit ipſum iuuare, ita poteſt modo auxiliari nobis. Ideo dicit, Ieſus Chriſtus heri et hodie, &c. Vel poteſt referri ad immediate dictum. Iã. n. dixerat ꝙ deberẽt imitari apoſtolos. Poterant dicere ꝙ non eſt ſimile, quia illi immediate inſtructi fuerũt a Chriſto & ſeruierunt ſibi, nos autẽ non ſic. Et ideo dicit Apoſtolus, quód Chriſtus manet: ideo & inſtruit nos ad ſeruiẽdum ſibi. Vñ dicit *Ieſus Chriſtus heri.* ſ. in tẽpore primitiuorum apoſtolo-

C rum *Et hodie.* ſ. in tẽpore iſto *Ipſe & in ſecula.* Mat. vlti. Ecce ego vobiſcum ſum vſq; ad conſummationẽ ſeculi. Apoc. 1. Dicit dominus deus qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt omnipotens. Pſal. Tu autem idem ipſe es, et anni tui nõ deficient. In hoc ergo oſtẽdit Apoſtolus æternitatem Chriſti.

LECTIO SECVNDA.

A doctrina ſanctorum, qui iam deceſſerunt non vult hebræos abduci, nam gratia cor firmare debent non eſcis.

DOctrinis varijs & peregrinis nolite abduci. Optimum eſt enim gratia ſtabilire cor, non eſcis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare, de quo edere non habent poteſtatẽ, qui tabernaculo deſeruiũt. Quorum enim animalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per pontificem: horum corpora cremãtur extra caſtra. Propter quod & Ieſus, vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igi-

D *tur ad eum extra caſtra: improperium eius portantes. Nõ enim habemus hic manentem ciuitatem: ſed futuram inquirimus. Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper deo, id eſt, fructum labiorum cõfitentium nomini eius. Beneficentiæ autem & communionis nolite obliuiſci. Talibus enim hoſtijs promeretur deus.*

Supra monuit Apoſtolus ad imitandum exẽpla & conuerſationem eorum qui deceſſerunt: hic monet ad inſiſtendum doctrinę eorum. Et circa hoc duo facit. Primo. n. ponit monitionẽ ſuã. Secundo aſsignat rõnem, ibi *Habemus altare.* Iterum prima in duas. Primo. n. ponit monitionẽ ſuã in generali. Secundo explicat ipſam, ibi *Optimum. n. eſt gratia.* Dicit ergo *Nolite abduci varijs & peregrinis doctrinis.* q. d. Ita dixi ꝙ debetis imitari fidẽ apoſtolorum. Ergo a doctrina ipſorum per quãcũq; aliam doctrinã nolite abduci. i. remoueri. Vbi ſciendum eſt ꝙ cum veritas cõſiſtat in medio cuius eſt vnitas, & ideo vni vero multa falſa opponi poſſũt, ſicut

vni medio multa extrema. Doctrina ergo fidei vna eſt, qa a puncto in pũctum nõ cõuenit ducere niſi vnã rectam lineam. Oẽs aliæ doctrinæ multæ ſunt, quia a recto multis modis cõtingit deuiare. Et ideo dicit *Doctrinis varus.* i. diuiſis. Oſee 10. Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibũt. Hę ſunt illæ doctrinæ de quibus. 1. Tim. 4. Doctrinis dęmoniorum in hypocriſi loquẽtiũ mẽdacium. Itẽ ſunt peregrinę. ſ. a fide catholica, a nobis autẽ tales doctrinæ nõ ſunt ſuſtinẽdæ, quia nõ ſumus hoſpites & aduenę, ſed ſumus ciues ſanctorum & domeſtici dei. Ephe. 2. Deinde cũ dicit *Optimum eſt.n.gratia.* Explicat in ſpeciali, q̃ ſunt variæ & peregrinæ doctrinæ. Vñ ſciẽdum eſt ꝙ in primitiua eccleſia fuit vnus error, ꝙ ad ſalutẽ neceſſaria erat obſeruãtia legalium, quæ præcipue cõſiſtebat in quibuſdã cibis ſumendis, putã agni paſchalis. Exod. 12. & in abſtinendo a quibuſdã cibis, ſicut patet Leui. 11. & in alijs multis locis. Alius error fuit ꝙ paſſim licebat vti delectationibus corporalibus. Et iſte fuit error Nicolaitarum. Et de vtroq; poſſunt hæc verba exponi, ſed magis proprie de primo: dixit ergo ſupra, Nolite abduci a veritate fidei, ꝑ varias & peregrinas doctrinas. 2. Theſ. 2. Nõ cito moueamini a ſenſu veſtro. Gal. 1. Miror ꝙ ſic tã cito trãsferimini ab eo qui vos vocauit in gratiã Chriſti in aliud euãgelium. Deus.n.a nobis requirit cor. Pro. 23. Prębe fili mi cor tuum mihi. & ideo *Optimum eſt gratia ſtabilire.* nã debet eſſe firmum & ſtabile. Cõtra quod dicitur in Pſalm. Cor meũ dereliquit me. Hoc autẽ nõ ſtabilitur eſcis corporalibus ſed per gratiã iuſtificãtem. Ro. 3. Iuſtificati gratis ꝑ gratiã ipſius & per redemptionem, q̃ eſt in Chriſto Ieſu. Et ideo dicit *Non eſcis, quæ non profuerunt.* Ro. 14. Nõ eſt regnum dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax, &c. Nõ eſt ergo ſtabilimentum cordis, immoderata vel ſuperflua ſumptione cibi ſed magis in gratia dei. Pſal. Paratum cor eius ſperare ĩ domino, cõfirmatum eſt cor eius, nõ cõmouebit̃ donec, &c. Spes autẽ eſt quaſi anchora ſtabiliens corda. ſupra 6, Confugimus ad tenendã propoſitã nobis ſpem quã ſicut anchoram habemus animę tutã et firmã. Et dicit ꝙ nõ profuerũt *Ambulantibus in eis.* i. ſperãntibus in eis, quia illis qui eis vtũtur ad neceſſitatẽ proſunt ad ſalutem corporis, ſed qui totum ſtudium ponunt in eis, ambulãt in ipſis, et talibus, nec proficiunt ad ſalutẽ animę nec corporis. Hiere. 11. Nunqd carnes ſanctę auferent a te malitias tuas, in quibus glorıata es?

Deinde cum dicit *Habemus altare.* Aſsignat rõnem, & eſt valde ſubtilis. Sicut.n.legitur Leui. 16. Decima die ſeptimi mẽſis, ſummus ſacerdos ſanguinẽ vituli, & hirci inferebat intra ſancta, pro ſua ignorãtia, & illorum corpora cremabantur extra caſtra. Et quia erat oblatio ſacerdotum, non comedebãtur carnes eorum. Quod.n.offerebãt pro peccato ſacerdotum nõ comedebãt, ſed extra caſtra cõburebãt. Ex iſta ergo figura trahit Apoſt. myſterium. Per ſanguinẽ enim illum figurabat̃ ſanguis Chriſti vt ſupra dictũ eſt. 9. cap̃. Vitulus.n. & hircus Chriſtum figurabãt, quia vitulus erat hoſtia ſacerdotalis, & hircus immolabatur pro peccato. In quo figurabat̃ ꝙ Chriſtus debebat immolari ꝓ peccato, nõ ſuo, ſed populi. Vitulus ergo & hircus immolatus eſt, Chriſtus ſacerdos ſeipſum offerẽs pro peccatis noſtris. Sãguis ergo Chriſti illatus eſt intra ſancta, & caro cremata eſt extra caſtra. Vbi duplex eſt ſignificatum. Vnũ ꝙ Chriſtus in ciuitate ĩmolatus eſt lignis Iudæorum. Vñ & Marcus dicit ipſum hora tertia crucifixum, licet hora ſexta fuerit in cruce leuatus. Aliud quod per virtutem paſsionis ſuę Chriſtus intra cœleſtia ſancta nos introducit ad patrem. Quód autem, corpora illorum cremabantur extra caſtra; q̃tum ad caput noſtrũ, ſignificat ꝙ Chriſtus paſſurus erat extra portã: q̃tum vero ad nos, qui ſumus mẽbra, ſignificat ꝙ pro illis, qui ſunt extra caſtra legalium vel exteriorum ſenſuum immolat̃ Chriſtus. Qui.n.erãt in caſtris, de carnibus illis nõ comedebãt. Hæc eſt ergo figura quã proponit Apoſtolus, cuius primo ponit ſignificatum. Secũdo ponit figurã, ibi *Quorum.n.animalium.* Tertio inducit cõcluſionẽ, *Exeamus igitur.* Dicit ergo, Stabiliamus corda noſtra nõ eſcis, ſed gratia. Aliter.n.nõ poſſumus: quia *Habemus altare.* Iſtud altare vel eſt crux Chriſti, in qua Chriſtus pro nobis ĩmolatus eſt. Vel ipſe Chriſtus ĩ quo, & per quẽ preces noſtras

E offerimus. Et hoc eſt altare aureum, de quo dicitur Apo. 8. *De iſto ergo altari non habent poteſtatem edere.* id eſt fructum paſsiõis Chriſti percipere, & ipſi tanq̃ capiti incorporari *Qui tabernaculo* legalium *Deſeruiunt.* Gal. 5. Si circuncidimini, Chriſtus vobis nihil proderit. Vel tabernaculo corporis deſeruiunt, qui carnales delectationes ſequuntur. Ro. 13. Carnis curam ne feceritis in deſiderijs. Talibus.n.nihil prodeſt. 1. Cor. 11. Qui.n.mãducat & bibit indigne, iudiciũ ſibi manducat & bibit. Dicitur autẽ corpus tabernaculum, quia in ipſo tanq̃ in bello habitamus cõtra hoſtes, & modicũ manet. 2. Pet. 1. Velox eſt depoſitio tabernaculi mei. & ideo nõ eſt ei deſeruiẽdum. Deinde cum dicit *Quorum.n.animalium.* Proſequitur figurã ipſam. Et primo figurã veteris legis: ſecundo figurã noui teſtamẽnti, ibi *Propter quod & Ieſus.* Quãtum ad primum, dicit *Quorum.n.animalium, &c.* Et põt legi litera iſta duobus modis. Vno modo ſic *Horum animalium corpora cremantur extra caſtra.* ſ. vituli & hirci *Quorum ſanguis infertur in ſancta per pontificem, pro peccato* ſacerdotum & multitu-

F dinis. Aliter ſic, vt per illa aĩalia intelligatur Chriſtus vel ſancti eius. Per oẽs.n.hoſtias veteris legis figurabat̃ Chriſtus, & per cõſequens mẽbra eius. Chriſti ergo, cuius ſanguis illatus eſt in ſancta cęleſtia pro peccato totius mundi, corpus igne paſſum in ara crucis, extra portas Ieruſalem, quaſi extra caſtra crematũ eſt. Vel etiã ſancti extra caſtra, id eſt extra cõem ſocietatem hoĩum, igne charitatis, ieiunijs, orationibus & alijs operibus miſericordiæ ſe cremãt. Quorum. i. pro q̃bus efficaciter ſanguis Chriſti ĩ ſancta illatus eſt. Primus ſenſus literalis eſt. *Propter quod.* Adaptat ad id, quod fuit in nouo teſtamẽto figurę veteris teſtamẽti; vt ſit cõſonãtia inter ipſa. Vñ dicit *Propter quod, & Ieſus, &c.* Et patet totum. Deinde cum dicit *Exeamus igitur ad eum.* inducit duas cõcluſiones. Secunda, ibi *Per ipſum ergo.* Quãtum ad primum, dicit, Ita dictum eſt ꝙ nos habemus altare quod eſt extra caſtra. Duo ergo debemus facere. ſ. ad ipſum accedere, & ſuper illud ſacrificare. Modum accedendi ponit primo, dicens, ꝙ ſicut Chriſtus paſſus eſt, & impro-

G perium paſsionis extra portã ſuſtinuit. ſic & nos *Exeamus ad eum extra caſtra.* i. extra cõem ſocietatem carnalium, vel extra obſeruantiã legalium. Vel extra ſenſus corporis *Portantes improperium eius.* ſ. Chriſti. i. ſigna paſsionis Chriſti, per q̃ Chriſtus factus eſt opprobrium hoĩum & abiectio plebis. Pſal. Improperium expectauit cor meum & miſeriã. Vel improperium portemus. i. renunciemus legalibus adueniente veritate, ꝓpter quod ſumus Iudęis improperium id eſt propter ſigna pęnitentiæ, q̃ a carnalibus improperãtur. ſupra 11, Maiores diuitias ęſtimãs theſauris Aegyptiorum, improperium Chriſti. Sicut.n.accuſatus eſt Chriſtus ꝙ ſubuerteret legẽ, ita Apoſtolo improperabat̃ ꝙ p̃dicaret nõ debere ſeruari legalia. Gal. 5. Ego autẽ fratres, ſi circuncıſionẽ adhuc p̃dico, quid adhuc perſecutionẽ patior? Subdit autem rõnem eius, dicens *Non.n.habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus.* Homo.n.libẽter manet in loco ſuo ꝓprio. Finis.n.noſter non ſunt legalia, nec temporalia, ſed finis noſter Chriſtus eſt. Rom. 10. Finis noſter Chriſtus

H eſt, ad ſalutẽ omni credenti. Nõ ergo habemus hic manentem ciuitatẽ, ſed vbi eſt Chriſtus: ergo exeamus ad ipſum. Col. 3. Si cõſurrexiſtis cum Chriſto, q̃ ſurſum ſunt, quęrite, vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens, &c. Eſa. 33. Reſpice Sion, ciuitatẽ ſolennitatis noſtræ. ſupra 11. Expectabat fundamenta habentẽ ciuitatem, cuius artifex et cõditor, deus. Item meliorẽ ciuitatem appetunt. i. cęleſtem. Ad ipſum.n. intendimus trãsferri, ſicut ad locum & altare noſtrum. Ergo exeundum eſt ad illud. Deinde cum dicit *Per ipſum ergo offeramus.* ponit ſecundã cõcluſionem ꝙ. ſ. ſuper illud altare ſacrificare debemus, & qualia ſacrificia. Duplex eſt autem ſacrificium, quod ſuper altare Chriſti offerre debemus. ſ. deuotionẽ ad deum, & miſerationem ad ꝓximum. Quãtum ad primum, dicit, ꝙ poſtq̃ nõ ſunt offerenda ſacrificia legalia. Pſalm. Sacrificium & oblationem noluiſti. *Ergo per ipſum.* i. per Chriſtum *Offeramus ſemper deo hoſtiã laudis.* Pſal. Sacrificium laudis honorificabit me. Iſtud autem ſacrificium laudis vocat fructum labiorum. i. confeſsionem vocis. Melius.n.laudatur deus ore, q̃ occiſione animalium.

Vnde

Vnde dicit *Fructum labiorum confitentium nomini eius.* Hoc eſt.n. neceſſarium. Ro.10. Corde creditur ad iuſtitiā, ore autē cōfeſsio fit ad ſalutē. Oſee.14. Reddemus vitulos labiorum noſtrorum. Eſa.57. Creaui fructum labiorū, pacē. Hoc autem ſacrificiū debet eſſe *ſemper.* i. cōtinue: ſicut in lege erat iuge ſacrificium, ſicut patet Nu.28. Pſal. Benedicā dn̄m in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. Aliud ſacrificiū ponit cū dicit *Beneficentiæ autem & cōionis nolite obliuiſci.* q.d. Olim opere exhibebatis opera miſericordiæ, modo autem ſaltē corde, ſi nō poteſtis opere. Et ideo dicit *Nolite obliuiſci beneficentiæ.* i. liberalitatis, q̄tum ad ea q̄ datis. Largus.n. beneficus dicitur. Gal.6. Bonum autē facientes, non deficiamus. Eccl.12. Bene fac humili, & nō dederis impio. *Et nolite obliuiſci cōionis* q̄tum ad ea quę ſeruatis, vt tēpore ſuo cōicetis. Act.2. Oēs etiam qui credebāt, erant pariter & habebant omnia cōia. Ro.12. Neceſsitatibus ſanctorū cōicantes. Vel cōionis. i. charitatis per quā ſunt omnia cōia. Quare autem iſtud duplex beneficiū offerre debeamus, oſtendit, dicens *Quia talibus hoſtiis promeretur* paſsiue *Deus.* i. poſſumus deū mereri talibus ſacrificijs: ipſe.n. eſt merces noſtra, quā iſtis operibus poſſumus acquirere. Gen.17. Ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis. Pſal. Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ, &c. Eſa.19. Colent eum in hoſtijs & muneribus, & vota vouebunt domino, & ſoluent.

LECTIO TERTIA.

Quomodo erga prælatos adhuc viuentes, ſe habere debeant oſtendit, pro ſe cupit orationes fieri, ac demum gratia epiſtolium ſignat.

OBedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilant, quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc.n. non expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus.n. quia bonam conſcientiam habemus, in omnibus bene volentes conuerſari. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius reſtituar vobis. Deus autem pacis qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ouium in ſanguine teſtamenti æterni, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: aptet vos in omni bono, vt faciatis eius voluntatem, faciens in vobis quod placeat coram ſe per Ieſum Chriſtum: cui eſt gloria in ſecula ſeculorum. Amē. Rogo autem vos fratres, vt ſufferatis verbum ſolatij. Etenim perpaucis ſcripſi vobis. Cognoſcite fratrem noſtrum Timotheum dimiſſum, cū quo (ſi celerius venerit) videbo uos. Salutate omnes præpoſitos veſtros, & omnes ſanctos: Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Supra monuit Apoſtolus q̄uo ſe debent habere ad prælatos mortuos, vt. ſ. in fide ipſorum permaneant: hic monet eos qualiter ſe debeāt habere ad viuentes: & primo q̄uo ad alios: ſecundo q̄uo ad ſeipſum Paulū, ibi *Orate pro nobis, &c.* Dicit ergo *Obedite præpoſitis veſtris.* Vbi conſiderandum eſt q̄ duo debemus p̄latis. ſ. obedientiā, vt ipſorum mādata impleamus: Vnde dicit *Obedite,* 1.Reg.15. Melior eſt obediētia q̄ victimę. Itē reuerentia, vt eos honoremus tanq̄ patrem, & ipſorum diſciplinam toleremus. Et ideo dicit *Subiacete eis,* 1.Pet.2. Subiecti eſtote omni humanę creaturæ. Ro.13. Qui poteſtati reſiſtit, dei ordinationi reſiſtit. Rationē ſubiectionis ſubdit, dicēs *Ipſi enim peruigilant.* Quare.n. debeamus obedire & ſubijci p̄latis, hoc eſt, ideo, quia incumbit eis labor, et periculum imminet. Vnde q̄tum ad laborē ſolicitudinis qui eis incumbit de regimine ſubditorum, dicit q̄ *Ipſi peruigilant.* i. perfecte vigilāt. Ro.12. Qui præeſt in ſolicitudine. Vigilare.n. ſuper gregem cōmiſſum incumbit p̄latis. Vnde Luc.2. dicitur, Paſtores, per quos deſignātur prælati, erant vigilantes & cuſtodiētes vigilias noctis ſuper gregē ſuum, quia dum dormiunt homines, inimicus homo ſuperſeminat zizania in medio tritici. vt dicitur Mat.13. Quātum autem ad periculum quod imminet, dicit *Quaſi pro animabus veſtris reddituri rationem.* Hoc eſt.n. maximū periculum hominē

...latis debē- obediē ... & re- ...tia.

A de factis alterius rationem reddere, qui pro ſuis nō ſufficit. 3.Re.20. Cuſtodi virū iſtum, qui ſi lapſus fuerit, erit anima tua pro anima illius. Reddent.n. p̄lati in die iudicij rationē de ſibi cōmiſsis, q̄n fiet eis illa quęſtio. Hie.13. Vbi eſt grex qui datus eſt tibi pecus inclytū tuū? Quid dices cū viſitauerit te? Tu.n. docuiſti eos aduerſum te. ſ. loquēdo bona & faciēdo mala, & erudiſti in caput tuū, per mala tua exempla. Gre. Scire debēt p̄lati q̄ tot mortibus digni ſunt, quot exempla perditionis ad ſubditos traſmittunt. Proue.6. Fili ſi ſpopōderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneū manum tuam, illaqueatus es verbis oris tui & captus proprijs ſermonibus. Fac ergo quod dico fili mi, & temetipſum libera, quia incidiſti in manū proximi tui. Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicū tuum, &c. Pręlatus.n. manu. i. exemplo boni operis, & ore. i. pręedicatione obligat ſe Chriſto pro ſubditis. Dicitur autē Chriſtus extraneus, quia vt dicit Bernard. Amicus eſt in ſpōſione, ſed extraneus in exigenda ratione. Sed nō videtur q̄ aliquis teneatur reddere rationē niſi pro

B ſe tantū. 2.Co.5. Oēs nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſq; propria corporis prout geſſit. Reſpōdeo: Dicēdum eſt q̄ quilibet principaliter reddet rationē de factis ſuis. Sed inquātum actus ſui quodāmodo pertinent ad aliū, in tantū reddet rationē de illo. Facta autē prelati pertinēt ad ſubditos, ſm illud Eze.3. Fili hoīs ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbū, & annuntiabis eis ex me. Vbi ſequitur, q̄ ſi p̄latus (qui nomine ſpeculatoris intelligitur) nō annūtiauerit impio, ipſe quidē impius in iniquitate ſua morietur: ſed ſanguis de manu ſpeculatoris requiretur. Si igitur peruigilāt, quaſi reddituri rationē pro nobis: & nos debemus quod in nobis eſt, facere. ſ. obedire, & nō rebellare *Vt ipſi cum gaudio hoc faciant, & non gementes.* i. ſuſtineāt periculum & laborē pro nobis cum gaudio, & nō cum gemitu, quia bonus p̄latus multū gaudet q̄n videt ſubditos bene operātes: quia nūc labor ſuus nō eſt inanis. 3.Io. Maiorē horum nō habeo gratiā, q̄ vt audiā filios meos in veritate ambulare. Phil.4. Itaque fratres mei

C charisſimi & deſideratiſsimi gaudiū meū & corona mea, ſic ſtate in dn̄o chariſsimi. Ipſi autem gemunt in rebellione veſtra. Gal.4. Filioli mei quos iterū parturio donec formet Chriſtus in vobis. Hie.9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontē lachrimarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Gemunt etiā compatiendo, q̄n propter rebellionē noſtram nō conſequimur fructū laborum ipſorū, qui eſt fructus æternæ hęreditatis. Eſa.33. Ecce vidētes clamabūt foris, angeli pacis amare flebūt. Subdit autem rationem quare debemus obedire eis, quia *Hoc enim non expedit vobis,* q̄. ſ. ipſi gemāt pro nobis ex rebellione noſtra. Deus.n. vindicabit pro ipſis. Pſal. Irritauerūt Moyſen in caſtris Aaron ſanctum dn̄i. Aperta eſt terra & deglutiuit Datham, & operuit ſuper congregationem Abiron. Eſa.63. ipſi autē ad iracundiā prouocauerunt eum, & afflixerunt ſpiritū ſanctum eius. Sequitur, Et cōuerſus eſt eis in inimicū & ipſe debellauit eos. Nota autē q̄ dicit, *Non expedit vobis.* Nō.n. dicit, Nō expedit illis. Gemere.n. pro com-

D miſsis ſubditorū bene expedit p̄latis. Sic gemebat Samuel ſuper reprobatione Saulis, 1.Reg.15. & 16. Deinde cū dicit *Orate pro nobis.* monet Apoſt. qualiter ſe debeant habere ad ipſum. Petit.n. q̄ ipſi orent pro eo. Simile habet Ro.15. Obſecro vos fratres per dn̄m noſtrum Ieſum Chriſtū, & per charitatem ſpiritusſancti, vt adiuuetis me in orationibus veſtris: quia ſicut dicit glo. Impoſsibile eſt. i. valde difficile: preces multorū nō exaudiri. Mat.18. Si duo ex vobis cōſenſerint ſuper terrā, de omni re quācunq; petierint, fiet eis a patre meo. In hoc ergo q̄ Apoſto. q̄ certus erat q̄ deo erat acceptus, petit orari pro ſe, percutit ſuperbiā aliquorū qui dedignātur ab alijs preces petere, vt dicit glo. Rationem ſuę petitionis aſsignat, dicens *Confidimus enim, &c.* quod poteſt duobus modis intelligi. Vno modo reſpectu ipſorū quorum petit orationes: quia cū Apoſt. Iudęis nō pręedicaret, ſed tātum Gētibus, non videbatur eis acceptus. Et ideo poterant ſe excuſare, ne exaudirent petitionē eius: & ideo dicit quaſi ſe excuſando: & ipſe nō habet cōſcientiam quin bonum ipſorū velit. Vn̄ dicit *Confidimus enim quod nos habemus bonam*

D. THOMAE AQVINATIS,

In ſingulas apoſtolorum Iacobi, Petri, Ioannis, & Iudæ Canonicas epiſtolas, ſyncera nimirum & Theologica, ſuperioribus ſeculis nuſq̃ comperta, nunc primum tenebris eruta commentaria, & in ſtudioſorum gratiam edita.

CANDIDO LECTORI.

F. CLAVD. SPINEVS ROTHOMAGENSIS DOMINICANVS S.

IAM TIBI Suauiſſime lector, non minus gaudium, non minor denique fœlicitas obtigit, quàm cui præter expectationem, locupletiſſimus theſaurus ex obſcuro quopiam terræ anfractu patere cœpit, dum Commentaria noſtri Aquinatis in ſeptem catholicas epiſtolas, non modo cimmerijs (quod aiunt) tenebris liberari, ſed & in communem ſtudioſorum vtilitatem euulgari cõſpicis. Quæ quanto tempore iacuerint muta & incognita, peruetuſta exemplaria id liquido oſtendunt, ante annos nonaginta manu exarata, quæ in Bibliotheca noſtra Louanienſi vetuſtate prope obliterata extabãt, blattis potius obuia, quàm ſtudioſis lectoribus. Atqui cum nihil eo ſit pernicioſius, quàm publicæ literarum vtilitati incrementi viam occludere; ne ſilentio periclitarentur viri toto orbe receptiſſimi D. Thomæ Theologi hæc Commentariola, fœliciter actum eſt cum accurato, tum pio quorundam fratrum labore, vt fideliſſimè tranſcripta Lutetiam hanc Typographia præſtantiſſimam deferrentur, idque bonis auſpicijs perfectum eſt, & illa integra (notariorum fide) & inuariata Bibliopolæ, qui curaret ea excudenda ſunt demandata, quæ recèns ſubducta prælo manibus terenda & legenda nunc tibi exponuntur. Porrò ob repentinam & inexpectatam euulgationem, authorem ſuppoſititium eſſe vllatenus ne ſuſpiceris quæſo: De hac re etenim fidem faciunt ſatis prima illa exemplaria, quæ authorem D. Thomam in fronte affirmant. Quòd ſi id non ſufficiat, futurum eſt, & cito, vt maximam operum ſcriptorum ſacrorum partem, authorum incertitudine confundas, quæ non alio argumento conſtat authoribus diſcreta eſſe, quàm quòd antiqua exemplaria & primigenia in limine, aut calce geſtant authorum nomina. Sed quid attinet nunc rem hanc tantopere authoris liminari adſcriptione (quæ plerunque lectori imponitur) niti confirmare, vbi inclyti Thomæ ingenij dexteritas (qua velut imagine deducetur dubius lector ad authoris cognitionem) tanta in ijs reſplendet & conſpicitur? Rurſus, diuidendi artificium, locutionis puritas, ſententiarum lumen, docendi ſuccoſa breuitas, hæc ipſa cuius ſint (etiam ſi nomen præſcindatur) plurimum atteſtabuntur. Sileo quàm rectè hic cuncta conſpirent reliquis Thomæ operibus, quæ aſſidua lectione deprehendet ſtudioſus lector. Nec te remoretur, quod quidam fortaſſe obiectabit, eos, ſcilicet qui operum D. Thomæ catalogus conſcripſerunt, non hæc fuiſſe complexos. Quæ res ita habeat necne, a me haud dubiè nondum exploratum eſt. Verum quidem eſto, ſiluerint, quid frigidius (ſi feras me dialecticè reſpondentem) hoc vno argumento ab authoritate negatiuo tibi eſſe debet? Non ob id ſanè (quod illi prætermiſerunt) debes tanto authori gloriam operis præripere, recenſuerunt illi ea opera, quæ & cognita & iam in vulgus diſperſa erant: reliqua autem quoniam adhuc deliteſcebant, ſilentio præterierunt: quæ poſterius temporum tractu emerſerunt. Hæc ſingula prudens lector, vnà cum peritorum theologorum iudicio, me aliquandiu hæſitantem perpulerunt, vt incunctanter hoc opus tanquam D. Thomæ reciperem: in quo excudendo Chalcographum adiuuarem, admonerenque manum caſtigandis mendis (quæ moleſtiam & perplexitatem lectori afferre ſolent) ac inſuper capitulorum numeris, & inſigniorum locorum indicibus illuſtrarem. Quæ dum pro viribus effecimus, ſtudio tibi obſequendi, vir Chriſtiane, magis q̃; lucri aut gloriæ affectu, noſtras quantulaſcunq; operas animo non opprobrante, ſed candido excipe, obteſtor.

Vale, Lutetiæ Pariſiorum; quintodecimo calend. Iunij,
ex Anguſtò cubiculo noſtro.

F. REMIGIO FLORENTINO

SACRAE THEOLOGIAE BACCALAVREO,

F. Sixtus Medicès Venetus comprofeſſor.

S. P. D.

OPVS eximium in ſeptem canonicas epiſtolas,inſcriptione Diui Thomæ premunitum,tuaq; diligentia à mendis expurgatum iucundiſsime legi: eaq; tum ſtili puritate, tum ſententiarum copia mirifice ſum delectatus. At vbi de operis ipſius authore me cenſorem interpellas,fateor,non auderem in negocio difficili diuinare. Verum cum res ipſa ex epiſtola Claudij ſpinei late pateat, ſitque ex ipſo orationis filo admodum perſpicua, in ea ne tantillum quidem arbitror hęſitandum. Vniuerſis nempe ſatis perſuaſum exiſtimo Aquinatem Thomam omnium ſcientiarum vbertate locupletiſsimum, eundemque virum ſanctiſsimum, nunquam eò ſceleris deueniſſe, vt ſubreptis aliorum laboribus, velut inglorius miles,popularem auram hinc præcipue ſibi captare voluiſſet. Minus etiam iudicandum erit, alium quempiam operis authorem eum titulum præfixiſſe, vt proprio nomine neglecto vel (vt verius dicam) ſuppreſſo, Soli lucem, aut ſidera cœlo, nempe Doctori Angelico minimum hoc laudis impartiret. Quod autem in exordio libri, non modo propoſitionem ex hiſtoria Heſter, ſed & figuram (vt noſtrates dicunt) interpretatus, ſolito ſit prolixior, in partium verò diuiſione conciſior, non debet mirum videri : quum ſicuti naturæ opus vbique conſpicis vniforme: ita liberæ atque eruditę mentis eccleſiaſtici viri munus fuerit, optima quęque colligere, ac veluti aureum Reginæ veſtimentum grata quadam varietate contexere. Atque ob id liberiori iudicio iure optimo diuagari poterit, vt ſcripta ſua non minus arte delectent, quàm proſint eruditione. Parum ſubinde officit,ſi interpres alicubi præter morem ſuum, clauſulas exornet, cultioribus verbis delectatus.. Experitur ſiquidem vnuſquiſque,quum ſtudium plura ſcribendi compellit, id craſsiori quadam minerua lucubrari oportere. Quocirca, ſtilus candidior indicium perhibet,virum ſanctum cum hæc ſcriberet forte minus implicitum curis fuiſſe. Eandem nimirum dixeris humanæ faciei ſubſtantiam, tametſi nunc hilarior nunc ſeuerior facta, ἑτερότητα quandam (vt loquuntur Philoſophi) præſeferat. Sanè quemadmodum lydio lapide, igne, malleo,verum aurum cognoſcitur, ita ſi in his Commentarijs ſacrum catholicæ doctrinæ fulgorem inſpexeris, ſi conſtantem ignitæ charitatis feruorem in docendo animaduerteris, ſi ſententiarum ſublimium pondus ac ſoliditatem fueris contemplatus, procul dubio tibi,vel inuito,fatendum fuerit,prodijſſe Aurum hoc è ditiſsima Thomæ noſtri officina: & ſi verum Thomiſticæ doctrinæ guſtum habueris,facile ſtatues, haſce ſaluberrimas vndas ex eiuſdem puriſsimis fontibus emanaſſe. Quapropter, hæc mea ſententia eſt, prouocatione etiam(ſic mihi apud te liceat) ſublata, vt ab inſcriptione præfixa nullo modo ſit recedendum, immò opus ipſum perinde ac legitimum D. Thomæ partum, alacri ac lubenti animo ſuſcipiendum. Ede itaque audacter, atque angelico Diui præceptoris noſtri numine præfultus, nullius reprehenſoris mordacem linguam reformides neque pertimeſcas. Poſtmodum autem, Tu Remigi opt. quę in ſacris Biblijs dudum elaboraſti, maxime verò lepida illa in Dauidicum librum Carmina, ne patiaris vltra latere ſub modio, ſed effer in publicum, vt luceant omnibus qui in domo Dei ſunt. Bene Vale, & ſtudioſos tuis vigilijs iuuare(vt facis) perge.

Ex Muſæo noſtro D D. Ioan. & Pauli

Venetijs, Sexto Idus Decemb.

M D LVIII.

D. THOMAE AQVINATIS IN EPISTOLAS CANONICAS.

PRAEFATIO.

VIſſæ ſunt epiſtolæ ex regis nomine per veredarios, qui per omnes prouincias diſcurrentes, veteres literas nouis nuntiis præuenirent. Verba iſta ſcripta ſunt Heſter. 8. ca. & ſatis ſpiritualiter intellecta competunt propoſito noſtro. Et vt melius videamus ſenſum ſpiritualem, primo videamus literalem. Narrat hæc hiſtoria ad literã, quomodo a rege Aſſuero per falſam ſuggeſtionem Aman proditoris, lata fuit ſententia condemnationis & interfectionis totius populi Iudaici in regno ſuo exiſtentis. Iã ſententia erat lata, iam erat annulo regis obſignata, iam per nuntios publicata, iam dies erat aſsignata: non reſtabat niſi quòd interficerentur. Sed ſicut narrat eadem hiſtoria, per reginam Heſter fuit reuocata, ſcilicet per eius interceſsionem, per virgæ aureæ extenſionem & oſculum ſummitatis eiuſdem. Nec ſolum ſententia fuit reuocata, immo ipſa reuocatio per veredarios ad hoc ſpecialiter miſſos fuit promulgata, hoc eſt quod dicitur i verbis propoſitis, Miſſæ ſunt epiſtolæ, &c. Sicut dicitur 1. Corint. 10. Omnia contingebant illis in figura. Veritas autem reſpondens huic figuræ hæc eſt, Per peccatum enim primorũ parentum, per falſam ſuggeſtionem Aman proditoris perpetratam, a rege Aſſuero. ſ. Deo, ſententia damnationis totius generis fuit lata. Geneſis 2. Quacunq; die comederis ex eo, morte morieris. quod dictum eſt Adæ nõ ſolum pro ſe, ſed & pro ſua tota poſteritate. & dicit, Quacunq; die comederis morte morieris, innuens triplicem mortem: nam ipſa comeſtio fuit mortifera. Statim ergo cum comedit lignũ vetitum mortuus fuit ſpiritualiter, ſed habuit neceſsitatẽ moriendi corporaliter, & quantum eſt de ſe æternaliter. Iam ergo ſententia erat lata, iam erat in ſacra ſcriptura obſignata. Gẽ. 2. Iam erat per nuntios, ſcilicet prophetas promulgata. Iam dies erat aſsignata. Statim enim cum moriebamur ad inferos deſcendebamus. Sed per Heſter reginam, id eſt, virginem beatã fuit reuocata, per eius, ſcilicet interceſsionem, per virgæ aureæ extenſionem, & oſculum ſummitatis eiuſdẽ. De hoc habetur Heſter 8. vbi dicitur, q; placuit Heſter regina in oculis regis, & extendit contra eã virgam auream, quæ accedẽs oſculata eſt ſummitatem virgæ. Et dixit ei rex, Quid vis Heſter, & quæ eſt petitio tua, & ſi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Quæ reſpondit, Si inueni gratiam in oculis tuis & placet tibi, Dona mihi animam meam pro qua rogo, & populum meum pro quo obſecro. Traditi enim ſumus vt conteramur & iugulemur, & pereamus per peccatum originale contractũ, & per peccata noſtra actualia ſuperaddita. Traditi. n. eramus vt iugularemur, in corpore periremus, & in anima cõtereremur. i. ſimul tereremur i vtroq; vt iugularemur corporaliter, periremus ſpiritualiter: cõtereremur. i. continuè tereremur æternaliter. Sed Heſter regina, id eſt, virgo beata placuit in oculis regis ad reſtaurationem generis humani, inuenitq; gratiam coram eo non ſolũ pro ſe, ſed pro toto humano genere, extenditq; rex virgam auream. Iſta virga aurea ſecundum Gloſſam, fuit crux ſiue paſsio dominica, quæ tota fuit aurea, id eſt charitatiua. Nihil enim fuit maculæ in ipſo Chriſto contractum, nec paſsibilitas cõtracta eſt, nec originale contractum. Nihil fuit in ipſo actu, q̃a nec veniale nec mortale, immo purè pro ſalute generis humani paſſus fuit. Nullus ſancti cuiuſcunq; fuerit conditionis paſsio fuit tota aurea, quia in omnibus fuit paſsibilitas cõtracta per originale cõtractum, & aliquod peccatum actuã ſaltem veniale. Hanc virgam auream dominus deus pater nobis extendit, quando ex charitate maxima quã ad nos habebat, filium ſuum paſsioni expoſuit. Summitatem eius virgæ virgo beata tetigit, quando filium dei in vtero concepit, & poſtmodum peperit, & ſic dimidiam partẽ regni dei impetrauit, vt ipſa ſit regina miſericordiæ, cuius filius eſt rex iuſtitiæ. Sic etiam ſententia noſtræ damnationis reuocata fuit. Et per veredarios, id eſt, apoſtolos ad hoc ſpecialiter miſſos, reuocatio fuit promulgata, hoc eſt, quod dicitur in verbis propoſitis, Miſſæ ſunt epiſtolæ ex regis nomine, id eſt, authoritate per veredarios, id eſt apoſtolos, q̃ per omnes prouincias diſcurrentes. gloſ. per prædicatores ſummi regis curſores veteres literas. ſ. damnationis noſtræ nouis nuntiis. ſ. apoſtolis præuenirent. In verbis iſtis notantur tria, ſecundum tria cuilibet miſsioni ſolenni neceſſaria. Quælibet enim miſsio ſolennis requirit in mittente authoritatem, in miſſo celerem adimpletionem, In eo cui fit miſ**B**ſio vtilitatem. In verbis autem propoſitis notãtur iſta tria. In mittente authoritas, cum dicitur, Miſſæ ſunt epiſtolæ ex regis nomine. In miſſo adimplendi celeritas, cum dicitur, per veredarios, per omnes prouincias diſcurrentes. In illis in quibus facta eſt miſsio, vtilitas, cum ſequitur, Vt veteres literas nouis præuenirent nuntiis. Primum ergo notatur, cum dicitur, Miſſæ ſunt epiſtolæ ex regis nomine. Iſte rex Aſſuerus ſignificat Chriſtum. interpretatur. n. atrium ſiue beatitudo: Chriſtus vero eſt atrium bonorum, qui ſunt in ſtatu viæ. Beatitudo quantum ad illos, qui ſunt in ſtatu patriæ. de vtroq; dicitur in Pſal. 83. Beati qui habitant in domo tua domine, & cæt. Et paulo poſt, Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper milia. Ipſe eſt rex regum & dominus dominantium 1. ad Timo. 6. Excellit enim omnes alios reges, in Pſal. 88. Ego primogenitum ponam illũ, excelſum præ regibus terræ. Excellit autẽ omnes alios reges, Primo in naturali regiæ maieſtatis dignitate. fuit enim rex quando natus eſt ex deo patre æternaliter, & rex antequam natus ex **C** virgine tẽporaliter, Ideo ſapienter quærebant illum magi. Mat. 2. Vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorum, non dicunt vbi eſt, ſed vbi eſt qui natus eſt rex. Rex enim Frãciæ natus eſt, ſed non eſt natus rex. Chriſtus autem fuit rex in ipſa natiuitate, immo antequã naſceretur ex virgine. Pſal. 73. Deus autem rex noſter ante ſecula. Secundo excellit eos in aliorũ regum inſtitutiõe. ipſe. n. omnes alios reges inſtituit, quod nullus alius poteſt. Rex enim Franciæ non inſtituit regem Angliæ. Prouer. 8. Per me reges regnant. Vnde omnes reges alii ſunt eius ſerui et tributarii. Pſal. 71. Omnes reges ſeruiẽt ei. i. ſeruire debent. Vel vt ſit diſtributio accommoda quaſi dicat quotquot ſeruient ei erunt reges: q̃a ei ſeruire regnare eſt, ſecundum Grego. in gloſ. ſuper illud, Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, &c. ad Ro. 1. Tertio excellit eos in regni ſui æternitate ſiue æterna duratione. caret enim principio, & fine. Pſal. 144. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum. Daniel. 7. Poteſtas eius, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Omnia aliorũ regna **D** ſunt temporalia, corruptibilia ac per hoc momentanea. Eccle. 1. Hodie eſt rex, & cras morietur. vnde reges mundi ſuos, quorum regnum non durat forte, niſi per vnũ diem, & poſtea ſunt ſimilis vel forte deterioris cõditionis. Quarto excellit, in regni ſui liberali & totali diſtributione. Omnibus enim illis, qui ſunt de regno ſuo, liberaliter totum regnum ſuum diſtribuit, quod nullus alius rex. Luc. 22. Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnũ. Non dicit partem regni, ſed regnum. legitur 1. Mach. 1. q; Alexãder, cum moreretur vocauit pueros ſuos cum quibus nutritus fuerat, a pueritia ſua, & diuiſit illis regnum ſuum. Aliter eſt enim de regno dei, & mundi. Videre enim regnũ mundi, non eſt habere. Matth. 4. Oſtendit illi omnia regna mundi, & dixit ei, Hæc omnia tibi dabo, non dicit tibi do. Sed videre regnum dei eſt habere, iuxta illud Sap. 10. Iuſtũ deduxit dominus per vias rectas, & oſtendit illi regnũ dei id eſt dedit. Scitis autem quòd eadem res ſimul, & ſemel,

Apoſtoli miſsi ad p̃mulgationem reuocatæ dãnationis.

Chriſtus atrium ſiue domus bonorum. Chriſt' excellit oẽs alios reges in quatuor

ia ſalu
ro pec
nb im
atrix.

E & tota a pluribus, immo ab omnibus poteſt videri. Rex igitur Aſſuerus eſt Chriſtus, ex cuius nomine.i.authoritate epiſtolæ illæ miſſæ ſunt. Ille enim facit, cuius authoritate fit. Apoſtoli vero authoritate Chriſti iſtas epiſtolas ſcripſerunt & miſerunt, & ideo poſſunt dici a Chriſto miſſę. Ecce ergo primum.ſ.in mittente authoritas, quæ ſignificata eſt. 2. Parali. 30. Vbi dicitur ꝙ Ezechias rex miſit nuntios ad omnem Iſrael & Iudam, & ſcripſit epiſtolas ad Ephraim & Manaſſem, vt venirent in domum domini in Ieruſalem, & facerent Phaſe domino deo ſuo. Rex ecce Chriſtus, qui miſit nuntios.i.apoſtolos, & ſcripſit epiſtolas.ſ.canonicas. Secundo notatur in verbis propoſitis in miſsis adimplendi celeritas, cũ dicitur, Per veredarios, &c. Iſti veredarij ſunt apoſtoli.i. Veredarius eſt auriga, vel nuntius in reda portatus. Eſt autem reda genus vehiculi quatuor rotarum, & dicitur reda a redeo redis eo, ꝙ talis currus agilis eſt ad eundum & redeundum. Iſtud vehiculum per quod portamur in cœlis, eſt ſacra ſcriptura generaliter, vel doctrina apoſtolica ſpecialiter.

Reda in ſacra ſcriptura vehiculum quatuor rotis innixum.

F Quatuor rotæ ſacrę ſcripturę ſunt quatuor modi exponendi ſacram ſcripturam, ſcilicet Hiſtoricus, Tropologicus, Allegoricus, Anagogicus. Quatuor rotę doctrinæ apoſtolicę, ſunt quatuor de quibus principaliter in eorum epiſtolis agitur. Prima rota eſt tempus mundanæ proſperitatis, de qua principaliter agitur in canonica Iacobi. Docet enim contemnere quatuor ad mundanam proſperitatem pertinentia, ſcilicet mundanam ſapientiam in. 1.ca. vbi docet gaudendum in tribulatione, Omne gaudiũ exiſtimate fratres, &c. & gloriari in humilitate, Glorietur frater humilis, &c. Secularem pompam, in. 2.ca. vbi reprobat acceptionem perſonarum. Popularem famam in. 3.ca. vbi reprobat appetentes magiſterium, Nolite plures magiſtri fieri fratres mei. Temporalem affluẽtiam in. 4. &. 5.ca. Secunda rota eſt ſuſtinentia aduerſitatis, de qua agit principaliter Petrus. ſcribit enim proſely tis, qui erant diſperſi, & pro Chriſti fide patiebantur, & ideo ſcribit eis cõſolando & informando in ſuſtinentia aduerſitatis, vnde ſtatim

G in principio epiſtolæ, Modicum ſi oportet nunc contriſtari, &c. Tertia rota eſt amor fraternæ, & diuinæ charitatis, de qua principaliter agitur in epiſtolis Ioannis 1. Ioan. 4. Chariſsimi diligamus inuicem, quia charitas ex Deo eſt. Quarta eſt fuga carnalis voluptatis, de qua principaliter agitur in canonica Iudæ. vnde ibi dicitur, Odientes eã, quę carnalis eſt maculatam tunicam. De iſtis quatuor rotis dicitur Ezec. 1, Spiritus vitæ erat in rotis. Veredarij ergo ſunt nũtij, in vehiculo quatuor rotarum portati. Iſti autem ſunt apoſtoli, qui per omnes prouincias diſcurrerũt, quia vbiq; in nomine Chriſti annuntiauerunt. Pſal. 18. In omnem terram exiuit ſonus eorum. Quod ſatis figuratum fuit. 2. Paralipo. 30. vbi dicitur, Quòd perrexerunt curſores cum epiſtolas ex imperio regis & principum ad vniuerſum Iſrael & Iudam, prædicantes filij Iſrael, Reuertimini ad dominũ deum Abraham Iſaac & Iacob, & parum poſt, Pergebant curſores velociter de ciuitate in ciuitatẽ ad oẽm Ephraim & Manaſſem illis irridentibus, & ſubſannantibus. Tertio

H notatur in illis quibus facta eſt miſsio, vtilitas, cũ dicitur, Qui veteres literas nouis nuntijs præuenirent. Iſtæ veteres literæ erant literæ noſtræ damnationis. Iſtæ ſunt literę, ſiue epiſtolæ Vriæ, de quo loquitur 2. Reg. 11. Quòd portauit literas mortis ſuæ. Literas mortis ſuæ portant viri literati,

E qui ſciunt & docent, & non faciunt. Iſtæ ſunt literæ, ſine ſigillo.i. ſcientia ſine vita, & ideo non creditur eis. Vel literæ iſtæ veteres, ſunt peccata ad veterem hominem pertinẽtia, Iſtæ literę in peccatoribus ſunt ſcriptę. Hiere. 17. Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtilo ferreo, vngue adamantino exaratũ, ſed per doctrinam apoſtolorũ ſunt præuentę & reuocatæ.

Prędicatores verbo & non operibus Vriæ.

Et nota ꝙ per prædicationem & doctrinam apoſtolorum, iſtæ literę in aliquibus ſunt pręuentę ſcilicet innocentibus, in aliquibus irritæ factę.ſ. in pœnitentibus: in aliquibus correctæ, ſcilicet in proficientibus: in aliquibus totaliter deletæ.ſ. in peruenientibus: & hoc totum per doctrinam iſtorum apoſtolorum. Ipſi enim docent innocẽtiam ſeruare, de peccatis pœnitere, de bono in melius proficere, & ſic ad cęleſte pręmium peruenire. De primo dicitur hic, Veteres literas nouis nuntijs præuenirent: veteres literas nouis nuntijs præuenire eſt, ſe a peccatis pręſeruare, & innocentiam baptiſmalẽ ſeruare. De 2. & 3. dicitur Heſter 8, Quòd orauit Heſter regem, vt malitiam Aman Agagitę & ma-

F chinationes peſsimas quas cogitauerat contra Iudęos, iuberet irritas fieri, & nouis epiſtolis veteres literę Aman inſidiatoris, & hoſtis Iudæorum, quas per cunctas regis prouincias pręire pręceperat corrigerentur, & ſicut patet ex textu quod ipſa perijt, impetrauit. Corrigebantur autẽ hæ literę, in proficientibus: correctio enim eſt veterum literarum deletio, & nouarum ſuperſcriptio: ita correctio ſpiritualis eſt veterum peccatorum deletio, & nouarum literarum.ſ. gratiarum, virtutum, donorum & bonorum operũ ſuperſcriptio: in peruenientibus autem erunt totaliter deletæ, & quantum ad culpam et quantum ad pœnã, immo, & peccata occaſionaliter erunt eis in gloriam. 2. ad Cor. 3. Quòd ſi miniſtratio mortis literis deformata, in lapidibus fuit in gloria. Literę iſtę ſunt peccata, quibus anima deformata eſt quę ſunt miniſtratio mortis cauſaliter, ſed erũt in gloriam bonis occaſionaliter, non occaſione data, ſed accepta, ſecundum quod dicit Apoſt. ad Roma. 8. Diligentibus deum omnia cooperantur, &c. Et alibi, Vbi abundauit de-

G lictum, ſuperabũdauit & gratia. His viſis patet quis ſit author huius libri. Author enim principalis eſt rex Aſſuerus ſcilicet Chriſtus, cuius authoritate epiſtolæ, & ſcriptæ & miſſę ſunt. Authores ſecundarij ſunt veredarij.i. Apoſtoli. Materia huius libri eſt contemptus mundanę proſperitatis. In canonica Iacobi, ſuſtinẽtia aduerſitatis: in Canonica Petri, amor ſupernę & diuinę charitatis: in canonica Ioannis, fuga carnalis voluptatis: i Canonica Iudę, deletio veterum literarum, id eſt, peccatorum, & ſuperſcriptio nouarũ ſcilicet gratiarum, virtutum, donorũ, bonorum operum. Modus agendi attenditur in diuiſione, & ordine epiſtolarum, & capitulorum. Tamen ſciendum eſt ꝙ modus procedendi aliquando eſt exemplaris, aliquando eſt comminatiuus, aliquando promiſſorius. Exemplaris eſt, vt magis moueat ad operationem boni: magis enim mouent exempla ꝗ verba: vnde dicit Bernardus, Efficacius loquitur vox operis, quàm ſermonis. Vnde in ſacra ſcriptura non ſolum verba, ſed & facta ſignificant. Comminatiuus, vt incutiat

Author nouem Chriſtus.

Materia nouem.

H timorem ſupplicij. Promiſſorius vero, vt alliciat ad amorẽ regni. Titulus eſt, incipiunt epiſtolæ canonicę, id eſt, regulares. Liber autem iſte diuiditur in quatuor partes, ſecundum numerum authorum: vel in partes ſeptem, ſecũdum numerum epiſtolarum.

BEATI IACOBI APOSTOLI.

Epiſtola Canonica.

CAPIT. I.

Vnuſquiſque facile acquiret ſapientiam, humilitatem, religionẽ, & cęteras virtutes, poſt varium in tentationes bellum, & partam victoriam.

IACOBVS Dei & domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruus, duodecim tribubus quæ ſunt in diſperſione, Salutem.

Hæc epiſtola diuiditur principaliter in duas partes, ſcilicet in ſalutationem & inſtructionem. Secũda pars, ibi, Oẽ, &c. In ſalutatione primo deſcribitur perſona ſalutantis: ſecundo, ſalutatæ, duodecim tribubus: tertio, neceſsitas ſalutãdi, quæ ſunt in diſperſione: quarto, forma ſalutationis, ſalutẽ. Dicit ergo *Iacobus* Gloſſa, celebris perſona: ideo nomẽ ſuũ præponit, quia nomen erat celebre: nam ſicut dicit Gloſſa, Iſte Iacobus cognominatus eſt iuſtus, & fuit filius Mariæ ſororis matris domini, poſt paſsionem domini Hieroſolymorum ordinatus epiſcopus: qui ſicut dicit Egeſippus, ex vtero matris ſanctus fuit: vinum & ſiceram non bibit: carnem nullam comedit: ſolus ante templum ingrediebatur, & flexis genibus pro populo orabat, intantum vt genua eius camelorum duritiam traxiſſe crederentur. *Dei* ſcilicet patris *Domini noſtri Ieſu Chriſti* Ipſe enim eſt dominus creationis: Ieſus, ſaluans in præſenti per gratiam, & gloriam in futuro. Chriſtus enim interpretatᷣ vnctus. In his vero duabus perſonis ſpiritus ſanctus intelligitur tanquam nexus et amor amborum. Vel dicit, dei, quo ad diuinitatem: Domini noſtri Ieſu Chriſti, quantum ad humanitatem. Chriſtus enim ſecundum humanitatem habet dominium creatum ſuper omnem creaturam, vt I nomine Ieſu omne genu flectatur, cęleſtium, terreſtrium, & infernorum. *Seruus* Gloſſa, officium celebre. Nam ſeruire deo; regnare eſt, vt dicit Gregorius. *Duodecim tribubus* Gloſſa, intellige nõ omnibus, ſed quibuſdam de omnibus, ſcilicet electis. *Quæ ſunt in diſperſione* de qua Actuum 8, Facta eſt in illa die magna perſecutio in eccleſia, quæ erat Hieroſolymis, & diſperſi ſunt per regiones Iudææ & Samariæ. Iſtis ſcripſit Iacobus ad conſolationem, vt non diſpergerentur mente, ſicut diſperſi erãt corpore: ſed potius mente congregarentur *Salutem* in præſenti, gratiæ: in futuro, gloriæ.

B

Omne gaudium exiſtimate fratres cum in varias tentationes incideritis.

Hic eſt ſecunda pars, in qua ponit exhortationem ſiue inſtructionem: & primo informat in patientia tribulationum: ſecundo, in ſanctitate operum, 2. capit. tertio in expectatione præmiorum, cap̃. 5. poſt principium. *Patientes, &c.* Vel ſic, primo eos hortatur ad bonum: ſecundo, dehortatur eos a malo, in tribus ſequentibus capitulis: tertio docet remedia contra malum, 5. cap̃. in principio. Primo ergo eos hortatur ad bonum, ſcilicet ad patientiam tribulationum: & primo docet qualiter ſe habeant in tẽtationibus exterioribus: ſecundo qualiter in interioribus, Nemo cum tentatur, &c. Tertio ad vtriuſque notitiam habendam monet libenter verbum dei audiri, Sit autem oĩs homo velox, &c. In prima parte ponitur exhortatio ad patientiam: vbi primo docet patientiæ fructum: ſecundo radicem, Si quis autem veſtrum indiget: tertio, modum, Glorietur frater humilis: quarto, præmium, Beatus vir qui ſuffert, &c. In prima parte, primo ponitur exhortatio: ſecundo exhortationis ratio, Scientes quòd probatio. Dicit ergo *Omne gaudium* id eſt, perfectum, gaudium bonorum, quod eſt in bonitate conſcientiæ, in ſpe gloriæ eſt perfectum, quia triſtitia eſt eis materia gaudiĩ, immo eis triſtitia vertetur in gaudium. Ioan. 16. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. E contrario, gaudium malorum imperfectum eſt, quia materia eſt triſtitiæ, immo vertetur eis in triſtitiam. Iob 21, Gaudẽt ad ſonitũ organi, ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad infernum deſcendunt. Ne indignemini, ſi mali florẽt: ſi vos patimini, incrementa exiſtimate vobis prouenire. *Fratres mei*, quaſi eandem habituri hęreditatem. Vocat autem eos fratres, vt eos magis alliciat ad mutuam dilectionem. Dicitur enim frater, quaſi ferens alterum *Cum in tentationes varias* maxime exteriores: nam vt dicit Gloſſa vna, perfectis loquitur de extrinſecis tentationibus. Has enim aliquando optant ſancti. Pſal. 25, Proba me domine, & tenta me. Alia tamẽ gloſſa exponit de vtraq;: vnde dicit, a perſecutore vel a concupiſcentia, quę varie tentant. Sed cum tentatio interior non ſit ſine peccato, quomodo in ea eſt gaudendũ? Reſponſio, Non in ipſa ſecundum ſe, ſed inquantum ei reſiſtẽdo eſt materia exercendæ virtutis, & cauſa reprimendi ſuperbiam. *Incideritis* Gloſſa, ex alto fidei veſtræ. Sed cõtra, de tali caſu non eſt gaudendum. Reſpõſio, Caſus iſte eſt intelligendus ſecundum opinionem perſecutorum, qui credebant eos auertere a fide, perſecutionibus.

udium fectum.

Scientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur: patientia autem opus perfectum habet, vt ſitis perfecti & integri in nullo deficientes.

Hic ponitur exhortationis ratio, quare, ſcilicet habenda eſt patientia in tentationibus: & eſt vna declaratio virtutis, alia perfectio operis. Patientia autem opus perfectum. Dicit ergo *Scientes quod probatio fidei veſtræ*, id eſt, tribulatio fidem veſtram probãs *Patientiam operatur* id eſt, declarat, vel exercitat. Contra, Roma. 5, Patientiam tribulatio operatur, patientia vero probationem, non ergo probatio patientiam. Reſponſio, Probatio operatur patientiam, oſtendendo, ſed patientia probationem efficiendo *Patientia autem opus perfectum habet* quia ſtabile & firmum. Illud enim dicitur haberi, quod firmiter habetur, quia habitus eſt difficile mobilis. Vnde & in ipſa dicitur haberi firma poſſeſsio animarum, Luc. 21, In patientia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Vel opus perfectum, id eſt, opus priuilegiatum, ſcilicet opus martyrij, aureola dignum. *Vt ſitis* exiſtimate, inquam, vt per opus patientiæ *Sitis perfecti* ad ſuſtinendam tribulationum diuturnitatem *Et integri* ad ſuſtinẽdam eorum grauitatẽ *In nullo deficientes* ad ſuſtinendam earũ omnimodam diuerſitatem. Vel perfecti, in agẽdo: integri, in patiendo: in nullo deficientes, in perſeuerando.

Patientia habet op' perfectum.

C

Si quis autem veſtrũ indiget ſapientia, poſtulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat: & dabitur ei.

Hic oſtendit perfectę patientiæ radicem, ſcilicet ſapientiam diuinitus infuſam, quia qui patiens eſt, multa gubernatur ſapientia. Prouer. decimoquarto, Vnde monet petere ſapientiam ad acquirendam patiẽtiam: & primo dat fiduciam impetrandi: ſecundo docet modum petendi, Poſtulet autem in fide: tertio oſtendit rationem modi, Qui n. hæſitat. Dicit ergo *Si quis autem veſtrum indiget ſapientia* id eſt, ſapida ſapientia ad cõdiendam amaritudinem tribulationum, vel ad deguſtandum prædictæ patientiæ fructum *Poſtulet a Deo* a quo eſt omnis ſapientia. Eccleſia. 1, Qui poteſt dare, quia omnipotens eſt: & ſcit, quia omniſciens: & vult dare, quia miſericors eſt. *Qui dat* id eſt, paratus eſt dare *Omnibus* ſine perſonarum acceptione. Gloſſa, pie petentibus *Affluenter* non parcè, vnde dicitur effundere: ille qui effundit, totum dat, nihil ſibi retinet. Ioel. 2, Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. *Et non improperat* Vnde dat liberaliter: vnde oſtendit ibi optimas cõditiones a parte dantis. Dat enim liberaliter, non vendit ſicut multi: dat generaliter, non vni, ſed omnibus: dat abundanter, nõ parce: vnde affluenter, curialiter, quia non improperat. Pſalm. 144. Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione. Auguſt. Erubeſcat humana pigritia: plus paratus eſt Deus dare, quàm nos accipere.

D

viriliтate charitatis. *Qui ſuffert tentationem* id eſt, in ſenſualitate quę ſub rõne eſt, ne ſcilicet ratio ſuccumbat tentationi: Geneſis quarto, Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Vel ſuffert, id eſt, ſurſum fert, pro eis quæ ſurſum ſunt. *Quoniam cum probatus fuerit* id eſt, exercitatus & depuratus ſicut aurum in igne. Sapien. 3. Tanquam aurum in fornace probauit eos *Accipiet coronam vitæ* id eſt, vitam perpetuam, quæ non finitur: ſicut nec corona, quę dabitur victoribus in ſignum victoriæ: Apocalipſis ſecundo, Eſto fidelis vſque ad mortem. Et dicit, vitæ, ad differentiam coronæ mortis, qua coronantur mali. Eſaiæ vigeſimoſecũdo, Coronãs coronabit te in tribulatiõe. *Quam repromiſit deus, &c.* id eſt, Iterum & iterum promiſit. Promiſit in veteri, ſed repromiſit in nouo: Promiſit per prophetas, repromiſit per apoſtolos. ſecundo Timoth. vltim. De reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. Et nota quòd dicit accipiet, ſcilicet gratis, non reddetur ſuis meritis. quia Roma. 8, Nõ ſunt condignę paſsiones huius temporis, &c. Bernardus, Non ſunt condignę ad præteritam culpam, quæ remittitur: ad præſentis conſolationis gratiam, quæ immittitur: ad futuram gloriam, quæ promittitur.

Corona du[plex] vitæ. [...] motus.

A

B

Nemo cum tentatur dicat, quoniam a Deo tentatur. Deus enim intentator malorum eſt. Ipſe enim neminem tentat: Vnuſquiſque vero tentatur a concupiſcentia ſua abſtractus & illectus.

Hic oſtendit qualiter ſe habere debeant in tẽtationibus interioribus, quæ ſunt de malis culpæ. Innuit enim, quòd non debent in eis gloriari, ſed eis reſiſtere, quia non ſunt a deo: quod probat dupliciter. Primò, quia deus non eſt author malorum: Secundo, quia potius eſt largitor omnium bonorum, Omne datum optimum, &c. In prima parte primo ponitur exhortatio. Secũdo exhortationis ratio, Deus enim intentator. Tertio rationis confirmatio, Vnuſquiſque autem. Quarto concluſio, Nolite itaque errare, &c. Dicit ergo. *Nemo, &c.* quaſi dicat, Beatus vir qui ſuffert tentationem exteriorem, quia illa a deo immittitur: ſed tentatio interior non ſic. & ideo *Nemo* veſtrum *Cum tentatur* tentatione interiori non exteriori ſolum. Gloſſa, Nemo cum tentatione interiori capitur vel ei ſuccumbit *Dicat, quoniam a Deo tentatur* id eſt, a deo eſſe quòd capitur, vel ſuccũbit. Gloſſa, Quaſi deus immittat cogitationes, quod non eſt verum. *Deus enim intentator malorum eſt.* Gloſſa, tentamentorum. Sic enim fit tẽtatio ab hoſte & carne. *Ipſe enim neminem tentat* ſcilicet vt decipiat vel peruertat. Gloſſa, Nullum in tentationem ducit. Sed contra, Geneſis vigeſimoſecundo, Tentauit deus Abraham, & Deuterono. 13. Tentauit nos dominus deus noſter: Ad hoc reſpondet gloſſa, quòd duo ſunt genera tentationum. Vnum, quod probat. Alterum, quod decipit. Tentationem ergo probantem immittit deus, tentationem vero decipientem, non. Hæc autem tentatio decipiẽs, vt dicit Gloſſa, tribus modis agitur, ſuggeſtione hoſtis, delectatione carnis, conſenſu mentis. Vnde nota, quòd diabolus tentat, vt decipiat & peruertat: caro, vt alliciat: mundus, vt abſtrahat: homo, vt experimentum habeat vel ſciat: Deus autem vt promoueat: vnde ipſe tentat, vt probet: probat, vt acceptet & remuneret. De iſtis quatuor, Sapien. 3, Deus tentauit illos, & inuenit illos dignos ſe: tanquam aurum in fornace probauit illos, &c. *Vnuſquiſque autem tentatur* tentatione ſeducente interiori *A concupiſcentia ſua* id eſt, a fomite originaliter. Hæc eſt lex membrorum, de qua Roma. 7. Hæc autem appellatur caro cõcupiſcens aduerſus ſpiritum. Galat. 5. *Abſtractus* a bono. Gloſſa, a recto itinere *Et illectus* gloſſa, ad malum. Tangit duos terminos motus: per defectum, qui eſt peccatum; Vel abſtractus, a bono incommutabili: illectus, ad bonum commutabile. Peccatum enim eſt, ſpreto incommutabili bono, bono cõmutabili adhærere, ſecundum Augu. Sed nunquid a diabolo aliquãdo huiuſmodi tentatio immittitur, ſicut in primis parentibus: non ergo omnis tẽtatio eſt ex concupiſcẽtia, Reſponſio, Quamuis occaſio tentationis immittatur

[...]s intẽ[...] malo[...]s eſt.

[...]tatio p[...]s & de[...]

[...]ntatio [...]s, an [...] carne.

C

D

a diabolo, tamen vis tẽtationis ſine concupiſcentia non cõpletur. Sicut flatu ligna, niſi ignis præſens fuerit, non accendentur. Vnde ſicut aliter medicus recognoſcit infirmitatẽ in vrina, aliter infirmus in ſe ipſo, quia ille ſcientia ſimplicis notitiæ, iſte ſcientia experientiæ: ita aliter eſt de tentatione exteriori, quæ eſt ab hoſte, & de interiori, quæ eſt ab concupiſcentia.

Deinde concupiſcentia cum conceperit, parit peccatũ: peccatum vero cum conſummatũ fuerit, generat mortem. Nolite itaque errare fratres dilectiſsimi.

Ponit hic gradus tentationis ſcilicet in delectatione, qua homo allicitur: in conſenſu, quo peccatum concipitur: in opere, quo peragimus: in conſuetudine, qua cõſummatur. *Deinde concupiſcentia* illecti, ſcilicet per amorem boni commutabilis. *Cum conceperit* per conſenſum operis aut moroſę delectationis, quod eſt occulta formatio maligni fœtus. Conceptio vero huius, eſt ex diabolo, tanquam patre agente, et ſemen immittente: ex concupiſcentia, tanquam matre cõſentiente vel ſuſcipiente. Ideo dicitur Ezechielis 16. Pater tuus Amorrheus, & mater tua Cethra. Ioan. 8. Vos ex patre diabolo eſtis. *Parit peccatum* Gloſſa, perducit ad actum. Manifeſtus hic eſt partus, de quo in Pſal. 7, Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. *Peccatum vero cum conſummatum fuerit* Gloſſa, id eſt per actum in conſuetudinem prauę vitæ perductum: ſicut officium mortui conſummatur exhibitione ſepulturæ, ſicut Lazari in Ioan. 11. cap. *Generat mortem* reatus & damnationis æternæ Roma. 6, Stipendia peccati, mors. Gloſſa, Sicut qui tentatus ſuperat, præmia vitæ acquirit: ita qui cõcupiſcentijs illectus ſuperatur, mortis ruinam incurrit. Sed cum omne peccatum mortale generet mortem, quare hic tantum de peccato conſuetudinis? Reſponſio, Licet peccatum & cõſenſus poſsint dici generare mortem, tamen de peccato conſuetudinis hoc dicitur propriè: quia quando peccatum iam tractum eſt in conſuetudinẽ, nulla apparent ſigna vitæ, & eſt parua ſpes de reditu. Sed in alijs habet homo plura ſigna vitæ, quando peccatum creatum eſt in cogitatione: pauciora vero quando in opere *Nolite itaque errare* Gloſſa, exiſtimando quòd tentamenta vitiorum a Deo procedant *Fratres mei dilectiſsimi* dilecti, propter ſimilitudinem naturæ: dilectiores, propter participationem gratiæ: dilectiſsimi, propter præparationem hęreditatis æternæ.

Peccatũ cõſuetudinis generat mortem.

Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens a patre luminum: apud quem non eſt transmutatio, nec viciſsitudinis obumbratio. Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, vt ſimus initium aliquod creaturæ eius.

Hic oſtendit quòd deus eſt largitor omnium bonorum, & quòd omnia bona ſunt a Deo. Et primo hoc oſtendit ex copioſitate datorum: Secundo ex immutabili bonitate: Tertio ex liberalitate dandi, Voluntariè enim genuit nos: Quarto ex iudicio ipſorum. Scitis autem fratres mei. Dicit ergo *Omne datum optimum* bona ſunt temporalia, meliora naturalia, optima gratuita. Vel poteſt exponi totum de naturalibus: bonum eſt, quòd ſumus: melius, quòd viuimus: optimum, quòd intelligimus. Vel bona ſunt temporalia & naturalia, quibus ſuſtentamur: meliora dona miſericordiæ, quibus a peccatis liberamur: optima dona gratię, quibus de virtute in virtutem proficimus. *Et omne donum perfectum* id eſt, gloria, qua habita, nihil remanet imperfectum. Dicitur autem datum, eo quòd datur in via, quia ſignificat cum tempore quaſi participaliter. Donum vero, quod datur in patria, quia ſignificat ſine tempore, quaſi nominaliter. Vtrunque iſtorum *Deſurſum eſt* id eſt, a Deo non ab homine *Deſcendens* non cadens. In quo notatur gradus in huiuſmodi donis ſecundum diſpoſitionem dantis, qui omnia diſponit in numero, pondere. & menſura. *A patre luminum.* Deo authore omnium gratiarum, quæ lumina ſunt. Sicut enim ſol materialis author eſt luminum materialium, ita ſol intelligentiæ luminum ſpiritualiũ. *Apud quem*

deum, ſcilicet. *Non eſt tranſmutatio* in natura ſua, quia omnino immortalis eſt. Malach. 3. Ego deus, & non mutor. *Nec viciſsitudinis obumbratio* in effectu vt ſit mutabilis, quia ab ipſo ſemper procedit lux, nunquam tenebræ. Vel viciſsitudinis obumbratio, id eſt, viciſsitudo vel mutatio obumbrãs. Non enim viciſsim in eo ſuccedunt bona & mala, quia ſola bona dat, mala vero culpæ, quæ obumbrant, non: ſed huiuſmodi viciſsitudinaria obumbratio qua in nobis frequenter luci gratiæ ſuccedit vmbra peccati, ex nobis eſt. *Voluntarie enim, &c.* Aliquis poſſet dicere, licet omnia bona nobis ſunt a deo, tamen meritis noſtris: ideo dicit, quia nõ, immo ſua gratuita bonitate. *Voluntarie enim* id eſt, gratis, ſine meritis, ad Titum ſecundo, Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos *Genuit nos* in filios gratiæ, qui prius eramus filij iræ *Verbo veritatis* verbo euangelij Chriſti, qui veritas eſt, in Ioanne decimoquarto. Verbo, inquam, tanquã ſemine ſpirituali, Lucæ octauo, Semen eſt verbum dei primo Corinth. quarto. In Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. *Vt ſimus initium aliquod* id eſt, caput, principatum habendo in omnibus creaturis eius inferioribus, recuperando principatum per gratiam, quam primi parentes perdiderunt per culpam. Vel, Simus initium aliquod creaturæ eius, id eſt, recreationis ſiue reformationis totius mũdi, hic in parte, ſcilicet in anima per gratiam, ſed in futuro in toto per gloriam. Vnde Roma. 8. Ipſa creatura ingemiſcit expectando reuelationem filiorum dei. Sed obijcitur contra hoc, quod dicitur, vt ſimus initium aliquod, & cæt. quia Iob 40. dicitur de Behemot, Ipſe eſt principium viarum dei. Reſponſio, Behemot fuit principium in via creationis, homo vero in via recreationis.

Scitis autem fratres mei dilectiſsimi, ſit autem omnis homo velox ad audiendum: tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram: Ira enim viri iuſtitiam dei non operatur: propter quod abijcientes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ, in manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.

Hic probat omnia eſſe a deo iudicio ipſorum ſine teſtimonio. *Scitis autem* id eſt, vera eſſe, quæ loquor *Fratres mei* per fidei vnitatem *Dilectiſsimi* per charitatem. Gloſſa, Cõcluſio prædictorum eſt; quod a deo ſunt bona, & a nobis mala *Sit autem homo velox, &c.* Supra docuit modum ſe habendi in tentationibus exterioribus, & etiam in interioribus: hic vero ad vtriuſque modi notitiam monet ad auditum verbi dei: vbi monet libenter audire: Secundo deuote ſuſcipere, Propter quod abijcientes: Tertio opere implere, Eſtote factores: Quarto, linguam refrenare, Si quis autem putat. In prima parte, primo hortatur ad id quod expedit: Secundo remouet id quod impedit, Tardus autem ad loquendum. Dicit ergo *Sit omnis* quaſi dicat, ita voluntarie genuit verbo veritatis, vt ergo hæc generatio in nobis conſeruetur, Sit omnis homo, ſiue ſit incipiẽs, ſiue proficiens, ſiue perfectus *Velox ad audiendum* verbum, ſcilicet dei, id eſt, promptus & paratus *Tardus autem ad loquendum* hic eſt impedimentum contra auditum exteriorem. Eccle. vigeſimo, Homo ſapiens tacebit vſque ad tempus doctrinæ. Quippe quia mos Pythagoricorum erat tacere per quinquennium, & poſtea eruditos loqui. *Et tardus ad iram* hortatur ad tollendum impedimẽtum contra auditum interiorem, quaſi dicat. Tardus ſit homo ad iram, quia, vt inquit Cato, Impedit ira animum ne poſsit cernere verum; *Ira enim viri,* id eſt ira fortis & deliberata. Non dicit puerij quæ cito tranſit *Iuſtitiam dei non operatur.* minus dicit & plus ſignificat, id eſt contra dei iuſtitiam operatur. Omnis, qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Matth. ſexto. Et intelligendum eſt, quando procedit ex libidine vindictæ, nõ ex amore iuſtitiæ. Grego. Vera iuſtitia compaſsionem habet; non indignationem. Sed quiſpiam dubitabit, dum dicit, Tardus ad iram, de qua ira intelligatur, an de ira, quæ eſt zelus bonus, an de ira mala. Non de prima intelligi poteſt, quia non debemus eſſe tardi ad illam. Nec de ſecunda,

E quia ad illam nullo modo debemus excitari. Reſponſio, Poteſt intelligi de vtraque: quia ad irã per zelum debet homo eſſe tardus, id eſt, maturus & diſcretus, vt, ſcilicet, diſcrete faciat. Ad iram vero per vitiũ debet eſſe tardus, negatiue, & nullo modo pronus. Quæritur inſuper circa verbum illud, Ira enim viri iuſtitiam dei nõ operatur: quare dicit magis iuſtitiam Dei non operatur, quam aliam virtutẽ. Reſponſio, Quia ira induit magis formam iuſtitiæ quàm alterius virtutis. Vel intelligitur de iuſtitia generali, quæ continet omnes virtutes. *Propter quod* ſcilicet, vt digne audire poſsitis. Hic docet deuote & animo puro ſuſcipiẽdum eſſe verbum dei. *Abijcientes omnẽ immunditiam* quantũ ad peccata carnalia, quæ animam & corpus polluunt. Epheſ. 5. Fornicatio & immunditia non nominetur in vobis. *Et abundantiam malitiæ* id eſt, peccata ſpiritualia, in quibus abũdat malitia: quoniam vt dicit Gregor. Peccata carnalia maioris ſunt culpæ, & minoris infamiæ. *In manſuetudine* captiuãtes intellectum in obſequium Chriſti. Vel in manſuetudine,

F adimplendo opere. Eſt enim manſuetus, quaſi manu aſſuetus. *Suſcipite.* Gloſſa, cũ magno honore. Vel ſuſcipite, id eſt, ſemoti a curis temporalibus capite. *Inſitum verbum* verbũ quidem creatum, inſitum eſt cordi per prædicationem & inſpirationem: verbum vero increatum, inſitum eſt humanæ naturæ per incarnationem. Cor autem humanum ante fidem verbi, & natura humana ante incarnationem filij dei, erat tanquam truncus ſilueſtris. Roma. 11. Ex naturali exciſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in oliuam bonam. *Quod poteſt ſaluare animas veſtras* verbum creatũ, diſpoſitiue: increatum verbum, effectiue. Et dicit, Quod poteſt ſaluare: & non dicit, Saluabit, ne excludere videatur humani arbitrij libertatem. Notandum autem, quod verbum dei eſt aure audiendum. Ioan. 8. Qui ex deo eſt, verba dei audit. Secundo corde ſuſcipiẽdum. Deut. 11. Ponite verba hęc in cordibus veſtris. Tertio intellectu conſeruãdum. Lucæ. 2. Maria conſeruabat omnia verba hęc. Quarto effectu guſtandum. Heb. 6. Guſtauerit etiam bonum dei verbum. Quinto in ore habendum. Hiere. 1. Ecce dedi verba

G mea in ore tuo. Sexto in opere faciendum. infra, Eſtote factores. Septimo in memoria cuſtodiendum. Lucæ. 11. Beati qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud. Octauo in libro ſcribendum. Eccle. vlti. Quæſiuit verba vtilia, & cõſcripſit ſermones rectiſsimos.

Ira viri iu[ſtitiam de[i]] nõ opera[tur].

Verbũ [dei] octo mo[dis ...] dus eſt [...] dendum.

Eſtote autem factores verbi & non auditores tãtum fallentes voſmetipſos: quia ſi quis auditor eſt verbi, & nõ factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo. Conſiderauit enim ſe, & abijt, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit. Qui autem perſpexerit in lege perfectæ libertatis, & permanſerit in ea, non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit.

Hic monet verbum dei opere implere, proponens primo

H damnum: ſecundo exemplum, Quia ſi quis auditor eſt verbi: tertio præmium, Qui autem perſpexerit, &c. Dicit ergo *Eſtote autem factores verbi & non auditores tantum.* Gloſſa, Non ſolo auditu ſuſcipite verbum, ſed etiam opere implete: quia non auditores legis, ſed factores iuſti ſunt. Gregorius, Loquendi authoritas perditur, cum vox opere nõ impletur. Dicit autem factores verbi, id eſt, rei ſignificatæ per verbum. Vel factores, id eſt, impletores verbi. *Fallentes voſmetipſos.* Gloſſa, Si per ſolum auditum vos ſaluandos putatis. *Comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo* ad literam talis fallitur, quia videtur ſibi quod videat rem, ſed non videt rem, ſed ſolum rei idolum vel imaginẽ. Sic ille, qui audit & non facit, ſolam verborum vmbrã habet, non corpus operis. Vnde verbum dei cõparatur ſpeculo. Doctrina quidem ſapiẽtis eſt mare ęneũ factum de ſpeculis mulierũ. Exo. 38. Quia in ipſa aſpici poſſunt maculæ animarum. Et dicit, Vultũ natiuitatis, id eſt, quem habet a natiuitate vel a natura. *Conſiderauit enim ſe* id eſt, imaginẽ vel idolũ ſuum,

A *gredi ũs* ſcilicet, à ſe ad exteriora, id eſt, à conſideratione ſui ceſſauit *Et ſtatim oblitus eſt qualis fuerit* ſcilicet, quia nõ vidit veritatem rei, ſed vmbram. Vel pro tanto ponitur ſimilitudo, quia ſicut nihil prodeſt homini vidiſſe in ſpeculo maculã vultus ſui, ſi illã non abſtergit: ſic nihil prodeſt homini audire verbũ ſcripturæ, vel prædicationis, niſi illud quod audit aure, impleat opere. Nota ergo, ꝙ verbũ prædicationis eſt ſicut ſpeculũ, in quo homo videt defectus ſuos: quibus inſpectis compungitur ad horam, ſed recedens de loco ſtatim dat obliuioni. Talis eſt ſicut aqua quę ſtatim recipit impreſſionem. *Qui autẽ perſpexerit*, id eſt, perfectè aſpexerit non tantũ vultum exteriorẽ in ea figendo, ſed etiã interiorẽ *In lege perfectã libertatis*, id eſt, in doctrina euãgeliȷ̃, quę eſt perfectæ libertatis, quia reſtituit libertati à culpa in præſenti per gratiam in ſacramentis, à miſeria verò in futuro per gloriam immortalitatis: quãdo. ſ. mortale hoc induerit immortalitatem. 1. Corin. 15. *Et permanſerit in ea*, id eſt, perfectè manſerit per perſeuerationem operis. *Et non auditor obliuioſus* audita, ſcilicet, memorando *ſed factor operis*, id eſt, opere, B ſcilicet implendo *Hic beatus in facto ſuo erit:* non in verbo tantum. Pſal. 18. In cuſtodiendis illis retributio multa: non dicit, in audiendis.

Si quis autem putat ſe religioſum eſſe non refrenans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio. Religio munda & immaculata apud Deum & patrẽ hæc eſt, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo.

[R]eligio ve[ra], munda, immacu[la]ta quę ſit.

Hic ad complementũ boni operis docet linguam refrenare. Circa quam admonitionẽ primò oſtendit, quæ ſit religio vana: ſecundò quæ ſit vera, Religio munda, &c. Dicit ergo *Si quis putat* quamuis non ſit *ſe religioſum eſſe* propter fidem, & opera quæ habet. Dicitur autẽ religioſus, quaſi religatus Deo, qui per peccatum fuerat diuiſus: qui ligatus præceptis, religatur conſiliȷ̃s. Vel religatus poſt diſſolutionem membrorũ: ſicut dolium religatur poſt diſſolutionem C aſſerum, vt contineat vinum: & hoc præceptis & prohibitionibus & aliȷ̃s obſeruãtiȷ̃s minoribus. Et quia lingua maximè indiget religione, quia ſedet in humido, & ideo labilis, ideo ſubditur, *Non refrenans linguam ſuam* freno diſcretæ taciturnitatis, ſecundum illud Eccle. 28. Verbis tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos. *Sed ſeducens cor ſuum*, id eſt ſeorſum ducens extra veritatem. Gloſſa, Non intelligens ſe puniendum pro peccato linguæ. *Huius vana eſt religio*, id eſt inutilis, & non vera: quia non eſt bene religatus ſoluto vinculo linguæ: quæ cum ſit indomita. infrà. 3. religari eget. Vel ſic, Seducens cor ſuum, id eſt ſeorſum à lingua ducens, vt ſcilicet cor & lingua non cõmunicant, ſicut eſt in mendacio. Eccle. 3. Cor ingrediens duas vias non habebit ſucceſſus bonos. Cor mentientis ingreditur duas vias, quia viam veritatis in cognoſcendo, falſitatis in loquendo. Sed econtrario, *Religio munda.* Gloſſa, In cordis intentione *Et immaculata.* Gloſſa, In operis executione. Vel munda interius à ſeipſo: immaculata, exterius ab aliȷ̃s *Apud Deum*, ſcilicet D filium, qui eſt Deus per naturam *Et patrem*, ſcilicet Deum, qui eſt pater noſter per adoptionis gratiam *Hæc eſt, viſitare pupillos* corporaliter, conſolatione verborum, & erogatione munerum, & protectione malorum. Vnde per hæc intelligit omnia opera miſericordiæ, quæ impendimus proximo *Pupillos*, id eſt ſine patre *Et viduas* ſine marito, non diuites *In tribulatione eorum*, vel corporali, vel ſpirituali: non in proſperitate ſicut multi faciunt, qui ſunt ſociȷ̃ menſæ. Eccle. 5. *Et immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo* maculato, ſcilicet, vnde Gloſſa, Qui mundum diligit, immaculatũ ſe non cuſtodit: vnde ſolent dici verſus, Mundus nõ mundus, quia mundus polluit: ergo Qui manet in mundo, quomodo mundus erit? Et in canonica Iudæ, Odientes eam, quę carnalis eſt maculatam tunicam hoc eſt, perfecta religio eſt, in medio macularum immaculatum ſe cuſtodire.

CAPIT. II.

Pernicioſa perſonarum acceptio, miſericordiæ opera exercenda, ac fidei mortuæ non eſt confidendum.

FRatres mei nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Etenim ſi introierit in cõuentum veſtrũ vir aureum annulum habens, in veſte candida: introierit autem & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum, qui indutus eſt veſte præclara, & dixeritis ei, Tu ſede hic bene: pauperi autẽ dicatis, Tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedũ meorũ: nonne iudicatis apud voſmet ipſos, & facti eſtis iudices cogitationum iniquarum?

Suprà egit de informatione in tribulationibus, hic agit de informatione in bonis operibus. Et quia tria ſolent maximè progreſſum in bonis operibus impedire. ſ. potentia, ſcientia, diuitiæ: ideo hæc pars diuiditur in tres partes. Primò enim informat quantũ ad modũ agendi in his, quæ ſpectant ad potentiã. Secundò quantũ ad modũ agendi in his, quæ ſpectant ad ſcientiã. infrà. 3. cap. Tertiò quantũ ad modum ſe habendi in his, quæ ſpectant ad diuitias. 4. cap. Vel ſic, ſuprà hortatus eſt ad bonũ, hic dehortatur à malo. Et primò à malo, quod eſt in contemptũ Chriſti. Secundò à malo, quod eſt in excellẽtia ſui. 3. ca. Tertiò à malo, quod eſt cõcupiſcentia mundi. 5. cap. In principio. In prima primò inſtruit quantũ ad exhibitionẽ honoris debiti ratione animę, quæ eſt imago Dei. Secundò ad exhibitionẽ ſuſtentationis, quæ debetur ratione corporis, ibi, Sic loquimini, & ſic facite. Et quia exhibitionem honoris debiti impedit perſonarũ acceptio, ideo ipſa in hac prima diſſuadetur, & primò ratione ſumpta ex peruerſione iudiciȷ̃ rationalis: ſecundò ratione ſumpta ab exemplo diuinæ electionis, ibi, Audite fratres mei: tertiò ratione ſumpta ex ipſarũ perſonarum meritis, ibi, Nonne diuites opprimunt: quartò ra- C tione ſumpta ex tranſgreſsione legis, Si tamen legem perficitis, In prima parte, primò ponitur exhortatio: ſecundò exhortationis ratio. Etenim ſi introierit, vbi primò ponit perſonarũ diuerſitatẽ: ſecundò tangit iudiciȷ̃ inæqualitatẽ *Et intendatis in eum.* Tertiò ſubdit inęqualitatis reprehenſionẽ *Nonne iudicatis.* Dicit ergo *Fratres mei, &c.* Conſequenter ſic, ita religio munda & immaculata eſt, &c. Et vt poſsitis immaculati eſſe *Fratres mei.* Subditos ſuos vocat fratres, ęquales eos ſibi reputans ex humilitate *Nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ*, id eſt nolite credere, ꝙ Dñs noſter Ieſus Chriſtus glorietur in perſonarũ acceptione: ipſe enim cõtrariũ fecit. Act. 1. In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus. Vel ſic ſecundum Gloſſam, Nolite in perſonarum acceptione, &c. Id eſt non exiſtimetis, ꝙ fides Dñi ſit in huiuſmodi perſonis acceptis, vt Dñs. ſ. ad fidem vocauerit diuites, & non pauperes. Vel ſic, Perſona dicitur quaſi per ſe vna, vnde perſonæ ſunt illi, qui volunt ſingulares videri, vt potentes in diuitiȷ̃s, vel in D genere, vel huiuſmodi. Nolite ergo fidem Dñi noſtri in talibus ponere, vt illos quaſi Deos ſingulariter collatis. Et nota ꝙ hoc dicit, vt alliciat eos ad amorem pauperũ, vt inde acquirãt cœlũ. Vnde Auguſt. Da tectum, & accipe cœlum *Etenim ſi introierit in conuentum veſtrum*, id eſt, in congregationẽ veſtram. Eccleſia enim primitiua erat quaſi quędã religio, quidã conuentus, quia erant eis omnia cõmunia *Vir* à vigore potius corporis, ꝙ̃ mentis. Nam gratia virtutis ſpiritualis hominẽ honorare, peccatũ non eſt *Aureum annulum habens* in ſignum diuitiarum *In veſte candida* in ſignũ delitiarũ *Introierit autẽ & pauper in ſordido habitu*, ſcilicet corporis, quãuis in habitu honorato mentis *Et intendatis* ecce perſonarũ acceptio in actu interiori: alias non eſſet acceptio perſonarum. Nam vt ait Auguſtinus in Gloſſa, In quotidianis conſeſsibus, qui pręfert diuitẽ pauperi, non in hoc peccat, niſi cum apud ſemetipſum ita iudicat, vt ei ſit tantò melior, quantò ditior ille. Dicit ergo, vt intendatis, quaſi ex animo & intentione tendãtis in eum *Qui eſt indutus veſte præclara* eum ſcilicet

Acceptio ꝑſonarũ diſſuadetur.

propter

propter indumentum honorando, & pauperi præferendo. *Et dixeritis ei* ecce acceptio perſonarũ, in actũ exteriori *Tu ſede hic bene*, id eſt, in loco honeſto *Pauperi autem*, quia pauper eſt, dicatis *Tu ſta illic* longè ſcilicet, quaſi nõ curando de illo *Aut ſede ſub ſcabello pedum meorum*, id eſt, vili loco *Nonne iudicatis apud voſmetipſos*, id eſt nonne à vobis accipitis hoc iudicium, & non à Deo, quaſi dicat, ſic *Et facti eſtis iudices cogitationum iniquarũ*, id eſt iudicans ſm iniquas cogitationes, quaſi dicat, Iniqua eſt talis cogitatio, verè iniqua cogitatio, quia nõ reſpicit exiſtentem perſonæ bonitatẽ, ſed apparentem. ſ. exteriorem nõ interiorem: vnde Glo. Mundus pauperẽ abijcit, diuitem colit. Fides Chriſti æqua docet. Iniquum eſt diuitem quærentẽ honorem in diuitijs, præferre pauperi timenti Deum. Notandũ autem ſm Auguſtinũ in Glo. hoc quod hic dicitur, intelligitur de ſeſsione honoris Eccleſiaſtici. Si verò de ſeſsione cõmuni intelligitur, in caſu quo iudicatur propter hoc debere præferri tanquã melior: vnde Gloſſa, Si hanc diſtantiã ſedendi & ſtandi ad honores Eccleſiaſticos referamus, &c. Hic quæritur vtrum acceptio perſonæ ſit peccatum? Videtur ꝙ non. Auguſtinus, Accipere perſonam, eſt exhibitio honoris ſeruato gradu dignitatis & officij: ſed ſic honorare non eſt peccatũ: ergo accipere perſonã non eſt peccatum. Item Grego. Accipere perſonã, eſt hominem non quia homo eſt, ſed propter aliquid quod circa eum eſt, honorare: ſed hoc non eſt malum, immo bonũ honorare hominem propter dignitatẽ, quæ circa ipſum ſtat. Sed contrà, qui cognoſcit perſonã in iudicio, nõ bene facit. Prouer. 28. Item hoc prohibetur pluries in ſcriptura: ergo eſt malũ. Item quæritur, quare hoc vitium ita frequenter excluſum à Deo inueniatur magis q̃ aliud. Reſpõſio, Acceptio perſonæ quãdoq; accipitur in bono, quãdoq; in malo. Secundũ quod accipitur in bono: accipere perſonã eſt honorare vnumquenq; ſm gradum dignitatis ſuæ, & officij. Sic non oportet, ꝙ fiat cõparatio perſonæ ad perſonam, in acceptione perſonæ: & ſic accipere perſonã nõ eſt peccatũ. Sic autẽ diffinitur ab Auguſtino. Alio modo accipitur perſonarum acceptio ſm, quod dicit cõparationẽ perſonæ ad perſonã, & ſic diffinitur à Gregorio: vnde ſic accipere perſonam, eſt præferre perſonã perſonæ. Nec tamen quando præfertur perſona perſonæ, ſemper eſt acceptio perſonæ: ſed quando præfertur perſona perſonæ ex cauſa indebita: vnde accipere perſonam, eſt præferre perſonã perſonæ ex cauſa indebita: præferre aũt diuitem pauperi propter diuitias in promotione ad aliquã dignitatẽ eccleſiaſticã, vt ad epiſcopatũ, vel huiuſmodi: vel etiã in executione iudicij, vt cum aliquis ſententiat pro diuite, quia diues eſt: vel etiã in collatione temporalis beneficij, vt quãdo datur aliquid diuiti, quia diues eſt, & non datur pauperi, quia pauper, eſt præferre perſonam perſonæ ex cauſa indebita. Non tamen dico, ſi aliquis daret aliquid diuiti ad acquirendã eius familiaritatem, ꝙ eſſet peccatũ: ſed præferre diuitem pauperi in exhibitione alicuius reuerentiæ ſolũ, vt cum aliquis aſſurgit diuiti non pauperi, inclinat ſe diuiti non pauperi: vel aufert caputium coram diuite, nõ ſic coram paupere, non eſt perſonã perſonæ præferre ex cauſa indebita: vnde non eſt peccatũ, niſi ratione originis, vt cum iudico in corde meo, quia melior eſt diues, quia diues, paupere. Quod obijcitur de dignitate. Reſpõſio, Dignitas officij, vel poteſtas, nõ eſt circa hominẽ, ſed ſuprà. ſ. à Deo: & ibi honoratur homo propter eum cuius loco eſt. ſ. Deum: ſed habitus pretioſus & diuitiæ ſunt circa, quæ data ſunt homini, non vt præſit, ſed ad vſum & ſupplementum neceſsitatis. Ad aliud dicendum, ꝙ acceptio perſonæ declinat in partẽ. Deus aũt cauſa vniuerſalis eſt rerum in producendo & in conſeruando, & ideo frequenter remouetur à Deo. Nota ꝙ perſonarum acceptio cauenda in multis. Primò in audientia cauſarum: Deut. 1. Ita paruum audietis, vt magnum. Secundò in diffinitione ſententiarũ. Prouer. 18. Accipere perſonam impij in iudicio nõ eſt bonum. Tertiò in contractibus electionum, vt hic, Nonne pauperes elegit Deus? Glo. Quis fecit eligi diuitem ad ſedem honoris? Quartò in collationibus beneficiorũ. Rom. 2. Gloria, honor, & pax omni operanti bonũ,

An pſonarũ acceptio ſit peccatũ.

Perſonarũ acceptio eſt in multis cauẽda.

E Non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum. Quintò in promotionibus dignitatum, de his qui videbantur aliquid eſſe, quales aliquãdo fuerunt, nihil mea intereſt, Deus enim perſonam hominis non accipit. Gal. 2. Sextò in exhibitione honoris & obſequiorum. Leuit. 19. Non conſideres perſonã pauperis, nec honores vultum potentis. Septimò in comparatione meritorum: vt hic, Nonne iudicatis apud voſmetipſos, & facti eſtis iudices cogitationũ iniquarum? Octauò in correctione culparum. Matt. 22. Non enim reſpicis perſonam hominũ. Exod. 32. Ite & redite per medium caſtrorum de porta ad portam, & occidat vnuſquiſq; fratrem & amicum ſuum. Nonò in approbatione beneficiorum. Act. 10. In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui timet eum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi.

Audite fratres mei dilectiſsimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni,
F *quod repromiſit Deus diligentibus ſe? Vos autem exhonoraſtis pauperem.*

Hic diſſuadet perſonarum acceptionem ratione ſumpta ab exemplo diuinæ electionis *Audite fratres mei* dicit Gloſſa, Diligentius attendite, quia nõ qui ditiores in ſeculo, hi ſunt meliores in examine diuino: & ideo non ſunt præferendi *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo*, id eſt, in rebus huius mũdi. Chriſtus enim in Apoſtolos, elegit piſcatores: in patriarchas, paſtores. Gen. 41. Viri paſtores ouiũ ſumus. 1. Cor. 1. Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, & cõtemptibilia: in quo apparet, ꝙ electio Dei cõtraria eſt electioni mundi, qui eligit illũ, qui eſt potentior, vel nobilior, vel ditior, vt quãdo aliquis debet creari in epiſcopũ *Diuites in fide* in præſenti. hæ ſunt maximæ diuitiæ. Auguſtinus, Aurum habens in arca, diues eſt: Deum habens in cõſcientia, diues non eſt? *Et hæredes regni* in futuro: Matt. 5. Beati pauperes ſpiritu, &c. *Quod repromiſit* promiſit, per prophetas: repromiſit, per Apoſtolos *Diligentibus ſe*, quia per dilectionem acci-
G pitur. Ipſa enim ſola diuidit inter filios regni & perditionis. Secundum Auguſtinum, Ipſa eſt fons proprius, cui nõ cõmunicat alienus. 1. ad Cor. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, &c. *Vos autem* acceptoribus perſonarum loquitur *Exhonoraſtis*, id eſt, extra honorẽ poſuiſtis, vel honore priuaſtis *Pauperem* dicendo, Tu ſta illic. Sed quæritur de hoc, quod dicit, Diuites in fide. Cum enim ſancti modò habeãt in ſpe, quod in patria habituri ſunt in re, potius debuit dicere, Diuites in ſpe, q̃ in fide. Reſponſio, Exiſtentes in fide, ſunt diuites in ſpe. Vel diuites in fide. i. ex fide: quia fides generat ſpem. Vnde, Fides eſt ſubſtantia rerum ſperãdarũ, id eſt, baſis vel fundamentũ, per quod res ſperandæ ſunt in nobis. Vel diuites in fide, abundantes: quia credunt omnia credenda, & nunc per fidem vident in ænigmate, quæcunq; videbũt in patria aperta viſione. Et nota ꝙ Chriſto multum videtur placere paupertas. Primò quia paupertatem ſibi aſſumpſit. 2. Cor. 8. Scitis gratiam Dñi noſtri Ieſu Chriſti, quoniã cum diues eſſet, propter nos egenus factus eſt,
H Secundò quia paupertatis ſigna in ſua natiuitate oſtendit. Luc. 2. Inuenietis infantẽ poſitum in præſepio. Tertiò quia pauperes parentes habere voluit. Luc. 1. Miſſus eſt angelus, &c. Quartò quia paupertatẽ inter homines conuerſandu tenuit. Matt. 8. Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, &c. Quintò quia pauperes diſcipulos elegit. Matt. 4. Ambulans Ieſus iuxta mare Galilææ, &c. Et hic pauperes elegit Deus. Sextò quia pauperibus regnum cœlorũ promittit: Matt. 5. Beati pauperes ſpiritu. Septimò quia paupertatis conſilium dedit: Matt. 19. Si vis perfectus eſſe, vade, &c. Octauò quia pauperrimus & nudus in cruce pependit, Trenorum. 3. Recordare paupertatis meæ, &c.

Paupertas Chriſto placet.

Nonne diuites per potentiam opprimunt vos, & ipſi trahunt vos ad iudicia? Nonne ipſi blaſphemant bonum nomen, quod inuocatum eſt ſuper vos?

Hic eſt tertia ratio, ſumpta ex perſonarum meritis: quia diuites eis mala inferunt, pauperes autem nõ: Mala autem

Diuites mala pauperibus inferunt.

illata

illata à diuitibus oſtendit tria. Primò in rebus ſuis eos opprimendo. Secundò in perſonis eos accuſando. Et ipſi trahunt. Tertiò in Deo ſuo, eum blaſphemando, Nonnè ipſi. Dicit ergo *Nonne diuites, &c.* Quaſi diceret, merito nõ debetis præferre diuites pauperibus, quia *Nonne diuites,* ſcilicet ſcribę & phariſæi, & pontifices per potentiam opprimunt *vos* bona veſtra.ſ.rapiendo *Et ipſi trahunt vos ad iudicia* violenter, & ſine culpa vos accuſando tanquã maleficos. Gloſſa, Sine culpa facient vos condemnari *Nonne ipſi blaſphemant.* Hierony. Blaſphemia eſt iniuria Deo irrogata *Bonũ nomen,* id eſt, ſalutiferum nomen Ieſu Chriſti. Act.4. Non eſt aliud nomen ſub cœlo, in quo oporteat ſaluos fieri credentes. *Quod inuocatum eſt,* quia à Chriſto dicebãtur Chriſtiani *ſuper vos* ad veſtram.ſ.protectionẽ, & ſui venerationẽ. Hiere.14. Tu in nobis es Domine, & nomen ſanctum tuum, &c.

Si tamen legem perficitis regalem ſecundũ ſcripturas, Diliges proximum tuum ſicut teipſum, bene facitis: Si autem perſonas accipitis, peccatum operamini, redargutì à lege, quaſi tranſgreſſores. Quicunq; autem totã legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus.

Hic eſt quarta ratio, quæ ſumitur ex tranſgreſsione legis: vbi primò oſtendit, ꝙ lex præcipit diuitum dilectionẽ: ſecundò ꝙ prohibet perſonarũ diuitum acceptionẽ, Si autem perſonas accipitis: tertiò oſtendit, ꝙ huiuſmodi prohibitionis trãſgreſsio facit totius legis trãſgreſsionẽ, Quicũq; autẽ totam legẽ. Dicit ergo *Si tamen legem, &c.* Quaſi dicat, Non debetis perſonam diuitem accipere, ſed ſi eos diligitis bonum eſt. Vnde *Si tamen legem perficitis regalem,* id eſt adimpletis legem Euangelij, quæ dicitur regalis ab effectu, quia reges facit. Apoc.5. Feciſti nos Deo noſtro regnũ, & ſacerdotes. Et.1.Pet.2. Vos eſtis genus electum, &c. Item à generalitate, quia omnes ligat, & nullum eximit: ſicut ſtrata publica dicitur via regia, vel ab authore, quia rex eã ore ſuo promulgauit. Matt.22. Item ab excellẽtia. Gloſſa, excellentem inter alias *Secundum ſcripturas,* id eſt ſicut ſcripturæ monent legẽ, inquã hanc *Diliges proximum ſicut teipſum.* Matt.22. Leuit.19. *Sicut teipſum,* id eſt quomodo teipſum.i.gratis, nõ cauſa remunerationis humanæ. Vel ſicut teipſum.i.propter quod teipſum, id eſt Deũ. Vel ſicut teipſum.i.ad id ad quod teipſum. Vel ſicut teipſum.i.in quo gradu teipſum.ſ. infra Deum, & plus q̃ corpus tuũ. Vel ſicut teipſum, id eſt ſicut gaudes de bono tuo, & triſtaris de malo: ita gaudeas de bono proximi, & doleas de malo eius, & infortunio. Si ita perficitis diligendo *Bene facitis.* Nam præcipuè bonitas in dilectione conſiſtit, vt patet.1.ad Cor.13. Si linguis hominũ loquar, &c. Gloſſa, Et ſi diuites propter diuitias non ſunt eligendi, nõ tamen propter Deũ minus ſunt diligendi *Si autem perſonas accipitis* Gloſſa, pauperem propter paupertatem ab honore abijcitis, & diuites ad honorẽ propter opulentiã promouetis *Peccatum operamini redarguti a lege quaſi tranſgreſſores.* Deut.1. Quod iuſtum eſt iudicate, ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus: nulla erit diſtantia perſonarũ. Ita paruum audietis, vt magnũ. Et Leuit.19. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultũ potentis. Sed quæritur, Vnde hoc, ꝙ in iudicium.i.in diſtributione iuſtitiæ non ſunt aliqui præeligendi: in opere verò miſericordiæ ſunt, ſicut in datione eleemoſynarũ. Eccle.12. Bene fac iuſto, & ne dederis peccatori. Reſponſio, Ratio huius eſt, quia in iudicio reſpiciuntur merita cauſarũ, ſed in miſericordia conditiones perſonarũ. Quod aũt dicit, Quaſi trãſgreſſores, expreſsiuũ eſt veritatis *Quicunque autem totam legem ſeruauerit,* id eſt, ſeruare in animo ſuo propoſuerit *Offendat autem in vno,* id eſt, in Deo datore omnium. Vel in vno.i.in præcepto charitatis, quod eſt vinculũ omniũ pręceptorũ. Gregorius, Præcepta Dñi multa ſunt, & vnum: multa, per diuerſitatem operis: vnum, in radice charitatis. Vel in vno.i.in quolibet præcepto. Vel in vno, id eſt, in vna virtute, quia virtutes connexę ſunt: & qui peccat contra charitatem, peccat contra omnes virtutes: ſicut qui offendit aliquem, ex conſequenti omnes amicos eius. *Factus eſt omnium reus.* omnium.ſ.pręceptorum,

A quia illa ſibi inutilia reddit. Vel omnium peccatorũ, quia pro vno, ac ſi pro omnibus, peribit. Vel omnium bonorũ, quia charitatem, quę eſt forma omnium, perdit. Hieronymus, Vbi eſt charitas, quid eſt, quod poſsit abeſſe? vbi non eſt, quid eſt, quod poſsit prodeſſe? Vel omnium virtutum, Qui enim habet vnam, omnes habet. Idem, Omnes virtutes ſic ſibi cohærent, vt qui vna caruerit, omnibus careat. Eccle.19. Qui in vno peccauerit, multa bona perdet, quia omnia bona meritoria.

Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit, & Non occides. Quòd ſi non mœchaberis, occides autem, factus es tranſgreſſor legis.

Hic probat, ꝙ reus eſt omnium, quia peccat in eundem legiſlatorẽ omnium præceptorũ *Qui enim dixit: Non mœchaberis* Nomine mœchiæ oẽ peccatũ luxuriæ continetur. Exod.2. *Dixit, & Non occides* in eodẽ, vbi prohibentur homicidia operis, & linguæ, cordis & omiſsionis *Quod ſi non mœchaberis, occides autem. factus es tranſgreſſor legis,*

B quæ vnũquod præceptum æqualiter continet, & vna data eſt ab vno Deo. Et nota ꝙ propriè, Tranſgreſſor dicitur, qui facit cõtra legẽ ſcriptam: ſed præuaricator, qui facit contra legem naturalem, — Præuaricatoris & trãſgreſſoris differẽtia.

Sic loquimini, & ſic facite ſicut per legem libertatis incipientes iudicari: iudicium enim ſine miſericordia fiet illi, qui non fecerit miſericordiam. Superexaltat autem miſericordia iudicium.

Suprà inſtruxit nos quantum ad exhibitionem honoris debiti, hic autẽ inſtruit quantum ad exhibitionẽ ſuſtentationis: vnde hic inſtruit de operibus miſericordiæ. Et primò inuitat ad opera miſericordiæ: Secundò oſtendit ea eſſe neceſſaria cum fide; Quid proderit homini. In prima parte ad opera miſericordiæ manuducit tripliciter allegando. Primò præceptum: Secundò ſupplicium, Iudicium enim ſine miſericordia: Tertiò præmium, Superexaltat autem. Dicit ergo *Sic loquimini, &c.* Quaſi dicat, Ne ergo ſitis tranſ-

C greſſores legis *Sic loquimini* ſcilicet verba pietatis & amoris. *Et ſic facite* ſcilicet opera pietatis & charitatis. Nõ enim ſufficit pietas & charitas in verbo, niſi etiam ſit in facto *Sicut per legem libertatis,* id eſt, per legem Euangelij ſub qua ſubijciendum ſpontaneè, liberè, non coactè *Incipientes iudicari,* id eſt, ſicut incipitis modò iudicari ſecundũ legem.i.ſi ſtaretis ante iudicem legis libertatis.i.Chriſtum. In hoc monens nos, vt in noſtris operibus ſemper attendamus iudicium quaſi inſtare. Infrà vlti. Ecce iudex ante ianuã aſsiſtit. Hieronymus: Siue comedam, ſiue bibam, ſiue aliquid aliud faciam, ſemper videtur auribus meis intonare illa extrema iudicij buccina, Surgite mortui, venite ad iudicium. Vel ſic *Sic loquimini & ſic facite,* id eſt, ita benignè & charitatiuè vos habeatis verbo & facto: Sicut per legem libertatis.i.charitatis quæ facit, ſe & ſua liberè proximo exponere *Incipientes iudicari,* id eſt, ita faciatis, vt oſtendatis vos eſſe ſub lege charitatis, quæ ſemper debet eſſe in inceptione. Auguſtinus, Sola charitas eſt, quæ ſemper detinet debitorem. Redditur

D enim cum impenditur, & cum reddita fuerit debetur: quia nullum eſt tempus in quo impendenda non ſit. Dicitur autem charitas lex libertatis, quia nos Deo ligat, nõ cogendo timore pœnarũ, ſed alliciendo deſiderio præmiorũ. Gal.5. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legẽ Chriſti *Iudicium enim ſine miſericordia,* id eſt, iudiciũ condemnationis *Illi qui non fecerit miſericordiam* exemplum patet in ſeruo nequã, cui debitum dimiſſum exprobratur. Matt.18. Quia non eſt miſertus conſerui ſui. Econtrà, Beati miſericordes, quia miſericordiã cõſequentur. Sed obijcitur cõtra hoc, quod dicit, Iudicium ſine miſericordia, &c. Quia in Pſal. Dicitur, Vniuerſę viæ Dñi, miſericordia & veritas. Reſponſio, Duplex eſt miſericordia, liberãs & relaxans. de prima loquitur hic, de ſecunda in Pſalmo. Vel ſic, Iudiciũ ſine miſericordia, tanta.ſ.quantam inueniret ſi miſericors fuiſſet *Superexaltat autem miſericordia iudicium* hoc multipliciter exponitur. Primo modo de miſericordia & iudicio hominis, & eſt ſenſus, ꝙ miſericordia hominis iudicium eius quo iudi- — Miſericordia duplex, liberãs.ſ. & relaxans.

cabitur

cabitur reddit cõmendabilius. Secundo modo de miſericordia Dei & iudicio eius, et eſt ſenſus, ꝙ miſericordia Dei ſemper relaxat & quaſi temperat iudicium ſuę ſeueritatis. Tertio modo de miſericordia hominis & iudicio Dei, & eſt ſenſus, ꝙ miſericordia hominis, quaſi vincit rigorem diſtrictionis ſentētię diuinæ debitæ pro peccatis. Quarto modo de miſericordia Dei & iudicio hominis, & eſt ſenſus, ꝙ plures ſaluantur per miſericordiam Dei, q̃ pro ſuis meritis proprijs. Quinto modo de effectu miſericordiæ Dei: in præſenti, & de effectu diuini iudicij in futuro: & eſt ſenſus, quód quantò miſericordia maior alicui in præſenti impenditur, tantò ſi ingratus fuerit, grauius in futuro punietur.

Nota ꝙ ex quo miſericordia ſuperexaltat iudicium, & maior eſt curia miſericordiæ, q̃ iuſtitiæ: ſicut à minori curia licitum eſt appellare ad maiorem, ita à curia iuſtitię ad curiam miſericordiæ. Miſericordia primò peccata purgat. Proue.15. Per miſericordiam & fidem purgantur peccata. Secundò pœnam peccatorũ relaxat. Daniel.4. Peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum. Tertiò cuſtodit à malo. Prouer.20. Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem. Quartò abundare facit in bono. Prouer.14. Miſericordia & veritas præparauit bona. Quintò hominum benedictionē meretur. Proue.22. Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur. Sextò Dei miſericordiã conſequitur. Matt.5. Beati miſericordes. Septimò euadit iudicium, vt hic, Superexaltat miſericordia iudiciũ. Octauò introducit in cœlum. Eccle.16. Omnis miſericordia faciet locum vnicuiq; ſecundum meritum ſuum.

Quid proderit fratres mei ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides ſaluare eum? ſi autem frater aut ſoror nudi ſunt, & indigeant victu quotidiano: dicat autem aliquis ex vobis, illis, Ite in pace, calefacimini, & ſaturamini: non dederitis autem eis, quæ neceſſaria ſunt corpori, quid proderit? Sic & fides ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa. Sed dicet aliquis, tu fidem habes, & ego opera habeo: oſtende mihi fidem tuam ſine operibus, & ego oſtendam tibi ex operibus fidem meam.

Hic oſtendit huiuſmodi opera eſſe neceſſaria cum fide. Et primò rationibus. Secundò exemplis, Vis autem ſcire. Rationibus probat quatuor. Primò quia fides informis nõ eſt homini ſalutifera. Secundò quia mortua eſt in ſemetipſa, Si autē aut frater aut ſoror. Tertiò quia meretur irrideri, Sed dicet quis, &c. Quartò quia cõmunis eſt dæmoni, Tu credis, quoniam vnus eſt Deus, &c. Dicit ergo *Quid prodeſt* ita ſunt neceſſaria opera miſericordiæ, & vitæ *Quid proderit fratres mei* ad ſalutē ſcilicet *Si fidem quis dicat ſe habere, opera autem non habeat?* conuenientia. ſ. ipſi fidei, & loquitur ſecundum Gloſſam, de illo qui habet tēpus operãdi, & negligit: quaſi diceret, fides informis nõ valet ad adeptionē beatitudinis, quãuis valere poſsit ad euitationē damnationis grauioris *Nunquid fides poterit ſaluare eum.* Quaſi dicat non. Sed contrà. Matt. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Item ad Rom.3. Arbitramur per fidem iuſtificari ſine operibus legis. Reſponſio: Vt dicit Gloſſa, verbum illud intelligitur in non habentibus tempus operandi: vel de fide formata, quæ eſt in paruulis: hic verò de fide informi *Si autem frater aut ſoror* fraternitate corporali, vel maximè ſpirituali *Nudi ſunt* ecce indigentia veſtitus *Et indigent victu quotidiano,* id eſt quondie neceſſario, ecce indigentia victus *Dicat autem ex vobis aliquis* *Ite in pace* quo ad hoſpitium *Calefacimini* quo ad veſtitum *Et ſaturamini* quo ad cibum *Non dederitis autem, quæ neceſſaria ſunt corpori* nec hoſpitium, nec veſtitum, nec victum *Quid proderit?* Quaſi dicat, nihil. Vnde ſi aliquis dicit pulchra verba indigenti ſine ſupplemēto neceſsitatis, nihil proſunt. Cõtrà Eccle.18. Nonne ardorem refrigerat ros, ſic & verbum melius, quam datum? Reſponſio. Non fit comparatio verbi ſolius ad datũ, ſed verbi cum dato ad ſolum datum. Vel loquitur de ardore vitij. ſ. impatientiæ ipſius

Fides cum operibus, quib' ſit neceſſaria.

E pauperis, nõ naturæ. ſ. eſuriei *Sic & fides, ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa.* Gloſſa, Sicut ſola verba pietatis nudum & eſurientem non recreant, ſi non cibus præbeatur & veſtis: ita fides verbotenus ſeruata non ſaluat. Et dicit in ſemetipſa, quia nõ eſt coniuncta principio vitæ. ſ. charitati. Gloſſa, Mortua eſt in ſemetipſa. i. contra ſemetipſam, quod enim promittit, opere nõ implet. 1. Ioan.3. Non diligamus verbo & lingua, ſed opere & veritate. Et nota ꝙ ſicut mortuũ dicitur quod caret ſenſu & motu: ſic qui fidem habet ſine operibus, nec ſenſu viget dilectionis, qui eſt ex charitate, & motu caret bonæ operationis. Dicit autē ſine operibus, pluraliter, quia ad fidem ſequitur actus interior, qui eſt credere: & exterior, qui eſt in bono opere *Sed dicet quis* quaſi nõ ſolũ in ſe eſt mortua, ſed apud alios irridēda *Sed dicit* gloſſa, irridendo *Quis* habens fidē & opera *Tu fidem habes,* id eſt, habere te dicis ſolam. ſ. ſine operibus *Et ego opera habeo* cum fide *Oſtende mihi fidem tuam* ſine operibus, quaſi dicat proba mihi te habere fidē per aliqua certa ſigna, quaſi dicat, Non

Fides quæ dicat mortua.

F poteris probare cum deſint opera, & verba non ſint teſtes ſufficientes. Nam vt dicit Auguſtinus, Fides dicitur eo, ꝙ fit quod dicitur, et Gregorius dicit, ꝙ probatio dilectionis eſt exhibitio operis *Et ego oſtendam tibi ex operibus fidem meam,* id eſt, probare poſſum me fidelem per opera mea.

Tu credis quoniam vnus eſt Deus: bene facis. Et dæmones credunt, & contremiſcunt. Vis autem ſcire homo inanis: quoniam fides ſine operibus otioſa eſt? Abraham pater noſter nonne ex operibus iuſtificatus eſt, offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare?

Hic oſtendit ꝙ cõmunis eſt dæmoni, quaſi dicat, nõ potes probare fidem tuam: ſed poſito, ꝙ habeas, non ſufficit *Tu credis quoniam vnus eſt Deus, bene facis* nam huiuſmodi credere eſt bonũ quoddam, ſed ſine operibus, imperfectũ *Et dæmones credunt,* ſcilicet, quod vnus eſt Deus, ſicut tu, qui tamen non ſunt in ſtatu ſalutis, ſed damnationis. Illa tamen dæmo

G num fides non propriè eſt fides, quia non eſt habitus infuſus, ſed eſt quædã credulitas non voluntaria, ſed neceſſaria, & quaſi cõmunibus & tormentis extorta. Vnde non aſſentiunt primæ veritati propter ſe, ſed magis ſentiunt eã: vnde fides in eis eſt concluſio, non argumentũ: nec habent cognitionem articulorũ inquantũ articuli, ſed inquantũ quædã entia nobilia *Et contremiſcunt* in hoc peioris conditionis eſt fides malorũ hominum, quoniã non timent diuinum iudicium. Gloſſa, Qui Deum non credunt, vel creditum non timent, dæmonibus crudeliores & proteruiores ſunt *Vis autem ſcire* hic probat exemplis, primò bonorũ, ſecundò malorum: ſimiliter & Raab: tertiò omniũ, Sicut enim corpus. In prima parte ponit, primò Abrahæ exemplũ. Secundò adaptat ad propoſitũ, Vides ergo quoniã fides. Tertiò confirmat per ſcripturæ ſacræ teſtimoniũ, & impleta eſt ſcriptura: Quartò concludit propoſitũ iam ſufficienter probatum, Videtis quoniã. Dicit ergo *Vis autem ſcire* certius. ſ. per exempla ſcripturæ *O homo inanis,* id eſt vacuus à bonis ope

Fides Dæmonũ qua lis ſit.

H ribus *Quoniam fides ſine operibus otioſa eſt,* quia nõ ſufficit ad ſalutem. Vel mortua eſt, quia non habet ſenſum dilectionis, nec motum bonæ operationis *Abraham pater noſter* ſecundũ carnem & ſm fidem. Eius autē exemplum merito inducit, quia fuit prima via credēdi *Nonne ex operibus iuſtificatus eſt* ſupple amplius, vt dicit Gloſſa interlinearis *Offerens,* id eſt offerre paratus. Gen.22. *Filium ſuum Iſaac ſuper altare.* Hoc autem fuit poſt fidē ſuſceptã. Vnde Gloſſa, per fidem, quam habebat iuſtus erat, tamē per opera, quæ addidit, amplius eſt iuſtificatus: quæ ſi non feciſſet, meritũ præcedentis fidei amiſiſſet. Gloſſa Bedæ, Magna tentatio cum filium iubebatur occidere: magna fides, cum etiam de mortuo credebat ſe ſemen poſſe ſuſcipere. Magnũ opus cum dilectiſsimum non dubitaret offerre. Ecce qualis fuerit eius oblatio, & qualis debet eſſe noſtra, debet enim fieri de re chara & pretioſa. Quod notatur cum dicitur, filium ſuum. Malach.1. Maledictus, qui habet in grege ſuo maſculũ, et offert debilē Deo. Item debet eſſe de re propria, nõ aliena: quod notatur

Qualis d[…] beat e[…] blatio […] ſtra' ex[…] plo Ab[…] ham d[…] ſtratur.

cum

cum dicitur ſuũ. Eccle.34. Qui offert ſacrificiũ de ſubſtantia pauperis, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui. Item debet eſſe cum cordis alacritate & lætitia, quod notatur cũ dicitur, Iſaac, qui interpretatur riſus. 1. Para. 29. In ſimplicitate cordis lætus obtulit vniuerſa hæc. Quartò cum debito honore & reuerentia, quod notatur cum dicitur, Super altare. Pſal. 50. Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ, &c Sed videtur falſum, quod dicit, Nonnè ex operibus iuſtificatus eſt, quia Roma. 4. Probat Apoſtolus, quòd Abraham ex fide iuſtificatus eſt, non ex operibus. Et ibidẽ dicitur, Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. ibi Gloſſa Auguſtini, Non ex operibus iuſtificatus eſt, ſed ex fide. Reſponſio, Apoſtolus & Auguſtinus loquuntur de operibus præcedentibus fidem, ſcilicet operibus legalibus, vt patet ibidem: ex quibus nullus plenè iuſtificatus eſt: hic autem loquitur de operibus ſequentibus fidem, quæ dicuntur iuſtificare non ſecundum, quod iuſtificatio dicitur iuſtitiæ infuſio, ſed ſecundum, quod dicitur iuſtitię exercitatio, vel oſtenſio, vel cõſummatio. Res enim dicitur fieri quando perficitur, vel innoteſcit.

A

B

Vides igitur, quoniam fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides conſummata eſt. Et impleta eſt ſcriptura dicens, Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, & amicus Dei appellatus eſt. Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & nõ ex fide tantum? Similiter autem & Raab meretrix, nonnè ex operibus iuſtificata eſt, ſuſcipiens nuntios, & per aliam viam eijciens? Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt: ita fides ſine operibus mortua eſt.

Hic adaptat ad propoſitum *Vides* ſcilicet per exemplũ Abrahę *Quoniam fides cooperabatur operibus illius,* id eſt fides per quam ante iuſtus erat, duxit eum ad opera *Et ex operibus,* ſcilicet ſequẽtibus fidem *Fides conſummata eſt,* id eſt, augmentata & comprobata & oſtenſa Gen. 22. Nunc cognoui, ꝙ timeas Deum. *Et impleta eſt ſcriptura* per hoc ſcilicet, ꝙ filium ſuũ offerebat, & tamen ſuſcitandũ credebat *Dicens* Gen. 15. *Credidit Abraham Deo,* ſcilicet præcipienti & promittenti difficilia *Et reputatum eſt illi* à Deo *Ad iuſtitiam* ſcilicet maiorẽ per ipſum credere *Et amicus Dei appellatus eſt* ab hominibus illius temporis: vel à Deo propter ſignum dilectionis Dei, ꝙ paratus fuit offerre filium ſuum pro amore eius, non ſolum paſsiuè, ſicut, iuxta illud, Amice, &c. Matt. 20. Iudas: ſed actiuè & paſsiuè *Videtis ergo,* id eſt, videre poteſtis authoritate ſcripturę *Quoniam ex operibus* ſequentibus fidem *Iuſtificatur homo,* id eſt magis iuſtus efficitur, & in iuſtitia conſeruatur *Et non ex fide tantum* quando ſcilicet adeſt facultas operandi: alioquin fides ſufficit, vt patet in latrone: cui dictum eſt propter fidem cordis, & cõfeſsionẽ oris, Hodie mecum eris in paradiſo. Luc. 23. *Similiter & Raab* probauit exemplo fideliũ, hic probat exemplo infidelium *Similiter & Raab meretrix, nonne ex operibus iuſtificata eſt.* Gloſſa, Ne cauſarentur opera tanti patris ſe imitari non poſſe, addit exemplũ mulieris peccatricis, quæ per opera miſericordiæ & hoſpitalitatis ſoluta eſt à peccatis, & annumerata generationibus ſaluatoris, quaſi dicat, Et ſi non poteſtis ſequi Abraham, ſequamini meretricem. Sed per quæ opera? per opera hoſpitalitatis & occultationis & inſtructionis, qua via reuerterentur: quæ omnia erant opera miſericordiæ. Vnde ſequitur *Suſcipiens nuntios* exploratores vrbis Hierico, Ioſue. 2. *Et alia via eijciens* ne a viris ciuitatis occiderentur. *Eijciens* per feneſtram, eos dimittendo. Ioſue. 2. Quòd autem habuerit fidem antequã ſic operaretur, patet ex verbis ſuis, Noui ꝙ Dominus tradiderit vobis terram *Sicut enim corpus ſine ſpiritu* hic probat exemplo omnium. Sicut enim, quaſi dicat, verè ex operibus hæ perſonæ ſunt iuſtificatæ *Sicut enim corpus humanum mortuum eſt ſine ſpiritu* carens ſenſu & motu *Ita fides ſine operibus mortua eſt.* Quia à charitate operãte, quę eſt vita eius ſeparata. Hieronymus, Ille vere credit, qui exercet operibus, quod credit. Hieronymus, Quid prodeſt ſi impie agis

C

D

A Deũ voce inuocans, quẽ operibus negas? Nota ꝙ oportet nos habere fidem veram nõ fictam. 1. Timo. 1. Charitas eſt finis præcepti, &c. Certam non dubiam, ſupra. 1. cap. Poſtulet autẽ in fide, &c. Matt. 13. Modicæ fidei, &c. Vnam non diuiſam. Ephe. 4. Vnus Deus, vna fides. Viuã non mortuam. Abac. 2. Iuſtus autẽ ex fide viuit. Magnam non paruam. Matt. 15. O mulier magna eſt fides tua. Feruidam nõ tepidam. Matt. 17. Si habueritis fidem ſicut granum. Operoſam non otioſam, vt hic, Fides ſine operibus otioſa eſt. Firmam non infirmam. Col. 2. Gaudeo videns ordinem veſtrum & firmamentum fidei veſtræ. Animoſam non timidam. Ephe. 6. In omnibus ſumentes ſcutum fidei. Perpetuam non tranſitoriam. Tobiæ. 2. Filij ſanctorum ſumus, & vitam illam expectamus, quam Deus daturus eſt illis, qui fidem non mutant. Fides multiplex.

CAPIT. III.

Ex linguæ vitio prodeunt, multiloquium, immunditia, male dicentia, diſſidium, & contentio, ſapientia vero cœleſtis, hæc omnia diſſipat.

B

NOlite plures magiſtri fieri, fratres mei: ſcientes quoniam maius iudicium ſumitis. In multis enim offendimus omnes.

Suprà inſtruxit Iacobus quantum ad bonum ſe habendi in ijs, quæ ſpectant ad potentiam: hic informat quantũ ad modum ſe habendi in ijs, quæ ſpectant ad ſcientiam. Ad habendum autem ſe ordinate in ſcientia, requiritur cordis ordinatio & cõuerſationis. Primò hęc pars diuiditur in tres. In prima informat ſaluratos quantum ad ordinationem cordis: In ſecunda ad ordinationem ſermonis, Si quis in verbo non offendit: In tertia quantum ad ordinationem conuerſationis, Si quis ſapiens & diſciplinatus. Ad informandum nos autem quantum ad ordinem cordis reuocat nos ab indigno appetitu magiſterij, oſtendens duo pericula huius officij. Primum eſt ex aggrauatione pœnę. Secundum eſt ex multiplicatione offenſæ, ibi, In multis enim offendimus. Vel ſecundum aliam diuiſionem hic hortatur a malo, quod eſt in extollentia ſui per officium magiſterij. Vbi ab ambitione magiſterij primò retrahit imperitos: ſecundo peritos, Quis ſapiens. In prima retrahit a deordinatione cordis: ſecundò oris, ibi, Si quis in verbo non offendit, &c. Dicit ergo *Nolite* gloſſa, Sicut monui vos ad bona opera facienda, ſic moneo ad vitanda ſtulta magiſteria. Huius autem exhortationis neceſsitatem oſtendit Beda in gloſſa, Multi fuerunt temporibus Apoſtolorum, qui deſcendentes de Iudæa Antiochiam, non bene inſtructi in lege fidei, docebant credentes ex gentibus debere circuncidi, & alios errores inducebant: hos igitur ab officio verbi remouet ne impediant veros prædicatores. Vnde beatus Iacobus magis prohibet inſufficientiam, quę frequenter oritur ex pluralitate, quàm pluralitatem. vnde *Nolite plures magiſtri fieri, plures,* id eſt, diuiſi, quia in eo, quod vera dicunt, omnes magiſtri vnus magiſter ſunt, quia officium vnius magiſtri cœleſtis peragunt. Matt. 23. Vnus eſt magiſter veſter: Vel hic dicit, quòd magiſterium ex neceſsitate eſt ſuſcipiendum, non ambitioſa voluntate appetendum. Vel plures magiſtri dicuntur, ratione inordinatæ intentionis, quia quærunt temporalia, de animabus non curant. Vel plures ſunt, qui aliud docent, aliud faciunt. Vel nolite plures magiſtri fieri, id eſt, idiotę & ſtulti. Gloſſa, Niſi tantum diſcreti & in ſcripturis docti. Vel plures magiſtri, id eſt, plurium eccleſiarum rectores. vnde Gloſſa, In pluribus eccleſiis *Fratres mei* quibus bona cupio *Scientes quoniam maius iudicium ſumitis* ſcilicet damnationis. Gloſſa, Qui indoctus officium docendi vſurpat, & Chriſtum non ſyncere nuntiat, maiorem damnationem meretur, quàm ſi ſolus in ſuo ſcelere periret. Contrà verò, qui bene docet, maiorem gloriam acquirit, Sapientiæ. 6. Iudicium ijs, qui præſunt fiet. Et verè periculoſum eſt hoc, quia *In multis enim offendimus omnes* multò fortius, qui alijs præſunt. Gloſſa, Omnes, non tantũ nos minus erudiți, ſed etiam nos maiores.

C

D

Diſsimiliter peccat iuſtus & iniuſtus.

maiores. Gloſſa, ſe illis connumerat, vt liberius arguat. B Aliter tamē offendit iuſtus, aliter iniuſtus, vt tangit gloſſa. Nam iuſtus venialiter, carnis fragilitate, & cito reſurgit. Iniuſtus mortaliter, animi malignitate, nec per pœnitentiam reſurgit. Sed obijcitur de hoc, quod dicit, Nolite plures magiſtri fieri: ſecundum hoc videtur, ꝙ magiſtri veritatis non ſunt multiplicandi, maximè in eadem eccleſia, vt tangit Gloſſa, Reſponſio, Ad hoc reſpondet Gloſſa, Nolite plures magiſtri fieri, niſi diſcreti & in ſcripturis docti. Non ergo prohibet quantitatem ſed qualitatem, quam tamen nomine quantitatis ſignificat, quia frequenter eam conſequitur.

Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir. Poteſt autem freno circunducere totum corpus. Si autē equis frena in ora mittimus, ad conſentiendum nobis, omne corpus illorū circunferimus: & ecce naues cum magnæ ſint, & à ventis validis minentur, circunferuntur à modico F *gubernaculo, vbi impetus dirigentis voluerit: ita & lingua modicum quidem membrū eſt, & magna exaltat.*

Hic inſtruit eos quantum ad ordinationem ſermonis. Et primò oſtendit cōmodum cohercitionis linguæ. Secundò damna laxationis, Ecce quantus ignis. Tertiò difficultas repreſsionis, Omnis enim natura. In prima parte primò cōmoditas moderaminis linguæ proponitur. Secundò probatur, Poteſt enim freno. Tertiò probatio declaratur per exempla equorum & nauium, Si autem equis frena, vbi primò ponit illa exempla, poſtea adaptat illa ad propoſitum, ita & lingua. Dicit ergo *Si quis, &c.* Quaſi dicat, verè in multis offendimus *Si quis in verbo non offendit.* Quaſi dicat, rarus eſt. Gloſſa, Vult oſtendere ineuitabilem verbi offenſionem, vt imperitos deterreat, ne cupiant prælationem: quia qui cupit præeſſe, oportet alijs perfectiorē eſſe, ne offendat dum debet prodeſſe *Hic perfectus eſt.* Gloſſa, nō alijs. Ex hoc videtur, ꝙ nullus pfectus ſit, quia Eccle. 19. G Quis eſt, qui non offendit in lingua? Reſponſio, Loquitur de offenſa in verbo doctrinę, à qua poteſt homo cauere bene. Vel ſecundum gloſſam loquitur nō de offenſa in verbis omnibus, ſed de offenſa grauiori in verbis doloſis, aut detractorijs, aut mendacibus *Poteſt enim freno* hic probat, ꝙ perfectus eſt vir, qui non offendit verbo. Ratio talis eſt, qui poteſt corpus ſuum circunducere ad voluntatem ſuam ad opus bonum, hic perfectus eſt: ſed qui poteſt moderari linguam ſuam, poteſt ad libitum corpus ſuum circunducere ad opus bonū: ergo, &c. Prima per ſe nota eſt: media oſtenditur duplici ſimilitudine. Prima à freno ſumitur, quo circunducitur equus iuxta voluntatem ſeſſoris. Secunda à gubernaculo, quo regitur nauis ſecundū placitum gubernantis. Dicit ergo *Poteſt enim,* quòd qui non offendit in lingua, hic perfectus eſt vir *Poteſt enim freno,* id eſt, moderamine, vel temperantia linguæ *Circunducere,* id eſt, ad voluntatē ſuam quando vult ducere *Totum corpus,* id eſt, omnia membra ſui corporis, vt vult Gloſſa, quia lingua inter cætera minus poteſt refrenari. Ideo dicitur Eccle. 28. Verbis tuis facito ſta- H teram, & frenos ori tuo rectos: & attende ne fortè labaris in lingua tua *Si autem equis frena in ora mittimus ad conſentiendum nobis,* id eſt, vt cōſentiant nobis volentibus circunducere eos *Et omne,* id eſt, totum *Corpus illorum circunferimus,* id eſt, ad voluntatem noſtram circunducimus. Gloſſa, Subaudi multò magis in ora noſtra debemus mittere, vnde ſicut dicit alia Gloſſa, Similitudo de equis ad linguam conuenientiam & facultatem refrenandæ linguę oſtendit. Poſtea ponit aliam ſimilitudinem *Ecce naues cum magnæ ſint* & ideo maiori impetu feruntur, *Et à ventis valentibus,* id eſt fortibus, vel validis *Minentur,* id eſt, ducantur quadam violentia, ſicut qui minantur *Circunferuntur tamen à modico gubernaculo, vbi impetus dirigentis voluerit,* Id eſt voluntas gubernantis: quæ bene dicitur impetus, quia non ſemper per deliberationem operatur, ſcilicet quando naues impetu ventorum agitantur *Ita & lingua modicum quidem membrum eſt* in quantitate, ſed magnum in virtute *Et magna,* id eſt, mentes hominū magnas *Exaltat,*

id eſt, exaltari facit in magnis præmijs, ſi cuſtodia[...] etiam in magnis pœnis, ſi non cuſtodiatur. Matt. 15. [...]bis tuis condemnaberis. Vel magna exaltat, ſe iacta[...] alijs adulando. Et nota ꝙ ſicut dicit Gloſſa, Mag[...]ues in mari, mentes hominum in mundo: vnde P[...] mare magnum, & ſpatioſum manibus. Venti à qui[...]nantur, ſunt appetitus mentium. Iſti autem venti in mari huius mundi ſunt quatuor, à quatuor partibus flantes, & ferè totum mundum ſubuertentes: de quibus dicitur Danielis ſeptimo, quòd quatuor venti pugnabant in magno mari. Primus eſt tentatio pręſumptionis: iſte flat ab Oriente, id eſt nimia confidentia diuinæ miſericordiæ, vel nimia operum ſuorum præſumptione. Secundus ventus eſt tentatio deſperationis, & iſte flat ab Occidente, id eſt, à diffidentia diuinæ miſericordiæ, & conſideratione iniquitatis propriæ. Tertius eſt tentatio mundanæ proſperitatis: qui flat à Meridie, id eſt à proſperitatis conſideratione. Quartus verò eſt tentatio ſiue timor aduerſitatis & miſeriæ, & F iſte flat ab Aquilone, ex conſideratione aſperitatis pœnitentiæ. Gubernaculum verò in iſto mari, eſt cordis intentio, ſicut dicit Gloſſa, Qui ergo habet peruerſam intentionem eſt ſicut ſopitus gubernator in medio mari amiſſo clauo.

Ecce quantus ignis, quàm magnam ſyluam incendit. Et lingua noſtra, ignis eſt, vniuerſitas iniquitatis. Lingua conſtituitur in membris noſtris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam natiuitatis noſtræ, inflammata à gehenna.

Suprà poſuit cōmodum cohertionis linguæ, hic ponit damna, quæ proueniunt ex eius laxatione. Vnum eſt, inquantum bonum conſumit: vnde comparatur igni. Aliud inquantum mala cōmittit, vnde dicitur vniuerſitas iniquitatis. Primò ergo ponit iſta duo damna in generali. Secundò in ſpeciali, ibi, Lingua cōſtituitur in mēbris noſtris, &c. G Dicit ergo *Ecce quantus ignis* Ita lingua modicum membrū eſt, & magna exaltat. *Et ecce,* id eſt in euidenti eſt *Quantus ignis,* id eſt, quàm paruus ignis *Quam magnam ſyluam incendit,* quàm id eſt, valde magnam. Eccle. 11. A ſcintilla vna augetur ignis. Gloſſa, Sic lingua incontinens magnā materiam operum perire facit *Et lingua ignis eſt,* id eſt, inflāmata ſicut ignis. Dicitur autem ignis propter ſui mobilitatē, ſiue velocitatem, quia vtrunq; maximè mobile eſt, vel propter ardorem loquendi: & alios inflammandi. Eccle. 20. Apertio oris illius inflammando eſt *Vniuerſitas iniquitatis ipſa eſt,* quia ſicut dicit Gloſſa, Ferè per ipſam omnia facinora aut concinnantur, vt latrocinia & ſtupra: aut patranē, vt periuria & falſa teſtimonia: aut defenduntur, vt cum quilibet impius excuſat malum, quod cōmiſit, ſimulat bonū, quod non fecit. Vel dicitur vniuerſitas iniquitatis, quia per linguam peccat homo cōtra Deum, blaſphemando, & periurando: contra proximum, detrahendo, conuiciando: contra ſeipſum, iactando: & ſic euacuāt omnia bona *Lingua con-* H *ſtituitur* hic ponuntur damna in ſpeciali, vnde dicit *Lingua conſtituitur in membris noſtris,* id eſt inter membra noſtra *Quæ maculat totum corpus,* id eſt, totam congeriem bonorum operum, quaſi quorundam membrorum: & hoc quo ad opera iam facta. Sic accipitur corpus. Lucæ. 11. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit *Et inflammat rotam natiuitatis noſtræ,* id eſt, curſum vitæ huius inſtabilem. vnde rota fortunæ dicitur: & hoc quo ad opera fienda. Gloſſa, Inflammatur hæc rota natiuitatis noſtræ igne linguæ, cum vitium natiuæ perturbationis ineptis & noxijs ſermonibus accumulatur *Inflammata,* ſcilicet lingua, *A gehenna,* id eſt, à ſuggeſtione diaboli, qui ſecundum Gloſſam, meritò gehennę comparatur, quia ſicut gehenna ſemper ardet, ita diabolus vbicunq; ſit, ſiue in aere, ſiue ſub terra, ſecum fert tormenta ſuarum flammarum. Hic primò inuidendo malum ſuggerit, deinde per linguam aperit, & poſtea per cætera membra ad effectum perducit, ſicut dicit Gloſſa.

Omnis enim natura beſtiarũ & volucrum & ſerpentium & cæterorum domantur, & domita ſunt à natura humana: linguam autem nullus hominũ domare poteſt.

Hic eſt alia pars in qua oſtenditur difficultas repreſsionis linguæ, & primò notatur difficultas: ſecundò difficultatis cauſa. Inquietum enim malum eſt. Hæc autem difficultas oſtenditur ex comparatione ad alia animalia difficile domabilia. vnde dicit *Omnis enim natura* ita hæc prædicta mala proueniunt ex lingua: & certè non eſt mirum, quia eſt difficilis ad domandum *Omnis enim natura beſtiarum,* id eſt, animaliũ ferocium *Quadrupedum,* vt leonũ & eiuſmodi *Et volucrum,* vt aquilarum *Et ſerpentium* quales ſunt, qui repunt in terra *Et cæterorum animalium* ſylueſtrium *Domatur.* Gloſſa, quotidie. Vel domatur, id eſt, domabilis & domita eſt. Gloſſa, iam antea *A natura humana,* id eſt, ab homine.

Sed quomodo eſt hoc verum cum multa videantur indomita? Reſponſio, poteſt dici, ꝙ loquitur pro ſtatu primæ innocentiæ. Vel, Omnis natura beſtiarum, id eſt, aliqua de omni ſcilicet de beſtijs, volucribus, ſerpentibus, &c. Nam vt dicit Gloſſa, narrat Plinius manſuetiſsimam aſpidem in Aegypto à patrefamilias domitam, & quotidie de cauerna ſua egreſſam. & à menſa eius annonam accipere ſolitã, Narrat etiam Marcellinus Tygridem manſuetam factam ab India, Athanaſio principi miſſam. Vel vt vult Gloſſa, hæc verba poſſunt intelligi metaphoricè. Quidam enim ſunt beſtiæ, id eſt, beſtiales ſenſu & opere, vt prædones & homicidæ. Quidam volucres ineſtabilitate. Quidam verò ſerpentes aſtutia nocendi, & iſti poſſunt facilius conuerti, quàm lingua à malo refrenari, vnde ſequitur *Linguam autem nullus hominum domare poteſt,* id eſt, regere quin labatur aliquo modo. Gloſſa, Nullus eſt, qui aliquando in lingua non delinquat. Sed contrà. Pſal. Dixi cuſtodiam vias meas, vt nõ delinquam in lingua mea. Reſponſio, Poteſt ſeruari à delicto graui, ſicut doli, detractionis, iactantiæ, ſed non à leui ſemper: imò omnes offendunt, vel ſuperfluè, vel otioſè loquendo. Gloſſa, Nullus doctorũ poteſt domare linguam verboſorum ſubditorum: Eſt enim.

Inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipſa benedicimus Deum & patrem, & in ipſa maledicimus homines, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei facti ſunt. Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hæc ita fieri. Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem, & amaram aquam? Nunquid poteſt fratres mei, ficus vuas facere: aut vitis, ficus? Sic neq; ſalſa, dulcem poteſt facere aquam.

Hic oſtenditur cauſa difficultatis repreſsionis linguæ: & ponitur duplex. Prima ſumpta eſt ab inquietudine: Secunda ab infectione, ibi, Plena veneno. Tertiò hoc probat, ibi, In ipſa benedicimus Deũ. vbi primò probat: ſecundò improbat, Non oportet: tertiò exemplis confirmat, Nunquid fons. Primò exemplo fontis: ſecundò exemplo arboris, Nunquid poteſt fratres, &c. Tertiò exemplo aquæ, Sic neq;, &c. Quaſi dicat, ita non poteſt domari, vel reprimi, quia *Inquietum malum eſt,* quia eſt membrum labile & lubricum, quia conſiſtit in humido, vnde non ita citò fatigatur ſicut aliud membrũ. Inquietũ dicitur, quia citò tranſit de malo ad malum, vt à conuitijs ad ſcurrilia, ab illis ad detractiones: vel quia citò tranſit de vno in alium, & multos facit malos, vel eos offendendo, vel exemplo corrumpendo *Plena veneno mortifero.* Gloſſa, More veneni ſerpit de vno in alium tranſeundo. Et dicit mortifero, ferente mortem, non corporis tantum, ſed animæ: vt patet in detractore, qui vno ictu tres interficit, ſcilicet ſe loquentem, & libenter audientem, et eum de quo loquitur impatienter ſuſtinentem. Et verè plena veneno, quia ex ipſa procedit benedictio & maledictio, vnde *In ipſa benedicimus Deum patrem,* id eſt, totam trinitatem: quæ Deus eſt, per potentiam creationis: pater per gratiam adoptionis. Vel Deum, id eſt filium cui appro-

A priatur ſapientia. Deus enim dicitur à theaon, quod eſt videns *Et patrem,* cui appropriatur potentia. Benedicimus loquam, gratias agendo & laudando. *Et in ipſa maledicimus* apertè conuitiando, vel occultè detrahendo homines, qui ad ſimilitudinem Dei facti ſunt. Gloſſa, Rationales, vt ipſe eſt, vel ſicut ipſe principaliter præeſt omnibus, ita & homines cæteris creaturis, vnde ſimilitudo ibi accipitur largè, pro omni conformitate ad Deũ ſiue naturali, ſiue gratuita. Gene. 1. Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Dicitur autem factus ad ſimilitudinem & ex parte animæ ſecundũ tres potentias imaginis, & ex parte corporis ſecundum erectionem eius ad cœleſtia, & ex parte coniuncti ſecundũ repreſentationẽ totius exemplaris quo ad corporalia & ſpiritualia *Ex ipſo ore* primò ex ore cordis, poſtmodum ex ore corporis procedit maledictio in hominem: & benedictio in Deum, qui eſt creator hominis: quæ ſunt res valde contrariæ. Et dicit *Procedit* ad exemplũ aliorum, quia vt dicit Gloſſa, alij videntes, quod agimus exem-

B plo noſtro inducuntur, vt ſimiliter faciant *Non oportet fratres mei hæc ita fieri.* Gloſſa, non eſt vtile, ſcilicet benedictionem & maledictionẽ procedere ex eodem ore, & hoc patet per exemplum *Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam?* Quaſi dicat, non. Similiter nec aliquis debet diſſoluere linguam in amaritudinem maledictionis, & dulcedinem benedictionis. Sicut enim tangit Gloſſa, Si miſces ſimul dulcem & amaram aquam, cõmixtione amaræ, dulcis in amaram conuertitur, non amara in dulcem. Si quæratur, quæ eſt ratio, quare potius dulcis in amaram, quã amara in dulcem vertatur. Reſponſio, Dulce medium eſt in ſaporibus: quod patet ex hoc, ꝙ ſenſus in medijs delectantur amarum verò eſt extremum: quod patet ex hoc, ꝙ ſenſus triſtatur in extremis: facilè verò diſceditur à medio, ſed nõ facile acceditur. Idem probat exemplo arboris *Nunquid poteſt fratres mei ficus vuas facere, aut vitis ficus?* Quaſi dicat, nõ. Nam vt dicit Gloſſa, ſicut arbor amiſſo naturali fructu, fructum alterius arboris ferre non poteſt: ſic maledictus, & ſi bene

Amarũ cũ dulci commixtũ, cur dulce fit amarum, & non amarum dulce.

C loqui videatur, fructũ benedictionis non habet *Sic,* id eſt, ſicut fons & arbor *Neque ſalſa* aqua ſcilicet *Dulcem poteſt facere aquam* immediatè ſcilicet. Poteſt tamen de aqua ſalſa fieri dulcis per tranſcolationem factam in vaſe terreo miſſo in mare, vt docet Philoſophus. Sic etiam de mari exeunt flumina dulcia per tranſcolationẽ terræ. Nota linguam malã multiplicem, ſcilicet tertiam detractorum. Eccle. 28. Lingua tertia multos cõmouet, & diſperſit illos de gente in gentem. Falſam adulatorum. Eccle. 20. Qui edunt panem illius, falſæ linguæ ſunt. Magniloquam ſuperborum. Pſal. Diſperdat Dominus vniuerſa labia doloſa. Vipeream hæreticorum. Iob. 20. Occidet eum lingua viperæ. Blaſphemam maledictorum. Iob. 10. Imitaris linguam blaſphemantem, & condemnabit te os tuum. Doloſam hypocritarum. Pſalm. 119. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, &c. Coinquinatam luxurioſorum. Eccleſia. 51. Liberaſti me à lingua coinquinata. Iniquã aduocatorum. Prouer. 17. Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labijs

Lingua mala multiplex.

D mendacibus.

Quis ſapiens & diſciplinatus inter vos? Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam in manſuetudine ſapientiæ. Quòd ſi zelum amarum habetis, & contentiones ſunt in cordibus veſtris: nolite gloriari, & mendaces eſſe aduerſus veritatem.

Suprà inſtruxit Iacobus ſalutatos, quantum ad ordinationem cordis & ſermonis, hic inſtruit eos quantum ad ordinationem conuerſationis: vbi primò monet eos facto potius quàm verbo oſtendere ſapientiã ſuam. Secundò oſtendit ꝙ aliter non veram, ſed falſam habent ſapientiã. Quòd ſi zelum amarum. Tertiò deſcribit ſapientiam falſam, Non eſt enim iſta ſapientia. Quartò econtra deſcribit ſapientiã veram, Quæ autem deſurſum eſt, & primò à merito præſenti: ſecundò à præmio futuro, Fructus autem iuſtitiæ. Dicit ergo *Quis ſapiens.* Gloſſa, Non debetis cito effici doctores,

& ores, quia quis eſt ex vobis ſapiens? Gloſſa, cognitione. Eſt enim ſapientia rerum humanarum atq; diuinarum cognitio, vt dicit Auguſtinus *Et diſciplinam* exercitio vitæ, vt dicit Gloſſa, Nam vt ait Auguſtinus, Diſciplina eſt ordinata morum correctio. Hoc petit Pſalmiſta, Bonitatem & ſapientiam & diſciplinam doce me. Quis, quaſi dicat, rarus *Oſtendat ex bona conuerſatione ſua* ſcilicet exteriori. Gloſſa, Prius diſcat bene operari, q̃ alios inſtruere, vt bene conuerſando inter vos, exemplum aliorum poſsit eſſe. Act. 1. Cœpit Ieſus facere & docere. Bernardus, Efficacior eſt vox operis, quàm ſermonis: nec ſufficit doctori facere, ſed etiam oſtendere. Matt. 5. Sic luceat lux veſtra, &c. 1. Pet. 2. Conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam. & hoc *In manſuetudine ſapientiæ*, id eſt ſine indignatione iræ, ne propter ſuã ſapientiam & bonam operationem deſpiciat alios, vt dicit Gloſſa, Debet enim ſic oſtendere exempla perfectionis, ne propter hoc indignetur cõtra imperfectos, & deſpiciat eos *Sapientiæ*, id eſt ſapienti, vel diſcreto: vel quam ſapientia facit *Quod ſi Zelum amarum* indignationis, reſpectu aliorum, de malis indignatio dicitur zelus, quantum ad animi cõmotionem: amarus, quo ad annexam perturbationis anxietatem *Et contentiones* diſſenſiones de bonis. Et dicit contentiones pluraliter, quis frequenter difficile eſt contendere: ſed contentionibus deſeruire, & eas frequentare hoc turpe. 1. Cor. 11. Si quis videtur inter vos contentioſus eſſe *ſunt in cordibus veſtris*: quanuis non prorumpant in verba, vt dicit Gloſſa *Nolite gloriari de ſapientia* ſuperbiendo, aut ex huiuſmodi ſapientia gloriam æternam ſperando. *Et mendaces eſſe*, diſciplinam quam non habetis ſimulando: quia vt ait Gregorius, Vera iuſtitia cõpaſsionem habet, falſa indignatiõnẽ. *Aduerſus veritatem*, id eſt Chriſtum, qui eſt veritas. Gloſſa, Nolite mentiri Deo, cui in baptiſmo promeſiſtis pompis diaboli abrenuntiare: quod non facitis cum de bonis operibus ſuperbitis. Aliter exponitur in Gloſſa, quo ad principium, ſic. Quòd ſi zelum habetis, quo ad Deum, vt faciatis bona opera & ei placeatis: Amarum, quo ad proximũ, verbis indignantibus ipſum exaſperando & deſpiciendo: & contentiones, id eſt feruores contendendi, ſunt in cordibus veſtris, & ſi in verba non prorumpitis. Nolite gloriari, vt prius. Nota q̃ quadruplex eſt zelus, primò ignarus. Roma. 10. Secundum aliam literam, legem habent: ſed non ſecundum ſcientiam. Item amarus. Iacobi. 3. Quòd ſi zelum amarum, &c. Et. 1. ad Cor. 3. Malignus. Sapien. 1. Nolite zelare mortem in errorem vitæ veſtræ. Item bonus. Pſal. Zelus domus tuæ comedit me.

Zelus quadruplex.

Non eſt enim iſta ſapientia deſurſum deſcendẽs à patre luminum: ſed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio, ibi inconſtantia, & omne opus prauum.

Hic deſcribit ſapientiam falſam, cui merito in tali nõ eſt gloriandum. *Non eſt enim iſta ſapientia*, quæ ſcilicet cum indignatione ad alios & contentione. Gloſſa, Inflata & indignans. *Deſurſum deſcendens*, id eſt non à Deo, à quo eſt omne bonum: ſuprà. 1. Omne datum optimum. ſed potius deorſum aſcendens. Contrà Eccle. 1. Omnis ſapientia à Domino Deo eſt. Reſponſio, Sapientia eſt à Deo, ſed malus vſus non eſt à Deo: ſicut Romano. 7. Prudentia carnis, mors eſt. Vel poteſt dici, q̃ ipſa ſapientia de qua loquitur hic, nõ eſt ſapientia ſecundum exiſtentiam, ſed ſecundum apparentiam. Nam de vera ſapientia dicitur, q̃ non habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tedium conuictus illius: ſed gaudium & lætitiam. *Sed terrena*, id eſt terrenæ gloriæ cupida. *Animalis*, quærens voluptuoſa & carnalia, in quibus delectatur ſenſus, more animalium: non ſpiritualia, in quibus gaudet ſpiritus. *Et diabolica*, quærens dignitates ſuas, ſuggerit diabolus. Vel terrena, propter concupiſcentiã oculorum. Animalis, propter concupiſcentiam carnis. Diabolica, propter ſuperbiam vitæ. 1. Ioan. 1. Omne quod eſt in mundo, &c. Vel terrena, propter diuitias. Animalis, propter delicias: diabolica, propter honores. Et verè, non eſt à Deo. *Vbi enim eſt Zelus*, id eſt indignatio animi. *Et contentio*,

Vſus malus ſapientiæ non eſt à Deo.

E id eſt diſſenſio in verbis, quæ frequenter ſequitur ex indignatione, *Ibi inconſtantia*, id eſt inſtabilitas in bono. Nec mirum, quia nõ habet firmum humilitatis fundamentum: & omne opus exterius & interius prauum in malo, quis ex mala arbore non põt procedere niſi malus fructus. Matt. 7. Vel ſic, Vbi eſt zelus, id eſt inuidia & contentio in verbis, eſt inconſtantia, id eſt progreſſus in peccatis: quia talis non ſtat in vno malo, ſed à malo cordis procedit ad malũ oris, & ab illo ad peccatum operis.

Quæ autem deſurſum eſt ſapientia, primum quidem pudica eſt: deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericordia & fructibus bonis, non iudicans, ſine ſimulatione. Fructus autem iuſtitiæ, in pace ſeminatur, facientibus pacem.

Hic diſtinguit veram ſapientiam à merito: & primò à merito, quod conſiſtit in comparatione boni: ſecundò ab eo, quod cõſiſtit in declinatione mali, Non iudicans. A F merito in operatione boni dupliciter: primò ab eo, quod facit homo per ſe: ſecundò ab eo, quod facit homo excitatus aliunde, Suadibilis. Bonũ quod facit homo per ſe, vel pertinet ad ordinationem concupiſcibilis, ſic dicitur pudica: vel iraſcibilis, ſic pacifica: vel rationalis, ſic modeſta. Bonũ autem, quod facit homo aliunde excitatus, vel facit excitatus alterius verbo, Suadibilis: vel alterius exemplo, Bonis cõſentiens: vel alterius incõmodo, Plena miſericordia. Non iudicans. Hic tangitur meritum ſapientiæ in mali declinatione: primò ne fallatur, Non iudicans. Secundò ne fallat, Sine ſimulatione. Dicit ergo, *Quæ autem deſurſum eſt ſapientia*, id eſt, à Deo. Eccle. 1. Fons ſapientiæ, verbum Dei in excelſis. *Primum quidem pudica eſt*, id eſt, caſta in ſe. Hic eſt primus color in pictura ſapientiæ, qua reformat imaginẽ Dei in anima per peccatum deformata, ſcilicet candor pudicitiæ. Gloſſa, Niſi primò pudicitia ſedeat in mente, nulla perfectio ſequitur in opere. Deinde *Pacifica* ad proximũ. G Gloſſa, Per elationem ſe à Deo, vel à proximorum ſocietate non diſtinguit. Pacifica, hominem pacificans cum Deo, hominẽ cum homine, & in eodem homine ſpiritum cum carne, vt carnem ſibi ſubijciat. *Modeſta* in operibus ſuis modum tenens. Modus eſt, ſtare in medio, nec modum excedens, nec infrà ſubſiſtens, nec parum, nec nimis. Verſus, Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, Quos vltra citraq; nequit conſiſtere rectum. *Suadibilis*, ab alijs in corrigendis defectibus ſuis. Gloſſa, Si in aliquo minus agit propter negligentiã, vel ignorantiam, ſuaſioni bonorum aſſenſum præbet: cui ergo ſuaderi non poteſt, vt in aliquo ſe errasse recognoſcat, ſapientia caret. *Bonis conſentiens*, amando & promouendo aliorum bona, & etiam imitando. Gloſſa, Quæ bonis placent, ſibi non diſplicent. *Plena miſericordia*, reuelando aliorum mala pœnæ. *Et fructibus bonis*, id eſt bonis operibus. Miſericordia, quantum ad affectum per compaſsionem: fructus boni, quantum ad effectum per bonam operationẽ. Vnde Gloſſa, Fructibus bonis, id eſt miſericordiæ operibus, ieiunijs, eleemoſynis, vigilijs, oratio- H nibus. *Non iudicans*, quo ad intentionem aliorum, iudicio, ſcilicet ſuſpitionis, vel condemnationis. Matt. 6. Nolite iudicare, & non iudicabimini. *Sine ſimulatione*, quo ad intentionem propriam. Gloſſa, Non poſtulat videri doctior, vel ſanctior, quàm eſt, ne lateat proximum ad commendationem ſui, quod contentioſa ſapientia facit. Scit enim, quòd ſimulatores & callidi prouocant iram Dei. Iob. 36. Et quòd vt ait Auguſtinus, ſimulata æquitas nõ eſt æqualitas, ſed duplex iniquitas. Poſſunt autem hæ octo conditiones ſapientiæ reduci ad octo beatitudines, Matthæi quinto. Ipſa quidem ſapientia, pudica eſt, per munditiam cordis: pacifica, per pacificationem: Modeſta, per paupertatem: ſuadibilis, per mitatem: bonis conſentiens, per eſuriem iuſtitiæ: plena miſericordia, per miſericordiæ amorem: non iudicans, ſed compatiens, per luctum: ſine ſimulatione, per tolerantiam perſecutionum. *Fructus autem iuſtitiæ*, Hic eam deſcribit à præmio: quaſi ſic dicat

Hæc Se[illegible]

Sapien[illegible] cõditio[illegible] octo.

dicat. Gloſſa, Non ſolũ propter prædicta debetis huiuſmodi ſapientiam appetere, ſed ideo, quia fructus, id eſt merces iuſtitiæ, quæ pro iuſtis operibus redditur. Et dicit, iuſtitię, quia ipſa eſt vera ſapientia. Iob. 28. Ecce timor Domini ipſe eſt ſapientia. *In pace*, id eſt, in ſpe pacis ęternę, *ſeminatur*, ad habendum præparatur: ſeminatur, inquam, *Facientibus* ad vtilitatẽ facientium *Pacem*. Gloſſa, Opera pacis. Eſa. 32. Erit opus iuſtitiæ pax. 1. Corin. 9. Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet.

CAPIT. IIII.

Contentiones fugiendo, & affectibus non indulgendo, á mundo, & diabolo facile recedemus, ac accedemus á Deum, & proximo coniungemur.

VNde bella & lites in vobis? Nonnè ex concupiſcentijs veſtris, quæ militant in membris veſtris?

Suprà informauit Iacobus quantũ ad modum ſe habendi in ĳs, quæ pertinent ad potentiam & ſcientiam, hic informat quantum ad modum ſe habendi in ĳs, quę pertinẽt ad diuitias, vt ſic reuocet à cupiditate. Et quia contra diuitias homo deordinatur dupliciter. Primó per concupiſcentiã in appetendo ſecundo per auaritiam in retinendo: ideo primò inſtruit contra concupiſcentiã acquirendi. Secundò contra auaritiã retinendi. 5. cap. Agite nunc diuites. Vel ſic, Suprà. 2. cap. Dehortatus eſt à malo, quod eſt in contemptum proximi, ſuprà. 3. A malo, quod eſt in extollentia ſui per appetitũ magiſterĳ, hic dehortatur eos à malo, quod eſt in concupiſcentia mundi, & hoc tribus modis. Primò oſtendendo mala mundanæ concupiſcentiæ. Secundò exhortando ad ſtatum pœnitentiæ, Subditi eſtote Deo. Tertiò declarando incertitudinem humanæ vitæ, Ecce qui nos dicitis. In prima parte mala, quæ ſequuntur mundi concupiſcentiam oſtendit: & primò mala reſpectu proximi. Secundò mala reſpectu Dei, Adulteri neſcitis. Malorum reſpectu proximi primò cauſam inquirit. Secundò mala multa exponit, Concupiſcitis, &c. Tertiò damnũ conſequens oſtendit: Petitis & non accipitis. Dicit ergo, *Vnde bella*. Gloſſa, quaſi dicat, hoc ex ſapientia habetur, pax hic & in futuro: ſed econtra in vobis, vnde bella, id eſt, impugnationes in factis, *Et lites*, id eſt, impugnationes in verbis, *In vobis*, id eſt, inter vos. *Nonne ex concupiſcentiis veſtris* interioribus. Gloſſa, quod mens praua ſuggerit, manus & lingua intemperanter obedit, cum tamen ſcriptũ ſit Eccle. 18. Poſt concupiſcentias tuas, non eas. Et cõcupiſcentias dicit pluraliter, quia plures ſunt. Quia ergo malè concupiſcitis diuitias, ideo lites, & bella ſunt in vobis. *Quæ*, inquã, concupiſcentiæ, *Militant*, id eſt pugnant & dominantur: ſicut ille qui militat, dominatur equo ſuo. *In membris veſtris*, quia cõcupiſcentia dominatur membris, & eius imperio membra mouentur ad diuitias adipiſcendas, & concupiſcentias exequendas: & hoc in factis exterioribus.

Concupiſcitis & non habetis: occiditis & zelatis, & non poteſtis adipiſci: litigatis & belligeratis, & non habetis, propter quod non poſtulatis: petitis & non accipitis, eò quod malè petatis, vt in cõcupiſcentijs veſtris inſumatis.

Poſita radice mala, determinat ramos eius. Primus eſt rei alienæ deſiderium, Concupiſcitis. Secundò perſonæ poſsidentis odium, Occiditis. Tertiò vtriuſq; effectum, Litigatis. Dicit ergo, *Concupiſcitis*, id eſt ex concupiſcentia deſideratis, *Et non habetis*, ſcilicet, quod concupiſcitis: imo diuitiæ quandoq; fugiunt appetentes eas, ſicut vmbra fugit ſequentem eam. Eccle. 11. Si ſecutus fueris: non apprehendes. *Occiditis*. ecce odiũ exterius: & hoc, vt dicit gloſſa, vt habeatis. Et ſi non audetis occidere, *Zelatis*, id eſt inuidetis, ecce odium interius. nam inuidia eſt odium fœlicitatis alienæ. Gloſſa, Qui cupit præferri, vel temporalibus abundare, odit, id eſt, inuidet, occidit. Et hoc enim, quòd aliquis appetit propriam excellentiam, videns in alio bonum, per quod exiſtimat ſuam excellentiam impediri, vel

A diminui, inuidet ei: & cum non poteſt illud deſtruere, perſequitur perſonam. *Et non poteſtis adipiſci* illa pro quibus occiditis, zelatis. *Et litigatis* coram iudice, volendo obtinere per calumniam pallio iuſtitiæ. *Et belligeratis* volendo obtinere per violentiam iniuriæ manifeſtæ. *Et non habetis* propter hoc ſcilicet, *Quod non poſtulatis* à Deo dignè. Gloſſa, Si eum pia intentione poſtularetis, & temporalia neceſſaria ad vſum non ſolũ daret, ſed & ſempiterna. Et quia poſſent dicere, imo quotidie petimus. Reſpondet, *Petitis* aliquando, Et tamen *Non accipitis*, quod petitis *Eo quod male petatis*, petentes omnino tranſitoria, & nõ ſpiritualia. Cõtra quod Matt. 6. Primum quærite regnum Dei. Vel ſic, Eo ꝙ malè petatis, id eſt, ex malo amore, ſcilicet ex amore quo temporalia Deo præponitis. Vnde Gloſſa, Magis illa ꝗ̃ Deum amatis, *Vt in concupiſcentiis veſtris inſumatis*, id eſt conſumatis voſipſos ſcilicet: tanto enim deſiderio petitis, vt ipſo deſiderio conſummamini. vnde alia litera, vt inſumamini, vel inſumatis ea, ſcilicet, quæ petitis in concupiſcentĳs veſtris,
B ſaturandis ſcilicet, & explendis. Quaſi dicat, malè petitis, quia petitis ſuperflua, non neceſſaria: nociua, non vtilia. Vel vt in cõcupiſcentĳs veſtris inſumatis, id eſt, non ſumatis propter hoc, ꝙ malè cupitis. Sed quæritur de hoc, quod dicit, Petitis & non accipitis, contra Matt. 7. Petite & accipietis. Reſponſio: Verum eſt hoc, ſi aſſunt conditiones, quæ faciunt orationem efficacem, ſcilicet per ſe, piè, & perſeueranter, & ad ſalutem. Conditiones efficacis orationis.

Adulteri, neſcitis, quia amicitia huius mundi, inimica eſt Deo. Quicunq; ergo voluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur. An putatis quia inaniter ſcriptura dicat, ad inuidiam cõcupiſcit ſpiritus, qui habitat in vobis? maiorem autem dat gratiam: propter quod dicit, Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

Hic ponit mala mundanæ concupiſcentię reſpectu Dei.
C Primò quia facit inimicum Dei. Secundò quia eſt contra ſcripturam, & cõtra ſpiritum Dei, An putatis. Tertiò quia impedit gratiam Dei: propter quod dicit. Deus ſuperbis reſiſtit. Dicit ergo, *Adulteri*, qui relicta gratia Dei tanquã ſponſa, fornicamini cum mundi concupiſcentia. Eſt enim gratia Dei, ſponſa multorum, ſecundũ illud Sapien. 8. Propoſui illam ſponſam mihi aſſumere. Vel, Adulteri, ſi non quærentes fructum prolis ſpiritualis, ſed voluptatem in diuitĳs & delitĳs relicto ſponſo, id eſt Chriſto. *Neſcitis*, id eſt hoc ignorare non debetis. *Quia amicitia huius mundi*, qua ſcilicet amatur hic mundus. mundus verò hic videtur intelligi, vanitas mundi, non ſubſtantia mundi: ſicut. 1. Ioan. 2. Nolite diligere mundum. *Inimica eſt Deo*, quia eſt contraria charitati. Auguſt. Venenum charitatis eſt, ſpes adipiſcendi, vel retinendi temporalia. *Ergo*, quia ita eſt, *Quicunque*, nullo excepto, *Voluerit amicus eſſe* actiuè, id eſt amator, *Huius ſeculi*. Seculum hic ſonat in vitium, non in naturam, ſecundum illud Luc. 12. Filĳ huius ſeculi prudentiores ſunt filĳs
D lucis in generatione ſua. Vel amicus huius ſeculi, diligendo ſupra Deum ea, quæ ſunt huius ſeculi. *Inimicus Dei conſtituitur*, id eſt firmiter ſcilicet æternaliter ſtatuitur, eo ſcilicet ipſo, quòd temporalia præponit Deo. In hoc autem, quod dicit, Voluerit, notatur libertas arbitrĳ. In hoc etiam notatur, quòd non ſolum, qui eſt amicus, ſed etiam, qui vult eſſe amicus huius ſeculi, quamuis non poſsit eſſe; eſt inimicus Dei. *An putatis*. Quaſi dicat, Putare non debetis, quòd *Inaniter*, id eſt, falſò & ſine ratione, quod eſſe non poteſt, cum ſit ſcriptura veritatis. *Scriptura* ſacra, quæ, ſcilicet, antonomaticè ſcriptura dicitur. *Dicat*, id eſt, loquatur de hac materia, ſuadendo ſeparationẽ ab amore mundi. Deute. 4. Non inibis fœdus cum eis. ſ. cum alienis, eius amatoribus mundi. Et Rom. 12. Nolite conformari huic ſeculo. Vel poteſt conſtrui cum ſequentibus, An putatis, ꝙ inaniter ſcriptura dicat, hanc. ſ. ſententiã, quæ ſequitur, *Ad inuidiam, &c.* Quaſi dicat, Verè inimicus eſt, nam ſpiritus diuinus non facit cõcupiſcentiã, ſed dat gratiam ſpiritus vitæ: mundanus

econtrario. tamen verbum iſtud multipliciter exponitur. Vno modo, de ſpiritu ſancto: Alio modo, de ſpiritu humano. De ſpiritu ſancto poteſt legi primo modo interrogatiuè, ſic, Spiritus ſanctus, qui habitat in vobis per gratiam baptiſmi, *Concupiſcit* ne ad inuidiã, id eſt, vt inuideatis aliĳs ſuper eorum temporali fœlicitate? Quaſi dicat, Non *Autem*, pro ſed. *Maiorem dat gratiam*, id eſt, maiora dona gratuita, q̃ ſint eiuſmodi tẽporalia, ex quibus naſcitur inuidia. Secundo modo remiſsiuè legitur: & hoc dupliciter: primo modo, de inuidia mala, ſic, Spiritus concupiſcit, id eſt deſiderat, quia deſiderare facit ad inuidiam, id eſt cõtra inuidiam ſcilicet, vt tollatur inuidia, nec ſolum hoc facit, Autem, ſed vt ipſa tollatur. Maiorem dat gratiam, id eſt augmentum gratiæ. Secundo modo de inuidia mala, ſic, Spiritus ſcilicet concupiſcit, id eſt concupiſcere facit ad inuidiam, ſcilicet mundi, hoc eſt, vt mundo inuideatis, & ipſum odio habeatis. Aliás, intelligatur & exponatur de ſpiritu humano, ſic, Spiritus, hominis ſcilicet, id eſt affectus hominis corruptus concupiſcit res aliorum ad inuidiam, id eſt propter inuidiam, quæ inuidet bonis aliorum, reputans ſe illis inferiorem. Iob. 5. Paruulũ occidit inuidia. Autem, pro ſed, maiorem gratiam, id eſt augmentum gratiæ contra huiuſmodi concupiſcentiam dat, ſcilicet Deus, cuius ſolius eſt dare gratiam: nec additur ſuppoſitum, quia intelligitur in actu verbi, cum ſit exceptæ actionis, vt fulgurat, tonat, & huiuſmodi. Prima lectura magis conuenit literæ: propter quod Gloſſa, vt ſciatur quibus dat gratiam, & quibus non. *Dicit ſcriptura*, vel ſpiritus in ea. Prouer. 3. Secundum aliam literam, vbi nos habemus, Illuſores ipſe deludet & manſuetis dabit gratiam. Vel poteſt dici, q̃ ſumitur de illo loco. Prouer. 15. Superbum ſequetur humilitas, & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. *Deus ſuperbis reſiſtit.* Gloſſa, Deus ſuperbis ſpecialiter dicitur reſiſtere, quia maiori pœna plectuntur, qui Deo ſubdi pœnitendo negligunt, & ita non facit inuidere, quia ex inuidia naſcitur ſuperbia. *Humilibus autem*, id eſt, vacuis, *Dat gratiam*, ſcilicet maiorem, vt patet in beata virgine Maria. Luc. 1. Quia reputãt ſe vacuos, ideo magis habent de capacitate. Vas enim ſecundũ, quod magis habet de vacuitate, magis habet de capacitate, Pſalmiſta, Inter medium montium pertranſibunt aquæ.

Subditi ergo eſtote Deo: reſiſtite autem diabolo, & fugiet à vobis: appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: emundate manus peccatorum & purificate corda duplices animo: miſeri eſtote & lugete. Riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem. humiliamini in conſpectu Domini, & exaltabit vos.

Hic dehortatur à cõcupiſcentia mundi, exhortando ad ſtatum pœnitentiæ. Primò docens qualiter ſe habeant ad Deum. Secundò qualiter ad proximum, Nolite detrahere, &c. Concupiſcentia quippe mundi generat in eis contemptum Dei, & odium proximi. Qualiter aũt ſe habeant ad Deum, oſtendit in quinq; conditionibus. Primò in ſubiectione. Secundò in imitatione, *Appropinquate*. Tertiò in purificatione, Emundate. Quartò in contritione, Miſeri eſtote. Quintò in humiliatione, Humiliamini. Dicit ergo, *Subditi*. Gloſſa, quia humilibus dat gratiam. Subditi *Eſtote Deo* per obedientiæ ſubiectionẽ. Gloſſa, Voluntatem Dei explete. 2. Mach. 9. Iuſtum eſt ſubditum eſſe Deo. Et quia nullus poteſt eſſe ſubditus Deo, niſi reſiſtat inimico ſuo, ſcilicet diabolo, ideo ſequitur, *Reſiſtite diabolo*. Gloſſa, Mala ſuggerenti. Reſiſtite declinando tentationes proſperitatũ, & ſuſtinendo tentationes aduerſitatum. *Et fugiet a vobis*, ſic victus, & confuſus: non poteſt vincere niſi volentem: vnde eo ipſo, quod reſiſtitis, victus erit & confuſus, & ita fugiet. 1. Pet. 5. Cui reſiſtite fortes in fide. *Appropinquate Deo*, per morum imitationẽ. Gloſſa, Per bona opera. Auguſtinus, Deus vbiq; eſt, cui non locis, ſed moribus appropinquamus. *Et appropinquabit vobis* per gratiæ infuſionem, & gloriæ præparationem. Matt. 3. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnũ cœlorum. Nota q̃ quantũcunq; aliquis

B eſſet elongatus ab vrbe Pariſiis, ſi Pariſios appropinquaret, &c. Secundum q̃ ipſe appropinquat Pariſios, cito eſſet Pariſiis. Ita quantũcunq; peccator ſit elongatus à Deo, citò erit ad Deum: quia ſecundũ, q̃ ipſe appropinquat ad Deũ, Deus appropinquat ad eum: Habes exemplũ de filio prodigo. Luc. 16. Et nota q̃ quatuor bona conſequitur homo ex hac appropinquatione. Primum eſt mentis illuminatio, reſpectu cognoſcendorum. Luc. 18. Dicitur de cæco, Cũ appropinquaſſet, interrogauit eũ Ieſus, Quid vis, &c. Et ſequitur quòd illuminauit eum ex appropinquatione. Secundum eſt inſtructio reſpectu operandorum. Deut. 33. Qui appropinquat pedibus eius, accipiet de doctrina illius. Tertiũ eſt recuperatio diuinæ gratiæ. Iacob. 4. Appropinquate Deo, &c. Quartum eſt delectatio internæ lætitiæ. Pſal. 148. Hymnus omnibus ſanctis eius, filiĳs Iſrael appropinquanti ſibi. Sed obĳcitur contra hoc, quod dicitur, Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. Contrà. Iob. 40. Non eſt poteſtas ſuper terrã, &c. Reſponſio, Sine adiutorio Dei
F non poſſumus ſufficienter, cum adiutorio poſſumus illud: tamen adiutoriũ eſt nobis promptum & paratum: & niſi illud habeamus, nobis eſt imputandum. Nota exemplum de illo qui eſt in tenebris, & poteſt aperire feneſtram, & illuminari, quòd bene debet ei imputari, q̃ eſt in tenebris. Vt autem appropinquare poſsitis, quia longè ſalus à peccatoribus, & filius luxurioſus abĳt in regionẽ longinquã. Luc. 15. *Emundate*, id eſt extrà mundate, *Manus*, id eſt opera, quaſi dicat, purgate vos à malis operibus: de quibus. Eſa. 1. Manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Vel emundate manus, id eſt innocentiam habere, id eſt, ceſſate à malis operibus. Iob. 22. Saluabitur innocens. Saluabitur autem in munditia manuum ſuarum. *O peccatores*, qui hactenus fuiſtis peccatores. Et poteſt hoc referri ad peccata carnalia. *Purificate corda*, quaſi dicat, non tantũ manus à malis operibus, ſed etiam corda à prauis cogitationibus: vt ſitis mundi corde. Matth. 5. Beati mundo corde, &c. Perfecta enim purgatio ab interiori incipit, id eſt, à purgatione inte-
G riorum humorum. Iſti enim medici quando volunt curare ab vna magna infirmitate, primò purgant interiores humores. Et poteſt etiam hoc referri ad peccata ſpiritualia.

Sed quid eſt, quod dicit, Purificate corda veſtra. Dicitur enim Act. 15. Fide purificans corda eorum: ergo homo non purificat, ſed fides. Reſponſio, Deus purificat, efficiendo: Fides, informando: Homo peccatum deteſtando, & ita ſe ad hoc diſponendo. *Duplices animo*. Secundum Gloſſam, Duplices vocat eos, qui ſimul temporalia & æterna, Deũ & mundum diligunt. Eccleſia. 2. Væ duplici corde, &c. Vt autẽ emundari & purificari poſsitis, *Miſeri eſtote*, id eſt, miſeriam veſtram recogitate, & recognoſcite, in quam, ſcilicet per peccatum incidiſtis. Vel miſeri eſtote, miſeria interioris doloris, & lugete ſigno exterioris doloris. Pſal. 6. Lauabo per ſingulas noctes, &c. Vel miſeri eſtote, pro commiſsis, lugete pro omiſsis. Vel, miſeri eſtote, pro gloria quã amiſiſtis. Lugete pro pœna cuius debitores facti eſtis. *Riſus veſter*, id eſt, gaudium exterius, *In luctum conuertatur*,
H doloris, ſcilicet, exterioris. niſi enim conuertatur in luctum momentaneũ in præſenti, conuertetur in luctum æternum in futuro. Prouerbio. 14. Riſus dolori miſcetur, & extrema gaudĳ luctus occupat. *Et gaudium* interius quo gaudebatis in peccatis, *In mœrorem* ſcilicet doloris interioris. ſi enim gaudium momentaneum in præſenti vertitur in mœrorem momentaneum, huius mœror momentaneus poſtea, in futuro, ſcilicet vertetur in gaudium æternum. Ioan. 16. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. Vt autem hæc commutatio valeat fieri. *Humiliamini* humiliatio enim veniam impetrat. 3. Regum. 21. Nonne vidiſti Achab humiliatum coram me, idcirco non inducam malum. *In conſpectu Dñi*, id eſt, humilitate vera non ficta: interiori, non tantum exteriori. Eſt enim, qui nequiter ſe humiliat. Eccleſiaſt. 16. Et nota, quòd dicit humiliamini, & non alius humiliet vos, vt ſit humiliatio voluntaria non neceſſaria. Nec dicit, Humiliamini caput, vel veſtem, vel habitum, ſed ſimpliciter cor, ſcilicet veſtrum, quia tales exaltat Dominus. vnde

ſequitur

ſequitur, *Exaltabit vos*, merito, ſcilicet, humilitatis. Simile 1.Pet.5. Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet. Vita enim præſens & futura ſunt quaſi quædā ſtatera, in qua ſunt duæ partes: & ſecundum quòd vna magis deprimitur, alia magis leuatur: Ita ſecundum, quòd homo magis ſe deprimit & abijcit in præſenti, magis eleuabitur in futuro. Vnde, Qui ſe humiliat, exaltabitur. Lucæ.18.

Miſeri eſtote & lugete. Hic notatur ꝙ propter quatuor eſt lugendũ. Primò propter incolatum præſentis miſeriæ: quod notatur ibi, Miſeri eſtote. Secundò propter tranſgreſſionem culpæ, quod notatur ibi, Lugete. Tertiò propter imminentem damnationẽ pœnæ, quod notatur ibi, Riſus veſter conuertetur in luctum. Quartò propter gratiam reconciliationis obtinendam: quod notatur ibi, Et gaudium in mœrorem. Hic aũt quadruplex fletus ſignificatus fuit per quadruplicẽ fletum Dñi. Quorum primus fuit in infantia, ad modum aliorum infantiũ. Secundus ſuper Lazarum. Ioan.11. Et lachrymatus eſt. Tertius ſuper ciuitatẽ. Luc.19. Videns, &c. Quartus in cruce propter noſtram reconciliationem. Hebr.5. Cum clamore valido & lachrymis, &c.

Et nota ꝙ multiplex eſt miſeria. Prima eſt culpæ originalis. Iob.3. Quare miſero data eſt lux, & vita ijs, qui in amaritudine animę ſunt? Secũda peccati actualis, Prou.14. Miſeros facit populos peccatum. Tertia innatæ fragilitatis. Iob.14. Homo natus de muliere, &c. Quarta mũdanæ paupertatis. Iob.30. Qui manducabant arborum cortices ſqualentes calamitate & miſeria. Quinta humanæ perſecutionis. 2.Macha.14. Miſerias Iudæorum proſperitates rerum ſuarũ arbitrabantur. Sexta diabolicæ tentationis. Iob.30. Aperta ianua irruerunt ſuper me, & ad meas miſerias deuoluti ſunt. Septima æternę calamitatis, Sophoniæ.1. Dies illa dies iræ, calamitatis, & miſeriæ. Octaua pœnitentiæ ſalutaris, vt hic: & Pſalm.11. Propter miſeriam inopum & gemitum, &c.

Nolite detrahere alterutrum fratres mei: qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem ſuum, detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas legem, non es factor legis, ſed iudex: Vnus eſt enim legiſlator & iudex, qui poteſt perdere & liberare: tu autem quis es, qui iudicas proximum tuum?

Hic docet qualiter ſe habeat ad proximum, vt ſcilicet alter alteri non detrahat, a quo retrahit triplici ratione. Prima eſt, quia per hoc fit iniuria legi ſiue iuri. Secunda per hoc fit iniuria iudici, ſcilicet legiſlatori, Si autem iudicas. Tertia quia per hoc fit iniuria proximo, qui iudicatur, Tu autem quis es, &c. Dicit ergo, *Nolite*. Gloſſa, Non ſolum erga Deum vos habeatis, ſed etiam erga fratres boni ſitis: & ideo, *Nolite detrahere alterutrum fratres*, id eſt, vnus alteri malum imponendo, vel augmentando, vel bonum annihilando, vel diminuendo. Sapiẽ.1. A detractione parcite linguæ. Prouer.4. Remoue à te os prauum & detrahentia labia ſint procul à te. Eſt autem detrahere, aliquid de bono minuendo trahere. Et nota ꝙ dicit, Nolite, vt ſic prohibeat voluntatem. Multi enim non detrahunt, qui libenter detraherent ſi auderent, ſed non audent propter bonos. Prouerbio.24. Abominatio hominũ detractor. *Qui enim detrahit fratri*, ore, bonis eius detrahendo. *Aut qui iudicat fratrem*, corde ipſum propter mala condemnando. *Detrahit legi*, quæ hoc prohibet & lex vetus. Leuit.19. Non eris criminator nec ſuſurro in populis. Et noua. Matt.7. Nolite iudicare, &c. Et iudicat legem, eam malam reputando & vituperando: & ſi non ſecundũ rem, tamen ſecundũ ſuam reputationem, quia legem tranſgreditur, nec curat de eius obſeruantia, ac ſi eſſet mala, vel non bona. *Si autem iudicas legem*, eam quaſi vituperando dum ipſam tranſgredieris. Iudicare enim de lege nemini licet poſtquā ſtatuta eſt, ſed ſecundum ipſam, vt dicit Auguſtinus. *Non es factor legis*, vt legi ſubditus & obediens. Contra id ſuprà, Eſtote factores legis & non auditores tantum. *Sed iudex*. Gloſſa, Vituperator ratione contemptus. Et certè iudex legis nō debes eſſe, quia *Vnus eſt legiſlator* principalia & Dominus, licet alij ſint miniſtri. Legiſlator dicitur, qui legem dedit, vt impleretur. Pſalmiſta, Benedictionem dabit legiſlator. *Et iudex* iuſtus omnium, qui iudicabit ſecundũ illam legem. Act.10. Ipſe conſtitutus eſt à Deo iudex viuorum & mortuorum. Eſaiæ.33. Dominus rex noſter, Dominus legifer noſter, Dominus iudex noſter, &c. *Qui poteſt perdere* legis ſuæ tranſgreſſores. *Et ſaluare* legis ſuæ obſeruatores. 1.Reg.2. Dominus mortificat & viuificat. *Tu autem*, quaſi dicat, Ex quo tu non es legiſlator, *Quis es*, id eſt eius authoritatis, vel ſanctitatis. *Qui iudicas* condemnando proximum tuum tibi parem, aut te meliorem: par enim in parem non habet imperium, nec minor in maiorem. Roma.8. Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum, non tibi ſubditum, ſed conſeruum? Gregorius, Cogitare debemus cum aliquem redarguimus, ꝙ fortè in eiſdem peccatis fuimus aut certè eſſe poteramus: & ſic cum in manſuetudine corripiemus. Et Iſidorus, Non detrahas peccanti, ſed condole, quod in alio detrahis, in te potius pertimeſce. Nota exemplum in vitis patrum.

Ecce nunc, qui dicitis, hodie aut craſtino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus: qui ignoratis quid erit in craſtino. Quæ eſt enim vita veſtra? vapor eſt ad modicum parens, & deinceps exterminabitur: pro eo, vt dicatis, Si Dominus voluerit, & ſi vixerimus, faciemus hoc aut illud. Nunc autem exultatis in ſuperbijs veſtris. omnis exultatio talis, maligna eſt. Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi.

Hic dehortatur à concupiſcentia mundi propter incertitudinem humanæ vitæ. Vbi primò oſtendit, ꝙ propter vitæ incertitudinem, nō eſt de futuris lucris confidendum. Secundò ꝙ propter hoc potius de futuris ſemp eſt ſub conditione loquendum, Pro eo, vt dicatis. Tertiò ꝙ propter hoc de præſentibus diuitijs non eſt gloriandum, Nunc autem exultatis. Vitæ autem incertitudinem oſtendit, primò ex ignorantia viuentiũ: ſecundò ex fragilitate vitę eorum. Quæ eſt enim vita veſtra. Dicit ergo, *Ecce nunc*. Gloſſa, Dixi vitandam detractionem, ſed ecce nunc aliud vitium, quod facitis, *Qui dicitis*. Gloſſa, Stulta animi leuitate ſpatium vitæ promittentes: ſicut diues ille cui dictum eſt, Hac nocte repetent animam tuam à te, Luc.12. Et *Qui dicitis* hoc, ſcilicet *Hodie aut craſtino*, cum nec diei hodiernæ nec craſtinæ habeatis certitudinẽ. Eccl.9. Neſcit homo finem ſuum. *Ibimus in ciuitatem illam, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & faciemus lucrum*. Gloſſa, Multimodam eorum ſtultitiam notat, quia de lucrorũ augmento agunt, & ſe tempore multo victuros arbitrantur, & ſuæ poteſtatis æſtimant, vbi annum finiant. Et dicit, lucrum faciemus, id eſt, lucrabimur lucro temporali: quod frequenter eſt cum damno maiori, ſcilicet ſpirituali. Quid enim prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur. Matt.16. Auguſtinus, Nunquā eſt iniuſtum lucrum ſine iuſto damno: lucrum in arca, damnum in conſcientia. Qui ignoratis quid ſit futurum vobis in craſtinum, multò magis in longum tempus, ſcilicet vſq; ad annum. Prouerbio.27. Ne glorieris in craſtinum, neſcis enim quid ſuperuentura pariat dies. Et certè ignoratis. *Quæ eſt enim veſtra vita?* quàm breuis, ꝗ fragilis. Auguſtinus, Vita hæc eſt, vita dubia, vita cæca, vita ęrumnoſa, quam humores inundant, dolores extenuant, ardores exiccant, aera morbidant, eſcæ inflant, ieiunia macerāt, ioci ſoluunt, triſtitiæ cōſumunt, ſolicitudo coartat, ſecuritas hębetat, diuitiæ iactāt, paupertas deijcit, iuuentus extollit, ſenectus incuruat, infirmitas frāgit, mœror deprimit, & poſt hęc omnia mors interimit, gaudijs vniuerſis finẽ imponẽs: vt cum eſſe deſierint, nec fuiſſe putentur. Et dicit, vita veſtra, carnalis. ſ. non ſpiritualis: naturæ, non gratiæ: vita enim gratiæ à Deo eſt, & quid magnum eſt. Ioan.1. Et vita erat lux hominum. *Vapor eſt ad modicum parens*, id eſt, breuis & tranſitoria ad modũ vaporis. i. fumi reſoluti ex aliquo humido.

ns deinceps, id eſt, parum poſt *Exterminabitur* id eſt, extra terminos vitæ ponetur, id eſt, citò deficiet. Baruch. 3. Exterminati ſunt. Hic autem non dicit, quia homo poſt mortem omnino deſinat eſſe, vt tangit Gloſſa. Manet enim vita in anima, licet non in corpore. *Pro eo vt dicatis.* Gloſſa, Hæc omnia dico, vt ſpe longioris vitæ non promittatis vobis lucra futuri tēporis: ſed potius dicatis *Si Dominus voluerit*, ſine cuius voluntate nihil fieri poteſt. *Et ſi vixerimus, faciemus hoc aut illud.* Vnde & angelus loquens Abrahæ de ortu Iſaac, hanc conditionem apponit, ſi vita comes fuerit. Gene. 18. Vbi tangit duplicem conditionem: quarum vna eſt ex parte Dei: Alia ex parte hominis, quam poſtponit præcedenti, quia pendet ex illa, ſcilicet ex voluntate diuina. *Nunc autem.* Quaſi dicat, Vos non ita facitis, ſed etiam nunc, id eſt, in hac vita breui. Vel nunc, id eſt, tempore gratiæ, & tempore tribulationis: ecce quæ tunc erat in diſperſione. *Exultatis*, id eſt, gaudiū extrà oſtenditis, *In ſuperbiis veſtris*, id eſt, in diuitijs, quæ ſunt vobis materia ſuperbiæ. Auguſtinus, Vermis diuitum, ſuperbia. Gloſſa, In diuitijs, quæ faciunt vos ſuperbos. *Omnis exultatio talis, maligna eſt*, id eſt, malo igne ignita, ſcilicet concupiſcentiæ, vel cupiditatis. Hic eſt ignis infernalis, qui nunquā dicit, ſufficit. Prouer. 30. Et dicit, talis exultatio, nō omnis ſimpliciter. eſt enim quædam exultatio bona, qua, ſcilicet exultant iuſti in Domino. Talis, Gloſſa, quæ eſt ad depreſſionē aliorū. *Scienti igitur*, Gloſſa, Exultans & ſuperbitis, ergo grauiter puniemini, quia ſcitis bonum, & non facitis: vnde ſcienti *Bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi* omiſsionis, ſcilicet grauioris: quia ſecundū Gregorium, Vbi maius eſt donum ſcientię, ibi tranſgreſſor maiori ſubiacet culpæ: & hoc propter contemptum annexum ſcientiæ: nō quia ſcientia in ſe ſit mala. Luc. 12. Seruus qui ſcit voluntatem Domini ſui, &c. Nolite detrahere in morſu, ſerpenti ſimiles. Eccle. 1. Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet. Qui occultè detrahit, hic hominibus abominabilis. Prouer. 24. Abominabilis hominum detractor, Deo odibilis. Roma. 1. Detractores, Deo odibiles. Cōfuſione dignus. Pſalmiſta, Induantur qui detrahunt mihi pudore. Ad pœnā obligatus. Prouer. 13. Qui detrahit alicui rei ipſe ſe in futurum obligat. Perditioni proximus. Prouer. 24. Cum detractoribus ne cōmiſcearis, quoniam repēte cōſurgit perditio. A viſione patrię alienus. Num. 14. Nec quiſquam ex illis, qui detraxit mihi, intuebitur eam, ſcilicet, terram promiſsionis.

CAPIT. V.

Diuites pauperum oppreſſores exitium, pauperes autem felicitas perpetua manet, ideo patientiæ ſtudendum, iuramentum fugiendum, infirmi viſitandi, proximi reducendi, & pro omnibus orandum.

AGite nunc diuites, plorate vlulantes in miſerijs veſtris, quæ aduenient vobis.

Suprà inſtruxit eos cōtra inordinationem appetendo per concupiſcentiam: hic contra inordinationē retinendo per auaritiam: vbi primò de inordinata retentione hortatur ad pœnitentiam. Secundò aggrauat culpam, *Diuitiæ veſtræ* Et primò aggrauat eam ex circunſtantia temporis. Secundò ex circunſtantia perſonę: *Ecce merces, &c.* Vbi primò aggrauat culpam commiſſam in proximum. Secundò in ſe, Epulati eſtis ſuper terram. Tertiò in Deum, In die occiſionis, &c. Dicit ergo *Agite nunc.* Gloſſa, hucuſque peccaſtis, ſed iam nunc pœnitentiā agite. *Diuites.* Gloſſa, In pecunia, & in peccatis. Huiuſmodi enim diuitiæ de facili ſeſe concomitantur. Eccle. 11. Si diues fueris, non eris immunis à delicto. Nec dicit quid agant, quia agere bonum, ſimpliciter eſt agere: Agere malum, non eſt agere, ſed deſtruere. Agite ergo pœnitentiam, recuperando per pœnitentiā, quod deſtruxiſtis per culpam. Matt. 3. Pœnitentiam agite, &c. *Nunc* ſcilicet dum tempus habetis. Vel nunc, id eſt tempore gratiæ. 2. ad Cor. 6. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Poſtea ſpecifi-

B cat modum agendi, *Plorate* lachrymis cōtritionis. Gloſſa, in corde. *Vlulate* voce lachrymoſæ confeſsionis præ doloris magnitudine. Gloſſa, Manifeſtatione vocis & operis. *In miſeriis veſtris*, id eſt pro miſerijs. poteſt autem intelligi de miſerijs æternis. Luc. 6. Ve vobis diuitibus qui habetis hic conſolationem veſtram, vel de miſerijs, quæ futuræ erant in deſtructione Iudęorum futura per Romanos pro culpa, quam cōmiſerant Dominū crucifigendo: & tunc eſt quaſi prophetia.

Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt: & veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt. Aurum & argentū veſtrum æruginauit, & ærugo eorum in teſtimonium vobis erit, & manducabit carnes veſtras ſicut ignis: theſaurizaſtis vobis iram in nouiſsimis diebus.

Hic aggrauat culpam ex circumſtātia temporis, vbi primò aggrauat culpam: ſecundò ſubiungit pœnā, ibi, Aerugo eorum. Et primò in corpore: ſecundò in anima, Theſaurizaſtis vobis. *Diuitiæ veſtræ*, id eſt, fructuum abundantiæ pertinentes ad victum *Putrefactæ ſunt* ad literam, putrefiunt enim fructus auarorum præ nimia conſeruatione. Vel putrefactę ſunt, id eſt, vt putredo, & ſtercora reputandę ſunt. Vel poteſt intelligi de futuro, id eſt, citò putrefient: vnde non proderunt vobis. *Et veſtimenta veſtra*, id eſt, ſuperfluitates pertinentes ad veſtitum *A tineis comeſta ſunt.* Gloſſa, Non vſu neceſſario attrita. Neſciunt enim parci, vt cibum tineis præparēt, & pauperes nudos dimittunt, cōtra illud Eſa. 56. Cum videris nudum, operi eum. *Aurum & argentum veſtrum*, quæ ſunt durabilia, & præcellit in metallis, *Æruginauit*, hoc eſt ærugine, id eſt, rubigine perijt propter longam conſeruationem. Vel æruginauit, id eſt, nihil valebit, ſicut illud quod eſt ęrugine conſumptum. Ezec. 7. Argentum eorum foras proijcietur, & aurum eorum erit in ſterquilinium, & non valebit liberare eos. *Et ærugo eorum*, id eſt, rubigo contracta ex nimia conſeruatione eorum, quæ deberent pauperibus diſtribui *Erit vobis*, id eſt, contra vos *In teſtimonium* in hæc, ſcilicet auaritiæ. Simile Abac. 2. Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum eſt, reſpondebit. Gloſſa, Aerugo pecuniæ vertetur in teſtimoniū nequitiæ, & augmentū pœnæ, quia intelligit ſe malè congregaſſe ea quibus indigebat ad vſum vitæ. *Et manducabit carnes veſtras*, id eſt, erit cauſa quare cruciabitur caro *Sicut ignis*, Flamma enim exterior corpora, & vermis interior animas cruciabit. Iudith. 16. Dabit ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & ſentiant vſque in ſempiternum. Et verè manducabit, quia *Theſaurizaſtis vobis*, id eſt, occultè & abundanter præparaſtis *Iram*, id eſt, iræ cauſam *In nouiſsimis diebus*, in die iudicij: quem vocat pluraliter, quia erit pœna perpetua, licet iudicium vna die fiat. Et nota quòd in theſauro intelligitur quantitas pœnæ, & qualitas ſiue acerbitas. Theſaurus enim fit de magnis rebus & multis: ſic pœna æterna magna erit æternitate, & multa pœnarum diuerſitate & acerbitate pœnæ. Iob. 38. Nunquid ingreſſus es theſauros niuis, aut theſauros grandinis aſpexiſti?

Ecce merces operariorum veſtrorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini ſabaoth introiuit.

Hic aggrauat culpam commiſſam in proximum. *Ecce.* Gloſſa, Non ſolum damnabimini, quia veſtra non datis, ſed etiam, quia aliena retinetis. *Ecce merces operariorum veſtrorum, qui meſſuerunt regiones veſtras*, id eſt meſſes in regionibus ſeminatas, quæ ſcilicet merces debita operarijs *Fraudata eſt à vobis*, ſcilicet nō reddendo, ſed diminuendo, vel differendo reddere. Gloſſa, Magna iniquitas, non tantum pauperibus nihil dare: ſed etiam mercenarios defraudare. *Clamat*, id eſt, facit clamare pauperes, & conqueri. Vel quia eſt materia clamoris ſiue accuſationis: in quo magnitudo peccati notatur. Vnde Eccleſia. 34. Qui effundit ſanguinem, & qui facit fraudem mercenario, fures ſunt.

Et dicit, merces clamat, non pauper: quia aliquando contingit, ꝙ pauper nõ audet præ timore diuitis: nec talis clamor caret effectu: vnde ſequitur, *Et clamor eorum* operariorum defraudatorum *In aures Domini ſabaoth*, id eſt, exercituum, hominũ & angelorum, qui poteſt vindicare, & vult *Introiuit.* hoc dicit ad terrorem diuitum, vt ſciant Deum eſſe tutorem & defenſorem pauperum. Pſal. 9. Tibi derelictus eſt pauper, &c. Et. 62. Non ſpreuit Dñs deprecationẽ pauperis. Notandum verò ꝙ quatuor ſunt peccata, quæ præ ſui enormitate dicuntur clamare ad Dominum. ſ. homicidium. Gen. 4. Ecce vox fratris tui Abel clamat ad me de terra. Secundò peccatũ cõtra naturam. Gen. 18. Clamor Sodomorũ venit ad me: deſcendam & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me opere compleuerint. Tertiò oppreſsio iuſtorum. Exod. 3. Clamor filiorum Iſrael venit ad me, vidiq́ꝫ afflictionẽ qua ab Aegyptijs affliguntur. Quartò pauperum defraudatio, vt hic.

...d qua-
...æ cla-
...rem ſpi
...ma.

Epulati eſtis ſuper terram, & in luxurijs veſtris enutriſtis corda veſtra in die occiſionis. Adduxiſtis & occidiſtis iuſtum, & non reſtitit vobis.

Hic aggrauat culpam cõmiſſam in ſe. Gloſſa, Non tantũ peccaſtis ſuperfluè congregando, aliena rapiendo, ſed etiã ſuperfluè expendendo: Vnde dicit, Epulati eſtis ſuper terram, id eſt, ſuper exigentiam carnis, quæ eſt de terra, non ſcilicet ad neceſsitatem, ſed ad voluptatem. Hoc dicit, quo ad gulam. *Et in luxuriis enutriſtis*, id eſt, extra menſurã nutriſtis *Corda veſtra*, id eſt, ſatiaſtis, implendo. ſ. deſideria cordium veſtrorũ: contra illud Eccle. 18. Si præſtes animæ tuæ concupiſcentias ſuas, facient te in gaudium inimicis tuis. Hoc dicit, quo ad luxuriam. Hæc enim duo vitia ſibi inuicem ſunt annexa. Hieronymus, Venter & genitalia vicina ſunt membra, & ex vicinitate membrorũ naſcitur conformitas vitiorum: venter verò mero æſtuans de facili ſpumat in libidinem. *In die occiſionis.* Gloſſa apparet, ꝙ illos diuites ſpecialiter alloquitur, qui in necem Dñi coniurant, & nec fidem eius qua ſaluarentur, accipiunt. *Occiſionis*, id eſt, paſſionis Dñi, quæ eſt dies Dñi. *Adduxiſtis* trahendo ad iudicium coram Pilato. Luc. 23. *Et occidiſtis iuſtum.* Antonomaſicè. ſ. Chriſtum, qui nihil habuit de oppoſito iuſtitiæ, nec actu, nec potentia. Eius occiſionẽ eis attribuit, quia fuerunt cauſa eius occiſionis, quanuis eum Gentiles crucifixerint. Act. 3. Auctorem vitæ interemiſtis. *Et non reſtitit vobis*, cum tamen poſſet. Matt. 26. An putas, quia non poſſum rogare patrem meum, &c. Ex his videtur, ꝙ habere ſuperfluũ, ſit peccatũ. Itẽ ſuper illud. 1. Timo. 6. Habentes alimenta, &c. Gloſſa, Qui vltrà tendit, malũ inuenit. Reſpõſio: Superfluũ eſt, quod ſupereſt victu & veſtitu naturæ & perſonæ ſecundum iuſtã æſtimationẽ reſpectu præſentis & futuri. Naturæ & perſonæ dico, quia quod eſt ſuperfluum naturæ poteſt eſſe neceſſarium perſonæ. Perſona enim plus exigit, quã natura: & dico, Naturam, prout implorat dignitatem, vel officium: ſicut plura ſunt neceſſaria epiſcopo, quã canonico. Secundum iuſtam æſtimationẽ dico, propter auaros: quia auaritia nunquã iuſtè æſtimat. Reſpectu præſentis & futuri, quia quod ſuperfluit, vt nunc, poteſt eſſe neceſſarium reſpectu futuri. Habere ergo ſuperfluũ naturæ propter naturam, peccatũ eſt: habere autem ſuperfluũ perſonæ, ſemper eſt peccatum, ſi non eſt neceſſarium eſt, reſpectu præſentis, vel futuri: quod enim ſuperfluit ad præſens poteſt reſeruari, vt in futurum melius diſpenſetur, cum maior erit neceſsitas. Quod autem dicitur hic, intelligitur de ſuperfluo perſonæ reſpectu cuiuslibet temporis.

...erfluũ,
...ndo ſit
...catum.

Patientes igitur eſtote fratres vſq; ad aduentum Domini. Ecce enim agricola expectat pretioſum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum & ſerotinum. Patientes igitur eſtote & vos, & confirmate corda veſtra, quoniam aduentus Domini appropinquauit. Nolite ingemiſcere fratres in alterutrum, vt non iudicemini. Ecce iudex ante ianuam aſsiſtit.

A Suprà inſtruxit eos in patientia tribulationum, & in ſanctitate operum: hic inſtruit eos in expectatione præmiorũ: & primò hortatur eos ad patientiam & longanimitatem: ſecundò docet remedia contra aduerſitatẽ & tribulationẽ, Triſtatur ergo aliquis veſtrum. In prima parte primò docet ſeruare patientiã & longanimitatẽ in facto. Secundò in verbo, Ante omnia fratres mei. In ſecũda parte primò hortatur ad patientiam ſpe præmij. Secundò timore ſupplicij, Nolite ingemiſcere. Tertiò exemplo ſanctorũ generaliter, Exemplum accipite. Quartò exemplo ſanctorũ aliquorũ ſpecialiter, ibi, Sufferentiã Iob audiſtis, &c. In prima parte primò ponit exhortationẽ. Secundò confirmationẽ, Ecce agricola. Tertiò concluſionem, Patientes eſtote. Dicit ergo *Patientes ergo eſtote.* Gloſſa, Increpatis ſuperbis, & incredulis. Rurſum conuertitur ad bonos, qui opprimuntur. *Fratres vſque ad aduentum Domini* quando punientur oppreſſores, & liberabuntur oppreſsi. Eccle. 1. Vſq; in tempus ſuſtinebit patiens. Aduentus autẽ Dñi ſecundũ Gloſſam incipit in fine

B cuiuslibet: quia ſecundũ Auguſtinũ, talis repreſentabitur vnuſquiſq; in iudicio Dñi, qualis hinc diſcedit. Et debetis eſſe patiẽtes exemplo agricolæ. *Ecce agricola expectat pretioſum*, quia laboris ſui pretium *Fructum terræ* de terra, ſcilicet ortũ. *Patienter ferens*, id eſt, multas paſsiones & labores ſuſtinens *Donec accipiat temporaneum*, id eſt, fructum primitiuũ, vel præmaturum, ante generalẽ maturitatem. *Et ſerotinum* fructũ permaturum. Spiritualiter autem quaſi fructus temporaneus eſt ſtola animæ: quaſi fructus verò ſerotinus, eſt ſtola corporis. Vel quaſi fructus temporaneus, eſt gratia: Serotinus, gloria. Roma. 6. Habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem verò vitam æternam. Cum igitur agricola hoc faciat, *Patientes eſtote & vos*, quaſi dicat, multò fortius eſſe debetis, quia ille pro fructu terreno expectat, vos pro cœleſti. *Et confirmate corda veſtra*, id eſt, firma corda habete ad grauia ſuſtinenda ne deficiatis in tribulationibus. Vel confirmate, *Quoniam aduentus Domini* ad iudicium perſonæ, vel etiã ad vniuerſale *Appropinquauit.* Gloſſa, Vt vos ad glo-

Fructus animę & corporis.

C riam, illi ad pœnam rapiantur. Matt. 24. Scitote quia propè eſt. *Nolite ingemiſcere* corde, murmurare inter tribulationes *Fratres in alterutrum*, id eſt tribulati contra tribulantes, vel boni contra malos, eo ꝙ boni patiuntur, mali verò florent. Florent enim nimis citò quia ante hyemem, & ideo adueniente hyeme futura. ſ. condemnatione amittent florem *Vt non iudicemini* in iudicio. ſ. condemnationis. Gloſſa, id eſt, damnamini, eò ꝙ iuſtum iudicem quaſi iniquè iudicantẽ vituperetis. Nec debetis ingemiſcere, quia *Ecce iudex* Dicit, ecce, quia euidenter veniet. Iudex, ſcilicet vniuerſalis *Ante ianuam*, id eſt, propè: ſicut quod eſt in ianuis, id eſt, in exitu animæ & corporis per ianuam mortis. *Aſsiſtit.* Glo. quia proximus eſt ad cognoſcendum, quæ geritis, vel citò veniet, ad retribuendum vobis & illis.

Exemplum accipite fratres exitus mali laboris & patientiæ, prophetas qui locuti ſunt in nomine Domini, Ecce beatificamus eos, qui ſuſtinuerunt. Sufferentiam Iob au-
D diſtis, & finem Domini vidiſtis, quòd miſericors Dominus eſt & miſerator.

Sicut monui vos ad longanimitatem verbo, adhuc moneo vos exemplo, quia frequenter magis mouent exempla, quã verba. *Exemplum accipite fratres exitus mali* malitiæ pœnæ, non culpæ, id eſt, ſupplicij in mouendo, & longanimitatis in expectando præmio, & laboris in bene operando, & patientiæ in aduerſa ſuſtinendo. *Prophetas* hos eis proponit tanquã maioris authoritatis, apud ipſos *Qui locuti ſunt in nomine Domini*, qui tam ſancti fuerunt, vt per eos Dñs ſua myſteria loqueretur *In nomine Domini*, id eſt inuocatione, vel honore nominis eius ad ampliandum nomen Dñi. Et certè debetis eos in exemplum accipere, quia *Ecce* admiratiuè, quaſi mirabile eſt quomodo per tantam miſeriam deuenerunt ad tantam gloriam. *Beatificamus*, id eſt, beatos reputamus & dicimus. Gloſſa, Illos magnos reputamus, & veneramur illos, & tamen pauci imitari eos volũt, ſed ſunt ſicut

Balaam. Nume. 23. Moriatur anima mea morte iuſtorum. *Eos qui ſuſtinuerunt,* id eſt, qui patientiam, vel longanimitatē habuerūt. ſuprà. 1. Beatus vir qui ſuffert tentationē. Gloſſa, Malis pro bonis temporalia, cœleſtia bonis redduntur.

Nota ꝙ Dñs ſoluet eis præmium ad præſens & ilico, bonis verò differt ſoluere vſq; ad vltimū. *Sufferentiam Iob audiſtis.* De Iob & Chriſto ſpecialiter exemplificat, quia horum duorum patientia laudabilis eſt. Iob in veteri teſtamento, Chriſtus in nouo: quorum vni reddita ſunt temporalia, alteri æterna. Sufferentiam Iob audiſtis, quanta, ſcilicet ſuſtinuit à diabolo, à prædonibus, ab vxore, ab amicis. *Et finem Domini vidiſtis* oculis. ſ. veſtris. Gloſſa, In cruce pendentem, longanimiter patientem. Loquitur ad illos quorū aliqui interfuerūt paſsioni Chriſti. Et nota ꝙ dicit, Sufferentiam Iob, non finem: econtrario, Finem Dñi non ſufferentiam, ad ſignificandum, quòd exemplo Iob pati debemus, non propter temporalia, ſed æterna: finis enim Iob fuerunt temporalia multiplicata, ſed finis Domini æterna.

Finis domini duplex, vnus in mūdo, alius extra mūdū.

F Nota etiam ꝙ duplex eſt finis Dñi: vnus quem habuit in mundo. ſ. mors pœnalis, quam in cruce ſuſtinuit. Alius extra mundū. ſ. reſurrectio. Gloſſa, De vtroq; dicit, Finem Dñi vidiſtis. Primum proponit pugnantibus, vt fortiter pugnent. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, &c. Secundum victoribus, vt ſe cum eo gloriari ſperēt, quoniā quaſi in hoc apparuit. Et videre potuiſtis *Quoniā miſericors.* Gloſ. in natura. *Et miſerator* in effectu. Gloſſa, in exhibitionibus gratiarum: & ideo, vt dicit Gloſſa, debetis eum imitari.

Domin⁹ eſt miſericors multipliciter.

Et nota ꝙ Dñs eſt miſericors. Primò in peccatorum dimiſsione. Eccle. 9. Pius & miſericors eſt Deus, & remittit in tempore tribulationis peccata. Secundò in afflictorum cōpaſsione. Matt. 8. Miſereor ſuper turbam, quia ecce iam triduo ſuſtinent me, nec habent, quod manducent. Tertiò in debilium ſuſtentatione. Pſal. Si dicebam, motus eſt pes meus. Quartò in vindictę ſuæ retractione. Ionæ. 3. Miſertus eſt Dñs ſuper malitiā, quam locutus fuerat, vt faceret eis. Tren. 3. Miſericordiæ Dñi, ꝙ non ſumus cōſumpti. Quintò in charitatiua correctione. Pſal. Viſitabo in virga iniquitates eorum. Et paulò pòſt, Miſericordiam autem meam nō diſpergā ab eo. Sextò in pœnæ debitæ dimiſsione. Abac. 3. Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Septimò in temporalium collatione. Pſal. Miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe.

G

Ante omnia fratres mei, nolite iurare neq; per cœlum, neq; per terram, neq; aliud quodcunq; iuramentū. Sit autē ſermo veſter, eſt, eſt: non, non: Vt nō ſub iudicio decidatis.

Hic docet patientiam ſeruare in verbo, ne. ſ. ex impatientia proni ſint ad malè iurandum. Vbi primò diſſuadet iurandi pronitatem. Secundò ſuadet loquendi ſimplicitatē: Sit autem ſermo veſter. Dicit ergo *Ante omnia.* Gloſſa, cum omnia prædicta ſint vitanda. *Ante omnia* non ꝙ hoc ſit grauius præcedēnibus, ſed quia ad hoc videbantur proniores. Vel, Ante omnia, id eſt, in principio cuiuslibet verbi, vel facti, contra quorundā prauam conſuetudinē, qui ſtatim in principio verbi prorumpunt in iuramentum. *Nolite iurare* prohibet iurandi appetitum, nō actum neceſſarium. Vnde Gloſſa, Ideo adiurationis culpam compeſco, ne frequenter iurando vera, aliquādo & in periurium cadatis: ſed eo longius à periurio ſtetis, ꝙ nec vera iurare velitis, niſi neceſsitas cogat. Sed contra hoc obijcitur, Bene enim ſequitur, currere non eſt malum, ergo appetere currere, non eſt malum, ergo ſimiliter ſequitur, iurare, non eſt malum: ergo nec appetere iurare. Si dicas ſicut dicit Gloſſa, ꝙ non prohibet iuramentū, ſed conſuetudinem iurandi. Contrà, eius quod non eſt malum, iteratio non eſt mala, vel cōſuetudo: Si ergo iurare non eſt malum, eius iteratio, vel conſuetudo non eſt mala. Reſponſio, Cum Dñs iurauerit, & Apoſtolus Roma. 7. Teſtis mihi eſt Deus: & in veteri teſtamento non ſit prohibitum. Beatus Iacobus non intendit prohibere iuramentum, ſed iurandi appetitum. Licet enim iurare in ſe nō ſit malum, tamen eſt periculoſum, quia inclinat ad

Iuramentū quādo malum eſt.

E malum & periurij & irreuerentiæ nominis Dñi. Sicut licet præeſſe, non ſit malum, inclinat ad malum. ſ. elationis, & ſuperbiæ, & ideo eſt periculoſum, & ideo voluntas tranſiens ſuper actus tales eſt inordinata & libidinoſa, niſi ad bonum finem actualiter ordinetur. Vnde in talibus inordinatio eſt pro priuatione finis, vel ordinis: & ideo appetere iurare, vel præeſſe, eſt malum, niſi ad bonum finem actualiter ordinetur. Et quia iſta inclinatio frequenter reducitur ad actum in conſuetudine: ideo videtur dicere Gloſſa, ꝙ prohibet conſuetudinem tantū, & hoc eſt propter periculum. Vnde dicitur Eccle. 23. Iurationi nō aſſueſcat os tuum: multi enim caſus in illa. *Neque per cœlum,* id eſt, per ſuperiores creaturas. *Neque per terram,* id eſt, per inferiores creaturas. Iurare aūt per creaturā prohibet duplici ratione, quam tangit Gloſſa Matt. 5. Non iuremus per creaturas, venerantes eas vltrà, ꝙ̄ debemus: nec viles eas æſtimantes, vt nihil iurare putemus. Vnde quatuor modis contingit iurare per creaturam: aut ipſam, tanquā aliquid diuinum venerādo: aut iuramentū factum tanquā per rem vilem contemnendo. Aut Deum, qui in ipſa relucet & præſidet, teſtem inuocando: aut ipſum quo ad vſum, quam inde iurans ſperat, diſpoſitioni diuinę relinquendo. Duobus primis modis eſt illicitum: duobus alijs licitum. *Neque aliud quodcunque iuramentum,* id eſt, neq; per alium modum iurandi: ſicut dicitur, Teſtis eſt mihi Deus, vel Deum inuoco teſtem, vel coram Deo, vel Deus ſcit, ꝙ ſic eſt. Omnibus iſtis modis iuratur. Matt. 5. Ego autem dico vobis non iurare omnino. Auguſtinus, Iuratio falſa, pernitioſa: vera, periculoſa: nulla, ſecura. *Sit autem,* pro ſed *ſermo veſter, eſt, eſt: non, non.* vbi debetis dicere, eſt, hoc eſt aliquid affirmare, dicatis, eſt: ſimiliter vbi debetis dicere, non, hoc eſt aliquid negare, dicatis, nō. Vel ſic, Sit ſermo veſter, eſt, eſt, id eſt, ſicut eſt in corde, ſic ſit & in ore, quaſi dicat, veritatem puram dicatis ſine iuratione. *Vt non ſub iudicio decidatis,* id eſt deorſum à ſtatu gratię cadatis, & ſic iudicemini cōdemnationis iudicio. Vel quia mendacium dicitis, vel quia peieratis.

Iurare per creaturam quatuor modis contingit.

G *Triſtatur autem aliquis veſtrum, oret æquo animo & pſallat. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum vngentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & ſi in peccatis ſit, dimittentur ei.*

Hic docet remedia contra aduerſitatem: & primò contra malum pœnæ. Secundò contra malum culpæ, Confitemini, &c. In prima primò contra malum pœnæ, quod eſt in anima. Secundò contra malum pœnæ, quod eſt in corpore, Infirmatur quis in vobis. Dicit ergo *Triſtatur aliquis veſtrum.* Gloſſa, quia in preſſuris ingemiſcere prohibuit. Nunc quid contrà gerendum, id eſt, agendum, oſtendit *Triſtatur aliquis veſtrum,* ſcilicet pro violentia tribulationum, vel pro damno rerum, vel amicorum, vel periculo corporum, vel pro culpa, vel illata iniuria. *Oret* obſecrando & petendo. *Æquo animo* non turbato. Gloſſa non murmuret, nec iudicia Dei vituperet, ſed flexis genibus ad eccleſiam currat, vt Deus conſolationem immittat. *Et pſallat* dulcedine pſalmorum triſtitiam expellendo. Oratio pertinet ad noſtram neceſsitatem: Pſalmodia ad Dei laudem. Oratio eſt in petendo: Pſalmodia in gratias agendo. Gregorius, Cum vox Pſalmodiæ per intentionem cordis agitur, aut prophetiæ myſteria, aut compunctionis gratia inſpirantur. *Infirmatur quis.* Gloſſa, Sicut dederat contriſtato, ſic dat & infirmanti conſiliū, qualiter ſe contra murmurationis ſtultitiam tuebitur. *Infirmatur quis,* id eſt, ſi infirmatur. Gloſſa, Triſtatus per ſe oret infirmatus, corpore vel fide: qui maiorem ſuſtinet plagam, plurimorū & ſeniorū adiutorio meminerit ſe curari in vobis. i. in numero fidelium. Nec intelligendū eſt hic de qualibet infirmitate, ſed de graui ſeu deſperata. *Inducat* non ait, inducantur: In quo oſtendit, ꝙ ſacramentum extremæ vnctionis, quod hic inſtitutum legitur, non niſi petentibus verbo, vel ſigno dari debet ſecundū morem eccleſiæ. *Presbyteros eccleſiæ* apud quos,

Pſalmodia Dei laudē depromit.

H

ſcilicet

ſcilicet reſidet poteſtas miniſtrandi ſacramentũ. Nec dicit ſacerdotes, ſed presbyteros: in quo ſignificatur & officiũ, vt ſint ſacerdotes: & qualitas, vt ſint maturi & ſapientes. Nam presbyter, ſenior interpretatur. Gloſſa, Nõ ad iuniores minuſq; doctos cauſam ſuę imbecillitatis referat, ne forte quid per eos allocutionis, vel conſilij nocentis accipiat.

Sed contrà. Non refert à quocunq; epiſcopo quis ordinetur, dummodo ordinet ſm formã eccleſiæ: ergo à ſimili non refert à quocunq; presbytero fiat vnctio. Reſponſio, Quo ad vnctionẽ nõ eſt facienda diſcretio: ſed quia ad hoc ſacramentũ exigitur oratio, quæ melior eſt vnius, quã alterius, quia maiorẽ habet efficaciam: propter hoc debet eligi: nec eſt ſimile de alijs ſacramentis, quia in alijs nõ exigitur ita bonitas perſonæ ſicut in iſto: ſed ſufficit, q; ſeruetur forma eccleſiæ. Propter hoc quæritur, quare magis exigitur oratio in vnctione, quã in alijs. Reſponſio, quia hoc ſacramentum inſtitutũ eſt ad duo. ſ. ad remiſsionẽ peccati, quæ fit per vnctionem: & alleuiationẽ infirmi, quæ impetratur per orationẽ. Sed quæritur, cum ſemper ſit oratio, quare nõ ſemper impetratur alleuiatio? Reſponſio. Hoc eſt, quia vel indignus eſt, qui petit, vel pro quo petitur: vel melius, quia non ſemper expedit: & quia vnctio, quæ fit de oleo ſignificat peccati remiſsionẽ, quia oleum ſanatiuum: ideo confertur ſemper remiſsio peccati. Eſt enim ſacramentum nouæ legis, quod efficit, quod figurat. Quæritur etiam, Si hoc ſacramentũ poſsit iterari. Reſponſio, Quòd ſic: tum quia morbus eſt iterabilis, tum quia characterẽ nõ imprimit. Iteratio tamen ſacramenti dicitur dupliciter: vno modo, idẽ eſt, quod iterata benedictio ſacramenti, & ſic nullũ ſacramentũ iterabile eſt. Alio modo iteratio dicitur iterata ſuſceptio, & ſic quædã iterantur, & quædam nõ. Illa enim quę imprimunt characterẽ, nõ iterantur. Aliter ſic, Presbyteros eccleſię, nõ hęreticos, ſed catholicos. *Et orent ſuper eum,* id eſt, ſuper eius neceſsitatẽ. *Vngentes eum oleo* ſimplici. ſ. benedicto tantum. Nota q; in baptiſmo, q; eſt ſacramentũ intrantium, fit vnctio ex chriſmate, quod componitur ex oleo & balſamo. In extrema vnctione, quæ eſt ſacramentũ exeuntium, ſolo oleo benedicto, quia intrantibus neceſſaria eſt conſcientia nitida, quæ intelligitur in oleo: & fama odorifera, quæ in balſamo. Exeuntibus verò ſufficit conſcientia *in nomine Domini,* ſcilicet conſecrato, vel in nomine Dñi, id eſt, in nominis eius inuocatione. Gloſſa, Quando inungitur, nomẽ Dñi inuocetur. Vnde ſimul debet fieri vnctio & inuocatio. Ex his quæ hic dicuntur, patet q; ex neceſsitate huius ſacramenti eſt, ordo, Presbyteros, oratio, orent, vnctio, vngentes. Hęc autem vnctio ortum habuit à miſsione prima Apoſtolorũ, quando infirmos inungebant oleo & ſanabant. Matt. 6. *Et oratio fidei* in fide facta: ſuprà. 1. Poſtulet in fide. *Saluabit infirmum.* Non dicit, Sanabit infirmum: quod eſt corporis ſalute corporali & ſpirituali, quãdo dignus eſt & expedit. Pſal. Homines & iumenta. i. animas & corpora ſaluabis Dñe. *Et alleuiabit eum Dominus* ab infirmitate corporis: vel ſimpliciter, vt leuius ferat, ſi tamen expedit, vt in corpore alleuietur. *Et ſi in peccatis ſit* ſcilicet venialibus *dimittentur ei* virtute. ſ. ſacramenti. Aliquãdo enim incurritur infirmitas ex peccato. Ecce duplex huius ſacramenti effectus: ſed dignè accedens ſemper ſuſcipit primũ: ſecundum verò non, quia non ſemper expedit.

Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra, & orate pro inuicem, vt ſaluemini. Multum enim valet deprecatio iuſti aſsidua. Elias homo erat ſimilis nobis, paſsibilis, & oratione orauit, vt non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres & menſes ſex. & rurſum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum ſuum.

Hic ponit remedia contra malum culpæ: & primò ponit remedium confeſsionis. Secundò mutuæ orationis: Et orate pro inuicem. Tertiò mutuæ exhortationis: Si quis autem ex vobis. In ſecunda parte primò hortatur ad orationem. Secundò oſtendit orationis virtutem, Multum enim valet. Tertiò oſtendit exemplũ Eliæ, Elias homo erat, &c.

A Dicit ergo *Confitemini.* Quaſi dicat, Ita dimittentur ei peccata. ſ. ſi fuerit ea confeſſus: ergo confitemini *Alterutrum peccata veſtra.* Gloſſa, Quotidiana & leuia coæqualibus: grauioris culpæ immunditiam ſacerdoti pandamus: & quando iuſſerit ipſe, purgare curemus. *Peccata veſtra.* Gloſſa, peccata veſtra, quæ fiunt ex ignorantia, vel ex infirmitate humana cõmittuntur: quæ verò ex deliberatione, nõ niſi per pœnitentiã. Ergo ſm iſtam gloſſam, confeſsio venialium eſt in præcepto. Contrà, Hieronymus dicit, Quòd pœnitentia eſt ſecunda tabula poſt naufragiũ: per venialia verò non patitur naufragiũ. Reſponſio, Non tenetur homo confiteri venialia intentione cuius oppoſitum ſit tranſgreſsio, niſi in caſu verbi gratia ſi non haberet mortale, tenetur in quadrageſima confiteri aliquod veniale ad implendũ pręceptum eccleſiæ. Vel dicendum eſt, q; ex vi ſacramenti nõ tenetur quis venialia confiteri, ſed ratione ſtatuti eccleſiaſtici, quando non habet alia, quæ confiteatur. Quæ inſtitutio edita eſt in conſilio generali ſub Innocentio tertio: vbi

Nota de cõfeſsione.

Confeſsio venialium.

Venialia quãdoque cõfitenda.

B dicitur, Omnis vtriuſq; ſexus fidelis, poſtquã ad annos diſcretionis peruenerit, omnia peccata ſua ſaltẽ ſemel in anno confiteatur, & hoc vt quilibet peccatorem ſe recognoſcat. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Item vt ad euchariſtiam, cum maiori reuerentia accedat, & vt eccleſiarum rectoribus ſui ſubditi innoteſcant, ne lupi inter greges lateant. Confeſsio autem quo ad mortalia eſt in præcepto: quo ad venialia in conſilio. Ideo de mortalibus debet fieri presbytero, ſed de venialibus etiam poteſt fieri ſocio: quia non neceſſariò requirit virtutem clauium. Vnde generalis cõfeſsio venialium ſm vſum eccleſiæ fit quotidie illis, qui non ſunt presbyteri in prima, in completorio, in miſſa. Hic autẽ habetur plena & expreſſa inſtitutio confeſsionis, quæ fit homini: in veteri quidem teſtamento, quia Deus nondũ erat homo, Deo confiteri ſufficiebat. Pſal. Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiã meam. In nouo verò teſtamento, quia Deus eſt homo, oportet fieri confeſsionẽ Deo & homini Dei vicario. Hanc autẽ confeſsionem Chriſtus

Cõfeſsio in veteri lege cur fiebat ſolũ Deo, in noua autem & homini fit.

C quantũ ad illud quod erat formale inſtituit, quãdo claues Petro dedit. Illud autẽ, quod erat materiale inſtituendum inſinuauit, quãdo dixit, Luc. 17. Ite, oſtendite vos ſacerdotibus. Eccleſia verò poſtmodũ inſtituit: ſed beatus Iacobus Hieroſolymitanus epiſcopus promulgauit, ſicut dicitur hic. Eccleſia verò poſtmodũ magis determinauit, dicens, Omnis vtriuſq; ſexus fidelis, &c. Notantur autem hic conditiones cõfeſsionis. ſ. q; ſit integra. Confitemini, id eſt, ſimul fatemini. Et q; ſit pura, Peccata, non merita. Quòd ſit propria, non aliena, Veſtra. *Et orate pro inuicem* confeſſor & confitens, vel omnes fideles. Gregorius, Quantò grauiori carnalium cogitationum tumultu premimur, tantò ardentius orationi inſiſtere debemus. *Vt ſaluemini.* Ecce quid orandum. Petendũ eſt enim, quod pertinet ad ſalutem. Ioan. 16. Si quid petieritis patrem meum in nomine meo, dabit vobis. Et debetis orare. *Multum enim valet deprecatio iuſti aſsidua.* Non dicit totum valet, ſed multũ ad hoc enim, quod oratio ſit efficax, exiguntur quatuor. ſ. q; fiat piè, perſeueranter, & ad ſalutem, & pro ſe. Iuſtus ergo cum orat pro alio,

Orationis cõditiones.

D non ſemper impetrat. Dicit ergo, q; petat piè, perſeueranter, & ad ſalutem, quia poteſt eſſe impedimentũ ex parte eius pro quo orat. Ideo dicit, Multũ, nõ totũ. Hæc conditio ad ſalutem intelligitur, ibi, Vt ſaluemini. Hæc cõditio piè, cum dicitur iuſti. Hęc conditio perſeueranter, cum dicitur aſsidua. Quarta conditio deficit. Dicit ergo, multum valet deprecatio iuſti aſsidua, non peccatoris, quia peccatores non ſunt digni, vt exaudiantur. Ioan. 9. Scimus quoniam peccatores Deus non audit. Aſsidua non momentanea & rara. Luc. 18. Oportet ſemp orare & nõ deficere: ad Col. vlt. Sine intermiſsione orate. Et nota q; oſtenſa eſt virtus orationis in quatuor elementis, in cœlo, & in inferno, & in terra. Act. 4. Commotus eſt locus in quo erant. In mari, vt patet exemplo Ionæ, Ionæ. 2. Item in aere, vt patet hic, in retentione pluuiarum. Item in igne, vt patet in tribus pueris, Daniel. 3. Et in Aaron, Nume. 16. Item in cœlo, vt patet in ſtatione ſolis, Ioſuæ. 1. Et in retrogradatione. Eſaiæ. 38.

Orationis virtus in quatuor elemẽtis oſtenſa eſt.

Item in inferno. Eccle.48. Qui ſuſtuliſtis mortuum ab inferis. *Elias* quaſi exemplo patet, quod multum valet: quia *Elias homo erat*, id eſt fragilis ſicut homo, quia nondũ in paradiſo translatus, *ſimilis nobis.* Gloſſa, Mentis & carnis fragilitate. Mentis quidem, quia timore Iezabel fugit: carnis, quia à vidua ſuſtẽtari indiguit. De vtroq; habet. 3. Reg. 19. Quanuis autem eſſet nobis ſimilis virtute gratię. *Et oratione* vna. ſ. nõ pluribus, *Orauit,* id eſt corde & ore orauit *vt non plueret ſuper terram* ad edomandam, vt tangit Gloſſa, Regis ſuperbiam, & idolatræ gentis audaciã. *ſuper terram* Iſrael ſpecialiter. *Et non pluit annos tres & menſes ſex.* In hoc ſignificatur ceſſatura pluuia verbi Dei tribus annis, & diminutio temporis Antichriſti, Daniel. 7. Vſq; ad tempus & tempora & dimidiũ temporis. *Et rurſum orauit,* vt tangit Gloſſa, poſtq̃ per tanti tẽporis inediam, cor regis & populi ad pœnitentiam inflexum vidit. Orauit, ſcilicet ſemel. Si ergo, vt tangit Gloſſa, Elias vna oratione tanta impetrauit, quid ergo multi fideles multis orationibus? *Et cœlum dedit pluuiam & terra dedit fructum ſuum.* Gloſſa, Fructus & aquas quas terris negauerat, reſtituit.

Fratres mei, ſi quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum, ſcire debet quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ: ſaluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum.

Hic ponit tertium remedium, quia non ſolũ pro mutua ſalute orandum, immo etiã pro fratrum cõuerſione laborandum. *Fratres mei, ſi quis ex vobis errauerit à veritate* fidei vel morum, *Et conuerterit,* ad viam veritatis reduxerit. Gloſſa, Vel bene monendo, vel tacitè exẽpla bonę actionis oſtendẽdo. *Quis.* Quaſi dicat, rarus eſt, qui hoc faciat *Scire debet quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ,* id eſt vitæ. Nam vita noſtra eſt quaſi quædã via, aut in infernũ ſi eſt mala, aut in paradiſum ſi eſt bona. *Saluabit animam eius* occaſionaliter, Deus verò cauſaliter, *A morte* æterna. ſ. Gloſſa, Si magnæ mercedis eſt à morte eripere corpus quãdoq; moriturum, quanti meriti eſt à morte liberare animã in cœleſti patria ſine fine victurã. Proue. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem. Aliqui libri habent *Animam ſuam,* id eſt, illius qui facit eum cõuerti. *Et operit multitudinem peccatorũ.* Gloſſa, Ab aſpectu æterni iudicis ſuperpoſitione vitæ melioris, abſcondit, pallium verò quo operit, charitas eſt. 1. Per. 4. Charitas operit multitudinẽ peccatorum. Operire autẽ peccata coram Deo, qui omnia videt, eſt facere, ꝙ nõ habeat. Notandum verò ꝙ non tantũ per hoc ſaluat animã eius & operit peccata eius, ſed etiam ſua: vnde vt dicit Gloſſa, Quidam codices habent, ſaluabit animã ſuã à morte: & verè qui errantẽ corrigit per hoc ampliora gaudia vitæ cœleſtis ſibi acquirit. *Multũ valet deprecatio iuſti.* Primò diſſoluit vincula. Act. 12. Petrus quidem ſeruabatur in carcere. Oratio aũt fiebat ab eccleſia ad Deum pro eo. Et parum pòſt ſequitur, Subitò ceciderunt catenę de manibus eius. Secundo fugat dæmonia. Matt. 9. Hoc genus dæmoniorũ, non eijcitur niſi in oratione & ieiunio. Tertiò liberat à morte, exẽplũ de Suſanna. Dan. 13. Exaudiuit Dñs vocem: & ſubditur ꝙ liberata fuit à morte. Quartò à tentatione. Matt. 26. Vigilate & orate ne intretis in tentationẽ. Quintò poteſtates aduerſas ſuperat, exemplum de Moyſe. Exodi. 17. Cum eleuaret manus, vincebat Amalech. Sextò cor mundat. Auguſtinus, Orationibus mundamur, lectionibus inſtruimur. Bonũ eſt vtrumq; ſi liceat, melius eſt tamẽ orare, q̃ legere. Septimò iram Dei placat. Exod. 32. De Moyſe: & Nume. 14. Dimitte obſecro peccatum populi tui: & ſequitur, dimiſi ei ſecundum verbum tuũ. Octauò deſideria noſtra Deo pręſentat. Auguſt. Magna eſt virtus orationis, quæ quaſi perſona quędam ad Deum intrat, & illius mandata peragit quò caro peruenire nequit. Nonò infirmos ſanat ſicut hic. Et oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit.

Iuſti deprecatio quo pacto multum valet.

Explicit expoſitio Diui Thomæ Aquinatis in epiſtolam B. Iacobi Apoſtoli.

BEATI PETRI APOSTOLI

Epiſtola canonica I.

CAPIT. I.

Animarum ſalus non negligenda, perfectio, & ſanctitas requirenda, caſtitas, & vitæ munditia proſequenda, & fraterna charitas amplexanda.

PEtrus Apoſtolus Ieſu Chriſti, electis aduenis diſperſionis Ponti, Galatiæ, Capadociæ, Aſiæ, & Bithyniæ ſecundum præſcientiam Dei patris in ſanctificationem ſpiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti: Gratia vobis & pax multiplicetur.

F

Secundum ꝙ ſumitur diuiſio huius libri ex parte authorum, liquet eam diuiſionẽ eſſe bimembrẽ. Nam eo in libro ponuntur epiſtolæ Petri duæ, in quarum prima principaliter fit inſtructio in moribus: in ſecunda principaliter in fide. Vel ſecunda inducitur ad confirmationẽ primæ: vel prima ſecundũ Bedam ſcribitur inferioribus ſiue imperfectis: ſecunda autẽ maioribus ſiue perfectioribus. Hæc autẽ epiſtola poteſt diuidi in tres partes. ſ. in exordiũ capite. 1. Et in narrationẽ cap. 2. 3. & 4. Et in concluſionem cap. 5. In exordio autẽ præparat animũ eorum ad exhortationẽ ſequentem, captando eorum beneuolentiã, vt libentius audiãt, & primò eos ſalutando. Secundò de bonis eorũ gratias agendo, ibi, Benedictus Deus & pater. Tertiò in malis ſeu aduerſis, quæ ſuſtinent eos conſolando, ibi, In quo exultabitis. Quartò diuina eis beneficia recolendo, ibi, Propter quod ſuccincti lumbos. In ſalutatione quidẽ. Primò deſcribitur perſona ſalutans. Secundò deſcribuntur perſonæ ſalutatæ, ibi, Electis aduenis. Tertiò forma ſalutationis, ibi, Gratia vobis, &c. Dicit ergo textus *Petrus.* Hanc primã epiſtolã, vt tangit Gloſſa, ſcribit Petrus proſelitis. i. his qui primò de gentilitate ad iudaiſmum, & poſtmodum de iudaiſmo ad Chriſtum conuerſi erant, qui & pro fide patiebantur, & diſperſi erãt. Scribit aũt eis à Roma, tẽpore Claudij Cæſaris. Dicit igitur *Petrus* Gloſ. Nomen celebre: hoc enim nomen diuinitus fuit ei impoſitum. Ioan. 1. Tu vocaberis, Cephas, quod interpretatur Petrus. Et confirmatũ. Matt. 16. Tu es Petrus, &c. Nomen aũt ſuum præponit epiſtolæ, vt det authoritatem ipſi epiſtolæ, quia caput erat totius eccleſiæ. *Apoſtolus,* Ecce nomen officij, Nobile officiũ eſt eſſe nuntiũ ſiue legatum Chriſti, *Ieſu Chriſti,* id eſt, miſſus à Ieſu Chriſto. Hoc dicit ad differentiã pſeudo Apoſtolorũ, qui Apoſtoli Chriſti nõ erant: vnde nõ miſſi prædicabant. Hier. 23. Non mittebã eos, & ipſi currebant. *Electis,* ſcilicet à Dño, *Aduenis,* id eſt, proſelitis, ſicut dicit Gloſ. Qui de gentilitate venerant ad iudaiſmum, & de iudaiſmo ad fidem Chriſti. *Diſperſionis.* Poteſt eſſe conſtructio intranſitiua. i. diſperſis. Vel tranſitiua. i. qui ſunt de diſperſione, quæ facta eſt, poſt mortẽ Stephani. Act. 8. Vel aliarũ etiam perſecutionũ, quæ aliquando factæ ſunt à Iudæis, aliquãdo à gentibus. *Ponti* Prouincia Græciæ iuxta mare. *Galatiæ* Alia prouincia à qua Galatæ dicti ſunt. *Capadociæ* Regio eſt Pontica, cõfinis Armeniæ. *Aſiæ* Minoris in qua prædicauit Ioannes: Aſia verò maior, media pars orbis eſt. *Et Bithyniæ* Alia prouincia eſt. Omnes iſtæ prouinciæ ſunt Græcorũ in Aſia maiori, cuius pars eſt Aſia minor. de his autem prouincijs oriundi erant illi quibus ſcribit Petrus Apoſtolus. Vel in his prouincijs diſperſi erant. *Secundum præſcientiam* electis, inquam, non ſecundum merita, vt ait Gloſſa, ſed ſecundũ præſcientiam *Dei patris.* Roma. 8. Quos præſciuit, hos prædeſtinauit. Elegit, inquam, In ſanctificationẽ, remiſſionem. ſ. peccatorum. Ephe. 1. Elegit nos, vt eſſemus ſancti & immaculati. *Spiritus,* non ſolũ carnis, qualis erat ſanctificatio Iudęorũ, *In obedientiam* impletionis diuinorum pręceptorum.

G

H

Diuiſio epiſtolarũ Petr. apoſt.

Et aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti, id eſt, redemptionem.ſ.pœnarum debitarum pro peccatis. Sicut.n.in veteri lege omnia conſecrabantur & ſanctificabantur ſanguine, vt dicit Apoſtolus, Heb.9. Ita in noua omnia conſecrantur ſanguine Chriſti, *Gratia.* i. eſt, remiſsio peccatorum, quæ fit per gratiam, *Vobis & pax,* id eſt, reconciliatio ad deum. Gloſſa, Sine gratia Chriſti ad pacem reconciliationis eius non peruenitur. *Multiplicetur* Gloſſa, Vt quod bene cœpiſtis, perfecte compleatur.

Benedictus Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti: qui ſecundum miſericordiam ſuam magnam, regenerauit nos in ſpem viuam, per reſurrectionē Ieſu Chriſti ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem & incontaminatam & immarceſcibilem conſeruatam in cœlis: in vobis qui in virtute Dei cuſtodimini per fidem in ſalutem, paratam reuelari in tempore nouiſſimo.

Hic captat beneuolentiam de bonis eorum gratias agēdo. Primo, de bonis gratiæ. Secundo de bonis glorię, ibi, In hæreditatem. Tertio cuſtodia virtutis, ibi, In vobis qui in virtute dei. Dicit ergo *Benedictus.* Deum benedicere, eſt ipſum de ſuis beneficijs laudare. A gratiarum autem actione incipit eum propter diuinam dignitatem, quia ipſe eſt cuiuslibet actionis fons et principium: ſiue propter neceſsitatem propriam. Qui enim indiget manducare, non poteſt melius incipere quàm gratias de præteritis agere. *Deus & pater* ille qui eſt in natura diuinitatis, qui & pater in proprietate perſonalis diſtinctiōis: nec propter hoc ſunt diuerſa ſecundum rem, ſed ſecundum rationem. Et potius ponitur ibi copulatiua coniunctio, quaſi, repetendo q̄ copulando. In patrem vero refundit gratiarum actionem, quia ipſe eſt actor omnium bonorū. Iac.1, Omne datū optimū, &c. Pater, inquam, *Domini,* quo ad beneficiū creationis, *Noſtri* quo ad beneficium incarnationis, *Ieſu* quo ad beneficiū ſaluationis, *Chriſti* quo ad beneficium vnionis, vel gratiæ gratum facientis. *Qui ſecundum miſericordiam ſuam magnam.* Sicut dicitur. Eccle.30, Secundum magnitudinem eius, ſic & miſericordia illius: ſed magnitudo eſt infinita, ergo & miſericordia. Pſal.144. Magnitudinis eius non eſt finis. Bern. Non artatur numero, non claudit̄ fine, nullas omnino metas habet diuina clementia. Si inuocetur, erit qui exaudiat: ſi eſt qui pœnitet, erit qui indulgeat. Qui, inquam, ſecundū ſuam miſericordiam magnam, non ſecundum merita noſtra *Regenerauit nos* ad vitam ſpiritualem redimendo, qui prius genuit nos ad vitam naturalem creando: vel generatos ad mortem, regenerauit ad vitam. Et hoc per lauacrū regenerationis & renouationis quod effudit in nos abunde ad Titum 2. *In ſpem viuam,* ſcilicet regenerauit nos, hoc eſt, vt ſpe viua ſperemus habere vitam æternam. Et dicit, viuam, ad differentiam illius, quæ degenerat in præſumptionem. Item ad differentiam ſpei illorū qui ſperant bona peritura & tranſitoria, quorum ſpes eſt mortua, & non viua. Sapien.3. Vacua eſt ſpes illorum, &c. Hāc autem ſpem habemus maxime *Per reſurrectionem,* id eſt, per fidem reſurrectionis, per quam dat nobis firmam ſpem quòd reſurgemus: q̄a ſi Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus. Gloſſa, Mortuus eſt ne moreremur. Reſurrexit vt reſurrectionem ſperaremus *Ieſu Chriſti ex mortuis.* Gloſſa interlinearis, Remoti ex loco & numero mortuorum, quia ipſe ſolus fuit inter mortuos liber. *In hæreditatem,* in futuro habendam, ſcilicet regenerauit nos in vitam æternam, quæ nobis eſt hæreditaria non tranſitoria. Hæreditas enim eſt poſſeſsio immobilis a patre in prolem deſcendens, non diuiſa ſed integra. Gregorius, Hæreditas illa eſt omnibus vna & ſingulis tota. Bernardus, O præclara hæreditas non deceſſu patrum & ſucceſſu filiorum obtinenda. Non inter fratres & ſorores diuidenda: non anguſtior multitudine hæredum, quia participatio eius in idipſum non inſufficiens, ſed omnibus bonis repleta. *Incorruptibilem,* in ſe. Gloſ. Vt nec ſenio, nec morbo, nec alia mæſtitia tangamur. Apoc.21. Abſterget Deus omnem lachrymam, &c. *Et incontaminatam* ab alijs. Gloſſa,

A In qua nullus immūdus poteſt intrare. Apoc. vlti. Foris canes venefici. Et Sap.7. Nihil inquinatum in eam incurrit. Et Apoc.21. Non intrabit in ea aliquid coinquinatum, aut abominationem faciēs & mendacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ agni. *Et immarceſcibilem* ipſis habentibus eam. Gloſſa, Quia nec in ipſis beatorum mentibus hominū vſu cœleſtis illa conuerſatio valet aliquando vileſcere, ſicut luxus præſentis ſeculi ſolet aliquando in faſtidium verti ex longo vſu, id eſt, quantumcunq; homo eſuriat & ſitiat, tandiu poſſet comedere & bibere quod faſtidiret. Et quantūcunq; homo ſit feſſus, tandiu poſſet in lecto pulchro iacere q; faſtidiret. Hoc autem facit fidelitas creaturarum, q̄ non permittit hominem in ipſis creaturis quieſcere, ſed ad creatorem ſuum remittit *Conſeruatam in cœlis.* Beda, Non in præſenti dandam, ſed tempore futuro reddendam nobis in cęlo. Pſal.126. Cum dederit dilectis ſuis ſomnum, & cætera. *In vobis,* id eſt, pro vobis & futuram in vobis: vel conſeruatam per id quod in vobis eſt, ſcilicet per gratiam & liberū

Voluptas in rebus cur humanum appetitum non ſatiat.

B arbitrium, & per bona merita veſtra. *Qui in virtute Dei cuſtodimini,* non veſtra. Pſal.126, Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, &c. *Per fidem* quę facit fortes homines ad perſeuerandum: vnde ſcuto comparatur. Epheſ. vltimo, In omnibus ſumentes ſcutum fidei. Cuſtodimini, inquam, *In ſalutem* æternam *Paratam reuelari,* id eſt, oſtendi & dari, quæ modo latet, *In tempore nouiſſimo,* id eſt, in die iudicij. Apoca. 10. Tempus vltra non erit.

In quo exultabitis, modicum nunc ſi oportet contriſtari in variis tentationibus: vt probatio veſtræ fidei multo ſit pretioſior auro (quod per ignem probatur) inueniatur in laudem & gloriam & honorē in reuelatione Ieſu Chriſti: quem cum non videritis, diligitis. In quem nunc quoq; non videntes, creditis: credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata: importātes finem fidei veſtræ, ſalutem animarum veſtrarum.

C Hic pręparat animum auditorum, & captat beneuolētiam, eos in malis, quæ ſuſtinent conſolando. Primo, promittendo præmia. Secundo, proponendo exempla, ibi *De qua ſalute, &c.* Itē in prima. Primo ponendo fidei perfectionem in præſenti. Secundo honorem in iudicio generali, ibi *Inueniatur in laudem.* Tertio, ſalutem animarū in iudicio particulari, ibi *Quem cum non videritis.* Dicit ergo, Cuſtodimini in ſalutem paratam reuelari in nouiſsimo tempore *In quo,* ſcilicet tempore nouiſsimo *Exultabitis.* Gloſſa interlinearis, Sicut triumphatores. Eſa.9. Sicut exultant victores capta præda, & cętera. Anſelmus, Pleno corde, plena mente, pleno toto homine: nec illud totum gaudiū intrabit in gaudentes, ſed gaudentes intrabunt in gaudium. Exultabitis, inquam, hoc modo, hac conditione, *Modicum nunc, ſi oportet contriſtari in variis tentationibus.* Actuum decimoquarto, Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum. Gloſſa, Quia non niſi per triſtitiam poteſt ad gaudia perueniri. Vel ſic, *Exultabitis,* inquam, ſi pro quātulis modi-

D cum oportet contriſtari, &c. Vel ſic, *Exultabitis,* vt exultare poſsitis tunc modicū, ſed nunc ſi oportet contriſtari, &c. Supra vt dicit Gloſſa, Ne deficiatis. modicum dicit quo ad tribulationum acerbitatem: nūc, quo ad ipſarum breuitatem. 2. Corinth. 4. Id quod in pręſenti eſt momentaneum, tribulationis noſtræ, &c. Si oportet, inquit, quo ad ipſam ineuitabilitatem, vnde & tribulationes dicuntur neceſsitates. Pſal. 24. De neceſsitatibus meis eripe me. In varijs tētationibus tam interioribus, q̄ exterioribus quo ad ipſarum multiplicationē. Pſal. 33. Multæ tribulationes iuſtorū, &c. Item, Modicum, inquit, reſpectu gaudij, quod inde ſequitur, reſpectu pœnę æternę, quę euaditur: reſpectu diuinę offenſę, quæ committitur: reſpectu conſolationis, quę immittitur: reſpectu paſsionis, quam Chriſtus patiebatur. Nūc, inquit, quia breuis eſt tribulatio: ſed longa. i. ęterna, remuneratio. *Vt probatio fidei veſtræ* quaſi ad hoc oportet contriſtari vt probatio fidei veſtrę. i. ipſa fides per tribulationes probata, vel ipſa patientia probans. *Multo pretioſior ſit auro, quod per*

Patientia ſanctorum auro comparatur.

per ignem probatur, vt plus placeat deo ſummo artifici, vt tangit Gloſſa, Fides veſtra quam alicui artifici aurũ materiale. Item Gloſſa, patientia ſanctorum auro comparatur, qa ſicut in metallis aliqd auro pretioſius non eſt, ita hæc apud deum omnium laude digniſsima eſt *Inueniatur*. Gloſſa, Vt probatio fidei veſtræ inueniatur quod modo occultũ eſt, *In laudem*, ſcilicet hominum, *Et in gloriam*, ſcilicet Angelorum, *Et honorem* dei, nam laudabuntur a cęteris hominibus, glorificabuntur a ſanctis, honorabiũtur a Deo: vel laus in ſtola corporis, gloria in ſtola animæ, honor in iudiciaria poteſtate totius coniuncti ex anima & corpore, *In reuelatione Ieſu Chriſti*, id eſt, in die iudicij. Nam Chriſtus occultus in primo aduentu manifeſtabitur in ſecundo: tunc cognoſcetur iudicia faciens, qui nunc ignoratur iniurias patiens, vt dicit B. Bernardus *Quem*, ſcilicet, Ieſum Chriſtum, *Cum*, id eſt, quamuis, *Non videritis* oculis, ſcilicet corporis, ſed ſolum oculis fidei *Diligitis* qa, vt ait Auguſtinus, Inuiſa poſſumus diligere, incognita nequaquam. *In quem*, ſcilicet Ieſum Chriſtum, *Nunc quoque* in tempore, ſcilicet perſecutionis, non ſicut illi, Lucæ 8, qui in tempore perſecutionis deficiunt. *Non videntes creditis*. Auguſtinus, Fides eſt credere quod non vides. Tales beati dicuntur. Ioan. 2, Beati qui nõ viderunt & crediderunt. Sed dicet quis, in quem vel quomodo creditis? Sunt enim tres gradus ſeu modi credendi, videlicet, Credere deum eſſe. vnde Paul. Hebręo. 11, Oportet accedentem ad deum, credere quia ipſe eſt, &c. Rurſus oportet credere deo, ſcilicet eſſe vera, quę ipſe dicit. Iterum oportet credere in deũ, ſicut dicimus, Credo in deũ, id eſt, in ipſum tendere per bona opera, et per obſeruantiam pręceptorum eius. duo prima nõ ſufficiunt, quia quaſi omnes credunt & fatentur deum eſſe. Alij credunt deo, id eſt, his quæ ſcripta ſunt de deo & Chriſto per prophetas & euangeliſtas, & apoſtolos, &c. quod tamen etiam credunt hæretici. Sed pręcipuum eſt credere in deum modo prędicto. Et in hoc errant mali Chriſtiani, qui non ſeruant mandata dei, quaſi reputantes non eſſe peccatũ, &c. Similiter & Saraceni & Iudæi qui non ſunt baptizati, omnes tales dãnabuntur niſi conuertantur & agant pęnitentiam, & cætera. *Credentes autem*, id eſt, in fide perſeuerantes *Exultabitis*, non tantum interius gaudebitis. ſed etiam exterius. Pſalm. 149, Exultabunt ſancti in gloria. *Lætitia inenarrabili* ab hominibus. *Et glorificata*, id eſt, a deo laudata. Eſaiæ 64, Oculus nõ vidit abſq; te, &c. Bernardus, O ſuauis affectio eo purior, quo in eo nihil de proprio relinquitur, eo dulcior quo diuinum eſt totum, quod ſentitur *Reportantes* quod modo portatis in ſpe: tunc iterũ portantes in re, *Finem fidei veſtræ, ſalutem animarum*. Salus enim animarum, finis eſt animarũ noſtrarum, Rom. 6. Finis vero eſt vita æterna. Finis enim eſt optimum in vnoquoq;. Salus vero animæ optimum noſtrum eſt. Salus enim animæ eſt liberatio ab omni malo imperfecta in præſenti per gratiam: in futuro perfecta per gloriam. Dicitur autẽ finis fidei quod etiam ſit finis aliarum virtutum, quia fides eſt initium ſalutis.

Credere triplex.

De qua ſalute exquiſierunt atque ſcrutati ſunt prophetæ: qui de futura in vobis gratia prophetauerunt: ſcrutãtes in quod vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti: prænuntians eas, quæ in Chriſto ſunt paſsiones & poſteriores glorias: quibus reuelatum eſt, quòd non ſibimetipſis: vobis autem miniſtrabant ea, quæ nunc nuntiata ſunt vobis per eos qui euangelizauerunt vobis ſpiritu ſancto miſſo de cœlo: in quẽ deſiderant Angeli proſpicere.

Hic conſolatur eos exẽplis prophetarum, ſalutem, quã ipſi habent multo tempore perſcrutantium. Et primo tangitur prophetarum perſcrutatio, de inquiſitione noſtrę ſalutis. Secundo reuelatio facta illis, ibi, Prænuntiãs eas. Tertio denuntiatio facta verbis, ibi, Quibus reuelatum eſt, etc. Continua ſic, ita reportabitis ſalutem animarum veſtrarũ. *De qua ſalute*, ſcilicet, animarum exquiſierunt affectu, quaſi extra ſe quæſierunt, quia ſalus iuſtorum a domino, nõ a ſeipſis. *Et ſcrutati ſunt intellectu*, Gloſſa, In occulto, ſcilicet contemplationis a domino, vel ab angelis *Prophetæ*. Gloſſa, q tantam cognitionem habebant. Non dicit philoſophi, ſed prophetæ, *Qui de futura in vobis gratia*, ſcilicet redemptionis *Prophetauerunt*, palam hominibus loquendo, & exponendo quæ in occulto internæ contemplationis cognouerunt. *Scrutantes*. Gloſſa, quotidiano vſu. *In quod*, id eſt, quo anno, vel ſuo principe, Danielis nono cap. Vel quale tempus, belicoſum an pacificum: vel quo ordine per partem ordinis, vel aliquo modo, *Significaret in eis ſpiritus Chriſti*, id eſt ſpiritus ſanctus increatus in eis exiſtens. Roma. 8. Si quis ſpiritum Chriſti non habet, &c. Vel ſpiritus Chriſti eſt angelus reuelans eis myſteria, ſecundum Gloſſam. *Prænuntians*, id eſt, diuinum aduentum nuntians *Eas quæ in Chriſto ſunt paſsiones*, quòd Chriſtus multa debuit pati. non dicit, actiones, quia agit de patientia. Et quia difficilius eſt mala pati, q̃ bona agere. Et dicit, paſsiones, non vnam, ſed multas, quia non ſolum quę in capite Chriſto fuerunt, ſed etiam quæ in corpore eius, quæ eſt eccleſia. *Et poſteriores glorias* tam animę q̃ corporis. Et quippe ſunt glorificationes domini, vt tangit Gloſſa. Vna, qua reſurrexit: altera, qua in cœlum aſcẽdit in conſpectu diſcipulorum. Reſtat tertia, cum in maieſtate venerit. Dicit autem poſteriores paſsiones, quia paſsio eſt via ad gloriam. Lucę vltimo, Nonne hęc oportuit Chriſtũ pati, &c. Vel poſteriores glorias vocat, diu a patribus q erant in limbo deſideratas. Gloſſa, id eſt, tardas & diu deſideratas. *Quibus* ſcilicet prophetis exquirentibus & perſcrutãtibus, *Reuelatum eſt*. Gloſſa, Inter cætera occulta hoc etiam intimatum eſt. *Quia non ſibimetipſis*, id eſt in diebus ſuis ventura, ſed longe poſt: vnde non pronuntiabant ſibimetipſis ſalutem illam, vt ſuis temporibus futuram. *Vobis autem, miniſtrabant*, autem pro ſed. Vobis autem miniſtrabant, id eſt tanq̃ miniſtri, non domini prænuntiant. Prædicator enim eſt verbi miniſter, non auctor. Pſalm. 44. Lingua mea calamus ſcribę, &c. *Ea quæ nunc nuntiata ſunt vobis*, tempore ſcilicet gratiæ, non quaſi futura, ſed iam impleta, ſcilicet myſteria de Chriſto annuntiata, inquam, *Per eos*, ſcilicet apoſtolos, *Qui euangelizauerunt vobis*, id eſt, prædicauerunt *ſpiritu ſancto, non ſpiritu proprio aut maligno*. Gloſſa, Non mendoſe, id eſt, mendaciter, id eſt phantaſtice, ſed ſpiritu ſancto dictante, *Miſſo* eis in die Pentecoſtes, Actuum 2. *De cœlo*. Ex quo patet quòd eodem ſpiritu prophetæ prędixerunt futura, quo apoſtoli annuntiabant facta: vnde Gloſſa, Spiritus in prophetis, ſpiritus in apoſtolis. Inde patet quòd prophetę & apoſtoli eandem ſalutem nuntiabant: illi venturã, iſti impletam: vna nanque eccleſia, cuius pars pręceſsit aduentum Chriſti, & pars ſequitur: euãgelizauerunt, inquã, illum, ſcilicet Chriſtũ, *In quem deſiderant Angeli proſpicere*. Gloſ. Tanta eſt hominis qui paſſus eſt pro nobis, gloria, vt angelicæ virtutes, cum ſint in æterna fœlicitate perfectæ, nõ ſolum immortalis deitatis magnificentiã, ſed & aſſumptę humanitatis claritatem ſemper aſpicere gaudeant. Sed cũ deſiderium importet defectum, quõ Angeli deſiderant? Reſponſio, Eſt deſiderium rei habẽdę, vt ſcilicet habeatur, & illud defectum importat. Eſt & deſideriũ rei iam habitæ, vt continuetur, & tale defectum non importat. Vñ Gloſſa, Cur cernere deſiderant cuius faciem cernere nunquã ceſſant, niſi quia contemplatio diuinę preſentię, ita Angelos beatificat, vt eius ſemper viſa gloria ſaluent, & q eius dulcedinem quaſi nouam infallibiliter eſuriant? Vel, in quem deſiderant proſpicere, ſcilicet Spiritum ſanctum, qui tantæ maieſtatis eſt, vt eius viſio ſicut patris & filij deſideret ab Angelis. Et nota q Chriſtum deſiderãt proſpicere propter ſuam virtutem vt hic: Iuſti vero poſsidere propter ſuã bonitatem. Prouerbiorum vndecimo, Deſideriũ iuſtorum omne bonum, &c. Sponſa ſponſum cupit tenere propter ſuam pulchritudinem. Canticorum quinto, Totus deſiderabilis eſt, & cętera. Et Eccleſia. 2. Tenui eum, nec dimittam, & cętera. Gregorius, Cœleſtes diuitiæ habitæ appetitum excitant, terrenæ faſtidium generant.

Angeli quomodo deſiderare dicuntur.

Propter quod, ſuccincti lumbos mentis veſtræ, ſobrij, perfecti, ſperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, in reue-

reuelationem Ieſu Chriſti: quaſi filij obedientiæ non configurati prioribus ignorantiæ veſtræ deſiderijs: ſed ſecūdum eum qui vocauit vos ſanctum: vt & ipſi in omni conuerſatione ſancti eſtis, quonia ſcriptum eſt, Sancti eritis, quoniam ſanctus ſum. Et ſi patrem inuocatis eum qui ſine acceptione perſonarum iudicat ſecūdum vniuſcuiuſq; opus, in timore incolatus veſtri tempore conuerſamini.

Hic præparat animum auditorum, & captat beneuolētiam eorum diuina beneficia memorando: Primo beneficium gratuitæ vocationis. Secundo beneficium cœleſtis adoptionis, ibi, Et ſi patrem inuocatis. Tertio beneficium æternæ redemptionis, ibi, Scientes ꝙ non corruptibilibus. Quarto beneficium ſpiritualis regenerationis, ibi, Animas veſtras caſtificantes, &c. Vbi primo oſtendit dignitatē ſpiritualis regenerationis. Secūdo ignobilitatem carnalis, ibi, Quia omnis caro. Dicit ergo *Propter quod.* Gloſſa, Quia tāta gratia vobis eſt promiſſa, vt videatis illum quem nunc vident angeli. *Succincti* a luxu luxuriæ per cingulum caſtitatis, *Lumbos mentis veſtræ,* non ſolum carnis, id eſt, luxuriæ fontem. Gloſſa, Vt ſuperfluas voluptates a mente reſecetis. Epheſ. 6, State ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Sicut enim ait Gregorius, Viris, ſ lumbis luxuria eſt, fœminis in vmbilico. Et nota ꝙ homo interior ſuo modo proportionatur exteriori. Vnde dicitur habere pedem, id eſt, affectionem, oculum rationem, manum operationē, narem diſcretionem, renes delectationem. Succincti ergo per caſtimoniam, *Sobrii* per abſtinentiam. *Perfecti* per patientiā, quæ opus perfectum habet. Iacob. 1. ſcilicet per charitatem perfectam quæ foras mittit timorem, 1. Ioan. 4. *Sperate.* Gloſ. Et ſecuri expectate. *In eam quæ offertur vobis.* Gloſſa, Gratis, quia propria merita non ſufficiunt. Gratiam, id eſt, gloriā ex miſericordia dandam. Ro. 6. Gratia dei vita ęterna. Dādam dico *In reuelationem Ieſu Chriſti,* id eſt, in die iudicij quādo Chriſtus reuelabitur. Eſaiæ 40. Videbit omnis caro ſalutare dei. Sperate, inquam, *Quaſi filii obedientiæ,* id eſt, filio obedientiæ ſimiles, qui fuit obediens patri vſq; ad mortē. Philipp. 2. Vel quaſi filij. Ioan. 1. Quaſi vnigeniti a patre. Obedientiæ, inquam, intranſitiue, id eſt, obediētes. Et dicit, filij obedientiæ, vt notetur quod obedientia debet eſſe filialis, non ſeruilis: hoc refertur ad operationem boni, *Non configurati,* id, eſt, non conformes vel aſsimilati *Prioribus ignorantiæ veſtræ deſideriis* prouenientibus ex ignorantia & errore propter quod excuſabiliores eratis, & ſi non a toto, modo non hoc referatur ad delectationem mali. Poſtea ponitur exēplar vtriuſq; partis iuſtitiæ, *Sed ſecundum eum,* id eſt, ſitis cōfigurati ad eius exemplar, quod eſt correctiſsimum. ſ. antonomatice: vnde dicitur, Sanctus ſanctorum, Danie. 9. *Qui vocauit vos* ad fidem, vocatione interiori, per Spiritus ſancti gratiam: & exteriori, per verbum prædicationis. Vocauit autem *Vt & ipſi,* id eſt, ſicut ipſe Chriſtus, *Sitis ſancti,* id eſt mundi & puri ab omni peccato. Vel ſecundum Gloſ. id eſt firmi contra vitia & cōtra tribulationes. *In omni conuerſatione* non in parte cōuerſamini, ſed in tota, id eſt, inter domeſticos & extraneos, inter bonos & malos, inter ſeculares ſeu laicos, & religioſos, inter proſpera & aduerſa. Sunt enim quidam qui conformantur omnibus, quibus coniunguntur: nam quando ſunt cum ſecularibus, ſunt quaſi ſeculares: quā cū religioſis ſunt quaſi religioſi. Tales ſunt ſimiles animali quod dicitur chamæleon, quod conformatur omnibus quibus aſſociatur, quando coniungitur rei albæ vel rubeæ, videtur album vel rubeum. Nota ꝙ ſic dixerunt quidam de anima, ꝙ ſortitur rerum ſimilitudines. Et debetis eſſe ſancti, quoniam ſcriptum eſt, *Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum.* Dignum eſt enim filios patri conformari & membra capiti. Gloſſa, Tales vos volo qualis ego ſum, *Et ſi patrem.* Gloſ. Vt poſsitis eſſe ſancti, ſi patrem, ſcilicet cœleſtem, *Inuocatis,* in oratione, dicendo illud, Pater noſter qui es in cœlis, &c. Mat. 6. *Eum,* ſcilicet deum, *Qui ſine acceptione perſonarum,* vt habetur Actuum 10, Non enim perſonarum eſt acceptor deus, *Iudicat ſecundum vniuſcuiuſque opus.* Nomine autē operis,

…ameleō
…cōdono.

…iii. n.
…9.

A intelligitur hic cogitatio, locutio, operatio. 2. Corin. 5. Oēs nos manifeſtari oportet ante tribunal domini noſtri Ieſu Chriſti, vt referat vnuſquiſq; prout geſsit in corpore, &c. *In timore.* Gloſſa, Ne per negligentiam et deſidiam tāto patre ſitis indigni. Timor enim negligentiam pellit, ſecūdum illud Eccle. 7. Qui timet deum, nihil negligit. Econtra ſecuritas ſtulta parit negligentiam. *Incolatus veſtri tempore conuerſamini.* quaſi dicat quandiu eſtis in hoc mundo, vbi nō habetis manentē ciuitatem, ſitis in timore, licet habeatis deū patrem. Pſal. 119. Heu mihi qa incolatus meus ꝓlōgatus, &c.

Scientes quòd non corruptibilibus auro vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine, quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati: præcogniti quidem ante mundi conſtitutionem: manifeſtati autē nouiſsimis temporibus propter vos qui per ipſum fideles eſtis in Deo, qui ſuſcitauit eum
B *a mortuis: & dedit ei gloriam, vt fides veſtra et ſpes eſſet in Deo. Animas veſtras caſtificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore: ſimplici ex corde inuicem diligite attentius: renati non ex ſemine corruptibili: ſed incorruptibili, per verbum Dei viui, & permanentis in æternum: quia omnis caro, vt fœnum, & omnis gloria eius tāquam flos fœni. Exaruit fœnum, & flos eius decidit: verbum autem domini manet in æternum. Hoc eſt autē verbum quod euangelizatum eſt in vos.*

Hic ponit beneficium redemptionis æternæ, vbi tangit paſsionem per quam redempti ſumus. Et etiam patientiæ rationem, ibi, Propter vos qui per ipſum, &c. Et etiam reſurrectionem, ibi, Qui ſuſcitauit eum. Et aſcenſionem, ibi, Et dedit illi gloriā. Dicit ergo, *Scientes.* q. d. debetis timere. Gloſſa, Quanto magis pretium eſt quo redempti eſtis, tanto amplius timere debetis, ne reuertēdo in corruptelam vi-
C tiorum redemptoris animum offendatis, *Quia non corruptibilibus,* ſcilicet metallis, *Auro vel argento.* Hęc duo tangit tāquā magis pretioſa, *Redempti eſtis.* Quia primo empti a diabolo per ſuggeſtionem, ſed redempti a Chriſto per ſanguinis effuſionem. *De vana veſtra conuerſatione.* Vana conuerſatio eſt quæ occupatur in rebus vanis. Pſal. 4. Vt quid diligitis vanitatem &c. *Paternæ traditionis,* id eſt, quā a patribus traditam accepiſtis. Gloſſa, A legis præuaricatione vel a peccato Adæ. *Sed pretioſo ſanguine.* Quia pretium eſt totius mūdi inappretiabile. Vnde dicitur pretioſum, quia pretio plenum, *Quaſi agni,* id eſt, qui eſt quaſi agnus manſuetus. Dicitur quaſi agnus, ratione innocentiæ & ratione clementię, & immunis ab omni peccato, *Incontaminati.* i. ſine oī peccato actuali, veniali, & mortali. *Immaculati* ab originali, *Ieſu Chriſti.* Et qa carè empti, ideo magis dilecti. Sicut mercator diligit res quas carè emit, & conſiderata tanti pretij magnitudine debemus noſipſos magis diligere, & cariores habere. Hugo de Arra animæ, Ex hoc iā mihi vilis eſſe
D non potero, ex quo, deo tantum placui, vt ſe mori permitteret, ne me perderet. Auguſtinus, O quanta infœlicitas: ꝙ lugenda peruerſitas, cum quiſq; luxurioſus propter delectationem libidinis vnius momenti animam ſuam, quam Chriſtus ſuo ſanguine redemit, diabolo vendit. Et nota ꝙ huius agni lana. i. exemplo cōuerſationis induimur. Lacte, id eſt dulci doctrina nutrimur. Carnibus, id eſt ſacramēto euchariſtiæ roboramur. Sanguine vero redimimur, Chriſti dico, *Præcogniti quidem* ſcilicet a Deo. i. ꝓordinati a Deo pro redemptione mundi. Apoc. 13. Qui occiſus eſt ab origine mundi. *Ante mundi conſtitutionem, manifeſtati autem.* Gloſſa, Per aſſumptam humanitatem, *Nouiſsimis temporibus.* id eſt in vltima ætate mundi. 1. Cor. 9. Nos ſumus in quos fines ſeculorum deuenerunt quaſi dicat diſpoſitio noſtræ redēptionis eſt ab æterno, ſed adimpletio in tēpore. *Propter vos.* Gloſſa, Saluandos. *Qui per ipſum.* i. per eius donum non per veſtra merita: *Fideles eſtis* tanquam membra eius, *In Deo,* ſcilicet patre, *Qui ſuſcitauit eum a mortuis.* Et pater eum ſuſcitauit,

Emptio & redemptio hominis.

tauit, et ipſe ſeipſum ſuſcitauit, non qualibet ſuſcitatione ſicut alij mortui quando ſuſcitantur, ſecũdum Gloſſam. Vñ ſequitur, *Et dedit in gloriam* ſempiternam, non tranſitoriam. Gloſ. Dedit in Aſcenſione. i. manifeſtatione gloriæ ſempiternæ. Nec hoc fecit, quia ipſe indigeret, ſed, *Vt fides veſtra*, ſcilicet reſurrectionis. *Et ſpes* gloriæ ſempiternæ. Fides. n. eſt de bonis & de malis, vt ait Auguſtinus. Spes vero de bonis tantum, *Eſſet* de habenda gloria reſurrectionis quam ipſe Chriſtus primus accepit. *In Deo* Non in carne, non in mundo, a Deo enim omne bonum *Animas* Gloſ. Inuicẽ diligite vos. *Animas veſtras caſtificantes*. i. caſtas facientes, nõ ſolum corpora, ſed & aias, vt vni viro, ſcilicet Chriſto ſeruetis fidem, quia ipſe eſt ſponſus animæ. 2. Cor. 11. Deſpondi enim vos vni viro, &c. *In obedientia charitatis*. Gloſ. In obediendo Deo ex charitate, ſeruando eius mandata. obedientia enim non debet eſſe ex timore *In fraternitatis amore*. Non enim ſufficit dilectio dei ſine dilectione proximi. Matt. 22. Diliges dominum ex toto corde, & proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis, &c. *Simplici ex corde* Non ex aliquo creati boni amore. Sic enim eſſet amor mercenarius. Vel ſimplici, non duplici, ſicut illi qui verbo dilectionem ſimulant, & in corde odiũ celant. *Inuicem diligite*, id eſt vnus alterum, & econuerſo. Ioã. 13. Hoc eſt præceptũ meũ, vt diligatis inuicem. Et hoc *Attentius*, q̃ hucuſq; feceritis, vt de bono in melius proficiatis. Bernardus, In præſenti vita non proficere, deficere eſt: cum nihil in hac vita in eodẽ ſtatu permaneat. Et hoc debetis facere, quia *Renati*, id eſt, iterum nati regeneratione ſpirituali. Prius enim eratis nati generatione carnali. Ioannis. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua &c. *Non ex ſemine corruptibili*, ſcilicet materiali, qualis eſt natiuitas corporalis. *Sed incorruptibili*, ſcilicet verbo dei. Lucæ. 8. Semen eſt verbum dei. *Per verbum*. Hic determinat modum natiuitatis per verbũ: vel incarnatum, ſcilicet dei filium. Aut per verbum creatum doctrinæ, iſta redemptio eſt euangelium. Aut per verbum ſacramẽtale, quo ſcilicet perficitur ſacramentum. *Dei viui*. In ſe & ex ſe & vitam tribuentis. ad differẽtiam idolorum. Baruc. 6. Mortui ſunt dij illorum. Viuentis autem non quacunq; vita, ſed æterna. *Et permanentis in æternum*. Et in ſe verbum increatũ & in effectu, quia vita quam dabit, durabit in æternum. *Quia omnis caro vt fœnum*. Hic oſtendit ignobilitatem generationis carnalis, quaſi non ex ſemine corruptibili renati eſtis, quanquã omnis caro fœnum, id eſt trãſitoria, ſicut fœnum. Caro autem comparatur fœno. Et vt dicit Gloſſa ſuper illud Eſaiæ 40,

Fœnum — Omnis caro, fœnum. Fœnum naſcendo habet virorem, creſcendo decorem, deinde florẽ: ſed ardore ſolis ſiccatum redigitur quaſi in fimum, & tandem in puluerem. Sic homo per ætatum ſucceſsiones amittit decorem, & cadit in mortem. Iacobi 1, Exortus eſt ſol cum ardore, & areſecit fœnũ. *Et omnis gloria eius*. Gloſſa, Omnes delectationes carnis, *Tanquam flos fœni*, qui cito euaneſcit *Exaruit fœnum*, id eſt corruptum eſt ſubtractione naturalis humoris et caloris interioris, id eſt caro deficit aliqua infirmitate. *Et flos eius decidit*, ſcilicet exterioris decoris. *Verbum autem domini manet in æternum*. Verbum increatum manet æternaliter in ſeipſo. Verbũ vero creatum in ſuo effectu, & in ſuo ſignificato. Pſal. 118. In æternum domine permanet verbum tuum. *Hoc eſt autem verbum* manens, non tranſiens. *Quod euangelizatum eſt* per me & alios apoſtolos, *In vos*. Hoc ideo dicitur, quia verbum ipſum intra ipſos eſt penetratiuum, ſecundum illud Hebræo. 4. Viuus eſt ſermo & efficax & penetrabilior omni gladio.

Nota, de hoc redempti eſtis, de vana veſtra conuerſatione, &c. Redemptione, ſcilicet copioſa. Pſal. 128, Apud dominum miſericordia, & copioſa, &c. Quia ſine argẽto, gratioſa eſt. Eſaiæ 52. Gratis venundati eſtis, &c. Pretioſa, non corporalibus auro vel argẽto, &c. Aeterna, ad Hebræos. 9. Per proprium ſanguinem introiuit ſemel, etc. Glorioſa, Ex parte redimentis, quia filius dei. Gala. 4. Miſit deus filium ſuum factum ex muliere. Et ex parte redempti. Pſalm. 102,

Remiſsio peccatorũ quãdo fit. — Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te, &c. Et Apoc. 5. Redemiſti nos domine in ſanguine tuo, & feciſti nos deo noſtro regnum & ſacerdotes. Ad hoc autem, quòd

E proficiat ipſius redemptio, ſunt quinque neceſſaria. Primũ eſt confeſsio culpæ. Prouerbio. 15. In miſericordia, ſcilicet iudicis, & veritate, ſcilicet confitentis, redimitur iniquitas. Secundum eſt poſtulatio veniæ. Pſal. Ego autem ad dominum clamaui, veniam, ſcilicet poſtulando, & dominus ſaluauit me. Et parum poſt, Redimet ĩ pace animam meam. Tertium eſt largitio. Daniel. 4. Peccata tua eleemoſynis redime. Et Prouer. 22. Redemptio animæ viri, diuitiæ eius. Quartum eſt expletio pœnitentiæ iniunctæ. Sophon. 3. Vt prouocatrix & redempta ciuitas non audiuit vocẽ, & non ſuſcepit diſciplinam. Quintum eſt veritas fidei. Eccle. 49. In fide veritatis ſuæ redemerunt ſe.

CAPIT. II.

Regenerari per fidem in charitate, in illa nutriantur, ac cæteros verbo, & exemplo, atque ſubiectione nutriant.

F *DEponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & ſimulationes, & inuidias, & omnes detractiones: ſicut modo geniti infantes, rationabiles & ſine dolo lac concupiſcite, Vt in eo creſcatis in ſalutem: ſi tamen guſtatis quoniã dulcis eſt dominus.*

Poſt exordium aggreditur narrationem, in qua inſtruit eos. Primo & principaliter ad bene viuẽdum. Secundo ad bene conuiuendum. Tertio ad compatiendum. Primo ad bene viuendũ inſtruit generaliter omnes. Secundo inſtruit ſpecialiter ſecundum diuerſas perſonarum cõditiones, ibi; Chariſsimi obſecro vos. In prima parte, primo ĩſtruit hortando ad meritum. Secundo conſtituendo fructũ, ibi, Propter quod continet ſcriptura, Tertio commendando ſtatũ; ibi, Vos autem genus electũ. Quarto allegãdo beneficium; ibi, Qui aliquando non populus, &c. Ad meritum autem inuitat, primo ſtatum incipientium. Secundo proficẽtium;
G ibi, Sicut modo geniti. Tertio perfectorum, ibi, Ad quem accedentes. Dicit ergo, *Deponentes*, tanquam graue pondus. Peccatum enim eſt pondus grauiſsimum, quod patet quia ſubito traxit grauiſsimam cateruam, ſcilicet angelicam de ſupremo loco ad infimum. Hebræo. 12. Deponentes omne pondus & circũſtans, &c. *Omnem malitiam*. Gloſ. Voluntatẽ nocendi alijs ſcilicet aperte, vel in perſona ſua vel in perſona ſibi coniuncta, ſcilicet in vxore vel in poſſeſsione ſua. Et ideo dicit, omnem. *Et omnem dolum*. Gloſſa, Deceptionem, ſcilicet occultam. *Et ſimulationes* Malignandi ſub ſpecie iuſte. Gloſſa, Simulatio eſt cum aliud eſt in corde, aliud in ore. *Et inuidias* odium ſcilicet alienæ felicitatis in corde. *Et omnes detractiones*, diminutionem alieni boni ĩ ore. Et dicit, omnes; quia multis modis committitur detractio, aut bonũ quod ineſt, non ineſſe negando, aut obfuſcando, aut diminuẽdo; aut malum quod non eſt ineſſe dicẽdo, aut intentionem in bono opere peruertendo, aut conſentiendo aliquibus, qui alijs detrahunt, quibus aperte detrahere non audet: & talis
H non minus peccat, quàm detrahẽs, imo aliquãdo grauius. Prouer. 11. Remoue a te os malum, & labia detrahentia. *Sicut modo geniti infantes*, id eſt innocentes per munditiam vitæ non ſenes inueterati in malitia culpæ. Et quia innocẽtes ſolent eſſe ſine diſcretione ſubdit, *Rationabiles*. i. ratione vtentes per ſapientiam. Gloſ. Et ſi infantes per malitiam remotam tamen rationabiliter per ſapientiam. 1. Corin. 14. Nolite pueri effici ſenſibus, Malitia autem paruuli eſtote. Et quia vſus rationis poteſt eſſe in bono & in malo, ideo ſubdit, *Sine dolo lac concupiſcite*. i, ſimplicem doctrinã de vberibus matris eccleſiæ. Gloſ. Simpliciora rudimẽta fidei de vberibus matris eccleſiæ quærite. i. de vtriuſq; teſtamẽti doctoribus, In hoc quod dicit, Sicut modo geniti, remouet malitiã operis: In hoc quod dicit, infantes, remouet malitiam oris: dicitur infans quaſi non fans. In hoc quod dicit, ſine dolo, remouet malitiam cordis. In hoc quod dicit, rationabiles, docet diſcretionem boni operis. In hoc quod dicit, lac concupiſcite, docet ſimplicitatem intentionis, vel deſideriũ ſacræ lectionis.

Peccat... pōdus g... infimu...

Detractio multis m... dis cōmi... titur.

lectionis. vnde Gloſſa, Tangit illos qui ad audiẽdas lectiones ſacras faſtidioſi adueniũt. Ideoq; ad perfecta ſalutis incrementa tardius perueniunt. *Vt in eo*, Lacte ſcilicet ſimplicis doctrinæ a principio vobis miniſtrandæ, *Creſcatis*. id eſt, proficiatis vſque ad ſumendum cibum ſolidioris doctrinę, peruenientes a cognitione humanitatis Chriſti, vſq; ad cognitionem diuinitatis. Creſcatis, inquam, *In ſalutem* perueniendo, ſcilicet quaſi ſtatus debitus augmenti, ſcilicet ſpiritualis. Hoc dicit contra illos qui dicunt corporaliter in ſtatura corporis, aut ſpiritualiter in cognitionẽ mentis creſcunt potius in damnationem, quàm in ſaluationẽ. Eccle. 1. Qui addit ſcientiam, addit & laborem. Nota de aliqbus qui creſcunt ſicut linea, ſcilicet in longitudine corporis non temporis, non tamen in profunditate humilitatis, vel in latitudine charitatis, nec altitudine contemplationis. Nota etiam de aliquibus qui creſcunt ſicut pellis ſuper carnem, ſcilicet in carnalibus ſiue operibus, ſiue affectiõibus & deſiderijs, Vnde Pſal. 103. Extendens cœlum ſicut pellem. Ità creſcatis in ſalutem vt hæc poſsitis. *Si tamen guſtatis* guſtu, ſ. ſpirituali, de quo Pſal. Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt dominus. Et hoc eſt quod ſequitur. *Quoniam dulcis eſt dominus*, Palato ſano, quamuis amarus videatur palato febricitanti. Gloſ. Hoc pacto concupiſcite, ſi quãta ſit diuina dulcedo ſapitis. Nam qui nihil de eius dulcedine guſtat, nõ eſt mirum, ſi hic terrenis deſiderijs ſordidari non curat. Et nota q dulcis eſt dominus: primo in cogitatione ad meditandum. Canti. 2. Eſt fructus eius dulcis gutturi meo. Secũdo in ore, ſcilicet ſpiritualiter ad audiendum. Canti. 2. Vox enim tua dulcis et facies tua decora. Tertio in ore ad loquendum & prædicandũ. Pſal. 118, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo. Quarto in aſpectu ad vidẽdum, Eccle. 2. Dulce lumẽ & delectabile oculis. Quinto, ad exequendum. Eccleſia. 23. Nihil dulcius, q̃ reſpicere in mãdata dei: gloria magna eſt ſequi dominum. Iſta autem dulcedo multa eſt numeroſitate. Pſal. 30. Quã magna eſt multitudo dulcedinis tuę domine. Item longa eſt duratione, qa ſine fine. Pſal. 15. Adimplebis me lętitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vſq; in finem, ſcilicet intentionis, ſed ſine fine durationis. Item magna affectione. Sapien. 16. Panem de cœlo præſtitiſti eis, habẽtem in ſe omne delectamentum, & omnis ſaporis ſuauitatem: ſubſtantiam enim tuam & dulcedinem tuam, quã in filios habes, oſtendebas.

Ad quem accedentes, lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum & honorificatum: et ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini domos ſpirituales in ſacerdotium ſanctum: offerentes hoſtias acceptabiles Deo, per Ieſum Chriſtum, Propter quod cõtinet ſcriptura, Ecce ponam in Sion, lapidem ſummum, angularem, probatum, electum, pretioſum: & qui crediderit in eum, non confundetur. Vobis igitur honor credentibus: non credentibus autem, lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli, & lapis offenſionis & petra ſcandali his, qui offendunt verbo, nec credunt, in quo & poſiti ſunt.

Hic mutat ad meritum perfectorũ. Dicit ergo, *Ad quem* ſcilicet dominum Chriſtum, qui attrahit, quia dulcis, *Accedentes*. Gloſſa, Fide & imitatione. *Lapidem* per ſtabilitatem ſuperædificationis, id eſt fundamentum ſuper quod ædificatur ædificium virtutum & fabrica eccleſiæ. 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus, id eſt fides Ieſu Chriſti. *Viuum* In ſe & viuificantem fideles, quia iuſtus ex fide viuit, Ro. 1. *Ab hominibus*, ſcilicet Iudæis, *Reprobatum*. Gloſ. Cum dicerent, non habemus regem, niſi Cæſarem, vt habetur Ioan. 19. *A Deo autem* Patre. Gloſ. Qui non fallitur in ſui diſpoſitione. *Electum*, Ad confirmationem eccleſię: vñ Gloſſa, Vt faceret vtraq; vnum, coniungendo ſcilicet duos populos, Iudæorum ſcilicet & Gentilium, quaſi duos parietes in ſua fide, Epheſ. 2. *Et honorificatum* In Aſcenſione,

A Pſal. 8. Gloria & honore coronaſti eum. Heb. 12. Vidimus Ieſum gloria & honore coronatũ. *Et ipſi*, ſcilicet nos apoſtoli iã in ipſo ſumus ſuperædificati. *Tanquam lapides* id eſt, ſolidi in fide. *Viui* bonis operibus, ſine quibus fides mortua eſt, Iacob. 2. Vel viui. Gloſ. Non inſenſibiles, ſed per diſcretionem eruditi. *Superædificamini* Super lapidem Chriſtũ, tanquam ſuper ſpirituale fundamentum ędificamini, ſcilicet voſipſos, *Domos ſpirituales* In quibus deus habitat p gratiam. 1. Corin. 3. Templum dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Gloſ. In domos contra pluuiam, ventos, & flumina. Contra, inquam, pluuiam carnalis concupiſcentiæ. Contra ventum ſuperbiæ, contra flumina cupiditatis & auaritiæ. *In ſacerdotium ſanctum*, id eſt vt ſitis ſacerdotes ſancti in templis ſpiritualibus conſcientiarum veſtrarum, deo ſacrificantes, ſecũdum illud Apocalypſis 5. Feciſti nos deo noſtro regnũ & ſacerdotes. Ponit abſtractum pro concreto, vt inſinuet perfectionem & dignitatẽ huius ſacerdotij, *Sanctum*, id eſt, ſanctificatum oleo gratiæ ſpiritusſancti. Ita ſcilicet vt ſitis B digni *Offerentes*, id eſt offerre in ara cordis veſtri. *Spirituales hoſtias* Bonorum, ſ. eleemoſynarum & orationum ac huiuſmodi, non carnales animalium. Pſal. 49. Immola Deo ſacrificium laudis. Vel ſpirituales hoſtias, id eſt, noſmetipſos ſpiritualiter viuentes. *Acceptabiles Deo*. Qui ſpiritus eſt, & ideo ſpirituales hoſtias requirit, non carnales. Pſal. 50. Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ. *Per Ieſum Chriſtum*. Hoc ſecũdum Gloſſam, refertur ad omnia præcedentia, quę fieri nõ poſſunt niſi per Ieſum Chriſtum. Gloſſa, Quòd ędificamini, q ſacerdotes eſtis, quod offertis, hoc totum per Ieſum: cuius gratia omnia habetis. *Propter quod continet ſcriptura*. Hic oſtendit fructum, et primo in euitatione confuſionis. Secũdo, in acceptione honoris, ibi, Vobis igitur honor. Dicit ergo, propter quod. Gloſſa, Ad confirmandum, q dominus propter firmitatem ſuam dictus ſit lapis. *Continet ſcriptura* prophetica. Eſaiæ 25, Ecce ego mittam in fundamentis Siõ lapidem angularem, &c. *Ecce*, inquit, pro admiratione. *Ponam* inquit Deus pater, filium ſuum in carnem mittẽdo. C *In Sion*, Per Sion, quæ erat arx ciuitatis Ieruſalem, ſignificatur literaliter terra Iudæorum, in qua ortus eſt dominus. Spiritualiter vero eccleſia fideliter deum per fidem ſpeculantium, *Lapidem* ſcilicet Chriſtum, qui eſt lapis firmitate. *Summum* perfectione, *Angularem* duorum parietũ eccleſiæ coniunctione, *Electum* ſingulari dignitate, *Pretioſum* redẽptionis virtute pretij noſtri ſalutaris: hic eſt lapis abſciſſus de monte, id eſt, natus ex beata virgine, ſine manibus, id eſt ſine virili ſemine, Daniel. 2. Hic eſt lapis ſeptem oculorum per vniuerſam terram diſcurrentium, Zach. 3. Hic eſt lapis quẽ reprobauerunt ædificantes, qui factus eſt in caput anguli. ſ. in paſsione. Pſal. 117. *Et qui crediderit in eum*. Alias crediderit in eum. ſ. fide formata per dilectionem operantẽ. Non enim dicit ei, vel eum, ſed in eum, *Non confundetur*, ęterna. ſ. cõfuſione. Et nota q hæc litera eſt ſeptuaginta interpretum. Eſa. 28. vbi nos habemus ſic, Ecce mittã in fundamẽtis Sion lapidem angularem, probatum, pretioſum, in fundamento fundatum: qui crediderit non feſtinet. Ponit autẽ D hic Petrus ſummum loco huius quod dicit, In fundamẽto fundatum, ad notandam differẽtiam ſpiritualis ædificij & terreni. Quia fundamentum ſpiritualis ædificij eſt in ſummo, terreni vero in imo. *Vobis igitur* Ita qui credidit nõ cõfundetur, imò honorabitur *Vobis igitur honor credentibus* hoc eſt, exhibitio reuerentiæ in teſtimonium virtutis. Credentibus enim in deum eſt honor in pręſenti, & erit in futuro, Fides. n. facit hominem filium Dei, quod valde eſt honorificum: econtrario *Non credentibus autem*, id eſt in Chriſtũ credere nolentibus, factus eſt ipſe Chriſtus *Lapis quem reprobauerunt ædificantes* Vt fiat hic diſtinctio ſecundum Bedam. q. d. Hi ſicut illi reprobauerunt eum in præſenti, nolentes eum ponere in ædificio cordis ſui: Sic ipſe reprobabit eos in futuro, Luc. 12. Qui negauerit me coram hominibus, denegabitur coram Angelis Dei *Aedificantes* pontifices, ſcribæ, & phariſæi, qui erãt architecti, & rectores populi Iudaici *Hic factus eſt in caput anguli*. id eſt, principium iuncturæ Chriſtianæ religionis, quæ eſt quaſi angulus in quo fit coniunctio

Domus ſpiritualis homo.

Christus lapis.

duorum

duorum populorum quaſi duorum parietum.ſ.Iudæorũ & Gentium.Col.1.Ipſe eſt caput corporis eccleſiæ. Et ecõtrario *Factus eſt lapis offenſionis*, ſcilicet lędens pedem affectus in præſenti, vt ſic ceſpitent de peccato in peccatum, nõ habentes firmitatem, quia Chriſto innixi nõ ſunt *Et petra ſcandali* in futuro, vt tunc omnino corruant, & præcipitẽtur in infernum. Sumptum autem eſt hoc de Eſa.5. In lapidẽ autem offenſionis & petram ſcandali duabus domibus Iſrael & in laqueum, &c. *His qui offendunt verbo*, id eſt ſcandalizãtur in verbo euangelij, vel male loquunt̃ de Deo vt faciunt

Blaſphemi reprehenduntur.

blaſphemantes Iudæi & negantes. Augu. Non minus peccant qui Deum blaſphemãt iam regnantem in cœlis, q̃ qui eum crucifixerunt adhuc mortalem in terris *Nec credunt* in eum.ſ.Chriſtũ *In quo & poſiti ſunt* Act.17. In ipſo viuimus, mouemur & ſumus. Vel ait, In quo poſiti ſunt.i.ad quod ordinati ſunt naturaliter. Gloſ. Per naturam, Ad hoc facti ſunt homines vt credant Deo, & eius volũtati obtẽperent.

F *Vos autem genus electum, regale ſacerdotiũ, gens ſancta, populus acquiſitionis: Vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. Qui aliquando non populus Dei, nunc autẽ populus Dei: qui nõ conſecuti miſericordiam, nunc miſericordiam conſecuti.*

Stat⁹ Chriſtiani dignitas.

Hic inſtruit eos cõmendando ſtatum. q.d. Illi ſunt tales qui non credunt *Vos autem* credentes.ſ.eſtis *Genus electum*. q.d. hoc eſt teſtimonium quod antiquo populo datũ fuit, dum deũ colebat: quia eũ reprobauit, ab eis ad vos trãſlatum eſt qui membra eius facti eſtis. Eſtis genus Abrahę.ſ. per imitationem Mat.3. Luc.3. Potẽs eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahę. Vel genus Dei per conformitatem. Actu.17. Genus autem cum ſimus Dei, &c. Genus, inquam electum ab infidelibus, qui reprobati ſunt diſtinctione ſm Gloſ. *Regale ſacerdotium* imitationis dignitate, Apo.5. Feciſti nos deo noſtro regnum & ſacerdotes. ſed cum dicitur, Exo.19. Vos eritis in regnum ſacerdotale: quare dicitur hic regale ſacerdotium? Reſponſio. Ad innuendam prærogatiuam noui teſtamenti reſpectu veteris, in nouo.n.teſtamento ſacerdotium prę eminet regno, ſicut ſpiritus prę eminet corpori. Regnum enim conſiſtit in regimine corporali, ſacerdotium vero in regimine ſpirituali. Ideo poteſtas ſacerdotalis ponitur in ſubſtantiuo, regalis autem in adiectiuo *Gens ſancta* A peccatis munda per gratiam *Populus acquiſitionis*, id eſt acquiſitus nõ modico precio ſed precioſo ſanguine Chriſti.1.Cor.6. Empti eſtis pretio magno, non credentes vero, populus ſunt perditionis: Ad hoc autem eſtis electi & acquiſiti *Vt virtutes*, id eſt opera virtuoſa, quæ fecit in opere redemptionis humani generis *Annuntietis*, id eſt prædicetis alijs, annuntiantes omnes virtutes eius. Sicut filij Iſrael poſt tranſitum maris rubri, in quo Aegyptij ſunt ſubmerſi, carmen triũphale cecinerunt *Eius*, ſcilicet Chriſti *Qui de tenebris* culpę, ignorantię & infidelitatis *Vos vocauit* vocatione interiori per ſpiritum, & exteriori per euangeliũ *In admirabile lumen ſuum*, ſcilicet fidei & gratiæ, quę illuminat intellectum, & inflammat affectum. Et dicit hic lumen admirabile, quia illuminat mirabiliter videnda & credenda. Pſal. Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de legę tua: Vos inquam *Qui aliquando non populus* eratis ſupple per culpam *Nunc autem*, ſcilicet tẽpore gratiæ *Populus Dei* eſtis per fidem & gratiam *Qui non conſecuti miſericordiam*, hoc eſt, remiſſionem peccatorum *Nunc autem*, id eſt, tẽpore gratiæ *Miſericordiam conſecuti*, id eſt, peccatorum remiſſionem. Hinc probatur, vt dicit Gloſſa, quòd hanc epiſtolam ſcripſit his qui de gentibus ad fidem venerant. Sumuntur autem duo hi verſus ex propheta Oſee 1, in quo agitur de vocatione gentium. Et tangit hic duplex beneficium, quo incorporati ſunt eccleſiæ & Deo reconciliati.

Chriſtiana gens, cur regale dicitur ſacerdotiũ, & non ſacerdotale regnum

Chariſſimi obſecro vos tanquam aduenas & peregrinos abſtinere vos a carnalibus deſiderijs, quæ militant aduerſus animam: conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam: vt in eo quod detractant de vobis tanquam

E *de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent Deum in die viſitationis.*

Hic inſtruit ad bene viuendum ſpecialiter ſecundum diuerſas perſonarum conditiones. Primo liberos: ſecũdo ſeruos, ibi, Serui ſubditi eſtote. In prima parte liberos monet ad carnis puritatem. Secundo, ad conuerſationis honeſtatem, ibi, Conuerſationem veſtrã, &c. Tertio ad mentis humilitatem, ibi, Subiecti eſtote. Quarto, ad bene operãdi libertatem, ibi, Quia hæc eſt voluntas dei. Quinto ad aliorũ honorificationem, ibi, Omnes honorate. Dicit ergo *Chariſſimi* Glo. Hucuſq; generaliter inſtruxit eccleſiam, hic diuerſas fidelium perſonas ſolerter hortatur dicens, Chariſſimi. Gloſſa, quia eſtis miſericordiam conſecuti: ergo chariſſimi. Chari, quia homines propter dignitatẽ imaginis dei. Chariores, quia fratres propter communionem Chriſtianæ religionis. Chariſſimi, quia ſpirituales filij propter curam apoſtolici regiminis *Obſecro* per ſacra adiuro, non ait

F præcipio, cum tamen poſſit, volens inſinuare charitatẽ potius q̃ authoritatem *Tanquam aduenas & peregrinos*. Aduenæ ſunt qui in loco alieno manent. Peregrini vero qui ſemper de loco ad locum tranſeunt. Dicuntur ergo hi aduenę quia de gentilitate ad fidem venerant non ex fidelibus orti. Dicuntur autem peregrini, quia ſub perſecutione ſteterunt, Actuum 8, Diſperſi erant. Vel aduenæ dicũtur quia animæ eorum non de natura terreſtri, ſed potius cœleſti ſunt, ſcilicet conformitate. Peregrini vero, quia de terra ad cœlum tendunt. Pſal. 38. Aduena ego ſum apud te & peregrinus. Nota, de peregrino, quantũcunq; ſit extra terram ſuã corpore, cor tamen eius eſt in patria ſua *Abſtinere*, id eſt, freno abſtinentię temperare. Vel abſtinere, id eſt, abſque eorum, ſcilicet deſideriorum carnalium retentione eſſe. Tenetur.n. homo per conſenſum & delectationem, per opus & cõſuetudinem, & pro remotione iſtorum abſtinendum eſt *A carnalibus deſiderijs*, id eſt, ab his quæ caro deſiderat, q̃ ſunt opera gulæ & luxuriæ. Hę ſunt duæ filiæ ſanguiſugæ, id eſt,

Aduenę & peregrini q̃ dicantur

G carnis. Prouer.19. *Quæ militant aduerſus animam*, id eſt vt milites pugnant & impugnant, non inquãtum anima eſt, ſed inquantum anima eſt ſpiritus. Gala.5. Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritum *Conuerſationem veſtram*, id eſt actus exteriores *Inter gentes habentes bonam*, id eſt inter gẽtiles viuentes nõ tantum inter fideles: ſed etiam inter illos ſeu coram illis qui non ſunt conuerſi vt prouoceris eos ad fidem. Ad Coloſ. 4. Honeſte ambuletis ad illos, qui foris ſunt *Vt in eo quod detractant de vobis*, ſcilicet frequenter, vel detrahendo tractãt *Tanquam de malefactoribus*, id eſt, ac ſi eſſetis malefactores, reputãtes vos tales credendo in Chriſtum & idola relinquendo vos malefeciſſe, & propter hoc tribulationem ſuſtinere ſeu pati. Imponebãt enim pagani Chriſtianis q magicam artẽ exercebant *Ex bonis operibus*, id eſt, propter bona opera, quę facitis *Vos conſiderantes* diligentius intuentes *Glorificent Deum* omnis boni authorem. Matt.5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona & glorificẽt patrem veſtrum, &c. *In die viſitationis* Factæ in præſenti p miſericordiam, quando a Deo viſitabuntur & conuertentur

H exemplo operum veſtrorũ, de qua viſitatiõe habet̃ Luc.1. Per viſcera miſericordię Dei noſtri in quibus viſitauit nos oriens ex alto. Siue viſitationis veſtrę factę in pręſenti per tribulationum preſſuram. Cum enim videbãt eorum patientiam credebant hoc eſſe eis ad magnũ meritum apud deum, & ſic deum laudabant. Siue viſitationis, quæ erit in futuro, ſcilicet in die iudicij: vbi boni pmio, mali vero flagello viſitabuntur.

Subiecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter deum. Siue regi, quaſi præcellenti: ſiue ducibus, tanquam ab eo miſſis, ad vindictam malefactorũ, laudem vero bonorum. Quia ſic eſt voluntas dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentiũ hominum ignorantiã. Quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem, ſed ſicut ſerui Dei.

Hic

Hic monet eos ad mentis humiliationem ſeu humilitatem. Gloſ. Vt conuerſatio veſtra omnibus placeat non reſiſtatis alicui dignitati aut perſonę aut principatui, cũ Deus ſubdi vos voluit, imo *Subiecti eſtote omni creaturæ humanæ* Glo. Fidelibus & incredulis. Et eſt accommoda diſtributio pro his ſub quorum ſunt poteſtate *Propter deum* ſic ordinãtem. Ro. 13. Qui poteſtati reſiſtit, dei ordinatiõi reſiſtit. Vel propter deum, ideſt, ſecundum amorem, non propter hominũ fauorem. Vel propter deum huius exemplum oſtendentẽ, de quo dicitur Luc. 2. Et erat ſubditus illis, ſcilicet parentibus ſuis. Vel propter deum, ideſt, in his per quę ordinamur ad deum, vt fratrem noſtrum non in his, quæ ſunt contra deum *Siue regi quaſi præcellenti*, ideſt, qui maior & præcellẽs alijs dignitate & poteſtate *Siue ducibus*, ideſt, poteſtatibus minoribus *Tanquam ab eo*, ſcilicet deo vel rege *Miſſis* Omnis enim poteſtas a Deo eſt Ro. 13. Miſsis inquã *Ad vindictam malefactorum*, ideſt, pœnam *Laudem vero bonorum*, In remunerationis gloriam. Finis. n. legis & miniſtrorum eius eſt punitio malorum, & remuneratio bonorum. Sed tamen iudices aliquando peruertunt officium ſeu iudicium, malos quidem ſubleuando, bonos vero opprimendo. Quod tñ ipſis bonis ad laudem pertinet, vt dicit Gloſſa, malis autẽ ad punitionem. Et debetis ſubditi eſſe *Quia ſic eſt voluntas* Dei vt. ſ. illa faciatis *Vt benefacientes*, ſcilicet bene cõuerſantes & malis bene vtentes *Obmuteſcere faciatis* ſubtrahendo illis materiã loquendi & detrahendi *Imprudentium hominum ignorantiam* q̃a ignorantes bonitatem veſtram prius detrahebant vobis. *Quaſi liberi* Gloſ. Et hæc benefacite quaſi liberi, ſ. ex amore non ex timore: vnde iy, Quaſi, eſt expreſsiuum veritatis, quaſi, ideſt ſicut vere liberi eſtis, Sic dominis liberè & voluntariè ſeruiatis *Et non quaſi velamen habentes maliciæ*. Gloſſa, Libertas veſtra non obuoluat corda veſtra in velamẽ malitiæ, vt tanto licentius peccetis, quanto minus iugo ſeruitij eſtis preſsi. Hoc autem dicit Apoſtolus contra quoſdã qui dicebant, quia filius. ſ. dei nos liberauit, vere liberi ſumus, & nemini ſeruire debemus, & ideo ſuperioribus negabant iura ſua. Tales erant Iudęi dicentes Io. 8. Semen Abrahę ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam. Talia ſunt aliqua monaſteria & aliquę perſonæ, quæ habent libertatẽ quaſi velamen malitiæ, quia gaudent priuilegio exemptionis ne viſitentur ab ordinarijs, & ſic liberius peccãt. Ad Gala. 5. Vos in libertatem vocati eſtis fratres: nec tamen libertatem in occaſionem detis carnis: ſed per charitatem ſeruite inuicẽ *Sed ſicut ſerui Dei* ſitis humiliter ſeruientes. Glo. Seruitus dei humilitatem requirit: vult ergo dicere, Seruite principibus humiliter, ſicut ſerui domini, quia in ipſis domino ſeruitis.

Omnes honorate, fraternitatem diligite, deum timete, regem honorificate.

Hic monet ad aliorum honorificationem *Omnes*, inq̃, non ſolum reges & duces, ſed vnumquẽq; pro modo ſuo, vt dicit Gloſ. Honorate quidem honore reuerentiæ. Ro. 12. Honore inuicẽ præuenientes, quia in omnibus eſt dei imago, quæ eſt ratio honorandi *Fraternitatem diligite* vt & maiores diligant minores ſicut fratres. Frater enim eſt nomen æquiparantiæ *Deum timete* timore filiali non ſeruili. Nõ dicit nunc diligite vel honorate, quia timor domini initiũ eſt dilectionis eius, vt habetur Eccle. 25. *Regem* quaſi dei miniſtrum *Honorificate* Glo. quaſi præcellentem ampliori honore venerandum. Mat. 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt dei deo. Dicit autẽ honorificate, ideſt, honorem extra facite. Omnes enim debemus honorare regẽ interius & exterius. Obſecro vos tanquam aduenas, & cę. Notandum quòd in tota illa epiſtola, quæ legitur in eccleſia dominica tertia, poſt paſcha, monet nos Apoſt. ad tria. Primo, ad abſtinentiam a carnalibus deſiderijs: quibuslibet, quo ad ſeipſum, ibi, Obſecro vos, &c. Secundo, ad honeſtatem conuerſationis quo ad proximum, ibi, Conuerſationem veſtrã. Tertio, ad ſubiectionem humilitatis, quo ad deum, ibi, Subiecti eſtote, &c. In prima primo notatur admonitionia ratio, ibi, Obſecro vos tãquam aduenę, &c. Secundo, ipſa admonitio, ibi, Abſtinere vos, &c.

A *Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tãtum bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Hæc eſt enim gratia, ſi propter dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte. Quæ enim eſt gratia, ſi peccantes & colaphizati ſuffertis? Sed ſi benefacientes patienter ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud Deum. In hoc enim vocati eſtis: quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum vt ſequamini veſtigia eius, Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non cõminabatur. Tradebat autem iudicanti ſe iniuſte. Qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, vt peccatis mortui, iuſtitiæ viuamus, cuius liuore ſanati eſtis. Eratis enim ſicut oues errantes, ſed cõuerſi eſtis nunc ad paſtorem, & epiſcopum animarum veſtrarum.*

B Hic ſpecialiter inſtruit ſeruos, quibus primo dat documentum. Secundo oſtendit adimpletionis meritũ, ibi, Hęc eſt enim gratia. Tertio inducit exemplum, ibi, Quia Chriſtus paſſus eſt, &c. Dicit ergo *Serui* Gloſ. Hucuſq; exhortatus eſt liberos ad ſubiectionem, nunc hortatur ſeruos ad eandem dicens *Subiecti eſtote* ſubiectione obedientiæ & reuerentiæ *In omni timore* Omne enim & totum & perfectũ dicimus idem, ideſt, in timore filiali, vel in omni timore. ſ. interiori & exteriori *Non tantum bonis* quo ad deum. Gloſſa. Fide, vita, moribus *Et modeſtis* quo ad proximum moderate, ſcilicet in parentibus & condonantibus quando cõmiſſum eſt aliquid contra eos *Sed etiam diſcolis* indiſciplinatis et indoctis. Gloſ. Scholaſtici ſint eruditi: dyſcoli, indocti & agreſtes. Alia litera habet, difficilioribus, quaſi ſint illi, qui nihil grataner accipiunt ſimiles Holoferni. Nec tamẽ iſta facientes, ferocitatem pectoris eius mitigarunt, Iudith. 3. *Hæc eſt enim gratia*, id eſt, in hoc acquiritur dei gratia. Gloſſa.

C Per hanc efficitur homo gratus deo *Si propter dei conſcientiam*, ideſt, bonam conſcientiam deitatis confortamini, in qua et habitat deus. Vel propter conſcientiam dei, id eſt, propter intentionem placendi deo, qua deus ſit nobiſcum. Vel propter conſcientiam dei, ideſt, fidem dei, vt ponatur conſciẽtia pro fide ſicut econtrario Roma. 14. Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt *Suſtinet quis*, ſcilicet patiẽter ſine murmuratione cordis. Et dicit ſuſtinet, id eſt, ſenſualitatem ſub ratione tenet, ne, ſcilicet ratio ſuccũbat *Triſtitias*, ideſt pœnas a dominis illatas, vnde ſolet oriri triſtitia *Patiens iniuſte*, ideſt, ſine merito ſuo. Patitur enim quis iuſte, cum patitur per peccatum: patitur iniuſte, cum ſine ſuis demeritis patitur, ſed vt ſoli deo placeat, vt poſsit dicere illud Pſalm. Propter te ſuſtinui opprobrium, & cę. *Quæ enim eſt gratia*, ideſt acquiritur, vel debetur ex hoc *Si peccantes*, ideſt rebelles in ſeruitio dominorũ, nolentes eis ſeruire *Et colaphizati*, ideſt, colaphis cęſi a dominis, ꝓpter hoc, vt dicit Gloſ. vt ad obedientiam inducamini *Suffertis*, ideſt, ſuſtinetis. Gloſ. ideſt ſi

D exteriorem pœnam ſuffertis, & non amore iuſtitiæ nullum præmium accipietis *Sed ſi bene facientes*, ideſt, quamuis bene facientes, & dominis veſtris vt debetis, obedientes *Patienter* ſine murmuratione, & indignatione *Suſtinetis* Gloſ. mala illata a dominis. Hæc eſt gratia, id eſt, per hoc acquiritur gratia *Apud deum* patientiæ veſtrę remuneratorem. Infra 3. Si quid patimini propter iuſtitiam, beati *In hoc enim* Gloſ. vt patiamini *Vocati eſtis* ad fidem. 2. ad Tim. 3. Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto, &c. *Quia Chriſtus paſſus eſt pro nobis, &c.* Hic introducitur exemplum paſsionis Chriſti. Primo oſtendit in Chriſto patiendi cauſam. Secundò, patiẽtis innocentiam, ibi, *Qui peccatum non fecit.* Tertio paſsionis efficaciam, ibi, Qui peccata noſtra, & cæt. Efficaciam autem tangit quadruplicem, ſcilicet pro peccatis mortuorum, ſatisfactionem, viuificationem, ſanationem, ibi, Cuius liuore, & cætera, et errantium reductionem, ibi, Eratis enim ſicut oues errantes. Dicit ergo *Quia & Chriſtus* quaſi dicat debetis pati exemplo Chriſti, Glo. Multum glorificat ſeruos,

quos

quos benefacientes & abſq; culpa vapulantes affirmat imitatione dominicæ paſsionis *Paſſus eſt* non dicit quid, vt ſic innuat ſuſtinuiſſe omne genus paſsionis. Pſal. Omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me. Pro nobis, tã apoſtolis quàm aliĳs, tam præſentibus q̃ abſentibus ſeu futuris. Chriſtus.n. pro omnibus mortuus eſt. 2. Cor. 5. Vel pro nobis, ideſt, loco noſtri qui eramus morti adiudicati. Vnde paſſus eſt, vt nos a morte liberaret, ſicut ſolet dici, ego ſoluã pro te, ideſt, loco tui. Sicut enim pro mẽbris infirmis curandis, imo pro toto corpore ſanando, caput ſanum, ideſt os quod eſt in capite aliqñ bibit amaram medicinã. Ita Chriſtus pro nobis, qui ſumus mẽbra eius, imo pro toto corpore ſuo, quod eſt eccleſia, ſanando amaram ſuſtinuit patientiam. Vel pro nobis, ideſt, amore noſtri. Ioã. 15. Maiorẽ hac dilectionẽ nemo habet q̃ vt animam, &c. *vobis.* ſ. abſentibus, ideſt, q ipſam paſsionem non vidiſtis, ſicut nos pręſentes. Ideo dicitur vobis *Relinquens exemplum* Cum prius dixiſſet, Chriſtus paſſus eſt pro nobis, quia apoſtoli non indigebant exemplo, qui ipſum Chriſtum viderãt, & paſsio eius in animabus eorũ

F erat impreſſa: dicit, vobis relinquens, quaſi retro linquens, ſed nobis præſentialiter tradens exẽplum. Glo. tribulationum, contumeliarum, flagellorũ, & mortis crucis. Ioan. 13. Exemplum.n. dedi vobis, vt quemadmodum ego feci & vos faciatis *Vt ſequamini* quaſi a longe, quia cum eo ire non poſſumus. Gene. 33. Pręcedat dominus meus ſeruũ ſuum, & ego paulatim ſequar veſtigia ſua, ſicut video paruulos meos poſſe. Matth. 26. dicitur de Petro, q̧ ſecutus eſt Ieſum a longe vſq; in atrium principis ſacerdotum. Ioannes autẽ ſequutus eſt de prope: in quo intelligitur bona vita: ſed Petrus de longe, in quo intelligitur ſcientia. Interpretatur.n. Petrus agnoſcens *Veſtigia eius* non rem. Iob 23. Veſtigia eius ſequutus eſt pes meus. Sed contra dicitur Eccleſi. Quid eſt homo, vt poſsit ſequi regem factorem ſuum? Reſpõſio, Veſtigia diuinitatis homo non poteſt ſequi, quia ſicut dicitur Iob. 11. Celſior cœlo eſt & quid facies? Profundior inferno, &c. Sed veſtigia humanitatis põt. Bernardus, Omnes

Chriſtũ ſequi qũo liceat.

G viæ Chriſti ſecundum carnem ſunt ſpontanea paupertas, cumulata vilitas tam aſſumpta quàm illata pœnalitas *Qui* Chriſtus *Peccatum non fecit* in opere, quaſi dicat, debetis ſeq veſtigia eius, vt. ſ. ſine culpa pati non timeatis *Nec inuentus eſt dolus in ore eius,* ideſt, in ſermone ſeu locutione. Dolus, ideſt, falſitas vel ſimulatio. Et dicit non eſt inuentus, ſ. a ſcribis & phariſæis qui eum obſeruabant vt caperent eum in ſermone. Mat. 27. Et q̧ non peccauit, oſtendit per partes *Qui cum malediceretur,* ideſt, blaſphemaretur verbo. Io. 8. Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus, &c. *Non maledicebat.* Patet ibidem, Ego quidem dęmonium non habeo. Contra dixit Iudæis. Ioan. 8. Vos ex patre diabolo eſtis. Et Matthæi. 12. Progenies viperarum, qũo poteſtis bona loqui cũ ſitis mali. Et alibi. Mat. 23. Vę vobis ſcribæ & phariſæi, &c. Reſpõſio, Dura correctio procedẽs ex charitate nõ eſt cõtumelia: ſed procedens ex liuore vindictę & ex intentione conuitiãdi, eſt contumelioſa *Cum pateretur* grauiſsimum crucis tormentum facto *Non comminabatur* ſed orabat pro eis. Luc. 23.

Acerba obiurgatio quando eſt licita.

H Pater ignoſce, &c. Et nota, q̧ dicit cum pateretur, aliàs.n. charitatiuè eis comminabatur. Lucæ 13, Niſi pœnitentiam egeritis, oẽs ſimul peribitis. Matt. 10. Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrheorum in die iudicĳ quã illi ciuitati. In quo inſtruit nos, q̧ qñ infertur nobis cõtumelia vel iniuria, locus eſt patientiæ non correctionis, quia tunc videretur plus procedere ex vindicta & impatiẽtia quàm ex charitate & miſericordia. Sic ergo Chriſtus patiebatur nõ ex neceſsitate vel coactione *Tradebat autem* autem pro ſed, ideſt, ſed voluntarie tradi ſe permittebat *Iudicanti ſe iniuſte.* ſ. Pilato, & pontificibus Iudæorum *Qui peccata noſtra* cõmuniter omniũ, vt dicit Gloſſa, Ipſe & non alius. Sicut filĳ Iſrael imponebant ſeruo emiſſario. Leui. 16. *Pertulit,* ideſt, perfecte tulit *In corpore* quod morti pro nobis expoſuit *Super lignum* crucis vt qui per lignum crucis vincebat, per lignum quoq; vinceretur. Hoc eſt lignum benedictum. de quo Sapien. 14. Benedictum lignum p quod fit iuſtitia. Vel lignũ ſalutiferum, in eodem. Trãſeuntes mare per ratem liberati

E ſunt. Pertulit inquam *Vt peccatis mortui* ſicut ipſe mortuus eſt mortali vita veteri & paſsibili. Et dicit peccatis mortui. i. a peccatis ſeparati, ſicut mors eſt ſeparatio animæ a corpore. In mortuo.n. non eſt ſenſus neq; motus. Sic nec in nobis debet eſſe ſenſus, ideſt, affectus peccati ad intra, nec motus ſiue opus ad extra *Iuſtitiæ viuamus* Sicut ipſe reſurgens viuit, noua vita glorioſa, Ro. 6. Qũo Chriſtus reſurrexit a mortuis, ita & nos ĩ nouitate vitæ ambulemus *Cuius liuore,* ideſt, ſumma dilectione. Gloſ. ſola dilectione, cõſequẽs pro antecedente. Amor.n. ſumme intenſus facit euacuationem ſpirituum, & ſic relinquitur color pallidus vel liuidus. Poeta, Palleat omnis amans. Hac inquam, dilectione *Sanati eſtis.* Ephe. 2. Propter nimiam charitatẽ ſuam qua dilexit nos, cum eſſemus mortui peccatis conuiuificauit nos. Vel cuius liuore, ideſt: paſsione inferente eius carni liuorẽ, ſanati eſtis a morbis, ſcilicet peccatorum veſtrorum. Vel cuius liuore, ideſt, carne liuida, vel Iudæorum inuidia, vt exponit Gloſ. Sed quomodo ſanati ſumus, p Iudæorũ inuidiam? Reſpõ-

F ſio, Occaſionaliter: quia per inuidiam eorũ traditus eſt ad mortem, per quã mortem ſanati ſumus *Eratis enim* quaſi diceret, eo indigentes cum eſſetis infirmi. Eratis.n. præcipue vos de gentibus orti *Sicut oues* ſine paſtore *Errantes* per diuerſa abrupta vitiorũ, vagantes, morſibus luporũ expoſiti, ſæpius in pœnam puniti & dilacerati *Sed conuerſi eſtis* qui prius eratis aduerſi *Nunc,* ideſt, tempore gratię & paſsionis Chriſti gratuitæ *Ad paſtorem,* ideſt, Chriſtum: qui ad modũ boni paſtoris ouem perditam requirit. Luc. 15. dicẽs, Nõnè dimittit nonagintanouem, &c. Inuentam reportat & reducit ad ouile. Eſa. 40. Sicut paſtor gregem ſuũ paſcet, in brachio ſuo cõgregabit agnos & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit *Et epiſcopum animarum veſtrarum,* id eſt Chriſtũ, qui eſt pontifex futurorum bonorum. Ad Heb. 12. Animarum dicit non poſſeſsionum, ſicut multi moderni intẽdunt poſſeſsionibus, non animabus. Hiere 3. Quaſi cuſtodes agrorũ facti ſunt. Chriſtus dicitur animarum paſtor: eas reficiẽdo: Epiſcopus vero, ideſt, ſuperintendens & viſitator, vt dicit

G Gloſſa, eas a malo cuſtodiendo & corrigendo. Nota, in hoc q̧ dicit, Qui peccata noſtra, &c. Maxime nobis manifeſtatur dilectio Saluatoris. Primo, in cauſa patientię, quia non pro amicis, ſed pro inimicis animam ſuã poſuit. Hoc notatur cum dicitur, Peccata noſtra. Item ſupra illud, Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Secundo, in qualitate & quãtitate paſsionis, quia non quãcunq; mortem, ſed viliſsimam & grauiſsimam elegit ſibi mortem, crucis ſcilicet, quod notatur cum dicitur: Sup lignum. De huius mortis vilitate dicitur Sapiẽ. 2. Morte turpiſsima, &c. De eius acerbitate dicitur Tren. 1. O vos oẽs qui tranſitis per viam, &c. Tertio in totalitate patiẽtis, quia non in vno membro vt capite truncati vel transfoſsi, ſed in quolibet. In primis in capite coronã mirabilem ſpineam, in pedibus et manibus clauos, in latere lanceam. Quod notatur ibi, In corpore ſuo, toto ſcilicet. Vnde Eſa. A plãta pedis, &c. Volue & reuolue illud dominicum corpus & vbique inuenies dolorem, vbiq; cruorem. Quarto in ſolutione

Dile... Chri... nobis...

H præmĳ ſuperabundantis, quod notatur ibi, Pertulit. Notatur autem abũdantia, quia plus ſoluit quàm homo debuit. Vnde Augu. Si æqua penſetur lance culpa hominis & pretium redemptionis, nõ tantum diſtat oriens ab occidente, vel centrum a ſummo cœli cardine.

CAPIT. III.

Coniuges inuicem conuerſentur, omnes vnanimes ęgenis bona conferant, mala tolerent, & ſic domino fide coniungentur.

SImiliter & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis: Vt ſi qui non credunt verbo, per mulierũ cõuerſationem ſine verbo lucrifiãt: conſiderantes in timore ſanctam cõuerſationẽ veſtram.

Supra monuit ad bene viuendũ in ſe, hic monet ad conuiuendum in membris ſuis. Et primo ſpecialiter coniuges:

ſecundo

A ſecundo generaliter omnes fideles, ibi, In fide autẽ omnes vnanimes. In prima parte primo monet mulieres: ſecundo viros, ibi, Viri ſimiliter. In prima igitur parte primo monet mulieres ad ſubiectionem virorum: ſecundo ad ſui decentem ornatum, ibi, Quarum non ſit extrinſecus, & cæt. Tertio proponit vtriuſque exemplũ, ibi, Sic enim aliquando, &c. Dicit ergo *ſimiliter*, id eſt. Ita ſerui & liberi debent eſſe ſubditi propter deum *ſimiliter & mulieres ſubditæ ſint* ſubiectione obedientiæ & reuerentiæ. Nam & ſi quo ad debitũ coniugale ſint pares & ſociæ, ideo quia de coſta formatæ, tamen quo ad miniſtrationem & diſciplinam debent eſſe ſubditæ, quia vir eſt caput mulieris. primo Corinth. 11. *Viris ſuis* Gloſſ. Non adulteris *vt & ſi qui.* ſcilicet mariti *Non credunt verbo* glo. Euangelij vel verbo fidei *Per mulierum conuerſationem* ſcilicet bonam. Glo. Bene ſe habentium & humiliter patientium *ſine verbo* gloſ. Prædicationis. Efficacior quippe eſt, vt ait Bernardus, vox operis quàm ſermonis. Et dicit ſine verbo. non enim debet mulier prædicare verbo, ſed exemplo. primo Timo. 2, Docere mulierem nõ per- B mitto *Lucri fiant,* id eſt, conuertantur ad fidem. Sicut dicit glo. 1. Co. 7, Sanctificatur vir infidelis per fidelem mulierẽ *Conſiderantes* viri increduli *Sanctam conuerſationem veſtram* Ex tertia perſona tranſit ad ſecundam, dirigens ſermonem ad mulieres, vt ex modo loquẽdi qui magis eſt familiaris alliciat eas ad bonum. Conuerſationem dico habitam & conſeruatam. *In timore* ſcilicet dei qui eſt principium & cuſtodia ſanctitatis. Grego. Anchora cordis, timor. Eccl. 27. Si non in timore dei te tenueris inſtanter, ideſt, cito, ſubuertetur domus tua.

Quarum non ſit extrinſecus capillatura aut circundatio auri aut indumenti veſtimentorum cultus: ſed qui abſconditus eſt cordis: homo in incorruptibilitate: quieti & modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu dei locuples. Sic enim aliquando, & ſanctæ mulieres ſperantes in deo ornabant ſe ſubiectæ proprijs viris, ſicut Sara obediebat Abrahæ, C *dominum eum vocans: cuius eſtis filiæ benefacientes, & non pertimentes vllam perturbationem.*

Hic hortatur ad ſui decentem ornatum, quarum, ſcilicet mulierum cultus exterior *Non ſit extrinſecus capillatura* Plicatio ſiue tricatio capillorum. Alia litera habet capillorũ implicatio ſicut fit in tortis crinibus. Glo. Videtur quòd mulieres eorum qui in tribulatione erant contemnebant viros ſuos, & vt alijs placerent ſe pulchrè ornabant, ſed contra, 1. Corin. 11. Mulier ſi comam nutriat, gloria eſt illi. Reſponſio, Nutrire poteſt, ſed non debet artificialiter ſe ornare vel oſtentare ad alios ad libidinem excitandam, ſed debet habere velamen ſuper caput ſuum propter angelos, ideſt, clericos. 1. Corin. 11. Vel capillatura dicitur capillorum propriorum curioſa aptatio, vel capillorum alienorum appoſitio *Aut* ſupple non ſit mulierum cultus, *Circundatio auri* id eſt, ornamenta aurea circundantia, vt ſunt coronulę aut circuli aurei *Aut* ſupple non ſit *Indumenti veſtimentorum cultus* ideſt, indumenta nimis chara vel pretioſa ſuper alia veſti- D menta, quibus in feſtis vtantur, vt dicatur indumentũ veſtimentorum ſicut virgo virginũ. Cypria. 9, Serico & purpura indutæ, Chriſtum induere ſinceriter non poſſunt: auro, & margaritis, & monilibus adornatæ, ornamenta cordis & pectoris perdiderunt, quòd ſi Petrus mulieres admonet coercẽdas, qui excuſat cultus illarum per maritos, quãtomagis id obſeruare virginem fas eſt, cui nulla ornatus ſui competit venia? Intelligitur autem hoc de virgine non deſponſanda, ſed in virginitatis propoſito permanſura. Et nota, ꝙ ſi hoc nõ licet mulieribus, multominus viris. vnde Gregorius in homil. Penſate quæ culpa ſit viris appetere a quo curauit paſtor eccleſiaſticus & fœminas prohibere. Ex textu igitur & glo. quę dicunt, ꝙ ſerico & purpura indutę Chriſtum induere nõ poſſunt, videtur quòd ornatus
Nota. mulierum ſit illicitus, immo ꝙ ſit peccatũ mortale. Nihil enim impedit induere Chriſtum, niſi peccatum mortale.

A Iterum Gregorius, Si cultus pretioſarum veſtium culpa non eſſet, nequaquam euangelica lectio tam vigilanter dixiſſet, quòd diues, qui in inferno torquetur, purpura & biſſo induebatur. Contra Glo. dicit hic, quòd per maritos poſſunt ſe excuſare mulieres. Nempe de bigamia dicit Augu. Quòd peccatum non erat, quando mos erat, ergo mos regionis & debitus finis, ſi non poteſt aliter maritum ſuum de adulterio reuocare excuſant. Reſponſio, Quidam dicũt ſimpliciter, quòd ornatus nimius eſt illicitus, nec dignitas perſonæ, nec mos regionis vel ciuitatis excuſat a toto, ſed a tanto: ſed ſolum iſta cauſa, vt vir ab adulterio reuocetur. Alij dicunt, ꝙ ſi non faciat cauſa ſuperbię, vel vanitatis, vel prouocandi adulteros, ſed vt ſeruetur mos regionis vel gradus dignitatis, vel reuocetur vir a fornicatione, nõ eſt peccatum maius vel minus, mortale vel veniale ſecundum radicem, vel ſecundum cauſam. Alij dicunt, ꝙ in illis ornatibus, in quibus fit præiudicium naturæ, ſicut fit in pictura faciei & huiuſcemodi, quæ peruertũt naturam ſolum hoc B excuſat, vt vir ab adulterio reuocetur, non conditio perſonæ, nec conſuetudo loci. In alijs vero excuſant, & conſuetudo loci & dignitas perſonę. Gregorius & Cyprianus loquuntur de ornãtibus ſe propter ſuperbiam, vel vt placeãt adulteris *Sed qui abſconditus eſt homo* quaſi non ſit cultus mulieris exterior, ſed potius *Cordis* id eſt, homo interior ſcilicet ratio *Qui abſconditus eſt inquam* Alijs hominibus & ſoli deo cognitus. 1. Reg. 17. Homo videt ea quę foris patent, Deus autem intuetur cor, homo inquam manens *In incorruptibilitate ſpiritus* quamuis non corporis. Gloſ. Quia exterior homo videtur corruptus, & beatitudinem integritatis, quæ eſt ꝓpriè virginitatis, habere deſtitutus, imitamini incorruptionem ſpiritus per abſtinentiam: & quod corpore nõ poteſtis, mẽte præſtate: has enim Chriſtus diuitias, & hęc veſtræ coniunctionis quærit ornamenta. Et Pythagoras, Vera ornamenta matronarum, pudicitia, non veſtes ſunt. Spiritus inquam *Quieti* ab operatione mali *Modeſti* modũ ſeruantis in operatione boni. Vel quieti in aduerſis, mode- C ſti in proſperis *Qui* ſcilicet ſpiritus quietus & modeſtus *Eſt in conſpectu dei locuples* in diuitijs ſpiritualibus deo placentibus, de quibus Eſa. 33. Diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia *Sic enim aliquando* hic ponit exemplum. Sic enim aliquando, ideſt, tempore patriarcharum & ante tempus gratiæ, quãtomagis nunc *Et ſanctæ mulieres* vxores ſanctorum *Sperantes in Deo* Glo. Non in ornatu veſtium ſicut mulieres laſciuæ *Ornabant ſe* Interius non exterius, nõ veſtibus ſed moribus. Aug. Nec affectetis veſtibus placere ſed moribus *Subiectæ proprijs viris* Subiectione reuerentiæ & obedientiæ. Gloſſa, Etiam in his, quæ videbantur grauia. Gene. 3. Sub poteſtate viri eris *Sicut Sara* Quæ eſt exemplum ſanctarum mulierum, ſicut Abraham virorũ. Eſa. 51, Attẽdite ad Abrahã patrem veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos *Obediebat Abrahæ, dominum eum vocans* Glo. Ex reuerentia. Gen. 18. Poſtquam ſenui, & dominus meus vetulus eſt, &c. *Cuius* ſcilicet Saræ *Eſtis filiæ* Imitatione fidei, et ſi non ſucceſsione generis. Erant enim proſelitæ *Benefacientes* in agendo, & ma- D ritos honorando *Et non pertimentes vllam turbationem* In patiendo, ſi aliquid mali inferatur a maritis vel a perſecutoribus.

Mulierum ornatus an licitus ſit.

Quieti & modeſti ſpiritus.

Sara ĩ exẽplum mulierib⁹ ꝓponitur.

Et nota, ꝙ non dicit timẽtes, quia timere eſt naturale, & omnino caueri non poteſt, ſed pertimentes, ideſt, perfectè timentes, hoc eſt, ſupra modum timentes, ita ꝙ bonum inceptum dimittant, vel aliquod inconueniens cõmittant. Virtus enim & ſi aliquando turbetur, non tamen perturbatur, cadit enim in ipſam turbatio propaſsio, ſed non turbatio paſsio, ſecundum illud Prouer. 12. Non contriſtabit iuſtum quidquid, &c.

Viri ſimiliter cohabitantes ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem tanquam cohæredibus gratiæ vitæ: Vt non impediantur orationes veſtræ.

Hic monet viros ad bene conuiuendum vxoribus, ſicut ſe bene habere debent mulieres ad viros, ſimiliter viri ma-

ſiti earum ſint *Cohabitantes* Reddentes debitum coniugale *Secundum ſcientiam* id eſt, diſcretè & cum moderamine, non ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus, vt generēt filios ad cultum vnius dei. In hoc autem quod dicit cohabitantes, ſignificatur æqualitas in redditione debiti coniugalis. Et nota, ꝙ triplex eſt concubitus. Primus coniugalis, qui fit cauſa concreandæ & educandæ prolis ad cultum dei. Alius eſt maritalis & fragilis qoi fit cauſa vitandæ fornicationis. Tertius impetuoſus & beſtialis, qui fit cauſa implendæ libidinis, non vt in ſua, &c. Primus eſt meritorius. Secūdus, eſt peccatum ſed veniale. Tertius, eſt peccatum mortale. De quo Aug. dicit, Quòd vehemens amator vxoris adulter eſt, &c. *Impartientes honorem*, ſcilicet in neceſſariorum adminiſtratione & reuerentiæ exhibitione. Sic præcipitur Exod. 21. Honora patrem, & matrem. Gloſſ. Si abſtinueris a coitu, honorem ei tribuis *Quaſi inferiori vaſculo*, id eſt fragiliori vaſculo. Vaſculum dicitur corpus mulieris ob ſuſceptionem ſeminis & conceptionem prolis. 1. Co. 12. Quæ putauimus inferiora eſſe corporis membra, his abūdantiorem honorem circundamus. Et nota, ꝙ dicit impartientes. i. in parte tribuentes. Soli enim deo honor totaliter eſt impendendus *Tanquam* Ecce alia cauſa *Coheredibus vitæ & gratiæ* Gratię quidem in præſenti, & vitæ æternæ in futuro *Vt non* Ecce tertia ratio *Impediantur orationes veſtræ* ſcilicet concubitus aſsiduitate. Beda, impedrri oratione officio coniugali commemorat, quia quęrens vxori debitum, credo orare nō poſſe, ꝙ ſi iuxta apoſtoli ſermonem ſine intermiſsione orandum eſt, nunquam ergo mihi cōiugio ſeruiendum eſt, ne ab oratione, cui ſemper inſtare iubet, vllá præpediar hora. Reſponſio. Illud apoſtoli quod ibi ponit gloſ. Sine intermiſsione orate, intelligendum eſt horis et tēporibus conſtitutis. Vel poteſt dici, ꝙ non ceſſat orare, qui non ceſſat bene facere. Item ille ſeruire dicitur, qui hoc facit cauſa libidinis, vel loquitur de illo qui liber eſt & ſolutus, cui non expedit ſe ſubdere coniugali ſeruituti, vt tute poſsit ſemper vacare orationi.

Cōcubitus triplex eſt, cōiugalis, maritalis, & ſerinus.

Mulieris corpus vaſculum dicitur.

In fide autem omnes vnanimes, compatientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, humiles, non reddentes malum pro malo, nec malediſtum pro maledicto: ſed econtrario benedicentes: quia in hoc vocati eſtis, vt benedictionem hæreditate poſſideatis.

Supra hortatus eſt ad bene conuiuendum fratribus, & ſpecialiter coniuges. Hic vero hortatur generaliter omnes, docendo bene conuerſari etiam inter malos. Allegans primo ſuæ conuocationis beneficium. Secundo cœleſte præmium, ibi, Qui enim vult vitam. Tertio, aduerſariorū impotentiam ad nocendum, ibi, Et quis eſt qui vobis, & cęt. Quartò, Chriſti exemplum, ibi, Melius eſt enim vt benefacientes. In prima parte docet qualiter ſe habeant ad bonos. Secundo, qualiter ad malos, ibi, Nulli malum, &c. Tertio, reddit rationē vtriuſq;. Quia in hoc vocati eſtis. Dicit ergo *In fide autem* Glo. diuerſas perſonas, diuerſas conditiones, diuerſos ſexus docui. Iam nunc omnes admoneo inquam *In fide autem* tenenda & defendenda quaſi fundamēto *Omnes* tam liberi q̄ non liberi, tam viri q̄ mulieres *Vnanimes* vnū ſcilicet de fide ſentientes. Ita ꝙ nec cogitatione diſcrepetis, vel vnanimes, ideſt cor vnum & animam vnam habētes, non diſſentientes. Vnde Act. 2. Erat eis cor vnum & anima vna in deo. Iſtud autem quod ſequitur, Eſtote in oratione, non eſt de textu. Nec antiqui libri habent nec glo. exponit, Sed eccleſia hoc addit in epiſtola ad ornatum, & ad deuotionem populi excitandam, vel ad manifeſtationem ſcientiæ *Compatientes*, ſcilicet miſerijs proximorum, vt ſic vos oſtendatis vnius corporis eſſe membra. Si enim patitur membrum vnum, compatiuntur & alia membra *Fraternitatis amatores* fraternæ vnitatis & concordiæ conſeruatores. Glo. Ne deſtruatis fraternitatem, ne per hoc a fidelibus recedaris, immo, nec à deo. Quia dicit Iſidorus, Qui a fraterna dilectione ſeceruitur, a diuina participatione priuatur,

E Et notandum, quòd amanda eſt fraternitas, vt non ita cito cadamus. Prouer. 15. Frater qui iuuatur a fratre: quaſi ciuitas firma. Item vt ſi ceciderimus citius reſurgamus. Eccleſi. 4. Vę ſoli, quoniam ſi ceciderit non habet ſubleuātem ſe. Item vt facilius a Deo, quod petimus impetremus. Matth. decimoquioto, Si duo ex vobis ſuper terram cōſenſerint de quacunque re quā petierint, fiet illis a patre meo, qui in cœlis eſt *Miſericordes* Bona veſtra pauperibus communicando. Glo. Impendendo in eleemoſynas *Modeſti* Seruantes, ſcilicet modum in omnibus. Glo. Omnia cū modo facientes, attendentes omnes circunſtantias loci & temporis ac perſonarum *Humiles* Ne de his ſuperbiatis. Sicut dicit glo. Humilitas, omnium bonorum cōſeruatrix eſt. Gregorius, Qui cęteras virtutes ſine humilitate cōgregat, quaſi puluerem in ventum portat *Non reddentes malum pro malo* In factis *Nec maledictum pro maledicto* In verbis *Sed econtrario benedicentes* ſcilicet ſitis. Quod eſt perfectæ & abundātis patientiæ. Roma. 12. Benedicite & nolite maledicere *Quia in hoc vocati eſtis* ideſt, ad hoc vt patientiam habeatis *Vt benedictionem hæreditate poſſideatis* Benedictionem paſsiuam, Illam ſcilicet qua dicitur Matth. vigeſimoquinto, Venite benedicti patris mei, & cętera. Poſsidete regnum, &c. *Hæreditate*; id eſt, in hæreditatem, ſcilicet firmiter & perſeueranter ſicut hæreditaria poſſeſsio firma eſt, quaſi dicat, Bene iuſtū eſt, vt qui æternam expectant benedictionem, ſemper in ore eorum reſonet benedictio non maledictio. Gloſ. Quod quiſque in futuro inuenire deſiderat, hoc in præſenti meditari & agere ſatagat.

Fraternitas, cur amanda.

Qui enim vult vitam diligere, & videre dies bonos, coerceat linguam ſuam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. Declinet autem à malo & faciat bonum, inquirat pacem, & perſequatur eam: quia oculi domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum, vultus autem domini ſuper facientes mala.

G Hic allegat cœleſte præmium. Primo, proponens magnitudinem præmij. Secundo, docens modum perueniendi, ibi, Coerceat linguam ſuam a malo. Tertio dans fiduciā obtinendi, ibi, Quia oculi domini, &c. Dicit ergo *Qui enim vult vitam diligere* Qui enim, quaſi dicat debet is benedicere & non maledicere. Vult vitam diligere, ideſt, oſtendere ſe dilectionem vitæ habere faciendo opera per quæ ad vitam peruenitur *Et videre* id eſt, videndo habere: in ſpiritualibus enim idē eſt videre quod habere *Dies bonos* Claritatis ęternæ. Dicuntur enim dies gloriæ, dies boni, ad differentiam dierum præſentis vitæ qui mali ſunt, ſecundū illud Epheſ. 5. Redimentes tempus quoniam dies mali ſunt. Dicuntur autem dies eſſe in patria pluraliter, non propter ſucceſsionem, quę ibi non erit, quia ſol iuſtitiæ qui neſcit occaſum, ſemper luceſcit. Et vtrunque hemiſpherium rationis inferioris & ſuperioris lumine ſuæ humanitatis & diuinitatis illuminabit. Sed dicūtur dies pluraliter, propter infinitam durationem. Mich. 5. Egreſſus eius a diebus æternitatis. Et
H propter gaudiorum diuerſitatem in ſanctis *Coerceat* Hic oſtendit meritum ad perueniendum ad illud præmiū. Primo, meritum oris. Secundo, meritum operis, ibi: Declinet autem a malo. Tertio, meritum cordis, ibi, Inquirat pacem, & cætera. Dicit ergo *Coerceat linguam ſuam* ſcilicet freno diſcretæ taciturnitatis. Eccleſiaſtici. 28. Verbis tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos. Et dicit coerceat, ideſt, ſimul cum extremis ſuis, quæ ſunt cogitatio & operatio arceat *A malo* aperto *Et labia eius ne loquantur dolum* malum ſcilicet occultum. Pſal. Tota die iniuſtitiam cogitauit lingua tua, & ſicut nouacula acuta feciſti dolum. Ponit autē duo, quibus verba formantur, ſcilicet linguam interius, & labia exterius. Et nota, arcenda eſt lingua a malo multiplici ſcilicet falſo. Sapientię primo, Os quod mentitur, occidit animam. Item a nociuo, Pſalmiſta, Lingua eorum gladius acutus. Item otioſo. Matthæi duodecimo, De omni verbo otioſo, & cęt. Item a doloſo. Pſalmiſta, Hi ne loquatur

dolum

dolum *Declinet autem a malo, & cætera.* Gloſſa, Etiam ſi datur occaſio vt peccet, vnde nō debet eam accipere ſed declinare. Hæc eſt prima pars iuſtitiæ *Et faciat bonum.* Hæc eſt ſecunda pars iuſtitiæ. Primo enim oportet extirpare vitia, quàm inſerere virtutes. *Inquirat pacem* Gloſ. vt rem abſcōditam, non autem quærat eam falſo, ſed ex animo, vnde dicit, Inquirat, id eſt, intus quærat pacem. ſcilicet futurā, quæ exuperat omnem ſenſum. Philippen. 4. Vel præſentem, cū deo & hominibus. Roma. 12. Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes *Et perſequatur eam* Perſequatur, id eſt, perfecte ſequatur. Gloſſa, Vt rem fugitiuam. Heb. 12. Pacem ſequimini & ſanctimoniā, &c. Inquirat affectu, ſequatur effectu *Quia oculi domini* id eſt, reſpectus diuinę miſericordiæ ad remunerandum. Et dicit in plurali, qa miſericordiæ domini multæ *ſuper iuſtos* Ad obſeruandum & protegendum eos. Vbi enim amor, ibi oculus. Deus autem iuſtos diligit, vt habetur Pſal. *Et aures eius* id eſt voluntas exaudiendi *In preces eorum,* id eſt ſunt intentæ ad exaudiendum. Pſal. Qui plantauit aurem nō audiet, aut qui finxit oculū non cōſiderat? Dicit autē in preces ad ſignificandum, quòd celeriter exaudit. Eſa. 65. Antequam clament ego exaudiam, adhuc illis loquentibus ego audiā *Vultus autem domini, &c.* id eſt indignatio, quæ in vultu ſolet apparere *ſuper facientes mala* Vt puniat eos. Nec dicit ſuper quod puniet eos, aut ſupra condignum. Vel aliter, ſed notae eorum punitionem. Pſal. 20. Pones eos vt clibanum ignis in tēpore vultus tui. Tota authoritas iſta ſumitur ex Pſa. 33. videlicet, Benedicam dominum in omni tempore.

Et quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis? Sed & ſi quid patimini propter iuſtitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini. Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris, parati ſemper ad ſatiſſactionem omni poſcenti vos rationem de ea quæ in vobis eſt ſpe & fide, ſed cum modeſtia & timore conſcientiam habentes bonam, vt in eo quod detrahunt de vobis confundantur, qui calumniantur veſtram bonam in Chriſto conuerſationem. Melius eſt enim vt benefacientes, ſi voluntas dei velit, pati, quàm malè facientes: quia & Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, vt nos offerret deo, mortificatos quidem carne, viuificatos autem ſpiritu. In quo & his qui in carcere erant ſpiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant dei patientiam in diebus Noe cùm fabricaretur arca, in qua pauci, id eſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquā. Quod & vos nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in deum, per reſurrectionem Ieſu Chriſti à mortuis, quæ eſt in dextera dei deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hæredes efficeremur, profectus in cælum ſubiectis ſibi angelis & poteſtatibus & virtutibus.

Hic allegat impotentiam aduerſariorum ad nocēdum. Vbi primo excludit metum perſecutoris. Secundo, ſuadet audaciam confeſsionis, ibi, Dominum autem Ieſum Chriſtum. Tertio, imponit modum audaciæ ibi, Sed cum modeſtia. Metum autem perſecutoris excludit. Primo, negando perſecutionis nocumentum. Secundo, aſſerendo profectum, ibi, Sed & ſi quid patimini propter iuſtitiam, beati. Tertio, inducendo authoritatem ad ipſum, ibi, Timorem autem eorum, &c. Dicit ergo *Et quis eſt* Gloſ. Ideo debetis declinare a malo & facere bonum, quia nemo poteſt vos retrahere ſi perficere volueritis, immo proſunt dum nocere volunt. Et quis eſt, an homo aut diabolus *Qui vobis noceat* id eſt, nocere poteſt, vos a bono violenter retrahēdo, & ad malū violenter impellendo *Si boni* genitiui caſus & neutri

A generis *Æmulatores fueritis,* id eſt, zelantes bonū, vel amatores boni aut imitatores, quaſi dicat. Nullus nocebit. Beda, Perfectum boni æmulatorem nemo ledere poteſt. Gloſſa, Si verba contumelioſa, ſi rerum damna, ſi inferantur corporum tormenta, non nocent, ſed patientiam exercent *Sed & ſi quid* quaſi dicat non nocent, ſed proſunt. Item quaſi dicat modicum quid eſt *Patimini* In præſenti tempore *Propter iuſtitiam* Viæ tenendam, & patriæ conſequendā *Beati* eſtis iam in ſpe, tandem in re. Matth. 5. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Multiplex eſt ratio quare debemus pati. Primo, vt ſic Chriſti veſtigia ſequamur. 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis obediens vſque, & cæ. Secundo, vt ſic ſanctis conformes ſimus, 1. ad Tim. 3. Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto, &c. Tertio, vt conſolationum Chriſti & ſanctorum participes ſimus. 2. Corin. primo, Sicut abundāt paſsiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum, &c. Quarto, vt in bono gratiæ conſeruemur. 1. Pet. vltimo. Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit vos in B æternam gloriam ſuam in Chriſto Ieſu modicum paſſos ipſe perficiet. Quinto, vt per hoc peccata vitemus. 1. Pet. 4. Qui paſſus eſt in carne deſiit a peccato. Sexto, vt animæ a dæmonibus pręſeruentur ſeu cuſtodiantur, primæ Petri 4. Qui patiuntur ſecūdum voluntatem dei, fideli creatori cōmendant animas ſuas. Septimo, vt in æternum remuneremur. Matth. quinto, Beati qui perſecutionē patiuntur propter iuſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorū. Eccl. primo, Vſque ad tempus ſuſtinebit patiens. Cum hoc ita ſit *Timorem eorum, &c.* ſcilicet perſecutorum, id eſt, timoris materiam. Gloſſa, Quæ in eis timenda videtur, vt ſunt regia poteſtas & huiuſcemodi *Et non conturbemini,* id eſt, quāuis terreamini, fortaſsis ſecundum ſenſualitatem: non tamē conturbemini, ſecundum rationem, Gloſſa, Recedendo a fide & dilectione dei. ſumitur autē hæc authoritas ex Eſaia octauo. *Dominum autem* autē ponitur pro ſed *Chriſtum* Qui dominus eſt, ſecundum diuinitatē. Chriſtus, id eſt, vnctus, ſecundum humanitatem *Sanctificate,* id eſt, ſanctum oſten- C dite, Vel ſanctum, id eſt, firmum facite eum in corde firmiter retinendo. Et fit non tantum oris ſed cordis intentione, ſicut deus dicitur exaltari *In cordibus veſtris* non tantum in ore, non tantum in codice. Eſa. octauo, Dominum exercituum ipſum ſanctificate. Vos dico *Parati* per prouidam mentis audaciam *ſemper* omni tempore proſperitatis & aduerſitatis *Ad ſatisfactionē* Per verba & opera, vt dicit gloſſa, Per verba dicendo, ſic tenet eccleſia: ſic tenuerunt ſancti: & in hac fide mortui ſunt. Et per opera faciendo, opera quæ decent habentes fidem, id eſt, opera ſanctitatis & veritatis *Omni poſcenti vos* ſiue fideli, ſiue infideli. Poſcenti, ſcilicet ad diſcendum, non calumniandum: ſecundum illud Matthæi ſeptimo, Nolite ſanctum dare canibus *Rationem de ea quæ in vobis eſt ſpe & fide* Hoc autem fit duobus modis ſecundum Gloſſ. Vel verbo, & hoc pertinet ad ſapientes. Vel facto, & hoc ad oēs pertinet. Glo. duobus modis de fide & ſpe noſtram rationem reddere debemus, vt quęrentibus rectas cauſas ſpei & fidei intimemus, & ipſam fidem D & ſpem inter preſſuras illibatam teneamus, oſtēdentes per patientiam, ꝙ rationabiliter eam conſeruādam didicimus, pro cuius amore nec aduerſa pati, nec mortē ſubire formidemus *Sed cum modeſtia* in loquendo cōtra diſputandi contētionem & clamorem *Et timore* reuerentiæ in inueſtigando ne nimis ſubtiliora & ardua inquiratis *Conſcientiam habentes bonam,* abſq; ſcrupulo peccati mortalis. Gloſſa, vt ꝙ exterius oſtenditis, intus habeatis, ne dicatur hoc quod dicitur in Pſal. 49. Peccatori dixit Deus, quare aſſumis, & cętera. *Vt in eo quod detrahunt de vobis,* id eſt de hoc qđ detrahunt vobis *Et qui calumniantur veſtram in Chriſto conuerſationem* falſa crimina imponendo, ſcilicet perſecutores veſtri. Conuerſationē veſtram, quo ad mores: in Chriſto manentem, quo ad fidem *Confundantur* confuſione ſalubri, vt confuſi in ſeipſis, id eſt, triſtes & dolentes & verecundi de ſua iniquitate, & de offenſa dei, ſequantur vos, allecti exemplis veſtris. Eccleſ. 4. Eſt confuſio adducens gloriam, &c. *Melius eſt enim* Hic allegat Chriſti exemplum, vbi primò tangit patientis innocentiā

ſecũdo patiendi cauſam motiuam, ibi, Vt nos offerret deo: tertiò paſſionis efficaciam, ibi, Quia & vos, quartò paſſionis gloriam per reſurrectionem, ibi, Per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti. Dicit ergo *Melius eſt enim* quaſi dicat. Debetis bene conuerſari, nec dimittere bonum faciendum propter calũniatores. Melius eſt enim, id eſt, vobis honorabilius eſt & vtilius *vt benefacientes* ſcilicet pati *Quam malefacientes*, id eſt, melius eſt pati ſine meritis, quã pro meritis. Et pro meritis in multis eſt cumulus damnationis. Vnde ſi aliquis bene vtitur pœna, illa eſt ad dimiſſionẽ ſui reatus. Pati verò ſine meritis, meritum eſt. Et hoc *ſi voluntas dei velit* ſi Deus hoc dare voluerit alicui. Per hoc innuitur quòd pati ſine culpa eſt ex voluntate Dei. Diſtinguit autem hic Gloſ. tria genera patiẽtium, Quia qui iuſtus patitur, Chriſtum imitatur. Qui vero flagellis corrigitur, latronem dextrum imitatur, qui cum Chriſto in paradiſum intrauit. Qui vero nec flagellis corrigitur ſiniſtrum latronem imitatur, qui poſt crucem in tartarum ruit. Bene dico, ꝙ melius eſt, & hoc patet exemplo Chriſti *Quia & Chriſtus ſemel pro peccatis* Chriſtũ frequenter proponit nobis in exemplum. Et vt dicit Auguſtinus, Summa Chriſtianæ religionis eſt, imitari quod colis *ſemel (inquam) pro peccatis noſtris* delendis & abluendis *Mortuus eſt* Ad Roma. 6. Mortuus eſt propter delicta noſtra *Iuſtus pro iniuſtis* In quo maior oſtenditur benignitas. Et nota ꝙ dicit, Semel mortuus eſt, quaſi non iterum moriturus: ad deſtruendam hæreſim quæ dicit eum ſemel paſſum ad redemptionem hominum, & iterum paſſurum in aere ad redemptionem dæmonum. Inſuper ad retrahendam falſam ſecuritatem peccantium, qui ita peccant poſt Chriſti mortem, quaſi pro peccatis eorum eſſet iterum moriturus.

Pati tripliciter poſſumus.

Item moraliter, ad ſignificandum quòd nos debemus mori ſemel peccato: hoc eſt peccato totaliter & poſt modum non committere, ſecundum illud Eccle. 21. Fili peccaſti, ne adiicias iterum *Vt nos offerret deo* patri, ſcilicet vel in præſenti vitam noſtram laudabilem in conſpectu patris oſtendendo, vel in futuro nos in regnum patris introducendo, ſecundum Gloſſ. *Mortificatos quidem carne*, quo ad carnalia vitia *Viuificatos autem ſpiritu*, id eſt, vita ſpirituali. Gloſſa, Spiritu ſancto vel noſtro, debemus enim eſſe mortui quo ad carnalia, ſed viui quo ad ſpiritualia. Roma. 8. Si ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis *In quo* Gloſſ. vt Deo offerentur *Spiritu veniens* ipſe Chriſtus per inſpirationem in terram quamuis nondum per carnem aſſumptam. Vel ſpiritu, id eſt, per ſpiritus angelicos per quos locutus eſt hominibus illius temporis *Prædicauit* non in perſona propria, ſed per Noe & alios ſanctos illius tẽporis, prędicauit (inquam) *His qui in carcere erant* carnis ſcilicet vel peccati vel erroris, vel huius exilij, Pſal. 141. Educ de carcere animam meam. Non enim erant de ſe valentes egredi per ſeipſos. Alia litera habet, In carne concluſi erant, id eſt, carnalibus deſiderijs. Vel in carne, quaſi in corpore corrupto, quod dicitur carcer, quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam. His dico *Qui incredulis fuerant* ipſi prædicanti pœnitentiam. Et diluuium futurum comminanti *Aliquando* ſcilicet ante diluuium *Quando expectabant dei patientiam* Putantes quòd Deus patienter ſuſtineret eos, vel quando expectabat eos, ſcilicet ad pœnitentiam, dei patientia differens vindictam. Vnde Eſaia. 30. Propterea expectat vos deus vt miſereatur veſtri *In diebus Noe* Geneſi ſexto. Lucæ. 17. Edebant & bibebant, nuptui tradebant, & cæt. venit diluuium, & cæte. Cùm fabricaretur arca in conſpectu eorum ad terrorem *In qua*, ſcilicet arca *Pauci credentes*. Gloſſa. qui ſpem in Deum habebant *Id eſt octo animæ* pars pro toto, id eſt octo homines, ſcilicet Noè vxor eius, tres filij eius, & eorum vxores *Saluæ factæ ſunt per aquam* Arcam in ſublime erigentem, ſicut dicitur quòd nauis ſaluatur, quæ vadit per aquam, aliqui libri habent per arcam, ſed credo quòd fictio eſt. Notandum, quòd per arcam ſignificatur eccleſia, quæ collecta eſt de diuerſis fidelibus, ſicut arca compoſita fuit de diuerſis lignis, in qua pauci reſpectu damnatorum ſaluantur, quia Matth. ſeptimo dicitur, Arcta eſt via, quę ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam, Pauci igitur ambulant per eam, ſed pauciſſimi perſeuerant in ea, & finem vitæ aſſequuntur. Per hoc autem quod dicit, quòd octo animæ ſaluæ factæ ſunt, dat intelligere, quòd nullus ſaluatur qui nõ habet fidem reſurrectionis, quæ ſignificatur per octonarium, quia Chriſtus octaua die reſurrexit, & generalis reſurrectio erit octaua ætate. Iſta ſaluatio eſt per aquam baptiſmalem. Vel per aquam, id eſt per tribulationem. Pſal. Trãſiuimus per ignẽ & aquam, & cętera. *Quod*, id eſt cuius ſimile *Vos*, ſcilicet credentes *Nunc*, ſcilicet tempore gratiæ *Facit baptiſma* exiſtens *ſimilis formæ* Gloſ. Per omnia aſſimilatum illi arcæ, quia quicquid tunc carnaliter, hic geritur ſpiritualiter. Sicut enim arca fuit de lignis leuigatis, id eſt. dolatis, ſic eccleſia Chriſti de ſanctis per anguſtias & tribulationes dolatis & afflictis. Item ſicut arca fuit de lignis imputrefactibilibus ſeu imputribilibus. ſic eccleſia de incorruptis hominibus. Item in arca pauci ſaluati ſunt, ſcilicet tãtum octo animæ: per quod ſignatur paucitas ſaluandorum. Matth. vigeſimo

Arca Noe paucos ſaluans eccleſiam Chriſti ſignificauit.

F. ſecundo, Multi ſunt vocati, pauci vero electi. Vnde nota, quòd paucitas ſaluandorum præfigurata fuit tempore legis naturæ, quando ſcilicet omnes exceptis octo, qui ſaluati ſunt in arca diluuij, ſicut habetur hic. Item fuit præfigurata tẽpore legis Moſaicæ, vbi legitur Num. decimoquarto, de omnibus quos eduxit dñs ex Aegypto ferè ſexcentis milibus per deſertum (per quod ſignificatur pœnitentia) non intrarunt niſi duo terram promiſsionis, ſcilicet Ioſue filius Num, & Caleb filius Iephonne. Item fuit præfigurata tempore prophetarum, quandó filij Iſrael ducti ſunt in captiuitatem, & pauci relicti ſunt in terra promiſſionis. Ezech. 12. Relinquam ex eis viros paucos à gladio & fame & peſtilentia. Vnde Pſal. Pauci facti ſunt & vexati ſunt à tribulatione malorum & dolore. Sed tempore gratiæ fuit actu expreſſa & annuntiata. Matth. 22. Multi ſunt vocati, pauci vero, &c. Item per Noè homines ſalui facti ſunt in arca: ſic per Chriſtum in eccleſia. Noè enim requies interpretatur & ſignificat Chriſtum, in quo eſt re-

Saluand… rum nu… rus mul… pliciter… figurat…

G quies animarum. Item quia extra arcam non eſt aliquis ſaluatus, ſic nec extra eccleſiam. Item multiplicatis aquis eleuabatur arca: ſic per tribulationem creuit eccleſia. Baptiſma ergo quod ſaluat nos eſt ſimilis formæ. Nõ illud baptiſma in quo tantũ eſt *depoſitio*, id eſt, ablutio *ſordium carnis*. Sicut eſt baptiſmus in aqua, ſine ſpũ, qualis baptiſmus Iudęorũ. de quo Mat. 18. Et baptiſmus Ioãnis, de quo Ioan. 1. Ego baptizo vos aqua, & cætera. Qualia etiã ſunt baptiſmata hæreticorum & omnium fictè accedentium. Sed baptiſmus in quo eſt *interrogatio bonæ conſcientiæ* Gloſſa, Exigitur a baptizato pura conſcientia per eccleſiæ miniſtrum baptizantem, ſcilicet de obſeruãtia rectæ fidei & morum. Vtrum, ſcilicet baptizandus credat: vtrum pompis diaboli abrenuntiet, quod fit in cathecíſmo *in deum* Conſciẽtiæ dico tendentis in deum per fidem. Tale autem baptiſma, ad quod cum bona conſcientia acceditur, ſaluos facit. Saluat inquam *Per reſurrectionem* exemplar, Quia ſicut Chriſtus reſurrexit a morte ad vitam: ſic nos in baptiſmo a vitijs in virtutes. Roma. 6. Conſepulti enim ſumus cum illo

H per baptiſmum in mortẽ, vt quomodo ſurrexit Chriſtus a mortuis, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus *Ieſu Chriſti* qui, ſcilicet Chriſtus *Eſt in dextera dei* id eſt, in ſupremo loco beatitudinis. Vel in eius æqualitate ſecundum diuinitatem. Vel in potioribus bonis eius ſecundum humanitatem, quæ per dexteram ſignificatur. Matth. vltimo, Sedet a dextris dei *Deglutiens* id eſt, deſtruens plena mortis victoria *Mortem* in reſurrectione in ſe ſecundum rem. In nobis per ſpem in hoc quod dicit, deglutiens, notatur plena mortis victoria, vt ſicut quod deſtruitur non apparet, ſed totum abſorbetur, ſic in eo per reſurrectionem. Nullum enim veſtigium mortis apparuit, primo Corinth. 15. Abſorpta eſt mors in victoria. Item in hoc notatur deſiderium mortis Chriſti pro ſalute humani generis, quod enim deglutitur auide ſumitur. Lucę. 12. Baptiſmo autem habeo baptizari, et quomodo coarctor vſque dum perficiatur. Itẽ in hoc notatur quòd eius paſsio fuit amara. Amaræ enim

potiones

potiones cito deglutiuntur. Item in hoc notatur ꝙ eius dolor, mortis cito tranſiit, ſicut illud quod deglutitur cito trãſit. Hoc autem facit iam in ſe, ſed etiam faciet in nobis in generali reſurrectione, quando pręcipitabit mortem in ſempiternum. Eſaiæ 31. Vnde ſequitur *Vt nos* qui ſumus membra eius *Efficeremur hæredes vitæ æternæ.* Alia litera habet *Vt nos efficeremur* hæredes vitæ æternæ, id eſt, poſſeſſores ipſius vitæ æternę ſtabiliter. Auguſtinus, Viciſti nos in moriẽtibus, vita es in reſurgentibus. Victoria tua qua abſorbuiſti corpora morientium temporalis fuit. Victoria qua abſorpta eſt vita reſurgentium æterna manebit *Profectus in cœlum* in die aſcenſionis. Actuum. 1. Pſalm. A ſummo cœlo egreſsió eius, &c. *Subiectis ſibi angelis* qui prius erant ſubiecti ſecundũ rem, tunc ſubiecti facti ſunt ſecundum manifeſtationem. Phil. 2. Vt in nomine ęius omne genu flectatur cęleſtiũ, &c. *Angelis* interlinearis, primus ordo *Poteſtatibus* interlinearis, ſecũdus ordo *Et virtutibus* interlinearis, tertius ordo. Notandum vero ꝙ ordo appellatur hic Hierarchia ſecundum Dionyſium. Hierarchia enim eſt ordo diuinus. Per angelos enim intelligitur hic Hierarchia infima. Per poteſtates media: per virtutes ſuprema. Nam virtus ſecundum Dionyſium, nomẽ generale eſt omnium angelorum. In omnibus enim reperire eſt virtutem & operationem: vnde quãdoq; nomine virtutum, omnes etiam omnium ordinũ intelliguntur. Danielis 3, Benedicite omnes virtutes domini domino: hic autem præcipue intelligitur per virtutes, tertia Hierarchia: quia virtus eſt nomen bonitatis & excellẽtiæ, ſecundum illud, Virtus eſt optimum de re, & virtus eſt influentia vltimum de potentia. Et ideo illi qui diuinã bonitatem excellentius recipiunt, merito virtutes vocantur.

CAPIT. IIII.

Ordinatur quis ad ſe Chriſtum, carnem ſpiritui ſubijciendo, finem ſuum conſiderando, paruas abſq; erubeſcentia, imò cum gloria tolerando.

CHriſto igitur paſſo in carne, & vos eadem cogitatione armamini, quia qui paſſus eſt in carne, deſijt à peccatis: vt non iam deſiderijs hominum, ſed voluntate dei quod reliquum eſt in carne viuat temporis. Sufficit enim præteritũ tempus ad voluntatem gentium conſummandam, his qui ambulauerunt in luxurijs, deſiderijs, vinolentijs, comeſſationibus, potationibus, & illicitis idolorum cultibus: in quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confuſionem blaſphemantes: qui reddent rationem ei, qui paratus eſt iudicare viuos & mortuos. Propter hoc enim & mortuis euangelizatum eſt, vt iudicentur quidem ſecundum homines in carne: viuant autem ſecundum deum in ſpiritu. Omnium autem finis appropinquabit.

Supra inſtruxit eos ad bene viuendum, & conuiuẽdum fratribus: hic vero inſtruit eos ad compatiendum Chriſto capiti. i. compatiendum exemplo Chriſti. Vbi primo animat eos reſpectu paſsionum imminentium. Secundo reſpectu iam pręſentium, ibi, Chariſsimi nolite peregrinari. Animat autem reſpectu paſsionum imminentium: primo, patiendi paſsiones proponendo: ſecundo, virtutum armis eos muniendo, ibi, Eſtote itaq;. Aſsignat quinq; rationes: quarum prima ſumitur ex imitatione ſaluatoris. Secunda ex conſideratione vtilitatis ex hoc prouenientis, ibi, Quia qui paſſus eſt in carne. Tertia ex congruitate tẽporis, ibi, Sufficit enim pręteritum tẽpus. Quarta ex intentione euãgelicæ prædicationis, ibi, Propter hoc enim & mortuos. Quinta ex propinquitate finis, ibi, Omnium autem finis. Dicit ergo *Chriſto igitur paſſo, &c.* Gloſſa, Quia deglutiuit mortem, & nos vitæ æternę hęredes erimus. Chriſto igitur tanquam exemplari præcipuo patiendi *Paſſo in carne* non in natura diuinitatis: ſed in natura aſſumptę carnis, quod ſignificatum fuit in ariete immolato, & in Iſaac liberato, vt

A habetur Gene. 22. *Et vos eadem cogitatione armamini* id eſt, eius paſsionẽ recolite, & patimini pro eo ſimilia. Gloſſa, Sicut ipſe ſponte, & nos ſponte. Sicut ipſe omnia tolerat, & nos toleremus, Et bene dicit armamini, quia memoria dominicæ paſsionis contra inſultus et tentationes diaboli munit & roborat. Bernardus, Tanta eſt virtus crucis Chriſti, vt ſi in mente fideliter habeatur, nulla libido, nulla peccati præualere poſsit inuidia, ſed continuo ad memoriam eius totius peccati & mortis, ſcilicet ſpiritualis fugatur exercitus. Similiter Gregorius, Si paſsio Chriſti ad memoriam reuocetur, nihil tam durum, quod non æquo animo toleretur. Threno. 3. Dabo eis ſcutum cordis laborem tuum. Nota quomodo dominus armatus fuit in cruce. Habuit enim in capite quaſi galeam, non de auro vel argento, ſed de ſpinis. Habuit loricam non de ære vel ferro, ſed carnem immaculatam de virgine ſumptam: habuit in manibus non lãceam vel gladium, ſed magnos clauos manibus affixos: in pedibus quaſi calcaria clauos infixos. Prò equo vero habuit ipſam

Chriſtus armatus in cruce.

B crucem. *Qui paſſus eſt in carne* id eſt, armamini cogitatione patiendi, exemplo Chriſti: quia inde prouenit vtilitas. Quia qui paſſus eſt in carne, carnales, ſcilicet concupiſcentias per edomationem carnis extinguendo: vel corpus pro iuſtitia martyrio exponendo. Hoc eſt, duplici modo ſecũdum Gloſſam, poteſt quis Chriſto crucifigi. Ad Galat. 5. Chriſto confixus ſum cruci *Deſijt à peccatis* quaſi mortuus peccato intendit dei ſeruitio. Iſidorus, Mori oportet in carne mundo, ne moriamur in anima Chriſto. Et ſumitur hic caro pro toto homine, tam interiori ꝙ̃ exteriori. Vnde ſenſus eſt, Qui paſſus eſt in carne, id eſt, in ſe toto homine, in anima per contritionem, in carne, per macerationem: Talis deſiit a peccatis omnibus tam carnalibus ꝙ̃ ſpiritualibus *Vt non iam deſiderijs hominum* hoc eſt deſiderijs carnalibus, Sic enim ſonat homo in carnalitate. 1. Corint. 3. Nonnè homines ſiue carnales, &c. *Sed voluntate dei viuat* id eſt, ſecundum voluntatem Dei faciẽdo bona opera *Quod reliquum eſt temporis* id eſt ad modicũ, quod reſtat ſibi de ſpatio vitæ, ſupple ad

C agendum vel ad viuendum *In carne* id eſt, in vita iſta corruptibili & fragili. Notandum ꝙ dicit, Quod reliquum eſt temporis, id eſt, reliquias temporis ſui. Forte multa fercula fecit homo diabolo, vnam partẽ temporis exponẽdo in luxurijs: aliam in ſuperbia & elatione cordis: aliã in gula, aliam in auaritia, ſaltem reliquias temporis ſui det Deo, & viuat ſecundum voluntatem Dei. *Sufficit enim, &c.* Gloſ. Iam ceſſat a peccatis. & merito, quia conſiderata immanitate ſcelerum, Sufficit *Præteritum tempus* impendiſſe ſecundum voluntatem gẽtium: ſufficit tempus pręteritũ, immò minus eſt: quia totum tempus ad pœnitentiam eſt datum: Apo. 2. Dedit illi tempus vt pœniteat, vnde in peccatis expenditur ſuperfluè *Ad voluntatem gentium conſummandam,* id eſt quod expendiſtis cum gentibus fuiſtis gentiliter viuentes: quaſi diceret, de tempore multum amiſiſtis, ſed perpetratio peccatorum quam feciſtis in tempore præterito debet vobis ſufficere. Vel ad voluntatem gentium conſummandam, id eſt, malorum gentiliter viuentium, quibus vos cõ-

D formaſtis peccãdo, vnde & tempus præteritũ conſumpſiſtis in vanum *Qui*, ſcilicet gentiles vel gentiliter viuentes *Ambulauerunt* paſsibus mẽtis, non paſsibus corporis de malo in peius proficiſcendo *In luxurijs* id eſt, luxuriandi actu *Deſiderijs* luxuriandi voluntate ſecundum Gloſ. *Vinolentijs* id eſt, inebriandi conſuetudine, ꝗ luxuriæ occaſio eſt. Alia litera habet violentijs, in pauperum oppreſsione *Comeſſationibus* epularum ſolennium aſsiduitate *Potationibus* id eſt, potandi ſuperfluitate. Iſido. Ebrietas perturbationem gignit mentis, furorem cordis, flammam libidinis. Ideo dicitur Roma. 13. Non in comeſſationibus, & cętera. *Ebrietatibus, & illicitis idolorum cultibus* in quibus conſiſtit fornicatio ſpiritualis. Ponitur autem iſtud vltimum quaſi maximum. Vnde Sapient. 14. Infandorum idolorum cultura, omnis mali cauſa, initium & finis. Gloſſa. A paruis ad maximum peruenitur, non quòd peccata præcedentia ſint parua, quę ſunt in ſeipſum vel proximum, ſed quia iſtud eſt directe in deum *In quibus* vitijs prædictis, quæ vix reliquiſtis *Nunc*

ſcilicet poſt conuerſionem veſtram, *Obſtupeſcunt* propter inſolitam vitæ nouitatem *In quo* id eſt, in qua *Admirantur* propter vitæ magnitudinem & difficultatem, quia ſtupor eſt timor ex conſueta imaginatione: Admiratio vero eſt timor ex magna apprehenſione. Vel ſtupor, de declinatione mali: admiratio de operatione boni. Gloſſa, Quaſi impoſſibilis videtur inceſtuoſis caſtitas, guloſis abſtinentia, ſuperbis humilitas, & cætera. *Non concurrentibus vobis*, id eſt cum eis concurrentibus ſiue cõcordantibus. Prouer. primo, Pedes eorum ad malum currũt *In eandem luxuriæ confuſionem* ſcilicet, in qua ſunt, & vos aliquãdo fuiſtis *Blaſphemantes*, id eſt vituperantes vitam veſtram, quia iam eſtis eis diſsimiles: nec curetis de hoc, ſi benefacientes blaſphemamini ab eis *Qui* id eſt, q̃a ipſi *Reddent rationem* ſcilicet in iudicio de operibus ſuis. Eccleſia. 11. Cuncta quę fiunt adducet dominus in iudicio p̃ omni errato, ſiue bonum, ſiue malum ſit *Ei qui paratus eſt iudicare* Ad differentiam iudicum huius ſeculi, quos oportet cauſas examinare antequam iudicent. Ipſe autem nouit omnia, vnde non indiget tali examinatione: & quia ipſe ſemper eſt paratus iudicare, & nos ſemper debemus eſſe parati vt iudicemur. Matth. 25. Et vos eſtote parati, & cætera. Iudicare inquam *Viuos & mortuos* id eſt, illos qui tunc viui & mortui reperientur, & bonos & malos. Actuum. 10. Conſtitutus eſt a domino iudex viuorum & mortuorum *Propter hoc enim* Hæc eſt quarta ratio, quæ ſumitur ex intentione euãgelicę prędicationis. Gloſſa, Ideo non debetis curare malorum blaſphemationem, quia propter hoc, vel ſic, propter hoc, ſ. iudicij periculum euitãdum *Et mortuis* morte ſpirituali *Euangelizatum eſt* id eſt, pr̃ędicatum eſt verbum euangelij *Vt iudicentur quidem* in præſenti a ſemetipſis, id eſt, puniantur & quaſi condemnentur *Secundum homines in carne* id eſt, de factis ſuis humanis, quę committerunt in carne, carnaliter, ſcilicet viuentes. 1. Cor. 11. Si noſmetipſos iudicaremus, non vtiq; iudicaremur. *Viuant autem ſecundum deum in ſpiritu* id eſt, vita ſpirituali, quę eſt ſecundum deum, id eſt, ſecundum dei voluntatem. Ro. 8. Si ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis *Omnium autem finis, &c.* ita iudicabit deus, & non tardabit iudicium generale in fine mundi. Iudicium autem perſonale eſt in morte cuiuslibet *Vel omnium finis* id eſt, mors ad quam ſicut ad finem omnia terminantur *Appropinquabit*. Eccl. 11. Neſcit q̃ tempus eum prętereat, et mors appropinquat. Iſidorus, Vita p̃ſens, quia ipſis ſuis incrementis deficit, breuis eſt. Suo. n. augmẽto perit, dum illud quod videt̃ in futuro perfici, in p̃terito perijt.

Eſtote itaque prudentes, & vigilate in orationibus. Ante omnia autem mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hoſpitales inuicẽ ſine murmuratione. Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrãtes: ſicut boni diſpenſatores multiformis gratiæ dei. Si quis loquitur, quaſi ſermones dei. Si quis miniſtrat tãquam ex virtute, quam adminiſtrat deus, vt in omnibus honorificetur deus per Ieſum Chriſtum: cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorum, amen.

Hic animat eos virtutũ armis muniendo, ponẽs ſeptem virtutes. Primo, diſcretionem. Secundo, deuotionem, ibi, Et vigilate in orationibus. Tertio, charitatem, ibi, Ante omnia. Quartò, hoſpitalitatem, ibi, Hoſpitales. Quintò, liberalitatem, ibi, Vnuſquiſque ſicut accepit. Sextò, loquendi rectitudinem, ibi, Si quis loquitur, &c. Septimò, fidelẽ miniſtrationem, ibi, Si quis miniſtrat, &c. Dicit ergo *Eſtote itaque* quia, ſcilicet finis appropinquat, & incerta eſt hora *Itaque eſtote prudentes* id eſt, futura præuidentes. Deut. 32. Vtinam ſaperent, &c. Prudentiam autem præponit, quia prudentia, vt ait Bernardus, non tam eſt virtus, q̃ auriga virtutũ. Prudentia autem ponitur, hic quaſi ante cuſtodem ſeu cuſtodiam. Humilitas verò quaſi retro cuſtodiam *Et vigilate* Ad habendam, ſcilicet prudentiam diligentes & ſoliciti eſtote, non pigri aut ſomnolenti *In orationibus* Non in ludis

E aut luxurijs, aut comeſſationibus, aut cæteris malis: ſed in orationibus non in vna tñ, ſed pluribus. Vñ gloſ. frequẽtibus. Et dicit, Vigilate ſicut dicit glo. ne aliud cogitet, q̃ illud qd̃ deprecatur. Augu. In pſalmis & hymnis cũ oratis deũ, hoc verſet̃ in corde qd̃ p̃fertur in ore. Itẽ Gloſſ. Cũ ſtamus ad orandũ, omnis carnalis cogitatio abſiſtat, intẽtio cordis ſincera deum non ſono vocis, ſed ſenſu animi oret. Debemus ergo vigilare. Primo, ipſum deum inceſſanter diligẽdo. Canti. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat, quaſi dicat, Et in dormiendo cogito de deo. Secundo, ipſum deuotẽ laudando nõ dormitando ſiue in particularibus orationibus, ſiue communibus, vt in miſſa, veſperis, matutinis, & alijs horis canonialibus et eccleſiaſticis. Thre. 2. Conſurge, lauda in nocte in principio vigiliarum. Tertio, ipſum ſolicite deprecãdo. 1. Pet. 4. Id eſt, in iſto capit. Vigilate in orationibus. Quarto, ipſum deum affectuoſe deſiderãdo, Eſaiæ 22. Anima mea deſiderabit te in nocte, in principio vigiliarum. Notandum ſi omnibus vigilandũ eſt, maxi-

F me prędatis, qui habent cuſtodire gregem, &c. Ex prima parte gloſ. videtur, quôd non valet oratio, quę in mẽte nõ vertitur. Cuius contrarium patet, quia non poſſumus vitare, quin aliquid aliud cogitemus. Ex vltima parte gloſ. videtur quòd non oportet orare voce. Reſpõſio, ad primũ, Nõ dicit gloſ. quòd quis nihil aliud cogitet, ſed dicit quòd ad hoc eſt vigilandum. Non enim poſſumus facere, quin alia cogitemus, ſed ea cito repellere debemus, ne in eis moram faciamus. Ad aliud dicendum, quôd gloſ. non dicit orationem vocalem non eſſe bonam, & pro loco & tempore neceſſariam, ſed quia mentalis eſt melior, quæ eſt cũ deſiderio: deſiderium enim animę loquitur deo. Pſal. 9. Deſiderium pauperum exaudiuit dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua. *Ante omnia* id eſt, præ cæteris virtutibus. Ipſa enim eſt mater & forma virtutum, ſine qua aliæ virtutes nihil valent ad meritum. *Mutuam* ab vno alteri reddendam. Roma. 13. Nemini quidquam debeatis niſi, & cętera. *In vobiſmetipſis* id eſt, intra vos ĩ corde,

Oratio vocalis mentalis debeat ſit vtilis.

G & non tantum in ſignis exterioribus. 1. Ioan. 3. Non diligamus verbo, neque lingua, ſed opere & veritate. Vt inquam in vobiſmetipſis, ideſt, propter id quod in vobis eſt internum, ſcilicet imago dei & non tẽporalia *Charitatem* id eſt, charam dilectionem, ſpiritualem, non carnalem. Auguſt. in regula, Non autem carnalis, ſed ſpiritualis inter vos debet eſſe dilectio. *Continuam* non interruptam *Habentes* Loquitur magis de continua charitate habenda, quã de vigilijs vel orationibus. Quia vt dicit Beda, Semper diligere valemus, ſemper autẽ vigilare in orationibus, fragilitate carnis obſtante non poſſumus *Quia charitas operit multitudinem peccatorum* Ne appareant, ſcilicet ad puniendum. Gloſſ. vt ſit quod puniat deus. Prouer. 10. Vniuerſa delicta operit charitas *Hoſpitales inuicem* Quia non ſolũm in affectu, ſed in effectu eſt. Sitis hoſpitales inuicem, id eſt, ſuſceptores hoſpitũ. *Sine murmuratione* quaſi dicat, Et ſi laboretis fratres recipiendo in hoſpitio, tamen hylariter hoc facite, non murmurantes de longo labore vnuſquiſque quaſi ſiue ſit de maioribus,

H ſiue de minoribus. *Sicut accepit* ſcilicet gratis. Matt. 10. Gratis accepiſtis, gratis date. *Gratiam* id eſt, quodlibet donum gratuitum. *In alterutrum*, id eſt, ad vtilitatem aliorum. *Illam adminiſtrantes*, id eſt quilibet in alterutrum, ſicut membra in vno corpore ſibiinuicem ſeruiunt. Oculus enim videt toti corpori, & pes portat totum corpus. *Sicut boni* nõ auari, ſed diffuſiui. *Diſpenſatores multiformis gratiæ dei* Dicit diſpenſatores, vt innuat quòd talia non ſunt diſpenſanda tanquàm noſtra, ſed tanquam nobis ad diſpenſandum alijs tradita ſiue credita. 1. Corinth. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti & diſpenſatores, &c. Dicitur autem gratia multiformis propter multiplices effectus gratiarũ: vel propter diuerſos habitus virtutum: vel ſecundum gloſſ. Merita multiformis gratiæ, id eſt, multipliciter formatæ, ſecundum deſiderium vniuſcuiuſque. Hoc eſt dicere quòd vſus gratię formatur, iuxta applicationẽ animi ad id quod deſiderat. Vt ſi quis ſe applicat ad patientiam, magis datur ei vſus gratiæ patientiæ, & ſic de alijs *Si quis loquitur* id eſt,

ſcientiam

Stupor & admiratio quid ſint.

ſcientiam & officium loquendi habet. *Tanquam ſermones dei.* Notatur hic qualitas verbi proferendi, vt, ſcilicet ſit ædificatorium ſicut ſermo dei. ad Epheſ. 4. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus eſt ad ædificationem fidei. *Si quis miniſtrat* ſcilicet alijs, id eſt, ſi quis habet officium miniſtrandi, ſiue temporalia, ſiue ſpiritualia. *Tanquam ex virtute quam adminiſtrat deus* id eſt, non reputet ſe facere ex virtute propria, ſed ex gratia diuina. 1. Corinth. 4. Quid habes quod non accepiſti a deo. *Vt in omnibus* factis veſtris, & verbis. *Honorificetur deus* id eſt, totum fiat in honorem dei. ad Coloſ. 3. Omnia in gloriam dei facite. *Per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum* tanquam per noſtrum mediatorem: & merito, quia nobis a patre per ipſum fluūt. *Cui* ſcilicet, deo vel Chriſto *Eſt gloria* in ſe *Et imperium* quo ad alios *In ſecula* futura conſecutiuæ *Seculorum* præſentiū ſine fine, non quòd in futuro ſint plura ſecula per ſucceſsionem; ſed per æternitatem, quæ omnia ſecula continet.

Chariſsimi nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis ſit, quaſi noui aliquid vobis contingat: ſed communicantes Chriſti paſsionibus gaudete: vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis, quoniam quod eſt honoris, gloriæ & virtutis dei, & qui eſt eius ſpiritus ſuper vos requieſcet. Nemo autem veſtrum patiatur: quaſi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat, glorificet autē deum in iſto nomine, quoniam tempus eſt, vt incipiat iudicium a domo dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non credunt dei euangelio? Et ſi iuſtus quidem vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Itaq; & hi qui patiuntur ſecundum voluntatem dei, fideli creatori commendent animas ſuas in benefactis.

Hic animat eos ad patientiam exemplo Chriſti, reſpectu paſsionum iam pręſentium, in quibus iā erant, Exhortans eos ad patiendum. Primo, perſeueranter. Secundo, libenter, ibi, Sed communicantes, & cæt. Tertio, fiducialiter, ibi, Si exprobramini. Quarto, innocēter, ibi, Nemo autem veſtrum. Quinto, glorianter, ibi, Si autem vt Chriſtianus. Quinto, humiliter, ibi, Itaque & hi qui patiuntur. Dicit ergo *Chariſsimi* Gloſ. Hæc bona facite, & pro nulla tribulatione ceſſate: & vocat eos chariſsimos. Charos quidē quia homines: Chariores, quia fideles: Chariſsimos, quia vitæ æternæ hęredes. *Nolite peregrinari* id eſt, reputare vos alienos a Chriſto capite, vel a ſocietate membrorum eccleſiæ. Vel nolite peregrinari, id eſt, a ſtatu fidei ac ab amore dei alienari. Qui enim peregrinatur locum ſuum dimittit. Locus autem animæ deus eſt, a quo non debemus peregrinari, *In feruore* id eſt, tribulationis ardore. Vnde tribulatio camino & fornaci comparatur. Eccle. 27. Vaſa figuli probat fornax. Quia vt dicit Grego. Quod fornax auro, quod flagellum grano, hoc facit tribulatio viro iuſto. *Qui ad tentationem vobis ſit* id eſt ad probationem, Et ſic ad bonum veſtrū, & ideo, non debetis inde facere damnum veſtrum. Solet enim deus tētare bonos. Gen. 22. Tētauit deus Abrahā, etc. *Quaſi noui aliquid vobis contingat* quod, ſcilicet non cōtigerit alijs quaſi dicat, Tentari & perſecutiones pati non eſt nouum, ſed antiquum, & frequēs: nec factum ſolum vobis, ſed omnibus ſanctis. 2. Timo. 3. Qui piè volunt viuere in Chriſto perſecutionem patientur. Alia litera habet, Nolite mirari in feruore, &c. Et hoc dicitur quibuſdam, qui quādiu ſunt in ſeculo non ſentiunt tentationem aliquā: ſed ſtatim quando ſunt aggreſsi poenitentiam vel religionem tentantur, & de hoc mirantur, ſed non eſt mirandum. Et dicit Grego. Illos pulſare diabolus negligit, quos quieto iure ſe poſsidere ſentit. Chriſtus in deſerto tentatus eſt. Mat. 4. Iudith. 11. Dixit Holofernes, Nunquam volui nocere viro, qui voluit ſeruire Nabuchodonoſor. *Sed communicantes Chriſti paſsionibus* i.

A ad ſimilitudinem eius patientes. Et dicit, communicantes, quaſi in parte capientes, quia ad faſtigium eius non poſſumus aſcendere. Vel communicātes, id eſt, cum Chriſto patientes. Et dicit paſsionibus in plurali, Quia tota vita Chriſti fuit paſsio, & quia multa paſſus eſt. Matth. 20. Tradetur gentibus ad illudendū & flagellandū & conſpuēdum, &c. *Gaudete* Pro regis veſtri conformitate in pręſenti. Iaco. primo, Omne gaudium exiſtimate fratres, & cętera. *Vt* ſcilicet multo gaudio paſsionum. *In reuelatione gloriæ eius* id eſt, in futuro iudicio quando gloria Chriſti reuelabitur *Gaudeatis* mente *Exultantes* corpore. Habebūt enim ſancti gaudium interius & exterius, ſpirituale & corporale, nō quòd gaudium ſit in corpore tanquam in ſubiecto: ſed tantum erit gaudium in anima. quòd per tripudium manifeſtabitur, & apparebit in corpore. Pſalm. 83. Cor meum & caro mea exultauerunt, & cętera. Pſal. Exultabunt ſancti in gloria, exultabunt. Primo, de puritate conſcientiæ. Prouer. 19. Cor gaudens exhilarat faciem, id eſt, conuerſationem exte-
B riorem. Eccleſia. 30. Non eſt oblectamentum, &c. Secundo de virtutis adeptione. Eſaię. 11. Gaudens gaudebo in domino, quia induit me veſtimento ſalutis, id eſt, virtutibus, igitur meritis. Tertio, de bona operatione. Prouer. 21. Gaudiū eſt iuſto facere iuſtitiā. Quarto, de tribulationis pro Chriſto perpeſsione, ſicut hic communicātes Chriſti paſsionibus gaudete. Actuum quinto, Ibāt apoſtoli gaudētes, &c. Quinto de diuini auxilij cōfortatione. Abachuc 3, Ego autem in domino gaudebo, & cętera. Sexto, de mercedis ęternę promiſsione. Mat. 5. Gaudete & exultate, ecce enim merces veſtra, & cętera. Septimo, de peccatorum conuerſatione. Philipē. 4. Fratres mei chariſsimi & deſideratiſsimi gaudium meum, & corona mea, ſic ſtate in domino. Octauo, de profectu conuerſorum & vtilitate. vnde illud, Gauiſus ſum quoniam inueni te cum filijs tuis ambulantem in veritate *Si exprobramini* quaſi dicat, etiam debetis gaudere, quia ſi exprobramini, id eſt, opprobria ſuſtinetis. *In nomine Chriſti* Gloſſa, Permanentes in confeſsione nominis eius.
C Vel in nomine Chriſti, id eſt, pro nomine eius, eo quòd a Chriſto appellamini Chriſtiani. *Beati eſtis* Iam in ſpe, tandem in re. Lucæ 6, Beati eritis cum vos oderint homines, & exprobauerint, & cętera. *Quoniam quod eſt honoris* de bono opere *Et gloria* De teſtimonio conſcientiæ. *Et virtutis dei* In reſiſtentia paſsionis & tentationis illatæ vel oblatæ, & ſic exponitur de beatitudine. Vel quod eſt honoris quantum ad animam, quia eſt magnus honor parificari angelis miſeratione creatoris. Et quod eſt gloriæ, quantum ad ſtolam corporis, quod & reformabitur. Reformabit enim corpus humilitatis noſtrę, & cętera. *Et virtutis dei* quo ad impaſsibilitatem vtriuſque & incorruptionem, Surget. n. in virtute. Et de his tribus. Roma. ſecundo, His qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem, quęrentibus vitam ęternam, Iſtud inquam totum *Super vos requieſcet* In hoc notatur, quòd habebunt iā dicta inuiſibiliter. & inamiſsibiliter. *Et requieſcet ſuper vos ſpiritus*, ſcilicet ſanctus *Qui eſt eius* ſcilicet Chriſti. Et dicitur Chriſti, quia procedit ab eo ſecundum diuinitatem ad cō- Spiritus ſāctus e Chriſti.
D futandum errorem Græcorum. Vel eius etiam ſecundum humanitatem, quia ei datus eſt non ad mēſuram. Hic ſpiritus modo requieſcit in nobis per pacem pectoris: In futuro autem, per pacem ęternitatis: tunc requieſcet ſine omni motu & turbatione. *Super vos*. Non ſolum in vobis, in quo notatur plenitudo, non ſolum ſufficientiæ, ſed & ſuperfluentiæ. *Nemo autem veſtrum, &c.* Quia beatus qui patitur in nomine Chriſti. Nemo, inquit, veſtrum, ſcilicet fidelium *Patiatur quaſi homicida* id eſt, pro crimine ſuo. Quia vt dicit gloſ. Martyrem non facit pœna, ſed cauſa. Ibi enim vt dicit gloſ. nullum præmium expectatur, ſed forte initium eſt pœnæ. Quod intelligendum eſt, ſi inuitus omnino patiatur, aut maneat in voluntate peccati ſeu peccandi. Tangit autem quatuor crimina: quibus proximo nocetur, quæ lex punit: primo dicit *Homicida*, qui nocet in propria perſona proximi: ſecundo dicit *Aut fur* Qui in ſubſtantia, ſed occultè *Aut maledicus* Qui in fama *Aut*

alienorum appetitor id eſt, inuaſor, qui nocet in ſubſtantia ma- (E) nifeſte. Vel dicitur alienorum appetitor, qui nocet proximo in vxore ſua. Ponit autem peccata in proximum nõ in ſeipſum, qa talia lex puniebat. *Si autem vt Chriſtianus* id eſt, Chriſti imitator, & diſcipulus ſine culpa ſua patiẽ *Non erubeſcit* Quia pati pro Chriſto potius eſt gloria, quàm erubeſcentia. Act. 5. Ibant apoſtoli gaudentes a conſpectu conſilij, &c. *Autem* pro ſed *Glorificet deum* ſcilicet laudando, & ei gratias agendo, *In iſto nomine* ſcilicet Chriſtiano, pro quo patitur, de hoc, quòd pro iſto nōie dignus habitus eſt pati. *Quoniam tempus eſt.* Glo. Ideo patiendũ eſt pro nomine Chriſti, quoniam tempus eſt in pręſenti placitum & optimum. *Vt iudicium* ſcilicet diuinæ vltionis, quia nullum apud Chriſtum remanet impunitum, vt dicit glo. *Incipiat a domo dei.* i. a ſanctis qui ſunt de familia dei, & numero, & merito: terminabitur vero tempore futuro in diabolo, quia boni puniuntur in præſenti temporaliter, mali vero in futuro æternaliter. 2. Mach. 6. Nõ enim ſicut in cęteris nationibus deus (F) patienter expectat, vt eos cum iudicij dies venerit, in plenitudine peccatorum puniat. *Si autem iudicium* ſcilicet vltionis diuinæ incipit. *Primum a nobis* ſcilicet fidelibus, qui de peccatis pœnitendo iam veniam impetrauimus. *Quis finis eorum qui non credunt euangelio* ſcilicet erit, quaſi dicat, nullus. Glo. Si cruciat hic quos amat & flagellat filios: quid debent ſperare ſerui iniqui & nequiſſimi? Luc. 22. Si in viridi hoc fuerit, quid erit in arido? Prouerb. 11. Si iuſtus in terra recipit; quanto magis impius & peccator? *Et ſi iuſtus quidem* Reddens deo & proximo quod ſuum eſt. *Vix ſaluabitur* Gloſ. Aeſtuando, decertando cum magno certamine, & cũ magna difficultate. Actu. 14. Per multas tribulationes oportet intrare, &c. *Impius* quo ad fidem *Et peccator* quo ad mores *Vbi parebunt?* id eſt, nuſquam hic apparere meruerunt, qui a deo, qui vbique eſt & locus omnium, ſe elõgauerint. Apparebunt vero ſecundum glo. in terratico loco, ſcilicet, in inferno, non cœlo vel in mũdo. Pſal. 36. Quæſiui eum & non eſt inuentus locus eius, vel loci eſt locatum ſaluare, & locati locum appetere. Hoc autem non eſt reperire in in- (G) ferno: ideo non dicuntur eſſe in loco. *Itaque & hi, &c.* Gloſſa, Quia iudicium incipit a domo domini. Itaque & hi, ſcilicet fideles *Qui patiuntur ſecundum voluntatem dei* id eſt, ſicut deus vult eos pati, ſcilicet ſine culpa ſua: vnde ſubdit *In benefactis* hi inquam *Commendent animas ſuas* Gloſſ. Commendent animas ſuas deo, de ſe nihil præſumentes, vt hic ſecundum quod vult purget, & beatificet in futuro. *Fideli creatori* qui habet voluntatem conſeruandi, quia fidelis eſt: Poteſtatem quia creator eſt. ſecundo Timo. primo, Scio cui credidi & certus ſum, quia potens eſt, & cætera. Vnde & dominus in paſſione ſua deo patri ſpiritum ſuum commendauit. Lucæ 23. In manus tuas domine commẽdo ſpiritum meum. Nota ſuper illud *Si vix iuſtus ſaluabitur, &c.* Notandum quòd multæ ſunt cauſæ, quare iuſtus vix ſaluabitur.

Iuſtus vix ſaluabitur multis rationibus.

Vna cauſa eſt, propter meritorum noſtrorum indignitatẽ. Roma. 8. Non ſunt condignæ paſſiones, & cætera. Secundo, propter corporis & animæ contrarietatem. ad Gala. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & cętera. Tertio, pro- (H) pter carnis grauitatem & corruptionem. Sapiẽ. 9. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Mat. vndecimo, Regnum cœlorum vim patitur, & violenti, &c. Quarto, propter viæ arctitudinem. Mat. ſeptimo, Arcta eſt via quę ducit ad vitam. Quinto, propter bonorum operum difficultatem, quia virtus cõſiſtit circa difficile. Sexto, propter iuſtitiæ noſtrę incertitudinem. Eſaiæ 64, Iuſtitiæ noſtrę tanquã pannus menſtruatæ. Grego. Iuſtitia veſtra ad examen diuinæ iuſtitiæ adducta, iniuſtitia eſt: & ſordet in diſcretione iudicis, quod in conſideratione fulget operantis. Septimo, propter iudicis diſtrictionem. Pſal. 142. Non intres in iudicium cum ſeruo tuo domine, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Anſelmus, Quæ nunc bona eſſe putas, quæque nunc mala eſſe non putas, apparebunt ibi id eſt in iudicio, nudata facie, ingenua peccata.

CAPIT. V.

Seniores iunioribus doctrinam, & exemplum præſtent, iuniores autem ſenioribus reuerentiam in humilitate, & obedientiam.

SEniores ergo qui in vobis ſunt obſecro conſenior, & teſtis Chriſti paſſionum, qui & eius quæ in futuro reuelanda eſt, gloriæ communicator. Paſcite qui in vobis eſt gregem dei: prouidentes non coactè ſed ſpontaneè, ſecundum deũ: neq; turpis lucri gratia: ſed voluntariè, neque vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo: cum apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam.

Poſt exordium in 1. ca. ponit narrationem, In tribus ſequentibus cap̃. hoc vlti. ponit concluſionem, quæ ex præ- (F) miſſis recapitulando infertur. Ponitur primo auditorum exhortatio. Secundo, epiſtolæ commendatio, ibi, Per Syluanum fidelem. Tertio, ſcribẽtis affectio, ibi, *Salutat vos, &c.* Auditorum autem exhortatio ad obſeruantiam prędictorum, tria continet. Primo officium maiorum. Secundo, minorum, ibi, Similiter & adoleſcentes. Tertio, omnium, ibi, Omnes enim inuicẽ. In prima parte, primo, poniẽ exhortationis forma. Secundo, materia, ibi, Paſcite qui in vobis eſt gregem. Tertio, finis, ibi, Vt cum apparuerit. Dicit ergo *Seniores* Gloſſ. Et quia oportet pati, & qui paſcũtur animas ſuas, commendant deo, Seniores inquam quaſi ætate, vel cura, ſcilicet presbyteros, quia presbyter Græce ſenior Latine dicitur. *Qui in vobis ſunt* Non dicit ſuper vos, ſed in vobis, quia rector debet eſſe inter ſubditos quaſi vnus ex ipſis. Eccleſia. 32. *Obſecro* Non impero, ſed per ſacra adiuro, inſinuando potius charitatem quàm authoritatem. *Conſenior* Ego, ſcilicet. gloſ. Fauorẽ captat ex ſenili ætate: ex hoc etiam innuit, quòd magis ſibi credendum eſt, quia in anti- (G) quis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia: vt habetur Iob. 12. *Et teſtis Chriſti paſſionum* Tum quia ipſum patientem vidi: tum quia propter eum multum ſuſtinui. *Qui & eius* gloriæ æternæ *Quæ reuelanda eſt* id eſt, manifeſtanda *In futuro* ſcilicet in die iudicij. Eſaiæ 40, Reuelabitur gloria domini *Communicator ſum* ſcilicet in Chriſti transfiguratione, & in eius reſurrectione mihi facta apparitione: & de quo obſecrat ſubdit *Paſcite inquit* ſcilicet verbo & exemplo & ſpirituali ſubſidio: vnde ter dictum eſt Petro, Ioan. vlti. Paſce oues meas, paſce, paſce. Non dicit, tonde, vel excoria. Hier. 6. Paſcet vnuſquiſq; eos qui ſub manu ſua ſunt, id eſt ſub iuriſdictione *Gregem dei* id eſt congregationem ouium Chriſti fidelium. Act. 20. Attendite vobis in vniuerſo grege, &c. *Qui in vobis eſt* Gloſ. Inter vos, vel vos ipſi eſtis, qui debetis conſiderare gregem veſtrum non tanquam minorem, ſed vos communes exhibere ei. Ezech. 32. Rectorem te poſuerunt, noli extolli: ſed eſto in illis, id eſt inter illos, quaſi vnus ex ipſis. Contra hoc faciunt ſæpius multi præ- (H) lati paſcentes ſemetipſos, & gregem derelinquentes. Ezech. 33. Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos. Et ibidem. Quod craſſum erat comedebatis, &c. Poſtea docet modum paſcendi triplicem, ſed ſpontaneè: non inuitẽ, non cupidè, non ſuperbè: vnde dicitur *Prouidentes* Gloſſ. Illis ſubditis de omnibus neceſſarijs tam animæ quã corporis. Prælati enim ſunt oculi corporis Eccleſiaſtici, & ideo toti corpori debent prouidere. Cant. 5. Oculi eius ſicut columbæ *Non coacte* non propter neceſſitatem inopiæ vitandam exerceatis paſtoralem curam *Sed ſpontaneè* Ita quòd neceſſitas victus ad hoc non pertrahat. Non eſt ſpontaneus, quem paupertas vrget: aut voluntarius, quem cupiditas trahit. *Secundum deum* vt nihil niſi diuinum prædicetis. Contra illos qui prædicant mendacia propter quæſtum. Et ſic ſumitur, ly ſecundum materialiter. Vel ſecundum Deum, id eſt, ſeruando formam quam Chriſtus ſeruauit, prædicando & prouidendo indigentibus quantum in ſe erat. Et ſic ſumitur hic ly ſecundum, formaliter.

Paſtor ... li eẽ de... erga oues

Vel

Vel ſecundum Deum, id eſt, vt Deum finem veſtrum ponatis, nihil aliud quærentes præter ipſum. Vel propter ipſum, ſcilicet principaliter. Et ſic ſumitur finaliter, quaſi dicat, Propter ipſum debetis regere & prędicare non temporalia *Neque turpis lucri gratia* gratia.i.cauſa prouideatis, vel prędiceris, quaſi dicat, Nullus quæſtus amor vos compellat, vel dignitatis appetitus, ſed amor Dei & vtilitas proximi. Vnde ſubdit *Sed voluntarie,* id eſt gratuitè. Glo. Cuncta opera religionis debent eſſe voluntaria. *Neque* ſupple ſitis paſcentes, vel prouidentes. *Vt dominantes* alios, ſcilicet vobis imperioſè ſubiectos eſſe volentes. Et notandum, q dicit, Neq; vt dominantes non ſolũ non dominantes, quia nihil debent exterius prętendere per quod poſsit de eis opinari, vt videantur velle dominari. *In cleris,* id eſt, in dignitatibus ſorte diuinæ electionis obtentis. Nam cleros idem eſt, q ſors, ſecundum illud Pſal. 67. Si dormiatis inter medios cleros, &c. Vnde remouet hic triplex motiuum ſuſcipiendi ac exequendi officium prælationis ſeu prælaturæ & prædicationis, ſcilicet penuriam, auaritiam, & ſuperbiam. *Sed forma facti gregis* ſcilicet ſitis, id eſt, exemplar bene viuendi, vt per vos alij informentur ad ſcientiam, & honeſtam conuerſationem. Forma inquã non ſubſtantialis, ſed accidentalis, quæ ſeparata à ſubſtantia, nihil eſt. Sic prælatus ſeparatus à grege nihil valet, vnde idolum dicitur. Zacha. 5. O paſtor, & idolum derelinquens gregem, &c. Item forma ad cuius aſpectum informentur alij, & concipiant fœtus ſimiles. Sicut ad aſpectus virgarum oues Iacob cõcipiebant ſecundum colores quos videbãt. Gen. 19. Sed quomodo poſſent alios formare, qui in ſeipſis ſunt informes & monſtruoſi? Bernard. Monſtruoſa res eſt, ſedes prima, vita ima, gradus ſupremus, ſtatus infimus, vultus grauis, actus leuis, ſermo multus, fructus nullus, ingens authoritas, & animi inſtabilitas, vel forma factiua & non fictiua. Grego. Informis eſt vita paſtoris, qui modò calicem Domini ſignat, modò talos agitat, qui in auibus cœli ludit, modò canes inſtigat. Non ſic fuerunt forma antiqui prælati, vt Apoſtoli, martyres & confeſſores, qui non cauſa dominandi, ſed laborandi prælaturas ſuſcipiebant. Philip. 3. Obſeruate eos, qui ita ambulant ſicut habetis formam noſtram. Et hæc *Ex animo* non fictè ſicut hipocritæ, qui omnia faciunt, vt videantur ab hominibus. *Vt cum apparuerit,* quaſi dicat, hoc præmiũ conſequimini cum apparuerint in iudicio, ſcilicet qui modò eſt abſconditus *Princeps paſtorum,* id eſt Chriſtus, qui eſt ſummus paſtor. Ioan. 10. Ego ſum paſtor bonus *Percipiatis,* id eſt perfectè recipiatis *Immarceſcibilem,* id eſt, incorruptibilem *Gloriæ coronam,* id eſt vitam æternam, quæ non habet principiũ, nec finem ad modum coronæ. 2. ad Timo. 4. Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. Vel coronam vocat immarceſcibilem aureolam, quæ debetur prædicatori Dei, de qua ad Philip. 4. Fratres mei deſideratiſsimi, gaudium meum & corona mea.

lor eſt ... ma gre-

Similiter adoleſcentes, ſubditi eſtote ſenioribus. Omnes enim inuicem humilitatem inſinuate: quia Dominus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potenti manu Dei, Vt vos exaltet in tempore viſitationis, omnem ſolicitudinem veſtram proijcientes in eum: quoniam ipſi cura eſt de vobis.

Hic ponitur exhortatio minorum, dicens *Similiter* ſcilicet ex animo & nõ fictè *Adoleſcentes* qui indigetis repreſsione & ſubiectione, quia adoleſcentia & voluptas vana ſunt. Eccle. 11. *Subiecti eſtote* non rebelles *Senioribus,* id eſt, prælatis ſuperioribus, eis obediendo. Heb. vlti. Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis. Bernardus, Magnum eſt inobedientiæ vitium, per quod angelus cœlũ, homo paradiſum, & Saul regnũ perdiderunt. *Omnes enim inuicem, &c.* Hic docet officium omnũ. Et primò qualiter ſe habeant ad ſeinuicem. Secundò qualiter ad Deum, ibi, Humiliamini. Tertiò qualiter ad aduerſariorũ, ibi, Sobrij eſtote. Quartò ad hoc promittit eis diuinum auxilium, ibi, Deus autẽ omnis gratiæ. Dicit ergo *Omnes enim* ſcilicet tam prælati, q̃ ſubditi.

bedien ... vitium ... gum.

A Gloſſa, Et ſenes & iuuenes debent humilitatẽ habere, ſenes regendo, iuuenes obſequendo *Inuicem* minores ad maiores & econuerſo *Humilitatem inſinuate.* Non tantũ interius in corde habere, ſed etiã exterius in factis, & verbis, & ſignis, oſtendite vt ſitis parati vnus alteri ſubuenire, quod notatur per verbum inſinuate. Quod enim in ſinu eſt, promptũ & paratum eſt. Iſidorus, Agnoſcat ſe epiſcopus ſeruũ eſſe non Dominum: talem igitur ſubditis ſe præſtare debet, vt non ſolũ authoritate, verum etiam & humilitate clareſcat *Quia Deus ſuperbis reſiſtit* Spiritualiter eos amplius cæteris peccatoribus puniendo, vt patet in Lucifero. *Humilibus autem dat gratiam* ſpecialiter propter maiorẽ ſui examinationẽ gratia replendo, vt patet in beata virgine. Luc. 1. Idem habetur. Iaco. 4. Notandum de vaſe ſecundum, q magis habet de vacuitate, magis habet de capacitate, ſi parum peruerſi, nihil. Videat ergo quilibet in ſeipſo quantum habet de vacuitate humilitatis, quia tantum habebit de capacitate gratiæ gratum facientis. Et ex quo dat gratiam humilibus
B *Humiliamini igitur* humilitate voluntaria non coacta *Sub potenti manu Dei,* id eſt, ſub Deo, qui manum, id eſt virtutẽ habet potentem. Vnde vel nos humiliabimus nos ei, vel ipſa opprimet nos, quia ipſam eius manum effugere impoſsibile eſt, vt habetur Sapien. 10. Loquitur autem modo humano, quo quis ſolet humiliari, quia videt manum potentem extentam & paratam ad ictum deſuper venientẽ. Et hoc *Vt vos exaltet* quia, Qui ſe humiliat exaltabitur. Lucæ. 18. *In tempore viſitationis,* id eſt, in die iudicij, quando Deus iudicabit mundum Soph. 1. Scrutabor Ieruſalem in lucernis & viſitabo ſuper viros, &c. Vos dico *Omnem ſolicitudinem* Gloſ. corporis & animę *Proijcientes,* id eſt, procul à vobis eijcientes. Matt. 6. Nolite ſoliciti eſſe dicentes, quid manducabimus aut quid bibemus, &c. *In eum.* Glo. Sicut anchora in mari, ſic nauis, quę eſt in periculo ſubuerſionis. Per anchoram, quæ in profundum maris proijcitur, firmatur, & ſic ſecura efficitur: ſic qui totum proijcit ſe in Deum firmatur in ipſo. Auguſt. Proijce te in Deum, non eſt tam crudelis, vt
C ſe ſubtrahat, & te cadere permittat. Pſal. 54. Iacta cogitatũ tuum in Domino, &c. *Quoniam ipſi cura eſt de vobis* ſcilicet ſpecialis, licet ſit ei cura generalis de omnibus. Sap. 6. Puſillũ & magnum ipſe fecit: æqualiter eſt ei cura de omnibus. Vnde dicit Pſal. Dominus ſolicitus eſt mei. ſ. ſpecialiter.

Notandum eſt autem, q triplex eſt ſolicitudo, quædam prouidentiæ ſpiritualis quo ad animam, de qua. 1. Cor. 7. Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt Domini. Secunda eſt prouidẽtia corporalis, quo ad corpus, de qua vbi ſuprà dicit Apoſt. Volo vos ſine ſolicitudine eſſe: non q ſit mala ex toto & de ſe, ſed quia impedit à maiori bono. ſ. à cõtemplatione æternorum. Tertia eſt, prouidentia curioſitatis: de qua Matt. 6. Dico vobis, ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, &c. Iſta eſt ſuperfluitatis, vel de præter neceſſarijs. Prima præcipitur Roma. 12. Qui præeſt in ſolicitudine: ſecunda permittitur: tertia prohibetur.

Solicitudo triplex ſpiritus, corporis, & curioſitatis.

Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter dia-
D *bolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Cui reſiſtite fortes in fide, ſcientes eandem paſsionem ei, quæ in mundo eſt, veſtræ fraternitati fieri.*

Hic docet qualiter ſe habeant ad aduerſarium, nempe reſiſtendo ei, Vbi primò hortatur eos ad vigilantiam: ſecundò ad reſiſtentiã, ibi, Cui reſiſtite: tertiò ſubiungit vtriuſq; cauſam, ibi, Scientes eandem. Dicit ergo *Sobrij eſtote,* quaſi dicat, Ita facite, vt & vos collaboretis adiutrici gratiæ, & ad hoc ſobrij eſtote corpore. Sobrietas enim multũ iuuat ſi habeatur in omnibus actibus noſtris tam verbis, quam factis, & in maceratione corporis: vnde ad Titũ. 2. Sobriè & piè & iuſtè viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ Dei. *Et vigilate animo* Præponit autem ſobrietatem vigiliæ, vt cauſam effectui. Lucæ. 21 Attendite ne fortè grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate. Et hoc neceſſarium habetis *Quia aduerſarius veſter,* id eſt, qui ſemper fidelibus aduerſatur *Diabolus,* id eſt deorſum

ſum fluens. Semper enim deorſum fluit quantum ad ſe me ritò. Et intentione quantum ad alios. Eſa. 1 1. Veruntamen in infernum detraheris, in profundum laci. Vel dicitur diabolus, quaſi duplicem bolum in nobis quęrens, ſcilicet corpus & animam *Tanquam leo* per ſuperbiam & elationem *Rugiens* per continuā nocendi eſuriem *Circuit* propter maliitiæ ſuæ fraudem & ſuperbam inſatiabilitatem *Quærens* propter fallendi ſtudioſitatem *Quem deuoret* propter ſui im placabilem crudelitatē. Vnde Iob. 1. Circuiui terram, &c. Gloſſa, Tanquam hoſtis obſidens muros clauſos. Explo-

Diaboli ardens in tentando cautela.

rat an ſit aliqua pars murorum minus ſtabilis cuius aditu ad interiora penetret, offert oculis formas illicitas & faciles voluptates, & leuia eſſe peccata, vt viſu deſtruat caſtitatem & omnem virtutē. Aures per canora tentat, vt molliat Chriſtianum rigorem. Linguam conuitio prouocat. Manum iniurijs laceſſentibus ad cædem inſtigat: honores terrenos promittit, vt cœleſtes adimat. Et cum latenter nō poteſt fallere, apertos addit terrores: in pace ſubdolus, in perſecutione violentus. Sicut ergo, qui vult accipere caſtrum aliquod circuit ipſum, videlicet ſi eſt ibi in muro aliqua ruptura, vel defectus alicuius virtutis per quem poſſit ingredi Iob. 3. Quaſi rupto muro, & aperta ianua irruerunt ſuper me. *Cui reſiſtite* ſuggeſtionibus eius non conſentiendo. Iaco. 4. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. Gloſſa, Tantum debet eſſe animus paratus ad reſiſtendum, quantum diabolus paratus ad impugnandum *Fortes in fide* tanquam ſcuto. Ephe. 6. In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſsimi ignea extinguere. Fortitudo terreſtris non valet ei reſiſtere, ſed ſolū cœleſtis. Iob. 41. Non eſt poteſtas ſuper terram, &c. Notandum q̄ Petrus ponit ex parte noſtra quatuor, quę ſunt contra quatuor ex parte diaboli. In hoc enim, quòd dicitur aduerſarius, notatur eius peruerſitas, vt noceat. Zacha. 3. Satan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei. In hoc, quòd dicitur leo, notatur eius fortitudo ne quis ei reſiſtat. Iob. 41. Non eſt poteſtas, &c. Item in hoc, quod dicitur, Rugiens, notatur eius crudelitas ne cui parcat. Hiere. 6. Crudelis eſt, & non miſerebitur. Item in hoc, quod dicitur, Circuit, notatur eius ſolicitudo ne quis effugiat. Iob. 1. Circuiui terram, &c. Econuerſo Petrus ponit contra aduerſarium reſiſtentiam, cui inquit, Reſiſtite. Iaco. 4. Reſiſtite diabolo, &c. Grego. Nō eſt timendus hoſtis, qui non vincit niſi volentem. Item fortitudini diaboli apponit fortitudinis virtutem: vnde dicit, Fortes. Contra crudelitatem apponit fidei manſuetudinem, vnde dicit, In fide: vt Eccleſia. 4. In fide & lenitate ſanctum fecit illum. Contra ſolicitudinem ponit vigilantiam: vnde dicit, Vigilate. 1. Corinth. vlti. Vigilate & ſtate in fide *Scientes* Ita dico, reſiſtite illi *Scientes eandem paſsionem*, id eſt conſimilem tribulationem & tentationem *Ei fieri* ſcilicet diabolo *Fraternitati veſtræ, quæ in mundo eſt*, id eſt, fratribus veſtris per mundum diſperſis, quaſi dicat, Non exiſtimetis vos ſolos hęc ſuſtinere à diabolo, immò hoc eſt commune omnibus ſanctis. 2. Timo. 3. Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto, &c. Vel ſic, ſcientes eandem paſsionem ei, quæ in mundo eſt, id eſt, eandem tentationem quam facit diabolus mundanis hominibus, veſtrę fraternitati fieri, id eſt, vobis fratribus, quaſi dicat, Non puteris euaſiſſe tentationes eo, quòd fideles eſtis, immò magis eo ipſo cauete. Eccle. 2. Fili accedens ad ſeruitutem Dei, &c.

Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternā ſuam gloriam in Chriſto Ieſu modicum paſſos, ipſe perficiet confirmabit, ſolidabitq́; Ipſi gloria, & imperium in ſecula ſeculorum. Amen. Per Syluanum fidelem fratrem vobis, vt arbitror, breuiter ſcripſi: obſecrans & cōteſtans hanc eſſe veram gratiam Dei in qua & ſtatis. Salutat vos eccleſia, quæ eſt in Babylone collecta: & Marcus fi- E *lius meus. Salutate inuicem in oſculo ſancto. Gratia vobis omnibus, qui eſtis in Chriſto Ieſu. Amen.*

Hic promittit diuinum auxilium. Gloſſa, quod ex vobis eſt facite *Deus autem omnis gratiæ* ſcilicet dator eſt, videlicet fidei, ſpei, & aliarum virtutum: vel omnis gratiæ, quia bonorum temporalium ſpiritualium & æternorum *Qui vocauit vos* vocatione interiori per inſpirationem, & exteriori per prædicationem *In æternam gloriam ſuam*, id eſt, vt ſitis participes gloriæ ſuæ, quæ æterna eſt *In Chriſto Ieſu*, id eſt, per Chriſtum Ieſum. Vel in Chriſto Ieſu, id eſt vos exiſtentes in Chriſto Ieſu, ſicut membra in capite. Vel in Chriſto Ieſu, id eſt in fide, & pro fide Chriſti Ieſu. Vos dico *Modicum paſſos* reſpectu præmij, quod eſtis recepturi. 2. Corinth. 4. Id quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis veſtræ ſuprà modum in ſublimitate gloriæ æternæ *Ipſe* ſcilicet, qui vos vocauit *Perficiet* in bono *Confirmabit* contra malum culpæ *Solidabitque* contra malum pœnæ. Vel

F perficiet rationem cognitionis veritatis. Confirmabit concupiſcibilem in amorem bonitatis. Solidabit iraſcibilem in deteſtationem totius peruerſitatis. Vel perficiet contra mundum, confirmabit contra carnem, ſolidabit cōtra dæmonem. Vel perficiet contra concupiſcentiam carnis, confirmabit contra concupiſcentiam oculorum, & conſolidabit contra ſuperbiam vitæ *Ipſi gloria* in ſe, *Et imperium* ad alios *In ſecula* conſecutiua *ſeculorum*, id eſt in æternū *Amen*. Confirmatio eſt prædictorum *Per Syluanum fidelem fratrem*. Hic ponit epiſtolæ ſuæ cōmendationem, quaſi dicat, Prædicta ſeruare debetis, nam ego per fidelem fratrem. Gloſſa, Qui mihi neceſſarius erat, ſed cauſa ſalutis veſtræ eum diſmiſi. *Vobis vt arbitror breuiter ſcripſi*. Glo. vt cito poſſitis intelligere. Et dicit, vt arbitror, quia aliquando qui loquitur putat breue eſſe, quod alijs longum videtur *Obſecrans* vos id eſt ad faciendum adiurans *Et conteſtans*, id eſt teſtimonio ſcripturarum affirmans *Hanc eſſe veram Dei gratiam*, ſcilicet fidei Chriſti, quam vobis prędico ad eius imitationem.

G Et dicit hanc gratiam eſſe veram, ad differentiam illius, quæ vana eſt, de qua Prouer. vlti. Fallax gratia & vana eſt pulchritudo *In qua ſtatis*, id eſt permanetis iuxta doctrinam meam. Vel in qua ſtatis immobiles in aduerſis. Ad Gal. 4. State & nolite iterum iugo ſeruitutis contineri *Salutat vos eccleſia*. Hic oſtenditur affectio ſcribentis. Et primò ſalutat eos ex parte aliorum. Secundò mandat ſalutari adinuicem ex parte ſua, ibi, *Salutate*. Tertiò ipſemet eos ſalutat, ibi, Gratia vobis, &c. Dicit ergo, Salutat vos eccleſia, id eſt congregatio fidelium *Quæ eſt in Babylone collecta*. Glo. Romanam vocat Babylonem propter confuſionem multiplicis idololatriæ. In cuius medio ſancta eccleſia adhuc rudis & parua iam fulgebat, ſicut in Babylone gens Iſraelitica captiua. Et ſpecialiter *Marcus*, ſcilicet euangeliſta *Filius meus*, id eſt quem baptizaui & inſtruxi *Salutate inuicem* in ſignum ſcilicet communis fidei & charitatis (in oſculo ſancto.) Glo. pacifico, columbino, non ficto, non ſubdolo. Hinc inoleuit in eccleſia oſculum pacis. Simile. 2. Corin. 2.

Roma Babylonis typo para.

H Salutate inuicem in oſculo ſancto *Gratia vobis omnibus* Sicut à gratia incœpit, ita à gratia finem facit: vt ſicut ad locum vnde exeunt flumina reuertentur: vt habetur Eccle. 10. *Vobis omnibus* inquam, ſuppleſit gratia *Qui eſtis*, ſcilicet permanentes, id eſt, qui permanetis fide & opere *In Chriſto Ieſu* Quia non eſt in alteró ſalus, Act. 4.

Finit prima Epiſtola B. Petri Apoſtoli.

BEATI PETRI
APOSTOLI
Epiſtola canonica II.

CAPIT. I.
Anhelandum eſt ſemper ad meliora, tenendo fidei veritatem, ex doctoris certitudine.

Simon Petrus ſeruus, & Apoſtolus Ieſu Chriſti, ijs qui coæqualem nobiſcum ſortiti ſunt fidem in iuſtitia Dei noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti, Gratia vobis & pax adimpleatur in cognitione Dei, & Chriſti Ieſu Domini noſtri. Quomodo omnia nobis diuinæ virtutis ſuæ, quæ ad vitam & pietatem donata ſunt, per cognitionem eius, qui vocauit nos pro B pria gloria & virtute: per quem maxima & pretioſa nobis promiſſa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ conſortes naturæ: fugientes eius, quæ in mundo eſt concupiſcentiæ corruptionem.

Liber iſte diuiſus eſt in quatuor partes, iuxta numerum authorum, vel in ſeptem iuxta numerum epiſtolarum. In prima Petri, poſita eſt principaliter inſtructio in moribus. Hic autẽ ponitur principaliter inſtructio in fide. Diuiditur autẽ hæc epiſtola in partes tres. Primò enim prouocat ad conſeruationẽ catholicæ veritatis. Secundò reuocat à ſeductione hæreticæ prauitatis in. 2. cap. Tertiò ſubiungit cauſam vtriuſq;. 3. ca. Prouocat aũt ad conſeruationẽ catholicę veritatis quadrupliciter. Primò pleniorem eis cognitionẽ veritatis optando. Secundò ad opera virtutis eos exhortando, ibi, Vos autem curam omnẽ. Tertiò pro eis ſuam in veritate conformandi ſimilitudinem iudicando, ibi, Propter C quod vos ſemper incipiam, &c. Quartò veritatẽ ſuſceptã eis cõmendando, ibi, Non enim indoctas fabulas, &c. In prima parte primò ponitur perſona ſalutans: ſecundò perſonæ ſalutatæ, ibi, His qui coæqualem: tertiò forma ſalutationis, ibi, Gratia vobis: quartò explanatio formæ, ibi, Quomodo omnia. In qua tangitur cognitio, quam in eis optat adimpleri. Dicit ergo *Simon* Hanc epiſtolam, vt dicit Gloſſa, ſcribit eiſdem quibus & præcedentem. ſ. electis diſperſionis, proſelytis, Ponti, Galatiæ, Aſiæ, & Bythiniæ. Cuius intentio eſt hortari eos. Et primũ bene viuere, cõtra deceptionẽ hæreticorum, ſicut præcedenti contra perſecutiones tyrannorum. Dicit ergo *Simon Petrus* Duo nomina eius ponit, quorum prius primum fuit ei impoſitũ, & fuit mutatum in ſecundũ. Ioan. 1. Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. Dicitur autẽ Simon propter obedientiam diuinę legis, Petrus propter agnitionẽ veritatis. *Seruus* propter humilitatẽ conuerſationis. *Et Apoſtolus* propter authoritatẽ officij, vel dignitatis *Apoſtolus* inquam *Ieſu Chriſti.* D Glo. Nuntius ſaluatoris & regis noſtri, qui authoritatem contribuit mittendi *His* ſcilicet proſelytis electis aduenis, diſperſionis, Ponti, Galatiæ, Capadociæ *Qui coæqualem fidem,* id eſt, eandem, quia vna fides, vnũ baptiſma, Ad Ephe. 4. *Nobiſcum,* id eſt, cum Apoſtolis ex ſtatu Iudaiſmi naturalis ad Chriſtum conuerſis. Cum tamen illi primò ex gentilitate venerunt *Sortiti ſunt* diuina electione adepti. Ephe. 1. Sorte vocati ſumus, prædeſtinati ſecundũ propoſitũ eius. Et bene ſortiti: quia ſicut ſors non accipit perſonam, ita nec diuina electio acceptrix eſt perſonarũ. Ad Gal. 4. In Chriſto Ieſu nõ eſt ſeruus, nec liber: non eſt maſculus, nec fœmina *In iuſtitia Dei noſtri* intranſitiuè, quia Deus iuſtus eſt, non in meritis proprijs. Et appellatur hic iuſtitia meritorũ non exigentia, ſed cum decentia bonitatis diuinæ. Vel tranſitiuè, quaſi ſortiti fidem non mortuam, ſed quæ eſt in iuſtitia bonæ operationis, nõ iuſtitia humanæ prudentiæ: ſicut eſt politica iuſtitia, vel cõſuetudinalis, vel iuſtitia legis Moſaicæ: ſed iuſtitia perfecta euangelij, quæ non tantũ in timore, ſed & in amore: quæ nõ tantũ cohibet manum, ſed animũ. Quæ eſt *Dei noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti,* id eſt, quam ipſe Chriſtus in euangelio docuit. Matt. 5. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra, &c. Vel Dei noſtri. ſ. Chriſti ſecundũ diuinitatem effectiuè: Et ſaluatoris Ieſu Chriſti, ſecundũ humanitatẽ meritoriè. Hanc enim ipſe meruit ſua gratuita paſſione: hominis verò eſt formaliter *Gratia* qua fit remiſſio peccatorum *Et pax,* id eſt, reconciliatio *Vobis adimpleatur* Impletur enim gratia alicui, quando habet ſufficientem ad ſalutem. Sed adimpletur, quando datur ad diuinorum cognitionem operum, vnde ſubdit *In cognitione Dei, & Chriſti Ieſu Domini noſtri,* id eſt, ad cognoſcendũ opera, quæ circa ipſum facta ſunt quo ad noſtrã ſalutẽ. De quibus addit *Quomodo donata ſunt vobis omnia* ſcilicet, vt cognoſcatis quomodo, id eſt quantum liberaliter donata ſunt per gratiam ſuam vobis, id eſt, ad vtilitatem veſtrã omnia dona. Roma. 8. Qui proprio filio ſuo non pepercit, quomodo non omnia nobis do B nauit? &c. Et Iacobi. 1. Omne datum optimum. Dona dico non infirmitatis, nõ imperfecta, ſicut ſunt dona legis *Sed diuinæ virtutis ſuæ,* id eſt, quæ faciunt hominẽ virtuoſum & diuinum *Quæ* ſcilicet dona ſunt *Ad vitam* ſcilicet ſpiritualem quo ad noſmetipſos. *Et ad pietatem* quo ad proximos. Vel ad vitam. ſ. obtinendam in futuro, & pietatem cõſeruandã in præſenti, quæ eſt cultus Dei. Vel ad vitam quoad mores bonæ conuerſationis, & pietatẽ quo ad cultum Chriſtianę fidei & religionis. *Per cognitionem eius* ſcilicet Chriſti, quia cognoſcimus Chriſtũ per fidem *Donata ſunt* omnia dona ad vitam ſuſtinendam: vt dicit Gloſſa. Per cognitionem enim ſaluatoris omnia myſteria diuinitatis, quibus ſaluamur, cognoſcimus *Qui* ſcilicet Chriſtus *Vocauit nos* Apoſtolos, ſpecialiter vocatione exteriori, & non ſolum interiori. Et in *Propria gloria ſua* ſcilicet oſtenſione gloriæ transfigurationis. Matt. 17. Glo. Quando transfiguratus eſt in monte *Et virtute* ſcilicet miraculorũ operationis, quia multa miracula fecit coram eis. Vel vocauit nos. ſ. ſaluandos efficaciter, & om C nes ſufficienter. Propria, inquã gloria ſua & virtute, id eſt per ſeipſum glorioſum & virtuoſum. Non alium miſit ad vocandum & ſaluandum, immò in propria perſona venit. Vnde Glo. Non angelum, nõ archangelũ ad nos ſaluandos miſit: nõ in nobis aliquid boni per quod ſaluemur inuenit: infirmos & inglorioſ. ſua virtute reparauit. Glo. ſua virtute efficienter, & gloria ſua finaliter *Per quem maxima* hic tangit vtilitatem cognitionis promiſſam. Eſt autẽ triplex hic litera. Quidam libri habent, per quem & ſic refertur ad Chriſtum. Quidam autẽ habent, per quam & ſic refertur ad cognitionem. Alij autẽ habent per quę & ſic refertur ad dona. Dicatur ergo per quem. i. Chriſtum: vel quam id eſt cognitionem: vel per quæ. ſ. dona *Donauit nobis Deus,* ſcilicet Deus pater, modò incerta, tandem in re *Maxima & pretioſa promiſſa,* id eſt vitam ęternam, in ſcriptura ſacra frequenter nobis promiſſam. Luc. 22. Et ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum. Et Matt. 5. Beati pauperes ſpiritu, quoniã ipſorum eſt regnũ cœlorũ, &c. Et vocat D vitam æternam, promiſſa pluraliter, ob pluralitatem gaudiorum & donorum: quia illic eſt ſtatus omniũ bonorum aggregatione perfectus, quæ ſunt etiam maxima. Magna ſunt dona naturæ, maiora gratiæ, maxima gloriæ. Dicuntur etiam pretioſa, quia pretio meritorũ redduntur ſeu dantur *Vt per hoc* ſcilicet gratiã & pacem iuxta vnam Gloſ. & ſic refertur ad illud quod dictũ eſt ſuprà, Gratia vobis & pax. Vel vt per hoc. i. dona gloriæ *Efficiamini* quaſi dicat, Non ſolũ nobis propter vos donauit, ſed vt à vobis tranſirent ad nos. *Conſortes diuinæ naturæ* non cõſortio æqualitatis, quod eſt trium perſonarũ ſolum: ſed conſortio participationis, quod eſt omnium fideliũ per gratiã in præſenti, & gloriam in futuro. De hac ſocietate. 1. Ioan. 1. Vt & vos ſocietatem habeatis nobiſcũ. Et ſocietas ſit cum patre & filio Ieſu Chriſto. *Fugientes,* quaſi dicat, Sic eritis conſortes: ita tamen ſi fugiatis *Corruptionem eius concupiſcentiæ, quæ in mundo eſt* non ait, quæ mundi eſt tantum, ſed quæ in mundo eſt, vt comprehendat non ſolum concupiſcentiam oculorum, ſed

& con-

& concupiſcentiam carnis & ſuperbiam vitæ.1.Ioan.2. Omne quod eſt in mundo,&c. Dicit etiam corruptionem, quia omne peccatum, ſecundū Auguſtinum eſt corruptio modi, ſpeciei & ordinis. Concupiſcentia enim radix eſt omnium malorum.

Vos autem curam omnem ſubinſerentes miniſtrate in fide veſtra virtutem: in virtute autem ſcientiam, in ſcientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam; in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis, charitatem. Hæc enim ſi vobiſcum adſint & ſuperent, non vacuos nec ſine fructu vos conſtituent in Domini noſtri Ieſu Chriſti cognitionem. Cui enim non præſto ſunt hæc, cæcus eſt & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis veterum ſuorum delictorum.

Hic prouocat ad veritatis conſeruationem eos ad opera virtutis exhortando. Et primò ponit quatuor gradum ſpiritualium diſtinctionem. Secundò eorum vtilitatem, ibi, Hæc enim ſi vobiſcū ſint. Tertiò monet ad eorū ſtudioſam obſeruationē, ibi, Quapropter fratres. Vtilitatē autem ponit duplicem. Prima eſt in adeptione boni. Alia eſt in euaſione mali, ibi, Cui enim non præſto ſunt. Dicit ergo *Vos autem curam omnem.* Quaſi dicat, Non ſolū fugite concupiſcentiæ corruptionem, ſed vos *ſubinferentes,* id eſt, principaliter Deo operāte inferentes, & ei cooperātes. In omnibus enim bonis operibus principalis authoritas eſt gratia ſecundaria liberi arbitrij.1.Cor.15. Non ego ſed gratia Dei mecum. Curam oēm.1. perfectam non tepidam. Contrà.1.Pet.vlti. Omnem ſolicitudinem veſtrā proijcientes in eum, quoniā ipſi cura eſt de vobis. Reſponſio, In eū principaliter proijcite veſtrā ſolicitudinē. Vel proijcēre monet per confidentiā bene operando, nō per negligentiā. *Miniſtrate in fide veſtra, &c.*

Aſcenſio in cœlū octo gradib⁹ virtutum fit.

Ponit octo gradus virtutum quibus aſcenditur ad cœlum, ſicut octo gradibus quos ponit Ezec. aſcendebatur in templum. Ezech.40. Quorum tres primi ordinant reſpectu boni: tres medij ordinant reſpectu mali: duo vltimi reſpectu charitatis, quæ proficit in vtroq;. Reſpectu boni ordinat fides in mouendo: virtus in eliciendo & exequendo. Scientia in dirigendo & rectificando. Tres autē ſequentes ordinant reſpectu malij: vel mali culpæ fugiendi, ſicut abſtinentia: vel mali pœnę tolerādi ſicut patientia: vel mali vtriuſq; in altero reuelandi. Et ſic pietas. Duo vltimi ordinant ad perfectionē, in vtroq;.ſ. dilectio proximi & amor Dei, quia in his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. Matt.22. Dicit ergo *Miniſtrate,* id eſt tanquā miniſtri & nō tanquā dominantes oſtendite exemplo illius, qui nō venit miniſtrari, &c. Matt.22. *In fide veſtra* In aſcenſu virtutum incipit à fide tanquam à fundamento, & per alias virtutes tanquā per parietes aſcendēs terminat in charitate tanquā in complemento. *Virtutem,* id eſt bonæ operationis fortitudinē: fides enim ſine operibus mortua eſt. Iaco.2. In eius figura legitur Petrum.i. agnoſcentem & Andream, id eſt, virilem fuiſſe fratres. Ioan.1. Et quia nō conuenit rectè operari, ſine diſcretione, ideo ſequitur tertius gradus. *In virtute autem ſcientiam* Glo. diſcretionis, Quid, Cui, Quādo, vel Quo modo. Bernardus, Diſcretio non tam eſt virtus, q̄ auriga virtutum, ſine qua virtus vitium eſt. Rom.12. Rationabile obſequium veſtrum. Leuit.2. In omni ſacrificio offeres ſal. Gregorius, Fortitudo quæ plus poteſt ſine rationis moderamine, præceps ruit. Ideo combinatur donum conſilij & fortitudinis. Eſa.11. Ideo & fortitudini Iudæ additur conſilium Simonis.1.Mach.2. Et quia ſub ſpecie diſcretionis ſolet blandiri voluptas: nec etiā ſufficit habere diſcretionē in agendis, niſi abſtineatur à malis, ideo ſubdit *In ſcientia autem abſtinentiam,* vt.ſ. à malis abſtineamus. Et accipitur hic abſtinentia cōmuniter, pro fuga cuiuſcunq; mali. Eccle.3. Cor ſapiens intelligibile abſtinebit ſe à peccatis.1.Cor.9. Omnis qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet. Gloſſa, Ne in vacuum ſcientia cœleſtium cedat, ſi ſeſe ab illecebris ſeculi aliquis nō coerceat. Et quia abſtinentes, vt dicit Gregorius, de facili obtinent patientiā, ideo addit. *In abſtinentia autem patientiam.* Glo. Abſtinentiā patientia ſequitur, vt qui à voluptatibus mundi ſe continet, aduerſa quoq; ſuſtineat. Et quia patientia nutritur per opera pietatis, in ſubueniendo proximo, vel conſolando, vel corrigendo, ideo addit *In patientia autem pietatem* Effectum.ſ. cōpaſsionis, & ſubuentionē in malis alienis, vt & erga perſecutores pietatis opera Chriſtianitatis exerceant. Matt.5. Orate pro perſequentibus & calumniantibus vos. Et quia poſſet aliquis opera pietatis perſecutoribus impendere ex timore, & non amore, ſubdit *In pietate autem fraternitatis,* id eſt fratrum amorem, quaſi dicat, In pietate illa ſit amor fraternitatis, non timor perſecutoris.1.Pet.3. Fraternitatis amatores. Et quia dilectio fratris cū omnibus prædictis nō debet in ſeipſos ſiſtere. ſed amorē Dei, vt ad fidem referri: ideo ſubdit *In amore autem fraternitatis charitatem,* id eſt Dei amorē. ad Col.3. Super omnia autē hæc, charitatem habentes, quod eſt vinculum perfectionis. Hoc eſt oleum, quod ſuperinfertur omnibus liquoribus. *Hæc enim,* ſcilicet octo prędicta *ſi vobiſcum adſint* Per præſcientiā habituum in affectu & promptitudinem. *Et ſuperent* Per dominationē in effectu. Et dicit nobis adſint per conſenſum liberi arbitrij.1.Cor.15. Non ego, ſed gratia Dei mecū. *Non vacuos* Minus dicit, & plus ſignificat, quaſi plenos nos conſtituēt meriti in præſenti. *Nec ſine fructu* mercedis in futuro. Sap.4. Bonorū laborū glorioſus eſt fructus. *Vos conſtituent in Domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione,* id eſt in die iudicij, quando cognoſcetur Deus iudicia faciens, qui modò contemnitur miſericordiā faciens, vt dicit Bernardus. Vel in cognitione, quia cognouiſtis Dn̄m noſtrū Ieſum Chriſtum per fidem. Et ſic propoſitum notat habitudinē cauſę efficientis. Vel nō conſtituet vos vacuos, nec ſine fructu in cognitione, id eſt ad cognoſcendum Dn̄m noſtrum Ieſum in patientia, quæ cognitio eſt totus fructus, quia vita æterna. Ioan.17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te verum Deum, &c. *Cæcus enim* Glo. Et verè hæc ſunt tenēda *Cui enim non præſto ſunt hæc.* Glo. Octo luminaria. Quia hoc non habent in pręſentia & promptitudinē ad operandū. *Cæcus eſt* ne videat cœleſtia. Gloſſa, A lumine diuini ſolis eſt alienus. Apoc.3. Neſcis quia cæcus es. *Et manu tentans.* Quia ignorat quomodo inferiora ſunt diligenda, & opere tractanda. Vel manu tentās, id eſt inſtabilis ad bona opera. Vnde glo. Qui ſcientiam rectæ operationis non habet, quod ſibi rectum videtur operatur, quaſi manum ad opus, quod non videt extendens. Grego. In iter quod nō præuidet extollit, ideoq; miſer in ruinam proditoris, quam præſcire nequibat incidit. Eſa.59. Palpauimus ſicut cæci parietē, & quaſi abſq; oculis attrectauimus. Et Iob.12. Palpabunt quaſi in tenebris, & nō in luce. Qui enim aliud quàm Deum amat & quærit, nunc ad iſta, nunc ad illa manum extendit. Et inſuper. *Obliuionem accipiens* Per culpam ingratitudinis *purgationis.* Glo. Per baptiſmum, vel pœnitentiā factæ *veterum ſuorum delictorum.* Glo. Originalium, vel actualiū in quibus aſſueuerat. Originale dicitur vetus delictum à cauſa, quia à veteri homine, id eſt Adam: trahitur verò actuale ab effectu, quia ad vetuſtatem trahit. Pſal.6. Inueteraui inter omnes inimicos meos. Sed cum non ſit niſi vnum originale, quomodo glo. dicit originaliū in plurali? Reſpōſio, Vnum eſt origine, ſed multa perſonarū diuerſitate. Vel vnum ab vnitate reatus, Multa à multitudine virium corruptarum. Vnum ergo formaliter, ſed multa materialiter.

Peccat[illegible] ginale [illegible] vetus [illegible] tur & v[illegible]

Quapropter fratres magis ſatagite, vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter miniſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Propter quod vos incipiam ſemper commonere, de his, & quidem ſcientes & confirmatos vos in præſenti veritate. Iuſtum autem arbitror quandiu ſum in hoc tabernaculo, ſuſcitare

Vos

vos in commonitione: certus quòd velox eſt depoſitio tabernaculi mei: ſecundum quòd & Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos poſt obitum meum, vt horum omnium memoriam faciatis.

Hic monet ad eorum ſtudioſam obſeruationem. Et hoc triplici vtilitate, quarum Prima eſt certitudo ſpei. Secunda cautela peccati, ibi, Hæc enim facientes. Tertia introitus regni, ibi, Sic enim abundanter. Dicit ergo *Quapropter fratres.* Glo. Quia cæcus eſt, qui hoc non habet, ideo maiori ſtudio ad hæc retinenda laborate *ſatagite,* id eſt ſatis agite *vt per bona opera,* ſcilicet exteriora faciatis, id eſt, oſtẽdatis *veſtram vocationem* ad fidem ex tempore. *Et electionem* per prædeſtinationem ab æterno, vt ſcilicet certi ſitis vos eſſe vocatos, & à Deo electos. Glo. Benefaciendo faciatis vos certos de prẽmio veſtrẽ vocationis & electionis. Vnde per bona opera quæ facit homo ſuæ electionis, poteſt habere certitudinem, non quidem ſcientiæ, ſed coniecturẽ, non rei, ſed ſpei. Roma. 8. Certus ſum, quòd neque mors, neque vita, &c.

Et nota ꝙ iſta electio modò eſt occulta. Occultum enim modò eſt, qui electi & reprobi ſint: quia vtriq; modo ſimul ſunt. Et multi, qui modò ſunt boni, ſunt reprobi. Et qui modò ſunt mali, ſunt electi, ſed in die iudicij, quando Dñs ventilabit, & purgabit aream ſuam, tunc apparebit, qui electi & qui non. Et ꝙ pauci electi & multi reprobi, quia multũ inuenietur de palea, & parũ de tritico: vnde Matt. 3. Cuius ventilabrum in manu ſua, & mundabit aream ſuam, id eſt eccleſiam: iſtud ventilabrum eſt iudiciaria ſententia, quæ modò eſt in ore, id eſt, in prædicatione, ſed tunc erit in manu. i. in executione. *Hæc enim facientes* Prædicta octo opera virtutum. *Non peccabitis aliquando* Ad vitam æternã attingentis, vbi vlterius nõ peccabitis. Aliquando. i. nunquã in præſenti. ſ. mortaliter. Venialia enim nullus vitare poteſt, & tunc intelligitur coniunctum. *Sic enim,* id eſt hæc opera faciendo. *Abundanter miniſtrabitur vobis introitus in æternum regnum,* id eſt, dabitur vobis augmentũ gratiæ & virtutũ per quas intratur in regnum. Glo. id eſt virtutes per quas intrabitis ad vitam. Ex hac Glo. videtur ꝙ habeamus virtutes ex operibus, quod falſum eſt: non enim quia bonum facimus, ſumus boni. Reſponſio, Non virtus ſed augmentũ ex abundantia, & perfectio virtutum habetur per exercitium bonorum operũ. Et dicit miniſtrabitur, quia per veſtrũ miniſterium, & meritũ acquiretur. Dicit etiã in regnũ ad differentiã regni mundi, quia eſt breue & tranſitoriũ. Eccle. 11. Omnis potentatus breuis vita. Luc. 1. Regni eius non erit finis. *Regnum* inquã quod eſt *Domini noſtri ſaluatoris Ieſu Chriſti* Dñi noſtri, per creationem: Saluatoris Ieſu Chriſti, per redemptionẽ & recreationẽ. *Propter quod vos incipiam, &c.* Hic prouocat eos ad veritatis catholicæ conſeruationẽ, ſuã pro eis in veritate confirmandis ſolicitudinẽ indicando. Et circa tria oſtendit ſe illis ſolicitum. Primò vt veritate confirmentur quantũ ad iraſcibilem. Secundò vt ad eandẽ excitentur quantũ ad concupiſcibilẽ, ibi, Iuſtum autẽ arbitror. Tertiò vt eius ſemper recordentur quãtũ ad rationalẽ, ibi, Dabo autẽ operam. Dicit ergo *Propter quod, &c.* Glo. Quia à Deo vtilia ſunt vobis hæc, vt ſit vobis introitus patens in regnum *Incipiam vos ſemper cõmonere,* id eſt tam ſolicitè & frequenter vos cõmonebo, ac ſi nunquam ante a nouiſſem: in quo exprimitur feruor ſanctorũ, qui quantũcunq; laborauerint circa ſubditos, videtur eis, quòd nihil profecerunt. Pſal. Dixi nunc cœpi, &c. Grego. Neſcit mens per torporem facere, quæ ſemper ſuadet per deſiderium inchoare.

Et notandũ cõmonere, id eſt, omnes ſimul vos monere. *De his,* id eſt, de gradibus prædictis, vt per eos ſimul aſcendamus ad domum Dñi. Vos dico *ſcientes,* id eſt, qui ſcitis peccata. *Quidem* id eſt, certè *Et confirmatos vos in præſenti veritate.* Quaſi dicat, Quãuis ſcientes & confirmati in doctrina veritatis, tamen ego monebo vos, vt ſcita opere compleatis: vt & magis confirmemini. Quia ſicut dicit Bernardus. Frequẽter oportet reminiſci, quod mundus iſte, cogit obli-

A uiſci. *Iuſtum autem arbitror* Ita incipiam vos ſemper monere. *Autem* id eſt, quia iuſtum arbitror. *Suſcitare vos in cõmonitione,* id eſt, per cõmonitionẽ prouocare vos ad proficiendum, quaſi dormientes, iuxta illud Prouer. 6. Diſcurre, feſtina ſuſcitare amicum tuum. *Quamdiu ſum.* In hoc tantillo temporis quo ſum. *In hoc tabernaculo,* id eſt in corpore meo quo. ſ. milito contra vitia. Glo. In corpore, in quo iter huius vitæ agitur, & contra aduerſarios veritatis certamen agitur. *Certus* per reuelationem *Quod velox eſt depoſitio tabernaculi mei,* id eſt, corporis mei. *Secundum quod & Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi,* id eſt, reuelauit. Vel ſignificatione remota. Ioan. vlti. Cum aũt ſenueris, alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Vel melius, ſignificatione propinqua, cum dictum eſt Petro fugienti Neronem à Dño, Venio Romam iterum crucifigi. Et notandum, ꝙ mortẽ vocat depoſitionem, quia in morte deponitur corpus à ſanctis, tanquã graue onus. Sapiẽ. 11. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam: hoc dicitur per quandam metaphorã, quia ſicut B milites poſt victoriam tabernacula deponunt, & ad proprias domos redeunt: ſic ſancti corpora deponunt poſt victoriam vitiorum. *Dabo autem* Glo. Quia cito tranſiturus, ideo dum viuo dabo. *Operam* vos cõmonendo, non ſolum ſemel, ſed & *Frequenter,* id eſt, inſtanter & diligenter. *Habere vos,* vt habeatis *Memoriam* prædictorum *Poſt obitum meum,* id eſt, poſt mortem meam, dicitur autẽ obitus ab ob, id eſt contra & eo is. Vnde obire eſt contra, vel obuiã ire. Et ideo tranſitus ſanctorum, dicitur obitus, quia tũc vadunt obuiã ſponſo. Sicut dicit Glo. *Vt horum omniũ memoriã faciatis,* id eſt, doctrinam memoratam opere impleans. Pſal. 102. Memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendum ea.

Mors depoſitio dicitur tabernaculi.

Non enim indoctas fabulas ſecuti, notam fecimus vobis Domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem & præſcientiam: ſpeculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Deo patre honorẽ & gloriã, vocẽ delapſa ad eum huiuſmodi C *à magnifica gloria. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipſum audite. Et hanc vocem nos audiuimus de cœlo allata cum eſſemus cum ipſo in monte ſancto.*

Hic prouocat ad confirmationem veritatis catholicẽ, ipſam cõmendando, quam probat. Primò teſtimonio Apoſtolorũ, in nouo teſtamento. Secundò teſtimonio prophetarum in veteri. Sed habemus firmiorem teſtificationẽ per Apoſtolos, tripliciter: primò ſpecialiter de viſu: ſecundò ſimul de viſu & auditu, ibi, Accipiens enim à Deo patre: tertiò de auditu ſpecialiter, ibi, Et hanc vocem, &c. Dicit ergo *Non enim* Glo. quaſi dicat, Ideo ſum ſolicitus, quia magna res eſt, quam doceo. *Non indoctas fabulas,* ſcilicet doctrinas indignas *ſequuti* Fabula eſt, ait Tullius, in qua nec veræ, nec veriſimiles res narrantur, tangit autẽ iuxta Glo. & errorem Paganorum ſecundũ fabuloſas narrationes Deos ſibi fingentium, & errores hæreticorum ſcripturas ſanctas fabuloſè interpretantium. 2. Timo. 4. A veritate quidẽ auD ditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Pſal. 118. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua. *Sed notam fecimus vobis* Prædicando manifeſtè nõ obſcurè, vel parabolicè. *Domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem* Per quã omnia creauit & continet. *Et præſcientiam ſapientiæ* qua omnia nouit & præuidet. 1. Cor. 1. Nos autẽ prædicamus Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam. *Sed potius ſpeculatores facti ſumus,* id eſt inſpectores. *Illius magnitudinis,* ſcilicet magnẽ excellentiæ, & claritatis, quã in transfiguratione oſtendit. Matt. 17. Quaſi dicat, docemus ea, quẽ vidimus non ſolũ, ſed & quẽ audiuimus. Audiuimus enim teſtimoniũ patris. *Accipiens enim* fuit. ſ. Chriſtus, ſecundum ꝙ homo *A Deo patre honorem* quãdo facies eius & veſtimẽta fulſerunt ſicut ſol *Et gloriam* quando perhibuit teſtimonium dicens, Hic eſt filius meus dilectus. Vel honorem cum dixit, ipſum eſſe filiũ ſuum, & gloriam, quaſi clariſſimã quantum ad claritatẽ in qua refulſit: accipiens inquam *Voce delapſa,* id eſt de cœlo lapſa, *Ad eum,* ſcilicet Chriſtum glorificandum *A magnifica gloria,* id eſt

id eſt à patre glorioſo & magnificante filium. *Huiuſcemodi*, E id eſt, illo modo *Hic* non alius *Eſt filius meus* Mihi conſubſtantialis. Hilarius, Nos filij Dei ſumus, ſed non talis hic filius: ipſe enim filius eſt natiuitate, non creatione: veritate, non nuncupatione: origine, non adoptione *Dilectus*, quia ſpiritu ſancto, qui amor eſt ab vtroq; procedens, mihi connexus. *In quo mihi complacui* Glo. Per quem beneplacitum meum oſtendi, & in eo nihil niſi quod mihi placet inueni. *Ipſum* diſcretiuè *Audite* Glo. Quia nullus ei ſuccedit legiſlatur. Deut. 18. Tanquã meipſum audietis. Hæc enim verba, quæ dicuntur hic, ſcribuntur etiã Mar. 11. Matt. 11. & Luc. 9. *Et hanc vocem nos audiuimus* ſpecialiter ego Petrus & Ioannes, & Iacobus, ſicut tres euãgeliſtę teſtantur Matt. & Mar. vbi ſuprà. Et Lucas. 9. cap. vt ſic in ore duorũ vel trium ſtet omne verbum. Deut. 19. *De cœlo*, quia in cœlo aereo formatã, & miniſterio cœleſtis angeli figuratam, & patris cœleſtis ſignificatiuam. *Allatam* ad terram: nec dicit prolatã, quia non ex ore animalis is ſonuit, nec inſtrumentis naturalibus formata fuit, ſed artificio angelico. *Cum eſſemus cum ipſo* Chri F ſto familiares, & ſectaremur eum. *In monte ſancto*, id eſt Thabor, vbi transfiguratus eſt. De iſta aũt claritate, quam Chriſtus oſtendit in transfiguratione, Quæritur verũ eſſet glorioſa, vel ſimilis glorioſæ: & videtur ꝙ ſic, ſecundum Hiero. Quia talis tũc apparuit, qualis in iudicio apparebit. In contrarium eſt, quia ſemel habita, inamiſsibilis eſt. Item Glo. hic dicit, ꝙ claritas iſta ſignum erat reſurrectionis ſuę. Nõ ergo erat iſta claritas, quæ erit in reſurrectione. Reſponſio, Credo ꝙ claritas iſta non fuit glorioſa ſimilitudine analogiæ non vniuocationis: fuit enim quædam claritas formata in corpore à diuinitate, quam apprehenderant Apoſtoli ſenſu exteriori. Per illam autẽ, quam videbant oculo corporali, intellexerunt claritatẽ gloriæ: quam tamen oculo corporali non videbant: hinc eſt, ꝙ quædam authoritates dicunt, quód oſtendit Apoſtolis claritatem glorioſam. Quædam autem dicunt, ꝙ non, ſed ſimilem glorioſæ oſtendit ſenſui, ſed verè glorioſam oſtendit intellectui.

Claritas Chriſti in ſua transfiguratione no fuit ſimilis illi quæ futura eſt in iudicio.

Et habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies luceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris, hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetia ſcripturæ, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. G

Hic probat veritatem catholicam teſtimonio prophetarum in veteri teſtamento. Et primò tangit firmitatem. Secundò claritatem, ibi, Cui bene facitis attendẽtes. Tertiò authoritatem, ibi, Hoc primum intelligentes. Dicit ergo, Et habemus, &c. Ad hoc oſtendendum præter prædicta: *Firmiorem propheticum ſermonem*, ſcilicet in Dauid: & dicit Glo: Ad probandum Chriſti dignitatẽ dicit, Dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te. Et idem, Dixit Dñs Dño meo, ſede à dextris meis. Sermonem, inquã firmiorẽ, id eſt lucidiorẽ. Glo. Quia clarius alijs prophetis de Chriſto prophetauit ipſe Dauid. Vel firmiorem vobis. ſ. Iudæis, quàm ſit ſermo meus, quaſi dicat, Si minus creditis mihi, credatis prophetæ, qui eſt firmior vobis, quàm ego, vel quàm ſit ſermo meus. Quãuis enim ſermo Apoſtolorũ eſſet ſimpliciter firmior ſermone prophetico, nõ tamen quantũ ad iſtos, quia magis credebant Iudæi prophetis, quàm Apoſtolis. Vel dicit firmiorem, quia viſioni contradicere poterant, quæ facta fuit in ſecreto, ſed prophetiæ nullus contradicere audebat *Cui* ſcilicet ſermoni prophetico. *Benefacitis attendentes*, ſcilicet propter ſui vtilitatẽ & inconcuſſam veritatẽ: vnde ſubdit *Quaſi lucernæ*, id eſt, quæ eſt quaſi lucerna, quę illuminat intellectum ad veritatis cognitionem. *Lucenti*, quia accendit affectionem: vnde veritas ſacræ ſcripturę illuminat intellectum, ideo dicitur lucerna: quia accendit affectum, ideo dicitur ardens: & ideo eſt ſcientia perfecta: vnde lucere ſolũ vanum eſt, ardere parum, ſed lucere & ardere ſimul perfectum: lucenti inquam, ſeu ardenti *In caliginoſo loco*, id eſt, in H

Sermonũ prophetarum & apoſtolorũ qs firmior.

E nocte huius ſeculi, quæ eſt plena caligine ignorantiæ, tenebris peccatorũ, & nebulis errorum. Notandũ autem, ꝙ doctrina prophetica bene dicitur lucerna, id eſt lux in teſta. Quia Pſal. 17. Tenebroſa aqua in nubibus aeris. Gloſſa, obſcure. Interlinearis in prophetis, ſed doctrina euangelica eſt lux ſplendens, non in teſta, ſed ſuper candelabrũ poſita. Prouer. 6. Mandatũ lucerna eſt, & lex lux. ſ. euãgelij. Lucet inquã, in hoc caliginoſo loco tandiu *Donec dies*, id eſt, aperta Dei viſio, & claritas plena. De qua Pſal. 83. Melior eſt dies vna in atrijs tuis, &c. *Illuceſcat*, id eſt, intus luceat. Hęc enim lux non ſolũ erit ſuperficialis, ſed profundabit ſe vſq; ad intimum animæ. Et donec *Lucifer oriatur*, ſcilicet clarus intellectus ſecundũ Glo. nõ ænigmaticus. Vel lucifer. Glo. Chriſtus qui fecit lucem, qua illuminauit mundũ. Poteſt ergo intelligi per diem, aperta cognitio deitatis. Per Luciferi ortum, aperta cognitio humanitatis Chriſti, quę fuit diei nuntia, ſicut Lucifer prænuntius ſolis. Erit enim beatitudo ſanctorũ in vtroq;. Ioan. 17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te, &c. Vel per diem intelligitur cognitio ſanctorum F poſt iudicium: per Luciferi ortum cognitio ante iudicium. Maior enim erit claritas ſanctorũ pòſt, quàm antea. Et claritas ſolis maior eſt, quàm luciferi. Vel per diem, futuræ viſionis: per luciferi ortum, cognitio præſentis contemplationis *In cordibus veſtris* nam in ſeipſo nec oritur, nec occidit, nec perficit, nec deſtruit: ſed in vobis *Hoc primum intelligentes* audiẽtes prophetiam, quę illuminat intellectum & inflammat. Inſuper quia immutabiliter verax eſt, quod patet ex hoc, ꝙ à ſolo Deo eſt. Non ergo negligatis, ſed ſitis hoc præmium intelligentes, id eſt, principaliter intelligentes *Quod omnis prophetia* hoc dicit, quia triplex eſt genus prophetię ſecundũ triplex genus viſionis, ſcilicet corporalis, ſpiritualis, & intellectualis *Scriptura* Hoc addit ad differentiã prophetiæ, quæ conſiſtit in factis. Sicut Ezech. fecit ſe portari per foramen parietis. Et Eſaias iuit nudus & diſcalciatus *Propria interpretatione non fit*, id eſt proprij cordis ficta expoſitione. Gloſſa, Propria prophetantis voluntate, ſed ſpiritu ſancto in eo lo- G quente. Glo. Sicut prophetæ nõ ſua, ſed Dei verba ſcribebant, ita lector nõ ſua interpretatione, vel propria expoſitione vti debet, ne à fide exorbitet *Non enim voluntate humana*, vel loquentis, vel audientis. Quod intelligendũ eſt, quantũ ad illius traditionẽ mentis, non quantũ ad actum prolationis ſiue denuntiationis: nam denũtiare erat in libertate prophetarum, nõ arreptitiorum. Vnde, 1. Cor. 14. Spiritus prophetarum prophetis ſubiecti ſunt *Allata eſt aliquando prophetia* à Deo. ſ. in prophetam. Allata vt dicit Dionyſius, prophetia Dei fertur de ſurſum miniſterio angelorum. i. reuelatur prophetis per angelos, quid & quomodo debeant prophetare *Sed ſpiritu ſancto* non maligno *Inſpirati*, id eſt, intus ſpirati, eius, ſcilicet inſpiratione & reuelatione edocti & inſtructi. Iob. 32. Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam *Locuti ſunt ſancti Dei homines*, id eſt, prophetæ qui erant nuntij Dei. Et poteſt eſſe, ly ſancti, nominatiui caſus, vel genitiui. Beda, Ea ſola dicebant, quæ à ſpiritu ſancto didicerant. Ex hoc autẽ, quod dicitur, Non fit propria interpretatione, do- H cemur non ad noſtrũ ſenſum ſcripturã exponere ſeu texere, ſed noſtrum intellectum ſententijs prophetarum & aliorum ſanctorum expoſitionibus ſubijcere. Gregorius ſuper Ezechielem, Qui in expoſitione ſancti eloquij, vt auditoribus placeat aliquid fingit, ſua, non Dei verba loquitur.

Nota ſuper illud ſupradictum, Cui benefacitis attendentes, ſcilicet ſermoni prophetico quaſi lucernæ ardenti, &c.

Nota ꝙ quando via eſt obſcura, & lubrica, & præceps, & aquis plena & inimicis circundata. Vel quando aliquis paſtor cuſtodit gregem ſibi cõmiſſum inter lupos, vel ciuitatem in medio inimicorũ, vel ſponſam in medio lupanarium, aut etiã theſaurum pretioſiſsimũ in medio latronum talis debet eſſe multum attentus, &c. Via noſtra, eſt vita noſtra præſens: quæ ſi bona eſt, ducit ad vitam futuram, quæ eſt æterna: ſi verò mala, ducit ad mortẽ infernalem, quę eſt perpetua. Iſta vita obſcura eſt per ignorantiam. Prouer. 4. Via impiorũ tenebroſa. Pſal. 81. In tenebris ambulant, &c. Et ideo debet quilibet eſſe attentus etiam multum, &c.

Doctri propheti lucerna citur.

Prophe genus ples eſt.

Secundò

Secundò via noſtra eſt lubrica per luxuriā. Tren. 4. Lubricauerunt veſtigia noſtra, in itinere platearum noſtrarum. Sicut enim in via lubrica ſtatim cum ponitur pes, ex hinc lubricat illuc: ita aſpectus lubricat in cogitationē, cogitatio in affectionem, affectio in delectationem, delectatio in conſenſum, conſenſus in operationē, operatio in conſuetudinē. Et ideo oportet, quod homo multū ſit attētus. Vnde Prouer. 7. Mulier vaga & garrula, quietis impatiens, &c. Et infrà. Nunc ergo fili mi audi me, & attende verba oris mei, nè abſtrahatur, &c. Tertiò via eſt præceps per ſuperbiā ſignanter ad illos, qui ſunt in alto honoris & dignitatū conſtituti. Auguſtinus, Quantò enim in loco ſuperiori, tantò in periculo maiori verſatur. Scitis enim, quod alta ædificia ventis & tempeſtatibus infeſtata, citius ruunt. Vnde præponi vnum accidit, qui tamen ventis aduenientibus. i. validis tentationibus cadit ſiue ruit. Ideo tales multū debent eſſe attenti. Eccle. 11. Attende tibi ne fortè cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationē. Item via eſt laqueis plena, per cupiditatem & auaritiā. Oſeæ. 5. Audite hoc ſacerdotes, & attendite domus Iſrael, quia vobis iudicium eſt: quoniā laqueus facti eſtis ſpeculationi, id eſt, ſubditis, quos debetis ſpeculari, & quaſi rete expanſum ſuper Thabor. Item quia inimicis, id eſt, dæmonibus circumdata per multiplicē eorū aſtutiā. Ideo petebat Dauid Pſal. 31. Erue me à circundantibus me. Et Iob. 19. Obſederunt in gyro tabernaculum meum. Ideo dicitur Eccle. 6. Ab inimicis tuis attende. Item Eccleſia. 13. Caue tibi & attende diligenter auditui tuo: quoniam cum ſubuerſione tua ambulas, id eſt cum illis, qui non quærunt niſi ſubuerſionem tuam. Item ſpecialiter ſacerdotes & prælati debent eſſe attenti: quia ſunt paſtores cuſtodientes gregem Domini in medio luporum. Siue etiam rectores cuſtodientes ciuitatem munitam, id eſt, eccleſiam in medio inimicorum. Sunt etiam paranymphi cuſtodientes ſponſam delectiſsimam in medio lupanarium. Sunt etiam diſpenſatores bonorum Domini ſui, cuſtodientes theſaurum pretioſiſsimū in medio latronū. De omnibus iſtis. Act. 20. Attendite vobis & vniuerſo gregi quo ad primum: in quo vos ſanctus poſuit epiſcopos regere, quo ad ſecundū: eccleſiam Dei, quæ eſt eius ſponſa, quo ad tertium: quam acquiſiuit ſanguine ſuo, quo ad quartum.

CAPVT. II.

Pſeudo prophetæ priſci, hæreticorum figuram gerentes, pœnas Deo dederunt, nec illis leniores ſui ſequaces expectant.

Fuerunt verò & pſeudo prophetæ in populo, ſicut & in vobis erunt magiſtri mendaces: qui introducēt ſectas perditionis, & eum qui emit eos Deum negant: ſuperducentes ſibi celerem perditionem. Et multi ſequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blaſphemabitur: & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur; quibus iudicium iam olim non ceſſat: & perditio eorum non dormitat.

Hic reuocat à ſeductione hæreticæ prauitatis, quibus primò prædicit perfidiam futuram. Secundò comminatur pœnam, ibi, Si enim Deus angelis. Tertiò oſtendit pœnæ præeminentiā, ibi, Magis autē eos. Quartò deſcribit eorum malam vitā, ibi, Hi verò velut irrationabilia: in prima parte vbi perfidiam hæreticorum prædicit: primò ab errorum adinuentione: ſecundò à veritatis negatione, ibi, Et eum, qui emit eos, &c. Tertiò ab aliorū ſeductione, ibi, Et multi ſequuntur. Quartò à diuina reprobatione, ibi, Quibus iudicium, &c. Dicit ergo *Fuerunt* Glo. Ita vos cōmoneo & tot authoritatibus vtor ne decipiamini per pſeudo, qui ſicut olim fuerunt, ita & erunt. *Fuerunt vero* inquā, quaſi prophetæ, fuerūt ſpiritu ſancto locuti. Verò pro ſed, fuerunt *Pſeudo prophetæ*, id eſt, falſi & mendaces *In populo* ſcilicet Iſraelitico, ſicut Balaam, Nume. 24. & Hier. 23. Prophetauerunt in nomine meo mendaciū. Et in eodem, Non mittebam eos, & ipſi currebant *Sicut & in vobis* populo Chriſtiano *Erunt*, **A** Glo. Iam ſunt, ſed timore comprimuntur, verum poſt obitum meū manifeſtabuntur *Magiſtri* vſurpatione authoritatis *Mendaces* in impugnatione veritatis. i. hæreſum inuentores & inuentorū defenſores. 2. ad Timo. 4. Coaceruabūt ſibi magiſtros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, &c. *Qui* ſcilicet hæretici *introducent*, id eſt in corda hominū. ſ. ſuorum credentiū ducent *ſectas* id eſt, falſas doctrinas dictas, vel à ſecando. Vnde Glo. doctrinas *Perditionis*, quæ ſecant & ſeparāt à Deo. Vnde hæreſis idem eſt, quod diuiſio, vel à ſectando verbo frequētatiuo. Glo. ſectas Latinè, hæreſes Græcè. Cum quis errorē quem ſemel concepit ſemper ſectari nullatenus ceſſat, quod proprium eſt hæreticorū. Sectas inquam *Perditionis* ab effectu, quia ducunt ad perditionem *Et eum* ſcilicet, Chriſtum *Qui emit eos*, id eſt, ſanguine redemit. 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro & argento, &c. *Deum eſſe negant* ideo merito perditionē incurrunt. Vnde poteſt dici de Deo & illis, ſicut de liberante latronē à patibulo, quem latro nunquā diligit. Negare ve- (Deū negare cōtingit dupliciter.)
B rò illum dicuntur dupliciter ſecundū Glo. Vel quia nondū veniſſe nuntiāt, vel aliquos errores interſerunt, nō qualem veritas oſtendit, vt dicit Glo. Sed qualem ſibiipſi fingūt &. prædicant. Ipſi dico *Superducentes ſibi*, id eſt, ſuper ſe ducentes & ad damnum ſuum *Celerem perditionem*, id eſt, perditionem quæ cito veniet. Vel ſicut exponit Glo. Superducentes, id eſt ſuper veritatē inducentes celerem perditionem, id eſt effectum celeris perditionis. ſ. errorem. Glo. Negata veritate inducūt falſitatem, pro qua, cito periclitabuntur. Et tamen *Multi ſequuntur eorum luxurias* eos in luxuria carnali imitantur. Vel eorum doctrinis, quibus luxurias & ſuauia prædicant conſentiendo. Glo. Concupiſcentias prædicant, quibus carnales homines facilè conſentiunt. De talibus dicit Iudas in Canonica ſua, Subintroierunt quidē homines, Dei noſtri gratiam transferentes in luxurias. Sic & talium luxuria eſt proximo nociua, & etiam Deo iniurioſa, quia illi ſunt *Per quos* ſcilicet hæreticos, vel eorū ſequaces *Via veritatis*, id eſt Chriſtianæ religionis. Pſal. 118. Viam veritatis
C elegi *Blaſphemabitur*, id eſt vituperabitur. Glo. Non ſolū in eis, ſed etiam à credentibus illis, Puta ab alijs infidelibus videntibus mala eorum. Cum enim ſe fingant Chriſtianos, & viuant in luxurijs & in immunditijs, excitant alios in odium Chriſtianæ religionis, exiſtimantes propter eorum malā vitam omnes Chriſtianos eſſe huiuſmodi *Via veritatis* Glo. id eſt, caſtitas & bona opera, quibus itur ad cœlum.

Nota quod via veritatis in duobus cōſiſtit. ſ. in credendis & in operandis. Prima blaſphematur per fidei corruptionē: Secunda per morum deprauationē. Eſa. 52. Iugiter tota die nomen meum blaſphematur. *Et in auaritia* cauſa lucri temporalis *Negotiabuntur de vobis*, vt aliquid lucri acquirāt, ſicut homo negotiatur de panno, vt aliquid lucretur *Fictis verbis*, id eſt, falſis doctrinis & adulationibus. Glo. non cauſa religionis, ſed auaritiæ: vt aliquid lucrentur, fingunt nouas doctrinas: nec vos emunt Deo, ſed de vobis aliquid cōmodi acquirunt. 1. Timo. 6. Exiſtimantes quæſtum eſſe pietatē. Conueniunt autē hæc verba prædicatoribus quæſtuarijs, (Via veritatis in duobus conſiſtit.)
D qui in prædicatione ſua, quæſtus cauſa, falſa interſerunt, indulgentias vendunt. Cōtra hoc. 1. Theſ. 2. Nō enim fuimus aliquādo in ſermone adulationis, nec in occaſione auaritiæ *Quibus* ſcilicet hæreticis, magiſtris mendacibus, & eorum ſequacibus *Iudicium* ſcilicet condemnationis *Iam olim* ab æterno à Deo præuiſum. Deus enim ab æterno diſpoſuit & præordinauit pœnam, & ſi non culpā. Vel iam olim, id eſt, ab initio temporis præparatum. Eſa. 30. Præparata eſt ab heritophet. i. à prima die qua potuit dici heritophet, id eſt pœna inferni *Non ceſſat* Beda. i. præſentialiter excruciat, nec finem habebit. Sed quomodo hoc dicit, cum illi quibus loquebatur Petrus adhuc viuebant, nec in gehenna eſſent? Reſponſio, Non dicit, quod omnes cruciat, ſed aliquos, & quod eos poſtmodū perpetuò cruciabit. Vel poteſt dici, quod iam in hac vita habeant partem gehennæ. ſ. remorſum conſcientiæ *Et perditio eorum*, id eſt perditionis author diabolus. Glo. Diabolus modò decipiens pòſt tormentaturus. Dicit autē emphaticè perditio, quia irreparabiliter perditus eſt, &

nihil

nihil aliud q̃ perditionem intendit, ad maiorem expreſſionem malitiæ ipſius. Vnde & qui eum imitantur, dicuntur filij perditionis, ſicut Iudas. Ioan. 17. Et Antichriſtus. 2. ad Theſ. 2. *Non dormitat*, id eſt, ſine interruptione cõtinuè perditionem eorum augmentat, & de peccato in peccatum ruere facit. Bernard. Non dormitabit neq; dormiet, qui cuſtodit Iſrael, quia non dormitat nec dormit, qui impugnat Iſrael, vnde ex hoc ſumitur argumentum, quòd diabolus continuè peccat.

Diabol' cõtinuè peccat.

Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit: ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reſeruari, & originali mundo nõ pepercit, ſed octauum Noe iuſtitiæ præconem cuſtodiuit, diluuium mundo impiorum inducens: & ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens euerſione damnauit, exemplũ eorum, qui impiè acturi ſunt ponens: & iuſtum Lot oppreſſum à nefandorum iniuria ac luxurioſa conuerſatione eripuit, Aſpectu enim & auditu iuſtus erat, habitans apud eos, qui de die in diem animã iuſtam iniquis operibus cruciabant. Nouit Deus pios de tentatione eripere: iniquos verò in diem iudicij reſeruare cruciandos.

Hic cõminatur pœnam: vbi primò exemplis ſpiritualibus aſſerit hæreticorum damnationem futuram. Secundò exemplũ elicit generalem ſententiã, ibi, Nouit Deus pios. Tertiò exempla ponit tria: primò de caſu angelorũ: ſecundò de diluuio hominũ, ibi, Et ſi originali mundo: tertiò de ſubuerſione Sodomorum, ibi, Et ciuitates Sodomorũ. Vbi tangit primò nocentum punitionẽ: ſecundò innocentis liberationem, ibi, Et iuſtum Lot: tertiò liberationis meritũ & rationem, ibi, Aſpectu enim & auditu. Dicit ergo *Si Deus angelis* Glo. licet dignioris naturæ ſint *Peccantibus* ſcilicet peccato ſuperbię *Non pepercit*, ſed ſtatim vindictam in inferno ſupple, eos fecit *Detractos*, id eſt, de cœlo tractos *Rudentibus inferni*, id eſt, conatibus ſuperbiæ, qui ducunt ad infernum. Rudentes enim ſunt funes quibus vela in alto ſuſpenduntur, & flante vento nauis impellitur, Et ſignificat ſecundũ Bedam conamina dæmonum, quibus contra erigere ſe voluerunt, per quæ vento ſuperbiæ impulſi, rapti ſunt in profundum inferni. Rudentibus ergo dicit ſuperbię conatibus quaſi funibus. Prouer. 5. Funibus peccatorũ ſuorum quiſq; cõſtringetur. *Tradidit in tartarum*, id eſt, in infernũ *Cruciandos*, vt crucientur. Et tradidit eos *Reſeruari*, id eſt, vt reſeruẽtur *In iudicium* ſcilicet vltimum, tunc in profundum cruciandi, & grauius puniendi ſecundum Auguſt. & Gloſſa. Vel ordina literam ſic, Tradidit in tartarum reſeruari, id eſt, vt reſeruentur in iudicium cruciandos, ſcilicet magis, quàm prius. Huic conſonat alia translatio, quæ eſt, in carceribus inferni caliginis retrudens, tradidit iudicio puniendos.

Quæritur de hoc, quod dicit Glo. ſuper illud, Si angelis peccantibus, &c. Probatio á maiori. Contrà: peccatum angeli maius eſt, q̃ peccatum hominis, ergo non ſequitur, ſi damnat angelum magis peccantem, q damnet hominem minus peccantem. Reſponſio. Re vera comparando peccatum peccato non ſequitur, ſed comparando naturã naturę, quia angelica natura dignior eſt, & ideo ſequitur, Si angelo non pepercit, nec parcet homini. Quæritur etiã de hoc, quod dicit Glo. Angeli dignioris naturæ ſunt. Contrà: Auguſtinus dicit, Anima & angelus natura ſunt pares & officio diſpares. Reſponſio, Natura ibi ſonat in aptitudinem, quia poſsibilis ęquari angelis, nõ in actum. Matt. 22. Quæritur & de hoc, quod dicit, Rudẽtibus inferni tradidit, &c. Contrà: id Ephe. 6. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinẽ, ſed aduerſus principes & aduerſus poteſtates & mundi rectores tenebrarum harum. Quod exponitur de dæmonibus in hoc aere caliginoſo habitãtibus, & nos impugnantibus. Reſponſio, ſicut dicit Beda ſuper canonicam Iacobi, Dæmones vbicunq; ſunt ardent, & habent pœnam ſuam. Et ponit exemplũ de febricitante, qui æquę

Dæmones vbique torquentur.

E torquetur in lecto eburneo ſicut in ligneo. Modò ergo, vſq; ad diẽ iudicij habitãt aliq dæmones in hoc aere caliginoſo. Vnde Haymo dicit, q ſicut radius ſolis plenus eſt atomis, ſic aer ipſe plenus eſt dęmonibus. Vnde Beda & Glo. in tartarum, id eſt, in hunc aerem inferiorẽ *Et ſi originali, &c.* Hic ponit exemplũ de diluuio hominũ *Si enim Deus originali mundo non pepercit.* Gen. 6. Id eſt, hominibus ſecundũ originẽ primi peccati viuentibus. Vel mundum originale dicit homines, qui ante diluuium fuerunt, nõ habentes legem niſi quã ab origine. i. natura traxerunt, non habebant niſi legem naturalem *Sed octauum Noe* Octauus dicitur propter ipſam hiſtoriam, quia in numero octo perſonarũ liberatarũ fuit, & fortè vltimus, & ſic octauus arcam intrauit. Gen. 6. 1. Pe. 4. In qua pauci. i. octo animæ ſaluæ factæ ſunt. Vel octauus propter figuram, quia illud iudiciũ mundi figura fuit vltimi iudicij, quod erit in principio octauę ętatis reſurgentiũ: ſecundũ Glo. *Iuſtitiæ præconem.* Et ſi nõ verbo: tamen exemplo, quia iuſtus erat. Gen. 5. Glo. Qui iuſtitię opera faciens,
F qualiter viuendũ eſſet coram Deo, oſtendit. Item per hoc, q fabricabat arcam, eos ad iuſtitiã mouebat. Hunc inquã, talem *Cuſtodiuit* à diluuio in arca. Sap. 10. Per cõtemptibile lignum gubernans iuſtum *Diluuium*, id eſt, aquarũ inundantiam ab inferioribus, ſuperioribus aquis cõcurrentem *Mundo impiorum*, id eſt, impijs mundi. Gen. 6. Id eſt, hominibus mundi, qui erãt impij *Inducens & ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorum* Plus nominat iſtas ciuitates, q̃ tres reliquas, quæ fuerunt Adama, Seboim, & Segor: & hoc quia erant principaliores & famoſiores, & magis peccatrices *In cinerem redigens* combuſtione ignis & ſulphuris. Gen. 19. Hinc dicit Auguſtinus in lib. de ciuitate Dei, q fructus illius terræ ſunt pulcherrimi exterius, & nil habent interius niſi cinerem, & fumũ reddunt fœtidum ſi carpantur *Euerſione damnauit*, Quia illa regio in alienam naturã verſa eſt. ſ. in lacum ſalis, qui dicitur mare mortuum, quia nec piſces nec aues in eo viuunt, ſicut in aquis alijs *Exemplum eorum, qui impie acturi ſunt ponens*, quaſi dicat, Per hoc ſignificans, q maximè puniendi eſſent, qui illos imitarentur. Impiè, id eſt, cõtra pietatem in Deum, vel in proximum peccando. Et ſi ſupple
G *Iuſtum Lot* nepotem Abrahæ. Gene. 19. Quia Dei cultor & hoſpitalis, nec malis conſentiens *Oppreſſum*, id eſt, grauiter afflictum *A nefandorum iniuria*, quia peccatum illud minime nominãdũ. Vocat Apoſtolus talia peccata paſsiones ignominiæ. Roma. 1. *Ac* oppreſſum. ſ. à *Luxurioſa conuerſatione eripuit* Per angelos, qui eum cum vxore ac filiabus extra ciuitatem duxerũt. Gen. 19. Diſsimulante eo egredi, apprehenderunt manum eius, & poſuerunt extra ciuitatem. Sap. 10. Hęc iuſtum à pereuntibus impijs liberauit fugientẽ deſcendente igne in Penthapolim *Aſpectu enim* licet multa turpia videret *Et auditu* & ſi multa & inhoneſta audiret *Iuſtus erat* aſpectu & auditu: vel alieno, quia nil iniuſtum in eo videbatur. Vel proprio, quia bonis actibus inſiſtebat, nec viſis nec auditis flagitijs ſe fucabat. i. obſcurabat ſecundũ Glo. Iuſtus inquam, erat *Habitans apud eos*, id eſt, licet habitaret inter illos. ſ. malos, inter quos difficile eſt ſeruare iuſtitiam,
H ſicut dicit Glo. Pſal. 17. Cum ſancto ſanctus eris, &c. *Qui de die in diem*, id eſt, continuè & inceſſanter *Animam iuſtam* eius, ſcilicet *Iniquis operibus*, quę faciebant contra Deũ & proximum: quę ſicut dicit Glo. Videbat & corrigere nõ poterat *Cruciabant* cruce. ſ. ſpirituali doloris & cõpaſsionis, licet nõ exterioris vexationis. Pſal. 118. Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legẽ tuã. Auguſtinus, Omnes mali perſequuntur bonos non ferro aut lapidibus, ſed vita & moribus *Nouit Dominus bonos.* Ex prædictis exẽplis elicit generalem ſententiã, q diuina bonitas punit malos, & liberat bonos: vnde dicit *Nouit*, quaſi dicat, ſic Deus puniuit malos, & liberauit Noe & Lot. Bonos igitur nouit Dñs notitia non ſolũ ſpeculatiua, qua ſcit etiã mala, quę nõ eſt ipſe facturus. Sed dico practica, qua ſolũ nouit bona, quæ eſt ipſe facturus *Pios.* Glo. Sicut Noe & Lot *De tentatione*, id eſt tribulatione *Eripere*, id eſt extra rapere. Pſal. 90. Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, &c. Eſa. 42. Cum tranſieris per aquas tecũ ero, & flumina non operient te. Sic patet

in Noe, Et cum ambulaueris in igne non comburêris, ſicut patet in Lot *Et nonit iniquos* Glo. Sicut diabolũ, originalem mundũ & Sodomitas *Reſeruare*, id eſt, iterũ ſeruare, in anima. ſ. & corpore *In die iudicii* cruciandos amplius. ſ. q̃ prius. Et ante diem iudicij ſolũ animæ pœnas luunt, & in iudicio grauiora expectãt, qñ in corpore & anima cruciabuntur.

Magis autem eos, qui poſt carnem in cõcupiſcentia immunditiæ ambulant, dominationemq; contemnunt: audaces, ſibi placentes, ſectas non metuunt introducere, blaſphemantes. Vbi angeli fortitudine & virtute cum ſint maiores, non portant aduerſum ſe execrabile iudicium.

Hæc eſt tertia pars, in qua oſtẽdit pœnæ præeminentiã, tangens primò hæreticorũ maiorẽ fructũ damnationis, q̃ aliorum. Secundò damnationis magnitudinẽ, confirmans exẽplo angelorũ, ibi, *Vbi angeli* fortitudinem. i. maioritatẽ damnationis oſtendit triplici de cauſa: primò luxuriæ: ſecundò ſuperbiæ, ibi, Dominationemq́: tertiò perfidiæ, ibi, Sectas non metuunt. Dicit ergo *Magis autem* quaſi ita reſeruantur oẽs peccatores in diem iudicij puniendi: magis aũt. Glo. magis reſeruabit puniẽdos ſiue cruciãdos *Eos* ſcilicet hæreticos, & eis credentes *Qui poſt carnem*, id eſt, carnis concupiſcentiã non naturã. Sic enim accipit caro. Gal. 5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ, &c. *Ambulant* paſsionibus interioribus affectionũ, & exterioribus operationum. Sap. 5. Ambulauimus vias difficiles, viam aũt Dñi ignorauimus *In concupiſcentiis immunditiæ* ecce luxuria. i. in cõcupiſcẽtias immundas perficiendas. Contra illud Eccle. 18. Poſt concupiſcentias tuas ne eas, hi ſimiles ſunt brutis, quæ trahunt per ſuas concupiſcentias, & ſequuntur eas. Pſal. 31. Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. Glo. Qui more animaliũ brutorũ luxuriantur, pro reatu fœdę corruptionis, maiora patientur in iudicio, q̃ generales iniqui. *Dominationemq; contemnunt* Ecce ſuperbia. Glo. Dñm noſtrum iudicem iuſtũ talium cognoſcere nolunt, dominationẽ aũt Dei, vocat dominationẽ ſimpliciter, quia eius dominatio eſt nullius. Pſal. 82. Dñs vniuerſorũ tu es. Item quia ſingularis. Heſter. 14. Dñe mi, qui rex noſter es ſolus, adiuua me ſolitariã, & cuius præter te nõ eſt auxiliator alius. Item eſt interminabilis. Pſal. 144. Dominatio tua in omni generatione & generatione. *Audaces*, Gloſſa, ad maiora crimina. Ex quo enim homo Deũ contemnit, fit audax & præceps ad omne periculũ & flagitiũ. Hæc eſt audacia temeritatis ſine vlla repreſsione diuini timoris, de quibus Eccle. 8. Quia nõ cito profertur cõtra malos ſententia, abſq; timore vllo, filij hominũ perpetrant mala. *Sibi placentes*. Glo. in perpetratis malis: vel ſibi placentes. i. curantes placere ſibi proximo. Ambroſius ſuper epiſt. ad Rom. cap. 15. Ille ſibi placere dicitur, qui ita facit, quod ſibi bonũ videtur, vt nõ curet, ſiue placeat, ſiue nõ placeat proximo. Vel ſibi placentes. i. ſeipſos amantes. 2. Timo. 3. Erunt homines ſeipſos amãtes, &c. *Sectas non metuunt introducere*, id eſt, errores obſtinatos: quæ dicuntur ſectę, à ſecando, propter eccleſiaſticæ vnitatis diuiſionẽ, vel à ſectando propter æſtimationẽ. Ipſi dico *Blaſphemantes*, ſcilicet Deũ, contra quẽ ſectas inducunt, & ad blaſphemandũ alios accendunt. Senſus ergo eſt prædictorũ, Certũ q̃ oẽs iniqui damnabũtur generaliter, ſed inter illos magis hæretici. Et inter hæreticos illi magis, qui deuiant à fide cauſa ſuperbiæ, q̃ qui cauſa luxuriæ, & illi maximè, qui ſectas introducunt: vt ſicut gradus eſt in peccatis, ſic & in ſupplicijs: hæc autẽ pœna tanta erit, q̃ nõ poterunt eam portare. Quod oſtendit per locũ à maiori cũ dicit *Vbi angeli fortitudine & virtute, &c.* Et eſt ſenſus, Si angeli mali, qui ſunt natura fortiores, q̃ homines, vix poſsint pœnam ferre, quomodo poterunt eam ſuſtinere? Exponitur aũt hoc dupliciter de malis angelis. Primo modo ſic, cruciãdos reſeruabit prædictos *Vbi angeli mali*, ſcilicet lucifer & eius ſocij. *Cum ſint maiores* hominibus, quãtitate nõ molis, ſed virtutis *Fortitudine ad operandum. Et virtute* ad ſuſtinendũ: quia nihil habent de carne, quæ infirma eſt. *Non portant*, id eſt vix portant, tanquã onus importabile. Et dicit nõ portãt, quãuis re vera

A ra portent, vt magis innuat pœnam eorum intolerabilem. *Et iudicium execrabile*, id eſt, iudicij Dñi pœnam, quã ipſi execrantur, ſemper remurmurandã: quod iudicium eſt *Aduerſum ſe*, quia etſi conſonũ culpæ, tamen contrarium naturę. Vel aduerſum ſe, id eſt, contra ipſos in eorum damnationẽ, quaſi dicat, Si angeli vix poterunt pœnam inferni tolerare, quomodo poterunt homines pœnam inferni ſuſtinere? Secundo modo ſic, ſecundũ Glo. vbi ponit tria de peccatis prædictis. Quia ſcilicet poſt carnem ambulant, Deum contemnunt, Sectas faciunt. *Angeli non portant*, id eſt vix ferre poſſunt. *Execrabile iudicium*, vt prius exponẽdo. Non q̃ dæmones hæc fecerint, ſed alijs ſuggeſſerint. Et tunc eſt ſenſus, ſi dæmones tantum ſuggeſtores, ſic torquentur importabiliter, quantò magis homines hoc facientes?

Hi verò velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem & in perniciem in his, qui ignorant, blaſphemantes in corruptione ſua peribunt, percipientes mercedem iniuſtitiæ. B *Voluptatem exiſtimantes diei delicias coinquinationis & maculæ: delicijs affluentes, in conuiuijs ſuis luxuriantes vobiſcum, oculos habentes plenos adulterij & inceſſabilis delicti: pellicientes animas inſtabiles, cor exercitatum in auaritia habentes, maledictionis filij, derelinquentes rectam viã, errauerũt ſecuti viam Balaam ex Boſor, qui mercedẽm iniquitatis amauit, corruptionem verò habuit ſuæ veſaniæ. Subiugale mutum animal in hominis voce loquens, prohibuit prophetæ inſipientiam.*

Hic deſcribit hæreticorũ malam vitam. Et primò agit cõmuniter de hæreticis. Secundò magis ſpecialiter de hæreſiarchis, ibi, Hi ſunt fontes. Cõmuniter in hæreticis tangit: primò, veritatis blaſphemiã. Secundò conuerſationis luxuriam, ibi, Voluptatẽ exiſtimãtes. Tertiò aliorũ corruptelã, ibi, Pellicientes animas. Quartò intentionis auaritiam, ibi, Cor exercitatũ in auaritia. Quintò certã malitiã, ibi, Derelinquentes viã rectam. C Luxuriã autẽ conuerſationis oſtendit in quadruplici corruptione. Primò ſecundũ iudicium. Secundò ſm̃ tactum, ibi, Delicijs multis affluentes. Tertiò ſecundũ guſtum, ibi, In conuiuijs ſuis. Quartò ſm̃ aſpectũ, ibi, Oculos habentes. Dicit ergo *Hi vero* ſcilicet hæretici reſeruantur magis cruciandi. Verò. i. quia. hi. Glo. Magiſtri. ſ. hæretici, qui docent errores. *Velut irrationabilia* quo ad corruptionẽ fidei. *Pecora* quo ad corruptionẽ morũ *Naturaliter*, id eſt, natura ſua irrationali, & brutali tendũt, ſcilicet *In captionem*, id eſt, in laqueum culpę, quo capiuntur à diabolo: poſt culpã verò *In perniciem*, id eſt, in pœnã gehennalẽ: vel in perniciem. i. in culpæ obſtinationẽ, quæ facit hæreticũ, quaſi dicat, Sicut bruta, motu brutali vadũt in captionẽ & perniciem: hoc autẽ dicit pro tanto, quia hæretici non ſolũ humanas, ſed & brutales ſequuntur cõcupiſcẽtias. Pſal. 48. Homo cum in honore eſſet nõ intellexit, cõparatus eſt iumentis, &c. Glo. Sicut irrationabilibus naturale eſt, cauſa pabuli ſæpe in captionẽ, & perniciem ignoranter incidere: D ita hæretici cõparati iumentis inſipientibus, propter appetitum ſuæ corruptionis explendũ, incorruptã eccleſiæ catholicæ doctrinã blaſphemantes & vitã, laqueos ſibi perditionis nectunt. Ipſi dico *In his*, id eſt de his *Qui ignorant* ſcilicet, de articulis fidei *Blaſphemantes*, quaſi dicat, quia ignorant articulos fidei, ideo blaſphemant. Cauſa autem quare ignorãt eſt, quia nolunt ratione apprehendere, quod ſupra rationẽ eſt & naturam, vt q̃ Deus incarnatus, paſſus, mortuus & huiuſmodi. Et ideo in corruptione ſua. i. pro corruptione in ſuo ſenſu, vel pro peccato, quod eſt cauſa corruptionis *Peribunt*. Glo. à conſortio ſanctorũ, ſicut enim modò voluntariè ſe ſeparant à conſortio eccleſiæ militantis: ſic inuiti ſeparabuntur in futuro à cõſortio eccleſiæ triũphantis. Ipſi dico *Percipientes*, id eſt perfectè capientes *Mercedem iniuſtitiæ* in futuro, id eſt, pœnam æternam, quæ eſt merces iniuſtitiæ. Gloſſa, Pœnam pro malis operibus, vel mercedem iniuſtitiæ in præſenti, ſcilicet ruinã in maioribus peccatis. Glo. vt qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. Apoc. vlt.

Hæreticorum grauitas.

Voluptatem quaſi & merito, quia *Exiſtimantes*, id eſt, reputantes voluptatem *Diei*, id eſt voluptatē bonā. Glo. voluptas bona rectè dies vocatur, quia ſancti in Dño delectantur: Voluptas mala nox, quę eſt opus tenebrarū. *Delicias coinquinationis & maculæ*, ſcilicet bonas & lucidas eſſe iudicant, quę ſunt malę & execrabiles: vnde Glo. Iniuſti delicias coinquinationis, & malæ exiſtimāt voluptatē diei, quia cū vacent delicijs impuriſsimis & execrandiſsimis, has optimas, & quaſi lucidas iudicāt: ecce iudicij peruerſitas, de qua Eſa. 5. Væ qui dicitis bonum malū, & malum bonū. Et dicit coinquinationis, quo ad inquinamentū corporis: maculæ, quo ad inquinamentū animæ: maculant enim peccata carnalia corpus & animā, peccata verò ſpiritualia animam ſolam. 1. Cor. 6. Omne peccatum quodcunq; fecerit homo, extra corpus eſt, qui aūt fornicatur, &c. Vel delicias coinquinationis, quo ad peccatū luxuriæ humanæ, qua ſimul plures inquinantur. ſ. agens & patiēs. Quod notatur in hoc, quod dicit coinquinationis. Maculæ verò quo ad peccatū gulæ. Vel voluptatē diei. i. temporis gratiæ, de quo dicitur, Dies autē appropinquauit. Rom. 13. Exiſtimāt delicias coinquinationis & maculæ, qui peruerſè iudicant & credunt, ꝙ in tēpore gratię debeat homo talibus immundicijs deſeruire. Moraliter aūt, modò in diebus feſtis magis vacatur delicijs & crapulis, & ebrietatibus, quaſi hoc eſſet in honorem ſanctorum, & in exultationē diei feſti. Auguſt. ad Aurelium, Comeſſationes & ebrietates, ita cōceſſæ & licitę putantur, vt in honore martyrū celebrentur: quæ fœditas nō tam flagitioſa eſt, ꝗ̄ ſacrilega. *Delicijs affluentes*. Ecce corruptio ſm tactum, quaſi non ſolū exiſtimantes quo ad errorem rationis, ſed etiam affluentes quo ad approbationē voluptatis: duplici fluxu. ſ. cordis, per cōſenſum delectationis, & carnis, per effectum operis: ideo dicit affluentes. Eccle. 2. Non prohibui cor meū quin omni voluptate frueretur. Sap. 2. Nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra. *In conuiuijs ſuis*. Ecce corruptio ſecundū guſtum. *Luxuriantes vobiſcum*, id eſt vtentes incentiuis ad luxuriā, in ſpeciebus, ſaporibus, & fortibus vinis. Hieronymus, Vinum fuge, vt venenū: quid enim oleum flāmæ addis? Iuuentus & vinū duplex voluptatis incendiū eſt. Et dicit vobiſcū. Glo. vt ibi vos decipiat, quod dicit, quia efficax modus attrahendi homines eſt, vocare eos ad conuiuia, & delicioſè eos prouocare: ipſi dico *Oculos habentes plenos adulterij*, id eſt in oculis cordis repreſentatur libido cordis. Auguſt. Impudicus oculus impudici cordis eſt nuncius. *Et inceſſabilis delicti*, id eſt luxuriæ, quæ nunquā dicit ſufficit. Prouer. 19. & Oſeę. 4. Fornicati ſunt & nō ceſſauerunt, quia vt dicit Hierony. Quando vires deficiunt, deſideria inardeſcunt. *Pellicentes*, id eſt decipientes. *Animas inſtabiles*, quæ nō habent fundamentū fidei formatæ, nec anchorā ſpei, & ſunt ſine timore Dei. Beda dicit, Pellicentes à pelliceo pellices, ſecundæ coniugationis: vſitatius tñ dicitur à pellicio pellicis, tertię cōiugationis, & eſt pellicere idem, ꝙ pellibus ornare. Et inde dicuntur hęretici pellicere. i. ſub ſpecie veri decipere intellectū, & ſub ſpecie boni quaſi ſub ſpecie formoſa decipere affectū: vnde de ipſis dicit Dñs. Matt. 7. Veniunt ad vos in veſtimētis ouiū, quæ ſunt pelles. Et. 1. Timo. 3. Habentes quidē ſpeciē pietatis, virtutem aūt eius abnegātes. Secundū Glo. Pellices ſunt meretrices, à pello pellis, quia ſuperueniente lumine expelluntur: vel à pollutione, vnde polluūt animas. i. à vero ſponſo Chriſto recedere, & in diabolo adulterari faciūt. *Cor exercitatum in auaritia habentes* Plus eſt cor auaritia exercitatum, ꝗ̄ cor auarum. In corde auaro notatur corruptio affectus: in exercitatione verò, labor vel ſolicitudo. Aduerſus quos Hier. 6. A maiori vſq; ad maximum oēs auaritiæ ſtudent. Glo. Quidquid agunt cauſa auaritiæ faciunt. Alia litera habet exercitatū. Exod. 23. Non accipies munera, quæ excæcant etiā prudentes: hinc eſt, ꝙ Tobias, qui tñ ſanctus erat, ſtercoribus calidis hyrundinū excęcatus fuit. Hyrundines quæ in altū volant, ſignificant ſanctos, quorum cōuerſatio in cœlis eſt. Stercora hyrundinum calida, ſunt temporalia, quæ ſancti tanquā ſtercora relinquūt: vnde dicebat Apoſt. ad Philip. 3. Omnia arbitratus ſum, vt ſtercora: his ſterco-

E ribus multi, qui debēt eſſe ſancti excæcantur: vnde Tren. 4. Qui nutriebant̄ in croceis, amplexati ſunt ſtercora: & ideo *Maledictionis æternæ filij*, id eſt hæredes. i. mali filij. ſ. diaboli per imitationē, qui primò maledictus fuit, hoc eſt malo pœnæ addictus. *Derelinquentes rectam viam*, id eſt viā Dei, quæ ducit ad vitam æternā, vel etiā viam morū, quam tñ ex ratione cognoſcebant, quid credere & quomodo viuere deberent, ſicut dicit Glo. vnde Hier. 2. Me dereliquerunt fontē aquæ viuæ, &c. *Errauerunt* In inuio infidelitatis & infœlicitatis. Sap. 5. Errauimus à via veritatis: errauerunt dico *Secuti viam Balaam* venientes *Ex Boſor* nomen eſt villę, vel ciuitatis, de qua erat. i. ſequuti ſunt paſsibus morum nō pedum eius cupiditatē & malitiā. Qui motus cupiditate ex certa malitia iuit, vt malediceret populo Iſrael, quem ſciebat benedictū à Dño. Nume. 22. *Qui mercedem iniquitatis*, id eſt munera ſibi promiſſa, & oblata pro cauſa iniqua. ſ. vt malediceret populo Dei, vel mercedē iniquitatis. i. precium damnationis, quę dicitur merces iniquitatis: quia fuit merces pro iniqua
F promiſsione, quā intendebat adimplere cōtra Deū. *Amauit* affectu cupiditatis. Vel dicit mercedē iniquitatis, quia à rege honorari debebat, quem honorē tantū appetebat, ꝙ ipſum voluntati Dei præponebat, quod erat magna iniquitas. ſ. temporale Deo præponere. Merito verò Balaam, qui interpretat̄ populus vanus, ex Boſor, quod interpretatur carneus, hæretici cōparantur, ex ſenſu & vita carnali vanitatem erroris ſequuti, quo ad fidem: carnei quo ad conuerſationē *Correptionem vero habuit* & verbi per aſinæ locutionē, & pedis attritionē *Suæ veſaniæ*, id eſt, inſani erroris: veſania enim erat magna contra Dñm irreuerentia, vt populo Dei Deo prohibente malediceret. Tantò ergo fuit peior, quātò nō nouerat emēdare per correctionē *Subiugale* ſcilicet aſina *Mutum*, id eſt, non habens aptitudinem naturalē loquendi *Animal* ſine vſu rationis *In hominis voce loquens*, id eſt, ſimili humanæ voce loquens. Erat enim vox articulata angelico miniſterio per linguam aſinę prolata, ſicut & diabolus per linguā ſerpentis locutus fuit. Gen. 3. Iſtud habet̄, Nume. 22.
G Aperuit Dñs os aſinę, & locuta eſt *Prohibuit* tranſire. ſ. recedendo & cōtra naturā loquēdo, de flagellatione cōquerendo, pedem eius cōterendo, & nō expreſſè de hoc arguendo *Prophetæ* Balaam *Inſipientiam*. Qua ibat ad maledicendū populo Dei. Sic, vt dicit Glo. Aliqui hæretici tam ſtulta dogmata proferunt, vt pagani. ſ. ſtulti, illorum deteſtentur inſaniā. Sic vt dicit Glo. docti clerici ab indoctis laicis aliquando merito lacerantur, bona vita eorū reprehenditur. Quod eſt propter eorum auaritiam, vt dicit Gloſſa.

Hi ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reſeruatur. Superbia enim vanitatis loquentes pelliciunt in deſiderijs carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conuerſati libertatem illis promittentes, cum ipſi ſerui ſint corruptionis. A quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt.

Hic agit magis ſpecialiter de hæreſiarchis aggrauando,
H oſtendens cauſas damnationis eorum. Primò per propriā in ſe corruptionē. Secundò aliorum ſeductionē, ibi, Superbia enim vanitatis. Tertiò diaboli ſeruitutē, ibi, Qui in errore conuerſati. Quartò mundi inquinationē, ibi, Si refugientes. Quintò veritatis agnitæ defectionem, ibi, Melius enim erat eis. Sextò vitæ turpitudinem, ibi, Contingit enim eis. Dicit igitur, ſpecialiter horum primi magiſtri hæreſiarchę *Hi ſunt fontes ſine aqua* Dicuntur fontes propter emanationem doctrinæ: ſed ſine aqua veritatis & ſapiētię, de qua Hier. 51. Et nunc quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam, ſed ſunt ſine aqua ſapientiæ ſalutaris. Et notandum ꝙ vbi eſt fons ſine aqua, ibi eſt lutum: ſic in iſtis non eſt aqua inundantis gratiæ, ſed lutum inquinans erroribus & cupiditatibus terrenis, nec merito, quia derelinquunt fontem aquæ viuæ. Hiere. 2. Vnde intellige fontes non lauantes, ſed potius coinquinantes *Et nebulæ* propter obſcuritatem, ſolem intelligendum obſcurantem. Gloſſa, Obſcurantes nebulæ dico, non reſoluendæ in pluuiam ſanæ doctrinę,

Balaā ... rina doct... populo I... Deo bene... dicto ma... dicere vo... lut.

Hære... fons ſine aqua.

doctrinæ, ſed *Turbinibus exagitatæ* Turbo eſt cõmotio aeris per cõflictũ cõcurſus ventorũ, & inde aliquando ſequitur tempeſtas, ſed hæretici conflictu vitiorum & philoſophiæ rationum exagitati, magis inducunt in auditoribus tempeſtatem, quàm ſaluſiferum rorem & terræ fœcundationem.

Notandum q boni prælati dicuntur nubes, propter ſaluſiferum rorem: & terræ ſubditorũ irrigationẽ, & ſpiritus ſancti exagitationẽ. vnde Eſa. 6. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant? nõ dicit, qui vt aues volãt, quę volant cõtra nidum ſuum, & ſicut volunt & quando volunt, & vbi volunt: ſed mali dicuntur nebulę propter obſcuritatem *Quibus caligo tenebrarum reſeruatur*, id eſt, retro in poſterum ſeruatur. & dicit tenebrarũ in plurali, ob duplices tenebras. ſ. ſpirituales & interiores, in præſenti, quæ ſunt peccata, quibus reſeruantur permiſsiua reſeruatione, vt amplius fiant mali, & amplius ſordeſcant, vt dicit Glo. Vel corporales & exteriores in futuro, quibus reſeruanẽ reſeruatione punitiua. Matt. 22. Ligatis manibus & pedibus mittite eum in tenebras exteriores. Dicit autem *Caligo tenebrarum*, id eſt, quæ teterrimæ & obſcuriſsimæ, erunt in inferno quaſi palpabiles. Iob. 10. Terrã tenebroſam, & opertam mortis caligine *ſuperbia enim vanitatis* quaſi & merito. Ipſi enim *Loquentes*, id eſt, prædicantes, vel docentes, quia eorum doctrina loquacitas eſt, vnde & comparantur ranis, quæ non faciunt niſi clamare. Apoc. 16. Vidi de ore pſeudo prophetæ exire ſpiritus tres immundos, in modũ ranarum *Superbia*, id eſt in ſuperbia finaliter, vanitatis materialiter & initialiter, quia pro ſuperbia vana prædicãt. Auguſtinus, Hæreticus eſt, qui alicuius temporalis commodi, & maximè gloriæ principatuſq; ſui gratia falſas ac nouas opiniones, vel gignit, vel ſequitur.

Et notandũ, q ſuperbia propriè eſt in affectu, vanitas in intelligentia ſiue in intellectu. Superbia verò in appetendo excellentiã: vanitas de ſe magna ſentiendo *Pelliciunt*, id eſt, quaſi pellices & meretrices corrumpunt ſiue decipiunt, vt ſuprà expoſitũ eſt *In deſideriis carnis luxuriæ*, id eſt, luxurię carnalis, nõ tamen ſpiritualis. Per deſideria enim, quę docent, trahunt homines ad ſectas ſuas. Talia enim ſunt ad quæ libenter trahitur homo. Beda in Glo. Quis nõ libẽter audit, manducemus & bibamus, & in æternum regnabimus? *Eos qui paululum effugiunt*. Glo. Qui paululum refugiunt, & ad ſuum reuertuntur errorem. Vel paululum, id eſt, eos qui paruulo tẽpore à peccato abſtinuerunt, & cito recidiuant. Vel paululum effugiunt, qui non perfectè peccata fugiunt: fugiunt peccata quidẽ carnalia & non ſpiritualia. Item fugiunt peccata, ſed nõ circunſtantias, & pericula peccatorũ *Qui* hæretici *In errore* quo ad ſe, & quo ad alios. Glo. Quia errant, & alios errare faciunt *Conuerſati* Quia tota eorũ conuerſatio eſt erronea quo ad fidẽ, & mores. Pſal. 106. Errare fecit eos in inuio, & non in via *Libertatem*, id eſt, pro peccatis impunitatem, vel peccati immunitatẽ, dicentes illicita licere, ſed hæc libertas mala eſt, de qua Rom. 6. Liberi fuiſtis iuſtitiæ *Illis* ſcilicet credentibus *Promittentes* dicẽtes, Deus nõ eſt tantũ crudelis, vt puniat æternaliter pro peccato momentaneo. *Cum ipſi* ſcilicet hęretici *Serui ſint corruptionis*, id eſt, peccati, quod corrũpit bona naturalia, & ſpoliat gratuita, Vel corruptionis, id eſt, fomitis, ſuſtinendo ipſum regnare in ſuo corpore, & ad omne peccatũ trahere. Vel corruptionis, id eſt, diaboli, qui eſt author. Glo. Quaſi dicat, Cũ ſint ſerui & peccati, & diaboli, alijs libertatẽ dare non poſſunt, quia nemo dat quod non habet. Et q ſint ſerui probat per ius cõmune *A quo enim quis ſuperatus eſt, eius & ſeruus eſt*, id eſt, eius ſubiectus. Ioan. 8. Qui facit peccatũ ſeruus eſt peccati, loquitur ad ſimilitudinem ſeruitutis acquiſitiuè, qua olim capti ab hoſtibus eorũ ſerui efficiebantur. Similiter capti à diabolo & à peccato ſerui ſunt, & diaboli & peccati. Cũ ergo ſeruus minor ſit Domino ſuo, & ipſi ſerui ſint peccati, & peccatũ ſit nihil, ipſi inquantũ peccant ſunt minus, q̃ nihil. Quia non ſolum non habent eſſe moris, ſed & eius oppoſitum, qualecunq; eſſe habeant.

Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti, his rurſus implicati ſuperantur, facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quam poſt agnitionem retrorſum cõuerti ab eo, quod illis traditum eſt ſancto mandato. Contigit enim eis illud veri prouerbij, Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti.

Hic oſtendit mundi coinquinationem, Si enim. Gloſſa, Verè ſunt ſerui acquiſiti, quia cum prius liberi eſſent: non coguntur ſeruire grauius, q̃ antea *Si enim* ipſi vel quicunq; alij *Refugientes* prius quando fuerunt ad fidẽ conuerſi *Coinquinationes mundi*, id eſt peccata quibus inquinantur homines mundani, & alios inquinant, quæ & mundus mundis immittit, de quibus. 1. Ioã. 2. Omne quod in mundo eſt, aut eſt concupiſcentia, &c. *In cognitione*, id eſt per cognitionẽ, quam ſuſceperunt. Fides enim purificat ab inquinationibus. Act. 5. Fide purificans corda eorum, ſicut radius ſolis abſtergit lutum platearum *Domini noſtri* ratione creationis *Et ſaluatoris* ratione recreationis *Ieſu* ratione officij ſalutaris *Chriſti* ratione dignitatis regalis, ſecundũ quam vnctus eſt oleo letitiæ præ participibus ſuis *His*, ſcilicet coinquinationibus mundi quas fugerãt *Rurſus implicati*, id eſt inuoluti ſicut io retibus: conſenſu operis & cõſuetudiois. Prouer. 7. Irretiuit eum multis ſermonibus, & ſequitur eã quaſi bos ductus ad victimã *Superantur* Prædominante vitio naturæ ſpiritui. i. ſenſualitate carni *Facta ſunt eis*, ſcilicet talibus recidiuantibus ſeu apoſtatantibus *Poſteriora*, ſcilicet peccata *Deteriora prioribus*, ſcilicet peccatis, vel ſtatus poſterior poſt recidiuationẽ, vel apoſtaſiam deterior eſt ſtatu priori ante cõuerſionẽ ſeu conuerſationẽ. Talis. n. magis offendit Deũ, q̃ ante baptiſmũ, vel pœnitẽtiã, frangit enim pactũ, quod pepigit cum Deo in pœnitentia, vel baptiſmo: ſicut periculoſior eſt infirmitas recidiuantis, q̃ prius ægrotantis. Vnde talis culpa eſt maior: propter circunſtantiã ingratitudiois ex remiſsione præcedentiũ peccatorũ. ideo dicitur Luc. 9. Fiunt nouiſsima illius hominis peiora prioribus. Et hoc quia reſurrectio difficilior. ad Heb. 6. Impoſsibile eſt eos, qui guſtauerunt bonũ Dei verbũ, virtuteſq; venturi ſeculi, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiã. Impoſsibile. i. difficile. In ſignũ huius deteriorationis vxor Loth, quę prius erat ſubſtantia rationalis, per reſpectũ retro, verſa eſt in creaturã ſeu ſtatuã ſalis, & facta eſt irrationalis. Gen. 19. Et verè deteriora *Melius enim erat*, id eſt minus malũ cum ſit cõparatio abuſiua nõ propria. Propria qñ vtrunq; extremum cõparationis participat æqualitatẽ: in qua fit cõparatio abuſiua, qñ alterum tantũ: magis abuſiua, qñ neutrũ, vt hic Matt. 26. Melius ei erat ſi natus nõ fuiſſet, &c. *Eis*, ſcilicet recidiuãtibus & impœnitentibus *Non cognoſcere viam iuſtitiæ*, id eſt, iuſtitiã quæ eſt via recta ducens ad vitã. Vnde accipitur, hic, iuſtitia generaliter nõ ſpecialiter, ſed pro rectitudine fidei & morũ ſeu vitę. Et intelligendũ eſt cæteris paribus. Tunc enim excuſabiles eſſent ſaltem à tanto *Quam poſt cognitionem eius retrorſum*, id eſt, ad priora peccata *Conuerti*, id eſt, totaliter verti ſine reditu pœnitẽtiæ finalis per tranſgreſsionẽ, ſcilicet *Ab eo quod illis traditum eſt ſancto mandato*. Vel charitatis, ſpecialiter quod eſt traditum a Chriſto & eius Apoſtolis. Ioan. 19. Mandatũ nouum do vobis, &c. Vel generaliter mandato euangelico. Vnde Pſalm. Tu mandaſti, mandata tua cuſtodiri nimis. Et accipitur ſingulare pro plurali. Sed contra hoc obijcitur, quia dicit Ambroſius, Perfidi, & ſi in æternum pereant, tamen eis prodeſt ex parte credidiſſe. Reſponſio, Intelligendum eſt hoc quo ad peccata in quibus recidiuant, non vniuerſaliter quo ad omnia. Item quo ad peccata in quibus recidiuant intelligendo quo ad intentionem, non quo ad numeroſitatem, quia ſi nunquam conuerſi fuiſſent, plura peccata eiuſdem generis haberent, ſed nõ ita grauia. Vnde Gloſſa, Quia prętet illa mala, quæ ſicut prius agunt, præuaricatores promiſſionis ſunt. Item hoc, quod dicitur, intelligendum eſt in eodem genere peccati, plus peccat fidelis, quàm infidelis ob notitiam peccati, ſm quod dicitur Iacobi. 4. Scienti bonum

Tenebræ duplices.

Petã Chriſtianorum grauiora.

Comparatio abuſiua & propria, quæ ſint.

num & non facienti, peccatū eſt illi *Contigit enim* Glo. Idem probat authoritate ſub ſpecie canis. Et verè peius eſt hoc, Quia contigit. i. contingenter venit, quia nō eſt neceſsitatis huiuſmodi ſeruitus, ſed voluntatis, eis recidiuantibus finaliter ſeu apoſtatātibus *Illud veri prouerbij.* Glo. Illud prouerbium, vel illa pars libri, quæ continet illud prouerbium *Canis reuerſus ad ſuum vomitum* Sumptum eſt de Prouerbijs. 26. Sicut canis, qui reuertitur ad vomitū ſuum, ſic ſtultus, qui iterat ſtultitiam ſuam. Hoc autem dicit, quia ſicut canis comedit iterum, quod euomuit, & immundior & abominabilior eſt poſtquā comedit, quod euomuit, quàm antè: Sic iſti prius loti à peccatis in baptiſmo, vel pœnitentia cum poſtea recidiuant, immundiores ſunt & magis abominabiles, quàm prius. Talibus nil prodeſt ſua lotio. Eccle. 34. Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuū, quid prodeſt lauatio eius? Et ſupple tales ſunt ſicut *Sus lota in volutabro luti,* id eſt, in luto in quo ſe reuoluit. Gloſſa, Sus dum in luto lauatur, ſordidior redditur. Sic qui peccatum plangit, nec tamen deſerit, pœnæ grauiori ſe ſubijcit. Hier. 2. Quàm vilis
F facta es rurſum iterans vias tuas. Hoc autē apponit Apoſtolus de ſuo, quia non eſt de Prouerbijs vulgaribus Salomonis. Vel Apoſto. addit Prouerbijs Salomonis. Per ſuem ſignificantur luxurioſi, qui ſe in luto luxuriæ immergunt & inuoluunt & reuoluunt.

CAPIT. III.

Pericula ſecundi aduentus Chriſti maximè ſunt cauenda, quoniam Deus iuſtus iudex, & fidelis retributor eſt.

Hanc ecce vobis chariſſimi ſecundā ſcribo epiſtolam, in quibus veſtram excito cōmonitionem ſynceram mentem: Vt memores ſitis eorum, quæ prædixi verborum à ſanctis prophetis, & Apoſtolorum veſtrorum præceptorum Domini & ſaluatoris. Hoc primum ſcientes, quod venient in nouiſsimis diebus in deceptione illuſores, iuxta proprias concupi-
G *ſcentias ambulantes, dicentes, Vbi eſt promiſsio, aut aduentus eius? Ex quo enim patres dormierunt, omnia ſic perſeuerant ab initio creaturæ.*

Poſtq̄ prouocauit eos ad conſeruationē catholicæ veritatis, & reuocat eos à ſeductione prauitatis hæreticæ. Hic ſubdit cauſam vtriuſq; operis. ſ. cauſam ſcribendi hanc epiſtolam. ſ. vt reddat eos cautos maximè contra errores circa futurum iudicium. Et primò excitat auditionē auditorū. Secundò ponit inſtructionē eorū, ibi, Hoc primū ſcientes, vbi primò reprobat de futuro iudicio errorē, ſecundò manifeſtat veritatē, ibi, Latet enim eos, tertiò, exhortatur ad dignā iudicij expectationē, ibi, Cum igitur omnia diſſoluenda ſunt. In prima oſtendit errantium ſententiā: in ſecunda ſubdit errandi cauſam motiuā, ibi, Ex quo enim antiqui. Dicit ergo *Hanc ecce, &c.* Quaſi dicat, Tales hæretici venturi ſunt. Et ideo ecce pro eadē cauſa *Hanc ſecundā vobis,* id eſt, ad veſtrā vtilitatem *Chariſſimi ſcribo epiſtolam.* Gloſſa, de no-
H uiſsimis temporibus, quibus deriſores abundant *In quibus* epiſtolis. ſ. prima & ſecunda *Excito* ne per torporem dormiatis *In commotione,* id eſt, pro cōmotione actiua. ſ. & paſsiua veſtra & aliorum per vos, qua. ſ. moneo vos, vt & alios moneatis: hoc importat præpoſitio aſſociatiua. Glo. vt vos cōmoneā, & alios cōmoneatis *Veſtram ſincerā mentem,* id eſt, ſine carne corruptionis fidei & morum. Phili. 2. Et hoc oro vt ſitis ſinceres, & ſine offenſa in die Chriſti. Vel ſinceram, id eſt ſine cera, & ſine mollitie ac inſtabilitate, vt nec ſitis molles per diſſolutionē morum, nec inſtabiles, nec flexibiles per errorem. 2. Theſ. 2. Rogamus vos fratres, vt non cito moueamini à veſtro ſenſu *Vt memores ſitis eorum, quæ prædixi vobis verborum* de fide & moribus, & hæreticis venturis. Verborum, inquā acceptorum *A ſanctis prophetis.* Suprà. 1. Habemus ſermonem propheticum, cui attendentes benefacitis. Glo. Verborū, quę authoritate ſanctorū prophetarū confirmantur *Et* ſitis memores verborum *Apoſtolorum ſanctorum,*

E quę vobis per me & alios Apoſtolos nuntiata ſunt, verborum dico *Præceptorum Domini,* id eſt, quę ſunt præcepta Dñi iure creationis. *Et ſaluatoris* iure recreationis. Ipſe Dñs, qui venit ſaluare nos, hæc præcepta inſtituit, & ſeruare præcepit. Horum autē præceptorū debemus eſſe memores, non ſolū ad cogitandū, ſed etiā ad faciendū. Pſal. 102. Memores ſunt mandatorū ipſius, ad faciendum ea *Hoc primum ſcientes.* Hic ponit errantium ſententiā, ita volo vos eſſe memores. Vos dico, hoc primum. i. præcipuè, vel præ cæteris *Scientes certitudinem fidei* indubitatæ. præſcientia enim futurorū hæreſum, multum valet ad credendū in fide confirmationem *Quod venient* non dicit, quòd mittentur, quia nō authoritate diuina, ſed vſurpatione propria *In nouiſsimis diebus.* Glo. Tempore Antichriſti, tanquā eius præcurſores. 2. ad Timo. 3. In nouiſsimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, &c. *In deceptione,* id eſt, vt decipiant fideles *Illuſores,* id eſt, hæretici. Glo. Illudentes fidei & ſpei Chriſtianorū, quod tempus reſurrectionis futurū ſibi promittūt fruſtra *Ambulantes,* id eſt
F de malo in peius proficiētes *Iuxta,* id eſt, ſecundū *Proprias concupiſcentias,* id eſt, ſequentes proprias cōcupiſcentias carnis, contra conſiliū ſapientis. Eccle. 18. Poſt cōcupiſcentias tuas ne eas, &c. Vel ſecundū Bedam in Glo. Nouis peccatis gaudentes, & noua peccata adinuenientes. Tales ambulāt poſt cōcopiſcentias proprias, & nō tantū cōmunes quibus non ſufficiunt communia peccata, ſed adinueniunt noua. Pſal. 80. Ibunt in adinuentionibus ſuis *Dicentes* & corde credendo, & ore prædicando *Vbi eſt promiſsio facta,* ſcilicet antiquis patribus, de eorum liberatione, quaſi dicat, Ex quo per Chriſtū non eſt cōpleta, ipſe nō fuit ille, qui promiſſus eſt in ſcripturis, Impleta autē non videntur, quia adhuc ſumus ſub culpa & pœna. Vel vbi eſt promiſsio de gloria bonorum? quaſi dicat, nulla eſt *Aut aduentus* eius. ſ. ad iudiciū, quaſi dicat, Non poteſtis aliqua ſigna oſtendere, quòd iudiciū ſit futurum, quaſi dicat, Nec promiſsionibus eius credendum eſt, quia non ſunt impletæ, nec in aduentu eius eſt ſperandum, quia nullum ſignū apparet. Glo. Ideo nō credunt
G *Ex quo enim* antiqui *Patres,* id eſt, prædeceſſores *Dormierunt,* id eſt, mortui ſunt. Pſal. 118. Cum dederit dilectis ſuis ſomnum, &c. *Sic omnia perſeuerant,* id eſt, manēt immutata, quia nihil mutatum eſt de ordine, & cauſa naturæ. Sed contrà Eccle. 1. Dicitur, Vidi in omnibus vanitatem, & nihil permanere ſub ſole. Reſponſio, Creaturæ ſecundum ſpeciem perſeuerant ab initio temporis, ſed fit mutatio indiuiduorum, nec aliquid perfectè manet ſub cœlo, quin aliquo modo immutetur *Ab initio creaturæ,* id eſt, ex quo mundus creatus eſt, vel ex quo fuit prima creatura. Vel ſecundū aliam literam, Sic per omnia ſicut prius ſine aliqua mutatione perſeuerant ab initio creaturæ.

Latet enim eos hoc volentes, quòd cœli erant prius & terra, de aqua & per aquā conſiſtens Dei verbo: per quæ, ille tunc mundus aqua inundatus perijt. Cœli autem, qui nunc ſunt & terra, eodem verbo repoſiti ſunt, igni reſeruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum.

H Hic manifeſtat veritatem dupliciter. Primò infidelium ignorantiam circa iudicium detegendo. Secundò, credentium fidem inſtruendo, ibi, Vnū verò hoc non lateat. Ignorantiam detegit duplicem, primò iudicium aquæ iam factum: ſecundò circa iudicium ignis futuri, ibi, Cœli autem qui nunc ſunt. Dicit ergo *Latet enim eos.* Ideo debent omnia eodem modo perſeuerare, quia vel verè neſcierunt, vel fingunt ſe neſcire vt eos decipiant, duo Dei iudicia: alterum per aquam, quod iam prætérijt: alterum per ignē quod reſtat. Latet, ſcilicet verè, vel ſimulatoriè, Eos, ſcilicet hæreticos *Hoc volentes.* Gloſſ. nullum iudicium eſſe futurum. Per hoc notatur eorum ignorantiam eſſe affectatam. pſal. 35. Noluit intelligere vt bene ageret: Nolebant autem propter libertatem impunè peccandi. Hoc ſcilicet latet. *Quod cœli* ſcilicet aerei. Glo. Iſte humidus aer & turbulentus, de quo dicitur Hiere. 8. Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum. Et Matt. 22. Volucres cœli comederunt illud *Erant prius.* Glo.

inter

inter priores creaturas. Vel prius, id eſt, ante diluuium. Sed ſicut dicit Glo. Tunc erãt alterius modi, q̃ modò: quia tũc erat aer ſerenior & quietior q̃ modò, quia tunc non erant tempeſtates nec fortè vapores *Et terra* erat prius. ſ. alterius modi, quia fertilior & planior. Ipſa (dico) *conſiſtens*, id eſt aggregatione partium ſuarũ ſimul ſtans *De aqua* Beda, id eſt, per remotionẽ aquę, operante Dei verbo congregata eſt in vnum, & ita apparuit arida. Gene. 1. *Et* erat conſiſtens *Per aquam*, id eſt, per aquæ congregationẽ. Beda, Quia per diuinã diſpoſitionẽ venis aquarũ eſt tota plena, ſicut corpus animalis ſanguine. Alioquin nõ ſtaret, ſed redigeretur in minutiſsimũ puluerem ſm Philoſophum. Cum enim ſit maximè ſicca, indiget humiditate qua eius partes cõſiſtãt. Ideo dicitur in Pſal. 23. & 135. Qui fundauit terram ſuper aquas. Vel de aqua. i. de primordiali materia, quæ dicitur aqua, propter ductibilitatem eius, & obedientiã ad formas diuerſas. Gene. 1. Spiritus Dñi ferebatur ſuper aquas. Illa eadem dicitur terra propter informitatẽ, Abyſſus propter obſcuritatẽ. Vel dicitur terra ex aqua conſiſtens, quia ſine aqua nõ fructificaret. Et hoc totum *Dei verbo*, vt cauſa efficiente & conſeruante. Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt *Per quæ* in quibus duabus partibus aere & terra *Ille tunc mundus*, qui. ſ. erat ante diluuium, vel tempore diluuĳ. Vel etiã ille tunc mundus, quia fuit alterius modi tunc, q̃ nunc, & terræ naſcentia meliora, q̃ nunc. Alterius modi autem erat quantũ ad qualitates accidentales, non quantũ ad ſubſtantiales, vel radicales *Aqua*, id eſt, per aquã diluuĳ *Mundatus* à peccatis hominũ, quibus erat pollutus *Periit* quoad habitatores: mundatus eſt quo ad habitationẽ infectam. Hæc autẽ mundatio, ſignum fuit ſpiritualis mundationis per baptiſmum. 1. Pet. 4. Quod & nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma. Glo. Periĳt terra, quia tanto tẽpore ſubmerſa fructificare deſtitit. Poſtea & diſsimilẽ in pleriſq; locis ab ea, quam prius habuerat faciem recepit. Perierunt & cœli ſm ſpeciem huius aeris. Occupauit enim aqua totam iſtam capacitatem, vbi aues volitant. Ratio huius mutationis eſt, quia ex lõga & profunda cõmixtione terræ aquę & aeris, terra facta eſt lutoſior, aer craſsior, & aqua denſior *Cœli autem, qui nunc ſunt*, quaſi dicat, Non ſolũ ſunt purgati cœli & terra per diluuiũ. Autẽ, pro ſed, Cœli qui nunc ſunt. ſ. aerei. Et dicitur aer cœli pluraliter, propter diuerſas regiones cœli aerei, & propter eius plura hemiſphæria. Et dicit, Qui nunc ſunt, non quia ſit alia ſubſtantia, ſed quia qualitas eſt mutata. Cœlũ enim aereum fuit per diluuiũ aquæ & terræ immixtũ. Et ideo aer modò eſt ſpiſsior ſeu denſior, & turbulentior *Et terra* Similiter quę nunc eſt à prima qualitate mutata, quia modò rarior eſt & ſubtilior propter aquæ immixtionẽ *Eodem verbo*, id eſt, eadẽ virtute verbi æterni, quo erant in principio poſiti *Repoſiti ſunt*, id eſt iterum poſiti ad priores vſus, & officia habitationis hominũ & volucrum, & in eadem forma, quã modò habent, & in eadẽ poſitione in loco, vt aer ſit ſurſum, terra deorſum ſicut prius. Iſti inquam, Cœli & terra ſic repoſiti, reſeruati. i. iterum ſeruati, ſicut ante reſeruabantur in diluuio *Igni* venturo ante faciẽ iudicis quo fiet mundi conflagratio. Pſal. 96. Ignis ante ipſum pręcedet. Glo. *Reſeruati ſunt*, vt purgentur per ignem, ſcilicet ad coinquinationẽ, quam contraxerunt ex peccatis poſt diluuiũ, & in melius cõmutandi. Et hoc *In diem iudicii* generaliter. ſ. bonorũ & malorum. *Et perditionis impiorum hominum* ſpecialiter, quia in illa die omnes impĳ perdentur, & peribunt & in anima & in corpore. Iob. 21. In die perditionis ſeruatur malus, & ad diẽ furoris ducetur. Vel in die iudicĳ, quo ad diffinitionẽ, perditionis, quo ad executionẽ. Matt. 25. Notatur autem, hic duplex iudiciũ Dei, vnum in aqua, aliud in igne, Primum factum fuit per aquã, quia in primo ſtatu viguit luxuria, in qua ſunt duo. ſ. ardor & fœditas, propter quod facta tunc eſt purgatio per aquam, quæ eſt refrigerans & purificans. Alterum verò iudicium fiet per ignem, quia tunc vigebit auaritia, & erunt homines infrigidati, frigiditate ſuarinę ex defectu charitatis ſecundum illud Matt. 25. Abundabit iniquitas: & refrigeſcet charitas multorum. Et ideo fiet per ignem, qui habet con-

...dei
...s pi-
aquã
dum
...nem.

A trariam qualitatem. Vel aliter, Aquæ eſt purgare & non innouare. Ignis verò facit vtrunq;, ideo quia prima purgatio mundi, tantum fuit purgatio, & non innouatio, ideo facta eſt per aquam. Secunda verò quæ non tantum eſt purgatio, ſed etiam innouatio, fiet per ignem.

Vnum verò hoc non lateat vos chariſsimi, quòd vnus dies apud Dominum ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus. Non tardat Dominus promiſsionẽ ſuam, ſicut quidam exiſtimant, ſed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Adueniet autem dies Domini, vt fur: in quo cœli magno impetu tranſient, elementa verò calore ſoluentur, terra autem & quæ in ipſa ſunt opera, exurentur.

Hic manifeſtat veritatem fidei credentium inſtruendo. Primò de iudicĳ conditione. Secundò de aduentus dilatione, ibi, Non tardat Dñs. Tertiò de iudicĳ diſtrictione, ibi, De iudicio
B Adueniet autẽ. Dicit ergo *Vnum hoc, &c.* Quia illos infide- inſtruit.
les latet iudiciũ prædictũ aquæ, futurum iudiciũ ignis negant, negant enim illud eo, q̃ nõ venit cito *Vero*, id eſt, ſed Vnũ hoc nõ lateat *Vos chariſsimi* Minus dicit, & plus ſignificat, quaſi dicat, Certi ſitis *Quia vnus dies apud Dominum* eſt. ſ. ſicut *Mille anni* apud nos, & ecõtrario, Mille anni apud nos, ſicut dies vnus apud Deum, quaſi dicat, Quòd nos reputamus longum, breue eſt apud ipſum, & cito venturũ: vnde patienter expectandũ, quia ſine dubio veniet dies iudicĳ, & ſic reſpondet illi quæſtioni, quæ prius facta eſt, Vbi eſt promiſsio, &c. Quaſi dicat, Propè eſt, nec tardat ſecundũ virtutẽ. Sed quantũ ad noſtrũ iudiciũ videmus, q̃ parum viuimus. Secundò exponitur ſic, dicunt quidã q̃ ſi iudiciũ ſit venturum, tamen tot erunt diſcutienda, q̃ vno die nõ poterunt diſcuti, ſed multa remanebunt indiſcuſſa, & ideo nõ eſt timendũ. Contra quos dicit, q̃ vnus dies apud Deum, tantũ valet ad diſcutiendũ, ſicut mille anni. i. ita bene diſcutiet Deus vno die, ſicut in mille annis. 1. Cor. 15. In momen-
C to & in ictu oculi. Nec mirum, quia omnia ſunt ei præſentia, nõ ſucceſsiuè fluentia, ſicut apud nos. Iob. 10. Nunquid ſicut dies hominis, dies tui, & anni tui ſicut humana ſunt tempora, vt quæras iniquitatẽ meam? ſ. ſucceſsiuè ſicut homo, quaſi dicat, non. Tertio modo moraliter, ſic dicũt quidam pſeudo. Tot habetis peccata, q̃ non ſufficeret totum tempus ad ea puniẽda, ad quid ergo pœnitentiã faceretis? Quaſi dicat, pro nihilo ſeu fruſtrà. Cõtra quos dicit *Scitote*, q̃ vnus dies pœnitentiæ. ſ. tantum valet apud Dñm, ſicut mille anni. i. ſicut multi dies pœnitentiæ: ſicut patet de latrone bono. Luc. 23. Quantũ ad cõſequutionẽ venię & gratiæ, ac glorię habendę, nõ tamen tantũ valet ad dimiſsionẽ pœnæ, vel ad velociorem adeptionẽ gloriæ. Heb. 2. Plus valent multi anni, q̃ vnus dies. Ezec. 4. Diem pro anno dedi tibi. Sequitur, *Et mille anni ſicut dies vnus.* Hoc exponitur dupliciter ſecundũ duos errores, quos hic elidit. Dicebãt quidam, q̃ ſicut tẽpore omnia fluunt, ita multa latebunt iudicem. Cõtra quos dicit, Mille anni erunt apud Deũ. i. in eius
D cognitione *ſicut dies vnus* Ponitur continens pro contento, id eſt quecunq; fient in mille, hoc eſt, in infinitis annis, ita erunt cognita Deo ſicut, quæ fiunt vno die. Pſal. 89. Mille anni ante oculos tuos, ſicut dies vna, quæ præterĳt. Secũdo modo ſic, dicũt quidã, q̃ nõ oportet pœnitere, quia in vna die totum delebitur, ſicut dicunt hæretici, q̃ quantũcunq; ſit homo peccator, per appoſitionẽ manus alicuius perfecti, ex tẽpore omnia peccata eius dimittuntur: contra quos dicit, *Mille anni ſicut dies vnus*, quaſi dicat, Non credatis eis, qui ſic dicunt, quia mille anni. ſ. pœnitentiæ, non plus ſufficerent ad pœnam ſoluendã, vel vitam æternã habendam. Sicut vnus dies non ſufficeret, niſi eſſet gratia Dei. Ideo dicit Apoſt. Roma. 8. Non ſunt cõdignæ paſsiones huius temporis, &c. *Non tardat Dominus* quaſi cum nõ ſit apud Deum differentia mille annorum & vnius diei. Non tardat Dominus *Promiſsionem ſuam*, id eſt, à promiſsis ſuis implẽdis, ſicut dicunt hęretici. Vel ſecundũ aliam literam, Promiſſum vel promiſsionem. ſ. implere, quod promiſit de iudicio futuro,

vnde nondum venit temporis opportunitas, quã ipſe ſolus nouit. Matt. 24. De die illa nemo ſcit, &c. Sicut nec pater tardat dare hæreditatẽ filio, expectans tempus adultę & maturæ ætatis, nec medicus purgationẽ ægroto. Et certè non tardat, quia vt dicit Grego. Omne quod fine clauditur, breue eſſe cernitur. Non tardat ergo Dñs, vt miſereatur nobis. Et Rom. 2. An ignoras, ꝙ benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit, &c. *Nolens aliquos perire*, id eſt, nõ volens, voluntate. ſ. ſigni, quia omnes præceptis, conſilijs, minis, præmijs, à periculis reuocat. Ezech. 18. Et quare moriemini domus Iſrael, nolo mortẽ peccatoris, ſed vt magis cõuertatur, &c. Vel ſecundũ Damaſcenũ, non vult aliquẽ perire voluntate beneplaciti antecedenter, quia facit, quod in ipſo eſt ad noſtram ſalutẽ: vult tamen voluntate conſequente iſtum, qui peccat, finaliter eum punire & perire. Dicitur aũt volũtas conſequens, quæ attendit merita finalia, non ꝙ merita ſunt aliquo modo cauſa, vel ratio diuinę præſcientiæ, vel voluntatis, ſed ſunt eius obiectũ: temporale enim bene eſt obiectum æternæ. *Sed omnes ad pœnitentiam reuerti*, ſcilicet de peccatis cõmiſsis, & de bonis omiſsis & amiſsis. Matt. 3. Pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnũ cœlorũ. Et quia patienter expectat, ideo perſeuerare nõ debemus in peccato, dicit enim Iſidorus, Metuendũ valde eſt, vt neq; pro ſpe venię quam promittit Deus, perſeueranter peccemus, neq; quia iuſtè peccatis pœna infligit, deſperemus. Sed vtroq; periculo deuitato & à malo deſiſtamus, & de Dei miſericordia ſperemus *Adueniet autem dies*. Quaſi dicat, bene dico, ꝙ non tardabit Dñs *Aut* pro ſed *Dies Domini*, id eſt, dies iudicij, in quo fiet omnino voluntas Dñi. Nunc autẽ dies noſtra eſt, in qua noſtras facimus volũtates. Luc. 19. Et quidẽ in hac die tua, &c. Pſalm. 74. Cum accepero tempus, &c. *Adueniet*, id eſt ad nos de cœlo ad terram veniet. Abac. 2. Si morã fecerit expecta eum, &c. *Vt fur*, id eſt ex improuiſo, ſicut fur in nocte, vnde aduentus iudicij comparatur furi. 1. Theſ. 5. Dies Dñi ſicut fur in nocte, ita veniet. Luc. 22. Si ſciret paterfamilias qua hora fur veniret, &c. Nota ꝙ dies iudicij dicitur dies, quia erunt ibi omnia manifeſta. Dan. 7. Iudiciũ ſedit, & libri aperti ſunt. Item dicitur dies quantũ ad bonos: nox quantũ ad malos *In quo* ſcilicet die iudicij *Cœli* non ætherei, ſed aerei. Matt. 13. Volucres cœli comederunt illud *Magno impetu*, id eſt, magna violentia cõflagrantis & purgantis mundũ. Pſal. 96. Ignis ante ipſum præcedet & inflãmabit, &c. *Tranſient* tranſitu accidentali à priori qualitate & ſtatu. i. à vetuſtate corruptionis in nouitatem ſtatus incorruptibilis, ab impuritate cõtagij mundanæ conuerſationis, in puritatẽ naturæ ſubtilis. nõ tamen tranſitu ſubſtantiali, vt ſubſtantialiter corrũpantur. Ioel. 2. Ante faciẽ ignis vorans, & poſt eum exurens flãma, Sicut enim dicit Grego. Tantũ accendet ignis iudicij; quantum aſcenderunt aquæ diluuij, quod intelligendũ eſt quantũ ad effectũ purgationis: quantũ enim ad effectũ innouationis plus aſcendet. Vel cœli allegoricè dicuntur ſancti. Pſal. 18. Cœli enarrant gloriã Dei. Qui purgabuntur iſto igne, ſi aliquid in eis purgandũ fuerit: nec ſolũ aer *Elementa vero* quatuor, quibus mundus cõſiſtit, ille maximus ignis abſumet, nec cuncta in tantũ conſumet, vt non ſint, ſed duo ex toto conſumet, duo verò in meliorem reſtituet faciẽ. Sed contrà 1. Cor. 7. Præterit enim figura huius mũdi. Glo. nõ ſubſtantia, ſed figura præterijt. Conſiſtit autẽ ſubſtantia mundi in connexione quatuor elementorũ. Itẽ iam remaneret locus vacuus aliorũ duorũ elementorũ, vel alia duo rare fierent, vel extenderentur vltra medium ſuum. Item terra, quæ dignior eſt, manet in æternũ. Eccle. 1. Ergo multò magis ſubſtantia aliorũ elementorũ. Reſponſio, Licet aliqui dixerũt, ſecundũ Glo. Bedæ, duo ex toto cõſumi aquã & ignẽ. ſ. alia duo manere ſm ſtatum alterum. ſ. terram & aerem, tamen verius eſt, ꝙ omnia quatuor manebunt, ſecundũ ſubſtantiam, non ſm ſtatum generationis, & corruptionis mundanum. Ceſſabit enim motus corporũ ſuperc cœleſtiũ, qui eſt totius alterationis & trãſmutationis principiũ, vnde ſuper illud Matt. 5. Donec tranſeat cœlũ & terra. Glo. Donec elementa à mutabili in immutabilẽ formam mutentur, Ipſa

Volũtas cõſequẽs Dei quid ſit.

Iudicij dies cur dies vocetur.

Elemẽta in conſumpta manebũt.

B ergo inquantũ elementa ſunt generabiliũ & corruptibiliũ principia, ſoluentur omnia, ſic enim colligationẽ habent, & conueniunt in generationis & corruptionis officium & locum. Secundũ verò ſubſtantiã propriã permanebunt, habenda qualitates ſuas cõuenientes ad illum incorruptionis ſtatum, ſm Augu. ad Glo. Bedæ. Reſponſio, Ideo dicit illa duo. ſ. ignis & aqua conſumentur ex toto, nõ per proprietatem, ſed per quandã appropriationẽ, eo ꝙ hęc duo ſunt maximè actiua quantũ ad vim conuertendi alia in ſe, quę vix penitus cõſumentur. Alia verò magis paſsiua ſunt, & quia paſsibilitas in impaſsibilitatẽ cõuertetur, dicit ꝙ mutabuntur in meliorẽ faciem. Primũ videtur fieri per aſſumptionẽ eius, quod interfuit. Secundũ verò per reſtitutionem eius, quod defuit. Vel in toto conſumentur, id eſt, in eo quod habebant poteſtatem conuertendi quaſi omnia in ſui naturã. Caliditas autem in igne, & frigiditas in aqua omnino conſumentur: inquantum verò ſunt principia patiendi conuertentur in melius, quia amplius non paſsibilia.

F *Cum igitur hæc omnia diſſoluenda ſint, quales oportet vos eſſe in ſanctis conuerſationibus, & pietatibus expectantes & properantes in aduentũ diei Domini, per quem cœli ardentes ſoluentur, & elementa ignis ardore tabeſcent? Nouos verò cœlos, & nouam terram, & promiſſa ipſius expectamus: in quibus iuſtitia habitat.*

Hic exhortatur ad dignam expectationem ſeu præparationem, tangens, Primò præparationis condignæ cauſam. Secundò modũ, ibi, Propter quod chariſsimi. Cauſam verò tangit duplicẽ, Primò timorẽ pœnæ, Secundò ſpem gloriæ, ibi, Nouos verò cœlos, Dicit ergo *Cum igitur hæc omnia* Cõtinua ſic, veniet iudiciũ, & ſubito, & mundus in aduentu iudicij peribit. Cum igitur hæc omnia quatuor elemẽta *Diſſoluenda ſint* à ſtatu ſolubili in ſtatum inſolubilem mutanda. Glo. tamen interli. vocat omnia, homines. vnde dicit, quãdoquidẽ in tanto iudicio mali in peius, boni in melius
G ſunt mutandi *Quales*, id eſt, ꝗ̃ ſanctos, & ꝗ̃ perfectos *Oportet vos* credentes hæc futura *Eſſe in ſanctis conuerſationibus* quantum ad voſmetipſos ſecũdũ Glo. *Et pietatibus* quo ad alios, ſecundũ Glo. Pluraliter nominat vtrumq;, quia cõuerſationis ſanctæ ſunt duæ partes. ſ. actiua & cõtemplatiua, Et pietatis ſanctæ. ſ. corporalis & ſpiritualis. Addit verò ſanctis ad differentiã cõuerſationis malę & pietatis malę quã quis impendit vitio *Expectantes* per ſpem præmij, quia ſpes eſt certa expectatio futuræ beatitudinis *Et properantes* per bonam operationẽ meriti. Et merito properãtes, quia via longa & dies pauci. 1. Cor. 7. Tempus breue. Item quia ad magna vocati. Rom. 9. Quos prædeſtinauit hos & vocauit, & iuſtificauit & magnificauit. Item quia iandiu expectati. Eſa. 29. Expectat Dñs, vt miſereatur veſtri. Item ne ſimus excluſi. Heb. 4. Feſtinemus ingredi in illam requiẽ. Cant. 2. Surge propera amica mea *In aduentum*, id eſt in præparatione ad aduentũ, non quia eſſent viſuri illũ, ſed vt certitudinaliter ſperent illum *Diei* iudicij *Domini* noſtri Ieſu Chriſti,
H quia ipſe tũc iudicabit. Tota quidẽ trinitas iudicabit authoritate, ſed Chriſtus inquantũ homo miniſterio diſceptationis & promulgationis ſentẽtię. Matt. 25. Per quem Dñm. ſ. quia hoc fiet virtute ſupernaturali, non enim natura ignis eſt deſcendere, ſed aſcendere: vel per quem aduentum Dñi *Cœli* aerei nõ ętherei *Ardentes ſoluentur* Igne cõflagrationis à ſtatu corruptibili ad ſtatũ incorruptibilẽ *Et elementa*, ſcilicet alia vt terra *Ardore ignis*. Qui erit maximus, & ex concurſu ignito ſuperiorũ & inferiorum, vt putatur *Tabeſcent*, id eſt quo ad ſtatum priſtinũ deficiẽt, ſed nunquid cœlum empireum eſt purgandũ, cum illic perpetratum ſit peccatum angelorum? Reſponſio, Cœlum nõ fuit inquinatũ illo peccato, cum propter loci puritatẽ, qui nõ eſt inquinabilis cum ſit lux pura: tum propter peccati, vt angelici ſpiritualitatem, tum propter peccantium velocem expulſionem *Nouos vero cœlos*, quaſi dicat, Iſti cœli ſoluentur, Et nouos cœlos, non dicit alios, ſed in melius adnouatos ſeu renouatos. *Et nouam terram*, id eſt in melius innouatam, & in meliorem formam.

Cœli
puri
non p
bus.

formam. Apoc. 21. Vidi cœlum nouum, & terram nouam. *Et promiſſa ipſius,* id eſt præmia à Chriſto promiſſa. Luc. 22. Vos eſtis, qui permanſiſtis mecū, &c. Et Matt. 5. *Expectamus* ſpei certitudine. Eſa. 65. Ecce ego creo cœlos nouos, & nouam terram, &c. *In quibus* ſcilicet cœlis & terra innouatis, & in quo tempore & ſtatu innouationis *Iuſtitia,* id eſt retributio vitæ æternę, pro meritis gratiæ *Habitat,* id eſt habitabit perpetuò ſine fine. Ponit præſens tēpus pro futuro ob certitudinis magnitudinem, vnde ſicut dicit Glo. Tunc cuiq; fideliū, ꝙ modò certaminis corona reddetur iuſtitiæ. Nec hoc dicit propter hoc, ꝙ iuſti habitaturi ſunt in mūdo inferiori poſt iudiciū ſicut nunc, ſed quia mundus erit pars habitationis eorum. Sicut rex nō manet in coquina, & tamen dicitur pars habitationis ſuę. Et nota ꝙ nō dicit miſericordia, ſed iuſtitia, quia modò miſericordia regnat, ſed tunc iuſtitia regnabit. 2. Timo. vlti. Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quā reddet mihi Dñs in illa die, Reddere enim pertinet ad iuſtitiam, vel loquitur de cœlis, & terra allegoricè, vt per cœlos intelligantur contemplatiui. Per terram actiui, per gloriam innouati, in quibus iuſtitia creata, vel increata habitat in præſenti per meritum, ſed in futuro per præmium. Et tunc habitabit in eis immobiliter & in quiete, ſicut in ſua hæreditate & poſſeſſione, non ſic nunc vbi quotidie eñcitur. Pſalm. 5. In æternum exultabunt, & habitabit in eis.

Propter quod chariſſimi hæc expectantes, ſatagite immaculati & inuiolati ei inueniri in pace, & Domini noſtri Ieſu Chriſti longanimitatē ſalutē arbitramini: ſicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundū datā ſibi ſapientiam ſcripſit vobis: ſicut & in omnibus epiſtolis: loquens in eis de his in quibus ſunt quædā difficilia intellectu, quæ indocti & inſtabiles deprauant: ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem. Vos igitur fratres præſcientes cuſtodite, ne inſipientium errore traducti excidatis à propria firmitate. Creſcite verò in gratia, & in cognitione Domini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti. Ipſi gloria & nunc & in diem æternitatis. Amen.

Hic tangit. Primò præparationis condignæ modū: poſt immūditiā vitę. Secundò in ſpei longanimitate, ibi, Et Dñi noſtri Ieſu Chriſti longanimitatē. Tertiò in cōſtantia fidei, ibi, Vos igitur fratres. Quartò in ſolicitudine proficiendi, ibi, Creſcite verò in gratia *Propter quod* Glo. Dies Dñi veniet, O vos *Chariſſimi* charitate ſpeciali mihi cōiuncti *Hæc* ſcilicet Dei promiſſa, vel à me prædicta de cœlo & terra *Expectantes* per certitudinē ſpei *Satagite,* id eſt bene operando ſatis agite, vel ſtudioſè laborate, ſicut Martha ſatagebat circa frequens miniſteriū. Luc. 10. *Inueniri,* id eſt, vt inueniamini *Ei,* id eſt, ab eo, vel ad eius honorem, vel ei. i. non hominum iudicio. 1. Reg. 16. Homo videt ea, quæ foris parent, Deus aūt intuetur cor *Immaculati* A venialibus in corpore. i. in ſenſualitate. Pro tāto dicuntur eſſe venialia in corpore, quia carnis fragilitate contrahuntur cauſaliter nō formaliter *Et inuiolati* Glo. A criminalibus in mente. ſ. ratione. Vel primū refertur ad peccata carnalia. Secundū ad ſpiritualia *In pace,* id eſt in peccatis remiſsis pacificati. Rom. 5. Iuſtificati igitur ex fide pacem habeamus, &c. Vel in pace pectoris ad Deum, & ad ſeipſum, & ad proximū *Et Domini noſtri Ieſu Chriſti longanimitatem,* id eſt longam expectationem. Pſal. 102. Longanimis & multum miſericors *Salutem arbitramini,* id eſt cauſam ſalutis veſtræ. Beda, Intelligite, ꝙ ideò Dñs longanimiter expectat, vt miſereatur noſtri. Et vt plures ſaluentur. vt habetur. Eſa. 30. Propterea *Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus,* id eſt, Ita hortor faciendum ſicut, &c.

Nota humilitatē ſanctorū, Petrus Paulū cōmendat, & ſuam doctrinā eius ſcriptura cōfirmat. Paulus dicit de ſeipſo. 1. Cor. 15. Ego ſum minimus Apoſtolorū, qui nō ſum dignus vocari Apoſtolus *Scripſit vobis* in hoc oſtendit, ꝙ Paulus ea, quæ quibuſdā eccleſiis ſpecialiter ſcripſit, omnibus

tus Pau s com. ndat.

A eccleſiis generaliter ſcripſit. Paulus diſperſis de Iudæa ſpecialiter nō ſcripſit, ſed Gentibus *Secundum datam ſibi ſapientiam,* id eſt cognitionē cœleſtiū à Deo. ſ. in eius raptu. 2. Cor. 12. Quādo audiuit archana verba, quæ nō licet homini loqui. Glo. Ecce primus Apoſtolorū oblitus fuit primatus, & datarum ſibi clauium, datam Paulo miratur ſapientiā, quia mos eſt electorū, vt magis aliorum, ꝗ̄ ſuas mirentur virtutes. Et per has ſe ad profectū excitent. Scripſit inquā vobis *Sicut &* ſcripſi ſupple *In omnibus epiſtolis loquens in eis* ſcilicet epiſtolis *De his* ſcilicet, quæ prædixi vobis, & ſup quibus vos mouui. ſ. de Chriſti aduentu. Et de cōmēdatione gratię, & de hæreticis futuris, quaſi non ſolū vna eius epiſtola, ſed & omnes eius epiſtolæ ad veſtrā vtilitatem ſcriptæ ſint. Sed quomodo Petrus, qui erat maior authoritate Pauli, minoris doctrinā ſuā confirmat? Reſponſio, In ducendo authoritatem epiſtolarū Pauli, potius intendit illis dare authoritatem approbando, quā ius per eas confirmando. Vel hoc facit nō ex neceſsitate, ſed ex humilitate, Vel fortè licet Petrus maior eſſet in cura, Paulus tñ maior in ſciētia *In quibus* B ſcilicet epiſtolis *Sunt quædam difficilia intellectu,* id eſt ad intelligendū. Quod fortè faciebat, vt celaret earū tenorem hæreticis. Sed quomodo ſimplices, quibus ſcribebat, intelligebant? Reſponſio, Miſit epiſtolas diſcipulis, qui eas exponebant. Sed adhuc obñcitur, de hoc quod dicitur. Prouer. 14. Doctrina prudentiū facilis eſt. Reſponſio, Fortè aliud eſt de ſcriptura, aliud de doctrina, quia præſentes docēdo ſe poſſunt opponere contradicentibus, obuiare abſentibus ſcribendo, nō ſcilicet *Quæ indocti* ſupple hæretici, indocti quo ad ſcientiā diuinam *Et inſtabiles* quo ad fidei perſeuerantiā, quia diuina nō ſtatuunt ſeu ſapiūt, nec curare volunt. ideo aūt indocti ſunt. Vt dicit Glo. Quia inter doctos, vt erudiantur nō permanent *Deprauant* malè interpretādo & minuendo, peruertendo & mutando *Sicut & cæteras ſcripturas* Glo. Nullus veteris teſtamenti, vel noui liber eſt, in quo hęretici aliqui non peruerterunt, vel diminuendo, vel addendo, vel mutando *Ad ſuam ipſorum perditionem,* id eſt damnationē. huiuſmodi enim deprauatio ſcripturarū cauſa eſt eis perditio C nis, in præſenti & futuro. Damnationis in præſenti, quia nunc præſcinduntur ab eccleſia militante: & damnationis in futuro, quia ab eccleſia triūphante: *Vos igitur fratres,* quia inſipienter multipharios adducent errores *Vos præſcientes* hoc. ſ. ꝙ venturi ſunt hæretici, & iudiciū venturū antequā veniat, vt melius cauere poſsitis. Greg. Minus iacula feriūt, quæ præuidentur. Et nos tolerabilius mundi mala ſuſcipimus, ſi cōtra cōmunimur *Cuſtodite* ſcilicet voſmetipſos diligenti ſolicitudine. Deut. 4. Cuſtodi temetipſum & animā tuam ſolicitè *Ne inſipientium* ſcilicet hæreticorū *Errore* quo errant, & alios errare faciūt *Traducti,* id eſt, vltra menſurā ſeu metas & terminos fidei ducti. Prouer. 22. Ne tranſgrediaris terminos antiquos, &c. *Excidatis a propria firmitate* Glo. interlinearis, fidei, quæ eſt petra ſup quā fundatur eccleſia. Matt. 7. Sicut ergo illi, qui volūt capere vnū caſtrum forte, nituntur primò deſtruere fundamentū, ita hæretici volētes eccleſiā deſtruere, nitebantur, & nunc etiā nituntur maxi D mè deſtruere fidē. Et quia ad firmitatē non ſufficit fundamentum, niſi ſuprà ſit ædificatū, ideo ſequitur *Creſcite vero* Cremento. ſ. ſpirituali *In gratia* Quo ad affectum: & cognitione, quo ad intentū ſeu intellectū *Domini noſtri Ieſu Chriſti & ſaluatoris* Vtrunq; enim Dñi eſt. Scilicet gratia & fides Domini, iure creationis, ſaluatoris iure recreationis *Ipſi gloria.* Hic tandem totum terminat in laudem Dei. Pſal. 113. Non nobis Domine, ſed nomini tuo da gloriam *Et nunc* Glo. interlinearis, inter quotidianas aduerſitates. *Et in diebus æternitatis,* id eſt, inter æternas delectationes. Vel nunc, id eſt, in præſenti, & in diē æternitatis, id eſt, in futuro, vbi erit dies æternæ & inenarrabilis claritatis, de qua. Pſal. 83. Melior eſt dies vna in atrñs tuis ſuper millia. Diem dicit in ſingulari, quia erit vnica dies, ſine interpollatione noctis. *Amen.* Confirmatio eſt.

Cur difficilia ſcripſerit Paulus.

Finit Epiſtola ſecunda B. Petri Apoſtoli.

BEATI IOANNIS APOSTOLI
Epiſtola canonica I.

CAPVT. I.

Verbi diuini incarnatio fideles ſibi coniungit, & peccatores disiungit, quos à peccato tamen, per confeſſionem reddit immunes.

*Q*Vod fuit ab initio: quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ, & vita manifeſtata eſt, & vidimus & teſtamur & annuntiamus vobis vitam æternã, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis.*

Hæc eſt tertia pars huius libri, continens Epiſtolas Ioannis tres, Quarum prima generalis eſt, duæ aliæ ſpeciales. Vna cuidam matronæ. Altera cuidam patrifamilias. In prima agit de affectu & effectu charitatis cõmuniter ad Deũ, & ad proximum. In ſecunda ſpecialius ad Deum. In tertia ſpecialius ad proximũ. Hæc aũt epiſtola, Primò diuiditur in tres partes. Nam primò cõmẽdat doctrinã ſuã in iſto ca. Secundò hortatur ad eius obſeruantiã ca. 2. & 3. Diſſuadet doctrinam contrariã cap. 4. & 5. In prima parte cõmendando, primò tangit certitudinem doctrinæ ex parte doctorũ. Secundò eius vtilitatẽ ex parte auditorum, ibi, Quod vidimus & audiuimus. Tertiò vtilitatis cõſequendę modũ, ibi, Si dixerimus ſocietatem, &c. Certitudinẽ verò ex parte dictorũ tangit dupliciter. Primò in ſciendo quo ad ſe. Secundò in docẽdo quo ad alios, ibi, Et vidimus et teſtamur, &c. Dicit ergo *Quod fuit ab initio, &c.* Quæritur quare ſm modũ aliorum epiſtolas ſcribentiũ & aliarũ duarum epiſtolarũ ſuarum, hic nõ præmittit ſalutem. Reſponſio, Vt principiũ epiſtolæ ſuæ principio euangelij ſui concordaret. vbi dicit, In principio erat verbum, &c. Vt ſic appareat eundem eſſe ſcriptorem euangelij, & epiſtolæ. Et quaſi hoc opus operi euangelij præcedenti continuaret. Dicit ergo, Quod fuit ab initio, &c. Conſtructio ſic poteſt ordinari *Nos Apoſtoli & vidimus & teſtamur, & annuntiamus vobis* Illud *Quod fuit ab initio* æternaliter. ſ. verbũ Dei. Nec exprimit quid ſit illud, eo q̃ ineffabile eſt & infinitũ *Fuit* Tria tempora ſunt. ſ. præſens, præteritum, & futurum. In his, quod perfectionis eſt Deo conuenit, quod imperfectionis non. Præteritũ verò de Deo dicitur propter perfectionẽ. Præſens propter actualitatem. Futurum propter durationem. Alias verò nullum tempus de Deo conuenienter dicitur, Nec præteritum, quia nõ eſt: nec præſens, quia tranſit: nec futurum, quia nondum eſt *Ab initio* Originis, ſcilicet à patre. Ioan. 1. In principio erat verbum: vel durationis, & hoc dupliciter, vel ab initiante, ſcilicet æternitate, id eſt, ab æterno. Vel ab initio initiato ſcilicet temporis. In ipſo enim temporis initio verum erat dicere, q̃ fuit, & hoc dicitur Ioan. 1. In principio erat verbũ. Vnde prius fuit, quàm initium temporis non tempore, ſed æternitate, Prius enim ſecundum Auguſt. dicitur quadrupliciter. Natura, dignitate, tempore, æternitate. Videte ſi non atteſtatur epiſtola ſua vbi modò audiſtis, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Quod fuit inquam ab initio, filium Dei, ſecundum diuinitatem & æternitatem *Quod audiuimus* mediatè per legem & prophetas, vel immediatè per ſeipſum in mundo loquentem. Hebr. 1. Olim Deus loquens patribus in prophetis, nouiſſimè, &c. *Quod vidimus oculis* ipſum ſcilicet in carne apparentem. Baruch. 3. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt vnde. Luc. 9. Dictum eſt eis Apoſtolis, Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis *Quod perſpeximus* ipſum diligenter & perfectè non ſuperficialiter inſpeximus. Lucæ. 24. Videte manus meas & pedes meos. Vel perſpeximus, id eſt diligenter & perfectè inquiſiuimus,

Ioãnes cur ſalutationẽ nõ præmitrit epiſtolæ.

Prius quadruplex.

E an ipſe eſſet de quo prædixerint prophetæ, & an in ipſo implerentur ſcripturæ. *Et* illud. ſ. quod *Manus noſtræ contrectauerunt* ipſum palpando *De verbo vitæ* Non ſecundum verbi naturam, ſed ſecundũ carnem aſſumptã. Luc. 24. Palpate & videte. Hic ſumitur argumentum, q̃ non ſolũ Thomas palpauit, ſed & alij ſecundũ Glo. *Et vita,* id eſt ipſe idem Christus. Ioã. 14. Ego ſum via, veritas, & vita *Manifeſtata eſt* interius per fidem: exterius per prædicationẽ, per miraculorum operationẽ. In hoc autem, q̃ dicitur, manus noſtræ cõtrectauerunt, inſinuatur nobis certiſſima cognitio quantum ad veritatem humanã, ſenſus enim certiſſimus, eſt tactus *Et vidimus,* quaſi dicat, hoc inquã nos Apoſtoli vidimus certitudinaliter cognoſcẽdo. *Et teſtamur* Audacter aſſerendo. Et probant aſſertionem martyria ſuſtinendo. Nam martyr Græcè, teſtis Latinè dicitur. Actuum. 1. Eritis mihi teſtes, &c. Eſa. 43. Verè vos teſtes mei dicit Dominus.

Et notandum q̃ teſtimonio promittit viſionẽ, quià certitudo viſionis requiritur ad hoc, q̃ teſtimoniũ ſit efficax.

F *Et annuntiamus vobis* publicè. ſ. prędicando: erant enim nuncij Dñi. Pſal. 63. Annuntiauerũt opera Dei, &c. *Vitam æternam,* id eſt Chriſtum, qui eſt vita æterna. viſio enim Chriſti Dei & hominis eſt vita æterna. Ioã. 17. Hæc eſt vita ęterna, &c. Dicitur autem Chriſtus vita æterna per eſſentiã quo ad ſe. Et per ſe, & per cauſam quo ad nos *Quæ* vita æterna, id eſt Chriſtus Erat ab æterno ſecundum diuinitatem. Ioan. 1. Verbũ erat apud Deum *Apud patrem,* vt alius apud alium, ſecundum perſonarum diſtinctionem. *Et apparuit nobis* in fine temporum, ſecundum carnem. Abac. 3. Apparebit in fine, & non mentietur, &c.

Quod vidimus & audiuimus & annuntiamus vobis, vt & vos ſocietatem habeatis nobiſcum, & ſocietas noſtra ſit cum patre, & cum filio eius Ieſu Chriſto. Et hæc
G *ſcribimus vobis, vt gaudeatis, & gaudium veſtrum ſit plenum, & hæc eſt annuntiatio, quam audiuimus ab eo, & annuntiamus vobis, quoniam Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ.*

Hic cõmendando doctrinam, oſtẽdit eius vtilitatem ex parte auditorum. Prima eſt communio eccleſiæ. Secunda participatio gratiæ, ibi, Et ſocietas veſtra. Tertia eſt gaudium cordis, ibi, Et hæc ſcribimus. Quarta eſt illuminatio mentis, ibi, Et hæc annũtiatio. Dicit ergo *Quod vidimus* Repetit, cauſa maioris certitudinis. Gen. 41. Quod autẽ ſecundo vidiſti ad eandem rem pertinẽs ſomniũ, firmitatis indiciũ eſt. Vel trina repetitio fit propter tres differentias ſenſuum, ſcilicet corporalis, quæ eſt carnis, & intellectualis, quæ eſt rationis, & ſpiritualis, quæ eſt verbũ fidei, quod. ſ. verbum Dei *vidimus* in carne *Audiuimus* in ſermone *Annuntiamus* In prædicatione *Vobis* Qui nec audiuiſtis, nec vidiſtis, minus fœlices in hoc, vt dicit Glo. q̃ illi. vnde Luc. 10. Beati oculi, qui vidẽt, quæ vos videtis. Nec obſtat, quod dicitur Ioan. 20. Beati qui non viderunt, &c. Non dicit Beatiores, nam ſm ſtatum cõmunẽ meriti, beatius eſt credere, quod
H non videtur, q̃ quod videtur, Secundum verò ſtatum ſpecialem illorum, qui viderunt, quia ampliorẽ gratiam receperunt, beatius fuit audire & videre, q̃ audire tantum, ſic intelligitur Glo. vt ſcilicet, & vos, qui prędicta non vidiſtis *ſocietatem habeatis nobiſcum* maioribus, qui prędicta vidimus. Societatem inquã, in præſenti, in cõmunione eccleſiæ quo ad fidẽ, & bona opera. Pſal. 118. Particeps ego ſum omnium timentium te, &c. *Et ſocietas noſtra ſit* in futuro, nõ tantum hominum, ſed ad inuicem. ſ. cum Deo, ſecundũ illud Ioan. 14. Ad eum veniemus & manſionẽ *Cum patre* In quo eſt omne bonũ. Iac. 1. Omne donum optimũ, &c. *Et filio eius* per quẽ omne bonum. Ioan. 1. Omnia per ipſum facta, &c. *Ieſu Chriſto* hoc addit ad differentiã filiorum adoptiuorum. Ab amborum ſocietate non ſeparatur ſpiritus ſanctus, ſed intelligitur, vt nexus in extremis. Hęc verò ſocietas erit gloriæ, vt ſecundum Glo. Simus hæredes Dei, cohæredes Domini noſtri Chriſti. Roma. 6. Sic ergo per ſocietatem ſanctam tranſitur ad ſocietatẽ diuinam, Glo. ergo per noſtrã

ſocietatẽ

Quis ... beatior ... vidit & ... didit: ... nõ vidit ... credidit.

ſocietatem tranſibitis ad ſocietatem dei. Prima eſt gratiæ in pſenti: ſecunda gloriæ in futuro *Et hæc ſcribimus vobis* Glo. non tantum tranſitorie nuntiamus, ſed & memoriæ commendamus *Vt gaudeatis*. Glo. In hoc ſequuti i vnitate eccleſiæ *Et gaudium veſtrum ſit plenum* In futuro, in angelorum ſocietate. nunc enim non eſt gaudium plenum, quia riſus dolori miſcetur. Prouer. 14. Sed tunc erit plenum non ſolum plenitudine ſufficientiæ, vel indeficiētię, ſed & ſupereffluētiæ. Ita enim gaudium replebit animam, q vndiq ſupereffluet & ſub & ſupra, & intus & extra, a dextris & a ſiniſtris, vt ſit beatus totaliter in gaudio, ſicut piſcis in aqua, & homo in domo propria. Mat. 25. Intra in gaudium domini tui. De hoc triplici gaudio Io. 16. Vt gaudium meum ſit in vobis, & gaudium veſtrum impleatur *Et hæc eſt annuntiatio* quam, ſ. vobis annuntio id eſt res digna annūtiatione *Quam audiuimus* auditu interiori per fidem: & exteriori per prędicationem *Ab eo* a Chriſto ſcilicet *Et annuntiamus vobis* aliȷs. ſ. qui ab eo non audiſtis. Pſalm. 63. Annuntiauerunt opera dei, &c. *Quoniam deus lux eſt* per eſſentiam, non corporalis. Io. 9. Quandiu ſum in mundo, lux ſum mundi. Et Ioan. 3. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras q̃ lucem *Et tenebræ* peccati, erroris ignorantię, iniuſtitiæ, quæ ſunt tenebræ ſpirituales *In eo non ſunt vllæ*, ſcilicet per participationem. Iac. 1. Apud quem non eſt tranſmutatio, neq viciſsitudinis obumbratio. 2. Cor. 6. Quæ enim ſocietas luci ad tenebras? Aug. Deus eſt lux quā non capit locus: nox quam non capit tempus: odor quem nō ſpargit ventus: cibus quem non minuit edacitas: amplexus quem non diuellit ſocietas. Et nota, q eſt differentia inter lucē & lumen: quia lux eſt ipſa luminis forma. Lumen vero eſt lux, vt eſt in aliquo corpore recepta & incorporata. Vnde Chriſtus proprie dicitur lux in ſua diuinitate: in ſe lumen prout eſt vnita in humanitate. Eſa. 60. Surge, illuminare Ieruſalem, quia venit lumen tuum. Dicitur ergo Chriſtus lumen ratione vnionis, quia lumē ſicut dictum eſt, eſt lux incorporata. Et i Chriſto lux diuinitatis eſt carni vnita. Pſal. 35. In lumine tuo, ſcilicet deitatis, videbimus lumen. ſ. humanitatis: ratione delectationis. Eccle. 9. Dulce lumen & delectabile oculis videre ſolem. Rōne illuminationis. Luc. primo, Illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent. Vel dicitur lumen, quia illuminauit nos exemplis. Eſa. 40. Ambulabūt gentes in lumine tuo, & reges in ſplēdore ortus tui. In doctrinis. Eſa. 2. Domus Iacob venite ambulemus in lumine dei noſtri. Item beneficȷs, hæc contra tenebras culpæ, ignorantiæ, inſcientiæ.

…& lu …s diſte …a.

Si dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, ſicut & ipſe eſt in luce, ſocietatem habemus ad inuicem, & ſanguis Ieſu Chriſti filij eius emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra: & emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, quoniam non peccauimus: mendacem facimus eū: & verbum eius non eſt in nobis.

Hic oſtendit vtilitatis conſequendę modum: primo in honeſtate conuerſationis: ſecundo in humilitate reputationis, ibi, Si dixerimus, quia peccatum nō habemus. Ad honeſtatem conuerſationis duo tangit. Primo declinationem mali: ſecundo operationem boni, ibi, Si autem in luce ambulemus. Humilitatem reputationis tāgit in tribus: primo in pręſentium peccatorum cognitione quo ad ſeipſum: ſecundo in eorundem confeſsione quo ad alium, ibi, Si confiteamur peccata. Tertio in pręteritorum peccatorum recordatione ante deum, ibi, Si dixerimus quia peccatū non habemus, &c. Dicit ergo, *Si dixerimus*, quia deus lux eſt, & in eo tenebræ non ſunt. *Iterum ſi dixerimus*, nos quicunque apoſtoli, vel aliȷ dictione cordis vel oris. *Quoniam ſocietatem habemus*. Gloſſa, Per fidem & charitatem, quę deo ſociant *Cum illo*, ſcilicet domino, qui lux eſt. *Et in tenebris*. Glo. peccatis. Vnde peccata dicuntur opera tenebrarum. Ad Ro. 13. Abȷciamus, inquit, opera tenebrarum. Dicūtur autē peccata tenebræ, quia dęmones tenebroſi ad ea nos impellūt. In tenebris fiunt, animam tenebroſam faciunt, ad tenebras æternę damnationis ducunt. Pſal. 34. Fiat via illorum tenebræ & lubricum. Ierem. 23. Via illorum quaſi lubricum, in tenebris ſcilicet impellentur enim, & corruent in ea. *Ambulamus*; id eſt de malo in peius proficiemus. Gloſſa, Peccato peccatum addentes. Hæc eſt peſsima ambulatio, de qua Ioan. 12. Qui ambulat in tenebris, neſcit quo vadat. *Mentimur*, ecce peccatum commiſsionis. *Et non facimus veritatem*, ecce peccatum omiſsionis. Vel ſecundum Gloſ. Mentimur in nobis, & non facimus veritatem, dum alios ad idē mendacium exemplo noſtro inducimus. Glo. Iam ergo habere qui vult ſocietatem cum luce, pellat tenebras peccatorum. *Si autem in luce* vitæ bonæ alios exemplo illuminatis, ſecundum illud Ioan. 1. Vita erat lux hominum. *Ambulauerimus*, id eſt, Si de bono in melius pficimus. Gloſſa, Homo in luce ambulat, qui virtutū operibus ad meliora proficit. Ephe. quinto, Vt filȷ lucis ambulate, & cęt. *Sicut & ipſe eſt in luce*. i. in ſeipſo qui eſt lux. 1. Timo. 6. Qui lucem habitat inacceſſibilem. Et dicit *Eſt*, immutabiliter & immobiliter. Non ait, ambulat, quia deus non proficit. Vnde Glo. Deus eſſe in luce dicitur, quia ſummam vbi proficere valeat, non inuenit. *Societatem habemus ad inuicem*, gratiæ ſcilicet & charitatis. Et vnus cum alio, cum membro ſuo, & omnes cū capite noſtro, ſcilicet Chriſto. *Et ſanguinis Ieſu Chriſti, &c.* Gloſ. Sacramentum dominicę paſsionis. *Filii eius*, ſcilicet dei patris, *Emundat*, id eſt euidenter mundat, *Nos*, qui ſumus de ſocietate eccleſiæ merito, non ſolo numero *Ab omni peccato* ſcilicet, originali, actuali, mortali, & veniali. Gloſ. Sacramentum dominicæ paſsionis omnia peccata, originalia, et actualia laxauit. Apo. 1. Qui dilexit nos, & lauit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Sanguis enim Chriſti cū ipſe ſit mundiſsimus, mundat & non inquinat. Apoc. 7. Lauerunt ſtolas ſuas, &c. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus*. Gloſſa, Sicut ambulamus in luce, ita ſumus mundi: non tamen debemus putare nos quandiu viuimus: omnino poſſe a peccato mūdari *Si dixerimus (inquam.)* Gloſ. elati de aliqua iuſtitia *Quoniam peccatum non habemus* vllum, nec mortale, nec veniale. Dicitur autem peccatum haberi large nō proprie, cum non ſit habitus, ſed priuatio. *Non habemus*. Gloſ. non ait non habuimus, ne forte de pręterita vita dictum intelligatur *Ipſi nos ſeducimus*. Hæc enim præſumptio ſeparat nos a Deo. Sapiē. 10. Peruerſę cogitationes ſeparant nos a Deo. *Et veritas in nobis non eſt*, id eſt Deus qui eſt veritas. Io. 14. Ego ſum via, veritas & vita. Gloſ. Deus ab elatis ſe ſubtrahit. Iac. 4. Deus ſuperbis reſiſtit, &c. Huius autem ratio eſt: qa contraria contrarȷs expelluntur. ergo veritas falſitate. Falſitas autem eſt ſe putare, abſque peccato eſſe. Prouerb. 20. Quis poteſt dicere, mūdum eſt cor meum? &c. Et Prouer. 24. Septies in die cadit iuſtus. Sed econtrario, *Si confiteamur*, id eſt, ſi ſimul fateamur confeſsione cordis deo: & confeſſione oris dei vicario. Iacobi vltimo, Confitemini alterutrum peccata veſtra, quoniam ſine peccato in hac vita eſſe non poſſumus. Prima ſalutis ſpes eſt ipſa confeſsio. *Peccata* non bona, vt qui ſe iactant confitendo, exemplo phariſæi. Luc. 18. Ieiuno bis in ſabbato. *Noſtra*, non aliena: vt qui alios accuſant confitendo, vel ſuper alios ſe excuſant. Contra quos Pſal. 31. Dixi confitebor aduerſum me, &c. *Fidelis eſt*, promiſſa humilibus conferendo. *Et iuſtus*, peccata pęnitentibus remittendo. Vel fidelis, promiſſa reddendo. Et iuſtus ſecundum merita retribuendo. *Vt remittat nobis peccata noſtra*. Gloſſa, Maiora peccata, ſcilicet mortalia. hæc enim ſunt peccata ſimpliciter. quia peccatum ſecundum Augu. eſt factum, vel dictum, vel concupitum contra legem Dei. *Et emundet nos ab omni iniquitate*. Iniquitatē vocat minora peccata, ſicut venialia. Vel remiſsio peccati refertur ad dimiſſionem pœnę: emundatio iniquitatis ad dimiſsionē culpæ. Et dicit, omni, tria ſunt genera huiuſmodi minorū peccatorum,

Peccata cur tenebrę dicātur.

torum, ſcilicet lignum, fœnum, ſtipula, 1. Corinth. 3. Vel remiſsio in præſenti emundatio, id eſt perfecta ſcilicet mundatio in futuro. *Si dixerimus, quoniam non peccauimus.* Gloſſa, Si confiteamur, mundamur: ſed ſi nos honorare volumus, dicendo, non peccauimus. Gloſ. Quaſi non egemus abſolui. Contra illud Ro. 5, Omnes peccauerũt, & egent gloria dei. *Mendacem facimus eum,* ſcilicet deum. Gloſſa Bedæ, Nec infans vnius diei eſt ſine peccato. Et ſumitur illa ab illo verbo Iob 15. Secundum aliam tranſlationem, Quid eſt homo, vt immaculatus ſit: vt iuſtus appareat natus de muliere? Et Prouerb. 14. Septies in die cadit iuſtus. Cadit inquam, in charitate ſcilicet, non a charitate. Et hoc inſinuatur per hoc quòd dicit, in die, non a die. Vel eum facimus mendacẽ, qui docet nos pro peccatis quotidianis orare. Matth. 5. Dimitte nobis debita noſtra. *Et verbum eius,* vt incarnatum, ſcilicet Chriſtus, qui eſt verbum patris. Ioan. 1. In principio erat verbum. Vel etiam creatum, ſcilicet inſtructionis, quo inſtruimur ad humilitatem. Matth. 9. Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde. *Non eſt in nobis,* id eſt efficaciam non habet in nobis.

CAPIT. II.

Beatitudinem mereri qui cupiunt, diuinis aſſueſcant operibus, & diligenter cupiditate, mundi dilectione, ac hæreſi ſibi caueant.

Filioli mei, hæc ſcribo vobis vt non peccetis, ſed & ſi quis peccauerit, aduocatũ habemus apud patrem, Ieſum Chriſtũ iuſtum. Et ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: nõ pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi.

Hic hortatur ad doctrinæ ſuæ obſeruantiam: agens primo de materia diligendorum, capite iſto: ſecundo de forma, ſeu modo diligendi cap. 3. In prima parte, quia contraria iuxta ſe poſita magis eluceſcunt: primo oſtendit quid diligendum: ſecundo quid non diligendum, ibi, Scribo vobis filioli. In prima parte primo hortatur ad dilectionem dei: ſecundo ad dilectionem proximi, ibi, Chariſsimi non mandatum nouum, &c. Ad dilectionem dei hortando: primo, monet cauere dei offenſam in malo, quod eſt dilectionis impedimentum: ſecundo facere eius voluntatem in bono, quod eſt dilectiõis promotiuum, ibi, Et in hoc ſcimus. Offenſam cauere monet: primo declinãdo a peccato, quod eſt duplex: primo per ignorantiam: ſecundo per pœnitentiam ſiue emendam, ibi, Sed & ſi quis peccauerit. Promotiuum & obſeruatiuum eſt mandatorum obſeruantia. Ad quam hortatur, primo ratione ſigni, ibi, Et in hoc ſcimus. Secundo ratione damni, ibi, Qui dicit ſe noſſe deũ. Tertio ratione lucri, ibi, Quia ſeruat verbum eius. Quarto ratione debiti, ibi, Qui dicit ſe in ipſo manere. Dicit ergo *Filioli,* adhuc in fide tenelli & infirmi. Per diminutiuum autem notatur tenerrimus affectus ſcribentis, *Mei.* Glo. Quibus debeo prouidere, & vos mihi obedire. *Hæc,* ſcilicet præmiſſa *Scribo vobis.* Gloſſ. vt in memoriam teneatis. Non ſolum dico, *Vt non peccetis,* dicendo non peccauimus, quod eſt peccatum præſumptionis. Vel vt non peccetis aliquo genere peccati, quia ſicut dicitur Iac. 2. Qui offenderit in vno, factus eſt omnium reus. *Sed & ſi quis peccauerit.* Gloſſa. Poſt admonitionem ceciderit, non deſperet, ſed pœniteat. *Aduocatum* in cauſis animarum, non poſſeſsionum. Et non ſolum aduocatũ, immo & aduocatam, cum dicimus, Eia ergo aduocata noſtra. *Habemus* nos fideles. Gloſ. Ioannes vir iuſtus contemperans ſe infirmis, non dicit habetis, ſed habemus, ponens ſe in numero peccatorum, vt habeat aduocatum. Non eſt autem aduocatus, ſecũdum gloſ. niſi eũ vocantibus diſpliceant ſibi peccata. Clama, & ipſe audit & liberat. Iohel 2, Quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. *Apud patrem,* vt iram patris habeat placare, repræſentando patri naturam humanam cicatricibus ſignatam: & ita ſua merita allegantem non noſtra. Heb. 7. Semper viuens ad interpellandum pro nobis. *Ieſum* id eſt ſaluatorem, ad quem pro ſalute noſtra intercedere pertinet

Aduocatus nr Chriſt⁹.

E ex officio. *Chriſtum,* id eſt vnctum plenitudine gratiæ, ad quem pertinet ex compaſsionis zelo, quia pius. *Iuſtum* ſine culpa propriæ offenſæ, ad quem pertinet ex vitæ merito, quòd non repellatur, vt indignus. Iſtud autem dicit ad differentiam aliorum aduocatorum, vt oſtẽdatur ſecundum gloſ. quòd cum ſit iuſtus, iniuſtas cauſas non ſuſcipit, quod faciunt alij aduocati conuerſo. Eius vero pro nobis interceſsio fuit triplex. Primo autem ante paſsionẽ deuota oratione, Ioan. 17. Ego pro eis rogo. Secundo in cruce ſanguinis effuſione. Vnde ſanguis Chriſti melius, quàm ſanguis Abel dicitur clamare. Heb. 12. Tertio poſt aſcenſionem cicatricum repræſentatione. Hebr. 9. Vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Bernardus, Securum habes homo ad deũ acceſſum, vbi ante patrem filium, ante filium habes matrẽ. Mater oſtendit filio pectus & vbera: Filius oſtendit patri latus & vulnera, nec vlla eſſe repulſa poteſt, vbi occurrunt tot charitatis inſignia. *Et ipſe,* ſcilicet Chriſtus, *Eſt propitiatio pro peccatis noſtris.* Dicitur autẽ propitiatio, vel actiue, id eſt,
F propitians nos deo, hoc eſt propitiator. Roma. 3. Quẽ propoſuit deus propitiationem per fidem in ſanguine, & cæt. Vel propitiatio paſsiuè, Ipſe eſt hoſtia oblata pro expiatione noſtra. Infra, Miſit dominus filium ſuũ vnigenitum propitiationem pro peccatis noſtris, hoc fuit ſignificatum, Exo. 25. Vbi facies propitiatorium ex auro puriſsimo. *Non pro noſtris tantum, ſed pro totius mundi.* Pro peccatis, qui ſumus eius membra ſecundum efficientiam.

Et in hoc ſcimus, quoniam cognouimus eum, ſi mandata eius obſeruamus. Qui dicit ſe noſſe eum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt, & in hoc veritas non eſt. Qui autem ſeruat verbum eius, vere in hoc charitas dei perfecta eſt. In hoc ſcimus quoniam in ipſo ſumus. Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare.

Hic hortatur ad mãdatorum obſeruationem ratione ſigni, ibi, Aduocatum habemus nos fideles, quod cognoſcimus.
G *Et in hoc ſcimus,* id eſt in hoc ſcire poſſumus, ſicut cauſa per effectum cognoſcitur. *Quoniam cognouimus eum,* Aduocatum ſcilicet Chriſtum, cognitione ſ. approbationis ſiue experientiæ: nõ tantum ſimplicis ſpeculationis. vnde Glo. Hoc eſt cognoſcere deum, quod amare. *Si mandata eius ſeruamus,* Maxime illa duo, in quibus tota lex pendet & prophetæ, Matthæi. 22. Gloſſa, id eſt charitatem. Et dicitur obſeruamus, id eſt ſi fideliter ſeruamus. Gregorius, Probatio dilectionis exhibitio eſt operis. & Io. 14. Si quis diligit me, &c. *Qui dicit ſe noſſe deum* ore. & intellige de notitia approbationis, & nõ ſimplicis ſpeculationis. *Et mandata eius non cuſtodit* opere ſcilicet, *Mendax eſt.* Sed videtur quòd deberet dicere, mentitur, non mendax eſt. Mendacium enim habitum dicit, habitus nunc ex vno opere malo non relinquitur, ſed multis: vnde non ſequitur, ſi dicit mẽdacium, mendax eſt. Reſpõſio, Omnis homo de ſe mendax eſt. Pſalm. 115. Ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax. ſed per deum cum ha-
H bet gratiam dei efficitur verax. vnde Auguſtinus, Deus verax per ſe, tu verax per deum. Quando autem homo non habet gratiam dei, relinquitur proprium naturæ, & ſic eſt mendax: ſed qui non ſeruat mandata, non habet gratiã dei: ergo qui non cuſtodit mandata, mendax eſt. *Et veritas in eo non eſt.* Veritas iſta in eo non eſt, ſed vanitas. Sapien. 13. Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia dei, vel veritas, id eſt Chriſtus in eo non eſt, per inhabitantem gratiam. Prouer. 15. Longè eſt dominus ab impijs. Vel mẽdax eſt in verbo, & veritas in eo non eſt facto ſeu opere. *Qui autem ſeruat verbum eius,* id eſt mãdata eius. vnde idem dicitur hic per verbum, & ſupra per mandata: ſed mandata dicuntur ſecũdum, quòd plura ſunt diſtinctione legis: verbum vero ſecundum, quòd vniuntur in vna radice charitatis. Gregorius, Præcepta dominica & multa ſunt, & vnũ. Multa quidem ſunt diuerſitate operis, vnum in radice dilectionis. *Vere,* nõ ficte: vera enim charitas ex opere oſtẽditur: infra eodem, Diligamus non verbo nec lingua, ſed

opere

opere & veritate. *In hoc charitas dei perfecta eſt*, perfectione, ſcilicet ſufficientiæ: de qua ad Coloſ.3. Super omnia autem charitatem habete, quod eſt vinculũ perfectionis. ſed contra, Omnis habens charitatem, ſeruat mãdata: ergo omnis habens charitatẽ, eſt perfectus in charitate. Reſponſio, Duplex eſt perfectio, quædã ſufficientię: de qua Matth.5. Eſtote perfecti, &c. Et quædam ſupererogationis: de qua. Mat. 19, Si vis perfectus eſſe, vade, vende omnia, & da pauperibus. & ita perfecta charitas foras mittit timorẽ. Loquitur ergo hic de prima perfectione, non ſecunda. ſ. in mandatorum obſeruantia. *Scimus*, certitudine probabilis cõiecturę non omnimodæ: quia Eccle.9. Neſcit homo vtrũ amore vel odio dignus ſit. *Quoniam in ipſo*, ſcilicet Chriſto, *ſumus*, ſicut membra in corpore. Act.17. In ipſo viuimus, mouemur, et ſumus. Illud autem eſſe in eo, non eſt aliud quàm ei vniri per amorem. *Qui dicit, ſe manere in Chriſto*, ſcilicet ꝑ charitatem. Charitas.n. facit manere in Chriſto: vt infra quarto cap. Qui manet in charitate, in deo manet. *Debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare* id eſt, debet ſe ei in via morũ cõformare, vt poſsit dicere illud Iob 23, Veſtigia eius ſequutus eſt pes meus. Gloſ. hic in via iuſtitiæ, charitatis, & patientiæ, & orando pro inimicis ſicut ipſe orauit. Hæc eſt via cęli non ſeculi, dei non mundi. *Ambulare* Gloſ. de virtute in virtutem. Pſal.83. Ibunt de virtute in virtutem. debet enim membrum ſequi caput ſuũ, diſcipulus magiſtrum, ſeruus dominum. Et notandum quòd ly ſicut, non dicit omnimodam ſimilitudinem, ſed qualemcunque, vel nõ dicit ſimilitudinem abſolutam, ſed comparatiuam, vt ſcilicet ſicut ille ſuo modo ambulauit, ita & nos ſecundum modum infirmitatis noſtræ.

Chariſsimi, non mandatum nouum ſcribo vobis, ſed mandatum vetus, quod habuiſtis ab initio. Mãdatum vetus eſt verbum quod audiſtis. Iterum mandatum nouum ſcribo vobis, quod verum eſt, & in ipſo & in vobis: quia tenebræ tranſierunt, & verum lumen iam lucet. Qui dicit ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit, in tenebris eſt vſq; adhuc. Qui diligit fratrem ſuum, in lumine manet, & ſcãdalum in eo non eſt. Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quo eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius.

Hic hortatur ad dilectionem proximi dupliciter. Primo, ex commendatione mandati dilectionis. Secundo, ex neceſsitate diligentis, ibi, Qui dicit ſe in luce eſſe, &c. Mandatum autem commendat dupliciter. Primo ab antiquitate inſtitutionis. Secundo a nouitate virtutis, ibi, Iterũ mandatum nouum. Neceſsitatem diligentis oſtendit in tribus. Primo in damno, Secũdo in lucro, ibi, Qui diligit fratrem. Tertio in periculo, ibi, Qui autem odit fratrem ſuum, &c. Dicit ergo. *Chariſsimi*. Gloſ. Attendenda ſunt hæc mandata, quia non ſunt noua. vnde, Chariſsimi, chariſsima affectione mihi coniuncti. *Non mandatum nouum*, id eſt incognitum & inauditum, *ſcribo vobis*, ſcilicet mandatum de charitate. *Sed mandatum vetus*, id eſt ab antiquo ędirum, quia in corde primi hominis ſcriptum, & ab omnibus ſanctis patribus obſeruatum, nõ quia pertinebat ad veterem hominem. *Quod habuiſtis ab initio*, cõditionis ſiue legis naturę. Vel ab initio legis Moſaicæ. Quia omnia ꝓcepta primæ tabulæ reducuntur ad præceptum de dilectione dei, vel ab initio. Gloſ. fidei noſtræ. *Mandatum vetus eſt verbum* ſcilicet charitatis. *Quod audiſtis*. Gloſ. a me & ab alijs prędicatoribus, ideo vetus. *Audiſtis iterum mandatum nouum*, ſcilicet mandatum de charitate. *Scribo vobis*, Glo. Eadem charitas vetus mandatum eſt: quia ab initio commendata: eadem nouum mandatum, quia tenebris eiectis deſiderium nouæ lucis infundit. Vel vetus dicitur, quia in veteri teſtamẽto datum antiquis, Deutero.6. Nouum, quia in nouo teſtamento replicatum, & ampliatum modernis. Matt.6. Dictum eſt antiquis, &c. Dicitur autem hoc mandatum nouum, quia nos ſpiritualiter innouat. Ro.6. In nouitatę vitæ ambulemus.

Præceptũ charitatis nouum, & vetus dicit.

Quia etiam pertinet ad nouam legem, quæ data eſt a nouo rege. Solet enim dici, a nouo rege, noua lex. Vel propter diligendi modum de nouo dictũ. dictum eſt enim antiquis, Diliges proximum tuum, Leui.19. Sed in euangelio Ioã.13. dicitur, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Quia veteri dilectioni, nouã dilectionem, ſcilicet dilectionem inimicorum adiungit. Matt.5. Diligite inimicos veſtros. Item quia in nouum cęlum tanquam in manſionem introducat. Apoc.21. Vidi cœlum nouum, & terram nouam. *Quod verum eſt*. Gloſ. Non vmbraticè, quia non ceremoniale, ſed morale, non tranſitorium, ſed perpetuum manet in via, & in patria. charitas enim nunquam excidit, 1. Corin.13. *Et in Chriſto* impletum. *Et in vobis* implendum. Ioan.15. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Impletũ in Chriſto fuit, quando ex charitate, quam habebat, morti ſe expoſuit. Ioan.15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, q̃ vt ponat, & cæt. Et vere nouum in ipſo, & in vobis. *Et tenebræ*. Glo. Tenebræ ad veterem hominem, lux ad nouum pertinet. Poteſt autem hoc intelligi & de Chriſto, & de tenebris. De Chriſto ſic, Tenebræ. Glo. Miſerę carnis in Chriſto. *Tranſierunt, & verum lumen*, immortalitatis, *iam lucet* in eo: vel de tenebris ſic, Tenebræ, ſcilicet peccati & infidelitatis. *Iam tranſierunt, & verum lumen*, ſcilicet fidei & charitatis, iam lucet, in vobis ſcilicet. Roma.13. Nox præceſsit, dies autem appropinquauit. Primo modo pertinet ad miſeriam pœnæ. Secundo modo ad miſeriam culpę. *Qui dicit ſe in luce eſſe*, id eſt in Chriſto, qui eſt lux. Ioan.8. Ego ſum lux mundi, vel in luce iuſtitiæ. Sapien.5. Iuſtitiæ lumen non luxit nobis. Vel operationis bonæ. Bona enim operatio quædam lux eſt. Mat.5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, &c. *Et fratrem ſuum*, hominem quẽcunque vel Chriſtianum ſpecialiter. Eſt enim fraternitas naturæ inter omnes, ſed gratiæ inter fideles. *Odit*. Interlin. Quem deus præcipit diligi, licet peccatum ſit odio habẽdum, iuxta illud Pſal. Iniquos odio habui. *In tenebris eſt*. Gloſ. In peccatis, in quibus natus fuerat. Vel deputatus tenebris inferni. Vnde tenebrę intelligũtur hic, vel macula culpę, vel reatus pęnæ. *Vſque adhuc*, id eſt, vſque modo & poſt baptiſmum in quo lumen fidei & aliarum virtutum ſuſcepit. Ex hoc autem quod dicit Gloſ. In peccatis ĩ quibus natus fuerat, videtur ꝙ plura ſunt originalia, et quòd originale per odium fraternum redeat. Ad primum, dicendum eſt, quòd originale eſt vnum in numero per eſſentiam: ſed plura propter corruptionem plurium virium animæ. Vnde eſt vnum formaliter, plura materialiter. Et ideo dicitur pluraliter originalia. Ad ſecundũ, Reſponſio, Originale pro tanto dicitur redire, quia originali propriè debetur carentia viſionis dei. Decedens autem in mortali, caret viſione dei. Vel dicitur redire, q̃a fomes peccati incenditur per peccatum. Item autem ſunt ſubiecto fomes & originale: ita qui fratrem odit, in tenebris eſt, ſed cõtra de dilectione eſt. *Qui diligit*, dilectione ſcilicet charitatis *Fratrem ſuum*, id eſt proximũ, *In lumine manet*, ſcilicet fidei. Ardor enim charitatis, non eſt ſine luce charitatis. Eccle.2. Qui timetis dominum, diligite illum, & illuminabit corda veſtra. Vel in lumine bonæ operationis, ſiue operum legis. Prouer.6. Mandatum, lucerna: & lex, lux: quia charitas nũquam eſt otioſa. Gregorius, Amor dei nunquam eſt otioſus: operatur enim magna, ſi eſt: ſi autem operari renuit, amor non eſt. Et dicit manet, ſeu potius permanet, id eſt ꝑfecte manet: quia tunc bona opera, & lux fidei proſunt, vt dicit Gloſſa. *Et ſcandalum non eſt in eo*, quia qui diligit proximum non habet quo pes mentis offendatur. Pſal. 118. Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum. Scãdalum enim idem eſt quod obex: vbi autem eſt obex, ibi eſt inæqualitas in via: vbi autem charitas, ibi eſt æqualitas in via, quia charitas adæquat viã, & remouet omnia offendicula. Et ideo in illo qui diligit propter deum nõ eſt ſcandalum nec actiuum, quia nullum ſcandalizat. nec etiã paſsiuum, quia non ſcandalizatur quicquid ei fiat. 1. Cor. 13, Charitas omnia ſuffert. Vnde Gloſ. Qui diligit fratrem, tolerat oĩa propter vnitatem charitatis. Et ſi fratri adhibet corre-

Originale peccatum, vnũ eſt & plura.

Scãdalum nullum eſt in habente gratiam.

correctionem, non iraſcitur. Vnde ſicut ille, qui incedit per
viam bene illuminatam, non offendit in via, etiam ſi in via
ſint multa offendicula. Ille vero qui incedit in tenebris, de
facili offendit etiam in via plana: ita qui illuminatus eſt lu-
mine charitatis, & diligit fratrem ſuum non offendit: etiam
ſi in fratre ſuo videat multa offendicula. Si enim videt ali-
quod offendiculum in fratre, corripit eum, & compatitur
& tolerat. E contrario, ille qui odit fratrem ſuum, & eſt in
tenebris odij & de facili offendit. Et ſi in fratre nõ ſint offen-
dicula, ſi videt bonum eius, dolet, triſtatur, inuidet & per-
uertit ipſum. Ideo ſequitur, *Qui autem odit fratrem ſuum in tene-
bris eſt* id eſt, in carentia ſeu priuatione lucis gratiæ, *Et in te-
nebris ambulat.* Gloſſa, Per ipſam ignorantiam ambulat de
vitio in vitiũ. Et Interlinearis dicit, quòd proficit in peius.
2. Corin. 3. Mali homines proficient in peius. *Et neſcit quo vat,*
id eſt, operum ſuorum finem non attendit, nec conſiderat.
Gloſ. Non preuidet ad quam pœnam recipiendus ſit. Pro-
uer. 4. Via impiorũ tenebroſa. Neſciunt vbi corruunt, *Quia
tenebræ,* ſcilicet erroris & peccati *Obcæcauerunt oculos eius,* ſpi-
rituales, ſcilicet intellectum & affectũ. quia nec veritatem
cognoſcit, eo quòd in tenebris eſt, nec bonum appetit, quia
de peccato in peccatum ruit. Eccl. 11. Error & tenebræ pec-
catoribus concreata ſunt. Vel ſecundum Gloſ. Recedentes
a lumine Chriſti peccatis & carnali voluptate, ita præpe-
diuntur, vt & ſi bonũ videant, non tamen exequuntur. Iſti
excæcantur ex malitia. Sap. 2. Excæcauit eos malitia eorũ.

*Scribo vobis filioli, quoniam remittuntur vobis pecca-
ta veſtra propter nomen eius. Scribo vobis patres, quoniã
cognouiſtis eum qui ab initio eſt. Scribo vobis adoleſcẽtes,
quoniam viciſtis malignum. Scribo vobis infantes, quo-
niam cognouiſtis patrem. Scribo vobis iuuenes, quoniam
fortes eſtis: & verbum dei manet in vobis, & viciſtis
malignum.*

Hic oſtendit ecõtrario quid non ſit diligẽdum: retrahẽs
primo eos ab amore mundano. Secundo ab errore hæreti-
co, ibi, Filioli mei, nouiſsima hora eſt. Primum opponitur
charitati in affectu: ſecundum fidei in intellectu. Primum
eſt cauſa totius mali in moribus: ſecũdum in fide. In prima
parte oſtendit primo quibus mandat, in quo oſtenditur p̃-
cepti generalitas: ſecundo quid mandat, in quo oſtenditur
præcepti vtilitas, ibi, Nolite diligere mundũ. Ad oſtenden-
dum generalitatem mandati, non ponit ſpeciales conditio-
nes huius, alicuius generis, ſed generales omnium. Primo
ſecundum conditiones ætatis ſpiritualis. Secundo, ſecundũ
conditiones ætatis corporalis inferioris, ibi, Scribo vobis
adoleſcentes. Tertio ſecundum conditiones ætatis corpo-
ralis perfectioris, ibi, Scribo vobis patres. Dicit ergo, *Filio-
li.* Gloſſa, nuper geniti, vel obedientes patri. Vel ſicut dicit
Gloſſa, Omnes vocat filios, quos ipſe in fide p̃ceſsit. *Scribo
vobis* non ſolum prædico, ſed & ſcribo vt memoriã habea-
tis. Scribo autem illud quod poſtea ſequitur, *Nolite diligere
mundum, &c.* quaſi dicat, Monui vos ad charitatem, modo
moneo vt caueatis ab impedimẽtis. Et hoc debetis facere,
Quoniam remittuntur vobis peccata veſtra per baptiſmum & pœni-
tentiam. *Propter nomen eius,* id eſt nomen fidelis inuocatio-
nis. Gloſſa, Non Petri, vel Pauli. In primitiua enim eccleſia
baptizabant in nomine Chriſti, vt ſic allicerent baptiza-
tos ad amorem nominis Chriſti. Actuum 8, Baptizati erãt
in nomine domini Ieſu. Gloſſa, Præponit cauſam qua poſ-
ſit eos abſtrahere ab amore mundi. *Scribo vobis patres.* Gloſ.
Non ætate, ſed ſapientia: quorum eſt antiqua meminiſſe,
& minoribus pandere. Hi ſunt reuerendi ſenes, in quibus
iam debet amor mũdi frigeſcere. *Scribo,* ſcilicet hoc quod
ſequitur, Nolite diligere mũdum, &c. Et hoc debetis, *Quo-
niam cognouiſtis eum, qui ab initio eſt,* ſcilicet filiũ, qui eſt a patre.
Vel ab initio, id eſt ante initium rerum, ſicut prius dictũ eſt.
Eccleſi. 24. Ab initio & ante ſecula creata ſum. quaſi dicat,
Hæc eſt cauſa, quare debetis abſtrahi ab amore mundi.
Quoniam cognouiſtis eum quem mundus non cognouit, id eſt,
mundi amatores. Ioan. 1. In mundo erat & mundus eũ non

E cognouit. *Scribo vobis adoleſcentes,* ſcilicet tempore ſeu ætate.
Hoc ſcilicet, nolite diligere mundũ. *Quoniam viciſtis malignum,*
id eſt, mundum, qui totus in maligno poſitus eſt. Infra vlti
mo. quaſi dicat, Viciſtis mundum proficiendo, non debe-
tis reſpicere mundum diligendo ipſum. Et Luc. 9. Nemo
mittens manum ad aratrum & reſpiciens retro, & cætera.
Item cauere debetis ne vincamini ab eo quẽ viciſtis: quia
valde eſſet vobis verecundum. Et notandum, quòd adole-
ſcentibus aſcribitur victoria: quia illa ætas ſpecialiter im-
pugnatur incentiuis vitiorum. Item quia illa ætas eſt con-
grua ad certandum. *Scribo vobis infantes.* Gloſſa. humiles ſpi
ritu. Scribo, inquam, Nolite diligere mundum. *Quoniam co-
gnouiſtis patrem,* ſcilicet deum cognitione fidei. quaſi dicat, Et
ſi non ſitis apti ad pugnam, quia adhuc eſtis inſipientes in
bono, tamen habetis dei cognitionẽ, & eum diligitis: vnde
non debetis diligere illa, quæ iſtam dilectionem impediũt.
Scribo, ſcilicet iterum *Vobis patres* ſeniores, ſcilicet ætate &
ſapientia. Hæc eſt duplex ſenectus, de qua Sap̃. 4. Senectus
F enim venerabilis eſt, &c. Repetit autem, eo quod ipſi ma-
gis tenentur ad hoc, ratione ætatis maturioris & ſapientiæ
maioris. *Quoniam cognouiſtis eum qui ab initio eſt,* id eſt a patre,
vel ab initio, id eſt ante initium. Glo. Si obliuiſcamini eum
qui ab initio eſt, perditis paternitatem. *Scribo vobis iuuenes,*
ſcilicet, nolite diligere mundũ, &c. *Quoniam eſtis fortes,* id eſt,
præditi fortitudine & virtute ad ſpirituale certamẽ. Gloſ.
Fortes non ex vobis, ſed ex deo. Pſal. 117. Fortitudo mea &
laus mea dominus. *Et verbum dei.* Glo. Filius dei, prædicatio
filij dei, *In vobis permanet,* id eſt perfecte manet per inteme-
ratam fidem. Et hoc contra tentationes diaboli. *Et viciſtis
malignum,* id eſt mundum. Et quia viciſtis eum, turpe eſſet
vobis vinci ab illo.

*Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt.
Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo: quo-
niam omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt,
& concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ non
G eſt ex patre, ſed ex mundo eſt. Et mundus tranſit, &
concupiſcentia eius. Qui autem facit voluntatem dei, ma-
net in æternum.*

Hic oſtenditur quid mandat, in quo tangitur mandati
vtilitas. Diſſuadet quidem amorem mũdi triplici ratione.
Primo ex damnoſitate ipſius amoris. Secundo ex vilitate
rei amatæ: ibi, Quia omne quod eſt in mundo, &c. Tertio
ex defectibilitate, ibi, Et mundus tranſit, &c. Dicit ergo,
Nolite. Gloſſa, Vobis oĩbus ſcribo hæc, *Nolite diligere,* amo-
re concupiſcentiæ, *Mundum.* Gloſ. Abundantiam mundi,
& pulchritudinem eius. Mũdus ergo ſupponit hic pro vni-
uerſitate concupiſcibilium mundi. *Nec ea, quæ in mundo ſunt.*
Gloſ. Vt aurum & argentum, et omnem fluxum diuitiarũ.
Prohibetur autẽ hic mundus ad fruẽdum eo, non ad vten-
dum. Vnde Gloſ. Vtimini mundo ad neceſsitatem, ſed non
diligite ad ſuperfluitatem. Nec per hoc prohibetur quæcũ-
que dilectio, ſed inordinata per amoris affectum nimium.
H Auguſtinus, Cum exhauſeris cor tuũ amore terreno, hau-
ries amorem diuinum. Et incipiet habitare charitas extir-
pata ſylua vitiorũ. Idem, Talis eſt quilibet, qualis eſt eius
dilectio. Terram diligis, terra es: aurum diligis, aurum es:
deum diligis, quid dicam? deus eris. Non audeo, inquit, di-
cere ex me, ſcripturam audiamus, Ego dixi dij eſtis, & cæt.
Sed cum mundus ſit bonus, videtur quòd ſit diligendus,
ergo videtur prohibitio mala, qua dicitur, Nolite diligere
mundum. Reſponſio, Diligere. i. ex diuerſis legere ſeu col-
ligere. Et ſic diligere mũdum eſt ipſum omnibus rebus p̃-
ponere. Et ſic mundus non eſt diligendus: tamen ſub deo
eſt diligendus. Vnde non prohibetur quæcũq; dilectio, ſed
illa quæ eſt ſupra deum, de qua dicit Augu. Ve tibi ſi ama-
ueris condita, & deſerueris conditorem. Vel poteſt dici, q
duplex eſt dilectio, Quædam ad neceſsitatem, alia ad ſu-
perfluitatem. Primo modo mundus poteſt diligi, ſecũdo mo-
do prohibetur. *Si quis dilexerit mundum,* præponendo ipſum
deo, *Non eſt charitas patris in eo,* quaſi dicat. Amor patris eſt
con-

contrarius amori mundi. Auguſt. Duo ſunt amores dei & mundi, ſed ſi amor mundi inhabitet, non eſt quo amor dei intret. Idem etiam dicit, quòd contraria ſunt charitas & cupiditas. Et quantum creſcit cupiditas, decreſcit charitas. Et econuerſo. Iac. 4. Amicitia huius mundi inimica eſt deo. Vnde Glo. hic, Vnum cor, duos ſibi aduerſarios amores nõ capit. Sicut dilectio dei eſt fons virtutum omnium, ita dilectio mũdi omnium vitiorum. Eſa. 28. Coanguſtatum .n. eſt ita, vt alter decidat. Et vere non eſt charitas patris in eo qui mundum diligit: quoniam *Omne quod in mundo eſt*, id eſt, in mundi dilectoribus. *Aut eſt concupiſcentia carnis*. Et ſumitur hic concupiſcentia carnis pro generali appetitu inordinato, qui incitatur per quinq; ſenſus. Glo. Cõcupiſcentia carnis eſt deſiderium omnium, quę ad voluptatem & delicias corporis pertinent, vt cibus, potus, concubitus, *Et concupiſcentia oculorum*. Gloſſ. Quando viſus delectatur, vt in pulchris veſtibus, & auro & ſimilibus, *Et ſuperbia vitæ*. Gloſſ. Omnis ambitio ſeculi. Eccl. 10. Odibilis coram deo & hominibus ſuperbia. Bene dicitur hic tertium, ſuperbia: quia magis eſt ſupra viã, & extra viam humanę naturę quàm alia duo, quorum cõcupiſcentiæ ſunt hominum & aliquatenus naturalia. *Quæ non eſt ex patre*. Hoc dicitur ad oſtendẽdum quòd ſunt deteſtabiles prædictæ concupiſcentię. Vñ *Quæ* ſcilicet concupiſcentia generalis, quę communiter ſe extendit ad omnes prædictas, nõ eſt ex deo patre, id eſt ex deo qui eſt pater. Iaco. 1. Nemo cum tentatur, dicat quoniã a deo tentatur. Vnuſquiſq; enim tentatur a concupiſcentia ſua attractus, & illectus. Vel quæ, ſuperbia non eſt ex deo patre, quia excludit charitatem patris. *Sed ex mundo*. Gloſſa, ex mundi amore. Et ideo mundus nõ eſt allegandus, cũ ſit patri cõtrarius. *Et mundus tranſit*. Gloſſa debemus adhęrere patri non mundo, quia mundus tranſit. Interlinearis, in nouam formam. 1. Corin. 7. Præterit figura huius mũdi.

Et notandum, quòd tres cauſæ mundi vniuerſales permanebunt, ſcilicet vniuerſalis efficiens, vt corpora ſuperiora, ſol & luna & huiuſmodi, quæ ſunt cauſa efficiẽs vniuerſalis generationis in iſtis inferioribus: materialis vniuerſalis, vt quatuor elemẽta: finalis vniuerſalis vt homo, ſed cauſa formalis mutabitur: vnde bene dicitur tranſit in nouam formam. Et ideo quia mundus tranſit & homo, qui diligit mundum, tranſit cum mundo. Gregorius, Qui labenti innititur, neceſſe eſt vt ipſe labatur. Sed ecõtrario. Dicit autem tranſit, non trãſibit, propter certitudinem, quaſi dicat, Trãſiit iam in certitudine fidei noſtræ, tãdem tranſiet in re. Vel hoc dicit, vt ſignificet breuitatẽ temporis. Breue enim eſt quia terminum habet, & maxime reſpectu æternitatis, reſpectu cuius omne tempus breue eſt. *Qui autem facit voluntatem dei*, non tantum dicit, vt illi. Mat. 7, Quid autem vocatis me, domine, domine, & non facitis quę dico? Et dicit voluntatem dei, non ſuam. *Manet in æternum*, quia talis nõ moritur, ſed de vita mortali ad immortalitatem transfertur, Ioannis 11, Omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum, id eſt, morte æterna, quæ eſt vera mors, reſpectu cuius mors corporalis non eſt, niſi ꝙ guſtus. Ioannis 8, Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non guſtabit in æternum. quaſi dicat, licet guſtet in præſenti. Sicut enim qui labenti, id eſt, mundo innititur, neceſſe eſt vt collabatᷣ, vt dicit Gregorius ſupra: Ita econtrario ſtare oportet eum, qui ſtanti innititur. Sed obijcitur contra hoc quod dicitur, Omne quod eſt in mũdo, aut eſt cõcupiſcentia carnis, &c. Quia multa alia ſunt in mundo, vt aurum, argẽtum, homines, beſtiæ: nec tamen ſunt cõcupiſcentia carnis, & cętera. Reſponſio, Mundus non accipitur hic pro natura, ſed pro abuſore, vel amatore mundi. Aut eſt concupiſcentia carnis, &c. In iſtis enim tribus omnia vitiorum genera comprehenduntur, vt dicit Gloſſa. Beda in Gloſſa, Sicut enim qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt cum illo, & dicitur deus. Pſal. 81. Ego dixi, dij eſtis, &c. Sic qui adhęret mũdo, poteſt dici mundus. Sed tunc obijcitur vlterius, Si mundus accipitur pro mũdi dilectoribus, cum in eis ſint multa alia vitia, vt inuidia, ira, accidia, videtur quòd inſufficienter dicat, omne quod in mundo eſt. Item aut cõcupiſcentia car-

A tis determinatur circa ea, quæ ſpectant ad ſenſum tactus, aut generaliter circa ea, quæ ſpectant ad omnes ſenſus carnales exteriores. Si primo modo, Quare non dicitur determinatè concupiſcentia tactus, ſicut determinatè concupiſcentia oculorum? Si ſecundo modo, ergo concupiſcentia oculorum non debet poni in numerum cum concupiſcentia carnis, cum ſub illa contineatur. Item cum delectatio ſit omnium ſenſuum, quare non nominatur concupiſcentia ſenſuum, ſicut concupiſcentia oculorum? Item Gloſſa dicit, quòd cõcupiſcentia carnis eſt cum per guſtum, vel tactum caro delectatur. Contra, alia Gloſſa dicit ibidem, ꝙ concupiſcentia carnis eſt deſiderium omnium, quæ ad voluptatem & delicias pertinent. Non ergo ſolum circa delectabilia guſtus & tactus. Item gloſ. dicit ꝙ concupiſcentia oculorum eſt quando delectatur viſu, vt in pulchris veſtibus, & auro et talibus. Contra, delectari in talibus pertinet ad concupiſcentiã carnis. Ergo non videtur ex oppoſito diſtingui concupiſcentia oculorum et carnis. Reſponſio, Di-

B uiſio vitiorum aſsignatur penes principalia motiua cõcupiſcentiæ ad malum. Nam concupiſcentia carnis aſsignatᷣ penes motiuum inordinatè ad voluptates & delicias corporis, cuiuſmodi ſunt maxime in quibus delectatur nutritiua & generatiua: & generaliter in quibus eſt delectatio corporalis. Concupiſcentia oculorũ aſsignatur penes motiuum inordinatè, ad aliqua habenda ſeu poſsidenda, ſiue ſint ſpiritualia, vt ſcientia: ſiue corporalia, vt diuitię. Superbia vitæ penes dominium, ſcilicet poteſtatem & gloriam. Sed de experientia pulchritudinis, eſt notãdum, ꝙ Gloſſa dicit, Concupiſcentia oculorum, eſt omnis curioſitas, quæ fit in diſcendis artibus magicis, in contemplandis ſpectaculis, in ſuperuacuis acquirendis rebus temporalibus, in dignoſcendis, carpendiſq; vitijs proximorũ. Superbia vitę cum quis ſe iactat, &c. quære Gloſſam.

Filioli, nouiſsima hora eſt. Et ſicut audiſtis quia Antichriſtus venit: & nunc antichriſti multi facti ſunt. Vnde

C *ſcimus quia nouiſsima hora eſt. Ex nobis prodierunt: ſed non erant ex nobis. Nam ſi fuiſſent ex nobis, permãſiſſent vtiq; nobiſcum, ſed vt manifeſtati ſint: quoniam non ſunt omnes ex nobis.*

Hic retrahit ab hæretico errore: primo monens cauere doctrinam hæreticorum: ſecundo manere in vera doctrina Apoſtolorum, ibi, Vos autem quod audıtis. Ad cauendum autem falſam doctrinam hęreticorum, quadruplicem introducit rationem. Prima, quia hæreſis eſt Chriſto contraria. Secunda, quia hæretici ſeparati ſunt ab eccleſia, ibi, Ex nobis prodierunt. Tertia, quia ipſi ſufficienter imbuti ſunt doctrina catholica, ibi, Sed vos vnctionem habetis. Quarta eſt, quia doctrina quam eis ſuadent hæretici, mẽdax eſt & peruerſa, ibi, Quis eſt mendax, &c. Dicit ergo, *Filioli mei*, ita dixi, nolite diligere mundum. Eodem modo dico nullo inſtinctu hæreticorum deficiatis a fide, quia hęc ſunt contraria charitati. Et non debetis deficere, quia *Filioli mei*. Et

D ideo debetis doctrinam patris audire & facere. vnde oſtẽdit affectus ſui ad eos magnitudinem, & eorum ad ipſum debitam ſubiectionem. *Nouiſsima hora eſt*. Gloſſa .i. vndecima hora eſt, ſexta ætas ſeculi, de qua Matt. 20. Circa vndecimam vero horam. Vel ſecundum aliam gloſ. Nouiſsima hora eſt, id eſt, ſimilis nouiſsimæ, quia ſimilis eſt hæreticorum perſecutio perſecutioni Antichriſti futuræ. Vel ſecundum aliam gloſſ. Nouiſsima hora eſt, quia prope eſt finis vniuſcuiuſq;. 1. Corin. 10. Nos ſumus in quos fines ſeculorũ deuenerunt, *Et ſicut, &c.* quaſi & hoc inde patet *Quia nunc*, id eſt, in hoc pręſenti tempore. Nam a temporibus apoſtolorum incœperunt hęretici. *Antichriſtus venit, & nunc antichriſti multi facti ſunt*. Glo. Qui baptizati & ſacro chriſmate vncti, per qđ facilius poſſunt decipere, ſunt Chriſto et eius eccleſiæ contrarij Antichriſti, id eſt, quia per varias hæreſes & errores diuiſi. Cõtra illud Iac. 3. Nolite plures magiſtri fieri. Et dicit *Facti ſunt* voluntate ſua, ſuggeſtione diabolica. Facti ergo ſunt antichriſti recedentes a fide Chriſti, & do-

centes

centes contra fidem, vt Iudęi docentes legalia obſeruanda, ad Gal.5. Et Nicolaitę docentes carnis delectationes eſſe licitas. Apoc. 2. Vel antichriſti dicuntur oẽs peccantes contra legem Chriſti *Sicut audiſtis, quia Antichriſtus venit,* ſcilicet in membris ſuis. Vel venit, id eſt, iã quaſi inſtat aduẽtus eius. De aduentu vero Antichriſti audierant. Et in euangelio Mat.24, Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi. Et per Apoſtol. 2. ad Theſſal. 2. Tũc reuelabitur ille iniquus, quem dominus interficiet ſpiritu oris ſui. Ratio eius talis eſt, quoniam Antichriſtus & ſui circa finem mundi ſunt venturi, ſed iã venerunt, ergo, &c. *Vnde,* id eſt ex eorũ iam aduentu *Scimus* fide *Quia nouiſſima hora,* id eſt, inſtat finis ſeculi. Gloſ. Abſ.ꝙ dilatione veniet dies iudicij. *Ex nobis.* Glo. Sed licet ſint multi antichriſti, non tamen terreant vos ſi a Iudaiſmo vel Paganiſmo redierunt, ne putetis ex hoc eccleſiam pati damnum, *Quia & ex nobis prodierunt.* Glo. ab vnitate catholica recedentes. Erant enim de eccleſia, numero, non merito, ſacramentorum perceptione, non charitatis communione. *Sed non erant ex nobis* prędeſtinatione & electione. Et ideo ex receſſu eorum, eccleſia non eſt damnificata, ſicut nec corpus damnificatur cum humores praui exeunt de corpore. *Nam ſi fuiſſent ex nobis,* Gloſ. Prædeſtinatione & electione dei *Permanſiſſent vtique nobiſcũ,* id eſt finaliter manſiſſent in conſortio fidei ſeu fidelium *Sed vt, &c.* quaſi dicat. Ideo exire permittuntur, *Vt manifeſtati ſint quoniam non ſunt omnes ex nobis* qui prius latebant, & ſub ſpecie fratrum vos decipere poterant, vnde permittit deus, quoſdam de eccleſia exire, ne contingat decipi veros fratres a falſis fratribus, ſecum viſibiliter manentibus.

Sed vos vnctionem habetis a ſancto, & noſtis omnia. Non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem: ſed quaſi ſcientibus eam, & quoniam omne mendacium ex veritate non eſt. Quis eſt mendax, niſi qui negat quoniam Ieſus non eſt Chriſtus? Hic eſt Antichriſtus qui negat patrem & filium. Omnis qui negat filium, nec patrem habet: qui confitetur filium, & patrem habet.

Hic oſtendit ꝙ ſufficienter imbuti ſunt doctrina catholica. Vel ſic, *Sed & vos vnctionem* Hæc eſt tertia ratio, quòd ſufficienter ſunt imbuti doctrina catholica. Vbi oſtẽdit primo ꝙ habent doctorem ſufficientem interius. Secundo, ꝙ non indigent doctrina exteriori, ibi, Non ſcripſimus. Quis eſt mendax. Hæc eſt quarta ratio, quia doctrina hęreticorum mendax eſt & peruerſa, quod oſtendit, primo ex doctrinæ falſitate: ſecundo, & ex eius damnoſitate, ibi, Omnis qui negat filium. *Sed & vos,* quaſi dicat. Debetis permanere, quia vos catholici *Vnctionem habetis,* id eſt gratiam ſpiritusſancti, qua eos diſcernere poteritis, & eorum malitiam retardare ſeu impedire *A ſancto,* id eſt Chriſto, qui eſt ſanctus ſanctorum. Daniel. 9. Sicut membra recipiunt influentiã à capite. Ioan. 1, De plenitudine eius omnes accepimus. Pſal. 44. Vnxit te deus tuus oleo lætitiæ, &c. *Et noſtis omnia,* ſcilicet neceſſaria ad ſalutem per illuminationem illius vnctionis. Gloſ. noſtis veritatẽ fidei, & vitæ per vnctionem ſpiritusſancti, nec opus habetis doceri. Vnde quia noſtis omnia *Non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem,* ſcilicet fidei, ſed *Quaſi ſcientibus eam,* quaſi dicat, eo ipſo quòd veritatẽ cognoſcitis, habetis ſcientiam diſcernendi & cognoſcẽdi hæreticos, *Et quoniam.* Gloſſ. Scientibus. Et hoc *Quoniam omne mendacium non eſt,* id eſt, nullũ mẽdacium eſt, ſiue officioſum, ſiue otioſum, ſiue pernicioſum *Ex veritate,* id eſt, ex deo ſiue Chriſto, qui eſt veritas: immo ſibi contrarium, quia Pſal. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Vnde eſt à diabolo, qui eſt mẽdax, & pater mendacij, vt habetur Ioan. 8. Vnde glo. Bedæ, Nullũ mendaciũ ex veritate: Et qui mentitur, non eſt ex Chriſto, Sed contra hoc obiicitur, idem eſt non eſſe ex deo, & ſeparari à deo. Si ergo qui mentitur non eſt ex deo, ergo omne mendacium ſeparat à deo: ſed omne quod ſeparat à deo, eſt peccatũ mortale: ergo omne mendacium eſt peccatum mortale, quod falſum eſt. Reſponſio, Sermones ſunt reſtringendi ſecundum materiã. vnde cum

E hic fit ſermo de hæreticis, qui mentiuntur in doctrina religionis, patet illud quod dicitur hîc intelligi de mẽdacio in doctrina religionis. vnde patet ex glo. ꝙ loquitur de mendacio negationis Chriſti, reſpectu cuius, cętera aut parua aut nulla eſſe videntur. vnde ſequitur, *Quis eſt mendax.* Antonomatice grauiſſimum omnium genus mendacij eſt, ſecundum Auguſt. quod fit in doctrina religionis, *Niſi is qui negat, quoniam Ieſus non eſt Chriſtus.* Qui negat, quoniam Ieſus nõ eſt Meſſias in lege promiſſus. Gloſſa, hoc propriũ eſt Iudæorũ vt dicant, quoniam Ieſus non eſt Chriſtus, ſed & omnium qui Chriſti mãdatis obtẽperare contemnunt. Iſti negant. i. facto veritati contrario oſtendunt. 1. Timo. 1. Cõfitentur ſe noſſe deum, factis autẽ negant: hic eſt Antichriſtus, ſcilicet qui negat, quoniã Ieſus eſt Chriſtus, *Antichriſtus,* id eſt contrarius Chriſto, *Qui,* i. quia ipſe, *Negat patrem & filium.* Negando Ieſum eſſe Chriſtũ, negat & filium, negat et patrem, Ioan. 8. Neque me ſcitis, neque patrẽ meum ſcitis. Gloſſa, Fruſtra confitetur deum patrem, qui negat filium, qui ex F deo procedit. & vere ita eſt. *Quis omnis.* Gloſſa, Ne quis dicat, Chriſtũ non colo, ſed deum patrem, addit, Omnis, ſiue Iudæus, ſiue Gentilis, ſiue hæreticus, *Qui negat filium, &c.* Chriſtum, *Nec patrem habet.* Gloſſa, Propitiũ. & alia gloſſa, Nec filium, nec ipſum patrem habet placatum. vel, Nec patrem habet. Alia gloſſa, Nec filiũ, nec ipſum patrẽ, ſcilicet cognitione & confeſſione, Ioan. 14. Si cognouiſſetis me, & patrem meum vtique cognouiſſetis, & cætera. *Qui autem confitetur,* id eſt ſimul fatetur. Gloſſa, Corde, voce, opere. Roman. 10, Corde creditur ad iuſtitiam, & cætera. *Filium.* Gloſſa, Ieſum eſſe. *Et patrem habet,* Propitium. vel patrem habet in confeſſione & cognitione. Ioan. 14, Ego in patre, & pater in me eſt.

Vos quod audiſtis ab initio, in vobis permaneat: quia ſi in vobis permanſerit, quod ab initio audiſtis, & vos in filio, & patre manebitis. Et hæc eſt remiſſio quam ipſe pollicitus eſt nobis, vitam æternam.

G Hic monet permanere in doctrina apoſtolorum, ponẽs triplicem rationem: primo vtilitatem: ſecundo facilitatem, ibi, Hæc ſcripſi vobis. Tertio neceſſitatẽ, ibi, Et nunc filioli. In prima parte, primo ponit ammonitionem: ſecundo ammonitionis vtilitatẽ, ibi, Si in vobis. Tertio vtilitatis declarationem, ibi, Et hæc eſt promiſſio. Dicit ergo, Vos autem quod audiſtis, vt ſupra, quaſi dicat ita multi Antichriſti facti ſunt. *Sed vos* ſcilicet catholici, *Illud quod audiſtis* à me & alijs apoſtolis, *Ab initio,* ſcilicet conuerſionis veſtræ. *In vobis permaneat,* id eſt finaliter perſeueret quaſi dicat. Fides quã audiſtis à me ab initio conuerſionis veſtræ perſeueret, & quo ad memoriam & quo ad obſeruantiam, Interlin. Per obſeruationem memoriter teneatis. Et ideo debet manere, *Quia ſi in vobis permanſerit,* id eſt, perfecte manſerit, in cuius recordationem eatis per obſeruationem. *Quod ab initio audiſtis.* Verbum ſcilicet fidei Chriſti, ſcilicet veſtræ conuerſionis. *Et vos in filio & patre manebitis.* Gloſſa, hic per fidem, in futuro per ſpem. Ioan. 14, Si quis diligit me, &c. Ad eũ veniemus, H & manſionem apud eum faciemus. Et ſicut dicit Gloſſa, Filium præponit patri, quia nemo venit ad ad patrẽ, niſi per filium, Ioan. 14. *Et hæc,* ſcilicet manſio in patre & filio perpetua. *Eſt repromiſſio,* id eſt, iterata ꝓmiſſio, prius per prophetas: deinde per apoſtolos. *Quam ipſe,* ſcilicet Chriſtus, qui non mentitur. *Pollicitus eſt vobis vitam æternam,* hanc promiſit. Ioan. 6, Hæc eſt voluntas eius, qui miſit me patris, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, &c.

Hæc ſcripſi vobis de his, qui ſeducunt vos, & vos vnctionem quam accepiſtis ab eo, maneat in vobis. Et non neceſſe habetis vt aliquis doceat vos, ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus, & verũ eſt, & non eſt mẽdacium. Et ſicut docuit vos, manete in eo.

Hic oſtendit vtilitatem: primo ex ſcriptura: ſecundo ex gratia, ibi, Et vos vnctionem. Tertio ex ſcientia, ibi, Vt non neceſſe habetis. Dicit ergo, *Hæc* prædicta de Antichriſto

& eius

A &c eius membris, *ſcripſi vobis*, id eſt ad vtilitatem &c inſtructionem veſtram. *De his* ſcilicet hæreticis, *Qui ſeducunt vos*, id eſt, ſeorſum a veritate ducũt. Gloſſa, Vel peruerſis dogmatibus, vel per aliquas illecebras, vel per aduerſa ſeculi a vita æterna vos retrahunt. *Et vos vnctionem, quam accepiſtis ab eo maneat in vobis*. Et vnctio, inquam, maneat in vobis. Quam vnctionem, id eſt, ſpiritusſancti gratiã vos accepiſtis a deo. Ioan. primo, De plenitudine eius omnes nos accepimus. Gloſſa, Curate vt ſpiritusſancti gratiam, quam i baptiſmo conſecuti eſtis, integrã in corde, &c opere ſeruetis. Et notandum quòd iſta locutio eſt antifratica, ſicut &c illa Ioan. decimoquarto, Sermonem quem audiſtis non eſt meus. *Et neceſſe non habetis*, quaſi dicat. Et ſi vnctio manet, nõ neceſſe habetis quidquam vtile, quia gratia docet de neceſſarijs ad ſalutem, licet non de omnibus vtilibus. Vel non neceſſe habetis tantum vt prius. Glo. Docente interius ſpiritu, minus indigetis extrinſecus doceri. *Vt aliquis* homo doctor *Doceat vos*, ſed ita tenete ſupple, *ſicut vnctio eius*, id eſt, Chriſti. B Gloſſ. Spiritusſanctus cuius ſacramentum eſt in vnctione viſibili. vel vnctio charitatis, quæ diffuoditur in cordibus veſtris, per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt vobis, *Docet vos de omnibus*. Glo. Quæ tenenda ſint: quia nemo docenti tribuat, quod ex ore docentis intelligit. Niſi intus ſit, qui doceat, lingua doctoris in vacuum laborat. nec tamen doctor taceat, ſed quod poteſt agat. *Et verum eſt, & non eſt mendacium*. Gloſ. quòd prædico. vel melius, illud quod vnctio docet. vnde alia tranſlatio habet, Et vera eſt, &c non eſt mendax, ſcilicet vnctio. Verum per comparationem ad rem, &c non eſt mendacium, &c non eſt mendacium per comparationẽ ad docentem: vel verum in ſe, &c non eſt mendacium contrarij vlla permixtione. Ex hoc patet quòd fidei non ſubeſt falſum, quia ſpiritusſanctus, ſpiritus veritatis eſt, Ioan. decimoſexto. Et non docet niſi verum *Et ideo ſicut docuit vos*, ſcilicet vnctio. *Manete in eo*, ſcilicet Chriſto, hoc eſt, in verbis, vel doctrina eius. Ioan. decimoquinto, Manete in me, &c ego in vobis.

C *Et nunc filioli manete in eo, vt cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius. Si ſcitis quoniam iuſtus eſt, ſcitote quoniam & omnis qui facit iuſtitiam, ex ipſo natus eſt.*

Hic oſtendit neceſſitatem primam in futuro, quia aliter non vitabunt confuſionem ſecundam in preſenti: quia aliter non poſſunt habere iuſtificationem, ibi, Si ſcitis, quoniam iuſtus eſt. Dicit ergo, *Et nunc*, id eſt in præſenti, ſcilicet tempore gratiæ. *Filioli mei*, in quo notatur dilectio eius ad ipſos, &c ſubiectio eorum ad ipſum, *Manete in eo*, id eſt in Chriſto, hoc eſt, in verbis &c doctrina eius per fidem ſcilicet et charitatem finalem. Auguſtinus, Maneamus in verbis eius, ne confundamur cum venerit. Vel, *Manete in eo*. Gloſſa, Si quid boni habetis, illi totum attribuite, &c non vobis: mala vobis, &c diabolo imputate. *Vt cum apparuerit* ſcilicet in futuro iudicio. Gloſſa, Ad præmia bonorum, &c damnationem malorum. D *Habeamus fiduciam*, oos &c vos. *Et non confundamur*, Confuſione damnationis æternæ. Hiere. vigeſimo, Confundantur, quia non intellexerunt opprobrium ſempiternum. *Ab eo* Gloſſa, pro eo neglecto vel negato, *In aduentu eius* ad iudicium. *Si ſcitis*, quaſi dicat, manere debetis in eo, ſi enim ſcitis certitudine fidei. *Quoniam iuſtus eſt*. Gloſſa, Natura &c author totius iuſtitiæ. Pſalm. 10. Iuſtus dominus &c iuſtitias dilexit. *Scitote* Eadem certitudine fidei, *Quoniam & omnis, qui facit iuſtitiam*, id eſt opus iuſtitiæ, *Ex ipſo natus eſt*, id eſt, filius dei eſt, ſcilicet, per imitationem &c conformitatem. Vel ex ipſo natus eſt, id eſt ex ipſo habet quod facit, ſicut filius naturalis habet a patre naturali, quod eſt ſecundum naturam. Sic filius ſpiritualis habet a patre ſpirituali, ſcilicet deo, quod eſt ſecundum mores. Eſaię 26, Omnia opera noſtra tu es, &c cętera.

CAPIT. III.

Supernam accedentes ad fœlicitatem, & beatorum ſocietatem, mentis puritati ſtudeant, & charitati fraternę.

Videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij dei nominemur & ſumus. Propter hoc mũdus non nouit nos, quia non nouit eum.

Supra egit de materia diligendorum: hic agit de forma ſiue de modo diligendi primo deum: ſecundo proximum, ibi, Omnis qui non eſt iuſtus. In prima parte tangit modũ dilectionis noſtræ ad deum, ibi, Et omnis qui habet hanc ſpem. Modum dilectionis ad nos oſtendit: primo in pręſenti: ſecundo in futuro, ibi, Chariſsimi, nũc filij dei ſumus. Modum autem dilectionis noſtræ ad deum oſtendit: primo acquirendæ: ſecundo conſeruandę, ibi, Filioli, nemo vos ſeducat. Tertio manifeſtandæ, ibi, Omnis q natus eſt ex deo. B Acquirendæ quidem dupliciter: primo per ſanctificationem præteritorum peccatorum: ſecundo per cautelam futurorum, ibi, Omnis qui in eo manet. Sanctificationis: primo oſtendit exemplar: ſecundo materiam, ibi, Omnis qui facit peccatum. Tertio actorem, ibi, Et ſcitis quia ille. Dicit ergo *Videte*, id eſt diligenter attendite, *Qualem charitatem*. i. quanta &c qualia affectus, &c effectus charitatis. Gloſ. Quãtis &c qualibus donis oſtendit deus erga nos paternam charitatem. *Dedit* gratis vobis indignis, *Pater*, Tota trinitas, per proprietatem. Perſona patris per appropriationem, talem, ſcilicet, *Vt filij dei nominemur*, ſcilicet Chriſtiani a Chriſto. Et quia non ſufficit nomen ſine re, ideo ſubditur, *Et ſumus* ſcilicet filij dei. Ioan. 1. Dedit eis poteſtatem filios dei fieri, &c cæt. *Propter hoc* quia ſcilicet filij dei ſumus. *Mundus*, id eſt mundi amatores. *Non nouit nos*, ſcilicet notitia approbationis. *Quia non nouit eum* ſcilicet patrem notitia fidei, &c approbationis. Ioan. 1. Mundus eum nõ cognouit. Gloſſa, Quia filij dei dicimur, amatores mundi non nos diligunt, C non percipiunt noſtram dignitatem, non nos reuerentur, ſed affligunt.

Chariſsimi, nunc filij dei ſumus & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Et omnis qui habet hanc ſpem in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt. Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit. Et peccatum eſt iniquitas. Et ſcitis, quia ille apparuit, vt peccata tolleret, & peccatũ in eo non eſt. Omnis qui in eo manet, non peccat. Et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum.

Chariſsimi nunc filij dei, quaſi dicat, licet modo ſumus a mũdo deſpecti, tamen ò chariſsimi mihi chara dilectione coniuncti. Nunc, id eſt in præſenti cum modo ſumus deſpecti, vt dicit Gloſſa. *Filij dei ſumus* Per adoptionem gratiæ. Romano. 8. Qui ſpiritu dei aguntur, hi filij dei ſunt. *Et nondum* D *apparuit quid erimus*, ſcilicet per gloriã. Latet enim gloria modo, ſicut lucerna lateret in teſta, ſed confracta teſta apparebit. Iudic. 7. Confractis laguncculis apparuerunt lucernæ. Licet enim nunc per miracula, &c per virtutes appareat, quod ſumus filij dei, tamẽ quicquid eſt in pręſenti, ad reſpectum futuri, parum eſt, vt dicit Gloſſa. Ita eſt de gloria modo, ſicut de luce in manibus abſcondita, quæ apparet per rimas digitorum. *Scimus*, Certitudine fidei, quæ eſt certitudo de inuiſibilibus. *Quoniam cum apparuerit* In ſecundo aduentu, i. perfecte innotuerit omnibus: modo enim paucis fidelibus innoteſcit, ſed tũc in die iudicij oĩbus apparebit. ab omnibus cognoſcetur dominus iudicia faciens, vt dicit Pſal. Vñ Bernardus, Cognoſcetur dominus iudicia faciẽs, qui ignoratur iniurias patiens. *Similes ei erimus*. Gloſſa Bedæ, Secundum corpus, immortales &c impaſsibiles, ſicut ipſe filius, Tunc enim mortale hoc induet immortalitatem: &c corruptibile hoc incorruptionem. 1. Corin. 15. Iſta autem ſimilitudo non erit æqualitatis, ſed conformitatis: &c in corpore

per

per dotes corporis, & in anima per dotes animæ. Ad Philippē.3. Saluatorem expectamus, &c. Iſta autem ſimilitudo erit in tribus, ſcilicet in conformitate naturæ. Gene. primo, Creauit dominus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Item in conformitate gratiæ. Eſaiæ 45. Vocaui te ex nomine tuo, aſſimilaui te, & non cognouiſti me. Itē in conformitate gloriæ, ſicut hic, *Quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Gloſſa, In ipſa deitatis ſubſtantia contemplabimur eū, quòd in hac vita nulli conceditur. Matthæi 5, Beati mundo corde, quoniam ipſi deū videbunt. Interlin. Sola viſio beatificat. Ioan. 17. Hæc eſt vita æterna, &c. Sed videtur quòd magis dilectio, quia dicit Auguſtinus ī Solilo. Charitas eſt quæ beatè perfrui deſiderat, ſed beatitudo conſiſtit in fruitione, ergo in dilectione, &c. Reſponſio, Gloſſa loquitur nō de viſione ſimplicis notitiæ, ſed experientiæ, quæ eſt intellectus practici, et hoc non excludit dilectionem. Sed adhuc quæritur, quare magis dicitur de viſione, quod beatificat. Reſpōſio, Viſio potius dicitur beatificare, & eſſe tota merces, q̄ dilectio, quia viſio habet omne illud, in quo conſiſtit F beatitudo. Habet enim ſibi annexam dilectionem, in his vero conſiſtit fruitio, dilectio vero non habet neceſſario ſibi annexam viſionem, immo poteſt eſſe indifferenter cauſa rei tam abſentis, q̄ præſentis. *Et omnis.* Gloſſa, Quia ad dei ſimilitudinem peruenitur, ideo *Omnis qui habet hanc ſpem in eo,* ſcilicet adipiſcēdæ viſionis diuinę, & beatitudinis, *ſanctificat ſe.* Gloſſa, Piè viuendo, deſideria ſecularia abnegando. ad Tit. 2, Vt abnegantes impietatem, & ſecularia deſideria, &c. Sanctificationem attribuit homini per cooperationem liberi arbitrij. 2. Timo. 2. Si quis ſe emundauerit ab iſtis, erit vas ſanctificatum, & vtile domino. *Sicut & ille.* Similitudo iſta eſt remota, nō propinqua imitando, nō attingendo. *Sanctus eſt.* Leuit. 2. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum, dicit dominus deus veſter. & Ioā. 17. Ego pro eis ſanctificabo meipſum, vt ipſi ſancti ſint in veritate. Tangit autem hic duo, quæ requiruntur ad noſtram ſanctificationem. Primum eſt diuinum adiutorium. Secundum eſt arbitrij libertas, deus enim ſanctificat nos per gratiam: Nos G vero diſponimus nos ad ſanctificationem, per liberum arbitrium. Primum notatur, cum dicitur, Qui habet ſpem in eo, ſecundum cum dicitur, Sāctificat ſe. alia litera habet, caſtificat, quam legit Auguſt. dicens, Sic omnis, q caſtus eſt.

Notandum φ homo caſtificat ſe, & deus, & gratia, homo diſponendo, deus efficiendo, & gratia informando. *Omnis, &c.* Gloſſa, qui habet ſpem ſanctificat, ſed econtrario. *Omnis qui facit peccatum* ſcilicet mortale. illud enim ſimpliciter dicitur peccatum, a quo denominatur peccator. *Et iniquitatem facit,* Quia contra dei iuſtitiam, & iniquitatem facit. *Et peccatum eſt iniquitas.* Gloſſa, Iniqtas eſt, quod eſt contra legem, vel ſine lege peccatum, ergo eſt iniquitas, quia quanquam peccemus, cōtra legem dei facimus. vnde Auguſtinus, Peccatum eſt dictum, vel factum, vel concupitū contra legem dei. Item ſecundum Auguſtinum, Virtus eſt æqualitas animæ, vndique rationi conſentiens, ſed omnis peccans mortaliter, priuat ſe virtute, ergo æqualitate inducit inæqualitatē. & ideo dicit Auguſtinus in gloſſa, Nemo H dicat, Ego peccator ſum, ſed nō ſum iniquus. Omnis enim, qui facit peccatum, & ioiquitatem facit, & peccatū eſt iniquitas. Daniel. 3. Peccauimus, iniquitatem fecimus. *Et ſcitis* id eſt, ſcire debetis. *Quoniam ille* ſcilicet Chriſtus, q eſt ſanctus ſanctorum, *Apparuit.* Gloſſa, In primo aduētu. *In hoc* id eſt, propter hoc, *Vt peccata tolleret,* id eſt auferret. Ioan. 1, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Gloſſa, Tollit dimittendo peccata adiuuando ne fiant, ducendo ad vitam, vbi omnino fieri non poſſunt. propter hoc dicitur ter, Ecce agnus dei, & bis miſerere nobis, quaſi dicat eccleſia, miſerere dimittendo peccata, miſerere adiuuando, ne fiant futura. Tertio dicitur, dona nobis pacem, ducendo ad vitā, vbi omnino nō fient. Vel dicitur ter Agnus dei, propter tres partes corporis Chriſti myſtici. Quidam enim in miſeria vitæ pręſentis in mundo, alij in purgatorio, alij in coelo. bis ergo dicitur miſerere nobis propter illos, qui ſunt in mundo, & in purgatorio: ſed dona nobis pacem, propter illos,

Ioiquitas quid.

Cur ter, agnus ī miſſa legitur.

E qui ſunt in coelo. Ideò & tripliciter terminatur in miſſa. Nā in die operis dicitur, Benedicamus domino, quia laborantes debent gratias reddere deo. Requieſcāt in pace, propter illos qui ſunt in purgatorio. Ite miſſa eſt, propter illos, qui ſunt in cęlo. *Et peccatum in eo non eſt* Nec originale, nec actuale: mortale, vel veniale. 1. Pet. 2. Qui peccatum nō fecit, &c. Et ratio huius, talis eſt, ille in quo nō eſt peccatum, auferre poteſt peccatum: ſed in Chriſto non erat peccatum, ergo potuit auferre peccatum. *Omnis qui in eo.* Et verè iſte eſt immunis ab omni peccato, quia & illi qui adhęrent ei, vitant peccata. *Omnis enim* Fidelis Chriſtianus. *Qui in eo manet.* i. qui Chriſto vnitur per charitatem. *Non peccat.* Ex hoc videtur, quòd omnis iuſtus ī ipſo maneat, & quòd nullus iuſtus peccet: quod eſt contrarium his, quæ dicta ſunt ſupra, videlicet, Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c. Reſponſio, Quod hic dicitur, intelligendum eſt per ſe, ſcilicet cū reduplicatione, ſic, Omnis qui in eo manet non peccat. Gloſſa, Inquantum in eo manet, nec peccat venialiter, F nec mortaliter. Vel ſic, Omnis qui in eo manet non peccat, quandiu ſcilicet in eo manet, non peccat mortaliter, quia dum manemus in Chriſto, nec peccamus venialiter. Vel ſic, Omnis qui manet in eo, ſcilicet numero & merito, ſacramentorum perceptione, vel charitatis communione, fide formata vel informi, non peccat peccato, ſcilicet infidelitatis, quod dicitur peccatum per antonomaſiam, & excellētiam. Ioan. 16. Cum venerit paracletus, ille arguet mūdum de peccato, ſcilicet infidelitatis. *Et omnis qui peccat* peccato mortali, vel qui peccat, id eſt, finaliter ī peccato permanet. *Non vidit eum* Pro tempore quo peccauit, aut in peccato māſit, non vidit. Gloſſa, In fide ſecundum humanitatem. *Nec cognouit eum.* Glo. guſtando ſuauitatē in deitate. Nam ſi guſtaſſet, quàm ſuauis eſt dominus, nunquam peccando ab eius gloria ſe ſepararet. vnde tangit duo, ſcilicet videre, & cognoſcere per guſtum, quæ remouentur per peccatum. Peccatum enim tollit viſionem gratuitam ſummæ veritatis, & guſtum diuinæ ſuauitatis.

G *Filioli, nemo vos ſeducat. Qui facit iuſtitiā, iuſtus eſt, ſicut & ille iuſtus eſt. Qui facit peccatum, ex diabolo eſt, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius dei, vt diſſoluat opera diaboli.*

Hic oſtendit modum noſtræ dilectionis ad deum conſeruandæ. Primò faciendo opera, quæ deus diligit. Secūdo vitando opera, quæ deus odit, ibi, Qui facit peccatum. Dicit ergo, *Filioli mei, nemo vos ſeducat,* id eſt, ſeorſum a via veritatis ducat, dicendo quòd dum peccat aliquis, poteſt manere in deo. *Qui facit iuſtitiam.* Gloſſa, Qui habet actum iuſtitiæ, & intentionem. *Iuſtus eſt,* Secūdum quòd iuſtus dicitur ab exercitio bonorum operum. Non ſolum ab habitu iuſtitiæ, ſecundum quod dicit Ambro. Eſt bonus, q non eſt iuſtus, & Ro. 5. Vix enim pro iuſto quis moritur. *Sicut & ille iuſtus eſt,* id eſt, ab eadē radice procedit iuſtitia in Chriſto principaliter, in iſto ſecundario. In Chriſto naturaliter. In iſto per adoptionem. Nec ly, ſicut, dicit ibi ſimilitudinē H æqualitatis, ſed eiuſdem imitationis, ſeu comitationis, ſicut exempli ad exemplar. Sed obijcitur de hoc quod dicit, Qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt, immo potius ecōtrario, Qui iuſtus eſt, facit iuſtitiam. Quia enim boni ſumus, bonū facimus. Reſponſio, In via eſſendi ſequitur, Qui iuſtus eſt, iuſtitiam facit. In via cognoſcendi ſequitur, Qui facit iuſtitiā, iuſtus eſt. i. iuſtus oſtenditur. Et ſic loquitur hic. Vel poteſt dici, φ iuſtitia dicitur ibi, non iuſtitiæ infuſio, ſed magis iuſtitię exercitatio. vnde qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt, verum eſt magis, quia magis exercetur in bonis operibus, ſicut Abraham dictus eſt iuſtificari, ex operibus, Iacob. 2. *Qui facit peccatum,* Ita ſicut qui facit iuſtitiam manet in deo, & illi adhæret, ſed econtrario, Qui facit peccatum, ſcilicet mortale, quod ſimpliciter peccatum eſt. *Ex diabolo eſt.* Gloſſa, Non carnis originem ducendo, ſicut Manicheus voluit de cunctis hominibus, ſed imitationem & ſuggeſtionem peccandi ab illo ſumendo. vnde Ioan. 8. Vos ex patre diabolo eſtis. *Quoniam ab initio diabolus peccat.* vnde prior peccauit,

Miſſa ... citer ... natur.

Diabol... ab ... peccati ... comm... peccat.

& eſt

& eſt author peccati, & homo per ipſum peccans. Ab initio enim per ſuperbiam quo ad ſe peccat. Aſsiduè per inuidiam quo ad hominē. Et his duobus modis diabolus, diabolus eſt, vt dicit Auguſtinus. Dicitur autem peccaſſe ab initio ſuæ creationis, vt dicit Gloſſa, Incipiēs peccare peccauit continue vſque in præſens. Et intelligendum eſt ab initio excluſiue, id eſt, poſt initium: Non incluſiuè, id eſt in ipſo initio. Non enim potuit peccare in principio ſuę creationis. Simile Ioan. 8. Ille homicida erat ab initio. Sed obijcitur contra hoc quod dicit Gloſſa, quòd continuè peccat. Cum enim in eo ſit natura bona, videtur quòd aliquando poſsit moueri motu naturali, & tunc non peccabit. Reſpōſio, Quidam dicunt, quòd nō dicitur ſemper peccare, quia quolibet tempore: ſed quia non interuenit motus contrarius, quia non ceſſat eſſe malus, cum ſit cōfirmatus in malitia ſua. Sicut ergo ille, qui non ceſſat eſſe bonus, dicitū ſemper orare, ſic diabolus ſemper peccare. Alij dicunt quòd ad literam continuè peccat. ſicut enim dicit Bernardus, Sicut non dormitabit, neque dormiet, qui cuſtodit Iſrael: Sic nō dormitabit neque dormiet, qui impugnat Iſrael. Vnde licet exeat in actum naturalem, quia motum illum quem natura inchoat, volūtas deformat. Diligit enim deum naturaliter, vt conſeruatorem, ſed volūtas eius motum illum refert ad propriam vtilitatē. Sicut auarus naturaliter appetit beatitudinem: ſed tanta eſt peruerſitas iudicij eius, vt nō dicat beatitudinem eſſe, niſi in diuitijs. Et ita nūquam exit in appetitum beatitudinis inquantū huiuſmodi, niſi prout in diuitijs. Et ita appetendo illam beatitudinem peccat, quia illum motum quem natura inchoat, voluntas deformat. Vel dicitur continuè peccare, quia ipſe fuit principiū peccati hominis ab initio conditionis hominis. ideo cum homines non ceſſant peccare, nec ipſe ceſſat peccare. *In hoc apparuit,* quaſi dicat, Qui facit peccatum, ex diabolo eſt. Propter hoc filius dei venit in mundum, vt hominem liberaret. Vnde in hoc, ſcilicet *Propter hoc apparuit* per carnem, qui ſcilicet erat inuiſibilis ſecundum deitatem. *Filius Dei,* id eſt, Chriſtus, *vt diſſoluat opera diaboli,* Illam natiuitatem quam a diabolo contraximus. Hæc eſt mala natiuitas de qua Iob 3, Pereat dies in qua natus ſum, & cætera. Adam enim vt ait Gloſſa, peccando, diabolo natos tales genuit, qualis ipſe fuit.

Nota.

Omnis qui natus eſt ex deo, peccatum non facit: quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare: quoniam ex deo natus eſt. In hoc manifeſti ſunt filij Dei, & filii diaboli.

Hic oſtendit modum manifeſtæ dilectionis: & primo oſtendit quod eſt proprium filiorum dei: ſecūdo per quod diſcernuntur a filijs diaboli, ibi, In hoc manifeſti ſunt. Ita Chriſtus ſoluit opera diaboli, quia *Omnis qui natus eſt ex deo,* ſcilicet in baptiſmo, vt dicit Interlin. Et loquitur de natiuitate regenerationis, non generationis. de qua Ioan. 3, Niſi quis renatus fuerit, & cætera. *Ex deo* effectiuè, & exemplariter, ſicut imago ſpeculi a ſpecie faciei, non materialiter vel ſubſtantialiter. *Peccatum non facit,* ſcilicet mortale, quod eſt contrarium generationi ſpirituali. Et intelligendum eſt cum reduplicatione, inquātum ſcilicet ex deo natus eſt. Vel intelligendum eſt coniunctim, quandiu natus, id eſt, natiuitatis gratiam cuſtodit. Peccatum, inquam, nō facit, ſcilicet mortale. Vel loquitur de eo qui natus eſt ex deo, non ſolum per præſentem iuſtitiam, ſed & per prędeſtinationem ęternam. Et talis peccatum non facit finaliter, quia tale peccatum repugnat prædeſtinationi, *Quoniam ſemen ipſius,* ſcilicet gratiæ iuſtificantis, quod vel multipliciter per cooperationem liberi arbitrij infunditur. Eſaię primo, Niſi dominus reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus. Vel ſemen, id eſt verbum dei per quod genitus eſt. Iacob. 1. Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis. Lucæ octauo, Semen eſt verbum dei. *In eo manet,* Per intemeratam fidem & charitatem. Dicitur autem manere, quandiu firmiter radicatur in corde, non ſolum in intelle-

A ctu, ſed etiam in affectu. Ipſum autem verbum conſeruat eum a peccatis. vnde ſequitur, *Et non poteſt peccare,* quaſi dicat, Non ſolum non peccat, ſed non poteſt peccare. Gloſſa, quandiu verbum retinet. Et intelligitur de potentia diſpoſita & propinqua, non remota. Poteſt enim potentia naturæ: ſed non poteſt potentia habitus gratiæ: ſicut diceretur, quòd bonus ſcriptor non poteſt malè ſcribere, *Quoniam ex deo natus eſt,* id eſt filius dei per adoptionem gratiæ, non per nomen naturæ. Gloſſa, Ex quo peccatum non eſt. *In hoc manifeſti ſunt,* id eſt manifeſtè diſtincti ſunt, *Filii Dei, & filii diaboli,* quia illi peccant, iſti non. Matthæi 7, A fructibus eorum cognoſcetis eos. Conueniunt autem in natura, ſed actu ſunt contrarij.

Omnis qui non eſt iuſtus, non eſt ex deo, & qui non diligit fratrem ſuum. Quoniam hæc eſt annunciatio, quam audiſtis ab initio, vt diligatis alterutrum. Non ſicut Cain, qui ex maligno erat: & occidit fratrem ſuum. Et propter
B *quid occidit eum? Quoniā opera eius maligna erant: fratris autem eius iuſta.*

Hic agit de modo diligendi proximum, monens diligere primo fideliter: ſecundo firmiter, ibi, Nolite mirari fratres. Tertio efficaciter, ibi, In hoc cognouimus. Quarto veraciter, ibi, Filioli mei. Tunc enim vera eſt dilectio & perfecta quando eſt fidelis ſine formidine, quando eſt firma ſine interruptione, efficax in operatione, recta in intentione. In prima parte primo perſuadet fraternam dilectionē. Secundo diſſuadet dilectionis fraudem, ibi, Nō ſicut Cain qui ex maligno erat. Dicit ergo, *Omnis,* in hoc, inquam, manifeſti ſunt filij Dei, & filij diaboli. Et verè, quia *Omnis qui non eſt iuſtus,* quo ad deum iuſtitia generali, non ſpeciali. Gloſſa, Reſpondens deo quod debet. *Non eſt ex deo,* per generationem ſpiritualē: minus dicit, & plus ſignificat, quia eſt ex diabolo. Supra primo. Qui facit peccatum, ex diabolo eſt. *Et qui non diligit fratrem ſuum,* quo ad proximum, ſci-
C licet, non ex deo eſt: quia dicit Gloſſa, Verus filius legē patris non poteſt dimittere. Lex patris eſt, inuicem diligere. Et ſecundum quòd dicit alia Gloſſa, Dilectio eſt certum ſignum, quo diſtinguntur filij Dei, & filij diaboli. Alia ſunt communia bonis & malis, in hoc fonte, non communicat alienus. Quicquid habeas, hoc ſolum non habeas, nihil tibi prodeſt: alia non habeas, hoc habe, omnia impleſti legis præcepta, quia plenitudo legis charitas, Romano. 13. Auguſtinus, Dilectio ſola diſcernit inter filios Dei, & filios perditionis ſiue diaboli. Signent ſe omnes ſigno crucis Chriſti, reſpondeant oēs, amen: cantent oēs, haleluia: baptizentur oēs intrent oēs eccleſias: faciant omnes baſilicarum parietes: non diſcernuntur filij Dei, a filijs diaboli, niſi charitate: Qui habent charitatem, nati ſunt ex deo. *Quoniam hæc eſt annunciatio, & cætera.* Et vere eſt habenda dilectio. Quoniam hæc eſt annunciatio, paſsiua de proximo diligendo, mandatum vobis annunciatum. *Quam audiſtis,* nobis prædicantibus *Ab initio* veſtræ conuerſionis, vel noſtræ prędicatio-
D nis: quia enim dilectio, principium eſt omnis meriti: ideo ab initio prædicanda fuit, *Vt diligatis alterutrum,* id eſt, vnus alterum, et econuerſo. Ioā. 15, Hoc eſt pręceptū meum, &c. *Non ſicut Cain,* id eſt, non exiſtentes ſicut Cain exterius ſe diligere ſimulans, intus odium ſeruans. Cain prius reprobus, de quo Geneſis 4. *Qui ex maligno,* id eſt diabolo, qui dicitur malignus antonomaticè. Pſalmiſta, Non habitabit iuxta te malignus. Ex maligno ergo fuit per imitationē inuidiæ: Sap. 2. Inuidia diaboli, mors intrauit in hunc mundū, &c. Diabolus enim amiſſa fœlicitate, inuidit homini habituro fœlicitatem quam amiſerat. Et ideo tentauit eum, & occidit, & ſic Cain. Vnde ſequitur, *Qui occidit fratrem ſuum,* qui, ſcilicet Cain occidit fratrem ſuum innocētem, ſcilicet ſicut diabolus hominem primum. *Et propter quid occidit eum,* Nunquid ob culpam eius, vel ob aliquam cauſam iuſtam? Et reſpondet, *Quoniam opera eius maligna erant.* Gloſſa, Vide vnde proceſsit homicidium, ſcilicet ex inuidia. *Opera eius maligna erant.* Gloſſa, Quia inuidebat fratri. *Fratris autem eius iuſta.*

Gloſſa, per charitatem. Vnde licet vtriuſque oblatio, ſcilicet Caia de fructibus terræ, & Abel de fœtibus ouium fuerit bona ex genere operis, iuſtum enim erat vtrũque offerre creatori: oblatio tamen Cain ex malitia offerentis fuit deformata, quia obtulit cum inuidia, Abel vero cum charitate. Vnde Gloſſa, Opera Cain mala non dicit, niſi per inuidiam & odium fratris: Opera Abel iuſta non dicit, niſi per charitatem. Hinc diſcernuntur homines. nemo attẽdat linguas, ſed facta eorum. Ideo dicitur Geñ. 4. Reſpexit dominus ad Abel & ad munera eius.

Nolite mirari fratres, ſi odit vos mundus, Nos ſcimus quoniam tranſlati ſumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Et ſcitis quoniã omnis homicida, non habet vitam æternam manentem in ſe.

Hic eſt ſecundus modus diligẽdi, ſcilicet firmiter quem perſuadet duplici ratione. Primo per bonum ſic diligentium. Secundo per malum non diligentium, ibi, Qui nõ diligit, manet in morte. In primo tangit culpam: in ſecundo pœnam, ibi, Et ſciris quoniam omnis, & cætera. ergo *Nolite mirari*. Gloſſa, Dilectionem habete, non propter mundi odium, vel perſecutiones dilectionem dimittite. Nolite, inquam, mirari, *Fratres*, quaſi inſolitũ. Ioan. decimoquinto, Nolite mirari, ſi odit vos mundus, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. *Si odit vos mundus.* Gloſſa, Mundi amatores. Et alia gloſſa, Non mirum ſi amator mundi fratrẽ odit ſeparatum ab amore mundi. Et certè non eſt mirandum. Tria enim ſolent mirari homines, ſcilicet magnum, nouũ, & rarum: ꝙ autem mundus, id eſt mundi amatores odiant ſanctos, non eſt magnum. Non enim medicus reputat magnum, ſi phreneticus quem ipſe ligat, mordet ipſum: excuſat enim eum propter phreneſim ſuam. Vnde ſuper illud Geneſis 4, Conſurrexit Cain aduerſus Abel. Gloſſ. dicit cõtra medicum. Item non eſt nouum. A principio enim mũdi fuit iſtud iurgium inter bonos & malos: vt inter Cain & Abel: inter Iſaac & Iſmael: inter Iacob & Eſau. Item nõ eſt rarum, immo valde conſuetum, ſcilicet quòd mali odiunt bonos. Et certe non deberent eos odire, ſed potius diligere, quia *Nos* fideles *Scimus* certitudine fidei *Quoniam tranſlati ſumus* virtute, ſcilicet diuina. Non dicit, trãſimus, quaſi virtute noſtra. Homo enim eſt ſpiritus vadens & non rediẽs. Nõ enim mortuus poteſt ſuſcitare ſeipſum, ſiue corpus, ſpiritum: hæc eſt miraculoſa tralatio *De morte* culpæ *Ad vitam* gratiæ. Ad Coloſſen. 1, Eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & trãſtulit nos in regnum filij dilectionis ſuę, &c. *Quoniam diligimus fratres*, id eſt ꝑ hoc, quòd diligimus fratres. Charitas enim eſt vita, quia vt ait Gloſſa, Vita carnis, anima: vita animæ, deus: charitas vero coniungit animã deo. Auguſtinus, Humilitas nos deo ſubijcit, puritas iungit, charitas vnit. *Qui non diligit* fratrem, ſcilicet, *Manet in morte*. Interlin. Non tantum venturus eſt in æternam mortem, ſed iam nunc eſt. Quod intelligendum eſt debito eſſendi, hoc eſt debitorem mortis æternæ. Et dicit, Manet, id eſt manſionem habet: quia inde per ſe exire non poteſt. Ideo dicitur in Pſalm. 33. Mors peccatorum peſſima. Et ſicut dicit Gloſſ. diligere debetis: quia *Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt.* Nam primo occidit animam ſuam: deinde animam proximi quantum in ſe eſt, quia prouocat ipſum ad odiũ mutuum. Gloſſa, Omnis qui vel ferro percutit, vel odio inſequitur, homicida eſt. Vel alia gloſſ. Qui ex odio inſequitur fratrem, prouocat ad iram & diſcordiam: & ſic quantum in ſe eſt, occidit eum in anima. Et notandum, quòd aliquis eſt homicida multipliciter: primo prouocatiuè, vt qui habet odio fratrem ſuum. Prouer. decimo, Odium ſuſcitat rixas. Item opere, vt Exod. vigeſimo, Non occides. Item conſenſu, Romano. primo, Non ſolum qui faciunt ea, & cætera. Item ſubtractione rei debitæ, Eccleſiaſt. 34, Panis egentium, vita pauperum: qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt. *Et ſcitis* certitudine fidei, *Quoniam omnis homicida.* Omnis dicit, quia plura ſunt homicidiorum ge-

E nera, ſcilicet corporis per odium, oris per conſilium vel mandatum, operis per gladium, omiſsionis per ſubtractũ adiutorium. *Non habet vitam æternam in ſeipſo manentem* quia non habet charitatem, ideo nec deum, qui eſt vita æterna. In ſe manentem, hoc dicitur ad differentiam vitæ naturalis, quæ eſt vita tranſiens. Deus autem eſt vita manens in ſeipſo, et in nobis per gratiã. Licet enim ſit in nobis per eſſentiam, præſentiam, & potentiam: non tamen dicitur manere niſi per gratiã. Ioan. decimoquarto, Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.

In hoc cognouimus charitatem dei: quoniam ille animã ſuam pro nobis poſuit: & nos debemus pro fratribus animas noſtras ponere. Qui habuerit ſubſtãtiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomodo charitas dei manet in eo?

Hic monet diligere efficaciter, tangens duplicem effe-
F ctum. Primo in impendendo ſeipſum. Secundo in impendendo ſua, ibi, Qui habuerit ſubſtantiam, & cætera. Continuè ita debemus firmiter diligere fratres, vt propter odiũ mundi deſiſtamus, vt patet exemplo domini, *Quoniam in hoc*, ſcilicet effectu *Cognouimus*, tanquam in ſigno certiſſimo. Ioan. decimotertio, Maiorem hac dilectionem nemo habet, & cęt. *Charitatem dei*, ſcilicet Chriſti erga nos, *Quoniam ille pro nobis* indignis, ſcilicet pro ſalute noſtra ſpirituali *Animam ſuam*, id eſt, vitam ſuam corporalem *Poſuit*, id eſt, morti expoſuit. Ioan. decimo, Animam meam pono pro ouibus meis. *Et nos* exẽplo eius, primo Pet. ſecundo, Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. *Debemus* prælati debito pręcepti quia bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. Alij debito conſilij *Pro fratribus ſuis* ſaluãdis *Animas ponere*, id eſt vitam corporalem. ſecundo Machab. viii. Præcepit autem Iudas, qui per omnia corpore & anima mori pro ciuibus paratus erat. Sed obijcitur contra hoc, Si nos debemus pro
G fratribus animas ponere, cum hoc ſit perfectionis, videtur quòd omnes tenenẽ ad opera perfectionis. Reſponſio, Quidam dicunt quòd hoc tantum dictum eſt prælatis. Alij dicunt quòd ad hoc tenentur omnes in caſu, vel quando poteſt liberari a peccato per te, & non aliter, ſi hoc dictet tibi conſcientia probabiliter. Vel ſi probabiliter tibi ſit perſuaſum, exponere debes vitam tuam corporalem, pro vita ſpirituali fratris. Plus enim ſecundum ordinem charitatis tenetur homo diligere animam fratris, quàm corpus ſuum: licet ad hoc teneantur omnes, tamen differenter. Prælati, n. tenentur ex officio. Ioan. decimo, Bonus paſtor animam ſuam ponit, & cætera. Tenentur autẽ & in caſu in quo non tenentur alij. Vt quando imminet periculum toti gregi, periculum inquam fidei, vel morum. Vnde dominus cõqueritur de non opponentibus ſe. Ezech. 13. Non aſcendiſtis ex aduerſo, neque oppoſuiſtis vos murum pro domo Iſrael. Prælati vero tenentur pro fratribus animas ponere ex cõmiſſo, ſcilicet ex perfectione charitatis quam habent, aut
H habere debent, quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur. De imperfectis vero poteſt eſſe dubium, quomodo tenentur, maxime ſecundum illam opinionem quæ dicit, quòd minima charitate non poſſumus reſiſtere quantęcũque tentationi. Reſponſio, Secundum iſtam opinionem non tenentur primo, ſed ſecundario. Tenentur enim facere quod in ſe eſt, orando, confitendo peccata, vt poſsint dare animas pro fratribus. Et ſi ſic faciunt, deus facit quod in ſe eſt, id eſt gratiam augmentat, vt poſsint dare animas. Et tunc primo & principaliter tenebuntur. Secundum vero aliam opinionem quæ dicit, quantulacunque charitate poſſumus reſiſtere, quantęcunque tentationi, vtrique tenentur ex commiſſo, ſed differenter. Nam perfectus, qui habet perfectam charitatem in qua non eſt timor pœnæ, tenetur eſſe promptus ad hoc, & de facili hoc facere, quia perfecta charitas de facili reſiſtit quantæcunque tentationi. Imperfectus vero, & ſi ad hoc tenetur, non tamen tenetur ita eſſe promptus. Nam quod facit perfecta charitas

de

de facili, imperfecta de difficili. Videtur autem ſecurius dicendum, q̃ ſoli habentes perfectam charitatem tenentur. Et hoc videtur velle Auguſtinus, Perfecta enim charitas eſt, vt paratus ſis mori pro fratribus. Et alibi, Si quis tãtam habuerit charitatem, vt paratus ſit pro fratribus mori, perfecta eſt in illo charitas. Et hoc inſinuat in litera, quia ſuadet ponendam animam pro fratribus, exemplo Chriſti. *Qui habuerit.* Gloſſa Bedæ, Si vel ex temporis opportunitate, vel ex humana infirmitate non contigerit animas ponere, debemus ſaltẽ res noſtras pro fratribus tribuere. Et hoc eſt nutrimentum charitatis, Qui didicit rem ſuam dare, cũ poterit ſeipſum deponere. Sed ſi quis habuerit, ex hoc intelligitur ſuperfluum, quia dicit non qui habet, ſed qui habuerit, id eſt iandiu poſſederit. Quilibet autem tenetur ad erogationem ſuperflui. *Subſtantiam huius mundi*, id eſt, bona temporalia ad ſuſtentationem vitæ præſentis pertinentia. Vnde dicitur ſubſtantia, a ſuſtentando, vel ſubſtando, quia debent ſubſtare & non dominari hominibus, quia debent diligi ad ſuſtentationem, non ad ſuperfluitatem. Dicit autẽ **B** *Mundi huius*, quia in mundo altero non erunt neceſſaria hęc, eo quòd corpus erit ſpirituale, quod nũc eſt materiale, primo. Corinth. 15. *Et viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere*, id eſt, indigentiam in neceſſarijs. Dicitur enim neceſſarium, eo q̃ neceſſe ceſſare facit. *Et clauſerit viſcera ſua ab eo*, id eſt, affectũ interiorem non compatiendo & ſubueniẽdo, *Quomodo charitas dei*, quæ ſcilicet a Deo infunditur. Et quia Deus diligitur, *Manet in eo*, quaſi dicat, nullo modo. Non enim poteſt deus diligi ſine proximo, nec econuerſo. Charitas enim benigna eſt, id eſt larga egenis, vt habetur. 1. Corinthiorũ. 13. Eſaiæ 58, Cum effuderis animam tuam eſurienti per compaſsionem, & animam afflictam repleueris bonis, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies, i. annihilabuntur peccata tua, quæ ſunt ſicut tenebræ.

Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, ſed opere & veritate. In hoc cognoſcimus quoniam ex veritate ſumus: et in cõſpectu eius ſuadebimus corda noſtra. **C** *Quoniam ſi reprehenderit nos cor noſtrum: maior eſt deus corde noſtro, & nouit omnia. Chariſsimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos: fiduciã habemus ad deum: & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cuſtodimus: & ea quæ ſunt placita coram eo facimus.*

Hic monet diligere veraciter multiplici ratione. Prima eſt imitatio dei. Secunda, exauditio a Deo, ibi, Chariſsimi ſi cor noſtrum nos reprehenderit, & cætera. Tertia, mandatum dei, ibi, Et hoc eſt mandatum eius. Quarta, manſio dei, ibi, Et ſeruat mandata eius, & cętera. Dicit ergo *Filioli*. Gloſſa, Quia ergo non eſt perfecta charitas in eo, qui non ponit animam ſuam pro fratribus, vel ſaltem non dat ſubſtantiam, vt perfectam charitatẽ habeat. *O filioli mei*, quos ſcilicet ego per euangelium genui, vt filioli, quia de nouo conuerſi. Et ideo quia adhuc in fide tenelli. *Non diligamus verbo*, ſcilicet tantum. Verbo tantum diligit, qui tantum pro- **D** mittit, & non ſoluit. Multi enim oſtendunt verbo amorem, ſed opere nihil. Prouerbiorum 14. Vbi verba ſunt plura, ibi frequenter egeſtas. *Neque lingua*, multiplici ratione: Aliqui enim ſimplici affectione: alij repetitis ſermonibus affectũ ſuum nolunt oſtendere, ſed opere, id eſt exhibitione beneficij. *Et veritate* purę intentionis. Gloſſa, Vt ſimplici intentione beneficia præſtemus, non propter iactantiam, nec propter aliquod temporale commodum, ſed reſpectu ſolius dei. *In hoc*. Gloſſa, Cum opera charitatis facimus in veritate. *Cognoſcimus* cognitione probabilis coniecturæ, nõ ſcientiæ. *Quoniam ex veritate ſumus*, per imitationem ſcilicet. Gloſſa, Ex deo qui veritas eſt, cũ in eius profeſsionem pro modo noſtro imitamur. *Et in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra*, eſſe ſcilicet, quia deus intuetur cor. primo Regum 16, Gloſſa, Tales cogitationes habere corda noſtra ſuademus, qui diuinis ſint digni conſpectibus. Pſalm. 16. Ego autem in iuſtitia apparebo conſpectui tuo, & cætera. Et dicit, ſua- **A** demus, quia cogi nõ poteſt. Seneca, Generoſus eſt animus hominis, & facilius ducitur, quàm trahatur. Gloſſa, Et hoc magnum eſt per dilectionem. Nam magnum eſt quod per dilectionem ita mundas habemus cogitationes, quòd deo eas volumus oſtendere. *Quoniam ſi reprehenderit nos cor noſtrum.* Gloſſa, Si conſcientia noſtra nos intus accuſaret, & vellet latere deum, non poſſet, quia *Maior eſt deus corde noſtro*. quaſi dicat, Melius ſciet deus, quàm nos: & ei erit manifeſtius, quàm nobis. Ad Hebr. quarto, Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, ad quem nobis ſermo. Vnde ſubdit, *Et nouit omnia.* Vel ſic, vt notetur ſpes veniæ obtinẽdæ ſuper his quorum eſt remorſus conſcientiæ. Bene in conſpectu eius ſuademus, quoniam ſi, id eſt quamuis, cor noſtrum, id eſt cõſcientia reprehenderit nos de aliqua culpa, ſcilicet veniali, non propter hoc mercedẽ amittimus: quia maior eſt deus corde, & cætera. Valens hoc mundare ab huiuſmodi remorſu & remurmuratione. Et notandũ, quòd deus maior eſt corde noſtro, & nihil præter deum maius eſt corde **B** humano. Et ideo ſecũdum Auguſtinum, Animam dei capacẽ nihil minus deo replere poteſt. *Chariſsimi ſi cor noſtrum*, id eſt, conſcientia *Non reprehenderit nos*. de aliquo mortali. Gloſſa, Si recti ſumus, puram fratrum dilectionem habemus. Vel non reprehenderit nos, in oratione, cum dicemus, Dimitte nobis debita noſtra, & cætera. *Fiduciam habemus ad deum*, id eſt, confidimus in Deo. *Et quicquid petierimus* digna, ſcilicet petitione. Ioan. decimoſexto, Si quid petieritis patrem in nomine meo, & cætera. Gloſſa, Ex radice charitatis, *Accipiemus ab eo*. Vel illud quod petimus, vel magis expediens. Luc. vndecimo, Omnis qui petit accipit, & qui quærit, inuenit. *Quoniam mandata eius*, ſcilicet dilectionis dei & proximi. Matth. vigeſimoſecundo, In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. *Cuſtodimus*. Gloſ. animo. *Et ea, quæ ſunt placita*. Gloſ. opera charitatis. *Coram eo*. Glo. in abſcondito vbi deus videt, ſecũdum illud Matth. 6. Cum facis eleemoſynam, noli tuba canere, &c. *Facimus*, in exteriori opere, non coram hominibus, vt eis **C** placeamus. Matth. 5. Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.

Et hoc eſt mandatum eius, Vt credamus in nomine filij eius Ieſu Chriſti, & diligamus alterutrum, ſicut dedit mãdatum nobis. Et qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo. Et in hoc ſcimus quoniam manet in nobis, de ſpiritu quem dedit nobis.

Hic oſtendit quæ ſunt mandata eius, ſcilicet fides & dilectio. *Et hoc eſt mandatum* primum, & principium mandatorum. *Vt credamus*, fide operante per dilectionem, *In nomine filij eius*, confitendo & venerando. Filij, inquam, eius, quo ad diuinitatem, *Ieſu Chriſti*, quo ad humanitatem: nõ quòd aliud ſit nomen: quia non eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo, & cætera. Actuum quarto, *Et diligamus alterutrum*, hoc eſt aliud mandatum, id eſt vnus alterum, *Sicut dedit mandatum nobis*, Ioan. 15. Hoc eſt præceptũ **D** meum, vt diligatis inuicem, & cætera. Gloſſa, Mandatum ſingulari numero præponit, & duo ſubiungit: quia hæc nequeunt ſeparari. Contra, Fides poteſt eſſe informis, ergo poteſt ſeparari a charitate: ergo illa duo poſſunt ſeparari. Reſponſio, Credere in deum eſt fidei formatæ, non informis: tale deum credere, nũquam ſeparatur a charitate. Hoc autem mandatum docuit Ioan. 14. Creditis in deum & in me credite. Non poteſt dici quòd loquitur. Gloſſ. de dilectione dei & proximi, quæ ſunt plura præcepta materialiter ſiue in diuerſitate operum, vnum vero formaliter ſiue in radice charitatis. *Et qui ſeruat mandata eius*, ſcilicet, quæ p̃dicta ſunt de fide & dilectione, *In illo manet*, in illo, ſcilicet deo manet. Gloſſa, vt in refugio. *Et ipſe in eo*, vt in vaſe mũdo, in præſenti & in futuro. Infra quarto, Qui manet in charitate, in deo manet, & cætera. *Et in hoc ſcimus*, & in hoc, Gloſſa, Si dubitemus an in nobis maneat, & hoc tanquam manifeſto, *Scimus*, per fidem, per omnimodam certitudinem. *Quoniam ipſe manet in nobis* diligentibus, *De ſpiritu*,

Charitas a fide non ſeparatur.

ſcilicet ſancto, id eſt per ſpiritum ſanctum, *Quem dedit nobis*, id eſt dona ſpiritus ſancti, quæ dabantur in primitiua eccleſia viſibilibus ſignis, quando loquebantur linguis, & faciebant miracula. Vnde ſpiritus ſanctus deſcendit ſuper Apoſtolos in ſigno viſibili, Actuum ſecūdo. Deſcendebat & ſuper credentes baptizatos, Actuum decimo.

CAPIT. IIII.

Spirituales, & mundani, in hoc maxime differūt, quia illi Deum & proximum charitate proſequuntur, ij vero mundum, & ea quæ in mundo ſunt.

CHariſsimi, nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus, ſi ex deo ſint: quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum.

Supra commēdauit doctrinam ſuam, capit. 1. Hortatus eſt ad eius obſeruantiam, cap. 2. & 3. Hic diſſuadet doctrinam contrariam, oſtendens primo quibus non eſt credendum, quia Chriſtū negantibus. Secundo quibus ſit credēdum, quia Chriſtum confitentibus, capit. vltimo. In prima parte, primo diſſuadet hęreticorum fauorem. Secūdo ſuadet catholicorum dilectionem, ibi, Chariſsimi diligamus inuicē. In prima parte, primo monet hęreticis non acquieſcere. Secundo docet eos a catholicis diſcernere, ibi, In hoc cognoſcitur ſpiritus dei. Ponitur autem quadruplex ſignū, Primum eſt error fidei. Secundum perſecutio Chriſti, ibi, Et hic eſt Antichriſtus. Tertium eſt amor mundi, ibi, Vos ex deo eſtis. Quartum contemptus apoſtolicæ doctrinæ, ibi, Nos ex deo ſumus. Dicit ergo, *Chariſsimi*, quaſi dicat, An deus maneat in aliquo per ſpiritum, ſed tamen nolite credere: paſsim & indifferēter: quia qui cito credit, leuis eſt corde, Eccleſia. 30. *Omni ſpiritui, & cætera.* Gloſſa, Spiritualiter loquenti, vt eum eligatis ad imitandum, quia quædam bona cōmunia ſunt bonis & malis. Vnde, vt dicit Interlin. Hoc opus, illa gratia ſpiritusſancti, quæ appellatur diſcretio ſpirituum. *Vel omni ſpiritui*, id eſt homini aperte tātum, quia ſpiritus per inſtrumentum corporis loquitur. *Sed probate*, id eſt experimento cognoſcere tentate. 1. Theſſaloni. 5. Omnia probate, quod bonū eſt, tenete. *ſpiritus*, id eſt ſpiritualiter loquentes, vel ſpirituales ſe oſtendentes. *Si ex deo ſint*. Gloſ. Si ſecundum deum ſpirituales ſunt. Et quidem ſpiritus erroris. 1. Theſſalo. 4. Attendentes ſpiritibus erroris, & cętera. Sed quomodo poſsit probari, cum requiratur ad hoc donum ſpiritusſancti, ſcilicet donū diſcretionis ſpirituum, quod non datur omnibus, ſed ſolum ſpiritualibus. primo Corinth. 12. Alij datur diſcretio ſpirituum. ergo ſolū illi poſſunt probare. Reſponſio, Poſſunt probari probatione exteriori, per ſignum ſcilicet quod dat dominus. Mat. 7. A fructibus eorum cognoſcetis eos. & hoc poſſunt facere omnes, ſed non probatione interiori. *Quoniam multi.* Quoniam, gloſſ. ideo præmunio vos. Multi, per varios errores diuiſi. *Pſeudoprophetæ*, id eſt falſi prophetæ. Gloſſa, Qui ſub obtentu fidei, errores prædicant, & malis exemplis corrūpunt. *Exierunt in medium*, id eſt qui prius latebant, manifeſti ſunt. Vnde dicūtur exire per manifeſtationem de occulto in manifeſtum: vel aliter, in præſentia in qua latebant ad hominum cognitionem.

In hoc cognoſcitur ſpiritus dei. Omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtū in carne veniſſe, ex deo eſt. Et omnis ſpiritus, qui ſoluit Ieſum, ex deo non eſt: & hic eſt Antichriſtus de quo audiſtis, quoniam venit, & nūc iam in mundo eſt.

Hic ponitur primum ſignum, quod eſt error fidei, qua ſi quis quæreret quomodo poſſumus probare. Reſpondet, *In hoc cognoſcitur ſpiritus dei*, id eſt eſſe ſcilicet deum vel ex deo, & in hoc dico quod ſequitur, *Omnis ſpiritus*, id eſt ſpiritualiter loquens, *Qui confitetur.* Gloſſ. voce & operatione. Hæc eſt dictio, de qua dicitur. 1. Corin. 12. Nemo poteſt dicere, dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. *Ieſum Chriſtum* dei filium, *In carne veniſſe.* ſcilicet de virginis vtero, in mundum.

E Venit enim in carnem in incarnatione, ſed venit in carne in natiuitate: venit in carnē in virginis vtero, ſed venit in carne in mundo. *Ex deo eſt*, Imitatione non propagatione. Sed contra hoc obijcitur, quia multi confitentur verbo, ſed facto negant, qui tamen non ſunt ex deo. Reſponſio, Confiteri eſt ſimul fateri. vnde cōfitetur, qui nulla parte diffitetur. Si ergo in ore fateris, & opere, corde autem diffiteris, non credis. ideo dicitur, Omnis ſpiritus, id eſt, ſpiritualiter, qui confitetur ore & opere. Roma. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad ſalutem. *Et omnis ſpiritus*, i. ſpiritualiter, vel de ſpiritualibus loquens. *Qui ſoluit*, id eſt, diuidit *Ieſum*, vel ſeparans deitatem ab eo, vt Arrius, vt Apollonius qui ponit diuinitatem pro anima. Vel carnem, vt Manicheus, qui ponit quòd Chriſtus aſſumpſit phantaſticam, & non veram. Vel perſonæ vnitatem vt Neſtorius. Vel fideles qui ſunt eius membra a capite, ſcilicet Chriſto diuiſa, vt ſchiſmaticus, qui ſoluit tunicam Chriſto incōſutilem. Ioan. 19. *Ex deo non eſt*, inquantum huiuſmodi, immo
F ex diabolo. Supra 3. Qui facit peccatum, ex diabolo eſt. Et Ioan. 8. Vos ex patre diabolo eſtis. *Et hic* qui ſcilicet Chriſtum ſoluit, *Eſt Antichriſtus*, id eſt contrarius Chriſto. Antichriſtus eſt, non in perſona, ſed in figura, ſicut Ioannes, Helias, Math. 12. Antichriſtus, id eſt præambulatio Antichriſti. *De quo audiſtis*, Per euangelium, & per prædicationem apoſtolorum. *Quoniam venit*, id eſt venturus eſt immediate die iudicij. Vnde, ly venit, non dicit præſens, vt nunc, ſed pręſens confuſum. Vel venit in diuina præuiſione, qui tandem veniet in ſecundo, vel venit in membris ſuis. Gloſ. Habitās in mentibus eorū, qui Chriſto verbo, & opere repugnant. Dicit autem, *Et nunc iam*, vt per hoc ſignificetur aduentus inſtantia, quaſi dicat *Nunc*, quaſi inſtat. 2. Theſſal. 2. Nam myſterium iam operatur iniquitatis.

Vos ex deo eſtis filioli, & viciſtis eum, quoniam maior eſt qui in vobis eſt, quàm qui in mundo: ipſi de mundo ſunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit. Nos
G *ex deo ſumus. Qui nouit deum, audit nos: qui non eſt ex deo, non audit nos. In hoc cognoſcimus ſpiritum veritatis, & ſpiritum erroris.*

Hic ponitur tertium ſignum, quod eſt amor mundi, dicit ſic, Illi non ſunt ex deo, *Sed vos filioli ex deo eſtis* tanquā filij a patre, generatione ſpirituali, non carnali: imitatione, non propagatione. *Et viciſtis eum*, ſcilicet Antichriſtum in mēbris ſuis, ſcilicet hęreticis. Vel mundum, id eſt mundi amatores, quales pręcipue erant hæretici. *Quoniam maior eſt.* Glo. Non viciſtis eum virtute liberi arbitrij, ſed quia maior eſt deus ad protegendum, quàm diabolus ad impugnandum, maior eſt fortitudine, & potentia. Iob 20. Si fortitudo quęratur, robuſtiſsimus eſt. Roma. 9. Voluntati eius quis reſiſtet. Item ſapientia. Pſal. 146. Sapientiæ eius non eſt numerus. Item in ipſo enim ſunt omnes theſauri ſapiētiæ & ſciētiæ abſconditi. Coloſſen. 2. Item bonitate, dicitur Matt. 10. Nemo bonus, niſi ſolus deus. *Qui in vobis*, id eſt intra vos,
H ſcilicet deus, qa ſolus humano cordi illabit, vt ait Iſidorus. *Quam qui in mundo*, id eſt in mundi amatoribus, ſcilicet diabolus, qui eſt princeps huius mundi. Ioan. 12. Ipſi quaſi in hoc cognoſci poſſunt, quia *ipſi*, ſcilicet hæretici, vel ipſi antichriſti ſcilicet, *De mundo ſunt*, id eſt de numero eorum, qui terrena ſapiunt, quia cœleſtia ignorant: vt dicit Gloſ. Vnde mundus eſt eorum patria, & hæreditas, ſicut ſanctorum cœlum. *Ideo de mundo loquuntur*, id eſt de mundanis. *Loquuntur*, id eſt docent errorem, perſuadendo rationibus mundanis. Gloſ. Ratione mundanæ ſapientiæ probant, nō poſſe deum hominem fieri, mortuum ſuſcitari, hominem mortalem in cœlis habere manſionem, & alia huiuſmodi. Ioan. 3. Qui de terra eſt, de terra loquitur. Matt. 19. Galileus es: Nam loquela tua te manifeſtum facit. *Et mundus eos audit.* Mundus, id eſt mundani homines & carnales. Eos audit, id eſt doctrinæ eorum obediunt, & ſequuntur eos. 2. Pet. 2. Multi ſequunt eorū luxurias, per quos via veritatis blaſphematur. Gloſ. Quia ſpiritualium corda nō poſſunt auertere.

Nos

Nos ex deo ſumus. Hic eſt quartum ſignum, ſcilicet contemptus apoſtolicæ doctrinæ: ita illi ſunt de mundo. Sed qui habemus charitatẽ, ex deo ſumus: quia dei filij & dei nuntij. *Qui nouit deum*, Notitia fidei & approbationis. Non ſic illi, de quibus ad Titum 1, Cõfitentur ſe noſſe deum, factis autem negant. *Audit nos*, Aure obedientiæ, obediendo veritati fidei. Pſalm. In auditu auris obediuit mihi. *Qui non eſt ex deo*, Per imitationem & gratiam, ſed ex diabolo per culpam. *Non audit nos*, id eſt noſtram prædicationem. Ioan. octauo, Propterea vos non auditis, quia ex deo non eſtis. *In hoc cognoſcimus ſpiritum veritatis, & ſpiritum erroris.* Quia vt ait gloſ. Qui audit nos, habet ſpiritum veritatis. Qui nõ audit, habet ſpiritum erroris.

Chariſsimi diligamus nos inuicẽ, quia charitas ex deo eſt. Et omnis qui diligit, ex deo natus eſt, & cognoſcit deũ. Qui non diligit, non nouit deum, quoniam deus charitas eſt. In hoc apparuit charitas dei in nobis, quoniã filium ſuum vnigenitum miſit deus in mũdum, vt viuamus per eum. In hoc eſt charitas, non quaſi nos dilexerimus deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos, & miſit filiũ ſuum propitiationem pro peccatis noſtris.

Hic ſuadet catholicorum dilectionem. Vbi primo hortatur ad charitatem. Secundo ad charitatis perfectionem, ibi, *Deum nemo vidit vnquam*. Tertio ad perfectionis manifeſtationem, ibi, *In hoc perfecta charitas*. Monet autem ad charitatem inuitans, primo ex dilectionis præconio: ſecundo ex dilectionis exemplo, ibi, In hoc apparuit charitas, &c. Tertio ex dilectiõis debito, ibi, *Chariſsimi, ſi deus dilexit nos, &c.* Ponit autem duplex prçconiũ. Primo quia charitas a Deo eſt. Secundo quia charitas deus eſt, ibi, Qui non diligit. In ſecunda parte tangit diuinę dilectionis ad nos duplex exẽplum. Primo ex opere. Secundo ex modo operandi, ibi, In hoc eſt charitas dei. Dicit ergo, *Chariſsimi*. quaſi dicat, Ex deo ſumus. O chariſsimi, fide & ſpe, mihi iuncti. *Diligamus inuicem*, ſcilicet vnus alterum. Gloſſa, Verbo & opere. Ro. 12. Charitatem fraternitatis inuicem diligentes. Et hoc debemus, *Quoniam charitas ex deo eſt*, Vt proprium & ſpeciale donum eius, in quo dantur omnia bona charitatis, tam increata, id eſt ſpiritusſanctus, quàm creata, id eſt virtus.

Notãdum autem, quòd charitas creata eſt a deo infundente. Iacobi 1, Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, &c. Item a deo præcipiente. Ioan. decimoquarto, Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, &c. Item exemplo inducente ad hoc. Infra eodem, ibi, In hoc apparuit charitas dei in nobis, &c. *Et omnis qui diligit*, ſcilicet ex charitate, *Ex deo natus eſt*, per adoptionem gratiæ. Quia ſecundum Augu. Ipſa eſt proprium donum filiorum. Ipſa eſt, quę diuidit inter filios regni, et filios perditionis. *Et cognoſcit deum*, Notitia familiaritatis vel experimentalis cognitionis, qa neceſſario docet eos. Supra 2. ſed econtra, *Qui non diligit*, ſcilicet deum & proximum ex charitate, *Non nouit deum*, Notitia experimentali, quia bonum, huiuſmodi cognitione cognoſci non poteſt, niſi diligatur: Quia in maliuolam animam non introibit ſapientia dei, id eſt experimentalis cognitio dei. Dicitur enim ſapientia quaſi ſapida ſcientia. non nouit ergo ſapientia experimentali, quantumcunque cognoſcat notitia ſimplici. *Quoniam deus charitas eſt* increata, ad cuius notitiam non peruenitur, niſi per charitatem creatam, vt tangit Glo. Quia ſimile ſuo ſimili cognoſcif. Et verè charitas deus eſt. *In hoc enim*, velut certiſsimo ſigno, *Apparuit charitas dei in nobis* id eſt, oſtenſa eſt erga nos. *Quoniam filium*, Non ſeruũ. Gregorius, O ineſtimabilis dilectio charitatis, vt ſerui redimeres, filium tradidiſti. *Suum*, Sibi conſubſtantialem, proprium, naturalẽ, non adoptiuum. *Vnigenitum*, nõ ex multis vnum, *Miſit deus* deus pater, ſcilicet, qui tantus eſt ad tantillos. *In mundum*, immo pro mundo ſaluando. Ioan. 3. Non enim miſit deus filium ſuum in mundum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. *Vt viuamus*, Gloſſa, Prius mortui,

A *Per eum*. Gloſſa, Reſuſcitati. Ephe. 2. Propter nimiam charitatem ſuam qua dilexit nos, cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos, & cætera. Et nota, ꝙ tangit quatuor rationes, quare donum debet eſſe gratum & acceptũ. Prima eſt ex parte dantis, quando ille qui dat, dat ex magno amore & dilectione: vnde aliquando non tantum curatur de hoc quod datur, quàm de affectu perſonæ dantis. Et certè iſtud donum datũ eſt nobis ex maxima dilectione ſeu charitate patris. Hæc ratio notatur, cum dicitur, In hoc apparuit charitas dei, & cętera. Secunda ratio eſt ex parte dati, ſiue miſsi. Quando illud quod datur, eſt magnũ & pretioſum, debet eſſe multum gratum & acceptum, & placitũ. Et certè iſtud fuit maximũ quod notatur, cũ dicitur, Filium ſuũ vnigenitũ. Tertia ratio eſt ex parte recipiẽtis, qñ ille cui datur donũ, multũ indiget eo. Et certe multũ indigebamus tali dono, ꝙ, ſcilicet nos reſuſcitaret, qa mortui eramus, quod notatur, cũ dicitur, Vt viuamus p eum. Quarta ratio eſt ex parte deferẽtis illud donum. Aliquando enim propter gratiam perſonæ deferentis illud donum, B vt pulchræ placet puellæ deferre donum. Et ita ob pulchritudinem & gratiam virginis deferẽtis, debet iſtud donum nobis eſſe acceptum, quod intelligitur, cum dicitur, Miſit deus filium ſuum. Cõſtat autem quòd miſit per virginem. Galat. quarto, Miſit deus filium ſuum factum ex muliere, & cętera. *In hoc*, id eſt in hac miſsione. *Eſt charitas* manifeſta: tunc enim dicitur res fieri, vt ait Auguſtinus, quando innoteſcit. *Non quaſi nos dilexerimus deum*, ante filij miſsionem, & ſic eum mitti meruerimus. Roma. octauo, Cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. *Quoniam ipſe*, ſcilicet Deus, *Prior dilexit nos*, prædeſtinando, vocando, iuſtificando. Et in hoc oſtenditur gratuita eius dilectio. Et quòd non eſt mercenaria, quia amantem amare naturæ eſt. Amare autem non amantem, gratiæ eſt. *Et miſit filium ſuum* in experimento dilectionis. *Propitiationem*, id eſt hoſtiam, vt deus pater nobis redderetur propitius. *Pro peccatis noſtris* tollendis. Glo. deſtruendis. Alia C litera habet, propitiatorem, id eſt ſacrificatorem. Roma. tertio, Quem propoſuit deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius. Vnde ſignificatur per propitiatorium de auro mundiſsimo quod erat ſuper arcam domini, id eſt ſuper vniuerſalem eccleſiam. Ex quo propitiatur dominus, Exod. vigeſimoquinto.

Chariſsimi, ſi deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit vnquam. Si diligamus inuicem, deus in nobis manet, et charitas eius in nobis perfecta eſt. In hoc cognoſcimus, quoniam in eo manemus, & ipſe in nobis: quoniam de ſpiritu ſancto ſuo dedit nobis. Et nos vidimus & teſtificamur, quoniam pater miſit filium ſuum ſaluatorem mundi. Quiſquis confeſſus fuerit, quoniam Ieſus eſt filius dei, deus in eo manet, & ipſe in deo. Et nos cognouimus & credimus charitati quam habet deus in nobis. Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in D *deo manet, & deus in eo.*

Hic inuitat nos ad dilectionem ex dilectionis debito. Si ſic deus dilexit nos, vt patet ex præmiſsis, tantus tantillos, creator creaturam, iuſtus iniuſtos. Iob 7, Quid eſt homo, quia magnificas eũ, aut quid apponis erga eũ cor tuũ, &c. Et nos qui ſumus fratres & pares, & conformes, *Debemus inuicem diligere* exemplo eius. Ioan. decimotertio, Exẽplum dedi vobis, & cętera. Et ad Epheſ. quinto, Eſtote imitatores dei ſicut filij chariſsimi, & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos. Gloſſ. Sicut deus non expectauit, vt eum diligeremus: ſic nos non expectemus, vt alij nos diligant, ſed prius diligamus. Nota alibi multiplicem rationem, quare inuicem nos diligere debemus. *Deum nemo vidit vnquam*, viſione ſcilicet corporali. Hic hortatur ad charitatis perfectionem quam faciunt duo. Primo, manſio dei in affectu per nimiam dilectionem. Secundo, manſio dei in intellectu per Chriſti fidem & confeſsionem, ibi, Quiſquis

confeſſus fuerit. In prima parte, primo, dei manſio oſtenditur. Secundo, per quod manſio cognoſcitur, ibi, In hoc cognoſcimus. Tertio, per quid probatur, ibi, Et nos vidimus. Dicit ergo, *Deum*, quaſi dicat, Debemus nos inuicem diligere & deum, quia ſi diligimus, licet non eum videamus, tamē eum habebimus. *Deum* in eſſentia propria, nō creatura ſua. Sic enim vidit Iacob Geneſis 32, Vidi dominum facie ad faciē, &c. Et Eſaiæ 6, Vidi dominū ſedentem, &c. *Nemo*, nullus homo viens ſenſu corporeo. Exod. 33. Nō videbit me homo & viuet. Vidit tamen Paulus extra ſenſus corporis raptus, 2. Corin. 12. *Vidit* inquam viſione, ſcilicet corporali, vel viſione aperta intellectuali: licet aliquatenus hic videatur per fidem, in futuro autem per ſpem. 1. Corin. 13. Videmus nunc per ſpeculum, & in ænigmate, &c. *Si diligamus inuicem* quaſi dicat licet videri non poſsit in præſenti, tamen *Si diligamus inuicem* ex charitate. glo. Sincera charitate non remiſſa & deſidioſa. *Deus in nobis manet* per gratiā inhabitantem: manet enim ſicut in templo ſuo. 1. Corint. 3. Templum dei ſanctum eſt, & cætera. Gloſſ. Manet enim inſpiciendo bona, aſpectu approbationis, non ſolum notitiæ ſimplicis. *Et charitas eius*, qua ſcilicet eum diligimus. *In nobis perfecta eſt*, Perfectione ſufficientiæ, & tendit ad perfectionem excellentiæ. Tunc enim eſt charitas dei perfecta in nobis, quando eum diligimus non ſolum in ſe, ſed & in ſua imagine. Glo. Incipis diligere, incipit deus in te eſſe crescere in dilectione, & amplius habitando in te, faciet te perfectum vt eum diligas, & etiam inimicum: ſicut & ipſe inimicos dilexit. *In hoc cognoſcimus* Gloſſa, Quòd deus, in nobis manet tali experimento probamus, in hoc ſcilicet ſi dilectionem habeamus. *Cognoſcimus*, inquā cognitione coniecturæ probabilis, non omnimodæ certitudinis, ſecūdum illud Iob 19. Si venerit ad me, non videbo eum. *Quoniam in eo manemus* per charitatem qua deum diligimus. *Et ipſe in nobis* per charitatem, qua deus nos diligit. Infrà eodem, Qui manet in charitate in deo manet, & deus in eo. *Quoniam de ſpiritu ſancto ſuo* ab ipſo, ſcilicet procedente, *Dedit nobis*, Vel donatione viſibili, vt fiebat in primitiua eccleſia, Actuum ſecundo. Vel inuiſibili, per gratiam. Roma. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, &c.

Spiritusſanctus totus fuit i Christo, in nobis p partes.

Et notandum quòd non dicit, ſpiritum, ſed de ſpiritu, qa ipſe datus eſt ſpiritus totaliter. Ioan. 3. Non enim ad menſuram dat deus ſpiritum. Nobis vero particulariter, nō ſecundum ſe, qui eſt impartibilis, ſed ſecundum dona. 1. Corinth. 12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. Ipſe autem ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, q ſumus filij dei. Rom. 8, Et ſic per ipſum cognoſcimus, quod deus manet in nobis. Et nos in ipſo. Auguſt. Inuicem in ſe habitant, qui continet, & qui continetur: habitas in deo, ſed vt contineatis: habitat in te, ſed vt contineat ne cadas. non cadet quem deus continet. Pſalm. 117. Impulſus & euerſus ſum, vt caderem, & cętera. *Et nos vidimus*. Gloſſa, Per hoc probamus quòd ſpiritu ſuo dedit nobis. *Quia vidimus*. Glo. Per confortantem ſpiritum nouimus & teſtificamur. Hæc autem, vt dicit Gloſſa, nō faciunt hi qui ſpiritum non acceperunt, hæc ſcilicet vidimus, *Et teſtificamur quoniam pater miſit filium ſuum*. Gloſſa, Ad cognitionem hominum ſcilicet in carnem viſibilem. *Saluatorem mundi*, per paſsionem: Tandē mittet eum, vt iudicem. Glo Modo ſaluatorem, quandoq; iudicem. Io. 3. Non enim miſit deus filium ſuum in mundū vt iudicet mundum, &c. Bed. Tantum meminerit quiſq;, quòd idem filius dei, qui venit mitis vt ſaluaret, venturus eſt, vt diſtrictius iudicet. *Quiſquis confeſſus fuerit* Glo. Non ſolum in nobis deus manet, ſed etiam in omnibus qui confitentur eum. Quiſquis, inquam, confeſſus fuerit. Hic agit de manſione Dei in intellectu: vbi primo oſtendit deum manere in corde credentium: ſecundo oſtendit eos eſſe de numero illorum, ibi, Et nos cognouimus. Tertio innuit in eis deum manere, ibi, Deus charitas eſt. Quiſquis, inquā, confeſſus fuerit confeſsione ſcilicet perfecta cordis, oris, operis, non ſolius vocis. Ad Titum 1, Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negant. *Quoniam Ieſus eſt filius dei*. Identitate perſonæ, ſcilicet quòd eadem eſt perſona, in vtraque natura,

E & idem eſt filius dei & filius hominis. *Deus in eo manet*, vt in templo ſuo. primo Corin. 3, Templum dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. *Et ipſe in deo*, vt in refugio. Pſalm. 89, Domine refugium factus es nobis. *Et nos cognouimus* hoc ſcilicet, quòd Chriſtus eſt filius dei. *Et credidimus charitati*, id eſt affectui charitatis, ſcilicet miſsioni filij in mūdum, quæ fuit ex maxima charitate. Ioan. 3. Sic deus dilexit mundum, &c. *Quam* charitatem deus pater *Habet in nobis*, id eſt ad nos, filium ſuum nobis dando. Ro. 8. Qui proprio filio ſuo non pepercit, & cætera. *Deus charitas eſt*, quaſi dicat, Patet quòd ipſe habet charitatem ad nos: quia et ipſe deus charitas eſt. Idem, vt ait gloſ. ſupra dixit, vt amplius commendet, & vt alium effectum charitatis adiungat, ſupra dixerat, per charitatem factum eſſe primum aduentum filij in mūdum ad ſalutem mundi. Hic per eandem charitatem annuntiat ſalutem fidelium, in ſecundo aduentu in die iudicij. Deus, inquit, charitas eſt: hoc antonomaticè dicitur propter magnitudinem charitatis. Ad Epheſ. 2, Propter nimiam charitatem ſuam, qua dilexit nos, & cætera. Secundum Augu. F dicitur hoc per eſſentiam, non per cauſam. Per hoc enim, quod dicit Ioannes, Deus charitas eſt, ſimpliciter, non autem in ea, vult Auguſtinus, quòd charitas eſſentialiter ſit deus, et quod ait, ex deo eſt, vult Auguſt. quòd charitas eſt deus ex deo. Per hoc autem quod addit, Quòd charitas in deo nos manere facit. Et ſupra dixerat, quòd per ſpiritum quem dedit, cognoſcimus, quòd in ipſo manemus: vult q charitas, quæ eſt deus, ex deo faciens nos manere in deo, eſt ſpiritus ſanctus. Hic opinatus eſt magiſter Petrus Lombardus, quòd charitas, qua nos deus diligit, & nos deum diligimus, non eſt aliud quàm ſpiritus ſanctus. Sciendum quòd charitas qua deū diligimus, duplex eſt. Vel qua elicitiue et formaliter, hoc eſt habitus creatus: vel qua effectiue & exēplariter, hoc eſt ſpiritus ſanctus, *Et qui manet* perſeueranter, *In charitate, in deo manet*, vt ab ipſo contineatur, ſecundum gloſſ. *Et deus in eo*, vt ipſum contineat, ſecūdum gloſ. Viciſsim enim in ſe manent, qui continet, & qui con- G tinetur. Bernardus, Deus charitas eſt. Quid ergo charitate melius? Et qui manet in charitate, in deo manet. Quid ergo charitate ſecurius? & deus in eo. Quid ergo charitate iocundius? Ex hoc enim quod dicit, Qui manet in charitate, in deo manet, videtur continuari opinio magiſtri Petri: ſed intelligendum eſt de charitate infuſa, qui enim manet in ea, manet in deo. Eſt enim talis naturæ, quòd nō poteſt eſſe, niſi ad præſentiam ſuæ cauſæ, ſcilicet dei influentis, ſicut lumen in aere, non poteſt eſſe niſi ad præſentiam influentiæ ſolis. Item per charitatem eius infuſam ſumus membra eius: & ideo ſumus in illo tanquam membra in corpore. primo Corinth. 12. Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra de membro.

Deus cha- / tas dic- / antono- / tice.

Error P- / tri Lōb- / di repr- / tur.

In hoc perfecta eſt charitas dei nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij, quia ſicut ille eſt, & nos ſumus in hoc mundo: Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet. H *Qui autem timet, non eſt perfectus in charitate. Nos ergo diligamus deum: quoniam deus prior dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo deum & fratrem ſuū oderit: mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt: deum quem non videt, quomodo poteſt diligere? Et hoc mandatum habemus a Deo: Vt qui diligit deum, diligat & fratrem ſuum.*

Hic hortatur ad perfectionis manifeſtationē: primo ex parte diligentis: ſecundo ex parte diligendorum, ibi, Nos ergo diligimus. Ex parte diligentis dupliciter: primo per ſpei ſecuritatem. ſecūdo per timoris pœnalis excluſionem, ibi, Timor non eſt in charitate. Ex parte diligendorum per dilectionem dei & proximi, non alterius tantū. Vbi primo oſtendit quòd diligendus eſt deus: ſecundo quòd nō poteſt diligi deus, niſi diligat proximum, ibi, Si quis dixerit, qm.

Tertio

ſibus ti … tem ha … naturalem. … non … alem.

Tertio q de vtroque diligendo mandatum habemus, ibi, Et hoc mandatum. Dicit ergo *In hoc*, quaſi dicat, An aliquis perfectus ſit in charitate, per hoc ſignum probare poteſt ſecundum Gloſſam. *In hoc perfecta eſt*, id eſt perfecta eſſe oſtenditur. Tunc enim dicitur res fieri, quando innoteſcit, ſecundum Auguſtinum. Et loquitur de perfectione, non ſolum ſufficientiæ, ſed & excellentiæ. *Charitas*, inquam, *Nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicii*, non timorem. Gloſſa, Vt non timeatis apparere in die iudicij. Et alia Gloſſa, Per hoc oſtendimur perfectè diligere Deum, ſi non timeamus aduentum iudicis. Qui timet, nõ eſt perfectus in charitate. Talis erat qui dicebat, Quando veniam, & apparebo ante faciem Domini? Ad Philip. 1. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Auguſtinus, Non eſt perfecta charitas, niſi cum cœperit dies Domini deſiderari. Contrà, Amos. 5. Væ deſiderantibus diem Domini, &c. Reſponſio, Eſt deſiderare ex præſumptione, & iſtud deſiderium eſt deteſtabile. Et eſt deſiderare ex charitate, vt faciunt, qui deſiderãt amplexus ſponſi indiſſolubiles: & hoc commendabile ſeu laudabile. B Pſal. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, &c. Vt habeamus, inquam, fiduciam, &c. *Quia ſicut ille eſt* charitate plenus, ſanctus & iuſtus, ita *Et nos ſumus*, vt dicit Glo. interlinearis, Sicut non æqualitatem, ſed quandam ſimilitudinem, dicit *In hoc mundo*, quod difficile eſt. Gloſſa, Per huiuſmodi fiduciam, imitamur perfectionẽ dilectionis eius in mundo, amando amicos & inimicos, ſicut ille pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, in cœlo, id eſt de cœlo. *Timor non eſt in charitate*. Timor, inquit, quaſi dicat, verè in hoc. ſ. amando amicos, & inimicos, perfecta eſt charitas. Nam timor non eſt in charitate. ſ. ſeruilis, &c. Notandum q quadruplex eſt timor, vnus eſt ſeruilis, qui eſt ſolius gehennæ, alius initialis, qui eſt timor gehennæ, & offenſæ diuinæ. Alius eſt filialis, qui eſt timor ſolius offenſæ diuinæ. Quartus eſt reuerentiæ, qui eſt ſolius reuerentiæ maieſtatis diuinæ, qui reſilit in ſuam propriam paruitatẽ. Primus non eſt in charitate, ſed præparat ei locum, & eam tandẽ introducit ſicut ſeta, vel acus filum, vt dicit Auguſtinus. C Secundus non eſt in perfecta charitate, de qua loquitur hic ſecundũ gloſſam. Tertius maior eſt in magis perfectis, quia magis perfecta charitate viæ, ſed non patriæ. Quartus manet cum charitate perfecta patriæ, de qua Pſal. 18. Timor Domini ſanctus permanet in ſeculum ſeculi. *Sed perfecta charitas* perfectione excellentiæ non ſolũ ſufficientiæ *Foras mittit timorem* gehennæ, ſcilicet initialem. Aliud eſt enim timere Deum, ne te in gehennam mittat, aliud ne te deſerat, vt ait Auguſtinus. *Quoniam timor* huiuſmodi gehennę *Pœnam habet* tormentum conſcientiæ. Glo. Torquet cor cõſcientia peccatorum, cum nondum facta eſt iuſtificatio, ſcilicet perfecta & integra. *Qui autem timet* ſuppliciũ gehennæ, vel qui timet timore dominante, ſecundum Auguſtinum. Vel qui timet aliquam pœnam, vel periculum temporale, vel ſeparari à Deo *Non eſt perfectus in charitate* perfectione ſuperabundantiæ, licet ſit perfectus perfectione ſufficientiæ. Perfectus erat ille, qui dicebat Romano. 8. Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, an tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, &c. D

Sed cõtra hoc obijcitur de Chriſto, qui timuit. Matt. 26. Cœpit Ieſus pauere & timere. Viri etiam ſancti timent iudicium. Iob. 31. Quãdo recordatus fuero pertimeſco. Iterũ Hieronymus, Prudenter timetur quicquid accidere poteſt. Reſponſio, Loquitur de timore initiali, non naturali. Chriſtus verò timuit timore naturali. Quod obijcitur de ſanctis. Reſponſio, Timor eſt offenſę nõ gehennæ *Nos ergo*, quaſi dicat, vt perfecti ſimus nos, qui in Deum credimus *Diligamus Deum* dilectione perfecta non imperfecta, quæ ſit cum timore. Et hoc debemus *Quoniam ipſe Deus prior dilexit nos*, q nos ipſum. Nam ſcilicet adhuc inimici eramus. Rom. 5. Auguſtinus, Prior dilexit nos, & dedit nobis diligere, dilexit impios, vt faceret pios. Dilexit iniuſtos, vt faceret iuſtos, dilexit ægros, vt faceret ſanos. Idem etiã Auguſtinus dicit, Anima fœda per iniquitatẽ amando Deum, pulchra efficitur. Pulchri erimus amando Deum, qui ſemper eſt pulcher, quantum in te creſcit amor, tantum in te creſcit A pulchritudo, quia ipſa charitas eſt animæ pulchritudo. *Si quis dixerit*, quaſi dicat, An diligamus Deum, ſic cognoſci poteſt *Si quis dixerit, quia diligo Deum* quilibet enim interrogetur, vt ait Gregorius, prompta mente reſpondet, diligo *Et fratrem ſuum odit*, qui eſt Dei imago *Mendax eſt* & verbo & facto. Verbo quidem, quia dicit ſe diligere, vnde quod dicit verbo diſſonat corde. Si enim diligit Deum, habet conformem charitatis voluntatẽ cum Deo. Sed voluntas Dei eſt, vt diligat proximũ. Cum ergo non diligat proximum, mendax eſt dicendo ſe diligere Deum. Item mendax eſt facto, quia odit, vnde implicatur contradictio, & talis mendax eſt. Et verè mendax eſt *Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt* vnde plenius & facilius cognoſcit eum *Deum quem non videt*. Et ideo minus cognoſcit *Quomodo poteſt diligere* inuiſa quippe, vt ait Auguſtinus, diligere poſſumus, incognita nequaquã. Ratio ergo talis eſt, plus diligitur bonũ viſum, q non viſum. Si ergo frater viſus non diligitur, quomodo Deus non viſus diligitur? Glo. Frater tuus imago Dei eſt. B Si non diligis imaginem, nec eum diligis cuius imago eſt. Et hoc, ne quis audeat dicere, Diligere poſſumus Deum, etiam ſi non diligamus fratrem, addit *Et hoc mandatum habemus a Deo* De vtroq; enim mandatum eſt. Vnde Matt. 22. Hoc eſt maximum & primum mandatum, ſecundum eſt ſimile huic *Vt qui diligit Deum* propter ſe *Diligat & fratrem ſuum* propter Deum. Duo enim ſunt mandata charitatis, ſcilicet Dei, & proximi. Nec poteſt vnus diligi abſq; altero. Augu. Quis eſt, qui dicat, Diligo Imperatorẽ, ſed odit leges ſuas? Imperatoris enim noſtri Dei lex eſt, Mandatum nouum do vobis, &c. Ioan. 15.

Mẽdax eſt qui non diligit proximum.

CAPIT. V.

Incarnationis fides, de mundo triumphat, de Deo teſtimonium perhibet, & quia in Deum fiduciam eleuat, ideo petita impetrat.

C *Omnis qui credit quoniam Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt. Et omnis, qui diligit eum, qui genuit: diligit & eum, qui natus eſt ex eo. In hoc cognoſcimus, quoniam diligimus natos Dei, cum Deũ diligamus, & mandata eius faciamus. Hæc enim eſt charitas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus & mandata eius grauia non ſunt.*

Hic oſtendit quibus credendum, quia Chriſtum confitentibus, allegans primò fidei efficaciam & virtutẽ. Secundò veritatis atteſtationẽ, ibi, *Spiritus eſt, qui teſtificatur*. Tertiò credentium vtilitatẽ, ibi, *Hæc ſcribo vobis*. Huius autem efficaciam & virtutẽ oſtendit. Primò reſpectu Dei, ſecundò, reſpectu mundi, ibi, Quoniam omne, quod natum eſt. Reſpectu Dei, tripliciter. Primò quia facit natum Dei. Secundò quia facit diligere natos Dei, ibi, Omnis qui diligit eum. Tertiò quia facit ſeruare mandata Dei, ibi, Hoc eſt enim charitas Dei. Dicit ergo *Omnis, &c.* Glo. Verè qui diligit Deum diligit fratrem ſuum. Nam & qui diligit geD nitorem, diligit & genitum *Omnis*, ſcilicet ſecundum triplicem ſtatum fidei, videlicet, incipientis, proficientis, & perfectæ *Qui credit* inquam fide formata non informi. Gloſſa, Credidit, qui ſic viuit quomodo Chriſtus præcepit non qualiter & dæmones credunt. Iaco. 2. *Quoniam Ieſus eſt Chriſtus* Meſsias, ſcilicet in lege promiſſus *Ex Deo natus eſt* natiuitate, ſcilicet ſpirituali per fidem, nõ carnali per carnalem. Ioan. 1. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Et talis diligendus eſt, quia *Et omnis, qui diligit eum, qui genuit, diligit & eum, qui natus eſt ex eo*. Hoc exponit dupliciter, vel de generatione æterna, vel temporali. De æterna ſic, Qui diligit eum, ſcilicet patrem, qui genuit filium æternaliter, diligit eum, qui natus eſt ex eo, id eſt filium æternaliter à patre genitum. Sed qui diligit filium, diligit membra eius. Ergo qui diligit Deum patrem, & filium naturalem, diligit & membra filij. ſ. filios adoptionis. Ergo fides, quæ facit membra Dei ſiue filios, facit diligendos. De temporali ſic, Omnis qui diligit eum, qui genuit, per fidem, ſcilicet de qua generatione dicitur

Iacob. 1.

Iacob.1. Voluntariè genuit nos verbo veritatis Diligit eũ, qui natus eſt ex eo, ſcilicet in fide, & ſic iterum naſci ex fide facit diligere Deum. Iſto duplici modo legit Glo. Auguſt. *In hoc, &c.* Quaſi dicat, Quis autem verè diligit? In hoc, ſcilicet affectu, vel ſigno *Cognoſcimus,* id eſt, cognoſcere poſſumus *Quoniam diligimus natos Dei,* ſcilicet fratres noſtros, qui ſunt nati ex Deo per fidē *Cum* Deum patrē eorũ *Diligamus* affectu. Matt.22. Diliges Dominum Deum tuum, &c. *Et mandata eius faciamus* in effectu. Ioan.15. Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit. Hoc eſt ſecundũ Glo. Ideo hoc coniungo, vt diligamus, & mandata eius faciamus, quia aliter non eſt dilectio. Greg. Probatio enim dilectionis, exhibitio eſt operis *Hæc eſt enim,* id eſt eſſe oſtenditur *Charitas Dei,* id eſt, qua Deus diligitur. Ioan.15. Si diligitis me, mandata mea ſeruate. Glo. Non diligit regem, qui eius negligit legem, ex amore enim regis, eius lex debet impleri. Vel ſic *Hæc eſt charitas Dei,* id eſt talis efficaciæ in nobis, *vt mandata eius cuſtodiamus,* id eſt, quod facit nos cuſtodire Dei præcepta *Et mandata eius grauia non ſunt,* id eſt difficilia. Et ideo, vt dicit Glo. libenter cuſtodiēda ſunt. Matt.11. Iugum enim meum ſuaue eſt, &c. Gloſſa, Quæ natura ſunt dura & aſpera, amor Dei & ſpes præmij facit leuia. Si quis grauia ea eſſe dicat, infirmitatem ſuam accuſat, quia forti ſunt leuia. Ideo reputat ea minima. Matt.5. Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, &c. Vel grauia non ſunt, id eſt ponderoſa & deprimentia. Gloſſa, Non trahunt deorſum, vt talentum plumbi, &c. Zacha.5. Surſum peruehit, & excelſos facit cuſtodia mandatorum.

Mandata Dei leuia.

Quoniam omne, quod natum eſt ex Deo, vincit mundum: & hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra. Quis eſt autem, qui vincit mundum. niſi qui credit, quoniam Ieſus eſt filius Dei? Hic eſt, qui venit per aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus. Non in aqua ſolum: ſed in aqua & ſanguine. Et ſpiritus eſt, qui teſtificatur, quoniā Chriſtus eſt veritas. Quoniam tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, pater, verbum, & ſpiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. Et tres ſunt, qui teſtimonium dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis: & hi tres vnum ſunt.

Hic oſtendit efficaciam huiuſmodi fidei, & virtutem reſpectu mundi, oſtendens primò, ꝙ per fidem mundus vincitur. Secundò per quam fidem vincitur, quia diuinitatis Chriſti, ibi, Quis eſt autem, qui vincit. Et humanitatis, ibi, Hic eſt enim, qui venit per aquã. Dicit ergo *Quoniam omne,* id eſt omnis vir, vel mulier. Neutrum tamen ponit, quia in generatione ſpirituali diſtinctio ſexus nihil facit. Ad Ga.4. In Chriſto Ieſu non eſt maſculus neq; fœmina *Quod natum eſt ex Deo* natiuitate ſpirituali per fidem & charitatem. Glo. Naſcitur ex Deo, qui diligit Deum & proximum *Vincit mundum.* Glo. Contemnit blandimenta, vel aduerſitates ſeculi, id eſt, mundi proſpera & aduerſa, & ipſam mortem corporis, & quę ſurſum ſunt quærit. Ioan.15. Confidite (ait filius) quoniam ego vici mundum. *Et hæc eſt.* Glo. ne quis ſua virtute confidat ſe poſſe vincere mundũ, ſubdit *Hæc eſt.* Glo. demonſtratiuè quaſi digito oſtendit, fidem tanquam conſiſtentem & permanentem, ſecundũ illud. Ad Heb.11. Eſt autem fides ſubſtantia ſperandarũ rerum, &c. *Victoria* cauſaliter virtus efficiens. Victoria, inquit *Quæ vincit mundum fides noſtra.* Ad Heb.12. Sancti per fidem vicerũt regna, &c. Glo. Illa fides, quæ per dilectionem operatur. Gal.5. Non fides hæreticorum aut peccatorum. Sed obijcitur de hoc, quod dicit, Omne quod natum eſt ex Deo vincit mundũ, quia iſte imperfectus natus, natus eſt ex Deo, non tamen vincit mundum: quia vincere mundum eſt abrenunciare mundo, quod perfectorum eſt. Reſponſio, Vincere mundum dupliciter dicitur, Subijciendo, vel abſtinendo, ſiue abijciendo. Primo modo vincunt imperfecti, ſecundo modo perfecti *Quis eſt autem* Determinat, quę fides vincit mundum, quia fides Chriſti *Qui vincit mundum* Mundi proſpera & aduerſa cõtemnendo *Niſi qui credit* fide formata *Quoniam*

E *Ieſus eſt filius Dei,* ſcilicet naturalis, coęternus, conſubſtantialis patri, quaſi dicat, Quis eſt, qui vincat mundũ niſi is, qui habet fidem de diuinitate Chriſti? Mundus enim quaſi duplici manu pugnat contra nos, ſcilicet dextera proſperitatis, per proſpera nos alliciendo. Et ſiniſtra aduerſitatis nos per aduerſa terrendo. Et certè, qui bene crederet Chriſtum eſſe filium Dei, de facili vinceret mundi proſpera & aduerſa, Si enim Chriſtus eſt filius Dei, ergo ſummè bonus: ergo in ipſo non fuit defectus veri boni, nec præſentia veri mali. Cum ergo tēporalis proſperitas in ipſo defuerit, & aduerſitas affuerit: reſtat ꝙ temporalis proſperitas non eſt verè bona, & ita non eſt appetenda, nec aduerſitas eſt verè mala, & ita non eſt timenda. Auguſt. Omnia bona terrena cõtempſit homo Chriſtus, vt contemnenda monſtraret, & omnia mala terrena ſuſtinuit, quę ſuſtinenda præcipiebat, vt nec in illis quæreretur fœlicitas, nec in iſtis timeretur infœlicitas. Vnde ad Heb.11. Fide grandis effectus Moyſes, negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, &c. *Hic eſt, qui venit.*

F Glo. Et quia ſola fides diuinitatis non ſufficit, addit de humanitate *Hic eſt Ieſus Chriſtus* Ieſus nomen proprium, Chriſtus, nomen appellatiuum *Qui venit,* qui erat ęternus apud patrem, venit ad homines, ſicut dicit gloſſa, ad ſalutem & peccatorum remiſſionem *Per aquam* Glo. Baptiſmi *Et ſanguinem.* Glo. Paſſionis. In aqua venit, vt vim regeneratiuã ex contractu ſuæ mundiſſimę carnis aquis conferret, & ſic baptiſma cõſecraret in ſanguine, & nos redimeret. Et ſignificatum fuit Ioan.19. Vbi dicitur, Vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit ſanguis & aqua *Ieſus,* id eſt ſaluator, Chriſtus, id eſt, vnctus *Non in aqua* baptiſmatis *ſolum* ad abluendum *Sed in aqua & ſanguine* In aqua baptiſmatis ad abluendũ, & ſanguine paſſionis ad redimendum. Aqua enim ſolum non lauaret niſi à ſanguine virtutem haberet *Et ipſe eſt, qui teſtificatur.* Hic allegat veritatis atteſtationem, allegans primò teſtium ſufficientiam & idoneitatem. Secundò teſtimoniorum receptibilitatem, ibi, Si teſtimonium hominum, &c. Teſtium inquam ſufficientiam

G & idoneitatem. Primò allegat de diuinitate & humanitate: ſecundò ſpecialiter de diuinitate, ibi, Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo. Tertiò ſpecialiter de humanitate, ibi, Et hi tres vnum ſunt. Dicit ergo *Et ſpiritus eſt.* Glo. licet ſecundũ hominem ſit paſſio, tamen *ſpiritus eſt, qui teſtificatur,* vel ſpiritus ſanctus, qui viſus eſt ſuper eum in ſpecie columbæ. Luc.3. Vel ſpiritus, id eſt doctor ſpiritualis, vtroq; modo exponit glo. *Quoniã Chriſtus eſt veritas,* id eſt, verè in duabus naturis, id eſt, habens veritatem in vtraq; natura non apparentiã ſiue exiſtentiam, quod eſſet ſi haberet carnem phantaſticam, & corpus phantaſticum ſicut poſuit Manichæus. Ioan.14. Ego ſum via, veritas & vita. Hoc teſtimonium perhibuit eis ſpiritus ſanctus. Matt.3. & Luc.3. Quando deſcendit ſuper eum. Et Ioan.1. Quãdo deſcendit ſuper baptizatum, & in ſpecie columbæ requieuit, &c. Idem, Super quem videris ſpiritum deſcendentē ſuper eum, hic eſt, qui baptizat *Quoniam tres ſunt, &c.* Glo. Per hoc apparet ꝙ Chriſtus eſt veritas, id eſt, verus Deus, & verus homo,

H quia de vtroq; certum habemus teſtimonium. Quoniam tres ſunt perſonæ ſcilicet. Quærebant enim olim hæretici, qui tres? Et reſponſum eſt eis, Tres perſonę, vt dicit Auguſt. Non vt illud diceretur, ſed ne omnino taceretur *Qui teſtimonium* de veritate Chriſti, ſecundũ glo. *Dant in cœlo,* vel materiali, quia ibi magis relucēt opera trinitatis. Vnde ibi per quandam appropriationem dicitur eſſe Deus. Pſal. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis. Vel ſpirituali, ſcilicet anima facta ad ſimilitudinem eius. Eſa. vlti. Cœlum mihi ſedes eſt, vel in cœlo, id eſt, de cœlo. Quia vox patris de cœlo audita eſt, Tu es filius meus dilectus, &c. Et ſpiritus apparuit de cœlo. Luc.3. Apertum eſt cœlum, & deſcendit ſpiritus ſanctus corporali ſpecie. Ipſum etiam verbum de cœlo miſſum eſt. Pſal.18. A ſummo cœlo egreſſio eius. *Pater.* Glo. Pater dedit teſtimonium deitatis Chriſto, cum dixit, Hic eſt filius meus dilectus. Luc.3. *Verbum,* id eſt filius. Glo. Ipſe filius dedit teſtimonium, quando in monte transfiguratus perſonam deitatis, & ſpeciem ęternæ beatitudinis

tudinis oſtendit. Luc. 9. *Et ſpiritus ſanctus.* Gloſſa, Spiritus dedit teſtimonium quando ſuper Chriſtum baptizatum in ſpecie columbę requieuit. Luc. 3. Vel quando ad inuocationem nominis Chriſti corda credentium repleuit. Act. 1. Item pater dat teſtimonium, ꝙ erat Deus, dans ei poteſtatem faciẽdi miracula: Filius dans ſapientiã docendi vtilia: Spiritus ſanctus dans bonitatẽ perfectam, & operandi meritoria. *Et hi tres vnum ſunt,* in teſtimonium. Et ideo magis eis credendũ. Gloſſa, de eadem re teſtantes. Vel vnum ſunt in eſſentia, quia vnus Deus, quod figuratum fuit Gene. 18. Vbi legitur, quòd Abraham tres vidit, & vnum adorauit. *Et tres ſunt,* ſcilicet teſtes, *Qui teſtimoniũ,* de humanitate Chriſti, ſecundũ glo. *Dant in terra,* ad literam, hoc eſt in hac inferiori parte mundi. Vel in terra, id eſt, de humanitate, quæ eſt terra ratione carnis. Et ponitur pars humanitatis pro toto. Vel in terra, id eſt, in terrenis humanitatẽ Chriſti confitentibus Et notandum, ꝙ vbi eſt teſtimoniũ de diuinitate, dicitur in cœlo. Vbi autẽ de humanitate dicitur in terra: quod valde congruit, vt de cœlo detur teſtimonium de diuinitate: de terra autẽ teſtimoniũ de humanitate. *Spiritus.* Gloſſa, Anima humana, quam emiſit in paſsione. Luc. 23. Pater, in manus tuas, &c. *Aqua,* quę fluxit de latere. Ioã. 19. *Et ſanguis,* qui ſimiliter fluxit de latere iam mortui. Ioan. 19. Vel de toto corpore viuentis gutta ſanguinis perfluens. Luc. 22. Vel ſanguis quem effudit in circuncиſione. Luc. 2. Item in oratione. Luc. 22. Item in flagellatione, & in cruce. Matt. 27. & Ioã. 19. Vel aqua in cunabulis ab eo emiſſa præ fletu. Sapien. 7. Primam vocem ſimilẽ omnibus emiſi plorans. Item in ſuſcitatione Lazari. Ioan. 11. Item in aſcenſu ad Hieruſalem. Item in cruce. Ad Heb. 5. Cum clamore valido & lachrymis exauditus, &c.

Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt. Quoniam hoc eſt teſtimonium Dei, quod maius eſt, quoniam teſtificatus eſt de filio ſuo. Qui credit in filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe. Qui non credit filio, mendacem facit eum, quia nõ credit in teſtimonium, quod teſtificatus eſt Deus de filio ſuo.

Hic allegat teſtimoniorum receptibilitatem, ponens primò teſtimonium de filio naturali. Secundò teſtimoniũ de filijs adoptiuis, ibi, Et hoc eſt teſtimonium. Teſtimonium de filio naturali oſtendit eſſe receptibilem: primò ex parte teſtificantis: ſecundò ex parte rei teſtificatæ, ibi, Quoniam hoc eſt teſtimonium Dei: tertiò ex parte ſuſcipientis, ibi, Qui credit in filiũ Dei: quartò ex parte recuſantis, ibi, Qui nõ credit. Dicit ergo, *Si teſtimonium hominum.* Glo. quaſi iſta certa teſtimonia debemus accipere. Quia ſi teſtimoniũ hominum *Accipimus,* mentiri. ſ. poſſunt. Et dicit hominum in plurali. Quia Deute. 19. Dicitur, In ore duorum, vel trium, ſtabit omne verbũ. Vel ſic, Si teſtimoniũ hominum, id eſt prophetarũ, qui de Chriſto teſtificati ſunt, *Accipimus,* id eſt acceptamus & recipimus *Teſtimonium Dei maius eſt.* Et ideo magis accipiendum. Eſt enim Deus verax, omnis homo mendax: vt habetur Roma. 3. Glo. Si creditis hominibus prænuntiantibus Chriſtum venturum eſſe, credite & patri teſtificanti veniſſe. Magnum quippe fuit teſtimonium Dauid, vt ait Glo. dicentis, Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Magnum teſtimoniũ præcurſoris, qui ait Matt. 3. Ego baptizo vos aqua, ille baptizabit vos ſpiritu ſancto. Sed maius teſtimonium patris, qui ipſum viſibiliter miſit. Et verè maius, & ideo melius accipiendum, *Quoniam hoc eſt teſtimonium Dei, quod maius eſt,* Teſtimonio hominum, quia non eſt Deus ſicut homo, vt mentiatur: vt habetur Nume. 23. *Quia teſtificatus eſt de filio ſuo* naturali. ſ. Chriſto, ꝙ eſt filius eius, dicendo in baptiſmo, Hic eſt filius meus dilectus, &c. Luc. 3. Et in transfiguratione. Matt. 17. *Qui credit in filium Dei,* quaſi dicat, Ita pater teſtificatus eſt de filio ſuo, qui autem credit in filium Dei. Non ait filio, vel filium, ſed in filium. Differt enim ſecundũ Auguſt. Credere Deo, credere Deũ, & credere in Deum. *Habet teſtimonium Dei patris in ſe,* id eſt conſentit, ꝙ teſtimonium Dei de filio ſuo ſit verum.

A Vel ſic, Habet teſtimonium Dei patris in ſe, id eſt approbat diuinum teſtimoniũ, quod pater perhibuit de illo: & ſic intelligit ipſum eſſe veracẽ in teſtimonio de filio. E contrario, *Qui non credit in filium Dei.* Gloſſa, Qui dicit eum non eſſe filium, vel minorem patre. *Mendacem facit eum.* Quantũ in ſe eſt, quia nõ reputat credibile, quod dicit eum. ſ. Deum patrem. Glo. Qui nõ credidit, dicit patrem eſſe mentitum, *Quoniam non credit in teſtimonium,* Illud. ſ. Hic eſt filius meus. Luc. 3. *Quod teſtificatus eſt Deus de filio ſuo.*

Et hoc eſt teſtimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in filio eius eſt. Qui habet filiũ Dei, habet vitam æternam: qui non habet filium Dei, vitam non habet. Hæc ſcribo vobis, vt ſciatis, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filij Dei. Et hæc eſt fiducia, quam habemus ad Deum, quia quodcunq; petierimus ſecundum voluntatem eius, audit nos. Et ſci- B *mus, quia audit nos, quicquid petierimus.*

Hic ponit teſtimoniũ de filijs adoptiuis: & primò oſtendit quale ſit teſtimonium. Secundò qualiter verificandum, ibi, Qui habet filium. Dicit ergo, *Et hoc eſt.* Quaſi dicat, Non ſolum teſtatur de filio naturali, ſed etiam de filijs adoptiuis. Vnde Glo. De filio teſtatus eſt, & etiã de nobis filijs adoptiuis, ꝙ vitam æternam daret illis. Et hoc eſt teſtimonium patris de filijs, cui credendum eſt, *Quoniam vitam æternam dedit nobis* Deus, nobis. ſ. Apoſtolis, vel filijs adoptiuis, hic in ſpe, tandem in re: & hoc poteſt haberi eo, ꝙ dicitur Matt. 17. Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite. Ipſum enim audire, eſt vitam æternam habere: hic in ſpe, in futuro in re. Ioan. 6. Domine ad quem ibimus, verba vitæ æternæ habes. Et in eodem, Verba, quæ ego loquor vobis ſpiritus & vita ſunt. Et hæc vita æterna, *In filio eius eſt,* id eſt per fidem filij. Ioan. 6. Omnis qui credit in me, habet vitã æternam. Vel in filio eius, id eſt, in filij viſione. Ioan. 17. Hęc eſt vita æterna, &c. Ipſe enim eſt fons vitæ. Pſal. 35. Quia C apud te eſt fons vitę. *Qui habet filium.* Glo. Credendo & imitando. *Habet vitam æternam,* Iam in ſpe, tandem in re. Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit filio, &c. Ioan. 5. E contra, *Qui non habet filium,* nec credẽdo, nec imitando, *Non habet vitam,* Nec in ſpe habet, nec in re habebit. Ioan. 3. Qui incredulus eſt filio, non videbit vitam æternã, ſed ira Dei manet ſuper illum. Et nota ꝙ Chriſtus multa habuit teſtimonia: primò à patre ſuo. Ioan. 8. Teſtimonium perhibet de me pater, qui miſit me. Secundò à ſeipſo. Ioan. 8. Si ego teſtimoniũ perhibeo de meipſo, teſtimonium meum, verum eſt. Tertiò à ſpiritu ſancto. Ioan. 15. Cum venerit paracletus, ille teſtimoniũ perhibebit de me. Quartò à ſcripturis ſanctis. Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas, quia illæ teſtimoniũ perhibent de me, &c. Quintò de operibus bonis. Ioan. 10. Opera quæ ego facio ipſa teſtimonium, &c. Sextò à miraculis. Pſal. 35. Mirabilia teſtimonia tua Dñe. Septimò à turbis. Ioan. 12. Teſtimonium perhibebat turba, quæ erat cum eo, &c. Octauò ab Apoſtolis. D Act. 4. Virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimoniũ de omnibus his. Pſal. 92. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. *Hæc ſcribo vobis, vt ſciatis, &c.* Hic allegat credentium vtilitatẽ triplicẽ. Prima eſt futuræ beatitudinis certitudo. Secunda petitionum exauditio, ibi, Et hæc eſt fiducia, &c. Tertia eſt à peccatis conſeruatio, ibi, Scimus, quia omnis, qui natus eſt, &c. Quarta Dei veri cognitio, ibi, Et ſcimus, quoniam filius Dei venit, &c. In ſecunda parte oſtendit, primò qualiter per fidem exaudiuntur orantes pro ſeipſis. Secundò qualiter orantes pro alijs, ibi, Qui ſcit fratrem ſuum, &c. In prima parte, primò dat impetrãdi fiduciam. Secundò fiduciæ oſtendit cauſam, ibi, Scimus quoniã habemus petitiones. Dicit ergo, Hæc ſcribo vobis. Glo. Hic debetis adhibere fidem, quia vt certi ſitis de veſtra beatitudine futura. Hæc ſcilicet prædicta ſcribo, non tantũ prædico ad maiorem certitudinem, *Vt ſciatis,* certitudine fidei & ſpei, *Quoniam vitam æternam habebitis* In futuro, *Qui creditis* In præſenti, *In nomine filii Dei.* Ioan. 11. Ego ſum reſurrectio &

Chriſtus multa habuit teſtimonia.

vita

vita:qui credit in me,etiam ſi mortuus fuerit, viuet. *Et hæc eſt fiducia.* Glo.Non tantũ in futuro ſperare debemus cœleſtia,ſed etiam in hac vita impetrabimus quidquid ſalubriter petierimus,& hęc eſt fiducia ſpei, *Quam habemus ad Deum,* Non ad hominẽ. Pſal.124.Qui confidunt in Domino,ſicut mons Sion,&c. Heb.4.Adeamus cum fiducia ad thronũ gratiæ eius. *Quia quodcunque petierimus ſecundùm voluntatem eius,* Non ſecundũ deſideria noſtra carnalia.Ideo dicit Matt.26. Non mea voluntas, ſed tua fiat, Secundũ voluntatem eius petitur dupliciter, ſecundũ Glo.vno modo,vt quod velit, rogemus.Alio modo,vt quales nos eſſe deſiderat ad rogandum inueniamur. *Audiet nos* Petitionis affectũ dando, aliter non, vt patet in Paulo.2.Corin.12.Et dicit audiet nos, vtendo futuro tempore ad ſignificandũ, ꝙ tale debet eſſe, quod petitur, ꝙ in futuro accipiatur, & ad futurum ordinetur. Vnde temporalia non ſunt petenda, niſi prout ſunt ad vitam æternã ordinata. *Et ſcimus,* id eſt certi ſumus ex promiſsione eius. Ioan.15.Si quid petieritis patrem in nomine meo, &c. *Quia audit nos quidquid petierimus,* ſcilicet, vel ad votum,vel ad meritum. Et nota ꝙ dicit quidquid,ſcilicet ſubſtantiale inſolidum,quod eſt quid, nõ accidentale ſicut bonum temporale.Matt.7.Primum quærite regnum Dei,&c.Nota ſi aliquis peteret à rege Franciæ vnã guttam aquæ aut vnam picam,multum indignaretur.

Scimus, quoniam habemus petitiones quas poſtulamus ab eo. Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem,petat,& dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Eſt peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis. Omnis iniquitas peccatum eſt, & eſt peccatum non ad mortem.

Scimus, inquit. Hic oſtendit per quid ſcire poſſumus, quia ſcilicet audiet nos. Ideo ſcilicet Quoniã petitiones habemus nobis à Deo traditas. Vel traditione manifeſta,quando docuit orare diſcipulos, dicendo, Pater noſter qui es in cœlis. Matt.6. Vel traditione occulta, quando docuit quid petendum. Nam quid petamus, prout oportet,neſcimus, vt habetur Roma.8. *Quas poſtulamus ab eo.* Gloſſa, Nihil petamus,quod ei ſit aduerſum,niſi quod nos docuit,quod nobis inſpirauit,petamus.Et ſi in aliquo erramus,ſtatim corrigamur. Argumentũ ꝙ maior ſit cõfidentia exauditionis in oratione dominica,q̃ in aliĩs. Vnde frequentius & libentius dicitur, *Qui ſcit fratrem.* Hic oſtendit qualiter exaudiuntur orantes pro aliĩs. Vbi primò oſtendit pro quibus eſt orandum. Qui ſcit fratrem *ſuum peccare* peccatum. Quaſi dicat,Quia orantes exaudimur. Qui ſcit per cõfeſsionem, vel alio modo, Fratrem ſuum catholicum de eccleſia, nu-

Peccatũ nõ ad mortẽ quid ſit.

mero,& merito exiſtentem,peccare peccatum, *Non ad mortem.* Gloſſa,De quotidianis & leuibus peccatis, quæ ſicut difficile vitantur,ita de facili curantur. Non ad mortem verò dicitur quis peccare, ſecundũ Gloſſam, qui peccat non criminaliter,vel non vſq; ad mortem.Eſt enim veniale peccatum, quoddam per naturam propriam: quoddam per pœnitentiam ſubſecutam. Tertio etiam modo peccatum non ad mortẽ poteſt dici, quo non impugnatur gratia fraterna, *Petat,* ſcilicet pro eo. Gloſſa,Si dicto ſeu verbo, aut cogitatione,vel obliuione, vel ignorantia peccaſti,cõfitere fratri,& poſtula, vt pro te interueniat. Porro ſi graue peccatum fuerit, induc presbyteros eccleſiæ, & ad illorum examen caſtigare. *Et dabitur ei vita peccanti non ad mortem.* Glo, Non criminaliter, vel non vſq; ad mortem. Sed cum per veniale non amittamus vitã gratiæ,quomodo dicit, ꝙ dabitur vita peccanti non ad mortem,id eſt venialiter, ſecundum vnam poſitionem? Reſpondeo, Dabitur ei vita gratiæ maior. Vel dabitur vita offerendo occaſionem.ſ. veniale,quod occaſionaliter ducit ad mortem,quia diminuit feruorem charitatis. *Eſt peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis.* Ad euidentiam literæ,quæritur quid ſit peccatum ad mortem. Et dicit Gloſſa, ꝙ peccatũ ad mortem eſt,quod ſeparat animam à Deo,ſicut mors, animam à corpore,ſed quodlibet mortale hoc facit: ergo quodlibet mortale eſt

E peccatum ad mortem. Si dicatur,ꝙ peccatum ad mortem plus ſeparat,q̃ mortale. Contrà, magis & minus: non diuerſificant ſpeciem: ergo ſecundum hoc peccatum ad mortem, & non ad mortem non differunt ſpecie. Reſponſio, Peccatum ad mortem dicitur dupliciter: Generaliter, & ſpecialiter: Generaliter ſic, Quodlibet peccatum mortale, dicitur peccatũ ad mortem. Specialiter dupliciter,vel quo impugnatur gratia fraterna, & quando aduerſus gratiam qua reconciliatus eſt inuidis faucibus agitatur, vel quo agnita veritas impugnatur, vel ipſa finalis impœnitentia. Et hoc dupliciter,vel per propoſitum non pœnitendi finaliter, vel protractione peccati vſque ad mortem incluſiuè. Primo modo eſt peccatum generale: ſecundo & tertio modo eſt peccatũ ſpeciale: quarto modo circunſtantia cuiuslibet peccati mortalis, in quo homo decedit. Et ſecundum hoc diuerſimodè exponitur illud quod ſequitur, *Non pro illo dico, vt roget quis.* Nam ſi peccatũ ad mortem dicitur primo modo.ſ.quodlibet peccatum mortale, ſic exponitur,

F *Non pro illo dico, vt roget quis,* id eſt qualiſcunq;, ſed ſolũ iuſtus: iniuſtus enim non poſſet ei impetrare primam gratiã, quia in tali ſtatu exiſtens,non eſt dignus exaudiri. Si autem dicatur peccatum ad mortem: ſecundo modo, vel tertio modo.ſ.peccatum in ſpiritum ſanctum, tunc exponitur ſic, Non pro illo dico, vt roget quis, id eſt qualiſcunq; iuſtus, ſed perfectus: quia non quicunq; iuſtus ſufficit impetrare tali gratiã propter peccati immanitatẽ, ſecundũ quod peccatum ad mortẽ dicitur. Quarto modo, ſcilicet peccatum in quo homo decedit, ſic exponitur, Non pro illo dico, vt roget quis,id eſt aliquis,vel paruus, vel magnus, quia nihil valeret ei. Iſto modo, negatio cadit ſuper hoc verbum roget. Aliĩs modis ſuper hoc verbum, dico. *Omnis iniquitas,* verè orando pro peccantibus non ad mortem:quia multis peccatis occupantur omnes, & nullus poteſt eſſe ſine peccato. Quia omnis iniquitas,id eſt inæqualitas vitæ. Virtus enim eſt æqualitas vitæ, rationi vndiq; conſentiens, vt ait Tullius. *Peccatum eſt.* ſuprà.2.Omne peccatũ eſt iniquitas.

G *Et eſt.* Glo.Super alia peccata, *Peccatum ad mortem,* animam à Deo ſeparans,vel vſq; ad mortẽ durans, vel fraternæ charitati directè oppoſitum, ſicut illud quod fit ex certa malitia,quod eſt peccatum in ſpiritum ſanctum.

Scimus,quia omnis, qui natus eſt ex Deo, non peccat: ſed generatio Dei conſeruat eum, & malignus non tanget eum. Scimus quoniam ex Deo ſumus, & mundus totus in maligno poſitus eſt.

Hic ponitur vtilitas tertia,vbi primò oſtẽdit, ꝙ adeptio fidei cõſeruat à peccato. Secundò ꝙ ipſi ſunt de adoptiuorum numero, ibi, Scimus quoniam ex Deo ſumus. Dicit ergo, *ſcimus.* Oſtendit, qui ſunt illi pro quibus orandum eſt,quia pro fratribus. *Quia omnis, qui natus eſt ex Deo,* Natiuitate fidei formatæ, de qua Ioan.1.Dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri. *Non peccat,* Peccato ad mortem:ſed nunquid hæretici & mali Chriſtiani, in baptiſmo filĩ Dei facti fuerũt? Reſponſio, Intelligendum eſt per ſe, inquantum natus eſt

H Deo, vel coniunctum, id eſt dum ſeruat natiuitatem, vel quandiu natus non peccat mortaliter, ſcilicet, vel peccato ad mortem. *Sed generatio Dei,* id eſt gratia regenerans, *Conſeruat eum* à peccato ad mortem. Et non ſolum dicit,ſeruat, ſed conſeruat. Quia non ſolum ſeruatur à gratia, ſed à libero arbitrio cooperante. *Et malignus,* id eſt diabolus malo igni incendens. Pſal.14.Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus. Vel malignus,id eſt homo malus, igne malo inflammatus. Sapien.5. In malignitate noſtra conſumpti ſumus. Vel malignus, id eſt mundus, in maligno, id eſt in malo igne poſitus, *Non tanget eum,* id eſt immutando,& in ſe conuertendo. Quæ enim ſe tangunt, immutantur, præcipuè ſi ſint actiua & paſsiua adinuicẽ. Licet enim diabolus tentet interius, & mundus exterius,& amarores mundi perſequantur, non tamen immutantur à ſtabilitate ſua. Non ergo tangit trahendo à ſtabilitate ſua. Sapien.3. Iuſtorum autem animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum malitiæ, id eſt peccati mortalis. *Scimus.*

Gloſſa,

Gloſſa, Qui natus eſt ex Deo, non peccat: nos autem ſumus de illis. Scimus, inquam, certitudine fidei, *Quoniam ex Deo ſumus*, Per fidem, non per carnem. Ioan.3. Oportet vos naſci denuo. Et ſcimus, inquam, *Quia mundus totus in maligno poſitus eſt*. Mundus, id eſt mũdi amatores. In maligno, id eſt in malo igne triplicis concupiſcentiæ ſcilicet, diuitiarum, deliciarum, & honorum, de quibus ſuprà.2. Omne quod eſt in mundo, &c. Vel ſecundũ Gloſſam, In maligno, id eſt in maligni hoſtis ſubiectione. Vnde dicitur princeps mundi. Ioan.12. Vel mundus in maligno poſitus eſt, id eſt in malo anno, dicitur vulgo, de aliquo quòd eſt poſitus in malo anno, quando quilibet accipit ab eo quicquid boni poteſt accipere. Quilibet enim capit & accipit à mũdo quicquid boni poteſt. Vnde in maligno poſitus eſt. Vel totus mundus materialis in maligno poſitus eſt, id eſt in malo igne, ſcilicet libidinis & peccati. Et maximè in igne triplici, ſcilicet luxuriæ: de qua Iob.31. Ignis eſt vſq; ad cõſummationem deuorans. Item ſuperbiæ. Iob.1. Ignis Dei deſcendit de cœlo, & cunctas oues pueroſq; conſumpſit. Item auaritiæ. Hier.7. Filij colligunt ligna, & patres ſuccendunt ignẽ, & mulieres conſpergunt adipem.

Et ſcimus, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis ſenſum, vt cognoſcamus Deum verum, & ſimus in vero filio eius. Hic eſt verus Deus, & vita æterna. Filioli, cuſtodite vos à ſimulachris.

Hic ponitur vtilitas quarta, vbi primò oſtenditur, quòd per fidem cognoſcunt verum Deum. Secundò monet non redire ad culturam ſimulachrorum, ibi, Filioli cuſtodite. Dicit ergo, *Scimus*, certitudine fidei, *Quoniam filius Dei*, id eſt Chriſtus, qui eſt filius ſecundum diuinitatem, *Venit*, Per aſſumptam humanitatem, non locum mutando, ſed in aſſumpta humanitate, mundo viſibiliter apparendo. Vnde non dicitur veniſſe, quòd eſſet vbi prius non erat, qui vbiq; erat: quia fuit alio modo, quàm prius. Prius enim erat in vtero virginis per potentiam, præſentiam, & eſſentiam. Poſtmodum verò fuit per vnionem naturæ aſſumptæ. *Et dedit nobis ſenſum*, ſpiritualem fidei & ſapientiæ, & intellectus, & huiuſmodi donorum ad cognitionem ſpectantium. Roma.12. Reformamini in nouitate ſenſus veſtri. Aliter non poteſt haberi ſenſus, niſi à Deo detur. Sap.9. Senſum autem quis ſcit, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritum ſanctum tuum de altiſsimis. *Et cognoſcamus Deum verum*, partem ſcilicet credendo. *Et ſimus in vero filio eius*. Gloſſa, amando. Et dicit, *Vero*, ad differentiam filiorum adoptiuorum. Simus in filio eius, ſicut membra in corpore, & hoc, vt viuamus. Actuum.17. In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Item vt fructificemus. Ioan.13. Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ita nec vos, niſi in me manſeritis. *Hic*, ſcilicet filius Dei. *Eſt verus Deus*, Per eſſentiam. Ioan.1. Et Deus erat verbum. *Et vita æterna*, Per cauſam. Ioan.17. Hæc eſt vita æterna, &c. *Filioli*. Gloſſa, Et quia verum Deum cognoſcitis, & vitam æternam expectatis. Filioli, inquam, Sic eos vocat affectus teneritudine, & eorum obedientiæ promptitudine. *Cuſtodite vos*, id eſt intellectum veſtrum & affectum, *A ſimulachris*, ſecundum gloſſam, A cultura idolorum: vel à ſimulachris hypocriſis hæreticorum, qui ſpeciem ſanctitatis aſſumunt cum non habeant. Et ideo vocantur ſimulachra, quia habent ſpeciem viuentium, & tamen vita carent. Vel ab auaritia, quæ eſt ſeruitus ſimulachrorum. Qui enim mundum Deo prępонunt, idololatræ ſunt. Ad Galat.5. Quæ eſt idolorum ſeruitus, &c.

BEATI IOANNIS APOSTOLI

Epiſtola canonica II.

CAPVT. I.

Cuilibet fideli bonum proſequendum, & fugiendum malum, atq; in charitate, & doctrina Chriſti permanendum.

SEnior Electæ Dominæ, & natis eius quos ego diligo in veritate, & non ego ſolus, ſed & omnes, qui cognouerunt veritatem propter veritatem fidei, quæ permanet in vobis, & vobiſcum erit in æternum. Sit vobiſcum gratia, miſeri-
B *cordia, & pax à Deo patre, & à Chriſto Ieſu filio patris in veritate & charitate.*

Hæc eſt ſecunda canonica Ioannis: cuius author Ioãnes Apoſtolus eſſe oſtenditur, vt patet per ſimilitudinem, & in verbis, & in aſſertione fidei & charitatis. Non Ioannes presbyter, vt quidam dixerunt. Perſona autem cui ſcribit, eſt quædã matrona Babylonica, Electa, nomine. Per quã vt ait Gloſſa, Deſignatur vniuerſalis eccleſia. Cuius intentio, ſecundum Gloſſam, eſt monere ipſam & natos eius, ne propter hæreticos deſiſtant à propoſito fidei. Differt autẽ à præcedenti epiſtola, quia ibi actum eſt de affectu & effectu dilectionis ad Deum & proximum cõmuniter. Hic autem ad Deum ſpecialiter magis. Primò ergo præmittit ſalutationem. Secundò captans beneuolentiã oſtendit affectionem, ibi, Gauiſus ſum valde. Tertiò ſubiungit principalem ſcribendi cauſam, ſiue rationem, ibi, Quoniam multi. Quartò de hoc, q tam breuiter ſcripſit, ponit ſuam excu-
C ſationem, ibi, Plura habens vobis ſcribere. In ſalutatione verò, primò tangit perſonam ſuam. Secundò perſonam ſalutatam, ibi, Electæ Dominæ. Tertiò cauſam ſalutandi, ibi, Quos ego diligo. Quartò formam ſalutaοionis, ibi, Sit vobis gratia, &c. Dicit ergo, *Senior*, tam ætate, q̃ moribus, vel ſapientia, quinetiam officij authoritate, quia presbyter & epiſcopus. Sapien.4. Senectus venerabilis, non diuturna, &c. Non ait, Ioãnes & Apoſtolus, vel quid huiuſmodi. Scripturus enim mulieri, ponit illud quod magis caret ſuſpitione, & plus habens ſecuritatis & credulitatis. *Electa Dominæ*, proprium nomen eſt cuiuſdam matronæ Babylonicæ, de Babylonia Aegypti, hæc erat Electa, nomine. Electa etiam re, quia erat deuota. *Et natis eius*. Gloſſa, Tam natura, q̃ fide, quia etiam catholici erant filij eius. *Quos*, ſcilicet matronam & natos. *Ego diligo in veritate*, id eſt verè, non fictè. Gloſſa, Vero amore: ſecundũ illud.1.Ioan.3. Non diligamus verbo, neq; lingua, &c. Vel in veritate, id eſt in Chriſto, qui eſt veritas. Vel in veritate, id eſt ad veritatem
D habendam. ſ. vitam ęternam, vbi eſt plena veritas, & nulla falſitas. *Et non ego ſolus*, ſcilicet diligo vos. *Sed & omnes*. Glo. Vt maior authoritas ſit. *Qui cognouerunt veritatem*, id eſt omnes fideles, qui cognouerũt Chriſtũ, qui eſt veritas. Ioã.14. Loquitur autem de cognitione approbationis, quæ eſt per fidem formatã, de qua Pſal.94. Ipſi verò non cognouerunt vias meas, &c. *Propter veritatem fidei*, ſcilicet, *Quæ permanet in vobis*, id eſt perfectè manet. Vel perſeueranter manet. Glo. Non ob aliam cauſam vos diligimus niſi propter veritatem fidei, quæ inæſtimabilis perdurat. *Et vobiſcum erit in æternum*. Gloſſa, Vſq; in finem vitæ, vel durans in æternum. Sed quomodo veritas fidei erit in futuro, cum fides euacuetur.1.Cor.9. Reſponſio, Intelligit de veritate fidei, quæ creditur, id eſt articulorum: non qua creditur, id eſt ipſius habitus. vnde erit in æternũ ratione viſionis, quæ ei ſuccedet. *Sit vobiſcum*. Constructio ſic ordinatur, Senior ego Electæ Dominæ, & natis eius quos ego diligo, &c. Scribo ſic ſupple, Sit vobiſcum *Gratia* culpã delens, *Miſericordia* pœnam indulgens,

indulgens, *Ex pace* Deo reconcilians. vnde optat remiſsionem culpæ, relaxationem pœnę, cautelam diuinæ offenſę. Vel gratia illuminans intellectũ contra errores hęreticorũ. Miſericordia purgans affectum á reliquĳs peccatorum. Et pax, id eſt mentis tranquillitas contra recidiuum, ne amplius Deum & fratrem offendat. Similiter ſalutat Apoſtolus ad Rom. 1. Gratia vobis & pax. *A Deo patre,* Qui totius boni eſt author. Iacob. 1. *Et a Ieſu Chriſto,* Qui totius boni eſt mediator. Per quem. ſ. pater omnia operatur. Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt. Tangit autem naturã humanam, dicens, à Chriſto Ieſu: diuinam, in *Filio patris.* Spiritus autem intelligitur, vt nexus in extremis. indiuiſa enim ſunt opera & dona trinitatis. *In charitate,* vt ſcilicet proficiatis in charitate Dei & proximi, quæ affectũ purgat. *Et veritate* fidei, quæ intellectum illuminat. Gloſſa, In veritate fidei, quam in baptiſmo promiſiſtis. Præmittit autem charitatem, quia charitas dat fidei perfectionem. Iacob. 2. Fides ſine operibus mortua eſt. Vel notatur hic quibus optat prędicta, ſub hoc ſenſu, Gratia vobiſcum, &c. In charitate & veritate, id eſt vobis exiſtentibus in charitate Dei & proximi, & in veritate fidei. Per primum perficitur affectus: per ſecundum intellectus.

Gauiſus ſum valde, quoniam inueni de filĳs tuis ambulantes in veritate, ſicut mandatum accepimus à patre. Et nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouum ſcribens tibi, ſed quod habuimus ab initio, vt diligamus alterutrum. Et hæc eſt charitas, vt ambulemus ſecundum mandata eius. Hoc enim eſt mandatum, vt quemadmodum audiſtis ab initio, in eo ambuletis.

Hic beneuolentiam captans, oſtendit ad eos ſuam affectionem: primò ad filios: ſecundò ad matrem, ibi, Et nunc rogo domina. Dicit *Gauiſus ſum,* quaſi dicat, Opto vobis gratiam, miſericordiã, & pacem, &c. Gauiſus ſum, inquit, valde, *Quoniam inueni de filĳs tuis.* Quoniam inueni tanquã ſolicité tales quærens, & raró inueniens, *De filĳs tuis,* aliquos non omnes, *Ambulantes,* id eſt de bono in melius proficientes. Glo. quotidie. Pſal. Ibunt de virtute in virtutem, &c. *In veritate,* ſcilicet fidei. Ad Ephe. 5. Vt filĳ lucis ambulate. Ioan. 12. Ambulate dum lucẽ habetis. Vel in veritate, id eſt in charitate à qua omnes virtutes veræ ſunt. Ad Ephe. 5. Ambulate in dilectione, &c. Solent enim perfecti multum gaudere de profectu proximorum, & maximè ſubditorum. 1. ad Theſ. 2. Vos eſtis gloria noſtra & gaudium noſtrum. Et Prouer. 10. Filius ſapiens lætificat patrẽ. Sic ambulantes, inquam, *Sicut mandatum accepimus,* id eſt in ea perfectione, qua mandatum fuit nobis, *A patre,* ſcilicet per filiũ. Matt. 5. Diligite inimicos veſtros. Et Ioan. 12. Ambulate dum lucem habetis. *Et nunc rogo te domina.* Hic oſtendit ſuã affectionem ad matrem, & ideo monet eam ad bene agendum. Secundò ad proficiendũ, ibi, *Et hæc eſt charitas.* Tertiò oſtendit, ꝙ proficere eſt neceſſarium, ibi, *Hoc eſt enim mandatum.* Et nunc rogo te domina. Gloſſa, per eam quam habes fidem iam certificatus, de cætero confidenter rogo, vt rem nõ debitam, licet res debita ſit, tamen non impero, ſed rogo *Vt diligamus alterutrum,* id eſt, vnus alterum, &c. *Non tanquã mandatum nouum ſcribens tibi, ſed quod habuimus ab initio* à prioribus patribus, vel ab initio fidei, & veſtræ conuerſationis, quaſi dicat, Sic hortando nõ nouum mandatum propono. Sed contrà. Ioan. 13. Mandatum nouum do vobis, &c.

Mãdatum de charitate & nouũ & vet' eſt.

Reſponſio, Mandatũ de charitate, & eſt vetus & eſt nouũ. Vetus ratione ſubſtantiæ, quia ab antiquo ſcriptũ in corde rationis & in codice legis, ſed nouum ratione circunſtantiæ, quia in euangelio addit nouum modum. Lex dicit, diligite amicos: euangelium, diligite inimicos. Item nouum ratione efficaciæ, quia ſpiritualiter hominem innouat. *Et hæc eſt charitas,* id eſt, in hoc eſſe oſtenditur, & apparet, *Vt ambulemus* paſsibus morum, non corporum de bono in melius proficiendo *Secundum mandata eius* ea cuſtodiendo. Ioan. 13. Si diligitis me mandata mea ſeruate *Hoc eſt enim,* quaſi dicat, Debemus ambulare ſecundum mandata *Hoc eſt enim mandatum;* ſcilicet Dei, *Vt quemadmodum audiſtis ab initio* noſtræ fidei, vel noſtræ conuerſationis, vel noſtræ prædicationis *In eo ambuletis,* aſsiduè proficiendo & perſeuerando.

Quoniam multi ſeductores exierunt in mundum, qui non confitentur Ieſum Chriſtum veniſſe in carnem. Hic eſt ſeductor & antichriſtus. Videte voſmetipſos ne perdatis, quæ operati eſtis, ſed vt mercedem plenam accipiatis. Omnis qui recedit & non permanet in doctrina Chriſti, Deum non habet. Qui permanet in doctrina, hic patrem & filium habet.

Hic ſubiungit cauſam principalem & intentionem, ſcilicet propter hæreticos, quorum primò monet cauere errorem. Secundò vitare cõmunionẽ, ibi, Si quis venit ad vos. Vitando errorem monet primò ex parte hæreticorum: ſecundò ex parte ipſorum, ibi, Videte voſmetipſos: tertiò ex parte vtrorunq; ibi, Omnis qui pręcedit. Dicit ergo *Quoniam multi.* Gloſſa, Neceſſe eſt, vt perſeueretis, quoniã multi per vanas ſectas ſunt diuiſi *Seductores,* id eſt, ſeorſum à via veritatis ductores, Iſti ſeductores ſunt hæretici, qui prędicant cõtrarium veritati. *Et exierunt in mundum.* Gloſſa, ad amorem & doctrinam mundi. ſ. Vnde Glo. de veſtri conſortio. Et nota ꝙ boni exeunt de mundo. 1. Cor. 5. Alioquin debueratis de mundo exiſſe. Mali veró exeunt in mundum 1. Ioan. 4. Multi pſeudo prophetę exierunt in mundum *Qui* ſcilicet ſeductores *Non confitentur.* Gloſſa, Nec doctrina nec vita *Chriſtum* Magiſtrũ & normã ſanctitatis *Veniſſe in carnem* Alia litera. veniſſe in carnem, id eſt, ſaluatoris aduentũ, qui venit in carnem quando conceptus eſt, in carne quando natus *Hic* quicunq; talis *Eſt ſeductor* hominum *Et antichriſtus,* id eſt, Chriſto contrarius. Vel antichriſtus, id eſt, membrũ antichriſti. Dicitur autẽ ſeductor ob doctrinã peruerſam: antichriſtus propter operationẽ prauam. Doctrina enim eius ad alios ſeducendũ, operatio praua contra Chriſtum. Talis autẽ dicitur antichriſtus nõ in perſona, ſed in officio. Sicut Ioannes Baptiſta dicitur Elias. Matt. 11. *Videte* ne ſeducamini ab eis, ac ſolicitè & diligẽter attendite *Voſmetipſos ne.* ſ. à fidei veritate declinetis, & ne eis fidem adhibeatis. Matt. 24. Videte ne quis vos ſeducat. Bernardus, Multi multa ſciunt, & ſeipſos neſciunt, alios aſpiciunt & ſeipſos negligunt *Ne perdatis* de fide *Quæ operati eſtis.* Glo. Illam mercedem quam bene operando meruiſtis. Eccle. 10. Qui in vno offendit, multa bona perdet. Sed videte inquã potius *Vt mercedem plenam accipiatis* veræ. ſ. gloriæ, quæ replet animã, nõ vanæ, vt hypocritæ. Matt. 7. Receperunt mercedem ſuam. Vel plenã, quia remunerabit ſupra merita, & merita ſunt hic ſemiplena, & non ſufficiunt ad tantam gloriã. Sed pro operibus ſemiplenis dabitur merces plena. Pſal. 15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Hæc autẽ impletio erit in tribus quantum ad animã. Rationabilis implebitur limpidiſsima cognitione, iraſcibilis ſublimitate gloriæ & honoris, concupiſcibilis iocundiſsima & vera dilectione. Item quo ad corpus in quinq;, quia natiuitas humanitatis implebitur immortalitate, vacuitas paſsibilitatis impaſsibilitate, obſcuritas claritate, ponderoſitas agilitate & ſubtilitate. De his omnibus. 1. Cor. 15. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione: ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria, &c. *Omnis, &c.* Quaſi bene dico ne perdatis, Omnis enim, ſiue de maioribus, ſiue de minoribus, ſiue de mediocribus *Qui recedit,* alios præcedit, id eſt, ſe alios præcedere dicit, ſicut hæreſiarcha alios ſibi pręcedere videtur pręſumptione ſapięntię, quod fit per inuentionem noui dogmatis, vel erroris. *Et non permanet in doctrina Chriſti.* Gloſſa, Ex ſuperbia diſcedit ab humili prædicatione Chriſti *Deum non habet* in ſe per inhabitantem gratiam, nec in futuro per gloriam, ſed *Qui permanet,* id eſt, perfectè & perſeueranter, manet in fide & moribus *In doctrina,* ſcilicet Chriſti, ſiue Dei. Glo. Manet in euangelica doctrina, quæ ſecundum eam ſapit & agit. ſeparat ſe ab illo qui aliter ſapit & agit. *Hic & filium & patrem habet.* In pręſenti per gratiam, in futuro per gloriam. Qui. n. perſeuerauerit vſq; in finẽ, hic ſaluus erit. Matt. 24.

Homo adimplebitur lętitia in tribus.

Habet

Habet autem ſimul vtrunque, quia vnus ab altero non ſe- A
paratur.Io.14.Non credis quia ego in patre,& pater in me eſt? Præponitur autem hic filius patri, quia ad patrem non venitur,niſi per filium.

Si quis venit ad vos & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domũ,nec aue dixeritis ei. Qui enim dixerit illi aue, communicat operibus eius malignis. Ecce prædixi vobis,vt in die domini non confundamini.

Hic monet communionem hęreticorum vitare. Primo oſtendit modum vitandi. Secundo, peccatum nõ vitantis, ibi, *Qui enim dicit aue,* Tertio commodum vitantis, ibi, *Ecce prædixi vobis*. Dicit ergo *si quis* Ita qui permanet in doctrina Chriſti habet filium & patrem. Et ideo vt permaneatis *Si quis venit ad vos* viſitandos vel docendos *Et hanc doctrinam,* ſcilicet de Chriſto *Non affert* imò affert contrariam *Nolite recipere in domum* participando in facto. Gloſſ. Non tantum non aſſentiatis, ſed & nec recipiatis *Nec ei dixeritis aue* participando in verbo, Ad Tit. vltimo, Hæreticum hominem, poſt vnam & ſecundam admonitionem deuita. Secundo, quia ſubuerſus eſt qui huiuſmodi eſt. Notandum autem quòd in quinque vitandus eſt hæreticus peruerſus, in loco orationis, item in menſa dominica, item in priuata menſa, item in oſculo pacis & ſalutatione priuata. Comprehenduntur autem in hoc quod dicit, Nolite eum recipere in domo, id eſt, in eccleſia ad orandum, vel communicandum. Vel in domo, id eſt, in hoſpitio ad menſam priuatam. Duo vltima in hoc quod dicit, Nec aue ei dixeritis. Solent enim hæc ſe concomitari: vnde vno remoto remouetur & aliud. Gloſſa, quia videtur ſignum conſenſus erroris. Hoc enim dicimus amicis, quorum opera nobis placent. Sed videtur, quòd non ſolum de præſcito ſit intelligẽdum, ſed etiam de quolibet peccatore notorio. 1. Corinthiorũ quinto, Si quis frater nominatur inter vos, & eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi nec cibum ſumere, & cætera. Reſpõſio, Pręſcitos debemus vitare, propter pręceptum eccleſiæ. Notorios vero propter ſcandalum infirmorum, vel ne detur eis audacia peccandi, vel ne corrumpantur conſortio eorum. 1. Corinthiorum decimoquinto, Corrumpunt bonos mores colloquia praua *Qui enim dicit illi, aue,* ſalutãdo ſicut amicum & fratrem *Communicat* id eſt, communicando vtitur, nam huiuſmodi ſalutatio, vt ait Gloſ. communionem cum eo oſtendit. Alioquin ſimulatio eſt, quæ in Chriſtianis eſſe non debet *Operibus eius malignis* quod prohibetur. Ephe. 4. Nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum, magis autem redarguite *Ecce prædixi vobis*, ſcilicet, vt eos non reſpiciatis ſeu recipiatis. Gregorius, Minus iacula feriunt, quæ præuidẽtur *Vt in die domini* Dies domini eſt dies iudicij. Pſalm. Cum accepero tempus, &c. Hoc vero tempus dicitur dies hominum. Lucæ decimonono, Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi *Non confundamur* Chriſtũ nunc negando, & inde tunc confuſionem habendo. Luc. 9, Qui me erubuerit, &c.

Hæreticus in quinque eſt vitandus

Plura habens vobis ſcribere, nolui per chartã & atramentum. Spero enim me futurum apud vos, & os ad os loqui, vt gaudium veſtrum plenum ſit. Salutant te filij ſororis tuæ Electæ. D

Hic excuſat ſe, quòd tam breuiter ſcripſit, vbi ſe primo excuſat, poſtea ſalutat, ibi, Salutant te. Et primo ſalutat ex parte aliorum. Secũdo ex parte ſua, ibi, Gratia tecum. Dicit ergo *Plura habens vobis ſcribere* pertinentia ad veſtram inſtructionem, ſcilicet de alijs documẽtis, vel diffuſius de iſtis *Nolui per chartam & atramentum* Gloſſa, per ſcripturã. Scriptura enim non adeo commouet, ſicut vox viua & præſentia magiſtri. Et ſubdit cauſam *Spero enim* de gratia dei, non de me præſumo *Me futurum,* id eſt, me venturum *Apud vos, & os ad os loqui,* & *Os* meum ſpero *Ad os* veſtrum. Et hæreticorum obſtruendum *Loqui,* id eſt, præſentialiter loqui vobiſcum, & vos mecum vt plenius vos inſtruam, Hierony- A mus, Habet neſcio quid latentis energiæ viuæ vocis actus, & in auditoris aures de authoris voce transfuſa fortius ſonat *Vt gaudium veſtrum plenum ſit.* Gloſſ. Hæreticis confuſis, & veſtra fides confirmata *Salutant te,* id eſt ſalutem optant *Filij ſororis tuæ Electæ* illa dicebatur Electa ſicut & iſta cui ſcribit, cuius filij eam ſalutabant. Vel filij ſororis tuæ Electæ, id eſt, alterius eccleſiæ. Vnde Gloſſa, Vos ad literã, vel forſan filij alterius eccleſiæ metropolitanæ *Gratia tecum* Gloſſa, Ego ex parte mea dico *Gratia tecum* Bona ſocietas. primæ Corinthiorum decimoquinto, Non ego, ſed gratia dei mecum. Gratia inquã operans ad peccatũ delendum, cooperans ad bene faciendum, tecũ ad perſeuerandum *Amen.* Confirmatio eſt prædictorum.

FINIS.

BEATI IOANNIS, APOSTOLI

Epiſtola canonica. III.

CAPIT. I.

Qui proximo in multis profuit, in charitate permaneat, vt a malo deuiet.

SEnior Caio chariſſimo quem ego diligo in veritate. Chariſſime de omnibus orationem facio, proſpere te ingredi & valere, ſicut proſpere agit anima tua. Gauiſus ſum valde venientibus fratribus, & teſtimonium perhibentibus veritati tuæ, ſicut tu in veritate ambulas. Maiorem horum non C *habeo gratiam, quam vt audiam filios meos in veritate ambulare.*

Hęc eſt tertia epiſtola Ioãnis, cuius author fuit ipſe Ioãnes apoſtolus, non Ioannes presbyter, vt quidam putarũt. Quod patet ex ſimilitudine ſermonis & affectionis. Hanc autem ſcribit, ſcilicet Caio Corinthio, inſtruens eũ de operibus charitatis, & monens vt in charitate perſeueret. Differt autem a duabus pręcedentibus. Quia in prima egit de charitate ad Deum, & proximum communiter. In ſecũda de charitate ad Deum ſpecialiter. Hic agit de charitate ad proximum etiam ſpecialiter. Modus agendi eſt. Quia primo pręmittit ſuam ſalutationem. Secundo ponit ſuam ad eum affectionẽ, ibi, Gauiſus ſum valde. Tertio ſubdit eius ad bonum, quod incœpit continuandum, exhortationem, ibi, Chariſsime fideliter facis. Quarto ponit ſuam excuſationem, ibi, Scripſiſſem forſitan eccleſiæ. Dicit igitur *Senior* ego ſcilicet ętate, vel moribus, vel ſapientia, vel dignitate, quia præsbyter Gręcè, ſenior latinè *Caio* ſcilicet ſcribit.
D Iſte Caius dicitur fuiſſe Corinthius, de quo primæ Corinthiorum. 1. Neminem baptizaui niſi Criſpum & Caium. Et ad Romanos vltimo, Salutat vôs Caius hoſpes meus. Hic vt ait Gloſſa, Fide ſuſcepta dedit ſe hoſpitalitati, & ſuſceptioni pręddicatorum *Quem ego diligo in veritate* non ficte. Gloſſa, Non temporalium bonorum gratia, ſed æternorũ cauſa *Chariſsime* Merito vocat eum chariſsimũ, quia operibus charitatis deditum *De omnibus* Gloſſa, quæ facit *Orationem facio* Gloſſa, Hoc a domino crebris precibus exopto, vt quod bene agis bene perficias. Simile ad Romanos primo, Sine intermiſsione memoriam veſtri ſemper facio in orationibus meis, & cætera. Et inſtruitur prælatus, quód debet ſemp orare pro ſubditis *Proſpere te ingredi.* Dicit Gloſſa, de bono in melius. Profectum autem viri iuſti vocat ingreſſum, ad ſignificandum quod homo quantumcunque ſit bonus, ſemper ſe debet reputare in ingreſſu & inchoatione, & nunquam in conſummatione, vt dicat cum Pſal.

Et dixi nunc cœpi hæc mutatio, & cętera. Eccleſiaſt.18. Cum conſummauerit homo tunc incipiet. *Et valere* vita ſpirituali *Sicut*, id eſt, ita *Proſpere agit anima tua.* Gloſſ. proficiendo in animarum operibus. Et alia Gloſſa, Vt ſicut vales anima, ſic valeas corpore. Optat etenim ei proſperitatem animæ bonam, non quæ eſt contra animam. De qua Prouerb.1. Proſperitas ſtultorum perdet eos *Gauiſus ſum valde, &c.* Hic oſtendit affectionē circa eum. Primò ex gaudio de fama eius. Secundò ex gaudij magnitudine, ibi, Maiorem horum. Dicit ergo *Gauiſus* ita pro te oro, ſed & gauiſus ſum gaudio ſpirituali, non carnali *Valde,* quia gaudio interiori & exteriori *Venientibus* Gloſſa, à te *Fratribus.* Gloſſa, peregrinis. *Et teſtimonium perhibentibus veritati tuæ.* Gloſſa, Veræ charitati, quæ non ceſſat ab opere. Veritati enim teſtimonium reddendum eſt. Ioan.18. In hoc ego natus ſum mundo, vt teſtimonium perhibeam veritati. *Sicut tu in veritate ambulas.* Gloſſa, Tam ſtudioſè reddunt teſtimonium, quàm ſtudioſus tu es ad bene operandum. Et verè gauiſus ſum *Maiorem enim horum.* Gloſſa, ad me venientium *Non habeo gratiam.* Gloſſa, Quando fratres veniunt ad me, in nullo facto eorum, vel verbo, magis gaudeo *Quam vt audiam* eis mentientibus *Filios meos.* Gloſſ. Quos prædicando, vel baptizando genui. 1. Cor. 4. Per euangeliū in Chriſto Ieſu vos genui *In veritate ambulare.* Glo. In veritate verę fidei, & bonæ operationis obſeruare. Sed quomodo iſtum baptizando genuit, quem Paulus baptizauit? 1. Corint. 1. Niſi Criſpum & Caium. Reſponſio, Genuit hunc prædicando, non baptizando, vel filius eius erat imitatione Pauli. Quando enim loquitur de generatione, loquitur de filijs generaliter, ſed glo. ſpecialiter.

Chariſſime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in conſpectu eccleſiæ: quos benefacies deducens dignè Deo. Pro nomine enim eius profecti ſunt: nihil accipientes à gentilibus. Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi: vt cooperatores ſimus veritatis.

Hic ponit principalem cauſam, quæ eſt exhortare eum ad hoſpitalitatem, quod facit. Primò laudando factum. Secundò cōmendando perſonas, quibus fit, ibi, Pro nomine enim eius. Tertiò monſtrando meritum, ibi, Nos ergo debemus. Dicit ergo *Chariſſime.* Gloſſa, Ideo non debes deficere ab hoſpitalitate *Fideliter facis* ſcilicet ſecundū, quod vera fides exigit, & veram fidem tuam operibus oſtendis. Iaco.2. Oſtende mihi ex operibus fidem tuam *Quicquid operaris in fratres* ſubueniendo ſcilicet eis, a quibus nihil expectas temporale, vt dicit gloſſ. Vnde ad Galat.6. Operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei. *Et hoc in peregrinos,* ſcilicet maximè, quos ſcilicet non noſti. Deute.10. Deus amat peregrinum, & dat ei victum & veſtitum. Et vos amate peregrinos *Qui,* ſcilicet fratres maximè peregrini *Teſtimonium reddiderunt charitati tuæ.* Gloſſa, operibus miſericordiæ. Charitas autem hic intelligitur nō charitatis habitus, vel affectus, ſed effectus, non ſolum in ſecreto, ſed *In conſpectu eccleſiæ,* id eſt, in præſencia fidelium, vt ſic exemplo tuo alij excitentur ad hoſpitalitatē. Matt.5. Sic luceat lux veſtra, &c. *Quos,* ſcilicet peregrinos *Benefacies.* Gloſſ. dum apud te ſunt *Deducens* ad alia loca ad quæ ire volunt *Digne Deo,* id eſt ad honorem Dei, quem honoras in ſuis membris, qui dicit Matt.10. Qui vos recipit, &c. Et ſubdit tantum *Pro nomine enim eius,* id eſt, pro fide & honore, & prædicatione nominis eius *Profecti ſunt a patria ſua exules.* Gloſſa, Alienati à rebus proprijs *Nihil accipientes a gentilibus.* Gloſſ. contribulibus ſuis, quia nihil dabant eis, vt ait, vt ſic à pietate famis cogerentur fidem negare, nō quin liceret accipere. Dicitur enim. 1. Corinth. 1. Si quis infidelium vocat vos ad cœnam & vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate *Nos ergo.* Gloſſa, Qui poſſumus ſupplere indigentiam eorum. Sed nunquid ipſe erat pauper? Matt.19. Ecce nos reliquimus omnia, &c. Quomodo ergo ſe diuitibus connumerat? Reſponſio, Bedæ in Gloſſ. ſua,

E Hoc ideo facit, vt alacriores eos reddat & promptiores ad miſerandum pauperibus, Vel quia omnia bona eccleſiæ in manu ſua erant *Debemus ſuſcipere* nam ſeminantibus ſpiritualia debemus carnalia. 2. Corinth. 4. Noſtra abundantia, inopiam illorum ſuppleat *Huiuſcemodi* Fratres nomen Chriſti prædicantes. Vt ideo ſcilicet *Cooperatores ſimus veritatis* neceſſaria eis miniſtrando. Veritatis inquam, cuius illi ſunt miniſtri eam prædicando, quaſi dicat, Nos qui non prædicamus debemus neceſſaria prædicantibus miniſtrare, vt ſic ſimus cooperatores veritatis, & ſocij mercedis. Matth.16. Qui ſuſcipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Sed nunquid hoſpes prædicatorum eandem mercedem recipiet, quam recipit prædicator? Reſponſio, Accipiet ſimilem mercedem aureæ coronæ, ſed non aureolæ.

Temporalia prędicātib' nomen Chriſti debentur.

Scripſiſſem forſitan eccleſiæ: ſed is qui amat primatum gerere in eis, Diotrepes, non recipit nos. Propter hoc ſi venero
F *commoneam eius opera, quæ facit, verbis malignis garriens in nos. Et quaſi non ei iſta ſufficiant: neq; ipſe ſuſcipit fratres, & eos, qui ſuſcipiunt, prohibet, & de eccleſia eijcit. Chariſſime, noli imitari malum, ſed quod bonum eſt. Qui bene facit ex Deo eſt, qui male facit non videt Deum. Demetrio teſtimonium redditur ab omnibus & ab ipſa veritate, ſed & nos teſtimoniū ei perhibemus, & noſti quoniam teſtimonium noſtrum verum eſt.*

Hic ponit ſuam excuſationem. Primò de hoc, quòd nihil ſcripſit eccleſiæ. Secundò de hoc, quòd tam breuiter ſcripſit ei, ibi, *Multa habui ſcribere tibi.* Cauſa autem, quia non ſcripſit eccleſiæ, fuit præſentia cuiuſdam hæretici, verba ſua non recipientis, cui fauebant. Primò ergo illum reprehendit & redarguit, ſcilicet Diotrepen nomine: & illum notat. Secundò Caio illius imitationem vetat, ibi, *Chariſſime noli.*
G Tertiò alterum, ſcilicet Demetrium ad imitandum proponit & laudat, ibi, *Demetrio teſtimonium.* Notat autem illum, ſcilicet Diotrepen. Primò de ambitione. Secundò de detractione, ibi, *Propter hoc ſi venero.* Tertiò de inhoſpitalitate, ibi, *Et quaſi ei iſta non ſufficiant.* Prædicit ergo *Scripſiſſem forſitan* de hac materia epiſtolam eccleſiæ, id eſt, toti congregationi fidelium *Sed is qui amat primatum gerere,* id eſt, vſurpat ſibi principatum. Matt.23. Amant primas cathedras in ſynagogis, &c. *In eis,* id eſt, inter eos, qui nunc erant in eccleſia illa *Diotrepes* Nomen proprium cuiuſdam hæreſiarchæ *Non recipit nos,* id eſt, noſtra mandata & verba. Gloſſa, Noſtram authoritatem. Matt.10. Qui vos ſpernit me ſpernit *Propter hoc.* Gloſſa, quia deprauat ſcripturam *Si venero* dubitatiuè ponit propter dubium euentus *Commoneam.* Gloſſa, id eſt, in omnium notitiam manifeſtius arguendo deducam *Opera eius, quæ facit* quorum exemplar à nobis non habuit, ſed noua adinuenit mendacia, *Verbis malignis* Malo igne, ſcilicet inuidiæ accenſus. Pſalm.
H Supercecidit ignis & non viderunt ſolem, ſcilicet claram veritatem *Garriens* falſis rationibus ad ſimilitudinem auis, quæ eſt animal irrationale & garruloſum *In nos,* id eſt, contra nos. Et dicit opera, quæ facit verbis malignis ad ſignificandum, quòd verba quandoq; faciunt multa mala. Eccleſia.28. Plaga linguæ comminuet oſſa, Multi ceciderunt in ore gladij, ſed multi etiam interierunt per linguam ſuam. *Et quaſi non ei iſta.* Gloſſa, quòd mihi detrahit, quòd hoſpitalitatem diſſuadet *Sufficiant.* Gloſſa, ad damnationem *Neque ipſe ſuſcipit fratres.* Gloſſ. indigentes, cum tamen Dominus in ipſis ſuſcipiatur. Matthæi.25. Hoſpes eram & collegiſtis me, & cætera. Et Matthæi.10. Qui vos recipit, me recipit. Cum enim aliquod bonum fit alicui membro puta pedi, os quod eſt in capite dicit, tu mihi facis bonum. *Et eos, qui ſuſcipiunt prohibet,* ſcilicet ne ſuſcipiant, quod eſt contra illud. Prouerbio.3. Noli prohibere illum, qui poteſt benefacere, ſi potes & ipſe benefac. *Et de eccleſia eijcit* gloſſa, Non de conſortio fidelium, ſed de loco in quo

conueniunt,

conueniunt, quaſi dicat, non tantum prohibet ſuſcipere, ſed & ſuſcipientes, & ſuſceptos eĳcit de eccleſia, vt dicit Gloſſa, Hæc excõmunicatio manifeſtum errorem continens non ligabat. Talis erat excõmunicatio Iudæorum. Ioan. 13. Iam enim conſpirauerant Iudæi, vt ſi quis Chriſtum confiteretur extra ſynagogam fieret *Chariſsime*, quaſi dicat, quidquid ille dicat *Noli imitari malum*, ſcilicet eius doctrinam, vel malum, id eſt, malam eius operationem. Pſal. 37. Noli æmulari in malignantibus, &c. *Sed quod bonum eſt* ad Gal. 4. Bonum æmulamini in bono ſemper, & debes bonos imitari. nam *Qui benefacit* Non ſolum bonum ex genere operis, ſed & ex intentione operantis: ita qui ex timore implet præceptum, vt dicit Auguſtinus, bonum eſt, ſed non bene facit *Ex Deo eſt* imitatione. vnde Luc. 6. Eſtote miſericordes, ſicut pater veſter, non propagatione, ſed imitatione, *Qui autem malefacit non videt Deum.* Et intelligenda ſunt hæc per ſe, quia inquantũ bonum facit, ex Deo eſt. Quia homo non facit bonum à ſe, ſed à Deo. Ioan. 15.
B Sine me nihil poteſtis facere. Et inquantum malum facit non videt Deum, Nec viſione fidei formatæ in præſenti, nec ſpei in futuro. ſuprà. 1. Ioan. 3. Qui non diligit non nouit Deum *Demetrio.* Gloſſa, Illud verbum, quod velit imitari aperit *Teſtimonium*, ſcilicet bonum de operibus pietatis & charitatis *Redditur ab omnibus* gloſſ. ad eum venientibus, vel ab eo recedentibus. *Et ab ipſa veritate* gloſſ. à Deo, qui eſt veritas. 1. Ioan. 5. Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei maius eſt: *Sed & nos* Apoſtoli veritatis nuntĳ *Teſtimonium perhibemus.* Gloſſ. Ad cõmendationem hoſpitalitatis. *Et noſti* per experimentum glo. Per alia teſtimonia, quæ probaſti eſſe vera *Quoniam teſtimonium noſtrum verum eſt.* Ioan. vlti. Qui vidit teſtimonium perhibuit, & verum eſt teſtimonium eius.

Multa habui tibi ſcribere, ſed nolui per atramentum & calamum ſcribere tibi. Spero autem protinus te videre, & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta tu amicos nominatim.

C Hic excuſat ſe de hoc, quòd tam breuiter ſcripſit. Et primò oſtendit quòd in proximo videbit eum corporaliter. Secundò vt moram patientius ſuſtineat, Salutat eum multipliciter, ibi, Pax tibi. Dicit igitur *Multa habui tibi ſcribere* ad commendationem, gloſſ. de commendatione eleemoſynæ & aliĳs *Sed nolui per atramentum & calamum ſcribere tibi*, id eſt, per ſcripturam, quæ fit cum calamo & atramento. Sed per vocem viuam. Efficacior enim eſt vox viua, quàm mortua, quæ ſcripta eſt in pergameno, & ſubdit cauſam *Spero autem te protinus videre* perſonaliter *Et os* meũ *Ad os* tuum *Loquemur*, vel ad os Diotrepis obſtruendum *Pax tibi* gloſſ. Ab illo Diotrepe, & ab omnibus malis *Salutant te*, id eſt, ſalutem tibi optant *Amici*, id eſt, fideles, qui ſunt nobiſcum *Saluta tu* ex parte mea *Amicos* Fideles amicos tuos & noſtros. Gloſſa, Amicis gratias pacis & ſaluris mandat, vt inimicos veritatis à ſalute monſtret eſſe extra nos, ſicut &
D Paulus expreſſè facit. 1. Corinthiorum. 15. Si quis nõ amat Dominum Ieſum Chriſtum, & cæte. *Nominatim* ſingulos, quod dicit, vt oſtendat ſpecialem ad ſingulos dilectionem. Sed quęritur de hoc, quod dicit, Sed nos teſtimonium perhibemus, quare teſtimonio veritatis adiungit ſuum teſtimonium, cum omni teſtimonio veritatis ſit credendum? Reſponſio, Et ſi teſtimonium veritatis erat veriſsimum: non tamen certum. Et ideo addit ſuum teſtificans teſtimonium.

FINIS III.

BEATI IVDAE APOSTOLI

Epiſtola canonica.

CAPVT. I.

Hæreticorum fallacias, fidelis quilibet vitet, qui cupiditate ducti aduerſantur Euangelio, & quorum figuram Pſeudo prophetæ geſſerunt.

IVdas Ieſu Chriſti ſeruus, frater autem Iacobi, his qui ſunt in Deo dilectis, & Chriſto Ieſu conſeruatis & vocatis. Miſericordia vobis & pax & charitas adimpleatur.

Hæc eſt quarta pars huius libri & vlti-
B ma, in qua ponitur epiſtola Iudæ Apoſtoli. Huius epiſtolę author fuit Iudas Thadæus frater Iacobi minoris Alphæi: ſcribit autem non genti, nec perſonæ ſpecialiter, ſed generaliter omnibus fidelibus. Cuius materia eſt de fide & charitate, vt tangit Gloſſa, Intentio verò eſt commonere fideles, ne conſentiant hæreticis eos à fide & charitate retrahentibus. Ordinatur autem vltima eius epiſtola, quia vel vltimo ædita: vel quia minoris famæ, & dignitatis erat cæteris. Modus autem agendi eſt. Quia primò ponit ſalutationem. Secundò ſubdit ſcribendi cauſam & rationem, ibi, *Chariſsimi omnem ſolicitudinem.* Tertiò proſequitur principalem intentionem, ibi, *Commonere autem vos volo.* In ſalutatione. Primò deſcribitur perſona ſalutans. Secundò ponuntur perſonæ ſalutatæ, ibi, *His qui ſunt, &c.* Tertiò forma ſalutationis, ibi, *Miſericordia vobis, &c.* Dicit ergo, *Iudas*, id eſt, confitens verbo & facto. Non addit Thadæus, licet ſic cognominaretur. Quia fortè à religioſitate ſua hoc nomen ab hominibus erat ei impoſitum. Inter-
C pretatur corculus, id eſt, cordis cultor. Ad vitandam igitur iactantiam dixit Iudas tantum ſe eſſe *Ieſu Chriſti ſeruus*, qui ſecundum Gregor. in gloſſa ſuper illud Romanorum primo, Seruus Ieſu Chriſti, & cætera. Cui ſeruire regnare eſt. Non enim dicit Apoſtolus cauſa humilitatis. *Frater autem Iacobi.* Gloſſa, Natura, fide, doctrina, vita, Iacobi, ſcilicet minoris, qui erat primus epiſcopus Hieroſolymitanus, qui dictus eſt Iacobus Alphæi. Hoc autem dicitur ad differentiam Iudæ proditoris. Et notandum, quòd Iudas bene dicitur frater Iacobi, quia Iudas confitens, Iacobus ſupplantator interpretatur. Et ſignificant confeſsionem & ſatisfactionem per quæ vitia ſupplantantur. Iudas inquam talis ſcribit *His* ſcilicet, fidelibus & non infidelibus. *Qui ſunt in Deo patre* tanquam filĳ per fidem & imitationem, per quam ſunt filĳ patris. Ioannis primo, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. *Dilectis* Per charitatem & bonam operationem, & æternam prædeſtinationem. Malach. primo, Iacob dilexi, & cætera. *Et Chriſto*
D *Ieſu* filio Dei. *Conſeruatis* ab errore infidelium. *Et vocatis.* Ad hanc dignitatem fidelium: vocat enim, vt ait gloſſa, conſeruat, dirigit: & diligit filios, & membra facit. *Miſericordia vobis* In peccatorum condonatione quo ad culpam. *Et pax* In inimicorum perfecta reconciliatione quo ad pœnam debitam. *Et charitas* In donorum infuſione per gratiam. *Adimpleatur* Per finalem perſeuerantiam. Hęc tria hic inchoantur, ſed in futuro adimplebuntur.

Chariſsimi: omnem ſolicitudinem faciens ſcribendi vobis de communi veſtra ſalute, neceſſe habui ſcribere vobis, deprecans ſupercertari ſemel traditæ ſanctis fidei. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præſcripti ſunt in hoc iudicium) impĳ, Domini noſtri gratiam transferentes in luxuriam, & ſolum dominatorem & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum negantes.

E Hic ponit ſcribendi cauſam & rationem. Prima eſt, in ipſis ſolicita hæreticorum ſubintroductio, ibi, *Subintroierunt enim*, Secunda, ibi, *Impij Domini noſtri gratiam, &c.* Dicit ergo *Chariſsimi* Charitate mihi cõiuncti. *Omnem ſolicitudinem faciens.* Gloſſa, Omnia quę pertinent ad ſolicitum ſolicitudine ſpirituali, quam ſancti habent. 2. Cor. 11. Solicitudo omnium eccleſiarum, &c. *Scribendi vobis* Epiſtolam ſupple continentem doctrinam *De communi veſtra ſalute.* Gloſſa, De fide, quæ eſt tam mea ſalus, quàm veſtra & omnium fidelium, ſcilicet fides, quę per dilectionẽ operatur: de hac ſalute. 1. Pet. 1. De qua ſalute exquiſierunt atq; ſcrutati ſunt prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetauerunt. *Neceſſe habui* vrgente mea ſolicitudine interius, & periculo veſtro exterius *Scribere vobis* De pertinentibus ad ſalutem veſtram, & hoc ratione officij. *Deprecans* Non imperans. Quod facit, vel quia nõ habebat generalem authoritatẽ ſuper eos quibus ſcribebat, ſed perſuaſionem. Vel ex hoc innuens ſeruitutis Chriſti libertatem & ſuam humilitatem. *Supercertari* vos, F ſcilicet. Gloſſa, vſq; ad mortem certari. Eccle. 4. Pro iuſtitia agonizate vſq; ad mortem. Et dicit, Supercertari. Certamini enim interiori quo captiuatur intellectus, oportet addere certamen exterius, quo confundatur hæreticus. Primum pertinet ad credulitatem cordis. Secundum ad effectum oris. Roma. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, &c. *Fidei*, id eſt, ſuper fidem cordis addere oportet certamen confeſsionis, quaſi dicat, Rogo vos, vt pro fide ſeruanda certetis. *Semel traditæ vobis*, id eſt perfectæ. Et dicit ſemel propter fidej veritatem. Epheſ. 4. Vnus Deus, vna fides. Vel ſemel traditæ à Chriſto, & ab Apoſtolis. *Sanctis* alij libri habent *Sanctæ fidei*, vel *Sanctis fidei* hoc accidit, quia eſt de Chriſto Deo & homine, qui eſt ſanctus ſanctorum. Item quia à ſanctis Apoſtolis eſt tradita. Item quia ſanctificat corda. Actuum. 15. Fide purificans corda eorum. *Subintroierunt enim quidam homines* Ideo neceſſe eſt, quia ſubintroierunt. Gloſſa, Sub ſpecie religionis, qui quaſi fidem Chriſti prædicent. In quo notatur eorum doloſitas, quia G ſub ſpecie boni prætendunt miniſtrare venenum. Matt. 7. Veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus aũt, &c. *Quidam inquit* particulares, ab vniuerſali eccleſia diuiſi *Homines* ab humo, quia carnales. 1. Corinthio. 3. Cum ſit inter vos zelus & contentio nonne carnales eſtis? gloſſ. humana tantum ſapientes. *Qui olim præſcripti ſunt* gloſſa, Ab æterno, Dei præſcientia præuiſi. *In hoc iudicium* præſentis, ſcilicet reprobationis. Gloſſa, vt ſordeſcerent, & alios in ſordes præcipitarent, & poſtea iudicium fieret damnationis. Alia litera habet. In hoc iudicio, & legitur ſic: Qui olim, id eſt, ab æterno præſcripti, id eſt, à Deo præuiſi, in hoc, id eſt, vt ſordeſcant & alios in ſordes præcipitent iudicio Dei, ſcilicet iuſto *Impij* gloſſa, Ipſi dico impij diuina ſcriptura dolo abutentes & ad ſubuertendũ cultũ Dei. Hic ergo pietas accipitur pro cultu Dei, non pro cõpaſsione proximi. Vel impij generaliter, quia ſui ipſius non miſerantes. Vel impij, pietate proximorum carentes, & eos ad peccatum trahentes. Prouerbio. 12. Iter impiorum decipiet eos. H *Domini noſtri*, ſcilicet Chriſti, qui eſt Deus omnium generaliter per creationem, ſed Chriſtianorum ſpecialiter per cultum, deuotionem, & gratiam. *Gratiam transferentes in luxuriam* Beda, Legis duriciem, quæ dicit, oculum pro oculo, &c. temperat gratia euangelij, purgantur per pœnitentiam. Hanc gratiam tranſtulerunt in occaſionem luxuriæ, quia vt dicit gloſſa, Tantò licentius peccant, quantò vident ſe minus aſperitate legis de facinoribus examinari ſiue puniri. Gal. 5. Vos in libertatem vocati eſtis fratres, tantum ne libertatem in occaſionem detis carnis. *Et ſolum dominatorem* omnium generaliter. Gloſſa, tam volentium, quàm nolentium. *Et Dominum noſtrum* Chriſtianorum ſingulariter, qui ei ſoli ſeruiunt, & ſecundum hoc dominator dicitur à poteſtate dominandi, Dominus ab actu. Vel dominator à dominatione naturali, Dominus à gratuita, per hoc à quo Chriſtus ſolus dicitur dominator & Dominus, non excluditur pater & ſpiritus ſanctus, quia dictio excluſiua addita termino eſſentiali non excludit perſonã, Sic canit eccleſia,

Dictio excluſiua addita termino eſſentiali: nõ excludit pſonã.

E Tu ſolus altiſsimus, &c. *Ieſum* gloſſ. Saluatorem *Chriſtum* gloſſ. regem. *Negantes* corde, ore, & opere. Hæc eſt triplex negatio, quam ſignificat triplex negatio Petri Matt. 26.

Commonere autem vos volo ſcientes ſemel omnia, quoniam Ieſus populum de terra Aegypti ſaluans, ſecundò eos, qui non crediderunt perdidit. Angelos verò, qui non ſeruauerunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in iudicium magni Dei vinculis æternis ſub caligine reſeruauit. Sicut Sodoma & Gomorra & finitimæ ciuitates ſimili modo exfornicatæ, & abeuntes poſt carnem alteram, facti ſunt exemplum, ignis æternam pœnam ſuſtinentes. Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem ſpernunt, maieſtatem autem blaſphemant.

F Hic ſcribit principalem exhortationem de cautela hæreticorum Chriſtum negantiũ & blaſphemantium, quos deteſtandos oſtendit, propter eos, qui negant poteſtatem. Secundò propter ipſos, qui eum negant ob peruerſitatem, ibi, Væ illis, qui in via Cain. Poteſtatem oſtendit. Primò exemplo Aegyptiorum. Secundò exemplo dæmonum, ibi, *Angelos vero, &c.* Tertiò exemplo Sodomorum, ibi, *Sicut Sodoma.* Quartò exemplo bonorum angelorum, ibi, *Cum Michael.* Dicit igitur *Commonere.* Gloſſa, Quia illi negant & volunt vos inducere, vt negetis, ideo Commonere vos volo, id eſt, ſemel omnes monere contra illos: vos dico *Scientes ſemel*, id eſt, perfectè *Omnia.* Gloſſa, Arcano fidei, & non habetis opus, recentia quaſi ſanctiora à nouis audire magiſtris: ideo ego commoneo, quia non indigetis noua inſtructione, ſed iam auditis cõmonitionem. Vnctio enim in baptiſmo ſemel accepta docet vos de omnibus 1. Ioan. 2. *Quoniam Ieſus* non ſolùm filius Mariæ, ſed Dominus noſter. Alijs enim conuenit hoc nomen nuncupatiuè, G ſed ei ſolum ſubſtantialiter. Matth. 1. Vocabis nomen eius Ieſum, *Populum ſuum.* Gloſſa, Humiles: vnde nomine populi eos appellat. *Saluans* primus, ſcilicet Pſalm. Saluauit eos de manu odientiũ. *De terra Aegypti* educendo. Exod. 12. *Secundò* gloſſ. poſtea. Proprium enim eius eſt miſereri & parcere: Iraſci verò non eſt ex ſua principali intentione, ſed ex noſtra culpa prouenit. *Eos* gloſſ. murmuratores, de quibus Nume. 11. Quando deſiderabãt carnes. Exo. 16. De Dathan & Abyron. *Qui non crediderunt* verbis Moſi in deſerto. *Perdidit* Per ſerpentes. Numeri. 21. Et alijs modis, quia multis modis interierunt. Quidam igne. Numeri. 11. & 16. Quidam deuoratione terræ. Numeri. 16. Quidam morte communi, ſcilicet omnes à viginti annis, & ſuprà, exceptis Ioſue & Caleph. Numeri. 14. Saluauit ergo populum ſuum. Primò per miſericordiam: ſed puniuit malos per iuſtitiam. Præmittitur autem de ſalute, & ſequitur de punitione, quia promptior eſt Dominus ad miſericordiam, quàm ad puniendum. Item dicit ſecundò, ad H ſignificandum, quòd primò punit eos pœna temporali, ſecundò æterna. Et quia nunc & in futuro malos perdit vnde gloſſa. Secundò, id eſt, bis perdidit, quia malos & nunc, & poſtmodum punit. Nam quos præſentia mala non corrigunt, ad ſequentia perducuntur. *Angelos vero*, quaſi dicat, Non ſolum homines: verum pro ſed gloſſa, quorum natura & potentia maior eſt. *Qui non ſeruauerunt* gloſſa, per humilitatem & obedientiam *Suum principatum* quo per gratiam Dei principabantur alijs ſibi ſubiectis ſpiritibus. Ex iſta gloſſa videtur, quòd habuerunt gratiam, ſed debet intelligi de gratia gratis data, non de gratia gratum faciente. *Sed dereliquerunt* Per ſuperbiam *Suum domicilium* gloſſa, Cœleſtem habitationem, vel viſionem Dei ſpiritualem, non viſionem gloriæ, ſed contemplationis internæ: non enim voluerunt eſſe contenti domicilio ſibi aſsignato. Eſaiæ. 14. Aſcendam in cœlum, & cætera. *In iudicium magni Dei* gloſſa, venturi ex tunc grauius puniantur. Vnde & ipſi dicunt, Mar. 1. Quid veniſti ante

tempus

tempus perdere nos? Dies verò iudicij dicitur magnus ob magna, quę ibi fient. Iohel. 2. Dies Domini magnus & horribilis. Vel magni Dei. Glo. Cui reſiſtere, vel aliquid occultare non potuerunt. Vnde magnus eſt potentia & ſapientia. Et in ſignum huius, præcedet ignis ante ipſum, qui habet duo, ſcilicet lucere & ardere: ratione lucis patet, quòd nihil eum latebit, ratione ardoris, quòd ſcientia ſua erit crudelis. *Vinculis æternis* Ligatos ſupple, ſecundum Glo. Vincula æterna vocat, vel eorum ſuperbiam, vel impœnitentiā, vel diuinam ſententiam, vel cupiditatē rerum cupitarum infimarum qua vincti non poſſunt ad ſuperiora reuerti. *Sub caligine.* Gloſſa, Huius aeris caliginoſi: vnde dicuntur rectores tenebrarum harum. Ad Ephe. 6. *Reſeruauit,* id eſt, iterū ſeruauit ſub caligine huius aeris, Iam damnatos grauioribus reſeruat pœnis. Simile ſuprà. 2. Pet. 2. Si Deus angelis peccantibus nō pepercit, ſed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos, &c. In iudicium reſeruari. *Sicut Sodoma & Gomorra* Has duas nominat, quia celebriores & peccato deteriores. *Et finitimæ ciuitates* aliæ tres, ſcilicet *Simili modo exfornicatæ* Simili modo ſicut Sodoma & Gomorra, quia exemplo earum ad hoc inductæ. Exfornicatæ. Gloſſa, Extra materiam debitam relicto naturali vſu fœminæ. *Et abeuntes* longè à Deo euntes in regionem diſsimilitudinis cum filio prodigo. Lucæ. 15. *Poſt carnem alteram,* id eſt, ſequentes concupiſcentiam. In carne altera, id eſt, in carnem maſculorū, quæ eſt altera, & indebita concubitui. Caro enim viri cum carne mulieris eſt. Gene. 2. Sed caro maſculi eſt aliena & diuerſa ab illo opere. Illæ inquam ciuitates. *Factæ ſunt exemplum ignis æterni.* Glo. Aeternæ combuſtionis, ſicut enim exarſerunt igne libidinis æternæ combuſtionis: ita exarſerunt Igne materiali, igne ſulphureo, qui non fuit purgatorius, ſed initium pœnæ & ſignum ignis futuri. 2. Pet. 2. Ciuitates Sodomorum & Gomorreorum in cinerem redigens euerſione damnauit. In exemplum eorum, qui impiè acturi ſunt. *Pœnam ſuſtinentes* temporalis ignis. Gen. 19. Pluit Dominus ſuper Sodomam & Gomorram ſulphur & ignem. *Similiter & hi.* Gloſſa, Sicut Sodomitæ ſunt damnandi. *Qui carnem quidem maculant* propriam, vel aliorum, ſicut Sodomitæ. Fornicatio enim corpus maculat. 1. Corinth. 7. Qui fornicatur in corpus ſuum peccat. *Hi inquam* damnandi ſunt pœna æterna. Heb. vlti. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus, id eſt, condemnabit, ſecundum gloſſ. *Dominationem autem ſpernunt,* id eſt, authoritatem principum & prælatorum Chriſtianorum per inobedientiam & propriæ excellentię appetitum, quod eſt contra illud Roma. 13. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit propter Deū. *Maieſtatem autem Dei blaſphemant.* Gloſſa, Angelos vel ſanctos vel Deum, quod eſt peccatum grauiſsimum. Matt. 12. Spiritus blaſphemiæ non remittetur, &c. 2. Pet. 2. Sectas verò non metuunt introducere blaſphemantes, quod faciunt dum de Deo patre & filio & ſpiritu ſancto indigna dicunt. Ex his patet, quòd hæretici damnabuntur, qui carnem maculant per luxuriam, dominationem ſpernunt per ſuperbiam, maieſtatem blaſphemāt, per doctrinam erroneam.

Pœna tēporalis Sodomitarū initiū fuit ęternæ.

Cum Michael archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, Imperet tibi Deus. Hi autem quęcunq; quidem ignorant, blaſphemant, quęcunq; autem naturaliter tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.

Hic oſtendit Chriſtum non eſſe blaſphemandum, exemplo angelorum bonorum. Et primò tangit angeli in verbo, ſobrietatem. Secundò hæreticorum in verbis, præcipitationem, ibi, Hi autem quęcunq;. Dicit ergo *Cum Michael archangelus, &c.* Blaſphemant enim Deum hæretici ſicut dæmones, quod nullatenus debet fieri exemplo angeli boni. Cum enim Michael, &c. Sicut dicit Glo. de quibus ſcripturis hoc teſtimonium accepit Iudas Apoſtolus non eſt certum: tamen credibile eſt, quòd mortuo Moſe ſubtraxit

A Dominus miſſo angelo corpus Moſi. Ita vt nullus ſciret eius ſepulturam, vt habetur Deute. vlti. Et hoc ne Iudæi ad idololatriam proni eum colerent, vt Deum. Angelus verò volebat occultari eius ſepulturam. Diabolus verò volebat eam manifeſtari, vt faceret Iudæos idololatrare. Et hæc contrarietas vocatur altercatio eorum. Bonus verò angelus non maledixit nec blaſphemauit eum quaſi malę creaturę, ſed modeſtè compeſcuit eum per diuinum imperium inuocatum. Hæc verò altercatio, vt ait Gloſſa, vbicunq; facta fuerit diligenter aduertendum eſt, quòd ſi Michael aduerſanti ſibi diabolo dicere blaſphemiā noluit, ſed modeſto ſermone compeſcuit, multò magis blaſphemia eſt cauenda, & maximè in creatorem, ſed econtrario. *Hi* ſcilicet hęretici. *Quęcunque ignorant.* Gloſſa, Blaſphemanda eſſe, ſcilicet ſpiritualia Dei arcana *Blaſphemant.* Gloſſa, Ex ſola ſuperbia, non ex alia cauſa. Simile habetur. 2. Pet. 2. In his, quæ ignorant blaſphemantes in corruptione ſua peribunt: ita & in his, quæ ignorant, blaſphemant. *Autem* pro ſed. B In his, quæ ſciuntur, aliter ſe habent. *Quæcunque autem naturaliter,* id eſt, naturæ inſtinctu. *Nouerunt tanquam muta animalia* ſine ratione exiſtentia. Gloſſa, Solo appetitu carnis ſicut bruta nulla ratione ab aliijs diſcreta. *In his corrumpuntur* implendis, ſcilicet. Gloſſa, Totum affectum ad hoc inclinant: peccatum enim eſt corruptio modi, ſpeciei, & ordinis, vt ait Auguſtinus. In hoc autem, quod dicit, Quecunq; norunt tanquam animalia muta innuit, quòd non ſolum affectu brutali inclinantur ad illicita, ſed ex propria malitia excæcati. Sap. 2. Excæcauit eos malitia eorum. Excellit enim homo animalia bruta in ratione. Sed ratio deordinata vergit in malitiam. Vel in his corrumpuntur, id eſt, computreſcunt ex nimia frequentia. Iohelis ſecundo, Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo.

Vę illis, qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effuſi ſunt, & in contradictione Chore perierunt. Hi ſunt in epulis ſuis maculæ conuiuantes, ſine timore ſe- C *metipſos paſcentes.*

Hic diſſuadet imitari hæreticos ob peruerſitatem ipſorum, vbi Primò deſcribit ipſorum conuerſationem. Secundò diſſuadet imitationem, ibi, Vos autem chariſsimi. Conuerſationem eorum deſcribendo primò exprimit culpam. Secundò prædicit pœnam, ibi, Prophetauit autem de his, &c. Tertiò oſtendit pœnę iuſtitiam, ibi, Hi ſunt murmuratores. In prima primò deſcribit peccata ſpiritualia: ſecundò carnalia, ibi, Hi ſunt in epulis. In prima primò deſcribit peccatum inuidiæ. Secundò auaritiæ, ibi, Et errore Balaam. Tertiò ſuperbiæ, ibi, In contradictione. Dicit ergo *Væ illis.* Et quia tales ſunt, væ illis, ſcilicet prædictis hæreticis. Gloſſa, Damnatio erit illis, *Qui in via Cain abierunt.* Gloſſa, Viam Cain abeunt, qui propter inuidiam meliorum Chriſtianorum, nomen doctorum, vt honorificentur ſibi aſſumunt, & fratres ſuos præ inuidia ſpiritualiter, & etiam corporaliter aliquando occidunt. Vel in viam occi- D dunt, qui gladio ſuæ peruerſæ doctrinę, fratres ſuos interficiunt, Cain interfecit fratrem ſuum gladio materiali, iſti gladio ſpirituali. Pſalmus, Exacuerunt vt gladium linguas ſuas: de hac materia. Gen. 20. *Et errore Balaam,* id eſt, errore ſimili Balaam. Gloſſa, Errore Balaam pereunt, qui pro amore terreſtrium commodorum veritatem, quam nouerunt impugnant. De hoc Numeri. 23. *Mercede,* id eſt, pro mercedis appetitu *Effuſi ſunt* aliqua re gratiæ diuinæ. Eccleſia. 26. Gratiæ fatuorum effunduntur. Et væ illis ſupple, *Qui in contradictione Chore perierunt.* Gloſſa, Contradictione Chore perierunt, qui increpatione ſanctæ eccleſiæ nolunt emendari: ſed appetitu indebiti primatus ab vnitate eccleſiæ ſe diuidunt. De hoc Numeri. 16. Tangit ergo triplicem cauſam motiuam, ſcilicet inuidiam eccleſiaſticæ fœlicitatis, auaritiam terrenæ cupiditatis, ſuperbiam & ambitionem honoris *Hi ſunt in epulis ſuis.* Hic deſcribit peccata eorum carnalia, ſcilicet gulæ & luxuriæ. *Maculæ conuiuantes.* Gloſſa, Non ſolum in comeſſationibus

& ebrietatibus, & pereunt & maculantur: ſed etiam ſunt
maculæ aliorum. Et dicuntur maculæ ad maiorem ex-
preſsionem, & cauſaliter, quia alios maculant *Sine timore*
omnia mala cum multo contemptu facientes. Eccle.1. Qui
ſine timore eſt, non poterit iuſtificari *Semetipſos paſcentes.*
Gloſſa, Non pauperes Chriſti. Ezech.32. Væ paſtoribus,
qui paſcunt ſemetipſos. Dicuntur ergo maculæ quo ad im
pudicitiam: conuiuantes quo ad crapulam: ſine timore,
quo ad ineptam lætitiam: paſcentes ſemetipſos, non pau-
peres, quo ad menſam.

*Nubes quæ ſine aqua à ventis circunferuntur, arbo-
res autumnales, infructuoſæ, bis mortuæ, eradicatæ, flu-
ctus feri maris, deſpumantes ſuas cōfuſiones, ſidera errãt
tia: quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum.*

Hic deſcribitur eorum malitia ex carentia, ſiue ex priua
tione boni. Primò doctrinæ. Secundò vitæ, ibi, *Arbores au-
tumnales.* Dicit inquam *Nubes ſine aqua,* id eſt, prædicatores
F ſine diuina ſapientia. Prædicatores enim dicuntur nubes.
Eſa.40. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, &c. Dicuntur
enim nubes, quia à terra eleuantur, & aqua ſapientiæ re-
plentur. Cum verò ſunt ſine diuina ſapientia, ſunt nubes
ſine aqua. Glo. Comparant ſe prædicatoribus pluentibus
iuſtitiam, & coruſcantibus per miracula, & ipſi ſunt nu-
bes ſolem obſcurantes, in cœlum os ſuum ponentes, peruer
ſè & ſuperbè docentes, *Quæ à ventis circunferuntur.* Gloſſa, Ad
ſuggeſtionem ſpirituum immundorũ in diuerſos errores
rapiuntur. Ephe.4. Non circunferamur omni vento doctri
næ *Arbores autumnales.* Gloſſa, Tardè ferentes fructum bo-
num, ſicut arbores in autumno plantatæ. Vel quia tunc fo-
lia & fructus cadunt. Vel ſi ſupercreſcit fructus, adulteri-
nus & eſt inutilis. Sed ſi quid faciunt, quod bonum videa-
tur non bona intentione agunt, ſed vt bona in alijs exupe-
rent. Matt.7. Non poteſt arbor mala fructum bonum face-
re *Infructuoſæ.* Glo. Nullam vtilitatem ſibi, vel alijs ferentes.
G Matt.7. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum exci-
detur, &c. *Bis mortuæ* in ramis & in radice. In ramis qui-
dem bonorum operum, & radice bonarum voluntatum
Eradicatæ, id eſt, extra radicem charitatis extractæ & fun-
datæ. Vel ſic, bis mortuæ, Primò per peccatum originale:
ſecundò per peccatum apoſtaſiæ. Eradicatæ inquã à Deo.
Deus enim eſt locus animæ. 1. Ioan.4. Qui manet in chari-
tate in Deo manet, &c. In hoc notat, quod omnis diſpoſitio &
habilitas ad bonum priuata eſt in eis, ſicut in arbore eradi-
cata diſpoſitio ad fructificandum. Dicuntur ergo arbores
autumnales propter foliorũ cauſam, id eſt, verborum va-
rietatem. Infructuoſæ propter operum inutilitatẽ. Bis mor
tuæ propter apoſtaſiæ crimen. Eradicatæ propter ſchiſma
tis præciſionem *Fluctus feri maris,* id eſt, crudeliter & ama-
rè alios inquietãtes. Eſa.57. Impij quaſi mare feruẽs, quod
quieſcere non poteſt. Interli. Semper inquieti, tumidi, tene
broſi, amari, ſtabilitatem eccleſiæ impugnãtes *Deſpumantes,*
id eſt, admodum maris inquieti ſpumantes *Confuſiones ſuas;*
H id eſt, inquietudinem ſuam oſtendentes, vnde erit eis con-
fuſio. Vel in ſpuma notatur eorum elatio. Sapiẽ.5. Tanquã
ſpuma gracilis, quæ à vento ſpargitur, ad quam elationem,
ſequitur confuſio. Vnde dicitur confuſiones ſuas: quidam
exponunt ſic, Deſpumantes confuſiones ſuas, id eſt, ſpuma
gulæ & luxuriæ ſuam immunditiã manifeſtantes. 1. Pet.2.
Poſt carnem in concupiſcentia immunditiæ ambulant.
Sidera errantia ſidera ob lucem veritatis, quam prædicant ſe
habere. Errantia, id eſt, fundamento veritatis, vel fidei non
fixa. Glo. In hoc apoſtatas ſignificat. Et ideo tales ſequen-
tes ſeducunt in errorem, nec ſunt imitandi. Nautæ enim nõ
dirigunt naues ſecundũ ſtellas erraticas, ſed fixas. Iſti ſunt
de illis ſtellis, quarum tertiam partem traxit ſecum draco.
Apocalip.12. *Quibus* hæreſiarchis *Procella tenebrarum,* id eſt,
magnitudo pœnarum infernalium *Conſeruata eſt in æternum.*
Gloſſa, Non ad tempus, vt hæretici dicunt infernum poſt
iudicium non fore: contra quos Matt.25. Ite in ignem æter-
num, &c. Per hoc, quod dicitur procella, intelligitur pœna ſen

Hęretici dicũtur aſtra erratica.

E ſus. Per hoc, quod dicitur tenebrarum, intelligitur pœna dam
ni, id eſt, carentia viſionis diuinæ, Hæ tenebræ ſignificatæ
ſunt Exod.10. Vbi dicitur, quod factæ ſunt tenebræ horribiles
in vniuerſa terra Aegypti. Per hoc, quod dicitur, Conſeruata
in æternum, intelligitur æternitas vtriuſque. Eſa.vlt. Vermis
eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Sic
igitur hæreſiarchæ comparantur nubibus, arboribus, flu-
ctibus, ſideribus erraticis. Nubibus propter fidei inſtabili-
tatem, ſcilicet quo ad ipſos: arboribus propter operum ſte-
rilitatem: fluctibus propter eorum turbationem: ſideribus
errantibus propter doctrinæ falſitatem.

*Prophetauit autem & de his ſeptimus ab Adam,
Enoch, dicens, Ecce veniet Dominus in ſanctis millibus
ſuis facere iudicium contra omnes: & arguere omnes im-
pios de omnibus operibus impietatis eorum quibus impiè
egerunt, & de omnibus duris, quæ locuti ſunt contra eum
F peccatores impij. Hi ſunt murmuratores queruloſi: ſecun-
dum deſideria ſua ambulantes, & os eorum loquitur ſu-
perbiam, mirantes perſonas quæſtus cauſa. Vos autem cha
riſsimi memores eſtote verborum, quæ prædicta ſunt ab
Apoſtolis Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui dicebant vobis,
Quoniam in nouiſsimis temporibus venient illuſores ſe-
cundũ deſideria ſua ambulantes in impietatibus. Hi ſunt,
qui ſegregant ſemetipſos, animales, ſpiritum non habentes.
Vos autem chariſsimi, ſuperædificantes voſmetipſos ſan-
ctiſsimæ noſtræ fidei, in ſpiritu ſancto orantes, voſmetip-
ſos in dilectione Dei ſeruate, expectantes miſericordiam
Domini noſtri Ieſu Chriſti in vitam æternam. Et hos qui-
dem arguite iudicatos, illos verò ſaluate de igne rapientes.
Alijs autem miſeremini in timore, odientes & eam, quæ
G carnalis eſt maculatam tunicam. Ei autem, qui potens eſt
vos conſeruare ſine peccato, & conſtituere ante conſpe-
ctum gloriæ ſuæ immaculatos in exultatione, & in aduen
tu Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſoli Deo ſaluatori noſtro per
Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum gloria & magnifi-
centia, imperium & poteſtas ante omnia ſecula, & nunc
& in omnia ſecula ſeculorum. Amen.*

Expreſſa eorum culpa, hic prædicit eorum pœnam. Et
primò oſtendit eos in iudicio arguendos & puniendos.
Secundò de quo ſunt arguendi, &c. Ibi, De omnibus ope-
ribus. Dicit igitur *Prophetauit,* Gloſſa, Non ſolum autho-
ritate mea probo, quòd puniendi ſunt, ſed etiam authori-
tate prophetæ, quia prophetauit verbo *De his,* id eſt, de
eorum punitione & perditione hæreticorum: hoc quod
prophetauit de damnatione impiorũ *Enoch ſeptimus ab Adam,*
ſcilicet vtroque computato. Gen.5. Iſte Enoch fuit de ſtirpe
H Seth, qui in paradiſum fuit raptus, vt habetur Sapien.10.
Dicens, ecce veniet, id eſt, in proximo eſt aduẽtus eius. Matt.24.
Scitote quia prope eſt in ianuis. Vel hoc dicit ad denotan-
dum, quòd præſens eſt ſibi iudicium. 2. Pet.3. Mille anni co-
ram Domino quaſi vnus dies *Dominus* Dicit Dominus ab-
ſolutè, quia ipſe eſt Dominus Dominorum, Apocalip.19.
Et dicit ex hoc, quòd veniet potenter & terribiliter *In ſan-
ctis millibus ſuis,* id eſt, cum innumerabili multitudine ſan-
ctorum. Eſa.3. Dominus ad iudicium veniet cum ſeniori-
bus populi ſui. In hoc autem, quòd dicitur, in millibus, no-
tatur conſummata perfectio ſanctorum *Facere iudicium* con-
demnationis. Gloſſa, Pœnas inferendo *Contra omnes* gloſſa,
malos. *Et arguere* diſceptando cum illis, dicendo, Eſuriui
& non dediſtis mihi manducare, &c. Matt.25. Et Iohel.3.
Congregabo omnes gentes, & adducam illas in vallem
Ioſaphat, & diſceptabo cum eis. Vel arguere. Gloſſa,
Conuincere eos, qui prius latebant ſecundum illud Eph.5.
Omnia, quæ arguuntur in lumine manifeſtabuntur.

Omnes

Omnes impios id eſt maiores & minores, & mediocres impios qui carent pietate, quæ eſt cultus dei, & pietate in proximum. Iacobi 2, Iudicium fiet ſine miſericordia illi qui non fecerit miſericordiam *De omnibus operibus*. Hic oſtendit de quo punientur & arguentur in iudicio: primo in generali: ſecũdo in ſpeciali, ibi, Hi ſunt murmuratores. In prima primo tanguntur peccata operis: ſecundo oris, ibi, Et de omnibus duris, & cætera. Dicit igitur de omnibus operibus, *Impietatis eorum quibus impie egerunt*, ſiue occultis, ſiue manifeſtis. Et accipitur opus large, ſiue ſit interius, ſiue exterius: ſiue ſit commiſsionis, ſiue omiſsionis, ſecũdum quod quædam Gloſ. dicit ſuper epiſtolam ad Romanos, Quòd non operari & operari partes ſunt ad operari, ſecundum quod vulgariter dicitur, Bene feciſti, quia non feciſti. Eccleſiaſt. vltimo, Cuncta quæ fiunt, adducet dominus in iudiciũ pro omni reatu, ſiue bonum, ſiue malum. *Et de omnibus duris*, ſcilicet verbis, immo & de otioſis. Matth. 18. Omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, & cætera. *Quæ locuti ſunt contra deum*, id eſt de omnibus verbis blaſphemię. Glo. Blaſphemantes maieſtatem. *Peccatores* in moribus, *Impii* in cultu fidei. Vel peccatores in homines. Impij in deum.

Notandum autem vt ait Gloſſa, quòd ſententia hæc vera eſt, quòd dominus arguet impios & de operibus, & de verbis. Sed liber de quo aſſumpſit hoc teſtimonium, eſt apocryphus, ab alio quodam ſub nomine quodam compoſitus: in quo libro multa incredibilia continentur. Vnde hæc epiſtola Iudę, quę de apocrypho habet teſtimonium, priſcis temporibus a pleriſque reijciebatur: ſed iam authoritate & vetuſtate, & vſu meruit vt inter ſanctas ſcripturas computetur. Maxime, quia tale teſtimonium de apocrypho ſumpſit, quod non apocryphum & dubium, ſed vera luce eſſet perſpicuum. Licet enim de apocryphis teſtimonium veritatis aſſumere. *Hi ſunt murmuratores*, Contra dei diſpoſitionẽ. Et hoc in aduerſitate: contra quos. primo Corinth. 10. Neque murmuraueritis ſicut quidam eorũ murmurauerunt, & cætera. Vel murmuratores & *Queruloſi*. Gloſſa, Si fratribus aliquid boni contigit, murmurant, vel conqueruntur quaſi ſua fœlicitas ſit de eorum proſperitate murmurare, & fama eorũ minuatur. Vel queruloſi, id eſt, conqueri aſſueti quæcunq; ſibi contingant ſecundũ Gloſſam. *Secundum deſideria ſua ambulantes*, id eſt de peccato in peccatum ruentes, ſecundũ deſideria ſua carnalia, contra illud Galat. 5. Spiritu ambulate, & cætera. Et Eccleſiaſt. 15. Poſt concupiſcentias tuas ne eas, & cætera. *Et os eorum loquitur ſuperbiam*, id eſt verba ſuperba. Gloſſa, Iactant ſe nullo timore dimiſſuros quæ agunt, ſe ſolos deum cognoſcere. Alia gloſſa, Alios contemnunt, *Mirantes*. Gloſſa, Honorantes, in quo notatur exceſſus honoris, qui ſolet inducere admirationem. *Perſonas*. Gloſſa, Diuitum, pauperes vero contemnunt: vnde ſunt acceptores perſonarum. Contra quod Leuitic. 19. Non conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potentis. *Quæſtus cauſa*. Gloſſa, non dilectionis. Prouer. 19. Multi colunt perſonam potentis, & amici ſunt dona tribuentis. 1. Timo. 7. Aeſtimãtes quæſtum pietatem *Vos autem chariſſimi* ſcilicet catholici. *Memores eſtote*. Gloſſ. verbo & opere. *Verborum quæ prædicta ſunt* nobis *Ab apoſtolis*. Gloſſa, Quoniam fuerunt nuntij prę teritorum, & prophetæ futurorum. *Domini noſtri*, quo ad diuinitatem. *Ieſu Chriſti*, quo ad humanitatem, *Qui dicebat nobis*. Gloſſa, Spiritu ſancto illuminatis. Spiritus enim loquebatur in eis. Matth. decimo, Non enim vos eſtis qui loquimini, & cætera. *Quoniam in nouiſſimis temporibus* Gloſſ. Tempore Antichriſti cuius iſti ſunt præambuli. *Venient* propria vſurpatione, non dei miſsione. Hierem. 23. Non mittebas eos & ipſi currebant. Et Ioan. 10. Quotquot venerunt, fures ſunt & latrones. *Illuſores* veritatis per doctrinam erroris. *Secundum deſideria ſua ambulantes* per cõſuetudinem in operibus carnalitatis. Gloſſa, Quos tali ſigno poteſtis cognoſcere, quòd guloſi & auari ſunt & luxurioſi. Et dicitur ambulantes ſcilicet de malo in peius proficientes. 2. Timoth. 3. Malitia proficient in peius. Pſalm. Ibunt in adinuentionibus ſuis. Ambulantes, inquã,

Ex Apocrypha licet teſtimoniũ trahere.

A *In impietatibus*, non in pietate, ſcilicet cultus diuini, quia corrupti in moribus & in fide. 2. Timoth. 3. Homines corrupti mente, reprobi circa fidem. De aduentu talium hæreticorum dictum eſt ſupra. 2. Petri 3. In diebus nouiſsimis inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes. *Hi ſunt* ſcilicet hæretici, *Qui ſegregant*, id eſt ſeparãt per hæreſes & ſchiſmata. *Semetipſos* Gloſſa, Diuidunt enim tunicam domini inconſutilem, quod milites facere noluerũt, Ioan. 19. *Animales* vita & ſenſu. Gloſſa, Animæ concupiſcentias ſequentes. *Spiritum non habentes*. Gloſſa, ſcilicet ſpiritum ſanctum, quo eccleſia congregatur, & ſpiritualis efficitur. 1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea, quę dei ſunt. *Vos autem chariſsimi*. Hic monet ad bonorum operum ſuperædificationẽ. Primo quo ad ſe. Secundo, quo ad alios, ibi, Et hos quidem arguite. In quo primo hortatur ad operationem boni. Secundo ad perſeuerantiam in operationẽ, ibi, *Expectantes miſericordiam, & cætera*. Dicit ergo *Vos autem chariſsimi*, ita ſegregati ab eccleſia fidelium, ſed ſitis *Superædificantes voſmetipſos*

B In ædificio ſpirituali per bonam operationem tanquam lapides viuos. 1. Pet. 2. Et ipſi tanquam lapides viui, ſuperædificamini, & cætera. *Sanctiſsimæ noſtræ fidei*, quaſi fundamento. Epheſ. 3. Superędificati ſuper fundamentum apoſtolorum, & prophetarum, & cętera. Quæ fides dicitur ſanctiſsima, quia purgat ab omni contagio erroris, carnalitatis & terrenitatis. Vos, inquam, dico, non errantes. Gloſ. Non de veſtris meritis præſumentes, & per vos ſaluari putantes: ſed *Orantes*, id eſt, diuinum auxilium implorantes, *In ſpiritu ſancto*, id eſt in veſtro ſpiritu ſanctificato. Vel in ſpiritu ſancto monente ad orandum, & docẽte quid orandum. Roma. octauo, Nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus: ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. *Voſmetipſos in dilectione dei ſeruate*. Non tantum alios, vt multi, de quibus primo Corint. 13. Factus ſum velut æs ſonans, & cætera. Aliter enim ſaluari non poteritis, immo neceſſe eſt perire. Deutero. quarto, Cuſtodi temetipſum, & animam tuam ſolicite *Expectantes* ſpei cer-

C titudine. Pſalmiſta, Expectans expectaui dominum, &c. *Miſericordiam*, id eſt miſericordiæ effectum in peccatorum remiſsione, & donorum collatione. Et enim bonũ eſt præſtolari cum ſilentio ſalutari, *Domini noſtri* ſecundum deitatem *Ieſu Chriſti* ſecundum humanitatem in vitã æternam ducentis. Miſericordia enim Chriſti ducit *In vitam æternam*. Eccle. 16, Omnis miſericordia facit locum vnicuique ſecũdum merita ſua. Ad Titum 3. Nõ ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, & cętera. *Et hos quidem arguite*. Vos quidem ſuperædificate vos, vt ſitis radicati, in fide, ſpe, & dilectione. Et hos quidem, inquit, id eſt obſtinatos hæreticos fidẽ impugnantes, *Arguite*. Gloſſa, id eſt, ad vtilitatem eorum & veſtram. 2. Timoth. 4. Argue, obſecra, increpa. *Iudicatos*. Gloſſa. Certiſsimè diuino iudicio iam damnatos. Ioan. 3. Qui non credit, iam iudicatus eſt. *Illos vero*, id eſt, alios qui non ſunt de hæreſi obſtinati, tamen ſunt in ardore peccandi, *Saluate*, ſcilicet inquantum in vobis eſt, vt ſaluẽtur orate, & cætera. Et ſubdit modum, dicẽs, *De igne*, ſcilicet pec-

D cati. *Rapientes*, quaſi quadam violentia extrahentes. Prouer. 23. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare eos non ceſſes. *Aliis* autem pœnitentibus pro peccatis, *Miſeremini*, adiuuando, & pro eis orando, & eorum labores ſupportando. Iob 19, Miſeremini mei ſaltem vos amici mei. Vel alijs, quos in peccato videtis, vt dicit Gloſſa. Miſeremini condolendo, quòd nõ poteſtis eos ſaluare, vt dicit Gloſſa. Hoc vltimum ad tria illa prædicta iungendum eſt. Nam & apoſtatas cum quiſquis arguit, & damnabiles oſtendit, debet *In timore* arguere, ne fortè ſimile ſibi ſuiſq; aliquid tale contingat. Qui de incendio vitiorum alium caſtigare cupit, timeat ne & ipſe tentetur: & qui pœnitenti proximo miſeretur, circũſpiciat ne forte plus iuſto, vel ſeuerus exiſtat vel pius. Et nota, quòd quidam ſanctus homo dicebat, quòd multum debet eſſe ſecurus in ſe, qui alium vult eripere de periculo ſubmerſionis. *Odientes eam, quæ carnalis eſt maculatam tunicam*. Odientes,

inquit,

E inquit, odio ſcilicet perfecto, quo ſeparatur vitium a natura. Pſalm.134. Perfecto odio oderam illos. Eam tunicam. Gloſ. Corpus mortale & paſsibile quo velat̃ anima. Gloſſa, Quæ concupiſcentijs carnis polluitur. Et alia gloſſa, Nõ corpus, ſed maculatum, aut maculam odire debemus, vt immaculatum reddamus, vt de carnali ſpirituale efficiatur. Vel odientes eam tunicam maculatam, id eſt, conuerſationem carnalibus deſiderijs immundam. *Ei autem qui potens eſt.* Hic monet ad dei de vtroque glorificationem, tangens primo glorificationis cauſam. Secundo modo, gloriã, & magnificentiam. Dicit igitur *Ei autem.* Gloſ. Quia hic non noſtra poteſtate, ſed gratia dei perficiendum eſt. Recte ſubiungitur *Ei autem*, ſcilicet deo patri, *Qui potens eſt*, imo omnipotens. Cui potentia appropriat̃. Exo. decimoquinto, Omnipotens nomen eius. *Vos conſeruare* Glo. in præſenti *Sine peccato*, ſcilicet mortali. Gloſſa, In omnibus operibus noſtris. *Et conſtituere nos.* Gloſſa, in futuro. *Ante conſpectum gloriæ ſuæ.* Gloſſa, coram angelis, qui contemplantur

F dei gloriam. Iuxta illud Matth. decimooctauo, Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei qui in cœlis eſt, &c. Vel ante conſpectum gloriæ ſuæ, id eſt in præſenti a domino glorificati, quod deſiderabat Dauid, dicẽs, Quando veniam & apparebo ante faciem dei mei? Hoc erit quando boni videbunt dominum glorioſum in humanitate & diuinitate. Pſalm. decimoſexto, Satiabor cum apparuerit gloria tua. *Immaculatos.* Gloſſa, ab omni ſorde peccati veniali & mortali. *In exultatione* laudis & gratiarum actionis. Pſalm.149. Exultabunt ſancti in gloria, id eſt exultabimus & lætabimur in te, *In aduentu* tendentes ad occurrendum ei, *Domini noſtri Ieſu Chriſti*, in aduentu, inquam, & cętera. id eſt in die iudicij, in quo erit exultatio ſanctis, & tribulatio reprobis. 1. Pet. 1, In quo exultabitis modicum, nunc ſi oportet contriſtari. Et Ioan. decimoſexto, Vos quidẽ nunc triſtitiam habetis, & cætera. *Soli Deo*, id eſt patri, qui ſolus

E creator & ſaluator omnium eſt, mittendo filium. Non per hoc excluditur filius, vel ſpiritusſanctus, quia cum ipſo patre filius & ſpiritusſanctus vnus eſt deus. *Saluatori noſtro*, omnium maxime fidelium. primo Ad Timo. primo, Qui eſt ſaluator omnium, maxime fidelium. *Per Ieſum*, ſalutis mediatorem, per quem pater omnia operatur. Per Ieſum Chriſtum, ratione humanitatis: dominum noſtrum, ratione diuinitatis. *Gloria, Et magnificentia* in operatione. *Imperium* in regimine *Poteſtas*, in malorum coertione. Vel ſecundum Gloſſam, Puræ fidei & cõſcientiæ. Et magnificentia in operatione. Imperium, ſuper infirmitates vel dæmones. Et poteſtas, reſiſtendi vitijs & tortoribus *Ante omnia ſecula*, id eſt qui fuit ab æterno, ſicut dicit Gloſſ. *Et nunc & in omnia ſecula*, id eſt qui erat & qui venturus eſt, i. ante mundi cõſtitutionem, in mundi curſu, poſt mundi conſummationem. *Amen.* Confirmatio eſt. Sed quęritur de hoc, quod dictum eſt, Expectantes miſericordiam dei in vitam æternam. Ex hoc enim videtur, ꝙ vita æterna detur ex miſericordia. Cõtra,

F Cum detur ex meritis, videtur ꝙ detur ex iuſtitia. Reſponſio, Vita æterna datur ex miſericordia & gratia. Ex iuſtitia & ex miſericordia datur quantum ad radicem meriti, quę eſt gratia. Et quo ad menſuram remunerationis, quæ eſt ſupra: de qua Romano. octauo, Non ſunt condignę paſsiones huius temporis quo ad opera non facta ex conuentione operantis cum operarijs ex denario diurno, detur ex iuſtitia. Quæritur & de hoc quod dicit, Et hos quidem iudicatos arguite. Gloſſa, ſcilicet damnatos. Contra, Nullius videtur eſſe vtilitatis argutio damnatorum. Reſponſio, Licet argutio non valeat eis, valet tamen alijs. Vnde ipſi ſunt arguendi, ne alii imitentur ipſos. Deo gratias: Qui eſt benedictus in ſecula.

Explicit expoſitio D. Thomæ Aquinatis, In omnes epiſtolas Canonicas.

EX BESELEEL SEQVVNTVR aliquadicta, per modum epilogationis omnium præcedentium Canonicarum, ad prædictarum Epiſtolarum & earum authorum commendationem.

FECIT & Beſeleel lucernas ſeptem, cũ emunctorijs & vaſa, vbi quæ emuncta ſunt, extinguãtur, ex auro puriſsimo ſeu mundiſsimo. Exodi 37, Licet iuxta Pſal. de quolibet ſanctæ ſcripturæ verbo, verum ſit illud, Lucerna pedibus meis verbum tuum. Veruntamen ſuper Exo. 25, Exponit Gloſ. partem prędictorum verborum, de apoſtolica doctrina, cuius pars magna præ manibus eſt, ſcilicet, ſeptem Epiſtolæ Canonicæ, quas Petrus, Iacobus, Ioãnes, & Iudas apoſtoli Ieſu Chriſti tam myſticas, quàm ſuccinctas ediderunt & ſcripſerunt. Nec mirum ſi eorum doctrina, Lucerna dicitur, quibus dixit dominus, Mat. 5. Vos eſtis lux mundi. De hac igitur doctrina ſeptem epiſtolarũ congrue accipitur, quod dictum eſt, Fecit Beſeleel ſeptem Lucernas. Beſeleel enim interpretatur vmbraculum Dei, vel vmbraculum diuinum. Et ſignificat Chriſtum dominum, in quo humanitas quaſi vmbraculum, & tabernaculum (quod nequaquàm transferri poterit) fuit diuinitatis, vbi ita vmbrata fuit diuinitas: vt de ea dicatur illud Eſaiæ 45, Verè tu es deus abſconditus, ſcilicet ſub vmbra humanitatis. Quæ fecit has ſeptem lucernas, ſicut Pſalm. cõcordat. Licet apoſtoli ſint miniſtri, & coadiutores extiterint, iuxta verbum beati Pauli. 1. Corinth. 3. Vbi dicit dominus apoſtolis, Luc. 21. Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere nec contradicere omnes aduerſarij veſtri. Septem autem lucernę, ſeptem ſunt epiſtolæ, quæ in tabernaculo militantis eccleſiæ ſuper cãdelabrum doctrinę euãgelicæ, vel fidei Chriſti poſitę per manifeſtationẽ & expoſitionem totam eccleſiam illuminant & illuſtrant. Si enim ſub legis modio aut in abſcondito ſolis Iudææ populis doctrina apoſtolica tradita extitiſſet, & non ſuper candelabrum, Chriſtum ſcilicet, vt iſtæ lucernæ Chriſtum nõ prędicarent, ſed legis iuſtitiam, nec omnibus lucerent, quæ in domo eccleſiæ ſunt, nec emunctoria ſunt. Vnde ſequitur, cum emunctorijs ſuis. Ipſæ epiſtolæ, quæ lucernæ ſunt doctrina veteris teſtamẽti clarius nobis lucent: Exempli gratia, Cũ dicit apoſtolus ad Galat. 5. Si circumcidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. Emunctum eſt quo ad literalem obſeruantiam lychnum circunciſionis. Sunt nihilominus ipſæ epiſtolæ emunctoria vitæ humanæ, ab ipſa vt clarius luceat omnem ſuperfluitatem peccati reſecantes. hoc emũctorio, vel forcipe quod idem eſt, ſublatus fuit calculus de altari, quo tacta ſunt labia Eſaiæ prophetæ. In quo immũditia labiorum & peccatum eius oſtendit mundatũ fuiſſe, vt habetur Eſa. 6. Habent nihilominus hæ ſeptem lucernæ ſua emunctoria, ſcilicet expoſitiones ſanctorum: quibus quod in eis obſcurum eſt, quaſi emungitur in vaſis ſacræ ſcripturæ, aqua ſalutaris ſapientiæ plenis, quodammodo quod emunctum eſt, extinguitur, cum per ſacram ſcripturam ſic exponendam mirantur. Vnde & ſequitur, Et vaſa, quæ emuncta ſunt, extinguuntur. Hæc eadem vaſa, ipſæ epiſtolæ ſunt. Sic enim emungunt veteris legis obſeruantias, vt in ſeipſis eas extinguunt: & ſpiritualiter ſeruandas declarant in moribus quibus nos inſtruunt, & informant: verbi gratia, 1. Pet. 2. Offerte ſpirituales hoſtias, ait. Ecce quomodo carnales emũgit & extinguit cum ſpirituales offerendas dicit. Alias enim fœtidum odorem viderentur emuncta reddere, ſi ita lex deſtruerẽtur, vt nõ ſpiritualiter repleremur, cum dicat, Matth. 5. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Hinc autem omnia vaſa de auro puriſsimo non ſolum ſunt ad illuminandum, immo etiam ad defendendum & reſiſtendum contra hoſtem & inſidias diaboli: Cui reſiſtendum eſt, & fugiet a nobis, vt dicitur Iaco. 4. Vnde ſunt ſcuta, quæ fecit Salomon de auro puriſsimo, 3. Reg. 10. Ideo dicitur Prouer. 19. Omnis ſermo dei ignitus, clypeus omnibus ſperantibus in ſe. Sunt nihilominus vaſa epulatoria, in quibus continetur ſpiritualis refectio, quia in domo Salomonis erant omnia vaſa aurea, & vniuerſa vaſa ſaltus libani de auro puriſsimo. Sunt enim vaſa luminaria, quia circa credenda, agẽda, fugienda, nos illuminãt. 2. Timo. 3. Omnis ſcientia vel ſcriptura &c. Sunt hæc vaſa noua, quæ profert de theſauro ſuo, vbi omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ ſunt abſconditi. Paterfamilias Chriſtus eccleſiæ pater & ſponſus & dominus. Vetera enim protulerat legis antiquæ, nunc noua faciens omnia noua extulit. Iſta vaſa ſunt de auro, per quod ſapientia deſignatur, quia ſapientiam docent & continent. In iſtis epiſtolis quadruplex fructuoſa ſapientia contra quadruplicem ſecularium pernicioſam ſapientiam continetur & docetur. Sapientia enim ſeculi in quatuor continetur. Primo in amore corporalis proprietatis, de hac dicitur Baruch 3, Filij Agar exquiſierunt prudentiam, quæ de terra eſt, negotiatores terræ & Theman. Theman interpretatur Auſter, per quem notatur proſperitas mundana. Secundo in inconſtantia aduerſitatis, de qua Hiere. 8. Confuſi ſunt ſapiẽtes, perterriti, & capti ſunt. verbum enim domini proiecerunt & ſapientia nulla eſt in eis. Tertio in amore ſingularitatis & excellentiæ ſingularis, de qua Eſa. 5, Vę qui ſapiẽtes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes. Quarto in amore carnalis voluptatis, Ro. 8. Prudentia carnis mors eſt. Contra iſtam pernicioſam ſapiẽtiam eſt quadruplex ſapientia ſpiritualis, quæ ab apoſtolis, epiſtolis iſtis traditur & docetur. Prima conſiſtit in contemptu temporalis proſperitatis & amore perpetuæ fœlicitatis, de qua dicitur Eccl. 4. Melior eſt puer pauper & ſapiẽs rege ſtulto & ſene, qui neſcit præuidere in poſterum, quòd de carcere catenisq; interdum quis egreditur ad regnũ. Hinc beatus Iacobus docet, & in epiſtola ſua hortatur ad contemptum mundanæ fęlicitatis, vt dicit in prima canonica, Beatus vir qui ſuffert tentationem: cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit deus, &c. Secunda conſiſtit in ſuſtinentia aduerſitatis obtentu perpetuæ quietis. Prouerb. 24, Vt vir ſapiens, fortis, vir doctus, robuſtus & validus. Eccleſia. 4. Cor ſapientum vbi triſtitia. Iſtam docet beatus Petrus dicens, 1. Pet. vlt. Humiliamini ſub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis. &. 2. Pet. 2, Nouit deus pios de tentatione eripere. Tertia cõſiſtit in amore fraternitatis, ex conſideratione cęleſtis vnitatis, de qua Eccle. 1. Dilectio dei honorabilis ſapientia. & Eccleſi. 3. Filij ſapientes eccleſia iuſtorum. Iſtam docet beatus Ioannes, 1. Ioan. 4. Chariſsimi, ſi deus dilexit nos, & nos debemus inuicem diligere. Et ibidem, Diligamus inuicem, & cætera. Quarta conſiſtit in fuga carnalis voluptatis præ deſiderio delectationis futuræ, in fruitione deitatis contra amorem carnalitatis: de qua Prouer. 29. Vir qui amat ſapientiam lętificat patrem ſuum: qui autem nutrit ſcortum, perdet ſubſtantiam. Prouer. 23. Audi fili mi, et eſto ſapiens, Noli eſſe in conuiuiis potatorum. Iſtam docet beatus Iudas. vnde, dicit, Væ illis qui in via Cain abierũt. Et paulopoſt dicit, Hi ſunt in epulis ſuis maculæ conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcẽtes. Sic ergo patet, quid in iſtis vaſis aureis continetur.

Septem canonicę epiſtolæ ſunt lucernę ſeptem.

Quadruplex ſapiẽtia mundana.

Quadruplex ſapiẽtia ſpiritualis.

Sunt

Sunt enim vaſa iſta de auro puriſsimo, quia omnia diuinæ ſapientiæ puriſsima ſunt, quia nihil falſitatis, nihil vanitatis, nil erroris aut malitię admixtũ habet. Alię autem ſcientiæ ſunt, vel ad vanitatem, vt philoſophicæ, vel ad falſitatē vt hæreticę, vel ad peruerſitatem vt magicæ, mixtam habent. Vnde & ſi aliquid ibi, de auro ſapientię & argēto eloquentiæ, & Salomonis tempore non eſſe reputandum habetur, & impurum & corruptum eſt. Non autem ſic in diuina ſapientia, quæ ſcilicet dicitur In pſal. 11. Eloquia domini eloquia caſta, argentũ igne examinatum, probatum, terræ purgatum ſeptuplum. Et nota, quòd iſta luminaria, in tabernaculo & auſtrali parte poſita, Aquilonarem illuminabant: ſic & iſta doctrina ab Apoſtolis et cõtra Iudæos ſcita & edita fuit, ſed eccleſia, quæ de Gentibus ſumpta eſt, vera eſt menſa & propoſitionis panum latera, ſcilicet Aquilonis. In quo notantur & commendantur autho-

E res proximi harum epiſtolarũ, ſcilicet apoſtoli. Et illi quibus miſſæ ſunt, ſpecialiterq́ꝫ Iudæis. Notatur autem, vt viſum eſt, primus author, & principaliter Beſeleel. Materia in auro. Modus vero, illuminatione intelligitur, quàm planus & exhortatorius eſt, in quo patet vtilitas: finis autem deſignatur, per lucernarum, emunctoriorum, & aliorum vaſorum nomen. Quæ, inquam, vtilitas eſt illuminatio & inſtructio eccleſiæ maximè in agendis. Teneamus igitur chariſsimi has lucernas ſeptem in manibus noſtris, vt illuminati ad vitam & claritatem ęternę patrię valeamus peruenire. Ad quam nos perducat dominus Ieſus Chriſtus, qui cum patre & filio & ſpiritu ſancto viuit & regnat, per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Finis perorationis ex Beſeleel.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ

Quaterniones omnes præter P & Q terniones.

Tabula per ſe patet.

Venetijs in officina hæredum Lucæantonij Iuntæ.
M D L X I. Menſe Aprili.